जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालजी-महाराज-

विरचितया प्रियदर्शिन्याख्यया-व्याख्यया समलङ्कृत

हिन्दी-गुजर-भाषाऽनुवादसहितम्-

॥ उत्तराध्ययन-सूत्रम् ॥

UTTARADHYAYNA SUTRAM

द्वितीयो भाग (अध्य० ४-१४)

नियोजक

सस्कृत-प्राकृतज्ञ-जैनागमनिष्णात-प्रियव्याख्यानि-

पण्डितमुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराज

प्रकाशक

अहमदाबादनिवासि-श्रेष्ठिनः-श्रीमत आत्माराम-

माणेकलालभाई-महोदयस्य-द्रव्यसाहाय्येन

अ० भा० श्वे० स्था० जैनशास्त्रोद्धारसमितिप्रमुखः

श्रेष्ठि-श्रीशान्तिलाल-मङ्गलदासभाई-महोदय.

मु० राजकोट

प्रथमा-आवृत्ति	वीर-सवत्	विक्रम-सवत्	ईस्वीसन
प्रति १०००	२४८६	२०१६	१९६०

मूल्यम्-रू० १५-०-०

મળવાનુ ઠેકાણુ
શ્રી અ. ભા.શ્વે.સ્થાનકવાસી
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ
ઠે ગરેડિયા કુવારોડ, ગ્રીન લોજ
પાસે, રાજકોટ. (સૌરાષ્ટ્ર)

Puplished by
Shri Akhil Bharat S S
Jain Shastoddhar Samitl
Garedia Kuva road RAJKOT
(Saurashtra) W Ry India

×

પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રત ૧૦૦૦
વીર સવત ૨૪૮૬
વિક્રમ સવત ૨૦૧૬
ઈસ્વીસન- ૧૯૬૦

×

મુદ્રક
મણિલાલ છગનલાલ શાહ
શ્રી નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
ઘીકાટા રોડ અમદાવાદ

આત્મારામજીશ્રી

(૨૯.) શેઠ આત્મારામ માણેકલાલ
અમદાવાદ

સ્વ. શેઠ આત્મારામભાઇ માણેકલાલની જીવનઝરમર

અમદાવાદમા સ્થાનકવાસી જૈન કોમમા જાણીતા શેઠ મલીચદ જેચદભાઈના કુટુમ્બમા તેઓનો જન્મ થયો હતો શેઠ મલીચદના પાચ દીકરાઓ હતા તેઓના નામ શેઠ ઉજમશીભાઈ, માણેકલાલભાઇ, લહેરાભાઈ, મહાસુખભાઈ અને રગજીભાઈ હતા. શેઠ આત્મારામભાઈ માણેકલાલભાઈના પુત્ર થાય તેઓના પિતા શેઠશ્રી માણેકલાલભાઈ, આત્મારામભાઈને માત્ર ૧૧ વરસની વયના મૂકી, ૪૦ વર્ષની વયે સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા

શ્રી આત્મારામભાઈનો જન્મ સવત ૧૯૩૧ના અષાઢ વદિ અમાસના રોજ થયો હતો, એમની દોઢ વરસની ઉમરે એમના પિતાનો સ્વર્ગવાસ થવાથી, એમના માતૃશ્રી ચદનબા તથા એમના કાકા લહેરાભાઈ વીગેરેએ એમને ઉછેરીને મોટા કર્યા હતા પોતાની પાચ વરસની ઉમરે એમણે ગુજરાતી અભ્યાસ શરૂ કર્યો હતો અને કુલ્લ ગુજરાતી ચાર ચોપડીનો અભ્યાસ કરીને દસ વરસની નાનુકડ વયે દુકાનના કામમા જોડાયા હતા

એ વખતે એમની મલીચદ જેચદના નામની ધોતીજોટાની દુકાન ચાલતી હતી જેમા શેઠશ્રી જેસિગભાઈ, લહેરાભાઈ, આત્મારામભાઇ વગેરે કામકાજ કરતા હતા, ત્યારબાદ શેઠ જેમી ગભાઈ તથા તેઓએ 'આત્મારામ જેશિ ગભાઇ'ના નામથી સ્વતત્ર કુની પેઢી શરૂ કરી, જેમા તેમણે જાતમહેનત અને બાહોશીથી આગળ વધી તે પેઢીને મહેર પાયા પર લાવી મૂકી

ત્યાર બાદ સદ્‌ગત શેઠશ્રીએ 'આત્મારામ માણેકલાલ'ના નામથી સ ૧૯૬૪મા કોટન કમીશનની પોતાની સ્વતત્ર પેઢી શરૂ કરી અને થોડા જ વખતમાં પ્રમાણિકતા અને કુશળ વ્યવસ્થાથી પેઢીની ઘણી સારી ઉન્નતિ કરી એટલુ જ નહિ પણ આ પેઢીની શાખાઓ તેમણે મ્રાગધ્રા, વઢવાણ, સુરત, ઉજ્જન, ખામગામ, હુબલી, માણાવદર વગેરે સ્થળે સ્થાપી, જેમાની કેટલીક શાખાઓ અત્યારે પણ ચાલી રહેલ છે, આ પેઢીનો વહિવટ હાલમા શેઠશ્રીના સુપુત્રો શ્રી ચમનલાલભાઈ, શ્રી શાતિલાલભાઈ તથા શ્રી પ્રમુખલાલભાઇ બાહોશીથી ચલાવી રહ્યા છે

શેઠશ્રી આત્મારામભાઈની સ્થાનકવાસી જૈનધર્મ પ્રત્યે અતુટ શ્રદ્ધા હતી હમેશા નિયમિત ૩થી૪ સામાયિકો કરવી, સાયકાળનુ પ્રતિક્રમણ કરવુ અવાર નવાર ઉપવાસ, આયબિલાદિ કરવા, સાધુ સાધ્વીજીઓની દેખભાળ રાખવી, સાધના પ્રત્યેક કાર્યમા પ્રગતિની દૃષ્ટિએ નિહાળવુ, દરેક પ્રસગે દાન આપી ને ।ધ આપવું એ તેમના ઉમદા ગુણો હતા

ક્રમણા બે વર્ષ પહેલા જ, 'શેઠ મલીયદ નેચદ ધર્મસિંહજી જૈનધર્મ સ્થાનક 'ના આલિશાન મકાનનું ઉદ્ઘાટન તેઓશ્રીના વરદ હસ્તે થયું હતું

તેઓએ અનેક પ્રસંગોએ અનેક પ્રકારની નાની મોટી સખાવતો કરી છે તેઓ આ સખાવતોને જાહેરમા નહિ લાવવાની ઈચ્છાવાળા હોવાથી, મોટે ભાગે તે ગુપ્ત જ રહેવા પામી છે

જૈનધર્મના સાહિત્યનો ફેલાવો થાય, જૈનો આચાર, વિચાર અને ક્રિયા કાઠમા આગળ વધે એ તેમની ઉત્કટ ઈચ્છા હોવાથી શ્રાવકના બારવ્રત, મહાવીર સ્તુતિ, અનુપૂર્વીઓ, પચાંગો વગેરે વારવાર છપાવીને જનતામાં વિના મૂલ્યે પ્રચાર કરી જૈનધર્મની સારી સેવા બજાવી છે, તેમજ દરેક નવા નીકળતા પુસ્તકોની ચારી નકલો ખરીદીને તેમણે હમેશા જૈન સાહિત્યકારોને ઉત્તેજન આપ્યું છે

જૈનશાસ્ત્રોદ્ધાર સભીતી રાજકોટ, સ્થા જૈન છાત્રાલય, અમદાવાદ, વર્ધમાન તપ આયબીલખાતું, છીપાપોળ જૈનધર્મ સ્થાનક તેમજ બહારના અનેક ધર્મ સ્થાનકોમા તેમણે ઉચિત રકમ આપીને પોતાનો ધર્મપ્રેમ ધર્મ ધગશ વ્યક્ત કર્યો છે

તેઓશ્રી સામાયિક કે પ્રતિક્રમણની ક્રિયા ઘર આગળ બેસીને નહિ, પરન્તુ ઉપાશ્રયમા વ્યાખ્યાનમા આવીને આ ક્રિયાઓ કરતા અને અન્ય સામાન્ય જનતાને પ્રેરણાદાયી બનતા એ ખાસ તેમની વિશિષ્ટતા હતી

સ્વર્ગવાસ વખતે તેમની ઉમર ૮૪ વર્ષની હોવા છતા, તેઓ છેક સુધી સશક્ત રહ્યા હતા એમ કહીએ તો એમા અતિશયોક્તિ જેવુ નથી તેમનુ અવસાન સવત ૨૦૧૫ના ચઇતર સુદ ૮ બુધવારે સવારના થએલ, તેના આગલા દિવસે પણ સવારના દસ વાગ્યા સુધી તેમને સામાયક વીગેરે નીત્ય કર્મ કરેલ હતું મૃત્યુ અગાઉ ચાર દિવસ પહેલાં, તેઓ છીપાપોળમા આવ્યા ત્યારે સ્થા જૈન પત્રના તત્રીને તેમની મુલાકાત થઈ હતી તે વખતે તેમણે પૂછેલુ કે–આપણા પચાંગો છપાઈ ગયા? કલોલ, કડી મોકલ્યા? વઢવાણ મોકલ્યા? આમ અતિમ દિવસોમા પણ તેમની ધર્મભાવના કેટલી પ્રબળ હતી તે તેમના ઉપરોક્ત શબ્દોથી સ્પષ્ટ થાય છે

તેઓશ્રી અમદાવાદમા તમામ સ્થાનકવાસી જૈન ઉપાશ્રયમા બીરાજતા પૂજ્ય મુનિવરો તથા પૂજ્ય મહાસતીજીઓની સારી રીતે સભાળ લેતા હતા

તેઓ સ્વભાવે સરળ, ગભીર, સહજમા સૌ કોઈનુ મન જીતી લ્યે તેવા પ્રભાવશાળી હતા તેમનુ મોસાળ અમદાવાદમા શેઠ પાનાચદ ઝવેરચદના ધર્મિષ્ઠ કુટુબમા હતું

उत्तराध्ययन भाग दूसरे (अध्य. ४ से १४ तक) की विषयानुक्रमणिका

पृष्ठ

चौथा अध्ययन

१ जराग्रस्तको शरणका अभाव १–३
२ जराग्रस्तको शरणके अभाव विषयमें अट्टनमल्लका दृष्टान्त ४–१६
३ धनलोभीके नरकगमनका वर्णन १७–१९
४ धनलोभ ऊपर दुर्घट चोरका दृष्टान्त १९–२२
५ किये हुए कर्म विना भोगे निवृत्त नहीं होते हैं. २२–२४
६ अपने कर्मोके भोगके विषयमें दुर्वृत्त चोरका दृष्टान्त २४–२६
७ पापकर्मकी प्रशसा अनेकानेक अनर्थोंका कारण बनती है उस विषयमे दुर्मति चोरका दृष्टान्त २६–२८
८ कर्मके फल भोगते समय बाधवोंकी असहायता २८–३०
९ कर्मके फल भोगते विषयमे ग्वालिनको ठगनेवाले वणिक्का दृष्टान्त ३१–३६
१० द्रव्यसे त्राण–रक्षणका अभाव ३७–३९
११ द्रव्य रक्षण नहीं कर सकता है इस विषयमें पुरोहित पुत्रका दृष्टान्त ४०–४१
१२ सम्यग्दर्शनादिकको प्राप्त करके भी मोहाधीन जीव उसका नहीं पानेवाला जैसा होता है, इसपर धातुवादी पुरुषका दृष्टान्त ४२–४३
१३ प्रमाद नहीं करनेका उपदेश ४३–४६
१४ प्रमादके त्यागके विषयमे अगडदत्तका दृष्टान्त ४६–९०
१५ निर्जराके लाभके लिये शरीरका पोषण श्रेयस्कर है इस विषयमें मूलदेव राजाका दृष्टान्त ९१–१०१
१६ गुरुकी आज्ञाके पालनसेही मुनिको मोक्षकी प्राप्ति होती है, इस विषयमे अश्वदृष्टान्त १०२–१०६
१७ गुरुकी आज्ञामे प्रमादके त्यागनेका उपदेश १०६–१०७
गुरुकी आज्ञामे प्रमादके विषयमे ब्राह्मणीका दृष्टान्त १०८–११२

६४	द्विधागतिप्राप्त बाल–अज्ञानीके उद्धारकी दुर्लभताका वर्णन	२६७–२६८
६५	बालत्वके परिवर्जनसे मनुष्यगतिके लाभका वर्णन	२६९
६६	मनुष्य योनि कौन पाता है ? उसका कथन	२७०
६७	देवगतिप्राप्तिका वर्णन	२७१–२७२
६८	देवगतिप्राप्तिका उपदेश	२७३–२७४
६९	देवसुख और मनुष्यसुखोंकी समुद्रके दृष्टान्त द्वारा तुलना	२७५–२७८
७०	मनुष्य सम्बन्धी कामभोगोंसे निवृत्त होनेवालेके गुणका वर्णन	२७९–२८०
७१	काम निवृत्त जीवको देवलोकसे चवनेके पीछेकी गतिका वर्णन	२८१–२८२
७२	धीरताका स्वरूप और उसका फलका वर्णन	२८३–२८५

अष्टम अध्ययन

७३	कपिल मुनिके चरित्रवर्णन	२८६–२९८
७४	कपिलचरित वर्णनमें ससारकी असारताका वर्णन	२९७–३००
७५	दोष प्रदोषोंसे मुक्तिके उपायका वर्णन	३०१–३०२
७६	परिग्रहमे गृद्ध बने हुवेके दोषोंका और केवलीके परिग्रह त्यागीके गुणोंका वर्णन	३०३–३०५
७७	कामभोगादि अधीर पुरुषोंके लिये दुस्त्यज और सुव्रत-धारियोंके लिये सुत्यज होनेका कथन	३०६–३०८
७८	बाल–अज्ञानीके नरकगमनका वर्णन	३०९–३१०
७९	प्राणिवधसे निवृत्त बननेवालों के मोक्षप्राप्तिका वर्णन	३११–३१३
८०	प्राणियोंमे दण्डनिषेधका वर्णन	३१४
८१	एषणासमिति वर्णनमे रसोंमे अगृद्ध रहनेवालेके कर्तव्यका कथन और अश्रमणके लक्षणोंका वर्णन एव उनकी गतिका वर्णन	३१५–३२१
८२	लोभके वशवर्तीके आत्माका दुष्पूरकत्व	३२१–३२२
८३	असतोषके विषयमें स्वानुभवका वर्णन	३२३–३२४
८४	स्त्रियोंमें गृद्धिभावनिषेधका और उनके त्यागका वर्णन	३२४–३२९

नवम अध्ययन

८५ नमिचरित ३३०–४६२
८६ युगबाहु दृष्टांत ३३०–३३६
८७ मदनरेखाका दृष्टान्त ३३७–३४६
८८ पुष्पशिख और नखशिखका वर्णन ३४७–३४८
८९ पद्मरथका दृष्टान्त ३४९–३५०
९० दृढव्रता साध्वीके उपदेशका वर्णन ३५१–३५२
९१ नमिराजाके धायीके पलायन (भगने) की कथा ३५३–३५५
९२ नमि और चन्द्रयशके युद्धप्रस्तावका वर्णन ३५५–३५६
९३ नमि और चन्द्रयशके युद्धको रोकनेके लिये मदनरेखा साध्वीके विहारका वर्णन ३५६–३५८
९४ नमि और चन्द्रयशका मिलन ३५९–३६०
९५ नमिराजाके दाहज्वरका वर्णन ३६१–३६२
९६ नमिराजके वैराग्यका वर्णन ३६३–३६४
९७ नमिराजके प्रव्रज्याग्रहणका वर्णन ३६५–३६९
९८ नमि और इन्द्रका संवाद ३७०–४५२
९९ इन्द्रकृत नमिराजर्षिस्तुति ४५३–४५९
१०० अध्ययनका उपसंहार ४६०–४६२

दशवें अध्ययन

१०१ निश्चल प्रव्रज्या शिक्षामें साल महासालका दृष्टान्त ४६३–४६९
१०२ जम्बूस्वामीके प्रति सुधर्मस्वामी का उपदेश ४६९–५१६

ग्यारहवाँ अध्ययन

१०३ अबहुश्रुतमें कारणपंचकका वर्णन ५१७–५२०
१०४ बहुश्रुत बननेमें आठ कारणका वर्णन ५२१–५२२
१०५ अविनीतके चौदह कारणोंका वर्णन ५२३–५२८
१०६ विनीतके पन्द्रह कारणोंका वर्णन ५२९–५३४
१०७ विनीतके लक्षणका वर्णन ५३५–५३६
१०८ शङ्खादिकके दृष्टान्तसे बहुश्रुतकी प्रशंसा ५३७–५६१

आद्यमुरब्बीश्रीओ–१०

(ओछामां ओछी रु. ५००० नी रकम आपनार)

नंबर	नाम	गाम	रुपिया
१	शेठ शान्तीलाल मंगळदासभाई जाणीता मीलमालीक	अमदावाद	१००००
२	शेठ हरखचंद कालीदासभाई वारीया हा. शेठ लालचदभाइ जेचन्दभाइ, नगीनभाइ, वृजलालभाइ तथा वल्लभदासभाइ	भाणवड	६०००
३	कोठारी जेचन्दभाइ अजरामर हा. हरगोविंदभाइ जेचन्दभाइ	राजकोट	५२५१
४	शेठ धारशीभाइ जीवनभाइ	वारसी	५००१
५	स्व. पिताश्री छगनलाल शामळदासना स्मरणार्थे ह. भोगीलाल छगनलालभाइ भावसार	अमदावाद	५२५१
६	स्व. दिनेशभाइना स्मरणार्थे ह. शेठ कांतिलाल मणीलाल जेसींगभाइ	अमदावाद	५०००
७	शेठ आत्माराम माणेकलाल हा. शेठ चीमनलालभाइ शान्तीलालभाइ तथा प्रमुखभाइ	अमदावाद	६००१
८	श्री शामजी वेलजी वीराणी अने श्री कडवीबाई वीराणी स्मारक ट्रस्ट हा शामजी वेलजी वीराणी	राजकोट	५०००
९	श्री शामजी वेलजी वीराणी अने श्री कडवीबाई वीराणी स्मारक ट्रस्ट हा मातुश्री कडवीबाई वीराणी	राजकोट	५०००
१०	शेठ पोचालाल पीताम्बरदास	अमदावाद	५२५१

मुरब्बीश्रीओ–२१

(ओछामा ओछी रु १००० नी रकम आपनार)

१	शाह रगजीभाइ मोहनलाल ह. पोपटलाल मोहनलाल तथा प्रेमचद रगजीभाइ	अमदावाद	३७५१
२	वकील जीवराजभाइ वर्धमान कोठारी ह. कल्याणदासभाइ तथा वेणीलालभाइ	जेतपुर	३६०५
३	दोशी मथुदास मूळजीभाइ	राजकोट	३६०४
४	म्हेता गुलाबचन्द पानाचन्द	राजकोट	३२८९।।।–।।
५	म्हेता माणेकलाल अमुलखराय	घाटकोपर	३२५०
६	सघवी पीताम्बरदास गुलाबचन्द	जामनगर	३१०१
७	नामदार ठाकोर साहेब लखधीरसिंहजी बहादुर	मोरबी	२०००
८	शेठ लहेरचन्द कुवरजी ह. शेठ न्यालचन्द लहेरचन्द	सिद्धपुर	२०००
९	शाह छगनलाल हेमचन्द वसा ह. मोहनलालभाइ तथा मोतीलालभाइ	मुबइ	२०००
१०	श्री स्थानकवासी जैन सघ ह शेठ चन्द्रकात वीरमचन्द	मोरबी	१९६३
११	म्हेता सोमचन्द तुलसीदास तथा तेमना धर्मपत्नि अ. सौ. मणीगौरी मगनलाल	रतलाम	१५००
१२	म्हेता पोपटलाल मावजीभाइ	जामजोधपुर	१५०२
१३	दोशी कपुरचद अमरशी ह. दलपतरामभाइ	जामजोधपुर	१००२
१४	वगडीआ जगजीवनदास रतनशी	दामनगर	१००२
१५	शेठ माणेकलाल भाणजीभाइ	पोरबदर	१००१
१६	श्रीमान चद्रसिंहजी साहेब म्हेता (रेल्वे मेनेजर)	कलकत्ता	१००१
१७	म्हेता सोमचद नेणसीभाइ (कराचीवाळा)	मोरबी	१००१
१८	शाह हरीलाल अनोपचद	खभात	१००१
१९	कोठारी छवीलदास हरखचद	मुबइ	१०००
२०	कोठारी रगीलदास हरखचद	शिहोर	१०००
२१	मोदी केशवलाल हरीचद्र	अमदावाद	१००१

३७	श्री स्थानकवासी जैनसघ (चेन धीरजकुंवरनी दीक्षा प्रसगे भेट)	भाणवड	५०१
३८	वकील वाडीलाल नेमचन्द शाह	वीरमगाम	५०१
३९	म्हेता शांतिलाल मगीलाल ह. कमळाबेन म्हेता	अमदावाद	५५६
४०	श्रीयुत लालचन्दजी तथा अ. सौ. घोसाबेन	अमदावाद	५०१
४१	शेठ मोहनलालजी मुकनचन्दजी वालिया	अमदावाद	५०१
४२	स्व. शेठ उकाभाइ त्रीभोवनदासना स्मरणार्थे तेमना धर्मपत्नि लक्ष्मीबाइ गीरधर तरफथी हा. मरघाबेन तथा मणुबेन	अमदावाद	५०१
४३	पारेख जयतीलाल मनसुखलाल राजकोटवाळा हा विनुभाइ	अमदावाद	५०१
४४	श्रीयुत शेठ लालचन्दजी मीश्रीलालजी	,,	५०१
४५	श्री वाकानेर स्थानकवासी जैनसघ	वाकानेर	५०१
४६	श्री स्थानकवासी जैनसघ	वोटाद	५०१
४७	शेठ गुदडमलजी शेपमलजी जोवर (वरार)	पीपळगांव	५०१
४८	स्व. तुरखीया लहेरचन्द माणेकचन्दना स्मरणार्थे तेमना धर्मपत्नि जीवतीबाइ तरफथी ह भाइ जयतीलाल तथा पूनमचन्द	डभास	५०१
४९	शाह अचळदासजी शुकनराजजी हा. शेठ शुकनराजजी	अमदावाद	५०१
५०	भावसार खोडीदास गणेशभाइ	धधुका	५०१
५१	अ. सौ हीराबेन माणेकलाल म्हेता घाटकोपर	मुबइ	५०१
५२	महेता शान्तीलाल मगनलाल तथा अ सौ पद्मावती शान्तीलाल महेता	अमदावाद	५००
५३	शेठ हीराचंदजी वनेचदजी कटारीया	हुबली	५०१
५४	शेठ छोटुभाइ हरगोविंददास कटोरीवाळा	मुबइ	५०१

५५ पारेख रतिलाल नानचद मोरसीवाळा तरफथी तेमना
पिताश्री न नचद गोविंदजीना स्मरणार्थे तथा तेमना
धर्मपत्नि अ. सौ. वसंत व्हेनना अट्ठाइ तप निमिते
ह. भुपतलाल रतिलाल पारेख अमदावाद ५११

५६ स्व. शाह त्रीभोवनदास मगनलालना स्मरणार्थे तेमनां
धर्मपत्नि शीवकुवरबाइ तरफथी ह रतीलाल त्रीभोवनदास अमदावाद ५११

५७ श्रीमान नाथालाल माणेकचद पारेख मुनइ (माडुगा) ५०१

५२२ मेम्बरोनु गामवार लिस्ट

अमदावाद तथा पराओ

१ शेठ गीरधरलाल करमचन्द २५१
२ शेठ छोटालाल वखतचन्द ह फकीरचन्दभाइ २५१
३ शाह कान्तीलाल त्रीभोवनदास २५१
४ शाह पोपटलाल मोहनलाल २५१
५ शेठ प्रेमचन्द साकरचन्द २५०
६ शाह रतीलाल वाडीलाल २५१
७ शेठ लालभाइ मगळदास २५१
८ स्व. अमृतलाल वर्धमानना स्मरणार्थे
ह. कानजीभाइ अमृतलाल २५१
९ भावसार भोगीलाल जमनादास (पाटणवाळा) २५१
१० शाह नटवरलाल चन्दुलाल २५१
११ शाह नरसिंहदास त्रीभोवनदास २५१
१२ श्री शाहपुर दरीयापुरी आठकोटी स्था जैन उपाश्रय
ह वहीवट कर्ता शेठ इश्वरलाल पुरुषोत्तमदास २५१
१३ श्री छोपापोळ दरीयापुरी आठकोटी स्था जैनसघ
ह शेठ चन्दुलाल अचरतलाल २५१

१४ शाह चीनुभाइ घालाभाइ

C/o शाह घालाभाइ महासुखराम २५१

१५ शाह भाइलाल उजमशी २५१

१६ श्री सुखलाल डी. शेठ हा डो. फु. सरस्वतीव्हेन शेठ २५१

१७ श्री सौराष्ट्र स्थानकवासी जैनसघ

हा शाह कान्तिलाल जीवणलाल २५१

१८ मोदी नाथालाल महादेवदास २५१

१९ शाह मोहनलाल त्रीकमदास २५१

२० श्री छकोटी स्था. जैनसघ २५१

हा. शाह पोचालाल पीताम्बरदास २५१

२१ शेठ पोपटलाल हसराजना स्मरणार्थे

ह. शेठ वाघुलाल पोपटलाल २५१

२२ देशाइ अमृतलाल वर्धमान वापोदरवाळाना स्मरणार्थे

हा. भाइलाल अमृतलाल देसाइ २५१

२३ शाह नवनीतलाल अमुलखराय २५१

२४ शाह मणीलाल आशाराम २५१

२५ शाह चीनुभाइ साकरचन्द २५१

२६ शाह वरजीवनदास उमेदचन्द २५१

२७ शाह रजनीकान्त कस्तुरचन्द २५१

२८ संघवी जीवणलाल छगनलाल (स्था. जैन) २५१

२९ शाह शातिलाल मोहनलाल धागधारवाळा २५२

३० अ सौ बेन रतनबाइ नादेचा

हा. धुलजीभाइ चपालालजी २५१

३१ शाह हरिलाल जेठालाल भाडलावाला २५१

३२ श्री सरसपुर दरीयापुरी आठकोटी स्था. जैन उपाश्रय

हा. भावसार भोगीलाल छगनलाल २५१

३३	शेठ पुखराजजी समतीरामजी सादडीवाळा	२५१
३४	स्व पिताश्री जवाहीरलालजी तथा पूज्य चाचाजी हजारीमलजी वरडीयाना स्मरणार्थे हा. मूळचंदजी जवाहीरलालजी	२५१
३५	स्व. भावसार नवाभाइ (मंगळदास) पानाचन्दना स्मरणार्थे हा तेमना धर्मपत्नि पुरीबेन	२५१
३६	स्व पिताश्री रवजीभाइ तथा स्व. मातुश्री मूळीबाइना स्मरणार्थे हा. कुलभाइ कोठारी	३०१
३७	भावसार केशवलालभाइ मगनलालभाइ	२५१
३८	शाह केशवलाल नानचद जाखडावाळा हा. पार्वतीबेन	२५१
३९	शाह जीतेन्द्रकुमार वाडीलाल माणेकचन्द राजसीतापुरवाळा (साबरमती)	२५१
४०	श्री स्था. जैन सघ (साबरमती)	२५०
४१	श्री बीपिनचद्र तथा उमाकात चुनीलाल गोपाणी (राणपुरवाळा)	३०१
४२	भावसार छोटालालभाइ छगनलालभाइ	२५१
४३	भावसार शकराभाइ छगनलालभाइ	२५१
४४	अ सौ. जीवीबेन रतीलाल हा. भावसार रतीलाल हरगोविंददास	२५१
४५	सघवी वालुभाइ कमळशी तथा तेमना धर्मपत्निओ अ सौ. चपाबेन तथा वसतबेन तरफथी	२५१
४६	अ. सौ. विद्याबेन वनेचद देशाइ तरफथी वर्षी तप तथा अठाइ प्रसगे हा भुपेन्द्रकुमार वनेचद देसाइ	४१७
४७	शाह नटवरलाल गोकळदास	२५१
४८	शाह शामलभाइ अमरशीभाइ	२५१
४९	अ सौ ककुबेन (भावसार भोगीलालभाइ छगनलालभाइना धर्मपत्नि)	३०९

५० अ. सौ. सवितावेन (जयतीलाल भोगीलालना धर्मपत्नि) २५१
५१ अ सौ. शांतावेन (दीनुभाइ भोगीलालना धर्मपत्नि) २५१
५२ अ. सौ सुनदावेन (रमणभाइ भोगीलालनां धर्मपत्नि) २५१
५३ शेठ हीराजी रुगनाथजीना स्मरणार्थे ह. नागमलजी रुगनाथजी ३०१
५४ शेठ मणीलाल घोघाभाइ २५१
५५ पटवा सुमेरमलजी अनोपचन्दजी जोधपुरवाळा ३०१
५६ स्व. माणेकलाल वनमाळीदास शाहना स्मरणार्थे
हा. रमणलाल माणेकलाल २५१
५७ स्व. शाह धनराजजी खेमराजजीना स्मरणार्थे
हा कनैयालालजी धनराजजी ३०१
५८ श्री सारंगपुर द आ. को. स्थानकवासी जैनसघ
हा. शाह रमणलाल भगुभाइ २५१
५९ दोशी हरजीवनदास जीवराज तथा लक्ष्मीबाइ लहेरचन्दना
स्मरणार्थे हा. दोशी मनहरलाल करसनदास मुळीवाळा २५१
६० शाह पूनमचन्द फतेहचन्द २५१
६१ श्रीयुत चतुरभाइ नदलाल २५१
६२ श्रीयुत अमृतलाल ईश्वरलाल २५१
६३ शाह जादवजी मोहनलाल तथा शाह चीमनलाल अमुलखभाई २५१
६४ अ. सौ लाभुबेन मगनलाल हा शाह अमृतलाल धनजीभाई
वढवाण शहेरवाळा ३०१
६५ अ. सौ. बहेन कान्तावेन गोरधनदास (चादमुनिना उपदेशथी) २५१
६६ दोशी फुलचन्द सुखलालभाइ बोटादवाळाना स्मरणार्थे
हा. दोशी छबीलदास फुलचन्दभाइ २५१
६७ लालाजी रामकुमारजी जैन २५१
६८ शेठ छोटालाल गुमानचन्द पालनपुरवाळा २५१
६९ शाह धीरजलाल मोतीलाल २५१

७० संघवी सूर्यकात चुनीलालना स्मरणार्थे
ह. सघवी जीवणलाल चुनीलाल २५१
७१ भावसार मोहनलाल अमुलखराय २५१
७२ शाह फूलचन्द मुलचन्दभाइ ह. हसमुखभाइ फुलचन्दभाइ २५१
७३ शाह लल्लुभाइ मगनभाइ चूडावाला
ह. जसवतलाल लल्लुभाइ ३०१
७४ श्रीमान मीश्रीलालजी जगाहीरलालजी वरडीया अलवरवाळा २५१
७५ म्हेता मुळचन्द मगनलाल २५१
७६ वैद्य नरसीदास साकरचन्दना धर्मपत्नि रेवाबाइना स्मरणार्थे
ह. हरीलालभाइ २५१
७७ कुमारी पुष्पाबेन हरीलाल (चादमुनिना उपदेशथी) २५१
७८ शाह मणीलाल ठाकरशी ह फमळाबेन मणीलाल
(चादमुनिना उपदेशथी) २५१
७९ मीस नलीनीबेन जयतिलाल २५१
८० अ. सौ. लीलावती ईश्वरलाल २५१
८१ स्व. उमेदराम त्रीभुवनदासना धर्मपत्नि काशीबाइना
स्मरणार्थे ह शातिलाल उमेदराम (चादमुनिना उपदेशथी) २५१
८२ स्व. भावसार मोहनलाल छगनलालना धर्मपत्नि दिवाळी-
बाइना स्मरणार्थे ह. रतीलाल माणेकलाल
(चांदमुनिना उपदेशथी) २५१
८३ म्हेता देवीचदजी खूबचन्दजी धोका गढसीयाणावाळाना
स्मरणार्थे ह. म्हेता चुनीलाल हरमानचन्द २५१
८४ घासीलालजी मोहनलालजी कोठारी C/o लक्ष्मी पुस्तक भडार २५१
८५ शाह मणीलाल छगनलाल २५१
८६ स्व. शेठ नाथालाल रतनाभाइ मारफतीयाना स्मरणार्थे
पुनाव्हेन तरफथी ह. करसनभाइ (चादमुनिना उपदेशथी) २५१

८७ भावसार जयंतिलाल भोगीलाल २०१
८८ ,, दीनुभाइ भोगीलाल २५१
८९ ,, रमणलाल भोगीलाल २५१
९० ,, कनुभाइ सकरचन्द २५१
९१ शेठ भेरुमलजी साहेब जोधपुरवाला २५१
९२ स्व. वेनाणी वर्धमान रामजीभाइ कुदणीवाळानी
स्मरणार्थे हा. शांतिलाल वर्धमान २५१
९३ स्व. शाह कचराभाइ लहेराभाइना स्मरणार्थे
हा. शान्तिलाल कचराभाइ २५१
९४ एक स्वधर्मी बधु हा. शाह रीखभदासजी जयन्तिलालजी २५१
९५ अ. सौ. सरस्वतीबेन मणीलाल चतुरभाइ शाह
(सदानंदी छोटालाल महाराजश्रीना उपदेशथी) २५१
९६ चीमनलाल मणीलाल शाह दरियापुरी सम्प्रदायना
पू० तपस्वी महाराज श्री माणेकचद्रजी महाराजना
शिष्य मुनिश्री मगनलालजी महाराजश्रीना स्मरणार्थे २५१
९७ जेकुवर बजलाल पारेख २५१
९८ पुनमचदजी जवाहरलालजी बरडीया २५१
९९ अ. सौ. लीलावती धीरजलाल म्हेता
C/० डो. धीरजलाल त्रीकमलाल म्हेता ३०१
१०० श्रीयुत हरजीवनदास रायचद
हा छबीलदास हरजीवन ३०१
१०१ शेठ राजमलजी घासीमलजी कोठारी
कोशीथडवाळा तरफथी २५१
१०२ शेठ चुनीलाल भगवानजी C/० रतीलाल चुनीलाल २५१
१०३ भाग्यवती अरवींदकुमार
C/० अरवींदकुमार सकुभाइ २५१

१०४ अ. सौ. चचलबेन मनसुखलाल
हा मनसुखलाल जेठालाल रुपेश २५१
१०५ स्व आसीबाइ तथा शेठ वस्तीमलजी भोमाजीना
स्मरणार्थे हा. शेठ मीश्रीलालजी देवीचंदजी
ओसवाल केरुवाळा २५१
१०६ स्व शेठ कीशनमलजी माडोधना स्मरणार्थे
हा श्रीरेमलजी कीशनमलजी सोजतवाला २५१
१०७ स्व. शेठ बकतावरमलजीना स्मरणार्थे
हा. शेठ घीसालालजी मुकनराजजी शीयारीया
(जोधपुरवाळा) २५१
१०८ शाह महासुखलाल भाउलाल
(सदानदी पंडित मुनिश्री छोटालालजी महाराजना
उपदेशथी) २५१
१०९ अ. सौ. कान्तावेन काळीदास
C/o कुमार बुक बाइन्डींग वर्कस २५१

अजमेर

१ शेठ भुरालाल मोहनलाल २५१

अमरेली

१ मास्तर हकमीचन्द दीपचन्द शेठ २५१

अमलनेर

१ शाह नागरदास वाघजीभाइ २५१
२ श्री स्थान० जैनसघ हा. शाह गाडालाल भीखालाल २५१

अलवर

१ श्रीमती चपादेवी C/o बुद्धामलजी रतनलालजी सचेती २५१
२ चांदमलजी महावीरप्रसाद पालावत २५१
३ श्रीयुत रुषभकुमार सुमतिकुमार जैन २५१

आणंद

१ शेठ रमणीकलाल ए. कपासी. ह मनसुखलालभाइ २५१

आसनसोल

१ वाचीसी मणीलाल चत्रभुजना स्मरणार्थे तेमनां धर्मपत्नि मणीबाइ तरफथी ह. रसिकलाल, अनिलकान्त, विनोदराय २५१

आटकोट

१ शाह चुनीलाल नारणजी ३०१

इन्दोर

१ अ. सौ. बेन दयाबेन मोहनलाल देशाइ जेतपुरवाळा (अ. सौ. बेन विद्याबेनना वर्षीतप निमित्ते) ह अरविंदकुमार, जीतेन्द्रकुमार २५१

२ भाइलाल छगनलाल तुरखीया ३५१

३ स्व. गौरीशकर काळीदास देशाइ जेतपुरवाळाना स्मरणार्थे हा. भुपतलाल गौरीशकर २५०

इगतपुरी

१ पन्नालाल लखीचद जैन २५१

उदयपुर

१ श्रीयुत साहेबलालजी महेता ३०१

२ शेठ मोतीलालजी रणजीतलालजी हीगड २५१

३ शेठ मगनलालजी बागरेचा २५१

४ अ. सौ. बेन चन्द्रावती ते श्रीमान बहोतलालजी नाहरना धर्मपत्नि ह शेठ रणजीतलालजी हींगड २५१

५ स्व. शेठ काळुलालजी लोढाना स्मरणार्थे ह. शेठ दोलतसिंहजी लोढा २५१

६ स्व. बेठ प्रतापमलजी साखलाना स्मरणार्थे हा प्राणलाल हीरालाल साखला २५१

७ पूज्य पिताश्री मोतीलालजी म्हेताना स्मरणार्थे
ह. रणजीतलालजी मोतीलालजी म्हेता २५१
८ शेठ छगनलाल वागरेचा २५१
९ शेठ भीमराज थावरचन्द वाफणा २५१
१० श्रीमती सोहनीबाइ
C/o रणजीतलालजी मोतीलालजी हींगड २५१
११ शेठ पन्नालालजी गणेशलालजी हींगड २५१
१२ शेठ दीपचद पन्नालालजी लोढा २५१

उमरगांवरोड

१ शाह मोहनलाल पोपटलाल पानेलीवाला २५१

उमलेटा

१ शेठ जेठालाल गोरधनदास २५१
२ स्व वेन सतोकबेन कचरा ह. ओतमचन्दभाइ छोटालालभाइ
तथा अमृतलालभाइ वालजी (कल्याणवाळा) २५१
३ शेठ खुशालचन्द कानजीभाइ हा. शेठ प्रतापभाइ २५१
४ सघाणी मुळशकर हरजीवनभाइना स्मरणार्थे
हा. तेमना पुत्रो जयतीलाल तथा रमणीकलाल २५१
५ दोशी विठ्ठलजी हरखचद २५१

एडन केम्प

१ शाह गोकळदास शामजी उदाणी २५१
२ शाह जगमोहनदास परसोतमदास २५१
३ महेता प्रेमचन्द माणेकचन्दना स्मरणार्थे
हा. रायचन्दभाइ, पोपटलालभाइ तथा रसीकलालभाइ २५१

आकोला

१ शेठ कचनलालभाइ राघवजी अजमेरा
C/o मेसर्स अजमेरा ब्रधर्स एन्ड कुं.
(पूज्य सदानदी मुनिश्री छोटालालजी महाराजना
उपदेशथी) २५१

आणद

१ शेठ रमणीकलाल ए. कपासी. ह मनसुखलालभाइ २५१

आसनसोल

१ वाचीसी मणीलाल चत्रभुजना स्मरणार्थे तेमना धर्मपत्नि
मणीबाइ तरफथी ह. रसिकलाल, अनिलकान्त, विनोदराय २५१

आटकोट

१ शाह चुनीलाल नारणजी ३०१

इन्दोर

१ अ. सौ. बेन दयाबेन मोहनलाल देशाइ
जेतपुरवाळा (अ. सौ. बेन विद्याबेनना
वर्षीतप निमित्ते) ह अरविंदकुमार, जीतेन्द्रकुमार २५१
२ भाइलाल छगनलाल तुरखीया ३५१
३ स्व. गौरीशकर काळीदास देशाइ जेतपुरवाळाना
स्मरणार्थे हा. भुपतलाल गौरीशकर २५०

इगतपुरी

१ पन्नालाल लखीचंद जैन २५१

उदयपुर

१ श्रीयुत साहेबलालजी महेता ३०१
२ शेठ मोतीलालजी रणजीतलालजी हींगड २५१
३ शेठ मगनलालजी बागरेचा २५१
४ अ. सौ. बेन चन्द्रावती ते श्रीमान बहोतलालजी नाहरना
धर्मपत्नि ह शेठ रणजीतलालजी हींगड २५१
५ स्व. शेठ काळुलालजी लोढाना स्मरणार्थे
ह. शेठ दोलतसिंहजी लोढा २५१
६ स्व. बेठ प्रतापमलजी साखलाना स्मरणार्थे
हा प्राणलाल हीरालाल साखला २५१

३ स्व. काळीदास जेठालालना स्मरणार्थे
ह. सुमनलाल काळीदास ... २५१

कुदणी—आटकोट

१ दाशी रतीलाल टोकरशीभाइ ... २५१

कोलकी

१ पटेल गोविंदलाल भगवानजी ... २५१
२ पटेल सीमजी जेठाभाइ गाघाणी
(तेमना स्व सुपुत्र रामजीभाइना स्मरणार्थे) ... ३०२

कल्याण

१ सघवी ठाकरशीभाइ सघवीना स्मरणार्थे
ह. शाह हींमतळाल हरखचन्द ... २५१

खाखीजाळीया

१ वाटलीया गुलाबचन्द लीलाधर ... २५१

खीचन

१ शेठ कीशनलाल पृथ्वीराज ... ३५२

खुडदारोड

१ शेठ गीरधारीलालजी सीतारामजी ... ३००
२ शेठ नरसींहदास शातीलालजी भोरलावाळा ... २५१

खभात

१ शेठ माणेकलाल भगवानदास ... २५१
२ श्री स्था. जैन संघ ह. पटेल कान्तीलाल अबालाल ... २५१
३ शाह साकरचन्द मोहनलाल ... २५१
४ शाह चन्दुलाल हरीलाल ... २५१
५ शाह शकराभाइ देवचन्द ... २५१
६ शाह त्रिभोवनदास मगळदास ... २५१

कुशालगढ

१ शेठ चपालालजी देवीचदजी २५१

कत्रासगढ

१ श्री जैन श्वे स्था सघ ह. शेठ देवचन्द अमुलख २५१

कलकत्ता

१ श्री कलकत्ता जैन श्वे. स्था. (गुजराती) सघ
ह. शाह जयसुखलाल मधुलाल २५१

कलोल

१ शेठ मोहनलाल जेठाभाइना स्मरणार्थे
ह. शेठ आत्माराम मोहनलाल २५१
२ डो. मयाचन्द मगनलाल शेठ ह डो. रतनचन्द मयाचन्द्र २५१
३ स्व. नाथालाल उमेदचन्दना स्मरणार्थे
ह शाह रतीलाल नाथालाल २५१
४ शेठ मणीलाल तलकचन्दना स्मरणार्थे
ह मारफतीया चन्दुलाल मणीलाल २५१
५ स्व श्रीयुत वाडीलाल परसोतमदासना स्मरणार्थे
ह. घेलाभाइ तथा आत्मारामभाइ २५१
६ शेठ नागरदास केशवलाल २५१
७ श्री स्थानकवासी जैन सघ
ह. आत्माराम मोहनलालभाइ २५१

कडी

१ श्री स्था. दरीयापुरी जैन सघ
ह भावसार दामोदरदासभाइ इश्वरभाइ २५१
२ पार्वतीबेन C/o जेसींगभाइ इश्वरभाइ २५१

कानपुर

१ शाह रमणीकलाल प्रेमचन्दभाइ ३००
२ शाह हरकीशनदास फूलचन्दभाइ २५१

घटकण

१ शाह चन्दुलाल केशवलाल २५१

घोलवड (धाणा)

१ महेता गुलाबचन्दजी गभीरमलजी ३००

घोडनदी

१ शेठ चद्रभान शोभाचंद गादिया २५१

चुडा (झालावाड)

१ श्री स्था. जैनसघ हा. रतीलाल गाधी प्रमुख २५१

जलेसर (वालासोर)

१ सघवी नानचन्द पोपटभाई थानगढवाळा २५१

जयपुर

१ श्रीमान हिंमतसिंहजी साहेब गलूडिया एडिसनल कमीश्नर अजमेर डीवीझनवाळाना धर्मपत्नि अ. सौ माणेककुवरबहेन तरफथी ह. खुशालसिंहजी गलूडिया ३५१

२ श्रीमान शेठ शीरेमलजी नवलखानां धर्मपत्नि अ सौ. प्रेमलतादेवी २५१

जामजोधपुर

१ श्री स्था जैनसघ ह. म्हेता पोपटलाल मावजीभाइ ३८७

२ शाह त्रीभोवनदास भगवानजी पानेलीवाळा २५१

३ दोशी माणेकचन्द भवान २५१

४ पटेल लालजी जुठाभाइ २५१

५ शेठ वावनजी जेठाभाइ २५१

३ शेठ व्रजलाल चुनीलाल २५१

जामनगर

१ शेठ छोटालाल केशवजी २५१

२ वोरा चीमनलाल देवजीभाइ २५१

गांधीधाम

१ शाह मोरारजी नागजी एन्ड कु. २५१

गुंदा

१ स्व. महेता पूनमचन्द भवानभाइना स्मरणार्थे
ह. तेमनां धर्मपत्नि दीवाळीबेन लीलाधर २५१

गोंडल

१ स्व. वाखडा वच्छराज तुलसीदासना धर्मपत्नि कमळबाइ
ह माणेकचन्दभाइ तथा कपुरचन्दभाइ २५१

२ पीपळीआ लीलाधर दामोदर तरफथी तेमना धर्मपत्नि
अ. सौ. लीलावती साकरचन्द कोठारीना बीजा वरसीतपनी
खुशालीमां ३०१

३ कामदार जुठालाल केशवजीना स्मरणार्थे
ह हरीलाल जुठाभाइ ३०१

४ स्व. कोठारी कृपाशकर माणेकचन्दना स्मरणार्थे
ह. तेमना धर्मपत्नि प्रभाकुवरबेन २५१

५ कोठारी गुलाबचन्द रायचन्द २५१

६ जसाणी रुगनाथभाइ नानजी ह. चुनीलालभाइ २५१

गोधरा

१ शाह श्रीभोवनदास छगनलाल ३०१

२ स्व प्रेमचन्द ठाकरशीना स्मरणार्थे
ह. शाह चुनीलाल प्रेमचन्द ३०१

गुदाला (कच्छ)

१ शाह माळशी घेलाभाइ २५१

गुलाबपुरा

१ श्री स्था जैन वर्धमान सघ
हा मांगीलालजी उकारमलजी २५१

२ शेठ पुखराजजी पदमराजजी मदारी २५१
३ शेठ नवरतनमलजी धनवतसिंहजी २५०
४ शेठ वस्तीमलजी आनदमलजी सामछुखा २५१

जोरावरनगर

१ श्री श्वे. स्था. जैन सघ ह शेठ चपकलाल घनजीभाइ २५१

जमशेदपुर

१ दोशी झवेरचद वल्लभजी २५१

झरीया

१ श्री जैन स्था. सघ हा. शेठ कनैयालाल वी. मोदी २५१

डांडाइचा

१ श्री स्था. जैन सघ हा. शेठ चपालालजी मारवे २५०

ढसा (चाया धोला)

१ श्री ढसागाम श्री स्था. जैन सघ ह एक सद्ग्रहस्थ तरफथी २५१
२ श्री स्था जैन सघ हा. वगडिया नरभेराम जेठालाल

(ढसा जकशन)

तासगांव

१ स्व. चुनीलालजी दुगडना स्मरणार्थे तेसना धर्मपत्नि
ढोंडुबाइना तरफथी हा शेठ रामचदजी दुगड ३५१

थानगढ

१ शाह ठाकरशीभाइ करशनजी २५१
२ शेठ जेठालाल त्रीभोवनदास २५१
३ शाह धारशीभाइ पाशवीरभाइ ह. सुखलालभाइ २५१
४ शाह त्रीभोवन गोपालजी तथा अ सौ. कसुबावेन त्रीभोवन २५१

दहाणुरोड (थाणा)

१ शाह हरजीवनदास ओघड खधार (कराचीवाला) २५१

३ डो साहेब पी. पी. शेठ २५०
४ शाह रंगीलदास पोपटलाल २५१

जामखभाळीया

१ शेठ वसनजी नारणजी २५१
२ श्री स्था. जैनसघ हा म्हेता रणछोडदास परमाणद २५१
३ सघवी माणलाल लवजीभाइ २५१
४ महेता हेमचन्द काळीदास २५१

जावरा

१ स्व. भडारी स्वरूपचदजी शाहना धर्मपत्नि मोतीबेनना
स्मरणार्थे ह श्रीयुत लालचन्दजी राजमलजी किशनगढवाळा
(चादमुनिना उपदेशथी) २५१

जुनागढ

१ शाह मणीलाल मीठाभाइ ह. हरीलालभाइ
(हाटीना माळीआवाळा) २५१

जुनारदेव (मध्य प्रात)

१ घेलाणी त्रीकमजी लाधाभाइ २५१

जैतपुर

१ शेठ अमृतलाल हीरजीभाइ ह नरभेरामभाइ (जसापुरवाळा) २५१
२ दोशी छोटालाल वनेचन्द २५१
३ कोठारी डोलरकुमार वेणीलाल २५१
४ अ. सौ. व्हेन सुरजकुवर वेणीलाल कोठारी २५१

जेतलसर

१ शाह लक्ष्मीचन्द कपुरचन्द २५१
२ कामदार लीलाधर जीवराजना स्मरणार्थे तेमना धर्मपत्नि
जवकबेन तरफथी ह. शान्तीलालभाइ गोंडलवाळा २५१

जोधपुर (राजस्थान)

१ शेठ हस्तीमलजी मनरुपमलजी सामसुखा २५१

२ पिताश्री भगवानजी कचराभाइना तथा चि. इसाना स्मरणार्थे
ह. पटेल दलीचन्द भगवानजी ३०१
३ अ. सौ. वचीबेन वाघुभाइ २५१
४ धी नवसौराष्ट्र ओइल मील प्रा. लीमीटेड २५१
५ स्व. रायचन्द पानाचन्द शाहना स्मरणार्थे
ह चीमनलाल रायचन्द ३०१
६ गांधी पोपटलाल जेचन्द २५०
७ देशाई छगनलाल डाह्याभाइ लाठवाळाना धर्मपत्नि दिवाळीबेन
तरफथी ह कुमारी हस्तुमती २५१

धधुका

१ शेठ पोपटलाल धारशी २५१
२ स्व. गुलाबचन्दभाइना स्मरणार्थे ह. पोपटलाल नानचन्द २५१
३ वसाणी चत्रभुज वाघजीभाइ २५१

धूलिया

१ श्री अमोल जैन ज्ञानालय हा. कनैयालाल छाजेड २५१

नदुरबार

१ श्री स्थानकवासी जैन संघ ह. शेठ प्रेमचन्द भगवानलाल २५०

नारायण गाम

१ मोतीलालजी हीराचन्दजी चोरडीया वोरीवाला २५१

नडीयाद

१ शेठ मोहनलाल भुराभाइ २५१

पोर्टसुदान

१ शेठ सोमचन्द परसोत्तमदास ३०१

पाणसणा

१ श्री स्थानकवासी जैन सघ ह. छोटालाल पुजाभाइ २५१

दाहोद

१ शेठ माणेकलालभाइ खेंगारजी — १२५१

दिल्ही

१ लाला पूर्णचदजी जैन (सेन्ल घेंकवाळा) — ३५१
२ श्रीयुत कीशनचदजी म्हेताबचदजी चोरडीया
हा. श्रीमती नगीना देवी तथा श्रीयुत म्हेतावचन्द जैन — २५१
३ लालाजी मीठनलालजी जैन एन्ड सन्स — ३०१
४ लालाजी गुलशनरायजी जैन एन्ड सन्स — ३०१
५ अ. सौ. सज्जनजैन इदरमलजी पारेख — २५१
६ स्व लक्ष्मीचन्दजीना स्मरणार्थे नगीनादेवी सुजंतीना
तरफथी हा. सघवी हेमतकुमारजी जैन — २५१
७ वेन विज्याकुमारी जैन C/o म्हेतावचन्द जैन
(वयोवृद्ध सरळ स्वभावी फूलमतीजी महासतीनी
प्रेरणाथी) — २५१

धार (मध्यप्रात)

१ शेठ सागरमलजी पनालालजी — २५१

धांगध्रा

१ श्री स्था. जैन मोटा सघ ह. शेठ मगळजीभाइ जीवराज — २५१
२ संघवी नरसीदास वखतचद — ३०१
३ ठक्कर नारणदास हरगोवींददास — २५१
४ कोठारी कपूरचन्द मगळजी — २५१

धाफा

१ शेठ मणीलाल जेचदभाइ — २५१

धोराजी

१ म्हेता प्रभुदास मूळजीभाइ — ३५१

घोरा

१ स्वरुपचन्दजी जवाहरमलजी घोरडीया
मेनोबाइ सुगनलालजीना स्मरणार्थे
(चादमुनिना उपदेशथी) २५१

२ वेन राधीबाइ (पूज्य आचार्य धर्मदासजी महाराजना सप्रदायना
मत्री कीशनलालजी महाराजना सुशिष्य शोभागमलजी महाराजना
शिष्य स्व. केवळचदजी महाराजना स्मरणार्थे) चांदमुनिना उपदेशथी २५१

घेंगलोर

१ वाटवीया वनेचन्द अमीचन्द महावीर टेक्षटाइल स्टोर तरफथी
भाइ चन्द्रकातना लग्ननी खुशालीमा २५२

२ शेठ कीशनलालजी फूलचंदजी साहेब २५१

घोटाद

१ स्व. वसाणी हरगोविंददास छगनलालना स्मरणार्थे
ह. तेमना धर्मपत्नि छबलबेन २५१

घीकानेर

१ शेठ भेरुदानजी शेठीया २५४

चिदडा

१ शाह कानजी शामजी २५१

चेलारी

१ श्री स्था. जैन संघ हा. हजारीमलजी हस्तीमलजी राका २५१

चदनावर

१ श्री वर्धमान स्था. जैन श्रावक सघ
हा. मिश्रीलाल जैन वकील २५१

पालणपुर

१ लक्ष्मीबेन ह. म्हेता हरीलाल पीताम्बरदास २५१

२ श्री लोकागच्छ स्थानकवासी जैन पुस्तकालय २५१

३ महेता मणीलाल भाइचन्दभाइ २५१

४ महेता सूरजमल भाइचन्दभाइ २५१

पालेज

१ स्व. मनसुखलाल मोहनलाल सघवीना स्मरणार्थे

ह. भाइ धीरजलाल मनसुखलाल ३०१

पुना

१ शेठ उत्तमचन्दजी केवळचन्दजी धोका २५१

प्रांतिज

१ श्री प्रांतिज स्था. जैनसघ ह श्रीयुत अमालाल महासुखराम २५०

फालना

१ महेता पुखराजजी हस्तीमलजी (सादडीवाळा) ३०१

२ महेता कुन्दनमलजी अमरचन्दजी (सादडीवाळा) २५१

बरवाळा (बेलाशा)

१ स्व. मोहनलाल नरसीदासना स्मरणार्थे

ह. तेमना धर्मपत्नि सुरजबेन मोरारजी २५१

बगसरा (भावणी)

१ शेठ पोपटलाल राघवजी रायडीवाळा ह. शेठ मानसग प्रेमचन्द २५१

बेराजा (कच्छ)

१ शेठ गांगजी केशवजी (ज्ञानभडार माटे) २५१

बालोतरा

१ शाह जेठमलजी हस्तीमलजी, भगवानदासजी भणसारी २५१

भुमावल

१ शेठ राजमल नदलाल म्हेता चेरीटेबल ट्रस्ट २५१

मद्रास

१ शेठ मेघराजजी देवचन्दजी महेता २५१

२ श्रीयुत बापालाल भाइचद म्हेता २५१

मनोर (थाणा)

१ शाह शेरमलजी देवीचन्दजी जसवतगढवाळा
ह. पूनमचन्दजी शेरमलजी गोल्या २५१

मानकुवा (कच्छ)

१ स्व. महेता कुवरजी नाथालालना स्मरणार्थे
ह. तेमना धर्मपत्नि कुवरबाइ हरखचन्द
(मानकुवा स्थानकवासी जैनसघ माटे) २५१

मालेगाव

१ श्री स्था जैन सघ ह. फतेलाल मालु जैन २५१

मुबइ तथा परांओ

१ शेठ छगनलाल नानजीभाइ २५१

२ शाह हरजीवन केशवजी २५१

३ घेलाणी प्रभुलाल त्रीकमजीभाइ (बोरीवली) २५२

४ श्री वर्धमान स्था जैन सघ
ह. केशरीमलजी अनोपचन्दजी गुगळीया (मलाड) २५१

५ शेठ डुगरशी हशराज वीसरीया २५१

६ शाह रमणीकलाल काळीदास तथा
अ सौ. कान्तावेन रमणीकलाल २५१

७ शाह हिंमतलाल हरजीवनदास २५१

बोडेली

१ शाह प्रमीणचन्द नरसीदास (साणदवाळा) २५१
२ शाह गीरधरलाल साकरचन्द २५१

भाणवड

१ शेठ जेचन्दभाइ माणेकचन्द ३५२
२ सघवी माणेकचन्द माधनजी २५१
३ शेठ लालजीभाइ माणेकचन्द (लालपुरवाळा) २५१
४ शेठ रामजी जीणाभाइ २५१
५ शेठ पदमशी भीमजी फोफरीआ २५१
६ फोफरीआ गाडालाल कानजीभाइ
ह. अ. सौ. शातावेन वसनजी २५१
७ वकील मणीलाल खेंगारभाइ पूनातर २५१

भीम

१ चपकलालजी जैन पुस्तकालय
हा. छोगामलजी मागीमलजी माडोत
(मुनी मागीलालजीना उपदेशथी) २५१

भीलवाडा

१ श्री शाति जैन पुस्तकालय ह. चादमलजी मानमलजी सघवी २५१
२ शेठ भीमराज मीश्रीलालजी २५१

भोजाय (कच्छ)

१ ज्ञान मदिरना सेक्रेटरी शाह कुवरजी जीवराज २५१

भावनगर

१ स्व कुवरजी बावाभाइना स्मरणार्थे
ह. शाह लहेरचन्द कुवरजी ३७१
२ कोठारी उदयलालजी साहेब २५१

२५ शेठ खुशालभाइ खगारभाइ २५०
२६ शाह मेमजी मालशी गंगर (मलाड) २५१
२७ स्व पिताश्री पचुभाइ मोनाभाइना स्मरणार्थे
हा. शाह कानजी पचुभाइ (मलाड) २५१
२८ शाह वेलजी जेशींगभाई छासरावाळा तरफथी तेमना
धर्मपत्नि अ. सौ. स्व. नानबाइना स्मरणार्थे ३०१
२९ स्व. पिताश्री रायशी वेलजीना स्मरणार्थे
हा शाह दामजी रायशी (मलाड) ३०१
३० शेठ गवकलाल कस्तुरचद लींबडीवाला तरफथी
श्री अजरामर ज्ञानभडार लींबडी माटे (माटुन्गा) २५१
३१ स्व. पिताश्री भीमजी कोरशी तथा मातुश्री पालीबाइना
स्मरणार्थे हा. शाह उमरशीभाइ भीमशी (मलाड) ३०१
३२ शेठ चुनीलाल नरभेराम वेकरीवाळा २५१
३३ शाह वरजागभाइ शीमजी (मलाड) २५१
३४ श्रीयुत रतीलाल भाइचन्द महेता २५१
३५ शाह खीमजी मूळजी पूजा (मलाड) २५१
३६ मेसर्स सवाणी ट्रान्सपोर्ट कम्पनी
हा. शेठ माणेकलाल वाडीलाल २५१
३७ घेलाणी वलभजी नरभेराम हा. नरसीभाइ वलभजी २५१
३८ अ. सौ. समतावेन शान्तीलाल
C/o शान्तीलाल उजमशी शाह (मलाड) २५१
३९ तेजाणी कुवेरदास पानाचन्द २५१
४० कपासी मोहनलाल शीवलाल २५१
४१ स्व केशवलाल वछराज कोठारीना स्मरणार्थे
सुरजबेन तरफथी हा. जनसुखलालभाइ (मलाड) २५१
४२ दडीया अमृतलाल मोतीचन्द (घाटकोपर) २५१
४३ शेठ सरदारमलजी देवीचन्दजी कावेडीया (सादडीवाळा) २५१

८ शाह रतनशी मोणशीनी कम्पनी २५१
९ शाह शीवजी माणेक (कच्छ वेराजावाळा) २५१
० वोरा पानाचन्द संघजीना स्मरणार्थे
ह त्रंवकलाल पानाचद एन्ड ब्रधर्स २५१
११ स्व. पू पिताश्री वीरचद जेसींगभाइ 'लखतरवाळाना
स्मरणार्थे ह. केशवलाल वीरचन्द शेठ २५१
१२ शा. कुवरजी हंसराज २५१
१३ स्व. मातुश्री माणेकवेनना स्मरणार्थे
ह. शेठ वल्लभदास नानजी (पोरवदरवाळा) ३०१
१४ एक सद्गृहस्थ ह. शेठ सुदरलाल माणेकचन्द २५१
१५ अ. सौ पानवाइ हा शेठ पदमशी नरसिंहभाइ (मलाड) २५१
१६ श्रीयुत अमृतलाल वर्धमान वापोदरावाळा
हा दलीचन्द अमृतलाल देशाइ २५१
१७ स्व. शाह नागशी सोजपाळ गुदाळावाळाना स्मरणार्थे
हा रामजी नागशी (मलाड) ३०१
१८ शाह रामजी करशनजी थानगढवाळा २५१
१९ शाह नगीनदास कल्याणजी वेरावळवाळा २५१
२० शीवलाल गुलाबचन्द शेठ मेवावाळा २५१
२१ स्व. जटाशकर देवजी दोशीना स्मरणार्थे
हा. रणछोडदास (वाबुलाल) जटाशकर दोशी ३०१
२२ स्व. गोडा वणारशी त्रीभोवन सरसइवाळाना स्मरणार्थे
हा. जगजीवन वणारशी गोडा (मलाड) २५१
२३ स्व. त्रीभोवनदास व्रजपाल वीछीयावाळाना स्मरणार्थे
हा. हरगोविंददास त्रीभोवनदास अजमेरा २५१
२४ स्व. कानजी मूळजीना स्मरणार्थे तथा मातुश्री
दिवाळीवाइना १६ उपवासना पारणा प्रसगे
हा जयंतीलाल कानजी (मलाड) २५१

६२ पारेख चीमनलाल लालचन्दनां धर्मपत्नि अ सौ श्रीमती
चचळबाइना स्मरणार्थे ह सारामाइ चीमनलाल २५१
६३ शाह कोरशीभाइ हीरजीभाइ ३०१
६४ पिताश्री कुदनमल्जी मोतीलाल्जी मुथाना स्मरणार्थे
ह मोतीलाल जुवरमल (अहमदनगरवाला) २५१
६५ श्री वर्धमान श्वेताम्बर स्था. जैन सघ
ह. शेठ रुपचन्द शीवलाल कामदार (अधेरी) २५१
६६ अ. सौ. कमळाबेन कामदार ह. रुपचन्द शीवलाल (अधेरी) २५१
६७ धी मरीना मोर्डन हाइस्कुल ट्रस्ट फड
ह. शाह मणीलाल ठाकरशी २५१
६८ स्व. मातुश्री जीवीबाइना स्मरणार्थे
ह. शामजी शीवजी कच्छ गुदालावाळा (गोरेगांव) २५१
६९ शाह रवजीभाइ तथा भाइलालभाइनी कपनी (कादीवली) २५१
७० अ. सौ. लाडुबेन ह. रवजी शामजी (कादीवली) २५१
७१ अ. सौ. बेन कुदनगौरी मनहरलाल सघवी (खारराड) २५१
७२ शाह करशन लधुभाइ (दादर) ३०१
७३ अ सो- रजनगौरी चन्दुलाल शाह
C/o चन्दुलाल लक्ष्मीचन्द (माडुन्गा) २५१
७४ म्हेता मोटर स्टोर्स हा. अनोपचन्द डी. महेता २५१
७५ शेठ मनुभाइ माणेकचन्द
हा. झाटकीया नरभेराम मोरारजी (घाटकोपर) २५१
७६ खेताणी मणीलाल केशवजी (वडीयावाळा) घाटकोपर २५१
७७ स्व कस्तुरचन्द अमरशीना स्मरणार्थे हा तेमना धर्मपत्नि
झवेरबेन मगनलालनी वता-
जयतीलाल कस्तुरचद मश्कारीआ २५१
७८ स्व. पूज्य मातुश्री जकलबाइना स्मरणार्थे
हा. देशाइ व्रजलाल कालीदास (मलाड) २५१

४४ दोशी चत्रभुज सुन्दरजी (घाटकोपर) २५१
४५ दोशी जुगलकीशोर चत्रभुज (घाटकोपर) २५१
४६ दोशी मवीणचन्द्र चत्रभुज (घाटकोपर) २५१
४७ शाह त्रीभोवनदास मानसिंग दोढीवाळाना स्मरणार्थे
ह्या शाह हरखचन्द त्रीभोवनदास २५१
४८ शाह जेठालाल डामरशी धागधारवाळा
ह्या. शाह वाडीलाल जेठालाल २५०
४९ शाह चन्दुलाल केशवलाल २५१
५० स्व. पिताश्री शामळजी कल्याणजी गोडलवाळाना
स्मरणार्थे ह्या. वृजलाल शामळजी यानीसी २५१
५१ शाह प्रेमजी हीरजी गाला २५१
५२ स्व. पिताश्री भगवानजी हीराचन्द जसाणीना स्मरणार्थे
ह लक्ष्मीचन्दभाइ तथा केशवलालभाइ ३०१
५३ स्व. पिताश्री हसराज हीराना स्मरणार्थे
ह देवशी हसराज कच्छ वोदडावाळा (मलाड) २५१
५४ स्व. मातुश्री गोमतीवाइना स्मरणार्थे ह. पोपटलाल पानाचद २५१
५५ शेठ नेमचन्द स्वरुपचन्द खभातवाळा
ह. भाइ जेठालाल नेमचन्द २५१
५६ स्व. पिताश्री शाह अवालाल परसोतम पाणशणावाळाना
स्मरणार्थे तेमना पुत्रो तरफथी ह बापालालभाइ २५१
५७ बेन केशरबाइ चन्दुलाल जेसींगलाल शाह २५१
५८ दडोया जेसीगलाल त्रीकमजी २५१
५९ शाह कान्तीलाल मगनलाल (घाटकोपर) २५१
६० कोठारी सुखलालजी पूनमचदजी (खार) २५१
६१ स्व. मातुश्री कडवीवाइना स्मरणार्थे ह. तेमना पौत्र
हकमीचन्द ताराचन्ड दोशी (अधेरी) २५१

मांडवी (कच्छ)

१ श्री स्था. छ कोटी जैन संघ हा. महेता चुनीलाल वेलजी २७७

मांडचा (धोळाजकशन)

१ श्री माडवा स्था जैन संघ
ह अ सौ. कन्चनगौरी रतिलाल गोसलीया गढडावाळा २५१

मेसाणा

१ शाह पदमशी छरचन्दना स्मरणार्थे हा. शीवलाल पदमशी २५१

मोम्बासा

१ शाह देवराज पेयराज २५०

२ श्रीयुत नाथालाल डी. महेता २५१

यादगीरी

१ शेठ वादरमलजी सूरजमलजी वेन्कर्स २५०

राणपुर (झालावाड)

१ श्रीमति मातुश्री समरतबाइना स्मरणार्थे
ह. डो. नरोत्तमदास चुनीलाल कापडीया २५१

राणावास (मारवाड)

१ शेठ जवानमलजी नेमीचन्दजी हा. धातु रीखवचन्दजी ३०१

राजकोट

१ वाडीलाल डाइग एन्ड पिन्टींग वर्कस ४००

२ शेठ रतीलाल न्यालचन्द २५१

३ वाघु परशुराम ठगनलाल शेठ (उदेपुरवाळा) २५०

४ शेठ मनुभाइ मुळचन्द (एन्जीनीअर साहेब) २५१

५ शेठ शान्तीलाल प्रेमचन्द तेमना धर्मपत्निना वरसीतप प्रसगे २५१

६ उदाणी न्यालचन्द हाकेमचन्द वकील २५१

७ शेठ मजाराम वीठलजी २५१

८ वहेन सुर्यबाळा नौत्तमलाल जसाणी (वरसीतपनी खुशाली) २५१

७९ शाह नटवरलाल दीपचद तरफथी तेमनां धर्मपत्नि
अ. सौ. सुशीलाबेनना वर्षीतपनी खुशालीमा २५१
८० शेठ रसीकलाल प्रभाशकर मोरबीवाळा तरफथी तेमनां
मातुश्री मणीबेनना स्मरणार्थे ३०१
८१ कोटीचा जयतीलाल रणछोडदास सौभाग्यचद जुनागढवाळा २५१
८२ मोदी अभेचन्द सुरचन्द राजकोटवाळा
हा. डोसालाल अभेचन्द २५१
८३ स्व शाह रायशी कचराभाइना स्मरणार्थे तेमना
धर्मपत्नि नेणबाइ वती ह. शाह जेठालाल रायशी २५१
८४ श्रीयुत जे सी वोरा २५०
८५ श्री वर्धमान स्था जैन श्रावक सघ
ह. सघजी चीमनलाल अमरचन्द (दादर) २५१
८६ स्व. आशाराम गीरधरलालना स्मरणार्थे ह. शांतिलाल
आशारामनी वती जसवतलाल शातीलाल लखतरवाळा २५१
८७ शातीलाल डुगरशी अदाणी २५१
८८ श्रीमती मणीबाइ वृजलाल पारेख
चेरीटेबल ट्रस्ट फड ह. पारेख वृजलाल दुर्लभजी २५१
८९ शाह मनहरलाल माणजीवनदास २५१
९० वोरा ठाकरशी जसराज
C/o M/s ठाकरशी एन्ड कुं. २५१
९१ दोशी भीखालाल वृजलाल २५१
९२ शाह गोपालजी मानसग २५१
९३ दोशी फूलचद माणेकचद २५०
९४ गाधी कांतीलाल माणेकचन्द २५१
९५ शेठ मणीलाल गुलाबचन्द २५१
९६ कोठारी रमणीकलाल कस्तुरचन्द २५१
९७ ब्हेन चन्दनबेन अमृतलाल वारिया २५१
९८ शेठ चपकलाल चुनीलाल दादभावाळा २५१

लखतर

१ शाह रायचन्द ठाकरशीना स्मरणार्थे
हा. शाह शान्तीलाल रायचन्द २५१

२ भावसार हरजीवनदास प्रभुदासना स्मरणार्थे
हा. भाइ त्रीभोवनदास हरजीवनदास २५१

३ शाह चुनीलाल माणेकचन्द २५१

४ शाह जादवजी ओघडभाइ सदादवाळाना स्मरणार्थे
हा भाइ शान्तीलाल जादवजी २५१

५ दोशी ठाकरशी गुलालचन्दना स्मरणार्थे तेमना धर्मपत्नि
समरतबेन द्रजलाल तरफथी हा. जयन्तिलाल ठाकरशी २५१

६ शाह तलकशी हीराचदना स्मरणार्थे ह अमृतलाल तलकशी २५१

लालपुर

१ शेठ नेमचन्द सवजीभाइ मोदी हा. मगनलालभाइ २५१

२ शेठ मुळचन्द पोपटलाल हा मणीभाइ तथा जेसींगलालभाइ २५१

लाखेरी (राजस्थान)

१ मास्तर जेठालाल मोनजीभाइ हा. महेता अमृतलाल
जेठालाल (सीवील एन्जीनीअर साहेव) २५१

लीमडी (पचमहाल)

१ शाह कुवरजी गुलाबचद २५१

२ छाजेड घासीराम गुलाबचन्द २५१।=

३ शेठ वीरचन्द पन्नालालजी कर्णावट २५१

लीवडी (सौराष्ट्र)

१ शाह चकुभाइ गुलाबचद २५१

लाकडीया (कच्छ)

१ श्री स्था. जैन सघ ह. शाह रतनशी करमण २५१

९ मोदी सौभाग्यचन्द मोतीचन्द २५१
१० वदाणी भीमजी वेलजी तरफथी तेमना धर्मपत्नि
अ. सौ समरतवेनना वरसीतपनी खुशाली २५१
११ दोशी मोतीचन्द धारशीभाइ (रीटायर्ड एन्जीनीअर साहेव) २५१
१२ कामदार चन्दुलाल जीवराज धांगध्रावाळा २५०
१३ हेमाणी घेलुभाइ सनचद २५१
१४ प्रभुलाल न्यालचन्द दफतरी २५१
१५ स्व. महेता देवचन्द पुरुषोत्तमना स्मरणार्थे तेमना धर्मपत्नि
हेमकुनरबाइ तरफथी हा. जयन्तिलाल देवचन्द महेता २५१
१६ पारेख शीवलाल झुझाभाइ मोम्बासावाळा
ह. अ सौ. कचनबहेन २५२

राजाजीकाकेरडा (भीलवाडा)

१ श्रीमान जोरावरमलजी धर्मचन्दजी डुगरलाल
(मुनिश्री मागीलालजीना उपदेशथी) २५१

रायचुर

१ स्व. मातुश्री मोंघीबाइना स्मरणार्थे ह. शाह शीवलाल
गुलाबचन्द वढवाणवाळा २५१

रगुन

१ कामदार गोरधनदास मगनलालना धर्मपत्नि
अ. सौ. कमळाबेन २५१

रापर (कच्छ)

१ पूज्य वालजीभाइ न्यालचन्द २५१

रतलाम

१ अनेक भक्तजनो तरफथी
हा श्रीमान केशरीमलजी डक
(केवळ मुनिना उपदेशथी) २५१

वणी

१ महेता नानालाल छगनलालना धर्मपत्नि स्व. चंचळबेन
तथा पुरीबेनना स्मरणार्थे हा. भाइ मनहरलाल नानालाल २५१

वडोदरा

१ कामदार केशवलाल हिमतराम प्रोफेसर साहेब
(गोंडलवाळा) २५१

२ वकील मणीलाल केशवलाल शाह २५१

वडीया

१ पंचमीया भगानभाइ काळाभाइ (जेतपुरवाळा) २५१

वाकानेर

१ मास्तर कान्तिलाल अवकलाल खढेरीया २५१

२ दफतरी चुनीलाल पोपटलाल मोरबीवाळा
हा. भाइ मणिलाल चुनीलाल २५१

वीछीया

१ श्री स्था जैन सघ ह. अजमेरा रायचन्द वृजपाळ २५१

वीरमगाम

१ शाह वीठ्ठलभाइ मोदी मास्तर २५१

२ शाह नागरदास माणेकचन्द २५१

३ शाह मणीलाल जीवणलाल (शाहपुरवाळा) २५१

४ शाह अमुलख (बचुभाइ) नागरदासना धर्मपत्नि अ सौ.
बेन लीलावतीना वरसीतपना पारणानी खुशालीमा.
ह भाइ कान्तीलाल नागरदास ३००

५ स्व शेठ उजमशी नानचन्दना स्मरणार्थे
ह. शेठ चुनीलाल नानचन्द २५१

६ स्व. शेठ मणीलाल लक्ष्मीचदना स्मरणार्थे
ह. खीमचदभाइ (खाराघोडावाळा) २५१

लोनावला

१ शेठ धनराजजी मूळचन्द मूथा २५१

लुधियाना

१ राजेन्द्रकुमार जैन दिल्हीवाळा २५१

वढवाण शहेर

१ शाह दीलीपकुमार सवाइलाल ह सवाइलाल त्रभकलाल शाह २५१
२ शाह मगनलाल गोकळदास हा. रतीलाल मगनलाल कामदार २५१
३ सघवी मुळचन्द वेचरभाइ हा. भाइ जीवणलाल गफलदास २५१
४ शेठ व्रजलाल सुखलाल २५१
५ शेठ कान्तीलाल नागरदास २५१
६ वोरा चत्रभुज मगनलाल २५१
७ सघवी शीवलाल हीमजीभाइ २५१
८ शाह देवशी देवकरण २५१
९ वोरा डोसाभाइ लालचन्द स्था. जैन सघ
हा. वोरा नानचन्द शीवलाल २५१
१० वोरा धनजीभाइ लालचन्द स्था जैन सघ
हा. वोरा पानाचंद गोवरदास २५१
११ दोशी वीरचद सुरचंद हा दोशी नानचद उजमशी २५१
१२ स्व. वोरा मणीलाल मगनलाल
हा. वोरा चत्रभुज मगनलाल २५१
१३ शाह वाडीलाल देवजीभाइ २५१

वटामण

१ श्री वटामण स्था जैन सघ
हा. श्री डाह्याभाइ हलुभाइ पटेल २५१

वलसाड

१ शाह खीमचन्द मूळजीभाइ २५१

वेरावल

१ शाह केशवलाल जेचन्दभाइ २५१
२ शाह खीमचन्द सौभाग्यचन्द वसनजी २५१
३ स्व शेठ मदनजी जेचन्दभाइना स्मरणार्थे तेमना धर्मपत्नि
लाडकुवरबाइ तरफथी ह. धीरजलाल मदनजी २५१
४ श्री स्था जैन सघ हा शाह शोभेचन्द करशनजी २५१

वडगांव स्टेशन

१ शेठ माणेकचन्दजी राजमलजी वाफणा २५१

सरसेज

१ स्व. पिताश्री शाह फकीरचन्द पुजाभाइना स्मरणार्थे
हा. शाह रमणलाल फकीरचन्द २५१

सतारा

१ स्व. मदनलालजी कुदनमलजी कोठारीना स्मरणार्थे
ह तेमना धर्मपत्नि राजकुवरबाइ मदनलालजी २५१

सासवड

१ शेठ चन्दनमलजी मुथाना धर्मपत्नि अ. सौ. रतनबाइ मुथा
तरफथी हा. अमरचन्दजी मुथा २५१

सादडी

१ शेठ देवराजजी जीतमलजी पूनमीया २५१

सालबनी (बगाल)

१ दोशी चुनीलाल फुलचन्द मोरबीवाळा २५०

साणद

१ शाह हीराचन्द छगनलाल ह. शाह चीमनलाल हीराचन्द ३०१
२ अ. सौ चम्पाबेन ह. दोशी जीवराज लालचद २५१

७ स्व शेठ हरीलाल मथुदासना स्मरणार्थे
ह. शेठ अनुभाइ हरीलाल २५१
८ सघवी जेचदभाइ नारणदास २५१
९ स्व. शाह वेलशीभाइ साकरचन्दभाइना स्मरणार्थे
ह चीमनलाल वेलशी २५१
१० पारेख मणीलाल टोकरशी लातीवाळा तरफथी
(मोटीबेनना स्मरणार्थे) २५१
११ शाह नारणदास नानजीभाइना सुपुत्र वाडीलालभाइना
धर्मपत्नि अ. सौ. नारगीबेनना वरसीतप निमीत्ते
हा. शान्तीभाइ २५१
१२ स्व छबीलदास गोकळदासना स्मरणार्थे तेमना धर्मपत्नि
कमळाबेन तरफथी हा. मजुलाकुमारी २५१
१३ श्री स्था जैन श्राविका सघ
हा. प्रमुख अ. सौ. रभाबेन वाडीलाल २५१
१४ स्व श्रीभोवनदास देवचद तथा स्व अ सौ. चचळबेनना
स्मरणार्थे हा. डो. हिंमतलाल सुखलाल २५१
१५ शाह मूळचन्द कानजीभाइ तरफथी
हा. शाह नागरदास ओघडभाइ २५१
१६ शेठ मोहनलाल पीत्तांबरदास
हा. भाइ केशवलाल तथा मनसुखभाइ २५१
१७ श्रीमती हीराबेन नथुभाइना वरसीतप निमित्ते
ता नथुभाइ नानचन्द शाह ३०१
१८ स्व मणीयार परसोतमदास सुन्दरजीना स्मरणार्थे
हा. शेठ साकरचन्द परसोतमदास २५१
१९ शेठ मणीलाल शीवलाल २५१

सजेली (पचमहाल)

१ शाह लुणाजी गुलाबचन्द	२५१
२ श्री स्था. जैन सघ हा. शेठ प्रेमचन्द दलीचन्द	२५१

हाटीना माळीया

१ शेठ गोपालजी मीठाभाइ	२५०
२ अ. सौ मजुलाबेन भगवानदास गाधी	२५१

हारीज

१ शेठ अमुलखभाइ मुळजी हा. प्रकाशचन्द अमुलख	३०१
२ स्व. बेन चन्द्रकान्ताना स्मरणार्थे हा. अमुलख मुळजीभाइ	३०१

ता. १६-१२-५९ सुधीमा मेम्बरोनी सख्या

१०	आद्य मुरब्बीश्री
२१	मुरब्बीश्री
५७	सहायक मेम्बरो
५२२	लाइफ मेम्बरो
६५	बीजा क्लासना मेम्बरो
६७५	कुल मेम्बरो

राजकोट
ता. १६-१२-५९

साकरचन्द भाइचन्द शेठ
मत्री

३ पटेल महासुखलाल डोसाभाइ २५१
४ शाह साकरचद कानजीभाइ २५१
५ पुरीबेन चीमनलाल कल्याणजी सघवी लीमडीवाळाना
स्मरणार्थे हा. वाडीलाल मोहनलाल कोठारी २५१
६ पारेख नेमचन्द मोतीचन्द मुळीवाळाना स्मरणार्थे
ह. पारेख भीखालाल नेमचन्द २५१
७ सघवी नारणदास धरमशीना स्मरणार्थे
ह भाइ जयन्तिलाल नारणदास २५१
८ शाह कस्तुरचद हरजीवनदास
हा. डो. माणेकलाल कस्तुरचंद शाह २७१

सुरत

१ श्री स्था जैन सघ हा. शाह रतीलाल लल्लुभाइ २५१
२ श्रीयुत कल्याणचन्द माणेकचन्द हडालावाळा २५१
३ श्री हरीपुरा छकोटी स्था. जैन सघ हा. बाबुलाल छोटालाल २५१

सुवइ (कच्छ)

१ सावळा शामजी हीरजी तरफथी (सदानदी जैन मुनिश्री
छोटालाल महाराजना उपदेशथी सुवइ स्था जैन सघ
ज्ञानभडारने भेट) २५१

सुरेन्द्रनगर

१ शेठ चांपशीभाइ सुखलाल २५१
२ भावसार चुनीलाल प्रेमचन्द २५१
३ स्व केशवलाल मूळजीभाइना धर्मपत्नि अमृतबाइना
स्मरणार्थे हा शाह भाइलाल केशवलाल २५१
४ शाह न्यालचन्द हरखचन्द २५१
५ शाह वाडीलाल हरखचन्द २५१

અમદાવાદ આરગપુર પરી. પાનાચદ અવેરચદનો ઉપાશ્રય
સવત ૨૦૧૫, ની પૌષ્ટીયદાપૂર્ણિમા, બુધવાર

વયોવૃદ્ધ સ્થીરવાસી મુનિશ્રી માકણેચંદ્રજી મહારાજનો અભિપ્રાય

પૂ આચાર્ય ઘાસીલાલજી મહારાજ,

આપના તરફથી બહાર આવેલા શ્રી આચારાગ સૂત્ર ભા ૧ અને ભા ૨ને, શ્રી દશવૈકાલિક ભા ૧ લો, શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી ભા ૧લો તથા આવશ્યક સૂત્ર વાચી વિચારીપરમોલ્લાસ ભાવ થયો, જ્ઞાન તાજુ થયુ અને ઘણુંજ નવું જાણવાનુ મળ્યુ

યુગે યુગે ધર્મોદ્ધારક મહાપુરુષો થઈ ગયા, તે પ્રમાણે આપશ્રીએ પ્રવચનની પ્રભાવનાનો ઉદ્ધાર કરી તીર્થંકર જિન નામ કર્મ ઉપાર્જ્યું છે તે મહાવીર પ્રભુના સિદ્ધાતોને અહર્નીશ વદન નમસ્કાર હો

પૂ શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજની આગમબત્રીસી

આજથી ૧૫ વર્ષ પહેલા મરુધર પ પૂ શ્રી ઘાસીલાલજી મ સૌરાષ્ટ્રમા પધાર્યા અને સૌરાષ્ટ્રના આગમપ્રિય મહાનુભાવોએ તેમની વિદ્વત્તા, સસ્કૃત ભાષાનુ તેમનું જ્ઞાન વગેરે જોઈને તેમને વિનતી કરી કે આપણા સમાજ માટે હજારો વર્ષ સુધી જીવિત રહે તેવું સસ્કૃત ટીકાવાળુ આગમ સાહિત્ય આપના દ્વારા લખાશે તો તે જૈન સમાજ માટે ખૂબજ ઉપયોગી થઈ પડશે, આ વાત પૂજ્યશ્રીએ કબુલ કરી

શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ નામની સસ્થા સ્થપાઈ અને થોડાક તડકા છાયા નિહાળ્યા પછી આ સમિતિ આજે ઘણી મજબુત બની ગઈ છે તેણે અત્યાર સુધીમા ૧૭-૧૮ આગમો પ્રસિદ્ધ કર્યા છે ૩-૪ આગમો પ્રેસમા છપાઇ રહ્યા છે ૪-૫ આગમો લખાઈને તૈયાર થઇ રહ્યા છે અને માત્ર ૭-૮ આગમો હવે લખવાના બાકી રહ્યા છે જો પૂ શ્રી ઘાસીલાલજી મ ની શારીરિક સ્થિતિ શાસનદેવની કૃપાથી બરોબર રહેશે તો ત્રણ વર્ષમા આ સ પૂર્ણ બત્રીસી લખવાનું કાર્ય પાર પડશે આ માટે અમે પૂ શ્રી ઘાસીલાલજી મ અને શાસ્ત્રોદ્ધાર સમીતીને અનેકાનેક ધન્યવાદ પાઠવીએ છીએ અને ઈચ્છીએ છીએ કે આ કાર્ય નિર્વિઘ્ને પાર પડે

શ્રમણુસ ઘના પૂ આચાર્યશ્રી શાસ્ત્રવેત્તા આત્મારામજી મહારાજ તેમજ શ્રમણુ સ ઘના બીજા મહારથીઓ તેમજ અન્ય શાસ્ત્રજ્ઞ સતો તથા સતીઓ, પ્રોફેસર સાહેબો તથા વિદ્વાન તત્રીઓના અભિપ્રાયો અમો અગાઉ પ્રસિદ્ધ કરી ચૂકયા છીએ હાલમા આવેલા નવા અભિપ્રાયો આ નીચે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે

*

ગોંડલ સંપ્રદાયના ગાદીપતિ પૂજ્ય આચાર્યશ્રી બા બ્ર શાસ્ત્રજ્ઞ પુરુષોતમજી મહારાજશ્રીના શાસ્ત્રો માટેના ઉદ્‌ગારો -

*

"પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ આગમ પ્રકાશનને અગે શરીરની દરકાર કર્યા વગર અહર્નીશ તનતોડ મહેનત કરી રહ્યા છે તેને માટે ધન્યવાદ છે

કારણ કે શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ દ્વારા તેમના બહાર પડેલા શાસ્ત્રોનુ વાચન કરતા મને તે ઉપરથી ખાત્રી થઇ છે કે બીજા પ્રકાશનો કરતા પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજે મહેનત લઈને જે પ્રકાશન કર્યા છે તે મને શ્રેષ્ઠ લાગે છે"

- આજે પૂજ્ય આચાર્યશ્રી ગુરુદેવ પુરુષોત્તમજી મહારાજના સ્વમુખેથી ઉપરના શબ્દો સરી પડયા છે તેની મે આ નોધ કરી છે

લિ સાકરચ દ ભાઇચ દ શેઠ

ગોડલ તા ૨૦-૯-૫૯ રવિવાર

उत्तराध्ययनसूत्रम् ।

(द्वितीयो भाग.)

॥ अथ चतुर्थमध्ययनम् ॥

उक्त तृतीयमध्ययनम् । अथ चतुर्थमध्ययनमुच्यते । अत्य चायमभिसम्बन्धः –तृतीयाध्ययने चतुरङ्गी दुर्लभेति प्रतिबोधितम्, ता प्राप्य प्रमादो न कार्य इति सम्बन्धेन चतुर्थाध्ययनस्य प्रस्तावः । जरोपनीतस्य न कोऽपि शरण भवतीत्यतो धर्मे प्रमादो वर्जनीयः इत्यर्थं प्रतिबोधयितु हि चतुर्थमध्ययनं प्रारभ्यते । तस्याऽऽद्य-गाथामाह—" असखय "–इत्यादि ।

मूलम्

असंखयं जीवियं मा पमायए, जरोवणीयस्स हु नत्थि ताणं ।
एवं वियाणाहि जणे पमत्ते, किं नु विहिंसा अजया गहिंति ॥१॥

चतुर्थ अध्ययन प्रारम्भ

तृतीय अध्ययन कहा जा चुका है । अब चतुर्थ अध्ययन प्रारम्भ किया जाता है । तृतीय अध्ययन के साथ इसका सबध इस प्रकार है– तृतीय अध्ययन में जो ऐसा कहा है कि–" मनुष्यत्व, धर्मश्रवण, जिन-वचनश्रद्धा और सयम में वीर्योल्लास, ये चार अग दुर्लभ हैं " सो उनको प्राप्त करके प्रमाद नहीं करना चाहिये, यह बात इस अध्ययन द्वारा समझाई जावेगी, जराग्रस्तको कोई शरण नही होता है अतः प्रमाद नहीं करना चाहिए इस सम्बन्धको लेकर इस चतुर्थ अध्ययनका प्रारम्भ हुआ है । इसकी यह सर्व प्रथम गाथा है—' असखय ' इत्यादि ।

ચોથુ અધ્યયન

ત્રીજુ અધ્યયન પુરૂ થયુ હવે ચોથા અધ્યયનનો પ્રારભ કરવામા આવે છે ત્રીજા અધ્યયનની સાથે આ અધ્યયનનો સબધ આ પ્રકારનો છે –ત્રીજા અધ્યયનમા જે કહેવામા આવ્યુ કે–" મનુષ્યત્વ, ધર્મશ્રવણ, જીનવચનમા શ્રદ્ધા અને સયમમા વીર્યોલ્લાસ (પ્રવૃત્તિ) એ ચાર વસ્તુ આત્માને પ્રાપ્ત થવા દુર્લભ છે એ ચાર વસ્તુઓ પ્રાપ્ત થયા પછી પણ પ્રમાદ ન કરવો જોઈએ આ વાત આ અધ્યયન દ્વારા સમજાવવામા આવે છે વૃદ્ધાવસ્થામા કોઈ એ શરણ થતુ નથી માટે પ્રમાદ ન કરવો જોઈ એ એ સબધને લઈને આ ચોથા અધ્યયનનો પ્રારભ થાય છે તેની આ સર્વ પ્રથમ ગાથા છે ' અસખય ' ઈત્યાદિ

શાસ્ત્રોદ્ધારનું ભગીરથ કાર્ય

*

જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ મારફત પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ શાસ્ત્ર ઉપર સંસ્કૃત ટીકા લખી રહ્યા છે તેમજ તેના અનુવાદો ગુજરાતી તેમજ હિંદી ભાષામા સાથે થાય છે અને આ રીતે એક શાસ્ત્ર ચાર ભાષામા પ્રગટ થાય છે આવા શાસ્ત્રો લગભગ ૧૮ થી ૨૦ પ્રગટ થઈ ગયા છે અને ૨૫ લગભગ આગમો સંસ્કૃત ટીકા સહિત લખાઈ ગયા છે એક બત્રીશીના સંપૂર્ણ પુસ્તકો લગભગ ૫૦–૬૦ જેટલી સંખ્યામા થશે અને શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ તે સંપૂર્ણ બત્રીશી માત્ર ૨૫૧ રૂપિયા ભરનારને ઘેર બેઠા પહોચાડે છે કે જેની કિંમત આશરે ૮૦૦ થી ૯૦૦ લગભગની થાય

આટલી સસ્તી કિંમતે આગમ બત્રીશી ઘેર ઘેર પહોચાડવાનું કાર્ય કોઇએ પણ આજ સુધી કર્યું હોય તો આ પ્રથમ જ છે આ પહેલા એક પ્રયાસ પૂજ્ય શ્રી અમુલખઋષીજી મહારાજે આગમો ઉપર હિંદી અનુવાદ કરેલ અને જેને શેઠ સુખદેવ સહાય જવાલાપ્રસાદે છપાવીને દરેક જગ્યાએ મફત પહોચાડેલ પણ તે વખતે બધુ જ કામ સસ્તુ હતું જ્યારે અત્યારેતો કાગળના ભાવ ૧૦ ગણા વધી ગયા છે તેમજ છપાઈ વગેરેના ભાવ પણ વધ્યા છે તે ઉપરાત આ શાસ્ત્રો તો સંસ્કૃત ટીકા સાથે પ્રગટ થાય છે એટલે આ સૂત્રની બત્રીશીની કિંમત એક હજારની આકીએ તો પણ ઓછી છે માટે આવી સુંદર તક કોઈ પણ સંઘ કે સંસ્થા જતી ન કરે એવી જૈન સમાજને અમારી વિનંતી છે પાચ વરસ પછી આ બત્રીશી હજાર રૂપિયા દેતા પણ નહિ મળે એ સહુએ ખાસ ધ્યાન રાખવા જેવુ છે

આ ઉપરાત આ ભગીરથ કામ સમિતિ અને પૂજ્ય શ્રી જે ઉત્સાહથી કરી રહેલ છે તેને પૂર્ણ સહકાર સાથે સહાયતા આપવી પણ જરૂરી છે આ કામ આપણુ જ છે એમ દરેક સાધુ સાધ્વીઓ પણ સમજે અને દરેક સંઘો પણ સમજે

તંત્રી "જૈન જ્યોતિ" તા ૨૦–૧૨–૫૯

*

जना किं त्राण=शरण नु ग्रहीष्यन्ति=प्राप्स्यन्ति, न किमपि । प्रमादिना हिंसकानामिन्द्रियवशवर्तिना सङ्कटप्राप्तौ कोऽपि त्राता न भवतीत्यर्थः । तस्माद् धर्मे प्रमादो न कार्य इति भावः । ' जणे पमत्ते ' इति प्रथमाबहुवचनस्थाने सूत्रत्वादेक वचनम् ॥ अथवा ' पमत्ते जणे '–हे प्रमत्तजन ! इति सम्बोधनम् ॥

पापस्थानों से विरक्त नहीं होते हैं । ऐसे मनुष्य (किं गर्हिति–किं (त्राण) ग्रहीष्यन्ति) किसकी शरण प्राप्त कर सकेंगे । अथवा क्या शरण प्राप्त कर सकेंगे ? कुछ भी नहीं । तात्पर्य कहने का यह है कि जो जीव प्रमादी होते हैं इन्द्रियों के गुलाम होते हैं तथा हिंसक होते हैं उनका रक्षक कोई नहीं होता है, इसलिये धर्मसेवन में प्रमाद नहीं करना चाहिये । (एव विआणाहि–एव विजानीहि) ऐसा समझो ।

भावार्थ—जो व्यक्ति प्रमादी होते हैं हिंसक एव इन्द्रियों के वशवर्ती होते है वे सब प्रकार के अनर्थों को करने में जरा भी कसर नहीं रखते हैं । उनको ससार में कष्टों से कोई नहीं बचा सकता, अत धर्म का सेवन अवश्य आवश्यकीय है कि जिससे जीव की हरसमय रक्षा होती रहे । तथा यह भी समझना चाहिये कि यह आयु प्रतिदिन घट रही है । इसको बढानेवाला कोई भी नहीं है । जब वृद्धावस्था आवेगी तब तो इतनी भी शक्ति नहीं रहेगी कि जिससे थोड़ा बहुत भी धर्मसाधन हो सके । उस अवस्था में उस जरा से रक्षा करनेवाला

પાપ કરવાથી પાછા હઠી શકતા નથી એવા મનુષ્ય કિં ગર્હિતિ–કિં (ત્રાણ) ગૃહીષ્યન્તિ કોનુ શરણ પ્રાપ્ત કરી શકશે ? કયુ શરણ પ્રાપ્ત કરી શકશે ?, કોઈ તેને શરણ આપશે નહિ કહેવાનો આશય એ છે કે જે જીવ પ્રમાદી જીવન ગાળે છે, ઇન્દ્રિયોના ગુલામ (લોલુપ) તેમજ હિંસક હોય છે તેનુ કોઈ રક્ષક થતુ નથી માટે બીજુ કાંઈ નહિ તો આચરણમા તો પ્રમાદ ન જ કરવો જોઈએ, એવ વિયાણાહિ–એવ વિજાનિહિ એટલુ તો સમજવુ જોઈએ જ

ભાવાર્થ—જેઓ પ્રમાદિ જીવન ગાળતા હોય છે, હિંસક અને ઇન્દ્રિયોને વશવર્તિ લોલુપી હોય છે, તેઓ સર્વ પ્રકારના અનર્થોને કરવામા જરા પણ કચાશ–ઢીલાશ રાખતા નથી તેને સસારના દુખોથી કોઇ છોડાવી શકતુ નથી આટલા માટે ધર્મનુ આચરણ જીવનમા આવશ્યક વસ્તુ છે કે જેનાથી જીવની પળેપળે રક્ષા થતી રહે છે જે ધર્મની રક્ષા કરે છે તેની રક્ષા ધર્મ કરે છે તથા એ પણ વિચારવુ જોઈએ કે, આ આયુષ્ય ક્ષણે ક્ષણે–દિવસે દિવસે ઓછુ થતુ જાય છે, તેને વધારવા કોઈ સમર્થ નથી જ્યારે વૃદ્ધાવસ્થા આવશે ત્યારે તો એટલી પણ શક્તિ નહી રહે કે જેનાથી થોડી ઘણી પણ ધર્મકરણી થઈ શકે.

ाया—असंस्कृत जीवित मा ममादयेः, जरोपनीतस्य हु नास्ति त्राणम् ।
एव विजानीहि जनाः प्रमत्ताः, किं नु विहिंसा अयताः ग्रहीष्यन्ति ॥१॥

टीका—हे शिष्य ! जीवितम्=इदमायुः, असंस्कृत=संस्कारहीन वर्धयितुमशक्यम् ; द्धा—असंस्कृतम्=असंधेयम् अस्ति, अतो मा ममादये =ममाद मा कुरु । 'हु' नेश्चयेन जरोपनीतस्य=जरया—वृद्धत्वेन उपनीतः—मरणसमीप मापितस्तस्य पुरुषस्य ाण=शरण नास्ति, यद्वा—जरामुपनीतः—स्वकर्मणा जरा मापितस्तस्य त्राणं=शरण ास्ति, येन जराऽपनीयते तत् त्राण नास्ति । तथा जराजर्जरितदेहयतस्तादृशी र्मकरणशक्तिर्न भवति । किंच—एव=वक्ष्यमाण विजानीहि—प्रमत्ताः=प्रमादवन्तः, वेहिंसाः=हिंसकाः, अयताः अजितेन्द्रियाः, तत्तत्पापस्थानेभ्योऽनुपरता वा,

अन्वयार्थ—हे शिष्य ! (जीविय असखय—जीवित असंस्कृतम्) यह आयु असंस्कृत है—संस्कार हीन है—इसका बढाना अशक्य है अथवा—असंख्येय है—टूटने पर साधने योग्य नहीं है, अतः (मा पमाएए मा प्रमादयेः) धर्म में प्रमाद मत करो । "हु" निश्चय से (जरोवणीयस्स—जरोपनीतस्य) जरा से मरण के समीप पहुँचाये गये जीव का (ताण—त्राणम्) शरण (नत्थि—नास्ति) कोई नहीं है, अथवा ऐसा कोई नहीं है जो अपने कर्म के द्वारा जराके पास पहुँचे हुए जीव को उस जरा से बचा सके । तथा जरा से जिसका शरीर जर्जरित हो रहा है ऐसे जीव की ऐसी भी शक्ति नहीं होती है, जो वह उस अवस्था में धर्म कर सके । (पमत्ते जणे—प्रमत्ता जनाः) जो मनुष्य प्रमादी होते हैं, वे (विहिंसा—विहिंसा) स्वपर के घातक होते हैं (अजया—अयताः) इन्द्रियों को वश में नहीं करनेवाले होते हैं, अथवा उन२

અન્વયાર્થ—હે શિષ્ય ! જીવિય અસખય—જીવિત અસંસ્કૃતમ્ આ આયુષ્ય અસંસ્કૃત છે તેને વધારવુ શકય નથી તેમજ તુટેલુ આયુષ્ય સાધી શકાતુ નથી, આથી મા પમાયએ—મા પ્રમાદયે પ્રમાદ ન કરો "હુ" નિશ્ચયથી જરોવણીયસ્સ—જરોપનીતસ્ય વૃદ્ધાવસ્થાથી મરણની સમીપ પહોચેલા જીવનુ ताण—त्राणम् શરણ નત્થિ—નાસ્તિ કોઈ નથી અથવા એવો કોઈ સમર્થ નથી કે જે પોતાના કર્મ દ્વારા ઘડપણને આરે પહોચેલા જીવને એ વૃદ્ધાવસ્થાથી બચાવી શકે તથા વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે જેનુ શરીર જર્જરિત થઇ રહ્યુ છે એવા જીવને એવી શક્તિ પણ નથી રહી હોતી કે તે એ અવસ્થામા પણ ધર્મ કરી શકે પમત્તેજણે—પમત્તા જના જે મનુષ્ય પ્રમાદી હોય છે તે વિહિંસા—વિહિંસ્રા પોતાના અને બીજના ઘાતક હોય છે અજયા—અયતા ઇન્દ્રિયો ઉપર કાબુ મેળવી શકતા નથી તેમજ

मयैव महत्त्वक्षतिर्म्लानता च भवतीति क्वचिदन्य बलोत्कट मल्ल गवेषयामि, इति विचिन्त्य मल्ल गवेषयन् समुद्रतटे गतः । तत्र तेनैको मात्स्यिकोऽतिबलिष्टः स्फूर्त्तिमान् दृष्टः, तस्य बल तरस्विता-(स्फूर्तिं) च ज्ञात्वा राज्ञा स पोषितः, मल्ल युद्धस्य शिक्षा च दापिता। ततोऽसौ महामल्लो जातः । तस्य मात्स्यिकमल्ल इति नाम कृतम् ।

अन्यदा कदाचिदट्टनमल्लः सोपारके समायातः । राज्ञा तेन सह मात्स्यिकमल्लस्य मल्लयुद्ध कारितम् । स मात्स्यिकमल्लेन मल्लयुद्धे पराजितः । हस्तिना

किया कि यह पहिलवान किसी दूसरे राज्य से आकर हमारे देश के मल्लों को जीत कर जो उनकी पताका छीन लेता है सो इससे मेरी ही प्रतिष्ठा मे हानि आती है, तथा बदनामी भी होती है । इसलिये इसको परास्त करने के लिये इससे अधिक बलिष्ठ मल्ल की खोज करनी चाहिये । इस प्रकार विचार कर राजा अन्य किसी मल्ल को खोजने के लिये समुद्रतट पर आया । वहा उसने एक मच्छीमार को देखा जो अत्यन्त बलिष्ट और स्फूर्त्तिमान् था । उसको देखकर राजा ने उसके बल एव स्फूर्ति का अन्दाजा लगाकर अपने पास रख लिया और खूब उसे पुष्ट करने लगा । मल्लयुद्धकी शिक्षा भी इसको दिलायी। इससे यह महामल्ल बन गया । उसका नाम राजाने मात्स्यिक मल्ल रख दिया ।

एक समय अट्टनमल्ल सोपारक आया । राजाने उसकी कुस्ती इस मात्स्यिकमल्ल के साथ करवाई । अट्टनमल्ल को इसने पराजित

મારા દેશના મલ્લોને યુદ્ધમા જીતીને તેમને હરાવી વિજય ધ્વજ આચકી લે છે, તેથી તો મારી, મારા રાજ્યની પ્રતિષ્ઠાને હાનિ પહોચે છે તથા બદનામી પણ થાય છે માટે એને શિકસ્ત આપે–હરાવે તેવા તેનાથી પણ બલવાન મલ્લની મારે શોધ કરવી જોઈએ આ પ્રકારનો વિચાર કરીને તે રાજા બીજા શક્તિશાળી મલ્લની શોધ કરવા સમુદ્ર તટ ઉપર આવ્યો ત્યા તેણે અત્યત બલિષ્ઠ અને સ્ફૂર્તિવાલા એક માછીમારને જોયો તેને જોઇને રાજાએ એના બળ અને સ્ફુર્તિનો અદાજ કાઢી પોતાની પાસે રાખી લીધો અને તેને સારી રીતે રૂષ્ટ પુષ્ટ કરવા લાગ્યો મલ્લયુદ્ધનુ શિક્ષણ પણ તેને અપાવ્યુ આથી તે મહા મલ્લ બની ગયો રાજાએ તેનુ નામ માત્સ્યિકમલ્લ રાખ્યુ

એક વખત અટ્ટનમલ્લ સોપારક આવ્યો રાજાએ તેને માત્સ્યિકમલ્લ સાથે મલ્લયુદ્ધ કરવા આહ્વાન આપ્યુ મલ્લયુદ્ધ થયુ માત્સ્યિકમલ્લે અટ્ટનમલ્લ

जरोपनीतस्य च त्राण नास्तीत्यत्र अट्टनमल्लदृष्टान्तः प्रोच्यते—

उज्जयिन्या जितशत्रुनामकस्य नृपतेरट्टननामा मल्लः सर्वराज्येष्वजेय आसीत्। इतश्च समुद्रतटे सोपारकनाम्नि नगरे सिंहगिरिनामको राजा मल्लयुद्धदर्शनप्रिय आसीत्। स मल्लाना यो विजेता भवति, तस्मै बहुद्रव्यं ददाति। अट्टनस्तत्र गत्वा मल्लान् विजित्य वर्षे वर्षे पताका हरति। ततः सिंहगिरिनृपो मनसि चिन्तयति—अयमन्यस्माद्राज्यादागत्य मन्मल्लान् विजित्य पताकां हरति, एषा

कोई भी नही होगा अतः हे शिष्य ऐसा समझकर तुमको धर्मके सेवन करने में प्रमादी नहीं होना चाहिये।

जरोपनीत-जराग्रस्त-जीव का कोई रक्षक नहीं है, इस विषय पर अट्टनमल्ल का दृष्टा त लिखा जाता है—

उज्जयिनी नगरी मे जितशत्रु राजा का एक मल्ल-पहिलवान था। इसका नाम अट्टनमल्ल था। किसी भी राज्यमें इसको परास्त करनेवाला एक भी व्यक्ति नही था। सर्व राज्यों में यह अजेय माना जाता था। समुद्र के तट पर एक सोपारक नाम का नगर था। उसका राजा सिंहगिरि था। उसको मल्लयुद्ध देखने का बडा शौक था। मल्लों की कुस्ती में जो मल्ल जय पाता उसको यह खूब इनाम दिया करता था। अट्टनमल्ल पहिलवान वहा प्रतिवर्ष जाता और अन्य मल्लो को परास्तकर अपनी जयपताका फहराता। ऐसा देखकर सिंहगिरि राजा ने विचार

તે અવસ્થામા ઘડપણના દુ ખોથી બચાવવાવાળુ કોઈ હશે નહી માટે હે શિષ્ય! એ પ્રમાણે સમજીને તમારે ધર્મ કરણી કરવામા જરાપણ પ્રમાદિ બનવું ન જોઈએ

ઘડપણના આરે પહોચેલા જીવને કોઈ બચાવી શકતુ નથી આ વિષય ઉપર અટ્ટનમલ્લનુ દૃષ્ટાત આપવામા આવે છે

ઉજ્જયિનિ નગરીમા જીતશત્રુ રાજાના દરબારમા અટ્ટનનામે એક મલ્લ-કુસ્તીબાજ હતો આજુબાજુના એકપણ રાજ્યમા એવી કોઈ પણ વ્યક્તિ ન હતી કે જે તેને શિકસ્ત-પરાજય આપી શકે દરેક રાજ્યોમા એ અજેય માનવામા આવતો હતો સમુદ્રના કિનારા ઉપર સોપારક નામનુ એક નગર હતુ ત્યાના રાજાનુ નામ સિહગિરિ હતુ તેને મલ્લયુદ્ધ જોવાનો ઘણો ભારે શોખ હતો તે મલ્લોની કુસ્તી ને ગોઠવતો અને મલ્લયુદ્ધમા જે જીતી જાય તેને તે સારૂ ઈનામ આપતો હતો અટ્ટન પહેલવાન દરવર્ષે તેના રાજ્યમા થતા મલ્લયુદ્ધમા ભાગ લેવા જતો અને ત્યાની અન્ય મલ્લોને હરાવી પોતાનો વિજય ધ્વજ ફરકાવતો દર વખતે આ પ્રમાણે બનતુ જોઈને સિહગિરિ રાજાને વિચાર થયો કે, આ પહેલવાન કોઈ અન્ય રાજ્યમાથી અહિ આવીને

लया फल्हीं(कार्पास)मुत्पाटयन्तं त कृषीवलं निलोक्य, महान् बलिष्ठोऽयमिति चिन्तयन् स तदीयाऽऽहारदर्शनार्थं यावत् तिष्ठति तावत् तस्य कृषीवलस्य भार्या तत्प्रातराशाय कूरसभृत बृहद्घट गृहीत्वा तत्र समायाता। स कृषीवलः कुम्मस्य सकल कूर ग्रासलीलया भुक्तवान् तदनु स क्वाऽपि गत्वा पुरीषोत्सर्गं कृतवान्। अट्टनमल्लस्तत्र गत्वा तत्पुरीष छागपुरीषवत् स्वल्प शुष्क दृष्ट्वा तज्जाठराग्निं मबल विज्ञाय चिन्तयति–' अय मम वैरिनिर्यातनसमर्थः स्यात् ' इति विचिन्त्य सायकाले

તૃણ જેસે સમજીકર ફલહી–કપાસ કે પૌધોં કો ઉખાડતા જાતા થા। અટ્ટનમલ્લ ને કિસાન કો દેખતે હી "યહ મહાન્ બલિષ્ઠ હૈ" ઐસા વિચાર કર ઉસકે આહાર કા નિરીક્ષણ કરને કે લિયે વહા કુછ દેર ઠહરના ઉચિત સમજ્ઞા। ઇતને મેં ઉસકી પત્ની ઉસકે કલેવા કે લિયે ભાત સે ભરી હુઈ એક બડ઼ી ભારી હંડિયા લેકર વહા આ પહુઁચી। કૃષક ને ઉસ સમસ્ત ભાત કો એક કવલ કે જૈસા સમજીકર દેખતે ૨ ખાલિયા। બાદ મેં વહ શૌચ કરને કે લિયે ગયા તો અટ્ટનમલ્લ ને જહાં વહ શૌચ કરને કે લિએ ગયા થા ઉસ સ્થાન કો ભી દેખા । વહાં છાગ–બકરે કી પુરીષ – મિંગની કે સમાન પુરીષ – વિષ્ટા પડ઼ી હુઈ ઉસે દિખલાઈ દી। ઉસને સ્વલ્પ એવ શુષ્ક ઉસ વિષ્ટા સે યહ નિશ્ચય કિયા કિ ઇસકી જઠરાગ્નિ વિશેષ રીતિ સે ઉદ્દીપ્ત હૈ। અટ્ટનમલ્લ ને ઇન બાતોં કે નિરીક્ષણ સે યહ મન મેં પક્કા વિચાર કર લિયા કિ યહ મેરે વૈર કો ભજાને મેં સમર્થ હો સકતા હૈ। ઇસ તરહ નિશ્ચય કરકે અટ્ટનમલ્લ સાય-

ઘાસની ભારૂક વચ્ચે આવતા કપાસના છોડવાઓને ઉખાડીને ફેંકી દેતો હતો અટ્ટનમલ્લે એ કિસાનને જોઈ " આ ચોક્કસ મહાન બળવાળો છે તેનો આહાર તો જોઉ ! " એમ વિચાર કરી તેના ખોરાકનુ નિરીક્ષણ કરવા માટે ત્યા થોડો વખત રાહ જોઈને બેઠો એટલામા તે ખેડૂતની પત્ની તેને ખાવા માટે ભાત ભરેલી એક મોટી હાંડી લઈને ત્યા આવી પહોચ્યી કિસાન એ સઘળા ભાતને એક ઝપાટે ખાઈ ગયો જમ્યા પછી તે કુદરતી હાજતે–જાજરૂ ગયો અટ્ટનમલ્લ પાછળ પાછળ ગયો અને ખેડૂત જે સ્થળે શૌચ માટે ગયો હતો તે સ્થળે જઇને જોયુ તો ત્યા બકરા તેમજ તેવાજ બીજા જાનવરોની માફક લીંડીઓ જેવી સુકી વિષ્ટા પડેલી તેણે જોઇ આ ઉપરથી તેને એવો ખ્યાલ આવ્યો કે આ પુરુષની જઠરાગ્નિ ખૂબ તેજ છે આ સઘળી બિનાઓનુ નિરીક્ષણ કર્યા બાદ અટ્ટનમલ્લે મનમા નિશ્ચય કર્યો કે, આ માણસ મારા પ્રતિસ્પર્ધિ–હરીફને હરાવવામા

भग्नोऽपरहस्तीव स विषादं प्राप्य स्वनगरमागत्य एव चिन्तयति–अहं न केनापि पुरा पराजितोऽभवम्, अद्याऽनेन मल्लेन पराजितोऽस्मि, तारुण्योपचयादस्य मात्स्यिकमल्लस्य बलवृद्धिर्जाता, मम तु वार्धक्येन बलहानिः, अतोऽन्य स्वपक्षपातिन मल्ल करिष्यामि। इति विचिन्त्यान्य मल्लं गवेषयन् 'सौराष्ट्रादिदेशे बहवो मल्लाः सन्ती'–ति श्रुत्वा तमभिव्रजन् भृगुकच्छसमीपे हरणीग्रामसीमनि कर्पासवप नोद्यतमेक कर्षक पश्यति–एकेन हस्तेन, द्रुत द्रुत हल वाहयन्त द्वितीयेन तृणली-

कर दिया। जिस तरह कोई एक हाथी दूसरे हाथी से पराजित होकर चिन्ताग्रस्त बन जाता है उसी तरह अट्टनमल्ल भी चिन्ताग्रस्त बन गया और घर पर आकर विचारने लगा–मै आजतक किसी से पराजित नहीं हुआ–देखो तो सही आज इस मात्स्यिक मल्लने मुझे कुस्ती मे पछाड़ दिया। ठीक है यह जवान है अतः इसके बल की वृद्धि हो रही है और मै अब बुड्ढा हो रहा हू अतः मुझ में बल की हानि होती जा रही है, इसलिये मुझे अपना पक्षपाती कोई दूसरा पहिलवान तयार करना चाहिये। इस प्रकार विचार कर अट्टनमल्ल दूसरे मल्ल की खोज में निकला। वह "सौराष्ट्र आदि देशों मे अनेक मल्ल हैं" इस बात को सुनकर सौराष्ट्र देश की ओर चल दिया। बीच में गुजरात आया उसने भृगुकच्छ–भरुच गाम के समीप में हरिणीग्राम की सीमा में कपास को बोने मे उद्यत एक किसान को देखा। किसान उस समय एक हाथ से जल्दी जल्दी हल चलाता जाता था और दूसरे हाथ से

ને હરાવી દીધો, જેવી રીતે કોઈ એક ગજરાજ બીજા હાથીથી પરાજીત બનતા ચિંતાગ્રસ્ત બની જાય છે તેવી રીતે અટ્ટનમલ્લ પણ ચિંતાગ્રસ્ત બની ગયો અને ઘેર આવીને વિચારવા લાગ્યો કે, આજ સુધી કોઇએ મને પરાજીત કર્યો નથી જ્યારે આજકાલના આ માત્સ્યિકમલ્લે મને કુસ્તીમા પછાડી દીધો ઠીક છે, પણ એ જુવાન છે, એને કારણે એના બળની વૃદ્ધિ થઈ રહી છે હુ તો હવે દિવસે દિવસે બુઢ્ઢો થઈ રહ્યો છુ માટે મારામા બળની ઊણપ આવતી જાય છે આથી મારે મારા પક્ષનો કોઇ બીજો પહેલવાન તૈયાર કરવો જોઇએ આ પ્રકારનો વિચાર કરી અટ્ટનમલ્લ બીજા બળવાન મલ્લની શોધમા નીકળ્યો તે "સૌરાષ્ટ્ર આદિ દેશોમા અનેક મલ્લ છે" આ વાત સાભળીને સૌરાષ્ટ્ર દેશની તરફ ચાલી નીકળ્યો વચમા ગુજરાત દેશ આવ્યો ત્યા ભરૂચ ગામની પાસે હરિણી ગામની સીમમા આવ્યો ત્યા એક ખેડૂતને ખેતી કરતા જોયો ખેડૂત તે સમયે એક હાથથી જલદી જલદી હળ ચલાવતો હતો અને બીજા હાથથી

कथ तर्हि मम जीविका स्यात् ? । अट्टनमल्लो वदति–यावान् कार्पासस्तव भवेत् तावतस्तस्य मूल्यमधुनैवार्पयामि, गृह्यताम्, इत्युक्ते सति तया यावदुक्त तावत् तन्मूल्यतयाऽट्टनमल्लो धन दत्तवान्। तत साऽऽट्टनमल्लेन सह गन्तु पतिमाज्ञापयत्।

अथाट्टनमल्लः स्वगत वदति–'किं न वित्तेन साध्यते' इति। ततोऽट्टनमल्लस्त कृषीवलमुपादाय जग्मादुज्जयिनीमागतवान्। तत्राट्टनमल्लस्त विविधैरुपायैः पोषयन् मल्लविद्या शिक्षयति। तेन तस्य फल्गुमल्ल इति नाम कृतम्।

उसे कौन सभालेगा ? क्यों कि जब ये आपके साथ चलेजावेंगे तब तो वह देखरेख के अभाव में उजड जावेगा–फिर इस वर्ष का निर्वाह कैसे होगा ?। यह सुनकर अट्टनमल्लने कहा-सुनो जितना कपास तुम्हारे यहा होता हो उतने की कीमत मै तुम्हें अभी से ही दे देता हू। बोलो क्या दू। ऐसा जब अट्टनमल्ल ने कहा तब उसकी पत्नी ने जीतना भी मूल्य कपास का मागा उतना ही अट्टनमल्ल ने उसको दे दिया। धन लेकर कृषक की पत्नी ने राजी खुशी से अट्टनमल्ल के साथ जाने के लिये अपने पति को आज्ञा दे दी।

ऐसा देखकर अट्टनमल्लने मन में विचार किया-देखो पैसे मे कितनी ताकत है इनके बल पर पत्नी से भी पति को जुदा किया जा सकता है। अट्टनमल्ल कृषीवल को साथमे लेकर वहा से चला। चलते २ वह शीघ्र उज्जयिनी आ पहुँचा। वहा आकर कृषीवल को उसने अनेकविध

વાવેલો છે, અને તે જશે તો પછી તેને સભાળશે કોણ ? કેમકે, જો એ તમારી સાથે આવે તો દેખરેખના અભાવે કપાસ ચીમળાઈ જશે અને એથી આ વરસનો નિભાવ કઈ રીતે થઈ શકશે ? એ સાભળી અટ્ટનમલ્લે કહ્યુ કે, સાભળો ! જેટલો કપાસ તમારે ત્યા થતો હોય તેની કિમત હુ તમને અત્યારે જ ચુકવી દઉ છુ પછી શો વાધો છે ? કહો ! કેટલા આપુ ? આવુ અટ્ટનમલ્લે કહ્યુ ત્યારે કિસાનની પત્નિએ જે કિંમત માગી તેટલી અટ્ટનમલ્લે તેને મો માગી રકમ આપી દીધી મો માગ્યુ ધન મળતા કિસાનની પત્નિએ પોતાના પતિને રાજીખુશીથી તેની સાથે જવા માટે રજા આપી એટલે હવે કિસાન અટ્ટનમલ્લની સાથે જવા તૈયાર થયો

આ જોઈ અટ્ટનમલ્લે મનમા વિચાર કર્યો–જુઓ ! પૈસામા કેટલીતાકાત છે ? એના બલ ઉપર તો પતિ અને પત્નિને પણ જુદા કરી શકાય છે અટ્ટનમલ્લ તે કિસાનને લઈને ત્યાથી ચાલ્યો ચાલતા ચાલતા તે પોતાને સ્થાને ઉજ્જેની આવી પહોચ્યો ઘેર આવ્યા પછી તેણે તે કિસાનને અનેકવિધ

तस्य भवन गत्वा याचते, रात्रौ तव गृहे स्थातुमिच्छामि । स कृषीवलस्तस्य निवासाय वसतिं दत्तवान्, रात्रौ यथासुख तत्रावस्थितोऽट्टनमल्लस्तं कृषीवल पृच्छति-का युष्माक जीविकाऽस्ति ?, कृषीवलः प्राह—अह निर्धनोऽस्मि, महताऽऽयासेन कृषिं करोमि, तथापि ममोदरपूर्तिकरमन्न न संपद्यते । अट्टनमल्लः प्राह-कृषिवृत्तिं मुक्त्वा यदि मया सहागच्छसि, तर्हि स्वल्पेनैव कालेन त्वा नृपवद्धनाढ्य करोमि। कृषीवलोऽप्याह — तदाऽहमागच्छामि, यदि तदार्थे भार्या मामादिशेत् । ततोऽट्टनमल्लेन पृष्टा साऽप्येवमाह—अनेन यः कार्पास उप्तः स चानेन विना विनश्यति,

काल उसके मकान पर पहुँचा और कहने लगा-मैं आज की रात्रि में तुम्हारे घर पर ही ठहर कर निकालना चाहता हूं । कृषीवल ने अट्टनमल्ल के ठहरने का प्रबन्ध कर दिया । जब किसान सोने लगा तो अट्टन ने उससे पूछा-तुम्हारी आजीविका क्या है । अट्टनमल्ल की बात सुनकर किसान ने कहा-क्या कहू-आजीविका तो ऐसी कुछ भी नहीं है । बिलकुल निर्धन हू । बडे परिश्रम से खेती करता हू तो भी उदर की पूर्ति नहीं होती है, कारण कि इतना अन्न ही खेत में नही उपजता है । कृषक की बात सुनकर अट्टनमल्ल ने कहा यदि तुम खेती-किसानी का धदा बन्द कर हमारे साथ चलो तो तुम्हे थोडे से समय मे ही राजा जैसा धनाढय बना दू । कृषीवलने कहा-मै चल सकता हू यदि मेरी पत्नी मुझे आपके साथ चलने की आज्ञा दे देवे तो । उसकी पत्नी से जब अट्टनमल्लने पूछा तो उसने भी यही कहा कि इमने जो कपास बोया है

સમર્થ બની શક તેવો છે આવો નિશ્ચય કરી અટ્ટનમલ્લ સુરજ આથમ્યે તે એડૂતના મકાને જઈ પહોચ્યો ત્યા જઇને એ કહેવા લાગ્યો કે, આજની રાત હુ તમારે ત્યા વિતાવવા માગુ છુ કિસાને તેની આગતા સ્વાગતા કરી ઉતારાનો પ્રબધ કર્યો રાતવેળાએ જ્યારે કિસાન સુવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો ત્યારે અટ્ટનમલ્લે તેને પૂછયુ -ધ ધો રોજગાર કેમ ચાલે છે ? પૈસા સારા કમાવતા હશો ? અટ્ટનની આ વાત સાભળીને કિસાને કહુ -શુ કહુ ભાઇ ! આજીવીકા તો એવી આસ નથી, બીલકુલ નિર્ધન છુ ઘણો પરસેવો પાડીને ખેતી કરૂ છુ છતા પણ પેટ પુરૂ વળતરેય મળતુ નથી કિસાનની આ વાત સાભળીને અટ્ટનમલ્લે કહુ-જો તમને વાધો ન હોય તો આ તમારો ખેતીનો ધ ધો બ ધ કરી મારી સાથે ચાલો તો તમને થોડા જ સમયમા રાજાના જેવા ધનવાન બનાવી દઉ કિસાને કહુ કે, હુ ચાલવા તો તૈયાર છુ પણ જો મારી પત્ની હા પાડે તો ને ? અટ્ટનમલ્લે કિસાનની પત્નિને પૂછયુ તો તેણે કહુ કે-ખેતરમા કપાસ

कुर्वन्तौ, कदाचिच्छिन्नमूलमहाशाखिवद् भूतले निपतन्तौ पुनः सत्वरमेव भूमितलादुत्तिष्ठन्तौ, कदाचिच्चिरतरमिलितनिजबन्धुवन्मिथः समाश्लिष्टौ, पुनः सत्वरमेव वियुञ्जानौ, कदाचित् पतङ्गवदुत्पतन्तौ, कदाचित् प्लवङ्गवत् प्लवमानौ मल्ललीलां प्रदर्शयतः। तदा जयलक्ष्मीस्तौ तुल्यबलौ विलोक्य स्वयंवरा कुमारीव क वृणोमीति चिन्तयन्ती तयोर्मध्ये कमपि नावृणोत्।

अपने २ दांत पीस रहे थे। हाथियों के तुल्य ये दोनों मल्ल आपस में मुका मुकी करने पर उतारू हो रहेथे। जैसे छिन्नमूलवाला वृक्ष निःसहाय होकर जमीनपर गिर पडता है उसी प्रकार उनकी उस समय दशा हो रही थी। छिन मे कोई किसीको नीचे पटक कर धर दबाता और छिन मे कोई। ज्यों ही दाव लगता एक दूसरे की छाती ऊपर चढ बैठता। कभी ये दोनों शीघ्र ही भूमितल से उठ बैठते और ऐसे छाती अडाकर मिलते जैसे कोई अपने चिरकाल से बिछुडे हुए बन्धु से छाती लगाकर मिलता हो। क्षण में बिलकुल अलग होकर ये ऐसे उछल पडते जैसे पतगा उछल पडता है। कभी २ ऐसे कूदते जैसे बन्दर कूदता फादता हो। इस प्रकार इन दोनो ने मिलकर मल्ललीला उपस्थित जनता को दिखलाई। उस समय जयलक्ष्मी ने स्वयंवरा कुमारी कन्या के समान, दोनो को तुल्य बलवाला देखकर किस को वरूँ या किस को न वरूँ। इस प्रकार के सदेह से आकुलित होकर किसी के

ધુળ રહી હતી બન્ને પોત પોતાના દાત પીસતા હતા હાથીઓની માફક એ બન્ને મલ્લ આપસમા મુક્કા મુક્કિ કરવા લાગી ગયા જેમ મૂળમાથી ક્ષીણ થએલુ વૃક્ષ જમીન ઉપર નિ સહાય બનીને પડી જાય છે એ પ્રકારે તેમની દશા થઈ રહી હતી એક બીજા પરસ્પર એક બીજાને પછાડતા અને ફરી પાછા લડતા અને જ્યારે દાવ મળતો ત્યારે એક બીજાની છાતી ઉપર ચડી બેસતા આમા કોઈ વખતે તો બન્ને જણા જમીન ઉપરથી એકદમ ઉઠીને એક બીજા સામે છાતી ભીડાવતા જાણે કોઈ લાબા સમયથી વિખુટા પડેલા બે ભાઈઓ ભેટી રહ્યા ન હોય! ક્ષણમા વળી પાછા ઉછળી પડતા કે જાણે કોઇ પતગિયુ ઉછળ્યુ! કયારેક કયારેક એવી રીતે કૂદતા કે જાણે વાદરા હુપાહુપ અને કૂદાકૂદ કરતા હોય આ પ્રકારે બન્ને જણાએ મળીને મલ્લલીના ત્યા એકઠા થયેલાઓને બતાવી સ્વયવરની કુવારી કન્યા સમાન જયલક્ષ્મીએ બન્નેને સમાન બળવાળા જાણીને કોના ગળામા વરમાળા આરોપુ

अथ द्वितीयवर्षे मल्लयुद्धमहोत्सवेऽदीनमल्लस्तेन सह सोपारकपुर गतः । तत्र मल्लयुद्धदर्शनार्थी सिंहगिरिनृपः सहस्रपौरैः सह रङ्गमण्डपे नृपासनसमासीनोऽनेकेषु मल्लेषु योध योधमुपरतेषु फलहीमल्ल मात्स्यिकमल्ल च परस्पर मल्लयुद्धार्थं समादिशति । तदनु-तौ मल्लशिरोमणी भुजाऽऽस्फोटध्वनिभिर्वीराणा मनासि क्षोभयन्तौ चरणतलाघातैर्भुव कम्पयन्तौ, दन्तादन्ती व कुर्वन्तौ गजाविव मुष्टामुष्टि

उपायो से पुष्ट किया, तथा मल्लविद्या मे निष्णात बना दिया । इसका नाम भी उसने फलहीमल्ल रखा । जब फलहीमल्ल सब प्रकार से पुष्ट एव मल्लविद्या में पारंगत हो गया तब अदीनमल्ल को सतोष का अनुभव हुआ । द्वितीय वर्ष मल्लयुद्ध के उत्सव के अवसर पर अदीनमल्ल उसको साथ लेकर सोपारकपुर गया । मल्लयुद्ध को देखने के लिये सिंहगिरि राजा हजारों पुरवासियों के साथ रगमडप मे सिंहासन पर आकर विराजमान हो गये । मल्लों का परस्पर में मल्लयुद्ध होना प्रारम्भ हो गया । सबने अपनी २ पहिलवानी दिखलाकर राजा को खुश किया । जब सब मल्ल कुश्ती लडकर निवृत्त हो चुके तब राजा ने मात्स्यिक मल्ल एव फलहीमल्ल को अखाडे मे उतरने का आदेश दिया । आदेश पाते ही ये दोनों मल्लशिरोमणी अपनी २ भुजाओं के फटकारने की ध्वनि से वीरों के मन को क्षुभित करते हुए अखाडे में उतर पडे । वहा पर इन दोनों की कुश्ती होने लगी । इनके चरणतलो के आघात से उस समय अखाडे की भूमि थर्रा रही थी । दोनों

રીતે ઇષ્ટ પુષ્ટ બનાવી દીધો તેમજ મલ્લવિદ્યામા પણ પારગત બનાવી અને તેનુ નામ ફલહીમલ્લ રાખ્યુ આથી અદીનમલ્લને હવે સતોષ થયો બીજા વરસે મલ્લયુદ્ધના ઉત્સવના અવસર ઉપર અદીનમલ્લ એને સાથે લઈને સોપારકપુર ગયો મલ્લયુદ્ધને જોવા માટે સિંહગિરિ રાજા હજારો જનોની સાથે રગમડપમા આવી સિંહાસન ઉપર બિરાજમાન થયા પરસ્પરમા મલ્લોનુ યુદ્ધ થવાનો આરભ થયો સઘળાએ પોતપોતાની પહેલવાની બતાવી રાજાને ખુશ કર્યો જ્યારે સઘળા મલ્લકુસ્તી લડીને નિવૃત્ત થયા ત્યારે રાજાએ માત્સ્યિકમલ્લ અને ફલહીમલ્લને દાવમા ઉતરવાનો આદેશ આપ્યો આદેશ મળતા જ આ બને મલ્લશિરોમણી પોતપોતાની ભુજાઓથી તૈયારી બતાવી સૌના ધ્યાન ખેચી કુસ્તીના દાવ માટે અખાડામા ઉતરી પડયા ત્યા એ બન્નેની કુસ્તી થવા લાગી એ બન્નેના પગના પગરવથી અખાડાની ધરણી

पृष्टः-अय तवाङ्गे प्रहाराः सन्ति, तत् स्थानं दर्शय। मात्स्यिकमल्लः श्रमप्रहारपीडितोऽपि गर्वात् स्वाङ्गं न दर्शयति, वदति च-अय फल्हीमल्लः त्वाऽपि मम पुरः स्थातुं न समर्थो भविष्यति। द्वितीयदिवसे पुनर्युद्धावसरे द्वयोरपि साम्यमेव जातम्, तृतीयदिवसे मात्स्यिकमल्लस्य पराजयोऽभवत्।

अथ मात्स्यिकमल्लेन द्वेषात् रात्रौ सुप्तस्य फल्हीमल्लस्य मस्तकं छिन्नम्। अट्टनमल्लः खिन्नो भूत्वा उज्जयिनीं गतः। तत्र परित्यक्तयुद्धव्यापारः स्वगृहे

दवा के उपचारों से स्वस्थ कर दिया। मात्स्यिकमल्ल से भी उधर राजा ने पूछा-मात्स्यिक! कहो तुम्हारे शरीर में कहां २ चोटें आई हैं, ताकि उन्हें ठीक किया जासके। मात्स्यिकमल्लने जो कि श्रम के प्रहार से पीडित हो रहा था तौ भी गर्व से "मुझे कहीं चोट नहीं आई है" ऐसा कहकर अपनी वीरताका ही प्रदर्शन किया। कहने लगा-यह फल्हीमल्ल है किस खेत की मूली-उस विचारे में कहा इतनी शक्ति है जो मेरे आगे ठहर सके। दूसरे दिन पुनः इन दोनों का युद्ध होने लगा पहिले दिन जैसी ही आज भी बात हुई-किसी की भी हार जीत नहीं हुई। तीसरे दिन जब युद्ध हुआ तो फल्हीमल्ल ने मात्स्यिकमल्ल को धर दबाया-उसको फल्हीमल्ल से हार खानी पडी। फल्हीमल्ल ने मात्स्यिक को पछाड दिया-मात्स्यिक हार गया।

मात्स्यिकमल्ल ने पराजय पाकर द्वेषवश रात्रि में सोये हुए फल्हीमल्ल के मस्तक को काट डाला। अट्टनमल्ल विचारा दुःखित होकर वहा

માલીમયી, અગ્નિના શેકથી તથા યોગ્ય દવા દારૂના ઉપચારથી સ્વસ્થ કરી દીધા માત્સ્યિકમલ્લને પણ ગજાએ પૂછયુ કે,-માત્સ્યિક, કહો તમારા શરીરમા કયા કયા માર લાગ્યો છે કે જેથી તેનો ઉપાય કરવામા આવે ? માત્સ્યિકમલ્લ બોલે કે શ્રમથી પીડાઈ રહ્યો હતો તો પણ ગર્વથી "મને કયાય ચોટ લાગી નથી" આવું કહી પોતાની વીરતાનુ પ્રદર્શન કર્યું અને કહેવા લાગ્યો કે, આ ફલહીમલ્લ તે કયા ઝાડનુ મૂરાડીયુ કે જે મને હરાવી શકે ? દબમાને દબમા ઉપચાર ન કર્યા બીજે દિવસે ફરીથી બન્નેનુ મલ્લયુદ્ધ શરૂ થયુ પહેલા દિવસની માફક આજે પણ કોઈની હાર કે જીત ન થઈ ત્રીજા દિવસે જ્યારે યુદ્ધ થયુ તો ફલહીમલ્લે માત્સ્યિકમલ્લને પછાડીને દબાવ્યો અને ફલહીમલ્લથી માત્સ્યિકમલ્લને હાર આવી પડી ફલહીમલ્લે તેને પછાડી દીધો અને માત્સ્યિકમલ્લ હારી ગયો।

માત્સ્યિકમલ્લે હારી જતા રાત્રીના વખતે જ્યારે ફલહીમલ્લ સુતો હતો ત્યારે ઈર્ષાને કારણે તેનુ માથુ કાપી નાખ્યુ આથી અટ્ટનમલ્લ બિચારો

अथ सिंहगिरिनृपश्चिन्तयति—अनयोर्मल्लयुद्धमधुना पूर्णं न भविष्यति तस्माद् द्वितीयदिवसे पुनरिद भवतु इति विचिन्त्य तथैवादिशति स्म । ततः सिंहगिरिनृपे स्वासनादुत्थिते सति तौ मल्लावपि स्वस्वस्थान गतौ। ततोऽट्टनमल्लः फल्हीमल्ल वदति — मात्स्येकेन यत् त्वदङ्ग पीडित तदुच्यताम्, फल्हीमल्लस्तदा गुरवे मायश्चित्तग्रहीता शिष्य इव शुद्धमानसः पीडित स्वाङ्गमन्वयीत्। ततोऽट्टनमल्लस्त पक्वतैलमर्दनैर्महितापनैर्योग्यभेषजैश्च पुनर्नूतन कृतवान्। मात्स्यकमल्लोऽपि राजा

भी गले मे वरमाला नहीं डाली-अर्थात् इन दोनों मल्लों मे से किसी की भी जीत नही हुई।

इस दृश्य को देखकर सिंहगिरि राजा ने विचार किया कि इस समय इन दोनों पहेलवानों की कुश्ती सपूर्णरूप से ठीक ठाक नही हो सकती अतः दूसरे दिन के लिये यह काम रखा जाय। इस प्रकार विचार कर समस्त जनता के समक्ष राजा ने यह प्रकट किया कि कल फिर से इन दोनो का यही पर मल्लयुद्ध होगा। ऐसा कह कर राजा अपने आसन से उठकर चला गया। ये दोनों मल्ल भी राजा को जाते देखकर अपने २ स्थान पर चले गये। अट्टनमल्ल ने फल्हीमल्ल से कहा कि कहो-मात्स्यकमल्ल ने तुम्हें कहा चोट पहुँचाई है। अट्टनमल्ल की बात सुनकर फलहीमल्ल ने जैसे प्रायश्चित को गुरु से ग्रहण करनेवाला शिष्य सब शुद्ध मन से अपनी दशा प्रकट कर देता है उसी तरह अपने गुरु से जहा २ चोट लगने से दर्द हो रहा था उन २ अगों को दिखला दिया। फलहीमल्ल की बात सुनकर अट्टममल्लने उसके चोट खाये हुए अगों को पक्व तैल की मालिश से, अग्नि के सेक से, तथा योग्य

એ સદેહમા આકુલ વ્યાકુલ બનીને કોઈના પણ ગળામા વરમાળા ન આરોપી, કેમ કે તે બનેમાથી કોઈની પણ જીત થઈ ન હતી

આ દૃશ્યને જોઇ સિહગિરિ રાજાએ વિચાર કર્યો કે, આ સમયે આ બને પહેલવાનોની કુસ્તી ઠીક ઠીક થઈ શકી નથી માટે બાકી રહેલી કુસ્તી અપૂર્ણ રાખી બીજા દિવસે ચાલુ રાખવી આ પ્રકારે વિચાર કરી સમસ્ત પ્રેક્ષકો સમક્ષ રાજાએ એવુ જાહેર કર્યું કે, આવતી કાલે આ બન્નેનુ અહિં મલ્લયુદ્ધ થશે એવુ કહી રાજા પોતાના આસનથી ઉઠીને ચાલ્યા ગયા અટ્ટનમલ્લે ફલહીમલને કહ્યુ કે, કહો ! માત્સ્યકમલે તમને કયા ચોટ (માર) પહોચાડી ? અટ્ટનમલ્લની વાત સાભળીને ફલહીમલ્લે જેમ ગુરુ પાસે શુદ્ધ ભાવથી પ્રાયશ્ચિત્ત લેનાર શિષ્ય શુદ્ધ મનથી પોતાની પરિસ્થિતિ પ્રગટ કરી દે છે તે પ્રમાણે જયા જયા ચોટ લાગવાથી દર્દ થઈ રહ્યુ હતું તે તે અગોને તેણે બતાવ્યા ફલહીમલની વાત સાભળીને અટ્ટનમલ્લે જ્યા જ્યા તેના અગોને માર લાગ્યો હતો ત્યા ત્યા પાકા તેલની

अट्टनमल्लस्तदा पक्षिण सम्बोध्य वदति-भो भो पक्षिणः ! यूयं खलु अट्टनमल्लेन नीरगणमल्लः पराजितः। अट्टनस्यैतद्वचन नृपः श्रुत्वा अयमट्टनोऽपि मदीय एव इति कृत्वा सन्मानपूर्वक बहु द्रव्य तस्मै दत्तवान् । तदा स्वजनोऽपि राजसत्कृतस्याट्टनमल्लस्य संमुखमागत्य मिलित्वा सत्कारादिक कृतवान् ।

तदाऽट्टनमल्लेन चिन्तितम्-एते समति द्रव्यलोभेन मम सत्कार कुर्वन्ति, यदाऽह निर्द्रव्यो भविष्यामि, तदा मामपमानयिष्यन्ति। किंच-जरावस्थाऽपि मम शरीर शनैः शनैर्व्याप्नोति, तया व्याप्तस्तु पुनरौषधैर्नाह युद्धा भविष्यामि ।

कर राजाने अट्टनमल्ल की प्रशसा नहीं की। जब लोगों ने यह देखा कि राजा इस तर्फ से मौन है तो वे भी मौन ही रहे-उन्हों ने भी अट्टनमल्ल की प्रशसा नहीं की ।

जब अट्टनमल्लने वहा की यह स्थिति देखी तो उसने पक्षियोंको सबोधन करते हुए कहा-भो भो पक्षिगण ! आप लोग ही कहे कि अट्टनमल्ल ने निरगणमल्ल को पराजित कर दिया है । अट्टनमल्लके इस वचनको सुनकर राजाने "यह अट्टनमल्ल भी तो मेरा ही मल्ल है" ऐसा समझकर उसको बहुत द्रव्य दिया। अट्टनमल्लके स्वजनोंने जब यह देखा कि अट्टनमल्ल का बहुत अधिक सत्कार राजाके द्वारा किया गया है, तो वे उसके समुख आकर मिले और उसका सत्कार करने लगे। अपने बन्धुओं द्वारा किये जानेवाले सत्कार को देखकर अट्टनमल्ल ने विचार किया-देखो इस समय ये मेरे बन्धुजन द्रव्य के लोभ से ही मेरा सत्कार करने मे जुटे हुए हैं परन्तु जिस समय मैं निर्द्रव्य हो जाऊँगा उस समय ये ही मेरा

પ્રસશા ન કરી જ્યારે લોકોએ જોયુ કે જ્યારે રાજા તરફથી મૌન છે ત્યારે તેઓ પણ મૌન રહ્યા, તેમણે પણ અટ્ટનમલ્લની જરા પણ તારીફ ન કરી

અટ્ટનમલ્લે ત્યાની આ પરિસ્થિતિ જોઇ પક્ષિઓને સબોધન કરીને કહ્યુ-હે પક્ષિગણ! આપ લોકજ કહેા કે અટ્ટનમલ્લે નીરગણને પરાજીત કરી દીધેા છે અટ્ટનમલ્લના આ વચન સાભળીને રાજાએ " અરે ! અટ્ટનમલ્લ પણ મારેાજ મલ્લ છે " એવું કહીને તેને ઘણું દ્રવ્ય આપ્યુ અટ્ટનમલ્લના સ્વજનોએ જ્યારે જોયુ કે, અટ્ટનમલ્લનેા રાજાએ ઘણેા જ આદરસત્કાર કર્યો છે, તેા તેઓ તેની પાસે આવીને તેને મળ્યા અને ઘણેા સત્કાર કર્યો પેાતાના બધુઓ તરફથી કરાયેલા સત્કારને જોઈને અટ્ટનમલ્લે વિચાર કર્યો કે, જુઓ ! આ સમયે આ મારા બધુ જનેા દ્રવ્યના લેાભથી મારેા સત્કાર કરવામા જોડાયેલા છે પરતુ જે સમયે હુ વળી પાછેા નિર્ધન થઈ જઈશ તે સમયે તેઓ જ મારૂ અપમાન કરવા

तिष्ठति परंतु जराक्रान्तोऽय न किंचित् कर्तु शक्नोतीति मत्वा स्वजनैः पराभूयते। अन्यदा स्वजनापमान विलोक्य स्वजनमपृष्ट्वैव कौशाम्बीनगरी गतः। तत्र वर्षमेक रसायन भक्षितवान्। ततोऽसौ महद् बल प्राप्योज्जयिन्यां राज्ञः सदसि मल्लयुद्धे प्रवर्तमाने पुनर्नवयौवनं प्राप्तो राज्ञो नीरङ्गणनामक महामल्ल पराजितवान्। अनेनागन्तुकमल्लेन मम मल्लः पराजित इति कृत्वा स नृपोऽट्टनमल्ल न प्रशसितवान्। लोकोऽपि राजप्रशसामन्तरेण मौनः सजातः।

से वापिस उज्जयिनी में लौट आया। बुड्ढा तो यह हो ही गया था। अतः उसने मल्लयुद्ध करना छोड दिया और घर पर ही रहने लगा। जब घरवालों ने देखा कि यह कुछ भी नहीं करता धरता है तब उन लोगों ने इसका निरादर करना प्रारम्भ कर दिया। इससे अट्टनमल्ल के दिल को बहुत गहरी चोट पहुची। जब अट्टनमल्लने यह देखा कि ये लोग मेरे तिरस्कार करने पर ही उतारू हो रहे हैं तो वह वहा से बिना कुछ कहे सुने कौशाबी नगरी चला आया। वहा आकर उसने एक वर्षतक रसायन का सेवन किया। इससे इसके जरा से शिथिलित अग पुनः बलिष्ट बन गये। यह पुनः उज्जयिनी में आया और राजा की देख-रेख मे जो मल्लयुद्ध हो रहा था उसमे सम्मिलित होकर इसने राजा के प्रसिद्ध निरगण नाम के महान् पहिलवान को कुश्ती मे हरा दिया। इस आये हुए मल्लने मेरे पहिलवान को हरा दिया है, ऐसा विचार

દુખિત બની ત્યાથી ઉજ્જેની ચાલ્યેા આવ્યેા તે બુઢ્ઢો તેા થઈ ગયેા હતેા, આથી તેણે મલ્લયુદ્ધ કરવાનુ છોડી દીધુ અને પેાતાના ઘર આગણે જ રહેવા લાગ્યેા ઘરના માણસેાએ જોયુ કે આ બુઢ્ઢો હવે કાઈ પણ કામ કરતેા નથી, ત્યારે તે લેાકેાએ તેની અવગણના કરવા માડી આથી અટ્ટનમલ્લના દિલને ભારે આઘાત લાગ્યેા જ્યારે અટ્ટનમલ્લે એ જાણ્યુ કે, આ લેાકેા મારેા તિરસ્કાર કરવામા જ ઉતરી પડયા છે ત્યારે તે ત્યાથી ક્રોધને પણ કહ્યા વગર કૌશાબી નગરી ચાલ્યેા ગયેા ત્યા પહેાચી તેણે એક વરસ સુધી રસાયણનુ સેવન કર્યું તેનાથી વૃધ્ધાવસ્થાથી શિથિલ બનેલ તેનુ શરીર ફરીથી તદુરસ્ત બની ગયુ વળી પાછેા તે ઉજ્જયની નગરીમા આવ્યેા અને રાજાની હાજરીમા જે મલ્લયુધ્ધ થઇ રહ્યુ હતુ તેમા તે સામેલ થયેા તેણે રાજાનેા જે નિરગણ નામનેા મશહુર પહેલવાન હતેા તેને કુસ્તીમા હરાવી દીધેા આ નવા આવેલા મલ્લે મારા મલ્લને હરાવી દીધેા ? એવેા વિચાર કરી રાજાએ તેની જરાએ

ननु प्रमादिना कोऽपि त्राता न भवतीत्यतो धनार्जने ममादो न कर्तव्य इत्यत्राह-

मूलम्

जे[1] पावकम्मेहि धणं मणूसा, समाययंती अमइं गहाय[3] ।
पहाय[2] ते पासपयट्टिए नरे[11], वेराणुबद्धा नरय[13] उवेंति[14] ॥ २ ॥

छाया-ये पापकर्मभि. धन मनुष्याः, समाददते अमतिं गृहीत्वा ।
प्रहाय ते पाशप्रवृत्ता नरा , वैरानुबद्धाः नरकम् उपयान्ति ॥२॥

टीका-' जे पावकम्मेहिं ' इत्यादि ।

जरावस्था से मेरा त्राण करने वाला न कोई बन्धु समर्थ हो सकता है, और न ससार का कोई दूसरा पदार्थ ही समर्थ हो सकता है । यदि इस अवस्था से रक्षा करनेवाला इस जीव का कोई है तो वह एक धर्म ही है । वही सर्व अवस्थाओं में जीव का सरक्षण करता रहता है, इसलिये जबतक जरा से शिथिलित शरीर नही बना हू तब तक मुझे इस धर्म के सेवन करने के लिये प्रव्रजित हो जाना चाहिये । ऐसा सोच समझकर अट्टनमल्ल गुरु के पास जाकर दीक्षित हो गया ॥ १ ॥

जब प्रमादी जीवों का कोई त्राण शरण नहीं होता है, तो फिर ऐसा ही क्यों न मान लेना चाहिये कि अर्थार्जन करने में प्रमाद नहीं करना चाहिये ? सूत्रकार इसका उत्तर कहते हैं-जे पावकम्मेहिं-इत्यादि।

अन्वयार्थ—(जे मणूसा-ये मनुष्याः) जो मनुष्य (अमइं गहाय-अमतिं गृहीत्वा) दुर्बुद्धि के चक्कर में फँस कर (पावकम्मेहिं-पापकर्मभिः)

વૃદ્ધાવસ્થાથી મને બચાવનાર એવું કોઈ પણ સમર્થ નથી ન તો કોઈ બીજુ મારો બચાવ કરી શકે તેમ છે કે, ન તો કોઈ સંસારી પદાર્થ મારૂ રક્ષણ કરી શકે તેમ છે જો આ જીવનુ એ અવસ્થામા રક્ષણ કરનાર કોઈ પણ હોય તો તે એક માત્ર ધર્મ છે એ સર્વ અવસ્થામા જીવનુ રક્ષણ કરી શકે છે આથી જ્યા સુધી હુ વૃદ્ધાવસ્થાથી શિથિલ શરીરવાળો બન્યો નથી ત્યા સુધી મારે ધર્મનુ આચરણ કરવામા જ પ્રવૃત્ત બનવુ જોઈએ એવો મન સાથે વિચાર કરી અટ્ટનમલ્લે ગુરુની પાસે જઈને દીક્ષા અંગીકાર કરી ॥ ૧ ॥

જ્યારે પ્રમાદિ જીવો માટે કોઈ આશરાનુ સ્થાન નથી તો પછી એવું કેમ ન માની લેવુ જોઇએ કે, અર્થોપાર્જન કરવામા પ્રમાદ ન કરવો જોઇએ ? સૂત્રકાર આનો ઉત્તર કરે છે—' जे पावकम्मेहि ' ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—जे माणूसा-ये मनुष्या જે મનુષ્ય अमइं गहाय-अमतिं गृहीत्वा દુર્બુધ્ધિના ચક્કરમા ફસાઇને ખેતી, વાણિજ્ય આદિ पावकम्मेहि-पापकर्मभि

तथा चोक्तम्-अधीन मानवाना तद्, भेषजं नहि विद्यते ।
पुनर्नव भवेद् येन, जराजर्जरमङ्गकम् ॥ १ ॥
न च वार्धकदिव्यास्त्र, प्रयुक्त कालविद्विषा ।
पतत्काये स्खलयितु, शक्य स्वजनकङ्कटैः ॥ २ ॥

कङ्कटः=कवचः । ' जरावस्थाया मम न कश्चिद् बन्धुरन्यो वा त्राता भविष्यति, किं तु धर्म एव सर्वावस्थासु त्राताऽस्ति, तस्माद् यावदह जरोपनीतो नास्मि तावत् प्रव्रजामि ' इति विचार्य गुरो समीपेऽर्जुनमाली दीक्षां गृहीतवान् ।

॥ इति अर्जुनमालदृष्टान्तः सपूर्णः ॥ १ ॥

अपमान करने लग जावेंगे । और-अब तो जरावस्था भी मेरे शरीरको धीरे२ शिथिल बना रही है । उस समय इस अवस्था से व्याप्त शरीर को मैं औषधियों के सेवनसे भी युवावस्था सम्पन्न नहीं कर सकूगा, जैसे कहा है-

" अधीन मानवानां तद्, भेषज नहि विद्यते ।
पुनर्नव भवेद् येन, जराजर्जरमङ्गकम् ॥ १ ॥
न च वार्धकदिव्यास्त्र, प्रयुक्त कालविद्विषा ।
पतत्काये स्खलयितु, शक्य स्वजनकङ्कटै ॥ २ ॥ "

मनुष्यों के अधीन ऐसी कोई दवाई नहीं है, जो जरा से शिथिलित इस शरीर को पुनः नवीन जवानी के जोश से हराभरा बना सके । कालरूपी शत्रु के द्वारा प्रयुक्त इस बुढापेरूप दिव्य अस्त्र को शरीर मे पडते समय कोई भी ऐसा स्वजनरूपी बख्तर समर्थ नहीं है जो हटा सके।

આડશે હવે તો વૃદ્ધાવસ્થા પણ મારા શરીરને ધીરે ધીરે શિથિલ બનાવી રહેલ છે. હવે ઘડપણને આરે પહોચેલા આ શરીરને હું ઔષધીઓના સેવનથી કાયાકલ્પ કરીને પણ ફરી યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી શકવાનો નથી કહ્યુ છે કે—

अधीन मानवाना तद्, भेषज नहि विद्यते ।
पुनर्नव भवेद् येन, जराजर्जरमङ्गकम् ॥ १ ॥
न च वार्धकदिव्यास्त्र, प्रयुक्त कालविद्विषा ।
पतत्काये स्खलयितु, शक्य स्वजनकङ्कटै ॥२॥

મનુષ્યોની પાસે એવી કોઇ દવા નથી કે જે, વૃદ્ધાવસ્થાથી શિથિલ બનેલા આ શરીરને ફરી જુવાનીના નવા જોશથી ચેતનવંત-શક્તિશાળી બનાવી શકે કાળરૂપી શત્રુએ કે કેલા બુઢાપારૂપી દિવ્ય અસ્ત્રને બચાવનાર કોઈ સ્વજનરૂપી બખ્તર નથી કે જે તેના આવતા ઘામાથી આ શરીરને બ

श्चिन्तयति-इय बहुतर काल मोहवशान्मया रक्षिता, इदानीमेना निहत्य पश्चाद् बालक हनिष्यामि, इति विचिन्त्य ता मारयित्वा शीघ्रमेव कूपे प्राक्षिपत् । ता मार्यमाणा विलोक्य भीतस्तत्पुत्रो गृहान्निर्गत्योच्चस्वरेणाक्रन्दितवान् । तस्य बालकस्य महत् क्रन्दन श्रुत्वा लोकास्तत्रागत्य पृच्छन्ति—भो बालक ! कथ रोदिषि ?, बालकेनोक्तम्—अयमधुना मम जननीं निहत्य कूपे प्रक्षिप्तवान । तच्छ्रुत्वा राजपुरुषा अन्येऽपि लोकास्तत्र गत्वा तद्गृहान्त. प्रविश्य त कूप द्रव्यपूर्ण तथाऽन्यकूपे बालक-

સુન્દર મિલી । ઉસકે ભી એક બચ્ચા હુઆ, પરન્તુ ઉસકે રૂપ પર મોહિત હોને કે કારણ ઇસને ઉસકો નહીં મારા । જબ ઇસકા બચ્ચા ૮ વર્ષ કા હો ચુકા તબ ચોર ને ઉસકો દેખ કર વિચાર કિયા-મૈને ઇસકી માતા કો મોહવશ બહુત દિનોં તક અપને પાસ રખા, પરન્તુ મેરી ભલાઈ ઇસી મે હૈ કિ, ઇસકો પહિલે માર દિયા જાય ઔર ઇસકે બચ્ચે કો પીછે, ઐસા વિચાર કર ઉસને પત્ની કો માર કર શીઘ્ર હી કિસી કૂઁએ મે ડાલ દિયા । પુત્ર ને અપની માતા કો મારતે હુએ ઇસકો દેખ લિયા થા, અતઃ વહ ભય સે ત્રસ્ત હોકર ઘર સે બાહિર નિકલ પડા ઔર બડે જોર ૨ સે ચિલ્લાને લગા-રોને લગા । ઉસ બાલક કે દયનીય આક્રન્દન કો સુનકર લોગ ઉસકે આસપાસ એકત્રિત હો ગયે । લોગોં ને ઉસસે પૂછા-હે બાલક ત્ત ક્યોં રો રહા હૈ । બાલકને કહા-યહ મેરા પિતા મેરી માતા કો અભી માર કર કૂઁએ મેં પટક આયા હૈ । ઇસ બાત કો સુનકર સિપાહિયોં ને તથા અન્ય નગરનિવાસિયોં ને

આ સ્ત્રીથી તેને એક બાળક થયુ પરતુ તે સ્ત્રીના રૂપ ઉપર ચોર ઘણોજ આસક્ત હોવાના કારણે તેને મારવાનો વિચાર પણ ન આવ્યો. જ્યારે તેની ત્રીજી સ્ત્રીથી થએલ બાળક આઠ વર્ષનુ થયુ ત્યારે તે બાળકને જોઇને ચોરને વિચાર આવ્યો કે, મે આ શુ ભૂલ કરી ? મે મોહવશ થઈને તેની માને જીવતી રાખી પરતુ મારી ભલાઈ તો એમા જ છે કે, તેને મારી જ નાખવામા આવે અને પછી તેના બાળકનો વારો એવો વિચાર કરી તેણે તે સ્ત્રીને પણ મારી નાખી અને જલ્દીથી કોઈ કુવામા તેના શબને નાખી દીધુ છોકરાએ પોતાની માતાને મારી નખાતી નજરે જોઇ અને પોતાના મરણના ભયથી ડરીને ઘરની બહાર નાસી ગયો અને ઘણા જ જોર જોરથી ચીસો પાડીને કલ્પાત કરવા લાગ્યો આ બાળકનુ દયા આવે તેવુ આક્રદ સાભળીને લોકો તેની આજુ બાજુ ટોળે વળી ગયા અને તેને પૂછવા લાગ્યા, હે બાળક ! તુ શા માટે રડી રહ્યો છો ? બાળકે કહ્યું, મારા બાપે મારી માને મારી નાખી ને હમણા જ કુવામા નાખી દીધી છે આ સાભળી રાજ્યના સીપાહીઓ તથા અન્ય

अथ स चौरश्चिन्तयति—मम बहून्यपत्यानि जातानि एते पुत्रादय सर्वे मम कृच्छ्रोपार्जितधनक्षयकारका भविष्यन्तीत्यतोऽपत्यमपि हन्तव्यम्, पर तु तज्जननी जीवन्त्या तन्निहन्तु न शक्यते, अतः सापत्याऽपि भार्या हन्तव्या, इति। तदनु स सपुत्रा भार्यां निहत्य कुत्रचिदन्यत्र कूपे प्रक्षिप्तवान। पुनरन्या परिणीय तत्पुत्रादिक तामपि पूर्ववन्निहतवान्।

स चान्यदा पुनरन्या सुन्दरीं कन्यका परिणीतवान्। साऽपि जातापत्या बभूव, किं तु रूपमोहितो भूत्वा न तामवधीत्। तत्पुत्रेऽष्टवर्षे जाते सति स चौर-

---

देता था। उसके ऊपर यह ढक्कना रखता था। जिससे वह कूँआ ढका रहता था, इस चोर के अनेक पुत्र और पुत्रिया थी। उन्हें देख देख कर यह विचार किया करता था कि मेरे बहुत सतान है। ये सब लोग मेरे बडे कष्ट से उपार्जित किये गये द्रव्य के नाशक होंगे, इसलिये "न रहे बास और न बजेगी बासुरी" इस कहावत के अनुसार ऐसा करना चाहिये कि जिससे ये सब के सब मर जाये—सब से अच्छा उपाय यही है कि इन्हें मार दिया जाय, परन्तु जब तक इनकी माता जीवित है तब तक यह काम नही हो सकता है अतः सब से पहिले इनकी माता को मार देना चाहिये, पश्चात् सतानों को। उसने ऐसा ही किया और सतानसहित अपनी पत्नी को मार कर उसने किसी जगह एक कूँए में डाल दिया। दूसरी शादी की उसको भी सतान-सहित मार डाला। तीसरी जो शादी की उसमे इसकी पत्नी बहुत

નાખી દેતો હતો આ વાત કોઈ ન જાણે તે બાતર એ કુવા ઉપર તેણે એક ઢાકણુ રાખ્યુ હતુ જેનાથી તે કુવો ઢાકેલો રહેતો હતો આ ચોરને અનેક પુત્રો અને અનેક પુત્રીઓ હતી આ બધાને જોઇ ને તેને વિચાર થયો કે મારે ઘણા સતાન છે મે ઘણા કષ્ટથી એકઠા કરેલ દ્રવ્યનો તે સઘળા નાશ કરી દેશે માટે મારે એવુ કરવુ જોઈએ કે "ન રહે બાસ અને ન વાગે વાસળી" આ કહેવત પ્રમાણે એવુ કરવુ જોઇએ કે જેથી કોઈ જીવતુ ન રહે સારામા સારો ઉપાય એ છે કે, એ સઘળાને મારી નાખવામા આવે પરતુ જ્યા સુધી એ બાળકોની મા જીવે છે ત્યા સુધી એ બધી શકવુ મુશ્કેલ છે માટે સૌ પ્રથમ બાળકોની માતાને જ મારી નાખવી જોઈએ એ પછી સતા નોનો વારો આ પ્રમાણે વિચાર કરી તેને અમલમા મૂકયો અને તેણે પોતાની પત્નિને અને સર્વ સતાનોને મારી નાખીને કોઇ એક કુવામા નાખી દીધા પછી એ ચોર બીજી વખત પરણ્યો એ સ્ત્રીને પણ સતાન સહિત મારી નાખી ત્રીજી વખત પરણ્યો પણ આ પત્ની ખૂબ [illegible]

छाया—स्तेनो यथा सन्धिमुखे गृहीतः, स्वकर्मणा कृत्यते पापकारी ।
एव प्रजा प्रेत्य इह च लोके, कृताना कर्मणा न मोक्षोऽस्ति ॥३॥

टीका—' तेणे ' इत्यादि ।

यथा पापकारी=पापकर्ता, स्तेनः=चौरः, सन्धिमुखे=क्षात्रमुखे, गृहीतः सन् स्वकर्मणा कृत्यते=छिद्यते । एवम्=अनेन प्रकारेण, प्रजा=जीवः, प्रेत्य=परलोके, च=पुनः, इह लोके स्वकर्मणा कृत्यते इत्यन्वयः । परलोकेऽनेकनरकवेदनया-परमाधार्मिकादिकृतव्यथया पीड्यते, इहलोके च-धनार्जनार्थं क्षुत्पिपासाशीतातपसहन-पर्वतारोहणजलधितरणनृपसेवनयुद्धप्रहारसहनादिक्लेशेन च पीड्यते इति भावः । यतः-कृतानाम्=उपार्जितानाम्, कर्मणा मोक्षो नास्ति । उक्तञ्च—

किये हुए कर्म निष्फल नहीं होते हैं इस बात को समझाने के लिये सूत्रकार कहते हैं—' तेणे '-इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(जहा पावकारी-यथा पापकारी) जैसे पाप करनेवाला (तेणे-स्तेनः) चोर (सधिमुहे-सधिमुखे) खातर के बीच में ही (गहीए-गृहीतः सन्) पकडा जाकर (किच्चइ-कृत्यते) पकड ने वाले के द्वारा काट दिया जाता है-मारा जाता है (एव) इसी प्रकार (पया-प्रजा) जीव (पेच्च-प्रेत्य) परलोक में परमाधार्मिकादिद्वारा दी गई व्यथा से एव अनेक नरकसबधी वेदना से पीडित होता है, तथा (इह च लोए-इह लोके च) इस लोक में धन के उपार्जन करने के निमित्त क्षुधा, पिपासा, शीत, उष्ण, इनका सहन करना, पर्वत पर चढना, समुद्र का पार करना, राजा की सेवा करना, युद्ध में प्रहारो का सहन करना आदि रूप जो क्लेश हैं उनसे सदा पीडित होता रहता है ।

કરેલા કર્મ નિષ્ફળ થતા નથી, એ વાતને સમજાવવા સૂત્રકાર કહે છે-'तेणे-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ — जहा पावकारी - यथा पापकारी જેવી રીતે પાપ કરનાર तेणे-स्तेन ચોર सधिमुहे-संधिमुखे ચોરી કરતા જ गहीए-गृहीत सन् પકડાઇ જતા તેને પકડનારાઓ તેને किच्चइ-कृत्यते કાપી મારી નાખે છે एव એજ પ્રકારે पया-प्रजा જીવને पेच्च-प्रेत्य પરલોકમા પરમાધાર્મીક વિગેરે તેને વ્યથા પહોચાડે છે અને અનેક પ્રકારે નરકાદિક સબધી વેદના તેને ભોગવવી પડે છે તથા इह च लोए-इहलोके च આ લોકમા પણ ધન ઉપાર્જન કરવા નિમિત્તે ભૂખ, તરસ, ટાઢ, તડકો સહન કરવો પડે છે પહાડ ઉપર ચઢવુ સમુદ્રનુ પાર કરવું, રાજાની સેવા કરવી, યુદ્ધમા પ્રહારો સહેવા, વિગેરે જે કલેશ છે તેનાથી સઘળા પીડિત થતા રહે છે, कडाण कम्माण न मोक्ख अत्थि-

मदर्शितं तज्जननीमृतकशरीरं, बह्वस्थिनिचय च विलोक्य त चौर गृहीतवन्त ।

ततस्त चौर बद्ध्वा राजपुरुषा नृपस्यान्तिक नीतवन्त । राजापि यस्य यद्धन-मासीत् तद्धन सर्व लोकेभ्यो दापयित्वा त वेत्रादिभिस्ताडयित्वा प्राणान्तिक दण्डं दत्तवान् । तस्माद्धनलोभ परित्यज्य धर्मो रक्षणीयः ॥

इति चौरदृष्टान्तः ॥ २ ॥

कृत कर्म निष्फल न भवतीति प्रतिबोधयन्नुक्तमर्थं दृढीकुर्वन् प्राह—

मूलम्—

तेणे जहा संधिमुहे गहीए, सकम्मुणा किच्चइ पावकारी।
एवं पया पेच्च इहं च लोए, कडाण कम्माण न मोक्ख अत्थि ॥३॥

उसके घर में घुस कर उस कूँए को देखा, वह द्रव्य से भरा हुआ था । तथा बालक ने लेजाकर उन सब को वह भी कुँआ दिखला दिया कि जिसमे उस चोर ने इसकी माँ को मार कर डाल दिया था । लोगों ने उस कुँए में इसकी माँ के मृतक शरीर को तथा हड्डियों के ढेरों को देखकर चोर को राजपुरुषों द्वारा पकडवा दिया ।

चोर को बाधकर राजपुरुष राजा के पास ले गये । राजा ने उसका चुराया हुआ समस्त धन अपहृत कर जिस जिसका था उन सब को दे दिया और उसको बेंत आदि से पिटवा कर प्राणान्तिक दण्ड दिया।

इस कथा का यही सार है कि धन के लोभ का परित्याग कर मनुष्य को धर्म की रक्षा करना चाहिये ॥ २ ॥

નાગરિકોએ તેના ઘરમા ઘુસી જઇને જડતી લીધી અને તપાસ કરતા દ્રવ્યથી ભરેલો કુવો તેમના જોવામા આવ્યો તે પછી જે કુવામા ચોરે તેની પત્નિને-તે બાળકની માતાને મારીને નાખી દીધી હતી તે કુવો તે બાળકે નગરવાસીઓને બતાવ્યો તે કુવામા બાળકના કહેવા પ્રમાણે તેની માતાનુ શબ તથા હાડકાના ઢગલા જોયા પુરાવો મળતા રાજ્યના અધિકારીઓએ તેની ધરપકડ કરી

ચોરને મુશ્કેટાટ બાધીને રાજપુરૂષોએ તેને રાજાની સમક્ષ રજુ કર્યો રાજાએ તે ચોરે ચોરેલુ સઘળુ ધન જપ્ત કર્યું તથા તે ચોરીના માલના સાચા માલિકોની તપાસ કરાવી તેમને તેમનુ ધન સુપ્રત કર્યું, અને તે ચોરને કોરડા વગેરેથી માર મરાવીને મોતની શિક્ષા કરી આ કથાનો સાર એ છે કે, ધનની તૃષ્ણાનો પરિત્યાગ કરી મનુષ્યે ધર્મની રક્ષા કરવી જોઈએ ॥ ૨ ॥

क्षात्र खनन्त चौर विनायोत्थाय तस्मिन् प्रदेशे स्थितः। गृहे प्रविष्टोऽय चौरः शस्त्रेण मा प्रहरिष्यतीति विचिन्त्य स गृहपतिस्तत्र स्थित्वा पादाभ्या प्रविशन्तमर्ध-प्रविष्ट त चौर पादयोः शीघ्र जग्राह। ततोऽसौ चौरो बहिः स्थित चौर प्राह-अह गृहपतिना गृहीतोऽस्मि।

अथ बहि स्थितश्चौरस्तस्य हस्तौ धृत्वा बहिराकर्षति। गृहाभ्यन्तरस्थितो गृहपतिश्चाभ्यन्तरे समाकर्षति। स स्वाङ्गरक्षणे क्षमो नाभूत्, किंतु तदा तत्र स्व

उसने मालूम कर लिया कि चोर यहाँ की भीत में खात पाड रहा है। अत वह वहाँ जाकर चुपचाप बैठ गया। सेठ ने विचार किया-चोर जब घर में घुस आयगा तो वह अवश्य मेरे ऊपर प्रहार करेगा। ऐसा विचार कर के उसने उस सेंध द्वारा पैरों से प्रविष्ट होते समय उस चोर के अर्ध प्रविष्ट अवस्था में ही दोनों पैरों को पकड़ लिया। इस चोर के साथ एक दूसरा चोर था, सो उसने उस बाहिर रहे हुए चोर से कहा कि मुझे घर के मालिक ने पकड़ लिया है। अब बाहर वाले चोर ने तो उस सेंध में अर्धप्रविष्ट चोर के दोनों हाथ पकड कर उसको अपनी ओर बाहिर खींचना प्रारम्भ किया और गृहपति ने उसको अपनी ओर भीतर खींचना प्रारम्भ किया। सेंध में फसा हुआ होनेसे वह चोर अपनी रक्षा करने में बिलकुल असमर्थ बन गया।

ભીત ફોડવાનો અવાજ સાભળીને શેઠ જાગી ગયા શેઠ સમજી ગયા કે ચોરના પગલા થયા છે અને ખાતર પાડવા ભીત ફોડી રહ્યો છે આથી સભય વર્તી જઈને શેઠ તે સ્થળે ચુપચાપ બેસી ગયા શેઠે મનમાં વિચાર્યું કે, ચોર જ્યારે ઘરમા ઘુસશે ત્યારે તે મારા ઉપર હુમલો કર્યા વગર રહેશે નહિ માટે કાઇક કરવું જોઈએ શેઠ આમ વિચારી રહ્યા હતા, તે વખતે ચોર તે બાખા દ્વારા પોતાના બે પગ પહેલા નાખી ઘરમા પ્રવેશ કરવા યત્ન કરતો હતો તે જ વખતે શેઠે તેના બને પગ ઘરની અદરથી પકડી લીધા આ બાજુ ઘરની બહાર તે ચોરની સાથે બીજો એક ચોર પણ હતો તેને પહેલા ચોરે કહ્યુ કે, ઘરના માલિકે મારા પગ પકડી લીધા છે આ સાભળી બહાર ઉભેલા તેના સાથીદાર ચોરે તેના બહાર રહેલા અરધા શરીર પૈકી બે હાથને પકડીને તેને બહાર ખેચવા માડયો ત્યારે શેઠે તેને પોતાની તરફ અદર ખેચવા માડયુ આમ બને બાજુ ખેચતાણ થતા બાકોરામા ફસાઈ પડેલા ચોરની જેવી તો કફોડી હાલત થઈ ગઈ કે, તે પોતાના શરીરનુ રક્ષણ કરવામા અસમર્થ બન્યો પોતે જેવુ બાકોરૂ

यदिह क्रियते कर्म, तत् परत्रोपभुज्यते ।
मूलसिक्तेषु वृक्षेषु, फल शाखासु जायते ॥ १ ॥

एव मत्वा पाप न कर्तव्यम् ।

अत्र स्वकृतकर्मभोगे चौरदृष्टान्तः—

वगदेशे आदित्यनगरे दुर्वृत्तनामकश्चौरः कस्यचिद् व्यवहारिणो गृहे सर्वतो-दत्तफलके कपिशीर्षाकृतिक (कगुराकार) क्षात्रं दत्तवान् । तत्र जाग्रद् गृहपतिः

क्यों कि (कडाण कम्माण न मोक्ख अत्थि-कृतानां कर्मणां मोक्षो नास्ति) किये हुए कर्मों का विना फल दिये झडना-अभाव-नहीं होता है । कहा है-"जो कर्म मरा जीवों द्वारा किये जाते हैं वे उनके द्वारा इस लोक एव परलोक में भोगे जाते हैं" । जैसे वृक्ष, जड में तो सींचे जाते हैं और फल लगते हैं शाखाओं में । ऐसा मान कर पाप नहीं करना चाहिये । उससे सदा बचते रहना चाहिये । जीव अपने कर्मों का फल स्वय भोगता है जिस प्रकार-चोर चोरी करने का फल शिरच्छेद आदि रूप मे भोगता है । इस पर दृष्टान्त इस प्रकार है—

वग देश में एक आदित्य नगर था । उसमें दुर्वृत्त नामका एक चोर रहता था । उसने किसी समय एक सेठ के घरपर चोरी करने का विचार किया, परन्तु उसके चारों ओर पाटिये दिये हुए थे अतः उसका दाव नही बैठता था । उसने उसमें सेंध-खात पाडा । जो खात उसने उसमे की थी वह कगूरा के आकार जैसी थी । जब यह खात भीत में कर रहा था तब खोदने की अवाज सुनकर सेठ जग पडा ।

कृतानां कर्मणां मोक्षो नास्ति કર્મોના ફળ ભોગવવા જ પડે છે, કહ્યું છે-" જીવ દ્વારા જે કર્મ અહિં કરાય છે તેના ફળ તેને આલોક અને પરલોકમા ભોગવવા પડે છે " જેમ પાણી તો વૃક્ષના મૂળમા જ સિચાય છે, છતા ફળ તો શાખામા જ લાગે છે એવુ જાણીને પાપકર્મ કરતા અટકી જવુ જોઈએ તેનાથી સદા બચતા રહેવુ જોઈએ જીવ પોતાના કરેલા કર્મોનુ ફળ પોતે જ ભોગવે છે જે પ્રકારે ચોરી કરનાર ચોરને શિરચ્છેદ મસ્તક ધડથી જુદુ-થવુ વિગેરે સજા થાય છે તે ભોગવે છે એના ઉપર આ દૃષ્ટાન્ત છે

બગ દેશમા એક આદિત્ય નગર હતુ તેમા દુવૃત્ત નામનો એક ચોર રહેતો હતો તેણે કોઈ શેઠને ઘેર એક સમય ચોરી કરવાનો વિચાર કર્યો પરતુ તે ઘર ચારે તરફથી બરાબર બધ હતુ આથી તેનો ગજ વાગતો ન હતો આથી તેણે શેઠના ઘરની ભીતમા બાતર પાડવા માડયુ જે કાગ-રાના આકાર જેવુ હતુ તે જે વખતે ભીત કોચી રહ્યો હતો તે વખતે

तदा लोका एव वदन्ति-अस्मिन् दुरारोहे वेश्मनि कथमारुह्य चौरेण क्षात्रमेतत् कृतम्, अनेन लघुना क्षात्रेण स कथ प्रविष्टः, कथं वा बहु द्रव्यमादाय निर्गतः। अस्य तस्करशिरोमणेः शक्तिं निरीक्ष्य मनश्चिन्त्यते। इति लोकाना वचासि श्रुत्वा तुष्टः स तस्करश्चिन्तयति-सत्यमेतत्, कथमनेन सक्षिप्तमार्गेणाढ प्रविष्टो निर्गतश्च, इत्येवं विचिन्तियन् स तस्करः स्वकीय वक्षः कुक्षिं कटिं च पश्यन् मुहुर्मुहुः क्षात्रमुख

સાંભળીને ગામના લોકો એકત્રિત થઈ ગયા. ચોરે પણ વિચાર કર્યો કે, જોઉં તો ખરો કે ગામના એકઠા થયેલા લોકો શું કહે છે? લોકોની વાતચીત સાંભળવાના હેતુથી વેશ પરિવર્તન કરી લોકોની વચ્ચે તે ઘુસી ગયો. લોકો કહેવા લાગ્યા કે, આટલા ઊંચા મકાન ઉપર તે કઈ રીતે ચોર ચડયો હશે? અને કેવી રીતે ખાતર પાડયુ હશે? નાનકડા એવા પાડવામા આવેલા આ બાકોરામાથી તે કેવી રીતે અદર ઘુસ્યો હશે? અને મકાનમાથી આટલુ બધુ ધન લઈ ને તે કઈ રીતે પાછો નીકળી શકયો હશે? ચોરની આવી વિચિત્ર શક્તિ જોઈ ને મનમા ભારે અચભો થાય છે ચોરે જ્યારે લોકોની ચર્ચાનો કોયડારૂપ આ પ્રમાણે અભિપ્રાય જાણ્યો ત્યારે તેને પોતાના પરાક્રમ ઉપર તેની છાતી ગજગજ ફુલી અને પોતાની બહાદુરી માટે તે ફુલાઈ જઈ વિચારવા લાગ્યો કે, આ બધાનુ કહેવુ બિલકુલ ઠીક છે આ નાના બાકોરામાથી હું શી રીતે અદર ઘુસ્યો હોઇશ અને ત્યાથી પાછો કઈ રીતે બહાર નીકળ્યો હોઈશ? આ પ્રકારની આત્મચિત્વના કરતા કરતા ચોર પણ કયારેક ગૌરવભેર પોતાની છાતી તરફ નજર નાખતો તો કયારેક પેટ તરફ, તો કયારેક

निर्मितेऽत्यन्तसंकटे क्षात्रे कृष्यमाणो घृष्यमाणश्चासौ तीक्ष्णैः कपिशीर्षकदन्तकैर्मूर्ख चर्मच्छेदेन मरणान्तिकपीडा प्राप्तवान् । इति चौरदृष्टान्तः ॥३॥

पापकर्मवत् पापकर्मणः प्रशंसाऽभिलाषोऽपि वर्जनीय, तत्प्रशंसादेरप्यनर्थहेतुत्वात् ।

तत्र दृष्टान्तः प्रोच्यते—

दुर्मतिनामकेन चौरेण दुरारोहे प्रासादे क्षात्रं खनित्वा तदन्तः प्रविश्य बहुधनं गृहीत्वा निर्यातं । प्रभाते प्रबुद्धो गृहपतिर्निजद्रव्यविनाशजन्यदुःखादाक्रन्दति, तत्र बहुतरे लोके मिलिते सति स तस्करस्तत्र लोकाः किं किं वदन्तीति श्रोतुं श्रुत्वेव धृत्वा समागतः ।

उसने जो वह कंगूराकार सेंध तयार की थी सो वह स्वयं ही संकीर्ण होने की वजह से ऐसा फँसा की भीतर और बाहर खींचने से बिचारा छुल गया । सेंध से कंगूरों से उसका समस्त शरीर छिद गया इससे उसे मरणान्तिक पीडा सहनी पडी ॥ ३ ॥

पापकर्म को छोडने की तरह पापकर्म की प्रशंसा का भी त्याग कर देना चाहिये-क्यों कि पाप कर्म की प्रशंसा भी अनेक अनर्थों की कारण होती है इस पर दृष्टान्त इस प्रकार है—

दुर्मति नाम का एक चोर था । उसने एक ऐसे महलमें खातर पाडा कि-जिसपर चढ़ना बडा ही मुश्किल था । उस खातरमें घुसकर उस चोरने वहा से बहुत सा धन चुराया और धन लेकर वह फिर उसी खातर से बाहर निकल आया । प्रातः काल होने पर जब मकान का मालिक जगा तो धन के चुरा जाने से बहुत बुरी तरह रोने लगा । रोने की आवाज

પાડેલુ કે જેમાથી અદર બહાર બેચાતા તેનુ શરીર છેદાઈ ગયું અને તેને પરિણામે મરણ જેવી પીડા સહેવી પડી ॥ ૩ ॥

પાપ કર્મને છોડવાની માફક પાપ કર્મની પ્રશસા કરવાનો પણ ત્યાગ કરી દેવો જોઈએ કેમ કે, પાપ કર્મની પ્રશસા પણ અનેક અનર્થોનુ કારણ બને છે તેના ઉપર દૃષ્ટાન્ત આ પ્રકારનુ છે—

દુર્મતિ નામનો એક ચોર હતો, તેણે જ્યા ચઢવુ ઉતરવુ ઘણુ જ કઠીન હતુ તેવા મહાલયમા બાતર પાડયુ તેણે તે વિશાળ મકાનની પછીતે બાકોરૂ પાડી, અદર ઘુસી ઘણુ ધન ચોર્યું અને ચુપચાપ પોતે પાડેલા તે બાકોરામાથી બહાર નીકળી ગયો પ્રાત કાળ થતા જ્યારે મકાનનો માલીક જાગ્યો ત્યારે તેને ચોરી થયાની બબર પડી આથી તે ધન ગુમાવતા પોકે પોકે રોવા માડયો તેનું આ પ્રકારનુ રૂદન સાભળીને ત્યા ઘણા

टीका—' ससारमावण्ण ' इत्यादि ।

ससारम्=ससरण ससारः-भवाद् भवान्तरे गमनम् , तम् , आपन्नः प्राप्तः ससारी जीव इत्यर्थः । परस्य=आत्मव्यतिरिक्तस्य पुत्रकलत्रादेः, अर्थाय=अर्थ=प्रयोजनमाश्रित्य, साधारण=स्वपरनिमित्त वा, अत्र चकारो विकल्पार्थकः, यत् कर्म=सावद्य व्यापार-सदारम्भादिक च करोति, तस्य कर्मणः वेदकाले तु=विपाककाले तु ते=पुत्रकलत्रादयः, बान्धवाः=स्वजनाः बान्धवता=सहायता नोपयन्ति ।

अय भाव.-ससारी यत् स्वार्थमेव सावद्य कर्म करोति, तत्फलभोग. स्वस्य समुचित एव यत्तु स्वजनाना प्रयोजनमाश्रित्य करोति, तत्फलवेदनकाले ते तद्वेदन

अन्वयार्थ—(ससारमावण्ण-ससारसमापन्नः) एक भव से दूसरे भव की प्राप्ति का नाम ससार है, इस ससारदशा को प्राप्त हुआ जीव-ससारी जीव-(परस्स अट्ठा-परस्य अर्थाय) अपने से व्यतिरिक्त-भिन्न-जो स्त्री पुत्रादिक हैं उनके निमित्त को लेकर (साहारण ज च करेइ कम्म-यत् साधारण च कर्म करोति) जो सावद्य व्यापार आदि साधारण-स्वपर निमित्त कर्म करता है, (तस्स उ कम्मस्स - तस्य तु कर्मणः) तो जब उस कर्म का (वेयकाले-वेदकाले) उदयकाल आता है। तब उस समय (न य तवा बधवय उवेति-न बांधवाः बांधवतां उपयन्ति) बन्धुजन अपनी बन्धुता नहीं निभाते हैं-सहायता नहीं करते हैं।

भावार्थ—ससारी लोग अपने स्वार्थ के लिये ही जो सावद्य कर्म किया करते हैं उनका उनको स्वय फल भोगना तो उचित ही है, परन्तु जो वे स्वजनों के निमित्तसे सावद्य कर्म करते हैं उस कर्म के उदयकाल

અન્વયાર્થ—ससारमावण्ण-ससारसमापन्न એક ભવથી બીજા ભવની પ્રાપ્તિનુ નામ ससार છે આ ससार દશાને પ્રાપ્ત થયેલ ससारी જીવ परस्स अट्ठा-परस्य अर्थाय પોતાનાથી ભિન્ન એવા જે સ્ત્રી, પુત્રાદિક છે તે નિમિત્તે साहारण ज च करेइ कम्म-यत् साधारण च कर्म करोति જે કોઈ, વાણિજ્ય આદિ સાધારણ પોતાના તેમજ પરના નિમિત્તે કર્મ કરે છે तस्स उ कम्मस्स-तस्य तु कर्मण પણ જ્યારે તે કર્મનો वेयकाले-वेदकाले ઉદય કાળ આવે છે ત્યારે તે સમયે न बधवा बन्धवय उवेति-न बाधवा बाधवाता उपयान्ति બધુજન પોતાની બધુતા બતાવતા નથી અને તે કર્મ ભોગવવા સહાયતા કરતા નથી પણ તેને એકલાને જ ભોગવવા પડે છે

ભાવાર્થ—ससारी લોક પોતાના જ સ્વાર્થ માટે જે સાવદ્ય કર્મ કરે છે તેના ફળ તો તેને જાતે જ ભોગવવા પડે છે, અને તે ઉચિત પણ છે પરતુ જે લોકો પોતાના સ્વજનોના માટે પાપથી ડર્યા વિના સાવદ્યકર્મ

पश्यन्नासीत्। तदा तत्रायाता राजपुरुषास्त चौर निश्चित्य गृहीत्वा राज्ञः समीपमानीतवन्त । राजा च तस्य चौरस्य क्रूर शासन कृतवान्। एव पापकर्मण्य साऽभिलाषश्च सदोष इति ततोऽपि निवर्तनीयम् ॥ ३ ॥

इह कर्म निष्फल न भवतीत्युक्तम्, कर्मबन्धान्मोचन कदाचिद् बन्धुभ्य एव स्यात्, अमुक्तौ वा धनादिवत् तद् विभज्यैव बन्धुभि सह भोक्तव्य स्यादित्याशङ्क्याह—

मूलम्—

ससारमावण्ण परस्स अट्ठा, साहारण जं च करेइ कम्मं ।
कम्मस्स ते तस्स उ वेयकाले, न बधवा बधवयं उवेंति ॥४॥

छाया—ससारमापन्नः परस्य अर्थाय, साधारण यच्च करोति कर्म ।
कर्मणस्ते तस्य तु वेदकाले, न बान्धवा बान्धवताम् उपयन्ति ॥४॥

कमर को, तथा इन सब को देखकर फिर वह ज्ञातर के मुख को भी देखने लग जाता। उसकी यह चेष्टा देखकर उस समय वहा जो राजपुरुष आये हुए थे उन्हों ने इसको ही चोर निश्चित कर एव पकड़ कर वे राजा के पास ले गये। राजा ने उस चोर को अच्छी तरह दडित किया। इस कथा से यह शिक्षा मिलती है कि पापकर्म की प्रशसा करनेका भी परित्याग कर देना चाहिये, क्यों कि ऐसा करना दोष है ॥३॥

कर्म निष्फल नही होता है यह कहा है–सो कर्मों के बन्धन से छुटकारा कदाचित् अपने बन्धुजन करादें, अथवा न करावें तो जिस प्रकार धन बाटकर सब के भोगने के काम मे आता है उसी प्रकार कर्म भी बाट कर बन्धुओं के साथ भोग लिया जायगा क्या ? इसका उत्तर इस गाथाद्वारा दिया जा रहा है—' ससारमावण्ण '–इत्यादि ।

કમર તરફ નજર નાખી ભાપ કાઢતો આ બધુ જોઈને છેવટે તે પેલા બાકોરા તરફ દૃષ્ટિ કરતો તેની આ પ્રકારની ચેષ્ટા રાજ્યની છુપી પોલીસોના જોવામા આવી તેઓને શકા દૃઢ થતા તેને જ ચોર માનીને તેઓ તેને પકડીને રાજાની પાસે લઈ ગયા રાજાએ તે ચોરને સારી એવી સજા કરી આ ઉપરથી એ શિક્ષા મળે છે કે, પાપકર્મની પ્રશસા કરવારૂપ અભિલાષાનો પણ પરિત્યાગ કરી દેવો જોઈએ કેમ કે એમ કરવુ એ પણ દોષ છે ॥ ૩ ॥

કરેલા કર્મ નિષ્ફળ નથી થતા એવુ જે કહ્યુ છે–તો કરેલા કર્મોના બધનથી છુટકારો કદાચ પોતાના સ્વજન કરાવી આપે, અથવા ન પણ કરાવે જે રીતે ધનના ભાગલા પાડી તે સ્વજનોમા વહેચી લેવામા આવે તે રીતે કર્મ ભોગવવામા સ્વજનો ભાગીદાર થશે ? આનો ઉત્તર આ ગાથાથી આપવામા આવે છે.—"ससारमावण्ण"–ઈત્યાદિ.

अत्राभीरीवञ्चकवणिग्दृष्टान्तः प्रोच्यते—

वसुमतीनगर्यां धनमित्रनामको वणिग् वाणिज्यं कुर्वन्नासीत्। अन्यदा काचित् सरलहृदया आभीरी रूप्यकद्वयमादाय कार्पासार्थमागता। तया कथितम्—भो! रूप्यकद्वयस्य कार्पासं देहि। धनमित्रो वदति—अहं ददामि, तया रूप्यकद्वय दत्त, तेन वणिजा एकस्यैव रूप्यकस्य कार्पास द्वारद्वय तोलयित्वा दत्तम्। सा जानाति

करेंगे। इसका तात्पर्य यही है कि जो जीव जैसा कर्म करता है उसका वैसा ही फल वही भोगता है—दूसरा और कोई नहीं। न स्त्री सहायक होती है और न बन्धुजन। इसलिये जब यह बात अटल है तो फिर धर्म के उपार्जन करने में ही जीव की चतुराई है—दूसरों के पीछे अपने परमार्थ को नष्ट कर नरकादिक की मार खाना इसमें कौनसी भलाई है।

इस पर भोलीभाली ग्वालिन को ठगनेवाले एक वणिक् का दृष्टान्त इस प्रकार है—

वसुमती नगरी में धनमित्र नाम का एक वणिक् वाणिज्य कर्म करता हुआ अपना समय व्यतीत कर रहा था। उसके पास एक भोली भाली ग्वालिन दो रुपया लेकर कपास लेने के लिये आई। आकर उसने कहा कि—मुझे दो रुपये का कपास दीजिये। यह सुनकर धनमित्र ने कहा—कि अभी देता हूं, ग्वालिनने इस बातको सुनकर उसे दो रुपये दे दिये। वणिक् ने रुपये लेकर उसको एक रुपयेका ही कपास दो बार तोल

વાના છે આ કહેવાનો આશય એ છે કે, જે જીવ જેવુ કર્મ કરશે તેવુ જ ફળ તેને ભોગવવુ પડશે બીજુ કોઈ પણ ભોગવવા નહી આવે ન તો સ્ત્રી ભોગવવા આવશે કે ન તો બધુજન આવશે જ્યારે આ વાત નિર્વિવાદ છે તો પછી ધર્મનુ ઉપાર્જન કરવામા જ જીવની ચતુરાઈ છે બીજાની પાછળ પોતાના પરમ અર્થને નષ્ટ કરી નરકાદિકનો માર ખાવામા કઈ ભલાઈ છે?

આના ઉપર એક ભલીભોળી ગોવાલણને ઠગવાવાળા એક વાણીઆનુ દૃષ્ટાન્ત આ પ્રકારનુ છે—

વસુમતિ નગરીમા ધનપ્રિય નામનો એક વાણિયો રહેતો હતો તે વેપાર કરી ખાઈ પોતાનુ જીવન ગુજારતો હતો એક દિવસ તેની દુકાને એક ભલીભોળી ગોવાલણ બે રૂપિયા લઈને કપાસ લેવા આવી આવીને તેણે કહ્યું કે, મને બે રૂપિયાનો કપાસ આપો આ સાભળીને ધનપ્રિયે કહ્યુ, ભલે આપુ છુ ગોવાલણે તેને બે રૂપિયા આપી દીધા વણિકે રૂપિયા લઇને તેને બે વખત તોળીને કુલ એક રૂપિયાનો કપાસ આપ્યો બે વખત તોળેલુ

विभज्य नोपभुञ्जते, नापि तद्वेदन निराकुर्वन्तीत्यतस्ते बान्धवाः सहायका न भवन्ति । तस्माद् धर्मार्जन एव प्रमादो वर्जनीयः, अर्जितश्च धर्मः प्रमादपरिवर्जनेन रक्षणीय इति । यद्वा-भवानित्यस्याध्याहारः, ससारमापन्नो भवान् यत् कर्म परस्यार्थात्=परार्थं साधारण वा करोति, तस्य परार्थस्य साधारणस्य वा कर्मणस्तु वेदकाले बान्धवाः=स्वजनाः ते=तव बान्धवता नोपयान्तीत्यर्थः ।

में वे स्वजन उस कर्म के फल को विभक्त कर उसको नहीं भोगते हैं, वे ऐसा नहीं करते हैं कि यह कर्मफल आधा हम भोग लेवे और आधा यह भोगलेवे, और न उस कर्म के फलको दूर ही करते हैं। इस प्रकार जीवके लिये वे बाधवजन कुछ भी सहायता प्रदान नहीं करते हैं । तब इस मोह से उन्मत्त जीव की यह कितनी भारी मूर्खता है कि दूसरों के लिये सावद्य कर्म करे और उसका फल स्वय भोगे। इसलिये सावद्य कर्म को नहीं करता हुआ धर्मोपार्जन में जीव को प्रमाद नहीं करना चाहिये। तथा जो धर्म उपार्जित कर लिया है उसकी रक्षा प्रमादपरिहारपूर्वक करते रहना चाहिये। अथवा यहा पर " भवान् " इस शब्द का अध्याहार कर लेना चाहिये-तब इसका अर्थ ऐसा हो जाता है-कि ससार में भ्रमण करने वाले आप जो कर्म परार्थरूप अथवा साधारण स्वपर निमित्त करते हो उसके वेदनकाल में वे बन्धु आप की सहायता नहीं करते हैं और नही

કરે છે તેમને જ્યારે કર્મ ઉદય આવે છે ત્યારે તે સ્વજનો તે કર્મમા ભાગ પડાવી તેને ભોગવવા આવતા નથી તેમજ એવુ પણ નથી કહેતા કે ચાલો એ કર્મ ફળના અડધા કર્મ તે ભોગવે અને અડધા અમે ભોગવીએ, કે નથી એ કર્મ ફળ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરતા આ પ્રકારે જ્યારે કરેલા કર્મો ભોગવવા પડે ત્યારે આ જીવને તે બાધવજનો કાઈ પણ સહાયતા કરવા આવતા નથી ત્યારે સમજી લેજો કે આ મોહવશે પડેલા આ જીવની એ કેટલી ભારે મૂર્ખતા છે કે, બીજાઓ માટે સાવદ્ય કર્મ કરે છે અને તેનુ ફળ પોતે એકલો જ ભોગવે છે આથી ધર્મોપાર્જન કરવામા જીવે ક્ષણ માત્ર પ્રમાદ કરવો ન જોઈએ તથા જે ધર્મોપાર્જન કરી લીધેલ છે તેની રક્ષા પ્રમાદ પરિહાર પૂર્વક કરતા રહેવુ જોઈએ અથવા આ સ્થળે "ભવાન્"શબ્દનો અધ્યાહાર રાખવો જોઈએ આથી તેનો અર્થ એવો થાય છે કે, સ સારમા ભ્રમણ કરવાવાળા હે મહાપુરૂષ ! તમે જે કર્મ પારકા અર્થે અથવા સાધારણ પોતાના અર્થે કરો છો તેના કડવા ફળ જ્યારે ભોગવવામા આવશે ત્યારે તમારા એ બધુ જન તમારા કર્મ ફળમા ભાગ પડાવવા નહિ આવે ફળ તો તમારે જ ભોગવ

साधारण स्वाभाविकमेव भक्तादिक भोजन परिवेषितम्। धनमित्रः पृच्छति-घृतपूराः कथं न कृताः ?, तया कथितम्-घृतपूराः कृताः परं त्वागन्तुकेन मित्रसहितेन जामात्रा भक्षिताः। अथ-धनमित्रश्चिन्तयति-मया सा वराक्यागीरी परार्थं वञ्चिता। तद्वञ्चनाजनित पापमेव मम स्थितम्, ते घृतपूराः परैः कुतश्चिदागत्य भक्षिताः। पुत्रकलत्राद्यर्थं मूढाः पाप कुर्वन्ति, तद्विपाककाले तु स्वयमेव तदुपभुज्यते इत्येव चिन्तयन्नसौ शरीरचिन्तार्थं बहिर्गतः। तदानीं ग्रीष्मो वर्तते, स मध्याह्नसमये कृतशरीरचिन्तः सूर्यकिरणतप्तस्तरुतले विश्रामार्थमुपविष्टः।

लिये प्रतिदिन परोसती थी वैसा ही भोजन लाकर उसकी थाली में परोस दिया। इसको देखकर वणिक् ने कहा-घेवर आज क्यों नहीं बनाये ? पत्नी ने कहा बनाये तो थे, परन्तु मित्रसहित जमाईराज घर पर आये थे, अत उनके सत्कार में ही वे सब खर्च हो गये। यह सुनकर धनमित्र ने विचार किया-मैंने व्यर्थ में उस बेचारी गरीबनी ग्वालिन को पर के निमित्त ठगा। मुझे तो कुछ लाभ नहीं हुआ, मजा तो दूसरे ने ही उड़ाया। उसकी वचना से होने वाले पाप का फल तो मुझे ही भोगना पडेगा। खानेवालों को नहीं। देखो-जमाईजी तो माल उडाकर चल दिये, मुझे तो कुछ भी हाथ नहीं लगा, सिर्फ पाप ही मेरे माथे पडा, उस पाप को मैं ही उसके उदयकाल में भोगूँगा, वे उसमे तो आकर शामिल नहीं हो जावेंगे। मूढ हैं वे जो पुत्र कलत्र आदि के निमित्त प्रतिदिन पाप कमाते रहते हैं। इस प्रकार विचार

જાતનુ ભોજન તેને પીરસતી હતી તેવુ રોજીન્દુ ભોજન લાવીને તેની થાળીમા પીરસી દીધુ તે જોઈને વાણિયાએ કહ્યુ કેમ ! આજે ઘેવર નથી બનાવ્યા ? પત્નિએ કહ્યુ કે, બનાવ્યા તો હતા પરતુ જમાઈરાજ તેમના મિત્રો સાથે આવ્યા હતા તેથી તેમના સત્કારમા ઘેવર પુરા થયા આ સાભળીને ધનમિત્રે વિચાર કર્યો-મે વિના કારણ તે બીચારી ગોવાલણને બીજાના નિમિત્તે ઠગી મને તો એથી કઇ જ લાભ ન થયો મજા તો બીજાઓએ ઉડાવી તેની વચનાથી થવાવાળા પાપનુ ફળ તો મારે જ ભોગવવુ પડશે -આનારાઓ એ નહી જુઓ ! જમાઈ તો માલ ઉડાવીને ચાલ્યા ગયા અને પાપ કરનારા એવા મારા હાથમા તો કાઈ જ ન આવ્યુ કેવલ પાપ જ મારા માથે પડ્યુ તે પાપ જ્યારે ઉદય આવશે ત્યારે મારે જ ભોગવવુ પડશે જેઓ ઘેવર ખાવા તૈયાર થયા પણ તેના પાપનુ ફળ ભોગવવામા તેઓ સામેલ થવાના નથી બરોબર એ જ મૂર્ખ છે કે, જેઓ પુત્ર, કુટુબ આદિના

मम रूप्यकद्वयस्य कार्पासो दत्त इति । सा तेन वणिजा वञ्चिता । तस्यां गतायां वणिक् चिन्तयति-अद्य मया रूप्यकोऽयं भाग्यवशाल्लब्धः, एनमेवमुपभुञ्जे । तेन तस्य रूप्यकस्य घृतखडादिक वस्तु गृहीत्वा घृतपूरकरणार्थं स्वगृहे प्रेषितम् तद्भार्यया घृतपूरेषु कृतेषु नगरान्तराज्जामाता मित्रयुक्तः केनचित् कार्येण समागतः । सा वणिग्भार्या मित्रसहित जामातर घृतपूरैर्भोजयति । घृतपूरान् भुक्त्वा मित्रसहिते जामातरि गते सति स वणिक् समायात., भोजनार्थमुपविष्टः भार्ययाऽन्यदिवसवत्

कर दे दिया । दो बार कपास को तुला हुआ देखकर उस ग्वालिन ने समझा कि मुझे इसने दो रुपये का यह कपास दिया है । लेकर वह घर चली गई । उसके चले जाने पर वणिक् ने विचार किया-आज का दिन भाग्यशाली है-जो मुझे एक रुपयाका लाभ हुआ, भाग्यवश प्राप्त हुए इस रुपये से आज मैं घेघर खाऊँगा । ऐसा विचार कर उसने उस रुपया से घृत ग्वांड आदि लेकर घेवर बनाने के लिये घर भेज दिया । उसकी पत्नी ने घेवर बनाकर तयार कर दिये । इतने में कोई दूसरे नगर से उसका जमाई मित्रसहित किसी कार्यवश उसके घर पर आ पहुँचा । वणिक् की पत्नी ने मित्रसहित अपने जमाई को घेवरों का खूब भोजन करवाया । खा पी कर जमाईराज मित्रसहित वहा से चले गये । उसके चले जाने पर वणिक् घर पर आया । वह भोजन करने के लिये रसोडे मे पहुँचा । पहुँचते ही वह प्रतिदिन की तरह जाकर बैठ गया । पत्नी ने जैसा भोजन वह उसके

જોઈને ગોવાલણે માન્યુ કે, વાણિયાએ મને બે રૂપિયાનો કપાસ આપ્યો છે કપાસ લઈને તે સીધી ઘેર ચાલી ગઈ તેના ચાલ્યા ગયા પછી વણિકે વિચાર કર્યો કે, આજનો દિવસ કેવો ભાગ્યશાળી છે? આજે તો મને એક રૂપિયાનો બોકડો લાભ થયો ભાગ્યવશ પ્રાપ્ત થયેલા આ રૂપીયાથી જ આજ હું મીઠુ ભોજન કરીશ એવો વિચાર કરી તેણે તે રૂપીયાનુ ઘી, ખાડ, વગેરે ખરીદી ઘેર મોકલ્યુ અને તેની પત્નીને ઘેવર બનાવવા સૂચના આપી તેની પત્નીએ આ ભાગ્યશાળી માટે ઘેબર બનાવી તૈયાર કર્યા એટલામા પરગામથી પોતાના મિત્રો સાથે તેમના જમાઈરાજ અચાનક પધાર્યા વણિકની પત્નીએ ઘણે દહાડે આવેલા જમાઈ અને તેમના મિત્રોને ઘેવરનુ સારી રીતે ભોજન કરાવ્યુ જમાઈરાજ ખાઈ પીને જેવા આવ્યા હતા તેવા મિત્રો સાથે ચાલ્યા ગયા તેમના ચાલ્યા ગયા બાદ ઘેવર ખાવાની ઇચ્છાથી વણિક ઘેર આવ્યો નાહિ પરવારીને વાણિયાભાઇ ભોજન કરવા રસોડામા ગયા, અને ત્યા જઈ રોજની માફક તે જમવા બેસી ગયો તેની પત્નિએ રોજ જે

परावर्तितेन मुनिना सह तत्र गतः । तस्य मुनेर्देशना श्रुत्वा स वणिग् वदति-भगवन ! अहं प्रव्रजितुमिच्छामि, परं तु यावत् स्वजनं पृष्ट्वा समागच्छामि, तावदिह भवता स्थेयम् । इत्युक्त्वा स्वगृहं गत्वा स वणिग् बान्धवान् भार्यां च वदति-अत्रापणे मम व्यवहारेण लाभः स्तोको भवति, अतो देशान्तरं गन्तुमिच्छामि, मम द्वौ सार्थवाहौ मिलितौ। एकः सार्थवाहो मूलद्रव्यमर्पयति, ईप्सितस्थानं नयति, न चोपार्जिते वित्ते भागं गृह्णाति, द्वितीयो मूलद्रव्यं नार्पयति, अर्जितं सकलं गृह्णाति, तस्मात् केन सह गन्तव्यम् ?। बान्धवैरुक्तम्-प्रथमेन सार्थवाहेन सह भवान् व्रजतु ।

વણિક્ ઉનકે લૌટને કી પ્રતીક્ષા મેં વહીં પર બૈઠા રહા । જબ મહારાજ લૌટકર વાપિસ વહી સે હોકર નિકલે તબ વણિક ઉનકે સાથ ગયા ઔર ઉદ્યાન મેં જાકર ઉસને મુનિરાજ સે ધર્મદેશના કા પાન કિયા। દેશના સુનકર ઉસને મુનિરાજ સે કહા – મહારાજ ! મૈ દીક્ષા લેના ચાહતા હૂ, પરન્તુ ઘરવાલોં સે ભી રાય લે લૂ, અતઃ જબ તક મૈં વાપિસ લૌટ કર ન આજાઉઁ તબ તક આપ યહી પર વિરાજે રહેં । ઐસા કહ કર વહ વણિક્ વહાઁ સે અપને ઘર આકર પત્ની એવ બન્ધુજનોં સે કહને લગા કિ સુનો-મુઝે ઇસ દુકાન મેં કોઈ અધિક લાભ નહીં હો રહા હૈ ઇસલિયે મેરા વિચાર દેશાન્તર જાને કા હૈ । મુઝે દો સાર્થવાહ મિલે હૈં । ઉનમે એક સાર્થવાહ મૂલ દ્રવ્ય કો દેતા હૈ ઔર યથેચ્છસ્થાન પર પહુઁચા દેતા હૈ તથા ઉપાર્જિત મે સે આધા ભાગ ભી નહી ચાહતા હૈ । ઔર દૂસરા સાર્થવાહ મૂલદ્રવ્ય નહી દેતા હૈ તથા સમસ્ત ઉપાર્જિત કો

રાહ જોઈને એજ સ્થળે બેસી રહ્યા જ્યારે મહારાજ ભિક્ષા લઈને એ રસ્તેથી પાછા ફર્યા ત્યારે વણિક્ તેમની સાથે સાથે ગયો અને બગીચામા જઈ તેણે મુનિરાજ પાસેથી ધર્મોપદેશ સાભળ્યો ઉપદેશ સાભળીને તેણે મુનિરાજને કહ્યુ-મહારાજ ! હુ દીક્ષા લેવા ચાહુ છુ પરતુ મારી પત્ની તેમજ સગા વહાલાની સમતિ લઈ આવુ આથી જ્યા સુધી હુ પાછો ન ફરૂ ત્યા સુધી આપ અહી જ બિરાજજો એવુ કહીને તે વણિક્ ત્યાથી પોતાને ઘેર આવ્યો અને પત્ની તેમજ બધુજનોને કહેવા લાગ્યો કે,-મને આ દુકાનમા કોઈ અધિક લાભ મળતો નથી, આથી મારો વિચાર પરદેશમા જવાનો છે મને બે સાર્થવાહ મળી ગયા છે એમા એક સાર્થવાહ મૂળદ્રવ્ય આપે છે અને મારી ઈચ્છા પ્રમાણેના સ્થાને પહોચાડી દે છે, છતા કમાણીમાથી કાઈ પણ લવાની ઈચ્છા રાખતા નથી જ્યારે બીજો સાર્થવાહ મૂળદ્રવ્ય તો આપતા નથી પણ ઉપાર્જીત કરેલ બધુ હડપ કરી જવાનુ કહે છે

स धनमित्रो वणिक् तेन मार्गेण साधुमेकं भिक्षार्थं व्रजन्तं विलोक्याह-भो मुने ! विश्राम्यताम् । मुनिनोक्तम्-शीघ्रं मया स्वकार्ये गन्तव्यम् । वणिक् प्राह-भगवन् ! परकार्येण कोऽपि गच्छति किम् ?, ततो मुनिराह-बहवो जना अन्यार्थे क्लिश्यन्ते, यथा भार्याद्यर्थं त्वमेव क्लिश्यमानोऽसि । स वणिक् मुनेर्वचनं श्रुत्वा प्रतिबुद्ध प्राह—भगवन् ! भवान् कुत्रावस्थित' ?। मुनिनोक्तम्-उद्याने । ततोऽसौ

करता हुआ ही वह वणिक् शरीरचिन्ता की निवृत्तिके लिये घरसे बाहिर चल दिया । गर्मीका समय था धूप तेजीसे पड़ रही थी, मध्याह्नका समय था । शरीर चिन्ता से निश्चित होकर यह गर्मी के आताप से आकुलित बन वहीं पर एक वृक्ष की छाया में विश्रान्ति लेने के लिये बैठ गया ।

उस समय एक साधु भिक्षा के लिये वहां होकर निकले । इसने साधु को देखकर उनसे कहा हे मुनिराज ! ठहरिये-कुछ समय यहां विश्राति कर लीजिये । वणिक की बात सुनकर मुनिराज ने कहा-मुझे जल्दी है, अपने कार्य के लिये मैं जा रहा हूं । मुनिराज की वाणी सुनकर वणिक ने कहा हे महात्मन् ! परकार्यसे भी क्या कोई जाता है ? मुनिराज ने कहा हां, ससार के अनेक जीव पर के निमित्त ही तो दुःख पाते हैं, जैसे स्वय -तुम भी तो भार्या आदि के निमित्त दुःख पा रहे हो । वणिक् मुनिराज के वचनों को सुनकर सचेत होकर बोला-महाराज ! आप कहा ठहरे हैं ? मुनिराजने कहा-बगीचे में । ऐसा कह कर मुनिराज वहांसे चल दिये ।

નિમિત્તે રોજ પાપકર્મ કરી કમાતા રહે છે આ પ્રકારનો વિચાર કરતા કરતાં તે વણિક દુ ખ ભુલવા ઘરથી બહાર નીકળ્યો. ગરમીનો એ સમય હતો, તાપ જોરથી પડી રહ્યો હતો, મધ્યાહ્નનો સમય હતો, ચિન્તાતુર બનને તે ગરમીના આતાપથી બચવા ત્યા એક ઝાડની છાયામા વિશ્રાતિ લેવા બેસી ગયો.

આ સમયે એક સાધુ ભિક્ષા માટે જઈ રહ્યા હતા તે ત્યાથી નીકળ્યા સાધુ મહારાજને જોઇ તે વણિકે કહ્યુ કે, હે મુનિરાજ ! ઊભા રહો-થોડો સમય અહી વિશ્રાતિ કરો. વણિકની વાત સાભળીને મુનિરાજે કહ્યુ-મને ઉતાવળ છે, મારા કાર્ય માટે હુ જઇ રહ્યો છુ, મુનિરાજની વાણી સાભળીને વણિકે કહ્યુ-ભગવન્ ! બીજાના કામ અર્થે પણ શુ કોઈ જાય છે ? મુનિરાજે કહ્યુ-હા સ સારના અનેક જીવ બીજાના માટે જ કલેશ પામે છે જેમ તમે પોતે સ્ત્રી આદિને માટે ભોગવી રહ્યા છો મુનિરાજના વચન સાભળીને વણિક સચેત બની ગયો અને બોલ્યો મહારાજ ! આપ ક્યા ઉતર્યા છો ? મુનિરાજે કહ્યુ-બગીચામા આમ કહી મુનિરાજ ચાલ્યા ગયા વણિક્ તેમના પાછા ફરવાની

बान्धवाश्रयणेन स्वकृतकर्मबन्धात् मोक्षो न भवतीत्युक्तम्। अधुना द्रव्यमेव तन्मोक्षाय भविष्यतीत्याशङ्क्याह—

मूलम्

वित्तेणं ताण नं लभे पमत्तो, इमम्मि लोए अदुवा परत्था।
दीवप्पणट्ठे व अणंतमोहे, णेयाउय दट्ठुमदट्ठुमेव ॥ ५ ॥

छाया—वित्तेन त्राण न लभते प्रमत्तः, अस्मिन लोके अथवा परत्र।
दीपप्रणष्ट इव अनन्तमोह. नैयायिक दृष्ट्वा अदृष्टैव ॥ ५ ॥

टीका—' वित्तेण ' इत्यादि।

प्रमत्तः=पञ्चप्रमादवशगः, अस्मिन् लोके=वर्तमानभवे, अथवा परत्र=परलोके परभवे, वित्तेन=धनेन त्राण = स्वकृतपापकर्म फलभोगकाले रक्षण, कर्मबन्ध

बन्धु छोडकर इन मुनिरूप सार्थवाह का आश्रय करता हू। इस प्रकार धनमित्र ने बन्धुमोह का परित्याग कर मुनिधर्म को ग्रहण करके दोनों लोकों के सुख को प्राप्त किया। इस प्रकार बान्धवों के आश्रय से अपने किये हुए कर्म के बन्धका छुटकारा नही होता है। यह बात इस दृष्टान्त से साबित कर दी गई है ॥ ४ ॥ यह धनमित्र वणिग्दृष्टान्त हुआ॥

अब द्रव्य भी किये हुए कर्म के बन्ध से छुटकारा नही करा सकता है यह बात बतलाई जाती है—' वित्तेण '-इत्यादि।

अन्वयार्थ—(पमत्तो-प्रमत्तः) पाच प्रमाद के वश मे हुआ जीव (इमम्मि लोए-अस्मिन् लोके) इस भव मे-वर्तमान पर्याय मे (अहवा-अथवा) या (परत्था-परत्र) परलोक मे (वित्तेण-वित्तेन) धन की सहायता से (ताण-त्राणम्) अपने द्वारा किये गये पापकर्म के फल

વચનો અનુસાર બધુજનોની સાથેનો સબધ છોડીને આ મુનિરૂપ સાર્થવાહનો આશ્રય સ્વીકારે છતા આ પ્રમાણે ધનમિત્રે બધુમોહનો ત્યાગ કરી મુનિધર્મ ગ્રહણ કર્યો અને આલોક તેમજ પરલોકના સુખને પામ્યો આ રીતે બધવોના આશ્રયથી પોતાના કરેલા કર્મના બધનોથી છુટકારો થતો નથી આ વાત આ દૃષ્ટાતથી સાબિત કરવામા આવેલ છે ॥ ૪ ॥ આ ધનમિત્ર વણિગ્દૃષ્ટાત થયુ

હવે એ વાત સમજાવવામા આવે છે કે, દ્રવ્ય પણ કરેલા કર્મના બધથી છુટકારો કરાવી શકતુ નથી —' વિત્તેણ ' ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ-પ્રમત્તો-પ્રમત્ત પાચ પ્રમાદના વશમા ફસાયેલો જીવ ઇમમ્મિ લોએ-અસ્મિન્ લોકે પર્યાયમા અહવા-અથવા અથવા પરત્થા-પરત્ર પરલોકમા વિત્તેણ-વિત્તેન ધનની સહાયતાથી તાણ-ત્રાણમ્ પોતાના દ્વારા કરવામા આવેલા પાપકર્મનુ

अथ स वणिक् स्वजनैः सह तत्रोद्याने गत्वाऽऽह-अय मुनि' सिद्धिपुर्याः सार्थवाह, धर्मरूपेण स्वकीयमूलद्रव्येण व्यवहार कारयति सिद्धिपुरीं नयति न चोपार्जिते भाग गृह्णाति तदनेन सह सिद्धिपुरी यास्यामि। द्वितीयस्तु भार्यादिः स्वजनात्मकः सार्थवाहः, स तु प्राक्तन धर्मधन हन्ति, न च स्वकीयतो दत्ते। किंच भवद्भिः प्राक् कथितम्-'प्रथमेन सार्थवाहेन सह भवान् व्रजतु' इति तस्मात् भवद्वचनमनुसृत्य बन्धुसम्बन्ध मुक्त्वाऽहमेन मुनिमाश्रयामि। इत्येव धनमित्रवणिक् बन्धुमोह विहाय मुनिधर्मं स्वीकृत्य लोकद्वयसुख लब्धवान।

इति धनमित्रवणिग्दृष्टान्तः ॥ ४ ॥

इडप जाने का कहता है, इसलिये आप लोग कहो-मैं किसके साथ जाऊँ। यह सुनकर बान्धवो ने कहा-इसमे पूछने की क्या बात है-प्रथम सार्थवाह के साथ आप जाईये। वणिक् ने उसी समय अपने आत्मीय जनों को साथ मे लिया और उन सब के साथ वह उस उद्यान मेआ गया। उसने वहा उनसे कहा-देखो ये मुनिराज सिद्धिपुरी के सार्थवाह हैं, ये धर्मरूप अपने मूलद्रव्य से लेन देन का व्यवहार करवाते हैं, तथा सिद्धिपुरी को ले जाते हैं। उपार्जित में से ये कुछ हिस्सा भी नही मागते है। इसलिये मै इसके साथ सिद्धिपुरी को जाना चाहता हू। द्वितीय सार्थवाह ये भार्या आदि स्वजन हैं। ये पहिले से ही पूर्वोपार्जित धर्म-धन को हरण कर लेते हैं अपना कुछ देते नही है। आप सब ने मिलकर मुझे पहिले सार्थवाह के साथ जानेकी अनुमति भी दे दी है, इसलिये मै अब आपके वचनो के अनुसार ही बन्धुजनो के साथ

હવે તમે લોકો જ કહો કે કોની સાથે જવામા મારૂ શ્રેય છે? આ સાભળીને બાન્ધવોએ કહ્યુ-આમા પૂછવાની વાત જ શુ છે પ્રથમ સાર્થવાહની સાથે જ આપે જવુ જોઈએ વણિકે એ વખતે પોતાના આત્મીયજનોને સાથે લીધા અને તે બધાને સાથે લઈને તે બગીચામા આવી પહોચ્યો બગીચામા પહોચીને તેણે પોતાના આત્મીયજનોને કહ્યુ-જુઓ આ મુનિરાજ સિદ્ધિપુરીના સાર્થવાહ છે તેઓ ધર્મરૂપ પોતાના મૂળદ્રવ્યથી આપ લે નો વહેવાર કરાવે છે તથા સિદ્ધિપુરી લઈ જાય છે ઉપાર્જીતમાથી તેઓ કાઇ હિસ્સો પણ માગતા નથી આ કારણે હુ તેમની સાથે સિદ્ધિપુરી જવા ચાહુ છુ બીજા સાથવાહ આ પત્ની વિગેરે સ્વજન છે, જે પહેલેથી જ પૂર્વોપાર્જીત ધર્મ ધનનુ હરણ કરી લ છે અને આપતા કાઈ નથી આપ બધાએ મળીને મને પ્રથમ સાર્થવાહ સાથે જવાની અનુમતિ તો આપી દીધી છે, એટલે હુ આપના

स्वरूपोऽपि दीपप्रकाशाऽभावेन तदद्रष्टैव जायते, तथाऽयमपि जीवः कथंचित् कर्मक्षयोपशमादेर्मुक्तिमार्गं दृष्ट्वाऽपि वित्ताऽऽशाद्याद्यासङ्गेन दर्शनमोहनीयोदयाद् अद्रष्टैव भवति, वित्तस्य मोहादिहेतुत्वात् । तथा चोक्तम्—

मोहाययण मयकर-मवड्ढणो जणियचित्तसंतावो ।
आरंभकलहहेऊ, दुक्खाण परिग्गहो मूलम् ॥ १ ॥

छाया—मोहायतन मदकामवर्धनो जनितचित्तसंतापः ।
आरम्भकलहहेतुर्दुखाना परिग्रहो मूलम् ॥ १ ॥

तस्माद् वित्त त्राणाय न भवतीत्येतावदेव नहि, किंतु त्राणकारकं सम्यग् दर्शनादिकं कथंचित् प्राप्तमपि विनाशयतीति ॥

को देख लिया है, दीपक के बुझ जाने पर उन वस्तुओं का वह अद्रष्टा जैसा ही हो जाता है, उसी तरह से यह जीव भी कथंचित् कर्म के क्षयोपशम आदि से मुक्ति के मार्ग को प्राप्त करके भी धनकी आकाक्षा के व्यासग से होनेवाले दर्शनमोहनीय कर्म के उदय से उस मार्ग का अद्रष्टा ही माना जाता है, क्यों कि वित्त-धन मोहादिक का हेतु माना गया है । जैसे कहा भी है—

" यह परिग्रह मोह का एक निकेतन है, मद एव काम का बढ़ाने वाला है, इसके सबध से चित्त में अनेकविध सताप उत्पन्न होता रहता है । आरभ एव कलह का यह प्रधान कारण है । अधिक क्या ससार में जितने भी दु.ख हैं उन सबका यह प्रधान मूल कारण है । "

इसलिये केवल यह वित्तरूप परिग्रह जीवका कभी भी संरक्षक-रक्षा करनेवाला नहीं हो सकता है, इतना ही नहीं है, किन्तु जीव के

કરી લીધુ પણ દીવો એકાએક બુઝાઈ જતા એ વસ્તુઓ અ ધારૂ થવાને કારણે તેના માટે તો અદ્રષ્ય જેવી જ બની જાય છે એજ રીતે આ જીવ પણ કદાચ કર્મના ક્ષયોપશમ વિગેરેની સહાયથી મોક્ષમાર્ગને પ્રાપ્ત કરીને પણ ધનની આકાક્ષાના વ્યાસ ગથી થતા દર્શન મોહનીય કર્મના ઉદયથી એ મોક્ષમાર્ગ તેને માટે અદ્રશ્ય જેવો જ બની જાય છે કેમ કે વિત્ત-ધન મોહ વિગેરેનો હેતુ માનવામા આવેલ છે કહ્યુ પણ છે—

" આ પરિગ્રહ મોહનુ એક આશ્રયસ્થાન છે મદ અને કામને વધારનાર છે એને કારણે ચિત્તમા અનેક વિધ સતાપ ઉત્પન્ન થતો રહે છે આરભ અને કલહનુ એ મુખ્ય કારણ છે સ સારમા જેટલા પણ અધિક દુ ખ છે એ સઘળા દુ ખોનુ એ મૂળ કારણ છે " આટલા માટે કેવળ આ ધનરૂપી પરિગ્રહ જીવને કઈ પણ સ રક્ષક-રક્ષા કરનાર બની શકતો નથી એટલુ જ નહી પણ જીવના

मोचन न लभते पुरोहितपुत्रवत्। वित्त त्राणाय न भवतीत्येतावदेव नहि किंतु वित्ता भिकाङ्क्षाऽपि महतेऽनर्थाय भवतीत्याह-' दीवप्पणट्ठेव ' इत्यादि ।

दीपप्रणष्टः-प्रणष्टदीपः आर्षत्वाद् विशेषणस्य परप्रयोग.। विगतप्रकाशदीप इव अनन्तमोहः-अनन्तः=पर्यवसानरहित', मोह'=दर्शनादिमोहनीयकर्मोदयो यस्य स तथा, नैयायिक-निश्चित आयो=न्यायो मोक्ष', स प्रयोजनमस्य 'नयायिकः सम्यग् दर्शनादिको मोक्षमार्गस्त दृष्ट्वा = लब्ध्वाऽपि,: अदृष्ट्वैव भवति। 'अददृष्टुमेव' अस्य च्छाया अदृष्ट्वैव, इत्यार्षत्वात् ।

अय भाव —यथा गिरिकन्दरान्तर्गत' प्रमादात प्रणष्टदीपः पूर्वदृष्टवस्तु-

---

भोग के समय में कर्मबन्ध से छुडानेरूप रक्षा को (न लभे-न लभते) पुरोहित पुत्र की तरह प्राप्त नहीं करता है। अर्थात वित्त पापकर्म के फल को भोगने से नहीं रोक सकता है। धन की अभिलाषा तक भी इस जीव को अनेक अनेक अनर्थों का कारण बनती है। इस बात को प्रदर्शित करने के लिये सूत्रकार कहते हैं (दीवप्पणट्ठेव-दीपप्रणष्ट इव) कि जैसे दीपक के बुझ जाने पर देखी हुई वस्तु अदृष्ट जैसी हो जाती है उसी प्रकार जिस जीव के (अणतमोहे-अनतमोह') दर्शनमोहनीय कर्म अन्तरहित है-दर्शनमोहनीय कर्म जिस जीव के विद्यमान है- ऐसा जीव (णेयाउय दट्ठूण-नैयायिक दृष्ट्वा) सम्यग्दर्शनादिक मुक्ति के मार्ग को प्राप्त करके भी (अदट्ठुमेव-अदृष्ट्वैव) नहीं प्राप्त करने वाला जैसा ही हो जाता है। इसका साराश इस प्रकार है-जैसे गिरिकन्दरा के अन्तर्गत कोई प्राणी कि जो पहिले उसमे जलते हुए दीपक को लेकर प्रविष्ट हुआ है, तथा उसकी सहायता से जिसने वहा की वस्तुओं

ફળ ભોગવવાના સમયે કર્મબંધથી છોડાવવા રૂપ રક્ષાને न लभे-न लभते पुरो हित पुत्रની માફક પ્રાપ્ત કરતો નથી અર્થાત્-ધન પાપકર્મના ફળને ભોગવવામાંથી છોડાવી શકતુ નથી ધનની અભિલાષા આ જીવ માટે અનેક અનર્થોનુ કારણ બને છે આ વાતને પ્રદર્શિત કરવા માટે સૂત્રકાર કહે છે કે, दिवप्पणट्ठेव-दीपप्रणष्ट इव જેમ દીપકના બુઝાઇ જવાથી દ્રષ્ટ-જોયેલી વસ્તુ અદ્રષ્ટ જેવી બની જાય છે એજ રીતે જે જીવને अणतमोहे-अनत मोह દર્શન મોહનીય કર્મ અન્ત રહિત છે-દર્શન મોહનીય કર્મ જે જીવના વિદ્યમાન છે-એવો જીવ णेयाउय दट्ठूण-नैयायिक दृष्ट्वा सम्यग्दर्शन વિગેરે મુક્તિના માર્ગને પ્રાપ્ત કરવા છતા પણ अदट्ठुमेव-अदृष्ट्वैव પ્રાપ્ત ન કર્યા જેવો જ બની જાય છે આનો સારાશ આ પ્રકારનો છે- જેમ કોઈ અધારી ગુફાની અદર કોઈ પ્રાણી હાથમા સળગતો દિવો લઇને પ્રવેશ કરે અને એ દિપકના પ્રકાશની સહાયતાથી તેણે ત્યાની સર્વ વસ્તુઓનુ નિરીક્ષણ

ततो राजपुरुषाऽन्त नृपान्तिकमानीतवन्तः। राजापि 'अयमाज्ञाभङ्गकारी' इति हन्तव्योऽयमित्याज्ञापयति। राजपुरोहितस्तच्छ्रुत्वा नृपसमीपमागत्याह—स्वामिन्! सर्वस्व ददामि, मम तनय मुञ्चन्तु भवन्त'। सर्वस्वार्पणेन पुरोहितेन प्रार्थितोऽपि नृपः पुरोहितपुत्र न मुमोच। ततोऽसौ निःशरणो दीन' पुरोहितपुत्रः प्राणान्तिकदण्ड प्राप्तवान्। तस्माद् धन त्राणाय न भवतीति यो यप्र ॥

॥ इति पुरोहितपुत्रदृष्टान्तः ॥

से वादविवाद करने को उतारू हो गया। राजपुरुषों ने जब इसकी यह चेष्टा देखी तो वे उसको पकड कर राजा के पास ले आये। राजा ने यह समझकर कि "इसने मेरी आज्ञा का भग किया है" इसको मारनेकी आज्ञा दे दी। राजपुरोहित ने जब यह समाचार सुना तो वह दौडा हुआ राजा के पास आया और, कहने लगा-स्वामिन्! आप मेरे से दडरूप में सर्वस्व ले लेवें पर मेरे इस पुत्र को छोड दें मरवावें नही। परन्तु राजा ने एक बात भी पुरोहित की नही मानी। देखो पुरोहित ने अपने सर्वस्व के अर्पण से भी पुत्र को नही मारने के लिये राजा से प्रार्थना की परन्तु राजा ने पुरोहित के पुत्र को नही छोडा। पुरोहितपुत्र ने जब यह देखा कि मेरी किसी भी तरह से रक्षा नही हो रही है तो वह विचारा निःशरण बना हुआ अपने कर्तव्य पर पश्चात्ताप करने लगा और दीनहीन दशा को प्राप्त कर प्राणान्तिक दड को भोगने वाला बना। इस कथा का साराश केवल इतना ही है कि धन भी इस पुरोहितपुत्र के प्राणों का रक्षक

સાથે વાદવિવાદ કરવા લાગ્યો રાજપુરુષોએ જ્યારે તેની આ ચેષ્ટા જોઈ તો તે એને પકડીને રાજાની પાસે લઈ ગયા રાજા સમજ્યો કે "આણે મારી આજ્ઞાનો ભગ કર્યો છે" એટલે તેણે એને મારવાની આજ્ઞા આપી દીધી રાજપુરોહિતે જ્યારે આ સમાચાર જાણ્યા તો તે દોડીને રાજાની પાસે આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા-સ્વામિન્! આપ દડ તરીકે મારૂ સર્વસ્વ લઈ લ્યો પણ મારા આ પુત્રને છોડાવો મારવાનો હુકમ ન આપો પરતુ રાજાએ પુરોહિતની વાત ન માની પુરોહિતે પોતાનુ સર્વસ્વ આપવાની અને તેના બદલામા પુત્રને છોડી દેવાની વિનતી કરી પરતુ રાજાએ પુરોહિતના પુત્રને છોડયો નહી પુરોહિતપુત્રે જ્યારે એ જાણ્યુ કે, હવે તેને કોઈ જ બચાવી શકે તેમ નથી ત્યારે તે બિચારો નિશરણ બની પોતાના કર્તવ્ય ઉપર પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો અને દીન હીન દશાને પામી પ્રાણાતિક દડને ભોગવ્યો. આ કથાનો સારાશ ફક્ત એટલો જ છે કે, ધન પણ એ પુરોહિતપુત્રના

चित्त त्राणाय न भवतीत्यत्र पुरोहितपुत्रदृष्टान्तः प्रोच्यते—

लक्ष्मीपुरनगरे श्रीदत्तनामको राजा इन्द्रमहोत्सवेऽन्तःपुरेण सह निर्गच्छन् घोषणा कारयामास। सर्वे पुरुषा नगराद् बहिर्निर्यान्तु, यो न निर्यास्यति स दण्डनीयः स्यात्। तच्छ्रुत्वा सर्वे नरास्त्वरित नगरान्निर्गताः तदा राजप्रियः पुरोहितपुत्रो वेश्यागृहे गविष्टो घोषणा श्रुत्वाऽपि न निर्गतः। राजपुरुषैर्गृहीतोऽप्यसौ 'राज्ञो वयस्योऽहमस्मि' इति दर्पात् तं सह विवादमकरोत्।

रक्षक जो सम्यग्दर्शनादिक हैं कि जो बडी मुश्किल से इसको प्राप्त हुए हैं उनका भी यह विनाश करनेवाला बनता है। इस पर पुरोहितपुत्र का दृष्टान्त इस प्रकार है—

लक्ष्मीपुर नाम का एक नगर था। वहां का राजा श्रीदत्त था। उसने इन्द्रमहोत्सव में अन्तःपुर के साथ निकलते समय यह घोषणा करवाई कि-नगरनिवासी समस्त पुरुष नगर से बाहर निकल आवें, जो ऐसा नहीं करेगा वह दण्डित किया जायगा। उसकी इस घोषणा को सुनकर समस्त नगरवासीजन शीघ्र नगर से बाहिर निकल आये। परन्तु पुरोहित का पुत्र जो राजप्रिय था वह नहीं निकला। प्रत्युत वह इस घोषणा को सुनकर के भी वेश्या के घर में चला गया। राजपुरुषों ने जब इसको देखा तो उन्हों ने उसको पकड लिया परन्तु फिर भी वह "मैं राजा का मित्र हू" इस अभिमान से फूल कर वह उन सिपाहियो

સરક્ષક એવા સમ્યગ્ દર્શન વિગેરે જે ખૂબ જ મુશ્કેલીથી તેને પ્રાપ્ત થયા હોય છે તેનો પણ વિનાશ કરનાર બને છે, એના ઉપર પુરોહિત પુત્રનુ દૃષ્ટાંત આ પ્રકારનુ છે —

લક્ષ્મીપુર નામનુ એક નગર હતુ ત્યા શ્રીદત્ત નામે એક રાજા રાજ્ય કરતા હતા તેણે અંત પુરની રાણીઓ રસાલા સાથે ઇન્દ્રમહોત્સવમા ભાગ લેવા નીકળતી વખતે એવી ઘોષણા કરાવી કે—આ નગરમા રહેતા સમસ્ત પુરુષવર્ગે નગરની બહાર નીકળી મહોત્સવમા ભાગ લેવો જે કોઈ એ પ્રમાણે નહિ વરતે તેને આકરી શિક્ષા કરવામા આવશે રાજાની આ ઘોષણા સાભળી નગરનીવાસી સઘળા પુરુષજનો મહોત્સવમા ભાગ લેવા તુરત જ બહાર નીકળી આવ્યા પરંતુ પુરોહિતનો પુત્ર જે રાજપ્રિય હતો તે નગર બહાર ન ગયો પણ રાજાની આ ઘોષણા સાભળીને તે એક વેશ્યાના ઘરમા ઘુસી ગયો રાજપુરુષોએ તેને જોયો, અને તેને રાજહુકમ પ્રમાણે પકડી લીધો પરંતુ પુરોહિતપુત્ર "હુ તો રાજાનો મિત્ર છુ" એ અભિમાનથી ફુલાઈને એ [illegible]

दष्टा विषघूर्णिताङ्गाः क्वचिद् गर्ते पतिता मृताश्च । यथा चैते प्रदीपदृष्टगिरिकन्दरामार्गाः प्रमादनष्टदीपाः महान्धकारविमूढाः सर्पदष्टा गर्ते पतितास्त मार्गं दृष्ट्वाऽप्यदृष्ट्वार एव जातास्तथाऽन्योऽपि प्राणी कथचित् कर्मक्षयोपशमादिना लब्ध सम्यक्त्वा अपि धनाद्यासक्तिप्रमादनष्टज्ञानदीपो मिथ्यात्वान्धकारमोहितो लोभसर्पदष्टः कुगतिगर्ते पतितश्च तस्यादृष्टैव भवति ॥ ५ ॥

धनादिक स्वकृतपापकर्मणो भोगकाले त्राणाय न भवति, तस्मात् किं कर्तव्य मित्याशङ्क्याह— मूलम्

सुत्तेसु यावी पडिबुद्धजीवी, न वीससे पडियं आसुपन्ने ।
घोरा मुहुत्ता अबलं सरीरं, भारंडपक्खीव चरेऽपमत्ते ॥ ६ ॥

पड गये और वहीं पर मर गये। इसका साराश केवल इतना ही है कि जिस प्रकार ये धातुवादीजन कि जिन्हों ने पहिले दीपक से घुसते समय उस गुफा का मार्ग देखलिया था परन्तु प्रमाद से दीपक के बुझजाने पर जैसे वह मार्ग उन्हें फिर नहीं मिल सका और महान्धकार में विमूढ बन कर जैसे ये सर्प द्वारा डसे जाकर खड्डे में पड गये और वहीं पर मर गये, उसी प्रकार किसी प्राणी को कथचित् कर्म के क्षयोपशम आदि द्वारा सम्यक्त्व प्राप्त भी हो जाय परन्तु धनादिक पदार्थों में आसक्तिरूप प्रमाद से जब ज्ञानरूपी दीपक नष्ट हो जाता है तो मिथ्यात्वरूपी अन्धकार से विमोहित हुआ यह जीव लोभरूपी सर्प से डसा जाकर कुगतिरूप खड्डे में जाकर गिर जाता है अतः फिर वह पूर्वदृष्ट मार्ग का अदृष्टा ही रहता है ॥ ५ ॥

દીધો સર્પના ઝેરથી આકુળવ્યાકુળ બની તે એક ખાડામા જઈ પડયા અને ત્યાજ મરી ગયા આનો સારાશ એટલોજ છે કે, એ ધાતુવાદી લોકો કે જેઓ દીવો લઈને ઘુમતા પહેલા તે ગુફાનો માર્ગ જોઈ લીધો હતો પરતુ પ્રમાદથી દીવો બુઝાઈ જતા જેમ તેને એ માર્ગ ફરી ન મળી શકયો અને મહા અધકારમા ફસાઈને મૂઢ જેવા બની ગયા અને સર્પ ડશથી ખાડામા પડી ગયા અને ત્યા જ મરી ગયા એ રીતે કોઈ પ્રાણીને કહેવાયેલ કર્મના ક્ષયોપશમ આદિ દ્વારા સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત પણ થઈ જાય પરતુ ધનાદિક પદાર્થોમા આસક્તિરૂપ પ્રમાદથી જ્યારે જ્ઞાનરૂપી દીપક નાશ પામી જાય છે ત્યારે મિથ્યાત્વરૂપી અધકારથી વિમોહિત થયેલ એ જીવ લોભરૂપી સર્પના કરડવાથી કુગતિરૂપી ખાડામા જઈને પડે છે અને તે પછી તેને પ્રથમ જોએલા માર્ગથી અદ્રષ્ટા-વચિત રહે છે-ફરી તે માર્ગ જાપડતોજ નથી ॥ ૫ ॥

सम्यग् दर्शनादिकं लब्ध्वाऽपि अलब्धेव भवतीत्यत्र धातुवादिपुरुषदृष्टान्त प्रोच्यते—

कस्मिंश्चिन्महापर्वते केचिद् धातुवादिनो गृहीतगुरुदीपिका गिरिकन्दरा प्रविष्टाः, तत्प्रमादेन दीपे विध्याते कन्दरान्तर्वर्तिमहान्धकारमोहितास्ते परितो भ्रमन्तः पूर्वदृष्टं कन्दरामार्गं न लब्धवन्त । तत्र भ्रमन्तश्च ते प्रचण्डविषधरेण सर्पेण

नहीं बना। फिर यह कैसे माना जा सकता है कि धन, किये हुए कर्मके फलको टाल सकने में समर्थ होता है। यह पुरोहितपुत्रका दृष्टान्त हुआ॥

सम्यग्दर्शनादिक को प्राप्त करके भी अनन्त मोहवाला जीव उसको नहीं पानेवाला जैसा ही होता है। इस पर धातुवादी का दृष्टान्त इस प्रकार है—

किसी एक विशाल पर्वत पर कितनेक धातुवादी पुरुष रहा करते थे। वे एक दिन जलते हुए दीपक को लेकर उस पर्वत की गुफा में प्रविष्ट हुए। जब वे उसमें बहुत दूर तक घुस चुके तो उनके प्रमाद से वह दीपक बुझ गया। अब क्या था—उस गुफा में अन्धकार ही अन्धकार छा गया। हाथ की हथेली भी दिखलाई नहीं देती उनको बार २ ढूंढने पर भी गुफा से बाहिर निकलने का पूर्वदृष्ट मार्ग भी नहीं मिल सका। वे सब घबरा गये। चारों तरफ घूमने लगे परन्तु फिर मार्ग हाथ नहीं आया। इतने में उन्हें एक भयंकर जहरीले सर्प ने आकर डस लिया। उसके विषसे घूर्णित होते हुए वे खड्डे में जाकर

પ્રાણીને બચાવી ન શકયુ પછી એ કેમ માની શકાય કે, કરેલા કર્મના ફળને ટાળવામા ધન સમર્થ થઈ શકશે? આ પુરોહિતપુત્રનુ દૃષ્ટાન્ત થયુ

સમ્યગ્દર્શનાદિકને પ્રાપ્ત કરીને પણ અનત મોહવાળો જીવ એનાથી વચિત જ બની રહે છે એના ઉપર ધાતુવાદીનુ દૃષ્ટાત આ પ્રકારનુ છે

કોઇ એક વિશાળ પર્વત ઉપર કેટલાક ધાતુવાદી પુરુષો રહેતા હતા તે એક દિવસ સળગતો દીવો લઈ ને તેમની ગુફામા ગયા જ્યારે તેઓ તે ગુફામા કેટલેક દૂર સુધી અદર તો ગયા પણ એમના પ્રમાદના કારણે દીવો બુઝાઈ ગયો હવે શુ થાય? એ ગુફામા ચારે તરફ અધકાર છવાઈ ગયો હાથની હથેળી પણ જોઇ શકાતી ન હતી બહાર નીકળવાનો માર્ગ શોધવા ઘણા ફાફા માર્યા પણ ગુફામાથી બહાર નીકળવાનો માર્ગ તેમને ન જડયો આથી તે બધા મુઝાઈ ગયા ચારે તરફ ફાફા મારવા લાગ્યા પરતુ તેમને બહાર જવાનો કોઈ માર્ગ મળ્યો નહિ એટલામા એક ભયકર ઝેરી સાપે આવી તેમને ડશ

सङ्गं न कुर्यादित्यर्थः । यद्वा-सुप्तेषु=द्रव्यतो निद्रितेषु भावतः धर्मं प्रत्यजाग्रत्सु, संसारिजीवेषु, 'सुत्ता अमुणी सया' इति (आचा०) वचनात्, प्रतिबुद्धजीवी -प्रतिबुद्धः-द्रव्यतोऽल्पनिद्रत्वात्, भावतो धर्मं प्रति सदा जागरूकत्वात्, संयमी तादृशो भूत्वा जीवत्येवंशीलः । 'मुणिणो सया जागरंति' इति (आचा०) वचनात् प्रतिबुद्धजीवी सन् किं कुर्यादित्याह-'न वीससे' इत्यादि । न विश्वसेत्=प्रमादेषु प्रवृत्तिं न कुर्यात् ।

मुहूर्ताः=कालविशेषाः, दिवसाद्युपलक्षणमेतत् घोराः=प्राणापहारकत्वात् भयङ्कराः सन्ति, शरीरम्-अबलम्=बलरहितम् अस्ति । मृत्युदायकान् मुहूर्त्तान् निराकर्तुं सोढुं वा शरीरमसमर्थमस्तीत्यर्थः, मुहूर्ता घोराः सन्तीति निदिश्य किं कुर्यादित्याह-

सुत्तेसु न वीससे-प्रतिबुद्धजीवी सुप्तेषु न विश्वसेत्) "सुत्ता अमुणी सया मुणिणो सया जागरंति" "संसारी सदा सोये रहते हैं और मुनि सदा जागरित रहते हैं" इस आचाराङ्गसूत्रके वचनानुसार द्रव्यकी अपेक्षा अल्पनिद्रा लेनेवाला होनेसे, भाव की अपेक्षा धर्मके प्रति सदा जागरूक होने से जीनेवाला संयमी मुनि सुप्तों मे अर्थात प्रमादों मे प्रवृत्ति न करे। यह भी अर्थ हो सकता है। पहिले जो सुप्त शब्द का अर्थ "द्रव्य की अपेक्षा निद्रित एवं भाव की अपेक्षा धर्म के प्रति अजागरूक से संसारी जीवों मे" ऐसा लिया गया है वह भी 'सुत्ता अमुणी सया" संसारी सदा सुप्त हैं, इस आचाराङ्गसूत्र के वचनानुसार लिया गया है। (मुहुत्ता घोरा-मुहूर्त्ता घोरा) मुहूर्त्त दिवस आदि कालविशेष प्राणापहारक होने से भयकर है, और (सरीर अबल-शरीर अबल)

અમુણી સયા, મુણિણો સયા જાગરંતિ" "સંસારી સદા સુતા રહે છે અને મુનિ સદા જાગતા રહે છે" આ આચારાંગસૂત્રના વચન અનુસાર દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અલ્પ નિદ્રા લેવાવાળા હોવાને કારણે તથા ભાવની અપેક્ષાએ ધર્મના પ્રતિ સદા જાગૃત હોવાને કારણે સંયમી મુનિ પ્રમાદ સેવવામાં પ્રવૃત્તિ ન કરે એ પણ અર્થ થઈ શકે છે પહેલા જે સુપ્ત શબ્દનો અર્થ "દ્રવ્યની અપેક્ષાએ નિદ્રીત અને ભાવની અપેક્ષાએ ધર્મપ્રતિ અજાગૃત એવા સંસારી જીવોમાં" એવું કહેવામાં આવ્યું છે તે પણ "सुत्ता अमुणी सया" "સંસારી સદા સુતેલા છે" એ આચારાંગ સૂત્રના વચન અનુસાર લેવામાં આવેલ છે मुहुत्ता घोरा-मुहूर्त्ता घोरा મુહૂર્ત, દિવસ આદિ કાળ વિશેષ પ્રાણાપહારક હોવાથી ભયંકર છે અને सरीर अबल-शरीर अबल શરીર બળ રહિત છે-અર્થાત આ શરીર મૃત્યુદાયક એ મુહૂર્ત

छाया—सुप्तेषु चापि मतिबुद्धजीवी, न विश्वसेत् पण्डित आशुप्रज्ञः ।
घोरा मुहूर्ता अबलं शरीरं, भारण्डपक्षीव चरेदप्रमत्तः ॥ ६ ॥

टीका—' सुत्तेसु ' इत्यादि ।

आशुप्रज्ञः=आशु=शीघ्रमुत्पन्ना कर्तव्याकर्तव्येषु प्रवृत्तिनिवृत्तिविषयिका प्रज्ञा=मतिर्यस्य स तथा, प्रत्युत्पन्नमतिरित्यर्थः । कर्तव्याकर्तव्यपटितिज्ञानवानिति यावत् । प्रतिबुद्धजीवी=प्रतिबुद्धः द्रव्यतो जागत्, भावतः=प्रमादरहितश्च भूत्वा जीवत्येव शीलः, पण्डितः-सदसद्विवेकवान् मेधावी पुरुषः, सुप्तेषु-द्रव्यतो निद्रायुक्तेषु, अपि भावतः सुप्तेषु=धर्मं प्रत्यजाग्रत्सु संसारिजीवेषु न विश्वसेत्=विश्वासं न कुर्यात्,

धनादिक जब अपने किये हुए कर्म के भोगकाल में रक्षा करने के लिये समर्थ नहीं होता है तो फिर क्या करना चाहिये ? इस प्रकार की आशंका का उत्तर इस नीचे की गाथा द्वारा सूत्रकार देते हैं—
' सुत्तेसु '-इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(आसुपन्ने-आशुप्रज्ञः) कर्तव्याकर्तव्य कार्यों में जिसको प्रवृत्तिनिवृत्तिविषयक प्रज्ञा शीघ्र उत्पन्न हो जाती है ऐसा प्रत्युत्पन्नमतिवाला, तथा (पडिबुद्धजीवी-प्रतिबुद्धजीवी) द्रव्य की अपेक्षा जागृत होकर, तथा भाव की अपेक्षा प्रमादरहित होकर जीनेवाला, एवं (पडिय-पण्डितः) भले बुरे का विवेक करनेवाला, ऐसा मेधावी पुरुष (सुत्तेसु-सुप्तेषु) द्रव्यकी अपेक्षा सोये हुए, भाव की अपेक्षा धर्म के प्रति सचेत नहीं हुए संसारी जीवों में (न वीससे-न विश्वसेत) विश्वास नहीं करें-उनका संसर्ग नहीं करें । अथवा (पडिबुद्धजीवि

જ્યારે પોતાના કરેલા કર્મના ભોગવવાના સમયે ધન આદિ તેની રક્ષા કરવા અસમર્થ બને છે તો પછી શું કરવુ જોઇએ ? આ પ્રકારની આ શંકાનો ઉત્તર સૂત્રકાર આ નીચેની ગાથા દ્વારા આપે છે—' सुत्तेसु ' ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ-आसुपण्णे-आशुप्रज्ञ કર્તવ્ય અને અકર્તવ્ય કાર્યોમા પ્રવૃત્તિ કરવી કે નિવૃત્તિ રાખવી એ વિષયનુ વિવેક જ્ઞાન જેને તાત્કાલિક થાય છે એવા પ્રત્યુત્પન્ન મતિવાળા તથા પડિબુદ્ધ જીવી-प्रतिबुध्धजीवी દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જાગૃત બની તથા ભાવની અપેક્ષાએ પ્રમાદ રહિત બની જીવવાવાળા અને पडिय-पण्डित ભલા-બુરાનો વિવેક સમજવાવાળા એવા મેધાવી પુરૂષ सुत्तेसु-सुप्तेषु દ્રવ્યની અપેક્ષાએ સુતેલા અને ભાવની અપેક્ષાએ ધર્મ તરફ સચેત નહી બનેલા એવા સંસારી જીવોમા न वीससे-न विश्वसेत् વિશ્વાસ નહી કરે-એનો સંસર્ગ નહી કરે अथवा पडिबुद्धजीवी सुतेसु न वीससे-प्रतिबुध्धजीवी सुप्तेषु न विश्वसेत् ,"

सङ्गं न कुर्यादित्यर्थः । यद्वा-सुप्तेषु=द्रव्यतो निद्रितेषु भावतः धर्मं प्रत्यजाग्रत्सु, संसारिजीवेषु, 'सुत्ता अमुणी सया' इति (आचा०) वचनात्, प्रतिबुद्धजीवी-प्रतिबुद्धः-द्रव्यतोऽल्पनिद्रत्वात्, भावतो धर्मं प्रति सदा जागरूकत्वात्, संयमी तादृशो भूत्वा जीवत्येवंशीलः । 'मुणिणो सया जागरंति' इति (आचा०) वचनात् प्रतिबुद्धजीवी सन् किं कुर्यादित्याह-'न वीससे' इत्यादि । न विश्वसेत्=प्रमादेषु प्रवृत्तिं न कुर्यात् ।

मुहूर्ता घोराः=कालविशेषाः, दिवसाद्युपलक्षणमेतत् घोराः=प्राणापहारकत्वात् भयङ्कराः सन्ति, शरीरम्-अबलम्=बलरहितम् अस्ति । मृत्युदायकान् मुहूर्त्तान् निगन्तुं सोढुं वा शरीरमसमर्थमस्तीत्यर्थः, मुहूर्ता घोराः सन्तीति निदित्वा किं कुर्यादित्याह-

---

सुत्तेसु न वीससे-प्रतिबुद्धजीवी सुप्तेषु न विश्वसेत्) "सुत्ता अमुणी सया मुणिणो सया जागरंति" "संसारी सदा सोये रहते हैं और मुनि सदा जागरित रहते हैं" इस आचाराङ्गसूत्रके वचनानुसार द्रव्यकी अपेक्षा अल्पनिद्रा लेनेवाला होनेसे, भाव की अपेक्षा धर्मके प्रति सदा जागरूक होने से जीनेवाला संयमी मुनि सुप्तों में अर्थात् प्रमादों में प्रवृत्ति न करे। यह भी अर्थ हो सकता है। पहिले जो सुप्त शब्द का अर्थ "द्रव्य की अपेक्षा निद्रित एवं भाव की अपेक्षा धर्म के प्रति अजागरूक से संसारी जीवों में" ऐसा लिया गया है वह भी 'सुत्ता अमुणी सया" संसारी सदा सुप्त हैं, इस आचाराङ्गसूत्र के वचनानुसार लिया गया है। (मुहुत्ता घोरा-मुहूर्त्ता घोराः) मुहूर्त्त दिवस आदि कालविशेष प्राणापहारक होने से भयकर है, और (सरीर अबल-शरीर अबल)

अमुणी सया, मुणिणो सया जागरंति" "સંસારી સદા સુતા રહે છે અને મુનિ સદા જાગતા રહે છે" આ આચારાંગસૂત્રના વચન અનુસાર દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અલ્પ નિદ્રા લેવાવાળા હોવાને કારણે તથા ભાવની અપેક્ષાએ ધર્મના પ્રતિ સદા જાગૃત હોવાને કારણે સંયમી મુનિ પ્રમાદ સેવવામાં પ્રવૃત્તિ ન કરે એ પણ અર્થ થઈ શકે છે પહેલા જે સુપ્ત શબ્દનો અર્થ "દ્રવ્યની અપેક્ષાએ નિદ્રીત અને ભાવની અપેક્ષાએ ધર્મપ્રતિ અજાગૃત એવા સંસારી જીવોમાં" એવું કહેવામાં આવ્યું છે તે પણ "सुत्ता अमुणी सया" 'સંસારી સદા સુતેલા છે" એ આચારાંગ સૂત્રના વચન અનુસાર લેવામાં આવેલ છે मुहुत्ता घोरा-मुहूर्त्ता घोरा મુહૂર્ત, દિવસ આદિ કાળ વિશેષ પ્રાણાપહારક હોવાથી ભયંકર છે અને सरीर अबल-शरीर अबल શરીર બળ રહિત છે-અર્થાત આ શરીર મૃત્યુદાયક એ મુહૂર્ત

'भारंडपक्खीव' इत्यादि। भारण्डपक्षीव अप्रमत्तश्चरेत्। यथा भारण्डपक्षी अप्रत्तश्चरति, तथा प्रमादरहितो भूत्वा मुनिश्चरेत्-विहरेदित्यर्थः।

अय भाव'—यथा-भारण्डपक्षिणोः किलैक शरीर ग्रीवाद्वय चरणत्रय च भवति, एकः स्वपिति, द्वितीयो जागर्ति, तौ चात्यन्तमप्रमत्तत्वयैव स्वजीवननिर्वाह लभेते तथा-प्रमादपरिवर्जनपूर्वक सयमे विहरेत्।

द्रव्यनिद्रावर्जने प्रमादवर्जने च राजपुत्रागडदत्तदृष्टान्तः प्रोच्यते—

अथैव भरतक्षेत्रे शखपुरनामके नगरे सुन्दरनामा नृपतिरासीत्। तस्य सुलभा-

---

शरीर बलरहित है-अर्थात् यह शरीर मृत्युदायक इन मुहूर्त आदि काल विशेषों को दूर करने के लिये, अथवा उनको सहन करने के लिये सर्वथा असमर्थ है, इसलिये (भारंडपक्खीव चरे पमत्ते-भारंडपक्षीव अप्रमत्तः चरेत) भारण्डपक्षी के समान प्रमादरहित होकर मुनि का कर्तव्य है कि वह अपने कर्तव्य में सावधान रहे।

भारंडपक्षी के एक शरीर में दो जीव दो ग्रीवा तथा ३ पैर होते हैं। ये दो जुडे हुए रहते हैं। जब एक सोता है तो दूसरा जागता रहता है। बहुत ही सावधानी से ये दोनों अपना जीवन निर्वाह करते हैं। इसी तरह मुनिजन को भी अपने सयमरूपी जीवन का निर्वाह बहुत सावधान होकर करना चाहिये।

द्रव्यनिद्रा एव प्रमाद के छोडने मे राजपुत्र अगडदत्त का दृष्टान्त इस प्रकार है—

इसी भरतक्षेत्र मे शखपुर नाम का एक नगर था। वहा सुन्दर

આદિ કાળવિશેષોને દૂર કરવા માટે અથવા તેને સહન કરવા માટે સર્વથા અસમર્થ છે માટે મારંડપક્ખીવ चरे - भारण्डपक्षीव अप्रमत्त चरेत् ભારંડ પક્ષીની માફક પ્રમાદ રહિત બની મુનિરાજોએ પોતાના કર્તવ્યમા સાવધાન રહેવુ

ભારંડ પક્ષીને એક શરીર, બે ગરદન-ડોક અને ત્રણ પગ હોય છે એ બન્ને જોડાયેલા રહે છે જ્યારે એક સુવે છે તો બીજુ જાગતું રહે છે ઘણીજ સાવધાનીથી એ બન્ને પોતાનો જીવન નિર્વાહ કરે છે એ રીતે મુનિજને પણ પોતાના સયમરૂપ જીવનનો નિર્વાહ ખૂબ સાવચેત રહીને કરવો જોઈએ

દ્રવ્યનિદ્રા અને પ્રમાદને છોડવા અગે રાજપુત્ર અગડદત્તનુ દૃષ્ટાત આ પ્રકારનુ છે—

આ ભરતક્ષેત્રમા શખપુર નામનુ એક નગર હતુ, ત્યા સુદર નામે

रत्याया भार्यायां परमसुन्दराकृतिकः पुत्रो जातः । तस्यागडदत्त इति नाम कृतम् । स च क्रमेण वर्धमानस्तारुण्यं माप । लोकभीतिकारकस्य तस्य सुन्दरनृपस्य पुत्रोऽगडदत्तो यम इव लोको द्वेगकारकोऽभवत् । स हि द्यूत-मांस-सुरा-वेश्या-पापर्द्धि-(शिकार)-चौर्य-परदार-परायणः तत्र नगरे विचरति । ततो तन्नगरनिवासिनस्त विमुक्तमर्यादं विलोक्य व्याकुलाः सन्तो भूपान्तिकमागत्य त विज्ञापयामासुः-स्वामिन्! भवदीयपुत्रेण स्वच्छन्दचारिणा वय भृशमुद्वेजिता, भवता पुरे येऽनाचाराः

નામ का राजा रहता था । उसकी रानी का नाम सुलसा था । उसके एक पुत्र हुआ – जो बहुत ही सुन्दर था । इस का नाम अगडदत्त रखा गया । जब यह क्रमशः बढते २ जुवान हुआ तब यम के समान यह प्रजाजनों को त्रास पहुँचाने लगा । पिता और पुत्र के व्यवहार में प्रजा के प्रति बहुत विषमता थी–पिता अपनी प्रजा के साथ प्रीति करता था, और अगडदत्त उसको सदा दुःखित करता रहता था । सात व्यसनों में ऐसा कोई व्यसन नही बचा जो अगडदत्त से अपरिचित रहा हो । क्या जुआ, क्या मास, क्या शराब, क्या वेश्या, क्या शिकार क्या चोरी और क्या परस्त्रीसेवन, ये सब कुकर्म कूट२ कर न मालूम कहा से आकर इसमें भर गये । इस अगडदत्तके दुराचारसे प्रजाकी नाकोंमें दम आ रही थी । जब प्रजाने अगडदत्त को बिलकुल मर्यादा से बाहिर होता हुआ देखा तब प्रजा व्याकुलचित्त बनकर राजाके पास पहुँची और प्रार्थना करने लगी–स्वामिन्! आपके पुत्र ने अपनी स्वच्छद प्रवृत्ति से

એક રાજા રાજ્ય કરતા હતા એમની રાણીનુ નામ સુલસા હતુ તેમને એક પુત્ર થયો–જે ખૂબ જ સુદર હતો, તેનુ નામ અગડદત્ત રાખવામા આવ્યુ સમય જતા અગડદત્ત યુવાન અવસ્થાએ પહોચ્યો ત્યારે સાક્ષાત્ યમરાજની માફક તે પ્રજાજનોને ત્રાસ આપવા લાગ્યો પિતા અને પુત્રના પ્રજા તરફના વહેવારમા ઘણીજ વિષમતા હતી પિતા પોત ની પ્રજાની સાથે પ્રેમભાવે વર્તતો હતો જ્યારે અગડદત્ત પ્રજાને રંજાડતો હતો સાત વ્યસનમાથી એક પણ વ્યસન એવુ ન હતુ કે જે અગડદત્તથી વેગળુ રહ્યુ હોય જુગાર, માસ, વેશ્યા, શરાબ, શિકાર, ચોરી, પરસ્ત્રીસેવન આ બધા કુકર્મો તેનામા ઠાસી ઠાસીને ભરેલા હતા આને કારણે પ્રજાજનોને નાકે દમ આવી ગયો, લોકો ત્રાહિમામ્ પોકારતા હતા જ્યારે પ્રજાએ અગડદત્તને બીલકુલ મર્યાદાથી બહાર જતો જોયો ત્યરે ભારે હૈયે રાજા પાસે પહોચી અને પ્રાર્થના કરવા લાગી સ્વામિન્! આપના પુત્રે પોતાની સ્વચ્છ ંદ પ્રવૃત્તિથી અમારા ઉપર બહુ કર એવો

पूर्वं नाभवन् ते सर्वेऽप्यधुना भवदीयपुत्रेण भवर्तिताः । इत्थं पुरवासिनां वचो निशम्य राजा माह—यूयं मम कुमारं वदत, शीघ्रं मम देशं त्यक्त्वाऽन्यत्र गच्छ । अगडदत्तो राज्ञस्तद् वचनं जनश्रुत्या निशम्य खड्गहस्तोऽभिमानात् तन्नगरात् बहिर्निर्गतः । स गिरिनदीग्रामनगरारण्यानि लङ्घयित्वा वाराणसीं नगरीं गतः। तत्र भुवनपालनामकः क्षितिपतिरासीत् ।

अथागडदत्तस्तत्रापरिचितत्वात् केनाप्यादरमलभमानो यूथभ्रष्टो मृग इव विमना इतस्ततो भ्रमन् क्वचित् स्थाने पवनचण्डाख्य कलाचार्यं राजकुमारान् रथाश्वगज

हमलोगो मे त्राहि २ मचा दी है । जो अनाचार हम नगर मे पूर्व मे कभी नही हुए, वे अब आपके पुत्र द्वारा अनर्गलरूप से खुल्लमखुल्ला हो रहे हैं । राजा ने इस प्रकार से पुरवासियों द्वारा की गई प्रार्थना को सुनकर कहा–आप लोग घबरावें नही और कुमार से कह देवें कि वह हमारे नगर से बाहिर निकल जावें । अगडदत्त ने इस प्रकार की राजाज्ञा जब लोगो के मुख से सुनी तो वह तलवार हाथ मे लेकर नगर से अभिमानपूर्वक बाहिर निकल गया । नानाः गिरि नदी ग्राम अनेक अटवियों को पार करता हुआ वह वाराणसी नगरी में जा पहुँचा । वहाँ पर भुवनपाल नाम का राजा राज्य करता था ।

यहा का स्थान उसको सर्वथा अपरिचित था, इसलिये–अपरिचित होने की वजह से किसीने भी इनकी सार सभाल नही की और न कही से इसको आदर सत्कार मिला । इस हालत को देखकर यह घबराकर ऐसा हो गया कि जैसे अपने यूथ से भ्रष्ट होने पर मृग हो जाता है ।

ત્રાસ વર્તાવી દીધો છે જે અનાચાર આ નગરમા આજસુધી કદી બન્યા નથી તે આપના પુત્ર દ્વારા મર્યાદાહીન રીતે ખુલ્લે ખુલ્લા થઇ રહેલ છે રાજાએ પ્રજાજનોની આ પ્રકારની ફરીયાદ સાભળીને આશ્વાસન આપતા કહ્યુ કે, આપ લોકો ગભરાવ નહી અને કુમારને કહી દેજો કે તે આ નગરને છોડીને ચાલ્યો જાય અગડદત્તે આ પ્રકારની રાજઆજ્ઞા જ્યારે લોકોના મોઢેથી સાભળી એટલે તે તલવાર હાથમા લઈ અભિમાનપૂર્વક નગર છોડી ચાલી નીકળ્યો ચાલતા ચાલતા અનેક નદીઓ, પહાડ અને જગલોને વગાવતો વટાવતો તે વારાણસી નગરમા જઇ પહોચ્યો ત્યા ભૂવનપાલ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો

વારાણસી નગરમા અગડદત્તને કોઈ ઓળખતુ ન હતુ આથી અજાણ્યો હોવાના કારણે કોઇએ પણ તેની સાર સભાળ ન લીધી તેમજ ન તો તેને કોઈ સ્થળે આદરસત્કાર મળ્યો પોતાના આવા હાલહવાલ જોઇ તે વનમા મૃગના ટોળાથી છુટા પડેલા હરણની માફક આકુળ વ્યાકુળ થઇ ભટકવા લાગ્યો

शिक्षाः शिक्षयन्त दृष्टवान्। अगडदत्तस्तदन्तिकमागत्य त वन्दित्वा तत्रोपविष्टः। कलाचार्यः पृच्छति–किं तव नाम, ? कुतस्त्वमागतोऽसि ?। अगडदत्तकुमारस्त कलाचार्यमेकान्ते समादृय कृताञ्जलिः सर्वं स्ववृत्तमुक्त्वा वदति–स्वामिन्! मया दुर्मतिना क्रीडापरेण कलाऽभ्यासो न कृतः, अतो भवत. समीपे कलाभ्यास कर्तुमिच्छामि। यतः—निष्फलो हि पुमान् त्रिश्वे, पशोरप्यतिरिच्यते ” ॥

ततः परोपकृतिपरायणः स कलाचार्यः माह–वत्स ! मम गृहे स्थित्वा कला-

---

यह जब इधर उधर फिर रहा था तो एक स्थान मे इसने पवनचड नामक किसी कलाचार्य को देखा। कलाचार्य उस समय राजकुमारो को रथ, अश्व एव गज के चलाने की शिक्षा दे रहे थे। अगडदत्त देखते ही उनके पास पहुँच गया और प्रणाम कर वहीं एक तरफ बैठ गया। कलाचार्य ने पूछा—तुम्हारा नाम क्या है ? कलाचार्य के प्रश्न को सुनकर अडगदत्त ने उत्तर दिया—महाराज ! मे अपना सब परिचय आपको एकान्तस्थान में देना चाहता हू। उसने कलाचार्य को एकान्तस्थान में लेजाकर विनयपूर्वक समस्त अपना वृत्तान्त सुना दिया और साथ मे कहने लगा–स्वामिन्! मैंने दुर्मति में फँसकर अपने समय को यों ही खेल कूद में निकाल दिया है, किसी भी कला का अभ्यास नहीं किया अतः मैं आप के पास अब कलाओं का अभ्यास करना चाहता हू, क्यों कि—जो व्यक्ति कलानभिज्ञ है उसका जीवन पशु से भी खराब माना जाता है।

अगडदत्त के इस प्रकार वचन सुनकर कलाचार्य के हृदय में

આમ ભટકતા તે એક સ્થાને જઇ પહોચ્યો ત્યા તેણે પવનચડ નામના કોઇ કલાચાર્યને જોયા કલાચાર્ય તે સમયે રાજકુમારોને રથ, ઘોડા, હાથી, ચલાવવાનુ શિક્ષણ આપી રહ્યા હતા આ જોઈ ને અગડદત્ત તેમની પાસે પહોચ્યો તેમને પ્રણામ કરી ત્યા એક બાજુ બેસી ગયો કલાચાર્યે પૂછયુ–તમારૂ નામ શુ છે, તેણે કહ્યુ–મહારાજ ! હુ મારો સઘળો પરિચય આપને એકાતમા આપવા ચાહુ છુ એ પછી તેણે કલાચાર્યને એકાત સ્થાનમા લઈ જઈને વિનયપૂર્વક પોતાનો સઘળો વૃત્તાત કહી સ ભળાવ્યો સાથોસાથ કહ્યું કે, સ્વામીન્ ! મે દુર્મતિમા ફસાઇને મારો પોતાનો સમય નકામો ખેલવા કુદવામા વિતાવી દીધો છે કોઇ પણ કળાનો અભ્યાસ કર્યો નથી આથી હુ આપની પાસે કળાઓનો અભ્યાસ કરવા માગુ છુ કેમકે–“જે વ્યક્તિ કળાથી અજાણ છે તેનુ જીવન પશુથી પણ ખરાબ મનાય છે”

અગડદત્તના આ પ્રકારના વચન સાભળીને કલાચાયને તેના તરફ અનુ

भ्यास कुरु, किंतु त्वया कस्यचित् पुर स्वयशोऽङ्ग्यान न कार्यम् अत्रत्य भूपस्य तव पित्रा सह परस्पर विरोधोऽस्ति। तदुच' श्रुत्वाऽगडदत्तस्तथैव कृतवान्। ततः कला चार्यस्तेन सह स्वगृहमागत्य भार्यां प्राह—मम भ्रातव्योऽयमायातः, अगडदत्तोऽपि जननीमिव तां भक्त्या वन्दते। सा स्वपुत्रवत् तं भोजयति कलाचार्योऽपि वस्त्राभरणानि तस्मै दत्त्वा प्राह—मम गृहं तुरगम रथं च सर्वमिदं स्वकीय मत्वा त्वयाऽत्र स्थातव्यम्।

उस के प्रति दया जागृत हो गई, और परोपकार करने मे परायण उस कलाचार्य ने उसको आश्वासन एव धैर्य बन्धाते हुए कहा कि—वत्स! तुम घबराओ नही, मेरे घर रह कर तुम अच्छी तरह से कला-भ्यास करो, परन्तु इतना ध्यान अवश्य रखना कि किसी को भी अपना वश का परिचय नही देना, क्यों कि यहा के राजा का तुम्हारे पिता के साथ परस्पर विरोध चला आ रहा है। कलाचार्य की शिक्षा सुनकर अगडदत्त ने वैसा ही किया, कलाचार्य पीछे इसे अपने घर पर ले आये अपनी पत्नी से कहने लगे कि देख यह मेरे भाई का लडका है। अपने घर पर आया हुआ है। यह सुनते ही अगडदत्त ने उसको अपनी माता के समान भक्तिभाव से पैर पडा। कलाचार्य की धर्मपत्नीने भी उसे अपने पास रखकर पुत्र के समान भोजन कराने लगी। कलाचार्य ने सब प्रकार से इसकी व्यवस्था कर दी। ओढने पहिरने के लिये कपडे एव आभरणों को देते हुए उसका सकोच मिटाने के लिये फिर उन्हों ने कहा कि वत्स! यह मेरा घर, घोडे, रथ आदि समस्त वस्तुएँ अब तुम

કપા જાગી પરોપકાર કરવામા પરાયણ એવા એ કળાચાર્યે તેને આશ્વાસન અને ધીરજ આપતા કહ્યુ કે, વત્સ! તુ ગભરા નહી મારે ઘેર રહીને તુ સારી રીતે કળા અભ્યાસ કર પર તુ એટલુ ધ્યાન અવશ્ય રાખજે કે, કોઇને પણ તારા વશનો પરિચય આપીશ નહી કેમકે—અહિના રાજા અને તારા પિતા બન્ને વચ્ચે વૈરભાવ છે કળાચાર્યના વચન સાભળીને અગડદત્તે તે પ્રમાણે કર્યુ ત્યારબાદ કળાચાર્ય તેને પોતાના ઘેર લઈ આવ્યા અને પોતાની પત્નીને કહેવા લાગ્યા કે, જે આ મારા ભાઇનો પુત્ર છે તે આપણે ઘેર આવ્યો છે આ સાભળી અગડદત્તે કળાચાર્યની પત્નીને પોતાની માતા જેવી ગણી ભક્તિભાવે વદના કરી કળાચાર્યની પત્ની પણ તેને પોતાની પાસે રાખીને પોતાનો જ પુત્ર હોય તેમ ગણી તેને ભોજન કરાવવા લાગી કળાચાર્યે સર્વ પ્રકારે તેને માટે વ્યવસ્થા કરી આપી ઓઢવા, પહેરવા માટે કપડા અને ઘરેણા વગેરે આપીને તેનો સકોચ મટાડવા માટે ફરીથી તેને કહ્યુ કે, વત્સ! આ મારૂ ઘર, ઘોડા, રથ વિગેરે સમસ્ત વસ્તુઓ તુ તારી

अथागडदत्तकुमारः प्रीत्या तत्र निवसन् प्राक्तनदुश्चेष्टित निमुच्य कलाभ्यास-परायणः सजात' । स चाल्पकालेनैव विनयामृतेन लोकैकरवाणि प्रमोदयन् सकलाः कलाश्चन्द्र इव गृहीतवान् । तस्य कलाचार्यस्य गृहोद्यानगतोऽसौ राजकुमार. कलाभ्यासार्थं परिश्रमं करोति । तस्योद्यानस्य समीपे एकस्य श्रेष्ठिनो महदुत्तुङ्ग गृहमासीत्, तत्र तस्य श्रेष्ठिन पुत्री नाम्ना मन्दनमञ्जरी रूपलावण्यसपन्ना गवाक्षे स्थिता त राजकुमारमगडदत्त नित्य विलोकयति, त प्रति पत्रपुष्पफलादिक प्रेम्णा प्रक्षिपति । राजकुमारस्तु विद्याग्रहणलोभेन गुरोर्भयाच्च ता तथा न पश्यति ।

अपनी ही समझो और आनन्द के साथ अपने ही घर के जैसे ही यहा पर रहो । कलाचार्य के वात्सल्य ने अगडदत्त में बहुत अधिक परिवर्तन कर दिया । उसके जीवन का ढाचा अब बिलकुल ही बदल गया । वहा प्रीति से निवास करते हुए अगडदत्त पूर्व के समस्त दुश्चेष्टितों का परित्याग कर कला के अभ्यास करने में परायण रहने लगा । अल्पकाल में ही उसने विनयरूपी अमृत से लोकरूपी कमलों को मुदित करते हुए सकल कलाओ को चद्र के समान ग्रहण कर लिया । कलाचार्यका एक गृहोद्यान-घर का बगीचा था । उसमे जाकर यह प्रतिदिन कलाओं का अभ्यास बडे परिश्रम के साथ करता था । उसी बगीचे के पास ही किसी एक सेठ की बडी ऊची हवेली भी थी । श्रेष्ठी की एक पुत्री थी, जिसका नाम मदनमजरी था । यह यथा नाम तथा गुणवाली थी । रूप-लावण्य से भरपूर थी । जब अगडदत्त बगीचे में कलाभ्यास करने के निमित्त आया करता था, तब यह खिडकी में बैठ कर इसको देखा

પોતાની જ માનજે અને આનદથી તારા પોતાના ઘરની માફક જ અહી રહે કળાચાર્યના વાત્સલ્યભાવે અગડદત્તના માનસમા ભારે પરિવર્તન કરી દીધુ તેના જીવનનો પ્રવાહ બીલકુલ જ બદલાઇ ગયો અને ત્યા પ્રેમપૂર્વક રહેતા અગાઉના તેના બધા દુશ્ચરિત્રનો ભૂની જઈને કળાનો અભ્યાસ કરવામા તે પ્રવૃત્ત રહેવા લાગ્યો અલ્પકાળમા જ તેણે વિનયરૂપી અમૃતથી લોકરૂપી કમળોને મુદિત કરતા કરતા સકળ કળાઓને ચદ્રની માફક ગ્રહણ કરી લીધી કળાચાર્યને ત્યા એક બગીચો હતો તેમા તે દરરોજ ઘણો પરિશ્રમ વેની કળાઓનો અભ્યાસ કરતો હતો તે બગીચાની પાસે નગરના એક મોટા શેઠની મોટી ઉચી હવેલી હતી તે શેઠને એક પુત્રી હતી, જેનુ નામ મદન મજરી હતુ તે યથાનામ તથા ગુણવાળી હતી, રૂપલાવણ્યથી ભરપૂર હતી જ્યારે અગડદત્ત બગીચામા કળા અભ્યાસ કરવા માટે આવ્યા કરતો હતો

अन्यदा सा मन्दनमञ्जरी विवशा सर्वशृङ्गारसज्जिता तत्राशोकनिकुञ्जे प्रच्छन्नरीत्या समागत्य कलाभ्यासतत्पर तमगडदत्त सानुराग विलोकयति ।

ततोऽसौ राजकुमारस्ता प्राह-काऽसि ? कस्य पुत्री वा ?, कलाभ्यासतत्पर मा कथ मोहयसि ? । ततः सा प्राह-अहमस्मि नाम्ना मदनमञ्जरी, वन्धुदत्तनामकस्य श्रेष्ठिमुख्यस्य पुत्री । इहैव नगरे विवाहिता वालविधवा चाऽस्मि, इद तु भवनं मम पितुर्जानीहि, हे सुभग! मनोमोहन भवदीयरूप विलोक्य भवदधीनजीविता जाताऽस्मि।

करती थी, तथा प्रेम से उसके ऊपर पत्र पुष्पादिक भी डाल दिया करती थी । अगडदत्त इसकी ओर विद्याग्रहण के लोभ से तथा कलाचार्य के भय से झाकता तक भी नहीं था ।

एक दिन की वात है कि वह मदनमजरी मदन के परवश होकर समस्त शृगारों को शरीर मे सज्जित कर के वही पर अशोक निकुज मे प्रच्छन्न रीति से आकर छिप गई, और कला के अभ्यास करने में तत्पर अगडदत्त की ओर अनुरागपूर्वक वार २ निहारने लगी ।

राजकुमार अगडदत्त ने जव इसकी इस प्रकार चेष्टा देखी तो कहने लगा-तुम कौन हो-किस की पुत्री हो, क्यों व्यर्थ में कलाभ्यास करनेमें तत्पर मुझे विमोहित करनेकी कोशिश कर रही हो । तव मदनमजरीने कहा-सुनो मेरा नाम मदनमजरी है, मै वन्धुदत्त प्रसिद्ध श्रेष्ठी की पुत्री हूं । मेरा पिता यहां के सेठों मे सव से मुख्य गिना जाता है । इसी नगरमें मेरा लग्न हुवा है, और मै वालविधवा हू । यह हवेली मेरे पिता

ત્યારે તે બારીએ બેસીને તેને જોયા કરતી હતી, અને પ્રેમથી તેના ઉપર પત્ર પુષ્પોની વૃષ્ટી કરતી અગડદત્ત વિદ્યાભ્યાસની પ્રવૃત્તિને કારણે તથા કળાચાર્યના ભયથી તેની સામે જોતો પણ નહી રોજ આ પ્રમાણે ચાલતુ

એક દિવસ તે મદનમજરી મદનથી પરવશ બની શરીર ઉપર સઘળા શણગારોને સજીને તે અશોક નિકુજમા છાનીમાની આવીને છુપાઈ ગઇ અને કળાનો અભ્યાસ કરવામા રોકાએલા અગડદત્તનીસામે અનુરાગ પૂર્વક અનિમેષ દૃષ્ટિએ જોવા લાગી

રાજકુમાર અગડદત્તે જ્યારે તેની આ પ્રકારની ચેષ્ટા જોઈ તો કહેવા લાગ્યો કે, તમે કોણ છો ? કોની પુત્રી છો ? કળાના અભ્યાસમા ગુથાયેલ એવા મને મોહિત કરવાનો વ્યર્થ પ્રયાસ શા માટે કરો છો ? મદન મજરીએ કહ્યુ, સાભળો! મારૂ નામ મદનમજરી છે, હુ ધનદત્ત નામના પ્રસિદ્ધ શેઠની પુત્રી છુ, મારા પિતા અહીના નગરશેઠ છે આ નગરમા જ મારૂ

राजकुमारः माह-शखपुराधीशस्य सुन्दरनृपस्य प्रथमः पुत्रो नाम्ना अगडदत्तोऽस्मि । अत्र कलाचार्यस्य समीपे कलाभ्यासार्थमागतोऽस्मि इदानीं त्वद्वचनाङ्गीकारे मम कला रुष्टा अङ्गना इव नागमिष्यन्ति । यदाहमितो व्रजिष्यामि तदा त्वां नीत्वा यास्यामि, तावत् काल प्रतीक्षस्व । तद्वचन श्रुत्वा मदनमञ्जरी स्वस्थचित्ता भूत्वा प्रतिनिवृत्ता ।

की है । हे सुभग ! आप के मनमोहक रूप को देखकर मेरा चित्त आप पर अनुरक्त बन चुका है । मेरा यह जीवन अब आप के हाथ में है ।

मदनमजरी की बात सुनकर अगडदत्त ने भी अपना परिचय दे दिया, उसने कहा मैं शखपुर के अधीश सुन्दर नामक राजा का प्रथम पुत्र हू । मेरा नाम अगडदत्त है । यहा पर कलाचार्य के पास कलाओं को सीखने के लिये आया हुआ हू । इस समय तुम्हारी बात को मानने के लिये मैं तयार नहीं हू । कारण कि जिस प्रकार एक स्त्री के सगत में दूसरी स्त्री रुष्ट बन जाती है और वह अपने पति के पास नही आती है इसी प्रकार तुम्हारे साथ सगत करने से कलाएँ भी मुझ से रुष्ट हो जावेंगी, अतः मेरा इतने दिन का परिश्रम व्यर्थ चला जायगा । अतः तुम विश्वास रक्खो-मै जब यहाँ से जाऊगा, तब तुम्हें अपने साथ लेता चलूगा, तबतक तुम स्वस्थचित्त होकर अपने घर पर रहो । अगडदत्त की इस बात को सुनकर मदनमजरी वहा से चली गई और प्रसन्नचित्त हो कर अपने घर पर रहने लगी ।

થયુ હતુ પણ કમભાગ્યે હુ બાળવિધવા છુ આ હવેલી મારા પિતાની છે
હે સુભગ ! આપનુ મનોમોહક રૂપ જોઈને મારૂ ચિત્ત આપને જ જ ખે છે
મારૂ આ જીવન હવે આપના જ હાથમા છે

મદનમ જરીની વાત સાભળીને અગડદત્તે પણ તેને પોતાનો પરિચય આપ્યો. તેણે કહ્યુ-શ ખપુરના રાજા સુદરનો હુ પુત્ર છુ મારૂ નામ અગડદત્ત છે અહિ હુ કળાચાર્યની પાસે કળા શિખવા માટે આવેલ છુ આ સમયે હુ તમારી વાતનો સ્વીકાર કરવા તૈયાર નથી, કારણ કે જે પ્રકારે એક સ્ત્રીનો સહવાસ કરતા બીજી સ્ત્રી રીસાઇ જાય છે અને તે પોતાના પતિની પાસે આવતી નથી, એજ રીતે તમારી સાથે સ ગત કરવાથી કળાઓ મારાથી રીસાઈ જશે આથી મારો આટલા દિવસનો સઘળો પરિશ્રમ વ્યર્થ જશે પર તુ તમે વિશ્વાસ રાખો કે-હુ જ્યારે અહીથી જઈશ ત્યારે તમને મારી સાથે લેતો જઈશ ત્યા સુધી તમે સ્વસ્થચિત્તથી તમારા પોતાને ઘેર રહો અગડદત્તની આ વાત સાભળીને મદનમ જરી ત્યાથી ચાલી ગઈ અને પ્રસન્નચિત્તથી પોતાને ઘેર રહેવા લાગી

अन्यदा स राजकुमारोऽगडदत्तस्तुरगमारुह्य नगरमध्ये गच्छति, तदा स लोकाना महाकोलाहल श्रुत्वा चिन्तयति-किं समुद्रः क्षोभ प्राप्य चलितः?, किं घोरो हुताशनो ज्वलितः ?, किं रिपुसैन्यं समागतम् ?, किं वा विद्युच्छवा पतिता, इत्येव चिन्तयन्नेक मत्तमहागज समुन्मूलितालानमितस्ततः पर्यटन्त पश्यति, तत्र तन्नगराधीशः पुरवासिभि सह विराजमानो नगराद् बहि' सभायामागीत् । तदा स राजकुमारस्तुरङ्गम क्वचिद् बद्ध्वा मुक्त्वा राज्ञः सभायामागत्य राजान वन्दित्वा तत्रोपविष्टः । राजा वदति-कोऽप्यस्ति एतम् , य खलु इम महागज वशीकुर्यात्-

एक दिन की बात है कि अगडदत्त घोडे पर चढ़ कर नगर के बीच जा रहा था कि इतने में उसने नगरवासियों का बडाभारी कोलाहल सुना । सुनते ही उसने विचार किया यह क्या बात है, क्या समुद्र क्षुभित होकर चलायमान हो गया है, अथवा कहीं भयकर अग्निकांड हो गया है, अथवा किसी परचक्र के सैनिकों के भय ने प्रजा को त्रस्त कर दिया है, तथा कहीं पर बिजली का पात हो गया है ?। यह ज्यों ही अपने इस प्रकार के विचारों मे उलझ रहा कि इतने मे ही इसको एक मदोन्मत्त गजराज आलानस्तभ को उखाडकर इधर उधर भागता हुआ दिखलाई पडा । उस समय नगर का राजा पुरवासियों के साथ नगर से बाहिर कहीं किसी सभा में बैठा हुआ था । अगडदत्त कुमार ने ज्यो ही यह भयकर दृश्य देखा, तो वह शीघ्र ही घोडे से उतर कर एव घोडे को किसी जगह बाधकर उस सभा में जा पहुँचा और राजा को नमस्कार कर एक तर्फ बैठ गया । राजा ने यह समा-

એક દિવસની વાત છે, જ્યારે અગડદત્ત ઘોડા ઉપર સ્વાર થઈ નગરની મધ્યમાથી જતો હતો એ સમયે તેણે નગરવાસીઓનો ભારે કોલાહલ સાભળ્યો સાભળતા જ તેણે વિચાર્યું કે, આ શુ હશે ? શુ સમુદ્ર ક્રોધિત થઈને ચલાય માન થયેલ છે ? શુ કયાય ભયકર અગ્નિકાડ થયો છે ? શુ કોઈ બીજા રાજ્યના સૈનિકોના ભયથી જનતામા ત્રાસ ફેલાયો છે ? કે કોઇ સ્થળે વિજળી પડી છે ? તે પોતાના મનમા આ પ્રકારનો વિચાર કરી રહ્યો હતો, એવે સમયે એક મદોન્મત્ત હાથી મજબૂત સ્તભને ઉખાડીને જ્યા ત્યા ભાગી રહેલ તેના જોવામા આવ્યો આ સમય નગરનો રાજા પુરવાસીઓની સાથે નગરની બહાર કોઇ સભામા બેઠો હતો અગડદત્તે જ્યારે આ ભયકર દૃષ્ય જોયુ તો તે એક દમ ઘોડા ઉપરથી ઉતરીને ઘોડાને એક સ્થળે બાધી દઈને તે સભામા જઈ પહોચ્યો અને રાજાને નમસ્કાર કરી એક બાજુ બેસી ગયો મદોન્મત્ત બનેલા

एतच्छ्रुत्वा मौनमवलम्बितम्। भूपः प्राह-इयं पृथिवी निर्बीजा निर्वीरा च जाता, भूपवचनं श्रुत्वाऽगडदत्तः प्राह-अहमस्य गजस्य दमने सर्वथा समर्थोऽस्मि, इत्युक्त्वा नृपानामादाय, तस्य हस्तिनः संमुखे गत्वा साक्षेपमुच्चैः स्वरेण हस्तिनमाह्वयति। हस्ती तं प्रति क्रोधाविष्टो धावति। स कुमारस्तदा तस्य पुरस्तात् स्वकीयमुत्तरीयं प्रक्षिप्तवान्। रोषान्धेन हस्तिना तत्र दन्तप्रहारे कृते स कुमारस्तस्य पश्चा-

चार सुनकर उस सभा के बीच इस प्रकार कहा कि "है कोई ऐसा जो इस मदोन्मत्त गजराज को वश कर सके।" राजा की इस बात को सुनकर वहां बैठे हुए राजपुरुषों में से किसीने कुछ भी उत्तर नहीं दिया। सब के सब चुपचाप बैठे। इस स्थिति को देखकर राजा ने उसी समय कहा कि "वीरहीन मैं मही को जानी, इससे बैठ रहे इकठानी" मालुम पड़ता है कि यह पृथिवी निर्बीज एवं वीरों से विहीन हो चुकी है। इसलिये सब चुपचाप बैठे हुए हैं। राजा के वचनों को सुनकर अगडदत्त ने कहा-नहीं राजन्! ऐसा न समझिये-अभी पृथिवी-वीर विहीन नहीं बनी है, आपकी आज्ञा हो तो मैं इस मदोन्मत्त गजराज के दमन करने में सर्वथा समर्थ हूं। इस प्रकार कह कर वह वहां से राजा की आज्ञा प्राप्त कर उठ खडा हुआ, और उस गजराज के समुख जाकर उसे उच्च स्वर से ललकारने लगा। हस्ती ने ज्यों ही उसकी ललकार सुनी त्यों ही वह इसके समक्ष बडे वेग से क्रोधाविष्ट बनकर दौडा। हाथी को अपनी तरफ आता हुआ देख कर अगडदत्तकुमार ने उसकी तरफ अपना उत्तरीय वस्त्र उतार कर फेंक दिया। रोष से अन्धे

હાથીની વાત રાજાએ સાભળતા રાજાએ સભાને સબોધતા કહ્યું કે, "છે એવો કોઈ વીર પુરુષ કે જે મદોન્મત્ત ગજરાજને વશ કરી શકે?" રાજાની આ વાત સાભળીને ત્યા બેઠેલા રાજપુરુષોમાથી કોઇએ કાઇ પણ ઉત્તર ન આપ્યો બધા ચુપચાપ બેસી રહ્યા આ સ્થિતિને જોઈ રાજાએ કહ્યુ કે, માલુમ પડે છે કે આ પૃથ્વી નિર્બીજ અને નિર્વીર્ય થઈ ચુકી છે, માટેજ બધા ચુપચાપ બેસી રહ્યા છે રાજાના વચનોને સાભળી અગડદત્ત કહ્યુ-નહી રાજન્! એવુ ન સમજો હજુ પૃથ્વી નિર્વીર્ય-બાયલી નથી બની, આપની આજ્ઞા હોય તો હુ આ મદોન્મત્ત ગજરાજને વશ કરવામા સમર્થ છુ આ પ્રમાણે કહી, તેણે રાજાની આજ્ઞા મેળવી અને સીધો તે ગજરાજની સામે જઇ ઉચ્ચ સ્વરોથી તેને પડકાર્યો હાથીએ જ્યા એનો પડકાર સાભળ્યો કે ક્રોધના આવેશમા આવી જઇને અગડદત્તની સામે તેણે દોટ મુકી હાથીને પોતાની સામે દોડી આવતો જોઇને અગડદત્ત કુમારે તેની સામે પોતાનુ કપડુ ઉતારીને ફેકયુ રોષમા અધ

अग्गे समागत्य पुच्छं गृहीत्वा चक्रभ्रमेण भ्रमयति। चिरं भ्रामं-भ्राम तं हस्तिनं पश्चात् समाकर्षति। सुदूरं समाकृष्टोऽसौ गजः चीत्कारध्वनिं कुर्वाणः श्रान्तः पतितः ततो हस्ती यावदुत्तिष्ठति, तावता कालेन तदुपरि कुमारः समारुह्य मस्तके मुष्टिभिस्ताडयित्वा हस्तिनं स्वायत्तीकृतवान्, हस्ती निर्बलो जातः।

हुए हाथी ने उस उत्तरीय वस्त्र पर दन्तप्रहार करना प्रारंभ कर दिया। इसी समय अगडदत्त कुमार उसके पीछे पहुँच गया और पहोंचते ही उसने उसकी पूछ पकड ली। पूछ पकडते ही वह हाथी अगडदत्त कुमार को मारने के लिये अथवा पकड़ने के लिये चारों तरफ फिरकनी की तरह घूमने लगा। अगडदत्त कुमार ने भी बडी होशियारी से अपनी रक्षा करने में कसर नहीं रखी। इस तरह कुमार ने उसे चारों तरफ जब खूब घुमाया तब वह हाथी बिलकुल श्रान्त हो गया—थक गया, हाथी के थकने पर अगडदत कुमार ने उसको बडे जोर से पीछे की ओर खेंचा, खेंचते ही हाथी बिलकुल दूर तक खिंचा चला गया। पश्चात् वह चीत्कार शब्द करता हुआ जमीन पर गिर पड़ा। उठने के पहिले ही अगडदत कुमार उसकी पीठ पर चढ गया। और फिर उसने उसके कुंभस्थल पर जोर से मुष्टी का प्रहार किया जिससे उसका मद उतर गया और हस्ती निर्बल हो कर उसके वश में आ गया। राजा ने जब हाथी को निर्बल बना हुआ अगडदत कुमार के आधीन देखा तो राजा को बडी खुशी हुई और वे मन में विचार ने

બનેલા હાથીએ તે કપડા ઉપર પોતાના દાંતો વડે પ્રહાર કરવા માંડયો. તે સમયે સમય સૂચકતા વાપરી અગડદત્તે તેની પાછળ જઈને તેનુ પૂછડુ પકડી લીધુ પૂછડુ પકડાતા જ હાથી અગડદત્તને પકડીને મારવા માટે ચારે તરફ ગોળગોળ ફરવા લાગ્યો. અગડદત્તે પણ ભારે સાવધાનીપૂર્વક પોતાની રક્ષા કરવામા કચાશ ન રાખી આ રીતે હાથી ફેરકુદડીની માફક ચારે તરફ ખૂબ ઘુમવાના કારણે ખૂબજ થાકી ગયો. અગડદત્તે જોયુ કે હાથી હવે થાકી ગયો છે, એટલે તેનુ પૂછડુ પકડીને જોરથી પાછળની તરફ ઢસડયો. અને ઘણે દૂર સુધી હાથી ઢસડાયો અને છેવટે મોટી ચીસ નાખીને હાથી જમીન ઉપર પડી ગયો. તે ઉભો થાય તે પહેલાજ અગડદત્તકુમાર તેની પીઠ ઉપર ચઢી ગયો અને પછી તેણે તેના ગંડસ્થલ (કુંભસ્થલ) ઉપર જોરથી મુક્કાના પ્રહાર કર્યા આથી હાથીનો મદ ઉતરી ગયો અને નિર્બળ થઈ અગડદત્તને વશ થયો. રાજાએ જ્યારે હાથીને નિર્બળ થયેલો તેમજ અગડદત્તના કાબુમા આવી ગયેલો જોયો ત્યારે રાજા ખૂબ ખુશ

राजा तेजस्विन सुन्दरतर सुकुमार राजकुमार विलोक्य-कोऽयमिति वेत्रधर पृष्टवान्। वेत्री वदति-प्रभो ! अस्य कुल नाम वा न जानामि, किं तु कलाचार्यस्य पार्श्वे पठन्नय मया दृष्टः।

राज्ञा कलाचार्यः स राजकुमारश्चाऽऽकारितः। राजकुमारेणागडदत्तेन त गजमालानस्तंभे बद्ध्वा राजान प्रणम्य तत्समीपे उपविष्टः। राजा चिन्तयति-अयमस्ति कश्चिन्महापुरुषः, यतोऽयमतिविनीतो दृश्यते। तदनु स नृपः प्रेम्णा ताम्बूलादिक तस्मै समर्प्य पृच्छति-किं कुल किं च नाम भवतः ?, कलाभ्यासश्च

लगे कि यह अगडदत्तकुमार कोई साधारण नहीं है किन्तु तेजस्वी है। राजा ने अपने पास के द्वारपाल से पूछा कि जानते हो यह सुकुमाल सुन्दरकुमार कौन है ?। प्रतीहार ने कहा प्रभो ! मैं यह तो नहीं जानता हू कि इसका क्या तो नाम है और यह किस कुल का भूषण है ? परन्तु इतना अवश्य जानता हू कि यह कलाचार्य के पास पढ़ता है।

द्वारपाल की बात सुनकर राजा ने कलाचार्य एव अगडदत्तकुमार को बुलवाया। राजकुमार अगडदत्त उस हाथी को आलानस्तभ मे बांध कर कलाचार्य के साथ राजा के पास पहुँचा। विनय से राजा को प्रणाम कर वह उनके पास बैठ गया। राजा ने ज्यों ही इसकी इतनी शिष्टता देखी तो विचार किया अवश्य यह कोई विशिष्ट व्यक्ति है। इतनी विनीतता विशिष्ट आत्माके सिवाय नही आसकती है। राजाने इस प्रकार विचार कर अगडदत्त को अपने हाथ से ताम्बूल आदि दिया और पूछा

થયો અને મનમા વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આ મનુષ્ય કોઇ સાધારણ માણસ નથી પરતુ તેજસ્વી પુરુષ છે રાજાએ પોતાની પાસે ઉભેલા દ્વારપાળને પૂછ્યુ કે, આ સુકુમાર સુદર કુમાર કોણ છે, તે તમે જાણો છો ? પ્રતિહારે કહ્યુ, પ્રભો ! હુ એ નથી જાણતો કે એમનુ નામ શુ છે, તેમજ કયા કુળનું ભૂષણ છે પરતુ એટલુ જાણું છુ કે, તેઓ કળાચાર્યની પાસે અભ્યાસ કરી રહેલ છે

દ્વારપાળની પાસેથી ખુલાસો ન મળતા રાજાએ કળાચાર્ય અને અગડદત્ત કુમારને બોલાવરાવ્યા રાજકુમાર અગડદત્ત તે હાથીને મજબૂત સ્તભ સાથે બાધી કળાચાર્યની સાથે રાજાની પાસે પહોચ્યો અને વિનયપૂર્વક રાજાને પ્રણામ કરી તેમની નજીક બેસી ગયો રાજાએ એનામા આ પ્રકારનુ વિનયવર્તન જોઇ વિચાર કર્યો કે, આ કોઇ સાધારણ વ્યક્તિ નથી પરતુ વિશિષ્ટ વ્યક્તિ છે આટલી વિનયતા વિશિષ્ટ આત્મા સિવાય હોઈ શકે નહી રાજાએ આ [illegible] કરી અગડદત્તને પોતાના હાથથી તામ્બૂલ વગેરે આપ્યુ અને

कियान् भवता कृतः ?। तदा राजकुमारः स्वकुलनामकथने लज्जितो जातः, तदुपाध्यायस्तस्य कुलादिकं सर्वविद्यासु नैपुण्यं च राज्ञे निवेद्यात्—

सन्त स्वय न भाषन्ते, सतोऽपि स्वगुणान् क्वचित् ।
इत्यसौ मौनमाधत्ते, कुमारो गुणसागरः ॥ १ ॥

अथ स भूपतिः कुमारवृत्तान्तं श्रुत्वा चमत्कृतो जातः, स राजकुमारस्तेन भुवनपालाख्येन नृपेण वस्त्रभूषणादिभिः सत्कृतस्तत्रैव राजधान्यां निवसति स्म ।

कि-आप का नाम क्या है, और आप किस कुलके हैं ? कितने कलाओं का अभ्यास किया है ?। राजा के प्रश्न का उत्तर देने में लज्जाका अनुभव करनेवाले अगडदत्त कुमारने कुछ भी नहीं कहा—न अपना नाम ही बताया और न कुल ही । हा, उस समय उसके कलाचार्य ने कुमारका क्या नाम है और कौनसा इसका कुल है, ये सब बातें राजासे कह दीं। तथा किन२ विद्याओं में इसने निपुणता प्राप्त की है, यह भी बतला दिया। साथ में कलाचार्य ने यह भी कहा कि—"महाराज जो सज्जन होते हैं वे अपने में विद्यमान गुणों के प्रकाशन करने में भी लज्जा का अनुभव करते हैं । यही बात इस गुणी कुमार की हो रही है ॥ १ ॥

कलाचार्य द्वारा कुमार का यथार्थ परिचय पाकर राजा को बडा आश्चर्य हुआ । उसने कुमार का वस्त्र अभूषणों द्वारा खूब सत्कार किया । इस प्रकार भुवनपाल नृप से वस्त्र आभूषण द्वारा सत्कार पाकर कुमार आनद के साथ वहीं पर राजधानी में रहने लगा ।

પૂછ્યુ કે—આપનુ નામ શુ છે, અને આપ કયા કુળના ભૂષણ છો, કેટલી કળાઓનો અભ્યાસ કર્યો છે ? રાજાના આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવામા શરમ અનુભવતા અગડદત્ત કુમારે કાઈ પણ ન કહ્યુ ન તો પોતાનુ નામ બતાવ્યુ કે ન તો પોતાનુ કુળ એ સમયે ત્યા બીરાજેલા કળાચાર્યે કુમારનુ નામ તથા કુળનો પરિચય રાજાને આપ્યો અને કેટ કેટલી વિદ્યાઓમા તેણે નિપુણતા પ્રાપ્ત કરેલ છે તે પણ જણાવી દીધુ સાથોસાથ કળાચાર્યે એ પણ કહ્યુ કે—

"મહારાજ જે સજ્જન હોય છે તે પોતાના વિદ્યમાન ગુણોને જાહેર કરવામા પણ લજ્જા અનુભવે છે એજ વાત આ સદ્‌ગુણી પુરુષમા દેખાઈ રહી છે

કુળાચાર્ય પાસેથી કુમારનો યોગ્ય પરિચય મળતા રાજાને ભારે આશ્ચર્ય થયુ તેણે કુમારનો વસ્ત્ર આભૂષણ વગેરેથી ખૂબ સત્કાર કર્યો આ રીતે ભૂવનપાલ રાજા તરફથી વસ્ત્ર આભૂષણ દ્વારા સત્કાર પામીને કુમાર આનદથી ત્યા રાજધાનીમા રહેવા લાગ્યો.

अन्यदा तस्य राज्ञः समीपे तत्पुरवासिनः सहस्रशस्तत्राजग्मुः, नृपस्य पुरस्तात् प्राभृत निधाय ते विज्ञापयामासु'—स्वामिन्! नगरमेतत् कुबेरपुरसदृशमासीत्, तदिदं केनापि तस्करेण निरन्तर मुष्यमाण रिक्त सजात अतोऽस्य नगरस्य रक्षा कुरु। तदा नृपतिना स्वपुररक्षका आकारिता, वचोभिस्तर्जिताः पुररक्षकाः अब्रुवन्—महाराज! चौरान्वेषण कुर्वतामस्माक बहवो दिवसा अतीताः किंतु चौरो न दृश्यते, किं कुर्मः? कोऽपि प्रचण्डस्तस्करोऽस्ति। अत्रान्तरे नृप नत्वाऽगडदत्तकुमारेणोक्तम्—

कुछ दिनों के बाद राजा के पास हजारों नगरवासी आये और नजराना भेट कर कहने लगे—स्वामिन्! यह नगर जो कुबेर के पुर समान है अब किसी तस्कर के द्वारा निरन्तर लुटाया जाकर बिलकुल खाली होता जा रहा है, अतः आप इस नगर के उपद्रव को शीघ्र दूर करने का प्रयत्न कीजिये। प्रजाजनों की बात सुनकर राजाने उसी समय नगररक्षकों को बुलाया। और डाटकर उनसे कहा कि यह क्या बात है जो नगर में लोकों की चोरियों से त्रास हो रहा है, क्या तुम लोग सोते रहते हो। अभीतक चोरो का पता क्यो नहीं लगाया? इस तरह का कर्तव्य मे प्रमाद, तुम लोगों के हक मे ठीक नही है। राजा की डाट डपट सुनकर नगररक्षकों ने कहा कि हे नाथ! हम लोग कई दिनों से चोरों की खोज करने मे लगे हुए है, परन्तु अभीतक चोरी करनेवालोंका पता ही नही पड रहा है, क्या करे? मालूम होता है कि कोई प्रचण्ड तस्कर है। जब नगररक्षकों के मुखसे इस प्रकारके हतोत्साह

કેટલોક સમય વીત્યાબાદ હજારો નગરવાસીઓ રાજાની પાસે આવી નજરાણું ધરીને કહેવા લાગ્યા કે, સ્વામિન્! આ નગર જે કુબેરના નગર જેવુ છે તે હવે ચોર-લુટારાઓથી રોજ લુટાઈ રહ્યુ છે, અને ખાલી થઈ રહ્યુ છે, આથી આપે આ ઉપદ્રવને દૂર કરવાનો તાત્કાલિક પ્રબંધ કરવો જોઇએ પ્રજાજનોની વાત સાભળી એ જ વખતે રાજાએ નગરરક્ષકોને બોલાવ્યા અને કડક શબ્દોમા કહ્યુ કે—" પ્રજાજનો જ્યારે ચોર લોકોથી લુટાઈ રહ્યા છે, ત્યારે તમે લોકો શુ ઊંઘો છો? આજ સુધી ચોરોને કબજે કેમ નથી કરી શકયા? આ પ્રકારનો તમારા લોકોનો પ્રમાદ હુ જરા પણ ચલાવી નહી લઉ રાજાનુ આ પ્રકારનુ કડક વલણ જાણી નગરરક્ષકોએ કહ્યુ કે હે નાથ! અમે લોકો ઘણા દિવસથી ચોરોની તપાસમા છીએ પરતુ ચોરી કરનારાઓનો આજ સુધી પત્તો લાગ્યો નથી શુ કરીએ! આ કોઈ જબરો ચોર લાગે છે નગરરક્ષકોના મોઢેથી આ પ્રકારના હતોત્સાહ જેવા વચનો સાભળ્યા ત્યારે અગડદત્તે

स्वामिन् ! आज्ञापयतु भवान् यथा तस्कर गृह्णामि। राजा प्राह-सप्तदिवसाभ्यन्तरे तस्करग्रहणं न करोपि चेत् तदा माणान्तिकदण्ड दास्यामि । ततोऽसौ कुमारश्चौरनिग्रहार्थं निर्गच्छन् राजान वन्दित्वा परितस्तन्नगर भ्राम। मठेषु, प्रपासु वेश्यागृहेषु, मद्यपायिस्थानेषु, द्यूतस्थानेषु, चत्वरेषु, शून्यशालासु, चतुष्पथेषु, उद्यानेषु, वनेषु चौरगवेषण कुर्वतस्तस्य षड् दिवसा अतीताः, न क्वचिदसौ चौर दृष्टवान्। सप्तमे दिवसे नगराद् बहिर्गत्वा स क्वचिद् वृक्षतले स्थितश्चिन्तयति-मम शिरश्छेदो

જેસે વચન સુને તો અગડદત્ત ને ખડે હોકર ઉસી સમય રાજા સે અદમ્ય ઉત્સાહ કે સાથ હાથ જોડકર કહા હે સ્વામિન્ ! યદિ આજ્ઞા હોવે તો મૈં ચોર કો પકડ કર લા સકતા હૂ । રાજાને કહા-બડી અચ્છી બાત હૈ, પરતુ ઇસમેં શર્ત યહ હૈ કિ સાત૭ દિનકે ભીતર ૨ હી ચોર પકડા જાના ચાહિયે તભી તુમ્હારી વીરતા હૈ, અન્યથા પ્રાણાન્તિક દડકે ભાગી હોના પડેગા, બોલો યહ શર્ત મજૂર હૈ? અગડદત્તને નિર્ભય હોકર ઇસ શર્તકો સ્વીકાર કર લિયા, ઔર ઉસી વક્ત વહ વહા સે ચોર કો પકડ ને કે લિયે નિકલ ગયા । ઉસને નગર કે ચારોં ઓર ઘૂમના શુરૂ કર દિયા । કોઈસા ભી ઐસા સ્થાન નહી બચા કિ જહાં ઇસને ચકર ન લગાયે હોં । ક્યા મઠ, ક્યા પ્યાઉ, ક્યા વેશ્યાલય, ક્યા દારુપીઠા, ક્યા જુઆરિયોં કે સ્થાન, ક્યા ચત્વર-ચોરા, ક્યા શૂન્યશાલા, ક્યા ચતુષ્પથ, ક્યા ઉદ્યાન, ક્યા વન સબ મેં ખૂબ યહ ઘૂમા । લગાતાર ઘૂમતે ૨ ઇસકો છહ દિન હો ગયે પરન્તુ ચોર કા કહી ભી ઠીકાના નહી પડા । સાતવાઁ દિન જબ લગા તબ યહ

ઉભા થઇને ઉત્સાહ સાથે રાજાને હાથ જોડીને કહ્યુ, સ્વામિન્ ! આજ્ઞા મળે તો હુ ચોર પકડીને હાજર કરી દઉ રાજાએ કહ્યુ-ઘણી સારી વાત છે, પરતુ આમા શરત એ છે કે-સાત દિવસની અદર અદર ચોરો પકડાઇ જવા જોઇએ ત્યારે જ તમારી વીરતા છે તેમ ન થતા પ્રાણાન્તિક દડ તમારે ભોગવવો પડશે કહો આ શરત મજુર છે ? અગડદત્તે નિર્ભય રીતે એ શરતનો સ્વીકાર કર્યો અને એજ વખતે તે ચોરને પકડવા માટે ત્યાથી નિકળી પડયો તેણે નગરમા ચારે તરફ ફરવાનુ શરૂ કર્યુ કોઈ પણ એવુ સ્થાન ન રહ્યુ કે ત્યા એ ન ફર્યો હોય મઠ, પરબ, વેશ્યાલય, દારૂના પીઠા, જુગારીઓના અડ્ડાઓ, ચોરાઓ નિર્જન સ્થાનો, ચતુષ્પથ, ઉદ્યાન, જગલ દરેક સ્થળોએ તે ખૂબ રખડયો, આ રીતે રખડતા રખડતા છ દિવસ વિતી ગયા પરતુ ચોરનુ કોઈ ઠેકાણુ હાથ ન લાગ્યુ સાતમે દિવસે એ નગરની બહાર

भवतु, गलबन्धो भवतु, लक्ष्मीः सर्वथा गच्छतु स्वप्रतिज्ञापालने पुरुषाणा यद्भवति तद्भवतु । एवं चिन्तयन् स परितो विलोकयति ।

तस्मिन्नवसरे एक परिहितगैरिकवस्त्रो मुण्डितमस्तकस्त्रिदण्डधारी परिव्राजकस्तत्र समायातः । राजकुमारस्तं दृष्ट्वा चिन्तयति-अय चौरलक्षणसमन्वितोऽस्ति, तस्मादय चौर इति । एव चिन्तयन्त राजकुमारमगडदत्त परिव्राजकः पृच्छति-सत्पुरुष ! कुतः समायातोऽसि ? केन हेतुना चिन्तितोऽसि ? अगडदत्त आह—

नगर से बाहिर जाकर किसी एक स्थानपर वृक्षके नीचे बैठ गया, और विचारने लगा-चिंताकी कोई बात नहीं, भले मुझे प्राणांतक दंड भोगना पडे - गले में खुशी से फासी का बन्धन पड जाय, लक्ष्मी आवे या चली जावे, वीरों को अपनी प्रतिज्ञा पालन करने में जो कुछ होता हो वह सब मेरे साथ घटित हो जाय इसकी थोड़ी भी चिन्ता नही है, परन्तु चोर का पता लगाये बिना मैं चैन नहीं लूगा । इस प्रकार का विचार कर ही रहा था, कि इतने में एक जोगी इसके पास आया । जोगी अपने बनावटी वेषभूषामें था-गेरुआ वस्त्र पहिने था शिर मुंडित था हाथ में त्रिदन्ड ले रक्खा था । जोगी को देखते ही राजकुमार ने हर्ष का अनुभव किया और विचार ने लगा कि चोर का पता लग गया ठीक यही चोर है । चोर के जो लक्षण होते हैं वे इसमें मिलते हैं । इस तरह विचार की निद्रा मे मस्त हुए राजकुमार को जगाते हुए जोगी ने कहा सत्पुरुष ! कहा से आना हुआ है ?। किस कारण चिन्तित

નીકળી કોઇ એક સ્થાન ઉપર ઝાડની નીચે બેસી ગયો અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે, ચિંતાનુ કોઇ કારણ નથી, ભલે મારે પ્રાણાન્તદંડ ભોગવવો પડે, ગળામા ખુશીથી ફાસીનુ દોરડુ પડે, લક્ષ્મી આવે અથવા ચાલી જાય, વીરોને પોતાની પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરવામા જે કાંઇ સહન કરવુ પડે તે બધુ સહન કરવા હું તૈયાર છુ તેની લેશ માત્ર મને ચિન્તા નથી, પરતુ ચોરનો પત્તો લગાડયા વગર હુ જપીને બેસવાનો નથી આ પ્રકારનો વિચાર એ કરી રહ્યો હતો, એટલામા એક યોગી તેની પાસે આવ્યો યોગી પોતા ની બનાવટી વેશભૂષામા હતો ભગવા વસ્ત્ર પહેરેલા હતા, માથુ મુંડેલુ હતું, હાથમા ત્રિદંડ ધારણ કરેલો હતો, યોગીને જોતા જ રાજકુમારના દિલમા આનદની રેખા ઉત્પન્ન થઈ તેને ખાત્રી થઈ કે હવે ચોર મળી ગયો બરોબર આજ ચોર છે ચોરના જે લક્ષણ હોય છે તે સર્વ આનામા દેખાય છે આ પ્રકારની વિચાર નિદ્રામા પડેલા રાજકુમારને જગાડતા યોગીએ કહ્યુ કે—હે મહાનુભવ ! ક્યાથી આવો છો ? કયા કારણ ચિન્તાગ્રસ્ત દેખાવ છો ? યોગીની વાત

वाराणसीनगरात् समायातोऽस्मि, अतिदरिद्रोऽस्मि, अतः पृथिव्या भ्रमामि। परिव्राजकः माह—वत्स! खेद मा कुरु, अद्य तव दारिद्र्यं छिनद्मि, तवाभीष्टं ददामि। ततो दिवसं यावत् तौ तत्र स्थितौ।

रात्रावगडदत्तसहितश्चौरः कस्यचिदिभ्यस्य गृहे चौर्यवृत्त्या क्षात्रं दत्तवान् तत्र चौरस्तस्य गृहे प्रविष्टः, अगडदत्तस्तु बहिः स्थितः। परिव्राजकेन बहुद्रव्यसम्भृताः पेटिका गृहाद् बहिः कर्षिताः, ताः क्षात्रमुखेऽगडदत्तस्य समीपे मुक्त्वा स

हो रहे हो?। जोगी की बात सुनकर अगडदत्त राजकुमार ने कहा-महाराज! वाराणसी नगर से आ रहा हूं-अतिदरिद्र हूं आपत्ति का मारा इधर उधर फिर रहा हूं। सुनकर जोगी ने अगडदत्त से कहा वत्स! इससे चिन्ता करनेकी बात कौनसी है? तुम घबराओ नहीं। मैं तुम्हारे दारिद्र्य को समूलतः विनष्ट कर दूंगा, और जो तुम चाहोगे वही मैं दूंगा। इस प्रकार परस्पर बात करते हुए वे दोनों दिन भर उसी पेड के नीचे रहे। जब रात्रि का समय आया तब उस बनावटी जोगी ने अगडदत्त को साथ लिया और चोरी करने के लिये वहां से रवाना हुआ। नगर मे वह एक सेठ के मकान पर पहुँचा। वहां उसने भींत मे खातर किया, और अगडदत्त से कहा कि तुम बाहिर बैठ रहना, जाना नही, मैं चोरी का माल जो तुम को घर में से निकाल कर देता जाऊँ उसको एक तर्फ रखते जाना। अगडदत्त ने कहा ठीक ऐसा ही करूँगा। जोगी मकान मे घुसा-वहां से उसने धन से भरी हुई पेटिया उठाई और उस खातर मे से उनको बाहर रक्खी। अगडदत्त उनकी

સાભળી અગડદત્ત રાજકુમારે કહ્યુ—મહારાજ! વારાણુસી નગરીથી આવુ છુ અતિ દરિદ્ર છુ, આપત્તિથી ઘેરાઈને અહિ તહી ભટકી રહ્યો છુ એ સાભળીને યોગીએ કહ્યુ—વત્સ! એમા ચિન્તા કરવાની શી જરૂર છે? ગભરાવ નહી હું તમારા દારિદ્રયને મીટાવી દઈશ, અને તમે જે ચાહશો તે હુ તમને આપીશ આ પ્રકારે પરસ્પર વાતો કરતા કરતા આખો દિવસ બન્ને જણાએ તે ઝાડની નીચે ગાળ્યો રાત્રી પડતા તે યોગીના વેશમા રહેલા ચોરે અગડદત્તને સાથે લઈને તે નગરના શેઠના ઘરની ભીત કોચી અગડદત્તને બહાર ઉભો રાખી કહ્યું—હુ અદર જાઉ છુ ને તુ અહી રોકાજે કયાય જતો નહી ચોરીનો માલ ઘરમાથી કાઢીને હુ બાકોરામાથી તને આપુ તે એક તરફ રાખતો જજે અગડદત્તે એ પ્રમાણે કરવાનુ કબુલ્યુ એટલે તે યોગી મકાનની અદર ઘુસ્યો ઘરમાથી તેણે ધનથી ભરેલી પેટીઓ ઉઠાવા અને બાકોરામાથી બહાર કાઢવા માડી અગડદત્ત તેની રખેવાળી કરતો રહ્યો

परिव्राजकः स्वयमन्यत्र कुत्रचिद् गत्वा बहून् दरिद्रपुरुषान् समानीतवान्। तेषां शिरसि ताः पेटिका दत्त्वाऽगडदत्तेन सह स्वय नगराद् बहिर्गतः। परिव्राजकोऽगडदत्तमाह — भो! क्षणमात्र वने स्थित्वा निद्रासुखमनुभवामः। परिव्राजकेनैव मुक्ते सति सर्वेऽपि पुरुषास्तत्र सुप्ताः। कपटनिद्रया परिव्राजकोऽपि सुप्त। अगडदत्तोऽपि 'अस्य विश्वासो न कार्यः' यतः "घोरा मुहुत्ता अबल सरीर" इति विचार्य वृक्षमूलेऽगडदत्तः प्रसुप्तोऽस्तीति यथा प्रतिबोधो भवेत् तथा स्वकीयवस्त्रेण वृक्षमूल प्रच्छाद्य स्वय खड्गमादाय गच्छन्नरीत्या वृक्षस्यापरभागे स्थितः। ततोऽसौ

रखवारी करता रहा। इतने में वह जोगी वहा से निकलकर बाहर आया और अनेक दरिद्र पुरुषों को साथ में लेकर वहा वापिस आगया। उन पेटियों को उनके माथे पर रखवा कर अगडदत्त को साथ ले फिर वह वहा से अपने स्थान की ओर रवाना हो गया। स्थान इनका जगल में था अतः वह सब को लेकर वहां पहुँच गया। पहुँचकर उसने कहा-हे अगडदत्त! यहा कुछ देर तक अपन सब ठहर कर विश्राम करलें। इस प्रकार कह कर वह सो गया उसके सोते ही वे सब पुरुष भी सो गये। जोगी वास्तविक निद्रा में नही सोया था, किन्तु बनावटी निद्रा में ही वह सो रहा था। अगडदत्त चतुर था उसने विचार किया, अज्ञातकुलशील वाले का सहसा विश्वास नहीं करना चाहिये। क्यों कि "घोरा मुहुत्ता अबल सरीर" समय विकट है शरीर अबलहै इसलिये मनुष्य को हर समय सावधान रहना आवश्यक है, ऐसा सोचकर उसने एक वृक्ष की फैली हुई जड़ पर इस तरह से अपना वस्त्र ओढ़ा-दिया कि जिससे जगने पर जोगी को ऐसा ख्याल हो जावे कि "यह

ચોરી કરવાનુ કામ પતાવીને તે જોગી બહાર આવી થોડે દૂર જઈને કેટલાક દરિદ્રી માણસોને લઇ આવ્યો શેઠના ઘરમાથી ચોરેલી પેટીઓ તેમના માથા ઉપર મુકાવી અગડદત્તને સાથે લઈ તે ત્યાથી જગલમાના પોતાના સ્થાન તરફ પલાયન થયો ત્યા પહોચીને તેણે અગડદત્તને કહ્યુ–આપણે થોડો વખત અહી વિશ્રાતિ કરીએ આ પ્રમાણે કહીને તે સુઈ ગયો એના સુતા પછી તે સઘળા માણસો પણ સુઈ ગયા જોગી બરોબર ઊઘતો ન હતો પણ ઢોગ કરતો હતો અગડદત્ત ચતુર હતો તેણે વિચાર કર્યો કે,–અજ્ઞાતકુળશીલ વાળાનો વિશ્વાસ કરવો ન જોઈએ કેમ કે, "घोरा मुहुत्ता अबल सरीर" સમય વિકટ છે, શરીર અબળ છે" માટે મનુષ્યે હર સમય સાવધાન રહેવુ જરૂરી છે એવું સમજીને તેણે એક ઝાડની ફેલાયેલી ડાળ ઉપર પોતાનુ વસ્ત્ર એવી રીતે ઓઢાડી દીધુ કે, જેનાથી જોગી જાગે ત્યારે તેને એવો ખ્યાલ આવે કે,

परिव्राजक उत्थाय तान् सर्वान् खड्गेन हतवान्। ततोऽगडदत्तस्य समीपे समागत सुप्तोऽयमगडदत्त इति मत्वा वस्त्राच्छादितवृक्षमूलोपरि खड्गप्रहारं कृत्वा वदति-हतो हतो मया हतः। अत्रान्तरे-अगडदत्तोऽहं जीवितोऽस्मि जीवितोऽस्मीति वदन अगडदत्तः खड्गेन तस्य जघाद्वय चिच्छेद। जङ्घाद्वये छिन्ने सति स तत्रैव पति-तस्तं राजकुमारमगडदत्त प्राह-वत्स! अहमस्मि भुजगनामश्चौरः, ममात्र श्मशाने पश्चिमदिशि पातालगृहमस्ति, तत्र मम भगिनी वीरमतीनाम्नी कुमारिकाऽस्ति।

अगडदत्त ही यहा सो रहा है" और स्वय हाथ में तलवार लेकर वृक्ष के अपर भाग की ओट में जाकर छिप गया। जब सब अच्छी तरह सो गये और घोर निद्रा लेने लगे तो वह योगी उठा और उठकर उसने एक ही सास में तलवार से सोये हुए सब के शिर काट दिये। पश्चात् अगडदत्त को मारने के लिये वह यहा आया जहां वृक्ष की जड़ कपडे से ढकी हुई थी। जोगी ने "यही अगडदत्त सो रहा है" इस ध्यान से उस वृक्ष की जड पर तलवार का घाव किया, और कहने लगा कि मैंने अगडदत्त को मार दिया, मार दिया, मार दिया। इतने में ही अगडदत्त प्रकट होकर कहने लगा कि नहीं नहीं अगडदत्त जीवित है जीवित है जीवित है। ऐसा कहने के साथ ही अगडदत्त ने अपनी तलवार ऐसी युक्ति से फेंकी जिससे उसके दोनों पैर कट गये। दोनों पैर के कट जाने से वह जोगी वही पर गिर पड़ा। गिरने के साथ ही उसने राजकुमार अगडदत्त से कहा-वत्स! मै भुजग नाम का चोर हू,

---

અગડદત્ત જ અહી સુઈ રહ્યો છે, અને પોતે હાથમા તલવાર લઈને એ ઝાડની પાછળના ભાગમા જઈ છુપાઈ ગયેા. જ્યારે બીજા મજુરેા ઘેાર નીદ્રામા પડયા હતા ત્યારે તે જોગી ઉઠયેા અને ઉઠીને એકી શ્વાસે તેણે તલવારથી સુતેલા બધાના માથા કાપી નાખ્યા પછી અગડદત્તને મારવા માટે તે જ્યા વૃક્ષની ડાળ કપડાથી ઢાકેલ હતી ત્યા આવ્યેા. યેાગીએ "અહિ અગડદત્ત સુઇ રહ્યો છે" એમ માનીને તે વૃક્ષની ડાળ ઉપર તલવારનેા ઘા કર્યો અને કહેવા લાગ્યેા કે, મે અગડદત્તને મારી નાખ્યેા, મારી નાખ્યેા મારી નાખ્યેા એટલામા અગડદત્તે પ્રત્યક્ષ બડા થઈને કહ્યુ કે, નહી અગડદત્ત જીવે છે, જીવે છે, જીવે છે આમ કહીને અગડદત્તે પેાતાની તલવાર એવી યુક્તિ પૂર્વક તે જોગીની ઉપર ફેકી કે જેનાથી જોગીના બન્ને પગ કપાઇ ગયા બન્ને પગ કપાઈ જતા તે જોગી ત્યા જ પડી ગયેા. પડતાની સાથે જ તેણે રાજકુમાર અગડદત્તને કહ્યુ, વત્સ! હુ

त्वमस्य वटवृक्षस्य मूले तस्या नाम गृहीत्वा शब्द कुरु । सा यथा भूमिगृहद्वारमुद्घाटयिष्यति, त्वा च स्वस्वामिन करिष्यति, तद्विश्वासार्थं मम खड्ग गृहाण । इत्युक्तेऽगडदत्तस्तस्य खड्ग गृहीतवान् । स चौरस्तु तत्रैव मृतः ।

अगडदत्तकुमारश्चौरोक्तस्थानमागत्य वीरमतीमाह्वयति । सा तत्रागत्य द्वारमुद्घाटितवती । अगडदत्तकुमार स्वगृहे समानीय सादर पर्यङ्के उपवेशयति, स्वभ्रातृवृत्त च पप्रच्छ । स चागडदत्तकुमारस्तद्वृत्त यथावस्थित कथयित्वा विश्वासार्थंतस्खड्ग दर्शयामास । सा च "त्वदर्थं चन्दनादिकमानयामि" इत्युक्त्वा प्रासादोपरि गता ।

मेरा यह श्मशान में पश्चिम दिशा की तरफ पातालगृह है । वहा मेरी एक बहिन रहती है जो अभीतक अविवाहित है । उसका नाम वीरमती है । तुम इस वटवृक्ष के मूल पर खडे होकर उसको उसका नाम लेकर आवाज देना । अपना नाम सुनते ही वह दरवाजा खोल देगी और तुम को भीतर ले जावेगी । वह वहा तुम को अपना पति बना लेगी । उसका तुम पर विश्वास हो जाय, इस निमित्त तुम मेरी यह तलवार ले लो । जब योगी ने ऐसा कहा-तो अगडदत्त ने उसी समय उसकी तलवार उससे ले ली । चोर वहीं पर मर गया ।

जैसा चोर ने पहिले अगडदत्त से कहा था उसी के अनुसार अगडदत्त कुमार पश्चिम दिशा में उस वटवृक्ष के मूल के पास आया और " वीरमती वीरमती " नाम लेकर पुकार ने लगा । वीरमती ने अपना नाम सुनकर शीघ्र ही पातालगृह का दरवाजा खोल दिया, और वह अगडदत्त को भीतर ले गई । भीतर ले जाकर उसने अगडदत्त को एक सुन्दर सेज पर बैठा दिया और अपने भाई का वृत्तान्त पूछने लगी । उस अगडदत्तकुमार ने उसके भाई चोर का सब वृत्तान्त यथार्थ सुना-

---

નામનો ચોર છુ અહી સ્મશાનમા પશ્ચિમ દિશા તરફ પાતાળ ગૃહ છે ત્યા વીરમતી નામે મારી એક બહેન રહે છે જે હજુ સુધી અવિવાહિત છે તમે આ વડના મૂળ ઉપર ઉભા રહીને તેને તેનુ નામ લઈ બોલાવજો પોતાનુ નામ સાભળતા જ તે દરવાજો બોલશે અને તમારો આદરસત્કાર કરી તમોને પરણશે

મરતા સમયે ચોરે કહ્યા પ્રમાણે અગડદત્ત કુમાર તે વડવૃક્ષના મૂળની પાસે ગયો અને વીરમતીને સાદ પાડવા લાગ્યો વીરમતીએ પોતાનુ નામ સાભળીને તુરત જ પાતાળગૃહનો દરવાજો ખોલ્યો અને અગડદત્તને તે અદર લઈ ગઈ અદર લઇ જઈને તેણે અગડદત્તને એક સુદર શય્યા – પલગ ઉપર બેસાડયો અને પછી પોતાના ભાઈનુ વૃત્તાત પૂછવા લાગી અગડદત્તે તેના ભાઇનુ સઘળુ વૃત્તાત કહી સભળાવ્યુ અને તેણે આપેલી તલવાર તેને વિશ્વાસ

तदाऽगडदत्तेन चिन्तितम्—" एतस्याश्चौरभगिन्या विश्वासो न कार्यः " यतः-"घोरा मुहुत्ता अबल सरीर" इति विचिन्त्य स शय्या मुक्त्वा भित्तिसमीपे दीपस्याधस्तले स्थितः। सा गृहस्योपरिभूमिका गता यन्त्रप्रयोगेण शय्योपरि शिला मुमोच। तया शय्या चूर्णिता नष्टा च, ततो "मया भ्रातृघातको हत." इति वदन्ती तत्र समागता वामगडदत्तः केशेषु साक्रोश धृत्वा ' जीवितोऽस्मि, स्त्रीत्वात् त्वा न हन्मि ' इत्युक्तवान्। ततः प्रभाते स राज्ञः समीपे चौरस्य छिन्न

कर उस के विश्वास के लिये उस चोर की दी हुई तलवार को उसको दिखला दी। "मैं आपके लिये चदनादिक ले आऊँ तबतक आप यहीं पर बैठे रहियेगा" ऐसा कह कर वह वहा से उठ गई।

उसके जाते ही अगडदत्त ने विचार किया कि इस चोरभगिनी का मुझे विश्वास नही करना चाहिये, क्यों कि "घोरा मुहुत्ता अबल सरीर" ऐसा विचार करके उसने वह शय्या छोड दी। और वहां से उठकर वह भित्ति के सहारे दीपक के नीचे आकर खडा हो गया। वीरमती ने गृह के ऊपर की छत पर जाकर यत्र की सहायता से शय्या के ऊपर एक बड़ी भारी शिला पटक दी। उसके गिरते ही वह सेज इकदम चूर चूर हो गई। वीरमती बोली कि-"मैं ने अपने भाई के घातक को मार डाला"। यह सुनकर अगडदत्त को बहुत अधिक रोष आ गया। उसके नीचे आते ही अगडदत्त ने उसकी चोटी पकडकर कहा हे पापिनि! मै तो नहीं मरा हू जीवित हू पर तू यदि स्त्री न होती तो अवश्य आज मर जाती। ऐसा कह कर वह प्रात.काल होते ही वहा

એસે એ માટે બતાવી "હુ આપને માટે ચદનાદિક લઈ આવુ ત્યા સુધી આપ અહી બેસો" એવુ કહીને તે ત્યાથી ઉભી થઇ

તેના ગયા પછી અગડદત્તે વિચાર કર્યો કે, આ ચોરની બહેનનો મારે એકદમ વિશ્વાસ ન કરવો જોઈએ કેમકે, "घोरा मुहुत्ता अबल सरीर" એવો વિચાર કરીને તેણે તે શય્યા છોડી દીધી અને ત્યાથી ઉઠીને તે ભીતના આધારે દીવાની નીચે જઈને ઉભો રહ્યો વીરમતીએ ઘરની ઉપરની છત ઉપર જઈને યત્રની સહાયતાથી શય્યાની ઉપર એક મોટી ભારે શીલા નાખી શીલા પડવાથી તે શય્યાના ચૂરેચૂરા થઈ ગયા વીરમતી બોલીકે, "મે મારા ભાઈના ઘાત કરનારને મારી નાખ્યો" આ સાભળીને અગડદત્તને ખૂબ જ ક્રોધ ચડયો વીરમતી નીચે આવતાની સાથે જ તેનો ચોટલો પકડીને અગડદત્તે કહ્યું-હે પાપણી! હુ તો મર્યો નથી જીવતો છુ પણ તુ જો સ્ત્રી ન હોત તો આજે હુ તારા ટુકડા કરી નાખત એવુ કહીને પ્રાત કાળ થતા વીરમતીને પકડી "

मस्तक तस्य भगिनीं च नीत्वाऽष्टमे दिवसे राजसभाया राज्ञोऽग्रे गन्तु प्रस्थितः। राजा च तदा रोषाविष्ट. "अद्यागडदत्त हनिष्यामि" इति चिन्तयन् सिंहासने स्थित आसीत्। तदवसरे हस्तस्थितचौरमस्तकमगडदत्तमायान्त दृष्ट्वा राजा हृष्टो जातः। अगडदत्तश्च सर्वं वृत्त कथयति स्म। राना तस्माद् भूमिगृहात् समस्त वित्तमानाय लोकेभ्यो दत्तम्। भूपेन सा चौरभगिनी जीवन्ती मोचिता।

अथागडदत्तकुमारस्य चरितविलोकनेन चमत्कृतः स राजा तस्मै कमलसेनाख्या स्वपुत्रीं ददौ। तस्मिन्नवसरे स राजा तस्मै शत गजेन्द्रान्, सहस्र ग्रामान्, अयुत-

---

से वीरमती को पकड़ कर और उसके भाई के मस्तक को काट कर साथ में ले राजा के पास आने के लिये रवाना हुआ। राजा उस समय क्रुद्ध होकर सिंहासन पर बैठा था, और विचार कर रहा था कि–'आज आठवाँ दिन है अत. अगडदत्त को आज मरवा दूगा' इतने में हाथ में चोर का मस्तक लिये हुए अगडदत्त को आते हुए देखा तो राजा हर्षित हुवा। उस समय अगडदत्तने राजा को समस्त वृत्तान्त यथावत् सुना-दिया। वृत्तान्त सुनकर राजाने उस भूमिगृह से समस्त द्रव्य को मग-वाकर जो जिसका था वह सब लोकों को दे दिया। एवं वीरमती को जीती हुई ही छोड दिया।

अगडदत्त के वीरताभरे इस कार्य को देखकर राजा को बडा आश्चर्य हुआ। प्रसन्न होकर राजा ने कमलसेना नाम की अपनी पुत्री के साथ इसका पाणिग्रहण करवा दिया। अगडदत्त राजा का जमाई बन गया। राजा ने दहेज मे अगडदत्त के लिये सौ हाथी, एक हजार ग्राम

ભાઇ ચોરનુ મસ્તક કાપી લઈ ને તે રાજા સમક્ષ હાજર થયો આ બાજુ એ સમયે રાજા ક્રોધના આવેગમા સિંહાસન ઉપર બેઠેલ હતો અને વિચાર કરી રહ્યો હતો કે, "આજે આઠમો દિવસ છે માટે અગડદત્તને આજે પ્રાણાન્ત દડ આપીશ" આટલામા ચોરનુ માથુ હાથમા લઈ ને અગડદત્તને આવતો જોઈ ને રાજા ખૂબ હર્ષિત થયો અગડદત્તે રાજાને સઘળી બીના કહી સભળાવી વૃત્તાત સાભળીને રાજાએ તે ભૂમિગૃહમાથી સઘળુ દ્રવ્ય મગાવીને જે જેનુ હતું તે દ્રવ્ય સઘળા લોકોને આપી દીધુ અને વીરમતીને છવતી છોડી દીધી અગડદત્તના વીરતા ભરેલા આ કાર્યને જોઈ ને રાજાને ખૂબજ આશ્ચર્ય થયુ અને પ્રસન્ન થઇને રાજાએ કમળસેના નામની પોતાની પુત્રી તેની સાથે પરણાવી અગડદત્ત રાજાનો જમાઈ બન્યો, રાજાએ દહેજમા સો હાથી, એક હજાર ગામ, દસ હજાર ઘોડા, એકલાખ સૈનિકો આપ્યા, સાથેસાથ સાત માળનો

मश्वान्, लक्ष पदातीन् दत्तवान्। राज्ञा दत्ते सप्तभूमिके प्रासादे राजसमानितस्तत्पुर वासिभिः समादृतश्चागडदत्तः सुखेन तिष्ठति।

अन्यदा स्वप्रासादे स्थितस्यागडदत्तस्य समीपे श्रेष्ठिपुत्र्या मदनमञ्जर्या प्रेषिता काचिन्नारी समायाता। तयोक्तम्-त्वा विना मदनमञ्जरी कृच्छ्रेण प्राणान् धारयति। अगडदत्त आह-यदाऽहं शखपुर गमिष्यामि, तदाऽहं तां गृहीत्वा गमिष्यामि, अतः स्वल्प समय प्रतीक्ष्यताम्। ततस्तद्वचन श्रुत्वा सा नारी गता।

अयुत-दस १० हजार घोडे और एक लाख पदाती (पैदल सिपाही) दिये। फिर सात खड का एक सुन्दर महल भी दिया। अगडदत्त कुमार उसमें अपनी पत्नी कमलसेना के साथ रहने लगा। राजा समय २ पर इसका खूब सन्मान करने लगा। नगरवासियों ने भी हर-तरह से इसके आदर सत्कार करने मे कमी नहीं रक्खी। इस तरह राजा और प्रजाजन से निरन्तर सत्कार पाता हुआ अगडदत्तकुमार वहीं पर सुखपूर्वक अपने समय को व्यतीत करने लगा।

कुछ दिनों के बाद अपने महल में आनदपूर्वक समय को व्यतीत करनेवाला अगडदत्त के पास उस सेठ की पुत्री मदनमजरी ने अपनी एक दासी भेजी, वह आकर कहने लगी-मुझे आपके पास मदनमजरी ने भेजी है, और यह कहलवाया है कि मै आपके विना बडी कठिनता से अभीतक प्राणो को रख रही हू। दासी की बात सुनकर अगडदत्त कुमार ने प्रत्युत्तर में उसको कहलवाया कि तुम जाकर मदनमजरी से कहना कि मै जिस समय शखपुर जाऊँगा उस समय साथ लेता

એક મહેલ પણ આપ્યો અગડદત્ત કુમાર ત્યા પોતાની પત્ની કમળસેના સાથે રહેવા લાગ્યો રાજા સમય સમય ઉપર તેનુ સન્માન કરવા લાગ્યો નગરવાસીઓ પણ અગડદત્ત કુમારનો દરેક પ્રસગે આદરસત્કાર કરવામા કાઇ કમી નહોતા રાખતા આ રીતે રાજા અને પ્રજાજનોથી સત્કાર પામીને તે સુખપૂર્વક ત્યા સમય વ્યતિત કરવા લાગ્યો

આ પ્રમાણે અગડદત્ત આનદપૂર્વક પોતાના મહેલમા દિવસો વ્યતિત કરતો હતો એક દિવસ તેની પાસે શેઠની એક દાસી મદનમજરીનો સદેશો લઇને આવી અને કહેવા લાગી કે, મને આપની પાસે મદનમજરીએ મોકલી છે તે આપને ખૂબ યાદ કરે છે અને આપના વિરહથી ઘણી જ દુખી છે, આપની આશાએ જીવન ટકાવી રહી છે દાસીની વાત સાભળીને અગડદત્ત કુમારે કહ્યુ કે, હે દાસી! તમે જઈને મદનમજરીને કહો-હુ જ્યારે અહીથી શખપુર જઈશ ત્યારે તેને સાથે લેતો જઇશ આજદિન સુધી તમે

अथान्यदाऽगडदत्तमाह्वयितु पित्रा प्रेषितौ पितुः सेवकावुभौ गजारूढौ तत्र समागतौ । तौ दृष्ट्वाऽगडदत्तः पित्रो कुशल पृच्छति, तावाहतुः-तव पित्रोः कुशल वर्तते, किंतु त्वद्विरहाकुलौ त्वन्मातापितरौ स्त' । अगडदत्तस्तद्वचन श्रुत्वा भृशमुत्कठितो जातः । ततोऽगडदत्तः स्वश्वशुरस्य भुवनपालनृपस्य समीप गत्वा वदति-

चलूगा, अतः जैसे इतने दिनों तक प्राणों को सुरक्षित रखा है, वैसे ही कुछ दिनों तक और सुरक्षित रक्खो, वहा चलने में अब अधिक दिनों की देर नहीं है । दासी ने इस प्रकार अगडदत्तकुमार का सदेश जाकर मदनमजरी को सुना दिया । अगडदत्तकुमार का सदेश पाकर मदनमजरी को अपार हर्ष हुआ ।

एक समय की बात है कि अगडदत्त कुमार को बुलाने के लिये उसके पिता के द्वारा भेजे हुए दो सेवक हाथी पर आरूढ होकर वहां आये । अगडदत्तकुमार ने उनसे अपने माता पिता की कुशलता के समाचार पूछने के साथ २ यह भी पूछा कि कहो यहा पर तुम्हारा आना कैसे हुआ । उन्हों ने कहा आप के घर पर सब प्रकार से कुशलता है, परन्तु आपके माता पिता को आपके विरह की वेदना अत्यत सतारही है इसलिये हम आप को लेने के वास्ते आये हैं । इस समाचार को सुनकर अगडदत्तकुमार के चित्त में बड़ा ही उद्वेग जागृत हुआ, और इतनी अधिक उत्कठा बढी की माता पिता के कब दर्शन होंगे । उत्कठित बना हुआ अगडदत्तकुमार उसी समय अपने श्वशुर भुवनपाल

દિવસો વ્યતિત કર્યા તે રીતે થોડા વધુ દિવસ શાતિ રાખજો સૌ સારા વાના થશે ત્યા જવામા હવે ઝાઝા દિવસની વાર નથી દાસીએ ઘેર આવી અગડદત્તનો સદેશો મદનમજરીને સભળાવ્યો પોતાની આશા નજીકના ભવિષ્યમા ફળશે જાણી મદનમજરી હર્ષથી રોમાચ અનુભવવા લાગી

આમ દિવસો વીતતા એક દિવસ હાથી ઉપર બેસીને બે અનુચરો અગડદત્ત પાસે આવ્યા અને તેમના પિતા તરફથી મોકલેલો સદેશો કહ્યો માતા પિતાના કુશળવર્તમાન પૂછ્યાબાદ અગડદત્તે તે અનુચરોના આવવાનુ પ્રયોજન પૂછ્યુ આવનાર સેવકોએ કહ્યુ કે, આપના માતા પિતા સર્વે કુશળ છે પરતુ આપના વિરહની વેદના તેમને સતાવી રહી છે આથી અમે આપને લેવા માટે આવ્યા છીએ આ સમાચાર સાભળીને અગડદત્તના ચિત્તમા ઘણો ઉદ્વેગ થયો અને માતા પિતાના દર્શન કરવા તેનુ ચિત્ત અધીરૂ બન્યું ઉત્કઠાના આવેશમા અગડદત્તકુમાર તેજ વખતે પોતાના સાસરા ભુવનપાળ

श्वान्, लक्ष पदातीन् दत्तवान्। राज्ञा दत्ते सप्तभूमिके प्रासादे राजसमानितस्तत्पुर वासिभिः समादृतश्चागडदत्तः सुखेन तिष्ठति।

अन्यदा स्वप्रासादे स्थितस्यागडदत्तस्य समीपे श्रेष्ठिपुत्र्या मदनमञ्जर्या प्रेषिता काचिन्नारी समायाता। तयोक्तम्-त्वया विना मदनमञ्जरी कृच्छ्रेण प्राणान् धारयति। अगडदत्त आह-यदाऽहं शखपुरं गमिष्यामि, तदाऽहं तां गृहीत्वा गमिष्यामि, अतः स्वल्पं समयं प्रतीक्ष्यताम्। ततस्तद्वचनं श्रुत्वा सा नारी गता।

अयुत-दस १० हजार घोडे और एक लाख पदाती (पैदल सिपाही) दिये। फिर सात खड का एक सुन्दर महल भी दिया। अगडदत्त कुमार उसमें अपनी पत्नी कमलसेना के साथ रहने लगा। राजा समय २ पर इसका खूब सन्मान करने लगा। नगरवासियों ने भी हर-तरह से इसके आदर सत्कार करने मे कमी नहीं रक्खी। इस तरह राजा और प्रजाजन से निरन्तर सत्कार पाता हुआ अगडदत्तकुमार वहीं पर सुखपूर्वक अपने समय को व्यतीत करने लगा।

कुछ दिनों के बाद अपने महल में आनदपूर्वक समय को व्यतीत करनेवाला अगडदत्त के पास उस सेठ की पुत्री मदनमजरी ने अपनी एक दासी भेजी, वह आकर कहने लगी-मुझे आपके पास मदनमजरी ने भेजी है, और यह कहलवाया है कि मै आपके विना बडी कठिनता से अभीतक प्राणों को रख रही हू। दासी की बात सुनकर अगडदत्त-कुमार ने प्रत्युत्तर में उसको कहलवाया कि तुम जाकर मदनमजरी से कहना कि मै जिस समय शखपुर जाऊँगा उस समय साथ लेता

એક મહેલ પણ આપ્યો. અગડદત્ત કુમાર ત્યા પોતાની પત્ની કમળસેના સાથે રહેવા લાગ્યો. રાજા સમય સમય ઉપર તેનુ સન્માન કરવા લાગ્યો. નગરવાસીઓ પણ અગડદત્ત કુમારનો દરેક પ્રસગે આદરસત્કાર કરવામા કાઇ કમી નહોતા રાખતા. આ રીતે રાજા અને પ્રજાજનોથી સત્કાર પામીને તે સુખપૂર્વક ત્યા સમય વ્યતિત કરવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે અગડદત્ત આનદપૂર્વક પોતાના મહેલમા દિવસો વ્યતિત કરતો હતો. એક દિવસ તેની પાસે શેઠની એક દાસી મદનમજરીનો સદેશો લઇને આવી અને કહેવા લાગી કે, મને આપની પાસે મદનમજરીએ મોકલી છે તે આપને ખૂબ યાદ કરે છે અને આપના વિરહથી ઘણી જ દુખી છે, આપની આશાએ જીવન ટકાવી રહી છે દાસીની વાત સાભળીને અગડદત્ત કુમારે કહ્યુ કે, હે દાસી! તમે જઈને મદનમજરીને કહો-હુ જ્યારે અહીથી શખપુર જઈશ ત્યારે તેને સાથે લેતો જઇશ આજદિન સુધી તમે જે રીતે

अथान्यदाऽगडदत्तमाह्वयितु पित्रा प्रेषितौ पितुः सेवकावुभौ गजारूढौ तत्र समागतौ। तौ दृष्ट्वाऽगडदत्तः पित्रो कुशल पृच्छति, तावाहतुः-तव पित्रोः कुशल वर्तते, किन्तु त्वद्विरहाकुलौ त्वन्मातापितरौ स्तः। अगडदत्तस्तद्वचन श्रुत्वा भृशमुत्कठितो जातः। ततोऽगडदत्तः स्वश्वशुरस्य भुवनपालनृपस्य समीप गत्वा वदति-

चलूगा, अतः जैसे इतने दिनों तक प्राणों को सुरक्षित रखा है, वैसे ही कुछ दिनों तक और सुरक्षित रक्खो, वहा चलने में अब अधिक दिनों की देर नहीं है। दासी ने इस प्रकार अगडदत्तकुमार का सदेश जाकर मदनमजरी को सुना दिया। अगडदत्तकुमार का सदेश पाकर मदनमजरी को अपार हर्ष हुआ।

एक समय की बात है कि अगडदत्त कुमार को बुलाने के लिये उसके पिता के द्वारा भेजे हुए दो सेवक हाथी पर आरूढ होकर वहां आये। अगडदत्तकुमार ने उनसे अपने माता पिता की कुशलता के समाचार पूछने के साथ २ यह भी पूछा कि कहो यहां पर तुम्हारा आना कैसे हुआ। उन्हों ने कहा आप के घर पर सब प्रकार से कुशलता है, परन्तु आपके माता पिता को आपके विरह की वेदना अत्यत सतारही है इसलिये हम आप को लेने के वास्ते आये हैं। इस समाचार को सुनकर अगडदत्तकुमार के चित्त में बड़ा ही उद्वेग जागृत हुआ, और इतनी अधिक उत्कठा बढी की माता पिता के कब दर्शन होंगे। उत्कठित बना हुआ अगडदत्तकुमार उसी समय अपने श्वशुर भुवनपाल

દિવસો વ્યતિત કર્યા તે રીતે થોડા વધુ દિવસ શાંતિ રાખજો સૌ સારા વાના થશે ત્યા જવામા હવે ઝાઝા દિવસની વાર નથી દાસીએ ઘેર આવી અગડદત્તનો સદેશો મદનમજરીને સભળાવ્યો પોતાની આશા નજીકના ભવિષ્યમા ફળશે જાણી મદનમજરી હર્ષથી રોમાચ અનુભવવા લાગી

આમ દિવસો વીતતા એક દિવસ હાથી ઉપર બેસીને બે અનુચરો અગડદત્ત પાસે આવ્યા અને તેમના પિતા તરફથી મોકલેલો સદેશો કહ્યો માતા પિતાના કુશળવર્તમાન પૂછ્યાબાદ અગડદત્તે તે અનુચરોના આવવાનુ પ્રયોજન પુછ્યુ આવનાર સેવકોએ કહ્યુ કે, આપના માતા પિતા સર્વે કુશળ છે પરતુ આપના વિરહની વેદના તેમને સતાવી રહી છે આથી અમે આપને લેવા માટે આવ્યા છીએ આ સમાચાર સાભળીને અગડદત્તના ચિત્તમા ઘણો ઉદ્વેગ થયો અને માતા પિતાના દર્શન કરવા તેનુ ચિત્ત અધીરૂ બન્યું [illegible] અગડદત્તકુમાર તેજ વખતે પોતાના સાસરા ભુવનપાળ

ऽभौ मत्पितुः सेवकौ मामाह्वयितुमत्रायातौ, अतस्तत्र गन्तुमिच्छामि, राजा माह-त्वया पुनरिहागन्तव्य त्वद्दर्शनेन वय सुखिनो भवामः, इत्युक्त्वा स राजा तस्मै वस्त्राभरणादिक दत्त्वा तेन सह सपरिच्छदां स्वपुत्रीं प्राहिणोत् ।

ततो नगर्या बहिः सकलसैनिक निवेश्य नगरीमध्ये स्वयमेकस्मिन् रथे स्थित्वा ता दूतिका प्रति स्वसेवकमेक प्रेषितवान्, सा दूतिका मदनमञ्जरीसमीपं गत्वा वदति-अगडदत्तकुमारः सेना बहिः मस्थाप्यैकेन रथेन त्वदर्थं तिष्ठति । दूत्या वचन

राजा के पास पहुँचकर कहने लगा कि-दो सेवक मेरे पिता द्वारा भेजे हुए यहा मुझे बुलाने को आये हुए है, इसलिये मै अब घर पर जाना चाहता हू । अगडदत्तकुमार की बात सुनकर राजा ने कहा-आप खुशी से जाइए परन्तु पुनः यहा आनेका आप से आग्रह है, क्यों कि आपके देखने से हम सब को बड़ा आनन्द होता है । राजा की आज्ञा पाकर अगडदत्त चलने की तैयारी करने लगा । राजा ने इसके साथ अपनी पुत्री को भी भेज दिया और अगडदत्त को खूब वस्त्र आभरण आदि से सत्कार कर विदा किया ।

अगडदत्त नगर से ज्यों ही बाहिर हुआ कि उसको मदनमजरी को साथ मे ले चलने की बात याद आगई। उसने शीघ्र ही सकल सैनिकों को वही पर खडा कर के और स्वय एक रथ पर बैठ नगर मे पहुँच कर एक अपने सेवक को मदनमजरी की दूती के पास भेज दिया । दूती मदनमजरी के पास जाकर कहने लगी कि भाईजी अगडदत्तकुमार शखपुर के लिये प्रस्थित हो रहे हैं । सकल सेना को नगर से बाहिर

રાજા પાસે જઈને કહેવા લાગ્યો કે, મારા પિતાનો સદેશો લઇને બે અનુચરો મને બોલાવવા અહી આવેલ છે આથી હુ મારે ઘેર જવા ઇચ્છુ છુ— અગડદત્તની વાત સાભળીને રાજાએ કહ્યુ—આપ ખુશીથી જાવ પરતુ ફરીથી કોઇવાર અહી આવવાનો આપને હુ આગ્રહ કરૂ છુ કેમ કે, આપની હાજરીથી અમને બધાને ઘણોજ આનદ થાય છે રાજાની આજ્ઞા મળતા અગડદત્ત જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો રાજાએ તેની સાથે પોતાની પુત્રીને પણ મોકલી અને અગડદત્ત કુમારને ઘણા વસ્ત્ર, આભૂષણો આપી વિદાય આપી

અગડદત્તે જ્યારે નગર છોડયુ ત્યારે તેને મદનમજરીને સાથે લેવાની વાત યાદ આવી તેણે એ વખતે સઘળા સૈનિકોને ત્યા જ ખડા રહેવાનો હુકમ આપી, પોતે એક રથમા બેસીને નગરમા પહોચી ગયો અને પોતાના એક સેવકને મદનમજરીની દાસી પાસે મોકલ્યો દાસીએ સેવકની વાત સાભળીને મદનમજરી પાસે જઈને કહ્યુ—બાઇ સાહેબ ! અગડદત્તકુમાર શ

श्रुत्वा मदनमञ्जरी सखीसहिता हर्षेण राजकुमारस्यागडदत्तस्य समीपे समागता। अगडदत्तस्ता रथे समरोप्य हयान् प्रेर्य निर्यातो नगर्या बहिः स्वसैनिकैर्मिलितः।

अथागडदत्तस्ताभ्या प्रियाभ्या सह सैन्यसयुतः पथि गच्छन् क्वचिदटव्या बहून् भिल्लान् समुखमागच्छतो ददर्श। तदा तैः सहागटदत्तसैन्यस्य युद्ध प्रवृत्तम्। तत्रागडदत्तस्य सन्य प्रबलैर्भिल्लैः पराजितम्। राजपुरुषाः कमलसेनया सहान्येन मार्गेण शखपुर प्रस्थिताः। ततोऽगडदत्तो मदनमञ्जरीसहितस्तदा रथे स्थितो भिल्लैः

स्थापित कर एक रथ लेकर तुम्हें बुलाने आये हुए हैं। ज्यों ही दूती के इस प्रकार के वचनों को मदनमजरी ने सुना तो वह बडी हर्षित हुई, और शीघ्र ही अपनी सखी को साथ लेकर वह कुमार अगडत्त के पास आ गई। अगड़दत्त ने उसको रथ मे बैठा कर घोडो को हाक दिया और आकर नगर के बाहर ठहरे हुए अपने सैनिकों मे मिल गया।

रथ आनदपूर्वक तीव्र गति से चलने लगा। सैनिक लोग भी आगे पीछे चल रहे थे। चलते २ रथ एक अटवी मार्ग मे आ पहुँचा। वहाँ पर अगड़दत्त ने बहुत से भीलों को साम्हने आते हुए देखा। अगड़दत्त के सैनिको का और इन भीलों का परस्पर मे युद्ध होने लगा। भीलों ने अगडदत्त के सैनिकों को बडी बुरी तरह से परास्त कर दिया। परास्त होकर वे राजपुरुष राजकन्या कमलसेना को लिये हुए अन्य मार्ग से शखपुर के लिये चल दिये। जब अगडदत्त ने यह देखा तो वह स्वय उनसे युद्ध करने के लिये सन्नद्ध हो गया। मदनमजरीसहित रथ में

સઘળી સેનાને નગરનો બહાર ઉભી રાખી એક રથ લઇને તમને બોલા વવા માટે બાસ આવ્યા છે દાસીની આ વાત સાભળી મદનમજરી ખૂબ આનન્દ પામી અને ક્ષણ પણ ન વિતાવતા તરત જ પોતાની એક સખીને સાથે લઇને તે કુમાર અગડદત્ત પાસે આવી પહોચી અગડદત્તે તેને રથમા બેસાડીને રથ દોડાવ્યો અને જ્યા પોતાની સેના ખડી હતી ત્યા સૌ આવી ગયા

રથ આનદ પૂર્વક તીવ્ર ગતીથી ચાલી રહ્યો હતો સૈનિકો પણ આગળ પાછળ ચાલી રહ્યા હતા ચાલતા ચાલતા તેઓ એક જગલના માર્ગમા આવી પહોચ્યા ત્યા અગડદત્તે સામેથી ઘણા ભીલોને આવતા જોયા ભીલોએ આવીને અગડદત્તના સૈનિકો ઉપર હલ્લો કર્યો પરસ્પર યુદ્ધ જામ્યુ ભીલોએ અગડદત્તના સૈનિકોને ખૂબજ બૂરી રીતે હરાવ્યા ભાગી છુટેલા તે રાજ-પુરૂષ કમળસેનાને લઈને બીજા રસ્તે થઈને શખપુર જવા રવાના થયા જ્યારે રથમા બેઠેલા અગડદત્તકુમારે પોતાના સૈનિકોની આ હાલત જોઇ [illegible] ક્રોધ ચઢયો અને જાતે જ આગળ આવી તે ભીલોની

सह युध्यमानस्तद्भिल्लबल सर्वं शरैरुपद्रावयति। ततो भिल्लपतिः स्वसैन्यं नष्ट दृष्ट्वा क्रोधावेशेन निष्ठुर वचो ब्रुवन् युद्धार्थं राजकुमारस्यागडदत्तस्य समुखे समायातः। तयोर्युद्ध पवृत्तम्, परस्परमुक्तशरघर्षणसमुत्थितवह्निभिरनभ्र विद्युत्प्रकाश दर्शयन्तौ-धनुर्ज्याघोषैर्वनज तूत्रासयन्तौ सततोन्मुक्तैः शरैर्गगने मण्डप कुर्वतौ युयुधतुः। तदा प्रत्युत्पन्नबुद्धिनाऽगडदत्तेन विचारितम्—अयमोजसा दुर्जयोऽस्ति, अत कपटप्रबन्धेनामु जयामि, इति विमृश्य स्वस्य पुरो भागे मदनमञ्जरीमुपवेशयति। अथ

બેઠે હુએ उस अगड़दत्त ने उस भिल्ल की सेना को अपने बाणों के प्रहारों से तितर-बितर कर दिया। भिल्ल सरदार ने अपनी सेना को तितर-बितर होते हुए जब देखा तो उसको बहुत अधिक क्रोध का आवेग आगया। उसके आवेश से वशीभूत होकर उसने निष्ठुर वचन बोलते हुए अगडदत्त को युद्ध के लिये कहा, और एकदम उसके सामने आगया। दोनों का परस्पर में जमकर युद्ध होने लगा। परस्पर एक दूसरे के ऊपर बाणो की वर्षा करने लगे। बीच २ में बाणों के टकराने से जो अग्नि के कण निकलते थे उससे ऐसा मालूम पड़ता था कि बिना मेघ के यह बिजली चमक रही है। उनके धनुष की टकार से बन के जन्तुओं तक को त्रास हो रहा था। बाण आपस में जब एक दूसरे के ऊपर निरन्तर छोडने में आ रहे थे तो उस समय आकाश मे उन बाणो का एक मडप जैसा तना हुआ दिखलाई देने लगा था। लडते २ अगडदत्त ने जब यह देखा कि यह शत्रु बल से परास्त हो सके ऐसा नही है, अतः प्रत्युत्पन्नमति होने से अगडदत्त ने विचार किया कि इसको कपट द्वारा ही अब परास्त करना चाहिये। इस

સામે યુધ્ધે ચઢયો અને બાણવૃષ્ટિથી ભીલોને નસાડી દીધા ભીલ સરદાર પોતાના માણસોને નાસભાગ કરતા જોઈ કોપાયમાન થયો, અને આવેશમા આવીને નિષ્ઠુર વચન બોલતા બોલતા અગડદત્ત કુમારને યુદ્ધ માટે પડકાર કર્યો એકદમ તે તેની સામે આવીને ઉભો બન્ને વચ્ચે યુધ્ધ થવા લાગ્યુ એક બીજા બાણોનો વરસાદ વરસાવવા લાગ્યા, એક બીજા સાથે બાણો અથડાવાથી અગ્નિ એવો તો ઝરતો હતો કે જાણે વગર વરસાદે વીજળી ચમકી હોય તેમના ધનુષ્ય ટકારોથી જંગલના પશુઓ પણ વિહ્વળ બની રહ્યા હતા બાણ એક બીજા ઉપર અવિરત રીતે છોડાઇ રહ્યા હતા અને આકાશમા એ બાણો મડપની માફક છવાઇ ગયા હતા લડતા લડતા અગડદત્તે જોયુ કે આ શત્રુને બળથી હરાવવો મુશ્કેલ છે, ત્યારે પોતે શીઘ્ર વિચારક હોવાથી તેને કપટ દ્વારા હરાવવાનો વિચાર કર્યો, પોત

दिव्याङ्गनामिव परमसुन्दरीं ता विलोक्य भिल्लपतिर्मोहितो जातः। ततोऽगडदत्तस्त मोहमुपगत भिल्लपतिं तीक्ष्णबाणेन वक्षःस्थले प्रहार कृतवान्। ततस्त भिल्लपतिं शराघातव्यथाव्याकुल पृथिव्या पतितं विलोक्यागडदत्तेनोक्तम्-मया हतोऽय भिल्लपतिः। भिल्लपतिना कथितम्-अह त्वदीयपत्नीनेत्रबाणेन हतोऽस्मि, न तु त्वया, तस्मादेवं गर्वं मा कुरु 'मया हतोऽय भिल्लपति'-रिति। इत्युक्त्वा मृते सति तस्मिन् स राजकुमारोऽगडदत्तः स्वपरिच्छद सैनिक न पश्यति, 'मम सैन्य

પ્રકાર વિચાર કર ઉસને અપને સામને મદનમજરી કો બૈઠા લિયા। અય ક્યા થા-જ્યોં હી ભિલ્લપતિ ને દિવ્યાંગના કે સમાન ઇસ સર્વાઙ્ગ સુન્દરી કો દેખા તો વહ ઉસકી રૂપરાશિ સે વિમોહિત હો પાગલ જૈસા બન ગયા। અગડદત્ત ને ભિલ્લપતિ કો મોહ સે બેભાન બના હુઆ દેખકર શીઘ્ર હી એક તીક્ષ્ણ બાણ સે ઉસકી છાતી મેં પ્રહાર કિયા। ભિલ્લપતિ ઉસ બાણ કે આઘાતકી વ્યથાસે વ્યાકુલ હોકર જમીનપર ગિર પડ઼ા। અગડદત્ત ને જમીન પર પડ઼તા ઉસે દેખકર કહા-મૈને ભિલ્લપતિ કો માર દિયા હૈ। અગડદત્ત કી બાત સુનકર ભિલ્લપતિ ને કહા-તૂ ઝૂઠ બોલતા હૈ તુઝ મેં ક્યા તાકાત થી જો મુઝે માર દેતા। મૈ જો મર રહા હૂ સો તેરી પત્ની કે નેત્રબાણ સે ઘાયલ હોકર મર રહા હૂ, અતઃ ઇસ પ્રકાર કા ઝુઠા અહંકાર મત કર। ઐસા કહ કર ભિલ્લપતિ ને વહી પર અપને પ્રાણોં કા ઉત્સર્ગ કર દિયા। ભિલ્લપતિ કે મરતે હી અગડદત્ત ઇતસ્તત' ભાગે હુએ અપને સૈનિકોં કી પરવાહ ન કર વહા સે

બદલી તેણે મદનમજરીને પોતાની આગળ બેસાડી લીધી, ભીલ નાયકની નજર મદનમજરીની ઉપર પડી, તે દિવ્યાગનાના સર્વાંગ સુદર દેહને જોઇ ભીલ નાયક તેના ઉપર મોહિત બની પાગલ જેવો થઇ ગયો, અગડદત્તે ભીલ નાયકને મોહથી બેભાન બનેલો જોઈને તુરત જ એક તીક્ષ્ણ બાણથી તેની છાતી વિંધી નાખી બાણ વાગવાથી ભીલ નાયક બેભાન થઈને જમીન ઉપર ઢળી પડયો ભીલ નાયકને જમીન ઉપર પડતો જોઈને અગડદત્તે વિજય પોકાર કર્યો કે, "મે ભીલ નાયકને મારી નાખ્યો" અગડદત્તની વાત સાભળીને ભીલ નાયકે કહ્યુ-શા માટે જુઠુ બોલે છે? તારામા એવી કઈ તાકાત બળી છે કે તુ મને મારી શકે? હુ તારા બાણથી નથી પડયો, પણ "તારી પત્નિના નયન બાણથી ઘાયલ થઈ મરી રહ્યો છુ માટે આવા પ્રકારનો જુઠો અહકાર કરવો મૂકી દે" એટલુ કહીને ભીલ નાયકે ત્યા જ પોતાના પ્રાણ મૂકી દીધા અગડદત્તના સૈનિકો વેર વિખેર થઈ ગયા હતા પોતે એકલો પડયો છે. એમ સમજી સૈનિકોની પરવા ન કરતા તેણે પોતાનો રથ ત્યાથી આગળ

भिल्लाना भयात् क्वापि गतमिति मत्वा एकेन रथेन गच्छंस्तामटवीमुल्लङ्घ्य, गोकुलमागतः। गोकुलाद् द्वौ पुरुषौ निर्गत्य तं पृष्टवन्तौ-भवान् क्व यास्यति। स राजकुमारोऽगडदत्तः माह-शङ्खपुरं गन्तास्मि। तौ कथितवन्तौ-यदीच्छसि, आवामपि त्वया सह गन्तुमिच्छावः। अगडदत्त माह-एवमस्तु।

अथाग्रे गन्तुकामोऽगडदत्तो रथे तुरङ्गमौ योजयति, तदा तौ कथितवन्तौ-अत्र मार्गे श्वापदसकुलं महावनं मिलिष्यति, तत्र चत्वारि भयानि वर्तन्ते-दुर्योधननामकश्चौरः१, मत्तो हस्ती २, दृष्टिविषः सर्पः ३, व्याघ्रश्च ४। तस्मादमुं षण्मासगम्यं मार्गं त्यक्त्वाऽधुना वर्षगम्यमार्गेण गच्छ, अगडदत्तो वदति-अस्मिन्नेव मार्गे गच्छत,

---

एकाकी कि-' मेरा सैन्य भिल्लों के भयसे कहीं चला गया है ' यों समझ कर चल दिया, और बहुत जल्दी उस अटवी को पार कर गोकुल में आ पहुँचा। वहा आते ही इससे दो पुरुषों ने आकर पूछा कि आप कहा जा रहे हैं ?। अगडदत्त ने कहा कि मैं शङ्खपुर जा रहा हू। उन दोनों ने तब कहा कि यदि आप कहे तो हम भी आपके साथ २ चलें। अगडदत्त ने कहा-चलो हमारा इसमें क्या हर्ज है।

अगडदत्त ने आगे जाने की इच्छा से सुस्ताने के लिये छोडे हुए घोडो को रथ मे जुतवाया कि इतने मे उन दोनों ने कहा-इस मार्ग से चलने मे आगे एक श्वापदों से सकुल महावन पडता है वहा ४ भय हैं, वे ये हैं १ दुर्योधन चोरका, २ मदोन्मत्त गजराजका, ३ दृष्टिविष सर्पका ४ व्याघ्रका। इसलिये इस छहमास के मार्गको छोडकर एक वर्षमे शख-पुर पहुँचाने वाले मार्ग से चलने में ही श्रेय है। उनकी बात सुनकर अगडदत्त ने कहा-इसी छहमास वाले मार्ग से ही चलेगे। आप लोगों

હુ કાયો અને બડપથી તે જ ગલ પાર કરી ગોકુળમા આવ્યા પહોચ્યો ત્યા પહોચતા જ તેને બે પુરુષો મળ્યા, તેમણે પૂછ્યુ કે આપ કયા જઈ રહ્યા છો ? અગડદત્તે કહ્યુ-કે, હુ શખપુર જઈ રહ્યો છુ એ બન્નેએ કહ્યુ કે જો આપ કહો તો અમે પણ આપની સાથે સાથે આવીએ અગડદત્તે કહ્યુ એમા મને શુ વાધો હોય ? ખુશીથી ચાલો

અગડદત્તે વિશ્રાન્તિ લઈ રહેલા ઘોડાઓને રથમા જોડ્યા એટલે તે બન્નેએ કહ્યુ આ માર્ગે જવામા જોખમ છે આ રસ્તે ભયકર જગલ આવે છે તેમા ચાર પ્રકારના ભય છે ૧ દુર્યોધન ચોરનો, ૨ મદોન્મત્ત ગજરાજનો, ૩ દૃષ્ટિવિષ સપનો, ૪ વાઘનો, આથી આ છ માસના માર્ગને બદલે એક વરસે શખપુર પહોચાડે છે તે લાબા માર્ગેથી ચાલવુ ઉચિત છે અગડદત્ત કહ્યુ-બીવાની જરૂર નથી આપણે આ છ મહિનાના ટૂકા માર્ગેથી જ

युष्मान् शीघ्रमेव शखपुर प्रापयिष्यामि । तच्छ्रुत्वा-तौ गोकुलादागतौ पुरुषौ, अन्ये च धनिनः पान्थास्तेन सह चलिताः ।

तदा जटाजूटमुकुटत्रिशूलकुण्डिकावारी भस्मोद्धूलितशरीरो योगी भिक्षुः समिलितः । स तदाऽगडदत्त वदति-वत्स ! शखपुरे ममापि गन्तव्यम्, किंतु मत्सनिधौ स्वर्णदीनाराः सन्ति, ते धार्मिकपुरुषैः परमार्थकार्यार्थं दत्ताः, तान् गृहाण, यथाऽहं मार्गे निःशङ्कमनसा व्रजामि।इत्युक्त्वा स तस्मै राजकुमाराय दीनारग्रन्थिका दत्त्वा सार्थिकैः सह चलितः । स च गानेन, नृत्येन, गत्या, चेष्टया, स्वरेण,

---

को मैं शीघ्र ही शखपुर पहुँचा दूंगा । अगडदत्त की इस बात को सुनकर गोकुल से आये हुए वे दोनों पुरुष तथा और भी बहुत से धनिक मुसाफिर उसके साथ वहां से चले ।

मार्ग मे चलते ही इनको एक योगी मिला-जिसके मस्तक पर जटा जूट का मुकुट जैसा रखा था, त्रिशूल एव कुण्डिका जिसके हाथ मे थी । भस्म से जिसका समस्त शरीर आच्छादित हो रहा था । उसने अगडदत्तसे कहा वत्स ! शखपुर मुझे भी जाना है किन्तु मेरेपास सोना महोंरे हैं, इनको कितनेक धार्मिक पुरुषोंने मुझे परमार्थ कार्य के लिये दिया है इसलिये तुम इनको अपने पास रखलो तो-मै निःशक बनकर मार्ग मे चलता रहूंगा । अगडदत्त ने उसकी बात को मान लिया और उसके द्वारा दी गई दीनारों की पोटली को अपने पास रथ मे रखलिया । बाबाजी अब निश्चिन्त होकर अन्य मुसाफिरो के साथ २ आगे २ चलने लगे । योगी तो ये ही इसलिये साथ के लोगों को वह

આપ લોકોને હુ જલ્દીથી શખપુર પહોચાડી દઈશ અગડદત્તની વાત સાભળીને ગોકુળથી સાથે થએલા તે બન્ને પુરુષો તેમજ બીજા પણ ઘણા ધનિક મુસાફરો તેની સાથે ચાલ્યા

માર્ગમા ચાલતા ચાલતા તેમને એક યોગી મળ્યો જેના મસ્તક ઉપર મોટી જટા હતી, તેના હાથમા ત્રિશૂળ અને બ્રપર હતુ તેના આખા શરીરે રાખ ચોળેલી હતી તેણે અગડદત્તને કહ્યુ, વત્સ ! મારે પણ શખપુર જવુ છે પરતુ મારી પાસે સોના મહોરો છે કેટલાક ધનિક પુરુષોએ પરમાર્થ કાર્ય માટે મને તે આપી છે આને આપ જો આપની પાસે રાખો તો હુ નિશ્ચિંતે રસ્તો કાપીશ અગડદત્તે તેની વાત માની લીધી અને તે સાધુએ આપેલી સોના મહોરોની પોટલી પોતાના રથમા મૂકી યોગી નિશ્ચિત બની બીજા મુસાફરોની સાથે આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યો તે યોગી તો હતા જ એટલે ગાનતાન અને

भिल्लाना भयात् क्वापि गतमिति मत्वा एकेन रथेन गच्छंस्तामटवीमुल्लङ्घ्य, गोकुलमागतः। गोकुलाद् द्वौ पुरुषौ निर्गत्य तं पृष्टवन्तौ-भवान् क्व याम्यति। स राजकुमारोऽगडदत्तः प्राह-शङ्खपुरं गन्तुमिच्छामि। तौ कथितवन्तौ-यदीच्छसि, आवामपि त्वया सह गन्तुमिच्छावः। अगडदत्त प्राह-एवमस्तु।

अथाग्रे गन्तुकामोऽगडदत्तो रथे तुरङ्गमौ योजयति, तदा तौ कथितवन्तौ-अत्र मार्गे श्वापदसकुलं महावनं मिलिष्यति, तत्र चत्वारि भयानि वर्तन्ते-दुर्योधनतामकः चौरः१, मत्तो हस्ती २, दृष्टिविषः सर्पः ३, व्याघ्रश्च ४। तस्मादमुं षण्मासगम्यं मार्गं त्यक्त्वाऽधुना वर्षगम्यमार्गेण गच्छ, अगडदत्तो वदति-अस्मिन्नेव मार्गे गच्छत,

---

एकाकी कि-' मेरा सैन्य भिल्लो के भयसे कहीं चला गया है ' यों समझ कर चल दिया, और बहुत जल्दी इस अटवी को पार कर गोकुल में आ पहुँचा। वहा आते ही इससे दो पुरुषों ने आकर पूछा कि आप कहा जा रहे हैं ?। अगडदत्त ने कहा कि मै शङ्खपुर जा रहा हूं। उन दोनों ने तब कहा कि यदि आप कहे तो हम भी आपके साथ २ चलें। अगडदत्त ने कहा-चलो हमारा इसमें क्या हर्ज है।

अगडदत्त ने आगे जाने की इच्छा से सुस्ताने के लिये छोडे हुए घोडों को रथ मे जुतवाया कि इतने मे उन दोनों ने कहा-इस मार्ग से चलने मे आगे एक श्वापदों से सकुल महावन पडता है वहा ४ भय हैं, वे ये हैं १ दुर्योधन चोरका, २ मदोन्मत्त गजराजका, ३ दृष्टिविष सर्पका ४ व्याघ्रका। इसलिये इस छहमास के मार्गको छोडकर एक वर्षमे शख पुर पहुँचाने वाले मार्ग से चलने में ही श्रेय है। उनकी बात सुनकर अगडदत्त ने कहा-इसी छहमास वाले मार्ग से ही चलेगे। आप लोगों

હુકાયો અને ઝડપથી તે જંગલ પાર કરી ગોકુળમા આવી પહોચ્યો ત્યા પહોચ્યતા જ તેને બે પુરુષો મળ્યા, તેમણે પૂછ્યુ કે આપ કયા જઈ રહ્યા છો ? અગડદત્તે કહ્યુ-કે, હુ શખપુર જઈ રહ્યો છુ એ બન્નેએ કહ્યુ કે જો આપ કહો તો અમે પણ આપની સાથે સાથે આવીએ અગડદત્તે કહ્યુ એમા મને શુ વાધો હોય ? ખુશીથી ચાલો

અગડદત્તે વિશ્રાન્તિ લઈ રહેલા ઘોડાઓને રથમા જોડ્યા એટલે તે બન્નેએ કહ્યુ આ માર્ગે જવામા જોખમ છે આ રસ્તે ભયકર જંગલ આવે છે તેમા ચાર પ્રકારના ભય છે ૧ દુર્યોધન ચોરનો, ૨ મદોન્મત્ત ગજરાજનો, ૩ દૃષ્ટિવિષ સર્પનો, ૪ વાઘનો, આથી આ છ માસના માર્ગને બદલે એક વરસે શખપુર પહોચાડે છે તે લાબા માર્ગેથી ચાલવુ ઉચિત છે અગડદત્ત કહ્યુ-બીવાની જરૂર નથી આપણે આ છ મહિનાના ટૂકા માર્ગેથી જ જવુ છે

युष्मान् शीघ्रमेव शखपुर प्रापयिष्यामि । तच्छ्रुत्वा-तौ गोकुलादागतौ पुरुषौ, अन्ये च धनिनः पान्थास्तेन सह चलिताः ।

तदा जटाजूटमुकुटत्रिशूलकुण्डिकाधारी भस्मोद्धूलितशरीरो योगी भिक्षुः समिलितः । स तदाऽगडदत्तं वदति-वत्स ! शखपुरे ममापि गन्तव्यम्, किंतु मत्संनिधौ स्वर्णदीनाराः सन्ति, ते धार्मिकपुरुषैः परमार्थकार्यार्थं दत्ताः, तान् गृहाण, यथाऽहं मार्गे निःशङ्कमनसा व्रजामि।इत्युक्त्वा स तस्मै राजकुमाराय दीनारग्रन्थिकां दत्त्वा सार्थिकैः सह चलितः । स च गानेन, नृत्येन, गत्या, चेष्टया, स्वरेण,

---

को म शीघ्र ही शखपुर पहुँचा दूगा । अगडदत्त की इस बात को सुनकर गोकुल से आये हुए वे दोनो पुरुष तथा और भी बहुत से धनिक मुसाफिर उसके साथ वहा से चले ।

मार्ग मे चलते ही इनको एक योगी मिला-जिसके मस्तक पर जटा जूट का मुकुट जैसा रखा था, त्रिशूल एव कुण्डिका जिसके हाथ मे थी । भस्म से जिसका समस्त शरीर आच्छादित हो रहा था । उसने अगडदत्तसे कहा वत्स ! शखपुर मुझे भी जाना है किन्तु मेरेपास सोना महोर है, इनको कितनेक धार्मिक पुरुषोंने मुझे परमार्थ कार्य के लिये दिया है इसलिये तुम इनको अपने पास रखलो तो-मै निःशक बनकर मार्ग मे चलता रहूगा । अगडदत्त ने उसकी बात को मान लिया और उसके द्वारा दी गई दीनारों की पोटली को अपने पास रथ मे रखलिया । बाबाजी अब निश्चिन्त होकर अन्य मुसाफिरों के साथ २ आगे २ चलने लगे । योगी तो थे ही इसलिये साथ के लोगों को वह

આપ લોકોને હુ જલ્દીથી શખપુર પહોચાડી દઈશ અગડદત્તની વાત સાભળીને ગોકુળથી આવેલા તે બન્ને પુરુષો તેમજ બીજા પણ ઘણા ધનિક મુસાફરો તેની સાથે ચાલ્યા

માર્ગમા ચાલતા ચાલતા તેમને એક યોગી મળ્યો. જેના મસ્તક ઉપર મોટી જટા હતી, તેના હાથમા ત્રિશૂળ અને બખ્ખર હતુ તેના આખા શરીરે રાખ ચોળેલી હતી તેણે અગડદત્તને કહ્યુ, વત્સ ! મારે પણ શખપુર જવુ છે પરતુ મારી પાસે સોના મહોરો છે કેટલાક ધનિક પુરુષોએ પરમાર્થ કાર્ય માટે મને તે આપી છે આને આપ જો આપની પાસે રાખો તો હુ નિશ્ચિંતે રસ્તો કાપીશ અગડદત્તે તેની વાત માની લીધી અને તે સાધુએ આપેલી સોના મહોરોની પોટલી પોતાના રથમા મૂકી યોગી નિશ્ચિત બની બીજા મુસાફરોની સાથે આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યો. તે યોગી તો હતા જ એટલે ગાનતાન અને

चक्षु सादृश्यात् तस्य त्रयो दायकश्चक्षुर्दय, यथा हरिणादिगरण्येऽरण्ये लुण्टाक लुण्टितेभ्य पट्टिकादिदानेन चक्षूपि पिधाय हस्तपादादि बद्ध्वा तैर्गर्त्ते पातितभ्य कश्चित्पट्टिकाऽपनोदेन चक्षुर्दत्वा मार्गं प्रदर्शयतीति तथा भगवानपि भवारण्ये रागद्वेषलुण्टाक-लुण्टिताऽऽत्मगुणधनेभ्यो दुराग्रहपट्टिकाऽऽच्छादितज्ञानचक्षुर्भ्यो मिथ्यात्वगर्ते पातितेभ्यस्त दपनयनपूर्वक ज्ञानचक्षुर्दत्वा मोक्षमार्गं प्रदर्शयति । एतदेव प्रकारान्तरेणाऽऽह 'मग्गदए' मार्गदय -सम्यग्रत्नत्रयलक्षण शिवपुरपथ, यद्वा-विशिष्टगुणस्थानप्रापक क्षयोपशमभावो

આંખો ના ઉપર પટ્ટી બાંધીને તેમજ હાથ પગ બાંધીને ખાડામાં નાખી દેવામાં આવેલા પ્રાણિઓને કોઇ દયાળુ સજ્જન તેમની આંખોની પટ્ટી ખોલીને તેમજ તેમને ખાડામાંથી બહાર કાઢીને રસ્તો બતાવે છે અને તે અપેક્ષાએ તે જેમ તેના વ્યાવહારિકરૂપથી ચક્ષુનો દાતા કહેવાય છે, તેજ પ્રકારે ભગવાન પણ આ સંસારરૂપ અરણ્યમાં રાગદ્વેષ આદિ ચોરો દ્વારા જેના આત્મગુણરૂપી ધન હરણ કરવામાં આવી ચુકેલુ છે તેમજ દુરાગ્રહરૂપી પટ્ટીદ્વારા જેના જ્ઞાનરૂપી નેત્ર ઢાકી દીધેલા છે તથા જે મિથ્યાત્વરૂપી ખાડામાં પડયા છે તેવા પ્રાણિઓને તે મિથ્યાત્વરૂપી ખાડામાંથી કાઢીને જ્ઞાનરૂપી ચક્ષુ આપીને તેમને મુક્તિમાર્ગ બતાવે છે તેથી પ્રભુ ચક્ષુર્દય છે આ વાતને પ્રકારાન્તરથી સૂત્રકાર ફરીને પ્રદર્શિત કરે છે, (मग्गदए) તેઓ (પ્રભુ) માર્ગ દય છે-સમ્યગ્દર્શનાદિ રત્નત્રય મુક્તિનો માર્ગ છે અથવા વિશિષ્ટ ગુણસ્થાનોને પ્રાપ્ત કરાવનાર ક્ષયોપશમભાવ પણ માર્ગ છે પ્રભુ તેનો દાતા છે (सरण

दए जीवदए बोहिदए धम्मदए धम्मदेसए धम्मनायए धम्म-

मार्ग, तस्य दय-दाता, 'सरणदए' शरणदय-शरण-परित्राण कर्मरिपुवशीकृततया व्याकुलाना प्राणिना रक्षणस्थान वा तस्य दय। 'जीवदए' जीवदय-जीवेषु-एकेन्द्रियादिसमस्तप्राणिषु दया-सद्वटमोचनलक्षणा यस्येति, यद्वा-जानन्ति मुनयो येन स जीव-स्तस्य दय। 'बोहिदए' बोधिदय-बोधि-जिनप्रणीतधर्ममूलभूता तत्त्वार्थश्रद्धानलक्षणसम्यग्दर्शनरूपा तस्या दय। 'धम्मदए' धर्मदय-धर्म-दुर्गतिप्रपतज्जन्तुसरक्षणलक्षण श्रुतचारित्रात्मकस्तस्य दय। 'धम्मदेसए' धर्मदेशक-धर्म=प्राक्प्रतिपादितलक्षणस्तस्य देशक=उपदेशक। 'धम्मनायए' धर्मनायक-

व्याकुल हुए प्राणियों को प्रभु निर्भय स्थान के प्रदायक है, (जीवदए) भगवान् की दया केवल सज्ञी पचेन्द्रिय जीवो तक ही सीमित (व्याप्त) नहीं है किन्तु एकेन्द्रिय से लेकर समस्त सज्ञी असज्ञी पचेन्द्रिय प्राणियोंतक भी वह एकरस होकर बह रही है, इसलिये वे जीवदय है। अथवा-मुनिजन जिस जीवनसे जीते है ऐसा जो सयमरूप जीवित है उसके प्रदाता होने से प्रभुको जीवदय कहा गया है। (बोहिदए) भगवान समकितरूपी बोधको देने वाले हैं। (धम्मदए) दुर्गति में गिरते हुए प्राणियोंको जो धारण अर्थात् रक्षण करे वह श्रुतचारित्रात्मक धर्म ही धर्म है। भगवान उस धर्मके दाता है। (धम्मदेसए) भगवान् उक्तस्वरूप धर्मके उपदेशक है। (धम्मनायए) भगवान उस धर्मके नायक=नेता अर्थात् प्रभवस्थान है।

દય) કર્મરૂપી શત્રુઓથી વશ કરાએલા હોવાના કારણે વ્યાકુલ થએલા પ્રાણિઓને પ્રભુ નિર્ભય સ્થાનનો પ્રદાયક છે (જીવદયે) ભગવાનની દયા કેવલ સજ્ઞી પચેદ્રિય જીવો સુધી જ વ્યાપ્ત (સમાદ્રિત) નથી, પરતુ એકેદ્રિયથી માડીને સમસ્ત સજ્ઞી અસજ્ઞી પચેદ્રિય પ્રાણીઓ સુધી પણ તેઓ એકરસ થઈને વહે છે, તે માટે તેઓ જીવદય છે અથવા મુનિજન જેવુ જીવન જીવે છે તેવુ સયમરૂપ જીવન જે છે તેના પ્રદાતા હોવાથી પ્રભુને જીવદય કહેલા છે (બોહિદયે) ભગવાન્ સમકિતરૂપી બોધને દેવાવાળા છે (વમ્મદએ) દુગતિમા પડતા પ્રાણિઓનો ઉદ્ધાર અર્થાત્ રક્ષણ કરે તે શ્રુતચારિત્રાત્મક ધર્મ જ ધર્મ છે ભગવાન્ તે ધર્મના દાતા છે (વમ્મદેસએ) ભગવાને ઉપર કહેલા સ્વરૂપ ધમના ઉપદેશક છે (વમ્મનાયએ) ભગવાન તે ધર્મના નાયક=નેતા અર્થાત્ પ્રભવસ્થાન છે (વમ્મસારહી) ભગવાન ધર્મરૂપ

सारही धम्मवरचाउरत-चक्कवट्टी दीवो ताण सरणगई पइट्ठा

धर्मस्य नायक=नेता प्रभव इति यावत्। 'धम्मसारही' धर्मसारथि=धर्मस्य सारथि, भगवति सारथित्वारोपेण धर्मे रथत्वारोपो व्यज्यत इति परम्परितरूपकालङ्कारस्तस्माद् यथा सारथी रथद्वारा तत्स्थमुचनान सुखपूर्वकमभीष्ट स्थान नयति उन्मार्गगमनान्निवर्तयति तथा भगवान धर्मद्वारा मोक्षस्थानमिति भाव। 'धम्मवर-चाउरत-चक्कवट्टी' धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती-दान-शील-तपो-भावै चतसृणा नरकादिगतीना चतुर्णां वा कषायाणामन्तो नाशो यस्मात्, अथवा-चतस्रो गताश्चतुर कषायान् वाऽन्तयति नाशयतीति, यद्वा-चतुर्भिर्दानशीलतपोभावै कृत्वाऽन्तो रम्योऽथवा चचारो दानादयोऽन्ता-अवयवा

(**धम्मसारही**) भगवान् धर्मरूप रथका सचालन करनेवाले हैं। भगवानमे सारथिपका आरोप करनेसे धर्ममे रथत्वका आरोप व्यञ्जित होता है, इसलिये यहाँ परम्परितरूपक अलङ्कार समझना चाहिये। इसका अभिप्राय यह है कि, जैसे सारथी रथद्वारा रथ पर बैठ हुए पथिकोंको सुखपूर्वक उनके अभीष्ट स्थानमे पहुँचाता है, उन्मार्गगमन आदिसे उनको रोकता है, उसी प्रकार भगवान भी धर्मरूप रथमें भव्य प्राणियोंको बैठा-कर उसके द्वारा उन्हे उनका अभीष्ट मोक्ष स्थानतक सुखपूर्वक पहुँचा देते हैं और उन्हे उन्मार्गसे रोकते है। इसलिये भगवान् **धर्मसारथि** कहे गये है। (**धम्मवर-चाउरतचक्कवट्टी**) दान, शील, तप, एव भाव इन धर्मके जिन चार पायों द्वारा चार नरकादि गतियोका अथवा चार क्रोधादि कषायोका नाश होता है, अथवा-चार गतियोंका एव चार कषायोका जो नाश करता है, अथवा दान, शील, तप एव

રથના સચાલન કરવાવાળા છે ભગવાનમા સારથિત્વનો આરોપ કરવાથી ધર્મમા રથત્વનો આરોપ વ્યજિત (પ્રગટ) થાય છે તેથી અહી પરપરિત રૂપક અલકાર સમજવો જોઇએ તેનો અભિપ્રાય એ છે કે જેમ સારથી રથ દ્વારા રથ પર બેઠા બેઠા પથિકાને સુખપૂર્વક તેના અભીષ્ટ સ્થાને પહોચાડે છે, આડા-અવળા માગથી તેને રોકે છે, તે જ પ્રકારે ભગવાન પણ ધર્મરૂપ રથમા ભવ્ય પ્રાણિઓને બેસાડીને તે દ્વારા તેમને તેમના અભીષ્ટ મોક્ષ સ્થાન સુધી સુખપૂર્વક પહોચાડી દે છે અને તેમને ખોટા માગથી રોકે છે આથી ભગવાન ધર્મસારથિ કહેવાય છે (धम्मवरचाउरतचक्कवट्टी; દાન, શીલ, તપ, તેમજ ભાવ એ ધર્મના જે ચાર પાયા છે તે વડે ચાર નરકાદિ ગતિઓનો અથવા ચાર કષાયોનો નાશ થાય છે અથવા ચાર ગતિઓનો તેમજ ચાર

यस्य, यद्वा-चत्वारि नानात्वानि अन्तानि स्वरूपाणि यस्य, 'अन्तोऽवयवे स्वरूपे च'-इति हेमचन्द्र । स चतुरन्त स एव स्वार्थिके प्रज्ञाद्यणि चातुरन्त, चातुरन्त एव चक्र जन्मजरामरणोच्छेदकत्वेन चक्रतुल्यत्वात, वरश्च तत्-चातुरन्तचक्र वरचातुरन्तचक्रम्, वरपदेन राजचक्रापेक्षयाऽस्य श्रेष्ठत्व व्यज्यते लोकद्वयसाधकत्वात्, धर्म एव वरचातुरन्तचक्र धर्मवरचातुरन्तचक्र तादृशस्य धर्माऽतिरिक्तस्यासम्भवात्। अतएव सौगताद्यि-धर्माभासनिगम तेषा तात्त्विकार्थप्रतिपादकत्वाभावेन श्रेष्ठत्वाभावात्, धर्मवरचातुरन्त-चक्रेण वर्तितु शील यस्येति धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्त्ती, चक्रवर्त्तिपदेन षट्खण्डाधिपति-सादृश्य व्यज्यते, तथाहि-चत्वार -उत्तरदिशि हिमवान शेषास्त्रिषु चोपाधिभेदेन समुद्रा अन्ता सीमानस्तेषु स्वामित्वेन भवश्चातुरन्त, चक्रेण-रत्नभूत-प्रहरणविशेषसदृशेन चारित्ररत्नेन वर्तितु शील यस्य स चक्रवर्ती, चातुरन्तश्चासौ चक्रवर्ती च चातुरन्तचक्रवर्ती,

---

भाव इन चारको लेकर जो रम्य-श्रेष्ट है, अथवा-नानादिक चार जिसके अवयव ह, अथवा-नानादिक चार जिसक स्वरूप है, वह चतुरन्त है, चतुरन्त शब्दसे स्वार्थमें अण् प्रत्यय करने पर "**चातुरन्त**" बन जाता है, चातुरन्तही जन्म, जरा और मरणका उच्छेदक होनेसे एक चक्र है, इसे वर शब्दके साथ सबधित करने पर "**वरचातुरन्तचक्र**" ऐसा पद बन जाता है, वर पद इस चातुरन्तचक्रको राज-चक्रका अपेक्षा श्रेष्ट प्रकट करनेके लिये दिया गया है । राजचक्र तो केवळ इस लोककाही साधक होता है तब कि यह चातुरन्तचक्र इहलोक और परलोक इन दोनों लोकोंका साधक माना गया है। अब इस "**वरचातुरन्तचक्र**" पदको धर्मके साथ मिलाने पर "**धर्मवरचातुरन्तचक्र**" इस प्रकारका पद निष्पन्न हो जाता है,

---

કષાયોનો જે નાશ કરે છે અથવા દાન શીલ, તપ તેમજ ભાવ એ ચારને લઈને જે રમ્ય-શ્રેષ્ઠ છે અથવા દાનાદિક ચાર જેના અવયવો છે અથવા દાનાદિક ચાર જેનુ સ્વરૂપ છે તે ચતુરન્ત છે ચતુરન્ત શબ્દથી સ્વાર્થમા અણ પ્રત્યય કરવાથી ચાતુરન્ત બને છે ચાતુરન્ત જ જન્મ જરા અને મરણનો નાશ કરનાર હોવાથી ચક્ર છે, તેને વર શબ્દની સાથે જોડવાથી '**વરચાતુરન્તચક્ર**' એવુ પદ બની જાય છે વર પદ આ ચાતુરન્તચક્રને રાજ ચક્રની અપેક્ષાએ શ્રેષ્ઠ પ્રકટ કરવા માટે આપેલુ છે રાજચક્ર તો કેવલ આજ લોકનો સાધક બને છે જ્યારે આ ચાતુરન્તચક્ર ઈહલોક અને પરલોક એ બન્ને લોકોનો સાધક માનવામા આવે છે હવે આ 'વરચાતુરન્તચક્ર' પદને ધર્મની સાથે જોડવાથા 'ધર્મવરચાતુરન્તચક્ર' આ પ્રકારનુ પદ

अप्पडिहय-वर-नाण-दसण-धरे वियट्टच्छउमे जिणे जावए तिण्णे

धर्मेण—न्यायेन वरः श्रेष्ठ इतरतीर्थिकाऽपेक्षयेति धर्मवरः, धर्मो पुण्य—यम—न्याय स्वभावा-ऽऽचारसोमपा, इत्यमर, स चासौ चातुरन्तचक्रवर्ती च। यद्वा—चातुरन्त च तच्चक्र चातुरन्तचक्र, वरश्च तच्चातुरन्तचक्र वरचातुरन्तचक्र धर्मो वरचातुरन्तचक्रमिव धर्मवरचातुरन्त चक्र, तेन वर्तितु वर्तयितु वा शील यस्य स तथा। '**दीवो**' द्वीप—ससारसमुद्रे निमज्जता द्वीपतुल्यत्वात्। '**ताण**' त्राण कर्मकदर्थिताना भव्याना रक्षणसमर्थ। अत एव तेषा '**सरणगई**' शरणगति—आश्रयस्थानम्। '**पइट्ठा**' प्रतिष्ठा—कालत्रयेऽप्यविनाशित्वेन स्थित। '**अप्पडिहय-वर-नाण-दसण-धरे**' अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधर—प्रतिहत

जिसका अर्थ "धर्मही वरचातुरन्तचक्र है" ऐसा होता है। अन्य सौगतादिक धर्म धर्मवरचातुरन्तचक्र नहीं है, क्योंकि उनमे तात्त्विकता का अभाव है। इसका भी कारण एक यही है कि वे यथावस्थित अर्थका यथार्थ प्रतिपादन नहीं करते है। इस धर्मवर-चातुरन्तचक्रके अनुसार जिसके वर्तन करनेका स्वभाव है वह धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती है, अत एव भगवान् धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती है। भगवान् ससार समुद्रमे डूबनेवाले प्राणियोंके द्वीपतुल्य है, इसलिये वे स्वय (**दीवो**) द्वीप है। (**ताण**) कर्मों से कदर्थित भव्योंके प्रभु रक्षक है इसलिये **त्राता** कहे गये है, और इसी कारण वे (**सरणगई**) भव्योंके लिये शरणस्वरूप है। (**पइट्ठा**) प्रभु स्वय प्रतिष्ठास्वरूप इसलिये है कि तीनों कालो म भी उनका कभी भी विनाश नहा होता है। (**अप्प-डिहय-वर-नाण-दसणधरे**) प्रभुका अनतज्ञान एव अनत दर्शन अप्रतिहत—निरा

નિષ્પન્ન થાય છે જેનો અર્થ '**ધર્મ જ વરચાતુરન્તચક્ર**' છે એવો થાય છે બીજા સૌગત આદિ, ધર્મ ધર્મવરચાતુરન્તચક્ર નથી, કેમકે તેમા તાત્ત્વિકતાનો અભાવ છે તેનુ પણ કારણ એક તો એ છે કે તેઓ યથાવસ્થિત અર્થને યથાર્થ (બરાબર) પ્રતિપાદન કરતા નથી આ ધમવરચાતુરન્તચક્રને અનુસરીને જેનો વર્તન કરવાનો સ્વભાવ છે તે ધર્મવરચાતુરન્તચક્રવર્ત્તી છે એટલે જ ભગવાન ધમવરચાતુરન્તચક્રવર્ત્તી છે ભગવાન સસાર સમુદ્રમા ડૂબવાવાળા પ્રાણિઓના દ્વીપ જેવા છે તેથી તેઓ પોતે (દીવો) દ્વીપ છે (ત્તાણ) કર્મોથી કદર્થિત ભવ્યોના પ્રભુ રક્ષક છે તે માટે તેઓ ત્રાતા કહેવાય છે, અને તે જ કારણથી તેઓ (સરણગઈ) ભવ્યોને માટે શરણુસ્વરૂપ છે (પઇટ્ઠા) પ્રભુ પોતે પ્રતિષ્ઠા—સ્વરૂપ એટલા માટે છે કે ત્રણે કાળમા પણ તેમનો કદીએ વિનાશ થતો નથી (અપ્પડિહય-વર-નાણ-દસણ-વરે) પ્રભુનુ

तारए बुद्धे बोहए मुत्ते मोयगे सव्वन्नू सव्वदरिसी सिव-मयल-

मित्तायावरगस्सन्ति न प्रतिहतम्-अप्रतिहत, ज्ञानञ्च दर्शनञ्चेति ज्ञानदर्शन, वरं श्रेष्ठ च ते ज्ञानदर्शन-वरज्ञानदर्शन-केवलज्ञानकेवलदर्शन, अप्रतिहते वरज्ञानदर्शन-अप्रतिहतवरज्ञानदर्शन, धरतीति धर -अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनयोर्धर -अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधर - आवरणरहितकेवलज्ञानकेवलदर्शनधारक। 'वियट्टच्छउमे' व्यावृत्तच्छद्मा-छाद्यते-आव्रियते केवलज्ञान-केवलदर्शनाद्या मनोऽनन्तति छद्म-घातिकर्मवृन्द-ज्ञानावरणाद्यादिरूप कर्मजातम्, व्यावृत्त-निवृत्त छद्म यस्मात् स व्यावृत्तच्छद्मा। 'जिणे' जिन - रागद्वेषादिशत्रुविजेता। 'जावए' जापक -जापयति=रागद्वेषादिशत्रून् जयन्त भव्यजीवगण धर्म-देशनादिना प्रेरयतीति जापक। 'तिण्णे' तीर्ण -स्वय ससारौघ तीर्ण -उत्तीर्ण। 'तारए' तारक -तारयति-तरतोऽन्यान भव्यजीवान् प्रेरयतीति तारक। 'बुद्धे' बुद्ध -स्वय

वरग एव वर=श्रेष्ठ है अर्थात् प्रभु आवरणरहित केवलज्ञान, केवलदर्शन के धारक हैं। (वियट्टच्छउमे) केवलज्ञान एव केवलदर्शनादिक जिसके द्वारा आवृत होते हैं वह यहा छद्म शब्द से गृहीत हुआ है, अत इस दृष्टिसे 'छद्म' शब्दका अर्थ घातिक कर्म होता है, यह छद्म प्रभुका आत्मासे सर्वथा निवृत्त हो चुका है, इसलिये प्रभु व्यावृत्तछद्म है। (जिणे) रागादिक अन्तरग शत्रुओं पर विजय पान से प्रभु जिन है। (जावए) जानेवाले भव्यजीवों को प्रभु ने अपनी धर्मदेशना द्वारा आत्म-कल्याण के मार्ग का ओर प्रेरित किया, इसलिये प्रभु जापक-जितानेवाले है। (तिण्णे) ससारसमुद्र से पार होने का वजह से प्रभु स्वय तीर्ण है। (तारए) भगवान ने ससारसमुद्र से पार होने के इच्छावाले जीवो को प्रेरित किया इसलिये

અનતજ્ઞાન તેમજ અનત દર્શન અપ્રતિહત-નિરાવરણ તેમજ વર=શ્રેષ્ઠ છે અર્થાત્ પ્રભુ આવરણરહિત કેવલજ્ઞાન અને કેવલ દર્શનના ધારક છે (વિયટ્ટચ્છઉમે) કેવલજ્ઞાન તેમજ કેવલ દર્શનાદિક જેના દ્વારા ઢકાઈ જાય છે તે અહીં છદ્મ શબ્દથી લેવામા આવેલ છે આમ એ દૃષ્ટિથી છદ્મ શબ્દનો અર્થ ઘાતિકર્મ થાય છે આ છદ્મ પ્રભુના આત્માથી સર્વથા નિવૃત્ત થયેલો છે માટે પ્રભુ વ્યાવૃત્ત-છદ્મ છે (જિણે) રાગાદિક અતરગ શત્રુઓ પર વિજય મેળવવાથી પ્રભુ જિન છે (જાવએ) જીતવાવાળા ભવ્ય જીવોને પ્રભુએ પોતાની ધર્મદેશના દ્વારા આત્મકલ્યાણના માર્ગના તરફ પ્રેરિત કર્યા તે માટે પ્રભુ જાપક-જીતાવવાવાળા છે (તિણ્ણે) સસાર સમુદ્રથી પાર થવાના કારણે પ્રભુ પોતે તીર્ણ છે (તારએ) ભગવાને સસાર સમુદ્રથી પાર થવાના ઈચ્છાવાળા જીવોને

बोध प्राप्त । 'बोहए' बोधक बुध्यमानान् अन्यान् भव्यजीवान् प्रेरयतीति बोधक 'मुत्ते' मुक्त—अमोचि स्वय कर्मपञ्जरादिति मुक्त । 'मोयए' मोचक—मुच्य मानानन्यान् भव्यजीवान् प्रेरयतीति मोचक । 'सव्वण्णू' सर्वज्ञ—सर्वं सकलद्रव्य-गुण—पर्यायलक्षण वस्तुजात याथातथ्येन जानातीति सर्वज्ञ । 'सव्वदरिसी' सर्वदर्शी—सर्व—समस्त पदार्थस्वरूप सामान्येन द्रष्टु शीलमस्याऽसौ सर्वदर्शी । 'सिव' शिव निखिलोपद्रवरहितत्वाच्छिव—कल्याणमय, स्थानमित्यस्य विशेषणमिदम् । शिवादीना सर्वेषा द्वितीयान्तानामग्रेतनेन सपाविउकामे—इत्यनेन सम्बध । 'अयल' अचल स्वाभाविकप्रायोगिकचलनक्रियाशून्यम् । 'अरुय' अरुजम्—अविधमाना रुजो यस्य

तारक है । (बुद्धे) स्वय बोध को प्राप्त होने के कारण भगवान् बुद्ध हैं, (बोहए) बुध्यमान अनेक भव्य जीवों को प्रेरित करने से वे बोधक है, (मुत्ते) भगवान ने स्वय कर्मरूपी पींजरे से मुक्ति प्राप्त की, इसलिये मुक्त हैं । (मोयगे) और कर्मरूपी पांजरे से मुक्त होने की इच्छावाले जीवों को उन्हों ने मुक्त किया इसलिये वे मोचक है । (सव्वण्णू) सकलद्रव्यों के समस्त गुण और पर्यायों को युगपत् हस्तामलकवत् यथार्थ जानने से प्रभु सर्वज्ञ हैं । (सव्वदरिसी) तथा सामान्यरूप से त्रिकालवर्त्ती समस्त द्रव्यों के द्रष्टा होने से प्रभु सर्वदर्शी हे । (सिव—मयल—मरुय—मणत—मक्खय—मव्वाबाह—मपुणरावत्ति सिद्धिगइणामधेय ठाण सपाविउकामे) निखिल उपद्रव रहित होने से शिव=कल्याणमय, स्वाभाविक एव प्रायोगिक चलनक्रिया से शून्य होने के कारण अचल, अरोग तथा मन से

પ્રેરિત કર્યા તેથી તેઓ તારક છે (बुद्धे) પોતે બોધ પામેલા હોવાના કારણે ભગવાન બુદ્ધ છે (बोहए) બુધ્યમાન અનેક ભવ્ય જીવોને બોધ માટે પ્રેરિત કરવાથી તેઓ બોધક છે (मुत्ते) ભગવાને પોતે કર્મરૂપી પાંજરામાથી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી તેથી તેઓ મુક્ત છે (मोयगे) અને કર્મરૂપી પીંજરામાથી મુકત થવાના ઈચ્છાવાળા જીવોને તેઓએ મુક્ત કર્યા તેથી તેઓ મોચક છે (सव्वण्णू) સકલ દ્રવ્યો (પદાર્થોના) સમસ્ત ગુણ અને પર્યાયોને યુગપત્ હસ્તામલકવત્ યથાર્થરૂપે જાણવાથી પ્રભુ સર્વજ્ઞ છે (सव्वदरिसी) તથા સામાન્ય રૂપથી ત્રિકાલવર્તી સમસ્ત દ્રવ્યોના દ્રષ્ટા હોવાથી પ્રભુ સર્વદર્શી છે (सिव—मयल—मरुय—मणत—मक्खय—मव्वाबाह—मपुणरावत्ति सिद्धिगइणामधेय ठाण सपाविउकामे) સકળ ઉપદ્રવ રહિત હોવાથી શિવ=કલ્યાણ મય, સ્વાભાવિક તેમજ પ્રાયોગિક ચલન ક્રિયાથી શૂન્ય હોવાના કારણે અચલ,

मरुय-मणत-मक्खय-मव्वावाह-मपुणरावित्ति सिद्धिगइणामधेय ठाण सपाविउकामे अरहा जिणे केवली सत्तहत्थुस्सेहे समचउ-

---

तत्—अविद्यमानजरागमनस्कत्वात्—आधिव्याधिरहितम् इत्यर्थ । 'अणत' अनन्तम्—अविद्यमानोऽन्तो नाशो यस्य तत् । अत एव 'अक्खय' अक्षय—नास्ति क्षतोऽपि क्षयो यस्य तत्—अविनाशीत्यर्थ । 'अव्वावाह—अव्याबाध न विद्यते व्याबाधा—पीडा द्रव्यतो भावतश्च यत्र तत् । 'अपुणरावित्ति' अपुनरावृत्ति—अविद्यमाना पुनरावृत्ति—यस्मिन् पुनर्जननरण यस्मात तत्, यत्र गत्वा न कदाचिन्प्राणी निवर्तते, समाम्नातमन्यत्राऽपि—न स पुनरावर्तते, न स पुनरावर्त्तते—इति । इत्थमुक्तविशेषणविशेषितम्—'सिद्धिगइनामधेय' सिद्धिगतिनामधेय—सिद्धिगतिरिति नामधेयम् प्रशस्त नाम यस्य तत्, 'ठाण' स्थानम्—स्थीयतेऽस्मिन् इति स्थान—लोकाग्रलक्षणम् । 'सपाविउकामे' सम्प्राप्तुकाम सम्यक् प्राप्तुप्रयत्नवान् इत्यर्थ । 'अरहा' अरहा—अविद्यमान रह—तिरोहित वस्तुजात यस्य सोऽरहा, 'अरहस्' इति सकारान्त शब्द, केवलज्ञानबलात् हस्तामलकीकृतलोकालोकवर्तिवस्तुकलाप इति यावत । 'जिणे' जिन—रागद्वेषादिविजेता । 'केवली' केवली—केवलज्ञानसम्पन्न । 'सत्तहत्थुस्सेहे' सप्तहस्तोत्सेध—उत्सेध=उच्चैस्त्व

रहित होने के कारण अरुज—आधिव्याधिरहित, अनत—नाशरहित, अतएव अक्षय, अव्याबाध—द्रव्यपीडा एव भावपीडासे सर्वथा निर्मुक्त, अपुनरावृत्तिस्वरूप—जहा प्राप्त होने पर पुन ससार में वापिस जीव का आना न हो ऐसे स्वरूपवाले, सिद्धिगति इस प्रशस्त नाम से प्रसिद्ध स्थान—लोकाग्रस्थान को प्राप्त करन वाले [अरहा] केवलज्ञान के बल से लोकालोकवर्ति समस्त वस्तुजात को हस्तामलकवत् जाननवाले व प्रभु है, एव (जिणे) रागद्वेषादिक विजेता है [केवली] केवलज्ञानसपन्न है । [सत्त-

---

શરીર તથા મનથી રહિત હોવાના કારણે અરૂજ-આધિ-વ્યાધિ-રહિત, અનત-નાશ રહિત, અને તેટલા માટે અક્ષય, અવ્યાબાધ-દ્રવ્યપીડા તેમજ ભાવપીડાથી સર્વથા નિર્મુક્ત, અપુનરાવૃત્તિ-વરૂપ-જ્યા પહોચ્યા પછી ફરીથી સંસારમાં પાછા જીવનું આવવું ન થાય એવાં સ્વરૂપવાળા સિદ્ધિગતિ એ પ્રશસ્ત નામથી પ્રસિદ્ધ સ્થાન-લોકાગ્ર સ્થાનને પ્રાપ્ત કરવાવાળા (अरहा) કેવલ જ્ઞાનના બળથી લોકાલોકવર્તી સમસ્ત વસ્તુજાતને હસ્તામલકવત્ જાણવાવાળા તે પ્રભુ છે, તેમજ (जिणे) રાગદ્વેષ આદિના વિજેતા છે (केवली) કેવલજ્ઞાન-સપન્ન છે (सत्तहत्थुस्सेहे) સાત હાથ ઉચા છે (सम-चउरस-सठाण-सठिए)

रंस-सठाण-सठिए वज्ज-रिसह-नाराय-सघयणे अणुलोमवाउवेगे कंकग्गहणी कवोयपरिणामे सउणिपोस-पिट्ठंतरोरुपरिणए पउमु-

सप्तहस्त उत्सेधो यस्य स सप्तहस्तोत्सेध –सप्तहस्तोच्छ्रित इत्यर्थ । **'सम–चउ–रस–सठाण–सठिए'** सम–चतुरस्र–सस्थान–सस्थित –समाः–तुल्या अन्यूनाधिका , चतस्रोऽस्रयः=हस्तपादोपर्यधोरूपाश्चत्वारोऽपि विभागा [शुभलक्षणोपेता] यस्य (सस्थानस्य) तत् समचतुरस्र–तुल्यारोहपरिणाह तच्च सस्थानम्–आकारविशेष इति समचतुरस्र-सस्थान, तेन सस्थित =युक्त । **'वज्ज रिसह-नाराय-सघयणे'** वज्रर्षभनाराचसहनन – वज्र=कीलिकाकारमस्थि, ऋषभ –तदुपरिवेष्टनपट्टाऽऽकृतिकोऽस्थिविशेष , नाराचम्–उभयतोमर्कटबन्ध , तथा च द्वयोरस्थ्नो परिवेष्टितयोरुपरि तदस्थित्रय पुनरपि दृढी कर्तुं तत्र निखात कीलिकाऽऽकार वज्रनामकमस्थि यत्र भवति तद् वज्रऋषभनाराच तत् स्नहनम्–सहन्यन्ते=दृढीक्रियन्ते शरीरपुद्गला येन तत्सहननम्–अस्थिनिचयो यस्य स वज्रऋषभनाराचसहनन । **'अणुलोमवाउवेगे'** अनुलोमवायुवेग –अनुलोमोऽनुकूलो वायुवेग =शरीराऽन्तर्वर्ती वायुवेगो यस्य स तथा, वायुप्रकोपरहितदेह इत्यर्थ , **'ककग्गहणी'** कङ्कग्रहणी–कङ्क पक्षिविशेष , तस्य ग्रहणीव ग्रहणी यस्य स कङ्कग्रहणी–कङ्कगुदाशयवद् गुदाशयवान् । **'कवोयपरिणामे'** कपोतपरिणाम –कपोतस्येव परिणाम आहारपरिपाको यस्य स तथा, यथा कपोतस्य जाठराऽनल पाषाणकणानपि पाचयति तथा तस्यापि जाठरानलोऽन्तप्रान्तादिसर्वविधाऽऽहारपरिपाचक । **'सउणि**

हत्थुस्सेहे] सात हाथ ऊँचे है। (**समचउरस–सठाण–सठिए**) समचतुरस्रसस्थान-वाले [**वज्ज–रिसह–नाराय–सघयणे]** वज्र–ऋषभ–नाराच–सहनन से युक्त [**अणु-लोमवाउवेगे]** अनुकूल शरीरान्तर्वर्ती वायु के वेग से समन्वित, [**ककग्गहणी]** ककपक्षी के गुदाशय के समान गुदाशयवाले, [**कवोयपरिणामे]** कपोत की जठराग्नि जिस प्रकार कर्कर पत्थर के कणों को भी पचा देती है उसी प्रकार प्रभु की जठराग्नि भी सब प्रकार के आहार को पचा देती है ऐसी जठराग्नि वाले,

---

સમચતુરસ્ર સસ્થાનવાળા (વજ્ર–રિસહ–નારાય–સઘયણે) વજ્ર–ઋષભ–નારાચ સહનનથી યુકત (અણુલોમવાઉવેગે) અનુકૂલ શરીરાતર્વતી વાયુના વેગથી સમન્વિત, (ककग्गहणी) કંક પક્ષીના ગુદાશયના જેવા ગુદાશયવાળા (कवोयपरिणामे) કપોતનો જઠરાગ્નિ જે પ્રકારે કાકરા–પત્થરની કણીઓને પણ પચાવી દે છે તેજ પ્રકારે પ્રભુનો જઠરાગ્નિ પણ અન્ત પ્રાન્તઆદિ સર્વ પ્રકા

प्पल-गंध-सरिस-निस्सास-सुरभि-वयणे छवी निरायंक-उत्तम-पस-

पोस-पिट्ठतरोरु-परिणए' शकुनि-पोस-पृष्ठान्तरोरुपरिणत-शकुने पक्षिण पोसवत् पुरीषसम्पर्करहितो निरुपलेप पोस-गुदाशयो यस्य स शकुनिपोस, पृष्ठश्च अन्तरे च-पृष्ठोदरयोरन्तरालवर्तिनी अङ्गे-पार्श्वाविति यावत्, ऊरू च जङ्घे एतेषा प्राण्यङ्गत्वात्समाहार-द्वन्द्वे-पृष्ठा-ऽन्तरोरू पृष्ठपार्श्वजङ्घम्-तत् परिणत-विशिष्टपरिणामवत्-सुजात यस्य स तथा, शकुनिपोसश्चासौ पृष्ठान्तरोरुपरिणतश्च स शकुनिपोसपृष्ठाऽन्तरोरुपरिणत-निर्लेपमलद्वारसुन्दरपृष्ठपार्श्वजङ्घावान्-इत्यर्थ । **'पउमु-प्पल-गंध-सरिस-निस्सास-सुरभि-वयणे'** पद्मोपल-गन्ध-सदृश निश्वास सुरभि-वदन-पद्म-कमलम्, उत्पल=नीलकमल तयोर्गन्धि, अथवा पद्म-पद्मकाभिधान गन्ध-द्रव्यम्, उपल च उत्पलकुष्ट तयोर्गन्धि, तेन सदृश-समो यो निश्वास-श्वासोच्छ्वासपवन तेन सुरभि-सौरभमय वदन-मुख यस्य स तथा, परिमल-मयपदार्थसौरभसम्भारसम्भृतश्वासोच्छ्वाससुरभितमुख इति भाव । **'छवी'** छवि-छविमान्-दीप्तिदेदीप्यमानशरीर इत्यर्थ । **'निरायक-उत्तम-पसत्थ-अइसेय-निरुवम-पले'** निरातङ्कोत्तमप्रशस्ताऽतिश्वेतनिरुपमपल, तत्र-आतङ्को रोगो निर्गतो यस्मात् तन्निरातङ्क नीरोगम्, उत्तमम्-उत्कृष्टतमम् अत एव प्रशस्तम्, अतिश्वेतम्-

---

(**सउणिपोस-पिट्ठतरोरु-परिणए**) शकुनि-पक्षी के-गुदाशय की तरह पुरीष के उत्सर्ग के ससर्ग से रहित गुदाशयवाले, एव सुन्दर पृष्ठ, पार्श्व और जघावाले (**पउमु-प्पल-निस्सास-सुरभिवयणे**) पद्म-कमल एव उत्पल-नीलकमल अथवा पद्म-पद्मकनामक गध द्रव्य और उत्पल-उत्पलकुष्ट-सुगन्धद्रव्य विशेष, इनकी सुगध के समान उच्छ्वासवायु से सुरभितमुखवाले [**छवी**] कान्तियुक्त शरीरवाले, [**निरायक-उत्तम-पसत्थ-अइसेय-निरुवम-पले**] रोगमुक्त, सर्वोत्तमगुणयुक्त,

---

२ना आहारने पचावी दे छे એવા જઠराग्निवाळा छे (सउणि-पोस-पिट्ठतरोरु-परिणए) शकुनि-पक्षीना गुदाशयनी पेठे मळना ससर्गथी रहित गुदाशयवाळा तेमज सुदर पृष्ठ (पीठ) पार्श्व (पडખા) अने જધા वाळा (पउमु-प्पल-निस्सास-सुरभि-वयणे) पद्म-કમલ तेमज उत्पल-नीलકમલ, अथवा पद्म-પદ્મક नामक ग ध द्रव्य अने उत्पल-उत्पल कुष्ट-सुगन्ध द्रव्य विशेष, એમની सुग धना જેવા उच्छ्वास वायुथी सुरभित-सुग धित मुખवाळा (छवी) કાંતિયુક્ત शरीरवाळा (निरायक-उत्तम-पसत्थ-अइसेय-निरुवम-पले) रोगमुक्त,

त्थ-अइसेय-निरुवम-पले जल्ल-मल्ल-कलंक-सेय-रय-दोस वज्जियसरी-र-निरुवलेवे छाया-उज्जोइयग-पच्चगे घण-निचिय-सुबद्ध-लक्खण-ण्णय-कूडागारनिभपिंडिय-सिरए सामलिवोंड-घणनिचिय-च्छोडिय-

अतिशयशुभगुणयुक्त, निरुपमम्—अनुपम पल मांस यस्य स, रोगमुक्तमवात्तम्—गुणयुक्तश्वेतनिरुपम—मासवान्—इत्यर्थ । **'जल्ल—मल्ल—कलंक—सेय—रय—दोस वज्जिय-शरीर निरुवलेवे'** जल्ल—मल्ल—कलङ्क—स्वेद—रजो—दोष—वर्जित—शरीर—निरुपलेप, तत्र जल्ल—शरीरमल शुष्कस्वेदरूप, 'जल्ल' इति देशीय शब्द, मल्ल—शरीरगत प्रयत्नविशेषापनय कठिनीभूत रज, कलङ्क—दुष्टमशतिलादिरूप, स्वेद—प्रस्वेद, रज—धूलि, तेषा यो दोष—मलिनीकरण तेन वर्जितम् अतएव निरुलेप—निर्मल शरीर यस्य स तथा, विविधमलकलङ्कस्वेदरेणुदोषरहिततया निर्लेपनिर्मल-शरीरवानित्यर्थ । **' छाया—उज्जोइय—गपच्चगे '** छायोद्योतिताङ्गप्रत्यङ्ग—छायया—कान्त्या उद्द्योतितानि—चाकचिक्ययुक्तानि अङ्गप्रत्यङ्गानि—अङ्गोपाङ्गानि यस्य स तथा, अनुपमकान्त्या देदीप्यमानाऽङ्गप्रत्यङ्ग इत्यर्थ । **'घण निचिय सुबद्ध-लक्खण ण्णय कूडागारनिभ पिंडिय सिरए'** घन—निचित—सुबद्ध—लक्षणोन्नत—कूटाऽऽकारनिभ—पिण्डित-शिरस्क, तत्र—घनम्—अतिशयेन निचित घननिचितम्—अतिनिबिडम्, सुष्ठु—अतिशयेन

श्वेत एव निरुपम मासवाले [**जल्ल—मल्ल—कलङ्क—सेय—रय—दोस—वज्जिय—सरीर-निरुवलेवे**] विविध प्रकार के मैल—शुष्कस्वेदरूप जल्ल, कठिनीभूत रज स्वरूप मल्ल, दुष्ट मसा तिल आदिरूप कलङ्क, एव—स्वेद प्रस्वेद रज—धूलि के दोष से वर्जित शरीर होने से निर्मल शरीरवाले, [**छायाउज्जोइयगपच्चगे**] कान्ति से चमकते हुए अगोपागवाले, (**घणनिचिय—सुबद्ध—लक्खणु—ण्णय—कूडागारनिभ—पिंडिय—सिरए**) अतिनिबिड, स्पष्टरीति से प्रकटित शुभलक्षण सपन्न, उन्नत कूटाकार तुल्य एव

સર્વોત્તમગુણયુક્ત, શ્વેત, તેમજ નિરુપમ માંસવાળા (जल्ल—मल्ल—कलङ्क—सेय—रय—दोस—वज्जिय—सरीर—निरुवलेवे) વિવિધ પ્રકારના મેલ—સુકાયેલા પરસેવા રૂપ જલ્લ, કઠણ બનેલ રજસ્વરૂપ મલ્લ, દુષ્ટ મસા તલ આદિ રૂપ કલંક, તેમજ સ્વેદ—પ્રસ્વેદ રજ—ધૂળના દોષથી વર્જિત શરીર હોવાથી નિર્મળ શરીરવાળા (छाया—उज्जोइयगपच्चगे)કાંતિથી ચમકારા મારતા અંગ ઉપાંગવાળા (घण—निचिय—सुबद्ध—लक्खणु—ण्णय—कूडागारनिभ—पिंडिय—सिरए) અતિનિબિડ, સ્પષ્ટ રીતથી પ્રકટિત શુભલક્ષણ—સંપન્ન, ઉન્નત કૂટાકાર તુલ્ય તેમજ નિર્માણ નામના

मिउ-विसय-पसत्थ-सुहुम-लक्खण-सुगंधि-सुंदर-भुयमोयग-भिंग-नेल-कज्जल-पहट्ठ भमरगण-णिद्ध-निकुरुंब-निचिय-कुंचिय-पया-

नद्धानि-अवस्थितानि प्रकटतया विद्यमानानि लक्षणानि शिरसम्बन्धिशुभलक्षणानि यत्र तत् सुबद्धलक्षणम्, उन्नतम्-मध्यभाग उच्चं यत् कूटं तस्य य आकारस्तन्निभम्-उन्नतकूटाकारसदृशमिति भाव । पिण्डित-निर्मागकर्मणा योजितं शिरो यस्य स घन निचित-सुबद्ध-लक्षणोन्नत-कूटाकारनिभ-पिण्डित-शिरस्क । **'सामलिबोंड घणनिचिय छोडिय मिउ विसय पसत्थ-सुहुम-लक्खण-सुगंधि सुंदर भुयमोयग-भिंग-नेल-कज्जल-पहट्ठ-भमरगण णिद्ध निकुरुंब निचिय-कुंचिय पयाहिणावत्त मुद्ध-सिरए'** शाल्मलि-बोण्ड घननिचित छोटित मृदु विशद प्रशस्त-सूक्ष्म-लक्षण-सुगन्धि-सुन्दर-भुजमोचक-भृङ्ग-नील-कज्जल प्रहृष्ट-भ्रमरगण-स्निग्ध निकुरम्ब-निचित-कुञ्चित-प्रदक्षिणाऽऽवर्त्त-मूर्द्ध-शिरोज-शाल्मलि वृक्षविशेष, तस्य बोण्ड=फल, घननिचितम्-अतिनिबिड, छोटित-स्फोटित-तूलव्याप्त शाल्मलि-फलखण्ड तद्वत मृदव-मृदुलाः-इति शाल्मलिबोण्डघननिचितच्छोटितमृदव, अधस्तले शिरोभाग कठिन, उपरिभागे शाल्मलिफलखण्डगत-तूलवन्मृदुला केशा इति भाव । तथा-विशद-निर्मला, प्रशस्ता-उत्तमा सूक्ष्मा-तनुतरा, लक्षणा-सुलक्षणयुक्ता, सुगन्धय-शोभनगन्धयुक्ता, सुन्दरा-मनोहरा, तथा भुजमोचकवत्=नीलरत्नविशेष इव, भृङ्गवत-भ्रमरवत्, एव नेलवत्-नालविकारवद्-

निर्मागनाम कर्म द्वारा सुरचित ऐसे मस्तकवाले, [**सामलिबोंड-घणनिचिय-छोडिय-मिउ-विसय-पसत्थ-सुहुम-लक्खण-सुगंधि-सुंदर-भुयमोयग-भिंग-नेल-कज्जल-पहट्ठ-भमरगण-णिद्ध-निकुरुंब-निचिय-कुंचिय-पयाहिणावत्त-मुद्ध-सिरए**] सेमरवृक्ष के फलान्तर्गत तूल के समान मृदुल विशद-निर्मल, प्रशस्त-उत्तम, सूक्ष्म-तनुतर (पतले), लक्षण-सुलक्षणयुक्त, सुगन्ध-शोभनगंध पन्न, सुन्दर-मनोहर तथा-नील रत्नविशेष की तरह लच्छेदार, नीलगुलिका की तरह नीले, कज्जल की

ર્મથી સુરચિત એવા મસ્તકવાળા (सामलिबोंड-घणनिचिय-छोडिय-मिउ-विसय-पसत्थ-सुहुम-लक्खण-सुगंधि सुंदर-भुयमोयग-भिंग-नेल-कज्जल-पहट्ठ भमरगण-निद्ध-निकुरुंब-निचिय-कुंचिय-पयाहिणावत्त-मुद्ध-सिरए) સેમર વૃક્ષના ફલની અંતર્ગત રૂના જેવા કોમળ, વિશદ-નિર્મળ, પ્રશસ્ત-ઉત્તમ, સૂક્ષ્મ હળવ પાતળા, લક્ષણ-સુલક્ષણયુક્ત, સુગંધ-શોભનગંધ પન્ન, સુંદર-મનોહર તથા નીલ રત્નવિશેષની પેઠે લચ્છેદાર, નીલગુલિકાની જેમ લીલા, કાજળના

हिणावत्त-मुद्धसिरए दालिमपुप्फप्पगास-तवणिज्ज-सरिस-निम्मल-सुणिद्ध-केसंत-केसभूमी छत्तागारुत्तिमगदेसे णिव्वण-सम-लट्ठ-मट्ठ-चदद्ध-सम-णिडाले उडुवइ-पडिपुण्ण-सोम्मवयणे अल्लीण-

नीलीगुलिकावत्, कज्जलवत्-मषीवत्, प्रहृष्ट-भ्रमर-गगनवत्-सोल्लास-भ्रमर-वृन्दवत् स्निग्ध=कान्तियुक्तम्-अतीवश्यामवर्णमित्यर्थ, निकुरम्ब=समूहो येषा ते मुजमोचक-मद्द-नील-कज्जल-प्रहृष्ट-भ्रमर-गणस्निग्धनिकुरम्बा, ते च पुनर्निचिता=परस्पर श्लिष्टा कुञ्चिता=वक्रीभूता-कुण्डलवद्वर्तुलाकारा प्रदक्षिणाऽऽवर्त्ता-प्रदक्षिणम् आवर्त ते ते तथा मूर्द्धनि-मस्तके, शिरोजा-केशा यस्य स तथा-शाल्मलि-फलखण्डवत्कोमलातिश्यामल-कृष्णमणि-

भ्रमरकज्जलवत्कृष्णतर-परस्परश्लिष्ट-प्रदक्षिणावर्त-कुञ्चित-मस्तककेशवानिति यावत् । केशोत्पत्तिस्थान वर्ण्यते-**'दालिम-पुप्फ-प्पगास-तवणिज्ज-सरिस-निम्मल-सुणिद्ध-केसत-केसभूमी'** दाडिम-पुष्प-प्रकाश तपनीय-सदृश-निर्मल-सुस्निग्ध-केशा त-केशभूमि, तत्र-दाडिम-पुष्प-प्रकाशा रक्तवर्णेत्यर्थ, तपनीयसदृशी-अग्निप्रतप्त सुवर्णसदृशवर्णा, तथा-निर्मला-उज्ज्वला, सुस्निग्धा-सुचिक्कणा, केशान्ते=केशसमीपे-केशमूले केशभूमि-केशोत्पत्तिस्थान-मस्तकत्वक् यस्य स तथा, पूर्वोक्तमेव-विशेषण प्रकारान्तरेणाह-**'छत्तागारुत्तिमगदेसे'** छत्राऽऽकारोत्तमाङ्गदेश-छत्राऽऽकार-वर्तुलोन-तवर्णुगयोगाच्छत्राऽऽकृति-उत्तमाङ्गदेश-मस्तकप्रदेशो यस्य स, अत्युन्नतोत्तमाङ्गवान् इति

तरह काले, प्रहृष्टभ्रमरगण का तरह कान्तियुक्त, परस्पर मे सश्लिष्ट-विरले नहीं, टेढे कुण्डल की तरह वर्तुल आकारयुक्त दक्षिणावर्त केशों से युक्त थे, अर्थात्-घुँघरवालबाले थे । [**दालिमपुप्फ-प्पगास - तवणिज्जसरिस - निम्मल-सुणिद्ध-केसत-केस-भूमी**] भगवान् क मस्तक की त्वचा दाडिम के पुष्प के समान लाल, तथा तापे हुए सुवर्ण के समान निर्मल एव स्निग्ध=चिक्कण थी । (**छत्ता गारुत्तिमगदेसे**) भगवान का मस्तक छत्र समान गोलाकार था । (**णिव्वण-सम**

જેવા કાળા, પ્રહૃષ્ટ ભ્રમરાની પેઠે કાંતિયુક્ત, પરસ્પરમા સશ્લિષ્ટ, વિરલ નહિ, વાકા કુંડલની પેઠે વર્તુળ આકારવાળા દક્ષિણાવર્ત કેશોથી યુક્ત ભગવાન હતા અર્થાત્ ઘુંઘરવાળા વાળ વાળા હતા (दालिमपुप्फ-प्पगास तवणिज्ज सरिस निम्मल-सुणिद्ध-केसत-केस भूमी) ભગવાનના મસ્તકની ત્વચા [ચામડી] દાડમ ના પુષ્પના જેવી લાલ, તથા તાવેલા સુવર્ણના જેવી નિર્મળ તેમજ સ્નિગ્ધ ચિકણી હતી, (छत्तागारुत्तिमगदेसे) ભગવા

पमाणजुत्त-सवणे सुस्सवणे पीण-मसल-कवोल-देसभाए आणामिय-चाव-रुइल-किण्हब्भराइ-तणु-कसिण-णिद्ध-भमुहे अवदा-

भाव, 'णिव्वण-सम-लट्ठ-मट्ठ-चन्द्द-सम-णिडाले' निर्व्रण सम-लष्ट- मृष्ट-चन्द्रार्द्ध-सम-ललाट तत्र निर्व्रण-क्षतरहित तथा वर्णकिणरहित, सम-विषमतारहित, लष्ट-सुन्दर, मृष्ट-शुद्ध चन्द्राऽर्द्धसमम्-अष्टमी-चन्द्र-मण्डलाऽऽकारम्, ललाट-भालस्थल यस्य स, अष्टमी-चन्द्र-मण्डल-समानाकार-सुन्दर-ललाट-इति भाव। 'उडुवइ पडिपुण्ण-सोम्मवयणे' उडुपति-प्रतिपूर्ण-सौम्यवदन उडुपति-शारदीयपूर्णचन्द्रस्तद्वत् परिपूर्ण प्रभासमूहसम्भृत, सौम्य-सुन्दर, वदन-मुख यस्य स तथा, शारदपूर्णचन्द्र-समान सुन्दर-मुख इत्यर्थ। 'अल्लीण-पमाणजुत्त-सवणे' आलीन प्रमाणयुक्त श्रवण-समुचितप्रमाणकर्णयुक्त, अत एव-'सुस्सवणे' सुश्रवण, शोभनकर्णवान् 'पीण मसल-कवोल देसभाए' पीन मासल कपोल-देशभाग-पानौ पुष्टौ, मासलौ मासपूर्णौ कपोलदेशभागौ-कपोलावयवौ यस्य स तथा-सुपुष्टकपोलयुक्त इति भाव। 'आणामिय-चाव-रुइल किण्हब्भराइ-तणु-कसिण णिद्ध भमुहे' आनामित चाप रुचिर-कृष्णाभ्रराजि-तनु-कृष्ण-स्निग्ध-भ्रू-आनामित-चाप-वक्राकृतधनु, तद्वद्रुचिरे-सुन्दरे तथा कृष्णा-भ्रराजी इव श्याममेघपङ्क्ती इव तनू-सूक्ष्मे, कृष्णे-श्यामे, स्निग्धे चिक्कण- भ्रुवौ यस्य स तथा, वक्रकृष्णसूक्ष्मचिक्कण-

लट्ठ-मट्ठ-चन्द्द-सम-णिडाले) भगवान का भालस्थल व्रण के चिह्न से रहित, विषमता से वर्जित, सुन्दर, शुद्ध एव अष्टमी के चन्द्रमा के समान था। [उडुवइ-पडिपुण्ण-सोम्मवयणे] प्रभु का मुख शरद ऋतु के पूर्णचन्द्रमण्डल समान सुन्दर और आह्लादक था। [अल्लीण-पमाण-जुत्त-सवणे] कान प्रमाणयुक्त थे। [सुस्सवणे] इसलिये भगवान सुन्दर कानवाले थे। (पीण-मसल-कवोल-देसभाए) भगवान के पुष्ट एव भरे हुए सुन्दर कपोल थे। (आणामिय-चाव-रुइल-किण्हब्भराइ-तणु-कसिण-णिद्ध-भमुहे) वक्रित धनुष के समान रुचिर, तथा कृष्णमेघ

હતુ (णिव्वण-सम लट्ठ मट्ठ चन्द्द-सम-णिडाले) ભગવાનનુ લલાટ વ્રણના ચિન્હથી રહિત, વિષમતાથી વર્જિત, સુદર, શુદ્ધ તેમજ અષ્ટમીના ચદ્ર ના જેવુ હતુ (उडुवइ-पडिपुण्ण-सोम्म-वयणे) પ્રભુનુ મુખ શરદઋતુના પૂર્ણચદ્રમ ડલ સમાન સુદર તથા આહ્લાદક હતુ (अल्लीण-पमाण-जुत्त-सवणे) કાન પ્રમાણયુક્ત હતા (सुस्सवणे) તેથી ભગવાન સુદર કાનવાળા હતા (पाण-मसल कवोल-देसभाए) ભગવનના પુષ્ટ તેમજ ભરેલા સુદર ગાલ હતા (आणामिय-चाव-रुइल-किण्हब्भराइ-तणु-कसिण-णिद्ध-भमुहे) વક્ર થયેલા ધનુષના જેમ રુચિર, તથા કૃષ્ણમેઘ (કાળા વાદળા) ની હારના જેવી

लिय-पुंडरीय-णयणे कोआसिय-धवल-पत्तलच्छे गरुलायय-उज्जु तुग-णासे उवचिय-सिलप्पवाल-बिंबफल-सण्णिभाहरोट्ठे पंडुर-ससि-सयल-विमल-णिम्मल-सख-गोक्खीर-फेण-कुंद-दगरय-मुणा-

---

भ्रूयुक्त इत्यर्थ । **'अवदालिय पुंडरीय णयणे'** अवदलित पुण्डरीक-नयन -अवदलिते-विकसिते, पुण्डरीके-श्वेतकमल इव नयने-नेत्रे यस्य स, विकसितश्वेतकमलसदृश नेत्र इति भाव । **'कोआसिय धवल पत्तलच्छे'** विकसित धवल पत्रलाक्ष कमलवद् विकसिते धवले श्वेते, पत्रले-पक्ष्मयुक्ते, अक्षिणी नेत्रे यस्य स, विशालनेत्रवानित्यर्थ । **'गरुला-यय उज्जु तुग णासे'** गरुडा-यत-ऋजुतुङ्ग-नासिक गरुडस्येव-गरुडपक्षिचञ्चुवद्-आयता-दीर्घा, ऋज्वी-सरला, तुङ्गा-उन्नता, नासिका यस्य स तथा, गरुडचञ्चुवद्दीर्घसरलोन्नतनासिकावान् इत्यर्थ । **'उवचिय सिलप्पवाल बिंबफल-सण्णिभा-हरोट्ठे'** उपचित शिलाप्रवाल बिम्बफल सन्निभाऽधरोष्ठ -उपचित कृतसस्कार यच्छिलाप्रवाल-विद्रुम, बिम्बफल-रक्तातिरक्त तयो सन्निभ सदृशो रक्त अधरोष्ठो यस्य स, अतिरक्तोष्ठवान्-इत्यर्थ । **' पंडुर-ससि-सयल-विमल णिम्मल-सख-गोक्खीर फण-कुंद-दगरय मुणालिया धवल-दतसेढी'** पाण्डुर शशि सकल-विमल निर्मल शख-गोक्षीर-फेन-कुन्द-दक-

---

की पंक्ति के समान काला, पतली और चिकना भगवान की भौहें थीं । (**अवदालिय पुंडरीय-णयणे**) विकसित श्वेतकमल के समान नेत्र थे । (**कोआसिय-धवल-पत्तलच्छे**) वे नेत्र-विकसित, स्वच्छ एव पक्ष्मल-सुन्दर पीपणा वाले थ । (**गरुला-यय-उज्जु-तुग-णासे**) गरुड पक्षी का चचु समान दीर्घ, सरल एव उन्नत नासिका थी । (**उवचिय-सिलप्पवाल-बिंबफल-सण्णिभाहरोट्ठे**) सस्कार युक्त विद्रुम एव रक्तातिरक्त-अतिशय लाल कुन्दुरफल के समान अधरोष्ठ था ।

(**पंडुर-ससिसयल-विमल-णिम्मल-सख-गोक्खीर-फेण-कुंद-दगरय मुणालिया**

કાળી, પાતળી અને ચિકણી ભમરો હતી (अवदालिय-पुंडरीय-णयणे) ખીલેલા શ્વેત કમળના જેવા નેત્ર હતા (कोआसिय-धवल-पत्तलच्छे) તે નેત્ર વિકસેલા સ્વચ્છ તેમજ પક્ષ્મલ (સુદર પાપણુવાળા) હતા (गरुला-यय-उज्जु-तुग-णासे) ગરુડ પક્ષીની ચાચ સમાન લાબા સરલ તેમજ ઉન્નત નાસિકા હતી (उवचिय-सिलप्पवाल-बिंबफल सण्णिभा-हरोट्ठे) સસ્કારયુક્ત વિદ્રુમ તેમજ રક્તાતિરક્ત-અતિશય લાલ કુંદુરુ ફલના જેવા અધરોષ્ઠ (હોઠ) હતો (पंडुर-ससिसयल-विमल-णिम्मल-सख-गोक्खीर-फेण कुंद-दग

लिया-धवल-दतसेढी अखडदते अप्फुडियदते अविरलदते सुणि-
द्धदते सुजायदते एगदतसेढीविव अणेगदते हुयवह-णिद्धंत-

रजो मृणालिका धवळ-दन्तश्रेणि -पाण्डुर-श्वेत यत् शशिशकल-चन्द्रखण्ड , तद्वद् विमला, तथा निर्मल -अतिस्वच्छ , शख प्रसिद्ध , गोक्षीर-गोदुग्धम्,-फेन -जलोपरिवर्तमानो नवनीतस-
म , कुन्द-नामक श्वेतकुसुम्-करज -जलकण , मृणालिका बिसिना-तद्वद् धवला-
महाश्वेता, दन्तश्रेणि -दन्तपङ्क्तिर्यस्य स तथा, शुभ्रातिशुभ्रदन्तपङ्क्तिमा-
नित्यर्थ । 'अखडदते' अखण्डदन्त -दन्तपङ्क्तौ दन्तैक-न्याभावात्,
'अप्फुडियदते' अस्फुटितदन्त दन्तपङ्क्तौ दन्ताना- देशतोऽपि भङ्गाभावत्,
'अविरलदते' अविरलदन्त -अन्तरावकाशरहितदन्त 'सुणिद्धदते' सुस्निग्धदन्त -चिक्कण-
दन्तवान्, 'सुजायदते' सुजातदन्त -सुन्दरदन्तवान्-इत्यर्थ । 'एगदतसेढीविव
अणेगदते' एकदन्तश्रेणीवाऽनेकदन्त, 'हुतवह-णिद्धत-धोय-तत्त-तवणिज्ज-रत्त-
तल-तालुजीहे' हुतवह-निर्घात-धौत=तप्ततपनीय-रक्ततर=तालुजिह्व -हुतवहेन-वह्निना
पूर्वं निर्घात-निर्शपेण न्योजित पश्चाज्जलादिना धौतम्, अत एव-तप्त-वह्नितापं प्राप्त-

धवल-दतसेढी) श्वेत चन्द्रखडके के समान विमल, तथा निर्मल शख, गोक्षीर, फेन, श्वेतकुसुम, जलकण, एव मृणाल के समान धवल दन्तपक्तियाँ थीं। (अखडदते) भगवान के दाँत अखण्ड थे, (अप्फुडियदते) अत्रुटित थे, (अविरलदते) अवकाश रहित थ। (सुणिद्धदते) चिक्कण थे, (सुजायदते) सुन्दर थे, ।(एगदतसेढीविव अणेगदते) एक दाँत की श्रेणी के समान सभी दाँत मालूम होत थे। (हुयवह-णिद्धत-धोय-तत्ततवणिज्ज-रत्ततल-तालुजीहे) पहले अग्नि म तपाये गये पश्चात् जलादिक द्वारा धोये गये पुन अग्नि मे तपाये

રય-મુણાલિયા-ધવલ દત-સેઢી) શ્વેત ચદ્રખડના જેવી વિમલ, તથા નિર્મળ શખ, ગાયનુ દૂધ, ફીણ, શ્વેતપુષ્પ, જલકણ (પાણીના બુદ્દ) તેમજ મૃણાલ ના જેવી અફેદ દાતની હાર હતી (અખડન્તે) ભગવાનના દાત અખડ હતા (અપ્ફુડિયદતે) તૂટયા વગરના દાત હતા (અવિરલદતે) અવકાશ (પોલ) રહિત હતા, (સુણિદ્ધદતે) ચિકણા હતા, (સુજાયદતે) સુદર હતા, (એગદતસેઢી વિવ અણેગદતે) એક દાતની શ્રેણી (હાર) ના જેમ બધા દાત દેખાતા હતા (હુતવહ-ણિદ્ધત-ધોય-તત્ત તવણિજ્જ-રત્તતલ તાલુજીહે) પહેલા અગ્નિમા તપાવેલા પાછલથી જળાદિદ્વારા

धोयतत्ततवणिज्ज-रत्ततल-तालुजीहे अवट्ठिय-सुविभत्त-चित्त-मंसू मसल-सठिय-पसत्थ-सद्दूल-विउल-हणुए चउरंगुल-सुप्पमाण-कंबु-वर-सरिसग्गीवे वरमहिस-वराह-सीह-सद्दूल-उसभ—नागवर—पडि-

यत्तपनीय=सुवर्ण तद्वद् रक्ततरम्—अतीवरक्त, तालु च जिह्वा च यस्य स तथा, अतिरक्त-तालुजिह्वावान् इत्यर्थ । **'अवट्ठिय—सुविभत्त—चित्त—मसू'** अवस्थित-सुविभक्त-चित्र-श्मश्रु —अवस्थितानि—अवर्द्धनशीलानि, सुविभक्तानि—द्विभागाभ्या विभक्ततया स्थितानि, चित्राणि—शोभासम्पन्नानि श्मश्रूणि—'दाढी मूछ'—इति भाषाप्रसिद्धानि यस्य स, अवर्धन-शील-सुविभक्त सुशोभितश्मश्रुवान् इत्यर्थ । **'मसल—सठिय—पसत्थ—सद्दूल—विउल—हणुए'** मासल—सस्थित—प्रशस्त—शार्दूल—विपुल—हनु —तत्र मासल -पुष्ट , सस्थित -सुन्दरा-ऽऽकार , प्रशस्त —अतिरमणीय ,शार्दूलस्येव व्याघ्रस्येव, विपुल -दीर्घ हनु =चिबुक यस्य स तथा-शार्दूल-वत्सुन्दर-सुविशालचिबुक इति भाव । **'चउरंगुल—सुप्पमाण—कंबुवर-सरिस—ग्गीवे'** चतुरङ्गुल सुप्रमाण-कम्बुवरसदृश-ग्रीव -भगवदङ्गुल्यपेक्षया चतुरङ्गुल-सुप्रमाणा कम्बुवरसदृशी—उन्नततया त्रिवलिसद्भावाच्च श्रेष्ठशङ्खसदृशी ग्रीवा यस्य सतथा, चतुरङ्गुलप्रमाणोपेतश्रेष्ठशङ्खसदृशग्रीवावान् इत्यर्थ । **'वर-महिस-वराह—सीह-सद्दूल-उसभ नागवर-पडिपुण्ण विउल-क्खंधे'** वरमहिप-वराह सिंह-शार्दूल वृषभ नागवर-परिपूर्ण-

गये सोने के समान अत्यतरक्त तालु और जिह्वा थी। (**अवट्ठिय—सुविभत्त—चित्त-मसू**) अवर्द्धनशील एव दोभागो से विभक्त होकर अलग २ रही हुइ दाढी एव मूछे था। (**मसल—सठिय—पसत्थ—सद्दूल—विउल—हणुए**) पुष्ट, सुन्दर आकार युक्त, एव अतिरमणीय सिंह जैसी विपुल दाढी थी। (**चउरंगुल—सुप्पमाण—कंबुवरसरिस—ग्गीवे**) भगवान की अगुली की अपेक्षा चार अगुलप्रमाणवाली एव शख के समान त्रिवलीविशिष्ट ग्रीवा थी। **वरमहिस—वराह—सीह—सद्दूल—उसभ—**

ધોએલા સુવર્ણની પેઠે અત્યત લાલ તાળવુ અને જીભ હતા (અવટ્ઠિય-સુવિ-ભત્ત-ચિત્ત-મસૂ) અવર્ધનશીલ તેમજ બે ભાગોથી વિભક્ત થઈને અલગ અલગ રહેલી દાઢી તેમજ મુછો હતી [મસલ-સટ્ઠિય-પસત્થ-સદ્દૂલ-વિઉલ-હણુએ] પુષ્ટ, સુદર આકારવાળી તેમજ અતિ રમણીય સિહ જેવી વિપુલ દાઢી હતી (ચઉરગુલ-સુપ્પમાણ-કબુવરસરિસ-ગ્ગીવે) ભગવાનના આગળાની અપેક્ષાએ ચાર આગળાના માપવાળી તેમજ શખની પેઠે ત્રિવલી (ત્રણ-રેખા) વાળી ડોક (ગરદન) હતી [વરમહિસ-વરાહ-સીહ-સદ્દૂલ-ઉસભ નાગ-

पुण्ण-विउलक्खंधे जुगसन्निभ-पीण-रइय-पीवर--पउट्ठ - सुसंठिय-सुसिलिट्ठ-विसिट्ठ-घण-थिर--सुवद्ध-संधि-पुरवर-फलिह-वट्टिय-भुए

विपुलस्कन्ध -श्रेष्ठमहिषवराह सिंहव्याघ्रवृष गजवरा गामिव प्रतिपूर्णौ-प्रमाणयुक्तौ-विपुलौ=विस्तीर्णौ सामुद्रिकशास्त्रोक्तलक्षणयुक्तौ स्कन्धौ यस्य स तथा, 'सिंहव्याघ्रर्षभवरसामुद्रिकोक्तलक्षणयुक्तप्रमाणसंहितविशालस्कन्धवान् इति भाव । **'जुगसन्निभ-पीण-रइय-पीवर-पउट्ठ-सुसठिय-सुसिलिट्ठ विसिट्ठ- घण-थिर-सुवद्ध संधि पुरवर-फलिह-वट्टियभुए'** युगसन्निभ-पीन-रतिद पीवर प्रकोष्ठ-सुसंस्थित सुश्लिष्ट-विशिष्ट-घन - स्थिर-सुबद्ध-सन्धि पुरवर-परिघ-वर्तितभुज , युगेन=शकटाग्रायामस्थितकाष्ठेन सन्निभौ=तुल्यौ, पीनौ=पुष्टौ, रतिदौ=प्रीतिप्रदौ, पीवरप्रकोष्ठौ-कफोणे 'खूणी' इति प्रसिद्धादधस्ता मणिबन्धपर्यन्त प्रकोष्ठ , पीवरौ पुष्टौ प्रकोष्ठौ ययोर्भुजयोस्तौ, सुसंस्थितौ=सुन्दरसंस्थानवन्तौ, पुन कीदृशौ '–सुश्लिष्टा -संयुक्ता , विशिष्टा -प्रधाना ,घना सघना , स्थिरा -दृढा -सुबद्धा =सुष्ठु बद्धा स्नायुभि सन्धय =सन्धिसयोगस्थानानि ययोस्तौ–सुश्लिष्टविशिष्टघनस्थिरसुबद्धसन्धी, पुन -पुरवरपरिघवत्=नगरश्रेष्ठा–र्गलावत् वर्तितौ-वर्तुलौ बाहू=भुजौ यस्य स तथा, सुन्दरनगरार्गलावत् दृढदीर्घभुजवान् इति भाव । **'भुयगीसर-विउल भोग-आयाण-पलिहउच्छूढ-दीह-बाहू-भुजगेश्वर**-विपुल-भोगा -दान-पर्यवक्षिप्त-दीर्घ-

नागवइ–पडिपुण्ण–विउल–क्खंधे) श्रेष्ठ महिष, वराह, सिंह, शार्दूल, वृषभ, एव श्रेष्ठ हाथी के स्कध जैसे विपुल स्कन्ध थे, (**जुगसन्निभ–पीण–रइय–पीवर–पउट्ठ–सुसठिय–सुसिलिट्ठ–विसिट्ठ–घण–थिर–सुवद्धसधि–पुरवर–फलिह-वट्टियभुए**) गाडी के जुए के समान प्रीतिप्रद, पीवरप्रकोष्ठयुक्त–पुष्टपौचावाली, सुन्दर आकृतिसपन्न ऐसे, एव सुश्लिष्ट–सयुक्त–मिली हुई, विशिष्ट–उत्तम, घन–गठीली, मजबूत, स्थिर–स्नायुओं से सुसबद्ध ऐसी सधियों वालों, तथा नगर की परिघा–भोंगल–जैसी वर्तुल भुजायें थां। (**भुयगीसर–विउलभोग–आयाण–पलिहउच्छूढ–दीह–बाहू**) वाञ्छित वस्तु

વર–પરિપુણ્ણ–વિઉલ–ક્ખધે] શ્રેષ્ઠ પાડા, વરાહ, સિંહ, શાર્દૂલ, બળદ, તેમજ શ્રેષ્ઠ હાથીના બાધ જેવી વિપુલ બાધ હતી (जुगसन्निभ–पीण–रइय–पीवर-पउट्ठ–सुसठिय–सुसिलिट्ठ–विसिट्ठ–घण–थिर–सुवद्ध–सधि–पुरवर–फलिह–वट्टियभुए) ગાડાના વેાસરા જેવી પુષ્ટ, પ્રીતિપ્રદ, પીવર પ્રકેાષ્ઠ–પુષ્ટ ડાડા વાળી, સુદર આકૃતિવાળી તેમજ સુશ્લિષ્ટ–સયુક્ત–મિલિત, વિશિષ્ટ–ઉત્તમ, ઘન–ભરાઉ, સ્થિર–મજબૂત સ્નાયુઓથી સુસબદ્ધ સધિઓવાળી તથા નગરની ભોગળ જેમ ગોળાકાર ભુજાઓ હતી [भुयगी–सर–विउलभोग–आयाण–पलिहउच्छूढ

भुयगीसर-विउल-भोग-आयाण-पलिहउच्छूढ-दीह-बाहू रत्ततलो-वइय-मउय-मसल - सुजाय लक्खण-पसत्थ-अच्छिद्दजाल -पाणी पीवर-कोमल–वरं-गुली आयंवतव–तलिण-सुइ–रुइल-णिद्ध-णखे

बाहु, भुजगेश्वर सर्पराज, तस्य विपुलभोग विशालदेह, स च आत्मनाय-वाञ्छितवस्तुग्रह-णाय 'पलिहउच्छूढ' पर्यवस्थित प्रेरित सर्वथा दण्डवत्प्रसारित, तद्वत् दीर्घौ=लम्बौ विशालौ, बाहू=भुजौ यस्य स तथा, लम्बविशालबाहुमान्-इत्यर्थ । **'रत्ततलो वइय मउय मसल-सुजाय लक्खणपसत्थ अच्छिद्द-जाल पाणी'** रक्ततलो पचित-मृदु मासल-सुजात-लक्षणप्रशस्ता च्छिद्रजाल पाणि, तत्र रक्ततलौ रक्ते तले ययोस्तौ तथा, तलभागे रक्त वर्णयुक्तौ इत्यर्थ, उपचितौ पृष्ठभाग उन्नतौ, मृदुकौ कोमलौ, मासलौ पुष्टौ, सुजातौ-सुन्दरौ प्रशस्तलक्षणौ शुभचिह्नयुतौ, अच्छिद्रजालौ च्छिद्रजालवर्जितौ, पाणी-हस्तौ यस्य स तथा, **'पीवर-कोमल-वर गुली'** पीवर-कोमल-वराङ्गुलि –पीवरा पुष्टा, कोमला -मृदुला, वरा -श्रेष्ठा, अङ्गुलयो यस्य स तथा, **'आयत-तव तलिण-सुइ-रुइल-णिद्ध-णखे'** आताम्र-ताम्र तलिन शुचि रुचिर स्निग्धनख आताम्रताम्रा =इषद्रक्ता, तलिना =प्रतला शुचय =शुद्धा, रुचिरा =मनोज्ञा, स्निग्धा =सरसा, नखा यस्य स तथा, **'चदपाणि-लेहे'** चन्द्रपाणिरेख चद्राकारा पाणौ रेखा यस्य स, चन्द्रेखाचिह्नितहस्तवानित्यर्थ,

को ग्रहण करने के लिये फैलाये हुए सर्पराज के शरीर समान दीर्घबाहु थे। **(रत्ततलो-वइय-मउय-मसल-सुजाय लक्खण पसत्थ-अच्छिद्दजाल पाणी)** तलभाग मे लाल, पृष्ठभाग में उन्नत, कोमल, पुष्ट, शुभचिह्नों से युक्त, एव छिद्रों से रहित हाथ थे। **(पीवर-कोमल-वर-गुली)** हाथो की अगुलिया पुष्ट, कोमल एव सुन्दर थी। **(आयवतव-तलिण-सुइ-रुइल-णिद्ध-णखे)** इषद्रक्त, पतले, शुद्ध, सुन्दर, एव चिकने नख थे। **(चदपाणिलेहे)** हाथो मे चन्द्ररेखा थी।

બાહૂ] કોઈ ધારેલ વસ્તુ લેવાને માટે ફેલાવેલા સર્પરાજના શરીર સમાન લાબા બાહુ હતા (रत्ततलो-वइय-मउय-मसल-सुजाय-लक्खण-पसत्थ अच्छिद्द-जाल-पाणी] તળીયાના ભાગમા લાલ, પાછળના ભાગમા ઉન્નત, કોમળ, પુષ્ટ, શુભ ચિહ્નોથી યુક્ત તેમજ છિદ્રો વગરના હાથ હતા [पीवर-कोमल-वर-गुली] હાથોની આગળીઓ પુષ્ટ, કોમળ તેમજ સુદર હતી [आयवतव-तलिण-सुइ-रुइल-णिद्ध-णखे] ઈષદ્રક્ત પાતળા, શુદ્ધ, સુદર તેમજ ચિકણા નખ હતા (चदपाणिलेहे) હાથોમા ચન્દ્રરેખા હતી

चंदपाणिलेहे सूरपाणिलेहे सखपाणिलेहे चक्कपाणिलेहे दिसा-सोत्थियपाणिलेहे चद-सूर-संख-चक्क-दिसासोत्थिय-पाणिलेहे कणग-सिलायलुज्जल - पसत्थ-समतल-उवचिय-विच्छिण्ण-पिहुलवच्छे सिरिवच्छकियवच्छे अकरंडुय-कणग-रुयय-निम्मल-

'सखपाणिलेहे' शङ्खपाणिरेखा शङ्खरेखायुक्तहस्त इत्यर्थ, 'चक्कपाणिलेहे' चक्रपाणिरेखा -चक्ररेखायुक्तहस्त, 'दिसासोत्थियपाणिलेहे' दक्षिणस्वस्तिकपाणिरेखा - दक्षिणाऽऽवर्तस्वस्तिकाऽऽकार-रेखा-युक्त-हस्तवान् इति भाव । 'चद-सूर-सख-चक्क-दिसासोत्थिय पाणिलेहे' चन्द्रसूरशङ्खचक्रदिक्स्वस्तिकपाणिरेखा चद्रसूर्यादिहस्तरेखा हस्ते विद्यमाना प्रशस्तफलप्रदा भवन्ति, ताभिश्चन्द्रादिरेखाभिश्चिह्नितहस्तवानित्यर्थ, 'कणग-सिलायलु-ज्जल-पसत्थ-समतल-उवचिय-विच्छिण्ण-पिहुलवच्छे' कनक शिलातलो-ज्ज्वल-प्रशस्त-समतलो-पचित-विस्तीर्ण-पृथुल-वक्षस्क - कनकशिलातलवत्=सौवर्णपट्टिकावत्, उज्ज्वल=देदीप्यमान प्रशस्त=शुभलक्षणोपेत समतलश्च-उन्नताऽऽनतरहितम्, उपचित-पुष्ट, विस्तीर्णपृथुलम्,-अतिविशाल, वक्ष-उरस्थल यस्य स तथा,

(सूरपाणिलेहे) सूर्यरेखा था, (सखपाणिलेहे) शखरेखा थी, (चक्कपाणिलेहे) चक्ररेखा थी, (दिसासोत्थियपाणिलेहे) दक्षिणावर्त स्वस्तिक रेखा थी, (चद-सूर-सख-चक्क-दिसासोत्थिय-पाणिलेहे) इस प्रकार चद्रमा, सूर्य, शख, चक्र एव दक्षिणावर्त स्वस्तिक की रेखाओं से भगवान के हाथ सुशोभित थे। (कणग-सिलायलु-ज्जल-पसत्थ-समतल-उवचिय-विच्छिण्ण-पिहुल-वच्छे) कनक शिला के समान-सुवर्ण के पाट के समान देदीप्यमान, शुभलक्षणों से युक्त, सम, पुष्ट, विस्तीर्ण एव अतिविशाल वक्षस्थल था। वह वक्षस्थल (सिरिवच्छकियवच्छे)

(સૂરપાણિલેહે) સૂર્યરેખા હતી [સખપાણિલેહે] શખરેખા હતી (ચક્ક પાણિલેહે] ચક્રરેખા હતી, (દિસાસોત્થિયપાણિલેહે) દક્ષિણાવર્ત સ્વસ્તિક રેખા હતી (ચદ-સૂર-સખ-ચક્ક-દિસાસોત્થિય-પાણિલેહે) એ પ્રકારે ચદ્રમા, સૂર્ય, શખ, ચક્ર તેમજ દક્ષિણાવર્ત સ્વસ્તિકની રેખાઓથી ભગવાનના હાથ સુશોભિત હતા (કણગ-સિલાયલુ-જ્જલ-પસત્થ-સમતલ-ઉવચિય-વિચ્છિણ્ણ પિહુલ-વચ્છે) કનક શિલા સમાન-સોનાની પાટાના જેવુ દેદીપ્યમાન, શુભલક્ષણોવાળુ, સરખુ, પુષ્ટ, વિશાળ તેમજ બહુ પહોળુ વક્ષસ્થળ [છાતી] હતુ તે વક્ષસ્થળ (સિરિવચ્છકિયવચ્છે) શ્રીવત્સના ચિહ્નવાળુ હતુ અને

सुजाय-निरुवहय-देह-धारी अट्ठसहस्स-पडिपुण्ण-वरपुरिस-लक्खण-धरे सण्णयपासे सगयपासे सुंदरपासे सुजायपासे मियमाइय-

'सिरिवच्छलंछियवक्खे' श्रीवत्साङ्कितवक्षस्क -श्रीवत्स=शुभचिह्नविशेषेण अङ्कित= चिह्नित-वक्ष -हृदयस्थल यस्य स तथा, 'अकरडुय-कणग-रुयय-निम्मल-सुजाय निरुवहय-देह-धारी, अकरण्डुक-कनक-रुचक-निर्मल-सुजात-निरुपहत-देहधारी, अकरण्डुक -'करडुय' इति देशीय शब्द, अदृश्यमान करण्डुक=पृष्ठभागास्थिक यस्य देहस्य स अकरण्डुक, तथा कनकरुचक -सुवर्णवर्णयुक्त, तथा-निर्मल, सुजात, निरुपहत =रोगादिबाधारहितो यो देहस्त देह धरतीत्येव शीलो य स तथा, 'अट्ठ-सहस्स-पडिपुण्ण-वरपुरिस-लक्खण-धरे' अष्टसहस्र-प्रतिपूर्ण-वरपुरुष-लक्षणधर - अष्टोत्तर सहस्रम्-अष्टसहस्र, प्रतिपूर्णम्-अन्यून, वरपुरुषाणा लक्षण-स्वस्तिकादिकम्, तस्य धर -धारक, महापुरुषाणामष्टोत्तरसहस्रपरिमितानि सुलक्षणानि सन्ति, तेषा सर्वेषा धारक -इति भाव । 'सण्णयपासे' सन्नतपार्श्व -सन्नतौ अधोऽधोऽवनतौ पार्श्वौ-पार्श्व-भागौ यस्य स सन्नतपार्श्व, 'सगयपासे' सङ्गतपार्श्व -सङ्गतौ-प्रमाणोचितौ, पार्श्वौ-भुजमूलादध प्रदेशौ यस्य स, प्रमाणयुक्तपार्श्वप्रदेशवानिति भाव । 'सुंदरपासे' सुन्दरपार्श्व -दर्शनीयपार्श्वयुक्त, 'सुजायपासे' सुजातपार्श्व -सुन्दरपार्श्ववानित्यर्थ ।

श्रीवत्सके चिह्न से युक्त था। और प्रभुका शरीर (**अकरडुय-कणग-रुयय-निम्मल-सुजाय-निरुवहय-देह-धारी**) अकरण्डुक-अदृश्यमान पृष्ठभाग की हड्डीयुक्त, तथा सुवर्ण के जैसा निर्मल एव रोगादिक बाधा से रहित था। भगवान् (**अट्ठसहस्स-पडिपुण्ण वर-पुरिस-लक्खण-धरे**) न्यूनतारहित ऐसे १००८ स्वस्तिकादिक उत्तम पुरुषों के योग्य लक्षणों के धारक थे। भगवान् के शरीरका पार्श्वभाग (**सण्णयपासे सगयपासे सुंदरपासे सुजायपासे मियमाइय-पीण-रइय-पासे**) क्रमिक अवनत

પ્રભુનુ શરીર (अकरडुय-कणग-रुयय-निम्मल-सुजाय-निरुवहय-देह-धारी) અકરડુક-અદૃશ્યમાન-ન દેખાય તેવી રીતે વાંસા-બરડા-ની હાડોવાળુ તથા સોનાના વણ જેવુ નિર્મળ તેમજ રોગાદિકની પીડા વગરનુ હતુ ભગવાન્ (अट्ठसहस्स पडिपुण्ण वर-पुरिस-लक्खण-धरे) ન્યૂનતારહિત એવા ૧૦૦૮ સ્વસ્તિક આદિક ઉત્તમ પુરૂષોને યોગ્ય લક્ષણોના ધારક હતા ભગવાનના શરીરનો પડખાનો ભાગ (सण्णयपासे सगयपासे सुंदरपासे सुजायपासे मियमाइय पीण-रइय पासे) ક્રમથી નમેલો

पीण-रइय-पासे उज्जुय-सम-सहिय-जच्च-तणु-कसिण-णिद्ध-आइज्ज-लडह-रमणिज्ज-रोम-राई झस-विहग-सुजाय-पीण-कुच्छी झसोयरे सुइकरणे पउम-वियड-णाभे गंगावत्तग-पयाहिणावत्त-

---

'मियमाइय-पीण-रइय-पासे' मितमात्रिक-पीन-रतिद-पार्श्व, तत्र-मितमात्रिकौ-समुचितपरिमाणवन्तौ, पीनौ पुष्टौ, रतिदौ-रम्यौ, पार्श्वौ कक्षाभ्यामधो वामदक्षिणशरीर-भागौ यस्य स तथा, 'उज्जुय-सम-सहिय-जच्च-तणु-कसिण-णिद्ध-आइज्ज-लडह-रमणिज्ज-रोमराई' ऋजुक-सम-महित-जात्य-तनु-कृष्ण-स्निग्धा-ऽऽदेय-ललित-रमणीय-रोमराजि, ऋजुकाणा-सरलाना, सममहिताना-मिलिताना, जात्याना-स्वजातीयेषूत्तमाना, तनूना-सूक्ष्माणा, स्निग्धाना-सरसानाम्, आदेयानाम् उपादेयाना, 'लडह' ललिताना=रमणीयाना-मनोरमाणा रोम्णा राजि पङ्क्तिर्यस्य स तथा, सरल-सूक्ष्म-कृष्ण-सरस रम्य-रोमराजिमान् इत्यर्थ। 'झस-विहग-सुजाय-पीण-कुच्छी झष विहग-सुजात-पान-कुक्षि-मत्स्य पक्षिणोरिव सुजात=सुन्दर, पीन पुष्ट, कुक्षि-उदर यस्य स तथा, 'झसोयरे' झषोदर-मानवत्सुन्दरोदरवान् इति भाव। 'सुइकरणे" शुचिकरण-शुचीनि-पवित्राणि, करणानि-इन्द्रियाणि यस्य स, इन्द्रियाणा मलवाहित्वेऽपि भगवदतिशयाद्-निर्मलतया निर्मल-निरुपलेपेन्द्रियवान् इति भाव। 'पउम-वियड-

---

था, उचित प्रमाण से युक्त था, सुन्दर था, शोभन था, तथा-परिमित मात्रावाला, पुष्ट एव रम्य था। रोमराजि (उज्जुय-सम सहिय जच्च तणु कसिण-णिद्ध-आइज्ज लडह-रमणिज्ज-रोम राई) सरल, परस्पर मे मिलित, उत्तम, पतली, काली, चिकनी, उपादेय एव अत्यन्त मनोहर थी। उनकी कुक्षि (झस विहग सुजाय पीण-कुच्छी) मत्स्य एव पक्षी के समान सुन्दर और पुष्ट था। (झसोयरे) उनका उदर मत्स्य के जैसा सुन्दर था। (सुइकरणे) इन्द्रियाँ यद्यपि स्वभावत मलवाहिनी है, तथापि अतिशय के प्रभाव

હતો, શોભન હતો, તથા મર્યાદિત ઘાટનો પુષ્ટ તેમજ રમ્ય હતો રોમરાજિ (શરીર ઉપરના વાળની પંક્તિ) (उज्जुय-समसहिय-जच्च-तणु-कसिण-णिद्ध आइज्ज-लडह- रमणिज्ज-रोम-राई) સરખી, પરસ્પરમા મળી ગયેલી, ઉત્તમ, પાતળી, કાળી, ચિકણી, ઉપાદેય તેમજ બહુજ મનોહર હતી તેમની કાખ (બગલ) (झस-विहग-सुजाय-पीण-कुच्छी) મત્સ્ય તેમજ પક્ષીના જેવી સુંદર અને પુષ્ટ હતી (झसोयरे) તેમનુ ઉદર (પેટ) માછલીના જેવુ સુંદર હતુ (सुइकरणे) ઇન્દ્રિયો જોકે સ્વભાવથી મલવાહિની છે તો પણ અતિશયના

तरग-भंगुर-रवि-किरण तरुण-बोहिय-अकोसायंत-पउम-गभीर-वि-यड-णाभे साहय-सोणद-मुसल-दप्पण-णिकरिय-वर-कणगच्छ-रुसरिस-वरवइर-वलियमज्झे पमुइय-वरतुरग-सीह-वर-वट्टिय-कडी

णाभे' पद्म-विकट-नाम-पद्मकोशवद् विकटा-गम्भीरा नाभिर्यस्य स तथा, 'गगावत्तग पयाहिणावत्त-तरग-भगुर-रवि-किरण-तरुण-बोहिय-अकोसायत-पउम-गभीर-वियडणाभे' गङ्गाऽऽवर्तक-प्रदक्षिणाऽऽवर्त-तरङ्ग-भङ्गुर-रवि-किरण-तरुण-बोधित-विकसत्पद्म-गम्भीर-विकट-नाभ-तत्र-गङ्गाऽऽवर्तकसम्बन्धिप्रदक्षिणावर्ततरङ्गवद्भङ्गुरा=चक्राकारवर्तुला, रविकिरणतरुणबोधितविकसत्पद्मवद् गम्भीरा, विकटा=विशाला च नाभिर्यस्य स तथा, 'साहय-सोणद-मुसल-दप्पण-णिकरिय-वरकणगच्छरु-सरिस-वरवइर-वलिय-मज्झे' साहृत-सोनन्द-मुसल-दर्पण-निकरित-वरकनकसरु-सदृश-वरवज्र-वलित-मध्य-साहृत-संक्षिप्तमध्य यत्-सोनन्द=निकाष्ठिका, मुसल-प्रसिद्ध, दर्पण-दर्पणदण्ड, निकरितवरकनकसरु=निकरित=सारीकृत सर्वथा संशोधित यद् वरकनक-श्रेष्ठसुवर्ण, तस्य सरु-खड्गमुष्टि, एतेषामितरेतरयोगद्वन्द्व, तै सदृश-वर-

---

से भगवान का इन्द्रियाँ निर्लेप रहता थीं। (**पउमवियडणाभे**) नाभि पद्मकोश के समान गभीर था, (**गगावत्तग पयाहिणावत्त तरग भगुर रवि किरण-तरुण बोहिय अकोसायत-पउम गभीर वियड-णाभे**) तथा-गगावर्तक-सबधी प्रदक्षिणावर्तयुक्त तरग की तरह भगुर, चक्रसमान गोल, मध्याह्नकाल के सूर्यकी किरणों द्वारा विकसित पद्म के समान गभीर एव विशाल थी। (**साहय सोणद-मुसल-दप्पण-णिकरिय-वरकणगच्छरु सरिस वरवइर वलिय मज्झे**) कटिप्रदेश त्रिकाष्ठिका के मध्यभाग समान, मूसल के मध्यभाग समान, दर्पण के दण्ड के मध्यभाग समान, चलकते हुए सोनेकी

પ્રભાવથી ભગવાનની ઈંદ્રિયો નિર્લેપ રહેતી હતી (પઉમવિયડણાભે) નાભિ પદ્મકોશ જેવી ગભીર હતી (गगावत्तग-पयाहिणावत्त-तरग-भगुर-रवि किरण तरुण-बोहिय-अकोसायत-पउम-गभीर-वियड-णाभे) તથા ગગાવર્તક સબધી પ્રદક્ષિણાવર્તયુક્ત તરગની પેઠે ભગુર, ચક્રના જેવી- ગોળ, મધ્યાહ્ન-કાળના સૂર્યના કિરણોથી વિકસેલા પદ્મ સમાન ગભીર તેમજ વિશાળ હતી (साहय-सोणद-मुसल दप्पण णिकरिय वरकणगच्छरु-सरिस-वरवइर-वलिय-मज्झे) કટિપ્રદેશ ત્રિકાષ્ઠિકા (ધોડી અથવા તિરપાઈ)ના મધ્યભાગ જેવો, મૂસલના મધ્યભાગ જેવો, દર્પણના દડના મધ્યભાગ જેવો, ચળકતા સોનાની ખડ્ગ

वर-तुरग-सुजाय-गुज्झ-देसे आइण्ण-हउव्व णिरुवलेवे वर-वारण-तुल्ल-विक्कम-विलसिय-गई गय-ससण-सुजाय-सन्निभोरू

वज्र इव वलित =क्षाम -कृश, मध्य =मध्यभागो यस्य स तथा, 'पमुइय-वरतुरग-सीह-चर-वट्टिय-कडी' प्रमुदित-वरतुरग-सिंहवर-वर्तित-कटि -प्रमुदितस्य रोगादि-रहिततया प्रसन्नस्य, वरतुरगस्य-श्रेष्ठहयस्य, तादृशस्य सिंहस्य चेव वरा=श्रेष्ठा वर्त्तिता-वर्तुला, कटिर्यस्य स तथा, 'वर-तुरग-सुजाय-गुज्झ-देसे' वर तुरग-सुजात-गुह्यदेश -वरस्य=श्रेष्ठस्य अश्वस्येव सुजात सुन्दरो गुह्यदेशो यस्य स तथा। 'आइण्णहउव्व णिरुव-लेवे' आकीर्णहय इव निरुपलेप -आकीर्ण =सुलक्षणयुक्त उत्तम जातीयो यो हय =अश्व, स इव निरुपलेप =निर्गत उपलेपात्---मलिनसम्पर्कात् इति निरुपलेप -निर्मल इत्यर्थ। 'वर-वारण-तुल्ल विक्कम-विलसिय-गई' वर-वारण-तुल्य-विक्रम विलसित-गति -वरवारणस्य=श्रेष्ठगजस्य तुल्य =समान विक्रम =पराक्रम, तथा तत्तुल्या विलसिता= चरणसचरणरणनरहिता गतिर्गमन यस्य स, गजेन्द्रवदतुल्यललिता ललितगमनशीलश्चेति भाव। 'गय-ससण सुजाय-सन्निभोरू' गज-श्वसन-सुजात-सन्निभोरु -गजश्वसनस्य= हस्तिशुण्डादण्डस्य सुजातस्य=सुष्ठूत्पन्नस्य हस्तिश्वसनस्यैव सन्निभौ-सदृशौ

खड्गमुष्टि के मध्यभाग समान और वज्रके मध्यभाग समान पतला था। तथा (पमुइय-वरतुरग सीहवर-वट्टिय-कडी) कटिप्रदेश रोगादिकरहित होने से प्रसन्न श्रेष्ठ घोडे के समान और सिंह के समान गोल था। (वर-तुरग-सुजाय-गुज्झ-देसे) गुह्य प्रदेश सुन्दर घोडे के गुह्य प्रदेश के समान था। (आइण्णहउव्व णिरुवलेवे) आकीर्ण जाताय घोडेके गुह्य प्रदेश के समान भगवानका गुह्य प्रदेश निरुपलेप था। तथा (वर-वारण-तुल्ल-विक्कम-विलसिय-गई) भगवानका पराक्रम उत्तम हाथी के समान था, तथा उनकी गति भी उसीके समान सुन्दर थी। (गय-ससण-सुजाय-सन्निभोरू) हस्तिशुण्डा-

મુઠીના મધ્યભાગ જેવો અને વજ્રના મધ્યભાગ જેવો પાતળો હતો તથા (પમુઇય-વરતુરગ-સીહ-વર-વટ્ટિય-કડી) કટિપ્રદેશ રોગ આદિકથી રહિત હોવાથી પ્રસન્ન શ્રેષ્ઠ ઘોડાની પેઠે અને સિંહની પેઠે ગોળ હતો (વરતુરગ-સુજાય-ગુજ્ઝ-દેસે) ગુહ્યપ્રદેશ સુંદર ઘોડાના ગુહ્યપ્રદેશના જેવો હતો (આઇણ્ણહઉવ્વ ણિરુવલેવે) આકીર્ણ-જાતવાન ઘોડાના ગુહ્યપ્રદેશના જેવો ભગવાનનો ગુહ્યપ્રદેશ નિરૂપલેપ હતો તથા (વર-વારણ-તુલ્લ-વિક્કમ-વિલસિય-ગઈ) ભગવાનનુ પરાક્રમ ઉત્તમ હાથીના જેવુ હતુ, તથા તેમની ચાલ પણ તેના

समुग्ग-णिमग्ग-गूढ-जाणू एणी-कुरुविंदा-वत्त-वट्टा-णुपुव्व-जंघे संठिय-सुसिलिट्ठ-विसिट्ठ-गूढ-गुप्फे सुपइट्ठिय-कुम्म-चारु-चलणे

ऊरू यस्य स तथा, सुन्दर-गजशुण्डादण्डसदृशोरुयुगवानिति भाव, '**समुग्ग-णिमग्ग गूढ-जाणू**' समुद्ग निमग्न-गूढ-जानु -समुद्ग -सम्पुटक -तम्योपचितनाधस्तन रूपयोर्भागयो सधिवत् निमग्नगूढे=अत्यन्तावृत-मासपुष्टे इत्यर्थ, तादृश जानुनी 'घुटना' इति प्रसिद्धे यस्य स तथा, उपचितमान्दृश्यमानजान्वस्थिक इत्यर्थ । '**एणी-कुरुविंदावत्त-वट्टा-णुपुव्व-जंघे**' एणी-कुरविन्द -वर्त वृत्ता-नुपूर्व्यजङ्घ -एण्या -हरिण्या इव, कुरुविन्द -तृणविशेष, वर्त=मूत्रवलनक च, ते इव च वृत्ते-वर्तुले, आनुपूर्व्येण तनुरूपे जङ्घे यस्य स तथा यद्वा-एणी-कुरुविन्दावर्त्त-वृत्ता नुपूर्व्यजङ्घ -इति च्छाया, तत्र-एण्या इव, कुरुविन्दावर्त्त =भूषणविशेष इव च वृत्ते= वर्तुले आनुपूर्व्येण तनुस्वरूपे जङ्घे यस्य स तथा, '**संठिय-सुसिलिट्ठ-विसिट्ठ-गूढ-गुप्फे**' सस्थित-सुश्लिष्ट-विशिष्ट-गूढ-गुल्फ -सस्थितौ-सुसस्थानवन्तौ, सुश्लिष्टौ-

दण्ड के समान उन प्रभुकी दोनो जघाएँ थीं । (**समुग्ग निमग्ग-गूढ-जाणू**) डिब्बे के समान प्रभुके घुटने गुप्तढकनी से युक्त एव अन्तर रहित होनेसे सुन्दर थे । अर्थात् उपचित होनेसे प्रभुके जानु की अस्थियाँ दृष्टिगोचर नहीं होती थीं । (**एणी-कुरुविंदा-वत्त-वट्टा-णुपुव्व-जंघे**) एणी-हिरणी की जङ्घा समान, तथा-कुरु-विन्द-तृणविशेष और टोरी के बलके समान अथवा कुरुविन्दावर्त्त नामक भूषणके समान गोल पतली-ऊपर से मोटी नीचेकी ओर उतरतीं २ पतली प्रभुकी दोनो जघाएँ थीं । (**संठिय-सुसिलिट्ठ-विसिट्ठ-गूढ-गुप्फे**) शोभन आकारयुक्त,- अच्छी

જેવીજ સુદર હતી (गय ससण-सुजाय-सन्निभोरु) હસ્તિશુ ડાદ ડના (હાથીના સૂઢના) જેવી તે પ્રભુની બન્ને જ ઘાઓ હતી (समुग्ग-णिमग्ग-गूढ जाणू) ઢાંકણાની પેઠે પ્રભુના ઘુટણો ગુપ્ત ઢાકણવાળા તેમજ અતર રહિત હોંવાથી સુદર હતા, અર્થાત્ ઉપચિત હોવાથી પ્રભુના ઘુટણના હાડકા દેખાતા નહતા (एणी कुरुविंदा-वत्त वट्टा-णुपुव्व-जंघे) એણી-હિરણીની જ ઘા સમાન, તથા કુરૂવિદ તૃણવિશેષ, અને દોરીની વલ સમાન, અથવા કુરૂ વિન્દાવર્ત્ત નામક ભૂષણ સમાન ગોળ પાતળી ઉપરથી જાડી તેમજ નીચેની તરફ ઉતરતી ઉતરતી પાતળી પ્રભુની બન્ને જ ઘાઓ હતી (संठिय-सुसि लिट्ठ विसिट्ठ-गूढ गुप्फे) શોભાયમાન આકારવાળા, સારી રીતે મળેલા તેમજ

अणुपुव्व-सुसंहयं-गुलीए उण्णय तणुतंब-णिद्ध-णक्खे रत्तुप्पल-पत्त-मउय-सुकुमाल-कोमल-तले नग नगर-मगर-सागर-चक्कंक-

सुमिलितौ, गूढौ-मासलत्वाददृश्यौ गुल्फौ यस्य स तथा, पुष्टतया तिरोहितगुल्फ । **'सुप्पइट्ठिय-कुम्म-चारुचलणे'** सुप्रतिष्ठित कूर्मचार-चरण -सुप्रतिष्ठितौ शोभनरूपेण स्थितौ, कूर्मवत्-कच्छपवत् चारू=सुन्दरौ चरणौ यस्य स तथा, सङ्कोचिताङ्गुष्ठपश्चात्प्रसृतचरणवानिति भाव । **'अणुपुव्व-सुसहय-गुलीए'** आनुपूर्व्य-सुसहताऽङ्गुलिक-आनुपूर्व्येण=क्रमेण हीयमाना वर्द्धमाना वा, तथा सुसहता-मिलिता अपि समिलिता अङ्गुल्य =चरणाङ्गुल्यो यस्य स तथा, **' उण्णय-तणु-तंब-णिद्ध-णक्खे '** उन्नत-तनुताम्र-स्निग्ध-नख -समुन्नत प्रतल-रक्तस्निग्ध नख युक्त इत्यर्थ, **'रत्तुप्पल-पत्त मउय सुकुमाल-कोमल-तले'** रक्तोपल-पत्र मृदुक सुकुमार कोमलतल -रक्तकमलदलवत्तिकोमलारुणवर्णचरणतलवानित्यर्थ । **'नग-नगर-मगर-सागर चक्क-वरंग-मंगल-किय-चलणे'** नग-नगर-मकर-सागर-चक्राङ्क-वराङ्क-मङ्गलाङ्कित-चरण ,तत्र-नग =पर्वत ,

राति से मिलित एव गूढ-मासल-पुष्ट होनेसे अदृश्य ऐसे प्रभुके दोनों पैरोंके गुल्फ थे । (सुप्पइट्ठिय-कुम्म-चारु-चलणे) प्रभुके पाँव सकुच कर बैठे हुए कछुएके समान सुन्दर थे । (अणुपुव्व-सुसहय-गुलीए) अनुक्रमसे उचित आकार-वाला एव भिन्न २ होने पर भी परस्पर मे समिलित प्रभुके चरणोकी अगुलिया थीं।, (उन्नय-तणु-तंब-णिद्ध-णक्खे) समुन्नत, प्रतल, रक्त एव चिक्कण प्रभुके नख थे । (रत्तुप्पल-पत्त-मउय-सुकुमाल-कोमल-तले) रक्तकमलके दलके समान अति कोमल लालवर्णके प्रभुके चरणोंके तले थे । (नग-नगर-मगर-सागर-चक्क-वरंग-मंगल-किय-चलणे) नग-पर्वत, नगर-पुर, मकर-जलचरजीवविशेष,

ગૂઢ માંસલ પુષ્ટ હોવાથી ન દેખાય એવા પ્રભુના બન્ને પગના ગોઠણો હતા (सुप्पइट्ठिय कुम्म चारु चलणे) પ્રભુના પગ સકુચાઈને બેઠેલા કાચબાની પેઠે સુદર હતા (अणुपुव्व सुसहय गुलीए) અનુક્રમથી ઉચિત આકારવાળી તેમજ જુદી જુદી હોવા છતા પણ પરસ્પરમા જોડાએલી પ્રભુના ચરણોની આગળીઓ હતી (उन्नय तणु तंब -णिद्ध- णक्खे) સમુન્નત, પ્રતલ, લાલ તેમજ ચિકણા પ્રભુના નખ હતા (रत्तुप्पल पत्त -मउय--सुकुमाल- कोमल- तले) , રક્ત કમલના દલના જેવા અતિશય કોમળ લાલ વર્ણના પ્રભુના ચરણોના તળિયા હતા (नग नगर- मगर- सागर चक्कंक वरंग--मंगल--किय--चलणे) નગ પર્વત, નગર પુર, મકર--જલચર જીવ વિશેષ, સાગર--સમુદ્ર અને ચક્ર

वरग-मगल-किय-चलणे विसिट्ठरूवे हुयवह-निद्धूम-जलिय-तडि-तडिय-तरुण-रवि-किरण-सरिस-तेए अणासवे अममे अकिंचणे

नगरं=पुर, मकर =जल्चरजीवविशेष , सागर =समुद्र , चक्र=प्रसिद्धम्, एता येव अङ्का-लक्षणानि, तथा वराऽङ्काश्च=शुभसूचकस्वस्तिकादिलक्षणानि, मङ्गल =शुभलक्षण-विशेषश्च, तैरलङ्कृतौ सुशोभितौ-चरणौ यस्य स तथा, नगनगरमकरादिचिह्न-स्वस्तिका-दिचिह्न-मङ्गलचिह्नरूप शुभलक्षणसुशोभितचरणयुगवानिति भाव । **'विसिट्ठरूवे'** विशि-ष्टरूप -अतिसुन्दर , **'हुयवह निद्धूम-जलिय-तडितडिय-तरुण-रवि-किरण-सरिस-तेए'** हुतवह - निर्द्धूम - ज्वलित - तटितडि - त्तरग - रवि किरण - सदृश - तेजस्क , हुतवहनिर्द्धूमज्वलितस्य=अग्नेर्निर्द्धूमज्वालाया , तडितडित – धारावाहिकतया पुन पुनर्विद्योतितविद्युत ,–तथा तरुणरविकिरणाना–सदृश=समान तेज –दीप्तिर्यस्य स तथा, **' अणासवे '** अनास्रव –अविद्यमाना आस्रवा यस्य स तथा, कर्मागमरहित इत्यर्थ , **' अममे '** अमम –ममत्वरहित **' अकिंचणे '** अकिञ्चन –नास्ति

सागर–समुद्र और चक्र इनके शुभ चिह्नों से, स्वस्तिकादि शुभ चिह्नों से तथा मङ्गल नामक शुभ चिह्नसे सुशोभित प्रभुके दोनों चरण थे । **(विसिट्ठरूवे)** प्रभुका रूप विशिष्ट–असाधारण अर्थात् अनुपम था । **(हुयवय–णिद्धूम–जलिय–तडित डिय–तरुण–रवि–किरण–सरिस–तेए)** निर्धूम अग्नि के समान, बार बार चम-कती हुई बिजली के समान तथा मध्याह्नकालिक रविकिरणोंके समान प्रभुका तेज था । **(अणासवे)** नवीन कर्मोंके आस्रवसे प्रभु सर्वथा रहित थे । **(अममे)** प्रभुके किसी भी पर पदार्थमे ममत्व नहीं था । **(अकिंचणे)** प्रभु अकिंचन–परिग्रह-रहित थे । **(छिन्नसोए)** भगवानने अपनी भवपरम्पराको नष्ट कर दिया था ।

એના શુભ ચિહ્નોથી–સ્વસ્તિકાદિ શુભચિહ્નોથી, તથા મંગળનામક ચિહ્નથી સુશોભિત પ્રભુના બન્ને ચરણ હતા (विसिट्ठरूवे) પ્રભુનુ રૂપ વિશિષ્ટ અસાધા રણ અર્થાત્ અનુપમ હતુ (हुयवह णिद्धूम जलिय तडि तडिय-तरुण रवि किरण-सरिस तेए) ધુમાડા વગરના અગ્નિના જેવુ, વારવાર ચળકતી વિજ ળીના જેવુ, તથા મધ્યાહ્ન કાળના સૂર્યના કિરણો જેવુ પ્રભુનુ તેજ હતુ (अणासवे) નવીન કર્મોના આસ્રવથી પ્રભુ સર્વથા રહિત હતા (अममे) પ્રભુને કોઇ પણ પર પદાર્થમા મમત્વ નહોતુ (अकिंचणे) પ્રભુ અકિંચણ–પરિ ગ્રહ વગરના હતા (छिन्नसोए) ભગવાને પોતાના ભવપરંપરાનો નાશ કરી

छिन्नसोए निरुवलेवे ववगय-पेम-राग-दोस-मोहे निग्गंथस्स पवयणस्स देसए सत्थनायगे पइट्ठावए समणगपई समणग-

किञ्चन यस्य स तथा, परिग्रहग्रन्थिरहित । '**छिन्नसोए**' छिन्नस्रोता-निवर्तित-भवप्रवाह, '**निरुवलेवे**' निरुपलेप-उपलेपो-मालिन्य, तद् द्विविध द्रव्यरूप भावरूपञ्च, तादृगाद् द्विविधादुपलेपात्-निर्गतो निरुपलेप, द्रव्यतो निर्मलशरीर, भावत कर्मबन्धहतु-भूतोपलेपरहित । पूर्वोक्तमेवार्थं विशेषत स्पष्टयन्नाऽऽह '**ववगय पेम राग-दोस-मोहे**' व्यपगतप्रेमरागद्वेषमोह'-प्रेम च रागश्च द्वेषश्च मोहश्चेति प्रेमरागद्वेषमोहा प्रेम-आसक्ति-लक्षणम्, राग-विषयेषु अनुरागरूप, द्वेष-अप्रातिरूप मोह-अज्ञानरूप, एते प्रेमादयो व्यपगता-विनष्टा यस्य स तथा, '**निग्गथस्स पवयणस्स देसए**' निर्ग्रन्थस्य प्रवचनस्य देशक-निर्ग्रन्थस्य-निर्गत ग्रन्थाद् द्रव्यत सुवर्णादिरूपाद्, भावतो मिथ्यात्वाद्यिलक्षणात्-निर्ग्रन्थ तस्य निर्ग्रन्थस्य, प्रवचनस्य-प्रकर्षेण-उच्यते-परमकल्याणाय कथ्यते-इति प्रवचनम्-तस्य प्रवचनस्य देशक=उपदेशक-निरारम्भ-निष्परिग्रह-धर्मोपदेशक इति भाव । '**सत्थनायगे**' सार्थनायक-सार्थस्य-मोक्षप्रस्थितभव्यसमूहस्य, नेता-स्वामीत्यर्थ '**पइट्ठावए**' प्रतिष्ठापक-श्रुतचारित्र-लक्षणधर्मस्थापक । '**समणगपई**' श्रमणकपति-श्राम्यति=सोसाह कर्मनिर्जरार्थं

(**णिरुवलेवे**) द्रव्य एव भाव रूप दोनों प्रकारकी मलिनतासे प्रभु वर्जित थे । इसी बातको पुन विशेष रूपसे इन विशेषणों से सूत्रकार स्पष्ट करते है-(**ववगय-पेम राग-दोस मोहे**) भगवानने अपनी आत्मा से प्रेम, राग द्वेष एव मोहको नष्ट कर दिया था । (**णिग्गथस्स पवयणस्स देसए**) प्रभु निर्ग्रन्थ प्रवचनके उपदेशक थे । (**सत्थणायगे**) मोक्षकी ओर प्रस्थित भव्यसमूहके भगवान नेता थे । (**पइ-ट्ठावए**) श्रुतचारित्ररूप धर्मके प्रभु रस्थापक थे । (**समणगपई**) भगवान् तप एव

દીધેા હતેા (णिरुवलेवे) દ્રવ્ય તેમજ ભાવરૂપ બન્ને પ્રકારની મલિનતાથી પ્રભુ વર્જિત હતા આ વાતને ફરીને વિશેષ રૂપથી તેમના અંગેાના વિશેષણેાથી સૂત્રકાર સ્પષ્ટ કરે છે (ववगय पेम-राग दोस मोहे) ભગવાને પેાતાના આત્માથી પ્રેમ, રાગ, દ્વેષ તેમજ મેાહનેા નાશ કર્યો હતેા (णिग्गथस्स पवयणस्स देसए) પ્રભુ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનના ઉપદેશક હતા (सत्थणायगे) મેાક્ષના તરફ વળેલા ભવ્યસમૂહના ભગવાન નેતા હતા (पइट्ठावए) શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મના પ્રભુ સંસ્થાપક હતા (समणगपई)

विद्-परियड्ढिए चउत्तीस-बुद्धा-इसेस-पत्ते पणतीस-सच्चवयणा-

श्रम कुर्वन्ति तप-स्वा यायान्पि इति श्रमगा-त एव श्रमगका, तेषा पति-चतुविधसङ्घाधिपतिरिति भाव, 'समणग विंद परियड्ढिए' श्रमगक-वृन्द परिवर्द्धक-श्रमणकाना चतुविधाना, वृन्द-सङ्घ-तस्य परिवर्द्धक-वृद्धिकारी। अथवा 'परियट्टए' पर्यटक-अग्रेसर, यद्वा पयायक-तै परिपूर्ण। 'चउत्तीस बुद्धाइसेस पत्ते' चतुस्त्रिंशद्-बुद्धातिशेष-प्राप्त=चतुस्त्रिंशत्=चतुस्त्रिंशत्-सख्यका ये बुद्धाना=तीर्थकराणाम् अतिशेषा-अतिशया तान् प्राप्त, तत्र-अवृद्धिस्वभावक केशश्मश्रुरोमनखमिति प्रथमोऽतिशय, अन्येऽप्यतिशया समवायाङ्गसूत्रेऽभिहितास्ततोऽवगन्तव्या। 'पणतीस-सच्चवयणाइसेस-पत्ते' पञ्चत्रिंशत्सत्यवचनाऽतिशेषप्राप्त पञ्चत्रिंशत्सख्यका ये सत्यवचनस्य अतिशेषा-अतिशया तान् प्राप्त, अर्थात् पञ्चत्रिंशद्वाणीगुणयुक्त इति भाव। पञ्चत्रिंशद्वाणीगुणा आचाराङ्गसूत्रस्य मत्कृताऽऽचारचिन्तामणिटीकाया प्रथमाध्ययने

स्वाध्याय आदि क्रियाओंमें कर्मनिर्जराके लिये परिश्रम करनेवाले श्रमणोंके स्वामी थे। (समणग विंद परि यड्ढिए) चतुर्विध सघके वे प्रभु वर्द्धक थे। अथवा उसके अग्रेसर या उससे परिपूर्ण थे। (चउत्तीस-बुद्धाइसेस-पत्ते) तीर्थकरोंके चौतीस अतिशयोंसे प्रभु विराजमान थे। इनमें नख, केश एव श्मश्रु-दाढी-मूँछका नहीं बढना यह पहला अतिशय है, अवशिष्ट अतिशय समवायाङ्ग सूत्र से जान लेना चाहिये। (पणतीस सच्चवयणा-इसेस पत्ते) वाणीके पैंतीस गुणों से प्रभु युक्त थे। ३५वाणी-गुणरूप अतिशय आचाराग सूत्रके प्रथम अध्ययनकी आचारचिंतामणि टीका मे कहे हैं, अत वहा से जान लेना चाहिये। (आगासगएण चक्केण) आकाशगत

ભગવાન તપ તેમજ સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓમા કર્મનિર્જરાને માટે પરિશ્રમ કરવાવાળા શ્રમણોના સ્વામી હતા (समणग विंद परियड्ढिए) चतुर्विध सघना ते प्रभु वर्द्धक हता अथवा तेना अग्रेसर के तेनाथी परिपूर्ण हता (चउत्तीसबुद्धा इसेसपत्ते) तीर्थंकरोना चोत्रीस अतिशयोथी प्रभु विराजमान हता तेमा नख केश तेमज श्मश्रु-दाढी मूछनु न वधवु એ पहेलो अतिशय छे, બાકીના अतिशय समवायाग सूत्रथी जाणी लेवा जोइએ (पणतीस सच्च वयणाइसेस-पत्ते) वाणीना पात्रीस गुणोथी प्रभु युक्त हता ૩૫ वाणी गुणરૂप अतिशय आचाराग सूत्रना प्रथम अध्ययनની आचार चिंतामणि टीकामा કहेला छे, એटले त्यांथी ते जाणी लेवा

इसेस-पत्ते आगासगएण चक्केण आगासगएण छत्तेण आगास-मियाहिं चामराहि आगासगएण फालियामएण सपायवीढेण सीहासणेण धम्मज्झएण पुरओ पकड्ढिज्जमाणेण चउद्दसहिं सम-णसाहस्सीहि छत्तीसाए अज्जियासाहस्सीहि सद्धि संपरिवुडे

व्याख्याता, 'आगासगएण चक्केण' आकाशगतेन चक्रेण। 'आगासगएण-छत्तेण' आकाशगतेन छत्रेण। 'आगासमियाहिं' आकाशमिताभ्या=प्राप्ताभ्या, 'चामराहिं' चामराभ्याम्—अतिशयप्रभावाच्चकान्तिभिरुपलक्षित इति भाव। 'आगास-गएण फलिहामएण' आकाशगतेन स्फटिकमयेन—आकाशस्थितेन स्फटिकनिर्मितेन 'सपायवीढेण' सपादपीठेन—पादस्थापनपीठसहितेन 'सीहासणेण' सिंहासनेन, 'धम्मज्झएण' धर्मध्वजेन, 'पुरओ' पुरतः—अग्रतः, 'पकड्ढिज्जमाणेण' अतिशय-महिम्ना प्रकट्यमानेन 'चउद्दसहिं समणसाहस्सीहिं' चतुर्दशभिः—श्रमणसाहस्रैः श्रमणानां चतुर्दशसहस्रैः 'छत्तीसाए अज्जियासाहस्सीहिं' षट्त्रिंशता आर्यिकासाह-स्रैः—आर्यिकाणां षट्त्रिंशत्सहस्रैः 'सद्धिं' सार्द्धं—सह। 'संपरिवुडे' सम्परिवृत-

चक्रसे, (आगासगएण छत्तेण) आकाशगत छत्र से (आगासमियाहिं चामराहिं) आकाशगत चामरों से व प्रभु उपलक्षित थे। (आगासगएण फलियामएण सपायवीढेण-सीहासणेण धम्मज्झएण पुरओ पकड्ढिज्जमाणेण) आकाशगत, स्फटिकमय एवं पादपीठसहित ऐसे सिंहासन से एवं अतिशय की महिमा से प्रकटित और आगे २ चलनेवाले ऐसे धर्मध्वजा से युक्त, तथा—(चउद्दसहिं समणसाहस्सीहिं छत्तीसाए अज्जियासाहस्सीहिं सद्धिं संपरिवुडे) १४ हजार श्रमणों के, एवं

જોઈએ (आगासगएण चक्केण) આકાશગત ચક્રથી (आगासगएण छत्तेण) આકાશગત છત્રોથી (आगासमियाहिं चामराहिं) આકાશગત ચામરોથી તે પ્રભુ ઉપલક્ષિત (દેખાતા) હતા (आगासगएण फलियामएण सपायवीढेण सीहा सणेण धम्मज्झएण पुरओ पकड्ढिज्जमाणेण] આકાશગત, સ્ફટિકમય તેમજ પાદપીઠ સહિત એવા સિંહાસનથી તેમજ અતિશયની મહિમાથી પ્રગટિત અને આગળ આગળ ચાલનાર એવા ધર્મધ્વજથી યુક્ત [चउद्दसहिं समणसा हस्सीहिं छत्तीसाए अज्जियासाहस्सीहिं सद्धिं संपरिवुडे] ૧૪ હજાર શ્રમણોના તેમજ છત્રીસહજાર આર્યાઓના પરિવારથી યુક્ત ભગવાન શ્રી મહાવીર પ્રભુ

पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुग्गामं दूइज्जमाणे सुहंसुहेणं विहरमाणे चंपाए णयरीए बहिया उवणगरग्गामं उवागए चपं नगरिं पुण्णभद्दं चेइयं समोसरिउकामे ॥ सू० १६॥

भगवान्–श्रीमहावीर, 'पुव्वाणुपुव्विं' पूर्वानुपूर्व्या–तीर्थंकरपरिपाट्या–तीर्थङ्करपरम्परया। 'चरमाणे' चरन्–विहरन्, 'गामाणुग्गाम' ग्रामानुग्रामम् एकस्माद् ग्रामाद् ग्रामान्तरम्, 'दूइज्जमाणे' द्रवन्–गच्छन् एकस्माद् ग्रामादनन्तर ग्राममनुल्लङ्घयन्नित्यर्थ, 'सुहसुहेण' सुखसुखेन–नयमबाधारहितेन, 'विहरमाणे' विहरन्–अप्रतिबद्धविहार कुर्वन्, 'चपाए नयरीए' चम्पाया नगया, 'बहिया' बहि 'उवणगरग्गाम' उपनगरग्रामम् नगरसमीपवर्त्तिन ग्रामम्। 'उवागए' उपागत–समवसृत, किमर्थमुपागत ? इत्याह–'चप णयरिं' चम्पाया–चम्पानाम्न्या नगर्या 'पुण्णभद्द चेइय समोसरिउकामे' पूर्णभद्र=पूर्णभद्रनामक चैत्यम्=उद्यान समवसर्तुकाम–आगन्तुकाम सन् उपागत इति सम्बन्ध ॥ सू० १६ ॥

छत्तीसहजार आर्यिकाओं के परिवार से युक्त भगवान् श्रीमहावीर प्रभु (**पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे**) तीर्थंकरों की परपरा के अनुसार विहार करते हुए (**गामाणुग्गामं दूइज्जमाणे**) एकग्राम से दूसरे ग्राम पधारते हुए (**सुहसुहेण विहरमाणे**) सुख सुख से विचरते हुए (**चपाए णयरीए बहिया उवणगरग्गाम उवागए**) चपानगरी के बाहरभाग की ओर स्थित, परतु वहा से बहुत दूर नहीं, किन्तु थोडी दूर पर रहे हुए ऐसे ग्राम मे पधार, यहा आने का कारण उनका यह था कि वे प्रभु (**चप णयरिं पुण्णभद्द चेइय समोसरिउकामे**) चपानगरी के पूर्णभद्र नामक उद्यान मे पधारनेवाले थे ॥ सू० १६ ॥

(પુવ્વાણુપુવ્વિં चरमाणे) તીર્થંકરોની પરપરાને અનુસરીને વિહાર કરતા કરતા (गामाणुग्गाम दूइज्जमाणे) એક ગામથી બીજે ગામ પધારતા (सुहसुहेण विहरमाणे) સુખ સુખેથી વિચરતા (चपाए णयरीए बहिया उवणगरग्गाम उवागए) ચપા નગરીની બહારના ભાગ તરફ પરંતુ એનાથી બહુ દૂર નહિ પણ જરા દૂર આવેલા એવા ગામમા પધાર્યા અહી આવવાનુ કારણ તેમને એ હતુ કે તે પ્રભુ (चप णयरिं पुण्णभद्द चेइय समोसरिउकामे) ચપાનગરીના પૂર્ણભદ્ર નામના ઉદ્યાનમા પધારવાવાળા હતા [સૂ ૧૬]

मूलम्—तए ण से पवित्तिवाउए इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे हट्ठ-तुट्ठ-चित्त-माणंदिए पीइमणे परमसोमणस्सिए

टीका—'तए ण' इत्यादि, तत खलु=यदा भगवान्—चम्पानगरासमीपग्राम—मुपागत तदनन्तर—तपश्चात, 'से पवित्तिवाउए' स प्रवृत्तिव्यापृत =स पूर्वोक्त—भगवद्वार्ताऽऽनयन नियुक्त 'इमीसे कहाए' अस्या कथाया 'लद्धट्ठे समाणे' लब्धार्थ सन्—ज्ञातभगवत्सागमनवृत्तान्त सन्, 'हट्ठ-तुट्ठ चित्त माणदिए' हृष्ट—तुष्ट—चित्ता—नन्दित —हृष्टतुष्ट=अतितुष्टम्, यद्वा हृष्ट=हर्षितम्, तुष्टम् प्राप्तसन्तोष—तादृग चित्त यस्य स हृष्टतुष्टचित्त, अत एव आनन्दित =आनन्द प्राप्त सजात—मानसोल्लास इत्यर्थ । सूत्रे 'चित्तमाणदिए' इत्यत्र मकार प्राकृतत्वात् । 'पीइमणे' प्रीतिमना —प्राति —तृप्तिर्मनसि यस्य स प्रीतिमना —तृप्तमानस । 'परमसोमणस्सिए' परमसौमनस्यित —परमम्—उत्कृष्ट च तत् सौमनस्य प्रसन्नचित्तता चेति परमसौमनस्य तदस्य सजात परमसौमनस्यित परमानुरागपूर्णमनस्क,

'तए ण से पवित्तिवाउए' इत्यादि—

(तए ण) जब भगवान् चपानगरी के समापवर्ती ग्राम मे पधारे तब (से पवित्तिवाउए) भगवान का वाता के लाने के लिये नियुक्त किया हुआ वह पुरुप (इमीसे कहाए) इस समाचार को (लद्धट्ठे समाणे) जानकर कि भगवान् चपानगरी के समीपवर्ती ग्राम म आकर विराजमान हो चुके है, (हट्ठ—तुट्ठ—चित्त—माणदिए) इससे उसके चित्त म अत्यन्त हर्ष और सन्तोप हुआ। अत वह अत्यन्त आनदित हुआ, (पीइमणे) मन मे प्रेम छा गया, (परमसोमणस्सिए) अत्यत अनुराग से उसका मन भर गया (हरिस—वस—विसप्पमाण—हियए) अपार

'तए ण से पवित्तिवाउए' ઈત્યાદિ—

(तए ण) જ્યારે ભગવાન ચપાનગરીના સમીપવર્તી ગામમા પધાર્યા ત્યારે (से पवित्तिवाउए) ભગવાનની વાર્તા–સમાચાર લઇ જવા માટે નિમાએલા તે પુરૂષે (इमीसे कहाए) એ સમાચારને (लद्धट्ठे समाणे) જાણ્યા કે ભગવાન ચપાનગરીના સમીપવર્તી ગામમા આવીને બિરાજમાન થઇ ચૂકયા છે, (हट्ठ तुट्ठ चित्त माणदिए) આથી તેના મનમા અત્યત હર્ષ અને સતોષ થયો અને તેથી તે બહુ આનદ પામ્યો, (पीइमणे) મનમા પ્રેમ છવાઈ ગયો, (परमसोमणस्सिए) અત્યત અનુરાગથી તેનુ મન ભરાઈ ગયુ,

हरिस-वस-विसप्पमाण-हियए ण्हाए कयवलिकम्मे कय-कोउय-मंगल-पायच्छित्ते सुद्धप्पवेसाइं मगलाइ वत्थाइ पवर परिहिए अप्प-महग्घा-भरणा-लंकिय-सरीरे सयाओ गिहाओ पडिणिक्ख-

'हरिस वस-विसप्पमाण-हियए' हर्ष–वश–विसर्प–हृदय –हर्षवशात विसर्पत्–परित उच्छलद् हृदय यस्य स तथा, भगवद्दर्शनादमन्दानन्दतरङ्गसमुच्छलितचित्त इत्यर्थ। 'ण्हाए' स्नात –कृतस्नान, 'कयवलिकम्मे' कृतबलिकर्मा–स्नाने कृते पशुपक्ष्यर्थं कृतान्नभाग 'कय-कोउय-मगल-पायच्छित्ते' कृत–कौतुक–मङ्गल–प्रायश्चित्त –कृतानि कौतुकमङ्गलाये व प्रायश्चित्तानि–दु स्वप्नादिविघातार्थमव'यकरणीयत्वात् येन स तथा, तत्र कौतुकानि=मषीतिलकादीनि, मङ्गलानि तु सिद्धार्थदध्यक्षतादीनि। 'सुद्धप्पवेसाइ' शुद्धप्रवेश्यानि–शुद्धानि=प्रक्षालितत्वात् निर्मलानि, प्रवेश्यानि=राजसभाप्रवेशाऽर्हाणि –राजसभायोग्यानि 'मगलाइ' मङ्गलानि–मङ्गलकारकाणि, 'वत्थाइ' वस्त्राणि–विविधरूप–प्रकाराणि—'पवर'–प्रवराणि–मूल्यतो महार्घाणि, रूपत उज्ज्वलानि मृदूनि सान्द्राणि च, प्राकृतत्वाद् विभक्तेर्लोप, 'परिहिए' परिहित –शरीरे यथास्थान योजित। 'अप्प-महग्घा भरणा लकियसरीरे' अल्प–महार्घा–भरणा–ऽलकृत–शरीर –अल्पानि=

हर्ष से उसका हृदय उछलने लगा। फिर उसने कोणिक राजा के पास जाने की तैयारी की। उसने (ण्हाए) स्नान किया, (**कयवलिकम्मे**) पश्चात् पशुपक्षी आदि के लिये अन्न का विभागरूप बलिकर्म किया, (**कय–कोउय–मगल–पायच्छित्ते**) दु स्वप्नादि निवारण के लिए मषीतिलकादि किये और दही अक्षतादि धारण किये। (**सुद्धप्पवेसाइ मगलाइ वत्थाइ पवर परिहिए**) पश्चात् उसने स्वच्छ, राजसभा में जाने योग्य, मागलिक, बहुमूल्य, तथा रूप से उज्ज्वल वस्त्रों को धारण किये। (**अप्प–महग्घा–भरणा–लकिय–सरीरे**) वस्त्र पहिर चुकने के अनन्तर फिर उसने

(હરિસ-વસ વિસપ્પમાણ હિયએ) અપાર હર્ષથી તેનુ હૃદય ઉછળવા લાગ્યુ પછી તેણે કોણિક રાજાની પાસે જવાની તૈયારી કરી તેણે (ણ્હાય) સ્નાન કર્યું, (કયબલિકમ્મે) પછી પશુ પક્ષિ આદિ ને માટે અન્નના વિભાગરૂપ બલિકર્મ કર્યું (કય-કોઉય મગલ પાયચ્છિત્તે) દુ સ્વપ્નાદિ દોષના નિવારણને માટે મષી-તિલક આદિ કર્યા અને દહી અક્ષત આદિ ધારણ કર્યા (સુદ્ધપ્પવેસાઇ મગલાઇ વત્થાઇ પવર પરિહિએ) પછી તેણે સ્વચ્છ, રાજસભામા પહેરી જવા યોગ્ય, માગલિક, બહુમૂલ્ય તથા રૂપથી ઉજ્જવલ વસ્ત્રો ધારણ કર્યા (અપ્પ-મહગ્ઘા ભરણા લકિય સરીરે) વસ્ત્ર પહેરી લીધા પછી તેણે ઓછા

मड, पडिणिक्खमित्ता चंपाए णयरीए मज्झमज्झेणं जेणेव कोणियस्स रण्णो गिहे जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव कूणिए राया भिभसारपुत्ते तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छि-

परिभागतो न्यूनानि, महार्घांगि–महान्=अतिशय –अर्घो=मूल्य येषा तानि, आभ्रियन्ते= सम्यग् धार्यन्त इत्याभरणानि- अलङ्कारा, तैरलकृत शरीर यस्य स तथा, अल्पमहामूल्य-भूषणभूषितदेह इत्यर्थ, 'सयाओ गिहाओ' स्वकाद् गृहाद्, 'पडिणिक्खमइ' प्रतिनिष्क्राम्यति–निर्गच्छति। 'पडिणिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य–निर्गत्य, 'चपाए णयरीए' चम्पाया नगर्या, 'मज्झमज्झेण' मध्यमध्येन–चतुर्भिगपेक्षमध्यभागेन, 'जेणेव कोणियस्स रण्णो गिहे' यत्रैव कोणिकस्य राज्ञो गृह–भवनम्, 'जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला' यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला–आस्थानमण्डप, 'जेणेव कूणिए राया भिंभसारपुत्ते' यत्रैव कोणिको राजा भिंभसारपुत्र, 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य, 'करयलपरिग्गहिय'

भार से अल्प एव बहुमूल्य आभरण भी शरीर पर धारण किये। इस प्रकार सज-धज कर वह (सयाओ गिहाओ पडिणिक्खमइ) अपने घर से निकला, (पडिणिक्खमित्ता चपाए णयरीए मज्झमज्झेण जेणेव कोणियस्स रण्णो गिहे) घर से निकलकर यह चपानगरी के ठीक मध्य के मार्ग से होकर जहा कोणिक राजा का प्रासाद था, (जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला) जहा पर बाहरी उपस्थानशाला थी, और (जेणेव कूणिए राया भभसारपुत्ते तेणेव उवागच्छइ) उस उपस्थानशाला में, जहाँ भभसार के पुत्र कोणिक राजा बैठे हुए थे, वहा पहुँचा। (उवागच्छित्ता) वहाँ पहुँचते ही सर्वप्रथम उसने (करयलपरिग्गहिय

વજનના તેમજ બહુમૂલ્ય આભરણ પણ શરીર ઉપર ધારણ કર્યા આ પ્રકારે શણગાર કરીને તે (सयाओ गिहाओ पडिणिक्खमइ) પોતાને ઘેરથી નીકળ્યો (पडिणिक्खमित्ता चपाए णयरीए मज्झमज्झेण जेणेव कोणियस्स रण्णो गिहे) ઘેરથી નીકળીને તે ચપાનગરીના બરાબર મધ્યભાગમા થઈને જ્યા કોણિક રાજાનો મહેલ હતો (जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला) અને જ્યા બાહ્ય ઉપસ્થાન શાલા હતી, તથા (जेणेव कूणिए राया भभसारपुत्ते तेणेव उवागच्छइ) તે ઉપસ્થાન–શાલામા જ્યા ભભસારના પુત્ર કોણિક રાજા બેઠા હતા ત્યા પહોચ્યો (उवागच्छित्ता) ત્યા પહોચ્યતાજ સર્વ પ્રથમ તેણે (करयलपरिग्गहि

त्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्त मत्थए अंजलि कट्टु जएणं विजएणं वद्धावेइ, वद्धावित्ता एवं वयासी ॥ सू० १७ ॥

मूलम्—जस्स ण देवाणुप्पिया दंसणं कंखंति, जस्स

करतलपरिगृहीत=करतलेन करतल परिगृहीत—परस्पर सश्लिष्टम् । 'सिरसावत्तं' शिरआवर्तम्—शिरसि=शिरसोऽग्रभागे आ—समन्तात् वर्तते—परिभ्राम्यति इति शिर—आवर्तस्तम् । 'अञ्जलिं' समिलितकरयुगम् । 'मत्थए' मस्तक—ललाटदेश, 'कट्टु'—कृत्वा 'जएण' जयेन—जय =उत्कर्षप्राप्तिरूप तेन—'जय जय महाराज' इति रूपेण, 'विजएण' विजयेन—विगिष्ट प्रचण्डशत्रुनिग्रहरूपो जयो विजय तेन—अर्थात्—विजयस्व विजयस्व महाराज इति रूपेण 'वद्धावेइ' वर्द्धयति—जयेन विजयेन वर्द्धस्वेति वृद्धिकामनारूपामाशिष प्रयुङ्क्ते स्म, वर्द्धयित्वा 'एवं वयासी' एव=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत् ॥ सू० १७ ॥

टीका—भगवद्विहारादिवार्तानिवदक पुरुष कोणिकनृप किमवादीत् ? इत्याह—'जस्स ण' इत्यादि, यस्य भगवत श्रीमहावीरस्य खलु=निश्चयेन, हे देवानुप्रिया ! 'दंसण' दर्शन सबहुमान रूपावलोकन भवन्त 'कंखंति' काङ्क्षन्ति—

सिरसावत्त मत्थए अजलिं कट्टु जएण विजएण वद्धावेइ, वद्धावित्ता एवं वयासी) दोनों हाथ जोडकर और अञ्जलिरूप मे परिणत उन्हे मस्तक के दॉये—बॉये घुमाकर पश्चात् उन्हे मस्तक पर लगाकर अर्थात् नमस्कार कर "जय हो महाराज की, विजय हो महाराज की"—इस प्रकार जय विजय शब्दों द्वारा राजा को बधाया। बधाने के बाद फिर वह इस प्रकार बोला—॥सू० १७॥

'**जस्स ण देवाणुप्पिया**' इत्यादि—

(**देवाणुप्पिया**) हे देवानुप्रिय ! (**जस्स ण**) जिनके सदा आप (**दंसण कंखंति**) दर्शनों की इच्छा किया करते है (**जस्स ण देवाणुप्पिया**

य सिरसावत्त मत्थए अजलि कट्टु जएण विजएण वद्धावेइ वद्धावित्ता एव वयासी) બન્ને હાથ જોડીને અને તેમને મસ્તકની જમણી અને ડાબી બાજુએ ફેરવીને અજલિ રૂપમા પરિણત કરી માથે લગાવીને અર્થાત્ નમસ્કાર કરીને "જય હો મહારાજનો, વિજય હો મહારાજનો" એ પ્રકારે જય વિજય શબ્દો દ્વારા રાજાને વધાવ્યા અને વધાવ્યા પછી તે નીચે પ્રમાણે બોલ્યો (સૂ ૧૭)

'जस्स ण देवाणुप्पिया' ઇત્યાદિ—

(देवाणुप्पिया !) હે દેવાનુપ્રિય ! (जस्स ण) જેમના સદા આપ (दंसण

णं देवाणुप्पिया दसण पीहंति, जस्स ण देवाणुप्पिया दसण पत्थंति, जस्स ण देवाणुप्पिया दसणं अभिलसति, जस्स ण देवाणु-

अप्राप्त प्राप्तुमिच्छन्ति 'जस्स खलु देवाणुप्पिया दसण पीहंति' हे देवानुप्रिया ! यस्य भगवत श्रीमहावीरस्य खलु दर्शनाय भवन्त स्पृहयन्ति=कदा मे भगवद्दर्शन भविष्यतीयुत्कण्ठा सतत धरन्ति, प्राप्त सत पुनस्तपरित्यक्तु नेच्छन्तीति भाव । हे देवानुप्रिया ! यस्य भगवत खलु 'दसण' दर्शन 'पत्थंति' प्रार्थयन्ति=भवन्तो याचते-हे भगवन् ! भवदर्शनादेव मम जन्मन सफलता स्यादतो भवत्पादपङ्कज दर्शयतु-इति यहसि पुन पुन प्रार्थना कुर्वन्ति, यद्वा-अस्मत्सदृशेभ्यो जनेभ्य सतत याचन्ते-भगवद्दर्शन कारयतेति भाव । 'जस्स ण देवाणुप्पिया दसण अभिलसति' यस्य खलु देवानुप्रिया दर्शनमभिलष्यन्ति=कदाऽह भगवत्समीपमुपगम्य तत्पर्युपासन करिष्यामीत्यभिलाषमत करणे कुर्वतो भवन्त सन्ति। 'जस्स ण देवाणुप्पिया

दसण पीहंति) જિનके आप देवानुप्रिय दर्शन करने की सदा स्पृहा रखा करते है-कब मुझे भगवान् के दर्शन होंग इस प्रकार की उत्कठा निरन्तर किया करते है, (जस्स ण देवाणुप्पिया दसण पत्थंति) हे देवानुप्रिय ! जिनके दर्शनों की याचना किया करते है, अर्थात्-हे भगवन् ! आपके दर्शन से ही मेरा जन्म सफल होगा, इसलिये आप कृपा करके अपने चरणकमल का दर्शन दीजिये, इस प्रकार एकान्त मे आप बार २ प्रार्थना किया करते हे, अथवा-हमारे जैसे लोगों से आप प्रार्थना करते है कि-मुझे भगवान का दर्शन कराओ। (जस्स ण देवाणुप्पिया दसण अभिलसंति) हे देवानुप्रिय ! आप जिनके दर्शनों की चित्तमें सदा अभिलाषा धारण किये रहते हैं कि कब मै प्रभु के चरणोंम उपस्थित होकर उनकी

કરતિ) દર્શનની ઈચ્છા કયા કરો છો, (જસ્સ ણ દેવાણુપ્પિયા ! દસણ પીહંતિ) જેમના આપ દર્શન કરવાની સદા સ્પૃહા રાખો છો કે કયારે મને ભગવાનના દર્શન થશે-એ પ્રકારની ઉત્કઠા નિરંતર કર્યા કરો છો, (જસ્સ ણ દેવાણુપ્પિયા ! દસણ પત્થતિ) હે દેવાનુપ્રિય ! જેમના દર્શનોની યાચના કર્યા કરો છો, અર્થાત્ હે ભગવાન્ ! આપના દર્શનથીજ મારો જન્મ સફલ થશે,એ માટે આપ કૃપા કરીને આપના ચરણ કમલના દર્શન આપશો એ પ્રકારે એકાતમા આપ વારવાર પ્રાર્થના કર્યા કરો છો, અથવા-અમારા જેવા લોકો પાસે આપ પ્રાર્થના કરો છો કે મને ભગવાનના દર્શન કરાવો (જસ્સ ણ દેવાણુપ્પિયા ! દસણ અભિલસતિ) હે દેવાનુપ્રિય ! આપ જેના દર્શનોની મનમા સદા અભિલાષા ધારણ

प्पिया नामगोयस्सवि सवणयाए हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियया भवति, से णं समणे भगव महावीरे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे चंपाए णयरीए उवणगरग्गामं उवागए चंप णयरिं पुण्णभद्द चेइयं समोसरिउकामे। तं एव देवाणुप्पियाणं पियट्ठयाए पियं णिवेदेमि, पिय ते भवउ ॥ सू० १८॥

नामगोयस्सवि सवणयाए हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियया भवति यत्य भगवत खलु हे देवानुप्रिया ! नामगोत्रस्यापि-नाम='महावीर' इति, गोत्र=वश-काश्यप गोत्रम् इति तयोरित्यर्थ, श्रवणतया-श्रवणेन इत्यर्थ, स्वार्थिकस्ताप्रत्ययः प्राकृतशैलीप्रभव इति, हृष्ट-तुष्ट-यावत्-हृदया भवन्ति, **'से ण समणे भगव महावीरे'** स खलु श्रमणो भगवान् महावीर-अतिशयमहिमान्वित श्रमण-साधु, भगवान्-परमैश्वर्यसम्पन्न महावीर इति अन्वर्थनामा **'पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगाम दूइज्जमाणे चपाए णयरीए उवणगरग्गाम उवागए'** पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्राम द्रवन्-चम्पाया नगर्या उपनगरग्राम-नगरसमीपवर्तिन ग्रामम् उपागत-समागत। किमर्थम्? अत्राह-**'चप णयरिं पुण्णभद्द चेइय समोसरिउकामे'** चम्पा नगरीं पूर्णभद्रनामकम्

उपासना करूँगा, (**जस्स ण देवाणुप्पिया नामगोयस्सवि सवणयाए हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियया भवति**) हे देवानुप्रिय! जिनका नाम तथा गोत्र-वश सुनकर भी आपका हृदय हृष्ट तुष्ट हुआ करता है, (**से ण समणे भगव महावीरे**) वे श्रमण भगवान्=परमैश्वर्यसम्पन्न, गुणनिष्पन्न नामवाले महावीर (**पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगाम दूइज्जमाणे चपाए णयरीए उवणगरग्गाम उवागए**) पूर्वानुपूर्वीरूप से विहार करते हुए, एक ग्राम से दूसरे ग्राम में विचरते हुए आज चपा नगरी के समीप ग्राम में पधारे हुए हैं, (**चप णयरिं पुण्णभद्द चेइय समोसरिउकामे**) और

કર્યા કરે છે કે કયારે હુ પ્રભુના ચરણોમા ઉપસ્થિત થઈને તેમની ઉપાસના કરૂ, (जस्स ण देवाणुप्पिया! नामगोयस्सवि सवणयाए हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियया भवति) હે દેવાનુપ્રિય! જેમનુ નામ તથા ગોત્ર-વશ સાભળીને પણ આપનુ હૃદય હૃષ્ટ-તુષ્ટ થઈ જાય છે, (से ण समणे भगव महावीरे) તે શ્રમણ ભગવાન્ પરમૈશ્વર્યસપન્ન, ગુણનિષ્પન્ન નામવાળા મહાવીર (पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगाम दूइज्जमाणे चपाए णयरीए उवणयरग्गाम उवागए) પૂર્વાનુપૂર્વી ક્રમથી વિહાર કરતા કરતા એક ગામથી બીજે ગામ વિચરતા વિચરતા આજ ચપાનગરીની સમીપના ગામમા પધાર્યા છે (चप णयरिं पुण्णभद्द चेइय

मूलम्—तए णं से कूणिए राया भंभसारपुत्ते तस्स पवित्तिवाउयस्स अतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ-तुट्ठ-जाव

उद्यान समवसर्तुकाम 'त एव देवाणुप्पियाण पियट्ठयाए' तदेव देवानुप्रियाणा प्रियार्थतया=उत्कण्ठाविषयत्वादनुकूलार्थतया, एवम्=अमुना प्रकारेण तद् वृत्तम् 'पिय णिवेदेमि' प्रिय=प्रातिकारक निवेदयामि=सविनय कथयामीति भाव। 'पिय ते भवउ' प्रिय ते भवतु ॥सू० १८॥

टीका—'तए णं से कूणिए राया भंभसारपुत्ते' इत्यादि। तत=तदनन्तर खलु स कूणिको राजा भंभसारपुत्र 'तस्स पवित्तिवाउयस्स अतिए' तस्य प्रवृत्तिव्याप्रृतस्य भगवद्विहारनिवेदकस्य पुरुषस्य अन्तिके=समीपे-तन्मुखादिति भाव, 'एयमट्ठ' एतमर्थम् भगवदागमनरूपम्-'सोच्चा' श्रुत्वा-श्रवणविषय कृत्वा, 'णिसम्म' निशम्य-हृदि धृत्वा 'हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए' हृष्ट-तुष्ट-यावद्-हृदय=हर्षाति-

चम्पानगरी के पूर्णभद्रचैत्य में पधारेंगे, (त एव देवाणुप्पियाण पियट्ठयाए पिय णिवेदेमि पिय ते भवउ) इसलिये हे देवानुप्रिय! मै आपको यह प्रिय आत्म-हितकारी समाचार आपके हितके लिये सविनय निवेदन करता हू। आपका कल्याण हो ॥ सू० १८ ॥

'तए णं से कूणिए राया' इत्यादि—

(तए णं से कूणिए राया भंभसारपुत्ते) उसके बाद भंभसार का पुत्र वह कोणिक राजा (तस्स पवित्तिवाउयस्स अतिए) उस संदेशवाहक के मुख से (एयमट्ठ सोच्चा) 'भगवान पधारे है' इस कर्णप्रिय समाचार को सुनकर (णिसम्म) और हृदय मे अच्छी तरह धारण कर (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए)

સમોસરિઉકામે) અને ચંપાનગરીના પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યમા પધારશે (त एवं देवा-णुप्पियाण पिय णिवेदेमि पिय ते भवउ) આથી હે દેવાનુપ્રિય! હુ આપને આ પ્રિય આત્મહિતકારી સમાચાર આપના હિતને માટે સવિનય નિવેદન કરુ છુ આપનુ કલ્યાણ થાઓ (સૂ. ૧૮)

'तए णं से कूणिए राया' ઇત્યાદિ—

(तए णं से कूणिए राया भंभसारपुत्ते) ત્યારપછી ભંભસારના પુત્ર તે કોણિક રાજા (तस्स पवित्तिवाउयस्स अतिए) તે સંદેશવાહકના મુખથી (एयमट्ठ सोच्चा) 'ભગવાન પધાર્યા છે' એ હર્ષપ્રિય સમાચાર સાભળીને (णिसम्म) અને હૃદયમા સારી રીતે ધારણ કરીને (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए)

हियए धारा-हय-नीव-सुरहि-कुसुमव चंचुमालइय-ऊसविय-रोमकूवे वियसिय-वर-कमल-णयण-वयणे पयलिय-वर-कडग-तुडिय-केऊर-

शयेन प्रमुदितहृत्य, ' धारा हय-नीव-सुरहि-कुसुमव चचुमालइय-ऊसविय रोमकूवे ' धारा—हत—नीप—सुरभि—कुसुममिव रोमाञ्चितो—च्छ्रित—रोमकूप, तत्र—धारामि—जलधरजलधारामि आहत=सिक्त यत्—नीपस्य=कदम्बस्य सुरभि=परिमलयुक्त कुसुम=पुष्पम् तदिव ' चचुमालइय ' इति देशीय शब्द, रोमाञ्चित इत्यर्थ, अतएव—उच्छ्रित—उन्नता गतो रोमकूपो—रोमस्थान यस्य स उच्छ्रितरोमकूप, तत पदद्वयस्य कर्मधारय । ' विअसिय वर-कमल-णयण-वयणे ' विकसित वर-कमल-नयन-वदन—विकसितवरकमलवन्नयनवदन यस्य स तथा, ' पयलिय-वर-कडग-तुडिय-केऊर मउड-कुडल हार-विरायत-रइय-वच्छे ' प्रचलित-वर कटक-त्रुटित-केयूर-मुकुट-कुण्डल हार-विराजमान-रचित-वक्षस्क—प्रचलितानि=प्रकम्पितानि वर—कटक—त्रुटित-केयूर—मुकुट—कुण्डलानि यस्य स तथा, तत्र-वरौ=श्रेष्ठौ, कटकौ=वलयौ, त्रुटिते-बाहुरक्षकभूषणे, केयूरौ—बाहुभूषण भुजन्धनिशेषौ, मुकुट=शिरोभूषणम्, कुण्डले=कर्णभूषणे-इति, तथा हार =अष्टादशसरिकादिक, विराजमान =शोभमान, रचित =विन्यस्त—

बहुत ही हृष्ट तुष्ट एव आनन्दित हुए, (**धारा हय-नीव-सुरहि-कुसुमव चचुमालइय ऊसविय रोमकूवे**) जिस प्रकार बरसात का धारा से सींचे जाने पर कदम्ब के सुगन्धित फूल एकदम विकसित हो जाते हे, उसी प्रकार भगवान् के पधारने का समाचार सुनकर राजा के रोम खडे हो गये, (**वियसिय—वर-कमल णयण-वयणे**) उनके नेत्र और मुख दोना कमल क समान विकसित हो गये। (**पयलिय-वर-कडग-तुडिय-केऊर-मउड-कुडल हार-विरायत रइय वच्छे**) अपार हर्ष के मारे कम्पित इनके शरार पर धृत श्रेष्ठ दोनों वलय, दोनों त्रुटित—बाहुरक्षकभूषण,

ઘણાજ હૃષ્ટ તુષ્ટ તેમજ આનદિત થયા [धारा-हय-नीव-सुरहि-कुसुमव चचु मालइय-ऊसविय-रोमकूवे) જે પ્રકારે વરસાદની ધારાથી સીચાયેના કદબના સુગધિત ફૂલ એકદમ ખીલી નીકળે છે તેજ પ્રકારે ભગવાનના પધારવાના સમાચાર સાભળીને રાજાના રોમે રોમ આનદથી પુલકિત થઈ ઉભા થયા, (वियसिय-वर-कमल-णयण-वयणे) તેમના નેત્ર તથા મુખ બન્ને કમલના જેમ વિકસી ગયા (पयलिय-वर-कडग-तुडिय-केऊर-मउड-कुडल-हार-विरायत रइय-वच्छे) અપાર હર્ષને લઈને કપાયમાન થતા તેમના શરીર પર ધારણ કરેલા શ્રેષ્ઠ બન્ને વલય (કડા), બન્ને ત્રુટિત-બાહુરક્ષક ભૂષણ, બન્ને કેયૂર

मउड-कुडल-हार-विरायत-रइय-वच्छे पालवपलंवमाण-घोलत-भूसणधरे ससभमं तुरियं चवल नरिंदे सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्टित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता वेरुलिय-वरिट्ठ-रिट्ठ-

परिवृत वक्षसि=वक्ष स्थल यस्य स तथा, तत पदद्वयस्य कर्मधारय । 'पालव-पलवमाण-घोलत-भूसण-धरे' प्रालम्ब-प्रलम्बमान-घूर्णमान-भूषण-धर - प्रालम्ब -कण्ठाभरणविशेष, स एव प्रलम्बमान=लम्बाकार घूर्णमान=दोलायमान भूषण तस्य धर -धारक, एतादृश 'नरिंदे' नरेन्द्र कृणिकनृप 'ससभम' ससम्भ्रम-सादर यथा स्यात्, 'तुरिय' त्वरित-शीघ्रतया यथा स्यात्, 'चवल' चपल-चञ्चलतया यथा स्यात् तथा 'सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ' सिंहासनादभ्युत्तिष्ठति-अवतरति, 'अब्भुट्टित्ता' अभ्युत्थाय-अवतीर्य 'पायपीढाओ पच्चोरुहइ' पादपीठात्प्रत्यवरोहति-अवतरति, प्रत्यवरुह्य-अवतीर्य पादपीठादधोऽवतार्य 'पाउआओ ओमुअइ' पादुके अवमुञ्चति, कीदृशे पादुके' इत्याह-'वेरुलिय' इत्यादि, 'वेरुलिय-वरिट्ठ-

दोनों केयूर-बाजूबन्द, मुकुट, दोनों कुण्डल, एवं १८ लरका हार, जो वक्षस्थल मे धारण किया हुआ था और जिसकी शोभा से वक्ष स्थल सुशोभित हो रहा था, ये सब के सब आभूषणादि कंपित हो उठे। (पलव-पालवमाण-घोलत-भूसण-धरे) हर्ष-जनित कम्प से चलायमान उनका प्रलम्बमान कण्ठाभरण उनकी शोभा को बढा रहा था। बाद मे (**ससभम तुरिय चवल नरिंदे**) राजा बडे ही सम्भ्रम से-आदरपूर्वक, अर्थात् एकदम जैसे बैठे थे वैसे ही, शीघ्र ही चचल जैसा होकर (**सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ**) अपने सिंहासन से उठे, और (**अब्भुट्टित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ**) उठ कर पादपीठ पर पैर रखकर नीचे उतरे, (**पच्चोरुहित्ता वेरु-**

(બાજુબંધ), મુકુટ, બન્ને કુંડલ તેમજ ૧૮ સરનો હાર જે વક્ષ સ્થળ ઉપર ધારણ કરવામા આવ્યો હતો, અને જેની શોભાથી વક્ષ સ્થલ સુશોભિત થઇ રહ્યુ હતુ, તે તમામે તમામ આભૂષણ આદિ હલી રહ્યા હતા, (પાલવ પલવમાણ ઘોલત-ભૂસણ-ધરે) હર્ષથી ઉત્પન્ન થતા કંપથી ચલાયમાન થતા તેના ગળામા પહેરેલા લાબા લટકતા હાર તેની શોભામા વધારો કરી રહ્યા હતા પછી (ससभम तुरिय चवल नरिंदे) રાજા ઘણા સંભ્રમથી-આદરથી અર્થાત્ એકદમ જેવા બેઠેલા હતા તેવાજ ઉતાવળા ચંચળ જેવા થઈને (सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ) પોતાના સિંહાસન પરથી ઉઠયા, અને (अब्भुट्टित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ) ઉઠીને પાદપી૦ પર પગ રાખીને નીચે ઉતર્યા, (पच्चोरुहित्ता-वेरुलिय-वरिट्ठ-रिट्ठ-

अंजण-निउणो-विय-मिसिमिसत-मणि-रयण-मंडियाओ पाउ-याओ ओमुयइ, ओमुइत्ता अवहट्टु पंच रायककुहाइ, तंजहा-खग्गं १, छत्तं २, उप्फेस ३, वाहणाओ ४, वालवीयण ५। एगसाडिय

रिट्ठ-अञ्जण-निउणो-विय-मिसिमिसत-मणि-रयण-मंडियाओ ' वैडूर्य-वरिष्ट-रिष्टा-ञ्जन-निपुणाऽवरोपित-चित्तिचित्तायमान-मणि-रत्न-मण्डिते, तत्र-वरिष्टानि=श्रेष्ठानि वैडुर्याणि रिष्टानि अञ्जनानि-एतन्नामकानि रत्नानि यत्रो पादुकयोस्ते वैडूर्य-वरिष्ट रिष्टाञ्जने,-वैडूर्यादिभिश्चित्रिते इत्यर्थ, पुन ' **निपुणावरोपित-चित्तिचित्तायमान-मणि-रत्न-मण्डिते** '-निपुणेन=शिल्पकलाकुशलेन अवरोपितानि=परिकर्मितानि-संस्कारितानि यथास्थानजटितानि यानि चित्तचित्तायमानानि=चाकचिक्यमयानि मणि रत्नानि तैर्मण्डिते, तत पदद्वयस्य कर्मधारय, अवमुच्य, ' **अवहट्टु पंच रायककुहाइ** ' अपहृत्य पञ्च राजककुदानि-अवतार्य पञ्चसंख्यकानि राजचिह्नानि, तान्येव पृथक्र परिसंख्याति-तद्यथा-तानि-इमानि १-' **खग्ग** ' खड्ग त्यजति, २-' **छत्त** ' छत्र-जहाति । ३-**उप्फेस**-मुकुटम्-अवतारयति, ४ **वाहणाओ**-उपानहौ, पूर्व-परित्यक्ते पादुके अत्र ' **वाहणाओ** ' इति पदेन गृह्येते, त्यजति । ५-' **वालवीयण** '

लिय वरिट्ठ रिट्ठ-अजण निउणो विय-मिसिमिसत-मणि-रयण-मंडियाओ पाउयाओ ओमुयइ) नीचे उतर कर इन्होंने फिर दोनों पैरों से पादुकाएँ उतारीं, ये पादुकाएँ श्रेष्ठ वैडुर्य, रिष्ट एव अजन नाम के रत्नों से खचित थीं, तथा शिल्पकलामे कुशल ऐसे कारीगरों द्वारा यथास्थान निवेशित चमकते हुए अनेक रत्नों से मडित था। (**ओमुइत्ता अवहट्टु पंच रायककुहाइ**) पादुकाएँ उतारने के बाद इन्होने पाच राज-चिह्नों का भी परित्याग कर दिया। वे पाच राजचिह्न ये है-(**खग्ग छत्त उप्फेस वाहणाओ वालवीयण**) खड्ग, छत्र, उप्फेस=मुकुट, दोनों पैरों के जूते-पादुकाएँ

અજણ-નિઉણો-વિય-મિસિમિસત-મણિ-રયણ-મંડિયાઓ પાઉયાઓ ઓમુયઇ) નીચે ઉતરીને પછી તેમણે બન્ને પગમાંથી પાદુકાઓ ઉતારી નાખી, એ પાદુકાઓ શ્રેષ્ઠ વૈડૂર્ય, રિષ્ટ તેમજ અજન નામના રત્નોથી જડેલી હતી તથા શિલ્પકલામા કુશળ એવા કારીગરો દ્વારા યથાસ્થાન બેસાડેલા ચમકાર મારતા અનેક રત્નોથી તે શોભિત હતી (ઓમુઇત્તા અવહટ્ટુ પંચ રાયકકુહાઇ) પાદુકાઓ ઉતાર્યા પછી તેમણે પાચ રાજચિન્હોનો પણ પરિત્યાગ કર્યો તે પાચ રાજચિન્હ આ પ્રમાણે, હતા-(ખગ્ગ છત્ત ઉપ્ફેસ વાહણાઓ વાલવીયણ) ખડ્ગ, છત્ર, ઉપ્ફેસ=મુકુટ, બન્ને પગના જોડા-પાદુકાઓ તેમજ ચામર પછી

उत्तरासंगं करेइ, करित्ता अंजलिमउलियहत्थे तित्थगराभिमुहे सत्तट्ठपयाइ अणुगच्छइ, अणुगच्छित्ता वामं जाणुं अंचेइ, अंचित्ता दाहिणं जाणु धरणितलंसि साहट्टु तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि

चालव्यजन–चामरयुगञ्च त्यजति । त्यक्त्वा 'एगसाडिय उत्तरासग करेइ' एकशाटिकमुत्तरासङ्ग करोति, एकशाटिकम्–अस्फाटितमयोजित स्यूतरहितम् उत्तरासङ्गम्–=उत्तरीयवस्त्र मुखोपरि यतनार्थं करोति–धरति 'करित्ता' कृत्वा 'अजलिमउलियहत्थे' अञ्जलिमुकुलितहस्त –अञ्जलिना–अञ्जलिसम्बन्धेन मुकुलितौ–कमलमुकुलतुल्यौ, हस्तौ यस्य स तथा–तद्वाञ्जलिपुट इत्यर्थ । 'तित्थगराभिमुहे' तीर्थङ्कराभिमुख –यस्या दिशि महावीरप्रभुर्वर्तते तस्या दिशि कृतमुख 'सत्तट्ठपयाइं अणुगच्छइ' सप्त अष्ट पदानि अनुगच्छति–आनुकूल्येन व्रजति–सिंहासनात्प्रभुसम्मुख सप्ताष्टपदानि गच्छति, 'अणुगच्छित्ता' अनुगम्य 'वाम जाणु अचेइ' वाम जानु आकुञ्चयति–ऊर्ध्वं करोति, 'अचित्ता' वाम जानुमाकुञ्च्य–ऊर्ध्वीकृत्य, 'दाहिण जाणु धरणितलंसि साहट्टु' दक्षिण जानु धरणितले सङ्कृत्य–अधः संस्थाप्य, 'तिक्खुत्तो' त्रिःकृत्व –त्रिरावृत्त–त्रिवारमिति यावत्–'मुद्धाण धरणितलंसि

एव दोनों चामर । फिर (**एगसाडिय उत्तरासग करेइ**) पश्चात् अस्फाटित, अयोजित–बिना सीये ऐसे उत्तरीयवस्त्र को मुख के ऊपर यतनानिमित्त धारण किया । (**करित्ता**) धारण कर (**अजलिमउलियहत्थे तित्थगराभिमुहे सत्तट्ठपयाइ अणुगच्छइ**) नद्ध कमल के समान अञ्जलिपुट करके जिस दिशामे तीर्थंकर विराजमान थे उस ओर सम्मुख होकर सात आठ पग आगे गये, (**अणुगच्छित्ता वाम जाणु अचेइ**) जाकर वहा उन्होने अपने बाये घुटने को ऊपर किया और (**दाहिण जाणु धरणितलंसि साहट्टु**) दाहिने घुटने को जमीन पर रखकर (**तिक्खुत्तो**

(એગસાટિય उत्तरासग करेइ) અસ્ફાટિત, (ફાટયા વગરનુ) અયોજિત સ્યૂત રહિત (સીવ્યા વગરનુ) એવા ઉત્તરીય વસ્ત્રને મુખ ઉપર યતના નિમિત્ત ધારણ કર્યું (करित्ता) ધારણ કરીને (अजलिमउलियहत्थे तित्थगराभिमुहे सत्तट्ठपयाइ अणुगच्छइ) બંધ કમળની પેઠે અંજલિપુટ કરીને જે દિશામા તીર્થંકર બિરાજમાન હતા તે તરફ સન્મુખ થઈને સાત આઠ પગલા આગળ ગયા, (अणुगच्छित्ता वाम जाणु अचेइ) જઈને ત્યા તેમણે પોતાનો ડાબો ઢીચણ ઉપર રાખ્યો અને (दाहिण जाणु धरणितलसि साहट्टु) જમણા ઢીચણને જમીન ઉપર રાખીને (तिक्खुत्तो मुद्धाण धरणितलसि निवेसेइ) ત્રણ વાર

निवेसेइ, निवेसित्ता ईसिं पच्चुण्णमइ, पच्चुण्णमित्ता कडग-तुडिय-थंभियाओ भुयाओ पडिसाहरइ, पडिसाहरित्ता करयल जाव कट्टु एवं वयासी ॥ सू १९ ॥

निवेसेइ' मूर्द्धानं धरणितले निवेशयति=निजमस्तक भूमिसलग्न करोति । 'निवेसित्ता' निवेश्य, 'ईसिं पच्चुण्णमइ' ईषत् प्रत्युन्नमति—अल्पनम्रीभूतकायो भवति, 'पच्चुण्णमित्ता' प्रत्युन्नम्य—अल्पनम्रीभूतकायो भूत्वा 'कडग-तुडिय-थंभियाओ भुयाओ पडिसाहरइ' कटकत्रुटितस्तम्भितौ भुजौ प्रतिसंहरति,—कटकत्रुटिताभ्या कङ्कण-भुजरक्षकाभ्या स्तम्भितौ—स्तम्भरूपौ यौ भुजौ तौ प्रतिसंहरति-ऊर्ध्वं नयति-उत्थापयतीत्यर्थ, 'पडिसाहरित्ता' प्रतिसंहृत्य—उत्थाप्य, 'करयल जाव कट्टु' करतल यावत् कृत्वा, अत्र-यावच्छब्देन परिगृहीत—परस्पर समिलित शिरआवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वेति बोध्यते, 'एव वयासी' एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत् ॥ सू० १९ ॥

मुद्धाण धरणितलसि निवेसेइ) तीनवार अपने मस्तक को जमीन पर झुकाया—जमीन से माथे को लगाया। **(निवेसित्ता ईसिं पच्चुण्णमइ)** लगाने के बाद फिर ये थोडे से उठे, **(पच्चुण्णमित्ता कडग-तुडिय थंभियाओ भुयाओ पडिसाहरइ)** उसके पश्चात् इन्होंने अपने दोनों हाथों को कि जो ककण एव भुजरक्षक अलकारों से स्तम्भित थे, ऊँचा किया, **(पडिसाहरित्ता करयल—जाव—कट्टु एव वयासी)** ऊँचे करने के बाद फिर ये मस्तक पर अजलिपुट रख कर इस प्रकार बोले-

भावार्थ—सदेशवाहक द्वारा प्रभु के आगमन की वार्ता सुनकर कोणिकराजा मारे अतिशय आनन्द के कारण उल्लसित हो गये। इस समाचार को सुनते ही ये रोमाञ्चित हो उठे। कमल के समान मुख आनन्दातिरेक से खिल उठा। नयनों ने

પોતાના મસ્તકને જમીનપર નમાવ્યુ—જમીનને માથુ અડાવ્યુ (निवेसित्ता ईसिं पच्चुण्णमइ) અડાડયા પછી તેઓ જરા ઉઠયા (पच्चुण्णमित्ता कडग तुडिय-थंभियाओ भुयाओ पडिसाहरइ) ત્યાર પછી તેઓએ પોતાના બન્ને હાથ કે જે કકણ તેમજ બાહા ભુજરક્ષક વગેરે અલકારોથી સ્તભિત હતા તે ઉચા કર્યા (पडिसाहरित्ता करयल जाव कट्टु एव वयासी) ઉચા કરીને પછી તેઓએ મસ્તક ઉપર અજલિપુટ રાખીને આ પ્રમાણે કહ્યુ —

ભાવાર્થ—સદેશવાહકદ્વારા પ્રભુના આગમનના સમાચાર સાભળીને કોણિક રાજા અતિશય આનદ થવાના કારણે ઉલ્લાસમા આવી ગયા એ સમાચાર સાભળતા જ તેઓ રોમાચિત થઇ ગયા કમલની પેઠે મુખ આનદના

मूलम्—णमोत्थु णं अरिहंताणं आइगराण तित्थ-

टीका—'नमोत्थु ण' इत्यादि—

'नमोत्थु ण' नमोऽस्तु खलु, 'अरिहंताण' अरिहन्तृभ्य-अरीन्-रागादिरूपान-शत्रून् घ्नन्ति-नाशयन्तीति व्युत्पत्याऽत्र सिद्धाऽर्हतोरुभयोरर्हन्तृपदेन ग्रहण योग्यम्, तेभ्य, 'भगवंताण' भगवद्भ्य, भगः-१ ज्ञान-सर्वार्थविषयकम्,

---

भा मुख का माथ दिया। हर्षातिरेक के कारण इनका सम्पूर्ण शरीर कम्पित होने लगा, इस हेतु धारण किये हुए आभूषणादिक भी चचल हो उठे। ये एकदम सिंहासन से उठे, उठकर पादपीठपर पैर रखकर नीचे उतरे। मणि-वैडूर्य-खचित दोनों पादुकाएँ उतारीं। खड्ग आदि राजचिह्नों का परित्याग कर ये एकशाटिक उत्तरासग कर जिस दिशा की तरफ वे महावीर प्रभु विराजमान थे उस दिशाकी ओर सात आठ पैर आगे जाकर नमस्कारविधि के अनुसार प्रभुकी परोक्ष वदना करने लगे। उसमें यह पाठ बोले—॥ सू० १९ ॥

'नमोत्थु ण' इत्यादि—

(नमोत्थु ण अरिहंताण) રાગાદિકરૂપ શત્રુઓ પર વિજય પાનેવાલે અરિહંતો કો નમસ્કાર હો। **(भगवंताण)** ભગવાન કે લિયે નમસ્કાર હો, ભગ જિનકે હો વે ભગવાન હૈં। ભગ શબ્દ કે દસ (૧૦) અર્થ હૈ। વે ઇસ પ્રકાર હૈં—**જ્ઞાન=**

અતિરેકથી ખિલી ઉઠયુ નેત્રોએ પણ મુખને સાથ આપ્યો. હર્ષાતિરેક થવાના કારણે તેમનુ આખુ શરીર ધુજવા લાગ્યુ અને તેથી શરીર પર ધારણ કરેલા આભૂષણાદિક પણ ચચલ (ચળાયમાન) થઈ ગયા તેઓ એકદમ આસન ઉપરથી ઉઠયા અને ઉઠીને પાદપીઠ પર પગ રાખીને નીચે ઉતર્યા મણિવૈડૂર્ય જડેલી બન્ને પાદુકાઓ ઉતારી બડગ આદિ રાજચિહ્નોનો પરિત્યાગ કરી તેઓ એકશાટિક ઉત્તરાસ ગ ધારણ કરી જે દિશા તરફ તે મહાવીર પ્રભુ બિરાજમાન હતા તે દિશા તરફ સાત આઠ પગલા આગળ જઈને નમસ્કાર વિધિ અનુસાર પ્રભુની પરોક્ષ વદના કરવા લાગ્યા તેમા આ પાઠ બોલ્યા (સૂ ૧૯)

'नमोत्थुण' ઈત્યાદિ

(नमोत्थु ण अरिहंताण) રાગાદિકરૂપ શત્રુઓ પર વિજય મેળવવા વાળા અરિહંતોને નમસ્કાર હો (भगवंताण) ભગવાનને નમસ્કાર હો જેને ભગ હોય તે ભગવાન છે ભગ શબ્દના ૧૦ અર્થ છે, તે આ પ્રકારે છે

૧ જ્ઞાન—સમસ્ત ત્રણકાળના પદાર્થને યુગપત જાણનાર કેવળજ્ઞાન,

पुरिसवरपुण्डरीकस्य पुरिसवरपुण्डरीकाओ यादिरीयैकगये पुरुषवरपुण्डरीकाणि तेभ्य । भगवतो वरपुण्डरीकोपमा च विनिर्गताऽसिताऽशुभमलीमसवासर्वे शुभानुभावै परिशुद्धत्वाच, यद्वा यथा पुण्डरीकाणि पद्माजातान्यपि सल्लिले वर्धितान्यपि चोभयसम्बधमपहाय निर्लेपानाव जलोपरि रमणीयानि सदृश्यते निजानुपमगुणगगनलेन सुरासुरनरनिकरशिरोधारणीयतयाऽतिमहनीयानि परमसुखाऽऽस्पदानि च भवन्ति, तथेमे भगवत कर्मपङ्काजाता भोगाऽम्भोवर्द्धिता सन्तोऽपि निर्लेपास्तदुभयमतिवर्तन्ते, गुणसम्पदास्पदतया च केवलादिगुणभावादखिलभव्यजनशिरोधारणीया भवतीति, विस्तरस्तु शास्त्रान्तरेऽवलोकनीय । 'पुरिसवरगधहत्थीण' पुरुषवरगधहस्तिभ्य-

---

उपमा से युक्त किया है उसका कारण यह है कि प्रभु की आत्मा से समस्त अशुभ मलिन कर्म नष्ट हो गये है एव शुभ अनुभावों से प्रभु सभी प्रकार से शुद्ध है। धवल कमल जिस प्रकार कीचड से उद्भूत होने पर और जल में वर्द्धित होने पर भी उन दोना से अलिप्त रहता है, जलके ऊपर बहुत ही रमणीय प्रतिभासित होता है, तथा सुर असुरादिको द्वारा शिरोधार्य होने से वह अतिमहनीय एव परम सुख का आस्पद होता है उसी प्रकार प्रभु भी नामकर्म के उदय से, कर्मरूप पक से पैदा होने पर एव भोगरूप जल से सवर्द्धित होने पर भी इन दोनों के सबध से सर्वथा निर्लेप रहा करते है, एव गुणरूपसपत्ति के आस्पद होने से तथा केवलज्ञान की जागृति होने से वे अखिल भव्यजनों द्वारा शिरोधार्य भी होते है। (पुरिसवरगधहत्थीण) पुरुषों मे उत्तम गधहस्ती के समान जो होते है वे पुरुषवरगधहस्ती कहे जाते है,

---

જે વરપુડરીકની ઉપમા આપી છે તેનુ કારણ એ છે કે પ્રભુના આત્માથી સમસ્ત અશુભ કાલિમા નષ્ટ થઈ ગયી છે તેમજ શુભ અનુભાવોથી પ્રભુ સારી રીતે શુદ્ધ છે, શ્વેત કમલ જે પ્રકારે કીચડથી ઉત્પન્ન થાય છે અને જલમા વધે છે છતા પણ તે બન્નેથી અલિપ્ત રહે છે, જલની ઉપર બહુજ રમણીય પ્રતિભાસિત થાય છે, તથા સુર અસુર આદિકોથી શિરપર ધારિત હોવાથી તે અતિમહનીય તેમજ પરમ સુખને આપનાર બને છે, તેવીજ રીતે પ્રભુ પણ નામ કર્મના ઉદયથી, કર્મરૂપ પકથી પેદા થવા છતા તેમજ ભોગરૂપ જલથી સવર્ધન પામવા છતા પણ એ બન્નેના સબધથી સર્વથા નિર્લેપ રહ્યા કરે છે તેમજ ગુણરૂપ સપત્તિના આપનાર હોવાથી તથા કેવલ જ્ઞાનની જાગૃતિ થવાથી તેઓ તમામ ભવ્યજનો દ્વારા શિરોધાર્ય પણ થઇ જાય છે (पुरिस-वर-गध-हत्थीण) પુરૂષોમા ઉત્તમ ગધહસ્તીના જેવા જે હોય

पुरिसवरगंधहत्थीणं लोगुत्तमाण लोगनाहाणं लोगहियाणं लोग-

गधयुक्ता हस्तिनो गधहस्तिन, वराश्च ते गधहस्तिनो वरगन्धहस्तिन, पुरुषा वरगध-हस्तिन इव पुरुषवरगन्धहस्तिनस्तेभ्य, गधहस्तिलक्षण यथा—

यस्य गन्ध समाघ्राय, पलायन्ते परे गजा ।

त गन्धहस्तिन विद्यान्नृपतेर्विजयावहम् ॥ इति ।

अतएव यथा गधहस्तिगन्धमाघ्राय गजान्तराणीतस्ततो द्रुत पलाय्य प्रच्छन्नस्थान प्राप्नुवन्ति, तद्वदचिन्त्यातिशयप्रभाववशाद् भगवद्विहरणसमीरणगध-सम्बद्धगधतोऽपि—ईति—डमर—मरकादय उपद्रवा द्राग् दिक्षु प्रद्रवन्तीति, गधग-जाऽऽश्रितराजवद् भगवदाश्रितो भव्यगण सर्वदा विजयवान् भवतीति भवत्युभयो सादृश्यम् । ' लोगुत्तमाण ' लोकोत्तमेभ्य, लोकेषु—भव्यसमाजेषु उत्तमाश्चतुस्त्रिंशदति-

---

उनके लिये नमस्कार हो, गधहस्तीका लक्षण इस प्रकार है—

" यस्य गन्ध समाघ्राय पलायन्ते परे गजाः ।

त गधहस्तिनं विद्यान्नृपतेर्विजयावहम् " ॥

जिसकी गध को सूघकर भी अन्य हाथी भाग जाते हैं वह गधहस्ती कहलाता है । यह जिस राजा के पास होता है वह अवश्य ही युद्ध म विजय प्राप्त करता है । तात्पर्य यह है कि—जिस प्रकार गधहस्ती का गध को सूघकर अन्यगज भाग जाते है उसी प्रकार प्रभु के विहार की गध सूघ कर, अर्थात्—प्रभुके विहार की वायु के सबध से ईति, डमर और मरकी आदि उपद्रव बिलकुल शात हो जाते है । (लोगुत्तमाण)

છે તે પુરૂષવરગ ધહસ્તી કહેવાય છે તેમને નમસ્કાર હો ગધહસ્તીનુ લક્ષણ આ પ્રકારે છે—

" यस्य गन्ध समाघ्राय पलायन्ते परे गजा ।

त गधहस्तिन विद्यान्नृपतेर्विजयावहम् "

જેની ગધ સૂઘવામાત્રથી બીજા હાથી ભાગી જાય તે ગધહસ્તી કહેવાય છે તે જે રાજાની પાસે હોય છે તે અવશ્યમેવ યુદ્ધમા વિજય પ્રાપ્ત કરે છે તાત્પર્ય એ છે કે—જે પ્રકારે ગધહસ્તીની ગધને સુઘીને બીજા હાથી ભાગી જાય છે તેવી જ રીતે પ્રભુના વિહારની ગધને સુઘીને અર્થાત્ પ્રભુના વિહારના વાયુના સ ણધથી ઇતિ ડમર અને મરકી આદિ ઉપદ્રવ બિલકુલ શાત થઈ જાય છે (लोगुत्तमाण) ચોત્રીશ અતિશયો તેમજ

शयपञ्चत्रिंशद्वाणीगुणोपेतत्वात्, तेभ्य 'लोगनाहाण' लोकनाथेभ्य, लोकाना=भव्याना नाथा=नेतारो योगक्षेमकारित्वादिति लोकनाथास्तेभ्य । 'लोगहियाण' लोकहितेभ्य—लोक—एकेन्द्रियादि सर्वप्राणिगणस्तस्मै हिता रक्षोपायपथप्रदर्शकत्वा-ल्लोकहितास्तेभ्य । 'लोगपईवाण' लोकप्रदीपेभ्य, लोकस्य=भव्यजनसमुदायस्य प्रदीपास्तमनोऽभिनिविष्टाऽनादिमिथ्यातम पटलव्यपगमेन निखिलात्मतत्वप्रकाशक त्वात्प्रदीपतुल्यास्तेभ्य । यथा प्रदीपस्य सकलजीवायं तुल्यप्रकाशकत्वेपि चक्षुष्मत एव तत्प्रकाशसुखभाजो भवन्ति नान्धास्तथा भव्या एव भगवदनुभावमनुभूत-परमानन्दसन्दोहभाजो भवन्ति नाऽभव्या इति प्रतिबोधयितु प्रदीपदृष्टान्त, अत एव च, लोकपदेन भव्यानामेव ग्रहणम् । 'लोगपज्जोयगराणं' लोकप्रद्योतकरेभ्य—

चौंतीस अतिशयों एव पैंतीस वाणी के गुणों से युक्त होने से प्रभु लोकोत्तम कहलाते है, ऐसे उनके लिये नमस्कार हो । (लोगनाहाण) भव्यजनों के योग—क्षेम—कारी होने से लोकनाथ प्रभु को नमस्कार हो। (लोगहियाण) एकेन्द्रिय प्राणियों से लेकर पचेन्द्रिय पर्यन्त समस्त जीवों से व्याप्त इस लोक के लिये रक्षाके उपायभूत मार्ग के प्रदर्शक होने से लोकहितस्वरूप प्रभुके लिये नमस्कार हो। (लोगपईवाण) भव्यजनों के मन मे अनादिकाल से ठसाठस भरे हुए मिथ्यात्वरूपी अन्धकार के पटल के विनाश से विशिष्ट आत्मतत्त्व के प्रकाशक होने से भगवान् प्रदीपतुल्य है, जिस प्रकार दीपक सकल जीवों के लिये समान प्रकाशक होता हुआ भी चक्षुष्मान जीवों के लिये विशेष आनदप्रद होता है उसी प्रकार प्रभु को लखकर भव्य जीव ही अमन्द आनद के सदोह से सुखी हुआ करते हैं, ऐसे लोकके प्रदीपस्वरूप को नमस्कार

પાત્રીશ વાણીના ગુણોથી યુક્ત હોવાથી પ્રભુ લોકોત્તમ કહેવાય છે, તેમને નમસ્કાર હો (लोगनाहाण) ભવ્ય જીવોના યોગક્ષેમ કરનાર હોવાથી લોકનાથ પ્રભુને નમસ્કાર હો (लोगहियाण) એકેન્દ્રિય પ્રાણિઓથી માંડીને પચેન્દ્રિય પર્યન્ત સમસ્ત જીવોથી વ્યાપ્ત આ લોકના માટે રક્ષાના ઉપાયભૂત માર્ગના પ્રદર્શક હોવાથી લોકહિતસ્વરૂપ પ્રભુને નમસ્કાર હો (लोगपईवाण) ભવ્ય જનોના મનમા અનાદિકાલથી ઠસાઠસ ભરેલા મિથ્યાત્વરૂપી અધકારના સમૂહના વિના-શથી વિશિષ્ટ આત્મતત્વના પ્રકાશક હોવાથી ભગવાન પ્રદીપ સમાન છે, જેમ દીવો બધા જીવોને સમાન પ્રકાશક હોય છે છતા ચક્ષુવાળા જીવોને વિશેષ આનદપ્રદ થાય છે તેવી રીતે પ્રભુને જોઈ ભવ્ય જીવો જ ઘણો આનદ મેળવીને સુખ પ્રાપ્ત કરે છે, એવા લોકના પ્રદીપસ્વરૂપને નમસ્કાર હો [लोगपज्जोयगराणं]

पईवाणं लोगपज्जोयगराणं अभयदयाण चक्खुदयाणं मग्गदयाणं

लोक्यन्देनाऽत्र लोक्यते—दृश्यते केवलाऽऽलोकेन यथावस्थिततयेति व्युत्पत्त्या लोकालोकयोरुभयोर्ग्रहणम्, तन्नोकस्य—लोकालोकस्वभावस्य सकलपदार्थस्य प्रद्योत—लोकालोकप्रद्योतस्तं कर्तुं शील येषा त लोकालोकप्रद्योतकरा लोकालोकसकलपदार्थप्रकाशकस्वभावास्तेभ्य । 'अभयदयाण' अभयदयेभ्य—न भयम् अभयम्, भयाभावो वा अभयम्, अक्षोभलक्षण आत्मनोऽवस्थाविशेषो मोक्षसाधनभूतमुत्कृष्टधैर्यमिति यावत्, दयन्ते=ददतानि त्या, दयधातो कर्तरि पचाद्यचि, अभयस्य दया अभयदया, यद्वा अभया=भयविरहिता त्या=सर्वजीवसङ्कटप्रतिमोचनस्वरूपा अनुकम्पा येषा तेऽभयदयास्तेभ्य । 'चक्खुदयाण' चक्षुर्दयेभ्य चक्षु—ज्ञान—निखिलवस्तुतत्त्वाऽवभासकतया चक्षु—सादृश्यात्, तस्य त्या—दायकाश्चक्षुर्दयास्तेभ्य, यथा हरिणादिश्वापदाकुलेऽरण्येऽरण्ये लुण्टाक—

हो। (लोयपज्जोयगराण) लोकालोकस्वरूप सकलपदार्थों को प्रकाश करनेके स्वभाववाले लोकप्रद्योतकरों के लिये नमस्कार हो। (अभयदयाण) अभयदयों के लिये नमस्कार हो। आत्मा को अक्षोभलक्षण अवस्थाविशेष का नाम अभय है, इसे मोक्षसाधनरूप उत्कृष्ट धैर्यस्वरूप जानना चाहिये। इसे प्रदान करनेवाले होने से प्रभु अभयदय कहे गये है। अथवा—जिनकी दया भयरहित है अर्थात भगवान् द्वारा प्रतिपादित दया समस्त जीवों के सकटोंको दूर करनेवाली है, भगवानने इस प्रकार की दयाका स्वरूप प्रकट किया है कि जिससे जीवों के ऊपर कोई भी सकट नहीं आ सकता है। (चक्खुदयाण) ज्ञानरूपचक्षु के दातार को नमस्कार हो। प्रभु चक्षुर्दय इसलिये कहे गये ह कि जिसप्रकार हरिणादि जन्तुओं से व्याप्त जगल मे लुटेरो से लूटे गये

લોકાલોક સ્વરૂપ સકલ પદાર્થોનો પ્રકાશ આપવાના સ્વભાવવાળા લોકપ્રદ્યોતકરોને નમસ્કાર હો [अभयदयाण] અભયદયોને નમસ્કાર હો આત્માના અક્ષોભલક્ષણ અવસ્થાવિશેષનુ નામ અભય છે, એને મોક્ષ સાધનરૂપ ઉત્કૃષ્ટ ધૈર્ય સ્વરૂપ જાણવા જોઇએ એનુ પ્રદાન કરવાવાળા હોવાથી પ્રભુ અભયદય કહેવાય છે અથવા—જેમની દયા ભયરહિત છે અર્થાત્ ભગવાન દ્વારા પ્રતિપાદિત દયા સમસ્ત જીવોના સકટને દૂર કરવાવાળી છે ભગવાને એ પ્રકારે દયાનું સ્વરૂપ પ્રકટ કર્યુ છે કે જેથી જીવો ઉપર કોઇ પણ સકટ ન આવી શકે (चक्खुदयाण) જ્ઞાનરૂપ ચક્ષુના દાતારને નમસ્કાર હો પ્રભુ ચક્ષુર્દય એટલા માટે કહેવાય છે કે જે પ્રકારે હરિણ આદિ જનવરોથી વ્યાપ્ત જગલમા લુટારાથી લૂટાયેલા પછી આખો પર પાટા બાંધીને આડા આદિમા ધક્કા

लुण्टितेभ्य पक्षिकादिवानन चक्षूषि पिधाय हस्तपादादि बद्ध्वा तैर्गर्ते पातितेभ्य कश्चित् पट्टिकाद्यपनोदनेन चक्षुर्दद्या मार्गं प्रदर्शयति तथा भगवतोऽपि भवाऽरण्ये रागद्वेषलुण्टाकलुण्ठिताऽऽत्मगुणधनेभ्यो दुराग्रहपट्टिकाच्छादितज्ञानचक्षुर्भ्यो मिथ्यावीमार्गे पातितेभ्यस्तदपनयनपूर्वक ज्ञानचक्षुर्दत्वा मोक्षमार्गं प्रदर्शयन्ति। एतदेव भङ्ग्यन्तरेणाऽऽह '**मग्गदयाण**' मार्गदयेभ्य —मार्ग=सम्यग्रत्नत्रयलक्षण शिवपुरपथ, यद्वा—निर्दिष्ट—

पश्चात् आखों पर पट्टी बाधकर गर्त आदि मे धक्का देकर पटके गये मानवों के लिये कोई दयालु मानव उनकी आखोंकी पट्टी खोलकर चक्षुदाता बन उन्हे मार्गका प्रदर्शन कराता है, उसी प्रकार प्रभु भी इस अशरण भवरूप अरण्य में रागद्वेष आदि लुटेरों द्वारा आत्मगुणरूप धनों के अपहरण होने से दीनहीन बने हुए समस्त ससारी जीवोंको कि जिनकी ज्ञानरूप आखों पर दुराग्रहरूपी पट्टी कर्मोने बाध रखी है और इसीसे जिनका ज्ञानरूप नेत्र आच्छादित हो रहा है और इसीके वजह से जो उन्मार्गरूपी गर्त मे धकेल दिये गये हे, प्रभुने अपने दिव्य उपदेश द्वारा उन्हें सत् ज्ञान दिया, इससे उनका दुराग्रह नष्ट हो गया, और ज्ञानरूप अन्तरग नेत्र निर्मल हो जाने से प्रभुने उन्हे मोक्षमार्ग दिखाया। इसलिये प्रभु उनके चक्षुर्दाता समान माने गये है। इसी विषय को विशेष स्पष्ट करने के लिये सूत्रकार प्रकारान्तर से कहते है—कि (**मग्गदयाण**) मोक्षमार्ग में लगानेवालों के लिये नमस्कार हो। यहा रत्नत्रय यही मोक्षमार्ग है, अथवा—गुणस्थानोंकी प्राप्ति करानेवाला क्षयोपशम

દઇને નાખી દેવાયેલા માણસને જેમ કોઈ દયાળુ માણસ તેની આખોના પાટા ખોલીને ચક્ષુર્દાતા બની તેને માર્ગ બતાવે છે તેજ પ્રકારે પ્રભુ પણ આ અશરણ ભવરૂપ અરણ્યમા રાગદ્વેષ આદિ લૂટારા દ્વારા આત્મગુણરૂપ સપત્તિ લુટાઈ જતા દીનહીન બનેલા સમસ્ત સસારી જીવોને કે જેમની જ્ઞાનરૂપ આખો પર દુરાગ્રહરૂપી પાટા ઢબોચે બાધી રાખેલા છે અને તેથીજ જેના જ્ઞાનરૂપી નેત્ર ઢકાઈ ગયા છે અને એજ કારણથી જે ખોટા માર્ગરૂપી ખાડામા ધકેલાઈ ગયા છે તેમને પ્રભુએ પોતાના દિવ્ય ઉપદેશ દ્વારા સત્ જ્ઞાન આપ્યુ, તેથી તેમના દુરાગ્રહ નાશ પામ્યા અને જ્ઞાનરૂપ અતરગના નેત્ર નિર્મળ થઈ જવાથી પ્રભુએ તેમને મોક્ષમાર્ગ દેખાડયો તેથી પ્રભુ તેમના ચક્ષુર્દાતા સમાન મનાય છે આજ વિષયને વિશેષ સ્પષ્ટ કરવા માટે સૂત્રકાર પ્રકારાતરથી કહે છે કે (મગ્ગદયાણ) મોક્ષ માર્ગમા લગાડવાવાળાને નમસ્કાર હો અહી રત્નત્રય એજ મોક્ષમાર્ગ છે

सरणदयाणं जीवदयाणं बोहिदयाण धम्मदयाणं धम्मदेसयाणं

गुणस्थानप्रापक क्षयोपशमभावो मार्गस्तस्य दया-दातारस्तेभ्य । 'सरणदयाण' शरणदयेभ्य-शरण=परित्राण-कर्मरिपुवशीकृततया व्याकुलाना प्राणिना रक्षणस्थान वा तस्य दयास्तेभ्य । 'जीवदयाण' जीवदयेभ्य-जीवेषु-एकेन्द्रियादिसमस्तप्राणिषु दया-सङ्कटमोचनलक्षणा येषामिति, यद्वा-जीवन्ति मुनयो येन स जीव-सयमजीवित तस्य दयास्तेभ्य । 'बोहिदयाण' बोधिदयेभ्य-बोधिर्जिनप्रणीतधर्ममूलभूता-तत्त्वार्थ-श्रद्धानलक्षणसम्यग्दर्शनरूपा तस्या दया-बोधिदयास्तेभ्य । 'धम्मदयाण' धर्म-दयेभ्य-धर्म-दुर्गतिप्रपतज्जन्तुसरक्षणलक्षण श्रुतचारित्रात्मकस्तस्य दयास्तेभ्य ।

भावरूप मार्ग है, भव्य जीवोंके लिये प्रभु इसके दातार है। इसलिये प्रभु मार्गदय है। (सरणदयाण) शरणदातारों के लिये नमस्कार हो। प्रभु शरणदातार इसलिये है कि उन्होंने कर्मरूपी रिपु द्वारा वशीकृत होनेके कारण व्याकुल बने हुए समस्त प्राणियों को निर्भय स्थान में पहुँचनेका उपदेश दिया, अथवा-तुम्हारी रक्षा कैसे हो सकती है इसका उपाय बतलाया। (जीवदयाण) जीवों के ऊपर दया रखने का उपदेश देनेवालों के लिये, अथवा-सयमरूप जीवन को प्रदान करनेवालों के लिये नमस्कार हो। (बोहिदयाण) बोधिके दातारोंको नमस्कार हो। प्रभुने समस्त ससारी जीवों को जो मोक्षाभिलाषी थे उन्हें तत्त्वार्थ के श्रद्धान करने रूप बोधि को प्रदान किया, क्योंकि आत्मकल्याण के मार्ग में सर्वप्रथम यही एक प्रधान साधक है। इसलिये प्रभु इस अपेक्षा से बोधिदातार कहे गये है। (धम्मदयाण) धर्मके

વનારા ક્ષયોપશમભાવરૂપ માર્ગ છે ભવ્ય જીવોનેમાટે પ્રભુ તેના દાતાર છે તેથી પ્રભુ માર્ગદય છે (सरणदयाण) શરણુદાતારોને નમસ્કાર હો પ્રભુ શરણુ દાતાર એટલા માટે છે કે તેમણે કર્મરૂપી રિપુદ્વારા વશીભૂત થઈ જવાના કારણે વ્યાકુલ બની ગયેલા સમસ્ત પ્રાણિયોને નિર્ભય સ્થાનમા પહોચવાનો ઉપદેશ કર્યો, અથવા તેમની રક્ષા કેમ થઇ શકે તેનો ઉપાય બતાવ્યો (जीवदयाण) જીવોના ઉપર દયા રાખવાનો ઉપદેશ દેવાવાળા અથવા સયમરૂપ જીવન પ્રદાન કરવા વાળાને નમસ્કાર હો (बोहिदयाण) બોધિના દાતારોને નમસ્કાર હો પ્રભુએ સમસ્ત સસારી જીવોને જે મોક્ષાભિલાષી હતા તેમને તત્ત્વાથશ્રદ્ધાનરૂપ બોધિ પ્રદાન કર્યું, કેમકે આત્મકલ્યાણુના માર્ગમા સૌથી પ્રથમ આજ એક મુખ્ય સાધન છે એ માટે પ્રભુ એ અપેક્ષાએ બોધિ દાતાર કહેવાય છે (धम्मदयाण) ધર્મના દાતારોને નમસ્કાર હો દુર્ગતિમા

धम्मनायगाणं धम्मसारहीणं धम्म-वर-चाउरंत-चक्क-वट्टीण दीवो

डहोक्तेषु विशेषणेषु त न्यन्ते इत्यपव्याख्यानम्, 'अधीगर्थदयेशाम्' इति कर्मणि शेषत्वविवक्षाया षष्ठ्युपपत्ते । शेषत्वाऽविवक्षाया तु द्वितीयाया सत्त्वेऽपि 'कर्मण्यण्' इत्यणुपपत्या अभयदायेभ्य इत्यायनिष्प्रयोगापत्तेर्दुर्वारत्वात । 'धम्मदेसयाण' धर्मदेशकेभ्य —धर्म =प्राक्प्रतिपादितलक्षण, तस्य देशका उपदेशकास्तेभ्य । 'धम्म नायगाण' धर्मनायकेभ्य —धर्मस्य नायका =नेतार —जनानामन्तःकरणे धर्मप्रचार-करणाद् इति यावत—धर्मनायकास्तेभ्य । 'धम्मसारहीण' धर्मसारथिभ्य —धर्मस्य सार थय धर्मसारथयस्तेभ्य, भगवत्सु सारथित्वाऽऽरोपेण धर्मे रथत्वारोपो व्यज्यते इति परम्परितरूपकमलङ्कारस्तस्माद्यथा सारथयो रथद्वारा रथस्थान पथिकान् सुखपूर्वक-मभीष्ट स्थान नयन्त्युन्मार्गगमनादितश्च प्रतिरुन्धते, तथा भगवन्तो धर्मद्वारा मोक्षस्थान-

---

दातारोंको नमस्कार हो। दुर्गति में पडने से जीवोंको रोकनेवाला एक सर्वज्ञ वीतराग प्रभु द्वारा प्रतिपादित श्रुतचारित्ररूप धर्म ही है। प्रभुने ऐसे धर्मका जीवों को अपनी दिव्यवाणी द्वारा उपदेश दिया, अत वे धर्मके दातार कहलाये। (**धम्मदेसयाण**) धर्मदेशकों के लिये नमस्कार हो। (**धम्मनायगाण**) धर्मके नायकों के लिये नमस्कार हो। प्रभु धर्म के नायक इसलिये कहलाये है कि, उन्होंने जनता के अत करण मे धर्मका प्रचार किया है। (**धम्मसारहीण**) धर्मके सारथियों को नमस्कार हो। यहा परम्परितरूपकालकार है। क्यों कि भगवान मे सारथित्व का जब आरोप किया गया है तो धर्ममे रथत्वका आरोप प्रकट होता है। इसलिये जिसतरह सारथी रथ द्वारा रथस्थ पथिक को सुखपूर्वक अभीष्ट स्थान पर पहुँचा दिया करता है,

---

પડવાથી જીવોને રોકવાવાળા એક સર્વજ્ઞ વીતરાગ પ્રભુદ્વારા પ્રતિપાદિત શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મજ છે પ્રભુએ એવા ધર્મનો જીવોને પોતાની દિવ્યવાણી દ્વારા ઉપદેશ આપ્યો, માટે તેઓ ધર્મના દાતાર કહેવાયા (**धम्मदेसयाण**) ધમ-દેશકો ને નમસ્કાર હો (**धम्मनायगाण**) ધર્મના નાયકોને નમસ્કાર હો પ્રભુ ધર્મના નાયક એટલા માટે કહેવાય છે કે તેમણે જનતાના અત કરણમા ધર્મનો પ્રચાર કર્યો છે (**धम्मसारहीण**) ધર્મના સારથિઓને નમસ્કાર હો-અહી પરપરિત-રૂપક અલકાર છે, કેમકે ભગવાનમા સારથિત્વનો આરોપ કરવાથી ધર્મમા રથત્વનો આરોપ પ્રકટ થાય છે આ માટે જેવી રીતે સારથી રથદ્વારા રથમા બેસનાર પથિકને સુખપૂર્વક અભીષ્ટ સ્થાને પહોચાડી દે છે તેમજ ખોટા માર્ગથી તેની રક્ષા કરે છે તેવીજ રીતે પ્રભુએ પણ

मितिभाव । ' धम्म-वर-चाउरत-चक्क-वट्टीण '-धर्म-वर-चातुरन्त-चक्र-वर्तिभ्य दानशीलतपोभावैश्चतसृणा नरकादिगतीना चतुर्णां वा कषायाणामन्तो नाशो यस्मात्, अथवा चतस्रो गतीश्चतुर कषाया् वा अन्तयति=नाशयतीति, यद्वा-चतुर्भिर्दानशील-तपोभावै कृत्वा अन्तो रम्य, ' **मृतावयसिते रम्ये समाप्तावन्त इष्यते** ' इति विश्वकोषात् । अथवा चत्वारो दानादयोऽन्ता=अवयवा यस्य, यद्वा चत्वारो दानादय अन्ता स्वरूपाणि यस्य, ' **अन्तोऽवयवे स्वरूपे च** ' इति हेमचन्द्र, स चतुरन्त स एव चातुरन्त, स्वार्थिक प्रज्ञादयण्, चातुरन्त एव चक्र-

---

एव उन्मार्ग गमन से उनकी रक्षा करता है, उसी प्रकार प्रभु ने भी धर्मद्वारा जीवों को उनके अभीष्ट स्थानरूप मुक्तिस्थान मे पहुँचाया है, एव कुमार्ग-कुधर्म-से उनकी रक्षा की है । (**धम्म-वर-चाउरत-चक्क-वट्टीण**) दान, शील, तप एव भाव इन चार का सहारा लेकर चार नरकादिगतियों का, अथवा-चार क्रोधादिक कषायों का जिससे नाश होता है, अथवा-चार गतियों एवं चार कषायों का जो विनाश करता है, अथवा दान, शील, तप एव भाव इनको लेकर जो रम्य है, अथवा-ये चार दानादिक जिसके अवयव है, अथवा-ये चार दानादिक जिसके निजस्वरूप है वह चातुरन्त है। अन्त शब्द के कोषों मे " **मृतावयसिते रम्ये समाप्तावन्त इष्यते** " " **अन्तोऽवयवे स्वरूपे च** " इस प्रकार अनेक अर्थ है। उन्हीं अर्थों को लेकर यहा " अन्त " शब्द के अर्थ का स्पष्टीकरण किया गया है। स्वार्थ म अण् प्रत्यय करने से " **चातुरन्त** " ऐसा पद निष्पन्न हो जाता

ધર્મદ્વારા જીવોને તેમના અભીષ્ટ સ્થાનરૂપ મુક્તિસ્થાનમા પહોચાડયા છે તેમજ કુમાર્ગ કુધર્મથી તેમની રક્ષા કરી છે (धम्मवर चाउरत चक्क वट्टीण) દાન, શીલ, તપ, તેમજ ભાવ એ ચારનો આશ્રય લઈને ચાર નરકાદિ ગતિ ઓનો, અથવા ચાર ક્રોધાદિક કષાયોનો જે વિનાશ કરે છે, અથવા દાન, શીલ, તપ તેમજ ભાવ એ લઈને જે રમ્ય છે, અથવા એ ચાર દાનાદિક જેમના અવયવ છે, અથવા એ ચાર દાનાદિક જેના નિજસ્વરૂપ છે તે ચાતુરન્ત છે અન્ત શબ્દના કોષોમા " मृतावयसिते रम्ये समाप्तावन्त इष्यते " " अन्तोऽवयवे स्वरूपे च " એ પ્રકારે અનેક અર્થ છે તે અર્થો લઈને અહી અત શબ્દના અર્થનુ સ્પષ્ટીકરણ કરવામા આવેલુ છે સ્વાર્થમા અણ્ પ્રત્યય કરવાથી " चातुरन्त " એવુ પદ નિષ્પન્ન થઈ જાય છે આ चातुरन्त જ એક ચક્ર છે, જેમકે ચક્ર જે પ્રકારે બીજનો ઉચ્છેદ કરે છે

जन्मजरामरणोच्छेदकत्वेन चक्रतुल्यत्वात्, वर च तच्चातुरन्तचक्र वरचातुरन्तचक्रम्, वरपदेन राजचक्राऽपेक्षयाऽस्य श्रेष्ठत्व व्यज्यते लोकद्वयसाधकत्वात्, धर्म एव वरचातुरन्तचक्र-धर्मवरचातुरन्तचक्र, तादृशस्य धर्मातिरिक्तस्याऽसम्भवात्, अत एव सौगतादिधर्माऽऽभासनिरास, तेषा तात्त्विकार्थप्रतिपादकत्वाभावेन श्रेष्ठत्वाऽभावात्, धर्मवरचातुरन्तचक्रेण वर्तितु शील येषामिति धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्तिनस्तेभ्य । चक्रवर्तिपदेन षट्खण्डाधिपतिसादृश्य व्यज्यते, तथा हि चत्वार=उत्तरदिशि हिमवान् शेषदिक्षु चोपाधिभेदेन समुद्रा अन्ता=सीमानस्तेषु स्वामित्वेन भवात्चातुरन्ता, चक्रेण=रत्न

है। यह चातुरन्त ही एक चक्र है, क्यों कि चक्र जिस प्रकार पर का उच्छेदक होता है उसी प्रकार यह "चातुरन्तचक्र" भी जीवों के जन्म, जरा एव मरण का उच्छेदक है। इसलिये इसमे चक्र की उपमा सार्थक होती है। 'वर' शब्द का अर्थ उत्कृष्ट है, यह चातुरन्तचक्र मे उत्कृष्टता द्योतित करता है। राजचक्र की अपेक्षा यह चक्र उत्कृष्ट है। क्यों कि यह लोकद्वय में हित का साधक होता है। धर्म ही एक उत्कृष्ट चातुरन्त चक्र है, अन्य नहीं! इस कथन से अन्य सौगतादिक समत धर्म मे धर्माभासता होने से तात्त्विक अर्थ को प्रतिपादन करने का अभाव कथित हुआ है, अत उनमे श्रेष्ठता नहीं है। इस धर्मवरचातुरन्तचक्र के अनुसार जिनका वर्तन करने का स्वभाव है वे **धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती** कहे गये है। "चक्रवर्ती" पद से षट्खड के अधिपति का सादृश्य अभिव्यक्त होता है। "चत्वारःअन्ताः-चतुरन्ताः" यहा अन्त शब्द का अर्थ सीमा होता है। उत्तरदिशा में हिमवान् एव शेष तीन दिशाओं मे उपाधि के भेद से तीन समुद्र ये चतुरन्त पद से गृहीत

તેમ પ્રકારે આ ચાતુરન્તચક્ર પણ જીવોના જન્મ, જરા તેમજ મરણનો ઉચ્છેદ કરે છે એ માટે આમા ચક્રની ઉપમા સાર્થક થાય છે 'વર' શબ્દનો અર્થ ઉત્કૃષ્ટ છે આ પદ ચાતુરન્તચક્રમા ઉત્કૃષ્ટતા દ્યોતિત કરે છે રાજચક્રની અપેક્ષાએ આ ચક્ર ઉત્કૃષ્ટ છે કેમકે આ બન્ને લોકમા હિતનુ સાધક થાય છે ધર્મજ એક ઉત્કૃષ્ટ ચાતુરન્તચક્ર છે, બીજુ નહિ! આ કથનથી બીજા સૌગત આદિક સમત ધર્મમા ધર્માભાસતા હોવાથી તાત્ત્વિક અર્થને પ્રતિપાદન કરવાનો અભાવ કહેવામા આવ્યો છે, માટે તેમા શ્રેષ્ઠતા નથી આ ધર્મવર ચાતુરન્તચક્ર અનુસાર જેનુ વર્તન કરવાનો સ્વભાવ છે તે ધર્મવરચાતુરન્ત ચક્રવર્તી કહેવાય છે "ચક્રની" પદથી પટ (છ) ખડના અધિપતિનુ સાદૃશ્ય અભિવ્યક્ત થાય છે "चत्वार अन्ता चतुरन्ता" અહી અન્ત શબ્દનો અર્થ સીમા થાય છે ઉત્તરદિશામા હિમવાન્ તેમજ શેષ (બાકીની)

भूतप्रहरणविशेषसदृशसम्यक्चारित्ररत्नेन वर्तितु शील येषा ते चक्रवर्तिन, चातुरन्ताश्च ते चक्रवर्त्तिन चातुरन्तचक्रवर्तिन, धर्मेण-न्यायेन वरा श्रेष्ठा इतरतार्थिकाऽपेक्षयेति धर्मवर, धर्मा =प्राणातिपातादिनिवृत्तिदानशीलादिरूपा, 'धर्मो. पुण्य-यम-न्याय-स्वभावाऽऽचार-सोमपा '-इत्यमर, तेन वरा =श्रेष्ठा अन्यतीर्थिकापेक्षयेति धर्मवर, ते च ते चातुरन्तचक्रवर्त्तिनश्चेति-धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्त्तिन । यद्वा चातुरन्त च तच्चक्र चातुरन्तचक्र, वरञ्च तच्चातुरन्तचक्र वरचातुरन्तचक्र, धर्मो वरचातुरन्त-चक्रमिव धर्मवरचातुरन्तचक्र तेन वर्तितु-वर्तयितु वा शील येषा ते धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्त्तिन-स्तेभ्य, 'दीवो' द्वापेभ्य-ससारसमुद्रे निमज्जता द्वापतुल्यत्वात् । 'ताण ' त्राणभ्य-कर्मकद-

---

किये गये है । इन चार सीमाओं के जो स्वामी है व चातुरन्त हैं । चक्रशब्द का अर्थ रत्नरूप प्रहरण-शस्त्रविशेष है । चक्रवर्ती के चौदह रत्नों मे एक रत्न चक्र भी होता है । चक्रवर्ती के चक्ररत्नसदृश सम्यक्चारित्ररूपी रत्न से वर्तन करने का जिनका स्वभाव है वे चक्रवर्ती हैं । धर्म शब्द का अर्थ न्याय और प्राणाति-पातादि-निवृत्ति, दान, शील, आदि भी है । धर्म से-न्याय से, अथवा-प्राणाति-पातादि-निवृत्ति, दान, शील-आदि से जो अन्यतार्थिकों का अपेक्षा उत्तम हैं वे धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती हैं । अथवा-चातुरन्तचक्रसदृश धर्म से जिनका वर्त्तन का स्वभाव है वे धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती हैं । ऐसे धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्तियों के लिये नमस्कार हो । 'दीवो' -ससारसमुद्र मे डूबते हुए प्राणियों के जो द्वीप के समान आधार हैं ऐसे प्रभु के लिये नमस्कार हो । (ताण) कर्मों से कदर्थित प्राणियो

ત્રણ દિશાઓમા ઉપાધિના ભેદથી ત્રણ સમુદ્ર એ ચતુરન્ત પદથી લેવાયુ છે આ ચાર સીમાઓના જે સ્વામી છે તે ચાતુરન્ત છે ચક્ર શબ્દનો અર્થ રત્નરૂપ પ્રહરણ અર્થાત્ શસ્ત્રવિશેષ છે ચક્રવર્તીના ચૌદ રત્નોમા એક રત્ન ચક્ર પણ હોય છે ચક્રવર્તીના ચક્રરત્નસદૃશ સમ્યક્ચારિત્રરૂપી રત્નથી વર્તન કરવાનો જેનો સ્વભાવ છે તે ચક્રવર્તી છે ધર્મ શબ્દનો અર્થ ન્યાય અને પ્રાણાતિપાતાદિનિવૃત્તિ, દાન, શીલ આદિ પણ છે ધર્મથી, ન્યાયથી અથવા પ્રાણાતિપાતાદિનિવૃત્તિ, દાન, શીલ આદિથી જે અન્યતીર્થિકોની અપેક્ષાએ ઉત્તમ છે તે ધર્મવરચાતુરન્તચક્રવર્તી છે અથવા વરચાતુરન્તચક્રસદૃશ ધર્મથી જેનો વર્ત્તવાનો સ્વભાવ છે તે ધર્મવર-ચાતુરન્તચક્રવર્તી છે એવા ધર્મવરચાતુરન્તચક્રવર્ત્તીઓને નમસ્કાર હો (दीवो) ससારસમુદ્રમા ડૂબતા પ્રાણીઓને દ્વીપના સમાન જે આધાર છે

ताणं सरणगई पइट्ठा अप्पडिहय-वर-नाण-दसण-धराणं वियट्ट-

र्थितानां भव्यानां रक्षणक्षणेभ्यः । अतएव तेषां भव्यानां '**सरणगई**' शरणगतिभ्यः-आश्रयस्थानेभ्यः, '**पइट्ठा**' प्रतिष्ठाभ्यः-कालत्रयेऽपि अविनाशित्वात् स्थितेभ्यः, '**दीवो**' इत्यादीनि '**पइट्ठा**' इत्यन्तानि चतुर्थ्यर्थे प्रथमान्तानि, अत्रैकवचनं नपुंसकत्वं स्त्रीत्वं चाविवक्षितम् । '**अप्पडिहयवरनाणदंसणधराण**' अप्रतिहतवर-ज्ञान दर्शन-धरेभ्यः-प्रतिहत-भित्त्याद्यावरणरहितं-न प्रतिहतम्-अप्रतिहतं, ज्ञानञ्च दर्शनञ्चेति ज्ञानदर्शने, यतोऽप्रतिहते अतएव वरे-श्रेष्ठे च ते ज्ञानदर्शने वरज्ञानदर्शने केवल-ज्ञानकेवलदर्शने, अप्रतिहते वरज्ञानदर्शने अप्रतिहतवरज्ञानदर्शने, तयोर्धरा-अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधरा - सम्पूर्णाऽऽवरणरहितकेवलज्ञानकेवलदर्शनधारिणस्तेभ्यः । '**वियट्टच्छउमाणं**' व्यावृत्तच्छद्मभ्यः-छाद्यते=आवियते केवलज्ञानकेवलदर्शनगुणाऽऽत्मनोऽनेनेति छद्म-ज्ञानावरणीयादिकं कर्माष्टकं, व्यावृत्तं-निवृत्तं छद्म येभ्यस्ते व्यावृ

के जो त्राता है ऐसे प्रभु के लिये नमस्कार हो । (**सरणगई**) भव्यों के लिये आश्रयस्थानस्वरूप प्रभु के लिये नमस्कार हो । (**पइट्ठा**) कालत्रय में भी अविनश्वरस्वरूप प्रभु के लिये नमस्कार हो (**दीवो**) यहां से लेकर (**पइट्ठा**) तक के समस्त विशेषण चतुर्थी विभक्ति के अर्थ मे प्रथमान्त प्रयुक्त हुए है । यहा एकवचन, नपुसकत्व एव स्त्रीत्व अविवक्षित है। (**अप्पडिहय-वर-नाण-दसण-धराण**) जो अप्रतिहत अनन्त ज्ञान और अनन्त दर्शन के धारक है, उनके लिये नमस्कार हो। (**वियट्टच्छउमाण**) जिनके द्वारा आत्मा का स्वभावभूत केवलज्ञान एव केवल दर्शन आवृत होता है ऐसे आठों ही कर्म '**छद्म**' शब्द से गृहीत हुए है, यह छद्म जिनकी आत्मा से सदा के लिये दूर हो चुका है

એવા પ્રભુને નમસ્કાર હો (**ताण**) કર્મોથી અથડાતા પ્રાણિઓના જે ત્રાણ અર્થાત્ રક્ષક છે એવા પ્રભુને નમસ્કાર હો (**सरणगई**) ભવ્યોને માટે આશ્રય સ્થાન સ્વરૂપ પ્રભુને નમસ્કાર હો (**पइट्ठा**) ત્રણે કાળમા અવિનાશીસ્વરૂપ પ્રભુને નમસ્કાર હો (**दीवो**) અહીથી લઈને (**पइट्ठा**) સુધીના બધા વિશેષણો ચતુર્થી વિભક્તિના અર્થમા પ્રથમાન્ત વપરાયેલા છે, અહી એકવચન નપુસકત્વ (નાન્યતર જાતિ) તેમ જ સ્ત્રીત્વ [નારી જાતિ] અવિવક્ષિત છે [**अप्पडिहय वर नाण दसण धराण**] જે અપ્રતિહત અનતજ્ઞાન અને અનત દર્શનના ધારક છે તેમને નમસ્કાર હો (**वियट्टच्छउमाण**) જેમના દ્વારા આત્માના સ્વભાવભૂત કેવલ જ્ઞાન તેમજ કેવલ દર્શન આવૃત થાય છે એવા આઠેય કર્મ '**છદ્મ**' શબ્દથી ગૃહીત થાય

च्छउमाणं जिणाणं जावयाणं तिण्णाणं तारयाणं बुद्धाण बोह-
याणं मुत्ताण मोयगाणं सव्वण्णूण सव्वदरिसीण सिव-मयल-

त्तछद्मानस्तेभ्य । 'जिणाण' जिनभ्य –स्वय रागद्वेषशत्रुजेतृभ्य, 'जायवाण' जापकेभ्य –जापयन्ति कर्मशत्रून जयन्त भव्यजीवगण धर्मदेशनादिना प्रेरयन्तीति जापका, जिधातोर्णा 'क्रीङ्जीना णौ' इतिसूत्रेण आत्वे पुकि जापि इति ण्यन्ताद्धातो-र्ण्वुलि जापकपदसिद्धि, तेभ्यो जापकेभ्य । 'तिन्नाण' तीर्णेभ्य –स्वय समारौघ-ससारार्णव तीर्णा =उत्तीर्णास्तेभ्य । 'तारयाण' तारकेभ्य –तारयन्त्यन्यान् इति तारकास्तेभ्य । 'बुद्धाण' बुद्धेभ्य –स्वय बोध प्राप्तेभ्य । 'बोहयाण' बोध-केभ्य –बोधयन्त्यन्यान् इति बोधकास्तेभ्य । 'मुत्ताण' मुक्तेभ्य –अमोचिषत स्वय कर्मबन्धादिति मुक्तास्तेभ्य । 'मोयगाण' मोचकभ्य –मुच्यमानान अ यान् प्रेरय-

ऐसे व्यावृत्तछद्मवाले सिद्ध प्रभु के लिये नमस्कार हो। (जिणाण) राग द्वेष आदि अतरग शत्रुओं के जितेता ऐसे प्रभु के लिये नमस्कार हो। (जावयाण) जो कर्मशत्रुआ के जीतने के लिये उद्यत भव्यगणों को धर्मदेशनादि द्वारा प्रेरित करते ह वे जापक है, ऐसे जापक सिद्ध प्रभु को नमस्कार हो। (तिन्नाण) स्वय ससार समुद्र से जो पार हुए हैं वे तीर्ण ह, ऐसे तीर्ण सिद्ध प्रभु को नमस्कार हो। (तारयाण) जो पर को पार कर देते है वे तारक हे, ऐसे तारक प्रभु को नमस्कार हो। (बुद्धाण) स्वय बोध को प्राप्त जो होते है वे बुद्ध कहलाते है उनको नमस्कार हो। (बोहयाण) पर को बोध करने वाले प्रभु के लिये नमस्कार हो। (मुत्ताण) मुक्त प्रभु क लिये नमस्कार हो। (मोयगाण)

છે આ 'છદ્મ' જેમના આત્માથી સદ્ધાને માટે દૂર થઇ ચુકેલા છે એવા વ્યા-વૃત્તછદ્મવાળા સિદ્ધ પ્રભુને નમસ્કાર હો (જિણાણ) રાગદ્વેષ આદિ અતરગ શત્રુઓના વિજેતા એવા સિદ્ધ પ્રભુને નમસ્કાર હો (જાવયાણ) જે કર્મશત્રુ-ઓને જીતવાને માટે ઉદ્યત (તૈયાર) ભવ્યગણોને ધર્મદેશના આદિ દ્વારા પ્રેરિત કરે છે તે જાપક છે એવા જાપક સિદ્ધ પ્રભુને નમસ્કાર હો (તિન્નાણ) પોતે સંસાર સમુદ્રથી પાર થએલા છે તે તીર્ણ કહેવાય છે એવા તીર્ણ સિદ્ધ પ્રભુને નમસ્કાર હો (તારયાણ) જે બીજાને પાર ઉતારી દે છે તે તારક છે એવા તારક પ્રભુને નમસ્કાર હો (બુદ્ધાણ) પોતે બોધને પ્રાપ્ત થયેલા છે તે બુદ્ધ કહેવાય છે તેમને નમસ્કાર હો (બોહયાણ) બીજાને બોધ કરવાવાળા પ્રભુને નમસ્કાર હો (મુત્તાણ) મુક્ત પ્રભુને નમસ્કાર હો (મોયગાણ) બીજાને

मरुय-मणंत-मक्खय-मव्वावाह-मपुणरावित्ति सिद्धिगइनामधेय

न्तीति मोचकास्तेभ्य, '**सव्वन्नूण**' सर्वेभ्य-सर्व=सकलद्रव्यगुण-पर्यायस्वरूप वस्तुजात याथातथ्येन जानन्तीति सर्वज्ञास्तेभ्य, '**सव्वदरिसीण**' सर्वदर्शिभ्य-सर्व=समस्त पर्यायस्वरूप सामान्येन द्रष्टु शीला येषा त सर्वदर्शिनस्तेभ्य, स्थान-विशेषणमाह-'**सिव**' शिव-निखिलोपद्रवरहित याच्छिव-कल्याणमयम, '**अयल**' अचलम् स्वाभाविकप्रायोगिकचलनक्रियाशून्यम्, '**अरुय**' अरुजम्-अविद्यमाना रुजा यत्र तत्, अविद्यमानशरीरमनस्कत्वाद् आधिव्याधिरहितमित्यर्थ, '**अगत**' अनन्तम्-अविद्यमानोऽन्तो नाशो यस्य तत्, अत एव-'**अक्खय**' अक्षयम्-नास्ति लेशतोऽपि क्षयो यस्य तत्-अविनाशीत्यर्थ, '**अव्वाबाह**' अव्याबाधम्-न विद्यते व्याबाधा-पीडा द्रव्यतो भावतश्च यत्र तत् । '**अपुणरावित्ति**' अपुनरावृत्ति=न ससारे पुनरा-वृत्ति =पुनरवतरण यस्मात् तत, यत्र गत्वा न कदाचिदप्यात्मा निवर्तते, समाम्नातमन्य-

---

दूसरों को मुक्त कराने वाले सिद्ध प्रभु के लिये नमस्कार हो। (**सव्वण्णूण सव्व-दरिसीण**) सर्वज्ञ-समस्त गुणपर्यायस्वरूप वस्तुसमूह के युगपत् यथार्थ ज्ञाता के लिये नमस्कार हो, एव यथार्थ द्रष्टा के लिये नमस्कार हो। विशेषाकार बोध का नाम ज्ञान एव सामान्याकार बोध का नाम दर्शन है। (**सिव-मयल-मरुय-मणत-मक्खय-मव्वाबाह-मपुणरावित्ति सिद्धिगइनामधेय ठाण सपत्ताण**) निखिल उपद्रवों से रहित होने के कारण शिव=कल्याणमय, अचल=स्वाभाविक एव प्रायोगिक क्रिया से शून्य, अरुज=शारीरिक एव मानसिक व्याधि और आधि से सर्वथा परिवर्जित, अनन्त, अविनाशी, अतएव अक्षयस्वरूप, अव्याबाध-द्रव्य और भाव दोनों प्रकार की पीडा से निर्मुक्त, अपुनरावृत्ति-जहा जाकर फिर ससार मे

મુક્ત કરાવવાવાળા સિદ્ધ પ્રભુને નમસ્કાર હો (સવ્વણૂગ સવ્વદરિસીણ) સર્વજ્ઞ સમસ્ત-ગુણ-પર્યાય-સ્વરૂપ વસ્તુસમૂહના યુગપત્ યથાર્થ જ્ઞાતાને નમસ્કાર હો, તેમજ યથાર્થ દ્રષ્ટાને નમસ્કાર હો વિશેષાકાર બોધનુ નામ જ્ઞાન તેમજ સામાન્યાકાર બોધનુ નામ દર્શન છે (સિવ-મયલ-મરુય-મણત-મક્ખય-મવ્વાબાહ-મપુણરાવિત્તિ સિદ્ધિગઇનામધેય ઠાણ સપત્તાણ) સકળ ઉપદ્રવોથી રહિત હોવાના કારણે શિવ-કલ્યાણમય, અચલ—સ્વાભાવિક તેમજ પ્રાયોગિક ક્રિયાઓથી શૂન્ય, અરૂજ-શારીરિક તેમજ માનસિક વ્યાધિ અને આધિથી સર્વથા પરિવર્જિત (મુક્ત), અનન્ત, અવિનાશી અને તેથી અક્ષય-સ્વરૂપ, અવ્યાબાધ દ્રવ્ય અને ભાવ બન્ને પ્રકારની પીડાથી નિમુક્ત, અપુનરાવૃત્તિ-જ્યા જઈને પાછુ

ठाण सपत्ताण, नमोत्थु ण समणस्स भगवओ महावीरस्स

त्रापि- 'न म पुनरावर्त्तते न म पुनरावर्त्तते'-इति । इत्थम्-उक्तशिवचादि-विशेषणविशिष्टम् । 'सिद्धिगइनामधेय' सिद्धिगतिनामधेयम्, सिद्धिगतिरिति नाम-धेय=नाम यस्य तत् सिद्धिगतिनामकम् 'ठाण' स्थानम्-स्थीयतेऽस्मिन इति स्थान-लोकाग्रभागम्, 'सपत्ताण' सम्प्राप्तेभ्य-समाश्रितेभ्य । इयदवधि-समुच्चयेन सर्व-सिद्धापेक्षया विशेषणोपादानपूर्वक नमस्कारवाक्यमभिधाय सम्प्रति भगवन्महावीरोद्देश्यक नमस्कारमभिधत्ते-'**नमोत्थु ण**' नमोऽस्तु खलु-'**समणस्स भगवओ महावीरस्स**' श्रमणाय भगवते-महाभागाय, अत्र श्रमणशब्देनायमर्थो बोद्धव्य-परकृतस्थान-निवासा-दूरगसम, परीषहोपसर्गाप्रकम्पनाद्गिरिसम, तपस्तेजोमयत्वान्नलसम, गम्भीरत्वाद्-

जाने का अवतरण नहीं होने जैसे सिद्धिगति नामक स्थान को-लोक के अग्रभाग में स्थित मुक्तिस्थान को-प्राप्त हुए श्री सिद्धों को नमस्कार हो। यहां तक के इन विशेषणों से समस्त सिद्धों की अपेक्षा से नमस्कार का कथन किया गया है। अब भगवान महावीर को उद्देश्य करके यहां से नमस्कार करने का कथन सूत्रकार करते हैं-(**नमोत्थु ण समणस्स भगवओ महावीरस्स आदिगरस्स तित्थगरस्स जाव सपाविउकामस्स मम धम्मायरियस्स धम्मोवदेसगस्स**) श्रमण भगवान महावीर के लिये नमस्कार हो। श्रमण शब्द से सूत्रकार ने प्रभु महावीर में इन विशेषताओं का कथन किया है, वे कहते हैं भगवान महावीर सर्प की तरह परकृत स्थान में निवास करने के कारण सर्प-सदृश हैं। परीषह एवं उपसर्गों के आने पर भी प्रभु अप्रकंप थे, अतः वे गिरिसम हैं। तप एवं तेजके धारक होने से प्रभु अग्नि-जैसे प्रतापशाली हैं। गाम्भीर्य एवं ज्ञानादिकरूप

સમસ્ત જીવને અવતરવું ન થાય એવા સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનને પ્રાપ્ત અગ્રભાગમાં રહેલા મુક્તિસ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલ શ્રીસિદ્ધ પ્રભુને નમસ્કાર હો અહીં સુધીના આ વિશેષણોથી સમસ્ત સિદ્ધોની અપેક્ષાએ નમસ્કારનું કથન કર્યું છે હવે ભગવાન મહાવીરને ઉદ્દેશીને અહીંથી નમસ્કાર કરવાનું કથન સૂત્રકાર કરે છે-(**નમોત્થુ ણ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ આદિગરસ્સ તિત્થગરસ્સ જાવ સપાવિઉકામસ્સ મમ ધમ્માયરિયસ્સ ધમ્મોવદેસગસ્સ**) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને નમસ્કાર હો શ્રમણ શબ્દથી સૂત્રકારે પ્રભુ મહાવીરમાં આ વિશેષતાઓનું કથન કર્યું છે તેઓ કહે છે કે ભગવાન મહાવીર સર્પની જેમ દીનતાએ કરેલા નિવાસસ્થાનમાં રહેવાને કારણ સર્પ જેવા છે પરીષહ તેમજ ઉપસર્ગો આવતા પણ પ્રભુ ધ્રુજી જતા નહિ, માટે તે પર્વત

आदिगरस्स तित्थगरस्स जाव संपाविउकामस्स मम धम्माय-

ज्ञानादिरत्नाकरत्वात् मर्यादाधारकत्वात सागरसम । निरालम्बनत्वाद् गगनसम । सुखदुःखयोरदर्शितविकारभावाद् वृक्षसम । अनियतवृत्तित्वाद् भ्रमरसम । ससारभयोद्विग्नत्वात् मृगसम । सर्वसहत्वाद धरणिसम । कामभोगोद्भवत्वेऽपि विषयविरक्ततया पद्मजलोपरि वर्तमानकमलवन्निर्लेपत्वात कमलसम । लोकालोकयोरविशेषेण प्रकाशकत्वाद्रविसम । सर्वत्र प्रतिहतगतित्वात्पवनसम । स एवभूतो भगवानस्तीति भाव । भगवते-समग्रैश्वर्ययुक्ताय, महावीराय-महाश्चासौ वीर-'वीर विक्रान्तौ'-अस्माद्धातोरिगुपधत्वात्कप्रत्यये वीर-कषायादिमहारिपुविजेता इत्यर्थ, तस्मै महावीराय=अस्यामवसर्पिण्या चतुर्विंशतितमचरमतीर्थङ्कराय । **'आदिगरस्स'** आदिकराय, **'तित्थगरस्स'** तीर्थकराय, **'जाव सपाविउकामस्स'** यावत् सम्प्राप्तुकामाय-यावच्छब्दात्- 'सयम्बुद्धस्स' इत्यारभ्य-

---

रत्नों से भरे हुए होने के कारण, एव मर्यादा के धारक होने के कारण प्रभु समुद्रतुल्य हे । गगन का तरह निरालम्ब, वृक्षकी तरह सुख एव दुख में अदर्शितविकारभावयुक्त, भ्रमर की तरह अनियतवृत्तिसपन्न, मृग की तरह इस ससाररूपी भय से अत्यत त्रस्त, धरिणी की तरह क्षमा के भडार वे प्रभु हैं । प्रभु कामभोग से उपन्न हे तो भी विषयों से विरक्त होने के कारण पक से उत्पन्न एव जल से सवर्द्धित कमल का तरह बिलकुल वैषयिक भावों से निर्लिप्त है, इसलिये प्रभु कमल जैसे ह । प्रभु लोक और अलोक के समानरूप से प्रकाशक है, इसलिये रवितुल्य हे । प्रभु सर्वत्र अप्रतिहत-विहारी है, इसलिये वायु जैसे हैं । प्रभु समग्र ऐश्वर्यसम्पन्न है, इसलिये भगवान् है । प्रभु एक महावीर है,

---

જેવા છે તપ તેમજ તેજના ધારક હોવાથી પ્રભુ અગ્નિ જેવા પ્રતાપશાલી છે ગાભીર્ય તેમજ નાનાવિધ રત્નોથી ભરેલા હોવાના કારણે, તેમજ મર્યાદાના ધારક હોવાના કારણે પ્રભુ સમુદ્ર સમાન છે આકાશની પેઠે નિરાલબ, વૃક્ષની પેઠે સુખ તેમજ દુખમા ન દેખાય જેનો વિકાર એવા, ભ્રમરની પેઠ અનિયતવૃત્તિસપન્ન, મૃગની પેઠે આ - સસારરૂપી ભયથી અત્યત ત્રાસી ગયેલા, ધરનીની પેઠે ક્ષમાના ભડાર, તે પ્રભુ છે પ્રભુ કામ ભોગથી ઉત્પન્ન થયેલા છે તો પણ વિષયોથી વિરક્ત હોવાના કારણે કીચડથી પેદા થયેલ તેમજ જલથી વધેલા કમળની પેઠે બિલકુલ વિષયના ભાવોથી નિર્લેપ છે, તેથી પ્રભુ કમલ જેવા છે પ્રભુ લોક અને અલોકનો સમાનરૂપથી પ્રકાશક છે તેથી રવિ (સૂર્ય) સમાન છે પ્રભુ સમગ્ર-ઐશ્વર્ય-સપન્ન છે તેથી ભગવાન છે પ્રભુ એક મહાન વીર છે, જેમકે તેમણે કષાય આદિક

'सिद्धिगइनामधेय ठाण इयन्तवधि ग्राह्यम् । अत्रतावान विशेष—'ठाण सपत्ताण' स्थान सम्प्राप्तेभ्य—इति प्रागुक्तम् इह तु 'सपाविउकामस्स' -प्राप्तुकामाय—मोक्षगामिने—इत्युच्यते, चरमस्य तीर्थंकरस्य कूणिकनृपशासनकाले विद्यमानत्वात । 'मम धम्मायरियस्स' मम धर्माऽऽचायाय=ज्ञानाचारादिपञ्चविधाचारधारकाय, न तु कलाचायाय,

क्यों कि उन्होंने कषायादिक अन्तरग शत्रुओं पर विजय प्राप्त की है । महावीर प्रभु इस अवसर्पिणी काल के चौबीसवें अन्तिम तीर्थंकर है । "आदिगरस्स" इस पद-द्वारा प्रभु ने अपने शासन की अपेक्षा धर्म की आदिकर्तृता प्रकट की गयी है । भगवान महावीर चतुर्विध संघ के संस्थापक है । "जाव" पदसे "सयसबुद्धस्स" यहा से लेकर "सिद्धिगइनामधेय ठाण" यहा तकका पाठ संगृहीत किया गया है। यहा इस पाठ में इतनी विशेषता पहिले पाठ की अपेक्षा जान लेनी चाहिये कि पहिले पाठ में "ठाण सपत्ताण-स्थान सम्प्राप्तेभ्य." ऐसा पद रखा गया है और यहा पर "ठाण सपाविउकामस्स-स्थान सम्प्राप्तुकामाय" ऐसा पाठ रखा है, क्योंकि प्रभु महावीर अभी उस सिद्धिगतिनामक स्थान की प्राप्ति करनेवाले है। 'मम धम्मायरियस्स'—कोणिक कहते है कि ये श्रमण भगवान् महावीर प्रभु, जो कि ज्ञानाचारादि पाँच प्रकार के आचारो के धारक होने के कारण मेरे धर्माचार्य है, कलाचार्य नहीं, उनके लिये नमस्कार है। इससे यह सूचित होता है कि जो ज्ञानाचारादि पाँच प्रकार के आचारों के धारक है वे ही धर्माचार्य कहे जाते हैं।

અતરગ શત્રુઓ પર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો છે મહાવીર પ્રભુ આ અવસર્પિણી કાલના ચોવીસમા અતિમ તીર્થંકર છે "आदिगरस्स" એ પદથી પ્રભુમા પોતાના શાસનની અપેક્ષાએ ધર્મના આદિકર્તાપણુ પ્રગટ કર્યુ છે ભગવાન મહાવીર ચતુર્વિધ સઘના સસ્થાપક છે 'जाव' પદથી "सयसबुद्धस्स" અહીથી લઈને "सिद्धिगइनामधेय ठाण" અહી સુધીનો પા૦ લેવામા આવ્યો છે અહી આ પાઠમા એટલી વિશેષતા પહેલા પાઠની અપેક્ષાએ જાણવી જોઈએ કે પહેલા પાઠમા "ठाण सपत्ताण"-स्थान सम्प्राप्तेभ्य" એવુ પદ વપરાયુ છે અને અહી "ठाण सपाविउकामस्स-स्थान सम्प्राप्तुकामाय" એવો પાઠ લીધો છે, કેમકે પ્રભુ મહાવીર હજુ તે સિદ્ધિગતિનામક સ્થાનને પ્રાપ્ત કરવાવાળા છે "मम धम्मायरियस्स" કોણિક કહે છે કે તે શ્રમણ ભગવાન્ કે જે જ્ઞાનાચારાદિ પાચપ્રકારના આચારોના ધારક હોવાના કારણે મારા ધર્માચાર્ય છે, કલાચાર્ય નથી, એવા પ્રભુ ને નમસ્કાર હો આથી એમ સૂચિત થાય છે કે જે જ્ઞાનાચારાદિ પાચપ્રકારના આચારોના ધારક હોય

रियस्स धम्मोवदेसगस्स, वदामि ण भगवत तत्थ गय इहगए, पासउ मे भगव तत्थगए इहगयति-कट्टु वदइ णमसइ, वदित्ता

धर्माचार्यत्वमेव प्रकटीकरोति-'**धम्मोवदेसगस्स**' धर्मोपदेशकाय, श्रुतचारित्रधर्मरूप धर्मप्ररूपकाय, '**वदामि ण भगवत तत्थगय इहगए**' वन्दे खलु भगवन्त तत्रगतमिहगत-इह गत चम्पानगरास्थितोऽहम् कोणिक ,तत्रगत=चम्पा नगरासन्नग्राम स्थित भगवन्त महावीर, वन्दे-पूर्वोक्तस्तुत्या स्तुतिविषय करोमि । '**पासउ मे भगव तत्थगए इहगय तिकट्टु**' पश्यतु मा भगवान् तत्रगत इहगतमिति कृत्वा-मत्वा=दूरस्थितो भगवान् इहगत=व्यवधानेन स्थित मा पश्यतु-इति कृत्वा=उक्त्वा-'**वदइ णमसइ, वदित्ता णमसित्ता**' वन्दते-स्तौति, नमस्यति=पश्चाद्गमनपूर्वक प्रणमति, वन्दित्वा नमस्यित्वा

'**धम्मोवदेसगस्स**' ભગવાન વીર શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ કરતા હોવાથી, તેઓ ધર્મોપદેશક છે, અત એવા વીરપ્રભુ ને માટે નમસ્કાર હો। કોણિક રાજા આ પ્રકારે કહીને પ્રભુવીર ને પરોક્ષ વદન કરે છે કે (**तत्थगय इहगएत्ति कट्टु वदइ णमसइ**) તે વીર પ્રભુ કે જેમને હું આ સમયે નમસ્કાર કરી રહ્યો છું તે જો કે મને પ્રત્યક્ષ નથી તો પણ તેઓ આ ચપાનગરીની પાસેના ગામમા છે અને હું અહીં છું, આથી હું અહીં ચપાનગરીમા રહીને ઉપનગર ગામમા વિરાજમાન વીર પ્રભુને નમસ્કાર કરું છું [**पासउ मे भगव तत्थगए इहगय**] પ્રભુ ત્યા વિરાજમાન હોવા છતા દૂર રહેલા એવો મને પોતાના જ્ઞાનરૂપી નેત્રદ્વારા જુએ આ પ્રકારે કહીને કોણિક રાજાએ પ્રભુને વદન કર્યા,

णमंसित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे निसीयइ, निसीइत्ता तस्स पवित्तिवाउयस्स अट्ठुत्तर सयसहस्स पीइदाणं दलयइ, दलइत्ता सक्कारेइ सम्माणेइ, सक्कारित्ता समाणित्ता एवं वयासी ॥ सू० २० ॥

'सीहासणवरगए' सिंहासनवरगत, 'पुरत्थाभिमुहे' पौरस्त्याभिमुख,-पूर्वाभिमुख सन् 'निसीयइ' निषीदति-उपविशति, 'निसीइत्ता' निषद्य-उपविश्य 'तस्स पवित्तिवाउयस्स' तस्मै प्रवृत्तिव्याप्रताय-भगवदागमननिवेदकाय, 'अट्ठुत्तर सयसहस्स पीइदाण दलयइ' अष्टोत्तर शतसहस्र प्रीतिदान ददाति-अष्टाधिक लक्षमित राजतमुद्रारूप प्रीतिदान=तुष्टिदान पारितोषिक ददाति। 'दलइत्ता सक्कारेइ सम्माणेइ' दत्वा सत्करोति-वस्त्रादिना, सम्मानयति आसनादिना, दान विधिसहितमेव भव्यम्य भवति-इति भाव। 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता एवं वयासी' सत्कृत्य=सतोष्य, सम्मान्य=सम्मान विधाय, एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत् ॥ सू० २० ॥

निसीयइ) वदन नमन करके यह कोणिक राजा अपने सिंहासन पर पीछे जाकर पूर्व की तरफ मुख करके बैठ गये। (निसीइत्ता तस्स पवित्तिवाउयस्स अट्ठुत्तर सयसहस्स पीइदाण दलयइ) बैठकर फिर उन्होंने उस निवेदकवाहक को प्रीतिदान मे-पारितोषिकरूपसे १ लाख ८ चादी की मुद्राएँ दी। (दलइत्ता सक्कारेइ सम्माणेइ) देकर उसका खूब सत्कार किया और सम्मान किया, (सक्कारित्ता समाणित्ता एवं वयासी) आदर सत्कार कर चुकने पर फिर राजाने उससे इस प्रकार कहा-॥सू० २०॥

તેમજ નમસ્કાર કર્યા-પરિત્યાગ-નમન-પૂર્વક નમસ્કાર કર્યા (वदित्ता नमसित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे निसीयइ) વંદન નમસ્કાર કરીને તે કોણિકરાજા પોતાના સિંહાસન પર પાછા જઈને પૂર્વ તરફ મુખ કરીને બેસી ગયા (निसीइत्ता तस्स पवित्तिवाउयस्स अट्ठुत्तर सयसहस्स पीइदाण दलयइ) બેસીને પછી તેમણે તે નિવેદકવાહકને પ્રીતિદાનમા પારિતોષિક (ઈનામ) રૂપે ૧ લાખ ૮ મુદ્રાઓ આપી (दलइत्ता सक्कारेइ समाणेइ) દઈને તેનો ખૂબ સત્કાર કર્યો અને સન્માન કર્યું (सक्कारित्ता समाणित्ता एवं वयासी) આદર સત્કાર કરી ચુકયા પછી રાજાએ તેને આ પ્રકારે કહ્યું -(સૂ ૨૦)

मूलम्—जया णं देवाणुप्पिया ! समणे भगव महावीरे इहमागच्छेज्जा, इह समोसरिज्जा, इहेव चपाए णयरीए बहिया पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरूव ओग्गह ओगिण्हित्ताणं अरहा जिणे केवली समणगणपरिवुडे सजमेणं तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरेज्जा, तया ण तुम मम एयमट्ठ निवेदिज्जासि-त्ति कट्टु विसज्जिए ॥ सू० २१ ॥

टीका—राजा कूणिको भगवद्वार्तानिवेदक पुरुषमादिशति 'जया ण' इत्यादि। यदा खलु देवानुप्रिय ! श्रमणो भगवान् महावार इहाऽऽगच्छेत्, इह समवसरेत्, इहैव चम्पाया नगर्या बाह्ये पूर्णभद्रे चैत्ये यथाप्रतिरूपमवग्रहमवगृह्य अरहा जिन केवली श्रमणगणपरिवृत सयमेन तपसाऽऽत्मान भावयन् विहरेत्, तदा खलु मह्य-मेतमर्थं निवेदयेरितिकृत्वा विसर्जित ॥ सू० २१ ॥

'जया ण इत्यादि—

(देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! (जया ण) जिस समय (समणे भगव महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर प्रभु (इहमागच्छेज्जा) यहा पर विहार करते हुए पधारे, (इह समोसरिज्जा) यहाँ समवसृत हों, और (इहेव चपाए णयरीए बहिया पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरूव ओग्गह ओगिण्हित्ताण अरहा जिणे केवली समणगणपरिवुडे सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरेज्जा) इस चपानगरी के बाहर पूर्णभद्र नामक उद्यान मे यथाप्रतिरूप—साधु को कल्पने योग्य—अवग्रह—वसति की आज्ञा वनमाली से ग्रहण कर वे श्रमणगण से परिवृत अरहा जिन

'जया ण' ઈત્યાદિ—

(दवाणुप्पिया) ! હે દેવાનુપ્રિય ! (जया ण) જે સમયે (समणे भगव महावीरे) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર પ્રભુ (इहमागच्छेज्जा) વિહાર કરતા કરતા અહી પધારે, (इह समोसरिज्जा) અહી સમવસૃત થાય, અને (इहेव चपाए णयरीए बहिया पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरूव ओग्गह ओगिण्हित्ताणं अरहा जिणे केवली समणगणपरिवुडे सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरेज्जा) આ ચપાનગરીની બહાર પૂર્ણભદ્ર નામના ઉદ્યાનમા યથાપ્રતિરૂપ-સાધુને કલ્પવા યોગ્ય અવગ્રહ-વસ્તીની આજ્ઞા ગ્રહણ કરીને તેઓ શ્રમણગણથી વીટળાએલા અરહા જિન કેવલી ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી સત્તર પ્રકારના સયમ વડે

मूलम्— तए णं समणे भगवं महावीरे कल्लं पाउप्प-
भायाए रयणीए फुल्लुप्पल-कमल-कोमलु-म्मीलियम्मि अहपडुरे
पहाए रत्तासोग-प्पगास-किसुय-सुयमुह-गुंजद्धराग-सरिसे कम-

टीका—'तए णं' इत्यादि। ततस्तदनन्तर खलु श्रमणो भगवान् महावीर 'कल्ले' कल्ये द्वितीयदिवसे **'पाउप्पभायाए रयणीए'** प्रादुष्प्रभाताया प्रकटाभूत प्रभाताया रजन्या **'फुल्लुप्पल-कमल-कोमलु म्मीलियम्मि'** फुल्लो-त्पल कमल कोमलोन्मालिते-फुल्ल विकसित च तत्-उत्पल-पद्म, कमलश्च=चित्रमृग-हरिणविशेष, तयो कोमल मृदुकम्, उन्मीलित-पत्राणा नयनयोश्चोन्मीलन यस्मिन् तत्तथा तस्मिन, इत्थ प्रभातविशेषणम्। 'अह' अथ-अनन्तर-रजनीपर्यवसानाऽनन्तरम्-**'पडुरे'** पाण्डुर-शुक्ले **'पभाए'** प्रभात प्रात काले, अथ सूर्यविशेषणान्याह-**'रत्तासोग'** इत्यादि। **'रत्तासोग प्पगास किंसुय-सुयमुह-गुज-द्धराग-सरिसे'** रक्ताऽशोक-प्रकाश-किंशुक-शुकमुख-गुञ्जाऽर्द्धराग-सदृशे, रक्ताऽ

केवली भगवान् महावीर स्वामी सत्रह प्रकार के संयम से और बारह प्रकार के तप से अपनी आत्मा को भावते हुए जब विचर, (**तया णं**) तब तुम निश्चय से (**मम एयमट्ठं निवेदिज्जासि**) मुझे यह समाचार निवेदित करना, (**त्तिकट्टु विसज्जिए**) ऐसा कहकर उसे विसर्जित कर दिया ॥सू०२१॥

'तए णं' इत्यादि—

(**तए णं**) तदनन्तर (**समणे भगवं महावीरे**) श्रमण भगवान् महावीर (**कल्ल**) दूसरे दिन (**पाउप्पभायाए रयणीए**) जिसमे प्रभात प्रकट हो चुका है ऐसी रजनी के होने पर (**फुल्लु-प्पल-कमल-कोमलुम्मीलियमि अहपडुरे पहाए**) तथा विकसित कमलपत्रों एव चित्रमृग के नयनों का उन्मीलन जिसमे हो चुका है ऐसे शुभ्र आभायुक्त प्रात काल के होने पर, तथा (**रत्तासोग-प्पगास-किंसुय-**

અને બાર પ્રકારના તપ વડે પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા જ્યારે વિચરે (**तया णं**) ત્યારે તમે જરૂર (**मम एयमट्ठं निवेदिज्जासि**) મને એ સમાચાર નિવેદન કરજો (**त्तिकट्टु विसज्जिए**) એમ કહીને તેને વિદાય કર્યો [सू २१]

'तए णं' इत्यादि

(**तए णं**) ત્યાર પછી (**समणे भगवं महावीरे**) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર (**कल्ल**) બીજે દિવસે (**पाउप्पभायाए रयणीए**) તે રાત્રિનુ જ્યારે પ્રભાત પ્રકટ થયુ, (**फुल्लु-प्पल-कमल-कोमलु-म्मीलियमि अहपडुरे पहाए**) તથા વિકસેલા કમલપત્રો તેમજ ચિત્રમૃગના નયન જ્યારે ઉઘડી ચુકયા હોય એવી શુભ આભાવાળો પ્રાત કાળ થયો, તથા (**रत्तासोग-प्पगास-किंसुय-सुयमुह-**

लागर-संड-बोहए उट्ठियम्मि सूरे सहस्सरस्सिम्मि दिणयरे तेयसा जलंते, जेणेव चपा णयरी, जेणेव पुण्णभद्दे चेइए, जेणेव वणसंडे,

शोक=प्रसिद्धवृक्ष—तस्य प्रकाश=प्रभा, स रक्ताऽशोकप्रकाश सचकिंशुक=पलाशपुष्प, शुकमुख च, गुञ्जा=रक्तवर्ण फलविशेष—तदर्द्धं च रक्तार्द्धभाग, तत्तथा यो राग—रक्तवर्णो तेन सदृश—समान तस्मिन=तत्तुल्य लालिमयुक्ते, 'कमलागर-संड-बोहए' कमलाऽऽकर पण्ड-बोधके-कमलानामाकर =कमलोत्पत्तिस्थानानि तडागादय, तयु कमलाकरेषु यानि पण्डानि=कमलवनानि, तेषा बोधक =विकाशक तस्मिन-कमल वनविकाशकारिणीत्यर्थ, **'उट्ठियम्मि'** उत्थिते—उदिते **'सूरे'** सूर्य, पुन कीदृशे' **'सहस्सरस्सिम्मि दिणयरे तेयसा जलते'** सहस्ररश्मौ दिनकरे तेजसा ज्वलति—सहस्र—सहस्रपरिमिता रश्मय =किरणा यस्य स तस्मिन् तादृशे दिनकरे—दिवसकारके, तेजसा—किरणपुञ्जेन, ज्वलति—जाज्वल्यमान सति, **'जेणेव चपा णयरी'** यत्रैव चम्पा नगरी वर्तत इति शेष । **'जेणेव पुण्णभद्दे चेइए'** यत्रैव पूर्णभद्र चैत्यमुद्यानमस्ति । **'जेणेव वणसंडे'** यत्रैव वनषण्ड, **'जेणेव असोगवरपायवे'** यत्रैवाशोकवरपादप, **'जेणेव पुढविसिलापट्टए'** यत्रैव पृथ्वी-

सुयमुह-गुंजद्धराग-सरिसे कमलागर-संड-बोहए) रक्त-अशोक के प्रकाशतुल्य, पलाशपुष्प के समान, शुक के मुख के समान और गुंजा के आधे भाग की ललाई के समान, कमलवनों को विकसित करनेवाला प्रभात होने पर, (**उट्ठियम्मि सूरे**) आकाश मे सूर्य का उदय होने पर, और पश्चात् (**सहस्सरस्सिम्मि दिणयरे तेयसा जलते**) सहस्रकिरणवाला दिनकर जब अपने तेजसे आकाश म चमकने लगा तब (**जेणेव चपाणयरी जेणेव पुण्णभद्दे चेइए जेणेव वणसंडे जेणेव असोगवरपायवे जेणेव पुढवीसिलापट्टए तेणेव उवागच्छइ**) जहाँ वह चपानगरी था, जहाँ वह पूर्णभद्र उद्यान था, जहाँ वह अशोक वरवृक्ष था, जहाँ पृथिवीशिलापट्ट था, वहा

ગુંજદ્ધરાગ-સરિસે) રક્ત અશોકના પ્રકાશ સમાન, કિંશુક-કેસુડાના પુષ્પ સમાન, શુકમુખ-પોપટના મુખ સમાન, અને ગુંજાના અર્ધભાગની લાલાશ સમાન (કમલાગરસંડબોહએ) કમલના વનોને ખીલવવાવાળુ પ્રભાત થતા (ઉટ્ઠિયમ્મિ સૂરે) આકાશમા સૂર્યનો ઉદય થતા અને પછી (સહસ્સરસ્સિમિ દિણયરે, તેયસા જલતે) સહસ્રકિરણવાળો સૂર્ય જ્યારે પોતાના તેજવડે આકાશમા ચમકવા લાગ્યો ત્યારે, (જેણેવ ચપાણયરી જેણેવ પુણ્ણભદ્દે ચેઇએ જેણેવ વણસંડે જેણેવ અસોગવરપાયવે જેણેવ પુઢવીસિલાપટ્ટએ તેણેવ ઉવાગચ્છઇ) જ્યા તે ચપાનગરી હતી, જ્યા તે પૂર્ણભદ્ર ઉદ્યાન હતુ, જ્યા તે અશોક વરવૃક્ષ હતુ, અને જ્યા

जेणेव असोगवरपायवे जेणेव, पुढवीसिलापट्टए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अहापडिरूवं ओग्गहं ओगिण्हित्ताणं असोगवरपायवस्स अहे पुढविसिलापट्टगंसि पुरत्थाभिमुहे पलियंकनिसन्ने- अरहा जिणे केवली समणगणपरिवुडे सजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ ॥ सू० २२ ॥

शिलापट्टकोऽस्ति, 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, उपागम्य, 'अहापडिरूवं' यथाप्रतिरूपम्-यथासामुरूप्य, 'ओग्गहं' अवग्रहम्-आज्ञाम्, 'ओगिण्हित्ता णं' अवगृह्य-गृहीत्वा खलु 'असोगवरपायवस्स अहे' अशोकवरपादपस्य अध=अध प्रदेशे, 'पुढविसिलापट्टगंसि' पृथ्वीशिलापट्टकोपरि, 'पुरत्थाभिमुहे' पौरस्त्याभिमुख-पूर्वाऽभिमुख 'पलियंकनिसन्ने' पल्यङ्कनिषण्ण-पल्यङ्केन-पल्याकृतिविशेषेण आसनविशेषेण निषण्ण-उपविष्ट, 'अरहा' अरहा-अविद्यमान-रहस्यं रागद्वेषादिकं यस्य सोऽरहा-केवलज्ञानबलेन सर्वज्ञ, 'जिणे' जिन-रागद्वेषविजेता, 'केवली' प्राप्तकेवलज्ञान, 'समणगणपरिवुडे' श्रमणगणपरिवृत-साधुपरिवारसयुक्त 'सजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे' सयमेन तपसा आत्मान भावयन् 'विहरइ' विहरति स्म ॥ सू० २२ ॥

पधारे। (उवागच्छित्ता अहापडिरूवं ओग्गहं ओगिण्हित्ताणं असोगवरपायवस्स अहे पुढवीसिलापट्टगंसि पुरत्थाभिमुहे पलियंकनिसन्ने अरहा जिणे केवली समणगणपरिवुडे सजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) पधारने के बाद वे प्रभु साधुसमाचारी के अनुसार वनमाली की आज्ञा लेकर अशोकवृक्ष के नीचे पृथ्वीशिलापट्टक पर पूर्वकी ओर मुख करके पर्यङ्क आसन से (पलथी मारके) विराजमान हुए। तथा श्रमणगणों से परिवृत वे अरहा केवली जिन महावीर प्रभु तप एवं सयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे ॥ सू० २२ ॥

પૃથિવીશિલા-પટ્ટક હતો, ત્યા પધાર્યા (उवागच्छित्ता अहापडिरूवं ओग्गहं ओगिण्हित्ताणं असोगवरपायवस्स अहे पुढवीसिलापट्टगंसि पुरत्थाभिमुहे पलियंकनिसन्ने अरहा जिणे केवली समणगणपरिवुडे सजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) પધાર્યા પછી તે સાધુ-સમાચારી પ્રમાણે વનમાલીની આજ્ઞા લઈને અશોકવૃક્ષની નીચે પૃથિવીશિલાપટ્ટક ઉપર પૂર્વદિશા તરફ મુખ રાખીને પર્યંક આસનથી (પલોઠી વાળીને) વિરાજમાન થયા તથા શ્રમણગણોથી વીટળાઈને અરહા કેવલી જિન મહાવીર પ્રભુ, તપ તેમજ સયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા વિચરવા લાગ્યા સૂ ૨૨

मूलम्—तेण कालेण तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी बहवे समणा भगवंतो, अप्पेगइया उग्ग-

टीका—चम्पाया नगर्याः पूर्णभद्रोद्यान यत्र भगवत श्रीमहावीरस्य समवसरण मभूत् तदा तेन सार्धं समागताना श्रमणाना वर्णन कुर्वन्नाह—'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् खलु काले तस्मिन् खलु समये च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य=श्रीमहावीर स्वामिन अन्तेवासिन —अन्त=समीपे चारित्रक्रियार्थं वस्तु शील=स्वभावो येषा तेऽन्ते-वासिन —शिष्या, 'बहवे'—बहव —बहुसख्यका, 'समणा' श्रमणा —साधव 'भग-वंतो'—भगवन्त —वैराग्येण श्रुतचारित्रलक्षणधर्मेण च युक्तत्वात् श्रमणा अपि भगवन्त इत्युच्यते। 'अप्पेगइया' अप्येके—अपि —समुच्चये, एक=केचिदित्यर्थ। 'उग्गपव्वइया' उग्रप्रव्रजिता —उग्रा =आदिनाथेन ये नगररक्षकत्वेन—आरक्षकत्वेन नियुक्तास्तद्वशजा प्रव्र-जिता =दीक्षिता, उग्र इति क्षत्रियजातिभेद, तद्वन्त उग्रा उच्यते, ते प्रव्रजिता इत्यर्थ।

'तेण कालेण' इत्यादि

'तेण कालेण तेण समएण' उसी काल और उसी समयमें (**समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी बहवे समणा भगवंतो**) श्रमण भगवान् महावीर के बहुत से श्रमण भगवत अन्तेवासी=समीप मे रह कर चारित्रक्रिया आदिके आराधन करने वाले शिष्य थे। शिष्यो का विशेषण जो "**समणा भगवंतो**" है, उसका अभिप्राय यह है कि वे सब श्रमण—साधु थे, और वैराग्य से, एव श्रुतचारित्ररूप धर्म से युक्त थे। इनमे (**अप्पेगइया**) कितनेक (**उग्गपव्वइया**) उग्रवश के—आदिनाथ प्रभुने पहिले जिन्हे नगरो की रक्षा के लिये नियुक्त किया था उन पुरुषो के वशके थे। कितनेक

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તેજ કાલ અને તેજ સમયમા (समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी बहवे समणा भगवंतो) શ્રમણ ભગવાન મહા વીરના ઘણાય શ્રમણ ભગવત અન્તેવાસી=સમીપમા રહીને ચારિત્રક્રિયા આદિના આરાધના કરવાવાળા શિષ્યો હતા. શિષ્યોનુ વિશેષણ જે समणा भगवंतो છે, તેનો અભિપ્રાય એ છે કે તેઓ બધા શ્રમણ=સાધુ હતા અને વૈરાગ્ય તેમજ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મથી યુકત હતા તેઓમા (अप्पेगइया) કેટલાએક (उग्गपव्वइया) ઉગ્ર વશના—આદિનાથ પ્રભુએ પહેલા જેઓને નગરોની રક્ષા માટે નિયુકત કર્યા હતા તે પુરૂષોના વશના—હતા

पव्वइया, भोगपव्वइया, राइण्ण-णाय-कोरव्व-खत्तिय-पव्व-इया, भडा जोहा सेणावई पसत्थारो सेट्ठी इब्भा, अण्णे य बहवे

'भोगपव्वइया' भोगप्रव्रजिता-ऋषभदेवेन ये पूर्वं गुरुत्वेन स्थापितास्तद्वंशजा भोगा इत्युच्यन्ते, भोगाश्च ते प्रव्रजिता=दीक्षिता भोगप्रव्रजिता, भोगकुलोत्पन्ना दीक्षिता इत्यर्थ। 'राइण्ण-णाय-कोरव्व-खत्तिय-पव्वइया' राजन्य-ज्ञात-कौरव-क्षत्रिय प्रव्रजिता-ये तेनैव मित्रत्वेन व्यवस्थापितास्तद्वंशजाश्च राजन्या उच्यन्ते, ज्ञाता इक्ष्वाकुवंशविशेषे जाता, कौरवा-कुरुवंशोत्पन्ना, 'खत्तिय' क्षत्रिया-क्षतात् त्रायन्ते इति क्षत्रिया, ते राजन्यादय प्रव्रजिता, 'भडा'-भटा-चारभटा-पदातय, 'जोहा'=योधा-भटभ्यो विशिष्टतरा सहस्रपरिमितैरपि रिपुसैनिकैरेकाकिनोऽपि योद्धु समर्था। 'सेणावई' सेनापतय-सैन्यनायका, 'पसत्थारो' प्रशास्तार-शास्त्रका नातिशास्त्रधुरीणा, 'सेट्ठी' श्रेष्ठिन-लक्ष्मीदेवताऽध्यासितसौवर्णपट्टमण्डितमस्तका, 'इब्भा' इभ्या-इभो-हस्ती तत्प्रमाणपरिमितसुवर्णादिराशिस्वामिन। एते सर्वे प्रव्रजिता अन्तेवासिनो जाता। ये-च-

(भोगपव्वइया) જિન્હે આદિનાથ પ્રભુને ગુરુરૂપ સે સ્થાપિત કિયા યા ઉન ભોગો કે વંશ કે થે। કિતનેક (राइण्ण-णाय-कोरव्व-खत्तिय-पव्वइया) પ્રભુને જિન્હે અપને મિત્રરૂપ સે સ્થાપિત કિયા થા ઉન રાજન્યોં કે વંશ કે થે, કિતનેક જ્ઞાત=ઇક્ષ્વાકુવંશ કે થે, કિતનેક કૌરવ=કુરુવંશ કે થે, કિતનેક ક્ષત્રિયવંશ કે થે। ઐસે હી (भडा जोहा सेणावई पसत्थारो सेट्ठी इब्भा) ભટ=સામાન્યવીર, યોધા=અકેલે હી હજારોં શત્રુસૈનિકો સે યુદ્ધ કરને મે સમર્થ વીર, તથા-સેનાપતિ, પ્રશાસ્તા=ન્યાયાધીશ, સેઠ=સર્વાપેક્ષા અધિક ધની હોને કા સૂચક રાજપ્રદત્ત પટ્ટબન્ધ કો ધારણ કરને વાલે નગરસેઠ, ઔર ઇભ્ય= હાથી પ્રમાણ સુવર્ણાદિ રાશિકે સ્વામી ભી ભગવાન્ કે સમીપ પ્રવ્રજિત હુએ થે।

કેટલાએક (भोगपव्वइया) જેમને આદિનાથ પ્રભુએ શુરૂપે સ્થાપિત કર્યા હતા તે ભોગ-વંશના હતા કેટલાએક (राइण्ण-णाय कोरव्व-खत्तिय पव्वइया) પ્રભુએ જેમને પોતાના મિત્રરૂપે સ્થાપિત કર્યા હતા તે રાજન્ય-વંશના હતા કેટલાએક જ્ઞાત= ઇક્ષ્વાકુવંશના હતા કેટલાક કૌરવ=કુરુવંશના હતા, કેટલાક ક્ષત્રિયવંશના હતા તેમજ (भडा जोहा सेणावई पसत्थारो सेट्ठी इब्भा) ભટ=સામાન્યવીર,યોદ્ધા-એકલાજ હજારો શત્રુ સૈનિક સાથે યુદ્ધ કરવામા સમર્થવીર, તથા સેનાપતિ, પ્રશાસ્તા=ધારાશાસ્ત્રમા નિપુણ, સેઠ=સર્વની અપેક્ષાએ વધારે પૈસાદાર હોવાનુ સૂચક રાજ્યતરફથી અપાએલ પટ્ટબંધ (ઇલકાબ) ધારણ કરવા વાળા નગરશેઠ, અને ઇભ્ય=હાથી જેવડા સુવર્ણના ઢગલાના સ્વામી પણ ભગવાન પાસે પ્રવ્રજિત થયા હતા (अण्णे य बहवो एवमाइणो) ભગવાનની પાસે બીજા

एवमाइणो उत्तम-जाइ-कुल-रूव-विणय विण्णाण-वण्ण-लावण्ण-विक्कम-पहाण-सोभग्ग-कति-जुत्ता वहु-धण-धण्ण-

पुन 'अण्णे' अन्ये-उक्तातिरिक्ता, 'वहवे' वहव-वहु प्रकारा । 'एवमाइणो' एवमादय -एवम्प्रकारा, 'उत्तम-जाइ कुल रूव-विणय विण्णाण वण्ण-विक्कम पहाण-सोभग्ग-कति-जुत्ता' उत्तम जाति-कुल-रूप विनय विज्ञान-वर्ण-लावण्य-विक्रम-प्रधान-सौभाग्य-कान्ति युक्ता -उत्तमा -श्रेष्ठा जात्यादयो विक्रमाता, तत्र-जातिमातुर्वंग, कुल-पितृवग, रूप-शरीराऽऽकार, विनय -कायिक-वाचिक-मानसिक विशुद्धिर्नम्रता च, विज्ञान ससाराऽसारतारूप विशिष्टज्ञान, वर्ण कायकान्ति, लावण्यम्-आकारस्यैव स्निग्धरमणीयता, विक्रमः पराक्रम, प्रधाने-श्रेष्ठे ये सौभाग्यकान्ती-सौभाग्य-सुन्दरभाग्यम्, कान्ति -दीप्ति -एताभ्याम् सौभाग्यकान्तिभ्याम्, तथा उत्तमजात्यादिभिर्युक्ता उत्तमजात्यादिमन्त प्रव्रजिता, तथा 'वहु-धण-धण्ण-णिचय-परियाल-फिडिया' वहु-धन धान्य-निचय-परिवार-

(अण्णे य वहवो एवमाइणो) भगवान के समीप और भी बहुत से प्रव्रजित हुए थे, वे सब (उत्तम-जाइ-कुल-रूव-विणय-विण्णाण-वण्ण-लावण्ण-विक्कम-पहाण-सोभग्ग-कति-जुत्ता) उत्तमजाति=निर्मल मातृवंश, उत्तमकुल=निर्मलपितृवंश, उत्तमरूप=सुंदर आकार, विनय=कायिक वाचिक मानसिक विशुद्धि, अथवा नम्रता, विज्ञान=संसार को असार समझने की बुद्धि, वर्ण=शरीरकान्ति, लावण्य=शरीर का जगमगाहट, विक्रम=शारीरिक बल, श्रेष्ठ सौभाग्य और उत्तम दीप्ति से युक्त थे। (वहु-धण-धण्ण-णिचय-परियाल-फिडिया णरवइ-गुणा-इरेगा इच्छियभोगा सुहसपलत्तिया) कितनेक इस शिष्यमंडली में ऐसे भी थे जो दीक्षित होने के पहिले गणिम एवं धरिमरूप धन की एवं गोला आदि धान्य की राशियों से, और

પણ ઘણાય પ્રવ્રજિત થયા હતા તેઓ બધા (उत्तम जाइ कुल रूव विणय विण्णाण वण्ण लावण्ण-विक्कम-पहाण-सोभग्ग कति-जुत्ता) ઉત્તમજાતિ=નિર્મળ માતૃવંશ, ઉત્તમ કુળ=નિર્મળ પિતૃવંશ, ઉત્તમરૂપ=સુંદરઆકાર, વિનય=કાયિક વાચિક માનસિક વિશુદ્ધિ, નમ્રતા, વિજ્ઞાન-સંસારને અસાર સમજવાનીબુદ્ધિ, વર્ણ=શરીરની કાંતિ, લાવણ્ય=શરીરનો ઝગમગાટ, વિક્રમ=શારીરિકબલ, શ્રેષ્ઠ સૌભાગ્ય તથા ઉત્તમ દીપ્તિવાળા હતા (बहुधण धण्ण णिचय परियाल फिडिया णरवइ-गुणा-इरेगा इच्छियभोगा सुहसपलत्तिया) કેટલાએક આ શિષ્યમંડળીમાં એવા પણ હતા કે જે દીક્ષિત થયા પહેલા ગણિમ તેમજ ધરિમરૂપ ધનના, તેમજ શાલી આદિ ધાન્યના ઢગલાથી અને દાસદાસીઓ આદિ પરિવાર સમૃદ્ધિથી

णिचय-परियाल-फिडिया णरवइ-गुणा-इरेगा इच्छियभोगा सुहसंपलल्लिया किंपागफलोवम च मुणिय विसयसोक्ख, जल-

स्फुटिता, तत्र धनानि-गणिम-धरिमादानि, धान्यानि-शाल्यादीनि तेषा निचया राशय, बहवश्चामा धनधान्यनिचयाश्च, परिवारा-दासीदासादिपरिकरा, तै स्फुटिता=प्रकाशिता, 'नरवइ-गुणाइरेगा' नरपति-गुणा-तिरेका, नरपतिगुणैर्विभवविलासादिभिरतिरेक आधिक्य येषा ते तथा, 'इच्छियभोगा' इप्सितभोगा-इप्सिता-वाञ्छिता भोगा-भुज्यन्त इति भोगा=शब्दरूपाद्यो विषया येषा ते तथा, परमविलासिन, 'सुहसपल्लिया' सुखसम्प्रलालिता-सुखेन-अनुकूलवेदनायेन-शुभपरिणामोपार्जितानुकूलशब्दादिजनकपुण्यपुञ्जेन सम्प्रलालिता-सम्यक् वर्धिता, एवविधा पूर्वं सुश्रिनोऽपि प्रव्रजिता, किं कृत्वा प्रव्रजिता इत्याह-'किंपागफलोवम च' इत्यादि। किम्पाकफलोपम=किंपाको वृक्षविशेषस्तत्फलतुल्यम्, किम्पाकफल दर्शने आस्वादे च मनोरम परिणामे प्राणहारक भवति तद्वदित्यर्थ। 'विसयसोक्ख' विषयसौख्यम्-विषयाणा-शब्दस्पर्शादीना सौख्य सुख 'मुणिय'-ज्ञात्वा, च-पुन 'जल-बुब्बुय-समाण' जल-बुद्बुद-समा-

દામીનામ આદિ પરિવાર સમુદાય સે રાજસી ઠાઠ વાલે થે, જો વાન્છિત શબ્દ-રૂપાદિક વિષયો મે તલ્લીન યે, પરમ વિલાસી થે, એવ પુણ્ય કે પુજ સે હી જિનકા માનો લાલન-પાલન હોતા રહતા થા। (किंपाक-फलो-वम च मुणिय विसय-सोक्ख जलबुब्बुय-समाण कुसग्ग-जल-बिंदु-चचल जीविय य णाऊण) ઉન્હોંને ક્યા સમઝકર કે દીક્ષા ધારણ કી ? ઇસ પ્રશ્ન કા સમાધાન કરતે હુએ સૂત્રકાર કહતે હૈં-ઉન્હોંને યહ સમઝા કિ યે વૈષયિક સુખ કિંપાકફલકે સમાન પરિણામ મે અનિષ્ટકારક હૈ, ઔર યહ માનવજીવન પાની કે બુલબુલે કે સમાન ક્ષણભગુર હૈ, એવ કુશ કે અગ્ર પર રહે હુએ જલ કે બિન્દુ કે સમાન ચચલ હૈ

ઠાઠવાળા હતા, જે મનવાછિત શબ્દરૂપ આદિક વિષયોમા તલ્લીન હતા, બહુજ વિલાગી હતા, તેમજ પુણ્યના ઢગલાથી જ જાણે જેમનુ લાલન પાલન થતુ રહેતુ હતુ (किंपाग-फलो-वम च मुणिय विसयसोक्ख जल-बुब्बुय-समाण कुस ग्ग-जल-बिंदु-चचल जीविय य णाऊण) તેઓ એ શુ સમજીને દીક્ષા ધારણ કરી હતી ? એ પ્રશ્નનુ સમાધાન કરતા સૂત્રકાર કહે છે-તેઓ એમ સમજ્યા કે આ વિષયસુખ કિપાકફલની પેઠે પરિણામે અનિષ્ટકારક છે, અને આ માનવ જીવન પાણીના પરપોટાની પેઠે ક્ષણભગુર છે, તેમજ કુશના છેડાપર રહેલા પાણીના ટીપાની પેઠે ચચલ છે એમ જાણીને (अद्धुवमिण रयमिव पडग्ग

बुब्बुयसमाण कुसग्ग-जल-विंदु-चचलं जीवियं च णाऊण, अद्धुवमिणं रयमिव पडग्गलग्ग सविधुणित्ताण, चइत्ता हिरण्ण, चिच्चा सुवण्णं, चिच्चा धणं, एव धण्णं वलं वाहण कोस कोट्ठा-

नम्-यथा जले बुद्बुदा प्रादुर्भवन्ति झटित्येव नश्यन्ति च तद्वत् आयुर्विनाशि, तथा 'कुसग्ग-जलविंदु-चचल' कुशाग्र-जलबिन्दु-चञ्चल-कुशाऽग्रे-दर्भपत्राग्रभागे यो जलबिन्दु तद्वच्चञ्चल-झटिति पतनशील, 'जीवियं' जीवित-मनुष्यजीवनम्, 'णाऊण-ज्ञात्वा-अवगत्य, 'अद्धुवमिणं' अध्रुवमिदम्-दृढ विषयसौख्यधनादिसञ्चयाऽऽदिकम्, अध्रुवम् अनियतरूप, 'पडग्गलग्ग' पटाग्रलग्न, 'रयमिव-रज इव-धूलि-कणमिव 'सविधुणित्ताण' सविधूय-सम्यक्-विशेषरूपेण, पृथक्कृत्य, तथा 'चइत्ता' त्यक्त्वा, 'हिरण्ण' हिरण्य-रूप्यम्, 'चिच्चा सुवण्ण' त्यक्त्वा सुवर्णम्, 'चिच्चा धण' त्यक्त्वा धनम्, 'एव' एवम्-अनेन प्रकारेण 'धण्ण'-धान्य-शाल्यादिसञ्चयम्, वल-चतुर्विध सैन्यम्, 'वाहण' वाहन-रथादिकम्, 'कोस' कोशम्-स्वर्णरजतादि गृहम्, 'कोट्ठागार' कोष्ठागार धान्यराशिगृहम्' 'रज्ज'-राज्य-राजाधिकृतदेशम्

ऐसा जानकर (**अद्धुवमिणं रयमिव पडग्गलग्ग सविधुणित्ताण**) तथा ये विषयसुख एव धन आदि का सचय सब के सब अध्रुव-अनित्यस्वरूप है, ऐसा विचार कर, उन्होंने पटके अग्रभाग में लगी हुई धूलि के समान उन्हे भावत मन से सर्वथा दूर कर दिया। और ये द्रव्यत बाह्यरूप से भी (**चइत्ता हिरण्ण, चिच्चा सुवण्ण, चिच्चा धण एव धण्ण वल वाहण कोस कोट्ठागार रज्ज रट्ठ पुर अतेउर चिच्चा, विउल-धण कणग-रयण-मणि-मोत्तिय-सख-सिलप्पवाल रत्तरयण माइय सत सार-सावतेज्ज विच्छड्डइत्ता विगोवइत्ता, दाण च दाइयाण परिभायइत्ता, मुडा भवित्ता, अगाराओ अणगारिय पव्वइया**) हिरण्य-चादी का परित्याग कर, सुवर्ण

લગ્ન સવિધુણિત્તાણ) તથા આ વિષયસુખ તેમજ ધન આદિનો સચય તમામે તમામ અધ્રુવ-અનિત્યસ્વરૂપ છે, એમ વિચારીને તેઓએ વસ્ત્રના છેડા ઉપર લાગેલ ધૂળની જેમ તેમનો ભાવપૂર્વક મનમાથી તદ્દન ત્યાગ કર્યો અને તેઓ દ્રવ્યથી બાહ્યરૂપે પણ (चइत्ता हिरण्ण, चिच्चा सुवण्ण, चिच्चा धण, एव धण्ण वल वाहण कोस कोट्ठागार रज्ज रट्ठ पुर अतेउर चिच्चा, विउल-धण कणग-रयण-मणि-मोत्तिय-सख-सिलप्पवाल-रत्तरयण-माइय सत-सार-सावतेज्ज विच्छड्डइत्ता विगोवइत्ता, दाण च दाइयाण परिभायइत्ता, मुडा भवित्ता, अगाराओ अणगारिय पव्वइया) હિરણ્ય આદીનો પરિત્યાગ કરીને,સુવર્ણનો પરિત્યાગ કરીને,

गारं रज्ज रट्ठं पुरं अंतेउर चिच्चा, विउल-धण-कणग-रयण-मणि-मोत्तिय-संख-सिलप्पवाल-रत्तरयण-माइय संत-सार-सावतेज्जं विच्छड्डइत्ता विगोवइत्ता, दाण च दाइयाण परिभाय-

एकभूपालावगवर्तिदेशम् । 'रट्ठ' राष्ट्र-देशम्, 'पुर-प्राकारयुक्त नगरम् । 'अतेउर' अन्त पुर-राजस्त्रीणा निवासगृहम्, । 'चिच्चा' त्यक्त्वा 'विउल-धण-कणग रयण-मणि-मोत्तिय-संख-सिलप्पवाल-रत्तरयण-माइय, विपुल-धन कनक-रत्न-मणि मौक्तिक-शख-शिलाप्रवाल-रक्तरत्नादिकम्, तत्र विपुलानि धनानि-गोवृषादीनि, कनक सुवर्णम्-अघटितसुवर्णसमूहम्, रत्नानि-कर्कतनादीनि, मणय-चन्द्रकान्तादय, मौक्तिकानि-मुक्ताफलानि, शखा-पद्मशङ्खादय, शिलाप्रवालानि-विद्रुमाणि, रक्तरत्नानि-पद्मरागादीनि, आदिशब्दात् शय्यासिंहासनादिपरिग्रह । एतत्सर्वमारभूत कथयति-'सत-सार-सावतेज्ज' सत्सारस्वापतेयम्-सत्=विद्यमान सारे=बहुमूल्यता यत्र तत् सत्सार, स्वपतौ साधु स्वापतेय-धन, सत्सारञ्च तत्स्वापतेय सत्सारस्वापतेय प्रधानधन त्यक्त्वा, पुन 'विच्छड्डइत्ता' विच्छर्दय-परित्याग, विच्छर्दवत् कृत्वेत्यर्थ । 'विगोवइत्ता' विगोप्य

चतुर्विध सैन्य का, रथादिकरूप वाहनका,स्वर्ग रजत आदि के स्थानभूत कोशका,कोष्ठागार का, राज्यका, देशका, पुरका, अन्त पुरका परित्याग कर, एव विपुलधन-गोवृषभादिकका, कनक-सामान्य सुवर्णका, रत्न का, मणि-मौक्तिकका, शख-पद्मशख आदि का, शिलाप्रवाल-विद्रुम का, रक्तरत्न-पद्मरागादिक मणियों का, आदि शब्द से गृहीत शय्यासिंहासन वगैरह इन सबका परित्याग कर, तथा उत्तमसारभूत-कोहीनूर जैसे बहुमूल्य होने से जिसमे सार विद्यमान है ऐसे स्वापतेय-प्रधानधन को भी छोडकर, वमन के समान उससे ममत्व बुद्धि हटाकर, एव जो खजाने मे भी पहिले से गुप्त

સોના ચાન્દીથી અતિરિક્ત ધનનો પરિત્યાગ કરીને, અને એવી રીતે ધાન્યનો, ચતુર્વિધ સૈન્યને, રથ આદિરૂપ વાહનનો,સોના ચાદી આદિના સ્થાનભૂત ખજાનાનો, કોષ્ઠાગારનો, રાજ્યનો, દેશનો, પુરનો, અન્ત પુરનો પરિત્યાગ કરીને, તેમજ વિપુલ (બહુ) ધનનો-ગાય બળદ આદિકનો,કનકનો-સામાન્ય સુવર્ણનો, રત્નનો, મણિમોતીનો, શખ-પદ્મશખ આદિનો, શિલાપ્રવાલ-વિદ્રુમનો, રક્તરત્ન-પદ્મરાગ આદિક મણિઓનો, આદિ શબ્દથી એમ સમજવાનુ કે શય્યા સિંહાસન વગેરે એ બધાનો પરિત્યાગ કરીને, તથા ઉત્તમ સારભૂત કોહીનૂર જેવા કિમતી હોવાથી જેમા સાર મોજુદ છે એવા સ્વાપતેય-મુખ્ય ધનને પણ છોડીને, વમન (ઉલટી) ની પેઠે તેમાથી મમત્વ બુદ્ધિ હટાવી દઈને તેમજ જે ખજનામા પણ પહેલેથી જ ગુપ્ત દ્રવ્ય હતુ તેને પણ બહાર

इत्ता, मुंडा भवित्ता, अगाराओ अणगारिय पव्वइया, अप्पेगइया अद्धमासपरियाया, अप्पेगइया मासपरियाया, एवं दुमास-

यत्पि गुप्त–निधौ निक्षिप्त धन प्रागासीत् तदपि प्रकटीकृत्य=निःसार्य, उदारतापूर्वक '**दाण**' दान दत्वा, '**दाइयाण**' न्यायादेभ्य–स्वगोत्रिकभ्य '**परिभायइत्ता**' विभागशो दत्वा च '**मुडा भवित्ता**' मुण्डा भूत्वा=द्रव्यत शिरोलुञ्चनेन, भावत क्रोधाद्यपनयनेन च मुण्डिता भूत्वा, '**पव्वइया**' प्रव्रजिता–श्रमणा जाता इत्यर्थ । '**अप्पेगइया**' अप्येके–केचिद् '**अद्धमासपरियाया**' अर्द्धमासपर्याया कतिचित्प्रागवस्थात्यागेन अवस्थान्तराऽऽप्तौ पर्याय, स पर्यायो जन्मना दीक्षया चेति द्विविध, प्रथमो जन्मपर्याय, द्वितीयो दीक्षापर्याय, अत्र दीक्षापर्यायो गृह्यते, केचिदर्द्धमासाद् गृहीतश्रमणपर्याया । '**अप्पेगइया**' अप्येके–केचन, '**मासपरियाया**' मासपर्याया–मासाऽभ्यधे कालाद् गृहीतश्रमणपर्याया । एवम्–अमुना प्रकारेण केचिद्द्विमासपर्याया, केचित् त्रिमास

द्रव्य था उसे भी बाहर निकाल कर, और उदारतापूर्वक उसे दान में व्यय करके तथा सगोत्रियों में विभक्त करके, मुडित हो–द्रव्यरूप से मस्तक लुचितकर एव भावरूप से क्रोधादिक का परिहार कर प्रव्रजित हुए थे। (**अप्पेगइया**) कितनेक (**अद्धमासपरियाया**) इनमे ऐसे थे जिन्हे दीक्षा ग्रहण किये केवल अर्धमास ही हुआ था। (**अप्पेगइया मासपरियाया एव दुमासपरियाया तिमासपरियाया जाव एक्कारसमासपरियाया**) इसी प्रकार कितनेक ऐसे थे जिन्हे दीक्षा लिये हुए दो मास हुए थे, कितनेक ऐसे थे जिन्हे दीक्षा लिये ३ मास हुए थे, कितनेक ऐसे थे जिन्हे चार, पाच, छह, सात, आठ, नौ, दश एव ११ ग्यारह

કાઢીને અને ઉદારતાપૂર્વક તેનો દાનમા વ્યય કરીને તથા સગોત્રિઓમા વહેચી દઈને મુડિત થઈ–દ્રવ્યરૂપથી મસ્તકને લુચિત કરીને તથા ભાવરૂપથી ક્રોધાદિકને છોડીને પ્રવ્રજિત થયા હતા (**अप्पेगइया**) કેટલાએક (**अद्धमास परियाया**) એમા એવા હતા જેઓને દીક્ષા લીધાને માત્ર અરધો મહિનો જ થયો હતો (**अप्पेगइया मासपरियाया एव दुमासपरियाया तिमासपरियाया जाव एक्कारसमासपरियाया**) તેવીજ રીતે કેટલાએક તેઓમા એવા હતા કે જેઓને દીક્ષા લીધાને એક માસ થયો હતો, કેટલાએક એવા હતા કે જેઓને દીક્ષા લીધાને બે માસ થયા હતા, કેટલાએક એવા હતા કે જેઓને દીક્ષા લીધાને ત્રણમાસ થયા હતા, કેટલાએક એવા હતા જેમને ચાર, પાચ, છ, સાત, આઠ, નવ, દશ તેમજ અગિઆર મહિના થયા હતા (**अप्पेगइया**

परियाया, तिमासपरियाया जाव एक्कारसमासपरियाया, अप्पेगइया वासपरियाया, दुवासपरियाया, तिवासपरियाया, अप्पेगइया अणेगवासपरियाया संजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणा विहरंति ॥ सू २३ ॥

पयाया यावदेकादशमासपर्यायाः, केचिद्वर्षपर्यायाः, कश्चिद् द्विवर्षपर्यायाः, केचित् त्रिवर्षपर्यायाः, केचिन्नवर्षपर्यायाः, 'संजमेण' संयमेन समदशविधेन, तपसा कर्मनिर्जरकेण द्वादशविधेन 'अप्पाण' आत्मान 'भावेमाणा' भावयन्तो विहरन्ति ॥ सू० २३ ॥

महिने हुए थे । (अप्पेगइया वासपरियाया दुवासपरियाया तिवासपरियाया) कितनेक इनमें ऐसेभी थे कि जिन्हे दीक्षा लिये हुए १ वर्ष, २ वर्ष, एव तीनवर्ष आदि हो चुके थे। (अप्पेगइया अणेगवासपरियाया) कितनेक एसे भी मुनिजन थे जिन्ह दीक्षा लिए हुए अनेक वर्ष व्यतीत हो चुके थे। ये सबके सब मुनिजन (संजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरति) १७ प्रकार के सयम से एव १२ प्रकारके तपसे अपनी आत्माको भावित करत हुए विचरते थे॥

भावार्थ—भगवान् महावीर प्रभुकी शिष्यमडली मे अनेक मुनिजन थे। कोइ उग्रकुलके थे, कोइ भोगकुलके थे, कोइ राजन्यकुलके थे। कोई कौरव वश के थे, कोइ क्षत्रियवश क थे। कितनेक भट–सामान्य वीर, योधा, सेनापति, प्रशासक, श्रेष्ठी और इभ्य आदि थे। विनय विज्ञान आदि अनेक सद्गुणो से सपन्न ये मुनिजन दीक्षा लेने के पहिले अनेक प्रकार के धनादिक से, एव भोगोपभोग का सामग्री

વાસપરિયાયા દુવાસપરિયાયા તિવાસપરિયાયા) કેટલાએક તેઓમા એવા પણ હતા કે જેમને દીક્ષા લીધાને ૧ વર્ષ, ૨ વર્ષ, તેમજ ત્રણ વર્ષ આદિ થઈ ગયા હતા (અપ્પેગઇયા અણેગવાસપરિયાયા) કેટલાએક એવા પણ મુનિ હતા કે જેઓને દીક્ષા લીધાને અનેક વર્ષ વીતી ગયેલા હતા તે તમામે તમામ મુનિજનો (સંજમેણ તવસા અપ્પાણ ભાવેમાણા વિહરતિ) ૧૭ પ્રકારના સંયમથી તેમજ ૧૨ પ્રકારના તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થતા વિચરતા હતા

ભાવાર્થ—ભગવાન મહાવીર પ્રભુની શિષ્યમંડલીમા અનેક મુનિજનો હતા કોઇ ઉગ્રકુળના હતા, કોઈ ભોગકુળના હતા, કોઈ રાજન્યકુળના હતા, કોઈ કૌરવ વંશના હતા,કોઈ ક્ષત્રિય વંશના હતા, કેટલાએક ભટ સામાન્યવીર યોદ્ધા–વિશિષ્ટવીર, સેનાપતિ, પ્રશાસક, શ્રેષ્ઠી અને ઈભ્ય આદિ હતા વિનય વિજ્ઞાન આદિ અનેક સદ્ગુણોથી સંપન્ન એવા આ મુનિજન દીક્ષા લીધા પહેલા

मूलम्—तेणं कालेणं तेण समएणं समणस्स भगवओ

टीका—' तेण कालेण ' इत्यादि,

तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अतेवासी'

से युक्त थे। इनका वैभवविलास राजाओं के वैभवविलास तुल्य था। इन्होंने अपने जीवन मे यह विचार किया था कि ये सासारिक विषयभोग किंपाकफल के समान बाहर से ही मनोहर लगते हैं, परिणाम मे ये जीवको महान दुखदायी हैं। जलबिन्दु के समान ये क्षणविनश्वर हैं । कुशाग्रभागमें स्थित ओसकी बूद के तुल्य देखते २ नष्ट हो जाते हैं। अत इनका परित्याग ही सर्वश्रेयस्कर है। ऐसा समझ कर ही इन्होंने समस्त धनधान्यादिक परिग्रहका परित्याग किया और प्रभु के पास दीक्षित हो गये। इनमे कितनेक मुनिजनोंकी दीक्षापर्याय १५ दिन, एकमास आदि की थी, कितनेक मुनिजनों की १ वर्ष २ वर्ष आदि का थी, एव कितनेक मुनिजनों की अनेक वर्ष की थी ॥ सू २३ ॥

' तेण कालेण ' इत्यादि०

(तेण कालेण तेण समएण) उस काल में और उस समयमें (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान् महावीर के (बहवे) अनेक (अतेवासी) शिष्य

અનેક પ્રકારના ધન આદિક તેમજ ભોગોપભોગની સામગ્રીવાળા હતા તેમના વૈભવ વિલાસ રાજાઓના વૈભવવિલાસ જેવા હતા તેઓએ પોતાના જીવનમા એમ વિચાર કર્યો હતો કે આ સાસારિક વિષયભોગ કિંપાકફલની પેઠે બહારથી જ મનોહર લાગે છે, પરિણામમા તે આ જીવને દુખદાયી છે પાણીના ટીપાની પેઠે તે ક્ષણમા નાશ પામે તેવા છે કુશના અગ્રભાગમા રહેલા ઓસના ટીપાની પેઠે જોતજોતામાજ નાશ પામી જાય છે આથી તેમનો પરિત્યાગ જ સર્વશ્રેયસ્કર છે એમ સમજીને તેઓએ તમામ ધન ધાન્ય આદિક પરિગ્રહનો પરિત્યાગ કર્યો, અને પ્રભુની પાસે દીક્ષિત થઈ ગયા તેઓમા કેટલાએક મુનિજનોની દીક્ષાપર્યાય ૧૫ દિવસ, એક માસ વગેરે મુદ્દતની હતી, અને કેટલાએક મુનીજનોની દીક્ષાપર્યાય ૧ વર્ષ ૨ વર્ષ આદિની હતી, તેમજ કેટલાક મુનિજનોની અનેક વર્ષની હતી (સૂ ૨૩)

" तेण कालेण " ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાલમા અને તે સમયમા (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરના (बहवे) અનેક (अतेवासी)

महावीरस्स अंतेवासी बहवे निग्गंथा भगवतो, अप्पेगइया आभिणिबोहियणाणी जाव केवलणाणी, अप्पेगइया मणवलिया

अन्तेवासिन -शिष्या 'बहवे' बहव -बहुसख्यका, 'निग्गथा' निर्ग्रन्था -ग्रथो द्विविध आभ्यन्तरो बाह्यश्च, तत्र-कषायादिरूप आभ्यन्तर, धनधान्यादिपरिग्रहरूपो बाह्य, तेन द्विविधेन बाह्याभ्यन्तररूपेण ग्रन्थेन निर्मुक्ता निर्ग्रन्था, अथवा ग्रन्थान्निर्गता निर्ग्रन्था -क्रोधादिभिर्धनादिभिश्च मुक्ता इत्यर्थ, भगवन्त 'अप्पेगइया' अप्येकके-केचित् 'आभिणिबोहियणाणी' आभिनिबोधिकज्ञानिन -'अभि' इति आभिमुख्ये, 'नि' -इति नैयत्ये, तत्रश्च-अभिमुखो=वस्तुयोग्यदेशाऽवस्थानाऽपेक्षी बोध -अभिनिबोध, स एव आभिनिबोधिकम्, स्वार्थे विनयादित्वात् इकण् प्रत्यय, क्वचित्स्वार्थिको ऽपि प्रत्यय प्रकृतिं वचनञ्चातिवर्तते, तत अभिनिबोधस्य पुस्त्वेऽपि आभिनिबोधिकस्य नपुसकत्व, यथा विनय एव वैनयिकम्, आभिनिबोधिक च तज्ज्ञानम् आभिनिबोधिकज्ञानम्, तदस्त्येषामित्याभिनिबोधिकज्ञानिन, 'जाव' यावत् 'केवलणाणी' केवलज्ञानिन -केवल- शुद्ध- निर्मल -सकलाऽऽवरणमलकलङ्कनिगमसम्भूतत्वात्, अथवा

थे, जो (**निग्गथा**) बाह्य एव अन्तरग परिग्रह के सर्वथा त्यागी थे, तथा (**भगवतो**) त्याग एव वैराग्य से जिनका अन्त करण भरपूर था। इनम (**अप्पेगइया**) कितनेक (**आभिणिबोहियनाणी**) आभिनिबोधिक ज्ञानी थे। जो ज्ञान अभिमुख एव योग्यक्षेत्र में स्थित वस्तु को इद्रिय और मनकी सहायता से जानता है वह अभिनिबोध है, अभिनिबोध ही आभिनिबोधिक है। आभिनिबोधिक ज्ञान का दूसरा नाम मतिज्ञान है। इस ज्ञान से जो युक्त थे वे आभिनिबोधिकज्ञानी कहे गये है। (**जाव केवलणाणी**) कितनेक श्रुतज्ञानी थे, कितनेक अवधिज्ञानी थे, कितनेक मन पर्ययज्ञानी थे और कितनेक केवलज्ञानी

શિષ્યો હતા (निग्गथा) જે બાહ્ય તેમજ અતરગ પરિગ્રહના સર્વથા ત્યાગી હતા, તથા (भगवतो) ત્યાગ તેમજ વૈરાગ્યથી જેમના અત કરણ ભરપૂર હતા તેઓમા (अप्पेगइया) કેટલાએક (आभिणिबोहियनाणी) આભિનિબોધિક-જ્ઞાની હતા જે જ્ઞાન અભિમુખ એટલે યોગ્ય ક્ષેત્રમા રહેલ વસ્તુને ઈંદ્રિય અને મનની સહાયતાથી જાણે છે તે અભિનિબોધ છે અભિનિબોધ એજ આભિનિબોધિક છે આભિનિબોધિક જ્ઞાનનુ જ બીજુ નામ મતિજ્ઞાન છે આ જ્ઞાનથી જે યુક્ત હતા તેમનેજ આભિનિબોધિકજ્ઞાની કહેવામા આવે છે (जाव केवलणाणी) કેટલાએક શ્રુતજ્ઞાની હતા, કેટલાએક અવધિજ્ઞાની હતા, કેટલાએક મન પર્યયજ્ઞાની હતા, તથા કેટલાએક કેવલજ્ઞાની હતા કેવલ

वयबलिया कायबलिया णाणबलिया दंसणबलिया चारित्तब-

सकल–परिपूर्ण–सम्पूर्णज्ञेयग्राहित्वात, यद्वा केवलम् असाधारण तादृशाऽपरज्ञानाऽभावात्, केवलञ्च तद् ज्ञान केवलज्ञान, तदस्ति येषा ते केवलज्ञानिन । अत्र–आभिनिबोधिकज्ञानि–केवलज्ञानिनोर्मध्ये यावच्छब्दान्मनःपर्यवज्ञानिनोऽपि गृह्यन्ते, विस्तरभयादेषा व्याख्यातो विरम्यते, 'अप्पेगइया' अप्येकके–केचित् 'मणबलिया'मनोबलिका –अनुकूलप्रतिकूलपरिषहेऽपि तत्सहनशीलतया मनोबलधारिण ,'वयबलिया' वाग्बलिका -प्रतिज्ञातार्थनिर्वाहक्षमा , ' कायबलिया 'कायबलिका –क्षुधादि–परिषहेषु तीव्रेषु ग्लानिरहितदेहा , ' णाणबलिया '

थे । केवल शब्दका शुद्ध परिपूर्ण अथवा असाधारण ऐसा अर्थ है । यह ज्ञान शुद्ध इसलिये कहा गया है कि यह आत्मा म चतुर्विध घातिकर्मों के सर्वथा विनाश से उद्भूत होता है । परिपूर्ण–पूर्ण इसलिये है कि यह त्रिकालगत समस्त ज्ञेयराशि को युगपत् जानता है । असाधारण इसलिये है कि इसके जैसा और कोई दूसरा ज्ञान नहीं है । यह केवलज्ञान जिनके आत्मामे अभिव्यक्तरूपमें विद्यमान है वे केवल-ज्ञानी है । (**अप्पेगइया मणबलिया वयबलिया कायबलिया**) कितनेक मनोबलधारी थे । इसबल के प्रभाव से ही अनुकूल एव प्रतिकूल परिषहों के सहनेम शक्ति आत्मा को मिलती है । कितनेक वचनबल के धारी थे । प्रतिज्ञात अर्थ को निर्वाह करने की क्षमता इस बलद्वारा आत्मा को प्राप्त होती है । कितनेक कायबल के धारी थे । इसके द्वारा तीव्र क्षुधादिक परीषहों के होने पर भी देहमे थोडीसा भी ग्लानि उद्भूत नहीं होने पाती है । (**णाणबलिया दंसणबलिया चारित्तबलिया**) कितनेक निरति-

શબ્દનો અર્થ શુદ્ધ પરિપૂર્ણ અથવા અસાધારણ એવો છે આ જ્ઞાન શુદ્ધ એટલા માટે કહેવામા આવ્યુ છે કે તે આત્માના ચતુર્વિધ ઘાતિકર્મોના સર્વથા વિનાશથી ઉત્પન્ન થાય છે, પરિપૂર્ણ–સંપૂર્ણ એટલા માટે છે કે તે ત્રણે કાળમા સમસ્ત જ્ઞેયરાશિને યુગપત્ જાણે છે અસાધારણ એટલા માટે છે કે તેના જેવુ બીજુ કોઇ જ્ઞાન નથી આ કેવલજ્ઞાન જેના આત્મામા અભિવ્યક્તરૂપમા વિદ્યમાન છે તે કેવલજ્ઞાની છે (अप्पेगइया मणबलिया वय-बलिया कायबलिया) કેટલાએક મનોબલધારી હતા, આ બલના પ્રભાવથીજ અનુકૂળ તેમજ પ્રતિકૂળ પરીષહોને સહન કરવાની શક્તિ આત્માને મળે છે કેટલાએક વચનબલના ધારી હતા, પ્રતિજ્ઞાત અર્થાત્ પ્રતિજ્ઞા કરેલા અર્થનુ પાલન કરવાની ક્ષમતા આ બલથી જ આત્માને પ્રાપ્ત થાય છે કેટલાએક કાયબલના ધારી હતા તેના દ્વારા તીવ્ર ક્ષુધા આદિક પરિષહો આવતા પણ

लिया, अप्पेगइया मणेणं साया-णुग्गह-समत्था, एव वएणं

ज्ञानबलिका-निरतिचारज्ञानवन्त । 'दसणबलिया' दर्शनबलिका दर्शन-श्रद्धा तद्रूप बलमस्येषामिति दर्शनबलिका-सुरैरपि सम्यक्त्वधर्मतश्चालयितुमशक्या इत्यर्थ, 'चारित्तबलिया' चारित्रबलिका-दृढचारित्रबलयुक्ता, 'अप्पेगइया' अप्येकके-केचित, 'मणेण साया-णुग्गह-समत्था' मनसा शापाऽनुग्रह-समर्था-मनसैव मनोभावेनैव परेषा शापाऽनुग्रहौ=निग्रहाऽनुग्रहौ कर्तुं समर्था, 'एव' एवम्-अनेन प्रकारेण 'वएण कायेण' वाचा कायेन च निग्रहाऽनुग्रहयो समर्था । 'अप्पेगइया' अप्येकके-'खेलोसहिपत्ता' खेलौषधिप्राप्ता-खेल-श्लेष्मा, स एवौषधि सकलरोगादय-

---

चारज्ञानवान थे । कितनक श्रद्धारूपबलसपन्न थे । इस बल की प्राप्ति होने पर सम्यक्त्व से चलायमान करने के लिये कोइ भी शक्ति कार्यकर नहा हो सकती है । कितनेक चारित्ररूपबलविशिष्ट थे । इस शक्ति की जागृतिमे आत्मा अपने गृहीत चारित्र से रचमात्र भी शिथिलित नहा होता है । (**अप्पेगइया मणेण साया-णुग्गह-समत्था एव वएण कायेण**) कितनेक मन से ही शाप एव अनुग्रह करने मे समर्थ थे । इसी तरह वचन और काय से भी समझ लना चाहिये । (**अप्पेगइया खेलोसहिपत्ता, एव जल्लोसहिपत्ता, विप्पोसहिपत्ता, आमोसहिपत्ता, सव्वोसहिपत्ता**) कितनेक ऐसे थे जिन्हे खेलोषधिरूप लब्धि प्राप्त थी । इस लब्धिवाले मुनिजन का स्वेद-ज मल भी समस्त शारीरिक दुःखों का अपहारक होता है । कितनेक ऐसे थे जिन्हे विप्रुडोषधि प्राप्त थी । इस लब्धिवाले मुनि के थूक की बूंद तक भी रोगापर औषधिका

દેહમા જરા-રોટલીએ ગ્લાનિ ઉત્પન્ન થતી નથી (णाणबलिया दसणबलिया चारित्तबलिया) કેટલાએક નિરતિચાર જ્ઞાનવાન હતા કેટલાએક શ્રદ્ધારૂપ-બલ-સપન્ન હતા, આ બલની પ્રાપ્તિ થતા સમ્યક્ત્વથી ચલાયમાન કરવાને કોઈ પણ સમર્થ નથી કેટલાએક ચારિત્રરૂપ બલવિશિષ્ટ હતા આ શક્તિની જાગૃતિમા આત્મા પોતે ગ્રહણ કરેલ ચારિત્રથી થોડો પણ શિથિલ થતો નથી (अप्पेगइया मणेण साघाणुग्गहसमत्था एव वएण कायेण) કેટલાએક મનથી જ શાપ તેમ જ અનુગ્રહ કરવામા સમર્થ હતા એવી જ રીતે વચન અને કાયાથી પણ સમજી લેવા જોઈએ (अप्पेगइया खेलोसहिपत्ता, एव जल्लो सहिपत्ता विप्पोसहिपत्ता आमोसहिपत्ता सव्वोसहिपत्ता) કેટલાએક એવા હતા જેઓને જલ્લૌષધિ લબ્ધિ પ્રાપ્ત હતી આ લબ્ધિ (સિદ્ધિ)વાળા મુનિજનના સ્વેદ (પરસેવા)ના મલ પણ સમસ્ત શારીરિક દુઃખોનો નાશ કરે છે કેટલાએક એવા હતા

काएणं, अप्पेगइया खेलोसहिपत्ता, एव जल्लोसहिपत्ता, विप्पो-सहिपत्ता,आमोसहिपत्ता,सव्वोसहिपत्ता,अप्पेगइया कोट्ठबुद्धी,एव

नथोपशमनहेतुत्वात्, ता प्राप्ता, येषा श्लेष्मस्पर्शेन सर्वे रोगा विनश्यन्ति ते इत्यर्थ, एवम्–अमुना प्रकारेण '**जल्लोसहिपत्ता**' जल्लौषधिप्राप्ता – जल्ल –स्वेदजो मल स एवौषधि सकलव्याधिप्रशमनहेतुत्वात्ता प्राप्ता, येषा स्वेदजमलस्पर्शेन रोगा विनश्यन्ति ते इति भाव, '**विप्पोसहिपत्ता**' विप्रुडोषधिप्राप्ता –विप्रुष –निष्ठी वनादिबिन्दव, तद्रूपा ओषधिस्ता प्राप्ता, '**आमोसहिपत्ता**' आमर्षौषधिप्राप्ता – आमर्षणम्–आमर्ष –हस्तादिसस्पर्श इति, स ओषधिरिव इत्यामर्षौषधिस्ता प्राप्ता । '**सव्वोसहिपत्ता**' सर्वौषधिप्राप्ता –सर्वे खेलजल्लविप्रुट्केशनखादयस्ते सर्व एवौ षधयस्ता प्राप्ता, एषु एकैकस्य सर्वविधरोगोपशमकतयौषधिवाऽऽरोप । '**अप्पे गइया**' अप्येकके–केचित्–'**कोट्ठबुद्धी**' कोष्ठबुद्धय –कोष्ठवत्–कुशूलवत् सूत्राऽर्थ रूपधान्यस्य यथालब्धस्याऽविस्मृतस्य आजीवनधारणात् कोष्ठबुद्धय, यथा धान्य–

काम करती है । कितनेक ऐसे ये जिन्हें आमर्षौषधि प्राप्त हो चुका थी । इस लब्धि के प्रभाव से इस लब्धिप्राप्त मुनिजन का हस्तादिक स्पर्श औषधि का काम करता है । कितनेक ऐसे भी मुनिजन थे जिन्हे सर्वौषधि नामकी लब्धि प्राप्त हो चुका था । इस लब्धिप्राप्त मुनिजन के खेल–श्लेष्मा, जल्ल–स्वेदज मेल, विप्रुट्–थूक आदि के कण, केश और नखादिक सब औषधि का काम करते है । इन सब को औषधि इस लिये कहा गया है कि जिस प्रकार औषधिया रोगोपशामक होता है उसी प्रकार ये सब भी रोगोपशामक होते है । (**अप्पेगइया कोट्ठबुद्धी, एव बीयबुद्धी, पडबुद्धी, अप्पेगइया पयाणुसारी, अप्पेगइया सभिन्नसोया**) कितनेक ऐसे ये जिन्हे कोष्ठ–

જેમને વિપ્રુડૌષધિ લબ્ધિ પ્રાપ્ત હતી આ લબ્ધિવાળા મુનિના થૂકનુ ટીપુ પણ ઔષધીનુ કામ કરે છે કેટલાએક એવા મુનિજનો હતા જેઓને આમર્ષૌષધિ પ્રાપ્ત હતી આ લબ્ધિના પ્રભાવથી આ લબ્ધિવાળા મુનિજનના હસ્તાદિકનો સ્પર્શ પણ ઔષધીનુ કામ કરે છે કેટલાક એવા પણ મુનિજન હતા, જેમને સર્વૌષધિ નામની લબ્ધિ પ્રાપ્ત હતી આ લબ્ધિવાળા મુનિજનના ખેલ–કફ, જલ્લ–સ્વેદજ મેલ, વિપ્રુટ્–થૂક આદિના કણ, કેશ અને નખ આદિક બધુ ઔષધિનુ કામ કરે છે એ બધાને ઔષધિઓ એટલા માટે કહેવામા આવે છે કે જે પ્રકારે ઔષધીઓ રોગને મટાડે છે તે જ પ્રકારે એ પણ સમસ્ત રોગ મટાડે છે (અપ્પેગઇયા કોટ્ઠબુદ્ધી, એવ બીયબુદ્ધી, પડબુદ્ધી, અપ્પેગઇયા પયાણુસારી, સમિન્નસોયા) કેટલાએક

बीयबुद्धी पडबुद्धी, अप्पेगइया पयाणुसारी, अप्पेगइया संभि-

सम्भृतकुशूला इष्टदेवताऽनुग्रहप्रभावात्सदा पूर्णा आसते तथा प्रवर्धमानमेधापरिपूर्णास्तेऽप्यन्तेवासिन इति भाव । '**एवम्**'—इत्थम् '**बीयबुद्धी**' बीजबुद्धय—विविधसूत्राऽर्थागमरहस्याधिगमनिगालवृक्षजननाद् बीजमिव बुद्धिर्येषा ते बीजबुद्धय—अल्पेनापि पदेन बह्वर्थप्रतिपादकबुद्धिशालिन इति भाव । '**पडबुद्धी**' पटबुद्धय—अत्र पटशब्देन पटसदृशा विस्तीर्णा सूत्रार्था गृह्यन्ते, तद्विषयिका बुद्धिर्येषा ते तथा, तन्तुसमुदायात्मकवस्त्रप्रभूतसूत्रार्थग्रहणसमर्थज्ञानवन्त इत्यर्थ । '**अप्पेगइया पयाणुसारी**' अप्येकके पदानुसारिण—पदेनैकेनैव सूत्रपदेन तदनुकूलानि तदाकाङ्क्षितानि पदशतान्य-

---

बुद्धि प्राप्त थी। जिस प्रकार कोठा धान्य से इष्टदेवता के अनुग्रहवश सदा भरा हुआ रहता है उसी प्रकार इस बुद्धि की प्राप्ति से मुनिजन भी सूत्रार्थरूप धान्य से जीवनपर्यन्त भरे हुए रहते हैं। वह इन्हे कभी भी विस्मृत नही होता है। कितनेक ऐसे थे जिन्हे बीजबुद्धि प्राप्त थी। जिस प्रकार सूक्ष्म से भी सूक्ष्म बीज से विशालवृक्ष तैयार हो जाता है उसी प्रकार इस बुद्धि के धारक मुनिजन भी विविध सूत्रों के अर्थों के अर्थात् आगमों के रहस्यों के ज्ञाता हो जाते है। अल्पपद से भी ये विस्तृत अर्थ के प्रतिपादन करने की योग्यता से विशिष्ट बन जाते हैं। कितनेक पटबुद्धि के धारक थे। पट शब्द मे यहा विस्तृत सूत्रार्थ गृहीत हुए है। जिस प्रकार वस्त्र तन्तुओंका समुदायात्मक होता है उसी प्रकार इस बुद्धि के प्रभाव से मुनिजन भी विस्तृत-सूत्रार्थ के ज्ञानविशिष्ट होते है। कितनेक पदानुसारी थे। एक ही सूत्र के पद से इतर तदनुकूल एव उस सूत्र

એવા હતા કે જેમને કોઠબુદ્ધિ પ્રાપ્ત હતી, જે પ્રકારે ઇષ્ટદેવતાના અનુગ્રહથી કોઠાર ધાન્યથી સદા ભરેલા રહ્યા કરે છે તેજ પ્રકારે આ બુદ્ધિની પ્રાપ્તિથી મુનિજન પણ સૂત્રના અર્થરૂપ ધાન્યથી જીવનપર્યન્ત ભરેલા રહ્યા કરે છે તેઓ તેને કદી પણ ભૂલી જતા નથી

કેટલાએક એવા પણ હતા કે જેમને બીજબુદ્ધિ પ્રાપ્ત હતી જે પ્રકારે સૂક્ષ્મમા પણ સૂક્ષ્મ બીજથી વિશાલ વૃક્ષ તૈયાર થઇ જાય છે તે જ પ્રકારે આ બુદ્ધિના ધારક મુનિજન પણ વિવિધ સૂત્રોના અર્થોને એટલે આગમોના રહસ્યોને જાણનારા થઇ જાય છે અલ્પપદથી પણ વિસ્તૃત અર્થનુ પ્રતિપાદન કરવાની યોગ્યતાવાળા બની જાય છે કેટલાએક પટબુદ્ધિના ધારક હતા પટ શબ્દથી અહી વિસ્તૃત સૂત્રાર્થ લીધેલ છે જે પ્રકારે વસ્ત્ર એ તંતુઓનુ સમુદાયાત્મક હોય છે તેજ પ્રકારે આ બુદ્ધિના પ્રભાવથી મુનિજન પણ વિસ્તૃત સૂત્રાર્થના જ્ઞાનવિશિષ્ટ થાય છે કેટલાક પદાનુસારી હતા એક જ સૂત્રના

काएणं, अप्पेगइया खेलोसहिपत्ता, एव जल्लोसहिपत्ता, विप्पो-सहिपत्ता,आमोसहिपत्ता,सव्वोसहिपत्ता,अप्पेगइया कोट्ठबुद्धी,एव

नथौपशमनहेतुत्वात्, ता प्राप्ता, येषा श्लेष्मस्पर्शेन सर्वे रोगा विनश्यन्ति ते इत्यर्थ, एवम्–अमुना प्रकारेण '**जल्लोसहिपत्ता**' जल्लौषधिप्राप्ता – जल्ल –स्वेदजो मल स एवौषधि सकलव्याधिप्रशमनहेतुत्वात्ता प्राप्ता, येषा स्वेदजमलस्पर्शेन रोगा विनश्यन्ति ते इति भाव, '**विप्पोसहिपत्ता**' विप्रुडोषधिप्राप्ता –विप्रुष –निष्ठी वनादिबिन्दव, तद्रूपा ओषधिस्ता प्राप्ता, '**आमोसहिपत्ता**' आमर्षौषधिप्राप्ता – आमर्षणम्–आमर्ष –हस्तादिस्पर्श इति, स ओषधिरिव इत्यामर्षौषधिस्ता प्राप्ता । '**सव्वोसहिपत्ता**' सर्वौषधिप्राप्ता –सर्वे खेलजल्लविप्रुट्केशनखादयस्ते सर्व एवौ षधयस्ता प्राप्ता, एषु एकैकस्य सर्वविधरोगोपशमकतयौषधिवाऽऽरोप । '**अप्पे-गइया**' अप्येकके–केचित्–'**कोट्ठबुद्धी**' कोष्ठबुद्धय –कोष्ठवत्–कुशूलवत् सूत्राऽर्थ-रूपधान्यस्य यथालब्धस्याऽविस्मृतस्य आजीवनधारणात् कोष्ठबुद्धय, यथा धान्य–

काम करती है। कितनेक ऐसे थे जिन्हें आमर्षौषधि प्राप्त हो चुकी थी। इस लब्धि के प्रभाव से इस लब्धिप्राप्त मुनिजन का हस्तादिक स्पर्श औषधि का काम करता है। कितनेक ऐसे भी मुनिजन थे जिन्हे सर्वौषधि नामकी लब्धि प्राप्त हो चुका थी। इस लब्धिप्राप्त मुनिजन के खेल–श्लेष्मा, जल्ल–स्वेदज मेल, विप्रुट्–थूक आदि के कण, केश और नखादिक सब औषधि का काम करते हे। इन सब को औषधि इस-लिये कहा गया है कि जिस प्रकार औषधिया रोगोपशामक होता है उसी प्रकार ये सब भी रोगोपशामक होते है। (**अप्पेगइया कोट्ठबुद्धी, एव बीयबुद्धी, पडबुद्धी, अप्पेगइया पयाणुसारी, अप्पेगइया सभिन्नसोया**) कितनेक ऐसे थे जिन्हे कोष्ठ–

જેમને વિપ્રુડોષધિ લબ્ધિ પ્રાપ્ત હતી આ લબ્ધિવાળા મુનિના થૂકનુ ટીપુ પણ ઔષધીનુ કામ કરે છે કેટલાએક એવા મુનિજનો હતા જેઓને આમર્ષૌષધિ પ્રાપ્ત હતી આ લબ્ધિના પ્રભાવથી આ લબ્ધિવાળા મુનિજનના હસ્તાદિકનો સ્પર્શ પણ ઔષધીનુ કામ કરે છે કેટલાક એવા પણ મુનિજન હતા, જેમને સર્વૌષધિ નામની લબ્ધિ પ્રાપ્ત હતી આ લબ્ધિવાળા મુનિજનના ખેલ–કફ, જલ્લ–સ્વેદજ મેલ, વિપ્રુટ્–થૂક આદિના કણ, કેશ અને નખ આદિક બધુ ઔષધિનુ કામ કરે છે એ બધાને ઔષધિઓ એટલા માટે કહેવામા આવે છે કે જે પ્રકારે ઔષધીઓ રોગને મટાડે છે તે જ પ્રકારે એ પણ સમસ્ત રોગ મટાડે છે (અપ્પેગઇયા કોટ્ઠબુદ્ધી, એવ બીયબુદ્ધી, પડબુદ્ધી, અપ્પેગઇયા પયાણુસારી, સભિન્નસોયા) કેટલાએક

गइया सप्पियासवा, अप्पेगइया अक्खीणमहाणसिया, एव

मधुरवचनान्यास्रवन्ति येषां ते तथा, 'अप्पेगइया सप्पियासवा' अप्येकके सर्पिरास्रवा-घृतवच्छ्रोतृणां स्नेहातिशयसम्पादका, श्रोतृस्नेहातिशयसपादकत्वादेव ते क्षीरास्रवमध्वास्रवेभ्यो भेदेन कथिता, 'अप्पेगइया अक्खीणमहाणसिया' अप्येकके अक्षीणमहानसिका- अक्षीणमहानसीं नाम लब्धिं प्राप्ता, अत्र महानसम्-अन्न पाकस्थान, तदाश्रितत्वान्नामपि महानसमुच्यते, अक्षीण-भिक्षार्थमागताय लब्धिविशेष धारिणे साधवेऽन्न प्रदत्ते सति तत्प्रतिष्टमन्न पुरुषशतसहस्रेभ्योऽपि दीयमान न क्षीयते, यावत्तदन्नस्वामी स्वय न भुङ्क्ते, अपिच भिक्षापात्रगत तदन्न लब्धिविशेषप्रभावादेव साधुशतसहस्रेभ्योऽपि परिविष्यमाण न क्षीयते यावत् तदन्नभिक्षाग्राहक स्वय न भुङ्क्ते,

---

निकला करते थे। क्षीरास्रवलब्धि का काम यही है कि यह जिसे प्राप्त होता है वह क्षीर के समान मधुर वचनों को सदा बोला करता है। कितनेक ऐसे मुनिजन थे जो मध्वास्रव थे, जिनके मुखकमल से मधु के तुल्य मधुर वचन निकला करते थे। कितनेक ऐसे थे जो सर्पिरास्रव थे-घृत के समान स्नेहापादन करनेवाले वचनों के प्रयोक्ता थे। कितनेक अक्षीणमहानसिक थे। इस लब्धिप्राप्त मुनिजन का यह प्रभाव होता है कि यह जिस घर से भिक्षा ले आवे उस घर का अवशिष्ट अन्न जबतक देनेवाला स्वय न खा लेवे, तबतक लाख आदमियों को भी वितरित करने पर खूटता नहीं है। तथा उस साधुद्वारा लाया गया वह भिक्षान्न भी जबतक लानेवाला साधु स्वय न खा लेवे तबतक लाख साधुओं द्वारा आहारित होने पर भी

શ્રોતાજનોના પ્રતિ દૂધપાક જેવા મધુર-મીઠા વચન નીકળ્યા કરતા હતા ક્ષીરાસ્રવ લબ્ધિનુ કામ એજ છે કે તે જેને પ્રાપ્ત થાય છે તે દૂધપાક જેવા મધુર વચનો જ મહાય બોલ્યા કરે છે કેટલાએક એવા પણ મુનિજનો હતા જે મધ્વાસ્રવ હતા જેમના મુખકમલમાથી મધના જેવા મધુર વચન નીકળે છે તે મધ્વાસ્રવ છે કેટલાએક એવા હતા કે જે સર્પિરાસ્રવ હતા, ઘીની પેઠે સ્નેહાપાદન કરવાવાળા વચનો બોલનારા હતા કેટલાએક અક્ષીણમહાનસિક લબ્ધિધારી હતા, આ લબ્ધિપ્રાપ્ત મુનિજનનો એવો પ્રભાવ હોય છે કે તે જે ઘેરથી ભિક્ષા લઈને આવે તે ઘરનુ બાકીનુ અન્ન જ્યા સુધી દેવાવાળો પોતે ન ખાય ત્યા સુધી લાખો માણસોમા વહેચી આપે તો પણ ખૂટી જતુ નથી તથા તે સાધુએ લાવેલુ તે ભિક્ષાનુ અન્ન પણ તે લઈ આવનાર સાધુ પોતે ખાય નહિ, ત્યા સુધી લાખો સાધુઓ તેનો આહાર કરે તોય પણ

न्नसोया, अप्पेगइया खीरासवा, अप्पेगइया महुयासवा, अप्पे-

नुसरन्ति तच्छीला । अप्पेगइया समिन्नसोया अप्येकके समिन्नश्रोतार-समिन्नानि शब्दान-पृथक् २ युगपत्गृण्वन्ति इति समिन्न श्रोतार, यद्वा समिन्नानि-शब्देन सकलानि शब्दसम्बन्धीनि श्रोत्रादीन्द्रियाणि येषा ते समिन्नश्रोतस । 'अप्पेगइया खीरासवा' अप्येके क्षीराऽऽस्रवा-मधुरत्वेन क्षीरवद्-दुग्धवत् श्रोतृणा सुखकराणि वचनान्यास्रवन्ति-मुखेभ्यो निर्गच्छन्ति येषा ते क्षीराऽऽस्रवा, 'अप्पेगइया महुयासवा' अप्येके मध्वास्रवा-मधुवत्

मे आकाक्षित अन्य सैकडो पदो का भी जो अनुसरण करनेवाले होते है वे पदानुसारी कहलाते है । कितनेक समिन्नश्रोता थे । समिन्नश्रोता मुनिजन अनेक भेदो से भिन्न २ शब्दो को भी युगपत् पृथक् २ रूप से सुन लिया करते है । एक ही साथ अनेक शब्द एकत्र हो रहे हों, तो भी समिन्नश्रोता उन शब्दो को पृथक् २ रूप से युगपत् जान लिया करते है, अथवा 'श्रोतस्' शब्द समस्त इन्द्रियों का वाचक है, इससे यह अर्थ लब्ध होता है कि समिन्नश्रोता मुनिजन की समस्त इन्द्रियाँ शब्दों से सबद्ध रहा करता है, अर्थात् वह श्रोत्र-इन्द्रियका काम शेष चार इन्द्रियो से भी लेते है, एक इन्द्रिय से अन्य इन्द्रियों का काम लेते है । (**अप्पेगइया खीरासवा अप्पेगइया महुयासवा अप्पेगइया सप्पियासवा अप्पेगइया अक्खीणमहाणसिया**) कितनेक ऐसे भी थे जिनके मुख से श्रोताजनों के प्रति क्षीर के जैसे मधुर-मीठे वचन

પદથી બીજા તેને અનુકૂળ તેમજ તે સૂત્રમા આકાક્ષિત અન્ય સેકડો પદોના પણ જે અનુસરણ કરવાવાળા હોય છે તે પદાનુસારી કહેવાય છે કેટલાએક સભિન્ન-શ્રોતા હતા સભિન્નશ્રોતા મુનિજનો અનકભેદોવાળા જુદા જુદા શબ્દોને પણ યુગપત્ જુદા જુદા રૂપથી સાભળી લે છે એકીસાથે અનેક શબ્દ એકત્ર થઈ જાય છે તો પણ સભિન્નશ્રોતા તે શબ્દોને જુદા જુદા રૂપથી યુગપત્ જાણી લે છે અથવા શ્રોતસ્ શબ્દ ઇદ્રિયોનો વાચક છે તેથી એવો અર્થ નીકળે છે કે સભિન્ન-શ્રોતા મુનિજનની સમસ્ત ઇદ્રિઓ શબ્દ સાથે સબદ્ધ રહ્યા કરે છે (જોડાએલી રહે છે), અર્થાત્ તે શ્રોત્ર ઇદ્રિયનુ કામ બીજી ચાર ઇદ્રિયો પાસેથી પણ લે છે એક ઇદ્રિય પાસે બીજી ઇદ્રિયોનુ કામ લે છે (अप्पेगइया खीरासवा अप्पेगइया महुयासवा अप्पेगइया सप्पियासवा अप्पेगइया अक्खीणमहाणसिया) કેટલાએક એવા પણ હતા, જેમના મુખથી

गडया सप्पियासवा, अप्पेगडया अक्खीणमहाणसिया, एव

मधुरवचनान्यास्रवन्ति येषां ते तथा, 'अप्पेगइया सप्पियासवा' अप्येकके सर्पिरास्रवा-घृतवच्छ्रोतृणां स्नेहातिशयसम्पादका, श्रोतस्नेहातिशयसपादकत्वान्नि ते क्षीरास्रवमध्वास्रवेभ्यो भेदेन कथिता, 'अप्पेगइया अक्खीणमहाणसिया' अप्येकके अक्षीणमहानसिका— अक्षीणमहानसा नाम ऋद्धि प्राप्ता, अत्र महानसम्-अन्न पाकस्थान, तदाश्रितान्नमपि महानसमुच्यते, अक्षीण-नि र्गमागताय लब्धिविशेष धारिणे साधवेऽन्न प्रदत्ते सति तदवशिष्टमन्न पुरुषशतसहस्रेभ्योऽपि दीयमान न क्षीयते, यावत्तदन्नस्वामी स्वय न भुङ्क्ते, अपिच भिक्षापात्रगत तदन्न लब्धिविशेषप्रभावादेव साधु शतसहस्रेभ्योऽपि परिविष्यमाण न क्षीयते यावत् तदन्नभिक्षाग्राहक स्वय न भुङ्क्ते,

---

निकला करते थे। क्षीरास्रवलब्धि का काम यही है कि यह जिसे प्राप्त होता है वह क्षीर के समान मधुर वचनों को सदा बोला करता है। कितनेक ऐसे मुनिजन थे जो मध्वास्रव थे, जिनके मुखकमल से मधु के तुल्य मधुर वचन निकला करते थे। कितनेक ऐसे थे जो सर्पिरास्रव थे-घृत के समान स्नेहापादन करनेवाले वचनों के प्रयोक्ता थे। कितनेक अक्षीणमहानसिक थे। इस लब्धिप्राप्त मुनिजन का यह प्रभाव होता है कि यह जिस घर से भिक्षा ले आवे उस घर का अवशिष्ट अन्न जबतक देनेवाला स्वय न खा लेवे, तबतक लाख आदमियों को भी वितरित करने पर खूटता नहीं है। तथा उस साधुद्वारा लाया गया वह भिक्षान्न भी जबतक लानेवाला साधु स्वय न खा लेवे तबतक लाख साधुओं द्वारा आहारित होने पर भी

શ્રોતાજનોના પ્રતિ દૂધપાક જેવા મધુર-મીઠા વચન નીકળ્યા કરતા હતા ક્ષીરાસ્રવ લબ્ધિનુ નામ એજ છે કે તે જેને પ્રાપ્ત થાય છે તે દૂધપાક જેવા મધુર વચનો જ મુદાય બોલ્યા કરે છે કેટલાએક એવા પણ મુનિજનો હતા જે મધ્વાસ્રવ હતા જેમના મુખકમલમાથી મધના જેવા મધુર વચન નીકળે છે તે મધ્વાસ્રવ છે કેટલાએક એવા હતા કે જે સર્પિરાસ્રવ હતા, ઘીની પેઠે સ્નેહાપાદન કરવાવાળા વચનો બોલનારા હતા કેટલાએક અક્ષીણમહાનસિક લબ્ધિધારી હતા, આ લબ્ધિપ્રાપ્ત મુનિજનનો એવો પ્રભાવ હોય છે કે તે જે ઘેરથી ભિક્ષા લઈને આવે તે ઘરનુ બાકીનુ અન્ન જ્યા સુધી દેવાવાળો પોતે ન ખાય ત્યા સુધી લાખો માણસોમા વહેચી આપે તો પણ ખૂટી જતુ નથી તથા તે સાધુએ લાવેલુ તે ભિક્ષાનુ અન્ન પણ તે લઈ આવનાર સાધુ પોતે ખાય નહિ, ત્યા સુધી લાખો સાધુઓ તેનો આહાર કરે તોય પણ

उज्जुमई, अप्पेगइया विउलमई विउव्वणिड्ढिपत्ता चारणा विज्जा-

एवम् 'उज्जुमई' ऋजुमतय—मनन मति, मनोऽनमित्यर्थे—ऋजी सामान्यग्राहिणी मतिर्येषा ते ऋजुमतय । अर्धतृतीयाच्छ्याङ्गुलन्यूनमनुष्यक्षेत्रवर्तिसज्ञिपञ्चेन्द्रिय-मनोद्रव्यप्रत्यक्षीकरणहेतुमन पर्ययज्ञानविशेषवन्त इत्यर्थ । ऋजुमतिनामकलब्धि विशेषधारिण इति भाव । अप्पेगइया विउलमई' अन्येकके विपुलमतय— विपुला सविशेषणवस्तुग्राहितया विस्तीर्णा मति—मन पर्ययज्ञान येषा ते विपुलमतय । ऋजुमतिविपुलमतिमतामय तात्त्विको भेद, विपुलमतय— घटाऽनेन चिन्तित, स घटो द्रव्यत— सुवर्णघटित, क्षेत्रत— पाटलिपुत्रनगरस्थ, कालत— शारदीय, भावत—पीतवर्ण इत्येवमशेषविशेषणयुक्त वस्तु जानन्ति, ऋजुमतयस्तु सामान्यत एव जानन्ति । अर्द्धतृतीयाच्छ्याऽङ्गुलन्यूने मनुजक्षेत्रे वर्तमानाना सज्ञिपञ्चेन्द्रि-

खूटता नहीं है । (एव उज्जुमई, अप्पेगइया विउलमई विउव्वणिड्ढिपत्ता चारणा विज्जाहरा आगासाइवाई) इस प्रकार कितनेक तपस्वी शिष्यजन ऋजुमति—मन पर्यवज्ञानवाले थे । ऋजुमति—मन पर्यवज्ञानी सामान्यत सज्ञी—पचेन्द्रिय के मन के भावों को जानते है । कितनेक विपुलमति—मन पर्यव के धारक थे—विशेषणसहित वस्तु को ग्रहण करने की बुद्धिवाले थे । जैसे किसी ने द्रव्य की अपेक्षा सुवर्ण का, क्षेत्र की अपेक्षा पाटिलपुत्र का, काल की अपेक्षा शरदकाल का और भाव की अपक्षा पीत वर्णका घट चिन्तित किया, विपुलमति इन समस्त विशेषणों सहित उस घट को जान लेते है । अर्द्धतृतीय अगुलसे न्यून इस मनुष्य क्षेत्रमें वर्तमान सज्ञि पचेन्द्रिय जीवों क मनमें स्थित वस्तु का सामान्यत जाननेवाला ऋजुमति—मन पर्य-

ખૂટતુ નથી (एव उज्जुमई अप्पेगइया विउलमई विउव्वणिड्ढिपत्ता चारणा विज्जाहरा आगासाइवाई) તે જ પ્રકારે કેટલાએક તપસ્વી શિષ્યજન ઋજીમતિ મન —પર્યવજ્ઞાની હતા ઋજુમતિમન —પર્યવજ્ઞાની સામાન્યત સ જ્ઞી—પ ચે દ્રિયના મનના ભાવોને જાણે છે કેટલાએક વિપુલમતિ—મન પર્યવના ધારક હતા, વિશેષણસહિત વસ્તુને જાણનારી બુદ્ધિવાળા હતા જેમ કે કોઇએ દ્રવ્યની અપેક્ષા સુવર્ણના, ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ પાટલિપુત્રના, કાલની અપેક્ષાએ શરદકાલના, અને ભાવની અપેક્ષાએ પીળા રગના ઘટનુ ચિ તવન કર્યું, ત્યારે વિપુલમતિ એ બધા વિશેષણો સહિત તે ઘટને જાણી લે છે અર્દ્ધતૃતીયઅ ગુળન્યૂન આ મનુષ્ય ક્ષેત્રમા વર્તમાન સ જ્ઞી પ ચે દ્રિય જીવોના મનમા રહેલ વસ્તુને સામાન્યત જાણવા વાળા ઋજુમતિ—મન પર્યવજ્ઞાન થાય છે, તેમજ સ પૂર્ણ મનુષ્યક્ષેત્રમા વર્તમાન

यागा मनोऽवस्थितवस्तुन सामान्यतो ग्राहिका ऋजुमति । सम्पूर्ण मनुजक्षेत्रेऽशेष-विशेषवस्तुग्राहिका विपुलमति । विपुलमतिनामकलब्धिविशेषयोगिन इति भाव । 'विउव्वणिड्ढिपत्ता' विकुर्वणर्द्धिप्राप्ता –विकुर्वणा–वैक्रियकरणलब्धि सैव ऋद्धि, ता प्राप्ता ये ते तथा।'विकुर्व' विक्रियाम् इति पारिभाषिक सौत्रो धातु, अस्माद्भा-तोर्युच्प्रत्यये विकुर्वणा, नानारूपा विक्रिया– रचनयर्थ, बाह्यपुद्गलान भवधारणीय-शरीरानवगाढक्षेत्रप्रदेशवर्तिना वैक्रियसमुद्घातेन गृहीत्वा एका विकुर्वणा क्रियते, एवम् आभ्यन्तरपुद्गलान भवधारिणीयेनौदारिकेण वा शरीरेण ये क्षेत्रप्रदेशमवगाढास्तेष्वेव ये वर्तन्ते तान् गृहीत्वा विनेया। एव बाह्यान्तरपुद्गलयोगेन तृतीया विकुर्वणा वेदितव्या। स्थानाङ्गसूत्रे–(३ ठा १उ०) सविस्तर वर्णिता। 'चारणा' चारणा –चरण=गम-नम् अतिशययुक्तमस्ति येषा ते चारणा, 'ज्योत्स्नादिभ्योऽण्' इति पाणिनिसूत्रान्मत्वर्थीयोऽण्प्रत्यय । आकाशगमनागमनरूपलब्धिसम्पन्ना इत्यर्थ । ते द्विविधा –विद्याचारणा, जङ्घाचारणाश्च। तत्र विद्या–पूर्वगतविवक्षितश्रुतज्ञानाश, तदभ्याससमये षष्ठषष्ठनिरन्त

ज्ञान होता है, एव सम्पूर्ण मनुष्यक्षेत्र म वर्तमान समस्त वस्तुओं–चादर पदार्थों को विशेषरूप से जाननेवाला विपुलमतिमन पर्यवज्ञान होता है। कितनेक वैक्रिय–लब्धि के धारी ये। वैक्रियलब्धि अनेक प्रकार की होती है। इस ऋद्धि के धारी मुनिजन अनेक प्रकार से अपन शरार की विकुर्वणा कर लेते है। इसका विशेष वर्णन स्थानाग सूत्र के तृतीय ठाणे के प्रथम उद्देशक में किया गया है। कितनेक चारणलब्धि के धारक थ। चारणलब्धि के धारी मुनिजनों का गमन अतिशयसपन्न होता है। इस ऋद्धि के धारक मुनियों का गमनागमन आकाश में होता है। चारणऋद्धिधारी मुनिजन दो प्रकार के होते हैं- एक विद्याचारण, दूसरे जघाचारण। १४ पूर्वों मे विवक्षित श्रुतज्ञान

સમસ્ત વસ્તુઓ બાહર પદાર્થોને વિશેષરૂપે જાણવાવાળા વિપુલમતિ–મન પર્યવજ્ઞાન થાય છે કેટલાએક વૈક્રિયલબ્ધિના ધારક હતા વૈક્રિયલબ્ધિ અનેક પ્રકારની થાય છે એ ઋદ્ધિના ધારક મુનિજનો અનેક પ્રકારથી પોતાના શરીરની વિકુર્વણા કરે છે આનુ વિશેષ વર્ણન સ્થાનાગ સૂત્રના તૃતીય ઠાણા પ્રથમ ઉદ્દેશકમા કરેલુ છે કેટલાક ચારણલબ્ધિના ધારક હતા ચારણલબ્ધિના ધારક મુનિજનોનુ ગમન અતિશયસ પન્ન હોય છે આ ઋદ્ધિના ધારક મુનિઓનુ ગમનાગમન આકાશ માર્ગે થાય છે ચારણ–ઋદ્ધિધારી મુનિજન બે પ્રકારના થાય છે–એક વિદ્યા ચારણ અને બીજા જઘાચારણ ૧૪ પૂર્વોમા વિવક્ષિત શ્રુતજ્ઞાનનુ અશ વિદ્યા

रतप करणेन द्विचत्वारिंशद्दोषवर्जनपूर्वकसाभिग्रहान्तप्रान्ततुच्छरूक्षाद्याहारग्रहणरूपया पिण्ड-विशुद्धया च विद्याचारणनामकलब्धिरुपपद्यते, ये तया लब्ध्या युक्तास्ते विद्याचारणा उच्यते। यद्यपि पिण्डविशुद्धयादिकं सर्वेषां साधूनामपेक्ष्य तथा यत्प्रान्ताद्याभिग्रहग्रहणमावश्यकमिति विशेष। विद्याचारणास्तिर्यग्गत्या प्रथमोत्पातेन मानुषोत्तर पर्वतं गच्छन्ति, ततो द्वितीयोत्पातेनाष्टमं नन्दीश्वरं गच्छन्ति, ततः परं तेषां गतिर्नास्ति, नन्दीश्वरद्वीपात् प्रति-निवर्तमाना एकेनैवोत्पातेन स्वस्थानमायान्ति। ते पुनरूर्ध्वगत्या मेरुं जिगमिषव प्रथमे

का अंग विद्या है। इस विद्या के अभ्यास के समय में मुनिजन अंतररहित षष्ठ षष्ठ तपस्या करते हैं, और पारणा के दिन ४२ दोषों को टालकर अन्तप्रांत एवं तुच्छ-रूक्षादिक आहार ग्रहण करते हैं। इसपर भी अभिग्रह रखते हैं। इस तरह उन्हें विद्याचारण नामकी लब्धि प्राप्त होती है। इस लब्धि से युक्त मुनिजन विद्या चारण कहे गये हैं। यद्यपि पिण्डादिक की विशुद्धि समस्त साधुओं के लिये सापेक्ष है, तथापि इस ऋद्धि की प्राप्ति के लिये साभिग्रह अन्त-प्रांतादि आहार का ग्रहण करना आवश्यक है। विद्याचारण ऋद्धि के धारक मुनिजन यदि तिरछे गमन करें तो इस ऋद्धि के प्रभाव से प्रथम उत्पात में मानुषोत्तर पर्वत तक चले जाते हैं। द्वितीय उत्पात से आठवें नंदीश्वर द्वीप तक जाते हैं। इससे आगे उनका गमन नहीं होता है। पुनः एक ही उत्पात से ये नंदीश्वर द्वीप से वापिस अपने स्थान पर आ जाते हैं। यदि ये ऊपर की ओर गमन करें, और मेरु पर्वत पर जाने के इच्छुक हों तो प्रथम उत्पात से नंदनवन तक जाते हैं और द्वितीय उत्पात से

છે આ વિદ્યાના અભ્યાસના સમયમાં મુનિજન અંતરરહિત છઠ્ઠછઠ્ઠ તપસ્યા કરે છે અને પારણાને દિવસે ૪૨ દોષોથી રહિત અંતપ્રાંત તેમજ તુચ્છ રૂક્ષ આદિક આહાર ગ્રહણ કરે છે તે ઉપરાંત પણ અભિગ્રહ રાખે છે આવી રીતે તેમને વિદ્યાચારણ નામની લબ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે આ લબ્ધિવાળા મુનિજન વિદ્યાચારણ કહેવાય છે જો કે પિંડાદિકની વિશુદ્ધિ સમસ્ત સાધુઓ માટે સાપેક્ષ છે, તો પણ આ ઋદ્ધિની પ્રાપ્તિ માટે સાભિગ્રહ અંતપ્રાંતાદિ આહાર ગ્રહણ કરવો આવશ્યક છે વિદ્યાચારણ ઋદ્ધિના ધારક મુનિજન જો તિરછા ગમન કરે તો આ ઋદ્ધિના પ્રભાવથી પ્રથમ ઉત્પાતમાં માનુષોત્તર પર્વતસુધી ચાલ્યા જાય છે, બીજા ઉત્પાતમાં આઠમા નંદીશ્વર દ્વીપ સુધી જાય છે તેનાથી આગળ તેમનું ગમન થતું નથી પાછા એક જ ઉત્પાતથી એ નંદીશ્વર દ્વીપથી પોતાના સ્થાને આવી જાય છે જો તેઓ ઉપરની તરફ ગમન કરે અને મેરૂપર્વત પર જવાની ઇચ્છા હોય તો પ્રથમ ઉત્પાતથી નંદનવન

नोपातेन नन्दनवनं गच्छति, ततो द्वितीयोपातेन पण्डकवनम्, तत प्रतिनिवर्तमाना एकेनैवोपातेन स्वस्थानमागच्छति। पण्डकवनादूर्ध्वं तेषां गतिर्नास्ति।

येऽष्टमाष्टमनिरन्तरतपःकर्मणाऽऽत्मानं भावयन्ति तेषां चट्ठाचारणनामकलब्धिः समुपजायते, ये तया लब्ध्या युक्तास्ते जङ्घाचारणा उच्यन्ते। जङ्घाचारणास्तिर्यग्गत्या एकेनोपातेनतस्त्रयोदशं रुचकवरद्वीपं गच्छन्ति, ततः परं तेषां गतिर्नास्ति, तत प्रतिनिवर्तमाना प्रथमोपातेन नन्दीश्वरवरं द्वीपमागच्छन्ति, द्वितीयोपातेन स्वस्थानम्। ते पुनरूर्ध्वगत्या मेरुं जिगमिषव स्वस्थानादेकोपत्या पण्डकवनमधिरोहन्ति। तत प्रतिनिवर्तमाना प्रथमोपातेन नन्दनवनमागच्छन्ति, ततो द्वितीयोपातेन स्वस्थानमायान्ति। पण्डकवनादूर्ध्वं जङ्घाचारणानामपि गतिर्नास्ति।

पण्डकवन तक चले जाते हैं। फिर वहा से लौटकर एक ही उछाग में अपने स्थान पर वापिस आजाते है। पण्डकवन से आग इनका गमन नही है। जघाचारण नामकी लब्धि उन साधुजनों को प्राप्त होती है, जो निरन्तर—अन्तरहित अष्टम की तपस्या करते हैं। इस लब्धिसपन्न मुनिजन यदि तिरछे गमन करे तो प्रथम ही उत्पात में तेरहवा द्वाप जो रुचकवर द्वीप है वहा तक पहुँच जाते हैं, इसके आगे नहीं जाते है। क्यों कि आग इनकी गति नहीं होती है। वहा से वापिस होकर ये प्रथम उपात मे नन्दीश्वर द्वाप आ जाते हैं और द्वितीय उत्पात में अपन स्थान पर आ जाते हैं। यदि ये ऊपर की ओर उडें और मेरुपर्वत पर जाने की इच्छावाले हों तो अपने स्थान से एक ही उपात मे पण्डकवन म पहुँच जाते हैं। वहा से जब ये वापिस होते है तो प्रथम उपात में ये नदनवन आजाते है और फिर द्वितीय उपात से अपन स्थान पर। पण्डकवन से आग जघाचारणवालों की भी गति नहीं है।

સુધી જાય છે, અને બીજા ઉત્પાતથી પડકવન સુધી ચાલ્યા જાય છે પછી ત્યાથી પાછા આવતા એક જ છલાગમા પોતાના સ્થાનપર પાછા આવી જાય છે પડકવનથી આગળ તેમનુ ગમન નથી

જંઘાચારણ નામની લબ્ધિ એ સાધુઓને પ્રાપ્ત થાય છે કે જે નિરતર-સતત અષ્ટમ-અષ્ટમની તપસ્યા કરે છે આ લબ્ધિવાળા મુનિજનો જો તિરછા ગમન કરે તો પ્રથમ જ ઉત્પાતમા તેરમો દ્વીપ જે રૂચકવર નામે દ્વીપ છે, ત્યા સુધી પહોચી જાય છે, તેનાથી આગળ નથી જતા, કેમ કે આગળ તેમની ગતિ થતી નથી ત્યાથી પાછા વળતા તેઓ પ્રથમ ઉત્પાતમા નદીશ્વરદ્વીપ આવી જાય છે, અને બીજા ઉત્પાતમા પોતાના સ્થાનપર આવી જાય

चारणलब्धिसम्पन्नो हि साधु खलु भगवद्वर्णितगणितानुयोग विज्ञाय, स्वेन स्वेन गम्य द्वीपवनादिक विलोकयितुमौत्सुक्यवशात् स्वस्वलब्धि स्फोटयित्वा तत्र तत्र जिगमिषति। गत्वा च तत्र तत्र यथाभगवद्वर्णित द्वीपवनादिक विलोक्य सञ्जाताह्लाद-श्चैत्यानि वन्दते, अथात् भगवतोऽनन्तानि ज्ञानानि स्तौति, स्तुत्वा प्रतिनिवर्तते, प्रति निवृत्य इह स्वस्थानमागच्छति, आगत्य इह चैत्यानि वन्दते—अर्थात्—ज्ञानानि स्तौति। ज्ञानानन्त्याद् बहुवचनम्। सर्वमेतद् भगवतासूत्रेऽभिहितम्। अधिकजिज्ञासुभिस्तत्र द्रष्टव्यम्। 'विज्जाहरा' विद्याधरा—रोहिणीप्रज्ञप्त्यादिविविधविद्याविशेषधारिण। 'आगा

चारणलब्धिसपन्न साधुजन प्रभुद्वारा वर्णित गणितानुयोग को जान करके अपने२ द्वारा गम्य द्वीपवनादिक को देखने के लिये उत्कठा के वशवर्ती हो, अपनी२ लब्धि को प्रगट करते है और वहा२ जाते है। भगवान् ने द्वीपवनादिक का स्वरूप जैसा कहा है वैसा वे वहा उसे देखते है और अपार आनद से पुलकित होते है। प्रभु के अपार ज्ञान की अतिशय स्तुति करते है। फिर वहा से वापिस अपनी जगह पर आजाते है। आकर यहा पर भी चैत्यों की अर्थात् प्रभु के ज्ञान की स्तुति करते है। यह सब प्रकरण भगवतासूत्र मे कहा हुआ है। जिन्हे अधिक जानने की इच्छा हो वह वहा से देख लेवें। कितनेक मुनि रोहिणी—प्रज्ञप्ति—आदि विविध प्रकार की विद्याओं के धारण करनेवाले

છે ને તેઓ ઉપરની તરફ ઉડે અને મેરૂ પર્વત પર જવાની ઈચ્છા કરે તો પોતાના સ્થાનથી એક જ ઉત્પાતમા પડકવનમા પહોચી જાય છે ત્યાથી જ્યારે તેઓ પાછા વળે ત્યારે પ્રથમ ઉત્પાતમા નદનવન આવી જાય છે, અને પછી બીજા ઉત્પાતમા પોતાના સ્થાન પર આવે છે પડકવનથી આગળ જઘાચારણવાલાની પણ ગતિ હોતી નથી

ચારણલબ્ધિસપન્ન સાધુજન પ્રભુએ વર્ણવેલા ગણિતાનુયોગને જાણીને પોતપોતાથી ગમ્ય દ્વીપવન આદિકને જોવા માટે ઉત્કઠાને વશવર્તી થઇને પોતપોતાની લબ્ધિને પ્રગટ કરે છે, અને ત્યા ત્યા જાય છે ભગવાને દ્વીપવન આદિકના સ્વરૂપ જેવા કહેલા છે તેવા જ તેઓ ત્યા જુએ છે, અને અપાર આનદથી પુલકિત થાય છે પ્રભુના અપાર જ્ઞાનની અતિશય સ્તુતિ કરે છે પછી ત્યાથી પાછા પોતાના સ્થાને આવી જાય છે આવીને અહી પણ ચૈત્યની અર્થાત્ પ્રભુના જ્ઞાનની સ્તુતિ કરે છે કેટલાએક મુનિ રોહિણી પ્રજ્ઞપ્તિ આદિ વિવિધ પ્રકારની વિદ્યાઓના ધારણ કરવાવાળા હતા કેટલાએક મુનિજન

हरा आगासाइवाई,अप्पेगइया कणगावलितवोकम्मं पडिवण्णा,एव एगावलि खुड्डागसीहनिक्कीलियं तवोकम्म पडिवण्णा,अप्पेगइया

साइवाई' आकाशगतिपातिन –आकाश–व्योम अतिपतन्ति–अतिक्रामन्ति–आकाशगामिविद्याप्रभावात्–ये ते तथा। 'अप्पेगइया कणगावलितवोकम्म पडिवण्णा' अन्येकके कनकावलीतप कर्म प्रतिपन्ना, 'एव' एवम्–अनेन प्रकारेण 'एगावलिं' एकावलीं प्रतिपन्ना, एकावलीनामकतप कर्मण आकृतिरन्यत्रोक्ता–टति न सा विद्यिते। 'खुड्डागसीहनिक्कीलियं तवोकम्म पडिवण्णा' क्षुल्लक–सिंह–निष्क्रीडितम्–क्षुल्लक–क्षुद्र, सिंहनिष्क्रीडित–सिंहगमन तद्वित यत्तपस्तत् सिंहनिष्क्रीडितम्, एतत्तपो वक्ष्यमाणमहासिंहनिष्क्रीडिताऽपेक्षया क्षुल्लक, सिंहगमनञ्च अतिक्रान्तदेशाऽवलोकनतो भवति, एवमतिक्रान्ततप सेवनन अपूर्वतपसोऽनुष्ठान यस्मिन् तत् सिंहनिष्क्रीडित

ये। कितनेक ऐसे मुनिजन थे जो आकाशगामी थे। इनके पास आकाशगामिनी विद्या थी। उसके ही प्रभाव से ये आकाशमें उडते थे। (अप्पेगइया कणगावलितवोकम्म पडिवण्णा एव एगावलिं खुड्डागसीहनिक्कीलिय तवोकम्म पडिवन्ना) कितनेक ऐसे मुनिजन थे जो कनकावली तप को तपते थे, और कितनेक मुनिजन एकावली तप तपते थे। कितनेक ऐसे थे जो लघुसिंहनिष्क्रीडित तप की आराधना करते थे। इस तप के साथ "क्षुल्लक" पद का प्रयोग हुआ है सो महासिंहनिष्क्रीडित तपकी अपेक्षा समझना चाहिये। जिस प्रकार सिंह अपने द्वारा अतिक्रान्त देश को अवलोकन करते हुए आगे २ गमन करता है। उसी प्रकार इस तप में भी अतिक्रान्त तप के सेवन की अपेक्षा रखते हुए अपूर्व २ तपों का अनुष्ठान किया जाता है।

એવા હતાકે જે આકાશગામી હતા તેમની પાસે આકાશગામિની વિદ્યા હતી તેનાજ પ્રભાવથી તેઓ આકાશમા ઉડતા હતા (अप्पेगइया कणगावलितवोकम्म पडिवण्णा, एव एगावलिं खुड्डागसीहनिक्कीलिय तवोकम्म पडिवन्ना) કેટલાએક એવા મુનિજનો હતા કે જે કનકાવલી તપ તપતા હતા, અને કેટલાક મુનિજન એકાવલી તપ તપતા હતા કેટલાક એવા હતા જે લઘુસિંહ-નિષ્ક્રીડિત તપની આરાધના કરતા હતા આ તપની સાથે "क्षुल्लक" પદનો પ્રયોગ થયો છે, તે મહાસિંહનિષ્ક્રીડિત તપની અપેક્ષાએ સમજવો જોઈએ જે પ્રકારે સિંહ પોતાથી અતિક્રાત દેશને જોતો થકો આગળ આગળ ગમન કરે છે તે જ પ્રકારે આ તપમા પણ અતિક્રાત તપના સેવનની અપેક્ષા રાખતા અપૂર્વ અપૂર્વ તપોનુ અનુષ્ઠાન કરવામા આવે છે

महालय सीहनिक्कीलिय तवोकम्म पडिवण्णा, भद्दपडिमं महाभद्दपडिम सव्वओभद्दपडिम आयंबिलवद्धमाण तवोकम्मं पडिवण्णा, मासियं भिक्खुपडिम, एव दोमासियं पडिम, तिमासियं

डित तप कर्म प्रतिपन्ना, 'अप्पेगइया महालय सीहनीक्कीलिय तवोकम्म पडिवण्णा' अप्येकके महासिंहनिष्क्रीडित तप कर्म प्रतिपन्ना, 'भद्दपडिम' भद्र प्रतिमा 'महाभद्दपडिम' महाभद्रप्रतिमा, 'सव्वओभद्दपडिम' सर्वतोभद्रप्रतिमा प्रतिपन्ना, 'आयंबिलवद्धमाण तवोकम्म पडिवण्णा' आचामाम्लवर्द्धमानक तपःकर्म प्रतिपन्ना। 'मासिय भिक्खुपडिम' मासिकीं भिक्षुप्रतिमा-मासपरिमाणा मासिकी ता भिक्षुप्रतिमाम्-अभिग्रहरूपाम्, तत्र हि मास यावदेका दत्ति-अविच्छिन्नदानम्, अर्थात्-अविच्छिन्नधारया करस्थान्यादिभ्य यद् भक्त पान च पतति सा

(अप्पेगइया महालय सीहनीक्कीलिय तवोकम्म पडिवन्ना) कितनेक मुनिजन महासिंहनिष्क्रीडित तप करते थे। (भद्दपडिम महाभद्दपडिम सव्वओभद्दपडिम आयंबिलवद्धमाण तवोकम्म पडिवण्णा) कितनेक मुनि ऐसे थे जो भद्रप्रतिमा, महाभद्रप्रतिमा एव सर्वतोभद्रप्रतिमा-रूप तप का आराधन करते थे। कितनेक ऐसे भी थे जो आयंबिलवर्द्धमान तप को करते थे। इनका विस्तृत वर्णन अन्य शास्त्रों में है। (मासिय भिक्खुपडिम, एव दोमासिय पडिम तिमासिय पडिम जाव सत्तमासिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा) कितनेक मुनिराज ऐसे थे जो एकमासिक भिक्षुप्रतिमा के धारी थे। इस प्रतिमा मे एक महिने तक एक दत्ति होती है। भिक्षापात्र में अविच्छिन्नधारापूर्वक जो भिक्षा दाता के हाथ अथवा थाली आदिसे गिरती

(अप्पेगइया महालय सीहनीक्कीलिय तवोकम्म पडिवन्ना) કેટલાક મુનિજન મહાસિંહનિષ્ક્રીડિત તપ કરતા હતા (भद्दपडिम महाभद्दपडिम सव्वओभद्द पडिम आयंबिलवद्धमाण तवोकम्म पडिवण्णा) કેટલાએક મુનિઓ એવા હતા કે જેઓ ભદ્રપ્રતિમા મહાભદ્રપ્રતિમા તેમજ સર્વતોભદ્રપ્રતિમા રૂપ તપનુ આરાધન કરતા હતા કેટલાક એવા પણ હતા જે આયંબિલ-વર્દ્ધમાન તપ કરતા હતા આનુ વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન અન્ય શાસ્ત્રોમા છે (मासिय भिक्खु पडिम, एव दोमासिय पडिम तिमासिय पडिम जाव सत्तमासिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा) કેટલાએક મુનિરાજ એવા હતા કે જે એકમાસિક ભિક્ષુપ્રતિમાના ધારક હતા આ પ્રતિમામા એક મહીના સુધી એક દત્તિ થાય છે ભિક્ષા

पडिम जाव सत्तमासिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा, पढमं सत्तराइंदिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा जाव तच्च सत्तराइदिय भिक्खु-

त्ति, एव द्वितीयाद्या समभ्यन्ता एकैकदत्तिवृद्धियुक्ता । एव 'दोमासिय पडिम' द्वैमासिकीं प्रतिमाम् प्रतिपन्ना । 'तिमासिय पडिम' त्रैमासिकीं प्रतिमा प्रतिपन्ना । 'जाव सत्तमासिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा' यावत् सप्तमासिकीं भिक्षुप्रतिमा प्रतिपन्ना । 'पढम सत्तराइदिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा जाव तच्च सत्तराइदिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा' प्रथमा सप्तरात्रिन्दिवा भिक्षु-प्रतिमा प्रतिपन्ना—यावत्तृतीया सप्तरात्रिन्दिवा भिक्षुप्रतिमा प्रतिपन्ना । तत्र सप्तरात्रिन्दिवा-

है उसका नाम दत्ति है । इस प्रकार १ महीने तक आहार की एक दत्ति और पानी की एक दत्ति ग्रहण की जाती है। इसी प्रकार दोमास प्रमाणवाली-भिक्षुप्रतिमा को, तीन मास की प्रमाणवाली भिक्षुप्रतिमा को यावत सातमास प्रमाणवाली भिक्षुप्रतिमा को पालन करनेवाले मुनिजन थे । द्विमासिक भिक्षुप्रतिमाम २ दत्तियाँ आहार की २ दत्तियाँ पानी की ली जाती है । इस क्रमिक वृद्धि से सातमास-प्रमाणवाली सप्तम-भिक्षुप्रतिमा म ७ दत्तियाँ आहार की और सात दत्तियाँ पानी की ली जाती हैं। (पढम सत्तराइदिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा जाव तच्च सत्तराइदिय भिक्खुपडिम पडिवन्ना) और पहली सात दिनरात की भिक्षुप्रतिमा क, दूसरी सात दिनरात की भिक्षुप्रतिमा के, तथा तीसरी सात दिनरात की भिक्षुप्रतिमा के धारी थे । इन तीनों-

પાત્રમા અવિચ્છિન્ન-ધારાપૂર્વક જે ભિક્ષા દાતાના હાથે અથવા થાળીથી પડે છે તેનુ નામ દત્તિ છે આ પ્રકારે એક મહિના સુધી આહારની એક દત્તિ અને પાણીની એક દત્તિ ગ્રહણ કરાય છે એ પ્રકારે બે માસના પ્રમાણ વાળી ભિક્ષુ-પ્રતિમાનુ, ત્રણ માસ પ્રમાણવાળી ભિક્ષુપ્રતિમાનુ, યાવત્ સાત માસ પ્રમાણ વાળી ભિક્ષુપ્રતિમાનુ પાલન કરવાવાળા મુનિજન હતા દ્વિમાસિકભિક્ષુપ્રતિમામા ૨ દત્તિ આહારની, ૨ દત્તિ પાણીની લેવામા આવે છે આ પ્રકારે ક્રમિક વૃદ્ધિથી સાત માસના પ્રમાણવાળી સપ્તમ ભિક્ષુપ્રતિમામા ૭ દત્તિ આહારની અને ૭ દત્તિ પાણીની લેવામા આવે છે (પઢમ સત્તરાઇન્દિય ભિક્ખુપડિમ પડિવણ્ણા જાવ તચ્ચ સત્તરાઇન્દિય ભિક્ખુપડિમ પડિવન્ના) અને પહેલી સાત દિવસ રાતની ભિક્ષુપ્રતિમાના, બીજી સાત દિવસ-રાતની ભિક્ષુપ્રતિમાના તથા ત્રીજી સાત દિવસરાતની ભિક્ષુપ્રતિમાનો ધારક હતા આ ત્રણેય સાત દિવસ-રાતની ભિક્ષુપ્રતિમાઓની વિધિ આ પ્રકારે છે —

पडिमं पडिवण्णा, अहोराइंदियं भिक्खुपडिमं पडिवण्णा, एक-

सप्त रात्रिदिवानि=अहोरात्रा यस्या सा सप्तरात्रिन्दिवा=सप्ताऽहोरात्रप्रमाणा। प्रथमाया च चतुर्थचतुर्थेन पानकाऽऽहारविरहित उत्तानको वा पार्श्वगायी वा निषद्योपगतो वा ग्रामादिभ्यो बहिर्विहरति। द्वितीया सप्तरात्रिन्दिवाऽप्येवविधैव, नवरम्=दण्डाऽऽयतो वा लगण्डशायी वा उत्कुटुको वा विहरति। एव तृतीया सप्तरात्रिन्दिवाऽपि, नवर वीराऽऽसनिको वा गोदोहिकस्थितो वा आम्रकुब्जको वाऽऽस्ते। 'अहोराइंदिय भिक्खुपडिम

सात दिनरात की भिक्षुप्रतिमाओं की विधि इस प्रकार है–प्रथम सप्तरात्रिन्दिव भिक्षुप्रतिमा मे–अष्टमी भिक्षुप्रतिमा में–एकान्तर चउविहार उपवास करते हुए ग्राम से बाहर कायोत्सर्ग करे, और तीन आसन करे। उनके नाम (१) **उत्तानासन**=चित्त होकर सोना (२) एकपार्श्वासन=एक करवट से सोना, और (३) निषद्यासन–पर्यङ्कासन से रहना। दूसरा और तीसरी सात दिनरात की भिक्षुप्रतिमाये–नवमी तथा दसमी भिक्षुप्रतिमायें भी इसी प्रकार की है। केवल आसन के भेद है। नौमी के तीन आसन–दण्डासन, लगण्डासन, उत्कुटुकासन। (१) दण्डासन=दण्ड के समान सीधे शयन करना। (२) लगण्डासन=टेढे काठ के जैसे शयन करना अर्थात् मस्तक और एँडी को पृथ्वी पर सटा कर पीठ को अधर रख कर सोना, (३) उत्कुटुकासन=पैरों के बल बैठना। दसमी के तीन आसन–वीरासन, गोदोहिकासन, आम्रकुब्जकासन। (१) वीरासन=पृथ्वी पर पैर रख कर सिंहा-

---

પ્રથમ સપ્તરાત્રિ દિવ ભિક્ષુપ્ર તેમામા–અષ્ટમી ભિક્ષુપ્રતિમામા–એકાન્તર ચૌવિહાર ઉપવાસ કરતા ગામથી બહાર જઈ કાયોત્સર્ગ કરવો અને ત્રણ આસન કરવા તેમના નામ–(૧) ઉત્તાનાસન–ચિત્તા થઈને સુવુ (૨) એકપાર્શ્વાસન–એક પડખે રહી સુવુ, અને (૩) નિષદ્યાસન–પર્યંકાસનથી રહેવુ બીજી અને ત્રીજી સાત દિવસ–રાતની ભિક્ષુપ્રતિમાઓ–નૌમી અને દશમી ભિક્ષુપ્રતિમાઓ–પણ આ પ્રકારની છે કેવલ આસનમા ફેર છે નવમી પ્રતિમાના ત્રણ આસન–દંડાસન, લગંડાસન, ઉત્કુટુકાસન (૧) દંડાસન–દંડની પેઠે સીધા સુઈ જવુ, (૨) લગંડાસન–નાકા લાકડાની પેઠે શયન કરવુ અર્થાત્ માથુ અને એડી (પાની) ને પૃથ્વીપર લગાડી પીઠને અધર રાખી સુવુ, (૩) ઉત્કુટુકાસન–પગના બલથી (ઉભડક પગે) બેસવુ.

દશમી પ્રતિમાના ત્રણ આસન–વીરાસન, ગોદોહિકાસન, આમ્રકુબ્જ કાસન (૧) વીરાસન–પૃથ્વીપર પગ રાખીને સિંહાસન પર બેઠેલાની પેઠે

राइंदियं भिक्खुपडिम पडिवण्णा, सत्तसत्तमियं भिक्खुपडिमं,

पडिवण्णा' अहोरात्रिंदिवा भिक्षुप्रतिमा प्रतिपन्ना—आहोरात्रिकीमित्यर्थ । अत्र—रात्रिन्दिवशब्दो रात्रिपरो बोध्य । अस्याञ्च षष्ठोपवासिको ग्रामाद्बहि प्रलम्बभुजस्तिष्ठति । 'एगराइंदिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा' एकरात्रिन्दिवाम्=एकरात्रप्रमाणा भिक्षुप्रतिमा प्रतिपन्ना, अत्रापि 'रात्रिन्दिव' शब्दो रात्रिपरो बोध्य । अस्या चाऽष्टमभक्तिको ग्रामाद् बहिरीषदवननगात्रोऽनिमिषनयन शुष्कपुद्गलनिबद्धदृष्टिर्जिनमुद्रास्थापि-

---

सन पर बैठे हुए के समान घुटने अलग २ रखकर बिना सहारे स्थिर रहना, (२) गोदोहिकासन—गोदोहिक के समान बैठना अर्थात् जैसे गाय दूहने वाला जब दूध दूहता है तब वह अपने दोनों पैरों के अग्रभाग के सहारे बैठता है, उसी प्रकार बैठना । (३) आम्रकुब्जकासन=आम्रफल के समान कुबडे होकर स्थिर रहना । आठवीं नौवीं दशवीं प्रतिमा में तीन २ आसन बताये है, उन तीन तीन म से किसी एक आसन से रहे । तथा (अहोराइंदिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा) ग्यारहवीं अहोरात्रिक भिक्षुप्रतिमा के धारक थे । इसमें चउविहार बेला किया जाता है, और गाम के बाहर आठ प्रहर तक काउसग्ग किया जाता है । (एगराइंदिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा) बारहवीं एकरात्रिक भिक्षुप्रतिमा के धारक थे । इसमे चउविहार तेले के दिन गाम से बाहर स्मशान भूमि म जाकर किसी एक पुदगल पर दृष्टि स्थिर करके चार प्रहरों तक कायोत्सर्ग किया जाता है । इन सभी प्रतिमाओं—अभिग्रहविशेषों मे सभी का

ગોઠણો જુદા જુદા રાખીને ટેકો લીધા વિના સ્થિર રહેવુ, (૨) ગોદોહિકાસન-ગોદોહિકની પેઠે બેસવુ અર્થાત્ જેમ ગાય દોહવાવાળો જ્યારે દૂધ દોહે છે ત્યારે તે પોતાના બન્ને પગના અગ્રભાગને ટેકે બેસે છે, તેવી રીતે બેસવુ (૩) આમ્રકુબ્જકાસન-આમ્રફલની પેઠે કુબડા થઈને સ્થિર રહેવુ આઠમી નોમી અને દશમી પ્રતિમામા ત્રણ ત્રણ આસન બતાવ્યા છે તે ત્રણ ત્રણમાથી કોઇ પણ એક આસનથી રહેવુ તથા (અહોરાઇદિય ભિક્ખુપડિમ પડિવણ્ણા) અહોરાત્ર દિવસરાતની અગ્યારમી ભિક્ષુપ્રતિમાના ધારકો હતા આમા ચૌવિહાર છઠ કરાય છે, અને ગામની બહાર આઠ પહોરનો કાઉસગ કરાય છે (એકરાઇદિય ભિક્ખુપડિમ પડિવણ્ણા) બારમી એકરાત્રિક ભિક્ષુ પ્રતિમાના ધારક હતા આમા ચૌવિહાર તથા અઠ્ઠમને દિવસે ગામથી બહાર સ્મશાન ભૂમિમા જઈને એક પુદ્ગલપર દૃષ્ટિ સ્થિર કરીને કાયોત્સર્ગ કરાય છે આ બધી પ્રતિમાઓમા

तपाद् प्रलम्बितभुजस्तिष्ठति। एतासु प्रतिमासु न सर्वेषामधिकार, किंतु विशिष्टसंहननवतामेव। आह च, 'पडिवज्जइ एयाओ, सवयणधिइजुओ महासत्तो। पडिमाउ भावियप्पा सम्म गुरुणा अणुन्नाओ ॥ १ ॥ इति, 'सत्तसत्तमिय भिक्खुपडिम' सप्तसप्तमिका भिक्षु-प्रतिमा-सप्त सप्तानि दिनानि यस्यां सा सप्तसप्तमिका, इय च समभिव्याहारात् सप्तकैर्भवति अर्थात्—सप्तभि सप्ताहैरिति। तत्र च प्रथमदिने एका दत्तिर्भक्तस्य, एकैव दत्ति पानकस्य, एव द्वितीयादिषु दिनेषु क्रमेणैकैकदत्तिवृद्ध्या सप्तमदिने सप्त दत्तय। एवम्

अधिकार नहा है, किन्तु विशिष्ट सहननवाले ही इन प्रतिमाओं का आराधन कर सकते है। कहा भी है—**'पडिवज्जइ एयाओ, सवयण-धिइ-जुओ महासत्तो। पडिमाउ भावियप्पा, सम्म गुरुणा अणुन्नाओ ॥"** छाया—प्रतिपद्यते एता सहनन धृति-युतो महासत्व। प्रतिमा भावितात्मा, सम्यग्गुरुणा अनुज्ञात ॥ अर्थात्—महासत्वशाली, सहनन और धैर्य से युक्त भावितात्मा मुनिजन ही गुरु से सम्यक् अनुज्ञात होकर इन प्रतिमाओं को स्वीकार करते है। तथा (**सत्तसत्तमिय भिक्खुपडिम**) सात है सातवें दिन जिसमे ऐसी भिक्षुप्रतिमा के अर्थात् ऊनपचास दिन की भिक्षुप्रतिमा के धारक थे। यह प्रतिमा सातसप्ताहों म की जाती है। इसमे प्रथम सप्ताह के प्रथमदिन मे एक दत्ति आहार की और एक दत्ति पानी की ली जाती है, द्वितीय-दिन मे दो दत्तियॉ आहार का और दो दत्तियॉ पानी की ली जाती है। इसी तरह प्रतिदिन एक एक दत्ति की वृद्धि से सातवे दिन सात दत्तियाँ आहार की और

અભિગ્રહ વિશેષોમા બધાનો અધિકાર નથી, પરંતુ વિશિષ્ટસંહનનવાલા જ આ બધી પ્રતિમાઓનુ આરાધન કરી શકે છે કહ્યુ પણ છે—

" पडिवज्जइ एयाओ, सवयण-धिइ-जुओ महासत्तो।
पडिमाउ भावियप्पा, सम्म गुरुणा अणुन्नाओ "॥

છાયા—પ્રતિપદ્યતે એતા સહનન-ધૃતિયુતો મહાસત્વ।
પ્રતિમા ભાવિતાત્મા, સમ્યગ્ગુરુણા અનુજ્ઞાત ॥

અર્થાત્ મહાસત્ત્વશાલી સંહનન અને ધૈર્યથી યુક્ત ભાવિતાત્મા મુનિજન સમ્યક્ અનુજ્ઞાત થઈને અર્થાત્ ગુરુની આજ્ઞા લઈને, પ્રતિમાઓનો સ્વીકાર કરે છે તથા (सत्तसत्तमिय भिक्खुपडिम) સાતછે સાતમો દિવસ જેમા એવી ભિક્ષુપ્રતિમાના અર્થાત્ ઓગણપચાસ દિવસની ભિક્ષુપ્રતિમાના ધારક હતા, આ પ્રતિમા સાત સપ્તાહોમા કરાય છે તેમા પ્રથમ સપ્તાહના પ્રથમ દિવસે એક દત્તિ આહારની અને એક દત્તિ પાણીની લેવાય છે બીજે

अट्ठअट्ठमिय भिक्खुपडिम, णवणवमियं भिक्खुपडिम, दसदस-

'अट्ठअट्ठमिय 'भिक्खुपडिम' अष्टाऽष्टमिका भिक्षुप्रतिमाम्, 'णवणवमिय' नवनवमिका भिक्षुप्रतिमाम्, 'दसदसमिय' दशदशमिका भिक्षुप्रतिमाम्, नवरम्—दत्तिवृद्धि

सात दतियाँ पानी की ली जाती है। इसी प्रकार दूसरे सप्ताह से लेकर सातवे सप्ताह तक की दत्तियों के विषय में भी समझना चाहिये। इस प्रकार आहार और पानी की सब दत्तियाँ ३९२ होती है। तथा (**अट्ठअट्ठमिय भिक्खुपडिम**) अष्टाष्टमिक भिक्षुप्रतिमा के धारक थे। यह भिक्षुप्रतिमा आठ अष्टाहों में अर्थात् चौसठ दिनों में की जाती है। इसमें प्रथम अष्टाह के प्रथम दिन में एकदत्ति आहार की और एक दत्ति पानी की ली जाती है। प्रत्येक दिन में एक एक दत्ति की वृद्धि होने के कारण आठवें दिन मे आठ दत्तियाँ आहार की और आठ दत्तियाँ पानी की ली जाती हैं। इसी प्रकार अवशिष्ट सातों अष्टाहों के बारे में भी समझना चाहिये। इस प्रकार आहार और पानी की कुल दत्तियाँ ५७६ होती है। तथा (**नवनवमिय भिक्खुपडिम**) नवनवमिका भिक्षुप्रतिमा के धारक थे। यह भिक्षुप्रतिमा नौ नवाहों में, अर्थात् ८१ दिनों में पूरी होती है। प्रत्येक नौ दिनों के अन्तिम दिन में एक एक दत्ति की वृद्धि होने से नौ दत्तियाँ आहार की और नौ दत्तियाँ पानी की होती है।

દિવસે બે દત્તિ આહારની અને બે દત્તિ પાણીની લેવાય છે એવી રીતે પ્રતિદિન એક એક દત્તિના વધારાથી સાતમે દિવસે ૭ દત્તિ આહારની અને ૭ દત્તિ પાણીની લેવાય છે આ પ્રકારે બીજા સપ્તાહથી લઈને ૭ મા સપ્તાહ સુધીની દત્તિઓના વિષયમા પણ સમજી લેવુ જોઈએ આ પ્રકારે આહાર અને પાણીની બધી દત્તિઓ ૩૯૨ થાય છે તથા (अट्ठअट्ठमिय भिक्खुपडिम) અષ્ટાષ્ટમિક ભિક્ષુપ્રતિમાના ધારકો હતા આ ભિક્ષુપ્રતિમા આઠ અષ્ટાહોમા અર્થાત્ ચોસઠ દિવસોમા કરાય છે તેમા પ્રથમ અષ્ટાહના (અઠવાડિયાના) પ્રથમ દિવસે એક દત્તિ આહારની અને બે દત્તિ પાણીની લેવાય છે પ્રત્યેક દિવસે બે એક દત્તિનો વધારો થવાના કારણે આઠમે દિવસે આઠ દત્તિઓ આહારની અને આઠ દત્તિઓ પાણીની લેવાય છે એજ પ્રકારે બાકીના ૭ અષ્ટાહો (અઠવાડિયા) ના બારામા પણ સમજવુ જોઇએ એવી રીતે આહાર અને પાણીની કુલ દત્તિઓ ૫૭૬ થાય છે તથા (नवनवमिय भिक्खुपडिम) નવનવમિકા ભિક્ષુપ્રતિમાના ધારકો હતા આ ભિક્ષુપ્રતિમા નવનવાહોમા અર્થાત ૮૧ દિવસોમા પૂરી થાય છે પ્રત્યેક નવ

मियं भिक्खुपडिमं, खुड्डिय मोयपडिम पडिवण्णा, महल्लिय मोय-पडिमं पडिवण्णा, जवमज्झं चदपडिम पडिवण्णा, वइर-

सख्याक्रमेण कार्या। केचित् '**खुड्डिय मोयपडिम पडिवण्णा**' क्षुल्लिका मोक प्रतिमा प्रतिपन्ना, अस्या क्षुल्लकत्व महत्यपेक्षया बोध्यम्। तथा '**महल्लिय मोय पडिम पडिवण्णा**' महतीं मोकप्रतिमा प्रतिपन्ना। अनयो प्रतिमयोर्व्याख्या प्रथान्तरे विलोकनीया। '**जवमज्झ**' **चदपडिम पडिवण्णा**' यवमध्या चन्द्रप्रतिमा प्रतिपन्ना—यवस्येव मध्य यस्या सा यवमध्या, चन्द्र इव कलावृद्धिहानिभ्या या प्रतिमा सा चन्द्रप्रतिमा, तथा हि शुक्लप्रतिपदि—एक कवलम् अभ्यवहृत्य प्रतिदिनमेकैक

इस प्रकार आहार और पानी की सब दत्तियाँ ८१० होती है। तथा (**दसदसमिय भिक्खुपडिम**) दशदशमिका भिक्षुप्रतिमा के धारक थे। यह भिक्षुप्रतिमा दश दशाहों मे, अर्थात् सौ दिनों मे पूरी होती है। इसमे प्रत्येक दशवें दिनमें दस दत्तियाँ आहार की और दस दत्तियाँ पानी की होती हैं। इस प्रकार आहार और पानी की कुल दत्तियाँ ११०० होती है। कितनेक मुनिजन (**खुड्डिय मोयपडिम पडिवण्णा**) क्षुल्लक मोकप्रतिमा के धारक थे। तथा—(**महल्लिय मोयपडिम पडिवण्णा**) महामोकप्रतिमा के धारक थे। तथा कितनेक मुनिजन (**जवमज्झ चदपडिम पडिवण्णा**) यवमध्य चन्द्र-प्रतिमा के धारक थे। इस प्रतिमा मे शुक्ल पक्ष की एकम तिथि मे एक कवल आहार किया जाता है। प्रतिदिन एक एक कवल की वृद्धि से पूर्णिमा मे १५ कवल आहार

દિવસોના અતના દિવસે એક એક દત્તિની વૃદ્ધિ થવાથી નવ દત્તિઓ આહા રની અને નવ દત્તિઓ પાણીની થાય છે આ પ્રકારે આહાર અને પાણીની બધી દત્તિઓ ૮૧૦ થાય છે તથા (દસદસમિય ભિક્ખુપડિમ) દશદશમિકા ભિક્ષુ પ્રતિમાના ધારકો હતા આ ભિક્ષુપ્રતિમા દશ દશાહોમા અર્થાત સો દિવસોમા પૂરી થાય છે એમા પ્રત્યેક દશમા દિવસે દશ દત્તીઓ આહારની અને દશ દત્તિઓ પાણીની હોય છે આ પ્રકારે આહાર અને પાણીની કુલ દત્તિઓ ૧૧૦૦ થાય છે કેટલાક મુનિજન (ખુડ્ડિય મોયપડિમ પડિવણ્ણા) ક્ષુલ્લકમોકપ્રતિમાના ધારક હતા તથા (મહલ્લિય મોયપડિમ પડિવણ્ણા) મહામોક પ્રતિમાના ધારક હતા તથા કેટલાક મુનિજન (જવમજ્ઝ ચદપડિમ પડિવણ્ણા) યવમધ્યચ દ્રપ્રતિમાના ધારક હતા આ પ્રતિમામા શુક્લપક્ષની એકમ તિથિમા એક કોળિઆનો આહાર કરાય છે પ્રતિદિન એક એક કોળિઆનો વધારો

मज्झ चदपडिमं पडिवण्णा, विवेगपडिम विओसग्गपडिमं उव-

कवलवृद्धया पञ्चदश पौर्णमास्या, कृष्णप्रतिपदि च पञ्चदशैव भुक्त्वा द्वितीयादौ प्रतिदिनम् एकैककवलहान्या अमावास्यायामेकमेव यस्या भुङ्क्ते सा स्थूलमध्यत्वाद् यवमध्येति ता प्रतिपन्ना । 'वइर-(वज्र)मज्झ चदपडिम पडिवण्णा' वज्रमध्या चन्द्रप्रतिमा प्रतिपन्ना -वज्रस्येव मध्य यस्या सा तथा, यस्या हि कृष्णप्रतिपदि पञ्चदश कवलान् भुक्त्वा तत प्रतिदिनमेकैकहान्या अमावास्यायामेक, शुक्लप्रतिपद्यपि एकमेव, ततो द्वितीयादौ पुनरेकैकवृद्धया पौर्णमास्या पञ्चदश भुङ्क्ते सा तन्मध्यत्वाद्वज्रमध्या इति ता प्रति-

---

किया जाता है। तथा कृष्णपक्ष की एकम तिथि मे १५ कवल आहार किया जाता है, और द्वितीया से एक एक कवल घटाने से अमावास्या तिथि में मात्र एक कवल आहार किया जाता है। जैसे-यव का मध्यभाग स्थूल होता है, उसी प्रकार इस प्रतिमा का भी मध्यभाग पूर्णिमा और कृष्ण पक्षकी एकम, पन्द्रह पन्द्रह कवल आहार-लेने के कारण स्थूल है। इसलिये इस प्रतिमा को '**यवमध्यचन्द्रप्रतिमा**' कहते हैं। तथा-कितनेक मुनिजन (**वइरमज्झ चदपडिम पडिवण्णा**) वज्रमध्य चन्द्रप्रतिमा को धारण किये हुए थे। यह प्रतिमा कृष्णपक्ष की एकम के दिन पन्द्रह कवल आहार कर के प्रारम्भ की जाती है। प्रतिदिन एक एक कवल घटाने से अमावास्या मे एक कवल तथा-शुक्लपक्ष की एकमतिथि मे एक कवल आहार किया जाता है। फिर प्रतिदिन एक एक कवलकी वृद्धि से पूर्णिमा के दिन पन्द्रह कवल आहार लिया जाता

કરવાનો હોવાથી પૂનમના દિવસે ૧૫ કોળિઆનો આહાર કરાય છે, તથા કૃષ્ણપક્ષની એકમ તિથિએ ૧૫ કોળિઆનો આહાર કરાય છે, અને બીજથી એક એક કોળિઆનો આહાર ઘટાડતા અમાવાસ્યા તિથિમા માત્ર એક કોળિઆનો આહાર કરાય છે જેમ યવનો મધ્યભાગ સ્થૂલ હોય છે તેવી જ રીતે આ પ્રતિમામા પણ મધ્યભાગ પૂનમ અને કૃષ્ણપક્ષની એકમ, પદર પદર કોળિઆ આહાર લેવાને કારણે, સ્થૂલ છે, તેથી આ પ્રતિમાને 'યવમધ્ય ચદ્રપ્રતિમા' કહે છે તથા કેટલાક મુનિજન (**વઇરમજ્ઝ ચદપડિમ પડિવણ્ણા**) વજ્રમધ્યચ્ચદ્રપ્રતિમાને ધારણ કરવાવાળા હતા આ પ્રતિમા કૃષ્ણપક્ષની એકમને દિવસે પદર કોળિઆ આહાર લઈને શરૂ કરાય છે પ્રતિદિન એક એક કોળિઓ આહાર ઘટાડતા અમાવાસ્યાને દિવને એક કોળિઓ તથા શુકલ પક્ષની એકમ તિથિએ એક કોળિઓ આહાર કરાય છે પછી પ્રતિદિન

हाणपडिम पडिसल्लीणपडिम पडिवण्णा संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरति ॥ सू २४ ॥

पन्ना । तथा–केचित् ' विवेगपडिम ' विवेकप्रतिमा–विवेचनं विवेकः=त्यागः, स च आभ्यन्तराणां कषायादीनां बाह्यानां च गणशरीरनुचितभक्तपानादीनाम्, तस्य प्रतिमा=प्रतिपत्तिर्विवेकप्रतिमा ता, ' विओसग्गपडिम ' व्युत्सर्गप्रतिमा=कायोत्सर्गप्रतिमाम्, ' उवहाणपडिम ' उपधानप्रतिमाम्–मोक्षं प्रति उपः=सामीप्येन दधाति=नयतीत्युपधानम्–अनशनादिकं तपस्तद्विषया प्रतिमा=अभिग्रहस्ता, तथा ' पडिसल्लीणपडिम ' प्रतिसंलीनप्रतिमा=क्रोधादिनिरोधाऽभिग्रहं ' पडिवण्णा ' प्रतिपन्ना संयमेन तपसा आत्मानम् भावयन्त विहरन्ति ॥ सू० २४ ॥

है । जैसे वज्रका मध्यभाग पतला होता है उसी प्रकार इस प्रतिमा का भी मध्यभाग अमावास्या और शुक्लपक्ष की एकम, एक एक कवल आहार लेने के कारण पतला है, इसीलिये इस प्रतिमा को 'वज्रमध्यचन्द्रप्रतिमा' कहते है । तथा कितनेक मुनिजन ' विवेगपडिम ' विवेकप्रतिमाके अर्थात् आभ्यन्तरिक कषायादिकों के, तथा–गण, स्वशरीर और अकल्पनीय भक्तपानादिकों के त्याग की प्रतिमा के, ' विओसग्गपडिम ' व्युत्सर्गप्रतिमा के, अर्थात् कायोत्सर्गप्रतिमा के, ' उवहाणपडिम ' उपधान प्रतिमा के अर्थात् अनशनादिरूप उग्र तपस्या की प्रतिमा के, तथा–(पडिसल्लीणपडिम) प्रतिसलीन प्रतिमा के अर्थात् क्रोध आदि कषायों के निरोध करने के अभिग्रह के (पडिवण्णा) धारक थे । पूर्वोक्त सभी प्रकार के मुनिराज सत्रह प्रकार के संयम से

એક એક કોળિયો વધારતા જઈ પૂનમને દિવસ પંદર કોળિયા આહાર લેવાય છે જેમ વજ્રનો મધ્યભાગ પાતળો હોય છે તેવી જ રીતે આ પ્રતિમામા પણ મધ્યભાગ–અમાવાસ્યા અને શુક્લ પક્ષની એકમ, એક એક કોળિયો આહાર લેવાના કારણે પાતળો છે, એ માટે જ આ પ્રતિમાને " વજ્રમધ્યચંદ્રપ્રતિમા " કહેવાય છે તથા કેટલાએક મુનિજન (विवेगपडिम) વિવેક પ્રતિમાના અર્થાત આભ્યંતરિક કષાય આદિના, તથા–ગણના, પોતાના શરીરના અને અકલ્પનીય ભોજન પાન આદિના ત્યાગની પ્રતિમાના (विओसग्गपडिम) વ્યુત્સર્ગપ્રતિમા એટલે કાયોત્સર્ગપ્રતિમાના, (उवहाणपडिम) ઉપધાનપ્રતિમાના અર્થાત્ અનશન આદિરૂપ ઉગ્ર તપસ્યાની પ્રતિમાના, તથા (पडिसल्लीणपडिम) પ્રતિસંલીનપ્રતિમાના અર્થાત્ ક્રોધ આદિ કષાયોના નિરોધ કરવાના અભિગ્રહના (पडिवण्णा) ધારક હતા પૂર્વોક્ત સર્વ પ્રકારના મુનિરાજ સત્તર પ્રકારના સંય-

मूलम्—तेणं कालेण तेण समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी बहवे थेरा भगवंतो जाइसंपण्णा कुलसंपण्णा बलसंपण्णा रूवसंपण्णा विणयसंपण्णा णाणसंपण्णा दंसणसंपण्णा

टीका—'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अंतेवासी' अन्तेवासिन—शिष्या बहव स्थविरा = चिरतरकालपालितश्रामण्यपर्याया, भगवन्त =सयमशोभाशालिन, एषा विशेषणान्याह—'जाइसंपण्णा' जातिसम्पन्ना -उत्तममातृकवशयुक्ता, एवम् 'कुलसंपण्णा' कुलसम्पन्ना —श्रेष्ठपैतृकवशयुक्ता, 'बलसंपण्णा' बलसम्पन्ना —बल—सहननसमुत्थित पराक्रम, तेन सम्पन्ना -युक्ता, 'रूवसंपण्णा' रूपसम्पन्ना —रूपम्—आकृति -सुन्दराऽऽकारस्तेन युक्ता। 'विण-

तथा बारह प्रकार के तप से आत्मा को भावित करते हुए विचरते थे॥ सू० २४॥

'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि.

(तेण कालेण तेण समएण) उसकाल उस समय में (समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी बहवे थेरा भगवंतो) श्रमण भगवान् महावीर के अन्तेवासी—शिष्य अनेक स्थविर भगवन्त थे। दीक्षापर्याय से युक्त एवं धर्म से प्रचलित को पुनः धर्म में स्थिर करनेवाले को स्थविर कहते हैं। संयमशोभासे जो युक्त हों उन्हें 'भगवन्त' कहते है। ये (जाइसंपण्णा) जातिसंपन्न—उत्तममातृवंश के थे, और (कुलसंपण्णा) कुलसम्पन्न—उत्तमपितृवंश के थे। (बलसंपण्णा) संहननामकर्मसे प्राप्त बल से विशिष्ट थे। (रूवसंपण्णा) सुन्दर आकृतिवाले थे। (विणयसंपण्णा) जिससे अष्टविध कर्ममल

મથી તથા બાર પ્રકારના તપથી આત્માને ભાવિત કરતા વિચરતા હતા (સૂ. ૨૪)

'તેણ કાલેણ તેણ સમએણ' ઈત્યાદિ

(તેણ કાલેણ તેણ સમએણ) તે કાલ તે સમયમા (સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતેવાસી બહવે થેરા ભગવંતો) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરના અંતેવાસી—શિષ્ય અનેક સ્થવિર ભગવંતો હતા ધર્મથી ચલાયમાન થતા સાધુઓને ફરીથી ધર્મમા સ્થિર કરવાવાળાને સ્થવિર કહે છે જે સંયમશોભાવાળા હોય તેમને ભગવંત કહે છે તેઓ (જાઇસંપણ્ણા) જાતિસંપન્ન—ઉત્તમ માતૃવંશના હતા, અને (કુલસંપણ્ણા) કુલ સંપન્ન—ઉત્તમ પિતૃવંશના હતા (બલસંપણ્ણા) સંહનનનામકર્મથી પ્રાપ્ત થયેલ બલવડે વિશિષ્ટ હતા (રૂવસંપણ્ણા) સુંદર આકૃતિવાળા હતા (વિણયસંપણ્ણા) જેનાથી

चरित्तसंपण्णा लज्जासपण्णा लाघवसंपण्णा ओयंसी तेयंसी

यसपण्णा' विनयसम्पन्ना –विनीयतेऽपनीयते- सकलेशकारकमष्टविध कर्म येन स विनय – अभ्युत्थानादि–गुरुसेवालक्षण तेन युक्ता, 'णाणसपण्णा' ज्ञानसपन्ना, ज्ञान=श्रुतचारित्र-लक्षण तेन युक्ता, 'दसणसपण्णा' दर्शनसम्पन्ना –दर्शन–सम्यक्त्व तेन युक्ता 'चरित्त-सपण्णा' चरित्रसम्पन्ना चरित्र-समितिगुप्त्यादिक तेन युक्ता, 'लज्जासपण्णा' लज्जा-सम्पन्ना लज्जा–सयमविराधनाया हृदयसकोचरूपा तया युक्ता, 'लाघवसपण्णा' लाघवसम्पन्ना लाघव द्रव्यतो ऽल्पोपधिता, भावतो गौरवत्रयत्याग –तेन युक्ता, 'ओयसी' ओजस्विन, ओजो-मानसी शक्तिस्तद्वन्त, 'तेयसी' तेजस्विन –तेज अन्तर्बहिर्देदीप्यमानत्व तेजोलेश्यादि वा तद्वत, 'वच्चसी' वचस्विन, वच आदेयवचन–सौभाग्याद्युपेतमेषामस्तीति ते वचस्विन,

---

अपनीत–नष्ट होता है वह विनय है, ऐसे विनय से युक्त थे। गुरुओं के आने एव जाने आदि पर खडे होना इत्यादिक क्रियाएँ सब विनय के ही अन्तर्गत है। (णाण-सपण्णा) विशिष्टज्ञान से सपन्न थे। (दसण-सपण्णा) विशिष्टदर्शनसे–सम्यक्त्व से सपन्न थे। (चरित्तसपण्णा) समिति–गुप्ति–आदिरूप चारित्र से सपन्न थे। (लज्जा सपन्ना) सयमविराधनामे जो स्वाभाविक हृदयका सकोच उसे लज्जा कहते हैं, उससे वे युक्त थे। (लाघवसपण्णा) अल्प–उपधिरूप द्रव्यलाघव एव तीन गौरवका परि-त्यागरूप भावलाघव से युक्त थे। (ओयसी) ये ओजस्वी थे, अर्थात् तप और सयम के प्रभाव से युक्त थे। (तेयसी) ये तेजस्वी थे, अर्थात् भीतर और बाहर देदीप्यमान थे, अथवा द्रव्यभावरूप तेजोलेश्या आदिसे युक्त थे। (वच्चसी) ये आदेयवचन से,

---

અષ્ટવિધ કર્મમલ અપનીત–નષ્ટ થાય છે તેને વિનય કહે છે એવા વિનયથી યુક્ત હતા ગુરૂઓ આવે તેમ જ જાય ત્યારે ઉભા થવુ વિગેરે ક્રિયાઓ બધી વિનયની જ અતર્ગત છે (णाणसपण्णा) વિશિષ્ટજ્ઞાનવાળા હતા (दसणसपण्णा) વિશિષ્ટ દર્શનથી–સમ્યક્ત્વથી સપન્ન હતા (चरित्तसपण्णा) સમિતિગુપ્તિ–આદિરૂપ ચારિત્રથી સપન્ન હતા (लज्जासपण्णा) સયમવિરાધ નામા જે સ્વાભાવિક હૃદયનો સકોચ થાય તેને લજ્જા કહે છે તેનાથી યુક્ત હતા (लाघवसपण्णा) અલ્પ–ઉપધિરૂપ દ્રવ્યલાઘવ તેમજ ત્રણ ગૌરવના પરિત્યાગરૂપ ભાવલાઘવથી યુક્ત હતા (ओयसी) તેઓ ઓજસ્વી હતા, અર્થાત્ તપ અને સયમના પ્રભાવવાળા હતા (तेयसी) તેઓ તેજસ્વી હતા અર્થાત્ અદર અને બહાર દેદીપ્યમાન હતા, અથવા દ્રવ્યભાવરૂપ તેજોલેશ્યા આદિવાળા હતા (वच्चसी) તેઓ આદેયવચનવાળા, અથવા તપ સયમના

वच्चसी जियकोहा जियमाणा जियमाया जियलोभा जिइंदिया जियणिद्दा जियपरीसहा जीवियास-मरण-भय-विप्पमुक्का वय-

अथवा-वर्च तेज प्रभाव-तद्वन्तो वर्चस्विन । 'जससी' यशस्विन तप सयमसमाराधनाप्रतिप्राप्ता । 'जियकोहा' जितक्रोधा -जित क्रोधो यैस्ते जित क्रोधा , क्रोधजय -उदयप्राप्त-क्रोधविफलीकरणतो ज्ञातव्य । 'जियमाणा' जितमाना , तत्र मान -मन्यतेऽनेनेति मान -अभिमान -ज्ञानादिना अहमनुपमोऽस्मीत्यभिमानरूप -गर्व इति यावत् । 'जियमाया' जितमाया - तत्र माया-परवञ्चनाभिप्रायेण शरीराकारनपथ्यमनोवाक्कायकौटिल्यकरणरूपा, सा जिता यैस्ते तथा, उदयप्राप्तपरवञ्चनकर्मविफलीकारका , 'जियलोभा' जितलोभा 'जिइंदिया' जितेन्द्रिया 'जियणिद्दा' जितनिद्रा 'जियपरीसहा' जितपरीषहा 'जीवियास-मरण-भय-विप्पमुक्का' जीविताऽऽशा-मरण-भय-विप्रमुक्ता -जीवितस्य-प्राण-

अथवा तपसयमके प्रतापसे युक्त थे । (जससी) ये यशस्वी थे, अर्थात् तप और सयमकी आराधना से प्रसिद्धि पाये हुए थे । (जियकोहा) क्रोधको जिन्होंने जीत लिया था । (जियमाणा) मानको जिन्होंने दूर कर दिया था, अर्थात् " मै ज्ञानादिक गुणोंसे अनुपम हूँ" इस प्रकार अभिमानरूप गर्वको जिन्होंने परास्त कर दिया था । (जियमाया) दूसरोंको वचन करनेके अभिप्रायसे वेष बनाना, एव मन-वचन और कायको कुटिलतामे परिणत करना इसका नाम माया है, इस मायाका भी जिन्होंने अपनी शुभपरिणति द्वारा निवारण कर दिया था । (जियलोभा) इसी प्रकार लोभको भी जिन्होंने नष्ट कर दिया था । (जिइंदिया) इन्द्रियोंको जिन्होंने अच्छी तरह अपने वशमे कर रखा था । (जियणिद्दा जियपरीसहा) निद्रा और परीषहो को जिन्होंने जीत लिया था । (जीवियास मरण-भय विप्पमुक्का) जीनेकी आशा एव मरणके

પ્રતાપવાળા હતા (જસસી) તેઓ યશસ્વી હતા, અર્થાત્ તપ અને સયમની આરાધનાથી પ્રસિદ્ધિ પામેલા હતા (જિયકોહા) ક્રોધ જેમણે જીત્યો છે (જિયમાણા) માન જેઓએ દૂર કરેલુ છે, અર્થાત્ ' હુ જ્ઞાનાદિક ગુણોથી અનુપમ છુ ' એવા અભિમાનરૂપ ગર્વને જેઓએ પરાસ્ત કર્યો છે (જિયમાયા) બીજાની વચના-છેતરપિંડી કરવાના હેતુથી વેષ બનાવવા તેમ જ મન વચન-કાયાથી કુટિલતા કરવી તેનુ નામ માયા છે આ માયાનુ પણ જેઓએ પોતાની શુભપરિણતિથી નિવારણ કર્યું છે (જિયલોભા) તેવી જ રીતે લોભનો પણ જેઓએ નાશ કર્યો છે (જિઇંદિયા) જેઓએ સારીરીતે ઇન્દ્રિયોને પોતાને વશ કરી લીધી હતી (જિયણિદ્દા જિયપરીસહા) નિદ્રા અને પરીષહોને જેઓએ જીતી

प्पहाणा गुणप्पहाणा करणप्पहाणा चरणप्पहाणा णिग्गहप्प-हाणा निच्छयप्पहाणा अज्जवप्पहाणा मद्दवप्पहाणा लाघवप्पहाणा

धारणस्य-आशा जीवितास्या, मरणस्य भय=त्रास, एताभ्या विप्रमुक्ता, ' वयप्पहाणा ' व्रतप्रधाना -व्रत-सयम प्रधानम्-उत्तम-शाक्यादिभिक्षुकाऽपेक्षया निर्ग्रंथवाद् येषा ते व्रतप्रधाना, अथवा व्रतेन-सयमेन प्रधाना श्रेष्ठा -निर्ग्रंथश्रमणा इत्यर्थ । ते च न केवल व्यवहारत एव इत्यत आह-' गुणप्पहाणा ' गुणप्रधाना -गुणा कारुण्यादय, यथोक्त-'परोपकारैकरतिर्निरीहता, विनीतता सयमनुद्यचित्तता । श्रुते विनोऽनुदिन न लीनता, गुणा इमे सत्त्ववता स्वभावजा । इति, एतैर्गुणै प्रधाना । ' करणप्पहाणा ' करण-प्रधाना -करण=क्रिया, तच्चेह पिण्डविशुद्ध्यादिरूप, तेन प्रधाना, अथवा करण-पिण्डविशु-द्ध्यादिरूप प्रधान येषा ते करणप्रधाना, ' चरणप्पहाणा ' चरणप्रधाना -चरण=महा-व्रतादिमूलगुणरूप तत्प्रधाना, 'णिग्गहप्पहाणा' निग्रहप्रधाना -इन्द्रियनोइन्द्रियदमनप्रधाना, ' निच्छयप्पहाणा ' निश्चयप्रधाना -निश्चय -तत्त्वनिर्णय, तत्र प्रधाना, अथवा अव श्यङ्करणीयासु सयमक्रियासु निश्चितचित्ता, 'अज्जवप्पहाणा' आर्जवप्रधाना -आर्जव-माया-राहित्य तत्प्रधाना, कर्पूरवत्तर्बहिर्निर्मला, ' मद्दवप्पहाणा ' मार्दवप्रधाना -मार्दव-मानो

भयसे जो सर्वथा विप्रमुक्त थे । (**वयप्पहाणा**) व्रतपालन करनेके कारण प्रधान थे, (**गुण-प्पहाणा**) क्षान्त्यादि गुणोंसे प्रधान थे, (**करणप्पहाणा**) पिण्डविशुद्ध्यादि रूप मुनियोंकी क्रियामे प्रधान थे, (**चरणप्पहाणा**) महाव्रत आदि मूल गुणोंसे प्रधान थे, (**णिग्गहप्पहाणा**) इन्द्रिय, नोइन्द्रिय (मनके) दमन करनमे प्रधान थे, (**णिच्छयप्पहाणा**) तत्त्वनिर्णय तथा अवश्य-करणीय सयम क्रियाम प्रधान थे । (**अज्जवप्पहाणा**) सरलतामे प्रधान थे, अर्थात् कपूर के तुल्य अन्तर बाहर निर्मल थे । (**मद्दवप्पहाणा**) मानके उदयका निरोध करनेवाले

લીધા હતા, (जीवियास मरण भय-विप्पमुक्का) જીવવાની આશા તેમજ મરણના ભયથી જેઓ સર્વથા મુક્ત હતા (वयप्पहाणा) વ્રતપાલન કરવાના કારણે પ્રધાન હતા, (गुणप्पहाणा) ક્ષાન્તિ આદિ ગુણોથી પ્રધાન (મુખ્ય) હતા, (करणप्पहाणा) પિંડવિશુદ્ધિ-આદિરૂપ મુનિઓની ક્રિયામા પ્રધાન હતા, (चरणप्पहाणा) મહાવ્રત આદિ મૂલગુણોથી પ્રધાન હતા, (णिग्गहप्पहाणा) ઇંદ્રિય નોઇંદ્રિયનુ દમન કરવામા પ્રધાન હતા, (णिच्छयप्पहाणा) તત્ત્વ નિર્ણય તથા અવશ્ય કરવાની સયમક્રિયામા પ્રધાન હતા (अज्जवप्पहाणा) સરલતામા પ્રધાન હતા, અર્થાત્ કપૂરની પેઠે અંતર બહારથી નિર્મળ હતા, (मद्दवप्पहाणा) માનના ઉદયનો નિરોધ કરવાવાળા અર્થાત્ નમ્રતાદિ આઠ પ્રકા

खंतिप्पहाणा मुत्तिप्पहाणा विज्जापहाणा मंतप्पहाणा वेयप्पहाणा बभप्पहाणा नयप्पहाणा नियमप्पहाणा सच्चप्पहाणा सोयप्पहाणा

दयनिरोध, तत्प्रधाना –जात्यादयष्टविधमदवर्जिता, 'लाघवप्पहाणा' लाघवप्रधाना, लाघवद्रव्यतोऽल्पोपधिच भावतो गौरवत्रयत्याग, तत्प्रधाना। 'खंतिप्पहाणा' क्षान्तिप्रधाना-क्षान्ति-क्रोधोदयनिरोध-तत्प्रधाना। 'मुत्तिप्पहाणा' मुक्तिप्रधाना –मुक्तिर्लोभोदयनिरोध, तत्प्रधाना, निर्लोभा इत्यर्थ। 'विज्जापहाणा' विद्याप्रधाना –वेदन विद्या–ससाधना रोहिणीप्रज्ञप्तिप्रभृतिर्देव्यधिष्ठिता सा प्रधान येषा ते विद्याप्रधाना। 'मंतप्पहाणा' मन्त्रप्रधाना, 'वेयप्पहाणा' वेदप्रधाना –वेद्यते ज्ञायत जीवाजीवास्तिस्वरूपमेभिरिति वेदा-आचाराङ्गादय आगमा, तत्प्रधाना, 'बभप्पहाणा' ब्रह्मप्रधाना, ब्रह्म–ब्रह्मचर्यं–कुशलानुष्ठान तत्प्रधाना। 'नयप्पहाणा' नयप्रधाना –नयति बोधयति अनेकधमात्मकमेकंवस्तुन एकाशम् इति नया-नैगमादय सप्त, तत्प्रधाना, 'नियमप्पहाणा' नियमप्रधाना, नियमो द्रव्य-क्षेत्रकालभावतो विविधाभिग्रहग्रहणम् तत्प्रधाना, 'सच्चप्पहाणा' सत्यप्रधाना –जीवा-

अर्थात् जात्यादि आठ प्रकारके मदसे रहित थे। (**लाघवप्पहाणा**) द्रव्यसे अल्प-उपधियुक्त होने कारण तथा भावसे गौरवत्रयरहित होनेके कारण प्रधान थे। (**खंतिप्पहाणा**) क्रोधके उदयका निरोध करनेम प्रधान थे। (**मुत्तिप्पहाणा**) लोभ के उदयका निरोध करने म प्रधान थे। (**विज्जापहाणा**) रोहिणी प्रज्ञप्ति आदि विद्याओंसे प्रधान थे। (**मंतप्पहाणा**) मन्त्रोंसे प्रधान थे। (**वेयप्पहाणा**) आचाराङ्ग आदि शास्त्रों से प्रधान थे। (**बभप्पहाणा**) ब्रह्मचर्यसे प्रधान थे। (**नयप्पहाणा**) नैगमादि सात–नयोंके स्वरूप निरूपण करनेम प्रधान थे। (**नियमप्पहाणा**) द्रव्य क्षेत्र काल भावसे विविध प्रकार के अभिग्रह करनेम प्रधान थे। (**सच्चप्पहाणा**) जीवा-

રના મદથી રહિત હતા, (लाघवप्पहाणा) દ્રવ્યથી અલ્પ–ઉપધિવાળા હોવાના કારણે તથા ભાવથી ત્રણ ગૌરવથી રહિત હોવાના કારણે પ્રધાન હતા (खंतिप्पहाणा) ક્રોધના ઉદયનો નિરોધ કરવામા પ્રધાન હતા, (मुत्तिप्पहाणा) લોભના ઉદયનો નિરોધ કરવામા પ્રધાન હતા, (विज्जापहाणा) રોહિણી પ્રજ્ઞપ્તિ આદિ વિદ્યાઓમા પ્રધાન હતા (मंतप्पहाणा) મંત્રોથી પ્રધાન હતા (वेयप्पहाणा) આચારાગ આદિ શાસ્ત્રોથી પ્રધાન હતા (बभप्पहाणा) બ્રહ્મચર્યથી પ્રધાન હતા, (नयप्पहाणा) નૈગમ આદિ સાત નયોના સ્વરૂપ નિરૂપણ કરવામા પ્રધાન હતા (नियमप्पहाणा) દ્રવ્ય–ક્ષેત્ર–કાલ–ભાવથી વિવિધ પ્રકારના અભિગ્રહ કરવામા પ્રધાન હતા, (सच्चप्पहाणा) જીવ અજીવ આદિ પદાર્થોના

चारुवण्णा लज्जा-तवस्सी-जिइंदिया सोही अणियाणा अप्पोसुया

जीवादिपदार्थाना यथावस्थितस्वरूपकथा सत्य तत्प्रधाना, 'सोयप्पहागा' शौचप्रधाना शौचम्—अन्त करणशुद्धिरूपम्, तत्प्रधाना । यद्यप्यत्र चरणकरणग्रहणेऽप्यार्जवादिक गृहीत भवति, तथापि आर्जवादीना पृथक्कथन प्रधानताख्यापनार्थम्-इत्यवगन्तव्यम्। 'चारुवण्णा' चारुवर्णा—वर्ण—कान्ति, कीर्ति, मतिषु;—चारुर्वर्णो येषा ते, गौरवर्णयुक्ता, अथवा उत्तमकीर्तिमन्त, प्रशस्तमतियुक्ता वा, 'लज्जा—तव—स्सी जिइंदिया' लज्जातप—श्री-जितेन्द्रिया—लज्जया=सयमविराधनाया हृदयसकोचरूपया तप श्रिया=तपस्तेजसा जितानि इन्द्रियाणि यैस्ते तथा, यद्यपि जितेन्द्रिया इति प्रागुक्त, तथाप्यत्र लज्जातप श्रीविशेषित वान्न पुनरुक्तिदोष । 'सोही' शोधय—शोधियोगात् शोधिरूपा—शुद्धा—अकलुषहृदया इत्यर्थ,

---

जीवादि पदार्थोंके यथावस्थित स्वरूपकथनको सत्य कहते हैं, उससे वे प्रधान थे। (सोयप्पहाणा) अन्त करणकी शुद्धिको शौच कहते है, उसमें वे प्रधान थे। (चारुवण्णा) वर्णशब्दका प्रयोग कान्ति, कीर्त्ति एव मतिमे होता है। इस अपेक्षासे ये सब गौरवर्ण विशिष्ट थे, अथवा उत्तमकीर्तिसपन्न थे, या उत्तमबुद्धि—आत्मकल्याणम आगेर अधिकाधिकरूपसे प्रेरणा करनेवाली बुद्धिसे युक्त थे। (लज्जा—तव—स्सी—जिइंदिया) लज्जा—सयमविराधनामें सकोच, एव तप श्री के प्रभावसे इन्होंने इन्द्रियोंको जीत लिया था। यद्यपि "जिइंदिया" इस पद—द्वारा उनमे जितेन्द्रियता प्रकट कर दी गइ है, फिर भी यहा पर जो पुन जितेन्द्रियता वर्णित हुइ है, वह लज्जा एव तपके प्रभाव से उनमें जितेन्द्रियता थी यह विशेषरूपसे कथित हुआ है, अत इस कथनम पुन

યથાવસ્થિત સ્વરૂપનુ કથન સત્ય કહેવાય, તેમા તેઓ પ્રધાન હતા (સોયપ્પહાણા) અત કરણની શુદ્ધિને શૌચ કહે છે, તેમા તેઓ પ્રધાન હતા (चारुवण्णा) વર્ણ શબ્દનો પ્રયોગ કાતિ, કીર્ત્તિ તેમજ મતિમા થાય છે આ અપેક્ષાએ તેઓ બધા ગૌરવર્ણ વિશિષ્ટ હતા, અથવા ઉત્તમ કીર્તિ સપન્ન હતા, અથવા ઉત્તમબુદ્ધિ—આત્મ કલ્યાણમા આગળ આગળ વધારેમા વધારે રૂપથી પ્રેરણા કરવાવાળી બુદ્ધિવાળા હતા (लज्जा—तवस्सी—जिइंदिया) લજ્જા=સયમવિરાધનામા સકોચ તેમ જ તપશ્રીના પ્રભાવથી તેઓએ ઇન્દ્રિઓને જીતી લીધી હતી જે કે 'जिइंदिया' એ પદથી તેમનામા જિતેન્દ્રિયપણુ પ્રકટ કરી દીધેલુ છે, છતા પણ અહી જે ફરીને જિતેન્દ્રિયતાનુ વર્ણન કરવામા આવ્યુ છે તે લજ્જા તેમજ તપના પ્રભાવથી તેમનામા જિતેન્દ્રિયપણુ હતુ તેનુ વિશેષરૂપથી કથન કર્યું છે માટે આ કથનમા પુન

अवहिल्लेसा अप्पडिलेस्सा सुसामण्णरया दंता इणमेव णिग्गंथं पावयण पुरओकाउ विहरंति ॥ सू० २५ ॥

यद्वा-सुहृद -प्राणिमात्रस्य मित्ररूपा, 'अणियाणा' अनिदाना -निदायते=छिद्यते मोक्ष-फलमनेन इति निदान-स्वर्गादिऋद्धिप्रार्थनम्, न विद्यते निदान येषा ते अनिदाना, 'अप्पो-सुया' अल्पौत्सुक्या -अल्पम्-अपगतम् औत्सुक्यम्-उत्सुकता येषा ते-अल्पौत्सुक्या-विषयौत्सुक्यरहिता, 'अवहिल्लेसा' अवहिर्लेश्या -सयमादबहिर्भूता लेश्या मनोवृत्तयो येषा ते इत्यर्थ । 'अप्पडिलेस्सा' अप्रतिलेश्या -अविद्यमाना प्रतिलेश्या -सदृशमनोवृत्तयो येषा ते-अप्रतिलेश्या प्रवर्धमानपरिणामसम्पन्ना, 'सुसामण्णरया' सुश्रामण्यरता -श्रम-णस्य भाव श्रामण्य, शोभन श्रामण्य सुश्रामण्य-सम्पूर्ण सकलसावद्यनिवृत्तिरूप सयम तस्मिन् रता =सलग्ना, 'दता' दान्ता -इन्द्रिय-नोइन्द्रियदमनपरायणा इति भाव । 'इणमेव' इदमेव 'णिग्गथ' नैर्ग्रन्थ्य-निर्ग्रन्थाना भावो नैर्ग्रन्थ्य-श्रमणधर्ममयम् 'पावयण' प्रव-चन-प्र=प्रकृष्टतया उच्यते जीवादिस्वरूप यस्मिन् तत्प्रवचन जैनागम तत् 'पुरओकाउ' पुरस्कृत्य=प्रमाणीकृत्य 'विहरति' विहरन्ति ॥ सू० २५ ॥

रुक्तिदोष नहीं आता है। (**सोही**) ये शोधि-अकलुषहृदयवाले थे, अथवा प्राणि-मात्रके मित्रस्वरूप थे। (**अणियाणा**) मोक्षरूप फल जिसके द्वारा काट दिया जाता है वह निदान है, इस निदानसे ये सर्वथा रहित थे। (**अप्पोसुया**) इनमें विषय-सम्बन्धी कोइ उत्सुकता नहीं थी। (**अवहिल्लेसा**) इनका मानसिक व्यापार सयमकी आराधनासे बाहिरका ओर थोडा भी नहीं जाता था। (**अप्पडिलेस्सा**) मनके साधा-रण प्रवृत्तिको प्रतिलेश्या कहते है, परन्तु वे अप्रतिलेश्या से-प्रवर्द्धमान मनके शुभ परिणामोंसे युक्त थे। (**सुसामण्णरया**) वे सुश्रामण्य में रत थे, अर्थात् सकल सावद्यकी

રુક્તિ દોષ આવતો નથી (**सोही**) તેઓ શોધિ-અકલુષિતહૃદયવાળા હતા અથવા પ્રાણિમાત્રના મિત્રસ્વરૂપ હતા (**अणियाणा**) મોક્ષરૂપ ફલ જેનાથી કપાઈ જાય છે તેને નિદાન કહે છે, તેવા નિદાનથી તેઓ સર્વથા રહિત હતા (**अप्पोसुया**) તેમનામા વિષયસબધી કોઇ ઉત્સુકતા નહોતી, (**अवहिल्लेसा**) તેમનો માનસિક વ્યાપાર સયમની આરાધનાથી બહારની તરફ જરાપણ જતો નહોતો (**अपडिलेस्सा**) મનની સાધારણ પ્રવૃત્તિને પ્રતિલેશ્યા કહે છે, પરતુ તેઓ અપ્રતિલેશ્યાથી=પ્રવર્દ્ધમાન મનના શુભ પરિણામોથી યુક્ત હતા (**सुसा मण्णरया**) તેઓ સુશ્રામણ્યમા રત (લાગી રહેલા) હતા, અર્થાત્ સઘળા સાવદ્યની નિવૃત્તિરૂપ સયમમા તેઓ સદા સલગ્ન રહેતા હતા, (**दता**) દાન્ત હતા-

मूलम्–तेसिं णं भगवंताणं आयावाया वि विदिता भवंति, परवाया वि विदिता भवंति, आयावाय जमइत्ता नलवणमिव-

टीका—'तेसि ण भगवताण' इत्यादि। तेषां खलु श्रीमद्वीरजिनेन्द्राणां भगवता=संयमविभूषितानाम् 'आयावाया वि' आत्मवादा अपि-स्वसिद्धान्तवादा अपि-आर्हतवादा अपीत्यर्थः, विदिता-विज्ञाता भवन्ति, 'परवाया वि विदिता भवंति' परवादा अपि विदिता भवन्ति-परेषां-शाक्यादीनां वादा-मतानि विदिता भवन्ति, स्वपर-

निवृत्तिरूप संयममें ये सदा संलग्न रहते थे। (दंता) दान्त थे, अर्थात् इन्द्रिय और नोइन्द्रिय-मन के दमन करनेवाले थे। (इणमेव णिग्गंथं पावयणं पुरओकाउं विहरंति) ये मुनिजन इसी निर्ग्रन्थ प्रवचनको आगे रखकर विचरते थे, अर्थात् इनकी सब प्रवृत्ति आगमानुकूल ही होती थी ॥ सू० २५ ॥

'तेसि ण भगवताण' इत्यादि—

(तेसि ण भगवताण) भगवान् महावीर के संयम से विभूषित उन शिष्यों के (आयावाया वि) आत्मवाद–स्वसिद्धान्तप्रतिपादित –आर्हतवाद भी (विदिता भवंति) विदित था, अर्थात् भगवान् महावीर के ये शिष्य स्वसिद्धान्त–प्रतिपादित तत्त्वों के पूर्ण ज्ञाता थे। (**परवाया वि विदिता भवंति**) तथा शाक्यादिकों का क्या सिद्धान्त है, यह भी इन्हें विदित था। मतलब कहने का यह है कि ये मुनिजन स्वपरसिद्धान्त के पूर्णवेत्ता थे। ऐसा कोई भी सिद्धान्त नहीं था जो इनकी

અર્થાત્ ઇન્દ્રિય અને નોઇન્દ્રિયનું દમન કરવાવાળા હતા, (इणमेव णिग्गंथं पावयणं पुरओ काउं विहरंति) તે મુનિજનો આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનને આગળ રાખીને વિચરતા હતા, અર્થાત્ તેમની સર્વે પ્રવૃત્તિ આગમને અનુકૂળ જ થતી હતી (સૂ ૨૫)

'तेसि ण भगवताण' इत्यादि

(तेसि ण भगवताण) સંયમથી વિભૂષિત ભગવાન મહાવીરના તે શિષ્યો (आयावायावि) આત્મવાદ–સ્વસિદ્ધાંત–પ્રતિપાદિત તત્ત્વ–આર્હતવાદ પણ (विदिता भवंति) જાણતા હતા, અર્થાત્ ભગવાન મહાવીરના તે શિષ્યો સ્વસિદ્ધાંતપ્રતિપાદિત તત્ત્વોના સંપૂર્ણ જ્ઞાતા હતા (परवायावि विदिता भवंति) તથા શાક્ય આદિકોનો શું સિદ્ધાંત છે તે પણ તેઓ જાણતા હતા કહેવાનો મતલબ એ છે કે તે મુનિજનો સ્વપર–સિદ્ધાંતના પૂર્ણ જ્ઞાતા હતા એવો કોઇ પણ સિદ્ધાંત નહોતો કે જે તેમની નજર બહાર હોય હજુ તેઓ કેવા

मत्तमातंगा अच्छिद्दपसिणवागरणा रयणकरडगसमाणा कुत्तिया-

सिद्धान्तप्रवीणतया न किञ्चिदप्यिन्ति तेषा भवतीति भाव । पुनस्ते कीदृशा ? इत्यनकै-र्विशेषणै कथयति-'आयावाय जमइत्ता' आगमादान् यमयित्वा-स्वसिद्धान्तान् पुन पुनरभ्यस्य-अतिपरिचितान् विधाय, 'नलवणमिव मत्तमातगा' नलवनमिव मत्त-मातङ्गा -क्रीडार्थं पुन पुन प्रवेशेन कमलवन यथा मदोन्मत्ता गजेन्द्रा अतिपरिचित कुर्व-न्ति तथैव ते पुन पुनरभ्यासेन निजसिद्धान्त परिचित कृतवन्तोऽनस्ते तत्तुल्या इत्यर्थ । 'अच्छिद्द-पसिण-वागरणा' अच्छिद्र-प्रश्न-व्याकरणा -अच्छिद्रा -निरन्तरा -धारा-वाहिकरूपा प्रश्ना, निरन्तराण्युत्तराणि येषु तादृशानि व्याकरणानि-विस्तारयुक्तव्याख्या-नानि येषा ते-अच्छिद्रप्रश्नव्याकरणा -पुन पुन प्रश्नोत्तरसमुचितव्याख्यानिपुणा, अत एव-' रयण-करडग-समाणा' रत्न-करण्डक-समाना -रत्नाना=मणिमाणिक्या-दीना करण्डको मञ्जूषा तस्य समानास्तत्तुल्या, करण्डको यथा बहुविधरत्नपूर्णो भवति

दृष्टि से बाहर हो। और भी ये कैसे थे ? सो इस बात को आगे के विशेषणों द्वारा सूत्रकार कहते हैं-(आयावाय जमइत्ता नलवणमिव मत्तमायगा) जिस प्रकार मदोन्मत्त गजराज सरोवर आदि में क्रीडा करने के लिये पुन पुन प्रवेश कर कमलवन से पूर्ण परिचित हो जाते है उसी प्रकार ये भी ज्ञानरूपी सरोवर में क्रीडा करने के लिये पुन २ प्रवेश कर स्वपर-सिद्धान्तरूपी कमलवन से पूर्ण परिचित थे। (अच्छिद्द-पसिण-वागरणा) जब ये प्रवचन करते थे तब उसमें श्रोताजन धारा-वाहिकरूप से प्रश्न किया करते थे, उनका उत्तर भी ये उसी ढग से देते थे। (रयण-करडक-समाणा) इसलिये ये ऐसे ज्ञात होते थे कि मानों रत्नकरण्डक है, जैसे रत्नों का करण्डक अनेक प्रकार के उत्तमोत्तम अमूल्य रत्नों से भरपूर होता

હતા તે વાત આગળના વિશેષણોદ્વારા સૂત્રકાર કહે છે-(आयावाय जमइत्ता नलवणमिव मत्तमायगा) જેવી રીતે મદોન્મત્ત ગજરાજ સરોવર આદિમા ક્રીડા કરવા માટે વારવાર પ્રવેશ કરીને કમલોના વનથી પૂર્ણ પરિચિત થઈ જાય છે, તેવીજ રીતે તેઓ પણ જ્ઞાનરૂપી સરોવરમા ક્રીડા કરવાના કારણે વારવાર પ્રવેશ કરીને સ્વપર-સિદ્ધાતરૂપી કમલવનથી પૂર્ણ પરિચિત હતા (अच्छिद्द-पसिण-वागरणा) જ્યારે તેઓ પ્રવચન કરતા હતા ત્યારે તેમા શ્રોતા જનો એકધારી રીતે પ્રશ્ન કર્યા કરતા હતા અને તેના ઉત્તર પણ તેઓ તેવીજ રીતે આપતા હતા (रयण करडग-समाणा) એથી તેઓ એવા લાગતા હતા કે જાણે રત્નનો કરડિઓ હોય જેમ રત્નોનો કરડિઓ અનેક પ્રકારના ઉચામા ઉચા

वणभूया परवाइपमद्दणा आयारधरा चोद्दसपुव्वी दुवालसंगिणो

तथैव तेऽपि मुनिवरा सम्यग्ज्ञानादिरत्नपूर्णा सन्ति । पुनस्ते कीदृशा ? इत्याह-'कुत्तिया-वणभूया' कुत्रिकाऽऽपणभूता =कुत्रा=स्वर्गमर्त्यपातालभूमीना त्रिक, कुत्रिक, तात्स्थ्यात् तद्व्यपदेश इति कृत्वा तत्र स्थित वस्त्वपि कुत्रिकमुच्यते,कुत्रिकस्य आपण कुत्रिकापण । देवाधिष्ठितत्वेन स्वर्गमर्त्यपातालत्रैलोक्यसभविवस्तुसम्पादकहट्ट इत्यर्थ, तद्भूता -समीहितार्थ-सम्पादनलब्धियुक्तत्वेन तत्तुल्या इति भाव । **'परवाइपमद्दणा'** परवादिप्रमर्दना -परवादिना शाक्यादीना मतनिराकरणेन विजेतार इत्यर्थ । **'आयारधरा'** आचारधरा -आचाराङ्गसूत्र-स्यधारका यावद्विपाकसूत्रधरा, **'चोद्दसपुव्वी'** चतुर्दशपूर्विण -चतुर्दश पूर्वाणि विद्यन्ते येषां ते चतुर्दशपूर्विण षड्गुणहानिवृद्धिरूपस्थानसंस्थिता परस्पर भवन्ति न्यूनाधिकयेन, तथाहि-य कश्चित् सकलाभिलाप्यवस्तुवेदितया चतुर्दशपूर्वी स उत्कृष्ट, ततोऽन्ये सूत्रार्थतदुभयरूपतार तम्याच्चतुर्दशपूर्वधरा । **'दुवालसंगिणो'** द्वादशाङ्गिन -द्वादशानि-अङ्गानि आचाराङ्गादीनि सन्ति

है उसी प्रकार ये साधुजन भी सम्यग्दर्शन एव सम्यग्ज्ञान आदि विविध गुणरूप रत्नों से भरपूर थे। (**कुत्तियावणभूया**) ये कुत्रिकापण तुल्य थे। जिस आपण (दूकान) में स्वर्ग मर्त्य, पाताल--तीनों लोक की वस्तुएँ रहती है, उसको **'कुत्रिका-पण'** कहते हैं। उस कुत्रिकापण से सभी अभिलषित वस्तुएँ मिलती है। उसी प्रकार ये अभिलषित तीनों लोक के पदार्थों के सम्पादन करने की लब्धियों से युक्त थे। अत एव कुत्रिकापण-तुल्य थे। (**परवाइपमद्दणा**) परवादियों के मत को निराकरण करने से ये उनके विजेता थे। (**आयारधरा**) आचाराग सूत्र से लेकर विपाकसूत्रतक के आगमों के ये धारक थे। (**चोद्दसपुव्वी**) चौदहपूर्वों के ये पाठी थे। इस प्रकार ये सब के सब (**दुवालसंगिणो**) द्वादशाग के वेत्ता थे। (**समत्त-**

દ્વિ મતી રત્નોથી ભરપૂર હોય છે તેમ એ સાધુજનો પણ સમ્યગ્દર્શન તેમજ સમ્યગ્જ્ઞાન આદિ વિવિધ ગુણરૂપ રત્નોથી ભરપૂર હતા, (**कुत्तियावणभूया**) - તેઓ કુત્રિકાપણ જેવા હતા જે આપણ (દૂકાન)મા સ્વર્ગ મર્ત્ય અને પાતાળ ત્રણે લોકોની વસ્તુઓ રહેતી હોય તેને 'કુત્રિકાપણ' કહે છે તે કુત્રિકાપણમા બધી ઇચ્છિત વસ્તુઓ મળે છે, તેવી રીતે તેઓ પણ ત્રણે લોકોના ઈચ્છિત પદાર્થો મેળવવાની લબ્ધિઓવાળા હતા એથી તેઓ (કુત્રિકાપણ જેવા હતા (**आयारधरा**) આચારાગસૂત્રથી લઈને વિપાકસૂત્ર સુધીના આગમોના તેઓ ધારક હતા (**चोद्दसपुव्वी**) ચૌદ પૂર્વોના તેઓ જાણનારા હતા એ પ્રકારે એ તમામે તમામ (**दुवालसंगिणो**) દ્વાદશાગના જ્ઞાતા હતા (**समत्तगणिपिडगधरा**) સમસ્ત

समत्तगणिपिडगधरा सव्वक्खरसण्णिवाइणो सव्वभासाणुगामिणो अजिणा जिणसंकासा जिणा इव अवितहं वागरमाणा संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति ॥ सू० २६ ॥

येषा ते द्वादशाङ्गिन -द्वादशाङ्गागमज्ञातार , द्वादशाऽङ्गज्ञातृत्वेऽपि समस्तश्रुतधरत्व न सिध्यती-त्यत आह-'समत्तगणिपिडगधरा' समस्तगणिपिटकधरा गणो-गच्छ ,गुणगणो वाऽस्याऽस्तीति गणी-आचार्य तस्य पिटक इव पिटक सर्वस्वमित्यर्थ , समस्तस्य गणिपिटकस्य धरा:=धारका अतएव-'सव्वक्खर-सण्णिवाइणो' सर्वाऽक्षरसन्निपातिन ,यद्यपि न क्षरति-स्वभावान्न कदाचित्प्र च्यवते इत्यक्षर पर तत्त्व केवलज्ञानादिरूपम् , तथाप्यत्र अक्षर शब्दो स्वरव्यञ्जनभेदेन भिन्ने वर्णस-मुदाये, ततश्च--अक्षरागा सन्निपाता सयोगा स्ववर्गपरवर्गे समीलनानि-अक्षरसन्निपाता , सर्वे च-तेऽक्षरसन्निपाता , ते सन्ति येषा ते सर्वाऽक्षरसन्निपातिन सर्वाक्षरज्ञानवन्त इतिभाव ।'सव्वभासा-णुगामिणो' सर्वभाषानुगामिन --सर्वाश्च ता भाषा:--भाषगानि, यद्वा भाष्यन्ते इति भाषा = व्यक्तवचनानि, आसा भाषाणा सस्कृतप्राकृताऽऽदय आर्याऽनार्यादयो बहवो भेदा भवन्ति, ता सर्वभाषा अनुगच्छति एव शील सर्वभाषानुगामिन , 'अजिणा' अजिना - असर्वज्ञत्वादिति भाव । जयन्ति कर्मरिपून् इति जिना =सर्वज्ञा , ये जिना न भवन्ति ते अजिना --असर्वज्ञा , तथापि--'जिनसकासा, जिनसङ्काशा --जिनसदृशा पृष्टनिर्वचनकारि-

गणिपिटग-धरा) समस्तगणिपिटक के धारक थे । **(सव्वक्खरसण्णिवाइणो)** यद्यपि केवलज्ञानात्मिरूप तत्त्व--अक्षर शब्द से गृहीत होना चाहिये था, परन्तु ऐसा अक्षर यहा गृहीत नहीं हुआ है, किंतु स्वर एव व्यजन के भेद से भिन्न वर्णसमुदाय का ही यहा अक्षर शब्द से ग्रहण किया गया है । सन्निपात शब्द का अर्थ सयोग है । ये मुनिजन, सर्व प्रकार के अक्षरों के सयोग से क्या अर्थ होता है, उसके ज्ञाता थे । **(सव्व-भासा-णुगामिणो)** आर्य एव अनार्य सब देश की भाषा के ये सब जान-कार थे । **(अजिणा)** ये सर्वज्ञ तो नहीं थे पर **(जिणसकासा)** सर्वज्ञ के जैसे थे ।

ગણિપિટકના તેઓ ધારક હતા (सव्वक्खरसण्णिवाइणो) એ કે કેવલજ્ઞાન આદિરૂપ તત્ત્વ-અક્ષર શબ્દથી લેવો જોઈતો હતો, પરંતુ એવો અક્ષર અહીં લેવાયો નથી, પણ સ્વર તેમજ વ્યંજનના ભેદથી જુદા વર્ણસમુદાયજ અહીં અક્ષર શબ્દથી લેવામા આવ્યો છે સન્નિપાત શબ્દનો અર્થ સંયોગ છે એ મુનિજનો સર્વ પ્રકારના અક્ષરોના સંયોગથી શું અર્થ થાય છે તેના જ્ઞાતા હતા (सव्व भासा-णुगामिणो) આર્ય તેમજ અનાર્ય બધા દેશની ભાષાના તેઓ બધા જાણકાર હતા (अजिणा) તેઓ સર્વજ્ઞ તો નહોતા, પણ (जिणसकासा)

मूलम्-तेण कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी बहवे अणगारा भगवंतो, इरियासमिया

त्वाद् अतिपमादिवचनत्वाच्चेति भाव । जिणा इव अवितह वागरमाणा' जिना इव अवितथं व्याकुर्वाणा –जिनवद् याथातथ्येन–यद्वस्तु यादृगेन तथा कथयन्त 'सजमेण' सयमेन सावद्ययोगविरमणलक्षणेन 'तवसा' तपसा 'अप्पाण भावेमाणा विहरति' आत्मान भावयन्तो विहरन्ति ॥ सू० २६॥

टीका–'तेण कालेणं' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तेवासिनो बहवोऽनगारा, 'भगवतो' भगवन्त –पयमशोभावन्त, 'इरियासमिया' ईयासमिता ईरण–गमनमीर्या, तस्या समिता =पम्यक्प्रवृत्ता, गमने

(जिणा इव अवितह वागरमाणा) जिन–सर्वज्ञ–प्रभु जिस प्रकार यथार्थ की प्ररूपणा करते है उसी प्रकार ये भी अवितथ–जो वस्तु जैसी थी उसी तरह से उसकी व्याख्या करने वाले थे। (सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणा विहरति) ये सब के सब साधुजन सावद्ययोगविरमणलक्षणरूप १७ प्रकार के सयम से एव अनशनादि १२ प्रकार के तप से आत्मा को भावित करते हुए प्रभु के साथ विचरते थ ॥सू० २६॥

'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि—

(तेण कालेण तेण समएण) उस काल और उस समय में (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान् महावीर के (अतेवासी) पास में रहनेवाले (बहवे अणगारा भगवतो) सभी अनगार भगवान (इरियासमिया) ईर्यासमिति से युक्त थे, अर्थात् अन्य जीवों की किसी भी प्रकार से विराधना न

સર્વજ્ઞ જેવા હતા (जिणा इव अवितह वागरमाणा) જિન–સર્વજ્ઞ–પ્રભુ જે પ્રકારે યથાર્થની પ્રરૂપણા કરે છે તેજ પ્રકારે તેઓ પણ અવિતથ–જે વસ્તુ જેવી હતી તેવીજ રીતથી તેની વ્યાખ્યા કરનારા હતા (सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणा विहरंति) તેઓ તમામ સાધુજનો સાવદ્યયોગ વિરમણ લક્ષણરૂપ ૧૭ પ્રકારના સયમથી તેમ જ અનશન આદિ ૧૨ પ્રકારના તપથી આત્માને ભાવિત કરતા કરતા પ્રભુની સાથે વિચરતા હતા (સૂ૦ ૨૬)

"तेण कालेण तेण समएण" ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાળ અને તે સમયમા (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરના (अतेवासी) પાસે રહેવાવાળા (बहवे अणगारा भगवतो) ઘણા અનગાર ભગવાન (इरियासमिया) ઇર્યાસમિતિ

भासासमिया एसणासमिया आयाण-भंड-मत्त-निक्खेवणा-समि-

दत्तावधाना इत्यर्थः, यथाऽन्यजीवस्य कथमपि विराधना न भवत् तथोपयोगपूर्वकगमनशीला इति भावः। 'भासासमिया' भाषासमिता – भाषासमितियुक्ता –भाषासमितिर्निरवद्यवचनप्रवृत्तिस्तया युक्ता इत्यर्थः। 'एसणासमिया' एषणासमिता –एषणायामुद्गमादिद्विचत्वारिंशद्दोषपरिहरणेन समिति –सम्यक्प्रवृत्तिरेषणासमितिस्तया युक्ता, विशुद्धाऽऽहारादिग्रहणान्वेषणोपयोगयुक्ता इत्यर्थः। 'आयाण-भंड-मत्त निक्खेवणा-समिया' आदान-भाण्ड-मात्र निक्षेपणासमिता –आदान=ग्रहण–अस्य भाण्डमात्रयोरित्यनेन सम्बन्ध –प्रयासत्तिन्यायात्, साहचर्याद्वा। देहलीदीपन्यायाद्वा भाण्डमात्रशब्दस्य आदाननिक्षेपाभ्यां सम्बन्धः, भाण्डमात्रयो –भाण्डस्य=पात्रस्य, मात्रस्य=वस्त्राद्युपकरणस्य चेत्यर्थः,

हो इस प्रकार उपयोगपूर्वक गमन करने के स्वभाववाले थे। (भासासमिया) निरवद्यवचनप्रवृत्ति से युक्त थे। (एसणासमिया) एषणा में उद्गमादिक ४२ दोषों का परिवर्जनपूर्वक प्रवृत्ति करना इसका नाम एषणासमिति है। इस समिति से युक्त एषणासमित है। ये साधुजन विशुद्ध आहारादिके ग्रहण में एवं अन्वेषणमें उपयोग-विशिष्ट थे। (आयाण-भंड-मत्त-निक्खेवणा-समिया) आदान शब्द का अर्थ ग्रहण है। इसका सम्बन्ध प्रयासत्तिन्याय से, अथवा साहचर्य से भाण्डमात्र के साथ है। अथवा–भाण्डमात्र शब्द का सम्बन्ध ' देहली-दीपक ' न्याय से आदान और निक्षेप इन दोनों के साथ होता है। ये साधुजन भाण्ड=पात्र एवं मात्र=वस्त्रादिक उपकरण के आदान–ग्रहण और निक्षेपण–रखना रूप समिति से युक्त थे।

વાળા હતા, અર્થાત્ જીવોની કોઈ પણ પ્રકારે વિરાધના ન થાય એવી રીતે ઉપયોગપૂર્વક ગમન કરવાના સ્વભાવવાળા હતા (भासासमिया) નિરવદ્ય વચન–પ્રવૃત્તિવાળા હતા (एसणासमिया) એષણામાં ઉદ્ગમ આદિક ૪૨ દોષોના પરિવર્જનપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવી તેનું નામ એષણાસમિતિ છે આ સમિતિથી યુક્ત જે છે તે એષણાસમિત છે તે સાધુજનો વિશુદ્ધ આહારાદિક લેવામાં તેમજ તેના અન્વેષણમાં ઉપયોગવિશિષ્ટ હતા, (आयाण भंड मत्त निक्खेवणा-समिया) આદાન શબ્દનો અર્થ ગ્રહણ છે, તેનો સંબંધ પ્રત્યાસત્તિન્યાયથી અથવા સાહચર્યથી ભાંડમાત્રની સાથે છે અથવા ભાંડમાત્ર શબ્દનો સંબંધ 'દેહલીદીપક' ન્યાયથી આદાન અને નિક્ષેપ એ બંનની સાથે થાય છે, તે મુનિઓ ભાંડપાત્રના અને વસ્ત્રાદિક ઉપકરણના આદાન=ગ્રહણ અને નિક્ષેપણ= મૂકવારૂપ સમિતિથી યુક્ત હતા, અર્થાત્ પાત્ર તેમજ વસ્ત્રાદિક ઉપકરણોના

या उच्चार-पासवण-खेल-जल्ल-सिंघाण-पारिट्ठावणिया-समिया मण-गुत्ता वयगुत्ता कायगुत्ता गुत्ता गुत्तिंदिया गुत्तबंभयारी अममा अकिं

तयोर्निक्षेपणे–अवस्थापन समिता –सुप्रतिलेखन–प्रमार्जनाद्युपयोगपूर्वकप्रवृत्तियुक्ता, **'उच्चार पासवण–खेल–जल्ल–सिंघाण–पारिट्ठावणिया–समिया'** उच्चार–प्रस्रवण–श्लेष्म–जल्ल शिङ्घाण–परिष्ठापनिका–समिता, तत्र उच्चार -पुरीषम्, प्रस्रवण-मूत्र, खेल -श्लेष्मा, उपलक्षण त्वान्निष्ठीवनस्यापि ग्रहणम्, जल्ल –स्वेदजमलम्, शिङ्घाण–नासिकामलम्, एतेषा परिष्ठापनिका–परिष्ठापना–परित्याग –सैव परिष्ठापनिका, स्वार्थे क, तस्या समिता, शुद्धस्थण्डिलाश्रयणात्सम्यगुपयुक्ता। **'मणगुत्ता'** मनोगुप्ता –(१) त्रिविधा मनोगुप्तयः–आर्तरौद्रध्यानानुबन्धि-कल्पनाजालनियोग प्रथमा (२) शास्त्रानुसारिणी परलोकसाधिका धर्मध्यानानुबन्धिनी माध्यस्थ्य परिणतिर्द्वितीया, (३) सकलमनोवृत्तिनिरोधेन योगनिरोधाऽवस्थाभाविनी=आत्मरमणरूपा

अर्थात् पात्र एव वस्त्रादिक उपकरणों के सुप्रतिलेखन प्रमार्जनादिक में ये सब उप योगपूर्वक प्रवृत्ति करने वाले थे। **(उच्चार–पासवण–खेल–जल्ल–सिंघाण–पारिट्ठा वणिया–समिया)** उच्चार–पुरीष, प्रस्रवण–मूत्र, खेल–श्लेष्मा, उपलक्षण से निष्ठीवन थूकना, जल्ल–स्वेदज मेल, शिंघाण–नासिका का मेल, इन सबके परिष्ठापन–रूप समिति से युक्त थे। **(मणगुत्ता वयगुत्ता कायगुत्ता)** गुप्ति तीन प्रकार की है–मनोगुप्ति, वचनगुप्ति और कायगुप्ति, इनमें मनोगुप्ति तीन प्रकारकी है-आर्त्त एव रौद्रध्यान का परित्याग करना प्रथम मनोगुप्ति है, शास्त्र के अनुसार, परलोक की साधक और धर्मध्यान के साथ अनुबन्ध रखने वाली माध्यस्थ्यपरिणतिरूप द्वितीय मनोगुप्ति है। सकल मनोवृत्ति के निरोध से योगों की निरोधावस्था मे होनवाली परिणति–आत्मा में रमणरूप परिणति

સુપ્રતિલેખન અને પ્રમાર્જન આદિકમા તે બધા ઉપયોગપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવાવાળા હતા (उच्चार पासवण-खेल-जल्ल सिंघाण पारिट्ठावणिया–समिया) ઉચ્ચાર=પુરીષ, પ્રસ્રવણ=મૂત્ર, ખેલ=શ્લેષ્મા, ઉપલક્ષણથી નિષ્ઠીવન–થૂકવુ, જલ્લ–પરસેવાનો મેલ, શિંઘાણ–નાકનો મેલ, આ બધાના પરિષ્ઠાપનરૂપ સમિતિથી યુકત હતા (मणगुत्ता वयगुत्ता कायगुत्ता) ગુપ્તિ ત્રણ પ્રકારની છે મનોગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ અને કાયગુપ્તિ, તેમા મનોગુપ્તિ ત્રણ પ્રકારની છે–આર્ત્ત તેમજ રૌદ્ર ધ્યાનનો પરિત્યાગ કરવો એ પ્રથમ મનોગુપ્તિ છે, શાસ્ત્રને અનુસરનારી પરલોકની સાધક અને ધર્મ ધ્યાનની સાથે અનુબંધ રાખનારી મા ધ્યસ્થ્યપરિણતિરૂપ બીજી મનોગુપ્તિ છે બધી મનો વૃત્તિ માત્રના નિરોધથી યોગોની નિરોધાવસ્થામા થનારી પરિણતિ–આત્મામા

तृतीया। उक्त च योगशास्त्रे—

विमुक्तकल्पनाजाल समत्वे सुप्रतिष्ठितम्।
आत्माराम मनस्तज्ज्ञैर्मनोगुप्तिरुदाहृता ॥इति॥

तया मनोगुप्त्या युक्ता—मनोगुप्ता। 'वयगुत्ता' वचोगुप्ता-वचनगुप्तियुक्ता, वचनगुप्तिश्चतुर्विधा, उक्त च—

सच्चा तहेव मोसा य सच्चामोसा तहेव य।
चउत्थी असच्चमोसा य, वयगुत्ती चउव्विहा॥ (उत्त० अ २४ गा २२)

छाया—सत्या तथैव मृषा च सत्यमृषा तथैव च।
चतुर्थ्यसत्यमृषा च वचोगुप्तिश्चतुर्विधा॥

वचोगुप्ति=वचनगुप्तिश्चतुर्विधा-सत्या, मृषा, सत्यमृषा असत्यमृषा चेति। जीव प्रति-'अय जीव' इति कथन सत्या, जीव प्रति 'अयमजीव' इति कथन मृषा, पूर्वमनिर्णीय वदति 'अयास्मिन्

तीसरी मनोगुप्ति है। योगशास्त्र में यही बात कही है—

विमुक्तकल्पनाजाल समत्वे सुप्रतिष्ठितम्॥
आत्माराम मनस्तज्ज्ञैर्मनोगुप्तिरुदाहृता॥

इस मनोगुप्ति से युक्त होने का नाम मनोगुप्त है। वचनगुप्ति से युक्त होना सो वचनगुप्त है। वचनगुप्ति ४ प्रकार की है—

"सच्चा तहेव मोसा य, सच्चामोसा तहेव य॥
चउत्थी असच्चमोसा य वयगुत्ती चउव्विहा॥ (उत्त० अ० २४ गा २२)

अर्थ इस गाथा का इस प्रकार है। सत्य, मृषा, सत्यमृषा और असत्यमृषा, इस प्रकार वचन ४ प्रकार के होत है, (१) जिस वस्तु का जैसा स्वरूप

રમણુરૂપ પરિણતિ એ ત્રીજી મનોગુપ્તિ છે યોગશાસ્ત્રમા એજ વાત કહી છે—

विमुक्तकल्पनाजाल, समत्वे सुप्रतिष्ठितम्।
आत्माराम मनस्तज्ज्ञै, — र्मनोगुप्तिरुदाहृता॥

આ મનોગુપ્તિથી યુક્ત હોવાનુ નામ મનોગુપ્ત છે વચનગુપ્તિથી યુક્ત વચનગુપ્ત છે વચનગુપ્તિ ૪ પ્રકારની છે

सच्चा तहेव मोसा य सच्चामोसा तहेव य।
चउत्थी असच्चमोसा य वयगुत्ती चउव्विहा॥ (उत्त० अ० २४गा० २२)

ગાથાનો અર્થ આ પ્રકારનો છે સત્ય ૧, મૃષા ૨, સત્યમૃષા ૩ અને અસત્યમૃષા ૪-એ પ્રકારે વચન ૪ પ્રકારના થાય છે

(૧) જે વસ્તુનુ જેવુ સ્વરૂપ હોય તે વસ્તુને તે જ સ્વરૂપથી પ્રકાશિત

या उच्चार-पासवण-खेल-जल्ल-सिंघाण-पारिट्ठावणिया-समिया मण गुत्ता वयगुत्ता कायगुत्ता गुत्ता गुत्तिंदिया गुत्तबंभयारी अममा अकिं

तयोर्निक्षेपणे—अवस्थापन समिता —सुप्रतिलेखन—प्रमार्जनाद्युपयोगपूर्वकप्रवृत्तियुक्ता, 'उच्चार पासवण—खेल—जल्ल—सिंघाण—पारिट्ठावणिया—समिया' उच्चार—प्रस्रवण—श्लेष्म—जल्ल शिङ्घाण—परिष्ठापनिका—समिता, तत्र उच्चार -पुरीषम्, प्रस्रवण-मूत्र, खेल -श्लेष्मा, उपलक्षणत्वान्निष्ठीवनस्यापि ग्रहणम्, जल्ल —स्वेदजमलम्, शिङ्घाण—नासिकामलम्, एतेषा परिष्ठापनिका—परिष्ठापना—परित्याग —सैव परिष्ठापनिका, स्वार्थे क, तस्या समिता, शुद्धस्थण्डिलाश्रयणात्सम्यगुपयुक्ता । **'मणगुत्ता'** मनोगुप्ता —(१) त्रिविधा मनोगुप्तयः—आर्तरौद्रध्यानानुबन्धि-कल्पनाजालवियोग प्रथमा (२) शास्त्रानुसारिणी परलोकसाधिका धर्मध्यानानुबन्धिनी माध्यस्थ्य परिणतिर्द्वितीया, (३) सकलमनोवृत्तिनिरोधेन योगनिरोधाऽवस्थाभाविनी=आत्मरमणरूपा

अर्थात् पात्र एव वस्त्रादिक उपकरणों के सुप्रतिलेखन प्रमार्जनादिक में ये सब उपयोगपूर्वक प्रवृत्ति करने वाले थे। (**उच्चार—पासवण—खेल—जल्ल—सिंघाण—पारिट्ठावणिया—समिया**) उच्चार—पुरीष, प्रस्रवण—मूत्र, खेल—श्लेष्मा, उपलक्षण से निष्ठीवन थूकना, जल्ल—स्वेदज मेल, शिंघाण—नासिका का मेल, इन सबके परिष्ठापन—रूप समिति से युक्त थे। (**मणगुत्ता वयगुत्ता कायगुत्ता**) गुप्ति तीन प्रकार की है—मनोगुप्ति, वचनगुप्ति और कायगुप्ति, इनमे मनोगुप्ति तीन प्रकारकी है आर्त्त एव रौद्रध्यान का परित्याग करना प्रथम मनोगुप्ति है, शास्त्र के अनुसार, परलोक की साधक और धर्मध्यान के साथ अनुबन्ध रखने वाली माध्यस्थ्यपरिणतिरूप द्वितीय मनोगुप्ति है। सकल मनोवृत्ति के निरोध से योगों की निरोधावस्था मे होनेवाली परिणति—आत्मा मे रमणरूप परिणति

સુપ્રતિલેખન અને પ્રમાર્જન આદિકમા તે બધા ઉપયોગપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવાવાળા હતા (उच्चार पासवण-खेल-जल्ल सिंघाण पारिट्ठावणिया—समिया) ઉચ્ચાર=પુરીષ, પ્રસ્રવણ=મૂત્ર, ખેલ=શ્લેષ્મા, ઉપલક્ષણથી નિષ્ઠીવન—થૂકવુ, જલ્લ—પરસેવાનો મેલ, શિંઘાણ—નાકનો મેલ, આ બધાના પરિષ્ઠાપનરૂપ સમિતિથી યુકત હતા (मणगुत्ता वयगुत्ता कायगुत्ता) ગુપ્તિ ત્રણ પ્રકારની છે મનોગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ અને કાયગુપ્તિ, તેમા મનોગુપ્તિ ત્રણ પ્રકારની છે—આર્ત્ત તેમજ રૌદ્ર ધ્યાનનો પરિત્યાગ કરવો એ પ્રથમ મનોગુપ્તિ છે, શાસ્ત્રને અનુસરનારી પરલોકની સાધક અને ધર્મધ્યાનની સાથે અનુબંધ રાખનારી માધ્યસ્થ્યપરિણતિરૂપ બીજી મનોગુપ્તિ છે બધી મનોવૃત્તિ માત્રના નિરોધથી યોગોની નિરોધાવસ્થામા થનારી પરિણતિ—આત્મામા

प्रतिलेखनाप्रमार्जनादिसमयोक्तक्रियाकलापपुर सर शयनासनादि विधेयम्, तत शयनासननिक्षेपादानादिपु स्वेच्छया चेष्टापरिहारेण नियता=शास्त्रनियमानुसारिणी या कायचेष्टा सा द्वितीयेति।

उक्त च—उपसर्गप्रसङ्गेऽपि कायोत्सर्गजुपो मुने ।

स्थिरीभाव शरीरस्य कायगुप्तिर्निगद्यते ॥१॥

शयनासननिक्षेपादानसक्रमणेपु च ।

स्थानेपु चेष्टानियम कायगुप्तिस्तु सा परा ॥२॥इति॥

तया युक्ता । 'गुत्ता' गुप्ता—अशुभयोगनिग्रहो गुप्तिस्तया युक्ता, 'गुत्तिंदिया' गुप्तेन्द्रिया—गुप्तानि—असयमस्थानेभ्य सुरक्षितानि—इन्द्रियाणि यैस्ते गुप्तेन्द्रिया, 'गुत्त-

---

અથવા ભૂમિ આદિની પ્રતિલેખના એવ પ્રમાર્જન કરતે સમય જો અપના ઇચ્છાનુસાર શારીરિક ચેષ્ટાઓં કા પરિત્યાગ કરના હૈ, એવ ગુરુ આદિ કી આજ્ઞાનુસાર શયન, આસન, નિક્ષેપણ એવ આદાનાદિક મ કાયચેષ્ટા કા નિયમન કરના હૈ વહ દૂસરા કાયગુપ્તિ હૈ। કહા ભી હૈ—उपसर्गप्रसगेऽपि, कायोत्सर्गजुपो मुनेः। स्थिरीभावः शरीरस्य, कायगुप्तिर्निगद्यते ॥१॥ शयनासननिक्षेपा,—दानसक्रमणेपु च। स्थानेपु चेष्टानियमः कायगुप्तिस्तु सा परा ॥२॥ શ્લોકોં કા અર્થ ઊપર લિખે ભાવકે અનુસાર હૈ। યે સાધુજન કાયગુપ્તિ કે આરાધક થે। અત એવ (**गुत्ता**) અશુભ યોગ કે નિગ્રહરૂપ ગુપ્તિ સે યે મુનિજન યુક્ત થે। (**गुत्तिंदिया**) અસયમસ્થાનોં સે ઇન્દ્રિયા કો સુરક્ષિત રખનેવાલે યે, ઇસલિયે ઇન્હે ગુપ્તેન્દ્રિય કહા ગયા હૈ। (**गुत्तबभयारी**) નૌ—

નિવૃત્તિરૂપ પહેલી કાયગુપ્તિ છે ગુરુને પૂછીને શારીરિક ક્રિયાઓની (શૌચાદિની) નિવૃત્તિના સમયે અથવા ભૂમિ આદિની પ્રતિલેખના તેમજ પ્રમાર્જના કરવાના સમયે જે પોતાની ઇચ્છાપ્રમાણે શારીરિક ચેષ્ટાઓનો પરિત્યાગ કરવાનો છે, તેમજ ગુરુ આદિની આજ્ઞા—અનુસાર શયન, આસન, નિક્ષેપણ, તેમજ આદાનાદિકમા કાયચેષ્ટાનુ નિયમન કરવાનુ હોય છે, તે બીજી કાયગુપ્તિ છે કહ્યુ પણ છે કે— उपसर्गप्रसङ्गेऽपि, कायोत्सर्गजुपो मुने ।

स्थिरीभाव शरीरस्य, कायगुप्तिर्निगद्यते ॥

शयनासननिक्षेपा,—दानसक्रमणेपु च ।

स्थानेपु चेष्टानियम कायगुप्तिस्तु सा परा ॥

શ્લોકોનો અર્થ ઉપર લખેલા ભાવ પ્રમાણે છે તે સાધુજનો કાયગુપ્તિના આરાધક હતા માટેજ (गुत्ता) અશુભયોગના નિગ્રહરૂપ ગુપ્તિથી તે મુનિજનો યુકત હતા (गुत्तिंदिया) અસયમના સ્થાનોથી ઇન્દ્રિયોને સુરક્ષિત રાખવાવાળા

नगरे शत बालका जाता' इति तत्कथा सत्यमृषा। 'न्यायायसम तपो नास्ति' इति कथन चतुर्थी असत्यमृषा, यद्वचो न सत्य नापि मृषा, सा चतुर्थीति, चतुर्विधवचनयोग-निवृत्तिर्वचोगुप्तिरिति भाव। 'कायगुत्ता' कायगुप्ता-गमनागमनप्रचलनादिक्रियाया गोपन-कायगुप्ति, कायगुप्तिर्द्विधा-चेष्टानिवृत्तिरूपा, यथागम चेष्टा-नियमरूपा च। तत्र परीषहोपसर्गादिसमेऽपि यत् कायोत्सर्गकरणादिना कायस्य निश्चलताकरणम्, सर्वयोगनिरोधा वस्थाया वा सर्वथा यत् कायचेष्टानिरोधन सा प्रथमा। गुरुमापृच्छ्य शरीरसत्कारकभूम्यादि-

है उस वस्तु को उसी स्वरूप से प्रकाशित करनेवाला वचन सत्यवचन है, जैसे-यह जीव है। (२) जीव को अजीव कहना मृषावचन है। (३) मिश्रितवचन सत्य मृषा वचन है, जैसे-आज इस नगर में सौ बालक जन्मे है। यह वचन मिश्ररूप इसलिये है कि इसमे सौ का निर्णय नहीं है। (४) जो वचन मृषा भी न हो और सत्य भी न हो ऐसे वचन का नाम असत्यमृषा है, जैसे-स्वाध्याय समान तप नहीं है"-ऐसा वचन न सत्य है और न असत्य ही है, अर्थात् व्यवहार वचन है। इस ४ प्रकार के वचनयोग का वचनगुप्ति में निरोध हो जाता है। गमन-आगमन आदि क्रिया का जिसमें निरोध है वह कायगुप्ति है। यह कायगुप्ति २ प्रकारकी है-चेष्टा निवृत्तिरूप १, यथा-आगम-चेष्टानियमनरूप २। परीषह एव उपसर्ग के आनेपर भी शरीर से ममत्व का परित्याग कर जो उसे निश्चल करना है, अथवा सर्वयोगों की निरोध-अवस्था म जो सर्वथा काय की चेष्टाओं का निरोध करना है यह चेष्टानिवृत्तिरूप पहली कायगुप्ति है। गुरु से पूछकर शारीरिक क्रियाओं की निवृत्ति के समय,

કરવાવાળુ વચન સત્યવચન છે જેમકે આ જીવ છે (૨) જીવને અજીવ કહેવુ એ મૃષાવચન છે (૩) મિશ્રવચન સત્યમૃષાવચન છે, જેમ કે આજે આ નગરમા સો બાળક જન્મ્યા છે આ વચન મિશ્રરૂપ એટલા માટે છે કે એમા સોનો નિર્ણય નથી (૪) જે વચન મૃષા પણ ન હોય અને સત્ય પણ ન હોય એવા વચનનુ નામ અસત્યમૃષા છે, જેમ "સ્વાધ્યાયના જેવુ તપ નથી" એવા વચન નથી તો સત્ય કે નથી અસત્ય, અર્થાત્ વ્યવહારવચન છે. આ ચાર પ્રકારના વચનયોગનો વચનગુપ્તિમા નિરોધ થઇ જાય છે ગમન-આગમન-આદિ ક્રિયાઓનો જેમા નિરોધ હોય તેને કાયગુપ્તિ કહે છે આ કાયગુપ્તિ બે પ્રકારની છે-૧ ચેષ્ટાનિવૃત્તિરૂપ, અને ૨ યથા-આગમ-ચેષ્ટાનિયમનરૂપ પરીષહ તેમજ ઉપસર્ગના આવવા છતા પણ શરીરથી મમત્વનો ત્યાગ કરીને જે તેને નિશ્ચલ કરવુ, અથવા સર્વ યોગોની નિરોધ-અવસ્થામા જે સર્વથા કાયની ચેષ્ટાઓનો નિરોધ કરવુ તે ચેષ્ટા

प्रतिलेखनाप्रमार्जनादिसमयोक्तक्रियाकलापपुर सर शयनासनादि विधेयम्, तत शयनासननिक्षेपादानादिपु स्वेच्छया चेष्टापरिहारेण नियता=शास्त्रनियमानुसारिणी या कायचेष्टा सा द्वितीयेति।

उक्त च—उपसर्गप्रसङ्गेऽपि कायोत्सर्गजुपो मुने ।
स्थिरीभाव शरीरस्य कायगुप्तिर्निगद्यते ॥१॥
शयनासननिक्षेपादानसक्रमणेपु च ।
स्थानेपु चेष्टानियम कायगुप्तिस्तु सा परा ॥२॥इति॥

तया युक्ता । 'गुत्ता' गुप्ता—अशुभयोगनिग्रहो गुप्तिस्तया युक्ता, 'गुत्तिंदिया' गुप्तेन्द्रिया—गुप्तानि—असयमस्थानेभ्य सुरक्षितानि—इन्द्रियाणि यैस्ते गुप्तेन्द्रिया, 'गुत्त-

---

અથવા ભૂમિ આદિની પ્રતિલેખના એવ પ્રમાર્જન કરતે સમય જો અપના ઇચ્છાનુસાર શારીરિક ચેષ્ટાઓં કા પરિત્યાગ કરના હે, એવ ગુરુ આદિ કી આજ્ઞાનુસાર શયન, આસન, નિક્ષેપણ એવ આદાનાદિક મ કાયચેષ્ટા કા નિયમન કરના હૈ વહ દૂસરા કાયગુપ્તિ હે। કહા ભી હૈ—उपसर्गप्रसगेऽपि, कायोत्सर्गजुपो मुनेः। स्थिरीभावः शरीरस्य, कायगुप्तिर्निगद्यते ॥१॥ शयनासननिक्षेपा,—दानसक्रमणेपु च। स्थानेपु चेष्टानियमः कायगुप्तिस्तु सा परा ॥२॥ શ્લોકોં કા અર્થ ઊપર લિખે ભાવકે અનુસાર હૈ। યે સાધુજન કાયગુપ્તિ કે આરાધક યે। અત એવ (गुत्ता) અશુભ યોગ કે નિગ્રહરૂપ ગુપ્તિ સે યે મુનિજન યુક્ત યે। (गुत्तिंदिया) અસયમસ્થાનોં સે ઇન્દ્રિયોં કો સુરક્ષિત રખનેવાલે થે, ઇસલિયે ઇન્હે ગુપ્તેન્દ્રિય કહા ગયા હૈ। (गुत्तबभयारी) નૌ—

નિવૃત્તિરૂપ પહેલી કાયગુપ્તિ છે ગુરુને પૂછીને શારીરિક ક્રિયાઓની (ગૌચાદિની) નિવૃત્તિના સમયે અથવા ભૂમિ આદિની પ્રતિલેખના તેમજ પ્રમાર્જના કરવાના સમયે જે પોતાની ઇચ્છાપ્રમાણે શારીરિક ચેષ્ટાઓનો પરિત્યાગ કરવાનો છે, તેમજ ગુરુ આદિની આજ્ઞા—અનુસાર શયન, આસન, નિક્ષેપણ, તેમજ આદાનાદિકમા કાયચેષ્ટાનુ નિયમન કરવાનુ હોય છે, તે બીજી કાયગુપ્તિ છે કહ્યુ પણ છે કે— उपसर्गप्रसङ्गेऽपि, कायोत्सर्गजुपो मुने ।
स्थिरीभाव शरीरस्य, कायगुप्तिर्निगद्यते ॥
शयनासननिक्षेपा,—दानसक्रमणेपु च ।
स्थानेपु चेष्टानियम कायगुप्तिस्तु सा परा ॥

શ્લોકોનો અર્થ ઉપર લખેલા ભાવ પ્રમાણે છે તે સાધુજનો કાયગુપ્તિના આરાધક હતા માટેજ (गुत्ता) અશુભયોગના નિગ્રહરૂપ ગુપ્તિથી તે મુનિજનો યુકત હતા (गुत्तिंदिया) અસયમના સ્થાનોથી ઇંદ્રિયોને સુરક્ષિત રાખવાવાળા

चणा अकोहा अमाणा अमाया अलोभा संता पसंता उवसता परिणिव्वुया अणासवा अग्गथा छिण्णगया छिण्णसोया निरुवलेवा,

बभयारी' गुप्तब्रह्मचारिण –गुप्त नवभिर्ब्रह्मचर्यगुप्तिभा रक्षित ब्रह्म–मैथुनविरमण चरति तच्छीला, 'अममा' अममा –ममत्वरहिता, 'अकिंचणा' अकिञ्चना –नास्ति किंचन येषा ते अकिञ्चना –धर्मोपकरणातिरिक्तवस्तुरहिता । 'अकोहा' अक्रोधा =क्रोधवर्जिना, 'अमाणा' अमाना =मानरहिता, 'अमाया' अमाया =मायावर्जिना, अलोभा' अलोभा =लोभरहिता, 'सता' शा ता =बहिर्वृत्या शान्तियुक्ता, 'पसता' प्रशा ता = अ तर्वृत्या शा तियुक्ता, अत एव 'उवसता' उपशा ता =शीतीभूता 'परिणिव्वुया' परिनिर्वृता = कर्मकृतविकाररहितत्वात् स्वस्थीभूता, अतएव 'अणासवा' अनास्रवा = आस्रवरहिता, 'अग्गथा' अग्र था =निर्ग्र था, 'छिण्णगया' छिन्नग्र था ग्र थाति बध्नाति आत्मान कर्मणेति ग्र थ, स द्विवि – द्रव्यभावभेदात्, द्रव्य हिरण्यादि,

वाटिका-सहित ब्रह्मचर्य के धारक थे, इसलिये गुप्तब्रह्मचारी थे। (अममा) ममत्व से रहित थे। (अकिंचणा) धर्मोपकरण से अतिरिक्त और इनके पास कुछ नहीं था। (अकोहा) क्रोधरहित थे। (अमाणा) मानरहित थे। (अमाया) मायारहित थे। (अलोभा) लोभरहित थे। (सता) बाहरसे शान्तियुक्त थे, (पसता) आभ्यन्तर से शान्तियुक्त थे, अत एव (उवसता) शातीभूत थे। (परिणिव्वुया) कर्मकृत विकार से रहित होने के कारण स्वस्थ थे, अत एव (अणासवा) आस्रव से रहित थे। (अग्गथा) निर्ग्रंथ थे। (छिण्णगथा) जो आत्मा को कर्मों से जकडे (बाँधे) उसका नाम ग्रंथ है। यह दो प्रकार का होता है। १ द्रव्यग्रंथ, दूसरा भावग्रंथ। हिरण्यादि द्रव्यग्रंथ है।

હતા, તેથી તેમને ગુપ્તેન્દ્રિય કહે છે (गुत्तबभयारी) નવવાટિકા (વાડ) સહિત બ્રહ્મચર્યનુ પાલન કરનાર હતા (अममा) ભમત્વથી રહિત હતા (अकिंचणा) ધર્મોપકરણથી અતિરિક્ત બીજુ તેમની પાસે કઈ નહોતુ (अकोहा) ક્રોધરહિત હતા (अमाणा) માનરહિત હતા (अमाया) માયારહિત હતા (अलोभा) લોભરહિત હતા (सता) બહારથી શાન્તિયુક્ત હતા (पसता) આભ્યન્તરથી શાન્તિયુક્ત હતા, અત એવ (उवसता) ઉપશાન્ત–શીતીભૂત અન્દર અને બહારથી શીતલ હતા (परिणिव्वुया) કર્મકૃત વિકારથી હોવાને કારણે સ્વસ્થ હતા, અત એવ (अणासवा) આસ્રવથી રહિત હતા (अग्गथा) નિર્ગ્રન્થ હતા (छिण्णगथा) જે આત્માને કર્મોથી જકડી રાખે (બાધે) તેનુ નામ ગ્રન્થ છે એ બે પ્રકારના થાય છે ૧ દ્રવ્યગ્રન્થ અને ૨ ભાવગ્રન્થ ;

कसपाईव मुक्कतोया, सखइव निरंगणा, जीवो विव अप्पडिहयगई

भावो मिथ्यात्वादि, स द्विविधो ग्रन्थिर्येषां ते तथा। '**छिण्णसोया**' छिन्नस्रोत-स्त्वात्-छिन्नसंसारप्रवाहा। '**निरुवलेवा**' निरुपलेपा-कर्मबन्धहेतुरुपलेपो रागादिस्तेन रहिता, निरुपलेपतामेव '**कसपाइव**' इत्यादि-'**सुद्धुयहुयासणो इव**' इत्यन्तैरुपमानोपमेयभावै प्रदर्शयति, तत्र-'**कसपाईव मुक्कतोया**' कांस्यपात्रमिव मुक्ततोया-मुक्त-त्यक्त तोयमिव संसारबन्धहेतुत्वात्स्नेहो यैस्ते तथा, यथा कांस्यपात्र्या पतितमपि जलं लिप्तं न भवति तथा संसारबन्धहेतुष्वेषु लिप्तो न भवतीति भावः, '**सख इव निरंगणा**' शङ्ख इव

मिथ्यात्वादि भावग्रन्थ है। इन दोनों प्रकार के ग्रन्थों से रहित होने के कारण ये '**छिन्नग्रन्थ**' कहे गये हैं। (**छिण्णसोया**) संसार का प्रवाहरूप स्रोत इनसे अलग हो चुका था। (**णिरुवलेवा**) कर्मबन्ध में कारणभूत रागादिक लेप से भी ये रहित थे, इसलिये निरुपलेप थे। इसी बात को आगे के '**कसपाईव**' से लेकर '**सुद्धुयहुयासणो इव**' यहाँ तक के उपमान पदों के द्वारा सूत्रकार प्रकट करते हैं। (**कसपाईव मुक्कतोया**) काँसे का भाजन जिस प्रकार पानी के संसर्ग से सर्वथा रहित होता है उसी प्रकार जल के तुल्य स्नेह को संसार का बंधन का हेतु होने से जिन्होंने सर्वथा छोड दिया, अथवा काँसे के भाजन में गिरा हुआ जल जैसे लिप्त नहीं होता उसी प्रकार संसारबंधनहेतु आस्रव जिनमें लिप्त नहीं होता, अतः वे काँसे के भाजन के समान निरुपलेप कहे गये हैं। (**सख इव निरंगणा**) शंख में

હિરણ્ય આદિ દ્રવ્યગ્રંથ છે મિથ્યાત્વ આદિ ભાવગ્રન્થ છે આ બન્ને પ્રકારના ગ્રન્થોથી રહિત હોવાના કારણે તેઓને છિન્નગ્રંથ કહેવામાં આવ્યા છે (छिण्णसोया) સંસારના પ્રવાહરૂપ સ્રોત તેમનાથી અલગ થઈ ચુક્યા હતા (णिरुवलेवा) કર્મબંધમાં કારણભૂત રાગાદિલેપથી પણ તેઓ રહિત હતા, તેથી નિરૂપલેપ હતા આજ વાતને આગળના 'कसपाईव' થી લઈને 'सुद्धुयहुयासणो इव' અહીં સુધીના ઉપમાનપદોથી સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે (कसपाईव मुक्कतोया) કાંસાનું વાસણ જેમ પાણીના સંસર્ગથી સર્વથા રહિત હોય છે તેજ રીતે જલના તુલ્ય સ્નેહ જે, સંસારના બંધનનો હેતુ છે તેને જેમણે સર્વથા છોડી દીધો, અથવા કાંસાના વાસણમાં પડેલા પાણી જેમ લિપ્ત થતા (ચોટતા) નથી, તેવીજ રીતે સંસારબંધનનો હેતુ આસ્રવ જેઓમાં લિપ્ત થતો નથી, તેથી તેઓને કાંસાના વાસણની પેઠે નિરૂપલેપ કહેવામાં આવ્યો છે (सख इव निरंगणा) શંખમાં જેમ કોઈ પણ રંગ હોતો નથી તેવીજ રીતે

जच्चकणगं पिव जायरूवा, आदरिसफलगा इव पागडभावा, कुम्मो

नीरङ्गणा –रङ्गण–रागाद्युपरञ्जना तस्मान्निर्गता, गते यथा क्वापि रञ्जनद्रव्य स्थितिं न लभते तथैतेष्वनगारेषु रागादयो न तिष्ठन्तीत्यर्थ । 'जीवो विव अप्पडिहयगई' जीव इव अप्रतिहतगतय –जीवो यथा शुभाशुभकर्मोदयादप्रतिहता सर्वत्र याति तथा अप्रतिहता गतिर्येषा ते तथा, देशनगरादिषु अप्रतिबन्धविहारित्वेन वादादिषु–कुतीर्थिकमतनिराकरणसामर्थ्योपपत्तेन च अस्खलितगतय, 'जच्चकणग पिव जायरूवा' जात्यकनकमिव जातरूपा –शोधितसुवर्णमिव निर्मला –रागादिरहिता इत्यर्थ । 'आदरिसफलगा इव पागडभावा' आदर्शफलका इव प्रकटभावा –प्रकटा =प्रकटिता, भावा –उत्पादव्ययध्रौव्यस्वभावका जीवाजीवादिपदार्था यस्ते तथा, आदर्शफलका

जैसे कोइ भी रग स्थिति नहीं पा सकता, उसी प्रकार रागादिक भी उन अनगारों में ठहर नहीं सकते थे। अत ये शरद के समान नीरङ्गण कह गये हैं। (जीवो विव अप्पडिहयगई) जीव जिस प्रकार शुभ और अशुभ कर्म के वश प्रेरित होकर अव्याहत गति से सर्वत्र चला जाता है उसी प्रकार इनका भी देश, नगर आदिमें अप्रतिहतगतिविहार होने से एव वाद–विवाद आदि म कुतीर्थिक मतों के निरा करण करने की सामर्थ्य से युक्त होने से ये भी जीव के समान अस्खलितगतिवाले थे। (जच्चकणग पिव जायरूवा) शोधितसुवर्ण के समान ये बिल्कुल निर्मल थे। (आदरिसफलगा इव पागडभावा) आदर्श अर्थात् काच जिस प्रकार प्रतिबिम्बित मुखादिक अवयवों को यथावस्थित प्रकट करता है उसी प्रकार ये भी अपने ज्ञान के द्वारा उत्पाद व्यय एवं ध्रौव्य–विशिष्ट जीवाजीवादिक पदार्थों को प्रकट करते थे। इनकी

રાગાદિક પણ તે અનગારોમા રહી શકતા નથી, તેથી તેઓ શરદની પેઠે નીરગણ કહેવાય છે (જીવોવિવ અપ્પડિહયગઇ) જીવ જેમ શુભ અને અશુભ કર્મવશ પ્રેરિત થઇને અવ્યાહત ગતિથી સર્વત્ર ચાલ્યો જાય, તેમ તેઓની પણ દેશ નગર આદિમા અપ્રતિહતગતિ–વિહાર હોવાથી તેમજ વાદવિવાદ આદિમા કુતીર્થિકમતોનુ નિરાકરણ કરવાનુ સામર્થ્ય હોવાથી તેઓ પણ જીવની પેઠે અસ્ખલિતગતિવાળા હતા (જચ્ચકણગ પિવ જાયરૂવા) શોધેલા સુવર્ણના જેવા તેઓ બિલકુલ નિર્મળ હતા (આદરિસફલગા ઇવ પાગડભાવા) આદર્શ અર્થાત્ અરીસો જેમ પ્રતિબિમ્બિત મુખ આદિક અવયવોને યથાવસ્થિત પ્રકટ કરે છે (દેખાડે છે) તેમ તેઓ પણ પોતાના જ્ઞાનદ્વારા ઉત્પાદ, વ્યય તેમ જ ધ્રૌવ્ય–વિશિષ્ટ જીવ–અજીવ–

इव गुत्तिदिया, पुक्खरपत्त व निरुवलेवा, गगणमिव निरालम्बणा,

यथा प्रतिबिम्बितान सुखाद्यनयवान् यथावस्थित प्रकटीकुर्वति, तथा यत्र्तदर्शनया जनाना चित्तदर्पणे जीवाजीवादिस्वरूपतया सुस्पष्ट प्रकाशते इत्यर्थ । 'कुम्मो इव गुत्तिदिया' कूर्म इव गुप्तेन्द्रिया—कूर्मो यथा भयहतौ सति सङ्कुचितसर्वेन्द्रियो भवति तथा संसार-भ्रमणभयाद गुप्तानि=विषयकषायेभ्य रक्षितानि इन्द्रियाणि येषा ते गुप्तेन्द्रिया । 'पुक्खरपत्त व निरुवलेवा' पुष्करपत्रमिव निरुपलेपा—यथा कमलपत्र निर्लिप्त सत् जलोपरि तिष्ठति तथा निरुपलेपा—पङ्कजकल्पस्वजनविषयसम्बन्धरहिता भवन्तीति भाव । 'गगणमिव निरालम्बणा' गगनमिव निरालम्बना—कुलग्रामनगराद्यालम्बनवर्जिता,

जीवाजीवादिविषयक देशना ऐसी होती थी कि जिससे मनुष्यों के चित्तरूपी दर्पण में उत्पादादि-स्वभाव वाले समस्त जीवादिक पदार्थ अच्छी तरह-स्पष्टरूप से प्रतिभासित होने लगते थ। (कुम्मो इव गुत्तिदिया) कच्छप जिस प्रकार भय के कारणों के उपस्थित होने पर समस्त इन्द्रियों को संगोपित कर लेता है उसी प्रकार ये मुनिजन भी संसारपरिभ्रमण के भयसे विषय-कषायों की ओर से अपनी इन्द्रियों को सुरक्षित किये हुए रहते थे। (पुक्खरपत्तव निरुवलेवा) जिस प्रकार कमलपत्र जल में निर्लिप्त होकर उस के ऊपर रहता है और कीचड से उत्पन्न होने पर भी जैसे वह उसके संग से रहित होता है उसी प्रकार ये साधुजन भी कीचड रूप जलतुल्य स्वजन, एवं विषयों के संग से बिलकुल रहित थे। (गगणमिव निरालम्बणा) आकाश की तरह ये कुल, ग्राम और नगर आदि के सहारे की अपेक्षा नहीं रखते थ। (अणिलो इव निरालया) पवन की तरह घर

આદિક પદાર્થોને પ્રકટ કરતા હતા તેમની જીવાજીવાદિ વિષયની દેશના એવી થતી હતી કે જેથી મનુષ્યોના ચિત્તરૂપી દર્પણમા ઉત્પાદ આદિ સ્વભાવવાળા સમસ્ત જીવાદિક પદાર્થ સારી રીતે સ્પષ્ટરૂપે પ્રતિભાસિત થતા હતા (कुम्मो इव गुत्तिन्दिया) કાચબો જેમ ભયના કારણો આવી પડતા સમસ્ત ઇન્દ્રિઓને સંગોપિત કરી લે છે તેમ એ મુનિજનો પણ સંસાર-પરિભ્રમણના ભયથી વિષયકષાયોની તરફથી પોતપોતાની ઈન્દ્રિઓને સુરક્ષિત રાખતા હતા (पुक्खरपत्त व निरुवलेवा) જેમ કમળપત્ર જલથી નિર્લિપ્ત થઈને તેની ઉપર રહે છે અને કીચડથી ઉત્પન્ન થાય છે તો પણ જેમ તે તેના સંબંધથી રહિત હોય છે તેવી જ રીતે સાધુજન પણ કીચડ તેમ જ જલતુલ્ય સ્વજન તેમ જ વિષયોના સંબંધથી બિલકુલ રહિત હતા (गगणमिव निरालम्बणा) આકાશની પેઠે તેઓ કુળ, ગામ અને નગર આદિના આશ્રયની

अणिलो इव निरालया, चंदो इव सोमलेस्सा, सूरो इव दित्ततेया, सागरो इव गभीरा, विहग इव सव्वओ विप्पमुक्का, मंदरो इव अप्पकंपा, सारयसलिलं व सुद्धहियया, खग्गिविसाण व एगजाया,

'अणिलो इव निरालया' अनिल इव निरालया—पवन इव गृहरहिता, 'चंदो इव सोमलेस्सा' चन्द्र इव सौम्यलेश्या—अनुपतापहेतुमन परिणामधारिण, 'सूरो इव दित्ततेया' सूर्य इव दीप्ततेजस—प्रकृत शरीरापेक्षया भावतो ज्ञानन च देदीप्यमाना। 'सागर इव गभीरा' सागर इव गम्भीरा—हर्षशोकादिकारणसम्योगेऽपि निर्विकारचित्ता। 'विहग इव सव्वओ विप्पमुक्का' विहग इव सर्वतो विप्रमुक्ता—परिवारपरि यागात् नियत-वासरहित त्वाचेति भाव। 'मंदरो इव अप्पकंपा' मन्दर इव अप्रकम्पा—मेरुवत् परिषहोपसर्गपवनैरचलिता। 'सारयसलिलं व सुद्धहियया' शारत्सलिलमिव शुद्ध-हृदया—यथा शरदृतौ जल निर्मल भवति तथा परमनिर्मलहृदया इति भाव। 'खग्गिविसाण

से रहित थे। (चंदो इव सोमलेस्सा) चन्द्र के समान इनकी लेश्या सौम्य थी। (सूरो इव दित्ततेया) सूर्य के समान ये दीप्त तेजवाले थे। शारीरिक कांति द्रव्यतेज, एवं ज्ञान यह भावतेज है। (सागर इव गंभीरा) सागर के तुल्य ये गंभीर प्रकृति के थे। हर्ष शोक आदि के कारणों के उपस्थित होने पर भी इनके चित्त में किसी भी तरह का विकार उत्पन्न नहीं होता था। (विहग इव सव्वओ विप्पमुक्का) पक्षी की तरह ये नियमित निवास से रहित थे। (मंदरो इव अप्पकंपा) मेरुपर्वत की तरह परीषह एवं उपसर्गरूप पवन से ये अचलित थे। (सारयसलिलं व सुद्धहियया) शरद ऋतु के जल समान उनका हृदय निर्मल था। (खग्गिविसाण व एगजाया)

અપેક્ષા રાખતા નહતા (अणिलो इव निरालया) પવનની પેઠે ઘરથી રહિત હતા (चंदो इव सोमलेस्सा) ચંદ્રની પેઠે તેમની લેશ્યા સૌમ્ય હતી (सूरो इव दित्ततेया) સૂર્યની પેઠે તેઓ દીપ્ત-તેજસ્વી હતા શારીરિક કાંતિ દ્રવ્યતેજ તેમ જ જ્ઞાન એ ભાવતેજ છે (सागर इव गंभीरा) સાગરના જેવા ગંભીર પ્રકૃતિના તેઓ હતા હર્ષ શોક આદિના કારણો આવી જતા પણ તેમના ચિત્તમાં કોઇ પણ જાતનો વિકાર ઉત્પન્ન થતો નહોતો (विहग इव सव्वओ विप्पमुक्का) પક્ષીની પેઠે તેઓ નિયમિત નિવાસથી રહિત હતા (मंदरो इव अप्पकंपा) મેરુ પર્વતની પેઠે પરીષહ તેમજ ઉપસર્ગરૂપ પવનથી તેઓ અચલિત હતા (सारयसलिलं व सुद्धहियया) શરદ ઋતુના જલની પેઠે તેમના હૃદય નિર્મળ હતા (खग्गिविसाण व एगजाया) ખડ્ગી (ગેંડા)ના શીંગડાની પેઠે,

भारंडपक्खीव अप्पमत्ता, कुंजरो इव सोंडीरा, वसभो इव जाय-

व एगजाया' गण्डिकापिण्डमिवैकजाता -सदृशा=आण्यजात्य -तस्य विपाक शुद्ध, तदेकमेव भवति, तद्वि एकजाता -एकाकृता-रागादिसहायरहिता, कुटुम्बान्तिमाहारयवर्जिना इत्यर्थ। 'भारंडपक्खीव अप्पमत्ता' भारण्डपक्षाविवाऽप्रमत्ता -भारण्डपक्षी=भारण्डश्चासौ पक्षी च भारण्ड-पक्षी, अयं किलाप्रतिचरणवान् द्वाभ्यां ग्रीवाभ्यां द्वाभ्यां मुखाभ्यां च युक्त, द्वयोर्जीवयोरेकमेवोदर भवति, तौ चायन्तमप्रमत्ततया निर्वाहं कुरुते। यदि कथञ्चिद्दैवात् तयोरेकोऽपि जीव प्रमाद कुरुते, तदा उभयोर्नाशो भवति, तस्मात् सर्वदा चकितचित्तौ प्रमादरहितौ तौ तिष्ठत। तद्वत्-प्रमत्ता -तप संयमादिधर्मरक्षण प्रमादरहिता इत्यर्थ। 'कुंजरो इव सोंडीरा' कुञ्जर इव शौण्डीरा -हस्तीव शूरा -कषायादिरिपुभञ्जनशीला। 'वसभो इव जायत्थामा' वृषभ इव जातस्थामान -जात स्थाम-बल येषा ते जातस्थामान -वृषभवज्जातपराक्रमा

(गैंडा) के सींग की तरह, ये रागादिकों की सहायता से रहित होने के कारण, एक-स्वरूप थे। (भारंडपक्खीव अप्पमत्ता) भारंड पक्षी की तरह ये अप्रमत्त थे। यह पक्षी दो जीववाला होता है। इसके तीन पैर होते है। ग्रीवा और मुख इसके दो होते है। उदर अर्थात् पेट एकही होता है। ये दोनों जीव अत्यंत अप्रमत्त होते है। यदि कदाचित एक जीव प्रमाद कर तो दोनों का नाश होवे। इसलिये अप्रमत्तचित्त होकर ये दोनों बहुत ही सावधानी से रहते हैं। उसी तरह ये मुनिजन भी तप एवं संयमादिक धर्म के रक्षण करने में प्रमादवर्जित थे। (कुंजरो इव सोंडीरा) कुंजर के समान ये कषायादिक के भंजन में शौण्डीर-शूरवीर थे। (वसभो इव जायत्थामा) वृषभ के

તેઓ રાગાદિકોની સહાયતાથી રહિત હોવાને કારણે, એકસ્વરૂપ હતા (ભારંડ પક્ષીવ અપ્પમત્તા) ભારંડ પક્ષીની પેઠે તેઓ અપ્રમત્ત હતા આ પક્ષી બે જીવવાળા હોય છે તેને ત્રણ પગ હોય છે ડોક અને મુખ તેને બે હોય છે ઉદર (પેટ) તેને એક જ હોય છે તે બન્ને જીવ બહુ અપ્રમત્ત હોય છે જો કદાચિત્ એક જીવ પ્રમાદ (ભૂલ) કરે છે તો બન્નેનો નાશ થાય છે તેથી અપ્રમત્તચિત્ત (ચતુર) થઇને તે બન્ને બહુ જ સાવધાનીથી રહે છે તેવી જ રીતે એ મુનિજનો પણ તપ તેમજ સંયમ આદિ ધર્મના રક્ષણ કરવામા પ્રમાદરહિત હતા (કુંજરો ઇવ સોંડીરા) કુંજર (હાથી)ની પેઠે તેઓ કષાય આદિકના ભંગ (નાશ) કરવામા શૌંડીર-શૂરવીર હતા (વસભો ઇવ જાયત્થામા) વૃષભની પેઠે તેઓ બલિષ્ઠ હતા (સીહો ઇવ દુદ્ધ-

तथामा, सीहो इव दुद्धरिसा, वसुधरा इव सव्वफासविसहा, सुहुयहुयासणो इव तेयसा जलंता ॥ सू० २७ ॥

इत्यर्थ । ' सीहो इव दुद्धरिसा ' सिंह इव दुर्धर्षा -सिंहवत्परापरिभवनीया दुर्धर्षा इत्यर्थ । ' वसुधरा इव सव्वफासविसहा ' वसुधरा इव सर्वस्पर्शसहा -पृथ्वी यथा सर्वं सत् असत् वा स्पर्शं सहते सर्वमर्हति चो यत तथैवैत साधवोऽपि अनुकूलप्रतिकूलपरीषहोपसर्ग सुसहा भवन्ति । ' सुहुयहुयासणो इव तेयसा जलंता ' सुहुतहुताशन इव तेजसा ज्वलन्त -सुहुत =सुष्ठु हुत -घृताद्याहुतिभिस्तर्पितो यो हुताशनो वह्नि -तद्वत्तेजसा-तप -सयमतेजसा ज्वलन्तो दीप्यमाना इति भाव ॥

अत्र उपमानसग्राहकम् इद गाथाद्वयम् —

' कसे १ मसे २ जाये ३, जच्चे कणगे य ४ आदरिसे ५ ।
कुम्मे ६ पुक्खरपत्ते ७, गयणे ८ अगिले ९ य चन्द १० सरे य ११॥
सागर १२ विहगे १३ मन्दर १४, सारयसलिल च १५ खग्गी य १६ ।
भारडे १७ गय १८ वसह १९, सीह २० वसुधरा २१ सुहुयहुए
२२॥ २॥ इति ॥ सू० २७ ॥

समान ये बलिष्ठ थे । (**सीहो इव दुद्धरिसा**) सिंह के समान ये दुर्धर्ष थे । सिंह जैसे मृगादिकों से अप्रधृष्य होता है, उसी प्रकार मृग जैसे परीषहादिकों से ये भी चलितचित्त नहीं होते थे । (**वसुधरा इव सव्वफासविसहा**) पृथिवी के समान सर्वस्पर्शसह थे । पृथिवी जिस तरह सहने योग्य अथवा नहीं सहन करने योग्य ऐसे भी स्पर्श को सहती है उसी प्रकार ये मुनिजन भी अनुकूल एव प्रतिकूल परीषहों के उपनिपात को अच्छी तरह सहन करते थे (**सुहुयहुयासणो इव तेयसा जलता**) सुहुत अग्नि की तरह ये तप और सयम के तेज से देदीप्यमान थ ॥सू २७ ॥

રિસા) સિહના જેવા તેઓ દુર્ધ ષ હતા સિહ જેમ મૃગ આદિકોથી અપ ધષ્ય હોય છે તેવી જ રીતે મૃગસમાન પરીષહ આદિકોથી તેઓ પણ ચલિત ચિત્ત થતા નહોતા (વસુધગ ઇવ સવ્વફાસવિસહા) પૃથિવીની પેઠે સર્વ સ્પર્શ સહન કરતા હતા પૃથિવી જેમ સહેવા યોગ્ય અથવા ન સહન કરવા યોગ્ય એવા પણ સ્પર્શને સહન કરે છે તેવી જ રીતે એ મુનિજનો પણ અનુકૂળ તેમ જ પ્રતિકૂળ પરીષહોના ઉપનિપાત ને સારી રીતે સહન કરતા હતા (સુહુયહુયાસણો ઇવ તેયસા જલતા) સુહુત અગ્નિની પેઠે તેઓ તપ અને સયમના તેજથી દેદીપ્યમાન હતા (સૂ૦ ૨૭)

मूलम्—नत्थि ण तेसि ण भगवंताण कत्थइ पडिबंधे भवइ। से य पडिबंधे चउव्विहे पण्णत्ते, तंजहा—दव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ। दव्वओ णं—सचित्ताचित्तमीसिएसु

टीका—' नत्थि ' इत्यादि। नास्ति अय पक्ष, यत् खलु ' तेसि ण भगवताण ' तेषा खल भगवताम्—श्रीमहावीरस्वामिन शिष्याणाम् ' कत्थइ ' क्वापि—कस्मिन नपि विषये ' पडिबधे भवइ ' प्रतिबन्ध —आसक्ति भवतीति, श्री महावीरस्वामिनोऽन्तेवासिना सयमप्रतिबन्धीभूत कोऽपि हेतु कुत्राऽपि न भवतीति भाव। ' से य पडिबधे चउव्विहे पण्णत्ते ' स च प्रतिबन्धश्चतुर्विध प्रज्ञप्त ' त जहा ' तद्यथा-भेदप्रकारार्थे यम्—द्रव्यत क्षेत्रत कालतो भावतश्च। तेषु ' दव्वओ ण ' द्रव्यत खलु ' सचित्ताचित्त-मीसिएसु दव्वेसु ' सचित्ताऽचित्त-मिश्रितेषु द्रव्येषु। तत्र—सचित्त=शिष्यादिकम्, अचित्त=वस्त्राद्रिकम्, मिश्रितम्=शिष्यसहितवस्त्राद्रिकम्, एतेषु द्रव्येषु, ' खेत्तओ ' क्षेत्रत —

' नत्थि णं ' इत्यादि।

(तेसि ण भगवताण) भगवान महावीर के समीप मे रहनेवाले उन स्थविर भगवन्तों का (कत्थइ) किसी भी विषय म (पडिबधे) प्रतिबंध (नत्थि) नहीं था। अर्थात् भगवान् वीर प्रभु के ये समस्त मुनिजन सयम के विघातक किसी भी विषय मे आसक्ति नहीं रखते थे। (से य पडिबधे चउव्विहे पण्णत्ते) वह प्रतिबध चार प्रकार का कहा गया है, (तजहा) वह इस प्रकार है—(दव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ) द्रव्य से, क्षेत्र से, काल से एव भाव से। (दव्वओ ण सचित्ता-चित्त-मीसिएसु दव्वेसु) द्रव्य से प्रतिबध ३ प्रकार का है—(१) सचित्त (२) अचित्त (३) सचित्ताचित्त।

' नत्थि ण ' ઇત્યાદિ

(तेसि ण भगवताण) ભગવાન મહાવીરના સમીપમા રહેવાવાળા તે સ્થવિર ભગવતોને (कत्थइ) કોઇપણ વિષયમા (पडिबधे) પ્રતિબધ (नत्थि) ન હોતો, અર્થાત્—ભગવાન્ વીરપ્રભુના તે સમસ્ત મુનિજનો સયમના વિઘાતક હોય એવા કોઈ પણ વિષયમા આસક્તિ રાખતા નહોતા (से य पडिबधे चउव्विहे पण्णत्ते) તે પ્રતિબધ ચાર પ્રકારના કહેલા છે (तजहा) તે આ પ્રકારે છે (दव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ) દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી તેમજ ભાવથી દવ્વેસુ) દ્રવ્યથી પ્રતિબધ ત્રણ પ્રકારનો ન, (૨) અચિત્ત, (૩) સચિત્તાચિત્ત, શિષ્ય આદિક સચિત્ત છે

तथामा, सीहो इव दुद्धरिसा, वसुधरा इव सव्वफासविसहा, सुहुयहुयासणो इव तेयसा जलंता ॥ सू० २७ ॥

इत्यर्थ । ' सीहो इव दुद्धरिसा ' सिंह इव दुर्धर्षा -सिंहपरीषहादिभिर्दुर्धर्षा इत्यर्थ । ' वसुधरा इव सव्वफासविसहा ' वसुधरा इव सर्वस्पर्शविषहा -पृथ्वी यथा सर्वं सुखमसुखं वा स्पर्शं सहते सर्वमहनि चोच्यते तथैते साधवोऽपि अनुकूलप्रतिकूलपरीषहोपसर्गं सुसहा भवन्ति । ' सुहुयहुयासणो इव तेयसा जलन्ता ' सुहुतहुताशन इव तेजसा ज्वलन्त -सुहुत =सुष्ठु हुत -घृताद्याहुतिभिस्तर्पितो यो हुताशनो वह्नि -तद्वत्तेजसा-तप -संयमतेजसा ज्वलन्तो दीप्यमाना इति भाव ॥

अत्र उपमानसंग्राहकम् इदं गाथाद्वयम् —

' कंसे १ संखे २ जीवे ३, जच्चे कणगे य ४ आइरिसे ५ ।
कुम्मे ६ पुक्खरपत्ते ७, गयणे ८ अगिले ९ य चंद १० सूरे य ११ ॥
सागर १२ विहगे १३ मंदर १४, सारयसलिल च १५ खग्गी य १६ ।
भारंडे १७ गय १८ वसहे १९, सीह २० वसुधरा २१ सुहुयहुए
२२॥ २॥ इति ॥ सू० २७ ॥

समान ये बलिष्ठ थे । (**सीहो इव दुद्धरिसा**) सिंह के समान ये दुर्धर्ष थे । सिंह जैसे मृगादिकों से अप्रधृष्य होता है, उसी प्रकार मृग जैसे परीषहादिकों से ये भी चलितचित्त नहीं होते थे । (**वसुधरा इव सव्वफासविसहा**) पृथिवी के समान सर्वस्पर्शसह थे । पृथिवी जिस तरह सहने योग्य अथवा नहीं सहन करने योग्य ऐसे भी स्पर्श को सहती है उसी प्रकार ये मुनिजन भी अनुकूल एवं प्रतिकूल परीषहों के उपनिपात को अच्छी तरह सहन करते थे (**सुहुयहुयासणो इव तेयसा जलंता**) सुहुत अग्नि की तरह ये तप और संयम के तेज से देदीप्यमान थे ॥सू० २७ ॥

રિસા) સિંહના જેવા તેઓ દુર્ધર્ષ હતા સિંહ જેમ મૃગ આદિકોથી અપ ધૃષ્ય હોય છે તેવી જ રીતે મૃગસમાન પરીષહ આદિકોથી તેઓ પણ ચલિત ચિત્ત થતા નહોતા (वसुधरा इव सव्वफासविसहा) પૃથિવીની પેઠે સર્વ સ્પર્શ સહન કરતા હતા પૃથિવી જેમ સહેવા યોગ્ય અથવા ન સહન કરવા યોગ્ય એવા પણ સ્પર્શને સહન કરે છે તેવી જ રીતે એ મુનિજનો પણ અનુકૂળ તેમ જ પ્રતિકૂળ પરીષહોના ઉપનિપાત ને સારી રીતે સહન કરતા હતા (सुहुयहुयासणो इव तेयसा जलंता) સુહુત અગ્નિની પેઠે તેઓ તપ અને સંયમના તેજથી દેદીપ્યમાન હતા (સૂ૦ ૨૭)

मूलम्—नत्थि ण तेसि ण भगवताण कत्थइ पडिबंधे भवइ। से य पडिबंधे चउव्विहे पण्णत्ते, तंजहा-दव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ। दव्वओ णं-सचित्ताचित्तमीसिएसु

टीका—'नत्थि' इत्यादि। नास्ति अय पक्ष, यत् खलु 'तेसि णं भगवताण' तेषा खलु भगवताम्-श्रीमहावीरस्वामिन शिष्याणाम् 'कत्थइ' क्वापि-कस्मिन्नपि विषये 'पडिबंधे भवइ' प्रतिबन्ध-आसक्ति भवतीति, श्री महावीरस्वामिनोऽन्तेवासिना सयमप्रतिबन्धीभूत कोऽपि हेतु कुत्राऽपि न भवतीति भाव। 'से य पडिबंधे चउव्विहे पण्णत्ते' स च प्रतिबन्धश्चतुर्विध प्रज्ञप्त 'तं जहा' तद्यथा-भेदप्रकारस्थे यम्-द्रव्यत क्षेत्रत कालतो भावतश्च। तेषु 'दव्वओ णं' द्रव्यत खलु 'सचित्ताचित्त-मीसिएसु दव्वेसु' सचित्ताऽचित्त-मिश्रितेषु द्रव्येषु। तत्र-सचित्त=शिष्यादिकम्, अचित्त=वस्त्रादिकम्, मिश्रितम्=शिष्यसहितवस्त्रादिकम्, एतेषु द्रव्येषु, 'खेत्तओ' क्षेत्रत-

'नत्थि ण' इत्यादि।

(तेसि ण भगवताण) भगवान महावीर के समीप में रहनेवाले उन स्थविर भगवतों का (कत्थइ) किसी भी विषय म (पडिबंधे) प्रतिबध (नत्थि) नहीं था। अर्थात् भगवान् वीर प्रभु के ये समस्त मुनिजन सयम के विघातक किसी भी विषय में आसक्ति नहीं रखते थे। (से य पडिबंधे चउव्विहे पण्णत्ते) वह प्रतिबध चार प्रकार का कहा गया है, (तंजहा) वह इस प्रकार है-(दव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ) द्रव्य से, क्षेत्र से, काल से एव भाव से। (दव्वओ ण सचित्ता-चित्त-मीसिएसु दव्वेसु) द्रव्य से प्रतिबध ३ प्रकार का है-(१) सचित्त (२) अचित्त (३) सचित्ताचित्त।

'नत्थि ण' इत्यादि

(तेसि ण भगवताण) ભગવાન મહાવીરના સમીપમા રહેવાવાળા તે સ્થવિર ભગવતોને (कत्थइ) કોઈપણ વિષયમા (पडिबंधे) પ્રતિબધ (नत्थि) ન હોતો, અર્થાત્-ભગવાન્ વીરપ્રભુના તે સમસ્ત મુનિજનો સયમના વિઘાતક હોય એવા કોઈ પણ વિષયમા આસક્તિ ગણતા નહોતા (से य पडिबंधे चउव्विहे पण्णत्ते) તે પ્રતિબધ ચાર પ્રકારના કહેલા છે (तंजहा) તે આ પ્રકારે છે (दव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ) દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી તેમજ ભાવથી (दव्वओ ण सचित्ता-चित्त-मीसिएसु दव्वेसु) દ્રવ્યથી પ્રતિબધ ત્રણ પ્રકારનો છે-(૧) સચિત્ત, (૨) અચિત્ત, (૩) સચિત્તાચિત્ત, શિષ્ય આદિક સચિત્ત છે

दव्वेसु । खेत्तओ–गामे वा णयरे वा रण्णे वा खेत्ते वा खले वा घरे वा अंगणे वा । कालओ–समए वा आवलियाए वा आणा-

'गामे वा' ग्रामे वा, 'णयरे वा' नगरे वा 'रण्णे वा' अरण्ये वा, 'खेत्ते वा' क्षेत्रे वा, खले=धान्यमर्दनसंशोधनस्थाने वा, 'घरे वा अंगणे वा' गृहे वाऽङ्गणे वा । 'कालओ समए वा आवलियाए वा' कालतः–समये सर्वतो जघन्ये काले, समयस्य विस्तृतोऽर्थ उपासकदशाङ्गस्यागारधर्मसञ्जीवनी वृत्तितोऽवसेय । 'आवलिकायाम्' असंख्यातसमय रूपायाम् 'आणापाणुए वा' आनप्राणे वा–

शिष्यादिक सचित्त है। वस्त्रादिक अजीव पदार्थ अचित्त है। शिष्यसहित वस्त्रादिक सचित्ताचित्त हैं। इनमें इन मुनिजनों को बिलकुल भी आसक्ति नहीं थी। (खेत्तओ गामे वा णयरे वा रण्णे वा खेत्ते वा खले वा घरे वा अंगणे वा) इसी तरह क्षेत्र की अपेक्षा–ग्राम में, नगर में, जंगल में, क्षेत्र में, खल–धान्यादिक के कूटने और फटकने के स्थान ऐसे खलिहान मे, घर में अथवा आंगन में प्रतिबद्ध नहीं था। (कालओ समए वा आवलियाए वा आणापाणुए वा थोवे वा लवे वा मुहुत्ते वा अहोरत्ते वा पक्खे वा मासे वा अयणे वा अण्णयरे वा दीहकालसंजोगे) कालकी अपेक्षा से समय–सब से छोटे काल मे, इस समय और कालका विस्तृत अर्थ 'उपासकदशांग' की 'अगारधर्मसंजीवनी' वृत्ति मे कहा है, वहा से जान लेना चाहिये। आवलिका में, असंख्यात समयकी एक आवलिका होती है, उच्छ्वासनिश्वासकालरूप आनप्राण में, स्तोकमे–सप्तप्राणप्रमाणवाले कालविशेषमे–सात उच्छ्वासमे, लवमें–सात-

વસ્ત્રાદિક અજીવ પદાર્થ અચિત્ત છે શિષ્યસહિત વસ્ત્રાદિક સચિત્તાચિત્ત છે તેમા એ મુનિજનોને બિલકુલ જ આસક્તિ નહોતી (खेत्तओ गामे वा णयरे वा रण्णे वा खेत्ते वा खले वा घरे वा अंगणे वा) તેવી જ રીતે ક્ષેત્રની અપેક્ષા–ગામમા, નગરમા, જંગલમા, ખેતરમા, ખલ–ધાન્ય વગેરેને કૂટવા ખાંડવાના સ્થાનભૂત એવા ખલિહાનમા, ઘરમા, આંગણામા પ્રતિબંધ નહોતો (कालओ समए वा आवलियाए वा आणापाणुए वा थोवे वा लवे वा मुहुत्ते वा अहोरत्ते वा पक्खे वा मासे वा अयणे वा अण्णयरे वा दीहकालसंजोगे) કાલની અપેક્ષાએ સમય–સૌથી થોડા કાળમા (આ સમય અને કાલનો વિસ્તૃત અર્થ ' ઉપાસકદશાંગની ' ' અગારધર્મસંજીવની ' વૃત્તિમા કહેલો છે ત્યાથી જાણી લેવો જોઇએ), આવલિકામા (અસંખ્યાત સમયની એક આવલિકા થાય છે), ઉચ્છવાસ–નિશ્વાસ–કાલરૂપ આનપ્રાણમા, સ્તોકમા–સપ્તપ્રાણના પ્રમાણ

पाणुए वा थोवे वा लवे वा मुहुत्ते वा अहोरत्ते वा पक्खे वा मासे वा अयणे वा अण्णयरे वा दीहकालसंजोगे। भावओ-कोहे वा माणे वा मायाए वा लोहे वा भए वा हासे वा। एव तेसि ण भवइ ॥ सू० २८ ॥

उच्छ्वासनि श्वासकाल इत्यर्थ, 'थोवे वा' स्तोके वा=सप्तप्राणमाने वा कालविशेषे, 'सत्त पाणाणि से थोवे' इत्युक्ते। 'लवे वा'-'सत्त थोवाणि से लवे' इति सप्तस्तोकमिते काल वा, 'मुहुत्ते वा' मुहूर्ते वा-लवाना सप्तसप्ततिप्रमाणे काले, 'अहोरत्ते वा' अहोरात्रे वा-रात्रिन्दिवसप्रमाणे काले वा, 'पक्खे वा' पक्षे-पञ्चदशदिवसप्रमाणके काले वा 'मासे वा' त्रिंशद्दिवसप्रमाणके काले वा, 'अयणे वा' अयने-उत्तरायणदक्षिणायनभेदाद्द्विविधे षण्मासप्रमिते काले वा, 'अण्णयरे वा दीहकालसजोगे' अन्यतरस्मिन् वा दीर्घकालसयोगे-उक्तप्रभेदाद् भिन्ने वा सवत्सरादिरूपे काले। 'भावओ' भावत-'कोहे वा' क्रोधे वा 'माणे वा'-माने वा, 'मायाए वा'-मायाया वा, 'लोहे वा' लोभे वा 'भए वा' भये वा, हासे वा। 'एव तेसिं ण भवइ' एव तेषा न भवति, एव-पूर्ववर्णितप्रकारेण तत्र तत्र प्रतिबन्ध-आसक्तिस्तेषा मुनीना न भवति ॥सू० २८॥

स्तोक अर्थात् ४९ उच्छ्वास-प्रमित कालमें, मुहूर्त्तमे-७७ लवोंसे प्रमित कालमें, अहोरात्रिम, पक्ष-१५ दिनके कालमे, मास-३० दिन-प्रमाण समयमे, अयनमें-उत्तरायण-दक्षिणायन रूप छ छ महिनोंमे, एव और भी सवत्सरादिरूप बृहत्समयमें प्रतिबध नहीं था। (भावओ) भावकी अपेक्षासे (कोहे वा माणे वा मायाए वा लोहे वा भए वा हासे वा एव तेसिं ण भवइ) क्रोधमे, मानमे, मायामें, लोभमें, भयमे, अथवा हास्यमे उन मुनिजनोंको किसीभी तरहका प्रतिबध नहीं था ॥ सू० २८ ॥

જેટલા કાળવિશેષમા-સાત ઉચ્છ્વાસમા, લવમા-સાત સ્તોક અર્થાત્ ૪૯ ઉચ્છ્વાસના પ્રમાણના કાળમા, મુહૂર્ત્તમા-૭૭ લવોથી પ્રમિત કાળમા, અહોરાત્રિમા, પક્ષ-૧૫ દિવસના કાળમા, માસ-૩૦ દિવસના સમયમા, અયનમા ઉત્તરાયણ-દક્ષિણાયનરૂપ છ છ મહિનામા, તેમજ બીજાપણ સવત્સર આદિરૂપ લાબા સમયમા પ્રતિબધ નહોતો (ભાવથી) ભાવની અપેક્ષાએ (कोहे वा माणे वा मायाए वा लोहे वा भए वा हासे वा एव तेसिं ण भवइ) ક્રોધમા, માનમા, માયામા, લોભમા, ભયમા અથવા હાસ્યમા તે મુનિઓને કોઇ પણ તરેહનો પ્રતિબધ નહોતો (સૂ ૨૮)

मूलम्—ते णं भगवंतो वासावासवज्जं अट्ठ गिम्हहेमतियाणि मासाणि गामे एगराइया णयरे पचराइया, वासीचदणसमाण-

'ते ण भगवतो' इत्यादि। ते=श्रीवर्धमानस्वामिन शिष्या खलु भगवतो 'वासावासवज्ज' वर्षावासवर्जम् 'अट्ठ गिम्हहेमतियाणि' अष्टौ ग्रैष्महैमन्तिकान 'मासाणि' मासान्, 'गामे एगराइया' ग्रामे एकरात्रिका—यस्मिन् दिवसेऽनगारा ग्राममागच्छन्ति स दिवस पुनर्यावन्नावर्तते तावत्पर्यन्त काल एकरात्रशब्देन गृह्यते, तेनैकसप्ताहनिवासिन इत्यर्थ। 'णयरे पचराइया'—नगरे पञ्चरात्रिका—यस्मिन् दिवसेऽनगारा नगरमागच्छन्ति स दिवस पञ्चवारमावर्तित पञ्चरात्रमुच्यते, तेनैकोनत्रिंशद्दिवसावधिन इत्यर्थ। स्थविरकल्पिना शेषकाले एकस्मिन् नगरे मासकल्पविहारित्वात्। 'वासी-चदण-समाण-कप्पा' वासी—चन्दन-समान—कल्पा, वासी—'वसुला' इति प्रसिद्ध काष्ठतक्षणशस्त्रविशेष, वासीव वासी अपकारी, ता चन्दनसमान—चन्दनवत् कल्पयन्ति=मन्यन्ते ये ते वासीचन्दनसमानकल्पा—अपकारिण-मप्युपकारकत्वेन मन्यमाना इत्यर्थ। तथा चोक्तम्—

'तेण भगवतो' इत्यादि,

(तेण भगवतो) वर्द्धमान स्वामी के वे सयमी शिष्यजन (वासावासवज्ज) वर्षाकाल—चौमासा छोडकर (अट्ठ गिम्हहेमतियाणि मासाणि) ग्रीष्मकाल एव शीत-कालके ८ महीनोंमे (गामे) छोटे गाममें (एगराइया) एकरात्रिपर्यन्त—एक सप्ताह तक और (णयरे) नगरमें (पचराइया) पाच रात्रितक—२९ दिवस—पर्यन्त ठहरते थे। (वासी-चदण-समाण कप्पा) ये अपने अपकारीजनको भी उपकारीरूपसे मानते थे। अथवा कोई चाहे इन्हे वसूलासे छीले, चाहे चदनसे चर्चे, दोनों पर समान दृष्टि रखते थे। कहा भी है

'तेण भगवतो' इत्यादि,

(तेण भगवतो) વર્દ્ધમાન સ્વામીના તે સયમી શિષ્યજનો (वासावास-वज्ज) વર્ષાકાલ—ચોમાસુ છોડીને (अट्ठ गिम्हहेमतियाणि मासाणि) ગ્રીષ્મકાલ તેમજ શીતકાલના આઠ મહિનામા (गामे) નાના ગામમા (एगराइया) એક રાત્રિ સુધી—એક અઠવાડીયા સુધી, અને (णयरे) નગરમા (पचराइया) પાચ રાત્રિ સુધી—૨૯ દિવસ સુધી રોકાતા હતા (वासीचदणसमाणकप्पा) તે પોતાના અપકારીજનોને પણ ઉપકારીરૂપ ગણતા હતા અથવા કોઈ ભલે તેમને વાસલાથી છોલે કે ભલે ચદનથી ચર્ચે બેઉપર સમાન દૃષ્ટિ રાખતા હતા કહ્યું પણ છે—

"यो मामपकरोत्येष, तत्त्वेनोपकरोत्यसौ ॥
शिरामोक्षाद्युपायेन, कुर्वाण इव नीरुजम् ॥" इति ॥

यद्वा-वास्या चन्दनसमान कल्प आचारो येषा ते वासीचन्दनसमानकल्पा,

यो मामपकरोत्येष तत्त्वेनोपकरोत्यसौ ।
शिरामोक्षाद्युपायेन, कुर्वाण इव नीरुजम् ॥ १ ॥

सज्जनोंका जब कोइ मनुष्य अपकार करता है, तब वे ऐसा समझते हैं कि यह जो मेरा अपकारी है सो तो वस्तुत उपकारी ही है। क्यों कि इसके अपकार से हमारी सहनशीलता आदि गुणोंकी परीक्षा होती है, शत्रु-मित्रमें, निन्दा-स्तुति-आदिमें समदृष्टिता बढती है। अत यह मेरा अपकारी नही, प्रत्युत उपकारी है। जैसे किसीकी गर्दनकी नस यदि चढ जाती है, उसको यथास्थानमें बैठानेके वैद्य उसका शिर पकड कर बायें-दायें घुमाता है, उस समय रोगीको पीडा होता है, परन्तु नसके अपने स्थान पर बैठ जाने पर पार्श्वकी पीडा शान्त हो जाता है, वह नीरोग हो जाता है, उसी प्रकार अपकारी भी अपकारके द्वारा सज्जनोंकी आत्माको, जो अनादिकालसे स्वस्थानच्युत हो ससारमे भ्रमण कर रही है, स्वस्थानमे स्थित करता है। इसलिये सज्जन अपन अपकारीको उपकारीही मानते हैं, उस पर आक्रोश कभी भी नही करते

यो मामपकरोत्येष तत्त्वेनोपकरोत्यसौ ।
शिरामोक्षाद्युपायेन कुर्वाण इव नीरुजम् ॥ २ ॥

સજ્જનોનો કોઈ મનુષ્ય જ્યારે અપકાર કરે છે ત્યારે તેઓ એમ સમજે છે કે આ જે અમારો અપકારી છે તે તો ખરીરીતે ઉપકારી જ છે કેમકે તેના અપકારથી અમારી સહનશીલતા આદિગુણોની પરીક્ષા થાય છે, શત્રુ-મિત્રમા, નિદા-સ્તુતિ આદિમા સમદૃષ્ટિપણુ વધે છે તેથી તે અમારો અપકારી નથી, પરતુ ઉપકારી છે જેમકે કોઇની ગરદનની નસ જો ચડી જાય છે તો તે બરાબર ઠેકાણે બેસાડી દેવાને માટે વૈદ્ય તેનુ માથુ પકડીને જમણુ-ડાબુ ફેરવે છે તે વખતે રોગીને પીડા થાય છે, પરતુ નસને પોતાને ઠેકાણે બેસી જવાથી તે રોગીની પીડા શાત થઇ જાય છે, અને તે નિરોગી થઇ જાય છે તેવીજ રીતે અપકારી પણ અપકારદ્વારા સજ્જનોના આત્માને-કે જે અનાદિકાલથી પોતાના સ્થાનથી ચ્યુત થઇ સ સારમા ભ્રમણ કરી રહેલો છે તેને-પોતાના સ્થાનમા સ્થિર કરે છે તેથી સજ્જન પોતાના અપકારીને ઉપકારીજ માને છે તેના પર ગુસ્સો કદી પણ કરતા નથી

कप्पा समलेट्ठुकंचणा समसुहदुक्खा इहलोग-परलोग-अप्पडिवद्धा संसारपारगामी कम्मणिग्घायणट्ठाए अब्भुट्ठिया विहरति ॥सू २९॥

तथाचोक्तम्—

" अपकारपरेऽपि परे, कुर्वन्त्युपकारमेव हि महान्त ।
सुरभीकरोति वासीं, मलयजमपि तक्षमाणमपि ॥ " इति ।

'समलेट्ठुकंचणा' समलेष्टुकाञ्चना=लेष्टु—मृत्तिकाखण्ड, काञ्चन—सुवर्ण, ते उभे मम तुल्ये येषा ते तथा, 'समसुहदुक्खा' समसुखदु खा, सुखे दु खे च समानपरिणामा

है, अथवा—वासी—अपकारमें चदनके समान है आचार जिनका ऐसे वे साधुजन थे। चदन वासी द्वारा—वसूला द्वारा—काटे जाने पर भी वसूलाके मुखको सुवासित करता है। कहा भी है—

अपकारपरेऽपि परे, कुर्वन्त्युपकारमेव हि महान्तः ।
सुरभीकरोति वासी मलयजमपि तक्षमाणमपि ॥ १ ॥

तथा दुष्ट—स्वभाववाले मनुष्य यद्यपि सज्जनोंका निरन्तर अपकार ही करते रहते हैं, तो भी वे सज्जन उन अपकारियों पर कभी भी क्रुद्ध नहीं होते हैं, उनका कभी भी अपकार नहा करते है। प्रत्युत वे अपकारियोंका भी उपकार ही करते है। जैसे चदनवृक्ष अपने अङ्गको काटनेवाले मनुष्यको, काटने के साधन कुठारके मुखको भी सुरभित ही करता है ॥१॥

(**समलेट्ठुकंचणा**) पाषाण और सुवर्ण इन दोनों को बराबर समझते थे। (**समसुह-**

અથવા વાસી—અપકારી પ્રતિ ચદનના સરખો આચાર છે જેમનો એવા તે સાધુજનો હતા ચદન વાસીદ્વારા—વાસલાથી કપાઇ જવા છતા પણ વાસલાના મુખને સુવાસિત કરે છે કહ્યુ પણ છે—

अपकारपरेऽपि परे, कुवन्त्युपकारमेव हि महान्त ।
सुरभीकरोति वासीं मलयजमपि तक्षमाणमपि ॥

તથા તે દુષ્ટ સ્વભાવવાળા મનુષ્ય જો કે સજ્જનોનો હમેશ અપકાર જ કર્યા કરે છે તો પણ તે સજ્જનો તે અપકારીઓ ઉપર કદી પણ ક્રોધ કરતા નથી, કદી પણ તેમનો અપકાર કરતા નથી, પરતુ તે અપકારીઓ ઉપર પણ ઉપકાર જ કરે છે જેમ ચદનવૃક્ષ પોતાના અગને કાપવાવાળા મનુષ્યને, અને કાપવાના સાધન કુહાડાના મુખને પણ સુગધિત કરે છે (૧) (સમલેટ્ઠુ કચણા) પાષાણ અને સુવર્ણ એ બન્નેને બરાબર સમજતા હતા (સમસુહ

मूलम्—तेसि णं भगवंताणं एएणं विहारेणं विहरमा-

इत्यर्थः । 'इहलोग-परलोग-अप्पडिबद्धा' इहलोकपरलोकाऽप्रतिबद्धा-लोकद्वयसुखास-क्तिरहिता, 'संसार-पार-गामी' संसार-पार-गामिन-भवसमुद्रस्य स्वपरात्मतारका, 'कम्मणिग्घायणट्ठाए अब्भुट्ठिया विहरंति' कर्मनिघातनार्थमभ्युत्थिता-सकलकर्मनिर्जरणार्थं कृतोद्यमा विहरन्ति ॥ सू० २९ ॥

टीका—'तेसि णं' इत्यादि । तेषां श्रीमहावीरस्वामिशिष्याणां 'भगवंताणं' भगवतां-तपः-यमयोगाराधनशीलानाम्, 'एएणं विहारेणं विहरमाणाणं' एतेन विहारेण विहरताम्-तत्र विहार=विचरण-मुनिचर्या, यद्वा विविधैरनेकप्रकारैस्पधिभारवहन-पादचलन-परीषहसहनादिरूपैः कायक्लेशैः कर्माणि हीयन्तेऽनेनेति विहारः, एतेन विहारेण-ग्रामनगरा-

दुक्खा) सुख एवं दुःखमें समान परिणाम वाले थे। सुखमें हर्ष एवं दुःखमें विषाद इस प्रकार विषमता लिये इनके परिणाम नहीं थे। (इहलोग परलोग-अप्पडिबद्धा) इस लोक-भवकी एवं परलोक संबंधी सुखोंकी आसक्ति इनके हृदयमें नहीं थी। (संसार-पारगामी) ये भवरूपी समुद्रको तिरनेवाले थे। (कम्मणिग्घायणट्ठाए अब्भुट्ठिया विहरंति) समस्त कर्मोंकी निर्जरा करनेके लिये ही संयमाराधनमें तत्पर होकर विचरते थे ॥ सू० २९ ॥

'तेसि णं भगवंताणं' इत्यादि,

(तेसि णं भगवंताणं) महावीर स्वामीके इन स्थविर भगवंतोंका जो (एएणं विहारेणं विहरमाणाणं) इस प्रकारके विहार करते थे। विहार शब्दका अर्थ मुनिचर्या

દુક્ખા) સુખ તેમજ દુઃખમાં સમાન પરિણામવાળા હતા સુખમાં હર્ષ તેમજ દુઃખમાં વિષાદ (શોક) એવી વિષમતા તેમનામાં નહોતી (इहलोग परलोग-अप्पडिबद्धा) આ લોક-સંબંધી તેમજ પરલોક-સંબંધી સુખોની આસક્તિ તેમના હૃદયમાં નહોતી (संसारपारगामी) તેઓ ભવરૂપી સમુદ્રને તરવાવાળા હતા (कम्मणिग्घायणट्ठाए अब्भुट्ठिया विहरंति) સમસ્ત કર્મોની નિર્જરા કરવા માટે જ સંયમ-આરાધનમાં તત્પર થઈને વિચરતા હતા (સૂ ૨૯)

'तेसि णं भगवंताणं' ઇત્યાદિ,

(तेसि णं भगवंताणं) એ મહાવીર સ્વામીના તે સ્થવિર ભગવંતો (एएणं विहारेणं विहरमाणाणं) આ પ્રકારે વિહાર કરતા હતા, વિહાર શબ્દનો

जहा-इत्तरिए य १ आवकहिए य २ । से किं तं इत्तरिए ? इत्तरिए अणेगविहे पण्णत्ते, त जहा-चउत्थभत्ते १ छट्ठभत्ते २ अट्ठमभत्ते

रिक च-एति-गच्छति तच्छीलम् इत्वर, तदेव-इत्वरिकम्-अल्पकालिकम, यथा श्रीमहावीरस्वामिनस्तीर्थे नमस्कारसहितप्रत्याख्यानकालमारभ्य षण्मासपर्यन्तम्, श्रीनाभेयतीर्थङ्करतीर्थे संवत्सरपर्यन्तम्-इति १ । 'आवकहिए य' यावत्कथिकञ्च-यावत्-यद्यवधिमनुष्योऽयमिति मुख्यव्यवहाररूपा कथा यावत्कथा, तत्र भवं यावत्कथिक-आजन्मपर्यन्तम अनशनमिति । अनयोरित्वरिकं पृच्छति-'से किं त इत्तरिए' अथ किं-तद् इत्वरिकम् ?, अत्रोत्तरमाह-'इत्तरिए अणेगविहे पण्णत्ते' इत्वरिकम् अनेकविध प्रज्ञप्तम्, 'त जहा'-तद्यथा-तानि यद्रूपाणि सन्ति तथा कथयति-'चउत्थभत्ते' चतुर्थभक्तम्-एकोपवासरूपम् १ । 'छट्ठभत्ते' षष्ठभक्तम्-निरन्तरदिनद्वयोपवासरूपम् २ । 'अट्ठमभत्ते' अष्टमभक्त-निरन्तरत्रिदिनत्रयोपवासरू-

स्वामी के तीर्थ मे इत्वरिक तप नमस्कारसहित=नौकारसी प्रत्याख्यान काल से लेकर छह मासपर्यन्त का कहा गया है । श्री आदिनाथ तीर्थंकर के शासनम इसकी मर्यादा नौकारसी से लेकर एकवर्ष पर्यन्त की थी । शेष २२ तीर्थंकरों के शासनमे अष्टमास पर्यन्त इसकी अवधि थी । (**से किं त इत्तरिए ?**) इत्वरिक तप क्या है ? उत्तर-(**इत्तरिए अणेगविहे पण्णत्ते**) यह इत्वरिक तप अनेक प्रकार का कहा गया है, (**त जहा**) वे प्रकार ये है-(**चउत्थभत्ते छट्ठभत्ते अट्ठमभत्ते दसमभत्ते बारसभत्ते चउद्दसभत्ते सोलसभत्ते अद्धमासियभत्ते मासियभत्ते दोमासियभत्ते तेमासियभत्ते चउमासियभत्ते पचमासियभत्ते छम्मासियभत्ते**) चतुर्थभक्त-एक उपवास, षष्ठभक्त-दो उपवास-निरन्तर-लगातार-दो दिन का उपवास, अष्टमभक्त-निरन्तर तीन दिन तक उपवास, दशमभक्त-चार-उपवास-लगातार

સ્વામીના તીર્થમા ઇત્વરિક તપ નમસ્કારસહિત-નૌકારસી પ્રત્યાખ્યાનકાલથી લઈને ૬ માસ સુધીનુ કહેલુ છે શ્રી આદિનાથ તીર્થંકરના સમયે તીર્થમા તેની મર્યાદા નૌકારસીથી લઈને એક વર્ષ સુધીની હતી બાકીના ૨૨ તીર્થંકરોના તીર્થમા ૮ માસ સુધીની તેની અવધિ હતી (**से किं त इत्तरिए?**) ઇત્વરિક તપ શુ છે ? ઉત્તર-(**इत्तरिए अणेगविहे पण्णत्ते**) આ ઇત્વરિક તપ અનેક પ્રકારનુ કહેલુ છે, (**तजहा**) તે આમ છે (**चउत्थभत्ते छट्ठभत्ते अट्ठम भत्ते दसमभत्ते बारसभत्ते चउद्दसभत्ते सोलसभत्ते अद्धमासियभत्ते मासियमभत्ते दोमासियभत्ते तेमासियमभत्ते चउमासियमभत्ते पचमासियभत्ते छम्मासियभत्ते**) ચતુર્થ-ભક્ત એક ઉપવાસ, ષષ્ઠભક્ત-બે ઉપવાસ-નિરન્તર-લગાતાર બે દિવસનો ઉપવાસ, અષ્ટમભક્ત-એક સાથે ત્રણદિવસનો ઉપવાસ-ત્રણ ઉપવાસ, દશમ

३ दसमभत्ते ४ वारसभत्ते ५ चउद्दसभत्ते ६ सोलसभत्ते ७ अद्ध-
मासियभत्ते ८ मासियभत्ते ९ दोमासियभत्ते १० तेमासियभत्ते ११
चउमासियभत्ते १२ पचमासियभत्ते १३ छम्मासियभत्ते १४,

षम् ३। 'दसमभत्ते' दशमभक्तम्-निरन्तरत्रिनचतुष्टयोपवासरूपम् ४। 'वारसभत्ते' द्वादश-
भक्तम्-निरन्तरत्रिनपञ्चकोपवासरूपम् ५। 'चउद्दसभत्ते' चतुर्दशभक्तम्-निरन्तरदिनषट्को-
पवासरूपम् ६। 'सोलसभत्ते' षोडशभक्तम्-निरन्तरत्रिनसप्तकोपवासरूपम् ७। 'अद्धमासिय
भत्ते' अर्द्धमासिकभक्तम् निरन्तरपञ्चदशदिनसोपवासरूपम् ८। 'मासियभत्ते' मासिकभक्तम्-
निरन्तरत्रिंशद्दिनमोपवासरूपम् ९। 'दोमासियभत्ते' द्वैमासिकभक्तम् 'तेमासियभत्ते' त्रैमा-
सिकभक्तम्। 'चउमासियभत्ते' चातुमासिकभक्तम्। 'पचमासियभत्ते' पाञ्चमासिकभक्तम्।
'छम्मासियभत्ते' षाण्मासिकभक्तम्। 'से त इत्तरिए' तदेतदित्वरिकम्। 'से किं त
'आवकहिए' अथ किन्तद् यावत्कथिकम्? 'आवकहिए' यावत्कथिकम्-यावत्-यदवधि

४ दिन का उपवास, द्वादशभक्त-पाँच उपवास-लगातार पाँच दिन तक उपवास, चतुर्दशभक्त-
७ उपवास-लगातार ६ दिनतक उपवास करना, षोडशभक्त-७ दिन उपवास-लगातार ७
दिनतक उपवास करना, **अर्द्धमासिकभक्त**-निरन्तर-लगातार १५ दिनतक उपवास करना,
मासिकभक्त-लगातार एक महिने भरके उपवास करना, **द्वैमासिकभक्त**-लगातार एकही साथ
दोमास के उपवास, त्रैमासिकभक्त-लगातार-एकही साथ ३ मास के उपवास, **चातुर्मा-
सिकभक्त**-लगातार-एकहीसाथ चार महिने का उपवास, **पाञ्चमासिकभक्त**-पाँच महिने के
लगातार उपवास, और षाण्मासिकभक्त-लगातार छह महिने के उपवास करना। यह सब
इत्वरिक नामका अनशन तप है। यावत्कथिक का मतलब है-जबतक "यह मनुष्य है" इस

ભક્ત-ચાર ઉપવાસ-એક સાથે ચાર દિવસનો ઉપવાસ, દ્વાદશભક્ત-પાચ ઉપ
વાસ-એકસાથે પાચ દિવસ સુધી ઉપવાસ, ચતુર્દશભક્ત-એક સાથે ૬ દિવસો
સુધી ઉપવાસ કરવો, ષોડશભક્ત-૭ દિવસ એક સાથે ઉપવાસ કરવો, અર્ધ
માસિકભક્ત નિરતર એક સાથે ૧૫ દિવસ સુધી ઉપવાસ કરવો, માસિકભક્ત-
એક સાથે એક મહિના સુધી ઉપવાસ કરવો, દ્વૈમાસિકભક્ત-એક સાથે બે
મહીના સુધીના ઉપવાસ, ત્રૈમાસિક ભક્ત-એક સાથે ત્રણ માસ સુધી ઉપવાસ,
ચાતુર્માસિક ભક્ત-એક સાથે ચાર મહિનાના ઉપવાસ, પાચમાસિકભક્ત=પાંચ
મહિના સુધી એકીસાથે ઉપવાસ, અને પાણ્માસિક ભક્ત-છ મહિના સુધી
એકીસાથે ઉપવાસ કરવો આ બધુ ઈત્વરિકનામનુ અનશન તપ છે યાવત્ક-

जहा-इत्तरिए य १ आवकहिए य २। से किं त इत्तरिए ? इत्तरिए अणेगविहे पण्णत्ते, त जहा-चउत्थभत्ते १ छट्ठभत्ते २ अट्ठमभत्ते

रिक च-एति-गच्छति तच्छीलम् इत्वर, तदेव-इत्वरिकम्-अल्पकालिकम्, यथा श्रीमद्वीरस्वामिनस्तीर्थे नमस्कारसहितप्रत्याख्यानकालादारभ्य षण्मासपर्यन्तम्, श्रीनाभेयतीर्थङ्करतीर्थे त्वसरपर्यन्तम्-इति १। 'आवकहिए य' यावत्कथिकञ्च-यावत्-यदवधिधर्मनुष्ठोऽयमिति मुख्यव्यवहाररूपा कथा यावत्कथा, तत्र भव यावत्कथिक-जीवनपर्यन्तम् अनशनमिति। अनयोरित्वरिकं पृच्छति-'**से किं त इत्तरिए**' अथ किं-तद् इत्वरिकम्?, अस्योत्तरमाह-'**इत्तरिए अणेगविहे पण्णत्ते**' इत्वरिकम् अनेकविध प्रज्ञप्तम्, '**त जहा**'-तद्यथा-तानि यद्रूपाणि सन्ति तथा कथयति-'**चउत्थभत्ते**' चतुर्थभक्तम्-एकोपवासरूपम् १। '**छट्ठभत्ते**' षष्ठभक्तम्-निरन्तरदिनद्वयोपवासरूपम् २। '**अट्ठमभत्ते**' अष्टमभक्त-निरन्तरदिनत्रयोपवासरू-

स्वामी के तीर्थ मे इत्वरिक तप नमस्कारसहित=नौकारसी प्रत्याख्यान काल से लेकर छह मासपर्यन्त का कहा गया है। श्री आदिनाथ तीर्थंकर के शासनमे इसकी मर्यादा नौकारसी से लेकर एकवर्ष पर्यन्त की थी। शेष २२ तीर्थंकरो के शासनमे अष्टमास पर्यन्त इसकी अवधि थी। (**से किं त इत्तरिए ?**) इत्वरिक तप क्या है? उत्तर-(**इत्तरिए अणेगविहे पण्णत्ते**) यह इत्वरिक तप अनेक प्रकार का कहा गया है, (त जहा) वे प्रकार ये है-(**चउत्थभत्ते छट्ठभत्ते अट्ठमभत्ते दसमभत्ते बारसभत्ते चउद्दसभत्ते सोलसभत्ते अद्धमासियभत्ते मासियभत्ते दोमासियभत्ते तेमासियभत्ते चउमासियभत्ते पचमासियभत्ते छम्मासियभत्ते**) चतुर्थभक्त-एक उपवास, षष्ठभक्त-दो उपवास-निरन्तर-लगातार-दो दिन का उपवास, अष्टमभक्त-निरन्तर तीन दिन तक उपवास, दशमभक्त-चार-उपवास-लगातार

સ્વામીના તીર્થમા ઇત્વરિક તપ નમસ્કારસહિત-નૌકારસી પ્રત્યાખ્યાનકાલથી લઈને છ માસ સુધીનુ કહેલુ છે શ્રી આદિનાથ તીર્થંકરના સમયે તીર્થમા તેની મર્યાદા નૌકારસીથી લઈને એક વર્ષ સુધીની હતી બાકીના ૨૨ તીર્થકરોના તીર્થમા ૮ માસ સુધીની તેની અવધિ હતી (**से किं त इत्तरिए?**) ઇત્વરિક તપ શુ છે ? ઉત્તર-(**इत्तरिए अणेगविहे पण्णत्ते**) આ ઇત્વરિક તપ અનેક પ્રકારનુ કહેલુ છે, (**तजहा**) તે આમ છે (**चउत्थभत्ते छट्ठभत्ते अट्ठमभत्ते दसमभत्ते बारसभत्ते चउद्दसभत्ते सोलसभत्ते अद्धमासियभत्ते मासियमभत्ते दोमासियभत्ते तेमासियमभत्ते चउमासियमभत्ते पचमासियभत्ते छम्मासियभत्ते**) ચતુર્થ-ભક્ત એક ઉપવાસ, ષષ્ઠભક્ત-બે ઉપવાસ-નિરન્તર-લગાતાર બે દિવસનો ઉપવાસ, અષ્ટમભક્ત-એક સાથે ત્રણદિવસનો ઉપવાસ-ત્રણ ઉપવાસ, દશમ

वगमणे? पाओवगमणे दुविहे पण्णत्ते, त जहा–वाघाइमे य १ निव्वाघाइमे य २ नियमा अप्पडिकम्मे। से तं पाओवगमणे। से किं त भत्तपच्चक्खाणे? भत्तपच्चक्खाणे दुविहे पण्णत्ते, त

पगमन द्विविध प्रज्ञप्तम्, 'त जहा' तद्यथा–'वाघाइमे य' व्याघातवच्च–व्याघात –व्याघ्र-सिंह–दावानलादि–सजातोपद्रव , तेन सहित व्याघातवत्। 'निव्वाघाइमे य' निर्व्याघातवच्च–सिंहव्याघ्रदावानलाद्युपद्रवरहित यत्प्रतिपद्यते तत् निर्व्याघातवत्, व्याघातविरहितमित्यर्थ ।एतद् द्विविध 'नियमा अप्पडिकम्मे' नियमादप्रतिकर्म=नियमत शरीरचलनादिक्रियारहित भवति। 'से त पाओवगमणे' तदेतत्पादपोपगमनम्। 'से किं त भत्तपच्चक्खाणे?' अथ किं तद् भक्तप्रत्याख्यानम्?,–'भत्तपच्चक्खाणे दुविहे पण्णत्ते' भक्तप्रत्याख्यान द्विविध प्रज्ञप्तम्, तत्र–भक्तप्रत्याख्यान–चतुर्विधस्याऽऽहारस्य, त्रिविधस्य पानकरहितस्य वाऽऽहारस्य वर्जनरूप द्विविध प्रज्ञप्तम्–द्विप्रकारक कथितम्। 'त जहा' तद्यथा–'वाघाइमे य'

प्रकार से–(वाघाइमे य १ निव्वाघाइमे य २ नियमा अप्पडिकम्मे) १ व्याघातवत्, २ निर्व्याघातवत्। जो व्याघ्र, सिंह एव दावानल आदि से उद्भूत उपद्रव से सहित होता है वह व्याघातवत् है। जिसम इस प्रकार के उपद्रव न हों वह निर्व्याघातवत् है। यह पादपोपगमन नियमत शारीरिक हलनचलन आदि क्रियाओं से रहित होता है। तथा इसमें औषधोपचार आदि नहीं किया जाता है। (से त पाओवगमणे) यह पादपोपगमन सथारा है। अब भक्तप्रत्याख्यान का वर्णन करते है–(से किं त भत्तपच्चक्खाणे) यह भक्तप्रत्याख्यान कितने प्रकार का होता है?, (भत्तपच्चक्खाणे दुविहे पण्णत्ते) यह भक्तप्रत्याख्यान दो प्रकार का है, (त जहा) वह इस प्रकार–(वाघाइमे य निव्वाघाइमे य

છે–(त जहा) તે આ પ્રકારે–(वाघाइमे य १ निव्वाघाइमे २ य नियमा अप्पडिकम्मे) ૧ વ્યાઘાતવત્ અને બીજો નિર્વ્યાઘાતવત્ જે વાઘ (भाव४) તેમજ દાવાનલથી થતા ઉપદ્રવવાળા હોય છે તે વ્યાઘાતવત્ છે જેમા એ પ્રકારના ઉપદ્રવ ન હોય તે નિર્વ્યાઘાતવત્ છે આ પાદપોપગમન નિયમ પ્રમાણે શારીરિક હલનચલન આદિ ક્રિયાઓથી રહિત હોય છે, તથા એમા ઔષધોપચાર આદિ નથી કરતા (से त पाओवगमणे) એ પાદપોપગમન સથારો આ પ્રમાણે થાય છે હવે ભક્તપ્રત્યાખ્યાનનુ વર્ણન કરે છે–(से किं त भत्तपच्चक्खाणे?) આ ભક્તપ્રત્યાખ્યાન કેટલા પ્રકારના થાય છે? (भत्तपच्चक्खाणे दुविहे पण्णत्ते) એ બે પ્રકારના છે–(त जहा) તે આ પ્રકારે–(वाघाइमे य निव्वाघाइमे य नियमा

से त इत्तरिए। से किं त आवकहिए ? आवकहिए दुविहे पण्णत्ते, त जहा—पाओवगमणे य १ भत्तपच्चक्खाणे य २। से किं तं पाओ-

कथा—'मनुष्योऽयम्' एतद्रूपा सा यावत्कथा, तत्र भव यावत्कथिकम्—यावज्जीवनमित्यर्थः, तद् '**दुविहे पण्णत्ते**' द्विविध प्रज्ञप्तम्। '**त जहा**' तद्यथा—'**पाओवगमणे य भत्तपच्चक्खाणे य**' पादपोपगमन च भक्तप्रत्याख्यान च, तत्र—पादपस्येव वृक्षस्येवोपगमनम्—अस्पन्दतया—निश्चलतयाऽवस्थान पादपोपगमनम्—चतुर्विधाऽऽहारपरित्यागेन शरीरप्रतिक्रियावर्जनेन च वृक्षवन्निश्चलावस्थानमित्यर्थः। '**से किं त पाओवगमणे**'—अथ किं तत्पादपोपगमनम्?—पादपोपगमन कीदृशम्? अत्राह—'**पाओवगमणे दुविहे पण्णत्ते**' पादपो-

प्रकार का उसके—तप करने वाले के—साथ व्यवहार चलता रहे तबतक जो व्रत किया जाय वह यावत्कथिक है—जीवनपर्यन्त आराधित अनशन व्रत यावत्कथिक है। (**से किं त आवकहिए ?**) यावत्कथिक तप कितने प्रकार का है? उत्तर—(**आवकहिए दुविहे पण्णत्ते**) यह तप दो प्रकार का है—(**त जहा**) वह इस प्रकारसे (**पाओवगमणे य भत्तपच्चक्खाणे य**) पादपोपगमन और दूसरा भक्तप्रत्याख्यान। जिसम कट वृक्ष की तरह निश्चल हो कर स्थिति रहे वह पादपोपगमन है—चारो प्रकार के आहार के परित्याग से एव शरार की शुश्रूषा आदि क्रियाओं के परित्याग से कटे वृक्ष की तरह निश्चल हो जाना इसका नाम पादपोपगमन है। (**से किं त पाओवगमणे ?**) पादपोपगमन कितने प्रकार का है?, (**पाओवगमणे दुविहे पण्णत्ते**)यह पादपोपगमन स्थारा दो प्रकार का हे, (**त जहा**) वह इस

થિની મતલબ છે, જ્યા સુધી " આ મનુષ્ય છે " એ પ્રકારનો તેના—તપ કરનારના સાથે વ્યવહાર ચાલતો રહે ત્યા સુધી જે વ્રત કરવામા આવે તે યાવત્કથિક છે—જીવનપર્યંત આરાધિત અનશન વ્રત યાવત્કથિક છે (સે કિં ત આવકહિએ) યાવત્કથિક વ્રત કેટલા પ્રકારના છે ? ઉત્તર (આવકહિએ દુવિહે પણ્ણત્તે) આ તપ બે પ્રકારનુ છે (ત જહા) તે આ પ્રકારે છે (પાઓવગમણે ય ભત્તપચ્ચક્ખાણે ય) (૧) પાદપોપગમન અને બીજુ ભક્તપ્રત્યા ખ્યાન જેમા કાપેલા વૃક્ષની પેઠે નિશ્ચલ જેવી સ્થિતિ રહે તે પાદપોપગમન છે—ચારેય પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરીને તેમજ શરીરની સેવા—શુશ્રૂષા આદિ ક્રિયાઓના ત્યાગ કરીને કાપેલા વૃક્ષની પેઠે નિશ્ચલ થઈ જવુ તેનુ નામ પાદપોપગમન છે (સે કિં ત પાઓવગમણે?) પાદપોપગમન કેટલા પ્રકારના છે ? (પાઓવગમણે દુવિહે પણ્ણત્તે) આ પાદપોપગમન સ્થારા બે પ્રકારના

यरिया य २। से किं तं दव्वोमोयरिया ? दव्वोमोयरिया दुविहा पण्णत्ता, तं जहा—उवगरणदव्वोमोरिया य १ भत्तपाणदव्वोमोयरिया य २। से किं त उवगरणदव्वोमोयरिया ? उवगरणदव्वोमोयरिया तिविहा पण्णत्ता, तं जहा—एगे वत्थे १ एगे पाए २ चिय-

रा कथिता 'त जहा' तद्यथा—'दव्वोमोयरिया य' द्रव्यावमोदरिका च। 'भावोमोयरिया य' भावाऽवमोदरिका च। 'से किं त दव्वोमोयरिया ?' अथ का सा द्रव्याऽवमोदरिका ?, 'दव्वोमोयरिया दुविहा पण्णत्ता' द्रव्यावमोदरिका द्विविधा प्रज्ञप्ता, 'त जहा'—तद्यथा 'उवगरणदव्वोमोयरिया य' उपकरणद्रव्यावमोदरिका च १। 'भत्तपाणदव्वोमोयरिया य' भक्तपानद्रव्यावमोदरिका च २। 'से किं त उवगरणदव्वोमोयरिया' अथ का सा उपकरणद्रव्यावमोदरिका ? 'उवगरणदव्वोमोयरिया तिविहा पण्णत्ता' उपकरणद्रव्यावमोदरिका त्रिविधा प्रज्ञप्ता, 'त जहा' तद्यथा—१ 'एगे वत्थे' एक वस्त्रम्—एकचोलपट्टरूप वस्त्र न द्वितीयम्, २—'एगे पाए' एक पात्रम्, ३—'चियत्तोवगरणसाइ-

दो प्रकारका है, [त जहा] वे दो प्रकार ये है—[दव्वोमोयरिया य भावोमोयरिया य] एक द्रव्यावमोदरिका और दूसरी भावावमोदरिका। [से किं त दव्वोमोयरिया] प्रश्न—वह द्रव्यावमोदरिका क्या है—कितने भेदवाली है? उत्तर—[दव्वोमोयरिया दुविहा पण्णत्ता] द्रव्यावमोदरिका दो भेदवाली है, [त जहा] वे दो प्रकार इस तरह है—[उवगरणदव्वोमोयरिया य भत्तपाणदव्वोमोयरिया य] १ उपकरणद्रव्यावमोदरिका और २ भक्तपानद्रव्यावमोदरिका। [उवगरणदव्वोमोयरिया तिविहा पण्णत्ता] इनमे उपकरणद्रव्यावमोदरिका तीन प्रकार की है। (त जहा) वे तीनप्रकार ये है—[एगे वत्थे एगे पाए चियत्तोवगरणसाइज्जणया] एक वस्त्र १, एक पात्र २, और तीसरा त्यक्तोपकरणस्वादनता

છે (तजहा) તે બે પ્રકાર આ છે—(दव्वोमोयरिया य भावोमोयरिया य) એક દ્રવ્યાવમોદરિકા અને બીજી ભાવાવમોદરિકા (से किं त दव्वोमोयरिया) પ્રશ્ન—એ દ્રવ્યાવમોદરિકા શુ છે? કેટલા પ્રકારની છે? (दव्वोमोयरिया दुविहा पण्णत्ता) ઉત્તર—તે બે પ્રકારની છે—(त जहा) તે બે પ્રકાર આવી રીતે છે (उवगरणदव्वोमोयरिया य भत्तपाणदव्वोमोयरिया य) ૧ ઉપકરણદ્રવ્યાવમોદરિકા અને બીજી ભક્તપાનદ્રવ્યાવમોદરિકા (उवगरणदव्वोमोयरिया तिविहा पण्णत्ता) તેમા ઉપકરણદ્રવ્યાવમોદરિકા ત્રણ પ્રકારની છે (त जहा) તે ત્રણ પ્રકાર આ છે—(एगे वत्थे एगे पाए चियत्तोवगरणसाइज्जणया) ૧ એક વસ્ત્ર, બીજુ એક પાત્ર, અને ત્રીજુ ત્યક્તોપકરણસ્વા

जहा–वाघाइमे य १ निव्वाघाइमे य २ णियमा सप्पडिकम्मे। से तं भत्तपच्चक्खाणे। से त अणसणे। से किं तं ओमोयरिया ? ओमोयरिया दुविहा पण्णत्ता, तं जहा–दव्वोमोयरिया य १ भावोमो-

व्याघातवच्च विघ्नयुक्तञ्च। 'निव्वाघाइमे य' निर्व्याघातवच्च–विघ्नरहित च। एतद् द्वय 'णियमा सप्पडिकम्मे' नियमात् सप्रतिकर्म–नियमत शरीरचलनादिक्रियासहित भवति। तेन बाह्यौषधोपचारो वैयावृत्त्य च तस्य भवति। 'से त भत्तपच्चक्खाणे' तदेतद् भक्तप्रत्याख्यानम्। 'से त अणसणे' तदेतदनशनम्।

'से किं त ओमोयरिया' अथ का साऽवमोदरिका ?, 'ओमोयरिया दुविहा पण्णत्ता' अवमोदरिका द्विविधा प्रज्ञप्ता–अवमोदरिका–अवमम्–ऊनम्, उदर यस्मिन् भोजने तद् अवमोदर, तदस्त्यस्यामिति अवमोदरिका–तपोरूपा क्रिया, सा द्विविधा प्रज्ञप्ता,–द्विप्रका

नियमा सप्पडिकम्मे) १ व्याघातवत् २ निर्व्याघातवत्। इस भक्तप्रत्याख्यान में चौविहार एव तेविहार दोनों किया जाता है। विघ्नयुक्त का नाम व्याघातवत् एव विघ्नरहित का नाम निर्व्याघातवत् है। इस तप मे नियमत शारीरिक हलन–चलनादिक क्रियाएँ होती है। उनका इसमे परित्याग नहीं है। इसलिये इसमें बाह्य औषधोपचार, एव वैयावृत्य किये जाते है। (से त भत्तपच्चक्खाणे) यह भक्तप्रत्याख्यान के भेदों का वर्णन है। (से त अणसणे) इस प्रकार तपके १२ भेदों मे से अनशन नामका १ प्रथम बाह्यतप का वर्णन सम्पूर्ण हुआ। (से किं त ओमोयरिया ?) प्रश्न–अवमोदरिका किसे कहते है और वह कितने प्रकार की है ? (ओमोयरिया दुविहा पण्णत्ता) उत्तर–यह अवमोदरिका

सप्पडिकम्मे) ૧ વ્યાઘાતવત્ ૨ નિર્વ્યાઘાતવત્ આ ભક્તપ્રત્યાખ્યાનમા ચૌવિહાર ૪ ચારે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ તેમજ તેવિહાર બન્ને કરવામા આવે છે વિઘ્ન વાળાનુ નામ વ્યાઘાતવત્ તેમજ વિઘ્નરહિતનુ નામ નિર્વ્યાઘાતવત્ છે આ તપમા નિયમપ્રમાણે શારીરિક હલનચલન આદિક ક્રિયાઓ થાય છે તેનો આમા પરિત્યાગ નથી તેથી આમા બાહ્ય ઔષધોપચાર તેમજ વૈયાવૃત્ય કરાય છે (से त भत्तपच्चक्खाणे) આ ભક્તપ્રત્યાખ્યાનના ભેદોનુ વર્ણન છે (से त अणसणे) એ પ્રકારે તપના ૧૨ ભેદોમાથી અનશનનામના ૧ પ્રથમ બાહ્ય તપનુ વર્ણન સપૂર્ણ થયુ

(से किं त ओमोयरिया) પ્રશ્ન–અવમોદરિકા કોને કહે છે ? અને તે કેટલા પ્રકારની છે ? (ओमोयरिया दुविहा पण्णत्ता) ઉત્તર–એ અવમોદરિકા બે પ્રકારની

माणे अप्पाहारे १. दुवालस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहार-
माणे अवड्ढोमोयरिया २, सोलस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले
आहारमाणे दुभागपत्तोमोयरिया ३, चउवीसं कुक्कुडियंडगप्प-

ण्डकप्रमाणमात्रान कवलान य आहरन भवति, तस्य स आहार अल्पाहार । द्वात्रिंश-त्परिमितै कवलै पुरुषाऽऽहार पयाप, तत्र चतुर्थांशस्य ग्रहणादल्पाहारस्तनैव भक्तपान-द्रव्यावमोदरिकाऽपि सिद्धा (१)। 'दुवालस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे अवड्ढोमोयरिया' द्वादश कुक्कुटाण्डकप्रमाणमात्रान कवलान् आहरन यो भवति तस्य स आहार अपार्द्धावमोदरिका, षोडश कवला अर्द्धम्,तस्मात् अपकृष्टा = न्यूना द्वादशकवलात्मकत्वाद् यावमोदरिका सा-अपार्द्धावमोदरिका (२)। 'सोलस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे दुभागपत्तोमोयरिया' षोडश कुक्कुटाण्डकप्रमाणमात्रान् कवलान् आहरन् द्विभागप्राप्तावमोदरिका—षोडश कुक्कुटाण्डकप्रमाणमात्रान कवलान आहरन यो भवति तस्य स आहारो द्विभागप्राप्तावमोदरिका=द्वितीयभागप्राप्तावमोदरिका भवति । अय भाव—पयापपुरुषाहारद्वात्रिंशत्कवलाना भागद्वये कृते सति प्राप्तान् षोडश कवलान् भुञ्जानस्य द्विभागप्राप्तावमोदरिका तपस्या भवतीति (३)। 'चउवीस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले

કુકુટના અણ્ડ પ્રમાણ આઠ કવલ કા આહાર હોતા હૈ । પુરુષ કે લિયે ૩૨ કવલપ્રમાણ આહાર પયાપ્ત હોતા હૈ । ઇનમેં ચતુર્થાંશ—આઠ કવલ પ્રમાણ આહાર કે લેને સે યહ અલ્પાહાર કહા ગયા હૈ (૧)। (दुवालस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे अवड्ढोमोयरिया) દૂસરા ભેદ અપાર્દ્ધ—અવમોદરિકા હૈ, ઇસમેં—કુકુટ અણ્ડ પ્રમાણ ૧૨ કવલોં કા આહાર લિયા જાતા હૈ (૨)। (सोलस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे दुभागपत्तोमोयरिया) તીસરા ભેદ દ્વિભાગપ્રાપ્તાવમોદરિકા હૈ, ઇસમ—કુકુટ—અણ્ડ—પ્રમાણ ૧૬ કવલોં કા આહાર કિયા જાતા હૈ (૩)। (चउवीस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे

જેટલો—કોળિઆનો આહાર થાય છે પુરૂષને માટે ૩૨ કોળિઆ જેટલો આહાર પર્યાપ્ત થાય છે તેમાથી ચતુર્થાંશ કોળિઆ—જેટલો આહાર લેવાથી એને અલ્પાહાર કહેવાય છે (૧) (दुवालस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे अवड्ढोमोयरिया) બીજો ભેદ અપાર્દ્ધ—અવમોદરિકા છે એમા કુકડાના ઇંડા જેવડા ૧૨ કોળિઆનો આહાર લેવાય છે (૨) (सोलस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे दुभागपत्तोमोयरिया) ત્રીજો ભેદ દ્વિભાગપ્રાપ્તાવમોદરિકા છે એમા કુકડાના ઇંડા જેવડા ૧૬ કોળિઆનો આહાર લેવાય છે (૩) (चउवीस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे पत्तोमोयरिया) ચોથો ભેદ પ્રાપ્તાવ

त्तोवगरणसाडज्जणया ३ से त उवगरणदव्वोमोयरिया। से किं तं भत्तपाणदव्वोमोयरिया ? भत्तपाणदव्वोमोरिया—अणेगविहा पण्णत्ता, त जहा—अट्ठ कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहार-

ज्जणया' त्यक्तोपकरणस्वादनता, त्यक्ता—उपकरणस्य स्वादनता—आसक्तिर्यस्यामवमोदरिकाया सा तथा, भाण्डोपकरणादिषु मूर्च्छापरित्यागितेत्यर्थ । 'से त उवगरणदव्वोमोयरिया' सैषा उपकरणद्रव्यावमोदरिका। **'से किं त भत्तपाणदव्वोमोयरिया'** अथ का सा भक्तपान-द्रव्यावमोदरिका ? **' भत्तपाणदव्वोमोयरिया '**—भक्तपानद्रव्यावमोदरिका—**' अणेगविहा पण्णत्ता'** अनेकविधा प्रज्ञप्ता, **'त जहा'** तद्यथा-**'अट्ठ कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे अप्पाहारे'** अष्टौ कुक्कुटाण्डकप्रमाणमात्रान् कवलान् आहरन्नल्पाहार -अष्ट कुक्कुटा-

३ । वस्त्र मे एक ही वस्त्र रखना, जैसे कोइ चोलपट्ट रखता है तो वह वही रखेगा, अन्य दूसरा वस्त्र नहीं रख सकता । दूसरे प्रकार में एक ही पात्र रखना दूसरा पात्र नहीं । जिस अवमोदरिका मे उपकरण की आसक्ति त्यक्त हो जाता है वह उसका तीसरा प्रकार है, अर्थात्—भाण्डोपकरण मे मूर्च्छा का परित्याग । **(से त उवगरणदव्वोमोयरिया)** इस प्रकार ये तीन भेद उपकरणद्रव्यावमोदरिका के कहे गये है । **[से किं त भत्तपाण-दव्वोमोयरिया]** प्रश्न—भक्तपानद्रव्यावमोदरिका क्या है ?, अर्थात्—भक्तपानद्रव्यावमोदरिका के कितने भेद है ?, **(भत्तपाणदव्वोमोयरिया अणेगविहा पण्णत्ता)** यह भक्तपान-द्रव्यावमोदरिका अनेक प्रकार की कही गयी है, **(त जहा)** वे प्रकार ये है—**(अट्ठ-कुक्कुडि-यडगप्पामाणमेत्ते कवले आहारमाणे अप्पाहारे)** प्रथम भेद अल्पाहार है, इसमे

દનતા વસ્ત્રમા એકજ વસ્ત્ર રાખવુ જેમ કોઈ ચોલપટ્ટ રાખે છે તો તે તે જ રાખે, બીજુ વસ્ત્ર રાખી શકે નહિ બીજા પ્રકારમા એક જ પાત્ર રાખવુ બીજુ (દ્વિતીયાદિક) પાત્ર નહિ જે અવમોદરિકામા ઉપકરણની આસક્તિ ત્યક્ત થઇ જાય છે તે તેનો ત્રીજો પ્રકાર છે અર્થાત્ ભાડોપકરણમા મૂર્છાનો પરિત્યાગ (સે ત ઉવગરણદવ્વોમોયરિયા) એ પ્રકારના આ ત્રણ ભેદ ઉપકરણદ્રવ્યાવ મોદરિકાના કહેલા છે (સે કિં ત ભત્તપાણદવ્વોમોયરિયા) પ્રશ્ન—ભક્તપાનદ્રવ્યાવ મોદરિકા શુ છે ? અર્થાત્ ભક્તપાનદ્રવ્યાવમોદરિકાના કેટલા પ્રકાર છે ? (ભત્તપાણદવ્વોમોયરિયા અણેગવિહા પણ્ણત્તા) આ ભક્તપાનદ્રવ્યાવમોદરિકા અનેક પ્રકારની કહેલી છે, (તજહા) તે આ પ્રકારે છે—(અટ્ઠ કુક્કુડિયડગપ્પમાણ મેત્તે કવલે આહારમાણે અપ્પાહારે) પ્રથમ ભેદ અલ્પાહાર છે તેમા કુકડાના ઇંડા

भोडत्ति वत्तव्वं सिया। से तं भत्तपाणदव्वोमोयरिया। से तं दव्वोमोयरिया। से किं तं भावोमोयरिया? भावोमोयरिया अणेगविहा पण्णत्ता, तं जहा—अप्पक्कोहे १, अप्पमाणे २, अप्पमाए ३,

लेभ्य—एकेनाऽपि ग्रासेनोनकमाहारमाहरन् श्रमणो निर्ग्रंथो नो प्रकामरसभोजी-नात्यन्तभोजनशीलोऽस्तीति वक्तव्यम स्यात, अय भाव—किंचिदूनावमोदरिका तपस्या कुर्वन् 'प्रकामभोजी' इति नोच्यते इति। 'से त भत्तपाणदव्वोमोयरिया' सैषा भक्तपानद्रव्यावमोदरिका। अत पर भावाऽमोदरिकामाह—'से किं त भावोमोयरिया' अथ का सा भावाऽवमोदरिका? 'भावोमोयरिया अणेगविहा पण्णत्ता' भावाऽमोदरिका अनेकविधा प्रज्ञप्ता, 'त जहा' तद्यथा 'अप्पक्कोहे' अल्पक्रोध-क्रोधन क्रोध-क्रोधमोहनीयोदयसम्पाद्य अक्षमापरिणतिरूप, अल्पशब्दोऽत्र प्रतनुवाचक—तेन अल्प—स्वल्प क्रोध—अल्पक्रोध। 'अप्पमाणे'

निर्ग्रंथ एक कवल भी आहार कम करते हैं वे पकामभोजी नहीं है, अर्थात् जिह्वा-इन्द्रिय के विजेता है—ऐसा समझना चाहिये। (से त भत्तपाणदव्वोमोयरिया) इस प्रकार यहा तक भक्तपानद्रव्यावमोदरिका का कथन किया, अर्थात् इस पूर्वोक्त प्रकार से भक्तपानद्रव्यावमोदरिका का स्वरूप है। (से त दव्वोमोयरिया) इस प्रकार यह द्रव्यावमोदरिका का स्वरूप है। यहा से आगे अब भावावमोदरिका का कथन करते हैं—(से किं त भावोमोयरिया?) प्रश्न—यह भावावमोदरिका क्या है? कितने प्रकार की है? (भावोमोयरिया अणेगविहा पण्णत्ता) उत्तर—भावावमोदरिका अनेक प्रकार की कही गइ है, (त जहा) जैसे—(अप्पक्कोहे) अल्पक्रोध—अक्षमापरिणतिका नाम क्रोध है, अल्पशब्द प्रतनुवाची है, अर्थात् क्रोधकषाय मे अल्पता करना। (अप्प-

એક કોળિયો પણ આહાર ઓછો કરે તે પ્રકામભોજી નથી, અર્થાત્ જીભ-ઇન્દ્રિયનો વિજેતા છે-એમ સમજવુ જોઇએ (से त भत्तपाणदव्वोमोयरिया) એ પ્રકારે અહીં સુધી ભક્તપાનદ્રવ્યાવમોદરિકાનુ કથન કર્યું, અર્થાત્ એ પૂર્વોક્ત પ્રકારે ભક્તપાનદ્રવ્યાવમોદરિકાનુ સ્વરૂપ છે (से त दव्वोमोयरिया) આ પ્રકારે આ દ્રવ્યાવમોદરિકાનુ સ્વરૂપ છે અહિથી આગળ હવે ભાવાવમોદરિકાનુ કથન કરે છે—(से किं त भावोमोयरिया?) પ્રશ્ન—આ ભાવાવમોદરિકા શુ છે, કેટલા પ્રકારની કહેવાય છે? (भावोमोयरिया अणेगविहा पण्णत्ता) ઉત્તર ભાવાવમોદરિકા ઘણા પ્રકારની કહેવાય છે (त जहा) જેમકે (अप्पक्कोहे) અલ્પક્રોધ, અક્ષમા-પરિણતિનુ નામ ક્રોધ છે, અલ્પ શબ્દ પ્રતનુવાચી છે-અર્થાત્ ક્રોધકષાયમા અલ્પપણુ (ઓછુ) કરવુ (अप्पमाणे अप्पमाए)

माणमेत्ते कवले आहारमाणे पत्तोमोयरिया ४, एक्कतीस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे किंचूणोमोयरिया ५, बत्तीसं कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे पमाणपत्ते,एत्तो एगेण वि घासेणं ऊणयं आहारमाहारेमाणे समणे निग्गंथे णो पकामरस-

---

आहारमाणे पत्तोमोयरिया'—चतुर्विंशतिं कुक्कुटाण्डकप्रमाणमात्रान् कवलान् आहरन् प्राप्ताऽवमोदरिका—द्वात्रिंशत्कवलाना चतुर्थांश न्यूनमाहारम् आहरन् यो भवति, तस्य स आहार प्राप्तावमोदरिका—पादमात्रोनतया प्राप्तेनाऽवमोदरिका प्राप्तावमोदरिका भवति, ॥४॥ **'एक्कतीस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे किंचूणोमोयरिया'** एकत्रिंशत कुक्कुटाऽण्डकप्रमाणमात्रान् कवलान् आहरन् यो भवति तस्य किञ्चिदूनावमोदरिका= कवलैकयूनावऽमोदरिका भवति ॥५॥ **'बत्तीस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे पमाणपत्ते'** द्वात्रिंशत कुक्कुटाऽण्डप्रमाणमात्रान् कवलान आहरन् प्रमाणप्राप्त =प्रमाणप्रमिताऽऽहारयुक्तो भवतीत्यर्थ, **'एत्तो एगेण वि घासेण ऊणय आहारमाहारेमाणे समणे निग्गंथे णो पकामरसभोइत्ति वत्तव्व सिया'** इत एकेनापि ग्रासेन ऊनकम् आहरम् आहरन् श्रमणो निर्ग्रन्थो नो प्रकामरसभोजीति वक्तव्य स्यात्—इत —एतेभ्य —द्वात्रिंशत्कव-

---

पत्तोमोयरिया) चौथा भेद प्राप्तावमोदरिका है,इसमे कुक्कुटाण्डप्रमाण २४ कवलोंका आहार किया जाता है (४) । **(एक्कतीस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे किंचूणोमोयरिया)** पाँचवाँ भेद किंचित्—न्यून—अवमोदरिका है। इसमे कुक्कुट अड प्रमाण ३१ कवलों का आहार लिया जाता है। **(बत्तीस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे पमाणपत्ते)** ३२—कवल—प्रमाण आहार करना पर्याप्त आहार है । यह अवमोदरिका तप नहीं है। **(एत्तो एगेणवि घासेण ऊणय आहारमाहारेमाणे समणे निग्गंथे णो पकामरसभोइत्ति वत्तव्व सिया)** ३२ कवलप्रमाण आहार में से जो श्रमण

મોદરિકા છે એમા કુકડાના ઇંડા જેવડા ૨૪ કોળિઆનો આહાર કરાય છે (૪) (એક્કતીસ કુક્કુડિયંડગપ્પમાણમેત્તે કવલે આહારમાણે કિંચૂણોમોયરિયા) પાચમો ભેદ કિંચિત્—ન્યૂન—અવમોદરિકા છે તેમા કુકડાના ઇંડા જેવડા ૩૧ કોળિઆનો આહાર લેવાય છે (બત્તીસ કુક્કુડિયંડગપ્પમાણમેત્તે કવલે આહારમાણે પમાણ પત્તે) ૩૨ કોળિઆ જેટલો આહાર કરવો એ મર્યાદા છે આ અવમોદરિકા તપ નથી (એત્તો એગેણવિ ઘાસેણ ઊણય આહારમાહારેમાણે સમણે નિગ્ગથે ણો પકામ-રસભોઇત્તિ વત્તવ્વ સિયા) ૩૨ કોળિયા જેટલા આહારમાથી જે શ્રમણ નિર્ગ્રંથ

खेत्ताभिग्गहचरए २, कालाभिग्गहचरए ३, भावाभिग्गहचरए ४, उक्खित्तचरए ५, णिक्खित्तचरए ६, उक्खित्तणिक्खित्तचरए ७,

चरति=भिक्षामटति, द्रव्याश्रिताऽभिग्रह वा चरति-आसेवते य स द्रव्याभिग्रहचरक, इह च भिक्षाचर्याया प्रक्रान्ताया यद द्रव्याभिग्रहचरक इयुक्त तद्धर्मधर्मिणोरभेदविवक्षणात् । द्रव्याभिग्रहश्च उपकृताद्रिव्यविषय ।१। 'खेत्ताभिग्गहचरए' क्षेत्राऽभिग्रहचरक -क्षेत्राऽभिग्रह 'अमुकस्थान ग्रहीष्यामि' इत्यादिरूप ।२। 'कालाभिग्गहचरए' कालाभिग्रहचरक, कालाभिग्रह -पूर्वाह्णादिविषय । ३ । 'भावाभिग्गहचरए' भावाभिग्रहचरक -भावाभिग्रहो-गानहसनादिप्रवृत्तपुरुषादिविषय, तेन चरतीति । ४ । 'उक्खित्तचरए' उक्षिप्तचरक -उक्षिप्त-गृहस्थेन स्वप्रयोजनाय पाकभाजनादुद्धृत तदर्थमभिग्रहतश्चरति-गच्छतीत्युक्षिप्तचरक । ।५। 'णिक्खित्तचरए' निक्षिप्तचरक -निक्षिप्त-पाकादिभाजनादुद्धृत्य अन्यभाजने स्थापित, तदर्थमभिग्रह कृत्वा चरति-इति निक्षिप्तचरक ।६। 'उक्खित्त-णिक्खित्त-चरए' उक्षिप्त-निक्षिप्तचरक -पाकभाजनादुक्षिप्त तदेव अन्यत्र स्थाने निक्षिप्त यत् तदुक्षिप्तनिक्षिप्तम्,

मिलेगी तो ही लूगा, अन्यथा नहीं। भिक्षाचर्या का यद्यपि प्रकरण है, परन्तु जो "द्रव्याभिग्रहचरक" ऐसा निर्देश किया है वह धर्म और धर्मी म अभेद की विवक्षासे समझना चाहिये। २ क्षेत्राभिग्रहचरक-अमुक स्थान म मिलेगा तो लूगा। ३ कालाभिग्रहचरक-अमुक समय म लूगा। ४ भावाभिग्रहचरक-अमुक प्रकार का दाता देगा तो लूगा। ५-(**उक्खित्तचरए**) उक्षिप्तचरक-गृहस्थने पाकभाजन से अपने लिये निकाला हो, उसमें से यदि देगा तो लूगा। (६) (**निक्खित्तचरए**) निक्षिप्तचरक-गृहस्थने पाक भाजन से निकाल कर अन्य भाजन म रख दिया हो, उसमे से देगा तो लूगा। ७-(उक्खित्त-

ભિક્ષાચરક-મુનિ ભિક્ષા કરે છે તે મને જે અમુક વસ્તુ ભિક્ષામા મળશે તે જ હુ લઈશ, બીજી નહિ ભિક્ષાચર્યાનુ જો કે પ્રકરણ છે, પરતુ જે 'દ્રવ્યાભિગ્રહચરક' એમ નિર્દેશ કરેલો છે તે ધર્મ અને ધર્મીમા અભેદની વિવક્ષાએ સમજવો જોઇએ [૨] ક્ષેત્રાભિગ્રહચરક-અમુક સ્થાનમા મળશે તો લઇશ, [૩] કાલાભિગ્રહચરક-અમુક સમયમા લઈશ, [૪] ભાવાભિગ્રહચરક-અમુક પ્રકારનો દાતા આપશે તો લઇશ, [૫] (उक्खित्तचरए) ઉત્ક્ષિપ્તચરક-ગૃહસ્થે રાધવાના પાત્રમાથી પોતાને માટે કાઢેલુ હોય તેમાથી જો આપશે તો લઈશ, [૬] (निक्खित्तचरए) નિક્ષિપ્તચરક-ગૃહસ્થે ગધવાના પાત્રમાથી કાઢીને બીજા વાસણમા રાખી દીધુ હોય તેમાથી આપશે તો લઇશ [૭] (उक्खित्त-निक्खित-

अप्पलोहे ४, अप्पसद्दे ५, अप्पकलहे ६, अप्पझझे ७ । से तं भावोमोयरिया । से त ओमोयरिया। से किं त भिक्खायरिया ? भिक्खायरिया अणेगविहा पण्णत्ता, तं जहा-दव्वाभिग्गहचरए १,

अन्पमान –जाल्याद्यभिमानराहित्यम् । 'अप्पमाए' अन्पमाया, 'अप्पलोहे' अन्पलोभ ,– 'अप्पसद्दे' अल्पशब्द ,–'अप्पकलहे' अन्पकलह =कलहाभाव , 'अप्पझझे' अन्पझञ्झ = परस्परभेदोत्पादकवचनव्यापारो झञ्झ , तस्याभाव । 'से त भावोमोयरिया' सैषा भावाऽवमोदरिका । 'से त ओमोयरिया' सैषाऽवमोदरिका ।

'से किं त भिक्खायरिया' अथ का सा भिक्षाचर्या ?, 'भिक्खायरिया अणेगविहा पण्णत्ता' भिक्षाचर्या अनेकविधा प्रज्ञप्ता, 'त जहा' तद्यथा–दव्वाभिग्गहचरए' द्रव्याभिग्रहचरक –द्रव्याऽऽश्रिताभिग्रहेण 'अमुकवस्तु ग्रहीष्यामि' इति रूपेण

माणे अप्पमाए अप्पलोहे अप्पसद्दे अप्पकलहे अप्पझझे) मान को अन्प करना, माया को अल्प करना, लोभ को अन्प करना, शब्द को अन्प करना अर्थात् कम बोलना, कलह को अल्प करना–अभाव करना, झझा को अर्थात्–गण में जिस वचन से छेद–भेद उत्पन्न होता है उस वचनका अन्प करना–अभाव करना, यहाँ पर 'अन्प' शब्द अभावार्थक है । (से त भावोमोयरिया) ये सभी भावावमोदरिका हे । (से त ओमोयरिया) यह अवमोदरिका तपका वर्णन सपूर्ण हुआ ।

(से किं त भिक्खायरिया ?) भिक्षाचया क्या है–कितने तरह की है ?

उत्तर–(भिक्खायरिया अणेगविहा पण्णत्ता) भिक्षाचर्या अनेक तरह की कही गई ह । (त जहा) जैसे (दव्वाभिग्गहचरए, खेत्ताभिग्गचरए, कालाभिग्गहचरए भावाभिग्गहचरए) १ द्रव्याभिग्रहचरक–मुनि अभिग्रह लेता हे कि मुझे जो अमुक वस्तु भिक्षा में

અપ્પલોહે અપ્પસદ્દે અપ્પકલહે અપ્પઝઝે) માન અલ્પ(ઓછુ)કરવુ , માયા અલ્પ કરવી, લોભ અલ્પ કરવો, શબ્દ અલ્પ કરવા અર્થાત્ ઓછુ બોલવુ , કલહ (કકાસ) ઓછા કરવા, ઝઝા અર્થાત્ લોકોના સમૂહમા જે વચનોથી છેદ–ભેદ ઉત્પન્ન થાય એવા વચન નહી બોલવા, (से त भावोमोयरिया) આ બધા ભાવાવમોદરિકા છે. (से त ओमोयरिया) આ અવમોદરિકા તપનુ વર્ણન સપૂર્ણ થયુ (से किं त भिक्खायरिया) ભિક્ષાચર્યા શુ છે–કેટલા જાતની છે ? ઉત્તર (भिक्खायरिया अणेगविहा पण्णत्ता) ભિક્ષાચર્યા અનેક જાતની કહેવાય છે (त जहा) જેમકે (दव्वाभिग्गहचरए, खेत्ताभिग्गहचरए, कालाभिग्गहचरए, भावाभिग्गहचरए) १ द्रव्या

खेत्ताभिग्गहचरए २, कालाभिग्गहचरए ३, भावाभिग्गहचरए ४, उक्खित्तचरए ५, णिक्खित्तचरए ६, उक्खित्तणिक्खित्तचरए ७,

चरति=भिक्षामटति, द्रव्याश्रिताऽभिग्रह वा चरति–आसेवते य स द्रव्याभिग्रहचरक, इह च भिक्षाचर्याया प्रक्रान्ताया यद द्रव्याभिग्रहचरक इत्युक्त तद्धर्मधर्मिणोरभेदविवक्षणात् । द्रव्याभिग्रहश्च स्वपरकीयद्रव्यविषय ।१। 'खेत्ताभिग्गहचरए' क्षेत्राऽभिग्रहचरक -क्षेत्राऽभिग्रह 'अमुकस्थान ग्रहीष्यामि' इत्यादिरूप ।२। 'कालाभिग्गहचरए' कालाभिग्रहचरक, कालाभिग्रह –पूर्वाह्णादिविषय । ३ । 'भावाभिग्गहचरए' भावाभिग्रहचरक –भावाभिग्रहो–गानहसनादिप्रवृत्तपुरुषादिविषय, तेन चरतीति । ४ । 'उक्खित्तचरए' उत्क्षिप्तचरक –उत्क्षिप्त–गृहस्थेन स्वप्रयोजनाय पाकभाजनादुद्धृत तदर्थमभिग्रहतश्चरति–गच्छतीत्युक्षिप्तचरक । ।५। 'णिक्खित्तचरए' निक्षिप्तचरक –निक्षिप्त–पाकादिभाजनादुद्धृत्य अन्यभाजने स्थापित, तदर्थमभिग्रह कृत्वा चरति–इति निक्षिप्तचरक ।६। 'उक्खित्त–णिक्खित्त–चरए' उत्क्षिप्त-निक्षिप्तचरक –पाकभाजनादुत्क्षिप्त तदेव अन्यत्र स्थाने निक्षिप्त यत् तदुत्क्षिप्तनिक्षिप्तम्, मिलेगी तो ही लूगा, अन्यथा नहीं । भिक्षाचर्या का यद्यपि प्रकरण है, परन्तु जो "द्रव्याभिग्रहचरक" ऐसा निर्देश किया है वह धर्म और धर्मी म अभेद की विवक्षासे समझना चाहिये । २ क्षेत्राभिग्रहचरक–अमुक स्थान मे मिलेगा तो लूगा । ३ कालाभिग्रहचरक-अमुक समय म लूगा । ४ भावाभिग्रहचरक–अमुक प्रकार का दाता देगा तो लूगा । ५–(उक्खित्तचरए) उत्क्षिप्तचरक–गृहस्थने पाकभाजन से अपने लिये निकाला हो, उसमें से यदि देगा तो लूगा । (६) (निक्खित्तचरए) निक्षिप्तचरक-गृहस्थने पाक भाजन से निकाल कर अन्य भाजन मे रख दिया हो, उसम से देगा तो लूगा । ७–(उक्खित्त-

ભિગ્રહચરક–મુનિ અભિગ્રહ કરે છે કે મને જે અમુક વસ્તુ ભિક્ષામા મળશે તે જ હુ લઈશ, બીજી નહિ ભિક્ષાચર્યાનુ જો કે પ્રકરણ છે, પરતુ જે 'દ્રવ્યાભિગ્રહચરક' એમ નિર્દેશ કરેલો છે તે ધર્મ અને ધર્મીમા અભેદની વિવક્ષાએ સમજવો જોઇએ [૨] ક્ષેત્રાભિગ્રહચરક–અમુક સ્થાનમા મળશે તો લઇશ, [૩] કાલાભિગ્રહચરક–અમુક સમયમા લઈશ, [૪] ભાવાભિગ્રહચરક–અમુક પ્રકારનો દાતા આપશે તો લઇશ, [૫] (उक्खित्तचरए) ઉત્ક્ષિપ્તચરક–ગૃહસ્થે રાધવાના પાત્રમાથી પોતાને માટે કાઢેલુ હોય તેમાથી જો આપશે તો લઈશ, [૬] (निक्खित्तचरए) નિક્ષિપ્તચરક–ગૃહસ્થે ગધવાના પાત્રમાથી કાઢીને બીજા વાસણમા રાખી દીધુ હોય તેમાથી આપશે તો લઇશ [૭] (उक्खित्त-निक्खित्त

णिक्खित्तउक्खित्तचरए ८, वट्टिज्जमाणचरए ९, साहरिज्जमाणचरए १०, उवणीयचरए ११, अवणीयचरए १२, उवणीय-अवणीयचरए

तदर्थमभिग्रहतश्चरति स उत्क्षिप्तनिक्षिप्तचरक इत्युच्यते ।७। '**णिक्खित्त-उक्खित्त-चरए**' निक्षिप्तोत्क्षिप्तचरक -निक्षिप्त-पाकभाजनाद् यत्र स्थापितमुत्क्षिप्त-तदेव पुनरङ्कृत-हस्ते गृहीत, तदर्थमभिग्रह कृत्वा चरति स निक्षिप्तोत्क्षिप्तचरक ।८। '**वट्टिज्जमाणचरए**' वर्त्यमानचरक -वर्त्यमान-परिविष्यमाण ग्रहातु चरति स वर्त्यमानचरक ।९। '**साहरिज्जमाणचरए**' सहियमाणचरक -अत्युष्ण व्यञ्जनसूपादि शीतलीकरणाय स्थान्यादिषु विस्तारित तपुनर्भाजने क्षिप्यमाण सहियमाणमुच्यते, तद् ग्रहीतु चरति इति सहियमाणचरक ।१०। '**उवणीयचरए**' उपनीतम्=अन्येन केनचिद् गृहस्थाय प्रेषित यत् तदुपनीत, तदेव ग्रहीतु चरति इत्युपनीत-चरक ।११। '**अवणीयचरए**' अपनीतचरक -अपनीत गृहस्थेन अन्यस्मै कस्मै चिद्दातु

णिक्खित्त-चरए) उत्क्षिप्तनिक्षिप्तचरक-दाताने पहले पाकभाजन से अन्नादिक निकाला, फिर उसको उसने अन्य पात्रमे रखा, उसमे से यदि देगा तो लूगा । ८-(**णिक्खित्त-उक्खित्त-चरए**) निक्षिप्तउत्क्षिप्तचरक-दाताने पाकभाजन से अन्नादिक को निकाल कर दूसरे पात्र मे रख दिया हो, उसीको हाथ में उठाया हुआ हो, उससे यदि देगा तो लूगा । ९-(**वट्टिज्जमाणचरए**) वर्त्यमानचरक-दाता द्वारा परोसी जाती हुइ वस्तु म से देगा तो लूगा । १०-(**साहरिज्जमाणचरए**) सहियमाणचरक-दाताने उष्ण व्यञ्जन एव सूपादिक को ठडा करने के लिये स्थाली आदि मे रखा, फिर उस व्यञ्जनादिक को उसी पात्र म रखता हुआ उसमें से देगा तो लूगा । ११-(**उवणीयचरए**) उपनीतचरक-दाता से मै उसी पदार्थ को लूगा जो उसके लिये अन्य किसी व्यक्तिने भेजा होगा । १२ (**अवणीयचरए**) अपनातचरक-मै दाता से वही पदार्थ लूगा जो उसने अन्य किसी

ત્તચરએ) ઉત્ક્ષિપ્તનિક્ષિપ્તચરક-દાતાએ પહેલા રાધવાના વાસણમાથી અન્નાદિક કાઢયુ પછી તેને તેણે બીજા વાસણમા રાખ્યુ હોય, તેમાથી એ આપશે તો લઈશ [૮] (વટ્ટિજ્જમાણચરએ) વર્ત્યમાનચરક-દાતા દ્વારા પીરસવામાં આવતી વસ્તુમાથી આપશે તો લઈશ [૧૦] (સાહરિજ્જમાણચરએ) સહિયમાણચરક-દાતાએ ગરમ વ્યજન તેમજ સૂપ (દાલ) આદિ ને ઠડા કરવા માટે થાળી આદિમા રાખ્યા હોય, પછી તે વ્યજન આદિકને તે જ પાત્રમા રાખતા તેમાથી આપશે તો લઈશ [૧૧] (उवणीयचरए) ઉપનીતચરક-દાતા પાસેથી હુ એ જ પદાર્થ લઈશ કે જે બીજા કોઇએ તેને માટે મોકલ્યો હોય [૧૨] (अवणीयचरए) અપનીતચરક-હુ દાતા પાસેથી તે જ પદાર્થ લઇશ કે જે

१३, अवणीय-उवणीयचरए १४, ससट्ठचरए १५, असंसट्ठचरए १६, तज्जायसंसट्ठचरए १७, अण्णायचरए १८, मोणचरए १९,

नि मायान्यत्र स्थापित तदेव अपनात, तत्थं चरति-इयपनीतचरक ।१२। 'उवणीय-अवणीय चरए' उपनानापनीतचरक -यदेव उपनीतम्-अन्येन प्रेपित तदेव अपनात स्थानान्तरं स्थापित तद ग्रहातु चरति इत्युपनानाऽपनातचरक ।१३। 'अवणीय-उवणीय चरए' अपनीतोपनातचरक -अपनीतम्=कस्मै चित अन्यस्मै दातु नि मार्यान्यत्र स्थापित, तदेव उपनात=यस्य गृहस्थस्य समीप प्रेपित तस्य गृहस्थस्य गृह प्रापित तत्पनीतोपनात, तत्थं चरतीत्यपनीतोपनातचरक ।१४। 'ससट्ठचरए' ससृष्टचरक -ससृष्टेन=खरण्टितेन हस्तादिना दीयमान ससृष्टमुच्यते, तद् ग्रहातु चरति-इति ससृष्टचरक ।१५। 'असंसट्ठचरए' असंसृष्टचरक -असंसृष्टेन=अखरण्टितेन चरति-इत्यससृष्टचरक । १६ । 'तज्जायसंसट्ठचरए' तज्जात-ससृष्टचरक -तज्जातेन=परिविष्यमाणद्रव्येण यत्ससृष्ट हस्तादि, तेन दीयमान वस्तु ग्रहातु य-

दूसरे को देने के लिये निकाल कर रख लिया होगा । १३-(उवणीय-अवणीय-चरए) उपनीत-अपनीतचरक-से वही पदार्थ लूगा जो उस दाता के लिये किसी दूसरेने उसके पास भेजा होगा, और दाताने उसी पदार्थ को यदि दूसरे को देने के लिये एक तरफ रख छोडा होगा । १४-(अवणीय-उवणीय-चरए) अपनीतउपनीतचरक-किसी गृहस्थने किसी व्यक्ति को देने के लिये अन्यादिक अन्यत्र स्थापित कर रक्खा होगा और उसको उसने उसके यहा भेज दिया होगा, तथा वह उसके घर भी पहुँच चुका होगा, उसमें से देगा तो लूगा । १५-(**ससट्ठचरए**) ससृष्टचरक-भरे हुए हाथ से देगा तो लूगा। १६-(**असंसट्ठचरए**) असंसृष्टचरक-विना भरे हुए हाथ से देगा तो लूगा । १७ (**तज्जायसंसट्ठचरए**) तज्जातससृष्टचरक-हाथ जिस चीज से ससृष्ट भरा रहा होगा, वही चीज यदि

તેણે બીજા કોઈ માણસને દેવાને માટે કાઢી રાખેલો હોય [૧૩] (उवणीयअवणीयचरए) ઉપનીત-અપનીત-ચરક-હુ તે જ પદાર્થ લઈશ કે જે કોઇ બીજાએ તે દાતાને માટે તેની પાસે મોકલ્યો હોય અને દાતાએ તે જ પદાર્થને કોઈ બીજાને દેવા માટે એક તરફ રાખી મૂકયો હોય [૧૪] (अवणीयउवणीयचरए) અપનીત-ઉપનીત-ચરક-કોઇ ગૃહસ્થે કોઇ વ્યકિતને દેવા માટે અન્યાદિક બીજે કોઇએ રાખી મુકેલુ હોય અને તે તેણે તેને ત્યા મોકલી દીધુ હોય અને તે તેને ઘેર પણ પહોચી ગયુ હોય તેમાથી આપશે તો લઈશ [૧૫] (ससट्ठचरए) સસૃષ્ટચરક-શાક આદિથી ભરેલા હાથથી આપશે તો લઈશ (૧૬) (असंसट्ठचरए) અસંસૃષ્ટચરક વગર ભરેલા હાથથી આપશે તો લઇશ

दिट्ठलाभिए २०, अदिट्ठलाभिए २१ पुट्ठलाभिए २२, अपुट्ठलाभिए

श्चरति स तज्जातसंसृष्टचरक ।१७। 'अण्णायचरए' अज्ञातचरक—अज्ञातम्—अज्ञात-साधुनियम कुल चरति य सोऽज्ञातचरक । १८ । 'मोणचरए' मौनचरक—मौनम्=वाक्संयमन, तेन चरति य स मौनचरक ।१९। 'दिट्ठलाभिए' दृष्टलाभिक—दृष्टस्यैव भक्तादेर्लाभो दृष्टलाभ, यद्वा दृष्टात्प्रथमदृष्टादेव दातुर्गृहाद्वा लाभो दृष्टलाभ, सोऽस्ति यस्य स दृष्टलाभिक ।२०। 'अदिट्ठलाभिए' अदृष्टलाभिक—अदृष्टस्य—आवरणाऽऽच्छादितस्य दात्रादिभि कृतोपयोगस्य भक्तादेर्लाभ, अथवा अदृष्टात्=पूर्वं कदापि न दृष्टाद् दायकाल्लाभ, सोऽस्याऽस्तीयदृष्टलाभिक ।२१। 'पुट्ठलाभिए' पृष्टलाभिक—भिक्षार्थं समागत य साधु 'भो साधो! त्व किमिच्छसि?' एव कश्चिद् गृहस्थ पृच्छति स पृष्ट इत्युच्यते, तस्य साधो-

---

मुझे देगा तो लूगा । १८—(अण्णायचरए) अज्ञातचरक—जो साधुओं के नियमों से अनभिज्ञ होगा उसी कुल की मै भिक्षा लूगा। १९—(मोणचरए) मौनचरक—मैं वहीं से भिक्षा प्राप्त करूँगा जो मेर विना बोले मुझे भिक्षा लाकर देगा। २०—(दिट्ठलाभिए) दृष्टलाभिक—मै वही भिक्षा लूगा जो सर्वप्रथम मेरी दृष्टि मे आवेगी, अथवा मै उसीसे भिक्षा लूगा जो सर्वप्रथम मुझे दिखाई देगा, अथवा मे उसी स्थान से भिक्षा लूगा जो सबसे पहिले मुझे दिख जायगा । २१—(अदिट्ठलाभिए) अदृष्टलाभिक—जो अगनादिक आवरण से आच्छान्ति होने की वजह से दिखलाई तो न पडे, परतु दाता उसे अपरे उपयोग में ला चुका हो, उसमें से भिक्षा देगा तो लूगा, अथवा—जिस दाता को मै पहिले कभी भी नहीं देखा वह देगा तो लूँगा । २२—(पुट्ठलाभिए) पृष्टलाभिक—दाता यदि पूछेगा,

---

[१७] (तज्जायससट्ठचरए) तज्जातस सृष्टचरक—હાથ જે ચીજથી સ સૃષ્ટ થઈ જાય તે ચીજ જો મને આપશે તો લઈશ (१८) (अण्णायचरए) अज्ञातचरक—જે સાધુઓના નિયમોથી અજ્ઞાત હોય એવા કુળની હુ ભિક્ષા લઇશ (१९) (मोणचरए) मौनचरक—હુ તેના પાસેથી ભિક્ષા લઈશ કે જે મારા બોલ્યા વિનાજ મને ભિક્ષા લાવીને આપી દેશે (२०) (दिट्ठलाभिए) દૃષ્ટલાભિક—હુ એ જ ભિક્ષા લઈશ કે જેને હુ સર્વથી પહેલા જોઇશ અથવા હુ તેના જ હાથથી ભિક્ષા લઇશ જે માણસ મારે સવપ્રથમ જોવામા આવશે, અથવા હુ તેજ જગ્યાથી ભિક્ષા લઇશ જે જગ્યા મારે સર્વ-પ્રથમ દેખાશે (२१) (अदिट्ठलाभिए) અદૃષ્ટલાભિક—જે ભાવાના પદાર્થો ઢાકણાથી ઢાકેલા હોવાના કારણથી દેખાય નહિ પણ દાતા તેને પોતાના ઉપયોગમા લાની ચૂકેલા હોય તેમાથી ભિક્ષા આપશે તો લઇશ અથવા જે દાતાને મે પહેલા કદી જોયેલા ન હોય તે આપશે તો લઈશ (२२) (पुट्ठलाभिए) પૃષ્ટલાભિક—દાતા જો

२३, भिक्खालाभिए २४, अभिक्खालाभिए २५, अण्णगिलायए

स्तस्माद् गृहस्थाद् यो लाभ स पृष्टलाभ, सोऽस्याऽस्तीति पृष्टलाभिक ।२२। 'अपुट्ठलाभिए' अपृष्टलाभिक –केनचिद् गृहस्थेनाऽपृष्टस्यैव सामोर्यस्तस्माद् गृहस्थाल्लाभ सोऽपृष्टलाभ, सोऽस्याऽस्ती यपृष्टलाभिक ।२३। 'भिक्खालाभिए' भिक्षालाभिक –कस्यचित् क्षेत्राद् गृहाद्वा याचित्वा गृहस्थेन समानीततुच्छबल्लचणकोद्रवादिकनिष्पादित आहारो भिक्षा, तस्या लाभोऽस्याऽस्तीति भिक्षालाभिक ।२४। 'अभिक्खालाभिए' अभिक्षालाभिक –अयाचितलाभ –अभिक्षा, तस्या लाभोऽस्याऽस्ती यभिक्षालाभिक ।२५। 'अण्णगिलायए' अन्नग्लायक –अन्नेन–आहारेण विना ग्लायक, रात्रिनिष्पन्नमन्न ग्रहीष्यामी यभिग्रह कृत्वा भिक्षाचरक इत्यर्थ, पर्युषितान्नभिक्षाचरक इति भाव ।२६। 'ओवणिहिए' औपनिहितिक –उपनिहित–कथञ्चिद् गृहस्थेन स्वसमीपे समानीतमन्नादिकम, तेन चरति इत्यौपनिहितिक

महाराज! आप क्या चाहते हैं, तभी लूँगा। २३–(अपुट्ठलाभिए) अपृष्टलाभिक–दाता यदि नहीं पूछेगा तभी लूँगा। २४–(भिक्खालाभिए) भिक्षालाभिक–दाता गृहस्थ बाल चना एव कोद्रव आदि अन्न को किसी क खेत से अथवा किसी क घर से माग कर लाया होगा उस अन्न से निष्पादित आहारम से यदि देगा तो लूगा। २५ (अभिक्खालाभिए) अभिक्षालाभिक–दाता माँग कर जो पदार्थ नहीं लाया होगा उसमें से देगा तो लूगा। २६–(अन्नगिलायए) अन्नग्लायक–जो अशनादिक रात्रिमें पकाया गया होगा वही लूगा, अर्थात्–पर्युषित अन्न की भिक्षा लेने का अभिग्रह लेनेवाला सयमी जन अन्नग्लायक है। २७ (ओवणिहिए) औपनिहितिक–गृहस्थ अपने समीप में किसी प्रकार से लाया गया अशनादिक में से देगा तो लूँगा। २८-(परिमियपिंड-

---

પૃછશે કે મહારાજ! આપને શુ જોઇએ છે ત્યારે લઇશ (૨૩) (अपुट्ठलाभिए) અપૃષ્ટલાભિક–દાતા જો નહિ પૂછશે તો જ લઈશ (૨૪) (भिक्खालाभिए) ભિક્ષાલાભિક–દાતા ગૃહસ્થ જે વાલ ચણા તેમજ ડોદરા આદિ અનાજ કોઇના ખેતરથી અથવા કોઇને ઘેરથી માગીને લાવ્યા હોય તે અન્નથી બનાવેલા આહાર માથી આપશે તો લઈશ (૨૫) (अभिक्खालाभिए) અભિક્ષાલાભિક–દાતાએ માગીને જે પદાર્થ નહો લાવ્યો હોય તેમાથી આપશે તો લઈશ (૨૬) (अन्नगिलायए) અન્નગ્લાયક–જે ભોજન રાતમા રાધેલુ હશે તે જ લઈશ–અર્થાત્ વાસી અન્નની ભિક્ષા લેવાનો અભિગ્રહ લેનાર સયમી જન અન્નગ્લાયક છે (૨૭) (ओवणिहिए) ઔપનિહિતિક–ગૃહસ્થ પોતાની નજીકમા કોઇ પણ પ્રકારે લાવેલા ભોજનમાથી

२६, ओवणिहिए २७, परिमियपिंडवाइए २८, सुद्धेसणिए २९, संखादत्तिए ३०। से त भिक्खायरिया ॥ सू ३० ॥

।२७। 'परिमियपिंडवाइए' परिमितपिण्डपातिक –परिमितपिण्डस्य – प्रमाणोपेतपिण्डस्य पातो लाभ परिमितपिण्डपात, सोऽस्यास्तीति परिमितपिण्डपातिक –आधाकर्मादिदोषरहित भक्तादिकमेकस्माद् गृहादिति पर्याप्त लभ्येत तदा ग्राह्यम्–इत्यभिग्रहवान ।२८। 'सुद्धेसणिए' शुद्धैषणिक –शुद्धैषणा–शङ्कादिदोषरहितता, शुद्धस्य=उद्गमादिदोषरहितस्य वा एषणा, साऽस्याऽस्तीति शुद्धैषणिक, सर्वथा शुद्धमेव ग्राह्यमित्यभिग्रहधारीति भाव ।२९। 'संखादत्तिए' संख्यादत्तिक –संख्याप्रधाना दत्ति संख्यादत्ति, तया चरतीति संख्यादत्तिक । दर्वीकटोरकादितोऽविच्छिन्नधारया या भिक्षा पतति सा, तया–एकक्षेपरूपा च भिक्षा दत्तिरित्युच्यते ।३०। 'से त भिक्खायरिया' सैषा भिक्षाचर्या ॥ सू ३० ॥

वाइए) परिमितपिण्डपातिक–आधाकर्मादिक दोषों से रहित भक्तादिक यदि एक ही गृह से पर्याप्तमात्रा मे मिल जाय तो लूँगा। २९ (सुद्धेसणिए) शुद्धैषणिक–शकादिक दोषों से रहित अथवा उद्गमादिक दोषों से वर्जित आहार लेने वाला। ३० (संखादत्तिए) संख्यादत्तिक वह है जो इस प्रकार का संकल्प करता है कि दर्वी–कटछी एव कटोरा आदि से अविच्छिन्न धारारूप मे जो भिक्षा मेरे पात्र मे पड जायगी उतना ही भिक्षा ग्रहण करूगा ।(से त भिक्खायरिया) भिक्षाचर्या के ये ३० भेद है ॥ सू० ३० ॥

આપશે તો લઈશ (२८) (परिमियपिंडवाइए) परिमितपिंडपातिक–आधाकर्म आदिक दोषोथी रहित भक्तादिक जो એક જ घरथी पुरता प्रमाणमा मळी जाय तो लઈश (२९) (सुद्धेसणिए) शुद्धैषणिक–शंका आदिक दोषोथी रहित अथवा उद्गमादिक दोषोथी वर्जित आहार लेवावाळा ३० (संखादत्तिए) संख्यादत्तिक ते छे के जे એवो संकल्प करे छे के दवी–कडछी तेमज कटोरी आदिथी सतत धाराउपमा जेटली पण भिक्षा मारा पात्रमा पडी जशे એटली જ भिक्षा लઈश (से त भिक्खायरिया) भिक्षाचर्यानां आ ३० भेद छे (सू ३०)

मूलम्—से किं त रसपरिच्चाए ? रसपरिच्चाए अणेगविहे पण्णत्ते, त जहा १ निव्विइए, २ पणीयरसपरिच्चाए, ३ आयविलिए,

टीका—'से किं त' इत्यादि-'से किं त रसपरिच्चाए' अथ कोऽसौ रसपरित्याग ?, 'रसपरिच्चाए' रसपरित्याग 'अणेगविहे पण्णत्ते' अनेकविध प्रज्ञप्त, 'त जहा' तद्यथा-तत्रकविधत्व चेदम्-'निव्विइए' निर्विकृतिक-निर्गता घृताद्विकृपा विकृतिर्यस्मात स निर्विकृतिक १, 'पणीयरसपरिच्चाए' प्रणीतरसपरित्याग-प्रणीतरस प्रचुरत्वात् द्रवद्घृतबिन्दुसन्दोहोऽपूपादि, तस्य परित्याग २, 'आयविलिए' आचामाम्लम्-विकृतिरहितानामाल्पभर्जितचणकादीना रूक्षाणामचित्त उदक प्रक्षिप्यैकासनस्थेन सकृद्भोजनमाचामाम्ल नाम तप उच्यत । तथा चोक्तम्-

'से किं त रसपरिच्चाए ?' इत्यादि ।

(से किं त रसपरिच्चाए ?) रसपरित्याग तप किसे कहते है ? वह कितने प्रकार का है ? इस प्रकार शिष्य प्रश्न करता है । उत्तर-(रसपरिच्चाए) रसपरित्याग तप (अणेगविहे पण्णत्ते) अनेक प्रकारका कहा गया है । वह इस प्रकार से है-(निव्विइए) निर्विकृतिक-जिस आहार से घतादिक विकृति निर्गत हो चुका हो ऐसे आहारका ग्रहण करना सो निर्विकृतिक है । अर्थात्-विगय नहा लना (१) । (पणीयरसपरिच्चाए) प्रणीतरसपरित्याग-अपूप अर्थात मालपुआ आदि सरस आहार का परित्याग करना (२) । (आयविलिए) आचामाम्ल-विगयरहित ओदन, भूँजे हुए चन आदि रूक्ष अन्नको अचित्त पानी मे डालकर एकस्थान पर बैठ एक बार हा खाना सो आचामाम्ल तप है ।

'से किं त रसपरिच्चाए ?' ઇત્યાદિ

(से किं त रसपरिच्चाए) હવે અહીં રસપરિત્યાગ તપ કોને કહે છે-તે કેટલા પ્રકારના છે ? આ પ્રકારે શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે ઉત્તર (रसपरिच्चाए) રસ પરિત્યાગ તપ (अणेगविहे पण्णत्ते) અનેક પ્રકારના કહેવાય છે તે આ પ્રકારે છે-(निव्विइए) નિર્વિકૃતિક-જે આહારમાથી ઘી વગેરેની વિકૃતિ નીકળી ગઇ હોય એવો આહાર લેવો તે નિર્વિકૃતિક છે અર્થાત્ વિગય (ઘી-દૂધ વગેરે) લેવુ નહિ (૧) (पणीयरसपरिच्चाए) પ્રણીતરસપરિત્યાગ-અપૂપ અર્થાત્ માલપુઆ આદિ સરસ આહારનો પરિત્યાગ કરવો (૨) (आयविलिए) આચામામ્લ-વિગયરહિત ભાત, ભુજેલ ચણા આદિ લુખુ અન્ન અચિત્ત પાણીમા નાખી

४ आयामसित्थभोई, ५ अरसाहारे, ६ विरसाहारे, ७ अंताहारे,

विगइरहियस्स ओयण,–भज्जियचणगाइल्लुक्ख–अन्नस्स ।
खित्ता जले अचित्ते, खाण आयंबिल जाण ॥ ३ ॥ इति

'आयाम सित्थ-भोई' आयाम सिक्थ भोजी,=अवस्रावणगतसिक्थभोक्ता, ४ 'अरसाहारे' अरसाऽऽहार अरस =जीरक हिङ्ग्वादिभिरसंस्कृत आहारो यस्य सोऽरसाऽऽहार ५। 'विरसाहारे' विरसाऽऽहार –विरस =विगतरस –पुराणधान्यौदनादि आहारो यस्य स विरसाहार ६ । 'अंताहारे' अन्त्याऽऽहार –अन्ते भवम् अन्त्य–जघन्यधान्य कोद्रवादि तदेवाऽऽहारो यस्य सोऽन्त्याहार ७। 'पंताहारे' प्रान्ताऽऽहार –प्रकर्षेणान्त प्रान्त–पाक पात्रादन्ने नि सारिते तत्पात्रश्लिष्ट दर्व्यादिना घर्षणेन नि सारितमन्न, वल्लचणकादिनिष्पादि

कहा भी है–"**विगइरहियस्स ओयणभज्जियचणगाइल्लुक्खअन्नस्स । खित्ता जले अचित्ते खाण आयंबिल जाण**" इसका अर्थ आयंबिल का जो अर्थ किया है वही है (३)। (**आयामसित्थभोई**) आयामसिक्थभोजी–ओसामण मे आये हुए सीथ मात्र का आहार करना (४)। (**अरसाहारे**) अरसाहार–जीरे हींग आदि से विना बघारे हुए आहार का लेना (५) (**विरसाहारे**) विरसाहार–विगत रसवाले पुराने धान्य का आहार लेना (६)। (**अंताहारे**) अन्ताहार कोद्रव आदि तुच्छ धान्य का आहार लेना (७) । (**पंताहारे**) प्रान्ताहार–पकाने के वर्तन में से अन्न के निकालने पर करछुली आदि के घर्षण से पात्र मे लगा हुआ जो कुछ अन्न निकाला जाता है वह, अथवा वल्ल चणा आदि से बना हुआ पश्चात् खट्टी छाछ से मिश्रित अन्नादि

એક ઠેકાણે એસી એકવાર ખાવુ તે આયામામ્લ તપ છે " विगइरहियस्स ओयणभज्जियचणगाइल्लुक्खअन्नस्स । खित्ता जले अचित्ते खाण आयंबिल जाण" આનો અર્થ આયંબિલનો જે અર્થ કર્યો છે તે જ છે (૩) (अयामसित्थभोई) આયામસિક્થભોજી–ઓસામણમા આવેલા સીથનો જ માત્ર આહાર કરવો (૪) (अरसाहारे) અરસાહાર–જીરુ હીંગ આદિથી વઘાર્યા વગરના ભોજનનો આહાર કરવો (૬) (विरसाहारे) વિરસાહાર–રસ વગરના જુના ધાન્યથી બનેલુ આહાર લેવો (अंताहारे) અંતાહાર–કોદરા આદિ તુચ્છ ધાન્યનો આહાર લેવો (૭) (पंताहारे) પ્રાન્તાહાર–રાધવાના વાસણમાથી અન્ન કાઢી લીધા પછી કડછી આદિના ઘર્ષણથી પાત્રમા લાગેલુ જે કાઈ અન્ન નિકાળવામા આવે છે તે અથવા વાલ –ચણા આદિનો બનેલો (લોટ) પછી ખાટી છાશમા ભેળવી રાધેલુ અન્ન આદિ તે

८ पंताहारे, ९ लूहाहारे, १० तुच्छाहारे, से त रसपरिच्चाए।

से किं त कायकिलेसे ? कायकिलेसे अणेगविहे पण्णत्ते, तजहा-ठाणट्ठिइए १, उक्कुडुयासणिए २, पडिमट्ठाई ३,

तमस्नेहमिश्रित पर्युषित भोजन, तदाहारो यस्य स तथा ८। 'लूहाहारे' रूक्षाहार-रूक्षम्=अस्निग्धमस्नेहमाहारो यस्य स तथा ९। 'तुच्छाहारे' तुच्छाहार-तुच्छ-असारश्च श्यामाकादिनिष्पादित आहारो यस्य स तथा १० इति। उपसंहरन्नाह-'से त रसपरिच्चाए' स एष रसपरित्याग इति।

अथ दशविध रसपरित्याग वर्णयित्वा कायक्लेश वर्णयति-'से किं त कायकिलेसे' अथ कोऽसौ कायक्लेश ? उत्तरमाह-'कायकिलेसे अणेगविहे पण्णत्ते' कायक्लेशोऽनेकविध प्रज्ञप्त। 'तजहा' तद्यथा-'ठाणट्ठिइए' स्थानस्थितिक-स्थान कायोत्सर्ग, तेन स्थितिर्यस्य स स्थानस्थितिक ।१। 'उक्कुडुयासणिए' उत्कुटुकासनिक-भूमावसंलग्नपुतेन

प्रांत है, अथवा प्रान्तका अर्थ बासी अन्न भी है। इसका आहार करना प्रान्ताहार है (८)। (लूहाहारे) रूक्षाहार-रूक्षस्वभाववाले कुलथी आदि का आहार रूक्षाहार है (९)। (तुच्छाहारे) तुच्छाहार-असार-जिसमें कुछ भी सार नहीं है ऐसा श्यामाक, मटरचा आदि तुच्छ धान्य का आहार तुच्छाहार है (१०)। (से त रसपरिच्चाए) ये इस प्रकार के रस परित्याग तप हैं। अब कायक्लेश का वर्णन सूत्रकार करते हैं-(से किं त कायकिलेसे?) प्रश्न-वह कायक्लेश तप कितने प्रकार का है? (कायकिलेसे अणेगविहे पण्णत्ते) उत्तर-कायक्लेश तप अनेक प्रकार का है, (त जहा) वे प्रकार इस तरह हैं-(ठाणट्ठिइए) स्थान-स्थितिक, स्थान शब्द का अर्थ कायोत्सर्ग है, इस कायोत्सर्ग से जिसकी स्थिति सर्वदा रहती है वह स्थानस्थितिक है। (उक्कुडुयासणिए) उत्कुटुकासनिक-उकडु-आसन से बैठना

પ્રાન્ત છે, અથવા-પ્રાન્તનો અર્થ વાસી અન્ન પણ છે, તેનો આહાર કરવો તે પ્રાન્તાહાર છે (૮) (લૂહાહારે) રૂક્ષાહાર-રૂક્ષ સ્વભાવના કુળથી આદિ નો આહાર રૂક્ષાહાર છે (૯) (तुच्छाहारे) तुच्छाहार-असार-જે અન્નમા કાઈ પણ સાર નથી એવુ સામો મલીચા આદિ તુચ્છ ધાન્યનો આહાર તે तुच्छाहार छे (१०) (से त रसपरिच्चाए) આ દસ પ્રકારના રસપરિત્યાગ તપ છે હવે કાયકલેશનુ વર્ણન સૂત્રકાર કરે છે-(से किं त कायकिलेसे) પ્રશ્ન-તે કાયકલેશ તપ કેટલા પ્રકારના છે ?-(कायकिलेसे अणेगविहे पण्णत्ते) કાલકલેશ અનેક પ્રકારના છે, (त जहा) તે પ્રકાર આમ છે-(ठाणट्ठिइए) સ્થાનસ્થિતિક=સ્થાન શબ્દનો અર્થ કાયોત્સર્ગ છે આ કાયોત્સર્ગથી જેની સ્થિતિ સર્વદા રહે છે તે

वीरासणिए ४, नेसज्जिए ५, दडायइए ६, लउडसाई ७, आया-

वद्धाञ्जलिपुटेन भूमौ चरणतलमारोप्योपवेशनम्—उत्कुटुक, तदासनमस्यास्तीति उत्कुटुकाऽऽसनिक ।२। '**पडिमट्ठाई**' प्रतिमास्थायी—प्रतिमा=मासिक्यादय नियमविशेषा, तासि स्तिष्ठति तच्छील प्रतिमास्थायी ।३। '**वीरासणिए**' वीराऽऽसनिक—सिंहासनोपरि समुप विष्टस्य भूमिस्थितचरणस्य सिंहासनापनयने कृते सिंहासनोपविष्टवदवस्थान वीरासन, तदस्यास्तीति वीरासनिक ।४। '**नेसज्जिए**' नैषधिक—निषद्या—पुताभ्या भूम्यामुपवेशन, तया चरतीति नैषेधिक ।५। '**दडायइए**' दण्डायतिक—दण्डस्येवायतम्=आयामोऽस्याऽस्तीति

यह उत्कुटुक—आसन है, जो इस आसन से बैठता है वह उत्कुटुकासनिक है । इस आसन मे भूमि पर दोनों चरणों के तलियों को जमाया जाता है और पुत (बैठक) जमीन को स्पर्श नहा करते, तथा दोनों हाथों की अजली बधी रहती है । (**पडिमट्ठाई**) प्रतिमा-स्थायी—साधु की १२ प्रतिमाओं का धारण करने वाला प्रतिमास्थायी है । (**वीरासणिए**) वीरासनिक-वीरासन से ठहरनेवाला वीरासनिक है । इस आसन का यह लक्षण है—कोइ मनुष्य सिंहासन पर बैठा हुआ है, उस सिंहासन को हटा लेने पर वह वैसे ही खडा रह जाय, उसे 'वीरासन' कहते है । उस आसन से तप करनेवाले को वीरासनिक कहते हे । (**नेसज्जिए**) नैषधिक—निषद्याका अर्थ है—पालथी मार कर बैठना । इस आसन से तप करनेवाले को नैषधिक कहते है । (**दडायइए**) दण्डायतिक—दड की तरह लवा होकर आसन म स्थिति करनेवाला दडायतिक है । (**लउडसायी**) लकुटशायी—वक्रकाष्ठ का नाम

સ્થાનસ્થિતિક છે (उक्कुडुयासणिए) ઉત્કુટુકાસનિક=ઉકડુ આસનથી બેસવુ તે ઉત્કુટુક આસન છે જે આ આસન કરે છે તે ઉત્કુટુકાસનિક છે આ આસનમા ભૂમિ ઉપર બન્ને પગના તળિયાને જમાવી દેવામા આવે છે અને પુત (બેઠક) જમીનને સ્પર્શ કરતી નથી તથા બન્ને હાથની અજલિ બાધેલી રહે છે (पडिमट्ठाई) પ્રતિમાસ્થાયી—સાધુની ૧૨ પ્રતિમાઓનો ધારણ કરવાવાળો પ્રતિમાસ્થાયી છે (वीरासणिए) વીરાસનિક—વીરાસનથી બેસનાર વીરાસનિક છે આ આસનનુ એ લક્ષણ છે કે—કોઈ મનુષ્ય સિંહાસન ઉપર બેઠો હોય તે સિંહાસનને હટાવી લેવાથી તે જ પ્રમાણે ઉભો રહી જાય તેને વીરાસન કહે છે તે આસનથી તપ કરવાવાળાને વીરાસનિક કહે છે (नेसज्जिए) નૈષધિક—નિષદ્યાનો અર્થ છે પલાઠી મારીને બેસવુ આ આસનથી તપ કરવાવાળાને નૈષધિક કહે છે (दडायइए) દડાયતિક—દડની પેઠે લાબા થઈને આસનમા સ્થિતિ કરવાવાળા દડાયતિક છે (लउडसाई) લકુટશાયી—વાકા લાકડાનુ નામ

वए ८, अवाउडए ९, अकंडुयए १०, अणिट्ठूहए ११, सव्वगाय-परिकम्म-विभूस-विप्पमुक्के १२, से त कायकिलेसे।

दण्डायतिक ।६। 'लउडसाई' लगुडशायी-लगुडो=वक्रकाष्ठ तद्वच्छेते तच्छीलो लगुड-शायी-उत्तान सन शयित्वा पार्ष्णिकद्वय ('गड्डी' इति भाषाप्रसिद्धद्वय) शिरश्चेति त्रय भूमौ स्थापयित्वा शते तच्छील ।७। 'आयावए' आतापक -आतापयति शीतोष्णाग्निभिर्देह सतापयति-क्लेशयती यातापक, आतापना च सूर्यातपादिसहनम् ।८। 'अवाउडए' अप्रावृतक -शीतकाले प्रावरणरहित -सदोरकमुखवस्त्रिकाचोलपट्टातिरिक्तवस्त्ररहित ।९। 'अकंडूयए' अकण्डूयक -कण्डूयन-गात्रघर्षण, तद्रहित ।१०। 'अणिट्ठूहए' अनिष्ठीवक -निष्ठीवनरहित ।११। 'सव्वगाय-परिकम्म-विभूस-विप्पमुक्के' सर्वगात्र-परिकर्म-विभूषा-विप्रमुक्त =सर्वस्य गात्रस्य परिकर्म-मार्जन विभूषा-विभूषण च, ताभ्या विप्रमुक्त -त्यक्तसमार्जनविभूषण ।१२। 'से त कायकिलेसे' स एष कायक्लेश ।

लकुट है। इस तरह होकर जो शयन करता है वह लकुटशायी है। ऊपर मुँह कर पहिले सोना पश्चात दोनों पैरों की एडियों को एव शिर को जमीन पर टकना, इस प्रकार शरीर को अधर रखकर आसन करना 'लकुटशयनासन' है। (**आयावए**) आतापक-सूर्यादि की आतापना लेने वाला, (**अवाउडए**) अप्रावृतक-शीतकाल में सदोरक मुँहपत्ती एव चोल पट्टा के अतिरिक्त अन्यवस्त्रों से रहित हो खुले शरीर से शीतको सहन करनेवाला अप्रावृतक है। (**अकंडूयए**) अकण्डूयक-खुजली चलने पर भी शरीर को नहीं खुजलाने वाला अकण्डूयक है। (**अणिट्ठूहए**) अनिष्ठीवक-थूँक आने पर भी नहीं थूँकनेवाला अनिष्ठीवक है। (**सव्वगाय-परिकम्म-विभूस-विप्पमुक्के**) सर्वगात्रपरिकर्मविभूषाविप्रमुक्त-शरीर की सर्वथा शुश्रूषा-विभूषा नहीं करनेवाला सर्वगात्रपरिकर्मविभूषाविप्रमुक्त है। (**से त काय-**

લકુટ છે એવી રીતે થઇને જે શયન કરે છે તે લકુટશાયી છે ઉપર મોઢુ રાખીને પહેલા સુવુ, પછી બન્ને પગની એડીઓને તેમજ શિરને જમીન ઉપર ટેકાવવુ-આ પ્રકારે શરીરને અધર રાખીને આસન કરવુ તે 'લકુટ શયનાસન' છે (આયાવએ) આપાતક-સૂર્યઆદિની આતાપના લેવાવાળા, (અવા ઉડએ) અપ્રાવૃતક-શીતકાલમા દોરાસાચે મુહપત્તી તેમજ ઓલપટ્ટા સિવાયના બીજા વસ્ત્રો રહિત થઈને ખુલ્લે શરીરે શીતને સહન કરવાવાળા અપ્રાવૃતક છે (અકડૂયએ) અકડૂયક-ખુજલી આવતા છતા પણ જે શરીરને ખજવાળે નહિ તે અકડૂયક છે (અણિટ્ઠૂહએ) અનિષ્ઠીવક-થૂક આવવા છતા પણ ન થૂકવાવાળા અનિષ્ઠીવક છે (સવ્વગાય પરિકમ્મ વિભૂસ-વિપ્પમુક્કે) સર્વગાત્રપરિકર્મ

से किं त पडिसंलीयणा? पडिसंलीणया चउव्विहा पण्णत्ता, तंजहा–१ इंदियपडिसलीणया, २ कसायपडिसंलीणया, ३ जोग-पडिसंलीणया, ४ विवित्त-सयणा-सण-सेवणया। से किं त इंदियप-डिसंलीणया ? इंदियपडिसंलीणया पचविहा पण्णत्ता, त जहा–

'से किं त पडिसलीणया ?' अथ का सा प्रतिसलानता=प्रतिसलीनता=गोपन, सा कतिविधा ? उत्तरमाह–'पडिसलीणया' प्रतिसलीनता–'चउव्विहा पण्णत्ता' चतुर्विधा प्रज्ञप्ता, 'त जहा' तद्यथा १–'इंदियपडिसलीणया' इन्द्रियप्रतिसलानता–इन्द्रिय-निरोधकरणशीलता । २–'कसायपडिसलीणया' कषायप्रतिसलानता । ३–'जोग-पडिसलीणया' योगप्रतिसलीनता। ४–'विविक्त–सयणा–सण–सेवणया' विविक्त–शयना ऽऽसन–सेवनता। 'से किं त इंदियपडिसलीणया' अथ का सा इन्द्रियप्रतिसलीनता ?, 'इंदिय

किलेसे) कायक्लेश के ये १२ भेद है। (से किं त पडिसलीणया) प्रतिसलीनता तप कितने प्रकार का है ? (पडिसलीणया चउव्विहा पण्णत्ता) प्रतिसलीनता तप चार प्रकार का है। (त जहा) वे चार प्रकार ये है–(इंदियपडिसलीणया) इन्द्रियप्रतिसलीनता–इन्द्रियों को गोप करके रखना। (कसायपडिसलीणया) कषायप्रतिसलीनता–क्रोधादिकषायों को गोप करके रखना, (जोगपडिसलीणया) योगप्रतिसलीनता–मन वचन काया के व्यापार को गोप करके रखना (विवित्त–सयणा–सण–सेवणया) विविक्तशयनासनसेवनता स्त्री पशु पण्डक-रहित स्थान में शयनासन करना। (से किं त इंदियपडिसलीणया) इन्द्रियप्रतिसलीनता कितने प्रकार की है ? (इंदियपडिसलीणया पचविहा पण्णत्ता) यह

વિભૂષાવિપ્રમુક્ત–શરીરની સર્વથા શુશ્રૂષા (સેવા શણગાર) ન કરવા વાળાને સર્વગાત્રપરિકર્મવિભૂષાવિપ્રમુક્ત કહે છે (से त कायकिलेसे) કાયકલેશના આ ૧૨ પ્રકાર થાય છે (से किं त पडिसलीणया) પ્રતિસલીનતા તપ કેટલા પ્રકારના છે ? (पडिसलीणया चउव्विहा पण्णत्ता) પ્રતિસલીનતા તપ ચાર પ્રકારના છે (त जहा) તે ચાર પ્રકાર આ પ્રમાણે છે (इंदियपडिसलीणया) ઇન્દ્રિયોને ગોપી રાખવી (कसायपडिसलीणया) કષાયપ્રતિસલીનતા–ક્રોધ આદિ કષાયોને રોકી રાખવા (जोगपडिसलीणया) યોગપ્રતિસલીનતા–વાણી, મન અને કાયાના વ્યાપારને રોકી રાખવા (विविक्त-सयणा-सण सेवणया) વિવિક્તશયનાસનસેવનતા સ્ત્રીપશુપંડકરહિત સ્થાનમા શયનાસન કરવુ (से किं त इंदियपडिसलीणया) ઇન્દ્રિયપ્રતિસલીનતા કેટલા પ્રકારની છે ? (इंदियपडिसलीणया पचविहा पण्णत्ता)

सोइंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा सोइंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा १, चक्खिंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा चक्खिंख-

पडिसलीणया' इन्द्रियप्रतिसलीनता 'पचविहा पण्णत्ता' पञ्चविधा प्रज्ञप्ता, 'त जहा' तद्यथा-'सोइंदिय-विसय-पयार-निरोहो वा, सोइंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु राग-दोसनिग्गहो वा' श्रोत्रेन्द्रियविषयप्रचारनिरोधो वा श्रोत्रेन्द्रियविषयप्राप्तेष्वर्थेषु रागद्वेषनिग्रहो वा-श्रोत्रेन्द्रियस्य=कर्णस्य विषये=शब्द प्रचारस्य=प्रवृत्ते, निरोध -निषध, सयमशालतावि-घातक शब्दो न श्रोतव्य, यदकस्मात्कर्णकुहरगत स्यात तदा य कार्य तदाह-श्रोत्रेन्द्रिय विषय-प्राप्तेष्वर्थेषु=श्रुतेषु भावेषु, रागद्वेषयोर्निग्रहो विधेय, अथात्-मधुरमृदङ्गसङ्गीतेषु-अनुरागो न कर्तव्य, आक्रोशादिषु शब्देषु द्वेष -अप्रीतिलक्षणश्चित्तविकारो न कार्य १। 'चक्खिंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा, चक्खिंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्ग-हो वा' चक्षुरिन्द्रियविषयप्रचारनिरोधो वा चक्षुरिन्द्रियविषयप्राप्तेष्वर्थेषु रागद्वेषनिग्रहो वा-

इन्द्रियप्रतिसलीनता पाच प्रकार की है, (त जहा) वे प्रकार ये हैं-(सोइंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा, सोइंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा) श्रोत्र इन्द्रिय को विषय-शब्द में प्रवृत्ति करने से रोकना, सयम एव शील को विघात करनेवाले शब्दों को नहीं सुनना, यदि अकस्मात् इस प्रकार के शब्द कानमें आकर पड जावें तो उस विषयमें राग-द्वेष नहीं करना, यह प्रथम प्रकार है १। भतलब इसका यह है कि मधुर मृदङ्ग सङ्गीत आदि प्रिय एव आक्रोशादि अप्रिय शब्दों के प्रति प्रीति-अप्रीतिलक्षणरूप चित्तविकार नहीं करना सो श्रोत्रेन्द्रियविषयप्रचारनिरोध, एव श्रोत्रेन्द्रियविषयप्राप्तार्थरागद्वेषनिग्रहनामक प्रथम प्रकार है १। चक्खिंदिय-विसय प्पयार-निरोहो वा चक्खिंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा) चक्षु इन्द्रिय को अपने विषयभूत पदार्थों म प्रवृत्त होने से रोकना,

આ ઇંદ્રિયપ્રતિસલીનતા ૫ પ્રકારની છે-(त जहा) તે પ્રકાર આ છે-(सोइन्दिय विसय प्पयार-निरोहो वा, सोइन्दिय विसय पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा) શ્રોત્ર-ઇંદ્રિયને વિષય-શબ્દમા પ્રવૃત્તિ કરવાથી રોકવી, સયમ તેમજ શીલનો વિઘાત કરવાવાળા શબ્દો સાભળવા નહિ તો અકસ્માત્ આવા પ્રકારના શબ્દ કાનમા આવીને પડી પણ જાય તો તે વિષયમા રાગદ્વેષ ન કરવો એ ૧ પ્રથમ પ્રકાર છે મતલબ તેની એ છે કે મધુર મૃદગ સગીત આદિ પ્રિય, તેમજ આક્રોશ આદિ અપ્રિય શબ્દોમા પ્રીતિ અપ્રીતિ-લક્ષણરૂપ ચિત્તવિકાર ન કરવો તે શ્રોત્રેન્દ્રિયવિષય-પ્રચારનિરોધ તેમજ શ્રોત્રેન્દ્રિયવિષયપ્રાપ્તાર્થરાગદ્વેષનિગ્રહ નામનો પ્રથમ પ્રકાર છે (चक्खिन्दिय विसय-प्पयार-निरोहो वा चक्खिन्दिय विसय पत्तेसु अत्थेसु

दिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसुरागदोसनिग्गहो वा २, घाणिंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा घाणिंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा ३, जिब्भिंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा जिब्भिंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा ४, फासिंदिय-विसय-प्पयार-

चक्षुरिन्द्रियस्य=नेत्रस्य विषये=रूपे प्रचारस्य=प्रवृत्तेर्निषेध कार्य, वा=अथवा चक्षुरिन्द्रिय विषयप्राप्तेषु=दृष्टेषु अर्थेषु=मनोज्ञामनोज्ञरूपेषु रागद्वेषयोर्निग्रह कर्तव्य इति शेष ।२। **'घाणिंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा, घाणिंदिय-विसय पत्तेसु अत्थेसु रागदोस-निग्गहो वा'** घ्राणेन्द्रियविषयप्रचारनिरोधो वा घ्राणेन्द्रियविषयप्राप्तेष्वर्थेषु रागद्वेषनिग्रहो वा-घ्राणेन्द्रिय=नासिका, तस्य विषयो=गन्धस्तस्य प्रवृत्तेर्निषेधो विधेय-सुरभिगन्धे दुरभिगन्धे वा नासिकामागते रागद्वेषौ निराकर्तव्यौ ।३। **'जिब्भिंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा, जिब्भिंदिय-विसय पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा'** जिह्वेन्द्रियविषयस्य भोजनरसस्य प्रचारनिषेध, जिह्वायामागतेऽपि मनोज्ञामनोज्ञरसे रागद्वेषयोर्निग्रह ।४। **'फासिं-**

अथवा प्रवृत्त होने पर उसके विषय मे राग और द्वेष नहीं करना, यह द्वितीय प्रकार हैं २। **(घाणिंदिय-विषय-प्पयार-निरोहो वा, घाणिंदिय विसय पत्तेसु अत्थेसु रागदोस-निग्गहो वा)** घ्राण-इन्द्रिय को अपने विषय मे प्रवृत्त होने से रोकना, तथा प्रवृत्त होने पर उस विषयमे राग द्वेष नहीं करना, यह तृतीय प्रकार है ३। **(जिब्भिंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा जिब्भिंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा)** जिह्वा-इन्द्रिय को अपने विषयमें प्रवृत्त होने से रोकना, एव उस विषय में उसके प्रवृत्त होने पर प्राप्त विषयम राग-द्वेषका निग्रह करना, यह चौथा प्रकार है ४। **(फासिंदिय विसय प्पयार निरोहो वा, फासिंदिय-विसयपत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा)** इसी प्रकार स्पर्शन, इन्द्रिय

રાગદોસનિગ્ગહો વા) ચક્ષુ ઇન્દ્રિયના વિષયભૂત પદાર્થોમા તેની પ્રવૃત્તિ રોકવી અથવા પ્રવૃત્તિ થઈ જતા તે બાબત રાગ અને દ્વેષ ન કરવો એ બીજો પ્રકાર છે (घाणिंदिय विसय प्पयार निरोहो वा घाणिंदिय विसय पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा) ઘ્રાણુ-ઇન્દ્રિયના વિષયમા તેની પ્રવૃત્તિ રોકવી, અથવા પ્રવૃત્તિ થઇ જતા તે બાબતમા રાગ-દ્વેષ ન કરવો એ ત્રીજો પ્રકાર છે (जिब्भिंदिय विसय प्पयार-निरोहो वा जिब्भिंदिय विसय पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा) જીભ ઇન્દ્રિયના વિષયમા પ્રવૃત્તિ રોકવી તેમજ તેના વિષયમા તે પ્રવૃત્ત થઈ જાય તો પછી પ્રાપ્ત બાબતમા રાગ દ્વેષ થતા રોકવો એ ચોથો પ્રકાર છે (फासिंदिय-विसय

निरोहो वा फासिदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा ५, से त इंदियपडिसलीणया। से किं त कसायपडिसंलीणया ? कसायपडिसंलीणया चउव्विहा पण्णत्ता, त जहा--१ कोहस्सुदय-निरोहो वा, उदयपत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरणं। २ माण-

दिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा, फासिंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोस-निग्गहो वा' स्पर्शेन्द्रियविषयप्रचारनिरोधो वा स्पर्शेन्द्रियविषयप्राप्तेष्वर्थेषु रागद्वेषनिग्रहो वा-स्पर्शेन्द्रिय=त्वक्, तस्य विषय स्पर्श=शीतोष्णादिक, तत्र प्रवृत्ते प्रतिषेध, प्राप्तेष्वपि शुभाशुभस्पर्शेषु रागद्वेषयोर्निषेध। **'से त इंदियपडिसलीणया'** सैषा इन्द्रियप्रति-सलीनता। **'से किं त कसायपडिसलीणया'** अथ का सा कषायप्रतिसलीनता ?, **'कसाय-पडिसलीणया'** कषायप्रतिसलीनता **'चउव्विहा पण्णत्ता'** चतुर्विधा प्रज्ञप्ता, **'त जहा'** तद्यथा-**'कोहस्सुदयनिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरण'** क्रोधस्योदय-निरोधो वा, उदयप्राप्तस्य वा क्रोधस्य विफलीकरणम्-प्रथमतस्तु क्रोधस्य उदय एव निषे-

को भी अपने विषय म प्रवृत्त होने से रोकना एव उस विषय मे उसके प्रवृत्त होने पर उसमे राग द्वेष होने का वर्जन करना, यह पाचवाँ प्रकार है। इन पाचों प्रकारों का भाव यही है कि इन्द्रियों पर विजय प्राप्त करना, तथा प्राप्त उनके अपने २ मनोज्ञ एव अमनोज्ञ विषयों के ऊपर राग एव द्वेषकी परिणति से विरक्त रहना। **(से त इंदियपडि-सलीणया)** यह सब इन्द्रियप्रतिसलीनता है। **(से किं त कसायपडिसलीणया)** कषायप्रतिसलीनता क्या है ? **(कसायपडिसलीणया चउव्विहा पण्णत्ता)** कषायप्रतिसलीनता चार प्रकार की है। **(त जहा)** वह इस प्रकार से है--**(१--कोहस्सुदयनिरोहो वा, उदय--**

પયાર-નિરોહો વા ફાસિંન્દ્રિયવિસયપત્તસુ અત્થેસુ રાગદોસનિગ્ગહો વા) એ પ્રકારે સ્પર્શન-ઇન્દ્રિયના વિષયમા તેની પ્રવૃત્તિ રોકવી તેમજ તે વિષયમા તેની પ્રવૃત્તિ થઇ જાય તો તે માટે રાગ દ્વેષ ન કરવો એ પાચમો પ્રકાર છે આ પાચેય પ્રકારોનો ભાવ એ જ છે કે ઇન્દ્રિઓ ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરવો, તથા તે પ્રાપ્ત થતા પોતપોતાના મનોજ્ઞ તેમજ અમનોજ્ઞ વિષયો ઉપર રાગ કે દ્વેષની પરિણતિથી વિરકત રહેવુ (से त इंदियपडिसलीणया) આ બધુ ઇન્દ્રિયપ્રતિસલીનતા છે (से किं त कसायपडिसलीणया) પ્રશ્ન-કષાયપ્રતિસલીનતા શુ છે ? ઉત્તર-(कषायपडिसलीणया चउव्विहा पण्णत्ता) કષાયપ્રતિસલીનતા ચાર પ્રકારની છે (त जहा) તે આ પ્રકારે છે-(कोहस्सुदयनिरोहो वा उदयपत्तस्स वा

स्सुदयनिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा माणस्स विफल ३ मायाउदयणिरोहो वा, उदयपत्ताए वा मायाए । करणं । ४ लोहस्सुदयणिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा ल०.

धनीय, यथा क्रोधो नोदयेत तथा यतितव्यम्, अथापि यदि क्रोध उदय प्राप्नुया० तदा तस्य विफलीकरणम्=व्यर्थीकरणम् ।१। '**माणस्सुदयनिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा माणस्स विफलीकरण**'–मानस्योदयनिरोधो वा उदयप्राप्तस्य वा मानस्य विफलीकरणम्–मानस्य–अभिमानस्योदय एव निषेधितव्य, माने उदय प्राप्तेऽपि विफलीकरणम्=सतोऽपि असत इव करणम् ।२। '**माया–उदय–निरोहो वा, उदयपत्ताए वा मायाए विफलीकरण**' मायाया उदयनिरोधो वा, उदयप्राप्ताया वा मायाया विफलीकरणम्–उदयमानाया एव मायाया =परवञ्चनारूपाया निषेध कर्तव्य, कथञ्चिदुदिताया वा मायाया = कपटक्रियाया विफलीकरणम् ।३। '**लोहस्सुदयणिग्गेहो वा, उदयपत्तस्स वा लोहस्स**

पत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरण, २–माणस्सुदयनिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा माणस्स विफलीकरण, ३ मायाउदयनिरोहो वा, उदयपत्ताए वा मायाए विफली करण, ४ लोहस्सुदयणिरोहो वा उदयपत्तस्स वा लोहस्स विफलीकरण) प्रथम तो क्रोध के उदय का ही निरोध करना, यह सर्वोत्तम पक्ष है, उदयनिरोध होने से क्रोध का मूल विनष्ट हो जाता है । यदि क्रोध उदित हो जाय तो उसे विफल कर देना चाहिये १ । प्रथम तो ऐसा ही यत्न करना चाहिये कि जिससे मानकषाय का उदय ही न हो, यदि मानकषाय उदित हो जाय तो उसे निफल कर देना चाहिये २ । उत्तम बात यही है कि मायाकषाय आत्मा मे उदित न हो, यदि वह उदित हो जाती है तो उसको विफल बना देना

कोहस्स विफलीकरण, माणुस्सुदयनिरोहो वा उदयपत्तस्स वा माणस्स विफलीकरण, माया उदयनिरोहो वा उदयपत्ताए वा मायाए विफलीकरण, लोहस्सुदयणिरोहो वा उदयपत्तस्स वा लोहस्स विफलीकरण) પ્રથમ તો ક્રોધનો ઉદય થતા જ નિરોધ કરવો એ સર્વોત્તમ પક્ષ છે ઉદયનિરોધ થવાથી ક્રોધનુ મૂળ જ નાશ પામે છે જો ક્રોધનો ઉદય થઈ જાય તો તેને વિફલ કરી દેવો જોઇએ ૧ પહેલા તો એવો જ યત્ન કરવો જોઇએ કે જેથી માનકષાયનો ઉદય જ ન થાય જો માનકષાયનો ઉદય થઈ જાય તો તેને વિફલ કરી દેવો જોઇએ ૨ ઉત્તમ વાત એ જ છે કે માયાકષાય પણ આત્મામા ઉદય ન થઈ શકે એવી જાતની પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ જો તેનો ઉદય થઈ ચુકયો હોય તો તેને વિફલ કરી દેવુ જોઇએ ૩ એ જ પ્રકારે લોભ પણ આત્મામા ઉદિત ન થાય

विफलीकरण, से त कसायपडिसलीणया। से कि तं जोगपडिसलीणया ? जोगपडिसलीणया तिविहा पण्णत्ता, त जहा-१ मणजोगपडिसलीणया, २ वयजोगपडिसंलीणया, ३ कायजोगपडिसलीणया, से त जोगपडिसलीणया, से त पडिसलीणया ४

विफलीकरण [1]-लोभस्योदयनिरोधो वा, उदयप्राप्तस्य वा लोभस्य विफलीकरणम्-परस्वग्रहणाद्यर्थमा लोभस्तस्योदय एव निराकरणीय, कथञ्चित्त्वापि वस्तुनि लोभे सत्यपि स लोभ उदितोऽपि निष्फलतया ।४। 'से त कसायपडिसलीणया' सैषा कषायप्रतिसलीनता ।४। 'से किं त जोगपडिसलीणया' अथ का सा योगप्रतिसलीनता [2] 'जोगपडिसलीणया' योगप्रतिसलीनता-'तिविहा पण्णत्ता' त्रिविधा प्रज्ञप्ता 'त जहा' तद्यथा 'मणजोगपडिसलीणया' मनोयोगप्रतिसलीनता-योगो=बन्ध, कर्मणा सह मनसो योगो-मनोयोग, तस्य प्रतिसलीनता-निरोधकारिता १। 'वयजोगपडिसलीणया'-वाग्योगप्रतिसलीनता २। 'कायजोगपडिसलीणया' काययोगप्रतिसलीनता ३। 'से किं त

चाहिये ३। इसी प्रकार लोभ भी आत्मा में उदित न हो सके, इस प्रकार प्रवृत्ति करनी चाहिये, यदि वह उदित हो चुका हो तो उसे विफल कर देना चाहिये ४। तात्पर्य यह है कि चारों कषायों को जैसे भी बने उस प्रकार से जीतना। (**से त कसायपडिसलीणया**) यह कषायप्रतिसलीनता है। (**से किं तं जोगपडिसलीणया**) योगप्रतिसलीनता क्या है? (**जोगपडिसलीणया तिविहा पण्णत्ता**) योगप्रतिसलीनता तीन प्रकार की कही गइ है, (**तजहा**) वह इस तरह से, (**मणजोगपडिसलीणया वयजोगपडिसलीणया कायजोगपडिसलीणया**) कर्मों के साथ मनका बधन होना सो मनोयोग है, उसका गोपन करना मनोयोगप्रतिसलीनता है। वचनयोगप्रतिसलीनता एव काययोगप्रतिसलीनता भी वचनयोग को गोपना एव काययोग को गोपना है। इसी विषय को आगे के सूत्रांश से सूत्र

આ માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કદાચ તે ઉદિત થઇ ચુકયો હોય તો તેને નિષ્ફળ કરી દેવુ જોઇએ ૪

તાત્પર્ય એ છે કે ચારેય કષાયોને જેમ બને તેવા પ્રકારે જીતવા (से त कसाय डिसलीणया) આ કષાયપ્રતિસ લીનતા છે (से किं त जोगपडिसलीणया) પ્રશ્ન-યોગ પ્રતિસ લીનતા શુ છે? ઉત્તર-(जोगपडिसलीणया तिविहा पण्णत्ता) યોગપ્રતિસ લીનતા ત્રણ પ્રકારની કહેવાય છે, (त जहा) તે આ પ્રમાણે છે-(मणजोगपडिसलीणया वय जोगपडिसलीणया कायजोगपडिसलीणया) કર્મોની સાથે મનનુ બધન થાય તે મનોયોગ છે તેનુ ગોપન કરવુ તે મનોયોગપ્રતિસ લીનતા છે વચનયોગપ્રતિ સ લીનતા તેમજ કાયયોગપ્રતિસ લીનતા પણ વચનયોગને ગોપવુ તેમજ કાય

स्सुदयनिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा माणस्स विफलीकरणं। ३ मायाउदयणिरोहो वा, उदयपत्ताए वा मायाए विफलीकरणं। ४ लोहस्सुदयणिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा लोहस्स

धनीय, यथा क्रोधो नोदयेत तथा यतितव्यम्, अथापि यदि क्रोध उदय प्राप्नुयात तदा तस्य विफलीकरणम्=व्यर्थीकरणम् ।१। '**माणस्सुदयनिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा माणस्स विफलीकरण**'–मानस्योदयनिरोधो वा उदयप्राप्तस्य वा मानस्य विफलीकरणम्–मानस्य–अभिमानस्योदय एव निषेधितव्य, माने उदय प्राप्तेऽपि विफलीकरणम्=सतोऽपि असत इव करणम् ।२। '**माया–उदय–निरोहो वा, उदयपत्ताए वा मायाए विफलीकरण**' मायाया उदयनिरोधो वा, उदयप्राप्ताया वा मायाया विफलीकरणम्–उदयमानाया एव मायाया =परवञ्चनारूपाया निषेध कर्तव्य, कथञ्चिदुदिताया वा मायाया = कपटक्रियाया विफलीकरणम् ।३। '**लोहस्सुदयणिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा लोहस्स**

पत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरण, २–माणस्सुदयनिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा माणस्स विफलीकरण, ३ मायाउदयनिरोहो वा, उदयपत्ताए वा मायाए विफलीकरण, ४ लोहस्सुदयणिरोहो वा उदयपत्तस्स वा लोहस्स विफलीकरण) प्रथम तो क्रोध के उदय का ही निरोध करना, यह सर्वोत्तम पक्ष है, उदयनिरोध होने से क्रोध का मूल विनष्ट हो जाता है। यदि क्रोध उदित हो जाय तो उसे विफल कर देना चाहिये १। प्रथम तो ऐसा ही यत्न करना चाहिये कि जिससे मानकषाय का उदय ही न हो, यदि मानकषाय उदित हो जाय तो उस विफल कर देना चाहिये २। उत्तम बात यहा है कि मायाकषाय आत्मा मे उदित न हो, यदि वह उदित हो जाती है तो उसको विफल बना देना

કોહસ્સ વિફલીકરણ, માણુસ્સુદ્યનિરોહો વા ઉદયપત્તસ્સ વા માણસ્સ વિફલીકરણ, માયા-ઉદયનિરોહો વા ઉદયપત્તાએ વા માયાએ વિફલીકરણ, લોહસ્સુદયણિરોહો વા ઉદયપત્તસ્સ વા લોહસ્સ વિફલીકરણ) પ્રથમ તો ક્રોધનો ઉદય થતા જ નિરોધ કરવો એ સર્વોત્તમ પક્ષ છે ઉદયનિરોધ થવાથી ક્રોધનુ મૂળ જ નાશ પામે છે જો ક્રોધનો ઉદય થઈ જાય તો તેને વિફલ કરી દેવો જોઇએ ૧ પહેલા તો એવો જ યત્ન કરવો જોઇએ કે જેથી માનકષાયનો ઉદય જ ન થાય જો માનકષાયનો ઉદય થઇ જાય તો તેને વિફલ કરી દેવો જોઇએ ૨ ઉત્તમ વાત એ જ છે કે માયાકષાય પણ આત્મામા ઉદય ન થઈ શકે એવી જાતની પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ જો તેનો ઉદય થઈ ચુકયો હોય તો તેને વિફલ કરી દેવુ જોઇએ ૩ એ જ પ્રકારે લોભ પણ આત્મામા ઉદિત ન થાય

कायजोगपडिसंलीणया-जं णं सुसमाहियपाणिपाए कुम्मो इव गुत्तिदिए सव्वगायपडिसलीणे चिट्ठइ, से त कायजोगपडिसंलीणया। से किं त विविक्त-सयणा-सण-सेवणया? विविक्त-सयणा-सण-सेवणया--जं णआरामेसु उज्जाणेसु देवकुलेसु सहासु पवासु पणि-

कायजोगप्रतिसंलीनतामाह-'से किं त कायजोगपडिसलीणया' अथ का सा काय-योगप्रतिसंलीनता ? 'कायजोगपडिसलीणया' काययोगप्रतिसलीनता नाम-'ज ण सुसमाहियपाणिपाए कुम्मो इव गुत्तिदिए सव्वगायपडिसलीणे चिट्ठइ' यत् खलु सुसमाहितपाणिपाद कूर्म इव गुप्तेन्द्रिय सर्वगात्रप्रतिसलीनस्तिष्ठति। यत् खलु=निश्चयेन सुसमाहितपाणिपाद =सुसयतहस्तचरण, अत एव कच्छपवद् गुप्तेन्द्रिय =सुरक्षितसर्वेन्द्रिय, सर्वगात्रप्रतिसलीन --सर्वं गात्रै =अवयवै प्रतिसलीन -निवारितवृत्तिस्तिष्ठति-कायिक-सावद्याऽनुष्ठानवर्जितो भवति। 'से त कायजोगपडिसलीणया' सपा काययोगप्रति सलीनता। 'से किं त विविक्त-सयणा-सण-सेवणया' अथ का सा विविक्तशयनाऽऽसनसेवनता ? विविक्तानि=दोषरहितानि शयनासनानि, तेषा सेवनता-सेवनम्, सा कीदृशी ? इति प्रश्न, उत्तरमाह-' विविक्त-सयणा-सण-सेवणया--ज ण आरामेसु उज्जाणेसु देवकुलेसु सहासु पवासु पणियगिहेसु पणियसालासु इत्थी-पसु-पडग-ससत्त-विरहियासु वसहीसु फासुएसणिज्ज पीढ-फलग-सेज्जा-सथारग उवसपज्जित्ताण

पडिसलीणया-ज ण सुसमाहियपाणिपाए कुम्मो इव गुत्तिदिए सव्वगाय-पडिसलीणे चिट्ठइ, से त कायजोगपडिसलीणया) हाथ पैरों को तथा इन्द्रियों को कच्छप के समान अच्छी तरह विषयों से गोप कर रखना काययोगप्रतिसलीनता है। (से किं त विविक्त-सयणा-सण सेवणया) विविक्तशयनासन-दोषरहित शयन तथा आसन की सेवनता क्या है ? (विविक्त-सयणा-सण-सेवणया--ज ण आरामेसु उज्जाणेसु देव-कुलेसु, सहासु, पवासु, पणियगिहेसु, पणियसालासु, इत्थीपसुपडगससत्तविरहियासु

કાયયોગપ્રતિસલીનતા શેનુ નામ છે ? -(कायजोगपडिसलीणया--ज ण सुसमाहिय-पाणिपाए कुम्मो इव गुत्तिदिए सव्वगायपडिसलीणे चिट्ठइ, से त कायजोगपडिसलीणया) હાથ,પગ,તથા ઇન્દ્રિયોને કાચબાની પેઠે સારી રીતે વિષયોથી ગોપવી રાખવા તે કાય યોગપ્રતિસલીનતા છે (से किं त विविक्त सयणा सण सेवणया) વિવિક્તશયનાસન દોષરહિત શયન તેમજ આસનનુ સેવન શુ છે ? (विविक्त-सयणा सण सेवणया ज ण आरामेसु उज्जाणेसु देवकुलेसु सहासु पवासु पणियगिहेसु पणियसालासु,

णया। से कि त मणजोगपडिसंलीणया ? मणजोगपडिसलीणया–१ अकुसलमणनिरोहो वा, २ कुसलमणउदीरण वा। से तं मण-जोग-पडिसलीणया। से किं त वयजोगपडिसंलीणया? वयजोग-पडिसलीणया–१ अकुसलवयणिरोहो वा, २ कुसलवयउदीरणं वा। से तं वयजोगपडिसलीणया। से कि त कायजोगपडिसलीणया ?

मणजोगपडिसलीणया ' अथ का सा मनोयोगप्रतिसलीनता ? ' **मणजोगपडिसलीणया** ' मनोयोगप्रतिसलीनता ' **अकुसल–मण–णिरोहो वा** ' अकुशलमनोनिरोधो वा, ' **कुसल–मण–उदीरण वा** ' कुशलमनउदीरण वा, शुभमनस उदीरण=प्रवर्तनम्, ' **से त मण–जोग–पडिसलीणया** ' सैषा मनोयोगप्रतिसलीनता,। ' **से किं त वयजोग-पडिसलीणया** ' अथ का सा वाग्योगप्रतिसलीनता ? ' **वयजोगपडिसलीणया** ' वाग् योगप्रतिसलीनता-'**अकुसलवयनिरोहो वा**' अकुशलवाङ्निरोधो वा ?, '**कुसलवयउदीरण वा**' कुशलवागुदीरण वा २। ' **से त वयजोगपडिसलीणया** ' सैषा वाग्योगप्रतिसलीनता।

कार प्रकट करते है – (**से किं त मणजोगपडिसलीणया**) वह मनोयोगप्रतिसलीनता क्या है ? (**मणजोगपडिसलीणया–अकुसलमणनिरोहो, कुसलमणउदीरण वा, से त मणजोगपडिसलीणया**) अकुशल–अशुभ मनका निरोध होना, अथवा शुभमन का प्रवर्त्तन होना सो यह मनोयोगप्रतिसलीनता है। (**से किं त वयजोगपडिसलीणया**) वचनयोगप्रतिसलीनता क्या है ? (**वयजोगपडिसलीणया अकुसलवयनिरोहो वा कुसलवयउदीरण वा, से त वयजोगपडिसलीणया**) अकुशलवाणी का निरोध करना अथवा कुशलवाणी का उदीरण करना, यह वचनयोगप्रतिसलीनता है। (**से किं त कायजोगपडिसलीणया**) काययोगप्रतिसलीनता किसका नाम है ? (कायजोग-

યોગને ગોપવુ એ છે આ વિષયને આગળના સૂત્રના અશમા સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે—(से किं त मणजोगपडिसलीणया) તે મનોયોગપ્રતિસલીનતા શુ છે ? (मणजोगपडिसलीणया अकुसलमणनिरोहो कुसलमणउदीरण वा, से त मणजोगपडिसलीणया)–અકુશલ–અશુભ મનનો નિરોધ થવો,અથવા શુભ મનમા પ્રવર્તન થવુ તે મનોયોગપ્રતિસલીનતા છે (से किं त वयजोगपडिसलीणया)–વચનયોગપ્રતિસલીનતા શુ છે ? (वयजोगपडिसलीणया अकुसलवयनिरोहो वा कुसलवयउदीरण वा,से त वयजोगपडिसलीणया)–અકુશલ વાણીનો નિરોધ કરવો, અથવા શલ વાણીનુ ઉદીરણ કરવુ તે વચનયોગપ્રતિસલીનતા છે (से किं त कायजोगपडिसलीणया)

मूलम्—से किं तं अब्भितरए तवे ?, अब्भितरए तवे छव्विहे पण्णत्ते, तं जहा—१ पायच्छित्ते, २ विणए, ३ वेयावच्चं ४ सज्झाओ, ५ झाणं, ६ विउसग्गो।

णाय=निरवद्यम् पाठफलकशय्यासंस्तारकम् उपसम्पद्य विहरति। 'से त विविक्त-सयणा-सण-सेवणया' सैषा विविक्त-शयना-सन-सेवनता। 'से त पडिसल्लीणया' सैषा प्रतिसल्लीनता, 'से त बाहिरए तवे' तदित्थं बाह्य तप ॥ सू० ३० ॥

टीका—अथाभ्यन्तर तप प्रोच्यते-'से किं त अब्भितरए तवे ?' अथ किं तद् आभ्यन्तर तप ?, उत्तरमाह-'अब्भितरए तवे छव्विहे पण्णत्ते' आभ्यतर तप षड्विध प्रज्ञप्तम्, 'त जहा' तद्यथा-१ 'पायच्छित्त' प्रायश्चित्तम्, २-'विणए' विनय, ३ 'वेयावच्च' वैयावृत्यम्, ४-'सज्झाओ' स्वाध्याय, ५-'झाण' ध्यानम्, ६-'विउसग्गो' व्युसर्ग इति। तत्र प्रायश्चित्तमाह-'से किं त पायच्छित्ते' अथ किं

शय्या एव संस्तारक अंगीकार कर विचरता है, (से त विविक्त-सयणा-सण-सेवणया) यह विविक्तशयनासनसेवनता है। (से त पडिसलीणया) इस प्रकार यह प्रतिसलीनता है। (से त बाहिरए तवे) इस प्रकार यह छह प्रकार के बाह्य तप के भेद-प्रभेद कहे गये हैं ॥ सू० ३० ॥

अब आभ्यन्तर तप का सूत्रकार वर्णन करते हैं-'से किं त अब्भितरए तवे ?' इत्यादि।

(से किं त अब्भितरए तवे ?) आभ्यन्तर तप क्या है-कितने प्रकार का है ? (अब्भितरए तवे छव्विहे पण्णत्ते) आभ्यंतर तप छह प्रकार का है, (त जहा) वह इस प्रकार से है, (पायच्छित्त, विणए, वेयावच्च, सज्झाओ, झाण, विउसग्गो) १ प्रायश्चित्त, २ विनय, ३ वैयावृत्य, ४ स्वाध्याय, ५ ध्यान और ६

પીઠ, ફલક, શય્યા તેમજ સંસ્તારક અંગીકાર કરીને વિચરે છે (से त विविक्त सयणा-सण-सेवणया) તે વિવિક્ત શયનાસનસેવનતા છે (से त पडिसलीणया) આ પ્રકારે આ પ્રતિસલીનતા છે (से त बाहिरए तवे) આ પ્રકારે તે ૬ પ્રકારના બાહ્યતપના ભેદ-પ્રભેદ કહેલા છે (સૂ ૩૦)

હવે આભ્યંતર તપનું સૂત્રકાર વર્ણન કરે છે-'से किं त अब्भितरए तवे ?' ઇત્યાદિ

(से किं त अब्भितरए तवे ?) પ્રશ્ન-આભ્યન્તર તપ શું છે ? કેટલા પ્રકારના છે ? (अब्भितरए तवे छव्विहे पण्णत्ते) ઉત્તર-આભ્યન્તર તપ ૬ પ્રકારના છે (त जहा) તે આ પ્રકારે છે-(पायच्छित्त विणए वेयावच्च, सज्झाओ झाण विउसग्गो) ૧ પ્રાયશ્ચિત્ત, ૨ વિનય, ૩ વૈયાવૃત્ય, ૪ સ્વાધ્યાય, ૫ ધ્યાન ૬

यगिहेसु पणियसालासु इत्थी-पसु-पडग-ससत्त-विरहियासु वसहीसु फासुएसणिजं पीढ-फलग-सेज्जा-सथारग उवसपज्जित्ताण विहरइ, से त विवित्तसयणासणसेवणया। से त पडिसलीणया। से त बाहिरए तवे ॥ सू०३० ॥

विहरइ' विविक्तशयनासनसेवनता—यत स्वल्वारामेषु उद्यानेषु देवकुलेषु प्रपासु पणितगृहेषु पणितशालासु स्त्री–पशु–पण्डक–ससक्त–विरहितासु वसतिषु प्रासुकैषणीय पीठ–फलक–शय्या–सस्तारकम् उपसम्पद्य विहरति, 'स्त्री–पशु–पण्डक–ससक्त–विरहितासु' इत्यस्य लिङ्गविपरिणामेन आरामादिपदेष्वप्ययं कार्यं, ततश्च–यत् खलु=निश्चयेन अनगार, स्त्री–पशु–पण्डक–ससक्त–विरहितेषु=स्त्रिय, पशव, पण्डका =नपुसका, एते सर्वे ससक्त=

सयोग, तेन विरहितेषु आरामेषु=कृत्रिमवनेषु, उद्यानेषु=कुसुमकाननेषु, देवकुलेषु=यक्षकुलेषु, तथा स्त्यादिससक्तवर्जितासु सभासु, प्रपासु=पानीयशालासु, पणितगृहेषु=व्यावहारिक–जनोचितेषु पण्यगृहेषु, पणितशालासु = बहुग्राहकदायकजनयोग्यासु, स्त्यादि–ससर्गरहितासु वसतिषु=सामान्यगृहिगृहेषु, एवविधानेकस्थानेषु 'फासुएसणिज्ज' प्रासु–कैषणीय–प्रगता असव'=असुमन्त प्राणिनो यस्मात् तत्प्रासुकम्=अचित्तम्, अत एव एष

वसहीसु फासुएसणिज्ज पीढफलगसेज्जासथारग उवसपज्जित्ताण विहरइ) दोषरहित शयन एव आसन की सेवनता यह इस प्रकार से होती है–जो अनगार स्त्रियों, पशुओं, एव नपुसकों से रहित आरामों में–कृत्रिमवनों मे, उद्यानों में–कुसुमित काननों में, देवकुलों में–यक्षायतनों मे, सभाओं में, प्रपाओं में–पानीयशालाओं मे पणितगृहों मे–व्यावहारिक जनोचित पण्यगृहों मे, पणितशालाओं मे–अनेक ग्राहक एव दायक जनों के योग्य ऐसे स्थानों मे, वसतियों में–सामान्य गृहस्थजनों के घरों में, अचित्त एव निरवद्य पीठ, फलक,

---

इत्थीपसुपडगससत्तविरहियासु वसहीसु फासुएसणिज्ज पीढफलगसेज्जासथारग उवसपज्जित्ताण विहरइ, से त पडिसलीणया) દોષરહિત આસન તેમજ શયનનુ સેવન કરવુ તે આ પ્રકારે થાય છે કે જે અનગાર સ્ત્રીઓ, પશુઓ, તેમજ પડકો–નપુસકોથી રહિત આરામોમા–એટલે કૃત્રિમવનોમા, ઉદ્યાનોમા–કુલવાડીઓમા, દેવકુલોમા–યક્ષાયતનોમા, સભાઓમા, પ્રપાઓમા–પાનીયશાલાઓમા (પરબના સ્થાનમા) પણિતગૃહોમા–વ્યવહારિક–લોકોચિત દુકાનોમા, પણિતશાલાઓમા –અનેક ગ્રાહકો તેમજ દાયકો (દેનારા) લોકોને યોગ્ય એવા સ્થાનોમા એટલે ગોદામોમા,વસતિઓમા–સામાન્ય ગૃહસ્થ લોકોના ઘરોમા, અચિત્ત તેમજ નિરવદ્ય

यर्हति भिक्षाचर्यादौ गृहीतमतिचारजातं तदालोचनार्हं,तद्विशोधकमालोचनालक्षणं प्रायश्चित्तरूपं कार्यमपि अतिचाररूपे कारणे कार्योपचारादालोचनार्हमित्युच्यते। 'पडिक्कमणारिहे' प्रतिक्रमणार्हम्-प्रतिक्रमण=प्रतिनिवर्तन-शुभयोगादशुभयोगगतात्मनः पुनः शुभयोगे प्रत्यानयनं, मिथ्यादुष्कृतप्रदानरूपमित्यर्थः । अयं भावः-गुप्तित्रये समितिपञ्चके च सहसाकारतोऽनाभोगतो वा कथमपि प्रमादवशाद् यदि मनसा दुश्चिन्तितं, तथा वचसा दुर्भाषितं, कायेन दुश्चेष्टितं, तथा-ईर्यायां यदि कथां कथयन् व्रजेत्, भाषायामपि यदि गृहस्थभाषया, प्रहरात्र्यनन्तर-

---

પ્રાયશ્ચિત્ત છે। ભિક્ષાચર્યા આદિમાં લાગેલા અતિચારસ્વરૂપ પાપોની ગુરુ કે સમીપ વિશુદ્ધિ કે લિયે આલોચના કી જાતી હૈ, અત યે પાપ આલોચના કે યોગ્ય હૈં। આલોચના કે યોગ્ય જો પ્રાયશ્ચિત્ત કો કહા હૈ વહ કારણ મેં કાર્ય કે ઉપચાર સે જાનના ચાહિયે। (पडिक्कमणारिहे) પ્રતિક્રમણ શબ્દ કા અર્થ પીછે હટના હૈ, શુભ યોગ સે અશુભ યોગ કી તરફ ઝુકે હુએ આત્મા કો પુન શુભ યોગ મેં લાને કે લિયે મિથ્યાદુષ્કૃત દેના સો પ્રતિક્રમણ કે યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત હૈ। ઇસકા ભાવ યહ હૈ-તીન ગુપ્તિયોં મેં, એવ પાચ સમિતિયોં મેં અકસ્માત્-સહસાકાર સે, અથવા અનાભોગ--અનુપયોગ સે કથમપિ પ્રમાદ કે હો જાને પર મિથ્યાદુષ્કૃત પ્રદાન કરના સો પ્રતિક્રમણ હૈ। ઇસમેં યદિ સહસાકાર સે અથવા અનાભોગ મેં મન દ્વારા ખોટા ચિન્તવન હો ગયા હો, વચન સે દુર્ભાષણ હો ગયા હો, એવ કાય સે-દુશ્ચેષ્ટિત હો ગયા હો, તથા ઇર્યાપથ મેં પ્રવૃત્તિ કરતે (ભાગમે ચલતે) સમય યદિ કથા કહા ગયા હો, ભાષાસમિતિ મેં યદિ ગૃહસ્થ કી ભાષા કે અનુસાર, અથવા પ્રહરરાત્રિ કે

આદિમા લાગેલા અતિચારસ્વરૂપ પાપોની ગુરુની પાસે વિશુદ્ધિને માટે આલોચના કરાય છે આથી તે પાપ આલોચનાયોગ્ય છે આલોચ નાને યોગ્ય જે પ્રાયશ્ચિત્ત ને કહ્યુ છે તે કારણમા કાર્યના ઉપચારથી જાણવુ જોઇએ ૧ (पडिक्कमणारिहे) પ્રતિક્રમણ શબ્દનો અર્થ 'પાછુ હટવુ' છે શુભયોગથી હટી જઇને અશુભ યોગની તરફ વળતા ચિત્તને ફેરીને શુભ-યોગમા લાવવા માટે મિથ્યાદુષ્કૃત દેવુ તે પ્રતિક્રમણને યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત છે તેનો આ ભાવ છે-ત્રણ ગુપ્તિઓમા, તેમજ પાચ સમિતિઓમા અકસ્માત્ -અચાનક, અથવા અનાભોગ-અનુપયોગથી કાઇ પણ પ્રમાદ થઈ જતા મિથ્યા દુષ્કૃત પ્રદાન કરવુ તે પ્રતિક્રમણ છે આમા જે અચાનક અથવા અનાભોગે મનથી ખોટુ ચિતવન થઈ ગયુ હોય, વચનથી ખરાબ ભાષણ થયુ હોય, તેમજ કાયાથી અગમ ચેષ્ટા થઈ હોય, તથા ઇર્યાપથમા પ્રવૃત્તિ કરતા (માર્ગે ચાલતા) જે કથા કહેવાઇ ગઇ હોય, ભાષાસમિતિમા જે ગૃહસ્થની ભાષા

से किं तं पायच्छित्ते ? पायच्छित्ते-दसविहे पण्णत्ते, तं जहा-आलोयणारिहे १, पडिक्कमणारिहे २, तदुभयारिहे ३, विवे-

तत्प्रायश्चित्तम् '-प्रायश्चित्त किंस्वरूप कतिविधमेति पृच्छति, उत्तरमाह-'पायच्छित्ते दसविहे पण्णत्ते' प्रायश्चित्त दशविध प्रज्ञप्तम्-प्राय =पाप, तस्मात् चित्त=जीव शोधयति=कर्ममलिन विमलीकरोतीति प्रायश्चित्तमिति । यद्वा-प्रायो=बाहुल्येन चित्तम्=अन्तःकरण स्वेन स्वरूपेण अस्मिन् सति भवति-इति प्रायश्चित्तम्-अनुष्ठानविशेष । सवरादिरपि तथैवात्मन शुद्धिकरणात् प्रायोग्रहणमिति । अस्य दशविधत्व दर्शयति-'त जहा' तद्यथा-'आलोयणारिहे' आलोचनाऽर्हम्-आलोचना गुरुसमीपे पापस्य निवेदन, तावन्मात्रेणैव यस्य पापस्य शुद्धिस्तदालोचनार्हम् । आलोचना=गुरुनिवेदना विशुद्धये

व्युत्सर्ग । (से किं त पायच्छित्ते) प्रायश्चित्त कितने प्रकार का है ?-(पायच्छित्ते दसविहे पण्णत्ते)-प्रायश्चित्त १० प्रकारका है । (त जहा) वे प्रकार ये हैं-(आलोयणारिहे[१] पडिक्कमणारिहे[२] तदुभयारिहे[३] विवेगारिहे[४] विउसग्गारिहे[५] तवारिहे[६] छेयारिहे[७] मूलारिहे[८] अणवट्ठप्पारिहे[९] पारचियारिहे[१०]) कर्मों से मलिन चित्त-जीवका सशोधन जिससे होता है, अथवा जिसके होने पर प्राय करके अन्त करण अपने स्वरूप में स्थित होता है, वह प्रायश्चित्त है । सवरादिक से भी आत्मा की शुद्धि होती है इसलिये उनसे इसे पृथक् करनेके लिये प्रायश्चित्त म 'प्राय' शब्दका प्रयोग हुआ है । इस मे प्रथम प्रायश्चित्त आलोचनार्ह होता है । गुरु के समीप पापों का निवेदन करना इसका नाम आलोचना है । इस आलोचनामात्र से जिस पाप की शुद्धि हो जाती है वह आलोचनार्ह

°युत्सर्ग (से किं त पायच्छित्ते) પ્રાયશ્ચિત્ત કેટલા પ્રકારના છે ? (पायच्छित्ते दसविहे पण्णत्ते) -પ્રાયશ્ચિત્ત ૧૦ પ્રકારના છે (त जहा) તે આ પ્રકારે છે-(आलोयणारिहे[१] पडिक्कमणारिहे[२] तदुभयारिहे[३] विवेगारिहे[४] विउसग्गारिहे[५] तवारिहे[६] छेयारिहे[७] मूलारिहे[८] अणवट्ठप्पारिहे[९] पारचियारिहे[१०], से त पायच्छित्ते) કર્મોથી મલિન થયેલા ચિત્તનુ સશોધન જેનાથી થાય છે અથવા જે થવાથી પ્રાય અત કરણ પોતાના સ્વરૂપમા આવી જાય છે તે પ્રાયશ્ચિત્ત છે સવરાદિથી પણ આત્માની શુદ્ધિ થાય છે તેથી તેનાથી આને જુદુ કરવા માટે પ્રાયશ્ચિત્તમા પ્રાય શબ્દ લીધો છે આમા પ્રથમ પ્રાયશ્ચિત્ત આલોચનાર્હ થાય છે ગુરૂની પાસે પાપોનુ નિવેદન કરવુ તેનુ નામ આલોચના છે આ આલોચનામાત્રથી જે પાપની શુદ્ધિ થઈ જાય છે તે આલોચનાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે ભિક્ષાચર્યા

गारिहे ४, विउस्सग्गारिहे ५, तवारिहे ६, छेदारिहे ७, मूलारिहे ८, अणवट्टप्पारिहे ९, पारंचियारिहे १०। से त पायच्छित्ते ।

योग्यम् ।३। 'विवेगारिहे' विवेकार्हम्-विवेक -अनेषणीयभक्तादिपरित्याग, तदर्हम् ।४। 'विउस्सग्गारिहे' व्युत्सर्गार्हम्-व्युत्सर्ग =कायोत्सर्ग, तद्योग्यम् ।५। 'तवारिहे' तपोऽर्हम्-तप =नमस्कारसहितकालादारभ्य षण्मासपर्यन्तमनशनम्, तत्र कस्यापि तपसो योग्य तपोऽर्हम-अताचार, तद्विशोधकत्वात् प्रायश्चित्तमपि तपोऽर्हमुच्यते-इति ।६। 'छेदारिहे' छेदार्हम्-छेद -दिनपञ्चकादारभ्य षण्मासपर्यन्त साधुपर्यायस्य न्यून ताकरण, तदर्हम् ।७। 'मूलारिहे' मूलार्हम्-मूल-पुनर्व्रतस्योपस्थापनम्-पुनर्दीक्षारोपणम्, तदर्हम् ।८। 'अणवट्ठप्पारिहे' अनवस्थाप्यार्हम्-यस्मिन् आसेविते कश्चन काल व्रतेषु अनवस्थाप्य कृत्वा पश्चात्तपश्चर्णतया तदोषोपरतो व्रतेषु स्थाप्यते तदनवस्थाप्यार्हम् ।

योग्य होता है वह तदुभयार्ह प्रायश्चित्त है ३। (विवेगारिहे) अनेषणीय भक्तादिक का परित्याग करना विवेक है, इसके योग्य जो प्रायश्चित्त है वह विवेकार्ह प्रायश्चित्त है ४। (विउसग्गारिहे) व्युसर्ग शब्द का अर्थ कायोसर्ग है। इसके योग्य प्रायश्चित्त का नाम व्युसर्गार्ह प्रायश्चित्त है ५। (तवारिहे) जो प्रायश्चित्त तपस्या के योग्य होता है वह तपोऽर्ह प्रायश्चित्त है। यह प्रायश्चित्त नोकारसी से लेकर ७ मास तक होता है ६। (छेदारिहे) साधुपयाय मे पाँच दिनसे लेकर ७ मास तक की साधुपर्याय की न्यूनता करना छेदार्ह प्रायश्चित्त है ७। (मूलारिहे) जो प्रायश्चित्त पुन दीक्षा आरोपण के योग्य होता है वह मूलार्ह प्रायश्चित्त है ८। (अणवट्ठप्पारिहे) जिस दोपके सेवन करने पर सयमीजन कुछ काल तक महाव्रतों के विषय मे अनवस्थापित अलग-कर दिये जाते है,

પ્રતિક્રમણ, એ બન્નેને યોગ્ય હોય છે તે તદુભયાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે ૩ (विवेगारिहे) અનેષણીય ભોજન આદિકનો પરિત્યાગ કરવો તે વિવેક છે તેને યોગ્ય જે પ્રાયશ્ચિત્ત છે તે વિવેકાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે ૪ (विउसग्गारिहे) વ્યુત્સર્ગ શબ્દનો અર્થ કાયોત્સર્ગ છે તેને યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્તનુ નામ વ્યુત્સર્ગાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે ૫ (तवारिहे) જે પ્રાયશ્ચિત્ત તપસ્યાને યોગ્ય હોય છે તે તપોઽર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે આ પ્રાયશ્ચિત્ત નોકારસીથી લઈને ૬ માસ સુધી થાય છે ૬. (छेयारिहे) સાધુપયાયમા પાચ દિવસથી લઈને ૬ માસ સુધીની સાધુપર્યાયની ન્યૂનતા કરવી તે છેદાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે ૭ (मूलारिहे) જે પ્રાયશ્ચિત્ત ફરીને દીક્ષા આરોપણને યોગ્ય હોય છે તે મૂલાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે ૮ (अणवट्ठप्पारिहे) જે દોષનુ સેવન કરવાથી સયમી જન કેટલાક કાળ સુધી મહાવ્રતોના વિષયમા

मुच्चै स्वरेण वा, अन्यथा सावद्यवचनेन भाषेत, तथा-एषणायां=भक्तपानगवेषणवेलाया-मनुपयुक्त सदोषमाहारादिक गृह्णीयात्, तथा सहसाऽनाभोगतो वा भाण्डोपकरणस्या-दान निक्षेप प्रमार्जन प्रतिलेखन च कुर्यात्, तथा-अप्रत्युपेक्षिते स्थण्डिल उच्चारादीना परिष्ठापन सहसाऽनाभोगतो वा कुर्यात् । उपलक्षणमेतत्-तेन यदि चतुर्विधा विकथा, क्रोधादय कषाया, शब्दादिविषयेष्वासक्तिर्वा सहसाऽनाभोगतो वा कृता स्यात्, तदा एतेषु सर्वेषु स्थानेषु मिथ्यादुष्कृतप्रदानलक्षण प्रायश्चित्त, तच्च पूर्ववत् कारणे कार्योप चारात्प्रतिक्रमणार्हमित्युच्यते ।२। 'तदुभयार्हे' तदुभयार्हम्-आलोचनाप्रतिक्रमणोभय-

अनन्तर उच्चस्वर से वचनकी प्रवृत्ति हो गई हो, या सावद्यवचन निकल गया हो, एषणा-समिति में-भक्तपानगवेषण के काल मे अनुपयुक्त होकर यदि सदोष आहार ग्रहण करने में आगया हो, अनाभोग से-अनुपयोग से अथवा सहसाकार से भाण्डोपकरण का आदान एव निक्षेपण, प्रमार्जन या प्रतिलेखन हो गया हो, तथा अप्रत्युपेक्षित स्थडिल में उच्चार आदिका परिष्ठापन सहसाकार से या अनाभोग से कर दिया गया हो, इसी तरह यदि सहसाकार से एव अनाभोग से चार विकथाओं म, चार क्रोधादिक कषायों में, एव शब्दादि पाच इन्द्रियों के विषयों मे आसक्ति हो गइ हो तो इन समस्त स्थानो में "मेरे दुष्कृत मिथ्या हों" इस प्रकार मिथ्यादुष्कृतप्रदानस्वरूप यह प्रतिक्रमग प्रायश्चित्त है। पहिले की तरह यह प्रायश्चित्त भी कारग मे कार्य के उपचार से प्रतिक्रमणार्ह कहा गया है २। (**तदुभयार्हे**) जो प्रायश्चित्त आलोचना एव प्रतिक्रमग इन दोनों के

અનુસાર અથવા પ્રહરરાત્રિ વીત્યા પછી ઉચ્ચા સ્વરથી વચન બોલાઈ ગયુ હોય, અથવા સાવદ્ય વચન નીકળી ગયુ હોય, એષણાસમિતિમા-આહારપાણીના ગવેષણ કાલમા અનુપયુક્ત થઇને જે સદોષ આહાર ગ્રહણ કરવામા આવી ગયો હોય, અનાભોગથી અથવા અચાનક ભાડોપકરણના આદાન તેમજ નિક્ષે પણ, પ્રમાર્જન અથવા પ્રતિલેખન થઇ ગયુ હોય, તથા અપ્રત્યુપેક્ષિત સ્થ ડિલમા ઉચ્ચાર આદિનુ પરિષ્ઠાપન સહસાકારથી કે અનાભોગથી (અચાનક કે અના ભોગથી) કરાઇ ગયુ હોય, એવી જ રીતે જે સહસાકારથી કે અનાભોગથી ચાર વિકથાઓમા, ચાર ક્રોધાદિક કષાયોમા, તેમજ શબ્દાદિ પાચ ઇદ્રિઓના વિષયોમા આસક્તિ થઇ ગઈ હોય તો એ બધા સ્થાનોમા "મારૂ દુષ્કૃત મિથ્યા થાઓ" એ પ્રકારે મિથ્યાદુષ્કૃતપ્રદાનસ્વરૂપ આ પ્રતિક્રમણ-પ્રાય શ્ચિત્ત છે પહેલાની પેઠે આ પ્રાયશ્ચિત્ત પણ કારણમા કાર્યના ઉપચારથી પ્રતિક્રમણાર્હ કહેવાય છે ૨ (તદુભયાર્હે) જે પ્રાયશ્ચિત્ત આલોચના તેમજ

तदनन्तरं व्रतेषु स्थाप्यते। सहननादिगुणयुक्त एवानवस्थाप्य क्रियते, अन्यस्य तु मूलमेव दीयते। सहननादिगुणयुक्तोऽपि यदि अनन्यसाध्यकुलगणसङ्घकार्यकारी बहुजनसाध्यकार्यकारी वा भवेत्, तर्हि द्विविधोऽप्यनवस्थाप्य एव गुरुमुखात् सङ्घसाक्षितया च स्तोक स्तोकतरं वा मासद्वयं मासैकमात्रं वा अनवस्थाप्यतपो वहत्। यद्वा-चतुर्विधसंघाधारभूतोऽयं परमभद्रक स्वयमेव तपश्चर्यानिर्वाऽनवस्थाप्यशोध्यमताचारमलं क्षालयिष्यतीति कृत्वा सर्वं मुञ्चेत्=अनवस्थाप्यतपो न कारयेदिति।

और उत्कृष्ट से बारह वर्ष का। इस प्रकार तपस्या करने के बाद वह साधु महाव्रतों में स्थापित किया जाता है। सहननादिगुणयुक्त ही इस प्रायश्चित्त के अधिकारी है। दूसरे को तो मूलार्ह प्रायश्चित्त ही दिया जाता है। सहननादिगुणयुक्त साधु यदि दूसरों से असाध्य ऐसे कुल गण संघ के कार्य करनेवाला हो, अथवा कुल गण संघ का जो कार्य बहुजनसाध्य हो उस कार्य को वह अकेले ही करनेवाला हो तो ऐसे आशातनाऽनवस्थाप्य और प्रतिसेवनाऽनवस्थाप्य साधु के लिये संघकी साक्षी में गुरुके मुख से स्तोक-थोडे मास का, अथवा स्तोकतर-एकमास का तप दिया जाता है। तदनन्तर वह महाव्रतों में स्थापित किया जाता है। अथवा यदि कोइ साधु चतुर्विध संघ का आधार हो, परमभद्रक हो, वह स्वयमेव तपस्या करके अनवस्थाप्य तप के द्वारा विशोधनीय पापमल का प्रक्षालन कर लेगा, ऐसा विश्वास हो, तो ऐसे साधु को अनवस्थाप्य प्रायश्चित्त नहीं दिया जाता है।

આ પ્રાયશ્ચિત્ત જઘન્યથી એક વર્ષનુ થાય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી બાર વર્ષનુ થાય છે આ પ્રકારે તપસ્યા કર્યા પછી તે સાધુ મહાવ્રતોમા સ્થાપિત કરાય છે સહનનાદિગુણયુક્ત જ તે પ્રાયશ્ચિત્તના અધિકારી છે બીજાને તો મૂલાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત જ અપાય છે સહનનાદિગુણયુક્ત સાધુ જો બીજાથી અસાધ્ય (ન બને) એવા કુલ ગણ સંઘના કાર્ય કરવાવાળો હોય અથવા કુલ ગણ સંઘના જે કાર્ય બહુજનસાધ્ય હોય, એવા કાર્યોને તે એકલો જ કરવાવાળો હોય તો એવા આશાતનાનવસ્થાપ્ય અને પ્રતિસેવનાનવસ્થાપ્ય સાધુને માટે સંઘની સાક્ષીમા ગુરૂના મુખથી સ્તોક-એ માસનુ, અથવા સ્તોકતર-એક માસનુ તપ અપાય છે ત્યાર પછી તે મહાવ્રતોમા સ્થાપિત કરાય છે અથવા જો કોઇ સાધુ ચતુર્વિધ સંઘનો આધાર હોય, પરમભદ્રક હોય, તે પોતે જ તપસ્યા કરીને અનવસ્થાપ્ય તપ દ્વારા વિશોધનીય પાપમલ ધોઇ નાખશે એવો નિશ્ચય હોય તો એવા સાધુને અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત અપાતુ નથી।

अय भाव —अनवस्थाप्यो द्विविधो भवति—आशातनाऽनवस्थाप्य , प्रतिसेवनानवस्थाप्यश्चेति । तत्र तीर्थकर—सघ—श्रुता ऽऽचार्यो—पाध्याय—गणधर—महर्द्धिकान आशातयन् अनवस्थाप्यार्ह-नामक नवम प्रायश्चित्त प्राप्नोति । स जघन्येन षण्मासान् उत्कर्षत सवत्सर यावत तप कुर्वन् आशातनतपोऽनवस्थाप्य कर्तव्य । तावता च तपसा क्षपिताऽऽशातनाजनितकर्मा चा-दूर्ध्व महाव्रतेषु स्थाप्यते । प्रतिसेवनानवस्थाप्यस्तु साधर्मिकाऽन्यधार्मिकवस्तुस्तैन्याम्या हस्त-तालादिभिश्च भवति । स च जघन्यतो वर्षम् उत्कृष्टतो द्वादश वर्षाणि तप कुर्वन् भवति,

एव पुन उस दोष के निवारण के लिये तपस्या मे लगाये जाते है, इस प्रकार जब तपसे उस दोषकी पूर्णतया शुद्धि हो जाती है तब दोषोपरत वे सयमी महाव्रतो मे स्थापित कर दिये जाते है । इस प्रकार के प्रायश्चित्त का नाम अनवस्थाप्यार्ह है, मतलब इसका यह है—अनवस्थाप्य दो प्रकारका होता है—१ आशातनानवस्थाप्य, २ प्रतिसेवनानवस्थाप्य । जो तीर्थकर, सघ, श्रुत, आचार्य, उपा याय, गणधर एव लब्धिधारियों की आशातना करता है एसा सयमी इस अनवस्थाप्यार्ह नामक नवम प्रायश्चित्त का भागी होता है । इनसे आशा तनाजन्य दोष की शुद्धि के लिये जघन्य से छहमाह तक, और उत्कृष्ट से एक वर्ष तक तप कराया जाता है । इतने तप से आशातनाजन्य दोष की जब शुद्धि हो जाती है तब बाद मे वह साधु महाव्रतों मे स्थापित कर दिया जाता है । जो स्वधर्मी और अन्यधर्मी की वस्तु चुराता है, अथवा दयारहित बुद्धि से थप्पड आदि मारता है, उसे प्रतिसेवनाऽन-वस्थाप्यार्ह प्रायश्चित्त करना पडता है । यह प्रायश्चित्त जघ य से एक वर्ष का होता है,

અનવસ્થાપિત કરવામા આવે છે, તેમજ પાછા તે દોષના નિવારણ માટે તપ સ્યામા લગાડવામા આવે છે, એ પ્રકારે જ્યારે તપસેવનથી દોષની સ પૂર્ણ શુદ્ધિ થઈ જાય છે ત્યારે દોષોપરત (દોષમુક્ત) તે સયમી મહાવ્રતોમા સ્થાપિત કરવામા આવે છે આ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્તનુ નામ અનવસ્થાપ્યાર્હ છે એની મતલબ એ છે કે—અનવસ્થાપ્ય બે પ્રકારના થાય છે ૧ આશા તનાનવસ્થાપ્ય અને ૨ પ્રતિસેવનાનવસ્થાપ્ય જે તીર્થકર, સ ઘ, શ્રુત, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, ગણધર, તેમજ લબ્ધિધારિઓની આશાતના કરે છે, એવા સ યમી આ અનવસ્થાપ્યાર્હ નામના નવમા પ્રાયચિત્તના ભાગી થાય છે તેનાથી આશાતનાજન્ય દોષની શુદ્ધિને માટે જઘન્યથી છ મહિના સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી એક વર્ષ સુધી તપ કરાય છે એટલા તપથી આશાતનાજન્ય દોષની જ્યારે શુદ્ધિ થઈ જાય છે ત્યાર બાદ તે સાધુ મહાવ્રતોમા સ્થાપિત કરી દેવાય છે જે સાધર્મીની અને અન્યધર્મીની વસ્તુને ચોરી લે છે, અથવા દયારહિત બુદ્ધિથી લાફો આદિ મારે છે તેને પ્રતિસેવનાનવસ્થાપ્યાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવુ પડે છે

र्द्धिर्न प्रतिलेखयेत्, न चायं भवता प्रतिलेखयिष्यति। भक्तपानमस्मै न देयं, नाप्यस्माद्ग्राह्यम्, अनेन सार्धं नोपवेष्टव्यम्, न चाप्यनेन सहैकमण्डल्या भोक्तव्यम्, अनेन सार्धं किमपि न कार्यमिति।" अयं नवदीक्षितं साधुं वन्दते, एनं न कोऽपि वन्दते, ग्रीष्मे चतुर्थषष्ठाष्टमानि, शिशिरे षष्ठाष्टमदशमानि, वर्षास्वष्टमदशमद्वादशानि जघन्यमध्यमोत्कृष्टानि, पारणके च निर्लेपं, एवरूपं सुदुश्चरं तपश्चरति। अस्य गच्छेन सह वासः एकस्मिन् क्षेत्रे एकोपाश्रये एकस्मिन् पार्श्वे नोपमाधुपरि-भोग्यप्रदेशे कल्पते, नाल्पनादीनि शेषाणि। रोगादौ समुत्पन्ने सति रोगादिनिवृत्तिपर्यन्त

इसके उपकरण की प्रतिलेखना तुम लोग मत करना, यह भी तुम लोगोंके उपकरण की प्रतिलेखना नहीं करेगा, न तुम लोग इसे भक्तपान दो, न इससे भक्तपान लो, न इसके साथ बैठो, न इसके साथ एक मण्डली में आहारादि करो, और न इसका सहकार लेकर कोई अन्य कार्य करो।" यह साधु नवदीक्षित साधु की वन्दना करता है, इसको वन्दना कोई भी नहीं करता। यह साधु ग्रीष्म ऋतु में-जघन्य से उपवास, मध्यम से वेला, और उत्कृष्ट से तेला करता है, शिशिर ऋतु में-जघन्य से वेला, मध्यम से तेला और उत्कृष्ट से चौला करता है, एवं वर्षा ऋतु में-जघन्य से तेला, मध्यम से चौला और उत्कृष्ट से पँचोला करता है, पारणा में विकृतिवर्जित आहार लेता है। अनवस्थाप्य-प्रायश्चित्ती इस प्रकार का दुष्कर तप करता है। इस साधु को अन्य साधुओं के वसतियोग्य प्रदेश में रहना कल्पता है। यह गच्छ के साथ एकक्षेत्र में, एक उपाश्रय में, एक ही पार्श्व में रह सकता है, किन्तु इसको आलपन (बातचीत) आदि नहीं

ઉપકરણની પ્રતિલેખના તમારે ન કરવી તે પણ તમારા ઉપકરણની પ્રતિલેખના નહિ કરે ન તમારે તેને આહારપાણી દેવા કે ન તેની પાસેથી આહારપાણી લેવા ન તેની સાથે બેસવુ, ન તેની સાથે એકમંડલીમા આહાર આદિ કરવા અને ન તેનો સહકાર લઈને કોઈ અન્ય કાર્ય કરવુ" આ સાધુ નવ દીક્ષિત સાધુની વંદના કરે છે, તેની વંદના કોઈ પણ કરતુ નથી આ સાધુ ગ્રીષ્મઋતુમા જઘન્યથી ઉપવાસ, મધ્યમથી બેલા, અને ઉત્કૃષ્ટથી તેલા કરે છે, શિશિરઋતુમા જઘન્યથી બેલા, મધ્યમથી તેલા અને ઉત્કૃષ્ટથી ચૌલા કરે છે, તેમજ વર્ષાઋતુમા જઘન્યથી તેલા, મધ્યમથી ચૌલા અને ઉત્કૃષ્ટથી પંચોલા કરે છે પારણામા વિકૃતિવર્જિત આહાર લે છે અનવસ્થાપ્યપ્રાયશ્ચિત્તી આ પ્રકારનુ દુષ્કર તપ કરે છે આ સાધુને અન્ય સાધુઓના વસતિયોગ્ય પ્રદેશમા રહેવુ કલ્પે છે તે ગચ્છની સાથે એક ક્ષેત્રમા, એક ઉપાશ્રયમા, એક જ પાર્શ્વમા રહી શકે છે પરતુ તેને આલપન (વાતચીત) આદિ કલ્પતુ

अनवस्थाप्यतपोविधिरुच्यते—अनवस्थाप्यप्रायश्चित्ती साधु प्रशस्तेषु द्रव्यक्षेत्रकालभावेषु गुरुसमीपे सरलभावेन स्वातिचारमालोचयति। आलोचनाऽनन्तरं गुरुः कायोत्सर्गं कारयति, तथाहि-ऐर्यापथिकीं समग्रां श्रावयति, 'तस्सुत्तरीकरणेण' इत्यारभ्य यावत्—'अप्पाणं वोसिरामि' इति पठित्वा कायोत्सर्गं वारद्वयं चतुर्विंशतिस्तवमनुचिन्त्य पारयित्वा पुनश्चतुर्विंशतिस्तवमुच्चार्याचार्यं साधूनामन्त्र्य वदति—"एषोऽनवस्थाप्यो मुनिस्तपः प्रतिपद्यते, एष युष्माभिरालपितव्यः, युष्माभिरपि नालपनीयः, एष सूत्रार्थं शरीरवार्तां सुखशातादिरूपां वा न प्रक्ष्यति, युष्माभिरपि न प्रष्टव्यः, परिष्ठापनादिकमस्य भवद्भिर्न कर्तव्यम्, न चाऽयं भवता करिष्यति। उपकरणमस्य भव

अब अनवस्थाप्यप्रायश्चित्त की विधि कहते है—अनवस्थाप्य प्रायश्चित्त लेने वाला साधु प्रशस्त द्रव्य क्षेत्र काल भावमे गुरु के निकट सरल भावसे अपने अतीचारों की आलोचना करता है। जब वह आलोचना कर चुकता है तब गुरु महाराज उसे कायोत्सर्ग करवाते हैं। वह इस प्रकार है—गुरु महाराज पहले समग्र ईर्यापथिकी सुनाते है, फिर 'तस्सुत्तरीकरणेण' यहा से लेकर "अप्पाणं वोसिरामि" यहाँ तक पढकर कायोत्सर्ग में दो वार चतुर्विंशतिस्तव की अनुचिन्तना कर, पाल कर, फिर एकवार चतुर्विंशतिस्तव का उच्चारण करते है, और आचार्य तथा साधुओं को बुलाकर इस प्रकार कहते है—"यह अनवस्थाप्य मुनि तपस्या कर रहा है, यह न तुम लोगों से बोलेगा, न तुम लोग इससे बोलना। यह तुम लोगों से सूत्रार्थ और शरीर की सुखशाता आदि नहीं पूछेगा, तुम लोग भी इस से मत पूछना। इसकी परिष्ठापनिका आदि तुम लोग मत करना, यह भी तुम लोगों की नहीं करेगा।

હવે અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્તની વિધિ કહે છે—

અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત લેવાવાળો સાધુ પ્રશસ્ત દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવમા ગુરૂની પાસે સરલભાવથી પોતાના અતીચારોની આલોચના કરે છે જ્યારે તે આલોચના કરી લે છે ત્યારે ગુરૂ મહારાજ તેને કાયોત્સર્ગ કરાવે છે તે આ પ્રકારે છે—ગુરૂ મહારાજ પહેલા સમગ્ર ઈર્યાપથિકી સભળાવે છે પછી 'तस्सुत्तरीकरणेण' અહીથી લઈને 'अप्पाणं वोसिरामि' અહી સુધી ભણીને કાયોત્સર્ગમા ચતુર્વિંશતિસ્તવની અનુચિંતના કરીને, પાળીને, પછી ચતુર્વિંશતિસ્તવનુ ઉચ્ચારણ કરે છે, અને આચાર્ય તથા સાધુઓને બોલાવીને આ પ્રકારે કહે છે—"આ અનવસ્થાપ્ય મુનિ તપસ્યા કરી રહ્યો છે, તે ન તો તમારી સાથે બોલશે અને ન તમારે એને બોલાવવો એ તમોને સૂત્રાર્થ અને શરીરની સુખશાતા આદિ નહિ પૂછે અને તમારે પણ તેને પુછવુ નહિ તેની પરિષ્ઠાપનિકા આદિ તમારે ન કરવી અને તે પણ તમારી નહિ કરે તેના

आशातनापाराञ्चिक । तस्य पाराञ्चिकार्हनामकदशम प्रायश्चित्त प्राप्नोति । स जघन्येन षण्मासान्, उत्कर्षतो द्वादश मासान् गच्छतो निर्गतस्तपसि निष्ठति । प्रतिसेवनापाराञ्चिकस्त्रिविध -दुष्ट, प्रमत्त, अन्योन्य कुर्वाणश्चेति । तत्र दुष्टो द्विविध -कषायदुष्टो, विषयदुष्टश्चेति । तत्र कषायदुष्टो द्विविध -स्वपक्षदुष्ट, परपक्षदुष्टश्च । अत्र चतुर्भङ्गी, तद्यथा-स्वपक्ष स्वपक्षे दुष्ट १, स्वपक्ष परपक्षे दुष्ट २, परपक्ष स्वपक्षे दुष्ट ३, परपक्ष परपक्षे दुष्ट ४ । प्रथमभङ्गे-मृतगुरुदन्तभञ्जक १, गुरुगात्रमर्दक २, नेत्रोन्मातक ३, दन्तैर्दशक ४, इत्यादान्युदाहरणानि । द्वितीयभङ्गे-

राजादिगृहस्थवधक २, तृतीये-यथा कश्चिदपि गृहस्थावस्थाया मादे पराजित कश्चिद् आसीत्,

करता है वह 'आशातनापाराञ्चिक' है। इसे पाराञ्चिकार्ह' नामक दशवाँ प्रायश्चित्त दिया जाता है। यह जघन्य से ६ मास तक और उत्कृष्ट से बारह मास तक गच्छ से बहिष्कृत होकर तपस्या करता है। 'प्रतिसेवनापाराञ्चिक' तीन प्रकार का होता है। वे प्रकार ये है-(१) दुष्ट, (२) प्रमत्त और (३) अन्योऽन्य-कुर्वाण। इनम 'दुष्ट' दो प्रकार का होता है-(१) कषायदुष्ट और (२) विषय-दुष्ट। कषायदुष्ट दो प्रकार का है-(१) स्वपक्षदुष्ट और (२) परपक्षदुष्ट। यहाँ पर चतुर्भङ्गी होती है। चतुर्भङ्गी का प्रकार इस प्रकार है-(१) स्वपक्ष, स्वपक्ष म दुष्ट-साधुओं से द्वेष करनेवाला साधु। इसका उदाहरण है-मृत गुरु का दाँत पाडनेवाला, मृत गुरु का गर्दन मरोडनेवाला, मृत गुरु तथा साधु की आँखों को निकालनेवाला, दाँता से साधु को काटनेवाला-साधु। (२) स्वपक्ष-परपक्ष म दुष्ट-गृहस्थों से द्वेष करनेवाला साधु। इसका उदाहरण है-राजा आदि गृहस्थों का वध

શ્રુત, આચાર્ય, ગણધર અને લબ્ધિધારીની આશાતના કરે છે તે 'આશાતના-પારાચિક' છે તેને પારાચિકાર્હ નામનુ દશમુ પ્રાયશ્ચિત્ત દેવાય છે એ જઘન્યથી છ માસ સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી બાર માસ સુધી ગચ્છથી બહિષ્કૃત થઇને તપસ્યા કરે છે 'પ્રતિસેવનાપારાચિક' ત્રણ પ્રકારના થાય છે તે આ પ્રકારે છે-(૧) દુષ્ટ, (૨) પ્રમત્ત અને (૩) અન્યોઽન્યકુર્વાણ તેમા 'દુષ્ટ' બે પ્રકારના થાય છે (૧) કષાયદુષ્ટ અને (૨) વિષયદુષ્ટ કષાયદુષ્ટ બે પ્રકારના છે-(૧) સ્વપક્ષદુષ્ટ અને (૨) પરપક્ષદુષ્ટ અહી ચતુર્ભંગી થાય છે ચતુર્ભંગીના પ્રકાર આમ છે-(૧) સ્વપક્ષ, સ્વપક્ષમા દુષ્ટ-સાધુઓનો દ્વેષ કરવાવાળો સાધુ તેનુ ઉદાહરણ છે-મરેલા ગુરુના દાત પાડવાવાળો, મરેલા ગુરુની ગરદન મરડવાવાળો, મરેલા ગુરુ તથા સાધુની આખો કાઢી લેવાવાળો, દાતેથી સાધુને બટકા ભરવાવાળો સાધુ (૨) સ્વપક્ષ, પરપક્ષમા દુષ્ટ-ગૃહસ્થોનો દ્વેષ કરવાવાળો સાધ તેનુ ઉદાહરણ છે-રાજા આદિ ગૃહસ્થોનો વધ કરવા

तद्वैयावृत्य करणीय, तस्मिन्निवृत्ते सति पुनस्तपसि सस्थाप्य । इति सक्षेपतोऽनवस्थाप्यतपो-विधि । इद नवम प्रायश्चित्तम् ।९।

'**पारचियारिहे**' पाराञ्चिकाऽर्हम्-पार=तीर तपसाऽपराधस्य अञ्चति=गच्छति ततो दीक्ष्यते य स पाराञ्ची, स एव पाराञ्चिक , तस्य यदर्ह तत् पाराञ्चिकार्ह दशम प्रायश्चित्तम् । यद्वा-पारमन्त प्रायश्चित्ताना तत उत्कृष्टतरप्रायश्चित्ताऽभावाद् अञ्चति-गच्छतीत्येवशील साधु पाराञ्चिकस्तदर्ह प्रायश्चित्तम् ।१०। पाराञ्चिक सक्षेपतो द्विविध-आशातनापाराञ्चिक , प्रति सेवनापाराञ्चिकश्चेति । तत्र-तीर्थकर-सघ-श्रुताचार्य-गणधर-महर्द्धिकान आशातयति य स

कल्पता है। यदि उस साधु को रोगादि हो जाय तो जबतक रोगादि का निवृत्ति न हो तबतक अन्य साधु उसकी वैयावृत्य कर सकते हैं। जब वह साधु रोग से निर्मुक्त हो जाय तो फिर उससे तपस्या करानी चाहिये। यह अनवस्थाप्यार्ह नामक नवमा प्रायश्चित्त हुआ।

'**पारचियारिहे**' जो साधु तप के द्वारा अपने किये हुए अपराध को पार करता है, अर्थात् अपराधजनित पापसे मुक्त होता है, फिर उसे दीक्षा दी जाती है, वह साधु '**पाराञ्चिक**' है। उस साधु को पापविशोधनार्थ जो प्रायश्चित्त दिया जाता है, वह '**पाराञ्चिकार्ह**' प्रायश्चित्त है। अथवा जो साधु उत्कृष्टतर अन्य प्रायश्चित्त के न होने के कारण मात्र अंतिम प्रायश्चित्त का अधिकारी होता है वह '**पाराञ्चिक**' कहा जाता है। उस अंतिम प्रायश्चित्त को '**पाराञ्चिकार्ह**' कहते है। पाराञ्चिक साधु दो प्रकार का है-पहला आशातनापाराञ्चिक, दूसरा प्रतिसेवना पाराञ्चिक। जो तीर्थंकर, सघ, श्रुत, आचार्य, गणधर और लब्धिधारी की आशातना

નથી જે તે સાધુને રોગાદિ થઈ જાય તો જ્યા સુધી રોગાદિની નિવૃત્તિ ન થાય ત્યા સુધી અન્ય સાધુ તેનુ વૈયાવૃત્ત્ય કરી શકે છે જ્યારે તે સાધુ રોગથી નિર્મુક્ત થઈ જાય ત્યાર પછી તેની પાસે તપસ્યા કરાવવી જોઈએ આ અનવસ્થાપ્યાર્હ નામનુ નવમુ પ્રાયશ્ચિત્ત થયુ

'પારચિયારિહે' જે સાધુ તપદ્વારા પોતે કરેલા અપરાધને પાર કરે છે અર્થાત્ અપરાધજનિત પાપથી મુક્ત થાય છે તેને ત્યાર પછી દીક્ષા દેવાય છે તે સાધુ 'પારાઞ્ચિક' છે તે સાધુને પાપવિશોધનાર્થ જે પ્રાયશ્ચિત્ત દેવાય છે તે 'પારાઞ્ચિકાર્હ' પ્રાયશ્ચિત્ત છે, અથવા જે સાધુ ઉત્કૃષ્ટતર અન્ય પ્રાયશ્ચિત્ત ન હોવાના કારણ માત્રથી અંતિમ પ્રાયશ્ચિત્તનો અધિકારી છે તે 'પારાઞ્ચિક' કહેવાય છે તે અંતિમ પ્રાયશ્ચિત્તને 'પારાઞ્ચિકાર્હ' કહેવાય છે પારાઞ્ચિક સાધુ બે પ્રકારના છે-પહેલા આશાતનાપારાઞ્ચિક, બીજા પ્રતિસેવનાપારાઞ્ચિક જે તીર્થંકર, સ ઘ,

पाराञ्चिकार्हं प्रायश्चित्त कर्तव्यम्। तत साधुवेषपरित्यागेन म गुरुनिर्देशत कपर्दिका वणिग्भ्यो याचित्वा गुरवे प्रदर्शयति, ततो गुरुर्मुनिवेष दत्वा दीक्षा ददाति। पाराञ्चिकतपोविधान प्रागुक्तानवस्थाप्यतपोवद् ग्रीष्मे चतुर्थषष्ठाष्टमानि, शिशिरे षष्ठाष्टमदशमानि, वर्षास्वष्टमदशमद्वादशानि जघन्यमध्यमोत्कृष्टानि, पारणके च निर्लेप इति।

द्वितीयभङ्गेऽपि चानुपरत प्रथमभङ्गवत् साधुवेषापहारेण गच्छाद् बहिष्करणीय, उपर-

ऐसे साधु को गुरु पाराञ्चिकार्ह प्रायश्चित्त दें। ऐसा साधु साधुवेष का परित्याग कर शिर के ऊपर कपडा बाँधकर गुरु की आज्ञा से बाजार में जाकर व्यापारियों से अपना पाप-निवेदनपूर्वक एक एक कौडी माँगता है, माँग कर उन कौडियों को गुरु महाराज को दिखलाता है। तब गुरु महाराज उसे मुनिवेष देकर फिर से दीक्षा देते है। पाराञ्चिक तप का विधान पूर्वोक्त अनवस्थाप्य तप के समान है। इस तपस्या मे वह साधु ग्रीष्म ऋतु में जघन्य से उपवास, मध्यम से वेला, उत्कृष्ट से तेला, शिशिर ऋतु में जघन्य से से वेला, मध्यम से तेला, उत्कृष्ट से चौला, और वर्षा ऋतु में जघन्य से तेला, मध्यम से चौला, उत्कृष्ट से पँचोला करता है। पारणा में विकृतिवर्जित आहार लेता है।

द्वितीयभङ्ग में जो साधु अनुपरत है अर्थात् राजा आदि गृहस्थों के घातरूप व्यापार से निवृत्त नहीं होता है, ऐसे साधु का साधुवेष छीनकर गुरु महाराज उसे गच्छ से निकाल दे। जो साधु राजादिक गृहस्थ के घातरूप व्यापार

સાધુ હાત પાડવા આદિ દુષ્કૃત્યોથી નિવૃત્ત થઈ જાય છે અને નિયમ કરે છે કે-'હવે હું ફરીને એવુ કામ નહિ કરૂં' એવા સાધુને ગુરૂ પારાચિકાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત આપે એવો સાધુ, સાધુનો વેષ છોડી દઈ શિરના ઉપર કપડુ બાંધી ગુરૂની આજ્ઞા લઈ બજારમા જાય છે અને વ્યાપારીઓની પાસે પોતાનુ પાપનુ નિવેદન કરી એક એક કોડી માગે છે માગીને તે કોડિઓને ગુરૂ મહારાજને બતાવે છે ત્યારે ગુરૂ મહારાજ તેને મુનિવેષ આપીને ફરીને દીક્ષા આપે છે પારાચિક તપનુ વિધાન આગળ કહેલ અનવસ્થાપ્ય તપના સમાન છે આ તપસ્યામા તે સાધુ ગ્રીષ્મઋતુમા જઘન્યથી ઉપવાસ, મધ્યમથી બેલા, ઉત્કૃષ્ટથી તેલા, શિશિરઋતુમા જઘન્યથી બેલા, મધ્યમથી તેલા, ઉત્કૃષ્ટથી ચૌલા, અને વર્ષાઋતુમા જઘન્યથી તેલા, મધ્યમથી ચૌલા, ઉત્કૃષ્ટથી પચોલા કરે છે પારણામા વિકૃતિવર્જિત આહાર લે છે

દ્વિતીયભગમા—જે સાધુ અનુપરત હોય અર્થાત્ રાજા આદિ ગૃહસ્થોના ઘાતરૂપ વ્યાપારથી નિવૃત્ત થતો નથી, એવા સાધુનો સાધુવેષ છીનવી લઈને

स तस्य गृहस्थावस्थाया विजयिन सामोर्वैरिको जात, यथा स्कन्दकुमारस्य पालक इति ।३। यो राज्ञो युवराजस्य वा वधक स चतुर्थभङ्गान्तर्गत । अदीक्षितत्वात् वधक परपक्ष, राजा तु परपक्ष एवास्ति ।४।

प्रथमभङ्गे योऽनुपरत स प्रायश्चित्तानर्ह, तस्मात तस्य साधुवपमपहृत्य गुरुणा बहिर्निस्सारण करणीयम्, यस्तूपरत 'पुनर्नैव करिष्यामी' ति प्रतिजानाति तस्य तपोरूप

करनेवाला साधु। (३) परपक्ष, स्वपक्ष मे दुष्ट—साधु से द्वेष करनेवाला गृहस्थ। इसका उदाहरण इस प्रकार है—किसी साधुने गृहस्थावस्था म वादविवाद म किसी को पराजित किया था। पराजित मनुष्य उसका वैरी हो गया। बाद में विजयी मनुष्यने दीक्षा लेकर साधुत्व को अङ्गीकार किया, उस समय पराजित मनुष्य तीव्र वैरानुबन्ध के कारण उस साधु को मार डाला। जैसे—पालकने स्कन्दक आदि पाँचसौ मुनियों को मार डाला। तथा (४) परपक्ष—परपक्ष मे दुष्ट—गृहस्थ से द्वेष करनेवाला गृहस्थ। इसका उदाहरण है—राजा वा युवराज का वध करनेवाला गृहस्थ। हत्या करनेवाला अदीक्षित होने के कारण परपक्षी है, राजा आदि तो परपक्षी है ही, इसलिये यह चतुर्थ भङ्ग का उदाहरण है।

प्रथमभङ्ग में जो साधु अनुपरत है, अर्थात् मृतगुरु के दात पाडना आदि दुष्कृत्य से निवृत्त नहीं होता है, वह प्रायश्चित्त का अधिकारी नहा है। गुरु को चाहिये कि ऐसे साधु का वेष छीन ले, और गच्छ से उसको निकाल दे। जो साधु दाँत पाडना आदि दुष्कृत्यों से निवृत्त हो जाता है, और प्रतिज्ञा करता हे कि "मै अब फिर कभा ऐसा काम नहीं करूँगा"

વાળો સાધુ (૩) પરપક્ષ, સ્વપક્ષમા દુષ્ટ—સાધુનો દ્વેષ કરવાવાળો ગૃહસ્થ આનુ ઉદાહરણ આમ છે—કોઇ સાધુએ ગૃહસ્થાશ્રમમા વાદવિવાદમા કોઈને પરાજિત કર્યો હતો પરાજિત માણસ તેનો વેરી થઈ ગયો પછી વિજયી મનુષ્યે દીક્ષા લઇ સાધુત્વ અંગીકાર કર્યું, તે સમયે પરાજિત મનુષ્યે તીવ્ર વૈરાનુબંધને કારણે તે સાધુને મારી નાખ્યો જેમ, પાલકે સ્કંદક આદિ પાચસો મુનિઓને મારી નાખ્યા તથા (૪) પરપક્ષ, પરપક્ષમા દુષ્ટ—ગૃહસ્થોનો દ્વેષ કરવાવાળો ગૃહસ્થ તેનુ ઉદાહરણ છે—રાજા અથવા યુવરાજનો વધ કરવાવાળો ગૃહસ્થ હત્યા કરવાવાળો અદીક્ષિત હોવાને કારણે પરપક્ષી છે, રાજા આદિ તો પરપક્ષી છે જ, આથી એ ચતુર્થ ભંગનુ ઉદાહરણ છે

પ્રથમ ભંગમા—જે સાધુ અનુપરત છે અર્થાત્ મરેલા ગુરૂના દાત પાડવા આદિ દુષ્કૃત્યથી નિવૃત્ત થતો નથી તે પ્રાયશ્ચિત્તનો અધિકારી નથી ગુરૂએ એવા સાધુનો વેષ છીનવી લેવો જોઈએ અને ગચ્છથી તેનો બહિષ્કાર કરવો જોઇયે જે

परपक्ष परपक्षे दुष्ट १ । तत्र-बालायां तरुण्यां वा साध्व्यां य मावुर्दुष्ट =शीलभङ्गकारक, स प्रथमो भङ्ग । साधुरन्यातगृहिण्यामन्यतीर्थिकायां वा अनुपपन्न इति द्वितीय । गृहस्थो बालायां तरुण्यां वा साध्यामनुपपन्न इति तृतीय । गृहस्थो गृहस्थायामिति चतुर्थ । एव विषयदुष्टोऽपि चतुर्विधो भवति य ।

तत्र-प्रथमभङ्गे वर्तमानो योऽनुपरत स लिङ्गपाराञ्चिक कर्तव्य-साधुवेषापहारत सर्वथा गच्छाद् बहिष्करणीय । यस्तूपरत =उपशान्त 'पुनरेव करिष्यामी'-ति प्रतिज्ञानाति, तस्य पाराञ्चिकार्हं तपारूप प्रायश्चित्त दीयते तत साधुवेषमनपहृत्य नवदीक्षा प्रदान कर्तव्य उपदिश्यते । विषयदुष्टस्य लिङ्गपाराञ्चिकविधानाभावात ।

परतीर्थिक की स्त्री से व्यभिचार करनेवाला साधु । (३) परपक्ष, स्वपक्ष में दुष्ट=बाला यौ तरुणी साध्वी का शीलभङ्ग करनेवाला गृहस्थ । (४) परपक्ष, परपक्ष में दुष्ट-गृहस्थ स्त्री के साथ व्यभिचार करने वाला गृहस्थ । विषयदुष्टके ये चार भङ्ग हुए । इनमें प्रथम-भङ्ग में वर्तमान साधु अपने दुष्कर्म से निवृत्त न हो तो गुरु उसको लिंगपाराञ्चिक कर दें, अर्थात्-उसका साधुवेष ले लें, और उसको गच्छ से सर्वथा बहिष्कार कर दे । जो साधु अपने दुष्कर्म से निवृत्त एव उपशान्त होकर ऐसी प्रतिज्ञा करे कि "मैं अब फिर कभी भी ऐसा नहीं करूँगा" उसको गुरु पाराञ्चिकार्ह-तपोरूप प्रायश्चित्त देते है । ऐसे साधुका साधु-वेष नहीं छीना जाता है, मात्र उसे नयी दीक्षा दी जाती है । अपने दुष्कर्म से निवृत्त विषयदुष्ट के लिये लिङ्गपाराञ्चिक का विधान नहीं है, अर्थात्-उसका वेष नहीं छीना जाता है ।

પરપક્ષમા દુષ્ટ-શય્યાતરની સ્ત્રી અથવા પરતીર્થિકની સ્ત્રીથી વ્યભિચાર કરવા-વાળો સાધુ (૩) પરપક્ષ, સ્વપક્ષમા દુષ્ટ-બાલા અથવા તરુણી સાધ્વીનુ શીયળ ભગ કરવાવાળો ગૃહસ્થ (૪) પરપક્ષ, પરપક્ષમા દુષ્ટ-ગૃહસ્થ સ્ત્રીની સાથે વ્યભિચાર કરવાવાળો ગૃહસ્થ વિષયદુષ્ટના આ ચાર ભગ થયા તેમા પ્રથમ ભગમા વર્તમાન સાધુ પોતાના દુષ્કર્મથી નિવૃત્ત ન થાય તો ગુરૂ તેને લિગપારાચિક કરી દે, અર્થાત્ તેનો સાધુ વેષ લઈ લે અને ગચ્છમાથી તેનો સર્વથા બહિષ્કાર કરી દે જે સાધુ પોતાના દુષ્કર્મથી નિવૃત્ત તેમજ ઉપશાત થઈને એવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે 'હુ હવે કરીને કદી એવુ નહિ કરૂ' તેને ગુરુ પારાચિકાર્હ-તપોરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત આપે છે એવા સાધુનો સાધુવેષ છીનવી લેવાતો નથી માત્ર તેને નવી દીક્ષા અપાય છે પોતાના દુષ્કર્મથી નિવૃત્ત વિષયદુષ્ટને માટે લિગપારાચિકનુ વિધાન નથી અર્થાત્ તેનો વેષ છીનવી લેવાતો નથી

तश्चेत् तर्हि तस्य न पाराञ्चिकतप करण, नापि च साधुवेषापहार , किं तु पुनर्दीक्षाप्रदानमात्र प्रायश्चित्तम् ।

तृतीयभङ्गे चतुर्थभङ्गे च—यदतिशयज्ञानी 'उपशान्तोऽयम्' इति मन्यते, तदा स्वदेशे दीक्षितु न कल्पते, किंतु अन्यस्मिन देशे गत्वा दीक्षा दातव्या ।

विषयदुष्टोऽपि पूर्ववद द्विविध—स्वपक्षदुष्ट , परपक्षदुष्टश्चेति । तत्रापि चतुर्भङ्गी-तद्यथा—स्वपक्ष स्वपक्षे दुष्ट १, स्वपक्ष परपक्षे दुष्ट २, परपक्ष स्वपक्षे दुष्ट ३,

---

से निवृत्त हो जाय तो उससे गुरु पाराञ्चिक तप नहा कराये, न उसका साधुवेष ही छीने, किंतु उसे क्षेत्रपाराञ्चिक करके फिर से दीक्षा दे, यह उसका प्रायश्चित्त है ।

तृतीयभङ्ग मे—जो गृहस्थ साधु का घातक है वह यदि दीक्षा लना चाहे, गुरुमहाराज को वह उपशान्त ज्ञात हो तो उस गुरुमहाराज अन्यदेश म ले जाकर दीक्षा दे । क्यों कि स्वदेश मे इसके लिये दीक्षा नहा कल्पता है । चतुर्थभङ्ग मे—जो कोई गृहस्थ, राजा युवराज आदि गृहस्थ का घातक है, वह यदि दीक्षा लना चाहे और गुरु महाराज को वह उपशान्त मालूम हो, तो उसको परदेश मे ले जाकर दीक्षा दे । स्वदेश मे उसके लिये दीक्षा नहा कल्पती है ।

विषयदुष्ट भी पूर्ववत् दो प्रकार का होता है—स्वपक्षदुष्ट और परपक्षदुष्ट । यहाँ पर भी चतुर्भङ्गी है । वह इस प्रकार है—(१) स्वपक्ष, स्वपक्ष मे दुष्ट—वाला या तरुणा साध्वी का शील भङ्ग करनेवाला साधु । (२) स्वपक्ष, परपक्ष मे दुष्ट—अन्यातर का स्त्री या

ગુરૂ મહારાજે તેને ગચ્છથી બહાર કરવો જો સાધુ રાજાદિક ગૃહસ્થના ઘાતરૂપ વ્યાપારથી નિવૃત્ત થઇ જાય તો તેને ગુરૂ પારાંચિક તપ ન કરાવે, ન તેનો સાધુવેશપણુ છીનવી લે, પરંતુ તેને ક્ષેત્રપારાંચિક કરીને ફરીથી તેને દીક્ષા આપે, એ જ તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત છે

तृतीयभङ्गमा—જે ગૃહસ્થ સાધુનો ઘાતક હોય તે જો દીક્ષા લેવા ચાહે તો અતિશયજ્ઞાની ગુરૂમહારાજને જો તે ઉપશાંત જણાય તો તેને ગુરૂમહારાજ અન્ય દેશમા લઇ જઇને દીક્ષા આપે કેમકે સ્વદેશમા તેને માટે દીક્ષા કલ્પતી નથી ચતુર્થભંગમા—જો કોઇ ગૃહસ્થ, રાજા યુવરાજ આદિ ગૃહસ્થનો ઘાતક હોય, તે જો દીક્ષા લેવાને ચાહે તો તેને પરદેશમા લઇ જઈને દીક્ષા દેવી સ્વદેશમા તેને માટે દીક્ષા કલ્પતી નથી

વિષયદુષ્ટ પણ પૂર્વ પ્રમાણે બે પ્રકારના થાય છે સ્વપક્ષદુષ્ટ અને પરપક્ષ દુષ્ટ અહીં પણ ચતુર્ભંગી છે તે આ પ્રકારે છે—(૧) સ્વપક્ષ, સ્વપક્ષમા દુષ્ટ—વાલા અથવા તરૂણી સાધ્વીનુ શીયળ ભંગ કરવાવાળો સાધુ (૨) સ્વપક્ષ,

नगरां यस्मिन् गृहस्थकुले दोष उपन्न, उपस्यते वा, तत्रापे कुले प्रवेष्टु वारणीय। तथा—यत्र निर्गमप्रवेशयोद्वारमेकमेवास्ति तत्र, तथा द्वयोग्रामयोरपान्तराले यत्र द्व्यादिगृहाणा सन्निवेश स्तत्रापि गमनागमन वारणायम्। अय क्षेत्रपाराञ्चिक इत्युच्यते।

द्विविधेऽपि दुष्टपाराञ्चिक प्रथमभङ्गाधिकार। शेषाणि पुनर्द्वितीयभङ्गादीनि शिष्य-बुद्धिवैशद्यार्थं प्रदर्शितानि।

अथ प्रमत्तपाराञ्चिक उच्यते—स्त्यानर्द्धिनिद्रावान प्रमत्तपाराञ्चिक, तस्य सामान्य-लोकबलाद् द्विगुण त्रिगुण चतुर्गुण वा बल भवति, तस्मात्सौ गुरुणा एव प्रज्ञापनीय—सौम्य! लिङ्ग मुञ्च, चारित्र तव नास्ति। यथेव गुरुणा सानुनयमुक्त साधुवेष मुञ्चति, तत

जिन ग्रामनगरादि स्थानों म विहार करता है वहाँ विहार नहीं करने दिया जाता है। द्वितीयभङ्ग के साधु को जिस नगरा म, जिस कुलमें उससे दोष हो गया और होने की सभावना है, वहा नहीं जाने दिया जाता है, और जहाँ निकलने तथा प्रवेश करने का द्वार एक ही है वहाँ, तथा दो गावों के बीच में जहाँ दो तीन घर बसे हुए हों वहाँ भी, इस साधु का गमनागमन रोक दिया जाता है। यही क्षेत्रपाराञ्चिक कहा जाता है।

प्रतिसेवनापाराञ्चिक के दुष्ट नामक प्रथम भेद के कषायदुष्ट और विषयदुष्ट ये दो भेद हुए। इन दोनों भेदों में प्रथम भङ्गका ही यहाँ अधिकार है, क्यों कि प्रथम भङ्ग में ही पाराञ्चिकार्ह प्रायश्चित्त दिया जाता है। द्वितीयभङ्ग आदि तो शिष्यों की बुद्धि विशद हो, इसलिये लिखलाये गये है।

अब **प्रमत्तपाराञ्चिक** कहते है। स्त्यानर्द्धिनिद्रावान् साधु प्रमत्तपाराञ्चिक है। उसे सामान्य लोगों के बलसे द्विगुण, त्रिगुण वा चतुर्गुण बल होता है। ऐसे साधु को

દ્વિતીય ભગના સાધુને, જે નગરીમા જે કુળમા તેનાથી દોષ થઈ ગયો હોય અને હોવાની સભાવના હોય ત્યા જવા દેવાતા નથી અને જ્યા નીકળવાનુ તથા પ્રવેશ કરવાનુ દ્વાર એક જ હોય ત્યા, તથા બે ગામોની વચ્ચે જ્યા બે ત્રણ ઘર વસેલા હોય ત્યા પણ તે સાધુનુ ગમનાગમન રોકવામા આવે છે, આ જ ક્ષેત્રપારાચિક કહેવાય છે

પ્રતિસેવનાપારાચિકના દુષ્ટ નામના પ્રથમ ભેદના કષાયદુષ્ટ અને વિષય દુષ્ટ, એ બે પ્રકાર થયા એ બન્ને પ્રકારોમા પ્રથમ ભગનો જ અહી અધિકાર છે, કેમકે પ્રથમ ભગમા જ પારાચિકાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત દેવાય છે દ્વિતીય ભગ આદિ તો શિષ્યોની બુદ્ધિ વિશદ થાય તે માટે બનાવ્યા છે

હવે પ્રમત્તપારાચિક કહે છે સ્ત્યાનર્દ્ધિનિદ્રાવાન્ સાધુ પ્રમત્તપારાચિક છે તેનામા સામાન્યલોકોના બળ કરતા બમણુ ત્રણગણુ અથવા ચારગણુ બળ

द्वितीयभङ्गेऽपि वर्तमानो योऽनुपरत स एव लिङ्गपाराञ्चिक कर्तव्य, उपरतस्तु न लिङ्गत पाराञ्चिक कर्तव्य, क्षेत्रत एव पाराञ्चिक कर्तव्य, पुनर्दीक्षाप्रदानमात्र तस्य प्रायश्चित्तम्। तृतीये चतुर्थे च भङ्गे यद्युपशान्तस्तदाऽन्यस्मिन् देशे दीक्षा दातव्या, अत्र पाराञ्चिकतपस प्रस्तुतत्वात् परपक्षे तस्यासम्भवात्। यद्यनुपशान्तस्तर्हि दीक्षा न दातव्या। येषु ग्रामादिषु ता साध्वयो विहरन्ति तेषु तेषु स्थानेषु विहर्तुं स प्रथमभङ्गे वर्तमान साधुर्निवार्यते। द्वितीयादिष्वपि भङ्गेषु तानि स्थानानि ग्रामादीनि परिहर्तव्यानि। एतदुक्त भवति द्वितीयभङ्गे यस्या

द्वितीयभङ्गमें वर्तमान साधु यदि अपने दुष्कर्म से निवृत्त न हो तो गुरु महाराज उस साधुको लिङ्गपाराञ्चिक कर दें, अथात् उसका साधुवेष लेकर उसको गच्छ से सर्वथा के लिये निकाल दें। जो साधु निवृत्त हो जाय उसको लिङ्गसे पाराञ्चिक न करें, अथात् उसका साधुवेष नहीं छीने, किन्तु उसको क्षेत्र से पाराञ्चिक कर दें। ऐसे साधुको फिर से दीक्षा दें। यही इसके लिये प्रायश्चित्त है। तृतीय चतुर्थ भङ्गमे वर्तमान गृहस्थ उपशान्त अर्थात् अपने दुष्कर्म से निवृत्त हो तो उसको अन्यदेश में दीक्षा देनी चाहिये। यदि वह उपशान्त न हो तो अन्य देश मे भी दीक्षा नहीं दे। यहाँ पाराञ्चिक का प्रस्ताव, अर्थात्—उपक्रम है, पाराञ्चिक तप परपक्ष अर्थात् गृहस्थ के लिये सम्भवित नहीं है, इसलिये गृहस्थ के लिये देशान्तर में दीक्षा देने का विधान किया है।

प्रथमभङ्ग के साधु को, जिन साध्वियों का उसने शील भङ्ग किया है वे साध्वियाँ

દ્વિતીયભંગમા વર્તમાન સાધુ જો પોતાના દુષ્કર્મથી નિવૃત્ત ન થાય તો ગુરૂ તે સાધુને લિંગપારાંચિક કરી દે, અર્થાત્ તેનો સાધુ વેષ લઈ લે અને તેને ગચ્છથી સર્વથા માટે બહિષ્કાર કરે જો સાધુ નિવૃત્ત થઈ જાય તેને લિંગથી પારાંચિક ન કરે, અર્થાત્ તેનો સાધુવેષ ન લઈ લે પરતુ તેને ક્ષેત્રથી (તે સ્થળથી) પારાંચિક કરે એવા સાધુને ફરીને દીક્ષા દે, એજ તેને માટે પ્રાયશ્ચિત્ત છે

તૃતીય ચતુર્થભંગમા વર્તમાન ગૃહસ્થ ઉપશાત અર્થાત્ પાતાના દુષ્કર્મથી નિવૃત્ત થાય તો તેને બીજા દેશમા દીક્ષા દેવી જોઇએ જો તે ઉપશાત ન થાય તો બીજા દેશમા પણ દીક્ષા ન દેવી અહી પારાંચિકનો પ્રસ્તાવ, અર્થાત્ ઉપક્રમ છે, પારાંચિક તપ પરપક્ષ અર્થાત્ ગૃહસ્થને માટે સંભવિત નથી, તેથી ગૃહસ્થને માટે દેશાતરમા દીક્ષા દેવાનુ વિધાન કર્યું છે

પ્રથમ ભંગના સાધુને, જે સાધ્વીઓનુ તેણે શીલભંગ કર્યું હોય તે સાધ્વીઓ જે ગામ નગરાદિ સ્થાનોમા વિહાર કરતી હોય ત્યા વિહાર કરવા દેવામા આવતો નથી,

श्रावकत्व सम्यक्त्व वा नेच्छति, तदा तस्य सहवासो वर्जनीय ।

अथाऽन्योन्यकुर्वाणपारञ्चिक उच्यते—मुखमैथुन्या मैथुना अन्योन्यकुर्वाणपारञ्चिक । स पुनर्न दीक्षणीय । यदि तु अतिशयज्ञानी आचार्य—'अयं न पुनरेवं करिष्यति' इति जानाति, तदा पारञ्चिकार्हं तपः कारयित्वा पुनस्तस्मै दीक्षां प्रदद्यात् ।

विषयदुष्टोऽनुपरतश्चैव लिङ्गतः पारञ्चिक क्रियते। यस्तु विषयदुष्टः उपरतः स उपाश्रयादिक्षेत्रतः एव पारञ्चिकः क्रियते, न तु लिङ्गतः । यथा कषायदुष्टप्रमत्तान्योन्यकुर्वाणा नियमाल्लिङ्गपारञ्चिका क्रियन्ते ।

चह श्रावकत्व अथवा सम्यक्त्व का स्वीकार करना नहीं चाहे तब भी उसका सहवास कभी भी नहीं करे, सर्वदा के लिये उसका बहिष्कार कर दे ।

अब अन्योऽन्यकुर्वाण पारञ्चिक कहते हैं—जो साधु मुखमैथुनी और गुदा-मैथुना हो, वह 'अन्योऽन्यकुर्वाण पारञ्चिक' है । ऐसे साधु को फिर से दीक्षा नहीं दी जाती है । यदि अतिशयज्ञानी गुरु महाराज को ऐसा अनुभव हो कि—यह फिर ऐसा नहीं करेगा, तब वे उससे पारञ्चिकार्ह तप करा कर फिर से उसे दीक्षा दे ।

विषयदुष्ट साधु यदि अपने दुष्कर्म से निवृत्त नहीं होता है तो वह लिङ्गपारञ्चिक होता है, अर्थात् उसका साधुवेष ले लिया जाता है, और उसे गच्छ से निकाल दिया जाता है । जो विषयदुष्ट साधु अपने दुष्कर्म से निवृत्त हो जाता है, वह उपाश्रयादि क्षेत्र से ही पारञ्चिक किया जाता है, अर्थात् वह अन्य प्रदेश में भेज दिया जाता है, उसका साधुवेष

જો તે શ્રાવકત્વ અથવા સમ્યક્ત્વનો સ્વીકાર કરવા ન ચાહે તો સદા તેનો સહવાસ કદી પણ કરે નહિ, સર્વદા માટે તેનો બહિષ્કાર કરી દે

હવે અન્યોઽન્યકુર્વાણ-પારાચિક કહે છે-જે સાધુ મુખમૈથુની અને ગુદા મૈથુની હોય તે 'અન્યોઽન્યકુર્વાણ-પારાચિક' છે એવા સાધુને ફરીને દીક્ષા અપાતી નથી જો અતિશયજ્ઞાની ગુરૂમહારાજને એવો અનુભવ થાય કે આ ફરીને એવું નહિ કરે, તો તેઓ તેની પાસે પારાચિકાર્હ તપ કરાવીને ફરીને તેને દીક્ષા આપે

વિષયદુષ્ટ સાધુ જો પોતાના દુષ્કર્મથી નિવૃત્ત ન થાય તો તેને લિંગ-પારાચિક કરાય છે, અર્થાત્ તેનો સાધુવેષ લઇ લેવાય છે, અને તેને ગચ્છથી કાઢી મૂકવામા આવે છે જે વિષયદુષ્ટ સાધુ પોતાના દુષ્કર્મથી નિવૃત્ત થઈ જાય છે તે ઉપાશ્રયાદિ ક્ષેત્રમાથી જ પારાચિક કરાય છે, અર્થાત્ તેને બીજા પ્રદેશમા મોકલવામા આવે છે તેનો સાધુવેષ લઇ લેવામા આવતો નથી વિષયદુષ્ટથી જુદા જે કષાયદુષ્ટ, પ્રમત્ત અને અન્યોઽન્યકુર્વાણ છે, એ ત્રણને નિયમપ્રમાણે લિંગપારાચિક કરવામા આવે છે, અર્થાત્ તેમનો સાધુવેષ લઈ લેવાય છે

शोभनम्। अथ न मुञ्चति तत सघो मिलित्वा तस्य साधुवेषं हरति, न त्वेक एव जन, तस्यैकस्योपरि प्रद्वेषसभवात्, प्रद्वेषयुक्तश्च स तस्य हिंसनमपि कुर्यात्। तस्मै पुनर्दीक्षा न दीयते। यस्तु ज्ञानातिशयवान् आचार्य एव जानाति–'यन्न पुनरेतस्य स्त्यानर्द्धिनिद्रोदयो भविष्यतीति, तत पाराञ्चिकार्हं प्रायश्चित्त कारयित्वा तस्मै दीक्षा ददाति। सघेन मिलित्वा तस्य साधुवेषापहारे कृते पुनराचार्य एवमुपदिशति–स्थूलप्राणातिपातविरमणादीनि देशव्रतानि गृहाण, तानि चेत् प्रतिपत्तु न समर्थस्ततो दर्शन (सम्यक्त्व) गृहाण। अथैवमुक्तोऽपि

गुरुमहाराज इस प्रकार कहे–"सौम्य! तुम साधुवेष छोड दो, क्यों कि तुम मे चारित्र का अभाव है। गुरु से इस प्रकार सरल भाव से कहे जाने पर यदि वह साधुवेष का परित्याग कर दे तो अच्छा है, नहीं तो सघ मिलकर उसका साधुवेष छीन ले, अकेले नहीं, क्यों कि साधुवेष छीने जाने के समय उस साधु को द्वेष उत्पन्न होगा, और द्वेषयुक्त वह साधु मनुष्य की हिंसा भी कर सकता है। ऐसे साधु को फिर से दीक्षा नहीं दी जाती है। यदि अतिशयज्ञानी गुरु को ऐसा अनुभव हो कि यह प्रकृतिभद्रक है, इसे अब स्त्यानर्द्धिनिद्रा आदि नहीं होगी, तो गुरु उस साधु को पाराञ्चिकार्ह प्रायश्चित्त देकर फिर से दीक्षा दे। सघ मिलकर उस साधु का जब वेष छीन ले, तब गुरु महाराज स्त्यानर्द्धिनिद्रावान् प्रमत्तपाराञ्चिक साधु को इस प्रकार उपदेश दे–आज से तुम स्थूलप्राणातिपात विरमणरूप श्रावक धर्म को स्वीकार करो। यदि तुम इसका आचरण करने मे असमर्थ हो तो तत्त्वार्थश्रद्धानरूप सम्यक्त्व को स्वीकार करो। इस प्रकार उपदेश देने पर भी यदि

હોય છે એવા સાધુને ગુરુમહારાજ આ પ્રમાણે કહે–" સૌમ્ય ! તું સાધુવેષ છોડી દે, કેમકે તારામા ચારિત્રનો અભાવ છે ગુરૂ તરફથી આ પ્રકારે સરલ ભાવે કહેવામા આવતા જો તે સાધુવેષનો પરિત્યાગ કરી દે તો સારૂ છે, નહિ તો સઘે મળીને તેનો સાધુવેષ છીનવી લેવો, એકલાએ નહિ કેમકે સાધુવેષ છીનવી લેતી વખતે તે સાધુને દ્વેષ ઉત્પન્ન થશે, અને દ્વેષવાળો તે સાધુ મનુષ્યની હિંસા પણ કરી શકે છે એવા સાધુને ફરીને દીક્ષા દેવાતી નથી જો અતિશય જ્ઞાનવાન્ ગુરૂને એવો અનુભવ થાય કે આ પ્રકૃતિભદ્રક છે, હવે એને સ્ત્યાનર્દ્ધિનિદ્રા આદિ નહિ થાય તો ગુરુ તે સાધુને પારાચિકાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત દઈને ફરીને દીક્ષા આપે સઘ મળીને તે સાધુનો જ્યારે વેષ છીનવી લે ત્યારે ગુરુમહારાજ સ્ત્યાનર્દ્ધિનિદ્રાવાન્ પ્રમત્તપારાચિક સાધુને આ પ્રકારે ઉપદેશ આપે–આજથી તુ સ્થૂલપ્રાણાતિપાતવિરમણરૂપ શ્રાવક ધર્મનો સ્વીકાર કર જો તુ તેનુ આચરણ કરવામા અસમર્થ હોય તો તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનરૂપ સમ્યક્ત્વનો સ્વીકાર કર આ પ્રકારે ઉપદેશ દેવા છતા પણ

से किं तं विणए ? विणए सत्तविहे पण्णत्ते, तं जहा-

गच्छान्नि सारितोऽस्मीत्यशुभो भाव स्वल्पतरोऽपि न विद्यते स एवविधगुणसम्पन्न पाराञ्चिक प्रायश्चित्त कर्तुमर्हति। यस्त्वेतद्गुणरहितस्तस्य पाराञ्चिकापत्ति प्राप्तस्य मूलमेव यश्चित्त भवति।

आशातनापाराञ्चिको जघन्येन षण्मासान्, उत्कर्षतश्च द्वादश मासान् भवति, एतावन्त ाल गच्छान्निर्यूढ (निष्काशित) स्तिष्ठति। प्रतिसेवनापाराञ्चिको जघन्येन सवत्सरमुत्कर्षतो ादश वर्षाणि निर्यूढ आस्ते। विस्तरस्तु-अन्यत्र द्रष्टव्य। 'से त पायच्छित्ते' तदेत-त्प्रायश्चित्तम्।

'से किं त विणए' अथ कोऽसौ विनय ? विनय किंस्वरूप इति प्रश्न। उत्तरमाह-'विणए' विनय -विनयति-अपनयति अष्टविधकर्माणीति विनय =अभ्युत्थानवन्दन-

---

गया हूँ' यह अशुभ भाव अणुमात्र भी न हो, इस प्रकार के गुणों से युक्त ही साधु पाराञ्चिक प्रायश्चित्त का अधिकारी है। जो साधु इन गुणों से रहित है, उससे पाराञ्चिकार्ह प्रायश्चित्त योग्य अपराध हो गया है, उसको मूलार्ह प्रायश्चित्त ही दिया जाता है।

आशातनापाराञ्चिक साधु जघन्य से छ मास तक और उत्कर्ष से बारह मास तक गच्छ से बहिष्कृत रहता है। प्रतिसेवनापाराञ्चिक साधु जघन्य से एक वर्ष और उत्कर्ष से बारह वर्ष गच्छ से बहिष्कृत रहता है। इसका विस्तृत वर्णन अन्यत्र देखना चाहिये। (से त पायच्छित्ते) ये दस प्रकार के प्रायश्चित्त है॥सू० ३०॥

(से किं त विणए) विनय का क्या स्वरूप है? (विणए सत्तविहे पण्णत्ते) विनय सात प्रकार का है। जो अष्टविध कर्मों को दूर करता है, वह विनय है।

માથી કાઢેલા છતા પણ જેના મનમા 'હુ ગચ્છથી બહિષ્કાર પામેલો છુ' એ અશુભ ભાવ અણુમાત્ર પણ ન હોય, એ પ્રકારના ગુણોવાળો જ સાધુ પારાચિક પ્રાયશ્ચિત્તનો અધિકારી છે જે સાધુ એ ગુણોથી રહિત છે તેનાથી પારાચિકાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત યોગ્ય અપરાધ થઈ ગયેા હોય તો તેને મૂલાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત જ અપાય છે આશાતનાપારાચિક સાધુ જઘન્યથી છ માસ સુધી અને ઉત્કર્ષથી બાર માસ સુધી ગચ્છથી બહિષ્કૃત રહે છે પ્રતિસેવના પારાચિક સાધુ જઘન્યથી એક વર્ષ અને ઉત્કર્ષથી બાર વર્ષ સુધી ગચ્છથી બહિષ્કૃત રહે છે તેનુ વિસ્તૃત વર્ણન બીજેથી જોઈ લેવુ જોઈએ (से त पायच्छित्ते) આ દશ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્ત છે (સૂ૦ ૩૦)

(से किं त विणए) વિનય તપનુ સ્વરૂપ શુ છે? ઉત્તર-(विणए सत्तविहे पण्णत्ते) તે સાત

यस्तु साधु कर्मदोषात् पाराञ्चिकापत्तियोग्यात् उत्कृष्टमपराधपदं प्राप्त, स यदि भद्रक 'पुनरेव न करिष्यामी'–ति व्यवसितस्तदा स तप पाराञ्चिक –अर्थात् तप समाराधन-तत्पर पाराञ्चिक क्रियते। तस्य तप करणयोग्यता यथा भवति तदुच्यते–वज्रऋषभनाराच सहनन, वज्रकुड्यसमान वीर्य, सागरवद्गम्भीरता, मेरुवद्धीरता, आगमज्ञान–जघन्येन नवम-पूर्वान्तर्गतमाचाराख्य तृतीय वस्तु, उत्कर्षतो दशमपूर्वं सपूर्णं, तच्च सूत्रतोऽर्थतश्च यदि परिचित भवति। एतै सहननादिभि सम्पन्न, तथा सिंहविक्रीडितादितप कर्मभावित, इन्द्रिय-कषायाणा निग्रहे समर्थ, प्रवचनरहस्यार्थज्ञानसम्पन्नश्च, तथा गच्छान्नि सारितस्यापि यस्य

नहीं छीना जाता है। विषयदुष्ट से भिन्न जो कषायदुष्ट, प्रमत्त और अन्योऽन्यदुर्वाग हैं, ये तीन नियमत लिङ्गपाराञ्चिक किये जाते हैं, अर्थात् इनका साधुवेष ले लिया जाता है।

जिस दुष्कर्म से साधु पाराञ्चिक होता है, उस दुष्कर्म के कारण जो साधु उत्कृष्ट अपराधी हो गया हो, वह साधु यदि भद्रक हो और वह ऐसा नियम करे कि "मै अब फिर कभी भी ऐसा नहीं करूँगा" तब वह साधु तप पाराञ्चिक किया जाता है, अर्थात् उससे पाराञ्चिक तप कराया जाता है। पाराञ्चिक तप करने की योग्यता जैसे होती है सो कहते है-जो साधु वज्र-ऋषभ नाराच-सहननवाला हो, वज्र की भींत के समान दृढ जिसका वीर्य=परा क्रम हो, समुद्र के समान जिसमें गाम्भार्य हो, मेरु के समान जिसमें धीरता हो, तथा जो आगम को जानने वाला हो अर्थात् जघन्य से नवमपूर्वान्तर्गत आचाराख्य तृतीय वस्तु को, उत्कृष्ट से सम्पूर्ण दशम पूर्व को सूत्र से और अर्थ से जानने वाला हो, सिंहविक्रीडित आदि तप कर चुका हो, इन्द्रिय और कषायों के निग्रह करने मे समर्थ हो, प्रवचन के गूढार्थ को जानने वाला हो, गच्छ से निकाले जाने पर भी जिसके मनमे 'मै गच्छ से निकाला

જે દુષ્કર્મથી સાધુ પારાચિક થાય છે તે દુષ્કર્મના કારણે જે સાધુ ઉત્કૃષ્ટ અપરાધી થયેા હેાય તે સાધુ જો પ્રકૃતિભદ્રક હેાય અને જો તે એવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે 'હુ હવે ફરીને કદી આવુ નહિ કરૂ' તેા તે સાધુ તપ પારાચિક કરાય છે, અર્થાત્ તેની પાસે પારાચિક તપ કરાવવામા આવે છે પારાચિક તપ કરવાની યેાગ્યતા કેવી હેાય તે કહે છે–જે સાધુ વજ્રઋષભનારાચ સહનનવાળા હેાય, વજ્રની ભીતના જેવા દૃઢ જેનુ વીર્ય–પરાક્રમ હેાય, સમુદ્રની જેમ જેનામા ગાભીર્ય હેાય, મેરૂની પેઠે જેનામા ધીરતા હેાય, તથા જે આગમને જાણુવાવાળા હેાય અર્થાત્ જધન્યથી નવમપૂર્વગત આચા-રાખ્ય ત્રીજી વસ્તુને, ઉત્કૃષ્ટથી સ પૂર્ણ દશમ પૂર્વને સૂત્રથી તથા અર્થથી જાણુ-નારા હેાય, સિહવિક્રીડિત આદિ તપ કરી ચૂકયા હેાય, ઇદ્રિય અને કાષાયેાના નિગ્રહ કરવામા સમર્થ હેાય, પ્રવચનના ગૂઢાર્થને જાણુવાવાળા હેાય, ગચ્છ

से किं तं विणए ? विणए सत्तविहे पण्णत्ते, त जहा-

गच्छान्नि सार्गितोऽस्मीत्यशुभो भाव स्वल्पतरोऽपि न विद्यते स एवविधगुणसम्पन्न पाराञ्चिक प्रायश्चित्त कर्तुमर्हति। यस्त्वेतदगुणरहितस्तस्य पाराञ्चिकापत्ति प्राप्तस्य मूलमेव धत्त भवति।

आशातनापाराञ्चिको जघन्येन षण्मासान्, उत्कर्षतश्च द्वादश मासान् भवति, एतावत -च्छान्निर्यूढ (निष्काशित) स्तिष्ठति। प्रतिसेवनापाराञ्चिको जघन्येन सवत्सरमुत्कर्षतो द्वादश वर्षाणि निर्यूढ आस्ते। विस्तरस्तु-अन्यत्र द्रष्टव्य। 'से त पायच्छित्ते' तदेतत्प्रायश्चित्तम्।

'से किं त विणए' अथ कोऽसौ विनय ? विनय किंस्वरूप इति प्रश्न। उत्तरमाह-'विणए' विनय -विनयति-अपनयति अष्टविधकर्माणीति विनय =अभ्युत्थानवन्दन-

---

गया हूँ' यह अशुभ भाव अणुमात्र भी न हो, इस प्रकार के गुणों से युक्त हो साधु पाराञ्चिक प्रायश्चित्त का अधिकारी है। जो साधु इन गुणों से रहित है, उसने पाराञ्चिकार्ह प्रायश्चित्त योग्य अपराध हो गया है, उसको मूलार्ह प्रायश्चित्त ही दिया जाता है।

आशातनापाराञ्चिक साधु जघन्य से छ मास तक और उत्कर्ष से बारह मास तक गच्छ से बहिष्कृत रहता है। प्रतिसेवनापाराञ्चिक साधु जघन्य से एक वर्ष और उत्कर्ष से बारह वर्ष गच्छ से बहिष्कृत रहता है। इसका विस्तृत वर्णन अन्यत्र देखना चाहिये। (से त पायच्छित्ते) ये दस प्रकार के प्रायश्चित्त है ॥ सू० ३० ॥

(से किं त विणए) विनय का क्या स्वरूप है? (विणए सत्तविहे पण्णत्ते) विनय सात प्रकार का है। जो अष्टविध कर्मों को दूर करता है, वह विनय है।

માથી કાઢેલા છતા પણ જેના મનમા 'હુ ગચ્છથી બહિષ્કાર પામેલો છુ' એ અશુભ ભાવ અણુમાત્ર પણ ન હોય, એ પ્રકારના ગુણોવાળો જ સાધુ પારાચિક પ્રાયશ્ચિત્તનો અધિકારી છે જે સાધુ એ ગુણોથી રહિત છે તેનાથી પારાચિકાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત યોગ્ય અપરાધ થઈ ગયો હોય તો તેને મૂલાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત જ અપાય છે આશાતનાપારાચિક સાધુ જઘન્યથી છ માસ સુધી અને ઉત્કર્ષથી બાર માસ સુધી ગચ્છથી બહિષ્કૃત રહે છે પ્રતિસેવના પારાચિક સાધુ જઘન્યથી એક વર્ષ અને ઉત્કર્ષથી બાર વર્ષ સુધી ગચ્છથી બહિષ્કૃત રહે છે તેનુ વિસ્તૃત વર્ણન બીજેથી જોઈ લેવુ જોઈએ (से त पायच्छित्ते) આ દશ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્ત છે (સૂ૦ ૩૦)

(से किं त विणए) વિનય તપનુ સ્વરૂપ શુ છે? ઉત્તર-(विणए सत्तविहे पण्णत्ते) તે સાત

यस्तु साधु कर्मणोपात् पाराञ्चिकापत्तियोग्यात् उत्कृष्टमपराधप्राप्त, स यदि भद्रक 'पुनरेव न करिष्यामी'–ति व्यवसितस्तदा स तप पाराञ्चिक –अर्थात् तप समाराधन तत्पर पाराञ्चिक क्रियते। तस्य तप करणयोग्यता यथा भवति तदुच्यते–वज्रऋषभनाराच सहनन, वज्रकुड्यसमान वीर्य, सागरवद्गम्भीरता, मेरुवद्धीरता, आगमज्ञान–जघन्येन नवम-पूर्वान्तर्गतमाचाराख्य तृतीय वस्तु, उत्कर्षतो दशमपूर्वं सपूर्णं, तच्च सूत्रतोऽर्थतश्च यदि परिचित भवति। एतै सहननादिभि सम्पन्न, तथा सिंहविक्रीडितादितप कर्मभावित, इन्द्रिय-कषायाणा निग्रहे समर्थ, प्रवचनरहस्यार्थज्ञानसम्पन्नश्च, तथा गच्छान्नि सारितस्यापि यस्य

नहीं छीना जाता है। विषयदुष्ट से भिन्न जो कषायदुष्ट, प्रमत्त और अन्योऽन्यकुर्वाण है, ये तीन नियमत लिङ्गपाराञ्चिक किये जाते हैं, अर्थात् इनका साधुवेष ले लिया जाता है।

जिस दुष्कर्म से साधु पाराञ्चिक होता है, उस दुष्कर्म के कारण जो साधु उत्कृष्ट अपराधी हो गया हो, वह साधु यदि भद्रक हो और वह ऐसा नियम करे कि "मै अब फिर कभी भी ऐसा नहीं करूँगा" तब वह साधु तप पाराञ्चिक किया जाता है, अर्थात् उससे पाराञ्चिक तप कराया जाता है। पाराञ्चिक तप करने की योग्यता जैसे होती है सो कहते है-जो साधु वज्र-ऋषभ-नाराच-सहननवाला हो, वज्र की भींत के समान दृढ जिसका वीर्य=परा-क्रम हो, समुद्र के समान जिसमे गाम्भार्य हो, मेरु के समान जिसमें धीरता हो, तथा जो आगम को जानने वाला हो अर्थात् जघन्य से नवमपूर्वान्तर्गत आचाराख्य तृतीय वस्तु को, उत्कृष्ट से सम्पूर्ण दशम पूर्व को सूत्र से और अर्थ से जानने वाला हो, सिंहविक्रीडित आदि तप कर चुका हो, इन्द्रिय और कषायों के निग्रह करने मे समर्थ हो, प्रवचन के गूढार्थ को जानने वाला हो, गच्छ से निकाले जाने पर भी जिसके मनमे 'मै गच्छ से निकाला

જે દુષ્કર્મથી સાધુ પારાઞ્ચિક થાય છે તે દુષ્કર્મના કારણે જે સાધુ ઉત્કૃષ્ટ અપરાધી થયો હોય તે સાધુ જો પ્રકૃતિભદ્રક હોય અને જો તે એવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે 'હુ હવે ફરીને કદી આવુ નહિ કરૂ' તો તે સાધુ તપ પારાઞ્ચિક કરાય છે, અર્થાત્ તેની પાસે પારાઞ્ચિક તપ કરાવવામા આવે છે પારાઞ્ચિક તપ કરવાની યોગ્યતા કેવી હોય તે કહે છે–જે સાધુ વજ્રઋષભનારાચ સહનનવાળા હોય, વજ્રની ભીતના જેવા દૃઢ જેનુ વીર્ય–પરાક્રમ હોય, સમુદ્રની જેમ જેનામા ગાભીર્ય હોય, મેરૂની પેઠે જેનામા ધીરતા હોય, તથા જે આગમને જાણવાવાળા હોય અર્થાત્ જઘન્યથી નવમપૂર્વગત આચા રાખ્ય ત્રીજી વસ્તુને, ઉત્કૃષ્ટથી સ પૂર્ણ દશમ પૂર્વ ને સૂત્રથી તથા અર્થથી જાણ-નારા હોય, સિંહવિક્રીડિત આદિ તપ કરી ચૂકયા હોય, ઇંદ્રિય અને કાષાયોના નિગ્રહ કરવામા સમર્થ હોય, પ્રવચનના ગૂઢાર્થ ને જાણવાવાળા હોય, ગચ્છ

मणपज्जवणाणविणए ४, केवलणाणविणए ५। से कि त दसण-
विणए? दसणविणए दुविहे पण्णत्ते त जहा-सुस्सूसणाविणए १,
अणच्चासायणाविणए २। से कि त सुस्सूसणाविणए? सुस्सू-

विणए' श्रुतज्ञानविनय, 'ओहिणाणविणए' अवधिज्ञानविनय 'मणपज्जवणाण-विणए' मन पर्ययज्ञानविनय, 'केवलणाणविणए' केवलज्ञानविनय। अथ दर्शनविनय पृच्छति-'से किं त दसणविणए' अथ कोऽसौ दर्शनविनय ? 'दसणविणए' दर्शन विनय-दर्शनमोहनीयक्षयादिजनितस्तत्त्वश्रद्धानरूप आत्मपरिणामो दर्शन, तस्मै वा विनय दर्शनविनय, स 'दुविहे पण्णत्ते' द्विविध प्रज्ञप्त, द्वैविध्य दर्शयति-'त जहा तद्यथा-'सुस्सूसणाविणए' शुश्रूषणाविनय-विधिसामीप्येन गुर्वादि सेवन शुश्रूषणा, तद्रूपो विनय। 'अणच्चासायणाविणए' अनत्याशातनाविनय-'अति=अतीव, आय = सम्यक्त्वादिलाभ-अत्याय, तस्य शातना=क्वसना-अत्याशातना, तन्निषेधरूपो विनयोऽनत्या-शातनाविनय, गुर्वादेरवर्णवादादिनिवारणम्। पृषोदरादित्वात्सिद्धि।

णाणविणए, ओहिणाणविणए मणपज्जवणाणविणए केवलणाणविणए) आभिनिबोधिक-ज्ञानविनय, श्रुतज्ञानविनय, अवधिज्ञानविनय, मन पर्ययज्ञानविनय, एव केवलज्ञानविनय। (से कि त दसणविणए) दर्शनविनय कितने प्रकार का है? (दसणविणए दुविहे पण्णत्ते) दर्शनविनय दो प्रकार का है। (त जहा) वे प्रकार ये हैं-(सुस्सूसणा विणए अणच्चासायणाविणए) पहला-शुश्रूषाविनय-गुरु आदि के समीप रह कर विधि-पूर्वक सेवा करना। दूसरा-अनत्याशातनाविनय-सम्यक्त्वादिक के लाभ को जो नष्ट करता है वह अत्याशातना है, इसका निषेधरूप जो विनय है वह अनत्याशातनाविनय है। गुरु आदि के अवर्णवाद को दूर करना-निवारण करना, इसका नाम अनत्याशातनाविनय है।

મણપજ્જવણાણવિણએ, કેવલણાણવિણએ) ૧ આભિનિબોધિકજ્ઞાનવિનય, ૨ શ્રુતજ્ઞાન વિનય, ૩ અવધિજ્ઞાનવિનય, ૪ મન પર્યયજ્ઞાનવિનય, ૫ કેવલજ્ઞાનવિનય પ્રશ્ન-(સે કિં ત દંસણવિણએ) દર્શનવિનય કેટલા પ્રકારનો છે? ઉત્તર-(દંસણ વિણએ દુવિહે પણ્ણત્તે) દર્શનવિનય બે પ્રકારનો છે, (ત જહા) તે આ પ્રકારે છે-(સુસ્સૂસણાવિણએ અણચ્ચાસાયણાવિણએ) પહેલો-શુશ્રૂષાવિનય-ગુરુ આદિની પાસે રહીને વિધિપૂર્વક સેવા કરવી, બીજો અનત્યાશાતનાવિનય-સમ્યક્ત્વ આદિકના લાભનો જે નાશ કરે છે તે અત્યાશાતના છે, તેનો નિષેધરૂપ જે વિનય છે તે અનત્યાશાતનાવિનય છે ગુરુ આદિના અવર્ણવાદને દૂર કરવો-તેનુ નિવારણ કરવ તેનુ નામ અનત્યાશાતનાવિનય છે પ્રશ્ન-(સે કિં ત સુસ્સૂસણા

णाणविणए १, दसणविणए २, चरित्तविणए ३, मणविणए ४, वयविणए ५, कायविणए ६, लोगोवयारविणए ७। से किं त णाणविणए ? णाणविणए पंचविहे पण्णत्ते, त जहा- आभिणि बोहियणाणविणए १, सुयणाणविणए २, ओहिणाणविणए ३,

भक्त्यादिरूप, स 'सत्तविहे पण्णत्ते' सप्तविध प्रज्ञप्त । 'त जहा' तद्यथा—१—'णाणविणए' ज्ञानविनय, २—'दसणविणए' दर्शनविनय, ३—'चरित्तविणए' चारित्रविनय, ४ 'मणोविणए' मनोविनय, ५—'वइविणए' वाग्विनय, ६ 'कायविणए' काय विनय, ७—'लोगोवयारविणए' लोकोपचारविनय। एष सप्तविधोऽपि विनय क्रमेण स्वरूपतो भेदतश्च निरूप्यते—'से किं त णाणविणए' अथ कोऽसौ ज्ञानविनय ? उत्तरमाह— 'णाणविणए' ज्ञानविनय 'पचविहे पण्णत्ते' पञ्चविध प्रज्ञप्त, 'त जहा' तद्यथा— तत्पञ्चविधत्व दर्शयति—'आभिणिबोहियणाणविणए' आभिनिबोधिकज्ञानविनय, 'सुयणाण-

यह विनय गुरु आदि के आने पर खडे हो जाना, तथा वदना, शुश्रूषा, भक्ति आदि करना, इस रूप से शास्त्रों मे प्रतिपादित किया गया है। (त जहा) विनय के सात प्रकार ये है-(णाण विणए, दसणविणए, चरित्तविणए, मणविणए, वइविणए, कायविणए, लोगोवयारविणए) ज्ञानविनय, दर्शनविनय, चारित्रविनय, मनोविनय, वचनविनय, कायविनय, और लोकोप चारविनय। अब यथाक्रम इनके स्वरूप और भेदों का वर्णन सूत्रकार करते है—(से किं त णाणविणए) वह ज्ञानविनय क्या है ? अर्थात् जिसमे ज्ञान का विनय किया जाता है ऐसा वह ज्ञानविनय कितने प्रकार का है ?, (णाणविणए पचविहे पण्णत्ते) ज्ञानविनय पाच प्रकार का कहा है। (त जहा) वे पाच प्रकार ये है—(आभिणिबोहियणाणविणए, सुय-

પ્રકારના છે જે આઠ જાતના ક્રમોને દૂર કરે છે તે વિનય છે આ વિનય તપ, ગુરુ આદિ પધારતા ઉભા થઇ જવુ, તથા વદના શુશ્રૂષા આદિ કરવા, એ રૂપે શાસ્ત્રોમા પ્રતિપાદન કર્યુ છે (ત જહા) વિનય તપના તે સાત પ્રકાર આ છે—(णाणविणए दसणविणए चरित्तविणए मणविणए वयविणए कायविणए लोगोवयारविणए) ૧ જ્ઞાનવિનય, ૨ દર્શનવિનય, ૩ ચારિત્રવિનય, ૪ મનોવિનય, ૫ વચનવિનય, ૬ કાય વિનય, અને ૭ લોકોપચારવિનય હવે તેનુ ક્રમવાર સ્વરૂપ તથા પ્રકારોનુ વર્ણન સૂત્રકાર કરે છે—(से किं त णाणविणए) તે જ્ઞાનવિનય શુ છે ? , અર્થાત્ જેમા જ્ઞાનનો વિનય કરાય છે એવો તે જ્ઞાનવિનય કેટલા પ્રકારનો છે ? (णाणविणए पचविहे पण्णत्ते) જ્ઞાનવિનય પાચ પ્રકારનો કહેલો છે (त जहा) તે પાચ પ્રકાર આ છે—(आभिणिबोहियणाणविणए, सुयणाणविणए, ओहिणाणविणए,

स्स अणुगच्छणया ८, ठियस्स पज्जुवासणया ९, गच्छंतस्स पडि-
ससाहणया १०, से त सुस्सूसणाविणए। से किं त अणच्चासाय-
णाविणए? अणच्चासायणाविणए पणयालीसविहे पण्णत्ते, तं जहा-
अरहंताणं अणच्चासायणया १, अरहंतपण्णत्तस्स धम्मस्स अण-

'अञ्जलिप्पग्गहे इ वा' अञ्जलिप्रग्रह इति वा-अञ्जलिप्रग्रह =गुरुसमुखे अञ्जलीकर-णम् ।७। 'एतस्स अणुगच्छणया' आगच्छतोऽनुगमनता-गुर्वादिकम् आयान्त प्रति ससुखे गमनम् ।८। 'ठियस्स पज्जुवासणया' स्थितस्य पर्युपासनता-उपविष्टस्य गुर्वादेरिच्छानु-कूलसेवा ।९। 'गच्छंतस्स पडिससाहणया' गच्छत प्रतिसाधनता=गच्छतो गुर्वादे पश्चाद् गमनशीलता ।१०। 'से त सुस्सूसणाविणए' स एष शुश्रूषणाविनय । अनयाशा-तना पृच्छति-'से किं त अणच्चासायणाविणए' अथ कोऽसौ अनयाशातनाविनय ? 'अणच्चासायणाविणए' अनयाशातनाविनय -'पणयालीसविहे पण्णत्ते' पञ्चचत्वारिं-शद्विध प्रज्ञप्त । 'त जहा' तद्यथा-'अरहंताण अणच्चासायणया' अर्हतामनयाशातनता-

क्रिों का सविधि वन्दना करना (६)। (अञ्जलिप्पग्गहे इ वा) गुरु के सन्मुख दोनों हाथ जोडना (७)। (एतस्स अणुगच्छणया) गुर्वादि आ रहे हों तो उनके सन्मुख जाना (८)। (ठियस्स पज्जुवासणया) जब वे बैठे हों तो उनकी इच्छानुकूल सेवा करना (९)। (गच्छंतस्स पडिससाहणया) जब वे जाने लगे तो उनके पीछे २ चलना (१०)। (से त सुस्सूसणाविणए) यह सब शुश्रूषणाविनय है। (से किं त अणच्चासायणाविणए) अनत्याशातनाविनय कितने प्रकार का है? (अणच्चासायणाविणए पणयालीसविहे पण्णत्ते) अनत्याशातनाविनय पैंतालीस प्रकार का है, (त जहा) वे प्रकार ये है-(अरहंताण अणच्चासायणया) अर्हंत भगवान् का अवर्णवाद आदि नहीं करना (१),

મને इ वा) યથાવિધિ વંદના કરવી એ કૃતિકર્મ છે, અર્થાત્ ગુરુ આદિકોની સવિધિ વંદના કરવી (૬) (अञ्जलिप्पग्गहे इ वा) ગુરુની સામે બંને હાથ જોડવા (૭) (एतस्स अणुगच्छणया) ગુરુ આદિ પધારતા હોય ત્યારે તેમની સામે જવુ (૮) (ठियस्स पज्जुवासणया) જ્યારે તેઓ બેઠા હોય ત્યારે તેમની ઇચ્છાને અનુકૂળ સેવા કરવી (૯) (गच्छंतस्स पडिससाहणया) જ્યારે તેઓ જવા લાગે ત્યારે તેમની પાછળ પાછળ ચાલવુ (૧૦) (से त सुस्सूसणाविणए) એ બધા શુશ્રૂષણાવિનય છે પ્રશ્ન-(से किं त अणच्चासायणाविणए) અનત્યાશાતનાવિનય કેટલા પ્રકારનો છે? ઉત્તર-(अणच्चासायणाविणए पणयालीसविहे पण्णत्ते) અનત્યાશાતના વિનય પિસતા-લીસ પ્રકારનો છે, (त जहा) તે પ્રકાર આ છે-(अरहंताण अणच्चासायणया) અર્હંત

सणाविणए अणेगविहे पण्णत्ते, त जहा-अब्भुट्ठाणे इ वा १, आसणाभिग्गहे इ वा २, आसणप्पदाणे इ वा ३, सक्कारे इ वा ४, सम्माणे इ वा ५, किइकम्मे इ वा ६, अजलिप्पग्गहे इ वा ७, एंत-

'से किं त सुस्सूसणाविणए' अथ कोऽसौ शुश्रूषणाविनय ?-'सुस्सूसणाविणए' शुश्रूषणाविनय 'अणेगविहे पण्णत्ते' अनेकविध प्रज्ञप्त -'त जहा' तद्यथा-'अब्भुट्ठाणे इ वा' अभ्युत्थानमिति वा, 'इति' 'वा' इति पदद्वय वाक्यालङ्कारे, एवमग्रेऽपि योज्यम् । अभ्युत्थानम्-आचार्यादिरागतस्य अभिमुखम्-उत्थानम् अभ्युत्थान-विनयार्हस्य दर्शनादेवाऽऽसनत्याग ।१। 'आसणाभिग्गहे इ वा' आसनाभिग्रह इति वा, आसनाभिग्रह -गुर्वादिर्यत्र यत्रोपवेष्टुमिच्छति तत्र तत्राऽऽसनप्रापणम् ।२। 'आसणप्पदाणे इ वा' आसनप्रदान मिति वा, गुरौ समागते सति आसनदानम् ।३। 'सक्कारे इ वा' सत्कार इति वा-विनयार्हस्य गुर्वादि वन्दनादिनाऽऽदरकरण-सत्कार ।४। 'सम्माणे इ वा' सम्मान इति वा, समानो वा-गुर्वादि आहारवस्त्रादिप्रशस्त-वस्तुना सम्माननम् ।५। 'किइकम्मे इ वा' कृतिकर्म इति वा-कृतिकर्म=यथाविधि वन्दनम् ।६।

(से किं त सुस्सूणाविणए) शुश्रूषणाविनय कितने प्रकार का-है ? (सुस्सूसणाविणए अणेगविहे पण्णत्ते) शुश्रूषणाविनय अनेक प्रकार का है, (त जहा) जैसे (अब्भुट्ठाणे इ वा) आये हुए आचार्य आदि के आने पर खडे होना । विनय के योग्य साधुजन को देखते ही आसन का परित्याग करना (१)। (आसणाभिग्गहे इ वा) गुर्वादिक जहा २ बैठना चाहे वहा २ आसन लेकर उपस्थित रहना, अथवा आसन पहुँचाना (२)। (आसणप्पदाणे इ वा) गुरुके आने पर आसन प्रदान करना (३) (सक्कारे इ वा) विनययोग्य गुर्वादिक का वन्दना आदि द्वारा सत्कार करना (४)। (समाणे इ वा) गुवादिकों का आहार, वस्त्रादिक प्रशस्तवस्तुओं द्वारा समान करना (५)। (किइकम्मे इ वा) यथाविधि वन्दना करना यह कृतिकर्म है, अर्थात्-गुर्वा-

વિણએ) શુશ્રૂષણાવિનય કેટલા પ્રકારનો છે ? (સુસ્સૂસણાવિણએ અણેગવિહે પણ્ણત્તે) શુશ્રૂષણાવિનય અનેક પ્રકારનો છે, (ત જહા) જેમ કે-(અબ્ભુટ્ઠાણે ઇ વા) અહી "ઇ" "વા" એ બે શબ્દો વાકયાલકારમા વપરાયા છે પધારેલા આચાર્ય આદિની સામે જવુ , વિનયને યોગ્ય સાધુજનોને જોતા જ આસનનો પરિત્યાગ કરવો (૧) (આસણાભિગ્ગહે ઇ વા) ગુરુ આદિક જ્યા જ્યા બેસવા ચાહે ત્યા ત્યા આસન લઈને હાજર રહેવુ, અથવા આસન પહોચાડવુ (૨) (આસણપ્પદાણે ઇ વા) ગુરુ આવે ત્યારે આસન પ્રદાન કરવુ (૩) (સક્કારે ઇ વા) વિનય યોગ્ય ગુરુ આદિકનો વદના આદિ દ્વારા સત્કાર કરવો (૪) (સમાણે ઇ વા) ગુરૂ આદિકનુ આહાર-વસ્ત્રાદિક પ્રશસ્ત વસ્તુઓથી સન્માન કરવુ (૫) (કિરકમ્મે

१२, ओहिणाणस्स १३, मणपज्जवणाणस्स १४, केवलणाणस्स १५, एएसिं चेव भत्तिबहुमाणे ३०, एएसि चेव वण्णसजलणया ४५ से त अणच्चासायणाविणए। से कि त चरित्तविणए?,

'ओहिणाणस्स' अवधिज्ञानस्य ।१३। 'मणपज्जवणाणस्स' मन पर्यवज्ञानस्य ।१४। 'केवलणाणस्स' केवलज्ञानस्य ।१५। 'एएसिं चेव भत्तिबहुमाणे' एतेषाञ्चैव भक्तिबहुमानम्-भक्तियुक्त बहुमानम् 'अरहंताण' इत्यारभ्य 'केवलणाणस्स' इति-पर्यन्तानामनयाशातनता पञ्चदशविधा, पुनरेतेषामेव अर्हदादीना भक्तिबहुमानयोगे त्रिंशद्विधत्वम्। पुन-'एएसिं चेव वण्णसजलणया' एतेषामेव वर्णसज्वलनता=सद्भूतगुणोत्कीर्तनता, अत्रेद बोध्यम्-अनयाशातनाविनयो हि पञ्चचत्वारिंशद्विध प्रोक्त, तत्र-अर्हदादिविनया पञ्चदश, अर्हदादिभक्तिबहुमानानि पञ्चदश, अर्हदादीना वर्णसज्वलनताश्च पञ्चदश, तदित्थमनयाशातनाविनय पञ्चचत्वारिंशद्विध इति। उपसंहरन्नाह-'से त अणच्चासायणाविणए' स एषोऽनयाशातनाविनय। इति। 'से किं त चरित्तविणए?' अथ कोसौ चारित्र-

(१२), (ओहिणाणस्स) અવધિજ્ઞાનનો (१३), (मणपज्जवणाणस्स) મન પર્યવજ્ઞાનનો (१४), અને (केवलणाणस्स) કેવલજ્ઞાનનો અવર્ણવાદ ન બોલવો (१५) (एएसिं चेव भत्तिबहुमाणे) તથા આ જ ૫દર પ્રકારોનુ ભક્તિપૂર્વક બહુમાન કરવા એ પ્રકારે ૫દર પ્રકારના ભક્તિબહુમાનની સાથે ગણના કરવાથી તીસ પ્રકાર થઈ જાય છે વળી (एएसिं चेव वण्णसजलणया) તેમના સદ્ભૂત ગુણોનુ ઉત્કીર્તન કરવુ એ રીતે તીસ મા ૫દર વર્ણસજ્વલનતા મેળવવાથી પિસતાલીસ પ્રકાર અનત્યશાતનાવિનયના થાય છે (से त अणच्चासायणाविणए) આ પ્રકારે એ બધા અનત્યાશાતનાવિનય છે પ્રશ્ન-(से किं त चरित्तविणए) ચારિત્રવિનય-કેટલા પ્રકારનો છે? ઉત્તર-(चरित्तविणए पचविहे पण्णत्ते) ચારિત્રવિનય પાચ પ્રકારનો

ञ्चासायणया २, आयरियाणं अणञ्चासायणया ३, एवं उवज्झा-
याण ४, थेराणं ५, कुलस्स ६, गणस्स ७, सघस्स ८, किरि-
याणं ९, संभोगस्स १०, आभिणिबोहियणाणस्स ११, सुयणाणस्स

अर्हद्भगवतामवर्णवादनिवारणम् ।१। 'अरहत्तपण्णत्तस्स धम्मस अणञ्चासायणया' अर्हत्प्रज्ञप्तस्य धर्मस्य अनत्याशातनता--सर्वज्ञकथितधर्मस्याऽवर्णवादनिवारणम् ।२। 'आय रियाण अणञ्चासायणया' आचार्याणामनत्याशातनता ।३। एवम्-'उवज्झायाण' उपाध्या यानाम् ।४। 'थेराण' स्थविराणाम् ।५। 'कुलस्स' कुलस्य-एकाचार्यसन्ततिरूपस्य समानाऽऽ चारसाधुसमूहस्य ।६। 'गणस्स' गणस्य-परस्परसापेक्षाऽनेककुलसाधुसमुदायस्य ।७। 'सघस्स' सघस्य-सम्यग्दर्शनादियुक्तसाधुसाध्वीश्रावकश्राविकारूपस्य ।८। 'किरियाण' क्रियाणाम्-ईर्या-पथिकादानाम् ।९। "सभोगस्स' सम्भोगस्य-सम्=एकत्र भोगो=भोजन-सम्भोग -समानसामा चारी तया साधूना परस्परमुपध्यादिदानग्रहणस्वव्यवहारस्तस्य, एकसामाचारिकताया इत्यर्थ ।१०। 'आभिणिबोहियणाणस्स' आभिनिबोधिकज्ञानस्य ।११। 'सुयणाणस्स' श्रुतज्ञानस्य ।१२।

(अरहतपण्णत्तस्स धम्मस्स अणञ्चासायणया) अर्हत भगवान् द्वारा प्रज्ञप्त धर्मका अवर्णवाद आदि नहीं करना (२), (आयरियाण अणञ्चासायणया) आचार्य महाराज का अवर्णवाद नहा करना (३), इसी तरह (उवज्झायाण) उपाध्याय का (४), (थेराण) स्थविरों का (५), (कुलस्स) एक आचार्य के सन्तानिरूप समान आचार वाले साधुओं के समूह का (६), (गणस्स) परस्पर सापक्ष अनेककुलवाले साधुसम्प्रदाय का (७), (सघस्स) सम्यग्दर्शन आदि से युक्त साधु, साध्वी, श्रावक, श्राविकारूप सघ का (८), (किरियाण) ईर्यापथिक आदि क्रियाओं का (९), (सभोगस्स) सम्भोग-एकसामाचारिकता का (१०), (आभिणिबोहियणाणस्स) आभिनिबोधिक ज्ञान का (११), (सुयणाणस्स) श्रुतज्ञान का

ભગવાનનો અવર્ણવાદ ન બોલવો (૧), (अरहतपण्णत्तस्स धम्मस्स अणच्चासा-यणया) અર્હંત ભગવાન દ્વારા પ્રજ્ઞપ્ત ધર્મનો અવર્ણવાદ ન બોલવો (૨),(आयरिय याण अणच्चासायणया) આચાર્ય મહારાજનો અવર્ણવાદ ન બોલવો (૩), એ રીતે (उवज्झायाण) ઉપાધ્યાયોનો (૪), (थेराण) સ્થવિરોનો (૫), (कुलस्स) એક આચા र्यना सतिરૂપ સમાન આચારવાળા સાધુઓના સમૂહનો (૬), (गणस्स) પરસ્પર સાપેક્ષ અનેક કુળવાળા સાધુસમ્પ્રદાયનો (૭), (सघस्स) સમ્યગ્દર્શન આદિથી યુક્ત સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકા રૂપ સઘનો (૮), (किरियाण) ઈર્યાપથિક આદિ ક્રિયાઓનો (૯), (सभोगस्स) સભોગ-એકસામાચારિકતાનો (૧૦), (आभिणिबोहियणाणस्स) આભિનિબોધિક જ્ઞાનનો (૧૧), (सुयणाणस्स) શ્રુતજ્ઞાનનો

छेदोवट्ठावणियचरित्तविणए २, परिहारविसुद्धिचरित्तविणए ३, सुहुमसंपरायचरित्तविणए ४, अहक्खायचरित्तविणए ५, से तं

नय ।१। **'छेदोवट्ठावणियचरित्तविणए'** छेदोपस्थापनीयचारित्रविनय –छेदन=पूर्वपर्याय-च्छेदन उपस्थापयते=आरोप्यते यन्महाव्रतलक्षणं चारित्रं तच्छेदोपस्थापनीयम्, तच्च तच्चा रित्रं च, तस्मम्बन्धी विनय ।२। **'परिहारविसुद्धिचरित्तविणए'** परिहारविशुद्धि-चारित्रविनय –परिहरण–परिहारस्तपोविशेष, तेन कर्मनिर्जरारूपा विशुद्धिर्यस्मिन् चारित्रे तत्परिहारविशुद्धि, तादृशं चारित्रं, तस्मम्बन्धी विनय ।३। **'सुहुमसंपरायचरित्तविणए'** सूक्ष्मसम्परायचारित्रविनय –सम्पर्यटनं सम्परायः कषायोदयः, सूक्ष्मो लोभाख्यां-शेषे सम्परायो यत्र तत्सूक्ष्मसम्पराय, तद्रूपं यच्चारित्रं, तस्मम्बन्धी विनय, ।४। **'अह-क्खायचरित्तविणए'** यथाख्यातचारित्रविनय –याथातथ्येनाऽभिविधिना च यदाख्यात

कर पुन महाव्रतों का जिसमें आरोपण किया जाता है वह छेदोपस्थापनीयचारित्र है । इस चारित्रसम्बन्धी जो विनय है वह छेदोपस्थापनीयचारित्रविनय है २। **"परिहरण परिहार"** परिहरण अर्थात् गच्छ का परित्याग करना नाम परिहार है, यह परिहार एक प्रकार का विशेष तप है । इससे कर्मों की निर्जरारूप विशुद्धि जिस चारित्र में होती है उसका नाम परिहारविशुद्धिचारित्र है, इस चारित्रसम्बन्धी जो विनय है वह परिहारविशुद्धिचारित्रविनय है ३। **'संपराय'** शब्द का अर्थ कषाय है, क्यों कि इसके वश में होकर जीव संसार में परिभ्रमण किया करता है । जिस चारित्र में सूक्ष्म लोभ के अंश का सद्भाव पाया जाता है वह सूक्ष्मसंपरायचारित्र है । इस चारित्र के विनय करने का नाम सूक्ष्मसंपरायचारित्रविनय है ४। तीर्थंकर प्रभु ने जिस यथार्थता एवं अभिविधि के अनुसार चारित्र का प्रतिपादन किया

સામાયિક ચારિત્રનો જે વિનય તે સામાયિકચારિત્રવિનય છે પૂર્વ દીક્ષા-પર્યાયનુ છેદન કરી ફરીને મહાવ્રતોનુ જેમા આરોપણ કરાય છે તે છેદોપ સ્થાપનીયચારિત્ર છે આ ચારિત્રસબધી જે વિનય છે તે છેદોપસ્થાપનીય-ચારિત્રવિનય છે "परिहरण परिहार," પરિહરણ અર્થાત્ ગચ્છનો પરિત્યાગ કરવાનુ નામ પરિહાર છે, આ પરિહાર એક પ્રકારનુ વિશેષ તપ છે તેનાથી કર્મોની નિર્જરારૂપ વિશુદ્ધિ જે ચારિત્રમા થાય છે તેનુ નામ પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર છે આ ચારિત્રસબધી જે વિનય છે તે પરિહારવિશુદ્ધિચારિત્રવિનય છે 'સપરાય' શબ્દનો અર્થ કષાય છે, કેમકે એને જ વશ થઈને જીવ સંસારમા પરિભ્રમણ કયા કરે છે જે ચારિત્રમા સૂક્ષ્મલોભના અંશનો સદ્ભાવ મળે છે તે સૂક્ષ્મસંપરાયચારિત્ર છે આ ચારિત્રના વિનયનુ નામ સૂક્ષ્મસંપરાયચારિત્રવિનય

चरित्तविणए पचविहे पण्णत्ते, त जहा—सामाइयचरित्तविणए १,

विनय १—अनेकजन्मसञ्चितानष्टविधकर्मसञ्चयरूप क्षयाय चरण चारित्र—सर्वविरतिलक्षणम्, तत्सम्बन्धी विनयश्चारित्रविनय, स कतिविध ', इति प्रश्न, उत्तरमाह—'**चरित्तविणए पचविहे पण्णत्ते**' चारित्रविनय पञ्चविध प्रज्ञप्त '**त जहा**' तथथा—'**सामाइयचरित्तविणए**' सामायिकचारित्रविनय—सर्वजीवेषु रागद्वेषपरिरहितो भाव सम, तस्य समस्य=प्रतिक्षणम-पूर्वापूर्वकर्मनिर्जराहेतुभूताया विशुद्धेरायो लाभ समाय, स एव सामायिकम्—सावद्ययोग-विरतिरूपम्, विनयादित्वात् स्वार्थे ठक्, तद्रूप चारित्र, तस्य विनय—सामायिकचारित्रवि-

---

विणए पचविहे पण्णत्ते) अनेक जन्म म उपार्जित आठ प्रकार के कर्मों के क्षय के लिये जो आचरण किया जाय वह सर्वविरतिरूप चारित्र है। इस चारित्र का विनय करना सो चारित्रविनय है। वह पाँच प्रकार का है। (**त जहा**) वे प्रकार ये है (**सामाइयचरित्तविणए छेदोवट्ठावणियचरित्तविणए परिहारविसुद्धिचरित्तविणए सुहुम सपरायचरित्तविणए अहक्खायचरित्तविणए**) सामायिकरूप चारित्र का विनय, छेदो-पस्थापनीयचारित्र का विनय, परिहारविशुद्धिचारित्र का विनय, सूक्ष्मसम्परायचारित्र का विनय, एव यथाख्यातचारित्र का विनय। समस्त जीवों मे राग एव द्वेष की परिणति का परिहार करना इसका नाम "सम" है। प्रतिक्षण अपूर्व अपूर्व कर्मनिर्जरा के कारण इस समरूप विशुद्धि का आय=लाभ होना इसका नाम 'समाय' है। "समाय" ही सामायिक है। यह सामायिक सर्वसावद्ययोगविरतिरूप है। इस प्रकार इस सर्वसावद्ययोगविरतिरूप सामायिकचारित्र का जो विनय है वह सामायिकचारित्रविनय है १। पूर्वदीक्षापर्याय का छेदन

છે અનેક જન્મમા ઉપાર્જિત આઠ પ્રકારના કર્મોના ક્ષયને માટે જે આચરણ કરાય છે તે સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્ર છે (त जहा) તે પ્રકાર આ છે—(सामाइय चरित्तविणए छेदोवट्ठावणियचरित्तविणए परिहारविशुद्धिचरित्तविणए, सुहुमसपराय चरित्तविणए, अहक्खायचरित्तविणए) સામાયિકરૂપચારિત્રનો વિનય, છેદો પસ્થાપનીયચારિત્રનો વિનય, પરિહારવિશુદ્ધિચારિત્રનો વિનય, સૂક્ષ્મસ પ રાયચારિત્રનો વિનય, તેમ જ યથાખ્યાતચારિત્રનો વિનય સમસ્ત જીવોમા રાગ તેમજ દ્વેષની પરિણતિનો પરિહાર (ત્યાગ) કરવો તેનુ નામ 'સમ" છે પ્રતિક્ષણે અપૂર્વ અપૂર્વ કર્મનિર્જરાના કારણભૂત આ સમરૂપ વિશુદ્ધિનો લાભ થવો તેનુ નામ "આય" છે સમ અને આય એ બન્ને પદોને મેળવવાથી 'સમાય' એવુ પદ બની જાય છે સમાય એ જ સામયિક છે આ સામાયિક સર્વસાવદ્યયોગવિરતિરૂપ છે આ પ્રકારે આ સર્વસાવદ્યયોગવિરતિરૂપ

सकिरिए २, सकक्कसे ३ कडुए ४, णिट्ठुरे ५, फरुसे ६, अण्हयकरे ७, छेयकरे ८, भेयकरे ९, परितावणकरे १०, उद्दवणकरे ११, भूओवघाइए १२, तहप्पगारं मणो णो पहारेज्जा, से त अप्पस-

य मणे' यच मन –'सावज्जे' सावद्य--सपापम् ।१। 'सकिरिए' सक्रियम्=प्राणातिपाताधारम्भक्रियायुक्तम् ।२। 'सकक्कसे' सकार्कश्यम्=कर्कशतासहितम् ।३। 'कडुए' कटुकम्–स्वस्य परस्य च कटुकरसवद् उद्वेजकम् ।४। 'णिट्ठुरे' निष्ठुर–दयारहितम् ।५। 'फरुसे' परुष–कठोरम् ।६। 'अण्हयकरे' आस्रवकरम्=आस्रवकारि ।७। 'छेयकरे' छेदकरम्=संयमसमाधिविनाशकम् ।८। 'भेयकरे' भेदकरम्=समाधिविघातकम् ।९। 'परितावणकरे' परितापनकरम्–प्राणिना सन्तापजनकम् ।१०। 'उद्दवणकरे' उपद्रवणकरम्–प्राणान्तकष्टकारकम् ।११। 'भूओवघाइए' भूतोपघातिकम्-भूताना=प्राणिनामुपघातो हिंसा, सोऽस्याऽस्तीति भूतोपघातिकम् ।१२।। 'तहप्पगार मणो णो पहारेज्जा' तथाप्रकार=तादृश मनो नो प्रधारयेत्=नो प्रवर्तयेत्–असयमक्रियासु मनो नोदीरयेत्। 'से त अप्पसत्थमणविणए' स एषोऽप्रशस्तमनोविनय । 'से किं त पसत्थमणविणए' अथ कोऽसौ प्रशस्तमनोविनय ?–

अण्हयकरे ७, छेयकरे ८, भेयकरे ९, परितावणकरे १०, उद्दवणकरे ११, भूओवघाइए १२)–जो मन सावद्य–पापसहित हो १, सक्रिय–प्राणातिपातादिक आरम्भक्रियायुक्त हो २, सकर्कश–प्रेमभाव से रहित हो ३, कटुक–अपने तथा पर के लिये कटुकरस के समान उद्वेजक हो ४, निष्ठुर–दयारहित हो ५, परुष–कठोर हो ६, आस्रवकर–आस्रवकारी हो ७, छेदकर–संयमरूपसमाधि का विनाशक हो ८, भेदकर–समाधिविघातक हो ९, परितापनकर–प्राणियों को सन्ताप का जनक हो १०, उपद्रवणकर–उपद्रव का कर्त्ता हो ११, एव भूतोपघातिक–प्राणियोंका प्राणहर्त्ता हो १२, वह मन अप्रशस्त है। (तहप्पगार मणो णो पहारेज्जा) ऐसे मन को असयम क्रियाओं में प्रवृत्त नहीं करना। (से त अप्पसत्थमणविणए) वह अप्रशस्तमनोविनय है। (से किं त पसत्थमणविणए) प्रशस्तमनोविनय क्या है ? उत्तर–

જે મન સાવદ્ય–પાપસહિત હોય, સક્રિય–પ્રાણાતિપાતાદિક આરંભક્રિયાયુક્ત હોય, પ્રેમભાવથી રહિત હોય, પોતાના તથા પારકા માટે કડવા રસની પેઠે ઉપદ્રવજનક હોય, નિષ્ઠુર–દયારહિત હોય, પરુષ–કઠોર હોય, આસ્રવકારી હોય, સંયમરૂપ સમાધિનો વિધ્વંસક હોય, શરીરાદિકનું ભેદક હોય, પ્રાણિઓને સંતાપજનક હોય, ઉપદ્રવ કરનારુ હોય, તેમજ પ્રાણિઓનુ પ્રાણ લેનારુ હોય તે મન અપ્રશસ્ત છે (तहप्पगार मणो णो पहारेज्जा) એવા મનને અસંયમ ક્રિયાઓમા પ્રવૃત્ત ન કરવુ, से त अप्पसत्थमणविणए) તે અપ્રશસ્તમનોવિનય છે પ્રશ્ન–(से किं त पसत्थमणविणए)

चरित्तविणए। से किं त मणविणए? मणविणए दुविहे पण्णत्ते, त जहा-पसत्थमणविणए १, अप्पसत्थमणविणए २। से किं त अप्पसत्थमणविणए? अप्पसत्थमणविणए-जे य मणे सावज्जे १,

तीर्थकरै कथितमकषाय चारित्रमिति तत् यथाख्यातचारित्र, तस्य कषायरहितचारित्रस्य विनय ।५।'से त चरित्तविणए' स एष चारित्रविनय । 'से किं त मणविणए' अथ कोऽसौ मनोविनय ? उत्तरमाह-'मणविणए'-मनोविनय -मन्यत चिन्यतेऽननति मन, तत्सम्बधी विनय, 'दुविहे पण्णत्ते' द्विविध प्रज्ञप्त, 'त जहा' तद्यथा'-पसत्थमण-विणए' प्रशस्तमनोविनय -प्रशस्तम्=अवद्यरहित मनोऽन्त करण, तस्य विनय ।१। 'अप्पसत्थमणविणए' अप्रशस्तमनोविनय -अप्रशस्तमनसो विनय ।२। 'से किं त अप्प सत्थमणविणए' अथ कोऽसौ अप्रशस्तमनोविनय ? उत्तरमाह-'अप्पसत्थमणविणए-जे

है, इस रूप के चारित्र का नाम यथाख्यातचारित्र है। इस चारित्र का विनय करना सो यथाख्यातचारित्रविनय है ५। (**से त चरित्तविणए**) यह सब चारित्रविनय है। प्रश्न-(**से किं त मणविणए**) मन का विनय कितने प्रकार का है? उत्तर-(**मणविणए दुविहे पण्णत्ते**) मनोविनय दो प्रकार का कहा गया है, (**त जहा**) जैसे-(**पसत्थमणविणए**) प्रशस्त मन का विनय-पापरहित मन को अपनाना प्रशस्तमनोविनय है। (**अप्पसत्थ मणविणए**) अप्रशस्त मन का विनय करना सो अप्रशस्तमनोविनय है। प्रश्न-(**से किं त अप्पसत्थमणविणए**) अप्रशस्तमनोविनय क्या है? उत्तर-(**अप्पसत्थमणविणए जे य मणे सावज्जे १, सकिरिए २, सकक्कसे ३, कडुए ४, णिट्ठुरे ५, फरुसे ६,**

છે તીર્થંકર પ્રભુએ જે યથાર્થતા તેમજ અભિવિધિના અનુસાર ચારિત્રનુ પ્રતિપાદન કર્યું છે તે રૂપના ચારિત્રનુ નામ યથાખ્યાતચારિત્ર છે આ ચારિત્રનો વિનય કરવો તે યથાખ્યાતચારિત્રવિનય છે (से त चरित्तविणए) આ બધા ચારિત્રવિનય છે

પ્રશ્ન-(से किं त मणविणए) મનનો વિનય શુ છે ? કેટલા પ્રકારનો છે ?

ઉત્તર-(मणविणए दुविहे पण्णत्ते) મનોવિનય બે પ્રકારનો કહેલો છે (त जहा) જેમ કે-(पसत्थमणविणए) પ્રશસ્ત મનનો વિનય-પાપરહિત મનને અપનાવવુ તે પ્રશસ્તમનોવિનય છે (अप्पसत्थमणविणए) અપ્રશસ્ત મનનો વિનય કરવો તે અપ્રશસ્તમનોવિનય છે પ્રશ્ન-(से किं त अप्पसत्थमणविणए) અપ્રશસ્તમનોવિનય શુ છે ? ઉત્તર-(अप्पसत्थमणविणए-जे य मणे सावज्जे, सकिरिए, सकक्कसे, कडुए, णिट्ठुरे, फरुसे, अण्हयकरे, छेयकरे, भेयकरे परितावणकरे, उद्दवणकरे, भूओवघाइए)

सकिरिए २, सकक्कसे ३, कडुए ४, णिट्ठुरे ५, फरुसे ६, अण्हयकरे ७, छेयकरे ८, भेयकरे ९, परितावणकरे १०, उद्दवणकरे ११, भूओवघाइए १२, तहप्पगारं मणो णो पहारेज्जा, से त अप्पस-

य मणे' यच्च मन –'सावज्जे' सावद्य–सपापम् ।१। 'सकिरिए' सक्रियम्=प्राणातिपाताधार-म्भक्रियायुक्तम् ।२। 'सकक्कसे' सकार्कश्यम्=कर्कशतासहितम् ।३। 'कडुए' कटुकम्–स्वस्य परस्य च कटुकरसवद् उद्वेजकम् ।४। 'णिट्ठुरे' निष्ठुर–दयारहितम् ।५। 'फरुसे' परुष–कठोरम् ।६। 'अण्हयकरे' आस्रवकरम्=आस्रवकारि ।७। 'छेयकरे' छेदकरम्=सयमसमाधिविनाशकम् ।८। 'भेयकरे' भेदकरम्=समाधिविघातकम् ।९। 'परितावणकरे' परितापनकरम्–प्राणिना सतापजनकम् ।१०। 'उद्दवणकरे' उपद्रवणकरम्–प्राणान्तकष्टकारकम् ।११। 'भूओवघाइए' भूतोपघातिकम्-भूताना=प्राणिनामुपघातो हिंसा, सोऽस्याऽस्तीति भूतोप-घातिकम् ।१२।। 'तहप्पगार मणो णो पहारेज्जा' तथाप्रकार=तादृश मनो नो प्रधारयेत् =नो प्रवर्तयेत्–असयमक्रियासु मनो नोदीरयेत्। 'से त अप्पसत्थमणविणए' स एषोऽ-प्रशस्तमनोविनय । 'से किं त पसत्थमणविणए' अथ कोऽसौ प्रशस्तमनोविनय '–

अण्हयकरे ७, छेयकरे ८, भेयकरे ९, परितावणकरे १०, उद्दवणकरे ११, भूओ-वघाइए १२)–जो मन सावद्य–पापसहित हो १, सक्रिय–प्राणातिपातादिक आरम्भक्रिया-युक्त हो २, सकर्कश–प्रेमभाव से रहित हो ३, कटुक–अपने तथा पर के लिये कटुकरस के समान उद्वेजक हो ४, निष्ठुर–दयारहित हो ५, परुष–कठोर हो ६, आस्रवकर–आस्रवकारी हो ७, छेदकर–सयमरूपसमाधि का विध्वसक हो ८, भेदकर–समाधिविघातक हो ९, परिताप-नकर–प्राणियों को सताप का जनक हो १०, उपद्रवणकर–उपद्रव का कर्त्ता हो ११, एव भूतो-पघातिक–प्राणियों का प्राणहर्त्ता हो १२, वह मन अप्रशस्त है। (तहप्पगार मणो णो पहारेज्जा) ऐसे मन को असयम क्रियाओं मे प्रवृत्त नहीं करना। (से त अप्पसत्थमणविणए) वह अप्रशस्तमनोविनय है। (से किं त पसत्थमणविणए) प्रशस्तमनोविनय क्या है ? उत्तर–

જે મન સાવદ્ય–પાપસહિત હોય, સક્રિય–પ્રાણાતિપાતાદિક આરભક્રિયાયુક્ત હોય, પ્રેમભાવથી રહિત હોય, પોતાના તથા પારકા માટે કડવા રસની પેઠે ઉપદ્રવ જનક હોય, નિષ્ઠુર–દયારહિત હોય, પરુષ–કઠોર હોય, આસ્રવકારી હોય, સયમ-રૂપ સમાધિનો વિધ્વ સક હોય, શરીરાદિકનુ ભેદક હોય, પ્રાણિઓને સતાપજનક હોય, ઉપદ્રવ કરનારુ હોય, તેમ જ પ્રાણિઓનુ પ્રાણ હરનારુ હોય તે મન અપ્રશસ્ત છે (तहप्पगार मणो णो पहारेज्जा) એવા મનને અસ યમ ક્રિયાઓમા પ્રવૃત્ત ન કરવુ, से त अप्पसत्थमणविणए) તે અપ્રશસ્તમનોવિનય છે પ્રશ્ન–(से किं त पसत्थमणविणए)

त्थमणविणए । से किं त पसत्थमणविणए ? पसत्थमणविणए-त चेव पसत्थं णेयव्व। एवं चेव वइविणओवि एएहिं पएहिं चेव णेयव्वो। से त वइविणए।

'पसत्थमणोविणए' प्रशस्तमनोविनय 'त चेव पसत्थ णेयव्व' तदेव प्रशस्त नेतव्यम्=अप्रशस्ते यद्विशेषण तदेव प्रशस्तरूपेण परिवर्तनीयम्, यथा-प्राक् तत्र साध्व मित्युक्त, अत्र तु निरवद्यमिति वाच्यम्। इत्थ सर्वाणि विशेषणानि परिवर्तनीयानि, तथा सति प्रशस्तमनोविनय । 'एव चेव वइविणओवि एएहिं पएहिं चेव णेयव्वो' एवमेव वाग्

(पसत्थमणविणए त चेव पसत्थ णेयव्व) अप्रशस्त मन के जो विशेषण है उनका प्रशस्तरूप मे परिवर्तन करने से प्रशस्तमन होता है। जैसे—जो मन निरवद्य—पापरहित हो १, अक्रिय—प्राणातिपातादिक क्रिया से विरत हो २, अकर्कश—प्रेमसहित हो ३, अकटुक—स्वपर का उद्वेग करने वाला नहीं हो ४, अनिष्ठुर—दयायुक्त हो ५, अपरुष—कोमल हो ६, अनास्रवकर—स्वरयुक्त हो ७, अच्छेदकर—छेदकर नहीं हो, अर्थात् स्वयमसमाधि से युक्त हो ८, अभेदकर—भेदकर नहीं हो, अर्थात् समाधियुक्त हो ९, अपरितापनकर—प्राणियों के लिये सतापकर नहीं हो, अर्थात् शान्तिजनक हो १०, अनुपद्रवकर—प्राणियों का उपद्रवकारी नहीं हो ११, और अभूतोपघातिक—प्राणियों का उपघात करनेवाला नहीं हो १२। ऐसा मन प्रशस्तमन कहा गया है। इसका जो विनय—आदर सो प्रशस्तमनोविनय है। (**एव चेव वइविणओवि एएहिं पएहि चेव णेयव्वो**) इसी प्रकार वचन का विनय भी प्रशस्त

પ્રશસ્તમનોવિનય શુ છે? ઉત્તર—(पसत्थमणविणए-त्त चेव पसत्थ णेयव्व) અપ્રશસ્ત મનના જે વિશેષણો છે તેમનુ પ્રશસ્ત રૂપમા પરિવર્તન કરવાથી પ્રશસ્ત મન થાય છે જેમકે—જે મન નિરવદ્ય—પાપરહિત હોય, અક્રિય—પ્રાણાતિપાતાદિક ક્રિયાઓથી વિરત હોય, અકર્કશ—પ્રેમસહિત હોય, અકટુક—સ્વપરનો ઉદ્વેગ કરવાવાળુ ન હોય, અનિષ્ઠુર—દયાવાળુ હોય, અપરુષ—કોમળ હોય, અનાસ્રવકર—સવરવાળુ હોય, અચ્છેદકર—છેદન કરવાવાળુ ન હોય અર્થાત્ સયમસમાધિથી યુક્ત હોય, અભેદકર—ભેદ કરનાર ન હોય, અર્થાત્ સમાધિયુક્ત હોય, અપરિતાપનકર પ્રાણિઓને માટે સતાપકર ન હોય, અર્થાત્ શાતિજનક હોય, અનુપદ્રવકર—પ્રાણિઓને ઉપદ્રવકારી ન હોય અને અભૂતોપઘાતિક—પ્રાણિઓનો ઉપઘાત કરનાર ન હોય, એવુ મન પ્રશસ્તમન કહેવાય છે તેનો જે વિનય—આદર તે પ્રશસ્તમનોવિનય છે (एव चेव वइविणओवि एएहिं पएहिं चेव णेयव्वो) એ જ

विनयोऽप्येतै पञ्चैव ज्ञातव्य-प्रथम प्रशस्ताऽप्रशस्तभेदेन द्विविध विभाय, तत्र परम् अप्रशस्तवाग्विनये सावद्यादिनिगदानि देयानि, प्रशस्तवाग्विनये निरवद्यादानि विशेष-

और अप्रशस्त भेद से दो प्रकार का है। जो वचन सावद्य-पापसहित हो, सक्रिय-प्राणातिपातादिक की आरम्भक्रिया से युक्त हो, सकर्कश-कर्कशता से युक्त हो, कटुक-स्वपर को कटुकरस के समान उद्विग्न करने वाला हो, निष्ठुर-दयारहित हो, परुष-कठोर हो, आस्रवकर-आस्रवका उत्पादक हो, छेदकर-संयमसमाधि का विनाशक हो, भेदकर-समाधि का विघातक हो, परितापनकर-प्राणियों के लिये संतापजनक हो, उपद्रवणकर-प्राणियों के लिये उपद्रवकारी हो, तथा भूतोपघातिक-प्राणियों की हिंसा करने वाला हो, ऐसा वचन अप्रशस्तवचन है। इस तरह का वचन नहीं बोलना अप्रशस्तवचनविनय है। तथा-जो वचन निरवद्य-पापरहित हो, अक्रिय-प्राणातिपातादिक क्रिया से विरत हो, अकर्कश-प्रेमसहित हो, अकटुक-स्वपर के लिये उद्वेगजनक नहीं हो, अनिष्ठुर-दया -सहित हो, अपरुष-कोमल हो, अनास्रवकर-संवरयुक्त हो, अच्छेदकर-छेदकर नहीं हो अर्थात् संयमसमाधि से युक्त हो, अभेदकर-भेदकर नहीं हो, अर्थात समाधियुक्त हो, अपरितापनकर-प्राणियों को संताप देने वाला नहीं हो, अनुपद्रवणकर-प्राणियों के लिये उपद्रव करने वाला नहीं हो, और अभूतोपघातिक-प्राणियों की हिंसा करने वाला नहीं हो,

પ્રકારે વચનનો વિનય પણ પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત ભેદે કરીને બે પ્રકારનો છે જે વચન સાવદ્ય-પાપસહિત હોય, સક્રિય-પ્રાણાતિપાતાદિકની આરંભ ક્રિયાથી યુક્ત હોય, સકર્કશ-કર્કશતાવાળુ હોય, કટુક-સ્વપરના કટુ (કડવા) રસની પેઠે ઉદ્વિગ્ન કરવાવાળુ હોય, નિષ્ઠુર-દયારહિત હોય, પરુષ-કઠોર હોય, આસ્રવકર-આસ્રવનુ ઉત્પાદક હોય, છેદકર-સંયમ સમાધિનુ વિનાશક હોય, ભેદકર-સમાધિનુ વિઘાતક હોય, ઉપદ્રવણકર-પ્રાણિઓને માટે ઉપદ્રવકારી હોય, તથા ભૂતોપઘાતિક-પ્રાણીઓની હિંસા કરનારુ હોય, એવુ વચન અપ્રશસ્ત વચન છે એવી જાતનુ વચન બોલવુ નહિ તે અપ્રશસ્તવચનવિનય છે તથા જે વચન નિરવદ્ય-પાપરહિત હોય, અક્રિય-પ્રાણાતિપાતાદિક ક્રિયાથી વિરત હોય, અકર્કશ-પ્રેમસહિત હોય, અકટુક-સ્વપરના માટે ઉદ્વેગજનક ન હોય, અનિષ્ઠુર-દયાવાળુ હોય, અપરુષ-કોમળ હોય, અનાસ્રવકર-સંવર યુક્ત હોય, અચ્છેદકર-છેદકર ન હોય, અર્થાત્ સંયમ-સમાધિવાળુ હોય, અભેદકર-ભેદકર ન હોય, અર્થાત્ સમાધિયુક્ત હોય, અપરિતાપનકર-પ્રાણિઓને સંતાપ આપનાર ન હોય, અનુપદ્રવકર-પ્રાણિઓને માટે ઉપદ્રવ કરનારુ ન હોય અને અભૂતોપઘાતિક-પ્રાણિઓની હિંસા કરવાવાળુ ન હોય એવા

से किं तं कायविणए ?, कायविणए दुविहे पण्णत्ते; तं जहा-पसत्थकायविणए १, अप्पसत्थकायविणए २ । से किं त अप्पसत्थकायविणए ? अप्पसत्थकायविणए सत्तविहे पण्णत्ते, तं जहा-अणाउत्त गमणे १, अणाउत्त ठाणे २, अणाउत्तं

णानि योजनीयानि । 'से त वइविणए' स एष वाग्विनय ।

कायविनय पृच्छति-'से किं त कायविणए' अथ कोऽसौ कायविनय ? उत्तरमाह-'कायविणए'-कायविनय 'दुविहे पण्णत्ते' द्विविध प्रज्ञप्त, १ 'पसत्थ कायविणए' प्रशस्तकायविनय, २-'अप्पसत्थकायविणए' अप्रशस्तकायविनय । 'से किं त अप्पसत्थकायविणए' अथ कोऽसौ अप्रशस्तकायविनय ? 'अप्पसत्थ कायविणए' अप्रशस्तकायविनय 'सत्तविहे पण्णत्ते' सप्तविध प्रज्ञप्त । सप्तविधत्व दर्शयति-'त जहा' तद्यथा-'अणाउत्त गमणे' अनायुक्त गमनम्=ऐर्यापथिक्यामसाव-धानतया गमनम् ।१। 'अणाउत्त ठाणे' अनायुक्त स्थानम्=उपयोगाभावेन अवस्थानम्

ऐसे वचन को प्रशस्तवचन कहते हैं । ऐसे वचन का बोलना सो प्रशस्तवचनविनय है। (से त वइविणए) सो यह पूर्वोक्त वचनविनय है । अब कायविनय क्या है ? इस बात को शिष्य पूछता-है (से किं त कायविणए) कायविनय क्या-कितने प्रकार का है ? उत्तर (कायविणए दुविहे पण्णत्ते) कायविनय दो प्रकार का है (पसत्थकायविणए अप्पसत्थकायविणए) एक प्रशस्तकायविनय और दूसरा अप्रशस्तकायविनय । 'से किं त अप्पसत्थकायविणए ?' अप्रशस्तकायविनय कितने प्रकार का है ? 'अप्पसत्थकायविणए सत्तविहे पण्णत्ते' अप्रशस्तकायविनय सात प्रकार का है, (त जहा) जैसे-(अणाउत्त गमणे) अनुपयुक्त गमन-इर्यापथ मे विना उपयोग के गमन करना, (अणाउत्त ठाणे) विना उपयोग के खडा होना, (अणाउत्त निसीयणे)

વચનને પ્રશસ્ત વચન કહે છે એવા વચન બોલવા તે પ્રશસ્તવચનવિનય છે હવે કાયવિનય શુ છે ? તે વાત શિષ્ય પૂછે છે-(से किं त कायविणए) કાયવિનય શુ છે-કેટલા પ્રકારનો છે ? ઉત્તર-(कायविणए दुविहे पण्णत्ते) કાયવિનય બે પ્રકારનો છે (पसत्थकायविणए अप्पसत्थकायविणए) એક-પ્રશસ્તકાયવિનય અને બીજો-અપ્રશસ્ત કાયવિનય (से किं त अप्पसत्थकायविणए) અપ્રશસ્તકાયવિનય કેટલા પ્રકારનો છે ? (अप्पसत्थकायविणए सत्तविहे पण्णत्ते) અપ્રશસ્તકાયવિનય સાત પ્રકારનો છે, (त जहा) જેમ કે (अणाउत्त गमणे) અનુપયુક્ત ગમન-ઈર્યાપથમા વિના ઉપયોગનુ ગમન કરવુ, (अणाउत्त ठाणे) વિના ઉપયોગનુ ઉભા રહેવુ (अणाउत्त निसीयणे)

निसीयणे २, अणाउत्त तुयट्टणे ४, अणाउत्तं उल्लंघणे ५. अणाउत्त पल्लंघणे ६, अणाउत्त सव्विंदियकायजोगजुजणया ७, से त अप्पसत्थकायविणए ?। पसत्थकायविणए एव चेव पसत्थ भाणियव्वं। से त पसत्थकायविणए । से तं कायविणए । से किं

।२। 'अणाउत्त निसीयणे' अनायुक्त निषदनम्=अनुपयोगनोपवेशनम् ।३। 'अणाउत्त तुयट्टणे' अनायुक्त त्वग्वर्तनम=अनवधानतया त्वग्वर्तन=मस्तारक पार्श्वपरिवर्तनम् ।४। 'अणाउत्त उल्लंघणे' अनायुक्तमुल्लङ्घनम्=कर्दमादिनामतिक्रमणम् ।५। 'अणाउत्तं पल्लंघणे' अनायुक्त प्रोल्लङ्घनम्=पुन पुनरुल्लङ्घनम् ।६। 'अणाउत्त सव्विंदियकाय-जोगजुजणया' अनायुक्त सर्वेन्द्रियकाययोगयोजनता=सर्वेषामिन्द्रियाणा काययोगस्य च योजन=प्रवर्तनम्—असावधानतया सर्वेन्द्रियकाययोगव्यापारणम् ।७। 'से त अप्पसत्थकाय-विणए' स एषोऽप्रशस्तकायविनय । 'से किं त पसत्थकायविणए अथ कोऽसौ प्रशस्तकायविनय ? 'पसत्थकायविणए' प्रशस्तकायविनय—'एव चेव पसत्थ भाणियव्व' एवमेव=अप्रशस्तवदेव प्रशस्तकायविनयो भागतव्य =वक्तव्य, यथा तथाना-

विना उपयोग के बैठना, (अणाउत्त तुयट्टणे) विना उपयोग के बिस्तर पर करवट बदलना, (अणाउत्त उल्लंघणे) विना उपयोग के कीचड़ आदि का लाघना, (अणाउत्त पल्लंघणे) विना उपयोग के बार बार कीचड आदिका उल्लघन करना । (अणाउत्त सव्वि-दियकायजोगजुजणया) विना उपयोग के समस्त इन्द्रियों की एव काययोग की प्रवृत्ति करना, (से त अप्पसत्थकायविणए) इन सभी अप्रशस्त क्रियाओं से काय को रोकना अप्रशस्तकायविनय है। प्रश्न—(से किं त पसत्थकायविणए) प्रशस्तकायविनय क्या है ? उत्तर—(पसत्थकायविणए एव चेव भाणियव्व से त पसत्थकायविणए) इसी तरह प्रशस्तकाय-

विनय है, अर्थात् अप्रशस्तकायविनय मे अनुपयुक्त अवस्था से होने वाली गमनादिक क्रियाएँ रोकी

વિના ઉપયોગનુ બેસવુ, (अणाउत्त तुयट्टणे) વિના ઉપયોગનુ પથારીમા પાસા બદલવા, (अणाउत्त उल्लघणे) વિના ઉપયોગે કીચડ વગેરે ટપવુ, (अणाउत्त पल्लघणे) ઉપયોગવગર વાર વાર કીચડ વિગેરેનુ ઉલ્લ ધન કરવુ, (अणाउत्त सव्वि-दियकायजोगजुजणया) વિના ઉપયોગનુ સમસ્ત ઇન્દ્રિયોની તેમજ કાયયોગની પ્રવૃત્તિ કરવી, (से त अप्पसत्थकायविणए) એ બધી અપ્રશસ્ત ક્રિયાઓથી કાયાને રોકવી તે અપ્રશસ્તકાયવિનય છે પ્રશ્ન-(से किं त पसत्थकायविणए) પ્રશસ્તકાય વિનય શુ છે ? ઉત્તર-(पसत्थकायविणए-एव चेव भाणियव्व से त पसत्थकायविणए) પ્રશસ્તકાયવિનય આ જ રીતે છે અથાત્ અપ્રશસ્તકાયવિનયમા અનુપયોગી અવ

त लोगोवयारविणए? लोगोवयारविणए सत्तविहे पण्णत्ते, त जहा–अब्भासवत्तिय १, परच्छदाणुवत्तिय २, कज्जहेओ ३, कयपडिकिरिया ४, अत्तगवेसणया ५, देसकालण्णुया ६, सव्वट्ठेसु अप्पडिलोमया ७, से त लोगोवयारविणए। से त विणए

॥ सू० ३० ॥

युक्तमुक्तम्, अत्र सोपयोग गमनादिक वाच्यमित्यर्थ । 'से त पसत्थकायविणए' स एष प्रशस्तकायविनय । 'से त कायविणए' स एष कायविनय । 'से किं त लोगोवयार विणए' अथ कोऽसौ लोकोपचारविनय ? लोकानामुपचरण लोकोपचार, तसम्बन्धी विनयो, लोकोपचारविनय, लोकव्यवहारसाधको विनय इत्यर्थ, 'लोगोवयारविणए सत्तविहे पण्णत्ते' लोकोपचारविनय सप्तविध प्रज्ञप्त,–'त जहा' तद्यथा–'अब्भासवत्तिय' अभ्यासवृत्तिता=कलाचार्यादिसमीपस्थितिशीलता ।१। 'परच्छदाणुवत्तिय' परच्छन्दानु-वर्तिता=पराभिप्रायानुवर्तनम् ।२। 'कज्जहेओ' कार्यहेतो =विद्याप्राप्तिनिमित्त–'श्रुत

जाती है और इस प्रशस्तकायविनय में ये सब ही कायसम्बन्धी क्रियाएँ उपयुक्त होकर की जाती हैं। प्रश्न–(**से किं त लोगोवयारविणए**) लोकोपचार विनय क्या–कितने प्रकार का है? उत्तर–(**लोगोवयारविणए सत्तविहे पण्णत्ते**) लोकव्यवहारसाधक यह लोकोपचारविनय सात प्रकार का कहा गया है, (**त जहा**) वे सात सात प्रकार ये है–(**अब्भासवत्तिय**) अभ्यास वर्तिता–कलाचार्य आदि के समीप मे स्थितिशालता, अर्थात्–गुरु आदि के निकट रहने का स्वभाव होना, (**परच्छदाणुवत्तिया**) परच्छन्दानुवर्तिता–गुरु आदि की आज्ञा के अनुकूल अपनी प्रवृत्ति रखना, (कज्जहेओ) विद्या आदि की प्राप्ति के निमित्त भक्तपान

સ્થાથી થવાવાળી ગમનઆદિક ક્રિયાઓને રોકાય છે અને આ પ્રશસ્તકાયવિનયમા તે બધી કાયસબધી ક્રિયાઓ ઉપયોગી અવસ્થાથી કરાય છે પ્રશ્ન–(से किं त लोगोवयारविणए) લોકોપચાર વિનય શુ છે–કેટલા પ્રકારનો છે ? ઉત્તર–(लोगोव यारविणए सत्तविहे पण्णत्ते) લોકવ્યવહારસાધક આ લોકોપચારવિનય સાત પ્રકારનો કહેલો છે, (त जहा) તે સાત પ્રકાર આ છે–(अब्भासवत्तिय) અભ્યાસવર્ત્તિતા–કલાચાર્યઆદિના સમીપમા સ્થિતિશીલતા, અર્થાત્ ગુરુ આદિની પાસે રહેવાનો સ્વભાવ હોવો, (परच्छदाणुवत्तिया) પરચ્છદાનુવર્તિતા–ગુરુ આદિની આજ્ઞાને અનુકૂળ પોતાની પ્રવૃત્તિ રાખની, (कज्जहेओ) વિદ્યા આદિની પ્રાપ્તિને નિમિત્તે

मूलम्—से किं त वेयावच्चे ? वेयावच्चे दसविहे पण्णत्ते,

प्रापितोऽहमनेन '–ति हृतो शुश्रूषा । ६ । 'कयपडिकिरिया' कृतप्रतिक्रिया "भक्तादिनोपचारकृते सति प्रसन्ना गुरवो मे श्रुतज्ञानरूपा प्रतिक्रिया–प्रत्युपकार करिष्यन्ती"ति बुद्धया गुरूणा शुश्रूषाकरणम् ।४। 'अत्तगवेसणया' आर्तगवेषणता–आर्तस्य=दुःखितस्य गवेषणता–औषधभैषज्यादिना पीडितस्योपकार इत्यर्थः ।५। 'देसकालण्णुया' देशकालज्ञता=देशकालोचितार्यसम्पादनम् ।६। 'सव्वट्ठेसु अप्पडिलोमया' सर्वार्थेषु अप्रतिलोमता=सर्वप्रयोजनेषु आनुकूल्यम् । 'से त लोगोवयारविणए, से त विणए' स एष लोकोपचारविनयः, स एष विनयः ॥ सू० ३०॥

टीका—आभ्यन्तरतपसस्तृतीयभेदं वैयावृत्त्यं नाम तपः पृच्छति–'से किं त वेयावच्चे' अथ किं तद् वैयावृत्त्यम् ? साधूनामाहारौषधादिभिः साहाय्यकरणं वैयावृत्त्यम्, तत्

आदि लाकर देना, (कयपडिकिरिया) कृतप्रतिक्रिया–कृत उपकार का ध्यान रखकर प्रत्युपकार करने की भावना से प्रीतियुक्त व्यवहार करना, (अत्तगवेसणया) आर्तगवेषणता–रोगादि अवस्था से युक्त गुरु महाराज आदि का औषध–भेषज द्वारा उपचार करना, (देसकालण्णुया) देशकालज्ञता–देशकाल के अनुसार प्रवृत्ति करना , (सव्वट्ठेसु अप्पडिलोमया) सब कार्यों में अप्रतिकूलता अर्थात् अनुकूलता रखना । (से त लोगोवयारविणए) यह सब लोकोपचारविनय है । (से त विणए) इस प्रकार विनय तप का वर्णन जानना चाहिये ॥ सू० ३० ॥

'से किं त वेयावच्चे' ।

सूत्रकार अब आभ्यन्तर तप का जो तृतीय भेद वैयावृत्त्य तप है उसका

પાન–પાન આદિ લાવી આપવુ, (कयपडिकिरिया) કૃતપ્રતિક્રિયા–કરેલા ઉપકારને ધ્યાનમા રાખીને પ્રત્યુપકાર કરવાની ભાવનાથી પ્રીતિયુક્ત વ્યવહાર કરવો, (अत्तगवेसणया) આર્તગવેષણતા–રોગાદિ અવસ્થાવાળા ગુરુમહારાજ આદિનો ઔષધ–ભેષજથી ઉપચાર કરવો, (देसकालण्णुया) દેશકાલજ્ઞતા–દેશ કાલને અનુસરીને પ્રવૃત્તિ કરવી, (सव्वट्ठेसु अप्पडिलोमया) બધા કાર્યોમા અપ્રતિકૂલતા અર્થાત્ અનુકૂળતા રાખવી (से त लोगोवयारविणए) એ બધા લોકોપચારવિનય છે (से त विणए) એ પ્રકારે વિનય તપનુ વર્ણન જાણવુ જોઇએ (સૂ ૩૦)

' से किं त वेयावच्चे ' ઇત્યાદિ

સૂત્રકાર હવે આભ્યન્તર તપનો જે ત્રીજો ભેદ વૈયાવૃત્ત્ય તપ છે તેનુ

त जहा–आयरियवेयावच्चे १, उवज्झायवेयावच्चे २, सेहवेयावच्चे ३, गिलाणवेयावच्चे ४, तवस्सिवेयावच्चे ५, थेरवेयावच्चे ६, साहम्मिय-

'दसविहे पण्णत्ते' दशविध प्रज्ञप्तम्, त जहा–तद्यथा 'आयरियवेयावच्चे' आचार्य वैयावृत्यम्–आचार्यस्य वेयावृत्यम्=आहारादिभि शुश्रूषाकरणम् ।१। 'उवज्झायवेयावच्चे' उपाध्यायवैयावृत्यम् ।२। 'सेहवेयावच्चे' शैक्षवैयावृत्यम्–नवदीक्षितो बाल शैक्ष, तस्य सयमसाहायदानम् ।३। 'गिलाणवेयावच्चे' ग्लानवैयावृत्यम्–ग्लानस्य=तपसा रुजया वा खिन्नस्य वैयावृत्यम् ।४। 'तवस्सिवेयावच्चे' तपस्विवैयावृत्यम्=निरन्तर चतुर्भक्तादि करणशीलस्य मासक्षपणादिकरणशालस्य वा वैयावृत्यम्,'थेरवेयावच्चे' स्थविरवैयावृत्यम्–स्थवि

वर्णन करते है। शिष्य पूछता है–हे भदन्त! (से किं त वेयावच्चे) वैयावृत्य तप क्या–कितने प्रकार का है? उत्तर–(वेयावच्चे दसविहे पण्णत्ते) यह वैयावृत्यतप दस प्रकार का है। आहार औषध आदि द्वारा सहायता करना वैयावृत्य है। (त जहा) उसके वे दस भेद इस प्रकार से है–(**आयरियवेयावच्चे, उवज्झायवेयावच्चे, सेहवेयावच्चे, गिलाणवेयावच्चे, तवस्सिवेयावच्चे, थेरवेयावच्चे, साहम्मियवेयावच्चे, कुलवेयावच्चे, गणवेयावच्चे, सघवेयावच्चे, से त वेयावच्चे**) आचार्य महाराज का वैयावृत्य–आहार पानी आदि द्वारा सेवा करना, उपाध्याय का वैयावृत्य, शैक्ष–नवदीक्षित साधु का वैयावृत्य, ग्लान–तपस्या से अथवा रोग से ग्लान साधु का वैयावृत्य, तपस्वी–निरन्तर चतुर्थभक्त आदि तपस्या करने वाले अथवा मासक्षपणादि की तपस्या करनेवाले तपस्वी महाराज का वैयावृत्य, स्थविर–जरा से जजरित अथवा ज्ञान से वृद्ध साधु का वैयावृत्य, साधर्मिक–समान

વર્ણન કરે છે શિષ્ય પૂછે છે–હે ભદન્ત! (से किं त वेयावच्चे) વૈયાવૃત્ય તપ શુ છે–કેટલા પ્રકારનુ છે? ઉત્તર–(वेयावच्चे दसविहे पण्णत्ते) આ વૈયાવૃત્ય તપ ૧૦ પ્રકારનુ છે આહાર ઔષધ આદિ દ્વારા સહાયતા કરવી તે વૈયાવૃત્ય છે (त जहा) તેના એ દશ ભેદ આ પ્રકારે છે (आयरियवेयावच्चे, उवज्झाय वेयावच्चे, सेहवेयावच्चे, गिलाणवेयावच्चे, तवस्सिवेयावच्चे, थेरवेयावच्चे, साह म्मियवेयावच्चे, कुलवेयावच्चे, गणवेयावच्चे, सघवेयावच्चे, से त वेयावच्चे) આચાર્ય મહારાજનુ વૈયાવૃત્ય–આહાર પાણી આદિ દ્વારા સેવા કરવી, ઉપાધ્યાયનુ વૈયાવૃત્ય, શૈક્ષ–નવદીક્ષિત સાધુનુ વૈયાવૃત્ય, ગ્લાન–તપસ્યાથી અથવા રોગથી ક્લાન્ત (દુર્બળ) સાધુનુ વૈયાવૃત્ય, તપસ્વી–નિરન્તર ચતુર્થભક્ત આદિ તપસ્યા કરવાવાળા અથવા માસક્ષપણ આદિની તપસ્યા કરવાવાળા તપસ્વી મહારાજનુ વૈયાવૃત્ય, સ્થવિર–વૃદ્ધાવસ્થાથી જર્જરિત અથવા જ્ઞાનથી વૃદ્ધ સાધુનુ વૈયા

वेयावच्चे ७, कुलवेयावच्चे ८, गणवेयावच्चे ९, संघवेयावच्चे १०, से तं वेयावच्चे । से किं त सज्झाए ? सज्झाए पंचविहे पण्णत्ते, त जहा—वायणा १, पुच्छणा २ परियट्टणा ३ अणुप्पेहा ४,धम्म-

रस्य=जराजीर्णस्य ज्ञानवृद्धस्य वा वैयावृत्यम् ।६। 'साहम्मियवेयावच्चे' सार्धर्मिकवैयावृत्यम्—समानधर्मणा वैयावृत्यम् ।७। 'कुलवेयावच्चे' कुलवैयावृत्यम्—एकाचार्यसन्ततिरूप कुल, तस्य वैयावृत्यम् ।८। 'गणवेयावच्चे' गणवैयावृत्यम्—कुलाना समूहो गणो—गच्छस्तस्य वैयावृत्यम् ।९। 'संघवेयावच्चे' संघवैयावृत्यम्—गणाना समुदाय सघ तस्य वैयावृत्यम् ।१०। 'से त वेयावच्चे' तदेतद् वैयावृत्यम् । 'से किं त सज्झाए' अथ क म स्वाध्याय 'स्वा याय किंस्वरूप कतिविध ? इति प्रश्ने—उत्तरमाह—'सज्झाए पचविहे पण्णत्ते' स्वा याय पञ्चविध प्रज्ञप्त , स्वाध्याय —सु=सुष्ठु आ=मर्यादया कालवेलापरिहारेण पौरुष्यपेक्षया वा अध्याय =श्रुतस्य अध्ययन स्वा याय । तत्पञ्चविधत्व दर्शयति—'त जहा' तद्यथा—'वायणा' वाचना—अध्यापनम्,

ધર્મવાળા का वैयावृत्य, कुल—એક आचार्य का संततिरूप मुनिजनों का वेयावृत्य, गण—कुल-समूहरूप गच्छ का वैयावृत्य और गण के समूहरूप संघका वेयावृत्य करना सो यह सब वैयावृत्य तप के भेद हैं । प्रश्न—'से किं त सज्झाए) स्वा याय तप क्या—कितने प्रकार का है' उत्तर—(सज्झाए पचविहे पण्णत्ते) स्वा याय तप पाच प्रकार का है । अकाल—वेला का परिहार करते हुए अपनी शक्ति के अनुसार श्रुतका अध्ययन करना स्वा याय है, उसके वे पाच प्रकार ये हैं-(वायणा, पुच्छणा, परियट्टणा, अणुप्पेहा, धम्मकहा)वाचना, प्रच्छना, परिवर्तना, अनुप्रेक्षा एव धर्मकथा । (से त सज्झाए) इस प्रकार स्वाध्याय पाच प्रकार का है। आचार्यादिक

વૃત્ય, साधर्मिक—समानधर्मवाળાનુ वैयावृत्य, कुळ—એક आचार्यની संतति રૂપ મુનિજનોનુ વેયાવૃત્ય, ગણ—કુળસમૂહરૂપ ગચ્છનુ વેયાવૃત્ય, અને ગણના સમૂહરૂપ સંઘનુ વૈયાવૃત્ય કરવુ, એ બધા વેયાવૃત્ય તપના ભેદ છે પ્રશ્ન—(से किं त सज्झाए) સ્વા ધ્યાય તપ શુ છે—કેટલા પ્રકારનુ છે ? ઉત્તર—(सज्झाए पचविहे पण्णत्ते) સ્વાધ્યાય તપ પાચ પ્રકારનુ છે અકાલવેળાનો ત્યાગ કરીને પોતાની શક્તિ અનુસાર શ્રુતનુ અધ્યયન કરવુ તે સ્વાધ્યાય છે તેના એ પાચ પ્રકાર આ છે—(वायणा, पुच्छणा, परियट्टणा, अणुप्पेहा, धम्मकहा) વાચના, પ્રચ્છના, પરિવર્તના, અનુપ્રેક્ષા તેમજ ધર્મકથા (से त सज्झाए) આ પ્રકારે સ્વાધ્યાય પાચ પ્રકારના છે આચાર્ય આદિક પાસેથી સૂત્ર આદિક ગ્રહણ કરવા તે 'વાચના' છે સૂત્ર આદિને પૂછવા તે 'પ્રચ્છના' છે ગોખેલા સૂત્રનુ વિસ્મરણ ન થઈ જાય તે

कहा ५, से त सज्झाए। से किं त झाणे ? झाणे चउव्विहे पण्णत्ते, तं जहा–अट्टज्झाणे १, रुद्दज्झाणे २, धम्मज्झाणे ३, सुक्कज्झाणे ४।

'पुच्छणा' प्रच्छना, ।२। 'परियट्टणा' परिवर्तना=अधीतस्य सूत्रस्य 'मा भूद् विस्मरण'–मिति कर्मनिर्जरार्थं पुन पुन कस्मिंश्चिदेकस्मिन् वस्तुनि अन्तर्मुहूर्तमात्रकाल चित्त स्थिरीकृत्य चिंतन, तत्पठन, सूत्रस्य गुणनमित्यर्थ ।३। 'अणुप्पेहा' अनुप्रेक्षा–सूत्रवदर्थेऽपि विस्मरण भवति, अत सोऽपि परिभावनीय इत्यनुप्रेक्षण–चिंतनमित्यर्थ ।४। 'धम्मकहा' धर्मकथा–धर्मस्य=श्रुतरूपस्य या कथा=व्याख्या सा ।५। **'से त सज्झाए'** स एष स्वाध्याय । **'से किं त झाणे'** अथ किंतद् ध्यानम् **'झाणे चउव्विहे पण्णत्ते'** ध्यान चतुर्विध प्रज्ञप्तम्, **त जहा**–तद्यथा–१–**'अट्टज्झाणे'** आर्तध्यानम्–ऋत=दु ख, तस्य निमित्त, यद्वा–तत्र भवम्–आर्त्त तच्च तद् ध्यानम्, आर्तस्य=दु खितस्य वा ध्यानम्–आर्तध्यानम्–मनोज्ञामनोज्ञवस्तुसयोगवियोगादि-निबधनचित्तवैक्ल्यरूपम्। **तथा चोक्तम्**–

से सूत्रादिक का ग्रहण करना **'वाचना'** है । सूत्र आदि का पूछना **'प्रच्छना'** है । अधीत सूत्र का विस्मरण न हो जाय, इस विचार से पुन पुन उसकी आवृत्ति करना **'परिवर्त्तना'** है। सूत्रार्थ का पुन पुन चिंतन करना **'अनुप्रेक्षा'** हे। तथा धर्म की कथा करना–**'धर्मकथा'** है । प्रश्न–(**से किं त झाणे**) ध्यानका क्या स्वरूप है–वह कितने प्रकार है ? उत्तर–(**झाणे चउव्विहे पण्णत्ते**) ध्यान के चार प्रकार है, (**त जहा**) वे चार प्रकार ये है–(**अट्टज्झाणे, रुद्दज्झाणे, धम्मज्झाणे, सुक्कज्झाणे**) आर्त्त यान, रौद्र यान, धर्म्य यान, एव शुक्लध्यान। इनमे दु ख के निमित्त अथवा दु ख मे जो ध्यान होता है वह आर्त्त यान है, मनोज्ञ एव अमनोज्ञ वस्तु के सयोग और वियोग मे जो एक प्रकार की चित्त मे विकलता होती है वह आर्त्तध्यान है। कहा भी है–

વિચારથી ફરી ફરીને તેની આવૃત્તિ કરવી તે 'પરિવર્ત્તના' છે સૂત્રના અર્થનુ ફરી ફરીને ચિંતન કરવુ તે 'અનુપ્રેક્ષા' છે તથા ધર્મની કથા કરવી 'ધર્મ-કથા' છે પ્રશ્ન–(से किं त झाणे) ધ્યાનનુ શુ સ્વરૂપ છે ? તે કેટલા પ્રકારનુ છે ? ઉત્તર (झाणे चउव्विहे पण्णत्ते) ધ્યાનના ચાર પ્રકાર છે, (त जहा) તે આ છે-(अट्टज्झाणे, रुद्दज्झाणे, धम्मज्झाणे, सुक्कज्झाणे,) આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મ-ધ્યાન તેમજ શુકલધ્યાન તેમા દુ ખને નિમિત્તે અથવા દુ ખને સમયે જે ધ્યાન થાય છે તે આર્ત્તધ્યાન છે, મનોજ્ઞ તેમજ અમનોજ્ઞ વસ્તુના સયોગથી તેમજ વિયોગથી જે એક પ્રકારની ચિત્તમા વિકળતા થાય છે તે આર્ત્તધ્યાન છે કહ્યુ પણ છે–

राज्योपभोगशयनासनवाहनेषु, स्त्रीगन्धमाल्यमणिरत्नविभूषणेषु ।
इच्छाभिलाषमतिमात्रमुपैति मोहाद्, ध्यान तदार्त्तमिति सप्रवदन्ति तज्ज्ञा ॥१॥

२-'रुद्राणे' रौद्रध्यानम्-रौद्रयपगत इति रुद्र =प्राण्युपघातादिपरिणतो जीवस्तस्य कर्म रौद्रम्-हिंसानिकृतादिरूप, तद्रूप ध्यान रौद्र ध्यानम्। तदुक्तम्—

सत्त्वैर्दहनभञ्जनमारणैश्च बन्धप्रहारदमनैर्विनिकृन्तनैश्च ।
यो याति रागमुपयाति च नानुकम्पा, ध्यान तु रौद्रमिति सप्रवदन्ति तज्ज्ञा ॥२॥ इति।

राज्योपभोगशयनासनवाहनेषु, स्त्रीगन्धमाल्यमणिरत्नविभूषणेषु।
इच्छाभिलाषमतिमात्रमुपैति मोहाद्, ध्यान तदार्त्तमिति सप्रवदन्ति तज्ज्ञा" ॥ १ इति॥

राज्य का उपभोग, पलंग आदि सुकोमल शय्या, सुन्दर आसन, घोडे हाथी आदि वाहन, मनोहारिणी स्त्रियाँ, इत्र आदि सुगन्धित वस्तुएँ सुन्दर सुन्दर पुष्पों की सुन्दर मालाएं, तथा मणिरत्नमय आभूषण, इन सबों में मोह के कारण जो मनुष्य की उत्कट अभिलाषा है, उस अभिलाषा को विज्ञजन 'आर्त्त ध्यान' कहते हैं॥ १॥

"रौद्रयति अपरान् इति रुद्र" जो दूसरों को रुलाता है वह रुद्र है, अर्थात् प्राणियों की उपघात आदि क्रिया में संलग्न जो जीव है वह रुद्र है, रुद्र का जो कर्म वह रौद्र है। उसका हिंसादिक अतिक्रूरतारूप जो ध्यान है वह रौद्रध्यान है॥ कहा भी है—

सत्त्वैर्दहनभञ्जनमारणैश्च बन्धप्रहारदमनैर्विनिकृन्तनैश्च ।
यो याति रागमुपयाति च नानुकम्पा, ध्यान तु रौद्रमिति तत्प्रवदन्ति तज्ज्ञा ॥२॥

राज्योपभोगशयनासनवाहनेषु स्त्रीगन्धमाल्यमणिरत्नविभूषणेषु ।
इच्छाभिलाषमतिमात्रमुपैति मोहाद्, ध्यान तदार्त्तमिति सप्रवदन्ति तज्ज्ञा ॥१॥

રાજ્યનો ઉપભોગ, પલંગ આદિ સુકોમલ શય્યા, સુંદર આસન, ઘોડા હાથી આદિ વાહન, મનોહારિણી સ્ત્રીઓ, અત્તર આદિ સુગંધિત વસ્તુઓ, સુંદર સુંદર પુષ્પોની બનાવેલી સુલલિત માળાઓ, તથા મણિરત્નમય આભૂષણો, આ બધામાં મોહને કારણે જે મનુષ્યની ઉત્કટ અભિલાષા છે તે અભિલાષાને વિદ્વાનો 'આર્ત્તધ્યાન' કહે છે (૧)

"रौद्रयति अपरान् इति रुद्र" જે બીજાને રોવરાવે તે રુદ્ર છે, અર્થાત્ પ્રાણિઓની ઉપઘાત (મારવુ) આદિ ક્રિયાઓમા લવલીન રહેતો જે જીવ છે તે રુદ્ર છે, રુદ્રનુ જે કર્મ તે રૌદ્ર છે તેનુ હિંસાદિક અતિક્રૂરતારૂપ જે ધ્યાન છે તે રૌદ્રધ્યાન છે કહ્યું પણ છે—

सत्त्वैर्दहनभञ्जनमारणैश्च, बन्धप्रहारदमनैर्विनिकृन्तनैश्च ।
यो याति रागमुपयाति च नानुकम्पा, ध्यान तु रौद्रमिति तत्प्रवदन्ति तज्ज्ञा ॥३॥

३–'धम्मज्झाणे' धर्म्यध्यानम्=सर्वज्ञाऽऽज्ञाद्यनुचिन्तनम्। उक्तञ्च—

" सूत्रार्थसाधनमहाव्रतधारणेषु,
बन्धप्रमोक्षगमनागमनेषु चिन्ता।
पञ्चेन्द्रियव्युपरमश्च दया च भूते,
ध्यान तु धर्ममिति सप्रवदन्ति तज्ज्ञा " ॥३॥ इति।

जो मनुष्य छेदन, दहन अर्थात् जलाना, भञ्जन–तोडना–भाँगना, मारण–प्राणरहित करना, बाँधना, प्रहार करना, दमन करना, काटना आदि क्रियाओं में आनन्द मानता है, प्राणियों पर जिसको अनुकम्पा नहा होती है, ऐसे मनुष्य की उन दुष्प्रवृत्तियों को विज्ञ जन 'रौद्रध्यान' कहते है॥ २॥

सर्वज्ञ की आज्ञा आदि का अनुचिन्तनरूप धर्मध्यान है। कहा भी है—

सूत्रार्थसाधनमहाव्रतधारणेषु, बन्धप्रमोक्षगमनागमनेषु चिन्ता।
पञ्चेन्द्रियव्युपरमश्च दया च भूते, ध्यान तु धर्ममिति समवदन्ति तज्ज्ञाः॥३॥

सूत्र और सूत्र के अर्थ का चिन्तन करना, साधन का चिन्तन करना, अर्थात् साधूपकरण की प्रतिलेखना करने में तत्परता रखना, महाव्रत धारण का चिन्तन करना अर्थात् महाव्रत जो धारण किये है उनमे कोई अतिचार न लगे इसके लिये सर्वदा प्रयत्नशील होना, बन्ध और मोक्ष के स्वरूप का चिन्तन करना, 'चतुर्गतिक संसार में जीव का गमनागमन किस कारण से होता है' उसका चिन्तन करना, पाँचों इन्द्रियों का निग्रह करना,

જે મનુષ્ય છેદન, દહન અર્થાત્ બાળવુ, ભંજન=તોડવુ–ભાગવુ, મારણ–પ્રાણરહિત કરવુ, બાંધવુ, પ્રહાર કરવો, દમન કરવુ, કાપવુ આદિ ક્રિયાઓમા આનંદ માને છે, પ્રાણિઓ ઉપર જેને દયા નથી આવતી એવા મનુષ્યના એ દુષ્પ્રવૃત્તિઓને વિદ્વાનો 'રૌદ્રધ્યાન' કહે છે (૨)

સર્વજ્ઞની આજ્ઞા આદિનુ અનુચિંતનરૂપ ધર્મધ્યાન છે કહ્યુ પણ છે –

सूत्रार्थसाधनमहाव्रतधारणेषु, बन्धप्रमोक्षगमनागमनेषु चिन्ता।
पञ्चेन्द्रियव्युपरमश्च दया च भूते, ध्यान तु धर्ममिति सप्रवदन्ति तज्ज्ञा ॥३॥

સૂત્ર અને સૂત્રના અર્થનુ ચિંતન કરવુ, સાધનનુ ચિંતન કરવુ અર્થાત્ સાધુના ઉપકરણની પ્રતિલેખના કરવામા તત્પરતા રાખવી, મહાવ્રત ધારણનુ ચિંતન કરવુ, અર્થાત્ મહાવ્રત જે ધારણ કર્યા છે તેમા કોઇ અતિચાર ન લાગે તે માટે સર્વદા પ્રયત્નશીલ રહેવુ, બંધ અને મોક્ષના સ્વરૂપનુ ચિંતન કરવુ, ચતુર્ગતિક સંસારમા જીવનુ આવવા–જવાનુ શુ કારણથી થાય છે?

४-'सुक्कज्झाणे' शुक्लध्यानम्--शुच=शोक क्लमयति=अपनयतीति शुक्ल-भवक्षयकारण, शुक्ल च तद् ध्यान शुक्लध्यानम्। तथा चोक्तम्—

"यस्येन्द्रियाणि विषयेषु पराङ्मुखानि,
सकल्पकल्पनविकल्पविकारदोषै ।
योगै स च त्रिभिरहो निभृतान्तरात्मा,
ध्यानोत्तम प्रवरशुक्लमिद वदन्ति ॥ ३ ॥ इति ।

एव सभी प्राणियो पर दया रखना, इस प्रकार की आत्मा की शुभ प्रवृत्ति को विज्ञ जन 'धर्मध्यान' कहते है ॥३॥

"शुच-शोक क्लमयतीति शुक्ल" शोक को जो नष्ट करे वह 'शुक्ल' है। "शुक्लं च तद् यान च शुक्लध्यान" शुक्लरूप जो ध्यान वह शुक्लध्यान है। अर्थात् जो भवक्षय का कारण होता है अथवा जिससे शोक का अपनयन होता है, वह शुक्लध्यान है। कहा भी है-

यस्येन्द्रियाणि विषयेषु पराङ्मुखानि, सकल्पकल्पनविकल्पविकारदोषैः।
योगैः स च त्रिभिरहो निभृतान्तरात्मा, ध्यानोत्तम प्रवरशुक्लमिद वदन्ति ॥

जिनकी इन्द्रिया विषयप्रवृत्तियो से रहित है, जो सकल्प-विकल्प-जनित विकार-दोषों से वर्जित है, कायिक, वाचिक, मानसिक तीनो योगो को वश कर लेने के कारण जिनकी आत्मा निश्चल है, ऐसे महात्माओं की प्रशस्त परिणति को विज्ञ जन 'शुक्लध्यान' कहते है ॥४॥

તેનુ ચિંતન કરવુ, પાચેય ઇંદ્રિઓનો નિગ્રહ કરવો, તેમ જ બધા પ્રાણિઓ ઉપર દયા રાખવી, એ પ્રકારની આત્માની શુભ પ્રવૃત્તિને વિદ્વાનો 'ધર્મધ્યાન' કહે છે

"शुच-शोक क्लमयतीति शुक्ल" શોકનો જે નાશ કરે તે 'शुक्ल' છે "शुक्ल च तद् ध्यान च-शुक्लध्यान" શુક્લરૂપ જે ધ્યાન તે શુક્લધ્યાન છે, અર્થાત્ જે ભવક્ષયનુ કારણ હોય છે અથવા જેનાથી શોકનુ અપનયન થાય છે તે શુક્લધ્યાન છે કહ્યુ પણ છે-

यस्येन्द्रियाणि विषयेषु पराङ्मुखानि, सकल्पकल्पनविकल्पविकारदोषै ।
योगै स च त्रिभिरहो निभृतान्तरात्मा, ध्यानोत्तम प्रवरशुक्लमिद वदन्ति ॥१॥

જેની ઇંદ્રિયો વિષયપ્રવૃત્તિથી રહિત છે, જે સકલ્પવિકલ્પજનિત વિકારદોષોથી વર્જિત છે, કાયિક, વાચિક, માનસિક, ત્રણેય યોગોને વશ કરી લેવાના કારણે જેનો આત્મા નિશ્ચલ છે, એવા મહાત્માઓની પ્રશસ્ત પરિણતિને વિદ્વાનો 'શુક્લધ્યાન' કહે છે (૧)

अट्टज्झाणे चउव्विहे पण्णत्ते, त जहा–अमणुण्णसंपओग-सपउत्ते तस्स विप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ १, मणुण्ण-

एषु चतुर्विधेषु ध्यानेषु प्रथममार्तध्यान चतुर्विधमाह–'अट्टज्झाणे चउव्विहे पण्णत्ते' आर्तध्यान चतुर्विध प्रज्ञप्तम्, 'त जहा' तद्यथा–१–'अमणुण्णसपओगसपउत्ते तस्स विप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ' अमनोज्ञसम्प्रयोगसम्प्रयुक्तस्तस्य विप्रयोगस्मृतिसमन्वागतश्चापि भवति–अमनोज्ञ =अनिष्टो य शब्दादि, तस्य सम्प्रयोगा=योगस्तेन सम्प्रयुक्तो य स तथाविध सन् तस्य अमनोज्ञशब्दादे विप्रयोगस्मृति =वियोगचिन्ता, तया समन्वागत = अनुगतश्चापि भवति, एतद् आर्तध्यानम्, ध्यातृध्यानयतोरभेदोपचाराद् ध्यानवानपि ध्यान-मुच्यते, एवमग्रेऽपि बोध्यम् । **२–मणुण्णसपओगसपउत्ते तस्स अविप्पओगसइस**

इन चार प्रकार के ध्यानों म प्रथम जो आर्तध्यान है, वह चार प्रकार का है, इसी बात को बताने के लिये सूत्रकार कहते है–(**अट्टज्झाणे चउव्विहे पण्णत्ते**) आर्तध्यान ४ प्रकार का कहा गया है। (**त जहा**) वह इस प्रकार से–(**अमणुण्णसप ओगसपउत्ते तस्स विप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ**) अमनोज्ञ–अनिष्ट शब्दादि के सबध होने पर उसके विप्रयोग–दूर करने के लिये जो बारबार विचार किया जाता है वह अनिष्टसयोगज आर्तध्यान है। यहा ध्याता को जो यान कहा है वह ध्यान और ध्यान-वान् में अभेद के उपचार से जानना चाहिये। इसी तरह से आग के ध्यानों मे भी अभेद का उपचार जानना। (**मणुण्णसपओगसपउत्ते तस्स अविप्पओगसइसमण्णागए यावि**

આ ચારેય પ્રકારના ધ્યાનોમાથી પ્રથમ જે આર્તધ્યાન છે તે ચાર પ્રકારનુ છે, એ વાત કહેવા માટે સૂત્રકાર કહે છે–(**अट्टज्झाणे चउव्विहे पण्णत्ते**) આર્તધ્યાન ચાર પ્રકારના કહેલા છે (**त जहा**) તે આ પ્રકારે છે–(**अमणुण्णसप ओगसपउत्ते तस्स विप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ**) અમનોજ્ઞ–અનિષ્ટ શબ્દાદિકનો સબધ થતા તેને વિપ્રયોગ–દૂર કરવા માટે જે વારવાર વિચાર કરવામા આવે છે તે અનિષ્ટસયોગજન્ય આર્તધ્યાન છે અહીં ધ્યાન કરનારને જે ધ્યાન કહેવામા આવ્યુ છે તે ધ્યાન અને ધ્યાનવાનમાં અભેદ (એકતા)ના ઉપચારથી થયો છે તેમ જાણવુ જોઈએ, એ જ રીતે આગળના ધ્યાનોમા પણ અભેદનો ઉપચાર જાણી લેવો (**मणुण्णसपओगसपउत्ते तस्स अविप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ**) મનોજ્ઞ–ઇષ્ટ શબ્દાદિક વિષયોની

सपओगसपउत्ते तस्स अविप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ २, आयङ्कसपओगसपउत्ते तस्स विप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ ३, परिजुसियकामभोगसपउत्ते तस्स अविप्पओग-सइसमण्णागए यावि भवइ ४। अट्टस्स ण झाणस्स चत्तारि ल-क्खणा पण्णत्ता' मनोज्ञसम्प्रयोगसम्प्रयुक्तस्यऽविप्रयोगस्मृतिसमन्वागतश्चापि भवति-मनोज्ञ=इष्टो य शब्दादि, तस्य सम्प्रयोग=सयोगस्तेन सम्प्रयुक्त सन तस्य= मनोज्ञशब्दादेरविप्रयोगस्मृति=अवियोगचिन्ता, तया समन्वागत=युक्तश्चापि भवति। ३-**आयङ्कसपओगसपउत्ते तस्स विप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ'** आतङ्कसम्प्रयोगसम्प्रयुक्तस्तस्य विप्रयोगस्मृतिसमन्वागतश्चापि भवति-आतङ्को रोग, तस्य सम्प्रयोग=सयोग, तेन सम्प्रयुक्त सन तस्याऽऽतङ्कस्य विप्रयोगस्मृति=वियोगचिन्ता, तया समन्वागतश्चापि भवति। ४-'**परिजुसियकामभोगसपओगसपउत्ते तस्स अविप्पओग सइसमण्णागए यावि भवइ'** परिजुष्टकामभोगसम्प्रयोगसम्प्रयुक्तस्तस्याऽविप्रयोगस्मृति समन्वागतश्चापि भवति, परि=समन्तात्, जुष्ट=सेवित=प्रीतो वा य कामभोगस्तस्य सम्प्रयोगस सम्प्रयुक्त सन, तस्य कामभोगस्य अविप्रयोगस्मृति=अवियोगचिन्ता तया, समन्वागत= सयुक्तश्चापि भवति। '**अट्टस्स ण झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता**' आर्तस्य खलु या-

भवइ) मनोज्ञ-इष्ट शब्दादिक विषयों का सम्प्राप्ति होने पर उनके अविप्रयोग-वियोग न होने का बारबार चिंतवन करना सो यह इष्टसंयोगज आर्त्त ध्यान है। (**आयङ्कसपओग सपउत्ते तस्स विप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ**) आतङ्क-रोग के सम्प्रयोग-संयोग होने पर जो उसके वियोग होने का बारबार चिन्तवन करना है वह वेदनाजन्य आर्त्त-ध्यान है। (**परिजुसियकामभोगसपओगसपउत्ते तस्स अविप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ**) सेवित कामभोगों की प्राप्ति होने पर उनका कभी भी वियोग न हो ऐसा विचार करना सो यह चौथा आर्त्त ध्यान है। (**अट्टस्स ण झाणस्स चत्तारि लक्खणा**

સમ્પ્રાપ્તિ થતા તેમનો અવિપ્રયોગ-વિયોગ ન થાય તેનુ વારવાર ચિંતવન કરવુ તે ઈષ્ટસંયોગજન્ય આર્ત્તધ્યાન છે (आयङ्कसपओगसपउत्ते तस्स विप्पओग सइसमण्णागए यावि भवइ) આતંક-રોગનો સમ્પ્રયોગ-સંયોગ થતા જે તેનો વિયોગ થવાનુ વારવાર ચિંતવન કરે છે તે વેદનાજન્ય આર્તધ્યાન છે (परिजुसियकामभोगसपओगसपउत्ते तस्स अविप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ) સેવન કરેલ કામભોગોની પ્રાપ્તિ થતા તેમનો કદી પણ વિયોગ ન થાય

क्खणा पण्णत्ता, तं जहा–कंदणया १, सोयणया २, तिप्पणया ३, विलवणया ४ । रुद्दज्झाणे चउव्विहे पण्णत्ते, त जहा– हिसाणुबंधी १, मोसाणुबधी २, तेणाणुबधी ३, सारक्खणा-

नस्य चचारि लक्षणानि प्रज्ञप्तानि, '**त जहा**' तद्यथा–१ '**कदणया**' क्रन्दनता=सशब्दाऽश्रुप्रक्षेपरूपा । २ '**सोयणया**' शोचनता=मानसग्लानिरूपा । ३ '**तिप्पणया**' तेपनता=निरश्रुपरिदेवनम् । ४ '**विलवणया**' विल्पनता=पुन पुन स्वकृताशुभकर्मणामुच्चारणम्, "कीदृश पूर्वजन्मनि मया दुष्कृतमाचरित यत्कर्मधुनेदृश मया लभ्यते" इत्यादिरूपम् । '**रुद्दज्झाणे चउव्विहे पण्णत्ते**' रौद्र ध्यान चतुर्विध प्रज्ञप्तम्, '**त जहा**' तद्यथा–१ '**हिंसाणुबधी**' हिंसानुबन्धि–हिंसा=परप्राणहरणरूपामनुबध्नाति=करोतीति हिंसानुबधि,२–'**मोसा**

पण्णत्ता) इस आर्तध्यान के ४ चार लक्षण बतलाए गये हैं, (**त जहा**) वे इस प्रकार है–(**कदणया सोयणया तिप्पणया विलवणया**) क्रन्दनता–शब्दसहित आसुओं को निकालते हुए रोना (१)। शोचनता–मानसिक ग्लानि करना (२)। तेपनता–ऐसा रोदन हो कि जिसमे रोने का आवाज आवे नही, परन्तु आँसू निकलते रहे (३)। विल्पनता वारवार अपने किये हुए कर्मों का जिसमे चिन्तवन करते हुए उच्चारण हो, जैसे–मैंने पूर्वजन्म मे कैसे पाप किये, जिसका फल मुझे भोगना पड रहा है, ये सब आर्तध्यान के लक्षण है । इन लक्षणों से आर्त्त यान की सत्ता जानी जाती है । (**रुद्दज्झाणे चउव्विहे पण्णत्ते**) रौद्र ध्यान चार प्रकार का कहा गया है, जैसे–(**हिंसाणुबधी, मोसाणुबधी, तेणाणुबधी, सारक्खणाणुबधी**) जिस यान मे हिंसा का अनुबध हो वह हिंसानुबधा रौद्रध्यान है।

એવો વિચાર કરવો તે આ ચોથુ આર્તધ્યાન છે (अट्टस्स ण झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता) આ આર્તધ્યાનના ચાર લક્ષણ બતાવેલા છે, (त जहा) તે આ પ્રકારે છે–(कदणया सोयणया तिप्पणया विलवणया) ક્રન્દન–શબ્દ સાથે આસુઓ પાડતા રડવુ (૧), શોચન–માનસિક ગ્લાનિ કરવી (૨), તેપન–એવુ રોદન થાય કે જેમા રોવાનો અવાજ આવે નહિ, પરતુ આસુ વહેતા રહે (૩), વિલપન–વારવાર પોતે કરેલા કર્મોનુ ચિંતવન કરતા મોટેથી વિલાપ કરવો, જેમકે–મે પૂર્વ જન્મમા કેવા પાપ કર્યા કે જેનુ ફળ મારે ભોગવવુ પડે છે આ બધા આર્તધ્યાનના લક્ષણ છે એ લક્ષણોથી આર્તધ્યાનની સત્તા જાણી લેવાય છે (रुद्दज्झाणे चउव्विहे पण्णत्ते) રૌદ્રધ્યાન ચાર પ્રકારનુ કહેલુ છે, (त जहा) જેમ કે (हिंसाणुबधी, मोसाणुबधी, तेणाणुबधी, सारक्खणाणुबधी)

णुबधी ४। रुद्दस्स ण झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता, त जहा-उसण्णदोसे १, बहुदोसे २, अण्णाणदोसे ३, आमरणतदोसे

णुबधी' मृषानुबधि—मृषा=असत्य, तदनुबध्नाति=करोतीति मृषानुबधि, असत्यवचनेन धर्माप घातकुमार्गप्ररूपणनिष्पादिकाऽभिप्रायः । ३—'तेणाणुबधी' स्तैन्यानुबधि=अदत्तादानकार णम्, ४ 'सारक्खणाणुबधी' सरक्षणानुबधि—विषयसाधनस्य धनादिकस्य सरक्षणे अनुबन्ध = सम्बन्धोऽभ्यास्तीति तत् सरक्षणानुबन्धि । 'रुद्दस्स ण झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता' रौद्रस्य खलु ध्यानस्य चत्वारि लक्षणानि प्रज्ञप्तानि, 'त जहा' तद्यथा -'उसण्ण दोसे' बाहुल्यनोष —अनुपरततया बाहुल्येन=प्राचुर्येण नोषो हिंसाऽनृताऽदत्ताऽऽनसरक्षणा-नामन्यतम —बाहुल्यनोष । 'उसन्न' इति बाहुल्यार्थे देशीयशब्द ।१। तथा—'बहुदोसे' बहु-दोष —बहुषु हिंसादिषु प्रवृत्तिलक्षणो नोषो बहुदोष ।२। 'अण्णाणदोसे' अज्ञानदोष —अज्ञाना त्=कुशास्त्रादिसस्कारात् हिंसादिषु अधर्मस्वरूपेषु धर्मबुद्ध्या प्रवृत्तिलक्षणो दोषोऽज्ञानदोष ।३।

जिस ध्यान म मृषा—झूठ का अनुबध हो वह मृषानुबधी रौद्रध्यान है । जिस ध्यान मे चोरी करने का अनुबध हो वह स्तेयानुबधी रौद्रध्यान है । जिस ध्यान म विषय के साधनभूत धनादिक के रक्षण का अनुबध है वह सरक्षणानुबधी रौद्र ध्यान है। (रुद्दस्स ण झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता) इस रौद्र ध्यान के ४ लक्षण कहे हुए है, जैसे—(उसण्णदोसे, बहुदोसे, अण्णाणदोसे आमरणतदोसे) हिंसा, झूठ, चोरी आदि पापकर्मों मे से किसी एक पापकर्म म जो बाहुल्येन प्रवृत्ति होना सो **उसन्नदोष** है। हिंसादिक सभी पाप कर्मों मे जो बाहुल्येन प्रवृत्ति होना सो **बहुदोष** है। कुशास्त्रादिक के सस्कारजन्य अज्ञान से हिंसादिकों मे धर्मबुद्धि से प्रवृत्त होना सो **अज्ञानदोष** है । मरणपर्यन्त पश्चात्ताप नहीं करते हुए हिंसा

જે ધ્યાનમા હિંસાનો અનુબધ હોય તે હિંસાનુબધી રૌદ્રધ્યાન છે જે ધ્યાનમા મૃષા—જુઠાણાનો અનુબધ હોય તે મૃષાનુબધી રૌદ્ર ધ્યાન છે જે ધ્યાનમા ચોરી કરવાનો અનુબધ હોય તે સ્તૈન્યાનુબધી રૌદ્રધ્યાન છે જે ધ્યાનમા વિષયના સાધનભૂત ધન આદિકના સરક્ષણનો અનુબધ છે તે સરક્ષણાનુબધી રૌદ્રધ્યાન છે (રુદ્દસ્સ ણ ઝાણસ્સ ચત્તારિ લક્ખણા પણ્ણત્તા) આ રૌદ્રધ્યાનના ચાર લક્ષણ કહેલા છે,(ત જહા) જેમ કે—(ઉસણ્ણદોસે, બહુદોસે, અણ્ણાણદોસે, આમરણતદોસે) હિંસા જુઠાણુ, ચોરી, આદિ પાપકર્મોમાથી કોઇ પણ એક પાપકર્મમા જે બળવાન પ્રવૃત્તિ થવી તે ઉસન્નદોષ છે હિંસાદિક બધા પાપકર્મોમા જે બળવાન પ્રવૃત્તિ થવી તે બહુ દોષ છે કુશાસ્ત્રાદિકના સસ્કારજન્ય અજ્ઞાનથી હિંસાદિકમા ધર્મબુદ્ધિથી પ્રવૃત્તિ થવી તે અજ્ઞાનદોષ છે મરણપર્યન્ત પશ્ચાત્તાપ કર્યા વગર હિંસાદિક કર્મોમા

४। धम्मज्झाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पण्णत्ते, त जहा—आणा-

'आमरणतदोसे' आमरणान्तदोष—मरणमत्र अतो मरणात्, मरणपर्यन्तम् अमङ्गलानुतापस्य कालसौकरिकादेरिव या हिंसादिषु प्रवृत्ति सा प्रवृत्तिरत्र आमरणान्तदोष । ४। एषु "यानेषु आर्तरौद्रे त्याज्ये धर्मशुक्ले तु गाह्ये । 'धम्मज्झाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पण्णत्ते' धर्म यान चतुर्विध चतुष्प्रत्यवतार प्रज्ञप्तम् । धर्म यान चतुर्वि ध—चतस्रो विधा =स्वरूप-लक्षणालम्बनानुप्रेक्षारूपा प्रकारा यस्मिन तत् तथोक्तम् । चतुष्प्रत्यवतार च—स्वरूपादिषु एकैकस्य चतुष्प्रकारतया प्रत्यवतारो=विचारणीयत्वेन अवतरण यस्मिन् तत्, प्रत्येक चतुर्विधमित्यर्थ, प्रज्ञप्तम् । तत्र स्वरूपस्य चातुर्वि ध्यमाह—तद्यथा—'**आणाविचए**' आज्ञाविचयम्—आज्ञा=जिनप्रवचन, तस्या विचय =पर्यालोचन यत्र तत्तथा, आज्ञागुणाऽनुचिन्तनमित्यर्थ, आज्ञामेव चिन्तयेत—आज्ञा भगवत सर्वज्ञस्य पूर्वापरविशुद्धा निरवद्यजीवकायहिताऽनवद्या महार्था महानुभावा निपुणजन

न्तिकी म प्रवृत्तिमात्र रहना सो आमरणान्तदोष ह । इन चार ध्यानो म आर्त्त—रौद्र—ध्यान छोडने योग्य है, और धर्म ध्यान एव शुक्ल ध्यान ये दो यान ग्राह्य है । अब धर्म ध्यान का भेद कहते है—(**धम्मज्झाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पण्णत्ते**) धर्मध्यान—स्वरूप, लक्षण, आलम्बन, एव अनुप्रेक्षा के भेद से चार प्रकार का है, इन चारो म भी एक एक के चार चार भेद होते है । इस प्रकार कुल इसके १६ भेद हो जाते है । धर्म यान के चार स्वरूप ये है—(**आणाविचए, अवायविचए, विवागविचए, सठाणविचए,**) आज्ञाविचय, अपायविचय, विपाकविचय, और स्थानविचय । तीर्थंकर प्रभु की आज्ञा का जिसम विचार किया जाय वह आज्ञाविचय धर्म यान है। तीर्थंकर प्रभुकी आज्ञा का चिन्तवन इसम इस प्रकार किया जाता है—भगवान का आज्ञारूप प्रवचन पूर्वापर म निर्दोष है, निरवद्योप जीवो का हितकर्ता

પ્રવૃત્તિરૂપ રહેવુ તે આમરણાત દોષ છે આ ચારેય યાનોમા આર્ત—રૌદ્ર યાન છોડવા યોગ્ય છે અને ધમ ય ન તેમજ શુક્લ યાન એ બે ધ્યાન ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે હવે ધર્મ યાનના પ્રકાર કહે છે—(धम्मज्झाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पण्णत्त) ધમ ધ્યાન, વરૂપ, લક્ષણ, આલ બન તેમજ અનુપ્રેક્ષાના ભેદથી ચાર પ્રકારનુ છે ન। ચારમા પણ એકએકના ચાર ચાર ભેદ થાય છે એ રીતે કુલ તેના સોળ (૧૬) ભેદ થઈ જાય છે (तजहा) ધમ ધ્યાનના ચાર ૪ સ્વરૂપ આ છે—(आणाविचए, अवायविचए, विवागविचए, सठाणविचए) આજ્ઞા વિચય, અપાયવિચય, વિપાકવિચય અને સ સ્થાનવિચય, તીર્થ કર પ્રભુની આજ્ઞાનો જેમા વિચાર કરવામા આવે તે આજ્ઞાવિચય ધમ ધ્યાન છે તીર્થ કર પ્રભુની આજ્ઞાનુ ચિ તવન એમા આ રીતે કરાય છે—ભગવાનનુ આજ્ઞારૂપ પ્રવચન પૂર્વાપરમા નિર્દોષ છે, તમામ જીવોને હિતકર્તા છે, અનવદ્ય છે,

विचए १ अवायविचए २ विवागविचए ३ संठाणविचए ४। धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता, त जहा-आणा-

विदेया द्रव्यपर्यायप्रपञ्चयोगिना अनादिनन्ता भवप्रपञ्चमोचिना नरकतिर्यग्गतिविनिवर्तिनी कर्म ग्रन्थिभेदिनी विचय। २-'अवायविचए' अपायविचयम्-अपाया=रागद्वेषादिजन्या अनर्थास्तेषा विचयो यत्र तत्तथा, विषयदोषाऽनुचिन्तनमित्यर्थ । ३ 'विवागविचए' विपाकविचयम्-विपाक=कर्मफल, तस्य विचयो यत्र तत्तथा कर्मफलाऽनुचिन्तनमित्यर्थ । ४-'संठाणविचए' संस्थानविचयम्-संस्थानानि=लोकद्वीपसमुद्राद्याकृतय, तेषा विचयो यत्र तत् तथा, 'धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता' धर्मस्य खलु ध्यानस्य चत्वारि लक्षणानि प्रज्ञप्तानि, 'त जहा' तद्यथा-१-'आणारुई' आज्ञारुचि-आज्ञा=सर्वज्ञवचनरूपा, तया

है, अनवद्य है, गभीर है, प्रभावशाली है, निपुणजनविज्ञेय है, द्रव्य एव पर्यायों का द्योतक है, अनादि अनन्त है, संसार का अन्त करने वाला है नरक एव निगोदादिक के दुःखों का विनाशक है और कर्मग्रन्थि का उच्छेदक है ॥१॥ **अपायविचय**-रागद्वेष आदि से जन्य अनर्थों का नाम अपाय है। इनका विचारना जिसमें होता है-अर्थात् शब्दादि विषयों के दोषों का अनुचिन्तन जिसमें किया जाता है वह अपायविचय धर्म ध्यान है ॥२॥ **विपाकविचय**-कर्मफल का नाम विपाक है, इसका चिंतन करना अर्थात् कर्म से बद्ध हो आत्मा चतुर्गतिक संसार में भ्रमण करता है ऐसा जो विचारना सो विपाकविचय है ॥३॥ **संस्थानविचय**-चौथा भेद है, संस्थानका अर्थ लोक द्वीप एवं समुद्रादिक का आकार है, इनका विचार करना सो संस्थानविचय है ॥४॥ (**धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता**)

ગભીર છે, પ્રભાવશાળી છે, નિપુણ લોકોથી જાણવા યોગ્ય છે, દ્રવ્ય તેમજ પર્યાયોનુ બોધક છે, અનાદિ અનંત છે, સંસારનો અંત કરવાવાળુ છે, નરક તેમજ નિગોદ આદિકના દુઃખોનુ વિનાશક છે, કર્મની ગ્રન્થિનુ ઉચ્છેદક છે (૧) અપાયવિચય-રાગદ્વેષ આદિથી થતા અનર્થોનુ નામ અપાય છે તેનો વિચાર જેમા કરાય છે અર્થાત્ શબ્દાદિ વિષયોના દોષોનુ અનુચિંતન જેમા કરાય છે તે અપાયવિચય ધર્મ ધ્યાન છે (૨) વિપાકવિચય-કર્મફલનુ નામ વિપાક છે તેનુ ચિંતન કરવુ, અર્થાત્ કર્મથી બંધાયેલો આત્મા ચતુર્ગતિક સંસારમા ભ્રમણ કરે છે એમ જે વિચારવુ તે વિપાકવિચય છે (૩) સંસ્થાનવિચય ચોથો પ્રકાર છે સંસ્થાનનો અર્થ લોક, દ્વીપ તેમજ સમુદ્રાદિ નો આકાર છે, તેનો વિચાર કરવો તે સંસ્થાનવિચય છે (૪) (धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता) ધર્મધ્યાનના ચાર લક્ષણ કહ્યા છે

रुई १, णिसग्गरुई २, उवएसरुई ३, सुत्तरुई ४। धम्मस्स ण झाणस्स चत्तारि आलंबणा पण्णत्ता, त जहा–वायणा १, पुच्छणा

धर्मानुष्ठानगता रुचि =श्रद्धानम्। २–'णिसग्गरुई' निसर्गरुचि =स्वभावतस्तत्त्वश्रद्धानम्। ३–'उवएसरुई' उपदेशरुचि =साधूपदेशात्तत्त्वश्रद्धानम्। ४–'सुत्तरुई' सूत्ररुचि सूत्रे=आगम रुचि =श्रद्धानम्। आज्ञाऽऽराधनविषया रुचि –आज्ञारुचि 'आज्ञा पूर्वापरविशुद्धाऽनवद्या'–इत्यङ्गीया ऽऽगमविषया रुचि सा सूत्ररुचिरिति तयोर्भेद । **'धम्मस्स ण झाणस्स चत्तारि आलंबणा पण्णत्ता'** धर्मस्य खलु ध्यानस्य चत्वार्यालम्बनानि प्रज्ञप्तानि–धर्मध्यानशिखरारोहणार्थं यान्या लम्ब्यन्ते=आश्रीयन्ते तान्यालम्बनानि चतुर्विधानि कथितानि, **'तजहा'** तद्यथा–१–**'वायणा'**

धर्मध्यान के चार लक्षण कह गये है, (त जहा) वे इस प्रकार से हैं–(**आणारुई, णिसग्गरुई, उवएसरुई, सुत्तरुई**) आज्ञारुचि, निसर्गरुचि, उपदेशरुचि, सूत्ररुचि। तीर्थंकर भगवान् की आज्ञा के आराधन करने मे श्रद्धा का उत्पन्न होना **आज्ञारुचि** है १। स्वभाव से जिन-प्ररूपित तत्त्वों मे श्रद्धा होना **निसर्गरुचि** है २। साधु–मुनिराजों के उपदेश से तत्त्वों म श्रद्धा होना **उपदेशरुचि** है ३। जैनागमों मे श्रद्धा होना **सूत्ररुचि** है ४। आज्ञारुचि और सूत्ररुचि मे क्या भेद है? इसका उत्तर यह है कि तीर्थंकर भगवान की आज्ञा का आराधन करना–आज्ञारुचि है, तथा तीर्थंकर भगवान् की आज्ञा पूर्वापरविशुद्ध है अनवद्य है–इस प्रकार आगम के विषय मे दृढश्रद्धा होना–सूत्ररुचि है। यही इन दोनो म भेद है। **(धम्मस्स ण झाणस्स चत्तारि आलंबणा पण्णत्ता)** धर्म ध्यान के आलम्बन ४ चार है। ये आलम्बन धर्मध्यान के शिखर पर चढने के लिये जीवों को सहारे का काम देते है, (त जहा)

(त जहा) તે આ પ્રકારે છે–(आणारुई, णिसग्गरुई, उवएसरुई, सुत्तरुई) આજ્ઞારુચિ, નિસર્ગરુચિ, ઉપદેશરુચિ, સૂત્રરુચિ તીર્થંકર ભગવાનની આજ્ઞાનુ આરાધન કરવામા શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થવી તે આજ્ઞારુચિ છે ૧, સ્વભાવથી જ જિનપ્રરૂપિત તત્ત્વોમા શ્રદ્ધા થવી તે નિસર્ગરુચિ છે ૨, સાધુ મુનિરાજોના ઉપદેશથી તત્ત્વોમા શ્રદ્ધા થવી તે ઉપદેશરુચિ છે ૩, જૈન આગમોમા શ્રદ્ધા થવી તે સૂત્રરુચિ છે ૪, આજ્ઞારુચિ અને સૂત્રરુચિમા શુ ભેદ છે? તેનુ ઉત્તર આ છે કે–તીર્થંકર ભગવાનની આજ્ઞાનુ આરાધન કરવુ તે આજ્ઞારુચિ છે, તથા–તીર્થંકર ભગવાનની આજ્ઞા પૂર્વાપરવિશુદ્ધ છે, અનવદ્ય છે એ પ્રકારે આગમના વિષયમા દૃઢ શ્રદ્ધા થવી તે સૂત્રરુચિ છે આ જ એ બન્નેમા તફાવત છે (धम्मस्स ण झाणस्स चत्तारि आलंबणा पण्णत्ता) ધર્મધ્યાનના આલંબન ચાર છે તે આલંબન ધર્મધ્યાનના શિખર ઉપર ચડવા માટે જીવોને આશ્રય-આધારનુ કામ કરી દે

२, परियट्टणा ३, धम्मकहा ४। धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पण्णत्ताओ, त जहा-अणिच्चाणुप्पेहा १, असरणाणुप्पेहा २, एगत्ताणुप्पेहा ३, ससाराणुप्पेहा ४।

वाचना, २ 'पुच्छणा' प्रच्छना, ३-'परियट्टणा' परिवर्तना, ४-'धम्मकहा' धर्मकथा, 'धम्मस्स ण झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पण्णत्ताओ' धर्मस्य खलु ध्यानस्य चतस्रोऽनुप्रेक्षा प्रज्ञप्ता 'त जहा' तद्यथा-'अणिच्चाणुप्पेहा' अनित्यानुप्रेक्षा=अनित्यचिन्तनिका, तथा चोक्तम्-

" काय सन्निहितापाय, सपद पदमापदाम्।
समागमा सापगमा, सर्वमुत्पादि भङ्गुरम् " ॥ १ ॥ इति ॥

व इस प्रकार है-(वायणा) वाचना १, (पुच्छणा) प्रच्छना २, (परियट्टणा) परिवर्तना ३, (धम्मकहा) धर्मकथा ४। इनका स्वरूप पीछे कह दिया गया है। (धम्मस्स ण झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पण्णत्ताओ) धर्म ध्यान की चार अनुप्रेक्षा कही है, (त जहा) वे ये है-(अणिच्चाणुप्पेहा) अनित्यानुप्रेक्षा-इस समस्त पौद्गलिक पदार्थों का अनित्यरूप से चिन्तवन किया जाता है, जैसे-

काय सन्निहितापाय., सपदः पदमापदाम्।
समागमाः सापगमा., सर्वमुत्पादि भङ्गुरम् ॥१॥

इस शरीर के पीछे अपाय-रोगादि लगा हुआ है। इसलिये यह नष्ट होने वाला है। यह धनधान्यादि सम्पत्ति, आपत्तियों का स्थान है। क्यों कि इसके कारण स्त्री, पुत्र, मित्र, स्वजन, परिजन और ग्रामजन आदि से शत्रुता होता है, लडाइ होती है, अन्त मे

એ, (त जहा) તે આ પ્રકારે છે-(वायणा) वाचणा-वाचवु १, (प्रच्छना) प्रच्छना-पुछवु २, (परियट्टणा) परिवर्तना-आवृत्ति કरवी ३, (धम्मकहा) धर्मકथा ४, એમનु સ્વરૂપ પાછળ કહેવાઈ ગયु છે (धम्मस्स ण झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पण्णत्ताओ) धर्मध्याननी चार अनुप्रेक्षा કही छे,(त जहा) તે આ પ્રમાણે छे-(अणिच्चाणुप्पेहा) अनित्यानुप्रेक्षा-આમા સમસ્ત પૌદ્ગલિક પદાર્થોનુ અનિત્યરૂપથી ચિતવન કરવામા આવે છે જેમકે—

काय सन्निहितापाय, सपद पदमापदाम्।
समागमा सापगमा, सर्वमुत्पादि भङ्गुरम् ॥ १ ॥

આ શરીરની પાછળ અપાય-રોગ-આદિ લાગી રહેલા છે, તે માટે તે નાશ પામવાવાળુ છે આ ધન-ધાન્યાદિ-સપત્તિ આપત્તિઓનુ સ્થાન છે

'असरणाणुप्पेहा' अशरणानुप्रेक्षा—अशरण उपयोगरूपा अस्यां सत्यां न कस्यापि रक्षक एतद्रूपा, जन्मजरामरणभयैरभिद्रुत व्याधिवेदनाग्रस्ते जिनवरधर्मात् शरण क्वचिल्लोके—इत्येवमशरणस्य=अत्राणस्य अनुप्रेक्षा=पर्यालोचना ।

णाण तक खोजा पडता है । जिन जिन अभिलषित प्रिय स्त्री, पुत्र, धन आदि का सम्बन्ध अर्थात् प्राप्ति होता है, वह सब विनश्वर वाला है । क्यों कि संयोग के बाद वियोग होता है । अधिक क्या, जो जो उपन्न होता है, वह सब नियमत नाश भी होता है क्यों कि उपत्तिशील सभी पदार्थ विनश्वर अथात नाशवान होत है । ऐसे विनश्वर पदार्थों में फिर आसक्ति और प्रेम क्यों ! उचित यह है कि जो धर्म कभी भी नष्ट होने वाला नहीं है, उसी पर मुझे आकर्षण होना चाहिये, इन विनश्वर सासारिक पदार्थों पर नहीं ! इस प्रकार सासारिक समस्त पदार्थों के प्रति अनित्यत्व का चिन्तन करना अनित्यानुप्रेक्षा है ॥१॥

(असरणाणुप्पेहा) अशरणानुप्रेक्षा—ससार में इस जीव का कोई भी शरण नहीं है । जन्म, जरा एव मरण के भय से व्याकुल हुए एव व्याधि और वेदना से ग्रस्त बने हुए इस प्राणी का यदि लोक मे कोई शरण है तो वह एक जिनवर का धर्म ही है, और कोई नहीं ! इस प्रकार से इस अनुप्रेक्षा म विचार किया जाता है । कहा भी है—

જેમકે તેના જ કારણે સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્ર, સ્વજન, પરિજન અને ગામના લોકો આદિ સાથે શત્રુતા થાય છે, લડાઇ (ઝગડા) થાય છે, આખરે પ્રાણ સુધી ખોવો પડે છે જે જે અભિલષિત પ્રિય સ્ત્રી, પુત્ર, ધન આદિનો સમાગમ અર્થાત્ પ્રાપ્તિ થાય છે તે બધા વિખૂટા પડનાર છે, જેમકે સંયોગ પછી વિયોગ અવશ્ય થાય છે, વધારે શું ? જે જે ઉત્પન્ન થાય છે તે બધુ નિયમપ્રમાણે નાશ પણ પામે છે જ, જેમકે ઉત્પત્તિશીલ તમામ પદાર્થ વિનશ્વર અર્થાત્ નાશવાન હોય છે, તો એવા વિનશ્વર પદાર્થોમા વળી આસક્તિ અને પ્રેમ શા માટે ? ઉચિત તો એ છે કે—જે ધર્મ કદી પણ નાશ પામનાર નથી તે ઉપર જ મને આકર્ષણ થવુ જોઇએ, આ વિનશ્વર સાસારિક પદાર્થો પર નહિ એ પ્રકારે સાસારિક તમામ પદાર્થો માટે અનિત્યપણાનુ ચિંતન કરવુ તે અનિત્યાનુપ્રેક્ષા છે (૧) (असरणाणुप्पेहा) અશરણાનુપ્રેક્ષા—આ સસારમા આ જીવનુ કોઇ પણ શરણ નથી જન્મ, જરા તેમજ મરણના ભયથી વ્યાકુળ થતા તેમજ વ્યાધિ અને વેદનાથી ગ્રસ્ત બની જતા આ પ્રાણીનુ જો કોઈ શરણ (આશ્રય) હોય તો તે એકમાત્ર આ લોકમા જિનવરનો ધર્મ જ છે, બીજુ કોઇ નહિ આ પ્રકારના આ અનુપ્રેક્ષામા વિચાર કરવામા આવે છે કહ્યુ પણ છે—

कलत्रमित्रपुत्रादि,-स्नेहग्रहनिवृत्तये ।
इति शुद्धमति कुर्यादशरण्यत्वभावनाम् ॥१॥

अशरणभावना चैवम्—

इन्द्रोपेन्द्राद्योऽप्येत यन्मृत्योर्यान्ति गोचरम् ।
अहो तदन्तकातङ्के क शरण्य शरीरिणाम् ॥१॥
पितुर्मातु स्वसुर्भ्रातुस्तनयाना च पश्यताम् ।
अत्राणो नीयत जन्तु कर्मभिर्यमसद्मनि ॥२॥

कलत्रमित्रपुत्रादि,-स्नेहग्रहनिवृत्तये ।
इति शुद्धमति कुर्यादशरण्यत्वभावनाम् ॥१॥

शुद्धबुद्धियुक्त भव्य प्राणी स्त्री, पुत्र, मित्र, स्वजन-सम्बन्धी आदिका क स्नेह-बन्धन से मुक्त होने के लिये इस प्रकार स अशरणभावना का चिंतन करे।

अशरणभावना इस प्रकार से करना चाहिये—

इन्द्रोपेन्द्राद्योऽप्येते, यन्मृत्योर्यान्ति गोचरम् ।
अहो ! तदन्तकातङ्के, क' शरण्यः शरीरिणाम् ॥१॥

ये महापराक्रमी अजेय इन्द्र, उपेन्द्र आदिको भी जब कालने कवलित कर-लिया, तो, अरे ! इस ससार म साधारण मनुष्य की फिर गणना ही क्या है ? उस सर्वविजयी काल के आने पर मनुष्य का क्या कोइ त्राण, शरण हो सकता है ? कोइ नहीं ! ॥१॥

पितुर्मातु' स्वसुर्भ्रातुस्तनयाना च पश्यताम् ।
अत्राणो नीयते जन्तु', कर्मभिर्यमसद्मनि ॥२॥

कलत्रमित्रपुत्रादि-स्नेहग्रहनिवृत्तये ।
इति शुद्धमति कुर्यादशरण्यत्वभावनाम् । १॥

શુદ્ધબુદ્ધિયુક્ત ભવ્ય પ્રાણી સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્ર, સ્વજન, સબંધી આદિના સ્નેહ-બંધનથી મુક્ત થવા માટે આ પ્રકારે અશરણભાવનાની ચિંતા કરે

અશરણભાવના આ પ્રકારે કરવી જોઇએ—

इन्द्रोपेन्द्राद्योऽप्येते, यन्मृत्योर्यान्ति गोचरम् ।
अहो! तदन्तकातङ्के, क शरण्य शरीरिणाम् ॥ १ ॥

એ મહાપરાક્રમી અજેય ઈન્દ્ર, ઉપેન્દ્ર આદિઓને પણ જ્યારે કાળ કોળિયો કરી ગયો, તો અરે ! આ સંસારમા સાધારણ મનુષ્યની વળી ગણતરી જ શું છે ? તે બધાનો વિજેતા એવો કાલ આવી જતા મનુષ્યનુ શું કોઈ રક્ષણ કે શરણ થઈ શકે છે ? કોઇ જ નહિ (૧)

शोचन्ति स्वजनानन्त नीयमानान् स्वकर्मभि ।
नेप्यमाण न शोचन्ति स्वात्मान मूढबुद्धय ॥३॥
ससार दु खदावाग्नि ज्वलज्ज्वालाकरालिते ।
वने मृगार्भकस्येव शरण नास्ति देहिन ॥४॥

असहाय जीव अपने कर्मों के द्वारा मृत्यु के समीप पहुँचाये जाते हैं। अर्थात्-माता, पिता, भाई, बहन, पुत्र, पुत्री, स्त्री आदि के देखते हुए जीव को उसका स्वकृत कर्म मृत्यु के लिये समर्पित कर देता है, उस समय उस जीव के त्राण करने में माता पिता आदि कोई भी समर्थ नहीं होते है, जीव अकेला ही मृत्यु प्राप्त कर स्वकृत कर्मानुसार फल भोगता है ॥२॥

शोचन्ति स्वजनानन्त, नीयमानान् स्वकर्मभिः ।
नेप्यमाण न शोचन्ति, स्वात्मान मूढबुद्धयः ॥३॥

अज्ञानी जीव स्वकृत कर्मों के द्वारा मरते हुए स्वजनों के लिये शोक करता है, परन्तु वह अज्ञानी जीव अपने लिये नहीं सोचता है, जो वह स्वय अपने कर्म के द्वारा स्वय मृत्यु के निकट पहुँच रहा है ॥३॥

ससारे दु खदावाग्नि-ज्वलज्ज्वालाकरालिते ।
वने मृगार्भकस्येव, शरण नास्ति देहिन. ॥४॥

પિતુર્માતુ સ્વસુર્ભ્રાતુ-સ્તનયાના ચ પશ્યતામ્ ।
અત્રાણો નીયતે જન્તુ, કર્મભિર્યમસદ્મનિ ॥૩॥

પિતા, માતા, બહેન, ભાઇ, પુત્ર આદિના જોતજોતામા જ અસહાય જીવ પોતાના કર્મોદ્વારા મૃત્યુની સમીપે જાય છે, અર્થાત્-માતા, પિતા, ભાઇ, બહેન પુત્ર, પુત્રી, સ્ત્રી આદિના જોતજોતામા જ જીવને તેનુ પોતાનુ કર્મ મૃત્યુને સમર્પણ કરી દે છે, તે સમયે તે જીવનુ રક્ષણ કરવામા માતા પિતા આદિ કોઇપણ સમર્થ થતા નથી જીવ એકલો જ મૃત્યુ પ્રાપ્ત કરીને સ્વકૃત (પોતે કરેલા) કર્માનુસાર ફળ ભોગવે છે (૨)

શોચન્તિ સ્વજનાનન્ત, નીયમાનાન્ સ્વકર્મભિ ।
નેપ્યમાણ ન શોચન્તિ, સ્વાત્માન મૂઢબુદ્ધય ॥૩॥

અજ્ઞાની જીવ સ્વકૃત કર્મોદ્વારા મરી જતા સ્વજનો માટે શોક કરે છે, પરતુ તે અજ્ઞાની જીવ પોતાને માટે નથી વિચાર કરતા કે તે પોતે પોતાના કર્મ દ્વારા મૃત્યુની પાસે પહોચી રહ્યા છે (૩)

સસારે દુ ખદાવાગ્નિ-જ્વલજ્જ્વાલાકરાલિતે ।
વને મૃગાર્ભકસ્યેવ, શરણ નાસ્તિ દેહિન ॥૪॥

अन्यच्च—परलोकसहायार्थं पिता माता न तिष्ठत ।
न पुत्रदार न ज्ञातिर्धर्मस्तिष्ठति केवल ॥१॥

३-'एगत्ताणुप्पेहा' एकत्वानुप्रेक्षा—आत्मन एकाकित्वचिन्तनम्, तथा चोक्तम्—

उपद्यते जन्तुरिक एव विपद्यते चैक एव दुखी ।
कर्मार्जयत्येक एव चित्रम् आसेवते तत्फलमेक एव ॥१॥

जैसे प्रचण्ड दावाग्नि की ज्वाला से जलते हुए वन में मृग के बच्चे का कोई रक्षक नहीं होता है, उसी प्रकार दुःखरूपी दावाग्नि की प्रचण्ड ज्वाला से जलते हुए इस संसार में आत्मा का कोई रक्षक नहीं है ॥४॥ और भी कहा है—

परलोकसहायार्थं, पिता माता न तिष्ठतः ।
न पुत्रदार न ज्ञाति-र्धर्मस्तिष्ठति केवलः ॥

माता-पिता परलोक में जीव को सहायता के लिये नहीं जाते हैं, न स्त्री, पुत्र, स्वजन-सम्बन्धी आदि ही जाते है। मात्र एक धर्म ही परलोक में जीव के साथ जाता है ॥४॥

—इस प्रकार से चिन्तन करना सो अशरणानुप्रेक्षा है।

(एगत्ताणुप्पेहा) एकत्वानुप्रेक्षा—आत्मा अकेला है। इस प्रकार से चिन्तन करना-एकत्वानुप्रेक्षा है। एकत्वानुप्रेक्षा का चिन्तन इस प्रकार से करना चाहिये, जैसे-कर्म के फल को यह जीव अकेला ही भोगता है। माता पिता आदि कोई भी इस जीव को साथ नहीं देते हैं। सब अपने २ स्वार्थ के है। कहा भी है—

જેમ પ્રચણ્ડ દાવાગ્નિની જ્વાલાથી બળતા વનમા મૃગના બચ્ચાઓનો કોઈ રક્ષક થતો નથી, તે જ પ્રકારે દુઃખરૂપી દાવાગ્નિની પ્રચણ્ડ જ્વાલાથી બળતા આ સંસારમા આત્માનો કોઈ રક્ષક નથી (૪)

વળી પણ કહ્યુ છે—

परलोकसहायार्थं, पिता माता न तिष्ठत ।
न पुत्रदार न ज्ञाति,-र्धर्मस्तिष्ठति केवल ॥५॥

માતા-પિતા પરલોકમા જીવની સહાયતા માટે જતા નથી, ન સ્ત્રી, પુત્ર, સ્વજન, સંબંધી આદિ પણ જાય છે માત્ર એક ધર્મ જ પરલોકમા જીવની સાથે જાય છે આ પ્રકારે ચિંતન કરવુ તે અશરણાનુપ્રેક્ષા છે (૫)

(एगत्ताणुप्पेहा) એકત્વાનુપ્રેક્ષા-આત્મા એકલો છે એ પ્રકારે ચિંતન કરવુ તે એકત્વાનુપ્રેક્ષા છે એકત્વાનુપ્રેક્ષાનુ ચિંતન આ રીતે કરવુ જોઈએ, જેમકે-કર્મના ફળને આ જીવ એકલો જ ભોગવે છે, માતા પિતા આદિ કોઇ પણ આ જીવને સાથ દેતા નથી સૌ પોતપોતાના સ્વાર્થના છે

यज्जीवेन धन स्वय बहुविधै कष्टैरिहोपार्ज्यते,
तत्सभूय कलत्रमित्रतनयैर्भ्रात्रादिभिर्भुज्यते ।
तत्तत्कर्मवशाच्च नारकनरस्वर्वासितिर्यग्भवे–,
प्येक सैष सुदु सहानि सहते दु खान्यसह्यान्यहो ॥२॥

उत्पद्यते जन्तुरिहैक एव, विपद्यते चैक एव दुःखी ।
कर्मार्जत्येकक एव चित्रम्, आसेवते तत्फलमेक एव ॥१॥

जाव अकेला ही इस ससार में उपन्न होता है, अकेला ही अपार दु ख का अनुभव करते हुए मृत्यु को प्राप्त होता है, अकेला हा वह नानाविध कर्मों का उपार्जन करता है, तथा अकेला हा उसका फल भोगता है ॥१॥

यज्जीवेन धन स्वय बहुविधैः कष्टैरिहोपार्ज्यते,
तत्सभूय कलत्रमित्रतनयैर्भ्रात्रादिभिर्भुज्यते ।
तत्तत्कर्मवशाच्च नारकनरस्वर्वासितिर्यग्भवे,—
प्येक सैष सुदु सहानि सहते दु'खान्यसह्यान्यहो ॥२॥

जाव जो अनेकविध कष्टों से स्वय धनोपार्जन करता है, उस धन का उपभोग स्त्री, पुत्र, भाई–बधु, मित्र, स्वजन–सम्बन्धी आदि करते है। परतु धनोपार्जन करनेवाला यह जीव तो स्वकृत उन उन कर्मों के अनुसार देव मनुष्य नारक तिर्यक् आदि

કહ્યું પણ છે —

उत्पद्यते जन्तुरिहैक एव, विपद्यते चैकक एव दु खी ।
कर्मार्जयत्येकक एव चित्रम्, आसेवते तत्फलमेक एव ॥१॥

જીવ એકલો જ આ સ સારમા ઉત્પન્ન થાય છે, એકલો જ અપાર દુ ખનો અનુભવ કરતો કરતો મૃત્યુને પ્રાપ્ત થાય છે, એકલા જ તે અનેક પ્રકારના કર્મોનુ ઉપાર્જન કરે છે, તથા એકલો જ તેનુ ફળ ભોગવે છે (૧)

यज्जीवेन धन स्वय बहुविधै कष्टैरिहोपार्ज्यते,
तत्सभूय कलत्रमित्रतनयैर्भ्रात्रादिभिर्भुज्यत ।
तत्तत्कर्मवशाच्च नारक–नर–स्वर्वासितिर्यग्भवे–
प्येक सैष सुदु सहानि सहते दु खान्यसह्यान्यहो ॥२॥

જીવ જે વિધવિધ અનેક કષ્ટોથી પોતે ધન ઉપાર્જન કરે છે તે ધનનો ઉપભોગ સ્ત્રી, પુત્ર, ભાઇ–બધુ, મિત્ર, સ્વજન–સબધી આદિ કરે છે પરતુ ધનોપાર્જન કરવાવાળો તે જીવ તો પોતે કરેલા તે તે કર્મો અનુસાર દેવ મનુષ્ય નારક તિર્યક્ આદિ ભવોમા એકલો જ અતિદુ સહ અનત

जीवो यस्य कृते भ्रमत्यनुदिन दैन्य समालम्बते,
धर्माद भ्रश्यति वञ्चयत्यतिहितान न्यायात्पक्रामति ।
देह सोऽपि सहात्मना न पदमप्येक परस्मिन भवे,
गच्छत्यस्य तत कथ वत्त भो ! साहाय्यमाधास्यति ॥३॥
स्वार्थैकनिष्ठ स्वजन स्वदेह,-मुत्सृज्य तत सर्वमवेत्य सम्यक् ।
सर्वस्य कल्याणनिमित्तमेक, धर्म सहाय विदधीत धीमान् ॥इति॥

भव में अकेला ही अतिदुःसह अनन्त दुःखों को सहता रहता है। अहो ! इस संसार में कोइ भी अपना नहीं है ॥ २ ॥ और भी कहा है—

जीवो यस्य कृते भ्रमत्यनुदिन दैन्यं समालम्बते,
धर्माद् भ्रश्यति वञ्चयत्यतिहितान् न्यायादपक्रामति ।
देहः सोऽपि सदात्मना न पदमप्येकः परस्मिन भवे,
गच्छत्यस्य ततः कथ वदत भो ! साहाय्यमाधास्यति ॥३॥

जीव जिस शरीर के लिये चारों दिशाओं में घूमता-फिरता रहता है, दीनता प्रदर्शित करता है, धर्म से भ्रष्ट होता है, अपने अत्यन्त हितैषियों को भी ठगता है, न्यायमार्ग से चलित होता है, वह शरीर भी जीव के साथ परभव में एक पग भी नहीं साथ देता। हे भव्यो ! सोचो-विचारो ! यह शरीर तुम्हारी क्या सहायता कर सकता है, कुछ नहीं ॥३॥ और भी कहा है- -

स्वार्थैकनिष्ठ स्वजन स्वदेह,-मुत्सृज्य तत. सर्वमवेत्य सम्यक् ।
सर्वस्य कल्याणनिमित्तमेक, धर्मं सहाय विदधीत धीमान् ॥४॥

દુઃખોને સહન કરતો રહે છે અહો ! આ સંસારમાં કોઈ એ આપણું નથી (૨) બીજું પણ કહ્યું છે—

જીવો યસ્ય કૃતે ભ્રમત્યનુદિન દૈન્ય સમાલમ્બતે,
ધર્માદ્ ભ્રશ્યતિ વઞ્ચયત્યતિહિતના ન્યાયાદપક્રામતિ ।
દેહ સોઽપિ સહાત્મના ન પદમપ્યેક પરસ્મિન્ ભવે,
ગચ્છત્યસ્ય તત કથ વદત ભો ! સાહાય્યમાધાસ્યતિ ॥૩॥

જીવ જે શરીરને માટે ચારેય દિશાઓમા ભટકતો ફરતો રહે છે, દીનતા બતાવે છે, ધર્મથી ભ્રષ્ટ થાય છે, પોતાના અત્યંત હિતેચ્છુઓને પણ ઠગે છે, ન્યાયમાર્ગથી ચલિત થાય છે, તે શરીર પણ જીવની સાથે પરભવમા એક ડગલુએ સાથ આપતુ નથી હે ભવ્યો ! જોયો-વિચારો ! આ શરીર તમારી શુ સહાયતા કરી શકશે ? કાઇ પણ નહિ !

४–'ससाराणुप्पेहा' समारानुप्रेक्षा–ससारस्य चतसृषु गतिषु सत्रावस्थासु "सगलक्षणस्य अनुप्रेक्षा–तथा चोक्तम्—

माता परभव पुत्री सैव जन्मान्तरे स्वसा ।
पुनर्भार्या भवेत् सैव प्राणिना गतिरीदृशी॥ १॥

माता, पिता, स्त्री, पुत्र, स्वजन, सपत्नी आदि सभी भी स्वार्थ के है, अपना शरीर स्वार्थ का ही है, इसलिये बुद्धिमान मनुष्य इन सर्व विषयों पर अच्छी तरह विचार कर सभी का कल्याण करने वाले धर्म का ही सहायक बनावे ॥४॥

–इस प्रकार से चिंतन करना एकत्वानुप्रेक्षा है

(ससाराणुप्पेहा) समारानुप्रेक्षा–चतुर्गतिलक्षण समार के विषय मे चिन्तन करना–ससारानुप्रेक्षा है। कहा भी है—

माता परभवे पुत्री, सैव जन्मान्तरे स्वसा ।
पुनर्भार्या भवेत् सैव, प्राणिना गतिरीदृशी ॥१॥

इस भव में इस जीव की जो माता होती है, वह दूसरे भव मे उसकी पुत्री हो जाती है, फिर भवान्तर मे उसकी बहन हो जाती है, उसके बाद अन्य जन्म में फिर वह उसकी भार्या हो जाता है। अधिक क्या कहा जाय! ससार का कुछ ऐसी ही विचित्र लगा है ॥ १ ॥ और भी कहा है—

ફરી પણ કહ્યું છે—

स्वार्थैकनिष्ठ स्वजन स्वदेह,–मुख्य तत सर्वमवेत्य सम्यक् ।
सर्वस्य कल्याणनिमित्तमेक, धर्म सहाय विधीत धीमान् ॥४॥

માતા, પિતા સ્ત્રી, પુત્ર, સ્વજન–સબંધી આદિ બધા સ્વાર્થના છે પોતાનુ શરીર પણ સ્વાર્થનુ જ છે, તેથી બુદ્ધિમાન્ મનુષ્ય એ બધા વિષયો ઉપર સારી રીતે વિચાર કરી સર્વનુ કલ્યાણ કરવવાળા ધર્મને જ સહાયક બનાવે આ પ્રકારે ચિંતન કરવુ તે એકત્વાનુપ્રેક્ષા છે (૫)

(ससाराणुप्पेहा) સંસારાનુપ્રેક્ષા–ચતુર્ગતિલક્ષણવાળા સંસારના વિષયમા ચિંતન કરવુ તે સંસારાનુપ્રેક્ષા છે કહ્યુ પણ છે—

माता परभवे पुत्री, सैव जन्मान्तरे स्वसा ।
पुनर्भार्या भवेत् सैव, प्राणिना गतिरीदृशी ॥५॥

આ ભવમા જે આ જીવની માતા હોય છે તે જ બીજા ભવમા તેની પુત્રી થઇ જાય છે વળી ભવાન્તરમા તેની બહેન થઈ જાય છે ત્યાર પછી બીજા જન્મમા વળી તે તેની સ્ત્રી થઇ જાય છે વધારે શુ કહેવાય! સંસારની ગતિ એવી જ વિચિત્ર દશા છે (૬) ફરી પણ કહ્યુ છે—

पिता परभव पुत्र स तु भ्राता भवान्तर ।
पुनस्तात पुन पुत्र प्राणिना गतिरीदृशी ॥२॥
मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ।
ससारेष्वनुभूतानि यान्ति यास्यन्ति चापर ॥३॥
कुक्षेणामेध्यमध्ये नियमिततनुभि स्थीयते गर्भवासे,
कान्ताविश्लेषदु खव्यतिकरविषमे यौवने चोपभोग ।

पिता परभवे पुत्र., स तु भ्राता भवान्तरे ।
पुनस्तात. पुनः पुत्र., प्राणिना गतिरीदृशी ॥२॥

इस ससार म जीव की पर्याय एकसी शाश्वत नही रहती है। जो इस भव म पिता होता है, वही परभव म पुत्र बन जाता है, एव भवान्तर म भ्राता भी हो जाता है, पश्चात फिर पिता हो जाता है, फिर पुत्र हो जाता है। इस ससार मे प्राणियो का ऐसा ही कुछ विचित्र गति है ॥२॥ और भी कहा है—

मातापितृसहस्राणि, पुत्रदारशतानि च ।
ससारेष्वनुभूतानि, यान्ति यास्यन्ति चापरे ॥३॥

इस ससार म इस जीव के हजारों माता और पिता बन चुके है, हजारो पुत्र-कलत्र हो चुके है। इस समय भी ये माता, पिता पुत्र और कलत्र इस जीवके है, और आगे भी ये होंगे ॥३॥और भी कहा है—

कुक्षेणामेध्यमध्ये नियमिततनुभि., स्थीयते गर्भवासे,
कान्ताविश्लेषदु खव्यतिकरविषमे यौवने चोपभोग ।

पिता परभवे पुत्र स तु भ्राता भवान्तरे ।
पुनस्तात पुन पुत्र, प्राणिना गतिरीदृशी ॥२॥

આ સ સારમા જીવની પર્યાય એક જેવી કાયમ રહેતી નથી જે આ ભવમા પિતા હોય છે તે જ પરભવમા પુત્ર થઈ જાય છે, તેમજ ભવાન્તરમા ભાઇ પણ થઈ જાય છે પછી પિતા થઈ જાય છે વળી પુત્ર થઈ જાય છે આ સ સારમા પ્રાણિઓની એવી જ કઇ વિચિત્ર ગતિ છે (૨) ફરી પણ કહ્યુ છે—

मातापितृसहस्राणि, पुत्रदारशतानि च ।
ससारेष्वनुभूतानि, यान्ति यास्यन्ति चापरे ॥३॥

આ સ સારમા આ જીવના હજારો માતાપિતા થઇ ચુકયા છે હજારો પુત્ર-કલત્ર થઇ ચુકયા છે આ સમયે પણ એ માતા, પિતા, પુત્ર અન કલત્ર આ જીવના છે, અને આગળ પણ આ માતા-પિતા આદિ આ જીવને થશે જ (૩) વળી કહ્યુ પણ છે

सुक्कज्झाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पण्णत्ते, त जहा-

नारीणामप्यवज्ञा विलसति नियत वृद्धभावेऽप्यसाधु,
मसारे रे मनुष्या! वदत यदि सुख स्वल्पमप्यस्ति किंचित् ॥४॥
—इद धर्मध्यानम् ॥

'सुक्कज्झाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पण्णत्ते' शुक्लध्यान चतुर्विध चतुष्प्र

नारीणामप्यवज्ञा विलसति नियत वृद्धभावेऽप्यसाधुः,
ससारे रे मनुष्याः! वदत यदि सुख स्वल्पमप्यस्ति किंचित् ॥४॥

अत्यत अपवित्र गर्भवास में रह कर यह जीव अनक कष्टा को सहता रहता है। वहाँ इसका शरीर सिकुडा रहता है। यौवन अवस्था म यह जीव विषय भोग के समय स्त्रीवियोगजनित दु ख से अत्यत दु खी होता है। स्त्रा यदि जीवित रह तो वृद्धावस्था म यह अपनी उसा स्त्रा का असह्य अपमान सहन करता ह। फिर हे भव्या! तुम हा कहो, इस ससार में किंचिमात्र भी सुख है? कुछ भा नहा ॥५॥

इस प्रकार जीव को ससार के विषय मे विचार करना चाहिये। इस प्रकार धर्म यान समझना चाहिये।

अब शुक्ल यान कहते है-(सुक्कज्झाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पण्णत्ते) शुक्ल यान चार प्रकार का है, और यह स्वरूप लक्षण, आलबन एव अनुप्रेक्षा के भेद से सोलह

कृच्छ्रेणामेध्यमध्ये नियमिततनुभि स्थीयते गर्भवासे,
का तावि क्षेपदु खव्यतिकरविषमे यौवने चोपभोग ।
नारीणामप्यवज्ञा विलसति नियत वृद्धभावेऽप्यसाधु,
ससारे रे मनुष्या ! वदत यदि सुख स्वल्पमप्यस्ति किंचित् ॥४॥

અત્યત અપવિત્ર ગર્ભવાસમા રહીને આ જીવ અનેક કષ્ટોને સહન કરતો રહે છે ત્યા તેનુ શરીર સકોચાઈને રહે છે જુવાન અવસ્થામા આ જીવ વિષયભોગના સમયે સ્ત્રીવિયોગથી ઉત્પન્ન થતા દુ ખથી બહુ જ દુ ખી થાય છે સ્ત્રી ને જીવતી હોય તો પોતાની વૃદ્ધાવસ્થામા તે પોતાની તે જ સ્ત્રીનુ અસહ્ય અપમાન સહન કરે છે માટે હે ભવ્યો ! તમે જ કહો, આ સ સારમા જરાપણ સુખ છે ? જરાય નહિ (૮)

આ પ્રકારે જીવને સ સારના વિષયમા વિચાર કરવો જોઇએ એ પ્રકારે ધર્મ-ધ્યાન સમજવુ જોઇએ

હવે શુકલધ્યાન કહે છે (સુક્કજ્ઝાણે ચઉવ્વિહે ચઉપ્પડોયારે પણ્ણત્તે) શુકલધ્યાન ચાર પ્રકારનુ છે, અને તે સ્વરૂપ લક્ષણ, આલ

पुहुत्तवियक्के सवियारी १, एगत्तवियक्के अवियारि २, सुहुमकिरिए अप्पडिवाई ३, समुच्छिन्नकिरिए अणियट्टी ४। सुक्कस्स णं झाणस्स

त्यवतार प्रज्ञप्तम् । यथा मलापगमेन शुचिताधर्माभिसम्बन्धात् पट शुक्ल इत्युच्यते, तथा रागद्वेषमलापनयनाच्छुचिताधर्मसम्बन्धाद् ध्यानमपि शुक्लमित्युच्यते, तच्चतुर्विध प्रज्ञप्तम्, तद् यथा-**'पुहुत्तवियक्के सवियारी'** पृथक्त्ववितर्कं सविचारि १, **'एगत्तवियक्के अवियारि'** एकत्ववितर्कमविचारि २, **'सुहुमकिरिए अप्पडिवाई'** सूक्ष्मक्रियमप्रतिपाति, ३, **'समुच्छिन्नकिरिए अणियट्टी'** समुच्छिन्नक्रियमनिवर्ति ४-इति ।

तत्र पूर्वगतश्रुतज्ञानानुसारेण ध्येयविशेषगतोत्पादादिनानापर्यायाणा द्रव्यार्थिकपर्यायार्थिकादिनानानयैरर्थव्यञ्जनयोगसंक्रान्तिसहितानुचिन्तन पृथक्त्ववितर्कसविचारम् ॥ १ ॥

प्रकार का कहा गया है। जिस तरह मैल के दूर होने से वस्त्र बिलकुल साफ हो जाता है और "शुक्लः पटः" इस प्रकार कहा जाता है, उसी तरह रागद्वेषरूपी मैल के अपगमसे ध्यान भी शुद्ध हो जाता है और इससे वह शुक्ल यान कहा जाता है। (त जहा) इसके वे चार प्रकार ये है (**पुहुत्तवियक्के सवियारी**) पृथक्त्वतर्कसविचार, (**एगत्तवियक्के अवियारि**) एकत्वतितर्क अविचार, (**सुहुमकिरिए अप्पडिवाई**) सूक्ष्मक्रिय-अप्रतिपाती, (**समुच्छिन्नकिरिए अणियट्टी**) समुच्छिन्नक्रिय-अनिवर्त्ति । इनका वर्णन इस प्रकार है-पूर्वगत श्रुतज्ञान के अनुसार ध्येयविशेषगत उत्पाद, व्यय एव ध्रौव्य आदि पर्यायों का द्रव्यार्थिक एव पर्यायार्थिक नयों से अर्थ क्रान्ति, व्यजनसक्रान्ति एव योगसक्रान्ति युक्त होकर विचार करना सो **पृथक्त्ववितर्कसविचार शुक्ल यान** का प्रथम भेद है ॥१॥ जिस तरह सिद्धगारुटिक आदि

ધ્યાન તેમજ અનુપ્રેક્ષાના ભેદથી સોળ પ્રકારનુ કહેવાય છે જેવી રીતે મેલ ધોવાઈ જવાથી વસ્ત્ર બિલકુલ સાફ થઇ જાય છે અને "શુક્લ પટ" એ પ્રકારે કહેવાય છે, એ જ રીતે રાગદ્વેષરૂપી મેલ દૂર થઇ જવાથી ધ્યાન પણ શુદ્ધ થઇ જાય છે, અને તે કારણથી તેને શુક્લધ્યાન કહેવાય છે (ત જહા) તેના ચાર પ્રકાર આ છે-(પુહુત્તવિયક્કે સવિયારી) પૃથક્ત્વવિતર્ક-સવિચાર (એગત્તવિયક્કે અવિયારિ) એકત્વવિતર્ક-અવિચાર (સુહુમકિરિએ અપ્પડિવાઈ) સૂક્ષ્મક્રિય-અપ્રતિપાતી (સમુચ્છિન્નકિરિએ અણિયટ્ટી) સમુચ્છિન્નક્રિય-અનિવૃત્તિ

પૂર્વગત શ્રુતજ્ઞાન અનુસાર ધ્યેયવિશેષથી થતા ઉત્પાદ, વ્યય તેમજ ધ્રૌવ્ય આદિ પર્યાયોના દ્રવ્યાર્થિક નયોથી, અર્થસંક્રાતિ, વ્યજનસંક્રાતિ તેમજ યોગસંક્રાતિથી યુક્ત થઇને વિચાર કરવો તે પૃથક્ત્વવિતર્કસવિચાર શુક્લ-ધ્યાનનો પ્રથમ પ્રકાર છે (૧)

यथा सिद्धगारुडिकादिमन्त्र सकलशरीरस्थापि विषम विष मन्त्रप्रभावेण सर्वावयवेभ्य समाकृष्य दशस्थाने समानीय स्तम्भयति, तथा पूर्वगतश्रुतानुसारतोऽर्थव्यञ्जनयोग सक्रान्तिराहित्येनाशेषविषयेभ्य सहृत्यैकस्मिन्नेव पर्याये योगस्य निवातस्थाने दीपशिखावत स्थिरीकरणम् एकत्ववितर्काऽविचारम् ॥२॥

यदा जघन्ययोगवत सञ्ज्ञिपर्याप्तस्य मनोद्रव्याणि समये निरुन्धन् असंख्यातसमये सपूर्ण मनोयोग तत्पश्चात् पर्याप्तद्वीन्द्रियस्य वाग्योगपर्यायतोऽसंख्यातगुणहीनवाग्योगपर्या यान् प्रतिसमय निरुन्धन् असंख्यातसमये सपूर्ण वाग्योग, ततश्च प्रथमसमयसमुत्पन्ननिगो दजीवस्य जघन्यकाययोगपर्यायतोऽसंख्यातगुणहीनकाययोग प्रतिसमय निरुन्धन्, असंख्यात

मन्त्रवाला पुरुष समस्त शरीर के अवयवों मे व्याप्त विषम विष को मन्त्र के प्रभाव से खेचकर काटे हुए स्थानपर स्तभित कर देता है उसीतरह पूर्वगतश्रुतज्ञान के अनुसार अर्थ, व्यजन एव योगों की सक्रान्ति से रहित होने के कारण, अशेषविषयों से योगों को हटा कर एक ही पर्याय मे योग का, वातरहित स्थान मे दीपक की लौ की तरह, स्थिर करना सो **एकत्ववितर्क-अविचार-नामक शुक्लध्यान** का दूसरा भेद है ॥२॥ सूक्ष्मक्रिय-अप्रतिपाति शुक्लध्यान सिर्फ सूक्ष्मकाययोगवाले जीव को होता है। सूक्ष्मक्रिय-अप्रतिपाति शुक्ल ध्यान के सन्मुख हुआ जीव सर्वप्रथम मनोद्रव्यों का प्रतिसमय निरोध करता हुआ असंख्या तसमयप्रमाणकाल में समस्तमनोयोग का, इसीतरह प्रतिसमय वाग्योगपर्यायों का निरोध करता हुआ असंख्यातसमयप्रमाणकाल मे समस्तवाग्योग का, एव प्रथम समयमें समुत्पन्न निगोदजीवकी जघन्य-अवगाहनास्वरूप काययोगपर्यायों से असंख्यात

જેવી રીતે સિદ્ધ ગારુડિક આદિ મંત્રવાળો પુરુષ આખા શરીરના અવયવોમા પ્રસરેલા વિષમ ઝેરને મંત્રના પ્રભાવથી ખેચીને કરડેલા સ્થાન ઉપર સ્તભિત કરી દે છે, તેવી જ રીતે પૂર્વગત શ્રુતજ્ઞાન અનુસાર અર્થ, વ્યજન તેમજ યોગોની સક્રાતિથી રહિત હોવાને કારણે, બીજા વિષયોથી યોગોને હટાવીને એક જ પર્યાયમા યોગને હવા વગરના સ્થાનમા દીપકની જ્યોતની પેઠે સ્થિર કરવો તે શુકલધ્યાનના એકત્વવિર્તકઅવિચાર નામનો બીજો પ્રકાર છે (૨)

સૂક્ષ્મક્રિય-અપ્રતિપાતિ શુકલધ્યાનને સન્મુખ થયેલો જીવ સર્વપ્રથમ મનોદ્રવ્યોના હરવખત નિરોધ કરતા કરતા અસખ્યાત-સમય-પ્રમાણ કાલે સમસ્ત મનોયોગનો, તેમ જ વાર વાર વાગ્યોગપર્યાયોનો નિરોધ કરતા કરતા અસખ્યાત-સમય-પ્રમાણે કાળે સમસ્ત વાગ્યોગનો, તેમ જ પ્રથમ સમયમા સમુત્પન્ન નિગોદ જીવની જઘન્યઅવગાહનાસ્વરૂપ કાયયોગની પર્યાયોથી અસખ્યાતગુણહીનકાયયોગનો વારવાર નિરોધ કરતા

समयेबादरकाययोग च सर्वथा निरुणद्धि, तदेत सूक्ष्मक्रियाऽप्रतिपाति ध्यानमुपक्रमते ॥३॥ तत श्वासोच्छ्वासस्वरूप सूक्ष्ममपि काययोग निरुध्य अयोगित्व प्राप्य शैलेशीमवस्था प्रतिपद्यते, तत्र यत्कालेन 'अ इ उ ऋ ऌ' इत्येवरूप पञ्चह्रस्वाक्षरोच्चारणसमकालस्थितिक समुच्छिन्नक्रियनिवर्ति ध्यानमनुभवति ॥४॥ दशवैकालिकसूत्रस्याचारमणिमञ्जूषाटीकायामस्माभि सविस्तर शुक्लध्यानवर्णन कृतम्, अतस्ततोऽवगन्तव्यम् ।

तथा-तत् शुक्लध्यान चतुष्प्रत्यवतार प्रज्ञप्तम् । 'सुक्कस्स ण झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता' शुक्लस्य खलु ध्यानस्य चत्वारि लक्षणानि प्रज्ञप्तानि । 'त जहा' तद्यथा

गुणहीनकाययोग को प्रतिसमय म निरोध करता हुआ अपर्याप्तसमयप्रमाणकाल में बादरकाययोग का सर्वथा निरोध कर देता है, तब जाकर इसे सूक्ष्मक्रिय-अप्रतिपातिनामक शुक्लध्यान की प्राप्ति होती है, यह सूक्ष्मक्रिय-अप्रतिपातिनामक तीसरा भेद है ।३। इस अवस्थामें श्वासोच्छ्वासरूप सूक्ष्मकाययोगका भी निरोध कर, अयोगि-अवस्था को प्राप्त हो, शैलेशी अवस्था को प्राप्त कर लेता है, वहा 'अ इ उ ऋ ऌ' इन पाच लघु अक्षरों के म यम काल से उच्चारण करने म जितना समय लगता है उतने समय तक वहा ठहर कर समुच्छिन्नक्रिय-अनिवर्तिनामक शुक्लध्यानका अनुभव करता है ।४। इस शुक्लध्यान का विशेष विस्तारपूर्वक वर्णन दशवैकालिक सूत्र के चौथे अध्ययन की 'आचारमणिमजूषा' नामकी टीका में लिखा गया है, अत विशेषार्थी को इसका विशेष वर्णन वहा से देख लेना चाहिये । (सुक्कस्स ण झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता) इस शुक्लध्यान के चार लक्षण है, (त जहा) वे इस प्रकार है-(विवेगे) विवेक-देह से आत्माको

કરતા અસખ્યાતસમયપ્રમાણ કાળે બાદરકાયયોગનો સર્વથા નિરોધ કરી દે છે, ત્યારે તેને સૂક્ષ્મક્રિય-અપ્રતિપાતિ નામક શુકલધ્યાનની પ્રાપ્તિ થાય છે આ સૂક્ષ્મક્રિય-અપ્રતિપાતિ નામે ત્રીજો પ્રકાર છે (૩)

તે અવસ્થામા શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપ સૂક્ષ્મકાયયોગનો પણ નિરોધ કરી, અયોગિ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થઈ, શૈલેશી અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી લે છે ત્યા અ ઇ ઉ ઋ ઌ આ પાચ લઘુ અક્ષરોનુ મધ્યમકાલથી ઉચ્ચારણ કરવામા જેટલો સમય લાગે તેટલા સમયસુધી રોકાઈને સમુચ્છિન્નક્રિય-અનિવર્તિ નામક શુકલધ્યાનનો અનુભવ કરે છે (૪) આ શુકલધ્યાનનુ વિશેષ વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન દશવૈકાલિકસૂત્રના ચોથા અધ્યયનની આચારમણિમજૂષા નામની ટીકામા લખવામા આવ્યુ છે તેથી વિશેષ જાણવાવાળાને માટે તેનુ વિશેષ વર્ણન ત્યાથી જોઈ લેવુ જોઈએ

(सुक्कस्स ण झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता) આ શુકલધ્યાનના ચાર લક્ષણ છે. (त जहा) તે આ પ્રકારે છે-(विवेगे) વિવેક-દેહથી આત્માને જુદો જાણવો,

यथा सिद्धगारुडिकान्मन्त्र सकलशरीरस्थापि विषम विष मन्त्रसामर्थ्येन सर्वावयवेभ्य समाकृष्य दशस्थाने समानीय स्तम्भयति, तथा पूर्वगतश्रुतानुसारतोऽर्थव्यञ्जनयोगसंक्रान्तिराहित्येनाशेषविषयेभ्य सहृत्यैकस्मिन्नेव पर्याये योगस्य निर्वातस्थाने दीपशिखावत् स्थिरीकरणम् एकत्ववितर्काऽविचारम् ॥२॥

यदा जघन्ययोगवत सन्निपर्याप्तस्य मनोद्रव्याणि समये निरुन्धन असंख्यातसमये सपूर्ण मनोयोग तत्पश्चात् पर्याप्तद्वीन्द्रियस्य वाग्योगपर्यायतोऽसंख्यातगुण यूनवाग्योगपर्यान् प्रतिसमय निरुन्धन् असंख्यातसमये सपूर्ण वाग्योग, ततश्च प्रथमसमयसमुत्पन्नसूक्ष्मनिगोदजीवस्य जघन्यकाययोगपर्यायतोऽसंख्यातगुणहीनकाययोग प्रतिसमय निरुन्धन्, असंख्यात

मन्त्रवाला पुरुष समस्त शरीर के अवयवों म व्याप्त विषम विष को मन्त्र के प्रभाव स खेचकर काटे हुए स्थानपर स्तभित कर देता है उसीतरह पूर्वगतश्रुतज्ञान के अनुसार अर्थ, व्यजन एव योगों की सक्रान्ति से रहित होने के कारण, अशेषविषयों से योगों को हटा कर एक ही पर्याय मे योग का, वातरहित स्थान म दीपक की लौ की तरह, स्थिर करना सो **एकत्ववितर्क-अविचार-नामक शुक्लध्यान** का दूसरा भेद है ॥२॥ सूक्ष्मक्रिय-अप्रतिपाति शुक्लध्यान सिर्फ सूक्ष्मकाययोगवाले जीव को होता है। सूक्ष्मक्रिय-अप्रतिपाति शुक्लध्यान के सन्मुख हुआ जीव सर्वप्रथम मनोद्रव्यों का प्रतिसमय निरोध करता हुआ असंख्यातसमयप्रमाणकाल में समस्तमनोयोग का, इसीतरह प्रतिसमय वाग्योगपर्यायों का निरोध करता हुआ असंख्यातसमयप्रमाणकाल मे समस्तवाग्योग का, एव प्रथम समयम समुत्पन्न निगोदजीवकी जघन्य-अवगाहनास्वरूप काययोगपर्यायों से असंख्यात

જેવી રીતે સિદ્ધ ગારુડિક આદિ મંત્રવાળો પુરુષ આખા શરીરના અવયવોમા પ્રસરેલા વિષમ ઝેરને મંત્રના પ્રભાવથી ખેંચીને કરડેલા સ્થાન ઉપર સ્તંભિત કરી દે છે, તેવી જ રીતે પૂર્વગત શ્રુતજ્ઞાન અનુસાર અર્થ, વ્યંજન તેમજ યોગોની સંક્રાંતિથી રહિત હોવાને કારણે, બીજા વિષયોથી યોગોને હટાવીને એક જ પર્યાયમા યોગને હવા વગરના સ્થાનમા દીપકની જ્યોતની પેઠે સ્થિર કરવો તે શુક્લધ્યાનના એકત્વવિર્તકઅવિચાર નામનો બીજો પ્રકાર છે (૨)

સૂક્ષ્મક્રિય-અપ્રતિપાતિ શુકલધ્યાનને સન્મુખ થયેલો જીવ સર્વપ્રથમ મનોદ્રવ્યોના હરવખત નિરોધ કરતા કરતા અસંખ્યાત-સમય-પ્રમાણ કાલે સમસ્ત મનોયોગનો, તેમ જ વાર વાર વાગ્યોગપર્યાયોનો નિરોધ કરતા કરતા અસંખ્યાત-સમય-પ્રમાણે કાળે સમસ્ત વાગ્યોગનો, તેમ જ પ્રથમ સમયમા સમુત્પન્ન નિગોદ જીવની જઘન્યઅવગાહનાસ્વરૂપ કાયયોગની પર્યાયોથી અસંખ્યાતગુણહીનકાયયોગનો વાર વાર નિરોધ કરતા

ण झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पण्णत्ताओ, त जहा–अवायाणुप्पेहा १ असुभाणुप्पेहा २ अणंतवत्तियाणुप्पेहा ३ विपरिणामाणुप्पेहा ४। से त झाणे॥ सू० ३०॥

खलु ध्यानस्य चतस्रोऽनुप्रेक्षा प्रज्ञप्ता, 'त जहा' तद्यथा–'अवायाणुप्पेहा' अपायानुप्रेक्षा–अपायाना प्राणातिपाताद्यास्रवद्वारजनितानाम् अनर्थानामनुचिन्तनम् ॥१॥ 'असुभाणुप्पेहा' अशुभानुप्रेक्षा–ससारस्यैव अशुभस्वरूपतयाऽनुचिन्तनम्॥२॥ 'अणतवत्तियाणुप्पेहा' अनन्तवृत्तिताऽनुप्रेक्षा–अनन्तवृत्तिता=तैलिकचक्रयोजितस्य वृषस्य मार्गाऽनवसानवत्कदाप्यसमाप्तिशीलता तस्या अनुप्रेक्षा–अनुचिन्तनम् ॥३॥ 'विपरिणामाणुप्पेहा' विपरिणामानुप्रेक्षा–उत्पादव्ययध्रौव्यस्वभावाना पदार्थाना यो विपरिणाम –प्रतिक्षण नवनवपर्यायरूप तस्यानुचिन्तनम् ॥४॥ 'से त झाणे' तदेतद् ध्यानम् ॥ सू० ३० ॥

अपायों का अर्थात् प्राणातिपातादिक पाप, जो कर्मों के आस्रव के लिये द्वार जैसे है उनसे जनित अनर्थों का वारवार विचार करना सो अपायानुप्रेक्षा है १। (असुभाणुप्पेहा) अशुभानुप्रेक्षा–ससार स्वय अशुभस्वरूप है, ऐसा वारवार विचार करना सो अशुभानुप्रेक्षा है २। (अणतवत्तियाणुप्पेहा) अनन्तवत्तितानुप्रेक्षा–भवपरपरा की अनतवृत्ति का विचार करना, अर्थात् जिस प्रकार तेली का बैल कोल्हू मे जोता जाने पर चक्कर काटता है उसी प्रकार इस जीव के भी, जबतक यह ससार मे रहता है तबतक इसके भ्रमण की कभी भी समाप्ति नहीं होती है, इस प्रकार का अनुचिन्तन करना अनतवर्तितानुप्रेक्षा है ३। (विपरिणामाणुप्पेहा) विपरिणामानुप्रेक्षा–प्रत्येक द्रव्य, उत्पाद, व्यय एव ध्रौव्य स्वभाववाले है, अत वस्तु प्रतिसमय

અપાયાનુપ્રેક્ષા–અપાયોના અર્થાત્–પ્રાણાતિપાતાદિક પાપ જે કર્મોના આસ્રવને માટે દ્વાર જેવા છે તેમનાથી થતા અનર્થોનો વારવાર વિચાર કરવો તે અપાયાનુપ્રેક્ષા છે (असुभाणुप्पेहा) અશુભાનુપ્રેક્ષા–સ સાર પોતે અશુભસ્વરૂપ છે, એવો વારવાર વિચાર કરવો તે અશુભાનુપ્રેક્ષા છે (अणतवत्तियाणुप्पेहा) અનન્તવર્ત્તિતાનુપ્રેક્ષા–ભવપરપરાની અનન્તવૃત્તિતાનો વિચાર કરવો, અર્થાત્ જેવી રીતે ઘાચીનો બળદ ઘાણીમા જોડાઈને ચક્કરો–(આઠ) ફર્યા કરે છે એવી રીતે આ જીવ પણ જ્યા સુધી સ સારમા રહે છે ત્યા સુધી તેના ભ્રમણની કદી પણ સમાપ્તિ થતી નથી, એ પ્રકારનુ અનુચિન્તન કરવુ તે અનન્તવર્તિતાનુપ્રેક્ષા છે (विपरिणामाणुप्पेहा) વિપરિણામાનુપ્રેક્ષા–પ્રત્યેક દ્રવ્ય ઉત્પાદ, વ્યય તેમજ ધ્રૌવ્ય સ્વભાવવાળા છે, તેથી હરવખત વસ્તુ પરિણમન

चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता, तं जहा–विवेगे १, विउस्सग्गे २, अव्वहे ३, असम्मोहे ४। सुक्कस्स ण झाणस्स चत्तारि आलंबणा पण्णत्ता, त जहा–खंती १, मुत्ती २, अज्जवे ३, मद्दवे ४। सुक्कस्स

'विवेगे' विवेक –पृथक्करण,स च पृथक्कार –देहादा मनो बुद्धया विवेचनम ॥१॥ 'विउस्सग्गे' व्यु सर्ग –निस्सङ्गतया देहोपधि याग ॥२॥ 'अव्वहे' अव्यथम्–दवाद्युपसर्गजनित भय व्यथा–तया रहितम् ॥३॥ 'असमोहे' असमोह –देवमायाजनितस्य मूढत्वस्य निषेध ॥४॥ 'सुक्कस्स ण झाणस्स चत्तारि आलम्बणा पण्णत्ता' शुक्लस्य खलु ध्यानस्य चत्वार्यालम्बनानि प्रज्ञप्तानि, 'त जहा' तद्यथा–'खती' क्षान्ति –परकृताऽपकारसहनम् ॥१॥ 'मुत्ती' मुक्ति –निर्लोभता ॥२॥ 'अज्जवे' आर्जव–सरलता ॥३॥ 'मद्दवे' मार्दव –मृदुता ॥४॥ 'सुक्कस्स ण झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पण्णत्ताओ' शुक्लस्य

भिन्न जानना १। (विउस्सग्गे) व्युत्सर्ग–देह तथा उपधि का परित्याग करना २। (अव्वहे) अव्यथ–व्यथारहित होना–देवादिकृत उपसर्गजनित भय का नाम व्यथा है, इससे रहित का नाम अव्यथ है, अर्थात्–देवादिकृत उपसर्गों का निश्चल भावसे सहन करना ३। (असमोहे) असमोह–मोहरहित होना–देवादिक द्वारा प्रदर्शित मायाकी ओर आकृष्ट नहीं होना ४। (सुक्कस्स ण झाणस्स चत्तारि आलम्बणा पण्णत्ता) शुक्लध्यान के चार आलम्बन हैं, (त जहा) वे इस प्रकार हैं–(खती) क्षान्ति–परकृत अपकार का सहन करना १, (मुत्ती) मुक्ति–लोभका परित्याग करना २, (अज्जवे) आर्जव–चित्त मे सरलता रखना ३, और (मद्दवे) मार्दव गुणका होना ४। (सुक्कस्स ण झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पण्णत्ताओ) शुक्लध्यान की चार अनुप्रेक्षा है, (त जहा) वे ये है–(अवायाणुप्पेहा) अपायानुप्रेक्षा–

(विउस्सग्गे) વ્યુત્સર્ગ–દેહ તથા ઉપધિનો પરિત્યાગ કરવો (अव्वहे) અવ્યથ–વ્યથા રહિત હોવુ–દેવાદિકૃત ઉપસર્ગથી થયેલ ભયનુ નામ વ્યથા છે, તેનાથી રહિતનુ નામ અવ્યથ છે, અર્થાત્–દેવાદિકથી કરાએલ ઉપસર્ગોને નિશ્ચળ ભાવથી સહન કરવા (असमोहे) અસ મોહ મોહરહિત થવુ–દેવાદિકદ્વારા પ્રદર્શિત માયા તરફ આકર્ષાવુ નહિ (सुक्कस्स ण झाणस्स चत्तारि आलम्बणा पण्णत्ता) શુક્લધ્યાનના ચાર આલંબન છે, (त जहा) તે આ પ્રકારે છે–(खती) ક્ષાન્તિ–બીજાએ કરેલ અપકારને સહન કરવો, (मुत्ती) મુક્તિ–લોભનો પરિત્યાગ કરવો, (अज्जवे) આર્જવ–ચિત્તમા સરળતા રાખવી, અને (मद्दवे) માર્દવ–મૃદુતા ગુણ થવુ (सुक्कस्स ण झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पण्णत्ताओ) શુક્લધ્યાનની ચાર અનુપ્રેક્ષા છે, (त जहा) તે આ છે (अवायाणुप्पेहा)

विउस्सग्गे, २ गणविउस्सग्गे, ३ उवहिविउस्सग्गे, ४ भत्तपाणविउ-
स्सग्गे। से त दव्वविउस्सग्गे। से किं त भावविउस्सग्गे? भावविउ-
स्सग्गे तिविहे पण्णत्ते, तं जहा-१ कसायविउस्सग्गे, २ ससारविउस्स-

'गणविउस्सग्गे' गणव्युसर्ग ।२। 'उवहिविउस्सग्गे' उपधिव्युसर्ग –उपधेरुपकरणस्य त्याग ।३। 'भत्तपाणविउस्सग्गे' भक्तपानव्युसर्ग –अन्नजलत्याग ।४। 'से त दव्वविउस्सग्गे' स एष द्रव्यव्युसर्ग । 'से किं त भावविउस्सग्गे' अथ कोऽसौ भावव्युत्सर्ग । 'भावविउस्सग्गे तिविहे पण्णत्ते' भावव्युसर्ग त्रिविध प्रज्ञप्त, 'त जहा' तद्यथा–'कसायविउस्सग्गे' कषायव्युसर्ग ।१। 'ससारविउस्सग्गे' ससारव्युसर्ग ।२। 'कम्मविउस्सग्गे' कर्मव्युसर्ग ।३। 'से किं त कसायविउस्सग्गे' अथ कोऽसौ कषायव्युसर्ग ? 'कसाय-

(सरीरविउस्सग्गे १, गणविउस्सग्गे २, उवहिविउस्सग्गे ३, भत्तपाणविउस्सग्गे ४) शरीरव्युसर्ग १, गणव्युसर्ग २, उपधिव्युसर्ग ३, और भक्तपानव्युत्सर्ग ४। इनमें शरीर के ममत्व का त्याग करना सो शरीरव्युसर्ग है १। पडिमा आदि आराधन करने के लिये गण–सम्प्रदाय से ममत्वका त्याग करना सो गणव्युसर्ग है २। वस्त्रादिक उपधि के ममत्व का त्याग करना सो उपधिव्युसर्ग है ३। भोजन एवं पानी का त्याग करना सो भक्तपानव्युसर्ग है ४। (से त दव्वविउस्सग्गे) यह सब द्रव्यव्युसर्ग है। (से किं त भावविउस्सग्गे) भावव्युसर्ग क्या–कितने प्रकार का है? (भावविउस्सग्गे तिविहे पण्णत्ते) भावव्युसर्ग तीन प्रकार का है, (त जहा) वे प्रकार ये हैं–(कसायविउस्सग्गे १ ससारविउस्सग्गे२ कम्मविउस्सग्गे३) कषायव्युत्सर्ग १, ससारव्युत्सर्ग २, एवं कर्मव्युत्सर्ग ३। (से किं त कसायविउस्सग्गे) कषायव्युसर्ग क्या कितने प्रकारका है? (कसाय-

જેમકે–(सरीरविउस्सग्गे गणविउस्सग्गे उवहिविउस्सग्गे भत्तपाणविउस्सग्गे) શરીર વ્યુત્સર્ગ, ગણવ્યુત્સર્ગ, ઉપધિવ્યુત્સર્ગ અને ભક્તપાનવ્યુત્સર્ગ તેમા શરીરના મમત્વનો ત્યાગ કરવો તે શરીરવ્યુત્સર્ગ છે પડિમા આદિ આરાધન કરવા માટે ગણ–સપ્રદાયથી મમત્વનો ત્યાગ કરવો તે ગણવ્યુત્સર્ગ છે વસ્ત્રાદિક ઉપધિથી મમત્વનો ત્યાગ કરવો તે ઉપધિવ્યુત્સર્ગ છે ભોજન તેમજ પાણીનો ત્યાગ કરવો તે ભક્તપાનવ્યુત્સર્ગ છે આ બધા દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ છે (से किं त भावविउस्सग्गे) ભાવવ્યુત્સર્ગ શુ–કેટલા પ્રકારનો છે?(भावविउस्सग्गे तिविहे पण्णत्ते) ભાવવ્યુત્સર્ગ ત્રણ પ્રકારનો છે, (त जहा) તે આ પ્રકારે છે–(कसायविउस्सग्गे ससारविउस्सग्गे कम्मविउस्सग्गे) કષાયવ્યુત્સર્ગ, સંસારવ્યુત્સર્ગ તેમજ કર્મવ્યુત્સર્ગ

मूलम्—से किं त विउस्सग्गे ? विउस्सग्गे दुविहे पण्णत्ते, तं जहा–१ दव्वविउस्सग्गे, २ भावविउस्सग्गे य । से किं तं दव्वविउस्सग्गे ? दव्वविउसग्गे चउव्विहे पण्णत्ते, तं जहा–१ सरीर-

टीका—आभ्यन्तरतपसः षष्ठभेदमाह–'से किं त विउस्सग्गे' अथ कोऽसौ व्युत्सर्गः ? व्युत्सर्गः किंस्वरूपः कतिविधश्चेति प्रश्नः । व्युत्सर्गः–वि=विशेषेण, उत्=उत्कृष्टा भावनया सर्गः=त्यागः । 'विउस्सग्गे दुविहे पण्णत्ते' व्युत्सर्गो द्विविधः प्रज्ञप्तः, 'त जहा' तद्यथा १–'दव्वविउस्सग्गे' द्रव्यव्युत्सर्गः, २–'भावविउस्सग्गे' भावव्युत्सर्गः । 'से किं त दव्वविउस्सग्गे ?' अथ कोऽसौ द्रव्यव्युत्सर्गः ? 'दव्वविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते' द्रव्यव्युत्सर्गः–चतुर्विधः प्रज्ञप्तः, 'त जहा' तद्यथा–'सरीरविउस्सग्गे' शरीरव्युत्सर्गः ।१।

परिणमती रहती है। इस प्रकार जो चिंतन करना इसका नाम विपरिणामानुप्रेक्षा है। (से त झाणे) इस प्रकार चार ध्यानका वर्णन हुआ ॥ सू० ३० ॥

'से किं त विउस्सग्गे' इत्यादि,

अब आभ्यन्तर तपका जो छठा भेद व्युत्सर्ग है उसका वर्णन करते है–(से किं त विउस्सग्गे) विशेष रीति से उत्कृष्ट भावनापूर्वक परित्याग करना व्युत्सर्ग है, वह व्युत्सर्गतप क्या–कितने प्रकार का है ? (विउस्सग्गे दुविहे पण्णत्ते) व्युत्सर्ग के दो भेद है, (त जहा) वे ये है–(दव्वविउस्सग्गे भावविउस्सग्गे) १–द्रव्यव्युत्सर्ग और २–भावव्युत्सर्ग । (से किं त दव्वविउस्सग्गे) द्रव्यव्युत्सर्ग क्या–कितने प्रकार का है ? (दव्वविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते) द्रव्यव्युत्सग चार प्रकार का है । (त जहा) जैसे–

કરતી હોય છે, એવુ જ રૂપે કદી નથી રહેતી એ પ્રકારે જે ચિંતન કરવુ તેનુ નામ વિપરિણામાનુપ્રેક્ષા છે (से त झाणे) એ પ્રમાણે ચાર ધ્યાનનુ વર્ણન થયુ (सू० ३०)

'से किं त विउस्सग्गे?' ઇત્યાદિ

હવે સૂત્રકાર આભ્યન્તર તપનો જે છઠ્ઠો પ્રકાર વ્યુત્સર્ગ છે તેનુ વર્ણન કરે છે-(से किं त विउस्सग्गे) વિશેષરીતિથી ઉત્કૃષ્ટભાવનાપૂર્વક પરિત્યાગ કરવો તે વ્યુત્સર્ગ છે વ્યુત્સર્ગ તપ કેટલા પ્રકારનુ છે ? (विउस्सग्गे दुविहे पण्णत्ते) એના બે પ્રકાર છે,-(त जहा) તે આ છે-(दव्वविउस्सग्गे भावविउस्सग्गे य) ૧ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ અને ૨ ભાવ-વ્યુત્સર્ગ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ શુ-કેટલા પ્રકારનુ છે ? (दव्वविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते) એ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ ચાર પ્રકારનુ છે (त जहा)

यससारविउस्सग्गे, ३ मणुयसंसारविउस्सग्गे, ४ देवससारविउस्सग्गे। से त ससारविउस्सग्गे। से कि त कम्मविउस्सग्गे ? कम्मविउस्सग्गे अट्ठविहे पण्णत्ते, त जहा, १ णाणावरणिज्जकम्मविउस्सग्गे, २ दरिसणावरणिज्जकम्मविउस्सग्गे, ३ वेयणिज्जकम्मविउस्सग्गे, ४ मोहणिज्जकम्मविउस्सग्गे, ५ आउकम्मविउस्सग्गे, ६ णामकम्मविउस्सग्गे ७, गोयकम्मविउस्सग्गे ८, अतरायकम्मविउस्सग्गे। से त कम्मविउस्सग्गे। से त भावविउस्सग्गे ॥ सू० ३० ॥

स्सग्गे' मनुजसारव्युसर्ग ।३। 'देवससारविउस्सग्गे' देवसारव्युसर्ग ।४। 'से त ससारविउस्सग्गे' स एष ससारव्युसर्ग । 'से किं त कम्मविउस्सग्गे' अथ कोऽसौ कर्मव्युसर्ग ? 'कम्मविउस्सग्गे अट्ठविहे पण्णत्ते' कर्मव्युसर्ग अष्टविध प्रज्ञप्त । 'त जहा' तद्यथा–'णाणावरणिज्नकम्मविउस्सग्गे' ज्ञानावरणीयकर्मव्युसर्ग ।१। 'दरिसिणावरणिज्नकम्मविउस्सग्गे' दर्शनाऽवरणीयकर्मव्युसर्ग ।२। 'वेयणिज्नकम्मविउस्सग्गे' वेदनीयकर्मव्युसर्ग ।३। 'मोहणिज्जकम्मविउस्सग्गे' मोहनीयकर्म-

---

ग्गे ३, देवससारविउस्सग्गे ४) नैरयिकसारव्युसर्ग, तिर्यक्सारव्युत्सर्ग, मनुजसारव्युत्सर्ग, एव देवसारव्युसर्ग, (से त ससारविउस्सग्गे) इस प्रकार चारगतिरूप ससार का यह व्युसर्ग (परित्याग) सारव्युसर्ग है। (से किं त कम्मविउस्सग्गे) कर्मव्युत्सर्ग क्या कितन प्रकार का है। (कम्मविउस्सग्गे अट्ठविहे पण्णत्ते) जिसमे आठ प्रकार के कर्मोका व्युसर्ग–परित्याग हो वह कर्मव्युसर्ग आठ प्रकार का है, (त जहा) जैसे (णाणावरणिज्नकम्मविउस्सग्गे १, दरिसणावरणिज्नकम्मविउस्सग्गे २, वेयणिज्नकम्मविउस्सग्गे ३, मोहणिज्जकम्मविउस्सग्गे

देवससारविउस्सग्गे) નૈરયિકસ સારવ્યુત્સર્ગ, તિર્યંચસ સારવ્યુત્સર્ગ, મનુજસ સારવ્યુત્સર્ગ તેમજ દેવસ સારવ્યુત્સર્ગ (से त ससारविउस्सग्गे) એ પ્રકારે ચારેય ગતિરૂપ સ સારનો આ વ્યુત્સર્ગ (પરિત્યાગ) તે સ સારવ્યુત્સર્ગ છે (से किं त कम्मविउस्सग्गे) કર્મવ્યુત્સર્ગ કેટલા પ્રકારનો છે ? (कम्मविउस्सग्गे अट्ठविहे पण्णत्ते) જેમા આઠેય પ્રકારના કર્મોનો વ્યુત્સર્ગ–પરિત્યાગ થઈ જાય છે એવો આ કર્મવ્યુત્સર્ગ આઠ પ્રકારનો છે, (त जहा) જેમકે–(णाणावरणिज्नकम्मविउस्सग्गे, दरिसणावरणिज्नकम्मविउस्सग्गे, वेयणिज्जकम्मविउस्सग्गे, मोहणि

ग्गे, ३ कम्मविउस्सग्गे। से किं तं कसायविउस्सग्गे,? कसायविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते, तं जहा-कोहकसायविउस्सग्गे, २ माणकसाय विउस्सग्गे,३ मायाकसायविउस्सग्गे,४ लोहकसायविउस्सग्गे। से त कसायविउस्सग्गे। से किं त ससारविउस्सग्गे ? संसारविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते, तं जहा–१ णेरइयसंसारविउस्सग्गे, २ तिरि-

---

विउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते' कषायव्युसर्ग चतुर्विध प्रज्ञप्त, 'त जहा' तद्यथा-'कोहकसायविउस्सग्गे' क्रोधकषायव्युसर्ग ।१। 'माणकसायविउस्सग्गे' मानकषायव्युसर्ग। 'मायाकसायविउस्सग्गे' मायाकषायव्युसर्ग ।३। 'लोहकसायविउस्सग्गे' लोभ कषायव्युसर्ग ।४। 'से त कसायविउस्सग्गे' स एष कषायव्युसर्ग। 'से किं ससारविउस्सग्गे' अथ कोऽसौ ससारव्युसर्ग ? 'ससारविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते ससार व्युत्सर्ग चतुर्विध प्रज्ञप्त, 'त जहा' तद्यथा–'णेरइयससारविउस्सग्गे' नैरयिकससार-व्युसर्ग ।१। 'तिरियससारविउस्सग्गे' तिर्यक्ससारव्युसर्ग ।२। 'मणुयससारविउ

र्विउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते) कषायव्युसर्ग चार प्रकारका है। (त जहा) वे चार प्रकार ये है-(कोहकसायविउस्सग्गे १, माणकसायविउस्सग्गे २, मायाकसायविउस्सग्गे ३, लोहकसायविउस्सग्गे ४) क्रोधकषायव्युत्सर्ग १, मानकषायव्युत्सर्ग २, मायाकषायव्युत्सर्ग ३ एव लोभकषायव्युत्सर्ग ४। (से त कसायविउसग्गे) इन क्रोधादि चार कषायोंका परित्याग करना यह कषायव्युत्सर्ग है। (से किं त ससारविउस्सग्गे) ससारव्युसर्ग क्या–कितने प्रकार का है ? (ससारविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते) ससारव्युसर्ग चार प्रकार का है, (त जहा) वे चार प्रकार ये हैं–(णेरइयससारविउस्सग्गे १ तिरियससारविउस्सग्गे २ मणुयससारविउस्स-

---

(से किं त कसायविउस्सग्गे) કષાયવ્યુત્સર્ગ કેટલા પ્રકારનો છે ? (कसायविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते) કષાયવ્યુત્સર્ગ ચાર પ્રકારનો છે (त जहा) જેમકે-(कोहकसायविउस्सग्गे माणकसायविउस्सग्गे मायाकसायविउस्सग्गे लोहकसायविउस्सग्गे) ક્રોધકષાયવ્યુત્સર્ગ, માનકષાયવ્યુત્સર્ગ, માયાકષાયવ્યુસર્ગ, તેમજ લોભકષાયવ્યુત્સર્ગ (से त कसायविउस्सग्गे) એ ક્રોધાદિ ચારેય કષાયોનો પરિત્યાગ કરવો તે આ કષાયવ્યુત્સર્ગ છે (से किं त ससारविउस्सग्गे) સંસારવ્યુત્સર્ગ કેટલા પ્રકારનો છે ? (ससारविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते) સંસારવ્યુત્સર્ગ ચાર પ્રકારનો છે, (त जहा) તે ચાર પ્રકાર આ છે-(णेरइयससारविउस्सग्गे तिरियससारविउस्सग्गे मणुयससारविउस्सग्गे

जाव विवागसुयधरा तत्थ तत्थ तहिं तहिं देसे देसे गच्छागच्छिं गुम्मागुम्मिं फड्डाफड्डिं अप्पेगइया वायंति, अप्पेगइया पडि-

---

रहस्यकाः आसन्, तेषु मध्येषु 'अप्पेगइया' अप्येकके=केचित्–'आयारधरा जाव विवागसुयधरा' आचारधरा यावद् विपाकश्रुतधरा –आचाराङ्गादि–विपाकान्त–सर्वश्रुतधारिणः, इमे पूर्वं वर्णिता, 'तत्थ तत्थ तहिं तहिं देसे देसे' तत्र तत्र तस्मिन् तस्मिन देशे देशे–अत्र वीप्सया स्थानबाहुल्यकथनात्साधूनामधिकृता अप्रतिबन्धविचरण च सूचितम, तथा बहवो बहुविधग्रामनगरवनादिषु गता इति च गम्यते। 'गच्छागच्छिं' गच्छागच्छि–एकाचार्यपरिवारो गच्छ –गच्छेन गच्छेन विभज्य वाचनादिक प्रवृत्तम्, इति विग्रहे 'तत्र तेनेदमिति सरूपे' इत्यनेन गच्छागच्छि, इत्यस्य साधुत्वम्। एव 'गुम्मागुम्मिं' गुम्मागुम्मि–गुल्म=गच्छैकभाग, गुल्मेन गुल्मेन विभज्य इद वाचनादिक प्रवृत्तमिति गुम्मागुम्मि। 'फड्डाफड्डिं' फड्डाफड्डि–फड्डक=लघुतरो गच्छैकभाग, फड्डकेन फड्डकेन विभज्येद वाचनादिक प्रवृत्तम, इत्यर्थे फड्डाफड्डि–एषु प्रयोगेषु समासे कृते पूर्वपदस्य दीर्घ समासान्त इच्–प्रत्ययश्च। 'अप्पेगइया वायंति' अप्येकके

से अनगार भगवत थे, उनमें (अप्पेगइया) कितनेक (आयारधरा जाव विवागसुयधरा) आचाराङ्गसूत्र के धारक थे, 'यावत्' शब्द से कितनेक सूत्रकृताङ्ग से लेकर प्रश्नव्याकरण पर्यन्त सूत्रों म से एक २ सूत्र के धारक थे और कितनेक विपाकश्रुत के धारक थे, उपलक्षणसे कितनेक सबके भी धारक थे। (तत्थ तत्थ तहिं तहिं देसे देसे) वे उसी वर्गीचे म भिन्न २ जगह पर (गच्छागच्छिं) गच्छ गच्छरूप में विभक्त होकर, (गुम्मागुम्मिं) गच्छ के एक २ भाग म विभक्त होकर (फड्डाफड्डिं) फुटकर फुटकर रूप में विभक्त होकर विराजते थे। इनमें से (अप्पेगइया वायंति) कितनेक सूत्र की वाचना प्रदान करते थे–सूत्र पढाते

અનગાર ભગવંતો હતા, તેમનામા (अप्पेगइया) કેટલાક (आयारधरा जाव विवाग सुयधरा) આચારાગ સૂત્રના ધારક હતા, 'यावत्' શબ્દથી કેટલાક સૂત્રકૃતાગથી લઈને પ્રશ્નવ્યાકરણ સુધીના સૂત્રોમાથી એક એક સૂત્રના ધારક હતા, અને કેટલાક વિપાકસૂત્રના ધારક હતા, ઉપલક્ષણથી કેટલાક બધા સૂત્રોના ધારક હતા (तत्थ तत्थ तहिं तहिं देसे देसे) તે જ બગીચામા જુદી જુદી જગ્યાએ (गच्छागच्छिं) ગચ્છ ગચ્છ રૂપમા વિભક્ત થઈને, (गुम्मागुम्मिं) ગચ્છના એક એક ભાગમા વિભક્ત થઈને (फड्डाफड्डिं) ફૂટા-છવાયા રૂપમા વિભક્ત થઈને વિરાજતા હતા તેમનામાથી (अप्पेगइया वायंति) કેટલાક સૂત્રની વાચના આપતા હતા–સૂત્ર ભણાવતા

मूलम्—तेणं कालेणं तेण समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स बहवे अणगारा भगवंतो अप्पेगइया आयारधरा

व्युसर्ग ।४। 'आउकम्मविउस्सग्गे' आयुष्कर्मव्युसर्गः । ।५। 'णामकम्मविउस्सग्गे' नामकर्मव्युसर्ग ।६। 'गोयकम्मविउस्सग्गे' गोत्रकर्मव्युसर्ग ।७। 'अन्तरायकम्मविउस्सग्गे' अन्तरायकर्मव्युसर्ग ।८। 'से त कम्मविउस्सग्ग' स एष कर्म्मव्युसर्ग, 'से त भावविउस्सग्गे' स एष भावव्युसर्ग । इत्यमनशनादिभेदेन षड्विध बाह्य प्रायश्चित्तादिभेदेन षड्विधमाभ्यन्तर च तपो व्याख्यातम् ॥ सू० ३० ॥

टीका—'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'बहवे अणगारा भगवतो' बहवोऽनगारा भगवन्त—वर्णिता पुनर्वर्ण्यमाना शिष्या

४, आउकम्मविउस्सग्गे ५, णामकम्मविउस्सग्गे ६, गोयकम्मविउस्सग्गे, ७ अतरायकम्मविउस्सग्गे ८) ज्ञानावरणीयकर्मव्युत्सर्ग १, दर्शनावरणीयकर्मव्युत्सर्ग २, वेदनीयकर्मव्युत्सर्ग ३, मोहनीयकर्मव्युत्सर्ग ४, आयुकर्मव्युत्सर्ग ५, नामकर्मव्युत्सर्ग ६, गोत्रकर्मव्युत्सर्ग ७, एव अतरायकर्मव्युत्सर्ग ८, (से त भावविउस्सग्गे) ये सब भाव व्युत्सर्ग है । इस तरह यहा तक अनशनादिक के भेद से छह प्रकार बाह्यतप का और प्रायश्चित्त आदि के भेद से छह प्रकार आभ्यतर तप का वर्णन हुआ ॥ सू० ३० ॥

'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण) उस काल और उस समय (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान् महावीर प्रभु के, जो (बहवे अणगारा भगवतो) बहुत

ज्जकम्मविउस्सग्गे, आउकम्मविउस्सग्गे, णामकम्मविउस्सग्गे, गोयकम्मविउस्सग्गे, अतरायकम्मविउस्सग्गे) જ્ઞાનાવરણીયકર્મવ્યુત્સર્ગ, દર્શનાવરણીયકર્મવ્યુત્સર્ગ, વેદનીયકર્મવ્યુત્સર્ગ, મોહનીયકર્મવ્યુત્સર્ગ, આયુકર્મવ્યુત્સર્ગ, નામકર્મવ્યુત્સર્ગ, ગોત્રકર્મવ્યુત્સર્ગ તેમજ અતરાયકર્મવ્યુત્સર્ગ, (से त कम्मविउस्सग्गे) આ પ્રકારે આ કર્મવ્યુત્સર્ગ આઠ પ્રકારનો છે (से त भावविउस्सग्गे) એ બધા ભાવવ્યુત્સર્ગ છે એ રીતે અહી સુધી અનશન આદિના ભેદથી છ પ્રકારના બાહ્યતપનુ અને પ્રાયશ્ચિત્ત આદિના ભેદથી છ પ્રકારના આભ્યતર તપનુ વર્ણન થયુ (સૂ૦ ૩૦)

'तेण कालेण तेण समएण' ઈત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ અને તે સમયે (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર પ્રભુના જે (बहवे अणगारा भगवतो) ઘણા

बहुविहाओ कहाओ कहति, अप्पेगइया उड्ढजाणू अहोसिरा झाणकोट्ठोवगया संजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणा विहरंति ॥ सू० ३१ ॥

=भोगोपभोग निमायन याभिरता, एतादृशा बहुविधा कथा कथयन्ति=श्रावयन्ति। या विविधा कथा शृण्वन् श्रोता मोहं परित्यज्य तत्त्व प्रति आकृष्टो भवति, तथा विक्षिप्त =कुमार्गविमुखो भवति, एव सवदनीय =मोक्षसुखाभिलाषा, निर्विण्ण =ससारादुद्विग्नो भवति। 'अप्पेगइया उड्ढजाणू अहोसिरा' अत्येकक ऊर्ध्वजानव, अध शिरस =अधोमुखा-नोर्ध्वं तिर्यग् वा दत्तदृष्टय 'झाणकोट्ठोवगया' ध्यानकोष्ठोपगता -ध्यानरूपो य कोष्ठस्तमुपगता, सयमेन तपसाऽऽत्मान भावयन्तो विहरति ॥ सू० ३१ ॥

जिस कथा के सुनन से प्राणी मोक्षसुख का अभिलाषावाला बन जाता है उस कथा का नाम 'संवेदनी कथा' है ३, जिस कथा क सुनने से प्राणी ससार से विरक्त हो जाता है उस कथा का नाम 'निर्वेदनी कथा' है ४। इन कथाओं का सुनने वाला श्रोता मोह का परित्याग कर तत्त्व के प्रति आकृष्ट होता है, कुमार्ग से विमुख होता है, मोक्ष सुखका अभिलाषा होता है और निर्विण्ण-ससारसे-उद्विग्न-होता है। (अप्पेगइया उड्ढजाणू अहोसिरा झाणकोट्ठोवगया सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणा विहरति) कितनेक मुनिजन दोनों घुटनों को ऊँचा कर नीचे मस्तक किये हुए-माथा झुकाये हुए- यानरूपी कोष्ठ म प्राप्त थे। इस प्रकार सयम और तपसे अपना आत्मा को भावित करते हुए साधुगण विचर रहे थे ॥सू० ३१॥

મોક્ષના સુખ માટે અભિલાષાવાળો બને છે તે કથાનુ નામ 'સવેદની કથા' છે, જે કથા સાભળવાથી પ્રાણી સસારથી વિરક્ત થાય છે તે કથાનુ નામ 'નિર્વેદની કથા' છે આ કથાઓના સાભળનાર શ્રોતા મોહનો પરિત્યાગ કરીને તત્ત્વના તરફ આકર્ષિત થાય છે, કુમાર્ગથી વિમુખ થાય છે, મોક્ષના સુખના અભિલાષવાળા થાય છે અને સસારથી નિર્વિણ્ણ-ઉદ્વિગ્ન થાય છે (अप्पेगइया उड्ढजाणू अहोसिरा झाणकोट्ठोवगया सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणा विहरति) કેટલાક મુનિજન બન્ને ઘુંટણો ઉચા રાખી, માથુ નીચે રાખી-માથુ નીચે કરીને-ધ્યાનરૂપી કોઠામા પ્રાપ્ત હતા એ પ્રકારે સયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા સાધુગણ વિચરતા હતા (સૂ० ૩૧)

पुच्छति, अप्पेगइया परियट्टंति, अप्पेगइया अणुप्पेहति, अप्पेगइया अक्खेवणीओ विक्खेवणीओ संवेयणीओ णिव्वेयणीओ

वाचयति—सूत्रवाचना ददते—गृह्णैकदेश गृहीतैकदेशाधिष्ठित निरवय सूत्रवाचना वाचयति। 'अप्पेगइया पडिपुच्छंति' अन्येकके प्रतिपृच्छन्ति=सूत्रार्थौ पृच्छति, 'अप्पेगइया परियट्टंति' अन्येकके परिवर्तयन्ति=सूत्रार्थौ पुन पुनरभ्यस्यति। 'अप्पेगइया अणुप्पेहति' अन्येकके अनुप्रेक्षन्ते=परिचिन्तयति। 'अप्पेगइया अक्खेवणीओ विक्खेवणीओ संवेयणीओ णिव्वेयणीओ बहुविहाओ कहाओ कहंति' अन्येकके आक्षेपणी विक्षेपणी संवेदिनी निर्वेदिनीर्बहुविधा कथा कथयन्ति, मोहादपनीय तत्त्व प्रति आक्षिप्यते=आकृष्यते प्राणी याभिस्ता आक्षेपण्यस्ता—'कथा' इत्यस्य विशेषणम्। विक्षेपणी—विक्षिप्यते=कुमार्ग प्रसक्त प्राणी कुमार्गात्पृथक् क्रियते याभिस्ता विक्षेपण्यस्ता। संवेदिनी—वेद्यते=मोक्षसुखाभिलाष क्रियते याभिस्ता। निर्वेदिनी-निर्वेद्यते=संसाराद् निर्विण्णो

थे, (अप्पेगइया) कितनेक (पडिपुच्छंति) सूत्र और अर्थ को पूछते थे, (अप्पेगइया) कितनेक (परियट्टंति) सूत्र और अर्थ की आवृत्ति करते थे, (अप्पेगइया) कितनेक (अणुप्पेहंति) सूत्र—अर्थ की अनुप्रेक्षा—परिचिन्तन करते थे, (अप्पेगइया) कितनेक (अक्खेवणीओ १, विक्खेवणीओ २, संवेयणीओ ३, णिव्वेयणीओ ४, बहुविहाओ कहाओ कहंति) आक्षेपणी, विक्षेपणी, संवेदिनी, और निर्वेदिनी, इन अनेक प्रकार की कथाओं को कहते थे। मोह से दूर कराकर प्राणी जिस कथा के द्वारा तत्त्व के प्रति आकृष्ट किया जाता है उस कथा का नाम 'आक्षेपणी कथा' है १, कुमार्ग मे रत प्राणी जिस कथा से उस कुमार्ग की ओर से पृथक् किया जाता है उस कथा का नाम 'विक्षेपणी कथा' है २,

હતા, (अप्पेगइया) કેટલાક (पडिपुच्छंति) સૂત્ર તથા અર્થ પૂછતા હતા (अप्पेगइया) કેટલાક (परियट्टंति) સૂત્ર તથા અર્થની આવૃત્તિ કરતા હતા (अप्पेगइया) કેટલાક (अणुप्पेहंति) સૂત્ર-અર્થની અનુપ્રેક્ષા-પરિચિંતન કરતા હતા (अप्पेगइया) કેટલાક (अक्खेवणीओ, विक्खेवणीओ, संवेयणीओ णिव्वेयणीओ, बहुविहाओ कहाओ कहंति) આક્ષેપણી, વિક્ષેપણી, સંવેદની, અને નિર્વેદની, એ પ્રકારે અનેક પ્રકારની કથાઓ કરતા હતા મોહથી દૂર કરીને જે કથા તત્ત્વના તરફ આકર્ષણ કરે છે તે કથાનુ નામ 'આક્ષેપણી કથા' છે કુમાર્ગમા મગ્ન થયેલા પ્રાણીને જે કથાથી તે કુમાર્ગ તરફથી જુદો કરાવાય તે કથાનુ નામ 'વિક્ષેપણી કથા' છે જે કથા સાભળવાથી પ્રાણી

चिंता-पसग-पसरिय-वह-वंध-महल्ल-विउल-कल्लोल-कलुण-विलविय-लोभ-कलकलंत-बोलबहुल अवमाणण-फेण-तिव्व-

काइत्यायाह-'सजोग-विओग-वीइ-चिंता पसग पसरिय वह-वध महल्ल-विउल-कल्लोल-कलुण विलविय-लोभ-कलकलत-बोल बहुल' सयोग-वियोग वाचि चिंताप्रसङ्ग-प्रसृत-वध-बन्ध-महाविपुल-कल्लोल-करुण विलपित-लोभ-कलकलायमान-बोल-(ध्वनि)-बहुलम्-सयोग-वियोगा =अप्रियशब्दादिसयोग प्रियशब्दादिवियोगा एव वाचय =तरङ्गा यत्र सागरे स सयोग-वियोगवाचि, चिन्ताप्रसङ्ग =पुन पुनश्चिन्ताप्राप्ति स एव प्रसृत=प्रसरण यस्य स तथा, वधा =हननानि, बन्धा =सयमनानि, त एव महान्तो=वधा, विपुला =विस्तीर्णा कल्लोला =महोर्मयो यत्र स वधबन्धमहाविपुलकल्लोल, करुणानि=करुणरसजनकानि विल-पितानि=विलापवचनानि, लोभा =लोभसम्भूताऽऽक्रोशाश्च त एव कलकलायमाना बोला =ध्वनयो बहुला यत्र स तथा, तत सयोगवियोगवाचिश्चासौ चिन्ताप्रसङ्गप्रसृतश्च तथा वधबन्धमहा-विपुलकल्लोलश्चासौ करुणविलपितलोभकलकलबोलबहुलश्च स तथा, त तादृश, ध्योगादितर-ङ्गितरङ्गित चिंताविस्तीर्ण वधबन्धकल्लोल करुणविलपलोभसम्भूताक्रोशप्रचण्डनादनादितमित्यर्थ।

पुन कथम्भूतम्? 'अवमाणणफेणतिव्वखिसणपुलपुलप्पभूयरोगवेयणपरिभवविणिवाय-

(सजोग-विओग-वीइ-चिंतापसग-पसरिय-वह वध-महल्ल विउल-कल्लोल-कलुण-विल-विय लोभ-कलकलत-बोल-बहुल) सयोग=अमनोज्ञ शब्दादिकों का सबध, वियोग=मनोज्ञ शब्दादिकोंका अभाव, ये जिसमे वाचि-कल्लोल है, चिंता जिसका विस्तार है, वध एव बधन ही जिसमे विस्तृत तरगे है, करुणारसजनक विलापवचन एव लोभ से सभूत आक्रोशवचन, ये दो जिसकी बहुल कलकलायमान ध्वनिया है-गर्जना है, (अवमाणण फेण-तिव्व-खिसण पुलपुल-प्पभूय रोगवेयण-परिभव-विणिवाय फरस-धरिसणा-समावडिय कढिण-कम्म-पत्थर-तरग रगत निच्चमच्चुभय तोयपट्ठ) अपमान ही जिसमे फेनराशि है। दु सहनिंदा, निर

(सजोग विओग वीइ चिंतापसग पसरिय-वह वध महल्ल विउल-कल्लोल-कलुण विलविय-लोभ-कलकलत-बोल-बहुल) સયોગ-મનને ન ગમે તેવા શબ્દ આદિકોનો સબધ, મનને ગમે તેવા શબ્દ આદિકોનો વિયોગ, એ જેમા વીચિ-લહેરો છે, ચિંતા જેનો વિસ્તાર છે, વધ તેમજ બધન જ જેમા મોટા મોજા છે, કરુણાજનક વિલાપવચન તેમજ લોભથી ઉત્પન્ન થયેલ આક્રોશવચન એ બે જેની મોટી કલકલાટ વનિઓ છે-ગર્જના છે, (अवमाणण फेण तिव्व खिसण-पुलपुल-प्पभूय-रोगवेयण-परिभव-विणिवाय-फरस - धरिसणा - समावडिय कढिण-कम्म-पत्थर- तरग-रगत-निच्चमच्चुभय-तोयपट्ठ) અપમાન જ જેમા ફીણના

मूलम्—संसारभउव्विग्गा भीया जम्मण-जर-मरण-गभीर-दुक्ख-पक्खुभिय-पउर-सलिल सजोग-विओग-वीइ-

टीका—भगवत श्रीमहावीरस्वामिनोऽनगारा पुन कादृशा ? इत्याह—' ससार भउव्विग्गा ' इत्यादि। ससारभयोद्विग्ना —चतुर्गतिभ्रमणलक्षणससाग्भयादुद्विग्ना =याकुला, 'केनोपायेन ससारसागरात् तरिष्याम ' इतिचिन्ताजाल-कुला इत्यर्थ । अत एव 'भीया'—भीता = भययुक्ता , अस्य तरन्ती यत्रान्वय । सूत्रकार ससारमाग वर्णयति—' **जम्मण-जर-मरण करण-गभीर दुक्ख पक्खुब्भिय पउर सलिल**' ज म-जरा मरण करण-गम्भीर दु ख-प्रक्षुभित प्रचुर-सलिलम्—ज मजरामरणान्येव करणानि=साधनानि यस्य तत तथा, तदेव गम्भीर दु ख=प्रगाढदु ख, तदेव प्रक्षुभित=प्रचलितम्, प्रचुर=विपुल सलिल=जल यस्मिन् स ज म जरा—मरण—करण—गम्भीर—दु ख—प्रक्षुभित प्रचुरसलिलस्त, पुन कादृग ससारसागरम् ? इत्या-

' **ससारभउव्विग्गा** ' इत्यादि ।

भगवान महावीर के अनगार और भी कैसे थे ? इस बातको प्रकट करने के लिये सूत्रकार इस सूत्रकी प्ररूपणा करते हुए कहते है कि—भगवान् महावीर स्वामी के ये अन गार (**ससारभउव्विग्गा**) चतुर्गति मे भ्रमण करने रूप ससार के भय से उद्विग्न थे, 'किस उपाय से हम लोग इस अथाह ससारसागर से पार होंगे' इस प्रकार का चिन्तवन सर्वदा करते रहते थे । (**भीया**) इसलिये ये ससारभीरु थे । अब यहा से यह ससारसागर कैसा है ? इस बात का नाचे लिखित विशेषणों द्वारा सूत्रकार स्पष्ट करते है—(**जम्मण-जर-मरण करण-गभीर-दुक्ख-पक्खुभिय-पउरसलिल**) ज म, जरा और मरण, ये ही जिसके साधन है ऐसा प्रगाढ दु ख ही जिसमे उछलता हुआ अगाध जल भरा हुआ है, तथा

' ससारभउव्विग्गा ' ઇત્યાદિ

ભગવાન્ મહાવીરના અનગાર ફરીપણ કેવા હતા ? તે વાતને પ્રકટ કરવા સૂત્રકાર આ સૂત્રની પ્રરૂપણા કરતા કહે છે કે-ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીના તે અનગાર (ससारभउव्विग्गा) ચતુર્ગતિમા ભ્રમણ કરાવવારૂપ સ સારના ભયથી ઉદ્વિગ્ન હતા, 'કયા ઉપાયથી અમે આ અગાધ સ સારસાગરથી પાર થઇએ' એ પ્રકારનુ ચિંતવન સર્વદા કર્યા કરતા હતા (भीया) એથી તેઓ સ સારભીરૂ હતા હવે અહીંથી આ સ સારસાગર કેવો છે ? તે વાત નીચે લખેલા વિશેષણો દ્વારા સૂત્રકાર સ્પષ્ટ કરે છે-(जम्मण जर मरण करण गभीर दुक्ख पक्खुब्भिय पउरसलिल) જન્મ, જરા અને મરણ, એ જ જેના સાધન છે એવા પ્રગાઢ દુ ખ જ જેમા વિસ્તારથી ઉછળતા પાણીના જેમ ભરેલા છે તથા

कलुस-जल-संचय पइभय अपरिमिय-महिच्छ-कलुसमइ-वाउवेग-उद्धुम्ममाण-दगरय-रयधआर-वरफेण-पउर-आसा-

---

त्यागेन कलुषजल संचयो यत्र स तथा तम्। 'पइभय' प्रतिभयम्=महाभयङ्करम्, 'अपरिमिय-महिच्छ कलुसमइ-वाउवेग-उद्धुम्ममाण दगरय रयधआर-वरफेण पउर-आसा-पिवासा-वइरम्-अपरिमिता=अत्यधिका ये महेच्छा-तीव्राभिलाषवन्तो लोका, तेषां कलुषा=मलिना या मतिः सैव वायुवेगेन उद्धूयमानम्-उत्करजोरय-जलकणसमूहः, तेन अन्धकार इव यत्र स तथा वरफेनेव-आशापिपासाभिर्धवल इव धवलो यः स तथा तत्, तत्राप्राप्तार्थाना प्राप्तिभावना आशा, धनसम्बन्धितीव्रलालसा पिपासा। 'मोहमहावत्तभोगभममाण गुप्पमाणुच्छलत पच्चोणियत्त पाणिय पमाय चडचहुदुट्ठसावयसमाहयुद्धायमाणपब्भार-घोरकंदियमहारवरवत भेरवरव'-मोहमहावर्तभोगभ्राम्यद्गुप्यदुच्छलत्प्रत्यवनिपतत्पानायप्रमादचण्ड-

---

भय रूप हो जिसमें कलुष-मलिन-जल का संचय हो, (पइभय) महाभयङ्कर हो। (अपरिमिय-महिच्छ कलुसमइ-वाउवेग-उद्धुम्ममाण दगरयरयधयार-वरफेण पउर-आसा पिवास-वइरं) अपरिमित-अत्यधिक अभिलाषावाली मनुष्यों की जो विविध प्रकार की बुद्धियां हैं ये ही मानो इसके वायुके झोंकों से उडाये हुए जलकण हैं, इनसे यह संसारसमुद्र अधकार से युक्त जैसा हो रहा है। आशा एवं पिपासारूप प्रचुर फेन से यह धवलित हो रहा है। अप्राप्त अर्थ की प्राप्ति की भावना का नाम आशा है, और धन आदि की तीव्र लालसा का नाम पिपासा है। (मोह-महावत्त-भोग भममाण गुप्पमाणु च्छलत पच्चोणियत्त पाणिय पमाय-चड-चहुदुट्ठ-सावयसमाहयुद्धायमाण पब्भार घोर-कंदिय महारवरवत भेरव-रव) इस संसार

સંસારસાગર) લાભો ભવરૂપ જે જેમા કલુષ-મેલા પાણીનો સંચય છે, (પઇભય) મહાભયકર છે (अपरिमिय-महिच्छ कलुसमइ वाउवेग उद्धुम्ममाण-दगरय-रयधयार वरफेण पउर आसा पिवास वइर) અપરિમિત-બહુ જ અભિલાષાવાળી મનુષ્યોની જે વિવિધ પ્રકારની બુદ્ધિ છે તે જાણે તેના વાયુના ઝપાટાથી ઉડતા જલકણો છે તેનાથી આ સંસારસમુદ્ર અંધકારથી ભરેલ જેવો થઈ ગયો છે આશા તેમજ પિપાસા (તૃષ્ણા) રૂપ પ્રચુર ફીણથી તે સંદેહ થઈ રહેલો છે અપ્રાપ્ત અર્થની પ્રાપ્તિની ભાવનાનુ નામ આશા છે અને ધન વગેરેની તીવ્ર લાલસાનુ નામ પિપાસા છે (मोह महावत्त भोग भममाण गुप्पमाणु च्छलत-पच्चोणियत्त-पाणिय पमाय-चड चहुदुट्ठ-सावय-समाहयुद्धायमाण पब्भार-घोर-

खिंसण-पुलपुल (पलुपण)–प्पभूयरोग-वेयण–परिभव–विणिवाय-फरुस–धरिसणा–समावडिय–कढिण-कम्म–पत्थर–तरंग -रगंत-निच्चमच्चुभयतोयपट्ठ कसाय–पायाल–सकुल भवसयसहस्स–

फरुसधरिसणासमावडियकढिणकम्मपत्थरतरगरगतमच्चुभयतोयपट्ठ' अपमानन-फेन तीव्र–खिंसन–पुलम्पुल-प्रभूत रोग वदना परिभव विनिपात परए धर्षणा–समापतित–कठिनकर्म प्रस्तर-तरङ्ग-रङ्गनि यमृत्युभय तोयपृष्टम्–अपमाननमेव फनो यत्र सोऽपमाननफन , तथा–तीव्र खिंसनम्=दु सहनिंदा, पुलम्पुलप्रभूता=निरंतरमुत्पन्ना या रोगवेदना परिभवा =अनादर , विनिपाता =नाशा , अथवा परिभवविनिपात –परिभव =पराभव पराजयो हानिर्वा, तस्य विनिपात =प्राप्ति परुषधर्षणा –निष्ठुरवचननिर्भर्सनानि, तथा–समापन्नानि=बद्धानि यानि कठिनानि=कठोरोदयानि कर्माणि=नानाऽऽवरणीयादीनि, एतान्येव प्रस्तरा –पाषाणास्तै कृत्वा तत्सघट्टन प्राप्य समुत्थितै , तरङ्गै , रिङ्गत=प्रचलत , नित्य=ध्रुव यमृत्युभय=मरणभीति तदेव तोयपृष्ठ=जलोपरितनभागो यत्र स तथा तादृशम्, पुन कीदृश 'कसायपायालसकुल' कषायपातालसङ्कुलम्–कषाया एव पाताला =पातालकलशा –अधस्तनानि तै सङ्कुल –व्याप्त-स्तम्। 'भवसयसहस्स–कलुस–जल–सचय' भवशतसहस्रकलुषजलसञ्चयम्–भवशतसह

न्तर समुत्पन्न रोगवेदना, पराभव, विनिपात–विनाश, अथवा पराभव की प्राप्ति, निष्ठुर वचन, अपमान के वचन, एव कठोर उदयवाले सचित ज्ञानावरणीय आदि आठ कर्म, ये ही जिसमे पाषाण है, और उन पाषाणो के सघट्टन से अनेक प्रकार की आधिव्याधिरूप तरङ्गे उत्पन्न होती है, इन तरगों द्वारा चलायमान अवश्यभावी मृत्युभय ही जिसमे तोय पृष्ठ–जल का उपरितनभाग है, ऐसा यह ससारसागर है। तथा यह (**फरुस–पायाल सकुल**) कषायरूप पातालकलशो से व्याप्त है। (**भव सयसहस्स कलुस जल सचय**) लाखों

ઢગલારૂપ છે, દુ સહ નિંદા, નિરંતર થતી રોગવેદના, પરાભવ, વિનિપાત વિનાશ, અથવા પરાભવની પ્રાપ્તિ, નિષ્ઠુર વચન, અપમાનના વચન, તેમજ કઠોર ઉદયવાળા સચિત જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મો, એ જ જેમા પાષાણ (ખડકો) છે, અને આ પાષાણો સાથે ભટકાવાથી જે અનેક પ્રકારના આધિ વ્યાધિરૂપ મોજા ઉત્પન્ન થતા રહે છે અને તે દ્વારા ચલાયમાન અવશ્યભાવી મૃત્યુ ભય જ જેમા પાણીની સપાટીના ભાગ છે, એવો આ સંસારસાગર છે તથા તે (ફરુસ પાયાલસકુલ) કષાયરૂપ પાતાળકળશોથી વ્યાપ્ત છે (ભવ સયસહસ્સ કલુ

चउपरिहत्थ-अणिहुयिदिय-महामगर-तुरिय-चरिय- खोखुब्भमाण-नच्चत-चवल—चचल-चलत-घुम्मत-जल-समूह अरइ-भय-विसाय-सोग—मिच्छत्त—सेल—सकड अणाइसताण—कम्मबंधण—किलेस-

गगाधर—समितचरित—चोलुभ्यमाण-नृत्यचपलचञ्चल— चलद्-घूर्णजल—समूह—अज्ञानाधेव भ्रमतो मत्स्या प्रतिहस्ता जलजन्तुविशेषा, यस्मिन् समाग्सागर स तथा, अनिभृतानि—अनुपशान्तानि यानीन्द्रियाणि तान्येव महामकरास्तेषा यानि चरितानि=गात्राणि चेष्टितानि =चेष्टा ते—चोलुभ्यमाण अत्यन्तमुच्छलन् नृत्यन्निव नृत्यन, चपलाचञ्चल यथा स्यात तथा चलन् घूर्णन=विद्युत्समानवेगन चलच्चक्राकार भ्रमन जलसमूह, ससारपक्षे तु जडसमूहो=विवेक ज्ञानरहिताना समूहो यत्र स तथा, तत पदद्वयस्य कर्मधारय, त तादृशम । 'अरइ-भय विसाय-सोग मिच्छत्त-सेल सकड'अरतिभयविषादशोकमि यावत्शैलसङ्कटम—अरति, भय, विषाद, शोक, मिथ्यात्वम् एतानि प्रतिरोधकतया शैलाइव तै सङ्कट =अतिनिकट, त तादृशम्, 'अणाइ सताण कम्म-बधण किलेस चिक्खिल्ल-सुदुत्तार' अनादि सतान-कर्मबन्धनक्लेश कर्ममुक्तम्-अनादिसतानम्=अनादिप्रवाह यत्कर्मबधन तच्च, क्लेशाश्च रागादयस्तल्लक्षण यत्

इस ससार समुद्र म अज्ञान ही घूमते हुए मत्स्य एव परिहस्त—जलजन्तुविशेष है। अनुपशात इन्द्रिया ही इसम विकराल मगर है। इन इन्द्रियरूप महामकरो क चचल चेष्टाओं से इसम अज्ञानियो का समूहरूप जलसमूह क्षुब्ध हो रहा है, नाच रहा है, विद्युद्वेग मे चक्र वत घूम रहा है। (अरइ भय विसाय सोग मिच्छत्त सेल सकड) अरति अप्रीति, भय भीति, विषाद, शोक एव मिथ्यात्वरूप पर्वतो से यह ससारसमुद्र अत्यत निकट बना हुआ है। (अणाइ सताणकम्मबधणकिलेस चिक्खिल्ल-सुदुत्तार) अनादिकाल से इस जीव क साथ

ભમાણ નચ્ચત ચવલચચલ ચલત ઘુમ્મત જલ સમૂહ) આ સંસારસમુદ્રમા અજ્ઞાન જ ઘુમતા માછલા તેમજ પરિહસ્ત-જલજન્તુવિશેષ છે અનુપશાત ઈદ્રિયો જ એમા વિકરાળ મગર છે તે ઈદ્રિયરૂપ મહામકરોની ચચળ ચેષ્ટા ઓથી તેમા અજ્ઞાનીઓના સમૂહરૂપ જલસમૂહ ક્ષુબ્ધ થઈ રહ્યો છે, નાચી રહ્યા છે, વીજળીવેગે ચક્રની પેઠે ફરી રહ્યો છે (અરઇ-ભય-વિસાય-સોગ-મિચ્છત્ત-સેલ સકડ) અરતિ-અપ્રીતિ, ભય-ભીતિ, વિષાદ-શોક, તેમજ મિથ્યાત્વરૂપ પર્વતોથી આ સંસારસમુદ્ર અત્યત વિકટ બનેલો છે (અણાઇ-સતાણ કમ્મ બધણ કિલેસ ચિક્ખિલ્લ સુદુત્તાર) અનાદિ કાળથી આ જીવની સાથે બધન

पिवास-चवल मोहमहावत्त-भोग-भममाण-गुप्पमाणु-चुल्लत-पचोणियत्त-पाणिय-पमाय-चड-चहुदुट्ठ-सावय-समाहयुज्झाय-माण-पब्भार-घोर-कदियमहारवरवत्त-भेरवरव अण्णाण-भमतम-

---

चहुदुट्ठश्चापदसमाहतोद्धावत्प्राग्भारघोरक्रन्दितमहारवरवद्भैरवरव-भीरूपे गलावर्त भोग एव भाव्यत-चक्राकारेण भ्रमत्, गुप्यत्=चपलीभवत, उल्लत=उच्छलति, 'पचोणिय' प्रगत्यनिपतत-अध पतत्, पानीय=जल यत्र स तत्र, प्रमादा=मद्यादयस्त एव चण्डचहुदुष्टश्वापदा-चण्डा=क्रोधशीला चहुदुष्टा=अतिदुष्टस्वभावा, श्वापदा=ते एव जीवास्तैर्यः 'समाहय' समाहता=प्रहता-आघात प्राप्ता 'उद्धायमाण' उद्धावन्त=उच्छलन्त विविध चेष्टमाना वा समुद्रपक्षे मत्स्यादय ससारपक्षे पुरुषादय, तेषा 'पब्भार' प्राग्भार-समूहो यत्र स तथा, तथा घोरे य क्रन्दितमहारव=रोदनमहाशब्द स एव प्रतिनद्-प्रतिध्वनि कुर्वन भरवरवो=भयानकशब्दो यत्र स तथा, ततस्त्रयाणा पदाना कर्मधारय, तम्-'अण्णाण भमत मच्छ-परिहत्थ अणिहुयिंदिय महामगर-तुरिय-चरिय खोखुब्भ माण नचत चवलचचल चलत घुम्मत जलसमूह' अज्ञान-भ्रम मत्स्य-परिहस्तानिभृतेन्द्रिय

સમુદ્ર ના મોહરૂપ મહા-આવર્ત્ત મે ભોગરૂપ જલ ચક્રાકાર સે ઘૂમ રહા હૈ, અત્યન્ત ચચલ હો રહા હૈ, ઉછલ રહા હૈ, ઉછલ કર ફિર નીચે ગિર રહા હૈ। તથા-ઇસ ससાર સમુદ્ર મ પ્રમાદ આદિ હી ક્રોધી એવ અતિદુષ્ટ સ્વભાવ વાલે હિંસક જીવ હૈં। ઇન કે દ્વારા આઘાત કો પ્રાપ્ત હોકર સમસ્ત ससારી જીવોં-પુરુષ આદિ (સમુદ્રપક્ષ મે મત્સ્યાદિક જલચર જીવોં) કા સમૂહ ઇધર-ઉધર ભાગતા ફિરતા હૈ। ઉન્હી ससારી જીવોં કે ભયકર આક્રદન કી મહાભીષણ પ્રતિધ્વનિ ઇસ ससાર સમુદ્ર મ હો રહી હૈ। તથા-(**अण्णाणभमतमच्छपरिहत्थ-अणिहुयिंदिय महासागर तुरिय चरिय खोखुब्भमाणनचत-चवल चंचल-चलत-घुम्मत - जलसमूह**)

ક્દિય-મહારવ-રવત-ભૈરવ-રવ) આ ससાર સમુદ્રના મોહરૂપ મહા આવર્ત્ત મા ભોગરૂપ જલચક્રની પેઠે ઘૂમી રહ્યુ છે બહુ વેગ થઇ રહ્યો છે, ઉછળી રહ્યુ છે ઉછળીને પાછુ નીચે પડે છે તથા-આ ससારસમુદ્રમા પ્રમાદ આદિ જ ક્રોધી તેમજ અતિદુષ્ટ સ્વભાવવાળા હિંસક જીવ છે, તેમના દ્વારા આઘાત પામીને સમસ્ત ससારી જીવો-પુરુષ આદિ (સમુદ્ર પક્ષમા મત્સ્યાદિક જલચર જીવો)નો સમૂહ આમતેમ ભાગનાસ કરે છે તે ससારી જીવોનો ભય કર આક્રદનનો મહાભીષણ પડઘો આ ससારસમુદ્રમા પડે છે તથા (अण्णाण-भमत मच्छ परिहत्थ अणिहुयिंदिय-महासागर-तुरिय चरिय खोखु

भीमदरिसणिज्ज तरति, विइ-यणिय-निप्पकंपेण तुरिय-चवल सवर-वेरग्ग-तुगकूवय-सुसपउत्तेण णाण-सिय-विमल-मूसि-एण सम्मत्त-विसुद्ध-लट्ठ-णिज्जामएणं धीरा संजमपोएण सीलक-

'ससारसागरम् तरन्ति,-अत्र 'सयमपोतेन' इत्यस्य उत्तरपदेन सम्बन्ध । ससारभयो द्विग्ना यतिन यमपोतेन सयमपोतमाश्रयन्तीत्यर्थ । किम्भूतेन यमपोतेनेत्याह-'विइयणिय-यनिप्पकपेण' वृतिरनिकनिप्रकम्पेन-वृतिरूपेण रज्जुबन्धनेन यनिकम्=अत्यर्थं निष्प्रकम्प = सम्यगवस्थितस्तेन यमपोतेन, 'तुरियचवल' त्वरितचपलम्=अतिशीघ्रम्,-'सवर-वेरग्ग-तुग-कूवय सुसपउत्तेण' सवरश्चैराग्यञ्च तुङ्ग कूपक-सुप्रयुक्तेन तत्र सवर =प्राणातिपातादिविरति-रूप, वैराग्य=विषयानभिष्वङ्गरूपो यस्तुङ्ग =उच्च कूपक-पोतस्थित स्तम्भ, तेन सुष्ठु सम्प्रयुक्त-सम्यक्तया प्रयोजितस्तेन, णाण सिय विमल मूसिएण' ज्ञान मित-विमलोच्छ्रितेन, ज्ञानमेव सित=धवल वस्त्र तत्र विमलम् उच्छ्रित यत्र तेन, मूले मस्तूल प्राप्त तेन । पवनाकम्पित धवलमण्डलमुच्छ्रितपटाकर्षणेन नौका वेगगामिनी भवति । सति सम्यगोपलब्धि पोत कर्णधारश्च भाग्यमित्याह-'सम्मत्तविसुद्धलद्धणिज्जाम-

(विइयणियणिप्पकपेण) अतिदृढ रज्जुबन्धन से जो अत्यत निष्प्रकप है। (तुरियचवल) गति जिसकी अत्यत शीघ्रगामी है (सवर वेरग्ग तुग कूवय सुसपउत्तेण) सवर-प्राणातिपातादि से निवृत्तिरूप विरति एव वैराग्य-विषयो म अनभिष्वङ्गरूप वृत्ति-ये दोनों ही जिसके बीच म एक ऊँचा कूपक-स्तम्भ है। (णाण-सिय विमल मूसिएण) ज्ञानरूपी सफेद-वस्त्र का जिसम पाल तना हुआ है। नौका म एक मस्कटा का खभ लगा रहता है जिस पर एक कपडा तना रहता है। उससे हवा का रुकावट होने से नौका बडे वेग से चलती है। यहा रूपक यहा घटित किया गया है। (सम्मत्त विसुद्ध लद्ध णिज्जामएण) जिसमे

સસારરૂપ દરિયો છે-(विइयणियणिप्पकपेण) વૃત્તિરૂપ દોરડાના બનેલી જે બહુજ નિષ્પ્રકપ (દૃઢ) છે (तुरियचवल) ગતિ જેની અત્યત વેગવાળી છે (सवर वेरग्ग तुग कूवय सुसपउत्तेण) સવર-પ્રાણાતિપાતાદિથી નિવૃત્તિરૂપ વિરતિ તેમજ વૈરાગ્ય વિષયોમા અનાસક્તિરૂપ વૃત્તિ-એ બન્ને જેના વચમા એક ઉચો કૂપકસ્તભ છે (णाण-सिय विमल मूसिएण) જ્ઞાનરૂપી સફેદ વસ્ત્રનો જેમા સઢ હોય છે વહાણમા એક લાકડાનો થાભલો લાગેલો હોય છે જેના પર એક કપડુ (સઢ) તાણેલો હોય છે તેમા હવા ભેગાઈ જાય છે તેથી ભગડીને વહાણ બહુ વેગથી ચાલે છે આ રૂપક અહી વાપરેલુ છે (सम्मत्त-विसुद्ध लद्ध णिज्जामएण)

चिक्खल्ल-सुदुत्तार अमर-णर-तिरिय-णरयगइ-गमण-कुडिल-परियत्त-विउलवेल चउरतं महतमणवदग्ग रुद्द ससारसागरं

'चिक्खल्ल'-कर्दम, तेन सुष्ठु दुस्तर म तथा तम्। 'अमर णर-तिरिय णरय ग गमण-कुडिल परियत्तविउल-वेल'अमर नर तिर्यङ्नारक-गतिगमन कुटिल-परिवर्त-विपुल-वल्ल, सुर नर तिर्यङ्नारक गतिषु चतसृषु गमन तदेव कुटिलपरिवर्तो =यत्र भ्रमात्म एव विपुला = विशाला वेला यस्मिन् स तथा त-चतुर्गतिगमनरूपकुटिलावर्तविपुलतटम्। 'चउरत' चतुरन्तम्-दिग्भेदगतिभेदाभ्या चतुर्विभागम्। 'महत' महान्तम्=विशालम्। 'अणवदग्ग' अनवदग्रम्-अपर्यवसानम्। 'रुद्द' रौद्रम-भयजनकम्। 'भीमदरिसणिज्ज' भीमर्शनीयम भीम यथा भवतीत्येव दृश्यते य स भीमदर्शनीयस्तम, यत्र दर्शनाद् भयमुपयते तमित्यर्थ।

बधन अवस्था को प्राप्त-चला आ रहा जो कर्म रूप इनसे उद्भूत जो रागादिक परिणाम है, ये ही जहा चिकना कादव है। इसीसे इसका तिरना दुष्कर हो रहा है। (अमर-णर तिरिय णरयगइ-गमण-कुडिल परियत्त विउल वेल) देवगति मनुष्यगति, तिर्यञ्चगति एव नरकगति इन चार गतियों म जो निरन्तर जीव का परिभ्रमण है वह। इसका वक्र परिवर्द्धमान विस्तृत वेला है। (चउरत) चतुर्गतिरूप चार दिशाओं के चार विभागों से जो विभक्त है। (महत) जो बडी विशाल है। (अणवदग्ग) जिसका पार पाना बहुत ही कठिन है। (रुद्द) जो बडा ही विकरालस्वरूप वाला है। (भीमदरिसणिज्ज) जिसके देखने मात्र से ही भय का सचार होता है। ऐसा यह ससारसमुद्र है। इसका पार पाना विना सयमरूप जहाज के हो नहीं सकता है। अब यहा से सयमरूप जहाज का वर्णन सूत्रकार करते है-

અવસ્થાથી ચાટ્યા આવતા જે જીવ તેમજ તેમનાથી પેદા થતા જે રાગાદિક પરિણામ છે તે જ ચીકણો કાદવ છે અને તેથી તેને તરવુ મુશ્કેલ થાય છે (अमर णर तिरिय णरय गइ गमण कुडिल परियत्त विउल वेल) દેવગતિ, મનુષ્યગતિ, તિર્યંચગતિ તેમજ નરકગતિ આ ચાર ગતિઓમા જે નિરંતર જીવનુ પરિભ્રમણ છે તે જ તેની વાડી, પરિવર્તિત થતી વિશાળ વેલા છે (चउरत) ચતુર્ગતિરૂપ ચાર દિશાઓના ચાર વિભાગોથી જે વિભક્ત છે (महत) જે બહુ મોટી છે (अणवदग्ग) જેનો પાર પામવો બહુ જ કઠણ છે (रुद्द) જે બહુ જ વિકરાળ સ્વરૂપવાળો છે (भीमदरिसणिज्जं) જેના દર્શન માત્રથી જ ભયનો સચાર થાય છે એવો આ સંસારસમુદ્ર છે તેનો પાર પામવો તે સંયમરૂપ નાવ વગર બની શકતો નથી હવે અહીથી સંયમરૂપ નાવ (વહાણ)નુ વર્ણન

वयवर-सद्ध-सरियसारा जिणवर-वयणोवदिट्ठ-मग्गेण अकुडिलेण सिद्धिमहापट्टणाभिमुहा समणवर-सत्थवाहा सुसुद्ध-सुसभास-

महानत तदव भाण्ड =मूल्यवस्तुजातरूप , गृत =स्थापित सागे=रत्नादिरूप पदार्थ यैस्ते तथा, कन पदा प्राप्तातस्तन्ता गत्रात-'जिणवरवयणोवदिट्ठमग्गेण' जिनवरवचनोपदिष्टमार्गेण जिनवरवचनम्= आगमरूपता उपदिष्ट =कथित -मार्ग = रूपपथ तेन,'अकुडिलेन' अकुटिलन-कापट्यादिदोषरहितेन, 'सिद्धिपट्टणाभिमु ।' सिद्धिपत्तनाभिमुखा -सिद्धिरूप पत्तन वगिरपुर तदभिमुखा -तत्र मुखा । 'समणवरसत्थवाहा' श्रमणवरसार्थवाहा -श्रमण

प्रमाद का परित्याग एव व्यवसाय अर्थात मोक्ष प्राप्त करने का दृढ निश्चय, इन दोनों मूल्यों से गृहीत-ग्रहण किये हुए-महाव्रतरूप-भाण्ड का क्रयणीय वस्तुओं का-कि जो निर्जरा, यतना, उपयोग, ज्ञान, दर्शन एव [चारित्र] से विशुद्ध है, जिनमें सार भरा हुआ है ऐसे मुनिजन इस सारूप महासमुद्र से पार होते है? सो बताते है-(जिणवरवयणोवदिट्ठमग्गेण) जिनवर का जो वचन है-आगम है, उसके द्वारा उपदिष्ट जो रूपरूप मार्ग है, उस पर चलकर हो ये मुनिजन इस सारूप समुद्र को पार करते है। यह मार्ग कैसा है, इसके लिये सूत्रकार (अकुडिलेण) इस विशेषण से स्पष्ट करते है-यह मार्ग कपटता आदि दोषों से रहित है, अर्थात्-सरल है-आडा-टेढा नहीं है। ऐसे मार्ग से प्रयाण करने वाले ये मुनिजन पुनः कैसे होते है यह अब यहां से स्पष्ट किया जाता है-(सिद्धिपट्टणाभिमुहा) इस प्रकार के मार्ग से प्रयाण करने वाले

પ્રમાદનો પરિત્યાગ તેમજ વ્યવસાય અર્થાત્ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાનો દૃઢ નિશ્ચય, એ બન્ને મૂલ્ય (કિંમત) થી લીધેલ-વ્યાપ્ત લીધલ ૧૨ મત-મહાવ્રતરૂપ વાસણોના-વેચાતી લીધેલી વસ્તુઓના જે નિર્જરા, યતના, ઉપયોગ, જ્ઞાન, દર્શન તેમજ ચારિત્રથી વિશુદ્ધ છે જેમા માલ ભરેલો છે એવા મુનિજન આ સંસારરૂપ મહાસમુદ્રથી પાર થઈ જાય છે કયા માર્ગ પર ચાલતા તેઓ પાર થાય છે? તે બતાવે છે- (જિણવરવયણોવદિટ્ઠમગ્ગેણ) જિનવરનુ જે વચન છે-આગમ છે-તેના દ્વારા ઉપદેશાએલ જે સંયમરૂપ માર્ગ છે, તેના પર ચાલીને જ તે મુનિજનો આ સંસારરૂપ સમુદ્રને પાર કરે છે આ માર્ગ કેવા છે? તે માટે સૂત્રકાર (અકુડિલેણ) આ વિશેષણથી સ્પષ્ટ કરે છે આ માર્ગ કપટતા આદિ દોષોથી રહિત છે-અર્થાત્ સરળ છે, આડોડેડો થી એવા માર્ગથી પ્રયાણ કરનારા એ મુનિજનો વળી કેવા હોય છે તે બધુ બાબતો સ્પષ્ટ કરવામા આવે છે (સિદ્ધિપટ્ટણાભિમુહા) એ પ્રકારના માર્ગે પ્રયાણ કરવાવાળા મુનિજનો સિદ્ધિરૂપ

लिया पसत्थज्झाण–तव–राय-पणोल्लियपट्ठाविएणं उज्जमववसाय-गहिय–णिज्जरण–जयण–उवओग-णाण-दंसण-[चरित्त] विसुद्ध-

एण' सम्यक्त्वविशुद्धव्यवसायकेन सम्यक्त्वेन विशुद्धा निर्मलास्ते=प्राप्ता नियामकः = कर्णधारो-नौकावाहको यत्र स तथा तेन, सम्यक्त्वकर्णधारयुक्त इत्यर्थः, भाव-स्विरूप भावा, 'संजमपोएण' संयमपोतेन= संयमनौका। 'सीलरहिए' शीलरहिता=अष्टादश-सहस्रशीलाङ्गरथवारका-रहितयुक्ता, 'पसत्थज्झाणतवायपणोल्लियपट्ठाविएण' प्रशस्त ध्यानतपोवातप्रणोदितप्रधावितेन-प्रशस्त ध्यान धर्मशुक्लात्मक तद्रूप तप तदेव वाता=वायु, तेन प्रणोदित=प्रेरित, अतएव प्रधावितस्तेन 'उज्जम ववसाय गहिय णिज्जरण जयण उवओगणाणदंसणचरित्तविसुद्धवयवरभंडभरियसारा' उद्यम व्यवसायगृहीतनिर्जरणयतनो पयोगज्ञानदर्शनचारित्रविशुद्धव्रतवरभाण्डभृतसार-उद्यम=यत्नविशेष व्यवसाय=मोक्षप्राप्ति निश्चय-नाम्ना मूल्यरूपाभ्यां गृहीतः=कृतो निर्जरणयतनोपयोगज्ञानदर्शनचारित्रविशुद्धव्रतवर=

विशुद्ध सम्यक्त्व ही नियामक–कर्णधार के स्थानापन्न है, अर्थात् विशुद्ध समकित का लाभ जिसमे खेवटिया के समान है। (पसत्थ ज्झाणतव वाय पणोल्लिय पट्ठाविएण) प्रशस्त ध्यान-रूप तपरूपी वायु से प्रेरित होकर जो आगे २ बढता रहता है। इस तरह इन पूर्वोक्त विशेषणों से विशिष्ट इस संयमरूपी जहाज के द्वारा इस संसाररूप अपार दुस्तर समुद्र को (धीरा) धारणशील स्थिर स्वभाववाले मुनिजन ही (तरंति) पार करते है। अब यहां से मुनिजनों के लिये प्रयुक्त विशेषणों का अर्थ स्पष्ट किया जाता है–(सीलकलिया) ये मुनिजन–शील–१८ हजार शील के भेदों को धारण करने वाले है। (उज्जम-ववसाय गहिय णिज्जरण-जयण उवओग णाण दंसण [चरित्त] विसुद्ध वयवर भंड भरिय-सारा) उद्यम अर्थात्

જેમા વિશુદ્ધ સમ્યક્ત્વ જ નિર્યામક–કર્ણધારને સ્થાને (સુકાની) છે, અર્થાત્ વિશુદ્ધ સમકિતનો લાભ જ જેમા સુકાનીના સમાન છે (પસત્થ ઝ્ઝાણ તવ વાય પણોલ્લિય પટ્ઠાવિણ) પ્રશસ્ત ધ્યાનરૂપ તપરૂપી વાયુથી પ્રેરિત થઇને જે આગળ આગળ વધતો રહે છે એ રીતે તે પૂર્વોક્ત વિશેષણોથી વિશિષ્ટ આ સંયમરૂપી વહાણદ્વારા સંસારરૂપ અપાર દુસ્તર સમુદ્રને વીર ધીર સ્થિર સ્વભાવ વાળા મુનિજનો જ (તરંતિ) પાર કરે છે હવે આથી મુનિજનો માટે લગાડેલા વિશેષણોના અર્થ સ્પષ્ટ કરવામા આવે છે–(સીલકલિયા) એ મુનિજનો શીલ–૧૮ હજાર શીલના પ્રકારને ધારણ કરવાવાળા છે (ઉજ્જમ–વવસાય ગહિય–ણિજ્જરણ જયણ ઉવઓગ ણાણ-દંસણ [ચરિત્ત] વિસુદ્ધ વયવર ભંડ ભરિય-સારા) ઉદ્યમ અર્થાત્

जिइंदिया णिब्भया गयभया सचित्ताचित्तमीसिएसु दव्वेसु विरागय गया सजया [विरता] मुत्ता लहुया णिरवकखा साहू णिहुया चरति धम्म ॥ सू० ३२ ॥

या गयभया ' निर्भया गतभया , 'सचित्ताचित्तमीसिएसु दव्वेसु' सचित्ताऽचित्तमिश्रितेषु द्रव्येषु=वस्तुषु 'विरागय गया' विरागता गता=विरागय प्राप्ता । 'सजया' सयता=सयमवत । 'विरता' विरता=हिसादिभ्यो निवृत्ता , 'मुत्ता' मुक्ता=लोभरहिता , 'लहुआ' लघुका=स्वल्पोपधिधारित्वेन लघुभूता । 'णिरवकखा' निरवकाङ्क्षा=उभयलोकसुखाभिलाषवर्जिता , यत पूर्वोक्तगुणविशिष्टा , अतएव 'साहू' साधव=मोक्षसाधका । ' णिहुया ' निभृता=विनीता जातान्मिदयर्जिता इत्यर्थ , ' धम्म ' धर्म=श्रुतचारित्रलक्षणम् । ' चरति ' चरन्ति=आराधयन्ति ॥ सू० ३२ ॥

(णिब्भया गयभया) निर्भय थ, इस हेतु इन्हे कहा भी भय नहा लगता था, (सचित्ताचित्तमीसिएसु दव्वेसु विरागय गया) सचित्त, अचित्त और सचित्ताचित्त द्रव्यों म ये वैराग्य युक्त थ, (सजया विरता मुत्ता) सयमशाला, हिंसादि-निवृत्त और लोभरहित थे, [लहुया] स्वल्प उपधि क धारक होन से ये लघु—लाघवगुण-सम्पन्न थ, (णिरवकखा) इहलोक और परलोक के सुखों का अभिलाषा से रहित थे, अत एव ये मुनि गण (साहू) साधु, अर्थात् मोक्षसाधक थ । भगवान महावारके ये साधु (णिहुया) निभृत—जात्यादि मद से रहित होनेक कारण विनीत होकर (धम्मं) श्रुत-चारित्रलक्षण धर्म का (चरंति) आराधना करते थ ॥ सू० ३२ ॥

આ સાધુઓ જિતેન્દ્રિય હતા, (णिब्भया गयभया) નિર્ભય હતા, તેથી તેમને કોઈ કેઠાણે ભય લાગતુ નહિ તેઓ (सचित्ताचित्तमीसिएसु दव्वेसु विरागय गया) સચિત્ત, અચિત્ત અને સચિત્તાચિત્ત દ્રવ્યોમા વૈરાગ્યવાન હતા, (सजया विरता मुत्ता) સયમશાલી, હિંસાદિથી નિવૃત્ત અને લોભરહિત હતા, (लहुया) સ્વલ્પ ઉપધિના વારક હોવાથી તેઓ લઘુ—લાઘવગુણ સપન્ન હતા, (णिरवकखा) ઈહલોક અને પરલોકના સુખોની અભિલાષાથી રહિત હતા તેથી જ તે મુનિઓ (साहू) સાધુ એટલે મોક્ષસાધક હતા ભગવાન મહાવીરના આ સાધુઓ (णिहुआ) નિભૃત—જાત્યાદિ મદથી રહિત હોવાને કારણે વીનીત થઈને (धम्म) શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મની (चरति) આરાધના કરતા હતા (સૂ ૩૨)

सुपण्ह-सासा गामे गामे एगराय णगरे णगरे पंचरायं दूइज्जता

श्रेष्ठा-सार्थवाहा-धागृत्यवसायिना । 'सुमुइ सुसभास सुपण्ह सासा' सुष्ठु सुमुचि(सुमुचि) सुसम्भाषा-सुप्रश्न-स्वाशा-सुष्ठु सुतयो येषा ते सुश्रुतय-सुसिद्धान्ता वा-सुसिद्धान्ता, अथवा सुशुचय-सम्यक्शुद्धिमन्त । सुष्ठु=सुन्दरक सम्भाषो येषा ते सुसम्भाषा कदा चिदपि कटूच्चारण न कुर्वन्ति । शोभना प्रश्ना येषा ते सुप्रश्ना-प्रमितसमुचितप्रश्नकारिण, शोभना आशा येषा ते स्वाशा-मुक्तिमात्रेच्छ, चतुरागमपा पर्मवाक्ये-सुश्रुतिसुसम्भाषासुप्रश्न स्वाशा, एवविधा सन्त 'गामे गामे एगराय' ग्राम ग्रामे एकरात्रम् प्रतिग्रामम् एकरात्रम्, अस्य 'दूइज्जता' इत्यनेन सहान्वय । 'णगरे णगरे पचराय' नगरे नगरे पञ्चरात्रम्-प्रतिनगर पञ्चरात्र, 'दूइज्जता' द्रवन्त=गच्छन्त, धातूनामनेकार्थत्वात्, 'जिइंदिया' जितेन्द्रिया 'णिम्म

मुनिजन सिद्धिरूप पथ-पत्तन के मार्ग होते हैं। (**समणवरसत्थवाहा**) इनके साथी श्रमणश्रेष्ठरूप सार्थवाह व्यवसायिजन होते हैं। (**सुमुइ-सुसभास सुपण्हसासा**) सत्सिद्धान्तों के ये पारगत होते हैं, अथवा इनका सिद्धान्त समाचान-निर्दोष होता है, अथवा ये विशिष्ट-शुद्धि-सम्पन्न होते हैं। भाषा इनकी बडा ही मनोमुग्धकारी होती है। कभी भी ये कटुक भाषा का उच्चारण नहीं करते हैं। ये जो भी प्रश्न करते हैं वह प्रमाणोपेत होता है-व्यर्थ के अक्षरों का उसमें समावेश नहीं रहता। सांसारिक पदार्थों में किसी में भी इनकी इच्छा जागृत नहीं होती, सिर्फ मुक्ति प्राप्त करने की भावना ही एक इनकी रहा करती है। (**गामे गामे एगराय णगरे णगरे पंचराय दूइज्जता**) ये साधु ग्रामों में एक रात और नगरों में पांच रात निवास करते थे। (**जिइंदिया**) ये जितेन्द्रिय थे

પટ્ટણ-પત્તનની સન્મુખ હોય છે (સમણવરસત્થવાહા) તેમના સાથી શ્રમણશ્રેષ્ઠ રૂપ સાર્થવાહ-વ્યવસાયી જન હોય છે (સુમુઇસુમ્મભાસસુપણ્હમાસા) સત્-સિદ્ધા તોમાં તેઓ પારગત હોય છે અથવા-તેઓના સિદ્ધાન્તો નિર્દોષ હોય છે, અથવા તેઓ વિશિષ્ટ શુદ્ધિસંપન્ન હોય છે ભાષા તેમની બહુજ મનોમુગ્ધ કરવાવાળી હોય છે કદીપણ તેઓ કડવીભાષાનો ઉચ્ચાર કરતા નથી તેઓ જે કાંઈ પ્રશ્ન કરે છે તે પ્રમાણવાળો હોય છે-વ્યર્થ અક્ષરોનો તેમાં સમાવેશ રહેતો નથી સાંસારિક પદાર્થોમાં કોઇમાં પણ તેમની ઇચ્છા જાગૃત થતી નથી માત્ર મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાની ભાવના જ એક તેમને રહ્યા કરે છે (गामे गामे एगराय णगरे णगरे पंचराय दूइज्जता) આ સાધુઓ ગામડાઓમાં એક રાત સુધી અને નગરોમાં પાંચ રાત સુધી નિવાસ કરતા હતા (जिइंदिया)

सिय-सयवत्तमिव पत्तलनिम्मला-ईसी-सिय-रत्त-तवणयणा गरुला-यय-उज्जु-तुंग-णासा ओयविय-सिलप्पवाल-बिंबफल-सण्णिभा-हरोट्ठा पंडुर-ससिसयल-विमल-णिम्मल-सख-गोखीर-फेण-दगरय-

सिय-रत्त-तव-णयणा' पत्रल निर्मलयसित-रक्त-ताम्र नयना -पत्रलानि=पक्ष्मवन्ति-सूक्ष्मरोमयुक्तानि, तथा निर्मलानि तथा इषत् सितानि-श्वेतानि तथा ईषद्रक्तानि तथा ईषत्ताम्रारुणानि नयनानि येषा ते तथा-विकसितशतपत्रतुल्यकिञ्चिच्छुभ्ररक्तनेत्रा इत्यर्थ । 'गरुला-यय-उज्जु-तुंग-णासा' गरुडाऽऽयतर्जुतुङ्गनासिका -गरुडस्येव आयता=दीर्घा, ऋजी=सरला तुङ्गा=उच्चा नासिका येषा ते तथा-सरलदीर्घसुन्दरनासिकावन्त । 'ओयविय-सिलप्पवाल-बिंबफल-सण्णिभा-हरोट्ठा' उपचित-शिलाप्रवाल-बिम्बफल-सन्निभाऽधरोष्ठा -उपचित =पुष्टो य शिलाप्रवाल =विद्रुम , बिम्बफलम्-अतारुण पुष्ट वनवल्लीफलम्, तत्सन्निभौ तुल्यौ अधरोष्ठौ-ओष्ठद्वय येषा ते, तथा-विद्रुमबिम्बफलवत् अतीवरक्तोष्ठद्वयवन्त , 'पंडुर-ससियल-विमल णिम्मल सख-गोखीर फेण दगरय-मुणालिया धवल-दंतसेढी' पाण्डुर शशिशकल-विमल-निर्मल-शङ्ख-गोक्षीर-फेन-उदकरजो-मृणालिका-धवल-दन्तश्रेणय , पाण्डुर-शशिशकल=शुभ्रचन्द्रखण्ड , तद्वद्विमलनिर्मला विमलेष्वपि निर्मला -अतीवोज्ज्वला ,अतएव शङ्ख-

इनके नेत्र थे। (पत्तल-णिम्मला-ईसी-सिय-रत्त तव-णयणा) ये नेत्र पक्ष्मल थे सूक्ष्म रोमयुक्त थे, निर्मल थे, कुछ श्वेत थे, ईषद्रक्त थे, और कुछ २ लाल भी थे। (गरुला-यय-उज्जुतुंग-नासा) गरुड के समान दीर्घ, ऋजु-सरल एव ऊँची इनकी नासिका थी। (ओयविय-सिलप्पवाल-बिंबफल सण्णिभा हरोट्ठा) पुष्ट शिलप्रवाल-विद्रुम (मूँगा), एव अतीव अरुण बिम्बफल के समान लाल इनके दोनों ओष्ठ थे। (पंडुर-ससि-सयल-विमल-णिम्मल-सख-गोखीर-फेण-दगरय-मुणालिया-धवल-दंतसेढी) धवलचन्द्र के खंड के

ઈન્દીવર-કમલના જેવા એમના નેત્ર હતા (पत्तल णिम्मला ईसी सिय रत्ततवणयणा) એ નેત્ર પક્ષ્મલ હતા-સૂક્ષ્મ રોમ (વાળ) યુક્ત હતા, નિર્મળ હતા, કંઈક ધોળા હતા, ઈષદ્રક્ત હતા, અને જરા જરા લાલ પણ હતા (गरुलायय उज्जु तुग-नासा) ગરુડના જેવી લાંબી, સરલ અને ઊંચી એમની નાસિકા હતી (ओयविय सिलप्पवाल बिंबफल-सण्णिभा हरोट्ठा) પુષ્ટ શિલપ્રવાલ વિદ્રુમ (મૂંગા) અને અતિશય લાલ વર્ણના બિમ્બફલના જેવા રાતા એમના બન્ને હોઠ હતા (पंडुर-ससिसयल-विमल णिम्मल-सख-गोखीर-फेण-दगरय-मुणालिया-धवल-दंतसेढी) અર્ધ ચંદ્રખંડના

मूलम्—तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स बहवे असुरकुमारा देवा अतियं पाउब्भवित्था, काल-महानील-सरिस-णील-गुलिय-गवल-अयसिकुसुम-प्पगासा विय-

टीका-'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि । तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'बहवे असुरकुमारा देवा अतिय पाउब्भवित्था' बहवोऽसुरकुमारा देवा अन्तिक प्रादुरभूवन्-भगवत श्रीमहावीरस्वामिनोऽन्तिक=समीपमागत्य प्रादुर्भूता । असुरकुमाराणा वर्णनमाह-'काल महानील-सरिस-णील गुलिय-गवल-अयसिकुसुम प्पगासा' काल-महानील सदृश नील-गुलिक गवलाऽजसीकुसुम प्रकाशा-काले यो महानीलो-मणिविशेष, त सदृशा वर्णतो ये ते तथा, पुनर्नीलो मणिविशेष, गुलिका=नाना गुटिका, गवल=माहिष गृङ्गम्, अतसीकुसुम च, एतेषा प्रकाश इव प्रकाशो येषा ते तथा । 'वियसिय सयवत्तमिव' विकसितशतपत्रमिव=प्रफुल्ले दीरवरतुल्य 'पत्तल णिम्मला ईसी

'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि ।

इस सूत्रद्वारा सूत्रकार श्रमण भगवान महावीर के निकट आये हुए असुरकुमार देवों का वर्णन करते है— (**तेण कालेण तेण समएण**) उस काल एव उस समय मे (**समणस्स भगवओ महावीरस्स**) श्रमण भगवान महावीर क (**अतिय**) समीप (**बहवे**) अनेक (**असुरकुमारादेवा**) असुरकुमार देव (**पाउब्भवित्था**) प्रकट हुए। (**काल-महानील सरिस णील गुलिय-गवल अयसिकुसुम-प्पगासा**) कृष्ण महानील मणि, नीलमणि, गुलिका, भैस के सीग के अन्दरका भाग, अलसीका फूल, इन सबों के समान ये असुरकुमार कृष्णवर्ण थे। (**वियसियसयवत्तमिव**) विकसित शतपत्र क समान—अर्थात् इन्दीवर—कमल—के तुल्य

"तेण कालेण तेण समएण" इत्यादि

આ સૂત્ર દ્વારા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે આવેલા અસુર કુમાર દેવોનુ વર્ણન કરવામા આવે છે (तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ તે સમયને વિષે (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની (अतिय) પાસે (बहवे) અનેક (असुरकुमारा देवा) અસુરકુમાર દેવ (पाउब्भवित्था) પ્રગટ થયા તેમના શરીરનો વર્ણ કહે છે-(काल-महानील-सरिस-णील गुलिय-गवल अयसिकुसुम-प्पगासा) કૃષ્ણ મહાનીલ મણિ, નીલમણિ, ગુલિકા, ભેસના શીંગડાની અંદરનો ભાગ અને અળસીના ફૂલ, આ સર્વની સમાન તે અસુરકુમાર કૃષ્ણ વર્ણના હતા (वियसियसयवत्तमिव) વિકસેલા શતપત્રના સમાન, અર્થાત્

साइ असकिलिट्ठाइं सुहुमाइ वत्थाइ पवरपरिहिया, वय च पढम समइक्कता बिइय च असपत्ता भद्दे जोव्वणे वट्टमाणा, तलभगय-

घृष्टचन्दनचर्चितशरीरा । अथ वस्त्रविशेषणमाह-'इसी सिलिंध पुप्फ प्पगासाइं' ईषत् सिलीन्ध्रपुष्पप्रकाशानि मनाक्सिलीन्ध्रप्रकुसुमप्रभाणि—ईषत्सितानीत्यर्थ , सिलीन्ध्र—वर्षर्तौ भूमिभित्वा छत्राकमिव बहिर्निर्गच्छति,मतान्तरे तु रक्तकुसुमरक्तवर्णमिव प्राहु यतोऽसुरा रक्तवसना प्रायो भवन्तीति । पुन कीदृशानि वस्त्राणि ? अत्राऽऽह 'सुहुमाइ' सूक्ष्माणि।'असकिलिट्ठाइ' असक्लिष्टानि—दृषणरहितानि। 'वत्थाइ' वस्त्राणि—'पवरपरिहिया' प्रवरपरिहिता —प्रवरम्- उत्कृष्ट यथा तथा परिहिता =परिधृतवन्त । 'वय च पढम समइक्कता' वयश्च प्रथमम्=षोडशवर्षपर्य-

इनका समस्त शरीर लिप्त था। (इसी सिलिंध-पुप्फ प्पगासाइ) इनके जो वस्त्र पहिन रखे थे वे कुछ कम सफेद थे, जैसे सिलीध्र पुष्पका प्रकाश होता है वैसा ही इनका प्रकाश था। वर्षाऋतु में जमीन को फोड कर छत्र के आकार जैसा जो पुष्प उत्पन्न होता है उसका नाम सिलीध्र है । किन्हीं २ का मत है कि यह पुष्प रक्तवर्ण भी होता है । अत इसके ग्रहण से इनके वस्त्र रक्तवर्ण के थे ऐसा ही समझना चाहिये । क्यों कि असुर जाति के देव प्राय लालवस्त्र धारण करने वाले होते है । (सुहुमाइ) ये वस्त्र-जिन्हे इन्होंने पहिन रखे थे, अत्यन्त सूक्ष्म-पतले थे, (असकिलिट्ठाइ) और दोष रहित थे। (वत्थाइ पवरपरिहिया) ऐसे वस्त्र इन्होंने अच्छी तरह से अपने शरीर पर धारण कर रखे थे। (वय च पढम समइक्कता) प्रथम वय को ये उल्लङ्घन कर चुके थे, अर्थात् ये सब सोलह वर्ष से ऊपर के जैसे मालूम होते

આર્દ્ર (ભીના) ચન્દન (સૂખડ) વડે તેમના આખા શરીર લિપ્ત હતા (इसी-सिलिंध-पुप्फ-प्पगासाइ) તેઓએ જે વસ્ત્રા પહેર્યા હતા તે કંઈક ઓછા સફેદ હતા જેવો સિલીન્ધ્ર પુષ્પનો પ્રકાશ હોય છે તેવો જ તેમનો પ્રકાશ હતો વર્ષાઋતુમા જમીનને ફાડીને છત્રના આકાર જેવા જે પુષ્પ ઉત્પન્ન થાય છે તેનુ નામ સિલીન્ધ્ર છે કોઇ કાર્ના મત છે કે આ પુષ્પ લાલ રંગના થાય છે ત્યારે એ અર્થ ગ્રહણ કરવાથી તેમના વસ્ત્ર લાલ રંગના હતા-એમ જ સમજવુ જોઈએ કેમકે અસુર જાતિના દેવ ઘણુ કરીને લાલવસ્ત્ર ધારણ કરવાવાળા હોય છે (सुहुमाइ) આ વસ્ત્ર જે તેઓએ પહેર્યા હતા તે અત્યત સૂક્ષ્મ—પાતળા હતા (असकिलिट्ठाइ) અને દોષરહિત હતા (वत्थाइ पवर परिहिया) એવા વસ્ત્રો તેઓએ સારી રીતે પોતાના શરીરે ધારણ કર્યા હતા (वय च पढम समइक्कता) પ્રથમ વયનુ તેઓ ઉલ્લ ઘન કરી ચૂકયા હતા, અર્થાત્

मुणालिया-धवल-दंतसेढी, हुयवह-णिद्धत-धोय-तत्ततवणिज्ज-रत्त तल-तालुजीहा अजण-घणकसिण-रुयग-रमणिज्ज-णिद्ध-केसा, वा-मेग-कुडलधरा अद्द-चदणा-णुलित्त-गत्ता ईसी-सिलिध-पुप्फ-पगा-

गोक्षीरफेनतरजोमृणालिकावद् धवलौ दन्तश्रेणयो यषां ते तथा, तप्ततपनीयतप्तत्वरजत-जम्बूवर्ण । 'हुत वह णिद्धत धोय-तत्ततवणिज्ज-रत्ततल तालुजीहा' हुतवह-निर्मात धौत-तप्ततपनीयरक्ततल तालुजिह्वा -हुतवहेन=वह्निना निर्मात-प्रतापित, धौत-जलप्रमार्जित तप्त यत् तपनीय-सुवर्ण, तद्वद् रक्ततलम्-अरुणोपरिप्रदेश तालुजिह्व येषा ते तथा-अतिप्रतप्तसमृष्टसुवर्णवर्णतालुजिह्वावत । 'अजण घणकसिण-रुयग रमणिज्जणिद्धकेसा' अञ्जनघनकृष्णरुचकरमणीयस्निग्धकेशा -अञ्जन-कज्जल, घनो-मेघ, एतत्सदृशा कृष्णा कृष्णवर्णा, तथा रुचको-मणिविशेष, तद्वत् स्निग्धा -चिक्कणा -केशा येषा ते तथा, 'वामेगकुडलधरा' वामैककुण्डलधरा -वामे कर्णे-एककुण्डलधारिण , न तु दक्षिण कर्णे, तज्जातीयस्वभावात् एकस्मिन्नेव कर्णे कुण्डलधारका दक्षिणे कर्णे त्वन्याभरणधारिण इतिभाव । 'अद्दचदणाणुलित्तगत्ता आर्द्रचन्दनानुलिप्तगात्रा -सद्यो-

समान शुभ्र, एव गङ्गा, गोक्षीर, फेन, जलकण, और मृणाल के समान अत्यत निर्मल इनकी दतपङ्क्ति थी।(**हुतवह-णिद्धत धोय तत्त तवणिज्ज रत्ततल-तालुजीहा**) पहिले वह्नि मे तपाये गये पश्चात् तेजाब में धोये गये पुन अग्नि मे तपाकर उज्ज्वल किये गये सुवर्ण के समान रक्ततल्वाले इनके तालु और जिह्वा थी। (**अजण-घण-कसिण-रुयग-रमणिज्ज णिद्ध-केसा**) इनके केश अजन एव काले मेघ के समान काले तथा रुचक के समान चिकने थे । (**वामेगकुडलधरा**) इनके वाम कर्ण मे कुण्डल शोभित हो रहा था । इनम ऐसा प्रथा है कि, ये लोग बाये कान मे कुण्डल पहनते है ओर दाहिने कान मे अन्य आभूषण । दाहिने कान मे ये कभी भी कुण्डल नहा पहनते है । (**अद्दचदणाणुलित्तगत्ता**) आर्द्र चन्दन से

સમાન શુભ્ર અને શ ખ, ગોક્ષીર (દૂધ), ફીણ, જલકણ અને મૃણાલ (કમળ કદ) ના જેવી અત્યન્ત નિર્મળ એમની દન્તપ ક્તિઓ હતી (હુતવહ્ણિદ્ધત ધોય તત્ત-તવણિજ્જ રત્તતલ તાલુ જીહા) પહેલા અગ્નિમા તપાવેલા પછી તેજાબમા ધોએલા સુવર્ણના જેવા લાલ તળા વાળા એમના તાળવા અને જીભ હતા (અજણ ઘણ કસિણ રુયગ રમણિજ્જ ણિદ્ધ કેસા) એમના વાળ આજણ અને કાળા વાદળા જેવા કાળા તથા રુચકના જેવા ચીકણા હતા (વામેગકુડલધરા) એમના કાબા કાનમા કુ ડળ શોભી રહ્યા હતા એઓમા એવી પ્રથા છે કે એ લોક કાબા કાનમા કુ ડળ પહેરે છે અને જમણા કાનમા બીજુ ઘરેણુ આ લોકો જમણા કાનમા કયારે પણ કુ ડળ પહેરતા નથી (અદ્દચદણાણલિત્તગત્તા)

महव्वला महासोक्खा महानुभागा हार-विराइय-वच्छा कडग-तुडिय-थंभिय-भुया अंगय-कुंडल-मट्ठ-गंडयल-कण्णपीढधारी विचित्त-वत्था-भरणा विचित्त-मा ा-मउलि मउडा कल्लाणग-पवर-

स्वरूप। 'महव्वला' महाबल —विशेषबलशालिन । 'महायसा' महायशस —विशालकीर्ति युक्त, 'महासोक्खा' महासौख्या —विशिष्टसुखसम्पन्ना । 'महाणुभागा' महानुभागा — अचिन्त्यप्रभावयुक्ता । 'हारविराइयवच्छा' हारविराजितवक्षस्क । 'कडगतुडियथंभियभुया' कटकत्रुटिकस्तम्भितभुजा —कटकं =वलय त्रुटिकं —बाहुरत्नकभूषणविशेष स्तम्भिता—सज्जिता भुजा येषा ते तथा। 'अंगय कुंडल मट्ठ गंडयल-कण्णपीढ-धारी' अङ्गद-कुण्डल-मृष्ट गण्डतल-कर्णपीठ धारिण —अङ्गदानि=बाहाभरणानि कुण्डलप्रघर्षणक्षमाणि कर्णपीठानि—कर्णाभरणा-विशेषान् धरन्ति तच्छील । 'विचित्त—वत्था—भरणा'—विचित्र—वस्त्राभरणा —विचित्राणि=

ज्जुइया) शरीर एव आभरण आदि की विशिष्ट प्रभा से ये मण्डित थ। (महव्वला) विशेष शक्तिसम्पन्न थे। (महायसा) इनकी कीर्ति दिग्दिगन्त म फैली हुइ थी। (महासोक्खा) विशिष्ट सुख क ये भोक्ता थ। (महाणुभागा) अचिन्त्य प्रभाव क धारक थे। (हार-विराइय-वच्छा) इनका वक्ष स्थल हार से शोभायमान था। (कडग तुडिय—थंभिय-भुया) कटक, वलय एव त्रुटिक—भुजबन्ध से इनकी भुजाये सज्जित था। (अंगय कुंडल मट्ठ-गंडयल—कण्णपीढ धारी) अगद-बाजूबन्ध, कुण्डल कर्णाभरणविशेष कि जिससे इनक कपोल घर्षित-हो रह है—इन दोनों को एव और भी अन्य विशिष्ट कर्णाभरणो को ये धारण किये हुये थे। (विचित्तवत्थाभरणा) विविध प्रकार के वस्त्र एव आभरणो को ये पहन हुए थे। (विचित्त-

ઋદ્ધિથી આ સર્વ દેવો સપન્ન હતા (महज्जुइया) વિશિષ્ટ શરીર અને આભરણ આદિની પ્રભાથી તેઓ મડિત હતા (महव्वला) વિશેષશક્તિસપન્ન હતા (महायसा) તેમની કીર્તિ ચોતરફ ફેલાઇ ગઈ હતી (महासोक्खा) વિશિષ્ટ સુખના તેઓ ભોક્તા હતા, (महाणुभागा) અચિન્ત્ય પ્રભાવના ધારક હતા (हार विराइय-वच्छा) તેમનુ વક્ષસ્થલ (છાતી) હાર વડે શોભાયમાન હતુ, (कडग तुडिय थंभिय भुया) કટક-વલય અને ત્રુટિક-ભુજબન્ધથી તેમની ભુજાઓ સજ્જિત હતી (अंगय कुंडल मट्ठ गंडयल कण्णपीढधारी) અંગદ બાજુબન્ધ, કુંડલ-કાનોના આભરણ વિશેષ કે જેના વડે તેમના ગાલ ઘર્ષિત થતા હતા, એ બન્ને તથા તે ઉપરાત બીજા વિશિષ્ટ કર્ણ આભરણોને તેઓએ ધારણ કર્યા હતા (विचित्तवत्थाभरणा) વિવિધ પ્રકારના વસ્ત્ર તથા આભરણોને તેઓએ ધારણ કર્યા હતા

तुडिय - पवर - भूसण - णिम्मल-मणि-रयण-मंडिय-भुया दससुद्दा-मंडिय-ग्गहत्था चूलामणि-चिंध-गया सुरूवा महड्ढिया महज्जुइया

न्तमतिक्रान्ता । 'विइय च असपत्ता' द्वितीयमाऽसम्प्राप्ता -द्वितीय-तरुण वय , अ-प्राप्ता = नाद्यापि प्राप्तवन्त । अतएव-'भद्दे जोव्वणे वट्टमाणा' भद्रे यौवने वर्तमाना -सदा यौवनवयो धारिण । 'तलभगय तुडिय पवरभूसण-निम्मल मणि रयण मडिय-भुया' तलभङ्गक त्रुटित प्रवरभूषण निर्मल-मणि रत्नमण्डित-भुजा -तलभङ्गक=बाह्वाभरणम् त्रुटिकानि च बाहुरक्षकाणि, तान्येव भूषणानि तैर्निर्मलमणिरत्नैश्च मण्डिता भुजा येषा ते तथा-विविधवरभूषणमणिरत्नभूषित भुजा इत्यर्थ , 'दससुद्दामडियग्गहत्था' दशमुद्रामण्डिताऽग्रहस्ता -दशभिर्मुद्राभि =मुद्रिकाभि मण्डिता =भूषिता -अग्रहस्ता अङ्गुल्यो येषा ते तथा । 'चूलामणिचिंधगया' चूडामणिचिह्नगता - चूडामणिरूपचिह्नधारका इत्यर्थ । 'सुरूवा' सुरूपा -सुन्दराऽऽकारा 'महड्ढिया' महर्द्धिका= विशिष्टविमानपरिवाराद्युक्ता । 'महज्जुइया' महाद्युतिका -विशिष्टशरीराऽऽभरणादिप्रभाभा

थे, (**विइय च असपत्ता**) और अभीतक ये तरुण अवस्था को जैसे प्राप्त नहीं हुए हों ऐसे दीखते थे । इसलिये ये सदा (**भद्दे जोव्वणे वट्टमाणा**) अभिनव यौवन अवस्थासे सम्पन्न थे । (**तलभगय तुडिय पवरभूषण णिम्मल मणि रयण मडिय-भुया**) इनकी भुजाएँ तल भगक-बाहु के एक आभरण एव त्रुटिक-बाहुरक्षक-भुजबध इन उत्तम दोनो आभूषणों से और निर्मल मणिरत्नों से मण्डित थीं । (**दससुद्दा मडिय गहत्था**) हाथ की सबकी सब अगुलियाँ दस मुद्रिकाओ से मण्डित था, अर्थात्-हाथ का दसों अगुलियों म मुद्रिकाये था । (**चूडामणि-चिंध-गया**) चूडामणिचिह्न के ये धारक थे । (**सुरूवा**) इनका रूप बडा ही सुन्दर था । (**महड्ढिया**) विशिष्ट विमान एव परिवारादि रूप ऋद्धि के ये सभी देव धारक थे । (**मह**

તેઓ બધા ૧૬ વર્ષથી ઉપરના હોય એવા દેખાતા હતા (**विइय च असपत्ता**) અને હજુ સુધી તેઓએ તરુણ અવસ્થાને પ્રાપ્ત ન કરી હોય એવા તેઓ દેખાતા હતા, આથી તેઓ સદા (**भद्दे जोव्वणे वट्टमाणा**) અભિનવ યૌવન અવસ્થાથી સમ્પન્ન હતા (**तलभगय तुडिय पवर भूसण णिम्मल मणि रयण मडिय सुया**) તેમની ભુજાઓ તલભગક-બાહુના આભરણ અને ત્રુટિક-બાહુરક્ષક-ભુજબધ એ બન્ને ઉત્તમ આભૂષણોથી તથા નિર્મળ મણિરત્નોથી મડિત હતી (**दस मुद्दा मडिय गहत्था**) હાથની તમામેતમામ આગળીઓ દશ મુદ્રિકાઓથી (વીટીઓથી) મડિત હતી અર્થાત્ હાથની દશેય આગળીઓમા મુદ્રિકાઓ હતી, (**चूलामणि चिंध गया**) ચૂડામણિચિહ્નના ધારક તેઓ હતા (**सुरूवा**) તેમનુ રૂપ બહુજ સુદર હતા (**महड्ढिया**) વિશિષ્ટ વિમાન અને પરિવાર આદિ રૂપ

एवं फासेण सघाएण मठाणेणं दिव्वाए इड्ढीए जुईए पभाए छायाए अच्चीए, दिव्वेण तेएणं दिव्वाए लेसाए दस दिसाओ उज्जोयमाणा पभासेमाणा समणस्स भगवओ महावीरस्स अतियं

रूवेण' दिव्येन रूपेण 'एव फासेण' एव स्पर्शेन 'सघाएण' सहननेन। 'सठाणेण' संस्थानेन—समचतुरस्रसंस्थानेन। 'दिव्वाए इड्ढीए' दिव्यया ऋद्ध्या—देवाचितया परिवारादिरूपया। 'दिव्वाए जुईए' दिव्यया द्युत्या, 'दिव्वाए पभाए' दिव्यया प्रभया—प्रभया=विमानदीप्त्या। 'दिव्वाए छायाए' दिव्यया छायया—शोभया। 'दिव्वाए अच्चीए' दिव्यया अर्चिषा—शरीरस्थनातितेजोरूपया। 'तेएण' तेजसा—शरीरसम्बन्धिनातिचिपा, प्रभावेण वा। 'दिव्वाए लेसाए' दिव्यया लेश्यया—शरीरकान्त्या 'दस दिसाओ उज्जोयमाणा' दश दिशा उद्योतयन्त प्रकाशयन्त, 'पभासेमाणा' प्रभासयन्त—शोभयन्त 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अतिय' अन्तिक—समीपम्—'आगम्मागम्म' आगत्याऽऽगत्य—वारंवारमुपेत्य। 'रत्ता' रक्ता—सानुरागा 'समण भगव

जुईए पभाए छायाए अच्चीए दिव्वेण तेएण दिव्वाए लेसाए) दिव्य ऋद्धि से, दिव्य द्युति से, दिव्य प्रभासे—विमान आदिकी दीप्ति से, दिव्य छाया से—शोभासे, शरीरस्थ रत्न आदि के दिव्य तेज से, दिव्य शारीरिक कांति से एव दिव्यलेश्यासे (दस दिसाओ उज्जोयमाणा) दस दिशाओं को उद्योतयुक्त करते हुए (समणस्स भगवओ) श्रमण भगवान् (महावीरस्स) महावीर के (अतिय) समीप (आगम्मागम्म) वारवार आ आकर (रत्ता) बडी भक्ति के साथ (समण भगव महावीर) श्रमण भगवान महावीर को (तिक्खुत्तो) तीन

દિવ્ય વર્ણ વળે, દિવ્ય ગધ વળે, દિવ્ય રસ વળે, તે જ પ્રકારે દિવ્ય સ્પર્શ વળે, દિવ્ય સહનન વળે, સમચતુરસ્ર સસ્થાન વળે, તથા (દિવ્વાએ ઇડ્ઢીએ જુઈએ પભાએ છાયાએ અચ્ચીએ દિવ્વેણ તેએણ દિવ્વાએ લેસાએ) દિવ્ય ઋદ્ધિ વળે, દિવ્ય દ્યુતિ વળે, દિવ્ય પ્રભા વળે—વિમાન આદિની દીપ્તિ વળે, દિવ્ય છાયા એટલે શોભા વળે, શરીર ઉપરના રત્ન આદિના દિવ્ય તેજ વળે, દિવ્ય શારીરિક કાંતિ વળે, અને દિવ્ય લેશ્યા વળે (દસ દિસાઓ उज्जोयमाणा) દશે દિશાઓને ઉદ્યોત-યુક્ત (પ્રકાશિત) કરતા થયા (समणस्स भगवओ) શ્રમણ ભગવાન્ (महावीरस्स) મહાવીરની (अतिय) પાસે (आगम्मागम्म) વારવાર આવી આવીને (रत्ता) બહુ જ ભક્તિપૂર્વક (समण भगव महावीर) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને (तिक्खुत्तो) ત્રણવાર (आयाहिण-पयाहिण) અજલિપુટ બાંધીને તેને

वत्थ-परिहिया कल्लाणग-पवर-मल्ला-णुलेवणा भासुरबोंदी पल-वणमालधरा दिव्वेणं वण्णेण दिव्वेण गंधेणं दिव्वेण रूवेण

विविधानि वस्त्राणि आभरणानि च येषा ते तथा, 'विचित्तमाला' विचित्रमाला—विचित्रा = विविधाऽऽकारा माला पुष्पस्रजो येषा ते तथा, 'मउलिमउडा' मौलिमुकुटा —मौलिपु=मस्तकेषु मुकुटानि येषा ते तथा 'कल्लाणग पवरवत्थ परिहिया' कल्याणक प्रवरवस्त्र परिहिता कल्याण-कानि=माङ्गलिकानि प्रवराणि=श्रेष्ठानि वस्त्राणि परिहिता =परिधृतवन्त परिधृतमाङ्गलिकश्रेष्ठ-वस्त्रा । 'कल्लाणग-पवर-मल्ला णुलेवणा' कल्याणक प्रवर माल्यानुलेपना कल्याणकराणि प्रवराणि माल्यानुलेपनानि च येषा ते तथा, माङ्गलिकमाल्यानुलेपनवन्त । 'भासुरबोंदी' भास्वरदेहा —देदीप्यमानशरीरा 'पलम्ब-वणमाल-धरा' प्रलम्बवनमालाधरा, प्रलम्ब — लम्बनक तद्युक्ता वनमाला तस्या धरा, वनमाला कण्ठतो जानुपर्यन्त लम्बमाना भवति तस्या धारका, 'दिव्वेण वण्णेण' दिव्येन वर्णेन—'दिव्वेण गंधेण' दिव्येन गन्धेन—'दिव्वेण

माला) इन्हों ने जो मालाये धारण कर रखी था वे विचित्र पुष्पों से गूँथा हुइ थी। अत ये विचित्र—अनेक प्रकार की मालाओं को धारण किये हुए थे। (**मउलिमउडा**) इनका मस्तक मुकुटों से शोभित थे। (**कल्लाणग पवर वत्थ परिहिया**) कल्याणकारी एव विशेष कीमती वस्त्रों को इन्होंने धारण कर रखाथा। (**कल्लाणग पवर-मल्ला णुलेवणा**) आनन्ददायक एव सुन्दर आकार युक्त मालाओं से एव विलेपनों से इनका शरीर सज्जित हो रहा था। (**भासुरबोंदी**) इनका शरीर विशिष्ट आभा से युक्त हो रहा था। (**पलम्बवणमालधरा**) इन्होंने जो वनमालाये धारण कर रखी थीं वे घुटनों तक लटक रही था। ये सब (**दिव्वेण**) **रूवेण एव फासेण सघाएण सठाणेण**) दिव्य वर्ण से, दिव्य गन्ध से, दिव्य स्वरूपसे, इसी प्रकार दिव्य स्पर्श से, दिव्य सहनन से, समचतुरस्र सस्थान से, तथा—(**दिव्वाए इड्ढीए**

(વિચિત્તમાલા) તેઓએ જે માળાઓ ધારણ કરેલી હતી તે વિચિત્ર પુષ્પોથી ગુથાએલી હતી આમ તેઓએ વિચિત્ર—અનેક પ્રકારની માળાઓ ધારણ કરી હતી (મઉલિમઉડા) તેમના મસ્તક મુકુટો વડે શોભી રહ્યા હતા (કલ્લાણગ પવર વત્થ પરિહિયા) કલ્યાણકારી અને વિશેષ કિમતી વસ્ત્રો તેઓએ ધારણ કરી રાખેલા હતા (કલ્લાણગ-પવર-મલ્લા-ણુલેવણા) આનદદાયક અને સુદર આકાર યુક્ત માળાઓથી તેમજ વિલેપનોથી તેમના શરીર સજ્જિત હતા (ભાસુ રબોદી) તેમના શરીર વિશિષ્ટ આભા વડે યુક્ત હતા (પલમ્બ—વણમાલધરા) તેઓએ જે વનમાલાઓ ધારણ કરી હતી તે ઘુટણ સુધી લટકી રહી હતી આ બધા (દિવ્વેણ વણ્ણેણ દિવ્વેણ ગધેણ દિવ્વેણ રૂવેણ એવ ફાસેણ સઘાણ સઠાણેણ)

मूलम्-तेण कालेण तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स बहवे असुरिंदवज्जिया भवणवासी देवा अंतिय पाउब्भ-

टीका-अथ विशिष्टान भवनवासिना वर्णयन्नाह-'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि ।

तस्मिन काले तस्मिन समये 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य, 'बहवे असुरिंदवज्जिया भवणवासी देवा अंतिय' बह्वोऽसुरेन्द्रवर्जिता भवनवासिनो देवा अन्तिक 'पाउब्भवित्था' प्रादुर्भवु-भगवत श्रीमहावीरस्य समाप प्रादुर्भूता इत्यर्थ । भवनवासिदेवाना जातिभेदमाश्रित्य दश भेदा भवन्ति, तथाहि-असुर=असुरकुमारा नागकुमारा सुपर्णकुमारा विद्युत्कुमारा अग्निकुमारा द्वीप-कुमारा उदधिकुमारा दिशाकुमारा पवनकुमारा स्तनितकुमाराश्चेति । कुमारवत् क्रीडन-पराश्चैते कुमारा उच्यते । भवनेषु=पातालैकदेशाऽऽवासविशेषेषु वसन्ति तच्छीला भवन-

भगवान के निकट आये हुए भवनवासी देवों के भेदस्वरूप असुरकुमारोंका वर्णन कर, अब सूत्रकार अविशिष्ट भवनवासी देवों का वर्णन करते हैं-'तेण कालेण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण) उस काल और उस समय में (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान महावीर के (अंतिय) पास (बहवे) अनेक (असुरिंदवज्जिया) असुरेन्द्रों को छोडकर (भवणवासी देवा) भवनवासी देव (पाउब्भवित्था) प्रकटित हुए। इन भवनवासी देवों के दस भेद, जाति भेदको लेकर होते हैं। जैसे-असुरकुमार १, नाग-कुमार २, सुपर्णकुमार ३, विद्युत्कुमार ४, अग्निकुमार ५ द्वीपकुमार ६ उदधिकुमार ७, दिशाकुमार ८, पवनकुमार ९, स्तनितकुमार १०। कुमार का तात्पर्य ये क्रीडा करने में सदा तत्पर रहते हैं, इसलिये इनका कुमार ऐसा है। पाताल लोक में जो देवों के आवास-

ભગવાનની પાસે આવેલા ભવનવાસી દેવોના ભેદ-પ્રકારો અસુર કુમારોનું વર્ણન કરીને હવે કહે છે-'तेण कालेण' ઇત્યાદિ (तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ અને તે સમયમાં (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની (अंतिय) પાસે (बहवे) અનેક (असुरिंदवज्जिया) અસુરેન્દ્રો છોડીને બીજા (भवनवासी देवा) ભવનવાસી દેવો (पाउब्भवित्था) પ્રગટ થયા આ ભવનવાસી દેવોના દશ ભેદ જાતિભેદને લઈને થાય છે, જેમકે-અસુરકુમાર ૧, નાગ કુમાર ૨, સુપર્ણકુમાર ૩, વિદ્યુત્કુમાર ૪ અગ્નિકુમાર ૫, દ્વીપકુમાર ૬, ઉદધિકુમાર ૭, દિશાકુમાર ૮, પવનકુમાર ૯ સ્તનિતકુમાર ૧૦ કુમાર-બાળકની પેઠે તેઓ ક્રીડા કરવામાં સદા તત્પર રહે છે એ કારણથી તેમની કુમાર સંજ્ઞા છે પાતાલ લોકમાં જે દેવોના આવાસ-વિશેષ છે તેમાં તેઓ રહે છે તે કારણથી તેઓ ભવનવાસી કહેવાય છે સ્વભાવ જાવા

आगम्मागम्म रत्ता समणं भगव महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण-पयाहिणं करेति, करित्ता वदति नमसति, वदित्ता नमंसित्ता साइं साइ नामगोयाइ सावेंति, णच्चासण्णे णाइदूरे सुस्सूस माणा नमसमाणा अभिमुहा विणएण पजलिउडा पज्जुवासति ॥ सू० ३३ ॥

महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेंति' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य त्रिः आदक्षिणप्रदक्षिणम्—अञ्जलिपुटं गृहीत्वा तं गृहीताञ्जलिपुटं दक्षिणकर्णमूलत आरभ्य ललाटप्रदेशेन वामकर्णान्तिकेन चक्राकारं त्रिः परिभ्राम्य ललाटदेशे स्थापनरूपं कुर्वन्ति, कृत्वा **'वंदंति'** वन्दन्ते=स्तुवन्ति, **'नमसंति'** नमस्यन्ति—नमस्कुर्वन्ति, **'वंदित्ता'** वन्दित्वा **'नमंसित्ता'** नमस्यित्वा **'साइं साइं णामगोयाइं सावेंति'** स्वानि स्वानि नामगोत्राणि श्रावयन्ति=कथयन्ति। **'णच्चासण्णे णाइदूरे'** नात्यासन्ने नातिदूरे **'सुस्सूसमाणा'** शुश्रूषमाणा—सेवां कुर्वाणा **'नमसमाणा'** नमस्यन्तः=नमस्कुर्वन्तः **'अभिमुहा'** अभिमुखाः **'विणएण'** विनयेन **'पंजलिउडा'** प्राञ्जलिपुटाः—बद्धाञ्जलयः **पज्जुवासंति'** पर्युपासते=सेवन्ते ॥सू० ३३॥ ॥

बार (**आयाहिणपयाहिणं**) अञ्जलिपुट बाँध कर उसे दक्षिण कान से लगा कर मस्तक के पास से बायें कान तक चक्राकार घुमाते हुए पुन मस्तक पर (**करेंति**) रखते थे, (**करित्ता**) रखकर (**वदंति नमसंति**) वन्दना करते थे, नमस्कार करते थे, (**वंदित्ता नमंसित्ता**) वन्दना नमस्कार करके (**साइं साइं नामगोयाइं सावेंति**) अपने अपने नाम एव गोत्रों का उच्चारण करते थे। (**णच्चासण्णे णाइदूरे सुस्सूसमाणा नमसमाणा अभिमुहा विणएण पजलिउडा पज्जुवासंति**) न अतिसमीप और न अति दूर हो, अर्थात्—भगवान से थोडी दूर पर भगवान के सामने बैठ कर विनयपूर्वक दोनो हाथ जोड कर सेवा करने लगे॥ सू० ३३॥

જમણા કાનથી લઈને મસ્તકની પાસેથી ડાબા કાન સુધી ચક્રાકાર ફેરવીને, ફરીને મસ્તક પર (करेंति) રાખતા હતા (करित्ता) રાખીને (वदंति नमसंति) વદન કરતા હતા, નમસ્કાર કરતા હતા (वंदित्ता नमंसित्ता) વદના—નમસ્કાર કરીને (साइं साइं नामगोयाइं सावेंति) પોત—પોતાના નામ એવ ગોત્રના ઉચ્ચારણ કરતા હતા (णच्चासण्णे णाइदूरे सुस्सूसमाणा नमसमाणा अभिमुहा विणएण पजलिउडा पज्जुवासंति) બહુ સમીપ નહિ, તેમ બહુ દૂર નહિ, અર્થાત્ ભગવાનથી થોડે જ દૂર ભગવાનની સામે બેસીને વિનયપૂવક બન્ને હાથ જોડી સેવા કરવા લાગ્યા (સૂ ૩૩)

कलस-सीह-हयवर-गयक-मयरंक-वर-मउड-वद्धमाण-णिज्जुत्त-विचित्त-चिधगया सुरूवा महिड्ढिया, सेस त चेव जाव पज्जुवासंति ॥ सू० ३४ ॥

हनानि उदधिकुमारगा मुकुटेषवश्वचिह्नानि, स्तनितकुमारगा मुकुटेषु हस्तिचिह्नानि, पवनकुमारगा वर्धमानचिह्नानि, तथा स्तनितकुमारगा मुकुटेषु वर्धमानचिह्नानि भवन्ति, तानि नागफगादानि वर्धमाना तानि 'निज्जुत्त' निर्युक्तानि-मुकुटेषु स्थितानि, 'विचित्त' विचित्राणि-नानाविधानि, 'चिंध' चिह्नानि गता=प्राप्ता ये ते तथा नागफगादीनि वर्द्धमानान्तानि यथास्थानस्थितानि विचित्ररूपाणि लक्षणानि तेषा मुकुटेषु भवतीत्यर्थ । 'सुरूवा:' सुरूपा-सुन्दराऽऽकारा । 'महिड्ढिया'-महर्द्धिका-महत्या ऋद्धया युक्ता । सेस त चेव' शेष तदेव-शेषम्=अवशिष्ट तदेव=पूर्ववदेव वाच्यम्, कियत्पर्यन्त वाच्यम्? इत्याह-'जाव पज्जुवासंति' यावत पर्युपासते-इति । ते नागकुमारादय नवनिकायभवनवासिदेवा असुरकुमारवद भगवन्त सेवन्ते इति भाव ॥सू० ३४ ॥

म सिंहका चिह्न है ॥५॥ उदधिकुमार के मुकुटो म अश्वका चिह्न है ॥६॥ दिशाकुमारों के मुकुटो म हाथीका चिह्न है ॥७॥ पवनकुमारों के उत्तम मुकुटों म मगरका चिह्न है ॥८॥ तथा स्तनितकुमारों केमुकुटो में वर्धमान (स्वस्तिक) का चिह्न है ॥९॥ ये सब चिह्न निर्युक्त-यथास्थान स्थित हैं, और विचित्र रूपवाले हैं । (सुरूवा) ये सब देव सुन्दर आकार-वाले, एव (महिड्ढिया) महती ऋद्धि से युक्त हैं । (सेस त चेव जाव पज्जुवासंति) ये सब भवनवासी देवों का नौ प्रकार के निकाय असुरकुमार देवोंका तरह भगवान की सेवा करने लगे ॥ सू० ३४ ॥

પજનુ ચિહ્ન છે ૩ અગ્નિકુમારોના મુકુટમા પૂર્ણ-કલશનુ ચિહ્ન છે ૪ દીપકુમારોના મુકુટમા સિંહનુ ચિહ્ન છે ૫ ઉદધિકુમારોના મુકુટોમા અશ્વનુ ચિહ્ન છે ૬ દિશાકુમારોના મુકુટમા હાથીનુ ચિહ્ન છે ૭ પવનકુમારોના મુકુટમા મગરનુ ચિહ્ન છે ૮ તથા સ્તનિતકુમારોના મુકુટમા વર્ધમાન (સ્વસ્તિક)નુ ચિહ્ન છે ૯ આ બધા ચિહ્નો નિર્યુક્ત-યથાસ્થાન હોય છે અને વિચિત્ર-રૂપવાળા હોય છે (સુરૂવા) આ બધા દેવો સુદર આકાર-સપન્ન, એવા (મહિડ્ઢિયા) મહાન ઋદ્ધિથી યુક્ત હોય છે (સેસ ત ચેવ જાવ પજ્જુવાસતિ) આ બધા ભવન-વાસી દેવોના નવ પ્રકારના નિકાય અસુર કુમાર દેવોની પેઠે ભગવાનની સેવા કરવા લાગ્યા (સૂ ૩૪)

चित्था-णागपइणो सुवण्णा विज्जू अग्गी य दीव उदही दिसाकुमारा य पवणा थणिया य भवणवासी णागफडा-गरुल-वइर-पुण्ण-

वासिन इत्युच्यते—भवनवासिनामतपु देवेषु प्रथमभेदं परित्यज्य नव भेदान् दर्शयति—'णागपइणो' नागपतयो—नागकुमारा । 'सुवण्णा' सुपर्णकुमारा । 'विज्ज'—विद्युत्कुमारा 'अग्गी य' अग्निकुमाराश्च । 'दीवा' द्वीपकुमारा । 'उदही' उदधिकुमारा । 'दिसा कुमारा य' दिशाकुमाराश्च 'पवणा' पवनकुमारा 'थणिया य' स्तनित कुमाराश्च । एते 'भवणवासी' भवनवासिन । एतेषा नागकुमारादीना नागफणार्दीनि चिह्नानि भवन्ति, तानि क्रमशो दर्शयन्नाह—'णागफडा-गरुड-वइर-पुण्णकलस-सीह-हयवर-गयक-मयरक वरमउड वद्धमाण णिज्जुत्त विचित्त चिंधगया' नागफणा गरुड-वज्र पूर्णकलश सिंह हयवर-गजाङ्क मकराङ्क-वरमुकुट-वर्द्धमान निर्युक्त विचित्र-चिह्नगता-नागकुमाराणा मुकुटेषु नागफणाचिह्नानि,सुपर्णकुमाराणा मुकुटेषु गरुडचिह्नानि, विद्युत्कुमाराणा मुकुटेषु वज्रचिह्नानि, अग्निकुमाराणा मुकुटेषु पूर्णकलशचिह्नानि, द्वीपकुमाराणा मुकुटेषु सिंहचि

विशेष है उनमें ये रहते है, इसलिये ये भवनवासी कहलाते है। सूत्रकार इन्हीं भवनवासियों के प्रथम भेदको छोडकर अन्य नौ भेदों को यहा बतला रहे है—(णागपइणो) नागपति—नागकुमार (सुवण्णा) सुपर्णकुमार (विज्जू) विद्युत्कुमार (अग्गी य) अग्निकुमार (दीवा) द्वीपकुमार (उदही) उदधिकुमार (दीसाकुमारा य) दिशाकुमार (पवणा) पवनकुमार (थणिया य) स्तनितकुमार (भवणवासी) ये इस प्रकार भवनवासी देवों के भेद है। इनमें (णागफडा—गरुल—वइर—पुण्णकलस—सिंह—हयवर—गयक—मयरक—वरमउड—वद्धमाण—णिज्जुत्त—विचित्त—चिंध—गया) नागकुमारों के मुकुटमे नागकी फणाका चिह्न है ॥१॥ सुपर्णकुमारों के मुकुटमें गरुडका चिह्न है ॥२॥ विद्युत्कुमारों के मुकुटों म वज्रका चिह्न है ॥३॥ अग्निकुमारों के मुकुटों में पूर्णकलशका चिह्न है ॥४॥ द्वीपकुमारो के मुकुटो

ભવનવાસિઓના પ્રથમ ભેદ છોડીને અહીં બીજા નવ ભેદોને બતાવે છે—(णागपइणो) नागपति—नागकुमार (सुवण्णा) सुपर्णकुमार (विज्जू) विद्युत्कुमार (अग्गी य) अग्निकुमार, (दीवा) द्वीपकुमार (उदही) उदधिकुमार (दिसाकुमारा य) दिशाकुमार (पवणा) पवनकुमार (थणिया य) स्तनितकुमार, (भवणवासी) આ દશ પ્રકારે ભવનવાસી દેવોના ભેદ છે આમા (णागफडा गरुल—वइर पुण्णकलस—सिंह—हयवर—गयक—मयरक—वरमउड—वद्धमाण—णिज्जुत्त—विचित्त—चिंध—गया) નાગકુમારોના મુકુટમા નાગની ફણાનુ ચિહ્ન છે ૧ સુપર્ણકુમારોના મુકુટમા ગરુડનુ ચિહ્ન છે ૨ વિદ્યુત્કુમારોના મુકુટમા

रक्खसा किन्नर-किंपुरिस-भुयगपइणो य महाकाया गंधव्व-णिकाय-गणा णिउण-गंधव्वगीय-रइणो अणवण्णिय-पणवण्णिय-इसिवा-इय-भूयवाइय-कंदिय-महाकंदिया य कुहंड-पयय-देवा चचल-च-

२, 'जक्ख-रक्खसा' यक्ष ३, राक्षस ४, 'किंनर-किंपुरिस-भुयगपइणो' किंनर-किंपुरुष भुजगपतय-किन्नर ५, किंपुरुष ६, भुजगपतय-महोरग ७, 'महाकाया' महाकाया=विशालशरीरवारिण, ८, 'गंधव्व-णिकाय गणा' गन्धर्वनिकायगणा-गन्धर्वसमूहगणा, गन्धर्वजातय इत्यर्थ, 'णिउण गंधव्व गीय रइणो' निपुण गान्धर्व गीत-रतय-निपुण प्रशस्त, गान्धर्व=नाट्योपत गान, गानञ्च नाट्यवर्जितगान, तत्र रतिर्येषा ते तथा, 'अणवण्णिय-पणवण्णिय-इसिवाइय-भूयवाइय कंदिय महाकंदिया य कुहंड पयय-देवा' अप्रज्ञप्तिक-पञ्चप्रज्ञप्तिक ऋषिवादिक-भूतवादिक क्रन्दित महाक्रन्दिताश्च कूष्माण्ड-पतगदेवा-एतेऽष्टौ व्यंतरा निकायविशेषभूता रत्नप्रभापृथिव्या उपरितनयोजन

रक्खसा किंनर-किंपुरिस-भुयगपइणो य महाकाया गंधव्वणिकायगणा) पिशाच १, भूत २, यक्ष ३, राक्षस ४, किन्नर ५, किंपुरुष ६, भुजगपति ७, ये विशाल शरीर वाले महोरग ८, गंधर्वनिकायगण, अर्थात्-गंधर्व ९, ये व्यन्तर देव हैं। ये सब (णिउण-गंधव्व-गीय-रइणो) प्रशस्त नाटकीयगान में एवं नाट्यवर्जित गानविद्या में रति रखनेवाले होते हैं। (अणवण्णिय-पणवण्णिय-इसिवाइय-भूयवाइय-कंदिय-महा-कंदिया य कुहंड-पयय-देवा) अप्रज्ञप्तिक पञ्चप्रज्ञप्तिक, ऋषिवादिक, भूतवादिक, क्रन्दित, महाक्रन्दित, कूष्माण्ड और पतगदेव, ये भी आठ व्यंतरनिकाय के देव हैं। इन सब का निवास रत्नप्रभापृथिवी के ऊपरी भाग में १०० योजन तक है। ये कैसे होते हैं? सो

भूया य जक्ख-रक्खसा किन्नर-किंपुरिस-भुयगपइणो य महाकाया गंधव्वणिकाय गणा) પિશાચ ૧, ભૂત ૨, યક્ષ ૩ રાક્ષસ ૪, કિન્નર ૫, કિંપુરુષ ૬, ભુજગપતિ ૭, એવ વિશાલ શરીર વાળા મહોરગ ૮, ગંધર્વ નિકાયગણ અર્થાત્ ગધર્વ ૯, એ વ્યન્તર દેવ છે આ બધા (णिउण-गंधव्व-गीय-रइणो) પ્રશસ્ત નાટકીય ગાનમા, તેમજ નાટય-વર્જિત ગાનવિદ્યામા પ્રેમ રાખવાવાળા હોય છે (अणवण्णिय-पणवण्णिय-इसिवाइय-भूयवा इय-कंन्दिय-महाकन्दिया य कुहंड-पयय-देवा) અપ્રજ્ઞપ્તિક, પચપ્રજ્ઞપ્તિક, ઋષિ વાદિક, ભૂતવાદિક, ક્રન્દિત, મહાક્રન્દિત, કૂષ્માંડ અને પતગદેવ આ પણ આ૦ વ્યન્તર નિકાયના દેવ છે આ બધાનો નિવાસ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ઉપ-રના ભાગમા ૧૦૦ યોજન સુધી છે તેઓ કેવા હોય છે? તે કહે છે-(चचल-

मूलम्—तेणं कालेण तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स बहवे वाणमंतरा देवा अंतियं पाउब्भवित्था-पिसाय-भूया य जक्ख-

टीका—'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'बहवे वाणमंतरा देवा अंतिय पाउब्भवित्था' बहवो व्यन्तरा देवा अन्तिकं प्रादुर्बभूवुः, तत्र वानमन्तराः अन्तरम्=अवकाशः, तच्चाश्रयरूपम्, विविधम् अन्तरं पर्वतान्तर कन्दरान्तर वनान्तरं वा आश्रयरूपं येषां ते व्यन्तराः—देवविशेषाः, यद्वा 'वाणमंतरा' इतिच्छाया। तत्रेयं व्युत्पत्तिः—वनानामन्तराणि वनान्तराणि, तेषु भवा वानमन्तराः, पृषोदरादित्वात् मकारागमः। भगवन्महावीरस्वामिसन्निधौ समवसरणे व्यन्तरा देवा प्रकटीभूता इत्यर्थः, ते कतिविधा ? अत्राऽऽह—'**पिसाय-भूया य**' पिशाचा १, भूताश्च

'तेण कालेण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण) उस काल और उस समय में (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान महावीर के (अंतिय) समीप (बहवे) अनेक (वाणमंतरा देवा) व्यन्तर देव (पाउब्भवित्था) आये। व्यन्तर इनका नाम इसलिये है कि इनका अन्तर=अवकाश अर्थात् निवासस्थान अनेक प्रकार के है, जैसे—पर्वत, गिरिकन्दरा, वन आदि। अथवा—'**वाणमन्तर**'की संस्कृत छाया '**वानमन्तर**' भी होती है। वनान्तरों में—वनों के मध्य में—जिनका रहना हो वे वानमन्तर है। ये वानमन्तर भगवान महावीर के समवसरण में उपस्थित हुए। ये व्यन्तर देव कितने प्रकार के है? इस प्रकार की आशंका होने पर सूत्रकार उसका समाधान करते हुए उनके भेदों को गिनाते है—(**पिसाय-भूया य जक्ख**

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ અને તે સમયને વિષે (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની (अंतिय) પાસે (बहवे) અનેક (वाणमंतरा देवा) વ્યંતર દેવો (पाउब्भवित्था) આવ્યા વ્યંતર એવું તેમનું નામ એ કારણથી છે કે તેમનું અન્તર-અવકાશ, અર્થાત્-નિવાસ સ્થાન, અનેક પ્રકારનું છે, જેમકે પર્વતો, પર્વતોની ગુફા, તથા વન આદિ અથવા 'वाणमंतर'ની સંસ્કૃત છાયા 'वानमन्तर' થાય છે वनान्तरोमां-વનોના મધ્યમાં-જેમનું રહેવાનું થાય તે वानमन्तर છે આ वानमन्तर ભગવાન મહાવીરના સમવસરણમાં ઉપસ્થિત થયા આ વ્યન્તર દેવ કેટલા પ્રકારના છે ? આવી શંકાનું સમાધાન કરતા સૂત્રકાર તેના ભેદો કહે છે-(पिसाय

विभूसण-धरा सव्वोउय-सुरभि-कुसुम-सुरइय-पलंबसोभंत-कत-वियसत-चित्त-वणमाल-रइय-वच्छा कामगमा कामरूवधारी णाणाविह-वण्ण-राग--वरवत्थ--चित्त-चिल्लय-णियंसणा विविह-देस-

ताऽपेन चारविभूषणानि तेषा धरा । 'सव्वोउय--सुरभि-कुसुम-सुरइय-पल्लव-सोभत-कत-वियसत चित्त वणमाल-रइय वच्छा' सर्वर्तु-सुरभि-कुसुम सुरचित प्रलम्ब-शोभमान-कान्त-विकसच्चित्रवनमाला-रतिद वक्षस -सर्वेषु ऋतुषु सुरभीणि यानि कुसुमानि ते सुरचिता प्रलम्बा च शोभमाना च कान्ता च विकसन्ती च चित्रा=विचित्रा चासौ वनमाला=पुष्पस्रक्, तथा रति-दानि=सुन्दराणि वक्षांसि येषा ते तथा, 'कामगमा' कामगामिन -इच्छागामिन । 'काम-रूवधारी' कामरूपधारिण -स्वेच्छानुसारस्वरूपधारका । 'णाणाविह-वण्ण-राग वरवत्थ-चित्त चिल्लिय णियसणा' नानाविध-वर्ण-राग वरवस्त्र चित्र-देदीप्यमान-निवसना नानाविध-वर्णो रागो येषु तानि-नानाविधवर्णरागाणि तानि तथाभूतानि वरवस्त्राणि चित्राणि-विचित्राणि 'चिल्लिय' देदीप्यमानानि, निवसनानि=परिधानानि येषा ते तथा, 'चिल्लिय' इतिदेशीयशब्द , रक्तादिबहुविधपरिधानवसनानि परिदधाना इत्यर्थ । 'विविह-देसणेवच्छ-गहिय वेसा' विविध देश-नपथ्य-गृहीत-वेषा विविधानाम्=अनकेषा देशाना नेपथ्यै =प्रसाधनविशेषै गृहीत

हैं। (सव्वोउय-सुरभि-कुसुम-सुरइय-पलव-सोभत-कत-वियसत-चित्त-वन-माल-रइय-वच्छा) इनके वक्ष स्थल, सदा समस्त ऋतुओं के सुरभित पुष्पों द्वारा रचित तथा २ सुन्दर विकसित चित्र-विचित्र वनमालाओं द्वारा सुहावने रहा करते है। (कामगमा) इनका गमन इच्छानुसार हुआ करता है। (कामरूवधारी) इच्छानुसार ये रूपों को धारण करते रहते है। (णाणाविह-वण्ण-राग-वरवत्थ-चित्त-चिल्लिय-णियसणा) अनेक प्रकार के रगवाले तथा चित्र-विचित्र प्रभावाले ऐसे चमकते हुए वस्त्रों को ये पहिरा करते है। (विविह-देसी-णेवच्छ-गहिय-वेसा) अनेक देशों

(सव्वोउय-सुरभि कुसुम सुरइय पलव सोभत-कत-वियसत चित्त वनमाल रइय वच्छा) તેમના વક્ષસ્થલ હમેશા સમસ્ત ઋતુઓના સુદર પુષ્પો દ્વારા બનાવેલી લાખીલાખી સુદર વિકસિત ચિત્ર-વિચિત્ર વનમાલાઓથી શોભાયમાન રહે છે (कामगमा) તેમનુ ગમન ઇચ્છાનુસાર થતુ હોય છે (कामरूवधारी) ઇચ્છા-નુસાર તેઓ રૂપ ધારણ કરતા રહે છે (णाणाविह वण्ण राग-वरवत्थ-चित्त चिल्लिय-णियसणा) અનેક પ્રકારના રગવાળા તથા ચિત્રવિચિત્ર પ્રભાવાળા એવા ચમકદાર વસ્ત્રો તેઓ પહેરે છે (विविह देसी णेव च्छगहिय वेसा) અનેક દેશોના તેઓ પોશાક પહેરે છે (पमुइय कदप्प कलह केली-कोलाहल प्पिया) પ્રમુદિતોના

वल-चित्त-कीलण-दवप्पिया गभीर-हसिय-भणिय-पीयगीय-णच्च-ण-रई वणमाला-मेल-मउड-कुडल-सच्छद-विउव्वियाहरण-चारु-

गतवर्त्तिन, ते कीदृशा ' अत्राऽऽह—'चचल चपल-चित्त कीलण-दवप्पिया' चञ्चल चपल चित्त क्रीडन-द्रव प्रिया —चञ्चलान्यपि चपलानि चित्तानि येषा ते चञ्चलचपलचित्ता =अनिचपल मानसा, क्रीडन—क्रीडा, द्रवश्च परिहास क्रीडाद्रवौ प्रियौ येषा त क्रीडाद्रवप्रिया, तत पद द्वयस्य कर्मधारय । '**गभीर-हसिय भणिय-पीय गीय-णच्चण रई**' गम्भार हसित-भणित-प्रिय-गीत-नर्तन रतय -गम्भीरम्=इतरैरनेय हसित—हास्यम्, भगित—वाक्प्रयोग, प्रिय येषा ते गम्भीर-हसित भगित प्रिया, गीतनर्त्तनयो रतिर्येषा त गीतनर्त्तनरतय, तत पदद्वयस्य कर्मधारय। '**वणमाला मेल मउड कुडल सच्छद- विउव्विया हरण-चारु-विभूसण धरा**' वनमाला ऽऽमेल मुकुट कुण्डल-स्वच्छन्द-निर्वुर्विताऽऽभरण चारु विभूषण धरा —वनमाला—रत्नादिमयाऽऽ भरणविशेष, आमेल —पुष्परचितालङ्कारविशेष, मुकुट=सुवर्णमय शिरोभूषणम्, कुण्डल कर्णाऽभ रणम्, एतदतिरिक्तानि-स्वच्छ दनिर्वुर्वितानि=स्वाभिप्रायानुसारा सद्य प्रकटीकृतानि आभरणानि,

कहते हैं—(**चचल—चवल—चित्त—कीलण—दव—प्पिया**) अति चपल चित्तवाले ये व्यन्तर देव, क्रीडा एव परिहास—प्रिय हुआ करते है। (**गभीर—हसिय—भणिय—पीय—गीय—णच्च—णरई**) दूसरो द्वारा अज्ञेय ऐसे हसित—हँसन मे तथा बोलने की चतुराइ मे ये विशेष निपुण होते है, अथवा हसित एव भगित, ये दो बाते इन्हे विशेष प्रिय होती हे। गीत और नर्तन मे इन्हे विशेष अनुराग होता है। (**वणमाला—मेल—मउड—कुडल—सच्छद—विउव्विया—हरण—चारु—विभूसण—धरा**) वनमाला—रत्नादि द्वारा निर्मित आभरणविशेष, आमेलक—पुष्पों द्वारा रचित अलकार विशेष, मुकुट—सुवर्णमयशिरोभूषण, कुडल—कर्णाभरण, एव अपनी इच्छानुसार निष्पादित और भी अन्य आभरण ये ही जिनके सुहावने आभूषण

ચવલ—ચિત્ત—કીલણ—દવ—પ્પિયા) બહુ જ ચચલ ચિત્તવાળા તે વ્યન્તર દેવ ક્રીડા એવ પરિહાસપ્રિય હોય છે (ગભીર હસિય—ભણિય પીય—ગીય ણચ્ચણ રઈ) બીજાથી ન જાણી શકાય એવા હસિત—હસવામા તેમ જ ભણિત—બોલવામા તેઓ વિશેષ નિપુણ હોય છે અથવા હસિત એવ ભણિત આ બે વાતો તેમને વિશેષ પ્રિય હોય છે ગીત અને નાચમા તેમને વિશેષ અનુરાગ હોય છે (વણમાલા—મેલ મઉડ કુડલ સચ્છદ વિઉવ્વિયા હરણ ચારુ વિભૂસણ ધરા) વનમાળા રત્નાદિ દ્વારા નિર્મિત આભરણ વિશેષ, આમેલ—પુષ્પા દ્વારા રચિત અલકાર વિશેષ, મુકુટ—સુવર્ણ મય શિરોભૂષણ, કુડલ—કર્ણાભરણ, તેમ જ પોતાની ઈચ્છા નુસાર નિષ્પાદિત બીજા પણ આભરણો, એ જ જેમના મોહામણા આભૂષણો છે

मूलम्–तेणं कालेण तेण समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जोइसिया देवा अंतियं पाउब्भवित्था–विहस्सई चद-सूर-सुक्क-सणिच्छरा राहू धूमकेतु-बुहा य अंगारका य तत्त-तवणिज्ज-

टीका–'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जोइसिया देवा अतिय पाउब्भवित्था' ज्योतिष्का देवा अन्तिके प्रादुर्बभूवु –श्रीमहावीरस्य समीपे प्रकटीभूता। नामभिर्ज्योतिष्कान् कथयति–'विहस्सई' बृहस्पतय –ज्योतिष्काणाममख्यातत्वात् प्रत्येक ते बहव सन्ति-इति। 'चद-सूर-सुक्क-सणिच्छरा' चन्द्रसूर्यशुक्रशनैश्चरा, 'राहू' राहव, 'धूमकेउ-बुहा य' धूमकेतुबुधाश्च, 'अगारका य' अङ्गारका –मङ्गलाश्च, किंवर्णा एते ? इत्याह–तत्त-तवणिज्ज–कणग-वण्णा' तप्त-तपनीय-कनक-वणा –तप्ततपनीय=रक्तसुवर्ण, कनक=पीतसुवर्ण तद्वद्वर्णो येषा ते तथा। केचिद्रक्ता केचित्पीता इत्यर्थ, तथा–जे य गहा जोइसमि चार चरति' ये च ग्रहा ज्योतिषे

'तेण कालेण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण) उस काल एव उस समय में (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान् महावीर के (अतिय) समीप (जोइसिया देवा) ज्योतिषी देव (पाउब्भवित्था) प्रकटित हुए। ज्योतिषी देवों के ये नाम है–(विहस्सई चद-सूर-सुक्क-सणिच्छरा राहू, धूमकेतु-बुहा य अगारका य) बृहस्पति, चद्र, सूर्य, शुक्र, शनैश्चर, राहु, धूमकेतु, बुध और अगारक–मगल। (तत्त-तवणिज्ज–कणग–वण्णा) ये देव तप्ततपनीय–रक्त सुवर्ण और कनक–पीत सुवर्ण इनके समान वर्णवाल होते है। (जे य गहा जोइसमि चार चरति) उक्त से अतिरिक्त

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ તેમજ તે સમયમા (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની (अतिय) પાસે (जोइसिया देवा) જ્યોતિષી દેવ (पाउब्भवित्था) પ્રકટ થયા જ્યોતિષી દેવોના નામ આ પ્રમાણે છે–(विहस्सई चद सूर सुक्क-सणिच्छरा राहू धूमकेतु बुहा य अगारका य) બૃહસ્પતિ, ચદ્ર, સૂર્ય, શુક્ર, શનૈશ્ચર, રાહુ, ધૂમકેતુ, બુધ અને અગારક–મગલ (तत्त तवणिज्ज कणग वण्णा) તે દેવો તપ્ત તપનીય–રક્ત સુવર્ણ અને કનક–પીળા સુવર્ણના જેવા વર્ણવાળા હોય છે અર્થાત કેટલાએક લાલવર્ણવાળા તથા કેટલાએક પીળાવર્ણવાળા હોય છે (जे य गहा जोइसमि चार चरति) ઉક્ત

णेवच्छ-गहिय-वेसा पमुइय-कंदप्प-कलह-केली-कोलाहल-प्पिया हास-बोल-बहुला अणेग-मणि-रयण-विविह-णिज्जुत्त-विचित्त- चिधगया सुरूवा महिड्ढिया जाव पज्जुवासंति ॥ सू० ३५ ॥

=कृत वेष =शरीरशोभाऽऽधायकप्रसाधन यैस्ते तथा, तत्र नेपथ्य-पोशाक इतिभाषाप्रसिद्धम्, 'पमुइय कंदप्प-कलह-केली कोलाहल प्पिया' प्रमुदित-कन्दर्प-कलह-केलि-कोलाहल-प्रिया प्रमुदिताना य कन्दर्पप्रधान कलह केली=क्रीडा, तज य कोलाहल =कलकल प्रियो येषा ते तथा, कामकलहक्रीडाकोलाहलपरायणा इत्यर्थ । 'हास-बोल बहुला' हास बनिबहुला 'अणेग मणि रयण विविह णिज्जुत्त विचित्त चिंध-गया' अनेक-मणि-रत्न विविध निर्युक्त-विचित्र चिह्नगता -अनेकानि यानि मणिरत्नानि तानि विविधनिर्युक्तानि=विविधप्रकारेण यथास्था नस्थितानि, तान्येव विचित्रचिह्नानि तानि गता =प्राप्ता । 'सुरूवा' सुरूपा -सुन्दराऽऽकारा। महिड्ढिया' महर्द्धिका -महासम्पत्तियुक्ता । 'जाव पज्जुवासति' याव पर्युपासते-आद क्षिणप्रदक्षिण व दनादीनि पूर्ववत् कृत्वा भगवत श्रीमहावीरस्याभिमुखे स्थिता कृतप्राञ्जलिपुटा भगवन्त श्रीमहावीर सेवन्ते-इति ॥ सू० ३५ ॥

की ये पोशाक धारण किये रहते है। (पमुइय-कंदप्प-कलह-केली-कोलाहल प्पिया) प्रमुदितों का जो कन्दर्पप्रधान कलह एव क्रीडा होती है इससे जन्य जो कोलाहल होता है वह इन्हे अधिक प्रिय रहा करता है। (हास-बोल-बहुला) ये हँसी-मजाक करने मे बडे चतुर होते है। (अणेग-मणि-रयण-विविह-णिज्जुत्त-विचित्त-चिंध-गया) अनेक मणिरत्न, जो कि विविध प्रकार से यथास्थान पर निवेशित रहा करते हैं वे ही जिनके विचित्र चिह्न है ऐसे, (सुरूवा) सुन्दर आकार विशिष्ट, (महिड्ढिया) एव महाऋद्धियुक्त वे व्यन्तर देव (जाव पज्जुवासति) पूर्ववर्णित असुरकुमारों की तरह दोनों हाथ जोडकर वदना एव नमस्कार करके प्रभु महावीर की सेवा में सलग्न हुए ॥ सू० ३५ ॥

જે કન્દર્પપ્રધાન કલહ એવ ક્રીડા થાય છે તેમાથી જે કોલાહલ ઉત્પન્ન થાય છે તે તેમને અધિક પ્રિય લાગે છે (હાસ બોલ બહુલા) હાસી-મજાક કરવામા આ બહુ જ ચતુર હોય છે (અણેગ મણિ રયણ વિવિહ णिज्जुत्त विचित्त चिंध गया) અનેક મણિરત્ન કે જે વિવિધ પ્રકારે યથાસ્થાન નિવેશિત રહે છે તે જ જેઓના વિચિત્ર ચિહ્ન છે એવા (सुरूवा) સુદર આકાર યુક્ત (महिड्ढिया) એવ મહા-ઋદ્ધિયુક્ત તે વ્યન્તરદેવ (जाव पज्जुवासति) પૂર્વે કહેલા અસુરકુમારોની પેઠે બન્ને હાથ જોડી વદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પ્રભુ મહાવીરની સેવામા લગ્ન થયા (સૂ ૩૫)

पचवण्णाओ ताराओ ठियलेसा चारिणो य अविस्सामगडलगई पत्तेय णामकपागडियचिंधमउडा महिड्ढिया जाव पज्जुवासंति ॥ सू० ३६ ॥

णताराकोटाकोट्य एतावत्यो भवन्ति-षट्षष्टिसहस्राणि नव च शतानि पञ्चसप्ततयधिकानि 'णाणा-सठाण-सठियाओ' नाना-संस्थान-संस्थिता, 'पचवण्णाओ' पञ्चवर्णा, 'ताराओ' तारा, 'ठियलेसा' स्थितलेश्या निश्चलप्रकाशा । 'चारिणो य' चारिण्यश्च-सञ्चरणशीला, 'अविस्साम मडल-गई' अविश्राम-मण्डल-गतय -निरन्तरसञ्चरणशीला, 'पत्तेय' प्रत्येकम्-पृथक् पृथक् 'णामक-पागटिय-चिंध मउडा' नामाङ्क-प्रकटित चिह्न-मुकुटा -नामाङ्कितानि-नामासंयुक्तानि प्रकटितचिह्नानि-स्पष्टचिह्नयुक्तानि मुकुटानि येषा ते तथा, 'महिड्ढिया' महर्द्धिका -महर्द्धियुक्ता सतो ज्योतिष्का देवा 'जाव पज्जुवासति' यावत्-पूर्वसूत्रसिगवद्धनात्तिमि पर्युपासते ॥ सू० ३६ ॥

मा इसी प्रकार समझना चाहिये। अट्ठासी ह। नक्षत्र की सख्या ऊपर कही गयी ह। प्रकीर्णतारकाओं म केवल चन्द्रमा के ही परिवार के तारे ६६९७५ (छियासठ हजार नौ सौ पचहत्तर) कोटाकोटी ह। इसी तरह और क मा तारा क परिवार आख्यान्तर से समझना।

(णाणा-सठाण-सठियाओ) इन तारओ का आकार एकसा निश्चित नहीं है, इनका आकार अनेक प्रकार का ह। (पचवण्णाओ) ये पाँच वर्णवाले है। (ठियलेसा) इनका लेश्या स्थिर ह-इनकी लेश्या म कोई परिवर्तन नही होता है। (चारिणो य) ये सचरण-शील है। अत (अविस्साम-मडल-गई) निरन्तर गमन

પર્યની સખ્યા બેઠ્યોતેરસી છે ચદ્રમાની સખ્યા પણ એટલી જ સમજી લેવી જોઇએ અહ ૮૮ છે નક્ષત્રની સખ્યા ૮૫૬ કહી છે પ્રકીર્ણતારકોમા કેવળ ચદ્રમાના પરિવારના તારા ૬૬૯૭૫ (બાસઠ હજાર નવસો પીચોતેર) કોડાકોડી છે એવી જ રીતે બીજા ચદ્રમાના પણ તારા-પરિવાર ગ્રન્થાન્તરથી સમજી લેવા

(णाणा सठाण सठियाओ) આ તારકોના આકાર એક જેવો નિશ્ચિત નથી તેમના આકાર અનેક પ્રકારના છે (पचवण्णाओ) તેઓ પાચ વર્ણવાળા છે (ठियलेसा) તેમની લેશ્યા સ્થિર છે, તેમની લેશ્યામા કોઈ ફેરફાર થતો નથી (चारिणो य) તેઓ સચરણશીલ છે (अविस्साम-मडल गई) આમ નિ-

कणग-वण्णा, जे य गहा जोइसमि चारं चरंति केऊ य गइरइया अट्ठावीसविहा य णक्खत्तदेवगणा णाणा संठाण-संठियाओ य

चार चरन्ति-उक्तातिरिक्ता ये ग्रहा ज्योतिषे=ज्योतिश्चक्रे-चक्रवद्भगामिमा ज्योतिर्मण्डले भ्रमण कुर्वन्ति। बहुत्वाद् बहुवचनम्। ' केऊ य गइरइया' केतवश्च गतिरचिता - केतवो-जलकेत्वादय , किम्भूता ' अत्राऽऽह-गतिरचिता -मनुष्यलोकाऽपेक्षया गतिमन्त । 'अट्ठावीसविहा य णक्खत्त देव गणा ' अष्टाविंशतिविधाश्च नक्षत्रदेवगणा -अष्टाविंशतिर्नक्षत्रदेवता । अत्र-प्रसङ्गादन्येषामपि ज्योतिष्कदेवाना सख्या उच्यन्ते-ज्योतिष्कदेवा पञ्चविधा भवन्ति, सूर्या १, चन्द्रमस २, ग्रहा ३, नक्षत्राणि ४, प्रकीर्णताराश्च ५, तत्र द्वौ सूर्यौ जम्बूद्वीपे, लवणे चत्वार, धातकीखण्डे द्वादश, कालोदधौ द्विचत्वारिंशत्, पुष्करार्द्धे द्विसप्तति -इत्येव मनुष्यलोके द्वात्रिंशदधिक शत सूर्या सन्ति, चन्द्रमसोऽपि

जो ग्रह ज्योतिश्चक्र में-चक्र की तरह प्रतिभासमान इस ज्योतिर्मण्डल मे-भ्रमण करते है वे (**केऊ य गइरइया**) जलकेतु आदि केतुग्रह, जो कि मनुष्यलोक की अपेक्षा हो सदा गतिविशिष्ट है। अर्थात् यह समस्त ज्योतिश्चक्र इस मनुष्यलोक रूप ढाइ द्वीप म ही गति विशिष्ट है, अन्यत्र नहीं। (**अट्ठावीसविहा य णक्खत्तदेवगणा**) तथा जो अट्ठाइस (२८) प्रकार के नक्षत्र जाति के देवता है।

यहाँ पर प्रसगवश अन्य ज्योतिषी देवों की भी सख्या कहते हैं। ज्योतिषी देव पाँच प्रकार के है-सूर्य १, चन्द्रमा २, ग्रह ३, नक्षत्र ४, और प्रकीर्ण तारा ५। इन सबो में प्रत्येक की सख्या इस प्रकार है-जम्बूद्वीप मे दो सूर्य है, लवण समुद्र मे चार सूर्य हैं, धातकीखण्ड मे बारह सूर्य है, कालोदधि मे बयालीस सूर्य है और पुष्करार्द्ध मे बहत्तर सूर्य है। इस प्रकार मनुष्यलोक में सूर्य की सख्या एक सौ बत्तीस है। चन्द्रमा की सख्या

વર્ણવેલાથી બીજા જે ગ્રહો જ્યોતિશ્ચક્રમા-ચક્રની પેઠે પ્રતિભાસિત આ જ્યોતિર્મંડલમા-ભ્રમણ કરે છે તે (केऊ य गइरइया) જળકેતુ આદિ કેતુગ્રહ છે જે મનુષ્યલોકની અપેક્ષા જ હમેશા ગતિ-વિશિષ્ટ છે અર્થાત્-આ સમસ્ત જ્યોતિશ્ચક્ર આ મનુષ્યલોકરૂપ અઢી દ્વીપમા જ ગતિવિશિષ્ટ છે, બીજે નહિ (अट्ठावीसविहा य णक्खत्त देवगणा) તથા જે ૨૮ પ્રકારના નક્ષત્ર જાતિના દેવતા છે

અહી પ્રસગવશ બીજા જ્યોતિષી દેવોની પણ સખ્યા કહે છે જ્યોતિષી દેવ પાચ પ્રકારના છે-સૂર્ય ૧ ચદ્રમા ૨ ગ્રહ ૩ નક્ષત્ર ૪ તથા પ્રકીર્ણ તારા ૫ આ બધામા પ્રત્યેકની સખ્યા આ પ્રકારે છે-જબૂદ્વીપમા ૨ સૂર્ય છે લવણ સમુદ્રમા ચાર સૂર્ય છે ધાતકીખડમા ૧૨ સૂર્ય છે કાલોદધિમા ૪૨ સૂર્ય છે તથા પુષ્કરાર્દ્ધમા ૭૨ સૂર્ય છે આ પ્રકારે મનુષ્યલોકમા

अच्चुयवई पहिट्ठा देवा जिण-दसणु-स्सुया-गमण-जणिय-हासा पालग--पुप्फग-सोमणस-सिरिवच्छ-णदियावत्त-कामगम-पीइगम-

सौधमादच्युताऽन्ता कल्पा सन्ति, एषु वैमानिका देवा भवन्ति, अत एव सौधर्माऽच्युता तानां दवलोकाना पतय =स्वामिन **'पहिट्ठा'** प्रहृष्टा =अतिहर्षं प्राप्ता देवा =वैमानिका । **'जिण-दसणु-स्सुया गमण-जणिय हासा'** जिन-दर्शनोत्सुका ऽऽगमन-जनित-हासा =जिनदर्शना र्थं सुकानाम् एषा, देवानामागमन, तेन जनितो हास =आनन्दो येषा ते तथा । जिनेन्द्रदर्श नोत्कण्ठाऽऽगमनजातप्रमोदा । सौधर्माद्विद्वादशकल्पाना दशानामेका इन्द्रा सन्ति, तत्र नवम-दशमयोरेक इन्द्रो भवति । शक्रादीनामच्युतान्ता नां दशानामिन्द्राणा पालकादीनि सर्वतोभद्रान्तानि दश विमानानि भवन्ति, तान्याह–**' पालग १, पुप्फग २, सोमणस ३, सिरिवच्छ ४, णदियावत्त ५, कामगम ६, पीइगम ७, मणोगम ८, विमल ९, सव्वओभद्द १० सरिसणामधेज्जेहिं विमाणेहिं ओइण्णा'** पालक पुष्पक-सौमनस-श्रीवत्स-नन्द्यावर्त–काम-गम–प्रीतिगम-मनोगम-विमल-सर्वतोभद्र-सदृशनामधेयैर्विमानैरवतीर्णा =ते दश इन्द्रा पाल-

महाशुक्र, सहस्रार, आनत, प्राणत, आरण और अच्युत ये देवलोक है। ये सौधर्मादिक, वैमानिक देवताओं के रहने के स्थान है। ये देवलोक १२ है। इनकी कल्प सज्ञा है। ये वैमानिक देव इनके पति है। इन कल्पों म जो उत्पन्न होते हे वे वैमानिक या कल्पवासी देव कहलाते है। (**पहिट्ठा**) अतिहर्ष को प्राप्त हुए (**देवा**) ये वैमानिक देवेन्द्र कि जिन्हें (**जिण–दसणु–स्सुया–गमण–जनिय–हासा**) जिनेन्द्र के दर्शन के लिये उत्सुकतापूर्वक आगमन से अति आनद हुआ है। (**पालग–पुप्फग–सोमणस सिरिवच्छ-णदियावत्त कामगम–पीइगम–मणोगम–विमल–सव्वओभद्द– सरिस –णामधेज्जेहिं विमाणेहिं**) ये दस वैमानिक देवेन्द्र अपने २ पालक, १ पुष्पक २ सौमनस, ३ श्रीवत्स,

૯, મહાશુક્ર ૭, સહસ્રાર ૮, આનત ૯, પ્રાણત ૧૦, આરણ ૧૧, અને અચ્યુત ૧૨, આ દેવલોક છે આ સૌધર્માદિક, વૈમાનિક દેવતાઓના રહેવાના સ્થાન છે તે દેવલોક ૧૨ છે તેમની કલ્પ સજ્ઞા છે તેમના સ્વામી ૧૦ છે આ કલ્પોમા જે ઉત્પન્ન થાય છે તે વૈમાનિક અથવા કલ્પવાસી દેવ કહેવાય છે (પહિટ્ઠા) બહુ હર્ષ પ્રાપ્ત થતા (દેવા) આ વૈમાનિક દેવેન્દ્ર કે જેને (જિણ–દસણુ–સ્સુયા–ગમણ–જનિય–હાસા) જિનેન્દ્રના દર્શન માટે ઉત્સુકતાપૂર્વક આગમનથી અતિ આનદ થયેા છે (પાલગ–પુષ્ફગ–સોમણસ–સિરિવચ્છ–ણદિયાવત્ત–કામગમ–પીઇગમ–વિમલ–સવ્વઓભદ્દ–સરિસણામધેજ્જેહિં વિમાણેહિં) તે દશ

मूलम्—तेण कालेण तेण समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स वेमाणिया देवा अतियं पाउब्भवित्था, सोहम्मी-साण-सणंकुमार-माहिंद-बंभ-लंतग-महासुक्क-सहस्सारा—णय—पाणया—रण-

टीका—'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'वेमाणिया देवा अतिय पाउब्भवित्था' वैमानिका देवा अन्तिके प्रादुर्बभूवु । के ते वैमानिका देवा ? इत्याह—**सोहम्मी-साण सणकुमार-माहिंद-बंभ-लंतय महासुक्क-सहस्सारा-णय पाणया रण-अच्चुयवई** सौधर्मे १-शान २-सनत्कुमार ३-माहेन्द्र ४, ब्रह्म ५-लान्तक ६-महाशुक्र ७ सहस्रारा ऽऽनत ९-प्राणता १०ऽऽ-रणा११ च्युतपतय १२,

करते रहना यही इनका स्वभाव है। (**पत्तेय णामक—पागडिय—चिंध—मउडा**) प्रत्येक के मुकुट अपने अपने नामों से युक्त एव स्पष्ट चिह्न वाले है। (**महिड्ढिया**) ये सब महाऋद्धि के धारी है। (**जाव पज्जुवासति**) पूर्व में वर्णित असुरकुमारों की तरह ये सब ज्योतिषी देव भी भगवान महावीर की सेवा करने लगे ॥ सू० ३६ ॥

'तेण कालेण' इत्यादि।

(**तेण कालेण तेण समएणं**) उस काल और उस समय में (**समणस्स भगवओ महावीरस्स**) श्रमण भगवान् महावीर के (**अतिय**) समीप (**वेमाणिया देवा**) वैमानिकदेव (**पाउब्भवित्था**) प्रकट हुए। वैमानिक देव कौन हैं? सो कहते है—(**सोहम्मी—साण—सणकुमार—माहिंद—बंभ—लंतग—महासुक्क—सहस्सारा—णय—पाणया—रण—अच्चुय—वई**) सौधर्म, ईशान, सनत्कुमार, माहेन्द्र, ब्रह्मलोक, लान्तक

તર ગમન કરતા રહેવુ એ જ તેમનો સ્વભાવ છે (પત્તેય णामक पागडिय चिंध मउडा) પ્રત્યેકના મુકુટ પોતપોતાના નામોથી યુક્ત એવ સ્પષ્ટ ચિન્હવાળા છે (महिड्ढिया) એ બધા મહાઋદ્ધિના ધારક છે (जाव पज्जुवासति) પૂર્વે કહેલ અસુરકુમારોની પેઠે આ બધા જ્યોતિષીદેવ પણ ભગવાન મહાવીરની સેવા કરવા લાગ્યા (સ૦૩૬)

'तेण कालेण' ઈત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ અને તે સમયમા (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની (अतिय) પાસે (वेमाणिया देवा) વૈમાનિક દેવ (पाउब्भवित्था) પ્રગટ થયા તે વૈમાનિક દેવો કોન છે? તે કહે છે—(सोहम्मी साण सणकुमार-महिंद बभ लतग-महासुक्क सहस्सारा णय पाणया-रण अच्चुय वई) સૌધર્મ ૧, ઈશાન ૨, સનત્કુમાર ૩, માહેન્દ્ર ૪, બ્રહ્મલોક ૫, લાન્તક

धारी कुंडल-उज्जोविया-णणा मउड-दित्त-सिरया रत्ताभा पउम-पम्ह-

नि येषा ते तथा । तत्र ऋषभो वृषभ, मृगमहिषादिचिह्नयुक्तमुकुटसहिता 'पसिढिल-वर मउड तिरीड-धारी' प्रशिथिल-वरकेशविन्यास किरीटधारिण, प्रशिथिला ये 'वरमउड' वरकेशविन्यासा =प्रशस्तकेशविन्यासा किरीटाश्च तान् धरन्ति ये ते तथा, 'मउड' इति केश-विन्यासार्थका देशीशब्द । 'कुंडल-उज्जोविया णणा' कुण्डलो द्योतिता नना =कुण्डलो-द्योतित=प्रकाशितम् आनन=मुख येषा ते तथा, कुण्डलोद्भासितमुखा इत्यर्थ । 'मउड-दित्त-सिरया' मुकुट-दीप्त-शिरोजा =मुकुटेन रत्न-खचितेन दीप्ता शिरोजा = केशा येषा ते तथा, 'रत्ताभा' रक्ताऽऽभा =अरुणकान्तिमन्त । 'पउम पम्ह-गोरा'

हय=घोडा, गजपति=गजेन्द्र, भुजग=सर्प, खड्ग और वृषभ इनके चिह्न[1] थे। (पसिढिल-वर-मउड-तिरीड-धारी) प्रशिथिल उत्तम मउड=केशविन्यास एव किरीट=मुकुट को ये धारण किये हुए थे, अर्थात् भगवान् के दर्शन करने की त्वरा म इनके प्रशस्त केश-विन्यास और मुकुट शिथिल हो गये थे। (कुंडल-उज्जोविया-णणा) कुंडलो की विशिष्ट आभा से इनका मुखमण्डल प्रकाशित हो रहा था। (मउड-दित्त-सिरया)

(१) ये चिह्न १० है, देवलोक १२ है। पर इनके इन्द्र १० है-(१) सौधर्मका इन्द्र, (२) ईशानका इन्द्र, (३) सनत्कुमारका इन्द्र, (४) माहेन्द्र का इन्द्र, (५) ब्रह्मलोक का इन्द्र, (६) लान्तकका इन्द्र, (७) महाशुक्रका इन्द्र, (८) सहस्रारका इन्द्र, (९) आनत एव प्राण-तका इन्द्र और (१०) आरण एव अच्युत देवलोकका इन्द्र, इस प्रकार ये १० इन्द्र इन १२ कल्पों के है। इन इन्द्रो क ये क्रमश पालकादिक १० विमान होते है। मृग महिष आदिके क्रमश ये १० चिह्न मुकुटों में इनके होते है।

પતિ [હાથી], ભુજગ-સર્પ, ખડ્ગ અને વૃષભ [બળદ], એના ચિહ્ન[1] હતા (પસિઢિલ-વર-મઉડ-તિરીડ-ધારી) પ્રશિથિલ ઉત્તમ મઉડ-કેશવિન્યાસ એવ કિરીટ-મુકુટ તેમણે ધારણ કર્યા હતા અર્થાત્ ભગવાનના દર્શન કરવાની ઉતાવળમા તેમના પ્રશસ્ત કેશ-વિન્યાસ અને મુકુટ શિથિલ થઇ ગયા હતા (કુંડલ-उज्जोविया-णणा) કુંડલોની વિશિષ્ટ આભા (પ્રકાશ)થી તેમના મુખ

(૧) આ ચિહ્ન ૧૦ છે, દેવલોક ૧૨ છે, પણ તેના ઇંદ્ર ૧૦ છે (૧) સૌ-ધર્મનો ઇંદ્ર, (૨) ઈશાનનો ઇંદ્ર, (૩) સનત્કુમારનો ઇંદ્ર, (૪) માહેન્દ્રનો ઇંદ્ર, (૫) બ્રહ્મલોકનો ઇંદ્ર, (૬) લાતકનો ઇંદ્ર, (૭) મહાશુક્રનો ઇંદ્ર, (૮) સહસ્રારનો ઇંદ્ર, (૯) આનત એવ પ્રાણતનો ઇંદ્ર, તથા (૧૦) આરણ એવ અચ્યુત દેવલોકનો ઇંદ્ર આ પ્રકારે આ ૧૦ ઇંદ્ર આ ૧૨ કલ્પોના છે આ ઇંદ્રોના ક્રમથી પાલક

विमल-सव्वओभद्द-सरिसणामधेज्जेहिं विमाणेहिं ओइण्णा वंदगा जिणिंद मिग-महिस-वराह-छगल-दद्दुर-हय-गयवइ-भुयग-खग्ग-उसभंक-विडिम-पागडिय-चिंध-मउडा पसिढिल-वरमउड-तिरीड-

---

कादिसर्वतोभद्रा तनामकै, तथा तत्सदृशनामकै—पूर्णभद्र—सुभद्रादिनामकैश्चान्यैर्विमानैरन्येऽपि देवा 'ओइण्णा'=अवतीर्णा=भुवमागता । 'वंदगा जिणिंद' वन्दका जिनेन्द्रस्य =जिनेन्द्र वन्दितुकामा इत्यर्थ ।'मिग महिस वराह छगल दद्दुर-हय गयवइ-भुयग खग्ग उसभक विडिम पागडिय चिंध मउडा' मृग-महिष-वराह छगल-दर्दुर-हय गजपति भुजग-खड्ग-ऋषभाऽङ्क-विडिमप्रकटित चिह्नमुकुटा, मृगमहिषादि-ऋषभा ता अङ्का—चिह्नानि विडिमेषु=विस्तीर्णभागेषु येषा मुकुटाना तानि मृगमहिषवराह-छगल-दर्दुरहयगजपतिभुजगखड्ग-ऋषभाङ्कविडिमानि, तानि अतएव प्रकटितचिह्नानि=स्वस्वनिर्दिष्टैः प्रकटितचिह्नयुक्तानि मुकुटा

---

४ नद्यावर्त, ५ कामगम, ६ प्रीतिगम, ७ मनोगम, ८ विमल, ९ सर्वतोभद्र १० इन नामवाले विमानों से और पूर्वोक्त विमानो से अतिरिक्त पूर्णभद्र सुभद्र आदि विमानों से दश देवेन्द्रों से भिन्न अन्य वैमानिक देव (**ओइण्णा**) पृथ्वी पर अवतरित हुए—आये, अर्थात्—इन पूर्वोक्त नामवाले विमानों द्वारा दस देवेन्द्र, तथा और भी अन्य देव अपने अपने विमानों द्वारा इस भूमण्डल पर अवतीर्ण हुए—उतरे। क्यों कि ये सब (**वंदगा जिणिंद**) जिनेन्द्र की वन्दना करने की कामना वाले थे। (**मिग—महिस—वराह—छगल—दद्दुर—हय—गयवइ—भुयग—खग्ग—उसभक—विडिम—पागडिय—चिंध—मउडा**) इनक मुकुटोके विडिमों—विस्तीर्ण भागों मे क्रमश मृग, महिष, वराह, छगल—बकरा, दर्दुर—मेढक,

---

વૈમાનિક દેવેન્દ્રો પોતપોતાના પાલક ૧, પુષ્પક ૨, સૌમનસ ૩, શ્રીવત્સ ૪, નદ્યાવર્ત ૫, કામગમ ૬, પ્રીતિગમ ૭, મનોગમ ૮, વિમલ ૯, સર્વતોભદ્ર ૧૦, આ નામવાળા વિમાનોથી, તથા પૂર્વોકત વિમાનોથી અતિરિકત પૂર્ણભદ્ર સુભદ્ર આદિ વિમાનોથી દશ દેવેન્દ્રોથી ભિન્ન બીજા વૈમાનિક દેવો (ઓઇણ્ણા) પૃથ્વી પર આવ્યા અથાત્ આ પૂર્વોક્ત—નામવાળા વિમાનો દ્વારા તે દેવેન્દ્ર તથા બીજા પણ દેવ પોતપોતાના વિમાનો દ્વારા આ ભૂમ ડલ પર ઉતરી આવ્યા કેમકે એ બધા (वदगा जिणिंद) જિનેન્દ્રની વદના કરવાની કામના વાળા હતા (मिग-महिस-वराह-छगल-दद्दुर-हय-गयवइ भुयग-खग्ग-उसभक विडिम पागडिय चिंध मउडा) તેમના મુકુટોના વિડિમો-વિસ્તીર્ણ ભાગોમા ક્રમશ મૃગ, મહિષ, વરાહ, છગલ-બકરા, દદુર-મેઢક [દેડકો], હય-ઘોડા, ગજ-

मूलम्—तए णं चपाए णयरीए सिंघाडग-तिग-चउक्क-चच्चर-चउम्मुह-महापह-पहेसु महया जणसद्दे इ वा जणवूहे इ वा

टीका—'तए णं' इत्यादि। ततः=नदनन्तर—चतुर्निकायदेवानामागमनानन्तर, खलु 'चपाए णयरीए' चम्पाया नगर्याम् 'सिंघाडग—तिग—चउक्क—चच्चर—चउम्मुह—महापह—पहेसु' शृङ्गाटक—त्रिक—चतुष्क—चत्वर—चतुर्मुख—महापथ—पथेषु—तत्र-शृङ्गाटक—'सिंघाडा' इति भाषाप्रसिद्ध जलज फल, तदाकार स्थान, त्रिकोणमित्यर्थ, त्रिक—मिलितत्रिमार्गस्थानम्, चतुष्क—यत्र चत्वारो मार्गा मिलिता सन्ति तत्—'चोराहा' इति भाषाप्रसिद्ध स्थानम्, चत्वर=बहुमार्गसम्मेलनस्थानम्, चतुर्मुख=चतुद्वार स्थानम्—आगन्तुकानां विश्रामस्थानम्, महापथ—राजमार्ग, पथा—रथ्यामात्रम्, तेषु सर्वेषु स्थानेषु यत्र 'महया जणसद्दे इ वा' महान् जनशब्द—परस्पराऽऽलापादिरूपो भवति 'इकारो' वाक्यालङ्कारार्थ, 'वा'—प्रकारार्थ, तथा 'जणवूहे इ वा' जनव्यूह—लोकसमूह, 'जण-

'तए णं चपाए णयरीए' इत्यादि।

(तए णं) चतुर्निकाय के देवों के आगमन के अनन्तर (चपाए णयरीए) चपा नगरी मे (सिंघाडग—तिय—चउक्क—चच्चर—चउम्मुह—महापह—पहेसु) शृंगाटक—तीनकोनवाले स्थान पर, त्रिक—जहा पर तीन रास्ते आकर मिलते है ऐसे स्थान पर, चतुष्क—जहा पर चार मार्ग आकर मिले रहते है ऐसे चौराहे पर, चत्वर—अनेकमार्गोंका सम्मेलन जहाँ होता है ऐसे स्थान पर, चतुर्मुख—आगन्तुक जनों के विश्रामार्थ निर्मापित स्थान पर, महापथ—राजमार्ग पर, एव पथ अर्थात जहाँ से गली निकलती हो ऐसे स्थान पर, (महया जणसद्दे इ वा) महान् जन शब्द होने लगा—परस्पर मिलजुल कर लोग बातचीत करने लगे। (जणवूहे इ वा) एक मनुष्य दूसरे मनुष्य से पूछने लगा, अथवा—

પૂર્વે કહેલા અસુરકુમારોની પેઠે ત્રણવાર અંજલિપૂર્વક સવિધિ વંદના કરીને પ્રભુની સેવા કરવા લાગ્યા (સૂ ૩૭)

'तए णं चपाए णयरीए' ઈત્યાદિ

(तए णं) ચતુર્નિકાયના દેવોના આગમન પછી (चपाए णयरीए) ચંપા નગરીમા (सिंघाडग तिय चउक्क चच्चर-चउम्मुह महापह पहेसु) શૃંગાટક-ત્રણ ખૂણાવાળા સ્થાન પર, ત્રિક-જ્યા ત્રણ રસ્તા આવીને મળે છે એવા સ્થાન પર, चतुष्क-જ્યા ચાર માર્ગ આવીને મળે છે એવા ચૌટા પર, चत्वर-અનેક માર્ગોનુ સંમેલન જ્યા થાય છે એવા સ્થાન પર, चतुर्मुख-આવનાર માણસોના વિશ્રામ માટે મુકરર કરેલા સ્થાન પર, महापथ-રાજમાર્ગ પર, એવ पथ-અર्थात् જ્યાથી ગલી નીકળી હોય તેવા સ્થાનો પર, (महया जणसद्दे इ वा) महान् जन-શબ્દ થવા લાગ્યા-પરસ્પર મેલાભલાપ કરી લોકો વાતચીત

गोरा सेया सुभ-वण्ण-गंध-फासा उत्तमवेउव्विणो विविह-वत्थ-गंध-मल्ल-धारी महिड्ढिया महज्जुइया जाव पंजलिउडा पज्जुवासंति ॥ सू०३७ ॥

पद्म पद्म गौरा -पद्मकिञ्जल्कवद् गौरवर्णा । **'सेया'** श्वेता शुभ्रकान्ति-शालिन । **'सुभ वण्ण-गध फासा'** शुभ-वर्ण-गध-स्पर्शा । **'उत्तम-वेउव्विणो'** उत्तम विकुर्विण = उत्तमविकुर्वणाकारिण **'विविह-वत्थ-गध मल्ल-धारी'** विविध-वस्त्र-गध-माल्य-धारिण **'महिड्ढिया'** महर्द्धिका -महासम्पत्तिशालिन । **'महज्जुइया'** महाद्युतिका -अतिशय द्युतिमत । **'जाव पजलिउडा पज्जुवासति'** यावत्प्राञ्जलिपुटा पर्युपासते-यावच्छब्दात् पूर्ववत् त्रिकृत्व , आदक्षिणप्रदक्षिण-वन्दन-नमनादय सूच्यते, प्राञ्जलिपुटा =बद्धाऽञ्जलय पर्युपासते=समन्तादुपासना कुर्वते ॥ सू० ३७ ॥

मस्तक की केशपक्ति मुकुट की कांति से दीप्त हो रही थी। (**रत्ताभा**) इनकी कांति अरुण-लाल थी, (**पउम-पम्ह-गोरा**) पर इनका शरीर कमल के केशरा के समान गौर वर्णवाला था। इसलिये (**सेया**) ये शुभ्रकांति से शोभित थे। (**सुभ-गध-वण्ण-फासा**) इनके शरीर के गध, वर्ण और स्पर्श शुभ थे। (**उत्तमवेउव्विणो**) ये उत्तम वैक्रिय शरीर करनेवाल थे। (**विविह-वत्थ-गध-मल्ल-धारी**) अनेक प्रकार के उत्तमोत्तम वस्त्रा को ये धारण किये हुए थे। गले मे इनके सुगधित पुष्पों की माला सुशोभित हो रही थी। तथा ये **(महिड्ढिया)** महर्द्धिक थे। एव (**महज्जुइया**) महा-द्युतिधारा थे। (**जाव पजलिउडा पज्जुवासति**) ये पूर्ववर्णित असुरकुमारों की तरह तीन बार अजलिपूर्वक सविधि वदना कर प्रभु की सेवा करने लगे ॥ सू० ३७ ॥

મડળ પ્રકાશિત થઈ રહ્યા હતા (મઉડ-દિત્ત-સિરયા) મસ્તકની કેશપંક્તિ મુકુટની કાંતિથી દીપી ઉઠતી હતી (રત્તાભા) તેમની કાંતિ અરુણ-લાલ હતી (પઉમ-પમ્હ-ગોરા) પણ તેમના શરીર કમલના કેશરો જેવા ગૌર વર્ણના હતા આથી (સેયા) તેઓ શુભ્રકાંતિથી શોભતા હતા (સુભ-ગધ-વણ્ણ-ફાસા) એમના શરીરના ગન્ધ, વર્ણ અને સ્પર્શ શુભ હતા (उत्तमवेउव्विणो) તેઓ ઉત્તમ વૈક્રિય-શરીર ધારણ કરવાવાળા હતા (विविह-वत्थ-गध-मल्ल-धारी) અનેક પ્રકારના ઉત્તમોત્તમ વસ્ત્રો તેમણે ધારણ કર્યા હતા, તેમના ગળામા સુગધિત પુષ્પોની માળા શોભી રહી હતી તથા તેઓ (महिड्ढिया) મહર્દ્ધિક હતા એવ (महज्जुइया) મહાદ્યુતિધારી હતા (जाव पजलिउडा पज्जुवासति) તેઓ

આદિક ૧૦ વિમાન હોય છે મૃગ મહિષ, આદિના અનુક્રમે તેઓના મુકુટમા ચિન્હો હોય છે

मूलम्—तए णं चंपाए णयरीए सिंघाडग-तिग-चउक्क-चच्चर-चउम्मुह-महापह-पहेसु महया जणसद्दे इ वा जणवूहे इ वा

टीका—'तए णं' इत्यादि। ततः=नदनन्तर—चतुर्निकायदेवानामागमनाऽनन्तर, खलु 'चंपाए णयरीए' चम्पाया नगर्याम् 'सिंघाडग—तिग—चउक्क—चच्चर—चउम्मुह—महापह—पहेसु' शृङ्गाटक—त्रिक—चतुष्क—चत्वर—चतुर्मुख—महापथ—पथेषु—तत्र-शृङ्गाटक—'सिंघाडा' इति भाषाप्रसिद्ध जलज फल, तदाकार स्थान, त्रिकोणमित्यर्थः, त्रिक—मिलितत्रिमार्गस्थानम्, चतुष्क—यत्र चत्वारो मार्गा मिलिता सन्ति तत्—'चौराहा' इति भाषाप्रसिद्ध स्थानम्, चत्वर=बहुमार्गसमेलनस्थानम्, चतुर्मुख=चतुर्द्वार स्थानम्—आगन्तुकानीना विश्रामस्थानम्, महापथ—राजमार्गः, पन्था—रथ्यामात्रम्, तेषु सर्वेषु स्थानेषु यत्र 'महया जणसद्दे इ वा' महान् जनशब्द—परस्पराऽऽलापादिरूपो भवति 'इकारो' वाक्यालङ्कारार्थः, 'वा'—प्रकारार्थः, तथा 'जणवूहे इ वा' जनव्यूह—लोकसमूहः, 'जण-

'तए णं चंपाए णयरीए' इत्यादि।

(तए णं) चतुर्निकाय के देवों के आगमन के अनन्तर (चंपाए णयरीए) चंपा नगरी में (सिंघाडग—तिय—चउक्क—चच्चर—चउम्मुह—महापह—पहेसु) शृंगाटक—तीनकोनवाले स्थान पर, त्रिक—जहा पर तीन रास्ते आकर मिलते है ऐसे स्थान पर, चतुष्क—जहा पर चार मार्ग आकर मिले रहते है ऐसे चौराहे पर, चत्वर—अनेकमार्गोंका समेलन जहाँ होता है ऐसे स्थान पर, चतुर्मुख—आगन्तुक जनो के विश्रामार्थ निर्मापित स्थान पर, महापथ—राजमार्ग पर, एव पथ अर्थात जहाँ से गली निकलती हो ऐसे स्थान पर, (महया जणसद्दे इ वा) महान् जन शब्द होने लगा—परस्पर मिलजुल कर लोग बातचीत करने लगे। (जणवूहे इ वा) एक मनुष्य दूसरे मनुष्य से पूछने लगा, अथवा—

પૂર્વે કહેલા અસુરકુમારોની પેઠે ત્રણવાર અંજલિપૂર્વક સવિધિ વદના કરીને પ્રભુની સેવા કરવા લાગ્યા (સૂ ૩૭)

'तए णं चंपाए णयरीए' ઈત્યાદિ

(तए णं) ચતુર્નિકાયના દેવોના આગમન પછી (चंपाए णयरीए) ચંપા નગરીમા (सिंघाडग तिय चउक्क चच्चर-चउम्मुह महापह पहेसु) શૃંગાટક—ત્રણ ખૂણાવાળા સ્થાન પર, ત્રિક—જ્યા ત્રણ રસ્તા આવીને મળે છે એવા સ્થાન પર, चतुष्क—જ્યા ચાર માર્ગ આવીને મળે છે એવા ચૌટા પર, चत्वर—અનેક માર્ગોનુ સમેલન જ્યા થાય છે એવા સ્થાન પર, चतुर्मुख—આવનાર માણસોના વિશ્રામ માટે મુકરર કરેલા સ્થાન પર, महापथ—રાજમાર્ગ પર, એવ पथ—અર્થાત્ જ્યાથી ગલી નીકળી હોય તેવા સ્થાનો પર, (महया जणसद्दे इ वा) મહાન્ જન—શબ્દ થવા લાગ્યા—પરસ્પર મેલાભલાપ કરી લોકો વાતચીત

गोरा सेया सुभ-वण्ण-गंध-फासा उत्तमवेउव्विणो विविह-वत्थ-गंध-मल्ल-धारी महिड्ढिया महज्जुइया जाव पंजलिउडा पज्जुवासंति ॥ सू०३७ ॥

पद्म पक्ष्म गौरा -पद्मकिञ्जल्कवद् गौरवर्णा । 'सेया' श्वेता शुभकान्ति शालिन । 'सुभ वण्ण गध फासा' शुभ-वर्ण गध-स्पर्शा । 'उत्तम-वेउव्विणो' उत्तम विकुर्विण = उत्तमविकुर्वणाकारिण 'विविह-वत्थ-गध मल्ल धारी' विविध-वस्त्र-गन्ध-माल्य धारिण 'महिड्ढिया' महर्द्धिका -महासम्पत्तिशालिन । 'महज्जुइया' महाद्युतिका -अतिशय द्युतिमन्त । 'जाव पजलिउडा पज्जुवासति' यावत्प्राञ्जलिपुटा पर्युपासते-यावच्छब्दात् -पूर्ववत् त्रिकृत्व , आदक्षिणप्रदक्षिण-वन्दन-नमनादय सूच्यन्ते, प्राञ्जलिपुटा =बद्धाऽञ्जलय पर्युपासते=समन्तादुपासना कुर्वते ॥ सू० ३७ ॥

मस्तक की केशपक्ति मुकुट की कान्ति से दीप्त हो रही थी। (**रत्ताभा**) इनकी कान्ति अरुण-लाल थी, (**पउम-पम्ह-गोरा**) पर इनका शरीर कमल के केशरों के समान गौर-वर्णवाला था। इसलिये (**सेया**) ये शुभ्रकान्ति से शोभित थे। (**सुभ-गध-वण्ण-फासा**) इनके शरीर के गध, वर्ण और स्पर्श शुभ थे। (**उत्तमवेउव्विणो**) ये उत्तम वैक्रिय शरीर करनेवाले थे। (**विविह-वत्थ-गध-मल्ल-धारी**) अनेक प्रकार के उत्तमोत्तम वस्त्रों को ये धारण किये हुए थे। गले मे इनके सुगधित पुष्पों की माला सुशोभित हो रही थी। तथा ये (**महिड्ढिया**) महर्द्धिक थे। एव (**महज्जुइया**) महा-द्युतिधारी थे। (**जाव पजलिउडा पज्जुवासति**) ये पूर्ववर्णित असुरकुमारों की तरह तीन बार अजलिपूर्वक सविधि वन्दना कर प्रभु की सेवा करने लगे ॥ सू० ३७ ॥

ભવળ પ્રકાશિત થઈ રહ્યા હતા (મઉડ-દિત્ત-સિરયા) મસ્તકની કેશપંક્તિ મુકુટની કાંતિથી દીપી ઉઠતી હતી (રત્તાભા) તેમની કાંતિ અરુણ-લાલ હતી (પઉમ-પમ્હ-ગોરા) પણ તેમના શરીર કમલના કેશરો જેવા ગૌર વર્ણના હતા આથી (સેયા) તેઓ શુભ્રકાંતિથી શોભતા હતા (સુભ-ગધ-વણ્ણ-ફાસા) એમના શરીરના ગન્ધ, વર્ણ અને સ્પર્શ શુભ હતા (उत्तमवेउव्विणो) તેઓ ઉત્તમ વૈક્રિય-શરીર ધારણ કરવાવાળા હતા (વિવિહ-વત્થ-ગધ-મલ્લ-ધારી) અનેક પ્રકારના ઉત્તમોત્તમ વસ્ત્રો તેમણે ધારણ કર્યા હતા, તેમના ગળામા સુગધિત પુષ્પોની માળા શોભી રહી હતી તથા તેઓ (મહિડ્ઢિયા) મહર્દ્ધિક હતા એવ (મહજ્જુઇયા) મહાદ્યુતિધારી હતા (જાવ પજલિઉડા પજ્જુવાસતિ) તેઓ

આદિક ૧૦ વિમાન હોય છે મૃગ મહિષ, આદિના અનુક્રમે તેઓના મુકુટમા ચિહ્નો હોય છે

समणे भगव महावीरे आइगरे तित्थगरे सयंसबुद्ध पुरिसुत्तमे जाव संपाविउकामे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे गामाणुगाम दूइज्जमाणे इहमागए इह संपत्ते, इह समोसढे, इहेव चपाए णयरीए बहिं

किं कथयतीति सूत्रकार आह-'एव खलु देवाणुप्पिया' इत्यादि। एव खलु भो देवानुप्रिया! श्रमणो भगवान् महावीर, 'आइगरे तित्थयरे सयसबुद्धे' आदिकरस्तार्थकर स्वयमबुद्ध, 'पुरिसुत्तमे' पुरुषोत्तम, 'जाव सपाविउकामे' यावत्-सम्प्राप्तुकाम-सिद्धिगतिनामधेय स्थान सप्राप्तुकाम इति भाव। 'पुव्वाणुपुव्वि' पूर्वानुपूर्वी-तीर्थंकरपरम्परागतमर्यादाम् 'चरमाणे' चरन्-आचरन्, 'गामाणुग्गाम दूइज्जमाणे' ग्रामानुग्राम द्रवन्-प्रत्येक ग्राम गच्छन्-क्रमप्राप्तग्राममत्यजन, 'इहमागए' इहाऽऽगत, इह=चम्पायामागत इति भाव, 'इह सपत्ते' इह सम्प्राप्त, इह पूर्णभद्रे

કોઇ વિના પૂછે જ બીજાથી આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યા, (एव परूवेइ) કોઈ કોઇ પૂછવા પર બીજાઓથી આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યા, આ વાતને સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે-(एव खलु देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિયો! (समणे भगव महावीरे) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર (आइगरे तित्थगरे सयसबुद्धे पुरिसुत्तमे जाव सपाविउकामे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे गामाणुगाम दूइज्जमाणे इहमागए इह सपत्ते इह समोसढे) જેઓ પોતાની શાસનની અપેક્ષાથી ધર્મના આદિકારક છે, ચતુર્વિધ સંઘના સંસ્થાપક છે, સ્વયં સંબુદ્ધ છે તેમજ પુરૂષોમા ઉત્તમ છે, યાવત્ મોક્ષપ્રાપ્ત કરવાની કામનાવાળા છે, તેઓ અન્ય તીર્થંકરોની પરંપરાથી ચાલતી મર્યાદાનું સંરક્ષણ કરતા કરતા, એવં ગ્રામાનુગ્રામ વિચરતા વિચરતા આજે અહીં પધાર્યા છે અહીં સંપ્રાપ્ત થયા છે, સાધુસમાચારીને અનુસાર અહીં

जणबोले इ वा जणकलकले इ वा जणुम्मी इ वा जणुक्कलिया इ वा जणसण्णिवाए इ वा, बहुजणो अण्णमण्णस्स एवमाइक्खइ, एवं भासइ, एव पण्णवेइ, एवं परूवेइ, एव खलु देवाणुप्पिया !

बोले इ वा' जनानामव्यक्तो ध्वनिर्वा, 'जणकलकले इ वा' जनकलकलो—जनाना व्यक्तवर्गात्मको नाद 'जणुम्मी इ वा' जनोर्मि =जनकनाथ —तरङ्गवज्जनानामुपर्युपरि समागमनम्, 'जणुक्कलिया इ वा' जनोत्कलिका वा—जनाना लघुतर समुदाय, 'जणसण्णिवाए इ वा' जनसन्निपात —जनाना सघर्षरूपेण सम्मिलन भवति, तत्र—'बहुजणो' बहुजन 'अण्णमण्णस्स एवमाइक्खइ' अन्योऽन्यमेवमाचष्ट—एकोऽपर वक्ति सामान्यरूपेण, 'एव भासइ' एव भाषते—वक्ष्यमाणप्रकारेण विशेषत कथयति 'एव पण्णवेइ' प्रज्ञापयति—अदृष्ट सन् कथयति 'एव परूवेइ' एव प्ररूपयति=दृष्ट सन् कथयति,

मनुष्यों का एकत्र जमघट होने लगा। (**जणबोले इ वा**) मनुष्यों की अव्यक्तध्वनि होने लगी। (**जणकलकले इ वा**) प्रगट रूप मे कहीं २ मनुष्यों का कलकल अर्थात् स्पष्ट ध्वनि सुनाई देने लगी। (**जणुम्मी इ वा**) समुद्र के तरग समान ऊपर के ऊपर लोगों के झुड आने लगे। कहीं २ पर (**जणुक्कलिया इ वा**) सामान्य रूप से जनसमुदाय एकत्रित हुआ। (**जणसण्णिवाए इ वा**) कहीं २ पर मनुष्यों का इतना अधिक सघट्ट हुआ कि वे सब परस्पर में एक दूसरे से सघृष्ट होने लगे। इन सब मे (**बहुजणो**) अनेक मनुष्य (**अण्णमण्णस्स एवमाइक्खइ**) परस्पर मे एक दूसरे से इस प्रकार सामान्यरूप में कहने लगे, (**एव भासइ**) कोई २ इस प्रकार विशेषरूप से कहने लगे, (**एव पण्णवेइ**) कोई

ઠરવા લાગ્યા (जणबूहे इ वा) એક માણસ બીજાને પૂછવા લાગ્યો—અથવા માણુ સોનુ ટોળુ એકત્ર થવા લાગ્યુ (जणबोले इ वा) લોકોની અવ્યક્ત ધ્વનિ થવા લાગી (जणकलकले इ वा) પ્રગટરૂપે કયાક કયાક મનુષ્યોની કલકલ અર્થાત સ્પષ્ટ ધ્વનિ સભળાવા લાગી (जणुम्मी इ वा) સમુદ્રના મોજા ની પેઠે ઉપરા ઉપર લોકોના ટોળા આવવા લાગ્યા (जणुक्कलिया इ वा) સામાન્યરૂપે જન સમુદાય એકત્રિત થયો (जणसण्णिवाए इ वा) કોઇ કોઈ સ્થાને મનુષ્યો એટલા એકઠા થયા કે તે બધા પરસ્પરમા એક બીજાની સાથે અથડાવા લાગ્યા આ બધામા (बहुजणो) અનેક મનુષ્ય (अण्णमण्णस्स एवमाइक्खइ) પરસ્પરમા એક બીજાને આ પ્રકારે સામાન્યરૂપમા કહેવા લાગ્યા (एव भासइ) કોઇ કોઇ આ પ્રકારે વિશેષરૂપમા કહેવા લાગ્યા, (एव पण्णवेइ) કોઈ કોઈ પૂછ્યા

पुण अभिगमण–वंदण–णमसण–पडिपुच्छण–पज्जुवासणयाए? एगस्सवि आयरियस्स धम्मियस्स सुवयणस्स सवणयाए, किमग! पुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए? तं गच्छामो णं

आयुष्मन्! तेषामभिगमनेन, वन्दनेन=स्तवेन, नमस्यनेन=नमस्कारेण, प्रतिप्रच्छनेन=प्रतिप्रश्नेन, पर्युपासनया=सेवनया पुनः यत् फलं भवति तत् किं वक्तव्यम्, अकथितमपि सुबुद्ध भवतानिति भावः। **'एगस्स वि आयरियस्स धम्मियस्स सुवयणस्स सवणयाए'** एकस्यापि आचार्यस्य धार्मिकस्य सुवचनस्य श्रवणतया–एकस्याऽपि आचार्यस्य–आचार्यप्रोक्तस्य, धार्मिकस्य=धर्मप्रयोजनस्य, अत एव सुवचनस्य=सदुपदेशस्य श्रवणतया=श्रवणेन महाफलं भवति, **'किमग पुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए'** किमङ्ग! पुनर्विपुलस्यार्थस्य ग्रहणतया–यावदुपदिष्टस्य अर्थस्य ग्रहणेन किं वक्तव्यम्, यावत्प्रोक्तार्थग्रहणेन सर्वथा कृतार्थो भवतीति भावः। **'तं'** तत्–तस्मात् खलु **'देवाणुप्पिया!'** हे देवानुप्रियाः! **'गच्छामो'** गच्छामः=तदन्तिकं व्रजामः,

---

वासणयाए) हे अग–आयुष्मन्! उनके समीप जाने से, उनको वन्दना करने से–उनकी स्तुति करने से, उन्हें नमन करने से, प्रश्न पूछने से और उनकी पर्युपासना करने से जीवों को किस अनुपम फल की प्राप्ति न होती होगी, अर्थात् सब कुछ फल की प्राप्ति होगी, इसमें संदेह के लिये अल्पमात्र भी स्थान नहीं है। **(एगस्सवि आयरियस्स धम्मियस्स सुवयणस्स सवणयाए, किमग पुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए)** जब तथारूप आचार्य अर्हन्त भगवन्त से कहे हुए धार्मिक सदुपदेशरूप एक भी वचन के सुनने से जीव महाफल का भागी होता है, तब हे आयुष्मन्! उनके द्वारा कथित विपुल अर्थों के ग्रहण करने से जो फल होता है उसके विषय में तो कहना ही क्या? **(तं गच्छामो णं देवा-**

જવાથી, તેમને વંદના કરવાથી, તેમની સ્તુતિ કરવાથી, તેમને નમસ્કાર કરવાથી, તેમને પ્રશ્ન પૂછવાથી તથા તેમની પર્યુપાસના કરવાથી જીવોને કયા અનુપમ ફલની પ્રાપ્તિ ન થઈ શકે? અર્થાત્ સર્વ ફલની પ્રાપ્તિ થશે એમા સંદેહ માટે અલ્પમાત્ર પણ સ્થાન નથી (एगस्स वि आयरियस्स धम्मियस्स सुवयणस्स सवणयाए किमग पुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए) જ્યારે તથારૂપ અરિહન્ત ભગવન્ત તરફથી કહેવામા આવતા ધાર્મિક સદુપદેશરૂપ એક પણ વચનને સાભળવાથી જીવ મહાફલના ભાગી થાય છે ત્યારે હે આયુષ્મન્! તેમના દ્વારા કહેવામા આવતા વિપુલ અર્થોનુ ગ્રહણ કરવાથી જે ફલ થાય છે તે વિષયમા તો કહેવાનુ જ શુ? (तं गच्छामो णं देवाणुप्पिया) માટે હે

पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ। तं महप्फलं खलु भो देवाणुप्पिया! तहारूवाणं अरहंताणं भगवंताणं णामगोयस्स वि सवणयाए, किमंग

सप्राप्त इति भाव, 'इह समोसढे' इह समवसृत, साधुकल्प्यावग्रहे समवसृत इति भाव, तदेवाह-'इहेव चंपाए णयरीए' इत्यादि, इहैव चम्पाया नगर्या, 'बहिं' बहि-बहिर्भवे प्रदेशे, 'पुण्णभद्दे चेइए' पूर्णभद्रे चैत्ये-पूर्णभद्रनामक उद्याने, 'अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता' यथाप्रतिरूपमवग्रहमवगृह्य-यथमानुकूलमावासस्थान याचित्वा, 'संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' यमेन तपसाऽऽत्मान भावयन् विहरति।

'तं महप्फलं खलु भो देवाणुप्पिया!' तन्महत्फलं खलु भो देवानुप्रिया! 'तहारूवाणं अरहंताणं भगवंताणं णामगोत्तस्सवि सवणयाए' तथारूपाणामर्हता भगवता नामगोत्रयोरपि श्रवणतया=तादृशानां सर्वातिशयवता भगवता तीर्थङ्कराणा नामगोत्रश्रवणेनापि महत्फल भवति, 'किमंग पुण अभिगमण-वंदण-णमंसण-पडिपुच्छण-पज्जुवासणयाए' किमङ्ग पुनरभिगमन-वन्दन-नमस्यन-प्रतिप्रच्छन-पर्युपासनया हे अङ्ग!-हे

हुए है, और (इहेव चंपाए णयरीए बहिं पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) इस चम्पा नगरी के बाहर पूर्णभद्र उद्यान मे ठहरने के लिये वनपाल की आज्ञा लेकर संयम एव तप से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचर रहे है। इसलिये (भो देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय! जब (तहारूवाणं अरहंताणं भगवंताणं णामगोयस्स वि सवणयाए) तथारूप सर्वातिशय सम्पन्न भगवान् तीर्थंकरों के नाम एव गोत्र के श्रवण से भी (महप्फलं) जीवों को महाफल प्राप्त होता है, तब (किमंग पुण अभिगमण-वंदण-णमंसण-पडिपुच्छण-पज्जु

સમવસૃત થયા છે તથા તેઓ (इहेव चंपाणयरीए बहिं पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) આ ચંપાનગરીની બહાર પૂર્ણભદ્ર ઉદ્યાનમા ઉતરવા માટે વનપાલની આજ્ઞા લઇને સંયમ તેમજ તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા વિચરે છે આ માટે (भो देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય! જ્યારે (तहारूवाणं अरहंताणं भगवंताणं णामगोयस्सवि सवणयाए) તથારૂપ સર્વાતિશયસંપન્ન ભગવાન તીર્થંકરોના નામ તેમજ ગોત્રના શ્રવણથી પણ (महप्फलं) જીવોને મહાફલ પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે (किमंग पुण अभिगमण वंदण-णमंसण-पडिपुच्छण-पज्जुवासणयाए) હે અંગ-આયુષ્મન્! તેમના સમીપ

आणुगामियत्ताए भविस्सइ—त्ति कट्टु बहवे उग्गा उग्गपुत्ता भोगा भोगपुत्ता, एवं दुपडोयारेणं राइण्णा खत्तिया माहणा भडा जोहा

हिताय=जीवनादिनिर्वाहाय, 'सुहाए' सुखाय=भोगसपादानन्दाय, 'खमाए' क्षमाय=समुचितसुखसामर्थ्याय, 'णिस्सेयसाए' नि श्रेयसाय=भाग्योदयाय, 'आणुगामियत्ताए' आनुगामिकतायै=अनुगमनशीलत्वेन भवपरम्पराऽनुबन्धिसुखाय भविष्यति। 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा इति=एवं कृत्वा=आख्यान भाषण प्रज्ञापना प्ररूपणा च अन्योऽन्यं कृत्वा 'बहवे' बहव, 'उग्गा उग्गपुत्ता' उग्रा उग्रपुत्रा, तत्र-उग्रा—आदिदेवाऽवस्थापिता रक्षकवंशजा, उग्रपुत्रा—त एव कुमारावस्थासम्पन्ना, 'भोगा भोगपुत्ता' भोगा—भोगपुत्रा—भोगा=आदिदेवावस्थापिता गुरुवंशजा, भोगपुत्रा—त एव कुमारावस्थासम्पन्ना, 'एवं दुपडोयारेण' एव द्विपदोच्चारणेन—ते च तत्पुत्राश्चेति द्विवारोच्चारणेन 'राइण्णा' राज्ञ्या—भगवद्वयस्यवंशजा, राजन्यपुत्रा—राज-

आनन्द प्राप्ति के लिये (खमाए) समुचित सुख देने के लिये (णिस्सेयसाए) नि श्रेयस अर्थात् भाग्योदय के लिये, तथा (आणुगामियत्ताए) जन्म-जन्मान्तर मे सुख देने के लिये (भविस्सइ) होगा, (त्तिकट्टु) इस प्रकार विचार कर (बहवे) बहुत से (उग्गा) भगवान् आदिनाथ प्रभु द्वारा स्थापित रक्षकवंश मे उत्पन्न 'उग्र' कहलाते हैं, ऐसे उग्रवंशीय लोग, और (उग्गपुत्ता) उन उग्रवंशीय लोगों के पुत्र, तथा बहुत से (भोगा) भगवान आदिनाथ प्रभु द्वारा स्थापित गुरुवंश में उत्पन्न 'भोग' कहलाते है, ऐसे भोगवंशीय लोग और (भोगपुत्ता) उन भोगवंशीय लोगों के पुत्र, (एवं दुपडोयारेण) इसी तरह आगे के पदों का भी दुबारा उच्चारण करना चाहिये, जैसे—'राइण्णा राइण्णपुत्ता' इत्यादि। तथा—बहुत से (राइण्णा) राजन्य—अर्थात् भगवान आदिनाथ के मित्रों के वंशज एवं उनके पुत्र, (खत्तिया)

ભાટે, (सुहाए) સુખ ભાટે અર્થાત્ ભોગજનિત આનંદ પ્રાપ્તિ ભાટે, (खमाए) સમુચિત સુખ દેવા ભાટે (णिस्सेयसाए) નિશ્રેયસ્ અર્થાત્ ભાગ્યોદયને ભાટે, તથા (आणुगामियत्ताए) જન્મ-જન્માંતરમા સુખ દેવા ભાટે (भविस्सइ) થશે (त्ति कट्टु) આ પ્રકારે વિચાર કરીને (बहवे) ઘણા લોકો (उग्गा) ભગવાન આદિનાથ પ્રભુ દ્વારા સ્થાપિત રક્ષકવંશમા ઉત્પન્ન 'ઉગ્ર' કહેવાય છે, એવા ઉગ્રવંશીય લોક, તથા (उग्गपुत्ता) તે ઉગ્રવંશીય લોકોના પુત્ર, (भोगा) ભગવાન આદિનાથ પ્રભુ દ્વારા સ્થાપિત ગુરૂવંશમા ઉત્પન્ન 'ભોગ' કહેવાય છે, એવા ભોગવંશી લોક, તથા (भोगपुत्ता) તે ભોગવંશી લોકોના પુત્ર, (एवं दुपडोयारेण) એ રીતે આગળના પદોના પણ બીજીવાર ઉચ્ચારણ કરવુ જોઇએ, જેમકે—"राइण्णा, राइण्णपुत्ता" ઇત્યાદિ, તથા ઘણા (राइण्णा) રાજન્ય-અર્થાત્ ભગવાન આદિનાથના મિત્રોના વંશજ એવ તેમના પુત્ર, (खत्तिया) ક્ષત્રિય

देवाणुप्पिया ! समणं भगवं महावीरं वंदामो णमंसामो सक्कारेमो सम्माणेमो कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं विणएणं पज्जुवासामो। एयं णे इहभवे पेच्चभवे य हियाए सुहाए खमाए निस्सेयसाए

'समणं भगवं महावीरं वंदामो' श्रमण भगवन्त महावीर वन्दामहे—स्तुम गुणगानेन, 'णमंसामो' नमस्कुर्म पञ्चाङ्गनमनन, 'सक्कारेमो' सत्कुर्म अभ्युत्थानादिना, 'सम्माणेमो' सम्मानयाम —परमादरेण—भक्तिबहुमाननेत्यर्थ, 'कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं विणएणं पज्जुवासामो' कल्याणं मङ्गलं दैवतं चैत्यं विनयेन पर्युपासमहे—कल्याणं=कल्याणप्राप्तिकारणम्, मङ्गलं=दुरितदूरीकरणकारणम्, दैवतं=देवोचितप्रभावोपचितम्, चैत्यं=केवलज्ञानयुक्तं—चित्त प्रसादहेतुं वा एतादृशं भगवन्तं पर्युपासमहे=विनयेन सेवामहे, 'एयं णे' एतत् न —एतद्=भगवद्वन्दनादि, नः —अस्माकम्, 'इहभवे पेच्चभवे य' इहभवे प्रेत्यभवे—परभवे च 'हियाए'

णुप्पिया) इसलिये हे देवानुप्रिय ! उनके पास अपने चले, वहा जाकर (**समणं भगवं महावीरं**) श्रमण भगवान् महावीर को (**वंदामो**) वन्दना करें अर्थात् उनका गुणगान करे । (**णमंसामो**) पचाग—नमन—पूर्वक नमस्कार करे । (**सक्कारेमो**) अभ्युत्थानादिक क्रियाओं द्वारा उनका सत्कार करे । (**सम्माणेमो**) भक्ति बहुमान के साथ उनका सम्मान करें । (**कल्लाणं**) कल्याण प्राप्ति के कारणभूत, (**मंगलं**) पापों को दूर करने के लिये निमित्तरूप, (**देवयं**) देवाधिदेव के प्रभाव से युक्त, (**चेइयं**) केवलज्ञान युक्त, ऐसे श्री भगवान् महावीर स्वामी की (**विणएणं**) विनयपूर्वक (**पज्जुवासामो**) सेवा करें । (**एयं णे इहभवे पेच्चभवे य**) यह भगवान का वन्दन और नमस्कार आदि इस भव में और पर भव मे (**हियाए**) आजीवन कल्याण के लिये (**सुहाए**) सुख के लिये अर्थात् भोगजनित

દેવાનુપ્રિય ! તેમની પાસે આપણે જઈએ, ત્યા જઈને (**समणं भगवं महावीरं**) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને (**वंदामो**) વંદના કરીએ અર્થાત્ તેમના ગુણગાન કરીએ (**णमंसामो**) પંચાગ—નમનપૂર્વક નમસ્કાર કરીએ (**सक्कारेमो**) અભ્યુત્થાન આદિ ક્રિયાઓ દ્વારા તેમનો સત્કાર કરીએ (**सम्माणेमो**) ભક્તિ બહુમાન સાથે તેમનુ સન્માન કરીએ (**कल्लाणं**) કલ્યાણ પ્રાપ્તિના કારણભૂત (**मंगलं**) પાપોનો નાશ કરવા માટે નિમિત્તરૂપ, (**देवयं**) દેવાધિદેવના પ્રભાવથી યુક્ત, (**चेइयं**) કેવલજ્ઞાન યુક્ત, એવા શ્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામીની (**विणएणं**) વિનયપૂર્વક (**पज्जुवासामो**) સેવા કરીએ (**एयं णे इहभवे पेच्चभवे य**) આ ભગવાનને વંદન તથા નમસ્કાર આદિ આ ભવમા તથા પરભવમા (**हियाए**) આજીવન કલ્યાણ

यद्वा-बहुकुटुम्बपोषका, इभ्या=इभो हस्ती, तत्प्रमाण द्रव्यमर्हन्तीति तथा, ते च जघन्यमध्यमोत्कृष्टभेदात् त्रिप्रकारास्तत्र हस्तिपरिमितमणिमुक्ताप्रवालसुवर्णरजतादिद्रव्यराशि स्वामिनो जघन्या, हस्तिपरिमितवज्रहीरकमणिमाणिक्यराशिस्वामिनो मध्यमा, हस्तिपरिमितकेवलवज्रहीरकराशिस्वामिन उत्कृष्टा, हस्तिप्रमाणोच्छ्रितधनराशिस्वामिन इत्या इत्यर्थ। श्रेष्ठिन =लक्ष्मीकृपाकटाक्षप्रत्यक्षलक्ष्यमाणद्रविणलक्षलक्षणविलक्षणहिरण्यपट्टसमलङ्कृतमूर्धानो नगरप्रधानव्यवहर्तार, सेनापतय =चतुरङ्गसन्यनायका, सार्थवाहा =गणिम-धरिम-मेय-

हस्ति प्रमाण द्रव्यसम्पन्न धनिक जन, ये जघन्य, मध्यम एव उत्कृष्ट के भेद से ३ प्रकार के होते हैं, इनम जिनके पास हस्तिप्रमाणपरिमित मणि, मुक्ता, प्रवाल, सुवर्ण एव रजत आदि द्रव्य की राशि होता हे वे जघन्य इभ्य हैं, जिनके पास हस्तिप्रमाण परिमित वज्र हीर, मणि, माणिक्य का राशि होता ह वे मध्यम इभ्य ह, परन्तु जिनक पास केवल हस्ति-प्रमाण-परिमित वज्र हीरा की राशि होता हे वे उत्कृष्ट इभ्य ह। श्रेष्ठी-लक्ष्मी का जिन पर पूरा २ कृपा हो, उस कृपाकोरके कारण जिनके लाखो के गनाने हों, तथा जिनके शिर पर उन्हीं को सूचित करन वाला चान्दी का विलक्षण पट्ट शोभायमान हो रहा हो, जो नगर क प्रधान व्यापारी हों, उन्हें श्रेष्ठी कहते है, ऐसे श्रेष्ठी जन, सेनापति=चतुरङ्ग सेना क नायक, सार्थवाह-जो **गणिम**=गिन कर खरीदने-वेचने योग्य नारियल, सुपारी, केला आदि वस्तुओं को, **धरिम**=तौलकर खरीदने-वेचने योग्य धान, जौ, नमक, शक्कर आदि वस्तुओं को, **मेय**=सरावा, आदि छोटे वर्तन आदि से माप कर खरीदने वेचन योग्य दूध,

વાળા, **ઇભ્ય**-હસ્તિ-પ્રમાણ-દ્રવ્ય-સંપન્ન ધનિક જનો, આ જઘન્ય, મધ્યમ તેમજ ઉત્કૃષ્ટના ભેદથી ૩ પ્રકારના હોય છે તેમા જેમની પાસે હસ્તિપ્રમાણ પરિમિત મણિ, મુક્તા, પ્રવાલ, સુવર્ણ તેમજ ચાદી આદિ દ્રવ્યના ઢગલા હોય તે જઘન્ય ઇભ્ય છે, જેની પાસે હસ્તિપ્રમાણપરિમિત વજ્ર, હીરા, મણિ, માણેકના ઢગલા હોય તે મધ્યમ ઇભ્ય છે પરતુ જેમની પાસે કેવલ હસ્તિ પ્રમાણપરિમિત વજ્ર હીરાના ઢગલા હોય તે ઉત્કૃષ્ટ ઇભ્ય જન છે **શ્રેષ્ઠી**-લક્ષ્મીની જેમના પર પુરેપુરી કૃપા હોય, તે કૃપાના કારણે જેના લાખોના ધનના હોય તથા જેમના માથા ઉપર તેનુ સૂચન કરવાવાળા ચાદીના વિલક્ષણ પટ્ટ (પાઘડી) શોભી રહી હોય, જે નગરના મુખ્ય વ્યાપારી હોય તેમને શ્રેષ્ઠી કહેવાય છે એવા શ્રેષ્ઠીજન, **સેનાપતિ**-ચતુરંગ સેનાના નાયક, **સાર્થવાહ**-જે ગણિમ=ગણતરી કરીને ખરીદાય તથા વેચાય તેને યોગ્ય નારિયલ, સોપારી, કેળા આદિ વસ્તુઓ, ધરિમ=તોળીને ખરીદવા, વેચવા યોગ્ય ધાન, જવ, ઘઉ, સાકર આદિ વસ્તુઓ, મેય=પાવણુ કે ડબો એવા નાના વાસણથી

पसत्थारो मल्लई लेच्छई लेच्छइपुत्ता अण्णे य बहवे राई–सर–तलवर–माडविय–कोडुंबिय–इब्भ–सेट्ठि–सेणावइ–सत्थवाह–

यकुमाराश्च, 'खत्तिया' क्षत्रिया , क्षत्रियकुमाराश्च, 'माहणा' ब्राह्मणा , ब्राह्मणकुमाराश्च, 'भडा' भटा भटकुमाराश्च, 'जोहा' योधा –युद्धव्यवसायवन्त , तथा कुमाराश्च, 'पसत्थारो' प्रशास्तार धर्मशास्त्रपाठका , तेषा पुत्राश्च, 'मल्लई' मल्लकिन =विशिष्टक्षत्रियजातीया , तेषा पुत्राश्च, 'लेच्छई' लेच्छकिन –क्षत्रियजातिभेदवत , 'लेच्छइपुत्ता' लेच्छकिपुत्रा , 'अण्णे य बहवे' अन्ये च बहव **'राई–सर–तलवर–माडविय–कोडुंबिय–इब्भ–सेट्ठि–सेणावइ–सत्थवाह–प्पभिइओ'** राजे–श्वर–तलवर–माडम्बिक–कौटुम्बिके–भ्य–श्रेष्ठि–सेनापति–सार्थवाह प्रभृतय , तत्र-राजानो=माण्डलिका नरपतय , ईश्वरा =ऐश्वर्यसम्पन्ना युवराजा , तलवरा =तुष्ट-भूपालदत्तपट्टबन्धपरिभूषिता राजकल्पा , माडम्बिका =ग्रामपञ्चशतीपतय , यद्वा–सार्धक्रोशद्वय-परिमितप्रान्तरैर्विच्छिद्य विच्छिद्य स्थिताना ग्रामाणामधिपतय , कौटुम्बिका =कुटुम्बभरण तत्परा ,

क्षत्रिय और उनके पुत्र, (**माहणा**) ब्राह्मण और ब्राह्मणपुत्र, (**भडा**) भट और भटपुत्र, (**जोहा**) योधा–युद्ध के व्यवसायवाले व्यक्ति और उनके पुत्र, (**पसत्थारो**) धर्मशास्त्रपाठक और उनके पुत्र, (**मल्लई**) मल्लकी–मल्लकि जाति के क्षत्रिय और उनके पुत्र,(**लेच्छई**) लेच्छकी–लेच्छकी जाति के क्षत्रिय और (**लेच्छइपुत्ता**) लेच्छकियों के पुत्र, तथा और भी बहुत से (**राई–सर–तलवर–माडविय–कोडुविय–इब्भ–सेट्ठि–सेणावइ–सत्थवाह–प्पभिइओ**) राजा–माडलिक नृपति, इश्वर–ऐश्वर्यसपन्न युवराज, **तलवर**–सतुष्ट हुए नृपतिद्वारा प्रदत्त पट्टबध से परिभूषित राजा जैसे विशिष्ट व्यक्ति, **माडविक**–पाचसौ गाव के अधिपति, अथवा ढाइ २ कोस पर बसे हुए ग्रामों के स्वामी, **कौटुम्बिक**–अपने कुटुम्ब का भरण–पोषण करने वाले, अथवा–बहुत कुटुम्ब का पालनपोषण करने वाले, इभ्य

તથા તેમના પુત્ર, (માહણા) બ્રાહ્મણ તથા બ્રાહ્મણપુત્ર, (ભડા) ભટ તથા ભટ પુત્ર, (જોહા) યોદ્ધા–યુદ્ધમા વ્યવસાયવાળા લોક તથા તેમના પુત્ર, (પસત્થારો) ધર્મશાસ્ત્રપાઠક તથા તેમના પુત્ર, (મલ્લઈ) મલ્લ–મલ્લજાતિના ક્ષત્રિય અને તેના પુત્ર, (લેચ્છઈ) લેચ્છકી–લેચ્છકી જાતિના ક્ષત્રિય તથા (લેચ્છઇપુત્તા) લેચ્છકિઓના પુત્ર તથા બીજા પણ ઘણા (રાઈ–સર–તલ્વર–માડવિય–કોડુબિય ઇભ–સેટ્ઠિ–સેણાવઇ–સત્થવાહ–પ્પભિઇઓ) **રાજા**–માડલિક નૃપતિ, **ઇશ્વર**–ઐશ્વર્ય-સપન્ન યુવરાજ, **તલવર**–સતોષ પામેલા નૃપતિ દ્વારા પ્રદત્ત પટ્ટબધથી પરિભૂષિત રાજા જેવા વિશિષ્ટ લોક, **માડબિક**–પાચસો ગામના અધિપતિ, અથવા અઢી ૨ કોસ પર વસેલા ગામોના સ્વામી, **કૌટુબિક**–પોતાના કુટુબના ભરણ–પોષણ કરવાવાળા, અથવા ઘણા કુટુબના પાલન પોષણ કરવા

गइया अट्ठविणिच्छयहेउ अस्सुयाइ सुणेस्सामो सुयाइ निस्सकियाइ करिस्सामो, अप्पेगइया अट्ठाइ हेऊइ कारणाइ वागरणाइ पुच्छिस्सामो, अप्पेगइया सव्वओ समता मुंडे भवित्ता

अपूर्वदृष्टदर्शनार्थमित्यर्थ । 'अप्पेगइया' अप्येकके-केचित् 'अट्ठ-विणिच्छय-हेउ' अर्थविनिश्चयहेतु-अर्थाना=जीवाजीवादिभावाना यत स्वरूप तस्य विनिश्चयो हेतुर्यस्मिंस्तत्, जीवाजीवादिस्वरूपविनिश्चयार्थमित्यर्थ, 'अस्सुयाइ' अश्रुतानि आगमरहस्यानि, 'सुणेस्सामो' श्रोष्याम -इत्यागया, 'सुयाइं निस्सकियाइ करिस्सामो' श्रुतानि निःशङ्कितानि करिष्याम - इत्यागया, 'अप्पेगइया' अप्येकके-केचित्-'अट्ठाइ हेऊइ कारणाइ वागरणाइं' अर्थान् हेतून कारणानि व्याकरणानि, तत्र-अर्थान्-जीवाजीवादिनवतत्त्वरूपान् भावान्, हेतून् - जीवादिस्वरूपसाधकान्, कारणानि=अन्यथाऽनुपपत्तिमात्ररूपाणि व्याकरणानि=परप्रष्टार्थोत्तररूपाणि 'पुच्छिस्सामो' प्रक्ष्याम, 'अप्पेगइया' अप्येकके, 'सव्वओ समता मुंडे भवित्ता' सर्वत समन्ताद् मुण्डा भूत्वा-सर्वत सावद्यव्यापार-

(अप्पेगइया) કિતનેક (अट्ठविणिच्छयहेउ) જીવ અજીવ-આદિ પદાર્થો કે સ્વરૂપ કો નિશ્ચય કરને કે લિયે, તથા (अस्सुयाइ सुणेस्सामो) આગમ કે રહસ્ય જો પહિલે કભી સુનને મે નહીં આયે હૈ ઉન્હેં સુનેંગે, ઔર (सुयाइ निस्सकियाइ करिस्सामो) જો આગમ કે રહસ્ય સુને હૈ ઉન્હેં શંકા રહિત કરેંગે ઇસ પ્રકાર કી ભાવના સે, (अप्पेगइया) ઔર કિતનેક (अट्ठाइ हेऊइ कारणाइ वागरणाइ पुच्छिस्सामो) જીવ અજીવ આદિ નવ તત્ત્વરૂપ ભાવો કો, જીવાદિક કે સ્વરૂપ કે સાધકરૂપ હેતુઓં કો, અન્યથાનુપપત્તિરૂપ કારણો કો, પર પર કે દ્વારા પૂછે ગયે અર્થ કે ઉત્તરરૂપ વ્યાકરણ કો પૂછેંગ ઇસ પ્રકાર કી ભાવના સે, (अप्पेगइया) કિતનેક (सव्वओ समता मुंडे भवित्ता आगाराओ अणगारिय पव्व-

નહિ તેથી તેમને જોવા માટે, (अप्पेगइया) કેટલાક (अट्ठविणिच्छयहेउ) જીવ-અજીવ આદિ પદાર્થોના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરવાને માટે તથા (अस्सुयाइ सुणेस्सामो) આગમના રહસ્ય જે પહેલા કદી સાભળ્યા નહોતા તે સાભળશુ, તથા (सुयाइ निस्सकियाइ करिस्सामो) જે આગમનુ રહસ્ય સાભળ્યુ છે તેને શકારહિત કરશુ એ પ્રકારની ભાવનાથી, (अप्पेगइया) તથા કેટલાક (अट्ठाइ हेऊइ कारणाइ वागरणाइ पुच्छिस्सामो) જીવ અજીવ આદિ નવતત્વરૂપ ભાવોને, જીવ આદિકના સ્વરૂપના સાધકરૂપ હેતુઓને, અન્યથાનુપપત્તિ રૂપ કારણોને તેમજ બીજા દ્વારા પૂછાતા અર્થના ઉત્તરરૂપ વ્યાકરણને પૂછશુ-એ પ્રકારની ભાવ નાથી, (अप्पेगइया) કેટલાક (सव्वओ समता मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगा

प्पभिइओ अप्पेगइया वदणवत्तियं अप्पेगइया पूयणवत्तिय एवं सक्कारवत्तियं सम्माणवत्तियं दंसणवत्तिय कोउहलवत्तियं, अप्पे-

परिच्छेद्यरूपक्रेयविक्रेयवस्तुजातमादाय लाभेच्छया देशान्तराणि व्रजता सार्थं वाहयन्ति=योगक्षेमाभ्यां परिपालयन्तीति, दीनजनोपकाराय मूल्यधनं दत्वा तान् समर्द्धयन्तीति तथा, एतत्प्रभृतय, एषु-'अप्पेगइया' अप्येकके-केचित्-'वदणवत्तिय' वन्दनावृत्तिकम्-वन्दनाय वृत्ति =प्रवृत्तिर्यस्मिन कर्मणि तत् तथा, क्रियाविशेषणमिद, वन्दनार्थमित्यर्थ, 'अप्पेगइया' अप्येकके-केचित् 'पूयणवत्तिय' पूजनवृत्तिकम्-सेवाकरणार्थम्, 'सक्कारवत्तिय' सत्कारवृत्तिकम्-सत्कारार्थम्, 'सम्माणवत्तिय' सम्मानवृत्तिकम्-सम्मानार्थम्, 'दसणवत्तिय' दर्शनवृत्तिकम्-दर्शनार्थम्, 'कोउहलवत्तिय' कौतूहलवृत्तिकम्-कौतूहलार्थम्-

घी, तेल आदि वस्तुओं को, तथा-परिच्छेद्य=कसौटी आदि पर परीक्षा करके खरीदने बेचने योग्य मणि, मोती, मूगा, गहना आदि वस्तुओं को लेकर नफा के लिये देशान्तर में जाने वाले सार्थ (समूह) को ले जाते है, तथा योग (नयी वस्तु की प्राप्ति) और क्षेम (प्राप्त वस्तु की रक्षा) के द्वारा उनका पालन करते है, गरीबों की भलाई के लिये उन्हें पूँजी देकर व्यापार द्वारा उन्हे धनवान बनाते है, वे सार्थवाह कहलाते हैं, ऐसे सार्थवाह लोग, इनमें से-(अप्पेगइया) कितनेक (वदणवत्तिय) वन्दना करने के लिये (अप्पेगइया) कितनेक (पूयणवत्तियं) सेवा करने के लिये, (एव) इसी तरह (सक्कारवत्तिय) सत्कार करने के लिये, (सम्माणवत्तिय) सम्मान करने के लिये, (दसणवत्तिय) दर्शन करने के लिये, (कोउहलवत्तिय) पहिले कभी भी भगवान को नहीं देखे थे, अत उनको देखने के लिये,

ખાપીને ખરીદવા વેચવા યોગ્ય દૂધ, ઘી, તેલ આદિ વસ્તુઓ તથા પરિચ્છેદ્ય =કસોટી આદિ ઉપર પરીક્ષા કરીને ખરીદવા વેચવા યોગ્ય મણિ, મોતી, પરવાળા, ઘરેણા આદિ વસ્તુઓ લઈને નફો કરવા માટે દેશાતરમા જવાવાળા સાર્થ (સમૂહ)ને લઇ જાય છે, તથા યોગ (નવી વસ્તુની પ્રાપ્તિ) અને ક્ષેમ (પ્રાપ્ત વસ્તુની રક્ષા) દ્વારા તેમનુ પાલન કરે છે, ગરીબોના ભલા માટે તેમને પુજી દઈને વ્યાપાર દ્વારા ધનવાન બનાવે છે તે સાર્થવાહ કહેવાય છે એવા એવા સાર્થવાહ લોક, એમાના (અપ્પેગઇયા) કેટલાક (વદણવત્તિય) વદના કરવા માટે (અપ્પેગઇયા) કેટલાક (પૂયણવત્તિય) સેવા કરવા માટે, (એવ) એવી રીતે (સક્કારવત્તિય) સત્કાર કરવા માટે (સમ્માણવત્તિય) સન્માન કરવા માટે (દસણવત્તિય) દર્શન કરવા માટે (કોઉહલવત્તિય) પહેલા કદી પણ ભગવાનને નહેલા

पायच्छित्ता, सिरसा कंठे मालकडा आविद्ध-मणि-सुवण्णा कप्पिय-हार-द्धहार-तिसर-पालव-पलंबमाण-कडिसुत्त-सुकय -सोहाभरणा पवर- वत्थ-परिहिया चंदणो-लित्त-गाय-सरीरा, अप्पे-

कृत कौतुक=मषीपुण्ड्रादिक, मङ्गल-दध्यक्षतादि, एतदुभय प्रायश्चित्त दुःस्वप्नादिप्रगमनत्वेनावश्यकरणीयत्वाद् यैस्ते तथा, कौतुकमङ्गलरूप प्रायश्चित्त कृतवन्त इत्यर्थ । '**सिरसा कंठे मालकडा**' शिरसि कण्ठे कृतमाला '**आविद्ध-मणि-सुवण्णा**' आविद्ध-मणि-सुवर्णा=परिकृतमणिकनकमूषणा, भूषणान्येव नामभिर्निर्दिशति-'**कप्पिय हार-द्धहार-तिसर पालव पलंबमाण-कडिसुत्त-सुकय-सोहाभरणा**' कल्पित-हारा-ऽर्द्धहार-त्रिसर-प्रालम्बप्रलम्बमान-कटिसूत्र-सुकृत-शोभाऽऽभरणा, तत्र-हार अर्द्धहार त्रिसरकश्च प्रसिद्ध, तथा प्रालम्ब=झुम्बनक स एव प्रलम्बमान यत्र तत् कटिसूत्र च तानि सुकृतशोभानि आभरणानि कल्पितानि-कृतानि यैस्ते तथा, विविधभूषणभूषितशरीरा इत्यर्थ, तथा-'**पवर-वत्थ-परिहिया**' प्रवरवस्त्रपरिहिता-श्रेष्ठवस्त्रधारका, '**चंदणो-लित्त-गाय-सरीरा**' चन्दनो लिप्त-गात्र शरीरा-च दनचर्चितशरीरा । '**अप्पेगइया**' अत्येकके-'**हयगया एव गयगया रहगया**

મષાનિલક દધિ અક્ષત આદિ ધારણ કિયે, (**सिरसा कंठे मालकडा आविद्ध-मणि-सुवण्णा**) મસ્તક એવ કઠ મા માળાઓ ધારણ કિયે, જિનમેં મણિ જડે હુએ હૈ ઐસે સુવર્ણો કે આભૂષણ પહિન, તથા (**कप्पिय हार-द्धहार-तिसर-पालव-पलंबमाण-कडिसुत्त-सुकय-सोहा भरणा**) શરીરશોભાવર્દ્ધક અઠારહ લર કે હાર, ૯ લર કે અર્ધહાર, તીન લર કે તિસરક, ઔર નીચે કા ઓર લટકતે હુએ ઝૂમક વાલે કટિસૂત્ર પહિરે, (**पवर-वत्थ-परिहिया**) અચ્છે ૨ સુંદર બહુમૂલ્ય વસ્ત્ર પહિરે, (**चंदणो-लित्त-गाय सरीरा**) શરીર પર ચંદન લગાયે, જબ ઇસ પ્રકાર વહાઁ કી જનતા સજ-ધજ કર તૈયાર હો ચુકી તબ ઉસમ સે (**अप्पेगइया**) કિતનેક (**चलने के लिये**), (**हयगया**) ઘોડાં પર સવાર હુએ, (**एव गयगया**)

માલકડા આવિદ્ધ મણિ-સુવણ્ણા) મસ્તક તેમજ કંઠમા માલાઓ ધારણ કરી, જેમા મણિ જડેલા હોય એવા સુવણ ના આભૂષણ પહેર્યા, તથા (કપ્પિય હાર-દ્ધ હાર-તિસર-પાલવ-પલબમાણ-કટિસુત્ત-સુકય-સોહાભરણા) શરીરશોભાવર્ધક અઢાર સર (લટ)ના હાર, ૯ સરના અર્ધહાર, ત્રણ સરના હાર, નીચેની તરફ લટકતા ઝૂમખાવાળા કટિસૂત્ર પહેર્યા, (પવર-વત્થ-પરિહિયા) સારા સારા સુન્દર બહુમૂલ્ય વસ્ત્રો પહેર્યા, (चदणो-लित्त-गाय सरीरा) શરીર પર ચદન લગાવ્યુ જ્યારે આ પ્રકારે ત્યાની જનતા સજીધજીને તૈયાર થઇ ગઈ ત્યારે તેમાની (अप्पेगइया) કટલાક ચાલવા માટે (हयगया) ઘોડા પર

अगाराओ अणगारियं पव्वइस्सामो, [अप्पेगइया] पचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइय दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्सामो, अप्पेगइया जीयमेयंति कट्टु ण्हाया कयबलिकम्मा कय-कोउय-मगल-

निरतिपूर्वक मुण्डिता—वृतकगलुञ्चना सम्पद्य 'अगाराओ अणगारियं पव्वइस्सामो' अगारात्=गृहाद् अनगारिकता=साधुत्व प्रव्रजिष्याम =प्राप्स्याम —अनगारा भविष्याम ,'अप्पेगइया' अप्येकके 'पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह गिहिधम्म पडिवज्जिस्सामो' पञ्चानुव्रतिक सप्तशिक्षाव्रतिक द्वादशविध गृहिधर्मं प्रतिपत्स्यामहे , 'अप्पेगइया' अप्येकके 'जिण-भत्ति-रागेण' जिनभक्तिरागेण, 'अप्पेगइया' अप्येकके, 'जीयमेयंति कट्टु' जातमेतदिति कृत्वा—कुलाचारोऽयमिति मत्वा, 'ण्हाया' स्नाता —'कयबलिकम्मा' कृत बलिकर्माण , 'कय-कोउय-मगल-पायच्छित्ता' कृत—कौतुक—मङ्गल—प्रायश्चित्ता—

इस्सामो) सावद्य व्यापारों से सर्वथा विरत होकर, कगलुचनपूर्वक गार्हस्थिक अवस्था का परित्याग कर अनगार बनेंगे—इस प्रकार की भावना से, तथा कितनेक—(पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह गिहिधम्म पडिवज्जिस्सामो) पाच अणुव्रत एव सात शिक्षाव्रत के भेद से १२ भेदरूप गृहस्थ के धर्म को स्वीकार करेंगे—इस भावना से, (अप्पेगइया) कितनेक (जिणभत्तिरागेण) जिनेन्द्र की भक्ति करेंगे इस प्रकार भक्ति के अनुराग से, (अप्पेगइया,) कितनेक (जीयमेयत्ति कट्टु) यह हम लोगों का कुलाचार है—इस प्रकार मान कर, (ण्हाया) स्नान किये, (कयबलिकम्मा) काक आदि को अन्नादि दान रूप बलिकर्म किये, (कय—कोउय—मगल—पायच्छित्ता) दुःस्वप्नादि निवारण कि ये

रिय पव्वइस्सामो) સાવદ્ય વ્યાપારોથી સર્વથા વિરત થઈને કેશલુચનપૂર્વક ગાર્હસ્થિક અવસ્થાનો પરિત્યાગ કરીને અનગાર બનશું—એ પ્રકારની ભાવનાથી, તથા કેટલાક (पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह गिहिधम्म पडिवज्जिस्सामो) પાચ અણુવ્રત તેમજ સાત શિક્ષાવ્રતના ભેદથી ૧૨ ભેદ રૂપ ગૃહસ્થના ધર્મનો સ્વીકાર કરશું એવી ભાવનાથી, (अप्पेगइया) કેટલાક (जिणभत्तिरागेण) જિનેન્દ્રની ભક્તિ કરશું એ પ્રકારની ભક્તિના અનુરાગથી, (अप्पेगइया) કેટલાક (जीयमेयंति कट्टु) આ અમારો કુલાચાર છે—એ પ્રકારની માન્યતાથી, (ण्हाया) સ્નાન કરી (कय-बलि-कम्मा) કાગડા આદિને અન્ન આદિ દાનરૂપ બલિકર્મ કરી, (कय-कोउय-मगल-पायच्छित्ता) દુઃસ્વપ્નાદિ નિવારણને માટે મસી તિલક દહી ચોખા આદિ ધારણ કરી, (सिरसा कंठे

मज्झेणं णिग्गच्छति, णिग्गच्छित्ता जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूर-सामंते छत्ताईए तित्थयराइसेसे पासति, पासित्ता जाणवाहणाइं ठवेति, ठवित्ता जाणवाहणेहिंतो पच्चोरुहति, पच्चोरुहित्ता जेणेव

चम्पानगर महाकोलाहलमयां कुर्वन्त, 'चपाए णयरीए' चम्पाया नगर्या 'मज्झ मज्झेण' मध्यमेन सर्वतो मध्यमार्गेण 'णिग्गच्छति' निर्गच्छन्ति, 'णिग्गच्छित्ता' निर्गत्य 'जेणेव पुण्ण-भद्दे चेइए' यत्रैव पूर्णभद्र चैत्यम्, 'तेणेव उवागच्छति' तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य, 'समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अदूरसमीप 'छत्ताईए तित्थयराइसेसे पासंति' छत्रादीन् तीर्थकरातिशेषान्=तीर्थकरातिशय-द्योतकानि कानिचिच्छत्रादीनि चिह्नानि पश्यन्ति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'जाणवा-हणाइं ठवेंति' यानवाहनानि स्थापयन्ति, 'ठवित्ता' स्थापयित्वा 'जाणवाहणेहिंतो

भित महासमुद्र के महाध्वनि से मानो युक्त करते हुए, (चपाए णयरीए) उस चपा नगरी के (मज्झमज्झेण) ठीक बीचो बीच के मार्ग से (णिग्गच्छति) निकले, (णिग्गच्छित्ता) ये सब निकल कर (जेणेव पुण्णभद्दे चेइए) जहा पर वह पूर्णभद्र नामका उद्यान था (तेणेव उवागच्छति) वहाँ पर पहुँचे, (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्ताईए तित्थयराइसेसे पासति) वहाँ पहुँच कर उन्होंने भगवान् महा-वीर के न अतिदूर और न अतिनिकट तीर्थंकरों के अतिशय स्वरूप छत्र आदिकों को देखा, ये छत्रादिक तीर्थंकर के अतिशय द्योतक चिह्न माने गये हैं, (पासित्ता जाणवाहणाइं ठवेंति) इन चिन्हों के देखते ही उन सबों ने अपने २ यानवाहनादिकों को वहाँ रोक

પ્રક્ષુબ્ધિત મહાસમુદ્રના મહાધ્વનિથી જેમ યુક્ત કરતા હોય તેમ (चपाए णयरीए) તે ચંપા નગરીની (मज्झमज्झेण) બરાબર વચ્ચોવચ્ચના માર્ગથી (णिग्गच्छति) નીકળ્યા, (णिग्गच्छित्ता) તે બધા નીકળીને (जेणेव पुण्णभद्दे चेइए) જ્યાં તે પૂર્ણભદ્ર નામનુ ઉદ્યાન હતુ (तेणेव उवागच्छति) ત્યાં પહોંચ્યા, (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्ताईए तित्थयराइसेसे पासति) ત્યાં પહોંચીને તેઓએ ભગવાન મહાવીરથી બહુ દૂર નહિ તેમ તીર્થંકરોના અતિશયસ્વરૂપ છત્ર આદિને જોયા, આ છત્ર આદિક તીર્થંકરોના અતિશયદ્યોતક ચિહ્ન મનાય છે. (पासित्ता जाणवाहणाइं ठवेंति) એ ચિહ્નોને જોતા જ તે બધાએ પોત

गइया हयगया एव गयगया रहगया सिवियागया सदमाणि-यागया, अप्पेगइया पाय-विहार-चारिणो पुरिस-वग्गुरा-परि-क्खित्ता महया उक्किट्ठि-सीह-णाय-बोल-कलकल-रवेणं पक्खु-ब्भिय-महासमुद्द-रव-भूयं पिव करेमाणा चंपाए णयरीए मज्झ-

सिवियागया सदमाणियागया' हयगता एव गजगता रथगता शिबिकागता स्यन्दमानि कागता -तत्र शकटोपरि दत्ता शिबिकेव स्यन्दमानिका, 'अप्पेगइया' अप्येकके 'पाय-विहार-चारिणो' पादविहारचारिण 'पुरिसवग्गुरापरिक्खित्ता' पुरुषवागुरापरिक्षिप्ता - पुरुषसमूहन परिवेष्टिता, 'महया' महता 'उक्किट्ठि-सीहणाय-बोल-कलकल-रवेण' उत्कृष्टि-सिंहनाद-बोल-कलकल - रवेण - उत्कृष्टि =आनन्दमहाध्वनि, सिंहनाद =प्रसिद्ध, बोल =वर्णयुक्तिसहितो ध्वनि, कलकल =वर्णयुक्तिरहितो ध्वनि, एषा समाहार, तदेव यो रव स तथा तेन, 'पक्खुभिय-महासमुद्द-रवभूय पिव' प्रक्षुभित-महासमुद्र-रवभूत मिव-प्रक्षुभितमहासमुद्रस्य यो रवभूत =सजातशब्दस्तमिव=तद्वत् नगर 'करेमाणा' कुर्वन्त -

इसी प्रकार कितनेक हाथी पर आरूढ हुए, (रहगया) कितनेक रथों पर बैठे, (सिवियागया) कितनेक पालखियों मे चढे, (सदमाणियागया) कितनेक बहेलियों-पालकीविशेष मे बैठे, (अप्पेगइया) तथा कितनेक (पुरिस-वग्गुरा-परिक्खित्ता) पुरुषों के समूह से घिरे हुए होकर (पाय-विहार-चारिणो) पैदल ही निकले, ये सभी (महया) महान् (उक्किट्ठि-सीहणाय-बोल-कलकल-रवेण) 'उक्किट्ठि'-उत्कृष्टि-अतिशय आनन्द जनित ध्वनि से, (सीहणाय) सिंहनाद-सिंहनाद से, 'बोल'-व्यक्तवर्णयुक्त ध्वनिसे, तथा 'कल-कलरव'-अव्यक्त ध्वनि से (पक्खुभिय-महासमुद्द-रवभूय पिव) चम्पानपरी को प्रक्षु-

સવાર થયા (एव गयगया) આ પ્રકારે કેટલાક હાથીપર આરૂઢ થયા (रहगया) કેટલાક રથ ઉપર બેઠા (सिबियागया) કેટલાક પાલખીઓમા ચઢયા (सदमाणियागया) કેટલાક પાલખીવિશેષોમા બેઠા, (अप्पेगइया) તથા કેટલાક (पुरिस-वग्गुरा-परिक्खित्ता) પુરૂષોના ટોળા સાથે ધીમે-ધીમે પગલે (पाय विहार-चारिणो) પેદલજ નીકળ્યા, આ બધા (महया) મહાન્ (उक्किट्ठि-सीहणाय-बोल-कलकलरवेण) 'उक्किट्ठि' उत्कृष्टि-अतिशय आनद જનિત ધ્વનિથી, (सीहणाय) સિહનાદ-સિહનાદથી, (बोल) વ્યક્તવર્ણયુક્ત ધ્વનિથી તથા (कल कलरव) અવ્યક્ત ધ્વનિથી (पक्खुभिय-महासमुद्द-रवभूय पिव) ચપા નગરીને

मूलम्—तए णं से पवित्तिवाउए इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए ण्हाए जाव अप्प-महग्घा-भरणा-

टीका—'तए ण से पवित्तिवाउए' इत्यादि ।

'तए ण से पवित्तिवाउए' तत खलु स प्रवृत्तिव्यापृत =भगवद्विहारादिवृत्ता-तनिवेदनऽधिकृत, 'इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे' अस्या कथाया लब्धार्थ सन् 'हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए' हृष्ट-तुष्ट-यावद्धृदय 'ण्हाए जाव अप्प महग्घा-भरणा लकिय सरीरे' स्नातो यावत्-अल्पमहाघाभरणाऽलङ्कृतशरीर 'सयाओ गिहाओ' स्वकाद् गृहात् 'पडिणि-

---

कर चुकने बाद फिर उस आगत जनसमूहने (वदति नमस्सति) वन्दना एव नमस्कार किया, (वन्दित्ता णमस्सित्ता णच्चासण्णे णाइदूरे सुस्सूसमाणा णमसमाणा अभिमुहा विणएण पजलिउडा पज्जुवासंति) वदना एव नमस्कार करने के पश्चात् भगवान से न अतिसमीप म एव न अतिदूर हो उनके सामने उचित स्थान पर बैठ कर वे सब विनय-पूर्वक हाथ जोडकर सेवा करने लगे ॥ सू ३८ ॥

'तए ण से पवित्तिवाउए' इत्यादि ।

(तए ण) इस के बाद (से पवित्तिवाउए) वह भगवान के विहार आदि के समाचार लाने मे नियुक्त किया हुआ व्यक्ति, (इमीसे कहाए) इस कथासे—भगवान के आगमन के वृत्तान्त से (लद्धट्ठे समाणे) परिचित होकर, (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए) अपने अन्त करण म विशेषरूप से हर्षित एव सतुष्ट हुआ, फिर उसने (ण्हाए जाव अप्प-महग्घा-भरणा-लकिय-सरीरे) स्नान किया, पश्चात् थोडे

ખભૂડે (वन्ति णमस्सति) વદના તેમજ નમસ્કાર કર્યા, (वदित्ता णमस्सित्ता णच्चासण्णे णाइदूरे सुस्समाणा णमसमाणा अभिमुहा विणएण पजलिउडा पज्जुवासति) વદના તેમજ નમસ્કાર કર્યા પછી ભગવાનથી બહુ દૂર નહિ તેમ બહુ નમીપ નહિ એમ તેમની સામા ઉચિત સ્થાન પર બેસીને તે બધા વિનય-પૂર્વક હાથ જોડીને સેવા કરવા લાગ્યા (સૂ ૩૮)

'तए ण से पवित्तिवाउए' ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (से पवित्तिवाउए) તે ભગવાનના વિહાર આદિના સમાચાર લાવવા માટે નિયુક્ત કરેલ માણસ (इमीसे कहाए) આ વાતથી-ભગવાનના આગમનના વૃત્તાન્તથી (लद्धट्ठे समाणे) પરિચિત થઇને (हट्ठ-तुट्ठ जाव हियए) પોતાના અત કરણમા વિશેષરૂપથી હર્ષિત તેમજ સતુષ્ટ થયો પછી તેણે (ण्हाए जाव अप्प महग्घा भरणा-लकिय सरीरे) સ્નાન કર્યુ પછી થોડા ભારવાળા તથા

समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता समण भगव महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिण करेंति, करित्ता वदति णमस्संति, वंदित्ता णमंसित्ता णच्चासण्णे णाइदूरे सुस्सूसमाणा णमंसमाणा अभिमुहा विणएण पजलिउडा पज्जुवासंति ॥ सू० ३८ ॥

पच्चोरुहंति' यानवाहनभ्य प्रत्यवरोहन्ति—अधस्तादवतरन्ति, 'पच्चोरुहित्ता' प्रत्यवरुह्य, 'जेणेव समणे भगव महावीरे' यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर [विराजते] 'तेणेव उवागच्छन्ति, उवागच्छित्ता' तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य 'समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिण करेंति' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य त्रिकृत्व आदक्षिण प्रदक्षिण कुर्वन्ति—त्रिवारमादक्षिणप्रदक्षिणं कुर्वन्ति, 'करित्ता' कृत्वा 'वदति' वन्दते—स्तुवन्ति, 'णमस्संति' नमस्यन्ति=प्रणमन्ति, 'वदित्ता णमंसित्ता' वन्दित्वा नमस्यित्वा 'णच्चासण्णे णाइदूरे' नात्यासन्ने नातिदूरे 'सुस्सूसमाणा' शुश्रूषमाणा 'णमंसमाणा' नमस्यन्त 'अभिमुहा' अभिमुखा=समुखा, 'विणएणं पजलिउडा' विनयेन प्राञ्जलिपुटा—विनय-विनम्रबद्धाञ्जलय, 'पज्जुवासंति' पर्युपासते—उपासना कुर्वन्ति ॥ सू० ३८ ॥

दिये, (ठवित्ता जाणवाहणेहिंतो पच्चोरुहंति) जब वे अच्छी तरह रुक चुके तब वे सब के—सब अपने २ वाहनों से नीचे उतरे, (पच्चोरुहित्ता जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छंति) उतर कर फिर वे सब लोग जहाँ श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे वहाँ पहुँचे, (उवागच्छित्ता समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिण करेंति) बाद उन्होंने भगवान् महावीर को तीनवार हाथ जोडकर प्रदक्षिणा की, (करित्ता) प्रदक्षिणा

પોતાના યાનવાહનાદિકોને ત્યાજ રોકી દીધા, (ઠવિત્તા જાણવાહણેહિંતો પચ્ચોરુહંતિ) જ્યારે તેઓ સારી રીતે રોકાઈ ગયા ત્યારે તે બધા પોતપોતાના વાહનોમાથી નીચે ઉતર્યા, (પચ્ચોરુહિત્તા જેણેવ સમણે ભગવ મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ) ઉતરીને પછી તે લોકો બધા જ્યા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બિરાજમાન હતા ત્યા પહોચ્યા (ઉવાગચ્છિત્તા સમણ ભગવ મહાવીર તિક્ખુત્તો આયાહિણ પયાહિણ કરેંતિ) બાદ તેઓએ ભગવાન મહાવીરને ત્રણવાર હાથ જોડીને પ્રદક્ષિણા કરી (કરિત્તા) પ્રદક્ષિણા કરી લીધા પછી વ

व्वया जाव णिसीयइ, णिसीइत्ता तस्स पवित्तिवाउयस्स अद्धत्तेरस-सयसहस्साइ पीइदाण दलयइ, दलइत्ता सक्कारेइ सम्माणेइ सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ ॥ सू० ३९ ॥

तत्रोपविश्य यावत् 'नमोऽत्थु णं' पठति 'जाव' यावत् सिंहासन 'णिसीयइ' निषीदति=उपविशति, 'णिसीइत्ता' निषद्य=उपविश्य, 'तस्स पवित्तिवाउयस्स अद्धत्तेरससयसहस्साइ पीइदाण दलयइ' तस्मै प्रवृत्तिव्यापृताय अर्द्धत्रयोदशशतसहस्राणि प्रीतिदान ददाति-सार्द्धद्वादशशतसहस्राणि रजतमुद्रा प्रीतिदान=पारितोषिक समर्पयति। 'समणो भगवान महावीरस्वामी चम्पानगरया उपनगरग्राममुपागत चम्पानगर पूर्णभद्रचैत्य समवसर्तुकाम' इति निवेदित प्रवृत्तिव्यापृतेन, अतस्तस्माऽष्टोत्तरैकलक्षरजतमुद्रारूप प्रीतिदान प्रदत्तम्। अत्र तु अस्यामेव चम्पानगरयाम् अतिसन्निकृष्टे स्थाने पूर्णभद्रचैत्ये समवसृत-इति याता निवेदिता, अतो ह्यतिशयादतद्गतानिवेदने सार्धद्वादशलक्षरजतमुद्रारूप प्रीतिदान प्रवृत्तिव्यापृताय दत्तम्-इति भाव। 'दलइत्ता सक्कारेइ सम्माणेइ' दत्वा सत्कारयति-वस्त्रादिदानेन, सम्मानयति-प्रियवचनेन, 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ' सत्कृत्य सम्मान्य प्रतिविसर्जयति ॥ सू० ३९ ॥

वे एकदम सिंहासन से उठ के खडे हुए और नीचे उतरकर जिस दिशा म भगवान विराजमान थे, उस दिशा की ओर, सात आठ पग जाकर और बैठकर विधिपूर्वक "नमोत्थु ण" दिये। यान सिंहासन पर बैठ, (णिसीइत्ता तस्स पवित्तिवाउयस्स अद्धत्तेरस-सयसहस्साइ पीइदाण दलयइ) बैठ कर उन्होंने उस सदेशवाहक क लिये साढे बारह लाख चादी की मुद्राओ का प्रीतिदान-पारितोषिक प्रदान किया, (दलइत्ता) प्रीतिदान देकर उन्होंने (सक्कारेइ) उसका सत्कार किया (सम्माणेइ) मधुर वचनों से सन्मान किया। इस प्रकार (सक्कारित्ता सम्माणित्ता) सत्कार एव सन्मान करक उन्होंने उसे (पडिविसज्जेइ)

જઈ તેઓ એકદમ સિંહાસનેથી ઉઠીને ઉભા થયા તથા નીચે ઉતરીને જે દિશામા ભગવાન વિરાજમાન હતા તે દિશાની તરફ સાત આઠ પગલા જઇને તના બેસીને વિધિપૂર્વક "नमोत्थु ण" દીધુ બાદ સિંહાસનપર બેઠા, (णिसीइत्ता तस्स पवित्तिवाउयस्स अद्धत्तेससयसहस्साइ पीइदाण दलयइ) બેસીને તેઓએ તે સદેશવાહકને માટે સાડાબાર લાખ ચાદીના સિક્કાઓનુ પ્રીતિદાન-પારિતોષિક પ્રદાન કર્યુ (दलइत्ता) પ્રીતિદાન આપીને તેઓએ (सक्कारेइ) તેનો સત્કાર કર્યો, (सम्माणेइ) મધુર વચનોથી સન્માન કર્યુ આ પ્રકારે

लकिय-सरीरे सयाओ गिहाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता चपाणयरिं मज्झंमज्झेणं जेणेव बाहिरिया सा चेव हेट्ठिल्ला वत्त-

वखमइ पडिणिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्रम्य च 'चपाणयरि मज्यमज्झेण' चम्पानगरया म मध्येन, 'जेणेव बाहिरिया' यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला 'सा चेव हेट्ठिल्ला वत्तव्वया' सैवाऽधस्तात् वक्तव्यता, अथात्—यत्रैव राज्ञ कोणिकस्य गृह यत्र च कोणिको राजा भम्भसारपुत्रस्तत्रैवोपागच्छति, उपागम्य करतलपरिगृहीत शिरआवर्त मस्तकेऽञ्जलि कृत्वा जयेन विजयेन वर्धयति, वर्धयित्वा एवमवादीत्=भगवत समवसरण सविस्तर निगदितवान, तत्तु भूपो भगवदाग मन श्रुत्वा हृष्टतुष्ट मन् सिंहासनादुत्थाय गजचिह्नानि परित्यज्य भगवदभिमुख सप्ताष्टपदानि गत्वा

भार वाले तथा बहुमूल्य आभरणों से अलङ्कृतशरीर होकर (सयाओ गिहाओ पडिणिक्खमइ) अपने घर से निकला, (पडिणिक्खमित्ता) निकलकर (चपाणयरिं मज्झमज्झेण) ठीक चपा नगरी के बीचोबीच मार्ग से होता हुआ, (जेणेव बाहिरिया सा चेव हेट्ठिल्ला वत्तव्वया जाव णिसीयइ) जहा नाच बाहिर की ओर वह उपस्थानशाला थी, एव जहा राजा कोणिक का गृह था, तथा जहा पर वे विराजमान थे, वहा पर वह पहुँचा, पहुँचकर दोनो हाथों को जोडकर उसने कोणिक नरेशको सादर नमस्कार किया, पश्चात् आपकी जय हो और विजय हो—इस रूपसे उन्हे बधाई दी। बधाइ दे चुकने के अनन्तर फिर उसने 'हे राजन्! आज श्रमण भगवान महावीर प्रभु चपानगरी के पूर्णभद्र उद्यान म समवसृत हुए है'—इत्यादि विस्तृत रूप से भगवान् के समवसरण का वृत्तान्त कहा। राजा ने जब प्रभु के आगमन का वृत्तान्त सुना तब वे भी चित्त में अधिक प्रसन्न एव सन्तुष्ट हुए। मारे हर्ष के

ઘણા મૂલ્યવાળા આભરણોથી શરીરને શણગારીને તે (सयाओ गिहाओ पडिणिक्खमइ) પોતાના ઘરથી નીકળ્યો, (पडिणिक्खमित्ता) નીકળીને (चपाणयरिं मज्झमज्झेण) ચપા ચપાનગરીની વચ્ચોવચ્ચને માર્ગે થઇને (जेणेव बाहिरिया सा चेव हेट्ठिल्ला वत्तव्वया जाव णिसीयइ) જ્યા નીચે બહારની તરફ તે ઉપસ્થાનશાલા હતી તેમજ જ્યા રાજા કોણિકનુ ગૃહ હતુ તથા જ્યા તે વિરાજમાન હતા ત્યા પહોચ્યો, પહોચીને બન્ને હાથ જોડીને તેણે કોણિક નરેશને સાદર નમસ્કાર કર્યા પછી આપની જય થાવો તથા વિજય થાવો એ રૂપે તેણે વધાઇ આપી વધાઈ દઈ ચુકયા પછી તેણે કહ્યુ, હે રાજન્! આજે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ ચપાનગરીના પૂર્ણભદ્ર ઉદ્યાનમા સમવસૃત થયા છે આ પ્રકારે તેણે વિસ્તૃતરૂપથી ભગવાનના સમવસરણનો વૃત્તાન્ત કહ્યો રાજાએ જ્યારે પ્રભુના આગમનો વૃતાન્ત સાભળ્યો ત્યારે તેઓ પણ મનમા બહુ પ્રસન્ન તેમજ સતુષ્ટ થયા આનદમા આવી

प्पया ! आभिसेक्कं हत्थिरयणं पडिकप्पेहि, हय-गय-रह-पवर-जोहकलियं च चाउरंगिणिं सेणं सण्णाहेहि, सुभद्दापमुहाणं य देवीणं बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए पाडियक्कपाडियक्काइं जत्ताभिमुहाइं जुत्ताइं जाणाइं उवट्ठवेहि, चप्पं च णयरिं सब्भिन-

पडिकप्पेहि' आभिषेक्यं हस्तिरत्नं परिकल्पय-प्रधानहस्तिरत्नं सज्जितं कुरु, 'हय-गय रह पवर-जोह कलियं च चाउरंगिणिं सेणं सण्णाहेहि' हय-गज-रथ-प्रवरयोध-कलितां च चतुरङ्गिणीं सेनां सन्नाहय=सुसज्जितां कुरु, 'सुभद्दापमुहाणं य देवीणं' सुभद्राप्रमुखानाञ्च देवीनाम् 'बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए' बाह्यायामुपस्थानशालायाम्, 'पाडियक्कपाडियक्काइं' प्रत्येकप्रत्येकानि-सर्वासां पृथक् पृथक् 'जत्ताभिमुहाइं' यात्राभिमुखानि-गमनार्थमुद्यतानि, 'जुत्ताइं' युक्तानि-योजितनलवर्दानि 'जाणाइं' यानानि=धार्मिकरथान 'उवट्ठवेहि' उपस्थापय=सज्जीकृत्य समानय, 'चप्पं च णयरिं सब्भितरबाहिरियं'

मेव भो देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! शीघ्र ही (आभिसेक्कं हत्थिरयणं पडिकप्पेहि) तुम प्रधानहस्तिरत्न को सज्जित करो, (हय-गय-रह-पवरजोह-कलियं च चाउरंगिणिं सेणं सण्णाहेहि) साथ में घोडा, हाथियों, रथों एवं उत्तम योधाओं से युक्त चतुरंगिणी सेना को भी सुसज्जित करना, तथा (सुभद्दापमुहाणं य देवीणं बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए) सुभद्राप्रमुख देवियों के लिये भी बाहिर उपस्थानशाला में (पाडियक्कपाडियक्काइं) अलग २ रूप में (जत्ताभिमुहाइं) चलने में अच्छे (जुत्ताइं) एवं अच्छे बैलों वाले (जाणाइं) धार्मिक रथों को (उवट्ठवेहि) सज्जित करके ले आओ। (चप्पं च णयरिं सब्भिन-

કઠિન-(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય ! શીઘ્ર જ (आभिसेक्कं हत्थिरयणं पडिकप्पेहि) તમે પ્રધાન હસ્તિરત્નને સજ્જિત કરો (हय-गय-रह-पवर-जोह-कलियं च चाउरंगिणिं सेणं सण्णाहेहि) સાથમાં ઘોડા, હાથી, રથો, તેમજ ઉત્તમ યોદ્ધાઓથી યુક્ત ચતુરંગિણી સેનાને પણ સુસજ્જિત કરો તથા (सुभद्दापमुहाणं य देवीणं बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए) સુભદ્રાપ્રમુખ દેવીઓને માટે પણ બાહરી ઉપસ્થાનશાલામાં (पाडियक्क-पाडियक्काइं) અલગ અલગ રૂપમાં (जत्ताभिमुहाइं) ચાલવામાં સારા (जुत्ताइं) તેમજ ભાગ બળદવાળા (जाणाइं) ધાર્મિક રથોને (उवट्ठवेहि) સજ્જિત કરીને લઈ આવો (चप्पं च णयरिं सब्भितरबाहिरियं) ચ પાનગરીને અંદર તેમજ બહારથી (आसित्त-सित्त-

मूलम्—तए णं से कूणिए राया भंभसारपुत्ते बल-वाउयं आमंतेइ, आमंतित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणु-

टीका—'तए णं से' इत्यादि। 'तए णं' ततः पदं 'से कूणिए राया भंभसारपुत्ते' स कूणिको राजा भंभसारपुत्र 'बलवाउय' बलव्यापृत=सैन्यव्यापारपरायण—सेनापतिमित्यर्थ, 'आमंतेइ' आमन्त्रयति=आह्वयति, 'आमंतित्ता' आमन्त्र्य=आहूय, 'एवं वयासी'—एवम् वादीत्—'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया' क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय! 'आभिसेक्कं हत्थिरयणं

निदा किया। श्रमण भगवान् महावीर स्वामी चंपानगरी के उपनगरग्राम में पधारे हुए हैं और वे चंपानगरी के पूर्णभद्र उद्यान में पधारनेवाले हैं—इस प्रकार का समाचार कोणिक राजा को जब इस देशवाहक ने सुनाया था तब उस समय राजाने उसे पारितोषिक रूप में १ लाख चांदी की मुद्राएँ दी थीं। परंतु जब उसने यह खबर दी कि प्रभु चंपानगरी के पूर्णभद्र उद्यान में पधार चुके है तब इस बात को सुनकर उसे अत्यंत हर्षका आवेग बढा, और इस आवेग के प्रभाव से उन्होंने उसे १२॥ लाख चांदी की मुद्राएँ दीं॥सू० ३९॥

'तए णं से कूणिए राया' इत्यादि।

(तए णं) इसके अनंतर (भंभसारपुत्ते) भंभसार अर्थात् श्रेणिक का पुत्र (से कूणिए राया) उस कूणिक राजा ने (बलवाउय) अपने बलव्यापृत—सेनापति को (आमंतेइ) बुलाया, (आमंतित्ता) बुलाकर (एवं वयासी) इस प्रकार कहा—(खिप्पा

(सक्कारित्ता सम्माणित्ता) સત્કાર તેમજ સન્માન કરીને તેમણે તેને (पडिविसज्जेइ) વિદાય કર્યો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી ચંપાનગરીના ઉપનગર ગ્રામમા પધાર્યા છે તથા તેઓ ચંપાનગરીના પૂર્ણભદ્ર ઉદ્યાનમા પધારવાના છે—એ પ્રકારના સમાચાર કોણિક રાજાને જ્યારે આ સંદેશવાહકે સંભળાવ્યા ત્યારે તે સમયે રાજાએ તેને પારિતોષિકરૂપમાં એકલાખ આઠ ચાંદીના સિક્કાઓ આપ્યા હતા પરંતુ જ્યારે તેણે આ ખબર આપી કે પ્રભુ ચંપા નગરીના પૂર્ણભદ્ર ઉદ્યાનમા પધારી ચુકયા છે ત્યારે આ વાત સાભળી તેમને અત્યંત હર્ષનો આવેગ વધ્યો અને આવેગના પ્રભાવથી તેમણે તેને ૧૨॥ લાખ ચાંદીની મહોરો આપી (સૂ ૩૯)

'तए णं से कूणिए राया' इत्यादि

(तए णं) त्यार पछी (भंभसारपुत्ते) भंभसार अर्थात् श्रेणिकना पुत्र (से कूणिए राया) ते कूणिक राजाએ (बलवाउय) पोताना बलव्यापृत—सेना पतिने (आमंतेइ) बोलाव्या, (आमंतित्ता) बोलावीने (एवं वयासी) आ प्रकारे

करेहि य कारवेहि य, करेत्ता य कारवेत्ता य एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि, णिज्जाहिस्सामि समणं भगव महावीर अभिवंदिउं ॥ सू ४० ॥

लोइय' इति देशीय शब्द, गोमयादिना भूमौ यद् लेपन सेटिकादिना कुड्यादिषु च यद् धवलन तद् 'लाउल्लोइय' तेन महिताम्=सुन्दरीकृताम्, 'गोसीस-सरस-रत्तचदण-जाव-गधवट्टिभूय करेहि य' गोशीर्ष-सरस-रक्तचन्दन-यावद्-गन्धवर्तिभूता कुरु-गोशीर्ष = चन्दनविशेषं सरसरक्तचन्दनन यावद गन्धवर्तिभूता=समुपचितगन्धद्रव्यरूपा कुरु, 'कारवेहि य' कारय च, अन्यानपि तथा कर्तुं प्रेरय, 'करेत्ता य कारवेत्ता य' कृत्वा च कारयित्वा च 'एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि' एतामाज्ञा प्रत्यर्पय, आज्ञापिताऽथान् सम्पाद्य मह्य कथय, 'णिज्जाहिस्सामि समण भगव महावीर अभिवदिउ' निर्यास्यामि= निर्गमिष्यामि श्रमण भगवन्त महावीरमभिवन्दितुम् ॥ सू ४० ॥

और भातों को खडा से पुतवाओ, (गोसीस-सरस रत्तचदण-जाव-गधवट्टि-भूय) गोशीर्ष-चन्दन विशेष, एव सरस रक्तचदन से समस्त नगर को सुगधित बनवाओ ताकि यह सुगध-पुज जैसा मालूम पडने लगे। (करेहि य कारवेहि य) यह सब काम स्वय करो तथा दूसरों को भी इस तरह करने के लिये प्रेरित करो। (करेत्ता य कारवेत्ता य) करके एव करवा करके (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि) इस मेरी आज्ञा को पुन मुझे प्रत्यर्पित करो-आपकी आज्ञानुसार सब काम हो चुके है इसकी मुझे खबर दो। (णिज्जाहिस्सामि समण भगव महावीर अभिवदिउ) बाद में मै श्रमण भगवान महावीर की वन्दना के लिये निकलूगा ॥ सू ४० ॥

જમીનને લીપાવો અને લીંપીને બહારથી ધોળાવો (गोसीस-सरस-रत्तचदण जाव-गधवट्टि-भूय) गोशीर्ष-चन्दन विशेष तेમજ सरस रक्तचन्दनथी समस्त नगरने सुगधित બનાવો જેથી તે सुगधपुज જેવી જણાવા લાગે (करेहि य कारवेहि य) આ બધુ કામ જાતે કરો તથા બીજાને પણ એવી રીતે કરવા પ્રેરિત કરો, (करेत्ता य कारवेत्ता य) કરીને તેમજ કરાવીને (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि) આ મારી આજ્ઞાને પાછી મને પ્રત્યર્પિત કરો-આપની આજ્ઞાનુસાર બધુ કામ થઈ ચૂકયુ છે એની મને ખબર દો (णिज्जाहिस्सामि समण भगव महावीर अभिवदिउ) બાદ હું શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની વદના માટે નીકળીશ (सू ४०)

तरवाहिरियं आसित्त-सित्त-सुइ-सम्मट्ठ-रत्थतरा-वण-वीहिय मचा-इमच-कलिय णाणाविह-राग-उच्छिय-ज्झय-पडागा-इपडाग-मडि-यं लाउल्लोइयमहियं गोसीस-सरस-रत्तचंदण-जाव-गंधवट्टिभूयं

चम्पा च नगरी साभ्यन्तरबाह्यागा, 'आसित्त-सित्त-सुइ-समट्ठ-रत्थतरावण-वीहिय' आसिक्त-सिक्त-शुचि-समृष्ट-रथ्यान्तरा-ऽऽपण-वीथिकाम्-आसिक्तानि=ईषत्सिक्तानि, सिक्तानि=भूयसा जलेन धौतानि अतएव शुचीनि=पवित्राणि समृष्टानि=कचवरापनयनेन संशोधितानि रथ्यान्तराणि=रथ्यामध्यानि आपणवीथयश्च-हट्टमार्गा यस्यां सा आसिक्त-सिक्त शुचि-समृष्ट रथ्यान्तराऽऽपण-वीथिका, ताम्, 'मचा इमच-कलियं' मञ्चा निमञ्च कलिताम मञ्चा =मालका -क्रीडनोपवेशनयोग्या, अतिमञ्चा =मञ्चोपरिमञ्चा, ताभिः कलिता-युक्ता ताम्, 'णाणाविह राग उच्छिय-ज्झय पडागा इपडाग मंडिय' नानाविध रागोच्छ्रित ध्वज-पताकाऽतिपताका-मण्डिताम्-नानाविधरागा =विविधवर्णा ये उच्छ्रिता ध्वजा, पताका तिपताका - पताका - ध्वजाग्रवर्तिचेलाञ्चलानि, पताकामतिक्रान्ता अतिपताका =पताकोपरिवर्त्तिन्य पताका, ताभिर्मण्डिताम्=सुशोभिताम्-नानाविधवर्णसमुच्छ्रित ध्वज-पताकाऽतिपताकाभिर्मण्डितामित्यर्थ । 'लाउ-ल्लोइय महिय' लाउल्लोइयमहिताम्-'लाउ-

तरवाहिरिय) चपानगरी को भीतर एव बाहिर से (आसित्त सित्त सुइ समट्ठ-रत्थतरा वणवीहिय) पहिले थोडे से जल मे छिडकवा कर पीछे अधिक जल से छिडकवाकर गलियो के एव बजारों के रस्ता को साफ-सूफ करवाओ और जहा भी कूडा-कर्कट पडा हो उसे झड वाकर साफ करवाओ, (मचा-इमच-कलिय णाणाविह-राग-उच्छिय-ज्झय-पडागा-इपडाग-मडिय) मार्ग मे आजू-बाजू मचां पर मच जमवाकर लगवा दो, ताकि लोग उन पर अच्छी तरह से बैठ सके। अनेक रगों की ऊँची २ ध्वजाएँ, पताकाएँ एव अतिपता-काए नगर भर म लगाओ, (लाउल्लोइयमहिय) जगह २ पर गोबर से जमीन को लिपवाओ

સુઇ-સમટ્ઠ-રત્થંતરાવણ-વીહિય) પહેલા થોડાક પાણીનો છંટકાવ કરીને પછી વધારે પાણી છંટાવીને ગલિયેાના તેમજ બજારેાના રસ્તાઓને સાફસૂફ કરાવેા, અને જ્યા પણ કૂડા-કર્કટ (કચરેાપૂજો) પડયેા હોય તેને ઝાડુ મરાવી સાફ કરાવેા (मचा-इमच-कलिय णाणाविह-राग-उच्छिय-ज्झय-पडागा-इपडाग-मडिय) માર્ગમા આજુબાજુ મચ ઉપર મચ ગેાઠવાવી દેા જેથી લેાકેા તેમનાપર સારી રીતે બેસી શકે અનેક રંગેાની ઉંચી ઉંચી ધજાઓ, પતાકાઓ તેમજ અતિ પતાકાઓ નગરભરમા લગાઓ (लाउल्लोइयमहिय) જગા જગાપર છાણથી

करेहि य कारवेहि य, करेत्ता य कारवेत्ता य एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि, णिज्जाहिस्सामि समणं भगव महावीर अभिवंदिउ ॥ सू. ४० ॥

लोट्टय' इति देशीय शब्द, गोमयादिना भूमौ यद् लेपन सेटिकादिना कुड्यादिषु च यद धवलन तद् 'लाउल्लोइय' तेन महिताम्=सुगन्धिताम्, 'गोसीस सरस रत्तचदण-जाव-गधवट्टिभूय करेहि य' गोशीर्ष-सरस-रक्तचन्दन यावद्-ग धवर्तिभूता कुरु-गोशार्षे = चन्दनविशेषै सरसरक्तचन्दनेन यावद गन्धवर्तिभूता=समुपचितगन्धद्रव्यरूपा कुरु, 'कारवेहि य' कारय च, अन्यानपि तथा कर्तुं प्रेरय, 'करेत्ता य कारवेत्ता य' कृत्वा च कारयित्वा च 'एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि' एतामाज्ञा प्रत्यर्पय, आज्ञापिताऽर्थान् सम्पाद्य मह्य कथय, 'णिज्जाहिस्सामि समण भगव महावीर अभिवदिउ' निर्यास्यामि= निर्गमिष्यामि श्रमण भगवन्त महावीरमभिवन्दितुम् ॥ सू ४० ॥

और भातों को खडा से पुतवाओ, (गोसीस सरस रत्तचद ग जाव गधवट्टि-भूय) गोशीर्ष-चन्दन विशेष, एव सरस रक्तचदन से समस्त नगर को सुगधित बनवाओ ताकि वह सुगध पुज जैसा मालम पडन लगे। (करेहि य कारवेहि य) यह सब काम स्वय करो तथा दूसरों को भी इस तरह करने के लिये प्रेरित करो। (करेत्ता य कारवेत्ता य) करके एव करवा करके (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि) इस मेरी आज्ञा को पुन मुझे प्रत्यर्पित करो-आपकी आज्ञा-नुसार सब काम हो चुके है इसकी मुझे खबर दो। (णिज्जाहिस्सामि समण भगव महावीर अभिवदिउ) बाद मे मै श्रमण भगवान महावीर की वन्दना के लिये निकलूगा ॥ सू ४० ॥

જમીનને લીપાવો અને ભીતોને ખડીથી ધોળાવો (गोसीस-सरस-रत्तचदण जाव-गधवट्टि-भूय) गोशीर्ष-चन्दन विशेष तेमज सरस रक्तचदनथी समस्त नगरने सुगधित બનાવો જેથી તે સુગધપુજ જેવી જણાવા લાગે (करेहि य कारवेहि य) આ બધુ કામ જાતે કરો તથા બીજાને પણ એવી રીતે કરવા પ્રેરિત કરો, (करेत्ता य कारवेत्ता य) કરીને તેમજ કરાવીને (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि) આ મારી આજ્ઞાને પાછી મને પ્રત્યર્પિત કરો-આપની આજ્ઞાનુ સાર બધુ કામ થઈ ચૂકયુ છે એની મને ખબર દો (णिज्जाहिस्सामि समण भगव महावीर अभिवदिउ) બાદ હુ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની વદના માટે નીકળીશ (सू ४०)

तरवाहिरिय आसित्त-सित्त-सुइ-सम्मट्ठ-रत्थंतरा-वण-वीहिय मचा-इमच-कलिय णाणाविह-राग-उच्छिय-ज्झय-पडागा-इपडाग-मंडिय लाउल्लोइयमहियं गोसीस-सरस-रत्तचंदण-जाव-गंधवट्टिभूय

चम्पा च नगरी साभ्यन्तरबाह्याम्, 'आसित्त-सित्त-सुइ-समट्ठ-रत्थतरावण-वीहियं' आसिक्त-सिक्त-शुचि-समृष्ट-रथ्यान्तरा-ऽऽपण-वीथिकाम्-आसिक्तानि=ईषत्सिक्तानि, सिक्तानि=भूयसा जलेन धौतानि अतएव शुचीनि=पवित्राणि समृष्टानि=कचवरापनयनेन सशोधितानि रथ्यान्तराणि=रथ्यामध्यानि आपणवीथयश्च-हट्टमार्गा यस्यां सा आसिक्त-सिक्त शुचि-समृष्ट रथ्याऽन्तराऽऽपण-वीथिका, ताम्, 'मचा-इमच कलियं' मञ्चा निमञ्च कलिताम् मञ्चा =मालका -दर्शकजनोपवेशनयोग्या, अनिमञ्चा =मञ्चोपरिमञ्चा, तै कलिता-युक्ता ताम्, 'णाणाविह राग उच्छिय-ज्झय पडागा-इपडाग मंडिय' नानाविध रागोच्छ्रित ध्वज-पताकाऽतिपताका-मण्डिताम्-नानाविधरागा =विविधवर्णा ये उच्छ्रिता ध्वजा, पताका निपताका - पताका - ध्वजाग्रवर्तिचेलाञ्चलानि, पताकामतिक्रान्ता अतिपताका =पताकोपरिवर्तिन्य पताका, ताभिर्मण्डिताम्=सुशोभिताम्-नानाविधवर्णसमुच्छ्रितध्वज-पताकाऽतिपताकाभिर्मण्डितामित्यर्थ । 'लाउ-ल्लोइय महियं' लाउल्लोइयमहिताम्-'लाउ

तरवाहिरिय) चपानगरी की भीतर एव बाहिर से (आसित्त सित्त सुइ समट्ठ-रत्थतरा वणवीहिय) पहिले थोडे से जल से छिडकवा कर पीछे अधिक जल से छिडकवाकर गलियों के एव बजारों के रस्तों को साफ-सूफ करवाओ और जहा भी कूडा-कर्कट पडा हो उसे झड वाकर साफ करवाओ, (मचा-इमच-कलिय णाणाविह-राग-उच्छिय-ज्झय-पडागा इपडाग-मडिय) मार्ग म आजू-बाजू मचों पर मच जमवाकर लगवा दो, ताकि लोग उन पर अच्छी तरह से बैठ सकें। अनेक रगों की ऊँची २ ध्वजाएँ, पताकाएँ एव अतिपता काए नगर भर मे लगाओ, (लाउल्लोइयमहिय) जगह २ पर गोबर से जमीन को लिपवाओ

સુઇ-સંમટ્ઠ-રત્થતરાવણ-વીહિય) પહેલા થોડાક પાણીનો છંટકાવ કરીને પછી વધારે પાણી છંટાવીને ગલિયોના તેમજ બજારોના રસ્તાઓને સાફસૂફ કરાવો, અને જ્યા પણ કૂડા-કકટ (કચરોપૂજો) પડયો હોય તેને ઝાડુ મરાવી સાફ કરાવો (मचा-इमच-कलिय णाणाविह-राग-उच्छिय-ज्झय-पडागा-इपडाग-मडिय) માર્ગમા આજુબાજુ મચ ઉપર મચ ગોઠવાવી દો જેથી લોકો તેમનાપર સારી રીતે બેસી શકે અનેક રગોની ઉચી ઉચી ધજાઓ, પતાકાઓ તેમજ અતિ પતાકાઓ નગરભરમા લગાઓ (लाउल्लोइयमहिय) જગા જગાપર છાણથી

खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स आभिसेक्क हत्थिरयण पडिकप्पेहि, हय-गय-रह-पवरजोह-कलियं चाउरंगिणि सेणं सण्णाहेहि, सण्णाहेत्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि ॥ सू० ४१ ॥

आमतेइ' हस्तिव्यापृतमामन्त्रयति=महामात्रमाह्वयति, 'आमंतेत्ता' आमन्त्र्य=आहूय 'एवं वयासी' एवमवादीत्-'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! कूणियस्स रण्णो भंभसारपुत्तस्स आभिसेक्क हत्थिरयण पडिकप्पेहि' क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय! कूणिकस्य राज्ञो भम्भसारपुत्रस्य आभिषेक्यं हस्तिरत्नं परिकल्पय, आभिषेक्यं हस्तिरत्नं=प्राताभिषेक्य, मुख्यं हस्तिरत्नं परिकल्पय=सुसज्जितं कुरु, 'हय-गय-रह-पवरजोह-कलियं' हय-गज-रथ-प्रवरयोध-कलिताम्, 'चाउरंगिणिं सेणं' चतुरङ्गिणीं सेनाम्, 'सण्णाहेहि' -सन्नाहय-सन्नद्धां कुरु, 'एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि' एतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पय-इमां मर्पयामाज्ञां सम्पाद्य मह्यं निवेदय-इत्थं राज्ञाऽऽज्ञप्तो बलव्यापृतो हस्तिव्यापृतं माज्ञापयामास ॥ सू० ४१ ॥

(पडिसुणित्ता हत्थिवाउयं आमंतेइ) राजा का आदेश प्रमाण कर उसने तुरत ही हाथियों के अधिकारी को बुलाया, (आमंतेत्ता) बुलाकर (एवं) इस प्रकार (वयासी) वह बोला-(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय! तुम शीघ्र ही (कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स आभिसेक्क हत्थिरयणं पडिकप्पेहि) भभसार अर्थात् श्रेणिक राजा के पुत्र कूणिक राजा के पट्टहस्ती को सुसज्जित करो। (हय-गय-रह-पवरजोह कलियं चाउरंगिणिं सेणं सण्णाहेहि) साथ में हय-अश्व, गज-अन्यहाथी, रथ, प्रवरभट इनसे युक्त

આદેશનો સ્વીકાર કરી લીધો (पडिसुणित्ता हत्थिवाउयं आमंतेइ) રાજાના આદેશને પ્રમાણ કરી તેણે તરતજ હાથીઓના અધિકારીને બોલાવ્યો (आमंतेत्ता) બોલાવીને (एवं) આ પ્રકારે (वयासी) તેણે કહ્યું-(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય! તમે તુરત જ (कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स आभिसेक्कं हत्थिरयणं पडिकप्पेहि) ભંભસાર અર્થાત્ શ્રેણિક રાજાના પુત્ર કૂણિક રાજાના પટ્ટહસ્તિને તૈયાર કરો (हय-गय-रह-पवरजोह-कलियं चाउरंगिणिं सेणं सण्णाहेहि) સાથે સાથે, હય ઘોડા, ગજ-બીજા હાથી, રથ, પ્રવરભટ એથી યુક્ત ચતુરંગિણી સેનાને પણ તૈયાર કરો (सण्णाहेत्ता) સન્નદ્ધ કરીને (एयमाणत्तियं

मूलम्–तए णं से बलवाउए कूणिएणं रण्णा एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठ–जाव–हियए करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अजलिं कट्टु एव सामित्ति आणाए विणएणं वयण पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता हत्थिवाउयं आमंतेइ, आमतेत्ता एव वयासी–

टीका–'तए णं' इत्यादि । 'तए ण से बलवाउए' तत खलु स बलव्याप्रत – सेनापति 'कूणिएणं रण्णा एवं वुत्ते समाणे' कूणिकेन राज्ञा एवमुक्त सन्, 'हट्ठतुट्ठ जाव-हियए' हृष्टतुष्टयावद्धृदय 'करयलपरिग्गहिय' करतलपरिगृहीत–बद्धकरतलयुगल्म्, 'सिरसावत्तं' शिरआवर्त्त 'मत्थए अजलिं कट्टु' मस्तक अञ्जलि कृत्वा 'एवं सामित्ति आणाए विणएण वयण पडिसुणेइ,' एव स्वामिन्' इति आज्ञाया विनयेन वचन प्रतिशृणोति=एव स्वामिन्' यद्यथाज्ञापयति देवस्तत्तथैव रूपादयामि–इत्युक्त्वा आज्ञाया वचन सविनय प्रतिगृणोति=स्वीकरोति, प्रतिश्रुय=स्वीकृत्य–'हत्थिवाउय

'तए ण से बलवाउए' इत्यादि ।

(तए णं) इसके बाद (से बलवाउए) वह सेनापति (रण्णा एववुत्ते समाणे) राजा के द्वारा इस प्रकार से आज्ञापित होता हुआ (हट्ठ–तुट्ठ–जाव–हियए करयल–परिग्गहिय सिरसावत्त मत्थए अजलिं कट्टु एव सामित्ति आणाए विणएण वयण पडिसुणेइ) विशेष हर्षित एव सतुष्ट हुआ, यावत् अन्त करण मे प्रफुल्लित हो गया। दोनों हाथों को जोडकर मस्तकपर अजलिरूप मे उन्हे स्थापित करते हुए फिर वह इस प्रकार बोला कि हे स्वामिन्! आपने जिस प्रकार का आदेश प्रदान किया है वह मै उसी प्रकार से सम्पादित करूँगा। इस रीति से विनयपूर्वक उसने राजा के आदेश को स्वीकार कर लिया।

'तए ण से बलवाउए' ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યારપછી (से बलवाउए) તે સેનાપતિ (रण्णा एव वुत्ते समाणे) રાજાના દ્વારા આ પ્રકારે આજ્ઞાપિત થતાં (हट्ठ–तुट्ठ–जाव–हियए करयल–परिग्गहिय सिरसावत्त मत्थए अजलिं कट्टु एव सामित्ति आणाए विणएण वयण पडिसुणेइ) વિશેષ હર્ષિત તેમજ સંતુષ્ટ થયો, યાવત્ અત કરણમા પ્રફુલ્લિત થઇ ગયો બન્ને હાથો જોડીને મસ્તક ઉપર અજલિરૂપે તેમને સ્થાપિત કરી પછી તે આ પ્રકારે બોલ્યો–કે હે સ્વામિન્! આપે જે પ્રકારનો આદેશ પ્રદાન કર્યો છે તે હુ તેવીજ રીતે સપાદિત કરીશ આ રીતે વિનયપૂર્વક તેણે રાજાના

हव्व-परिवत्थिय सुसज्ज धम्मिय-सण्णद्ध-बद्ध-कवइय-उप्पीलिय-कच्छ-वच्छ-गेवेय-बद्ध-गलवर-भूषण-विरायत अहिय-तेय-जुत्त सललिय-वर-कण्णपूर-विराइय पलंब-ओचूल-महुयर-

णेवत्थ-हव्व-परिवत्थिय' उज्ज्वल-नेपथ्य-शोभा-परिच्छितम-उज्ज्वलनेपथ्येन=निर्मल-वेषरचनया शोभा, परिच्छित-आच्छादितम, अलङ्कृतमित्यर्थ अतएव 'सुसज्ज' कृतसन्नाहम्, 'धम्मिय-सण्णद्ध-बद्ध-कवइय-उप्पीलिय-कच्छ-वच्छ-गेवेय-बद्ध-गलवर-भूषण-विरायत' धार्मिक-सन्नद्ध-बद्ध-कवचिको-पाटित-कक्ष-वक्षो-ग्रैवेय-बद्ध-गलवर-भूषण-विराजमानम्, धार्मिक सन्नद्ध=सज्जीकृत बद्ध यत् कवच=सन्नाह-विशेष, तदस्यास्तीति-धार्मिकसन्नद्धबद्धकवचिकम्, उत्पीडिता=आकृष्य बद्धा, कक्षा=बन्धन रज्जु, वक्षसि=वक्ष स्थले यस्य तत् तथा, ग्रैवेयक=ग्रीवाभूषण बद्ध गले=कण्ठे यस्य तत् तथा, वरभूषणै = अन्यैर्गजस्य श्रेष्ठाभरणैर्विराजमानम् 'अहियतेयजुत्त' अधिकतेजोयुक्तम्=परमतेजस्वि, 'सललिय-वरकण्णपूर-विराइय' सललित-वरकर्णपूर-

यों के शृंगार करने वाले (सुणिउणेहिं) निपुण व्यक्तियों से (उज्जल णेवत्थ-हव्व-परिवत्थिय) हाथीका शृंगार करवाया, इसमें सर्वप्रथम उन कुशल पुरुषों ने उसे निर्मल भूषणों की रचना से अलकृत किया। (सुसज्ज) उस पर अच्छी तरह से झूलें वगैरह सजायीं। (धम्मिय सण्णद्ध-बद्ध-कवइय-उप्पीलिय कच्छ वच्छ गेवेय-बद्ध-गलवर-भूषण-विरायत) धार्मिक उत्सव के समय जैसा हाथी का शृंगार होता है ठीक वैसा ही शृंगार इसका किया गया। पेट या छाती पर इसके मजबूत कवच कसकर बाधा गया। गले मे इसके आभूषण पहिनाए गये। और इसके अग-उपागों मे सुन्दर २ उसके योग्य आभूषण

દ્વારા વિવિધ પ્રકારોથી હાથીઓના શૃંગાર કરવાવાળા (सुणिउणेहिं) નિપુણ વ્યક્તિઓ દ્વારા (उज्जल णेवत्थ हव्व परिवत्थिय) હાથીના શણગાર કરાવ્યા, તેમા સવ થી પ્રથમ તે કુશળ પુરૂષોએ તેને સુન્દર અલકારોની રચનાથી અલકૃત કર્યા, (सुसज्ज) તેના ઉપર ભારી ગીતે ઝૂલો વગેરે સજાવી (धम्मिय सण्णद्ध-बद्ध-कवइय-उप्पीलिय-कच्छ-वच्छ-गेवेय-बद्ध-गलवर - भूषण - विरायत) ધાર્મિક ઉત્સવના સમયે જેવો હાથીનો શણગાર હોય છે તેવો જ બરાબર શણગાર તેનો કર્યો પેટ અથવા છાતી ઉપર મજબૂત કવચ કસીને તેને બાધ્યુ ગળામા તેને આભૂષણો પહેરાવવામા આવ્યા તેના બીજા અગો તથા ઉપાગોમા સુદર સુદર તેને યોગ્ય આભૂષણો પહેરાવ્યા (अहिय-

मूलम्—तए णं से हत्थिवाउए बलवाउयस्स एयमट्ठं सोच्चा आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता छेयायरिय-उवएस-मइ-कप्पणा-विकप्पेहिं सुणिउणेहिं उज्जल-णेवत्थ-

टीका—'तए णं से' इत्यादि। 'तए णं' ततः=सेनाव्यापृताज्ञाऽनन्तरं खलु 'से हत्थिवाउए' स हस्तिव्यापृतः=महामात्रः, 'बलवाउयस्स एयमट्ठं सोच्चा' बलव्यापृतस्य एतमर्थं=सुसज्जितगजाऽऽनयनादिरूपं वचनं श्रुत्वा, 'आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ' आज्ञाया विनयेन वचनं प्रतिशृणोति=विनयपूर्वकमाज्ञावचनं=सेनापतिनिर्देशमङ्गीकरोति, 'पडिसुणित्ता' प्रतिश्रुत्य 'छेयायरिय-उवएस-मइ-कप्पणा-विकप्पेहिं' छेकाऽऽचार्यो-पदेश-मति-कल्पना-विकल्पैः=छेकाचार्यस्योपदेशाज्जाता या मतिः=बुद्धिः तया या कल्पना=सज्जना-हस्तिनां शृङ्गारसमारचना, तां विविधप्रकारेण कल्पयन्ति ये ते तथा तैः सुशिक्षकोपदेशलब्धबुद्ध्या विशिष्टशिल्पकल्पना-कारकैरित्यर्थः, अतएव 'सुणिउणेहिं' सुनिपुणैः=गजादिशृङ्गाररचनाकुशलैः 'उज्जल-

चतुरंगिणी सेना को भी सुसज्जित करो। (सण्णाहेत्ता) सन्नद्ध करके (एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि) बाद में इस मेरी आज्ञा के यथावत् पालन करने की हमें पीछे खबर दो ॥सू. ४१॥

'तए णं से हत्थिवाउए' इत्यादि।

(तए णं) सेनापति के आदेश देने के बाद (से हत्थिवाउए) वह हाथियों का अधिकारी (बलवाउयस्स) सेनापति के (एयमट्ठं) इस बातको (सोच्चा) सुनकर (आणाए वयणं) आज्ञा के वचन को (विणएण) विनयपूर्वक (पडिसुणेइ) स्वीकार किया। (पडिसुणित्ता) स्वीकार कर उसने (छेयायरिय-उवएस मइ कप्पणा विकप्पेहिं) छेकाचार्य-विशिष्टनिपुणशिल्पशिक्षक के उपदेश से उद्भूत बुद्धि द्वारा विविध प्रकारकी रचना से हाथि-

પચ્ચપ્પિણાહિ) પછી આ મારી આજ્ઞાને યથાવત્ પાળી તેની મને પાછી ખબર આપો (સૂ. ૪૧)

'तए णं से हत्थिवाउए' ઈત્યાદિ

(तए णं) સેનાપતિએ આદેશ દીધા પછી (से हत्थिवाउए) તે હાથીઓના અધિકારી (बलवाउयस्स) સેનાપતિની (एयमट्ठं) એ વાતને (सोच्चा) સાભળીને (आणाए वयणं) આજ્ઞાના વચનને (विणएण) વિનયપૂર્વક (पडिसुणेइ) સ્વીકાર કર્યો, (पडिसुणित्ता) સ્વીકાર કરીને તેણે (छेयायरिय-उवएस-मइ-कप्पणा विकप्पेहिं) છેકાચાર્ય વિશિષ્ટ નિપુણ શિલ્પ શિક્ષકના ઉપદેશથી ઉદ્ભવેલી બુદ્ધિ

हव्व-परिवत्थिय सुसज्जं धम्मिय-सण्णद्ध-वद्ध-कवइय-उप्पीलिय-कच्छ-वच्छ-गेवेय-वद्ध-गलवर-भूषण-विरायत अहिय-तेय-जुत्तं सललिय-वर-कण्णपूर-विराइय पलंब-ओचूल-महुयर-

णेवत्थ-हव्व-परिवत्थिय' उज्ज्वल-नेपथ्य-गात्र-परिवर्तितम्-उज्ज्वलनेपथ्येन=निर्मल-वेषरचनया गात्र, परिवर्तित-आच्छादितम्, अलङ्कृतमित्यर्थ अतएव 'सुसज्ज' कृतसन्नाहम्, 'धम्मिय-सण्णद्ध-वद्ध-कवइय-उप्पीलिय-कच्छ-वच्छ-गेवेय-वद्ध-गलवर-भूषण-विरायत' धार्मिक-सन्नद्ध-बद्ध-कवचिको-पीडित-कक्ष-वक्षो-ग्रैवेय-बद्ध-गलवर-भूषण-विराजमानम, धार्मिक सन्नद्ध=सज्जीकृत बद्ध यत् कवच=सन्नाह-विशेष, तदस्यास्तीति-धार्मिकसन्नद्धबद्धकवचिकम्, उपपीडिता=आकृष्य बद्धा, कक्षा=बधन रज्जु, वक्षसि=वक्ष स्थले यस्य तत् तथा, ग्रैवेयक=ग्रीवाभूषण, बद्ध गले=कण्ठे यस्य तत् तथा, वरभूषणै = अन्यैर्गजस्य श्रेष्ठाभरणैर्विराजमानम् 'अहियतेयजुत्त' अधिकतेजोयुक्तम्=परमतेजस्वि, 'सललिय-वरकण्णपूर-विराइय' सललित-वरकर्णपूर-

यों के शृगार करने वाले (सुणिउणेहिं) निपुण व्यक्तियों से (उज्जल णेवत्थ-हव्व परिवत्थिय) हाथीका शृगार करवाया, इसमे सर्वप्रथम उन कुशल पुरुषों ने उसे निर्मल भूषणों की रचना से अलकृत किया। (सुसज्ज) उस पर अच्छी तरह से झूलें वगैरह सजायीं। (धम्मिय सण्णद्ध-वद्ध-कवइय उप्पीलिय-कच्छ-वच्छ गेवेय-वद्ध-गलवर-भूषण-विरायत) धार्मिक उत्सव के समय जैसा हाथी का शृगार होता है ठीक वैसा ही शृगार इसका किया गया। पेट या छाती पर इसके मजबूत कवच कसकर बाधा गया। गले म इसके आभूषण पहिनाए गये। और इसके अग-उपागों मे सुन्दर २ उसके योग्य आभूषण

દ્વારા વિવિધ પ્રકારોથી હાથીઓના શૃગાર કરવાવાળા (सुणिउणेहिं) નિપુણ વ્યક્તિઓ દ્વારા (उज्जल णेवत्थ हव्व परिवत्थिय) હાથીના શણગાર કરાવ્યા, તેમા સર્વથી પ્રથમ તે કુશળ પુરૂષોએ તેને સુન્દર અલકારોની રચનાથી અલકૃત કર્યા, (सुसज्ज) તેના ઉપર સારી રીતે ઝૂલો વગેરે પહેરવી (धम्मिय सण्णद्ध-बद्ध-कवइय-उप्पीलिय-कच्छ-वच्छ-गेवेय-बद्ध-गलवर-भूषण-विरायत) ધાર્મિક ઉત્સવના સમયે જેવો હાથીનો શણગાર હોય છે તેવો જ બરાબર શણગાર તેનો કર્યો પેટ અથવા છાતી ઉપર મજબૂત કવચ કસીને તેને બાધ્યુ ગળામા તેને આભૂષણો પહેરાવવામા આવ્યા તેના બીજા અગો તથા ઉપાગોમા સુદર સુદર તેને યોગ્ય આભૂષણો પહેરાવ્યા (अहिय-

कयधयारं चित्त-परित्थोम-पच्छय पहरणा-वरण-भरिय-जुद्ध-

विराजितम्-सलल्लितौ=लालित्ययुक्तौ यौ वरकर्णपूरौ-प्रशस्तकर्णाभरणे ताभ्यां विराजितम्, 'पलम्ब-ओचूल-महुयर - कयधयार' प्रलम्बाऽवचूलमधुकरकृताऽन्धकारम् - प्रलम्बानि अवचूलानि=गजगृह्यान्ध प्रलम्बिशृङ्खलाभागरूपाणि यस्य तत्तथा, तथा मधुकरैर्मदजलगन्धलुब्धै कृत अन्धकारो यत्र तत्तथा, तत -अनयो कर्मधारय, तत, 'चित्त-परिच्छेय-पच्छय' चित्र-परिच्छेक-प्रच्छदम्-चित्रो=विचित्र परिच्छेको=लघु प्रच्छद -आच्छादन-वस्त्रविशेषो यस्य तत्तथा तत्, 'पहरणा-वरण भरिय जुद्ध-सज्ज' प्रहरणा-वरण-प्रतयुद्ध सज्जम्-प्रहरणावरणैरायुधकवचैर्भृत=सम्भृतम्, अत एव युद्धसज्ज=युद्धाय समुद्यतम्, 'सच्छत्त'

पहिरा दिये गये। (अहियतेयजुत्त) इससे स्वाभाविकरूप से तेज सपन्न वह गजराज देखने मे और अधिक तेजस्वी दीखने लगा। (सललिय वर-कण्णपूर-विराइयं) इसके कान में जो आभूषण-कर्णपूर पहिराने मे आये थे वे चलते समय इधर उधर जब हिलते थे तब उनके द्वारा यह गजराज बडा ही सुहावना लगता था। (पलब ओचूल महुयर-कयधयार) इस पर जो झूल डाली गई थी वह-पीठ से नीचे तक लटक रही थी। इसके कपोल स्थल से जो मदजल झर रहा था और उसकी सुगधि से जो भ्रमरसमूह उसके आसपास मडरा रहा था वह ऐसा मालूम होता था कि मानो इसका शरण में अधकार ही आया है। (चित्त-परित्थोम-पच्छय) इसकी पीठ पर झूल के ऊपर जो छोटा सा आच्छादनवस्त्र डाला गया था वह सुन्दर वेलबूटियों से युक्त था। (पहरणा-वरण-भरिय-जुद्ध-सज्ज) प्रहरण-शस्त्र और आवरण-कवच से सुसज्जित यह हाथी ऐसा मालूम पडता था कि मानो यह युद्ध के लिये ही सजाया गया है। (सच्छत्त) यह छत्रसहित था।

तेयजुत्तं) આથી સ્વાભાવિક તેજથી સપન્ન તે ગજરાજ વધારે તેજસ્વી દેખાતો હતો (सललिय वर-कण्णपूर-विराइय) તેના કાનમા જે આભૂષણ-કર્ણપૂર પહેરાવવામા આવ્યા હતા તે ચાલતી વખતે જ્યારે આમતેમ હાલતા હતા ત્યારે તેનાથી આ ગજરાજ બહુ જ શોભાયમાન લાગતો હતો (पलब ओचूल-महुयर-कयधयार) તેના પર જે ઝૂલ રાખી હતી તે પીઠથી નીચે સુધી લટકી રહી હતી તેના ગડસ્થલથી જે મદજલ ઝરી રહ્યુ હતુ તથા તેની સુગધથી જે ભમરાઓના સમૂહ તેની આસપાસ ફરતો રહેતો હતો તેથી એમ જણાતુ હતુ કે જાણે તેના શરણમા અધકાર જ આવ્યો છે (चित्त-परिच्छेय पच्छय) તેની પીઠ પર ઝૂલ ઉપર જે નાનુ ઢાકેલુ વસ્ત્ર નાખ્યુ હતુ તે સુદર વેલ-બૂટિયોથી યુક્ત હતુ (पहरणा वरण भरिय जुद्ध सज्ज) પ્રહરણ-શસ્ત્ર અને આવરણ-કવચથી સુસજ્જિત આ હાથી એવો લાગતો હતો કે

सज्ज सच्छत्त सज्झय सघट सपडाग पचामेलय-परिमडिया-भिरामं ओसारिय-जमल-जुयल-घट विज्जुपिणद्ध व कालमेह उप्पाइयपव्वय व चंकमत मत्त गुलगुलत मण-पवण-जइण-वेग

सच्छत्रम्-छत्रयुक्तम्, 'सज्झय' सध्वजम्-ध्वजयुक्तम् 'सघट' सघण्टम्-घण्टाभूषितोभयपार्श्वम्, 'पचामेलय-परिमडिया-भिराम' पञ्चामेलक-परिमण्टिताऽभिरामम्-पञ्चभिरामेलकै =पञ्चवर्णाभि पुष्पमालाभि परिमण्डितम्-अतएव अभिराम=सुन्दर यत्तथा तत्, 'ओसारिय-जमल-जुयल- घट' अवसारित-यमल-युगल-घण्टम्-अवसारितम्=अधोऽवलम्बित यमल=सम युगल=द्विक घण्टयोर्यत्र तत् तथा तत, 'विज्जुपिणद्धं विद्युपिनद्धम्-विद्युद्विद्योतित 'कालमेह व' कालमेघमिव-गजस्य कृष्णवर्णत्वात उच्चतया च मेघोपमा, 'उप्पाइय-पव्वय व' औपातिकपर्वतमिव-अकस्मान्नूतनसमुद्भूतपर्वतमिव, 'चंकमत' चङ्क्रम्यमाणम्-अतिशयेन क्राम्यत-स्वाभाविकपर्वतो हि न चङ्क्रम्यते इति भाव । 'गुलगुलत' ध्वनत्=महामघवद् ध्वनिं कुर्वत्-इत्यर्थ, 'मण-पवण-जइण-वेग'

(**सज्झय**) ध्वजासहित था (**सघट**) घटाओं से इसके उभयपार्श्व युक्त थे। (**पचामेलय-परिमडिया-भिराम**) पाचवर्ण के पुष्पमाला पहनाने के कारण यह अत्यन्त सुन्दर लगता था। (**ओसारिय-जमल-जुयल-घट**) नीचे तक एक ही साथ लटकते हुए दो घटों से यह शोभित था। (**विज्जुपिणद्ध**) इस पर जो भी आभरण सजाये गये थे वे बिजली के समान चमकते थे, अत यह गजराज (**कालमेह व**) कृष्णवर्ण होने से काले मेघ के जैसा ज्ञात होता था। (**चकमत उप्पाइयपव्वय व**) चलते समय यह औपातिक पर्वत के समान दिखायी देता था। (**गुलगुलत**) जब यह चिंघाडता था तो ऐसा प्रतीत होता

જાણે એ યુદ્ધને માટે જ સજાએલો છે (**सच्छत्त**) એ છત્રસહિત હતો. (**सज्झय**) ધ્વજાસહિત હતો (**सघट**) ઘંટાઓ બન્ને બાજુ લટકતી હતી (**पचामेलय-परिमडिया-भिराम**) પાંચ વર્ણની પુષ્પમાલા પહેરાવવાથી એ સુંદર લાગતો હતો (**ओसारिय-जमल-जुयल-घट**) નીચે સુધી એક સાથે લટકતા બે ઘંટાઓથી તે શોભતો હતો (**विज्जुपिणद्ध**) તેના પર જે કોઈ આભરણ સજાએલા હતા તે વીજળીના જેવા ચમકતા હતા આથી આ ગજરાજ (**कालमेह व**) કૃષ્ણવર્ણ હોવાથી કાલા મેઘના જેવો જણાતો હતો (**चकमत उप्पाइयपव्वय व**) ચાલતી વખતે એ ઔત્પાતિક પર્વતના જેવો દેખાતો હતો (**गुलगुलत**) જ્યારે તે બરાડતો હતો ત્યારે એમ પ્રતીત થતુ હતુ કે જાણે

भीम सगामियाओज्ज आभिसेक्क हत्थिरयण पडिकप्पेइ, पडिकप्पित्ता हय – गय–रह – पवरजोह–कलियं चाउरंगिणीं सेण सण्णाहेइ, जेणेव बलवाउए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणइ ॥ सू० ४२ ॥

मन पवनजयिवेग–गया मन पवनाधिकवेगयुक्त, 'भीम' भयङ्करम्, 'सगामियाओज्जं' साग्रामिकाऽऽयोज्यम् ग्राम एव साग्रामिक तस्मिन् आयोग्यम्=आयोजनीय–ग्राम योग्यमित्यर्थ, 'आभिसेक्क हत्थिरयण' आभिषेक्य हस्तिरत्नम् – अभिषेकार्हं हस्तिश्रेष्ठम्, 'पडिकप्पेइ' परिकल्पयति, 'पडिकप्पित्ता' परिकल्प्य, 'हय-गय-रह-पवरजोह-कलिय' हय–गज–रथ–प्रवरयोध–कलिता–हयैर्गजै रथै प्रवरयोधै महारथिभि र्युक्ताम्, 'चाउरगिणिं सेण' चतुरङ्गिणी सेनाम्=चतुरङ्गवती सेनाम्, 'सण्णाहेइ' सनाहयति, 'जेणेव बलवाउए' यत्रैव बलव्यापृत–सेनापति, 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य, 'एयमाणत्तिय' एतामाज्ञप्तिकाम्–सेनापतेराज्ञाम् 'पच्चप्पिणइ' प्रत्यर्पयति–तदीयामाज्ञा सम्पाद्य पश्चान्निवेदयति, भवदाज्ञानुसारेण सर्वं सपादितमस्माभिरिति ॥ ४२ ॥

कि मानो महामेघकी गर्जना हो रहा है । (**मण–पवण–जइण–वेग**) इसकी गति मन और पवन के वेग को जीतने वाला था, (**भीम**) देखने मे यह बडा भयकर जैसा लगता था । (**सगामियाओज्ज**) इस के ऊपर जितना भी सामग्रियाँ रखने म आइ थीं वे सब सग्राम के योग्य था । (**आभिसेक्क हत्थिरयण**) इस प्रकार इस पटहस्ति को (**पडिकप्पेइ**) उन निपुण मतिवाले पुरुषों से सजवाया, (**पडिकप्पित्ता**) सजवाने के बाद फिर उस हाथी के अधिकारी न उन निपुण पुरुषो से (**हय–गय–रह–पवरजोह–कलिय चाउरगिणिं**

મહામેઘની ગર્જના થાય છે (मण–पवण–जइण–वेग) તેની ગતિ મન તથા પવનના વેગને જીતે એવી હતી (भीम) જોવામા એ બહુ ભયકર જેવો લાગતો હતો (सगामियाओज्ज) તેના ઉપર જેટલીએ સામગ્રીઓ રાખવામા આવી હતી તે બધી સગ્રામને યોગ્ય હતી (आभिसेक्क हत्थिरयण) આ પ્રકારે એ પટ્ટહસ્તિને (पडिकप्पेइ) તે નિપુણ બુદ્ધિવાલા પુરૂષોએ સજાવ્યો હતો (पडिकप्पित्ता) તૈયાર કરી લીધા પછી તે હાથીના અધિકારીએ તે નિપુણ પુરૂષોદ્વારા (हय–गय रह–पवर–जोहकलिय चाउरगिणिं सेण सण्णाहेइ) ઘોડા,

मूलम्—तए ण से बलवाउए जाणसालिय सद्दावेइ, सद्दावित्ता एव वयासी–खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! सुभद्दापमुहाण देवीणं बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए पाडियक्कपाडियक्काड

टीका—'तए णं से' इत्यादि। 'तए ण से बलवाउए' ततः खलु स बलव्यापृत –तदनन्तरम्–चतुरङ्गिणीसेनासज्जीकरणानन्तर स सेनापति 'जाणसालिय' यानशालिक=यानशालाधिकृतम्, 'सद्दावेइ' शब्दयति=आह्वयति, 'सद्दावित्ता एव वयासी' शब्दयित्वा एवमवादात् 'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !' क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय ! 'सुभद्दापमुहाण देवीण' सुभद्राप्रमुखाना=सुभद्रादाना देवीना 'बाहिरियाए उवट्ठाण-

सेण सण्णाहेइ) घोडा, हाथी, रथ एव सुभटों से युक्त चतुरगिणी सेना सजवायी, सजवा कर (जेणेव बलवाउए) जहाँ पर सेनापति थे (तेणेव उवागच्छइ) वहाँ पर गया, (उवागच्छित्ता) पहुँचकर (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ) उसने निवेदन किया कि आपने जो आज्ञा प्रदान की थी वह सब मैंने आपकी आज्ञानुसार ठीक कर लिया है ॥ सू० ४२ ॥

'तए ण से बलवाउए' इत्यादि।

(तए णं) चतुरगिणी सेना जब सजी जा चुकी तब (से बलवाउए) उस सेनापतिने (जाणसालिय) यानशाला के अधिकारी को (सद्दावेइ) बुलाया, (सद्दावित्ता) बुलाकर (एव वयासी) इस प्रकार कहा–(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! तुम शीघ्र ही (सुभद्दापमुहाण देवीण) सुभद्रा आदि देवियों के लिये (बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए) बाहिर की उपस्थानशाला म (पाडियक्कपाडियक्काइ) एक एक रानी

હાથી, રથ તેમજ સુભટોથી યુકત ચતુરગિણી સેના તૈયાર કરાવી તૈયાર કરાવીને (जेणेव बलवाउए) જ્યા સેનાપતિ હતા (तेणेव उवागच्छइ)ત્યા ગયા, (उवागच्छित्ता) તેણે ત્યા પહોચીને (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ) નિવેદન કર્યું કે આપે જે આજ્ઞા આપી હતી તે બધુ મે આપની આજ્ઞાપ્રમાણે ઠીક કરી લીધુ છે (सू० ४२)

'तए ण से बलवाउए' ઇત્યાદિ

(तए ण) ચતુરગિણી સેના જ્યારે તૈયાર થઈ ચુકી ત્યારે (से बलवाउए) તે સેનાપતિએ (जाणसालिय) યાનશાલાના અધિકારીને (सद्दावेइ) બોલાવ્યો, (सद्दावित्ता) બોલાવીને (एव वयासी) આ પ્રકારે કહ્યુ –(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જલદી (सुभद्दापमुहाण देवीण) સુભદ્રા આદિ દેવીઓ માટે (बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए) બહારની ઉપસ્થાનશાલામા (पाडियक्क

जत्ताभिमुहाइं जुत्ताइं जाणाइं उवट्ठवेहि, उवट्ठवित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि ॥ सू० ४३ ॥

मूलम्—तए णं से जाणसालिए बलवाउयस्स एयमट्ठ

सालाए' यानायामुपस्थानशालायाम्, 'पाडियक्कपाडियक्काइं' प्रत्येक प्रत्येकम्=प्रत्येकार्थम्, 'जत्ताभिमुहाइं' यात्राभिमुखानि=भगवद्दर्शनार्थगमनानुकूलानि 'जुत्ताइं' युक्तानि 'जाणाइं' यानानि 'उवट्ठवेहि' उपस्थापय—सज्जीकृत्य समानय, 'उवट्ठवित्ता' उपस्थाप्य 'एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि' एतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पय—मदीयामाज्ञां पश्चात् समर्पय—सर्वं सम्पादितम् इति ब्रूहि ॥ सू० ४३ ॥

टीका—'तए णं से' इत्यादि।

ततः खलु स 'जाणसालिए बलवाउयस्स एयमट्ठ' यानशालिको बलव्याकृत स्यैतमर्थम्=यानसज्जीकरणाऽऽनयनरूप निर्देश श्रुत्वा, आज्ञाया विनयेन वचन 'पडिसुणेइ'

के बैठने योग्य अलग २ रूप म (जत्ताभिमुहाइ) यात्रा के लायक—भगवान के दर्शन करने के लिये जिसमे बैठकर जाया जाता है ऐसे (जुत्ताइ) एव अच्छे २ बेलों से युक्त (जाणाइ) रथादिक वाहनों को (उवट्ठवेहि) उपस्थित करो, (उवट्ठवित्ता) उपस्थित करके (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणेहि) इस मेरी आज्ञा को यथावत् पालन करने की खबर पीछे मुझे बहुत जल्दी भेजो ॥ सू० ४३ ॥

'तए णं से जाणसालिए' इत्यादि।

(तए णं) सेनापति के आदेश देने के बाद (से जाणसालिए) उस यानशाला के अधिकारी ने (बलवाउयस्स) सेनापति के (एयमट्ठ) यान को सज्जित करके लानेकी

पाडियक्काइ) એક એક રાણીને બેસવા યોગ્ય અલગ અલગ રૂપમા (जत्ताभिमुहाइ) યાત્રાને લાયક ભગવાનના દર્શન કરવા માટે જેમા બેસીને જવાય એવા, (जुत्ताइ) તેમજ સારા સારા બળદથી યુક્ત (जाणाइ) રથ આદિક વાહનોને (उवट्ठवेहि) હાજર કરો (उवट्ठवित्ता) હાજર કરીને (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि) આ મારી આજ્ઞાનુ પાલન કરવાની ખબર પછી મને બહુ જલ્દી મોકલો (सू० ४३)

"तए णं से जाणसालिए" ઇત્યાદિ

(तए णं) સેનાપતિના આદેશ દીધા પછી (से जाणसालिए) તે યાનશાલાના અધિકારીએ (बलवाउयस्स) સેનાપતિની (एयमट्ठ) યાનને તૈયાર કરીને લાવ

आणाए विणएण वयण पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता जेणेव जाण-साला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जाणाइ पच्चुवेक्खेइ, पच्चु-वेक्खित्ता जाणाइ संपमज्जेइ,संपमज्जित्ता जाणाइ संवट्टेइ,संवट्टित्ता जाणाइ णीणेइ,णीणित्ता जाणाण दूसे पवीणेइ,पवीणित्ता जाणाइ

प्रतिशृणोति=स्वीकरोति, प्रतिश्रुत्य=आज्ञावचन स्वीकृत्य यत्रैव यानशाला तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'जाणाइ पच्चुवेक्खेइ' यानानि प्रत्युपेक्षते=सम्यक् पश्यति, प्रत्युपेक्ष्य=दृष्ट्वा 'जाणाइ संपमज्जेइ' यानानि सम्प्रमार्जयति=निगतरजांसि करोति, सम्प्रमार्ज्य, 'जाणाइ संवट्टेइ' यानानि संवर्तयति=एकस्मिन् स्थाने स्थापयति, 'संवट्टित्ता' संवर्त्य 'जाणाइं णीणेइ' यानानि नयति=शालातो बहिष्करोति, नीत्वा 'जाणाण' यानाना 'दूसे' दूष्याणि=आच्छादनवस्त्राणि 'पवीणेइ' प्रविनयति=अपसारयति, प्रविनाय=अपसार्य,

आज्ञाको सुनकर (आणाए विणएण वयण) उस आज्ञावचन को विनयपूर्वक (पडिसु-णेइ) स्वीकार किया, (पडिसुणित्ता) स्वीकार करके फिर वह (जेणेव जाणसाला) जहा यानशाला थी (तेणेव उवागच्छइ) वहाँ पहुँचा, (उवागच्छित्ता) पहुँचकर (जाणाइ पच्चुवेक्खेइ) उसने वहा पहिले रथ आदि यानों को अच्छा तरह से देखा। (पच्चुवेक्खित्ता) देखकर (जाणाइ संपमज्जेइ) उसने उन्हे अच्छा तरह झाड-झूड कर साफ किया। (संपमज्जित्ता जाणाइं संवट्टेइ) साफ करने के बाद उसने फिर जितने चाहिये थे उतने यान एक जगह एकत्रित किये। (संवट्टित्ता) इकट्ठ करने के बाद (जाणाइ णीणेइ) वहा से उसने उन सब को बाहिर निकाला। (णीणित्ता) બાહિર

વાની આજ્ઞા સાભળીને (जाणाए विणएण वयण) તે આજ્ઞાવચનનો વિનયપૂર્વક (पडिसुणेइ) સ્વીકાર કર્યો (पडिसुणित्ता) સ્વીકાર કરીને પછી તે (जेणेव जाणसाला) જ્યા યાનશાલા હતી (तेणेव उवागच्छइ) ત્યા પહોચ્યો (उवाग च्छित्ता) પહોચીને (जाणाइ पच्चुवेक्खइ) તેણે ત્યા પહેલા રથ આદિ યાનોને સારી રીતે જોયા (पच्चुवेक्खित्ता) જોઇને (जाणाइ संपमज्जेइ) તે તેણે સારી રીતે વાળી-ઝૂડી સાફ કર્યા (संपमज्जिता जाणाइ संवट्टेइ) સાફ કરી લીધા પછી તેણે જેટલા જોઈતા હતા તેટલા યાન (વાહન) એક જગાએ એકઠા કર્યા (संवट्टिता) એકઠા કરી લીધા પછી (जाणाइ णीणेइ) ત્યાથી તેણે એ બધાને બહાર કાઢયા (णीणित्ता) બહાર કાઢીને (जाणाण दूसे

जत्ताभिमुहाइं जुत्ताइं जाणाइं उवट्ठवेहि, उवट्ठवित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि ॥ सू० ४३ ॥

मूलम्—तए णं से जाणसालिए बलवाउयस्स एयमट्ठ

साला ए' यानशालायामुपस्थानशालायाम्, 'पाडियक्कपाडियक्काइ' प्रत्येक प्रत्येकम्=प्रत्येकार्थम्, 'जत्ताभिमुहाइ' यात्राभिमुखानि=भगवद्दर्शनार्थगमनानुकूलानि 'जुत्ताइ' युक्तानि 'जाणाइ' यानानि 'उवट्ठवेहि' उपस्थापय—सज्जीकृत्य समानय, 'उवट्ठवित्ता' उपस्थाप्य 'एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि' एतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पय—मदीयामाज्ञां पश्चात् समर्पय—सर्वं सम्पादितम् इति ब्रूहि ॥ सू० ४३ ॥

टीका—'तए णं से' इत्यादि।

ततः खलु स 'जाणसालिए बलवाउयस्स एयमट्ठ' यानशालिको बलव्यापृतस्यैतमर्थम्=यानसज्जाकरणाऽऽनयनरूप निर्देश श्रुत्वा, आज्ञाया विनयेन वचन 'पडिसुणेइ'

के बैठने योग्य अलग २ रूप में (जत्ताभिमुहाइं) यात्रा के लायक—भगवान के दर्शन करने के लिये जिसमे बैठकर जाया जाता है ऐसे (जुत्ताइं) एव अच्छे २ बैलों से युक्त (जाणाइं) रथादिक वाहनों को (उवट्ठवेहि) उपस्थित करो, (उवट्ठवित्ता) उपस्थित करके (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणेहि) इस मेरी आज्ञा को यथावत् पालन करने की खबर पीछे मुझे बहुत जल्दी भेजो ॥ सू० ४३ ॥

'तए णं से जाणसालिए' इत्यादि।

(तए णं) सेनापति के आदेश देने के बाद (से जाणसालिए) उस यानशाला के अधिकारी ने (बलवाउयस्स) सेनापति के (एयमट्ठं) यान को सज्जित करके लानेकी

पाडियक्काइं) એક એક રાણીને બેસવા યોગ્ય અલગ અલગ રૂપમા (जत्ता भिमुहाइं) યાત્રાને લાયક ભગવાનના દર્શન કરવા માટે જેમા બેસીને જવાય એવા, (जुत्ताइं) તેમજ સારા સારા બળદોથી યુક્ત (जाणाइं) રથ આદિક વાહનોને (उवट्ठवेहि) હાજર કરો (उवट्ठवित्ता) હાજર કરીને (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणेहि) આ મારી આજ્ઞાનુ પાલન કરવાની ખબર પછી મને બહુ જલ્દી મોકલો (सू० ४३)

" तए णं से जाणसालिए " ઈત્યાદિ

(तए णं) સેનાપતિના આદેશ દીધા પછી (से जाणसालिए) તે યાનશાલાના અધિકારીએ (बलवाउयस्स) સેનાપતિની (एयमट्ठं) યાનને તૈયાર કરીને લાવ

आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता जेणेव जाण-
साला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जाणाइ पच्चुवेक्खेइ. पच्चु-
वेक्खित्ता जाणाइ सपमज्जेइ,सपमज्जित्ता जाणाइ सवट्टेइ,सवट्टित्ता
जाणाइं णीणेइ, णीणित्ता जाणाण दूसे पवीणेइ, पवीणित्ता जाणाइं

प्रतिशृणोति=स्वीकरोति, प्रतिश्रुत्य=आज्ञावचनं स्वीकृत्य यत्रैव यानशाला तत्रोपागच्छति, उपागत्य 'जाणाइ पच्चुवेक्खेइ' यानानि प्रत्युपेक्षते=सम्यक् पश्यति, प्रत्युपेक्ष्य=दृष्ट्वा 'जाणाइ सपमज्जेइ' यानानि सम्प्रमार्जयति=निगतरजांसि करोति, सम्प्रमार्ज्य, 'जाणाइं सवट्टेइ' यानानि संवर्तयति=एकस्मिन् स्थाने स्थापयति, 'संवट्टित्ता' संवर्त्य 'जाणाइं णीणेइ' यानानि नयति=शालातो बहिष्करोति, नीत्वा 'जाणाण' यानानां 'दूसे' दूष्याणि=आच्छादनवस्त्राणि 'पवीणेइ' प्रविनयति=अपसारयति, प्रविनाय=अपसार्य,

आज्ञाको सुनकर (आणाए विणएण वयण) उस आज्ञावचन को विनयपूर्वक (पडिसुणेइ) स्वीकार किया, (पडिसुणित्ता) स्वीकार करके फिर वह (जेणेव जाणसाला) जहा यानशाला था (तेणेव उवागच्छइ) वहाँ पहुँचा, (उवागच्छित्ता) पहुँचकर (जाणाइ पच्चुवेक्खेइ) उसने वहा पहिले रथ आदि यानों को अच्छा तरह से देखा। (पच्चुवेक्खित्ता) देखकर (जाणाइ सपमज्जेइ) उसने उन्हे अच्छा तरह झाड-झाड कर साफ किया। (सपमज्जित्ता जाणाइ सवट्टेइ) साफ करने के बाद उसने फिर जितने चाहिये थे उतने यान एक जगह एकत्रित किये। (सवट्टित्ता) इकट्ठ करने के बाद (जाणाइ णीणेइ) वहा से उसने उन सब को बाहिर निकाला। (णीणित्ता) बाहिर

પાની આજ્ઞા સાભળીને (आणाए विणएण वयण) તે આજ્ઞાવચનનો વિનયપૂર્વક (पडिसुणेइ) સ્વીકાર કર્યો (पडिसुणित्ता) સ્વીકાર કરીને પછી તે (जेणेव जाणसाला) જ્યા યાનશાલા હતી (तेणेव उवागच्छइ) ત્યા પહોચ્યો (उवाग च्छित्ता) પહોચીને (जाणाइ पच्चुवेक्खेइ) તેણે ત્યા પહેલા રથ આદિ યાનોને સારી રીતે જોયા (पच्चुवेक्खित्ता) જોઇને (जाणाइ सपमज्जेइ) તે તેણે સારી રીતે વાળી-ઝૂડી સાફ કર્યા (सपमज्जिता जाणाइ सवट्टेइ) સાફ કરી લીધા પછી તેણે જેટલા જોઈતા હતા તેટલા યાન (વાહન) એક જગાએ એકઠા કર્યા (सवट्टिता) એકઠા કરી લીધા પછી (जाणाइ णीणेइ) ત્યાથી તેણે એ બધાને બહાર કાઢ્યા (णीणित्ता) બહાર કાઢીને (जाणाण दूसे

समलकरेइ, समलकरित्ता जाणाइं वरभडगमडियाइं करेइ, करित्ता जेणेव वाहणसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता वाहणसालं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता वाहणाइं पच्चुवेक्खेइ, पच्चुवेक्खित्ता वाहणाइं सपमज्जइ, सपमज्जित्ता वाहणाइं णीणेइ, णीणित्ता वाह-

'जाणाइं समलंकरेइ' यानानि समलङ्करोति=यानेभ्यो मलानपि कृत्वा अलङ्काराणि करोति, समलङ्कृत्य 'जाणाइं वरभडगमडियाइं' यानानि वरभाण्डकमण्डितानि=वरभाजनभूषितानि 'करेइ' करोति, कृत्वा यत्रैव वाहनशाला तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य, वाहनशालामनुप्रविशति, अनुप्रविश्य 'वाहणाइं पच्चुवेक्खेइ' वाहनानि प्रत्युपेक्षते, तेषामङ्गप्रत्यङ्ग-सौन्दर्यं पश्यति, दृष्ट्वा-वाहनानि 'सपमज्जइ' सम्प्रमार्जयति=निर्मलीकरोति, सम्प्रमार्ज्य वाह-

निकालकर (जाणाण दूसे पचीणेइ) उनके ऊपर के वस्त्रों को उसने दूर किया। (पचीणित्ता) जब वस्त्र कि जिनसे ये ढके हुए थे दूर हो चुके तब उसने (जाणाइं समलंकरेइ) उन सब यानों को अलंकृत किया। (समलंकरित्ता) जब वे अच्छी तरह अलंकृत हो चुके तब (जाणाइं वरभडगमडियाइं करेइ) उन यानों को उसने अच्छी रीति से गादी-तकिया आदि उपकरणों से मंडित किया। (करित्ता) सुसज्जित कर (जेणेव वाहणसाला तेणेव उवागच्छइ) फिर वह जहां वाहनशाला थी वहाँ पहुँचा, (उवागच्छित्ता) पहुँच कर (वाहणसालं अणुपविसइ) वह उस वाहनशाला के भीतर प्रविष्ट हुआ। (अणुपविसित्ता) प्रविष्ट होकर (वाहणाइं पच्चुवेक्खेइ) उसने वाहनों को देखा (पच्चुवे

पचीणेइ) તેમના ઉપરના વસ્ત્રોને તેણે દૂર કર્યા (पचीणित्ता) જ્યારે તે વસ્ત્રો કે જેનાથી તે ઢંકાયા હતા તે દૂર થઈ ગયા ત્યારે તેણે (जाणाइं समलंकरेइ) તે બધા યાનોને શણગાર્યા (समलंकरित्ता) જ્યારે તે સારી રીતે અલંકૃત થઈ ચુકયા ત્યારે (जाणाइं वरभडगमडियाइं करेइ) તે યાનોને તેણે સારીરીતથી ગાદી તકિયા આદિ ઉપકરણોથી મંડિત કર્યા (करित्ता) સુસજ્જિત કરીને (जेणेव वाहणसाला तेणेव उवागच्छइ) પછી તે જ્યા વાહનશાલા હતી ત્યા પહોચ્યા (उवागच्छित्ता) પહોચીને (वाहणसालं अणुपविसइ) તે એ વાહનશાલાની અંદર દાખલ થયા (अणुपविसित्ता) દાખલ થઇને (वाहणाइं पच्चुवेक्खेइ) તેણે વાહનોને જોયા (पच्चुवेक्खित्ता) જોઇને (वाह

णाइं अप्फालेइ, अप्फालित्ता दूसे पवीणेइ, पवीणित्ता वाहणाइं समलंकरेइ, समलंकरित्ता वाहणाइ वरभंडगमंडियाइ करेइ, करित्ता वाहणाइ जाणाइ जोएइ, जोइत्ता पओयलट्ठिं पओयधरए य

नानि 'णीणेइ' नयति=बहिष्करोति, नीत्वा वाहनानि 'अप्फालेइ' आस्फालयति=हस्तेन आस्फाल्यति, आस्फाल्य 'दूसे पवीणेइ' दूष्याणि प्रविनयति=आच्छादनवस्त्राण्यपनयति, प्रविनाय 'वाहणाइ समलंकरेइ' वाहनानि समलङ्करोति, समलङ्कृत्य वाहनानि 'वरभंडगमंडियाइ करेइ' वरभाण्डकमण्डितानि करोति, कृत्वा 'वाहणाइ जाणाइ जोएइ' वाहनानि यानपु योजयति, योजयित्वा यानशालिक 'पओयलट्ठिं' प्रतोदयष्टिं वाहनचालनार्थं यष्टिं 'पराणी' इति भाषाप्रसिद्धां 'पओयधरए य' प्रतोदधरान= शकटवाहकान् सम=युगपत्—एकस्मिन् काले 'आडहइ' आहरति=एकस्मिन स्थाने सवा-

निकालकर (वाहणाइ अप्फालेइ) उसने फिर उनके पीठ पर हाथ फिराया, (अप्फालित्ता) हाथ फिराकर (दूसे पवीणेइ) फिर उसने उनकी झोलियों को अलग किया। (पवीणित्ता) जब झोलियां उनकी अलग हो चुकीं तब फिर उसने (वाहणाइ समलंकरेइ) उन वाहनोंको अलंकृत किया। (समलंकरित्ता) जब वे अच्छी तरह से सजा दिये गये तब (वाहणाइ वरभंडगमंडियाइ करेइ) उसने उनको उपकरणों से मंडित किया, (करित्ता) करने के बाद (वाहणाइ जाणाइ जोएइ) फिर उसने उन वाहनों—बैलों को रथों में जोते, (जोइत्ता) जोतने के बाद (पओयलट्ठिं पओयधरए य सम आडहइ) उसने

ણાઇ સપમજ્જઇ) તેણે તેમને સાફ કર્યા (સપમજ્જિત્તા) સાફ-સૂફ કરીને (વાહણાઇ ણીણેઇ) વાહનોને તેણે ત્યાંથી બહાર કાઢયા (ણીણિત્તા) બહાર કાઢીને (વાહણાઇ અપ્ફાલેઇ) તેણે કરીને તેમની પીઠ ઉપર હાથ ફેરવ્યો (અપ્ફાલિત્તા) હાથ ફેરવીને (દૂસે પવીણેઇ) પછી તેણે તેમની ઝોળીને જુદી કરી, (પવીણિત્તા) જ્યારે ઝોળી તેમની જુદી કરાઈ ગઇ ત્યાર પછી તેણે (વાહણાઇ સમલંકરેઇ) તે વાહનોને શણગાર્યા, (સમલંકરિત્તા) જ્યારે તે સારી રીતે તૈયાર થઇ (બની ઈ) ગયા ત્યારે (વાહણાઇ વરભંડગમંડિયાઇ કરેઇ) તેણે તેમને ઉપકરણોથી મંડિત કર્યા (કરિત્તા) કર્યા પછી (વાહણાઇ જાણાઇ જોએઇ) તેણે તે વાહનોના બળદોને રથોમા જોડાવ્યા, (જોઇત્તા) જોડાવ્યા પછી (પઓયલટ્ઠિં

सम आडहइ, आडहित्ता वट्टमग्ग गाहेइ, गाहित्ता जेणेव बलवाउए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता बलवाउयस्स एयमाणत्तियं पच्चप्पिणइ ॥ सू० ४४ ॥

मूलम्—तए णं से बलवाउए णयरगुत्तिय आमतेइ,

हनयानानि तेषु प्रतोदयष्टा प्रतोदधरान्=शकटवाहकाश्च स्थापयति । 'आडहित्ता' आहत्य, 'वट्टमग्ग' वर्तमार्गम्=शकटादिगम्यमार्गं-राजमार्गं 'गाहेइ' ग्राहयति, ग्राहयित्वा यत्रैव बलव्याप्रतस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'बलवाउयस्स एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ' बलव्याप्रताय एतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयति=आज्ञां सम्पाद्य पश्चान्निवेदयतीत्यर्थः ॥ सू० ४४ ॥

टीका—'तए णं' इत्यादि । 'तए णं से बलवाउए' ततः खलु स बलव्याप्रतो

उन यानों मे हाकने का चाबुका एव हाकने वालों को एक हा साथ स्थापित कर दिया, (आडहित्ता) चाबुक लेकर हाकने वाले जब अच्छा तरह उन यानों पर जमकर बैठ चुके तब (वट्टमग्ग गाहेइ) उसने उन यानो को राजमार्ग पर उपस्थित किये । (गाहित्ता जेणेव बलवाउए तेणेव उवागच्छइ) उन्हें राजमार्ग पर उपस्थित कर फिर वह यान शालाधिकारी जहा सेनापति थे वहा पहुचा । (उवागच्छित्ता बलवाउयस्स एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ) पहुँचकर उसने कहा कि हे स्वामिन् ! आपके आज्ञानुसार सभी यान तैयार है ॥ सू० ४४ ॥

'तए णं से बलवाउए' इत्यादि ।

(तए णं) इसके बाद (से बलवाउए) उस सेनापतिने (णयरगुत्तिय) नगर की रक्षा

पओयधरए य सम आडहइ) તેણે તે યાનોમા હાકવાની ચાબુકો તેમજ હાકવાવાળાને એક જ સાથે સ્થાપિત કરી દીધા (आडहित्ता) ચાબુક લઈને હાકવાવાળા જ્યારે સારી રીતે તે યાનો ઉપર બેસી ચુકયા ત્યારે (वट्टमग्ग गाहेइ) તેણે તે યાનોને રાજમાગ પર હાજર કર્યા, (गाहित्ता जेणेव बलवाउए तेणेव उवागच्छइ) તેમને રાજમાગ પર હાજર કરીને પછી તે યાનશાળાધિકારી સેનાપતિની પાસે પહોચ્યો (उवागच्छित्ता बलवाउयस्स एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ) પહોચીને તેણે કહ્યુ કે હે સ્વામિન્ ' આપની આજ્ઞાપ્રમાણે બધા યાન તૈયાર છે (सू० ४४)

" तए णं से बलवाउए " ઈત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (से बलवाउए) તે સેનાપતિએ (णयरगुत्तिय) નગરની

आमतित्ता एव वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! चंपं णयरिं सब्भिंतरबाहिरियं आसित्त जाव कारवेत्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि ॥ सू० ४५ ॥

'णयरगुत्तियं' नगरगुप्तिकम्=नगरगोपाम् 'आमतेइ' आमन्त्रयति=आह्वयति,-'आमतित्ता' 'एवं वयासी' आमन्त्र्यैवमवादीत् 'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया' क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय ! 'चंपं णयरिं' चम्पां नगरीं 'सब्भिंतरबाहिरियं' साभ्यन्तरबाह्याम् 'आसित्त जाव कारवेत्ता' आसिक्तशुचिसम्मृष्टरथ्यान्तरापणवीथिकां यावद्गन्धवर्तिभूतां कुरु, कारय, कृत्वा, कारयित्वा 'एयमाणत्तियं' एतामाज्ञप्तिकां 'पच्चप्पिणाहि' प्रत्यर्पय ॥ सू० ४५ ॥

करने वाले कोटवाल को (आमतेइ) बुलाया, और (आमतित्ता) बुलाकर (एवं वयासी) इस प्रकार कहा-(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! तुम शीघ्र ही (चंपं णयरिं) इस चंपा नगरी की (सब्भिंतरबाहिरियं) भीतर बाहिर से सफाई कराओ। पानी से इसमें छिडकाव कराओ। जगह २ इसे पानी से धुलवाओ। कहीं भी कूडा-करकट का नाम न मिले, इस तरह से इसकी सफाई हो जानी चाहिये। प्रत्येक गली एवं बाजार के मार्ग सब बहुत ही अच्छी तरह से साफसूफ किये जावे। जगह २ सुगंधित जल का, गोरोचन का एवं सरस लाल चंदन का छिटकाव हो, जिससे यह नगरी सुगंधित द्रव्य जैसी बन जावे। तुम से यही कहना है, जाओ और इस आदेश की शीघ्र से शीघ्र पूर्ति करो और उन कामों को पूरा कर के मुझे शीघ्र सूचित करो ॥ सू० ४५ ॥

રક્ષા કરવાળા કોટવાલને (आमतेइ) બોલાવ્યા અને (आमतित्ता) બોલાવીને (एवं वयासी) આ પ્રકારે કહ્યું (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જલદીથી (चंपं णयरिं) આ ચંપાનગરીની (सब्भिंतरबाहिरियं) અંદર તથા બહારથી સફાઈ કરાવો, તેમાં પાણીના છંટકાવ કરાવો, ઠેકઠેકાણે તેને પાણીથી ધોવરાવો કચરા પણ કકડકટનું નામ ન રહે એમ તેની સફાઈ થવી જોઇએ પ્રત્યેક ગલી તેમજ બજારના રસ્તા પૃથક્ સારી રીતે સાફસૂફ કરવા ઠેકઠેકાણે સુગંધિત જલનો, ગોશીર્ષ-સુખડનો તેમજ સરસ રક્ત ચંદનનો છંટકાવ હોય, જેથી આ નગરી સુગંધિત ચીજ જેવી બની જાય તમને એજ કહેવાનું છે જાઓ અને આદેશનો જલદી પૂર્ણ કરો અને તે કામો પૂરા કરીને મને જલ્દી ખબર કરો (સૂ૦ ૪૫)

सम आडहइ, आडहित्ता वट्टमग्गं गाहेइ, गाहित्ता जेणेव बलवाउए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता बलवाउयस्स एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ ॥ सू० ४४ ॥

मूलम्—तए णं से बलवाउए णयरगुत्तिय आमतेइ,

हनयानानि तेषु प्रतोदयष्टी प्रतोदधरान्=शकटवाहकांश्च स्थापयति । 'आडहित्ता' आहृय, 'वट्टमग्ग' वर्तमार्गम्=शकटाभिगम्यमार्गं-राजमार्गं 'गाहेइ' ग्राहयति, ग्राहयित्वा यत्रैव बलव्याप्तस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'बलवाउयस्स एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ' बलव्याप्ताय एतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयति=आज्ञा सम्पाद्य पश्चान्निवेदयतीत्यर्थः ॥ सू० ४४ ॥

टीका—'तए णं' इत्यादि । 'तए णं से बलवाउए' ततः खलु स बलव्याप्तो

उन यानों में हाकने का चाबुक एवं हाकने वालों को एक हाथ में स्थापित कर दिया, (आडहित्ता) चाबुक लेकर हाकने वाले जब अच्छी तरह उन यानों पर जमकर बैठ चुके तब (वट्टमग्ग गाहेइ) उसने उन यानों को राजमार्ग पर उपस्थित किये । (गाहित्ता जेणेव बलवाउए तेणेव उवागच्छइ) उन्हें राजमार्ग पर उपस्थित कर फिर वह यान शालाधिकारी जहां सेनापति थे वहां पहुंचा । (उवागच्छित्ता बलवाउयस्स एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ) पहुँचकर उसने कहा कि हे स्वामिन् ! आपके आज्ञानुसार सभी यान तैयार है ॥ सू० ४४ ॥

'तए णं से बलवाउए' इत्यादि ।

(तए णं) इसके बाद (से बलवाउए) उस सेनापतिने (णयरगुत्तिय) नगर की रक्षा

પઓયધરાણ ય સમ આડહઇ) તેણે તે યાનોમા હાંકવાની ચાબુકો તેમજ હાંકવાવાળાને એક જ સાથે સ્થાપિત કરી દીધા (આડહિત્તા) ચાબુક લઈને હાંકવાવાળા જ્યારે સારી રીતે તે યાનો ઉપર બેસી ચુક્યા ત્યારે (વટ્ટમગ્ગ ગાહેઇ) તેણે તે યાનોને રાજમાગ પર હાજર કર્યા, (ગાહિત્તા જેણેવ બલવાઉએ તેણેવ ઉવાગચ્છઇ) તેમને રાજમાગ પર હાજર કરીને પછી તે યાનશાળાધિકારી સેનાપતિની પાસે પહોંચ્યો (ઉવાગચ્છિત્તા બલવાઉયસ્સ એયમાણત્તિય પચ્ચપ્પિણઇ) પહોંચીને તેણે કહ્યું કે હે સ્વામિન્ ! આપની આજ્ઞાપ્રમાણે બધા યાન તૈયાર છે (સૂ૦ ૪૪)

"तए णं से बलवाउए" ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (से बलवाउए) તે સેનાપતિએ (णयरगुत्तिय) નગરની

आमतित्ता एव वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! चंपं णयरिं सब्भिंतरबाहिरियं आसित्त जाव कारवेत्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि ॥ सू० ४५ ॥

'णयरगुत्तिय' नगरगुप्तिकम्=नगररक्षकनामानम् 'आमतेइ' आमन्त्रयति=आह्वयति,-'आमतित्ता' 'एवं वयासी' आमन्त्र्यैवमवादीत् 'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया' क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय ! 'चंपं णयरिं' चम्पां नगरीम् 'सब्भिंतरबाहिरियं' साभ्यन्तरबाह्याम् 'आसित्त जाव कारवेत्ता' आसिक्तशुचिसम्मृष्टरथ्यान्तरापणवीथिकां यावद्गन्धवर्तिभूतां कुरु, कारय, कृत्वा, कारयित्वा 'एयमाणत्तियं' एतामाज्ञप्तिकां 'पच्चप्पिणाहि' प्रत्यर्पय ॥ सू० ४५ ॥

નગરના કોટવાલને (आमतेइ) બોલાવ્યા, અને (आमतित्ता) બોલાવીને (एवं वयासी) આ પ્રકારે કહ્યું (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જલદીથી (चंपं णयरिं) આ ચંપાનગરીની (सब्भिंतरबाहिरियं) અંદર તથા બહારથી સફાઈ કરાવો, તેમાં પાણીના છંટકાવ કરાવો, ઠેક-ઠેકાણે તેને પાણીથી ધોવરાવો કચરા પણ કડાકરકટનું નામ ન રહે એમ તેની સફાઈ થવી જોઇએ પ્રત્યેક ગલી તેમજ બજારના રસ્તા બરાબર સારી રીતે સાફસૂફ કરવા ઠેકઠેકાણે સુગંધિત જલનો, ગોશીર્ષ-સુખડનો તેમજ સરસ રક્ત ચંદનનો છંટકાવ હોય, જેથી આ નગરી સુગંધિત ચીજ જેવી બની જાય તમને એજ કહેવાનું છે જાઓ અને આદેશને જલ્દી પૂર્ણ કરો અને તે કામો પૂરા કરીને મને જલ્દી ખબર કરો (सू० ४५)

मूलम्—तए णं से णयरगुत्तिए बलवाउयस्स एयमट्ठं (सोच्चा) आणाए विणएण वयण पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता चप णयरिं सब्भिंतरबाहिरियं आसित्त जाव कारवेत्ता जेणेव

टीका—'तए ण' इत्यादि। 'तए ण से णयरगुत्तिए' ततः खलु स नगर-गुप्तिको 'बलवाउयस्स एयमट्ठ' बलव्यापृतस्यैतमर्थं 'सोच्चा' श्रुत्वा 'आणाए विणएण वयण पडिसुणेइ' आज्ञाया विनयेन वचन प्रतिशृणोति, 'पडिसुणित्ता चप णयरिं सब्भिंतरबाहिरियं आसित्त जाव कारवेत्ता' प्रतिश्रुत्य चम्पा नगरीं साभ्यन्तरबाह्या-मासिच्य यावत् कारयित्वा 'जेणेव बलवाउए तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव बलव्यापृतस्त

'तए णं से णयरगुत्तिए' इत्यादि।

(तए ण) इसके बाद (से णयरगुत्तिए) उस नगररक्षक कोटवाल ने (बल वाउयस्स) सेनापति के (एयमट्ठ) नगर का सफाई कराने के आदेश को (सोच्चा) सुनकर (आणाए वयण विणएण) आज्ञा के वचन को बडे विनय क साथ (पडि-सुणेइ) स्वीकार किया। (पडिसुणित्ता चप णयरिं सब्भिंतरबाहिरियं) स्वीकार करने बाद ही उसने चपानगरी के भातर बाहिर सब तरफ से (आसित्त जाव कारवेत्ता) सफाई करवा दी। पहिले उसने उस सब जगह पानी क छिडकाव से सिंचवाया। गली कूचों में जो कूडा-करकट पडा हुआ था उसका सफाई करवाइ। बाजारों के रास्तों को तथा नालियों को अच्छी तरह से झाड-पोछकर साफ करवाया, मतलब यह कि सफाई मे किसी भी तरह की त्रुटि नही रखी। जब नगरी अच्छी तरह भातर-बाहिर से साफ हो

"तए ण से णयरगुत्तिए" इत्यादि

(तए ण) ત્યાર પછી (से णयरगुत्तिए) તે નગરરક્ષક કોટવાલે (बलवाउयस्स) સેનાપતિના (एयमट्ठ) નગરની સફાઇ કરાવવાના આદેશને (सोच्चा) સાભળીને (आणाए वयण विणएण) આજ્ઞાના વચનોને બહુ વિનયપૂર્વક (पडिसुणेइ) સ્વીકાર કર્યો, (पडिसुणित्ता चप णयरिं सब्भिंतरबाहिरियं) સ્વીકાર કર્યા પછી જ તેણે ચપાનગરીની અદર અને બહાર બધી તરફથી (आसित्त जाव कारवेत्ता) સફાઇ કરાવી લીધી પહેલા તેણે તેમા બધી જગાએ પાણીન છટકાવ કરાવ્યા ગલીકુચીમા જે કચરો પૂજો પડયો હતો તેની સફાઈ કરાવી બજા રોના રસ્તા સારી રીતે વાળઝુડ કરી સાફ કરાવ્યા મતલબ એ કે સફાઈમા કોઇપણ પ્રકારની ત્રુટિ રાખી નહિ જ્યારે નગરી સારી રીતે અદર અને

वलवाउए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ ॥ सू० ४६ ॥

मूलम्—तए णं से वलवाउए कोणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स आभिसेक्क हत्थिरयणं पडिकप्पिय पासइ हय-गय-

तैवोपागच्छति 'उवागच्छित्ता एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ' उपागत्य एतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयति ॥ सू० ४६ ॥

टीका—'तए ण' इत्यादि। 'तए ण से वलवाउए' ततः खलु स बलव्याप्रत 'कोणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स' कूणिकस्य राज्ञो भभसारपुत्रस्य 'आभिसेक्क हत्थिरयण पडिकप्पिय' आभिषेक्य हस्तिरत्न परिकल्पित 'पासइ' पश्यति, 'हयगय जाव सण्णाहियं' हय गज यावत् सनाहिता 'पासइ' पश्यति, अत्र यावच्छब्देन

चुकी तब फिर वह कोटवाल (जेणेव वलवाउए तेणेव उवागच्छइ) जहाँ सेनापति था वहाँ पर पहुँचा। पहुँच कर उसने नगरी साफ हो चुकी है इस बात की उसे खबर दी ॥ सू० ४६ ॥

'तए ण से वलवाउए' इत्यादि।

(तए ण) इसके बाद (से वलवाउए) उस सेनापतिने (भभसारपुत्तस्स) भभसार अर्थात श्रेणिक के पुत्र (कोणियस्स रण्णो) कूणिक राजा के (आभिसेक्क) अभिषिक्त पद (हत्थिरयण) हस्तिरत्नको (पडिकप्पिय) अच्छा तरह से शृंगारित किया हुआ (पासइ) देखा। (हयगय जाव सण्णाहिय पासइ) तथा-हय-गज आदि से युक्त चतुरंगिणी सेना को भी सन्नद्ध देखा। (सुभद्दापमुहाण देवीण

બહારથી સાફ થઈ ત્યારે વળી તે કોટવાલ (जेणेव वलवाउए तेणेव उवागच्छइ) જ્યાં સેનાપતિ હતા ત્યાં પહોંચ્યો અને પહોંચીને તેણે નગરી સાફ થઈ ગઇ છે, એ વાતની તેને ખબર દીધી (सू० ४६)

'तए ण से वलवाउए' इत्यादि

(तए ण) त्यारपछी [से वलवाउए] ते सेनापतिओ [भभसारपुत्तस्स] भ भसार अर्थात श्रेणिकना पुत्र (कोणियस्स रण्णो) कूणिक राजाना [आभिसेक्क] आभिषेक्य-पट्ट (हत्थिरयण) हाथीरत्नने (पडिकप्पिय) सारी रीते शणगारेलो (पासइ) जोयो (हयगय जाव सण्णाहिय पासइ) तथा-हय गज आदिथी युक्त चतुरंगिणी

जाव-सण्णाहिय पासइ. सुभद्दापमुहाण देवीण पडिजाणाइ उवट्ठवियाइ पासइ चप णयरि सब्भितर जाव गधवट्टिभूय कय पासइ, पासित्ता हट्ठतुट्ठचित्तमाणदिए पीयमणे जाव हियए जेणेव कूणिए राया भभसारपुत्ते तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता

'रथ प्रवरयोध-कलिता च चतुरङ्गिणीं सेनाम् इति द्रष्टव्यम्, 'सुभद्दापमुहाण देवीण' सुभद्राप्रमुखाणा=सुभद्रादीना देवाना 'पडिजाणाइ उवट्ठवियाइ' प्रतियानानि=शकटानि उपस्थापितानि 'पासइ' पश्यति, 'चप णयरिं सब्भितर जाव गधवट्टिभूय कय पासइ' चम्पा नगरी साऽभ्यन्तरं यावद् गन्धवर्तिभूता कृता पश्यति, दृष्ट्वा 'हट्ठ-तुट्ठ-चित्त माणदिए' हृष्टतुष्टचित्तानन्दित 'पीयमणे जाव हियए' प्रीतमना यावद् हृष्टो 'जेणेव कूणिए राया भभसारपुत्ते' यत्रैव कूणिको राजा भभसारपुत्र, 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'करयल जाव एव वयासी'

पडिजाणाइ उवट्ठवियाइ पासइ) सुभद्राप्रमुख देवियों के लिये आये हुए रथों को भी देखा। (चप णयरिं सब्भितर जाव गधवट्टिभूय कय पासइ) और यह भी देखा कि चपानगरी भीतर बाहिर से अच्छी तरह से स्वच्छ हो चुकी है, एव उसमें सुगधि की महक उठ रही है। (पासित्ता हट्ठ-तुट्ठ-चित्त-माणदिए पीयमणे जाव हियए जेणेव कूणिए राया भभसारपुत्ते तेणेव उवागच्छइ) यह सब देखकर वह बहुत ही खुश हुआ हर्ष के मारे वह फूला नहीं समाया। प्रसन्न मन होकर वह शीघ्र ही जहा श्रेणिक के पुत्र कूणिक राजा थे वहा पहुँचा। (उवागच्छित्ता करयल जाव एव वयासी) पहुँचकर उसने सर्वप्रथम राजा को दो हाथ जोडकर प्रणाम किया और

સનાને પણ પાછેજ જોઈ (सुभद्दापमुहाण देवीण पडिजाणाइ उवट्ठवियाइ पासइ) સુભદ્રાપ્રમુખ દેવીઓને માટે આવેલા રથોને પણ જોયા (चप णयरिं सब्भितर जाव गधवट्टिभूय कय पासइ) અને એ પણ જોયુ કે ચપાનગરી અદર અને બહારથી સારી રીતે સ્વચ્છ થઈ ગઈ છે, તેમજ તેમાથી સુગધીની મહેક આવી રહી છે (पासित्ता हट्ठ-तुट्ठ-चित्त-माणदिए पीयमणे जाव हियए जेणेव कूणिए राया भभसारपुत्ते तेणेव उवागच्छइ) આ બધુ જોઈને તે બહુ જ ખુશ થયો અને અત્યત હર્ષિત થઈ ગયો મન પ્રસન્ન થવાથી તુરત જ જ્યા શ્રેણિકના પુત્ર કૃણિક રાજા હતા ત્યા પહોચ્યો (उवागच्छित्ता करयल जाव

करयल जाव एव वयासी-कप्पिए ण देवाणुप्पियाण आभिसेक्के हत्थिरयणे, हय-गय-जाव-पवर-जोह-कलिया य चाउरगिणी सेणा सण्णाहिया, सुभद्दापमुहाण य देवीण वाहिरियाए उवट्ठाणसालाए पाडियक्कपाडियक्काइ जत्ताभिमुहाइ जुत्ताइ जाणाइ उवट्ठावियाइ,

करतल यावदेवम् अवादीत-'कप्पिए ण देवाणुप्पियाण आभिसेक्के हत्थिरयणे' कल्पित खलु देवानुप्रियाणामाभिषेक्य हस्तिरत्नम् 'हयगयरहपवरजोहकलिया य' हयगजरथप्रवरयोधकलिता च 'चाउरगिणी सेणा सण्णाहिया' चतुरङ्गिणी सेना सन्नाहिता, 'सुभद्दापमुहाण य देवीणं' सुभद्राप्रमुखाना च देवीना 'वाहिरियाए उवट्ठाणसालाए' बाह्यायामुपस्थानशालाया 'पाडियक्कपाडियक्काइ' प्रत्येक प्रत्येक 'जत्ताभिमुहाइ जुत्ताइ जाणाइ उवट्ठावियाइ' यात्राभिमुखानि युक्तानि यानानि उपस्थापितानि,

फिर इस प्रकार कहने लगा कि (कप्पिए णं देवाणुप्पियाण आभिसेक्के हत्थिरयणे) हे देवानुप्रिय ! आपका आभिषेक्य हस्तिरत्न शृंगारित हो चुका है। (हय-गय-रह-पवरजोह-कलिया य चाउरगिणी सेणा सण्णाहिया) घोडे, हाथी, रथ एव सुभटों से युक्त चतुरगिणी सेना भी सजा-बजाकर तैयार की जा चुकी है। (सुभद्दापमुहाण य देवीण बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए पाडियक्कपाडियक्काइ जत्ताभिमुहाइ जुत्ताइं जाणाइं उवट्ठावियाइ सुभद्राप्रमुख देवियों के भी बाहिर की उपस्थानशाला मे अलग २ बैठने के लिये, यात्रा के योग्य एव अच्छे २ बैलों से युक्त ऐसे रथ लाकर उपस्थित कर दिये

એવ વયાસી) પહોચીને તેણે સર્વથી પહેલા રાજાને બન્ને હાથ જોડી પ્રણામ કર્યા અને પછી તે આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યો કે (कप्पिए ण देवाणुप्पियाण आभिसेक्के हत्थिरयणे) હે દેવાનુપ્રિય ! આપનો આભિષેક્ય હાથીરત્ન શણગારાઈ ગયો છે (हय-गय-रह-पवरजोह-कलिया य चाउरगिणी सेणा सण्णाहिया) ઘોડા, હાથી, રથ તેમજ સુભટોથી યુક્ત ચતુરગિણી સેના પણ સજ્જ થઈ ગઇ છે (सुभद्दापमुहाण य देवीण बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए पाडियक्कपाडियक्काइ जत्ताभिमुहाइ जुत्ताइ जाणाइ उवट्ठावियाइ) સુભદ્રાપ્રમુખ દેવીઓને માટે પણ બહારની ઉપસ્થાનશાલામા અલગ અલગ બેસવાને સારૂ, યાત્રાને યોગ્ય તેમજ સારા સારા બળદથી યુક્ત એવા રથ લઈ આવી હાજર રાખેલા છે (चपा णयरी सब्भितरबाहिरिया आसित्त-जाव गधवट्टिभूया कया)

चंपा णयरी सब्भितरबाहिरिया आसित्त जाव गंधवट्टिभूया कया, त णिज्जतु ण देवाणुप्पिया ! समण भगवं महावीर अभिवंदिउ ॥ सू० ४७ ॥

मूलम्—तए ण से कूणिए राया भंभसारपुत्ते बल-

'चपा णयरी सब्भितरबाहिरिया' चम्पा नगरी साऽभ्यन्तरबाह्या 'आसित्त जाव गधवट्टिभूया कया' आसिक्त यावद् गन्धवर्तिभूता कृता, 'त णिज्जतु ण देवाणुप्पिया' तन्निर्यातु खलु देवानुप्रिया ! 'समण भगव महावीर अभिवदिउ' भगवन्त महावीरमभिवन्दितुम् ॥ सू० ४७ ॥

टीका—'तए ण' इत्यादि । 'तए ण' तत =सेनापतिनिवेदनानन्तर खलु 'से कूणिए राया भभसारपुत्ते' स कूणिको राजा भभसारपुत्र 'बलवाउयस्स अतिए' बलव्यापृतस्याऽन्तिके=बलव्यापृतमुखात 'एयमट्ठ' एतमर्थ—'भवतानानुसारण सर्व सम्पा-

है। (चपा णयरी सब्भितरबाहिरिया आसित्त जाव गधवट्टिभूया कया) तथा चपानगरी भी भीतर बाहिर से अच्छी तरह झडवाकर साफ करा दी गई है। उसमे जल भी छिडकवा दिया गया है, यावत् वह सुगधित द्रव्य जैसा बन चुका है, (त देवाणुप्पिया) अत हे देवानुप्रिय ! (समण भगव महावीर अभिवदिउ णिज्जतु) अब आप श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना करने के लिये पधारे ॥ सू० ४७ ॥

'तए ण से कूणिए राया भभसारपुत्ते' इत्यादि ।

(तए ण) इसके बाद (भभसारपुत्ते से कूणिए राया) भभसार अर्थात् श्रेणिक के पुत्र कूणिक राजा (बलवाउयस्स) सेनापति के मुख से (एयमट्ठ सोच्चा) हाथी आदि की

તથા ચપાનગરી પણ અદર-બહારથી સારી રીતે વાળીઝૂડી સાફ કરાવી દીધી છે તેમા પાણી પણ છંટાવ્યુ છે જેથી તે સુગધિત દ્રવ્ય જેવી બની ગઇ છે (त देवाणुप्पिया) માટે હે દેવાનુપ્રિય ! (समण भगव महावीर अभिवदिउ णिज्जतु) હવે આપ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વદના કરવા સારૂ પધારો (सू ४७)

'तए ण से कूणिए राया भभसारपुत्ते' ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (भभसारपुत्ते से कूणिए राया) ભભસાર અર્થાત્ શ્રેણિકના પુત્ર કૂણિક રાજા (बलवाउयस्स) સેનાપતિના મુખથી [एयमट्ठ सोच्चा] હાથી

वाउयस्स अतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठ जाव हियए जेणेव अट्टणसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अट्टणसालं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता अणेग-वायाम-जोग्ग-वग्गण-वामद्दण-मल्लजुद्ध-करणेहिं सते परिस्सते सयपागसहस्सपागेहिं सुगंध-

---

स्तिम्-श्रुत्वा वार्तां 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य-हृदि धृत्वा 'हट्ठ-तुट्ठ जाव हियए' हृष्ट-तुष्ट-यावद्धृदय-परमप्रसन्नमानस सन् 'जेणेव' यत्रैव 'अट्टणसाला' अट्टनशाला-व्यायामशाला 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'अट्टणसालं अणुप्पविसइ' अट्टनशालामनुप्रविशति, 'अणुप्पविसित्ता' अनुप्रविश्य 'अणेग-वायाम-जोग्ग-वग्गण-वामद्दण-मल्लजुद्ध-करणेहिं' अनेक-व्यायाम-योग्य-वल्गन-व्यामर्दन-मल्लयुद्ध-करणै -अनेके ये व्यायामा =शारीरिकपरिश्रमा तदयोग्य=तदनुकूल, वल्गन=क्रूर्दन, व्यामर्दन=परस्परबाह्याभ्यङ्गमोटन, मल्लयुद्ध=मल्लक्रीडनम्, करणानि=मुद्गरादिचालनानि तै सर्वै 'सते' श्रान्त-सामान्यत, 'परिस्सते'

पूर्व तयारी के समाचार को सुनकर (णिसम्म) एव अच्छी तरह से विचार कर (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए) अपने मनमें बहुत ही अधिक हर्षित हुए एव सन्तुष्ट हुए। (जेणेव अट्टणसाला तेणेव उवागच्छइ) पश्चात वे जहा व्यायामशाला थी वहाँ पर पहुँचे। (उवागच्छित्ता अट्टणसालं अणुपविसइ) पहुँचते ही वे उसमें प्रविष्ट हुए। (अणुपविसित्ता अणेग-वायाम-जोग्ग-वग्गण-वामद्दण-मल्लजुद्ध-करणेहिं सते परिस्सते) प्रविष्ट होकर उन्होंने वहा पर अनेक प्रकार का व्यायाम-शारीरिक परिश्रम किया, शारीरिक परिश्रम के योग्य दौडना-कूदना प्रारभ किया। अपने अग उपागोंका अच्छी तरह से मर्दन

આદિની પુરેપુરી તૈયારીના સમાચારને સાભળીને (णिसम्म) તેમજ સારી રીતે વિચાર કરીને (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए) પોતાના મનમા બહુજ હર્ષિત થયા, તેમજ સતુષ્ટ થયા (जेणेव अट्टणसाला तेणेव उवागच्छइ) પછી તેઓ જ્યા વ્યાયામશાળા હતી ત્યા પહોચ્યા (उवागच्छित्ता अट्टणसालं अणुपविसइ) પહોચતા તે તેમા દાખલ થયા (अणुपविसित्ता अणेग-वायाम-जोग्ग-वग्गण-वामद्दण-मल्लजुद्ध-करणेहिं सते परिस्सते) દાખલ થઈને તેમણે ત્યા અનેક પ્રકારના વ્યાયામ-શારીરિક કસરત કરી શારીરિક પરિશ્રમને યોગ્ય દોડવા-કૂદવાનો પ્રારભ કર્યો પોતાના અગ-ઉપાગોને આમ તેમ વાળ્યા મરડ્યાની સાથે કુસ્તી કરી ત્યા રાખવામા આવેલ મુદ્ગરો ફેરવ્યા આ ક્રિયાઓથી તેઓ પહેલા

तेल्लमाइएहि पीणणिज्जेहिं दप्पणिज्जेहिं मयणिज्जेहिं विंहणिज्जेहिं सव्विंदियगायपल्हायणिज्जेहिं अब्भिगेहिं अब्भिगिए

परिश्रान्त—अङ्गप्रत्यङ्गापश्रया, '**सयपाग-सहस्सपागेहिं**' शतपाकसहस्रपाकैः, शतद्रव्यैः पाको येषु ते शतपाकाः, शतसङ्ख्यकौषधिमिश्रणेन वा पाको येषु ते, शतरूपापणमूल्यकद्रव्यमिश्रणेन वा पाको येषु ते शतपाकास्तैस्तथाविधैः, एवं सहस्रपाका अपि, ततस्तयोर्द्वन्द्वः, तैस्तैलविशेषैः, सुगन्धितैलादिभिः '**पीणणिज्जेहिं**' प्राणनीयैः=रसरुधिरादिधातुसुखप्रदैः, '**दप्पणिज्जेहिं**' दर्पणीयैः=बलवर्द्धकैः, '**मयणिज्जेहिं**' मदनीयैः=कामवर्द्धकैः, '**विंहणिज्जेहिं**' बृंहणीयैः—मांसोपचयकारिभिः, '**सव्विंदिय-गाय-पल्हायणिज्जेहिं**' सर्वेन्द्रिय—गात्र—प्रह्लादनीयैः, सर्वेषाम् इन्द्रियाणाम्, गात्राणां प्रह्लादजनकैः,

---

किया। मल्लों के साथ कुश्ती लडी। वहा पर रखे हुए मुद्गरों को भी फिराया। इन क्रियाओं से वह पहिले साधारण श्रान्त हुए एव बाद में अधिक परिश्रान्त हुए। इस तरह जब अच्छी रीति से वे खूब व्यायाम कर चुके तब (**सयपागसहस्सपागेहिं**) उन्हों ने शत *पाकवाले एव सहस्रपाकवाले तैलों से (**पीणणिज्जेहिं दप्पणिज्जेहिं**) जो तेल प्राणनीय—रस—रुधिर आदिवर्धक एव दर्पणीय—बलवर्द्धक होते है, (**मयणिज्जेहिं**) कामवर्द्धक होते है, (**विंहणिज्जेहिं**) बृंहणीय—मासवर्द्धानेवाले होते है, (**सव्विंदिय—गाय—पल्हायणिज्जेहिं**) समस्त इन्द्रिय एव समस्त शरीर को आनन्द देनेवाले होते है ऐसे तेलों से तथा (**अब्भिगेहिं**)

---

* सौ बार पकाये गये, अथवा सौ प्रकार की औषधियों को मिश्रित कर पकाये गये, अथवा सौ रुपये मूल्यवाली औषधियों को गलाकर पकाये गये ऐसे तैलों से। इसी प्रकार सहस्र पाक में भी समझना चाहिये।

સાધારણ થાક્યા, તેમજ ત્યાર પછી વધારે થાક લાગ્યો આવી રીતે જ્યારે બહુ કસરત કરી લીધી ત્યારે (सयपागसहस्सपागेहिं)[1] તેમણે શતપાકવાળા તેમજ સહસ્રપાકવાળા તેલોથી કે જે તેલો (पीणणिज्जेहिं दप्पणिज्जेहिं) પ્રીણનીય રસ રૂધિર આદિ વર્ધક તેમજ દર્પણીય—બલવર્ધક હોય છે, (मयणिज्जेहिं) કામવર્ધક હોય છે, (विंहणिज्जेहिं) બૃહણીય—માંસવર્ધક હોય છે, (सव्विंदिय—गाय—पल्हायणिज्जेहिं) સમસ્ત ઇન્દ્રિયો તેમજ સમસ્ત શરીરને આનંદ

---

[૧] સોવાર પકાવેલુ અથવા સો પ્રકારની ઔષધીઓથી મિશ્રિત કરી પકાવેલુ અથવા સો રૂપિયાની કિંમતની ઔષધોઓને ગાળીને પકાવેલ એવા તેલો આજ રીતે સહસ્રપાકમા પણ સમજવુ જોઇએ

समाणे तेल्लचम्मसि पडिपुण्ण-पाणि-पाय-सुउमाल-कोमल-तलेहि पुरिसेहि छेएहि दक्खेहि पट्ठेहि कुसलेहिं मेहावीहिं निउण-

'अब्भिगेहिं' अभ्यङ्ग-स्नहने 'अब्भिगिए समाणे' अभ्यक्तित-कृताभ्यङ्ग सन् 'तेल्लचम्मसि' तैलचर्मणा, अत्र तृतीयार्थे सप्तमी, तैलानुलिप्तशरीरस्य मर्दनसाधनरूप चर्म 'तैलचर्म' इत्युच्यते, 'समाहिए समाणे' समाहित मन-इत्युत्तरेण अन्वय, कै समाहित इत्याह-'पुरिसेहिं' पुरुषै-अङ्गम्रक्षणनियुक्तभृत्यै, तै कीदृशैरित्याह-'पडिपुण्ण पाणिपाय-सुउमाल-कोमल-तलेहिं' प्रतिपूर्ण-पाणिपाद-सुकुमार-कोमल-तलै-प्रतिपूर्णानाम्=अविकलानां, पाणिपादाना सुकुमारकोमलानि=अतिमृदुलानि तलानि येषा ते तथा तै, 'छेएहिं' छेकै=मर्दनकलानिपुणै, 'दक्खेहिं' दक्षै=अविलम्बित-कारिभि, मर्दनकार्येऽग्रेसरै, 'पट्ठेहिं' प्रष्ठै, 'कुसलेहिं' कुशलै=मर्दनविधिज्ञै, 'मेहावीहिं' मेधाविभि-प्रतिभाशालिभि, 'निउण-सिप्पो-वगएहिं' निपुणशिल्पोपगतै,

उवटना से (अब्भिगिए समाणे) शरीर का खूब मालिश करवाट। *(तेल्लचम्मसि) तैल-चर्मसे मालिश करनेवाले (पुरिसेहिं) पुरुषों ने कि जिनके (पडिपुण्ण-पाणि-पाय-सुउ-माल-तलेहिं) हाथ और पैर के तलवे अधिक सुकुमार थे, (छेएहिं) मर्दन करनेकी कला में जो अधिक निपुण थे, (दक्खेहिं) इसलिये जो इस कला के जाननेवालों में सर्वप्रथम गिने जाते थे, (पट्ठेहिं) मर्दन करने की विधि क्या है और किस ढंग से किस समय कैसा मर्दन करना चाहिये-इत्यादि बातों में जो विशेष पटु थे, (मेहावीहिं) नवीन २ रीति से

* यहां तृतीया के अर्थ में सप्तमी विभक्ति हुई है, तैल से चिकने हुए शरीर को मर्दन करने का साधनरूप चर्म तैलचर्म कहलाता है।

દેવાવાળા હોય છે, એવા તેલોથી, તથા (अब्भिगेहिं) ઉવટનોથી (अब्भिगिए समाणे) શરીરની ખૂબ માલિશ કરાવી [૧](तेल्लचम्मसि) તૈલચર્મથી માલિશ કરવાવાલા (पुरिसेहिं) પુરૂષો કે જેના (पडिपुण्ण-पाणि-पाय-सुउमाल-तलेहिं) હાથ તથા પગના તળા બહુ સુકુમાર કોમળ હતા, (छेएहिं) મર્દન કરવાની કળામા જે બહુ નિપુણ હતા, (दक्खेहिं) આથી જે આ કળાના જાણકારમા સર્વપ્રથમ ગણાતા હતા, (पट्ठेहिं) મર્દન કરવાની વિધિ શુ છે અને કેવી રીતે કેવા સમયે કેમ મર્દન કરવુ જોઇએ-ઇત્યાદિ વાતોમા જે વિશેષ કુશળ હતા, (मेहावीहिं) નવી નવી રીતે જે મર્દન કરવાની કલાના આવિ

[૧] અહીં તૃતીયાના અર્થમા સપ્તમી વિભક્તિ થઇ છે તેલથી ચોપડ્યા થયેલ શરીરને મર્દન કરવાનુ સાધનરૂપ ચર્મ તૈલચર્મ કહેવાય છે

सिप्पो-वगएहि अब्भिगण परिमद्दणु-व्वलण-करणगुण-णिम्मा-एहिं अट्ठिसुहाए मससुहाए तयासुहाए रोमसुहाए चउव्विहाए

निपुणानि=सूक्ष्माणि यानि शिल्पानि=अङ्गमर्दनादीनि तान्युपगतानि=अधिगतानि यस्त तथा तै, अङ्गमर्दनक्रियाज्ञानसम्पन्नैरित्यर्थ । 'अब्भिगण परिमद्दणु व्वलण-करण गुण-णिम्मा एहिं' अभ्यञ्जन परिमर्दनो द्वलन करण गुण निर्मातृभि अभ्यञ्जनम्=अभ्यङ्ग तैलमर्दनम्,परिमर्दनम्=अङ्गसम्वाहनम्, उद्वलनम्=उद्वर्तनम् तेषा करण ये गुणा शरीरस्वास्थ्यकान्तितुष्टिपुष्टिस्फूर्त्यादिरूपा, तेषा निर्मातृभि =विधायकै, कया मवाहित ' इत्यत्राऽऽह-' **अट्ठिसुहाए** ' अस्थिसुखया=अस्थिसुखकारिण्या, '**मससुहाए**' मासमुखया=मासमुखकारिण्या, '**तयासुहाए**' त्वक्सुखया, '**रोमसुहाए**' रोमसुखया '**चउव्विहाए**' चतुर्विधया, '**सवाहणाए**'

જો મર્દન કરને કા કલા ક આવિષ્કારક થ, (**निउण-सिप्पो-वगएहिं**) સૂક્ષ્મ સે સૂક્ષ્મ ભી અગમર્દન આદિ ક્રિયાઓ કે જો પૂર્ણરૂપ સ જ્ઞાતા થે, અથવા જિન્હોને ઇસ ક્રિયા કો નિપુણ કલાચાર્ય સે સીખા થા। (**अब्भिगण-परिमद्दणु-व्वलण-करण-गुण-णिम्मा एहिं**) અભ્યગન-તૈલમર્દન, પરિમર્દન-અગ કે મવાહન એવ ઉદ્વલન-ઉબટન કરને સે જો શરીરસ્વાસ્થ્ય, કાન્તિ, તુષ્ટિ-પુષ્ટિ તથા હર એક કાર્ય મે સ્ફૂર્ત્તિ આદિ ગુણ હોતે હૈ, ઉન ગુણો કો વે અપને અભ્યઙ્ગન આદિ કલા કે દ્વારા પ્રત્યક્ષ કર દેતે થે। ઇનલોગોં ને રાજા કા કિસ પ્રકાર સે મવાહન કિયા સો કહતે હૈ-(**अट्ठिसुहाए**) હડ્ડિયોં મેં સુખકારી (**मससुहाए**) માસ મેં સુખકારી (**तयासुहाए**) ચમડા મે સુખકારા (**रोमसुहाए**) રોમ ૨ મેં સુખકારી ઇસ પ્રકાર અસ્થિસુખજનક, માંસસુખજનક, ચર્મસુખજનક એવ રોમસુખજનક રૂપ સે (**चउव्विहाए**) ચાર પ્રકાર કા (**सवाहणाए**) માલિશ ક્રિયા સે (**सवाहिए समाणे**)

૧૪૨૬ હતા, (निउण-सिप्पो-वगएहिं) સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ પણ અ ગમર્દન આદિ ક્રિયાઓના જે સ પૂર્ણ જ્ઞાતા હતા, અથવા જેઓ આ ક્રિયાઓ નિપુણ કલાચાર્ય પાસેથી શીખેલા હતા, (अब्भिगण-परिमद्दणु-व्वलण-करण-गुण निम्माएहिं) અભ્ય ગન તૈલમર્દ ન, પરિમર્દન-અ ગનુ સ વાહન તેમજ ઉદ્વલન ઉવ ટન કરવાથી જે શરીરસ્વાસ્થ્ય, કાતિ, તુષ્ટિ-પુષ્ટિ તથા હરેક કાર્યમા સ્ફૂતિ આદિ ગુણ હોય છે તે ગુણોને તેઓ પોતાના અભ્ય ગન આદિ કલાઓ દ્વારા પ્રત્યક્ષ કરી દેતા હતા તે લોકોએ રાજાનુ કેવા પ્રકારે સ વાહન કર્યુ તે કહે છે-(अट्ठिसुहाए) હાડકામા સુખકારી (मससुहाए) માસમા સુખકારી (तयासुहाए) ચામડીમા સુખકારી (रोमसुहाए) રોમ રોમમા સુખકારી, એ રીતે અસ્થિસુખજનક, માસસુખજનક, ચમ સુખજનક તેમજ રોમસુખ

सवाहणाए संवाहिए समाणे अवगय-खेय-परिस्समे अट्टण-सालाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता मज्जणघर अणुपविसइ, अणुपविसित्ता समुत्त-जाला-उला-भिरामे विचित्तमणि-रयण-

---

सवाहणया=मर्दनेन 'सवाहिए समाणे' संवाहितो=मर्दित सन्, 'अवगय-खेय-परिस्समे' अपगत-खेद-परिश्रम =समपनीतखेदपरिश्रम, 'अट्टणसालाओ' अङ्गनशालात =व्यायामशालात 'पडिनिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रामति, 'पडिणिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य, 'जेणेव मज्जणघर तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव मज्जनगृह तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य, 'मज्जणघर अणुपविसइ' मज्जनगृहमनुप्रविशति, 'अणुपविसित्ता' अनुप्रविश्य 'समुत्त-जाला-उला-भिरामे' समुक्त-जाल-ऽऽकुला-ऽभिरामे-समुक्त-जालेन=मुक्तासहितेन जालेन=गवाक्षेण आकुलो=व्याप्त, अतएव अभिराम =सुन्दरस्तस्मिन्, 'विचित्त-मणि-रयण-कुट्टिम-तले' विचित्र-मणि-रत्न-कुट्टिम-तले-विचित्रमणिर-

---

राजा की खूब मालिश की। जब राजा की अच्छी तरह से मालिश हो चुकी तब वे (अवगय-खेय-परिस्समे) परिश्रम एव खेद से रहित हो (अट्टणसालाओ) उस व्यायाम-शाला से (पडिणिक्खमइ) बाहर निकले, (पडिणिक्खमित्ता) निकल कर (जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ) जहा स्नान घर था वहाँ पहुँचे। (उवागच्छित्ता मज्जणघर अणुपविसइ) पहुँच कर स्नानघर मे प्रविष्ट हुए। (अणुपविसित्ता) वहाँ प्रविष्ट होकर (समुत्त-जाला-उला-भिरामे) मोतियों की लडियों वाले गोखलों से युक्त होने के कारण अति सुदर (विचित्त-मणिरयण-कुट्टिम-तले) तथा विविध मणियों से जटित

જનકરૂપી (चउव्विहाए) ચાર પ્રકારની (सवाहणाए) માલિશથી (सवाहिए समाणे) રાજાની ખૂબ માલિશ કરી જ્યારે રાજાની સારી રીતે માલિશ થઇ રહી ત્યારે તેઓ (अवगय खेय परिस्समे) પરિશ્રમ તેમજ ખેદથી મુક્ત થઇ (अट्टण सालाओ) તે વ્યાયામશાલામાંથી (पडिणिक्खमइ) બહાર નીકળ્યા (पडिणिक्ख मित्ता) નીકળીને (जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ) જ્યા સ્નાનઘર હતુ ત્યા પહોચ્યા (उवागच्छित्ता मज्जणघर अणुपविसइ) પહોચીને સ્નાનઘરમા દાખલ થયા. (अणुपविसित्ता) તેમા દાખલ થઇને (समुत्त जाला उला मिरामे) મોતિઓની લટિઓવાળા ગોખલાઓથી યુક્ત હોવાના કારણે અતિસુદર, (विचित्त

कुट्टिमतले रमणिज्जे ण्हाणमडवंसि णाणा-मणि-रयणभत्ति-चित्तंसि ण्हाणपीढंसि सुहणिसण्णे सुद्धोदएहिं गंधोदएहिं पुप्फोदएहि सुहोदएहि पुणो पुणो कल्लाणग-पवर-मज्जण-विहीए मज्जिए, तत्थ कोउयसएहि बहुविहेहि कल्लाणग-पवर-मज्जणा-

---

तलै रचित कुट्टिमतल=भूभागो यस्य स तथा तस्मिन्, 'रमणिज्जे' रमणीये=मनोहरे, 'ण्हाणमडवंसि' स्नानमण्डप, 'णाणा-मणि-रयण-भत्ति-चित्तंसि' नाना-मणि-रत्न-भक्ति-चित्रे=विविध-मणि-रत्न-रचनाविचित्रे, 'ण्हाणपीढंसि' स्नानपीठे 'सुहणिसण्णे' सुखनिषण्ण =सुखाऽऽसान, 'सुद्धोदएहिं' शुद्धोदकै =निरवद्यजलै 'गंधोदएहिं' गन्धोदकै =श्रीखण्डादिमिश्रितै जलै, 'पुप्फोदएहिं' पुष्पोदकै =पुष्पमिश्रितजलै, 'सुहोदएहिं' सुखोदकै =नातिशीतोष्णै 'पुणो पुणो'पुन पुन 'कल्लाणग पवर-मज्जण विहीए' कल्याणक प्रवर-मज्जन-विधिना=कल्याणकारक-श्रेष्ठस्नान-विधानेन, 'मज्जिए' मज्जित -स्नपित, 'तत्थ' तत्र=स्नानावसरे, 'कोउयसएहिं' कौतुकशतै, कौतुकानां=दृष्टिदोषनिवारणार्थं

अगन वाले (रमणिज्जे) मनोहर (ण्हाणमडवंसि) स्नानमडप मे रक्खे हुए (णाणा-मणि-रयण-भत्ति-चित्तंसि) अनेक मणि और रत्नों की रचना से युक्त (ण्हाणपीढंसि) ऐसे स्नान करने के पाठ (बाजोट) पर (सुहणिसण्णे) सुख से बैठे, और वहा बैठ कर (सुद्धोदएहि) शुद्ध-निर्मल जलसे, (गंधोदएहिं) गधोदक-चन्दनमिश्रित जल से (पुप्फोदएहिं) पुष्पमिश्रितजल से, (सुहोदएहि) किंचिदुष्ण जल से (पुणो पुणो) बार बार (कल्लाणग पवर-मज्जण-विहीए मज्जिए) उन्हान कल्याणकारक श्रेष्ठ स्नानविधि-से स्नान किया। (तत्थ कोउयसएहि बहुविहेहिं) उस अवसर मे विविध प्रकार के अनेक कौतुकों से दृष्टि

મણિ રયણ કુટ્ટિમ તલે) તથા વિવિધ મણિઓથી જડિત આગણાવાળા, (રમણિજ્જે) મનોહર (ણ્હાણમડવંસિ) સ્નાનમડપમા રાખેલા (ણાણા-મણિ-રયણ-ભત્તિ-ચિત્તંસિ) અનેકમણિ તથા રત્નોની બનાવટથી યુક્ત (ણ્હાણપીઢંસિ) એવી સ્નાન કરવાની પીઠ (બાજોઠ) ઉપર (સુહણિસણ્ણે) સુખેથી બેઠા અને બેસીને (સુદ્ધોદએહિં) શુદ્ધ-નિર્મળ જળ વડે, (ગંધોદએહિં) ગંધોદક-ચંદન-મિશ્રિત જલવડે, (પુપ્ફોદએહિં) પુષ્પમિશ્રિત જલ વડે, (સુહોદએહિં) જરા ઉષ્ણ જલવડે, (પુણો પુણો) વારવાર (કલ્લાણગ-પવર-મજ્જણ-વિહીએ મજ્જિએ) તેમણે કલ્યાણકારક શ્રેષ્ઠ સ્નાનવિધિથી સ્નાન કર્યું (તત્થ કોઉયસએહિં

वसाणे पम्हल-सुकुमाल-गंध-कासाइय-लूहियंगे सरस-सुरहि-गोसीस-चंदणा-णुलित्त-गत्ते अहय-सुमहग्घ-दूस-रयण-सुसंवुए

रक्षाबन्धनादीना शतै =बहुविधैर्युक्त 'कल्लाणग-पवर-मज्जणा-वसाणे' कल्याणक-प्रवरमज्जनावसाने, स्नानानन्तरमित्यर्थ, 'पम्हल-सुकुमाल-गंध-कासाइय-लूहियंगे' पक्ष्मल-सुकुमार-गन्धकषायिका-रूक्षिताङ्ग, पक्ष्मला=उत्थितसूक्ष्मतन्तुसमूहयुक्ता, सा च सुकुमारा=सुकोमला गन्धवती च एतादृशा या कषायिका=कषायरक्तशाटिका-अङ्गप्रोञ्छनिका तया रूक्षिताङ्ग =निर्जलीकृतशरीर, 'सरस-सुरहि-गोसीस-चंदणा-णुलित्त-गत्ते' सरस-सुरभि-गोशीर्ष-चन्दना-नुलिप्त-गात्र, तत्र-गोशीर्षचन्दन=गोशीर्षनाम्ना प्रसिद्ध चन्दनम्। 'अहय-सुमहग्घ-दूस-रयण-सुसंवुए' अहत-सुमहा र्घ-वस्त्र-रत्न-सुसंवृत =अहतम्-अखण्डित=कीटमूषिकादिभिरकर्तित नूतनमिति भाव, सुमहार्घ=बहुमूल्य यद् दूष्यरत्न=प्रधानवस्त्र तेन सुष्ठु संवृत =सुष्ठु आच्छादित, परिधृतनूतनबहुमूल्यवस्त्र इत्यर्थ।

दोष निवारणार्थ रक्षाबंधनादिका के अनेक प्रकारों से युक्त उन गजा न (कल्लाणग-पवर-मज्जणा-वसाने) जब उस कल्याणकारक श्रेष्ठ स्नान का समाप्ति हो चुका तब (पम्हल सुकुमाल-गंध-कासाइय-लूहियंगे) पक्ष्मल-उठे हुए कोमल तंतु वाले सुकुमार एवं सुगंधित कषाय रंग की तोलिया से अपने समस्त शरीर को पोंछा। पश्चात् (सरस-सुरहि-गोसीसचंदणा-णुलित्त-गत्ते) समस्त शरीर पर सरस सुगंधित गोशीर्षचन्दन का लेप किया। (अहय-सुमहग्घ-दूसरयण-सुसंवुए) जब लेप अच्छा तरह से शुष्क हो चुका तब अहत-कीटमूषक आदि से नहीं काट गये, नवीन-ऐसे बहुमूल्य प्रधान वस्त्रों को उन्होंने शरीर पर धारण किया। (सुइ-माला-वण्णग-विलेवणे) पश्चात् शुद्धपुष्पों की माला

बहुविहेहिं) તે અવસરે વિવિધ પ્રકારના અનેક કૌતુકો વડે-દૃષ્ટિદોષ-નિવારણાર્થ રક્ષાબંધનાદિ અનેક પ્રકારયુક્ત તે રાજાએ (कल्लाणग-पवर-मज्जणा-वसाने) ત્યારે તે કલ્યાણકારક શ્રેષ્ઠ સ્નાનની સમાપ્તિ થઈ ચુકી ત્યારે (पम्हल सुकुमाल-गंधकासाइय लूहियंगे) પક્ષ્મલ-ઉપરી આવેલા સુંવાળા સુતરવાળા કોમળ તેમજ સુગંધિત કષાય રંગના ટુવાલ વડે પોતાના સમસ્ત શરીરને લુંછી નાખ્યું પછી (सरस-सुरहि गोसीस चन्णा णुलित्त गत्ते) સમસ્ત શરીર પર સરસ તેમજ સુગંધિત ગોશીર્ષ ચંદનનો લેપ કર્યો (जहय सुमहग्घ दूसरयण सुसंवुए) જ્યારે લેપ સારી રીતે સુકાઈ ગયો ત્યારે અહત-કીટમૂષક (કીડા કે ઉંદર) આદિથી કપાયેલા નહિ એવા, નવીન-એવા બહુકિંમતી વસ્ત્રોને તેમણે શરીર ઉપર ધારણ કર્યા (सुइ-माला-वण्णग-विलेवणे) પછી શુદ્ધ પુષ્પોની

सुइ-माला-वण्णग-विलेवणे आविद्ध-मणि-सुवण्णे कप्पिय-हार-ड्डहार-तिसरय-पालंब-पलंबमाण-कडिसुत्त-सुकय-सोभे पिणद्ध-गेविज्ज-अंगुलिज्जग-ललियगय-ललिय-कयाभरणे वर-

'सुइ-माला-वण्णग-विलेवणे' शुचि-माला-वर्णक-विलेपन -शुचि=शुद्ध यत् माला वर्णकविलेपन -तत्र-माला=पुष्पमाला, वर्णक =अङ्गरागविशेष तस्य विलेपन, एतद्द्वय यस्य स तथा, 'आविद्ध-मणि-सुवण्णे' आविद्ध-मणि-सुवर्ण =परिहितमणिकनक-भूषण 'कप्पिय-हार-ड्डहार-तिसरय-पालम्ब-पलम्बमाण-कडिसुत्त-सुकय-सोभे' कल्पित हारा-र्द्धहार-त्रिसरक-प्रालम्ब-प्रलम्बमान-कटिसूत्र-सुकृत - शोभ , कल्पित =परिधृत , हार =अष्टादशसरिक , अर्धहार =नवसरिक , त्रिसरिकश्च-'तिलडीहार' इति प्रसिद्ध येन स तथा, प्रालम्ब -झुम्बनक, प्रलम्बमानो यस्मिन् कटिसूत्रे तत् तेन कटिसूत्रेण= 'कन्दोरा' इति भाषाप्रसिद्धेन सुकृता=सुष्टु रचिता शोभा येन स तथा, पदद्वयस्य कर्मधारय , हारादिधारणन परमशोभासम्पन्न इत्यर्थ । 'पिणद्ध-गेविज्जग-अंगुलिज्जग-ललियगय-ललिय-कयाभरणे' पिनद्ध-ग्रैवेयका-ङ्गुलीयक-ललिताऽऽङ्गक-ललित-कृताऽऽभरण , पिनद्धानि ग्रैवेयकाणि=ग्रीवाभूषणानि, अङ्गुलीयकानि च, येन स तथा, ललिताङ्गके=सुन्दरशरीरे ललित यथा स्यात् तथा कृत=विन्यस्तमाभरण येन स तथा,

पहनी, एव शुद्ध सुगधित द्रव्य का विलेपन किया । (**आविद्ध-मणि-सुवण्णे**) पुन सुवर्ण के आभूषण कि जिनमें मणि जडे हुए थे पहिने । (**कप्पिय-हार-ड्डहार-तिसरय-पालंब पलंबमाण-कडिसुत्त-सुकय-सोभे**) अठारह लरका हार पहिरा, नव लर का हार पहिरा, तीन लर का हार पहिरा और लम्बा लटकता हुआ कटिसूत्र (कन्दोरा) पहिरा । (**पिणद्ध-गेविज्जग-अंगुलिज्जग-ललियगय-ललिय-कयाभरणे**) गले मे और भी सुन्दर आभूषण धारण किये । हाथों की अगुलियों मे मुद्रिकाएँ पहिरा तथा शरीर पर उस समय के

માળા પહેરી તેમજ શુદ્ધ સુગધિત દ્રવ્યનુ વિલેપન કર્યું (आविद्ध-मणि-सुवण्णे) વળી સુવર્ણના ઘરેણા કે જેમા મણિ જડેલા હતા તે પહેર્યા (कप्पिय-हार ड्डहार-तिसरय-पालंब-पलंबमाण-कडिसुत्त-सुकय-सोभे) અઢાર સરનો હાર પહેર્યો, નવ સરનો હાર પહેર્યો, ત્રણ સરનો હાર પહેર્યો તથા લાબો લટકતો કટિ-સૂત્ર (કંદોરો) કમરમા ધારણ કર્યો (पिणद्ध-गेविज्जग-अंगुलिज्जग-ललियगय ललिय-कयाभरणे) ગળામા બહુ જ સુદર આભૂષણ ધારણ કર્યા હાથોના આગળામા વીટીઓ પહેરી તથા શરીર ઉપર તે સમયને ઉચિત બીજા પણ

कडग–तुडिय–थंभिय–भुए अहिय–रूव–सस्सिरीए मुद्दिया-पिंगलगुलीए कुंडल-उज्जोविया-णणे मउड-दित्त-सिरए हारोत्थय-सुकय-रइय-वच्छे पालंब-पलंबमाण-पड-सुकय-उत्तरिज्जे णाणा-

---

ततस्तयो कर्मधारय । यद्वा–पिनद्धानि यानि ग्रैवेयकादि अङ्गुलीयकानि च तैर्ललिताङ्गक, तत्र ललित कनकाभरणम्=अन्यद् भूषणजात येन स तथा। 'वरकडग–तुडिय–थंभिय–भुए' वरकटक–त्रुटिक–स्तम्भित – भुज , वरकटकत्रुटिकै =श्रेष्ठवलयबाहुरक्षकाख्यैर्भूषणैर्भूषित-बाहु , 'अहिय–रूव–सस्सिरीए' अधिकरूपसश्रीक –अधिकसौन्दर्येण शोभासम्पन्न , 'मुद्दिया–पिंगल–गुलीए' मुद्रिका–पिङ्गला–अङ्गुलीक –मुद्रिकाभि =अङ्गुलीयकै पिङ्गला अङ्गुल्यो यस्य स तथा, 'कुंडलउज्जोवियाणणे' कुण्डलोद्द्योतिताऽऽनन –कुण्डलदीप्त्या विद्योतितमुख , 'मउड–दित्त–सिरए' मुकुट–दीप्त–शिरस्क , 'हारोत्थय–सुकय–रइय–वच्छे' हारा–वस्तृत–सुकृत–रतिद–वक्षा –हारेण अवस्तृतम=आच्छादित सुकृत= शोभनाकृतम् अतएव रतिद=दृष्टिसुखद वक्षो यस्य स तथा, 'पालम्ब–पलम्बमाण–पड–सुकय–उत्तरिज्जे' प्रालम्ब – प्रलम्बमान – पट – सुकृतो – त्तरीय – प्रालम्बेन=दीर्घेण

उचित और भी आभूषण धारण किये । (वर–कडग–तुडिय–थंभिय–भुए) दोनों हाथों में सुन्दर कडे पहिने एव बाहुओं पर भुजबध बाधे, (अहियरूवसस्सिरीए) इस प्रकार उनके शरीर की शोभा और भी अधिक द्विगुणित हो गई । (मुद्दिया–पिंगल–गुलीए) उनने जो मुद्रिकाएँ अगुलियों में पहिर रक्खी थीं उनसे उनकी अगुलिया सब पीली आभा से चमकने लगीं । (कुडलउज्जोवियाणणे) कुण्डलों से मुख चमकने लगा । (मउड–दित्त-सिरए) मुकुट से मस्तक शोभित होने लगा । (हारोत्थय–सुकय–रइय–वच्छे) हार से अच्छादित उनका वक्षस्थल बडा ही मनोहर मालूम होने लगा, अत देखनेवालों को आनन्द होता था। (पालव–पलबमाण–पड–सुकय–उत्तरिज्जे) अधिक लबे वस्त्र का इनने

આભૂષણ ધારણ કર્યા (वर-कडग-तुडिय–थंभिय–भुए) બન્ને હાથમા સુદર કડા પહેર્યા, તેમજ બાહુઓ ઉપર ભુજબધ બાધ્યા (अहिय–रूव–सस्सिरीए) આ પ્રકારે તેના શરીરની શોભા બહુ વધારે થઈ ગઇ (मुद्दिया–पिंगल–गुलीए) તેમણે જે વીટીઓ આગળામા પહેરી હતી તેનાથી તેમની બધી આગળાઓ પીળી આભથી ચમકવા લાગી (कुडल–उज्जोविया–णणे) કુડળોથી મુખ ચમકવા લાગ્યુ (मउड–दित्त–सिरए) મુકુટથી મસ્તક શોભવા લાગ્યુ (हारोत्थय-सुकय रइय–चच्छे) હારથી ઢકાયેલ તેનુ વક્ષસ્થલ (છાતી) બહુજ મનોહર દેખાતુ

मणि-कणग-रयण-विमल-महरिह-णिउणो-विय-मिसिमिसत-विर-इय-सुसिलिट्ठ-विसिट्ठ-लट्ठ-संठिय-पसत्थ-आविद्ध-वीर-वलए,

प्रलम्बमानेन पटेन=वस्त्रेण सुकृत=सुविरचितम् उत्तरीयम्=उत्तरासङ्गवस्त्र येन स तथा, 'णाणा-मणि-कणग-रयण-विमल-महरिह-णिउणो-विय-मिसिमिसत-विरइय-सुसिलिट्ठ-विसिट्ठ-लट्ठ-संठिय-पसत्थ-आविद्ध-वीर-वलए' नाना-मणि-कनक-रत्न-विमल-महार्ह-निपुण-परिकर्मित-देदीप्यमान-विरचित-सुश्लिष्ट-विशिष्ट-लष्ट - - स्थित-प्रशस्ता - ऽऽविद्ध-वीर - वलय - नानाविधानि मणिकनकरत्नानि = चन्द्रकान्तादिमणि-सुवर्ण-कर्केतनादि-रत्नानि यस्मिन् स, अत एव विमल =निर्मल महार्ह = महता योग्यश्च, तथा-निपुणपरकर्मितदेदीप्यमान -निपुणेन=शिल्पकलादक्षेण शिल्पिना 'उचिय' परिकर्मित =संस्कारमापादित, तत एव 'मिसिमिसत' देदीप्यमान = दीप्तिसम्पन्नश्च, पुन -विरचित - सुश्लिष्ट-विशिष्ट-संस्थित -विरचित=निर्मित-सुश्लिष्ट, शोभनसन्धिक विशिष्टम्=उत्कृष्टम् लष्ट=मनोहर संस्थित=संस्थानम्-आकारो यस्य स तथा, अत एव-प्रशस्त =प्रशंसनीय, एतादृश आविद्ध =परिधृत वीरवलयो=विजयवलयो येन

उत्तरासंग किया था। (णाणा-मणि-कणग-रयण-विमल-महरिह-णिउणो-विय मिसमिसत-विरइय-सुसिलिट्ठ-विसिट्ठ-लट्ठ-संठिय-पसत्थ-आविद्ध-वीरवलये) देदीप्यमान तथा निपुण कारीगरों द्वारा सुसंस्कारित एवं बड़े भाग्यशालियों के धारण करने योग्य ऐसे निर्मल अनेक मणियों एवं रत्नों से युक्त सुवर्ण के बने हुए वीरवलय का कि जो सुसंधि से संपन्न, उत्कृष्ट, मनोहर और सुन्दर आकार से विशिष्ट तथा प्रशंसनीय था इनने धारण कर रक्खा था। जिस वलय (कड़े) को धारण कर शत्रु पर विजय प्राप्त की जाती है उस वलय का नाम वीरवलय है अथवा-जो इस वलय को धारण करता है वह

હતુ, આથી જોનારને આનંદ થતો હતો (पालंब पलंबमाण पडं-सुकय-उत्तरिज्जे) ઘણા લાંબા વસ્ત્રનુ તેમણે ઉત્તરાસંગ (પછેડી) કર્યું હતુ (णाणा-मणि-कणग रयण विमल महरिह निउणो विय मिसमिसत-विरइय सुसिलिट्ठ विसिट्ठ-लट्ठ संठिय पसत्थ आविद्ध-वीरवलये) દેદીપ્યમાન અને નિપુણ કારીગરો દ્વારા સુસંસ્કારિત, તેમજ ભાગ્યશાળીઓને ધારણ કરવા યોગ્ય એવા નિર્મળ, અનેક મણિઓ તથા રત્નોવડે યુક્ત સોનાનુ બનાવેલુ વીરવલય જે સુસંધિથી સંપન્ન, ઉત્કૃષ્ટ, મનોહર અને સુંદર આકારથી વિશિષ્ટ તથા પ્રશંસનીય હતુ તે તેણે ધારણ કર્યું હતુ જે વલય (કડા)ને ધારણ કરવાથી શત્રુ ઉપર વિજય મેળવાય છે તે વલયનુ નામ વીરવલય છે અથવા જે આ વલયને ધારણ

किं बहुणा ! कप्परुक्खए चेव अलंकिय-विभूसिए णरवई सकोरंट-मल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेण उभओ चउ चामर-वाल-वीइ-

स तथा, य वलय धृत्वा विजयते तादृशवलयधारक इत्यर्थ । यदा-यदि कश्चिदस्ति वीरस्तनाऽसौ मा विजिय मम हस्ताद्वहिष्करोत्वेत वलयमिति स्पर्धयन य कटक हस्ते परिधत्ते स वारवल्य इयुच्यते । '**किं बहुणा**' किम्बहुना-किमधिकेन वर्णनेन ? '**कप्परुक्खए चेव अलंकियविभूसिए णरवई**' कल्पवृक्ष इवाऽलङ्कृतविभूषितो नरपति-अलङ्कृतो मणिरत्नाऽऽभूषणै, विभूषितश्च महार्हपरिधानाद्यादिविचित्रवसनै नरपति कूणिको राजा साक्षात्कल्पवृक्ष इव शोभते इति भाव । स नरपति '**सकोरंट-मल्ल-दामेण**' सकोरण्ट-माल्य-दाम्ना-कोरण्टस्य माल्यानि=कुसुमानि तेषा दामानि=मालास्तै सहितेन '**छत्तेण धरिज्जमाणेण**' छत्रेण धियमाणेन शोभमान, '**उभओ चउ-चामर-वाल-वीइयगे**' उभयत चतुश्चामरवालव्यजिताङ्ग, '**मंगल-जयसद्द-कया-लोए**' मङ्गल-जयशब्द कृताऽऽलोक-

ઽમ વાત કી ઘોષણા કરતા હૈ કિ જો ભી કોઈ વીર હો વહ મેર હાથ સે ઇસ વલ્ય કો મેરેં-છુડાવે, ઇસ પ્રકાર કા સ્પધા સે વીરો દ્વારા જો વલય ધારણ કિયા જાતા હૈ વહ ભી વારવલ્ય કહા ગયા હૈ। (**किं बहुणा**) અધિક ક્યા કહા જાય ? (**अलंकिय-विभूसिए**) મણિરત્નાદિક કે આભૂષણો સે અલકૃત ઔર બહુમૂલ્ય અનેક પ્રકાર કે સુન્દર સુદર વસ્ત્રો સે વિભૂષિત (**णरवई**) વે રાજા (**कप्परुक्खए चेव**) કલ્પવૃક્ષકી તરહ શોભિત હોને લગ। ઉનકે ઊપર (**सकोरंट-मल्ल-दामेण छत्तेण धरिज्जमाणेण**) કોરટ કે પુષ્પો કી માલાઓં સે યુક્ત છત્ર ધરા હુઆ થા, ઔર ઉનકે ઊપર (**उभओ चउ-चामर-वाल-वीइयगे**) દોનો ઓર સે ચાર ચામર ઢોરે જા રહે થે, (**मंगल-जयसद्द-कया लोए**) તથા ઉનકે દેખતે હી મનુષ્ય ન 'મગલ હો, જય

ઽરે છે તે એ વાતની ઘોષણા ઽરે છે કે જે કોઈ પણ વીર હોય તે મારી પાસેથી હાથમાથી આ વલયને ખેચીને છોડાવી જાય આ પ્રકારની સ્પર્ધાથી વીરો દ્વારા જે વલય ધારણ કરવામા આવે છે તેને વીરવલય કહેવામા આવે છે (**किं बहुणा**) વધારે શુ કહેવુ હોય ? (**अलंकिय-विभूसिए**) મણિરત્નોયુક્ત આભૂષણોથી અલકૃત તેમજ બહુમૂલ્ય (ઘણા કિમતી) અનેક પ્રકારના સુદર વસ્ત્રોથી વિભૂષિત (**णरवई**) તે રાજા (**कप्परुक्खए चेव**) કલ્પવૃક્ષની પેઠે શોભવા લાગ્યા તેમના ઉપર (**सकोरंट मल्ल दामेण छत्तेण धरिज्जमाणेण**) કોરટના પુષ્પોની માલા વડે યુક્ત છત્ર ધારણ કરાયેલ હતુ તેમજ તેમના ઉપર (**उभओ चउ-चामर-वालवीइयगे**) બન્ને બાજુએ મળી ચાર ચામર ઢોળાઇ રહ્યા હતા (**मंगल-जयसद्द-कया-लोए**) તથા તેમને

यगे, मगल-जयसद्द-कयालोए मज्जणघराओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता अणेग-गणनायग--दडनायग--राई--सर-तलवर-माडंबिय--कोडुंबिय-इब्भ-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाह-दूय--सधिवाल सद्धि सपडिवुडे धवल-महामेह-णिग्गए इव गहगण-दिप्पंत-

---

मङ्गलरूपो जयशब्द कृतो जनन आलोके=दर्शन यस्य स तथा, 'मज्जणघराओ पडिणिक्खमइ' मज्जनगृहात्प्रतिनिष्क्रामति=बहिर्निर्गच्छति, 'पडिणिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य 'अणेग-गणनायग--दडनायग--राई--सर--तलवर--माडबिय--कोडुबिय--इब्भ सेट्ठि--सेणावइ--सत्थवाह--दूय--सधिवाल सद्धिं सपडिवुडे' अनक--गणनायक--दण्डनायक-राजेश्वर--तलवर--माडम्बिक--कौटुम्बिकेभ्य--श्रेष्टि--सेनापति--सार्थवाह--दूत--सन्धिपाल सार्द्ध सम्परिवृत--अत्यानि पदानि प्राग् व्याख्यातानि, मज्जनगृहान्निष्क्रान्तो नरपति कथ शोभते' इत्याह--'धवल' इत्यादि। 'धवल महामेह-णिग्गए इव' धवल महामेघनिर्गत इव-धवलमहामेघतो निर्गत=मेघावरणविनिर्मुक्त इव 'गहगण-दिप्पत रिक्ख तारागणाण मज्झ

हो' इस प्रकार का शब्द करने लग। इस प्रकार वे राजा (मज्जणघराओ पडिणिक्खमइ) स्नान घर से निकले। (पडिणिक्खमित्ता) निकलते हुए (अणेग--गणनायग--दडनायग रार्इ-सर तलवर-माडबिय-कोडुबिय इब्भ-सेट्ठि सेणावइ-सत्थवाह--दूय--सधिवाल सद्धिं सपडिवुडे) अनेक गणनायकों, अनेक दडनायकों, राजा, ईश्वर, तलवर, माडबिक, कौटुम्बिक, इभ्य, श्रेष्ठी, सेनापति, सार्थवाह, दूत एव सधिपालों से घिरे हुए वे राजा (धवल महामेह णिग्गए इव) धवल महामेघ के आवरण से रहित (गहगण दिप्पत रिक्ख तारागणाण मज्झे ससिव्व) ग्रहगणों के बीच म वर्तमान तथा दीप्यमान ऐसे

જતાજ મનુષ્યો 'મગલ હો જય હો' એ પ્રકારના શબ્દ બોલવા લાગ્યા આવી રીતે તે રાજા (मज्जणघराओ पडिणिक्खमइ) સ્નાન ઘરમાથી નીકળ્યા (पडिणिक्खमित्ता) નીકળતા જ (अणेग--गणनायग--दडनायग--राई--सर--तलवर--माडबिय--कोडुबिय--इब्भ--सेट्ठि--सेणावइ--सत्थवाह--दूय--सधिवाल सद्धिं सपडिवुडे) અનેક ગણનાયકો, અનેક દડનાયકો, રાજા, ઈશ્વર, તલવર, માડબિક, કૌટુબિક, ઈભ્ય, શ્રેષ્ઠી, સેનાપતિ, સાર્થવાહ, દૂત તેમજ સધિપાલકોથી ઘેરાયેલા (णरवई) તે રાજા (धवल--महामेह--णिग्गए इव) ધવલ મહામેઘના આવરણથી મુક્ત (गहगण--दिप्पत--रिक्ख--तारागणाण मज्झे ससिव्व) ગ્રહગણોના વચમા વર્તમાન તથા

रिक्ख-तारागणाण मज्झे ससिव्व पियदंसणे णरवई जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव आभिसेक्के हत्थिरयणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अजण-गिरिकूड-सण्णिभं गयवइं णरवई दुरूढे ॥ सू० ४८ ॥

ससिव्व ग्रहगण दीप्यमान-ऋक्ष तारागणाना म ये ग्रहगीव=दीप्यमानानाम् ऋक्षाणा=नक्षत्राणा तारागणाना च म ये चन्द्र इव, '**पियदसणे**' प्रियदर्शन '**णरवई**' नरपति '**जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला**' यत्रैव बाह्योपस्थानशाला, '**जेणेव आभिसेक्के हत्थिरयणे**' यत्रैवाऽभिषेक्य=पट्ट हस्तिरत्नम्, '**तेणेव उवागच्छइ**' तत्रैवोपागच्छति, '**उवागच्छित्ता**' उपागम्य '**अजणगिरि-कूड-सण्णिभ गयवइ णरवई दुरूढे**' अञ्जनगिरिकूटसन्निभ गजपति नरपतिर्दूरूढ = अञ्जनपर्वतशिखराऽऽकार गजेन्द्र नरेन्द्रो दूरूढ =आरूढवान् ॥ सू० ४८ ॥

नक्षत्र एव तारागणों के मध्य मे सुशोभित चद्रमा के समान (**पियदसणे**) देखने मे बहुत ही सुदर मालूम होते थे। मतलब इसका यह है कि यहाँ पर राजा को चद्रमा का और उनके स्नान घर को शुभ मेघों की, तथा गणनायक आदि को नक्षत्र और ताराओं की उपमा दी गइ है। इस प्रकार से वे राजा (**जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव आभिसेक्के हत्थिरयणे तेणेव उवागच्छइ**) जहा पर बाहिर की ओर उपस्थानशाला थी और जहा वह आभिषेक्य हस्तिरत्न खडा हुआ था वहा पहुँचे। (**उवागच्छित्ता अजणगिरि-कूड-सण्णिभ गयवइ णरवई दुरूढे**) पहुँचते ही वे अजनगिरि के शिखर के समान उस हाथी पर आरूढ हो गये ॥ सू० ४८ ॥

દીપ્યમાન એવા નક્ષત્ર તેમજ તારાગણોના મધ્યમા સુશોભિત ચદ્રમા જેવા (પિયદ્સણે) જોવામા બહુજ સુદર લાગતા હતા મતલબ એ છે કે અહી રાજાને ચદ્રમાની અને તેમના સ્નાનઘરને શુભ્રમેઘોની તથા ગણુનાયક આદિને નક્ષત્ર અને તારાઓની ઉપમા આપી છે આ પ્રકારે તે રાજા (જેણેવ બાહિરિયા ઉવટ્ઠાણસાલા જેણેવ આભિસેક્કે હત્થિરયણે તેણેવ ઉવાગચ્છઇ) જ્યા બહારની બાજુએ ઉપસ્થાનશાલા હતી અને જ્યા તે આભિષેકય હાથીરત્ન ઉભો રહ્યો હતો ત્યા પહોચ્યા (ઉવાગચ્છિત્તા અજણગિરિ-કૂડ-સન્નિભ ગયવઇ ણરવઈ દુરુઢે) પહોચતા જ અજનગિરિના શિખરના જેવા તે હાથી ઉપર આરૂઢ થઇ ગયા (સૂ० ૪૮)

मूलम्—तए णं तस्स कूणियस्स रण्णो भंभसारपुत्तस्स आभिसेक्क हत्थिरयणं दुरूढस्स समाणस्स तप्पढमयाए इमे अट्ठट्ठ मगलया पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिया, तजहा-सोवत्थिय-

टीका—गजेन्द्राधिरूढो राजा भगवन्तमभिगन्तुं यियासतीति तस्य पुरतः प्रयातम् अष्टमङ्गलादिपदार्थजातं कूतः राजोचितवस्तुजातं वर्णयति—'तए णं' इत्यादि। 'तए णं' ततः=तदनन्तरम्—सेनापतिसमानीतपट्टगजरत्नमधिरोहणानन्तरं 'तस्स कूणियस्स रण्णो भंभसारपुत्तस्स आभिसेक्कं हत्थिरयणं दुरूढस्स समाणस्स' तस्य कूणिकस्य राज्ञो भंभसारपुत्रस्याऽऽभिषेक्यं हस्तिरत्नमधिरूढस्य सत 'तप्पढमयाए इमे अट्ठट्ठ मगलया पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिया' तत्प्रथमतया इमान्यष्टावष्ट मङ्गलानि पुरतो यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थितानि, 'तजहा'—तद्यथा—'**सोवत्थिय-सिरिवच्छ-णदियावत्त-वद्धमाणग-भद्दासण-कलस-मच्छ-दप्पणा**'—सौवस्तिक—श्रीवत्स—नन्द्यावर्त—वर्द्धमानक—भद्रासन—कलश—मत्स्य—दर्पणा, तत्र—मत्स्य—चित्रपटलिखितमत्स्यरूप। एते

'तए ण तस्स कूणियस्स' इत्यादि।

(तए ण) इसके बाद (भंभसारपुत्तस्स) भंभसार अर्थात् श्रेणिक के पुत्र (तस्स कूणियस्स रण्णो) उस कूणिक राजा के (आभिसेक्क हत्थिरयण) आभिषेक्य हस्तिरत्न के ऊपर (दुरूढस्स समाणस्स) सवार होते ही (तप्पढमयाए) सर्वप्रथम उनके (पुरओ) आगे आगे (इमे अट्ठट्ठ मगलया अहाणुपुव्वीए सपट्ठिया) ये आठ आठ मांगलिक द्रव्य अनुक्रम से सम्प्रतिष्ठित हुए—चलने लगे, (तं जहा) वे मांगलिक द्रव्य ये है, (**सोवत्थिय-सिरिवच्छ-णदियावत्त वद्धमाणग-भद्दासण-कलस-मच्छ-दप्पणा**) स्वस्तिक, श्रीवत्स, नन्द्यावर्त, वर्धमानक, भद्रासन, कलश, मत्स्य और दर्पण। इनमें से स्वस्तिक, श्रीवत्स, नन्द्यावर्त

"तए ण तस्स कूणियस्स" इत्यादि

(तए ण) ત્યાર પછી (भंभसारपुत्तस्स) ભંભસાર અર્થાત્ શ્રેણિકના પુત્ર (तस्स कूणियस्स रण्णो) તે કૂણિક રાજાના (आभिसेक्क हत्थिरयण) આભિષેક્ય હસ્તિ રત્નના ઉપર (दुरूढस्स समाणस्स) સવાર થઈ જતા જ (तप्पढमयाए) સર્વ થી પહેલા તેમની (पुरओ) આગળ આગળ (इमे अट्ठट्ठ मगलया अहाणुपुव्वीए सपट्ठिया) આ આઠ આઠ માંગલિક દ્રવ્ય અનુક્રમથી ગોઠવામા આવ્યા, (तजहा) તે માંગલિક દ્રવ્ય આ હતા (सोवत्थिय-सिरिवच्छ-णदियावत्त वद्धमाणग भद्दासण-कलस मच्छ दप्पणा) ૧ સ્વસ્તિક, ૨ શ્રીવત્સ, ૩ નન્દ્યાવર્ત, ૪ વર્ધ

सिरिवच्छ-णंदियावत्त-वद्धमाणग-भद्दासण-कलस-मच्छ-दप्पणा ।
तयाणतर च णं पुण्ण-कलस-भिंगार दिव्वा य छत्तपडागा
सचामरा दसण-रइय-आलोय-दरिसणिज्जा वाउ-द्धूय-विजय-

माङ्गलिकतया यात्रायामुपयुक्ता । तदनन्तर च खलु 'पुण्ण-कलस-भिंगार' पूर्ण कलश-झारक, जलपरिपूर्णा घटा झृङ्गाराश्च, तत्र झारक -'झारी' इति प्रसिद्ध , एते पुर प्रस्थिता । 'दिव्वा य' दिव्या-शोभना च 'छत्तपडागा' छत्रपताका-छत्रेण सहिता पताका-छत्र पताका 'सचामरा' सचामरा=चामराभ्या युक्ता च, 'दसण-रइय-आलोय-दरिसणिज्जा' दर्शनरचिता-लोक-दर्शनाया दर्शने=राज्ञो दृष्टिविषये रचिता=कृता, आ=समन्तात् लोकै =जनै-र्दर्शनीया=दृश्या च, 'वाउ-द्धूय-विजय-वेजयंती य' वातो-द्धूत-विजय-वैजयन्ती च-वातोद्धूता = पवनप्रकम्पिता चासौ विजयवैजयन्ती च = विजयसूचिका ध्वजपताका

और वर्धमानक ये साथिये कहलाते हैं । मत्स्य से यहा चित्रपट में निर्मित मत्स्य का ग्रहण किया हुआ समझना चाहिये। ये आठ मगलस्वरूप होने से प्रस्थान में उपयुक्त गिने जाते है । (तयाणतर च ण) इसके बाद (पुण्णकलसभिंगारं दिव्वा य छत्तपडागा सचामरा दसण-रइय-आलोय-दरिसणिज्जा वाउ-द्धूय-विजय-वेजयंती य ऊसिया गगणतलमणु-लिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिया) कितनेक लोग पूर्णकलश=जल से भरे हुए कलश, तथा जल से भरी हुई झारियाँ लेकर आगे २ चलने लगे । कितनेक चामरसहित सुन्दर छत्र-पताकाओं को लेकर आगे २ चलने लगे । और कितनेक तो राजा का दृष्टि में आ सके इस प्रकार से रची हुई, देखने में सुन्दर ऊँची अत एव आकाश को छूती हुइ ऐसी विजय

માનક, ૫ ભદ્રાસન, ૬ કલશ, ૭ મત્સ્ય અને ૮ દર્પણ એમાથી સ્વસ્તિક, શ્રીવત્સ, નન્દ્યાવર્ત અને વર્ધમાનક એ સાથિયા કહેવાય છે મત્સ્ય એટલે અહી ચિત્રપટમા આલેખેલા માછલાનુ ચિત્ર સમજી લેવુ આ આઠ મગલ સ્વરૂપ હોવાથી પ્રસ્થાન (બહાર જતી વખતે) ઉપયોગી ગણાય છે (तयाणतर च ण) ત્યાર પછી (पुण्णकलसभिंगार दिव्वा य छत्तपडागा सचामरा दसण-रइय-आलोय-दरिसणिज्जा वाउ-द्धूय-विजय-वेजयंती य ऊसिया गगणतलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिया) કેટલાક લોક પૂર્ણ કલશ—જલથી ભરેલા કળશ તથા જલથી ભરેલી ઝારીઓ લઈને આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યા કેટલાક ચામર સહિત સુદર છત્ર પતાકાઓને લઈને આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યા, અને કેટલાક તો રાજાની નજર પડી શકે એમ રાખેલી, જોવામા સુદર

वेजयंती य ऊसिया गगणतलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिया । तयाणंतर च णं वेरुलिय-भिसंत-विमल-दंड पलंब-कोरंट-मल्लदामो-वसोभियं चंदमंडलणिभं समूसियं विमल आय-वत्त पवरं सीहासणं वरमणिरयणपादपीढं सपाउयाजोयसमा-

'ऊसिया' उच्छ्रिता-उत्थापिता, अतएव 'गगणतलमणुलिहन्ती' गगनतलमनुलिखन्ती=व्योमतलं स्पृशन्ती-अत्युच्चा, पुरतो यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थिता=प्रचलिता। उन वर्णयन्नाह-'वेरुलिय' इत्यादि। तदनन्तर खलु 'वेरुलिय-भिसंत-विमल-दंड' वैडूर्यभास्वान् विमल-दण्डम्-वैडूर्यस्य=रत्नविशेषस्य भासमानो=दीप्यमानो विमलो दण्डो यत्र तत् तादृशम्,-'पलंब-कोरंट-मल्ल-दामोवसोभिय' प्रलम्बमान-कोरण्ट-माल्यदामोपशोभितम्' प्रलम्बमानेन कोरण्टाख्यमालोपयोगिकुसुमाना स्रग्=मालया उपशोभितम्। अतएव-'चंद मंडलणिभं' चन्द्रमण्डलनिभ-चन्द्रमण्डलेन समानम्, 'समूसियं' समुच्छ्रितम्=विस्तारितम्, 'विमल आयवत्त' विमलम् आतपत्रम्, सिंहासन वर्णयन्नाह-'पवर सीहासणं' इति, प्रवर सिंहासनम्, तत् कीदृशम्' इत्याह-'वर-मणि-रयण-पाद-पीढ' वर-मणि-रत्न-पाद-

वैजयन्ती-विजय ध्वजों को लेकर आगे २ चलने लगे। (तयाणंतर च णं) इसके बाद (वेरुलिय-भिसंत-विमल-दंड पलंब-कोरंट मल्ल-दामो-वसोभिय चंदमंडलणिभं समूसियं विमल आयवत्त पवर सीहासणं वर मणि-रयण-पादपीठं सपाउयाजोयसमा उत्त बहु-किंकर-कम्मकर-पुरिस पायत्त-परिक्खित्त पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय) कितनेक लोग वैदूर्य मणि की प्रभा से प्रकाशित दण्डवाले, लटकती हुई कोरटमाला से सुशोभित, चन्द्रमण्डलसदृश तथा ऊँचे उठाये हुए ऐसे छत्र को लेकर आगे २ चले। तथा बहुत से नौकर-चाकर और सैनिक लोग श्रेष्ठ सिंहासनको तथा पादुकासहित, उत्तम मणि-

ઉંચી એટલે કે આકાશને અડતી હોય તેવી વિજયવૈજયન્તી વિજયધ્વજાઓને લઈને આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યા (तयाणंतर च ण) ત્યાર પછી (वेरुलिय-भिसंत-विमल-दंड पलंब-कोरंट-मल्ल-दामो-वसोभिय चंद-मंडल-णिभ समूसिय विमल आयवत्त पवर सीहासण वर-मणि-रयण-पाद-पीठ सपाउया-जोय-समाउत्त बहु-किंकर-कम्मकर-पुरिस-पायत्त-परिक्खित्त पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय) કેટલાક લોક વૈદૂર્યમણિની પ્રભાથી પ્રકાશિત દંડવાળા, લટકતી કોરંટમાળાથી શોભતા, ચંદ્રમંડલ જેવા, તથા ઉંચે ઉભાડેલા છત્રને લઈ

उत्त वहु-किंकर-कम्मकर-पुरिस-पायत्त-परिक्खित्त पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठियं। तयाणतर च ण वहवे लट्ठिग्गाहा कुंतग्गाहा चावग्गाहा चामरग्गाहा पासग्गाहा पोत्थयग्गाहा फलगग्गाहा पीढग्गाहा वीणग्गाहा कूवग्गाहा हडप्पयग्गाहा पुरओ अहाणुपुव्वीए संप-

पाठम्-श्रेष्ठ-मणि-रत्न-खचित-पादस्थापनपाठ-सहितम्, 'सपाउया-जोय-समाउत्त' स्वपादुकायोग-समायुक्तम्-स्वपादुकयोर्यो योग =स्व ध, तेन समायुक्तम्, 'वहु-किंकर-कम्मकर-पुरिस-पायत्त-परिक्खित्त' वहु किङ्कर-कर्मकर-पुरुष पादात परिक्षिप्तम्-वहुभि =अनेकै किङ्करै =स्वामिन पृष्ट्वा कार्यकरै, कर्मकरै =भृत्यै, पुरुषै =साधारणजनै, पादातेन=पदातिसमूहेन परिक्षिप्तम्=उत्थापितम्, पुरतो यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थितम्। 'तयाणतर च ण' तदनन्तरञ्च खलु 'वहवे लट्ठिग्गाहा' वहवो यष्टिग्राहिण, 'कुतग्गाहा' कुन्तग्राहिण =भल्लधारका 'चावग्गाहा' चापग्राहिण =धनुर्धारिण, 'चामरग्गाहा' चामरग्राहिण, 'पासग्गाहा' पाशग्राहिण -उद्धतगजाश्वादिवन्धनसाधन पाशस्तस्य धारका। 'पोत्थयग्गाहा' पुस्तकग्राहिण, 'फलगग्गाहा' फलकग्राहिण -फलक ='ढाल' इतिख्यातस्तस्य धारका, 'पीढग्गाहा' पीठग्राहिण पीठानि=आसनविशेषास्तेषा धारका इत्यर्थ। 'वीणग्गाहा' वीणाग्राहिण -वीणा=नाद-

रत्नों के बने हुए पादपीठ को लेकर आगे २ चलने लगे। इसके बाद (वहवे लट्ठिग्गाहा) अनेक लाठीधारी चलने लगे। (कुतग्गाहा) अनेक भल्लधारी (चावग्गाहा) धनुर्धारी (चामरग्गाहा) चामरधारी (पासग्गाहा) उद्धत हाथी और घोडों को जिसके द्वारा वश मे किया जाये ऐसे पाश को धारण करने वाले, (पोत्थयग्गाहा) पुस्तकधारी, (फलगग्गाहा) ढाल को धारण करने वाले (पीढग्गाहा) आसनविशेष के धारी (वीणग्गाहा) वीणाधारी (कुतु

આગળ આગળ ચાલ્યા, તથા ઘણા નોકર-ચાકર અને સૈનિક લોક શ્રેષ્ઠ સિંહાસનને તથા પાદુકાસહિત ઉત્તમ મણિરત્નોની બનેલી પાદપીઠને લઈને આગળ આગળ ચાલ્યા ત્યાર પછી (बहवे लट्ठिग्गाहा) અનેક લાઠીધારી ચાલવા લાગ્યા (कुतग्गाहा) અનેક ભાલાધારી, (चावग्गाहा) ધનુર્ધારી, (चामरग्गाहा) ચામરધારી, (पासग्गाहा) ઉદ્ધત હાથી અને ઘોડાને જેના દ્વારા વશમા લઈ શકાય એવા પાશને ધારણ કરવાવાળા, (पोत्थयग्गाहा) પુસ્તકધારી, (फलगग्गाहा) ઢાલને ધારણ કરવાવાળા, (पीढग्गाहा) આસન વિશેષના ધારણ કરવા વાળા, (वीणग्गाहा) વીણાધારી, (कुतुवग्गाहा) કુતુપ અર્થાત્ ચામડાના તેલ પાત્રને

ट्ठिया। तयाणतरं च णं बहवे दंडिणो मुंडिणो सिहंडिणो जडिणो पिच्छिणो हासकरा डमरुयकरा चाडुकरा वादकरा कंदप्पकरा दवकरा कोक्कुइया किड्डकरा य वायंता य गायंता य हसंता य णच्चंता य भास-

विशेषस्तस्या धारका इत्यर्थः, 'कुतुवग्गाहा' कुतुपग्राहिण -तैलार्द्रीना चर्ममय पात्र कुतुपस्तस्य धारका, 'हडप्पयग्गाहा' हडप्फग्राहिण -ताम्बूलादिभाजन हटप्फस्तस्य धारका इत्यर्थः, 'पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया' पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थिता। 'तयाणतरं च णं' तदनन्तर च खलु 'बहवे' बहवो 'दंडिणो' दण्डिन 'मुंडिणो' मुण्डिन 'सिहंडिणो' शिखण्डिन =शिखाविशेषधारिण, 'जडिणो' जटिन =जटावन्त, 'पिच्छिणो' पिच्छिन =मयूरादिपिच्छवन्त 'हासकरा' हास्यकरा 'डमरुयकरा' डमरुककरा ='डुगडुगी'-तिप्रसिद्धवाद्यवादिन, 'चाडुकरा' चाटुकारिण =प्रियवचनवादिन, 'वादकरा' वादकारिण, 'कंदप्पकरा' कन्दर्पकारिण =कामकथाकारिण, 'दवकरा' द्रवकरा =परिहासकारिण 'कोक्कुइया' कौत्कुचिका =कुतूहलकारिण, 'किड्डकरा' क्रीडाकरा, 'वायंता य' वादयंस्तथा-मृदङ्गादिक

वग्गाहा) कुतुप अर्थात् चमडे के तेलपात्र को धारण करने वाले, (हडप्पयग्गाहा) तथा हटप्फ-ताम्बूल पात्र को धारण करने वाले अनुक्रम से आगे २ चलने लगे। (तयाणतरं च णं) इसके बाद (बहवे) बहुत से (दंडिणो) दंडी, (मुंडिणो) मुण्डी, (सिहंडिणो) शिखाधारी, (जडिणो) जटाधारी, (पिच्छिणो) मयूर आदि पिच्छ के धारी (हासकरा) हँसाने वाले (डमरुयकरा) डुगडुगी बजाने वाले, (चाडुकरा) प्रिय वचन बोलने वाले (वादकरा) वादविवाद करने वाले, (कंदप्पकरा) कामकथा करने वाले, (दवकरा) हँसी मजाक करने वाले, (कोक्कुइया) कुतुहल करने वाले, (किड्डकरा य) खेल-तमाशा करने वाले, (वायंता य) मृदंगादिक बाजे बजाने वाले, (गायंता य) गाना गाने वाले, (हसंता य) बिना कारण

(કુતુપીઓને) ધારણ કરવાવાળા, (हडप्पयग्गाहा) તથા હડપ્ફ (તાબૂલપાત્ર)ને ધારણ કરવાવાળા અનુક્રમથી આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યા (तयाणतरं च णं) ત્યાર પછી (बहवे) અનેકો (दंडिणो) દંડી (मुंडिणो) મુંડી (सिहंडिणो) શિખાધારી (जडिणो) જટાધારી (पिच्छिणो) મયૂર આદિ પીછાના ધારણ કરનારા (हासकरा) હસાવનારા (डमरुयकरा) ડુગડુગી વગાડનારા (चाडुकरा) પ્રિયવચન બોલનારા, (वादकरा) વાદવિવાદ કરનારા, (कंदप्पकरा) કામકથા કરનારા, (दवकरा) હાસીમજાક કરનારા, (कोक्कुइया) કુતૂહલ કરનારા, (किड्डकरा) ખેલ તમાસા કરનારા, (वायंता य) મૃદંગાદિક (ઢોલ) વાજા વગાડનારા, (गायंता य)

ताय सावेताय रक्खताय आलोय च करेमाणा जयसद्द पउजमाणा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया । तयाणतर च ण जच्चाण तरमल्लिहायणाणं हरिमेला-मउल-मल्लिय-च्छाण चचुच्चिय-ललिय-

नाय त, 'गायता' गायन्त =गान्धर्वमनुतिष्ठन्त, 'हसता' हसन्त, च-पुन 'णच्चता' नृयन्त, 'भासता' भाषमाणा 'सावेता' श्रावयन्त =भूत-भविष्यद्-वादिन, 'रक्खता' रक्षन्त -राज्ञो देहरक्षा कुर्वन्त, 'आलोय च करेमाणा' आलोक च कुर्वन्त -राज्ञोदिदर्शन कुर्वन्त, 'जयसद्द पउजमाणा' जयशब्द प्रयुञ्जाना =वदन्त । 'पुरओ' पुरत -अग्रत, 'अहाणुपुव्वीए' यथानुपूर्व्या=क्रमण 'सपट्ठिया' सम्प्रस्थिता -प्रचलिता । 'तयाणतर च ण' तदनन्तरञ्च खलु 'जच्चाण' जात्यानाम्-उत्तमजातिभवानाम, 'तर-मल्लि-हायणाण' तरोमल्लिहायनाना-तरो=वग तस्य मल्लि =धारक - 'मल्ल मल्ल धारणे' इति धातुपाठे स्थितान्मल्लधातो कर्तरि इ, ततश्च तरोमल्लि =वेगधारक हायन =वत्सरो येषा ते तरोमल्लिहायना -यौवनवय स्थितास्तेषाम्, तुरगाणामित्यग्रेण अन्वय, पुन कीदृशानाम ? अत्राऽऽह—'हरिमेला-मउल-मल्लिय-च्छाण' हरिमेला-मुकुल-मल्लिका-णाणाम-हरिमेला=वृक्षविशेष तस्य मुकुल=कलिका, मल्लिका=वसन्तज

હસન વાલે, (णच्चता य) નાચને વાલે, (भासता य) ભાષણ કરન વાલ, (सावेंता य) ભૂત-ભવિષ્યત કહને વાલે, (रक्खता य) રાજા ક આત્મરક્ષક, (आलोय च करेमाणा) રાજા કા દર્શન કરન વાલ પુરુષ, તથા-(जयसद्द पउजमाणा) 'જય જય' શબ્દ કરને વાલે, યે સભી (पुरओ) આગ ૨ (अहाणुपुव्वीए) યથાક્રમ સે (सपट्ठिया) ચલને લગે। (तयाणतर च ण) ઇસકે બાદ (जच्चाण तरमल्लिहायणाण) ઉત્તમ જાતિ કે, વેગવાલ નૌજવાન ઘોડે ચલને લગ। (हरिमेला-मउल-मल्लिय-च्छाण) યે ઘોડે હરિમેલા-વૃક્ષવિશેષ કી

ગાયન ગાનાર, (हसता च) વિનાકારણ હસનારા, (णच्चता य) નાચનાર, (भासता य) ભાષણ કરનારા, (सावेता य) ભૂત ભવિષ્ય કહેનાર, (रक्खता य) રાજાના આત્મરક્ષક, (आलोय च करेमाणा) રાજાના દર્શન કરનારા, તથા (जयसद्द पउजमाणा) 'જય જય' શબ્દ કરવાવાળા, એ બધા (पुरओ) આગળ આગળ (अहाणुपुव्वीए) યથાક્રમથી (सपट्ठिया) ચાલવા લાગ્યા (तयाणतर च ण) ત્યાર પછી (जच्चाण तरमल्लिहायणाण) ઉત્તમ જાતિના વેગવાળા નવજુવાન ઘોડા ચાલવા લાગ્યા (हरिमेला-मउल-मल्लिय-च्छाण) આ ઘોડા હરિમેલા-વૃક્ષવિશેષની કળી તેમજ મલ્લિકાપુષ્પ-વેલાના ફૂલ જેવી આભા

पुलिय-चल-चवल-चंचल-गईणं लंघण-वग्गण-धावण-धोरण-तिव-ई-जइण-सिक्खिवय-गईणं ललंत-लाम-गललाय-वर-भूसणाण मुह-

कुसुमविशेष 'वेली' इतिख्यातस्तद्वदक्षिणी येषा ते तथा तेषा, 'चचु चिय ललिय-पुलिय-चल-चवल-चचल-गईण' चञ्चु-चित-ललित पुलित-चल-चपल चञ्चल-गतीनाम्, चञ्चु=शुकचञ्चु-तद्वदवक्रतया उचित=चरणयोरुत्थापन तेन ललित=सविलास यत् पुलित=गमनविशेष-गतद्रूपा-चलाना=गतिमता चपलचञ्चला=अतिचञ्चला, यद्वा-चपला विद्युत्, तद्वच्चञ्चला गतिर्येषा ते तथा तेषा, वक्रपदक्षेपगमनविशेषाऽतिशयचञ्चलगमनवताम्, 'लघण-वग्गण-धावण-धोरण-तिवई-जइण-सिक्खिवय-गईण' लङ्घन वल्गन धावन-धोरण- त्रिपदी-जयिनी-शिक्षित-गतीनाम लङ्घन-गर्त्तादिरुल्लङ्घनम्, वल्गनम्=उत्कूर्दनम्, धावन=शीघ्रमृजुगमनम्, धोरण=गतिचातुर्यम्, त्रिपदी=भूमौ पदत्रयन्यास, जयिना=जयिन्या क्रया अतितीव्रगति, एता शिक्षिता=अभ्यस्ता गतयो यैस्ते तथा तेषाम्। 'ललत-लाम-गल-लाय-वर-भूसणाण' लल-लामद्-गललात-वर-भूषणानाम्-ललन्ति=दोलायमानानि, लामन्ति=रम्याणि, गललातानि=ग्रीवास्थितानि वरभूषणानि येषा ते तथा तेषा,-चञ्चलसुन्दरग्रीवाभरण

कली एव मल्लिकापुष्प-वेला के फूल-के समान आगोंवाले थे। (**चचु चिय-ललिय पुलिय चल-चवल-चचल-गईण**) शुक की चचु के समान वक्र पैर उठा कर सविलास चलने के कारण वे बहुत भले मालूम होत थे, तथा चलन मे बिजली के समान चचल थे। (**लघण वग्गण-धावण-धोरण-तिवई-जइण-सिक्खियगईण**) लघन-खड्डे आदि का लाधना, वल्गन-कूदना, धावन-शीघ्रतापूर्वक दौडना, धोरण-सूगर के समान नीचे सिर कर के दौडना, त्रिपदी-तीन पैरो से खडा होना, जयिनी-अतितीव्र चालका चलना,-इन सबो में ये अति-निपुण थे। (**ललत-लाम-गललाय-वर-भूसणाणं**) इनके गले मे जो आभूषण थे व इधर उधर हिलते डुलते थे और बहुत ही सुन्दर थे। (**मुहभडग ओचूलग थासग-अहि**

વાળા હતા (चचु चिय-ललिय पुलिय चल चवल चचल गईण) પોપટની ચાચની જેમ વાકા પગ ઉપાડીને વિલાસ કરતા ચાલવાના કારણે તેઓ બહુ ભલા લાગતા હતા, તથા ચાલવામા વિજળીની પેઠે ચંચળ હતા (लघण-वग्गण धावण धोरण तिवई जइण सिक्खिय गईण) લ ઘન-ખડ્ગ આદિને લાઘવુ (ટપવુ) વલ્ગન-કૂદવુ, ધાવન-ઝડપથી દોડવુ, ધોરણ-સૂકરની પેઠે નીચુ માથુ રાખી દોડવુ, ત્રિપદી-ત્રણ પગે ઉભા રહેવુ, જયિની-અતિ ઝડપવાળા ચાલથી ચાલવુ આ બધામા તેઓ નિપુણ હતા (ललत-लाम गललाय वर भूसणाण) તેમના ગળામા જે આભૂષણ હતા તે આમતેમ હાલતા-ડોલતા હતા અને

भडग-ओचूलग-थासग-अहिलाण-चामर-गड - परिमंडिय - कडीण किंकर-वर-तरुण-परिग्गहियाण अट्ठसयं वरतुरगाण पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठियं। तयाणतर च ण ईसीदताण ईसीमत्ताणं ईसीतुगाण

भूषितानाम्। 'मुहभडग-ओचूलग-थासग-अहिलाण-चामरगड-परिमडिय कडीण' मुखभाण्डका ऽवचूलक-स्थासका-भिलान चामरगण्ट-परिमण्डित कटीनाम्-मुखभाण्डक=मुखाभरणम्, अवचूला =प्रलम्बमानगुच्छा, स्थासका =दर्पणाऽकारा अलङ्कारा, अभिलाना =मुखबन्धविशेषाश्च, येषा ते, तथा चामरगण्डै =चामरसमूहै, परिमण्डिता कटिर्येषा ते तथा, ततः पदद्वयस्य कर्मधारय, तेषा तथाभूतानाम्। **किंकर-वर-तरुण-परिग्गहियाण'** किङ्करवरतरुण-परिगृहीतानाम्-किंकरवराश्च ते तरुणा-तरुणकिङ्करश्रेष्ठा, तै परिगृहीतानाम्, **'अट्ठसय वरतुरगाण'** अष्टशत वरतुरगाणा=श्रेष्ठहयानामष्टाऽधिक शतम्, **'पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय'** पुरतो यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थितम्। **' तयाणतर च ण '** तदनन्तर चे खलु- **ईसीदताण'** ईषद्दतानाम्=अल्पदन्तयताम् **'ईसीमत्ताण'** इषन्मत्तानाम्=किञ्चिन्मदगालिनाम्,

---

लाण-चामरगड-परिमडिय-कडीण) मुखभाण्डक-मुख का आभूषण, अवचूल-प्रलम्बमान गुच्छे जो मस्तक के ऊपर मुर्गे का कलगी के समान लगाये जाते है, स्थासक-दर्पण के आकार जैसे आभरणविशेष, तथा-अहिलाण-मुखबन्धविशेष से ये शोभित हो रहे थे, तथा चामरगड -- चामरसमूह--से इनका कटिभाग विशेष अलकृत हो रहा था। (किंकर-वरतरुण-परिग्गहियाणं) इनको पकडने वाले सईस उत्तम एव तरुण अवस्था वाले थे।(अट्ठसय वर तुरगाण पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठियं)इस प्रकार १०८ घोडे आगे आगे अनुक्रम से चलने लगे। (तयाणतर च ण ईसीदताण ईसीमत्ताणं ईसीतुगाणं

બહુજ સુદર હતા (मुहभडग ओचूलग थासग-अहिलाण चामरगड परिमडिय-कडीण) મુખભાડક-મુખનુ આભૂષણ, અવચૂલ-પ્રલબમાન ગુચ્છા જે મસ્તકના ઉપર કુકડાની કલગીના જેમ લગાવાય છે, સ્થાસક-દર્પણના આકાર જેવા આભરણ વિશેષ, તથા અહિલાણ-મુખબધનવિશેષ, એ બધાથી તેઓ શોભિત થઈ રહ્યા હતા, અને ચામરગડ-ચામરસમૂહથી તેમનો કેડનો ભાગ વિશેષ અલકૃત થઈ રહ્યો હતો (किंकर-वर-तरुण-परिग्गहियाण) તેમને પકડનારા સઈસ ઉત્તમ તેમજ તરુણ અવસ્થાના હતા (अट्ठ सय वर तुरगाण पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय) આ પ્રકારના ૧૦૮ ઘોડા અનુક્રમથી આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યા (तयाणतर च ण ईसीदताण ईसी

ईसी उच्छंग-विसाल-धवल-दताण कचण-कोसी-पविट्ठ-दताणं क-
चण-मणि-रयण-भूसियाण वर-पुरिसा-रोहग-सपउत्ताण अट्ठसय
गयाण पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय । तयाणतरं च णं सच्छ-

'ईसीतुगाण' इषत्तुङ्गानाम्=मनागुन्नतानाम्, 'ईसी-उच्छंग-विसाल-धवल-दताण' इष दुत्सङ्ग-विशाल-धवल-दन्तानाम्-इषदुत्सङ्गे=मध्यभागे विशाला अल्पतयरूपत्वात्, तथा धवला दन्ता येषा ते धवलदन्ता, तत पदद्वयस्य कर्मधारय, तेषाम्, 'कचण-कोसी पविट्ठ दताण' काञ्चन-कोश प्रविष्ट-दन्तानाम्, कचण-मणि-रयण-भूसियाण' काञ्चनमणि रत्न-भूषितानाम्, 'वर-पुरिसा-रोहग-सपउत्ताण' वर-पुरुषा ऽऽरोहक-सम्प्रयुक्तानाम् वर पुरुषा =श्रेष्ठपुरुषाश्वामी-आरोहका तै सम्प्रयुक्तानाम्=युक्तानाम्, एतादृशा-'गयाण' गजा-नाम्=हस्तिनाम्, 'अट्ठसय' अष्टशतम्=अष्टाधिक शतम्, 'पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय' पुरतो यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थितम् । अथ रथाना वर्णनमाह-'तयाणतर' इत्यादि । 'तयाणतर

ईसी-उच्छग विसाल धवल दताण कचण-कोसी पविट्ठ-दताण कचण मणि रयण भूसि-याण वर-पुरिसा रोहग सपउत्ताणं अट्ठसय गयाण पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय) इनके बाद आगे आगे १०८ हाथी चले,ये हाथी अल्पदतवाले थे,पूरे दात इनके बाहिर नहीं निकल पाये थे । किंचित मदशाली थे । थोडे ही ऊँचे थ, अधिक नहा, इनका मध्यभाग भी अधिक विशाल नहीं था । दात इनके अत्यत धवल थे । इनके दातो मे सोन की सोलियाँ पहनायी गयी थीं । ये सुवर्ण एव मणिरत्नों से विभूषित हो रहे थे । इनके ऊपर श्रेष्ठ पुरुष बैठे हुए थे । (तयाणतर च ण सच्छत्ताणं सज्झयाण सघटाण सपडागाण सतोरणवराण सणदिघोसाण स-खिखिणी-जाल-परिक्खित्ताण हेमवय-चित्त

मत्ताण ईसीतुगाण ईसी-उच्छग विसाल धवल दताण कचण कोसी पविट्ठ दताण कचण मणि-रयण भूसियाण वर पुरिसा रोहग सपउत्ताण अट्ठसय गयाण पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय) त्यारपछी आगळ आगळ १०८ हाथी चाल्या आ हाथी अल्प दात वाळा हता-तेना दात पूरा बहार नीकळेला नहोता किञ्चित् मदशाळी हता थोडाक ऊचा हता बहु नहि तेमनो पीठनो भाग वधारे पहोळो नहोतो तेमना दात बहु धोळा हता तेमना दातमां सोनानी खोळो पहेरावी हती तेओ सुवर्ण तेमज मणिरत्नो वडे विभूषित थन्या हता तेमना उपर श्रेष्ठ पुरुष बेठा हता (तयाणतर च ण सच्छत्ताण सज्झयाण सघटाण सपडागाण सतोरणवराण सणदिघोसाण स-खिखिणी-जाल-परिक्खित्ताण हेमवय-चित्त-तिणिस-कणग-

त्ताण सज्झयाण सघट्टाणं सपडागाणं सतोरणवराण सणदि-

च ण' तदन्तरञ्च खलु 'सच्छत्ताण' सच्छत्रागा=छत्रयुक्तानाम्, 'सज्झयाण' सध्वजानाम्-ध्वजयुक्तानाम् 'सघटाणं' सघण्टानाम्, 'सपडागाण' सपताकानाम्-ध्वजो गरुडादिचिह्न-युक्तस्तदन्यस्तु पताका तद्वताम् 'सतोरणवराणं' सतोरणवरागाम्=श्रेष्ठतोरणवताम्, 'सणदितोसाण' सनन्दिघोषागाम्-नन्दी=द्वादशविधवाद्यनिर्घोष, तद् यथा-१ भभा, २ मउद, ३ मदल, ४ कडव, ५ झल्लरि, ६ हुडुक्क, ७ कसाला । ८ काहल, ९ तलिमा, १० वसो, ११ खवो, १२ पणवो य बारसमो ॥ १ ॥ तत्र-'भभा' भम्भा=भेरी १, 'मउद' मुकुन्द = वाद्यविशेष २, 'मदल' मर्दल =मृदङ्ग ३, 'कडव' कडम्ब =वाद्यविशेष ४, 'झल्लरि' झल्लरी 'झालर' इति ख्यातो वाद्यविशेष ५, 'हुडुक्क' हुडुक्क =वाद्यविशेष, अय देशीय शब्द ६, 'कसाला' कास्याल =वाद्यविशेष ७, 'काहल' काहल =वाद्यविशेष ८, 'तलिमा' तलिमा=

तिणिस-कणग-णिज्जुत्त-दारुयाण कालायस-सुकय-णेमि-जत-कम्माण) इनके बाद आगे आगे १०८ रथ चल रहे थे, ये रथ छत्रसहित थे, ध्वजासहित थे, इनके ऊपर ध्वजाएँ फहरा रही थीं, इनमें घण्टे लटक रहे थे, जिससे चलते समय इनकी मधुर आवाज आती थी । पताकासहित थे । (गरुड आदि के चिह्नों से युक्त का नाम ध्वजा है और चिह्नरहित का नाम पताका है ।) इन रथों पर तोरण बधे हुए थे । ये रथ नन्दिघोष सहित थे । बारह प्रकार के वाद्यों का नाम नदिघोष है, वे १२ बारह प्रकार के बाजे ये है-भभा-भेरी, मउद-मुकुद (यह एक जात का बाजा होता है), मर्दल-मृदग, कडब (यह भी एक जात का बाजा होता है), झल्लरी-झालर, हुडुक्क (यह भी एक जात का बाजा विशेष होता है), कसाल-(यह भी एक जातका बाजाविशेष है), काहल-(यह भी एक जात का बाजा विशेष है), तलिमा-वाद्यविशेष, वश-वाद्यविशेष, शख, एव १२वा पवण-

णिज्जुत्त-दारुयाण कालायस-सुकय-णेमि-जत-कम्माण) ત્યાર પછી આગળ આગળ ૧૦૮ રથ ચાલતા હતા આ રથ છત્રવાળા હતા ધ્વજાવાળા હતા તેમના ઉપર ધજા ફરકી રહી હતી તેમા ઘટ લટકી રહ્યા હતા જેથી ચાલતી વખતે તેમનો મધુર અવાજ આવતો હતો પતાકાવાળા હતા (ગરુડ આદિના ચિહ્નો જેમા હોય તે ધ્વજા કહેવાય અને જે ચિહ્નવિનાની [illegible] પતાકા કહેવાય) આ રથો ઉપર તોરણ બાધેલા હતા નદિઘોષવા[illegible] [illegible]રના વાદ્યો (વાજા)ના નામ નદિઘોષ છે તેઓ ૧૨ છે-ભભા-ભેરી, મઉદ-મુકુદ (આ એક જાતનુ વાજુ [illegible] હુડુક્ક (આ પણ એક અમુક જાતનુ વાજુ હોય છે) કસાલ વાજુ વિશેષ છે) કાહૂલ-આ પણ એક અમુક જાતનુ વા

ईसी उच्छग-विसाल-धवल-दताणं कचण-कोसी-पविट्ठ-दताणं कचण-मणि-रयण-भूसियाणं वर-पुरिसा-रोहग-सपउत्ताण अट्ठसयं गयाणं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिय । तयाणतरं च णं सच्छ-

'ईसीतुगाण' इषत्तुङ्गानाम्=मनागुन्नतानाम्, 'ईसी-उच्छंग-विसाल-धवल-दताण' इषदुत्सङ्ग-विशाल-धवल-दतानाम्-इषदुत्सङ्गे=मध्यभाग विशाला अल्पतयस्कत्वात्, तथा धवला दन्ता येषा ते धवलदन्ता, तत पदद्वयस्य कर्मधारय, तेषाम्, 'कचण-कोसी पविट्ठ दताण' काञ्चन-कोश प्रविष्ट-दन्तानाम्, कचण-मणि-रयण-भूसियाण' काञ्चनमणि रत्न-भूषितानाम्, 'वर-पुरिसा-रोहग-सपउत्ताण' वर-पुरुषा-ऽऽरोहक-सम्प्रयुक्तानाम् वर पुरुषा =श्रेष्ठपुरुषाश्चामी-आरोहका तै सम्प्रयुक्तानाम्=युक्तानाम्, एतादृशा-'गयाण' गजा नाम्=हस्तिनाम्, 'अट्ठसय' अष्टशतम्=अष्टाधिक शतम्, 'पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय' पुरतो यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थितम् । अथ रथाना वर्णनमाह-'तयाणतर' इत्यादि । 'तयाणतर

ईसी-उच्छग विसाल धवल दताण कचण-कोसी पविट्ठ-दताण कचण मणि रयण भूसियाण वर-पुरिसा रोहग सपउत्ताण अट्ठसय गयाण पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय) इनके बाद आगे आगे १०८ हाथी चले,ये हाथी अल्पदतवाले थे,पूरे दात इनके बाहिर नहीं निकल पाये थे । किंचित् मदगाली थे । थोडे ही ऊँचे थे, अधिक नही, इनका मध्यभाग भी अधिक विशाल नहीं था । दात इनके अत्यत धवल थे । इनके दातो मे सोने की सोलियाँ पहनायी गयी थीं । ये सुवर्ण एव मणिरत्नों से विभूषित हो रहे थे । इनके ऊपर श्रेष्ठ पुरुष बैठे हुए थे । (तयाणतर च ण सच्छत्ताण सज्झयाण सघटाण सपडागाण सतोरणवराण सणदिघोसाण स-किंकिणी-जाल-परिक्खित्ताण हेमवय-चित्त

मत्ताण ईसीतुगाण ईसी-उच्छग विसाल धवल दताण कचण कोसी पविट्ठ दताण कचण-मणि-रयण भूसियाण वर पुरिसा रोहग सपउत्ताण अट्ठसय गयाण पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय) त्यारपछी आगळ आगळ १०८ हाथी चाल्या आ हाथी अल्प दात वाळा हता-तेना दात पूरा बहार नीकळेला नहोता किञ्चित् मदवाळी हता थोडाक ऊंचा हता बहु नहि तेमनो पीठनो भाग वधारे पहोळो नहोतो तेमना दात बहु धोळा हता तेमना दातमा सोनानी कोळो पहेरावी हती तेओ सुवर्ण तेमज मणिरत्नो वडे विभूषित बन्या हता तेमना उपर श्रेष्ठ पुरुष बेठा हता (तयाणतर च ण सच्छत्ताण सज्झयाण सघटाण सपडागाण सतोरणवराण सणदिघोसाण स-किंकिणी-जाल-परिक्खित्ताण हेमवय-चित्त-तिणिस-कणग-

लिट्ठ-वत्त-मडल-धुगणं आइण्ण-वर-तुरग-सपउत्ताण कुसल-नर-च्छेय-सारहि-सुसपग्गहियाण वत्तीस-तोण-परिमंडियाण सकडव-डेंसगाण सचाव-सर-पहरण-वरण-भरिय-जुद्ध-सज्जाणं अट्ठसय

वृत्तमष्टसंख्यकानाम् । 'आइण्ण - वर - तुरग - सपउत्ताण' आकीर्ण - वर - तुरग-सम्प्रयुक्तानाम् - योजितोत्तमजातिमदश्वानाम्, 'कुसल-नर-च्छेय-सारहि-सुसंपग्गहियाण' कुशल-नर-च्छेक-सारथि-सुसम्प्रगृहीतानाम्-कुशलनरा =निपुणपुरुषा एव ये छेका =निपुणा सारथय ते सुसम्प्रगृहीतानाम्=सम्यग्नियन्त्रितानाम् । 'वत्तीस-तोरण-परिमंडियाण' द्वात्रिंशत्तोरणपरिमण्डितानाम्-तोरणानि=अर्धवर्तुलाऽऽकाराणि द्वाराणि-तैर्द्वात्रिंशत्संख्यकैः तोरणैः =बन्दनवारैः परिमण्डितानाम्, प्रतिरथं द्वात्रिंशद्वन्दनवाराणि सन्तीति भावः । 'सकडवडेंसगाण' सकटतटावतंसकानाम्-कटतटौ =कवचौ, अवतंसकौ =शिरस्त्राणानि 'टोप' इति प्रसिद्धौ, तौ युक्तौ सकटतटावतंसकौ तेषाम्-'सचाव-सर-पहरण-वरण-भरिय-जुद्ध-सज्जाणं' सचाप-शर-प्रहरण-ऽऽवरण- भृत - युद्ध-सज्जानाम्-चापैः सहिता शराः, सचापाः शराः प्रहरणानि=अस्त्राणि, आवरणानि='ढाल'

(आइण्ण-वर-तुरग-सपउत्ताण) इनमें जो घोडे जोतने में आवें वे सब बहुत ही उत्तम जाति के थे। (कुसल-नर-च्छेय-सारहि-सुसपग्गहियाण) इनके जो सारथी थे वे अश्व चालन क्रिया में विज्ञ निपुण थे। ये ही इन्हें चला रहे थे। (वत्तीस तोरण-परिमंडियाण) प्रत्येक रथों पर बत्तीस २ बन्दनवार लगा हुए थे। (सकडवडेंसगाण) इनमें कवच और शिरस्त्राण-टोप के टोप भी लगे हुए थे। (सचाव-सर-पहरणा-वरण-भरिय-जुद्ध-सज्जाण) ये सब रथ चाप-धनुष, शर-बाण, प्रहरण-हथियार तथा आवरण-ढाल आदिकों से भरे हुए थे, अतः देखने वालों को ऐसा मालूम पडते थे कि मानो

તેમના ઘોડાઓ બહુજ મજબૂત તેમજ ગોળ આકારના હતા (आइण्णवरतुरग-सपउत्ताण) તેમાં જે ઘોડા જોડવામાં આવ્યા હતા તે બહુજ ઉત્તમ જાતિના હતા (कुसल नर-च्छेय-सारहि-सुसपग्गहियाण) તેના જે સારથી હતા તે અશ્વસંચાલન ક્રિયામાં વિજ્ઞ નિપુણ હતા, તેઓજ તેમને ચલાવતા હતા (वत्तीस-तोरण-परिमंडियाण) પ્રત્યેક રથોના ઉપર બત્રીસ બત્રીસ વંદનવાર બાંધી હતી (सकडवडेंसगाण) તેમા કવચ અને શિરસ્ત્રાણ-ટોપના ટોપ પણ ગણેલા હતા (सचाव-सर-पहरणा-वरण-भरिय-जुद्ध-सज्जाण) એ બધા રથ ચાપ-ધનુષ, બાણ-શસ્ત્ર, પ્રહરણ-હથિયાર તેમજ આવરણ-ઢાલ આદિથી

घोसाण सखिखिणीजालपरिक्खित्ताण हेमवय-चित्त-तिणिस-कणग-णिज्जुत्त-दारुयाण कालायस-सुकय-णेमि-जत-कम्माण सुसि-

वाद्यविशेष ९, 'रसो' वश =वाद्यविशेष १०, 'स.ो' शब्द प्रसिद्ध, 'पणवो य बार समो' पणवश्च द्वादश -तत्र पणव -पटह 'ढोल' इति प्रसिद्ध । 'स-खिखिणी-जाल परिक्खित्ताण' सकिङ्किणी-जाल-परिक्षिप्तानाम्-स किङ्किणीभि =क्षुद्रघण्टिकाभि सहित यज्जालक=आभरणविशेष तेन जालकेन परिक्षिप्ता =सुशोभितास्तेषाम्, 'हेमवय-चित्त-तेणिस कणग णिज्जुत्त-दारुयाण' हैमवत-चित्र-तैनिश-कनक-निर्युक्त-दारुकाणाम्-हैमवतानि= हिमवद्गिरिसम्भूतानि, चित्राणि=विचित्राणि, तैनशानि=तिनशनामकतरसम्बधीनि, कनकनिर्युक्तानि=सुवर्णखचितानि, दारुकाणि=काष्ठानि येषु रथेषु तेषाम्, 'कालायस-सुकय णेमि-जतकम्माण' कालायस सुकृत-नेमि-यन्त्र-कर्मणाम्-कालायसेन=कर्कशलौहेन सुष्ठु कृत नेमे =चक्रधारायां यन्त्रकर्म=बधनक्रिया येषां ते तथा तेषां कर्कशलौहसम्पादितनेमिबन्धनबद्धानाम्, 'सुसिलिट्ठ-वत्त-मडलधुराण' सुश्लिष्ट-वृत्त-मण्डल-धुराणाम्-सुष्ठु श्लिष्टा वृत्तमण्डला -अतिगोलाकारा धूर्येषां ते तथा तेषां दृढघटित-

पटह-ढोल । इन बारह प्रकार के वादित्रों से विशिष्ट ये रथ थे । इन पर जो जालक-आभरणविशेष सजाने में आये थे, अथवा इन रथों में जो जालिया थीं वे सब क्षुद्र-छोटी छोटी घटियों से युक्त थीं । इनसे रथों की शोभा मे अधिक वृद्धि हो रही थी । ये रथ जिस काष्ठ के बने हुए थे, वह काष्ठ तिनश नामका था । यह हिमवत गिरि से मगाया गया था और बहुत सुन्दर था । इस काष्ठ के ऊपर सुवर्ण का काम किया हुआ था । ये रथ इन्हीं काष्ठों के बने हुए थे । इनके पहियों पर मजबूत लोहे के पट्टे चढाये हुए थे । (सुसिलिट्ठ वत्त मडल धुराण) इनकी धुरायें बहुत ही मजबूत एव गोल आकार की थीं ।

વાદ્યવિશેષ-એક જાતનુ વાજુ, વશ-વાસનુ વાદ્યવિશેષ, શ ખ, અને બારમુ પણવ-પટહ-ઢોલ આ બારેય પ્રકારના વાજિંત્રોથી વિશિષ્ટ આ રથ હતો તેના ઉપર જે જાલ આભરણવિશેષ સજાવવામા આવ્યા હતા, અથવા આ રથોમા જે જાળીઓ હતી તે બધી ક્ષુદ્ર-નાની નાની ઘટડીઓવાળી હતી એનાથી રથોની શોભામા અધિક વૃદ્ધિ થતી રહેતી હતી આ રથ જે લાકડાનો બનાવ્યા હતા તે લાકડા તિનશ નામના હતા એ હિમવત ગિરિથી મગાવેલા હતા અને બહુ જ સુદર હતા આ લાકડાની ઉપર સુવર્ણનુ કામ કરવામા આવેલુ હતુ એ રથ આ જ લાકડાના બનાવ્યા હતા તેમના પૈડા ઉપર મજબૂત લોઢાના પટ્ટા ચડાવ્યા હતા (સુસિલિટ્ઠ-વત્ત-મડલ-ધુરાણ)

मूलम्—तए ण से कूणिए राया हारोत्थय-सुकय-रइय-वच्छे कुंडलउज्जोइयाणणे मउडदित्तसिरए णरसीहे णरवई णरिंदे णरवसहे मणुयरायवसहकप्पे अब्भहिय रायतेयलच्छी-

टीका—'तए ण से' इत्यादि। 'तए ण' ततस्तदनन्तरम्=अष्टमङ्गलश्रृङ्गा-रितहयगजादिप्रस्थानानन्तरं खलु 'से कूणिए राया' स कूणिको राजा 'हारोत्थय-सुकय-रइय-वच्छे' हारावस्तृत-सुकृत-रतिद-वक्षा-हारावस्तृत=हारप्रावृत, सुकृत=सुरचितम् अतएव रतिदम्-प्रीतिप्रद वक्ष=हृदयदेशो यस्य स तथा, 'कुडल-उज्जोइया-गणे' कुण्डलोद्द्योतिताऽऽनन, मुकुटदीप्तशिरस्क, 'णरसीहे' नरसिंहो, 'णरवई' नरपति, 'णरिंदे' नरेन्द्र 'णरवसहे' नरवृषभ-अङ्गीकृतकार्यभारनिवाहकत्वात्। 'मणुय-

'तए ण से कूणिए राया' इत्यादि।

(तए ण) इसके बाद (से कूणिए राया) वह कूणिक राजा कि जिनका वक्षस्थल (हारोत्थय सुकय-रइय वच्छे) हारों से व्याप्त, सुरचित और रतिद-प्रीतिप्रद था, (कुडल-उज्जोइया-णणे) जिनका मुख कुंडलों की आभा से अधिक दीप्तिमान हो रहा था। (मउड-दित्त-सिरए) मुकुट धारण करने से जिनका मस्तक सुशोभित हो रहा था। (णरसीहे) जो मनुष्यों में सिंह जैसे थे। (णरवई) जो मनुष्यों के स्वामी थे, क्यों कि हर तरह से उनका पालन-पोषण करते थे। इसीलिये (णरिंदे) जो नरों में इन्द्र जैसे थ। (णरवसहे) जो नरों में वृषभसमान थे, क्यों कि ये अपने ऊपर जो कार्य लेते थे उसे अवश्यमेव पूरा करते थ। (मणुयराय-वसह-कप्पे) मानवों के राजाओं के भी जो राजा-चक्रवर्ती-जैसे

'तए ण से कूणिए राया' इत्यादि

(तए ण) ત્યાર પછી (से कूणिए राया) તે કૂણિક રાજા કે જેનુ વક્ષ-સ્થલ (છાતી) (हारोत्थय-सुकय-रइय-वच्छे) હારોથી વ્યાપ્ત, સુરચિત અને પ્રીતિપ્રદ હતુ (कुडल-उज्जोइया-णणे) જેમનુ મુખ કુંડળોની આભા-પ્રકાશ વડે અધિક દીપ્તિમાન થઈ રહ્યુ હતુ (मउड-दित्त-सिरए) મુકુટ ધારણ કરવાથી જેનુ મસ્તક સુશોભિત થઈ રહ્યુ હતુ (णरसीहे) જે મનુષ્યોમા સિંહ જેવા હતા, (णरवई) જે મનુષ્યોના સ્વામી હતા, કેમકે હર તરેહથી તેમનુ પાલન-પોષણ કરતા હતા આથી (णरिंद) તેઓ નરોના ઇંદ્ર જેવા હતા (णरवसहे) જે પુરુષોમા વૃષભ-સમાન હતા, કેમકે તેઓ પોતાના ઉપર જે કાર્ય લેતા હતા તે અવશ્યમેવ પૂરુ કરતા હતા (मणुयराय-वसह

रहाण पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय । तयाणतर च ण असि-सत्ति-कुत-तोमर-सूल-लउल-भिंडिमाल-धणु-पाणि-सज्जं पायत्ताणीय पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय ॥ सू० ४९ ॥

इति प्रसिद्धानि, तैर्भृता, अतएव युद्धाय इव सज्जास्तेषा 'रहाण' रथानाम् 'अट्ठसय' अष्टशतम्=अष्टाधिकशत 'पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिय' पुरतो यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थितम् । अथ पदातिसैन्यवर्णनमाह-'तयाणतर च णं' इत्यादि। तदनन्तरञ्च खलु 'असि-सत्ति-कुत-तोमर-सूल-लउल-भिंडिमाल-धणु-पाणि-सज्जं' असि-शक्ति-कुन्त-तोमर-शूल-लकुट-भिन्दिपाल-धनु-पाणि-सज्जम्-असि=खड्ग, शक्ति=अस्त्रविशेष, कुन्त=भल्ल, तोमर=बाणविशेष, शूलम्=एकशूलम्-'बरछी' इति प्रसिद्धम्, 'लउल' लकुट=यष्टि, 'भिंडिमाल' भिन्दिपाल-अस्त्रविशेष, 'गोफण' इति भाषाप्रसिद्ध, धनु-प्रसिद्धम्, एतानि पाणौ हस्ते यस्य तत् तथा, तच्च तत् सज्ज चेति समास, तादृशम्, 'पायत्ताणीय' पदात्यनीकम्=पदातिसैन्यम्, 'पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय' पुरता यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थितम् ॥ सू० ४९ ॥

ये युद्ध के मैदान मे जाने के लिये ही तैयार किये गये है, ऐसे (रहाणं अट्ठसय) १०८ एक सौ आठ रथ (पुरओ) आगे २ (अहाणुपुव्वीए) यथाक्रम से (सपट्ठिय) चलने लगे। (तयाणतर च ण असि-सत्ति-कुत-तोमर-सूल-लउल-भिंडिमाल-धणु-पाणि-सज्ज पायत्ताणीय पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय) इनके आगे २ असि तलवार, शक्ति-अस्त्रविशेष, कुन्त-भाला, तोमर-अस्त्रविशेष, शूल-बरछी, लकुट-लाठियाँ, भिंडिमाल-भिन्दिपाल-गोफण और धनुष ये सब जिनके हाथों मे थे, ऐसे पदातिसैन्य अनुक्रम से चलने लग ॥सू ४९॥

ભરેલા હતા આથી જોનારને એમજ લાગે કે જાણે યુદ્ધના મેદાનમા જવા માટે જ તૈયાર કયા છે એવા (रहाण अट्ठसय) એકસો આઠ ૧૦૮ રથ (पुरओ) આગળ આગળ (अहाणुपुव्वीए) યથાક્રમથી (सपट्ठिय) ચાલવા લાગ્યા (तयाणतर च ण असि सत्ति-कुत-तोमर-सूल लउल-भिंडिमाल-धणु-पाणि-सज्ज पायत्ताणीय पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय) તેમની આગળ આગળ અસિ તલવાર, શક્તિ-અસ્ત્રવિશેષ, કુન્ત ભાલા, તોમર-અસ્ત્રવિશેષ, શૂલ-બરછી, લકુટ-લાકડીઓ, ભિંડિમાલ-ભિંદિપાલ-ગોફણ અને ધનુષ એ બધા જેના હાથોમા હતા એવા પદાતિસૈન્ય અનુક્રમે ચાલવા લાગ્યા (... ...)

लियाए चाउरगिणीए सेणाए समणुगम्ममाणमग्गे जेणेव पुण्ण-
भद्दे चेइए तेणेव पहारेत्थ गमणाए ॥ सू० ५० ॥

मूलम्—तए णं तस्स कूणियस्स रण्णो भंभसारपुत्तस्स

प्रथितकीर्ति, 'हय-गय-पवर-जोह-कलियाए चाउरगिणीए सेणाए' हयगजरथ-प्रवरयोधकलितया चतुरङ्गिण्या सेनया—हयैर्गज रथै प्रवरयोधै रथिभिर्महारथिभि कलितया= युक्तया, चत्वारि अङ्गानि यस्या सा चतुरङ्गिणी तया—हयगजरथपदातिरूपैश्चतुभिरङ्गै समेतया सेनया 'समणुगम्ममाणमग्गे' समनुगम्यमानमार्ग—समनुगम्यमानो मार्गो यस्य स तथा, 'जेणेव पुण्णभद्दे चेइए' यत्रैव पूर्णभद्र चय 'तेणेव' तत्रैव 'पहारेत्थ' प्रधारितवान् 'गमणाए' गमनाय=पूर्णभद्रोद्यान गन्तु मनसि निश्चय कृतवान् ॥सू० ५०॥

'तए णं' इत्यादि। 'तए णं तस्स कूणियस्स रण्णो भंभसारपुत्तस्स पुरओ' तत खलु तस्य कूणिकस्य राज्ञो भंभसारपुत्रस्य पुरत 'महं' महान्त=उच्चा, 'आसा' अश्वा=तुरङ्गमा, 'आसवरा' अश्ववरा—जात्या शृङ्गारेण च वरा=श्रेष्ठा अश्वा समान ऋद्धि के कारण विख्यात कीर्तिवाले ये (हय-गय-पवरजोह-कलियाए चाउरंगिणीए सेणाए समणुगम्ममाणमग्गे जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव पहारेत्थ गमणाए) घोडा, हाथी और श्रेष्ठ योद्धाओं से युक्त चतुरंगिणी सेना से युक्त हो जहाँ पूर्णभद्र नामका उद्यान था उस ओर चले ॥ सू ५० ॥

'तए णं तस्स कूणियस्स रण्णो' इत्यादि।

(तए णं) इसके बाद (तस्स कूणियस्स रण्णो भंभसारपुत्तस्स) भंभसार के पुत्र उन कूणिक राजा के (पुरओ) आगे आगे (महं आसा) बडे ऊँचे २ घोडे एव (आसवरा) जाति और शृंगार से उत्तम घोडे चलने लगे। (उभओ पासिं णागा णाग

ગય-પવરજોહ-કલિયાએ ચાઉરગિણીએ સેણાએ સમણુગમ્મમાણમગ્ગે જેણેવ પુણ્ણભદ્દે ચેઇએ તેણેવ પહારેત્થ ગમણાએ) ઘોડા, હાથી અને શ્રેષ્ઠ યોદ્ધાઓથી યુક્ત ચતુરંગિણી સેનાથી યુક્ત થઈ જ્યા પૂર્ણભદ્ર નામનુ ઉદ્યાન હતુ તે તરફ ચાલ્યા (સૂ ૫૦)

'तए णं तस्स कूणियस्स रण्णो' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (तस्स कूणियस्स रण्णो भंभसारपुत्तस्स) ભંભસારના પુત્ર તે કૂણિક રાજાની (पुरओ) આગળ આગળ (महं आसा) બહુ ઉચ્ચા ઉચ્ચા ઘોડા તેમજ (आसवरा) જાતિ તથા શણગારથી ઉત્તમ ઘોડા ચાલવા

ए दिप्पमाणे हत्थिक्खंधवरगए सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं सेयवरचामराहिं उद्धुव्वमाणीहिं २ वेसमणे चेव णरवई अमरवइसण्णिभाए इड्ढीए पहियकित्ती हय-गय-पवरजोहक-

राय-वसहकप्पे' मनुजराज-वृषभ-कल्प-मनुजानां=नृणा वृषभा=नायकाश्चक्रवर्तिन तैस्तुल्य-मनाङ्न्यूनतया समान, उत्तरभरतार्धस्यापि साधने प्रवृत्तत्वादिति भाव । 'अब्भहिय' अभ्यधिक-यथा स्यात तथा-'राय-तेय-लच्छीए' राजतेजोलक्ष्म्या, 'दिप्पमाणे' दीप्यमान, 'हत्थि-क्खंध-वर-गए' हस्ति-स्कन्ध-वर-गत, 'सकोरंट-मल्ल-दामेण छत्तेण धरिज्जमाणेण' सकारण्ट-माल्य-दाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन, 'सेय-वर-चामराहिं उद्धुव्वमाणीहिं उद्धुव्वमाणीहिं' श्वेतवरचामरैरुद्धूयमानैरुद्धूयमानै शोभमान 'वेसमणे चेव' वैश्रवण इव=लोकपाल कुबेर इव 'णरवई' नरपति, 'अमरवइसण्णिभाए इड्ढीए' अमरपतिसन्निभया=इन्द्रसदृश्या ऋद्धया, 'पहियकित्ती'

थे । 'चक्रवर्ती जैसे थे'-इसका मतलब यह है कि उत्तर भरतार्ध के साधन मे प्रवृत्त होने से चक्रवर्ती जैसे थे । (अब्भहिय रायतेयलच्छीए दिप्पमाणे) जो राजसी तेज से और राजलक्ष्मी से अधिक देदीप्यमान थे । ऐसे ये कूणिक राजा (हत्थि-क्खंध-वर-गए) जब हाथी पर बैठे तब इन्हों ने अपने ऊपर (सकोरंट-मल्ल-दामेण छत्तेण धरिज्जमाणेण) कोरंट पुष्पों की मालाओं से युक्त छत्र धारण किया, और इनके ऊपर (सेय वर-चामराहिं उद्धुव्वमाणीहिं २) सफेद चमर डुलने लगे । इनसे ये (णरवई) राजा (वेसमणे चेव) कुबेर के समान दिखने लगे । तथा (अमरवइसण्णिभाए इड्ढीए पहियकित्ती) इन्द्र के

कप्पे) માણસોના રાજાઓના પણ રાજા-ચક્રવર્તી જેવા હતા 'ચક્રવર્તી જેવા હતા'-એની મતલબ એ છે કે ઉત્તર ભરતાર્ધને સ્વાધીન કરવામા પ્રવૃત્ત હોવાથી ચક્રવર્તી જેવા હતા (अब्भहिय रायतेयलच्छीए दिप्पमाणे) જેઓ રાજસી તેજથી તથા રાજલક્ષ્મીથી અધિક દેદીપ્યમાન હતા એવા આ કૂણિક રાજા (हत्थि-क्खंध-वरगए) જ્યારે હાથી ઉપર બેઠા ત્યારે તેમણે પોતાના ઉપર (सकोरंट-मल्ल-दामेण छत्तेण धरिज्जमाणेण) કોરંટ પુષ્પોની માળાઓથી યુક્ત છત્ર ધારણ કર્યું, અને તેમના ઉપર (सेयवरचामराहिं उद्धुव्वमाणीहिं २) સફેદ ચામર ઢોળાવા લાગ્યા તેનાથી તેઓ (णरवई) રાજા (वेसमणे चेव) કુબેરના જેવા દેખાવા લાગ્યા તથા (अमरवइसण्णिभाए इड्ढीए पहियकित्ती) ઇંદ્રના જેવી ઋદ્ધિના કારણથી વિખ્યાત કીર્તીવાળા તેઓ (हय-

वाल-वीयणीए सव्विड्ढीए सव्वज्जुईए सव्वबलेण सव्वसमुदएणं सव्वादरेण सव्वविभूईए सव्वविभूसाए सव्वसंभमेण सव्व-पुप्फ-गंध-मल्ला-लंकारेणं सव्व-तुडिय-सद्द-सण्णिणा-

यस्मै स तथा। 'पवीडय-वाल-वीयणीए' प्रवाजित-वाल-व्यजनिक-प्रवीजिता= प्रचालिता वाल्व्यजनिका यस्मै स तथा, 'सव्विड्ढीए' सर्वद्धया=सर्वया ऋद्धया। 'सव्वज्जुईए' सर्वद्युत्या=समस्तवस्त्राभरणाना प्रभया, 'सव्वबलेण' सर्वबलेन=सर्वसैन्येन, 'सव्वसमुदएण' सर्वसमुदयेन = सर्वपरिवारऋद्धिसमुदायेन, 'सव्वादरेण' सर्वादरेण=सर्वप्रयत्नेन, 'सव्वविभूईए' सर्वविभूत्या=सर्ववैभवेन, 'सव्वविभूसाए' सर्वविभूषया = सर्ववस्त्रपथ्याभिधारणेन, 'सव्वसंभमेण' सर्वसम्भ्रमेण = सर्वेण सौमुख्येन=स्नेहमयेन चाञ्चल्यनयर्थं, 'सव्व-पुप्फ-गंध-मल्ला-लंकारेण' सर्व-पुष्प-गन्ध-माल्या-ऽलङ्कारेण, 'सव्व-तुडिय-सद्द-सण्णिणाएण' सर्व-त्रुटित-शब्द-सन्निनादेन-सर्वविधाना त्रुटिताना=वाद्याना यो शब्द तस्य सन्निनादेन=प्रतिध्वनिना। 'महया

ऐसे वे कूणिक राजा (सव्विड्ढीए) अपनी समस्त राज्य ऋद्धिसे (सव्वज्जुईए) समस्त वस्त्र और आभरणों की प्रभासे (सव्वबलेण) अपनी समस्त सेनाओं से (सव्वसमुदएण) अपने समस्त परिजनों से, (सव्वादरेण) आदरसत्काररूप सभी प्रयत्नों से (सव्वविभूईए) अपने समस्त ऐश्वर्य से (सव्वविभूसाए) सभी प्रकार के वस्त्राभरणों की शोभा से, (सव्वसंभमेण) भक्तिजनित अत्यधिक उत्सुकता से (सव्व-पुप्फ-गंध-मल्ला-लंकारेण) सब तरह के पुष्पों से, सब तरह के गन्ध द्रव्यों से, सब तरह की मालाओं से, एवं सब तरह के अलंकारों से (सव्व-तुडिय-सद्द-सण्णिणाएण) सभी प्रकार के वादित्रों के मधुर ध्वनि से, तथा-(महया

णीए) જેના ઉપર વાળવ્યજન અર્થાત્ ચમર ઢોળાઈ રહ્યા હતા, એવા તે કૂણિક રાજા (सव्विड्ढीए) પોતાની સમસ્ત રાજ્ય ઋદ્ધિથી, (सव्वज्जुईए) સમસ્ત વસ્ત્ર તથા આભરણોના પ્રભાવ વડે, (सव्वबलेण) પોતાની સમસ્ત સેનાઓ વડે, (सव्वसमुदएण) પોતાના સમસ્ત પરિજનો વડે, (सव्वादरेण) આદર સત્કાર રૂપ સઘળા પ્રયત્નો વડે (सव्वविभूईए) પોતાના સમસ્ત ઐશ્વર્ય વડે, (सव्वविभूसाए) તમામ પ્રકારના વસ્ત્રાભરણોની શોભા વડે, (सव्वसंभमेण) ભક્તિજનિત અત્યંત ઉત્સુકતા વડે, (सव्व-पुप्फ-गंध-मल्ला-लंकारेण) સર્વ પ્રકારના પુષ્પો વડે, સર્વ પ્રકારના ગંધદ્રવ્યો વડે, સર્વ પ્રકારની માળાઓ વડે તેમજ સર્વ પ્રકારના અલંકારો વડે, (सव्व-तुडिय-सद्द-सण्णिणाएण) સર્વ પ્રકારના વાજિંત્રોના મધુર ધ્વનિ વડે, તથા (महया इड्ढीए) પોતાની વિશિષ્ટ

पुरओ महं आसा आसवरा 'उभओ पासिं णागा णागवरा पिट्ठओ रहसगेल्ली ॥ सू० ५१ ॥

मूलम्—तए णं से कूणिए राया भभसारपुत्ते अब्भुग्गयभिंगारे पग्गहियतालयंटे ऊसविय—सेय—च्छत्ते पवीडय—

म्प्रस्थिता, 'उभओ पासिं' उभयो पार्श्वयो =वामदक्षिणयो 'णागा' नागा =महान्तो गजा 'णागवरा' नागवरा =जात्या शृङ्गारेण च वरा =श्रेष्ठा गजा म्प्रस्थिता, तथा— 'पिट्ठओ' पृष्ठत ='रहसगेल्ली' रथ-गेल्ली=रथसमूह म्प्रस्थित । 'सगेल्ली' इति समूहवाचको देशीय शब्द ॥ सू० ५१ ॥

टीका—'तए णं से' इत्यादि । 'तए णं से कूणिए राया भभसारपुत्ते' तत खलु स कूणिको राजा भभसारपुत्र 'अब्भुग्गयभिंगारे' अभ्युद्गतभृङ्गार —अभ्युद्गत =पुरत प्रस्थित भृङ्गार ='झारा' इति प्रसिद्ध जलपात्र यस्य स तथा 'पग्गहियतालयंटे' प्रगृहीतताल वृन्त —प्रगृहीत तालवृन्त यस्मै स प्रगृहीतताल वृन्त । 'ऊसविय—सेय—च्छत्ते' उच्छ्रितश्वेतच्छत्र —'ऊसविय' उच्छ्रितम्=उपरि वितानित श्वेत=धवल छत्र

वरा) तथा उनके दोनों तरफ बडे २ हाथी एव जाति से और शृगार से श्रेष्ठ गजराज चलने लगे, और (पिट्ठओ) उनके पीछे २ (रहसगेल्ली) रथका समूह चला ॥ ५१ ॥

'तए णं से कूणिए राया' इत्यादि ।

(तए ण) उसके बाद (से कूणिए राया भभसारपुत्ते) भभसार के पुत्र वे कूणिक राजा कि, जिनके आगे (अब्भुग्गयभिंगारे) जल से भरी हुई झारियाँ थीं, (पग्गहियतालयंटे) जिनके दोनों ओर पवनपखे हो रहे थे, (ऊसविय-सेय छत्ते) जिनके ऊपर श्वेत छत्र धरा हुआ था, तथा (पवीइय वाल वीयणीए) जिनके ऊपर वाल-व्यजन अर्थात् चमर ढोरा जा रहा था,

---

લાગ્યા (उभओ पासिं णागा णागवरा) તથા તેમની બન્ને તરફ મોટા મોટા હાથી તેમજ જાતિથી શણગારથી શ્રેષ્ઠ ગજરાજ ચાલવા લાગ્યા તથા (पिट्ठओ) તેમની પાછળ પાછળ (रहसगेल्ली) રથનો સમૂહ ચાલ્યો (સૂ ૫૧)

"तए णं से कूणिए राया" ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (से कूणिए राया भभसारपुत्ते) ભભસારના પુત્ર તે કૂણિક રાજા કે જેના આગળ (अब्भुग्गयभिंगारे) જલથી ભરેલી ઝારીઓ હતી, (पग्गहियतालयंटे) જેની બન્ને બાજુએ પવનપખા થઈ રહ્યા હતા, (ऊसविय-सेय-छत्ते) જેના ઉપર શ્વેત છત્ર ધરેલુ હતુ, તથા (पवीइयवालवीय

मूलम्—तए णं तस्स कूणियस्स रण्णो चंपाए णयरीए मज्झंमज्झेणं निग्गच्छमाणस्स बहवे अत्थत्थिया कामत्थिया भोगत्थिया लाभत्थिया किव्विसिया कारोडिया कारवाहिया संखिया चक्किया नगलिया मुहमंगलिया वद्धमाणा पूसमाणया

टीका—'तए णं' इत्यादि । 'तए णं' ततः=चम्पानगरामध्येन निर्गमनाऽनन्तरं खलु 'तस्स कूणियस्स रण्णो' तस्य कूणिकस्य राज्ञः, 'चंपाए णयरीए मज्झमज्झेण निग्गच्छमाणस्स' चम्पाया नगर्या मध्यमध्येन निर्गच्छतः 'बहवे' बहवः=अनेके 'अत्थत्थिया' अर्थार्थिकाः=धनार्थिकाः, 'कामत्थिया' कामार्थिकाः=सुखार्थिकाः । 'भोगत्थिया' भोगार्थिकाः, 'लाभत्थिया' लाभार्थिकाः=लाभाऽभिलाषिणः, 'किव्विसिया' किल्विषिकाः=भाण्डचेष्टाकारिणः=हास्यकराः इत्यर्थः, 'कारोडिया' कापालिकाः, 'कारवाहिया' कारवाधिताः=करं एव कारः, तेन बाधिताः=राजकरपीडिताः, 'संखिया' शाङ्खिकाः=शङ्खवादकाः 'चक्किया' चाक्रिकाः=चक्रधारकाः 'नगलिया'

'तए णं तस्स कूणियस्स' इत्यादि ।

(तए णं) उसके बाद (तस्स कूणियस्स रण्णो) उस कूणिक राजा के (चंपाए णयरीए मज्झमज्झेणं) चंपा नगरी के मध्यभाग से होकर निकलते समय (बहवे अत्थत्थिया कामत्थिया) अनेक धनार्थियों ने—सुखार्थियों ने—(भोगत्थिया लाभत्थिया) अनेक भोगार्थियों ने, अनेक लाभार्थियों ने, (किव्विसिया) भण्डचेष्टा करने वालों ने हँसी मजाक करने वालों ने, (कारोडिया) अनेक कापालिकों ने—एक प्रकार के भिक्षुकों ने, (कारवाहिया) अनेक राजकरपीडितों ने, (संखिया) अनेक शंख बजाने वालों ने (चक्किया) अनेक चक्रधारियों ने, (नंगलिया) अनेक कृषकों ने, (मुहमंगलिया) अनेक शुभाशीर्वाद

'तए णं तस्स कूणियस्स' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (तस्स कूणियस्स रण्णो) તે કૂણિક રાજાના (चंपाए णयरीए मज्झमज्झेणं) ચંપા નગરીના મધ્યભાગમાંથી નીકળતી વખતે (बहवे अत्थत्थिया कामत्थिया) અનેક ધનાર્થિઓએ, અનેક કામાર્થિઓએ—સુખાર્થિઓએ (भोगत्थिया लाभत्थिया) અનેક ભોગાર્થિઓએ, અનેક લાભાર્થિઓએ, (किव्विसिया) ભંડચેષ્ટા કરવાવાળાઓએ—હાસી મજાક કરવાવાળાઓએ, (कारोडिया) અનેક કાપાલિકોએ—એક પ્રકારના ભિક્ષુઓએ, (कारवाहिया) અનેક રાજકરપીડિતોએ, (संखिया) અનેક શંખ બજાવવાવાળાઓએ, (चक्किया)

एण महया इड्ढीए महया जुईए महया बलेणं महया समुदएण महया वर-तुडिय-जमगसमग-प्पवाइएण संख-पणव-पडह-भेरि-झल्लरि-खरमुहि-हुडुक्क-मुरय-मुअंग-दुंदुहि-णिग्घोस-णाइय-रवेणं चपाए णयरीए मज्झ-मज्झेण णिग्गच्छइ ॥ सू० ५२ ॥

इड्ढीए' महत्या ऋद्धया 'महया जुईए' महत्या द्युत्या, 'महया बलेण' महता बलेन-विपुलसैन्येन, 'महया समुदएण' महता समुदायेन=समूहेन । 'महया वर-तुडिय-जमग-समग-प्पवाइएण' महता वर-त्रुटित-यमकसमक-प्रवादितेन-महता=बृहता, वरत्रुटितानां = श्रेष्ठविविधवाद्यानां-यमकसमक = युगपत्प्रवादितेन 'सख-पणव-पडह-भेरि-झल्लरि-खरमुहि-हुडुक्क-मुरय-मुअग-दुदुहि-णिग्घोस-णाइय-रवेण' शङ्ख-पणव-पटह-भेरी-झल्लरी-खरमुखी-हुडुक्क-मुरज-मृदङ्ग-दुन्दुभि-निर्घोष-नादित-रवेण-शङ्खादिदुन्दुभ्यन्तानां वाद्यविशेषाणां निर्घोषस्य नादितरवेण=प्रतिध्वनिना चम्पाया नगर्या मध्यमध्येन 'णिग्गच्छइ' निर्गच्छति ॥ सू ५२ ॥

इड्ढीए) अपनी विशिष्ट ऋद्धि से, (महया जुईए) अपनी विशिष्ट द्युति से, (महया बलेण) अपनी विशिष्ट सेना से (महया समुदएण) अपने विशिष्ट परिजनों से (महया वर-तुडिय-जमग-समग-पवाइएण) एक ही साथ बजने वाले बाजों की मनोहर महाध्वनि से, तथा (सख-पणव-पडह-भेरि-झल्लरि-खरमुहि-हुडुक्क-मुरय-मुअग-दुदुहि-णिग्घोस णाइय-रवेण) शख, पणव, पटह, भेरी, झल्लरी, खरमुखी, हुडुक, मुरज, मृदङ्ग एव दुन्दुभि के निनाद का प्रतिध्वनि से शोभित होते हुए (चपाए णयरीए मज्झमज्जेण णिग्गच्छइ) चम्पा नगरी के बीचो-बीच से होकर चले ॥ सू ५२ ॥

ઋદ્ધિ વ , (महया जुईए) પોતાની વિશિષ્ટ દ્યુતિ વડે, (महया बलेण) પોતાની વિશિષ્ટ સેના વડે, (महया समुदएण) પોતાના વિશિષ્ટ પરિજનો વડે, (महया वर-तुडिय-जमगसमग-पवाइएण) એકસાથે વગાડતા વાજાના મનોહર મહા ધ્વનિ વડે, તથા (सख पणव पडह-भेरी झल्लरि-खरमुहि-हुडुक्क-मुरय-मुअग दुदुहि णिग्घोस णाइय रवेण) શ ખ, પણુવ, પટહ, ભેરી, ઝલ્લરી, ખરમુખી, હુડુક્ક, મુરજ, મૃદ ગ, તેમજ દુ દુભિના નિર્ઘોષની પ્રતિધ્વનિ વડે શોભતા (चपाए णयरीए मज्झ-मज्झेण णिग्गच्छइ) ચ પા નગરીના વચ્ચો-વચ્ચ થઇને ચાલ્યા (સૂ ૫૨)

जय जय णंदा ! जय जय भद्दा ! भद्दं ते, अजिय जिणाहि, जिय च पालेहि, जियमज्झे वसाहि । डदो इव देवाणं, चमरो इव असुराण, धरणो इव नागाण, चदो इव ताराण, भरहो इव

नन्द–इति नन्द, तत्सम्बोधने हे नन्द ! जय जय=त्व विजयशील भव । 'जय जय भद्दा' जय जय भद्र ! हे भद्र !=कल्याणस्वरूप ! विजयस्व । 'भद्द ते' भद्र तुभ्यमस्तु । 'अजिय जिणाहि' अजित जय=अजित देशादिक जय, 'जिय च पालेहि' जित च पालय, 'जियमज्झे वसाहि' जितमध्ये वस । तथा त्वम् 'डदो इव देवाण' इन्द्र इव देवानाम्, 'चमरो इव असुराण' चमर इव=एतन्नामक इन्द्र इव असुराणाम्=असुरनिकायिनाम्, 'धरणो इव नागाण' धरणेन्द्र इव नागानाम्, 'चदो इव ताराण' चन्द्र इव तारागाम्, 'भरहो इव मणुयाण' भरत इव मनुजानाम्, 'बहू वासाइ' बहूनि वर्षाणि, 'बहू वाससयाइ' बहूनि वर्षशतानि, 'बहू वाससहस्साइ' बहूनि वर्षसहस्राणि,

जय भद्दा) हे नन्द–मनुष्यों को अपार आनंद प्रदान करनेवाले स्वामिन् ! आपका जय हो जय हो । हे भद्र !–कल्याणस्वरूप ! आप सदा विजयशाली रहें । (भद्द ते) आपका सदा कल्याण हो ! (अजिय जिणाहि) आपने जिसको नहीं जीता हो, उस पर विजय करें । (जिय च पालेहि) जिसको आपने जीता है उसका पालन करें । (जियमज्झे वसाहि) जीते हुए प्रदेश में सदा आपका निवास रहे ! (डदो इव देवाण, चमरो इव असुराण, धरणो इव नागाण, चदो इव ताराण, भरहो इव मणुयाण) देवों में इन्द्र की तरह, असुरों में चमरेन्द्र की तरह, नागकुमारों में धरणेन्द्र की तरह, तारकों में चंद्र की तरह और मनुष्यों में भरत की तरह आप (बहू वासाइ बहू वाससयाइ बहूहिं

સ્તુતિ કરતા આ પ્રકારે કહેવાનો પ્રારંભ કર્યો (जय जय णन्दा जय जय भद्दा) હે નંદ–મનુષ્યોને અપાર આનંદ આપવાવાળા સ્વામિન્ ! આપની જય હો જય હો ! હે ભદ્ર !–કલ્યાણ સ્વરૂપ ! આપ સદા વિજયશાળી રહો ! (भद्द ते) આપનું સદા કલ્યાણ હો (अजिय जिणाहि) આપે જેને ન જીત્યા હોય તેના ઉપર વિજય મેળવો (जिय च पालेहि) જેને આપે જીત્યા હોય તેમનું પાલન કરો (जियमज्झे वसाहि) જીતેલા પ્રદેશમાં સદા આપનો નિવાસ રહે (इन्दो इव देवाण, चमरो इव असुराण, धरणो इव नागाण, चन्दो इव ताराण, भरहो इव मणुयाण) દેવોમાં ઇંદ્રની જેમ, અસુરોમાં ચમરેંદ્રની જેમ, નાગકુમારોમાં ધરણેંદ્રની જેમ, તારાઓમાં ચંદ્રની જેમ અને મનુષ્યોમાં ભરતની જેમ, આપ (बहूइ वासाइ बहूइ वाससयाइ बहूइ वाससहस्साइ) ઘણા વરસો સુધી,

खडियगणा ताहिं इट्ठाहि कंताहिं पियाहिं मणुण्णाहिं मणामाहिं मणाभिरामाहि हिययगमणिज्जाहि वग्गूहिं जय-विजय-मंगल-सएहिं अणवरय अभिणंदता य अभित्थुणंता य एवं वयासी-

लाङ्गलिका =कर्षका 'मुहमगलिया' मुखमङ्गलिका =मुखे मङ्गल येषामस्ति ते मुखमङ्गलिका =शुभवचनवादका, 'वद्धमाणा' वर्द्धमाना =स्कंधेष्वारोपिता पुरुषा, 'पूसमाणवा' पुष्यमानवा =मागधा, 'खडियगणा' खण्टिकगणा =छात्रसमुदाया) एते सर्वे 'ताहिं' ताभि =विवक्षिताभि, 'इट्ठाहिं' इष्टाभिर्वाञ्छिताभि, 'कंताहिं' कांताभि कमनीयाभि, 'पियाहिं' प्रियाभि, 'मणुण्णाहिं' मनोज्ञाभि =सुंदरतया मनोऽनुकूलाभि, 'मणामाहिं' मनोऽमाभि -मनसा अम्यंते=गम्यन्ते इति मनोऽमास्ताभि -मनसाऽवगमनीयाभि -हृदयाह्लादकत्वात्, 'मणाभिरामाहि' मनोऽभिरामाभि, 'वग्गूहिं' वाग्भि, 'जय-विजय-मंगल-सएहिं' 'जय-विजय' इत्यादिभिर्मङ्गलकारकवचनशतै 'अणवरय' अनवरतम्, 'अभिणंदता य' अभिनंदयन्तश्च, 'अभित्थुणंता य' अभिष्टुवंतश्च ते पूर्वोक्ता अर्थार्थिकादयो विरुदावलीपाठादिना राजान प्रसादयंत 'एवं वयासी' एवमवादिषु -'जय जय णंदा' जय जय नन्द ! नन्दयति=आनन्दयति

देने वालों ने, (वद्धमाणा) कंधों पर बैठे हुए अनेक पुरुषों ने, (पूसमाणया) विरुदावली बोलने वालों ने (खडियगणा) छात्रगणों ने (ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुण्णाहिं मणामाहिं मणाभिरामाहिं) अपनी २ भाषा के अनुसार इष्ट, कमनीय, प्रिय, मनोज्ञ, हृदयाह्लादक, मनोभिराम (हियय-गमणिज्जाहिं) एवं हृदयगम (वग्गूहिं) वचनों से (जयविजयमंगलसएहिं) कि जिनमें जय और विजय के ही मंगलकारक शब्दों का समावेश था, (अणवरय) अच्छी तरह (अभिणंदता य अभित्थुणंता य एवं वयासी) अभिनंदन एवं स्तुति करते हुए इस प्रकार कहना प्रारंभ किया-(जय जय णंदा जय

અને ચક્રધારીઓએ (मगलिया) અનેક બેડુતોએ (मुहमगलिया) અનેક शुभाशीर्वाद દેવાવાળાઓએ (वद्धमाणा) કાંધ ઉપર બેઠેલા અનેક પુરૂષોએ (पूसमाणया) બિરદાવલી બોલનારાઓએ (खडियगणा) છાત્રગણોએ (ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुण्णाहिं मणामाहिं मणाभिरामाहिं) પોતપોતાની ભાષા અનુસાર ઇષ્ટ, કમનીય, પ્રિય, મનોજ્ઞ, હૃદયાહ્લાદક, મનોભિરામ, (हियय-गमणिज्जाहिं) તેમજ હૃદય ગમ (वग्गूहिं) વચનો દ્વારા (जय विजय मगलसएहिं) કે જેમા જય અને વિજયના મંગલકારક શબ્દોનો સમાવેશ હતો, (अण वरय) સારી રીતે (अभिणंदता य अभित्थुणता य एव वयासी) અભિનંદન તેમજ

कव्वड-दोणमुह-मडव-पट्टण-आसम-निगम-संवाह-सन्निवे-साण आहेवच्चं पोरेवच्चं सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगत्तं आणा-ऽऽ-

द्रोणमुख=जलस्थलपथोपेतम्, मडम्बम=अविद्यमानासन्नग्रामान्तरम्, 'पट्टण' पत्तनम्=जलपथेन स्थलपथेन वा निर्गमप्रवेशौ यत्र तत् पत्तनम्, यथा काञ्चीतो मुम्बापुरी, यद्वा-जलपथेनैव निर्गमप्रवेशौ न तु स्थलपथेन, यथा-भारताद् आङ्गराजधानी 'इङ्गलैण्ड' इति प्रसिद्धा, तत्, किंच-स्थलपथेनैव निर्गमप्रवेशौ न तु जलपथेन तत, एतत् सर्वं पत्तनमुच्यते। यद्वा-यत्र सर्वं वस्तु लभ्यते तत् पत्तनम्। आश्रम =तापसावासः, निगम =वाणिज्यप्रधान नगरम्, संवाह =कृषीवलानां धान्यरक्षणस्थानम्, निवेश =सार्थकटकादीनामुत्तरणस्थानम्। तेषाम्-'आहेवच्च' आधिपत्यम्, 'पोरेवच्च' पौरोवृत्यम्=पुरोवर्तित्वम्-अग्रेसरत्वम् 'सा-

ऐसी वस्तियों के, खेटों के-धूलि के प्राकार से परिवेष्टित बस्तियों के, कर्वटों के-सामान्य नगरों के, द्रोणमुखों-जलमार्ग एवं स्थलमार्ग से युक्त प्रदेशों के, मडम्बों-जिनके आसपास दूसरे ग्राम नहीं होते हैं ऐसे प्रदेशों के, पत्तनों के-जहां जलपथ से भी एवं स्थलपथ से भी आना-जाना होता है, जैसे कराँची से बम्बई, अथवा जहां सिर्फ जलमार्ग से ही आना-जाना होता है, जैसे भारत से इङ्गलैन्ड, अथवा स्थलमार्ग से ही जहां आना-जाना होता है, ये सभी पत्तन कहलाते हैं। अथवा समस्त वस्तुओं का लाभ जहां होता है वह भी पत्तन है, ऐसे पत्तनों के आश्रमों के अर्थात् तापस आदि के आवासों के, निगमों के अर्थात् व्यापारिक नगरों के, संवाहों के अर्थात् किसानों के धान्य आदि रखने के स्थलों के, तथा सन्निवेशों के अर्थात् सार्थवाह और सेना आदि के उतरने के स्थानों के आधिपत्य को, पौरवृत्य को-अग्रेसरत्वको, स्वामित्व को-प्रभुत्व को, उनके भर्तृत्व को-पोषकत्व को, उनमें मह-

ખેટોના-ધૂળ (માટી)ના પ્રાકારથી પરિવેષ્ટિત વસ્તીઓના, કર્બટોના-સામાન્ય નગરોના, દ્રોણમુખોના-જલમાર્ગ તેમજ સ્થલમાર્ગથી યુક્ત પ્રદેશોના, મડંબોના-જેની આસપાસ બીજા ગામો ન હોય તેવા પ્રદેશોના, પત્તનોના-જ્યાં જલમાર્ગથી તેમજ સ્થલમાર્ગથી પણ આવી જઈ શકાતું હોય જેમકે કરાંચીથી મુંબઈ, અથવા જ્યાં માત્ર જલમાર્ગથી જ આવી જઈ શકાય, જેમકે ભારતથી ઇંગલાંડ, અથવા માત્ર સ્થલ માર્ગથી જ જ્યાં જઈ આવી શકાય તે બધા પત્તન કહેવાય છે, અથવા સમસ્ત વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ જ્યાં થઈ શકે તે પણ પત્તન છે એવા પત્તનોના, આશ્રમોના અર્થાત્ તાપસ આદિના આવાસોના, નિગમોના અર્થાત્ વ્યાપારિક નગરોના, સંવાહોના અર્થાત્ ખેડુતોના ધાન્ય આદિ રાખવાના સ્થળોના, તથા સન્નિવેશોના અર્થાત્ સાર્થવાહ અને સેના આદિના ઉતરવાના સ્થાનોના આધિપત્યને, પૌરવૃત્યને – અગ્રેસર

मणुयाण, बहूउ वासाउ बहूउ वाससयाउ बहूउ वाससहस्साउ अणहसमग्गो हट्ठतुट्ठो परमाउ पालयाहि, इट्ठजणसपडिवुडो चपाए णयरीए अण्णेसि च बहूण गामा-गर-णयर-खेड-

'अणहसमग्गो' अनघसमग्र, अनघश्चासौ समग्रश्चेति विग्रह, निष्पाप परिपूर्णसम्पत्तिपरिवारादिभि सम्पन्नश्च, यद्वा-अनघेन=पुण्येन समग्र =पूर्ण, यद्वा-न अघसमग्र =अनघसमग्र =सर्वविधपापरहित इत्यर्थ, 'हट्ठतुट्ठो' हृष्टतुष्ट सन् 'पालयाहि' पालय 'परमाउ' परमायु -परमम्=उत्कृष्टम् अपमृत्युवर्जितमखण्डित पूर्णमायु, तथा-'इट्ठ-जण-संपरिवुडो' इष्टजनसम्परिवृत =परिवारादिसमेत, चम्पाया नगर्या, 'अण्णेसिं च बहूण गामा-गर-णयर-खेड-कव्वड-दोणमुह-मडब-पट्टण-आसम-निगम-सवाह - सनिवेसाण' अन्येषाञ्च बहूना ग्रामा-ऽऽकर-नगर-खेट-कर्वट-द्रोणमुख-मडम्ब-पत्तना-ऽऽश्रम-निगम-वाह-सनिवेशानाम्-तत्र-ग्राम =साधारणजनवासस्थानम्, आकर = लवणादिसम्भवस्थानम्, नगरम्=अविद्यमानकरम्, खेट=धूलीप्राकारवेष्टितम्, कर्वट=कुनगरम्,

वाससहस्साइं) बहुत वर्षोंतक, बहुत सैकडों वर्षों तक, बहुत हजार वर्षों तक (**अणहसमग्गो**) पूर्ण पुण्यशाली रहते हुए अथवा परिपूर्ण सम्पत्ति एव परिवार आदि से सपन्न अथवा सर्वविधपापरहित होते हुए (**हट्ठतुट्ठो परमाउ पालयाहि**) सदा आनद और सतोष के साथ अखण्ड आयु भोगवे। (**इट्ठ-जण-सपडिवुडो चपाए णयरीए अण्णेसिं च बहूण गामा-गर-णयर-खेड-कव्वड-दोणमुह-मडब-पट्टण-आसम-निगम सवाह सनिवेसाण आहेवच्च पोरेवच्च सामित्त भट्टित्त महत्तरगत्त आणाईसरसेणावच्च कारेमाणे पालेमाणे**) इष्ट जनों से परिवृत होते हुए आप चपानगरी के तथा और भी बहुत से गांवा के, आकर-लवण आदि के उत्पत्ति स्थानों के, नगरों-जिनमे कर नहीं लगता हो

ઘણા સેંકડા વરસેા સુધી, ઘણા હજાર વરસેા સુધી (अणहसमग्गो) પૂર્ણ પુણ્યશાલી રહેતા અથવા પરિપૂર્ણ સપત્તિ તેમજ પરિવાર આદિથી સપન્ન અથવા સર્વરીતે પાપરહિત રહેતા (हट्ठतुट्ठो परमाउ पालयाहि) સદા આનદ તથા સતેાષપૂર્વક અખડ આયુ ભેાગવેા, (इट्ठजणसपडिवुडो चपाए णयरीए अण्णेसिं च बहूण गामा गर-णयर-खेड-कव्वड-दोणमुह-मडब-पट्टण-आसम निगम सवाह-सन्निवेसाण आहेवच्च पोरेवच्च सामित्त भट्टित्त महत्तरगत्त आणाईसर सेणावच्च कारेमाणे पालेमाणे) ઈષ્ટ માણસેા વડે પરિવૃત (વિટાયેલા) આપ ચપાનગરીના તથા બીજા પણ ઘણા ગામેાના, આકરેાના-લવણ આદિના ઉત્પત્તિસ્થાનેાના, નગરેાના-જેમા કર ન લેવાતેા હેાય એવી વસ્તીઓના

कव्वड-दोणमुह-मडव-पट्टण-आसम-निगम-संवाह-संनिवे-साण आहेवच्चं पोरेवच्चं सामित्त भट्टित्त महत्तरगत्त आणा-ई-

द्रोणमुख=जलस्थलपथोपेतम्, मडम्बम=अविद्यमानासन्नग्रामान्तरम्, 'पट्टण' पत्तनम्=जलपथेन स्थलपथेन वा निर्गमप्रवेशौ यत्र तत पत्तनम्, यथा काञ्चीतो सुम्बापुरी, यद्वा-जलपथेनैव निर्गमप्रवेशौ न तु स्थलपथेन, यथा-भारताद् आग्लराजधानी 'इङ्गलेण्ड' इति प्रसिद्धा, तत्, किंच-स्थलपथेनैव निर्गमप्रवेशौ न तु जलपथेन तत, एतत् सर्वं पत्तनमुच्यते। यद्वा-यत्र सर्वं वस्तु लभ्यते तत् पत्तनम्। आश्रम =तापसाद्यावास, निगम =वाणिज्यप्रधान नगरम्, संवाह =कृषीवलाना धान्यरक्षणस्थानम्, संनिवेश =सार्थकटकादीनामुत्तरणस्थानम्। तेषाम्-'आहेवच्च' आधिपत्यम्, 'पोरेवच्च' पौरोवृत्यम्=पुरोगतित्वम्-अग्रेसरत्वम् 'सा-

ઐસી બસ્તિયો કે, ખેટો કે-ધૂલિ કે પ્રાકાર સે પરિવેષ્ટિત બસ્તિયો કે, કર્વટો કે-સામાન્ય નગરો કે, દ્રોણમુખો-જલમાર્ગ એવ સ્થલમાર્ગ સે યુક્ત પ્રદેશો કે, મડમ્બો-જિનકે આસપાસ દૂસરે ગ્રામ નહીં હોતે હૈં ઐસે પ્રદેશો કે, પત્તનો કે-જહા જલપથ સે ભી એવ સ્થલપથ સે ભી આના-જાના હોતા હૈ, જૈસે કરાંચી સે બમ્બઈ, અથવા જહા સિર્ફ જલમાર્ગ સે હી આના-જાના હોતા હૈ, જૈસે ભારત સે ઇઙ્ગલૈન્ડ, અથવા સ્થલમાર્ગ સે હી જહા આના-જાના હોતા હૈ, યે સભી પત્તન કહલાતે હૈં। અથવા સમસ્ત વસ્તુઓં કા લાભ જહા હોતા હૈ વહ ભી પત્તન હૈ, ઐસે પત્તનો કે, આશ્રમો કે અર્થાત્ તાપસ આદિ કે આવાસો કે, નિગમો કે અર્થાત્ વ્યાપારિક નગરો કે, સંવાહો કે અર્થાત્ કિસાનો કે ધાન્ય આદિ રખને કે સ્થલો કે, તથા સંનિવેશો કે અર્થાત્ સાર્થવાહ ઔર સેના આદિ કે ઉતરને કે સ્થાનો કે આધિપત્ય કો, પૌરવૃત્ય કો-અગ્રેસરત્વ કો, સ્વામિત્વ કો-પ્રભુત્વ કો, ઉનકે ભર્તૃત્વ કો-પોષકત્વ કો, ઉનમેં મહ

ખેટોના-ધૂળ (માટી)ના પ્રાકારથી પરિવેષ્ટિત વસ્તીઓના, કર્વટોના-સામાન્ય નગરોના, દ્રોણમુખોના-જલમાર્ગ તેમજ સ્થલમાર્ગથી યુક્ત પ્રદેશોના, મડમ્બોના-જેની આસપાસ બીજા ગામો ન હોય તેવા પ્રદેશોના, પત્તનોના-જ્યા જલમાર્ગથી તેમજ સ્થલમાર્ગથી પણ આવી જઈ શકાતુ હોય જેમકે કરાચીથી મુબઇ, અથવા જ્યા માત્ર જલમાર્ગથી જ આવી જઈ શકાય, જેમકે ભારતથી ઇગલાડ, અથવા માત્ર સ્થલ માર્ગથી જ જ્યા જઈ આવી શકાય તે બધા પત્તન કહેવાય છે, અથવા સમસ્ત વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ જ્યા થઈ શકે તે પણ પત્તન છે એવા પત્તનોના, આશ્રમોના અર્થાત્ તાપસ આદિના આવાસોના, નિગમોના અર્થાત્ વ્યાપારિક નગરોના, સંવાહોના અર્થાત્ ખેડુતોના ધાન્ય આદિ રાખવાના સ્થળોના, તથા સંનિવેશોના અર્થાત્ સાર્થવાહ અને સેના આદિના ઉતરવાના સ્થાનોના આધિપત્યને, પૌરવૃત્યને – અગ્રેસર

सर–सेणावच्च कारेमाणे पालेमाणे महया–हय–नट्ट–गीय–वाइय–तती–तल–ताल–तुडिय–घण–मुअंग–पडु–प्पवाइय–रवेण विउलाइ भोगभोगाइ भुंजमाणे विहराहित्ति कट्टु जय जय सद्द पउंजंति ॥ सू. ५३ ॥

मित्त भट्टित्त महत्तरगत्त' स्वामित्व=प्रभुत्वम्, भर्तृत्वम=पोषकत्वम्, महत्तरकत्वम्=नायकत्वम्, 'आणा-ईसर–सेणावच्च' आज्ञेश्वर–सेनापत्यम्–आज्ञेश्वर =आज्ञाप्रद सेनापतिषु य स आज्ञेश्वरसेनापति, यस्यानुपादाय सेनापति स्वकार्ये प्रवर्तते स इत्यर्थ, तस्य भावस्तत्त्व तत् **'कारेमाणे'** कारयन् **'पालेमाणे'** पालयन्=प्रजाजनान् रक्षन् **'महया–हय–नट्ट–गीय–वाइय–तती–तल ताल–तुडिय–घण–मुअग–पडु–प्पवाइय–रवेण'** महता अहत–नाटच–गीत–वादित्र–तन्त्री–तल–ताल–तौर्यिक–घन–मृदङ्ग–पटु–प्रवादित–रवेण–महता=दीर्घेण, अहतम्=अव्यवच्छिन्न यन्नाटच=नाटकम् तत्र यद् गीत=गेयम्, वादित्र–वाद्यम्, तथा तन्त्री=वीणा, तलताला =हस्तास्फोटा, तौर्यिकम्=शेषवाद्यसमुदाय, घनमृदङ्ग =मेघवद् ध्वनिकारको मर्दल –एतत्सर्वं समुदित पटुप्रवादित=दक्षपुरुषप्रवादित तस्य रवेण=नादन–आनन्दित इति गम्यते, तथाभूत सन् **'विउलाइ'** विपुलानि=अत्यधि–

त्तरकत्व–नायकत्व को, एव आज्ञेश्वरसेनापत्य को–सेनापतियों के आज्ञाप्रदत्वरूप अधिकार को **(कारेमाणे पालेमाणे)** कराते हुए, पालते हुए एव सदा **(महया ऽहय-नट्ट-गीय वाइय तती–तलताल–तुडिय–घणमुअग–पडु–प्पवाइयरवेण)** व्यवधानरहित-अव्यवच्छिन्न निरन्तर प्रवर्तित–नाटक मे गाये गये गीतों के, चतुरपुरुषों द्वारा बजाये गये वादित्रों के, तथा तन्त्री-वीणा के, तलताल=हस्तस्फोटशब्द–तालियों के, तौर्यिक–और भी अवशिष्ट बाजों के समूह के, घनमृदगों–मेघकी तरह गरजने वाले ढोलों के एव मर्दलों के अविरल शब्दों से आनदित

ત્વને, સ્વામિત્વને–પ્રભુત્વને, ભર્તૃત્વને–પોષકત્વને, તેમા મહત્તરકત્વને–નાયકત્વને તેમજ આજ્ઞેશ્વરસેનાપત્યને – સેનાપતિઓના આજ્ઞાપ્રદત્વરૂપ અધિકારને (कारेमाणे पालेमाणे) કરાવતા અને પાલતા થકા, તેમજ સદા (महयाऽहय–नट्ट–गीय–वाइय–तती–तलताल–तुडिय–घणमुअग–पडु–प्पवाइय–रवेण) વ્યવધાનરહિત અવ્યવચ્છિન્ન–નિરતર પ્રવર્તિત–નાટકમા ગવાતા ગીતોના તેમજ ચતુર પુરુષો દ્વારા વગાડાતા વાજિત્રોના, તથા તત્રી–વીણાના, તલતાલ–તાલિઓના, તૌર્યિક–બીજા બાકીના વાજાઓના સમૂહના, ઘનમૃદગો–મેઘની પેઠે ગર્જનારા ઢોલોના, તેમજ મર્દલોના અવિરલ શબ્દો દ્વારા આનદિત થતા

मूलम्—तए णं से कूणिए राया भंभसारपुत्ते नयणमालासहस्सेहिं पेच्छिज्जमाणे पेच्छिज्जमाणे, हिययमालासहस्सेहिं

कानि, 'भोगभोगाइं' भोगभोगान् 'भुंजमाणे विहराहित्ति कट्टु' भुञ्जन् विहर इति कृत्वा=इत्युक्त्वा, 'जय जय सद्दं पउंजंति' जयजयशब्द प्रयुञ्जते-जय जयेति शब्दानुचारयन्ति ॥ सू ५२ ॥

टीका—'तए णं से' इत्यादि । 'तए णं से कूणिए राया भंभसारपुत्ते' ततः खलु स कूणिको राजा भंभसारपुत्र 'नयणमालासहस्सेहिं पेच्छिज्जमाणे पेच्छिज्जमाणे' नयनमालासहस्रै प्रेक्ष्यमाण प्रेक्ष्यमाण बहुविधदर्शकजननयनपङ्क्तिभिर्वार वार निरीक्ष्यमाण, 'हिययमालासहस्सेहिं अभिणंदिज्जमाणे अभिणंदिज्जमाणे' हृदयमालासहस्रैरभिनन्द्यमान अभिनन्द्यमान—धन्योऽयं कृतपुण्योऽयं सफलजन्माऽयमित्यादि-

होते हुए (विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहराहि) विपुल—अत्यधिक भोगभोगों को भोगते हुए अपना समय निर्विघ्नरीति से व्यतीत करें, (त्तिकट्टु) इस प्रकार (जय जय सद्दं पउंजंति) वे पूर्वोक्त अर्थाभिलाषी आदि समस्त जय जय शब्द बोलते थे ॥ सू० ५३ ॥

'तए णं से' इत्यादि ।

(तए णं) इसके बाद (भंभसारपुत्ते) भंभसार के पुत्र (से) वे (कूणिए) कूणिक (राया) राजा (णयणमालासहस्सेहिं पेच्छिज्जमाणे पेच्छिज्जमाणे) हजारों दर्शकजनों की हजारों नयनपंक्तियों द्वारा निरीक्षित होते हुए, (हियमालासहस्सेहिं अभिणंदिज्जमाणे अभिणंदिज्जमाणे) हजारों मनुष्यों के हृदयसहस्रों द्वारा अभिनदित होते हुए, अर्थात्-"इस राजा को धन्यवाद है, यह बडा पुण्यशाली है, इसका जन्म सफल है" इत्यादि—रीति से बार

(विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहराहि) विपुल—અતિશય ભોગભોગોને ભોગવતા આપનો સમય નિર્વિઘ્ન રીતે વ્યતીત કરો (त्तिकट्टु) આ પ્રકારે (जय जय सद्द पउंजंति) તે ઉપર કહેલા અર્થાભિલાષી આદિ બધા જય જય શબ્દ બોલતા હતા (સૂ ૫૩)

'तए णं से' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (भंभसारपुत्ते) ભંભસારના પુત્ર (से) તે (कूणिए) કૂણિક (राया) રાજા (णयणमालासहस्सेहिं पेच्छिज्जमाणे पेच्छिज्जमाणे) હજારો જોનારા લોકોની હજારો આંખો દ્વારા જોવાતા, (हियमालासहस्सेहिं अभिणंदिज्जमाणे अभिणंदिज्जमाणे) હજારો મનુષ્યોના હજારો હૃદય દ્વારા અભિનંદિત થતા, અર્થાત્—"આ રાજાને ધન્યવાદ છે તેઓ બહુ બહુ પુણ્યશાલી છે તેમનો જન્મ સફલ છે" ઇત્યાદિ રીતથી વારવાર હજારો લોકો દ્વારા હાર્દિક ભાવના

अभिणंदिज्जमाणे अभिणंदिज्जमाणे, मणोरहमालासहस्सेहिं विच्छिप्पमाणे विच्छिप्पमाणे, वयणमालासहस्सेहिं अभिथुव्वमाणे अभिथुव्वमाणे, कंति-दिव्व-सोहग्ग-गुणेहिं पत्थिज्जमाणे पत्थिज्ज-

रीयाऽसकृत् सहस्राऽधिकजनहृद्यै स्तूयमान, '**मणोरहमालासहस्सेहिं विच्छिप्पमाणे विच्छिप्पमाणे**' मनोरथमालासहस्रैर्विस्पृश्यमान निरपृश्यमान =हीनदीनरक्षणपूर्वक सकलमनोरथपूरकत्वात्—जनानां मनोरथमालासहस्रैर्मुहुर्मुहु स्पृश्यमान —'नृपोऽयमस्माकमापदुद्धारक पालकश्च, अतोऽय शत वर्षाणि जीवतु' इत्यादि मनोरथसहस्रविषयीभवन् इत्यर्थ । '**वयणमालासहस्सेहिं**' वचनमालासहस्रै —मञ्जुलोदारवचनरचनानिचयै, '**अभिथुव्वमाणे अभिथुव्वमाणे**' अभिष्ट्रयमान अभिष्ट्रयमान, '**कंति-दिव्व-सोहग्ग-गुणेहिं पत्थिज्जमाणे पत्थिज्जमाणे**' कान्तिदिव्यसौभाग्यगुणै प्रार्थ्यमान प्रार्थ्यमान, कान्त्या=देहदीत्या, प्रशस्तसौभाग्यादिगुणैश्च हतुना जनै सातिशयम् अभिलष्यमाण अभिलष्यमाण, '**बहूण नरनारीसहस्साण दाहिणहत्थेण अजलिमालासहस्साइ**

बार सहस्राधिक जनों द्वारा हार्दिक भावना से स्तुत होते हुए, (**मणोरहमालासहस्सेहिं विच्छिप्पमाणे विच्छिप्पमाणे**) हजारों जनों के मनोरथ सहस्रूपी मालाओं द्वारा स्पृष्ट होते हुए, अर्थात्—हीनदीन जनों के रक्षापूर्वक समस्त मनोरथों का पूरक होने से ये राजा हम लोगों की आपत्ति से रक्षा करने वाले है, एव पालक हैं, इसलिये ये सौ वर्ष तक जीवित रहें" इस प्रकार से जनों के हजारों मनोरथ का पात्र होते हुए (**वयणमालासहस्सेहिं अभिथुव्वमाणे अभिथुव्वमाणे**) मजुल एव उदार वचनों की रचनाओं द्वारा अभिष्टुत होते हुए, (**कंति-दिव्व-सोहग्ग-गुणेहिं पत्थिज्जमाणे पत्थिज्जमाणे**) देह की दीप्ति से एव दिव्य—असाधारण सौभाग्यादिक गुणों से जनों द्वारा प्रार्थित होते हुए, (**बहूण नरनारि-**

પૂર્વક સ્તુતિ કરાતા, (मणोरहमालासहस्सेहिं विच्छिप्पमाणे विच्छिप्पमाणे) હજારો લોકોના હજારો મનોરથરૂપી માલાઓ દ્વારા સ્પર્શાતા, અર્થાત્ હીનદીનજનોની રક્ષાપૂર્વક સમસ્ત મનોરથો પરિપૂર્ણ કરતા હોવાથી આ રાજા અમારી આપત્તિથી રક્ષા કરવાવાળા છે તેમજ પાલક છે, તેથી તેઓ સો વર્ષ સુધી જીવતા રહે—આ પ્રકારના લોકોના હજારો મનોરથોને પાત્ર થતા, (वयणमालासहस्सेहिं अभिथुव्वमाणे अभिथुव्वमाणे) મંજુલ તેમજ ઉદાર વચનોની રચના દ્વારા અભિષ્ટુત થતા, (कंति दिव्व सोहग्ग गुणेहिं पत्थिज्जमाणे पत्थिज्जमाणे) દેહની દીપ્તિથી તેમજ દિવ્ય—અસાધારણ સૌભાગ્ય આદિક ગુણોથી લોકો દ્વારા પ્રાર્થિત થતા, (बहूण नरनारिसहस्साण अजलिमालासहस्साइ

माणे, वहूण नरनारीसहस्साण दाहिणहत्थेण अंजलिमालासह-स्साइ पडिच्छमाणे पडिच्छमाणे, मजुमजुणा घोसेण पडिवुज्झमाणे पडिवुज्झमाणे, भवणपंतिसहस्साइ समइच्छमाणे समइच्छमाणे, चपाए नयरीए मज्झमज्झेण निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणस्स

पडिच्छमाणे पडिच्छमाणे' वहना नरनारीसहस्राणा दक्षिणहस्तेनाञ्जलिमालासहस्राणि-वहना नरनारीसहस्राणा यानि अञ्जलिमालासहस्राणि=रान्ञ सत्काराय विरचितानि मालारूपाणि सहस्राणि प्राञ्जलिपुटानि तानि उत्थापितेन दक्षिणहस्तेन प्रतीच्छन् प्रतीच्छन्=वारवार स्वा-कुर्वन्, **'मजुमंजुणा घोसेण पडिवुज्झमाणे पडिवुज्झमाणे'** मञ्जुमञ्जुना घोषेण=अति-कोमलेन शब्देन प्रतिबुध्यमान २=अनुमोदयन् २, **'भवण पति सहस्साइ समइच्छमाणे समइच्छमाणे'** भवनपङ्क्तिसहस्राणि समतिक्रामन् समतिक्रामन्, **'चपाए नयरीए मज्झ मज्झेणं'** चम्पाया नगर्या मध्यमध्येन, **'निग्गच्छइ'** निर्गच्छति=निस्सरति, **'निग्गच्छित्ता'** निर्गत्य,**' समणस्स भगवओ महावीरस्स '** श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य **' अदूरसामंते '**

सहस्साण दाहिणहत्थेण अजलिमालासहस्साइ पडिच्छमाणे पडिच्छमाणे) हजारों नरनारियों का अजलिरूप माला के सहस्रों को जो राजा के सत्कारार्थ विरचित हुई थीं, अपने दक्षिण (दाहिने) हाथ से स्वीकृत करते हुए, **(मजुमजुणा घोसेण पडिवुज्झमाणे पडि-वुज्झमाणे)** अत्यन्त मधुर स्वर से उनलोगों के द्वारा किये हुए सत्कार-सम्मान का अनु-मोदन करते हुए, **(भवण-पति-सहस्साइ समइच्छमाणे समइच्छमाणे)** एवं हजारों महलों की पंक्ति को पार करते हुए **(चपाए णयरीए मज्झ मज्झेण निग्गच्छइ)** चपा नगरी के बीचमार्ग से होकर निकले, **(निग्गच्छित्ता जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवाग-**

માણે) હજારો નરનારીઓના હાથની હજારો અંજલીરૂપ માલાઓ જે રાજાના સત્કારાર્થ રચાઈ હતી તેનો પોતાના જમણા હાથથી સ્વીકાર કરતા (મજુ મજુણા ઘોસેણ પડિવુજ્ઝમાણે પડિવુજ્ઝમાણે) અત્યંત મધુર સ્વરથી તે લોકો દ્વારા કરેલા સત્કાર-સમ્માનનુ અનુમોદન કરતા, (ભવણપતિસહસ્સાઇ સમઇચ્છમાણે સમઇચ્છમાણે) તેમજ હજારો મહેલોની હારને પસાર કરતા (ચપાએ णયરીએ મજ્ઝમજ્ઝેણ નિગચ્છઇ) ચંપા નગરીના વચ્ચેના માર્ગમા થઈને નીકળ્યા (નિગ્ગચ્છિત્તા જેણેવ પુણ્ણભદ્દે ચેઇએ તેણેવ ઉવાગચ્છઇ) નીકળીને જ્યા પૂર્ણભદ્ર

भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्ताईए तित्थयराइसेसे पासइ, पासित्ता अभिसेक्कं हत्थिरयणं ठवेइ, ठवित्ता आभिसेक्काओ हत्थिरयणाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता अवहट्टु पंच रायकउहाइं, तंजहा-खग्गं छत्तं उप्पेसं वाहणाओ वालवीयणिं, जेणेव समणे

अदूरसामंते=नातिदूरे नातिसमीपे, किंचिद्दूरे इत्यर्थः । 'छत्ताईए तित्थयराइसेसे' छत्रादिकान् तीर्थकरातिशेषान्=तीर्थकरातिशयान् 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा, 'आभिसेक्कं हत्थिरयणं' आभिषेक्यं हस्तिरत्नम् 'ठवेइ, ठवित्ता' स्थापयति, स्थापयित्वा, 'आभिसेक्काओ हत्थिरयणाओ' आभिषेक्यात् हस्तिरत्नात् 'पच्चोरुहइ' प्रत्यवरोहति=अवतरति, 'पच्चोरुहित्ता' प्रत्यवरुह्य, 'अवहट्टु पंच रायकउहाइं' अपहृत्य पञ्च राजकुदानि-त्यक्त्वा पञ्च राजचिह्नानि=राजाऽयमिति ज्ञापकानि चिह्नानि, 'तंजहा' तद्यथा-तानि चिह्नानि यथा-'खग्गं' खड्गम्, 'छत्तं' छत्रम् 'उप्पेसं' मुकुटम् 'उप्पेसं' इति

च्छइ) निकल कर जहाँ पूर्णभद्र उद्यान था वहाँ आये, (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्ताईए तित्थयराइसेसे पासइ) आकर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर के न-अतिसमीप-और न-अतिदूर-किन्तु-कुछ-ही-दूर-पर-तीर्थंकरों के अतिशयस्वरूप छत्रादिकों को देखा, (पासित्ता आभिसेक्कं हत्थिरयणं ठवेइ) देखते ही उन्होंने अपने हाथी को खडा करवाया, (ठवित्ता आभिसेक्काओ हत्थिरयणाओ पच्चोरुहइ) हाथी के खडे होते ही वे उस हाथी से नीचे उतरे, (पच्चोरुहित्ता अवहट्टु पंच रायकउहाइं) नीचे उतरते ही उन्हों ने इन पाच राजचिह्नों का परित्याग किया, (तं जहा) वे पाच राजचिह्न ये है-(खग्गं छत्तं उप्पेसं वाहणाओ वालवीयणिं) खड्ग-

ઉદ્યાન હતુ ત્યા આવ્યા, (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामते छत्ताइए तित्थयराइसेसे पासइ) આવીને તેઓએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરથી બહુ દૂર નહિ તેમ બહુ સમીપ નહિ, પણ જરા દૂરે, તીર્થંકરોના અતિશય સ્વરૂપ છત્રાદિકોને જોયા, (पासित्ता आभिसेक्कं हत्थिरयणं ठवेइ) જોતાજ તેઓએ પોતાના હાથીને ઉભો રખાવ્યો, (ठवित्ता आभिसेक्काओ हत्थिरयणाओ पच्चोरुहइ) હાથી ઉભો રહેતા જ તેઓ તે હાથી ઉપરથી નીચે ઉતર્યા, (पच्चोरुहित्ता अवहट्टु पंच रायकउहाइं) નીચે ઉતરીને જ તેઓએ પાચ રાજચિહ્નોનો ત્યાગ કર્યો (तंजहा) તે પાચ રાજચિહ્નો આ છે-(खग्गं छत्तं उप्पेसं वाहणाओ वालवीयणिं) ખડ્ગ-તલવાર, છત્ર, ઉપ્પેસ-મુકુ

भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समण भगव महावीर पचविहेण अभिगमेणं अभिगच्छइ, तजहा-(१) सचित्ताण दव्वाण विओसरणयाए, (२) अचित्ताणं दव्वाणं अविओसरणयाए, (३) एगसाडिय उत्तरासगकरणेणं, (४)

दशाय शब्द, 'वाहणाओ उपानहौ 'वालवीयणिं' वालव्यजनीम्-चामरम्, एतानि त्यक्त्वा, 'जेणेव समणे भगव महावीरे' यत्रैव श्रमणो भगवान महावीर, 'तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य, 'समण भगव महावीर' श्रमण भगवन्त महावीर 'पचविहेणं अभिगमेण अभिगच्छइ' पञ्चविधेनाऽभिगमेनाभिगच्छति-पञ्चप्रकारेण अभिगमेन=सत्कारविशेषेण अभिमुख गच्छति, 'तजहा' तद्यथा-तत्पञ्चविधाभिगमन यथा-'सचित्ताण दव्वाण विओसरणयाए' सचित्तानां द्रव्याणां व्युत्सर्जनतया-हरितफलकुसुमादीना वस्तूना त्यागन १, 'अचित्ताण दव्वाणं अविओसरणयाए' अचित्तानां द्रव्याणामव्युत्सर्जनतया, अचित्तानां वस्त्राभरणादीनाम् अत्यागन २, 'एगसाडियमुत्त-

---

तलवार, छत्र, मुकुट, उपानत्-पगरखा, एव वालव्यजनी-चामर। फिर वे (जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ) जहा श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे वहाँ पर आये, (उवागच्छित्ता समण भगव महावीर पचविहेण अभिगमेण अभिगच्छइ) जाते ही वे पाच प्रकार के अभिगमन-सत्कारविशेष से युक्त होकर प्रभु के सन्मुख पहुँचे। व पाच प्रकार के सत्कारविशेष इस प्रकार है-(सचित्ताण दव्वाण विओसरणयाए) हरित फल फूल आदि सचित्त द्रव्यों का परित्याग करना, (अचित्ताण दव्वाण अविओसरणयाए) वस्त्र आभरण आदि अचित्त द्रव्यों का परित्याग नहा करना, (एगसाडियमुत्तरासगकरणेण) भाषा की यतना के लिये अखण्ड अर्थात् जो सीया हुआ न हो

પગરખા, તેમજ વાલવ્યજની-ચામર પછી તેઓ (જેણેવ સમણે ભગવ મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છઇ) જ્યા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજતા હતા ત્યા આવ્યા (ઉવાગચ્છિત્તા સમણ ભગવ મહાવીર પચવિહેણ અભિગમેણ અભિગચ્છઇ) આવતા જ તેઓ પાચ પ્રકારના અભિગમન-સત્કારવિશેષથી યુક્ત થઇને પ્રભુના સન્મુખ પહોચ્યા તે પાચ પ્રકારના સત્કારવિશેષ આ પ્રકારના છે-(સચિત્તાણ દવ્વાણ વિઓસરણયાએ) લીલા ફળ ફૂલ આદિ સચિત્ત દ્રવ્યોનો પરિત્યાગ કરવો, (અચિત્તાણ દવ્વાણ અવિઓસરણયાએ) વસ્ત્ર-આભરણ આદિ અચિત્ત દ્રવ્યોનો પરિત્યાગ ન કરવો, (એગસાડિયમુત્તરાસગકરણેણ) ભાષાની યતના

भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्ताईए तित्थयराइसेसे पासइ, पासित्ता अभिसेक्कं हत्थिरयणं ठवेइ, ठवित्ता आभिसेक्काओ हत्थिरयणाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता अवहट्टु पंच रायकउहाइं, तंजहा-खग्गं छत्तं उप्पेसं वाहणाओ वालवीयणिं, जेणेव समणे

अदूरसमापे=नातिदूरे नातिसमापे, किंचिद्दूरे इत्यर्थः । 'छत्ताईए तित्थयराइसेसे' छत्रादिकान् तीर्थकरातिशेषान्=तीर्थकरातिशयान् 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा, 'आभिसेक्कं हत्थिरयणं' आभिषेक्यं हस्तिरत्नम् 'ठवेइ, ठवित्ता' स्थापयति, स्थापयित्वा, 'आभिसेक्काओ हत्थिरयणाओ' आभिषेक्यात् हस्तिरत्नात् 'पच्चोरुहइ' प्रत्यवरोहति=अवतरति, 'पच्चोरुहित्ता' प्रत्यवरुह्य, 'अवहट्टु पंच रायकउहाइं' अपहृत्य पञ्च राजकुदानि-त्यक्त्वा पञ्च राजचिह्नानि=राजाऽयमिति ज्ञापकानि चिह्नानि, 'तंजहा' तद्यथा-तानि चिह्नानि यथा-'खग्गं' खड्गम्, 'छत्तं' छत्रम्, 'उप्पेसं' मुकुटम् 'उप्पेस' इति

च्छइ) निकल कर जहाँ पूर्णभद्र उद्यान था वहाँ आये, (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्ताईए तित्थयराइसेसे पासइ) आकर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर के न अतिसमीप और न अतिदूर-किन्तु कुछ ही दूर पर तीर्थंकरों के अतिशयस्वरूप छत्रादिकों को देखा, (पासित्ता आभिसेक्कं हत्थिरयणं ठवेइ) देखते ही उन्होंने अपने हाथी को खडा करवाया, (ठवित्ता आभिसेक्काओ हत्थिरयणाओ पच्चोरुहइ) हाथी के खडे होते ही वे उस हाथी से नीचे उतरे, (पच्चोरुहित्ता अवहट्टु पंच रायकउहाइं) नीचे उतरते ही उन्होंने इन पाच राजचिह्नों का परित्याग किया, (तं जहा) वे पाच राजचिह्न ये हैं-(खग्गं छत्तं उप्पेसं वाहणाओ वालवीयणिं) खड्ग-

---

ઉદ્યાન હતુ ત્યા આવ્યા, (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्ताइए तित्थयराइसेसे पासइ) આવીને તેઓએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરથી બહુ દૂર નહિ તેમ બહુ સમીપ નહિ, પણ જરા દૂરે, તીર્થંકરોના અતિશય સ્વરૂપ છત્રાદિકોને જોયા, (पासित्ता आभिसेक्कं हत्थिरयणं ठवेइ) જોતાજ તેઓએ પોતાના હાથીને ઉભો રખાવ્યો, (ठवित्ता आभिसेक्काओ हत्थिरयणाओ पच्चोरुहइ) હાથી ઉભો રહેતા જ તેઓ તે હાથી ઉપરથી નીચે ઉતર્યા, (पच्चोरुहित्ता अवहट्टु पंच रायकउहाइं) નીચે ઉતરીને જ તેઓએ પાંચ રાજચિન્હોનો ત્યાગ કર્યો (तंजहा) તે પાંચ રાજચિન્હો આ છે-(खग्गं छत्तं उप्पेसं वाहणाओ वालवीयणिं) ખડ્ગ=તલવાર, છત્ર, ઉપ્પેસ-મુકુટ -ઉપાનત્

भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समण भगव महावीर पचविहेण अभिगमेण अभिगच्छइ, तजहा–(१) सचित्ताण दव्वाण विओसरणयाए, (२) अचित्ताण दव्वाणं अविओसरणयाए, (३) एगसाडिय उत्तरासगकरणेणं, (४)

देशाय शब्द, 'वाहणाओ उपानहौ 'वालवीयणिं' वालव्यजनीम्–चामरम्, एतानि त्यक्त्वा, 'जेणेव समणे भगव महावीरे' यत्रैव श्रमणो भगवान महावीर, 'तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य, 'समण भगव महावीर' श्रमण भगवन्त महावीर 'पचविहेण अभिगमेण अभिगच्छइ' पञ्चविधेनाऽभिगमेनाभिगच्छति–पञ्चप्रकारेण अभिगमेन=सत्कारविशेषेण अभिमुख गच्छति, 'तजहा' तद्यथा–तत्पञ्चविधाभिगमन यथा–'सचित्ताण दव्वाण विओसरणयाए' सचित्तानां द्रव्याणां व्युत्सर्जनतया-हरितफलकुसुमादीना वस्तूना त्यागेन १, 'अचित्ताण दव्वाणं अविओसरणयाए' अचित्तानां द्रव्याणामव्युत्सर्जनतया, अचित्तानां वस्त्राभरणादीनाम् अत्यागेन २, 'एगसाडियमुत्त-

---

तलवार, छत्र, मुकुट, उपानत–पगरखा, एव वालव्यजनी–चामर। फिर वे (जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ) जहा श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे वहाँ पर आये, (उवागच्छित्ता समण भगव महावीर पचविहेण अभिगमेण अभिगच्छइ) जाते हो वे पाच प्रकार के अभिगमन–सत्कारविशेष से युक्त होकर प्रभु के सन्मुख पहुँचे। व पाच प्रकार के सत्कारविशेष इस प्रकार है–(सचित्ताण दव्वाण विओसरणयाए) हरित फल फूल आदि सचित्त द्रव्यों का परित्याग करना, (अचित्ताण दव्वाण अविओसरणयाए) वस्त्र आभरण आदि अचित्त द्रव्यों का परित्याग नहा करना, (एगसाडियमुत्तरासगकरणेण) भाषा का यतना के लिये अखण्ड अर्थात् जो सीया हुआ न हो

પગરખા, તેમજ બાલવ્યજની–ચામર પછી તેઓ (જેણેવ સમણે ભગવ મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છઇ) જ્યા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજતા હતા ત્યા આવ્યા (ઉવાગચ્છિત્તા સમણ ભગવ મહાવીર પચવિહેણ અભિગમેણ અભિગચ્છઇ) આવતા જ તેઓ પાચ પ્રકારના અભિગમન–સત્કારવિશેષથી યુક્ત થઈને પ્રભુના સન્મુખ પહોચ્યા તે પાચ પ્રકારના સત્કારવિશેષ આ પ્રકારના છે–(સચિત્તાણ દવ્વાણ વિઓસરણયાએ) લીલા ફળ ફૂલ આદિ સચિત્ત દ્રવ્યોનો પરિત્યાગ કરવો, (અચિત્તાણ દવ્વાણ અવિઓસરણયાએ) વસ્ત્ર–આભરણ આદિ અચિત્ત દ્રવ્યોનો પરિત્યાગ ન કરવો, (એગસાડિયમુત્તરાસગકરણેણ) ભાષાની યતના

चक्खुप्फासे अजलिपग्गहेण, (५) मणसो एगत्तभावकरणेण, समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वदइ नमसइ, वदित्ता नमसित्ता तिविहाए पज्जुवासण-

रासगकरणेण' एकशाटिकोत्तराऽऽसङ्गकरणेन—भाषायतनार्थम् अस्यूतन एकपटन उत्तरा सङ्गकरण तेन ३, 'चक्खुप्फासे' चक्षु स्पर्शे—श्रीमहावीरे दृष्टिमागते, 'अजलिपग्ग हेण' अञ्जलिप्रग्रहेण=कृताऽञ्जलिपुटेन ४, 'मणसो एगत्तभावकरणेण' मनस एकत्र-भावकरणन—मनस चित्तस्यैकत्र=भगवद्विषये भावकरणेन=स्थिरीकरणेन, एव पञ्चविधाभिग मेन 'समण भगव महावीर' श्रमण भगवन्त महावीरम् अभिगम्य, तस्य श्रमणस्य भगवतो महावारस्य 'तिक्खुत्तो' त्रिरुच 'आयाहिणपयाहिण' आदक्षिणप्रदक्षिणम्=अञ्जलिपुट नदृत्वा, त नद्धाञ्जलिपुट दक्षिणकर्णमूलत आरभ्य ललाटप्रदेशेन वामकर्णान्तिकेन चक्राकार त्रि परिभ्राम्य ललाटदेशे स्थानरूप, 'करेइ' करोति, 'करित्ता' कृत्वा 'वदइ नमसइ' वन्दते नमस्यति—स्तौति नमस्करोति, 'वदित्ता नमसित्ता' वन्दित्वा नमस्यित्वा, 'तिवि-

ऐसे वस्त्र का उत्तरासङ्ग करना, (चक्खुप्फासे अजलिपग्गहेण) जब से भगवान दिखायी दे, तभी से दोनों हाथों को जोडना, और (मणसो एगत्तभावकरणेण) मन को एकाग्र करके भगवान म लगाना। इस प्रकार इन पाँच अभिगमनों से युक्त होकर राजाने भगवान् महावार प्रभु को तान बार (आयाहिणपयाहिण) आदक्षिणप्रदक्षिण-अञ्जलिपुट को दाहिने कान से लेकर शिर पर घुमाते हुए बाये कान तक ले जाकर फिर उसे घुमाते हुए दाहिने कान पर ले जाना और बाद मे उसे अपने ललाट पर स्थापन करना—रूप आदक्षिणप्रदक्षिण (करेइ) किया, (करित्ता) आदक्षिणप्रदक्षिण कर के (वदइ नमसइ) वन्दना और नमस्कार किया। (वदित्ता नमसित्ता) वदना नमस्कार कर के (तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ)

ભાટે અખંડ અર્થાત્ જે સીવેલા ન હોય તેવા વસ્ત્રનુ ઉત્તરાસંગ કરવુ, (चक्खुप्फासे अजलिपग्गहेण) જ્યારથી ભગવાન દેખાય ત્યારથી જ બન્ને હાથને જોડવા, અને (मणसो एगत्तभावकरणेण) મનને એકાગ્ર કરીને ભગવાનમા જોડવુ આ પ્રકારે આ પાંચ અભિગમનોથી યુક્ત થઇને રાજાએ ભગવાન મહાવીર પ્રભુને ત્રણ વાર (आयाहिणपयाहिण) આદક્ષિણપ્રદક્ષિણ—અંજલિપુટને જમણા કાનથી લઈને શિર ઉપર ઘુમાવતા ડાબા કાન સુધી લઈ જઈને પાછો તેને ઘુમાવીને જમણા કાને લઈ જવો અને પછી તેને પોતાના કપાળે સ્થાપન કરવારૂપ આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણ (करेइ) કર્યું, (करित्ता) આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણ કરીને (वदइ नमसइ) વંદના અને નમસ્કાર કર્યા (वदित्ता नमसित्ता) વંદના

ज्जुवासइ, तजहा-काइयाए वाइयाए माणसियाए। ए-ताव सकुइयग्गहत्थपाए सुस्सूसमाणे णमंसमाणे अ-हं विणएण पंजलिउडे पज्जुवासइ। वाइयाए-ज जं भगव

ज्जुवासणयाए पज्जुवासइ' त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपास्ते-भगवत पर्युपासना 'तजहा' तद्यथा-तत् त्रिविधव दर्शयति-'काइयाए वाइयाए माणसियाए' कायिक्या वाचिक्या मानसिक्या, पर्युपास्ते इति पूर्वेणान्वय। तत्र कायिक्या पर्युपासनया तावत् 'सकुइयग्गहत्थपाए' सङ्कुचिताऽग्रहस्तपाद, 'सुस्सूसमाणे' शुश्रूषमाण= सेवमान, 'णमसमाणे' नमस्यन्-अभिमुखे विनयेन प्राञ्जलिपुट पर्युपास्ते, 'वाइयाए-ज ज भगव वागरेइ' वाचिक्या पर्युपासनया-यद् यद् भगवान् व्याकरोति=व्याख्याति,

त्रिविध पर्युपासना से उनकी उपासना की। वह त्रिविध उपासना इस प्रकार है-(काइयाए वाइयाए माणसियाए) काय से उपासना करना, वचन से उपासना करना एव मन से उपासना करना। (काइयाए ताव) कायिक उपासना इस प्रकार से उसने की-(सकुइयग्ग-हत्थपाए सुस्सूसमाणे णमसमाणे अभिमुहे विणएण पजलिउडे पज्जुवासइ) प्रभु के समीप वे हाथपावों को सकुचित करके उचित आसन से बैठे। उनसे धर्म सुनने की इच्छा करने लगे, उन्हें बारबार नमस्कार करने लगे, पुन नम्र होकर प्रभु के सम्मुख दोनों हाथों को जोडते हुए प्रभु की सेवा करने लगे। (वाइयाए) वचन से उपासना उन्होंने इस प्रकार की-(ज ज भगवं वागरेइ) जो जो भगवान् कहते थे, उस पर राजा इस प्रकार कहते थे, हे भगवान्! (से जहेयं तुब्भे वदह) आप जैसा कहते हैं, (एवमेय भते!) हे

નમસ્કાર કરીને (तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ) ત્રિવિધ પર્યુપાસના વડે તેમની ઉપાસના કરી તે ત્રિવિધ ઉપાસના આ પ્રકારે છે-(काइयाए वाइयाए माण सियाए) કાયાથી ઉપાસના કરવી, વચનથી ઉપાસના કરવી તેમજ મનથી ઉપાસના કરવી (काइयाए ताव) કાયિક ઉપાસના તેણે આ પ્રકારે કરી-(सकु-इयग्गहत्थपाए सुस्सूसमाणे णमसमाणे अभिमुहे विणएण पजलिउडे पज्जुवासइ) પ્રભુની પાસે તેઓ હાથ-પગને સકુચિત કરીને ઉચિત આસન પર બેઠા તેઓ પાસેથી ધર્મ સાભળવાની ઈચ્છા કરવા લાગ્યા, તેમને વારવાર નમ-સ્કાર કરવા લાગ્યા, અને નમ્ર થઇને પ્રભુના સન્મુખ બન્ને હાથ જોડીને પ્રભુની સેવા કરવા લાગ્યા (वाइयाए) વચનથી તેમણે આ પ્રમાણે ઉપાસના કરી-(ज ज भगव वागरेइ) જે જે ભગવાન કહેતા હતા તે ઉપર રાજા આ પ્રકારે બોલતા હતા-હે ભગવાન્! (से जहेय तुब्भे वदह) આપ જેમ કહો છો

वागरेइ, एवमेयं भंते ! तहमेयं भंते ! अवितहमेयं भं संदिद्धमेयं भंते ! इच्छियमेय भते ! पडिच्छियमेयं इच्छियपडिच्छियमेय भंते ! से जहेय तुब्भे वदह–अपडिकूल-

तत्र तत्र–**'एवमेयं भते !'** एवमेतद् भदन्त !=हे भगवन् ! यद् भवानुपदिशति तद् एवमे वास्ति, **'तहमेयं भते !'** तथैतद् भदन्त !=ह भगवन् ! भवता यदुपदिष्ट तत्तथैव। **'अवितहमेय भते !'** अवितथमेतद् भदन्त !=हे भगवन् ! भवदुक्तमेतत् सर्वं सत्यमेव। **'असदिद्धमेयं भते !'** असन्दिग्धमेतद् भदन्त !=हे भगवन् ! एतत् सन्देहरहित=देश शङ्कासर्वशङ्कावर्जितम्। **'इच्छियमेय भते !'** इष्टमेतद् भदन्त !=हे भगवन् ! एतद्वच द्वचनमस्माभिर्वाञ्छितमेव, **'पडिच्छियमेय भते !'** प्रतीष्टमेतद् भदन्त !=हे भगवन् ! पुन पुनरिष्टमेतद् भवद्वचनम्, **'इच्छियपडिच्छियमेय भते !'** इष्टप्रताष्टमेतद् भदन्त !=ह भगवन् ! एतद् वचनम् इष्टप्रतीष्टोभयरूप वर्तते। **'से जहेय तुब्भे वदह'** तथैतद् यूय वदथ–त्तदेतद् यथा भवन्त कथयन्ति तत्तथैवेति वदन् **'अपडिकूलमाणे पज्जुवासइ'** अप्रतिकूलयन=प्रतिकूलाचरण वर्जयन् पर्युपास्ते। **'माणसियाए'** मानसिक्या=मन-

भगवन् ! यह ऐसा ही है, **(तहमेय भते !)** हे भगवन् ! यह वैसा ही है, **(अवितहमेय भते !)** हे भगवन् ! आपने जो कहा सो सत्य है, **(असदिद्धमेय भंते !)** ह भगवन् ! यह देश-शङ्का और सर्वशङ्का से सर्वथा रहित है, **(इच्छियमेय भते !)** हे भगवन् ! आपका यह वचन हम लोगों के लिए सर्वदा वाञ्छनीय है, **(पडिच्छियमेय भते !)** हे भगवन् ! यह आपका वचन हम लोगों के लिये सर्वथा वाञ्छनीय है, **(इच्छियपडिच्छियमेय भते !)** हे भगवन् ! यह आपका वचन हम लोगों के लिये सर्वदा और सर्वथा वाञ्छनीय है। इस प्रकार राजा–**(अपडिकूलमाणे)** भगवान के साथ अनुकूल आचरण करते हुए **(पज्जु वासइ)** उनकी उपासना करने लगे। **(माणसियाए)** राजा ने भगवान् की मानसिक उपा

(एवमेय भते !) હે ભગવન્ ! એ એમજ છે, (तहमेय भते !) હે ભગવન્ ! એ એમજ છે, (अवितहमेय भते !) હે ભગવન્ ! આપે જે કહ્યુ તે સત્ય છે (असदिद्धमेय भते !) હે ભગવન્ ! આ તમારૂ વચન દેશશંકા અને સર્વ-શંકાઓથી સર્વથા રહિત છે (इच्छियमेय भते !) હે ભગવન્ ! આપના આ વચન અમારા માટે સર્વદા વાંછનીય છે (पडिच्छियमेय भते !) હે ભગવન્ ! આ આપના વચન અમારા માટે સર્વથા વાંછનીય છે, (इच्छिय-पडिच्छियमेय भते !) હે ભગવન્ ! આ આપના વચન અમારા માટે સર્વદા અને સર્વથા વાંછનીય છે આ પ્રકારે રાજા (अपडिकूलमाणे) ભગવાનની સાથે અનુકૂલ

माणे पज्जुवासइ । माणसियाए-महयासवेगं जणइत्ता तिव्वधम्माणुरागरत्ते पज्जुवासइ ॥ सू० ५४ ॥

मूलम्—तए ण ताओ सुभद्दप्पमुहाओ देवीओ अंतो अंतेउरसि पहायाओ जाव पायच्छित्ताओ सव्वालंकारविभूसि-

---

सम्बन्धिया पर्युपासनया, 'महयासवेग' महासंवेग=महद्वैराग्य 'जणइत्ता' जनयित्वा 'तिव्व-धम्मा-णुराग-रत्ते' तीव्र-धर्मानुराग-रक्त सन् 'पज्जुवासइ' पर्युपास्ते अनेन वीतरागाणं पुष्पधूपादिभि सावद्यपूजा निराकृता ॥ सूत्र ५४ ॥

टीका—'तए ण ताओ' इत्यादि । 'तए ण' तत खलु 'ताओ सुभद्दप्पमुहाओ' तत तदनन्तरम्—सुभद्राप्रमुखा 'देवीओ' देव्य=राज्ञ्य अतो अंतेउरसि' अन्तरन्त पुरस्य स्त्रीभवनमध्ये, 'ण्हायाओ जाव पायच्छित्ताओ' स्नाता यावत् प्राय-

---

सना इस प्रकार की-(महयासंवेग जणइत्ता तिव्व धम्मा णुराग रत्ते पज्जुवासइ) प्रभु के मुख से धर्म का उपदेश सुन कर राजा के हृदय में परम वैराग्य उत्पन्न हुआ और धर्मानुराग से प्रेरित होकर वे प्रभु की उपासना करने लगे। इस सूत्र से वीतरागों की पुष्प-धूप आदि से सावद्य पूजा करना सर्वथा निषिद्ध है—यह सूचित होता है ॥ सू० ५४ ॥

'तए ण ताओ इत्यादि ।

(तए ण) इसके बाद (ताओ सुभद्दप्पमुहाओ देवीओ) वे सुभद्राप्रमुख देवियां भी (अतो अतेउरसि) अत पुरस्थ स्त्रीभवन के मध्यवर्ती स्नानागार मे (ण्हायाओ जाव

આચરણ કરતા (पज्जुवासइ) તેમની ઉપાસના કરવા લાગ્યા (माणसियाए) રાજાએ ભગવાનની માનસિક ઉપાસના આ પ્રકારે કરી-(महयासवेग जणइत्ता तिव्व-धम्मा-णुराग-रत्ते पज्जुवासइ) પ્રભુના મુખથી ધર્મનો ઉપદેશ સાભળીને રાજાના હૃદયમા પરમ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયુ, અને ધર્માનુરાગથી પ્રેરિત થઇને તેઓ પ્રભુની ઉપાસના કરવા લાગ્યા આ સૂત્રથી વીતરાગોની પુષ્પ ધૂપ આદિ વડે સાવદ્યપૂજા કરવી એ સર્વથા નિષિદ્ધ છે તે સૂચિત થાય છે (સૂ० ૫૪)

"तए ण ताओ" ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (ताओ सुभद्दप्पमुहाओ देवीओ) તે સુભદ્રા પ્રમુખ દેવીઓ પણ (अतो अतेउरसि) અત પુરમા સ્ત્રીભવનના મધ્યવર્તી સ્નાના ગારમા (ण्हायाओ जाव पायच्छित्ताओ) સ્નાન કરીને કૌતુક તથા બલિકર્મથી

याओ बहूहि खुज्जाहिं चिलाईहि वामणीहिं वडभीहिं बब्बरीहिं बउसियाहिं जोणियाहि पल्हवियाहिं ईसणियाहिं चारुडणियाहिं

श्चित्ता -यात् शब्दात् 'कृतबलिकर्माण कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता' इति सङ्ग्रह, तथा 'सव्वालंकार-विभूसियाओ' सर्वा-ऽलङ्कार-विभूषिता -सर्वालङ्कारविभूषिता 'बहूहिं खुज्जाहिं' बहुभि कुब्जाभि -वक्रशरीराभि 'कुब्जडी' इति प्रसिद्धाभि, 'चिलाईहिं' किरातीभि =किरात देशोत्पन्नाभि, 'वामणीहिं' वामनाभि -अतिह्रस्वशरीराभि, 'वडभीहिं' वटभिकाभि =वक्राऽधःकायाभि, 'बब्बरीहिं' बर्बराभि =बर्बरदेशोत्पन्नाभि, 'बउसियाहिं' बकुशिकाभि, 'जोणियाहिं' योनिकाभि =योनिकदेशोत्पन्नाभि, 'पल्हवियाहिं' पह्लविकाभि =पह्लवदेशोत्पन्नाभि, 'ईसिणियाहिं' 'ईसिन' नामकोऽनार्यदेशस्तत्रोत्पन्नाभि 'चारुडणियाहिं' चारुकिनिकाभि, 'चारुकिनिक' देशविशपोत्पन्नाभि, 'लासियाहिं' लासिकाभि =लासकदेशो

पायच्छित्ताओ) स्नान करके कौतुक तथा बलिकर्म से निवृत्त होकर, (**सव्वा-लंकार-विभूसियाओ**) एव समस्त अलकारो को धारण कर (**बहूहिं खुज्जाहिं चिलाईहिं**) अनेक कुबडी दासियो से, अनेक किरातिनियों-किरात देशमे उत्पन्न दासियो से, (**वामणीहिं**) अनेक वामनियोसे-जिनका शरीर अत्यत ह्रस्व-छोटा था ऐसी दासियों से, (**वडभीहिं**) अनेक वटभियो-जिनकी कमर बिल्कुल झुक गई थी ऐसी दासियों से, (**बब्बरीहि**) बर्बर देशोद्भव अनेक दासियों से, (**बउसियाहिं**) बकुश देश की दासियों से, (**जोणियाहिं**) यूनान देश की दासियों से, (**पल्हवियाहिं**) अनेक पह्लविकाओं-पह्लवदेश की दासियों से, (**ईसिणियाहिं**) इसिन नाम का एक अनार्यदेश है इस देश की दासियों से, (**चारुडणियाहिं**) चारुकिनिक देश की दासियों से, (**लासियाहिं**) लासकदेश की दासियों से, (**लउसियाहिं**)

નિવૃત્ત થઇને (सव्वालंकारविभूसियाओ) તેમજ સર્વ અલંકારોને ધારણ કરીને (बहूहिं खुज्जाहिं चिलाईहिं) અનેક કુબડી દાસીઓથી, અનેક કિરાતીઓ-કિરાત દેશમા ઉત્પન્ન થયેલી દાસીઓથી, (वामणीहिं) અનેક વામનિઓ-જેના શરીર અત્યત નાના-(ઠીંગણા) હતા એવી દાસીઓથી, (वडभीहिं) અનેક વટભીઓ-જેમની કમર છેક વળી ગઇ હતી એવી દાસીઓથી (बब्बरीहिं) બર્બર—દેશોત્પન્ન અનેક દાસીઓથી, (बउसियाहिं) બકુશ દેશની દાસીઓથી, (जोणियाहिं) યૂનાન દેશની દાસીઓથી, (पल्हवियाहिं) અનેક પહ્લવિકાઓ-પહ્લવ દેશની દાસીઓથી, (ईसिणियाहिं) ઇસિન નામનો એક અનાર્ય દેશ છે તે દેશની દાસીઓથી, (चारुइणियाहिं) ચારૂકિનિક દેશની દાસીઓથી, (लासियाहिं) લાસક દેશની દાસીઓથી, (लउसियाहिं) લકુશદેશની દાસીઓથી (सिंहलीहिं) સિંહલ દેશની

लासियाहि लउसियाहि सिहलीहि दमलीहिं, आरबीहि पुलिंदीहिं पक्कणीहि बहलीहिं मरुडीहिं सबरीहि पारसीहि णाणादेसीहि विदेस–वेस–परिमंडियाहि इंगिय–चिंतिय–पत्थिय–वियाणियाहिं सदेसणेवत्थ-ग्गहिय–वेसाहिं चेडिया–चक्कवाल-व-

त्पन्नाभि, 'लउसियाहिं' लकुशिकाभि =लकुशदेशोपन्नाभि, 'सिंहलीहिं' सिंहलाभि = सिंहलदेशोपन्नाभि 'दमिलीहिं' द्रविडीभि =द्रविडदेशोपन्नाभि, 'आरबीहिं' आरबीभि = अरबदेशोपन्नाभि, 'पुलिंदीहिं' पुलिन्दीभि =पुलिन्ददेशोपन्नाभि, 'पक्कणीहिं' पक्कणीभि = पक्कणदेशोपन्नाभि, 'बहलीहिं' बहलीभि =बहलनामकोऽनार्यदेशस्तत्रोत्पन्नाभि, 'मुरंडीहिं' मुरण्डाभि =मुरण्डदेशोपन्नाभि, 'सबरीहिं' शबरीभि =शबरदेशोत्पन्नाभि, 'पारसीहिं' पारसाभि =पारसदेशोत्पन्नाभि, किरातादय सर्वेऽनार्यदेशा, 'णाणादेसीहिं' नानादेशीयाभि, 'विदेस वेस परिमंडियाहिं' विदेश-वेष-परिमण्डिताभि =विविध-देशपरिमण्डनयुक्ताभि, 'इंगिय-चिंतिय-पत्थिय–वियाणियाहिं' इङ्गित-चिन्तित–प्रार्थित विज्ञाभि, इङ्गितम्=अभिप्रायानुरूप-

लकुशदेश की दासियों से, (सिंहलीहिं) सिंहलदेश की दासियों से, (दमिलीहिं) द्रविड-देश की दासियों से, (आरबीहिं) अरबदेश की दासियो से, (पुलिंदीहिं) पुलिन्ददेश की दासियों से, (पक्कणीहिं) पक्कणदेश की दासियों से, (बहलीहिं) बहल नाम के अनार्य देश की दासियों से, (मुरुंडीहिं) मुरण्डदेश की दासियों से, (सबरीहिं) शबरदेश की दासियों से, (पारसीहिं) पारसदेश की दासियों से, (ये किरात आदि जितने भी देश है वे सब अनार्य देश है) इन (णाणादेसीहिं) अनेक देश की दासियॉ, जो (विदेस–वेस परिमंडियाहिं) विदेशी वेष भूषा से सज्जित थीं, (इंगिय–चिंतिय–पत्थिय–वियाणियाहिं) इंगित को अर्थात् अभिप्राय के अनुरूप चेष्टा को, चिंतित को अर्थात् मनोगत भावको,

દાસીઓથી, (દમિલીહિં) દ્રવિડ દેશની દાસીઓથી, (આરબીહિં) અરબ દેશની દાસીઓથી (પુલિંદીહિં) પુલિંદ દેશની દાસીઓથી (પક્કણીહિ) પક્કણ દેશની દાસીઓથી, (બહલીહિં) બહલ નામના અનાર્ય દેશની દાસીઓથી, (મુરુંડીહિં) મુરુંડ દેશની દાસીઓથી, (સબરીહિં) શબર દેશની દાસીઓથી, (પારસીહિં) પારસ દેશની દાસીઓથી, આ કિરાત આદિ જેટલા દેશ છે તે બધા અનાર્ય દેશ છે, આ (णाणादेसीहिं) અનેક દેશની દાસીઓ જે (विदेस–वेस परिमंडियाहिं) વિદેશી વેષ ભૂષાથી સજ્જિત હતી, (इंगिय चिंतिय पत्थिय वियाणियाहिं) ઇંગિતને એટલે અભિપ્રાયને અનુરૂપ ચેષ્ટાને, ચિન્તિતને એટલે મનોગત ભાવને,

रिसवर-कंचुइज्ज-महत्तर-वंद-परिक्खित्ताओ अंतेउराओ णिग्गच्छन्ति,णिग्गच्छित्ता जेणेव पाडियक्कजाणाइं तेणेव उवागच्छंति,उवागच्छित्ता पाडियक्कपाडियक्काइं जत्ताभिमुहाइं जुत्ताइं जाणाइं दुरू-

चेष्टितम्, चिन्तित=मनोगत, प्रार्थितम्=अभिलषित तेषा विज्ञाभि, 'सदेस-णेवत्थ-गहिय-वेसाहिं' स्वदेश-नपथ्य-गृहीत-वेषाभि -स्वदेशस्य यानि नेपथ्यानि=वस्त्रभूषण धारणरीतय, तैर्गृहीता वेषा याभि तास्तथा ताभि, 'चेडिया-चक्कवाल-वरिसधर-कञ्चुइज्ज-महत्तर-वद-परिक्खित्ताओ' चेटिका-चक्रवाल-वर्षधर-कञ्चुकीय-महत्तर-वृद परिक्षिप्ता -चेटिकाना=दासीना चक्रवाल मण्डलम्, वर्षधरा,=क्लीवा, कञ्चुकीया =अन्त पुरवहि प्रदेशरक्षका, तदन्ये ये महत्तरा =प्रामाणिका अन्त पुररक्षका, तेषा यद वृद तेन परिक्षिप्ता =परिवेष्टिता यास्तास्तथा सुभद्राप्रमुखा देव्यो=राज्ञ्य 'अंतेउराओ णिग्गच्छंति' अन्त पुरात्-स्त्रीगृहान्निर्गच्छन्ति, 'णिग्गच्छित्ता' निर्गत्य, 'जेणेव पाडियक्कजाणाइं' यत्रैव प्रत्येकयानानि=पृथक् २ यानानि सन्ति, तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'पाडियक्क-पाडि-

प्रार्थित को अर्थात्-अभिलषित को जानने मे विज्ञ थीं, (सदेस णेवत्थ गहिय वेसाहिं) अपने २ देश की रीति के अनुसार वेषभूषा धारण की हुई थीं, ऐसी इन विदेशी दासियों से, तथा-(चेडिया-चक्कवाल-वरिसधर-कंचुइज्ज-महत्तर-वंद-परिक्खित्ताओ) विदेशी दासियों से भिन्न दासियों के समूह से, वर्षधरों से-नपुसकों से, कचुकियों से तथा और भी अन्य प्रामाणिक अन्त पुर रक्षकों से परिक्षिप्त घिरी हुई होकर (अंतेउराओ णिग्गच्छंति) अत पुर से निकलीं, (णिग्गच्छित्ता) निकलकर (जेणेव पाडियक्कजाणाइं) जहा अपने २ योग्य अलग २ यान रक्खे हुए थे, (तेणेव उवागच्छंति) वहा पर पहुँची, (उवागच्छित्ता, पाडियक्कपाडियक्काइं जत्ताभिमुहाइं जुत्ताइं जाणाइं दुरूहंति) पहुँच कर उन पृथक् २

પ્રાર્થિતને એટલે અભિલાષાને જાણી લેવામા નિપુણ હતી, (सदेसणेवत्थ-गहियवेसाहिं) જેઓએ પોતપોતાના દેશની રીત પ્રમાણે વેષ ધારણ કરેલો હતો એવી આ વિદેશી દાસીઓથી, તથા (चेडिया-चक्कवाल-वरिसधर-कंचुइज्ज-महत्तर-वंद-परिक्खित्ताओ) વિદેશી દાસીઓથી જુદી દાસીઓના સમૂહથી, તથા વર્ષધર-નપુસકોથી, કચુકીઓથી, તથા બીજા પણ પ્રામાણિક અત પુરરક્ષકોથી પરિક્ષિપ્ત-વીટાએલી બનીને (अंतेउराओ णिग्गच्छंति) અત પુરથી નીકળી, (णिग्गच्छित्ता) નીકળીને (जेणेव पाडियक्कजाणाइं) જ્યા પોતપોતાને યોગ્ય જુદા જુદા યાન (વાહનો) રાખવામા આવ્યા હતા (तेणेव उवागच्छंति) ત્યા પહોચી (उवागच्छित्ता पाडियक्कपाडियक्काइं जत्ताभिमुहाइं जुत्ताइं जाणाइं दुरू

हंति, दुरूहित्ता णियग-परियाल सद्धिं सपरिवुडाओ चंपाए णयरीए मज्झमज्झेणं णिग्गच्छंति, णिग्गच्छित्ता जेणेव पुण्ण-भद्दे चेइए तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता समणस्स भगव-ओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्तादीए तित्थयराइसेसे पासंति,

यक्काइ' प्रत्येकप्रत्येकानि=पृथक् २ कल्पितानि 'जत्ताभिमुहाइ जुत्ताइ जाणाइ'-यात्रा-भिमुखानि युक्तानि यानानि-यात्राभिमुखानि=भगवद्दर्शनार्थगमनाय सज्जितानि युक्तानि=बली-वर्दै योजितानि, यानानि=रथान् 'दुरूहंति' अधिरोहन्ति, 'दुरूहित्ता' अधिरुह्य, 'णियग-परियाल सद्धिं' निजकपरिवारै सार्द्धम्, 'सपरिवुडाओ' सम्परिवृता=समन्ताद्वेष्टिता, चम्पाया नगर्या मध्यमध्येन, 'णिग्गच्छंति' निर्गच्छन्ति, 'णिग्गच्छित्ता' निर्गत्य, 'जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छंति' यत्रैव पूर्णभद्र चैत्य तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते' उपागत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यादूरसमीप 'छत्तादीए तित्थयराइसेसे' छत्रादिकान् तीर्थकरातिशेषान्=तीर्थकरातिशयान्

यानों पर, जो भगवान के दर्शन के लिये ले जाने के निमित्त पहिले से सज्जित कर रखे हुए एवं बलीवर्द आदिकों से युक्त थे, सवार हुईं। (दुरूहित्ता णियग-परियाल सद्धिं) सवार होकर अपने २ परिवारों के साथ (सपरिवुडाओ) परिवेष्टित होती हुईं वे सब देवियां (चंपाए णयरीए मज्झमज्झेण) चंपा नगरी के ठीक बीचों बीच के मार्ग से होकर (णिग्गच्छंति) निकलीं, (णिग्गच्छित्ता) निकलकर (जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छंति) जिस ओर पूर्णभद्र चैत्य (उद्यान) था, उस ओर आईं, (उवागच्छित्ता) आकर (समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्तादीए तित्थयराइसेसे पासंति) उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर से कुछ दूर पर रहे हुए तीर्थंकरों के अतिशय

હતી) પહોંચીને તે જુદા જુદા યાનો-રથો પર જે ભગવાનના દર્શનને લઇ જવા માટે પહેલાથી તૈયાર કરી રાખવામા આવ્યા હતા તેમજ બળદો જોડી રાખેલા હતા તેમા બેઠા, (दुरूहित्ता णियग-परियाल सद्धिं) બેસીને પોતપોતાના પરિવારની સાથે (सपरिवुडाओ) યુક્ત થઇને તે બધી દેવીઓ (चंपाए णयरीए मज्झमज्झेण) ચંપાનગરીના બરોબર વચ્ચો-વચ્ચના ભાગે થઇને (णिग्गच्छंति) નીકળી, (णिग्गच्छित्ता) નીકળીને (जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छंति) જે તરફ પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય (Udhan) હતુ તે તરફ આવી, (उवागच्छित्ता) આવીને (समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्तादीए तित्थयराइसेसे पासंति) તેમણે

पासित्ता पाडियक्कपाडियक्काइं जाणाइं ठवेंति, ठवित्ता जाणेहिंतो पच्चोरुहति, पच्चोरुहित्ता, बहूहिं खुज्जाहिं जाव परिक्खित्ताओ जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छति,

'पासंति' पश्यन्ति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा, 'पाडियक्क पाडियक्काइं जाणाइं ठवेंति' प्रत्येकप्रत्येकानि यानानि स्थापयन्ति, स्थापयित्वा, 'जाणेहिंतो पच्चोरुहति' यानेभ्य प्रत्यवरोहन्ति=अवतरन्ति, 'पच्चोरुहित्ता' प्रत्यवरुह्य, 'बहूहिं खुज्जाहिं जाव परिक्खित्ताओ' बहीभि कुब्जिकाभिर्यावत् परिक्षिप्ता =परिवेष्टिता ,यावच्छब्दात्पूर्वोक्ता किरातदेशजातिसमुद्भूता प्राह्या ,'जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छति' यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छन्ति,'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छति' श्रमणं भगवन्तं महावीरं पञ्चविधेनाऽभिगमेनाभिगच्छन्ति, पञ्चविधमभिगमनं स्फुटीकरोति–'तं जहा' तद्यथा

स्वरूप छत्रादिकों को देखा, (पासित्ता) देख कर उन सबोंने (पाडियक्कपाडियक्काइं जाणाइं ठवेंति) अपने २ (पृथक् २) यानों को रोक दिया और वे (जाणेहिंतो पच्चोरुहति) उन यानों से नीचे उतरीं, (पच्चोरुहित्ता) उतर कर (बहूहिं खुज्जाहिं जाव परिक्खित्ताओ जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छति) उन अनेक कुब्जादिक दासियों से परिवृत होती हुई वे जहा श्रमण भगवान् महावीर थे वहा पर आयीं, (उवागच्छित्ता) आकर उन्हों ने (समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छति) प्रभु के निकट जाने के लिये पाच प्रकार के अभिगमनों को अच्छी तरह धारण किया। वे पाँच प्रकार के अभिगमन ये है–(सचित्ताणं दव्वाणं विओसरणयाए, अचित्ताणं दव्वाणं अवि

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરથી જરા દૂર રહેલા તીર્થંકરોના અતિશય સ્વરૂપ છત્રાદિકોને જોયા, (पासित्ता) જોઈને બધી (पाडियक्कपाडियक्काइं जाणाइं ठवेंति) પોતપોતાના (જુદા જુદા) યાનો-રથોને રોકી દીધા, અને તેઓ (जाणेहिंतो पच्चोरुहति) તે યાનોમાથી નીચે ઉતરી, (पच्चोरुहित्ता) ઉતરીને (बहूहिं खुज्जाहिं जाव परिक्खित्ताओ जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छति) તે અનેક કુબ્જા આદિક દાસીઓના પરિવાર સહિત જ્યા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હતા ત્યા આવી, (उवागच्छित्ता) આવીને તેઓએ (समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छति) પ્રભુની પાસે જવા માટે પાચ પ્રકારના અભિગમનોને સારી રીતે ધારણ કર્યો તે પાચ પ્રકારના અભિગમન આ છે–(सचित्ताणं दव्वाणं

तजहा–१ सचित्ताणं दव्वाण विओसरणयाए, २–अचित्ताणं दव्वाण अविओसरणयाए, ३–विणओणयाए गायलट्ठीए, ४–चक्खुप्फासे अजलिपग्गहेण, ५–मणसो एगत्तीभावकरणेण समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपायाहिण करेति,

'सचित्ताण दव्वाण विओसरणयाए' सचित्ताना द्रव्याणा व्युसर्जनतया–सचित्तद्रव्य-त्यागेन,१, 'अचित्ताण दव्वाण अविओसरणयाए' अचित्ताना द्रव्याणामव्युसर्जन-तया–अचित्तद्रव्याणा=वस्त्राभरणादीनामपरित्यागेन २, 'विणओणयाए गायलट्ठीए' विनयावनतया गात्रयष्ट्या ३, 'चक्खुप्फासे अजलिपग्गहेण' चक्षु स्पर्शेऽञ्जलिप्रग्रहेण= श्रीवर्धमाने महावीरे चक्षुर्विषये सति अञ्जलिविरचनेन ४, 'मणसो एगत्तीभावकर-णेण' मनस एकत्रीभावकरणेन–मनस =चित्तस्य एकत्रीभावकरण–एकत्र=भगवद्विषये स्थिरीकरण तेन ५, एतद्रूपेण पञ्चप्रकारेण अभिगमेन, 'समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेंति, करित्ता वदति णमसति, वदित्ता णमसित्ता' श्रमणस्य

ओसरणयाए, विणओणयाए गायलट्ठीए, चक्खुप्फासे अजलिपग्गहेण, मणसो एगत्ती-भावकरणेण) सचित्त द्रव्यों का परित्याग करना–प्रभु के दर्शन करने के लिये जाते समय अपने पास सचित्त वस्तुओं को नहा रखना, अचित्तवस्त्रादिकों का त्याग नहीं करना, विनय से अवनत गात्र–शरीर होना–विनयभार से नम्रीभूत होना, प्रभु के दिखते ही दोनों हाथों को जोडना, एव प्रभु की भक्ति मे मन को एकाग्र करना। इन पाच अभिगमनों से युक्त सपरिवार उन रानियों ने (समणं भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेति) श्रमण भगवान महावार को तीन बार आदक्षिणप्रदक्षिण किया, (करित्ता वदति नमसति)

विओसरणयाए, अचित्ताण दव्वाण अविओसरणयाए, विणओणयाए गायलट्ठीए, चक्खु प्फासे अजलिपग्गहेण, मणसो एगत्तीभावकरणेण) સચિત્ત દ્રવ્યોનો પરિત્યાગ કરવો–પ્રભુ દર્શન કરવા માટે જતી વખતે પોતાની પાસે સચિત્ત વસ્તુઓ ન રાખવી ૧, અચિત્ત વસ્ત્રાદિકોનો ત્યાગ કરવો ૨, વિનયથી નમાવેલ ગાત્ર–શરીર રાખવુ–વિનયભારથી નમ્રીભૂત થવુ ૩, પ્રભુને જોતાજ બન્ને હાથ જોડવા ૪, તેમજ પ્રભુની ભક્તિમા મનને એકાગ્ર કરવુ ૫, આ પાચ અભિ ગમનોથી યુક્ત સપરિવાર તે રાણીઓએ (समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आया-हिणपयाहिण करेंति) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણવાર આદક્ષિણપ્રદક્ષિણ કર્યા, (करित्ता वदति णमसति) પછી વદના તેમજ નમસ્કાર કર્યા,

करित्ता वदंति णमसंति, वंदित्ता णमंसित्ता कूणियरायं पुरओ कट्टु ठिइयाओ चेव सपरिवाराओ अभिमुहाओ विणएणं पंजलिउडाओ पज्जुवासंति ॥ सू० ५५ ॥

मूलम्—तए णं समणे भगवं महावीरे कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्य सुभद्दापमुहाणं देवीण तीसे य महइमहा-

भगवतो महावीरस्य त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिण कुर्वंति, कृत्वा वंदते नमस्यंति, वंदित्वा नमंस्यित्वा, 'कूणियराय पुरओ कट्टु ठिइयाओ चेव' कूणिकराज पुरत कृत्वा स्थिता एव 'सपरिवाराओ' सपरिवारा –परिजनसमेता, 'अभिमुहाओ' अभिमुखा भगवद्दृष्टिपथे, 'विणएणं पजलिउडाओ पज्जुवासंति' विनयेन प्राञ्जलिपुटा =कृताञ्जलिपुटा पर्युपासते ॥ सू० ५५ ॥

'तए ण' इत्यादि। 'तए ण' तत =द्वादशविधपरिषदुपस्थितिसमनन्तर खलु 'समणे भगव महावीरे' श्रमणो भगवान् महावीर 'कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स' कूणिकस्य राज्ञो भभसारपुत्रस्य 'सुभद्दापमुहाण देवीण' सुभद्राप्रमुखाणा देवीनाम्–'तीसे

पश्चात् वदना एव नमस्कार किया, (वदित्ता णमंसित्ता कूणियराय पुरओ कट्टु ठिइयाओ चेव सपरिवाराओ अभिमुहाओ विणएण पजलिउडाओ पज्जुवासंति) वदना नमस्कार कर चुकने के बाद फिर वे, कूणिक राजा को आगे कर के खडी खडी विनयपूर्वक हाथ जोड कर भगवान की सेवा करने लगीं ॥ सू ५५ ॥

'तए ण' इत्यादि।

(तए ण) बारह प्रकार के परिषद जम जाने पर (समणे भगव महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर ने (कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स) भभसार अर्थात् श्रेणिक

(वदित्ता णमंसित्ता कूणियराय पुरओ कट्टु ठिइयाओ चेव सपरिवाराओ अभिमुहाओ विणएण पजलिउडाओ पज्जुवासंति) વદના નમસ્કાર કરી લીધા પછી વળી તે કૂણિક રાજાને આગળ કરીને ઉભી ઉભી વિનયપૂર્વક હાથ જોડીને ભગવાનની સેવા કરવા લાગી (સૂ ૫૫)

"तए ण" ઇત્યાદિ

(तए ण) બાર પ્રકારની પરિષદ ભરાઇ જતા (समणे भगव महावीरे) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે (कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स) ભભસાર અર્થાત્ શ્રેણિ

लियाए परिसाए इसिपरिसाए मुणिपरिसाए जइपरिसाए देव-परिसाए अणेगसयाए अणेगसयवदाए अणेगसयवदपरिवाराए

य महइमहालियाए' तस्याश्च महातिमहत्या 'परिसाए' परिषद् =सभाया , 'इसिपरिसाए' ऋषिपरिषद् –ऋषन्ति=जानन्ति अवधिज्ञानादिनेति ऋषय –अतिशयज्ञानवन्त , तेषा परिषत्-सभा तस्या , 'मुणिपरिसाए' मुनिपरिषद् –मुणन्ति–मन्यन्ते वा=प्रतिजानन्ति सर्वसावद्य-व्यापारोपरतिम् इति मुणयो–मुनयो वा–सर्वविरतिमन्त , तेषा परिषत् तस्या मुणिपरिषदो, मुनिपरिषदो वा, 'जइपरिसाए' यतिपरिषद –यतन्ते दशविधयतिधर्मे इति यतय । तथा चोक्तम्—

एवं यः शुद्धयोगेन, परित्यज्य गृहाऽऽश्रमान् ।
सयमे रमते नित्य, स यतिः परिकीर्तितः ॥ १ ॥

इति तेषा यतीना परिषत्–तस्या , 'देवपरिसाए' देवपरिषद –देवाना=भवन-पत्यादिचतुर्विधदेवाना परिषत्–तस्या , 'अणेगसयाए' अनेकशताया –अनेकानि शतानि यस्या साऽनेकशता तस्या , 'अणेगसयवदाए' अनेकशतवृन्दाया =अनेकशतानि वृन्दानि= समूहा यस्या साऽनेकशतवृन्दा तस्या , 'अणेगसयवदपरिवाराए' अनेकशतवृन्दपरि-

के पुत्र कूणिक राजा को, तथा–(**सुभद्दापमुहाण देवीण**) सुभद्राप्रमुख राजरानियों को, (**तीसे य महइमहालियाए**) तथा उस बडी भारी (**परिसाए**) सभा को, (**इसि-परिसाए**) ऋषियों–अवधिज्ञान से पदार्थों को जानने वालों की सभा को, (**मुणिपरिसाए**) मुनियों–सर्वसावद्य व्यापारों के मन वचन एव काय आदि से त्यागियों की सभा को, (**जइपरिसाए**) गृहाश्रम का परित्याग कर जो मन, वचन, काय के शुद्धयोग से सयम में अर्थात् दश प्रकार के यतिधर्म मे नित्य यत्नवान होते है वे यति है, उनकी सभा को, (**देवपरिसाए**) भवनपति आदि चतुर्निकाय के देवों की सभा को, (**अणेगसयाए**) अनेकशतसख्यावाली (**अणेगसयवदाए**) अनेकशत वृन्द (समूह) वाली (**अणेग-**

કના પુત્ર કૃણિક રાજાને, તથા–(सुभद्दापमुहाण देवीण) સુભદ્રા–પ્રમુખ રાજરાણીઓને (तीसे य महइमहालियाए) તથા તે બહુ મોટી (परिसाए) સભાને, (इसि परिसाए) ઋષિઓ–અવધિજ્ઞાનથી પદાર્થોને જાણવાવાળાઓની સભાને, (मुणि परिसाए) મુનિઓ સર્વસાવદ્યવ્યાપારોને મન વચન તેમજ કાયા આદિથી ત્યાગ કરનારની સભાને, (जइपरिसाए) ગૃહસ્થાશ્રમનો પરિત્યાગ કરી જે મન, વચન, કાયના શુદ્ધયોગથી સયમમા અર્થાત્ દશ પ્રકારના યતિધર્મમા નિત્ય યત્નવાન રહે છે તે યતિ છે તેમની સભાને, (देवपरिसाए) ભવનપતિ આદિ ચતુર્નિકાયના દેવોની સભાને, (अणेगसयाए) અનેક શત (સો) સખ્યા

ओहबले अइबले महब्बले अपरिमिय-बल-वीरिय-तेय-माहप्प-कति-जुत्ते सारय-णवत्थणिय-महुर-गंभीर-कोंच-णि-

धारायां-अनेकगतसमूह परिवारो यस्या सा तथा तस्या, द्वयम्भूतायां त्रिविधायां परिषदि, अत्र कर्मणि सम्बन्धमात्रविवक्षायां षष्ठी, 'ओहबले' ओघबल=अप्रतिबद्धबलशाली,' अतिबले' अतिबल=अतिशयबलवान्, 'महब्बले' महाबल=अनुपमप्रशस्तशक्तिमान्, 'अपरिमिय-बल-वीरिय-तेय-माहप्प-कति-जुत्ते' अपरिमित-बल-वार्य-तेजो-माहात्म्य कान्ति-युक्त, अपरिमितम्=अधिक बल=शारीरिकम्, वीर्यं=जीवसम्भूतम्, तेजो=दीप्ति, माहात्म्यम्=प्रभाव, कान्ति=सौन्दर्यम्, एतैर्युक्त, **'सारय-णव-त्थणिय-महुर-गंभीर-कोंच-णिग्घोस-दुंदुभि-स्सरे'** शारद-नव-स्तनित मधुर गम्भीर-क्रौञ्च-निर्घोष-दुन्दुभि स्वर-शारद=शरत्कालिक यन्नवस्तनित-नवघनगर्जित तद्वन्मधुरो गम्भीरश्च तथा क्रौञ्चनि

सय-वंद-परिवाराए) अनेकगत-समूह-युक्त परिवार वाली उस सभा को, (**अरहा**) अर्हत प्रभु (**धम्म**) श्रुतचारित्ररूप धर्म का (**भासइ**) उपदेश देते है-इस शाश्वत नियम के अनुसार (**अद्धमागहाए भासाए**) अर्धमागधी भाषा द्वारा (**धम्म**) श्रुत चारित्ररूप धर्म का (**परिकहेइ**) उपदेश दिया। भगवान् कैसे थे? सो कहते हैं-भगवान् महावीर प्रभु (**ओहबले अइबले महब्बले अपरिमिय-बल-वीरिय-तेय-माहप्प-कति-जुत्ते**) अप्रतिबद्धबलशाली थे। अतिशयबलिष्ठ थे। अनुपम-प्रशस्त शक्ति-सम्पन्न थे। अपरिमित बल, वीर्य, तेज, माहात्म्य एव कांति से युक्त थे। बल से यहा पर शारीरिक शक्ति का ग्रहण हुआ है। वीर्य से जीव की असाधारण शक्ति का ग्रहण किया गया है। प्रभाव का नाम माहात्म्य है, शारीरिक सुन्दरता का नाम कांति है। (**सारय-णव-**

વાળી (अणेगसयवदाए) અનેકશત વૃન્દ (સમૂહ) વાળી (अणेग सय वद परिवाए) અનેક-શત-સમૂહ યુક્ત પરિવારવાળી તે સભાને, (अरहा) અર્હંત પ્રભુ (धम्म) શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો (भासइ) ઉપદેશ આપે છે-આ શાશ્વત નિયમને અનુસરીને (अद्धमागहाए भासाए) અર્ધ-માગધી ભાષા દ્વારા (धम्म) શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો (परिकहेइ) ઉપદેશ આપ્યો ભગવાન કેવા હતા? તે કહે છે-ભગવાન મહાવીર પ્રભુ (ओहबले, अइबले, महब्बले, अपरिमिय बल-वीरिय तेय माहप्प-कति-जुत्ते) અપ્રતિબદ્ધ બલશાળી હતા, અતિશય બળવાન હતા અનુપમ પ્રશસ્ત-શક્તિ-સંપન્ન હતા અપરિમિત બલ, વીર્ય, તેજ, માહાત્મ્ય તેમજ કાંતિથી યુક્ત હતા બલથી અહીં શારીરિક શક્તિનો સંગ્રહ સમજવો વીર્યથી જીવની અસાધારણ શક્તિનો અર્થ ગ્રહણ કર્યો છે પ્રભાવનો અર્થ માહાત્મ્ય છે શારીરિક સુંદરતા એટલે કાંતિ છે (सारय-णव-त्थणिय-महुर-गंभीर-कोंच

घोस-दुदुभि-स्सरे उरे वित्थडाए कंठे वट्टियाए सिरे समाइण्णाए अगरलाए अमम्मणाए सव्व-क्खर-सण्णिवाइयाए

घोषवत्-क्रौञ्च =पक्षिविशेषस्तस्य मञ्जुल्कूजनवत्, दुदुभिस्वरवच्च स्वरो यस्य स तथा-शारदजलधरध्वनिवत् क्रौञ्चवत्कूजनवद् दुन्दुभिस्वरवन्मधुरगम्भीरदूरगामिध्वनियुक्त इत्यर्थ । 'उरे वित्थडाए' उरसि विस्तृतया-वक्षस्थलस्य विस्तीर्णत्वात् तत्र विस्तारमुपगतया, 'कंठे वट्टियाए' कण्ठे वृत्ततया, स्वार्थे तल्, वृत्तया इत्यर्थ, कण्ठस्य वर्तुलत्वात तत्र वृत्तरूपेण स्थितया, 'सिरे समाइण्णाए' शिरसि समाकीर्णया-शिरसि=मूर्ध्नि समाकीर्णया=व्याप्तया, तत 'अगरलाए' अगरल्या=व्यक्तया-मूर्ध्न परावृत्य वक्रभाग्य तान्वादितत्तत्स्थान प्राप्य वर्णसमुदायस्वरूप प्राप्तया इति भाव, 'अमम्मणाए' अमन्मनया=वर्णपदवैकल्यरहितया, 'सव्वक्खरसन्निवाइयाए' सवाक्षरसन्निपातिन्या-सर्वे अक्षरसन्निपाता =वर्णन्योगा सन्ति यस्या सा तथा-सकलवाङमयस्वरूपा तया, भगवत सर्वज्ञतया सवार्थवाचकशब्दप्रयोगकरणादिति भाव, 'पुण्णरत्ताए' पूर्णरक्तया-पूर्णा=स्वरकलादि-

---

त्थणिय-महुर-गभीर-कोंच-णिग्घोस-दुदुभि-रसरे) भगवान् का ध्वनि उस समय नवीन मेघ की गर्जना जैसी मधुर एव गभीर था। तथा क्रौचपक्षी के मजुल निर्घोष की तरह मीठी एव दुदुभि के स्वर का तरह बहुत दूर तक जानेवाली थी। (उरे वित्थडाए) वक्षस्थल के विस्तीर्ण होने से वहाँ पर विस्तार को प्राप्त हुई ऐसी (कंठे वट्टियाए) कठ के वर्तुल होने के कारण वहाँ पर गोलरूप से स्थित, (सिरे समाइण्णाए) मस्तक में व्याप्त, (अगरलाए) मस्तक से वक्ररूप मे आकर उन २ तान्वादिस्थानों में प्राप्त होकर वर्णसमुदायस्वरूप को प्राप्त, अत एव स्पष्ट उच्चारणवाली, (अमम्मणाए) मण-मण शब्द से रहित अर्थात् वर्ण एव पद की विकलता से रहित, (सव्वक्खरसण्णिवाइयाए) सकलवाङ्मयस्वरूप-समस्त अक्षरों के सयोगवाली-सकल

णिग्घोस-दुदुभि-स्सरे) ભગવાનનો ધ્વનિ, શરદ ઋતુના નવીન મેઘની ગર્જના જેમ મધુર તેમજ ગંભીર હોય તેવો હતો તથા ક્રૌંચ પક્ષીના મંજુલ નિર્ઘોષના જેમ મીઠો તેમજ દુંદુભિના સ્વરના જેમ બહુ દૂર સુધી જાય તેવો હતો (उरे वित्थडाए) વક્ષસ્થલ વિસ્તીર્ણ (પહોળુ) હોવાથી ત્યા વિસ્તારને પ્રાપ્ત થયેલી, (कंठे वट्टियाए) કંઠ ગોળ હોવાના કારણે ત્યા ગોળ રૂપથી સ્થિત, (सिरे समाइण्णाए) મસ્તકમા વ્યાપ્ત, (अगरलाए) મસ્તકથી વક્રરૂપમા આવી તે તે તાલુ આદિક સ્થાન પ્રાપ્ત કરી વર્ણસમુદાયસ્વરૂપને પ્રાપ્ત હોવાથી સ્પષ્ટ ઉચ્ચારણ વાળી, (अमम्मणाए) મણુ-મણુ શબ્દ રહિત અર્થાત્ વર્ણ તેમજ પદની વિકલતાથી રહિત (सव्व-क्खर-सण्णिवाइयाए) સકલ વાઙ્મયસ્વરૂપ સમસ્ત અક્ષ-

पुण्णरत्ताए सव्वभासाणुगामिणीए सरस्सईए जोयणणीहारिणा सरेणं अद्धमागहाए भासाए भासइ, अरिहा धम्मं परिकहेइ । तेसिं सव्वेसिं आरियमणारियाण अगिलाए धम्मं आइक्खइ, सावि य णं अद्धमागहा भासा तेसिं सव्वेसिं आरिय-

भिरुपपन्ना रक्ता च गेयरागेण मालकोशाख्येन युक्ता च तया, 'सव्वभासाणुगामिणीए' सर्वभाषानुगामिन्या=सर्वभाषापरिणमनशील्या, 'सरस्सईए' सरस्वत्या=वाण्या, 'जोयणणीहारिणा' योजननिहारिणा=योजनप्रमाणदूरगामिना 'सरेण' स्वरेण=ध्वनिना, अर्द्धमागध्या भाषया भाषते । 'अरिहा धम्म परिकहेइ' अर्हन् धर्मं परिकथयति । 'तेसिं सव्वेसिं आरियमणारियाण' तेषां सर्वेषामार्याऽनार्याणाम्—आर्याणाम्=आर्यदेशोत्पन्नाम्, अनार्याणाम्=अनार्यदेशोत्पन्नाम्, 'अगिलाए' अग्लायन=ग्लानिरहितो 'धम्म' धर्मं=श्रुत चारित्रलक्षणम्, 'आइक्खइ' आख्याति=कथयति । 'सावि य अद्धमागहा भासा' साऽपि च अर्द्धमागधी भाषा—प्राकृतभाषालक्षणबहुला, 'तेसिं सव्वेसिं आरियमणारियाण' तेषां

भाषामय, (पुण्णरत्ताए) स्वर एवं कलादिकों से उत्पन्न तथा मालकोश नामक गेयराग से युक्त, (सव्वभासाणुगामिणीए) और सर्वभाषापरिणमनस्वभाववाली एसी (सरस्सईए) सरस्वती—वाणी से, जो (जोयणणीहारिणा) एक योजन तक दूर जाने वाले स्वर से युक्त थी और जिसका दूसरा नाम अर्धमागधी भाषा था, (तेसिं सव्वेसिं आरियमणारियाण अगिलाए धम्म आइक्खइ) उन समस्त आर्यदेशोत्पन्न एवं अनार्यदेशोत्पन्न मानवों को श्रुतचारित्र रूप धर्म का विना किसी खेद के प्रभु ने उपदेश दिया । (सा वि य ण अद्धमागहा भासा तेसिं सव्वेसिं आरियमणारियाण अप्पणो सभासाए परिणामेण परिणमइ) प्रभु ने जिस अर्द्धमागधी भाषा द्वारा उन

રોના સયોગવાળી—સકલભાષામય, (पुण्णरत्ताए) સ્વર તેમજ કલાદિકોથી ઉત્પન્ન માલકોશ નામક ગેયરાગથી યુક્ત, (सव्वभासाणुगामिणीए) સર્વભાષા—પરિણમન-સ્વભાવવાળી એવી (सरस्सईए) સરસ્વતી—વાણીથી, કે જે (जोयणणीहारिणा) એક યોજન સુધી દૂર જાય તેવા સ્વરથી યુક્ત હતી તથા જેનુ બીજુ નામ અર્ધ માગધી ભાષા હતુ, (तेसिं सव्वेसिं आरियमणारियाण अगिलाए धम्म आइक्खइ) તે સમસ્ત આર્ય—અનાર્ય—દેશોત્પન્ન માનવોને શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મનો કઈ પણ ખેદ વિના પ્રભુએ ઉપદેશ આપ્યો. (सा वि य ण अद्धमागहा भासा तेसिं सव्वेसिं आरियमणारियाण अप्पणो सभासाए परिणामेण परिणमइ) પ્રભુએ જે અર્ધ માગધી

मणारियाण अप्पणो सभासाए परिणामेण परिणमइ। तंजहा-अत्थि लोए, अत्थि अलोए, एव जीवा अजीवा बंधे मोक्खे पुण्णे

सर्वेषाम् आर्याणामनार्याणाम्, 'अप्पणो' आत्मन =स्वस्य, 'सभासाए' स्वभाषाया, 'परिणामेण परिणमइ' परिणामेन परिणमति, यादृश धर्मं कथयति तद्दर्शयति-'त जहा' तद्यथा-'अत्थि लोए' अस्ति लोक -इत्यादि 'सफले कल्लाणपावए' इत्यन्तो ग्रन्थो धर्मस्वरूपप्रदर्शक। लोक -पञ्चास्तिकायमय। 'अत्थि अलोए' अस्त्यलोक -अलोक =केवलाकाशरूप -एतयोरस्तित्वाभिधान शून्यवादनिरासार्थम्। 'एव जीवा' "अत्थि जीवा" सन्ति जीवा -जाव =उपयोगलक्षणा। इद नास्तिकमतनिराकरणार्थम्। 'अस्ति अजीवा' सन्ति अजीवा =जडलक्षणा, एतत्कथनमद्वैतवादनिराकरणार्थम्। 'अत्थि बंधे' अस्ति बन्ध -

समस्त आर्य और अनार्यों को श्रुतचारित्ररूप धर्म का उपदेश दिया वह प्रभु की भाषा, उन समस्त आर्य-अनार्यों की अपनी २ भाषा मे परिणमित होने के स्वभाववाली थी। भगवान् ने जिस तरह धर्म का उपदेश दिया सूत्रकार उसे यहा प्रकट करते हैं— (**अत्थि लोए**) पच-अस्तिकायमय यह लोक अस्ति-स्वरूप है। (**अत्थि अलोए**) केवल आकाशस्वरूप अलोक भी अस्तिस्वरूप है। लोक और अलोक मे अस्तित्वस्वरूपता का कथन बौद्धों द्वारा समत शून्यवाद के निराकरण करने के लिये जानना चाहिये। (**एव जीवा**) इसी तरह उपयोगलक्षणवाला जाव भी अस्तित्वविशिष्ट है। जाव में अस्तित्वविधान नास्तिकमत के परिहारनिमित्त जानना चाहिये। (**अजीवा**) जिसका लक्षण जड है ऐसा अजीव पदार्थ भी भावस्वभावविशिष्ट है। अजीव पदार्थ की सत्ता का वह निरूपण अद्वैतवाद के निराकरण के लिये जानना चाहिये। (**बधे**) जाव और कर्मोंका बंध

ભાષા દ્વારા તે સમસ્ત આર્ય અને અનાર્ય લોકોને શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, પ્રભુની તે ભાષા તે સમસ્ત આર્યો અનાર્યોની પોતપોતાની ભાષામા પરિણામ પામવાવાળા (પ્રભજય તેવા)-સ્વભાવવાળી હતી ભગવાને જેવી રીતે ધર્મનો ઉપદેશ દીધો તે અહી સૂત્રકાર પ્રગટ કરે છે-(अत्थि लोए) પચઅસ્તિકાયમય આ લોક અસ્તિસ્વરૂપ છે (अत्थि अलोए) કેવલ આકાશ સ્વરૂપ અલોક પણ અસ્તિસ્વરૂપ છે લોક અને અલોકમા અસ્તિસ્વરૂપતાનુ કથન બૌદ્ધો દ્વારા સમત શૂન્યવાદનુ નિરાકરણ કરવા માટે જાણવુ જોઈએ (एव जीवा) આ રીતે ઉપયોગલક્ષણવાળા જીવ પણ અસ્તિત્વ-વિશિષ્ટ છે જીવમા અસ્તિત્વનુ વિધાન નાસ્તિકમતના પરિહારનિમિત્ત જાણવુ જોઇએ (अजीवा) જેનુ લક્ષણ જડ છે તેવા અજીવ પદાર્થ પણ ભાવ-સ્વભાવ-વિશિષ્ટ છે અજીવ પદાર્થની સત્તાનુ આ નિરૂપણ અદ્વૈતવાદના નિરાકરણ (પરિહાર)

कर्मणा जीवसम्बन्धोऽस्ति, बन्धन बन्ध =आत्मप्रदेशानां ज्ञानावरणीयादिकर्मपुद्गलानां च परस्पर क्षीरोदकवत् सम्बन्ध इत्यर्थ । एतत्कथन सांख्यादिमतनिराकरणार्थम्। 'अत्थि मोक्खे' अस्ति मोक्ष =जीवस्य अखिलकर्मक्षयो मोक्ष सोऽस्ति । सकलकर्मणा क्षय =आत्मप्रदेशेभ्यो-ऽपगम , तथासति सकलकर्मविमुक्तस्य ज्ञानदर्शनोपयोगलक्षणस्यात्मन स्वस्वरूपेऽवस्थान मोक्ष इत्यर्थ । सकलकर्मक्षयसमकालमेव औदारिकशरीरायत्तवियुक्तस्यास्य मनुष्य-जन्मन समुच्छेद , बन्धहेत्वभावाच्चोत्तरजन्मन पुनरप्रादुर्भाव , आत्मा ज्ञानाद्युपयोगलक्षण

स्वरूप बध भी है। जिस प्रकार दूध और पानी का परस्पर एकक्षेत्रावगाहरूप सबध होता है उसी प्रकार ज्ञानावरणीय आदि कर्मपुद्गलो का आत्मप्रदेशो के साथ एक क्षेत्रावगाहरूप जो सबध है उसका नाम बध है । बध के अस्तित्व का विधान तथा आत्मा को एकान्त शुद्ध माननेवाले साख्य आदि की मान्यता को निराकरण करने के लिये जानना चाहिये। (मोक्खे) मोक्ष है। जब बध है तो उसके अन्यताभावस्वरूप जीव के समस्त कर्मोका क्षयस्वरूप मोक्ष भी है । आत्मा जब समस्त कर्मो से बिल्कुल रिक्त हो जाता है तब ज्ञानदर्शनरूप अपने स्वरूप मे इसका शाश्वतिक अवस्थान हो जाता है । इसीका नाम आत्मा का मुक्ति है । मतलब इसका यह है कि आत्मा से जिस समय शुक्लध्यान के प्रभाव से समस्त कर्मो का क्षय हो जाता है उसी समय इसके गृहीत औदारिक शरीर का अत्यन्त वियोग हो जाता है । इस औदारिक शरीरका अत्यन्त वियोग होना ही मनुष्यजन्मका समुच्छेद है। बन्ध के हेतुओंका अभाव होने से इस आत्मा को फिर उत्तरकाल मे जन्मकी प्राप्ति होती नहीं है।

માટે જાણવુ જોઇએ (बधे) જીવ અને કર્મોના સબધસ્વરૂપ બધ પણ છે જેવી રીતે દૂધ અને પાણીનો પરસ્પર એકક્ષેત્ર-અવગાહ રૂપ સબધ થાય છે તેજ પ્રકારે જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મપુદ્ગલોના આત્મપ્રદેશોની સાથે એક ક્ષેત્રાવગાહ રૂપ જે સબધ છે તેનુ નામ બધ છે બધના અસ્તિત્વનુ વિધાન, સદા આત્માને એકાન્ત શુદ્ધ માનવાવાળા સાખ્ય આદિની માન્યતાનુ નિરાકરણ કરવા માટે જાણવુ જોઇએ (मोक्खे) મોક્ષ છે જ્યારે બધ છે ત્યારે તેના અત્યત અભાવ સ્વરૂપ-જીવના સમસ્ત કર્મોના ક્ષય સ્વરૂપ મોક્ષ પણ છે આત્મા જ્યારે સમસ્ત કર્મોથી બિલકુલ રિક્ત (મુક્ત) થઈ જાય છે ત્યારે જ્ઞાન-દર્શન-સ્વરૂપ પોતાના સ્વરૂપમા શાશ્વતિક તેનુ અવસ્થાન થઈ જાય છે આનુ જ નામ આત્માની મુક્તિ છે એની મતલબ એ છે કે આત્માથી જે વખતે શુકલધ્યાનના પ્રભાવથી સમસ્ત કર્મોનો ક્ષય થઇ જાય છે તેજ વખતે તેનાથી ગ્રહણ કરાયેલા ઔદારિક શરીરનો અત્યત વિયોગ થઈ જાય છે આ ઔદારિક શરીરનો અત્યત વિયોગ થવો એ જ મનુષ્ય જન્મનો સમુચ્છેદ છે બધના હેતુઓનો અભાવ થવાથી આ આત્માને ઉત્તરકાળમા ફરી જન્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી આ માટે આ આત્મા, પોતાના-જ્ઞાન-દર્શન ઉપ-

पावे आसवे सवरे वेयणा णिज्जरा अरिहता चक्कवट्टी बलदेवा

केवल शुद्ध इत्येषाऽवस्था मोक्ष इत्याख्यायते इति भाव । 'अत्थि पुण्णे' अस्ति पुण्यम्—पूयते=पवित्रीक्रियत आत्मा अनेनेति, पुनाति आत्मानमिति वा पुण्य=शुभकर्म, 'पूञ् पवने' इत्यस्माद्धातो 'पूञो यण्णुक ह्रस्वश्च' इत्यौणादिकसूत्रेण सिद्धि, पुण्य हि संसारपारावारो-त्तरणे तरणिभूतम् । अनेनार्यजनपदाभिजनकुलोद्भवबोधिलाभनिष्प्रत्यूहादयो जायते । किं बहुना तीर्थकरगोत्रमपि पुण्येनैव बध्यते, यो हि पुण्य सर्वथा हेय मन्यमानस्तत् त्यजति, असौ समुपेतनगिरिनाऽप्राप्तपरतारो मध्येसमुद्र मज्जनवसादति । 'अत्थि पावे' अस्ति पापम्—पातयति=शुभपरिणामाद् ध्वसयत्यात्मानमिति पापम्, पापमेवाऽपचीयमान सुख जन-

इसलिये यह आत्मा अपने ज्ञानदर्शनोपयोगरूप स्वभाव में मग्न होता हुआ केवल शुद्ध अवस्थावाला हो जाता है। आत्माकी इसी अवस्थाका नाम मोक्ष है। (पुण्णे) पुण्य है। आत्मा जिसके द्वारा पवित्र किया जाय उसका नाम पुण्य है, अथवा जो आत्मा को पवित्र करे ऐसा जो शुभकर्म है उसका नाम पुण्य है। यह पुण्यकर्म जीव को संसाररूप पारावार से पार करने के लिये नौकास्वरूप है। इसके प्रभाव से आर्यदेश, उच्चकुल में जन्म, बोधिलाभ-इत्यादि समस्त उत्तमोत्तम वस्तु का प्राप्ति इस जीव को होता है। ज्यादा और क्या कहा जाय ? तीर्थंकरगोत्रकर्म का बध भी तो साक्षात् इसी पुण्य का फल है। जो व्यक्ति इस पुण्य कर्म को सर्वथा हेय समझकर उसका परित्याग कर देते है वे, जिसने दूसरे तीर को प्राप्त किये बिना समुद्र के बीच में ही जहाज का परित्याग कर दिया है उस मनुष्य के-समान है। (पावे) पाप है। जो इस जीव को शुभपरिणाम से गिरा देता है उसका नाम पाप है। शका—पाप जब अपचीयमान होता जाता है तब इस जीव को सुख की

યોગરૂપ સ્વભાવમાં મગ્ન રહીને, કેવલ શુદ્ધ અવસ્થાવાળો થઈ જાય છે આત્માની આ અવસ્થાનું જ નામ મોક્ષ છે (पुण्णे) પુણ્ય જે આત્મા જેના દ્વારા પવિત્ર કરાય તેનું નામ પુણ્ય છે અથવા જે આત્માને પવિત્ર કરે એવા જે શુભ કર્મ છે તેનું નામ પુણ્ય છે આ પુણ્યકર્મ જીવને સંસારરૂપ પારાવાર (સમુદ્ર)થી પાર કરવા માટે હોડી રૂપ છે તેના પ્રભાવ વડે જીવને આર્ય દેશ, ઉચ્ચ કુળમાં જન્મ, બોધિબીજ ઇત્યાદિ સમસ્ત ઉત્તમોત્તમ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય છે વધારે બીજું શું કહેવું, તીર્થંકરગોત્રકર્મનો બંધ પણ સાક્ષાત્ એજ પુણ્યકર્મનું ફલ છે જે વ્યક્તિ આ પુણ્ય કર્મને સર્વથા હેય સમજીને તેનો પરિત્યાગ કરી દે છે તેઓ જેમ કોઈ સામે કાંઠે પહોંચ્યા વિનાજ સમુદ્રની વચમાં વહાણનો પરિત્યાગ કરી દીએ એવા મનુષ્ય જેવા છે (पावे) પાપ છે જે આ જીવને શુભપરિણામથી પાડી દે છે તેનું નામ પાપ છે શંકા-પાપ જ્યારે અપચીયમાન (સ્વલ્પ) થઈ જાય છે ત્યારે આ જીવને

यति, उपचीयमान तदेव दु ख जनयति न पुण्य पृथगस्ति, अथवा पुण्यमेवोपचीयमान सुख जनयति, तदेवापचीयमान दु ख जनयति, न पाप विद्यते--इत्येवंवादिमतनिराकरणार्थं पुण्यपापयो पृथगभिधानम्, केवलैकस्वभावतादिनिरासार्थं वा सर्वेषा पृथक् पृथगुक्ति । 'अत्थि आसवे' अस्यास्रव --आ=समन्तात् स्रवति=प्रविशति आत्मनि ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधं कर्म येन स आस्रव , आश्रव इतिच्छायापक्षे तु--आश्रीयते=समुपार्ज्यते कर्म येन स , पृषोदरादित्वाद् यस्य व , सर्वथा जीवतडागे कर्मसलिलप्रवेशाय नालिका--

प्राप्ति होती है एव पाप जब उपचीयमान होता है तब दु ख की प्राप्ति होती है, इससे यह निष्कर्ष निकलता है कि पाप के अपचय और उपचय के अधीन ही जीवों को सुख-दु ख की प्राप्ति होती है, अत सुख का कारण पुण्य एव दु ख का कारण पाप इस प्रकार से दो स्वतत्र तत्व मानना ठीक नहीं है, या तो पुण्य ही मानो या पाप ही मानो, दोनों को एक साथ मत मानो। इसी तरह पुण्य का ह्रास जब होने लगता है तब जीवों को दु ख की प्राप्ति होती है और जब पुण्य का उपचय होता है तब जीवों को सुखकी प्राप्ति होता है। इस कथन से भी यही निष्कर्ष निकलता है कि सुखदु ख, पुण्य के उपचय और अपचय के आधीन हैं। अत इनका कारण उसका ही उपचय एव अपचय है। इससे यह एक पुण्य तत्व ही मानना चाहिये--सो ऐसा कहने वाले वादियों के मतव्य को निराकरण के लिये दोनों तत्वों की स्वतत्ररूप से सत्ता प्रतिपादित की है। अथवा जो वस्तुका एक ही स्वभाव मानते है उन वादियों के मत को निराकरण करने के लिये भिन्न २ रूप से समस्तपदार्थों का यह निरूपण हुआ है। (**आसवे**) आस्रव तत्व है। जिसके कारण से ज्ञानावरणीय

સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે તેમજ પાપ જ્યારે ઉપચીયમાન (સચિત) થાય છે ત્યારે દુ ખની પ્રાપ્તિ થાય છે આથી એ નિષ્કર્ષ (સાર) નીકળે છે કે પાપના અપચય અને ઉપચયને આધીન જીવોને સુખ દુ ખની પ્રાપ્તિ થાય છે આથી સુખનુ કારણ પુણ્ય તેમજ દુ ખનુ કારણ પાપ આ પ્રકારના બે સ્વતત્ર તત્વ માનવા ઠીક નથી કા તો પુણ્યને માનો અગર તો પાપને માનો બન્નેને એક સાથે ન માનો આવી રીતે પુણ્યનો હ્રાસ જ્યારે થવા લાગે છે ત્યારે જીવોને દુ ખની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને જ્યારે પુણ્યનો ઉપચય થાય છે ત્યારે જીવોને સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે આ કથનની પણ એજ નિષ્કર્ષ નીકળે છે કે સુખ દુ ખ, પુણ્યના ઉપચય અને અપચયને આધીન છે આથી આનુ કારણ તેનોજ ઉપચય તેમજ અપચય છે તેથી એ એક પુણ્ય તત્વજ માનવુ જોઈએ આમ કહેવાવાળા વાદિઓના મતવ્યના નિરાકારણને માટે બન્ને તત્વોની સ્વતત્ર રૂપે સત્તાનુ પ્રતિપાદન કર્યું છે અથવા જે વસ્તુનો કેવળ એકજ સ્વભાવ માને છે તેવા વાદિઓના મતનુ નિરાકરણ કરવા માટે જુદા જુદા રૂપથી સમસ્ત પદાર્થોનુ આમ નિરૂપ

रूप इति यावत् । कर्मान्वहेतुरास्रव, स च मिथ्यात्वादि । 'अत्थि संवरे' अस्ति संवर =आस्रवनिरोध, संव्रियते=निरुध्यते आस्रवत्=आगच्छत् कर्म येन स =संवर, एष च द्रव्यभावभेदाभ्यां द्विविध, तत्र द्रव्यतस्तथाविधद्रव्येण (चिक्कणमृत्तादिना) सच्छिद्रोपरि तरण्यादावनवरतप्रविशन्नीरगणो निरोध, भावत आत्मतरण्या प्रविशत्कर्मजलाना समिति-गुप्तिप्रभृतिभिर्निरोध । इह भावसंवरस्य ग्रहणम । एतत्कथन चैवमोघतयोर्निष्कारणत्वप्रति-

आत्मिक अष्ट-प्रकार का कर्म आत्मा में प्रविष्ट होता है उसका नाम आस्रव है । (आसवे) इस पद का 'आश्रव' जब इस प्रकार की संस्कृत छाया की जायगी तब इसका अर्थ होगा जिसके द्वारा जीव कर्मों का आश्रय-संमुपार्जन करे वह आश्रव है । जिस प्रकार तालाब में पानीका आने वाला द्वारा होता है उसी प्रकार इस जीव में जिसके द्वारा कर्मरूपी पानी आता रहता है वह आस्रव है । यह आस्रव ही नवीन कर्मों के बन्ध का कारण होता है। यह आस्रव तत्व मिथ्यात्वादिक के भेद से अनेक प्रकार का है, क्यों कि ये जो मिथ्यात्वादिक हैं वे कर्मों के आगमन के कारण हैं । (संवरे) संवर तत्व है । आस्रव का रुकना इसका नाम संवर है । द्रव्यसंवर और भावसंवर इस प्रकार से संवर के दो भेद हैं । द्रव्य-कर्मों के आगमन को रोकने में आत्मा का जो परिणाम कारण होता है वह परिणाम भावसंवर है, एवं जो कर्मपुद्गलों का रुकना है वह द्रव्यसंवर है । नौका में पानी के आगमन का रुकना इसे द्रव्यसंवर के स्थानापन्न, एवं जिस छिद्र से वह आता था उसका बंद कर

દ્રવ્યે જ્ઞાનાવરણીય આદિક આઠ પ્રકારના કર્મ આત્મામા પ્રવિષ્ટ થાય છે તેનુ નામ આસ્રવ છે (आसवे) આ પદની (आश्रव) આ પ્રકારની જે સંસ્કૃત છાયા રાખવામા આવે તો એનો અર્થ એમ થાય કે જેના દ્વારા જીવ, કર્મોનો આશ્રય (સંમુપાર્જન) કરે તે આશ્રવ છે જેમ તળાવમા પાણીનુ આવવુ નાળા દ્વારા થાય છે તેમ આ જીવમા જેના દ્વારા કર્મરૂપી પાણી આવે છે તે આસ્રવ છે આ આસ્રવ જ નવીન કર્મોના બંધનુ કારણ થાય છે એવુ તે આસ્રવ તત્ત્વ મિથ્યાત્વ આદિકના ભેદથી અનેક પ્રકારનુ છે, કેમકે આ જે મિથ્યાત્વ આદિક છે તે કર્મોના આગમનનુ કારણ છે (संवरे) સંવર તત્વ છે આસ્રવને રોકવુ તેનુ નામ સંવર છે દ્રવ્યસંવર અને ભાવસંવર આ પ્રકારના સંવરના બે ભેદ છે દ્રવ્યકર્મોના આગમનને રોકવામા આત્માનુ જે પરિણામ કારણ હોય છે તે પરિણામ ભાવસંવર છે તેમજ જે કર્મપુદ્ગલોને રોકે તે દ્રવ્યસંવર છે વહાણમા પાણીના આવવાને રોકવુ એ દ્રવ્યસંવરનુ સ્થાનાપન્ન તેમજ જે છિદ્રમાથી તે આવતુ હતું તેને બંધ કરી દેવુ તે ભાવસંવરનુ સ્થાનાપન્ન સમજવું જોઈએ સમિતિગુપ્તિ આદિ એ બધા

षेधार्थम्। 'अत्थि वेयणा' अस्ति वेदना-वेदना=वेदनम्-स्वभावादुदीरणा करणा वा उदयावलिकामनुप्रविष्टस्य कर्मणो योऽनुभव=कर्मफलभूतसुखादु खानुभव, तत्स्वरूपा। 'अत्थि णिज्जरा' अस्ति निर्जरा-निर्जरा=देशत क्षय, 'अत्थि अरिहंता' सन्त्यर्हन्त, 'अत्थि चक्कवट्टी' सन्ति चक्रवर्तिन, 'अत्थि बलदेवा' सन्ति बलदेवा, 'अत्थि वासुदेवा' सन्ति वासुदेवा-अर्हदादीना चतुर्णामभिधान तु तेषा भुवनातिशायित्व-प्रतिपादनार्थ तेषामतिशयत्वमश्रद्दधता श्रद्धानिधानार्थं च। 'अत्थि नरगा' सन्ति नरका-

देना इसे भावस्वर के स्थानापन्न जानना चाहिये। समितिगुप्ति आदि ये सब भावस्वर के ही भेद है। इनसे ही आत्मा मे आते हुए कर्म रुके है[1]। यहा पर भावस्वर का ग्रहण हुआ है। भावस्वर का कथन बध और मोक्ष को जो निष्कारणक मानने वाले है उनकी धारणा का प्रतिषेध करने के निमित्त समझना चाहिये। (वेयणा) वेदना है। कर्म की स्वभावत उदीरणा करके अथवा उदयावलि म उसे लाकर उसके सुखदु खादिक रूप फल का अनुभव करना इसका नाम वेदना है। (णिज्जरा) निर्जरा है। एकदेश से कर्मों का क्षय होना सो निर्जरा है। (अत्थि अरिहंता अत्थि चक्कवट्टी) अर्हंत है, चक्रवर्ती है। (अत्थि बलदेवा अत्थि वासुदेवा) बलदेव है, वासुदेव है। इन चार अर्हंत आदिका प्रतिपादन त्रिभुवन मे इनकी सर्वोत्कृष्टता जाहिर करने के निमित्त है। अथवा जो इनमे अतिशयत्व नहीं मानते है, वे इस प्रतिपादन से उनके विषय में अपनी श्रद्धा जाग्रत करें इसके लिये भी यह अर्हंत आदि चार का प्रतिपादन किया गया जानना चाहिये। (अत्थि

ભાવસ્વરના ભેદ છે એનાથી જ આત્મામા આવતા કર્મ[1] રોકાય છે અહી ભાવસ્વરનુ ગ્રહણ થયુ છે ભાવસ્વરનુ કથન બધ અને મોક્ષને જેઓ નિષ્કારણક માને છે તેમની ધારણાનો પ્રતિષેધ કરવા નિમિત્તે સમજવુ જોઇએ (વેયણા) વેદના છે કર્મની સ્વભાવત ઉદીરણા કરીને અથવા ઉદયાવલિમા તે લાવીને તેના સુખ દુખ આદિક રૂપ ફલનો અનુભવ કરવો તેનુ નામ વેદના છે (णिज्जरा) નિર્જરા છે એકદેશથી કર્મોનો ક્ષય થવો તે નિર્જરા છે (अत्थि अरिहंता अत्थि चक्कवट्टी) અર્હંત છે ચક્રવર્ત્તી છે (अत्थि बलदेवा अत्थि वासुदेवा) બલદેવ છે, વાસુદેવ છે આ ચાર અર્હંત આદિનુ પ્રતિપાદન, ત્રિભુવનમા તેમની સર્વોત્કૃષ્ટતા જાહેર કરવાને નિમિત્તે છે અથવા તેઓમા જે અતિશયત્વ ન માનતા હોય તેઓ આ પ્રતિપાદનથી તેમના વિષયમા પોતાની શ્રદ્ધા જાગ્રત કરે તે માટે પણ આ અર્હંત આદિ ચારનુ પ્રતિપાદન કરેલુ

(१) चेदगपरिणामो जो कम्मस्सावगिरोहणे हेऊ।
सो भावस्सवरो खलु दव्वासवरोहणे अण्णो॥
वदसमिदागुत्तीओ धम्माणुपेहा परीसहजओ य।
चारित्त बहुभेय णायव्वा, भावसवरविसेसा॥ द्रव्यसग्रह गाथा ३४-३५॥

वासुदेवा नरगा णेरइया तिरिक्खजोणिया तिरिक्खजोणिणीओ माया पिया रिसओ देवा देवलोया सिद्धी सिद्धा परिणिव्वुया,

अनेकविधनरकस्थानानि सन्ति। 'अत्थि णेरइया' सन्ति नैरयिका=नरकनिवासिन सन्ति, 'अत्थि तिरिक्खजोणिया' सन्ति तिर्यग्योनिका, 'तिरिक्खजोणिणीओ' सन्ति तिर्यग्योनिजाता स्त्रिय, नरकनैरयिकादीनामदृश्याना सत्तास्थापनाय कथनम्। 'अत्थि माया अत्थि पिता' अस्ति माता अस्ति पिता, कश्चिदेव मन्यते—मातापित्-व्यवहारो न वास्तविक, यतो हि—यूकाकृमिगण्डोलकादय स्वजनक विनैवोपपद्यते, तन्मत निराकरणार्थमिद भगवता प्रोक्तमिति भाव। 'अत्थि रिसओ' सन्ति ऋषय—ऋषय= अतीन्द्रियार्थद्रष्टार सन्ति। केचित्त्वेव वदन्ति—अतीन्द्रियार्थस्य द्रष्टारो न सम्भवन्ति,

नरगा अत्थि णेरइया अत्थि तिरिक्खजोणिया तिरिक्खजोणिणीओ) अनेक विध नरकस्थान हे और उनम रहने वाले जीव नारकी ह, तिर्यचयोनि के जीव हे तिर्यंच योनि मे उत्पन्न तिर्यञ्च स्त्रिया भी हे। नरक एव नारकी आदि अदृश्य जीवों का जो कथन किया है वह उनकी सत्ता प्रदर्शित करने के लिये जानना चाहिये। (**अत्थि माया अत्थि पिया**) माता है, पिता है। कोइ २ ऐसे मानते है कि माता-पिता यह व्यवहार वास्तविक नहा है, क्यो कि ऐसे भी कई जीव है कि जो माता-पिता के विना भी उत्पन्न होते रहते है। उनका इस कल्पना को निराकरण करने के लिये भगवान् ने यह कहा है। (**अत्थि रिसओ**) अतान्द्रिय अर्थ को देखने वाले ऋषिजन है। इस कथन का तात्पर्य यह है कि बहुत से वादा ऐसा कहते है कि अतान्द्रियार्थ द्रष्टा कोइ नहा है, कारण कि पुरुष रागादि से कभा निर्मुक्त नहीं हो सकता। अत जैसे हमलोग रागादि-उत्पन्न होने से अतीन्द्रियार्थ के

જાણવુ જોઇએ (**अत्थि नरगा अत्थि णेरइया अत्थि तिरिक्खजोणिया तिरिक्ख जोणिणीओ**) અનેકવિધ નરક-સ્થાન છે, અને તેમા રહેવાવાળા જીવ નારકી છે તિર્યંચયોનિના જીવ છે, તિર્યંચયોનિમા ઉત્પન્ન તિર્યંચ સ્ત્રીઓ પણ છે નરક તેમજ નારકી આદિ અદૃશ્ય જીવોનુ જે કથન કર્યું છે તે તેમની સત્તા પ્રદર્શિત કરવા માટે જાણવુ જોઈએ (**अत्थि माया अत्थि पिया**) માતા છે પિતા છે કોઈ કોઇ એમ માને છે કે માતા પિતા એ વ્યવહાર વાસ્તવિક નથી, કેમકે એવા પણ કેટલાય જીવ છે કે જે માતાપિતા વિના પણ ઉત્પન્ન થતા રહે છે તેમની આ કલ્પનાનુ નિરાકરણ કરવા માટે ભગવાને એમ કહ્યુ છે તથા (**अत्थि रिसओ**) અતીન્દ્રિય અર્થને જોવાવાળા ઋષિજન છે આ કથ નનુ તાત્પર્ય એ છે કે ઘણા વાદિઓ એમ કહે છે કે *અતીન્દ્રિય—અર્થ—દ્રષ્ટા* કોઈ છે નહિ, કારણ કે પુરુષ રાગાદિથી કદી પણ નિર્મુક્ત થઇ શકતો નથી

पुरुषाणा रागादिदोषवत्वात् अस्मदादिवत इति, तन्मतनिरासार्थमिदमुक्तम्। 'अत्थि देवा अत्थि देवलोया' सन्ति देवा=भवनपत्यादय, सन्ति देवलोका=देवाना लोका=स्थानानि सौधमार्दीनि। यत्त्वाहु—न सन्ति देवादयोऽप्रत्यक्षत्वात् इति, तन्मतव्युदासार्थमिदमुक्तम्, 'अत्थि सिद्धी अत्थि सिद्धा' अस्ति सिद्धि, सन्ति सिद्धा—सिद्धि=सिध्यन्ति निष्ठितार्था भवन्ति यस्या सा तथा, सिद्धिमन्त सिद्धा। 'परिणिव्वाणे' परिनिर्वाण मस्ति—परिनिर्वाण=कर्मकृतसन्तापोपशान्त्या मुख्यत्वम्। निरुपम सकलकर्मक्षयजन्यमात्यन्तिक सुखमित्यर्थ। 'अत्थि परिणिव्वुया' सन्ति परिनिर्वृता=अपुनरावृत्त्या सकलसन्ताप

दर्शक नहीं हो सकते है उसी प्रकार कोइ भी व्यक्ति रागादिक से विशिष्ट होने के कारण अतीन्द्रियार्थ पदार्थों का द्रष्टा नहीं हो सकता है। इस प्रकार जो यह मीमासको की मान्यता है उस मान्यता को दूर करने के लिये अतीन्द्रियार्थ द्रष्टा की यह स्थापना की है। (अत्थि देवा अत्थि देवलोया) पुण्यजनित अलौकिक क्रीडा का जो अनुभव करते हैं उनका नाम देव है। वे देव भवनपति आदि के भेद से ४ प्रकार के हैं। इनके रहने के स्थान भी हैं। जिन्हे स्वर्ग या देवलोक कहते है। जो यह कहते हैं कि अप्रत्यक्ष होने से देवादिक नहीं है उनके इस मत का निराकरण करने के लिये देवों का स्वरूप कहा है। (अत्थि सिद्धी अत्थि सिद्धा) सिद्धि है, और सिद्धि जिन्हे प्राप्त हो चुकी है ऐसे सिद्ध भी हैं। (परिणिव्वाणे) परिनिर्वाण—मुक्ति है। कर्मकृत सन्ताप की उपशान्ति से उद्भूत सुस्थत्व का नाम परिनिर्वाण है। समस्त कर्मों के अत्यत विनाश से जन्य जो आत्यतिक सुख है उसका नाम सुस्थत्व है। (अत्थि परिणिव्वुया) अपुनरावृत्तिविशिष्ट होने से सकल सन्ताप

આથી જેમ આપણે રાગ આદિ સંપન્ન હોવાથી અતીંદ્રિયાર્થના દર્શક બની શકતા નથી તેજ પ્રકારે કોઇ પણ વ્યક્તિ રાગ આદિકોથી વિશિષ્ટ હોવાના કારણે અતીંદ્રિય પદાર્થોના દ્રષ્ટા બની શકે નહિ એવી જે આ મીમાસકોની માન્યતા છે તે માન્યતાને દૂર કરવાને માટે અતીંદ્રિયાર્થ દ્રષ્ટાની આ સ્થાપના કરી છે (અત્થિ દેવા અત્થિ દેવલોયા) પુણ્યજનિત અલૌકિક ક્રીડાનો જે અનુભવ કરે છે તેમનુ નામ દેવ છે તે દેવો ભવનપતિ આદિના ભેદથી ૪ પ્રકારના છે તેમના રહેવાના લોક એટલે સ્થાન પણ છે જે એમ કહે છે કે અપ્રત્યક્ષ હોવાથી દેવ આદિક નથી તેમના આ મતનુ નિરાકરણ કરવા માટે દેવોનુ સ્વરૂપ કહેલુ છે (અત્થિ સિદ્ધી અત્થિ સિદ્ધા) સિદ્ધિ છે અને સિદ્ધિ જેને પ્રાપ્ત-થઇ ગઈ છે એવા સિદ્ધ પણ છે (પરિણિવ્વાણે) પરિનિર્વાણ-મુક્તિ છે કર્મકૃત જે સંતાપ તેની ઉપશાંતિથી ઉત્પન્ન થતુ જે સુસ્થત્વ તેનુ નામ પરિનિર્વાણ છે સમસ્ત કર્મોના અત્યંત વિનાશથી પેદા થતુ જે આત્યંતિક સુખ છે તેનુ નામ સુસ્થત્વ છે (અત્થિ પરિ-

१ पाणाइवाए, २ मुसावाए, ३ अदिण्णादाणे, ४ मेहुणे, ५

कल्पपरिवर्जिता । **'अत्थि पाणाइवाए'** अस्ति प्राणातिपात –प्राणा =उच्छ्वास नि श्वासादयस्तेषामतिपात =वियोजन–प्राणातिपात –प्राणिहिंसनमिति यावत्, तदुक्तम्—

पञ्चेन्द्रियाणि त्रिविध बल च, उच्छ्वासनि श्वासमथान्यदायु ।
प्राणा दशैते भगवद्भिरुक्ता–स्तेषा वियोगाकरण तु हिंसा ॥ १ ॥ इति ।

'अत्थि मुसावाए' अस्ति मृषावाद –मृषा=मिथ्या, वाद =वदनम्–असद्भूतार्थभाषणमिति यावत् । **'अदिण्णादाणे'** अदत्ताऽऽदानमस्ति–न दत्तमदत्तम्=देवगुरुभूपगाथापतिसाधर्मिकैरननुज्ञात, तस्याऽऽदान=ग्रहणम् । **'अत्थि मेहुणे'** अस्ति मैथुनम्–मिथुनेन=स्त्रीपुसाभ्या निर्वृत्त कर्म मैथुन–कामक्रीडेत्यर्थ । **'अत्थि परिग्गहे'** अस्ति परिग्रह –परि=

के कलापों से परिवर्जित ऐसे जीव हे । (**अत्थि पाणाइवाए**) प्राणिहिंसा पाप है, उच्छ्वास-नि श्वास आदि प्राण है, इनका अतिपात करना अर्थात् प्राणियों के प्राण का वियोग करना प्राणातिपात है । कहा भी है—

"पञ्चेन्द्रियाणि त्रिविध बल च उच्छ्वासनि श्वासमथान्यदायुः ।
प्राणा दशैते भगवद्भिरुक्तास्तेषा वियोगाकरण तु हिंसा ॥

शास्त्रों मे पाच इन्द्रिय, तीन बल, आयु, श्वासोच्छ्वास इस प्रकार से ये १० प्राण भगवानने बतलाये है । इनका वियोग करना इसका नाम हिंसा है । (**अत्थि मुसावाए**) मृषावाद पाप है । असद्भूत अर्थ का कथन करना इसका नाम मृषावाद है । (**अदिण्णादाणे**) अदत्तादान पाप है । देव, गुरु, भूप, गाथापति एव साधर्मिक आदि की कोई वस्तु को उनकी आज्ञा के विना लेना सो अदत्तादान है । (**अत्थि मेहुणे**) मैथुन पाप है । (**अत्थि परिग्गहे**) परिग्रह भी पाप है । जो मूर्च्छापूर्वक ग्रहण किया जाय उसका नाम परिग्रह है, अर्थात्

णिव्वुया) અપુનરાવૃત્તિવિશિષ્ટ થવાથી તમામ સતાપના કલાપોથી પરિવર્જિત એવો જીવ છે (अत्थि पाणाइवाए) પ્રાણિહિંસા પાપ છે ઉચ્છ્વાસનિ શ્વાસ આદિ પ્રાણ છે તેનો અતિપાત કરવો અર્થાત્ પ્રાણિઓનો પ્રાણથી વિયોગ કરવો પ્રાણાતિપાત છે કહ્યું પણ છે —

"पञ्चेन्द्रियाणि त्रिविध बल च उच्छ्वासनि श्वासमथान्यदायु ।
प्राणा दशैते भगवद्भिरुक्तास्तेषा वियोगीकरण तु हिंसा ॥

શાસ્ત્રોમા પાચ ઇદ્રિય, ત્રણ બલ, આયુ, શ્વાસોચ્છ્વાસ આ પ્રકારથી ૧૦ પ્રાણ ભગવાને બતાવ્યા છે તેનો વિયોગ કરવો તેનુ નામ હિંસા છે (अत्थि मुसावाए) મૃષાવાદ પાપ છે અસદ્ભૂત અર્થનુ કથન કરવુ તે મૃપાવાદ છે (अदिण्णादाणे) અદત્તાદાન પાપ છે દેવ, ગુરુ, ભૂપ, ગાથાપતિ તેમજ સાધર્મિક આદિની કોઈ વસ્તુને તેમની આજ્ઞા વગર લેવી તે અદત્તાદાન છે

परिग्गहे, ६ अत्थि कोहे, ७ माणे, ८ माया, ९ लोभे, अत्थि

सर्वतो भावेन गृह्यते=जन्मजरामरणादिदुःखैर्वेष्ट्यते आत्मा अनेनेति, यद्वा परिगृह्यते=समूर्च्छं स्वीक्रियत इति । 'अत्थि कोहे माणे माया लोभे' अस्ति क्रोध, अस्ति मान, अस्ति माया, अस्ति लोभ । क्रोध=क्रोधमोहनीयप्रकृत्युदयेन स्वपरचित्तप्रज्वलनरूपविकृतिजनक आत्मन परिणामविशेष । मान=स्वापेक्षयाऽन्यं हीनं मन्यते जनो येन स, मानमोहनीयोदयसमुत्थोऽन्यहीनतामननलक्षण आत्मन परिणामविशेष । माया=मायामोहनीयोदयसमुत्थो जीवस्य वञ्चनपरिणतिविशेष—स्वपरव्यामोहोपादकमाचरणमिति यावत । लोभः=लोभप्रकृत्युदयवशात् द्रव्यादभिलाषलक्षणो जीवस्य परिणतिविशेष । 'अत्थि जाव मिच्छादंस

जन्म, जरा एव मरणादि दुःखों से जिसके द्वारा आत्मा वेष्टित होता है उसका नाम परिग्रह है । (ममेद) भाव का नाम मूर्च्छा है । (अत्थि कोहे माणे माया लोभे) ये चार कषाय हैं—क्रोध, मान, माया और लोभ । क्रोधमोहनीय प्रकृति के उदय से स्व और पर की चित्तवृत्ति म प्रज्वलन रूप विकारजनक जो आत्मा का परिणामविशेष होता है, उसका नाम क्रोध है । मानमोहनीय के उदय से अन्य को हीन समझने का जो आत्मा का परिणामविशेष होता है वह मान है । इसके सद्भाव म जीव अपनी अपेक्षा अन्य जन को हीन समझता है । मायामोहनाय के उदय से पर को वचित करने का जो आत्मा का परिणामविशेष होता है वह माया है । इसके वश में रहा हुआ जीव स्व और पर का व्यामोहक आचरण किया करता है । लोभप्रकृति के उदय के वश से द्रव्यादिक को चाहने की जो आत्मा का परिणतिविशेष है उसका नाम लोभ है ।

(अत्थि मेहुणे) મૈથુન પાપ છે (अत्थि परिग्गहे) પરિગ્રહ પણ પાપ છે, જે મૂર્ચ્છાપૂર્વક ગ્રહણ કરાય તેનુ નામ પરિગ્રહ છે, અર્થાત્ જન્મ જરા તેમજ મરણ આદિ દુઃખોથી આત્મા જેના દ્વારા વેષ્ટિત થઈ (વીંટળાઈ) જાય છે તેનુ નામ પરિગ્રહ છે મૂર્ચ્છાભાવનુ નામ પણ પરિગ્રહ છે (ममेद) ભાવનુ નામ મૂર્ચ્છા છે (अत्थि कोहे माणे माया लोभे) આ ચાર કષાય છે—ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ ક્રોધમોહનીય પ્રકૃતિના ઉદયથી સ્વ અને પરની ચિત્ત વૃત્તિમા પ્રજ્વલનરૂપ વિકારજનક જે આત્માનું પરિણામ—વિશેષ હોય છે તેનુ નામ ક્રોધ છે માન—મોહનીયના ઉદયથી એક બીજાને હીન સમજવાનુ જે આત્માનુ પરિણામવિશેષ થાય છે તે માન છે આના સદ્ભાવમા જીવ પોતાના કરતા બીજા માણસને હીન સમજે છે માયામોહનીયના ઉદયથી બીજાની વચના કરવાનુ જે આત્માનુ પરિણામવિશેષ થાય છે તે માયા છે, તેને વશ થયેલો જીવ સ્વ તથા પરનુ વ્યામોહક આચરણ કર્યા કરે છે

जाव मिच्छादंसणसल्ले। अत्थि पाणाइवायवेरमणे मुसावाय-

णसल्ले' अस्ति यावत् मिथ्यादर्शनशल्यम्, अत्र यावच्छब्दात्-'पेज्जे, दोसे, कलहे, अब्भक्खाणे, पेसुण्णे, परपरिवाए, अरइरई, मायामोसे' इत्येषा संग्रह। अस्ति प्रेम-प्रेम=राग-पुत्रकलत्रादिष्वभिष्वङ्गपरिणामविशेष। 'अत्थि दोसे' अस्ति द्वेष-द्वेष=आत्मनोऽप्रातिलक्षणपरिणाम, अस्ति कलह-कल=आनन्दस्य हन्तीति कलह-वाचिक-द्वन्द्व, 'अत्थि अब्भक्खाणे' अस्त्यभ्याख्यानम्-अभ्याख्यानम्=असदोषारोपणम्। 'अत्थि पेसुण्णे' अस्ति पैशुन्यम्-पैशुन्य=प्रच्छन्नतया परदोषाऽऽविष्करणम्, 'अत्थि परपरिवाए' अस्ति परपरिवाद-परस्यादिभिरापकथनम्, 'अत्थि अरइरई' स्त अरतिरता-अरति=अरतिमोहनीयोदयाच्चित्तोद्वेगरूप आत्मन परिणतिविशेष, रति=

(जाव मिच्छादंसणसल्ले) यावत मिथ्यादर्शन आदि शल्य है। यहा "यावत्" शब्द से "पेज्जे, दोसे, कलहे, अब्भक्खाणे, पेसुण्णे, परपरिवाए, अरइरई, मायामोसे" इस पाठ का संग्रह हुआ है। पुत्रकलत्रादिकों म जो आसक्तिरूप परिणामविशेष है उसका नाम प्रेम है। अप्रातिलक्षण जो आत्माका परिणाम है वह द्वेष है। आनद जिससे नष्ट होता है उसका नाम कलह है। असत्य दोषोंका आरोपण करना इसका नाम अभ्याख्यान है। पीठ पीछे दूसरे क दोषोंको प्रकट करना इसका नाम पैशुन्य है। दूसरे की निंदा करना इसका नाम परपरिवाद है। अरति एव रति ये दोनों पाप है। अरतिमोहनीय के उदय होने से सयम के अदर जो चित्तोद्वेग होता है उसको 'अरति' कहते है। सासारिक विषयोंकी अभिलाषा को 'रति' कहते है। कपटसहित मिथ्याभाषण करना इसका नाम मायामृषा

લોભપ્રકૃતિના ઉદયને વશ થવાથી દ્રવ્યાદિકને ચાહવાની જે આત્માની પરિણતિ-વિશેષ છે તેનુ નામ લોભ છે (जाव मिच्छादंसणसल्ले) યાવત્ મિથ્યાદર્શન શલ્ય છે અહી 'यावत्" શબ્દથી "पेज्जे दोसे कलहे अब्भक्खाणे पेसुण्णे परपरिवाए अरइरई मायामोसे" આ પાઠનો સગ્રહ કર્યો છે તેમા પુત્રકલત્ર આદિમા જે આસક્તિરૂપ પરિણામવિશેષ છે તેનુ નામ પ્રેમ છે અપ્રીતિ લક્ષણ જે આત્માનુ પરિણામ છે તે દ્વેષ છે આનદ જેનાથી નષ્ટ થાય છે તેનુ નામ કલહ છે, અને અસત્ય દોષોનુ આરોપણ કરવુ તેનુ નામ અભ્યા ખ્યાન છે કોઇની ગેરહાજરીમા (પીઠપાછળ) તેના દોષો પ્રકટ કરવા તેનુ નામ પૈશુન્ય (ચાડી) છે બીજાની નિદા કરવી તેનુ નામ પરપરિવાદ છે અરતિ તેમજ રતિ એ બન્ને પાપ છે અરતિ-મોહનીયનો ઉદય થવાથી સયમની અદર જે ચિત્તને ઉદ્વેગ થાય છે તેને 'अरति' કહે છે સાસારિક વિષ યોની અભિલાષાને 'रति' કહે છે કપટવાળ મિથ્યાભાષણ કરવુ તેનુ નામ

वेरमणे आदिण्णादाणवेरमणे मेहुणवेरमणे परिग्गहवेरमणे जाव मिच्छादसणसल्लविवेगे। सव्व अत्थिभाव अत्थित्ति वयइ,

विपयाभिरुचि । 'अत्थि मायामोसे' अस्ति मायामृषा–मायया सह मृषा–मायामृषा= सकपटमिथ्याभाषणम्, 'मिच्छादसणसल्ले' मिथ्यादर्शनशल्यम्–मिथ्यादर्शन शल्यमिव, प्रतिक्षण विविधव्यथाविधायकत्वात । 'अत्थि पाणाइवायवेरमणे मुसावायवेरमणे अदिण्णादाणवेरमणे मेहुणवेरमणे परिग्गहवेरमणे' अस्ति प्राणातिपातविरमणम्, मृषावादविरमणम्, अदत्तादानविरमणम्, मैथुनविरमणम्, परिग्रहविरमणम्। केषाञ्चिन्मते प्राणातिपातादिविरमणस्याशक्यत्व प्रतिपादित तन्निरासार्थं तत्सत्ताऽभिधानम्। 'जाव मिच्छादसणसल्लविवेगे' यावन्मिथ्यादर्शनशल्यविवेक –मिथ्यादर्शनशल्यस्य विवेक = पृथग्भाव, तस्मान्निवृत्तिरित्यर्थ, सोऽप्यस्ति। 'सव्व अत्थिभावं अत्थित्ति वयइ' सर्व मस्तिभावमस्तीति वदति–सर्वं=सकलम् अस्तिभाव–सत्तारूपक्रियासहितो भाव =वस्तुसत्वम्

है। तथा कुदेव कुगुरु कुधर्म मे श्रद्धा रखना मिथ्यादर्शन है। शल्य की तरह प्रतिक्षण अत्यन्त दु खदायी होने के कारण यह मिथ्यादर्शन शल्य कहलाता है। (**अत्थि पाणाइवायवेरमणे परिग्गहवेरमणे जाव मिच्छादसणसल्लविवेगे**) जो लोग हिंसादिक पाच पापों से विरक्त होने में अशक्यता प्रतिपादित करते है उनके लिये प्रभु कहते है कि ऐसी बात नही है, प्राणातिपात से जीव विरक्त होता है, मृषावाद से जीव विरक्त होता है एव परिग्रह से जीव विरक्त होता है, यावत् मिथ्यादर्शनशल्य से भी जीव विरक्त होता है। (**सव्व अत्थिभाव अत्थित्ति वयइ सव्व णत्थिभाव णत्थित्ति वयइ**) " अस्ति " यह पद सब को "अस्ति" इस रूपसे कहता है और " नास्ति " यह पद समस्त भाव को

'मायामृषा' છે, અને કુદેવ, કુગુરુ, કુધર્મમા શ્રદ્ધા રાખવી તે મિથ્યાદર્શન છે, તે શલ્યની માફક પ્રતિક્ષણ દુ ખદાયી હોવાથી ' मिथ्यादर्शनशल्य ' કહેવાય છે (अत्थि पाणाइवायवेरमणे, मुसावायवेरमणे, अदिण्णादाणवेरमणे, मेहुणवेरमणे, परिगगहवेरमणे, जाव मिच्छादसणसल्लविवेगे) જે લોક હિંસા આદિક પાચ પાપોથી વિરક્ત હોવામા અશક્યતા પ્રતિપાદિત કરે છે તેમના માટે પ્રભુ કહે છે કે એવી વાત કોઈ છે નહિ પ્રાણાતિપાતથી જીવ વિરક્ત થાય છે, મૃષાવાદથી જીવ વિરક્ત થાય છે, અદત્તાદાનથી જીવ વિરક્ત થાય છે, મૈથુનથી જીવ વિરક્ત થાય છે તેમજ પરિગ્રહથી જીવ વિરક્ત થાય છે, યાવત્ મિથ્યાદર્શનશલ્યથી પણ જીવ વિરક્ત થાય છે (सव्व अत्थिभाव अत्थित्ति वयइ सव्व णत्थिभाव णत्थित्ति वयइ) "अस्ति" એ પદ બધાને અસ્તિ (છે) એ રૂપે કહે છે, અને "नास्ति" એ પદ

सव्वं णत्थिभाव णत्थित्ति वयइ, सुचिण्णा कम्मा सुचिण्णफला भवंति, दुचिण्णा कम्मा दुचिण्णफला भवंति, फुसइ पुण्णपावे,

'जीवोऽस्त्यजीवोऽस्ति, पुण्यमस्ति, पापमस्ति' इत्यादिरूपेण वस्तुयथार्थस्वरूपनिरूपणमिति यावत्, तम 'अस्ति' इति कृत्वा वदति, यथा जीवत्वे सति जीव, अजीवत्वे सति अजीव इत्यादि। '**सव्व णत्थिभाव णत्थित्ति वयइ**' सर्वं नास्तिभाव नास्तीति वदति—सर्वं नास्तिभावम्—अजीवत्वे सति अजीव, अपटत्वे सति अपट इत्येवरूपो भावो नास्तिभावस्त नास्तीतिपदेन वदति। '**सुचिण्णा कम्मा सुचिण्णफला भवति**' सुचीर्णानि कर्माणि सुचीर्णफलानि भवन्ति—सुचीर्णानि—सु=प्रशस्ततया चीर्णानि=पालितानि कर्माणि=दानादीनि, सुचीर्णफलानि—सुचीर्णं फल येषा तानि, सुचरितमूलकत्वात् पुण्यकर्मबन्धादिफलवन्तीत्यर्थ। '**दुचिण्णा कम्मा दुचिण्णफला भवति**' दुश्चीर्णानि कर्माणि दुश्चीर्णफलानि भवन्ति—दुश्चीर्णानि=कुत्सितानीत्यर्थ, दुश्चीर्णफलानि=कुत्सितफलवन्ति—नरकनिगोदादिगमनादिरूपफलदायकानि भवन्तीत्यर्थ। '**फुसइ पुण्णपावे**' स्पृशति

"नास्ति" इस रूप से कहता है। स्वसत्तारूप क्रिया से युक्त का नाम अस्तिभाव है एव परस्वरूप से असत्ता का नाम नास्तिभाव है। मतलब इसका यह है कि प्रत्येक पदार्थ स्व-द्रव्य, क्षेत्र, काल और भाव की अपेक्षा से ही अस्तित्वविशिष्ट है और पर-द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव की अपेक्षा प्रत्येक द्रव्य नास्तित्वविशिष्ट है। इससे स्याद्वादसिद्धान्त का कथन किया गया है। (**सुचिण्णा कम्मा सुचिण्णफला भवति**) प्रशस्तभावों से उपार्जित दानादिक सत्कर्म पुण्य कर्म के बन्ध करनेवाले होते है। पुण्यकर्म का बन्ध कराना ही इनका फल माना गया है। (**दुचिण्णा कम्मा दुचिण्णफला भवति**) कुत्सितभावों से किये कार्य कुत्सित—नरकनिगोदादि—फलवाले होते है, अर्थात् कुत्सित कर्मों को करनेवाला

બધા ભાવને નાસ્તિ (નથી) એ રૂપે કહે છે સ્વસત્તારૂપ ક્રિયાથી યુક્તનુ નામ અસ્તિ-ભાવ છે તેમજ પરરૂપથી અસત્તાનુ નામ નાસ્તિભાવ છે આનો મતલબ એ છે કે પ્રત્યેક પદાર્થ સ્વ-દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ તથા ભાવની અપેક્ષાથી જ અસ્તિત્વવિશિષ્ટ છે અને પર-દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવની અપેક્ષા તેજ પદાર્થ નાસ્તિત્વવિશિષ્ટ છે આથી સ્યાદ્વાદસિદ્ધાંતનુ કથન કરવામા આવેલુ છે (सुचिण्णा कम्मा सुचिण्णफला भवति) પ્રશસ્તભાવોથી સંપાદિત દાન આદિક સત્કર્મ પુણ્ય કર્મનુ બંધ કરવાવાળા થાય છે પુણ્યકર્મનો બંધ કરવો એજ એનુ ફળ કહેવામા આવ્યુ છે (दुचिण्णा कम्मा दुचिण्णफला भवति) કુત્સિત ભાવોથી કરેલુ કાર્ય કુત્સિત-નરક નિગોદ આદિ ફળવાળા થાય છે

पच्चायति जीवा, सफले कल्लाणपावए। धम्ममाइक्खइ-इणमेव

पुण्यपापे-जीव सुचरितक्रियाभि पुण्यम्, असुचरितक्रियाभि पाप च स्पृणोति=बध्नाति। 'पच्चायति जीवा' प्रत्यायाति जीवा-तेनैव रूपेण=नरेण-शुभाऽशुभकर्मसततानेन पुनर्जीवा उत्पद्यते, 'भस्मीभूतस्य देहस्य पुनरागमन कुत'-इति नास्तिकवचन न सत्यम् इति भाव। तत उत्पत्तौ सत्याम् 'सफले कल्लाणपावए' सफलं कल्याणपापक-सौभाग्य-दौर्भाग्यहेतुत्वात् पुण्य पापञ्च शुभाशुभ कर्म सफल भवतीति भाव। प्रकारान्तरेणापि धर्मो पदेश भगवान ददाति, तदेव दर्शयति-'धम्ममाइक्खइ' इत्यारभ्य 'पडिरूवे' इत्यन्तेन मूलपाठेन प्रदर्शयति-

प्राणी नरकनिगोदादिक का पात्र बनता है। (**फुसइ पुण्णपावे**) जीव सुचरित क्रियाओं द्वारा पुण्य एव असुचरित क्रियाओं द्वारा पाप का बंध करनेवाला होता है। (**पच्चायति जीवा**) शुभाशुभ कर्मों से बद्ध हुआ जीव इस संसार में जन्ममरण के दुःखों को प्राप्त करता है, अर्थात् जबतक कर्म-संतति जीव में अस्तित्वविशिष्ट रहती है-जीव कर्मों से जबतक बंधा रहता है तबतक ही वह संसार में उत्पन्न होता रहता है। इस कथन से नास्तिक के इस वाद का कि-"भस्मीभूतस्य देहस्य पुनरागमन कुत" अर्थात् जब देह भस्मीभूत हो जाता है तो पुनः उसकी प्राप्ति नहीं होती है-निराकरण हो जाता है। (**सफले कल्लाणपावए**) सौभाग्य एव दौर्भाग्य के हेतु होने से पुण्य और पाप सफल है।

प्रकारान्तर से भी प्रभुने श्रुतचारित्र रूप धर्म का उपदेश दिया-इस बात को सूत्रकार-'**धम्ममाइक्खइ**' से लेकर '**पडिरूवे**' यहाँ तक के मूलपाठ से प्रदर्शित करते

કુત્સિત કર્મો કરવાવાળા પ્રાણી નરક-નિગોદ આદિકના પાત્ર બને છે (फुसइ पुण्णपावे) જીવ સુચરિત ક્રિયાઓ દ્વારા પુણ્ય તેમજ અસુચારત ક્રિયાઓ દ્વારા પાપના બંધ કરવાવાળા થાય છે (पच्चायति जीवा) શુભાશુભ કર્મોથી બંધા એલા જીવ આ સંસારમા જન્મ-મરણના દુઃખોને પ્રાપ્ત કરે છે અર્થાત્ જ્યા સુધી કર્મસંતતિ જીવમા અસ્તિત્વવિશિષ્ટ રહેતી હોય છે-જીવ જ્યા સુધી કર્મોથી બંધાયેલ રહે છે ત્યા સુધી જ તે સંસારમા ઉત્પન્ન થયા કરે છે આ કથનની નાસ્તિકનો એવો વાદ કે "भस्मीभूतस्य देहस्य पुनरागमन कुत" અર્થાત્ જ્યારે દેહ ભસ્મીભૂત થઈ જાય છે તો પછી વળી ફરી તેની પ્રાપ્તિ થતી નથી આનુ નિરાકરણ થઇ જાય છે (सफले कल्लाणपावए) સૌભાગ્ય તેમજ દૌર્ભાગ્યના હેતુભૂત હોવાના કારણે પુણ્ય અને પાપ સફળ (ફળ આપનારા) છે

બીજી રીતે પણ પ્રભુએ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો-એ વાતને સૂત્રકાર-'धम्ममाइक्खइ'થી લઈને 'पडिरूवे' અહી સુધીના મૂળપાઠ

णिग्गंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे केवलिए ससुद्धे पडिपुण्णे णेया-

इयतेन ग्रंथेन। 'धम्ममाइक्खइ' धर्ममाख्याति-'इणमेव णिग्गंथे पावयणे सच्चे' इदमेव निर्ग्रंथ प्रवचन सत्यम्-इत्=प्रत्यक्षतया विद्यमान, निर्ग्रंथ-निर्ग्रन्थाना=द्रव्यभाव-ग्रन्थिरहिताना यमिना सम्बन्धि प्रवचनम्=आगम, सत्य=सद्भ्यो हित वास्तविकत्व। 'अणुत्तरे' अनुत्तरम्-नास्युत्तर यस्मात, नास्मा प्रधानतममन्यदस्तीति भाव, 'केवलिए' कैवलिक=केवलिप्रणीतम्-अद्वितीय वा, 'ससुद्धे' सशुद्धम्=कषादिभि शुद्ध सुवर्णमिव निर्दोषम्, 'पडिपुण्णे' प्रतिपूर्णम्-सर्वथा समग्र-सूत्रापेक्षया मात्राबिन्द्वादिभि, अर्थापेक्षया चाकाङ्क्षाऽध्याहारादिभिर्वर्जितम्, 'णेयाउए' नैयायिकम्=न्यायानुगत=प्रमाणा-ऽबाधितम्, 'सल्लकत्तणे' शल्यकर्तनम्=मायामिथ्यानिदानशल्यच्छेदनक्षमम्-एतद्भावभावितानां

है। 'धम्ममाइक्खइ' भगवान ने प्रकारान्तर से भी धर्मोपदेश किया। जैसे-(इणमेव णिग्गंथे पावयणे सच्चे) प्रत्यक्षतया विद्यमान यह निर्ग्रंथों-द्रव्य एवं भावरूप ग्रन्थि से रहित संयमियों का प्रवचन-आगम सत्य-भव्यों का हितकारक एवं यथार्थ है। (अणुत्तरे) यह अनुत्तर है-इससे उत्तर-प्रधान और दूसरा कोई नहीं है। (केवलिए) कारण कि यह केवलज्ञानी द्वारा प्रणीत हुआ है, इसलिये यह अद्वितीय है। (ससुद्धे) कषादिक द्वारा शुद्ध किये हुए सोने के समान यह शुद्ध है। (पडिपुण्णे) यह सर्वथा प्रतिपूर्ण है, न तो सूत्र की अपेक्षा से इसमें मात्रा एवं बिंदु आदि के अध्याहार की आवश्यकता है और न अर्थ की अपेक्षा से इसमें आकांक्षा आदि के अध्याहार की आवश्यकता है, अर्थात् सब प्रकार से यह पूर्ण है। (णेयाउए) इस भगवदुपदिष्ट आगम में किसी भी प्रमाण से बाधा नहीं आती है। (सल्लकत्तणे) मायामिथ्यात्व एवं निदान शल्यों का

દ્વારા પ્રદર્શિત કરે છે 'धम्ममाइक्खइ' ભગવાને પ્રકારાન્તરથી પણ ધર્મોપદેશ કર્યો જેમકે (इणमेव णिग्गंथे पावयणे सच्चे) પ્રત્યક્ષતયા (નજરની સામેજ) વિદ્યમાન (નિર્ગ્રન્થો) આ નિર્ગ્રન્થો-દ્રવ્ય તેમજ ભાવ રૂપ ગ્રન્થિથી રહિત સંયમીઓના પ્રવચન-આગમ સત્ય-ભવ્યોને માટે હિતકારક તેમજ યથાર્થ છે (अणुत्तरे) આ અનુત્તર છે આનાથી ઉત્તમ-પ્રધાન (મુખ્ય) બીજુ કાંઈ નથી (केवलिए) કારણ કે આ કેવળજ્ઞાની દ્વારા પ્રણીત થયેલુ (રચાએલુ) છે તે માટે આ અદ્વિતીય છે (ससुद्धे) કષાદિક દ્વારા શુદ્ધ કરેલા સોના જેવુ તે શુદ્ધ છે (पडिपुण्णे) એ સર્વદા પરિપૂર્ણ છે-સૂત્રની અપેક્ષાએ તેમા માત્રા તેમજ બિંદુ આદિના અધ્યાહારની આવશ્યકતા નથી અને અર્થની અપેક્ષાથી તેમા આકાંક્ષા આદિના અધ્યાહારની પણ આવશ્યકતા નથી તમામ પ્રકારે એ પૂર્ણ છે (णेयाउए) આ ભગવદ્-ઉપદિષ્ટ આગમમા કોઈ પણ પ્રમાણથી

उए सल्लकत्तणे सिद्धिमग्गे मुत्तिमग्गे णिज्जाणमग्गे अवितहम-विसधि सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे इहट्ठिया जीवा सिज्झंति बुज्झंति

भावशल्यानि विच्छेत्तायानि। '**सिद्धिमग्गे**' सिद्धिमार्ग—सिद्धि=कृतकृत्यता—तस्या मार्ग=उपाय, '**मुत्तिमग्गे**' मुक्तिमार्ग=सकलकर्मवियोगस्य हेतु, '**णिव्वाणमग्गे**' निर्वाणमार्ग—निर्वाणस्य=सकलकर्मक्षयजन्यस्य पारमार्थिकसुखस्य मार्ग, '**णिज्जाणमग्गे**' निर्याणमार्ग—निर्यागम्=अपुनरावृत्त्या संसारात् प्रस्थान तस्य मार्ग, '**अवितह**' अवितथम्—वितथ=मिथ्या तद्विपरीत—त्रिकालाबाधितमित्यर्थ। '**अविसधि**' अविसन्धि=अव्यवच्छिन्न—न कदाचिदपि विच्छेदमुपगतम्। '**सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे**' सर्वदुःखप्रहाण मार्ग—सर्वाणि=जन्ममरणादीनि दुःखानि प्रहीणानि यत्र स सर्वदुःखप्रहीणो मोक्षस्तस्य

कर्त्तन (छेदन) इसी आगम से होता है। (**सिद्धिमग्गे**) यह आगम ही सिद्धि—कृत कृत्यता का एक मार्ग है। (**मुत्तिमग्गे**) समस्त कर्मों के क्षय का यही एक उपाय है। (**णिव्वाणमग्गे**) समस्त कर्मों के क्षय से उद्भूत पारमार्थिक सुख का यही एक रास्ता है। (**णिज्जाणमग्गे**) संसार में जन्म का पुनः आगमन न हो इस रूप से जो जीव का संसार से प्रस्थान होता है उसका प्रधान कारण एक यही आगम है। (**अवितह**) यह आगम त्रिकाल में भी युक्तियों द्वारा बाधित नहीं है। (**अविसधि**) महाविदेह क्षेत्र की अपेक्षा से—न इसका कभी विच्छेद होता है, और न कभी विच्छेद होगा। (**सव्व दुक्खप्पहीणमग्गे**) समस्त दुःखों का जिसमें सर्वथा अभाव है ऐसे मोक्ष का यही एक उत्तम मार्ग है। जिस लिये यह प्रभु द्वारा प्रतिपादित आगम पूर्वोक्त प्रकार से इन सद्गुणों

બાધા આવતી નથી (सल्लकत्तणे) માયા, મિથ્યાત્વ તેમજ નિદાન શલ્યોના કર્તન (છેદન) આ આગમથી થાય છે (सिद्धिमग्गे) આ આગમજ સિદ્ધિ-કૃત કૃત્યતાનો એક માર્ગ છે (मुत्तिमग्गे) સમસ્ત કર્મોના ક્ષયનો આ એક ઉપાય છે (णिव्वाणमग्गे) સમસ્ત કર્મોના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થતા પારમાર્થિક સુખનો આજ એક રસ્તો છે (णिज्जाणमग्गे) સંસારમા જીવનુ પુન આગમન ન થાય એ રૂપથી જે જીવનુ સંસારથી પ્રસ્થાન થાય છે તેનુ પ્રધાન કારણ એક આજ આગમ છે (अवितह) આ આગમ ત્રણ કાળમા પણ કુતર્કો દ્વારા બાધિત નથી (अविसधि) મહાવિદેહ ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી નથી આનો કદી વિચ્છેદ થયો, નથી વિચ્છેદ થાતો અને નથી કદી વિચ્છેદ થવાનો (सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे) સમસ્ત દુઃખોનો જેમા અભાવ છે એવા મોક્ષનો આ એક ઉત્તમ માર્ગ છે જેથી પ્રભુ દ્વારા પ્રતિપાદન કરેલુ આ આગમ પૂર્વોક્ત એવા સદ્ગુણોથી યુક્ત

मुच्चंति परिणिव्वायंति सव्वदुक्खाणमंतं करेंति। एगच्चा पुण

मार्ग, यत एव सद्गुणगुम्फित नैर्ग्रन्थ प्रवचनम्, अतएव 'इहट्ठिया जीवा सिज्झंति' इह स्थिता जीवा सिध्यन्ति-इह=नैर्ग्रन्थप्रवचने स्थिता=एतदाराधका जीवा सिध्यन्ति= सिद्धिपदं प्राप्नुवन्ति, अणिमादिसिद्धिं वा 'बुज्झंति' बुध्यन्ते-केवलज्ञानप्राप्त्या निःशेष-विशेषं जानन्ति, 'मुच्चंति' मुच्यन्ते-भवोपग्राहिणां कर्मणां निरवशेषत्वात्, 'परिणिव्वायंति' परिनिर्वान्ति-कर्मजन्यसकलसंतापविरहात्, 'सव्वदुक्खाणमंतं करेंति' सर्वदुःखानामन्तं कुर्वन्ति-सर्वेषां शारीरिकमानसिकानां दुःखानाम् अन्तं=नाशं कुर्वन्ति।

'एगच्चा पुण एगे भयतारो' एकाचा पुनरेके भवन्ता-एकैव अर्चा=भविष्यन्ती मनुष्यतनुर्येषां ते एकार्चाः सन्त, पुनरेके=केचिद् भवन्ता=नैर्ग्रन्थ्यप्रव-

---

से युक्त है। इसलिये (**इहट्ठिया जीवा सिज्झंति**) जो जीव इसकी आराधना में अपने जीवन का उत्सर्ग कर देते हैं वे नियमतः सिद्धिपद के प्रापक होते है, (**अणिमादि-सिद्धिं वा**) अथवा इस लोक में अणिमादि सिद्धि के धारक होते है। (**बुज्झंति**) केवलज्ञान की प्राप्ति से सभी वस्तुओं को जानते है। (**मुच्चंति**) भवोपग्राहिकर्मों का सम्पूर्णरूप से नाश होने के कारण वे मुक्त हो जाते है। (**परिणिव्वायंति**) कर्मजन्य समस्त संताप के विरह से वे शीतलीभूत हो जाते है। (**सव्वदुक्खाणमंतं करेंति**) शारीरिक एवं मानसिक समस्त दुःखों का वे ही अन्त करनेवाले होते है। (**एगच्चा पुण एगे भयतारो**) इस निर्ग्रन्थ प्रवचन की आराधना करनेवाले भव्य जीव वर्तमान शरीर के छूट जाने के बाद मात्र एक बार मनुष्य शरीर धारण करते है, अर्थात् वे एकावतारी होते हैं। वे भव्य जीव इस शरीर के छूटने पर (**पुव्वकम्मावसेसेण**) पूर्वकर्मों के बाँकी

છે તેથી જ (इहट्ठिया जीवा सिज्झंति) જે જીવ આની આરાધનામાં પોતાના જીવનનો ઉત્સર્ગ કરી દે છે તેઓ નિયમત -નિશ્ચયથી-સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થાય છે, (अणिमादिसिद्धिं वा) આ લોકમાં અણિમાદિ-સિદ્ધિને પામે છે (बुज्झंति) કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી બધી વસ્તુઓ જાણે છે (मुच्चंति) ભવોપગ્રાહિ કર્મોનો સંપૂર્ણ રૂપે નાશ થવાના કારણે તેઓ મુક્ત થઈ જાય છે (परिणिव्वायंति) કર્મ-જન્ય સમસ્ત સંતાપના વિરહથી (ત્યાગથી) તેઓ શીતલીભૂત બની જાય છે (सव्वदुक्खाणमंतं करेंति) શારીરિક તેમજ માનસિક સમસ્ત દુઃખોના તેઓ અંત કરવાવાળા હોય છે (एगच्चा पुण एगे भयतारो) આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનની આરા ધના કરવાવાળા ભવ્ય જીવ વર્તમાન શરીર છૂટી જવા બાદ માત્ર એકવાર મનુષ્ય શરીરને ધારણ કરે છે અર્થાત્ તેઓ એકાવતારી થાય છે તે ભવ્ય

उए सल्लकत्तणे सिद्धिमग्गे मुत्तिमग्गे णिज्जाणमग्गे अवितहम-विसंधि सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे इहट्ठिया जीवा सिज्झंति बुज्झंति

भावशल्यानि निच्छेत्तायानि। '**सिद्धिमग्गे**' सिद्धिमार्ग—सिद्धि=कृतकृत्यता—तस्या मार्ग=उपाय, '**मुत्तिमग्गे**' मुक्तिमार्ग=सकलकर्मवियोगस्य हेतु, '**णिव्वाणमग्गे**' निर्वाणमार्ग—निर्वाणस्य=सकलकर्मक्षयजन्यस्य पारमार्थिकसुखस्य मार्ग, '**णिज्जाणमग्गे**' निर्याणमार्ग—निर्यागम्=अपुनरावृत्त्या संसारात् प्रस्थान तस्य मार्ग, '**अवितह**' अवितथम्—वितथ=मिथ्या तद्विपरीत—त्रिकालाबाधितमित्यर्थ। '**अविसंधि**' अविसंधि=अव्यवच्छिन्न—न कदाचिदपि विच्छेत्तुमुपगतम्। '**सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे**' सर्वदुःखप्रहीण मार्ग—सर्वाणि=जन्ममरणादीनि दुःखानि प्रहीणानि यत्र स सर्वदुःखप्रहीणो मोक्षस्तस्य

कर्त्तन (छेदन) इसी आगम से होता है। (**सिद्धिमग्गे**) यह आगम ही सिद्धि—कृत कृत्यता का एक मार्ग है। (**मुत्तिमग्गे**) समस्त कर्मों के क्षय का यही एक उपाय है। (**णिव्वाणमग्गे**) समस्त कर्मों के क्षय से उद्भूत पारमार्थिक सुख का यही एक रास्ता है। (**णिज्जाणमग्गे**) संसार में जीव का पुनः आगमन न हो इस रूप से जो जीव का संसार से प्रस्थान होता है उसका प्रधान कारण एक यही आगम है। (**अवितह**) यह आगम त्रिकाल में भी युक्तियों द्वारा बाधित नहीं है। (**अविसंधि**) महाविदेह क्षेत्र की अपेक्षा से—न इसका कभी विच्छेद होता है, और न कभी विच्छेद होगा। (**सव्व दुक्खप्पहीणमग्गे**) समस्त दुःखों का जिसमें सर्वथा अभाव है ऐसे मोक्ष का यही एक उत्तम मार्ग है। जिस लिये यह प्रभु द्वारा प्रतिपादित आगम पूर्वोक्त प्रकार से इन सद्गुणों

બાધા આવતી નથી (सल्लकत्तणे) માયા, મિથ્યાત્વ તેમજ નિદાન શલ્યોના કર્તન (છેદન) આ આગમથી થાય છે (सिद्धिमग्गे) આ આગમજ સિદ્ધિ-કૃત કૃત્યતાનો એક માર્ગ છે (मुत्तिमग्गे) સમસ્ત કર્મોના ક્ષયનો આ એક ઉપાય છે (णिव्वाणमग्गे) સમસ્ત કર્મોના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થતા પારમાર્થિક સુખનો આજ એક રસ્તો છે (णिज्जाणमग्गे) સંસારમાં જીવનુ પુનઃ આગમન ન થાય એ રૂપથી જે જીવનુ સંસારથી પ્રસ્થાન થાય છે તેનુ પ્રધાન કારણ એક આજ આગમ છે (अवितह) આ આગમ ત્રણ કાળમા પણ યુક્તિઓ દ્વારા બાધિત નથી (अविसंधि) મહાવિદેહ ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી નથી આનો કદી વિચ્છેદ થયો, નથી વિચ્છેદ થાતો અને નથી કદી વિચ્છેદ થવાનો (सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे) સમસ્ત દુઃખોનો જેમા અભાવ છે એવા મોક્ષનો આ એક ઉત્તમ માર્ગ છે જેથી પ્રભુ દ્વારા પ્રતિપાદન કરેલુ આ આગમ પૂર્વોક્ત એવા સદ્ગુણોથી યુક્ત

मुच्चंति परिणिव्वायंति सव्वदुक्खाणमत करेंति। एगच्चा पुण

मार्ग, यत एव सद्गुणगुम्फित नैर्ग्रन्थ प्रवचनम्, अतएव 'इहट्ठिया जीवा सिज्झंति' इह स्थिता जीवा सिध्यन्ति-इह=नैर्ग्रन्थप्रवचन स्थिता=एतदाराधका जीवा सिध्यंति=सिद्धिपद प्राप्नुवन्ति, अणिमादिसिद्धिं वा 'बुज्झंति' बुध्यंते-केवलज्ञानप्राप्त्या निखिलविशेष जानन्ति, 'मुच्चंति' मुच्यंते-भवोपग्राहिणा कर्मणा निरवशेषनष्टत्वात्, 'परिणिव्वायंति' परिनिर्वान्ति-कर्मजन्यसकलसन्तापविरहात्, वक्तव्यसार वक्ति-'सव्वदुक्खाणमत करेंति' सर्वदुःखानामन्त कुर्वन्ति-सर्वेषा शारीरिकमानसिकाना दुःखानाम् अन्त=नाश कुर्वन्ति।

'एगच्चा पुण एगे भयतारो' एकाचा पुनरेके भवन्ता — एकैव अर्चा=भविष्यन्ती मनुष्यतनुर्येषा ते एकार्चा सन्त, पुनरेके=कश्चिद् भवन्ता=नैर्ग्रन्थप्रव-

---

से युक्त है। इसलिये (इहट्ठिया जीवा सिज्झंति) जो जीव इसकी आराधना मे अपने जीवन का उत्सर्ग कर देते है वे नियमत सिद्धिपद के प्रापक होते है, (अणिमादिसिद्धिं वा) अथवा इस लोक में अणिमादि सिद्धि के धारक होते है। (बुज्झंति) केवलज्ञान की प्राप्ति से सभी वस्तुओं को जानते है। (मुच्चंति) भवोपग्राहिकर्मों का सम्पूर्णरूप से नाश होने के कारण वे मुक्त हो जाते है। (परिणिव्वायंति) कर्मजन्य समस्त सन्ताप के विरह से वे शीतलीभूत हो जाते है। (सव्वदुक्खाणमत करेंति) शारीरिक एव मानसिक समस्त दुःखों का वे ही अन्त करनेवाले होते है। (एगच्चा पुण एगे भयतारो) इस निर्ग्रन्थ प्रवचन की आराधना करनेवाले भव्य जीव वर्तमान शरीर के छूट जाने के बाद मात्र एक बार मनुष्य शरीर धारण करते है, अर्थात् वे एकावतारी होते है। वे भव्य जीव इस शरीर के छूटने पर (पुव्वकम्मावसेसेण) पूर्वकर्मों के बाकी

છે તેથી જ (इहट्ठिया जीवा सिज्झंति) જે જીવ જ્ઞાની આરાધનામા પોતાના જીવનનો ઉત્સર્ગ કરી દે છે તેઓ નિયમત -નિશ્ચયથી-સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થાય છે, (अणिमादिसिद्धिं वा) આ લોકમા અણિમાદિ-સિદ્ધિને પામે છે (बुज्झंति) કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી બધી વસ્તુઓ જાણે છે (मुच्चंति) ભવોપગ્રાહિ કર્મોનો સંપૂર્ણ રૂપે નાશ થવાના કારણે તેઓ મુક્ત થઈ જાય છે (परिणिव्वायंति) કર્મજન્ય સમસ્ત સંતાપના વિરહથી (ત્યાગથી) તેઓ શીતલીભૂત બની જાય છે (सव्वदुक्खाणमत करेंति) શારીરિક તેમજ માનસિક સમસ्त દુઃખોના તેઓ અંત કરવાવાળા હોય છે (एगच्चा पुण एगे भयतारो) આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનની આરાધના કરવાવાળા ભવ્ય જીવ વર્તમાન શરીર છૂટી જવા બાદ માત્ર એકવાર મનુષ્ય શરીરને ધારણ કરે છે અર્થાત તેઓ એકાવતારી થાય છે તે ભવ્ય

एगे भयतारो पुव्वकम्मावसेसेण अण्णयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति, महड्ढिएसु जाव महासुक्खेसु दूरंगइएसु चिरट्ठिइएसु। ते णं तत्थ देवा भवति–महिड्ढिया जाव चिर-

चनस्याराधका भव्या, 'पुव्वकम्मावसेसेण' पूर्वकर्माऽवशेषण, 'अण्णयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति' अन्यतमेषु देवलोकेषु देवतयोपपत्तारो भवन्ति 'महड्ढिएसु जाव महासुक्खेसु दूरंगइएसु चिरट्ठिइएसु' महर्द्धिकेषु यावन्महासौख्येषु–अत्र यावच्छब्दात्='महज्जुइएसु, महाबलेसु, महायसेसु, महाणुभागेसु' इति द्रष्टव्यम्। प्राग्व्याख्यातमेतत्। दूरगतिकेषु=अनुत्तरविमानादिषु चिरस्थितिकेषु–चिरं=बहुसागरोपमा स्थितिर्येषु तेषु। 'ते णं तत्थ देवा भवति' ते खलु तत्र देवा भवन्ति, कीदृशा देवा भवन्तीत्यत्राऽऽह–'महिड्ढिया' महर्द्धिका=महर्द्धिमन्तः, यावत्–'चिरट्ठिइया' चिर

रहने के कारण (अण्णयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति महड्ढिएसु जाव महासुक्खेसु दूरंगइएसु चिरट्ठिइएसु) महर्द्धिक–विमान आदि महासम्पत्तिवाले, महाद्युतिक=विविध रत्न आदि का महाकान्तिवाले, महाबल–अत्यन्त स्थिर अर्थात् द्रव्यरूप से शाश्वत, महायशस्वी–शास्त्रों द्वारा प्रशंसित, महानुभाग–महाप्रभावशाली, महासौख्य–अत्यन्त सुख के निधानरूप, चिरस्थितिक–बहुत सागरोपमकी स्थितिवाले, दूरगतिक–मनुष्यलोक आदि से अत्यन्त दूरवर्ती, ऐसे अनुत्तर विमानादिक देवलोकों मे से किसी एक देवलोक मे उत्पन्न होते है। (ते णं तत्थ देवा) वे देव वहाँ पर (भवति महिड्ढिया जाव चिरट्ठिइया) महर्द्धिक–विमान आदि की महासम्पत्तिवाले, महाद्युति–शरीर और आभरण का महा

આ શરીર છૂટી જતા (पुव्वकम्मावसेसेण) પૂર્વ કર્મો બાકી રહેવાના કારણે (अण्णयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति महड्ढिएसु जाव महासुक्खेसु दूरंगइएसु चिरट्ठिइएसु) મહર્દ્ધિક–વિમાન આદિ મહાસમ્પત્તિવાળા, મહાદ્યુતિક વિવિધ રત્નઆદિની મહાકાન્તિવાળા, મહાબલ–અત્યંત સ્થિર અર્થાત્ દ્રવ્યરૂપથી શાશ્વત, મહાયશસ્વી–શાસ્ત્રો દ્વારા પ્રશંસિત, મહાનુભાગ મહાપ્રભાવશાલી, મહાસૌખ્ય–અત્યંત સુખના નિધાન રૂપ, ચિરસ્થિતિક–ઘણા સાગરોપમની સ્થિતિવાળા, દૂરગતિક–મનુષ્ય લોક આદિથી અત્યંત દૂરવર્તી, એવા અનુત્તર વિમાનાદિક દેવલોકમાના કોઇ એક દેવલોકમા ઉત્પન્ન થાય છે (ते णं तत्थ देवा) તે દેવ ત્યા (भवति महिड्ढिया जाव चिरट्ठिइया) મહર્દ્ધિક–વિમાન આદિની મહાસમ્પત્તિ વાળા, મહાદ્યુતિ–શરીર અને આભરણની મહાકાન્તિવાળા, મહાબલ

ट्ठिइया हार-विराइय-वच्छा जाव पभासमाणा कप्पोवगा गति-

स्थितिका =चिरकालस्थितिका, 'हारविराइयवच्छा' हारविराजितवक्षस्का =हारभूषितहृदया, 'जाव पभासमाणा' यावत् प्रभासमाना -यावच्छब्दादिद दृश्यम्-'कडग-तुडिय-थंभिय-भुया' कटक-त्रुटित-स्तम्भित-भुजा 'अगय-कुडल-मट्ठ-गडयल-कण्णपीढ-धारी' अङ्गद-कुण्डल-गण्डतल-कर्णपीठ-धारिण 'विचित्त-वत्था-भरणा' विचित्र-वस्त्रा-ऽऽभरणा, 'विचित्तमाला' विचित्रमाला, 'मउलिमउडा' मौलिमुकुटा, 'कल्लाणग-पवर-वत्थ-परिहिया' कल्याणक-प्रवर-वस्त्र-परिहिता, 'कल्लाणग-पवर-मल्ला-णुलेवणा' कल्याणक-प्रवर-माल्या-नुलेपना, 'भासुरबोंदी' भास्वरदेहा, 'पलव-वणमालधरा' प्रलम्बवनमालाधरा 'दिव्वेण सघाएण' दिव्येन सघातेन, 'दिव्वेण सठाणेण' दिव्येन सस्थानेन=सुन्दरेणाऽऽकारेण, 'दिव्वाए इड्ढीए' दिव्यया ऋद्धया, 'दिव्वाए जुईए' दिव्यया द्युत्या, 'दिव्वाए पभाए' दिव्यया प्रभया 'दिव्वाए छायाए' दिव्यया छायया, 'दिव्वाए अच्चीए' दिव्येन अर्चिषा=दिव्येन तेजसा, 'दिव्वाए लेसाए' दिव्यया लेश्यया, 'दस दिसाओ उज्जोयमाणा' दश दिशा उद्द्योतयन्त -समन्तात्सर्वान् दिगाभोगान् विभासयन्त इति। 'पभासमाणा' प्रभा-

कांतिवाले, महाबल-शरीर से अत्यन्त बलवान्, महायशस्वी-अत्यन्त यशवाले, महानुभाग-अत्यन्त प्रभावशाली, महासौख्य-सुखपुञ्ज को भोगनेवाले और चिरस्थितिक-अनेक सागरोपमस्थितिवाले होते हैं। इनका वक्षःस्थल सदा हारों की मालाओं से सुशोभित रहा करता है। (जाव पभासमाणा) यहाँ 'जाव' शब्द से (कडय-तुडिय-थभिय-भुया अगय-कुडल-गडयल-कण्णपीढ-धारी विचित्त-वत्था-भरणा विचित्तमाला मउलिमउडा कल्लाणग-पवर-वत्थ-परिहिया कल्लाणग-पवर-मल्ला-णुलेवणा भासुरबोंदी पलव-वणमाल-धरा दिव्वेण सघाएण दिव्वेण सठाणेण दिव्वाए इड्ढीए दिव्वाए जुईए दिव्वाए पभाए दिव्वाए छायाए दिव्वाए अच्चीए दिव्वाए लेसाए दस दिसाओ उज्जोयमाणा

इड्ढीए दिव्वाए जुईए दिव्वाए पभाए दिव्वाए छायाए दिव्वाए अच्चीए दिव्वाए

શરીરે ઘણા બળવાન્, મહાયશસ્વી-અત્યંત યશવાળા, મહાનુભાગ-અત્યંત પ્રભાવશાળી, મહાસૌખ્ય-સુખપુંજને ભોગવવાવાળા અને ચિરસ્થિતિક-અનેક સાગરોપમ સ્થિતિવાળા થાય છે એમનું વક્ષઃસ્થલ સદા હારોની માલાઓથી સુશોભિત રહ્યા કરે છે (जाव पभासमाणा) અહીં 'जाव' શબ્દથી (कडय-तुडिय-थभिय भुया अगय-कुडल-गडयल-कण्णपीढ-धारी विचित्त-वत्था-भरणा विचित्त-माला मउलिमउडा कल्लाणग-पवर-वत्थ-परिहिया कल्लाणग-पवर-मल्ला-णुलेवणा भासुर बोंदी पलव-वणमाल-धरा दिव्वेण संघाएण दिव्वेण सठाणेण दिव्वाए इड्ढीए दिव्वाए जुईए, दिव्वाए पभाए, दिव्वाए छायाए, दिव्वाए अच्चीए, दिव्वाए लेसाए दस

कल्लाणा ठिइकल्लाणा आगमेसिभद्दा जाव पडिरूवा। तमाइक्खइ-

समाना=प्रकर्षेण शोभमाना 'कप्पोवगा' कल्पोपगा-कल्प=इन्द्र-सामानिक-त्रायस्त्रिंश पारिषद्या त्मरक्ष लोकपाला नीक प्रकीर्णका भियोग्य-किल्बिषिक-व्यवहारस्वरूप आचारस्तमुप गता=प्राप्ता, सौधर्मादिदेवलोकवासिवैमानिकदेवत्व प्राप्ता, 'गइकल्लाणा' गतिकल्याणा-कल्याणा गतिर्येषा ते तथा, अथवा-गया=चतुर्गतिकलोक देवगतिरूपया कल्याणा=

लेसाए दस दिसाओ उज्जोवेमाणा पभासमाणा) इस पाठ का ग्रहण हुआ है, इस का अर्थ इस प्रकार है-इनकी भुजाएँ कटक-कडे और त्रुटित-भुजबन्ध इन आभूषणों से विभूषित रहा करती है। बाकी के इन समस्त पदों का अर्थ पीछे जहा पर देवों के आगमन का वर्णन किया गया है उस ३२वें सूत्र में लिखा जा चुका[1] है। (**कप्पोवगा**) इन्द्र, सामानिक, त्रायस्त्रिंश, पारिषद्य, आत्मरक्षक, लोकपाल, अनीकाधिपति, प्रकीर्णक, आभियोग्य, किल्बिषिक, ये दश प्रकार के देव जहाँ होते हैं उन देवलोकों का नाम कल्प है। इन कल्पों मे जो उत्पन्न होते हैं उनका नाम कल्पोपग है। सौधर्मादिक देवलोक से अच्युत देवलोक तक के देव कल्पोपग कहलाते है, क्यों कि यहीं तक इन्द्रादिक १० प्रकार के देवों का व्यवहार होता है, इनके बाद नहीं! (**गइकल्लाणा**) इनकी गति कल्याणकारी होती है, अथवा चतुर्गतिक इस लोक में ये देवगति में रहनेवाले होने के कारण उत्तम होते है, इस अपेक्षा ये गतिकल्याण कह गये है। (**ठिइकल्लाणा**) अनेक पल्योपम-

(१) असुरकुमारों के वर्णन मे इन समस्त पदों का अर्थ लिखा गया है।

दिसाओ उज्जोवेमाणा पभासमाणा) આ પાઠનો સગ્રહ કર્યો છે આનો અર્થ આ પ્રકારે છે એમની ભુજાઓ કટક (કડા) અને ત્રુટિત-ભુજબધ એ આભૂષણોથી શણગારેલી રહે છે બાકીના આ બધા પદોનો અર્થ અગાઉ જ્યા દેવોના આગમનનુ વર્ણન કર્યું છે તે ૩૩મા સૂત્રમા લખાઇ ગયુ છે[1]

(कप्पोवगा) ઇંદ્ર, સામાનિક, ત્રાયસ્ત્રિંશ, પારિષદ્ય, આત્મરક્ષક, લોકપાલ, અનીકાધિપતિ, પ્રકીર્ણક, આભિયોગ્ય, કિલ્બિષિક, આ દશ પ્રકારના દેવ જ્યા હોય છે તે દેવલોકનુ નામ કલ્પ છે આ કલ્પોમા જે ઉત્પન્ન થાય છે તેમના નામ કલ્પોપગ છે સૌધર્માદિક દેવલોકથી લઈને અચ્યુત દેવલોક સુધીના દેવ કલ્પોપગ કહેવાય છે કેમકે અહી સુધી ઇંદ્રાદિક ૧૦ પ્રકારના દેવોનો વ્યવહાર થાય છે ત્યાર પછી નહિ (गइकल्लाणा) તેમની ગતિ કલ્યાણ કારી હોય છે અથવા ચતુર્ગતિક આ લોકમા તેઓ દેવગતિમા રહેવાવાળા હોવાને કારણે ઉત્તમ હોય છે આ અપેક્ષાથી તેઓ ગતિકલ્યાણ કહેવાય છે

(१) અસુરકુમારોના વર્ણનમા આ બધા પદોનો અર્થ લખાઈ ગયો છે

एव खलु चउहि ठाणेहि जीवा णेरइयत्ताए कम्म पकरेंति,

भद्ररूपा, 'ठिइकल्लाणा' स्थितिकल्याणा =अनेकपल्योपमसागरोपमरूपचिरस्थितिका 'आगमेसिभद्दा' आगमिष्यद्भद्रा -आगमिष्यत्=आगामिकालभावि भद्र=कल्याण-निर्वाणरूप येषा ते तथा, 'जाव पडिरूवा' यावत्प्रतिरूपा =अतिरमणीयाऽऽकारा, यावच्छब्दात-'प्रासादीया दर्शनीया अभिरूपा' इति सो ग्रम्। पुनरपि 'तमाइक्खइ' तदाचष्टे=तत्प्रवचन कथयति-'एव खलु चउहिं ठाणेहिं जीवा णेरइयत्ताए कम्म पकरेंति' एव खलु चतुर्भि स्थानैर्जीवा नैरयिकताया कर्माणि प्रकुर्वति, तत्र नैरयिकताया =नारकित्वस्य,

सागरोपम तक देवलोक म इनकी स्थिति होने के कारण ये देव स्थितिकल्याण कहे गये ह। इनम से आकर ही तो मनुष्यपयाय लेकर जीव निर्वाण-मुक्ति का लाभ करते है, अत वे (आगमेसिभद्दा) आगमिष्यद्भद्र कहे गये है।(जाव पडिरूवा) यहाँ पर 'यावत्' शब्द से "प्रासादीयाः, दर्शनीयाः, अभिरूपाः" इन पदों का भी सग्र हुआ है। 'प्रासादीयाः' इन्हे देखने से मन प्रसन्न हो जाता है। अत एव ये 'दर्शनीयाः' दर्शनाय हैं। 'अभिरूपाः' इनके रूप की सुन्दरता प्रतिक्षण नवीन नवीन भाव से बढती रहती हो ऐसे ये मालूम होते हैं, इसलिये ये अभिरूप हैं। 'प्रतिरूपाः' इनके रूप की तुलना नही हो सकती है, क्यों कि इनका रूप असाधारण होता है, अर्थात् ये अनुपम सुन्दर होते है। अब इस प्रवचन का क्या फल है? इसको कहते है—

(एव खलु चउहिं ठाणेहिं जीवा णेरइयत्ताए कम्म पकरेंति) यह जीव चार कारणों द्वारा नरक में ले जानेवाले कर्मों को करते है, अब इस बात को प्रभु प्रकट

(ठिइकल्लाणा) અનેક પલ્યોપમ સાગરોપમ સુધી દેવલોકમા તેમની સ્થિતિ હોવાના કારણે તે દેવો સ્થિતિકલ્યાણ કહેવાય છે તેમાથી આવીને જ મનુષ્યપર્યાય પ્રાપ્ત કરી જીવ નિર્વાણ-મુક્તિનો લાભ કરે છે, માટે તેઓ (આગમેસિભદ્દા) આગમિષ્યદ્ભદ્ર કહેવાય છે (જાવ પડિરૂવા) અહી યાવત્ શબ્દથી 'પ્રાસાદીયા, દર્શનીયા, અભિરૂપા' એ પદોનો પણ સગ્રહ થયો છે "પ્રાસાદીયા"-એમને જોતા મન પ્રસન્ન થઇ જાય છે આ માટે જ તેઓ 'દર્શનીયા' દર્શનીય છે 'અભિરૂપા' એમના રૂપની સુદરતા પ્રતિક્ષણ નવીન નવીન ભાવથી વધતી જતી હોય તેમ તેઓ જણાય છે, તે માટે તેઓ અભિરૂપ છે 'પ્રતિરૂપા' તેમના રૂપની તુલના ન થઇ શકે, કેમકે તેમનુ રૂપ અસાધારણ હોય છે, અર્થાત્ તેઓ અનુપમ સુદર હોય છે હવે આ પ્રવચનનુ શુ ફલ છે? તે કહે છે-

(एव खलु चउहिं ठाणेहिं जीवा णेरइयत्ताए कम्म पकरेंति) આ જીવ ચાર

णेरइयत्ताए कम्म पकरेत्ता णेरइएसु उववज्जति, तं जहा-महारम्भयाए १ महापरिग्गहयाए २ पंचिंदियवहेणं ३ कुणिमाहारेणं ४, एव एएणं अभिलावेण। तिरिक्खजोणिएसु-१ माइल्लयाए

'णेरइयत्ताए कम्म पकरेत्ता णेरइएसु उववज्जति' नैरयिकतायै कर्माणि प्रकृत्य=प्रकर्षेण विधाय नैरयिकेषु उपपद्यन्ते=नारकजीवाना मध्ये जायन्ते, तजहा-तद्यथा=येन प्रकारेण नैरयिकेषु जायन्ते तत् कथयति सूत्रकार-१ 'महारम्भयाए' महारम्भतया=सावद्याऽऽरम्भबाहुल्येन,-२ 'महापरिग्गहयाए' महापरिग्रहतया=परिग्रहाधिक्येन, ३ 'पंचिंदियवहेण' पञ्चेन्द्रियवधेन=पञ्चेन्द्रियप्राणिना हिंसया, ४ 'कुणिमाहारेण' कुणपाहारेण=मासाहारेण, 'एव एएण अभिलावेण' एवमेतेनाभिलापेन=कथनेन 'तिरिक्खजोणिएसु' तिर्यग्योनिषु-तिरश्चां योनय =उत्पत्तिस्थानानि तत्र, १-माइल्लयाए णियडिल्लयाए' मायाऽस्तितया निकृतिमत्तया-माया=परवञ्चना सैषामस्तीति मायाविन तेषा भावस्तत्ता तया, निकृति -मायाऽऽवरणार्थं मायान्तरकरण सैषामस्तीति निकृतिमन्त , तद्भावो निकृतिमत्ता तया, २ 'अलियवयणेण'

કરતે હૈં-(त जहा) વે ચાર કારણ યે હૈં-(महारम्भयाए) મહા-આરમ્ભ, (महापरिग्गहयाए) મહાપરિગ્રહ, (पंचिंदियवहेण) પંચેન્દ્રિય જીવોં કા વધ કરના, (कुणिमाहारेण) માંસ કા આહાર કરના । ઇન ચાર કારણોં સે (णेरइयत्ताए कम्म पकरेत्ता णेरइएसु उववज्जति) નરક મેં લે જાને કે યોગ્ય કર્મોં કા ઉપાર્જન હોતા હૈ, ઇસ લિયે યે જીવ નરક મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ । (एव एएण अभिलावेण) ઇસી પ્રકારકા ચાર કારણ રૂપ કથન (तिरिक्खजोणिएसु) તિર્યઞ્ચ ગતિ મેં ઉત્પન્ન કરાને વાલે કર્મોં કા ભી હૈ । વ ચાર કારણ યે હૈં-(माइल्लयाए) માયાચારી કરના (णियडिल्लयाए) એવ માયા કો આવરણ કરને કે લિયે ઔર અધિક માયાચારી કરના ૧, (अलियवयणेण) અસત્ય

કારણો દ્વારા નરકમા લઈ જનારા કર્મો કરે છે, (तजहा) તે ચાર કારણ આ છે-(महारम्भयाए) મહા આરમ્ભ, (महापरिग्गहयाए) મહાપરિગ્રહ, (पंचिंदियवहेण) પંચેન્દ્રિય જીવોનો વધ કરવો, (कुणिमाहारेण) માંસનો આહાર કરવો આ ચાર કારણોથી (णेरइयत्ताए कम्म पकरेत्ता णेरइएसु उववज्जति) નરકમા લઈ જવા યોગ્ય કર્મોનુ ઉપાર્જન થાય છે તેથી તે જીવ નરકમા જાય છે (एव एएण अभिलावेण) આ પ્રકારના ૪ ચાર કારણ રૂપ કથન (तिरिक्खजोणिएसु) તિર્યંચ ગતિમા ઉત્પન્ન કરાવનારા કર્મોનુ પણ છે તે ચાર કારણ આ છે-(माइल्लयाए) માયાચારી કરવુ , (णियडिल्लयाए) તેમજ માયાનુ સવરણ કરવા માટે-ઢાકવા માટે અન્ય માયાચારી કરવુ (૧)

णियडिल्लयाए, २ अलियवयणेण, ३ उक्कंचणयाए, ४ वंचणयाए। मणुस्सेसु—पगइभद्दयाए १, पगइविणीययाए २, साणुक्को-

अलीकवचनेन=असत्यभाषणन, ३ 'उक्कचणयाए' उत्कञ्चनतया—उत्कञ्चनता नाम कचन सरलहृदय वञ्चयितु प्रवृत्तस्य पर चतुरतर नर पार्श्वस्थ विलोक्य क्षण वञ्चनानिवृत्ततयाऽवस्थान तया, कपटवृत्त्या, ४ 'वचणयाए' वञ्चननया। एतैश्चतुर्भि स्थानैर्जीवा स्तिर्यग्योनिषु यान्ति। मनुष्यजीवेषु पुन कैश्चतुर्भि स्थानैरुत्पद्यन्ते ? तद्दर्शयितुमाह—'मणुस्सेसु' इत्यादि। मनुष्येषु, 'पगइभद्दयाए' प्रकृतिभद्रतया=स्वभावसरलतया १, 'पगइविणीययाए' प्रकृतिविनीततया=स्वभावतो विनयशीलतया २, 'साणुक्कोसयाए' सानुक्रोशतया—अनुक्रोशो=दया तेन सह वर्तते इति सानुक्रोशस्तस्य भाव सानुक्रोशता तया—सदयतया ४, 'अमच्छरियाए' अमत्सरितया—मत्सरोऽन्यशुभद्वेषस्तद्भावोऽमत्सर = परगुणग्राहित्व सोऽस्त्येषामित्यमत्सरिणस्तद्भावोऽमत्सरिता तया—दयारहित्येन। एतैश्चतुर्भि

भाषण करना २, (उक्कचणयाए) किसी सरल हृदयवाले व्यक्ति को ठगने के लिये प्रवृत्त हुए ठगिया—मायाचारी वाले का, उस सरल पुरुष के पास किसी चतुर पुरुष की स्थिति देखकर कुछ समयतक वचनामय अपनी प्रवृत्ति को स्थगित कर ठहर जाना—कपटवृत्ति को रोक रखना ३, (वचणयाए) दूसरों को ठगना ४। इन चार कारणों से जीव तिर्यंचगति में ले जाने वाले कर्मों का उपार्जन करते है। (मणुस्सेसु) मनुष्यगति मे जीव चार कारणों से जाते हैं। व कारण ये हे—(पगइभद्दयाए) प्रकृति से भद्र होना १, (पगइविणीययाए) प्रकृति से विनीत होना २, (साणुक्कोसयाए) दयालु होना ३, एव (अमच्छरियाए) मत्सरभाव नहीं रखना अर्थात् गुणग्राही होना ४। इन चार कारणों से ये जीव मनुष्यगति मे उत्पन्न

(अलियवयणेण) અસત્ય ભાષણ કરવુ (२) (उक्कचणयाए) કોઇ સરલ હૃદયવાળા માણસને ઠગવા-છેતરવા-માટે પ્રવૃત્ત થનારા ०ગ-માયાચારીવાળાનુ, તે સરળ પુરુષની પાસે કોઇ ચતુર પુરુષની હાજરી જોઇ થોડા સમય માટે વચનામય પોતાની પ્રવૃત્તિને સ્થગિત કરી રોકાઇ જવુ-પોતાની કપટવૃત્તિને રોકી રાખવુ (૩) (वचणयाए) બીજાને ઠગવા (४) આ ચાર કારણોથી જીવ તિર્યંચ ગતિમા લઈ જવા જેવા કર્મોનુ ઉપાર્જન કરે છે (मणुस्सेसु) મનુષ્ય ગતિમા આ જીવ ૪ કારણોથી જાય છે તે કારણો આ છે-(पगइभद्दयाए) પ્રકૃતિથી ભદ્ર હોવુ (१), (पगइविणीययाए) પ્રકૃતિથી વિનીત હોવુ (२), (साणुक्कोसयाए) દયાળુ હોવુ (૩), તેમજ (अमच्छरियाए) મત્સરભાવ ન રાખવો અર્થાત્ ગુણગ્રાહી થવુ (४) આ ચાર કારણોથી આ જીવ મનુષ્ય

सयाए ३, असच्छरियाए ४। देवेसु-सरागसंजमेणं १, संजमासजमेणं २. अकामणिज्जराए ३, बालतवोकम्मेणं ४। तमाइक्खइ-

स्थानैर्जीवा मनुजत्व प्राप्नुवन्ति । देवत्वप्राप्तिहेतुभूतानि चत्वारि स्थानानि दर्शयति-'देवेसु' इत्यादि । देवेषु-'सरागसंजमेण' सरागसंयमेन-रागेण=आसक्त्या सहित संयम स चासौ संयमश्च सरागसंयमस्तेन-सकषायचारित्रेण १, 'संजमासंजमेण' संयमासंयमेन=देशसंयमेन २, 'अकामणिज्जराए' अकामनिर्जरया-अकामेन=अभिलाषमन्तरेण निर्जरा=क्षुधादिसहन तया ३, 'बालतवोकम्मेण' बालतप कर्मणा=बालसादृश्याद् बाला=मिथ्यादृश, तेषा तप कर्म बालतप कर्म, तेन ४, एते स्थानैर्जीवा देवत्व प्राप्नुवन्तीति भाव । पुन प्रकारान्तरेण 'तमाइक्खइ' तदाख्याति=तत् कथयति 'जह णरगा गम्मती'

कराने वाले कर्मों का उपार्जन करते है । (देवेसु) चार कारणो से जीव देवगति में उत्पन्न होते है । वे चार कारण ये है-(सरागसंजमेण) सरागसयम का पालन करना १, (संजमासंजमेण) देशविरति पालन करना २, (अकामणिज्जराए) अकामनिर्जरा ३, एव (बालतवोकम्मेण) बाल तपस्या ४ । जिस सयम मे राग (आसक्ति) विद्यमान होता है उस का नाम सरागसयम है । मतलब-कषायसहित चारित्र का पालना सरागसयम है । १२ बारह व्रतों का-देशविरति का धारण करना इसका नाम सयमासयम है । अभिलाषा-इच्छा के बिना क्षुधा आदि का सहन करना इसका नाम अकामनिर्जरा है । मिथ्यादृष्टियों के तप का नाम बालतप है। इन कामों के करने से जीव देवगति में जाने योग्य कर्मों का उपार्जन करते है । (जह णरगा गम्मती जे णरगा जा य वेयणा णरए। सारीरमाणसाइ दुक्खाइ

ગતિમા ઉત્પન્ન કરાવવાવાળા કર્મોનુ ઉપાર્જન કરે છે (देवेसु) ચાર કારણોથી જીવ દેવગતિમા ઉત્પન્ન થાય છે-(सरागसंजमेण) સરાગ સયમનુ પાલન કરવુ १, (संजमासंजमेण) દેશવિરતિનુ પાલન કરવુ २, (अकामणिज्जराए) અકામનિર્જરા ३, તેમજ (बालतवोकम्मेण) બાલ તપસ્યા४ જે સયમમા રાગ-આસક્તિ વિદ્યમાન હોય છે તેનુ નામ સરાગ-સયમ છે મતલબ-કષાય સહિત ચારિત્રનુ પાલન કરવુ તે સરાગસયમ છે (१) १२ બાર વ્રતો-દેશવિરતિ ધારણ કરવા તેનુ નામ સયમાસયમ છે (२) અભિલાષા-ઇચ્છા-વિના ભૂખ આદિ સહન કરવુ તેનુ નામ અકામ નિર્જરા છે (३) મિથ્યાદૃષ્ટિના તપનુ નામ બાલતપ છે (४) આ કામો કરવાથી જીવ દેવગતિમા જવા યોગ્ય કર્મોનુ

" जह णरगा गम्मती, जे णरगा जा य वेयणा णरए ।
सारीरमाणसाइं दुक्खाइ तिरिक्खजोणीए ॥ १ ॥
माणुस्सं च अणिच्च, वाहि-जरा-मरण-वेयणा-पउर ।
देवे य देवलोए, देविड्ढि देवसोक्खाइ ॥ २ ॥

इत्यादिगाथामि । 'जह णरगा गम्मती' यथा नरका गम्यन्त-जीवैर्यत्र प्रकरणे नरका =नरकस्थानानि गम्यते=प्राप्यते, 'जे णरगा' ये नरका -यद्रूपा नरका = नारकिग सन्ति, 'जा य वेयणा णरए' याश्च वेदना नरके-या =याढ्यो वेदना = यातनाश्च नरके भवन्ति, तसर्वं कथयतीति पूर्वेणान्वय । 'सारीरमाणसाइ दुक्खाइ तिरिक्खजोणीए' शारारमानसानि दु खानि तिर्यग्योन्याम्-यथा च शरीरसम्बन्धीनि मन सम्बन्धानि च दु'खानि भवन्ति प्राणिनामिति शेषस्तथा भगवान परिकथयति ॥ १ ॥ एव 'माणुस्स च अणिच्च वाहि-जरा-मरण-वेयणा-पउर' मानुष्यञ्चाऽनित्य व्याधि-जरा-मरण-वेदना-प्रचुरम्-व्याधयो=ज्वरादय जरा=वार्धक,मरण=प्रसिद्ध, वेदना = शीतोष्णादिस्वरूपा, प्रचुरा =भिगदा यस्मिंस्तादृशम्, अतएव अनित्य=क्षणभङ्गुर मानुष्य=मनुष्यभव परिकथयति । 'देवे य देवलोए देविड्ढि देवसोक्खाइ' देवान् च देवलोकान् दवर्द्धि देवसौख्यानि-तथा दवान, च पुन दवलोकान, दवद्धि=देवसमृद्धि, दवसौख्यानि=देवसम्बन्धीनि सुखानि कथयतीति शेष ॥ २ ॥ एतावेव नरकादीनि

तिरिक्खजोगीए) जीव जिस प्रकार नरका में जाते है, और वहा जैसे नारका है, एव उन्हें जिस प्रकार का वेदना भोगनी पडता है यह सब प्रभु न (आइक्खइ) बतलाया। तिर्यग्गति में पहुँचने पर इस जीव को जितने भी शारीरिक एव मानसिक कष्ट भोगन पडते है, यह भी भगवानन स्पष्ट किया । (माणुस्स च अणिच्च वाहि-जरा मरण-वेयणा पउर) यह मानवपयाय अनित्य है, व्याधि, जरा, मरण एव वेदना से प्रचुर-भरा ह । (देवे य

ઉપાર્જન કરે છે (जह णरगा गम्मती जे णरगा जा य वेयणा णरए । सारीरमाणसाइ दुक्खाइ तिरिक्खजोणीए) જીવ જે પ્રકારે નરકોમા જાય છે, અને ત્યા જેવા નારકી હોય છે, તેમજ તેમને જે પ્રકારની વેદના ભોગવવી પડે છે, એ બધુ પ્રભુએ (आइक्खइ) બતાવ્યુ તિર્યચ-ગતિમા પહોચતા આ જીવને જેટલા શારીરિક તેમજ માનસિક દુ ખ હોય છે તે બધા ભોગવવા પડે છે, એ પણ ભગવાને સ્પષ્ટ કર્યું (माणुस्स च अणिच्च वाहि-जरा-मरण वेयणा-पउर) આ

णरगं तिरिक्खजोणिं, माणुसभाव च देवलोगं च।
सिद्धे य सिद्धवसहिं, छज्जीवणियं परिकहेइ ॥ ३ ॥
जह जीवा वज्झती मुच्चती जह य सकिलिस्संति।
जह दुक्खाणं अंत, करेंति केई अपडिबद्धा ॥ ४ ॥

सगृह्य ब्रूते–'णरग' नरक=नरकावास, 'तिरिक्खजोणिं' तिर्यग्योनिं, 'माणुसभाव' मनुष्यभाव=मनुष्यत्व च 'देवलोग' देवलोकञ्च कथयति। तथा 'सिद्धे य' सिद्धाश्च 'सिद्धवसहिं'–सिद्धवसतिं=सिद्धक्षेत्र, 'छज्जीवणिय' षड्जीवनिका परिकथयति ॥ ३ ॥ एव 'जह जीवा वज्झती' यथा जीवा बध्यते=बन्धं प्राप्नुवन्ति, 'मुच्चती' मुच्यते=मुक्ता भवन्ति, 'जह य सकिलिस्सति' यथा च क्लिश्यन्ति, 'जह दुक्खाण अत करेंति केई अपडिबद्धा' यथा दुःखानामन्तं कुर्वन्ति कऽपि अप्रतिबद्धा –केऽपि=कति चिज्जीवा अप्रतिबद्धा=प्रतिबन्धरहिता –मुक्ता सन्तो दुःखानामन्तं=नाशं कुर्वन्ति, तत्सर्वं देवलोए देविड्ढिं देवसोक्खाइ) एव देवगति मे देवताओं को देवसबधी अनेक ऋद्धिया एव देवपर्यायसबधी अनेक सौख्यो की प्राप्ति होती है–यह सब भी प्रभुने अच्छी तरह स्पष्ट करके अपनी दिव्यध्वनि द्वारा प्रदर्शित किया। (णरग तिरिक्खजोणिं माणुसभाव च देव लोग च। सिद्धे य सिद्धवसहिं छज्जीवणिय परिकहेइ) इस प्रकार प्रभु ने नरक, तिर्यंच, मनुष्य एव देवगति का कथन किया, साथ मे यह भी बतलाया कि सिद्ध कैसे होते है और सिद्धस्थान कैसा है, एव षड्जीवनिकाय कौन २ है। (जह जीवा वज्झती मुच्चती जह य सकिलिस्संति। जह दुक्खाण अत करेंति केई अपडिबद्धा) जीव जिस प्रकार कर्मों

માનવપર્યાય અનિત્ય છે વ્યાધિ, જરા, મરણ તેમજ વેદનાથી પ્રચુર-ભરેલી છે (देवे य देवलोए देविड्ढिं देवसोक्खाइ) તેમજ દેવગતિમા દેવતાઓને દેવ-સબધી અનેક ઋદ્ધિઓ તેમજ દેવપર્યાય-સબધી અનેક સૌખ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે એ બધુ પણ પ્રભુએ સારી રીતે સ્પષ્ટ કરીને પોતાના દિવ્ય ધ્વનિ દ્વારા પ્રદર્શિત કર્યુ (णरग तिरिक्खजोणिं माणुसभाव च देवलोय च। सिद्धे य सिद्धवसहिं छज्जीवणिय परिकहेइ) આ પ્રકારે પ્રભુએ નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય તેમજ દેવગતિનુ કથન કર્યુ, તે સાથે એ પણ બતાવ્યુ કે સિદ્ધ કેવા હોય છે, અને સિદ્ધસ્થાન કેવુ છે, તેમજ ષડ્જીવનિકાય કેટલા કેટલા છે (जह जीवा वज्झती मुच्चती जह य सकिलिस्संति। जह दुक्खाण अत करेंति केई अपडिबद्धा) જીવ જે પ્રકારે કર્મોથી

अट्टा अट्टियचित्ता जह जीवा दुक्खसागरमुवेंति ।
जह वेरग्गमुवगया कम्मसमुग्ग विहाडेंति ॥ ५ ॥
जह रागेण कडाण कम्माण पावगो फलविवागो ।
जह य परिहीणकम्मा सिद्धा सिद्धालयमुवेंति ॥ ६ ॥सू० ५६॥

कथयति ॥ ४ ॥ **'अट्टा अट्टियचित्ता'** आतार्तितचित्ता –आतात्=आर्त यानाद् आर्तित= पीडित चित्त येषा ते तथा, **'जह जीवा'** यथा जीवा **'दुक्खसागरमुवेंति'** दु ख-सागर=दु खरूप समुद्रमुपयन्ति=प्राप्नुवन्ति, तत् कथयति । **'जह वेरग्गमुवगया कम्म-समुग्गं विहाडेंति'** यथा च वैराग्यमुपगता =प्राप्ता कर्मसमुद्ग–कर्मणा समुद्ग=मञ्जूषा कर्मराशिमिति यावत् विघाटयन्ति=त्रोटयन्ति–नाशयन्तीति यावत्, तत् कथयति । **'जह रागेण कडाण कम्माण पावगो फलविवागो'** यथा रागेण=पुत्रकलत्रादिष्वभिष्वङ्गरूपेण कृतानाम्= उपार्जितानां कर्मणा=ज्ञानावरणीयादीना पापक =पापमय फलविपाक =फलपरिणामो भवति।

से बनते है और जिस प्रकार उनसे छूटते है तथा जिस प्रकार से अनेक सकल्पो को भोगते हैं और फिर अप्रतिबद्ध होकर जिस प्रकार से कितनेक भव्यजीव समस्त प्रकार के दु खों का विनाश करते ह यह विषय भी प्रभु न आगत जनता को अच्छी तरह समझाया । **(अट्टा अट्टियचित्ता जह जीवा दुक्खसागरमुवेंति। जह वेरग्गमुवगया कम्मसमुग्ग विहाडेंति)** प्रभु ने यह भी बतलाया कि आर्त्तध्यान से पीडित चित्तवाले प्राणी–जीव किस तरह दु ख सागर म गोते खाते रहते है और किस प्रकार से वैराग्य को प्राप्त कर जीव कर्म-राशि को विनष्ट कर देते हे । **(जह रागेण कडाण कम्माण पावगो फलविवागो।**

ધ્યાય છે, અને જે પ્રકારે તેથી છૂટે છે, તથા જે પ્રકારે અનેક સકલ્પોને ભોગવે છે, અને પાછા અપ્રતિબદ્ધ થઈને જે પ્રકારે કેટલાક ભવ્ય જીવ સમસ્ત પ્રકારના દુ ખનો વિનાશ કરે છે એ વિષય પણ પ્રભુએ આવેલ જનતાને સારી રીતે સમજાવ્યો (अट्टा अट्टियचित्ता जह जीवा दुक्खसागरमुवेंति। जह वेरग्गमुवगया कम्मसमुग्ग विहाडेंति) પ્રભુએ એ પણ બતાવ્યુ કે આર્ત્ત-ધ્યાનથી પીડાતા ચિત્તવાળા પ્રાણી–જીવ કેવી રીતે દુ ખસાગરમા ગોથા ખાધા કરે છે, અને કેવી રીતે વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કરીને જીવ કર્મરાશિનો નાશ કરે છે (जह रागेण कडाण कम्माण पावगो फलविवागो। जह य परिहीण कम्मा सिद्धा सिद्धालयमुवेंति) પુત્ર–કલત્ર આદિમા આસક્તિ રૂપ રાગથી ઉપા-

मूलम्—तमेव धम्मं दुविहं आइक्खइ, तं जहा—अगार

'जह य' यथा च—येन प्रकारेण 'परिहीणकम्मा' परिहीनकर्माण—परिहीणानि=विनष्टानि कर्माणि येषा ते, सिद्धा—'सिद्धालयमुवेंति' सिद्धालयमुपयन्ति—लोकान्तक्षेत्रलक्षण स्थान प्राप्नुवन्ति, तथा भगवान् परिकथयतीति पूर्वेणान्वय ॥ सू० ५६ ॥

टीका—'तमेव' इत्यादि। 'तमेव धम्म दुविह आइक्खइ' तमेव=पूर्वोक्तमेव धर्म द्विविध=द्विप्रकारम्, आख्याति=कथयति, 'तं जहा' तद्यथा—'अगारधम्मं अणगारधम्मं च' अगारधर्मम्, अनगारधर्मं च—अगार=गृह तात्स्थ्याद्गारा गृहस्था, गृहा दारा इत्यादिवत्, यद्वा—अगारमस्त्येषामित्यर्थे 'अर्श आद्भ्योऽच्' इति मत्वर्थीयाच् प्रत्यय, तेषा धर्म—वक्ष्यमाणस्वरूपस्तम्, तथा—अनगारधर्मं=न विद्यतेऽगार—गृह येषा तेऽनगारा साधवस्तेषा धर्मस्त च आख्याति। तत्र प्राधान्यात् प्रथम

जह य परिहीणकम्मा सिद्धा सिद्धालयमुवेंति) पुत्रकलत्रादिकों मे आसक्तिरूप राग से उपार्जित ज्ञानावरणीय आदिक कर्मों का पापमय फल जैसे होता है और कर्मों को नष्ट कर जीव सिद्धावस्थापन्न हो सिद्धालय में जैसे पहुँचते है यह सब भी प्रभु ने अपनी देशना में स्पष्ट किया ॥ सू ५६ ॥

'तमेव धम्म दुविह आइक्खइ' इत्यादि

प्रभु ने **(तमेव धम्म दुविह आइक्खइ)** इस धर्म को दो प्रकार से कहा है। **([1]अगारधम्म अणगारधम्म च)** १ गृहस्थ का धर्म और दूसरा अनगार—मुनि का धर्म।

---

(१) 'अगार' नाम घर का है। परन्तु इस पद से यहाँ उनमे रहने वाले गृहस्थों का ग्रहण हुआ है, अथवा "अर्श आदिभ्योऽच्" इस सूत्र से अस्त्यर्थ मे अच् प्रत्यय करने से भी उनमें रहने वाले गृहस्थों का ग्रहण हो जाता है।

જીન કરેલા જ્ઞાનાવરણીય આદિક કર્મોના પાપમય ફલ જેમ થાય છે અને કર્મોનો નાશ કરી જીવ સિદ્ધ—અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધાલય (મુક્તિ સ્થાનમા) જેમ પહોચે છે તે બધુ પણ પ્રભુએ પોતાની દેશનામા સ્પષ્ટ કર્યુ (સૂ ૫૬)

"तमेव धम्म दुविह आइक्खइ" ઈત્યાદિ

પ્રભુએ (तमेव धम्म दुविह आइक्खइ) આ ધર્મ બે પ્રકારનો કહ્યો છે (१अगारधम्म अणगारधम्म च) ૧—ગૃહસ્થના ધર્મ અને બીજા અનગાર—મુનિના

---

(૧) અગાર એટલે ઘર પરતુ આ પદથી અહી તેમા રહેવાવાળા ગૃહસ્થો એવો અર્થ ગ્રહણ કર્યો છે, અથવા "अर्श आदिभ्योऽच्" આ સૂત્રથી 'अस्ति' અર્થમા અચ્ પ્રત્યય લગાડવાથી પણ તેમા રહેવાવાળા ગૃહસ્થો—એવો અર્થ થાય છે

धम्मं अणगारधम्मं च। अणगारधम्मो ताव-इह खलु सव्वओ सव्वत्ताए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइयस्स सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं मुसावाय-अदिण्णादाण-मेहुण-परिग्गह-

अनगारधर्ममेव व्याचष्टे-'अणगारधम्मो ताव' इति। अनगारधर्मस्तावत्-तावत्-प्रथमम् अनगारधर्म उच्यते-'इह खलु सव्वओ सव्वत्ताए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइयस्स सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं इह खलु सर्वत सर्वस्मिन् मुण्डो मूत्वाऽगारादनगारिता प्रव्रज्य सर्वस्मात्प्राणातिपाताद्विरमणम्-इह जगति खलु सर्वत-द्रव्यतो भावतश्चेत्यर्थः, सर्वात्मना=परमवैराग्येण मुण्डो मूत्वा-द्रव्यतो मुण्डो मस्तके लुञ्चनेन, भावतस्तु कषायागमपनयनमिति मुण्डलक्षणयोगात्पुरुषो मुण्ड उच्यते, अत्र 'अर्श आदिभ्योऽच्' इत्यच्प्रत्ययः, ताद्धो मूत्वेत्यर्थः, अगारात्=गृहात्-गृह

(अणगारधम्मो ताव) અનગારનો ધર્મ તે જ જીવ પાલન કરતો હોય છે જો (इह खलु सव्वओ सव्वत्ताए [1]मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइयस्स सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमण मुसावाय-अदिण्णादाण-मेहुण-परिग्गह-राईभोयणवेरमण) यहा सर्व प्रकार से-द्रव्य एव भावरूप से, सर्वात्मना-परमवैराग्य सपन्न होकर मुडित हो जाते हैं। यह मुडित अवस्था द्रव्य एव भाव के भेद से दो प्रकार की है-केशों का लुचन करना द्रव्यमुडन है, एव कषायों का त्याग करना भावमुडन है, मुडित होकर जो अपने गृह का परित्याग कर साधु की दीक्षा से दीक्षित हो जाता है। उनका नाम अनगार है। इन अनगार अवस्था में

(१) मुड पद से मुडित पुरुष का मत्वर्थीय अच्प्रत्यय करने से ग्रहण हुआ है।

ધર્મ (अणगारधम्मो ताव) અનગારનો ધર્મ તેજ જીવ પાલન કરે છે જે (इह खलु सव्वओ सव्वत्ताए [1]मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइयस्स सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमण मुसावाय-अदिण्णादाण-मेहुण-परिग्गह-राईभोयण-वेरमण) અહીં સર્વ પ્રકારથી-દ્રવ્ય તેમજ ભાવ રૂપથી સર્વ પ્રકારે પરમ-વૈરાગ્ય-સંપન્ન થઈ જાય છે આ મુડિત અવસ્થા દ્રવ્ય તેમજ ભાવ ના ભેદથી બે પ્રકારની છે-'કેશલુચન કરવું' એ દ્રવ્યમુડન છે, તેમજ કષાયોનો ત્યાગ કરવો' એ ભાવમુડન છે મુડિત થઈ જે પોતાના ઘરનો ત્યાગ કરી સાધુની દીક્ષાથી દીક્ષિત થઈ જાય છે તેમનુ નામ અનગાર છે આ અનગાર અવ-

(૧) મુડ શબ્દથી મુડિત પુરૂષનો મત્વર્થીય અચ્ પ્રત્યય લગાડવાથી ગ્રહણ કરેલો છે

मूलम्—तमेव धम्मं दुविहं आइक्खइ, त जहा—अगार

'जह य' यथा च—येन प्रकारेण 'परिहीणकम्मा' परिहीनकर्माण —परिहीणानि=विनष्टानि कर्माणि येषा ते, सिद्धा —'सिद्धालयमुवेंति' सिद्धालयमुपयन्ति—लोकाग्रक्षेत्रलक्षण स्थान प्राप्नुवन्ति, तथा भगवान् परिकथयतीति पूर्वेणान्वय ॥ सू० ५६ ॥

टीका—'तमेव' इत्यादि। 'तमेव धम्मं दुविह आइक्खइ' तमेव= पूर्वोक्तमेव धर्मं द्विविध=द्विप्रकारम्, आख्याति=कथयति, 'तं जहा' तद्यथा—'अगारधम्म अणगारधम्मं च' अगारधर्मम्, अनगारधर्मं च—अगार=गृह तात्स्थ्यादगारा गृहस्था, गृहा दारा इत्यादिवत्, यद्वा—अगारमस्त्येषामित्यर्थे 'अर्श आदिभ्योऽच्' इति मत्वर्थीयाच् प्रत्यय, तेषा धर्म —वक्ष्यमाणस्वरूपस्तम्, तथा—अनगारधर्मं=न विद्यतेऽगार— गृह येषा तेऽनगारा साधवस्तेषा धर्मस्त च आख्याति। तत्र प्राधान्यात् प्रथम

जह य परिहीणकम्मा सिद्धा सिद्धालयमुवेंति) पुत्रकलत्रादिकों में आसक्तिरूप राग से उपार्जित ज्ञानावरणीय आदिक कर्मों का पापमय फल जैसे होता है और कर्मों को नष्ट कर जीव सिद्धावस्थापन्न हो सिद्धालय में जैसे पहुँचते है यह सब भी प्रभु ने अपनी देशना में स्पष्ट किया ॥ सू ५६ ॥

'तमेव धम्म दुविह आइक्खइ' इत्यादि

प्रभु ने (**तमेव धम्म दुविह आइक्खइ**) इस धर्म को दो प्रकार से कहा है। (**[1]अगारधम्म अणगारधम्म च**) १ गृहस्थ का धर्म और दूसरा अनगार—मुनि का धर्म।

---

(१) 'अगार' नाम घर का है। परन्तु इस पद से यहाँ उनमे रहने वाले गृहस्थों का ग्रहण हुआ है, अथवा "अर्श आदिभ्योऽच्" इस सूत्र से अस्त्यर्थ मे अच् प्रत्यय करने से भी उनमे रहने वाले गृहस्थों का ग्रहण हो जाता है।

જે કરેલા જ્ઞાનાવરણીય આદિક કર્મોના પાપમય ફલ જેમ થાય છે અને કર્મોનો નાશ કરી જીવ સિદ્ધ—અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધાલય (મુક્તિ સ્થાનમા) જેમ પહોચે છે તે બધુ પણ પ્રભુએ પોતાની દેશનામા સ્પષ્ટ કર્યું (સૂ ૫૬)

"तमेव धम्म दुविह आइक्खइ" ઈત્યાદિ

પ્રભુએ (तमेव धम्म दुविह आइक्खइ) આ ધર્મ બે પ્રકારનો કહ્યો છે (**[1]अगारधम्म अणगारधम्म च**) ૧—ગૃહસ્થના ધર્મ અને બીજા અનગાર—મુનિના

---

(૧) અગાર એટલે ઘર પરતુ આ પદથી અહી તેમા રહેવાવાળા ગૃહસ્થો એવો અર્થ ગ્રહણ કર્યો છે, અથવા "अर्श आदिभ्योऽच्" આ સૂત્રથી 'અસ્તિ' અર્થમા અચ્ પ્રત્યય લગાડવાથી પણ તેમા રહેવાવાળા ગૃહસ્થો—એવો અર્થ થાય છે

राइभोयण-वेरमणं। अयमाउसो! अणगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते, एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए णिग्गथे वा णिग्गथी वा विहरमाणे आणाए आराहए भवति।

अर्थात् परिगृह्यते=समूर्च्छं स्वीक्रियत इति परिग्रह-धर्मोपकरणभिन्न सर्वमित्यर्थस्तस्माद् विरमणम् ॥ ५ ॥ रात्रिभोजन-रात्रौ भोजन तस्माद् विरमणम् ॥ ६ ॥ '**अयमाउसो ? अणगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते** 'अयमायुष्मन्' अनगारसामयिक-अनगाराणा=साधूना समये=सिद्धान्ते, यद्वा आचारे भव, धर्म प्रज्ञप्त=कथित। '**एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए**' एतस्य धर्मस्य शिक्षायाम्=आसेवने उपस्थित=उद्युक्त, '**णिग्गथे वा**' निर्ग्रंथ=साधुर्वा '**णिग्गथी वा** 'निर्ग्रन्थी वा उपस्थिता साध्वी वा-'**विहरमाणे**' विहरमाण=विचरन् '**आणाए आराहए भवइ**' आज्ञाया=सर्वज्ञोपदेशस्य आराधको भवति। इत्थमनगारधर्ममुपदिश्य सम्प्रत्यगारधर्ममुपदिशति, तदेवाह-'**अगारधम्म**' इत्यादि।

गया है। क्यों कि प्राणियों को इनमे **'ममेदभाव'** होता है। इस परिग्रह से विरक्त होना परिग्रहविरमण महाव्रत है। रात्रि मे भोजन नहीं करना-इसका नाम रात्रिभोजनविरमण व्रत है। **(अयमाउसो! अणगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते)** हे आयुष्मन्! सिद्धान्त में यह साधुओं का आचारजन्य धर्म प्रतिपादित किया गया है। **(एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए)** इस साधु के धर्म के आसेवन में उपस्थित (तत्पर) चाहे निर्ग्रन्थ-साधु हो, चाहे निर्ग्रंथी-साध्वी हो, **(विहरमाणे)** जो इसे अपने आचरण में लाता है वह **(आणाए आराहए भवइ)** प्रभु सर्वज्ञ के आज्ञा का आराधक माना जाता है। इस प्रकार अनगार-धर्म की प्ररूपणा कर के प्रभुने 'गृहस्थ का क्या धर्म है?' इसकी प्ररूपणा इस प्रकार की

બધા ધન ધાન્ય આદિકની, પરિગ્રહમા ગણના થાય છે કેમકે પ્રાણિઓને એમા 'ममेदभाव' થાય છે એ પરિગ્રહથી વિરક્ત થવુ એ પરિગ્રહ-વિરમણ મહાવ્રત છે રાત્રિમા ભોજન ન કરવુ તેનુ નામ રાત્રિભોજન વિરમણ વ્રત છે (अयमाउसो! अणगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते) હે આયુષ્યમાન્! સિદ્ધાતમા સાધુ ઓના આચાર જન્ય આ ધર્મનુ પ્રતિપાદન કરેલ છે (एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए) સાધુના આ ધર્મને પાળવામા ઉપસ્થિત-તત્પર, ચાહે તે નિર્ગ્રન્થ સાધુ હોય કે ચાહે તે નિર્ગ્રન્થી-સાધ્વી હોય (विहरमाणे) જે આને આચરણમા લાવે તે (आणाए आराहए भवइ) પ્રભુ સર્વજ્ઞની આજ્ઞાના આરાધક મનાય છે આ પ્રકારે અનગાર ધર્મની પ્રરૂપણા કરીને પ્રભુએ 'ગૃહસ્થનો શુ ધર્મ છે?' તેની

परित्यज्येत्यर्थः, अनगारिता=साधुत्व प्राज्जिनस्य=एकदेश समस्तमम त्वपरित्यागपूर्वक स्वीकृतवत, सर्वस्मात=त्रिकरणत्रियोगतो जायमानात अतिपातात-प्राणा = स्पर्शेन्द्रियादय सत्येषामिति प्राणा-एकत्रियात्यो जीवास्तपामतिपातो=वियोजन-हिंसन मित्यर्थस्तस्माद् विरमण=निवर्त्तनम् ॥ १ ॥ 'मुसावाय-अदिण्णादाण-मेहुण-परिग्गह-राइभोयणाओ वेरमण' मृषावादा-ऽदत्ताऽऽदान-मैथुन-परिग्रह-रात्रिभोजनाद्विरमणम्-मृषावाद =असत्यभाषण तस्माद विरमण=निवृत्ति ॥ २ ॥ अदत्तादान-न दत्तमदत्त=देव गुरु-भूप-गाथापति-साधर्मिकैरननुज्ञात, तस्यादान=ग्रहण तस्माद विरमणम्, ॥ ३ ॥ मैथुन-मिथुनन=स्त्रीपुमान्या निर्वृत्त कर्म-कामक्रीडालक्षण, तस्माद् विरमणम् ॥ ४ ॥ परिग्रह-परि=सर्वतो भावेन गृह्यते=जन्मजरामरणादिजनितैर्दुःखैर्येनेष्टत्व आत्मा अननेति,

कृत, कारित, अनुमोदना एव मन, वचन और काय इस प्रकार त्रिकरण और त्रियोग से प्राणातिपातादिक पापों का सर्वथा त्याग कर दिया जाता है। प्राणातिपात का त्याग करना-इसीका नाम प्राणातिपातविरमण है। 'प्राण' शब्द से प्राणवाले एकेन्द्रियादिक जीवों का ग्रहण हुआ है। 'अतिपात' शब्द का अर्थ वियोग करना है। एकेन्द्रियादिक प्राणियों की हिंसा से विरक्त-सर्वथा दूर-होना इसका नाम प्राणातिपातविरमण-अहिंसा-महाव्रत है। इसी तरह त्रियोग-त्रिकरण से मृषावाद से विरक्त होना इसका नाम मृषावादविरमण-सत्य-महाव्रत है। देव, गुरु, भूप, साधर्मिक एव गाथापति द्वारा अदत्त का ग्रहण करना इसका नाम अदत्तादान है, उससे निवृत्त होना उसका नाम अदत्तादानविरमण महाव्रत है। तीन करण तीन योग से जो मैथुन से निवृत्त होना उसका नाम मैथुनविरमण महाव्रत है। जिसके ग्रहण से आत्मा, जन्म, जरा एव मरण आदि जनित दुःखों से वेष्टित होती है उसका नाम परिग्रह है। धर्मोपकरण सिवाय अन्य सब धन-धान्यादिक को परिग्रह मे परिगणित किया

સ્થામા કૃત, કારિત અનુમોદના તેમજ મન, વચન અને કાય એ પ્રકારે ત્રિકરણ અને ત્રિયોગથી પ્રાણાતિપાત આદિક પાપોનો સર્વથા ત્યાગ કરાય છે પ્રાણાતિપાતનો ત્યાગ કરવો એનુ જ નામ પ્રાણાતિપાત-વિરમણ છે 'પ્રાણ' શબ્દથી પ્રાણવાળા એકેન્દ્રિયાદિક પ્રાણિઓની હિંસાથી વિરકત-સર્વથા દૂર થવુ એનુ નામ પ્રાણાતિપાતવિરમણ-અહિંસામહાવ્રત છે એવી જ રીતે ત્રિયોગત્રિકરણથી મૃષાવાદથી વિરકત થવુ એનુ નામ મૃષાવાદવિરમણ સત્ય મહાવ્રત છે દેવ, ગુરુ, ભૂપ, સાધર્મિક તેમજ ગાથાપતિ દ્વારા અદત્તનુ ગ્રહણ કરવુ તેનુ નામ અદત્તાદાન છે, તેથી નિવૃત્ત થવુ અદત્તાદાનવિરમણ મહાવ્રત છે ત્રણ કરણ ત્રણ યોગથી મૈથુનથી નિવૃત્ત રહેવુ એનુ નામ મૈથુનવિરમણ મહાવ્રત છે જેના ગ્રહણથી આત્મા, જન્મ, જરા તેમજ મરણ આદિ દુઃખોથી ઘેરાઇ જાય છે તેનુ નામ પરિગ્રહ છે ધર્મોપકરણ સિવાય અન્ય

थूलाओ मुसावायाओ वेरमणं २, थूलाओ अदिण्णादाणाओ वेरमण ३, सदारसतोसे ४, इच्छापरिमाणे ५। तिण्णि गुणव्व-

'मुसावायाओ वेरमण' स्थूलान्मृषावादाद्विरमणम्=स्थूलासत्यवचनकथनान्निवृत्ति । 'थूलाओ अदिण्णादाणाओ वेरमण' स्थूलादत्तादानाद्विरमणम्—अदत्तस्य आदान=ग्रहण तस्मा द्विरमण=निवृत्ति २। 'सदारसतोसे' स्वदारसन्तोष =परदारवेश्यादिवर्जनम् ॥४॥ 'इच्छा-परिमाणे' इच्छापरिमाण —इच्छाया =धनाद्यभिलाषरूपाया परिमाण=नियमनम्—इच्छापरि-माणम् देशत परिग्रहनिवृत्ति , यद्वा-इच्छा=परिग्राह्यवस्तुविषया वाञ्छा तस्या परिमाणम्=इयत्ता। इत्येतावदहं मया धार्यमुपार्जनीय चेति नियमनमिच्छापरिमाणम् ॥५॥ 'तिण्णि गुणव्वयाइ' त्रीणि

तिपात से विरमण होना ही अहिंसा अणुव्रत है। (**थूलाओ मुसावायाओ वेरमण**) स्थूल मृषावाद से विरक्त होना—स्थूल असत्य वचनों के कहने से दूर रहना सो स्थूलमृषावाद-विर-मण अणुव्रत है। (**थूलाओ अदिण्णादाणाओ वेरमण**) स्थूल अदत्तादान से विरमण होना सो अचौर्य अणुव्रत है। (**सदारसतोसे**) अपनी स्त्री मे ही सन्तोष रखना—परदारा (परस्त्री) एव वेश्या आदि का परित्याग कर देना—सो स्वदारसन्तोष अणुव्रत है। (**इच्छापरिमाणे**) धन एव धान्यादिक की अभिलाषा रूप इच्छा का प्रमाण करना—एक देशसे परिग्रह का त्याग करना, अथवा परिग्राह्यवस्तुविषयक वान्छा का नाम इच्छा है, इसका परिमाण इस प्रकार करना कि मै अमुक वस्तु इतनी रखूगा, इतनी कमाऊँगा, इससे अधिक नहा। यह इच्छा-परिमाण नामका अणुव्रत है (**तिण्णि गुणव्वयाइ**) गुणव्रत तीन है—ये गुणव्रत अणुव्रतों के

થવુ એ જ 'અહિંસા અણુવ્રત' છે (थूलाओ मुसावायाओ वेरमण) સ્થૂલ—મૃષા-વાદથી વિરક્ત થવુ—સ્થૂલ અસત્ય વચનો કહેવાથી દૂર રહેવુ તે 'સ્થૂલ—મૃષા વાદ—વિરમણ અણુવ્રત' છે (थूलाओ अदिण्णादाणाओ वेरमण) સ્થૂલ અદત્તા દાનથી વિરમણ થવુ એ 'અચૌર્ય અણુવ્રત' છે (सदारसतोसे) પોતાની સ્ત્રીમા જ સતોષ રાખવો—પરદારા—પરસ્ત્રી તેમજ વેશ્યા આદિનો પરિત્યાગ કરી દેવો તે 'સ્વદાર—સતોષ અણુવ્રત' છે (इच्छापरिमाणे) ધન તેમજ ધાન્ય આદિકની અભિલાષા રૂપ ઈચ્છાનુ પ્રમાણ કરવુ (હદ રાખવી)—દેશ થકી પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવો અથવા પરિગ્રહ કરવાની વસ્તુ બાબતની જે વાછા તેનુ નામ ઈચ્છા છે, તેનુ પરિમાણ (માપ—મર્યાદા) આ પ્રકારે કરવુ કે હુ અમુક વસ્તુ આટલી રાખીશ, આટલી કમાઈશ, આવી વધારે નહિ આ ઈચ્છાપરિમાણ નામનુ અણુ વ્રત છે (तिण्णि गुणव्वयाइ) ગુણવ્રત ત્રણ છે આ ગુણવ્રત અણુવ્રતોના ઉપકારક

अगारधम्म दुवालसविह आइक्खइ, तं जहा–पंच अणुव्वयाइ १, तिण्णि गुणव्वयाइं २, चत्तारि सिक्खावयाइं ३। पच अणुव्वयाइ, तं जहा–थूलाओ पाणाइवायाओ वेरमणं १,

'अगारधम्म दुवालसविह आइक्खइ' अगारधर्मं द्वादशविधमाख्याति, 'त जहा' तद्यथा, 'पच अणुव्वयाइ' पञ्चाऽणुव्रतानि 'तिण्णि गुणव्वयाइ' त्रीणि गुणव्रतानि 'चत्तारि सिक्खावयाइ' चत्वारि शिक्षाव्रतानि, शिक्षा=अभ्यास –पुन पुनरभ्ययन तत्प्रधानानि व्रतानि–शिक्षाव्रतानि। यद्यपि पुन पुनरासेवनायोग्यानि शिक्षाव्रतानि पुरो वक्ष्यमाणानि चत्वार्येव, तथापि त्रयाणा गुणव्रताना शिक्षाव्रतेष्वन्तर्भावात् सप्त शिक्षाव्रतानि इत्यप्युच्यते ३। स्वरूपख्यापनाय आह–'पच अणुव्वयाइ' पञ्चाऽणुव्रतानि–'त जहा' तद्यथा–'थूलाओ पाणाइवायाओ वेरमण' स्थूलात्प्राणातिपाताद्विरमणम्–प्राणाना= प्राणिनामतिपातो=हिंसन–तस्मात् स्थूलात् विरमण=निवृत्ति, न तु सूक्ष्मात्॥ १॥ 'थूलाओ

है–(अगारधम्म दुवालसविह आइक्खइ) प्रभुने कहा कि गृहस्थ धर्म १२ प्रकार का है, (त जहा) उसके वे १२ प्रकार इस तरह से है–(पच अणुव्वयाइ तिण्णि गुणव्वयाइ चत्तारि सिक्खावयाइ) ५ अणुव्रत, ३ गुणव्रत, एव ४ शिक्षाव्रत। कहा २ पर शिक्षाव्रत सात भी कहे गये है सो उसका कारण यह है कि उनमे ३ गुणव्रतों को सम्मिलित कर लिया गया है। शिक्षाप्रधान व्रतों का नाम शिक्षाव्रत है। (पच अणुव्वयाइ त जहा) पाच अणुव्रत ये है–(थूलाओ पाणाइवायाओ वेरमण) स्थूल प्राणातिपात से विरक्त होना सो अहिंसा अणुव्रत है। 'स्थूल' शब्द यहा यह बतलाता है कि सूक्ष्म से नहीं, किन्तु स्थूल प्राण-

પ્રરૂપણા આ પ્રકારે કરી છે–(अगारधम्म दुवालसविह आइक्खइ) પ્રભુએ કહ્યુ કે ગૃહસ્થ ધર્મ ૧૨ બાર પ્રકારના છે (तजहा) તેના એ ૧૨ બાર પ્રકાર આવી રીતના છે–(पच अणुव्वयाइ तिण्णि गुणव्वयाइ चत्तारि सिक्खावयाइ) ૫ અણુવ્રત, ૩ ગુણવ્રત, તેમજ ૪ શિક્ષાવ્રત કયાંક કયાંક શિક્ષાવ્રત સાત પણ કહેવામા આવ્યા છે, તેનુ કારણ એ છે કે તેમા ત્રણ ગુણવ્રતોને સમિલિત કરી લેવામા આવ્યા છે શિક્ષાપ્રધાન વ્રતોનુ નામ શિક્ષાવ્રત છે (पच अणुव्वयाइ तजहा) પાચ અણુવ્રત આ છે–(थूलाओ पाणाइवायाओ वेरमण) સ્થૂલ પ્રાણાતિપાતથી વિરક્ત થવુ તે 'અહિંસા અણુવ્રત' છે 'સ્થૂલ' શબ્દ અહીં એ બતાવે છે કે સૂક્ષ્મથી

परिभोगपरिमाण ८। चत्तारि सिक्खावयाइ, त जहा-सामाइय ९, देसावयासिय १०, पोसहोववासे ११, अतिहिसविभागे,

परतस्तदधिके इयेवम्भूत निग्रहम् ॥ ७ ॥ '**उवभोग-परिभोग-परिमाण**' उपभोग-परिभोग-परिमाणम्-उपभोग=सकृद्भोगोऽशनपानानुलेपनादीनाम्, परिभोगस्तु पुन पुनर्भोग आसनशयनवसनादीनाम्, तयो परिमाणम् ॥ ८ ॥ '**सामाइय**' सामायिकम्-समाना=ज्ञानदर्शनचारित्राणामायो=लाभ समाय-तत्र भव सामायिकम् ॥ ९ ॥ '**देसावयासिय**' देशाऽवकाशिकम्-देशे=दिग्व्रतगृहीतदिक्परिमाणस्य विभागे अवकाशो=गमनाद्यवस्थान

नहीं, इस प्रकार १० दिशाओं म आने-जाने का मर्यादा करना सो '**दिग्व्रत**' है। एक बार जो भोगने मे आता हे उसका नाम उपभोग है, जैसे-अशन, पान एव अनुलेपन आदि। जो बार २ भोगने म आते हे ऐसे आसन, शयन, वसन आदि को परिभोग कहा गया है। इन दोनों का प्रमाण करना सो '**उपभोग-परिभोग-परिमाण**' है। (**चत्तारि सिक्खावयाइ**) शिक्षाव्रत चार ह, (त जहा) वे ये हे-(**सामाइय देसावयासिय पोसहोपवासे अतिहिसविभागे**) सामायिक, देशावकाशिक, पौषधोपवास एव अतिथि-सविभाग। दर्शन, ज्ञान एव चारित्र का नाम सम है। इस सम के आय (लाभ) का नाम समाय है। इसम जो समतापरिणाम होता हे उसका नाम सामायिक है। '**दिग्व्रत**' मे जो मर्यादारूप से आने-जाने के लिये जीवनपर्यन्त दिशारूपी क्षेत्र रख लिया था उसीक भीतर २ प्रतिदिन सकोच करना सो '**देशावकाशिक**' है, जैसे-मै आज इस दिशा के

એનાથી આગળ-બહાર નહિ આ પ્રકારે ૧૦ દિશાઓમા આવવા-જવાની મર્યાદા કરવી તે દિગ્વ્રત છે એક વાર જે ભોગવવામા આવે છે તેનુ નામ ઉપભોગ છે, જેમકે-અશન, પાન તેમજ અનુલેપન આદિ જે વારવાર ભોગવવામા આવે છે એવા આસન, શયન, વસન આદિને પરિભોગ કહેવાય છે આ બન્નેનુ પ્રમાણ રાખવુ તે 'ઉપભોગ-પરિભોગ-પરિમાણ' છે (चत्तारि सिक्खावयाइ) શિક્ષાવ્રત ચાર છે (त जहा) તે આ છે-(सामाइय देसावयासिय पोसहोपवासे अतिहिसविभागे) સામાયિક ૧, દેશાવકાશિક ૨, પોષધોપવાસ ૩, તેમજ અતિથિસવિભાગ ૪ દર્શન, જ્ઞાન તેમજ ચારિત્રનુ નામ સમ છે આ સમના આય (લાભ)નુ નામ સમાય છે એમા જે સમતા-પરિણામ થાય છે તેનુ નામ સામાયિક છે ૧ દિગ્વ્રતમા જે મર્યાદારૂપથી આવવા-જવાને માટે જીવનપર્યંત દિશારૂપી ક્ષેત્ર રાખ્યુ હતુ તેમાજ પ્રતિદિવસ ન્યૂનતા કરવી તે દેશાવકાશિક છે જેમકે હુ આજ આ દિશામા આ સ્થાન સુધી

याइं, त जहा–अणत्थदंडवेरमणं ६, दिसिव्वयं ७, उवभोग

गुणव्रतानि, 'त जहा' तद्यथा 'अणत्थदंडवेरमणं' अनर्थदण्डविरमणम्–अर्थ =प्रयोजन गृह स्थस्य क्षेत्र-वास्तु धन शरीरपरिपालनादिविषय, तदर्था दण्ड =आरम्भ प्राण्युपमर्दोऽर्थदण्ड । दण्डो निग्रहो यातना विनाश इति पर्याया । दण्ड =निष्प्रयोजन हिंसादिकरणमित्यर्थ, तस्मा द्विरमण=निवर्तनम् १, 'दिसिव्वय' दिग्व्रतम्–दिश पूर्वदक्षिणादय ऊर्ध्वमधश्चेति दशविधा, तत्र दिशा सम्बन्धि व्रत दिग्व्रतम्–एतावत्सु पूर्वादिदिग्विभागेषु मया गमनागमन विधेय न

उपकारक है, (त जहा) वे तीन प्रकार ये हैं (**अणत्थदंडवेरमण दिसिव्वय उवभोगपरिभोगपरिमाण**) अनर्थदंडविरमण व्रत, दिग्व्रत, उपभोग–परिभोग–परिमाणव्रत । क्षेत्र, वास्तु, धन, धान्य, एव शरीर के परिपालन आदि के निमित्त जो आरभ किया जाता है इसका नाम अर्थ है । इस आरभ मे प्राणिवध अवश्यभावी है । अत इसम जो दड–प्राणियो का विनाश होता है उससे पाप का बध जीव को होता है । अत यह वध अर्थदड है । अर्थात् प्रयोजन को लेकर जो प्राण्युपमर्दनरूप दड किया जाता है उसका नाम अर्थदड है । दण्ड, निग्रह, यातना एव विनाश ये सब पर्यायवाची शब्द है । इससे जो विपरीत है उसका नाम अर्थदड है । अर्थात् निष्प्रयोजन हिंसादिक पाप करना सो अनर्थदड है । इससे विरक्त होना सो '**अनर्थदंडविरमण**' है। दश दिशाओं मे आने–जाने का प्रमाण करना सो '**दिग्व्रत**' है । चारदिशा और विदिशा तथा उर्ध्व एव अध इस प्रकार ये १० दिशाएँ हैं । मै अमुक दिशा की ओर इतनी दूर तक जाऊँगा और आऊँगा, इससे आगे बाहिर

છે, (તજહા) તે ત્રણ પ્રકાર આ છે (અણત્થ દડ વેરમણ દિસિવ્વય ઉવભોગપરિભોગપરિમાણ) અનર્થદંડ–વિરમણ વ્રત, દિગ્વ્રત, ઉપભોગપરિભોગપરિમાણ વ્રત ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, ધન, ધાન્ય, તેમજ શરીરના પરિપાલન આદિના નિમિત્તે જે આરભ કરવામા આવે છે તેનુ નામ અર્થ છે આ આરભમા પ્રાણિવધ અવશ્યભાવી છે આથી એમા જે દડ–પ્રાણિઓનો વિનાશ થાય છે તેનાથી પાપનો બધ જીવોને થાય છે તેથી આ વધ અર્થદડ છે, અર્થાત પ્રયોજનને લઇને જે પ્રાણિ–ઉપમર્દનરૂપ દડ કરાય છે તેનુ નામ અર્થદડ છે દડ, નિગ્રહ, યાતના તેમજ વિનાશ એ બધા પર્યાયવાચી શબ્દો છે તેનાથી જે વિપરીત (ઉલટા) છે તેનુ નામ અનર્થદડ છે અર્થાત્ નિષ્પ્રયોજન હિંસા આદિ પાપ કરવા તે અનથદડ છે તેનાથી વિરક્ત થવુ તે અનર્થદડ વિરમણ છે દશ દિશાઓમા આવવા–જવાનુ પ્રમાણ રાખવુ તે દિગ્વ્રત છે ચાર દિશા અને વિદિશા તથા ઉપર અને નીચે એ પ્રકારે આ દશ ૧૦ દિશાઓ છે હુ અમુક દિશા તરફ આટલે દૂર સુધી જઈશ કે આવીશ

परिभोगपरिमाण ८। चत्तारि सिक्खावयाइ, त जहा-सामाइय ९, देसावयासिय १०, पोसहोववासे ११, अतिहिसविभागे,

परतस्तन्निषेधे इत्येवम्भूत निग्रहम् ॥ ७ ॥ '**उवभोग-परिभोग-परिमाण**' उपभोग-परिभोग-परिमाणम्-उपभोग=सकृद्भोगोऽशनपानानुलेपनादीनाम्, परिभोगस्तु पुन पुनर्भोग आसनशयनवसनादीनाम्, तयो परिमाणम ॥ ८ ॥ '**सामाइय**' सामायिकम्-समाना=ज्ञानदर्शनचारित्राणामायो=लाभ समाय-तत्र भव सामायिकम् ॥ ९ ॥ '**देसावयासिय**' देशाऽवकाशिकम्-देशे=दिग्व्रतगृहीतदिक्परिमाणस्य विभागे अवकाशो=गमनाद्यवस्थान

नहीं, इस प्रकार १० दिशाओं म आने-जाने का मर्यादा करना सो '**दिग्व्रत**' है। एक बार जो भोगने म आता है उसका नाम उपभोग है, जैसे-अशन, पान एव अनुलेपन आदि। जो बार २ भोगने म आते है ऐसे आसन, शयन, वसन आदि को परिभोग कहा गया है। इन दोनों का प्रमाण करना सो '**उपभोग-परिभोग-परिमाण**' है। (**चत्तारि सिक्खावयाइं**) शिक्षाव्रत चार है, (त जहा) वे ये है-(**सामाइय देसावयासिय पोसहोपवासे अतिहिसविभागे**) सामायिक, देशावकाशिक, पौषधोपवास एव अतिथि-सविभाग। दर्शन, ज्ञान एव चारित्र का नाम सम है। इस सम का आय (लाभ) का नाम समाय है। इसम जो समतापरिणाम होता है उसका नाम सामायिक है। '**दिग्व्रत**' मे जो मर्यादारूप स आने-जाने के लिये जीवनपर्यन्त दिशारूपा क्षेत्र रख लिया था, उसीके भीतर २ प्रतिदिन सकोच करना सो '**देशावकाशिक**' है, जैसे-मै आज इस दिशा के

એનાથી આગળ-બહાર નહિ આ પ્રકારે ૧૦ દિશાઓમા આવવા-જવાની મર્યાદા કરવી તે દિગ્વ્રત છે એક વાર જે ભોગવવામા આવે છે તેનુ નામ ઉપભોગ છે, જેમકે-અશન, પાન તેમજ અનુલેપન આદિ જે વારવાર ભોગવવામા આવે છે એવા આસન, શયન, વસ્ત્ર આદિને પરિભોગ કહેવાય છે આ બન્નેનુ પ્રમાણ કરવુ તે 'ઉપભોગ-પરિભોગ-પરિમાણ' છે (चत्तारि सिक्खावयाइ) શિક્ષાવ્રત ચાર છે (त जहा) તે આ છે-(सामाइय देसावयासिय पोसहोपवासे अतिहिसविभागे) સામાયિક ૧, દેશાવકાશિક ૨, પોષધોપવાસ ૩, તેમજ અતિથિસવિભાગ ૪ દર્શન, જ્ઞાન તેમજ ચારિત્રનુ નામ સમ છે આ સમના આય (લાભ)નુ નામ સમાય છે એમા જે સમતા-પરિણામ થાય છે તેનુ નામ સામાયિક છે ૧ દિગ્વ્રતમા જે મર્યાદારૂપથી આવવા-જવાને માટે જીવનપર્યંત દિશારૂપી ક્ષેત્ર રાખ્યુ હતુ તેમાજ પ્રતિદિવસ ન્યૂનતા કરવી તે દેશાવકાશિક છે જેમકે હુ આજ આ દિશામા આ સ્થાન સુધી

याइ, तं जहा–अणत्थदंडवेरमणं ६, दिसिव्वय ७, उवभोग-

गुणव्रतानि, 'त जहा' तद्यथा 'अणत्थदंडवेरमणं' अनर्थदण्डविरमणम्–अर्थ =प्रयोजन गृह स्थस्य क्षेत्र वास्तु धन शरीरपरिपालनायादिविषय, तस्या दण्ड =आरम्भ प्राण्युपमर्दोऽर्थदण्ड । दण्डो निग्रहो यातना विनाश इति पर्याया । दण्ड =निष्प्रयोजन हिंसादिकरणमित्यर्थ, तस्मा द्विरमण=निवर्तनम् १, 'दिसिव्वय' दिग्व्रतम्–दिश पूर्वदक्षिणादय ऊर्ध्वमधश्चेति दशविधा, तत्र दिशा सम्बधि व्रत दिग्व्रतम्–एतावत्सु पूर्वादिदिग्विभागेषु मया गमनागमन विधेय न

उपकारक हैं, (त जहा) वे तीन प्रकार ये हैं (अणत्थदंडवेरमण दिसिव्वय उवभोगपरिभोगपरिमाण) अनर्थदंडविरमण व्रत, दिग्व्रत, उपभोग–परिभोग–परिमाणव्रत । क्षेत्र, वास्तु, धन, धान्य, एव शरीर के परिपालन आदि के निमित्त जो आरभ किया जाता है इसका नाम अर्थ है । इस आरभ में प्राणिवध अवश्यभावी है । अत इसम जो दड–प्राणियों का विनाश होता है उससे पाप का बध जीव को होता है । अत यह वध अर्थदड है । अर्थात् प्रयोजन को लेकर जो प्राण्युपमर्दनरूप दड किया जाता है उसका नाम अर्थदड है । दण्ड, निग्रह, यातना एव विनाश ये सब पर्यायवाची शब्द है । इससे जो विपरीत है उसका नाम अर्थदड है । अर्थात् निष्प्रयोजन हिंसादिक पाप करना सो अनर्थदड है । इससे विरक्त होना सो 'अनर्थदंडविरमण' है। दश दिशाओं मे आने–जाने का प्रमाण करना सो 'दिग्व्रत' है। चारदिशा और विदिशा तथा उर्ध्व एव अध इस प्रकार ये १० दिशाएँ हैं। मैं अमुक दिशा की ओर इतनी दूर तक जाऊँगा और आऊँगा, इससे आगे बाहिर

છે, (તજહા) તે ત્રણ પ્રકાર આ છે (અણત્થ દડ વેરમણ દિસિવ્વય ઉવભોગપરિભોગપરિમાણ) અનર્થદ ડ–વિરમણ વ્રત, દિગ્વ્રત, ઉપભોગપરિભોગપરિમાણ વ્રત ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, ધન, ધાન્ય, તેમજ શરીરના પરિપાલન આદિના નિમિત્તે જે આરભ કરવામા આવે છે તેનુ નામ અર્થ છે આ આરભમા પ્રાણિવધ અવશ્યભાવી છે આથી એમા જે દડ–પ્રાણિઓનો વિનાશ થાય છે તેનાથી પાપનો બધ જીવોને થાય છે તેથી આ વધ અર્થદડ છે, અર્થાત પ્રયોજનને લઇને જે પ્રાણિ–ઉપમર્દનરૂપ દડ કરાય છે તેનુ નામ અર્થદડ છે દડ, નિગ્રહ, યાતના તેમજ વિનાશ એ બધા પર્યાયવાચી શબ્દો છે તેનાથી જે વિપરીત (ઉલટા) છે તેનુ નામ અનર્થદડ છે અર્થાત્ નિષ્પ્રયોજન હિંસા આદિ પાપ કરવા તે અનથદડ છે તેનાથી વિરક્ત થવુ તે અનર્થદડ વિરમણ છે દશ દિશાઓમા આવવા–જવાનુ પ્રમાણ રાખવુ તે દિગ્વ્રત છે ચાર દિશા અને વિદિશા તથા ઉપર અને નીચે એ પ્રકારે આ દશ ૧૦ દિશાઓ છે હું અમુક દિશા તરફ આટલે દૂર સુધી જઈશ કે આવીશ

परिभोगपरिमाण ८। चत्तारि सिक्खावयाइ, त जहा-सामाइय ९, देसावयासिय १०, पोसहोववासे ११, अतिहिसंविभागे,

परतस्तदधिक इयेवम्भूत त्रिव्रतम् ॥ ७ ॥ '**उवभोग-परिभोग-परिमाण**' उपभोग-परिभोग-परिमाणम्-उपभोग=सकृद्भोगोऽशनपानानुलेपनादीनाम्, परिभोगस्तु पुन पुनर्भोग आसनशयनवसनादीनाम्, तयो परिमाणम् ॥ ८ ॥ '**सामाइय**' सामायिकम्-समाना= ज्ञानदर्शनचारित्राणामायो=लाभ समाय-तत्र भव सामायिकम् ॥ ९ ॥ '**देसावयासिय**' देशाऽवकाशिकम्-देशे=दिव्रतगृहीतस्यदिक्परिमाणस्य त्रिभागे अवकाशो=गमनाद्यवस्थान

नहीं, इस प्रकार १० दिशाओं में आने-जाने की मर्यादा करना सो '**दिग्व्रत**' है। एक बार जो भोगने में आता है उसका नाम उपभोग है, जैसे-अशन, पान एवं अनुलेपन आदि। जो बार २ भोगने में आते हैं वैसे आसन, शयन, वसन आदि को परिभोग कहा गया है। इन दोनों का प्रमाण करना सो '**उपभोग-परिभोग-परिमाण**' है। (**चत्तारि सिक्खावयाइ**) शिक्षाव्रत चार हैं, (**त जहा**) वे ये हैं-(**सामाइय देसावयासिय पोसहोपवासे अतिहिसंविभागे**) सामायिक, देशावकाशिक, पौषधोपवास एवं अतिथि-संविभाग। दर्शन, ज्ञान एवं चारित्र का नाम सम है। इस सम के आय (लाभ) का नाम समाय है। इसमें जो समतापरिणाम होता है उसका नाम सामायिक है। '**दिग्व्रत**' में जो मर्यादारूप से आने-जाने के लिये जीवनपर्यन्त दिशारूपी क्षेत्र रख लिया था, उसीके भीतर २ प्रतिदिन संकोच करना सो '**देशावकाशिक**' है, जैसे-मैं आज इस दिशा के

એનાથી બહાર નહિ આ પ્રકારે ૧૦ દિશાઓમાં આવવા-જવાની મર્યાદા કરવી તે દિગ્વ્રત છે એક વાર જે ભોગવવામાં આવે છે તેનું નામ ઉપભોગ છે, જેમકે-અશન, પાન તેમજ અનુલેપન આદિ જે વારવાર ભોગવવામાં આવે છે એવા આસન, શયન, વસન આદિને પરિભોગ કહેવાય છે આ બન્નેનું પ્રમાણ રાખવું તે 'ઉપભોગ-પરિભોગ-પરિમાણ' છે (चत्तारि सिक्खावयाइ) શિક્ષાવ્રત ચાર છે (त जहा) તે આ છે-(सामाइय देसावयासिय पोसहोपवासे अतिहिसंविभागे) સામાયિક ૧, દેશાવકાશિક ૨, પૌષધોપવાસ ૩, તેમજ અતિથિસંવિભાગ ૪ દર્શન, જ્ઞાન તેમજ ચારિત્રનું નામ સમ છે આ સમના આય (લાભ)નું નામ સમાય છે એમાં જે સમતા-પરિણામ થાય છે તેનું નામ સામાયિક છે ૧ દિગ્વ્રતમાં જે મર્યાદારૂપથી આવવા-જવાને માટે જીવનપર્યંત દિશારૂપી ક્ષેત્ર રાખ્યું હતું તેમાંજ પ્રતિદિવસ ન્યૂનતા કરવી તે દેશાવકાશિક છે જેમકે હું આજ આ દિશામાં આ સ્થાન સુધી

याइं, त जहा–अणत्थदंडवेरमणं ६, दिसिव्वयं ७, उवभोग-

गुणव्रतानि, 'त जहा' तद्यथा 'अणत्थदंडवेरमण' अनर्थदण्डविरमणम्–अर्थ =प्रयोजन गृह स्थस्य क्षेत्र-वास्तु धन शरीरपरिपालनादिविषय, तदर्थ दण्ड =आरम्भ प्राण्युपमर्दोऽर्थदण्ड । दण्डो निग्रहो यातना विनाश इति पर्याया । दण्ड =निष्प्रयोजन हिंसादिकरणमित्यर्थ, तस्मा द्विरमण=निवर्तनम् १, 'दिसिव्वय' दिग्व्रतम्–दिश पूर्वदक्षिणादय ऊर्ध्वमधश्चेति दशविधा, तत्र दिशा सम्बधि व्रत दिग्व्रतम्–एतावत्सु पूर्वादिदिग्विभागेषु मया गमनागमन विधेय न

उपकारक है, (त जहा) वे तीन प्रकार ये है (**अणत्थदंडवेरमण दिसिव्वय उवभोगपरिभोगपरिमाण**) अनर्थदंडविरमण व्रत, दिग्व्रत, उपभोग–परिभोग–परिमाणव्रत । क्षेत्र, वास्तु, धन, धान्य, एव शरीर के परिपालन आदि के निमित्त जो आरभ किया जाता है, इसका नाम अर्थ है । इस आरभ में प्राणिवध अवश्यभावी है । अत इसम जो दड–प्राणियों का विनाश होता है उससे पाप का वध जीव को होता है । अत यह वध अर्थदड है । अर्थात् प्रयोजन को लेकर जो प्राण्युपमर्दनरूप दड किया जाता है उसका नाम अर्थदड है । दण्ड, निग्रह, यातना एव विनाश ये सब पर्यायवाची शब्द है । इससे जो विपरीत है उसका नाम अर्थदड है । अर्थात् निष्प्रयोजन हिंसादिक पाप करना सो अनर्थदड है । इससे विरक्त होना सो '**अनर्थदंडविरमण**' है। दश दिशाओं में आने–जाने का प्रमाण करना सो '**दिग्व्रत**' है। चारदिशा और विदिशा तथा उर्ध्व एव अध इस प्रकार ये १० दिशाएँ हैं। मैं अमुक दिशा की ओर इतनी दूर तक जाऊँगा और आऊँगा, इससे आगे बाहिर

છે, (તજહા) તે ત્રણ પ્રકાર આ છે (અણત્થ દડ વેરમણ દિસિવ્વય ઉવભોગપરિભોગપરિમાણ) અનર્થદંડ-વિરમણ વ્રત, દિગ્વ્રત, ઉપભોગપરિભોગપરિમાણ વ્રત ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, ધન, ધાન્ય, તેમજ શરીરના પરિપાલન આદિના નિમિત્તે જે આરંભ કરવામા આવે છે તેનુ નામ અર્થ છે આ આરંભમા પ્રાણિવધ અવશ્યભાવી છે આથી એમા જે દંડ–પ્રાણિઓનો વિનાશ થાય છે તેનાથી પાપનો બંધ જીવોને થાય છે તેથી આ વધ અર્થદંડ છે, અર્થાત પ્રયોજનને લઇને જે પ્રાણિ-ઉપમર્દનરૂપ દંડ કરાય છે તેનુ નામ અર્થદંડ છે દંડ, નિગ્રહ, યાતના તેમજ વિનાશ એ બધા પર્યાયવાચી શબ્દો છે તેનાથી જે વિપરીત (ઉલટા) છે તેનુ નામ અનર્થદંડ છે અર્થાત્ નિષ્પ્રયોજન હિંસા આદિ પાપ કરવા તે અનર્થદંડ છે તેનાથી વિરક્ત થવુ તે અનર્થદંડ વિરમણ છે દશ દિશાઓમા આવવા-જવાનુ પ્રમાણ રાખવુ તે દિગ્વ્રત છે ચાર દિશા અને વિદિશા તથા ઉપર અને નીચે એ પ્રકારે આ દશ ૧૦ દિશાઓ છે હુ અમુક દિશા તરફ આટલે દૂર સુધી જઈશ કે આવીશ

माउसो! अगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते। एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए समणोवासए वा समणोवासिया वा विहरमाणे आणाए आराहए हवइ ॥ सू० ५७ ॥

कर्मधारये-अपश्चिममारणान्तिकसलेखना, तस्या जूषणा=सेवना-मरणकाले सलेखनानाम्ना तपसा शरीरस्य कषायाणाञ्च कृशीकरण, तस्या आराधना=निरतिचारतया सपादनम् ॥ १२ ॥ 'अयमाउसो' अयमायुष्मन! 'अगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते' अगारसामयिको धर्म प्रज्ञप्त 'एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए समणोवासए वा समणो-

---

फिर भी यहा जो उसे अपश्चिम कहा है वह अमगलपरिहार के निमित्त से जानना चाहिये। क्यों कि "अन्तक्रियाधिकरण तप फल सकलदर्शिन स्तुवते" तप का फल सलेखनापूर्वक प्राणो का विसर्जन करना प्रभुने बतलाया है, अत यदि यह अतिम समय आचरित नहीं होती है तो जीवनभर की गई व्रताराधना तपस्या आदि एक प्रकार से निष्फल ही समझना चाहिये। अत इस अपेक्षा से यह अपश्चिम-सर्वोत्कृष्ट कही गइ है। यह सलेखना (मारणान्तिकी) मरण के समय धारण की जाती है। काय और कषाय आदि जिसके द्वारा अथवा जिसम कृश किये जाते है उसका नाम सलेखना है। यह सलेखना भी एक तप-विशेष है। इसे प्रेम से धारण करना चाहिये इस अर्थ को द्योतित करने के लिये ही "जूषणा" यह पद दिया गया है। (अयमाउसो!) इस प्रकार हे आयुष्मन! यह (अगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते) गृहस्थ का धर्म सिद्धान्त मे कहा गया है। (एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए समणोवासए वा समणोवासिया वा विहरमाणे आणाए

છે તે અમગલ પરિહારનુ નિમિત્ત જાણવુ જોઈએ કેમકે "अन्तक्रियाधिकरण तप फल सकलदर्शिन स्तुवते" તપનુ ફલ સલેખના-પૂર્વક પ્રાણોનુ વિસર્જન કરવુ એમ પ્રભુએ બતાવ્યુ છે આથી જો આ અતિમ સમયે આચરવામા નથી આવતી તો જીવનભર કરેલી વ્રત-આરાધના તપસ્યા આદિ એક પ્રકારે નિષ્ફલ જ માનવી જોઇએ આમ આની અપેક્ષાએ આ અપશ્ચિમ-સર્વોત્કૃષ્ટ કહેલી છે આ સલેખના (मारणान्तिकी) મરણના સમયે ધારણ કરાય છે કાય અને કષાય આદિ જેના દ્વારા અથવા જેમા કૃશ કરાય છે તેનુ નામ સલેખના છે આ સલેખના પણ એક તપવિશેષ છે તેને પ્રેમથી ધારણ કરવી જોઇએ આ અર્થને દ્યોતિત (પ્રકાશિત) કરવા માટે જ "जूषणा" એ પદ આપેલુ છે (अयमाउसो) આ પ્રકારે હે આયુષ્મન્! આ (अगारसामा

अपच्छिमा-मारणंतिया-सलेहणा-झूसणा-राहणा १२। अय-

लेन निर्वृत्त देशावकाशिकम्-दिग्व्रतगृहीतपरिमाणस्य प्रतिदिन संक्षेपकरणम् ॥ १० ॥ '**पोसहोपवासे**' पोषधोपवास -पोषण पोष =पुष्टिस्तित्यर्थस्त धत्ते=गृह्णातीति पोषध, स चासावुपवासश्चेति पोषधोपवास, एतत्तु अस्य व्युत्पत्तिमात्रम्, प्रवृत्तिनिमित्त तु-आहारादि चतुष्टयपरित्याग एवेति बोध्यम्, अष्टमीचतुर्दश्यमावास्यापौर्णमासीषु अनुष्ठेयो व्रतविशेष। तदुक्तम्—

'आहार-तनुसत्कारा-ऽब्रह्म-सावद्य-कर्मणाम्।
त्यागः पूर्वचतुष्टय्या, तद्विदुः पोषधव्रतम् ॥ ११ ॥ इति।

'**अतिहिसविभागे**' अतिथिसविभाग -अतिथि =साधुस्तस्मै सविभाग =स्वात्म कल्याणभावनया समर्पणम् '**अपच्छिमा-मारणतिया-सलेहणा-झूसणा-राहणा**' अपश्चिम-मारणान्तिक-सलेखना - जूषणा-ऽऽराधना=अपश्चिमा-पश्चिमैवाऽमङ्गलपरिहारार्थ मपश्चिमेत्युच्यते, मरण=प्राणत्यागलक्षणम्, तदेवान्तो मरणान्त, तत्र भवा मारणान्तिकी, र लिख्यते=कृशीक्रियतेऽनया शरीरकषायादि-इति सलेखना=तपोविशेषलक्षणा, एतत्पदत्रयस्य

इस स्थान तक जाऊँगा, इस गली तक जाऊँगा, आगे नहीं! इत्यादि। चारों प्रकार के आहार का परित्याग करना इसका नाम '**पोषधोपवास**' है। यह व्रत प्रत्येक महिने की प्रत्येक अष्टमी, चतुर्दशी, अमावस्या एव पूर्णमासी के दिन किया जाता है। कहा भी है-पर्वचतुष्टय में-चारपर्वों म आहारका परित्याग, शारीरिक सत्कार का परित्याग, कुशील का परित्याग आदि सावद्य कर्मोंका जो त्याग है सो '**पोषधव्रत**' है। अतिथि नाम साधु का है। साधु के लिये जो सविभाग-अपनी आत्मा के कल्याण की भावना से आहार पानी आदि समर्पण करना-सो '**अतिथिसविभाग**' है। (**अपच्छिमा-मारणतिया-सलेहणा-झूसणा-राहणा**) सलेखना यद्यपि पश्चिम है-अर्थात्-अन्त मे धारण की जाती है,

જઈશ, આ ગલી સુધી જઇશ આગળ નહિ જાઉ ! ઇત્યાદિ ચારેય પ્રકારના આહારનો પરિત્યાગ કરવો તેનુ નામ પોષધોપવાસ છે આ વ્રત પ્રત્યેક માસની પ્રત્યેક અષ્ટમી, ચતુર્દશી, અમાવાસ્યા તેમજ પૂર્ણિમાને દિવસ કરાય છે ૩ કહ્યુ પણ છે-પર્વચતુષ્ટયમા-ચાર પવમા આહારનો પરિત્યાગ, શારીરિક સત્કારનો પરિત્યાગ, કુશીલનો પરિત્યાગ આદિ સાવદ્ય કર્મોનો જે ત્યાગ છે તે પોષધવ્રત છે અતિથિ નામ સાધુનુ છે સાધુ માટે જે સવિભાગ-પોતાના આત્માના કલ્યાણની ભાવનાથી આહાર પાણી આદિ સમપણ કરવુ તે અતિથિસવિ ભાગ છે ૪ (अपच्छिमा-मारणतिया-सलेहणा-झूसणा-राहणा) સલેખના જો કે પશ્ચિમ હોય છે-અતમા ધારણ કરાય છે, તો પણ તેને અપશ્ચિમ કહેવાય

माउसो! अगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते। एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए समणोवासए वा समणोवासिया वा विहरमाणे आणाए आराहए हवइ ॥ सू० ५७ ॥

कर्मधारये—अपश्चिममारणान्तिकसंलेखना, तस्या जूषणा=सेवना—मरणकाले संलेखनानाम्ना तपसा शरीरस्य कषायादीनाञ्च कृशीकरण, तस्या आराधना=निरतिचारतया संपादनम् ॥ १२ ॥ 'अयमाउसो' अयमायुष्मन्! 'अगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते' अगार-सामायिको धर्म प्रज्ञप्त 'एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए समणोवासए वा समणो-

---

फिर भी यहा जो उसे अपश्चिम कहा है वह अमगलपरिहार के निमित्त से जानना चाहिये। क्यों कि "अन्तक्रियाधिकरण तप फल सकलदर्शिन स्तुवते" तप का फल सलेखनापूर्वक प्राणों का विसर्जन करना प्रभुने बतलाया है, अत यदि यह अन्तिम समय आचरित नहीं होती है तो जीवनभर की गई व्रताराधना तपस्या आदि एक प्रकार से निष्फल ही समझना चाहिये। अत इस अपेक्षा से यह अपश्चिम—सर्वोत्कृष्ट कही गइ है। यह सलेखना (मारणान्तिकी) मरण के समय धारण की जाती है। काय और कषाय आदि जिसके द्वारा अथवा जिसम कृश किये जाते ह उसका नाम सलेखना है। यह सलेखना भी एक तप—विशेष है। इसे प्रेम से धारण करना चाहिये इस अर्थ को द्योतित करने के लिये ही "जूषणा" यह पद दिया गया है। (अयमाउसो!) इस प्रकार हे आयुष्मन्! यह (अगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते) गृहस्थ का धर्म सिद्धान्त मे कहा गया है। (एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए समणोवासए वा समणोवासिया वा विहरमाणे आणाए

છે તે અમગલ પરિહારનુ નિમિત્ત જાણવુ જોઈએ કેમકે "अन्तक्रियाधिकरण तप फल सकलदर्शिन स्तुवते" તપનુ ફલ સલેખના—પૂર્વક પ્રાણોનુ વિસર્જન કરવુ એમ પ્રભુએ બતાવ્યુ છે આથી જો આ અતિમ સમયે આચરવામા નથી આવતી તો જીવનભર કરેલી વ્રત—આરાધના તપસ્યા આદિ એક પ્રકારે નિષ્ફલ જ માનવી જોઇએ આમ આની અપેક્ષાએ આ અપશ્ચિમ—સર્વોત્કૃષ્ટ કહેલી છે આ સલેખના (मारणान्तिकी) મરણના સમયે ધારણ કરાય છે કાય અને કષાય આદિ જેના દ્વારા અથવા જેમા કૃશ કરાય છે તેનુ નામ સલેખના છે આ સલેખના પણ એક તપવિશેષ છે તેને પ્રેમથી ધારણ કરવી જોઇએ આ અર્થને દ્યોતિત (પ્રકાશિત) કરવા માટે જ "जूषणा" એ પદ આપેલુ છે (अयमाउसो) આ પ્રકારે હે આયુષ્મન્! આ (अगारसामा

तए णं सा महतिमहालिया मणुस्सपरिसा समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा णिसम्म हट्ठ-तुट्ठ-

वासिया वा' एतस्य धर्मस्य शिक्षायाम् उपस्थित श्रमणोपासको वा श्रमणोपासिका वा, 'विहरमाणे' विहरन् 'आणाए आराहए भवइ' आज्ञाया आराधको भवति। अगारधर्मस्य विस्तरतो व्याख्या उपासकदशाङ्गसूत्रस्यागारधर्मसञ्जीवन्याख्यायां प्रथमाध्ययने ऽस्माभि कृता ॥ सू० ५७ ॥

टीका—'तए णं' इत्यादि। 'तए णं' ततः खलु 'सा महतिमहालिया' सा महातिमहती=अतिविशाला—'मणुस्सपरिसा' मनुष्यपरिषद् 'समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्याऽन्तिक=समीपे 'धम्मं सोच्चा

आराहए हवइ) इस धर्म की शिक्षा मे उपस्थित चाहे श्रमण का उपासक—गृहस्थ हो, चाहे श्रमण की उपासिका—श्राविका हो, कोइ भी क्यों न हो, जो भी प्राणी इस धर्म की छत्रच्छाया मे अपने आपको विसर्जित कर देता है, अर्थात्—इन व्रतों की आराधना करता है वह तीर्थंकर प्रभु की आज्ञा का आराधक माना गया है। अगारधर्म की विस्तृतरूप से व्याख्या उपासकदशाग सूत्र के ऊपर विरचित अगारधर्मसञ्जीवनीनामकी टीका में प्रथम अध्ययन मे की गई है। अत विशेषार्थी विषय को वहा से विस्ताररूप म देख ले ॥ सू० ५७ ॥

'तए णं सा महतिमहालिया' इत्यादि।

(तए णं) तदनन्तर (**सा महतिमहालिया**) वह अतिविशाल (**मणुस्सपरिसा**) मनुष्यों की सभा (**समणस्स**) श्रमण (**भगवओ**) भगवान (**महावीरस्स**) महावीर के

इए धम्मे पण्णत्ते) ગૃહસ્થના ધર્મ સિદ્ધાતમા કહેવા છે (एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए समणोवासए वा समणोवासिया वा विहरमाणे आणाए आरा हए हवइ) આ ધર્મની શિક્ષામા ઉપસ્થિત, ચાહે શ્રમણના ઉપાસક—ગૃહસ્થ હોય, ચાહે શ્રમણની ઉપાસિકા—શ્રાવિકા હોય, જે કોઇ પણ પ્રાણી આ ધર્મની છત્ર-છાયામા પોતાની જાતનુ વિસર્જન કરી દે છે—આ વ્રતોની આરાધના કરે છે, તે તીર્થંકર પ્રભુની આજ્ઞાના આરાધક બનાય છે અગાર ધર્મની વિસ્તૃતરૂપથી વ્યાખ્યા ઉપાસકદશાગસૂત્રના ઉપર બનાવેલી અગારધર્મ સજીવની નામની ટીકામા પ્રથમ અધ્યયનમા કરવામા આવેલી છે, માટે વિશેષ જિજ્ઞાસુઓએ આ વિષયને ત્યાથી વિસ્તારરૂપે જોઈ લેવો (સૂ० ૫૭)

'तए णं सा महतिमहालिया' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (सा महतिमहालिया) તે અતિવિશાલ (मणुस

जाव-हियया उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठित्ता समण भगव महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेइ, करित्ता वदइ णमसइ, वदित्ता णमसित्ता अत्थेगइया मुडे भवित्ता अगाराओ अण-

णिसम्म ' धर्मं श्रुत्वा=आकर्ण्य, निशम्य=हृदि धृत्वा, 'हट्ठ तुट्ठ-जाव-हियया' हृष्ट-तुष्ट-यावद्-हृदया 'उट्ठाए उट्ठेइ' उत्थया=उत्थानशक्त्या उत्तिष्ठति 'उट्ठित्ता' उत्थाय, 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'तिक्खुत्तो' त्रिकृत्व, 'आयाहिणपयाहिण करेइ' आदक्षिणप्रदक्षिण करोति, 'करित्ता' कृत्वा, 'वदइ णमसइ' वन्दते नमस्यति, 'वदित्ता णमंसित्ता' वन्दित्वा नमस्यित्वा, तत्र-'अत्थेगइया' सन्त्येकके=केचित् 'मुडे भवित्ता' मुण्डा भूत्वा 'अगाराओ' अगाराद्=गृहात्-गृह परित्यज्येत्यर्थ, 'अणगारिय' अनगारिता=साधुता प्रव्रजिता =प्राप्ता, 'अत्थेगइया'

(अतिए) समीप (धम्म) धर्म का व्याख्यान (सोच्चा) सुनकर, एव अच्छी तरह उसे (णिसम्म) हृदयगम कर (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियया) बहुत ही अधिक हर्षित एव सतुष्ट-चित्त हुए, (उट्ठाए उट्ठेइ) पश्चात् अपने २ आसन से उठी, (उट्ठित्ता समण भगवं महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेइ करित्ता वदइ णमसइ) उठ कर फिर उसने श्रमण भगवान महावीर को तीनवार आदक्षिणप्रदक्षिणपूर्वक वन्दन-नमस्कार किया, (वदित्ता णमसित्ता अत्थेगइया मुडे भवित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइया) वदना-नमस्कार कर के कितनक मनुष्योने मुडित होकर, अपने २ घर को छोडकर उनक पास अनगार बन, अर्थात् दीक्षा धारण की। (अत्थेगइया पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह गिहि-

परिसा) મનુષ્યોની સભા (समणस्स) શ્રમણ (भगवओ) ભગવાન (महावीरस्स) મહાવીરના (अतिए) સમીપે (धम्म) શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મની દેશના (सोच्चा) સાભળીને તેમજ સારી રીતે તેને (णिसम्म) હૃદયગમ કરીને (हट्ठ-तुट्ठ-जाव हियया) બહુજ હર્ષિત તેમજ સતોષ પામી, (उट्ठाए उट्ठेइ) પછી પોતપોતાના આસનેથી ઉઠી, (उट्ठित्ता समग भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेइ, करित्ता वदइ णमसइ) ઉઠીને, પછી તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણવાર આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણ-પૂર્વક વદન નમસ્કાર કર્યા, (वदित्ता णमसित्ता अत्थेगइया मुडे भवित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइया) વદના-નમસ્કાર કરીને કેટલાક મનુષ્યોએ મુડિત થઇને પોતપોતાના ઘર છોડીને તેમના પાસે અનગાર થયા, અર્થાત્ દીક્ષા લીધી (अत्थेगइया पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवाल-

गारियं पव्वइया, अत्थेगइया पचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइय दुवालसविह गिहिधम्म पडिवण्णा ॥ सू० ५८ ॥

मूलम्—अवसेसा ण परिसा समण भगवं महावीर वंदइ णमंसइ, वदित्ता णमसित्ता एव वयासी—सुअक्खाए ते सन्त्येकके 'पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविहं गिहिधम्म पडिवण्णा' पञ्चाणुव्रतिक सप्तशिक्षाव्रतिक द्वादशविध गृहिधर्मं प्रतिपन्ना ॥ सू० ५८ ॥

टीका—'अवसेसा ण परिसा' इत्यादि । 'अवसेसा ण परिसा समण भगव महावीर वदइ णमसइ, वदित्ता णमसित्ता एव वयासी' अवशेषा=अवशिष्टा खलु परिषत् श्रमण भगवन्त महावीर वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्—'सुअक्खाए ते भते ! णिग्गथे पावयणे' स्वाख्यात=सुष्ठु कथित सामायतस्त्वया भदन्त ! निर्ग्रन्थ प्रवचनम्, 'एव सुप्पण्णत्ते' एव सुप्रज्ञप्तम्—विशेषकथनात्, 'सुभासिए' धम्म पडिवण्णा) कितनेकों ने पाँच अणुव्रत, सात शिक्षाव्रत—इस तरह १२ प्रकार का गृहस्थधर्म स्वीकार किया ॥ सू ५८ ॥

'अवसेसा ण परिसा' इत्यादि ।

(अवसेसा ण परिसा) अवशिष्ट परिषत्ने (समण भगव महावीर) श्रमण भगवान् महावीर को (वदइ णमसइ) वन्दना एव नमस्कार किया, (वदित्ता णमसित्ता एव वयासी) वदना नमस्कार करने के बाद फिर उन्होंने इस प्रकार कहा-(सुअक्खाए ते भते ! णिग्गथे पावयणे) हे भदन्त ! आपने निर्ग्रन्थ प्रवचन बहुत अच्छा कहा, (एव सुप्पण्णत्ते) और आपने इसका बहुत अच्छा तरह से प्ररूपण किया, (सुभासिए) આવિહ ગિહિધમ્મ પડિવણ્ણા) કેટલાકે પાંચ અણુવ્રત સાત શિક્ષાવ્રત એમ ૧૨ પ્રકારનો ગૃહસ્થ ધર્મ સ્વીકાર કર્યો (સૂ ૫૮)

'अवसेसा ण परिसा' ઈત્યાદિ

(अवसेसा ण परिसा) બાકીની પરિષદે (समण भगव महावीर) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને (वदइ णमसइ) વંદના તેમજ નમસ્કાર કર્યા (वदित्ता णमसित्ता एव वयासी) વંદના નમસ્કાર કર્યા પછી તેઓએ આ પ્રમાણે કહ્યું—(सुअक्खाए ते भते ! णिग्गथे पावयणे) હે ભદન્ત ! આપે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન બહુ સારૂ કહ્યું, (एव सुप्पण्णत्ते) અને આપે તેનું બહુ સારી રીતે પ્રરૂપણ કર્યુ (सुभासिए)

भंते ! णिग्गथे पावयणे, एव सुप्पण्णत्ते, सुभासिए, सुविणीए, सुभाविए। अणुत्तरे ते भते ! निग्गथे पावयणे। धम्म ण आइक्खमाणा तुब्भे उवसम आइक्खह, उवसम आइक्खमाणा विवेग आइक्खह, विवेग आइक्खमाणा वेरमण आइक्खह, वेर-

सुभाषितम्–भावव्यञ्जनात, 'सुविणीए' सुविनीतम्–शिष्येषु सुष्ठु विनियोजितत्वात्, 'सुभाविए' सुभावितम्=सुष्ठु भावितम्–तत्त्वकथनात्, 'अणुत्तरे' अनुत्तर–नास्त्युत्तर यस्मात् तद्–अनुत्तर–सर्वश्रेष्ठ, तव भदन्त निर्ग्रंथ प्रवचनम्। 'धम्म ण आइक्खमाणा तुब्भे उवसम आइक्खह' धर्मं व्याचक्षाणा यूयमुपशमम्=क्रोधादिनिरोधम् आख्याथ=कथयथ, 'उवसमं आइक्खमाणा विवेग आइक्खह' उपशममाचक्षाणा विवेकमाख्याथ, क्रोधादिनिरोध कथयन्तो यूय विवेक=हयोपादेयविवेचन कथयथ, 'विवेग आइक्खमाणा वेरमण आइक्खह'–विवेकमाचक्षाणा विरमणमाख्याथ, विरमणम्=प्राणातिपातादिनिवर्त-

सुन्दर रूप से पदार्थों के स्वरूप को प्रकट किया, (सुविणीए) आपने शिष्यों को खूब समझाया, (सुभाविए) जीवादि सभी तत्त्वों को आपने अच्छी तरह से समझाया। (अणुत्तरे ते भते ! णिग्गथे पावयणे) हे भदन्त ! आपका यह निर्ग्रन्थ प्रवचन सर्वोत्कृष्ट है। हे भदन्त ! (धम्म ण आइक्खमाणा तुब्भे उवसम आइक्खह) धर्मका उपदेश करते समय आप उपशम भाव क्रोधादिनिरोध का उपदेश करते हैं, (उवसम आइक्खमाणा विवेग आइक्खह) क्रोधादिक के निरोध का उपदेश करते समय हयोपादेयरूप विवेक का उपदेश देते है, (विवेग आइक्खमाणा वेरमण आइक्खह) विवेक का उपदेश करते समय प्राणातिपातादिक से विरक्त होने का भी उपदेश करते है, (वेरमण आइक्खमाणा अकरण पावाण कम्माण आइ-

આપે ખૂબ સુદર રૂપથી પદાર્થોના સ્વરૂપને પ્રકટ કર્યા (सुविणीए) આપે શિષ્યોને ખૂબ સમજાવ્યા (सुभाविए) જીવાદિ બધા તત્વોને સારી રીતે સમજાવ્યા (अणुत्तरे ते भते ! णिग्गथे पावयणे) હે ભદન્ત ! આપનુ આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન સર્વોત્કૃષ્ટ છે હે ભદન્ત ! (धम्म ण आइक्खमाणा तुब्भे उवसम आइक्खह) ધર્મનો ઉપદેશ કરતી વખતે આપે ઉપશમભાવ–ક્રોધાદિનિરોધનો ઉપદેશ કર્યો છે (उवसम आइक्खमाणा विवेग आइक्खह) ક્રોધાદિકના નિરોધનો ઉપદેશ કરતી વખતે હેય–ઉપાદેય રૂપ વિવેકનો ઉપદેશ કર્યો છે (विवेग आइक्खमाणा वेरमण आइक्खह) વિવેકનો ઉપદેશ કરતી વખતે પ્રાણાતિપાતાદિકથી

मण आइक्खमाणा अकरण पावाणं कम्माण आइक्खह। णत्थि ण अण्णे केइ समणे वा माहणे वा जे एरिस धम्ममाइक्खित्तए, किमग ! एत्तो उत्तरतर ?, एव वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूया तामेव दिस पडिगया ॥ सू०५९ ॥

नम्, 'वेरमण आइक्खमाणा अकरण पावाण कम्माण आइक्खह' विरमणमाचक्षाणा अकरण पापाना कर्मणामाख्याय=पापरूपाणा कर्मणामकरणम्=अनाचरण कथयथ, 'णत्थि ण अण्णे केइ समणे वा माहणे वा जे एरिस धम्ममाइक्खित्तए' नास्ति खल्वन्य कोऽपि श्रमणो वा ब्राह्मणो वा य इदृश धर्ममाख्यायात्, 'किमग पुण एत्तो उत्तरतर' किमङ्ग ! पुनरेतस्मात् उत्तरतरम्—अस्माद्धर्मापदेशादुत्कृष्ट कथयिष्यतीति का सम्भावना ! न कापीत्यर्थ, 'एव वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूया तामेव दिस पडिगया' एवम् उदित्वा यस्या एव दिश प्रादुर्भूतास्तामेव दिश प्रतिगता ॥ सू०५९ ॥

क्खह) प्राणातिपातादिकके विरमण का उपदेश देते हुए आप पापरूप कर्मों को नहीं करने का उपदेश भी देते है। अत (णत्थि ण अण्णे केइ समणे वा माहणे वा जे एरिस धम्ममाइक्खित्तए) इस ससार म हे नाथ ! एसा और कोइ दूसरा श्रमण वा ब्राह्मण उपदेष्टा नहीं है जो इस प्रकार के धर्म का उपदेश दे सके, (किमग ! पुण एत्तो उत्तरतर) फिर इससे उत्कृष्ट धर्म का उपदेश कौन दे सकता हे ? अर्थात् कोइ नहा ! (एव वदित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिस पडिगया) इस प्रकार कह कर वे सब जिस दिशा स आये थे उसी दिशा का ओर चले गये ॥ सू ५९ ॥

વિરક્ત થવાનો ઉપદેશ કર્યો છે (वेरमण आइक्खमाणा अकरण पावाण कम्माण आइक्खह) પ્રાણાતિપાતાદિકના વિરમણનો ઉપદેશ દેતી વખતે આપે પાપરૂપ કર્મો ન કરવાનો પણ ઉપદેશ કર્યો છે માટે (णत्थि ण अण्णे केइ समणे वा माहणे वा जे एरिस वम्ममाइक्खित्तए) આ સંસારમા, હે નાથ ! એવો બીજો કોઇ શ્રમણ કે બ્રાહ્મણ ઉપદેષ્ટા નથી કે જે આ પ્રકારના ધર્મનો ઉપદેશ આપી શકે (किमग ! पुण एत्तो उत्तरतर) તો પછી આનાથી ઉત્કૃષ્ટ ધર્મનો ઉપદેશ કોણ આપી શકે ! અર્થાત્ કોઇ નહિ (एव वदित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिस पडिगया) આ પ્રકારે કહીને તે બધા જે દિશાઓથી આવ્યા હતા તે જ દિશા તરફ પાછા ચાલ્યા ગયા (સૂ ૫૯)

मूलम्—तए णं से कूणिए राया भंभसारपुत्ते समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए धम्म सोच्चा णिसम्म हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठित्ता समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेइ, करित्ता वंदइ, णमंसइ,

टीका—'तए ण से' इत्यादि। 'तए ण से कूणिए राया भभसारपुत्ते' तत खलु स कूणिको राजा भभसारपुत्र, 'समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए धम्म सोच्चा णिसम्म' श्रमणस्य भगवतो महावारस्याऽन्तिके धर्मं श्रुत्वा निगम्य, 'हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए' हृष्ट-तुष्ट-यावद्हृदय 'उट्ठाए उट्ठेइ' उत्थयोत्तिष्ठति, 'उट्ठित्ता' उथाय श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेइ' त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिण करोति, 'करित्ता' कृत्वा 'वदइ णमसइ' वन्दते नमस्यति, 'वदित्ता

'तए ण से कूणिए राया' इत्यादि।

(तए ण) अनन्तर (से कूणिए राया भभसारपुत्ते) भभसार के पुत्र उन कूणिक राजाने (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान् महावीर के (अतिए) पास मे (धम्म सोच्चा) धमापदेश सुनकर, (णिसम्म) एव उसका अच्छी तरह पूर्वापररूप से विचार कर, (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए) चित्त में अधिक से अधिक आनद एव सतोष प्राप्त किया, (उट्ठाए उट्ठेइ) बाद में अपने स्थान से उठे और (उट्ठित्ता) उठकर (समण भगव महावीर-तिक्खुत्तो अयाहिणपयाहिण करेइ करित्ता वदइ णमसइ) उन्होंने श्रमण भगवान महावीर की तीनवार आदक्षिणप्रदक्षिणपूर्वक वदना एव नमस्कार किया, (वदित्ता णमसित्ता एव

"तए ण से कूणिए राया" ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (से कूणिए राया भभसारपुत्ते) ભભસારના પુત્ર તે કૂણિક રાજાએ (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની (अतिए) પાસે (धम्म सोच्चा) ધર્મોપદેશ સાભળીને (णिसम्म) તેમજ તેને સારી રીતે પૂર્વાપરરૂપથી વિચાર કરીને, (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए) મનમા બહુ જ આનદ તેમજ સતોષ પ્રાપ્ત કર્યો, (उट्ठाए उट्ठेइ) ત્યાર પછી પોતાના સ્થાનેથી ઉઠયા, અને (उट्ठित्ता) ઉઠીને (समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिण करेइ करित्ता वदइ णमसइ) તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણ વાર આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણપૂર્વક વદના તેમજ નમસ્કાર કર્યો (वदित्ता णमसित्ता एव

वदित्ता णमंसित्ता एवं वयासी—सुअक्खाए ते भंते ! णिग्गंथे पावयणे जाव किमंग ! पुण एत्तो उत्तरतर ? एवं वदित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए ॥ सू०६० ॥

णमंसित्ता एवं वयासी' वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्—' सुअक्खाए ते भंते ! णिग्गंथे पावयणे जाव किमंग ! पुण एत्तो उत्तरतर ' स्वाख्यातं तव भदन्त ! निर्ग्रन्थ प्रवचनम् यावत् किमङ्ग ! पुनरेतस्मादुत्तरतरम् ! ' एवं वदित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए ' एवम् उक्त्वा यस्या एव दिशः प्रादुर्भूतः, तामेव दिशं प्रतिगतः ॥ सू० ६० ॥

वयासी) वंदना एवं नमस्कार कर फिर उन्होंने प्रभु से इस प्रकार कहा—(सुअक्खाए ते भंते ! णिग्गंथे पावयणे) हे भदन्त ! आपने निर्ग्रंथ प्रवचन का उपदेश बहुत ही सुंदर पूर्वापरविरोधरहित—सर्वोत्कृष्ट किया है। (जाव किमंग पुण एत्तो उत्तरतर) इस निर्ग्रंथ प्रवचन में ऐसा कोई सा भी विषय बाकी नहीं बचा जिस पर आपने प्रकाश न डाला हो—अच्छी तरह से विवेचन नहीं किया हो। आपने सब कुछ एक ही साथ बहुत ही अच्छी तरह मीठे शब्दों में समझा दिया है, हमने तो ऐसा उपदेश आजतक नहीं सुना, कल्याण एवं जीवनके उपयोगी सब विषय आपने कहे हैं।—इत्यादि। एवं वदित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए) इस प्रकार प्रभु की स्तुति रूप में कह कर कूणिक राजा जिस दिशा से आये थे उसी दिशा की ओर वहां से वापिस चले गये ॥ सू० ६० ॥

एवं वयासी) વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પછી તેઓ પ્રભુને આ પ્રકારે કહ્યું—(सुअक्खाए ते भंते ! णिग्गंथे पावयणे) હે ભદન્ત ! આપનો આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનનો ઉપદેશ બહુજ સુંદર—પૂર્વાપરવિરોધરહિત—સર્વોત્કૃષ્ટ થયો છે (जाव किमंग ! पुण एत्तो उत्तरतर) આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમાં એવો કોઈ પણ વિષય બાકી રહ્યો નથી જેના ઉપર આપે પ્રકાશ ન નાખ્યો હોય—સારી રીતથી વિવેચન ન કર્યું હોય આપે તમામે—તમામ એક સાથેજ બહુજ સારી પેઠે મીઠા શબ્દોમાં સમજાવી દીધુ છે અમે તો એવો ઉપદેશ આજ સુધી સાંભળ્યો નથી કલ્યાણ તેમજ જીવનમાં ઉપયોગી બધા વિષય આપે કહ્યા છે ઇત્યાદિ (एवं वदित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए) આ પ્રકારે પ્રભુની સ્તુતિરૂપમાં કહીને કૂણિક રાજા જે દિશાઓથી આવ્યા હતા તે દિશા તરફ પાછા ચાલ્યા ગયા (સૂ. ૬૦)

मूलम्—तए ण ताओ सुभद्दापमुहाओ देवीओ समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए धम्म सोच्चा णिसम्म हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हिययाओ उट्ठेति. उट्ठित्ता समणं भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेति, करित्ता वदति णमसति,

टीका—'तए ण ताओ' इत्यादि । 'तए ण ताओ सुभद्दापमुहाओ देवी ओ' तत खलु ता सुभद्राप्रमुखा देव्य 'समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्याऽन्तिके 'धम्म सोच्चा णिसम्म हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हिय-याओ' धर्म श्रुत्वा निशम्य हृष्ट-तुष्ट यावद्धृन्या 'उट्ठाए उट्ठेति' उत्थयोत्तिष्ठन्ति, 'उट्ठि-त्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स' उ थाय श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेंति' त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिण कुर्वन्ति, 'करित्ता वदति णमसति'

'तए ण ताओ सुभद्दापमुहाओ' इत्यादि ।

(तए ण) इस के बाद (ताओ सुभद्दापमुहाओ देवीओ) वे सुभद्राप्रमुख देवियाँ भी (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान महावीर के (अतिए) समीप (धम्म सोच्चा) धर्म श्रवण कर, एव (णिसम्म) उसे हृदयगम कर, (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियया ओ) बहुत ही अधिक खुश एव सतुष्ट होती हुई जहाँ वे खडा थां वहाँ से (उट्ठाए उट्ठेति) चल कर भगवान के समीप आया, (उट्ठित्ता) आकर उन्होंने (समण भगवं महावीर तिक्खुत्तो आयाहिण-पयाहिण करेंति करित्ता वदति णमसति) श्रमण भगवान् महावीर की तीन-

"तए ण ताओ सुभद्दापमुहाओ" ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (ताओ सुभद्दापमुहाओ देवीओ) તે સુભદ્રા-પ્રમુખ દેવીઓ પણ (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના (अतिए) સમીપે (धम्म सोच्चा) ધર્મ-શ્રવણ કરીને, તેમજ (णिसम्म) તેને હૃદય ગમ કરીને (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियया ओ) બહુજ ખુશ તેમજ સતોષ પામતી જ્યા તેઓ ઉભી હતી ત્યાથી (उट्ठाए उट्ठेति) ચાલીને ભગવાનની પાસે આવી, (उट्ठित्ता) આવીને તેઓએ (समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेति, करित्ता वदति णमसति) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને ત્રણવાર આદક્ષિણ

वदित्ता णमंसित्ता एवं वयासी–सुअक्खाए ते भंते ! णिग्गंथे पावयणे जाव किमंग ! पुण एत्तो उत्तरतर ? एवं वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए ॥ सू०६० ॥

णमंसित्ता एवं वयासी' वदित्वा नमस्थित्वा एवमवादीत्–' सुअक्खाए ते भंते ! णिग्गंथे पावयणे जाव किमंग ! पुण एत्तो उत्तरतर ' स्वाख्यातं तव भदन्त ! निर्ग्रन्थ प्रवचनम् यावत् किमङ्ग ! पुनरेतस्मादुत्तरतरम् ! ' **एवं वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए** ' एवम् उक्त्वा यस्या एव दिशः प्रादुर्भूतः, तामेव दिशं प्रतिगतः ॥ सू० ६० ॥

वयासी) वदना एवं नमस्कार कर फिर उन्होंने प्रभु से इस प्रकार कहा–(**सुअक्खाए ते भंते ! णिग्गंथे पावयणे**) हे भदन्त ! आपने निर्ग्रन्थ प्रवचन का उपदेश बहुत ही सुन्दर पूर्वापरविरोधरहित–सर्वोत्कृष्ट किया है। (**जाव किमंग पुण एत्तो उत्तरतर**) इस निर्ग्रन्थ प्रवचन में ऐसा कोई सा भी विषय बाकी नहीं बचा जिस पर आपने प्रकाश न डाला हो–अच्छी तरह से विवेचन नहीं किया हो। आपने सब कुछ एक ही साथ बहुत ही अच्छी तरह मीठे शब्दों में समझा दिया है, हमने तो ऐसा उपदेश आजतक नहीं सुना, कल्याण एवं जीवनके उपयोगी सब विषय आपने कहे है।–इत्यादि। **एवं वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए**) इस प्रकार प्रभु की स्तुति रूप में कह कर कूणिक राजा जिस दिशा से आये थे उसी दिशा की ओर वहा से वापिस चले गये ॥ सू० ६० ॥

एवं वयासी) વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પછી તેઓ પ્રભુને આ પ્રકારે કહ્યું–(सुअक्खाए ते भंते ! णिग्गंथे पावयणे) હે ભદન્ત ! આપનો આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનનો ઉપદેશ બહુજ સુંદર–પૂર્વાપરવિરોધરહિત–સર્વોત્કૃષ્ટ થયો છે (जाव किमंग ! पुण एत्तो उत्तरतर) આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમાં એવો કોઈ પણ વિષય બાકી રહ્યો નથી જેના ઉપર આપે પ્રકાશ ન નાખ્યો હોય–સારી રીતથી વિવેચન ન કર્યું હોય આપે તમામે–તમામ એક સાથેજ બહુજ સારી પેઠે મીઠા શબ્દોમા સમજાવી દીધુ છે અમે તો એવો ઉપદેશ આજ સુધી સાભળ્યો નથી કલ્યાણ તેમજ જીવનમા ઉપયોગી બધા વિષય આપે કહ્યા છે ઈત્યાદિ (एवं वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए) આ પ્રકારે પ્રભુની સ્તુતિરૂપમા કહીને કૂણિક રાજા જે દિશાએથી આવ્યા હતા તે દિશા તરફ પાછા ચાલ્યા ગયા (સૂ. ૬૦)

मूलम्—तए ण ताओ सुभद्दापमुहाओ देवीओ समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए धम्म सोच्चा णिसम्म हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हिययाओ उट्ठेति, उट्ठित्ता समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेति, करित्ता वदति णमसति,

टीका—'तए ण ताओ' इत्यादि। 'तए ण ताओ सुभद्दापमुहाओ देवी ओ' तत खलु ता सुभद्राप्रमुखा देव्य 'समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्याऽन्तिके 'धम्म सोच्चा णिसम्म हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हिय-याओ' धर्मं श्रुत्वा निशम्य हृष्ट-तुष्ट यावद्धृन्या 'उट्ठाए उट्ठेति' उत्थयोत्तिष्ठति, 'उट्ठि-त्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स' उत्थाय श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेंति' त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिण कुर्वति, 'करित्ता वदति णमसति'

'तए ण ताओ सुभद्दापमुहाओ' इत्यादि।

(तए ण) इस के बाद (ताओ सुभद्दापमुहाओ देवीओ) वे सुभद्राप्रमुख देवियाँ भी (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान महावीर के (अतिए) समीप (धम्म सोच्चा) धर्म श्रवण कर, एव (णिसम्म) उसे हृदयगम कर, (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हिययाओ) अत्यन्त ही अधिक खुश एव सतुष्ट होती हुई जहाँ वे खडी थीं वहाँ से (उट्ठाए उट्ठेति) चल कर भगवान के समीप आया, (उट्ठित्ता) आकर उन्होंने (समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिण-पयाहिण करेंति करित्ता वदति णमसति) श्रमण भगवान् महावीर की तीन-

"तए ण ताओ सुभद्दापमुहाओ" ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (ताओ सुभद्दापमुहाओ देवीओ) તે સુભદ્રા-પ્રમુખ દેવીઓ પણ (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના (अतिए) સમીપે (धम्म सोच्चा) ધર્મ-શ્રવણ કરીને, તેમજ (णिसम्म) તેને હૃદયગમ કરીને (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हिययाओ) બહુજ ખુશ તેમજ સંતોષ પામતી જ્યા તેઓ ઉભી હતી ત્યાથી (उट्ठाए उट्ठेति) ચાલીને ભગવાનની પાસે આવી, (उट्ठित्ता) આવીને તેઓએ (समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेंति, करित्ता वदति णमसति) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને ત્રણવાર આદક્ષિણ

वदित्ता णमंसित्ता एवं वयासी-सुअक्खाए ते भंते ! णिग्गंथे पावयणे जाव किमंग ! पुण एत्तो उत्तरतर ? एवं वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए ॥ सू०६० ॥

णमंसित्ता एवं वयासी' वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्-' सुअक्खाए ते भंते ! णिग्गंथे पावयणे जाव किमंग ! पुण एत्तो उत्तरतर ' स्वाख्यातं तव भदन्त ! निर्ग्रन्थ प्रवचनम् यावत् किमङ्ग ! पुनरतस्मादुत्तरतरम् ! ' एवं वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए ' एवम् उक्त्वा यस्या एव दिश प्रादुर्भूत, तामेव दिशं प्रतिगत ॥ सू० ६० ॥

वयासी) वदना एवं नमस्कार कर फिर उन्होंने प्रभु से इस प्रकार कहा-(सुअक्खाए ते भंते ! णिग्गंथे पावयणे) हे भदन्त ! आपने निर्ग्रन्थ प्रवचन का उपदेश बहुत ही सुन्दर पूर्वापरविरोधरहित-सर्वोत्कृष्ट किया है। (जाव किमंग पुण एत्तो उत्तरतर) इस निर्ग्रन्थ प्रवचन में ऐसा कोई सा भी विषय बाकी नहीं बचा जिस पर आपने प्रकाश न डाला हो-अच्छी तरह से विवेचन नहीं किया हो। आपने सब कुछ एक ही साथ बहुत ही अच्छी तरह मीठे शब्दों में समझा दिया है, हमने तो ऐसा उपदेश आजतक नहीं सुना, कल्याण एवं जीवनके उपयोगी सब विषय आपने कहे है।-इत्यादि। एवं वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए) इस प्रकार प्रभु का स्तुति रूप में कह कर कूणिक राजा जिस दिशा से आये थे उसी दिशा की ओर वहा से वापिस चले गये ॥ सू० ६० ॥

एव वयासी) વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પછી તેઓ પ્રભુને આ પ્રકારે કહ્યું-(सुअक्खाए ते भंते ! णिग्गंथे पावयणे) હે ભદન્ત ! આપનો આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનનો ઉપદેશ બહુજ સુંદર-પૂર્વાપરવિરોધરહિત-સર્વોત્કૃષ્ટ થયો છે (जाव किमंग ! पुण एत्तो उत्तरतर) આ નિગ્રન્થ પ્રવચનમા એવો કોઈ પણ વિષય બાકી રહ્યો નથી જેના ઉપર આપે પ્રકાશ ન નાખ્યો હોય-સારી રીતથી વિવેચન ન કર્યું હોય આપે તમામે-તમામ એક સાથેજ બહુજ સારી પેઠે મીઠા શબ્દોમા સમજાવી દીધુ છે અમે તો એવો ઉપદેશ આજ સુધી સાભળ્યો નથી કલ્યાણ તેમજ જીવનમા ઉપયોગી બધા વિષય આપે કહ્યા છે ઈત્યાદિ (एवं वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए) આ પ્રકારે પ્રભુની સ્તુતિરૂપમા કહીને કૂણિક રાજા જે દિશાઓથી આવ્યા હતા તે દિશા તરફ પાછા ચાલ્યા ગયા (સૂ ૬૦)

वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूयाओ तामेव दिस पडिगयाओ ' एवम् उदित्वा यस्या एव दिश प्रादुर्भूता , तामेव दिश प्रतिगता ॥ सू० ६१ ॥

इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रथनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहछत्रपति-कोल्हापुरराज-प्रदत्त-जैनशास्त्राचार्य-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैन धर्मदिवाकर-पूज्यश्रीघासीलालव्रतिविरचितायाम् औपपातिकसूत्रस्य पीयूषव र्षिण्याख्याया व्याख्याया समवरणनामक पूर्वार्द्धं सम्पूर्णम् ।

तामेव दिस पडिगयाओ) इस प्रकार भक्तिभाव से प्रभु की स्तुति करके वे सब रानियाँ जहा से आई थीं वहीं वापिस चली गयीं ॥ सू० ६१ ॥

॥इति औपपातिक सूत्रका समवसरणनामक पूर्वार्द्ध सपूर्ण ॥

जामेव दिस पाउब्भूयाओ तामेव दिस पडिगयाओ) આ પ્રકારે ભક્તિભાવથી પ્રભુની સ્તુતિરૂપે નિવેદન કરીને તેઓ બધી રાણીઓ જ્યાથી આવી હતી ત્યા પાછી ચાલી ગઇ (સૂ ૬૧)

ઈતિ ઔપપાતિક સૂત્રનુ સમવસરણ નામક પૂર્વાર્દ્ધ સ પૂર્ણ

वंदित्ता णमंसित्ता एव वयासी–सुयक्खाए ते भंते ! निग्गंथे पावयणे जाव किमंग ! पुण एत्तो उत्तरतरं ?, एव वदित्ता जामेव दिसं पाउब्भूयाओ तामेव दिस पडिगयाओ ॥ सू०६१ ॥

॥ समोसरण नाम पुव्वद्ध समत्त ॥

कृत्वा वन्दते नमस्यति, 'वदित्ता णमसित्ता एव वयासी' वन्दित्वा नमस्यित्वैवमवादिषु 'सुयक्खाए ते भते ! निग्गथे पावयणे जाव किमग ! पुण एत्तो उत्तरतर ?' स्वाख्यात तव भदन्त ! निर्ग्रन्थ प्रवचनम् यावत् किमङ्ग ! पुनरेतस्मादुत्तरतरम्' 'एव

चार आदक्षिणप्रदक्षिणपूर्वक वदना एव नमस्कार किया, (वदित्ता णमसित्ता एव वयासी) वदना नमस्कार करने के अनन्तर फिर वे प्रभु से इस प्रकार बोलीं कि (सुयक्खाए ते भंते ! णिग्गथे पावयणे) आपने हे भदन्त ! इस निर्ग्रन्थ प्रवचन का उपदेश बहुत ही सुन्दर पूर्वापरविरोधरहित–सर्वोत्कृष्टरूप से किया है। (जाव किमग ! पुण एत्तो उत्तरतर) हे प्रभो ! आपने इस निर्ग्रन्थ प्रवचन में सब ही विषयों को अच्छी तरह समझाया है। कोइ भी विषय ऐसा नहीं रहा कि जिस पर आपकी वाणी का अविरल प्रवाह न बहा हो। सब कुछ आपने बहुत सरल भाषा में समझा दिया है। हमन तो आजतक इतना मार्मिक उपदेश नहीं सुना, इससे उत्तम उपदेश की बात ही कहाँ ? (एव वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूयाओ

પ્રદક્ષિણપૂર્વક વદના તેમજ નમસ્કાર કર્યા, (वदित्ता णमसित्ता एव वयासी) વદના–નમસ્કાર કરી લીધા પછી તેઓએ પ્રભુને આ પ્રકારે કહ્યુ કે (सुयक्खाए ते भंते ! णिग्गथे पावयणे) આપે હે ભદન્ત ! આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનનો ઉપદેશ બહુજ સારીરીતે, પૂર્વાપરવિરોધરહિત તેમજ સર્વોત્કૃષ્ટ કર્યો છે (जाव किमग ! पुण एत्तो उत्तरतर) હે પ્રભો ! આપે આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમા બધાએ વિષયોને સારી રીતથી સમજાવ્યા છે કોઈ પણ વિષય એવો નથી રહ્યો કે જેના ઉપર આપની વાણીનો અવિરલ પ્રવાહ વહ્યો ન હોય, બધુ જ આપે બહુ સરલ ભાષામા સમજાવી દીધુ છે અમે તો આજ સુધીમા આટલો માર્મિક ઉપદેશ સાભળ્યો નથી આથી ઉત્તમ ઉપદેશની તો વાત જ કયા ? (एव वदित्ता

सत्तुस्सेहे सम-चउरस-संठाण-संठिए वइर-रिसह-णाराय-संघयणे कणग-पुलग-णिघस-पम्हगोरे उग्गतवे दित्ततवे

समचतुरस्रम्-मानोन्मानप्रमाणानाम यूनानधिकत्वात् अङ्गोपाङ्गाना चाविकलत्वात् ऊर्वं तिर्यक् च तुल्यत्वात् सम, चतुरस्र चाविकलावयवत्वात्, सम च तच्चतुरस्र चेति समचतुरस्र-स्वामुलाष्टगतोच्छ्रायाङ्गोपाङ्गयुक्त, युक्तिनिर्मितलेप्यकवदया, सस्थानम्=आकारविशेष, तेन सस्थित =युक्त, '**वइर-रिसह-णाराय-संघयणे**' वज्र-र्षभ-नाराच-सहनन -वज्रं= कीलिका, ऋषभ =पट्ट, नाराच =मर्कटबन्ध -उभयपार्श्वयोरस्थिबन्धविशेष, वज्रर्षभनाराचा सहनन=अस्था बन्धविशेषे यस्य स वज्रर्षभनाराचसहनन, '**कणग-पुलग-णिघस-पम्ह-गोरे**' कनक-पुलक-निकष-पद्मगौर -कनकस्य=सुवर्णस्य पुलको=लव -प्रफुल्लवर्तुल-कणरूप, तस्य निकष =कषपट्टे कृष्टो रेखारूपो लक्षणया लक्ष्यते, पुलकस्य सशुद्धतया निकषे कृष्टा रेखाऽतीव चाकचिक्ययुक्ता भवति,अतएव तेनोपमानेनोपमित पद्मगौर -पद्मगर्भ =किञ्जल्क, तद्वद्गौर =कमनीयकान्ति, '**उग्गतवे**' उग्रतपा, '**दित्ततवे**' दीप्ततपा -दीप्त =प्रदीप्तो

स्सेहे) सातहाथ का अवगाहनायुक्त (**वइर-रिसह-णाराय-संघयणे**) [1]वज्र-ऋषभ-नाराचसहननधारी (**कणग-पुलग-णिघस-पम्हगोरे**) विशुद्ध सुवर्ण के खण्ड की शाण पर घसी हुइ रेखा के समान चमकीला कान्ति वाले तथा कमल के केसर के समान गौरवर्ण (**इंदभूई णाम अणगारे**) ऐसे गौतम नाम से प्रसिद्ध इन्द्रभूति नाम के अनगार गणधर थे। (**उग्गतवे दित्ततवे तत्ततवे घोरतवे उराले घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबभचेरवासी उच्छूढसरीरे संखित्तविउलतेयलेस्से**) इनकी तपस्या बडी उग्र थी।

(१) इस सहनन में वज्र की सी कीले, वज्र के से हाड एव वज्र का सा पट्टबन्ध होता है।

સસ્થાન-સંપન્ન (**सत्तुस्सेहे**) સાત હાથની અવગાહનાયુક્ત (**वइर-रिसह-णाराय-संघयणे**) વજ્ર-[1]ઋષભ નારાચ-સંહનન ધારી (**कणग-पुलग-णिघस-पम्हगोरे**) વિશુદ્ધ સુવર્ણના બંડની શાણ પર ઘસેલી રેખા જેવી ચમકીલી કાંતિવાળા તથા કમળના કેસરના જેવા ગૌરવર્ણ (**इंदभूई णाम अणगारे**) એવા ગૌતમનામથી પ્રસિદ્ધ ઇંદ્રભૂતિ નામના અનગાર ગણધર હતા. (**उग्गतवे दित्ततवे तत्ततवे घोरतवे उराले घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबभचेरवासी उच्छूढसरीरे संखित्त-विउल-तेयलेस्से**) તેમની તપસ્યા બહુ ઉગ્ર હતી કર્મરૂપી વનને બાળવાવાળા હોવાથી તેમનુ તપ અગ્નિના જેવુ બ[illegible]

(૧) આ સંહનનમા વજ્રના જેવા બીલા, વજ્ર જેવા હાડ તેમજ વ[illegible] જેવા [illegible]ધ હોય છે

अथ उत्तरार्द्धम्—

मूलम्—तेण कालेण तेण समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी इंदभूई णाम अणगारे गोयमगोत्ते ण

टीका—'तेण कालेण' इत्यादि। (तेण कालेण तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स) तस्मिन् काल तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य (जेट्ठे अंतेवासी इंदभूई णाम अणगारे) ज्येष्ठोऽन्तेवासीन्द्रभूतिनामा अनगार, ज्येष्ठत्वमस्य समयपर्यायेण सर्वश्रेष्ठत्वात्, 'अन्तेवासी=शिष्य, इन्द्रभूतिरितनामक, अनगार=साधु, स कीदृश' इत्याह—'गोयमगोत्ते ण' गौतमगोत्र—गौतम=गौतमार्य गोत्र यस्य स तथा 'ण' इति वाक्यालङ्कारे, 'सत्तुस्सेहे' सप्तोत्सेध—सप्तहस्त उत्सध=उच्छ्रयो यस्य स तथा, 'सम-चउरस-संठाण-संठिए' सम-चतुरस्र-संस्थान-संस्थित—सम च तच्चतुरस्र चेति

उत्तरार्ध का अनुवाद प्रारंभ—

'तेण कालेण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण) उस काल एवं उस समय में (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान् के महावीर के (जेट्ठे अंतेवासी) [1]बडे शिष्य (गोयमगोत्ते ण) गौतमगोत्री (सम-चउरस-संठाण-संठिए) समचतुरस्रसंस्थानसंपन्न (सत्तु

(१) जिसमें अंग एवं उपांग की रचना सम—प्रमाणोपेत (जिसका जितना प्रमाण होना चाहिये उस माफिक) होती है, कमती बढ़ती नहीं होती, उसका नाम 'समचतुरस्र संस्थान' है। इसमें एक सौ आठ अंगुल के उच्छ्राय वाले अंग और उपांग होते है। आकार बडा ही सौम्य होता है।

ઉત્તરાર્ધના અનુવાદનો પ્રારંભ—

'तेण कालेण' इत्यादि

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ તેમજ તે સમયમાં (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના (जेट्ठे अंतेवासी) મોટા શિષ્ય (गोयमगोत्ते ण) ગૌતમગોત્રી (समचउरस-संठाण-संठिए) [1]સમચતુરસ્ર-

(१) જેમા અંગ તેમજ ઉપાંગની રચના સમ-પ્રમાણોપેત (જેવુ જેટલુ પ્રમાણ હોવુ જોઈએ તે પ્રમાણે) હોય, વધુ ઘટ્ટ ન હોય તેનુ નામ 'સમચતુરસ્ર-સંસ્થાન' છે આમા એકસો આઠ આંગળ (તસુ) ના ઉચ્છ્રાયવાળા અંગ તથા ઉપાંગ હોય છે આકાર બહુજ સૌમ્ય હોય છે

सत्तुस्सेहे सम-चउरस-संठाण-संठिए वइर-रिसह-णाराय-संघयणे कणग-पुलग-णिघस-पम्हगोरे उग्गतवे दित्ततवे

समचतुरस्रम्-मानोन्मानप्रमाणानामयूनानधिकत्वात् अङ्गोपाङ्गाना चाविकलत्वात् ऊर्ध्वं तिर्यक् च तुल्यत्वात् सम, चतुरस्र चाविकलावयवत्वात, सम च तच्चतुरस्र चेति समचतुरस्र-स्वाङ्गुलाष्टशतोच्छ्रायाङ्गोपाङ्गयुक्त, युक्तिनिर्मितलेप्यकृतदा वा, सस्थानम्=आकारविशेष, तेन सस्थित =युक्त, '**वइर-रिसह-णाराय-संघयणे**' वज्र-र्षभ-नाराच-सहनन -वज्रं= कीलिका, ऋषभ =पट्ट, नाराच =मर्कटबन्ध -उभयपार्श्वयोरस्थिबन्धविशेष, वज्रर्षभनाराचा सहनन=अस्थ्ना बन्धविशेषे यस्य स वज्रर्षभनाराचसहनन, '**कणग-पुलग-णिघस-पम्ह-गोरे**' कनक-पुलक-निकष-पद्मगौर -कनकस्य=सुवर्णस्य पुलको=लव -प्रफुल्लवर्तुल कणरूप, तस्य निकष =कषपट्टे कृष्टो रेखारूपो लक्षणया लक्ष्यते, पुलकस्य सशुद्धतया निकषे कृष्टा रेखाऽतीव चाकचिक्ययुक्ता भवति,अतएव तेनोपमाननोपमित पद्मगौर पद्मगर्भ =किञ्जल्क, तद्वद्गौर =कमनीयकान्ति, '**उग्गतवे**' उग्रतपा, '**दित्ततवे**' दीप्ततपा -दीप्त =प्रदीप्तो

स्सेहे) सातहाथ की अवगाहनायुक्त (वइर-रिसह-णाराय-संघयणे) [1]वज्र-ऋषभ-नाराचसहननधारी (कणग-पुलग-णिघस-पम्हगोरे) विशुद्ध सुवर्ण के खण्ड की शाण पर घसी हुई रेखा के समान चमकीली कान्ति वाले तथा कमल के केसर के समान गौरवर्ण (इंदभूई णाम अणगारे) ऐसे गौतम नाम से प्रसिद्ध इन्द्रभूति नाम के अनगार गणधर थे। (उग्गतवे दित्ततवे तत्ततवे घोरतवे उराले घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबंभचेरवासी उच्छूढसरीरे संखित्तविउलतेयलेस्से) इनकी तपस्या बडी उग्र थी।

(१) इस सहनन में वज्र की सी कीले, वज्र के से हाड एव वज्र का सा पट्टबन्ध होता है।

સ સ્થાન-સ મન્ન (सत्तुस्सेहे) સાત હાથની અવગાહનાયુક્ત (वइर-रिसह-णाराय-संघयणे) વજ્ર-[1]ઋષભ નારાચ-સ હનન ધારી (कणग-पुलग-णिघस-पम्हगोरे) વિશુદ્ધ સુવણ ના ખ ડની શાણ પર ઘસેલી રેખા જેવી ચમકીલી કાતિવાળા તથા કમળના કેસરના જેવા ગૌરવર્ણ (इंदभूई णाम अणगारे) એવા ગૌતમનામથી પ્રસિદ્ધ ઇદ્રભૂતિ નામના અનગાર ગણધર હતા (उग्गतवे दित्ततवे तत्ततवे घोरतवे उराले घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबंभचेरवासी उच्छूढसरीरे संखित्त-विउल-तेयलेस्से) તેમની તપસ્યા બહુ ઉગ્ર હતી કર્મરૂપી વનને બાળવાવાળા હોવાથી તેમનુ તપ અગ્નિના જેવુ બહુ

(૧) આ સ હનનમા વજ્રના જેવા ખીલા, વજ્ર જેવા હાડ તેમજ વજ્ર જેવા પટ્ટબ ધ હોય છે

तत्ततवे घोरतवे उराले घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबभचेरवासी

हुताशन इव कर्मवनदाहकत्वेन जाज्वल्यमान तपो यस्य स तथा, '**तत्ततवे**' तप्ततपा—तप्त=सविधि सेवित तपो येन स तप्ततपा, '**महातवे**' महातपा =बृहत्तपोयुक्त, '**घोरतवे**' घोरतपा =अतिकठिनतपोयुक्त, '**उराले**' उदार, '**घोरे**' घोर =भीम, अत्र कश्चिदुच्यते य उदार स भीम कथम्' अस्योत्तरमाह—अतिरुष्ट तप कुर्वन् अल्पशक्तिमता भयानको भवतीति निसर्ग । कश्चिद् वक्ति—उदार =प्रधान, घोरस्तु परीषहेन्द्रियकषायाऽऽदीनां रिपूणा विनाशे कठोर । केचिदात्मनिरपेक्षतया तपस्सु प्रवर्तमानत्वाद् घोर इत्याहु । '**घोरगुणे**'

कर्मरूपी वन को जलाने वाला होने से इनका तप अग्नि की तरह अधिक जाज्वल्यमान था। तपस्या की आराधना ये विधिपूर्वक बडी सावधानी से करते थे। ये महातपस्वी थे। दूसरे मुनिजन जिन तपों को करना अति कठिन मानते थे, उन तपों को ये तपते थे। ये उदार एव घोर अर्थात् भयानक थे। **प्रश्न**—उदारता और भयानकता ये दोनों धर्म परस्परविरोधी हैं, क्यों कि जो उदार होता है वह भयानक नहीं होता और जो भयानक होता है वह उदार नहीं होता, अत इन दोनों बातों का यहा निर्वाह कैसे हो सकता है? **उत्तर**—ये अति कठिन तपस्याओं को करते थे, अत अल्पशक्ति वालों को ये देखने में बडे भयानक—जैसे मालूम देते थे, अर्थात् अल्पशक्ति वालों को इनसे डर लगता था, इस अपेक्षा इन्हे भयानक कहा गया है। कोइ २ ऐसा भी कहते है कि '**उदार**' शब्द का अर्थ '**प्रधान**' है, एव '**घोर**' शब्द का अर्थ '**कठोर**' है। ये कठोर इसलिये थे कि परीषह इन्द्रिय एव कषाय इन

જાજ્વલ્યમાન હતુ તપસ્યાની આરાધના તેઓ વિધિપૂર્વક બહુ સાવધાનીથી કરતા હતા તેઓ મહાતપસ્વી હતા બીજા મુનિજનો જે તપોને કરવાનુ બહુ કઠણ માનતા હતા તેવા તપોને આ કરતા હતા તેઓ ઉદાર તેમજ ઘોર અર્થાત ભયાનક હતા

પ્રશ્ન—ઉદારતા અને ભયાનકતા એ બન્ને ધર્મ પરસ્પર વિરોધી છે, કેમકે જે ઉદાર હોય છે તે ભયાનક હોતા નથી અને જે ભયાનક હોય છે તે ઉદાર હોતા નથી, તો પછી આ બન્ને વાતોનો અહી મેળ કેવી રીતે થઇ શકે ?

ઉત્તર—આ અતિ કઠણ તપસ્યાઓ કરતા હતા તેથી અલ્પશક્તિવાળાઓને તેઓ જોવામા ભયાનક જેવા દેખાતા હતા, અર્થાત્ અલ્પશક્તિવાળાઓને તેમનો ડર લાગતો હતો આ અપેક્ષાથી તેમને ભયાનક કહેલા છે કોઈ કોઇ એમ પણ કહે છે કે 'ઉદાર' શબ્દનો અર્થ 'પ્રધાન' છે, તેમજ 'ઘોર' શબ્દનો અર્થ 'કઠોર' છે તેઓ કઠોર એ માટે હતા કે પરિષહ,

उच्छूढसरीरे संखित्त-विउल-तेयलेस्से समणस्स भगवओ

घोरगुण-घोरा=अन्यैर्दुरुद्वहा गुणा=मूलगुणाद्यो यस्य स तथा। 'घोरतवस्सी' घोरतपस्वी=दुष्करतपश्चरणशील, पारणौ नानाविधाभिग्रहधारकत्वात्, 'घोर-बंभचेर-वासी' घोर-ब्रह्मचर्य-वासी-घोर=कारणमन्यमनैर्दुर्वहत्वाद् यद् ब्रह्मचर्यं तत्र वसति तच्छील। 'उच्छूढसरीरे' उच्छूढशरीर-उच्छूढम्=उज्झितमिव संस्कारपरित्यागात् शरीरं येन स उच्छूढशरीर-शरीरसंस्कार प्रति निस्पृहत्वात् त्यक्तशरीरसंस्कार। 'संखित्त-विउल-तेयलेस्से' संक्षिप्त-विपुल-तेजोलेश्य-संक्षिप्ता=निजशरीराऽन्तर्निहिता, विपुला=

रिपुओं के विनाश करने में निरत थे। कठोर तप बिना शत्रुओं का निवारण करना बडा ही मुश्किल होता है। कोइ २ ऐसा भी कहते हैं कि तपस्याओं के तपने में ये अपनी निज आत्मा का परवाह हो नहीं करते थे, अत घोर थे। **'घोरगुणवाले'** ये इसलिये थे कि इनके द्वारा धृत मूलगुण आदि अन्यजनों के लिये दुर्धारणीय थे, **'घोरतपस्वी'** ये इसलिये थे कि जिस दिन पारणा का अवसर होता था उस दिन ये अनेक प्रकार के अभिग्रहों को धारण करते थे। **'घोर-ब्रह्मचर्य-वासी'** ये इसलिये थे कि ये अल्पशक्ति वाले प्राणियों द्वारा दुर्वह होने से कठिनतर ऐसे ब्रह्मचर्य का आराधना में पूर्णनिष्ठ हो चुके थे। **'उच्छूढशरीर'** कहे इसलिये कहा है कि इन्हों ने अपने शरीर का संस्कार करना ही छोड दिया था। अत उनका शरीर ऐसा ज्ञात होता था कि मानो इन्होंने इसका परित्याग जैसा कर रखा है। **'संक्षिप्त-विपुल-तेजोलेश्य'** ये इसलिये थे कि यद्यपि विशिष्ट तपस्या की

ઇન્દ્રિય તેમજ કષાય એ રિપુઓનો વિનાશ કરવામાં નિરત હતા કઠોર બન્યા વિના શત્રુઓનુ નિવારણ કરવુ બહુજ મુશ્કેલ થાય છે કોઇ કોઇ એમ પણ કહે છે કે તપસ્યા તપવામા તેઓ ખુદ પોતાના આત્માની પરવાહ પણ કરતા નહોતા આવી રીતે ઘોર હતા 'ઘોરગુણવાળા' તેઓ એ કારણથી હતા કે તેમના દ્વારા ગ્રહણ કરાયેલા મૂલગુણ આદિ ગુણો બીજાજનો માટે દુર્ધારણીય (ગ્રહણ ન કરી શકાય એવા) હતા 'ઘોરતપસ્વી' તેઓ એ માટે હતા કે જે દિવસે પારણાનો અવસર આવતો તે દિવસે તેઓ અનેક પ્રકારના અભિગ્રહોને ધારણ કરતા હતા 'ઘોર-બ્રહ્મચર્ય-વાસી' તેઓ એ માટે હતા કે તેઓ અલ્પશક્તિવાળા પ્રાણિઓ દ્વારા દુર્વહ (સહન ન થાય એવા) હોવાથી બહુ કઠણ એવી બ્રહ્મચર્યની આરાધનામા પૂર્ણનિષ્ઠ થઇ ચુક્યા હતા 'ઉચ્છૂઢશરીર' એમને એ માટે કહેતા કે તેમણે પોતાના શરીરના સંસ્કારો જ છોડી દીધા હતા આથી તેમનુ શરીર એવુ જણાતુ હતુ કે જાણે તેઓએ તેનો પરિત્યાગ જ કરી નાખ્યો હોય 'સંક્ષિપ્ત-

महावीरस्स अदूरसामंते उड्ढजाणू अहोसिरे झाणकोट्ठोवगए संजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ ॥ सू १ ॥

अनेकयोजनप्रमाणक्षेत्राऽन्तर्वर्तिवस्तुदहनसमर्थत्वाद् विशाला तेजोलेश्या=विशिष्टतप-सम्भूतलब्धिविशेषोद्भवा तेजोज्वाला यस्य स तथाभूत सन् '**समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते**' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्याऽदूरसामीपे—अदूरसामीपे=नातिदूरे नातिसमीपे—उचितदेशे, '**उड्ढजाणू**' ऊर्ध्वजानु—ऊर्ध्वे जानुनी यस्य स ऊर्ध्वजानु—उत्कुटुकाऽऽसनवान्, '**अहोसिरे**' अध शिरा=अधोमुखो, नोर्ध्वं न तिर्यग् वा क्षिप्तदृष्टि, '**झाण—कोट्ठो—वगए**' ध्यान—कोष्ठो—पगत—ध्यान कोष्ठ इव ध्यानकोष्ठस्तमुपगत, यथा कोष्ठगत धान्य विकीर्णं न भवति तथैव ध्यानगता इन्द्रियान्त करणवृत्तयो बहिर्न यान्तीति

आराधना से इन्हे तेजोलेश्या प्राप्त हो चुकी थी, जिसकी इतनी सामर्थ्य होता है कि अनेक-योजनप्रमाण क्षेत्र के भीतर रही हुई वस्तुओं को वह क्षणमात्र में दग्ध कर डालती है, परन्तु ऐसी विपुल तेजोलेश्या को भी इन्होंने अपने शरीर के भीतर ही अन्तर्हित कर रखी थी, उसका उपयोग नहीं करते थे, और ये (**समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूर-सामंते**) श्रमण भगवान् महावीर के न अतिदूर और न अतिनिकट, किन्तु पास ही कुछ दूरी पर (**उड्ढजाणू**) घुटनों को ऊँचाकर (**अहोसिरे**) शिर को नीचे कर के (**झाण—कोट्ठो-वगए**) ध्यानरूपी कोठे में विराजमान थे, अर्थात् ध्यान मे बैठे थे। ध्यान को जो कोष्ठ की उपमा दी है उसका हेतु यह है कि जिस प्रकार कोठे मे रहा हुआ धान्यादिक इतस्तत (**इधर—उधर**) नहीं बिखरता है उसी प्रकार ध्यानगत इन्द्रिय एव अन्त करण की वृत्तिया

વિપુલતેજોલેશ્ય' એ આથી હતા કે તેમને જે કે વિશિષ્ટ તપસ્યાની આરા-ધનાથી તેજોલેશ્યા પ્રાપ્ત થઇ ચૂકી હતી, જેનુ એટલુ સામર્થ્ય હોય છે કે અનેક યોજનના પ્રમાણ ક્ષેત્રની અદર રહેલી વસ્તુઓને તેઓ ક્ષણ માત્રમા બાળીને ભસ્મ કરી નાખે છે, પરતુ એવી વિપુલ તેજોલેશ્યાને પણ તેઓએ પોતાના શરીરની અદર જ અન્તર્હિત કરી રાખી હતી, તેનો ઉપયોગ કરતા નહોતા (સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અદૂરસામતે) તેઓ શ્રમણ ભગવાન મહા વીરની બહુ દૂર નહિ તેમ બહુ પાસે નહિ પણ તેમની પાસે જ થોડે જ દૂર પર (ઉડ્ઢજાણૂ) ઘુટણો ઉચા કરીને (અહોસિરે) શિરને નમાવીને (ઝાણ—કોટ્ઠો વગએ) ધ્યાનરૂપી કોઠામા વિરાજમાન હતા—અર્થાત્ ધ્યાનમા બેઠા હતા ધ્યા નને જે કોઠાની ઉપમા આપી છે તેનો હેતુ એ છે કે જેમ કોઠામા ભરેલા ધાન્ય આદિક આમતેમ વિખરાઇ જતા નથી તેમ ધ્યાનમા ચોટેલી ઇદ્રિઓ

मूलम्—तए ण से भगव गोयमे जायसड्ढे जायसंसए

मान, नियन्त्रितचित्तवृत्तिमानित्यर्थः, 'संजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ' इत्यनेन तपसाऽऽत्मान भावयन्=वासयन् विहरति ॥ सू० १ ॥

टीका—'तए ण से' इत्यादि। 'तए ण से भगव गोयमे' ततः खलु स भगवान् गौतम 'जायसड्ढे' जातश्रद्ध—जाता=प्रागभूता सम्प्रति सामान्येन प्रवृत्ता श्रद्धा=तत्त्वनिर्णयविषयिका वाञ्छा यस्य स जातश्रद्धः, वक्ष्यमाणतत्त्वपरिज्ञानेच्छावानित्यर्थः, 'जायसंसए' जातसंशय—जात=प्रवृत्त संशयो यस्य स तथोक्तः, संशयोत्पत्तिप्रकारस्त्वित्थम्—औपपातिकसूत्र हि—आचाराङ्गस्योपाङ्गम्, तेनाचाराङ्गप्रथमश्रुतस्कन्धस्य प्रथमाध्ययन प्रथमोद्देशके य आत्मन उपपात उक्तः, तस्मिन् विषये वक्ष्यमाणसंशयोत्पत्त्या जात-

---

बाहर इधर-उधर नहीं हो सकता है। मानसिक प्रत्येक वृत्तिया इस अवस्था में नियन्त्रित हो जाती है। ऐसे ये गौतम नामसे प्रसिद्ध इन्द्रभूति गणधर (संजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ) संयम एव तप से सदा अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरते थे॥सू १॥

'तए ण से' इत्यादि।

(तए ण) परिपत् चले जाने के बाद (से भगव गोयमे) वे भगवान् गौतम (जायसड्ढे) कि जिनके चित्तमें तत्व को निर्णय करने के लिये वाञ्छा हुई, कारण कि इन्हें (जायसंसए) इस प्रकार का संशय उद्भूत हुआ था कि यह औपपातिक सूत्र, आचाराग सूत्र का उपाग है, आचागग सूत्र के प्रथम अध्ययन के प्रथम उद्देशक में जो आत्मा का उपपात कहा है सो किस प्रकार से कहा है? (जायकोऊहल्ले) अत भगवान् मेरे संशयित

તેમજ અત કરણની વૃત્તિઓ બહાર આમતેમ જઈ શકતી નથી માનસિક પ્રત્યેક વૃત્તિઓ આ અવસ્થામા નિયત્રિત થઇ જાય છે એવા આ ગૌતમ નામે પ્રસિદ્ધ ઈદ્રભૃતિ ગણધર (સજમેણ તવસા અપ્પાણ ભાવેમાણે વિહરઇ) સયમ તેમ જ તપથી સદા પોતાની આત્માને ભાવિત કરતા કરતા વિચરતા હતા (સૂ ૧)

'तए ण से' ઈત્યાદિ

(तए ण) પરિષદ ચાલી ગયા પછી (से भगव गोयमे) તે ભગવાન ગૌતમ (जायसड्ढे) કે જેના ચિત્તમા તત્ત્વનો નિર્ણય કરવાની વાછા થઇ, કારણ કે તેમને (जायसंसए) આ પ્રકારનો સશય ઉત્પન્ન થયો હતો કે આ ઔપપાતિક સૂત્ર, આચારાગ સૂત્રનુ ઉપાગ છે આચારાગ સૂત્રના પ્રથમ અધ્યયનના પ્રથમ ઉદ્દેશકમા જે આત્માનો ઉપપાત વર્ણવ્યો છે તે કેવા પ્રકારથી કહ્યો છે? (जायकोऊहल्ले) હવે ભગવાન મારા આ સશયના પ્રશ્નનો ઉત્તર ન જાણે

जायकोऊहल्ले, उप्पण्णसड्ढे उप्पण्णसंसए उप्पण्णकोऊहल्ले, संजायसड्ढे सजायसंसए सजायकोऊहल्ले, समुप्पण्णसड्ढे समु-

मनाय इति भाव । '**जायकोऊहल्ले**' जातकुतूहल—जात कुतूहलम्=औत्सुक्यं यस्य स जातकुतूहल, भक्तप्रश्नस्य कीदृशमुत्तरं भगवान् वक्ष्यति तच्छ्रोतुमौत्सुक्यवानित्यर्थ, '**उप्पण्णसड्ढे**' उत्पन्नश्रद्ध—उत्पन्ना=विशेषेण जाता श्रद्धा यस्य स तथा, यद्वा—श्रद्धाया स्वरूपस्य तिरोहितत्वे जातश्रद्ध, तस्या स्वरूपस्य प्रादुर्भावे तु उत्पन्नश्रद्ध—इति भाव । '**उप्पण्णसंसए**' उत्पन्नसंशय, '**उप्पण्णकोऊहल्ले**' उत्पन्नकुतूहल, '**सजा यसड्ढे**' सजातश्रद्ध, प्रकर्षार्थवाचक स शब्द, ततश्च सजाता=विशेषतरेण उत्पन्ना श्रद्धा यस्य स सजातश्रद्ध, '**सजायसंसए**' सजातसंशय, '**सजायकोऊहल्ले**' सजातकुतू-हल, '**समुप्पण्णसड्ढे**' समुत्पन्नश्रद्ध—समुत्पन्ना=सर्वथा सजाता श्रद्धा यस्य स तथा,

प्रश्न का उत्तर न मालूम किस तरह का देंगे ? इस बात को जानने की उत्कण्ठा उनके चित्त में बढ़ी, क्यों कि (**उप्पण्णसड्ढे**) भगवान के ऊपर ही उनके चित्त में अतिशय श्रद्धा थी, अत उनसे ही निर्णय करने के लिये श्रद्धा उत्पन्न हुई। (**उप्पण्णसंसए उप्पण्णको-ऊहल्ले सजायसड्ढे सजायसंसए सजायकोऊहल्ले समुप्पण्णसड्ढे समुप्पण्णसंसए समु प्पण्णकोऊहल्ले**) उत्पन्नसंशय, उत्पन्नकौतुहल'—इत्यादि पदों द्वारा वाच्यार्थ में, अवग्रह, ईहा, अवाय, और धारणा ज्ञान की तरह उत्तरोत्तररूप से विशेषता द्योतन करने के लिए सूत्रकार ने '**जात, उत्पन्न, सजात, समुत्पन्न**' इन पदों का प्रयोग किया है। भगवान् गौतम को जो चित्त में तत्त्व के निर्णय करने की इच्छा जागृत हुई वह पहिले सामान्यरूप में ही हुई, कारण कि उन्हें संशय जो उत्पन्न हुआ था वह भी सामान्यरूपसे ही हुआ था, इसी

કેવી રીતે આપશે ? એ વાતને જાણવાની ઉત્કંઠા તેમના ચિત્તમા વધી, કેમકે (उप्पण्णसड्ढे) ભગવાનના ઉપરજ તેમના ચિત્તમા અતિશય શ્રદ્ધા હતી, હવે તેમની જ પાસેથી નિર્ણય કરવા માટે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ (उप्पण्णसंसए उप्प ण्णकोऊहल्ले सजायसड्ढे सजायसंसए सजायकोऊहल्ले समुप्पण्णसड्ढे समुप्पण्ण संसए समुप्पण्णकोऊहल्ले) 'उत्पन्नसंशय उत्पन्नकौतुहल' ઇત્યાદિ પદો દ્વારા વાચ્યાર્થમા, અવગ્રહ, ઈહા, અવાય અને ધારણા જ્ઞાનની પેઠે ઉત્તરોત્તરરૂપથી વિશેષતાનો પ્રકાશ લાવવામાટે સૂત્રકારે ' जात उत्पन्न सजात समुत्पन्न' એ પદોનો પ્રયોગ કર્યો છે ભગવાન ગૌતમને જે ચિત્તમા તત્ત્વનો નિર્ણય કરવાની ઇચ્છા જાગ્રત થઈ તે પહેલા સામાન્યરૂપમાં જ થઇ હતી કારણ તેમને જે સંશય

प्पण्णसंसए समुप्पण्णकोउहल्ले उट्ठाए उट्ठेइ उट्ठित्ता जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता समणं भगव महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेइ करित्ता

'समुप्पण्णसंसए' समुपन्नसंशय, 'समुप्पण्णकोउहल्ले' समुपन्नकुतूहल, श्रद्धा-त्य शब्दा व्याख्याता एव। अत्र श्रद्धादौ कार्यकारणभाव । प्रश्नवाञ्छारूपा श्रद्धा यता, तस्या कारण-संशय कुतूहल चेति। 'उट्ठाए उट्ठेइ' उत्थया=उत्थानशक्त्या स्थान-नात् उत्तिष्ठति, उत्थाय, 'जेणेव समणे भगव महावीरे' यत्रैव श्रमणो भगवान महा-वीरो विराजत इति शेष, 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपा-गत्य, 'समण भगव महावीर' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य, 'तिक्खुत्तो आयाहिण-पयाहिण करेइ' त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिण करोति, 'करित्ता' कृत्वा 'वंदइ णमंसइ'

तरह अपने प्रश्न के उत्तर को सुनने के लिये जो उनके चित्त में उत्कण्ठा जागृत हुई वह भी सामान्यरूप से ही। फिर बाद में 'उत्पन्नसंशये' आदि पदों द्वारा जो सूत्रकार ने श्रद्धा को उपन्न आदिरूप में प्रकट किया है उसमें श्रद्धा आदि में उत्तरोत्तर विशेषता जाननी चाहिये। इस प्रकार के वे गौतमप्रभु (उट्ठाए उट्ठेइ) उत्थानशक्ति द्वारा अपने स्थान से उठे और (उट्ठित्ता जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ) उठकर जहां प्रभु श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे वहाँ पहुँचे, (उवागच्छित्ता समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेइ) पहुँचने हो उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर प्रभु को तीन बार आदक्षिण-प्रदक्षिण किया, (करित्ता वंदइ णमंसइ) फिर बाद में करना एवं

ઉત્પન્ન થયેા તે પણ સામાન્યરૂપથી જ થયેા હતેા આવીજ રીતે પેાતાના પ્રશ્નનેા ઉત્તર મેળવવાને માટે તેમના ચિત્તમા જે Cટલા જાગ્રત થઇ તે પણ સામાન્યરૂપનીજ હતી પણ ત્યાર પછી (उप्पण्णसंसए) આદિ પદેા દ્વારા જે સૂત્રકારે શ્રદ્ધાને ઉત્પન્ન આદિ રૂપથી પ્રકટ કરી છે તેની શ્રદ્ધા આદિમા ઉત્તરેાત્તર વિશેષતા જાણવી જોઇએ આ પ્રકારના તે ગૌતમ પ્રભુ (उट्ठाए उट्ठेइ) 'ઉત્થાનશક્તિ દ્વારા પેાતાના સ્થાનથી ઉઠ્યા, અને (उट्ठित्ता जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ) ઉઠીને જ્યા પ્રભુ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન હતા ત્યા પહેાચ્યા (उवागच्छित्ता समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेइ) પહેાચતા જ તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુને ત્રણ

जायकोऊहल्ले, उप्पण्णसड्ढे उप्पण्णसंसए उप्पण्णकोऊहल्ले, संजायसड्ढे सजायसंसए सजायकोऊहल्ले, समुप्पण्णसड्ढे समु-

मुत्पन्न इति भाव । '**जायकोऊहल्ले**' जातकुतूहल—जात कुतूहलम्=औत्सुक्य यस्य स जातकुतूहल, मत्कृतप्रश्नस्य कीदृशमुत्तरं भगवान् वक्ष्यति तच्छ्रोतुमौत्सुक्यवानित्यर्थ, '**उप्पण्णसड्ढे**' उत्पन्नश्रद्ध—उत्पन्ना=विशेषेण जाता श्रद्धा यस्य स तथा, यद्वा—श्रद्धाया स्वरूपस्य तिरोहितत्वे जातश्रद्ध, तस्या स्वरूपस्य प्रादुर्भावे तु उत्पन्नश्रद्ध—इति भाव । '**उप्पण्णसंसए**' उत्पन्नसंशय, '**उप्पण्णकोऊहल्ले**' उत्पन्नकुतूहल, '**सजा-यसड्ढे**' सजातश्रद्ध, प्रकर्षार्थवाचक स-शब्द, ततश्च सजाता=विशेषतरेण उत्पन्ना श्रद्धा यस्य स सजातश्रद्ध, '**सजायसंसए**' सजातसंशय, '**सजायकोऊहल्ले**' सजातकुतू-हल, '**समुप्पण्णसड्ढे**' समुत्पन्नश्रद्ध—समुत्पन्ना=सर्वथा सजाता श्रद्धा यस्य स तथा,

---

प्रश्न का उत्तर न मालूम किस तरह का देंगे ? इस बात को जानने को उत्कण्ठा उनके चित्त मे बढी, क्यों कि (**उप्पण्णसड्ढे**) भगवान के ऊपर ही उनके चित्त मे अतिशय श्रद्धा थी, अत उनसे ही निर्णय करने के लिये श्रद्धा उत्पन्न हुइ। (**उप्पण्णसंसए उप्पण्णको-ऊहल्ले सजायसड्ढे सजायसंसए सजायकोऊहल्ले समुप्पण्णसड्ढे समुप्पण्णसंसए समु प्पण्णकोऊहल्ले**) उत्पन्नसंशय, उत्पन्नकौतुहल'—इत्यादि पदों द्वारा वाच्यार्थ मे, अवग्रह, इहा, अवाय, और धारणा ज्ञान की तरह उत्तरोत्तररूप से विशेषता द्योतन करने के लिए सूत्रकार ने **'जात, उत्पन्न, सजात, समुत्पन्न'** इन पदों का प्रयोग किया है। भगवान् गौतम को जो चित्त मे तत्त्व के निर्णय करने की इच्छा जागृत हुइ वह पहिले सामान्यरूप मे ही हुइ, कारण कि उन्हे संशय जो उत्पन्न हुआ था वह भी सामान्यरूप से ही हुआ था, इसी

કેવી રીતે આપશે ? એ વાતને જાણવાની ઉત્કંઠા તેમના ચિત્તમા વધી, કેમકે (**उप्पण्णसड्ढे**) ભગવાનના ઉપરજ તેમના ચિત્તમા અતિશય શ્રદ્ધા હતી, હવે તેમની જ પાસેથી નિર્ણય કરવા માટે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ (**उप्पण्णसंसए उप्प ण्णकोऊहल्ले सजायसड्ढे सजायसंसए सजायकोऊहल्ले समुप्पण्णसड्ढे समुप्पण्ण संसए समुप्पण्णकोऊहल्ले**) 'उत्पन्नसंशय उत्पन्नकौतुहल' ઇત્યાદિ પદો દ્વારા વાચ્યાર્થમા, અવગ્રહ, ઈહા, અવાય અને ધારણા જ્ઞાનની પેઠે ઉત્તરોત્તરરૂપથી વિશેષતાનો પ્રકાશ લાવવામાટે સૂત્રકારે ' जात उत्पन्न सजात समुत्पन्न' એ પદોનો પ્રયોગ કર્યો છે ભગવાન ગૌતમને જે ચિત્તમા તત્ત્વનો નિર્ણય કરવાની ઇચ્છા જાગ્રત થઈ તે પહેલા સામાન્યરૂપમા જ થઇ હતી કારણ તેમને જે સંશય

हय-पच्चक्खाय-पावकम्मे सकिरिए असंवुडे एगंतदंडे एगंत-वाले एगंतसुत्ते पावकम्म अण्हाइ ?, हता ! अण्हाइ ॥ सू०३ ॥

निरहित, तथा-'अ-प्पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे' अ प्रतिहत-प्रत्याख्यात-पापकर्मा प्रतिहतानि अतीतकालकृतानि निन्दाद्वारेण, प्रत्याख्यातानि भविष्यत्कालभावीनि निवृत्तिद्वारेण, पापकर्माणि=प्राणातिपातादिरूपाणि येन स प्रतिहत-प्रत्याख्यात पापकर्मा, भूतभाविपापनिषेधाभावेन यस्तथा न भवति स -अ-प्रतिहत प्रत्याख्यात पापकर्मा, अतएव 'सकिरिए' सक्रिय =कायिकयादिक्रियायुक्त, 'असंवुडे' असंवृत =अनिरुद्धेन्द्रिय, 'एगंतदंडे' एकान्तदण्ड -एकान्तेनैव=सर्वथैव दण्ड- यत्यात्मान पर वा पापप्रवृत्तितो य स एकान्तदण्ड, 'एगंतबाले' एकान्तबाल -सर्वथा मिथ्यादृष्टि, अतएव-'एगंतसुत्ते' एकान्तसुप्त =सर्वथा मिथ्यात्वनिद्रया प्रसुप्त, 'पावकम्म' पापकर्म=प्राणातिपातादिकर्म 'अण्हाइ' आस्रवति=बध्नाति किम्?, भगवानाह-'हता अण्हाइ' हन्ताऽऽस्रवति-हन्त इति स्वीकारे, आस्रवति=बध्नाति इदमुत्तरवाक्यम् ॥सू० ३॥

अनुष्ठान करने में लगा हुआ है, (**अविरए**) प्राणातिपातादिक से जिसने विरति धारण नहीं की है, तथा (**अ-प्पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे**) लगे हुए पापकर्मों का निंदा द्वारा तथा भविष्यत् काल में बधनेवाले पापकर्मों का प्रत्याख्यान-निवृत्ति-द्वारा जिसने परित्याग नहीं किया है, (**सकिरिए**) कायिकी आदि क्रियाओं से जो युक्त है, इसलिये (असंवुडे) असंवृत-अनिरुद्धेन्द्रिय बना हुआ है, (**एगंतदंडे**) अपने को अथवा परको जो पापमय प्रवृत्ति से दंडित-दुषित करता रहता है, जो (**एगंतबाले**) एकान्तमिथ्यादृष्टि है और (**एगंतसुत्ते**) सर्वथा मिथ्यात्व की निद्रा में गाढ सुप्त बना हुआ है, वह (**पावकम्मं**) पापकर्म-प्राणातिपातादिक कर्मों का (**अण्हाइ**) बन्ध करता है क्या ? तब भगवान् ने कहा, (**हता**) हा गौतम ! (**अण्हाइ**) बन्ध करता है।

સર્વ સાવદ્ય અનુષ્ઠાન કરવામા તત્પર રહેલો છે, (अविरए) પ્રાણાતિપાત આદિ-થી જેણે વિરતિ ધારણ કરી નથી, તથા (अ-प्पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे) લાગી રહેલા પાપકર્મોનો નિંદા દ્વારા, તથા ભવિષ્ય કાળમા બધાનારા પાપ કર્મોનો પ્રત્યાખ્યાન-નિવૃત્તિ-દ્વારા, જેણે પરિત્યાગ કર્યો નથી, (सकिरिए) કાયિકી આદિ ક્રિયાઓથી જે યુક્ત છે, તેથી (असंवुडे) અસંવૃત-અનિરુદ્ધ ઇન્દ્રિયોવાળો બન્યો છે, (एगंतदंडे) પોતાને અથવા પરને જે પાપમય પ્રવૃત્તિથી દંડિત-દુષિત કર્યા કરે છે એવો તે (एगंतबाले) એકાંત મિથ્યાદૃષ્ટિ કે જે (एगंतसुत्ते) સર્વથા મિથ્યાત્વની ઘોર નિદ્રામા સુતેલો છે, તે (पावकम्म) પાપ-કર્મ- પ્રાણાતિપાત આદિક કર્મોનો (अण्हाइ) બંધ કરે છે કે શુ ? ત્યારે ભગવાને કહ્યુ-(हता) હા ગૌતમ ! (अण्हाइ) બંધ કરે છે

वदइ णमंसइ, वदित्ता णमसित्ता नच्चासण्णे नाइदूरे सुस्सूसमाणे णमसमाणे अभिमुहे विणएणं पजलिउडे पज्जुवासमाणे एवं वयासी ॥ सू०२ ॥

मूलम्—जीवे णं भंते ! असजए अविरए अ—प्पडि-

वन्दते नमस्यति, 'वंदित्ता णमसित्ता' वन्दित्वा नमस्यित्वा, 'नच्चासण्णे नादूरे' नात्यासन्ने नातिदूरे 'सुस्सूसमाणे णमसमाणे' शुश्रूषमाणो नमस्यन् 'अभिमुहे विणएण पजलिउडे पज्जुवासमाणे एव वयासी' अभिमुखे विनयेन प्राञ्जलिपुट पर्युपासान एवमवादीत् । प्राग् व्याख्यातम् ॥ सू०२ ॥

टीका—अथात्मन उपपातस्य कर्मबन्धपूर्वकत्वात् कर्मबन्धविषये पृच्छति—'जीवे णं भंते!' इत्यादि । 'जीवे णं भंते !' जीव खलु भदन्त !=भगवन् ! 'असजए' असयत =असंयमवान्—सर्वसावद्यानुष्ठानयुक्त, 'अविरए' अविरत =प्राणातिपातादिविर-

---

नमस्कार किया, (वदित्ता णमसित्ता नच्चासण्णे नाइदूरे सुस्सूसमाणे णमसमाणे अभिमुहे विणएण पजलिउडे पज्जुवासमाणे एव वयासी) वदना नमस्कार करने के बाद फिर वे प्रभु के निकट सामने ही, न उनसे अति दूर न उनके अतिनिकट ही, किन्तु उचित स्थान पर विनयावनत होकर दोनों हाथों को जोडकर बैठ गये, पश्चात् इस प्रकार बोले ॥सू २॥

'जीवे णं भंते !' इत्यादि ।

गौतमने भगवान् से क्या पूछा ? इस बात को इस सूत्र द्वारा सूत्रकार प्रदर्शित करते है—(भंते) हे भदत ! जो (जीवे) जीव (असजए) असयमी है—सर्व सावद्य

વાર આદક્ષિણપ્રદક્ષિણ કર્યું, (करित्ता वदइ णमसइ) પછી વદના નમસ્કાર કર્યા (वदित्ता णमसित्ता नच्चासण्णे नाइदूरे सुस्सूसमाणे णमसमाणे अभिमुहे विणएण पजलिउडे पज्जुवासमाणे एव वयासी) વદના નમસ્કાર કર્યા પછી તેઓ પ્રભુની પાસે સામે જ, ન બહુ દૂર કે ન બહુ પાસે પણ—ઉચિત સ્થાને, વિનયથી નમ્ર બનીને બન્ને હાથ જોડીને બેસી ગયા પછી આ પ્રકારે બોલ્યા (सू २)

'जीवे णं भंते' ઇત્યાદિ

ગૌતમે ભગવાનને શું પૂછયુ ?—એ વાતને આ સૂત્રદ્વારા સૂત્રકાર પ્રદર્શિત કરે છે—(भंते) હે ભદન્ત ! જે (जीवे) જીવ (असजए) અસયમી છે—

मूलम्—जीवे ण भंते ! मोहणिज्ज कम्म वेदेमाणे किं मोहणिज्ज कम्म वधइ ? वेयणिज्ज कम्म वधइ ? गोयमा ! मोहणिज्ज पि कम्म वधइ, वेयणिज्ज पि कम्म वधइ, णण्णत्थ चरिम-

टीका—'जीवे ण भंते !' इत्यादि । 'जीवे णं भंते !' जीव खलु भदन्त ! 'मोहणिज्ज कम्म वेदेमाणे' मोहनाय कर्म वदयन्=अनुभवन 'किं मोहणिज्ज कम्म बंधइ' किं मोहनाय कर्म बध्नाति ?, अथवा—'वेयणिज्ज कम्म वधइ ?' वेदनाय कर्म बध्नाति किम् ? इति प्रश्ने सयुत्तरमाह—'गोयमा ! मोहणिज्ज पि कम्म वधइ वेयणिज्ज पि कम्म वधइ' गौतम ! मोहनीयमपि कर्म बध्नाति वेदनीयमपि कर्म बध्नाति, 'णण्णत्थ चरिममोहणिज्ज कम्म वेदेमाणे' केवल चरममोहनाय कर्म वेदयन्, 'णण्णत्थ' इति नवर—केवलमित्यर्थ, सूक्ष्मसम्परायाख्यगुणस्थानके लोभमोहनीयसूक्ष्मकि-

'जीवे ण भंते' इत्यादि ।

(भंते) हे भदन्त ! (मोहणिज्ज कम्म) मोहनाय कर्म का (वेदेमाणे) अनुभव करने वाला (जीवे ण) जीव (किं) क्या (मोहणिज्ज कम्म) मोहनीय कर्म का (वधइ) बन्ध करता है ? (वेयणिज्ज कम्म वधइ) अथवा वेदनीय कर्म का बध करता है ? इन दो प्रश्नों का उत्तर प्रभु इस प्रकार देते है—(गोयमा) हे गौतम ! (मोहणिज्ज पि कम्म वधइ वेयणिज्ज पि कम्मं वधइ) मोहनीय कर्म का अनुभव करनेवाला जीव मोहनीय कर्म का भी बध करता है और वदनाय कर्म का भी बध करता है, (णण्णत्थ चरिममोहणिज्ज कम्म वेदेमाणे वेयणिज्ज कम्म बंधइ) केवल सूक्ष्मसपराय नामके १० वे गुणस्थान म चरम—मोहनीय—सूक्ष्मलोभ—को वेदन करने वाला जीव वेदनीय कर्म का बध करता है, क्यों कि अयोगी-

'जीवे ण भंते' ઇત્યાદિ

(भंते) હે ભદન્ત ! (मोहणिज्ज कम्म) મોહનીય કર્મનો (वेदमाणे) અનુભવ કરવાવાળા (जीवे) જીવ (किं) શું (मोहणिज्ज कम्म) મોહનીય કર્મનો (वधइ) બધ કરે છે ? (वेयणिज्ज कम्म वधइ) અથવા વેદનીય કર્મનો બધ કરે છે ? આ બે પ્રશ્નોના ઉત્તર પ્રભુ આ પ્રકારે આપે છે—(गोयमा) હે ગૌતમ ! (मोहणिज्ज पि कम्म वधइ वेयणिज्ज पि कम्म वधइ) મોહનીય કર્મનો અનુભવ કરનારા જીવ મોહનીય કર્મનો પણ બધ કરે છે અને વેદનીય કર્મનો પણ બધ કરે છે (णण्णत्थ चरिममोहणिज्ज कम्म वेदेमाणे वेयणिज्ज कम्म वधइ) કેવલ સૂક્ષ્મ સપરાય નામના ૧૦ દશમા ગુણસ્થાનમા ચરમ મોહનીય—સૂક્ષ્મલોભનુ વેદન

मूलम्—जीवे णं भंते ! असंजए जाव एगंतसुत्ते मोहणिज्जं पावकम्मं अण्हाइ ? हंता ! अण्हाइ ॥ सू०४ ॥

टीका—'जीवे णं भंते !' इत्यादि । 'जीवे णं भंते !' जीव खलु भदन्त ! 'असंजए जाव एगंतसुत्ते' असंयतो यावदेकान्तसुप्त 'मोहणिज्जं पावकम्मं' मोहनाम पापकर्म 'अण्हाइ' आस्रवति=बध्नाति किम ?—इति प्रश्ने, उत्तरमाह-'हंता ! अण्हाइ' हन्त ! आस्रवति=बध्नाति एव ॥ सू० ४ ॥

भावार्थ—जो जीव असंयमी है, सावद्य अनुष्ठानों से निवृत्त नहीं हुआ है, पूर्वकृत पापकर्मों का जिसने निंदा नहीं की, तथा भविष्यत्-काल में मैं ऐसे पापकर्म नहीं करूँगा-इस प्रकार अकरणभाव से जिसने उनका परित्याग नहीं किया, कायिकी आदि क्रियाओं में जो मग्न है, स्वयं दुःखित होता है और दूसरों को भी अपनी कुत्सित प्रवृत्ति से दुःखित करता रहता है ऐसा मिथ्यात्व का गाढ अंधेरी में रहा हुआ मिथ्यादृष्टि जीव पापकर्मों का बंधक होता है या नहीं ?—इस प्रकार गौतम के प्रश्न को सुनकर प्रभु ने कहा—हां ! होता है ॥ सू० ३ ॥

'जीवे णं भंते !' इत्यादि ।

(जीवे णं भंते ! असंजए जाव एगंतसुत्ते) हे भदन्त ! वही पूर्वोक्त असंयम आदि अवस्था से लेकर सर्वथा मिथ्यात्वरूपी गाढनिद्रा में प्रसुप्त असंयमी मिथ्यादृष्टि जीव (मोहणिज्ज) मोहनीय कर्म का (अण्हाइ) बंध करता है क्या ? (हंता) हां गौतम ! (अण्हाइ) बन्ध करता है ॥ सू० ४ ॥

ભાવાર્થ—જે જીવ અસંયમી છે, સાવદ્ય અનુષ્ઠાનોથી નિવૃત્ત થતો નથી, પૂર્વે કરેલા પાપ કર્મોની જેણે નિંદા કરી નથી, તથા ભવિષ્ય કાલમાં એવા પાપ કર્મ હું નહિ કરૂં—એ પ્રકારના અકરણભાવથી જેણે તેનો પરિત્યાગ કર્યો નથી, કાયિકી આદિ ક્રિયાઓમાં જે મગ્ન છે, પોતે દુઃખિત થાય છે અને બીજાને પણ પોતાની કુત્સિત પ્રવૃત્તિથી દુઃખિત કરે છે એવા મિથ્યાત્વના ગાઢ અંધારામાં રહેલો એવો મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ પાપકર્મોનો બંધક થાય છે યા નહિ ? આ પ્રકારના ગૌતમનો પ્રશ્નને સાંભળીને પ્રભુએ કહ્યું—હા ! થાય છે (સૂ ૩)

'जीवे णं भंत' इत्यादि

(जीवे णं भंते ! असंजए जाव एगंतसुत्ते) હે ભદન્ત ! ઉપર કહેલ અસંયમ આદિ અવસ્થાથી લઇને સર્વથા મિથ્યાત્વરૂપી ગાઢ નિદ્રામાં સુતેલા અસંયમી-મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ (मोहणिज्ज) મોહનીય કર્મનો (अण्हाइ) બંધ કરે છે શું ? (हंता) હા ગૌતમ ! (अण्हाइ) બંધ કરે છે (સૂ ૪)

मूलम्—जीवे णं भंते ! असंजए जाव एगतसुत्ते उस्सण्ण-तस-पाण-घाई काल किच्चा णेरइएसु उववज्जइ ?, हंता ! उववज्जइ ॥ सू० ६ ॥

मूलम्—जीवे ण भंते ! असंजए अविरए अ-प्पडिहय-प-

टीका—अथोपपातं पृच्छति-'जीवे ण भंते !' इत्यादि। 'जीवे ण भंते !' जीव खलु हे भदन्त ! 'असंजए जाव एगतसुत्ते' असंयतो यावदेकान्तसुप्त-प्राग्व्याख्यात, 'उस्सण्ण-तस-पाण-घाई' प्रायस्त्रस-प्राण-घाती-'उस्सण्ण' इतिप्रायः=बाहुल्येन त्रसप्राणान्=त्रसप्राणिनो हन्ति तच्छील, 'कालमासे' मरणसमये, 'काल किच्चा' कालं कृत्वा-मरणं विधाय, 'णेरइएसु उववज्जइ' नैरयिकेषूत्पद्यते किम् ? इति प्रश्ने, उत्तरमाह भगवान्-'हंता ! उववज्जइ' हन्त ! उत्पद्यते=नारकेषु जायते ॥ सू० ६ ॥

टीका—'जीवे ण भंते' इत्यादि। 'जीवे ण भंते !' जीव खलु हे 'जीवे ण भंते !' इत्यादि !

गौतम उपपात के विषय में पूछते हैं-(जीवे ण भंते ! असंजए जाव एगतसुत्ते उस्सण्ण-तसपाण-घाई) हे भदन्त ! वही पूर्वोक्त असंयम आदि अवस्था से लेकर सर्वथा मिथ्यात्वरूपी गाढनिद्रा में प्रसुप्त मिथ्यादृष्टि जीव जो बहुलता से त्रसजीवों की हिंसा करने में लवलीन रहा करता है वह (कालमासे) मृत्यु के समय में (काल किच्चा) मर कर (णेरइएसु) नारकियों में (उववज्जइ) उत्पन्न होता है क्या ? उत्तर-(हंता) हां गौतम ! (उववज्जइ) उत्पन्न होता है ॥ सू ६ ॥

'जीवे ण भंते' ઇત્યાદિ

ગૌતમ ઉપપાતના વિષયમા પૂછે છે-(जीवे ण भंते ! असंजए जाव एगत सुत्ते उस्सण्ण-तस-पाण-घाई) હે ભદન્ત ! ઉપર કહેલ અસંયમ આદિ અવસ્થાથી લઈને સર્વથા મિથ્યાત્વ રૂપી ગાઢનિદ્રામા સુતેલો મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ જે ઘણેખરો ત્રસ જીવોની હિંસા કરવામા મચ્યો રહે છે, તે (कालमासे) મૃત્યુ-સમયે (काल किच्चा) મરીને (णेरइएसु) નારકીઓમા (उववज्जइ) ઉત્પન્ન થાય છે શુ ? ઉત્તર-(हंता) હા ગૌતમ ! (उववज्जइ) ઉત્પન્ન થાય છે (સૂ ૬)

मोहणिज्जं कम्म वेदेमाणे वेयणिज्ज कम्म वंधइ, णो मोहणिज्ज कम्मं वधइ ॥ सू०५ ॥

किंरूप चरममोहनायमित्युच्यते, तद्वेदयन् जीव, 'वेयणिज्ज कम्मं वधइ' वेदनीय कर्म बध्नाति, यतो हि अयोगिन एव वेदनीयकर्मणो बन्धाभाव, 'णो मोहणिज्ज कम्म वधइ' नो मोहनाय कर्म बध्नाति—सूक्ष्मसपरायस्य मोहनीयायुष्कवर्जाना षण्णामेव प्रकृतीना बन्धकत्वादिति ॥ सू० ५ ॥

नामक चौदहवे गुणस्थान मे ही वेदनीय कर्म के बन्ध का अभाव है, (णो मोहणिज्ज कम्मं वधइ) इसलिये सूक्ष्मसपराय वाला जीव मोहनीय एव आयुकर्म को छोडकर शेष ज्ञानावरणीयादि छ प्रकृतियों का बन्धक होता है।

भावार्थ—प्रश्न इस प्रकार है कि मोहनीय कर्म का वेदन करने वाला जीव मोहनीय कर्म का बध करता है कि वेदनीय कर्म का बन्ध करता है? **उत्तर**—वेदनीय कर्म का भी बध करता है और मोहनीय कर्म का भी बध करता है, परन्तु अतिम मोहनीय—सूक्ष्म लोभ का क्षय करते समय (बारहवे गुणस्थान मे) वेदनीय कर्म का तो बध करता है परतु मोहनीय कर्म का बध नहीं करता। कारण कि मोहनीय कर्म का क्षय १० वे गुणस्थान मे ही हो जाता है, आगे सिर्फ ११ वेदनीय कर्म का बध होता है सो यह भी केवल तेरहवे गुणस्थान तक ही जानना चाहिये, क्यों कि १४ वें गुणस्थान में वेदनीय कर्म के बध का अभाव है ॥ सू ५ ॥

કરનારા જીવ વેદનીય કર્મનો બધ કરે છે કેમકે અયોગી નામના ચૌદમા ગુણસ્થાનમા જ વેદનીય કર્મના બધનો અભાવ છે (णो मोहणिज्ज कम्म वधइ) આ માટે સૂક્ષ્મસપરાયવાળા જીવ મોહનીય તેમજ આયુકર્મને છોડીને બાકીની જ્ઞાનાવરણીય આદિ છ પ્રકૃતિઓના બધક થાય છે

ભાવાર્થ—પ્રશ્ન એવા પ્રકારનો છે કે મોહનીયકર્મનુ વેદન કરવાવાળા જીવ મોહનીય કર્મનો બધ કરે છે કે વેદનીય કર્મનો બધ કરે છે?

ઉત્તર—વેદનીય કર્મનો ય બધ કરે છે અને મોહનીય કર્મનો પણ બધ કરે છે પરતુ અતિમ મોહનીય સૂક્ષ્મલોભનો ક્ષય કરતી વખતે (બારમા ગુણસ્થાનમા) વેદનીય કર્મનો તો બધ કરે જ છે, પરતુ મોહનીય કર્મનો બધ કરતા નથી, કારણ કે મોહનીય કર્મનો ક્ષય ૧૦ મા ગુણસ્થાનમા જ થઈ જાય છે આગળ માત્ર ૧ વેદનીય કર્મનો જ બધ થાય છે, અને તે પણ કેવળ તેરમા ગુણસ્થાન સુધી જ જાણવો જોઈએ, કેમકે ૧૪ મા ગુણસ્થાનમા વેદનીય કર્મના બધનો અભાવ છે (સૂ ૫)

देवे सिया, अत्थेगइया णो देवे सिया ? गोयमा ! जे इमे जीवा गा-मा-गर-णयर-णिगम-रायहाणि-खेड-कव्वड-मडव-दोणमुह-पट्टणा-सम-सवाह सण्णिवेसेसु अकामतण्हाए अकाम-

मको दव स्यात, अ यरका न दव स्यात ?—एव यदुच्यत यदको दवो भवति एको न भवतीति किनिमित्तकोऽय भव ' इति प्रश्न, भगवानुत्तरमाह—' गोयमा ! जे इमे जीवा गामा-गर-णयर - णिगम-रायहाणि-खेड-कव्वड-मडव-दोणमुह-पट्टणा सम-सवाह-सण्णिवेसेसु' गौतम ! य इम जीवा ग्रामा-ऽऽकर नगर-निगम राजधाना खेट-कर्व-ट-मडव-द्रोणमुख-पत्तनाऽऽश्रम-स वाह-सन्निवेशेषु-प्रागुपन्यातरूपेषु 'अकामतण्हाए' अकामतृष्णया-अकामाना=निर्जराधनभिलाषिणा सता तृष्णा=तृट्-अकामतृष्णा तया, 'अ-

'से केणट्ठेण भत ! ' इत्यादि ।

प्रश्न—(भते !) हे भदन्त ! (से केणट्ठेण एव वुच्चइ अत्थेगइया देवे सिया अत्थेगइया देवे णो सिया) आप कैसा किस कारण से कहते है कि किसनक जीव दवलोक म उपन्न हो सकत है और किसनक नही हो सकते है, ' उत्तर—(गोयमा) गौतम ! सुनो, (जे इम जीवा गामा-गर-णयर-णिगम-रायहाणि-खेड-कव्वड-मडव-दोणमुह-पट्टणा-सम-सवाह-सण्णिवेसेसु अकामतण्हाए अकामछुहाए अकाम-बभचेरवासेण अकाम-अण्हाणग-सीया-यव-दस मसग-सेय-जल्ल-मल्ल-पक-परितावेण अप्पतरो वा भुज्जतरो वा काल अप्पाण परिकिलेसति, परिकिलेसित्ता या कालमासे काल किच्चा अण्णयरेसु वाणमतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) जो जाव प्रकोट्ट सहित ग्राम म, सुवर्णादिक की खानो म, कर-

'से केणट्ठेण भते ! ' ઈત્યાદિ !

પ્રશ્ન—(भते) હે ભદન્ત ! (से केणट्ठेण एव वुच्चइ अत्थेगइया देवे सिया अत्थेगइया देवे णो सिया) આપ કેમ શું કારણથી એવું કહો છો કે કેટલાક જીવ દેવલોકમા Cत्पन्न थई शके छे अने केटलाक नथी थई शकता ? उत्तर-(गोयमा) गौतम ! सालणो (जे इमे जीवा गामा-गर-णयर-णिगम-रायहाणि-खेट कव्वट मडव-दोणमुह-पट्टणा-सम-सवाह-सण्णिवेसेसु अकामतण्हाए अकामछुहाए अकाम-बभचेरवासेण अकाम-अण्हाणग-सीया-यव दस-मसग-सेय जल्ल-मल्ल पक-परिता वेण अप्पतरो वा भुज्जतरो वा काल अप्पाण परिकिलेसति, परिकिलेसित्ता कालमासे काल किच्चा अण्णयरेसु वाणमतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) જે જાવ પ્રકોટ્ટ સહિત ગામમા, સુવર્ણની ખાણોમા, રત્ન વગરના નગરમા, વ્યાપારીઓની વસ્તીવાળા નિગમમા, રાજ

च्चक्खाय-पावकम्मे इओ चुए पेच्च देवे सिया ?, गोयमा ! अत्थेगइया देवे सिया, अत्थेगइया णो देवे सिया ॥ सू० ७ ॥

मूलम्—से केणट्ठेणं भंते ! एव वुच्चइ—अत्थेगइया

भदन्त ! 'असजए अविरए अ-प्पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे' असयत अविरत अ-प्रतिहत-अप्रत्याख्यात-पापकर्मा-अप्रत्याख्यातपूर्व, 'इओ चुए' इत =मर्त्यलोकात्, च्युत = मृत, 'पेच्च देवे सिया' प्रेत्य देव स्यात्-प्रेत्य=जन्मान्तरे देव =देवगतिसमापन्न स्यात् किम् ? इति प्रश्ने भगवानुत्तर कथयति-'गोयमा ! अत्थेगइया देवे सिया' गौतम ! अस्त्येकको देव स्यात्-कश्चिद्देव स्यात्, 'अत्थेगइया णो देवे सिया' अस्त्येकको नो देव स्यात्-कश्चिद्देवगतिसमापन्नो न भवेत् ॥ सू० ७ ॥

टीका—'से केणट्ठेण भंते !' इत्यादि । 'से केणट्ठेण भंते ! 'एव वुच्चइ-अत्थेगइया देवे सिया अत्थेगइया णो देवे सिया ?' तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते ऽस्त्ये

'जीवे णं भंते !' इत्यादि ।

(भंते) हे भदत ! (असजए अविरए अ-प्पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे जीवे) जो जीव असयमी है, अविरतिसपन्न है, पापकर्मों का जिसने निंदाद्वारा एव विनिवृत्तिद्वारा प्रत्याख्यान नहीं किया है ऐसा वह जीव, (इओ चुए) इस मर्त्यलोक से मर कर (पेच्च) परलोक में—जन्मान्तर मे (देवे सिया) क्या देवलोक में उत्पन्न हो सकता है ? उत्तर—(गोयमा) हे गौतम ! (अत्थेगइया देवे सिया अत्थेगइया णो देवे सिया) कितनेक जीव देवलोक मे उत्पन्न होते है और कितनेक जीव देवलोक मे उत्पन्न नहीं भी होते है ॥ सू ७ ॥

'जीवे णं भंते' ઇત્યાદિ

(भंते) હે ભદન્ત ! (असजए अविरए अ-प्पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे जीवे) જે જીવ અસયમી છે, અવિરતિસપન્ન છે, પાપકર્મોનુ જેણે નિંદા દ્વારા તેમજ વિનિવૃત્તિ દ્વારા પ્રત્યાખ્યાન કર્યું નથી એવા તે જીવ (इओ चुए) આ મર્ત્યલોકમાથી મરીને (पेच्च) પરલોકમા-જન્માતરમા (देवे सिया) શુ દેવ લોકમા ઉત્પન્ન થઇ શકે છે ? (गोयमा) ઉત્તર-હે ગૌતમ ! (अत्थेगइया देवे सिया अत्थेगइया णो देवे सिया; કેટલાક જીવ દેવલોકમા ઉત્પન્ન થાય છે અને કેટલાક જીવ દેવલોકમા ઉત્પન્ન નથી પણ થતા (સૂ ૭)

भुज्जतरो वा कालं अप्पाणं परिकिलेसंति, परिकिलेसित्ता कालमासे कालं किच्चा अण्णयरेसु वाणमंतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति, तहिं तेसिं गई, तहिं तेसिं ठिई, तेहिं तेसिं उववाए पण्णत्ते । तेसिं णं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?, गोयमा ! दसवाससहस्साइं ठिई

भूयस्तरं वा कालमात्मानं परिक्लेशयन्ति–'अप्पतरो भुज्जतरो' इत्युभयत्र द्वितीयार्थे प्रथमा, 'परिकिलेसित्ता' परिक्लेश्य 'कालमासे' कालमासे=कालावसरे 'कालं किच्चा' कालं कृत्वा 'अण्णयरेसु वाणमंतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति' अन्यतमेषु व्यन्तरेषु देवलोकेषु देवत्वेनोपपत्तारो भवन्ति–अन्यतमेषु=बहूनां मध्ये एकतरेषु देवलोकेषु उपपातं प्राप्नुवन्ति, 'तहिं तेसिं गई तहिं तेसिं ठिई तहिं तेसिं उववाए पण्णत्ते' तत्र=देवलोके तेषां गतिः, तत्र तेषां स्थितिः, तत्र तेषामुपपातः प्रज्ञप्तः । 'तेसिं णं भंते' देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता' तेषां खलु भदन्त ! देवानां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ?, 'गोयमा' दसवाससहस्साइं ठिई पण्णत्ता' हे गौतम ! दशवर्षसहस्राणि स्थितिः प्रज्ञप्ता–वर्षाणां दशसहस्राणि

से, चाहे ये सब कष्ट जीव अल्पकाल तक सहे या बहुतकाल तक सहे, परन्तु इन कष्टों से जो अपना आत्मा को क्लेशित करते हैं वे मरणकाल प्राप्त होने पर मर कर किसी एक व्यन्तर-देवों के देवलोक मे देवरूप से उत्पन्न होते है, (तहिं तेसिं गई तहिं तेसिं ठिई तहिं तेसिं उववाए पण्णत्ते) इसलिये वहीं पर उनकी गति, वहीं पर उनकी स्थिति और वहां पर उनका उपपात होता है। (तेसिं णं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) हे भदंत ! वहां पर उन देवों का कितने काल तक की स्थिति होती है ? (गोयमा ! दसवाससहस्साइं ठिई पण्णत्ता) गौतम ! सुनो, वहां पर उनकी स्थिति दसहजार वर्ष की होती

પરિતાપને સહન કરીને–ચાહે તે બધા કષ્ટ જીવ થોડો વખત સહન કરે અથવા લાંબા કાળ સુધી સહન કરે પરંતુ આ કષ્ટોથી જે પોતાના આત્માને કલેશિત કરે છે તે મરણકાલ પ્રાપ્ત થતા મરીને કોઈ એક વ્યન્તર દેવોના દેવલોકમા દેવરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, (तहिं तेसिं गई तहिं तेसिं ठिई तहिं तेसिं उववाए पण्णत्ते) આથી ત્યા તેમની ગતિ, ત્યા તેમની સ્થિતિ, અને ત્યાજ તેમનો ઉપપાત થાય છે (तेसिं णं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) હે ભદંત ! ત્યા તે દેવોની કેટલો કાળ સ્થિતિ હોય છે ? (गोयमा ! दसवास-

छुहाए अकाम-बभचेर-वासेणं अकाम-अण्हाणग-सीया-यव-दस-मसग-सेय-जल्ल-मल्ल-पक - परितावेण अप्पतरो वा

कामछुहाए' अकामक्षुधया-अकामाना=निर्जराधनमिच्छता सता क्षुधा-अकामक्षुधा तया, 'अकाम-बभचेर-वासेण' अकाम-ब्रह्मचर्य-वासेन-अकामाना=निर्जराधनपक्षाणा-ब्रह्मचर्यं वास तेन, 'अकाम-अण्हाणग-सीया-यव-दस-मसग-सेय-जल्ल-मल्ल-पक परितावेण' अकामा-ऽस्नानक-शीता-ऽऽतप-दश-मशक-स्वेद-जल्ल-मल्ल-पङ्क परितापेन-अकामाना=निर्जराधनपक्षमाणाना यानि स्नानाऽभावात्मानि पङ्कातानि तथा परितापेन=सतापेन, 'अप्पतरो वा भुज्जतरो वा कालं अप्पाणं परिकिलेसंति' अल्पतर वा

रहित नगर म, व्यापारियों की बस्तीवाले निगम मे, राजा की राजधानी में, धूल के कोट से युक्त खेडे मे, कुत्सित जन का बस्तीवाले कर्वट मे, नजदीक २ ग्रामवाले मडब मे, जल और स्थल इन दोनों प्रकार के मार्ग वाले द्रोणमुख (बदर) में, सर्ववस्तु जहा मिलती हो ऐसे पाटण मे, तापसों के आश्रमों मे, पर्वत के नजदीक वाले सम्राध मे, एव गोपालों की प्रधान बस्तीवाले सन्निवेश मे, अकामनिर्जरासे--मनविना परवश हो कर खाने पान का वस्तु न मिल सकन के कारण क्षुधा--तृषा सहन करने से, अकामब्रह्मचर्य से--इच्छा होने पर भी स्त्री आदि की अप्राप्ति से ब्रह्मचर्य पाल्न करने से, अकामस्नान से--इच्छा होने पर भी पानी न मिल सकने के कारण स्नान नहीं करने से, वस्त्रादिक न मिल सकने के कारण शीत--आतप जन्य दु ख सहने से, दशमशक के द्वारा काटे जाने का कष्ट सहन करने से, स्वेद, जल्ल, मल्ल एव पक आदि को शरीर से दूर नही करने से, अर्थात् इन के द्वारा उत्पन्न परिताप के सहन करने

યુક્ત રાજધાનીમા, ધૂળના કોટવાળા ગામડામા, કુત્સિત જનોના નિવાસરૂપ કબટમા, પાને પાને ગામવાળા મડબમા, જલ અને સ્થલ એ બન્ને પ્રકા રના માગવાળા દ્રોણમુખ (બદર)મા, સવ વસ્તુ જ્યા મળતી હોય એવા પાટણમા, તપસ્વીઓના આશ્રમોમા, પર્વતની પાસેના સબાધમા, તેમજ ગોવાળની મુખ્ય વસ્તીવાળા સન્નિવેશમા, અકામનિર્જરાથી-મનવિના પરવશ થઈને-ખાવાપીવાની વસ્તુ મળી ન શકવાથી ભૂખતરસ સહન કરીને, અકામ-બ્રહ્મચય થી-ઇચ્છા હોવા છતા સ્ત્રી આદિની અપ્રાપ્તિથી બ્રહ્મચર્ય પાલન કરીને, અકામસ્નાનથી-ઈચ્છા હોવા છતા પાણી ન મળી શકવાના કારણે સ્નાન નહિ કરીને, વસ્ત્રાદિક ન મળી શકવાના કારણે ઠડી-ગરમીથી થતા દુ ખ સહન કરીને, દશમશકથી કરડાઈ જવાનુ કષ્ટ સહન કરીને, સ્વેદ, જલ્લ, મલ્લ તેમજ પક આદિને શરીરથી દૂર નહિ કરીને બેઠલે. આથી વિપન્ન થતા

मूलम्—से जे इमे गामा—गर—णयर—णिगम—राय-हाणि—खेड—कव्वड—मडव—दोणमुह—पट्टणा—सम—संवाह—स-णिवेसेसु मणुया भवति, तजहा—अंडुवद्धगा णियलवद्धगा हडिव-

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ य इमे 'गामा—गर—णयर—णिगम—रायहाणि—खेड—कव्वड—मडव—दोणमुह—पट्टणा—सम—संवाह—सण्णिवेसेसु मणुया भवति' ग्रामा—ऽऽकर—नगर—निगम—राजधानी—खड—कर्वट—मडम्ब—द्रोणमुख—पत्तनाऽऽ—श्रम—सवाध—सन्निवेशेषु मनुजा भवन्ति—ग्रामादय प्राग् व्याख्याता, तेषु य इमे मनुष्या भवन्ति, 'तजहा' तद्यथा— 'अडुवद्धगा' अण्डुबद्धका —अण्डानि=अण्डु-

से देव होते है वे ही जीव आराधक होकर नियम से, आगामी एक ही मनुष्य भव से अथवा परम्परा से सात आठ भव से मुक्ति का लाभ करनेवाले होते है, अधिक नही। परन्तु जो अकामनिर्जरा करके देवता होते है वे सभी निर्वाणानुकूल भवान्तर प्राप्त करे ही यह नियम नही है ॥ सू० ८ ॥

'से जे इमे गामागर' इत्यादि।

(से जे इमे) जो ये जीव (गामा—गर—णयर—णिगम—रायहाणि—खेड—कव्वड—मडव—दोणमुह—पट्टणा—सम—संवाह—सण्णिवेसेसु मणुया भवति) ग्राम में, आकर म, नगर म, निगम मे, राजधानी म, खडे में, कर्वट म, मडम्ब में, द्रोणमुख में, पत्तन म, आश्रम म, सवाध में, एव सन्निवेश मे मानव की पर्याय से उत्पन्न होते है और वे किसी अपराधवश (अडुवद्धगा) लोह एव काष्ठ के बधनो से हाथ पैरो को बाधकर

તેમજ સમ્યક્ચારિત્રપૂર્વક અનુષ્ઠાનથી દેવ થાય છે તેજ જીવ આરાધક થઈને નિયમથી આગામી એક જ મનુષ્યના ભવથી અથવા પરંપરાથી સાત-આઠ ભવોથી મુક્તિનો લાભ મેળવનાર થાય છે પરંતુ જે અકામનિર્જરા કરીને દેવતા થાય છે તે નિર્વાણ—અનુકૂલ ભવાતર પ્રાપ્ત કરેજ એવો નિયમ નથી (સૂ ૮)

'से जे इमे गामागर—' ઇત્યાદિ

(से जे इमे) જે આ જીવ (गामा—गर—णयर—णिगम—रायहाणि—खेड—कव्वड—मडव—दोणमुह—पट्टणा—सम—संवाह—सण्णिवेसेसु मणुया भवति) ગામમા, આકરમા, નગરમા, નિગમમા, રાજધાનીમા, ખેડામા, કર્બટમા, મડબમા, દ્રોણમુખમા, પાટણમા, આશ્રમમા, સવાહમા, તેમજ સન્નિવેશમા માનવની પર્યાયમા ઉત્પન્ન

पण्णत्ता । अत्थि ण भंते ! तेसिं देवाणं इड्ढीइ वा जुईइ वा जसेइ वा बलेइ वा वीरिएइ वा पुरिसक्कार–परक्कमेइ वा ?, हता ! अत्थि । ते णं भंते ? देवा परलोगस्स आराहगा ?, णो इणट्ठे समट्ठे ॥ सू० ८ ॥

यावत् तत्र तेषा स्थिति प्रज्ञप्ता । **'अत्थि ण भंते ! तेसिं देवाणं इड्ढीइ वा जुईइ वा जसेइ वा बलेइ वा वीरिएइ वा पुरिसक्कारपरक्कमेइ वा ?'** अस्ति खलु हे भदन्त ! तेषा देवानामृद्धिरिति वा, द्युतिरिति वा, यश इति वा, बलमिति वा, वीर्यमिति वा, पुरुषकारपराक्रम इति वा, ?, तेषा देवानामृद्ध्यादयो विद्यन्त नवनि प्रश्न, उत्तरमाह–**'हता ! अत्थि'** हन्त ! अस्ति–तेषामृद्ध्यादयो वर्तन्ते इति भाव । पुन –पृच्छति–**'ते ण भंते ! देवा परलोगस्स आराहगा ?'** ते खलु हे भदन्त ! देवा परलोकस्याऽऽराधका =परलोकसाधका सन्ति किम् ?, उत्तरमाह–**'णो इणट्ठे समट्ठे'** नाऽयमर्थ समर्थ =सगत – इत्युत्तरम्, अयमभिप्राय –ये हि जीवा सम्यग्दर्शनज्ञानपूर्वकानुष्ठानेन देवा भवन्ति, त एव नियमतयाऽऽन्तर्येण पारम्पर्येण वा निर्वाणाक्ल भवान्तर प्राप्नुवन्ति तदन्ये तु भाज्या ॥ सू० ८ ॥

है। (**अत्थि ण भंते ! तेसिं देवाणं इड्ढीइ वा जुईइ वा जसेइ वा बलेइ वा वीरिएइ वा पुरिसक्कारपरक्कमेइ वा**) प्रभो ! वहा उन देवों म परिवार आदि ऋद्धियाँ, शारीरिक कांति, यश, बल, वीर्य और पुरुषकार–पराक्रम ये सब जाते हे या नहीं ?, (**हता ! अत्थि**) उत्तर–हा है। (**ते ण भंते ! देवा परलोगस्स आराहगा**) हे भदत ! वे देव परलोक के आराधक होते हे क्या ? उत्तर–(**णो इणट्ठे समट्ठे**) यह अर्थ समर्थित नहीं है, क्योंकि जो जीव सम्यग्दर्शन, सम्यग्ज्ञान एव सम्यक्चारित्र–पूर्वक अनुष्ठान

સહસ્સાઇ ઠિઈ પણ્ણત્તા) ગૌતમ ! સાભળો, ત્યા તેમની સ્થિતિ દસ હજાર વષની હોય છે (अत्थि ण भंते ! तेसिं देवाणं इड्ढीइ वा जुईइ वा जसेइ वा बलेइ वा वीरिएइ वा पुरिसक्कारपरक्कमेइ वा) પ્રભો ! ત્યા તે દેવોમા પરિવાર આદિ ઋદ્ધિઓ, શારીરિક કાતિ, યશ, બલ, વીર્ય અને પુરુષકાર–પરાક્રમ આ બધુ હોય છે કે નહિ ? (हता अत्थि) હા છે (ते ण भंते ! देवा परलोगस्स आराहगा) હે ભદત ! તે દેવો પરલોકના આરાધક હોય છે કે ? (णो इणट्ठ समट्ठे) આ અર્થ સમર્થિત નથી, કેમકે જે જીવ સમ્યગ્દર્શન સમ્યગ્જ્ઞાન

मूलम्—से जे इमे गामा—गर—णयर—णिगम—रायहाणि—खेड—कव्वड—मडंव—दोणमुह—पट्टणा—सम—सवाह—सण्णिवेसेसु मणुया भवति, तजहा—अडुबद्धगा णियलबद्धगा हडिब-

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ य इमे 'गामा—गर—णयर—णिगम—रायहाणि—खेड—कव्वड—मडंव—दोणमुह—पट्टणा—सम—सवाह—सण्णिवेसेसु मणुया भवति' ग्रामा—ऽऽकर—नगर—निगम—राजधानी—खट—कर्वट—मडम्ब—द्रोणमुख—पत्तनाऽऽ—श्रम—सबाध—सन्निवेशेषु मनुजा भवन्ति—ग्रामादय प्राग् व्याख्याता, तेषु य इमे मनुष्या भवति, 'तजहा' तद्यथा— 'अडुबद्धगा' अण्डुबद्धका —अण्डानि=अण्डु-

से देव होते ह वे हा जीव आराधक होकर नियम से, आगामी एक हा मनुष्य भव से अथवा परम्परा से सात आठ भव से मुक्ति का लाभ करनेवाले होते है, अ य नहीं। परन्तु जो अकामनिर्जरा करके देवता होते ह वे सभा निर्वाणानुकूल भवान्तर प्राप्त करे हा यह नियम नहा है ॥ सू० ८ ॥

'से जे इमे गामागर' इत्यादि।

(से जे इमे) जो ये जीव (गामा—गर—णयर—णिगम—रायहाणि—खेड—कव्वड—मडव—दोणमुह—पट्टणा—सम—सवाह—सण्णिवेसेसु मणुया भवति) ग्राम में, आकर मे, नगर मे, निगम मे, राजधानी मे, खेडे मे, कर्वट म, मडम्ब में, द्रोणमुख में, पत्तण म, आश्रम म, सबाध में, एव सन्निवेश मे मानव की पर्याय से उत्पन्न होते है और वे किसी अपराधवश (अडुबद्धया) लोह एव काष्ठ के बधनों से हाथ पैरों को बाधकर

તેમજ સમ્યક્ચારિત્રપૂર્વક અનુષ્ઠાનથી દેવ થાય છે તેજ જીવ આરાધક થઈને નિયમથી આગામી એક જ મનુષ્યના ભવથી અથવા પરંપરાથી સાત-આઠ ભવોથી મુક્તિનો લાભ મેળવનાર થાય છે પરંતુ જે અકામનિર્જરા કરીને દેવતા થાય છે તે નિર્વાણ-અનુકૂલ ભવાતર પ્રાપ્ત કરેજ એવો નિયમ નથી (સૂ ૮)

'से जे इमे गामागर—' ઇત્યાદિ

(से जे इमे) જે આ જીવ (गामा—गर—णयर—णिगम—रायहाणि—खेड—कव्वड-मडब—दोणमुह—पट्टणा—सम—सवाह—सण्णिवेसेसु मणुया भवति) ગામમા, આકરમા, નગરમા, નિગમમા, રાજધાનીમા, ખેડામા, કર્વટમા, મડબમા, દ્રોણમુખમા, પાટણમા, આશ્રમમા, સબાધમા, તેમજ સન્નિવેશમા માનવની પર્યાયમા ઉત્પન્ન

द्धगा चारगवद्धगा हत्थच्छिण्णगा पायच्छिण्णगा कण्णच्छिण्णगा नक्कच्छिण्णगा ओट्ठच्छिण्णगा जिब्भच्छिण्णगा सीसच्छिण्णगा मुहच्छिण्णगा मज्झच्छिण्णगा वइकच्छच्छिण्णगा हियउप्पाडियगा

कानि काष्ठमयानि लोहमयानि वा हस्तयो पादयोर्वा बन्धनविशेषा, तेषु बद्धका =बद्धा एव बद्धका, स्वार्थे क, '**णिअलबद्धगा**' निगडबद्धका –निगडा =लौहमया पादयोर्बन्ध विशेषा 'बेडी' इति प्रसिद्धा तेषु बद्धका –निगडबद्धा इत्यर्थ, '**हडिबद्धगा**' हडिबद्धका –हडि =खोटक, तत्र बद्धका, '**चारगबद्धगा**' चारकबद्धका –चारका =कारागाराणि, तत्र बद्धका, '**हत्थच्छिण्णगा**' हस्तच्छिन्नका –हस्तौ छिन्नौ येषा ते तथा, '**पायच्छिण्णगा**' पादच्छिन्नका '**कण्णच्छिण्णगा**' कर्णच्छिन्नका, '**नक्कच्छिण्णगा**' नासिका च्छिन्नका, '**ओट्ठच्छिण्णगा**' ओष्ठच्छिन्नका, '**जिब्भच्छिण्णगा**' जिह्वाच्छिन्नका, '**सीसच्छिण्णगा**' शीर्षच्छिन्नका, '**मुहच्छिण्णगा**' मुखच्छिन्नका, '**मज्झच्छिण्णगा**' मध्यच्छिन्नका, मध्य =उदरदेश, '**वइकच्छच्छिण्णगा**' वैकक्षच्छिन्नका –उत्तरासङ्गाऽऽकीर्ण वि

एक स्थान पर रोककर रख दिये जाते है, (**णिअलबद्धगा**) बेडी से जकड दिये जाते है, (**हडिबद्धगा**) काष्ठ के खोडे मे पैर डलवाकर रोक दिये जाते है, (**चारगबद्धगा**) जेलखाने मे बद कर दिये जाते है, (**हत्थच्छिण्णगा**) तथा उनके दोनों हाथ काट दिये जाते है, (**पायच्छिण्णगा**) दोनों पैर छिन्नभिन्न कर दिये जाते है, (**कण्णच्छिण्णगा**) कान छेद दिये जाते हैं, (**नक्कच्छिण्णगा**) नाक छेद दी जाती है, (**ओट्ठच्छिण्णगा**) ओष्ठ छेद दिये जाते है, (**जिब्भच्छिण्णगा**) जिह्वा छेद दी जाती है, (**सीसच्छिण्णगा**) शिर छेद दिया जाता है, (**मुहच्छिण्णगा**) मुख छेद दिया जाता है, (**मज्झच्छिण्णगा**)

થાય છે અને તેઓ કોઇ અપરાધવશ (अडुबद्धगा) લોઢાના તેમજ લાકડાના બંધનોથી હાથ–પગને બાંધીને એક સ્થાન પર રોકી રખાય છે, (णिअलबद्धगा) બેડીથી જકડી દેવાય છે, (हडिबद्धगा) લાકડાના બોડા (પકડ)મા પગ નખાવીને રોકી રખાય છે (चारगबद्धगा) જેલખાનામા પુરી દેવામા આવે છે, (हत्थच्छिण्णगा) તથા તેમના બન્ને હાથ કાપી નાખવામા આવે છે, (पायच्छिण्णगा) બન્ને પગ છિન્ન ભિન્ન કરી નાખવામા આવે છે, (कण्णच्छिण्णगा) કાન છેદી નાખવામા આવે છે (नक्कच्छिण्णगा) નાક છેદી નખાય છે, (ओट्ठच्छिण्णगा) હોઠ છેદી નખાય છે (जिब्भच्छिण्णगा) જીભ છેદી નખાય છે (सीसच्छिण्णगा) શિર છેદી નખાય છે (मुहच्छिण्णगा) મુખ છેદી નખાય છે (मज्झच्छिण्णगा)

णयणुप्पाडियगा दसणुप्पाडियगा वसणुप्पाडियगा गेवच्छिण्णगा तडुलच्छिण्णगा कागणिमंसक्खावियगा ओलंबियगा लंबियगा

दारिता, 'हियउप्पाडियगा' हृदयोपाटितका =उपाटितहृदया इत्यर्थः, 'णयणुप्पाडियगा' नयनोपाटितका =उपाटितनयना =पृथक्कृतनेत्रा, 'दसणुप्पाडियगा' दशनोत्पाटितका =उपाटितदशना =पृथक्कृतदन्ता, 'वसणुप्पाडियगा' वृषणोपाटितका =पृथक्कृताण्डकोशा, 'गेवच्छिण्णगा' ग्रीवाच्छिन्नका =छिन्नग्रीवाग्रभागा, 'तडुलच्छिण्णगा' तण्डुलच्छिन्नका =तण्डुलवत् कणशश्छिन्ना, 'कागणिमंसक्खावियगा' काकणीमांसखादितका =काकणीमांसानि=देहोद्धृतमांसखण्डानि खादितानि यैषां ते तथा, 'ओलंबियगा' अवलम्बितका =रज्ज्वा बद्ध्वा यूपादौ पातिता, 'लंबियगा' लम्बितका =तरुशाखौ बद्ध्वा लम्बिता, 'घसियगा' घर्षितका =चन्दनवत् पाषाणादौ घृष्टा, 'घोलि-

---

मध्यभाग–पेट का भाग छेद दिया जाता है, (वइकच्छच्छिण्णगा) गर्दन कंधे से लेकर दाहिने कॉख के नीचे के भाग सहित मस्तक छेद दिया जाता है, (हियउप्पाडियगा) हृदय फाड दिया जाता है, (णयणुप्पाडियगा) दोनों आंखे फोड दी जाती है, (दसणुप्पाडियगा) अष्टकोष निकाल दिये जाते है, (गेवच्छिण्णगा) गर्दन तोड–मरोड दी जाती है, (तडुलच्छिण्णगा) तंदुल की तरह कण२ करके उनके शरीर के खंड २ कर दिये जाते है, (कागणि–मंस–क्खावियगा) उनकी देह से मांस काट २ कर कौओं को खिला दिया जाता है, (ओलंबियगा) रस्सी से बांधकर कुए में डाल दिये जाते हैं, (लंबियगा) वृक्ष की शाखा आदि पर बांधकर लटका दिये जाते है, (घसियगा) चंदन की तरह पत्थर आदि पर घिसे जाते है, (घोलियगा) भाण्ड में स्थित दही की

મધ્યભાગ–પેટનો ભાગ છેદી નખાય છે (वइकच्छच्छिण्णगा) डાબી બાધથી લઇને જમણી બગલના નીચેના ભાગ સહિત મસ્તક છેદી નખાય છે (हियउप्पाडियगा) હૃદય ફાડી નખાય છે (णयणुप्पाडियगा) બન્ને આંખો ફોડી–દેવાય છે (दसणुप्पाडियगा) દાત પાડી નખાય છે (वसणुप्पाडियगा) અંડકોષ કાઢી નખાય છે (गेवच्छिण्णगा) ગર્દન તોડી–મરડી નખાય છે (तडुलच्छिण्णगा) તન્દુલની પેઠે કણુકણુ કરીને તેના શરીરના કટકે–કટકા કરી નાખવામા આવે છે (कागणि–मंस–क्खावियगा) તેના દેહમાથી માસ કાપી કાપીને કાગડાને ખવરાવાય છે (ओलंबियगा) દોરડાથી બાધીને કૂવામા નાખી દેવાય છે (लंबियगा) ઝાડની ડાળીએ બાંધીને લટકાવવામા આવે છે (घसियगा) ચદનની પેઠે

**घसियगा घोलियगा फालियगा पीलियगा सूलाइयगा सूलभि-
ण्णगा खारवत्तिया वज्झवत्तिया सीहपुच्छियगा दवग्गिदड्ढगा
पंकोसण्णगा पके खुत्तगा वलयमयगा वसट्टमयगा णियाणम-**

यगा' घोलितका =भाण्डस्थितदधिवद्ऊर्ध्वाऽध क्रमेणाऽऽघूर्णिता, 'फालियगा' स्फाटिता शुष्ककाष्ठवत्कुठारेण द्विधा कृता, 'पीलियगा' पीडितका –यन्त्रक्षिप्तेक्षुयष्टिवत् पीडिता, 'सूलाइयगा' शूलाचितका =शूल समारोपिता, 'सूलभिण्णगा' शूलभिन्नका =शूलेन विदारिता, 'खारवत्तिया' क्षारवर्तिता =क्षारे क्षिप्ता, 'वज्झवत्तिया' वध्यवर्तिता = वध्यस्थाने पातिता, 'सीहपुच्छियगा' सिंहपुच्छितका =छिन्नजननेन्द्रियका, यद्वा–सिंह पुच्छे बद्ध्वा समाकृष्टा 'दवग्गिदड्ढगा' दावाग्निदग्धका –दावाग्निना=वनाग्निना दग्धा, 'पंकोसण्णगा' पङ्काऽवसन्नका =सर्वथा पङ्के निमग्ना, 'पके खुत्तगा' पङ्के निमग्ना = उत्तरीतुमसमर्था, 'वलयमयगा' वलन्मृतका –स्वयमयोगाद् भग्ना परीषहाद्यसहनतया

तरह ऊँचे नीचे करके मथ दिये जाते है, अथवा घुमाये जाते है, (**फालियगा**) शुष्क काष्ठ की तरह दो टुकडों के रूप में कर दिये जाते हे, (**पीलियगा**) कोल्हू में क्षिप्त इक्षु की तरह पील दिये है, (**सूलाइयगा**) शूली पर चढा दिये जाते है, (**सूलाभिण्णगा**) शूल से विदारित कर दिये जाते है, (**खारवत्तिया**) क्षार में पटक दिये जाते है, (**वज्झवत्तिया**) वध्यस्थान में रख दिये जाते है, (**सीहपुच्छियगा**) उनका लिङ्ग काट दिया जाता है, अथवा वे सिंह का पूँछ मे बाँधकर घसीटे जाते हैं, (**दवग्गिदड्ढगा**) दावाग्नि द्वारा दग्ध कर दिये जाते है, (**पंकोसण्णगा**) कीचड मे बिलकुल धसा दिये जाते है, (**पके खुत्तगा**) कीचड में इस प्रकार खडे कर दिये जाते है कि जिससे फिर

પત્થર ઉપર ઘસી નાખવામા આવે છે (घोलियगा) વાસણમા રાખેલા દહીની પેઠે ઉચે–નીચે કરી મથન કરવામા આવે છે અથવા ઘુમાવવામા આવે છે (फालियगा) સુકેલા લાકડાની પેઠે બે ટુકડાના રૂપમા કરી નાખવામા આવે છે (पीलियगा) કોલૂમા નાખવામા આવતી શેરડીની પેઠે પીલી નખાય છે (सूलाइयगा) શૂળી ઉપર ચડાવી દેવાય છે (सूलाभिण्णगा) શૂલથી ફાડી નાખવામા આવે છે (खारवत्तिया) ક્ષારમા નાખી દેવાય છે (वज्झवत्तिया) વધ સ્થાનમા રખાય છે (सीहपुच्छियगा) લિંગ કાપી નખાય છે, અથવા–સિંહની પુછડીમા બાધીને ઘસેડાય છે (दवग्गिदड्ढगा) દાવાગ્નિ દ્વારા બાળી નખાય છે (पंकोसण्णगा) કાદવમા નાખી દેવાય છે તેથી ત્યાજ મરી જાય છે, (पके खुत्तगा)

यगा अतोसल्लमयगा गिरिपडियगा तरुपडियगा गिरिपक्खंदो-

मरण-वलन्मरण तद्वन्तो वलन्मृतका, यद्वा-बुभुक्षादिना आर्ता भूत्वा मृतास्ते वलन्मृतका, 'वसट्टमयगा' वशार्तमृतका-इन्द्रियविषयवशगता आर्ता मृत शब्दादिविषयवर्तिमृगा इवमृता इत्यर्थः, 'णियाणमयगा' निदानमृतका-ऋद्धिभोगादिप्रार्थना निदान, तत्पूर्वक मरण निदानमरणम्, तद्वन्त इत्यर्थ 'अंतोसल्लमयगा' अन्तशल्यमृतका-अन्त-शल्या=अनुद्धृतभावशल्या अन्तस्थितभल्लादिशल्या वा मृता, 'गिरिपडियगा' गिरि पतितका-गिरे=पर्वतात्पतिता, 'तरुपडियगा' तरुपतितका=वृक्षात्पतिता, 'मरुप डियगा' मरुपतितका-मरौ=निर्जल देशे पतिता, 'गिरिपक्खंदोलगा' गिरिपक्षात्दो-लका-गिरिपक्षे=पर्वतपार्श्वे आत्मानमान्दोलयन्ति ये ते तथा, गिरिपरिसरा मरणायैव दत्तझम्पा

वे वहा से पार नहीं आ सके, (**वलयमयगा**) परीषह आदि को सहन करने में असमर्थ होने की वजह से गृहीत संयम से जो भ्रष्ट होना इसका नाम वलन्मरण है, अथवा दुःखित होकर जो मरना है उसका नाम भी वलन्मरण है, इस मरण से जो युक्त हों वे वलन्मृतक हैं, ऐसे जो वलन्मृतक हैं, (**वसट्टमयगा**) शब्दादिक के वशवर्ती मृग की तरह जो इन्द्रियों के विषयों में फँसकर दुरवस्था से प्राणों का त्याग करते हैं, (**णियाणमयगा**) जो इन्द्रिय-भोगादिकों की चाहनारूप निदान से मरण करते हैं, (**अंतोसल्लमयगा**) हृदय में शल्य धारण कर जो मरण करते हैं, अथवा भल्लादिक शस्त्रों से विदारित होकर जो मरण करते हैं, (**गिरिपडियगा**) पहाड से गिरकर जो मरण करते हैं, (**तरुपडियगा**) पेड से गिरकर जो मरण करते हैं, (**मरुपडियगा**) जो मरुस्थल में पड कर मर जाते हैं, (**गिरि-पक्खंदोलगा**) पर्वत से जो झंपापात कर के मर जाते हैं, (**तरुपक्खंदोलगा**) वृक्षों से

ગારામા એવી રીતે ઉભા કરી દેવાય છે કે જેથી પાછા તે ત્યાથી નીકળી શકે નહિ (वलयमयगा) પરિષહ આદિના સહન કરવામા અસમર્થ હોવાથી લીધેલા સંયમથી ભ્રષ્ટ થવુ તેનુ નામ वलन्मरण છે આ મરણથી જે યુક્ત હોય અથવા દુખી થઈને જે મરણ થાય તેવા મરણથી જે યુક્ત હોય તે वलन्मृतક છે, (वसट्टमयगा) શબ્દ આદિકને વશ થઈ મૃગની પેઠે જે ઇન્દ્રિયોના વિષયમા ફસાઇ જઈ પ્રાણનો ત્યાગ કરે છે, (णियाणमयगा) જે ઇન્દ્રિયભોગ આદિકની ચાહના રૂપ નિદાનથી મરણ પામે છે, (अंतोसल्लमयगा) હૃદયમા શલ્ય ધારણ કરીને (છરી મારીને) જે મરણ પામે છે, અથવા ભાલા વિગેરે શસ્ત્રોથી જે મરણ પામે છે, (गिरिपडियगा) પહાડ ઉપરથી પડીને જે મરણ પામે છે, (तरुपडियगा) ઝાડેથી પડીને જે મરણ પામે છે, (मरुप डियगा) જે મરુસ્થલમા પડીને મરી જાય છે, (गिरिपक्खंदोलगा) પર્વત ઉપરથી

लगा तरुपक्खंदोलगा मरुपक्खंदोलगा जलपवेसी (जलणपवेसिगा) विसभक्खियगा सत्थोवाडियगा वेहाणसिया गेद्धपट्ठगा कंतारमयगा दुब्भिक्खमयगा असंकिलिट्ठपरिणामा ते कालमासे

मृताश्च तथाभिधीयन्ते, '**तरुपक्खदोलगा**' तरुपक्षाद्दोलका=तरुपक्षाञ्झम्पादानेन मृता '**मरुपक्खदोलगा**' मरुपक्षाद्दोलका=मरुपक्षे=मरुभूमौ आत्मानमादोलयन्ति ये ते तथा, मरुभूमौ मृता इत्यर्थ, '**जलपवेसी**' जलप्रवेशिन=जले निमज्य मृता इत्यर्थ, '**जलणपवेसिगा**' ज्वलनप्रवेशिका=अग्नौ मृता इत्यर्थ, '**विसभक्खियगा**' विषभक्षितका=विषभक्षणेन मृता इत्यर्थ, '**सत्थोवाडियगा**' शस्त्रोत्पाटितका=शस्त्रेण=क्षुरिकादिना विदारिता सती मृता, '**वेहाणसिया**' वैहायसिका=वृक्षशाखादावुद्बद्धत्वाद् विहायसि=आकाशे यन्मरणं भवति तद्वैहायस, तदस्ति येषां ते वैहायसिका, '**गेद्धपट्ठगा**' गृध्रस्पृष्टका=गृध्रै=पक्षिविशेषै स्पृष्टस्य=विदारितस्य करिकरभरासभादिमृतकलेवरस्याभ्यन्तरं गत्वा ये मृतास्ते गृध्रस्पृष्टका '**कंतारमयगा**' कान्तारमृतका=अरण्ये मृता, '**दुब्भिक्खमयगा**' दुर्भिक्षमृतका=दुर्भिक्षे मृता इत्यर्थ, '**असंकिलिट्ठपरिणामा**' असंक्लिष्टपरिणामा,

झंपापात कर के मर जाते है, (**मरुपक्खदोलगा**) मरुस्थल में मार्ग भूलकर जो उसी में मर जाते है, (**जलपवेसी**) जल में डूब कर जो मर जाते है, (**जलणपवेसिगा**) अग्नि से जलकर जो मर जाते है, (**विसभक्खियगा**) विष खाकर जो मर जाते है, (**सत्थोवाडियगा**) शस्त्रों से आहत होकर जो मर जाते है, (**वेहाणसिया**) वृक्षों पर लटक कर जो मर जाते हैं, (**गेद्धपट्ठगा**) गृद्धो द्वारा विदारित ऐसे करि=हाथी एव करभ=ऊँट आदि के कलेवर में प्रविष्ट होकर जो मरते हैं, (**कंतारमयगा**) जो जगल में हा मर जाते है, (**दुब्भिक्खमयगा**) दुर्भिक्ष से पीडित होकर जो मौत के घाट उतर जाते है, (**असं**

ઝંપાપાત કરીને (કૂદીને) મરણ પામે છે, (तरुपक्खदोलगा) વૃક્ષ પરથી ઝંપાપાત કરીને જે મરણ પામે છે, (मरुपक्खदोलगा) મરુસ્થલમા રસ્તો ભૂલીને તેમાજ જે મરી જાય છે, (जलपवेसी) જલમા ડૂબીને જે મરણ પામે છે, (जलणपवेसिगा) અગ્નિથી બળીને જે મરી જાય છે, (विसभक्खियगा) ઝેર ખાઈને જે મરણ પામે છે, (सत्थोवाडियगा) શસ્ત્રોના ઘાતથી જે મરી જાય છે, (वेहाणसिया) વૃક્ષો પર લટકીને જે મરણ પામે છે, (गेद्धपट्ठगा) ગીધોદ્વારા વિદારિત હાથી તેમજ કરભ-ઉંટ આદિના શરીરમા પ્રવિષ્ટ થઈને જે મરણ પામે છે, (कंतारमयगा) જે જ ગલમા જ મરણ પામે છે, (दुब्भिक्खमयगा) દુર્ભિક્ષથી પીડાઈને

काल किच्चा अण्णयरेसु वाणमतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति, तहि तेसिं गई तहिं तेसि ठिई, तहिं तेसि उववाए पण्णत्ते। तेसिं णभते ! देवाणं केवइयं काल ठिई पण्णत्ता ? गोयमा !

मक्लिष्टपरिणामा महार्त्तरौद्र यानाऽऽवशन देव व न लभ ते, अत अमक्लिष्टपरिणामा इति विशिष्य प्रदर्शिता , ते कालमासे काल कृ या, 'अण्णयरेसु वाणमतरेसु देवलोएसु देव त्ताए उववत्तारो भवति' अन्यतमेषु व्य तरेषु देवलोकेषु देव वेनोपपत्तारो भवन्ति, 'तहिं तेसिं गई' तत्र तेषा गति , 'तहिं तेसिं ठिई' तत्र तेषा स्थिति , 'तहिं तेसिं उव-वाए पण्णत्ते' तत्र तेषामुपपात प्रज्ञप्त । 'तेसिं ण भते ! देवाण केवइय काल ठिई पण्णत्ता ?' तेषा खलु भन्त ! देवाना कियन्त काल स्थिति प्रज्ञप्ता ?, 'गोयमा !' वार-

---

[1]क्लिष्टपरिणामा) और जिनक परिणाम क्लिष्ट नहीं होते है, ऐसे जीव (अण्णयरेसु वाणमतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) किसी एक व्यन्तर देव का पर्याय स उपन्न होते है। (तहिं तेसिं गई, तहिं तेसिं ठिई, तहिं तेसिं उववाए पण्णत्ते) वहीं पर उनका गति, वहीं पर उनका स्थिति एव वहीं पर उनका उपपात कहा गया है, (तेसिं ण भते ! देवाण केवइय काल ठिई पण्णत्ता) हे भदत ! वहा उन जीवों की

---

(१) मक्लिष्टपरिणामा क सद्भाव मे जीवों को दवगति का बध नहा होता है। महा आर्तरौद्रध्यान के परिणाम सक्लिष्ट परिणाम है, अमक्लिष्ट परिणाम ही देवगति की प्राप्ति म कारण है, इस बात को प्रदर्शित करने के लिये "असकिलिट्ठपरिणाम" इस पद का प्रयाग किया है।

જે જીતને લેટે છે, [1](असकिलिट्ठपरिणामा) અને જેનુ પરિણામ—અ ત સ ાકલષ્ટ ન થાય એવા જીવ (अण्णयरेसु वाणमतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) કોઈ એક વ્યતર દેવલોકમા વ્યતર–દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે (तहिं तेसिं गई तहिं तेसिं ठिई तहिं तेसिं उववाए पण्णत्ते) त्या तेभनी गति, त्या तेभनी स्थिति, तेभज त्या तेभना उपपात કહેવામા આવ્યેા છે (तेसिं ण भते ! देवाण केव इय काल ठिई पण्णत्ता) હે ભદ્દત ! त्या ते જીવેાની સ્થિતિ કેટલા કાળની બતાવી

---

(१) સ ક્લિષ્ટ પરિણામના સદ્દભાવમા જીવેાને દેવગતિનેા બ ધ થતેા નથી મહા–આર્તરૌદ્રધ્યાનન પરિણામ સ ક્લિષ્ટપરિણામ છે અસ ક્લિષ્ટ પરિણામ પણ દેવગતિની પ્રાપ્તિમા કારણભૂત છે એ વાત પ્રદર્શિત કરવા 'असकिलिट्ठपरिणाम" એ પદનેા પ્રયેાગ કર્યો છે

वारसवाससहस्साइं ठिई पण्णत्ता । अत्थि ण भंते ! तेसि देवाण इड्ढीइ वा, जुईइ वा, जसेइ वा, बलेइ वा, वीरिएइ वा, पुरिसक्कारपरक्कमेइ वा ?, हता ! अत्थि । ते णं भंते ! देवा परलोगस्स आराहगा ?, णो इणट्ठे समट्ठे ॥ सू० ९ ॥

सवाससहस्साइ ठिई पण्णत्ता' गौतम ! द्वादशवर्षसहस्राणि स्थिति प्रज्ञप्ता । 'अत्थि ण भते ! तेसिं देवाण इड्ढीइ वा जुईइ वा जसेइ वा बलेइ वा वीरिएइ वा पुरिसक्कार परक्कमेइ वा ?' अस्ति खलु भदन्त ! तेषा देवानामृद्धिरिति वा द्युतिरिति वा यश इति वा बलमिति वा वीर्यमिति वा पुरुषकारपराक्रम इति वा ' इति प्रश्न भगवानुत्तर वक्ति— 'हता ! अत्थि' हन्त ! अस्ति, 'ते ण भते ! देवा परलोगस्स आराहगा ?' ते खलु भदन्त ! देवा परलोकस्याऽऽराधका भवन्ति किम् ' 'णो इणट्ठे समट्ठे' नाऽयमर्थ समर्थ ॥ सू० ९ ॥

स्थिति कितने काल की बतलाई गई है ?, (**गोयमा ! वारसवाससहस्साइ ठिई पण्णत्ता**) गौतम ! उन जीवों की वहा स्थिति बारह हजार वर्ष की बतलाइ गइ है। (**अत्थि ण भते ! तेसिं देवाण इड्ढीइ वा जुईइ वा जसेइ वा बलेइ वा वीरिएइ वा पुरिसक्कारपरक्कमेइ वा**) हे भदन्त ! वहा उन देवों मे ऋद्धि, द्युति, कीर्ति, बल, वीर्य एव पुरुषकारपराक्रम है या नहा ' (**हता अत्थि**) हा है। (**ते ण भते देवा ! परलोगस्स आराहगा**) हे भदत ! वे देव परलोक के आराधक होते है क्या ' (**णो इणट्ठे समट्ठे**) हे गौतम ! वे आराधक नहीं होते है।

भावार्थ—जो जीव ग्राम आदि में उत्पन्न होकर पूर्वोक्तरूप से प्रदर्शित विषम

છે ? (गोयमा ! बारसबाससहस्साइ ठिई पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! તે જીવોની ત્યા સ્થિતિ બાર હજાર વરસની બતાવી છે (अत्थि ण भते ! तेसिं देवाण इड्ढीइ वा जुईइ वा जसेइ वा बलेइ वा वीरिएइ वा पुरिसक्कार-परक्कमेइ वा) હે ભદન્ત ! ત્યા તે દેવોમા ઋદ્ધિ, દ્યુતિ, કીર્તિ, બલ, વીર્ય, તેમજ પુરુષકાર-પરાક્રમ છે કે નહિ ? (हता अत्थि) હા છે (ते ण भते ! देवा परलोगस्स आराहगा) હે ભદન્ત ! આ દેવ પરલોકના આરાધક હોય છે શુ ? (णो इणट्ठे समट्ठे) હે ગૌતમ ! આરાધક નથી હોતા

ભાવાર્થ—જે જીવ ગામ આદિમા ઉત્પન્ન થઈને પૂર્વોક્ત રૂપે બતાવેલી

मूलम्—से जे इमे गामागर जाव सनिवेसेसु मणुया भवति, त जहा- पगइभद्दगा पगइउवसता पगइ-पतणु—कोह-माण-

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ य इमे वक्ष्यमाणा 'गामागर जाव सनिवेसेसु मणुया भवति' ग्रामाकर यावन्निवेशेषु मनुजा भवन्ति—ग्रामे आकरे नगरे निगमे यावत् सन्निवेशे मनुष्या भवन्ति, तान् वर्णयति—'त जहा' तद्यथा 'पगइभद्दगा' प्रकृतिभद्रका —प्रकृत्या=स्वभावेन भद्रका =परोपकारपरायणा, 'पगइउवसता' प्रकृत्युपशान्ता =क्रोधोदयाऽभावादुपशान्तिमुपगता, 'पगइ—पतणु—कोह—माण—माया—लोहा' प्रकृति—प्रतनु—क्रोध—मान—माया—लोभा —सत्यपि कषायोदये प्रकृत्या प्रतनुक्रोधादिभावा, 'मिउ—मद्दव—सपण्णा' मृदु—मार्दव—सम्पन्ना —मृदु यन्मार्दव तत् सम्पन्ना =प्राप्ता, अय-

स्थिति को अकामनिर्जरा के बल से भोगते हैं वे जीव मरकर व्यन्तर पर्याय से उत्पन्न होते हैं। वहा पर उनकी स्थिति १२ हजार वर्ष की होती है, द्युति ऋद्धि आदि समस्त देवोचित गुणों से ये सपन्न रहते है। वे परलोक के आराधक नहीं होते है ॥ सू ९ ॥

'से जे इमे गामागर जाव' इत्यादि।

(से जे इमे) जो जीव (गामागर जाव सनिवेसेसु) पूर्वोक्त ग्राम, आकर से लेकर सन्निवेश आदि स्थानों में (मणुया भवति) मनुष्य होते है और उनमें जो (पगइभद्दगा पगइउवसंता पगइ—पतणु—कोह—माण—माया—लोहा) प्रकृति से भद्रक होते है, क्रोधादिक कषायों के उदय के अभाव से जिनक परिणाम शातियुक्त बने रहते है, स्वभाव से ही जिनकी क्रोध, मान, माया एव लोभ ये चार कषाये पतली रहा करती है,

વિષમ સ્થિતિને અકામનિર્જરાના બલથી ભોગવે છે તે જીવ મરી જઈને વ્યંતર-પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે ત્યા તેમની સ્થિતિ ૧૨ બાર હજાર વર્ષની હોય છે દ્યુતિ, ઋદ્ધિ આદિ સમસ્ત દેવોચિત ગુણોથી તેઓ સપન્ન રહે છે તેઓ પરલોકના આરાધક હોતા નથી (સૂ ૯)

"से जे इमे गामागर जाव" ઇત્યાદિ

(से जे इमे) જે જીવ (गामागर—जाव—सनिवेसेसु) પૂર્વે કહેલ ગામ, આકરથી લઈને સન્નિવેશ આદિ સ્થાનોમા (मणुया भवति) મનુષ્ય થાય છે અને તેમા જે (पगइभद्दगा पगइउवसता पगइ—पतणु—कोह—माण—माया—लोहा) પ્રકૃતિથી ભદ્રક હોય છે, ક્રોધ આદિક કષાયોના ઉદયના અભાવથી જેના ફલરૂપે શાતિયુક્ત રહ્યા કરે છે, સ્વભાવથી જ જેના ક્રોધ, માન, માયા

माया-लोहा मिउ-मद्दव-सपण्णा अल्लीणा विणीया अम्मा-पिउ-सुस्सूसगा अम्मापिईणं अणइक्कमणिज्जवयणा अप्पिच्छा अप्पारंभा अप्पपरिग्गहा अप्पेण आरंभेण अप्पेण समारंभेणं

र्थमहङ्कारजयशाला इत्यर्थ, 'अल्लीणा' आलाना =गुरुमाश्रित्य वर्तनशीला, 'विणीया' विनीता =विनयवन्त, 'अम्मा-पिउ-सुस्सूसगा' अम्बा-पितृ-शुश्रूषका =मातापित्रो सेवका, 'अम्मापिईण अणइक्कमणिज्जवयणा' अम्बापित्रोरनतिक्रमणीयवचना =मातापित्रो र्नातिवचनपरायणा, 'अप्पिच्छा' अल्पेच्छा =अल्पाभिलाषवन्त, 'अप्पारभा' अल्पारम्भा - अल्प =स्वल्प, आरम्भ =पृथिव्याद्युपमर्दनरूपो येषा तेऽल्पारम्भा, 'अप्पपरिग्गहा' अल्प पारग्रहा -अल्प परिग्रहो=धनधान्यादिरूपो येषा ते तथा, एतदेव वाक्यान्तरेणाऽऽह-'अप्पेण आरभेण अप्पेण समारंभेण' अल्पेनारम्भेण अल्पेन समारम्भेण-इहाऽऽरम्भ =प्राणिनामुपघात,

(**मिउ-मद्दव-सपण्णा**) मृदुमार्दव से जिनकी आत्मा अत्यत वासित होती है, अहकार का सर्वथा जिनमे अभाव रहा करता है, (**अल्लीणा**) गुरु की आज्ञानुसार जो अपनी प्रकृति को सुचारु बनाये रहा करते है, (**विणीया**) जो प्रकृति से ही अत्यत विनीत होते है, (**अम्मा-पिउ-सुस्सूसगा**) मातापिता के जो सेवा करते हैं, (**अम्मा-पिईण अणइक्कमणिज्जवयणा**) मातापिता के वचनों के अनुसार जो चलते है, (**अप्पिच्छा**) जिनकी इच्छाएँ-आवश्यकताएँ बहुत थोडी होती है, (**अप्पारंभा**) आरभ जिनका अल्प होता है, (**अप्पपरिग्गहा**) धनधान्यादिरूप परिग्रह जिनका अल्प होता है, (**अप्पेण आरभेण अप्पेण समारभेण अप्पेण आरभसमारभेण वित्तिं कप्पेमाणा**) एव जो अल्प आरभ से, अल्प समारम्भ से और अल्प आरभ-समारभ से आजीविका चलाया करते

તેમજ લોભ એ ચાર કષાયો નષ્પણા રહ્યા કરે છે (मिउ-मद्दव-सपण्णा) મૃદુ માર્દવથી જેમનો આત્મા અત્યત વાસિત (પ્રકુલ્લ) હોય છે, અહકારનો જેમનામા સર્વથા અભાવ રહ્યા કરે છે (अल्लीणा) ગુરુની આજ્ઞા-અનુસાર જે પોતાની પ્રકૃતિને સુદર બનાવ્યા કરે છે, (विणीया) જે પ્રકૃતિથી જ અત્યત વિનીત હોય છે, (अम्मा-पिउ-सुस्सूसगा) માતા-પિતાની જે સેવા કરે છે, (अम्मापिईण अणइक्कमणिज्जवयणा) માતાપિતાના વચનો અનુસાર જે ચાલે છે (વર્તે છે), (अप्पिच्छा) જેની ઈચ્છાઓ-આવશ્યકતાઓ બહુ જ થોડી હોય છે, (अप्पारभा) આરભ જેના અલ્પ હોય છે, (अप्पेण आरभेण अप्पेण समारभेण अप्पेण आरभसमारभेण वित्तिं कप्पेमाणा) તેમજ જે અલ્પ આરભથી,

अप्पेणं आरभसमारभेण वित्तिं कप्पेमाणा बहूइं वासाइं आउय पालेंति, पालित्ता कालमासे कालं किच्चा अण्णयरेसु वाणमतरेसु, तचेव सव्व, णवरं ठिई चउद्दसवाससहस्साइं ॥ सू० १० ॥

समारम्भस्तु तेषा परितापकरणम् 'अप्पेण आरंभसमारभेण' अल्पेन आरम्भसमारम्भेण—आरम्भश्च समारम्भश्चेति—आरम्भसमारम्भ तेन, अल्पेनारम्भेण अल्पेन समारम्भेण चेत्यर्थ, 'वित्तिं कप्पेमाणा' वृत्तिं कल्पयन्त =जीविका कुर्वाणा, 'बहूइं वासाइं आउय पालेंति' बहूनि वर्षाणि आयूषि=जीवितानि पालयन्ति, 'पालित्ता' पालयित्वा, 'कालमासे काल किच्चा' कालमासे काल कृत्वा 'अण्णयरेसु वाणमतरेसु' अन्यतरेषु व्यन्तरेषु, अतोऽग्रे 'त चेव सव्वं' तदेव=पूर्ववदेव सर्वं वर्णन ज्ञेयम्। 'णवर' नवरं=विशेषस्तु—' ठिई चउद्दस-वास-सहस्साइं' स्थितिश्चतुर्दशवर्षसहस्राणि—चतुर्दशवर्षसहस्राणि यावत् स्थिति प्रज्ञप्ता ॥ सू० १० ॥

हैं, ऐसे जीव (बहूइं वासाइं आउय पालेंति) बहुत वर्षोंतक जीवित रहा करते है, (पालित्ता कालमासे काल किच्चा अण्णयरेसु वाणमतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) पश्चात् काल अवसर काल करके किसी एक व्यन्तरों के देवलोक में देवतारूप से उत्पन्न होते हैं। (त चेव सव्व) यहा पूर्ववर्णित प्रकार के अनुसार स्थिति आदि सब कुछ समझ लेना चाहिये। (णवर) विशेषता सिर्फ इतनी ही है कि वहा पर उनकी स्थिति १२ हजार वर्ष की प्रतिपादित की गई है, और यहा पर उनकी (ठिई चउद्दसवाससहस्साइं) १४ हजार वर्ष की स्थिति जाननी चाहिये ॥ सू० १० ॥

અલ્પ સમારભથી અને અલ્પ આરભ-સમારભથી પોતાની આજીવિકા ચલાવ્યા કરે છે એવા જીવ (बहूइं वासाइं आउय पालेंति) ઘણા વરસો સુધી જીવતા રહ્યા કરે છે (पालित्ता कालमासे काल किच्चा अण्णयरेसु वाणमतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) પછી કાલ અવસરે કાલ કરીને કોઈ એક વ્યંતરોના દેવલોકમા દેવતારૂપે ઉત્પન્ન થાય છે (त चेव सव्व) અહી અગાઉ વર્ણન કરેલા પ્રકાર અનુસાર સ્થિતિ આદિ બધુ સમજી લેવુ જોઇએ (णवर) વિશેષતા માત્ર એટલી જ છે કે ત્યા તેમની સ્થિતિ ૧૨ બાર હજાર વરસની પ્રતિપાદિત કરેલી છે, અને અહી તેમની (चउद्दस-वास-सहस्साइं) ૧૪ ચૌદ હજાર વરસની સ્થિતિ સમજવી જોઇએ, (સૂ૦ ૧૦)

माया–लोहा मिउ–मद्दव–सपण्णा अल्लीणा विणीया अम्मा-पिउ–सुस्सूसगा अम्मापिईणं अणइक्कमणिज्जवयणा अप्पिच्छा अप्पारभा अप्पपरिग्गहा अप्पेणं आरंभेण अप्पेणं समारभेणं

थंमहकारजयगाला इत्यर्थ, 'अल्लीणा' आलाना =गुरुमाथिय वर्तनगोला, 'विणीया' विनीता =विनयवन्त, 'अम्मा–पिउ–सुस्सूसगा' अम्बा–पितृ–शुश्रूषका =मातापितो सेवका, 'अम्मापिईण अणइक्कमणिज्जवयणा' अम्बापित्रोरनतिक्रमणीयवचना =मातापित्रो नीतिवचनपरायणा, 'अप्पिच्छा' अल्पेच्छा =अल्पाभिलाषवन्त, 'अप्पारभा' अल्पारम्भा - अल्प =स्वल्प आरम्भ =पृथिव्याद्युपमर्दनरूपो येषा तेऽल्पारम्भा, 'अप्पपरिग्गहा' अल्प पारग्रहा –अल्प परिग्रहो=धनधान्यादिरूपो येषा ते तथा, एतदेव वाक्यान्तरेणाऽऽह-'अप्पेण आरभेण अप्पेण समारभेण' अल्पेनारम्भेण अल्पेन समारम्भेण इहाऽरम्भ =प्राणिनामुपघात,

(मिउ–मद्दव–सपण्णा) मृदुमार्दव से जिनकी आत्मा अत्यत वासित होता है, अहकार का सर्वथा जिनमे अभाव रहा करता है, (अल्लीणा) गुरु की आज्ञानुसार जो अपनी प्रकृति को सुचारु बनाये रहा करते है, (विणीया) जो प्रकृति से ही अत्यत विनीत होते है, (अम्मा–पिउ–सुस्सूसगा) मातापिता के जो सेवा करते हैं, (अम्मा–पिईण अणइक्कमणिज्जवयणा) मातापिता के वचनों के अनुसार जो चलते हैं, (अप्पिच्छा) जिनकी इच्छाएँ–आवश्यकताएँ बहुत थोडी होती है, (अप्पारभा) आरभ जिनका अल्प होता है, (अप्पपरिग्गहा) धनधान्यादिरूप परिग्रह जिनका अल्प होता है, (अप्पेण आरभेण अप्पेण समारभेण अप्पेण आरभसमारंभेण वित्तिं कप्पेमाणा) एव जो अल्प आरभ से, अल्प समारम्भ से और अल्प आरभ–समारभ से आजीविका चलाया करते

તેમજ લોભ એ ચાર કષાયો નબળા રહ્યા કરે છે (मिउ–मद्दव–सपण्णा) મૃદુ માર્દવથી જેમનો આત્મા અત્યત વાસિત (પ્રકુલ્લ) હોય છે, અહકારનો જેમનામા સર્વથા અભાવ રહ્યા કરે છે (अल्लीणा) ગુરુની આજ્ઞા–અનુસાર જે પોતાની પ્રકૃતિને સુદર બનાવ્યા કરે છે, (विणीया) જે પ્રકૃતિથી જ અત્યત વિનીત હોય છે, (अम्मा–पिउ–सुस्सूसगा) માતા–પિતાની જે સેવા કરે છે, (अम्मापिईण अणइक्कमणिज्जवयणा) માતાપિતાના વચનો અનુસાર જે ચાલે છે (વર્તે છે), (अप्पिच्छा) જેની ઈચ્છાઓ–આવશ્યકતાઓ બહુ જ થોડી હોય છે, (अप्पारभा) આરભ જેના અલ્પ હોય છે, (अप्पेण आरभेण अप्पेण समारभेण अप्पेण आरभसमारभेण वित्तिं कप्पेमाणा) તેમજ જે અલ્પ આરભથી,

पियरक्खियाओ भायरक्खियाओ पइरक्खियाओ कुलघररक्खि-याओ ससुरकुलरक्खियाओ परूढ-णह-केस-कक्खरोमाओ ववगय-धूव-पुप्फ-गंध-मल्ला-लंकाराओ अण्हाणग-सेय-जल्ल-मल्ल-

भातृरक्षिता, 'पइरक्खियाओ' पतिरक्षिता, 'कुलघररक्खियाओ' कुलगृहरक्षिता -कुल-गृहे=पितृगृहे रक्षिता -पितृवर्गोद्धवै पालिता इत्यर्थ, 'ससुरकुलरक्खियाओ' श्वशुरकुल-रक्षिता, 'परूढ-णह-केस-कक्खरोमाओ' प्ररूढ-नख-केश-कक्षरोमाण -प्ररूढानि=समजातानि नखकेशकक्षरोमाणि यासा तास्तथा, 'ववगय-धूव पुप्फ-गंध-मल्ला-लंकाराओ' व्यपगत-धूप-पुष्प-गन्ध - माल्याऽ - लङ्कार -व्यपगता =यक्ता धूपपुष्पगन्धमाल्यानाम-लङ्कार याभिस्तास्तथा, 'अण्हाणग-सेय-जल्ल-मल्ल-पंक-परितावियाओ' अस्नानक-

हुइ अपने शील की रक्षा करती रहती हैं, (भायरक्खियाओ) कितनीक अपने भाइयों से सुरक्षित रहा करती है, (पइरक्खियाओ) कितनीक अपने २ पतिद्वारा सुरक्षित रहा करती हैं, (कुलघररक्खियाओ) कितनीक कुलगृह में पिता के वर्गजों द्वारा पाली-पोषी जाकर सुरक्षित रहा करती हैं, (ससुर-कुल-रक्खियाओ) कितनीक ससुरपक्ष के लोगों द्वारा सुरक्षित की जाती है, (परूढ-णह-केस-कक्खरोमाओ) कितनीक ऐसी होती हैं कि जिनके कक्ष, कांखरा के बाल एव नख बढे रहा करते हे, (ववगय धूव पुप्फ-गंध-मल्ला-लंकाराओ) कितनीक एसी होता हैं जो धूप-खूशबूदार तैल आदि के लेने से तथा पुष्पों एव सुगधित पुष्पों की मालारूप अलकारों से सदा परित्यक्त रहा करती हैं, (अण्हाणग-सेय-जल्ल-मल्ल-पंक-परितावियाओ) कितनाक ऐसी होती हैं जो स्नान नहीं करने से

કીઠ પિતાથી સુરક્ષિત રહેતા પોતાના શીલની રક્ષા કરતી હોય છે, (भायर-क्खियाओ) કેટલીઠ પોતાના ભાઈઓથી સુરક્ષિત રહ્યા કરે છે, (पइर-क्खियाओ) કેટલીક પોતપોતાના પતિ દ્વારા સુરક્ષિત રહ્યા કરે છે, (कुलघर रक्खियाओ) કેટલીઠ કુલગૃહમા પિતાના વશજો દ્વારા પાલન-પોષણ લઈ સુરક્ષિત રહ્યા કરે છે, (ससुरकुलरक्खियाओ) કેટલીક સાસરા પક્ષના લોકો દ્વારા સુરક્ષિત કરાય છે, (परूढ-णह-केस-कक्खरोमाओ) કેટલીઠ એવી હોય છે કે જેના નખ, કેશ, તેમજ કાખરી (બગલ)ના વાળ, વધતા જતા હોય છે, (ववगय-धूव-पुप्फ-गंध-मल्ला-लंकाराओ) કેટલીઠ એવી હોય છે કે જે ધૂપ-સુગધિત તેલ આદિના લેપથી તથા પુષ્પો તેમજ સુગધિત પુષ્પોની માલારૂપ અલકારોથી સદા પરિત્યક્ત રહ્યા કરે છે, (अण्हाणग-सेय-जल्ल-मल्ल-पंक-

मूलम्—से जाओ इमाओ गामागर जाव सन्निवेसेसु इत्थियाओ भवंति, त जहा–अंतो अंतेउरियाओ गयपइयाओ मयपइयाओ बालविहवाओ छड्डियछिडियाओ माइरक्खियाओ

टीका–'से जाओ इमाओ' इत्यादि। 'से जाओ इमाओ' अथ या इमा =ईदृश्य 'गामागर जाव सन्निवेसेसु इत्थियाओ भवंति' ग्रामाऽऽकर यावत् सन्निवेशेषु स्त्रियो भवन्ति, 'त जहा' तद्यथा–'अतो अतेउरियाओ' अन्तरन्त पुरिका =अन्त पुरा तर्वर्तिन्य, 'गयपइयाओ' गतपतिका –गता =क्वापि प्रोषिता पतयो यासा तास्तथा, 'मयपइयाओ' मृतपतिका –मृता पतयो यासा तास्तथा, विधवा इत्यर्थ, 'बालविहवाओ' बालविधवा –बालाश्चासू विधवा –बाल्ये वैधव्य गता, 'छड्डियछिडियाओ' उर्दिता =पत्यादिभि परित्यक्ता, 'माइरक्खियाओ' मातृरक्षिता =अपररक्षकाभावाज्जनन्या रक्षिता, मातृकृतरक्षया शीलरक्षण कारिका इत्यर्थ, एवमग्रेऽपि बोध्यम्, 'पियरक्खियाओ' पितृरक्षिता, 'भायरक्खियाओ'

'से जाओ इमाओ' इत्यादि।

(से जाओ इमाओ) जो ये जीव (गामागर जाव सन्निवेसेसु) ग्राम आकर आदि से लेकर सन्निवेशतक के स्थानो में स्त्रीपर्याय से उत्पन्न होते है, जैसे कि उनमें कित नीक स्त्रिया तो (अतो अतेउरियाओ) राजा के अत पुर की रानिया होती हैं, कितनीक (गयपइयाओ) प्रोषितभर्तृका होती हैं, जिनके पति प्रवासी अर्थात् परदेश गये हों उनको प्रोषितभर्तृका कहते है, कितनीक (मयपइयाओ) विधवा होती है, (बालविहवाओ) बाल-विधवा होती है, (छड्डियछिडियाओ) कितनीक पतिद्वारा परित्यक्त होती हैं, कितनीक (माइ-रक्खियाओ) मातृरक्षिता होती है, (पियरक्खियाओ) कितनीक पिता से सुरक्षित होती

'से जाओ इमाओ' ઈત્યાદિ

(से जाओ इमाओ) જે આ જીવ (गामागर जाव सन्निवेसेसु) ગામ આકર આદિથી લઈને સન્નિવેશ સુધીના સ્થાનોમા સ્ત્રીપર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે, જેમકે તેઓમા કેટલીક સ્ત્રીઓ તો (अतो अतेउरियाओ) રાજાના અત પુરની રાણીઓ હોય છે, કેટલીક (गयपइयाओ) પ્રોષિતભર્તૃકા હોય છે, (જેના પતિ પ્રવાસી અર્થાત્ પરદેશ ગયા હોય તેમને પ્રોષિતભર્તૃકા કહે છે), કેટલીક (मयपइयाओ) વિધવા હોય છે, કેટલીક (बालविहवाओ) બાલ-વિધવા હોય છે, (छड्डियछिडियाओ) કેટલીક પતિદ્વારા પરિત્યક્તા હોય છે, કેટલીક (माइरक्खियाओ) માતૃરક્ષિતા હોય છે, (पियरक्खियाओ) કેટ

रभेण अप्पेण आरभसमारभेण वित्तिं कप्पेमाणीओ अकामवभ-
चेरवासेण तामेव पइसेज्ज णाइक्कमति। ताओ ण इत्थियाओ एया-
रूवेण विहारेणं विहरमाणीओ बहूइ वासाइ, सेस त चेव, जाव
चउसट्ठि वाससहस्साइ ठिई पण्णत्ता ॥ सू० ११ ॥

समारम्भेण अल्पेन आरम्भसमारम्भेण, 'वित्तिं कल्पेमाणीओ' वृत्तिं कल्पयन्त्य —वृत्ति=जीविका कुर्वाणा ,अकामब्रह्मचर्यवासेन अकामाना=निर्जराद्यनपेक्षाणा ब्रह्मचर्यवासस्तेन 'तामेव पइसेज्ज' तामेव पतिशय्या—पत्या सह सेविता या शय्या पतिशय्या 'णाइक्कमति' नातिक्रामन्ति, परपुरुष-परिहारेण सर्वथा पतिव्रतधर्मपालिका इत्यर्थ , 'ताओ ण इत्थियाओ एयारूवेण विहारेण विहरमाणीओ' ता खलु स्त्रिय एतद्रूपेण विहारेण विहरन्त्य , 'बहूइ वासाइ आउय पालेंति' बहूनि वर्षाणि आयुष्य पालयन्ति, पालयित्वा, शेष तदेव यावत् अत्र यावच्छब्देनेद द्रष्टव्यम् कालमासे काल कृत्वाऽन्यतमेषु व्यन्तरेषु देवलोकेषु देवत्वेनोपपात प्राप्ता भवन्ति, तत्र—देवलोक तासा

અલ્પ સમારભ સે, ઔર અલ્પ આરમ્ભ-સમારભસે અપની આજીવિકા ચલાતી હૈ, (अकाम—बभ-चेर—वासेण तामेव पइसेज्ज णाइक्कमति) ઔર પરવશતા મે બ્રહ્મચર્ય કા પાલન કરતા હુઇ અપન પતિ કી શય્યા કા ઉલ્લઘન નહીં કરતી હૈ પાતિવ્રત્ય ધર્મ કે પાલન મે નિરત રહા કરતી હૈં, ઇસ પ્રકાર જો સ્ત્રિયા અપને જીવન કો વ્યતીત કરતા હૈ, (ताओ ण इत्थियाओ एया-रूवेण विहारेण विहरमाणीओ बहूइ वासाइ आउय पालेंति) વે સ્ત્રિયા ઇસ પ્રકાર કા અપની નૈતિક પ્રવૃત્તિ સે યુક્ત બની રહ કર બહુત વર્ષો કા આયુ પાલ્તી હૈ, (सेस त चेव) એવ જબ ઉનકા મરને કા અવસર આ જાતા હૈ તબ વ ઉસ અવસર મે મર કર અન્યતમ વ્ય-

સમારંભેણ અલ્પેણ આરભસમારભેણ વિત્તિં કપ્પેમાણીઓ) તેઓ અલ્પ આરભથી, અલ્પ સમારભથી અને અલ્પ આરભ-સમારભથી પોતાની આજીવિકા ચલાવે છે (अकामबभचेरवासेण तामेव पइसेज्ज णाइक्कमति) અને પરવશતાથી બ્રહ્મચર્યનુ પાલન કરતી થકી પોતાના પતિની શય્યાનુ ઉલ્લઘન કરતી નથી— પાતિવ્રત્ય ધર્મના પાળનમા નિરત રહ્યા કરે છે આ પ્રકારે જે સ્ત્રીઓ પોતાના જીવનને વ્યતીત કરે છે (ताओ ण इत्थियाओ एयारूवेण विहारेण विहरमाणीओ बहूइ वासाइ आउय पालेंति) તે સ્ત્રીઓ આ પ્રકારની પોતાની નૈતિક પ્રવૃત્તિ કરતી રહીને ઘણા વરસોની આયુ ભોગવે છે (सेस त चेव) તેમજ જ્યારે તેમના મરવાનો અવસર આવે છે ત્યારે તે અવસરમા મરીને બીજા વ્યતરોના

पक्क–परितावियाओ ववगय–खीर–दहि–णवणीय–सप्पि–तेल्ल-गुल-लोण–महु–मज्ज–मंस–परिचत्त–कया-हाराओ अप्पिच्छाओ अप्पारंभाओ अप्पपरिग्गहाओ अप्पेणं आरंभेण अप्पेणं समा-

स्वेद–जल्ल–मल्ल पङ्क-परितापिता -अस्नानकेन=स्नानाऽभावेन हतुना स्वेदजल्लमल्लपङ्कै -स्वेद = प्रस्वेद, जल्ल =शुष्क प्रस्वेद, मल्ल =रजोमात्र कठिनीभूतम्, पङ्क =आर्द्रीभूत रज, तै परितापिता =क्लेगिता –सम्मृता इत्यर्थ, **'ववगय–खीर–दहि णवणीय–सप्पि–तेल्ल–गुल–लोण–महु–मज्ज–मस–परिचत्त–कया–हाराओ'** व्यापगत–क्षीर–दधि–नवनीत–सर्पि-स्तैल–गुड–लवण–मधु–मद्य–मास–परित्यक्त–कृताऽऽहारा –व्यपगतानि क्षीरदधिनवनीत-सर्पींषि यस्मात् स व्यपगतक्षीरदधिनवनीतसर्पि, तैलगुडलवणमधुमद्यमासैं परित्यक्त, तत पदद्वयस्य कर्मधारय, क्षीरादिमासपर्यन्तरहित इत्यर्थ, तादृग कृत =सेवित आहारो याभि-स्तास्तथा, **'अप्पिच्छाओ'** अल्पेच्छा, **'अप्पारंभाओ'** अल्पारम्भा –अल्प आरम्भ =पृथि-व्याद्युपमर्दनव्यापारो यासा तास्तथा, **'अप्पपरिग्गहाओ'** अल्पपरिग्रहा -अल्पधनधान्यसग्रहा, **'अप्पेण आरंभेण अप्पेण समारंभेण अप्पेण आरंभसमारंभेण'** अल्पनाऽऽरम्भेण अल्पेन

पसीना से लथपथ रहा करता है, एव पसीना के शुष्क हो जाने से उस पर बैठा हुई धूलि, काले कठिन मैल के रूप मे परिणमित होकर उनके शरीर को मलिन बनाये रहती है। **(ववगय–खीर–दहि–णवणीय–सप्पि–तेल्ल–गुल–लोण–महु–मज्ज–मस–परिचत्त कया–हाराओ)** कितनीक ऐसी होता हैं कि जो दूध, दही, मक्खन, सर्पि–घृत, तैल, गुड, नमक, मधु, मद्य, एव मास से वर्जित आहार किया करती है, **(अप्पिच्छाओ)** और जिनकी इच्छाएँ स्वभावत अल्प हुआ करती है, **(अप्पारंभाओ अप्पपरिग्गहाओ अप्पेण आरंभेण अप्पेण समारंभेण अप्पेण आरंभसमारंभेण विहिं कप्पेमाणीओ)** वे अल्प आरंभ से,

પરિતાવિયાઓ) કેટલીક એવી હોય છે કે જે સ્નાન ન કરવાથી પસીનાથી લથપથ રહ્યા કરે છે, તેમજ પસીનો સુકાઇ જવાથી તેના પર ઉડીને પડેલી ધૂળ કાળા અને કઠણ મેલના રૂપે પરિણામ પામીને તેમના શરીરને મલિન બનાવ્યા કરે છે (ववगय–खीर–दहि–णवणीय–सप्पि–तेल्ल–गुल–लोण–महु–मज्ज–मस–परिचत्त–कया–हाराओ) કેટલીક એવી હોય છે કે જે દૂધ, દહી, માખણ, સર્પિ–ઘી, તેલ, ગોળ, મીઠુ, મધ, મદ્ય, તેમજ માસથી વર્જિત આહાર કર્યા કરે છે, (अप्पिच्छाओ) અને જેમની ઇચ્છાઓ સ્વભાવથી જ અલ્પ રહ્યા કરે છે (अप्पारंभाओ अप्पपरिग्गहाओ अप्पेण आरंभेण अप्पेण

गोयमा गोव्वइया गिहिधम्मा धम्मचिंतगा अविरुद्ध-विरुद्ध-वुड्ढ-

पइट्ठव्यागि दक्ष च सप्तम भोजन येषा ते दक्षसप्तमा, 'दसएक्कारसमा' दशैकादशा —ओ-नादानि दश द्रव्याणि दक्षन्वैकादश पूरणाय भोक्तुं येषा ते दशैकादशा, 'गोयमा' गौतमा - वृषभ पुरस्कृत्य तत्क्रीडा दर्शयित्वा वेऽन्न याचन्ते, तेन च जीवन निवाहयन्ति त इत्यर्थ । 'गोव्वइया' गोव्रतिका —गोव्रतमस्ति येषा ते गोव्रतिका ते हि गोषु ग्रामान्निर्गच्छन्तीषु निर्ग-च्छन्ति, चरन्तीषु चरन्ति, पिबन्तीषु पिबन्ति आयान्तीषु आयान्ति, शयानासु च शेरते, उक्तञ्च—

"गावीहिं समं निग्गमपवेससयणासणाइ पकरेंति ।
भुजति जहा गावी तिरिक्खवास विहाविंता ॥ १ ॥"

तथा सातवा पानी हो, (दसएक्कारसमा) दस द्रव्य दाल भात आदि अन्य हो, एव ११ वा पानी हो, (गोयमा) तथा जो बैल को आगे कर के जनता को उसका क्रीडा दिखाकर उससे अन्न का याचना कर अपना जीवन निवाह करने वाले हो (गोव्रतिका) [1]गोव्रती हो, (गिहि-

(१) गोव्रती पुरुष, जब गायें गाव से बाहर निकलती है तब अपने घर से बाहर निकलते है, जब वे चरती है तब वे भोजन करते हैं, जब वे पानी पीती हैं तब ही ये पानी पीते है । जब ये घर आती है तब येभी अपने घर आते है । और जब ये सोती हैं तब ये भी सो जाते हैं ।

"गावीहिं समं निग्गमपवेससयणासणाइ पकरेंति । भुजति जहा गावी तिरिक्ख-वास विहाविंता ॥ १ ॥

(દસમત્તમા) છ દ્રવ્ય (અન્ન)–ચોખા દાળ આદિ હોય તથા સાતમુ પાણી હોય, (દસએક્કારસમા) દશ દ્રવ્ય–દાળ ભાત આદિ અન્ન હોય તેમજ ૧૧ મુ પાણી હોય, (गोयमा) તથા જે બળદોને આગળ લાવીને લોકોને તેની ક્રીડા દેખાડીને તેમની પાસેથી અન્ન માગી પોતાનુ જીવન નિર્વાહ કરવાવાળા હોય, (गोव्रतिका) [1]ગોવ્રતી હોય, (गिहिधम्मा) ગૃહસ્થ ધર્મને કલ્યાણકારક

(१) ગોવ્રતી પુરુષ, જ્યારે ગાયો ગામથી બહાર નીકળે છે ત્યારે પોતાના ઘરથી બહાર નીકળે છે જ્યારે તેઓ ચરે છે ત્યારે તે ભોજન કરે છે, જ્યારે તેઓ પાણી પીએ છે ત્યારેજ તે પાણી પીએ છે જ્યારે તેઓ ઘેર આવે છે ત્યારે તે પણ ઘેર આવે છે, અને જ્યારે તેઓ સુવે છે ત્યારે તે પણ સુઈ જાય છે
"गावीहिं समं निग्गपवेससयणासणाइ पकरेंति । भुजति जहा गावी तिरिक्खवास विहाविंता" ॥ १ ॥

मूलम्—से जे इमे गामागर जाव सन्निवेसेसु मणुया भवति, त जहा—दगविइया दगतइया दगसत्तमा दगएक्कारसमा

गतिस्तासा स्थितिस्तासामुपपात प्रश्न, तासा खलु हे भदन्त ! देवाना कियत काले स्थिति प्रज्ञप्ता ? इति प्रश्ने भगवानाह—'गोयमा !' हे गौतम ! इति । 'चउसट्ठि वाससहस्साइ ठिई पण्णत्ता' चतु षष्टि वर्षसहस्राणि स्थिति प्रज्ञप्ता ॥ सू० ११ ॥

टीका—'से जे इमे' इत्यादि । 'से जे इमे' अथ य इमे=दृश्या, 'गामागर-जाव सन्निवेसेसु मणुया भवति' ग्रामाऽऽकर यावत् सन्निवेशेषु-ग्रामाऽऽकर—नगर निगम राजधानी—खेट—कर्वट—पट्टन—मडम्ब—द्रोणमुखा—ऽऽश्रम—सम्बाध—सन्निवेशेषु प्रागुव्याख्यात स्वरूपेषु मनुजा भवति, 'त जहा' तद्यथा—'दगविइया' दकद्वितीया—ओदनापेक्षया दकम्=उदक द्वितीय भोजने येषा ते दकद्वितीया, 'दगतइया' दकतृतीया—ओदनसूपरूपद्रव्य-द्वयाऽपेक्षया दकम्=उदक तृतीय येषा ते दकतृतीया, 'दगसत्तमा' दकसप्तमा—ओदनादीनि

न्तरों के देवलोक मे देवता की पर्याय से उत्पन्न होती है । वहीं पर उनकी गति, वहीं पर उनकी स्थिति एव वहीं पर उनका उपपात होता है। हे भदन्त ! वहाँ पर उनका स्थिति कितनी है ? हे गौतम । (चउसट्ठि वाससहस्साइ ठिई पण्णत्ता) वहा उनकी स्थिति ६४ हजार वर्ष की है ॥ सू० ११ ॥

'से जे इमे गामागर जाव' इत्यादि ।

(से जे इमे गामागर जाव सन्निवेसेसु मणुया भवति) ये जो इन ग्राम आकर आदि पूर्वोक्त स्थानों में इस प्रकार के मनुष्य होते है, (त जहा) जैसे कि (दगविइया) जिनके आहार में अन्न एव द्वितीय पानी ये दो ही द्रव्य हों, (दगतइया) अन्न—चावल, दाल एव तृतीय पानी ये तीन द्रव्य हों, (दगसत्तमा) छह द्रव्य अन्न—चावल—दाल आदि हों

દેવલોકમા દેવતાની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે અહી જ તેમની ગતિ, અહી જ તેમની સ્થિતિ તેમજ અહી જ તેમનો ઉપપાત થાય છે હે ભદન્ત ! ત્યા તેમની સ્થિતિ કેટલી હોય છે ? હે ગૌતમ ! (चउसट्ठि वाससहस्साइ ठिई पण्णत्ता) ત્યા તેમની સ્થિતિ ૬૪ ચોસઠ હજાર વરસની છે (सू० ११)

'से जे इमे गामगर जाव' ઇત્યાદિ

(से जे इमे गामगर जाव सन्निवेसेसु मणुया भवति) જેઓ આ ગામ, આકર આદિ ઉપર કહેલા સ્થાનોમા આ પ્રકારે મનુષ્ય થાય છે, (त जहा) જેમકે (दगविइया) જેના આહારમા અન્ન તેમજ બીજુ પાણી એ બે જ દ્રવ્ય—પદાર્થ હોય, (दगतइया) અન્ન—ચોખા, દાળ, તેમજ ત્રીજુ પાની ત્રણ દ્રવ્ય હોય,

फाणिय महु मज्ज मस णो अण्णत्थ एक्काए सरिसवविगईए, ते णं मणुया अप्पिच्छा, त चेव सव्व, णवर चउरासीइ वाससह-स्साइ ठिई पण्णत्ता ॥ सू० १२ ॥

ता इमा नवरमभिक्रतय प्रदर्श्यते–'त जहा' तथा–'खीर दहि णवणीय सप्पि तेल्ल फाणिय महु मज्ज मास' क्षीर दधि नवनीत सर्पि तैल फाणित मधु मद्य मासम्-तत्र नवनीत='मक्खन' इति प्रसिद्ध, फाणित=गुड, अन्यानि प्रसिद्धानि, आहर्तुं न कल्पते इत्यन्वय । 'णो अण्णत्थ एक्काए सरिसवविगईए' नो अन्यत्रैकस्या सार्षपविकृते-सार्षपतैलरूपामेका विकृतिं वर्जयित्वा अन्या उक्ता विकृतयो न कल्पतेऽभ्यवहर्तुमिति शेष । 'ते ण मणुया अप्पिच्छा ते खलु मनुजा अल्पेच्छा, 'सेस त चेव' शेष तदेव= अवशिष्ट सर्वं पूर्ववदेव बोध्यम । 'णवर' नवर=विशेषस्तु–'चउरासीइ वाससहस्साइ ठिई पण्णत्ता' चतुरशीतिं वर्षसहस्राणि स्थिति प्रज्ञप्ता–व्यन्तरेषु देवत्वेनोपपन्नाना तेषा तत्रावस्थान चतुरशीतिवर्षसहस्राणि यावत ॥ सू० १२ ॥

गये) खाने योग्य नहीं हैं। व विकृतियां ये हैं–(खीर दहि णवणीय सप्पि तेल्ल फाणिय महु मज्ज मास) खीर, दधि, नवनीत, सर्पि, तैल, फाणित, मधु, मद्य, एव मास। गुड का नाम फाणित है। नवनीत नाम मक्खन का है। (णो अण्णत्थ एक्काए सरिसवविगईए) एक सरसों के तैलरूप विकृति का परिहार नहा बतलाया गया है। नवरूप विकृति का परिहार करने वाले व्यक्ति सरसों का तैल खा सकते हैं। (ते ण मणुया अप्पिच्छा, त चेव सव्व, णवर चउरासीइ वाससहस्साइ ठिई पण्णत्ता) ये मनुष्य अल्प-इच्छावाले होते हैं। अवशिष्ट समस्त पूर्व की तरह यहा जान लना चाहिये। विशेषता

નથી તે વિકૃતિઓ આ છે–(खीर दहि णवणीय सप्पि तेल्ल फाणिय महु मज्ज मास) ક્ષીર (દૂધ), દહીં, નવનીત, સર્પિ–(ઘત), તેલ, ફાણિત, મધ, મદ્ય, તેમજ માંસ ગોળનું નામ ફાણિત છે નવનીત એટલે માખણ (णो अण्णत्थ एक्काए सरिसवविगईए) એક સરસવના તેલરૂપ વિકૃતિના પરિહાર નથી બતાવ્યો નવરૂપ વિકૃતિનો પરિહાર કરવાવાળા માણસ સરસવનુ તેલ ખાવ શકે છે (ते ण मणुया अप्पिच्छा, त चेव सव्व, णवर चउरासीइ वाससहस्साइ ठिई पण्णत्ता) આ મનુષ્યો અલ્પ–ઈચ્છાવાળા હોય છે બાકીનુ બધુ પૂર્વ કહ્યા પ્રમાણે જાણી લેવુ જોઈએ વિશેષમા વિશેષતા

सावग-प्पभितयो, तेसि ण मणुयाण णो कप्पति इमाओ नव रस-विगईओ आहारेत्तए, त जहा—खीरं दहि णवणीयं सप्पिं तेल्लं

छाया—गोभि सम निर्गमप्रवेशशयनाऽऽस्थानादि प्रकुर्वति ।

भुञ्जत यथा गावस्तिर्यगूवाम विभावयन्त ॥ १ ॥ इति ।

'गिहिधम्मा' गृहिधर्मा ग—'गृहस्थधर्म एव श्रेयस्कर '- इति मत्वा स्नानादिधर्मागधका 'धम्मचिंतगा' धर्मचिन्तका =धर्मशास्त्रपाठका , 'अविरुद्ध—विरुद्ध—वुड्ढसावग—प्पभितओ' अविरुद्ध-विरुद्ध वृद्धश्रावक—प्रभृतय , अविरुद्धा वैनयिका , उक्तञ्च—

" अविरुद्धो विणयकरो, देवाईण पराए भत्तीए ।
जह वेसियायणसुओ, एव अन्ने वि नायव्वा ॥ १ ॥ "

छाया—अविरुद्धो विनयकरो, देवादीना परया भक्त्या ।

यथा वैश्यायनसुत, एवमन्येऽपि ज्ञातव्या ॥ १ ॥ इति ।

विरुद्धा =अक्रियावादिन , आत्मादिनभ्युपगमेन बाह्याभ्यन्तरविरुद्धत्वात्, वृद्ध श्रावका =ब्राह्मणा , एत प्रभृतिरार्य्येपा ते तथा । **'तेसिं ण मणुयाण णो कप्पति इमाओ नव रसविगईओ आहारेत्तए'** तेषा खलु मनुजाना नो कल्पते इमा नव रसविकृतीराहर्तुम्,

वम्मा) गृहस्थ धर्म को श्रेयस्कर मानकर स्नानादिक धर्म के आराधक हो, **(धम्मचिंतगा)** धर्मशास्त्र के पाठक हों, **(अविरुद्ध—विरुद्ध—वुड्ढसावग—प्पभितयो)** [1]अविरुद्ध—वैनयिक हों, विरुद्ध—अक्रियावादी हो—आत्मादिक पदार्थों के नहीं मानने से बाह्य एव आभ्यन्तर क्रियाओं के विरोधी हों वृद्धश्रावक हो-ब्राह्मण हों—इत्यादि। **(तेसिं ण मणुयाण णो कप्पति इमाओ नव रसविगईओ आहारेत्तए)** इन समस्त जनों को ये नवरस विकृतिया **(नो वि**

(१) अविरुद्धो विणयकरो देवाइण पराए भत्तीए । जह वेसियायणसुओ एव अन्ने वि नायव्वा ॥ १ ॥

માનીને દાન—આદિક ધર્મના આરાધક હોય, (धम्मचिंतगा) ધર્મશાસ્ત્રના પાઠ કરનારા હોય, (अविरुद्ध—विरुद्ध—वुड्ढसावग—प्पभितयो) [1]અવિરુદ્ધ—વૈનયિક હોય વિરુદ્ધ-અક્રિયાવાદી હોય—આત્મા—આદિક પદાર્થોને ન માનવાથી બાહ્ય તેમજ અભ્યન્તર ક્રિયાઓના વિરોધી હોય, વૃદ્ધશ્રાવક હોય—બ્રાહ્મણ હોય—ઇત્યાદિ (तेसिं ण मणुयाण णो कप्पति इमाओ नव रसविगईओ आहारेत्तए) આ સમસ્ત લોકોને એ નવરસવિકૃતિઓ (नो विगये) ખાવા યોગ્ય

(१) अविरुद्धो विणयकरो देवाइण पराए भत्तीए । जह वेसियायणसुओ एवं अन्ने वि नायव्वा ॥ १ ॥

दक्खिणकूलगा उत्तरकूलगा संखधमगा कूलधमगा मिगलुद्धगा हत्थितावसा उद्दंडगा दिसापोक्खिणो वक्कवासिणो विलवासिणो

एव ये श्रमण तिष्ठन्ति ते, '**सपक्खालगा**' सप्रक्षालका –ये मृत्तिकादिघर्षणपूर्वकमङ्गानि प्रक्षालयन्ति ते सप्रक्षालका, '**दक्खिणकूलगा**' दक्षिणकूलका –ये गङ्गाया पूर्वाभिमुखगमनशीलाया दक्षिणतट एव वसन्ति ते, '**उत्तरकूलगा**' उत्तरकूलका –उत्तरतट एव ये वसन्ति ते, '**संखधमगा**' शङ्खध्मायका =शङ्खवादका –शङ्ख वादयित्वा ये भुञ्जते ते इत्यर्थ, '**कूलधमगा**' कूलध्मायका –ये कूले स्थित्वा शब्द कृत्वा भुञ्जते ते, **मियलुद्धगा**' मृगलुब्धका –व्याधवन्मृगमांसजीविन, '**हत्थितावसा**' हस्तितापसा –ये हस्तिन मारयित्वा तेनैव बहुकाल भोजनतो यापयन्ति ते, '**उद्दंडगा**' उद्दण्डका –उत्=ऊर्ध्वं दण्डा येषा ते उद्दण्डका, दण्डमूर्ध्वं कृत्वा ये सञ्चरन्ति ते इत्यर्थ, '**दिसापोक्खिणो**' दिशाप्रोक्षिण =उदकेन दिश प्रोक्ष्य ये फलपुष्पादि समुच्चिन्वन्ति ते, '**वक्कवासिणो**' वल्कवाससः –वल्कानि=वृक्षत्वच एव वासांसि येषा ते तथा, '**विलवासिणो**' विलवासिन =

इनका लगाकर स्नान करनेवाले, (**निमज्जगा**) पानी में कुछ देर तक डूबकर स्नान करने वाले, (**सपक्खालगा**) मिट्टी आदि से अंग को घर्षण कर स्नान करने वाले, (**दक्खिणकूलगा**) गंगा के दक्षिण तट पर बसने वाले, (**उत्तरकूलगा**) गंगा के उत्तर तट पर बसने वाले, (**संखधमगा**) शंखों को बजाकर भोजन करने वाले, (**कूलधमगा**) नदी के तट पर बैठ कर शब्द कर के भोजन करने वाले, (**मियलुद्धगा**) व्याधोकी तरह मृग के मांस को खाने वाले, (**हत्थितावसा**) हाथी को मारकर उसके मांस का भोजन करने वाले, (**उद्दंडगा**) दण्डे को ऊंचा करके फिरने वाले, (**दिसापोक्खिणो**) दिशाओं को जल से सिंचन करने वाले, (**वक्कवासिणो**) वृक्षों की छाल को पहिरने वाले, (**विलवासिणो**) भूमिगृह मे निवास

સ્નાન કરવાળા, (निमज्जगा) પાણીમા થોડીવાર સુધી ડૂબીને સ્નાન કરવાવાળા, (सपक्खालगा) માટી આદિ વડે અંગને ઘસીને સ્નાન કરવા વાળા, (दक्खिणकूलगा) ગંગાના દક્ષિણ તટ ઉપર વસવાવાળા, (उत्तरकूलगा) ગંગાના ઉત્તર તટ ઉપર વસવાવાળા (संखधमगा) શંખ વગાડીને ભોજન કરવાવાળા, (कूलधमगा) નદીના તટ ઉપર બેસીને શબ્દ કરતા કરતા (બોલતા બોલતા) ભોજન કરવાવાળા, (मियलुद्धगा) શિકારીની પેઠે મૃગનુ માસ ખાવાવાળા, (हत्थितावसा) હાથીને મારીને તેના માંસનુ ભોજન કરવાવાળા, (उद्दंडगा) ડંડાને ઉંચા કરી ફરવાવાળા, (दिसापोक्खिणो) દિશાઓમા પાણી છાટવા વાળા, (वक्कवासिणो) વૃક્ષની છાલ પહેરવા વાળા, (विलवासिणो) ભૂમિગૃહમા

मूलम्—से जे इमे गगाकूलगा वाणपत्था तावसा भवति, त जहा–होत्तिया पोत्तिया कोत्तिया जण्णई सड्ढई थालई हुंबउट्ठा दंतुक्खलिया उम्मज्जगा समज्जगा निमज्जगा सपक्खालगा

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ ये इमे 'गगाकूलगा' गङ्गा कूलका =गङ्गातटाश्रिता 'वाणपत्था' वानप्रस्था =वानप्रस्थाश्रमवर्तिन 'तावसा भवति' तापसा भवन्ति 'त जहा' तद्यथा–'होत्तिया' होत्रिका =आग्निहोत्रिका, 'पोत्तिया' पोत्रिका = वस्त्रधारका, 'कोत्तिया' कौत्रिका =भूमिशायिन, 'जण्णई' यज्ञकिनः=यज्ञकारका, 'सड्ढई' श्राद्धकिन =श्राद्धकारका, 'थालई' स्थालकिन =भोजनपात्रधारका, 'हुंबउट्ठा' कुण्डिका धारिणा, 'हुंबउट्ठा' इति देशीय शब्द, 'दतुक्खलिया' दन्तोदूखलिका =फलभोजिन, 'उम्मज्जगा' उन्मज्जका –उन्मज्जनमात्रेण=जलोपरि तरणमात्रेण ये स्नान्ति ते, 'सम्मज्जगा' सम्मज्जका -उन्मज्जनस्यैवाऽसकृत् करणेन ये स्नान्ति ते, 'निमज्जगा' निमज्जका –स्नानार्थं निमग्ना

सिर्फ यहा इतनी ही है कि ऐसे जीव जो व्यन्तर देवों में उत्पन्न होते है उनका वहा स्थिति चौरासी हजार वर्ष की बतलाइ गई हे ॥ सू १२॥

'से जे इमे' इत्यादि

(से जे इमे) जो ये (**गगाकूलगा वणपत्था तावसा भवति**) गगा के तट पर रहनेवाले वानप्रस्थ तापस है, जैसे (**होत्तिया**) आग्निहोत्रिक, (**पोत्तिया**) पोत्रिक वस्त्र धारक, (**कोत्तिया**) कौत्रिक–भूमिशाया–भूमि पर सोने वाले, (**जण्णई**) यज्ञकारक (**सड्ढई**) श्राद्धकारक, (**थालई**) भोजनपात्रधारक, (**हुबउट्ठा**) कुण्डिकाधारी, (**दतुक्खलिया**) फलभोजी, (**उम्मज्जगा**) एक बार पानी मे डुबकी लगाकर स्नान करने वाले, (**सम्मज्जगा**) बार बार

માત્ર અહી એટલીજ છે કે જીવ જે વ્યન્તર દેવોમા ઉત્પન્ન થાય છે તેની સ્થિતિ ચોર્યાસી હજાર વરસની બતાવવામા આવી છે (સૂ ૧૨)

'से जे इमे' ઈત્યાદિ

(से जे इमे) જે આ (गगाकूलगा वाणपत्था तावसा भवति) ગગાના તટ પર વસનારા વાનપ્રસ્થ તાપસ હોય છે, જેવા કે–(होत्तिया) આગ્નિહોત્રિક, (पोत्तिया) પોત્રિક–વસ્ત્રધારક, (कोत्तिया) કૌત્રિક–ભૂમિશાયી–ભૂમિ ઉપર સુવા વાળા, (जण्णई) યજ્ઞકારક, (सड्ढई) શ્રાદ્ધકારક, (थालई) ભોજનપાત્રધારક, (हुबउट्ठा) કુડિકાધારી, (दतुक्खलिया) ફલભોજી, (उम्मज्जगा) એકવાર પાણીમા ડુબકી મારીને સ્નાન કરવાવાળા, (सम्मज्जगा) વારવાર ડુબકી મારીને

परिसडिय-कद-मूल-तय-पत्त-पुप्फ-फलाहारा जला-भिसेय-कढिण-गायभूया आयावणाहि पचग्गितावेहि इगालसोल्लियं कडुसोल्लिय पिव अप्पाणं करेमाणा वहूइ वासाइ परियाग पाउणति, पाउणित्ता कालमासे काल किच्चा उक्कोसेण जोइ-

भुञ्जते कन्दमूलत्वचामपि तथाविधानामेवोपयोग कुर्वते ते, 'जलाभिसेय-कढिण-गाय-भूया' जलाभिषेक-कठिन-गात्र-भूता -जलाभिषेकेण कठिन यद् गात्र तत् प्राप्ता ये ते तथा, 'आयावणाहि' आतपनाभि -प्रखररविकराऽऽसेवनाभि, 'पचग्गितावेहि' पञ्चाग्नितापै -चतसृषु दिक्षु प्रज्वालितैश्चतुर्भिरग्निभि उपरिभागे सूर्यकिरणपञ्चमैर्यें तापास्तै, 'इगालसोल्लिय' अङ्गारपक्वम्-प्राकृत-'पच्च' धातो स्थाने 'सोल्ल' आदेशो भवति। अङ्गारैर्निर्धूमज्वलनलपिण्डैरिव पक्वम्, 'कडुसोल्लिय' कन्दुपक्वम्-कन्दु=चणकादि-भर्जनपात्र, तत्र पक्वम्, 'अप्पाण करेमाणा' आत्मान=शरीर कुर्वाणा, 'वहूइ वासाइ परियाग पाउणति' बहूनि वर्षाणि पर्याय=वानप्रस्थपर्याय पालयन्ति, पालयित्वा,

गिरे हुए या किसी के द्वारा लाये गये कन्द, मूल, त्वक्, पत्र, पुष्प एव फलों का आहार करने वाले, (जलाभिसेय-कढिण-गाय भूया) जलाभिषेक करने से जिनका शरीर कठिन हो गया है ऐसे, (आयावणाहिं पचग्गितावेहिं इगालसोल्लिय कडुसोल्लिय पिव अप्पाण करेमाणा) तथा आतापना-प्रखर सूर्य की किरणों के सेवन से, पचाग्नि के बीच बैठकर तापो के सहन करने से अगार में पक्व हुए जैसे एव भाट मे भूजे हुए जैसे अपने शरीर को करने वाले ये वानप्रस्थ तापस जन (वहूइ वासाइ परियाग पाउणति) बहुत वर्ष पर्यन्त वानप्रस्थ तापस की पर्याय का पालन करते हुए (कालमासे काल किच्चा)

લાવી આપેલા કંદ, મૂલ, છાલ, પત્ર, પુષ્પ, તેમજ ફળનો આહાર કરવાવાળા, (जलाभिसेय-कढिण-गाय-भूया) જલનો અભિષેક કરવાથી જેના શરીર કઠણ થઇ ગયા હોય એવા, (आयावणाहिं पचग्गितावेहिं इगालसोल्लिय कडुसोल्लिय पिव अप्पाण करेमाणा) તથા આતાપના-પ્રખર સૂર્યના કિરણોના સેવનથી, પચા ગ્નિના વચ્ચે બેસીને તાપ સહન કરવાથી, અંગારમા પકાવેલ હોય તેવા તેમજ હાડલામા ભૂજેલ જેવા પોતાના શરીરને કરી નાખવાવાળા તે વાન-પ્રસ્થ તાપસજન (તપસ્વીઓ) (बहूइ वासाइ परियाग पाउणति) ઘણા વરસો સુધી વાનપ્રસ્થ તાપસની પર્યાયનુ પાલન કરતા કરતા (कालमासे काल किच्चा)

जलवासिणो रुक्खमूलिया अबुभक्खिणो वाउभक्खिणो सेवालभक्खिणो मूलाहारा कदाहारा तयाहारा पत्ताहारा पुप्फाहारा वीयाहारा

भूमिगृहवासिन, 'जलवासिणो' जलवासिन—ये जले प्रविष्टा एव निवसन्ति ते, 'रुक्खमूलिया' वृक्षमूलका—तरतले ये निवसन्ति ते, 'अबुभक्खिणो' अम्बुभक्षिण = जलाहारकारिण, 'वाउभक्खिणो' वायुभक्षिण =पवनाहारा, 'सेवालभक्खिणो' शैवालभक्षिण —शैवाल=जलस्था भक्षन्ति तच्छीला —जलोपरिस्थितहरितवनस्पतिविशेषभोजिन इत्यर्थ, 'मूलाहारा' मूलाहारा —मूलानि आहरन्ति तच्छीला 'कदाहारा' कन्दाऽऽहारा = सूरणादिककन्दभक्षिण, 'तयाहारा' त्वगाहारा =निम्बादित्वग्भक्षिण, 'पत्ताहारा' पत्राऽऽहारा =बिल्वादिपत्रभक्षिण, 'पुप्फाहारा' पुष्पाऽऽहारा =कुन्दशोभाञ्जनादिपुष्पभोजिन, 'वीयाहारा' बीजाऽऽहारा —कूष्माण्डादिबीजभोजिन, 'परिसडिय-कंद-मूल-तय-पत्त-पुप्फ-फला-हारा' परिशटित—कन्द—मूल—त्वक्—पत्र—पुष्प—फला—ऽऽहारा — परिशटित=केनचिदानीत स्वय पतित च परिशटितम्, तादृश कन्दमूलत्वक्पत्रपुष्पफलम् आहरन्ति•तच्छीला —केन चित् आनीतानि तस्भ्य स्वय पतितानि वा पत्रपुष्पफलान्येव

करने वाले, (**जलवासिणो**) जल में खडे रहने वाल, (**रुक्खमूलिया**) वृक्ष के नीचे निवास करने वाले, (**अबुभक्खिणो**) मात्र जल का आहार करने वाले, (**वाउभक्खिणो**) मात्र वायु का ही आहार करने वाले, (**सेवालभक्खिणो**) मात्र शैवालका ही आहार करने वाले, (**मूलाहारा**) मात्र मूल का ही आहार करने वाले, (**कदाहारा**) सूरणादिक कदों का आहार करने वाले, (**तयाहारा**) त्वक्—छलका आहार करने वाले, (**पत्ताहारा**) बिल्व आदि के पत्तों का आहार करने वाले, (**पुप्फाहारा**) पुष्पो का आहार करने वाले, (**परिसडिय-कंद-मूल-तय-पत्त-पुप्फ-फला-हारा**) तोड कर या स्वय लाये हुए नहीं, किंतु स्वय

નિવાસ કરવાવાળા, (जलवासिणो) જલમાં ઉભા રહેવાવાળા, (रुक्खमूलिया) વૃક્ષની નીચે નિવાસ કરવાવાળા, (अबुभक्खिणो) માત્ર પાણીનો આહાર કરવાવાળા, (वाउभक्खिणो) માત્ર વાયુનોજ આહાર કરવાવાળા, (सेवालभक्खिणो) માત્ર રોવાળનોજ આહાર કરવાવાળા, (मूलाहारा) માત્ર મૂળનો જ આહાર કરવાવાળા, (कदाहारा) સૂરણ આદિ કંદનો આહાર કરવાવાળા, (तयहारा) ત્વક્ છાલનો આહાર કરવાવાળા, (पत्ताहारा) બીલી આદિ પાનનો આહાર કરવાવાળા, (पुप्फाहारा) પુષ્પોનો આહાર કરવાવાળા, (वीयाहारा) કૂષ્માંડ આદિના બીજનો આહાર કરવાળા, (परिसडिय-कंद-मूल-तय-पत्त-पुप्फ-फलाहारा) તોડીને અથવા પોતે લાવેલ ન હોય પરંતુ પોતાની મેળે પડી ગયેલા ઝ [illegible] કોઈએ

भवंति, तं जहा-कंदप्पिया कुक्कुइया मोहरिया गीयरइप्पिया नच्चणसीला, ते ण एएणं विहारेण विहरमाणा बहूइं वासाइं सामण्णपरियायं पाउणंति, पाउणित्ता तस्स ठाणस्स अणा-

सेसु पव्वइया समणा भवंति' यावत्सन्निवेशेषु प्रव्रजिता श्रमणा भवन्ति, 'त जहा' तथथा-'कदप्पिया' कान्दर्पिका-हास्यकारका भाण्डादय, 'कुक्कुइया' कौकुचिका-कुकुचेन=कुत्सितचेष्टया चरन्तीति कौकुचिका ये च भ्रूनयनवदनकरचरणाऽऽदिभिर्भाण्डा इव तथा चेष्टन्ते यथा स्वयमहसन्त एव परान हासयन्ति ते। 'मोहरिया' मौखरिका=वाचाला-नानाविधाऽसम्बद्धभाषिण इत्यर्थ। 'गीय-रइ-प्पिया' गीत-रति-प्रिया-गीतेन या रति=क्रीडा सा प्रिया येषा ते तथा, 'नच्चणसीला' नर्तनशीला 'ते ण एएण विहारेणं विहरमाणा' ते खलु एतेन विहारेण विहरन्त=उक्तमाचरणमाचरन्त, 'बहूइं वासाइं सामण्णपरियायं पाउणंति' बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्याय=चारित्रपर्याय पालयन्ति, 'पाउणित्ता' पालयित्वा 'तस्स ठाणस्स' तस्य स्थानस्य=

समणा) प्रव्रजित श्रमण होते हैं, (त जहा) जैसे-(कदप्पिया कुक्कुइया मोहरिया गीयरइप्पिया) कादर्पिक-हास्यकारक भाड आदि, कौकुचिक-भ्रू, नयन, वदन, कर एव चरण आदिकों से कुसित चेष्टाएँ करके भाडों की तरह स्वय न हँसकर दूसरों को हँसाने वाले, गीतपूर्वक क्रीडा को अधिक पसद करने वाले, (नच्चणसीला) नृत्य करने के स्वभाव वाले, ये सब (एएण विहारेण विहरमाणा बहूइं वासाइं सामण्णपरियायं पाउणंति) अपने २ पद के अनुसार उक्त आचरण को आचरण करते हुए बहुत वर्षोंतक श्रमणपर्याय को पालते हैं, (पाउणित्ता तस्स ठाणस्स अणालोइय-अपडिक्कता कालमासे काल

સમણા) પ્રવ્રજિત શ્રમણ થાય છે, (ત જહા) જેવાકે (કદપ્પિયા કુક્કુઇયા મોહરિયા ગીયરઇપ્પિયા) કાદર્પિક-હાસ્યકારક (ભવાયા) આદિ, કૌકુચિક-ભ્રૂ, નયન, વદન, કર તેમજ પગ આદિ વડે કુત્સિત ચેષ્ટાઓ કરી ભવૈયાની પેઠે સ્વય (પોતે) ન હસતા બીજાને હસાવવાવાળા, મૌખરિક-અનેક પ્રકારના અસબદ્ધ પ્રલાપ કરવાવાળા, ગીતયુક્ત ક્રીડાને વધારે પસદ કરવાવાળા, (નચ્ચણસીલા) નૃત્ય કરવાના સ્વભાવવાળા, આ બધા (एएण विहारेण विहरमाणा बहूइं वासाइं सामण्णपरियायं पाउणंति) પોત પોતાના પદ પ્રમાણે ઉક્ત આચરણને આચરતા આચરતા ઘણા વરસો સુધી શ્રમણ-પર્યાયને પાળે છે (पाउणित्ता तस्स ठाणस्स अणालोइय-अपडिक्कता कालमासे काल किच्चा उक्कोसेण

सिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति। पलिओवम वास-सहस्समब्भहिय ठिई। आराहगा? णो इणट्टे समट्ठे। सेस तं चेव ॥ सू० १३ ॥

मूलम्—से जे इमे जाव सन्निवेसेसु पव्वइया समणा

'कालमासे काल किच्चा' कालमासे काल कृत्वा 'उक्कोसेण जोइसिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति' उत्कोशेन ज्योतिषिकेषु देवेषु देवत्वेनोपपत्तारो भवति, 'पलिओवम वाससयसहस्समब्भहिय ठिई' पल्योपम वर्षशतसहस्राभ्यधिक स्थिति-वर्षशतसहस्राणि अभ्यधिकानि यत्र तत्-वर्षशतसहस्राभ्यधिकम्=एकलक्षवर्षाधिक पल्योपम स्थिति प्रज्ञप्तेति। शिष्य पृच्छति-एते ज्यौतिषिका देवा 'आराहगा?' आराधका = परलोकस्याराधका भवन्ति किम्?, उत्तरमाह-'णो इणट्ठे समट्ठे' नाऽयमर्थ समर्थ =सगत, परलोकस्याराधका न भवन्ति। अस्यार्थस्तु-अनैवोत्तरार्द्धेऽष्टमे सूत्रे व्याख्यात ॥ सू० १३ ॥

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ य इमे 'जाव सन्निवे

मरण के अवसर मे मृत्यु के वरावर्ता हो, (उक्कोसेण जोइसिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) उत्कृष्ट रूप से ज्योतिषी देवों मे देवरूप से उत्पन्न हो जाते हैं। (पलिओवम वाससयसहस्समब्भहिय ठिई) वहा पर उनकी स्थिति १ लाख वर्ष अधिक एक पल्यप्रमाण होती है। गौतम पूछते है-हे नाथ। (आराहगा) ये परलोक के आराधक होते है या नहीं? उत्तर-(णो इणट्ठे समट्ठे) ये परलोक के आराधक नही होते है ॥ सू १३ ॥

'से जे इमे जाव' इत्यादि

(से जे इमे) जो ये (जाव सन्निवेसेसु) ग्राम नगर आदि स्थानो मे (पव्वइया

કાલ અવસરે કાલ કરીને (उक्कोसेण जोइसिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) ઉત્કૃષ્ટરૂપથી જ્યોતિષી દેવોમા દેવરૂપે ઉત્પન્ન થઈ જાય છે (पलिओवम वास सयसहस्समब्भहिय ठिई) ત્યા તેમની સ્થિતિ ૧ લાખ વરસ ઉપર એક પલ્ય-પ્રમાણ હોય છે ગૌતમ પૂછે છે કે હે નાથ! (आराहगा) તેઓ પરલોકના આરાધક હોય છે કે નહિ? ઉત્તર-(णो इणट्ठे समट्ठे) તેઓ પરલોકના આરા ધક હોતા નથી (સૂ ૧૩)

"से जे इमे जाव" ઇત્યાદિ

(से जे इमे) જે (जाव सन्निवेसेसु) ગામ નગર આદિ સ્થાનોમા (पव्वइया

मूलम्—से जे इमे जाव सन्निवेसेसु परिव्वायगा भवति, त जहा—सखा जोगी काविला भिउव्वा हंसा परमहंसा

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ य इमे=इदृशा 'जाव सन्निवेसेसु' यावत् सन्निवेशेषु, 'परिव्वायगा भवति' परिव्राजका =सन्यासिनो भवन्ति, 'त जहा' तद्यथा—'सखा जोगी काविला भिउव्वा हसा परमहसा बहुउदगा कुडिव्वया कण्हपरिव्वायगा' साख्या योगिन कापिला भार्गवा हसा परमहसा बहूदका कुटीव्रता कृष्णपरिव्राजका, तत्र साख्या =साख्यमतानुयायिन, योगिन —योगश्चित्तवृत्तिनिरोध सोऽस्त्येषा ते योगिन, 'कापिल शास्त्र साख्य द्विविधम्—सेश्वर निरीश्वर च। तत्र सेश्वर साख्यं भगवदवतार कपिल प्रणीतवान्, निरीश्वर साख्य तु अन्यवतार कपिल इति साख्यशास्त्रानुयायिन' इति वाचस्पत्याभिधानकोश। निरीश्वरसाख्यमतानुयायिन इति भाव। 'भिउव्वा'

'से जे इमे जाव' इत्यादि।

(से जे इमे) जो ये (जाव सन्निवेसेसु) ग्राम आकर आदिसे लेकर सन्निवेश तक के स्थानों म (परिव्वायगा) [1]परिव्राजक रहते है, जैसे (सखा जोगी काविला भिउव्वा हसा परमहसा) साख्य—साख्यमतानुयायी साधु, योगी—चित्तवृत्ति-निरोधरूप योग को पालन करने वाले साधु, कापिल—निरीश्वर साख्यमतानुयायी साधु,

(१) साख्य दो प्रकार के हैं—१ सेश्वरसाख्य, २ निरीश्वरसाख्य। सेश्वरसाख्य-ईश्वर को मानता है। निरीश्वर साख्य ईश्वर को नहीं मानता है। वाचस्पत्याभिधानकोष में ऐसा लिखा है कि भगवदवतारस्वरूप कपिलने ईश्वरवादी साख्य को, एव अन्यवतारविशिष्ट उसी कपिलने निरीश्वरवादी साख्य को रचा है।

"से जे इमे जाव" ઇત્યાદિ

(से जे इमे) જેઓ (जाव सन्निवेसेसु) ગામ આકર આદિથી લઇને સન્નિવેશ સુધીના સ્થાનોમા (परिव्वायगा) પરિવ્રાજક રહે છે, જેવા કે (सखा जोगी काविला भिउव्वा हसा परमहसा) સાખ્ય—સાખ્યમતના અનુયાયી સાધુ, યોગી—ચિત્તવૃત્તિનિરોધરૂપ યોગનુ પાલન કરવાવાળા સાધુ, કાપિલ—નિરીશ્વર [1]સાખ્યમત અનુયાયી સાધુ, ભાર્ગવ—ભગુ ઋષિના વશજ, (हसा) હસ

(૧) સાખ્ય બે પ્રકારના છે ૧ સેશ્વરસાખ્ય ૨ નિરીશ્વરસાખ્ય સેશ્વર-સાખ્ય ઈશ્વરને માને છે નિરીશ્વરસાખ્ય ઇશ્વરને માનતા નથી વાચસ્પત્ય-અભિધાન કોષમા એમ લખ્યુ છે કે ભગવાનના અવતારસ્વરૂપ કપિલે ઈશ્વરવાદી સાખ્યને તેમજ અગ્નિ—અવતાર—વિશિષ્ટ તેજ કપિલે નિરીશ્વરવાદી સાખ્ય રચ્યુ છે

लोइय-अपडिक्कंता कालमासे कालं किच्चा उक्कोसेणं सोहम्मे कप्पे कंदप्पिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति, तहिं तेसिं गई, सेसं त चेव, णवरं पलिओवम वाससयसहस्समब्भहिय ठिई ॥ सू० १४ ॥

उक्तस्य पापस्थानस्य, 'अणालोइयअपडिक्कंता' अनालोचिताऽप्रतिक्रान्ता -अनालोचिताश्च ते अप्रतिक्रान्ता -गुरूणा समीपे अकृताऽऽलोचनका अतएव दोषादनिवृत्ता इत्यर्थ । 'कालमासे काल किच्चा' कालमासे काल कृत्वा, 'उक्कोसेण सोहम्मे कप्पे कदप्पिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति' उत्कर्षेण सौधर्मे कल्पे कान्दर्पिकेषु= हास्यक्रीडाकारकेषु देवेषु देवत्वेनोपपत्तारो भवन्ति, 'तहिं तेसिं गई' तत्र तेषा गति 'सेस त चेव' शेष तदेव=पूर्वोक्तमेव बोध्यम् । 'पलिओवम वाससयसहस्समब्भहिय ठिई' पल्योपम वर्षशतसहस्राऽभ्यधिक स्थिति -लक्षवर्षाधिक पल्योपम स्थिति ॥ सू० १४ ॥

किच्चा उक्कोसेण सोहम्मे कप्पे कदप्पिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) पालन करते हुए अत समय वे अपने उक्त पापस्थानों की गुरु के समीप आलोचना नहीं करके उनसे निवृत्त नहीं होते है, इसलिए जब वे काल—अवसर मे काल करते है, तब अधिक से अधिक सौधर्मकल्प में जो हास्यक्रीडाकारक देव है उनमें देवरूप से उत्पन्न होते हैं। (तहिं तेसिं गई सेस त चेव) वहीं पर उनकी गति आदि बतलाइ गई है। यहा पर और भी जो कुछ वक्तव्य है वह इसी आगमके उत्तरार्ध में आठवे सूत्र की तरह समझ लेना चाहिये। (पलिओवम वाससयसहस्समब्भहिय ठिई) उस कल्प में उनकी स्थिति उस पर्याय में १ लाख वर्ष अधिक १ पल्य की जानना चाहिये ॥ सू० १४ ॥

સોહમ્મે કપ્પે કદપ્પિએસુ દેવેસુ દેવત્તાએ ઉવવત્તારો ભવતિ) પાલન કરતા કરતા અત સમયે તેઓ પોતાના ઉક્ત પાપસ્થાનોની ગુરુની પાસે આલોચના ન કરવાથી તેનાથી નિવૃત્ત થતા નથી તેથી જ્યારે તેઓ કાલ અવસરે કાલ કરે છે ત્યારે વધારેમા વધારે સૌધર્મ કલ્પમા જે હાસ્યક્રીડાકારક દેવ છે તેમા દેવરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે (તહિં તેસિં ગઈ સેસ ત ચેવ) ત્યા તેમની ગતિ આદિ બતાવવામા આવેલ છે અહી બીજુ પણ જે કાઈ વર્ણન છે તે આ આગમના ઉત્તરાર્ધના આઠમા સૂત્રની પેઠે સમજી લેવુ જોઈએ (પલિઓવમ વાસસયસહસ્સમબ્ભહિય ઠિઈ) એ કલ્પમા તેમની સ્થિતિ તે પર્યાયમા ૧ લાખ વરસ ઉપરાત ૧ પલ્યની જાણવી જોઈએ (સૂ ૧૪)

तत्थ खलु इमे अट्ठ खत्तियपरिव्वायया भवंति। त जहा-
सीलही ससिहारे नग्गई भग्गईति य ॥
विदेहे राया रामे वलेति य अट्ठमे ॥ सू० १५ ॥

मूलम्—ते णं परिव्वाया रिउवेय-यजुव्वेय-सामवेय-

परासरे। कण्हे दीवायणे चेव देवगुत्ते य नारए॥ कर्णश्च करकण्टश्च अम्बडश्च पाराशर। कृष्णो द्वैपायनश्चैव देवगुप्तश्च नारद। एतेऽष्टौ ब्राह्मणपरिव्राजका। 'तत्थ खलु इमे अट्ठ खत्तियपरिव्वायगा भवति' तत्र खल्विमेऽष्टौ क्षत्रियपरिव्राजका भवन्ति, 'त जहा' तद्यथा-'सीलही ससिहारे नग्गई भग्गईति य। विदेहे राया रामेवलेति य अट्ठमे।' शीलधी शशिधारो नग्नको भग्नक इति च। विदेहो राजा रामो वल इति च अष्टम। एते षोडश परिव्राजका लोकतो ज्ञेया ॥ सू० १५ ॥

टीका—'ते ण परिव्वाया' इत्यादि। 'ते ण परिव्वाया' ते खलु

परिव्वायगा भवति) ब्राह्मण की जाति के परिव्राजक होते हैं-(त जहा) सो जैसे (कण्णे य करकडे य अवडे य परासरे। कण्हे दीवायणे चेव, देवगुत्ते य नारए) १ कर्ण, २ करकड, ३ अवट, ४ पारासर, ५ कृष्ण, ६ द्वैपायन, ७ देवगुप्त एव नारद। (तत्थ खलु इमे अट्ठ खत्तियपरिव्वायगा) तथा ये आठ क्षत्रिय जाति के परिव्राजक होते हैं, (त जहा) सो जैसे-(सीलही ससिहारे य नग्गई भग्गई ति य। विदेहे राया रामे वलेति य अट्ठमे) शीलधी, शशिधार, नग्नक, भग्नक, विदेह, राजा राम और बल ॥ सू १५ ॥

'तेण परिव्वाया रिउवेय' इत्यादि।

(ते ण परिव्वाया) ये १६ साधु-परिव्राजक-आठ ब्राह्मण जाति के आठ क्षत्रिय

व्वायगा भवति) બ્રાહ્મણની જાતિના પરિવ્રાજક થાય છે, (त जहा) જેમકે (कण्णे य करकडे य अवडे य परासरे। कण्हे दीवायणे चेव, देवगुत्ते य नारए) १ કર્ણ, ૨ કરકડ, ૩ અવડ, ૪ પારાસર, ૫ કૃષ્ણ, ૬ દ્વૈપાયન, ૭ દેવગુપ્ત, તેમજ ૮ નારદ (तत्थ खलु इमे अट्ठ खत्तियपरिव्वायगा भवति) તથા આ આઠ ક્ષત્રિયજાતિના પરિવ્રાજક હોય છે (त जहा) જેમ કે (सीलही ससिहारे नग्गई भग्गईति य। विदेहे राया रामे वलेति य अट्ठमे) १ શીલધી, ૨ શશિધાર, ૩ નગ્નક, ૪ ભગ્નક, ૫ વિદેહ, ૬ રાજા, ૭ રામ તથા ૮ બલ (સૂ ૧૫)

'तेण परिव्वाया रिउवेय' ઇત્યાદિ

(ते ण परिव्वाया) આ ૧૬ સાધુ-પરિવ્રાજક આઠ બ્રાહ્મણ જાતિ અને

बहुउदगा कुडिव्वया कण्हपरिव्वायगा। तत्थ खलु इमे अट्ठ माहणपरिव्वायगा भवति, त जहा—

कण्णे य करकंडे य, अंबडे य परासरे।
कण्हे दीवायणे चेव, देवगुत्ते य नारए॥

भार्गवा—भृगुर्लोकप्रसिद्ध ऋषिस्तद्वंशजा भार्गवा। 'हुसा'—हुसा=पर्वतकुहरपथ्याऽऽश्रमाऽऽरामवासिनो भिक्षार्थं च ग्रामं प्रविशन्ति। 'परमहुसा' परमहुसा, एतेषु नदीपुलिनसमागमप्रदेशेषु वसन्ति मरणसमये चीरकौपीनकुशाश्च त्यक्त्वा प्राणान् परित्यजन्ति। 'बहुउदगा' बहूदका, इमे तु ग्राम एकरात्रिका, नगरे पञ्चरात्रिका प्राप्तभोगाश्च भुञ्जते इति। 'कुडिव्वया' कुटीव्रता=कुटीचरा, ते च कुट्यां वर्तमाना व्यपगतक्रोधलोभमोहाहङ्कार वर्जयन्ति। 'कण्हपरिव्वायगा' कृष्णपरिव्राजका—परिव्राजकविशेषा एव, नारायणभक्तिका इति केचित्। 'तत्थ खलु इमे अट्ठ माहणपरिव्वायगा भवति' तत्र खलु इमेऽष्टौ ब्राह्मणपरिव्राजका भवन्ति। 'त जहा' तद्यथा—'कण्णे य करकंडे य अंबडे य

भार्गव—भृगु ऋषि के वंशज (शिष्य), हुस—पर्वतकी गुफा, आश्रम, देवमन्दिर तथा बगीचा आदि में निवास करने वाले साधु, जो सिर्फ भिक्षा के लिये ही ग्राम में आते हैं, (परमहुसा) नदी के तट पर नग्नरूप में रहने वाले साधु, जो मरण काल में चीर, कौपीन और कुशा को त्याग कर मरण करते है। (बहुउदगा) एक रात ग्राम मे पाच राततक नगर में रहे तथा जो मिले सो खावें ऐसे बहूदक साधु, (कुडिव्वया) कुटीव्रत—कुटीचर—क्रोध, लोभ एव मोह तथा अहकार से रहित होकर पर्णकुटी में रहने वाले, (कण्हपरिव्वायगा) नारायण के भक्त परिव्राजक—अथवा कृष्ण के भक्त परिव्राजक, (तत्थ) इनमे (अट्ठ) आठ (इमे) ये (माहण

પર્વતની ગુફા, આશ્રમ તથા બગીચા આદિમા નિવાસ કરવાવાળા સાધુ, જે માત્ર ભિક્ષા માટે જ ગામમા આવે છે (परमहुसा) નદીના તટ ઉપર નગ્ન રૂપમા રહેનારા સાધુ, જે મરણકાલમા ચીર, કૌપીન (લગોટી) અને કુશાનો ત્યાગ કરી મરણ પામે છે (बहुउदगा) એક રાત ગામમા, પાચ રાત સુધી નગરમા રહે તથા જે મળે તે ખાય એવા બહૂદક સાધુ, (कुडिव्वया) કુટીવ્રત—કુટીચર—ક્રોધ, લોભ તેમજ મોહ તથા અહકારથી રહિત થઈને પર્ણ કુટીમાં રહેવાવાળા, (कण्हपरिव्वायगा) નારાયણના ભક્ત પરિવ્રાજક, અથવા કૃષ્ણના ભક્ત પરિવ્રાજક, (तत्थ) એમા (अट्ठ) આઠ (इमे) ये ...

सामयणे अण्णेसु य बहूसु बभण्णएसु य सत्थेसु सुपरिणिट्ठिया यावि होत्था ॥ सू० १६ ॥

मूलम्—ते णं परिव्वायगा दाणधम्मं च सोयधम्मं

'अक्षरस्वरूपनिरूपक शास्त्र शिक्षा, तथाविधसमाचारप्ररूपक शास्त्रमेव कल्पस्तस्मिन्, 'वागरणे' व्याकरणे=शब्दशास्त्रे, 'छंदे' छन्दसि=वृत्तबोधके शास्त्रे, 'निरुत्ते' निरुक्ते=शब्दार्थबोधके, 'जोइसामयणे' ज्योतिषामयने ज्योतिश्शास्त्रे, 'अण्णेसु य बहुसु बभण्णएसु य सत्थेसु' अन्येषु च बहुषु ब्राह्मण्येषु च शास्त्रेषु—ब्राह्मणेभ्यो हितानि ब्राह्मण्यानि—वेदव्याख्यारूपाणि ब्राह्मणादानि शास्त्राणि तेषु च बहुषु शास्त्रेषु, 'सुपरिणिट्ठिया यावि होत्था' सुपरिनिष्ठिता=परिपक्वज्ञानाश्चापि भवन्ति ॥ सू० १६ ॥

टीका—'ते णं परिव्वाया' इत्यादि। 'ते णं परिव्वाया' ते खलु परिव्राजका, 'दाणधम्मं च सोयधम्मं च तित्थाभिसेयं च' दानधर्मं च शौचधर्मं च कप्पे वागरणे छंदे निरुत्ते जोइसामयणे अण्णेसु य बहूसु बभण्णएसु य सत्थेसु सुपरिणिट्ठिया यावि होत्था) तथा गणित के विषय मे, शिक्षा—अक्षर के स्वरूप को निरूपण करने वाले शास्त्र मे, कल्प मे, व्याकरण शास्त्र मे, छंद शास्त्र मे, निरुक्त—शब्दार्थबोधक शास्त्र मे, एव ज्योतिष शास्त्र मे और भी अनेक बहुत से ब्राह्मणशास्त्रों मे ये परिपक्व ज्ञानशाली होते है ॥ सू १६ ॥

'तेण परिव्वायगा' इत्यादि

(ते ण परिव्वायगा) ये समस्त परिव्राजक (दाणधम्मं च सोयधम्मं च) दान धर्म की, शौचधर्म का, (तित्थाभिसेयं च) तीर्थाभिषेक की (आघवेमाणा) जनता मे

જાણનારા હોય છે (सरहाणे सिक्खाकप्पे वागरणे छंदे निरुत्ते जोइसामयणे अण्णेसु य बहूसु बभण्णएसु य सत्थेसु सुपरिणिट्ठिया यावि होत्था) તથા ગણિતના વિષયમા, શિક્ષા—અક્ષરના સ્વરૂપને નિરૂપણ કરવાવાળા શાસ્ત્રમા, કલ્પમા, વ્યાકરણ શાસ્ત્રમા, છંદ શાસ્ત્રમા, નિરુક્ત—શબ્દાર્થબોધક શાસ્ત્રમા, તેમજ જ્યોતિષ—શાસ્ત્રમા અને બીજા પણ અનેક બ્રાહ્મણ શાસ્ત્રોમા તેઓ જ્ઞાનશાલી હોય છે (सू १६)

'तेण परिव्वायगा' इत्यादि

(ते ण परिव्वायगा) આ સમસ્ત પરિવ્રાજક (दाणधम्मं च सोयधम्मं च) દાનધર્મની, શૌચધર્મની, (तित्थाभिसेयं च) તીર્થઅભિષેકની (आघवेमाणा)

अहव्वणवेय–इतिहासपचमाण निघंटुछट्ठाणं सगोवगाण सरहस्साण चउण्हं वेदाण सारगा पारगा धारगा सडगवी सट्ठितंत-विसारया, सखाणे सिक्खाकप्पे वागरणे छदे निरुत्ते जोइ-

परिव्राजका –प्रागुवर्णिता अष्टौ ब्राह्मणपरिव्राजका, अष्टौ क्षत्रियपरिव्राजका, ते कीदृशा ? अत्राऽऽह–' रिउवेय–यजुव्वेय–सामवेय–अहव्वणवेय–इतिहासपचमाण ' ऋग्वेद–यजुर्वेद–सामवेदाऽथर्ववेदेतिहासपञ्चमानाम्–ऋग्वेदादीनि चत्वारो वेदा, तथा इतिहास पञ्चमो-येषा ते इतिहासपञ्चमा तेषाम्, ' निघटुछट्ठाण ' निघण्टुषष्ठानाम्–निघण्टुर्नाम कोश षष्ठ =षट्सख्यापूरको येषा तेषा ' सगोवगाण ' साङ्गोपाङ्गानाम्–अङ्गैरुपाङ्गै सहितानाम्, ' सरहस्साण ' सरहस्याना=रहस्ययुक्तानाम्, ' चउण्ह चतुर्णाम्, ' वेदाण ' वेदानाम्, ' सारगा ' सारका =अध्यापनद्वारेण प्रवर्तका, अथवा स्मारका =अन्येषा विस्मृतस्य स्मारणात्, ' पारगा ' पारगा =सपूर्णवेदार्थज्ञानवन्त, ' धारगा ' धारका =धारयितु क्षमा, 'सडगवी' षडङ्गविद, 'सट्ठितंतविसारया' षष्ठितन्त्रविशारदा –षष्ठितन्त्र=कपिलसिद्धान्त –तत्र विशारदा =पण्डिता, ' सखाणे ' सख्याने=गणितविषये ' सिक्खाकप्पे ' शिक्षाकल्पे–

जाति के (**रिउवेय–यजुव्वेय–सामवेय–अहव्वणवेय–इतिहासपचमाण निघटुछट्ठाण सगोवगाण सरहस्साण चउण्ह वेदाण**) ऋग्वेद, यजुर्वेद, सामवद, अथर्ववेद, इतिहास, निघटु इन छह शास्त्रों के तथा इन शास्त्रों के और भी जितने अग और उपाग है उनके एव रहस्य सहित चार वेदों के (**सारगा**) पाठन द्वारा प्रचारक होते है, या दूसरों के लिये विस्मृत हुए इन के स्मारक होते है (**पारगा**) स्वय भी इन सब शास्त्रों के ज्ञाता होते है, (**धारगा**) इन सबकी धारणा वाले होते है। इसलिये ये (**सडगवी**) षडगवेदवित् कहे जाते हैं। ये (**सट्ठितंतविसारया**) षष्टितन्त्र–कपिलशास्त्र के भी वेत्ता होते है, (**सखाणे सिक्खा**

આઠ ક્ષત્રિય જાતિના (રિઉવેય–યજુવ્વેય–સામવેય–અહવ્વણવેય–ઇતિહાસ–પચમાણ નિઘટુછટ્ઠાણ સગોવગાણ સરહસ્સાણ ચઉણ્હ વેદાણ) ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, અથર્વવેદ, ઇતિહાસ, નિઘટુ આ છ શાસ્ત્રોના, તથા આ શાસ્ત્રોના બીજા પણ જેટલા અગ અને ઉપાગ છે તેમના, રહસ્યસહિત ચાર વેદોના (સારગા) પઠનદ્વારા પ્રચારક હોય છે, અથવા બીજાને વિસ્મરણ થયેલ હોય તો તેમને યાદ કરાવનારા હોય છે, (પારગા) પોતે પણ તે શાસ્ત્રો જાણનારા હોય છે, તેથી તેઓ (ધારગા) આ બધાની ધારણાવાલા હોય છે, તેથી તેઓ (સડગવી) ષડગ વેદવિત્ કહેવાય છે તેઓ (સટ્ઠિતંતવિસારયા) ષષ્ટિતત્ર–કપિલશાસ્ત્રના પણ

मूलम्—तेसि णं परिव्वायगाण णो कप्पइ अगडं वा तलायं वा नइं वा वावि वा पुक्खरिणि वा दीहियं वा गुंजालियं

शुचय =शुद्धा' 'सुइसमायारा' शुचिसमाचारा =सर्वथा शुद्धाचारा 'भवित्ता' भूवा 'अभिसेय-जल-पूय-प्पाणो' अभिषेक-जल-पूताऽऽत्मान -अभिमन्त्रितजलै पूता = पवित्रा आत्मानो येषा ते तथा, 'अविग्घेण सग्ग गमिस्सामो' अविघ्नेन स्वर्गं गमिष्याम - अस्माक स्वर्गगमन-निर्बाधमस्ति-इत्यर्थ ॥ सू० १७ ॥

टीका—'तेसिं-णं परिव्वायगाण' इत्यादि। 'तेसिं ण परिव्वायगाण' तेषा खलु परिव्राजकानाम्, 'णो कप्पइ अगड वा तलाय वा नइ वा वार्वि वा पुक्खरिणिं वा दीहिय वा गुजालिय वा सर वा सागरं वा ओगाहित्तए' नो कल्पतेऽवट वा तडाग वा नदीं वा वापीं वा पुष्करिणीं वा दीर्घिका वा गुञ्जालिका वा सरो

हम शुचि हैं और हमारा आचार-विचार भी शुचि हैं। इस तरह शुचि होकर, अभिमन्त्रित जल से सर्वथा आत्मा को पवित्र कर हम लोग विना किसी विघ्न के स्वर्ग में जावेंगे—हम लोगों को स्वर्गप्राप्ति निर्बाध है ॥ सू १७ ॥

'तेसिं ण परिव्वायगाण' इत्यादि।

(तेसिं ण परिव्वायगाण) इन परिव्राजकों को (णो कप्पइ) इतनी बातें कल्पित नहीं है—(अगडं वा तलाय वा नइ वा वार्वि वा पुक्खरिणिं वा दीहियं वा गुजालियं वा सरं वा सागर वा ओगाहित्तए) कूए में प्रवेश करना, तालाब में प्रवेश करना, नदी में प्रवेश करना, बावडी में प्रवेश करना, पुष्करिणी मे प्रवेश करना, दीर्घिका मे प्रवेश करना, गुजालिका में प्रवेश करना, सरोवर में प्रवेश करना, एव समुद्र में प्रवेश करना।

પવિત્ર છે, અમે શુચિ છીએ, અને અમારા આચારવિચાર પણ શુચિ છે આવી રીતે શુચિ થઈને, અભિમંત્રિત જલથી સર્વથા આત્માને પવિત્ર કરીને અમે કોઈ જાતના વિઘ્ન વિના સ્વર્ગમા જશુ—અમને સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ નિર્બાધ છે (સૂ ૧૭)

'तेसिं ण परिव्वायगाण' ઇત્યાદિ

(तेसिं ण परिव्वायगाण) આ પરિવ્રાજકોની (णो कप्पइ) આટલી બાતો કલ્પિત નથી (अगडं वा तलाय वा नइ वा वार्वि वा पुक्खरिणिं वा दीहियं वा गुजालियं वा सर वा सागर वा ओगाहित्तए) કૂવામા પ્રવેશ કરવો, તળાવમા પ્રવેશ કરવો, નદીમા પ્રવેશ કરવો, વાવમા પ્રવેશ કરવો, પુષ્કરિણીમા પ્રવેશ કરવો, દીર્ઘિકામા પ્રવેશ કરવો, ગુજાલિકામા પ્રવેશ કરવો, સરોવરમા પ્રવેશ

च तित्थाभिसेय च आघवेमाणा पण्णवेमाणा परूवेमाणा विहरति। ज ण अम्हं किंचि असुई भवइ त ण उदएण य मट्टियाए य पक्खालिय सुई भवइ। एव खलु अम्हे चोक्खा चोक्खायारा सुई सुइसमायारा भवित्ता अभिसेयजलपूयप्पाणो अविग्घेण सग्ग गमिस्सामो ॥ सू० १७ ॥

तीर्थाभिषेकञ्च, 'आघवेमाणा' आख्यात =कथयन्त, 'पण्णवेमाणा' प्रज्ञापयन्त = बोधयन्त, 'परूवेमाणा' प्ररूपयन्त =उपपत्तिभि स्वसिद्धान्त स्थापयन्तो विहरन्ति। 'ज णं अम्ह किंचि असुई भवइ' यत् खल्वस्माक किञ्चिदशुचि भवति, 'त ण उदएण य मट्टियाए य पक्खालिय सुई भवइ' तत्खलु उदकेन च मृत्तिकया च प्रक्षालित शुचि भवति=पवित्र भवति, 'एव खलु अम्हे' एव खलु वय, 'चोक्खा' चोक्षा =कृत-प्रमार्जना –विमलदेहनेपथ्या, 'चोक्खायारा' चोक्षाचारा =पवित्राचारा, अतएव–'सुई'

पुष्टि करते हुए (पण्णवेमाणा) जनता को ये सब बाते अच्छी तरह समझाते हुए (परूवेमाणा विहरति) जनता मे इनकी युक्तिपूर्वक प्ररूपणा करते हुए विचरते रहते है। (ज ण अम्ह किंचि असुई भवइ त ण उदएण य मट्टियाए य पक्खालिय सुई भवइ) वे कहते है–कि जो कुछ भी हम लोगो की दृष्टि मे अपवित्र ज्ञात होता है वह पानी से या मिट्टी से जब प्रक्षालित हो जाता है तब वह शुचि हो जाता है। (एव खलु अम्हे चोक्खा चोक्खायारा सुई सुइसमायारा भवित्ता अभिसेयजलपूयप्पाणो अविग्घेण सग्ग गमिस्सामो) इस प्रकार हम लोग चोखे है और हमारा आचारविचार भी चोखा–पवित्र है।

જનતામા પુષ્ટિ (પ્રચાર) કરતા થકા, (પણ્ણવેમાણા) જનતાને આ બધી વાતો સારી રીતે સમજાવતા થકા, (પરૂવેમાણા વિહરતિ) જનતામા તેમની યુક્તિ પૂર્વક પ્રરૂપણા કરતા થકા વિચરતા રહે છે (જ ણ અમ્હ કિંચિ અસુઈ ભવઇ ત ણ ઉદએણ ય મટ્ટિયાએ ય પક્ખાલિય સુઈ ભવઇ) તેઓ કહે છે કે જે કાઈ પણ આપણી દૃષ્ટિમા અપવિત્ર જણાય છે તે પાણીથી અથવા માટીથી ને ધોવામા આવે તો તે શુચિ-પવિત્ર થઈ જાય છે (એવ ખલુ અમ્હે ચોક્ખા ચોક્ખાયારા સુઈ સુઇસમયારા ભવિત્તા અભિસેયજલપૂયપ્પાણો અવિગ્ઘેણ સગ્ગ ગમિસ્સામો) આ પ્રકારે આપણે ચોકખા છીએ, અને આપણુ આચારવિચાર પણ ચોકખા–

तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ आसं वा हत्थिं वा उट्टं वा गोणिं वा महिसं वा खरं वा दुरूहित्ता णं गमित्तए, णण्णत्थ बलाभिओगेणं। तेसिं ण परिव्वायगाणं णो कप्पइ नडपेच्छाइ वा जाव मागहपेच्छाइ वा पेच्छित्तए। तेसि ण परिव्वायगाणणो

राजकाना न कल्पते इत्यन्वय, 'तेसिं ण परिव्वायगाण नो कप्पइ आस वा हत्थिं वा उट्ट वा गोणिं वा महिस वा खर वा दुरूहित्ताण गमित्तए णण्णत्थ बलाभिओगेण' तेषा खलु परिव्राजकाना न कल्पतेऽश्व वा हस्तिन वोष्ट्रं वा गा वा महिष वा खर वाऽधिरुह्य खलु गन्तुम्—नान्यत्र बलाऽभियोगात्—बलेन=बलात्कारेण य अभियोग =नियोजन—बलवत्पारन्त्र्य-नियोग इत्यर्थ, तस्मात्, अन्यत्र तेषा परिव्राजकाना गन्तु न कल्पते। 'तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ नडपेच्छाइ वा जाव मागहपेच्छाइ वा पेच्छित्तए' तेषा खलु परिव्राजकाना नो कल्पते नटप्रेक्षणमिति वा याव मागधप्रेक्षणमिति वा प्रेक्षितुम्—

डोली पर, अथवा झोल्लिका-यानविशेष पर, प्रवहण पालकी पर, बग्घी पर, एव स्यन्दमानिका-तामजाम पर चढ़कर भी जाना साधुओं के लिए वर्जित है। (तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ आस वा हत्थिं वा उट्ट वा, गोणिं वा, महिस वा, खर वा दुरूहित्ताण गमित्तए) उन परिव्राजकों को घोडे पर, हाथी पर, ऊँट पर, बैल पर, भैसा पर, एव गधे पर चढ़ कर भी चलना वर्जित है, (णण्णत्थ बलाभिओगेण) बलाभियोग को छोड कर। यदि कोई हठ करके अर्थात् जबर्दस्ती से बैठावे तो दोष नहीं है। (तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ नडपेच्छाइ वा जाव मागहपेच्छाइ वा पेच्छित्तए) उन परिव्राजकों को यह भी उचित नहीं है, अर्थात् उनके आचारके अनुसार यह भी उन्हे वर्जित है कि वे

લઈને, ઉપાડીને ચાલે છે એવી ડોલી પર અથવા ઝોલ્લિકા નામના યાનવિશેષ પર, પ્રવહણ-પાલખી પર, બગ્ગી પર તેમજ સ્યન્દમાનિકા—તામજામ પર ચઢીને પણ જવુ સાધુઓને માટે વર્જિત છે (तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ आस वा हत्थिं वा उट्ट वा गोणिं वा महिस वा खर वा दुरूहित्ताण गमित्तए) તે-પરિવ્રાજકોને ઘોડા પર, હાથી પર, ઊંટ પર, બળદ પર, ભેંસા પર, તેમજ ગધેડા પર ચઢીને ચાલવુ વર્જિત છે (णण्णत्थ बलाभिओगेण) બલાભિયોગ છોડીને, જો કોઈ હઠ કરીને જબરદસ્તીથી બેસાડી દે તો દોષ નથી (तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ नडपेच्छाइ वा जाव मागहपेच्छाइ वा पेच्छित्तए) તે પરિવ્રાજકોના

वा सरं वा सागरं वा ओगाहित्तए, णण्णत्थ अद्धाणगमणेणं। णो कप्पइ सगडं वा जाव संदमाणियं वा दुरूहित्ताणं गच्छित्तए।

वा सागर वाऽवगाहितुम्, तत्रावट=कूप, वापी=चतुष्कोणजलाशयविशेष, पुष्करिणी=वर्तुलाकारजलाशय, दीर्घिका=आयताकारजलाशय, गुञ्जालिका=वक्रजलाशय, सर=कृत्रिमपद्मयुक्तजलाशय, तेषु प्रवेष्टुं सन्यासिना न कल्पते, 'णण्णत्थ अद्धाणगमणेण' नान्यत्राध्वगमनात्=न इति यो निषेध सोऽध्वगमनाद्यत्र, मार्गे जलाशयप्रवेशो न निषिद्ध इत्यर्थ। 'णो कप्पइ सगड वा जाव सदमाणियं वा दुरूहित्ता णं गच्छित्तए' नो कल्पते शकट वा यावत् स्यन्दमानिका वाऽधिरुह्य खलु गन्तुम्—शकटमधिरुह्य गन्तु न कल्पते इत्यन्वय, यावच्छब्दादिद बोध्यम्—रथ वा यान वा युग्यं वा गिल्लिं वा=पुरुषद्वयोत्क्षिप्तदोल्लिका वा 'झोल्लिका वा' यानविशेष वा प्रवहण वा शिबिकाम् वा इति, थिल्लिवा=अश्वद्वयवाह्य यानविशेष वा, तथा—स्यन्दमानिका=शिबिकाविशेष वा, आरह्य गन्तु तेषा परि-

चार कोन वाले जलाशय का नाम बावड़ी, गोल मुहवाले जलाशय का नाम पुष्करिणी, एव विस्तृत आकारवाले जलाशय का नाम दीर्घिका है, जो जलाशय टेडा होता है उसका नाम गुजालिका है। इन सब में प्रवेश करना सन्यासियों के लिये निषिद्ध है। हा (**णण्णत्थ अद्धागमणेण**) मार्ग में चलते समय यदि कोई तालाब नदी आदि जलाशय बीच में पड जाय तो अगत्या उसमें होकर जाना निषिद्ध नहीं है। (**णो कप्पइ सगड वा जाव सदमाणिय वा दुरूहित्ता गच्छित्तए**) इसी तरह शकट बैलगाडी पर चढकर भी जाना निषिद्ध है। यहा '**यावत्**' शब्द से "**रथ वा यान वा युग्य वा गिल्लि वा**" इत्यादि पाठ गृहीत हुआ है। इसका मतलब इस प्रकार है—रथ पर, यान पर, घोडे पर, दो पुरुष जिसे लेकर चलते हैं ऐसी

કરવો, તેમજ સમુદ્રમા પ્રવેશ કરવો ચારે કોરેથી ઘેરાયેલુ જલાશય હોય તેનુ નામ વાવ, ગોળ મુખવાળુ જલાશય હોય તે પુષ્કરિણી, તેમજ વિસ્તૃત આકારવાળા જલાશયને દીર્ઘિકા કહે છે જે જલાશય વાકાચુકા હોય છે તેનુ નામ ગુજાલિકા છે આ બધામા પ્રવેશ કરવો એ સન્યાસીઓને માટે નિષિદ્ધ છે હા (णण्णत्थ अद्धाणगमणेण) માર્ગમા ચાલતી વખતે જો કોઇ તળાવ નદી આદિ જલાશય વચમા આવી જાય તો અગત્યા તેમા થઈને જવુ નિષિદ્ધ નથી (णो कप्पइ सगड वा जाव सदमाणिय वा दुरूहित्ता गच्छित्तए) આવી જ રીતે શકટ—બળદનુ ગાડુ પર ચડીને પણ જવુ નિષિદ્ધ છે અહી યાવત શબ્દથી "रथ वा यान वा युग्य वा गिल्लि वा" ઇત્યાદિ પાઠ ગ્રહણ કર્યો છે એની મતલબ એ છે કે—રથ પર, યાન પર, ઘોડા પર, બે માણસો જેને

कहाइ वा जणवयकहाइ वा अणत्थदंडं करित्तए। तेसिं ण परिव्वायगाणं णो कप्पइ अयपायाणि वा तउयपायाणि वा तंबपायाणि वा जसदपायाणि वा सीसगपायाणि वा रुप्पपायाणि वा सुवण्णपायाणि वा अण्णयराणि वा बहुमुल्लाणि धारित्तए,

'कथा' इति वा, 'चोरकथा' इति वा, 'जनपदकथा' इति वाऽनर्थदण्डं कर्तुम्-स्त्र्यादीना कथा कर्तुं न कल्पन्ते, तथा-अनर्थदण्डमपि कर्तुं न कल्पते। 'तेसिं ण परिव्वायगाणं णो कप्पइ अयपायाणि वा तउयपायाणि वा तंबपायाणि वा जसदपायाणि वा सीसगपायाणि वा रुप्पपायाणि वा सुवण्णपायाणि वा अण्णयराणि वा बहुमुल्लाणि धारित्तए' तेषां खलु परिव्राजकानां नो कल्पते-अय पात्राणि वा त्रपुकपात्राणि वा ताम्रपात्राणि वा जसदपात्राणि वा सीसकपात्राणि वा रूप्यपात्राणि वा सुवर्णपात्राणि वा अन्यतराणि वा बहुमूल्यानि धारयितुम्, तत्र-अय पात्राणि-लौहपात्राणि, त्रपुकपात्राणि-त्रप्वेव त्रपुक 'राँगा' इति ख्यात तस्य पात्राणि, अन्यत् सर्वं सुगमम्। 'णण्णत्थ अलाउपाएण वा

वा) चोरकथा एव जनपदकथा, (तेसिं ण परिव्वायगाणं णो कप्पइ) ये कथाएँ भी उन परिव्राजकों के लिये कल्पित नहीं है, कारण कि इन कथाओं के करने से (अणत्थदंडं करित्तए) अनर्थदंड का बंध होता है-ये कथाएँ अनर्थदंड करानेवाली हैं। (अयपायाणि वा तउयपायाणि वा तंबपायाणि वा जसदपायाणि वा सीसगपायाणि वा रुप्पपायाणि वा सुवण्णपायाणि वा अण्णयराणि वा बहुमुल्लाणि धारित्तए तेसिं परिव्वायगाणं णो कप्पइ) लोह के पात्र, त्रपु के पात्र, तांबे के पात्र, जसद के पात्र, सीसे के पात्र, चांदी के पात्र, सुवर्ण के पात्र तथा और भी धातु के बहुमूल्य पात्र उन साधुओं को

णो कप्पइ) આ કથાઓ પણ તે પરિવ્રાજકોને માટે કલ્પિત નથી, કારણ કે એ કથાઓ કરવાથી (अणत्थदंडं करित्तए) અનર्थદંડનો બંધ થાય છે-આ કથાઓ અનર્થદંડ કરાવવાવાળી છે (अयपायाणि वा तउयपायाणि वा तंबपायाणि वा जसदपायाणि वा सीसगपायाणि वा रुप्पपायाणि वा सुवण्णपायाणि वा अण्णयराणि वा बहुमुल्लाणि धारित्तए तेसिं परिव्वायगाणं णो कप्पइ) લોઢાનું પાત્ર ત્રપુ (કાસા)નું પાત્ર, તાંબાનું પાત્ર, જસતનું પાત્ર, સીસાનું પાત્ર, ચાંદીનું પાત્ર, સુવર્ણનું પાત્ર, તથા બીજી ધાતુના બહુમૂલ્ય પાત્ર રાખવા એ સાધુઓને પોતાના આહાર વિહાર માટે કલ્પિત નથી (णण्णत्थ अलाउपाएण वा

कप्पइ हरियाणं लेसणया वा घट्टणया वा थंभणया वा लूसणया वा उप्पाडणया वा करित्तए। तेसिं परिव्वायगाणं णो कप्पइ इत्थिकहाइ वा भत्तकहाइ वा देसकहाइ वा रायकहाइ वा

नटादीनां गीतनृत्यादिकानि प्रेक्षितुं तेषां परिव्राजकानां न कल्पते। तेसिं परिव्वायगाणं णो कप्पइ हरियाणं लेसणया वा घट्टणया वा थंभणया वा लूसणया वा उप्पाडणया वा करित्तए' तेषां खलु परिव्राजकानां नो कल्पते हरितानां=वनस्पतीनां श्लेषणता वा घट्टनता वा स्तम्भनता वा लूषणता वोत्पाटनता वा, श्लेषणतादौ सर्वत्र स्वार्थे तल्, श्लेषणादिकमित्यर्थः। श्लेषण=स्पर्शः, घट्टनता=घट्टन=सघर्षणम्, स्तम्भनता=स्तम्भन=हस्तादिनाऽवरोधः, शाखा पल्लवादीनां=मोटनम्, ऊर्ध्वीकरणं च, लूषणता=लूषणं=हस्तादिना पनकादेः समार्जनम्, 'तेसिं परिव्वायगाणं णो कप्पइ इत्थिकहाइ वा भत्तकहाइ वा देसकहाइ वा रायकहाइ वा चोरकहाइ वा जणवयकहाइ वा अणत्थदंड करित्तए' तेषां परिव्राजकानां नो कल्पते—'स्त्रीकथा' इति वा, 'भक्तकथा' इति वा 'देशकथा' इति वा, 'राज-

નટો કા એવ માગધ આદિકો કા ખેલ—તમાસા નહીં દેખે ઔર ઉનકે ગીત નૃત્ય આદિ નહીં સુને। (हरियाणं लेसणया वा घट्टणया वा थंभणया वा लूसणया वा उप्पाडणया वा करित्तए) હરિતવનસ્પતિ કા સ્પર્શ કરના, સઘર્ષણ કરના, હસ્તાદિક દ્વારા અવરોધ કરના, શાખા એવ ઉનકે પત્તે આદિકો કો ઊંચા કરના અથવા ઉન્હે મોડના, હસ્ત આદિ કે દ્વારા પનક આદિ કા સમાર્જન કરના, યે સબ બાતેં ભી (तेसिं परिव्वायगाणं णो कप्पइ) ઉન પરિવ્રાજકો કે લિયે કલ્પિત નહીં હૈ (इत्थिकहाइ वा भत्तकहाइ वा देसकहाइ वा रायकहाइ वा) સ્ત્રીકથા, ભક્તકથા, દેશકથા, રાજકથા (चोरकहाइ वा जणवयकहाइ

આચાર અનુસાર એ પણ તેમને વર્જિત છે, કે તેઓ નટોના તેમજ-માગધ આદિકોમા ખેલ-તમાસા જુએ નહી, અને તેમના ગીત નૃત્ય આદિ સાભળે નહી (हरियाणं लेसणया वा घट्टणया वा थंभणया वा लूसणया वा उप्पाडणया वा करित्तए) લીલી વનસ્પતિનો સ્પર્શ કરવો, સઘર્ષણ કરવુ, હાથેથી અવરોધ કરવો, શાખા તેમજ તેના પાદડા આદિકોને ઉચા કરવા, અથવા મરડવા, હાથ આદિથી લીલ-ફૂલ આદિનુ સમાજન કરવું, આ બધી વાતો પણ (तेसिं परिव्वायगाणं णो कप्पइ) તે પરિવ્રાજકો માટે કલ્પિત નથી (इत्थिकहाइ वा भत्तकहाइ वा देसकहाइ वा रायकहाइ वा) સ્ત્રીકથા, ભક્તકથા, દેશકથા, રાજકથા, (चोरकहाइ वा जणवयकहाइ वा) ચોરકથા તેમજ જનપદકથા (तेसिं णं परिव्वायगाणं

व्वायगाणं णो कप्पइ हार वा अद्धहार वा एगावलिं वा मुत्तावलिं वा कणगावलिं रयणावलिं वा मुरविं वा कंठमुरविं वा पालंबं वा तिसरयं वा कडिसुत्तं वा दसमुद्दियाणतगं वा कडयाणि वा

नो कल्पते नानाविध–वर्ण–राग–रक्तानि वस्त्राणि धारयितुम्, 'णण्णत्थ एगाए धाउरत्ताए' नाम्नैकस्माद्धातुरक्तात्–केवल गैरिकाख्यातुरक्त कल्पते इत्यर्थ, । 'तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ हार वा अद्धहार वा एगावलिं वा मुत्तावलिं वा कणगावलिं वा रयणावलिं वा मुरविं वा कठमुरविं वा पालव वा तिसरयं वा कडिसुत्त वा दसमुद्दियाणतग वा कडयाणि वा तुडियाणि वा अगयाणि वा केऊराणि वा कुडलाणि वा मउड वा चूलामणिं वा पिणद्धित्तए' तेषा खलु परिव्राजकाना नो कल्पन्ते–हार वार्द्धहार वा, एकावलिं वा, मुक्तावलीं वा, कनकावलीं वा, रत्नावलीं वा, मुरविं=कर्ण–भूषणविशेष वा, कण्ठमुरविं=कण्ठभूषणविशेष वा, प्रालम्ब वा, त्रिसरक वा, कटिसूत्र वा, दशमुद्रिकानन्तक वा, रूढोऽय शब्दस्तेन–हस्ताङ्गुलीमुद्रिकादशकमित्यर्थ, कटकानि वा,

---

के रगा से रजित वस्त्र भी इन्हे धारण करना उचित नहीं बतलाया गया है। सिर्फ एक गैरिक रग से रगा हुआ वस्त्र ही इन्हे धारण करना बतलाया है। (तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ हार वा अद्धहार वा एगावलिं वा मुत्तावलिं वा कणगावलिं वा रयणावलिं वा मुरविं वा कठमुरविं वा तिसरयं वा कडिसुत्त वा दसमुद्दियाणतग वा कडयाणि वा तुडियाणि वा अगयाणि वा केऊराणि वा कुडलाणि वा मउड वा चूडामणिं वा पिणद्धित्तए, णण्णत्थ एगेण तविएण पवित्तएण) हार, अर्द्ध-हार, एकावलि, मुक्तावलि, कनकावलि, रत्नावलि, मुरवी, कण्ठमुरवी (ये कठ के आभ-

---

અનેક પ્રકારના રગથી રગાએલા વસ્ત્ર પણ તેઓએ ધારણ કરવા ઉચિત નથી માત્ર એક ગેરૂના રગથી રગાયેલ વસ્ત્ર જ તેમણે ધારણ કરવાનુ બતાવ્યુ છે (तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ हार वा अद्धहार वा एगावलिं वा मुत्तावलिं वा कणगावलिं वा रयणावलिं वा मुरविं वा कठमुरविं वा पालव वा तिसरय वा कडिसुत्त वा दसमुद्दियाणतग वा कडयाणि वा तुडियाणि वा अगयाणि वा केऊराणि वा कुडलाणि वा मउड वा चूडामणिं वा पिणद्धित्तए, णण्णत्थ एगेण तविएण पवित्तएण) હાર, અર્ધહાર, એકાવલિ, મુક્તાવલિ, કનકાવલિ, રત્નાવલિ, મુરવી, કઠમુરવી, (આ બધા કઠના આભરણો છે) પ્રાલબ, ત્રણ સરનો

णण्णत्थ अलाउपाएण वा दारुपाएण वा मट्टियापाएण वा। अयबंधणाणि जाव बहुमुल्लाणि धारित्तए। तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ णाणाविहवण्णराग-रत्ताइं वत्थाइं धारित्तए, णण्णत्थ एगाए धाउरत्ताए। तेसिं णं परि-

दारुपाएण वा मट्टियापाएण वा' नाऽन्यत्राऽलाबुपात्राद् वा दारुपात्राद्वा मृत्तिकापात्राद्वा, 'न' इति पूर्वोक्तो निषेध—तुम्बीपात्रात् काष्ठनिर्मितपात्रात्, मृत्तिकापात्राद्वाऽन्यत्र। तुम्बी—काष्ठ—मृत्तिकापात्राणि तु सन्यासिना कल्पन्ते इति भावः। 'तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ अयबंधणाणि वा जाव बहुमुल्लाणि धारित्तए' तेषां खलु परिव्राजकानाम् अयोबन्धनानि= लौहबन्धनयुक्तानि पात्राणि, यावच्छब्दात्—त्रपुताम्रादिबन्धनयुक्तानि पात्राणि, तथा, बहु मूल्यानि अन्यान्यपि बन्धनानि धारयितुं तेषां सन्यासिना न कल्पन्ते। 'तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ णाणाविह-वण्ण-राग रत्ताइ वत्थाइ धारित्तए' तेषां खलु परिव्राजकाना

अपने आहार—विहार आदि के लिये रखना कल्पित नहीं है। (णण्णत्थ अलाउपाएण वा मट्टियापाएण वा,) तुम्बी, काष्ठनिर्मित कमण्डलु, अथवा मिट्टीका पात्र, ये ही उन्हें रखना कल्पता है। (अयबंधणाणि जाव बहुमुल्लाणि धारित्तए तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ) तथा—लोह के बधन से युक्त पात्र, त्रपु के बधन से युक्त पात्र, ताबे के बधन से युक्त पात्र, जसद के बधन से युक्त पात्र, सीसे के बधन से युक्त पात्र, चादी के बधन से युक्त पात्र, सुवर्ण के बधन से युक्त पात्र तथा और भी बहुमूल्य बधन से युक्त पात्र इन साधुओं को कल्पित नहीं बतलाया गया है। (तेसिं णं परिव्वायगाण णो कप्पइ णाणाविह—वण्ण—राग—रत्ताइ वत्थाइं धारित्तए णण्णत्थ एगाए धाउरत्ताए) अनेक प्रकार

દારુપાણ વા મટ્ટિયાપાણ વા) તૂંબડી, લાકડાનુ બનેલુ કમડળ, અથવા માટીનુ પાત્ર એજ તેઓએ રાખવુ કલ્પિત છે (અયબધણાણિ જાવ બહુમુલ્લાણિ ધારિત્તએ તેસિં ણં પરિવ્વાયગાણં ણો કપ્પઇ) તથા લોઢાના બધનથી યુક્ત પાત્ર, ત્રપુના બધનથી યુક્ત પાત્ર, તાબાના બધનથી યુક્ત પાત્ર, જસતના બધનથી યુક્ત પાત્ર, સીસાના બધનથી યુક્ત પાત્ર, ચાદીના બધનથી યુક્ત પાત્ર, સુવર્ણના બધનથી યુક્તપાત્ર તથા બીજી પણ બહુમૂલ્ય (કીમતી) ધાતુના બધનથી યુક્ત પાત્ર સાધુઓને માટે કલ્પિત બતાવેલ નથી (તેસિં ણ પરિવ્વાયગાણ ણો કપ્પઇ ણાણાવિહ—વણ્ણરાગ—રત્તાઇ વત્થાઇ ધારિત્તએ, ણણ્ણત્થ એગાએ ધાઉરત્તાએ)

परिव्वायगाण णो कप्पइ अगलुएण वा चदणेण वा कुकुमेण वा गाय अणुलिंपित्तए, णण्णत्थ एक्काए गगामट्टियाए ॥ सू० १८ ॥

मूलम्—तेसि ण परिव्वायगाण कप्पइ मागहए पत्थए

'तेसि ण परिव्वायगाण णो कप्पइ-अगलुएण वा चदणेण वा कुकुमेण वा गाय अणुलिंपित्तए' तेषा खलु परिव्राजकाना नो कल्पतेऽगरुणा वा चन्दनेन वा कुङ्कुमेन वा गात्रमनुलेप्तुम्-सुगन्धितद्रव्येण गात्राऽनुलेपन सन्यासिना न कल्पते इत्यर्थ, 'णण्णत्थ एक्काए गगामट्टियाए' नाऽन्यत्रैकस्या गङ्गामृत्तिकाया-एका गङ्गामृत्तिका वर्जयित्वाऽन्य निषेध इत्यर्थ ॥ सू० १८ ॥

टीका—'तेसिं ण' इत्यादि। 'तेसिं ण' तेषा खलु 'परिव्वायगाणं कप्पइ मागहए पत्थए जलस्स पडिग्गाहित्तए' परिव्राजकाना कल्पते मागध प्रस्थ जलस्य परिग्रहीतुम्, प्रस्थ परिमाणविशेष, तथाहि-'दो असईओ पसई, दोहिं पसईहिं

उनके लिये पहिरना अर्जित है। (तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ अगलुएण वा चदणेण वा कुकुमेण वा गाय अणुलिंपित्तए णण्णत्थ एक्काए गगामट्टियाए) तथा उन परिव्राजकों के लिये अगुरु से, चंदन एव कुकुम से शरीर पर लेप करना भी निषिद्ध है। सिर्फ यदि वे लेप करना चाहे तो एक मात्र गगा की मिट्टी का लेप कर सकते हैं ॥ सू १८ ॥

'तेसिं ण' इत्यादि।

(तेसिं ण परिव्वायगाण) उन प्रत्येक परिव्राजकों को अपने उपयोग में लाने के वास्ते (मागहए पत्थए जलस्स पडिग्गाहित्तए कप्पइ) केवल मगधदेश-प्रचलित प्रस्थप्रमाणमात्र जल लेना कल्पता है। प्रस्थ एक माप का नाम है। कहा भी है-दो

चदणेण वा कुकुमेण वा गाय अणुलिंपित्तए णण्णत्थ एक्काए गगामट्टियाए) તથા તે પરિવ્રાજકોને માટે અગુરુથી, ચદનથી તેમજ કકુથી શરીર પર લેપ કરવો પણ નિષિદ્ધ છે જો તે લેપ કરવા ચાહે તો એકમાત્ર ગગાની માટીનો લેપ કરી શકે છે (સૂ ૧૮)

"तेसिं ण" ઈત્યાદિ

(तेसिं ण परिव्वायगाण) તે પ્રત્યેક પરિવ્રાજકોએ પોતાના ઉપયોગમા લેવા માટે (मागहए पत्थए जलस्स पडिग्गाहित्तए कप्पइ) મગધ દેશમા પ્રચલિત પ્રસ્થપ્રમાણમાત્ર જલ લેવુ કલ્પે છે 'પ્રસ્થ' એક માપનુ નામ છે

तुडियाणि वा अंगयाणि वा केऊराणि वा कुंडलाणि वा मउडं वा चूलामणि वा पिणद्धित्तए, णण्णत्थ एगेणं तंबिएणं पवित्तएणं। तेसि णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ गंथिम-वेढिम-पूरिम-संघाइमे चउव्विहे मल्ले धारित्तए, णण्णत्थ एगेणं कण्णपूरेणं। तेसिं ण

त्रुटिकानि वा, अङ्गदानि=केयूरान् वा, कुण्डानि वा, मुकुट वा, चूडामणिं वा पिनद्धुम्, हारादीनि तेषा परिव्राजकाना न कल्पन्ते परिधातुमित्यर्थः। **णण्णत्थ एगेण तंबिएणं पवित्तएण** ' नाऽन्यत्रैकस्मात्ताम्रमयात्पवित्रकात्—ताम्रमयमङ्गुलीयक पवित्रकनामक तु तेषा परिधर्तुं कल्पत इति भाव। ' **तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ गंथिम-वेढिम-पूरिम-संघाइमे चउव्विहे मल्ले धारित्तए** ' तेषा खलु परिव्राजकाना नो कल्पन्ते ग्रन्थिम-वेष्टिम-पूरिम-सङ्घातिमानि चतुर्विधानि मान्यानि धारयितुम्—ग्रन्थेन=ग्रन्थनेन निर्वृत्त=निर्मित मालारूप ग्रन्थिमम्; वेष्टेन=वेष्टनेन निर्वृत्त वेष्टिमम्, पूरिम=पूरणेन निर्वृत्तम्, सघातेन निर्वृत्त सङ्घातिमम्, एतानि चतुर्विधानि माल्यानि धारयितु न कल्पन्ते इत्यर्थ, ' **णण्णत्थ एगेण कण्णपूरेण**' नान्यत्रैकस्मात्कर्णपूरकात्—एक पुष्पमय कर्णपूर तेषा न निषिद्धमिति भाव।

रण विशेष है), प्रालब, तीन लरका हार, कटिसूत्र, दशमुद्रिकाएँ, कटक, त्रुटिक—बाजूबध, अगद, केयूर, कुडल, मुकुट, चूडामणि, इनका पहिरना भी इन साधुओं को कल्पता नहीं है। एक तावे की अगूठी ही इन्हे हाथ की अगुली में धारण करना कल्पता है। (**तेसिं ण परिव्वायगाणं णो कप्पइ गंथिम-वेढिम-पूरिम-संघाइमे चउव्विहे मल्ले धारित्तए, णण्णत्थ एगेण कण्णपूरेण**) इन परिव्राजकों को गूथ कर बनाइ गई, वेष्टित कर बनाई गई, एवं परस्पर दो फूलों को सयुक्त करके बनाइ गई, ऐसी चार प्रकार की मालाओं का पहिरना भी कल्पता नहीं है। एक पुष्पों का रचित कर्णफूल ही कान में

હાર, કટિસૂત્ર, દશ મુદ્રિકાઓ (વીટી), કટક, ત્રુટિક—બાજૂબધ, અંગદ કેયૂર, કુંડલ, મુકુટ, ચૂડામણિ, એ પહેરવુ પણ આ સાધુઓને કલ્પતુ નથી. એક તાબાની અંગૂઠી જ તેણે હાથની આંગળીમા ધારણ કરવી કલ્પે છે (तेसिं ण परिव्वायगाणं णो कप्पइ—गंथिम—वेढिम—पूरिम—संघाइमे चउव्विहे मल्ले धारित्तए णण्णत्थ एगेण कण्णपूरेण) આ પરિવ્રાજકોને ગુંથીને બનાવેલી, વેષ્ટિત કરીને બનાવેલી, સંઘાત ઉપર પૂરીને બનાવેલી તેમજ પરસ્પર બે પુષ્પોને જોડીને બનાવેલી એવી ચાર પ્રકારની માલાઓ પહેરવી કલ્પતી નથી. સિર્ફ પુષ્પોનુ એક કર્ણફૂલ જ તેમને કલ્પનીય છે (तेसिं ण परिव्वायगाणं णो कप्पइ अणल्लुएण वा

चेव णं अपरिपूए, से वि य णं दिण्णे णो चेव णं अदिण्णे, से वि य पिबित्तए, णो चेव णं हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठाए सिणाइत्तए वा। तेसिं णं परिव्वायगाणं कप्पइ मागहए

स्वच्छ कल्पते, नो चैव खलु अनुप्रसन्नम्, 'से वि य परिपूए णो चेव णं अपरिपूए' तदपि च जल परिपूत=वस्त्रेण गालित कल्पते, नो चैव स्वल्पपरिपूतम्, 'से वि य णं दिण्णे णो चेव णं अदिण्णे' तदपि च खलु दत्त कल्पते, न चैव स्वल्पदत्तम्, 'से वि य पिबित्तए णो चेव णं हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठाए सिणाइत्तए वा' तदपि च पातु कल्पत नो चैव खलु हस्तपादचरुचमसप्रक्षालनार्थम्, तत्र हस्तौ पादौ च प्रसिद्धौ। चरु = अन्नपात्र, यस्मिन् भिक्षान स्थाप्यते। चमसो—दर्विका—परिवेषणपात्र 'चमचा' इति प्रसिद्धम्,

है, अतिनिर्मल नहीं होन पर ग्राह्य नहीं हो सकता। (से वि य परिपूए णो चेव णं अपरिपूए) अतिनिर्मल होने पर भी वस्त्र से छाना जाने पर ही कल्पित कहा गया है, अनछना पानी अपने उपयोग म लाने का निषेध है। (से वि य णं दिण्णे णो चेव णं अदिण्णे) छना हुआ होने पर भा किसी दाता के द्वारा दिया गया ही ग्रहण करने के योग्य कहा है, बिना दिया हुआ नहीं। (से वि य पिबित्तए णो चेव हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठाए) दिया गया भी जल का उपयोग केवल पीने के लिये ही करने की आज्ञा है, हाथ-पैर, चरु-भाजन पात्र एव चमचा धोने के लिये उसका उपयोग विहित नहीं है, अर्थात हाथ पैर आदि धोने के काम म उसको नहीं ला सकते, (सिणाइत्तए वा)

અનપ્પસણ્ણે) સ્વચ્છ હોવા છતા પણ અતિનિર્મળ હોય તો જ ગ્રાહ્ય થઇ શકે છે, અતિનિર્મળ ન હોય તો ગ્રાહ્ય થઇ શકતુ નથી (से वि य परिपूए णो चेव ण अपरिपूए) અતિનિર્મળ હોવા છતા પણ વસ્ત્રથી ગળાએલુ હોય તો જ કલ્પિત કહેલુ છે વગર ગળાયેલુ પાણી પોતાના ઉપયોગમા લેવાનુ નિષિદ્ધ છે (से वि य ण दिण्णे णो चेव ण अदिण्णे) ગાળેલુ હોય છતા પણ કોઇ દાતા દ્વારા અપાએલુ જ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય કહેવામા આવ્યુ છે, વગર દીધેલુ નહિ (से वि य पिबित्तए णो चेव हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठाए) આપેલુ હોય તેવા જલનો ઉપયોગ પણ કેવલ પીવા માટે જ કરવાની આજ્ઞા છે, હાથ-પગ, ચરૂ-ભોજન પાત્ર, તેમજ ચમચા ધોવા માટે તેનો ઉપયોગ કરવો વિહિત નથી, અર્થાત્ હાથ પગ આદિ ધોવાના કામમા તેનો ઉપયોગ કરી શકાય નહિ (सिणाइत्तए वा) તેમજ તેનો ઉપયોગ સ્નાન

जलस्स पडिग्गाहित्तए, से वि य वहमाणे णो चेव णं अवहमाणे, से वि य थिमिओदए णो चेव णं कद्दमोदए, से वि य बहुप्पसण्णे णो चेव णं अबहुप्पसण्णे, से वि य परिपूए णो

सेइया होइ। चउसेइओ उ कुलओ चउकुलओ पत्थओ होइ ॥ १ ॥ चउपत्थमाढय तह चत्तारि य आढया भवे दोणो।' छाया–द्वे असती प्रसृति, द्वाभ्या प्रसृतिभ्या सेतिका भवति। चतुस्सेतिकस्तु कुलवश्चतुष्कुलव प्रस्थो भवति ॥ १ ॥ चतुष्प्रस्थमाढक तथा चत्वारि आढकानि भवेद् द्रोण ॥ इति। मागधप्रस्थपरिमित जलं सन्यासिना परिग्रहीतु कल्पते इत्यर्थ। '**से वि य वहमाणे णो चेव ण अवहमाणे**' तदपि च जल वहमान= नद्यादिस्रोतोवर्त्ति व्याप्रियमाण वा परिग्रहीतु कल्पत, नो चैवाऽवहमानम्। '**से वि य थिमिओदए णो चेव ण कद्दमोदए**' तदपि च स्तिमितोदक नो चैव खलु कर्दमोदकम्, स्तिमितोदक=पङ्कसम्पर्करहित कल्पते, यत्र तु कर्दमसम्पर्कोऽस्ति तज्जल न कल्पते–इत्यर्थ, '**से वि य बहुप्पसण्णे णो चेव ण अबहुप्पसण्णे**' तदपि च जल बहुप्रसन्नम्=अति

असती की एक प्रसृति होती है। दो प्रसृति की एक सेतिका, चार सेतिकाओं का एक कुलव और चार कुलवों का एक प्रस्थ होता है। यह पहिले समय में काष्ठ का बनता था। चार प्रस्थों का एक आढक और चार आढका का एक द्रोण होता है। इनके लिये प्रस्थप्रमाण जल उपयोग म लेने का विधान किया गया है (**से वि य वहमाणे णो चेव ण अवहमाणे**) वह भी वहती हुई नदी आदि का होना चाहिए, विना बहता हुआ जल लेना उन्हें निषिद्ध है। (**से वि थिमिओदए णो चेव ण कद्दमोदए**) वह भी यदि स्वच्छ हो तब ही ग्रहण करने योग्य कहा गया है, कर्दम से मिश्रित नहीं। (**से वि य बहुप्पसण्णे णो चेव ण अबहुप्पसण्णे**) स्वच्छ होने पर भी निर्मल हो तब ही ग्राह्य हो सकता

હોય પણ છે–બે અસતીની એક–પ્રસૃતિ થાય છે બે પ્રસૃતિની એક સેતિકા, ચાર સેતિકાઓનો એક કુલવ અને ચાર કુલવનો એક પ્રસ્થ થાય છે આ અગાઉના સમયમ લાકડાનો બનતો હતો ચાર પ્રસ્થોનો એક આઢક અને ચાર આઢકોનો એક દ્રોણ થાય છે પ્રસ્થપ્રમાણ જલના ઉપયોગનુ વિધાન જે કરેલુ છે (से वि य वहमाणे णो चेव ण अवहमाणे) તે જળ પણ વહેતી નદી આદિનુ હોવુ જોઈએ, વિના વહેતુ જલ લેવુ તેમને નિષિદ્ધ છે (से वि य थिमिओदए णो चेव ण कद्दमोदए) તે પણ જો સ્વચ્છ હોય તો જ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય કહેલુ છે, કદ્દમથી મિશ્રિત નહિ (से वि य बहुप्पसण्णे णो चेव णं

मूलम्—ते ण परिव्वायगा एयारूवेण विहारेणं विहरमाणा बहूइ वासाइ परियायं पाउणंति, पाउणित्ता कालमासे काल किच्चा उक्कोसेण बभलोए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवति।

टीका—'ते ण परिव्वायगा' इत्यादि। 'ते ण परिव्वायगा' ते खलु परिव्राजका 'एयारूवेण विहारेण विहरमाणा' एतद्रूपेण=उक्तरूपेण विहारेण विहरन्त, 'बहूइ वासाइ परियायं पाउणंति' बहूनि वर्षाणि पर्याय पालयन्ति, 'पाउणित्ता कालमासे काल किच्चा' पालयित्वा कालमासे काल कृत्वा 'उक्कोसेण बभलोए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति' उत्कर्षेण ब्रह्मलोके कल्प देवत्वेनोपपत्तारो भवन्ति, 'तहिं

इस निमित्त प्राप्त किये गये जल को पान अथवा स्नान के काम में लाने का निषेध है॥ सू १९॥

'ते ण परिव्वायगा' इत्यादि।

(ते ण परिव्वायगा) ये परिव्राजक (एयारूवेण विहारेण विहरमाणा) इस प्रकार के विहार से विचरण करते हुए अर्थात् इस प्रकार की परिस्थिति में रहते हुए (बहूइ वासाइ परियायं पाउणंति) अपने जीवन के बहुत वर्षों को इसी पर्याय का पालन करते २ जब व्यतीत करते है, तब (कालमासे काल किच्चा) कालमास के उपस्थित होने पर मर कर वे (उक्कोसेण) ज्यादा से ज्यादा (बभलोए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति) ब्रह्मलोक नामक पचमकल्प में देवता की पर्याय से उत्पन्न हो जाते है। (तहिं तेसिं गई तहिं तेसिं ठिई) वही पर उनकी गति एव वहीं पर उनकी स्थिति शास्त्रों में वर्णित की

એવા જલને પીવા અથવા સ્નાન કરવાના કામમા લેવાનો નિષેધ છે (સૂ ૧૯)

" ते ण परिव्वायगा " ઈત્યાદિ

(ते ण परिव्वायगा) એ પરિવ્રાજક (एयारूवेण विहारेण विहरमाणा) આ પ્રકારના વિહારથી વિચરણ કરતા કરતા, અર્થાત્—આ પ્રકારની પરિસ્થિતિમા રહેતા (बहूइ वासाइ परियायं पाउणंति) પોતાના જીવનના ઘણા વરસોને એજ પર્યાયના પાલનમા વ્યતીત કરે છે ત્યારે (कालमासे काल किच्चा) કાળ અવસરે કાળ કરીને તેઓ (उक्कोसेण) વધારેમા વધારે (बभलोए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति) બ્રહ્મલોક નામના પાચમા કલ્પમા દેવતાની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઇ જાય છે, (तहिं तेसिं गई तहिं तेसिं ठिई) ત્યા તેમની ગતિ તેમજ ત્યા

आढए जलस्स पडिग्गाहित्तए, से वि य वहमाणे णो चेव ण अवहमाणे, जाव ण अदिण्णे, सेवि य हत्थपायचरुचमसपक्खालणट्ठयाए, णो चेव ण पिबित्तए सिणाइत्तए वा ॥ सू० १९ ॥

एतेषा प्रक्षालनार्थं स्नातु वा न कल्पते इति। '**तेसिं ण परिव्वायगाण कप्पइ मागहए आढए जलस्स पडिग्गाहित्तए**' तेषा खलु परिव्राजकाना कल्पते मागधमाढक जलस्य परिग्रहीतुम्, '**से वि य वहमाणे णो चेव ण अवहमाणे जाव ण अदिण्णे**' तदपि च वहमान नो चैव खल्ववहमान यावत्खलु अदत्तम्, यावच्छब्दात्कर्दमरहित, स्व॰, वस्त्रगालित च कल्पते, अवहमानादिक तु न कल्पते इति बोध्यम्। '**से वि य हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए**' तदपि च हस्त-पाद-चरु-चमस-प्रक्षालनार्थम्, '**णो चेव ण पिबित्तए सिणाइत्तए वा**' नो चैव खलु पातु स्नातु वा ॥ सू० १९ ॥

और न उसका उपयोग स्नान करने मे ही किया जाता है। इसी प्रकार (**तेसिं ण परिव्वायगाण कप्पइ मागहए आढए जलस्स पडिग्गाहित्तए से वि य वहमाणे णो चेव ण अवहमाणे जाव ण अदिण्णे, से वि य हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए, णो चेव ण पिबित्तए सिणाइत्तए वा**) इन साधुओं के लिये मगधदेशीय प्रस्थ प्रमाणमात्र जल ही हाथ, पैर, पात्र, चम्मच आदि धोने के लिये ग्राह्य बतलाया गया है। वह भी बहता हुआ ही होना चाहिये–स्थिर नहीं। उसमें भी वह अतिस्वच्छ, एव वस्त्र से छना हुआ तथा दाता के द्वारा दिया गया होना चाहिये, इससे भिन्न नहीं। ऐसा जल ही हस्त, पाद, चरु एव चमचा के धोने के काम में आ सकता है, अन्यथा नहीं। अत

કરવામા પણ કરી શકાય નહિ એ પ્રકારે (**तेसिं ण परिव्वायगाण कप्पइ माग हए आढए जलस्स पडिग्गाहित्तए से वि य वहमाणे णो चेव ण अवहमाणे जाव ण अदिण्णे से वि य हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए णो चेव ण पिबित्तए सिणाइत्तए वा**) આ સાધુઓને માટે મગધદેશીય પ્રસ્થપ્રમાણ માત્ર જલ જ હાથ પગ પાત્ર ચમચા આદિ ધોવાને માટે ગ્રાહ્ય બતાવવામા આવ્યુ છે તે પણ વહેતુ હોય તે જ હોવુ જોઇએ, ન વહેતુ હોય તે નહિ તેમા પણ તે અતિસ્વચ્છ તેમજ વસ્ત્રથી ગાળેલુ તથા દાતા દ્વારા અપાએલુ હોવુ જોઇએ, તેનાથી બીજુ નહિ એવુ જલજ હાથ, પગ, ચરૂ તેમજ ચમચાને ધોવાના કામમા આવી શકે છે, બીજુ નહિ આમ એ નિમિત્તે પ્રાપ્ત કરા

पुरिमताल णयर सपट्टिया विहाराए ॥ सू० २१ ॥

मूलम्—तए ण तेसिं परिव्वायगाण तीसे अगामियाए छिण्णोवायाए दीहमद्धाए अडवीए कचि देसंतरमणुपत्ताण

कूलेण' गंगाया महानद्या उभयत कूल्न=उभयतटाभ्याम्, 'कपिल्लपुराओ णयराओ पुरिमताल णयरं सपट्ठिया विहाराए' काम्पिल्यपुरनगरात् पुरिमताल नगर प्रस्थिता विहाराय=विहर्तुम् ॥ सू० २१ ॥

टीका—'तए ण' इत्यादि। 'तए ण' ततः खलु 'तेसिं परिव्वायगाण' तेषा परिव्राजकानाम्, 'तीसे अगामियाए' तस्या अग्रामिकाया =ग्रामसम्बन्धरहिताया —ग्रामाद्दूरवर्तिन्या इत्यर्थ, 'छिन्नोवायाए' छिन्नापाताया =जनागमनिर्गमरहिताया —निर्जनाया इत्यर्थ, 'दीहमद्धाए' दीर्घाध्वाया =दीर्घमार्गाया —प्रान्तरस्थिताया इत्यर्थ; 'अडवीए' अटव्या =वनस्य 'कचि देसंतरमणुपत्ताण' किञ्चिद्देशान्तरमनुप्राप्तानाम्= महाणईए उभओ कूलेण) गगा नदी के दोनों तटों से होकर, (कपिल्लपुराओ णयराओ पुरिमतालणयर सपट्ठिया) काम्पिल्यपुर नगर से पुरिमताल नगर की ओर विहार के लिये निकले ॥ सू० २१ ॥

'तए ण' इत्यादि।

(तए ण) इसके बाद (तेसिं परिव्वायगाणं) उन परिव्राजकों को (तीसे अगामियाए अडवीए) जब कि वे चलते २ एक भयंकर अटवी में आ पहुँचे, जो ग्राम के सम्बन्ध से सर्वथा रहित थी—ग्राम से बहुत दूर थी, (छिन्नोवायाए) इसलिये यहां पर मनुष्यों का सचार बिलकुल ही नहीं था, अर्थात् वह अटवी निर्जन थी, (दीहमद्धाए) रास्ते इसके बडे विकट थे, (कचि देसंतरमणुप्पत्ताण) इसका थोडा सा ही भाग इन्होंने तय कर पाया

ઉપર વધને (कपिल्लपुराओ णयराओ पुरिमतालणयर सपट्ठिया) કાપિલ્યપુર નગરથી પુરિમતાલ નગરની તરફ વિહાર માટે નીકળ્યા (સૂ ૨૧)

"तए ण" ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (तेसिं परिव्वायगाण) તે પરિવ્રાજકો, (तीसे अगामियाए अटवीए) જ્યારે ચાલતા ચાલતા એક ભયંકર અટવી (વન)મા આવી પહોચ્યા કે જે વન ગામના સબધથી સર્વથા રહિત હતુ—ગામથી બહુ દૂર હતુ (छिन्नोवायाए) તેથી અહી મનુષ્યોનો સચાર બિલકુલ જ નહોતો એટલે કે તે વન નિર્જન હતુ (दीहमद्धाए) તેના રસ્તા બહુ વિકટ હતા (कचि

तहि तेसि गई, तहि तेसि ठिई। दससागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता। सेसं त चेव ॥ सू० २० ॥

मूलम्—तेण कालेणं तेण समएण अम्मडस्स परिव्वायगस्स सत्त अंतेवासिसयाइ गिम्हकालसमयंसि जेट्ठामूलमासंमि गंगाए महानईए उभओकूलेण कंपिल्लपुराओ णयराओ

तेसिं गई, तहिं तेसिं ठिई' तत्र तेषा गति, तत्र तेषा स्थिति। 'दस सागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता' दश सागरोपमाणि स्थिति प्रज्ञप्ता, 'सेस त चेव' शेष तदेव ॥ सू० २० ॥

टीका—तेणं कालेण तेण समएण' इत्यादि। 'तेण कालेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'अम्मडस्स परिव्वायगस्स सत्त अंतेवासिसयाइ' अम्बडस्य परिव्राजकस्य सप्तान्तेवासिशतानि=सप्तशतसख्यका अन्तेवासिन —शिष्या, 'गिम्हकालसमयंसि जेट्ठामूलमासंमि' ग्रीष्मकालसमये ज्येष्ठामूलमासे=ज्येष्ठानक्षत्रे मूलनक्षत्रे वा पूर्णिमा यस्मिन् तस्मिन्, ज्येष्ठमासे इत्यर्थ। 'गंगाए महाणईए उभओ-

---

गई है। इस स्थिति का प्रमाण (दस सागरोवमाइ) वहा १० दस सागर है, (सेस त चेव) यावत् ये आराधक नहीं होते है ॥ सू० २० ॥

'तेणं कालेण तेण समएण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण) उस काल मे एव उस समय में (अम्मडस्स परिव्वायगस्स) अम्बड नामक परिव्राजक (सन्यासी) के (सत्त अंतेवासिसयाइ) सात सौ शिष्य (गिम्हकालसमयंसि) ग्रीष्म काल के समय (जेट्ठामूलमासंमि) ज्येष्ठ मास मे (गंगाए

તેમની સ્થિતિ શાસ્ત્રોમા વર્ણન કરેલી છે આ સ્થિતિનુ પ્રમાણ (દસ સાગરોવમાઇ) ત્યા ૧૦ દસ સાગરનુ છે (સેસ ત ચેવ) યાવત્ તેઓ આરાધક હોતા નથી (સૂ ૨૦)

"तेण कालेण तेण समएण" ઈત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાળમા તેમજ તે સમયમા (अम्मडस्स परिव्वायगस्स) અમ્બડ નામના પરિવ્રાજક (સન્યાસી)ના (सत्त अंतेवासिसयाइ) સાતસો શિષ્ય (गिम्हकालसमयंसि) ગ્રીષ્મ કાળના સમયમા (जेट्ठामूलमासंमि) જેઠ મહિનામા (गंगाए महाणईए उभओ कूलेण) ગગા નદીના બન્ને તટ

मूलम्—एव खलु देवाणुप्पिया ! अम्ह इमीसे अगामियाए जाव अडवीए कचि देसतरमणुपत्ताणं से उदए जाव झीणे, त सेय खलु देवाणुप्पिया ! अम्ह इमीसे अगामियाए

टीका—ते परिव्राजका परस्पर यदवादिषुस्तन्निर्दिशति—'एव खलु देवाणुप्पिया' इत्यादि । 'एव खलु देवाणुप्पिया !' एव खलु हे देवानुप्रिया ! 'अम्ह इमीसे अगामिआए जाव अडवीए' अस्माकमस्या अग्रामिकाया यावदटव्या, 'कचिदेसतरमणुपत्ताण मे उदए जाव झीणे' किञ्चिद्देशान्तरमनुप्राप्ताना तत् उदकं यावत् क्षीणम्, 'त सेय खलु देवाणुप्पिया' तत्=तस्मात् श्रेय खलु ह देवानुप्रिया ! 'अम्ह इमीसे अगामियाए जाव अडवीए' अस्माकमस्यामग्रामिकाया यावदटव्याम्,

नहीं देखकर, (अण्णमण्ण सद्दावेंति) परस्पर म एक दूसरे का आह्वान करने लगे, (सद्दावित्ता एव वयासी) और आह्वान करके इस प्रकार बोले ॥ सू० २३ ॥

एवं खलु देवाणुप्पिया ! ' इत्यादि ।

(एव खलु देवाणुप्पिया !) हे देवानुप्रियो ! यह बात बिलकुल ठीक है कि (अम्ह इमीसे अगामियाए जाव अडवीए कचिदेसतरमणुपत्ताण से उदए जाव झीणे) हम लोगो का, इस अग्रामिक अटवी मे कि अभी जिसे थोडी ही तय की है, वह अपने २ स्थान से लाया हुआ जल अब समाप्त हो चुका है, (त सेय खलु देवाणुप्पिया ! अम्ह इमीसे अगामियाए जाव अडवीए उदगदायारस्स सव्वओ समता मग्गणगवेसण करित्तए) ऐसी हालत में हमारे—तुम्हारे लिये यही एक कल्याणकारक मार्ग है कि हम इस अग्रामिक एव निर्जन अटवी मे सर्व प्रकार से चारों ओर किसी जल-

બોલાવવા લાગ્યા, (सद्दावित्ता एव वयासी) અને બોલાવી આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યા (सू० २३)

" एव खलु देवाणुप्पिया ! " ઇત્યાદિ

(एव खलु देवाणुप्पिया !) હે દેવાનુપ્રિયો ! એ વાત બિલકુલ ઠીક છે કે (अम्ह इमीसे अगामियाए जाव अडवीए कचि देसतरमणुपत्ताण से उदए जाव झीणे) આપણે આ વનમા થોડીક દૂર ચાલીને આવ્યા છીએ, અને હમણા જરાક જ રોકાયા છીએ, ત્યા તો પોતાના સ્થાનેથી લાવેલુ પાણી સમાપ્ત થઈ ગયુ (त सेय खलु देवाणुप्पिया ! अम्ह इमीसे अगामियाए जाव अडवीए उदगदायारस्स सव्वओ समता मग्गणगवेसण करित्तए) એવી હાલતમા અમારા

से पुव्वग्गहिए उदए अणुपुव्वेण परिभुंजमाणे झीणे ॥ सू० २२ ॥

मूलम्—तए णं ते परिव्वायगा झीणोदगा समाणा तण्हाए पारब्भमाणा २ उदगदायारमपस्समाणा अण्णमण्णं सद्दावेंति, सद्दावित्ता एवं वयासी ॥ सू० २३ ॥

कचित् प्रदेशमागताना 'से' तत् 'पुव्वग्गहिए' पूर्वगृहीतम् 'उदए' उदकम् 'अणुपुव्वेण' आनुपूर्व्येण 'परिभुजमाणे' परिभुज्यमान 'झीणे' क्षीण=क्षय प्राप्तम् ॥ सू० २२ ॥

टीका—'तए ण ते परिव्वाया' इत्यादि। 'तए ण ते परिव्वाया' तत खलु ते परिव्राजका 'झीणोदगा समाणा' क्षीणोदका सन्त, 'तण्हाए' तृष्णया=पिपासया, 'पारब्भमाणा २' प्रारभ्यमाणा २=पीड्यमाना २—व्याकुलीभवन्त, व्याकुलीभावेहे तुगर्भविशेषणमाह—'उदगदायारमपस्समाणा' उदकदातारमपश्यन्त, तेषामदत्ताग्राहित्वादिति भाव, 'अण्णमण्णं सद्दावेंति' अन्योऽन्य शब्दयन्ति=परस्परमाह्वयन्ति, शब्दयित्वा=आहूय 'एवं वयासी' एवमवादिषु—एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण वदन्ति स्म ॥ सू० २३ ॥

था कि इतने में (से पुव्वग्गहिए उदए अणुपुव्वेण परिभुजमाणे झीणे) चलते समय अपने स्थान से लाया हुआ जल क्रमश पीते २ खतम हो गया ॥ सू० २२ ॥

'तए ण से परिव्वाया' इत्यादि।

(तए ण) इस के बाद (ते परिव्वाया झीणोदगा समाणा) वे परिव्राजक कि जिनका पानी बिलकुल समाप्त हो चुका है, (तण्हाए पारब्भमाणा २) पुन तृषा से अत्यत पीडित—व्याकुल होते हुए (उदगदायारमपस्समाणा) उस समय किसी पानी दाता को

દેસતરમણુપત્તાણ) તેના થોડો ભાગ જ તેઓ ચાલ્યા કે એટલામા (સે પુવ્વગ હિએ ઉદએ અણુપુવ્વેણ પરિભુજમાણે ઝીણે) ચાલતી વખતે પોતાના સ્થાનેથી લાવેલ જલ હળવે હળવે પીતા પીતા પૂરૂ થઇ ગયુ (સૂ ૨૨)

" तए ण ते परिव्वाया " ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (ते परिव्वाया झीणोदगा समाणा) તે પરિવ્રાજકો કે જેમના પાણી બિલકુલ સમાપ્ત થઇ ચૂકયા છે, (तण्हाए पारब्भमाणा २) તેઓ તરસથી બહુ જ પીડિત—વ્યાકુળ થઇને (उदगदायारमपस्समाणा) તે સમયે કોઈ પાણીના દાતાને ન જોવાથી (अण्णमण्ण सद्दावेंति) પરસ્પર એક બીજાને

मलभमाणा दोच्चपि अण्णमण्ण सद्दावेंति, सद्दावित्ता एव वयासी ॥ सू० २४ ॥

मूलम्—इह ण देवाणुप्पिया ! उदगदातारो णत्थि, तं णो खलु कप्पइ अम्ह अदिण्ण गिण्हित्तए, अदिण्णं साइ-

---

अण्णमण्ण सद्दावेंति' द्वितीयमपि=द्वितीयवारमपि अन्योऽन्य शब्दयन्ति, 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा 'एव वयासी' एवमवादिषु ॥ सू० २४ ॥

टीका—'इह ण देवाणुप्पिया !' इत्यादि। 'इह ण देवाणुप्पिया !' इह खलु हे देवानुप्रिया ! 'उदगदातारो णत्थि' उदकदातारो न सन्ति। 'त णो खलु कप्पइ अम्ह अदिण्ण गिण्हित्तए' तत्=तस्मात् नो खलु कल्पतेऽस्माकमदत्तम् उदक ग्रहीतुम, 'अदिण्ण साइज्जित्तए' अदत्तम् उदक स्वादयितु=पातुम्, 'त मा ण अम्हे इयाणिं' तन्मा खलु वयमिदानीम्, 'आवइकालपि' आयतिकालमपि=आगामिनि

भी पानी का दाता नहीं मिला तब उन्होंने द्वितीयवार भी परस्पर में एक-दूसरे का आह्वान किया, और आह्वान करके इस प्रकार बोले ॥ सू० २४ ॥

'इह ण देवाणुप्पिया' इत्यादि।

(इह ण देवाणुप्पिया ! उदगदायारो णत्थि) हे देवानुप्रियों ! प्रथम तो इस अटवी म एक भी उदकदातार नहीं है, (त णो खलु कप्पइ अम्ह अदिण्ण गिण्हित्तए) दूसरे—हम लोगों को अदत्त जल ग्रहण करना उचित नहीं है, (अदिण्ण साइज्जित्तए) कारण कि अदत्त जल का पान करना हम लोगों की मर्यादा से सर्वथा विरुद्ध है। (त मा ण अम्हे इयाणिं आवइकालं पि अदिण्ण गिण्हामो अदिण्ण साइज्जामो मा ण

દાતાર મળ્યો નહિ ત્યારે તેઓએ બીજી વાર પણ પરસ્પર એકબીજાને બોલાવ્યા, બોલાવીને આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યા (સૂ૦ ૨૪)

"इह ण देवाणुप्पिया" ઇત્યાદિ

(इह ण देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિયો ! પ્રથમ તો આ અટવીમા એકેય પાણીનો દાતાર નથી, (त णो खलु कप्पइ अम्ह अदिण्ण गिण्हित्तए) બીજુ આપણને અદત્ત જલ ગ્રહણ કરવુ ઉચિત નથી (अदिण्ण साइज्जित्तए) કારણ કે અદત્ત જલને પીવુ તે આપણી મર્યાદાથી સર્વથા વિરુદ્ધ છે (त मा ण अम्हे इयाणिं आवइकालपि अदिण्ण गिण्हामो अदिण्ण साइज्जामो मा

जाव अडवीए उदगदायारस्स सव्वओ समता मग्गणगवेसणं करित्तए–त्ति कट्टु अण्णमण्णस्स अतिए एयमट्ठ पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता तीसे अगामियाए जाव अडवीए उदगदायारस्स सव्वओ समता मग्गणगवेषणं करेंति, करित्ता उदगदायार-

'उदगदायारस्स सव्वओ समता मग्गणगवेसण करित्तएत्ति कट्टु' उदकदातु सर्वत समन्तात् मार्गणगवेषण कर्तुम् इति कृत्वा, 'अण्णमण्णस्स अतिए एयमट्ठ पडिसुणेंति' अन्योऽन्यस्य अन्तिके एतमर्थं प्रतिशृण्वन्ति=स्वीकुर्वन्ति, 'पडिसुणित्ता' प्रतिश्रुय 'तीसे अगामियाए जाव अडवीए उदगदायारस्स सव्वओ समता मग्गणगवेसण करेंति' तस्याम् अग्रामिकाया यावदटव्याम् उदकदातु सर्वत समन्ताद् मार्गणगवेषण कुर्वन्ति, 'करित्ता' कृत्वा, 'उदगदायारमलभमाणा' उदकदातारम् अलभमाना, 'दोच्चपि

दाता की मार्गणा एव गवेषणा करें, (त्ति कट्टु अण्णमण्णस्स अतिए एयमट्ठं पडिसुणेंति) इस प्रकारकी की गई सलाह सबने एकमत होकर मान ली। (पडिसुणित्ता तीसे अगामियाए जाव अडवीए उदगदायारस्स सव्वओ समता मग्गणगवेसण करेंति) पश्चात् उस सलाह के अनुसार वे सब उस अग्रामिक अटवी में सर्व प्रकार से चारों ओर पानी के देने वाले दाता की गवेषणा करने मे सलग्न हो गये। (करित्ता उदगदायारमलभमाणा दोच्चपि अण्णमण्ण सद्दावेंति सद्दावित्ता एव वयासी) गवेषणा करते २ जब उन्हे कोइ

, તમારા માટે એ જ એક કલ્યાણકારક માર્ગ છે કે આપણે આ અગ્રામિક તેમજ નિર્જન વનમા સર્વ પ્રકારથી ચારે કોરે કોઇ જલના દાતારની માર્ગણા તેમજ શોધ કરીએ (त्ति कट्टु अण्णमण्णस्स अतिए एयमट्ठ पडिसुणेंति) આ પ્રકારની કરેલી સલાહ બધાએ એકમત થઇને માની લીધી પછી (पडिसुणित्ता तीसे अगामियाए जाव अडवीए उदगदायारस्स सव्वओ समता मग्गणगवेसण करेंति) તે સલાહને અનુસરીને તે બધા તે અગ્રામિક અટવી (વન)મા સર્વ પ્રકારથી ચારે કોર પાણી દેવાવાળા દાતારની શોધ કરવામા સલગ્ન થઇ ગયા (करित्ता उदगदायारमलभमाणा दोच्चपि अण्णमण्ण सद्दावेंति सद्दावित्ता एव वयासी) શોધ કરતા કરતા પણ તેમને જ્યારે કોઇ પણ પાણીનો

णियाओ य, करोडियाओ य, भिसियाओ य, छण्णालए य, अंकुसए य, केसरियाओ य, पवित्तए य, गणेत्तियाओ य, छत्तए य, वाहणाओ य, पाउयाओ य, धाउरत्ताओ य एगते एडित्ता, गंगं महाणइं ओगाहित्ता वालुयासंथारए संथरित्ता, संलेहणा-

य' करोटिकाश्च=मृण्मयभाजनविशेषान्, 'भिसियाओ य' वृषिकाश्च=उपवेशनपट्टिका, 'छण्णालए य' पण्नालिकानि च=त्रिकाष्टिका, 'अंकुसए य' अङ्कुशकाश्च=आकर्षणिका=वृक्षपत्रादिकर्षणसाधनविशेषान्, देवार्चने पत्रपुष्पफलानां संग्रहार्थमङ्कुशका उपयुज्यते, 'केसरियाओ य' केसरिकाश्च=प्रमार्जनार्थानि वस्त्रखण्डानि, 'पवित्तए य' पवित्रकाणि=ताम्रमयमुद्रिका, 'गणेत्तियाओ य' हस्तधार्या रुद्राक्षमाला, 'गणेत्तिया' इति हस्तधार्यरुद्राक्षमालार्थे देशीयशब्द, 'छत्तए य' छत्राणि च 'वाहणाओ य' उपानहश्च, 'पाउयाओ य' पादुकाश्च=काष्ठपादुका, 'धाउरत्ताओ य' धातुरक्ताश्च=गैरिकोपरञ्जिता, शाटिका=न्यासिपरिधानीयवस्त्राणि, एतानि सर्वाणि 'एगते एडित्ता' एकान्ते त्यक्त्वा, 'गंगं महाणइं ओगाहित्ता' गङ्गामहानदीमवगाह्य=गङ्गाया महानद्यामनार्य-'वालुयासंथारए संथरित्ता' वालुकासंस्तारकान् संस्तार्य, 'संलेहणाझूसियाणं' संलेखना-

मिट्टी के बने हुए पात्रविशेषों को, वृषिकाओं-बैठने के पाटियों को, तिपाइयों को, देवों का पूजा के लिये पत्र-पुष्पादिकों के गिराने के वास्ते सदा पास में रहनेवाली छोटी सी अंकुशिका को, केशरिका को-प्रमार्जन करने के काम में आनेवाले वस्त्र के खंडों को, तांबे की मुद्रिकाओं को, रुद्राक्षमालाओं को, छत्रों को, जूतों को, काष्ठ की पादुकाओं को एवं गैरिक धातु से रक्त पहिरने की धोतियों को एकान्त में छोडकर महानदी गंगा को पारकर (वालुयासंथारए संथरित्ता) उसके तट पर वालुका का संथारा बिछाकर और उस पर

માળાઓને, કરોટિકાઓ-માટીના બનેલા પાત્ર વિશેષોને, વૃષિકાઓ-બેસવાના પાટલાઓને, ત્રિપાઈઓને (ઘોડીને), દેવોને પૂજા નિમિત્ત પત્ર, પુષ્પ આદિ રાખવા માટે સદા પાસે રહેવાવાળી નાની સરખી અંકુશિકાને, કેશરિકાઓને-પ્રમાર્જન કરવાના કામમાં આવવાવાળા વસ્ત્રના કટકાઓને, તાંબાની મુદ્રિકાઓને, સુમરિનિઓને, છત્રોને, જોડાને, લાકડાની પાદુકાઓને, તેમજ ગેરૂ રંગેલા પહેરવાના ધોતિયાઓને એક કોરાણે રાખી દઈને મહાનદી ગંગાને ઉતરીને (वालुयासंथारए संथरित्ता) તેના તટ ઉપર રેતીના

ज्जित्तए, त मा ण अम्हे इयाणिं आवइकालं पि अदिण्णं गिण्हामो, अदिण्ण साइज्जामो, मा णं अम्ह तवलोवे भविस्सइ। तं सेयं खलु अम्हं देवाणुप्पिया ! तिदंडं, कुडियाओ य, कच-

समयेऽपि 'अदिण्ण गिण्हामो' अदत्तं गृह्णीम =अदत्तमुदकं न स्वीकुर्मः, 'अदिण्ण साइज्जामो' अदत्त स्वादयाम =अदत्त जल मा स्वादयाम इत्यन्वयः, 'मा ण अम्ह तवलोवे भविस्सइ' मा खलु अस्माक तपोलोपो भविष्यति, अदत्तस्याग्रहणेऽनास्वादने चास्माक तपोलोपो न भविष्यतीत्यर्थः। 'त सेय खलु अम्हं देवाणुप्पिया!' तत्= तस्मात् श्रेय खलु अस्माक हे देवानुप्रिया ! 'तिदडय' त्रिदण्डक 'कुडियाओ य' कुण्डिकाश्च=कमण्डलून्, 'कचणियाओ य' काञ्चनिकाश्च=रुद्राक्षमालिका, 'करोडियाओ

अम्ह तवलोवे भविस्सइ) तथा हम सब लोगों का यह भी दृढ निश्चय है कि आगामी काल में भी हम सब विना दिया हुआ जल न ग्रहण करें और न उसे पियें, क्यों कि इस प्रकार के आचरण से हमारी तपस्या का लोप हो जायगा, अत वह भी सुरक्षित रहे इस अभिप्राय से हममें से किसी को भी अदत्त जल ग्रहण नहीं करना चाहिये और न उसे पीना ही चाहिये। (त सेय खलु अम्ह देवाणुप्पिया ! तिदड कुडियाओ य, कचणियाओ य, करोडियाओ य, भिसियाओ य, छण्णालए य, अकुसए य, केसरियाओ य, पवित्तए य, गणेत्तियाओ य, छत्तए य, वाहणाओ य, पाउयाओ य, धाउरत्ताओ य, एगते एडित्ता गग महानइ ओगाहित्ता) इसलिये हे देवानुप्रियो ! अब हम सब की भलाई इसी में है कि हम सब त्रिदण्डों को, कमण्डलुओं को, रुद्राक्ष की मालाओं को, करोटिकाओं-

ण अम्ह तवलोवे भविस्सइ) તથા આપણે દૃઢનિશ્ચયી હોઈએ કે ભવિષ્યકાળમા પણ દીધેલુ ન હોય એવુ જલ ગ્રહણ કરવુ નહિ અને પીવુ નહિ, કેમકે એ પ્રકારના આચરણથી આપણી તપસ્યાનો લોપ થઈ જશે માટે તે સુરક્ષિત રહે એવા અભિપ્રાયથી આપણામાના કોઈએ પણ અદત્ત જલ ગ્રહણ ન કરવુ જોઇએ અને તે પીવુ પણ ન જોઈએ (त सेय खलु अम्ह देवाणुप्पिया ! तिदड, कुडियाओ य, कचणियाओ य, करोडियाओ य, केसरियाओ य, पवित्तए य, गणेत्तियाओ य, छत्तए य, वाहणाओ य, पाउयाओ य, धाउरत्ताओ य एगते एडित्ता गग महानइ ओगाहित्ता) એ માટે હે દેવાનુપ્રિયો ! હવે આપણી ભલાઇ એમા જ છે કે આપણે ત્રિદડોને, કમડલુઓ

णियाओ य, करोडियाओ य, भिसियाओ य, छण्णालए य, अंकुसए य, केसरियाओ य, पवित्तए य, गणेत्तियाओ य, छत्तए य, वाहणाओ य, पाउयाओ य, धाउरत्ताओ य एगंते एडित्ता, गगं महाणइं ओगाहित्ता, वालुयासथारए संथरित्ता, सलेहणा-

य' करोटिकाश्च=मृण्मयभाजनविशेषान्, 'भिसियाओ य' वृषिकाश्च=उपवेशनपट्टिका, 'छण्णालए य' पण्नालिकानि च=त्रिकाष्ठिका, 'अंकुसए य' अङ्कुशकाश्च=आकर्षणिका-वृक्षपल्लवाद्यकर्षणसाधनविशेषान्, देवार्चन पत्रपुष्पफलाना सग्रहार्थमङ्कुशका उपयुज्यते, 'केसरियाओ य' केशरिकाश्च=प्रमार्जनार्थानि वस्त्रखण्डानि, 'पवित्तए य' पवित्रकाणि=ताम्रमयमुद्रिका, 'गणेत्तियाओ य' हस्तधार्या रुद्राक्षमाला, 'गणेत्तिया' इति हस्तधार्यरुद्राक्षमालार्थे देशीयशब्द, 'छत्तए य' छत्राणि च 'वाहणाओ य' उपानहश्च, 'पाउयाओ य' पादुकाश्च=काष्ठपादुका, 'धाउरत्ताओ य' धातुरक्ताश्च=गैरिकोपरञ्जिता, शाटिका =न्यासिपरिधानीयवस्त्राणि, एतानि सर्वाणि 'एगते एडित्ता' एकान्ते त्यक्त्वा, 'गगं महाणइं ओगाहित्ता' गङ्गामहानदीमवगाह्य=गङ्गाया महानद्यामवतीर्य-'वालुयासथारए संथरित्ता' वालुकामस्तारकान् सस्तार्य, 'सलेहणाझूसियाण' सलेखना-

मिट्टी के बने हुए पात्रविशेषों को, वृषिकाओं-बैठने के पाटियों को, तिपाइयों को, देवों की पूजा के लिये पत्र-पुष्पादिकों के गिराने के वास्ते सदा पास मे रहनेवाली छोटी सी अकुशिका को, केशरिका को-प्रमार्जन करने के काम म आनवाले वस्त्र क खडों को, तामे की मुद्रिकाओं को, सुमरिनियों को, छत्रों को, जूतों को, काष्ठ की पादुकाओं को एव गैरिकधातु से रक्त पहिरने की धोतियों को एकान्त म छोडकर महानदी गगा को पारकर (वालुयासथारए संथरित्ता) उसके तट पर बालुका का सथारा बिछावें और उस पर

ભાળાઓને, કરોટિકાઓ-માટીના બનેલા પાત્ર વિશેષોને, વૃષિકાઓ-બેસવાના પાટલાઓને, ત્રિપાઈઓને (ઘોડીન), દેવોને પૂજા નિમિત્ત પત્ર, પુષ્પ આદિ રાખવા માટે સદા પાસે રહેવાવાળી નાની સરખી અંકુશિકાને, કેશરિકાઓને-પ્રમાર્જન કરવાના કામમા આવવાવાળા વસ્ત્રના કટકાઓને, તાબાની મુદરિઓને, સુમરિનિઓને, છત્રોને, જોડાને, લાકડાની પાદુકાઓને, તેમજ ગેરૂ રંગેલા પહેરવાના ધોતિયાઓને એક ઠેકાણે રાખી દઈને મહાનદી ગંગાને ઉતરીને (वालुयासथारए संथरित्ता) તેના તટ ઉપર રેતીના

जित्तए, तं मा ण अम्हे इयाणिं आवइकाल पि अदिण्ण गिण्हामो, अदिण्णं साइज्जामो, मा णं अम्ह तवलोवे भविस्सइ। तं सेयं खलु अम्ह देवाणुप्पिया ! तिदड, कुडियाओ य, कच-

समयेऽपि 'अदिण्ण गिण्हामो' अदत्तं गृह्णीम =अदत्तमुदकं न स्वीकुर्म, 'अदिण्ण साइज्जामो' अदत्त स्वादयाम =अदत्त जल मा स्वादयाम इत्यर्थः, 'मा ण अम्ह तवलोवे भविस्सइ' मा खलु अस्माक तपोलोपो भविष्यति, अदत्तस्याग्रहणेऽनास्वादने चास्माकं तपोलोपो न भविष्यतीत्यर्थ । 'त सेय खलु अम्ह देवाणुप्पिया !' तत्= तस्मात् श्रेय खलु अस्माक हे देवानुप्रिया ! 'तिदडय' त्रिदण्डक 'कुडियाओ य' कुण्डिकाश्च=कमण्डलून्, 'कचणियाओ य' काञ्चनिकाश्च=रुद्राक्षमालिका, 'करोडियाओ

अम्ह तवलोवे भविस्सइ) तथा हम सब लोगों का यह भी दृढ निश्चय है कि आगामी काल में भी हम सब विना दिया हुआ जल न ग्रहण करे और न उसे पिये, क्यों कि इस प्रकार के आचरण से हमारी तपस्या का लोप हो जायगा, अत वह भी सुरक्षित रहे इस अभिप्राय से हममें से किसी को भी अदत्त जल ग्रहण नहा करना चाहिये और न उसे पीना ही चाहिये। (त सेय खलु अम्ह देवाणुप्पिया ! तिदड कुडियाओ य, कचणियाओ य, करोडियाओ य, भिसियाओ य, छण्णालए य, अकुसए य, केसरियाओ य, पवित्तए य, गणेत्तियाओ य, छत्तए य, वाहणाओ य, पाउयाओ य, धाउरत्ताओ य, एगते एडित्ता गग महानइ ओगाहित्ता) इसलिये हे देवानुप्रियो ! अब हम सब की भलाई इसी में है कि हम सब त्रिदण्डो को, कमण्डलुओं को, रुद्राक्ष का मालाओं को, करोटिकाओं-

ણ અમ્હ તવલોવે ભવિસ્સઇ) તથા આપણે દૃઢનિશ્ચયી હોઈએ કે ભવિષ્યકાળમા પણ દીધેલુ ન હોય એવુ જલ ગ્રહણ કરવુ નહિ અને પીવુ નહિ, કેમકે એ પ્રકારના આચરણથી આપણી તપસ્યાનો લોપ થઈ જશે માટે તે સુરક્ષિત રહે એવા અભિપ્રાયથી આપણામાના કોઈએ પણ અદત્ત જલ ગ્રહણ ન કરવુ જોઇએ અને તે પીવુ પણ ન જોઈએ (त सेय खलु अम्ह देवाणुप्पिया ! तिदड, कुडियाओ य, कचणियाओ य, करोडियाओ य, केसरियाओ य, पवित्तए य, गणेत्तियाओ य, छत्तए य, वाहणाओ य, पाउयाओ य, धाउरत्ताओ य एगते एडित्ता गग महानइ ओगाहित्ता) એ માટે હે દેવાનુપ્રિયો ! હવે આપણી ભલાઇ એમા જ છે કે આપણે ત્રિદડોને, કમડલુઓને, રૂદ્રાક્ષની

सथरित्ता वालुयासंथारय दुरूहिति, दुरुहित्ता पुरत्थाभिमुहा संपलियंकनिसण्णा करयल जाव कट्टु एवं वयासी ॥ सू० २५ ॥

मूलम्—नमोत्थु ण अरहताण जाव सपत्ताण, नमोत्थु ण

अवतीर्य 'वालुयासथारए' वालुकास्तारकान् 'सथरति' स्तृणाति, 'सथरित्ता' सस्तीर्य 'वालुयासथारय' वालुकास्तारक 'दुरूहिंति' दूरोहति=आरोहति, 'दुरूहित्ता' दूरुह्य=आरुह्य 'पुरत्थिमाभिमुहा' पौरस्त्याभिमुखा=पूर्वदिङ्मुखा, 'सपलियकनिसण्णा सम्पर्यङ्कनिषण्णा—सपर्यङ्क=पद्मासन तेन निषण्णा—पद्मासनेनोपविष्टा, 'करयल जाव कट्टु एव वयासी' करतल यावत्कृत्वा=मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवमवदत् ॥ सू० २५ ॥

टीका—'नमोत्थु ण' इत्यादि। 'नमोत्थु ण अरहताण जाव सपत्ताण' नमोऽस्त्वर्हद्भ्यो यावत् सम्प्राप्तेभ्य, यावच्छब्दात्—आदिकरेभ्य, तीर्थङ्करेभ्य स्वय सबुद्धेभ्य—इत्यादीनि विशेषणानि पूर्वार्धगतविंशतितमसूत्राद् बोध्यानि। सिद्धगतिनामधेय स्थान सम्प्राप्तेभ्य।

हित्ता वालुआसथारए सथरति) उस पार कर उन लोगोंने वालुकाका सथारा बिछाया, (सथरित्ता वालुयासथारय दुरूहिंति) बिछाकर उसपर वे फिर चढ गये, (दुरूहित्ता) चढकर (पुरत्थाभिमुहा सपलियकनिसण्णा करयल जाव कट्टु एव वयासी) पूर्व दिशा की ओर मुँह कर पर्यङ्कासन से बैठ गये और दोनों हाथों को जोडकर मस्तक पर लगा इस प्रकार कहने लगे ॥ सू० २५ ॥

'णमोत्थु ण अरिहताण जाव सपत्ताण' इत्यादि।

(णमोत्थु ण अरिहताण जाव सपत्ताण) यावत् मुक्ति प्राप्त हुए श्री अर्हंतप्रभु को नमस्कार हो। (समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव सपाविउकामस्स नमोत्थु ण)

ણધાય તે મહાનદી ગંગામા પ્રવિષ્ટ થયા (ओगाहित्ता वालुआसथारए सथरति) તેને પાર કરીને તેઓએ બાલુકા (રેતી) ના સથારા બિછાવ્યા (सथरित्ता वालुयासथारय दुरूहिंति) બિછાવીને તેના ઉપર તેઓ ચઢયા (दुरूहित्ता) બેસીને (पुरत्थाभिमुहा सपलियकनिसण्णा करयल जाव कट्टु एव वयासी) પૂર્વ દિશાની તરફ મોઢા રાખી પર્યંક—આસનથી બેસી ગયા અને બન્ને હાથોને જોડીને મસ્તક ઉપર રાખીને આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યા (સૂ ૨૫)

'णमोत्थु ण अरिहताण जाव सपत्ताण' ઇત્યાદિ

(णमोत्थु ण अरिहताण जाव सपत्ताण) મુક્તિને પ્રાપ્ત થયેલા શ્રી અર્હંત પ્રભુને નમસ્કાર હો (समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव सपाविउकामस्स नमो

झूसियाण भत्तपाणपडियाइक्खियाण पाओवगयाण कालं अणवकंखमाणाणं विहरित्तएत्ति कट्टु अण्णमण्णस्स अंतिए एयमट्ठ पडिसुणेति, पडिसुणित्ता तिदडए य जाव एगंते एडेंति, एडित्ता गग महाणइ ओगाहेंति, ओगाहित्ता वालुआसथारए सथरति,

जुष्टानाम्-तपसा शरीरस्य कृशीकरण सलेखना तया जुष्टाना=सेविताना-युक्तानाम्, 'भत्त-पाण-पडियाइक्खियाण' भक्तपान-प्रत्याख्यातानाम्' 'पाओवगयाण' पादपोपगतानाम्=छिन्नवृक्षवन्निष्पन्दतयाऽवस्थितानाम्, 'काल अणवकखमाणाण विहरित्तए त्ति कट्टु' काल मानवकाङ्क्षता=मरणमनिच्छता विहर्तुमिति कृत्वा, 'अण्णमण्णस्स अतिए एयमट्ठ पडिसुणेंति' अन्योऽन्यस्याऽन्तिके एतमर्थं प्रतिशृण्वन्ति=स्वीकुर्वन्ति, 'पडिसुणित्ता' प्रतिश्रुत्य 'तिदडए य जाव एगते एडेंति' त्रिदण्डकाश्च यावत् सर्वोपकरणानि एकान्ते त्यजन्ति, 'गग महाणइ ओगाहेंति' गङ्गा महानदीमवगाहन्ते=अवतरन्ति, 'ओगाहित्ता' अवगाह्य=

(भत्तपाणपडियाइक्खियाण) भक्तपान का प्रत्याख्यान कर (पाओवगयाण) छिन्न-वृक्ष की तरह निश्चेष्ट होते हुए (काल अणवकखमाणाण) मरण की इच्छा से रहित होकर (सलेहणाझूसियाण विहरित्तए) सल्लेखनापूर्वक मरण को प्रेम क साथ सेवन करें। (त्तिकट्टु) इस प्रकार विचारकर (अण्णमण्णस्स अतिए एयमट्ठ पडिसुणेंति) उन लोगोंने इस निर्धारित बात को स्वीकार कर लिया, (पडिसुणित्ता) स्वाकार करने के बाद (तिदडए य जाव एगते एडेंति) फिर उन सबने अपने २ त्रिदड आदि उपकरणों को एकान्त में परित्यक्त कर दिया, (एडित्ता गग महाणइ ओगाहेंति) परित्यक्त कर चुकने पर फिर व सब के सब उस महानदी गगा म प्रविष्ट हुए, (ओगा

સથારા બિછાવીએ, અને તેના પર (भत्तपाण-पडियाइक्खियाण) ભક્તપાનના પ્રત્યા ખ્યાન કરીને (पाओवगयाण) પાદપોપગમન સથારા કરીને (काल अणवकखमाणाण) મરણની ઇચ્છાથી રહિત થઇને (सलेहणाझूसियाण विहरित्तए) સલેખના-પૂર્વક મરણનુ પ્રેમથી સેવન કરીએ (त्ति कट्टु) આ પ્રકારનો વિચાર કરી (अण्णमण्णस्स अतिए एयमट्ठ पडिसुणेंति) તે લોકોએ આ નિર્ધાર કરેલી વાતનો સ્વીકાર કરી લીધો (पडिसुणित्ता) સ્વીકાર કર્યા પછી (तिदडए य जाव एगते एडेंति) તે બધાએ પોતપોતાના ત્રિદડ આદિ ઉપકરણોને એકાન્ત સ્થાનમા પરિત્યકત કરી દીધા (एडित्ता गग महाणइ ओगाहेंति) છોડી દીધા પછી તે

जीवाए, थूलए परिग्गहे पच्चक्खाए जावज्जीवाए, इयाणि अम्हे समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए सव्व पाणाइवाय पच्चक्खामो जावज्जीवाए, एवं जाव सव्वं परिग्गहं पच्चक्खामो जावज्जीवाए, सव्व कोह माण माय लोहं पेज्जं दोस कलहं अब्भक्खाणं

मृषावादोऽदत्ताऽऽदान प्रत्याख्यात यावज्जीवम्, 'सव्वे मेहुणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए सर्वं मैथुन प्रत्याख्यात यावज्जीवम्, 'थूलए परिग्गहे पच्चक्खाए जावज्जीवाए' स्थूल परिग्रह प्रत्याख्यातो यावज्जीवम्। 'इयाणिं अम्हे समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए सव्व पाणाइवाय पच्चक्खामो जावज्जीवाए' इदानीं वय श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके सर्वं प्राणातिपात प्रत्याख्यामो यावज्जीवम्, 'एव जाव सव्व परिग्गह पच्चक्खामो जावज्जीवाए' एव यावत् सर्वं परिग्रह प्रत्याख्यामो यावज्जीवम्, 'सव्व कोह माण माय लोहं पेज्ज दोस कलह अब्भक्खाण पेसुण्ण परपरिवाय अरइरइ मायामोस

समस्त मृषावाद का समस्त अदत्तादान का जीवनपर्यन्त परित्याग कर दिया है, समस्त मैथुन का यावज्जीवन परित्याग कर दिया है। स्थूल परिग्रह का भी यावज्जीवन परित्याग कर दिया है। (**इयाणि अम्हे समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए सव्व पाणाइवाय पच्चक्खामो जावज्जीवाए**) अब इस समय हम सब लोग श्रमण भगवान् महावीर के समीप पुन समस्त प्राणातिपात का जीवनपर्यन्त प्रत्याख्यान करते है, (**एव जाव सव्व परिग्गह पच्चक्खामो जावज्जीवाए**) इसी तरह समस्त परिग्रह आदि का भी जीवनपर्यन्त प्रत्याख्यान करते है, (**सव्व कोह माण माय लोह पेज्ज दोस कलह**

पच्चक्खाए जावज्जीवाए) એવી રીતે સમસ્ત મૃષાવાદનો અને સમસ્ત અદત્તા દાનનો જીવનપર્યન્ત પરિત્યાગ કરી દીધો છે, સમસ્ત મૈથુનનો જીવનપર્યન્ત પરિત્યાગ કરી દીધો છે સ્થૂલ પરિગ્રહનો પણ યાવજ્જીવન પરિત્યાગ કરી દીધો છે (इयाणिं अम्हे समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए सव्व पाणाइवाय पच्चक्खामो जावज्जीवाए) હવે આ સમયે અમે બધાય લોકો શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે વળી પાછા સમસ્ત પ્રાણાતિપાતનુ જીવનપર્યન્ત પ્રત્યાખ્યાન કરીએ છીએ (एव जाव सव्व परिग्गह पच्चक्खामो जावज्जीवाए) એવી જ રીતે સમસ્ત પરિગ્રહ આદિનુ પણ જીવનપર્યન્ત પ્રત્યાખ્યાન કરીએ છીએ (सव्व कोह माण माय लोह पेज्ज दोस कलह अब्भक्खाण पेसुण्ण परपरिवाय अरइ

समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपाविउकामस्स, नमोत्थु ण अम्मडस्स परिव्वायगस्स अम्ह धम्मायरियस्स धम्मोवदेसगस्स। पुव्वि णं अम्हेहिं अम्मडस्स परिव्वायगस्स अंतिए थूलगपाणाइवाए पच्चक्खाए जावज्जीवाए, सव्वे मुसावाए अदिण्णादाणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए, सव्वे मेहुणे पच्चक्खाए जाव-

'नमोत्थु ण समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपाविउकामस्स' नमोऽस्तु खलु श्रमणाय भगवते महावीराय यावत् सम्प्राप्तुकामाय, 'नमोत्थु ण अम्मडस्स परिव्वायगस्स अम्ह धम्मायरियस्स धम्मोवदेसगस्स' नमोऽस्तु खल्वम्बडाय परिव्राजकाय अस्माक धर्माचार्याय धर्मोपदेशकाय। धर्माचार्यत्व प्रकटयति—'पुव्वि ण अम्हेहिं अम्मडस्स परिव्वायगस्स अंतिए थूलगपाणाइवाए पच्चक्खाए जावज्जीवाए' पूर्वं खल्वस्माभिरम्बडस्य परिव्राजकस्याऽन्तिके स्थूलप्राणातिपात प्रत्याख्यातो यावज्जीवम्—जीवनपर्यन्त स्थूलप्राणातिपात विरमणमस्माभिरङ्गीकृतम्। 'मुसावाए अदिण्णादाणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए'

श्रमण भगवान् महावीर को जो मुक्ति प्राप्त करने के कामी है नमस्कार हो। (धम्मोवदेसगस्स धम्मायरियस्स अम्ह परिव्वायगस्स अम्मडस्स नमोत्थु ण) धर्म के उपदेशक धर्माचार्य ऐसे हमारे गुरु अम्मड परिव्राजक को नमस्कार हो। (पुव्वि ण अम्हेहिं अम्मडस्स परिव्वायगस्स अंतिए थूलगपाणाइवाए जावज्जीवाए पच्चक्खाए) पहिले हम लोगों ने अम्मड परिव्राजक के समीप स्थूलप्राणातिपातका यावज्जीव प्रत्याख्यान किया है। (सव्वे मुसावाए अदिण्णादाणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए सव्वे मेहुणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए थूलपरिग्गहे पच्चक्खाए जावज्जीवाए) इसी तरह

त्थु ण) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર કે જે મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાની કામનાવાળા છે તેમને નમસ્કાર હો (धम्मोवदेसगस्स धम्मायरियस्स अम्ह परिव्वायगस्स अम्मडस्स नमोत्थु ण) ધર્મના ઉપદેશક ધર્માચાર્ય એવા અમારા ગુરુ અમ્બડ પરિવ્રાજકને નમસ્કાર હો (पुव्वि ण अम्हेहिं अम्मडस्स परिव्वायगस्स अंतिए थूलगपाणाइवाए जावज्जीवाए पच्चक्खाए) પહેલા અમે લોકોએ અમ્બડ પરિવ્રાજકની પાસે સ્થૂલ પ્રાણાતિપાતનુ યાવજ્જીવ પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે, (सव्वे मुसावाए अदिण्णादाणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए, सव्वे मेहुणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए, थूलपरिग्गहे

सरीर इट्ठ कत पिय मणुण्ण मणाम पेज्ज थेज्ज वेसासिय समय बहुमय अणुमयं भडकरडगसमाणं, मा ण सीय मा ण उण्ह मा ण

चोरा मा ण दंसा मा ण मसगा मा ण वाइयपित्तियसिंभियसन्निवाइय विविहा रोगायका परिसहोवसग्गा फुसन्तु' इत=पुरतो वर्तमान शरीरम् इष्ट=वल्लभम, का त=कमनायम, प्रिय=सदा प्रेमाऽऽस्पदम , मनोज्ञ=सुन्दरम, मनोऽम=मनसाऽभ्यत=प्राप्यते पुन पुन =स्मरणतो यत्तमनोऽमम्, प्रेय =सर्वेपदार्थेभ्यतिशयेन प्रियमिति प्रेय , अथवा कालान्तर-नयना प्रेयम्, स्थैर्य=स्थैर्यवत-स्थिरमित्यर्थ , वश्वासिकम-विश्वास प्रयोजनम्-अस्येति वैश्वा-सिकम्-प्राणिना परशरीरमेव प्रायुर्येणा ऽविश्वासहतु ,निजशरीर तु प्रतीतिपात्रमेव भवति, सम्मत-तत्तत्कायाणा सम्मतत्वात, बहुमत बहुषु बहुना वा मध्ये मतम् इष्टत्वत्बहुमतम्, अनुमत=वैगु-ण्यदर्शनेऽपि अनु=पश्चात्=प्रेम् अनुमतम्, अत्र भाण्डकरण्डकसमान भाण्डानाम्=भूषणाना करण्डकसमान -भूषणमञ्जूषातुल्यमुपादेयमित्यर्थ , एतादृशशरीर मा शात=शैत्य स्पृशतु, मा-

पिवासा मा ण वाला मा ण चोरा मा ण दसा मा ण मसगा मा ण वाइयपित्तिय-सिंभियसन्निवाइय विविहा रोगायका परीसहोवसग्गा फुसतु) यहा पर सर्वत्र "मा" शब्द निषेध अर्थ में, एव "ण" शब्द वाक्यालकार में प्रयुक्त हुआ समझना चाहिये। इष्ट–वल्लभ, कान्त–कमनाय, प्रिय–सदा प्रेमास्पद, मनोज्ञ–सुन्दर, मनोम–समस्त की अपेक्षा अत्यत प्रिय, स्थैर्य–स्थिरतायुक्त, वैश्वासिक–पर शरीर की अपेक्षा जीवों को अपना शरीर अतिशय प्रीति का स्थान होता है इस अपेक्षा अतिशय प्रीतिका पात्र, शारीरिक कार्यों के सम्मत होने से सम्मत, बहुत करके अथवा बहुतों के मध्य मे इष्ट होने से बहुमत, अनुमत–विगुणता के दिखने पर भी प्रेम का स्थानभूत, जिस प्रकार भूषणों का करण्डक प्रिय

समाण मा ण सीय मा ण उण्ह मा ण खुहा मा ण पिवासा मा ण वाला मा ण चोरा मा ण दसा मा ण मसगा मा ण वाइयपित्तियसिंभियसन्निवाइय विविहा रोगायका परीसहोवसग्गा फुसन्तु) અહી સર્વત્ર 'मा' શબ્દ નિષેધના અર્થમા તેમજ 'ण' શબ્દ વાક્યાલકારમા વાપરેલો સમજવો જોઇએ ઇષ્ટ–વલ્લભ, કાન્ત–કમનીય, પ્રિય–સદા પ્રેમાસ્પદ, મનોજ્ઞ–સુદર, મનોમ–સમસ્તની અપેક્ષા અત્યત પ્રિય, સ્થૈર્ય–સ્થિરતાયુક્ત, વૈશ્વાસિક–બીજાના શરીરની અપેક્ષાએ જીવોને પોતાના શરીર અતિશય પ્રીતિનુ સ્થાન હોય છે–એ દૃષ્ટિએ અતિશય પ્રીતિને પાત્ર, શારીરિક કાર્યો માટે સમત હોવાથી સમત, ઘણુ કરીને અથવા ઘણા ઓની વચમા ઇષ્ટ તેથી બહુમત, અનુમત–વિગુણતા જોવા છતા પણ પ્રેમના સ્થાનભૂત, જે પ્રકારે ઘરેણાનો કરડીયો પ્રિય હોય છે તેવી રીતે પ્રિય હોવાને

पेसुण्ण परपरिवाय अरइरइं मायामोसं मिच्छादंसणसल्ल अकरणिज्जं जोग पच्चक्खामो जावज्जीवाए, सव्व असण पाण खाइमं साइम चउव्विहंपि आहारं पच्चक्खामो जावज्जीवाए, जं पि य इम

मिच्छादंसणसल्ल अकरणिज्ज जोग पच्चक्खामो जावज्जीवाए ' सर्वं क्रोध मान माया लोभं प्रिय द्वेष कलहम् अभ्याख्यान पैशुन्य परपरिवादम् अरतिरतौ मायामृषा मिथ्यादर्शन शल्यमकरणीय योग प्रत्याख्यामो यावज्जीवम्—अत्र्यानि सर्वाणि पदानि प्राग् व्याख्यातानि। **' सव्वं असण पाण खाइम साइम चउव्विहंपि आहार पच्चक्खामो जावज्जीवाए '** सर्वमशन पान खाद्य स्वाद्य चतुर्विधमपि आहार प्रत्याख्यामो यावज्जीवम्। **' जंपि य इम सरीर इट्ठ कत पिय मणुण्ण मणाम पेज्ज थेज्ज वेसासिय समय बहुमय अणुमय भंडकरंडगसमाण, मा ण सीय मा ण उण्ह मा ण खुहा मा ण पिवासा मा णं वाला मा ण**

अब्भक्खाण पेसुण्ण परपरिवाय अरइरइ) इसी तरह उन्हीं की साक्षापूर्वक समस्त क्रोध का, समस्त मान का, समस्त माया का, समस्त लोभ का, समस्त प्रिय का, समस्त द्वेष का, कलह का, अभ्याख्यान का, पैशुन्य का, परपरिवाद का, अरति-रति का (मायामोस) मायामृषा का, (मिच्छादंसणसल्ल) मिथ्यादर्शन शल्य का, (अकरणिज्ज जोग) एव अकरणीय योग का (पच्चक्खामो जावज्जीवाए) यावज्जीव प्रत्याख्यान करते है। (सव्व असण पाण खाइम साइम चउव्विहंपि आहार पच्चक्खामो जावज्जीवाए) समस्त, अशन, पान, खाद्य, स्वाद्य इन चार प्रकार के आहारों का यावज्जीव प्रत्याख्यान करते है। (ज पि य इम सरीर इट्ठ कत पिय मणुण्ण मणाम पेज्ज थेज्ज वेसासिय समय बहुमय अणुमय भडकरडगसमाण, मा ण सीय मा ण उण्ह मा ण खुहा मा ण

રઇ) એવી રીતે તેમની જ સાક્ષીપૂર્વક સમસ્ત ક્રોધનુ, સમસ્ત માનનુ, સમસ્ત માયાનુ, સમસ્ત લોભનુ, સમસ્ત પ્રિયનુ, સમસ્ત દ્વેષનુ, કલહનુ અભ્યાખ્યાનનુ (આળનુ), પૈશુન્યનુ, પરપરિવાદનુ, અરતિનુ, રતિનુ, (માયામોસ) માયામૃષાનુ, (मिच्छादंसणसल्ल) મિથ્યાદર્શનશલ્યનુ, (अकरणिज्ज जोगं) તેમજ અકરણીય યોગનુ (पच्चक्खामो जावज्जीवाए) જીવનપર્યન્ત પ્રત્યાખ્યાન કરીએ છીએ (सव्व असण पाण खाइम साइम चउव्विहंपि आहार पच्चक्खामो जावज्जीवाए) સમસ્ત અશન, પાન, ખાદ્ય, સ્વાદ્ય વગેરે ચાર પ્રકારના આહારોનુ યાવજ્જીવન પ્રત્યાખ્યાન કરીએ છીએ (ज पि य इम सरीर इट्ठ कत पिय मणाम मणुण्ण पेज्ज थेज्ज वेसासिय समय बहुमय अणुमय भंडकरंडग

रामि-त्ति कट्टु सलेहणाझूसणाझूसिया भत्तपाणपडियाइक्खिया पाओवगया काल अणवकंखमाणा विहरंति ॥ सू० २६ ॥

मूलम्—तए णं ते परिव्वायगा चउहं भत्ताइं अणसणाए छेदेंति, छेदित्ता आलोइयपडिक्कंता समाहिपत्ता कालमासे काल

शरीरकशाकरणे या जोषणा=प्रीति तया जुष्टा =सेविता, 'भत्तपाणपडियाइक्खिया' प्रत्याख्यातभक्तपाना, 'पाओवगया' पादपोपगता =वृक्षवन्निष्पन्दतया स्थिता, 'काल अणवकंखमाणा' कालमनवकाङ्क्षन्त, केचिद वेदनाधिक्या मरणमिच्छन्ति तेषा निषेधार्थमेतद्वाक्यम्, एवम्भूता विहरन्ति—अम्बडपरिव्राजकशिष्या इति ॥ सू० २६ ॥

टीका—'तए णं ते परिव्वायगा' इत्यादि। 'तए णं ते परिव्वायगा' तत खलु ते परिव्राजका—अम्बडशिष्या कृतकायोत्सगा—'चउहं भत्ताइं अणसणाए छेदेंति' चतुर्विधानि भक्तानि अनशनेन छिन्दन्ति, 'छेदित्ता' छित्वा 'आलोइयपडिक्कंता' आलोचितप्रतिक्रान्ता =गुरुजनस्य समीपे कृताऽऽलोचना, प्रतिक्रान्ता—पापस्थानात्पश्चा-

---

सन के साथ (भत्तपाणपडियाइक्खियया) भक्त एव पान का प्रत्याख्यान करके (पाओवगया) वृक्ष की तरह निश्चेष्ट होकर (काल अणवकखमाणा विहरंति) मरने की इच्छा नहीं करते हुए स्थित हो गये ॥ सू० २६ ॥

'तए णं ते परिव्वायगा' इत्यादि।

(तए णं) इसके बाद (ते परिव्वायगा) उन समस्त परिव्राजकोंने (चउहं भत्ताइं) चार प्रकार के आहार का (अणसणाए) अनशन द्वारा (छेदेंति) छेद कर दिया, (छेदित्ता) छेद करने के बाद (आलोइयपडिक्कता) अपने अतिचारों का

પાનનુ પ્રત્યાખ્યાન કરીને (पाओवगया) વૃક્ષની પેઠે નિશ્ચલ થઇને(काल अणवकखमाणा विहरंति) મરવાની ઇચ્છા નહી કરતા સ્થિત થઇ ગયા (સૂ. ૨૬)

'तए णं ते परिव्वायगा' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (ते परिव्वायगा) તે બધા પરિવ્રાજકોએ (चउहं भत्ताइं) ચારેય પ્રકારના આહારના (अणसणाए) અનશન દ્વારા (छेदेंति) છેદ કરી દીધો (छेदित्ता) છેદ કરી દીધા પછી (आलोइयपडिक्कता) પોતાના અતિચારોની આલોચના કરી પછી તેઓ તેનાથી નિવૃત્ત થયા (समाहिपत्ता)

खुहा मा णं पिवासा मा ण वाला मा ण चोरा मा ण मसगा मा ण वाइयपित्तियसंभियसंनिवाइय विविहा रोगायंका परिसहोवसग्गा फुसंतु–त्ति कट्टु एयपि णं चरमेहिं ऊसासणीसासेहिं वोसि-

शब्दा निषेधार्थ, 'ण' शब्दा वाक्यालङ्कारार्थ, शैल्य कर्तृ शरीरकर्मक स्पर्शन न करोतु, एवमेवोत्तर-क्षुधा–पिपासा-व्याल–चौर दश-मशक वातिक पैत्तिक श्लैष्मिक सान्निपातिकादयो विविधा रोगा तङ्का परीषहा उपसर्गाश्चैतच्छरीर न स्पृशन्तु। अत्र व्याला =सर्पा, रोगा =महाव्याधय, आतङ्का =सद्योघातिनो रोगा एव, परीषहा क्षुधादयो द्वाविंशति, उपसर्गा =दिव्यादय, अन्यत् सुगमम्। 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा 'एय पि ण चरमेहिं ऊसासणीसासेहिं वोसिरामि त्तिकट्टु' एतदपि खलु चरमैरुच्छ्वासनि श्वासैर्व्युसृजामि–एतदपि शरीर त्यजामि इति कृत्वा= इत्थ विचार्य 'सलेहणाझूसणाझूसिया' सलेखना–जूषणा–जुष्टा –सलेखनाया=कषाय

होता है उसी प्रकार से प्रिय होने कारण भाण्डकण्डक के तुल्य (इम) इस मेरे (सरीर) शरीर को शीत स्पर्श न करे, उष्ण स्पर्श न करे, क्षुधा स्पर्श न करे, पिपासा स्पर्श न करे, व्याल-सर्प स्पर्श न करे, चोर उपद्रव न करे, दस डास स्पर्श न करे, मशक-मच्छर स्पर्श न करे, वात-सबधी, पित्तसबधी, कफसबधी, सन्निपातसबधी आदि विविध रोग–महाव्याधिया, आतक–सद्य प्राणहर रोग, परीषह–क्षुधाआदि एव उपसर्ग–देवादिक कृत उपद्रव, कोई भी इस शरीर को स्पर्श न करें, (त्तिकट्टु) इस प्रकार की विचारधारा को (चरमेहिं ऊसासणीसासेहिं वोसिरामि) अब चरम उच्छ्वासनि श्वास तक छोडते है। (त्तिकट्टु) इस तरह करके (सलेहणाझूसणाझूसिया) सलेखना मे–कषाय एव शरीर के कृश करने में प्रीति से युक्त वे

કારણે ભાંડકર કડના તુલ્ય (इम) આ મારા (सरीर) શરીરને ઠંડી સ્પર્શ ન કરે, ગરમી સ્પર્શ ન કરે, ભૂખ સ્પર્શ ન કરે, તરસ સ્પર્શ ન કરે, વ્યાલ-સર્પ સ્પર્શ ન કરે, ચોર ઉપદ્રવ ન કરે, દશ-ડાસ સ્પર્શ ન કરે, મશક-મચ્છર સ્પર્શ ન કરે, વાતસબધી, પિત્તસબધી, કફસબધી, સન્નિપાત-સબધી આદિ વિવિધ રોગ–મહાવ્યાધિઓ, આતક–તીવ્રપ્રાણહર રોગ, પરી ષહ–ક્ષુધાઆદિ તેમજ ઉપસર્ગ–દેવાદિકૃત ઉપદ્રવ, એવુ કાઈ પણ આ શરીરને સ્પર્શ ન કરે (त्ति कट्टु) આ પ્રકારની વિચારધારાને (चरमेहिं ऊसा-सणीसासेहिं वोसिरामि) હવે ચરમ ઉચ્છ્વાસનિ શ્વાસ સુધી છોડુ છુ (त्तिकट्टु) આવી રીતે કરીને (सलेहणाझूसणाझूसिया) સલેખનામા–કષાય તેમજ શરીરને કૃશ કરવામા પ્રીતિથી યુક્ત, તે બધા (भत्तपाणपडियाइक्खिया) ભક્ત તેમજ

खलु एवं भासइ एवं पन्नवेइ एवं परूवेइ । एवं खलु अम्मडे परिव्वायए कंपिल्लपुरे णयरे घरसए आहारमाहारेइ, घरसए वसहिं उवेइ । से कहमेयं भंते ! एवं ॥ सू० २८ ॥

मूलम्—गोयमा ! जं णं से बहुजणे अण्णमण्णस्स

'अण्णमण्णस्स एवमाइक्खइ' अन्योन्यमेवमाख्याति=हे भगवन ! जनसमूह परस्परमि त्थं वक्ति, 'एवं भासइ' एवं भाषते, 'एवं पन्नवेइ' एवं प्रज्ञापयति, 'एवं परूवेइ' एवं प्ररूपयति, 'एवं खलु अम्मडे परिव्वायए कंपिल्लपुरे णयरे' एवं खल्वम्बड परि व्राजक काम्पिल्यपुरे नगरे, 'घरसए आहारमाहारेइ' गृहशताहारमाहरति=भिक्षा गृह्णाति, 'घरसए वसहिं उवेइ' गृहशते वसतिमुपैति, 'से कहमेयं भंते एवं' तत् कथमेतद् भगवन् ! एवम्—इति भगवन्त प्रति शिष्यप्रश्न ॥ सू० २८ ॥

टीका—भगवानाह—'गोयमा !' इत्यादि । 'जं णं से बहुजणे अण्णमण्ण-

जणे णं) बहुत से लोग (अण्णमण्णस्स) परस्पर जो (एवमाइक्खइ) इस प्रकार कहते है, (एवं भासइ) इस प्रकार भाषण करते है, (एवं पन्नवेइ) इस प्रकार अच्छी तरह ज्ञापित करते हैं, (एवं परूवेइ) इस प्रकार प्ररूपित करते है कि (एवं खलु अम्मडे परिव्वायए कंपिल्लपुरे णयरे घरसए आहारमाहारेइ) ये अम्बडपरिव्राजक कपिलपुर नगर म सौ घरा म आहार करते है, एव (घरसए वसहिं उवेइ) सौ घरों मे निवास करते हैं, (से) सो (भंते !) हे भदत ! (कहमेयं) यह बात कैसे है ? ॥ सू० २८ ॥

'गोयमा ! जं णं से बहुजणे' इत्यादि ।

प्रभु गौतम के प्रश्न का उत्तर देते हुए कहते है कि (गोयमा !) हे गौतम !

(बहुजणे णं) ઘણા લોકો (अण्णमण्णस्स) પરસ્પર જે (एवमाइक्खइ) આ પ્રકારે કહે છે, (एवं भासइ) આ પ્રકારે ભાષણ કરે છે, (एवं पन्नवेइ) આ પ્રકારે સારી રીતે જ્ઞાપિત કરે છે (જણાવે છે), (एवं परूवेइ) આ પ્રકારે પ્રરૂપિત કરે છે કે (एवं खलु अम्मडे परिव्वायए कंपिल्लपुरे णयरे घरसए आहार माहारेइ) અમ્બડ પરિવ્રાજક કંપિલ્લપુર નગરમા સો ઘરમા આહાર કરે છે તેમજ (घरसए वसहिं उवेइ) સો ઘરોમા નિવાસ કરે છે, (से) તો (भंते !) હે ભદન્ત ! (कहमेयं) આ વાત કેમ છે ? (સૂ ૨૮)

'गोयमा ! जं णं से बहुजणे' ઇત્યાદિ

પ્રભુ ગૌતમના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા કહે છે કે (गोयमा !)

किच्चा बभलोए कप्पे देवत्ताए उववण्णा। तहिं तेसिं गई। दस सागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता, परलोगस्स आराहगा, सेस त चेव ॥ सू० २७ ॥

मूलम्—बहुजणे ण भंते ! अण्णमण्णस्स एवमाइ-

त्परावृत्ता, 'समाहिपत्ता' समाधिप्राप्ता=उपगतहृदया, 'कालमासे काल किच्चा' कालमासे काल कृत्वा, 'बभलोए कप्पे देवत्ताए उववण्णा' ब्रह्मलोके कल्पे देवत्वेनोपपन्ना, देशविरतिफलत्वेपा परलोकाऽऽराधकत्वमेव। परिव्राजकक्रियाफलं ब्रह्मलोकगमनम्। 'तहिं तेसिं गई' तत्र तेषां गतिः, 'दस सागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता' दशसागरोपमाणि स्थितिः प्रज्ञप्ता, 'परलोगस्स आराहगा' परलोकस्याऽऽराधकाः सन्तीत्यर्थः, 'सेस त चेव' शेषं तदेव ॥ सू० २७ ॥

टीका—'बहुजणे ण भंते !' इत्यादि। बहुजनः=जनसमूहः खलु हे भदन्त!

आलोचना की, पश्चात् वे उनसे परावृत्त हुए। फिर (समाहिपत्ता) समाधि प्राप्त कर (कालमासे काल किच्चा बभलोए कप्पे देवत्ताए उववण्णा) काल-अवसर में काल करके ब्रह्मलोक कल्प मे देव का पर्याय से उपन्न हुए। (तहिं तेसिं गई, दससागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता, परलोगस्स आराहगा, सेस त चेव) वहीं पर उनकी गति प्ररूपित करने मे आइ है। स्थिति इनकी १० सागर प्रमाण है। ये परलोक के नियम से आराधक कहे गये हैं। शेष पहिले की तरह समझना चाहिये ॥ सू २७ ॥

'बहुजणे ण भंते' इत्यादि।

पुन गौतमस्वामी न भक्तिपूर्वक प्रभु से पूछा कि (भंते) हे भगवन्! (बहु

અને સમાધિ પ્રાપ્ત કરીને (कालमासे काल किच्चा बभलोए कप्पे देवत्ताए उववण्णा) કાલ-અવસરે કાલ કરીને બ્રહ્મલોક કલ્પમા દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઇ (तहिं तेसिं गई, दससागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता, परलोगस्स आराहगा, सेस त चेव) ત્યા જ તેમની ગતિ પ્રરૂપિત કરવામા આવી છે તેમની સ્થિતિ ૧૦ સાગર પ્રમાણ છે તેઓને નિશ્ચિતરૂપથી પરલોકના આધારક કહેવામા આવ્યા છે બાકીનુ અગાઉની પેઠે સમજી લેવુ જોઈએ (સૂ ૨૭)

'बहुजणे ण भंते' ઇત્યાદિ

વળી ગૌતમ સ્વામીએ ભક્તિપૂર્વક પ્રભુને પૂછયુ કે (भंते!) હે ભગવન્!

मूलम्—से केणट्ठेणं भंते ! एव वुच्चइ–अम्मडे परिव्वायए जाव वसहि उवेइ ॥ सू० ३० ॥

मूलम्—गोयमा ! अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स पगइभद्दयाए जाव विणीययाए छट्ठछट्ठेणं अनिक्खित्तेणं तवोकम्मेण

टीका—पुनर्गौतम पृच्छति–'से केणट्ठेण' इत्यादि। 'से केणट्ठेण भंते ! एव वुच्चइ' तत् केनार्थेन हे भदन्त ! एवमुच्यते–'अम्मडे परिव्वायए जाव वसहिं उवेइ' अम्बड परिव्राजको यावद् वसतिमुपैति, गृहगतादभिक्षा करोति, गृहगत वसतिं स्वीकरोति, इति ॥ सू० ३० ॥

टीका—भगवानाह–'गोयमा !' इत्यादि। हे गौतम ! 'अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स पगइभद्दयाए' अम्बडस्य खलु परिव्राजकस्य प्रकृतिभद्रतया–प्रकृते = स्वभावस्य भद्रतया=सरलतया 'जाव विणीययाए' यावद्विनीततया–यावच्छब्दादिद दृश्य–प्रकृत्युपशान्ततया प्रकृतितनुक्रोधमानमायालोभतया मृदुमार्दवसम्पन्नतयाऽऽलीनतया इति,

'से केणट्ठेण' इत्यादि।

(भंते) हे भदन्त ! (से केणट्ठेण एव वुच्चइ) आप यह किस आशय से कहते हैं कि–(अम्मडे परिव्वायए जाव वसहिं उवेइ) अम्बड परिव्राजक सौ घरों मे आहार करते हैं और सौ घरों में निवास करते है ॥ सू ३० ॥

'गोयमा ! अम्मडस्स ण' इत्यादि।

(गोयमा) हे गौतम ! यह अम्बड परिव्राजक (पगइभद्दयाए जाव विणीययाए) प्रकृति से भद्र है, अल्प क्रोध, मान, माया एव लोभ–कषायवाला है, स्वभावत

'से केणट्ठेण' ઇત્યાદિ

(भंते !) હે ભદન્ત ! (से केणट्ठेण एव वुच्चइ) આપ એ કયા હેતુથી કહો છો કે—(अम्मडे परिव्वायए जाव वसहिं उवेइ) અમ્બડ પરિવ્રાજક સો ઘરમા આહાર કરે છે અને સો ઘરમા નિવાસ કરે છે? (सू ३०)

'गोयमा ! अम्मडस्स ण' ઇત્યાદિ

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! આ અમ્બડ પરિવ્રાજક (पगइभद्दयाए जाव विणीययाए) પ્રકૃતિથી ભદ્ર છે, અલ્પ ક્રોધ, માન, માયા, તેમજ લોભ કષાયવાળા છે, સ્વભાવત મૃદુ–માર્દવ ગુણથી યુક્ત છે, તથા અત્યત વિનીત

एवमाइक्खइ जाव एव परूवेइ–एवं खलु अम्मडे परिव्वायए कपिल्लपुरे जाव घरसए वसहिं उवेइ। सच्चे णं एसमट्ठे, अहपि णं गोयमा! एवमाइक्खामि जाव एवं परूवेमि–एव खलु अम्मडे परिव्वायए जाव वसहिं उवेइ ॥ सू० २९ ॥

स्स एवमाइक्खइ' हे गौतम ! यत्खलु स बहुजनोऽन्योऽयम् एवमाख्याति, यावदेवं प्ररूपयति, 'एव खलु अम्मडे परिव्वायए कपिल्लपुरे जाव घरसए वसहिं उवेइ' एव खल्वम्बड परिव्राजक काम्पिल्यपुरे यावद् गृहशते वसतिमुपैति–इति यत्त्वया पृच्छ्यते। 'सच्चे ण एस मट्ठे' सत्य खल्वेषोऽर्थ। 'अहपि ण गोयमा ! एवमाइक्खामि' अहमपि खलु गौतम ! एवमाख्यामि, 'जाव एव परूवेमि' यावदेव प्ररूपयामि=प्ररूपणा करोमि, 'एव खलु अम्मडे परिव्वायए जाव वसहिं उवेइ' एव खलु अम्बड परिव्राजको यावद् वसतिमुपैति–गृहशताद् भिक्षा गृह्णाति, गृहशते वसतिं करोति, इति ॥ सू० २९ ॥

(ज) जो (से) वे (बहुजणे) बहुत से लोग (अण्णमण्णस्स) परस्पर दूसरे से (एवमाइक्खइ जाव परूवेइ) इस प्रकार कहते है यावत् इस प्रकार प्ररूपित करते है कि (एव खलु अम्मडे परिव्वायए कपिल्लपुरे) ये अम्बड परिव्राजक कपिलपुर नगर मे (जाव घरसए वसहिं उवेइ) सौ घरों में भिक्षा लेते है और सौ घरों में निवास करते हैं, सो (सच्चे ण एसमट्ठे) यह बात बिलकुल ठीक है। (अहपि ण गोयमा ! एवमाइक्खामि) गौतम ! मै भी इसी तरह कहता हू (जाव एव परूवेमि) यावत् इसी तरह प्ररूपित करता हू कि (एव खलु अम्मडे परिव्वायए जाव वसहिं उवेइ) ये अम्बड परिव्राजक सौ घरों मे आहार करते है और सौ घरों मे निवास करते है ॥ सू० २९ ॥

ગૌતમ ! (જ) જે (સે) તેઓ (बहुजणे) ઘણા લોકો (अण्णमण्णस्स) પરસ્પર એક બીજાને (एवमाइक्खइ जाव परूवेइ) આ પ્રકારે કહે છે યાવત્ આ પ્રકારે પ્રરૂપિત કરે છે કે (एव खलु अम्मडे परिव्वायए कपिल्लपुरे) તે અમ્બડ પરિવ્રાજક કપિલપુર નગરમા (जाव घरसए वसहिं उवेइ) સો ઘરોથી ભિક્ષા લે છે અને સો ઘરોમા નિવાસ કરે છે તો (सच्चे ण एसमट्ठे) આ વાત બિલકુલ ઠીક છે (अहपि ण गोयमा ! एवमाइक्खामि) ગૌતમ ! હુ પણ એજ રીતે કહુ છુ (जाव एव परूवेमि) યાવત્ એવી જ રીતે પ્રરૂપિત કરૂ છુ કે (एव खलु अम्मडे परिव्वायए जाव वसहिं उवेइ) એ અમ્બડ પરિવ્રાજક સો ઘરોમા આહાર કરે છે અને સો ઘરોમા નિવાસ કરે છે (સૂ ૨૯)

खओवसमेण ईहावूहामग्गणगवेसण करेमाणस्स वीरियलद्धी वेउव्वियलद्धी ओहिणाणलद्धी समुप्पण्णा। तए णं से अम्मडे परिव्वायगे तीए वीरियलद्धीए वेउव्वियलद्धीए ओहीणाणलद्धीए

खओवसमेण' तत्तावरणीयाना=कर्मणा वीर्यवैक्रियलब्ध्यवधिज्ञानावरणीयाना क्षयोपशमेन, 'ईहा-वूहा-मग्गण-गवेसण करेमाणस्स' ईहा-व्यूह-मार्गण गवेषण कुर्वत -तत्र-ईहा=मतिज्ञानभेद -नामजात्यादिविशेषकल्पनारहितसामान्यज्ञानोत्तर विशेषनिश्चयार्थं विचारणाऽभ्यर्थ, व्यूह=अपोह -सामान्यज्ञानोत्तरकाल विशेषनिश्चयार्थं विचारणाया प्रवृत्ताया तदनु गुणदोषविचारणाजनितो निश्चय। मार्गण=जीवादिपदार्थस्य यथावस्थितस्वरूपान्वेषणम्, गवेषण=मार्गणानन्तरमनुपलभ्यस्य जीवादिपदार्थस्य सर्वत परिभावनम्, एषा समाहारस्तत् तथा, तत् कुर्वत अम्बडस्य परिव्राजकस्य वक्तव्य। 'वीरियलद्धी' वीर्यलब्धि, 'वेउव्वियलद्धी' वैक्रियलब्धि 'ओहिणाणलद्धी समुप्पण्णा' अवधिज्ञानलब्धिश्च समुपन्ना। 'तए ण

આવરણ કર્મોના (खओवसमेण) ક્ષયોપશમથી (ईहा-वूहा-मग्गण-गवेसण करेमाणस्स) ઇહા-નામ તેમજ જાતિ આદિની કલ્પનાથી રહિત સામાન્ય જ્ઞાન થયા પછી વિશેષરૂપથી નિશ્ચય કરવાની ચેષ્ટા-વિચારધારા, વ્યૂહ-સામાન્યજ્ઞાન બાદ વિશેષ નિશ્ચય કરવા માટે વિચારણા કર્યા પછી ગુણદોષના વિચારથી થવાવાળા નિશ્ચય-અવાયરૂપ જ્ઞાન, માર્ગણ યથાવસ્થિત જીવ-આદિક પદાર્થના સ્વરૂપનુ અન્વેષણ, તેમજ ગવેષણ-માર્ગણ પછી અનુપલભ્ય જીવ આદિક પદાર્થોનો સર્વ પ્રકારથી નિર્ણય કરવાની તરફ તત્પરતારૂપ ગવેષણ (करेमाणस्स) કરવાથી (वीरियलद्धी वेउव्वियलद्धी ओहिणाणलद्धी समुप्पण्णा) વીર્યલબ્ધિ, વૈક્રિયલબ્ધિ, તથા અવધિજ્ઞાનલબ્ધિ

उड्ढं वाहाओ पगिज्झिय २ सूराभिमुहस्स आयावणभूमीए आया-
वेमाणस्स सुभेणं परिणामेणं पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं पसत्थाहिं
लेसाहिं विसुज्झमाणीहिं अन्नया कयाइ तदावरणिज्जाण कम्माण

विनयशीलतया, 'छट्ठछट्ठेण अनिक्खित्तेण तवोकम्मेण' षष्ठषष्ठेन अनिक्षिप्तेन तप-
कर्मणा-मुहुर्दिनद्वयाऽनशनरूपेण अनिश्रातेन तपोरूपेण कर्मणा, 'उड्ढं बाहाओ पगि
ज्झिय२' ऊर्ध्वं बाहू प्रगृह्य२=बाहू ऊर्ध्वं कृत्वा 'सूराभिमुहस्स आयावणभूमीए
आयावेमाणस्स' सूर्याभिमुखस्याऽऽतापनाभूमावातापयत 'सुभेण परिणामेण' शुभेन
परिणामेन=शुभ रूपयाऽऽत्मपरिणत्या, 'पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं' प्रशस्तैरध्यवसानै-
उत्तममनोविशेषै, 'पसत्थाहिं लेसाहिं विसुज्झमाणीहिं' प्रशस्ताभिर्लेश्याभि-
र्विशुध्यमानाभि 'अन्नया कयाइ' अन्यदा कदाचित् 'तदावरणिज्जाण कम्माण

मृदुमार्दव गुण से युक्त है, तथा अत्यत विनीत भी है। (अनिक्खित्तेण) तथा लगातार (छट्ठ छट्ठेण तवोकम्मेण) छठ छठ-वेला-की तपस्या करनेवाला है। एव (उड्ढं बाहाओ पगिज्झिय२) बाहुओं को ऊपर उठा कर, (सूराभिमुहस्स) सूर्य के सम्मुख (आयावणभूमीए आयावेमाणस्स) आतापना के योग्य प्रदेश म आतापना लेता है। अत (अम्मडस्स परिव्वायगस्स) इस अम्बड परिव्राजक को (सुभेण परिणामेण) शुभ परिणाम मे-शुभरूप आत्मा की परिणति से, (पसत्थेहि अज्झवसाणेहिं) प्रशस्त अध्यवसानो से-उत्तम विचारधाराओं से, (पसत्थाहिं लेस्साहिं विसुज्झमाणीहि) प्रशस्त लेश्याओ का विशुद्धि होने से, (अण्णया कयाइ) किसी एक समय (तदावर णिज्जाण कम्माण) तदावरणीय कर्मों-वीर्य के, वैक्रियलब्धि के एव अवधि ज्ञान के

પણ છે (अनिक्खित्तेण) તથા લગાતાર (छट्ठछट्ठेण तवोकम्मेण) છઠ છઠ-બેલા-ની તપસ્યા કરવાવાળા છે તેમજ (उड्ढं बाहाओ पगिज्झिय२) હાથને ઉચા કરીને (सूराभिमुहस्स) સૂર્યની સન્મુખ (आयावणभूमीए आया वेमाणस्स) આતાપનાને યોગ્ય પ્રદેશમા આતાપના લે છે આથી (अम्मडस्स परिव्वायगस्स) એ અમ્બડ પરિવ્રાજકને (सुभेण परिणामेण) શુભ પરિણામથી, શુભરૂપ આત્માની પરિણતિથી, (पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं) પ્રશસ્ત અધ્યવ સાનોથી-ઉત્તમ વિચારધારાઓથી, (पसत्थाहिं लेस्साहिं विसुज्झमाणीहिं) પ્રશસ્ત લેશ્યાઓની વિશુદ્ધિ થવાથી (अण्णया कयाइ) કોઈ એક સમય (तदावरणि ज्जाण कम्माण) તદાવરણીય કર્મો-વીર્ય, વૈક્રિયલબ્ધિ અને અવધિજ્ઞાનના

खओवसमेणं ईहावूहामग्गणगवेसण करेमाणस्स वीरियलद्धी वेउव्वियलद्धी ओहिणाणलद्धी समुप्पण्णा। तए णं से अम्मडे परिव्वायगे तीए वीरियलद्धीए वेउव्वियलद्धीए ओहीणाणलद्धीए

खओवसमेण' तदावरणीयाना=कर्मणा वीर्यवैक्रियावधिज्ञानावरणीयाना क्षयोपशमेन, 'ईहा-वूहा-मग्गण-गवेसण करेमाणस्स' ईहा व्यूह-मार्गण गवेषण कुर्वत -तत्र-ईहा=मतिज्ञानभेद -नामजात्यादिविशेषकल्पनारहितसामान्यज्ञानोत्तर विशेषनिश्चयार्थं विचारणा इत्यर्थ, व्यूह =अपोह -सामान्यज्ञानोत्तरकाल विशेषनिश्चयार्थं विचारणाया प्रवृत्ताया तदनु गुणदोषविचारणाजनितो निश्चय। मार्गण=जीवादिपदार्थस्य यथावस्थितस्वरूपान्वेषणम्, गवेषण=मार्गणानन्तरमनुपलभ्यस्य जीवादिपदार्थस्य सर्वत परिभावनम्, एषा समाहारस्तत् तथा, तत् कुर्वत अम्बडस्य परिव्राजकस्येत्यन्वय। 'वीरियलद्धी' वीर्यलब्धि, 'वेउव्वियलद्धी' वैक्रियलब्धि 'ओहिणाणलद्धी समुप्पण्णा' अवधिज्ञानलब्धिश्च समुत्पन्ना। 'तए ण

આવરણ કર્મોના (खओवसमेण) ક્ષયોપશમથી (ईहा-वूहा-मग्गण-गवेसण करेमाणस्स) ઈહા-નામ તેમજ જાતિ આદિની કલ્પનાથી રહિત સામાન્ય જ્ઞાન થયા પછી વિશેષરૂપથી નિશ્ચય કરવાની ચેષ્ટા-વિચારધારા, વ્યૂહ-સામાન્યજ્ઞાન બાદ વિશેષ નિશ્ચય કરવા માટે વિચારણા કર્યા પછી ગુણદોષના વિચારથી થવાવાળા નિશ્ચય-અવાયરૂપ જ્ઞાન, માર્ગણ યથાવસ્થિત જીવ-આદિક પદાર્થના સ્વરૂપનુ અન્વેષણ, તેમજ ગવેષણ-માર્ગણ પછી અનુપલભ્ય જીવ આદિક પદાર્થોનો સર્વ પ્રકારથી નિર્ણય કરવાની તરફ તત્પરતારૂપ ગવેષણ (करेमाणस्स) કરનાથી (वीरियलद्धी वेउव्वियलद्धी ओहिणाणलद्धी समुप्पण्णा) વીર્યલબ્ધિ, વૈક્રિયલબ્ધિ, તથા અવધિજ્ઞાનલબ્ધિ

समुप्पण्णाए जणविम्हावणहेउं कंपिल्लपुरे णयरे घरसए जाव वसहि उवेइ। से तेणट्ठेणं गोयमा! एव वुच्चइ-अम्मडे परिव्वायए कंपिल्लपुरे णयरे घरसए जाव वसहिं उवेइ ॥ सू० ३१ ॥

से अम्मडे परिव्वायगे' तत खलु स अम्बड परिव्राजक, 'तीए वीरियलद्धीए वेउव्विय लद्धीए ओहिणाणलद्धीए समुप्पण्णाए' तया वीर्यल या वैक्रियल ध्याऽवधिज्ञानल या च समुत्पन्नया 'जणविम्हावणहेउ' जनविस्मापनहेतो, 'कपिल्लपुरे णयरे घरसए जाव वसहिं उवेइ' काम्पिल्यपुरे नगरे गृहशते यावद्वसतिमुपैति, 'से तेणट्ठेणं गोयमा! एव वुच्चइ' तत् तेनार्थेन गौतम! एवमुच्यते-' अम्मडे परिव्वायए कपिल्लपुरे णयरे घरसए जाव वसहिं उवेइ' अम्बड परिव्राजक काम्पिल्यपुरे नगरे गृहशते यावद्वसति मुपैति ॥ सू० ३१ ॥

अम्मडे परिव्वायगे तीए वीरियलद्धीए वेउव्वियलद्धीए ओहिणाणलद्धीए समु प्पण्णाए) इसके बाद उत्पन्न हुई उन वीर्यलब्धि, वैक्रियलब्धि एव अवधिज्ञानलब्धि द्वारा यह (जणविम्हावणहेउ) मनुष्यों को आश्चर्यचकित करने के लिये (कपिल्लपुरे णयरे घरसए जाव वसहि उवेइ) कपिल्ल नगर म सौ घरों से भिक्षा करता है, एव उन्हीं में विश्राम करता है। (से तेणट्ठेण गोयमा! एव वुच्चइ) इस आशय से, हे गौतम! मै ऐसा कहता हू (अम्मडे परिव्वायए कपिल्लपुरे णयरे घरसए जाव वसहिं उवेइ) कि अम्बड परिव्राजक कपिल्लपुर नगर मे सौ घरों मे आहार करता है और सौ घरों मे निवास करता है ॥ सू० ३१ ॥

ઉત્પન્ન થઈ (तए ण से अम्मडे परिव्वायगे तीए वीरियलद्धीए वेउव्वियलद्धीए ओहिणाणलद्धीए समुप्पण्णाए) ત્યાર પછી ઉત્પન્ન થયેલી તે વીર્યલબ્ધિ, વૈક્રિયિકલબ્ધિ તેમજ અવધિજ્ઞાનલબ્ધિ દ્વારા એ (जणविम्हावणहेउ) મનુષ્યોને આશ્ચર્યચકિત કરવા માટે (कपिल्लपुरे णयरे घरसए जाव वसहिं उवेइ) કપિલ્લપુરનગરમા સો ઘરોથી ભિક્ષા કરે છે તેમજ તેમા જ વિશ્રામ કરે છે, (से तेणट्ठेण गोयमा! एव वुच्चइ) આ આશયથી હે ગૌતમ! હુ એમ કહુ છુ (अम्मडे परिव्वायए कपिल्लपुरे घरसए जाव वसहिं उवेइ) કે અમ્બડ પરિવ્રાજક કપિલ્લપુર નગરમા સો ઘરોમા આહાર કરે છે અને સો ઘરોમા નિવાસ કરે છે (સૂ૦ ૩૧)

मूलम्—पहू णं भंते ! अम्मडे परिव्वायए देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए ॥ सू० ३२ ॥

मूलम्—णो इणट्ठे समट्ठे गोयमा ! अम्मडे णं परि-

गौतम पृच्छति-'पहू णं भंते' इत्यादि। 'भंते !' हे भदन्त ! 'अम्मडे परिव्वायए देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए' अम्बड परिव्राजको देवानुप्रियाणामन्तिके मुण्ड=लुञ्चितकेशो भूत्वाऽगारादनगारितां=साधुत्वं प्रव्रजितुं=प्राप्तुं 'प्रभू णं' प्रभु=समर्थ किम् ? 'ण' इति वाक्यालङ्कारे ॥ सू० ३२ ॥

टीका—भगवानाह-'णो इणट्ठे समट्ठे गोयमा ?' इत्यादि। 'णो इणट्ठे समट्ठे गोयमा !' नाऽयमर्थः समर्थो हे गौतम ! 'अम्मडे णं परिव्वायए समणोवासए' अम्बड खलु

'पहू णं भंते ! अम्मडे परिव्वायए' इत्यादि।

(भंते) हे भदन्त ! (अम्मडे परिव्वायए) यह अम्बड परिव्राजक (देवाणुप्पियाणं अंतिए) आप के पास (मुंडे भवित्ता) मुंडित होकर (अगाराओ) आगार अवस्था से (अणगारियं) अनगार अवस्था को (पव्वइत्तए) धारण करने के लिये (पहू णं) समर्थ है क्या ? ॥ सू० ३२ ॥

'णो इणट्ठे समट्ठे' इत्यादि।

प्रभु ने कहा-(गोयमा) हे गौतम ! (णो इणट्ठे समट्ठे) यह अर्थ समर्थ नहीं है। क्यों कि (अम्मडे णं परिव्वायए) यह अम्बड परिव्राजक (समणोवासए) श्रमणोपासक

'पहू णं भंते ! अम्मडे परिव्वायए' ઇત્યાદિ

(भंते) હે ભદન્ત ! (अम्मडे परिव्वायए) આ અમ્બડ પરિવ્રાજક (देवाणुप्पियाणं अंतिए) આપની પાસે (मुंडे भवित्ता) મુંડિત થઇને (अगाराओ) અગાર અવસ્થાથી (अणगारियं) અનગાર અવસ્થાને (पव्वइत्तए) ધારણ કરવાને માટે (पहू णं) સમર્થ છે કે કેમ ? (सू० ૩૨)

"णो इणट्ठे समट्ठे" ઇત્યાદિ

પ્રભુએ કહ્યું (गोयमा) હે ગૌતમ ! (णो इणट्ठे समट्ठे) આ અર્થ સમર્થ નથી, કેમકે (अम्मडे णं परिव्वायए) આ અમ્બડ પરિવ્રાજક (समणो-

व्वायए समणोवासए अभिगयजीवाऽजीवे जाव अप्पाणं भावेमाणे विहरइ, णवर ऊसियफलिहे अवगुदुवारे चियत्ततेउर-घरदारपवेसी एय ण वुच्चइ ॥ सू० ३३ ॥

परिव्राजक श्रमणोपासक, 'अभिगयजीवाऽजीवे' अभिगतजीवाऽजीव =जीवाजीवतत्त्वज्ञ, 'जाव' यावत्—अत्र यावच्छब्दादिदं दृश्यम्—उपलब्धपुण्यपाप, आस्रवसंवरनिर्जरा क्रियाऽधिकरणबन्धमोक्षकुशल इति, 'अप्पाण भावेमाणे' आत्मान भावयन् विहरति=विचरति। 'णवर'—अयमत्र विशेष—'ऊसियफलिहे' उच्छ्रितस्फटिक =स्फटिकराशिरिव निर्मल, 'अवगुदुवारे' अपावृतद्वार—'अवगु' इतिदेशीय शब्द, उद्घाटितकपाट द्वार—अतिधार्मिकतयाऽस्य प्रवेशकाले जनै कपाट उद्घाट्यते इति भाव। 'चियत्ततेउरघर दारपवेसी' त्यक्ताऽन्त पुरगृहद्वारप्रवेश—त्यक्त =प्रीत्या जनैर्दत्त अन्त पुरगृहद्वारेषु प्रवेशो यस्य स तथा, अतिधार्मिकतया सर्वत्र प्रवेशोऽनाशङ्कनीय इति भाव। 'एय ण वुच्चइ' एव खलूच्यते=एतादृग सोऽम्बड उच्यते ॥ सू० ३३ ॥

होकर (**अभिगयजीवाजीवे जाव अप्पाण भावेमाणे विहरइ**) जीव, अजीव, पुण्य, पाप, आस्रव, संवर, निर्जरा, बध एव मोक्ष इनका ज्ञाता होता हुआ अपनी आत्मा को भावित करता हुआ विचर रहा है। (**णवर**) परन्तु (**एवं ण वुच्चइ**) इतना मै अवश्य कहता हू कि यह अम्बड परिव्राजक (**ऊसियफलिहे**) स्फटिकमणि की राशि के समान निर्मल, (**अवगुदुवारे**) जिसके लिये सभी के घरो का दरवाजा हर बख्त खुला रहता है, ऐसा है, और (**चियत्ततेउरघरदारपवेसी**) यह विश्वस्त होने के कारण राजाके अन्त-पुर मे भी वे-रोकटोक आता जाता है॥ सू० ३३ ॥

વાસએ) શ્રમણોપાસક થઈને (અભિગયજીવાજીવે જાવ અપ્પાણ ભાવેમાણે વિહરઇ) જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આસવ, સંવર, નિર્જરા તેમજ બંધ, મોક્ષ એના જ્ઞાતા થઈને પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા વિચરે છે (णवर) પરંતુ (एव ण वुच्चइ) એટલુ તો હું અવશ્ય કહુ છુ કે આ અમ્બડ પરિવ્રાજક (ऊसियफलिहे) સ્ફટિકમણિની રાશિ (ઢગલાની)) પેઠે નિર્મલ (अवगुदुवारे) જેના માટે બધાના ઘરના દરવાજા હર વખત ખુલ્લા રહે છે એવા છે, અને (चियत्ततेउरघरदारपवेसी) એ વિશ્વાસુ હોવાના કારણે રાજાના અંત પુરમા પણ કોઈ જાતની રોકટોક વિના આવે જાય છે (સૂ૦ ૩૩)

मूलम्—अत्थेगइयं णं पव्विज्जाएज्जा थूलगं पाणाइवायं पच्चक्खाएज्जा जावज्जीवाए जाव परिग्गहं, णवरं सव्वे मेहुणे पच्चक्खाएज्जा जावज्जीवाए ॥ सू० ३३ ॥

मूलम्—अत्थेगइयं णो पव्विज्जाएज्जा णो केवल

टीका—'अत्थेगइयं णं पव्विज्जाएज्जा' इत्यादि। 'अत्थेगइयं णं पव्विज्जाएज्जा' अस्त्येकं कमपि शिष्यं प्रव्राजयेत् स्थूलं प्राणातिपातं पञ्चक्खाएज्जा प्रत्याख्यापयेत् यावज्जीवाए यावज्जीवम् यावत्पदेन मृषावादादि परिग्रहान्तानां ग्रहणं तेषां पूर्ववदर्थः 'णवरं' नवरं 'सव्वे' सर्वान्सर्वविधं 'मेहुणे' मैथुने 'पच्चक्खाएज्जा जावज्जीवाए' प्रत्याख्यापयेत् यावज्जीवम् ॥ सू० ३४ ॥

टीका—'अत्थेगइयं णं पव्विज्जाएज्जा' इत्यादि। 'अत्थेगइयं णं पव्वि-

'अत्थेगइयं णं पव्विज्जाएज्जा' इत्यादि।

(अत्थेगइयं णं पव्विज्जाएज्जा) इस सम्बद्ध परिवाजक ने (थूलपाणाइवायं पच्चक्खाएज्जा जावज्जीवाए) स्थूल प्राणातिपात का यावज्जीव परित्याग किया है (जाव परिग्गहं) इसी तरह स्थूल मृषावाद का, स्थूल अदत्तादान का, स्थूल परिग्रह का भी यावज्जीव परित्याग किया है। (णवरं) परन्तु (सव्वे मेहुणे पच्चक्खाएज्जा जावज्जीवाए) स्थूल से भी मैथुन का परित्याग नहीं किया है किन्तु इसका तो उसने सर्वथा प्रकार से सर्वदा के लिये परित्याग किया है॥ सू० ३३॥

'अत्थेगइयं णं पव्विज्जाएज्जा' इत्यादि।

(अत्थेगइयं णं पव्विज्जाएज्जा) इस सम्बद्ध परिव्राजक के लिये विहार करते

'अत्थेगइयं णं पव्विज्जाएज्जा' इत्यादि.

(अत्थेगइयं णं पव्विज्जाएज्जा) આ અન્યદ પરિવ્રાજક (थूलपाणाइवायं पच्चक्खाएज्जा जावज्जीवाए) સ્થૂલ પ્રાણાતિપાતનો યાવજ્જીવ પરિત્યાગ કર્યો છે. (जाव परिग्गहं) એજ રીતે સ્થૂલ મૃષાવાદનો, સ્થૂલ અદત્તાદાનનો, સ્થૂલ પરિગ્રહનો પણ યાવજ્જીવ પરિત્યાગ કર્યો છે (णवरं) પરન્તુ (सव्वे मेहुणे पच्चक्खाएज्जा जावज्जीवाए) સ્થૂલથી જ મૈથુનનો પરિત્યાગ નથી કર્યો પરન્તુ તેણે તો તેનો સમસ્ત પ્રકારથી જીવનપર્યન્ત પરિત્યાગ કર્યો છે (સૂ૦ ૩૪)

'अत्थेगइयं णं पव्विज्जाएज्जा' इत्यादि.

(अत्थेगइयं णं पव्विज्जाएज्जा) આ અન્યદ પરિવ્રાજક ને માટે વિહાર

अक्खसोयप्पमाणमेत्तंपि जल सयराहं उत्तरित्तए, णण्णत्थ अद्धाण-गमणेण । अम्मडस्स णं णो कप्पइ सगड वा एव तं चेव भाणिय-व्व णण्णत्थ एगाए गंगामट्टियाए । अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स

व्वायगस्स ' अम्बडस्य खलु परिव्राजकस्य, ' णो कप्पइ अक्खसोयप्पमाणमेत्तपि जल सयराह उत्तरित्तए ' अक्षस्रोत प्रमाणमात्रमपि—अक्षस्रोत =चक्रधू प्रवेशरध्र तदेव प्रमाण तेन प्रमाणेन मात्रा=परिमाणम् अवगाहनतो यस्य तत्तथा तत्, चक्रस्य छिद्रपर्यन्त जलमपि ' **सयराह** ' गौत्र, ' **सयराह** ' इतिदेशीयशब्द , ' **उत्तरित्तए** ' उत्तरीतु नो कल्पते=तत्र प्रवेष्टु न कल्पते, तस्मान्न्यूनपरिमाणं जलमुत्तरीतुं कल्पत इति भाव । ' **णण्ण-त्थ अद्धाणगमणेण** ' नाऽन्यत्राऽध्वगमनात्—अध्वगमनादन्यत्राऽय निषेध —अध्वगमने तु जलमुत्तरीतु कल्पते, **'अम्मडस्स ण णो कप्पइ सगड वा एव त चेव भाणियव्व जाव'** अम्बडस्य खलु नो कल्पते शकट वा एव तदेव भणितव्य यावत्, यावच्छब्देन ' **सदमा णियं वा दुरूहित्ताण गच्छित्तए'** इत्यारभ्य **'कुकुमेण वा गाय अणुलिंपित्तए'** इति पर्यन्त पाठोऽस्यैवोत्तरार्धगताष्टादशसूत्रगतोऽनुसन्धेय इति। **'णण्णत्थ एगाए गगामट्टियाए'**

समय मार्ग में (**सयराह**) अकस्मात् (**अक्खसोयप्पमाणमेत्तपि**) गाड़ी की धुरा प्रमाण जल आ जाय तो भी उसमे (**उत्तरित्तए णो कप्पइ**) उतरना नहीं कल्पता है। (**णण्णत्थ अद्धाणगमणेण**) परतु विहार करते हुए अन्य रास्ता नहीं हो तो बात अलग। (**अम्मडस्स ण णो कप्पइ सगड वा एव त चेव भाणियव्व जाव**) इसी तरह इस अम्बड परिव्राजक को शकट आदि पर चढना भी कल्पता नहीं है। यहा ' **यावत्** ' शब्द से **'सदमाणिय वा दुरूहित्ता ण गमित्तए'** यहा से लेकर ' **कुकुमेण वा गाय अणुलिं पित्तए** ' यहा तक का पाठ इसी आगम के उत्तरार्ध के अठारहवे सूत्र से समझ लेना

કરતી વખતે માર્ગમા (સયરાહ) અકસ્માત (અક્ખસોયપ્પમાણમેત્તપિ) ગાડીના ધોસરાના પ્રમાણ જેટલુ જલ આવી જાય તો પણ તેમા (उत्तरित्तए णो कप्पइ) ઉતરવુ કલ્પતુ નથી (णण्णत्थ अद्धाणगमणेण) પરતુ વિહાર કરતા કરતા બીજો રસ્તો ન હોય તો વાત જુદી (अम्मडस्स ण णो कप्पइ सगड वा एव त चेव भाणियव्व जाव) એવી રીતે તે અમ્બડ પરિવ્રાજકને શકટ (ગાડા) આદિ પર ચઢવુ પણ કલ્પતુ નથી અહી (यावत्) શબ્દથી ' सदमाणिय दुरूहित्ता ण गच्छित्तए ' અહી થી લઇને ' कुकुमेण वा गाय अणुलिंपित्तए ' અહી સુધીનો પાઠ આ આગમના ઉત્તરાધના અઢારમા સૂત્રથી જાણી લેવો જોઇયે (णण्णत्थ

णो कप्पइ आहाकम्मिए वा उद्देसिए वा मीसजाए इ वा अज्झोयरए इ वा पूइकम्मे इ वा कीयगडे इ वा पामिच्चे इ वा अणिसि-

नायत्रैकस्या गङ्गामृत्तिकाया—एका गङ्गामृत्तिका कल्पते ग्रहीतुमित्यर्थ । 'अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स णो कप्पइ आहाकम्मिए वा' अम्बडस्य खलु परिव्राजकस्य नो कल्पते—आधाकर्मिक=षट्कायोपमर्दनपूर्वक साध्वर्थकृतमशनादिक वा 'उद्देसिए वा' औद्देशिक=साधुमुद्दिश्य यत् कृत तद् वा न कल्पते, 'मीसजाए इ वा' मिश्रजात—मिश्रेण=गृहस्थ—साध्वादिप्रणिधानलक्षणभावेन निष्पन्न=पाकादिभावमुपगतं मिश्रजातमाधायेव, तदपि न कल्पते, 'इ वा' इति सर्वत्र वाक्यालङ्कारे, 'अज्झोयरए इ वा' अध्यवतरम्=साध्वर्थमधिकप्रक्षेपणेन निष्पादितम्, एतदप्यकल्पनीयम्, 'पूइकम्मे इ वा' पूतिकर्म—आधाकर्माद्यविशुद्धलेशसंपृक्तभक्तादि, तदपि न कल्पते, 'कीयगडे इ वा' क्रीतकृतम् क्रीत=क्रयण—सा-

चाहिये। (**णण्णत्थ एगाए गंगामट्टियाए**) इसे सिर्फ एक गंगा की मिट्टी ही कल्पित है। (**अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स**) इस अम्बड परिव्राजक के लिये (**णो कप्पइ आहाकम्मिए वा उद्देसिए वा मीसजाए इ वा अज्झोयरए इ वा पूइकम्मे इ वा कीयगडे इ वा पामिच्चे इ वा अणिसिट्ठे इ वा अभिहडे इ वा**) षट्कायोपमर्दनपूर्वक साधु के निमित्त निष्पादित आधाकर्मिक एवं औद्देशिक—साधु के उद्देश्य करके बनाया गया अशनादिक ग्रहण करना परिवर्जित है। तथा मिश्रजात—साधु एवं गृहस्थ के उद्देश्य से तैयार किया गया अन्नादिक का भी ग्रहण करना निषिद्ध है। इन पदों में "इ" "वा" ये दोनों वर्ण वाक्यालंकार में प्रयुक्त हुए हैं। इसी तरह अध्यवरत—साधु के लिये अधिक मात्रा में बनाया गया आहार, पूतिकर्म—आधाकर्मिक आहार के अंश से मिश्रित

એગાએ ગંગામટ્ટિયાએ) તેને માટે માત્ર એક ગંગાની માટીજ કલ્પિત બતાવી છે (**अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स**) આ અંબડ પરિવ્રાજકને માટે (**णो कप्पइ आहाकम्मिए वा उद्देसिए वा मीसजाए इ वा अज्झोयरए इ वा पूइकम्मे इ वा कीयगडे इ वा पामिच्चे इ वा अणिसिट्ठे इ वा अभिहडे इ वा**) ષટ્ (છ) કાયા ઉપમર્દનપૂર્વક સાધુને નિમિત્ત નિષ્પાદિત આધાકર્મિક તેમજ ઔદ્દેશિક—સાધુને ઉદ્દેશ કરીને બનાવેલુ અશન આદિક ગ્રહણ કરવુ પરિવર્જિત છે તથા મિશ્રજાત—સાધુ તેમજ ગૃહસ્થના ઉદ્દેશથી તૈયાર કરેલા અન્ન—આદિકનુ ગ્રહણ કરવું પણ નિષિદ્ધ છે આ પદોમા 'ઇ' અને 'વા' એ બન્ને વર્ણ વાક્યાલંકારમા વપરાયેલા છે તેવી જ રીતે અધ્યવરત—સાધુને માટે અધિક માત્રામા બનાવેલા આહાર, પૂતિકર્મ—આધાકર્મિક આહારના અંશથી મિશ્રિત આહાર, ક્રીતકૃત—

ट्ठे इ वा अभिहडे इ वा ठइत्तए वा रइत्तए वा, कंतारभत्ते इ वा दुब्भिक्खभत्ते इ वा गिलाणभत्ते इ वा वद्दलियाभत्ते इ वा पाहुण-

ख्यातिनिमित्त तेन कृत=निष्पादितम्, तदपि न कल्प्यम्। '**पामिच्चे इ वा**' प्रामित्यम्=यदन्नवस्त्रादिक साम्मर्थमुज्झित्वानीयते तत् प्रामित्यम्। '**अणिसिट्ठे इ वा**' अनिसृष्टम्-सर्वै स्वामिभि साधवे तातु न निसृष्ट=नानुज्ञात यत् तन्निसृष्टम्, यदा द्विन्नाणा पुरुषाणा साधारणे आहारे एकोऽयाननापृच्छ्य साधवे ददाति, तदा तन्नमनिसृष्ट, तदपि न कल्पते। '**अभिहडे इ वा**' अभ्याहृतम्-साधु समुखमानीतं न कल्पते। '**ठइत्तए वा**' स्थापित-स्वनिमित्त स्थापित न कल्पते। '**रइत्तए वा**' रचितम्-औद्देशिकभेद, तच्च मोदकचूर्णादि पुनर्मोदकतया रचित, तदपि न कल्प्यम्।'**कंतारभत्ते इ वा**' कान्तारभक्तम्-कान्तारम्=अरण्यम्-तत्समुल्लङ्घनार्थं नीयमान भक्तम्। यदा अरण्ये भिक्षुकाणा निर्वाहाय यत् सस्क्रियते तत् कान्तारभक्तम्-तदप्यकल्पनीयम्। '**दुब्भिक्खभत्ते इ वा**' दुर्भिक्षभक्तमिति वा-दुर्भिक्षे भिक्षुकाणा कृते यत् सस्क्रियते तदप्यकल्पनीयम्। '**गिलाणभत्ते इ वा**' ग्लान

आहार, क्रीतकृत-मोल लाकर दिया गया आहार, प्रामित्य उधार लेकर अथवा किसी दूसरे से झपट कर दिया हुआ आहार, अनिसृष्ट-जिस आहार के ऊपर अनेक का स्वामित्व है उन सभी को पूछे विना सिर्फ एक के द्वारा दिया गया आहार, अभ्याहृत-साधु के समुख लाकर दिया गया आहार, स्थापित-साधु के निमित्त रखा हुआ आहार, रचित-मोदक-चूर्ण आदि को फोडकर पुन मोदकरूप में बनाया गया आहार, कान्तारभक्त-अटवी को उल्लघन करने के लिये घर से लाया हुआ पाथेयस्वरूप आहार, अथवा जंगल में भिक्षुकों के निर्वाह के लिये तैयार करवाया गया आहार, दुर्भिक्षभक्त-दुर्भिक्ष के समय भिक्षुको को देन के लिये बनवाया गया आहार, ग्लानभक्त-रोगी के लिये बनाया गया आहार, वार्दलिका-

---

વેચાતો લઇને લીધેલો આહાર, પ્રામિત્ય-ઉધાર લઇને અથવા કોઈ બીજા પાસેથી ઝુંટવી લઇને લીધેલા આહાર, અનિસૃષ્ટ-જે આહારના ઉપર અનેકનુ સ્વામિત્વ હોય એવા બધાને પૂછયા વિના માત્ર એકના દ્વારા અપાયેલો આહાર, અભ્યાહૃત-સાધુની સામે લઈ આવીને આપેલો આહાર, સ્થાપિત-સાધુના નિમિત્તે રાખી મુકેલો આહાર રચિત લાડુને તોડીને ભૂકા કરી પછી તે ભૂકામાથી લાડુ-રૂપમા બનાવેલો આહાર, કાન્તારભક્ત-અટવીને ઉલ્લઘન કરવા માટે ઘરથી લાવી રાખેલો પાથેયસ્વરૂપ આહાર, અથવા જંગલમા ભિક્ષુકોના નિર્વાહને માટે તૈયાર કરાવેલો આહાર, દુર્ભિક્ષભક્ત-દુષ્કાળ સમયમા ભિક્ષુકોને દેવા માટે બનાવેલો આહાર, ગ્લાનભક્ત-રોગીને માટે બનાવેલો

गभत्ते इ वा भोत्तए वा पाइत्तए वा। अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स णो कप्पइ मूलभोयणे वा जाव बीयभोयणे वा भोत्तए वा पाइत्तए वा ॥ सू० ३५ ॥

भक्तम्-ग्लान सन निजाऽऽरोग्याय यत्प्रदीयते तद्--ग्लानभक्तम्, 'वद्दलियाभत्ते इ वा' वार्दलिकाभक्तम्--वृष्टौ यद्दातु क्रियते एतदप्यकल्प्यम्। 'पाहुणगभत्ते इ वा' प्राघुणक भक्तम्-प्राघुणक =कोऽपि कस्य चिद् गृहे समागत तस्य कृते यत् क्रियते तत् प्राघुणकभक्तम्, एतत्प्यकल्पनीयम्। एतत्पूर्वोक्तम्--'भोत्तए वा पाइत्तए वा' भोक्तु वा पातु वा न कल्पते इत्युक्तमेव। 'अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स णो कप्पइ मूलभोयणे वा जाव बीयभोयणे वा भोत्तए वा पाइत्तए वा' अम्बडस्य खलु परिव्राजकस्य न कल्पते मूलभोजन वा यावद् बीजभोजन वा भोक्तु वा पातु वा-मूलानि कमलादीना, यावच्छब्दात्कन्दभोजन फलभोजन हरितभोजनमेतानि त्रीणि पदानि गृह्यन्ते, तत्र-कन्दा =सूरणादय, फलानि=आम्रफलादीनि, हरितानि=मधुरतृणादीनि, बीजानि=शाल्यादीनि, एतानि भोक्तु न कल्पन्ते, तथा-आधाकर्मान्पिानकानि पातु न कल्पन्ते इति ॥ सू ३५ ॥

भक्त--वृष्टि में देने क लिये बनाया गया आहार, प्राघुणकभक्त--पाहुनो के लिये राधा गया आहार, उस अम्बड परिव्राजक के लिये नहीं कल्पता है, और इस। प्रकार का पेय भी उसे नहीं कल्पता है। (**अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स णो कप्पइ मूलभोयणे वा जाव बीयभोयणे वा भोत्तए वा पाइत्तए वा**) इसी प्रकार इस अम्बड परिव्राजक के लिये कमलादिको के मूल, सूरणादिक कन्द, आम्र आदि फल का भोजन एव अपक्व शाल्यादिक एव मधुर तृण आदि हरित सचित्त वस्तु का भोजन भी अकल्पित है ॥ सू ३५ ॥

આહાર, વાદ્દલિકાભક્ત-વૃષ્ટિમા દેવા માટે બનાવેલો આહાર, પ્રાઘુણકભક્ત-પરોણાઓને માટે રધાવવામા આવેલો આહાર તે અમ્બડ પરિવ્રાજકને માટે નથી કલ્પતો, અને આવા પ્રકારનુ પેય પણ તેને નથી કલ્પતુ (**अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स णो कप्पइ मूलभोयणे वा जाव बीयभोयणे वा भोत्तए वा पाइत्तए वा**) આ પ્રકારે એ અમ્બડ પરિવ્રાજકને માટે કમળ આદિકના મૂળ, સૂરણ આદિક કદ, આમ્ર આદિક ફળનુ ભોજન તેમજ અપક્વ શાલિ આદિક તેમજ મધુર તૃણ આદિ લીલી સચિત્ત વસ્તુનુ ભોજન પણ અકલ્પિત છે (સૂ ૩૫)

मूलम्—अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स चउव्विहे अणट्ठादण्डे पच्चक्खाए जावज्जीवाए, तं जहा—अवज्झाणायरिए पमायायरिए हिंसप्पयाणे पावकम्मोवएसे ॥ सू० ३६ ॥

टीका—'अम्मडस्स ण' इत्यादि।

'अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स' अम्बडस्य खलु परिव्राजकस्य 'चउव्विहे अणट्ठादण्डे पच्चक्खाए जावज्जीवाए' चतुर्विध अनर्थदण्ड—अर्थ=प्रयोजन गृह स्थस्य क्षेत्रवास्तुधनधान्य शरीरपरिपालनादिविषय—तदर्थ आरम्भो=भूतोपमर्दोऽर्थदण्ड। दण्डो निग्रहो यातना विनाश इति पर्याया। अर्थेन=प्रयोजनन दण्डोऽर्थदण्ड, स चैवभूत उपमर्दनलक्षणो दण्ड क्षेत्रादिप्रयोजनमपेक्षमाणोऽर्थदण्ड उच्यते, तद्विपरीतोऽनर्थदण्ड प्रत्याख्यातो यावज्जीवम्। अयमनर्थदण्ड किंस्वरूप ? इति बोधयितुमाह—'तं जहा' तद्यथा—'अवज्झाणायरिए' अपध्यानाऽऽचरित—अपध्यानम्=आर्तरौद्ररूप, तेनाचरित = आसेवितो योऽनर्थदण्ड स तथा। 'पमायायरिए' प्रमादाऽऽचरित—प्रमादेन=मद्यविषय

'अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स' इत्यादि।

(अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स) इस अम्बड परिव्राजक के (चउव्विहे) चारों प्रकार के (अणट्ठादण्डे) अनर्थ दण्ड को (जावज्जीवाए पच्चक्खाए) जीवनपर्यन्त परित्याग है। वे चार अनर्थदण्ड इस प्रकार है—(अवज्झाणायरिए पमायायरिए हिंसप्पयाणे पावकम्मोवएसे) अपध्यानाचरित, प्रमादाचरित, हिंसाप्रदान, एवं पापकर्मोपदेश। विना प्रयोजन जीवों का उपमर्दन जिन कार्यों के करने से होता है उसका नाम अनर्थदंड है। आर्त्तरौद्ररूप ध्यान का नाम अपध्यान है। इस ध्यानसे उद्भूत अथवा क्रियमाण दंड का नाम अपध्यानाचरित अनर्थ दंड है। मद्य, विषय, कषाय, निद्रा एवं विकथारूप प्रमाद से

"अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स" ઇત્યાદિ

(अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स) આ અમ્બડ પરિવ્રાજકને (चउव्विहे) ચારેય પ્રકારના (अणट्ठादण्डे) અનર્થદંડોનો (जावज्जीवाए पच्चक्खाए) જીવન પર્યન્ત પરિત્યાગ છે એ ચાર અનર્થદંડ આ પ્રકારના છે (अवज्झाणायरिए पमायायरिए हिंसप्पयाणे पावकम्मोवएसे) અપધ્યાનાચરિત, પ્રમાદાચરિત, હિંસા પ્રદાન-હિંસાકારક શસ્ત્ર ક્રોધને દેવું, તેમજ પાપકર્મનો ઉપદેશ વિના પ્રયોજન જીવોનું ઉપમર્દન જે કાર્યો કરવાથી થાય તેનું નામ અનર્થદંડ છે આર્ત-રૌદ્રરૂપ ધ્યાનનું નામ અપધ્યાન છે આ ધ્યાનથી ઉદ્ભવેલા અથવા થનારા દંડનું નામ અપધ્યાનાચરિત-અનર્થદંડ છે મદ્ય, વિષય, કષાય, નિદ્રા તેમજ

मूलम्—अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स कप्पइ मागहए अद्धाढए जलस्स परिग्गाहित्तए, से वि य वहमाणए णो चेव

कषायनिद्राविकथालक्षणेन आचरन्ति 'पिसप्पयाणे' हिंसाप्रदानम्—हिंसाहेतुत्वादग्निविष शस्त्रादिक हिंसोच्यते, कारणे कार्योपचारात्, तत्प्रदानमन्यस्मै क्रोधाभिभूताय अनभिभूताय वा। यद्वा—हिंस्रप्रदानमिति छाया—हिंस्र=हिंसाकारि शस्त्रादि, तत्प्रदान=परेषा समर्पणम्, अय तृतीयोऽनर्थदण्ड, '**पावकम्मोवएसे**' पापकर्मोपदेश—पातयति नरकादाविति पापम्, तत्प्रधान कर्म पापकर्म, तस्योपदेश, कृष्यादिसावद्यव्यापारे प्रवर्तनम्, अय चतुर्थ ॥ सू० ३६ ॥

टीका—'**अम्मडस्स**' इत्यादि।

'**अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स कप्पइ**' अम्मडस्य खलु परिव्राजकस्य कल्पते '**मागहए अद्धाढए जलस्स परिग्गाहित्तए**' मागधमर्धाढक जलस्य परिग्रहीतुम्, '**से वि य**

किये गये कार्य का नाम प्रमादाचरित अनर्थदण्ड है। हिंसा के हेतु होने से अग्नि, विष एव शस्त्र आदि, कारण में कार्य के उपचार से हिंसास्वरूप कहे गये हैं। इन हिंसा के कारणों को किसी क्रोधयुक्त व्यक्ति के लिये अथवा क्रोधरहित व्यक्ति के लिये देना सो हिंसाप्रदान नाम का अनर्थदड है। आत्मा को जो नरक में डाले उसका नाम पाप है, इस पापप्रधान कर्म करने का उपदेश देना अथवा स्वय भी कृष्यादि सावद्यरूप व्यापार में प्रवृत्ति करना सो पापोपदेश नामका अनर्थदड है ॥ सू ३६ ॥

'**अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स**' इत्यादि।

(**अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स**) इस अम्बड परिव्राजक को (**मागहए अद्धाढए**) मगधदेश प्रसिद्ध अर्ध—आढक—प्रमाण (**जलस्स परिग्गाहित्तए कप्पइ**) जल

વિકથારૂપ પ્રમાદથી આચરેલા-કરેલા કાર્યનુ નામ પ્રમાદાચરિત-અનર્થદંડ છે હિંસાના હેતુ થાય તેવા અગ્નિ, વિષ તેમજ શસ્ત્ર આદિ, કારણમા કાર્યનો ઉપચાર થવાથી હિંસાસ્વરૂપ કહેવાય છે આ હિંસાના કારણોને કોઈ ક્રોધાયમાન વ્યક્તિને કે વિના ક્રોધવાળા વ્યક્તિને માટે આપવા તે હિંસાપ્રદાન નામનો અનર્થદંડ છે આત્માને જે નરકમા નાખે તેનુ નામ પાપ છે આ પાપપ્રધાન કર્મ કરવાનો ઉપદેશ દેવો અથવા પોતે પણ કૃષિ આદિ સાવદ્યરૂપ વ્યાપારમા પ્રવૃત્તિ કરવી તે પાપોપદેશ નામનો અનર્થદંડ છે (સૂ ૩૬)

'अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स' ઈત્યાદિ

(अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स) આ અમડ પરિવ્રાજકે (मागहए अद्धाढए) મગધદેશપ્રસિદ્ધ અર્ધઆઢક પ્રમાણ (जलस्स परिग्गाहित्तए कप्पइ)

ण अवहमाणए, एव थिमिए पसन्ने जाव से वि य परिपूए णो चेव ण अपरिपूए, से वि य सावज्जे त्ति काउं णो चेव णं अणवज्जे, से वि य जीवत्ति काउ णो चेव ण अजीवे, से वि

वहमाणए णो चेव ण अवहमाणए' तदपि च वहमानं नो चैव खलु अवहमानम्, 'एव थिमिए पसन्ने जाव' एव स्तिमित प्रसन्न यावत् 'से वि य परिपूए णो चेव ण अपरिपूए' तदपि च परिपूत नो चैव खलु अपरिपूतम्, कस्मात् कारणात् परिपूत गृह्णातीत्यत आह–'से वि य सावज्जे त्ति काउ' तदपि च सावद्यमिति कृत्वा–इति। इद जल सावद्यमस्तीति ज्ञात्वा वस्त्रगालित कृत्वा गृह्णातीति भाव। 'णो चेव ण अणवज्जे' न चैव खलु अनवद्यम्–न तु निरवद्यमिति कृत्वा परिपूतं करोति। सावद्यमित्यपि कथ ज्ञातम्? इत्यत आह–'से वि य जीवत्ति काउ' तदपि च जीवा इति कृत्वा, इह पुतरकादिजीवा सन्तीति कृत्वेति भाव, 'णो चेव ण अजीवे त्ति काउ' नो चैव खलु अजीव=जीवरहितम् इति कृत्वा, 'से वि य दिण्णे णो चेव ण अदिण्णे' तदपि च दत्त नो चैव खल्वदत्तम्,

ग्रहण करना कल्पता है। (से वि य वहमाणए णो चेव ण अवहमाणए) जितना अर्ध–आढक–प्रमाण जल लेना इसे कल्पता है सो भी बहता हुआ ही कल्पता है, अबहता हुआ नहीं। (एव थिमिए पसन्ने जाव से वि य परिपूए णो चेव ण अपरिपूए) वह भी कर्दम से रहित, स्वच्छ, प्रसन्न–निर्मल यावत् परिपूत–छाना हुआ ही कल्पता है, इससे विपरीत नहीं। (से वि य सावज्जेत्ति काउ णो चेव ण अणवज्जे) सोभी सावद्य समझ कर छाना हुआ ही कल्पता है, निरवद्य समझ कर नहीं। (से वि य जीवत्ति काउ णो चेव ण अजीवे) सावद्य भी उसे वह जीवसहित समझकर ही मानता है, अजीव समझकर नहीं। (से वि य दिण्णे णो चेव ण अदिण्णे)

જલ ગ્રહણ કરવુ કલ્પે છે (से वि य वहमाणए णो चेव ण अवहमाणए) જેટલુ અર્ધઆઢક પ્રમાણ જલ લેવુ તેને કલ્પે છે તે પણ વહેતુ હોય તેવુ જ કલ્પે છે, ન વહેતુ હોય તે નહિ (एव थिमिए पसन्ने जाव से वि य परिपूए णो चेव ण अपरिपूए) તે પણ કર્દમ (કચરા)થી રહિત, સ્વચ્છ, પ્રસન્ન–નિર્મળ યાવત્ પરિપૂત–ગાળેલુ જ કલ્પે છે, તે વિનાનુ નહિ (તેનાથી ઉલટુ નથી કલ્પતુ) (से वि य सावज्जेत्ति काउ णो चेव ण अणवज्जे) તે પણ સાવદ્ય સમજીને ગાળેલુ જ કલ્પે છે, નિરવદ્ય સમજીને નહિ (से वि य जीवत्ति काउ णो चेव ण अजीवे) સાવદ્ય પણ તેને તે જીવસહિત સમજીને જ માને છે, અજીવ સમજીને નહિ (से वि य दिण्णे णो चेव ण अदिण्णे) તે પણ કોઇએ આપેલુ હોય તે જ કલ્પે છે દીધા વગરનુ નહિ (से वि

य दिण्णे णो चेव ण अदिण्णे, से वि य हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए पिबित्तए वा, णो चेव ण सिणाइत्तए। अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स कप्पइ मागहए य आढए जलस्स पडिग्गाहित्तए, से वि य वहमाणए जाव णो चेव ण अदिण्णे, से वि य सिणाइत्तए, णो चेव ण हत्थ-पाय-चरु-चमस-

'से वि य हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए पिबित्तए वा' तदपि च हस्त-पाद-चरु-चमस-प्रक्षालनार्थाय पातुं वा, चरु पात्रविशेष, 'णो चेव ण सिणाइत्तए' नो चैव खलु स्नातुम्। 'अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स कप्पइ' अम्बडस्य खलु परिव्राजकस्य कल्पते 'मागहए य आढए जलस्स पडिग्गाहित्तए' मागध आढक जलस्य प्रतिग्रहीतुम्, 'से वि य वहमाणए जाव णो चेव ण अदिण्णे' तदपि वहमानं यावत् नो चैव खलु अदत्तम्, 'से वि य सिणाइत्तए' तदपि च स्नातुम्, 'णो चेव ण हत्थ-पाय-चरु-चमस-

यह भी दिया हुआ ही कल्पता है, बिना दिया हुआ नहीं। (से वि य हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए पिबित्तए वा) दिया हुआ भी यह जल हस्त, पाद, चरु (पात्र विशेष) एवं चमस के प्रक्षालन के लिये अथवा पीने के लिये ही कल्पता है, (णो सिणाइत्तए) स्नान के लिये नहीं। (अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स कप्पइ मागहए य आढए जलस्स पडिग्गाहित्तए) इस अम्बट परिव्राजक को मगधदेशसम्बधी आढकप्रमाण जल ग्रहण करना कल्पता है (से वि य वहमाणए जाव णो चेव ण अदिण्णे) वह भी बहता हुआ यावत् दिया हुआ ही कल्पता है, बिना दिया हुआ नहीं। (से वि य सिणाइत्तए णो चेव ण हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए) वह भी स्नान के लिये

(य हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए पिबित्तए वा) દીધેલુ હોય તે પણ પાણી, હાથ પગ, ચરુ, તેમજ ચમસને ધોવા માટે અથવા પીવા માટે જ કલ્પે છે (ચરુ, ચમસ એ પાત્રવિશેષના નામો છે) (णो सिणाइत्तए) સ્નાન માટે નહિ (अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स कप्पइ मागहए य आढए जलस्स पडिग्गाहित्तए) આ અમ્બડ પરિવ્રાજકને મગધદેશ-સંબંધી આઢકપ્રમાણ જલ ગ્રહણ કરવુ કલ્પે છે (से वि य वहमाणए जाव णो चेव ण अदिण्णे) તે પણ વહેતુ હોય તેજ કલ્પે છે, (યાવત્) આપેલુ હોય તે કલ્પે છે આપેલુ ન હોય તેવુ નહિ (से वि य सिणाइत्तए णो चेव ण हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए) તે પણ સ્નાન માટે જ કલ્પે છે

से वि य सिणाइत्तए, णो चेव णं हत्थ- पाय–चरु–चमस–प-क्खालणट्ठयाए पिवित्तए वा ॥ सू० ३७ ॥

मूलम्—अम्मडस्स णो कप्पइ–अण्णउत्थिया वा अ-ण्णउत्थियदेवयाणि वा अण्णउत्थियपरिग्गहियाणि वा चेइयाइ

'पक्खालणट्ठयाए पिवित्तए वा' नो चैव खलु हस्त–पाद–चर–चमस–प्रक्षालनार्थं पातु वा, शेषपदव्याख्याऽस्यैवागमस्योत्तरार्धे एकोनविंशतितमे सूत्रे प्रदर्शिता, अत्र सूत्रे जलस्य परिमाण प्रदर्शितमस्ति ॥ सू ३७ ॥

टीका—'अम्मडस्स णो कप्पइ' इत्यादि ।

'अम्मडस्स णो कप्पइ' अम्बडस्य न कल्पते, अस्य 'वन्दितुम्' इत्यनान्वय । कान् वन्दितु न कल्पते 'अन्नाऽऽह–'अण्णउत्थिया वा' अन्ययूथिकान् वा–अन्यत्=तीर्थ करसंघापेक्षया भिन्न यद् यूथ=संघस्तदन्ययूथ तदस्त्येषामित्यन्ययूथिका =शाक्यादिभिक्षव तान्, 'अण्णउत्थियदेवयाणि वा' अन्ययूथिकदैवतानि वा–अन्ययूथिकाना दैवतानि अन्ययूथिकदैवतानि–अर्हद्भिन्नान् देवान वा, 'अण्णउत्थियपरिग्गहियाणि वा चेइयाइ'

ही कल्पता है, हाथ, पैर, चरु एव चमचा को धोने के लिये नहीं और न पान के लिये ही। 'आढक' आदि का अर्थ इसी आगम के उत्तरार्ध मे उन्नासवे सूत्र की व्याख्या मे प्रदर्शित किया गया है ॥ सू ३७ ॥

'अम्मडस्स णो कप्पइ' इत्यादि ।

(अम्मडस्स) इस अम्बड को (अण्णउत्थिया) अन्ययूथिक–तीर्थंकरसघ की अपेक्षा शाक्यादिक भिक्षुओं का सघ, एव (अण्णउत्थियदेवयाणि वा) अन्यसघ द्वारा उपास्यरूप से समत अर्हंत–प्रभु सिवाय दूसरे देवता, (अण्णउत्थियपरिग्गहिया

હાથ, પગ, ચરુ તેમજ ચમચા ધોવા માટે નહિ અને પીવા માટે પણ નહિ 'आढक' આદિનો અર્થ એજ આગમના ઉત્તરાર્ધમા એગણુવીશમા સૂત્રની વ્યાખ્યામા કરવામા આવ્યો છે (સૂ. ૩૭)

'अम्मडस्स णो कप्पइ' ઈત્યાદિ

(अम्मडस्स) એ અમ્બડને (अण्णउत्थिया) બીજા યૂથવાળા–તીર્થંકરસંઘની અપેક્ષા શાકય ભિક્ષુઓના સંઘ, તેમજ (अण्णउत्थियदेवयाणि वा) બીજા સંઘ દ્વારા ઉપાસ્યરૂપથી સંમત અર્હંત પ્રભુ સિવાય બીજા દેવ, (अण्णउत्थियपरिग्गहियाणि वा चेइयाइ) તથા બીજા યૂથમા ભળી ગયેલા જૈન સાધુ

वंदित्तए वा णमंसित्तए वा जाव पज्जुवासित्तए वा, णण्णत्थ अरिहंते वा अरिहंतचेइयाइ वा ॥ सू० ३८ ॥

मूलम्—अम्मडे ण भंते ! परिव्वायए कालमासे काल

अन्ययूथिकपरिगृहीतान् वा चैत्यान, आर्षत्वात् स्त्रीनिर्देश, चिति =ज्ञान, तत्र साधव = कुशला चित्या =अर्हत्साधव ,त एव चैत्या , प्रज्ञादित्वात् स्वार्थेऽण्, तान्, अयमत्र पिण्डितोऽर्थ, तैर्थिकान्तरसाधून् वा तैर्थिकान्तरदेवान् वा, यथाकथञ्चित्तैर्थिकान्तरसम्मिश्रितान् जिनसाधून् वा '**वदित्तए वा**' वन्दितुं=स्तोतु वा, '**णमसित्तए वा**' नमस्यितु=नमस्कर्तुं वा '**जाव पज्जुवासित्तए वा**' यावत् पर्युपासितुम्=आराधयितु वा, '**णण्णत्थ अरिहंते वा अरिहंतचेइयाइ वा**' नाऽन्यत्र अर्हतो वा अर्हच्चैत्यान् वा । अय निषेधोऽर्हद्विषये, अर्हत्साधुविषये वा न घटते, किन्तु ततोऽन्यत्राऽय निषेध इति भाव । 'चैत्य' शब्दस्य विस्तृतोऽर्थ 'उपासकदशाङ्ग'-सूत्रस्यागारधर्मसजीवनीटीकाया मया प्रदर्शित स ततोऽवसेय ॥ सू ३८ ॥

टीका—गौतम पृच्छति—'**अम्मडे ण भते ! परिव्वायए**' इत्यादि ।

'भते' हे भदन्त ! '**अम्मडे ण परिव्वायए**' अम्बड खलु परिव्राजक

णि वा चेइयाइ) तथा अन्य यूथ में सम्मिलित जैन साधु भी (**वदित्तए वा णमसित्तए वा जाव पज्जुवासित्तए वा**) वदना करने, नमस्कार करने एव पर्युपासना करने के लिये (**णो कप्पइ**) कल्पते नहीं है। (**णण्णत्थ अरिहंते वा अरिहंतचेइयाइ वा**) परन्तु यदि नमस्कार आदि के लिये उसे कोई कल्पते है तो वे एकमात्र अरिहत एव अरिहत के साधुजन ही कल्पते हैं। 'चैत्य' शब्द का विस्तृत अर्थ, जिज्ञासुओं को 'उपासकदशाग' की अगारधर्मसजीवनी टीका में देखना चाहिये ॥ सू ३८ ॥

'**अम्मडे ण भते**' इत्यादि ।

(भते) हे भदन्त ! (**अम्मडे ण परिव्वायए**) यह अम्बड परिव्राजक (कालमासे

પણ (વન્દિત્તए वा णमसित्तए वा जाव पज्जुवासित्तए वा) વદના કરવા, નમસ્કાર કરવા તેમજ પર્યુપાસના કરવા માટે (णो कप्पइ) નથી કલ્પતા (णण्णत्थ अरिहंते वा अरिहंतचेइयाइ वा) પરંતુ નમસ્કાર આદિ યોગ્ય જો કોઈ એને માટે હોય તો તે એકમાત્ર અરિહંત તેમજ અરિહંતના સાધુજન જ છે 'चैत्य' શબ્દનો વિસ્તૃત અર્થ જિજ્ઞાસુઓએ 'उपासकदशाग'ની अगारधर्मसञ्जीवनी टीકામા જોવો જોઇએ (सू ३८)

"अम्मडे ण भते !" ઇત્યાદિ

(भते) હે ભદન્ત ! (अम्मडे ण परिव्वायए) આ અમ્બડ પરિવ્રાજક (काल

किच्चा कहिं गच्छिहिति ? कहि उववज्जिहिति ? गोयमा ! अम्मडे णं परिव्वायए उच्चावएहिं सील–व्वय–गुण–वेरमण–पच्चक्खाण–पोसहो–ववासेहिं अप्पाणं भावेमाणे बहूइ वासाइ

'कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिति ? कहिं उववज्जिहिति ?' कालमासे कालं कृत्वा कुत्र गमिष्यति ? कुत्रोपपत्स्यते ? भगवानाह–'गोयमा ! अम्मडे णं परिव्वायए' हे गौतम ! अम्बडः खलु परिव्राजकः 'उच्चावएहिं' उच्चावचैः=नानाविधैः, 'सील–व्वय–गुण–वेरमण–पच्चक्खाण–पोसहोववासेहिं' शील–व्रत–गुण–विरमण–प्रत्याख्यान–पोषधोपवासैः, शीलानि–"शील समाधौ" अस्माद् घञ्, नपुंसकत्वं लोकात्, शीलति–आत्म चिन्तनरूप समाधिं प्राप्नोति एभिस्तानि शीलानि । तानि चत्वारि–सामायिक–देशावकाशिक पोषधा–तिथिविभागाख्यानि, व्रतानि–पञ्चाणुव्रतानि, गुणा –त्रीणि गुणव्रतानि, विरमण मिथ्यात्वान्निवर्तनम्, प्रत्याख्यान–पर्वदिनेषु त्याज्यानां परित्यागः, पोषधोपवास –पोषः=पुष्टिः धर्मस्य वृद्धिमिति यावद् धत्ते इति पोषधः, पोषधशब्दो रूढ्या पर्वसु वर्तते, पर्वाणि चाष्टमी–चतुर्दशी–पौर्णमास्यमावास्यातिथयः, पूरणात् पर्वेत्युच्यते, पूरणत्वं धर्मवृद्धिकारकत्वात्, पोषधे उप

काल किच्चा) काल अवसर मे काल करके (कहिं गच्छिहिति) कहा जायगा ? (कहिं उववज्जिहिति) कहा उत्पन्न होगा ? प्रभु ने कहा–(गोयमा) हे गौतम ! (अम्मडे णं परिव्वायए उच्चावएहिं सील–व्वय–गुण–वेरमण–पच्चक्खाण–पोसहोववासेहिं) यह अम्बड परिव्राजक अनेक प्रकार के शीलव्रत–जिनके द्वारा आत्मा के चिंतन रूप समाधि जीव प्राप्त करता है उनका नाम शीलव्रत है, गुणव्रत, मिथ्यात्वविरमण, प्रत्याख्यान–पर्वदिनों मे त्याग करने योग्य वस्तुओं का त्याग करना, पोषधोपवास–अष्टमी, चतुर्दशी, पौर्णमासी एवं अमावास्या ये तिथियाँ धर्म का पोषण करता है इसलिये ये पौषध है, इनमें चतुर्विध आहार का

मासे काल_किच्चा) કાલ અવસરે કાલ કરીને (कहिं गच्छिहिति) ક્યા જશે ? (कहिं उववज्जिहिति) ક્યા ઉત્પન્ન થશે ? પ્રભુએ ઉત્તરમા કહ્યુ–(गोयमा) હે ગૌતમ ! (अम्मडे णं परिव्वायए उच्चावएहिं सील–व्वय–गुण–वेरमण–पच्चक्खाण पोसहोववासेहिं) એ અમ્બડ પરિવ્રાજક, અનેક પ્રકારના શીલવ્રત (જેના દ્વારા આત્માના ચિન્તનરૂપ સમાધિ જીવ પ્રાપ્ત કરે છે તેનુ નામ શીલવ્રત છે), ગુણવ્રત, વેરમણ–મિથ્યાત્વવિરમણ, પ્રત્યાખ્યાન–પર્વના દિવસોમા ત્યાગ કરવા યોગ્ય વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવો, પોષધોપવાસ–અષ્ટમી, ચતુર્દશી, પૌર્ણમાસી તેમજ અમાવાસ્યા એ તિથિઓ ધર્મનુ પોષણ કરે છે તે માટે

समणोवासगपरियायं पाउणिहिति, पाउणित्ता मासियाए सलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता, सट्ठि भत्ताइ अणसणाए छेदित्ता,

वास =नियमविशेष पोषधोपवास, स चतुर्विध –आहारशरीरसत्कारत्यागब्रह्मचर्यसावद्यव्यापारपरित्यागभेदात् । एषा शीलादिपोषधोपवासान्तानामितरेतरयोगद्वन्द्वैस्तैस्तयोक्तै 'अप्पाण भावेमाणे बहूइ वासाइ समणोवासयपरियाय पाउणिहिति' आत्मान भावयन् बहूनि वर्षाणि श्रमणोपासकपर्याय पालयिष्यति, 'पाउणित्ता' पालयित्वा 'मासियाए सलेहणाए अप्पाण झूसित्ता' मासिक्या म्लेखनयाऽऽत्मान जुषित्वा=सेवित्वा, 'सट्ठिं भत्ताइ अणसणाए छेदित्ता' षष्टिं भक्तानि अनशनेन छित्वा, 'आलोइयपडिक्कते'

त्याग करना । इन सबका भेद इस प्रकार है, शीलव्रत का भेद–सामायिक, देशावकाशिक, पौषध और अतिथिसंविभाग इस प्रकार से ४ हैं। गुणव्रत तीन है। पौषधोपवास भी ४ प्रकार का है–आहार का त्याग, शारीरिक सत्कार का त्याग, ब्रह्मचर्य का पालन एव सावद्य व्यापार नहीं करना। इन सब नियमों–व्रतों से (अप्पाण भावेमाणे) अपनी आत्मा को भावित करता हुआ (बहूइ वासाइ समणोवासगपरियाय पाउणिहिति) अनेक वर्षों तक श्रमणोपासक – श्रावक की पर्याय का पालन करेगा। (पाउणित्ता मासियाए सलेहणाए अप्पाण झूसित्ता) इस प्रकार श्रावक की पर्याय को पालन करके फिर वह १ मास की सलेखना से अपनी आत्मा को युक्त कर–अर्थात् एक मास की सलेखना धारण कर (सट्ठिं भत्ताइ अणसणाए छेदित्ता) साठ भक्त का अनशन से छेदकर (आलोइयपडिक्कते) पापकर्मों की आलोचना–प्रतिक्रमण करके (समाहिपत्ते) समाधि

એ પોષધ છે તેમા ઉપવાસ એટલે વસવું એ પોષધોપવાસ કહેવાય છે એ બધાનો ભેદ આ પ્રકારે છે, શીલવ્રતના ભેદ–સામાયિક, દેશાવકાશિક, પોષધ, અને અતિથિસવિભાગ, આ ચાર પ્રકારના છે ગુણવ્રત ત્રણ પ્રકારના છે પોષધોપવાસ ચાર ૪ પ્રકારના છે–આહારનો ત્યાગ, શારીરિક સત્કારનો ત્યાગ, બ્રહ્મચર્યનુ પાલન તેમજ સાવદ્ય વ્યાપાર ન કરવા આ બધા નિયમો–વ્રતોથી (અપ્પાણ ભાવેમાણે) પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા (બહૂઇ વાસાઇ સમણોવાસગપરિયાય પાઉણિહિતિ) અનેક વર્ષો સુધી શ્રમણો પાસક–શ્રાવકની પર્યાયનુ પાલન કરશે (પાઉણિત્તા માસિયાએ સલેહણાએ અપ્પાણ ઝૂસિત્તા) આ પ્રકારે શ્રાવકની પર્યાયનુ પાલન કરીને પછી તે એક માસની સલેખના ધારણ કરીને (સટ્ઠિં ભત્તાઇ અણસણાએ છેદિત્તા) સાઠ ભક્તનુ અનશનથી છેદન કરીને (આલોઇયપડિક્કતે) પાપ કર્મોની

आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे काल किच्चा बंभलोए कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिति। तत्थ ण अत्थेगइयाण देवाणं दस सागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता। तत्थ णं अम्मडस्स वि देवस्स दस सागरोवमाइं ठिई ॥ सू० ३९ ॥

मूलम्--से ण भंते! अम्मडे देवे ताओ देवलोगाओ

आलोचितप्रतिक्रान्त =प्रतिनिवृत्त, 'समाहिपत्ते' समाधिप्राप्त, 'कालमासे काल किच्चा' कालमासे काल कृत्वा 'बंभलोए कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिति' ब्रह्मलोक कल्पे देवत्वेनोत्पत्स्यते, 'तत्थ ण अत्थेगइयाण देवाण दस सागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता' तत्र खलु अस्ति एकेषा=केषाचिद् देवाना दश सागरोपमानि स्थिति प्रज्ञप्ता। 'तत्थ ण अम्मडस्स वि देवस्स दस सागरोवमाइं ठिई' तत्र खलु अम्मडस्याऽपि देवस्य दश सागरोपमानि स्थिति ॥ सू० ३९ ॥

टीका—गौतम पृच्छति--'से ण भंते?' इत्यादि।

'से ण भंते! अम्मडे देवे' स खलु भदन्त! अम्बडो देव, 'ताओ देव-

को प्राप्त करेगा। पश्चात् (कालमासे काल किच्चा) काल अवसर मे काल कर के (बंभलोए कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिति) ब्रह्मलोक नामक पाचवे देवलोक मे उत्पन्न होगा। (तत्थ ण अत्थेगइयाण देवाण दससागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता) वहा कितनेक देवों की स्थिति १० सागर की है। (तत्थ ण) वहा पर (अम्मडस्स वि देवस्स दस सागरोवमाइं ठिई) इस अम्बड देव की भी दश सागर प्रमाण स्थिति होगी॥सू ३९॥

'से ण भंते अम्मडे देवे' इत्यादि।

गौतम पूछते है—(भंते) हे भदत! (से अम्मडे देवे) वह अम्मड देव (ताओ

આલોચના તથા પ્રતિક્રમણ કરીને (समाहिपत्ते) સમાધિને પ્રાપ્ત કરશે પછી (कालमासे काल किच्चा) કાલ-અવસરે કાલ કરીને (बंभलोए कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिति) બ્રહ્મલોક નામના પાચમા દેવલોકમા ઉત્પન્ન થશે (तत्थ ण अत्थेगइयाण देवाण दससागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता) ત્યા કેટલાક દેવોની સ્થિતિ દશ ૧૦ સાગરની છે, (तत्थ ण) ત્યા (अम्मडस्स वि देवस्स दससागरोवमाइं ठिई) આ અમ્બડદેવની પણ દસ સાગર પ્રમાણ સ્થિતિ થશે (સૂ૦ ૩૯)

'से ण भंते! अम्मडे देवे' ઈત્યાદિ

ગૌતમ પૂછે છે—(भंते) હે ભદત! (से ण अम्मडे देवे) તે અમ્બડ દેવ

आउक्खएणं भवक्खएण ठिइक्खएणं अणंतर चय चइत्ता कहि गच्छिहिइ, कहिं उववज्जिहिइ ? ॥ सू० ४० ॥

मूलम्—गोयमा ! महाविदेहे वासे जाइ कुलाइ

लोगाओ' तस्माद्देवलोकात 'आउक्खएण' आयु क्षयेण=देवसम्ब धायु कर्मदलिक-निर्जरणेन, 'भवक्खएण' भवक्षयेण=देवभवहेतुग यादि कर्मनिर्जरणेन, 'ठिइक्खएण' स्थिति क्षयेण=ब्रह्मलोके दशसागरोपमस्थितिक्षयेण 'अणतर' अनन्तर चय=शरीर 'चइत्ता' त्यक्त्वा, 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति, 'कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते ? ॥ सू ४० ॥

टीका—गौतमेन पृष्ट सन् भगवानाह-'गोयमा !' इत्यादि ।

'गोयमा !' हे गौतम ! **'महाविदेहे वासे जाइ कुलाइ भवति'** महाविदेहे वर्षे यानि कुलानि भवन्ति=सन्ति, कानि तानि ? इत्याह-**'अड्ढाइ'** आढ्यानि=समृद्धानि,

देवलोगाओ) उस देवलोक से (**आउक्खएण भवक्खएण ठिइक्खएण**) आयु के क्षय-देवसम्बधी आयुकर्म के दलिकों की निर्जरा से, भव के क्षय-देवभव के हेतु गत्यादिक कर्म की निर्जरा से तथा स्थिति के क्षय-ब्रह्मलोक सबधी १० सागर की स्थिति के समाप्त होने से (**चय चइत्ता**) देवपर्याय से व्यवकर (**अणतर**) इसके बाद (**कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ**) कहा जायगा ? कहा उत्पन्न होगा ? ॥ सू ४० ॥

'गोयमा ! महाविदेहे वासे' इत्यादि ।

गौतमस्वामीने पूर्वोक्त प्रकार से जब प्रभु से पूछा तब उन्होने कहा-(**गोयमा**) हे गौतम ! (**महाविदेहे वासे**) महाविदेह क्षेत्र मे (**जाइ**) जितने (**अड्ढाइं दित्ताइ वित्ताइ**) आढ्य-समृद्ध दीप्त-उज्ज्वल तथा प्रशसित, एव विस्त-प्रसिद्ध, (**कुलाइ भवति**)

(ताओ देवलोगाओ) તે દેવલોકથી (आउक्खएण भवक्खएण ठिइक्खएण) આયુનો ક્ષય-દેવસબધી આયુકર્મદલિકોની નિર્જરાથી, ભવનો ક્ષય-દેવભવના હેતુ ગતિ આદિક કર્મની નિર્જરાથી તથા સ્થિતિનો ક્ષય-બ્રહ્મલોકસબધી દશ સાગરની સ્થિતિ સમાપ્ત હોવાથી (चय चइत्ता) દેવપર્યાયથી ચ્યુત થઈને (अणतर) ત્યાર પછી (कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ ?) કયા જશે ? કયા ઉત્પન્ન થશે ? (सू० ४०)

"गोयमा ! महाविदेहे वासे" ઈત્યાદિ

ગૌતમે ઉપર કહ્યા પ્રકારે જ્યારે પ્રભુને પૂછ્યુ ત્યારે તેઓએ કહ્યુ (गोयमा) હે ગૌતમ ! (महाविदेहे वासे) મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા (जाइ) જેટલા (अड्ढाइ दित्ताइ वित्ताइ) આઢય-સમૃદ્ધ, દીપ્ત-ઉજ્જવળ તથા પ્રશસિત, તેમજ વિત્ત-પ્રસિદ્ધ, (कुलाइ भवति) કુળો છે (त्तिण्ण-विउल-भवण-सयणा-सण-जाण-

भवति अड्ढाइ दित्ताइं वित्ताइ विच्छिण्ण-विउल-भवण-सयणा-सण-जाण-वाहणाइ बहुधण-जायरूव-रययाइं आओग-पओग-सपउत्ताइ विच्छड्डिय-पउर-भत्तपाणाइ बहु-दासी-

'दित्ताइ' दीप्तानि=उज्ज्वलानि-प्रशस्तितानि, 'वित्ताइ' वित्तानि=प्रसिद्धानि 'विच्छिण्ण विउल-भवण-सयणा-सण-जाण-वाहणाइ' विस्तीर्ण-विपुल-भवन-शयना-ऽऽसन यान-वाहनानि-विस्तीर्णानि=विस्तृतानि विपुलानि=विशालानि भवनानि शयनादीनि च येषु कुलेषु तानि तथा, 'बहुधण-जायरूव-रययाइं' बहुधन-जातरूप-रजतानि-बहूनि धनानि जातरूपाणि=सुवर्णानि रजतानि च येषु तानि तथा, 'बहु दासी दास गो महिस-गवेलग-प्पभूयाइं' बहु-दासी-दास-गो-महिष-गवेलक-प्रभूतानि-बहून्यो दास्य बहवो दासा, गाव =वृषभा धेनवश्च, महिषा =महिषा महिष्यश्च, गवेलका =मेषा तै प्रभूतानि= सहितानि, 'आओग-पओग-सपउत्ताइ' आयोग-प्रयोग-सम्प्रयुक्तानि-विविधदानाऽऽ-

कुल हैं। जो कि (विच्छिण्ण-विउल-भवण-सयणा-सण-जाण-वाहणाइ) विस्तृत एव विपुल भवनों के अधिपति है। जिनके पास अनेक प्रकार के शयन, आसन एव यान-वाहनादिक है। (बहुधनजायरूवरययाइं) जो बहुत अधिक धन के स्वामी हैं। सोने एव चादीकी जिनके पास कमी नहीं है। (आओग-पओग-सपउत्ताइं) आदान-प्रदान अर्थात् लाभ के लिये लेन-देन का काम करते है, (विच्छड्डिय-पउर-भत्त-पाणाइं) याचक आदि जनों के लिये जो प्रचुरमात्रा मे भक्तपान आदि देते है, (बहु-दासी-दास-गो-महिस-गवेलग-प्पभूयाइं) जिनकी सेवामे रातदिन अनेक दासी एव दास उपस्थित रहा करते है, जिनका गोशालाए अनेक बैलोसे, गायों से, महषियों से, महिषों से, एव मेषों से, सदा भरपूर रहा करती है, (बहुजणस्स अपरिभूयाइं) और जो किसी के द्वारा भी पराभव

વાહણાઇ) જે વિશાળ તેમજ વિપુળ ભવનોના અધિપતિ છે, જેમની પાસે અનેક પ્રકારના શયન, આસન, તેમજ યાન-વાહન આદિક છે, (બહુ-ધન-જાયરૂવ-રયયાઇ) જે બહુજ ધનના સ્વામી છે, સુવર્ણ તેમજ ચાદી જેમની પાસે ઓછી નથી, (આઓગ-પઓગ-સપઉત્તાઇ) આદાન-પ્રદાન અર્થાત્ લાભને માટે લેણદેણનુ કામ કરે છે, (વિચ્છડ્ડિય-પઉર-ભત્ત-પાણાઇ) યાચક આદિ જનોને માટે જે પ્રચુર માત્રામા ભક્ત-પાન આદિ આપે છે, (બહુ-દાસી-દાસ-ગો-મહિસ-ગવેલગ-પ્પભૂયાઇ) જેની સેવામા રાતદિવસ અનેક દાસી દાસ ઉપસ્થિત રહ્યા કરે છે જેમની ગૌશાળાઓ અનેક બેલોથી, ગાયોથી ભેંસોથી, પાડાઓથી, તેમજ ઘેટાથી સદા ભરપૂર રહ્યા કરે છે, (બહુજણસ્સ

दास-गो-महिस-गवेलगप्पभूयाइं बहुजणस्स अपरिभूयाइ तह-प्पगारेसु कुलेसु पुमत्ताए पच्चायाहिइ ॥ सू ४१ ॥

मूलम्--तए ण तस्स दारगस्स गब्भत्थस्स समाणस्स अम्मापिईणं धम्मे दढा पइण्णा भविस्सइ ॥ सू ४२ ॥

दान-कर्मोपयुक्तानि, '**विच्छड्डिय-पउर-भत्तपाणाइ**' विच्छर्दित-प्रचुर-भक्तपानानि-विच्छर्दितानि=दत्तानि प्रचुराणि भक्तानि पानानि=पेयानि यै कुलैस्तानि तथा, '**बहुजणस्स अपरिभूयाइ**' बहुजनस्याऽपरिभूतानि, वैरप्यपराजितानीत्यर्थ । '**तहप्पगारेसु**' तथाप्रकारेषु=तादृशेषु कुलेषु, '**पुमत्ताए**' पुत्तया=पुरुषतया, '**पच्चायाहिइ**' प्रत्यायास्यति=उपस्यत इत्यर्थ ॥ सू ४१ ॥

टीका—'**तए ण**' इत्यादि ।'**तए ण**' तत खलु-तत्पश्चात् '**तस्स दारगस्स**' तस्य दारकस्य=बालस्य '**गब्भत्थस्स चेव**' गर्भस्थस्यैव=गर्भाऽऽगतस्यैव सत पुण्यशालितया तत्प्रभावात् '**अम्मापिईणं धम्मे**' मातापित्रोर्धर्मे '**दढा पइण्णा**' दृढा प्रतिज्ञा '**भविस्सइ**' भविष्यति-धर्माराधनाय दृढनिश्चयो भविष्यतीत्यर्थ ॥ सू ४२ ॥

नहीं पा सकते हैं, (**तहप्पगारेसु कुलेसु पुमत्ताए पच्चायाहिइ**) ऐसे विशिष्ट कुलों मे से किसी एक कुल मे यह अम्बड परिव्राजक पुरुषरूप से उत्पन्न होगा ॥ सू० ४१ ॥

'**तए ण तस्स दारगस्स**' इत्यादि ।

(**तए णं**) इसके पश्चात् (**तस्स दारगस्स**) उस लडके के (**गब्भत्थस्स समाणस्स**) गर्भ में आते ही पुण्य के प्रभाव से (**अम्मापिईणं**) मातापिता को (**धम्मे दढा पइण्णा भविस्सइ**) धर्म मे दृढ आस्था उत्पन्न होगी ॥ सू० ४२ ॥

અપરિભૂયાઇ) અને જે કોઇથી પણ પરાભવ પામતા નથી (તહપ્પગારેસુ કુલેસુ પુમત્તાએ પચ્ચાયાહિઇ) એવા વિશિષ્ટ કુળોમાથી કોઇ એક કુળમા એ અમ્બડ પરિવ્રાજક પુરુષરૂપથી ઉત્પન્ન થશે (સૂ ૪૧)

' तए ण तस्स दारगस्स ' ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (तस्स दारगस्स) તે બાળકના (गब्भत्थस्स समाणस्स) ગર્ભમા આવતા જ પુણ્યના પ્રભાવ વડે (अम्मापिईणं) માતા-પિતાની (धम्मे दढा पइण्णा भविस्सइ) ધર્મમા દૃઢ આસ્થા ઉત્પન્ન થશે (સૂ ૪૨)

मूलम्--से णं तत्थ णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्ठमाण राइंदियाणं वीइक्कंताण सुकुमालपाणिपाए जाव ससिसोमाकारे कंते पियदंसणे सुरूवे दारए पयाहिए ॥ सू ४३ ॥

मूलम्--तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे

टीका—'से ण तत्थ' इत्यादि। 'से ण तत्थ' स खलु तत्र 'णवण्हं मासाण' नवसु मासेषु, अत्र सप्तम्यर्थे षष्ठी, एवमग्रेऽपि, 'बहुपडिपुण्णाण' बहुप्रतिपूर्णेषु=सर्वथा व्यतीतेषु, 'अद्धट्ठमाण' अर्धाष्टमेषु—सार्धसप्तसु 'राइन्दियाण' रात्रिन्दिवेषु 'वीइक्कंताण' व्यतिक्रान्तेषु=व्यतीतेषु 'जाव ससिसोमाकारे' यावत् शशिसौम्याकार=चन्द्रवत्सुन्दर, 'कंते' कान्त=कमनीय, 'पियदंसणे' प्रियदर्शन, 'सुरूवे' सुरूप, 'दारए' दारक=पुत्र 'पयाहिए' प्रजनिष्यते=उत्पत्स्यते ॥ सू ४२ ॥

टीका—'तए ण' इत्यादि।

'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे' तत खलु तस्य दारकस्य अम्बापितरौ प्रथमे दिवसे 'ठिइवडिय' स्थितिपतित=कुलमर्यादाप्राप्त—पुत्रजन्मोत्सव

'से ण तत्थ णवण्ह मासाण' इत्यादि।

(तत्थ) गर्भ मे (णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण अद्धट्ठमाण राइंदियाण वीइक्कंताण) नौ महीने साढे सात दिनरात बीतने पर (सुकुमालपाणिपाए जाव ससिसोमाकारे कंते पियदंसणे सुरूवे दारए पयाहिइ) यह सुकुमार पाणिपादवाला यावत् चन्द्रमा के समान सौम्य आकारवाला, कात, प्रियदर्शन एव सुन्दररूप से विशिष्ट ऐसा पुत्र उत्पन्न होगा ॥ सू ४२ ॥

'तए ण तस्स दारगस्स' इत्यादि।

(तए ण) इसके बाद (तस्स दारगस्स) इस बालक के (अम्मापियरो) माता

'से ण तत्थ णवण्ह मासास' ઇત્યાદિ

(तत्थ) ગર્ભમા (णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण अद्धट्ठमाण राइंदियाण वीइक्कंताण) નવ મહિના અને સાડા સાત દિનરાત વીત્યા પછી (सुकुमाल-पाणि-पाए जाव ससिसोमाकारे कंते पियदंसणे सुरूवे दारए पयाहिइ) એ સુકુમાર હાથપગવાળો, યાવત્ ચદ્રમા જેવો સૌમ્ય આકારવાળો, કાત, પ્રિયદર્શન, તેમજ સુદર રૂપથી વિશિષ્ટ એવો પુત્ર ઉત્પન્ન થશે (સૂ ૪૩)

'तए ण तस्स दारगस्स' ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (तस्स दारगस्स) આ બાલકનો (अम्मापियरो) માતા

दिवसे ठिइवडिय काहिति विइयदिवसे चदसूरदसणियं काहिंति, छट्ठे दिवसे जागरिय काहिति, एक्कारसमे दिवसे वीइक्कते णिव्वत्ते असुइ-जाय-कम्मकरणे सपत्ते वारसाहे दिवसे अम्मापियरो इम एयारूव गोण गुणणिप्फण्ण णामधेज्जं काहिंति-

'काहिंति' करिष्यत 'विइयदिवसे' द्वितीयदिवसे 'चदसूरदसणिय' चन्द्रसूर्यदर्शनिकानामक पुत्रजन्मोत्सवविशेष करिष्यत, 'छट्ठे दिवसे' षष्ठे दिवसे 'जागरिय' जागरिका=रात्रिजागरिका-सुतजन्मोत्सवरूपा करिष्यत, 'एक्कारसमे दिवसे' एकादशे दिवसे 'वीइक्कते' व्यतिक्रान्ते=व्यतीते, 'णिव्वत्ते' निवृत्ते=व्यतीते 'असुइजायकम्मकरणे' अशुचिजातकर्मकरणे-अशुचेर्भावः=अशौचता जातकर्मणो=जातकर्मसंस्कारस्य यत् करण=विधान तस्मिन्, निवृत्ते सतीति पूर्वेणान्वय 'सपत्ते वारसाहे दिवसे' सम्प्राप्ते द्वादशाहे दिवसे=द्वादशाहरूपे दिन समागते इत्यर्थ, 'अम्मापियरो इमं एयारूवं गोणं गुणणिप्फण्णं नामधेज्जं काहिंति' अम्बापितरौ इदम्=वक्ष्यमाणम् एतद्रूप=वक्ष्यमाणस्वरूप गौण=

पिता (पढमे दिवसे) प्रथम दिवस में (ठिइवडिय) अपनी स्थिति के अनुसार पुत्र-जन्म के उत्सव को (काहिंति) मनायेंगे। (विइयदिवसे चदसूरदसणिय काहिंति) द्वितीय दिवसमें पुत्र-जन्म के उत्सव के अवसर पर मनाय जाने वाले 'चद्रसूर्यदर्शनिका' नाम के उत्सव को करेंगे। (छट्ठे दिवसे जागरिय काहिति) छठे दिन जागरण करेंगे, (एक्कारसमे दिवसे वीइक्कते णिव्वत्ते असुइजायकम्मकरणे सपत्ते वारसाहे दिवसे) ग्यारहवें दिवस जननाशौच समाप्त होने पर फिर बारहवें दिवस के लगने पर (अम्मापियरो) इसके मातापिता (इम एयारूव गोण गुणणिप्फण्ण णामधेज्ज काहिंति) इसका गुणसबधयुक्त एव सार्थक

પિતા (પઢમે દિવસે) પહેલા દિવસે (ઠિઇવડિય) પોતાની સ્થિતિ અનુસાર પુત્રજન્મનો ઉત્સવ (કાહિંતિ) મનાવશે, (વિઇયદિવસે चदसूरदसणिय काहिंति) બીજે દિવસે પુત્રજન્મના ઉત્સવ અવસરે મનાવવામા આવતો 'ચદ્રસૂર્યદર્શનિકા' એ નામનો ઉત્સવ કરશે, (છટ્ઠે દિવસે जागरिय काहिति) છઠ્ઠા દિવસે જાગરણ કરશે (एक्कारसमे दिवसे वीइक्कते णिवत्ते असुइजायकम्मकरणे सपत्ते वारसाहे दिवसे) અગીયારમે દિવસે જન્મ-અશૌચ (સૂતક) સમાપ્ત થઇ ગયા પછી બારમો દિવસ થતા (अम्मापियरो) તેના માતાપિતા (इम एयारूव गोण गुणणिप्फण्ण णामधेज्ज काहिंति) તેના ગુણસબધને અનુલક્ષીને તેમજ

जम्हा ण अम्ह इमसि दारगसि गब्भत्थसि चेव समाणसि धम्मे दृढपइण्णा, त होउ ण अम्ह दारए दृढपइण्णे णामेण। तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो णामधेज्ज करेहिंति दृढपइण्णत्ति ॥ सू ४४ ॥

मूलम्—त दृढपइण्ण दारगं अम्मापियरो साइरेगढ-

गुणसम्बन्धयुक्त, गुणनिष्पन्न—गुणै =धर्मविषयकदार्ढ्यादिगुणैर्निष्पन्न=सिद्ध नामधेय करिष्यत । 'जम्हा ण अम्ह इमसि दारगंसि गब्भत्थसि चेव समाणसि' यस्मात्खल्वावयोरस्मिन् दारके गर्भस्थ एव सति 'धम्मे' धर्मे=धर्माराधन 'दृढपइण्णा' दृढप्रतिज्ञा=दृढनिश्चयो जात, 'त होउ ण अम्ह दारए दृढपइण्णे णामेण' तद् भवतु खल्वावयोर्दारको दृढप्रतिज्ञो नाम्ना—तस्मादस्य बालकस्य 'दृढप्रतिज्ञ' इति नामास्तु—इत्यर्थ । 'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो णामधेज्ज करेहिंति दृढपइण्णेत्ति' तत खलु अम्बापितरौ तस्य दारकस्य नामधेय करिष्यतो दृढप्रतिज्ञ इति ॥ सू ४४ ॥

टीका—'त दृढपइण्ण' इत्यादि। 'त दृढपइण्ण' त दृढप्रतिज्ञ=दृढप्रतिनामक

नामकरणसंस्कार करेंगे। वह इस बात को विचार कर इसका नाम रखेंगे कि (जम्हा ण अम्ह इमसि दारगसि गब्भत्थसि चेव समाणसि धम्मे दृढपइण्णा, त होउ ण अम्ह दारए दृढपइण्णे नामेण) हमारा यह बालक जब गर्भ मे आया था तब से ही हम लोगों का प्रतिज्ञा—आस्था धर्म मे दृढ हुइ, अत हमारे इस बालक का नाम दृढप्रतिज्ञ हो। (तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो णामधेज्ज करेहिंति दृढपइण्णत्ति) उस समय उस बालक के मातापिता उसका नाम दृढप्रतिज्ञ रखेंगे ॥ सू ४४ ॥

આર્થક નામકરણસંસ્કાર કરશે તેઓ એ વાતનો વિચાર કરીને તેનુ નામ રાખશે કે (जम्हा ण अम्ह इमसि दारगसि गब्भत्थसि चेव समाणसि धम्मे दृढपइण्णा त होउ ण अम्ह दारए दृढपइण्णे नामेण) અમારો આ બાળક જ્યારે ગર્ભમા આવ્યો હતો ત્યારથીજ અમારા લોકોની પ્રતિજ્ઞા—આસ્થા ધર્મ મા દૃઢ થઇ, તેથી અમારા આ બાળકનુ નામ દૃઢપ્રતિજ્ઞ રહો (तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो णामधेज्ज करेहिंति दृढपइण्णत्ति) તે સમયે તે બાળકના માતા પિતા તેનુ નામ દૃઢપ્રતિજ્ઞ રાખશે (સૂ ૪૪)

वासजायगं जाणित्ता सोभणंसि तिहिकरणदिवसणक्खत्तमुहुत्तंसि कलायरियस्स उवेणहिंति ॥ सू ४५ ॥

मूलम्—तए णं से कलायरिए त दढपइण्ण दारगं लेहाइयाओ

'दारय' दारक=कुमारम , 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'साइरेगट्ठवासजायग' सातिरेकाष्टवर्षजातक=किंचिदधिकाष्टवर्षाणि जातानि यस्य स तथा त, किंचिदधिकाष्टवर्षवयस्कमित्यर्थ , 'जाणित्ता' ज्ञात्वा 'सोभणसि'=शोभन-शुभकारके 'तिहिकरणदिवसनक्खत्तमुहुत्तसि' तिथिकरणदिवसनक्षत्रमुहूर्ते 'कलायरिस्स' कलाचार्यस्य 'उवणेहिंति' उपनेष्यत -दास्यतीति कलाज्ञानप्राप्तये कलाशिक्षकस्य समीप नष्यत इत्यर्थ ॥ सू० ४५ ॥

टीका—'तए ण' इत्यादि ।'तए ण से कलायरिए' तत खलु स कलाचार्य 'त दढपइण्ण' तं दृढप्रतिज्ञ दृढप्रतिज्ञनामक 'दारग' दारक 'लेहाइयाओ' लेख्यादिका ,

'त दढपइण्ण दारग' इत्यादि ।

(त दढपइण्ण दारग) पश्चात् उस दृढप्रतिज्ञ नामक बालक को (अम्मापियरो) उसके माता-पिता (साइरेगट्ठवासजायग जाणित्ता) जब आठ वर्ष से कुछ अधिक वय का जानेंगे तब वे उसे (सोभणसि तिहि-करण-दिवस-णक्खत्त-मुहुत्तसि कलायरियस्स उवणेहिंति) शुभ तिथि, शुभ करण, शुभ नक्षत्र एव शुभ मुहूर्त म कलाचार्य के पास ७२ कलाओं का ज्ञान प्राप्त कराने के निमित्त ले जावेंगे ॥ सू ४५ ॥

'तए ण से कलायरिए' इत्यादि ।

(तए ण) इसके बाद (से कलायरिए) वह कलाचार्य (त दढपइण्ण

'त दढपइण्ण दारग' ઇત્યાદિ

(त दढपइण्ण दारग) ત્યાર પછી તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ નામના બાળકને (अम्मापियरो) તેના માતા-પિતા (साइरेग-दुवास-जायग जाणित्ता) જ્યારે આઠ વરસથી કંઈક વધારે ઉમરનો જાણશે ત્યારે તેઓ તેને (सोभणसि तिहि-करण-दिवस-णक्खत्त-मुहुत्तसि कलायरियस्स उवणेहिंति) શુભતિથિ, શુભ કરણ, શુભ દિવસ, શુભ નક્ષત્ર, તેમજ શુભ મુહૂર્તમા કલાચાર્યની પાસે ૭૨ કળાઓનુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવવા નિમિત્તે લઇ જશે (સૂ ૪૫)

'तए ण से कलायरिए' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (से कलायरिए) તે કલાચાર્ય (त दढपइण्ण दारग)

गणियप्पहाणाओ सउणरुयपज्जवसाणाओ बावत्तरिकलाओ सुत्तओ य अत्थओ य करणओ य सेहाविहिति सिक्खाविहिति, त जहा–लेहं १, गणिय २, रूव ३, णट्ट ४, गीय ५, वाइय ६, सर-

'गणियप्पहाणाओ' गणितप्रधाना, 'सउणरुयपज्जवसाणाओ' शकुनरुतपर्यवसाना, 'बावत्तरिकलाओ' द्वासप्ततिकला, 'सुत्तओ य' सूत्रत =सूत्रस्यपदपाठनात्, 'अत्थओ य' अर्थत =पदार्थबोधनात्, 'करणओ य' करणत =प्रयोगत –कलाव्यापारप्रदर्शनात्, 'सेहाविहिति' साधयिपयति=प्रापयिष्यति, 'सिक्खाविहिति' शिक्षयिष्यति=अभ्यास कारयिष्यति।

ता कला नामत प्रदर्शयति– 'त जहा' तद्यथा–'लेहं' लेख–लेखनं लेख – अक्षरविन्यासस्तद्विषयकलाविज्ञानं लेख एवोच्यते तम्, 'गणिय' गणित=संख्यान संकलिता धनेकभेदम् २, 'रूवं' रूप=लेप्यशिलासुवर्णमणिवस्त्रचित्रादिषु रूपनिर्माणम् ३, 'णट्ट' नाट्य= साभिनयनिरभिनयपूर्वक नर्तनम् ४, 'गीय' गीत=गान्धर्वकलाज्ञानविज्ञानम् ५, 'वाइय' वाद्य=वीणापटहादिवादनकलाज्ञानम् ६, 'सरगय' स्वरगत=गीतमूलभूतानां षड्जऋषभादि-

दारग) उस दृढप्रतिज्ञ कुमार को (लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ) लिखने आदि की, गणित की, तथा पक्षी के शब्द आदि जानने की (बावत्तरिकलाओ) ७२ कलाओं में (सुत्तओ य) सूत्ररूप से (अत्थओ य) एवं अर्थरूप से तथा (करणओ य) प्रयोगरूप से (सेहाविहिति) प्राप्त करायेगा, (सिक्खाविहिति) अभ्यास करायेगा। (त जहा) वह त्तर कलाओं के नाम ये है– (१ लेह) लेख लिखने की, (२ गणिय) गणित की, (३ रूव) रूप की–अर्थात लप्य, शिला, सुवर्ण, मणि, वस्त्र एवं चित्र इत्यादिकों में रूपनिर्माण करने की, (४ णट्ट) नृत्य की–साभिनय एवं निरभिनयपूर्वक नाचने की, (५ गीय) गाने की, (६ वाइय) वीणा एवं पटह–ढोल आदि बाजे बजाने की, (७ सरगय)

તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ કુમારને (लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ) લેખન આદિની, ગણિતની તથા પક્ષીના શબ્દ આદિ જાણવાની (बावत्तरिकलाओ) ७२ કળાઓ (सुत्तओ य) સૂત્રરૂપથી (अत्थओ य) તેમજ અર્થ રૂપથી, તથા (करणओ य) પ્રયોગ રૂપથી (सेहाविहिति) પ્રાપ્ત કરાવશે (सिक्खाविहिति) અભ્યાસ કરાવશે (त जहा) તે ૭૨ કળાઓના નામ આ પ્રમાણે છે–૧ (लेह) લેખ લખવાની, ૨ (गणिय) ગણિતની, ૩ (रूव) રૂપની અર્થાત લેપ્ય, શિલા, સુવર્ણ, મણિ, વસ્ત્ર તેમજ ચિત્ર ઇત્યાદિમા રૂપ નિર્માણ કરવાની, ૪ (णट्ट) નૃત્યની–સાભિનય તેમજ નિરભિનય–પૂર્વક નાચવાની, ૫ (गीय) ગાવાની, ૬ (वाइय) વીણા તેમજ પટહ ઢોલ આદિ વાજિત્ર વગાડવાની, ૭ (सरगय) સ્વરોની–ગીતના મૂળભૂત

गयं ७, पुक्खरगय ८, समताल ९, जूय १० जणवायं ११, पासगं १२, अट्ठावय १३, पोरेकव्व १४ दगमट्टिय १५, अण्णविहिं १३, पाणविहिं १७, आभरणविहि १८, सयणविहि १९, अज्ज २०,

स्वराणा परिज्ञानम ७, 'पोक्खरगय' पुष्करगत=मृदङ्गविषयकं विज्ञानम , यद्यन्तर्गतत्वेऽपि मृदङ्गाद पृथक्कथन परमप्रधानाङ्गत्वद्योतनार्थम ८, 'समताल' समताल=गानादिमानकाल-स्ताल स सम =न्यूनाधिकमात्रारहितो ज्ञायते यस्मात तत समतालविज्ञानम ९, 'जूयं' द्यूत-'जुगार' इति भाषायाम १०, 'जणवाय' जनवाद=जनेषु वादप्रतिवादकरणरूपम् ११, 'पासय' पाशक=द्यूतोपकरणविशेष, 'पाशा' इति भाषायाम १२, 'अट्ठापय' अष्टापद=द्यूत विशेषखेलनम १३, 'पोरेकव्व' पुर काव्य=पुरत पुरत काव्य=काव्यरूपवाणीनि सारण =शीघ्रकवित्वमित्यर्थ १४, 'दगमट्टिय' दकमृत्तिकाम्=उदकयुक्तमृत्तिकाप्रयोगविधि दक-मृत्तिका=कुम्भकारविधेत्यर्थ, ताम् १५, 'अन्नविहिं' अन्नविधिम्=अन्ननिष्पादनविज्ञानम् । 'अन्नविहिं' इत्यत समवायाङ्गोक्तस्य 'मधुसित्थ' इत्यस्य समावेश १६, पाणविहिं' पानविषयविज्ञानम् १७, 'आभरणविहिं' आभरणविधिम्=भूषणनिर्माणधारणविज्ञानम् ।

स्वरों का—गीत के मूलभूत षड्ज—ऋषभ आदि स्वरों का, (८ पुक्खरगय) मृदंग बजाने की (९ समताल) समताल की-तान के अनुसार ताल बजाने का, (१० जूयं) जुआ खेलने की, (११ जणवाय) लोगों के साथ प्रतिवाद करने का, (१२ पासग) पासा फेंकने की, (१३ अट्ठावय) अष्टापद—चौपड खेलने का, (१४ पोरेकव्व) आशुकवि होने का, (१५ दगमट्टिय) मिट्टी से अनेक प्रकार के बर्त्तन बनाने की, (१६ अण्णविहिं) धान्य आदि को बो कर अन्नादिक उत्पन्न करने का—भोजन बनाने का, समवायाङ्ग में उक्त 'मधुसित्थ'—मधुसिक्थ का इसमें समावेश किया गया है, (१७ पाणविहिं) पेयपदार्थ की विधि जानने

ષડ્જ—ઋષભ આદિ સ્વરોની, ૮ (पुक्खरगय) મૃદંગ વગાડવાની, ૯ (समताल) સમતાલની—તાનને અનુસાર તાલ બજાવવાની, ૧૦ (जूय) જુગાર રમવાની, ૧૧ (जणवाय) લોકોની સાથે પ્રતિવાદ કરવાની, ૧૨ (पासग) પાસા ફેંકવાની, ૧૩ (अट्ठापय) અષ્ટાપદ—ચોપાટ રમવાની, ૧૪ (पोरेकव्व) આશુકવિ થવાની, ૧૫ (दगमट्टिय) માટીમાથી અનેક પ્રકારના ઠામ બનાવવાની, ૧૬ (अण्णविहिं) ધાન્ય આદિને વાવીને અન્ન આદિકને ઉત્પન્ન કરવાની—ભોજન બનાવવાની, સમવાયાગમા ઉક્ત 'मधुसित्थ' મધુસિકથનો સમાવેશ અહી જ કરવામા આવ્યો છે, ૧૭ (पाणविहिं) પીવાના પદાર્થની વિધિ જાણવાની, ૧૮

पहेलिय २१, मागहिय २२, गाह २३, गीइयं २४, सिलोयं २५,

'आभरणविधि' इत्यत्र समवायाङ्ग-ज्ञाता-राजप्रश्नीय-जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिवर्णितस्य 'वस्त्रविधि' इत्यस्य, तथा ज्ञाता-राजप्रश्नीय-जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिकथितस्य 'विलेपनविधि' इत्यस्य च समावेश १८, 'सयणविधि' शयनविधि=शय्यापर्यङ्कादिविधिज्ञानम् १९, 'अज्ज' आर्या=मात्राछन्दोरूपा, मात्रासमेलनन छन्दोनिर्माणविज्ञानम् २०, 'पहेलिय' प्रहेलिका=गूढाशयगद्यपद्यमयी रचनाम् २१, 'मागहिय' मागधिका=मगध-देशीयभाषाकवित्वम् २२, 'गाह' गाथा=संस्कृतेतरभाषानिबद्धामार्यामेव, कलिङ्गादिदेशभाषा निबद्धकवित्वविज्ञान वा २३, 'गीइय' गीतिका=पूर्वार्धसदृशोत्तरार्धलक्षणरूपाम् २४, 'सिलोय' श्लोकम्=अनुष्टुबादिलक्षणम् २५, 'हिरण्णजुत्ति' हिरण्ययुक्ति=रजतनिर्माण

की, (१८आभरणविधि) आभरण आदि को बनाना एवं उन्हें यथास्थान धारण करने की, समवायाङ्ग ज्ञाता, राजप्रश्नीय और जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति में उक्त 'वस्त्रविधि' वस्त्रविधि का, ज्ञाता, राजप्रश्नीय तथा जम्बूद्वीप में उक्त 'विलेपनविधि' विलेपनविधि का समावेश यहीं पर हो जाता है, (१९ सयणविधि) शय्या आदि बनाने का, (२० अज्ज) आर्याछन्द-मात्रिक छंदों की रचने की, (२१ पहेलिय) प्रहेलिका की, अर्थात् गूढ आशयवाला गद्यपद्यमयी रचना करने का (२२ मागहिय) मागधिकाका अर्थात् मगध-देशकी भाषा में कविता रचने की, (२३ गाह) संस्कृत से भिन्न भाषा मे मात्रिक छन्दा में कविता रचने की, अथवा कलिंग आदि देशों की भाषा में निबद्ध कविता के विज्ञान की, (२४ गीइय) पूर्वार्ध के सदृश उत्तरार्ध लक्षणरूप गीतिका छन्द मे काव्य रचन का, (२५ सिलोय) अनुष्टुप् आदि छन्दों में श्लोकों की रचने की, (२६ हिरण्णजुत्ति) चाँदा बनाने का विधि की (२७ सुव

(आभरणविधि) આભરણ આદિ બનાવવાની, સમવાયાગ, જ્ઞાતા, રાજપ્રશ્નીય અને જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિમા ઉક્ત 'वत्थविधि' વસ્ત્રવિધિનો, અને જ્ઞાતા, રાજપ્રશ્નીય અને સમવાયાગમા ઉક્ત 'विलेपनविधि' વિલેપનવિધિનો સમાવેશ અહીં જ કરવામા આવ્યો છે ૧૯ (सयणविधि) શય્યા આદિ બનાવવાની, ૨૦ (अज्ज) આર્યા છંદ-માત્રિક-છંદો રચવાની, ૨૧ (पहेलिय) પ્રહેલિકાની અર્થાત ગૂઢ આશયવાળી ગદ્યપદ્યમયી રચના કરવાની, ૨૨ (मागहिय) માગધી અર્થાત્ મગધ દેશની ભાષામા કવિતા રચવાની, ૨૩ (गाह) સંસ્કૃતથી જુદી ભાષામા માત્રિક છંદોમા કવિતા રચવાની, અથવા કલિંગ આદિ દેશોની ભાષામા રચિત કવિતાના વિજ્ઞાનની, ૨૪ (गीइय) પૂર્વાર્ધના જેમ ઉત્તરાર્ધલક્ષણ રૂપ ગીતિકા છંદમા કાવ્ય રચવાની, ૨૫ (सिलोय) અનુષ્ટુપ આદિ છંદોમા શ્લોકો રચવાની, ૨૬ (हिर

हिरण्णजुत्ति २६, सुवण्णजुत्तिं २७, गंधजुत्तिं २८, चुण्णजुत्तिं २९, तरुणीपडिकम्म ३०, इत्थिलक्खण ३१, पुरिसलक्खणं ३२ हय-लक्खण ३३, गयलक्खण ३४ गोणलक्खण ३५, कुक्कुडलक्खण

विधिम् २६, '**सुवन्नजुत्तिं**' सुवर्णयुक्ति=सुवर्णनिर्माणोपायम् २७ '**गंधजुत्ति**' गन्धयुक्ति=गन्धद्रव्यनिर्माणविधिम् २८, '**चुन्नजुत्ति**' चूर्णयुक्ति=वशीकरणान्तर्धानार्थं तत्तदुचितद्रव्याणां कृतीकृत्य तत्पिष्टकरणविधिम् २९, '**तरुणीपडिकम्म**' तरुणीपरिकर्म=युवतीरूपशोभा-परिवर्धनविधिम् ३०, '**इत्थिलक्खण**' स्त्रीलक्षणम्=पद्मिनीहस्ति आदियुवतीनां लक्षणम् ३१, '**पुरिसलक्खण**' पुरुषलक्षणम्=उत्तमम यमादिपुरुषाणां लक्षणविज्ञानम् ३२, '**हयलक्खण**' हयलक्षण=अश्वार्धप्राप्तिकूटादिलक्षणविज्ञानम् '**हयलक्खण**' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य '**आससिक्ख**' इत्यस्य समावेश ३३, '**गयलक्खण**' गजलक्षण=हस्तिशुभाऽशुभलक्षणविज्ञानम्, '**गयलक्खण**' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य '**हत्थिसिक्ख**' इत्यस्य समावेश ३४, '**गोणलक्खण**' गोलक्षण= सास्नादिकला अतिरूपा मूषिकनयना-श्च न शुभदा गौः' इत्यादिविज्ञानम् ३५, '**कुक्कुडलक्खण**' कुक्कुटलक्षणम्, '**कुक्कुडलक्खण**

नजुत्ति) सुवर्णनिर्माण करने की विधि को, (२८ **गंधजुत्ति**) गधद्रव्य को बनाने का विधि का, (२९ **चुन्नजुत्ति**) वशीकरण आदि चूर्ण को बनाने वाली औषधियों को एकत्रित कर उनका पिष्टा करने की विधि की (३० **तरुणीपडिकम्म**) युवती के रूप की शोभा बढाने का विधि का, (३१ **इत्थिलक्खण**) पद्मनी, हस्तिनी आदि युवतियों को जानने के लक्षणों का, (३२ **पुरिसलक्खण**) पुरुषों को पहिचानने के लक्षणों की, (३३ **हयलक्खण**) अश्वों के लक्षणों को जानने की तथा उनको चलाने का (३४ **गयलक्खण**) हाथी के लक्षणों को जानने की, यहाँ पर समवायाग में उक्त '**हत्थिसिक्ख**' हस्तिशिक्षा कला का समावेश हुआ है, (३५ **गोणलक्खण**) गाय के लक्षणों को जानने का, (३६ **कुक्कुडलक्खण**) कुक्कुट-

ણજુત્તિ) ચાદી બનાવવાની વિધિની, ૨૭ (**સુવન્નજુત્તિ**) સુવર્ણનિર્માણ કરવાની વિધિની, ૨૮ (**ગંધજુત્તિ**) ગંધદ્રવ્ય બનાવવાની વિધિની, ૨૯ (**ચુન્નજુત્તિ**) વશીકરણ આદિ ચૂર્ણ બનાવવાની ઔષધીઓને એકઠી કરી તેને પીસવા (વાટી નાખવા)ની વિધિની, ૩૦ (**તરુણીપડિકમ્મ**) યુવતીના રૂપની શોભા વધારવાની વિધિની, ૩૧ (**ઇત્થિલક્ખણ**) પદ્મિની, હસ્તિની આદિ યુવતીઓને જાણવાના લક્ષણોની, ૩૨ (**પુરિસલક્ખણ**) પુરુષોને જાણવાના લક્ષણોની, ૩૩ (**હયલક્ખણ**) ઘોડાના લક્ષણો જાણવાની તથા તેમને ચલાવવાની, ૩૪ (**ગયલક્ખણ**) હાથીના લક્ષણો જાણવાની, અહીં સમવાયાગમા ઉકત '**હત્થિ**

३६, चक्कलक्खण ३७, छत्तलक्खण ३८, चम्मलक्खणं ३९, दंड लक्खण ४०, असिलक्खण ४१, मणिलक्खण ४२, कागणिलक्खण ४३, वत्थुविज्जं ४४, खंधारमाणं ४५, नगरमाण ४६, चारं

इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'मिंढयलक्खण' इत्यस्य समावेशः, उपस्करादौ मर्यादया सादृश्यात् ३६, 'चक्कलक्खण' चक्रलक्षणम्=चक्ररत्नगुणदोषविज्ञानम् ३७, 'छत्तलक्खण' छत्रलक्षणम्=छत्रस्य शुभाशुभविज्ञानम् ३८, 'चम्मलक्खण' चर्मलक्षणम्, चर्म=ढाल इति प्रसिद्धं तस्य शुभाशुभलक्षणज्ञानम् ३९, 'दंडलक्खण' दण्डलक्षणम्=दण्डस्य शुभाशुभलक्षणविज्ञानम् ४०, 'असिलक्खण' असिलक्षणम्='अङ्गुलीशतार्धं उत्तम खड्ग' इत्यादिविज्ञानम् ४१, 'मणिलक्खण' मणिलक्षणम्=रत्नपरीक्षाविज्ञानम् ४२, 'कागणिलक्खण' काकणी लक्षणम्—चक्रवर्तिनो रत्नविशेषः काकणी, तस्या विषापहरणमानोन्मानादियोगप्रवर्तकत्वाद्विज्ञानम् ४३, 'वत्थुविज्ज' वास्तुविद्याम्—वसन्ति अस्मिन्निति वास्तु=गृहादिकं तस्य विद्या=वास्तुशास्त्रप्रसिद्धं गृहभूमिगतदोषगुणविज्ञानम्, 'वत्थुविज्ज' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तयोः 'वत्थुमाण' 'वत्थुनिवास' इत्यनयोः समावेशः ४४, 'खंधारमाण'

मुर्गे के लक्षणों को जानने का, समवायाङ्ग में उक्त 'मिंढयलक्खण' (मेंढेका लक्षण) का समावेश यहां हो जाता है। (३७ चक्कलक्खण) चक्ररत्न के गुणदोष जानने की, (३८ छत्तलक्खण) छत्र के शुभाशुभ जानने की, (चम्मलक्खण) ढाल के खोटे—खरे लक्षणों को जानने की, (४० दंडलक्खण) दंड के अच्छे—बुरे लक्षणों को जानने की, (४१ असिलक्खण) तलवार के लक्षणों की, (४२ मणिलक्खणं) मणिलक्षण जानने की—रत्नकी परीक्षा करने की, (४३ कागणीलक्खण) चक्रवर्ती के काकणी रत्न को जानने की, (४४ वत्थुविज्ज) वास्तु (घर) शास्त्र की समवायाङ्ग में उक्त 'वत्थुमाण' वास्तुमान और 'वत्थुनिवेश' वास्तुनिवेश इन दोनों का यहां समावेश होता है, (४५ खंधारमाण) शत्रु को

સિક્ખ' હસ્તિશિક્ષા કળાનો સમાવેશ થયો છે ૩૫ (गोणलक्खण) ગાયનાં લક્ષણો જાણવાની, ૩૬ (कुक्कुडलक्खण) કુકકુટ—કુકડાનાં લક્ષણો જાણવાની, સમવાયાંગમાં ઉક્ત 'मिंढयलक्खण' (ઘેટાનું લક્ષણનો સમાવેશ અહીં થાય છે ૩૭ (चक्कलक्खण) ચક્રરત્નના ગુણદોષ જાણવાની, ૩૮ (छत्तलक्खण) છત્રનાં શુભ અશુભ જાણવાની, ૩૯ (चम्मलक्खण) ઢાલના ખોટા તથા ખરા લક્ષણો જાણવાની, ૪૦ (दंडलक्खण) દંડના સારા—નરસા લક્ષણો જાણવાની, ૪૧ (असिलक्खणं) તરવારના લક્ષણોની, ૪૨ (मणिलक्खणं) મણિના લક્ષણો જાણવાની, ૪૩ (कागणीलक्खण) ચક્રવર્તીના કાકણી રત્નને જાણવાની. ૪૪ (वत्थुविज्ज)

४७, पडिचारं ४८, वूह ४९, पडिवूह ५०, चक्कवूह ५१, गरुलवूहं

स्कन्धावारमान-शत्रु जिगेतु कदा कियत्परिमित सैन्य निवेशनीयमिति प्रमाणविज्ञानम्। 'खधारमाण' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'खधावारणिवेस' इत्यस्य समावेश 'नगरमाण' नगरमानम्-अस्मिन् प्रदेशे कीदृशमायामदैर्घ्योपलक्षित नगर निर्मापणीय, येन विजयशाला भवेयम्, कस्य वर्णस्य कस्मिन् स्थाने निवेश श्रेष्ठ इति विज्ञानम्, 'नगरमाण' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'नगरणिवेस' इत्यस्य समावेश ४६, 'चार' चार=ज्योतिश्चारविज्ञानम्। 'चार' इत्यत्र समवायाङ्गोक्ताना 'चदलक्खण' सूरचरिय, राहुचरिय, गहचरिय' इत्येतेषा चतुर्णा समावेश ४७, 'पडिचारं' प्रतिचार=प्रतिवर्तितचारम्-इष्टानिष्टफलजनकशान्तिकमादिक्रियाविशेषविज्ञानम, 'पडिचार' इत्यत्र 'सोभागकर, दोभागकर, विज्जागय, मतगय, गहस्सगय, सभासचार' इत्येतेषा समवायाङ्गोक्ताना पण्णा समावेश ४८, 'वूह' व्यूह-शकटव्याकृतिसैन्यरचनम् ४९, 'पडि-

---

जीतने के लिये कितनी सेना होनी चाहिये इस प्रकार सेना के परिमाण को जानने की, यहाँ पर समवायाङ्ग म उक्त 'खधावारणिवेस' स्कन्धावारनिवेश का समावेश होता है। (४६ नगरमाण) इस प्रदेश म कितना लबा कितना चौडा नगर बसाना चाहिये जिससे मै विजयशाला हो सकू तथा किस वर्ण को किस स्थान म बसाना श्रेष्ठ होगा इन सब बातों के विज्ञान की, समवायाङ्ग मे उक्त 'नगरनिवेस' नगरनिवेश का अन्तभाव यहीं पर हो जाता है। (४७ चार) ज्योतिश्चक्र की, समवायाङ्ग मे कथित (चदलक्खण) चद्रमा के लक्षण, (सूरचरिय राहुचरिय गहचरिय) सूर्य की चाल, राहु की चाल एवं ग्रहों की-चाल, इन सबों का समावश 'चार' मे समझना चाहिए। (४९ पडिचार) इष्टानिष्टफलजनक शान्तिकर्म आदि क्रियाविशेषों के विज्ञान का, यहाँ समवायाग कथित "सोभागकर दोभागकर विज्जागय मत-

---

વાસ્તુ (ઘર) શાસ્ત્રની, સમવાયાગમા ઉક્ત "वत्थुमाण वत्थुनिवेस" વાસ્તુમાન તેમજ વાસ્તુનિવેશનો સમાવેશ અહી થાય છે ૪૫ (खधारमाण) શત્રુને જીતવા માટે કેટલી સેના હોવી જોઈએ, એ રીતે સેનાના પરિમાણને (ગણતરી) જાણવાની, સમવાયાગમા ઉક્ત 'खधावारनिवेस' સ્કધાવારનિવેશનો અહી પર સમાવેશ થાય છે, ૪૬ (नगरमाण) આ પ્રદેશમા કેવડુ લાબુ અને કેટલુ પહોળુ નગર વસાવવુ જોઇએ કે જેથી હુ વિજયશાળી થઇ શકુ તથા કયા વર્ણ (જાત) ને કયા સ્થાનમા વસાવવુ શ્રેષ્ઠ થશે એ બધી વાતોના વિજ્ઞાનની, સમવાયાગમા ઉક્ત 'नगरनिवेस' નગરનિવેશકળાનો સમાવેશ અહી થયો છે ૪૭ (चार) જ્યોતિશ્ચક્રની, સમવાયાગમા કહેલ

५२, सगडवूहं ५३, जुद्धं ५४, निजुद्धं ५५, जुद्धाइजुद्धं ५६, मुट्ठि-

वूह' प्रतिव्यूहम्=व्यूहप्रतिपक्षिभूत व्यूह–सैन्यरचनाविशेषम् ५०, 'चक्कवूह' चक्रव्यूहम्=सैन्यस्य चक्राकाररचनाविशेषम् ५१, 'गरुलवूह' गरुडव्यूह=गरुडाकृतिसैन्यनिवेशपरिज्ञानम् ५२, 'सगडवूह' शकटव्यूह=शकटाकृतिसैन्यरचनाम् ५३, 'जुद्ध' युद्ध=संग्राममम्, 'जुद्ध' इत्यत्र ज्ञाता–समवायाङ्गोक्तस्य 'अट्ठिजुद्ध' इत्यस्य, तथा–जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिकथितस्य 'दिट्ठिजुद्धं' इत्यस्य, तथा–राजप्रश्नीयसूत्रोक्तस्य 'असिजुद्ध' इत्यस्य च समावेशः ५४, 'निजुद्ध' नियुद्ध=मल्लयुद्धम् ५५, 'जुद्धाइजुद्ध' युद्धातियुद्धम्=खड्गादिप्रक्षेपपूर्वकं महायुद्धम् ५६, 'मुट्ठिजुद्ध' मुष्टियुद्धम्, योधयोः परस्परं मुष्ट्या हननम् ५७, 'बाहुजुद्ध' बाहुयुद्धम् ५८, 'लयाजुद्ध' लतायुद्ध

गय रहस्सगय सभासचार" इस पाठ का समावेश हुआ है। (४९ वूह) शकट आदि के आकार में सैन्य स्थापित करने की, (५० पडिवूह) व्यूह के प्रतिपक्षी व्यूह की रचना करने की, (५१ चक्कवूह) चक्रव्यूह का–सैन्य को चक्राकार रचने की, (५२ गरुलव्यूह) गरुडव्यूह की–गरुड़ की आकृति के समान सैन्य को रचने की, (५३ सगडवूह) शकट की आकृति के समान सैन्य को रचने की, (५४जुद्ध) संग्राम करने की, यहाँ पर ज्ञाता, समवायाङ्ग में कथित (अट्ठिजुद्ध) अस्थियुद्ध का, (दंडजुद्ध) दंडयुद्ध का, तथा जंबूद्वीप-प्रज्ञप्ति में प्रतिपादित (दिट्ठिजुद्ध) दृष्टियुद्ध का और राजप्रश्नीयसूत्र में बताया गया (असिजुद्ध) तलवार से युद्ध करने का समावेश हुआ है, (५५ निजुद्ध) मल्लयुद्ध की, (५६ जुद्धाइजुद्ध) खड्गादिप्रक्षेपपूर्वक महायुद्ध करने की, (५७ मुट्ठिजुद्ध) मुष्टियुद्ध करने की, (५८ बाहुजुद्ध) बाहु से युद्ध करने की, (५९ लयाजुद्ध) लतायुद्ध की, जिस प्रकार लता

'चंदलक्खण' ચંદ્રમાના લક્ષણ 'सूरचरिय राहुचरिय गहचरिय' સૂર્યની ચાલ, રાહુની ચાલ તેમજ ગ્રહોની ચાલ એ બધાનો સમાવેશ 'चार' માં સમજવો જોઈએ ४८ (पडिचार) ધૃષ્ટ–અનિષ્ટ ફળજનક જ્ઞાતિકર્મ આદિ ક્રિયા વિશેષના વિજ્ઞાનની, અહીં સમવાય અંગમાં કહેલ "सोभागकर, दोभागकर, विज्जागय, मंतगय, रहस्सगय, सभासचार" આ પાઠનો સમાવેશ થયો છે, ४९ (वूह) શકટ [ગાડુ] આદિના આકારમાં સૈન્ય સ્થાપિત કરવાની, ५० (पडिवूह) વ્યૂહના પ્રતિપક્ષી વ્યૂહની રચના કરવાની, ५१ (चक्कवूह) ચક્ર વ્યૂહની–સૈન્યને ચક્રાકાર રચવાની, ५२ (गरुलवूह) ગરુડવ્યૂહની–ગરુડની આકૃતિના જેવી સૈન્યરચના કરવાની, ५३ (सगडवूह) શકટની આકૃતિ ના સમાન સૈન્ય રચવાની, ५४ (जुद्ध) સંગ્રામ કરવાની, અહીં 'જ્ઞાતા અને સમવાયાંગ' માં કહેલ (अट्ठिजुद्ध) અસ્થિયુદ્ધનો, (दंडजुद्ध) દંડયુદ્ધનો તથા જંબુદ્વીપ

जुद्ध ५७ बाहुजुद्ध ५८, लयाजुद्ध ५९, ईसत्थं ६० छरुप्पवायं ६१, धणुव्वेय ६२, हिरण्णपागं ६३, सुवण्णपाग ६४, सुत्तखेड ६५,

यथा लता वृक्षमारोहन्ती आमूलमाग्रिरो वृक्षमावेष्टयति, तथा यत्र योध प्रतियोधशरीर गाढ निपात्य भूमौ पातयति तल्लतायुद्धम् ५९, 'ईसत्थ' इषुशास्त्र=नागबाणादिदिव्यास्त्रसूचक शास्त्रम्, 'ईसत्थ' इति प्राकृतशैल्या इषुशास्त्रम् ६०, 'छुरप्पवाय' क्षुरप्रपातम्, क्षुर ='क्षुर' इति प्रसिद्ध छेदनास्त्रविशेष, तस्य प्रपात =पातनम् ६१, 'धणुव्वेय' धनुर्वेद=धनुशास्त्रम् ६२, 'हिरण्णपाग' हिरण्यपाक=रजतसिद्धिं ६३, 'सुवण्णपाग' सुवर्णपाक=कनकसिद्धिम्, 'सुवण्णपाग' इत्यत्र समवायाङ्गराजप्रश्नीयसूत्रोक्तयो 'मणिपाग धातुपाग' इत्यनयो समावेश ६४, 'सुत्तखेड' सूत्रखेल=सूत्रक्रीडाम् ६५, 'वट्टखेड' वृत्तखेलम् ६६, एतत्कृत्वा श्लोकतो बोध्यम्। 'वट्टखेड' इत्यत्र 'चम्मखेड' चर्मखेलम्—इत्यस्य समवायाङ्गोक्तस्य समावेश ।

वृक्ष पर चढ कर नीचे से ऊपर तक वृक्ष को लपेट लेती है उसी प्रकार योधा जिस युद्ध म प्रतियोधा के शरीर को अत्यन्त पीडित कर जमीन पर पटक देते हैं और उसके ऊपर चढ़ बैठते हैं वह लतायुद्ध है उसको, (६० ईसत्थ) इषुशास्त्र को, 'ईसत्थ' यहा पर प्राकृतशैली से इषुशास्त्र समझना चाहिये। नागबाण आदि दिव्य अस्त्र आदि का सूचक जो शास्त्र है उसका नाम इषुशास्त्र है उस की, (६१ छुरप्पवाय) छुरा से युद्ध करने की, (६२ धणुव्वेय) धनुर्वेद की, (६३ हिरण्णपाग) रजतसिद्धि की, (६४ सुवण्णपाग) सुवर्णसिद्धि का, राजप्रश्नीय एव समवायाग में कथित मणिपाक और धातुपाक का समावेश यहीं करना चाहिये। (६५ सुत्तखेड) सूत्र—डोरा से खेलने की, (६६ वट्टखेड) वर्त्त-रस्सी पर खेलने का, यहाँ पर समवायाङ्गोक्त—(चम्मखेड) चमटा से खेलना—इसका भी समावेश

પ્રજ્ઞપ્તિ ૨૧ પ્રતિપાદન કરેલ (દિટ્ઠિજુદ્ધ) દૃષ્ટિયુદ્ધનો અને 'राजप्रश्नीय' સૂત્રમા બતાવેલ (असिजुद्ध) તલવારથી યુદ્ધ કરવાનો સમાવેશ થયેલો છે ૫૫ (निजुद्ध) મલ્લયુદ્ધની, ૫૬ (जुद्धाइजुद्ध) બડ્ગ આદિ પ્રક્ષેપપૂર્વક [ઘા મારીને] મહાયુદ્ધ કરવાની, ૫૭ (मुट्ठिजुद्ध) મુષ્ટિયુદ્ધ કરવાની, ૫૮ (बाहुजुद्ध) બાહુથી યુદ્ધ કરવાની, ૫૯ (लयाजुद्ध) લતાયુદ્ધની, જે રીતે લતા [વેલ] વૃક્ષ ઉપર ચડીને નીચેથી ઉપર સુધી વૃક્ષને લપેટી લે છે તેવી જ રીતે યોધા જે યુદ્ધમા સામેના યોધાના શરીરને ગાઢ રૂપથી પીડા કરી જમીન ઉપર પાડી દે છે અને તેના ઉપર ચડી બેસે છે તે લતાયુદ્ધ છે, તેની, ૬૦ (ईसत्थ) ઈષુશાસ્ત્રની, 'ईसत्थ' અહી પ્રાકૃત શૈલીથી ઈષુશાસ્ત્ર સમજી લેવુ જોઇએ નાગબાણ આદિ દિવ્ય અસ્ત્ર આદિનુ સૂચક જે શાસ્ત્ર છે તેનુ નામ ઈષુશાસ્ત્ર છે તેની, ૬૧ (छुरप्पवाय) છરાથી યુદ્ધ કરવાનો, ૬૨ (धणुव्वेय) ધનુર્વેદની, ૬૩ (हिरण्णपाग) રજતસિદ્ધિની, ૬૪ (सुवण्णपाग) સુવર્ણસિદ્ધિની, 'राजप्रश्नीय'

वट्टखेड ६६, णालियाखेड ६७, पत्तच्छेज्ज ६८, कडच्छेज्जं ६९, सज्जीवं ७०, निज्जीव ७१, सउणरुय ७२-मिति बावत्तरिकलाओ सेहावित्ता सिक्खावेत्ता अम्मापिईणं उवणेहिति ॥ सू० ४६ ॥

'णालियाखेड' नालिकाखेलम्=द्यूतविशेषम्—मा भूदिष्टप्राप्ति विपरीतपाशकनिपतनमिति नालिकाया यत्र पाशक पात्यते । यद्यपि द्यूते एवास्य समावेशो भवितुमर्हति तथापि नालिकाखेलप्राधान्यज्ञापनार्थं भेदन ग्रहणम् ६७, 'पत्तच्छेज्जं' पत्रच्छेद्यम्=अष्टोत्तरशतपत्राणा मध्ये विवक्षितसख्याकपत्रच्छेदने हस्तलाघवम् ६०, 'कडच्छेज्ज' कडच्छेद्यम्—कट (चटाई)-वत् क्रमाच्छेद्यं वस्तु यत्र विज्ञाने तत्तथा तत् ६९, 'सज्जीव' सजीव=सजीवकरण—मृतधात्वा दीना सहजस्वरूपापादनम् ७०, 'निज्जीव' निर्जीव=निर्जीवकरणम्—हेमादिधातुमारण पारद मारण वा ७१, 'सउणरुय' शकुनरुतम्, अत्र शकुनपद रुतपद चोपलक्षणम्, तेन सर्व शकुनसग्रह, गतिचेष्टादिगवलोकनादिपरिग्रहश्च ७२, 'इति बावत्तरिकलाओ' इति द्वासप्ततिकला=द्वासप्ततिपुरुषकला 'सेहाविता सिक्खावेत्ता' सेधयित्वा शिक्षयित्वा च 'अम्मापिईणं उवणेहिति' मातापित्रोरुपनेष्यति=समर्पयिष्यति ॥ सू ४६ ॥

हुआ है । (६७ **णालियाखेड**) द्यूतविशेष खेलने की—नालिका म पाशे डालकर जुआ खेलने की, (६८ **पत्तच्छेज्ज**) पत्र छेदन करने की, १०८ पत्रों मे से विवक्षित पत्र को छेदन करने मे हाथ की कुशलता की, (६९ **कडच्छेज्ज**) कट की अथात् चटाई की तरह क्रम २ से छेदन करने की, (७० **सज्जीव**) मारी हुई धातुओं को पुन प्रकृतिस्थ करने की, (७१ **निज्जीव**) निर्जीव करने की—हेमादिक धातुओं को मारने की, अथवा पारे को मारने की, (७२ **सउणरुय**) पक्षियों के शब्द पहिचानने की उनका गति, चेष्टा एव अवलोकन आदि जानने का कला, (**इति बावत्तरिकलाओ सेहाविता सिक्खावेत्ता अम्मापिईणं**

તેમજ 'समवायाग'મા કહેલ મણિપાક અને ધાતુપાકનો અભાવેશ અહી કરવો જોઇએ ૬૫ (सुत्तखेड) સૂત્ર—સૂતરથી રમવાની, ૬૬ (वट्टखेड) વર્ત—દોરડા પર રમવાની, અહી સમવાયાગમા કહેલ (चम्मखेड) 'ચામડાથી ખેલવુ' એનો પણ સમાવેશ કર્યો છે ૬૭ (णालियाखेड) ધૂતવિશેષ રમવાની—નાલિકામા પાસા નાખીને જુગાર રમવાની, ૬૮ (पत्तच्छेज्ज) પત્ર કાપવાની, ૧૦૮ પત્રોમાથી વિવક્ષિત પત્રો કાપવામા હાથની કુશળતા ની, ૬૯ (कडच्छेज्ज) કટની—અર્થાત્ ચટાઈની પેઠે ક્રમક્રમથી છેદન કરવાની, ૭૦ (सज्जीव) મારેલી ધાતુઓને ફરીને પ્રકૃતિસ્થ કરવાની, ૭૧ (निज्जीव) નિર્જીવ કરવાની—હેમ આદિક ધાતુઓને મારવાની, અથવા પારાને મારવાની ૭૨ (सउणरुय) પક્ષિઓના શબ્દ સમજવાની તેમની ગતિ, ચેષ્ટા તેમજ અવલોકન આદિ જાણવાની કળા (इति बावत्तरिकलाओ सेहाविता सिक्खाविता

मूलम्—तए णं तस्स दढपइण्णस्स दारगस्स अम्मापियरो तं कलायरियं विउलेण असण-पाण-खाइम-साइमेणं वत्थ-गंध-मल्ला-लंकारेण य सक्कारेहिति सम्माणेहिति, सक्का-

टीका—'तए णं' इत्यादि। 'तए णं तस्स दढपइण्णस्स दारगस्स अम्मापियरो त कलायरियं' तत खलु तस्य दृढप्रतिज्ञस्य दारकस्य अम्बापितरौ त कलाचार्यं 'विउलेण असण-पाण-खाइम-साइमेण' विपुलेनाऽशनपानखाद्यस्वाद्येन 'वत्थ-गध-मल्ला-लकारेण य सक्कारेहिति सम्माणेहिति' वस्त्रगन्धमाल्यालङ्कारेण च सत्कारयिष्यत सम्मानयिष्यत—सुगमानि पदानि वाक्यानि च। 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता' सत्कृत्य समान्य 'विउलं जीवियारिह पीइदाण दलइस्सति' विपुल जीवि

उवणेहिति) ये ७२ कलायें पुरुषकी हैं, इन कलाओं की शिक्षा कलाचार्य उसे देगा, पश्चात् वह उसे उसके मातापिता के पास लाकर सौंप देगा ॥ सू ४६ ॥

'तए ण तस्स' इत्यादि।

(तए ण) इसके बाद (तस्स दढपइण्णस्स दारगस्स) उस दृढ प्रतिज्ञकुमार के (अम्मापियरो) मातापिता (त कलायरिय) उस कलाचार्य का (विउलेण असण-पाण-खाइम-साइमेण वत्थ-गध-मल्ला-लकारेण य सक्कारेहिति) विपुल, अशन, पान, खादिम, स्वादिम, वस्त्र, गध, एव माला तथा अलकारों के प्रदान से खूब सत्कार करेंगे। (सम्माणेहिति) खूब सन्मान करेंगे। (सक्कारित्ता सम्माणित्ता) सत्कार एव सम्मान करके पश्चात् वे उसे (विउल जीवियारिह पीइदाण दलइस्सति)

અમ્માપિઇણ ઉવણેહિતિ) આ ૭૨ કળાઓ પુરુષની છે એ કળાઓની કલાચાર્ય તેને શિક્ષા આપશે પછી તે તેને તેના માતાપિતાની પાસે લાવીને સોપી દેશે (સૂ૦ ૪૬)

'तए ण तस्स' ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (तस्स दढपइण्णस्स दारगस्स) તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ કુમારના (अम्मापियरो) માતાપિતા (त कलायरिय) તે કલાચાર્યનો (विउलेण असण-पाण-खाइम-साइमेण वत्थ-गध-मल्ला-लकारेण य सक्कारेहिति) વિપુલ અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ, વસ્ત્ર, ગધ તેમજ માલા તથા અલકારો આપીને ખૂબ સત્કાર કરશે, (सम्माणेहिति) ખૂબ સન્માન કરશે (सक्कारित्ता सम्माणित्ता) સત્કાર તેમજ સન્માન કરીને પછી તેઓ તેને (विउल जीवियारिह पीइदाण

रित्ता सम्माणित्ता विउल जीवियारिहं पीइदाणं दलइस्सति, दलइत्ता पडिविसज्जेहिंति ॥ सू० ४७ ॥

मूलम्—तए णं से दढपइण्णे दारए बावत्तरिकलापंडिए नवंगसुत्तपडिबोहिए अट्ठारसदेसभासाविसारए गीयरई

काऽऽई प्रीतिदान दास्यत, 'दलइत्ता' दत्वा 'पडिविसज्जेहिंति' प्रतिविस
र्जयिष्यत ॥ सू० ४७ ॥

टीका—'तए ण' इत्यादि। 'तए ण से दढपइण्णे दारए' ततः खलु स दृढप्रतिज्ञो दारक 'बावत्तरिकलापंडिए' द्वासप्ततिकलापण्डित 'नवंगसुत्तपडिबोहिए' नवाङ्गसुप्तप्रतिबोधित-नवाङ्गानि=द्वे श्रोत्रे, द्वे नेत्रे, द्वे घ्राणे, एका च जिह्वा, त्वगेका, मनश्चैकमिति, तानि सुप्तानीव सुप्तानि-बाल्यादव्यक्तचेतनानि, तानि प्रतिबोधितानि=यौवनेन व्यक्तचेतनावन्ति कृतानि यस्य स तथा। 'गीयरई' गीतरति=गानप्रिय, 'गंधव्व-णट्ट-

विपुल रूप में जीविका के योग्य प्रीतिदान देंगे, (दलइत्ता पडिविसज्जेहिंति) और देकर उसे विसर्जित कर देंगे ॥ सू ४७॥

'तए ण से दढपइण्णे दारए' इत्यादि।

(तए ण) इस के बाद (से) वह (दढपइण्णे) दृढप्रतिज्ञ (दारए) कुमार (बावत्तरिकलापडिए) बहत्तर कलाओं में पंडित (नवंगसुत्तपडिबोहिए) एवं सुप्त नवागों—२ कान, २ नेत्र, २ नासिका के छिद्र, १ जिह्वा, १ स्पर्शन इंद्रिये और मन के प्रतिबोध—जागृति से युक्त—यौवनावस्था सपन्न होकर, (अट्ठारसदेसभासाविसारए) १८ देश की भाषा का ज्ञाता होगा, (गीयरई गंधव्वणट्टकुसले) यह कुमार गीत मे

दलइस्सति) વિપુલ રૂપમા જીવિકાને યોગ્ય પ્રીતિદાન આપશે (दलइत्ता पडिविसज्जेहिंति) અને આપીને તેમનુ વિસર્જન કરી દેશે (सू ४७)

'तए ण से दढपइण्णे दारए' ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (से) તે (दढपइण्णे) દૃઢપ્રતિજ્ઞ (दारए) કુમાર (बावत्तरिकलापडिए) બોંતેર કળાઓમા પડિત (नवंगसुत्तपडिबोहिए) તેમજ સુપ્ત નવ અંગો—૨ કાન, ૨ નેત્ર, ૨ નાસિકાના છિદ્ર, ૧ જીભ ૧ સ્પર્શન ઇંદ્રિય અને મનના પ્રતિબોધ—જાગૃતિથી યુક્ત—યૌવનાવસ્થા સપન્ન થઇને (अट्ठारसदेसभासाविसारए) ૧૮ દેશોની ભાષાનો જ્ઞાતા થશે (गीयरई

गधव्वणट्टकुसले हयजोही गयजोही रहजोही बाहुजोही बाहुप्पमदी वियालचारी साहसिए अलं भोगसमत्थे यावि भविस्सइ ॥ सू० ४८ ॥

मूलम्—तए णं दढपइण्णं दारगं अम्मापियरो बाव-

कुसले' गान्धर्व—नाट्यकुशल —गान्धर्वे=गीतविद्याया नाट्ये=नाट्यशास्त्रे च कुशल =निपुण, 'अट्ठारस-देसभासा-विसारए' अष्टादश—देश—भाषा—विशारद, 'हयजोही' हय-जोधी—हयेन=अश्वेन युध्यते तच्छीलो हययोधी, एव 'गयजोही रहजोही बाहुजोही' गजयोधी रथयोधी बाहुयोधी—ज्ञातव्य 'बाहुप्पमदी' बाहुभ्यां प्रमृद्नाति तच्छीलो बाहुप्रमर्दी, 'वियालचारी' विकालचारी—निर्भयत्वाद्विकाले रात्रावपि चरति तच्छीलो विकालचारी, अत एव 'साहसिए' साहसिक =अतिशूर, 'अलं भोगसमत्थे' अलम्भोगसमर्थ —अलम्=अत्यर्थं भोगानुभवसमर्थ 'यावि भविस्सइ' चापि भविष्यति ॥ सू० ४८ ॥

टीका—'तए णं' इत्यादि। 'तए णं दढपइण्णं दारयं' तत खलु दृढ-

अनुराग वाला तथा गान्धर्वविद्या मे और नृत्यकला मे कुशल होगा। (हयजोही गयजोही रहजोही बाहुजोही) यह अश्वयोधी, गजयोधी, रथयोधी और बाहुयोधा होगा। (बाहुप्पमदी वियालचारी साहसिए) यह बाहुप्रमर्दी होगा और अति शूर होगा, इस लिये इसे विकाल रात्रि मे भी आने—जाने मे कोई भय नहीं होगा। (अलं भोगसमत्थे यावि भविस्सइ) तथा यह भोगसमर्थ भी होगा ॥ सू ४८ ॥

'तए णं दढपइण्णं दारगं' इत्यादि।

(तए णं) बाद मे (दढपइण्णं दारगं) इस अपने दृढप्रतिज्ञ बालक को

गधव्व—णट्ट—कुसले) એ કુમાર ગીતમા, ગાધર્વવિદ્યામા અને નૃત્યકળામા કુશળ થશે (हयजोही गयजोही रहजोही बाहुजोही) એ અશ્વયોધી, ગજયોધી, રથયોધી, અને બાહુયોધી થશે (बाहुप्पमदी वियालचारदी साहसिए) એ બાહુપ્રમર્દી થશે અને અતિ શૂરવીર થશે આ માટે તેને વિકાળ રાત્રિમા પણ આવવા—જવામા કોઈ જાતનો ભય થશે નહિ (अलं भोगसमत्थे यावि भविस्सइ) તથા આ ભોગસમર્થ પણ થશે (સૂ ૪૮)

'तए णं दढपइण्णं दारगं' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (दढपइण्णं दारगं) આ પોતાના દૃઢપ્રતિજ્ઞ બાળકને

त्तरिकलापडिय जाव अल भोगसमत्थ वियाणित्ता विउलेहिं अण्णभोगेहि पाणभोगेहिं वत्थभोगेहिं सयणभोगेहिं उवणिमंतेहिंति ॥ सू० ४९ ॥

मूलम्—तए णं से दढपइण्णे दारए तेहिं विउलेहिं अण्ण-

प्रतिज्ञ दारकम् 'अम्मापियरो' मातापितरौ 'बावत्तरिकलापडिय' द्वासप्ततिकलापण्डित 'जाव' यावत्—अत्र—यावच्छब्दाद्—अष्टादशदेशभाषाविशारद गीतरति गान्धर्वनाट्यकुशल हययोधिनम्—इत्यादानि विशेषणानि द्वितीयैकवचनान्तानि ज्ञेयानि। 'अल भोगसमत्थ' अल भोगसमर्थम्—अलम्=अत्यर्थं भोगानुभवसमर्थं 'वियाणित्ता' विज्ञाय 'विउलेहिं अण्णभोगेहिं' विपुलैरन्नभोगै 'पानभोगेहिं' पानभोगै 'लेणभोगेहिं' लयनभोगै—चित्रशालाद्यावासनवनवाभोगै 'वत्थभोगेहिं' वस्त्रभोगै, 'सयणभोगेहिं' शयनभोगै 'उवणिमतेहिंति' उपनिमन्त्रयिष्यत =भोगान् भुङ्क्ष्व—इति कथयिष्यत ॥ सू० ४९ ॥

टीका—'तए णं' इत्यादि। 'तए ण से दढपइण्णे दारए' ततः खलु

(अम्मापियरो) मातापिता (बावत्तरिकलापडिय जाव अलभोगसमत्थ) ७२ कलाओं में पारगत तथा नवयौवनशाली एव भोग भोगने मे समर्थ जानकर उसे (विउलेहिं) विपुल (अण्णभोगेहिं) अन्न के भोगों से, (पाणभोगेहिं) पान करने योग्य द्रव्यों के भोगों से, (लेणभोगेहिं) विविध चित्रों से सुशोभित प्रासाद के भोगों से, (वत्थभोगेहिं) सुन्दर २ वस्त्रों को इच्छानुसार पहरने रूप भोगों से एव (सयणभोगेहिं) शय्या आदि के भोगों से (उवणिमतेहिंति) आमन्त्रित करेंगे, अर्थात 'भोगों को भोगो' ऐसा उससे कहेंगे ॥ सू ४९ ॥

(अम्मापियरो) માતાપિતા (बावत्तरिकलापडिय जाव अल भोगसमत्थ) ७२ કળા ઓમા પારગત અને નવયૌવનશાળી તેમજ ભોગ ભોગવવામા સમર્થ જાણીને તેને (विउलेहिं) વિપુલ (अण्णभोगेहिं) અન્નના ભોગોથી (पाणभोगेहिं) પાન કરવાને યોગ્ય દ્રવ્યના ભોગોથી (लेणभोगेहिं) વિવિધ ચિત્રોથી સુશોભિત પ્રાસાદ (મહેલ)ના ભોગોથી (वत्थभोगेहिं) સુદર સુદર વસ્ત્રોને ઈચ્છાનુસાર પહેરવા રૂપ ભોગોથી તેમજ (सयणभोगेहिं) શય્યા આદિના ભોગોથી (उवणिमतेहिंति) આમન્ત્રિત કરશે, અર્થાત 'ભોગોને ભોગવો' એમ તેને કહેશે (सू ४९)

भोगेहिं जाव सयणभोगेहि णो सज्जिहिति, णो रज्जिहिति, णो गिज्झिहिति, णो मुज्झिहिति, णो अज्झोववज्जिहिति ॥ सू० ५० ॥

मूलम्—से जहाणामए उप्पले इ वा पउमे इ वा कुसु-

स दृढप्रतिज्ञो दारक 'तेहिं विउलेहिं अण्णभोगेहिं जाव सयणभोगेहिं' तैर्विपुलैरन्नभोगै-र्यावच्छयनभोगै —अत्र यावच्छब्दात्पानलयनस्त्रभोगैरिति ग्राह्यम्, 'णो सज्जिहिति' नो सङ्क्ष्यति—न सङ्ग=सम्बन्ध करिष्यति, 'णो रज्जिहिति' नो रङ्क्ष्यति—न राग=प्रेम भोगसम्बन्धहेतु करिष्यति, 'णो गिज्झिहिति' नो गर्द्धिष्यते=नो गृद्धिभाव करिष्यति, 'णो मुज्झिहिति' नो मोहिष्यति=मोह न करिष्यति 'णो अज्झोववज्जिहिति' नो अध्युपपत्स्यते=न तदेकाग्रमना भविष्यति ॥ सू० ५० ॥

टीका—'से जहाणामए' इत्यादि। 'से जहाणामए' अथ यथा नाम

'तए णं से दढपइण्णे' इत्यादि।

(तए ण) माता-पिता के इन वचनों को सुनने के बाद (से दढपइण्णे दारए) वह दृढप्रतिज्ञ कुमार (तेहिं विउलेहिं अण्णभोगेहिं जाव सयणभोगेहिं णो सज्जिहिति) उन अन्न आदि विपुल भोगों मे बिलकुल ही आसक्तचित्त नहा होगा। (णो रज्जिहिति) अनुरक्त नहीं होगा। (णो गिज्झिहिति) उनमें गृद्ध नहीं होगा, (णो मुज्झिहिति) मूर्च्छित नहीं होगा, और (णोअज्झोववज्जिहिति) न उनमे सर्वथा एकाग्र-मन ही होगा ॥ सू ५० ॥

'से जहाणामए' इत्यादि।

इस सूत्र में "इ वा" ये शब्द वाक्यालकार मे प्रयुक्त हुए हैं। (से जहाणा-

'तए ण से दढपइण्णे' ઇત્યાદિ

(तए ण) માતાપિતાના એવા વચન સાભળ્યા પછી, (से दढपइण्णे दारए) તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ કુમાર (तेहिं विउलेहिं अण्णभोगेहिं जाव सयणभोगेहिं णो सज्जिहिति) તે અન્ન આદિ વિપુલ ભોગોમા બિલકુલ જ મનની આસક્તિ રાખશે નહિ, (णो रज्जिहिति) અનુરક્ત થશે નહિ, (णो गिज्झिहिति) તેમા ગૃદ્ધ થશે નહિ, (णो मुज्झिहिति) મૂર્ચ્છિત થશે નહિ અને તેમા (णोअज्झोववज्जिहिति) સર્વથા એકાગ્રમન પણ થશે નહિ (સૂ ૫૦)

'से जहाणामए' ઇત્યાદિ

આ સૂત્રમા "इ वा" એ શબ્દ વાકયાલકારરૂપે વપરાયો છે (से जहा

मे इ वा नलिणे इ वा सुभगे इ वा सुगंधे इ वा पोंडरीए इ वा महापोंडरीए इ वा सयसपत्ते इ वा सहस्सपत्ते इ वा सयसहस्सपत्ते इ वा पंके जाए जले संवुड्ढे णोवलिप्पइ पंकरएण, णोवलिप्पइ

'उप्पले इ वा' उत्पल–रक्तकमलम्, 'इव' इति वाक्यालङ्कारे 'पउमे इ वा' पद्मम्–कमलमेव, 'कुसुमे इ वा' कुसुमम्, 'नलिणे इ वा' नलिनम्, 'सुभगे इ वा' सुभग–कमलविशेष 'सुगंधे इ वा' सुगन्धम्=सन्ध्याविकासिकमलविशेष, 'पोंडरीए इ वा' पुण्डरीक=श्वेतकमलम्, 'महापोंडरीए इ वा' महापुण्डरीक=विशाल श्वेतकमलम्, 'सयपत्ते इ वा' शतपत्रम्=कमलम्, 'सहस्सपत्ते इ वा' सहस्रपत्रम्, 'सयसहस्सपत्ते इ वा' शतसहस्रपत्रम्, एतानि सर्वाणि कमलजातीयान्येव। एतत्प्रत्येकम्–'पंके जाये' पङ्के जातम्=कर्दमे समुत्पन्न 'जले संवुड्ढे' जले संवृद्धम्, 'णोवलिप्पइ पंकरएण' नोपलिप्यते पङ्करजसा–पङ्क=कर्दम स एव रजो रेणुतुल्यत्वात्, तेन नोपलिप्यते=उपलिप्त न भवतीत्यर्थ। 'णोवलिप्पइ जल

मए) જેમકે (उप्पले इ वा) રક્ત કમળ, (पउमे इ वा) પદ્મ કમળ, (कुसुमे इ वा) કુસુમ–પુષ્પ, (नलिणे इ वा) નલિન–કમળવિશેષ, (सुभगे इ वा) સુભગ કમળ, (सुगंधे इ वा) સુગંધ કમળ–સંધ્યાકાળે વિકાસ પામે તેવુ –સુગંધવાળુ કમળ, (पोंडरीए इ वा) પુંડરીક–શ્વેત કમળ, (महापोंडरीए इ वा) મહાપુંડરીક–વિશાળ શ્વેત કમળ (सयपत्ते इ वा) શતપત્ર કમળ, (सहस्सपत्ते इ वा) સહસ્રપત્ર કમળ, (सयसहस्सपत्ते इ वा) લક્ષપત્ર કમળ, એ બધી કમળની જાતિઓ છે (पंके जाए) તે કીચડમા ઉત્પન્ન થાય છે, (जले संवुड्ढे) તથા જલમા વધે છે, તે પણ (णोवलिप्पइ पंकरएण व णोलिप्पइ जलरएण) કીચડની રજથી તેઓ લિપ્ત થતા નથી, તેમજ જલના ટીપાથી એ લિપ્ત થતા નથી, (एवामेव से दढप

जलरएण, एवामेव दढपइण्णेवि दारए कामेहि जाए भोगेहिं संवुड्ढे णोवलिप्पिहिति कामरएण,णोवलिप्पिहिति भोगरएणं, णोवलिप्पिहिति मित्तणाइणियगसयणसंवधिपरिजणेण ॥ सू० ५१ ॥

मूलम्—से णं तहारूवाण थेराणं अतिए केवलं

रएण' नोपलिप्यते जलरजसा 'एवामेव दढपइण्णेवि दारए' एवमेव दढप्रतिज्ञोऽपि दारक, 'कामेहिं जाए भोगेहिं सवुड्ढे' कामैर्जातो भोगै सवृद्ध 'णोवलिप्पिहिति' नोपलेप्स्यते, 'कामरएण' कामरजसा—काम =गन्धो रूप च, स एव रज कामरजस्तेन, 'णोवलिप्पिहिति' नोपलप्स्यते 'भोगरएण' भोगरजसा—भोग =गधो रस स्पर्शश्च, स एव रजो भोगरजस्तेन, 'णोवलिप्पिहिति मित्त—णाइ—णियग—सयण—सबधि—परिजणेण' नोपलेप्स्यते मित्र—ज्ञाति—निजक स्वजन—सम्बधि परिजनेन—मित्राणि=सुहृद , ज्ञातय =सजातीया , निजका =भ्रातुष्पुत्रादय , स्वजना =मातुलाद्य , सम्बधिन =श्वशुरादय , परिजना =भृत्यादय , एतैर्न लिप्तो भविष्यति ॥ सू ५१ ॥

होते हैं, (**एवामेव से दढपइण्णे वि दारए**) इस तरह वह दृढप्रतिज्ञ कुमार भी (**कामेहिं**) कामों से—काम सेवन से (**जाए**) उत्पन्न होगा, (**भोगेहिं सवुड्ढे**) भोगों से वृद्धिंगत होगा, तो भी वह (**कामरएण**) काम रजसे (**णोवलिप्पिहिति**) उपलिप्त नहीं होगा, (**भोगरएण णोवलिप्पिहिति**) भोगरज से उपलिप्त नहीं होगा। गध, रस, स्पर्श इन गुणों का नाम भोग है। शब्द तथा रूप का नाम काम है। भोगरज एव कामरज इनमे रूपकालकार है। (**णोवलिप्पिहिति मित्त—णाइ—णियग—सयण—सबधि—परिजणेण**) इसी तरह वह मित्र—सुहृद्, ज्ञाति—सजातीय, निजक—भतीजा आदि, स्वजन—मामा आदि, सबधी—श्वशुर आदि एव परिजन—भृत्य आदि परिकरों के साथ भी मोह को प्राप्त नहीं होगा ॥ सू ५१ ॥

इण्णे वि दारए) તેવી૪ રીતે તે દઢપ્રતિજ્ઞ કુમાર પણ (कामेहिं) કામોથી—કામ સેવનથી (जाए) ઉત્પન્ન થશે, (भोगेहि सवुड्ढे) ભોગોથી વૃદ્ધિ ગત થશે, તો પણ તે (कामरएण) કામરજથી (णोवलिप्पिहिति) ઉપલિપ્ત થશે નહિ (भोगरएण णोवलिप्पिहिति) ભોગરજથી ઉપલિપ્ત થશે નહિ ગ ધ, રસ, સ્પર્શ એ ગુણોનુ નામ ભોગ છે શબ્દ તથા રૂપનુ નામ કામ છે ભોગરજ તેમજ કામરજ એમા રૂપક—અલ કાર છે (णोवलिप्पिहिति मित्त—णाइ—णियग—सयण—सबधि—परिजणेण) આવી રીતે તે મિત્ર—સુહૃદ, જ્ઞાતિ—સજાતીય, નિજક—ભ્રાતૃપુત્ર (ભત્રિજો) આદિ, સ્વજન—મામા આદિ, સ બ ધી—શ્વશુર આદિ તેમજ પરિજન—નોકર આદિ પરિકરો—પરિવારો સાથે પણ મોહને પ્રાપ્ત કરશે નહિ (સૂ. ૫૧)

वोहि बुज्झिहिति, बुज्झित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइहिति ॥ सू० ५२ ॥

मूलम्—से णं भविस्सइ अणगारे भगवते ईरियासमिए जाव गुत्तबभयारी ॥ सू० ५३ ॥

टीका—'से णं' इत्यादि। 'से ण' स दृढप्रतिज्ञ खलु 'तहारूवाण' तथारूपाणा=सम्यग्ज्ञानादिसम्पन्नाना 'थेराण' स्थविराणाम्, 'अतिए' अन्तिके=समीपे 'केवल बोहिं' केवला बोधि=विशुद्धं सम्यग्दर्शन 'बुज्झिहिति' भोत्स्यते=ज्ञास्यति, अनुभविष्यतीत्यर्थ, 'बुज्झित्ता' बुद्ध्वा 'अगाराओ' अगारात्=गृहात्—गृह परित्यज्येत्यर्थ, 'अणगारिय' अनगारिता=साधुत्व 'पव्वइहिति' प्रव्रजिष्यति=प्राप्स्यति ॥ सू ५२ ॥

टीका—'से ण' इत्यादि। 'से ण' स खलु दृढप्रतिज्ञो दारक 'भविस्सइ अणगारे' अनगारो भविष्यतीत्यन्वय, स कादृशो भविष्यतीत्याह 'भगवते' भगवान्=अतिशयधारी, 'ईरियासमिए' ईर्यासमित =गमनक्रियाया यतनायुक्त, 'जाव' यावत्—यावच्छब्दात्—भाषासमित, एषणासमित, इत्यादि पञ्चसमितियुक्त, 'गुत्तबभयारी' गुप्तब्रह्मचारी=गुप्तब्रह्मचर्यवान् ॥ सू ५३ ॥

'से ण तहारूवाण' इत्यादि।

(से ण) वह दृढप्रतिज्ञ कुमार नियम से (तहारूवाण थेराण) तथारूप-सम्यग्ज्ञान आदि गुणों से युक्त स्थविरों के (अतिए) पास (केवल बोहिं) केवल बोधि को—विशुद्ध सम्यग्दर्शन को (बुज्झिहिति) प्राप्त करेगा—उसका अनुभव करेगा, (बुज्झित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइहिति) अनुभव करने के बाद फिर वह अगार—अवस्था से विरक्त हो कर साधु अवस्था को प्राप्त करने वाला होगा ॥ सू ५२ ॥

'से ण भविस्सइ' इत्यादि।

(से ण) वह दृढप्रतिज्ञ कुमार (अणगारे भगवते) अनगार भगवन्त

'से ण तहारूवाण' ઇત્યાદિ

(से ण) તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ કુમાર નિયમથી (तहारूवाण थेराण) તથારૂપ સમ્યગ્જ્ઞાન આદિ ગુણોથી યુક્ત સ્થવિરોની (अतिए) પાસે (केवल बोहिं) એક કેવળ વિશુદ્ધ સમ્યગ્દર્શનને (बुज्झिहिति) પ્રાપ્ત કરશે—તેનો અનુભવ કરશે, (बुज्झित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइहिति) અનુભવ કરી લીધા પછી તે અગાર—અવસ્થાથી વિરક્ત થઈને સાધુ—અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરવાવાળો થશે (સૂ ૫૨)

'से ण भविस्सइ' ઇત્યાદિ

(से णं) તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ કુમાર (अणगारे भगवते) અનગાર ભગવન્ત (भवि

मूलम्—तस्स णं भगवंतस्स एएणं विहारेणं विहरमाणस्स अणंते अणुत्तरे णिव्वाघाए निरावरणे कसिणे पडिपुण्णे केवलवरणाणदंसणे समुप्पज्जिहिति ॥ सू० ५४॥

टीका—'तस्स णं' इत्यादि। 'तस्स णं भगवतस्स' तस्य खलु भगवतो दृढप्रतिज्ञस्याऽनगारस्य, 'एएण विहारेण विहरमाणस्स' एतेन विहारेण विहरत— 'अणते' अनन्तम्=अनन्तार्थविषयम्, 'अणुत्तरे' अनुत्तर=सर्वोत्तमम्, 'णिव्वाघाए' निर्व्याघातं=व्याघाताद्बहिर्भूतम्—अप्रतिहतमित्यर्थ, 'निरावरण' क्षायिकत्वादावरणरहितम्, 'कसिणे' कृत्स्नं=सकलार्थग्राहकम्, 'पडिपुण्णे' प्रतिपूर्णं=सकलस्वकीयांशयुक्तम्, 'केवलवरणाणदंसणे' केवलवरज्ञानदर्शनम्—केवलम्=असहायम् अतएव वर=श्रेष्ठ ज्ञान

(भविस्सइ) होगा, अर्थात् उत्कृष्ट मुनिराज बनेगा, वह (इरियासमिए जाव गुत्तबंभयारी) ईर्यासमिति आदि पाच समितियों और तीन गुप्तियों का आराधक एव यावत् गुप्तब्रह्मचारी होगा ॥ सू० ५३ ॥

'तस्स णं भगवतस्स' इत्यादि।

(तस्स णं भगवतस्स) उन अतिशय प्रभावविशिष्ट दृढप्रतिज्ञ मुनि को (एएण विहारेण विहरमाणस्स) इस प्रकार के विहार से विचरते हुए (अणते) अनन्त पदार्थों के युगपत् जानने के साधक होने से अनन्त, (अणुत्तरे) सर्वोत्कृष्ट, (णिव्वाघाए) निर्व्याघात, (णिरावरणे) आवरणरहित, (कसिणे) ज्ञान के पूर्ण विकास से सकलार्थग्राहक, (पडिपुण्णे) तथा अपने समस्त अविभागी अंशों में से किसी

(भविस्सइ) થશે, અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ મુનિરાજ બનશે, તે (इरियासमिए जाव गुत्तबंभयारी) ઇર્યાસમિતિ આદિ પાચ સમિતિઓ અને ત્રણ ગુપ્તિઓનો આરાધક તેમજ ગુપ્તબ્રહ્મચારી થશે (સૂ. ૫૩)

'तस्स णं भगवतस्स' ઇત્યાદિ

(तस्स णं भगवतस्स) તે અતિશય-પ્રભાવ-વિશિષ્ટ દૃઢપ્રતિજ્ઞ મુનિને (एएण विहारेण विहरमाणस्स) એ પ્રકારના વિહારથી વિચરતા (अणते) અનંત પદાર્થોને એકી સાથે જાણવામા સાધક હોવાથી અનંત, (अणुत्तरे) સર્વોત્કૃષ્ટ, (णिव्वाघाए) નિર્વ્યાઘાત, (णिरावरणे) આવરણરહિત, (कसिणे) જ્ઞાનના વિકાસથી સકળ અર્થોને જાણવા વાળા, (पडिपुण्णे) તથા પોતાના સમસ્ત અવિભાગી અંશોમાથી કોઇ પણ અંશથી હીન નહિ એવા (केवलवरणाणदंसणे)

मूलम्—तए णं दढपइण्णे केवली बहूइं वासाइं केवलिपरियागं पाउणिहिति, पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता, सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदित्ता, जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे मुंडभावे अण्हाणए अदंतवणए केसलोए

च दर्शनं चेति ज्ञानदर्शन, 'तत्र ज्ञान विशेषाऽवबोधरूपम्, दर्शन सामान्यावबोधरूप 'समुपज्जिहिति' समुत्पत्स्यते=उदेष्यति ॥ सू० ५४ ॥

टीका—'तए णं' इत्यादि। 'तए ण से दढपइण्णे केवली' ततः खलु स दृढप्रतिज्ञ केवली 'बहूइं वासाइं केवलिपरियायं' बहूनि वर्षाणि केवलिपर्याय 'पाउणिहिति' पालयिष्यति, 'पाउणित्ता' पालयित्वा, 'मासियाए सलेहणाए अप्पाण झूसित्ता' मासिक्या सलेखनयाऽऽत्मान जूषित्वा=सेवित्वा 'सट्ठिं भत्ताइ अणसणाए छेइत्ता' षष्टिं भक्तानि अनशनेन छित्वा 'जस्सट्ठाए' यस्यार्थाय=यन्निमित्तं 'कीरइ'

भी अश से हीन नहीं ऐसे (केवलवरणाणदसणे) इन्द्रियों की सहायता आदि से रहित होने के कारण केवल—असहाय उत्तम ज्ञान एव उत्तमदर्शन उत्पन्न होगें ॥सू० ५४॥

'तए ण से दढपइण्णे केवली' इत्यादि।

(तए ण) इस के बाद (से दढपइण्णे केवली) वे दृढप्रतिज्ञ केवली भगवान् (बहूइं वासाइं) बहुत वर्षों तक (केवलिपरियागं) केवलिपर्याय का (पाउणिहिति) पालन करेगे, (पाउणित्ता) पालन करके (मासियाए सलेहणाए अप्पाण झूसित्ता) एक मास की सलेखना से आत्मा को झोसकर (सट्ठिं भत्ताइ अणसणाए छेदित्ता) एव साठ भक्तों का अनशन से छेदकर (जस्सट्ठाए) जिसके निमित्त (नग्गभावे) नग्न

ઇંદ્રિઓની સહાયતા આદિથી રહિત હોવાને કારણે કેવળ—અસહાય એવા ઉત્તમ જ્ઞાન તેમજ દર્શન ઉત્પન્ન થશે (સૂ૦ ૫૪)

'तए ण से दढपइण्णे केवली' ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (से दढपइण्णे केवली) તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ કેવલી ભગવાન (बहूइं वासाइं) ઘણા વરસો સુધી (केवलिपरियागं) કેવલીપર્યાયનુ (पाउणिहिति) પાલન કરશે, (पाउणित्ता) પાલન કરીને (मासियाए सलेहणाए अप्पाण झूसित्ता) એક માસની સલેખનાથી આત્માને સેવીને, (सट्ठिं भत्ताइ अणसणाए छेदित्ता) તેમજ સાઠ ભક્તોને અનશનથી છેદન કરીને (जस्सट्ठाए) જેના નિમિત્ત

वंभचेरवासे अच्छत्तग अणोवाहणगं भूमिसेज्जा फलहसेज्जा कट्ठसेज्जा परघरपवेसो लद्धावलद्धं, परेहिं हीलणाओ खिसणाओ

क्रियते, 'नग्गभावे' नग्नभाव 'मुडभावे' मुण्डभाव, 'अण्हाणए' अस्नानम्=स्नानवर्जनम्, 'अदतवणए' अदन्तधावनम्=दन्तधावनवर्जनम्, 'केसलोए' केशलोच=केशानां लुञ्चनम्, 'वंभचेरवासे' ब्रह्मचर्यवास=ब्रह्मचर्यपालन, 'अच्छत्तग' अच्छत्रकम्=छत्रधारणवर्जनम्, 'अणोवाहणग' अनुपानत्कम्=पादत्राणराहित्यं, अश्वशिबिकादिवाहनराहित्यं च, 'भूमिसेज्जा' भूमिशय्या, 'फलहसेज्जा' फलकशय्या, 'कट्ठसेज्जा' काष्ठशय्या, 'परघरपवेसो' परगृहप्रवेश-भिक्षार्थमित्यध्याहार्यमिति शेषः, 'लद्धावलद्ध' लब्धापलब्धम्-सत्कारादिना लब्धं=लाभ-प्राप्ति, अपलब्धम्-अपमानेन प्राप्ति क्रियते इति पूर्वेण सम्बन्धः। तथा-'परेहिं हीलणाओ' परैः हेलना=अवज्ञा-परकृता जन्मकर्ममर्मोद्घाटना, यथा-

भाव, (मुडभावे) मुण्डभाव, (अण्हाणए) स्नान का परित्याग, (अदतवणए) दाँतो के प्रक्षालन करने का परित्याग, (केसलोए) केशों का लोच करना, (वभचेरवासे) ब्रह्मचर्य का पालन, (अच्छत्तग) छत्र धारण नहा करना, (अणोवाहणग) विना जूतों के चलना, अश्व पर, शिविका पर, वाहन पर नहीं बैठना, (भूमिसेज्जा) भूमि पर शयन करना, (फलहसेज्जा) काष्ठ के पाटिये पर सोना, (कट्ठसेज्जा) साधारण काष्ठ पर सोना, (परघरपवेसो) दूसरों के घर भिक्षावृत्ति के लिये जाना, (लद्धावलद्ध) मान और अपमान पूर्वक प्राप्त भिक्षा में समभाव रखना, ये सब (कीरइ) किये जाते हैं, और जिसके निमित्त (परेहिं हीलणाओ) परकृत अवज्ञाओं को-जैसे 'अरे! तू जारजात (दोगला) है' इस प्रकार के अनादर वचनों का, (खिसणाओ) लोगों के द्वारा खिजाने का-लोकों

(नग्गभावे) નગ્નભાવ, (मुडभावे) મુંડભાવ, (अण्हाणए) સ્નાનનો પરિત્યાગ, (अदतवणए) દાંતોનુ પ્રક્ષાલન કરવાનો પરિત્યાગ, (केसलोए) કેશોનુ લુંચન કરવુ, (वभचेरवासे) બ્રહ્મચર્યનુ પાલન કરવુ, (अच्छत्तग) છત્ર ધારણ ન કરવુ, (अणोवाहणग) જોડા પહેર્યા વિના ચાલવુ, અશ્વપર, શિબિકાપર (પાલખી પર), વાહન પર ન બેસવુ, (भूमिसेज्जा) ભૂમિપર શયન કરવુ, (फलहसेज्जा) લાકડાના પાટિયા પર સુવુ, (कट्ठसेज्जा) સાધારણ લાકડા પર સુવુ, (परघरपवेसो) બીજાને ઘેર ભિક્ષાવૃત્તિ માટે જવુ, (लद्धावलद्ध) માનઅપમાનમા સમભાવ રાખવો, એ બધુ (કીરઇ) કરવામા આવે છે, અને જેના નિમિત્તે (परेहिं हीलणाओ) બીજાએ કરેલી અવજ્ઞાઓ જેવી કે 'અરે! તુ જારજાત છે' આ પ્રકારના અનાદરના વચનો, (खिसणाओ) લોકોના

णिंदणाओ गरहणाओ तालणाओ तज्जणाओ परिभवणाओ पव्वहणाओ उच्चावया गामकंटगा बावीसं परिसहोवसग्गा अहि-

'जारजातोऽसि' इत्यादिरूपा इत्यर्थः। '**खिंसणाओ**' खिंसना =लोकसमक्ष मर्मोद्घाटनम्, '**णिंदणाओ**' निन्दना =मनसा जुगुप्सा, '**गरहणाओ**' गर्हणा =समक्षे क्रियमाणा जुगुप्सा, '**तालणाओ**' ताडना =चपटादिदानानि, '**तज्जणाओ**' तर्जना =अङ्गुल्यादि प्रदर्शनपूर्वक कटुवचनकथनानि, '**परिभवणाओ**' परिभावनातिरस्काराः, '**पव्वहणाओ**' प्रव्यथना =पीडोत्पादना, '**उच्चावया**' उच्चावचा =अनेकविधा, '**गामकंटगा**' ग्राम कण्टका,—ग्राम =समूह, स चेन्द्रियाणामिह प्रकरणवशाद् गृह्यते, इन्द्रियाणा प्रतिकूला शब्दादय इत्यर्थः, '**बावीस परीसहोवसग्गा**' द्वाविंशति परीषहोपसर्गाः '**अहियासिज्जति**' अधिसह्यन्ते, '**तमट्ठमाराहित्ता**' तमर्थमाराध्य=आत्मकल्याणरूप तमर्थं साधयित्वा '**चरिमेहिं उस्सासणिस्सासेहिं**' चरमैरुच्छ्वासनि श्वासै '**सिज्झिहिंति**' सेत्स्यति=

के समक्ष अपने मर्मों के उद्घाटनों का, (**णिंदणाओ**) अपने प्रति लोगों के मानसिक घृणाओं का, (**गरहणाओ**) लोगों द्वारा प्रत्यक्षरूप से की गयी घृणाओं का, (**तालणाओ**) थप्पड आदि की ताडना का, (**तज्जणाओ**) अगुली-निर्देश-पूर्वक कहे हुए कटु वचनों का, (**परिभवणाओ**) तिरस्कारों का, (**पव्वहणाओ**) पीडाजनक परिस्थितियों का, (**उच्चावया**) अनेक प्रकार के, (**गामकंटगा**) इन्द्रियों के प्रतिकूल शब्दादिकों का, (**बावीस परीसहोवसग्गा**) बाईस प्रकार के परीषहों का, एव परकृत उपसर्गों का (**अहियासिज्जंति**) सहन किया जाता है, (**तमट्ठमाराहित्ता**) वे दृढप्रतिज्ञ केवली भगवान् उस आत्मकल्याण रूप अर्थ को आराधित करके (**चरिमेहिं उस्सासणिस्सासेहिं**)

દ્વારા થતી બીજવ્યક્તિ-લોકો સમક્ષ- પોતાની માર્મિક વાતોનો પ્રકાશ થાય તેનુ, (णिंदणाओ) પોતાના પ્રતિ લોકોની માનસિક ઘૃણાઓનુ, (गरहणाओ) લોકોથી પ્રત્યક્ષરૂપે કરાયેલી ઘૃણાઓનુ, (तालणाओ) થપ્પડ-આદિથી માર મારવાનુ, (तज्जणाओ) આંગળી ચીંધીને કહેલા કટુ વચનોનુ (परिभवणाओ) તિરસ્કારોનુ, (पव्वहणाओ) પીડાજનક પરિસ્થિતિઓનુ, (उच्चावया) અનેક પ્રકારના (गामकंटगा) ઇન્દ્રિયોને પ્રતિકૂળ શબ્દ આદિનુ, તથા (बावीस परीसहोवसग्गा) બાવીસ પ્રકારના પરીષહોનુ તેમજ બીજાએ કરેલા ઉપસર્ગોનુ (अहियासिज्जति) સહન કરાય છે (तमट्ठमाराहित्ता) તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ કેવલી ભગવાન તે આત્મકલ્યાણરૂપ અર્થને આરાધિત કરીને (चरमेहिं उस्सास-णिस्सासेहिं) અન્તિમ ઉચ્છવાસ-નિશ્વાસોથી (सिज्झिहिंति) કૃતકૃત્ય થઈ જશે

यासिज्जति, तमट्ठमाराहित्ता चरिमेहि उस्सासणिस्सासेहिं सिज्झिहिति, बुज्झिहिति, मुच्चिहिति, परिणिव्वाहिति, सव्वदुक्खाणमत करेहिति ॥ सू० ५४ ॥

मूलम्—से जे इमे गामा-गर-जाव-सण्णिवेसेसु पव्वइया समणा भवति, त जहा-आयरियपडिणीया उवज्झाय-

---

कृतकृत्यो भविष्यति, 'बुज्झिहिति' भोत्स्यते=समस्तानथान् केवलज्ञानेन ज्ञास्यति, 'मुच्चिहिति' मोक्ष्यते-सकलकर्मांशै, 'परिणिव्वाहिति' परिनिर्वास्यति=कर्मकृतसन्तापाऽभावेन शीतलीभविष्यति, 'सव्वदुक्खाणमत करेहिति' सर्वदु खानाम्=शारीरमानसाना सकलदु खानामन्त करिष्यतीति ॥ सू० ५५ ॥

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। "से जे इमे' अथ य इमे 'गामा-गर-जाव-सण्णिवेसेसु' ग्रामाऽऽकर-यावत्-सन्निवेशेषु, 'पव्वइया समणा भवति' प्रव्रजिता श्रमणा भवन्ति, ते कीदृशा सन्तीत्याऽऽह-'तजहा' तद्यथा-'आयरियपडिणीया' आचार्यप्रत्यनीका=आचार्यविरोधिन, 'उवज्झायपडिणीया' उपाध्यायप्रत्यनीका,

---

अतिम उच्छ्वासनि श्वासो से (सिज्झिहिति) कृतकृत्य हो जायेंगे, (बुज्झिहिति) समस्त चराचर पदार्थों को केवलज्ञानरूपी आलोक-प्रकाश से जान जायेंगे, (मुच्चिहिति) समस्त कर्मांशो से छूट जायेंगे, (परिणिव्वाहिति) कर्मकृत सन्ताप के अभाव से शीतलीभूत हो जायेंगे,(सव्वदुक्खाणमत करेहिति) समस्त शारीरिक, मानसिक दु खों का अन्त कर देगे ॥ सू ५५ ॥

'से जे इमे' इत्यादि।

(से जे इमे) वे जो (गामा-गर-जाव सन्निवेसेसु) ग्राम, आकर से लेकर सन्निवेश तक के स्थानों में (पव्वइया समणा) प्रव्रजित साधु होते है, जैसे-(आयरियपडिणीया) आचार्य के प्रत्यनीक-विरोधी, (उवज्झायपडिणीया) उपाध्याय के विरोधी,

---

(मुच्चिहिति) સમસ્ત કર્મોના અશોથી છૂટી જશે, (परिणिव्वाहिति) કર્મથી થતા સતાપના અભાવથી શીતલીભૂત થઇ જશે, (सव्वदुक्खाणमत करेहिति) સમસ્ત શારીરિક, માનસિક દુ ખોનો અન્ત કરી દેશે (સૂ ૫૫)

'से जे इमे' ઇત્યાદિ

(से जे इमे) તેઓ કે જે (गामा-गर-जाव-सन्निवेसेसु) ગામ આકર આદિથી લઇને સન્નિવેશ સુધીના સ્થાનોમા (पव्वइया समणा) પ્રવ્રજિત સાધુ હોય છે, જેવા કે (आयरियपडिणीया) આચાર્યના પ્રત્યનીક-વિરોધી,

पडिणीया कुलपडिणीया गणपडिणीया आयरियउवज्झायाणं अयसकारगा अवण्णकारगा अकित्तिकारगा बहूहिं असब्भाउब्भावणाहि मिच्छत्ताभिणिवेसेहि य अप्पाणं च परं च तदुभयं च वुग्गाहेमाणा वुप्पाएमाणा विहरित्ता बहूइं वासाइं सामण्ण-

'कुलपडिणीया' कुलप्रत्यनीका, 'गणपडिणीया' गणप्रत्यनीका, 'आयरियउवज्झायाण अयसकारगा' आचार्योपाध्यायानामयशस्कारका, 'अवण्णकारगा' अवर्णकारका=निन्दका 'अकित्तिकारगा' अकीर्तिकारका, 'बहूहिं असब्भाउब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिणिवेसेहि य' बहीभिरसद्भावोद्भावनाभि मिथ्यात्वाभिनिवेशैश्च-असद्भावानाम्=अविद्यमानार्थानाम् असद्भावना=आरोपणास्ताभि, तथा च-मिथ्याभिनिवेशैश्च=आशातनाजनितैर्मिथ्याग्रहै, 'अप्पाण च पर च तदुभय च वुग्गाहेमाणा' आत्मानं च परञ्च तदुभयञ्च व्युद्ग्राहयन्त=आशातनारूपे पापे नियोजयन्त, 'वुप्पाएमाणा' व्युत्पादयन्त=आशातनारूप पापमुपार्जयन्त, 'विहरित्ता' विहृत्य, 'बहूइं वासाइं सामण्ण

(कुलपडिणीया) कुल के प्रत्यनीक, (गणपडिणीया) गण के प्रत्यनीक, (आयरिय-उवज्झायाण अयसकारगा अवण्णकारगा) आचार्य एव उपाध्यायों क अयशस्कारक, तथा अवर्णवादकारक-निंदाकरने वाले, (अकित्तिकारगा) अकीर्तिकारक, (बहूहिं असब्भाउब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिणिवेसेहि य) अनेक असद्भावों की उद्भावना-दोषों के अभाव में भी दोषों को उनमे प्रकट करने-से, मिथ्यात्व के अभिनिवेशों-आशातनाजनित मिथ्याग्रहों-से (अप्पाण पर च तदुभय च वुग्गाहेमाणा वुप्पाएमाणा) अपने आपको एव दूसरों को तथा साथ मे दोनों को आशातनारूप पाप मे नियोजित करते हुए, स्वय आशातना रूप

(ઉવજ્ઝાયપડિણીયા) ઉપાધ્યાયના વિરોધી, (કુલપડિણીયા) કુલના વિરોધી, (ગણપડિણીયા) ગણના વિરોધી, (આયરિયઉવજ્ઝાયાણ અયસકારગા અવણ્ણકારગા) આચાર્ય તેમજ ઉપાધ્યાયોના અયશકારક, અવર્ણવાદકારક-નિંદા કરવાવાળા, (અકિત્તિકારગા) અકીર્તિકારક, તેઓ (બહૂહિં અસબ્ભાવુબ્ભાવણાહિં મિચ્છત્તાભિણિવેસેહિ ય) અનેક અસદ્ભાવોની ઉદ્ભાવનાથી-દોષો ન હોય તેમા પણ દોષો પ્રકટ કરવાથી, મિથ્યાત્વના અભિનિવેશોથી-આશાતનાજનિત મિથ્યા-આગ્રહોથી, (અપ્પાણ ચ પર ચ તદુભય ચ વુગ્ગાહેમાણા વુપ્પાએમાણા) પોતે પોતાને તેમજ બીજાને તથા બન્નેને સાથે જ આશાતનારૂપ પાપમા નિયોજિત કરતા કરતા,

परियागं पाउणति, पाउणित्ता तस्स ठाणस्स अणालोइय-अप्प-डिक्कंता कालमासे काल किच्चा उक्कोसेणं लंतए कप्पे देवकि-ब्बिसिएसु देवकिब्बिसियत्ताए उववत्तारो भवति, तहिं तेसिं गई,

परियायं पाउणति, पाउणित्ता' बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्यायं पालयन्ति, पालयित्वा 'तस्स ठाणस्स' तस्य स्थानस्य=तत्य प्रत्यनीकतादिजातस्य पापस्थानस्य, 'अणालोइय-अप्प-डिक्कंता' अनालोचिताऽप्रतिक्रान्ता =गुरुसमीप आलोचनाया प्रतिक्रमणस्य चाकरणेन दोषादनिवृत्ता सत 'कालमासे काल किच्चा', कालमासे काल कृत्वा 'उक्कोसेणं लंतए कप्पे देवकिब्बिसिएसु' उत्कर्षेण लान्तके कल्पे=लान्तकनामके षष्ठे देवलोके देवकिल्बिषिकेषु 'देवकिब्बिसियत्ताए उववत्तारो भवति' देवकिल्बिषिकतया उपपत्तारो

पाप का उपार्जन करते हुए (विहरित्ता बहूइं वासाइं) इस भूमंडल पर विचरण करते रहते हैं, और इतस्तत उसका प्रचार करते २ ही अनेक वर्षों तक उस साधुपर्याय को पालते हैं, वे (तस्स ठाणस्स अणालोइय-अप्पडिक्कंता) उन पापस्थानों का आलोचना नहीं कर के, उन पापस्थानों का प्रतिक्रमण नहीं करके (कालमासे काल किच्चा) काल अवसर में काल कर (उक्कोसेणं) उत्कृष्ट (लंतए कप्पे देवकिब्बिसिएसु देवकिब्बिसियत्ताए उववत्तारो भवति) लान्तक नामक छठवे देवलोक म किल्बिषिक देवों मे किल्बिषिक जाति के देव होते हैं। इनको जो देवपर्याय मिलता है वह विशिष्ट श्रामण्यजन्य है, अर्थात् बालतप के प्रभाव से प्राप्त होती है, परतु वहा किल्बिषिक देवों मे जो जन्म होता है यह तो आचार्यादिक की प्रत्यनीकता के फल से होता है। जिस प्रकार लोक में चाडाल आदि हुआ करते हैं उसी

(विहरित्ता बहूइं वासाइं) આ ભૂમંડળ ઉપર વિચરણ કરતા રહે છે, અને આમ-તેમ તેનો પ્રચાર કરતા કરતા જ અનેક વર્ષો સુધી તે સાધુપર્યાયનું પાલન કરે છે, તેઓ (तस्स ठाणस्स अणालोइय-अप्पडिक्कंता) તે પાપસ્થાનોની આલોચના ન કરતા, તે પાપસ્થાનનુ પ્રતિક્રમણ ન કરતા (कालमासे काल किच्चा) કાલ અવસરે કાલ કરીને (उक्कोसेणं) ઉત્કૃષ્ટ (लंतए कप्पे देवकिब्बिसिएसु देवकिब्बिसियत्ताए उववत्तारो भवति) લાન્તક નામના છઠ્ઠા દેવલોકમા કિલ્બિષિક દેવોમા કિલ્બિષિક જાતિના દેવ થાય છે તેમને જે દેવપર્યાય મળે છે, તે વિશિષ્ટ શ્રમણ ધર્મ પાળવાથી જ મળે છે, અર્થાત્ બાલતપના પ્રભાવથી પ્રાપ્ત થાય છે, પરતુ ત્યા જે કિલ્બિષિક દેવોમા જન્મ થાય છે એ તો આચાર્ય આદિકની પ્રત્યનીકતાના ફળથી થાય છે

तेरस सागरोवमाइ ठिई, अणाराहगा, सेसं त चेव ॥ सू० ५६ ॥

मूलम्—से जे इमे सण्णि-पंचिंदिय-तिरिक्ख-जोणिया पज्जत्तया भवति, तं जहा-जलयरा थलयरा खहयरा,

---

भवन्ति=उपपद्यन्ते, एतेषा त्रिशिष्टश्रामण्यजन्य देवत्व, प्रेष्यनीकत्वजन्य किल्बिषिकत्व, तेन ते देवेषु चाण्डालतुल्या भवन्ति। 'तहिं तेसिं गई' तत्र तेषा गति, 'तेरस सागरोवमाइ ठिई' त्रयोदश सागरोपमाणि स्थिति। 'अणाराहगा' अनाराधका भवन्ति। 'सेस त चेव' शेष तदेव ॥ सू० ५६ ॥

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ य इमे 'सण्णि-पंचिंदिय-तिरिक्खजोणिया पज्जत्तया भवति' सज्ञि-पञ्चेन्द्रिय-तिर्यग्योनिका पर्याप्ता भवन्ति, के ते? इत्याह-'त जहा' तद्यथा-'जलयरा थलयरा खहयरा' जलचरा स्थलचरा खेचरा 'तेसिं ण अत्थेगइयाण सुभेण परिणामेण पसत्थेहिं अज्झ-

---

प्रकार देवों में किल्बिषिक जाति के देव होते हैं। (तहिं तेसिं गई) वहाँ पर उनकी गति होती है। वहा (तेरस सागरोवमाइ ठिई) १३ सागर की उनकी स्थिति होती है, (अणाराहगा सेस त चेव) ये जीव अनाराधक होते हैं। इस विषयमें अवशिष्ट पूर्ववत् समझना चाहिये ॥ सू ५६ ॥

'जे इमे' इत्यादि।

(जे इमे सण्णि-पंचिंदिय-तिरिक्ख-जोणिया) जो ये सज्ञि-पचेन्द्रिय-तिर्यञ्च-योनि के पर्याप्त जीव हैं, (त जहा) जैसे-(जलयरा थलयरा खहयरा) जलचर, स्थलचर और खेचर। (तेसिं ण अत्थेगइयाण सुभेण परिणामेण पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं)

જેવી રીતે લોકમા ચાડાલ આદિ હોય છે તેવી જ રીતે દેવોમા કિલ્બિષિક જાતિના દેવ હોય છે (तहिं तेसिं गई) त्या तेमनी गति होय छे त्या (तेरस सागरोवमाइ ठिई) १३ सागरनी तेमनी स्थिति होय छे (अणाराहगा सेस त चेव) आ विषयमा બાકીનુ બધુ અગાઉ પ્રમાણે સમજવુ જોઇએ એ જીવ અનારાધક હોય છે (सू ५६)

'से जे इमे' इत्यादि

(से जे इमे सण्णि-पंचिंदिय-तिरिक्ख-जोणिया) જે આ સજ્ઞી-પચેન્દ્રિય તિર્યંચ-યોનિના પર્યાપ્ત જીવો છે, (त जहा) જેવા કે (जलयरा थलयरा खहयरा) જલચર, સ્થલચર અને ખેચર (तेसिं ण अत्थेगइयाण सुभेण परिणामेण

तेसिं णं अत्थेगइयाणं सुभेण परिणामेणं पसत्थेहि अज्झवसाणेहिं लेस्साहिं विसुज्झमाणीहिं तयावरणिज्जाणं कम्माणं खओवसमेणं ईहा-वूह-मग्गण-गवेसणं करेमाणाण सण्णि-पुव्वजाई- सरणे समुप्पज्जइ ॥ सू० ५७ ॥

मूलम्—तए णं समुप्पण्णजाइसरणा समाणा सयमेव

पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं विसुज्झमाणीहिं ' तेषा खलु अस्ति एकेषा शुभेन परिणामेन प्रशस्तैरध्यवसानैर्लेश्याभिर्विशुद्ध्यमानाभि , तदावरणिज्जाण कम्माण खओवसमेण ' तदावरणीयाना कर्मणा क्षयोपशमेन, अतएव ' ईहा-वूह-मग्गण-गवेसण करेमाणाण ' ईहा-व्यूह-मार्गण-गवेषण कुर्वताम्, एषा पदाना व्याख्या अत्रैवोत्तरार्धे एकत्रिंशत्तमसूत्रे गता। ' सण्णिपुव्वजाईसरणे ' संज्ञिपूर्वजातिस्मरण=पूर्वसंज्ञिभवस्मरण, ' समुप्पज्जइ ' समुत्पद्यते ॥ सू० ५७ ॥

टीका—' तए ण ' इत्यादि। ' तए ण समुप्पण्णजाइसरणा समाणा '

उनमें कितनेक जीव, शुभ परिणामों से, प्रशस्त अध्यवसायों से, (विसुज्झमाणीहिं लेस्साहिं) विशुद्ध लेश्याओं-लेश्या की विशुद्धि से, तथा-(तयावरणिज्जाण कम्माण खओवसमेण) तदावरणीय-ज्ञानावरणीय एव वीर्यान्तराय कर्म के क्षयोपशम से (ईहा-वूह-मग्गण-गवेसण करेमाणाण) ईहा, व्यूह, मार्गण एव गवेषण करते हैं, करते करते, (सण्णि-पुव्व-जाई-सरणे समुप्पज्जइ) संज्ञित्व अवस्था के पूर्वभवों की स्मृति-ज्ञाति-स्मरण ज्ञान-पाते हैं। (ईहा) आदि पदों की व्याख्या यहीं उत्तरार्ध के एकतीसवे सूत्र में देखें ॥ सू ५७ ॥

પસત્થેહિં અજ્ઝવસાણેહિં) તેમા કેટલાક જીવોને કે જે શુભ પરિણામોથી, પ્રશસ્ત અધ્યવસાયોથી (વિસુજ્ઝમાણીહિં લેસ્સાહિ) વિશુદ્ધ લેશ્યાઓ-લેશ્યાઓની પવિત્રતાથી, તથા (तयावरणिज्जाण कम्माण खओवसमेणं) तदावरणीय-ज्ञानावरणीय, તેમજ વીર્યાન્તરાય કર્મના ક્ષયોપશમથી, (ईहा-वूह-मग्गण-गवेसण करेमाणाणं) ઇહા, વ્યૂહ, માર્ગણ તેમજ ગવેષણ કરતા કરતા (सण्णिपुव्वजाईसरणे समुप्पज्जइ) સંજ્ઞિત્વ અવસ્થાના પૂર્વ ભવોની સ્મૃતિ-જાતિસ્મરણજ્ઞાન-ઉત્પન્ન થાય છે ' ईहा ' આદિ પદોનો અર્થ એ જ સૂત્રના ઉત્તરાર્ધમા એકત્રીશમા સૂત્રમા જુઓ (સૂ ૫૭)

पंचाणुव्वयाइं पडिवज्जंति, पडिवज्जित्ता बहूहिं सीलव्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहो-ववासेहिं अप्पाण भावेमाणा बहूइं वासाइं आउय पालेंति, पालित्ता भत्त पच्चक्खंति, बहूइ भत्ताइं

तत खलु समुत्पन्नजातिस्मरणा सन्त 'सयमेव' स्वयमेव, 'पचाणुव्वयाइ' पञ्चाणुव्रतानि 'पडिवज्जति' प्रतिपद्यन्त=स्वीकुर्वन्ति, 'पडिवज्जित्ता' प्रतिपद्य 'सीलव्वय-गुण-विरमण-पच्चक्खाण-पोसहोववासेहिं' शीलव्रत-गुण-विरमण-प्रत्याख्यान-पोषधोपवासै, 'अप्पाण भावेमाणा' आत्मान भावयन्त, 'बहूइ वासाइ' बहूनि वर्षाणि 'आयुय' आयुष्कं 'पालेंति' पालयन्ति, 'पालित्ता' पालयित्वा 'भत्त' भक्त 'पच्चक्खंति' प्रत्याख्यान्ति, 'बहूइ भत्ताइ' बहूनि भक्तानि 'अणसणाए' अनशनेन 'छेदेंति'

'तए ण समुप्पण्णजाइसरणा' इत्यादि ।

(तए ण) तब (समुप्पण्णजाइसरणा समाणा) जातिस्मरणज्ञानयुक्त वे जीव, उस ज्ञान के प्रभाव से (सयमेव) स्वय ही (पचाणुव्वयाइ) पाच अणुव्रतों को स्वीकार कर लेते हैं। (पडिवज्जित्ता बहूहिं सीलव्वय गुण-वेरमण पच्चक्खाण-पोसहो-ववासेहिं) स्वीकार कर शीलव्रतों से, गुणव्रतों से, हिंसादिक पापों के त्याग से, प्रत्याख्यानों से एव पोषधोपवासों से (अप्पाण भावेमाणा) अपनी आत्मा को भावित करते हुए (बहूइ वासाइ) अनेक वर्षों तक (आउय पालेंति) आयुष पालते हैं, (पालित्ता) आयुष पालकर वे (भत्त पच्चक्खंति) भक्तप्रत्याख्यान करते है। (बहूइ भत्ताइ अणसणाए छेदेंति) अनशन से अनेक भक्तों का छेदन करते हैं, (छेदित्ता आलोइयपडिक्कता समाहिपत्ता कालमासे

'तए ण समुप्पण्णजाइसरणा' ઇત્યાદિ

'तए ण) ત્યારે (समुप्पण्णजाइसरणा समाणा) જાતિ-સ્મરણ-જ્ઞાનયુક્ત તે જીવ એ જ્ઞાનના પ્રભાવ વડે (सयमेव) પોતે જ (पचाणुव्वयाइ) પાચ અણુવ્રતોનો સ્વીકાર કરી લે છે (पडिवज्जित्ता बहूहिं सीलव्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहो-ववासेहिं) સ્વીકાર કરીને શીલવ્રતોથી, ગુણવ્રતોથી, હિંસા આદિક પાપોના ત્યાગથી, પ્રત્યાખ્યાનોથી તેમજ પૌષધોપવાસોથી (अप्पाण भावेमाणा) પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા કરતા (बहूइ वासाइ) અનેક વરસો સુધી (आउय पालेंति) આયુષ્ય પાળે છે, (पालित्ता) આયુષ્ય પાળીને તેઓ (भत्त पच्चक्खंति) ભક્તપ્રત્યાખ્યાન કરે છે, (बहूइ भत्ताइ अणसणाए छेदेंति) અનશનથી અનેક ભક્તોનુ છેદન કરે છે, (छेदित्ता आलोइयपडिक्कता समाहि

अणसणाए छेदेति, छेदित्ता आलोइयपडिक्कंता समाहिपत्ता काल-मासे कालं किच्चा उक्कोसेणं सहस्सारे कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति, तहि तेसिं गई, अट्ठारस सागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता, परलोयस्स आराहगा, सेस त चेव ॥ सू० ५८ ॥

मूलम्—से जे इमे गामागर जाव सन्निवेसेसु आजी-

ष्टिदति, 'छेदित्ता' छित्वा 'आलोइयपडिक्कंता' आलोचितप्रतिक्रान्ता, 'समाहिपत्ता' समाधिप्राप्ता, 'कालमासे काल किच्चा' कालमास=कालावसरे काल कृत्वा, 'उक्कोसेण' उत्कर्षेण 'सहस्सारे कप्पे' सहस्रार कल्पे-सहस्रारनामक अष्टमे देवलोके 'देवत्ताए' देवत्वेन 'उववत्तारो भवति' उपपत्तारो भवन्ति=उपपद्यन्ते, 'तहिं तेसिं गई' तत्र तेषां गति, 'अट्ठारस सागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता' अष्टादश सागरोपमाणि स्थिति प्रज्ञप्ता, 'परलोगस्स आराहगा' परलोकस्याराधका, 'सेस त चेव' शेष तदेव ॥ सू० ५८ ॥

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ य इमे 'गामा-गर-

काल किच्चा) छेदन कर वे अपने पापों की आलोचना करते है, प्रतिक्रमण करते है, समाधि को प्राप्त होते है। तथा काल अवसर काल कर के (उक्कोसेण सहस्सारे कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवति) उत्कृष्ट आठवें देवलोक महस्रार कल्प म देवरूप से उपन्न होते हैं। (तहिं तेसिं गई) वहीं पर उनकी गति कही गयी है। (अट्ठारस सागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता) इस आठवे देवलोक म १८ सागर का स्थिति है। (परलोगस्स आराहगा, सेस त चेव) ये परलोक के आराधक होते है। अवशिष्ट पूर्ववत समझना चाहिये ॥ सू ५८ ॥

पत्ता कालमासे काल किच्चा) છેદન કરીને તેઓ પોતે કરેલા પાપોની આલોચના કરે છે, પ્રતિક્રમણ કરે છે, સમાધને પ્રાપ્ત થાય છે, તથા કાલ અવસરે કાલ કરીને (उक्कोसेण सहस्सारे कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवति) ઉત્કૃષ્ટ આઠમા સહસ્રાર દેવલોકમા દેવરૂપથી ઉત્પન્ન થાય છે (तहिं तेसिं गई) ત્યા તેમની ગતિ બતાવવામા આવી છે (अट्ठारस सागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता) આ આઠમા દેવલોકમા ૧૮ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે (परलोगस्स आराहगा, सेस त चेव) એઓ પરલોકના આરાધક હોય છે બાકીનુ બધુ પૂર્વપ્રમાણે સમજી લેવુ જોઈએ (સૂ ૫૮)

विया भवति, त जहा–दुघरतरिया तिघरंतरिया सत्तघरंतरिया उप्पलवेंटिया घरसमुदाणिया विज्जुयतरिया उट्टियासमणा, ते

जाव–सनिवेसेसु ' ग्रामाऽऽ–कर–याव'सनिवेशेषु ' आजीविया भवंति ' आजाविका = गोशालकमताऽनुवर्तिनो भवन्ति । ते किंस्वरूपा ' अत्राऽऽह–' तं जहा ' तथथा– ' दुघरतरिया ' द्विगृहाऽन्तरिका –एकस्मिन् गृहे भिक्षा गृहीत्वा अभिग्रहविशेषेण गृहद्वय मतिक्रम्य पुनर्भिक्षा गृह्णन्ति, न निरन्तर न एकान्तर वा भिक्षा गृह्णन्तीति भाव, ' तिघरंतरिया ' त्रिगृहाऽन्तरिका – त्रीन् गृहानतिक्रम्य भिक्षा गृह्णन्तीति त्रिगृहाऽन्तरिका, एव ' सत्तघरंतरिया ' सप्तगृहान्तरिका –सप्तगृहान् परित्यज्य भिक्षा गृह्णन्तीति, ' उप्पलवेंटिया ' उत्पलवृन्तिका –उत्पलवृन्तानि नियमविशेषात् ग्राह्यतया भैक्षत्वेन येषा ते उत्पलवृन्तिका, ' घरसमुदाणिया ' गृहसमुदानिका –गृहसमुदानम्=अनेकगृहे भिक्षा येषा ते गृहसमुदानिका, ' विज्जुयतरिया ' विद्युदन्तरिका –विद्युत्सम्पातेऽन्तर=भिक्षाग्रहणस्यावरोधो येषा ते विद्युदन्तरिका, विद्युति दीप्यमानाया भिक्षार्थं नाटन्तीति भाव, ' उट्टियासमणा ' उष्ट्रिकाश्रमणा –उष्ट्रिका=मृत्तिकामयो भाजनविशेष, तत्र प्रविष्टा ये श्राम्यन्ति=तपस्यन्ति त

'से जे इमे' इत्यादि ।

(से जे इमे) ये जो (गामा–गर–जाव–सनिवेसेसु) ग्राम आकर आदि स्थानों से लेकर सनिवेश तक म (आजीविया) गोशालक के मतानुयायी (भवति) होते हैं, (त जहा) जैसे–(दुघरतरिया) दो घर के अन्तर से जो भिक्षा लेते हैं, (तिघरतरिया) तीन घर के अतर से जो भिक्षा लेते है, (सत्तघरतरिया) सात घरों के अन्तर से जो भिक्षा लेते है, (उप्पलवेंटिया) कमल के नालों की जो भिक्षा करते है, (घरसमुदाणिया) बहुत घरों से जो भिक्षा लेते है, (विज्जुयतरिया) बिजली चमकने पर जो भिक्षा नहीं लेते है, (उट्टियासमणा) मिट्टी के किसी बडे वर्तन–नाँद आदि मे प्रविष्ट हो कर जो तपश्चर्या करते

'से जे इमे' ઇત્યાદિ

(से जे इमे) તેઓ કે જે (गामा–गर–जाव–सनिवेसेसु) ગામ આકર આદિ સ્થાનોથી લઇને સનિવેશ સુધીમા (आजीविया) ગોશાલકના મતાનુયાયી (भवति) હોય છે, (तजहा) જેવાકે (दुघरतरिया) બે ઘરને અતર રાખી જે ભિક્ષા લે છે, (तिघरतरिया) ત્રણ ઘરને અતર રાખી જે ભિક્ષા લે છે (सत्त घरतरिया) સાત ઘરોના અતરથી જે ભિક્ષા લે છે (उप्पलवेंटिया) કમળના નાળની જે ભિક્ષા કરે છે, (घरसामुदाणिया) ઘણા ઘરોથી જે ભિક્ષા લે છે, (विज्जुय तरिया) વિજળી ચમકે ત્યારે જે ભિક્ષા લેતા નથી, (उट्टियासमणा) માટીના

ण एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा बहूइ वासाइ परियाय पाउणित्ता कालमासे काल किच्चा उक्कोसेण अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवति। तहिं तेसिं गई, बावीसं सागरोवमाइं ठिई, अणाराहगा, सेसं त चेव ॥ सू० ५९ ॥

उष्ट्रिकाश्रमणा, 'ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा' ते खलु एतद्रूपेण विहारेण विहरन्त, 'बहूइ वासाइ परियाय पाउणित्ता' बहूनि वर्षाणि पर्याय पालयित्वा, 'कालमासे काल किच्चा' कालमासे काल कृत्वा, 'उक्कोसेण अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवति' उत्कर्षेण अच्युते कल्पे देवत्वेनोपत्तारो भवन्ति, 'तहिं तेसिं गई' तत्र तेषा गति, 'बावीस सागरोवमाइ ठिई' द्वाविंशतिं सागरोपमानि स्थिति। 'अणाराहगा' अनाराधका, 'सेस त चेव' शेष तदेव ॥ सू० ५९ ॥

છે, इस प्रकार जो अभिग्रह वाले है, (ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा बहूइ वासाइ परियाय पाउणित्ता कालमासे काल किच्चा उक्कोसेण अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवति) ये सब इस प्रकार विहार करते हुए बहुत वर्षों तक इस पयाय को पालकर काल अवसर म काल करके उत्कृष्ट बारहवें देवलोक अच्युत कल्प म देव का पर्याय से उपन्न होते है। (तहिं तेसिं गई) वहीं पर उनकी गति होता है। (बावीस सागरोवमाइ ठिई) २२ सागर की इनकी स्थिति वहा होती है। (अणाराहगा) ये सब अनाराधक होते है। (सेस त चेव) अवशिष्ट पूर्ववत् समझना चाहिये ॥ सू ५९ ॥

કોઈ મોટા વાસણ-કોઠી આદિમા પ્રવિષ્ટ થઇને જે તપશ્ચર્યા કરે છે, આ પ્રકારના અભિગ્રહવાળા જે છે, (ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा बहूइ वासाइ परियाय पाउणित्ता कालमासे काल किच्चा उक्कोसेण अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवति) આ બધા આ પ્રકારે વિહાર કરતા કરતા ઘણા વરસો સુધી આ પર્યાયને પાળીને કાલ અવસરે કાલ કરીને ઉત્કૃષ્ટ બારમા અચ્યુત કલ્પમા દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે (तहिं तेसिं गई) ત્યા તેમની ગતિ થાય છે, (बावीस सागरोवमाइ ठिई) બાવીશ સાગરની તેમની સ્થિતિ ત્યા હોય છે (अणाराहगा) આ બધા અનારાધક હોય છે (सेस त चेव) બાકીનુ બધુ પૂર્વ પ્રમાણે સમજવુ જોઇએ (સૂ ૫૯)

मूलम्—से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु पव्वइया समणा भवति, त जहा—अत्तुक्कासिया परपरिवाइया भूइकम्मिया भुज्जो भुज्जो कोउयकारगा, ते णं एयारूवेण विहारेणं विहर-

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु पव्वइया समणा भवति' अथ य इमे ग्रामाऽऽकर यावत्सन्निवेशेषु प्रव्रजिता श्रमणा भवन्ति। तद्भेदान दर्शयितुमाह—'त जहा' तथथा 'अत्तुक्कासिया' आत्मोत्कर्षिका—'आत्मन उत्कर्ष=श्रेष्ठत्व सोऽस्त्येषामित्यात्मोत्कर्षिका—आत्मगौरवदर्शका, 'परपरिवाइया' परपरिवादिका—परेषा परिवादो=निन्दाऽस्ति येषा ते परपरिवादिका—परनिन्दका इत्यर्थ, 'भूइकम्मिया' भूतिकर्मिका—भूतिकर्म=त्वरिताना बाधाप्रशमनार्थं भस्मदानं तदस्ति येषां ते 'भूतिकर्मिका, 'भुज्जो भुज्जो कोउयकारगा' भूयोभूय कौतुककारका—भूयोभूय=पुन पुन कौतुक=परेषा सौभाग्यादिनिमित्त स्नपनादि तत्कर्त्तार, यद्वा—कुतूहलकारका। 'ते णं एयारूवेण विहारेण विहरमाणा' ते खल्वेतद्रूपेण विहारेण विहरन्त 'बहूइ

'से जे इमे गामागर' इत्यादि।

(से जे इमे) जो ये (गामागर—जाव सन्निवेसेसु) ग्राम आकर आदि से लेकर सन्निवेश तक के स्थानों मे प्रव्रजित सयमी श्रमण हैं, जैसे—(अत्तुक्कासिया) अपना आत्मा के गौरव को दिखाने वाले, (परपरिवाइया) स्वमत को अच्छा समझकर दूसरों की निंदा करने वाले, (भूइकम्मिया) भूतिकर्म करने वाले—ज्वरित व्यक्तियों का बाधा को शमन करन के लिये भस्म को देने वाले, (भुज्जो २ कोउयकारगा) पुन पुन अनेक प्रकार के कौतुक करन वाले, (ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा) वे सब इस प्रकार के आचार म रहते हुए (बहूइं वासाइ सामण्णपरियाग पाउणंति) बहुत वर्षों तक श्राम-

'से जे इमे गामागर' ઈત્યાદિ

(से जे इमे) આ કે જેઓ (गामा—गर—जाव—सन्निवेसेसु) ગામ આકર આદિથી લઇને સન્નિવેશ સુધીના સ્થાનોમા પ્રવ્રજિત સયમી શ્રમણ છે, જેવો કે—(अत्तुक्कासिया) પોતાના આત્માના ગૌરવને દેખાડવાવાળા, (परपरिवाइया) પોતાના મતને સારો સમજીને બીજાની નિદા કરવાવાળા, (भूइकम्मिया) ભૂતિકર્મ કરવાવાળા—જ્વરથી પીડાતા માણસોના દુખ શમન કરવા માટે ભસ્મ આપવાવાળા, (भुज्जो भुज्जो कोउयकारगा) વારવાર અનેક પ્રકારના કૌતુક કરવાવાળા, (ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा) તેઓ આવા આવા પ્રકારના

माणा वहूइं वासाइ सामण्णपरियागं पाउणंति, पाउणित्ता तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कंता कालमासे कालं किच्चा उक्कोसेणं अच्चुए कप्पे आभिओगिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति, तहिं तेसि गई, वावीस सागरोवमाइं ठिई, परलोगस्स अणाराहगा, सेस त चेव ॥ सू० ६० ॥

वासाइ सामण्णपरियाग पाउणति ' बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्याय पालयन्ति **'पाउणित्ता'** पालयित्वा **' तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कता '** तस्य स्थानस्य अनालोचितप्रतिक्रान्ता **' कालमासे काल किच्चा '** कालमासे कालं कृत्वा **' उक्कोसेण अच्चुए कप्पे आभिओगिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति '** उत्कर्षेणाच्युते कल्पे आभियोगिकेषु—अभियोगे=आज्ञाकर्मणि नियुक्ता आभियोगिकास्तेषु—आज्ञाकारिषु देवेषु देवत्वेनोपपत्तारो भवन्ति, एतेषा देवत्व चारित्राराधकत्वेन, आभियोगिकत्व चात्मोत्कर्षादिख्यापनात्, **' तहि तेसिं गई'** तत्र तेषा गति, **' वावीस सागरोवमाइ ठिई '** द्वाविंशतिं सागरोपमाणि स्थिति, **'परलोगस्स अणाराहगा '** परलोकस्याऽनाराधका **' सेस त चेव '** शेष तदेव ॥ सू० ६० ॥

ण्यपर्याय को पालते है, **(पाउणित्ता)** पालकर **(तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कता)** उन पापस्थानों की आलोचना एव प्रतिक्रमण किये विना **(कालमासे काल किच्चा)** काल अवसर मे कालकर **(उक्कोसेण अच्चुए कप्पे आभिओगिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति)** अधिक से अधिक अच्युतदेवलोक के आभियोगिक देवों मे—जो इन्द्र आदि के आज्ञाकारा होते है, उत्पन्न हो होते है, । चारित्र की आराधना करने वाले होने से ये देवपर्याय तो पालते है, परतु आत्मोत्कर्ष आदि ख्यापन करने के कारण इन्हे आभियोगिक

આચારમા રહીને (बहूइ वासाइ सामण्णपरियाग पाउणति) ઘણા વરસો સુધી શ્રામણ્ય-પર્યાયને પાળે છે, (पाउणित्ता) પાળીને (तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कता) તે પાપસ્થાનોની આલોચના તેમજ પ્રતિક્રમણ કર્યા વગર (कालमासे काल किच्चा) કાલ અવસરમા કાલ કરીને (उक्कोसेण अच्चुए कप्पे आभिओगिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) વધારેમા વધારે અચ્યુત દેવલોકના આભિયોગિક દેવોમા, જે ઋદ્ધિ આદિના આજ્ઞાકારી હોય છે, ઉત્પન્ન થાય છે ચારિત્રની આરાધના કરવાવાળા હોવાથી તેઓ દેવપર્યાય તો પામે છે, પરતુ આત્મોત્કર્ષ

मूलम्—से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु पव्वइया समणा भवंति, तं जहा—अत्तुक्कासिया परपरिवाइया भूइकम्मिया भुज्जो भुज्जो कोउयकारगा, ते णं एयारूवेण विहारेणं विहर-

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु पव्वइया समणा भवंति' अथ य इमे ग्रामाऽऽकर यावत्सन्निवेशेषु प्रव्रजिता श्रमणा भवन्ति। तद्भेदान दर्शयितुमाह—'त जहा' तद्यथा 'अत्तुक्कासिया' आत्मोत्कर्षिका—आत्मन उत्कर्ष=श्रेष्ठत्व सोऽस्त्येषामिति आत्मोत्कर्षिका—आत्मगौरवदर्शका, 'परपरिवाइया' परपरिवादिका—परेषा परिवादो=निन्दाऽस्ति येषा ते परपरिवादिका—परनिन्दका इत्यर्थ, 'भूइकम्मिया' भूतिकर्मिका—भूतिकर्म=ज्वरिताना बाधाप्रशमनार्थं भस्मदान तदस्ति येषा ते भूतिकर्मिका, 'भुज्जो भुज्जो कोउयकारगा' भूयोभूय कौतुककारका—भूयोभूय=पुन पुन कौतुक=परेषा सौभाग्यादिनिमित्त स्नपनादि तत्कर्त्तार, यद्वा—कुतूहलकारका। 'ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा' ते खल्वेतद्रूपेण विहारेण विहरन्त 'बहूइ

'से जे इमे गामागर' इत्यादि।

(से जे इमे) जो ये (गामागर—जाव सन्निवेसेसु) ग्राम आकर आदि से लेकर सन्निवेश तक के स्थानों मे प्रव्रजित सयमी श्रमण हैं, जैसे—(अत्तुक्कासिया) अपनी आत्मा के गौरव को दिखाने वाले, (परपरिवाइया) स्वमत को अच्छा समझकर दूसरों की निंदा करने वाले, (भूइकम्मिया) भूतिकर्म करने वाले—ज्वरित व्यक्तियों की बाधा को शमन करने के लिये भस्म को देने वाले, (भुज्जो २ कोउयकारगा) पुन पुन अनेक प्रकार के कौतुक करने वाले, (ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा) वे सब इस प्रकार के आचार मे रहते हुए (बहूइ वासाइ सामण्णपरियाग पाउणंति) बहुत वर्षों तक श्राम

'से जे इमे गामागर' ઇત્યાદિ

(से जे इमे) આ કે જેઓ (गामा—गर—जाव—सन्निवेसेसु) ગામ આકર આદિથી લઇને સન્નિવેશ સુધીના સ્થાનોમા પ્રવ્રજિત સયમી શ્રમણ છે, જેવા કે—(अत्तुक्कासिया) પોતાના આત્માના ગૌરવને દેખાડવાવાળા, (परपरिवाइया) પોતાના મતને સારો સમજીને બીજાની નિદા કરવાવાળા, (भूइकम्मिया) ભૂતિકર્મ કરવાવાળા—જ્વરથી પીડાતા માણુસોના દુ ખ શમન કરવા માટે ભસ્મ આપવાવાળા, (भुज्जो भुज्जो कोउयकारगा) વારવાર અનેક પ્રકારના કૌતુક કરવા વાળા, (ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा) તેઓ બધા આવા પ્રકારના

३, सामुच्छेइया ४, दोकिरिया ५, तेरासिया ६, अवद्धिया ७,

इत्येवमादिनो बहुरता—जमालिमतानुयायिन १, 'जीवपएसिया' जीवप्रदेशिका—एक एव चरमप्रदेशो जीव इत्यभ्युपगमाज्जीवप्रदेशो विद्यते येषा ते तथा, एकेनाऽपि प्रदेशेन न्यूनो जीवो न भवति, अतो येनैकेन प्रदेशेन पूर्ण सन् जीवो भवति, स एवैक प्रदेशो जीवो भवतीत्येव-विधवादिन तिष्यगुप्ताचार्यमतानुयायिन २, 'अव्वत्तिया' अव्यक्तिका—अव्यक्त समस्त-मिद जगत्, साध्वादिविषये श्रमणोऽय देवो वाऽयम् इत्यादिविभिन्नप्रतिभासोदयाऽभावात्, ततश्चाऽव्यक्तम्=अस्फुट वस्तु—इति मतमस्ति येषा तेऽव्यक्तिका, अथवा अविद्यमाना साध्वादि-व्यक्तिरेषामित्यव्यक्तिका, आषाढाचार्यशिष्यमताऽन्तर्वर्तिन ३, 'सामुच्छेइया' सामुच्छे-दिका—प्रतिक्षण नारकादिभावाना समुच्छेद=नय वदन्तीति सामुच्छेदिका—क्षणक्षयिभाव-प्ररूपका अश्वमित्रमतानुयायिन ४, 'दोकिरिया' द्वैक्रिया—द्वे क्रिये=शीतवेदनोष्णवेदनादि-

है, एक समय में नहीं। ये जमालिमत के अनुयायी होते है १। जीवप्रदेशिक का ऐसा कहना है कि जाव एक चरमप्रदेशस्वरूप ही है। जाव यदि एक भी प्रदेश से न्यून हो तो वह जीवसज्ञा प्राप्त नहीं कर सकता, अत जिस एक प्रदेश से परिपूर्ण होकर वह जीव कहलाता है वह उस एकप्रदेशस्वरूप ही है। ये तिष्यगुप्त आचार्य के मतानुयायी होते हैं २। अव्यक्तिक का यह कहना है कि यह समस्त जगत साधु आदि के विषय में सर्वथा अव्यक्त है, क्यों कि ये देव ह, ये श्रमण है—इस प्रकार का भिन्न २प्रतिभास नहीं होता है। इसलिए वास्तविक क्या है यह सब अव्यक्त—अस्फुट है। अथवा ये अव्यक्तिक जन किसी को भी साधुव्यक्ति नहीं मानते है। ये आषाढाचार्य के शिष्यों के मत के अन्तर्वर्ती माने जाते हैं ३। सामुच्छेदिक—मतवादी प्रत्येक पदार्थ को क्षणविनश्वर मानते हैं। ये अश्वमित्र के मत के अनुयायी है ४। द्वैक्रिय—मतवादी का ऐसी मान्यता है कि एक ही समय में

સમયમા નહિ આ જમાલિમતના અનુયાયી હોય છે (૨) જીવપ્રદેશિક—એમનુ એવુ કહેવુ છે કે જીવ એક ચરમ—પ્રદેશ—સ્વરૂપ જ છે જીવ ને એક પ્રદે-શથી ન્યૂન (કમ) હોય તો તે જીવસજ્ઞા પ્રાપ્ત કરી શકે નહિ આથી જે એક પ્રદેશથી પરિપૂર્ણ હોય તે જીવ કહેવાય છે, તે એક પ્રદેશસ્વરૂપ જ છે આ તિષ્યગુપ્ત આચાર્યના મતાનુયાયી હોય છે (૩) અવ્યક્તિક—એમનુ એમ કહેવું છે કે આ સમસ્ત જગત સાધુ આદિના વિષયમા સર્વથા અવ્યક્ત છે, કેમકે તેઓ દેવ છે, આ શ્રમણ છે, આ પ્રકારનો જુદો જુદો પ્રતિભાસ હોતો નથી એથી વાસ્તવિક શુ છે એ બધુ અવ્યક્ત—અસ્ફુટ છે અથવા આ અવ્યક્તિક જનો કોઈને પણ સાધુ વ્યક્તિ મનતા નથી આ અષાઢાચા ર્યના શિષ્યોના મતના અતર્વર્તી મનાય છે (૪) સામુચ્છેદિક—આ પ્રત્યેક પદાર્થને ક્ષણભગુર માને છે તેઓ અશ્વામત્રના મતના અનુયાયી છે

मूलम्—से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु णिण्हगा भवति, त जहा—बहुरया १, जीवपएसिया २, अव्वत्तिया

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु' अथ य इमे ग्रामाकर यावत्—सन्निवेशेषु 'णिण्हगा' निह्नवा—निह्नुवते=अपलपन्ति=अन्यथा प्ररूपयन्तीति निह्नवा=मिथ्याभिनिवेशान्निनोक्तार्थस्यापलापका इत्यर्थ, यथा जमाल्यादय, ते कतिविधा भवन्ति? इत्याकाङ्क्षाया दर्शयति—'त जहा' तद्यथा—'बहुरया' बहुरता—बहुषु समयेषु रता=आसक्ता—बहुभिरेव समयै कार्यं सम्पद्यते, नैकेन समयेन—

ज्ञाति के देवों में जन्म धारण करना पडता है। (तहिं तेसिं गई) वहीं पर इनकी गति, एव (बावीस सागरोवमाइ ठिई) स्थिति २२ सागर की कही गई है। (परलोगस्स अणाराहगा) ये परलोक के अनाराधक कहे गये हैं। (सेस त चेव) अवशिष्ट पूर्ववत् समझना चाहिये ॥ सू ६० ॥

'से जे इमे गामागर' इत्यादि।

(से जे इमे) जो ये (गामागर—जाव—सण्णिवेसेसु) ग्राम आकर आदि स्थानों से लेकर सन्निवेश तक कथित स्थानों मे रहने वाले (णिण्हगा भवति) जमालि आदि निह्नव—मिथ्यात्व के अभिनेवेश से जिनोक्त अर्थ के अपलापक होते हैं, जैसे—(बहुरया जीवपएसिया अव्वत्तिया सामुच्छेइया दोकिरिया तेरासिया अवद्धिया इच्चेते सत्तपवयणणिण्हगा) बहुरत—बहुरतों का ऐसा सिद्धान्त है कि कार्य अनेक समयों में ही होता

આદિ જ્યાપન કરવાના કારણે તેમને આભિયોગિક જાતિના દેવોમા જન્મ ધારણ કરવો પડે છે (तहिं तेसिं गई) ત્યા તેમની ગતિ, તેમજ (बावीस सागरोवमाइ ठिई) સ્થિતિ ૨૨ સાગરની કહેલી છે (परलोगस्स अणाराहगा) તેઓ પરલોકના અનારાધક કહેવાય છે (सेस त चेव) બાકીનુ બધુ પૂર્વ પ્રમાણે સમજવુ જોઇએ (સૂ ૫૯)

'जे इमे गामागर' ઇત્યાદિ

(जे इमे) તેઓ કે જે (गामागर जाव सण्णिवेसेसु) ગામ, આકર આદિ સ્થાનોથી લઇને સન્નિવેશ સુધીના કહેલા સ્થાનોમા રહેવાવાળા (णिण्हगा भवति) જમાલિ જેવા નિહ્નવ-મિથ્યાત્વના અભિનિવેશથી જિન ભગવાને કહેલા અર્થના અપલાપક હોય છે, જેવા કે-(बहुरया जीवपएसिया अव्वत्तिया सामुच्छेइया दोकिरिया तेरासिया अवद्धिया इच्चेते सत्त पवयणणिण्हगा) (૧) બહુરત-બહુરતોનો એવો સિદ્ધાત છે કે કાર્ય અનેક સમયોમા જ થાય છે એક

दिट्ठी बहूहि असब्भावुब्भावणाहि मिच्छत्ताभिणिवेसेहि य अप्पाणं च परं च तदुभय च वुग्गाहेमाणा वुप्पाएमाणा विहरित्ता बहूइ वासाइं सामण्णपरियाग पाउणंति, पाउणित्ता कालमासे

इत्याह-' मिच्छादिट्ठी ' मिथ्यादृष्टय -मिथ्या=विपरीता दृष्टि =मत येषा ते तथा, एते सप्त निह्नवका ' बहूहिं ' बहुभि ' असब्भावुब्भावणाहिं ' असद्भावोद्भावनाभि= असद्भावानाम्=अविद्यमानार्थानाम् उद्भावना =उत्प्रेक्षणानि-आरोपणानि, ताभि, ' मिच्छत्ताभिणिवेसेहि य ' मिथ्यात्वाभिनिवेशैश्च-मिथ्यात्वोदये अभिनिवेशा =स्वमतस्थापनाऽऽग्रहास्तै ' अप्पाण च पर च तदुभय च ' आत्मानञ्च परञ्च तदुभयञ्च ' वुग्गाहेमाणा ' व्युद्ग्राहयन्त =स्वमते स्थापयन्त, ' वुप्पाएमाणा ' व्युपादयन्त =जिनवचननिरुद्धप्ररूपणाजनितपापमुपार्जयन्त, ' विहरित्ता ' विहृत्य, ' बहूइ वासाइ ' बहूनि वर्षाणि ' सामण्णपरियागं ' श्रामण्यपर्यायं ' पाउणंति ' पालयन्ति, ' पाउणित्ता ' पालयित्वा ' कालमासे

है। (मिच्छादिट्ठी) ये सातों ही निह्नव मिथ्यादृष्टि है। (बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिनिवेसेहि य अप्पाण च पर च तदुभय च वुग्गाहेमाणा वुप्पाएमाणा) ये अनेक प्रकार के असद्भावों की उद्भावनाओं से-अविद्यमान पदार्थों की कल्पनाओं से, तथा मिथ्यात्वादिक में अभिनिवेशों से-अपने मत को स्थापन करने रूप आग्रहों से अपनी आत्मा को, दूसरों को तथा स्व-पर इन दोनों को अपने मत में स्थापित करते हुए एवं जिनमत के विरुद्ध प्ररूपणा करने से उत्पन्न पाप का उपार्जन करते हुए (विहरित्ता) विचरते हैं। इस

લિંગ-રજોહરણ આદિ બાહ્ય ચિહ્નોની અપેક્ષાએ તેઓમાં સમાનતા છે (मिच्छादिट्ठी) એ સાતેય નિહ્નવ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે (बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिनिवेसेहि य अप्पाण च पर च तदुभय च वुग्गाहेमाणा वुप्पाएमाणा) તેઓ અનેક પ્રકારના અસદ્ભાવોની ઉદ્ભાવનાથી-અવિદ્યમાન પદાર્થોની કલ્પનાઓ કરવાથી તથા મિથ્યાત્વ આદિકમાં અભિનિવેશોથી-પોતાના મતનું સ્થાપન કરવા રૂપી આગ્રહોથી, પોતાના આત્માને, બીજાઓને તથા પોતાના ઉપરાંત આ બન્નેને પોતાના મતમાં સ્થાપિત કરતા તેમ જ જિનમતની વિરુદ્ધ પ્રરૂપણા કરવાથી ઉત્પન્ન થતા પાપનું ઉપાર્જન કરતા (विहरित्ता) વિચરે છે આ પ્રકારે તે (बहूइ वासाइ सामण्णपरियाय पाउणंति) અનેક વરસો સુધી આવા પ્રકારના આચાર-વિચારોમાં તન્મય બનીને શ્રામણ્યપર્યાયનું પાલન

इच्चेते सत्त पवयणणिण्हगा केवल चरियालिंगसमाणा मिच्छा-

स्वरूपे एकस्मिन् समये जीवोऽनुभवति इत्येव वदन्ति ये ते द्वैक्रिया=क्रियाद्वयानुभव प्ररूपिणो गङ्गाचार्यमतानुयायिन ५, '**तेरासिया**' त्रैराशिका=त्रीन् राशीन्=जीवाऽजीव=नोजीवरूपान् वदन्ति ये ते त्रैराशिका=राशित्रयव्यापका इत्यर्थः=रोहगुप्ताचार्यमतानुसारिण ६, '**अबद्धिया**' अबद्धिका=जीव कर्मणा बद्धो न भवति, किन्तु कञ्चुकवत्स्पृष्टो भवति=इत्येव वदन्ति ये तेऽबद्धिका, गोष्ठामाहिलमतावलम्बिन ७, उपलक्षण चैतद्-वान्तसम्यक्त्वानामन्येषामपि । '**इच्चेते सत्त पवयणणिण्हगा**' इत्येते सप्त प्रव चननिह्नवा=प्रवचन=जिनागम निह्नुवते=अपलपन्ति, अनया तदेकदेशस्य चाऽप्यु पगमात् ते प्रवचननिह्नवा, केवल-'**चरियालिंगसमाणा**' चर्यालिङ्गसमाना=चर्यया= भिक्षाटनादिक्रियया लिङ्गेन=रजोहरणादिना च समाना=साधुतुल्या, ते पुन कीदृशा'

एक जीव दो विरुद्ध क्रियाओं का भी अनुभव करता है। शातवेदना एव उष्णवेदना ये दो परस्पर में एक समय में विरुद्ध हैं। इन्हें जीव एक समय म भोगता है। ये गगाचार्य के मत के अनुयायी होते हैं ५। त्रैराशिक मतवाले का ऐसा कहना हैं कि जीवों की तीन राशियाँ हैं-(१) जीव, (२) अजीव एव (३) नोजीव। ये रोहगुप्त के मत के अनुयायी है ६। अबद्धिक लोग ऐसी प्ररूपणा करते हैं कि जीव और कर्म का बध नहीं होता है। सिर्फ जीव के साथ कर्म कचुक की तरह स्पृष्ट रहा करते हैं। ये गोष्ठमाहिल के मत को मानने वाले होते है ७। यह उपलक्षणस्वरूप है, इससे सम्यक्त्वरहित क्रिया करने वालो का भी ग्रहण हुआ है। इस प्रकार ये सात प्रवचन-जिनागम के निह्नव है। (केवल चरियालिंगसमाणा) मात्रा चर्या-भिक्षा याचना आदि क्रिया तथा लिङ्ग-रजोहरणादि साधु के चिह्नों की अपेक्षा इनमे समानता

---

(५) 'द्वैक्रिय-એમની એવી માન્યતા છે કે એક જ સમયમા એક જીવ બે વિરુદ્ધ ક્રિયાઓના પણ અનુભવ કરે છે શીતવેદના-તેમજ ઉષ્ણવેદના આ બે પરસ્પરમા એક સમયમા વિરુદ્ધ છે તેમને જીવ એક સમયમા ભોગવે છે તેઓ ગગા-ચાર્યના મતના અનુયાયી હોય છે (૬) ત્રૈરાશિક-તેઓ એમ કહે છે કે જીવોની ૩ રાશિઓ છે, (૧) જીવ (૨) અજીવ તેમજ (૩) નોજીવ તેઓ રોહગુપ્તના મતના અનુયાયી છે (૬) અબદ્ધિક-તેઓ એમ પ્રરૂપણા કરે છે કે જીવ અને કર્મનો બધ થતો નથી માત્ર જીવની સાથે કર્મ કચુકની પેઠે સ્પૃષ્ટ રહેલા (ચોટી રહેલા-લાગી રહેલા) છે આ ગોષ્ઠમાહિલના મતને માનવા વાળા હોય છે આ ઉપલક્ષણસ્વરૂપ છે, માટે સમ્યક્ત્વરહિત ક્રિયા કરવા વાળાનુ પણ ગ્રહણ થાય છે આ પ્રકારે આ સાત પ્રવચન-જિનાગમના નિહ્નવ છે (केवल चरियालिंगसमाणा) માત્ર ચર્યા-ભિક્ષા યાચના આદિ ક્રિયા તથા

भवंति, त जहा–अप्पारंभा अप्पपरिग्गहा धम्मिया धम्माणुया धम्मिट्ठा धम्मक्खाई धम्मप्पलोई धम्मपलज्जणा धम्मसमुदायारा

'त जहा' तद्यथा–'अप्पारभा' अल्पारम्भा –अल्प आरम्भ =कृष्यादिना पृथिव्यादि-जीवोपमर्दो येषा ते तथा, 'अप्पपरिग्गहा' अल्पपरिग्रहा अल्प –परिग्रह =धनधान्यादि-स्वीकाररूपो येषा ते तथा, 'धम्मिया' धार्मिका –धर्मेण=प्राणातिपातादिविरमणरूपेण चरन्ति ये ते धार्मिका, 'धम्माणुया' धमानुगा –धर्ममनुगच्छन्ति ये ते धमाऽनुगा, कुत इत्थम् ? अत्राऽऽह–'धम्मिट्ठा' धर्मेष्टा –धर्म एवेष्टो=वल्लभो येषा ते धर्मेष्टा । अथवा–धर्मिष्ठा =धर्मोऽस्ति येषा ते धर्मिण, त एवातिशययुक्ता धर्मिष्ठा । 'धम्मक्खाई' धर्म-ख्यातय –धर्मात् ख्याति =प्रसिद्धिर्येषा ते धर्मख्यातय । अथवा धर्माऽऽख्यायिन –धर्म-माख्यान्ति=भव्येभ्य प्रतिपादयन्तीति धर्माख्यायिन । 'धम्मप्पलोई' धर्मप्रलोकिन ।

धम्मिया धम्माणुया) અલ્પ આરભી–જો પૃથિવ્યાદિક જીવો કે ઉપમર્દન વાલે કૃષ્યાદિક રૂપ આરભ કો અલ્પ કરતે હૈ વે, અલ્પપરિગ્રહી અર્થાત્ જિનકે ધનધાન્યાદિક કે સ્વીકારરૂપ મમ-ત્વભાવ અલ્પ હોતા હૈ વે, ધાર્મિક–પ્રાણાતિપાતાદિક વિરમણરૂપ ધર્મ સે જો યુક્ત હોતે હૈ વે, તથા–ધર્માનુગ- ધર્મપદ્ધતિ કે અનુસાર જો ચલતે હૈ વે, (**धम्मिट्ठा धम्मक्खाई धम्मप्पलोई धम्मपलज्जणा धम्मसमुदायारा**) **धर्मेष्ट**–ધર્મ હી જિન્હેં પ્રિય હૈ વે, અથવા **धर्मिष्ठ**–ધર્મ કે અતિશય સે જો યુક્ત હૈં વે, **धर्मख्याति** ધર્મ સે જિનકી ખ્યાતિ હુઇ હૈ વે, અથવા **धर्मख्यायी**-ભવ્યજનોં કે લિયે જો શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મ કા કથન કરને વાલે હોતે હૈ વે, **धर्मप्रलोकी** ધર્મ કો જો ઉપાદેયરૂપ સે માનતે હૈ વે, **धर्मप्रलज्जन**–ધર્મ કે સેવન કરને મે જો અધિક

ગામ, આકર તેમજ સન્નિવેશોમા મનુષ્ય રહે છે, (त जहा) જેવા કે (अप्पारभा अप्पपरिग्गहा धम्मिया धम्माणुया) અલ્પ આરભી–જે પૃથિવી આદિક જીવોને દુઃખ દેવાવાળા કૃષિ આદિક રૂપ આરભને અલ્પ (ઓછા) કરે છે તેઓ, અલ્પ પરિગ્રહી–જેના ધન ધાન્ય આદિકના સ્વીકાર રૂપ મમત્વભાવ અલ્પ હોય છે તેઓ, ધાર્મિક–પ્રાણાતિપાતઆદિકના વિરમણરૂપ ધર્મથી જે યુક્ત હોય છે તેઓ, તથા ધર્માનુગ–ધર્મપદ્ધતિને અનુસરીને જે ચાલે છે તેઓ, (धम्मिट्ठा धम्मक्खाई, धम्मप्पलोई, धम्मपलज्जणा धम्मसमुदायारा) ધર્મેષ્ટ–ધર્મ જ જેમને ઈષ્ટ–પ્રિય છે તેઓ, અથવા ધર્મિષ્ઠ–ધર્મના અતિશયથી જેઓ યુક્ત છે તેઓ, ધર્મખ્યાતિ–ધર્મથી જેઓની ખ્યાતિ (પ્રસિદ્ધિ) થઇ છે તેઓ, અથવા ધર્મખ્યાયી–ભવ્ય જનોને માટે જે શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મનુ કથન કરવાવાળા હોય છે તેઓ, ધર્મપ્રલોકી–ધર્મને જે ઉપાદેયરૂપથી માને છે તેઓ, ધર્મ

कालं किच्चा उक्कोसेण उवरिमेसु गेवेज्जेसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति। तहि तेसि गई, एक्कतीस सागरोवमाइ ठिई, परलोगस्स अणाराहगा, सेसं त चेव ॥ सू० ६१ ॥

मूलम्—से जे इमे गामागार जाव सण्णिवेसेसु मणुया

कालं किच्चा' कालमासे काल कृत्वा 'उक्कोसेण' उत्कर्षेण 'उवरिमेसु गेवेज्जेसु' उपरितनेषु ग्रैवेयकेषु 'देवत्ताए उववत्तारो भवति' देवतयोपपत्तारो भवन्ति। 'तहिं तेसिं गई' तत्र तेषां गति, 'एक्कतीस सागरोवमाइ ठिई' एकत्रिंशत्सागरोपमाणि स्थिति, 'परलोगस्स अणाराहगा' परलोकस्याऽनाराधका, 'सेस त चेव' शेष तदेव ॥ सू० ६१ ॥

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ य इमे 'गामा-गर-जाव-सण्णिवेसेसु' ग्रामाऽऽकर-यावत्सन्निवेशेषु 'मणुया भवति' मनुजा भवन्ति,

---

इस प्रकार ये (बहूइं वासाइ सामण्णपरियाय पाउणंति) अनेक वर्षों तक इसी प्रकार के आचार-विचारों मे तन्मय बने हुए श्रामण्यपर्याय का पालन करते रहते है। (पाउणित्ता कालमासे काल किच्चा उक्कोसेण उवरिमेसु गेवेज्जेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) पालकर काल अवसर काल करके अधिक से अधिक उपरिम ग्रैवेयकों मे देव की पर्याय से उत्पन्न होते है। (तहिं तेसिं गई, एक्कतीस सागरोवमाइ ठिई, परलोगस्स अणाहारगा, सेस त चेव) वहीं पर उनकी गति एव ३१ सागर प्रमाण स्थिति होती है। ये परलोक के अनाराधक कहे गये है। अवशिष्ट सब पूर्ववत् समझना चाहिये ॥ सू ६१ ॥

'से जे इमे' इत्यादि।

(से जे इमे) जो ये (गामा-गर-जाव-सण्णिवेसेसु मणुया भवति) ग्राम आकर यावत् सन्निवेशों मे मनुष्य रहते है, (त जहा) जैसे-(अप्पारंभा अप्पपरिग्गहा

૬૧ો ૬૨ છે (पाउणित्ता कालमासे काल किच्चा उक्कोसेण उवरिमेसु गेवेज्जेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) પાળીને કાલ અવસરે કાલ કરીને વધારેમા વધારે ઉપરિમ ગ્રૈવેયકોમા દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે (तहिं तेसिं गई एक्कतीस सागरोवमाइ ठिई परलोगस्स अणाहारगा सेस त चेव) ત્યા તેમની ગતિ, તેમજ ૩૧ સાગર પ્રમાણ સ્થિતિ હોય છે તેઓ પરલોકના અનારાધક કહેવાય છે બાકીનું બધુ પૂર્વ પ્રમાણે સમજવુ જોઇએ (સૂ ૬૦)

'से जे इमे' ઇત્યાદિ

(से जे इमे) તેઓ કે જે (गामागर जाव सण्णिवेसेसु मणुया भवति)

माणाओ मायाओ लोहाओ पेज्जाओ दोसाओ कलहाओ अब्भ-
क्खाणाओ पेसुण्णाओ परपरिवायाओ अरइरईओ मायामोसाओ
मिच्छादंसणसल्लाओ पडिविरया जावज्जीवाए, एगच्चाओ अपडि-
विरया, एगच्चाओ आरंभसमारंभाओ पडिविरया जावज्जीवाए,

यावत्परिग्रहात्, यावच्छब्देन-मृषावादाऽदत्तादान-मैथुनानि बोद्धव्यानि। 'एगच्चाओ' एक-स्मात्=स्थूलात् 'कोहाओ' क्रोधात्, 'माणाओ' मानात्, 'मायाओ' मायाया, 'लोहाओ' लोभात्, 'पेज्जाओ' प्रेयस, 'दोसाए' द्वेषात् 'कलहाओ' कलहात् 'अब्भक्खा-णाओ' अभ्याख्यानात्=पैशुन्यात्, 'परपरिवायाओ' परपरिवादात् 'अरइरईओ' अरतिरतिभ्याम् 'मिच्छादंसणसल्लाओ' मिथ्यादर्शनशल्यात् 'पडिविरया' प्रतिविरता = भावतो विरता 'जावज्जीवाए' यावज्जीव=जीवनपर्यन्तम्, 'एगच्चाओ अपडिविरया' एकस्मात्—सूक्ष्मात् अप्रतिविरता 'एगच्चाओ आरंभसमारंभाओ पडिविरया जावज्जीवाए एगच्चाओ अपडिविरया' एकस्मादारम्भसमारम्भात्प्रतिविरता यावज्जीवमेकस्मादप्रति-

पडिग्गहाओ) तथा इसी तरह स्थूल मृषावाद, स्थूल अदत्तादान, स्थूल मैथुन एवं स्थूल परिग्रह से विरक्त रहते हैं वे, (एगच्चाओ कोहाओ माणाओ मायाओ लोहाओ पेज्जाओ दोसाओ कलहाओ अब्भक्खाणाओ पेसुण्णाओ परपरिवायाओ अरइरईओ माया-मोसाओ मिच्छादंसणसल्लाओ पडिविरया जावज्जीवाए) इसी प्रकार स्थूल क्रोध, मान, माया, लोभ, राग, द्वेष, कलह, अभ्याख्यान, पैशुन्य, परपरिवाद, अरति, रति, मायामृषा, एवं मिथ्यादर्शनशल्य से जीवनपर्यंत प्रतिविरत रहा करते हैं, (एगच्चाओ अपडिविरया) किन्तु सूक्ष्म क्रोधादिकों से प्रतिविरत नहीं रहते हे, (एगच्चाओ आरंभसमारंभाओ पडि-

પડિગ્રહાઓ) તથા એવી જ રીતે સ્થૂલ મૃષાવાદ, સ્થૂલ અદત્તાદાન, સ્થૂલ મૈથુન, તેમજ સ્થૂલ પરિગ્રહથી જે વિરક્ત રહે છે તેઓ, (एगच्चाओ कोहाओ माणाओ मायाओ लोहाओ पेज्जाओ दोसाओ कलहाओ अब्भक्खाणाओ पेसुण्णाओ परपरिवायाओ अरइरईओ मायामोसाओ मिच्छादंसणसल्लाओ पडिविरया जावज्जीवाए) એજ પ્રકારે સ્થૂલ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, કલહ, અભ્યાખ્યાન, પૈશુન્ય, પરપરિવાદ, અરતિ, રતિ, માયામૃષા, તેમજ મિથ્યાદર્શનશલ્યથી જીવનપર્યન્ત પ્રતિવિરત રહ્યા કરે છે, (एगच्चाओ अपडिविरया) પરંતુ સૂક્ષ્મ ક્રોધ આદિકોથી પ્રતિવિરત રહેતા નથી. (एगच्चाओ आरंभ-

धम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणा सुसीला सुव्वया सुप्पडियाणंदा साहूहिं एगच्चाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जावज्जीवाए, एगच्चाओ अपडिविरया, एवं जाव पडिग्गहाओ, एगच्चाओ कोहाओ

'धम्मपलज्जणा' धर्मप्ररञ्जना -धर्मे प्रर्ज्यन्ति=आसज्जन्ति-परायणा मवन्ति ये ते धर्म प्ररञ्जना । 'धम्मसमुदायारा' धर्मसमुदाचारा -धर्म समुदाचार =सदाचारो येषा ते धर्मसमुदाचारा । 'धम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणा' धर्मणैव वृत्तिं कल्पयन्त -धार्मिक-जीविकया निर्वहन्त, 'सुसीला' सुशीला =शोभनाचारवन्त 'सुव्वया' सुव्रता =शोभनव्रतवन्त 'सुप्पडियाणंदा' सुप्रत्यानन्दा -सुष्ठु प्रत्यानन्द =चित्ताऽऽह्लादो येषा ते तथा, 'साहूहिं' साधुभ्य =साधुसमीपात्-साध्वन्तिके प्रत्याख्याय 'एगच्चाओ' एकस्मात्=स्थूलरूपात् न तु सर्वस्मात् 'पाणाइवायाओ' प्राणातिपातात्=परप्राणव्यपरोपणत, 'पडिविरया' प्रतिविरता =निवृत्ता, 'जावज्जीवाए' यावज्जीव-जीवनपर्यन्तमित्यर्थ, 'एगच्चाओ अपडिविरया' एकस्मात्=सूक्ष्मरूपात् अप्रतिविरता =अनिवृत्ता । 'एव जावपरिग्गहाओ' एव

अनुराग सपन्न होते है वे, **धर्मसमुदाचार**-धर्म ही जिनका उत्तम आचार हैं वे, (**धम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणा**) तथा जो धर्म से ही अपनी जीविका चलाते है वे, (**सुसीला सुव्वया सुप्पडियाणदा**) शोभन आचार जिनका है वे, सुव्रत-निरतिचार व्रतों के जो पालन करने वाले है वें, सुप्रत्यानन्द-जिनका चित्त सदा अच्छी तरह से आनदसपन्न रहा करता है वे, तथा जो (**साहूहिं एगच्चाओ**) साधु के समीप प्रत्याख्यान लेकर केवल एक (**पाणाइवायाओ**) स्थूल प्राणातिपातरूप से (**जावज्जीवाए पडिविरया**) जीवनपर्यन्त प्रतिविरत -निवृत्त रहते हैं (**एगच्चाओ अपडिविरया**) परतु सूक्ष्मरूप प्राणातिपात से विरक्त नहीं रहते है वे, (**एव जाव**

પ્રરજન-ધર્મનુ સેવન કરવામા જે અધિક અનુરાગસપન્ન હોય છે તેઓ, ધર્મસમુદાચાર-ધર્મજ જેમનો ઉત્તમ આચાર છે તેઓ, (धम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणा) તથા જે ધર્મથી જ પોતાનુ જીવન ચલાવે છે તેઓ, (सुसीला सुव्वया सुप्पडियाणदा) શોભન આચાર જેના છે તેઓ, સુવ્રત-નિરતિચાર વ્રતોનુ જેઓ પાલન કરવાવાળા છે તેઓ, સુપ્રત્યાનદ-જેમનુ ચિત્ત હમેશા સારી રીતે આનદસપન્ન રહ્યા કરે છે તેઓ, તથા જેઓ (साहूहिं एगच्चाओ) સાધુની પાસે પ્રત્યાખ્યાન લઈને કેવલ એક (पाणाइवायाओ) સ્થૂલપ્રાણાતિપાતરૂપ પાપથી (जावज्जीवाए पडिविरया) જીવનપર્યન્ત પ્રતિવિરત-નિવૃત્ત રહે છે, (एगच्चाओ अपडिविरया) પરતુ સૂક્ષ્મ પ્રાણાતિપાતથી વિરક્ત રહેતા નથી તેઓ, (एव जाव

वंध-परिकिलेसाओ पडिविरया जावज्जीवाए, एगच्चाओ अपडिविरया, एगच्चाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गध-मल्ला-लकाराओ पडिविरया जावज्जीवाए, एगच्चाओ

-वध-बन्ध-परिक्लेशात्-तत्र कुट्टनम्=छेदनम्, पिट्टन=वल्लादेरिव मुद्गरादिना हननम्, तर्जनम्=' ज्ञास्यसि रे जाल्म ! ' एतद्रूप भर्त्सन, ताडन=चपेटादिना हननम्, वध = प्राणव्यपरोपणं, बन्ध =रज्जुपाशादिना बन्धनम्, परिक्लेशो=बाधोत्पादन तेषा समाहार तस्मात् ' **पडिविरया** ' प्रतिविरता = निवृत्ता ' **जावज्जीवाए** ' यावज्जीवम्, ' **एगच्चाओ अपडिविरया** ' एकस्मात् अप्रतिविरता = अनिवृत्ता । ' **एगच्चाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस - रूव - गध - मल्ला - लकाराओ पडिविरया जावज्जीवाए** ' एकस्मात् स्नान-मर्दन-वर्णक-विलेपन-शब्द-स्पर्श-रस-

कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-वध-परिकिलेसाओ पडिविरया जावज्जीवाए) कोई २ ऐसे है जो कुट्टन-छेदन, पिट्टन-पीटना-वस्त्रादिक का जिस प्रकार मुद्गरादिक से कूटना होता है उसी प्रकार मुद्गर-मूसल आदि से पीटना-कूटना, तर्जन-खोटे बचनों द्वारा भर्त्सना करना, ताडन-चपेटा थप्पड-आदि मारना, वध-प्राणव्यपरोपण करना, बन्ध-रज्जुपाश आदि से किसी को बाधना, एव परिक्लेश-किसी को बाधा आदि उत्पन्न करना, इन सब कार्यों से यावज्जीवन प्रतिविरत है, (**एगच्चाओ अपडिविरया**) कोई २ ऐसे है जो इन क्रियाओं से प्रतिविरत नहीं है । (**एगच्चाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लकाराओ पडिविरया जावज्जीवाओ**)

જાવજ્જાવાए) કોઈ કોઈ એવા છે કે જે કુટ્ટન-છેદન, પિટ્ટન-પીટવુ-વસ્ત્રાદિને જે પ્રકારે મુદ્ગર આદિથી કૂટે છે તે પ્રકારે મુદ્ગર (ધોકા) મૂસલ (સાબેલા) આદિથી પીટવા-કૂટવા, તર્જન-ખોટા બરાબ વચનો દ્વારા ભર્ત્સના કરવી, તાડન-તમાચા કે થપ્પડ આદિ મારવુ, વધ-પ્રાણુવ્યપરોપણુ કરવુ (મારી નાખવુ), બન્ધ-દોરડાના પાશ આદિથી કોઇને બાધવુ, તેમજ પરિકલેશ-કોઈને બાધા (દુ ખ) આદિ પહોચાડવુ આ બધા કાર્યોથી જીવનપર્યન્ત પ્રતિવિરત છે (एगच्चाओ अपडिविरया) કોઈ કોઈ એવા છે કે જે આ ક્રિયાઓથી પ્રતિવિરત નથી (एगच्चाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गध-मल्ला-लकाराओ

एगच्चाओ अपडिविरया, एगच्चाओ करणकारावणाओ पडिविरया जावज्जीवाए, एगच्चाओ अपडिविरया, एगच्चाओ पयणपयावणाओ पडिविरया जावज्जीवाए, एगच्चाओ पयणपयावणाओ अपडिविरया, एगच्चाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-

विरता 'एगच्चाओ करणकारावणाओ' एकस्मात्करणकारणात्=स्वयमनुष्ठान करण, प्रेरणया परहस्तात्कारणम्, तयो समाहार, तस्मात् 'पडिविरया' प्रतिविरता, 'जावज्जीवाए' यावज्जीवम्, 'एगच्चाओ अपडिविरया' एकस्मादप्रतिविरता=राज्ञामाज्ञादिभिकारणै। 'एगच्चाओ पयणपयावणाओ पडिविरया जावज्जीवाए' एकस्मात्पचनपाचनात्-पचनं=स्वहस्तात्पाककरण, पाचन=परद्वारेण, तस्मात्प्रतिविरता यावज्जीव, 'एगच्चाओ पयणपयावणाओ अपडिविरया' एकस्मात् पचनपाचनाद्प्रतिविरता। 'एगच्चाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-वध-परिकिलेसाओ' एकस्मात्कुट्टन-पिट्टन-तर्जन-ताडन

विरया जावज्जीवाए) एसे ही वे स्थूल आरभ-समारंभ से ही जीवनपर्यंत विरक्त रहते हैं, सूक्ष्म आरभसमारभ से नहीं। (एगच्चाओ करणकारावणाओ पडिविरया) कोइ ऐसे हैं जो केवल स्वयं करने से एव दूसरो से कराने से जीवनपर्यन्त विरत रहते हैं, (एगच्चाओ अपडिविरया) कोई ऐसे है जो राजाकी आज्ञा-आदि के कारण इनसे प्रतिविरत नहीं है, (एगच्चाओ पयण-पयावणाओ पडिविरया जावज्जीवाए) कोई २ ऐसे हैं जो पचन-पाचन क्रिया से जीवन पर्यन्त विरत है। (एगच्चाओ पयणपयावणाओ अपडिविरया) कोइ २ ऐसे हैं जो इन पचन-पाचनादि क्रियाओं से विरत नहीं है। (एगच्चाओ

સમારભાઓ પડિવિરયા જાવજ્જીવાએ) તેમજ તેઓ। સ્થૂલ આરભ-સમારભથી પણ જીવનપર્યન્ત વિરક્ત રહે છે, સૂક્ષ્મ આરભ-સમારભથી વિરક્ત નથી રહેતા (એગચ્ચાઓ કરણકારાવણાઓ પડિવિરયા) કોઈ એવા છે કે જે કરવા-કરાવવાથી જીવનપર્યંત વિરત હોય છે (એગચ્ચાઓ અપડિવિરયા) કોઈ એવા છે કે જે રાજાની આજ્ઞા આદિના કારણે તેનાથી પ્રતિવિરત હોતા નથી, (એગચ્ચાઓ પયણપયાવણાઓ પડિવિરયા જાવજ્જીવાએ) કોઈ કોઈ એવા છે કે જે પચન-પાચન ક્રિયાથી જીવનપર્યંત વિરત છે (એગચ્ચાઓ પયણપયાવણાઓ અપડિવિરયા) કોઈ કોઈ એવા છે કે જે આ પચન-પાચન આદિ ક્રિયાઓથી વિરત નથી (એગચ્ચાઓ કોટ્ટણ-પિટ્ટણ-તજ્જણ-તાલણ-વહ-વધ-પરિકિલેસાઓ પડિવિરયા

मूलम्—तं जहा—समणोवासगा भवंति, अभिगय-जीवाजीवा उवलद्धपुण्णपावा आसव—संवर—निज्जर—किरिया—अहिगरण—बंध—मोक्ख—कुसला असहेज्जा देवा—सुर—नाग—

टीका—ये पूर्वं सामान्येन कथितास्त एव विशेषेण कथ्यन्ते—'त जहा' तद्यथा—ते मनुजा, 'समणोवासगा भवति' श्रमणोपासका=साधुसेवका—श्रावका भवन्ति, ते कीदृशा सन्ति? अत्राऽऽह—'अभिगयजीवाजीवा' अभिगतजीवाजीवा—अभिगता—यथावस्थितस्वरूपेण ज्ञाता जीवा अजीवाश्च यैस्ते तथा, जीवाजीवतत्त्वज्ञानवन्त इत्यर्थ, 'उवलद्धपुण्णपावा' उपलब्धपुण्यपापा—उपलब्धे=यथावस्थितस्वरूपेण विज्ञाते पुण्यपापे यैस्ते तथा, तत्त्वतो विज्ञातपुण्यपापस्वरूपा इत्यर्थ, 'आसव—संवर—निज्जर—किरिया—अहिगरण—बंध—मोक्ख—कुसला' आस्रव—संवर—निर्जरा—क्रिया—धिकरण—बन्ध—मोक्ष—कुशला—तत्रास्रव—आस्रवति=अभिगति अष्टविध कर्मसलिलं येन आत्मसरसि स आस्रव= जीवनपर्यंत प्रतिविरत हैं, तथा कितनक ऐसे हैं जो (एगच्चाओ अपडिविरया) इनसे प्रतिविरत नहीं हैं॥ सू० ६२॥

'तं जहा समणोवासगा' इत्यादि।

(त जहा) इसी प्रकार (समणोवासगा भवति) अन्य श्रमणोपासक होते हैं, जो कि (अभिगयजीवाजीवा) जीव और अजीव के यथार्थ स्वरूप के ज्ञाता होते है, (उवलद्धपुण्णपावा) पुण्य एव पाप का यथावस्थित स्वरूप जिन्होंने अच्छी तरह जान लिया है, (आसव—संवर—निज्जर—किरिया—अहिगरण—बंध—मोक्ख—कुसला) आस्रव, सवर, निर्जरा, क्रिया, अधिकरण, बध, मोक्ष इनमे हेय कौन २ है और उपादेय कौन २ हैं इस प्रकार हेय और उपादेय के ज्ञान से जिनका भाव परिपक्व हो चुका है।

પ્રતિવિરત છે, તથા કેટલાક એવા છે કે જે (एगच्चाओ अपडिविरया) તેનાથી પ્રતિવિરત નથી (સૂ ૬૨)

'त जहा समणोवासगा' ઇત્યાદિ

(त जहा) એજ રીતે (समणोवासगा भवति) જે શ્રમણોપાસક હોય છે, (अभिगयजीवाजीवा) જે જીવ અને અજીવના યથાર્થ સ્વરૂપના જ્ઞાતા હોય છે, (उवलद्धपुण्णपावा) પુણ્ય તેમજ પાપનુ યથાવસ્થિત સ્વરૂપ જેઓએ સારી રીતે સમજી લીધેલુ છે, (आसव-सवर-निज्जर-किरिया-अहिगरण-बध-मोक्ख-कुसला) આસ્રવ, સવર, નિર્જરા, ક્રિયા, અધિકરણ, બધ, મોક્ષ, તેમા હેય

अपडिविरया, जे यावण्णे तहप्पगारा सावज्जजोगोवहिया कम्मंता परपाणपरियावणकरा कज्जंति तओ वि एगच्चाओ पडिविरया जावज्जीवाए, एगच्चाओ अपडिविरया ॥ सू० ६२ ॥

रूप-गन्ध-माल्याऽलङ्काराप्रतिविरता यावज्जीवम्, 'एगच्चाओ अपडिविरया' एकस्मादप्रतिविरता -तत्र वर्णक =आख्यानम्, अन्यत् स्पष्टम्। तथा-'जे यावण्णे तहप्पगारा' ये यावन्तस्तथाप्रकारा 'सावज्जजोगोवहिया' सावद्ययोगोपधिका -सावद्ययोगा =सावद्ययोगयुक्ताश्च ते औपधिका =मायाप्रयोजनाश्चेति तथा, 'पर-पाण-परियावणकरा' परप्राणपरितापनकरा 'कम्मंता' कर्मान्ता =कृष्यादिव्यापाराश्च 'कज्जंति' क्रियन्ते, 'तओ वि एगच्चाओ पडिविरया' ततोऽपि एकस्मात् प्रतिविरता =प्रतिनिवृत्ता, 'एगच्चाओ अपडिविरया' एकस्मात् अप्रतिविरता =अनिवृत्ता सन्ति ॥ सू० ६२ ॥

कोई २ ऐसे हैं जो जीवनपर्यन्त स्नान से, मर्दन से, विलेपन से, शब्द, रूप, गंध, रस, स्पर्श इन इन्द्रियों के भोगों से, माला एव अलकार आदि से निवृत्त है। (एगच्चाओ अपडिविरया) कोई २ ऐसे भी हैं जो इनसे बिलकुल ही प्रतिविरत नहीं हैं। (जे यावण्णे तहप्पगारा सावज्जजोगोवहिया कम्मता परपाणपरियावणकरा कज्जति) इसी प्रकार के और भी जितने सावद्ययोगोपधिक अर्थात्-सावद्ययोगयुक्त और मायाकषायजन्य तथा-दूसरों के प्राणों को परिताप पहुँचाने वाले जो कृष्यादि व्यापार हैं, (तओ वि) उनसे भी कितनेक ऐसे मनुष्य हैं जो (एगच्चाओ पडिविरया जावज्जीवाए) एकान्तत

પડિવિરયા જાવજ્જીવાઓ) કોઈ કોઇ એવા હોય છે કે જે જીવનપર્યંત સ્નાનથી, મર્દનથી, અગરાગથી, વિલેપનથી, શબ્દ-સ્પર્શ-રૂપ-ગધ-રસ એ ઇદ્રિયોના ભોગોથી અને માળા તેમજ અલકાર આદિથી નિવૃત્ત છે (એગચ્ચાઓ અપડિવિરયા) કોઈ કોઇ એવા પણ છે કે જે તેનાથી બિલકુલ જ પ્રતિવિરત હોતા નથી (જે યાવણ્ણે તહપ્પગારા સાવજ્જજોગોવહિયા કમ્મતા પરપાણ પરિયાવણકરા કજ્જતિ) એજ પ્રકારે બીજા પણ જેટલા સાવદ્યયોગોપધિક એટલે સાવદ્યયોગયુક્ત અને માયાકષાયજનિત તથા બીજા જીવોના પ્રાણોને પરિતાપ પહોચાડનાર જે કૃષિ આદિ વ્યાપાર છે, (તઓવિ) તેનાથી પણ બીજા કેટલાક એવા મનુષ્ય છે કે જે (એગચ્ચાઓ પડિવિરયા જાવજ્જીવાએ) જીવનપર્યન્ત

सकलकर्मक्षये सति जीवस्य कर्मसयोगापादितस्वरहितस्य साद्यपर्यवसानम् अव्याबाधमव-स्थानम, उक्त च--

नीसेसकम्मविगमो मुक्खो जीवस्स सुद्धरूवस्स।
साइणपज्जवसाण अव्वाबाह अवत्थाण ॥ १ ॥
छाया-निःशेषकर्मविगमो मोक्षो जीवस्य शुद्धरूपस्य।
साद्यपर्यवसानम् अव्याबाधम् अवस्थानम् ॥ इति ॥

तेषा द्वन्द्व, तत्र कुशला, आस्रवादीना हेयोपादेयतास्वरूपज्ञानिन इत्यर्थ, 'असहेज्जा' असाहाय्या-अविद्यमान साहाय्य=देवादिसाहाय्य स्वस्यैव धर्मजनितसाम-र्थ्यातिशयात् येषा ते तथा, यद्वा-स्वय कृत कर्म स्वयमेव भोक्तव्यमिति ज्ञात्वा मनोदौर्ब-ल्याभावात् परसाहाय्यानपेक्षा इत्यर्थ। 'देवा-सुर-नाग-जक्ख-रक्खस-किन्नर-किंपुरिस-गरुल-गधव्व-महोरगाइएहिं देवगणेहिं' देवा-सुर-नाग-यक्ष-राक्षस-

---

अत्यन्त-आत्यन्तिक-क्षय का नाम मोक्ष है। समस्त कर्मों के क्षय होने पर उनके सयोग से आपादित मूर्तित्व का भाव ही पर्यवसान जीव म हो जाता है, इससे अमूर्तिकरूप स्वभाव का प्राचुर्य होने से उसका अव्याबाधरूप से अवस्थान हो जाता है। कहा भी है-समस्त कर्मों का विगम ही मोक्ष है और वही जीव का शुद्ध स्वरूप है, इस स्वरूप के प्राप्त होते ही जीव का अवस्थान अव्याबाधरूप से आत्मा म हो जाता है। जो "असाहाय्या" हैं अर्थात् धर्मजनित सामर्थ्य के अतिशय से देवादिकों का सहायता की स्वप्न मे भी इच्छा नहा रखते हैं, अथवा अपने द्वारा कृत शुभाशुभ कर्म आत्मा स्वय ही भोग करता है दूसरों की सहा-यता इसम कार्यकारी नहीं हो सकती-इस प्रकार की मानसिक दृढता के कारण जो दूसरों का सहायता की थोडी सा भी पवाह नहीं करते है। (देवा-सुर-नाग-जक्ख-

---

સમસ્ત કર્મોના ક્ષય થવાથી તેમના સયોગથી આપાદિત મૂર્તિત્વનુ તરત જ પર્યવસાન જીવમા થઈ જાય છે તેથી અમૂર્તિત્વરૂપ પોતાના સ્વભાવનુ પ્રાચુર્ય થવાથી તેનુ અવ્યાબાધરૂપથી અવસ્થાન થઈ જાય છે કહ્યુ પણ છે-સમસ્ત કર્મોનુ વિગમ એજ મોક્ષ છે, અને એજ જીવનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ છે આ સ્વ-રૂપને પ્રાપ્ત થતા જ જીવનુ અવસ્થાન આવ્યાબાધ રૂપથી આત્મામા થઇ જાય છે 'असाहाय्या' છે અર્થાત્ ધર્મથી ઉત્પન્ન થતા સામર્થ્યના અતિશયથી દેવ આદિકોની સહાયતાની સ્વપ્નમા પણ ઈચ્છા રાખતા નથી અથવા પોતાના દ્વારા કરાયેલા શુભ અશુભ કર્મ આત્મા પોતે જ ભોગવે છે, બીજાની સહા-યતા એમા કામ આવી શકતી નથી આ પ્રકારની માનસિક દૃઢતાના કારણે જે બીજાની સહાયતાની જરા પણ પરવાહ કરતા નથી (देवा-सुर-नाग-जक्ख-रक्खस-किंनर-किंपुरिस-गरुल-गधव्व-महोरगाइएहिं देवगणेहिं निग्गथाओ

मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययोगरूप, संवर-संवियते=निरुध्यते आस्रवकर्म येन परिणामेन स संवर, समितिगुप्तिप्रभृतिभिरागमरसि आस्रवकर्मनिरोधना स्वगनमित्यर्थ, निर्जरा-निर्जरण=कर्मणा जीवप्रदेशेभ्य परिशटा-विगरण, सा च-देशत कर्मक्षयरूपा, क्रिया=कायिक्यादिका, अधिकरणम्-अधिक्रियत नरकगतियोग्यता प्राप्यते आत्माऽनेनेत्यधिकरणम्-द्रव्यतो यन्त्रीयन्त्रादि, भावत क्रोधादिकम्, बध-जीवस्य कर्मपुद्गलसम्बन्ध, मोक्ष-

जिस प्रकार नौका में छिद्रों द्वारा जल का प्रवेश होता रहता है इसी प्रकार इस आत्मारूप सरोवर में जिसके द्वारा अष्टविध कर्मरूप जल का आगमन होता है उसका नाम आस्रव है। मिथ्यादर्शन, अविरति, प्रमाद, कषाय एव योग के भेद से यह आस्रव अनेक प्रकार का है। छिद्रों के बंद करने से जिस प्रकार नौका में पानी का आना रुक जाता है उसी प्रकार जिन परिणामों से आते हुए कर्म रुक जाते है उन परिणामों का नाम सवर है। गुप्ति, समिति एव परीषह आदि के भेद से यह सवर अनेक प्रकार का बतलाया गया है। जीव-प्रदेश से कर्मों के एकदेश का नाश होना इसका नाम निर्जरा है। काय आदि सबधी व्यापारों का नाम क्रिया है। नरकगति में जाने की योग्यता जीव जिसके द्वारा प्राप्त करता है वह अधिकरण है। द्रव्य और भाव के भेद से यह दो प्रकार का है। यहा पर भाव अधिकरण का कथन है, अत वह क्रोधादिक कषायरूप जानना चाहिये। जीव का एव कर्मपुद्गलों का परस्पर में एकक्षेत्रावगाहरूप सबध का नाम बध है। समस्त कर्मों के

શું છે અને ઉપાદેય શુ છે આવી રીતે હેય અને ઉપાદેયના જ્ઞાનથી જેના ભાવ પરિપક્વ થઇ ગયા હોય છે જેવી રીતે નૌકામા છિદ્રો દ્વારા જળનો પ્રવેશ થયા કરે છે તેવી જ રીતે આ આત્મારૂપ સરોવરમા જેના દ્વારા આઠ પ્રકારના કર્મરૂપી જલનુ આગમન થાય છે તેનુ નામ આસ્રવ છે મિથ્યાદર્શન, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય તેમજ યોગના ભેદથી આ આસ્રવ અનેક પ્રકારના થાય છે છિદ્રોને બધ કરવાથી જેવી રીતે નૌકામા પાણીનુ આવવું રોકાઈ જાય છે તેવી જ રીતે જે પરિણામોથી આવનારા કર્મ રોકાઈ જાય એવા પરિણામોનુ નામ સવર છે ગુપ્તિ, સમિતિ તેમજ પરીષહ આદિના ભેદથી આ સવર અનેક પ્રકારના બતાવવામા આવ્યા છે જીવ-પ્રદેશથી કર્મોનો એક દેશ નષ્ટ થાય તેનુ નામ નિર્જરા છે કાય આદિ સબધી વ્યાપારોનુ નામ ક્રિયા છે નરકગતિમા જવાની યોગ્યતા જીવ જેના દ્વારા પ્રાપ્ત કરે છે તે અધિકરણ છે દ્રવ્ય તથા ભાવ ના ભેદથી તે બે પ્રકારના છે અહી ભાવ-અધિકરણનુ કથન છે તેથી તે ક્રોધ આદિક કષાયરૂપ જાણવુ જોઈએ જીવને તેમજ કર્મપુદ્ગલોનો પરસ્પરમા એકક્ષેત્રાવગાહરૂપ સબધ છે, તેનુ નામ બધ છે સમસ્ત કર્મોના અત્યત-આત્યતિક ક્ષયનુ નામ મોક્ષ છે

पुच्छियट्ठा अभिगयट्ठा विणिच्छियट्ठा अट्ठि-मिंज-पेमा-णुराग-रत्ता, अयमाउसो! निग्गंथे पावयणे अट्ठे, अय परमट्ठे, सेसं अणट्ठे, ऊसियफलिहा अवगुयदुवारा चियत्त-तेउर-घरप्पवेसा बहूहि

यट्ठा' पृष्टार्था -सदिग्धार्थस्य प्रश्नकरणात, 'अभिगयट्ठा' अभिगतार्था -पृष्टार्थस्याभिगमात् 'विणिच्छियट्ठा' विनिश्चितार्था -पदार्थाना विनिश्चयात्, 'अट्ठि-मिंज-पेमा-णुराग-रत्ता' अस्थिमज्जाप्रेमानुरागरक्ता अस्थीनि='हड्डी' इति प्रसिद्धानि, मज्जा-अस्थ्नां मध्यगतो धातुविशेष, तासु अस्थिमज्जासु प्रवचनस्य प्रेमानुरागेण=प्रेमरूपेणानुरागेण रक्ता ये ते तथा, ते श्रावका पुत्रादीन् मनोज्ञ्य वदन्ति 'अयमाउसो' इत्यादि। इद हे आयुष्मन्! 'निग्गंथे पावयणे' नैर्ग्रन्थ प्रवचनम्, 'अट्ठे' अर्थ =मोक्षस्य कारणम्, अतएव-'अय परमट्ठे' इद परमार्थ =सारभूत, 'सेसे अणट्ठे' शेषमनर्थम्-शेष=नैर्ग्रथप्रवचनभिन्न कुप्रवचन धनधान्यपुत्रकलत्रादिक च अनर्थ=व्यर्थम्, 'ऊसियफलिहा' उच्छ्रितस्फटिका -उच्छ्रितम्=उन्नत स्फटिक=स्फटिकमिव चित्त येषा ते तथा, स्फटिकवन्निर्मलहृदया इत्यर्थ,

हैं, पृष्टार्थ हे, अभिगतार्थ हैं, (विणिच्छियट्ठा) विनिश्चितार्थ ह, (अट्ठि-मिंज-पेमा-णुराग-रत्ता) प्रवचन के प्रति अनुराग जिनकी नश-नश मे भरा हुआ है। ऐसे ये श्रावक जन वातालाप के प्रसग मे अपने २ पुत्रादिकों को अथवा अन्यजनों को इस प्रकार कह कर समझाते-बुझाते हे-(अयमाउसो! निग्गंथे पावयणे अट्ठे अय परमट्ठे सेसे अणट्ठे) हे आयुष्मन्! यह निर्ग्रंथ प्रवचन ही मोक्ष का कारण है इसलिए यही परमार्थभूत है। इससे भिन्न जो कुप्रवचन है-मिथ्यादृष्टियों द्वारा उपदिष्ट प्रवचन है वह, तथा धन, धान्य, पुत्र एव कलत्रादि, अनर्थ के कारण है। इन व्यक्तियों का (ऊसियफलिहा) हृदय स्फटिक

જેમની અસદ્દિગ્ધ શ્રદ્ધા છે, જે લબ્ધાર્થ છે, ગૃહીતાર્થ છે, પૃષ્ટાર્થ છે, અભિગતાર્થ છે, (विणिच्छियट्ठा) વિનિશ્ચતાર્થ છે, (अट्ठि-मिंज-पेमा-णुराग-रत्ता) જેની નસે-નસમા પ્રવચન પ્રતિ અનુરાગ ભરેલો હોય છે એવા એ શ્રાવક જન વાર્તાલાપના પ્રસગમા પોતપોતાના પુત્રાદિકોને અથવા બીજા લોકોને આ પ્રકારે કહીને સમજાવે-બુઝાવે છે-(अयमाउसो! निग्गंथे पावयणे अट्ठे, अय परमट्ठे, सेसे अणट्ठे) હે આયુષ્મન્! આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન જ મોક્ષનુ કારણ છે માટે એજ પરમાર્થભૂત છે તેનાથી બીજા જે કાઈ પ્રવચન છે તે મિથ્યા-દૃષ્ટિઓ દ્વારા ઉપદેશાયેલા પ્રવચન છે, તે, તથા ધન, ધાન્ય, પુત્ર તેમજ કલત્ર આદિ, અનર્થના કારણ છે આ વ્યક્તિઓના હૃદય (ऊसियफलिहा) સ્ફટિક

जक्ख-रक्खस-किन्नर-किंपुरिस-गरुल-गंधव्व-महोरगाइएहिं देवगणेहि निग्गथाओ पावयणाओ अणइक्कमणिज्जा, निग्गंथे पावयणे णिस्संकिया णिक्कंखिया निव्वितिगिच्छा लद्धट्ठा गहियट्ठा

किंनर-किंपुरुष-गरुड-गन्धर्व-महोरगादिकै-तत्र देवा=भवनपतिका असुरा=असुरकुमारा, नागा=नागकुमारा, असुरा नागा इमे उक्ता भवनपतय, यक्षा राक्षसा किंनरा किंपुरुषा-एते चत्वारो व्यन्तरविशेषा, गरुडा-गरुडध्वजा-सुपर्णकुमारा भवनपति विशेषा, गन्धर्वा महोरगाश्च व्यन्तरविशेषा, तत्प्रभृतिभि देवगणै 'निग्गथाओ पावयणाओ' नैर्ग्रन्थात् प्रवचनात् 'अणइक्कमणिज्जा' अनतिक्रमणीया=अचालनीया-निर्ग्रन्थप्रवचनात् तान् चालयितु देवादयोऽप्यसमर्था इति भाव। 'निग्गथे पावयणे' नैर्ग्रन्थे प्रवचने 'निस्संकिया' निःशङ्किता=शङ्कारहिता, 'निक्कंखिया' निष्काङ्क्षिता=परमतानभिलाषिण, 'निव्वितिगिच्छा' निर्विचिकित्सा-फल प्रति सदेहवर्जिता, 'लद्धट्ठा' लब्धार्था-अर्थश्रवणात्, 'गहियट्ठा' गृहीतार्था-अर्थावधारणात्, 'पुच्छि-

रक्खस-किंनर-किंपुरिस-गरुल-गंधव्व-महोरगाइएहिं देवगणेहिं निग्गथाओ पावणयाओ अणइक्कमणिज्जा) देव, असुरकुमार, नागकुमार, यक्ष, राक्षस, किंनर, किंपुरुष, गरुड, सुपर्णकुमार, गंधर्व एव महोरग इत्यादिक देवगणों द्वारा भी जो निर्ग्रन्थ प्रवचन से एक बाल भी विचलित नहीं किये जा सकते है, (निग्गथे पावयणे णिस्संकिया णिक्खिया णिव्वितिगिच्छा लद्धट्ठा गहियट्ठा पुच्छियट्ठा अभिगयट्ठा) निर्ग्रन्थप्रवचन में जिनकी श्रद्धा निःशकित है, निष्काक्षित है-परमत की ओर जिनके हृदय मे जाने की अथवा उसे सराहने आदि की थोडी सी भी अभिलाषा नहीं है, निर्विचिकित्सागुण से जो भरपूर है, फल के प्रति जिनकी श्रद्धा सदेह से सर्वथा रिक्त है, जो लब्धार्थ है, गृहीतार्थ

પાવણયાઓ અણઇક્કમણિજ્જા) દેવ, અસુરકુમાર, નાગકુમાર, યક્ષ, રાક્ષસ, કિન્નર, કિંપુરુષ, ગરુડ, સુપર્ણકુમાર, ગંધર્વ તેમજ મહોરગ ઇત્યાદિક દેવ ગણો દ્વારા પણ જે નિર્ગ્રંથ પ્રવચન વડે એક વાળ જેટલા પણ વિચલિત કરી શકાતા નથી, (નિગ્ગથે પાયવણે णिस्संकिया, णिक्कखिया णिव्वितिगिच्छा लद्धट्ठा गहियट्ठा पुच्छियट्ठा अभिगयट्ठा) નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમા જેમની શ્રદ્ધા નિઃશકિત છે, કાક્ષા વગરના છે-પરમતની તરફ જવાની જેમના હૃદયમા અભિલાષા જરા પણ નથી, અથવા પરમતની પ્રશંસા આદિ કરવાની કિંચિત પણ અભિલાષા નથી, નિર્વિચિકિત્સા-ગુણથી જે ભરપૂર છે ફળના તરફ

पुच्छियट्ठा अभिगयट्ठा विणिच्छियट्ठा अट्ठि-मिंज-पेमा-णुराग-रत्ता, अयमाउसो! निग्गंथे पावयणे अट्ठे, अयं परमट्ठे, सेसं अणट्ठे, ऊसियफलिहा अवगुयदुवारा चियत्त-तेउर-घरप्पवेसा बहूहि

यट्ठा' पृष्टार्था-सन्दिग्धार्थस्य प्रश्नकरणात्, 'अभिगयट्ठा' अभिगतार्था-पृष्टार्थस्यावधारणात् 'विणिच्छियट्ठा' विनिश्चितार्था-पदार्थानां विनिश्चयात्, 'अट्ठि-मिंज-पेमा-णुराग-रत्ता' अस्थिमज्जाप्रेमानुरागरक्ता अस्थानि='हड्डी' इति प्रसिद्धानि, मज्जा-अस्थ्नां मध्यगतो धातुविशेषः, तासु अस्थिमज्जासु प्रवचनस्य प्रेमानुरागेण=प्रेमरूपेणानुरागेण रक्ता ये ते तथा, ते श्रावकाः पुत्रादीन् समोध्य वदन्ति 'अयमाउसो' इत्यादि। इदं हे आयुष्मन्! 'निग्गंथे पावयणे' नैर्ग्रन्थं प्रवचनम्, 'अट्ठे' अर्थः=मोक्षस्य कारणम्, अतएव-'अयं परमट्ठे' इदं परमार्थः=पारभूतः, 'सेसे अणट्ठे' शेषमनर्थम्-शेषः=नैर्ग्रन्थप्रवचनभिन्नं कुप्रवचनं धनधान्यपुत्रकलत्रादिकं च अनर्थः=व्यर्थम्, 'ऊसियफलिहा' उच्छ्रितस्फटिकाः-उच्छ्रितम्=उन्नतं स्फटिकः=स्फटिकमिव चित्तं येषां ते तथा, स्फटिकवन्निर्मलहृदया इत्यर्थः,

હોં, પૃષ્ટાર્થ હૈ, અભિગતાર્થ હોં, (विणिच्छियट्ठा) વિનિશ્ચિતાર્થ હૈ, (अट्ठि-मिंज-पेमा-णुराग-रत्ता) પ્રવચન કે પ્રતિ અનુરાગ જિનકી નસ-નસ મેં ભરા હુઆ હૈ। ઐસે યે શ્રાવક જન વાર્તાલાપ કે પ્રસંગ મેં અપને રે પુત્રાદિકોં કો અથવા અન્યજનોં કો ઇસ પ્રકાર કહ કર સમઝાતે-બુઝાતે હૈ-(अयमाउसो! निग्गंथे पावयणे अट्ठे अयं परमट्ठे सेसे अणट्ठे) હે આયુષ્મન્! યહ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન હી મોક્ષ કા કારણ હૈ ઇસલિએ યહી પરમાર્થભૂત હૈ। ઇસસે ભિન્ન જો કુપ્રવચન હૈ-મિથ્યાદૃષ્ટિયોં દ્વારા ઉપદિષ્ટ પ્રવચન હૈ વહ, તથા ધન, ધાન્ય, પુત્ર એવં કલત્રાદિ, અનર્થ કે કારણ હૈ। ઇન વ્યક્તિયોં કા (ऊसियफलिहा) હૃદય સ્ફટિક

જેમની અસંદિગ્ધ શ્રદ્ધા છે, જે લબ્ધાર્થ છે, ગૃહીતાર્થ છે, પૃષ્ટાર્થ છે, અભિગતાર્થ છે, (विणिच्छियट्ठा) વિનિશ્ચિતાર્થ છે, (अट्ठि-मिंज-पेमा-णुराग-रत्ता) જેની નસે-નસમા પ્રવચન પ્રતિ અનુરાગ ભરેલો હોય છે એવા એ શ્રાવક જન વાર્તાલાપના પ્રસંગમા પોતપોતાના પુત્રાદિકોને અથવા બીજા લોકોને આ પ્રકારે કહીને સમજાવે-બુઝાવે છે-(अयमाउसो! निग्गंथे पावयणे अट्ठे, अयं परमट्ठे, सेसे अणट्ठे) હે આયુષ્મન્! આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન જ મોક્ષનુ કારણ છે માટે એજ પરમાર્થભૂત છે તેનાથી બીજા જે કાઈ પ્રવચન છે તે મિથ્યા-દૃષ્ટિઓ દ્વારા ઉપદેશાયેલા પ્રવચન છે, તે, તથા ધન, ધાન્ય, પુત્ર તેમજ કલત્ર આદિ, અનર્થના કારણ છે આ વ્યક્તિઓના હૃદય (ऊसियफलिहा) સ્ફટિક

सील-व्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहो-ववासेहिं चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु पडिपुण्ण पोसह सम्म अणुपालेत्ता

'अवगुयदुवारा' अपावृतद्वारा=अनर्गलितोद्घाटितद्वारा इत्यर्थः, 'अवगुय' इति देशीय शब्दः, 'चियत्ततेउरघरप्पवेसा' त्यक्ता तु पुरगृहप्रवेशा=त्यक्त=स्वीया प्रदत्त, अन्त पुरे वा गृहे वा प्रवेशो येषा ते तथा, अनिषार्मिकतया सर्वत्रानाशङ्कनीया इत्यर्थः। ते कथभूता विहरन्ती याह-'चउद्दस-ट्ठमु-द्दिट्ठ-पुण्णमासिणीसु' चतुर्दश्यष्टम्युद्दिष्टपौर्णमासीषु 'बहूहिं' बहुभिः, 'सील-व्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहो-ववासेहिं' शील-व्रत-गुण-विरमण-प्रत्याख्यान-पोषधोपवासैः-अत्र व्याख्याऽग्रेतनसूत्रेऽवलोकनीया। चतुर्दश्यष्टम्युद्दिष्टपौर्णमासीषु-इह-'उद्दिष्टा' इत्यनेन अमावास्या गृह्यते।

मणि के समान निर्मल रहा करता है। (अवगुयदुवारा) इनके घर के दरवाजे सदा दान के लिये खुले रहा करते हैं, (चियत्त-तेउर-घर-प्पवेसा) राजा के अन्त पुर में भी इनको आने-जाने की कोई भी रोक-टोक नहीं होती है। (बहूहिं सील-व्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहोववासेहिं चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु) 'शील' शब्द से सामायिक, देशावकाशिक, पोषध, अतिथिसंविभाग ये चार लिये जाते है। 'व्रत' से पाच अणुव्रत, गुण से तीन गुणव्रत लिये जाते हैं। विरमण-मिथ्यात्व से निवृत्त होना, प्रत्याख्यान-पर्वदिनों में निषिद्धवस्तुका त्याग करना। पोषधोपवास-(पोष धत्ते) इस व्युत्पत्ति से धर्म की वृद्धि को जो करता है वह पोषध कहलाता है, अर्थात् चतुर्दशी, अमावास्या, अष्टमी, पूर्णिमा, ये पोषध कहलाते है, इन पर्वदिनो मे आहार, शरीरसत्कार, अब्रह्मचर्य, और सावद्यव्यापार इन चारों

ભમિના જેવા નિર્મળ રહ્યા કરે છે, (अवगुयदुवारा) તેમના ઘરના દરવાજા સદા દાન માટે ઉઘાડા રહ્યા કરે છે (चियत्ततेउरघरप्पवेसा) રાજાના અન્ત-પુરમા પણ તેમને આવવા-જવાની કોઇ પણ જાતની રોક-ટોક થતી નથી, (बहूहिं सील-व्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहोववासेहिं चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु) 'शील' શબ્દથી સામાયિક, દેશાવકાશિક, પોષધ, અતિથિસંવિભાગ, એ ચાર સમજવાના છે 'व्रत'થી પાચ અણુવ્રત, 'गुण'થી ત્રણ गुण व्रत લેવાના છે, વિરમણ-મિથ્યાત્વથી નિવૃત્ત થવુ, પ્રત્યાખ્યાન-પર્વના દિવસોમા નિષિદ્ધ વસ્તુનો ત્યાગ કરવો પોષધોપવાસ-(पोष धत्ते) આ વ્યુત્પત્તિથી ધર્મની વૃદ્ધિને જે કરે છે તે પોષધ કહેવાય છે, અર્થાત્ ચતુર્દશી, અમાવાસ્યા, અષ્ટમી, પૂર્ણિમા, એ પોષધ કહેવાય છે આ દિવસોમા-પર્વદિવસોમા આહાર, શરીરસત્કાર, અબ્રહ્મચર્ય અને સાવદ્યવ્યાપાર એ ચારેયનો ત્યાગ

समणे निग्गथे फासुएसणिज्जेण असण-पाण-खाइम-साइमेणं वत्थ-पडिग्गह-कंवल-पायपुछणेणं ओसहभेसज्जेण पाडिहारिएण य पीढ-फलग-सेज्जा-संथारएणं पडिलाभेमाणा विहरति, विह-

चतुर्दश्यादिषु तिथिषु 'पडिपुण्ण' प्रतिपूर्णं 'पोसह' पोषध, 'सम्म' सम्यक् 'अणु-पालेत्ता' अनुपाल्य 'समणे निग्गथे' श्रमणान निर्ग्रन्थान् 'फासुएसणिज्जेण' प्रासुकैषणीयेन, 'असण-पाण-खादम-साइमेण' अशन-पान-खाद्य-स्वाद्येन, 'वत्थ-पडिग्गह-कवल-पायपुंछणेण' वस्त्रपतद्ग्रहकम्बलपादप्रोञ्छनेन, तत्र पतद्ग्रह =पात्र, पादप्रोञ्छन=रजोहरणम्, 'ओसहभेसज्जेण' औषधभैषज्येन 'पाडिहारिएण य पीढ-फलग-सेज्जा-सथारएण' प्रातिहारिकेण च पीठफलकशय्यासंस्तारकेण-तत्र पीठम्= आसन, फलकम्=अवष्टम्भनफलक, शय्या=वसति, यद्वा बृहत्संस्तारक,, संस्तारक =लघुतर, एषा समाहारद्वन्द्व, ततस्तेन, 'पडिलाभेमाणा' प्रतिलम्भयन्त =ददत, 'विहरति'

का त्याग करना पोषधोपवास है, इस तरह बारह प्रकार के श्रावक धर्म को (सम्म अणुपालेत्ता) अच्छी तरह पालन करते है। (समणे-निग्गथे) श्रमणनिर्ग्रन्थों को (फासुएसणिज्जेण असण-पाण-खाइम-साइमेण) प्रासुक-एषणीय अशन, पान, खाद्य तथा स्वाद्य ऐसे चारों प्रकार के आहारों से (वत्थ-परिग्गह-कवल-पायपुछणेण ओसहभेसज्जेण) एव वस्त्र, पात्र, कम्बल, रजोहरण, औषध, (पाडिहारिएण य पीढफलगसेज्जा-सथारएण पडिलाभेमाणा विहरति) एव प्रातिहारिक (पडिहारा) पीठ (बाजोट) फलक (पाट) शय्या (वसति) और सस्तारक आदि से, मुनियों को प्रतिलाभित करते हुए विचरते है, अर्थात् उन्हें इन पूर्वोक्त वस्तुआं को आवश्यकतानुसार प्रदान करते है, (विहरित्ता भत्त

કરવો તે પોષધોપવાસ છે આ રીતે બાર પ્રકારના શ્રાવક ધર્મને (સમ્મ अणुपालेत्ता) સારી રીતે પાલન કરે છે (समणे निग्गथे) શ્રમણ નિર્ગ્રંથોને (फासुएसणिज्जेण असण-पाण-खाइण-साइमेण) પ્રાસુક-એષણીય અશન, પાન, ખાદ્ય તથા સ્વાદ્ય એવા ચારેય પ્રકારના આહારથી, (वत्थ-परिग्गह-कवल-पाय पुछणेण ओसहभेसज्जेण) તેમજ વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, રજોહરણ, ઔષધ, ભેષજ, (पाडिहारिएण य पीठ-फलग-सेज्जा-सथारएण पडिलाभेमाणा विहरति) તેમજ પ્રાતિહારિક (પડિહારા) પીઠ (બાજોઠ) ફલક-પાટ, શય્યા (વસતિ) અને સંસ્તારક આદિથી મુનિયોને પ્રતિલાભિત કરતા વિચરે છે, અર્થાત્ તેઓ આ ઉપર કહેલી વસ્તુઓને આવશ્યકતા પ્રમાણે પ્રદાન કરે છે (विहरित्ता भत्त पच्चक्खाति)

सील-व्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहो-ववासेहिं चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु पडिपुण्ण पोसहं सम्म अणुपालेत्ता

'अवगुयदुवारा' अपावृतद्वारा=दानार्थमपिरुद्ध उद्घाटितद्वारा इत्यर्थ, 'अवगुय' इति देशीय शब्द, 'चियत्ततेउरघरप्पवेसा' त्यक्तान्त पुरगृहप्रवेशा=त्यक्त=स्त्रीया प्रदत्त, अन्त पुरे वा गृहे वा प्रवेशो येषा ते तथा, अतिधार्मिकतया सर्वत्रानाशङ्कनीया इत्यर्थ। ते कथभूता त्रिहरन्ती याह-'चउद्दस-ट्ठमु-द्दिट्ठ-पुण्णमासिणीसु' चतुर्दश्यष्टम्युद्दिष्टपौर्णमासीषु 'बहूहिं' बहुभि, 'सील-व्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहो-ववासेहिं' शील-व्रत-गुण-विरमण-प्रत्याख्यान-पोषधे-पवासै -अस्य व्याख्याऽग्रैवोत्तरार्धे त्रिषष्टितमे सूत्रेऽवलोकनीया। चतुर्दश्यष्टम्युद्दिष्टपौर्णमासीषु-इह-'उद्दिष्टा' इत्यनेन अमावास्या गृह्यते।

मणि के समान निर्मल रहा करता है। (अवगुयदुवारा) इनके घर के दरवाजे सदा दान के लिये खुले रहा करते हैं, (चियत्त-तेउर-घर-प्पवेसा) राजा क अत पुर में भी इनको आने-जाने की कोई भी रोक-टोक नहीं होती है। (बहूहिं सील-व्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहोववासेहिं चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु) 'शील' शब्द से सामायिक, देशावकाशिक, पोषध, अतिथिसविभाग ये चार लिये जाते है। 'व्रत' से पाच अणुव्रत, गुण से तीन गुणव्रत लिये जाते हैं। विरमण-मिथ्यात्व से निवृत्त होना, प्रत्याख्यान-पर्वदिनों मे निषिद्धवस्तुका त्याग करना। पोषधोपवास-(पोष धत्ते) इस व्युत्पत्ति से धर्म की वृद्धि को जो करता है वह पोषध कहलाता है, अर्थात् चतुर्दशी, अमावास्या, अष्टमी, पूर्णिमा, ये पोषध कहलाते है, इन पर्वदिनो में आहार, शरीरसत्कार, अब्रह्मचर्य, और सावद्यव्यापार इन चारों

ભણિના જેવા નિર્મળ રહ્યા કરે છે, (अवगुयदुवारा) તેમના ઘરના દરવાજા સદા દાન માટે ઉઘાડા રહ્યા કરે છે (चियत्ततेउरघरप्पवेसा) રાજાના અત:પુરમા પણ તેમને આવવા-જવાની કોઇ પણ જાતની રોક-ટોક થતી નથી, (बहूहिं सील-व्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहोववासेहिं चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु) 'शील' શબ્દથી સામાયિક, દેશાવકાશિક, પોષધ, અતિથિસવિભાગ, એ ચાર સમજવાના છે 'व्रत'થી પાચ અણુવ્રત, 'गुण'થી ત્રણ ગુણવ્રત લેવાના છે, વિરમણ-મિથ્યાત્વથી નિવૃત્ત થવુ, પ્રત્યાખ્યાન-પર્વના દિવસોમા નિષિદ્ધ વસ્તુનો ત્યાગ કરવો પોષધોપવાસ-(पोष धत्ते) આ વ્યુત્પત્તિથી ધર્મની વૃદ્ધિને જે કરે છે તે પોષધ કહેવાય છે, અર્થાત્ ચતુર્દશી, અમાવાસ્યા, અષ્ટમી, પૂર્ણિમા, એ પોષધ કહેવાય છે આ દિવસોમા-પર્વદિવસોમા આહાર, શરીરસત્કાર, અબ્રહ્મચર્ય અને સાવદ્યવ્યાપાર એ ચારેયનો ત્યાગ

मूलम्—से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु मणुया भवंति, त जहा-अणारंभा अपरिग्गहा धम्मिया जाव कप्पेमाणा

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे गमागर जाव सण्णिवेसेसु' अथ य इमे ग्रामाऽऽकर यावत् सन्निवेशेषु 'मणुया भवति' मनुजा भवन्ति, 'त जहा' तद्यथा-'अणारभा अपरिग्गहा धम्मिया जाव कप्पेमाणा' अनारम्भा अपरिग्रहा धार्मिका यावत् कल्पयन्त, अत्र-यावच्छब्देन 'धम्माणुया, धम्मिट्ठा, धम्मक्खाई, धम्मपलोई, धम्मपलज्जणा, धम्मसमुदायारा, धम्मेण चेव वित्तिं' धर्मानुगा धर्मिष्ठा धर्माख्यायिनो धर्मप्रलोकिनो धर्मप्ररक्षना धर्मसमुदाचारा धर्मेणैव वृत्तिम्-इति पाठो

में उत्कृष्ट बाईस सागरोपम स्थिति कही गयी है। अवशिष्ट पहले के समान समझना चाहिये ॥ सू ६३ ॥

'से जे इमे' इत्यादि।

(से जे इमे) जो ये (गामागर जाव सण्णिवेसेसु) ग्राम आकर आदि निवास स्थानों से लेकर सन्निवेश तक के निवासस्थानों में (मणुया भवति) मनुष्य निवास करते हैं और उनमें जो कई एक मनुष्य (साहू) साधु होते है वे (अणारभा) आरभ से रहित होते है, (अपरिग्गहा) परिग्रहवर्जित होते हैं, (धम्मिया) धार्मिक होते हैं, (जाव धम्मेणेव वित्तिं कप्पेमाणा) एव निर्दोष भिक्षा से अपनी सयमयात्रा का निर्वाह करते हैं। यहाँ 'जाव' शब्द से "धम्माणुया, धम्मिट्ठा, धम्मक्खाई, धम्मपलोई, धम्मपलज्जणा, धम्मसमुदायारा, धम्मेण चेव वित्तिं" इस पाठ का ग्रहण हुआ है। इसकी

બાવીસ સાગરોપમ સ્થિતિ કહેવાય છે બાકી બધુ પહેલા પ્રમાણે સમજવુ જોઈએ (સૂ. ૬૩)

'से जे इमे' इत्यादि

(से जे इमे) તેઓ જે (गामागर जाव सण्णिवेसेसु) ગામ આકર આદિ નિવાસસ્થાનોથી લઈને સન્નિવેશ સુધીના નિવાસસ્થાનોમા (मणुया भवति) મનુષ્ય નિવાસ કરે છે અને તેમા જે કેટલાએક મનુષ્ય (साहू) સાધુ હોય છે તેઓ (अणारभा) આરભથી રહિત હોય છે, (अप्पपरिग्गहा) પરિગ્રહવર્જિત હોય છે, (धम्मिया) ધાર્મિક હોય છે (जाव धम्मेणेव वित्तिं कप्पेमाणा) તેમજ નિર્દોષ-ભિક્ષાવડે પોતાની સયમયાત્રાનો નિર્વાહ કરે છે અહી 'जाव' શબ્દથી "धम्माणुया, धम्मिट्ठा, धम्मक्खाई, धम्मपलोई, धम्मपलज्जणा, धम्मसमुदायारा, धम्मेण चेव वित्तिं" આ પાઠને ગ્રહણ કરવામા આવ્યો છે આની વ્યાખ્યા

रित्ता भत्त पच्चक्खंति, ते बहूइं भत्ताइं अणसणाए छेदेंति, छेदित्ता आलोइयपडिक्कंता समाहिपत्ता कालमासे कालं किच्चा उक्कोसेणं अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति, तहिं तेसिं गई, बावीसं सागरोवमाइ ठिई, आराहगा, सेसं तहेव ॥ सू० ६३ ॥

विहरन्ति, 'विहरित्ता' विहृत्य 'भत्त पच्चक्खंति' भक्त प्रत्याख्यान्ति=परित्यजन्ति, 'अणसणाए छेदेंति' अनशनया छिन्दन्ति, 'छेइत्ता' छित्वा 'आलोइयपडिक्कंता' आलोचितप्रतिक्रान्ता, 'समाहिपत्ता' समाधिप्राप्ता, 'कालमासे' कालमासे 'काल किच्चा' काल कृत्वा 'उक्कोसेण अच्चुए कप्पे' उत्कर्षतोऽच्युते कल्पे 'देवत्ताए उववत्तारो भवंति' देवत्वेन उपपत्तारो भवन्ति। 'तहिं तेसिं गई' तत्र तेषां गति, 'बावीस सागरोवमाइ ठिई' द्वाविंशति-सागरोपमानि स्थिति, 'आराहगा' आराधका, 'सेस तहेव' शेष तथैव ॥ सू० ६३ ॥

पच्चक्खंति) पश्चात् अन्तिम समय में भक्तप्रत्याख्यान करते हैं, (ते बहूइं भत्ताइं अणसणाए छेदेंति) वे अनेक भक्तों का अनशन द्वारा छेदन करते हैं, (छेदित्ता आलोइयपडिक्कंता समाहिपत्ता कालमासे काल किच्चा) छेदन कर अपने पापस्थानों की आलोचना एव प्रतिक्रमण करके वे समाधिसहित काल अवसर में काल कर (उक्कोसेण अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति) जघन्य पहले देवलोक उत्कृष्ट बारहवें देवलोक अच्युतकल्प मे देवपर्याय से उत्पन्न होते हैं। (तहिं तेसिं गई, बावीस सागरोवमाइ ठिई, आराहगा, सेस तहेव) प्रथम देवलोक मे इनकी उत्कृष्ट दो सागरोपम और बारहवे देवलोक

પછી અંત સમયે ભક્ત-પ્રત્યાખ્યાન કરે છે (તે બહૂઇ ભત્તાઇ અણસણાએ છેદેંતિ) તેઓ અનેક ભક્તોનુ અનશન દ્વારા છેદન કરે છે (છેદિત્તા આલોઇયપડિક્કતા સમાહિપત્તા કાલમાસે કાલ કિચ્ચા) છેદન કરીને પોતાના પાપસ્થાનોની આલોચના તેમજ પ્રતિક્રમણ કરીને તેઓ સમાધિ-સહિત કાલ અવસરમા કાલ કરીને (उक्कोसेण अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवति) જઘન્ય પહેલા દેવલોક, ઉત્કૃષ્ટ બારમા દેવલોક અચ્યુત કલ્પમા દેવપર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે (तहिं तेसिं गई, बावीस सागरोवमाइ ठिई, आराहगा, सेस तहेव) પ્રથમ દેવલોકમા તેમની ઉત્કૃષ્ટ બે સાગરોપમ અને બારમા દેવલોકમા ઉત્કૃષ્ટ

पडिविरया, सव्वाओ आरंभसमारंभाओ पडिविरया, सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया, सव्वाओ पयणपयावणाओ पडिविरया,-सव्वाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-बंध-किलेसाओ पडिविरया, सव्वाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया,

भसमारंभाओ पडिविरया' सर्वस्मादारम्भसमारम्भात्प्रतिविरता 'सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया' सर्वस्मात्करणकारणात्प्रतिविरता, 'सव्वाओ पयणपयावणाओ पडिविरया' सर्वस्मात्पचनपाचनात्प्रतिविरता, 'सव्वाओ कुट्टण-पिट्टण-तज्जण-ताडण-वह-बंध-परिकिलेसाओ पडिविरया' सर्वस्मात्कुट्टन-पिट्टन-तर्जन-ताडन-वध-बन्ध-परिक्लेशात्प्रतिविरता, 'सव्वाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया' सर्वस्मात् स्नान-मर्दन-वर्णक-विलेपन-शब्द-स्पर्श-रस-रूप-गन्ध-माल्यालङ्कारात्प्रतिविरता, तथा 'जे यावण्णे

आरभसमारभ से प्रतिविरत होते है, (सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया) समस्त करण एव करावणसे-करन-करान से विरक्त होत हैं, (सव्वाओ पयणपयावणाओ पडिविरया) सर्व प्रकार की पचन एव पाचन क्रिया से प्रतिविरत होते है, (सव्वाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-ताडण-वह-बध-परिकिलेसाओ पडिविरया) समस्त प्रकार के कुट्टण, पिट्टण, तर्जन, ताडन, वध, बध, परिक्लेश से विरक्त होते है, (सव्वाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया) सपूर्ण स्नान, मर्दन, वर्णक, विलेपन, शब्द, स्पर्श, रस,

૨લથી પ્રતિવિરક્ત હોય છે (सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया) સમસ્ત કરણ તેમજ કરાવણથી-કરવા-કરાવવાથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ पयणपयावणाओ पडिविरया) સર્વપ્રકારની પચન તેમજ પાચન ક્રિયાથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-ताडण-वह-बध-परिकिलेसाओ पडिविरया) સમસ્ત પ્રકારના કુટ્ટણ, પિટ્ટણ, તર્જન, તાડન, વધ, બંધ, પરિક્લેશથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया) સંપૂર્ણ સ્નાન, મર્દન, વર્ણક, વિલેપન, શબ્દ, સ્પર્શ, રસ,

सुसीला सुव्वया सुपडियाणंदा साहू सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया, सव्वाओ कोहाओ माणाओ मायाओ लोहाओ जाव मिच्छादंसणसल्लाओ

ऽनुसन्धेय । सर्वेषा व्याख्याऽत्रैव द्विषष्टितमे सूत्रे गता । नवर—धर्मेणैव वृत्तिं कल्पयन्त—निरवद्यभिक्षया यात्रामात्ररूपा वृत्तिं निर्वहन्त इत्यर्थो बोध्य । शेषपदानामपि व्याख्या तस्मिन्नेव सूत्रे कृताऽस्माभि । **'सुसीला सुव्वया'** सुशीला सुव्रता **'सुपडियाणदा'** सुप्रत्यानन्दा—सुष्ठु प्रत्यानन्दश्चित्ताह्लादो येषा ते तथा, आज्ञाविचयधर्मध्यानानन्दयुक्ता **'साहू'** साधव, **'सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया'** सर्वस्मात् प्राणातिपाताप्रतिविरता यावत्सर्वस्मात् परिग्रहात्प्रतिविरता, **'सव्वाओ कोहाओ माणाओ लोभाओ जाव मिच्छादसणसल्लाओ पडिविरया'** सर्वस्मात् क्रोधान्माना मायाया लोभाद् यावन्मिथ्यादर्शनशल्यात्प्रतिविरता, **'सव्वाओ आर**

व्याख्या इसी उत्तरार्ध के बासठवे (६२) सूत्र मे की जा चुका है। (**सुसीला**) ये सुशील तथा (**सुव्वया**) निर्दोष रीति से व्रतों की आराधना करन वाले होते हैं। (**सुपडियाणदा**) आज्ञाविचयनामक धर्म ध्यान के ध्याने से इनका चित्त सदा आह्लादयुक्त बना रहता है। ये सब (**सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया**) सर्व प्रकार के प्राणातिपात से विरक्त रहते है, (**जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया**) यावत् समस्त परिग्रह स विरक्त रहा करते है, (**सव्वाओ कोहाओ**) समस्त प्रकार के क्रोध से, (**माणाओ**) मान से, (**मायाओ**) माया से, (**लोहाओ**) लोभ से, (**जाव मिच्छादसणसल्लाओ**) यावत् मिथ्यादर्शन शल्य से, (**पडिविरया**) विरक्त रहा करते है, (**सव्वाओ आरभसमारभाओ पडिविरया**) समस्त

આ આગમના ઉત્તરાર્ધના બાસઠ (૬૨)મા સૂત્રમા કરવામા આવી છે (સુસીલા) સુશીલ તથા (સુવ્વયા) નિર્દોષ રીતિથી વ્રતોની આરાધના કરવાવાળા હોય છે (સુપડિયાણદા) આજ્ઞાવિચય નામના ધર્મધ્યાન ધ્યાવવાથી તેમના ચિત્ત સદા આનદી બનેલા રહે છે તે બધા (સવ્વાઓ પાણાઇવાયાઓ પડિવિરયા) સર્વ પ્રકારના પ્રાણાતિપાતથી વિરક્ત રહે છે (જાવ સવ્વાઓ પરિગ્ગહાઓ પડિવિરયા) તેમજ સમસ્ત પરિગ્રહથી વિરક્ત રહ્યા કરે છે (સવ્વાઓ કોહાઓ) સમસ્ત પ્રકારના ક્રોધથી, (માણાઓ) માનથી, (માયાઓ) માયાથી, (લોહાઓ) લોભથી, (જાવ મિચ્છાદસણસલ્લાઓ) તેમજ મિથ્યાદર્શન શલ્યથી (પડિવિરયા) વિરક્ત રહ્યા કરે છે. (સવ્વાઓ આરભ-સમારભાઓ પડિવિરયા) સમસ્ત આરભસમા-

पडिविरया, सव्वाओ आरंभसमारंभाओ पडिविरया, सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया, सव्वाओ पयणपयावणाओ पडिविरया, सव्वाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-बंध-किलेसाओ पडिविरया, सव्वाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया,

---

भसमारंभाओ पडिविरया' सर्वस्मादारम्भसमारम्भात्प्रतिविरता 'सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया' सर्वस्मात्करणकारणात्प्रतिविरता, 'सव्वाओ पयणपयावणाओ पडिविरया' सर्वस्मात्पचनपाचनात्प्रतिविरता, 'सव्वाओ कुट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-बध-परिकिलेसाओ पडिविरया' सर्वस्मात्कुट्टन-पिट्टन-तर्जन-ताडन-वध-बध-परिक्लेशात्प्रतिविरता, 'सव्वाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया' सर्वस्मात् स्नान-मर्दन-वर्णक-विलेपन-शब्द-स्पर्श-रस-रूप-गन्ध-माल्याऽलङ्काराप्रतिविरता, तथा 'जे यावण्णे

आरभसमारभ से प्रतिविरत होते है, (सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया) समस्त करण एव करावणसे-करने-कराने से विरक्त होते है, (सव्वाओ पयणापयावणाओ पडिविरया) सर्व प्रकार की पचन एव पाचन क्रिया से प्रतिविरत होते है, (सव्वाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-बध-परिकिलेसाओ पडिविरया) समस्त प्रकार के कुट्टण, पिट्टण, तर्जन, ताडन, वध, बध, परिक्लेश से विरक्त होते है, (सव्वाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया) सपूर्ण स्नान, मर्दन, वर्णक, विलेपन, शब्द, स्पर्श, रस, रूप, गध, माल्य एव अलकारो से रहित

૨ભથી પ્રતિવિરક્ત હોય છે (सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया) સમસ્ત કરણ તેમજ કરાવણથી-કરવા-કરાવવાથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ पयणपयावणाओ पडिविरया) સર્વપ્રકારની પચન તેમજ પાચન ક્રિયાથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-बध-परिकिलेसाओ पडिविरया) સમસ્ત પ્રકારના કુટ્ટણ, પિટ્ટણ, તર્જન, તાડન, વધ, બધ, પરિક્લેશથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया) સંપૂર્ણ સ્નાન, મર્દન, વર્ણક, વિલેપન, શબ્દ, સ્પર્શ, રસ,

सुसीला सुव्वया सुपडियाणंदा साहू सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया, सव्वाओ कोहाओ माणाओ मायाओ लोहाओ जाव मिच्छादंसणसल्लाओ

ऽनुसंधेय । सर्वंपा व्याख्याऽत्रैव द्विषष्टितमे सूत्रे गता । नवर—धर्मेणैव वृत्तिं कल्पयन्त—निरवद्यभिक्षया यमयात्रारूपा वृत्तिं निर्वर्तयन्त इत्यर्थो बोध्य । शेषपदानामपि व्याख्या तस्मिन्नेव सूत्रे कृताऽस्माभिः । **'सुसीला सुव्वया'** सुशीला सुव्रता **'सुपडियाणदा'** सुप्रत्यानन्दा—सुष्ठु प्रत्यानन्दश्चित्ताह्लादो येषा ते तथा, आज्ञाविचयधर्मध्यानानन्दयुक्ता **'साहू'** साधव, **'सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया'** सर्वस्मात् प्राणातिपाता प्रतिविरता यावत्सर्वस्मात् परिग्रहात्प्रतिविरता, **'सव्वाओ कोहाओ माणाओ लोभाओ जाव मिच्छादंसणसल्लाओ पडिविरया'** सर्वस्मात् क्रोधान्माना मायाया लोभाद् यावन्मिथ्यादर्शनशल्यात्प्रतिविरता, **'सव्वाओ आर**

व्याख्या इसी उत्तरार्ध के बासठवे (६२) सूत्र मे की जा चुका है। **(सुसीला)** ये सुशील तथा **(सुव्वया)** निर्दोष रीति से व्रतो की आराधना करने वाले होते हैं। **(सुपडियाणदा)** आज्ञाविचयनामक धर्मध्यान के ध्याने से इनका चित्त सदा आह्लादयुक्त बना रहता है। ये सब **(सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया)** सर्व प्रकार के प्राणातिपात से विरक्त रहते है, **(जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया)** यावत् समस्त परिग्रह से विरक्त रहा करते है, **(सव्वाओ कोहाओ)** समस्त प्रकार के क्रोध से, **(माणाओ)** मान से, **(मायाओ)** माया से, **(लोहाओ)** लोभ से, **(जाव मिच्छादंसणसल्लाओ)** यावत् मिथ्यादर्शन शल्य से, **(पडिविरया)** विरक्त रहा करते है, **(सव्वाओ आरभसमारभाओ पडिविरया)** समस्त

આ આગમના ઉત્તરાર્ધના બાસઠ (૬૨)મા સૂત્રમા કરવામા આવી છે (સુસીલા) સુશીલ તથા (સુવ્વયા) નિર્દોષ રીતિથી વ્રતોની આરાધના કરવાવાળા હોય છે (સુપડિયાણદા) આજ્ઞાવિચય નામના ધર્મધ્યાન ધ્યાવવાથી તેમના ચિત્ત સદા આનદી બનેલા રહે છે તે બધા (સવ્વાઓ પાણાઇવાયાઓ પડિવિરયા) સર્વ પ્રકારના પ્રાણાતિપાતથી વિરક્ત રહે છે (જાવ સવ્વાઓ પરિગ્ગહાઓ પડિવિરયા) તેમજ સમસ્ત પરિગ્રહથી વિરક્ત રહ્યા કરે છે (સવ્વાઓ કોહાઓ) સમસ્ત પ્રકારના ક્રોધથી, (માણાઓ) માનથી, (માયાઓ) માયાથી, (લોહાઓ) લોભથી, (જાવ મિચ્છાદસણસલ્લાઓ) તેમજ મિથ્યાદર્શન શલ્યથી (પડિવિરયા) વિરક્ત રહ્યા કરે છે (સવ્વાઓ આરભ-સમારભાઓ પડિવિરયા) સમસ્ત આરભસમા-

पडिविरया, सव्वाओ आरंभसमारंभाओ पडिविरया, सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया, सव्वाओ पयणपयावणाओ पडिविरया, सव्वाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-बंध-किलेसाओ पडिविरया, सव्वाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया,

---

मसमारंभाओ पडिविरया' सर्वस्मादारम्भसमारम्भात्प्रतिविरता 'सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया' सर्वस्मात्करणकारणात्प्रतिविरता, 'सव्वाओ पयणपयाणव्वाओ पडिविरया' सर्वस्मात्पचनपाचनात्प्रतिविरता, 'सव्वाओ कुट्टण-पिट्टण-तज्जण-ताल्ण-वह-बध-परिक्लेसाओ पडिविरया' सर्वस्मात्कुट्टन-पिट्टन-तर्जन-ताडन-वध-बध-परिक्लेशात्प्रतिविरता, 'सव्वाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया' सर्वस्मात् स्नान-मर्दन-वर्णक-विलेपन-शब्द-स्पर्श-रस-रूप-गन्ध-माल्याऽलङ्कारात्प्रतिविरता, तथा 'जे यावण्णे

आरभसमारभ से प्रतिविरत होते है, (सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया) समस्त करण एव करावणसे-करन-कराने से विरक्त होत है, (सव्वाओ पयणपयावणाओ पडिविरया) सर्व प्रकार की पचन एव पाचन क्रिया से प्रतिविरत होते ह, (सव्वाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-बध-परिक्लेसाओ पडिविरया) समस्त प्रकार के कुट्टण, पिट्टण, तर्जन, ताडन, वध, बध, परिक्लेश से विरक्त होते है, (सव्वाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया) सपूर्ण स्नान, मर्दन, वर्णक, विलेपन, शब्द, रूप, गध, रस, स्पर्श, माल्य एव अलकारो से रहित

૨ભથી પ્રતિવિરક્ત હોય છે (सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया) સમસ્ત કરણ તેમજ કરવણથી-કરવા-કરાવવાથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ पयणपयावणाओ पडिविरया) સર્વપ્રકારની પચન તેમજ પાચન ક્રિયાથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-ताडण-वह-बध-परिक्लेसाओ पडिविरया) સમસ્ત પ્રકારના કુટ્ટણ, પિટ્ટણ, તર્જન, તાડન, વધ, બધ, પરિક્લેશથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया) સપૂર્ણ સ્નાન, મર્દન, વર્ણક, વિલેપન, શબ્દ, સ્પર્શ, રસ,

सुसीला सुव्वया सुपडियाणंदा साहू सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया, सव्वाओ कोहाओ माणाओ मायाओ लोहाओ जाव मिच्छादंसणसल्लाओ

ऽनुसन्धेय । सर्वेषा व्याख्याऽनेव द्विषष्टितमे सूत्रे गता । नवर—धर्मेणैव वृत्तिं कल्पयन्त—निरवद्यभिक्षया यथमयात्रारूपा वृत्तिं निर्वहन्त इत्यर्थो बोध्य । शेषपदानामपि व्याख्या तस्मिन्नेव सूत्रे कृताऽस्माभि । '**सुसीला सुव्वया**' सुशीला सुव्रता '**सुपडियाणदा**' सुप्रत्यानन्दा—सुष्ठु प्रत्यानन्दश्चित्ताह्लादो येषा ते तथा, आज्ञाविचयधर्मध्यानानन्दयुक्ता '**साहू**' साधव, '**सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया**' सर्वस्मात् प्राणातिपाताप्रतिविरता यावत्सर्वस्मात् परिग्रहात्प्रतिविरता, '**सव्वाओ कोहाओ माणाओ लोभाओ जाव मिच्छादसणसल्लाओ पडिविरया**' सर्वस्मात् क्रोधा माना मायाया लोभाद् यावन्मिथ्यादर्शनशल्यात्प्रतिविरता, '**सव्वाओ आर**

व्याख्या इसी उत्तरार्ध के बासठवें (६२) सूत्र मे की जा चुकी है । (**सुसीला**) ये सुशील तथा (**सुव्वया**) निर्दोष रीति से व्रतों की आराधना करने वाले होते हैं । (**सुपडियाणदा**) आज्ञाविचयनामक धर्म ध्यान के ध्याने से इनका चित्त सदा आह्लादयुक्त बना रहता है। ये सब (**सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया**) सर्व प्रकार के प्राणातिपात से विरक्त रहते है, (**जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया**) यावत् समस्त परिग्रह से विरक्त रहा करते है, (**सव्वाओ कोहाओ**) समस्त प्रकार के क्रोध से, (**माणाओ**) मान से, (**मायाओ**) माया से, (**लोहाओ**) लोभ से, (**जाव मिच्छादसणसल्लाओ**) यावत् मिथ्यादर्शन शल्य से, (**पडिविरया**) विरक्त रहा करते है, (**सव्वाओ आरभसमारभाओ पडिविरया**) समस्त

આ આગમના ઉત્તરાર્ધના બાસઠ (૬૨)મા સૂત્રમા કરવામા આવી છે (**सुसीला**) સુશીલ તથા (**सुव्वया**) નિર્દોષ રીતિથી વ્રતોની આરાધના કરવાવાળા હોય છે (**सुपडियाणदा**) આજ્ઞાવિચય નામના ધર્મધ્યાન ધ્યાવવાથી તેમના ચિત્ત સદા આનદી બનેલા રહે છે તે બધા (**सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया**) સર્વ પ્રકારના પ્રાણાતિપાતથી વિરક્ત રહે છે (**जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया**) તેમજ સમસ્ત પરિગ્રહથી વિરક્ત રહ્યા કરે છે (**सव्वाओ कोहाओ**) સમસ્ત પ્રકારના ક્રોધથી, (**माणाओ**) માનથી, (**मायाओ**) માયાથી, (**लोहाओ**) લોભથી, (**जाव मिच्छादसणसल्लाओ**) તેમજ મિથ્યાદર્શન શલ્યથી (**पडिविरया**) વિરક્ત રહ્યા કરે છે. (**सव्वाओ आरभ-समारभाओ पडिविरया**) સમસ્ત આરભસમા-

मूलम्—तेसि णं भगवंताण एएण विहारेण विहरमाणाणं अत्थेगइयाणं अणंते जाव केवलवरनाणदसणे समुप्पज्जइ। ते बहूइं वासाइं केवलिपरियाग पाउणंति, पाउणित्ता भत्तं पच्च-

मिता=गमनागमनादिषु समितियुक्ता। 'भासासमिया' भाषासमिता सन्त, यावच्छब्दाद् गुप्तिगुप्ता इति द्रष्टव्यम्, 'इणमेव' इदमेव 'णिग्गंथ पावयण' नैर्ग्रन्थ प्रवचन 'पुरओ-काउ' पुरस्कृत्य=प्रधानीकृत्य 'विहरंति' विहरन्ति॥ सू० ६५॥

टीका—'तेसि ण' इत्यादि। 'तेसि ण भगवताण' तेषा खलु भगवताम्=अनगारभगवताम् 'एएण' एतेन पूर्वोक्तेन 'विहारेण विहरमाणाण' विहारेण विहरताम् 'अत्थेगइयाण' अस्त्येकेषाम्, 'अणते' अनन्तम्=अन्तरहित 'जाव' यावत् 'केवलवरणाणदसणे' केवलवरज्ञानदर्शन 'समुप्पज्जइ' समुत्पद्यते=अचिरेण प्रादुर्भवति। 'ते बहूइ वासाइ' ते अनगारा भगवन्तो बहूनि वर्षाणि 'केवलिपरियाय' केवलिपर्याय

समिति आदि समितियों को तथा तीन गुप्तियों को पालन करते हैं। एव इन समस्त क्रिया-स्वरूप जो निर्ग्रन्थप्रवचन है उसके अनुसार ही अपनी समस्त प्रवृत्ति चलाते हैं॥ सू ६५॥

'तेसिं ण भगवताण' इत्यादि।

(तेसिं ण भगवताण एएण विहारेण विहरमाणाण) इस प्रकार के इन अनगार भगवन्तों में जो निर्ग्रंथ प्रवचन को आगे करके विचरते है, (अत्थेगइयाण) उन में से कितनेक अनगार भगवन्तों को (अणते जाव केवलवरनाणदसणे समुप्पज्जइ) अनत केवलज्ञान एव अनत केवलदर्शन उपन्न होता है। (ते बहूइ वासाइ केवलिपरियाग पाउणंति) वे इसी पर्याय में बहुत वर्षों तक इस पृथ्वीमडल को पावन करते हैं,

ભાષાસમિતિ આદિ સમિતિઓનુ તથા ત્રણ ગુપ્તિઓનુ પાલન કરે છે તેમજ સમસ્ત ક્રિયાસ્વરૂપ જે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન છે તેને અનુસરીને જ પોતાની સમસ્ત પ્રવૃત્તિઓ ચલાવે છે (સૂ ૬૫)

'तेसिं णं भगवताण' ઇત્યાદિ

(तेसिं ण भगवताण एएण विहारेण विहरमाणाण) આ પ્રકારના આ અનગાર ભગવાનોમા જે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનને મુખ્ય કરીને વિચરે છે, (अत्थेगइयाण) તેમાથી કેટલાક અનગાર ભગવાનોને (अणते जाव केवल-वर-नाण-दसणे समुप्पज्जइ) અનત કેવળજ્ઞાન તેમજ અનત કેવળદર્શન ઉત્પન્ન થાય છે. (ते बहूइ वासाइ केवलिपरियाग पाउणंति) તેઓ આ જ પર્યાયમા ઘણા

जे यावण्णे तहप्पगारा सावज्जजोगोवहिया कम्मंता परपाणपरियावणकरा कज्जंति तओ वि पडिविरया जावज्जीवाए ॥ सू० ६४ ॥

मूलम्—से जहानामए अणगारा भवंति—ईरियासमिया भासासमिया जाव इणमेव निग्गंथं पावयणं पुरओ काउ विहरति ॥ सू० ६५ ॥

तहप्पगारा ' ये याव तत्तथाप्रकारा , ' सावज्जजोगोवहिया ' सावद्ययोगौपधिका —सावद्य योगा =सावद्ययोगयुक्ताश्च ते औपधिका =मायाप्रयोजनाश्चेति तथा, ' परपाणपरियावणकरा ' परप्राणपरितापनकरा , ' कम्मता ' कर्माणा =व्यापाराश्च ' कज्जति ' क्रियन्ते ' तओ वि पडिविरया जावज्जीवाए ' ततोऽपि प्रतिविरता यावज्जीवम् ॥ सू ६४ ॥

टीका—' से जहानामए ' इत्यादि। ' से जहानामए अणगारा भवंति ' अथ यथानाम केचित् अनगारा भवन्ति, कीदृशास्तेऽनगारा ' इत्याह ' ईरियासमिया ' ईर्यास

होते है, (जे यावण्णे तहप्पगारा सावज्जजोगोवहिया कम्मता परपाणपरियावणकरा कज्जति तओ वि पडिविरया जावज्जीवाए) तथा इसी प्रकार के और भी जो सावद्य-योगवाले मायाकषायजनित कार्य है कि जिनमे प्राणियो के प्राणो को परिताप ज य कष्ट भोगना पडता है उन सब से ये प्रतिविरत होते है ॥ सू ६४ ॥

' से जहानामए ' इत्यादि ।

(से जहानामए अणगारा भवति) ये जो अनगार होते है, वे (ईरियासमिया भासासमिया जाव इणमेव निग्गथ पावयण पुरओ काउ विहरंति) ईर्यासमिति, भाषा-

---

ઇર્ય, ગધ, ભાલા તેમજ અલકારોથી રહિત હોય છે (જે यावण्णे तहप्पगारा सावज्जजोगोवहिया कम्मता पर-पाण-परियावण-करा कज्जति तओ वि पडिविरया जावज्जीवाए) તથા એ પ્રકારના બીજા પણ જે સાવદ્યયોગવાળા માયાકષાયજનિત કાર્ય છે કે જેમા પ્રાણિયોના પ્રાણોને પરિતાપજનિત કષ્ટ ભોગવવા પડે છે, તેવા બધા કાર્યોથી તેઓ વિરકત હોય છે (સૂ ૬૪)

' से जहानामए ' ઇત્યાદિ

(से जहानामए अणगारा भवति) આ જે અનગાર હોય છે, તેઓ (ईरियासमिया भासासमिया जाव इणमेव निग्गथ पावयण पुरओ काउ विहरति) ઇર્યાસમિતિ,

पाउणित्ता आबाहे उप्पण्णे वा अणुप्पण्णे वा भत्त पच्चक्खंति । ते बहूइ भत्ताइ अणसणाए छेदेंति, छेदित्ता जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे जाव तमट्ठमाराहित्ता चरमेहिं ऊसासणीसासेहिं

प्रादुर्भवति, 'ते बहूइ वासाइ' तेऽनगारा भगवन्तो बहूनि वर्षाणि 'छउमत्थपरियाय पाउणंति' छद्मस्थपर्याय पालयन्ति=छद्मस्थावस्था पालयन्ति, 'पाउणित्ता' पालयित्वा 'आबाहे' आबाधायां=रोगादिबाधायाम 'उप्पण्णे वा अणुप्पण्णे वा' उत्पन्नायां वा अनुत्पन्नायां वा सत्यां 'भत्त पच्चक्खंति' भक्त प्रत्याख्यान्ति 'ते बहूइ भत्ताइ अणसणाए छेदेंति' ते बहूनि भक्तानि अनशनया छिन्दन्ति, 'छेदित्ता' छित्वा 'जस्सट्ठाए' यस्मै अर्थाय 'कीरइ नग्गभावे' क्रियते नग्नभाव=अङ्गीक्रियते, 'जाव तमट्ठमाराहित्ता' यावत् तमर्थमाराध्य, 'चरमेहिं ऊसासणीसासेहिं' चरमैरुच्छ्वासनिश्वासैः 'अणत' अनन्तम्=अन्तरहितम्, 'अणुत्तर' अनुत्तरम्=उत्कृष्टम्,

लाभ शीघ्र नहीं होता है, (ते बहूइ वासाइ छउमत्थपरियाग पाउणित्ता) वे अनगार भगवान् छद्मस्थ पर्याय को ही बहुत वर्षों तक पालते रहते है, (पाउणित्ता) और उस पर्याय के पालन करते २ भी यदि (आबाहे उप्पण्णे वा अणुप्पण्णे वा) किसी प्रकार की चाहे उन्हें रोगादिक बाधा उत्पन्न हो, चाहे न भी हो तो भी वे, (भत्त पच्चक्खंति) भक्तप्रत्याख्यान करते है। (ते बहूइ भत्ताइ अणसणाए छेदेंति) व अनेक भक्तों का अनशन द्वारा छेदन करते है, (छेदित्ता जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे जाव तमट्ठमाराहित्ता) छेदन करके उन्होंने जिस की प्राप्ति के लिये नग्नभाव धारण किया था, उस प्रयोजन की सिद्धि प्राप्त कर (चरमेहिं ऊसासणीसासेहिं अणत अणुत्तर णिव्वाघाय निरावरण कसिण पडिपुण्ण

દર્શનનો લાભ જલદી મળતો નથી, (ते बहूइ वासाइ छउमत्थपरियाग पाउणंति) તે અનગાર ભગવાન છદ્મસ્થપર્યાયનુ જ ઘણા વરસો સુધી પાલન કરે છે, (पाउणित्ता) અને તે પર્યાયનુ પાલન કરતા કરતા પણ જો (आबाहे उप्पण्णे वा अणुप्पण्णे वा) કોઇ પ્રકારની રોગ આદિ ની પીડા ઉત્પન્ન થાય કે ચાહે ન પણ થાય તો પણ તેઓ (भत्त पच्चक्खंति) ભક્તપ્રત્યાખ્યાન કરે છે (ते बहूइ भत्ताइ अणसणाए छेदेंति) તેઓ અનેક ભક્તોનુ અનશન દ્વારા છેદન કરે છે (छेदित्ता जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे जाव तमट्ठमाराहित्ता) છેદન કરીને તેઓએ જેની પ્રાપ્તિ માટે નગ્નભાવ ધારણ કર્યો હતો તે પ્રયોજનની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરીને (चरमेहिं ऊसासणीसासेहिं अणत अणुत्तर णिव्वा-

क्खति, पच्चक्खित्ता बहूइ भत्ताइ अणसणाए छेदति, छेदित्ता जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे जाव अत करति ॥ सू० ६६ ॥

मूलम्—जेसि पि य ण एगइयाण णो केवलवरनाण-दसणे समुप्पज्जइ ते बहूइ वासाइ छउमत्थपरियाग पाउणति,

'पाउणति' पालयन्ति, 'पाउणित्ता' पालयित्वा, 'भत्त पच्चक्खति' भक्त प्रत्याख्याति, 'भत्त पच्चक्खित्ता' भक्त प्रत्याख्याय 'बहूइ' बहूनि 'भत्ताइ अणसणाए' भक्तानि अनशनया 'छेदति' छिनत्ति, 'छेदित्ता' छित्वा 'जस्सट्ठाए' यस्मै अर्थाय 'कीरइ' क्रियते 'नग्गभावो' नग्नभाव=आकिञ्चन्य क्रियते इत्यन्वय, 'जाव अत' यावत्—सर्वदु खनाशन 'करति' कुर्वन्ति ॥ सू० ६६ ॥

'जेसिं पि य ण' इत्यादि। 'जेसिं पि य ण एगइयाण णो केवलवर नाणदसणे समुपज्जइ' येषामपि च खलु एकेषा नो केवलवरज्ञानदर्शन समुत्पद्यते=

(पाउणित्ता भत्त पच्चक्खति) इस पर्याय को प्राप्त कर वे भक्त का प्रत्याख्यान कर देते हैं। (पच्चक्खित्ता बहूइ भत्ताइ अणसणाए छेदति) प्रत्याख्यान करके अनेक भक्तों का अनशन द्वारा छेदन कर देते है। (छेदित्ता जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे जाव अत करेंति) छेदन करके जिस प्रयोजन के लिये नग्नभाव उन्होंने धारण किया था वे उस प्रयोजन को प्राप्त करते है, अर्थात् समस्त दु खों का अत करते है ॥ सू ६६ ॥

'जेसिं पि य ण' इत्यादि।

(जेसिं पि य ण) इन साधुओं मे से भी (एगइयाण) जिन किन्हीं साधु मुनिराजो को (णो केवलवरनाणदसणे समुप्पज्जइ) निर्मल केवलज्ञान एव केवल दर्शन का

વરસો સુધી આ પૃથ્વીમડળને પાવન કરે છે (पाउणित्ता भत्त पच्चक्खति) આ પર્યાયને પ્રાપ્ત કરીને ભક્તપ્રત્યાખ્યાન કરી દે છે (पच्चक्खित्ता बहूइ भत्ताइ अणसणाए छेदन्ति) પ્રત્યાખ્યાન કરીને અનેક ભક્તોનુ અનશન દ્વારા છેદન કરે છે (छेदित्ता जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे जाव अत करेति) છેદન કરીને જે પ્રયોજન માટે નગ્નભાવ તેમણે ધારણ કરેલો હતો તે પ્રયોજનને પ્રાપ્ત કરે છે, અર્થાત્ સમસ્ત દુ ખોનો અત કરે છે (સૂ ૬૬)

'जेसिं पि य ण' ઈત્યાદિ

(जेसिं पि य ण) આ સાધુઓમાથી પણ (एगइयाण) જે કોઈ સાધુ મુનિરાજોને (णो केवलवरनाणदसणे समुप्पज्जइ) નિર્મળ કેવળજ્ઞાન તેમજ કેવળ

कालमासे कालं किच्चा, उक्कोसेणं सव्वट्ठसिद्धे महाविमाणे देवत्ताए उववत्तारो भवंति, तहिं तेसिं गई, तेत्तीस सागरोवमाइं ठिई, आराहगा, सेसं तं चेव ॥ सू० ६८ ॥

मनुजभवभाविनो वा अथवा=मनुर्येषां त एकाचा 'पुण' पुन, अत्र पुन शब्द उक्तार्थसमुच्चयार्थक, 'एगे' एक-अन्ये तु 'मयताणे भक्कार=भवसंबिन, 'मयताग इत्यनुस्वार आर्षत्वात 'पुव्वकम्मावसेसेण' पूर्वकर्मावशेषेण पूर्वकृतकर्मणामवशेषेण 'कालमासे कालं किच्चा' कालमासे काल कृत्वा-'उक्कोसेण सव्वट्ठसिद्धे महाविमाणे' उत्कर्षेण सर्वार्थसिद्धे महाविमान 'देवत्ताए' देवत्वेन 'उववत्तारो भवंति' उपपातो भवन्ति=उत्पद्यन्ते, 'तहिं तेसिं गई तेत्तीस सागरोवमाइं ठिई' तत्र तेषा गति, तत्रस्थितिश्च त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि स्थिति । 'आराहगा आराधका=सम्यक्त्वाऽऽराधका, 'सेसं तं चेव' शेषं तदेव ॥ सू ६८॥

हैं कि जिन्हें उसी भव में केवलज्ञान एवं केवलदर्शन का लाभ नहीं होता है तो ऐसे वे अनगार भगवान् (एगच्चा) एकभवावतारी होते हैं। वे (भवतारो) स्वयम् की आगामी भवते २ हों (पुव्वकम्मावसेसेण) पूर्वकर्म के अवशिष्ट होने के कारण (कालमासे कालं किच्चा) काल अवसर में काल कर (उक्कोसेण) उत्कर्ष से (सव्वट्ठसिद्धे महाविमाणे देवत्ताए उववत्तारो भवंति) सर्वार्थसिद्ध नामक महाविमान में देवपर्याय से उत्पन्न हो जाते हैं। (तहिं तेसिं गई, ठिई तेत्तीस सागरोवमाइं) वहाँ पर उनकी गति और स्थिति होती है। उनकी स्थिति वहाँ पर तेतीस सागर प्रमाण है। (आराहगा सेसं तं चेव) वे नियम से पराक के आराधक होते हैं। अवशिष्ट पूर्ववत समझना चाहिये॥ सू ६८॥

જ્ઞાન હોય છે કે જેમને તે જ ભવમાં કેવળજ્ઞાન તેમજ કેવળદર્શનનો લાભ મળતો નથી તો એવા તે અનગાર ભગવાન (एगच्चा) એકભવાવતારી હોય છે તેઓ (भवतारो) સ્વયમની આગામના ભવો ભવો (पुव्वकम्मावसेसेणं) પૂર્વકર્મના બાકી રહેવાના કારણે (कालमासे कालं किच्चा) કાલ-અવસરે કાલ કરીને (उक्कोसेणं) ઉત્કર્ષ વડે (सव्वट्ठसिद्धे महाविमाणे देवत्ताए उववत्तारो भवंति) સર્વાર્થસિદ્ધ નામના મહાવિમાનમાં દેવપર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાં તેમની ગતિ અને સ્થિતિ હોય છે તેમની ત્યાં સ્થિતિ તેત્રીસ સાગર પ્રમાણ છે (आराहगा सेसं तं चेव) તેઓ નિયમથી પરલોકના આરાધક હોય છે, બાકી બધુ અગાઉ પ્રમાણે સમજવું જોઈએ (સૂ. ૬૮)

अणंतं अणुत्तरं निव्वाघायं निरावरण कसिण पडिपुण्णं केवल-वरनाणदसणं उप्पादेंति, तओ पच्छा सिज्झिहिंति जाव अंतं करेहिति ॥ सू० ६७ ॥

मूलम्—एगच्चा पुण एगे भयंतारो पुव्वकम्मावसेसेणं

'निव्वाघायं' निर्व्याघात=सूक्ष्मव्यवहितविप्रकृष्टविषयेषु अप्रतिहत, 'निरावरण' निरावरण=कर्मावरणरहित 'कसिण' कृत्स्न=सकल, 'पडिपुण्ण' प्रतिपूर्ण=सपूर्ण, 'केवलवरनाणदसण' केवलवरज्ञानदर्शनम् 'उप्पादेंति' उत्पादयन्ति, 'तओ पच्छा सिज्झिहिंति' तत पश्चात् सेत्स्यन्ति, 'जाव अत' यावत् अन्त=सर्वदु खानामन्त 'करेहिंति' करिष्यन्ति ॥ सू० ६७ ॥

'एगच्चा' इत्यादि । 'एगच्चा' एकाऽर्चा—एका=असाधारणगुणत्वात् अद्वितीया—

केवलवरनाणदसण उप्पादेंति) चरम उच्छ्वास—नि श्वासों में अ तरहित, अनुपम, निर्व्याघात—सूक्ष्म, व्यवहित एव विप्रकृष्ट विषय को हस्तामलकवत् जानने के लिये समर्थ, निरावरण—कर्मावरणरहित, कृत्स्न—सकल, एवं प्रतिपूर्ण—सपूर्ण केवलज्ञान एव केवलदर्शन की उत्पत्ति से विशिष्ट हो जाते है । (तओ पच्छा सिज्झिहिंति जाव अत करेहिंति) इसके पश्चात् वे सिद्ध हो जाते है और उस अवस्था में उनके समस्त दु खों का एव उनके कारणभूत कर्मों का सर्वथा अभाव हो जाता है ॥ सू० ६७ ॥

'एगच्चा पुण' इत्यादि ।

इन अनगार भगवतों के बीच (एगे) कितनेक ऐसे भी अनगार भगवान होते

घाय निरावरण कसिण पडिपुण्ण केवलवरनाणदसण उप्पादेंति) ચરમ ઉચ્છ્વાસ-નિશ્વાસોમા અતરહિત, અનુપમ, નિર્વ્યાઘાત—સૂક્ષ્મ વ્યવહિત તેમજ વિપ્રકૃષ્ટ વિષયને હસ્તામલકવત્ જાણવા માટે સમર્થ, નિરાવરણ—કર્માવરણરહિત, કૃત્સ્ન—સકળ, તેમજ પરિપૂર્ણ—સપૂર્ણ કેવળજ્ઞાન તેમજ કેવળદર્શનની ઉત્પત્તિથી વિશિષ્ટ થઈ જાય છે (તઓ પચ્છા સિજ્ઝિહિંતિ જાવ અત કરેહિંતિ) ત્યાર પછી તેઓ સિદ્ધ થઈ જાય છે, અને તે અવસ્થામા તેમના સમસ્ત દુ ખોનો તેમજ તેમના કારણભૂત કર્મોનો સર્વથા અભાવ થઈ જાય છે (સૂ ૬૭)

'एगच्चा पुण' ઇત્યાદિ

આ અનગાર ભગવન્તોની વચમા (एगे) કેટલાક એવા પણ અનગાર

मायालोहा अणुपुव्वेण अट्ठकम्मपयडीओ खवेत्ता उप्पिं लोयग्गपइट्ठाणा भवति ॥ सू० ६९ ॥

मूलम्—अणगारे णं भंते ! भावियप्पा केवलिसमु-

'णिक्कोहा' निष्क्रोधा=क्रोधरहिता, 'खीणकोहा' क्षीणक्रोधा—क्रोधः क्षीणो येषां ते क्षीणक्रोधा—मोहनीयकर्मणः क्षयाकरणात् क्षीणक्रोधमोहनीयकर्माणः, 'एव माणमायालोहा' एव मानमायालोभा=एव क्षीणमानमायालोभा, 'अणुपुव्वेण' आनुपूर्व्या=क्रमशो यथानद्धम्, 'अट्ठकम्मपयडीओ' अष्टकर्मप्रकृतीः 'खवेत्ता' क्षपयित्वा 'उप्पिं लोयग्गपइट्ठाणा' उपरि लोकाग्रप्रतिष्ठाना=लोकाग्रावस्थिताः 'भवति' भवन्ति ॥ सू ६९ ॥

टीका—'अणगारे णं भंते' इत्यादि । 'अणगारे णं भंते !' अनगारः खलु हे भदन्त ! 'भावियप्पा' भावितात्मा=दृताऽऽत्मसाक्षात्कारः, 'केवलिसमुग्घाएण' केवलि-

---

क्कोहा एव माणमायालोहा) जिनका क्रोध नष्ट हो गया है, अत एव जो निष्क्रोध हैं, मोहनीय कर्म नष्ट हो जाने के कारण क्रोध जिनकी आत्मा से क्षीण हो चुका है, इसी तरह से मान, माया एव लोभ भी जिनकी आत्मा से सर्वथा नष्ट हो चुके हैं, वे (अणुपुव्वेण अट्ठ कम्मपयडीओ खवेत्ता उप्पिं लोयग्गपइट्ठाणा भवति) क्रम २ से पूर्वबद्ध अष्टकर्मों की प्रकृति को सर्वथा नष्ट कर नियमसे लोक के अग्रभागमे निवास करनेवाले होते हैं, अर्थात् मोक्षको प्राप्त करते है ॥ सू ६९ ॥

'अणगारे णं भंते !' इत्यादि ।

(भंते !) हे भगवन् ! (भावियप्पा अणगारे ण) भावितात्मा अनगार (साधु) (केवलिसमुग्घाएण) केवलिसमुद्घात द्वारा (समोहणित्ता) आत्मप्रदेशों को शरीर से

ગયેલા છે, તેથી જેઓ ક્રોધરહિત છે, મોહનીય કર્મ નષ્ટ થઈ જવાના કારણથી ક્રોધ જેમના આત્મામાથી ક્ષીણ થઈ ગયેલા છે, તેવી જ રીતે માન, માયા તેમજ લોભ પણ જેમના આત્મામાથી સર્વથા નષ્ટ થઇ ગયેલા છે, તેઓ (अणुपुव्वेण अट्ठ कम्मपयडीओ खवेत्ता उप्पिं लोयग्गपइट्ठाणा भवति) અનુક્રમથી પૂર્વબદ્ધ આઠ કર્મોની પ્રકૃતિને સર્વથા નષ્ટ કરીને નિયમથી લોકના ઉપરના ભાગમા નિવાસ કરવાવાળા થાય છે, અર્થાત્ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે (સૂ ૬૯)

'अणगारे णं भंते !' ઈત્યાદિ

(भंते !) હે ભગવન્ ! (भावियप्पा अणगारे ण) ભાવિતાત્મા અનગાર (સાધુ) (केवलिसमुग्घाएण) કેવલિસમુદ્ઘાત દ્વારા (समोहणित्ता) આત્મ

मूलम्—से जे इमे गमागर जाव सण्णिवेसेसु मणुया भवंति, त जहा–सव्वकामविरया सव्वरागविरया सव्वसगातीता सव्वसिणेहाइक्कंता अक्कोहा निक्कोहा खीणक्कोहा एव माण-

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु मणुया भवति' अथ य इमे ग्रामाऽऽकर यावत् सन्निवेशेषु मनुजा भवन्ति, 'त जहा' तद्यथा 'सव्वकामविरया' सर्वकामविरता – सर्वकामेभ्य =समस्तशब्दादिविषयेभ्यो निवृत्ता = निवृत्ता, शब्दादिविषयेषु वा विरता=विगतौ सुत्सुक्या, 'सव्वरागविरया' सर्वरागविरता = सर्वरागात्–समस्तात् विषयाभिमुखहेतुभूताऽऽत्मपरिणामविशेषात् निवृत्ता, 'सव्वसगातीता' सर्वसङ्गाऽतीता –सर्वसङ्गात्=मातापित्रादिसम्बन्धादतीता =विनिर्गता –सर्वसङ्गरहिता इत्यर्थः, 'सव्वसिणेहाइक्कता' सर्वस्नेहातिक्रान्ता =स्नेहरहिता, 'अक्कोहा' अक्रोधा,

'से जे इमे' इत्यादि।

(से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु) ये जो ग्राम। आकर आदि से लेकर सन्निवेश तक के निवासस्थानों म (मणुया भवति) मनुष्य रहते है, (त जहा) जैसे (सव्वकामविरया सव्वरागविरया सव्वसगातीता सव्वसिणेहाइक्कता), जो समस्त शब्दादिक विषयों से निवृत्त है, अथवा शब्दादिक विषयों मे जिन्हे उत्सुकता नहीं है, समस्त विषयों का ओर झुकाने वाले आत्माके रागरूप परिणाम से जो निवृत्त है, माता–पिता आदि समस्त सबधिजनों से अथवा समस्तप्रकार के परिग्रह से जो दूर हो चुके है, जिन्हों ने सम्पूर्णप्रकार का स्नेहभाव परिवर्जित कर दिया है। (अक्कोहा णिक्कोहा खीण-

'से जे इमे' ઇત્યાદિ

(से जे इमे) આ કે જે (गमागर जाव सण्णिवेसेसु) ગામ આકર આદિથી લઇને સન્નિવેશ સુધીના નિવાસસ્થાનોમા (मणुया भवति) મનુષ્ય રહે છે, (त जहा) જેવા કે–(सव्वकामविरया सव्वरागविरया सव्वसगातीता सव्वसिणेहाइक्कता) જેઓ સમસ્ત શબ્દાદિક વિષયોથી નિવૃત્ત છે, અથવા શબ્દાદિક વિષયોમા જેમને ઉત્સુકતા નથી હોતી, સમસ્ત વિષયોની તરફ ખેચવાવાળા આત્માના રાગરૂપ પરિણામથી જેઓ નિવૃત્ત છે, માતાપિતા આદિ સમસ્ત સબધી જનોથી અથવા સમસ્ત પ્રકારના પરિગ્રહોથી જેઓ દૂર થઇ ગયેલા છે, જેઓએ સપૂર્ણ પ્રકારના સ્નેહભાવને પરિવર્જિત કરી દીધેલ છે, (अक्कोहा णिक्कोहा खीणक्कोहा एव माणमायालोहा) જેમનો ક્રોધ નષ્ટ થઇ

मूलम्—से नूणं भंते ! केवलकप्पे लोए तेहिं निज्जरापोग्गलेहि फुडे ? हंता ! फुडे ॥ सू० ७१ ॥

मूलम्—छउमत्थे णं भंते ! मणुस्से तेसि णिज्जरापोग्गलाण किंचि वण्णेण वण्णं, गंधेण गंधं, रसेणं रसं, फासेण

टीका—'से नूण भंते !' इत्यादि । 'से नूण भंते !' अथ नून हे भदन्त ! 'केवलकप्पे लोए' केवलकल्पो लोक, 'तेहिं' तै 'निज्जरापोग्गलेहिं' निर्जरापुद्गलै—निर्जरा प्रधाना पुद्गला निर्जरापुद्गला—जीवेन अकर्मतामापादिता कर्मपुद्गलास्तै 'फुडे' स्पृष्ट=व्याप्त किम् ? इति प्रश्न । उत्तरमाह 'हंता ! फुडे' हन्त ! स्पृष्ट ॥ सू ७१ ॥

टीका—'छउमत्थे णं भंते !' इत्यादि । 'छउमत्थे णं भंते !' छद्मस्थ खलु भदन्त !'=हे भदन्त ! छद्मस्थ खलु मनुष्य, छद्मस्थ इह निरतिशयज्ञानयुक्तो ज्ञेय, यतश्छद्मस्थोऽपि विशिष्टावधिज्ञानयुक्तो निर्जरापुद्गलान् जानात्येव । 'तेसिं णिज्जरापोग्गलाण' तेषा निर्जरापुद्गलाना 'किंचि' किञ्चिद् 'वण्णेण' वर्णेन—वर्णतया यथावस्थितस्वरूपग 'वण्ण' वर्ण=

'से नूण भंते !' इत्यादि ।

(से नूण भंते !) हे भदत ! क्या अवश्यतया (तेहिं निज्जरापोग्गलेहिं) उनके निर्जराप्रधान पुद्गलों द्वारा (केवलकप्पे लोए) यह समस्त लोग (फुडे) स्पृष्ट होता है ? (हंता ! फुडे) हाँ ! स्पृष्ट होता है ॥ ॥ सू ७१ ॥

'छउमत्थे णं' इत्यादि ।

(छउमत्थे णं भंते ! मणुस्से) हे भदन्त ! विशिष्टज्ञानी छद्मस्थ मनुष्य (तेसिं णिज्जरापोग्गलाण) उन निर्जराप्रधान पुद्गलों को (किंचि) किंचित् (वण्णेण वण्ण

'से नूण भंते !' ઇત્યાદિ

(से नूण भंते !) હે ભદંત ! શું અવશ્યતયા (तेहिं निज्जरापोग्गलेहिं) તેમના નિર્જરાપ્રધાન પુદ્ગલો દ્વારા (केवलकप्पे लोए) આ સમસ્ત લોકને (फुडे) સ્પર્શ થાય છે ? (हंता ! फुडे) હા ! થાય છે (સૂ ૭૧)

'छउमत्थे णं' ઇત્યાદિ

(छउमत्थे णं भंते ! मणुस्से) હે ભદંત ! વિશિષ્ટજ્ઞાની છદ્મસ્થ મનુષ્ય (तेसिं णिज्जरापोग्गलाण) તે નિર્જરાપ્રધાન પુદ્ગલોને (किंचि) કિંચિત્ (वण्णेण वण्ण गंधेण गंध रसेण रस फासेण फास जाणइ पासइ) વર્ણથી

ग्घाएणं समोहणित्ता केवलकप्पं लोयं फुसित्ता णं चिट्ठइ?, हंता ! चिट्ठइ ॥ सू० ७० ॥

समुद्घातेन, तत्र प्रथम समुद्घातस्वरूपमुच्यते—यथास्वभावस्थितानामात्मप्रदेशाना समुद्घातन=समन्तादुद्घातन—स्वभावाद्यभावेन परिणमन समुद्घात, स च सप्तविध—वेदनासमुद्घात १, कषायसमुद्घात २, मरणसमुद्घात ३, वैक्रियसमुद्घात ४, तैजससमुद्घात ५, आहारकसमुद्घात ६, केवलिसमुद्घातश्च ७। एषु सप्तसु समुद्घातेषु चरम केवलिसमुद्घात। तत् को नाम केवलिसमुद्घात ? उच्यते—यस्यान्तर्मुहूर्तकाले परमपद भावि, तस्मिन् केवलिनि भव समुद्घात केवलिसमुद्घातस्तेन, **'समोहणित्ता'** समवहत्य=आत्मप्रदेशान् प्रसार्य **'केवलकप्प'** केवलकल्प=सम्पूर्ण **'लोय'** लोक **'फासित्ता ण'** स्पृष्ट्वा खलु **'चिट्ठइ'** तिष्ठति किम् ?। उत्तर माह—**'हता'** इत्यादि। **'हन्त'** इतिपद कोमलाऽऽमन्त्रणपूर्वकस्वीकारार्थकम्, **'चिट्ठइ'** तिष्ठति ॥ सू ७० ॥

बाहर निकालकर (**केवलकप्प लोय**) क्या समस्त लोकका (**फुसित्ता**) स्पर्श करके (**चिट्ठइ**) ठहरते है ? उत्तर—(**हता ! चिट्ठइ**) हा! ठहरते है। यथास्वभाव से स्थित आत्मप्रदेशों का अन्य भाव मे परिणमन करना उसका नाम समुद्घात है। समुद्घात ७ प्रकार का है—वेदना समुद्घात १, कषायसमुद्घात २ मरणसमुद्घात ३, वैक्रियसमुद्घात ४, तैजससमुद्घात ५, आहारकसमुद्घात ६, केवलिसमुद्घात ७। इनमे अन्तिम समुद्घात केवलिसमुद्घात है। जिसको अन्तर्मुहूर्तकाल मे निर्वाण पदकी प्राप्ति होती है ऐसे केवली भगवान का दण्ड, कपाट, मन्थान और लोकपूरण क्रिया द्वारा आत्मप्रदेशो का मूल शरीर को न छोडकर शरीर से बाहर फैलना इसका नाम केवलिसमुद्घात है ॥ सू ७० ॥

પ્રદેશોને શરીરથી બહાર કાઢીને (**केवलकप्प लोय**) શું સમસ્ત લોકનો (**फुसित्ता**) સ્પર્શ કરીને (**चिट्ठइ**) રહે છે ? (**हता ! चिट्ठइ**) હા ! રહે છે. યથાસ્વભાવમા રહેલા આત્મપ્રદેશોને અન્યભાવમા ફેરવી નાખવુ તેનુ નામ સમુદ્ઘાત છે સમુદ્ઘાત ૭ પ્રકારના છે—૧ વેદનાસમુદ્ઘાત, ૨ કષાય-સમુદ્ઘાત, ૩ મરણસમુદ્ઘાત, ૪ વૈક્રિયસમુદ્ઘાત, ૫ તૈજસસમુદ્ઘાત, ૬ આહારકસમુદ્ઘાત, ૭ કેવલિસમુદ્ઘાત તેમા છેલ્લો સમુદ્ઘાત કેવલિસમુદ્ઘાત છે જેને અન્તમુહૂર્ત કાળમા નિર્વાણપદની પ્રાપ્તિ થાય છે એવા કેવલી ભગવાનના દંડ, કપાટ, મન્થાન, અને લોકપૂરણ ક્રિયાદ્વારા આત્મ પ્રદેશોનો, મૂળ શરીરને નહિ છોડતા શરીરથી બહાર ફેલાવો થવો તેનુ નામ કેવલિસમુદ્ઘાત છે (સૂ ૭૦)

मूलम्—गोयमा ! अय ण जंबुद्दीवे दीवे सव्वदीव-समुद्दाण सव्वब्भंतराए सव्वखुड्डाए वट्टे तेल्लापूय-संठाण-संठिए

टीका—भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि। 'गोयमा ! अय ण जंबुद्दीवे दीवे' हे गौतम ! अयं खलु जम्बूद्वीपो द्वीप 'सव्वदीवसमुद्दाण सव्वब्भंतराए' सर्वद्वीपसमुद्राणां सर्वाभ्यन्तरक =सर्वद्वीपसमुद्रमध्यवर्ती, 'सव्वखुड्डाए' सर्वक्षुल्लक =सर्वद्वीपसमुद्रापेक्षया क्षुल्लु, 'वट्टे' वृत्त =गोलाकार, मोदकवद् घनवृत्तोऽपि भवेत तद्व्यवच्छेदार्थं प्रतरवृत्तताह-'तेल्लापूय-संठाण-संठिए' तैलापूप-संस्थान-संस्थित - तैलमिति घृतस्योपलक्षणम्, तेन तैलघृतपक्वापूपाऽऽकारसंस्थित, 'वट्टे' वृत्त, 'रहचक्कवाल-संठाण-संठिए' रथचक्रवाल-

---

जाती है कि (उज्जमत्थे ण मणुस्से तेसिं णिज्जरापोग्गलाणं णो किंचि वण्णेण वण्णं जाव जाणइ पासइ) उद्यस्थ मनुष्य, उन केवली भगवान के उन निर्जराप्रधान पुद्गलों के वर्ण गंध रस स्पर्श को न जान सकता है ? न देख सकता है ? ॥ सू ७२ ॥

'गोयमा ! अय ण' इत्यादि।

(गोयमा !) हे गौतम ! (अय ण जंबुद्दीवे दीवे) यह जम्बूद्वीप नामका द्वीप (सव्वदीवसमुद्दाण) समस्त द्वीप और समुद्रों का (सव्वब्भंतराए) सर्वप्रकार से मध्य-वर्ती है। अत यह (सव्वखुड्डाए) सब से छोटा है। (वट्टे) यह वलय के समान वृत्ताकार-गोल है। (तेल्ला-पूय-संठाण-संठिए) तैलपक्व पुआ के आकार जैसा गोल है। (वट्टे रहचक्कवाल-संठाण-संठिए) रथके पहिये जैसा गोल है। (वट्टे पुक्खर-

---

દારણથી એમ કહેવાય છે કે (उज्जमत्थे ण मणुस्से तेसिं णिज्जरापोग्गलाणं णो किंचि वण्णेण वण्णं जाव जाणइ पासइ) છદ્મસ્થ મનુષ્ય તે કેવલી ભગવાનના તે નિર્જરાપ્રધાન પુદ્ગલોના વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શને નથી જાણી શકતા કે નથી દેખી શકતા ? (સૂ. ૭૩)

'गोयमा ! अय ण' ईत्यादि

(गोयमा !) हे गौतम ! (अय ण जंबुद्दीवे दीवे) आ जंबूद्वीप नामनो द्वीप (सव्वदीवसमुद्दाण) समस्त द्वीपो अने समुद्रोनी (सव्वब्भंतराए) सर्व प्रकारथी मध्यवर्ती छे आथी ते (सव्वखुड्डाए) बधाथी नानो छे (वट्टे) ते वलयना (બંગડી) जेवो वृत्ताकार गोळ छे (तेल्लापूय-संठाण संठिए) पुडलाना आकार जेवो गोळ छे (वट्टे रहचक्कवाल-संठाण-संठिए) रथना पैडा जेवो गोळ छे (वट्टे पुक्खरकण्णिया-संठाण-संठिए) કમળની કર્ણિકા जेवो गोळ छे (वट्टे पडिपुण्ण-चंद-संठाण-संठिए)

फासं जाणइ पासइ ? गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे ॥ सू० ७२ ॥

मूलम्—से केणट्ठेणं भंते ! एव वुच्चइ—छउमत्थे णं मणुस्से तेसिं णिज्जरापोग्गलाण णो किंचि वण्णेणं वण्ण जाव जाणइ पासइ ? ॥ सू० ७३ ॥

कालादिरूप, 'गधेन गध' गन्धेन गन्धम्, 'रसेन रसं' रसेन रसम्, 'फासेण फास' स्पर्शेन स्पर्श 'जाणइ' जानाति विशेषत, 'पासइ' पश्यति सामान्यत किम् ?, उत्तरमाह-- 'गोयमा' हे गौतम ! 'णो इणट्ठे समट्ठे' नायमर्थ समर्थ =सगत, कर्मपुद्गलाना साऽति शयज्ञानगम्यत्वात् । अत छद्मस्थशब्देनातिशयज्ञानरहितस्य विवक्षितत्वादिति भाव । एव गन्धादयोऽपि ज्ञेया ॥ सू० ७२ ॥

टीका—'से केणट्ठेण भंते !' इत्यादि ! 'से केणट्ठेण भंते !' अथ केनाऽर्थेन भदन्त ! 'एव वुच्चइ' एवमुच्यते—'छउमत्थे ण मणुस्से' छद्मस्थ खलु मनुष्य 'तेसिं णिज्जरापुग्गलाण' तेषा निर्जरापुद्गलाना 'णो किंचि वण्णेण वण्ण जाव जाणइ पासइ' नो किञ्चिद्वर्णेन वर्ण यावज्जानाति पश्यति ॥ सू० ७३ ॥

गंधेण गंध रसेण रस फासेण फास जाणइ पासइ) वर्ण से वर्ण को, गंध से गंध को, रस से रस को और स्पर्श से स्पर्श को जानता है देखता है ? उत्तर—(**गोयमा !**) हे गौतम ! (**णो इणट्ठे समट्ठे**) यह अर्थ सिद्धान्त से समर्थित नहा है। अर्थात् छद्मस्थ केवली भगवान् के निर्जराप्रधान पुद्गलों के रूप, रस, गंध, और स्पर्श को किंचिन्मात्र भी नहा जान सकता है, न देख सकता है ॥ सू ७२ ॥

'से केणट्ठेण भंते !' इत्यादि ।

(**भंते !**) हे भदन्त ! (**से**) यह बात (**केणट्ठेण एव वुच्चइ**) किस-कारण ऐसी कही

વર્ણને, ગંધથી ગંધને, રસથી રસને અને સ્પર્શથી સ્પર્શને જાણે છે? જુએ છે? ઉત્તર-(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (णो इणट्ठे समट्ठे) આ અર્થ સિદ્ધાંતથી સમર્થન પામેલો નથી, અર્થાત્ છદ્મસ્થ પુરુષ કેવલી ભગવાનના નિર્જરાપ્રધાન પુદ્ગલોના રૂપ, રસ, ગંધ તથા સ્પર્શને કિંચિત્ માત્ર પણ જાણી શકતા નથી, તેમ જોઈ શકતા પણ નથી (સૂ ૭૨)

'से केणट्ठेण भंते !' ઈત્યાદિ

(भंते !) હે ભદન્ત ! (से) આ વાત (केणट्ठेण एव वुच्चइ) શા

मूलम्—देवे ण महड्ढिए महज्जुइए महब्बले महाजसे महासोक्खे महाणुभावे सविलेवण गंधसमुग्गय गिण्हइ, गिण्हित्ता तं अवदालेइ, अवदालित्ता जाव इणामेवत्ति कट्टु केवल-

टीका—'देवे ण' इत्यादि। 'देवे ण' देव खलु 'महड्ढिए' महर्द्धिक = विपुलैश्वर्ययुक्त, 'महज्जुइए' महाद्युतिक =महातेजस्वी, 'महब्बले महाजसे' महाबलो महायशा 'महासोक्खे' महासौख्य =महासुखी, 'महाणुभावे' महानुभाव, 'सविलेवण' सविलेपन 'गंधसमुग्गय' गंधसमुद्गक=गंधसपुटक 'गिण्हइ' गृह्णाति, 'गिण्हित्ता' गृहीत्वा त=गंधसमुद्गकम् 'अवदालेइ' अवदालयति=उद्घाटयति, 'अवदालित्ता' अवदाल्य= उद्घाट्य, 'जाव इणामेवत्ति कट्टु' यावत् इदमेवमिति कृत्वा, इह यावच्छब्द परिमाणार्थकस्तावदित्यस्य सापेक्ष, इद=गमनम्, एवम्=क्षोटिकात्रय यावता कालेन भवति तावत्का-

विष्कंभवाला है। इसकी परिधि तीन लाख सोलह हजार दो सौ सत्ताइस योजन तीन कोश एकसौ अट्ठाइस धनुष साढे तेरह अंगुल से कुछ अधिक है। उससे यह परिवेष्टित है॥ सू ७४॥

'देवे ण महड्ढिए' इत्यादि।

(**महड्ढिए**) महाऋद्धि का धारी (**महब्बले**) महाबलिष्ठ (**महाजसे**) अतिशय यशस्वी (**महासोक्खे**) अत्यन्तसौख्यवाले (**महाणुभावे**) एवं अत्यंत प्रभावशाली ऐसा कोइ (**देवे ण**) देव (**सविलेवण गंधसमुग्गय**) विलेपनसहित एक गंध के समुद्गक (पेटा) को (**गिण्हइ**) लेवे, (**गिण्हित्ता**) और लेकर उसे (**अवदालेइ**) वहीं पर खोल, (**अवदालित्ता**) खोलकर (**जाव इणामेवत्ति कट्टु केवलकप्प जंबुद्दीव दीव**)

પોળો છે તેનો પરિધ ત્રણ લાખ સોળ હજાર બસો સત્તાવીશ યોજન ત્રણ કોશ એકસો અઠ્ઠાવીસ ધનુષ અને સાડા તેર આંગળથી જરા વધારે છે તે એટલા ઘેરાવામા છે (સૂ ૭૪)

'देवे ण महड्ढिए' ઇત્યાદિ

(महड्ढिए) મહાઋદ્ધિના ધારી (महब्बले) મહાબલિષ્ઠ (महाजसे) અતિશય યશસ્વી (महासोक्खे) અત્યંત સૌખ્યવાળા (महाणुभावे) તેમજ અત્યંત પ્રભાવશાળી એવા કોઈ (देवे ण) દેવ (सविलेवण गंधसमुग्गय) વિલેપન સહિત એક ગંધસમુદ્ગક (સુગંધદ્રવ્યની પેટી) ને (गिण्हइ) લીએ, (गिण्हित्ता) અને લઈને તેને (अवदालेइ) ત્યાં ઉઘાડે, (अवदालित्ता) ઉઘાડીને (जाव इणामेवत्ति कट्टु केवलकप्प जंबुद्दीव दीव) તે સમસ્ત જંબૂદ્વી-

वट्टे रहचक्कवाल-सठाण-संठिए वट्टे पुक्खर-कण्णिया-सठाण-सठिए वट्टे पडिपुण्ण-चंद-सठाणसंठिए एक्क जोयणसयसहस्स आयामविक्खभेण तिण्णि जोयणसयसहस्साइं सोलस सहस्साइं दोण्णि य सत्तावीसे जोयणसए तिण्णि य कोसे अट्ठावीस च धणुसय तेरस य अगुलाइ अद्धगुलिय च किंचि विसेसाहिए परिक्खेवेण पण्णत्ते ॥ सू० ७४ ॥

सस्थान सस्थित -चक्रवाल=मण्डल, मण्डलक्षेत्रमेयोगाच्च रथचक्रमपि रथचक्रवाल, तत्सस्थानेन सस्थित -रथचक्राऽऽकारसस्थित इत्यर्थ ' वट्टे ' वृत्त 'पुक्खर कण्णिया सठाण सठिए वट्टे' पुष्करकर्णिका-सस्थान-सस्थित -पद्मराजकोशसदृशाकारयुक्त , ' एक्क जोयणसयसहस्स आयामविक्खभेण' एक योजनशतसहस्रम आयामविष्कम्भेण=दैर्ध्यपरिणाहाभ्यामेकलक्षयोजनप्रमाण , 'वट्टे' वृत्त , 'पडिपुण्ण-चद-सठाण सठिए' प्रतिपूर्ण-चन्द्र-सस्थान-सस्थित , 'तिण्णि जोयणसयसहस्साइ' त्रीणि योजनशतसहस्राणि=त्रीणि लक्षाणि योजनानि, 'सोलस सहस्साइ' षोडश सहस्राणि, 'दोण्णि य सत्तावीसे जोयणसए' द्वे च सप्तविंशे योजनशते= सप्तविंशत्यधिके द्वे शते योजनानि 'तिण्णि य कोसे' त्रींश्च क्रोशान् 'अट्ठावीस च धणुसय' अष्टाविंश च धनुश्शतम्=अष्टाविंश यधिकशतधनूषि, 'दस य अगुलाइ' त्रयोदश चाङ्गुलानि 'अद्धगुलिय च' अर्द्धाङ्गुलिकञ्च 'किंचि विसेसाहिए' किञ्चिद्विशेषाऽधिक ' परिक्खेवेण' परिक्षेपेण=परिधिना 'पण्णत्ते प्रज्ञप्तम् ॥ सू० ७४

कण्णिया-सठाण-सठिए) કમલની કર્ણિકા के જૈસા ગોલ હૈ। (**वट्टे पडिपुण्ण-चद-सठाण-सठिए**) પૂર્ણચદ્રમટલ के જૈસા ગોલ હૈ। (**एक्क जोयणसयसहस्स आयामविक्खभेण तिण्णि जोयणसयसहस्साइ सोलससहस्साइ दोण्णि य सत्तावीसे जोयणसए तिण्णि य कोसे अट्ठावीस च धणुसय तेरस य अगुलाइ अद्धगुलिय च किंचि विसेसाहिए परिक्खेवेण पण्णत्ते**) यह जबूद्वीप एक लाख योजनका आयाम एव

ગોળ ગોળ છે (एक्क जोयण सयसहस्स आयामविक्खभेण तिण्णि जोयण सयसहस्साइ सोलससहस्साइ दोण्णि य सत्तावीसे जोयणसए तिण्णि य कोसे अट्ठावीस च धणुसय तेरस य अगुलाइ अद्धगुलिय च किंचिविसेसाहिए परिक्खेवेण पण्णत्ते) આ જબૂદ્વીપ ૧ લાખ યોજનના આયામ તેમજ વિષ્કભવાળો લાંબો-

मूलम्—देवे ण महड्ढिए महज्जुइए महब्बले महाजसे महासोक्खे महाणुभावे सविलेवण गंधसमुग्गय गिण्हइ, गिण्हित्ता त अवदालेइ, अवदालित्ता जाव इणामेवत्ति कट्टु केवल-

टीका—'देवे ण' इत्यादि। 'देवे ण' देव खलु 'महड्ढिए' महर्द्धिक = विपुलैश्वर्ययुक्त, 'महज्जुइए' महाद्युतिक =महातेजस्वी, 'महब्बले महाजसे' महाबलो महायशा 'महासोक्खे' महासौख्य =महासुखी, 'महाणुभावे' महानुभाव, 'सविलेवण' सविलेपन 'गंधसमुग्गय' गंधसमुद्गक=गंधपुटक 'गिण्हइ' गृह्णाति, 'गिण्हित्ता' गृहीत्वा त=गंधसमुद्गकम् 'अवदालेइ' अवदालयति=उद्घाटयति, 'अवदालित्ता' अवदाल्य= उद्घाट्य, 'जाव इणामेवत्ति कट्टु' यावत् इदमेवमिति कृत्वा, इह यावच्छब्द परिमाणा-र्थकस्तावदित्यस्य सापेक्ष, इदं=गमनम्, एवम्=त्रोटिकाद्वय यावता कालेन भवति तावत्का-

विष्कंभवाला है। इसकी परिधि तीन लाख सोलह हजार दो सौ सत्तावीस योजन तीन कोश एकसौ अट्ठाईस धनुष साढे तेरह अंगुल से कुछ अधिक है। उससे यह परिवेष्टित है॥सू ७४॥

'देवे ण महड्ढिए' इत्यादि।

(महड्ढिए) महाऋद्धि का धारी (महब्बले) महाबलिष्ठ (महाजसे) अतिशय यशस्वी (महासोक्खे) अत्यंतसौख्यवाले (महाणुभावे) एवं अत्यंत प्रभावशाली ऐसा कोइ (देवे ण) देव (सविलेवण गंधसमुग्गय) विलेपनसहित एक गंध के समुद्गक (पेटी) को (गिण्हइ) लेवे, (गिण्हित्ता) और लेकर उसे (अवदालेइ) वहीं पर खोले, (अवदालित्ता) खोलकर (जाव इणामेवत्ति कट्टु केवलकप्प जंबुद्दीव दीव)

પોણો છે તેનો પરિધ ત્રણ લાખ સોળ હજાર બસો સત્તાવીશ યોજન ત્રણ કોશ એકસો અઠ્ઠાવીસ ધનુષ અને સાડા તેર આંગળથી જરા વધારે છે તે એટલા ઘેરાવામા છે (સૂ ૭૪)

'देवे ण महड्ढिए' ઇત્યાદિ

(महड्ढिए) મહાઋદ્ધિના ધારી (महब्बले) મહાબલિષ્ઠ (महाजसे) અતિશય યશસ્વી (महासोक्खे) અત્યંત સૌખ્યવાળા (महाणुभावे) તેમજ અત્યંત પ્રભાવશાળી એવા કોઈ (देवे ण) દેવ (सविलेवण गंधसमुग्गय) વિલેપન સહિત એક ગંધસમુદ્ગક (સુગંધદ્રવ્યની પેટી) ને (गिण्हइ) લીએ, (गिण्हित्ता) અને લઈને તેને (अवदालेइ) ત્યાં ઉઘાડે, (अवदालित्ता) ઉઘાડીને (जाव इणामेवत्ति कट्टु केवलकप्प जंबुद्दीव दीव) તે સમસ્ત જંબૂદ્વી-

कप्पं जबुद्दीवं दीवं तिहि अच्छराणिवाएहिं तिसत्तखुत्तो अणुपरियट्टित्ता ण हव्वमागच्छेज्जा ॥ सू० ७५ ॥

मूलम्—से णूणं भंते ! से केवलकप्पे जबुद्दीवे दीवे तेहि घाणपोग्गलेहि फुडे ? हंता ! फुडे ॥ सू० ७६ ॥

लिकम्—सत्वरमित्यर्थ, इति कृत्वा, 'केवलकप्प' कवलकल्प=सपूर्ण, 'जबुद्दीव' जम्बूद्वीप 'दीवं' द्वाप 'तिहिं' त्रिभि 'अच्छराणिवाएहिं' अच्छराशब्दो देशीयस्तोटिकावाचक, तोटि कामिरित्यर्थ, 'तिसत्तखुत्तो' त्रिसप्तकृत्व =एकविंशतिवारान 'अणुपरियट्टित्ता ण' अनुपर्यट्य= परिभ्रम्य खलु 'हव्वमागच्छेज्जा' शीघ्रमागच्छेत्। तोटिकात्रयकालसमकाले एव सपूर्ण जम्बूद्वीपमेकविंशतिवारान् परिभ्रम्य शीघ्रमागच्छेदित्यर्थ ॥ सू०७५ ॥

टीका—गौतम पृच्छति—'से णूण भंते !' इत्यादि। 'से णूण भंते !' अथ नून हे भदन्त ! 'से केवलकप्पे जबुद्दीवे दीवे' स केवलकल्पे जम्बूद्वाप द्वीपे 'तेहिं' तै, 'घाणपोग्गलेहिं' घ्राणपुद्गलै =गधपुद्गलै 'फुडे' स्पृष्ट किम्, ? भगवा नाह—'हंता ! फुडे' हन्त ! स्पृष्ट ॥ सू ७३ ॥

उस समस्त जबूद्वीप की (तिहिं अच्छराणिवाएहिं) तीन चुटकी बजाने मे जितना समय लगे उतने समय मे (तिसत्तखुत्तो) तीनगुणित सात—इक्कीस वार (अणुपरियट्टित्ता) प्रदक्षिणा देकर (हव्वमागच्छेज्जा) वहा पर शीघ्र आजावे ॥ सू ७५ ॥

'से णूण भंते !' इत्यादि।

गौतम पूछते हैं—(से णूण भंते ! से केवलकप्पे जबुद्दीवे दीवे) हे भदन्त ! वह समस्त जबूद्वीप (तेहि घाणपोग्गलेहिं फुडे ?) क्या उन समस्त सुगधित पुद्गलों से स्पृष्ट हो जाता है ? उत्तर—(हंता ! फुडे) हा ! हो जाता है ॥ सू ७६ ॥

પની (तिहिं अच्छराणिवाएहिं) ત્રણ ચપટી વગાડવામા જેટલો સમય લાગે તેટલા સમયમા (तिसत्तखुत्तो) એકવીસવાર (अणुपरियट्टित्ता) પ્રદક્ષિણા દઇને (हव्वमागच्छेज्जा) ત્યા પાછો જલ્દી આવી જાય (सू ७५)

'से णूण भंते !' ઇત્યાદિ

ગૌતમ પૂછે છે—(से णूण भंते ! से केवलकप्पे जबुद्दीवे दीवे) હે ભદન્ત ! આ સમસ્ત જબૂદ્વીપ (तेहिं घाणपोग्गलेहिं फुडे) શુ તે સમસ્ત સુગધિત પુદ્ગલોથી સ્પૃષ્ટ થઇ જાય છે ? ઉત્તર—(हंता ! फुडे) હા, થઈ જાય છે (सू ७६)

मूलम्—छउमत्थे णं भंते ! मणुस्से तेसिं घाणपोग्गलाणं किंचि वण्णेणं वण्णं जाव जाणइ पासइ ? गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे ॥ सू० ७७ ॥

मूलम्—से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ—छउमत्थे

टीका—पुनर्गौतम पृच्छति—'छउमत्थे णं' इत्यादि । 'भंते !' हे भदन्त ! 'छउमत्थे णं मणुस्से' छद्मस्थ खलु मनुष्य, 'तेसिं घाणपोग्गलाणं' तेषां घ्राणपुद्गलानां 'किंचि वण्णेणं वण्णं जाव जाणइ पासइ' किञ्चिद्वर्णेन वर्णं यावज्जानाति पश्यति किम् ? भगवानाह—'गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे' गौतम ! नाऽयमर्थः समर्थः ॥ सू ७७ ॥

टीका—'से तेणट्ठेणं' इत्यादि । 'से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ' अथ

'छउमत्थे णं भंते ! मणुस्से' इत्यादि ।

पुनः गौतम ने पूछा—(छउमत्थे णं भंते ! मणुस्से) हे भदन्त ! क्या छद्मस्थ मनुष्य, (तेसिं घाणपुग्गलाणं) उन सुगन्धित पुद्गलों को (किंचि वण्णेणं वण्णं जाव) वर्ण से यावत् गंध स्पर्शादि से थोडा भी (जाणइ पासइ) जान सकता है ? देख सकता है ? प्रभु ने कहा कि (गोयमा !) हे गौतम ! (णो इणट्ठे समट्ठे) यह अर्थ समर्थ नहीं है ॥ सू ७७ ॥

'से तेणट्ठेणं' इत्यादि ।

(से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ) हे गौतम ! छद्मस्थ उन निर्जरापुद्गलों को गंधादिगुणों द्वारा थोड़ा भी नहीं जान सकता है—यह जो बात कही गई है सो इसलिये

'छउमत्थे णं भंते ! मणुस्से' ઇત્યાદિ

વળી ગૌતમે પૂછયુ—(छउमत्थे णं भंते ! मणुस्से) હે ભદન્ત ! શું છદ્મસ્થ મનુષ્ય, (तेसिं घाणपोग्गलाणं) તે સુગંધિત પુદ્ગલોને વર્ણથી તેમજ ગંધ સ્પર્શ આદિથી જરા પણ (जाणइ पासइ) જાણી શકે છે ? જોઇ શકે છે ? પ્રભુએ કહ્યુ કે (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (णो इणट्ठे समट्ठे) આ અર્થ સમર્થ નથી (सू ७७)

'से तेणट्ठेणं' ઇત્યાદિ

(से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ) હે ગૌતમ ! છદ્મસ્થ, તે નિર્જરા-પુદ્ગલોને ગંધ આદિ-ગુણો દ્વારા જરા પણ જાણી શકતો નથી એમ જે

ण मणुस्से तेसि निज्जरापोग्गलाण णो किंचि वण्णेणं वण्ण जाव जाणइ पासइ ॥ सू० ७८ ॥

मूलम्—एए सुहुमा ण ते पोग्गला पण्णत्ता, समणा-

तेनाऽर्थेन हे गौतम ! एवमुच्यते–'**छउमत्थे ण मणुस्से**' छद्मस्थ खलु मनुष्य '**तेसिं णिज्जरापोग्गलाण**' तेषा निर्जरापुद्गलाना '**न किंचि वण्णेण**' न किञ्चिद् वर्णेन '**वण्ण**' वर्ण '**जाव जाणइ पासइ**' यावज्जानाति प यति। तस्य छद्मस्थस्य सातिशयज्ञानाभावात्स यथावस्थितस्वरूपेण वर्णादिक न जानाती यर्थ ॥ सू ७८ ॥

टीका—'एए सुहुमा' इत्यादि। '**एए**' एते वर्णादयस्तथा '**सहुमा**' सूक्ष्मा सन्ति यत् तान् यथावस्थितस्वरूपेण छद्मस्थो न जानाति, तथा '**ते पोग्गला**' ते पुद्गला =निर्जरापुद्गला अतिसूक्ष्मा '**पण्णत्ता**' प्रज्ञप्ता। '**समणाउसो**' हे श्रमण ! हे आयुष्मन्। अथवा–श्रमणश्चासावायुष्माश्चेति समासस्तस्यामन्त्रण हे श्रमणायुष्मन् ! हे गौतम !

कही गइ है कि (**छउमत्थे ण मणुस्से**) उस छद्मस्थ के सातिशय ज्ञान का अभाव है, अत वह यथावस्थित रूप से (**तेसि णिज्जरापोग्गलाण**) उन निर्जरित पुद्गलो के (**णो किंचि वण्णेण वण्ण जाव जाणइ पासइ**) वर्णादिक को थोडा भी नहीं जान सकता है, न देख सकता है ॥ सू ७८ ॥

'**एए सुहुमा ण**' इत्यादि।

(**एए सुहुमा ण ते पोग्गला पण्णत्ता**) उन निर्जरापुद्गलों को छद्मस्थ यथावस्थित रूपसे इस कारण से भी नहा जान सकता है कि उन पुद्गलों के वर्णादिक गुण सूक्ष्म है, अत (**समणाउसो ! सव्वलोय पि य ण ते फुसित्ता ण चिट्ठति**) हे आयु

વાત કહી છે તે એ માટે કહેલી છે કે (छउमत्थे ण मणुस्से) તે છદ્મસ્થને સાતિશય જ્ઞાનનો અભાવ છે તેથી તે યથાવસ્થિતરૂપથી (तेसिं णिज्जरापोगगलाण) તે નિર્જરિત પુદ્ગલોના (णो किंचि वण्णेण वण्ण जाव जाणइ पासइ) વર્ણ આદિકને જરા પણ જાણી શકતો નથી, જોઇ પણ શકતો નથી (सू ७८)

'एए सुहुमा ण' ઇત્યાદિ

(एए सुहुमा ण ते पोग्गला पण्णत्ता) તે નિર્જરાપુદ્ગલોને છદ્મસ્થ યથાવસ્થિતરૂપથી એ કારણથી પણ જાણી શકતો નથી કે તે પુદ્ગલોના વર્ણ આદિક ગુણ સૂક્ષ્મ છે તેથી (समणाउसो ! सव्वलोय पि य ण फुसित्ता ण चिट्ठति) હે આયુષ્મન્ શ્રમણ ! જેવી રીતે છદ્મસ્થ ગંધ આદિક ગુણો દ્વારા

उसो ! सव्वलोय पि य ण ते फुसित्ता ण चिट्ठति ॥ सू० ७९ ॥

मूलम्—कम्हा ण भंते ! केवली समोहणति ? कम्हा ण केवली समुग्घाय गच्छति ? गोयमा ! केवलीण चत्तारि कम्मसा

यथाऽतिसूक्ष्मत्वाद् गन्धपुद्गलान जानाति एव निर्जरापुद्गलानपीति दृष्टान्तप्रदर्शनम्। 'सव्व लोय पि य ण' सर्वलोकमपि च खलु ते=निर्जरापुद्गला 'फुसित्ता ण' स्पृष्ट्वा खलु 'चिट्ठति' तिष्ठन्ति ॥ सू ७९ ॥

टीका—गौतम पृच्छति–'**कम्हा ण भंते !**' इत्यादि। '**कम्हा ण भंते !**' कस्मात् खलु भदन्त !=हे भदन्त ! कस्मात् खलु '**केवली**' केवलिन '**समोहणति**' समुद्घन्ति=कस्मै प्रयोजनाय केवलिन समुद्घात कुर्वन्तो यूयं, उक्तमर्थं–पुन सुखबोधार्थमाह–'**कम्हा ण केवली**' कस्मात् खलु केवलिन, '**समुग्घाय**' समुद्घातम्=आत्मप्रदेशप्रसारकता गच्छन्ति=प्राप्नुवन्ति, भगवानुत्तरमाह–'**गोयमा !**' गौतम ! '**केवलीण चत्तारि कम्मसा**' केवलिना चत्वार

मन् श्रमण ! जिस प्रकार छद्मस्थ गंधादिक गुणों द्वारा अत्यंत सूक्ष्म रूप से परिणत गंध पुद्गलों को यथावस्थित रूपमें नहीं जान सकता है उसी प्रकार वह अत्यंत सूक्ष्मरूप से परिणत होने के कारण उन निर्जरापुद्गलों को भी गंधादिक गुणद्वारा न जान सकता है, न देख सकता है। इस दृष्टान्त से यह बात स्फुट हो जाती है ॥ सू ७९ ॥

'**कम्हा ण भंते !**' इत्यादि।

गौतम ने पुन प्रश्न किया–(**भंते !**) हे भदन्त ! (**कम्हा ण**) किस कारण से (**केवली**) केवली भगवान् (**समोहणति**) समुद्घात करते हैं ? अर्थात्–केवलियों को समुद्घात किस प्रयोजन के लिये करना पडता है ? उत्तर–(**गोयमा !**) हे गौतम ! (**केवलीण चत्तारि कम्मसा अपलिक्खीणा भवंति**) केवलियों के चार कर्म अवशिष्ट रहते

અત્યંત સૂક્ષ્મરૂપમાં પરિણામ પામેલા ગંધપુદ્ગલોને યથાવસ્થિતરૂપથી જાણી શકતા નથી, તેવીજ રીતે અત્યંત સૂક્ષ્મરૂપમાં પરિણામ પામેલા હોવાને કારણે તે નિર્જરાપુદ્ગલોને પણ ગંધ આદિક ગુણ દ્વારા જાણી શકતા નથી, તેમ જોઈ શકતા નથી આ દૃષ્ટાંતથી એ વાત સ્પષ્ટ થઈ જાય છે (સૂ ૭૯)

'કમ્હા ણ ભંતે ! કેવલી સમોહણંતિ' ઇત્યાદિ

ગૌતમે વળી પાછો પ્રશ્ન કર્યો– (**ભંતે !**) હે ભદન્ત ! (**કમ્હા ણ**) કયા કારણથી (**કેવલી**) કેવલી ભગવાન્ (**સમોહણંતિ**) સમુદ્ઘાત કરે છે, અર્થાત્–કેવલીઓને સમુદ્ઘાત કયા પ્રયોજનને માટે કરવો પડે છે ? ઉત્તર–(**ગોયમા !**) હે ગૌતમ ! (**કેવલીણ ચત્તારિ કમ્મસા અપલિક્ખીણા ભવંતિ**) કેવળીઓના ચાર

अपलिक्खीणा भवति, तंजहा--(१) वेयणिज्जं '(२) आउयं ३ णामं गोत्तं सव्ववहुए से वेयणिज्जे कम्मे भवइ, सव्वत्थोवे से आउए कम्मे भवइ। विसम समं करेइ वंधणेहिं ठिईहि य, विसम-समकरणयाए वधणेहिं ठिईहि य। एव खलु केवली समोहणंति, एव खलु केवली समुग्घाय गच्छंति ॥ सू० ८० ॥

कर्मांश 'अपलिक्खीणा' अपरिक्षीणा =अवशिष्टा 'भवति' भवति=सति, 'त जहा' तद्यथा-'वेयणिज्ज' वेदनीयम्, 'आउय' आयु, 'णाम' नाम, 'गोत्त' गोत्रम्, 'सव्ववहुए से वेयणिज्जे कम्मे भवइ' सर्वबहुल तद् वेदनीयं कर्म भवति, 'सव्वत्थोवे से आउए कम्मे भवइ' सर्वस्तोक तद् आयु कर्म भवति, 'विसम सम करेइ वधणेहिं ठिईहि य' विषम सम करोति बन्धनै -प्रदेशबन्धानुभागबन्धावाश्रित्येति भाव, स्थितिभिश्च= स्थितिबन्धविशेषैश्च, 'विसमसमकरणयाए वधणेहिं ठिईहि य एव खलु केवली समोहणति' अत्रैव पदयोजना-एव खलु विषमसमकरणाय=विषमकर्मणा समीकरणार्थं बन्धनै स्थितिभिश्च केवलिन 'समोहणति' समुद्घनन्ति-समुद्घात कुर्वन्ति 'एव खलु केवली समुग्घाय गच्छति' एव खलु केवलिन समुद्घात गच्छन्ति ॥ सू ८० ॥

है, (त जहा) वे ये है-(वेयणिज्ज आउय णाम गोत्त) वेदनाय, आयु, नाम और गोत्र। (सव्ववहुए से वेयणिज्जे कम्मे भवइ) केवली में सबसे अधिक स्थितिवाला उस समय वेदनाय कर्म रहता है। (सव्वत्थोवे से आउए कम्मे भवइ) तथा सबसे स्तोक आयुकर्म रहता है। (विसम सम करेइ वधणेहिं ठिईहि य विसमसमकरणयाए वधणेहिं ठिईहि य) इस विषमता को सम करने के लिये अर्थात् आयुकर्म की स्थिति के समान वेदनायादिक कर्मों की स्थिति करने के लिये केवली भगवान् समुद्घात करते है। अन्य

કર્મ બાકી રહે છે, (त जहा) તે આ છે (वेयणिज्ज आउय णाम गोत्त) વેદનીય , આયુ, નામ અને ગોત્ર (सव्ववहुए से वेयणिज्जे कम्मे भवइ) કેવળીમા સર્વથી વધારે સ્થિતિવાળા તે સમય વેદનીય કર્મ રહે છે (सव्व त्थोवे से आउए कम्मे भवइ) તથા સર્વથી સ્તોક આયુકર્મ રહે છે (विसम सम करेइ वधणेहिं ठिईहि य, विसमसमकरणयाए वधणेहिं ठिईहि य) આ વિષમતાને સમ કરવા માટે અર્થાત્ આયુકર્મની સ્થિતિ બરાબર વેદનીય

मूलम्—सव्वे वि णं भंते ! केवली समुग्घाय गच्छति ? णो इणट्ठे समट्ठे ।

अकित्ताणं समुग्घाय, अणता केवली जिणा।
जरामरणविप्पमुक्का, सिद्धि वरगइं गया ॥ सू० ८१ ॥

टीका—गौतम पृच्छति-'सव्वे वि णं' इत्यादि। 'सव्वे वि णं भंते !' सर्वेऽपि खलु भदन्त !=हे भदन्त ! सर्वेऽपि खलु 'केवली' केवलिन 'समुग्घाय' समुद्घात 'गच्छति' गच्छन्ति किम् ? भगवानाह 'णो इणट्ठे समट्ठे' नाऽयमर्थ समर्थ ।

"अकित्ता ण समुग्घाय, अणता केवली जिणा ।
जरामरणविप्पमुक्का, सिद्धिं वरगइ गया ॥ १ ॥"

कर्मों का स्थितिबध, अनुभागबध एव प्रदेशबध, समुद्घात करने से आयुकर्म के स्थितिबध, अनुभागबध एव प्रदेशबध के बराबर हो जाते है। (एवं खलु केवली समोहणति, एव खलु केवली समुग्घाय गच्छति) इस प्रकार केवलियों के समुद्घात करने का यह प्रयोजन है। इस प्रकार वे केवली समुद्घात करते है ॥ सू ८० ॥

'सव्वे वि ण भते ! इत्यादि।

प्रश्न-(भते !) हे भदन्त ! क्या (सव्वे वि ण केवली) समस्त केवली भगवान् (समुग्घाय गच्छति) समुद्घात करते है। (णो इणट्ठे समट्ठे) हे गौतम ! यह अर्थ समर्थित नहीं है, अर्थात्—समस्त केवली भगवान् समुद्घात करें ऐसा कोई नियम

આદિક કર્મોની સ્થિતિ કરવા માટે કેવલી ભગવાન સમુદ્ઘાત કરે છે બીજા કર્મોના સ્થિતિબધ, અનુભાગબધ તેમજ પ્રદેશબધ, સમુદ્ઘાત કરવાથી આયુ કર્મના સ્થિતિબધ, અનુભાગબધ તેમજ પ્રદેશબધના બરાબર થઈ જાય છે (एव खलु केवली समोहणति एव खलु केवली समुग्घाय गच्छति) આ પ્રકારે કેવલીઓને સમુદ્ઘાત કરવાનુ આ પ્રયોજન છે આ પ્રકારે તે કેવલી સમુદ્ઘાત કરે છે (સૂ ૮૦)

'सव्वे वि ण भते ! केवली' इत्यादि

પ્રશ્ન—(भते !) હે ભદન્ત ! શુ (सव्वेवि ण केवली) બધા કેવલી ભગવાન્ (समुग्घाय गच्छति) સમુદ્ઘાત કરે છે ? (णो इणट्ठे समट्ठे) હે ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થિત નથી, અર્થાત્ સમસ્ત કેવલી ભગવાન સમુદ્ઘાત

अपलिक्खीणा भवंति, तजहा–(१) वेयणिज्ज (२) आउयं ३ णाम गोत्त सव्ववहुए से वेयणिज्जे कम्मे भवइ, सव्वत्थोवे से आउए कम्मे भवइ। विसम सम करेइ वंधणेहिं ठिईहि य, विसम-समकरणयाए वंधणेहि ठिईहि य। एवं खलु केवली समोहणंति, एव खलु केवली समुग्घाय गच्छंति ॥ सू० ८० ॥

कर्माश। 'अपलिक्खीणा' अपरिक्षीणा =अवशिष्टा 'भवति' भवति=सन्ति, 'त जहा' तद्यथा-'वेयणिज्ज' वेदनीयम्, 'आउय' आयु , 'णाम' नाम, 'गोत्त' गोत्रम्, 'सव्ववहुए से वेयणिज्जे कम्मे भवइ' सर्वबहुल तद् वेदनीय कर्म भवति, 'सव्वत्थोवे से आउए कम्मे भवइ' सर्वस्तोक तद् आयु कर्म भवति, 'विसम सम करेइ वधणेहिं ठिईहि य' विषम सम करोति बधनै –प्रदेशबधानुभागबधावाश्रित्येति भाव , स्थितिभिश्च= स्थितिबधविशेषैश्च, ' विसमसमकरणयाए वधणेहिं ठिईहि य एव खलु केवली समोहणति ' अत्रैव पदयोजना–एव खलु विषमसमकरणाय=विषमकर्मणा समीकरणार्थं बधनै स्थितिभिश्च केवलिन 'समोहणति' समुद्घन्ति–समुद्घात कुर्वन्ति ' एव खलु केवली समुग्घाय गच्छति' एव खलु केवलिन समुद्घात गच्छन्ति ॥ सू ८० ॥

है, (त जहा) वे ये है–(वेयणिज्ज आउय णाम गोत्त) वेदनाय, आयु, नाम और गोत्र। (सव्ववहुए से वेयणिज्जे कम्मे भवइ) केवली में सबसे अधिक स्थितिवाला उस समय वदनाय कर्म रहता है। (सव्वत्थोवे से आउए कम्मे भवइ) तथा सबसे स्तोक आयुकर्म रहता है। (विसम सम करेइ वधणेहि ठिईहि य विसमसमकरणयाए वधणेहिं ठिईहि य) इस विषमता को सम करने के लिये अर्थात् आयुकर्म की स्थिति के समान वेदनायादिक कर्मों की स्थिति करने के लिये केवली भगवान् समुद्घात करते है। अन्य

કર્મ બાકી રહે છે, (त जहा) તે આ છે (वेयणिज्ज आउय णाम गोत्त) વેદનીય , આયુ, નામ અને ગોત્ર (सव्ववहुए से वेयणिज्जे कम्मे भवइ) કેવળીમા સર્વથી વધારે સ્થિતિવાળા તે સમય વેદનીય કર્મ રહે છે (सव्व त्थोवे से आउए कम्मे भवइ) તથા સર્વથી સ્તોક આયુકર્મ રહે છે (विसम सम करेइ वधणेहिं ठिईहि य, विसमसमकरणयाए वधणेहिं ठिईहि य) આ વિષમતાને સમ કરવા માટે અર્થાત્ આયુકર્મની સ્થિતિ બરાબર વેદનીય

मूलम्—केवलिसमुग्घाए णं भंते ! कइसमइए पण्णत्ते ? गोयमा ! अट्ठसमइए पण्णत्ते, त जहा-पढमे समए दंड करेइ

माण यत् मोक्ष प्रयामनोऽभिमुखीकरण तत्, तच्च उदयावलिकाया कर्मपुद्गलप्रक्षेपव्यापाररूप उदीरणाविशेष । केवलिसमुद्घात कुर्वन् केवली प्रथममेवाऽऽवर्जीकरण करोति । भगवानाह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'असखेज्जसमइए अतोमुहुत्तिए पण्णत्ते' असख्येयसमयिकम् आन्तर्मौहूर्तिक प्रज्ञप्तम् ॥ सू० ८२ ॥

टीका—गौतम पृच्छति-'केवलिसमुग्घाए ण' इत्यादि । 'केवलिसमुग्घाए ण भते !' केवलिसमुद्घात खलु भदन्त !=हे भदन्त ! केवलिसमुद्घात 'कइसमइए पण्णत्ते' कतिसमयिक प्रज्ञप्त ?, भगवानाह-'गोयमा' हे गौतम ! 'अट्ठसमइए पण्णत्ते' अष्टसमयिक प्रज्ञप्त । अन्तर्मुहूर्तभाविपरमपदे केवलिनि य समुद्घातो भवति स केवलिसमुद्घात, स चाष्टसु समयेषु भवतीत्यर्थ । तदेवाह-'तजहा' तद्यथा 'पढमे समए

अभिमुख किया जाता है उसका नाम आवर्जीकरण है। यह केवलिसमुद्घात के पहिले होता है। उदयावलिका मे कर्मपुद्गल का प्रक्षेप करने-रूप व्यापार का यह नामान्तर है ॥ सू ८२ ॥

'केवलिसमुग्घाए ण भते !' इत्यादि ।

प्रश्न-(भते !) हे भगवन् ! (केवलिसमुग्घाए ण कइसमइए पण्णत्ते) केवलिसमुद्घात कितना समय का कहा गया है ? उत्तर-(गोयमा) हे गौतम ! (अट्ठसमइए पण्णत्ते) इसका काल ८ समय का कहा गया है। अन्तर्मुहूर्त मे परमपद का लाभ जिनको होने वाला है एसे केवलियों द्वारा जो समुद्घात किया जाता है उसका नाम केवलिसमुद्घात है। इसका काल ८ समय का है। (तजहा) वह समुद्घात इस प्रकार से होता है-(पढमे समए दड करेइ) प्रथम समय मे केवली के

જીવ મોક્ષની સામે કરવામા આવે છે તેનુ નામ આવર્જીકરણ છે તે કેવલિસમુદ્ઘાતની પહેલા થાય છે ઉદયાવલિકામા કર્મપુદ્ગલોને પ્રક્ષેપ કરવા રૂપ વ્યાપારનુ આ નામાતર છે (સૂ. ૮૨)

'केवलिसमुग्घाए ण भते !' ઈત્યાદિ

પ્રશ્ન—(भते !) હે ભગવાન્ ! (केवलिसमुग्घाए ण कइसमइए पण्णत्ते) કેવલિસમુદ્ઘાતના કેટલા સમય કહેલા છે ? ઉત્તર—(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (अट्ठसमइए पण्णत्ते) તેનો કાળ ૮ સમયનો કહેલો છે અંતર્મુહૂર્તમા પરમપદનો લાભ જેમને થવાનો હોય છે એવા કેવળીઓ દ્વારા જે સમુદ્ઘાત કરવામા આવે છે તેનુ નામ કેવલિસમુદ્ઘાત છે તેનો કાલ ૮ સમયનો છે (तजहा)

मूलम्—कइसमए ण भंते ! आउज्जीकरणे पण्णत्ते ? गोयमा ! असंखेज्जसमइए अंतोमुहुत्तिए पण्णत्ते ॥ सू० ८२ ॥

अकृत्वा खलु समुद्घातम्, अनन्ता केवलिनो जिना । जरामरण विप्रमुक्ता, सिद्धि वरगतिं गता ॥ १ ॥ अयमाव—षण्मासायुषि अवशिष्ट सति येषा केवल ज्ञानमुत्पन्न ते नियमत समुद्घात कुर्वन्ति, अन्ये तु समुद्घात कुर्वन्ति न वा कुर्वन्तीति ॥ सू० ८१ ॥

टीका—गौतम पृच्छति—'कइसमए ण' इत्यादि। 'कइसमए ण भंते !' कति-समय खलु भदन्त ! 'आउज्जीकरणे पण्णत्ते' आवर्जीकरण प्रज्ञप्तम् । आवर्ज्यतेऽभिमुखी-क्रियते मोक्षोऽनेनेति—आवर्जस्तस्य करणविवक्षाया ञिप्रत्यय । केवलिसमुद्घातात् पूर्वं क्रिय

नहीं है। क्यों कि (**समुग्घाय अकित्ता**) समुद्घात को नहीं भी करके (**अणता केवली**) अनत केवली (**जिणा**) जिन (**जरामरणविप्पमुक्का**) जन्म, जरा एव मरण से रहित होकर (**वरगइ**) सिद्धिस्वरूप सर्वोत्कृष्ट गति को प्राप्त हुए है। भावार्थ—जिनकी आयु ६ मास की बाकी बची है और अब उन्हे केवलज्ञान प्राप्त हुआ है तो ऐसी स्थिति म वे नियम से केवलिसमुद्घात करत है। बाकी के लिये ऐसा कोइ नियम नहीं है कि समुद्घात करे ही ! ॥ सू ८१ ॥

'**कइसमए ण भंते !**' इत्यादि।

प्रश्न—(**भंते !**) हे भदत ! (**कइसमए ण आउज्जीकरणे पण्णत्ते**) मोक्ष प्राप्ति का आवर्जीकरण कितने समय का होता है ! उत्तर—(**असंखेज्जसमए अंतोमुहुत्तिए पण्णत्ते**) असख्यात समय का अतर्मुहूर्त कहा है। जिसके द्वारा जीव मोक्ष के

કરે એવો કોઈ નિયમ નથી, કેમકે (**समुग्घाय अकित्ता**) સમુદ્ઘાત ન પણ કરીને (**अणता केवली**) અનત કેવલી (**जिणा**) જિન (**जरामरणविप्पमुक्का**) જન્મ, જરા તેમજ મરણથી રહિત થઈ ને (**वरगइ**) સિદ્ધિસ્વરૂપ સર્વોત્કૃષ્ટ ગતિને પ્રાપ્ત થયા છે ભાવાર્થ—જેમની આયુ છ માસ બાકી રહે છે અને હવે તેમને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયુ છે, તો એવી સ્થિતિમા તેઓ નિયમથી કેવલિસમુદ્ઘાત કરે છે બાકીને માટે એવો કોઈ નિયમ નથી કે સમુદ્ઘાત કરે જ (સૂ ૮૧)

'**कइसमए ण भंते !**' ઈત્યાદિ

પ્રશ્ન—(**भंते !**) હે ભદન્ત ! (**कइसमए ण आउज्जीकरणे पण्णत्ते**) મોક્ષ પ્રાપ્તિનુ આવર્જીકરણ કેટલા સમયમા થાય છે ઉત્તર—(**असंखेज्जसमए अंतोमुहुत्तिए पण्णत्ते**) અસખ્યાત સમયનુ અતર્મુહૂર્ત કહેલુ છે જેના દ્વારા

समए लोय पूरेइ, पचमे समए लोय पडिसाहरइ, छट्ठे समये मंथं पडिसाहरइ, सत्तमे समए कवाडं पडिसाहरइ, अट्ठमे समए दड पडिसाहरइ, पच्छा सरीरत्थे भवइ ॥ सू० ८३ ॥

मूलम्—से णं भंते! तहा समुग्घाय गए कि मणजोग

द्घातेन प्रसारितान् आत्मप्रदेशान् सहरति, तदाह-'पचमे समये' इत्यादि। 'पचमे समए लोय पडिसाहरइ' पञ्चमे समये लोक प्रतिसहरति=चतुर्भि समयैर्जगत्पूरण कृत्वा पञ्चमे समये आत्मप्रदेशान् अन्तरालावस्थितान् उपसहरति। 'छट्ठे समए मथ पडिसाहरइ' षष्ठे समये मन्थान प्रतिसहरति। 'सत्तमे समए कवाड पडिसाहरइ' सप्तमे समये कपाट प्रतिसहरति। 'अट्ठमे समए दड पडिसाहरइ' अष्टमे समये दण्ड प्रतिसहरति। 'तओ पच्छा सरीरत्थे भवइ' तत पश्चात् शरीरस्थो भवति ॥ सू ८३ ॥

टीका—'से ण भते!' इत्यादि। 'से ण भते!' अथ खलु भदन्त! 'तहा

---

४ चार समय लगते है। सो ये सर्वप्रथम (पचमे समए लोयं पडिसाहरइ) पचम समय में अतराल मे स्थित उन आत्मप्रदेशों को उपसहृत करते है। (छट्ठे समए मथ पडिसाहरइ) छठे समय में मथाकाररूप से स्थित उन आत्मप्रदेशों को सकोचते है। (सत्तमे समए कवाड पडिसाहरइ) ७ वे समय मे कपाटाकारता को और (अट्ठमे समए दड पडिसाहरइ) आठवें समय मे दडाकारता को सकुचित करते है। (तओ पच्छा सरीरत्थे भवइ) उसके बाद आत्मस्थ हो जाते है॥ सू० ८३ ॥

'से ण भते!' इत्यादि।

(से ण भते! तहा समुग्घाय गए किं मणजोग जुजइ) हे भदत! इस

સહુથી પહેલા (पचमे समए लोय पडिसाहरइ) પાચમ સમયમા, અતરાલમા રહેલા તે આત્મપ્રદેશોનો ઉપસહાર કરે છે (छट्ठे समए मथ पडिसाहरइ) છઠ્ઠા સમયમા મથાકારરૂપથી સ્થિત (રહેલા) તે આત્મપ્રદેશોને સકોચે છે (सत्तमे समए कवाड पडिसाहरइ) સાતમા સમયમા કપાટાકારતાને, અને (अट्ठमे समए दड पडिसाहरइ) આઠમા સમયમા દડાકારતાને સકુચિત કરે છે (तओ पच्छा सरीरत्थे भवइ) ત્યારપછી આત્મસ્થ થઈ જાય છે (सू ८३)

'से ण भते!' ઇત્યાદિ

(से ण भते! तहा समुग्घाय गए किं मणजोग जुजइ?) હે ભદન્ત!

बिईए समए कवाड करेइ, तइए समए मंथं करेइ, चउत्थे

दण्डं करेइ' प्रथमे समये दण्ड करोति=प्रथमे समये ऊर्ध्वाधोलोकान्त यावत्प्रसारितैरात्मप्रदेशैर्दण्डाकारता भवति। **'बिईए समए कवाड करेइ'** द्वितीये समये कपाट करोति=द्वितीये समये पूर्वपश्चिमयोर्दिशोर्विस्तृतैरात्मप्रदेशैरेव कपाटाकारता भवति। **'तइए समए मथ करेइ'** तृतीये समये मन्थान करोति=तृतीये समये दक्षिणोत्तरयोर्दिशोरप्यात्मप्रदेशैः कपाटाकारविस्तृतैर्मन्थानाकारता भवति। **'चउत्थे समए लोय पूरेइ'** चतुर्थे समये लोक पूरयति=चतुर्थे समये तदन्तरालपूरणेन सर्वलोकस्य पूरण भवति। एव समुद्घात कुर्वन् केवली चतुर्भि समयैर्विश्वव्यापी भवति।

एव केवली स्वात्मप्रदेशाना विस्तारणेन कर्मलेशान् समीकृत्य विपरीतक्रमेण समु

आत्मप्रदेश दण्डाकार होते है, अर्थात् प्रथम समय में ऊर्वलोक एव अधोलोक के अन्त तक प्रसारित होकर आत्मप्रदेश दडाकारता को धारण करते हैं। (**बिईए समए कवाड करेइ**) द्वितीय समय में वे ही आत्मप्रदेश पूर्व और पश्चिम दिशा में विस्तृत होकर कपाटाकारता को धारण करते है। (**तइए समए मथ करेइ**) तृतीय समय मे दक्षिण और उत्तरदिशा में विस्तृत होकर मन्थान के आकार हो जाते है। (**चउत्थे समए लोय करेइ**) चतुर्थ समय मे इनके अन्तराल की पूर्ति करते हुए वे समस्त लोक को पूरण कर देते है, अर्थात् समस्त लोक में फैल जाते है। इसका नाम लोकपूरणसमुद्घात है। इस प्रकार आत्मप्रदेशों को फैलाने-रूप समुद्घात करते हुए वे केवली ४ चार समयों मे विश्वव्यापी बन जाते है, पश्चात् प्रसारित उन आत्मप्रदेशों को सकुचित करते है। इस क्रिया में भी उन्हें

તે સમુદ્ઘાત આ પ્રકારે થાય છે, (**पढमे समए दड करेइ**) પ્રથમ સમયમા કેવળીના આત્મપ્રદેશ દડાકાર હોય છે, અર્થાત્ પ્રથમ સમયમા ઉર્ધ્વલોક તેમજ અધોલોકના અન્ત સુધી ફેલાઇ જઇને આત્મપ્રદેશ દડાકાર તાને ધારણ કરે છે (**बिईए समए कवाड करेइ**) બીજા સમયમા તે જ આત્મ પ્રદેશ પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશામા વિસ્તાર પામીને કપાટના આકારને ધારણ કરે છે (**तइए समए मथ करेइ**) ત્રીજા સમયમા દક્ષિણ તથા ઉત્તર દિશામા વિસ્તાર પામીને મન્થાનનો આકાર ધારણ કરે છે (**चउत्थे समए लोय पूरेइ**) ચોથા સમયમા તેના અન્તરાલની પૂર્તિ કરતા કરતા તે સમસ્ત લોકને પૂરણ કરી દીએ છે, અર્થાત્ સમસ્ત લોકમા ફેલાઈ જાય છે આનુ નામ લોકપૂરણ સમુદ્ઘાત છે આ પ્રકારે આત્મપ્રદેશોના ફેલાવા રૂપ સમુદ્ઘાત કરતા કરતા તે કેવલી ૪ સમયોમા વિશ્વવ્યાપી બની જાય છે, પછી પ્રસારેલા તે આત્મ-પ્રદેશોને સકુચિત કરે છે આ ક્રિયામા પણ તેને ૪ સમય લાગે છે માટે તે

कायजोग जुजइ ?, ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ ?, वेउव्वियसरीरकायजोग जुंजइ ?, वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोग जुंजइ ?, आहारगसरीरकायजोग जुजइ ?, आहारगमिस्ससरीरकायजोग जुजइ ?, कम्मसरीरकायजोग जुजइ ?। गोयमा !

'ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ ?' औदारिकमिश्रशरीरकाययोग युङ्क्ते ? 'वेउव्वियसरीरकायजोग जुजइ' वैक्रियशरीरकाययोग युङ्क्ते ?, 'वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोग, जुजइ ?' वैक्रियमिश्रशरीरकाययोग युङ्क्ते ? 'आहारगसरीरकायजोग जुंजइ ?' आहारकशरीरकाययोग युङ्क्ते ? 'आहारगमिस्ससरीरकायजोग जुजइ' आहारकमिश्रशरीरकाययोग युङ्क्ते ? 'कम्मसरीरकायजोग जुजइ' कार्मणशरीरकाययोग युङ्क्ते ?, भगवानाह-'गोयमा !' गौतम ! 'ओरालियसरीरकायजोग जुजइ' औदारिक-

---

रिकशरीररूपा काययोग को काममें लात हैं ? अथवा (ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ) औदारिकमिश्रशरीरकाययोग को काम मे लाते है ? (वेउव्वियसरीरकायजोग जुजइ ? वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ ? आहारगसरीरकायजोग जुजइ ? आहारगमिस्ससरीरकायजोग जुजइ ? कम्मसरीरकायजोग जुजइ ?) या वैक्रियिकशरीर काययोगरूपी काययोग को काम मे लाते है ? या वैक्रियिकमिश्रशरीर को काम म लाते है ? अथवा आहारकशरीररूपी काययोग को काम म लाते है ?, या आहारकमिश्रशरीरकाययोग को काम में लाते हैं ?, या कार्मणशरीरकाययोग को काम में लाते हैं ?। भगवान कहते है-(गोयमा !) हे गौतम ! (ओरालियसरीरकायजोग जुजइ ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ)

શું ઔદારિકશરીરરૂપી કાયયોગને કામમા લીએ છે ?, અથવા (ઓરાલિયમિસ્સસરીરકાયજોગ જુજઇ ?) ઔદારિકમિશ્રશરીરકાયયોગને કામમા લીએ છે ? (વેઉવ્વિયસરીરકાયજોગ જુજઇ ? વેઉવ્વિયમિસ્સસરીરકાયજોગ જુજઇ ? આહારગસરીરકાયજોગ જુજઇ ? આહારગમિસ્સસરીરકાયજોગ જુજઇ ? કમ્મસરીરકાયજોગ જુજઇ ?) અથવા વૈક્રિયશરીરરૂપી કાયયોગને કામમા લાવે છે ? અથવા વૈક્રિયમિશ્રશરીરકાયયોગને કામમા લાવે છે ? અથવા આહારકશરીરરૂપી કાયયોગને કામમા લાવે છે ? અથવા આહારકમિશ્રશરીરકાયયોગને કામમા લાવે છે ? અથવા કાર્મણશરીરકાયયોગને કામમા લાવે છે ? ભગવાન કહે છે-(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (ओरालियसरीरकायजोग जुजइ ओरालियमिस्सकायजोग जुजइ) કેવલી

जुंजइ ?, वयजोगं जुजइ ?, कायजोग जुजइ ?। गोयमा ! णो मणजोग जुजइ, णो वयजोग जुंजइ, कायजोग जुंजइ ॥ सू० ८४॥

मूलम्—कायजोग जुजमाणे किं ओरालियसरीर-

समुग्घाय गए' तथा समुद्घात गत केवली '**किं मणजोग जुजइ ?**' किं मनोयोग युनक्ति ' '**वयजोग जुजइ ?**' वाग्योग युनक्ति किम् ' '**कायजोग जुजइ**' काययोग युनक्ति किम् ', भगवानाह—'**गोयमा !**' हे गौतम ! '**णो मणजोग जुजइ**' नो मनोयोग युनक्ति, '**णो वयजोग जुजइ**' नो वाग्योग युनक्ति, '**कायजोग जुजइ**' काययोग युनक्ति ॥ सू ८४ ॥

टीका—गौतम पृच्छति—'**कायजोग**' इत्यादि। '**कायजोग जुजमाणे किं ओरालियसरीरकायजोग जुजइ ?**' काययोग युञ्जान किमौदारिकशरीरकाययोग युङ्क्ते '

प्रकार समुद्घात अवस्था में रहनेवाला वह आत्मा कितने योगों को प्रयुक्त करता है ?, क्या मनोयोग को प्रयुक्त करता है ? (**वयजोग जुजइ**) क्या वचनयोग को प्रयुक्त करता है ? (**कायजोग जुजइ**) क्या काययोग को प्रयुक्त करता है ? भगवान् ने कहा (**गोयमा !**) हे गौतम ! (**णो मणजोग जुजइ, णो वयजोग जुजइ, कायजोग जुजइ**) वह न मनोयोग को प्रयुक्त करता हे और न वचनयोग को प्रयुक्त करता है, किन्तु एक कायजोग को ही प्रयुक्त करता है ॥ सू० ८४ ॥

'**कायजोग जुजमाणे**' इत्यादि।

गौतम ने पुन प्रभु से पूछा कि हे प्रभु ! (**कायजोग जुजमाणे**) केवली काययोग को योजित करते हुए (**किं ओरालियसरीरकायजोग जुजइ ?**) क्या औदा

આ પ્રકારે સમુદ્ઘાત અવસ્થામા રહેવાવાળા તે આત્મા કેટલા યોગોને પ્રયુક્ત કરે છે ? શુ મનોયોગને પ્રયુક્ત કરે છે ? (વયજોગ જુજઇ) શુ વચન-યોગને પ્રયુક્ત કરે છે ? (કાયજોગ જુજઇ) શુ કાયયોગને પ્રયુક્ત કરે છે ? ભગવાને કહ્યુ—(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (णो मणजोग जुजइ, णो वयजोग जुजइ, कायजोग जुजइ) તે નથી મનોયોગને પ્રયુક્ત કરતા, તથા નથી વચન યોગને પ્રયુક્ત કરતા, પરતુ એક કાયયોગને જ પ્રયુક્ત કરે છે (સૂ ૮૪)

'कायजोग जुजमाणे' ઇત્યાદિ

ગૌતમે વળી પાછુ પ્રભુને પૂછ્યુ કે હે પ્રભુ ! (कायजोग जुजमाणे) કેવલી કાયયોગને યોજિત કરતા કરતા (किं ओरालियसरीरकायजोग जुजइ ?)

कायजोग जुंजइ ?, ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ ?, वेउव्वियसरीरकायजोग जुंजइ ?, वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोग जुंजइ ?, आहारगसरीरकायजोग जुजइ ?, आहारगमिस्ससरीरकायजोग जुजइ ?, कम्मसरीरकायजोगं जुजइ ?। गोयमा !

'ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ ?' औदारिकमिश्रशरीरकाययोग युङ्क्ते ? 'वेउव्वियसरीरकायजोग जुजइ' वैक्रियशरीरकाययोग युङ्क्ते ?, 'वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ ?' वैक्रियमिश्रशरीरकाययोग युङ्क्ते ? 'आहारगसरीरकायजोग जुंजइ ?' आहारकशरीरकाययोग युङ्क्ते ? 'आहारगमिस्ससरीरकायजोग जुजइ' आहारकमिश्रशरीरकाययोग युङ्क्ते ? 'कम्मसरीरकायजोग जुजइ' कार्मणशरीरकाययोग युङ्क्ते ?, भगवानाह–'गोयमा !' गौतम ! 'ओरालियसरीरकायजोग जुजइ' औदारिक-

---

रिकशरीररूपी काययोग को काममे लाते है ? अथवा (ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ) औदारिकमिश्रशरीरकाययोग को काम म लाते है ? (वेउव्वियसरीरकायजोग जुजइ ? वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ ? आहारगसरीरकायजोग जुजइ ? आहारगमिस्ससरीरकायजोग जुजइ ? कम्मसरीरकायजोग जुजइ ?) या वैक्रियिकशरीरकाययोगरूपी काययोग को काम में लाते हैं ? या वैक्रियिकमिश्रशरीर को काम मे लाते हैं ? अथवा आहारकशरीररूपी काययोग को काम मे लाते हैं ?, या आहारकमिश्रशरीरकाययोग को काम में लाते हैं ?, या कार्मणशरीरकाययोग को काम में लाते है ? । भगवान कहते है–(गोयमा !) हे गौतम ! (ओरालियसरीरकायजोग जुजइ ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ)

શું ઔદારિકશરીરરૂપી કાયયોગને કામમા લીએ છે ?, અથવા (ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ ?) ઔદારિકમિશ્રશરીરકાયયોગને કામમા લીએ છે ? (वेउव्वियसरीरकायजोग जुजइ ? वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ ? आहारगसरीरकायजोग जुजइ ? आहारगमिस्ससरीरकायजोग जुजइ ? कम्मसरीरकायजोग जुजइ ?) અથવા વૈક્રિયશરીરરૂપી કાયયોગને કામમા લાવે છે ? અથવા વૈક્રિયમિશ્રશરીરકાયયોગને કામમા લાવે છે ? અથવા આહારકશરીરરૂપી કાય યોગને કામમા લાવે છે ? અથવા આહારકમિશ્રશરીરકાયયોગને કામમા લાવે છે ? અથવા કાર્મણશરીરકાયયોગને કામમા લાવે છે ? ભગવાન કહે છે–(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (ओरालियसरीरकायजोग जुजइ ओरालियमिस्सकायजोग जुजइ) કેવલી

ओरालियसरीरकायजोग जुजइ, ओरालियमिस्ससरीरकायजोगं पि जुंजइ, णो वेउव्वियसरीरकायजोगं जुंजइ, णो वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ, णो आहारगमिस्ससरीरकायजोगं जुजइ, णो आहारगमिस्ससरीरकायजोगं जुजइ, कम्मसरीरकायजोगंपि जुजइ। पढमट्ठमेसु समएसु

शरीरकाययोग युङ्क्ते, 'ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ, औदारिकमिश्रशरीरकाययोगमपि युङ्क्ते, 'णो वेउव्वियसरीरकायजोग जुजइ' 'नो वैक्रियशरीरकाययोग युङक्ते, 'णो वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ' नो वैक्रियमिश्रशरीरकाययोग युङ्क्ते, 'णो आहारगसरीरकायजोग जुजइ 'नो आहारकशरीरकाययोग युङ्क्ते, 'णो आहारगमिस्ससरीरकायजोग जुजइ' नो आहारकमिश्रशरीरकाययोग युङ्क्ते, 'कम्मसरीरकायजोग जुजइ' कार्मणशरीरकाययोगमपि युङ्क्ते। 'पढमट्ठमेसु समएसु ओरालियसरीरकायजोगपि जुजइ' प्रथमाऽष्टमयो समययोरौदारिकशरीरकाययोगमपि युङ्क्ते, 'बिइयछट्ठसत्तमेसु

केवली भगवान् औदारिकशरीरकाययोग को काम मे लाते हैं, तथा औदारिकमिश्रशरीरकाययोग को भी काम मे लाते है। (णो वेउव्वियसरीरकायजोग जुजइ, णो वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ, णो आहारगसरीरकायजोग जुजइ, णो आहारगमिस्ससरीरकायजोग जुजइ, कम्मसरीरकायजोगपि जुजइ) वैक्रियशरीरकाययोग, वैक्रियमिश्रशरीरकाययोग, आहारकशरीरकाययोग, आहारकमिश्रशरीरकाययोग इनको काम मे नहीं लाते। परंतु कार्मणशरीरकाययोग को वे काम मे लाते है। (पढमट्ठमेसु समएसु ओरालियसरीरकायजोग जुजइ बिइयछट्ठसत्तमेसु समएसु ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ, तइयचउत्थपचमेहिं कम्मसरीरकायजोग जुजइ) प्रथम और आठवें समय मे तो

ભગવાન ઔદારિકશરીરકાયયોગને કામમા લાવે છે તથા ઔદારિકમિશ્રશરીરકાયયોગને પણ કામમા લાવે છે (णो वेउव्वियसरीरकायजोग जुजइ, णो वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ, णो आहारगसरीरकायजोग जुजइ, णो आहारगमिस्ससरीरकायजोग जुजइ, कम्मसरीरकायजोगपि जुजइ) वैक्रियशरीरकाययोगने, वैक्रियमिश्रशरीरकाययोगने, आहारकशरीरकाययोगने, आहारकमिश्रशरीरकाययोगने काममा लावता नथी, परंतु कार्मणशरीरकाययोगने तेओ काममा लावे छे (पढमट्ठमेसु समएसु ओरालियसरीरकायजोग जुजइ, बिइयछट्ठसत्तमेसु समएसु ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ, तइयचउत्थपचमेहिं कम्मसरीरकायजोग जुजइ)

ओरालियसरीरकायजोगं जुंजइ, विइयछट्ठसत्तमेसु समएसु ओरालियमिस्ससरीरकायजोगं जुजइ, तइयचउत्थपचमेहि कम्मसरीरकायजोगं जुजइ ॥ सू० ८५ ॥

मूलम्—से ण भंते ! तहा समुग्घायगए सिज्झइ

ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ' द्वितीयषष्ठसप्तमेषु समयेषु औदारिकमिश्रशरीर-कायथोग युङ्क्ते, मिश्रत्व चात्र कार्मणनेव सहौदारिकस्यावस्थानात्। 'तइयचउत्थपचमेहिं कम्मसरीरकायजोग जुजइ' तृतीयचतुर्थपञ्चमेषु समयेषु कार्मणशरीरकाययोग युङ्क्ते ॥ सू ८५ ॥

टीका—'से णं भंते' इत्यादि। 'से ण भंते ! तहा समुग्घायगए' स खलु भदन्त !

औदारिकशरीररूपी काययोग को वे काम म लाते हैं, दूसरे, छठे एव सातवे समय म औदारिकमिश्रशरीरकाययोग को काम में लाते ह, एव तीसरे, चौथे एव पचम समय में कार्मणशरीररूपी काययोग को काम में लाते है ॥

भावार्थ—काययोग ७ प्रकार का है। उनमें औदारिकशरीरकाययोग, औदारिकमिश्रशरीर काययोग एव कार्मणशरीरकाययोग ये ३ तीन योग केवली के होते ह। बाकी के ४ काययोग केवली के नहीं होते है। प्रथम और आठवें समय में औदारिकशरीरकाययोग होता है, द्वितीय, छठवें और सातवे समय में औदारिकमिश्रशरीरकाययोग होता है और तासरे, चौथे एव पाचवे समय में उनके समुद्घात अवस्था में कार्मणशरीररूपी काययोग होता है ॥ सू० ८५ ॥

પ્રથમ તથા આઠમા સમયમા તો ઔદારિકશરીરરૂપી કાયયોગને તેઓ કામમા લાવે છે બીજા, છઠ્ઠા તેમજ સાતમા સમયમા ઔદારિકમિશ્રશરીરકાયયોગને કામમા લાવે છે, તેમજ ત્રીજા, ચોથા અને પાચમા સમયમા કાર્મણશરીરરૂપી કાયયોગને કામમા લાવે છે

ભાવાર્થ—કાયયોગ ૭ પ્રકારના છે, તેમા ઔદારિકશરીરકાયયોગ, ઔદારિક મિશ્રશરીરકાયયોગ, તેમજ કાર્મણશરીરકાયયોગ, આ ત્રણ યોગ કેવલીના હોય છે બાકીના ૪ કાયયોગ કેવલીના હોતા નથી પ્રથમ અને આઠમા સમયમા ઔદારિકકાયયોગ હોય છે બીજા, છઠ્ઠા અને સાતમા સમયમા ઔદારિક મિશ્રશરીરકાયયોગ હોય છે, અને ત્રીજા, ચોથા તેમજ પાચમા સમયમા તેમની સમુદ્ઘાત-અવસ્થામા કાર્મણશરીરરૂપી કાયયોગ હોય છે (સૂ ૮૫)

बुज्झइ मुच्चइ परिणिव्वाइ सव्वदुक्खाणं अत करेइ ? णो इणट्ठे समट्ठे। से ण तओ पडिणियत्तइ, पडिणियत्तित्ता इहमागच्छइ, तओ पच्छा मणजोगंपि जुजइ, वयजोगपि जुजइ, कायजोगंपि जुंजइ ॥ सू० ८६ ॥

तथा समुद्घातगत –हे भदन्त! स खलु तथा समुद्घातगत =कृतसमुद्घात केवली 'सिज्झइ बुज्झइ मुच्चइ परिणिव्वाइ सव्वदुक्खाणमत करेइ ?' सिध्यति, बुध्यते, मुच्यते, परिनिर्वाति, सर्वदु खानामन्त करोति किम्?, भगवानाह–' णो इणट्ठे समट्ठे' नाऽयमर्थ समर्थ ! 'से ण' स खलु 'तओ' तत =समुद्घातात् 'पडिणियत्तइ' प्रतिनिवर्तते, 'पडिणियत्तित्ता' प्रतिनिवर्त्य 'इहमागच्छइ' इहाऽऽगच्छति=शरीरस्थो भवति। 'तओ पच्छा' तत पश्चात्, 'मणजोग पि जुजइ' मनोयोगमपि युङ्क्ते, 'वयजोगपि जुजइ' वाग्योगमपि युङ्क्ते 'कायजोग पि जुजइ' काययोगमपि युङ्क्ते ॥ सू० ८६ ॥

'से ण भते!' इत्यादि।

(भते !) हे भदत! (से ण तहा समुग्घायगए) समुद्घात अवस्था में केवली भगवान् (सिज्झइ बुज्झइ मुच्चइ परिणिव्वाइ) सिद्ध, बुद्ध, मुक्त एव परिनिर्वाण हो (सव्वदुक्खाण अत करेइ) क्या समस्त दु खों का अत करते है? प्रभु ने उत्तर दिया कि (गोयमा!) हे गौतम! (णो इणट्ठे समट्ठे) यह अर्थ समर्थित नहीं है। (से ण तओ पडिणियत्तइ, पडिणियत्तित्ता इहमागच्छइ, आगच्छित्ता तओ पच्छा मणजोग पि जुजइ, वयजोग पि जुजइ, कायजोग पि जुजइ) किन्तु जब वे समुद्घात कर चुकते है

'से ण भते!' ઇત્યાદિ

(भते!) હે ભદન્ત! (से ण समुग्घायगए) સમુદ્ઘાત અવસ્થામા કેવલી ભગવાન્ (सिज्झइ, बुज्झइ, मुच्चइ, परिणिव्वाइ) સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત તેમજ પરિનિર્વાણ થઇને (सव्वदुक्खाण अत करेइ) શુ સમસ્ત દુ ખોનો અત કરે છે? પ્રભુએ ઉત્તર આપ્યો કે (गोयमा!) હે ગૌતમ! (णो इणट्ठे समट्ठे) આ અર્થ સમર્થિત નથી (से ण तओ पडिणियत्तइ, पडिणियत्तित्ता इहमागच्छइ, आगच्छित्ता तओ पच्छा मणजोग पि जुजइ, वयजोगपि जुजइ, कायजोग पि जुजइ) પરતુ જ્યારે સમુદ્ઘાત કરી ચુકે છે અર્થાત્ તે ક્રિયાથી નિવૃત્ત થઈ જાય છે અને પૂર્વ પ્રમાણે શરીરમા સ્થિત થઇ જાય છે ત્યારે

मूलम्—मणजोगं जुजमाणे किं सच्चमणजोगं जुंजइ ? मोसमणजोगं जुंजइ ?, सच्चामोसमणजोगं जुजइ ?, असच्चामो-

टीका—गौतम पृच्छति-"मणजोग" इत्यादि। 'मणजोग जुजमाणे किं सच्चमणजोग जुजइ' मनोयोग युञ्जान किं सत्यमनोयोग युङ्क्ते ? 'मोसमणजोग जुजइ ?' मृषामनोयोग युङ्क्ते ? 'सच्चामोसमणजोग जुजइ' सत्यमृषामनोयोग युङ्क्ते किम् ?, भगवा-

अथात् उस क्रिया से निवृत्त हो चुकते हैं और पूर्ववत् शरीर में स्थित हो जाते हैं तब मनोयोग को भी प्रयुक्त करते हैं, वचनयोग को भा प्रयुक्त करते हैं तथा काययोग को भी प्रयुक्त करते हैं। समुद्घात-अवस्था में मरण नहीं होता। अत मुक्ति की प्राप्ति उस समय नहीं होती ॥ सू० ८६ ॥

'मणजोग जुजमाणे' इत्यादि।

प्रश्न—हे भदत! आपने जो अभी यह बात कहा है कि समुद्घात से निवृत्त होने पर केवली भगवान् मनोयोग को प्रयुक्त करते है सो इस विषय में यह पूछता हू कि वे भगवान् (मणजोग जुजमाणे) मनोयोग को प्रयुक्त करते हुए चार मनोयोगों में से कौन से मनोयोग को प्रयुक्त करते हैं ?(किं सच्चमणजोग जुजइ, मोसमणजोग जुजइ, सच्चामोसमणजोग जुजइ, असच्चामोसमणजोग जुजइ ?) सत्यमनोयोग को प्रयुक्त करते हैं, या असत्यमनोयोग को प्रयुक्त करते हैं, अथवा मिश्रमनोयोग को प्रयुक्त करते हैं, असत्यमृषामनोयोग को प्रयुक्त करते हैं ? अर्थात् व्यवहारमनोयोग को प्रयुक्त करते हैं ?। (गोयमा !) हे गौतम! (सच्च-

મનોયોગને પણ પ્રયુક્ત કરે છે, વચનયોગને પણ પ્રયુક્ત કરે છે તથા કાયયોગને પણ પ્રયુક્ત કરે છે સમુદ્ઘાત અવસ્થામા મરણ થતુ નથી તેથી મુક્તિની પ્રાપ્તિ તે સમયે થતી નથી (સૂ ૮૬)

'मणजोग जुजमाणे' इत्यादि

પ્રશ્ન—હે ભદન્ત ! આપે જે હમણા એ વાત કહી છે, કે સમુદ્ઘાતથી નિવૃત્ત થતા કેવલી ભગવાન મનોયોગને પ્રયુક્ત કરે છે માટે એ વિષયમા એ પૂછુ છુ કે તે ભગવાન (मणजोग जुजमाणे) મનોયોગને પ્રયુક્ત કરતા ચાર મનોયોગમાંથી કયા મનોયોગને પ્રયુક્ત કરે છે ? (किं सच्चमणजोग जुजइ ? मोसमणजोग जुजइ ? सच्चामोसमणजोग जुजइ ? असच्चामोसमणजोग जुजइ ?) શુ સત્ય મનોયોગને પ્રયુક્ત કરે છે? અથવા અસત્યમનોયોગને પ્રયુક્ત કરે છે ? અથવા મિશ્રમનોયોગને પ્રયુક્ત કરે છે ? કે અસત્યમૃષામનોયોગને પ્રયુક્ત કરે છે અર્થાત વ્યવહારમનોયોગને પ્રયુક્ત કરે છે ? ઉત્તર—(गोयमा !) હે

समणजोगं जुंजइ ? गोयमा ! सच्चमणजोगं जुंजइ, णो मोसमण-जोगं जुंजइ, णो सच्चामोसमणजोगं जुंजइ, असच्चामोसमणजोगं पि जुंजइ ॥ सू० ८७ ॥

मूलम्—वयजोग जुजमाणे किं सच्चवइजोगं जुंजइ ?

नाह—'गोयमा ! सच्चमणजोग जुजइ' गौतम ! सत्यमनोयोग युङ्क्ते, 'णो मोसमणजोग जुजइ' नो मृषामनोयोग युङ्क्ते 'णो सच्चामोसमणजोग जुजइ' नो सत्यमृषामनोयोग युङ्क्ते, 'असच्चामोसमणजोगपि जुजइ' असत्याऽमृषामनोयोगमपि युङ्क्ते ॥ सू० ८७ ॥

टीका—गौतम पृच्छति—'वयजोग' इत्यादि । 'वयजोग जुजमाणे किं सच्च वइजोग जुजइ' वाग्योग युञ्जान किं सत्यवाग्योग युङ्क्ते ? 'मोसवइजोग जुजइ' मृषावा

मणजोग जुजइ) वे केवली सत्यमनोयोग को प्रयुक्त करते है, (णो मोसमणजोग जुजइ णो सच्चामोसमणजोग जुजइ, असच्चामोसमणजोग जुजइ) असत्यमनोयोग एव मिश्रमनोयोग को प्रयुक्त नहीं करते है, किन्तु असत्यामृषामनोयोग को प्रयुक्त करते है, अर्थात् व्यवहार मनोयोग को प्रयुक्त करते है । सत्यमनोयोग एव व्यवहारमनोयोग को वे केवली प्रयुक्त करते है, अन्य दो को नहीं ॥ सू० ८७ ॥

'वयजोग जुजमाणे' इत्यादि ।

प्रश्न—हे भगवन् ! वे केवली जो (वयजोग जुजमाणे किं) वचनयोग को प्रयुक्त करते है सो क्या (सच्चवइजोग जुजइ, मोसवइजोग जुजइ, सच्चामोसवइजोग जुजइ, असच्चामोसवइजोग जुजइ) सत्यवचन योग को प्रयुक्त करते हैं, या असत्यवचन

ગૌતમ ! (सच्चमणजोग जुजइ) તે કેવળી સત્યમનોયોગને પ્રયુક્ત કરે છે (णो मोसमणजोग जुजइ, णो सच्चामोसमणजोग जुजइ, असच्चामोसमणजोग जुजइ) અસત્યમનોયોગ તેમજ મિશ્રમનોયોગને પ્રયુક્ત કરતા નથી, પરંતુ અસત્યામૃષામનોયોગને પ્રયુક્ત કરે છે અર્થાત્ વ્યવહારમનોયોગને પ્રયુક્ત કરે છે સત્યમનોયોગ તેમજ વ્યવહારમનોયોગને તે કેવલી પ્રયુક્ત કરે છે બીજા બેને નહિ (સૂ ૮૭)

'वयजोग जुजमाणे' इत्यादि

પ્રશ્ન—હે ભગવન્ ! તે કેવલી કે જે (वयजोग जुजमाणे) વચનયોગને પ્રયુક્ત કરે છે, તે શું (सच्चवइजोग जुजइ, मोसवइजोग जुजइ, सच्चामो-

मोसवइजोगं जुजइ ? सच्चामोसवइजोगं जुजइ ? असच्चामोस-वइजोगं जुंजइ ? सच्चवइजोगं जुंजइ, णो मोसवइजोगं जुंजइ, णो सच्चामोसवइजोग जुजइ, असच्चामोसवइजोगं पि जुजइ ॥सू० ८८॥

मूलम्— कायजोग जुजमाणे आगच्छेज्ज वा चिट्ठेज्ज

ग्योग युङ्क्ते? 'सच्चामोसवइजोग जुजइ' सत्यमृषावाग्योग युङ्क्ते ? 'असच्चामोसवइजोग जुजइ' असत्याऽमृषावाग्योग युङ्क्ते किम् ? भगवानाह—'गोयमा ! सच्चवइजोग जुजइ ?' गौतम ! सत्यवाग्योग युङ्क्ते, 'णो मोसवइजोग जुजइ' नो मृषावाग्योग युङ्क्ते, णो सच्चामोसवइ-जोग जुजइ'नो सत्यमृषावाग्योग युङक्ते, 'असच्चामोसवइजोग पि जुजइ' असत्याऽमृषा-वाग्योगमपि युङ्क्ते ॥ सू० ८८ ॥

टीका—'कायजोग' इत्यादि। 'कायजोग जुजमाणे आगच्छेज्ज वा चिट्ठेज्ज वा' काययोग युञ्जान आगच्छति वा तिष्ठति वा, 'णिसीएज्ज वा' निषीदति=उपविशति वा,

---

योग को प्रयुक्त करते है, अथवा मिश्रवचनयोग को प्रयुक्त करते हैं, या असत्यामृषावचनयोग को प्रयुक्त करते है ? उत्तर–(गोयमा !) हे गौतम ! (सच्चवइजोग जुजइ) वे केवली सत्यवचनयोग को प्रयुक्त करते हैं, (णो मोसवइजोग जुजइ णो सच्चामोसवइजोग जुजइ) असत्यवचनयोग को एव मिश्रवचनयोग को प्रयुक्त नहीं करते है। (असच्चामोस वइजोगपि जुजइ) परन्तु असत्यामृषावचनयोग को प्रयुक्त करते है। चार वचनयोगो मे से केवली के सत्यवचनयोग एव असत्यामृषावचनयोग दो ही वचनयोग होते है, बाक के दो नहीं ॥ सू० ८८ ॥

સવઇજોગ જુજઇ, અસચ્ચામોસવઇજોગ જુજઇ) સત્યવચનયોગને પ્રયુકત કરે છે, અથવા અસત્યવચનયોગને પ્રયુકત કરે છે, અથવા મિશ્રવચનયોગને પ્રયુકત કરે છે, અથવા અસત્યામૃષાવચનયોગને પ્રયુકત કરે છે ? ઉત્તર—(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सच्चवइजोग जुजइ) તે કેવલી સત્યવચનયોગને પ્રયુક્ત કરે છે (णो मोसवइजोग जुजइ णो सच्चामोसवइजोग जुजइ) અસત્યવચનયોગને તેમજ મિશ્રવચનયોગને પ્રયુક્ત કરતા નથી, (असच्चामोसवइजोगपि जुजइ) પરન્તુ અસત્યામૃષાવચનયોગને પ્રયુક્ત કરે છે ચાર વચનયોગોમાથી કેવલીના સત્ય વચનયોગ તેમજ અસત્યામૃષાવચનયોગ બે જ માત્ર વચનયોગ હોય છે બાકીના બે નહિ (સૂ ૮૮)

वा णिसीएज्ज वा तुयट्टेज्ज वा उल्लुघेज्ज वा पल्लंघेज्ज वा उक्खेवणं वा पक्खेवणं वा तिरियक्खेवण वा करेज्जा, पाडिहारियं वा, पीढफलगसेज्जासथारगं पच्चप्पिणेज्जा ॥ सू० ८९ ॥

'तुयट्टेज्ज वा' त्वग्वर्तयति=शयन करोति वा 'उल्लुघेज्ज वा' उल्लङ्घयति=गर्तादिक वा, 'पल्लंघेज्ज वा' प्रोल्लङ्घयति वा, उक्खेवण वा' उत्क्षेपणम्=ऊर्ध्वगमन वा, 'पक्खेवण वा' प्रक्षेपण=नीचैर्गमन वा, 'तिरियक्खेवण वा' तिर्यक्क्षेपण=तिर्यग्गमन वा 'करेज्जा' करोति, 'पाडिहारिय वा पीढ-फलग-सेज्जा-सथारग पच्चप्पिणेज्जा' प्रतिहार्यं वा पीठफलक शय्यासस्तारक प्रत्यर्पयति ॥ सू० ८९ ॥

'कायजोग जुजमाणे' इत्यादि ।

हे गौतम (कायजोग जुजमाणे आगच्छेज्ज वा चिट्ठेज्ज वा णिसीएज्ज वा तुयट्टेज्ज वा उल्लुघेज्ज वा पल्लघेज्ज वा) इस काययोग को प्रयुक्त करते हुए वे आते है, जाते हैं, ठहरते हैं, उठते हैं, बैठते है, सोते है, करवट बदलते है, उल्लघन करते हे, प्रल्घन करते है, (उक्खेवण वा पक्खेवण वा तिरियक्खेवण वा करेज्जा) उत्क्षेपण करते है, प्रक्षेपण-हाथ पैर को ऊपर-नीचे करते हे, तिरछे गमन करते है, (पाडिहारिय वा पीढफलगसेज्जा-सथारग पच्चप्पिणेज्जा) काम निकल जाने के बाद प्रातिहार्यक पीठ, फलक, शय्या, एव सथारे को पीछे देते है ॥ सू० ८९ ॥

"कायजोग जुजमाणे" ઇત્યાદિ

હે ભદન્ત ! કાયયોગ પ્રયુક્ત કરતા કેવળી ભગવાન્ શુ શુ કામ કરે છે ? હે ગૌતમ ! ((कायजोग जुजमाणे आगच्छेज्ज वा चिट्ठेज्ज वा णिसीएज्ज वा तुयट्टेज्ज वा उल्लघेज्ज वा पल्लघेज्ज वा) એ કાયયોગને પ્રયુક્ત કરતા તેઓ આવે છે, જાય છે, રોકાય છે, ઉઠે છે, બેસે છે, સુવે છે, કરવટ બદલે છે, ઉલ્લ ઘન કરે છે, પ્રલ ઘન કરે છે (उक्खेवण वा पक्खेवण वा तिरियक्खेवण वा करेज्जा) ઉત્ક્ષેપણ કરે છે, પ્રક્ષેપણ-હાથપગ ઉચા-નીચા કરે છે, તિરછા (આડુ-અવળુ) ગમન કરે છે, (पाडिहारिय वा पीढ-फलग-सेज्जा-सथारग पच्चप्पिणेज्जा) કામ થઈ ગયા પછી પ્રાતિહાર્યક પીઠ, ફલક,શય્યા, તેમજ સ થારાને પાછા સુકી દે છે (સૂ ૮૯)

मूलम्—से णं भंते ! तहा सजोगी सिज्झइ जाव अंत करेइ ? णो इणट्ठे समट्ठे ॥ सू० ९० ॥

मूलम्— से णं पुव्वामेव सण्णिस्स पंचिंदियस्स पज्ज-

टीका—गौतम पृच्छति-'से णं भंते !' इत्यादि । 'से णं भंते ! तहा सजोगी' स खलु भदन्त ! तथा सयोगी 'सिज्झइ' सिध्यति किम् 'जाव' यावत् 'सव्वदुक्खाणमंतं करेइ' सर्वदुःखानामन्तं करोति किम् ? । भगवानाह-'णो इणट्ठे समट्ठे' नायमर्थः समर्थः ॥ सू० ९० ॥

टीका—'से णं पुव्वामेव' इत्यादि । 'से णं' स केवली खलु 'पुव्वामेव' पूर्वमेव= योगनिरोधावस्थाया आदावेव 'सण्णिस्स पंचिंदियस्स' संज्ञिनः पञ्चेन्द्रियस्य, अत्र पञ्चेन्द्रियस्येति विशेषणं संज्ञिस्वरूपप्रदर्शनार्थं, पञ्चेन्द्रियस्यैव संज्ञित्वात्, 'पज्जत्तगस्स' पर्याप्तकस्य= मनःपर्याप्त्या पर्याप्तस्येत्यर्थः, अपर्याप्तस्य मनसोऽभावात् । स च मध्यमादिमनोयोगोऽपि

'से णं भंते !' इत्यादि ।

(भंते !) हे भदन्त ! (से तहा सजोगी) वे केवली ऐसी सयोगी अवस्था में रहते हुए (सिज्झइ जाव अंत करेइ) सिद्ध, बुद्ध, मुक्त एवं परिनिर्वाण हो समस्त दुःखों का अन्त करते हैं क्या ? उत्तर—हे गौतम ! (णो इणट्ठे समट्ठे) यह अर्थ समर्थित नहीं है । अर्थात् सयोगिकेवली कर्मों का अन्त नहीं करते ! ॥ सू० ९० ॥

'से णं पुव्वामेव' इत्यादि ।

(से णं) ये सयोगी केवली भगवान् (पुव्वामेव) पहिले (सण्णिस्स पंचिंदियस्स पज्जत्तगस्स) संज्ञी पंचेन्द्रिय पर्याप्तक के (जहण्णजोगस्स हेट्ठा) जघन्यमनोयोग से भी नीचे

'से णं भंते !' ઇત્યાદિ

(भंते !) હે ભદન્ત ! (से तहा सजोगी) તે કેવલી એવી સયોગી-અવસ્થામા રહેતા (सिज्झइ जाव अंत करेइ) સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત, તેમજ પરિનિર્વાણ થઇ સમસ્ત દુઃખનો શું અંત કરે છે ? ઉત્તર—હે ગૌતમ ! (णो इणट्ठे समट्ठे) આ અર્થ સમર્થિત નથી, અર્થાત્ સયોગી કેવલી કર્મોનો અંત કરતા નથી (સૂ ૯૦)

"से णं पुव्वामेव" ઇત્યાદિ

(से णं) તે સયોગી કેવલી ભગવાન્ (पुव्वामेव) પહેલા (सण्णिस्स पंचिंदियस्स पज्जत्तगस्स) સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તકના (जहण्णजोगस्स हेट्ठा)

वा णिसीएज्ज वा तुयट्टेज्ज वा उल्लघेज्ज वा पल्लंघेज्ज वा उक्खेवणं वा पक्खेवण वा तिरियक्खेवणं वा करेज्जा, पाडिहारियं वा, पीढफलगसेज्जासथारग पच्चप्पिणेज्जा ॥ सू० ८९ ॥

'तुयट्टेज्ज वा' त्वग्वर्तयति=शयन करोति वा 'उल्लघेज्ज वा' उल्लङ्घयति--गर्तादिक वा, 'पल्लघेज्ज वा' प्रोल्लङ्घयति वा, 'उक्खेवण वा' उत्क्षेपणम्=ऊर्ध्वगमन वा, 'पक्खेवण वा' प्रक्षेपण=नीचैर्गमन वा, 'तिरियक्खेवण वा' तिर्यक्क्षेपण=तिर्यग्गमन वा 'करेज्जा' करोति, 'पाडिहारिय वा पीढ--फलग--सेज्जा--सथारग पच्चप्पिणेज्जा' प्रतिहार्यं वा पीठफलक-शय्यासस्तारक प्रत्यर्पयति ॥ सू० ८९ ॥

'कायजोग जुजमाणे' इत्यादि ।

हे गौतम (कायजोग जुजमाणे आगच्छेज्ज वा चिट्ठेज्ज वा णिसीएज्ज वा तुयट्टेज्ज वा उल्लघेज्ज वा पल्लघेज्ज वा) इस कायथोग को प्रयुक्त करते हुए वे आते हैं, जाते हैं, ठहरते हैं, उठते है, बैठते है, सोते है, करवट बदलते हैं, उल्लघन करते हें, प्रल्घन करते है, (उक्खेवण वा पक्खेवण वा तिरियक्खेवण वा करेज्जा) उत्क्षेपण करते हे, प्रक्षेपण--हाथ पैर को ऊपर--नीचे करते है, तिरछे गमन करते है, (पाडिहारिय वा पीढफलगसेज्जा सथारग पच्चप्पिणेज्जा) काम निकल जाने के बाद प्रातिहार्यक पीठ, फलक, शय्या, एव सथार को पीछे देते है ॥ सू० ८९ ॥

"कायजोग जुजमाणे" इत्यादि

હે ભદન્ત ! કાયયોગ પ્રયુક્ત કરતા કેવળી ભગવાન્ શુ શુ કામ કરે છે? હે ગૌતમ ! ((कायजोग जुजमाणे आगच्छेज्ज वा चिट्ठेज्ज वा णिसीएज्ज वा तुयट्टेज्ज वा उल्लघेज्ज वा पल्लघेज्ज वा) એ કાયયોગને પ્રયુક્ત કરતા તેઓ આવે છે, જાય છે, રોકાય છે, ઉઠે છે, બેસે છે, સુવે છે, કરવટ બદલે છે, ઉલ્લ ઘન કરે છે, પ્રલ ઘન કરે છે (उक्खेवण वा पक्खेवण वा तिरियक्खेवण वा करेज्जा) ઉત્ક્ષેપણ કરે છે, પ્રક્ષેપણ--હાથપગ ઉચા--નીચા કરે છે, તિરછા (આડુ--અવળુ) ગમન કરે છે, (पाडिहारिय वा पीढ--फलग--सेज्जा--सथारग पच्चप्पिणेज्जा) કામ થઈ ગયા પછી પ્રાતિહાર્યક પીઠ, ફલક, શય્યા, તેમજ સ થારને પાછા સુપ્રી દે છે (સૂ ૮૯)

किम्? किंवा ते तव मते ज्योतिः स्थानम्=अग्निकुण्डम्? तथा-ते तव मते स्रुवः=अग्नौ घृतादिप्रक्षेपिका दर्व्यः काः? किं वा ते=तव मते, करीषाङ्गम्=अग्निप्रज्वालनसाधन शुष्कगोमयखण्डम्? च पुनस्ते तव मते कतरे के एधाः समिधः? तथा शान्ति=पापोपशमनहेतुरध्ययनपद्धति' का? तथा त्व कतरेण=केन होमेन=हवनीयद्रव्येण-आहुत्येत्यर्थ', ज्योतिरग्नि जुहोपि=तर्पयसि? अयं भावः-षड्जीवनिकायारम्भसाध्यो यज्ञस्तदुपकरणानि च त्वया निषिद्धानि, तत्कथ तव यज्ञसभव? इति॥ ४३॥

किम्) कौन सी अग्नि है (वा) तथा (ते) आप के वहां (जोईठाणं के-ज्योति स्थान किम्) अग्निकुड क्या है (ते) आपने (सुया का-स्रुवः कः) अग्नि मे हव्य को प्रक्षेपण करने के विये स्रुवा किस को बताया है। (करिसग किं-किंवा ते करिषाङ्गम्) किसे आपने अग्नि को प्रज्वलित करने के लिये शुष्कगोमय के स्थानापन्न माना है (एहा य ते कयरा-एधाश्च ते कतरे) किस को आपने इसमें जलाने के लिये इन्धनस्वरूप बनाया है (सतिका-शातिः का) तथा पापोपशमन की हेतुभूत अध्ययन पद्धति वहा पर क्या है और (कयरेण होमेण जोइ हुणासि-कतरेण होमेन ज्योतिः जुहोषि) किस हवनीय द्रव्य से आपके समत उस यज्ञ को करते हो। वह सब ब्राह्मणों ने मुनिराज से इस लिये पूछा कि प्रसिद्ध यज्ञ तो षट्जीवकायके आरम्भ से सा य होता है और उसको करने का आप निषेध करते हो तो आप जिस यज्ञ को करने का विधान कर रहे हो वह भी साध्य कैसे हो सकता है? कारण के यज्ञ करने के सब ही उपकरण आपकी दृष्टिमें हेय हैं॥ ४३॥

યજ્ઞમા આપના મતથી જોઇ કે-જ્યોતિ કિમ્ અગ્નિ કેવો છે? વા તથા તે આપને ત્યા જાઇઠાણ કે-જ્યોતિ સ્થાન કિમ્ અગ્નિકુ ડ કેવા છે? આપને ત્યા સુયા કા-સ્રુવ ક અગ્નિમા હુવ્યને પ્રક્ષેપણ કરવા માટે ધરેા કેાને બતાવેલ છે? કારિસગ કિં-કિંવા તે કારિષાઙ્ગમ્ અગ્નિને પ્રદીપ્ત કરવા માટે કેાને શુષ્ક ગેામયના સ્થાનાપન્ન માનેલ છે? એહા ય તે કયરા-એધાશ્ચ તે કતરે એમા બાળવા માટે કેાને ઇધન સ્વરૂપ બનાવેલ છે તથા સતિ કા-શાતિ કા તથા પાપેાપશમનના હેતુભૂત અધ્યયન પદ્ધતિ ત્યા કઈ છે? અને કયરેણ હોમેણ જોઇ હુણાસિ-કતરેણ હોમેન જ્યોતિ જુહોષિ કયા હવનીય દ્રવ્યથી આપને સમત એ યજ્ઞને કરેા છેા? આ સઘળી વાતેા બ્રાહ્મણેાએ મુનિરાજને એ માટે પૂછી કે, પ્રસિદ્ધ યજ્ઞ તેા ષટ્જીવની કાયના આરભથી સાધ્ય બને છે અને એવા યજ્ઞને કરવાનેા તેા આપ નિષેધ કરેા છેા તેા આપ જે યજ્ઞને કરવાનુ વિધાન કરી રહ્યા છેા તે પણ સાધ્ય કઇ રીતે થઇ શકે? કારણ કે યજ્ઞ કરવાના સઘળા ઉપકરણ આપની દૃષ્ટિમા હેય છે ॥૪૩॥

'मुनिराह—

मूलम्—

तवो जोई जीवो जोइठाणं, जोगा सुया सरीर कारिसंग ।
कम्मे एहा संजमजोगे सती, 'होम हुणामि इसिणं पसत्थं ॥४४॥

छाया-तपो ज्योति जीवो ज्योतिः स्थान, योगा स्रुवः शरीर करीषाङ्गम् ।
कर्माण्येधा' संयमयोगाः शान्तिः, होम जुहोमि ऋषीणा प्रशस्तम् ॥४४॥

टीका—' तवो जोई '-इत्यादि-

भो ब्राह्मणाः ! अस्माक यज्ञे तप.=बाह्यमाभ्यन्तरिकं च ज्योति =अग्नि यथा अग्निना इन्धनानि भस्मीक्रियन्ते, तथैव तपसा भावेन्धनानि कर्माणि भस्मीक्रियन्ते। जीवो ज्योतिः स्थानम्-अग्निकुण्डम्, जीवस्य तपस आश्रयत्वात् योगाः-युज्यन्ते सम्बध्यन्ते कर्मणा ये ते योगाः-योगहेतवो मनोवाक्कायलक्षणाः, ते हि स्रुवः, एभिर्हि स्नेहस्थानियाः शुभव्यापारास्तपोज्वलनप्रज्वलन हेतवस्तपो

ब्राह्मणों की इस बात को सुन कर मुनिने कहा—' तवो जोई जीवो ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे ब्राह्मणों ! हमारे इस यज्ञमें (तवो जोई जीवो जाइठाण-तप ज्योतिः जीवः ज्योति स्थानम्) बाह्य और आभ्यन्तर तप ही अग्नि है-जिस तरह अग्नि इधन को जला देती है उसी तरह तप भी भाव-इधनरूप कर्मो को जला देता है। यह जीव हवनकुड है, क्यों कि जीव ही तप का आश्रय है । (जोगा सुया-योगा' स्रुवः) मनोयोग, वचन-योग एव काययोग ये तीन योग स्रुवाके स्थानापन्न है, क्यों कि इन्हीं योगो द्वारा घृतके स्थानरूप शुभ व्यापार जो तपरूपी अग्निको प्रदीप्त करनेमें कारण होते हैं उस तपरूप अग्नि में प्रक्षिप्त किये जाते हैं।

બ્રાહ્મણોની આ વાતને સાભળીને મુનિએ કહ્યું—

" तवो जोई जीवो ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ-હે બ્રાહ્મણો ! અમારા યજ્ઞમા तवो जोइ जीवो जाइठाण-तप જ્યોતિ જીવ -જ્યોતિ સ્થાનમ્ બહાર અને અદર તપ એજ અગ્નિ છે જેમ અગ્નિ ઇધણને બાળી નાખે છે એજ રીતે તપ પણ ભાવ ઇધણરૂપ કર્મોને બાળી નાખે છે આ જીવ હવન કુડ છે કેમકે જીવ જ તપનો આશ્રય છે जोगा सुया-योगा સુવ મનોયોગ, વચન યોગ, અને કાય યોગ આ ત્રણ યોગ સ્રુવાના સ્થાનાપન્ન છે કેમકે, એજ યોગો દ્વારા વીના સ્થાનરૂપ શુભ વ્યાપાર જે તપ રૂપી અગ્નિને પ્રદીપ્ત કરવામા કારણ બને છે એ તપરૂપ અગ્નિમા પ્રક્ષિપ્ત કરવામા આવે છે.

रूपेऽग्नौ प्रक्षिप्यन्ते इति भावः। तथा-शरीर करीषाङ्गम्, तपो ज्योतिः प्रज्वालन हेतुः शरीरमेव करीषाङ्गम्, शरीरे सत्येव तपसः सम्भवात्। तथा-कर्माणि एधांसि, समित्स्थानीयानि कर्माणि, तपसा कर्माणि, भस्मीक्रियन्ते। तथा-सयमयोगाः= संयमव्यापाराः शान्तिः, सयमेन हि सर्वजीवोपद्रवाः परिहियन्ते, ततः शान्तिः, अतः सयमयोगा एव शान्तिः। तथा-ऋषीणा प्रशस्तम्=मुनिभिः प्रशसनीय होम= सम्यक्चारित्ररूप जुहोमि=करोमि आराधयामीत्यर्थः ॥ ४४ ॥

(सरीर कारिसग-शरीर करीषाङ्गम्) यह शरीर ही करीषाङ्ग है-अग्निके जलानेके लिये कडा स्वरूप है। शरीर के होने पर ही तपस्या का आराधन होता है अतः उस तपरूप अग्नि को जलानेमें कडा के स्थानापन्न यह शरीर कहा गया है। (कम्मे एहा-कर्माणि एधासि) ज्ञानावरणीयादिक अष्टविध कर्म इस यज्ञ में जलाये जाते हैं अतः वे इन्धन के स्थानापन्न कहे गये हैं। (सजमजोग सति-सयमयोगाः शान्तिः) सयमव्यापार यहा शाति है-क्यों कि सयम से ही समस्त जीवों के उपद्रव दूर किये जाते हैं अतः उससे जीव को शाति मिलती है। इसीलिये हम (इसिण पसत्थ-ऋषीणां प्रशस्तम्) ऋषियों को सम्माननीय (होम हुणामि-होम जुहोमि) सम्यक्चरित्ररूप यज्ञ को आराधित करते हैं।

भावार्थ—ब्राह्मणों के प्रश्न का इस गाथा द्वारा मुनिराज उत्तर दे रहे हैं-वे कहते हैं कि हे ब्राह्मणों जिस यज्ञ का वर्णन किया गया है-उस यज्ञ में तप ही अग्नि है, जीव अग्निकुड है, योग स्रुवा है, शरीर

सरीर कारिसग-शरीर करीषाङ्गम् આ શરીર करीषाङ्ग छे, અग्निने प्रज्वलित કરવા છાણા સ્વરૂપ છે શરીર હોવાથી જ તપસ્યાનુ આરાધન બને છે આથી જ એ તપરૂપ અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરવા છાણાના સ્થાનાપન્ન આ શરીરને કહેવામા આવેલ છે कम्मे एहा-कर्माणि एधांसि જ્ઞાનાવરણીયાદિક અષ્ટવિધ કર્મને એ યજ્ઞમા બાળવામા આવે છે આથી તેને ઈધનના સ્થાનાપન્ન કહેવામા આવેલ છે सजमओगसति-सयमयोगा शान्ति સયમ વ્યાપાર જ શાન્તી છે, કેમકે, સયમથીજ સઘળા જીવોનો ઉપદ્રવ દૂર કરી શકાય છે અને એનાથી જીવને શાતી મળે છે આ માટે અમે इसिण पसत्थ-ऋषिणा प्रशस्तम् ઋષિઓમા સન્માનનીય હોમ हुणामि-होम जुहोमि સમ્યક્ ચારિત્રરૂપ યજ્ઞની આરાધના કરીએ છીએ

ભાવાર્થ—બ્રાહ્મણોના પ્રશ્નનો મુનિરાજ આ ગાથા દ્વારા ઉત્તર આપે છે તેઓ કહે છે કે, હે બ્રાહ્મણો! જે યજ્ઞનુ વર્ણન કરવામા આવેલ છે એ યજ્ઞમા તપ જ અગ્નિ છે, જીવ અગ્નિકુડ છે યોગ સ્રુવા છે, અને

सविधिं यज्ञस्वरूपं श्रुत्वा ते ब्राह्मणा स्नानस्वरूप पृच्छन्त एवमाहुः—

मूलम्—

के ते हरए ? के य ते सतितित्थे ? कहंसि पहाओ व रय जहासि ।
अक्खाहि णो संजय ! जक्ख पूइया ! इच्छामु नाउ भवओ सगासे ॥

छाया-कस्ते ह्रदः ? किं च ते शान्तितीर्थं ? कस्मिन् स्नातो वा रजो जहासि ।
अख्याहि न सयत ! यक्षपूजित ! इच्छामो ज्ञातुं भवतः सकाशे ॥ ४५ ॥

टीका—' के ते '-इत्यादि ।

ते तव ह्रदः कः ? तथा-ते तव शान्तितीर्थं च किम् ? अय भावः-यत्र स्नाते सति पापनिवृत्त्या शान्तिर्भवति, एतादृश तीर्थं भवतो मते किम् ? वा= अथवा कस्मिन् ह्रादादौ स्नातो रज.=पापरूप जहासि=परित्यजसि ? कस्मिन् तीर्थे

कडा एव कर्म इधन है । सयमयोग यहा शाति है । इस प्रकार के इस जीवों की विराधना से रहित इस यज्ञ को हम करते हैं ॥ ४४ ॥

सविधि यज्ञ के स्वरूप को सुनकर अब ब्राह्मण स्नान के स्वरूप को पूछते हैं—' के ते हरए ? '-इत्यादि ।

अन्वयार्थ-हे मुनिराज ! (ते हरए के-ते ह्रदः क') आपके सिद्धान्तानुसार जलाशय क्या है (सतितित्थे य ते के-शातितीर्थं च ते किम्) तथा जिस स्नान करने से पापनिवृत्तिपूर्वक शाति का लाभ होता है ऐसा वह तीर्थ आप के मत में क्या माना गया है। (कहसि ण्हाओ व रय ज हासि-कस्मिन् स्नातो वा रजो जहासि) अथवा तुम कहा पर नहा कर पापरूप रज का परित्याग करते हो, अर्थात् किस तीर्थ में स्नात होकर

કર્મ ઇધણ છે સયમ યોગ શાતી છે આ પ્રકારનો જીવોની વિરાધનાથી રહીત એવો યજ્ઞ અમે કરીએ છીએ ॥ ૪૪ ॥

યજ્ઞના વિધિને તેમજ તેના સ્વરૂપને સાભળીને બ્રાહ્મણોએ સ્નાનના સ્વરૂપને પૂછયુ —

' के ते हरए ? ' ઈત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—હે મુનિરાજ ! તે હરએ કે-તે હ્રદ ક આપના સિદ્ધાતાનુસાર જળાશય કયુ છે ? सतितित्थे य ते के-शातितीर्थं च ते किम् તથા જેમા સ્નાન કરવાથી પાપ નિવૃત્તિ પૂર્વક શાતીનો લાભ થાય છે, એવુ એ તીર્થ આપના મતમા કયુ માનવામા આવે છે ? कहसि ण्हाओ व रय जहासि-कस्मिन् स्नातो वा रजो जहासि અથવા તમે કઈ જગ્યાએ નહાઈને પાપરૂપ રજનો પરિત્યાગ કરો

रूपेऽग्नौ प्रक्षिप्यन्ते इति भावः। तथा-शरीर करीषाङ्गम्, तपो ज्योतिः प्रज्वालन हेतुः शरीरमेव करीषाङ्गम्, शरीरे सत्येव तपसः सम्भवात्। तथा-कर्माणि एधांसि, समित्स्थानीयानि कर्माणि, तपसा कर्माणि, भस्मीक्रियन्ते। तथा-सयमयोगाः= सयमव्यापाराः शान्तिः, सयमेन हि सर्वजीवोपद्रवाः परिहियन्ते, ततः शान्तिः, अतः सयमयोगा एव शान्तिः। तथा-ऋषीणा प्रशस्तम्=मुनिभिः प्रशसनीय होम= सम्यक्चारित्ररूप जुहोमि=करोमि आराधयामीत्यर्थः ॥ ४४ ॥

(सरीर कारिसग-शरीर करीषाङ्गम्) यह शरीर ही करीषाङ्ग है-अग्निके जलानेके लिये कडा स्वरूप है। शरीर के होने पर ही तपस्या का आराधन होता है अतः उस तपरूप अग्नि को जलानेमें कडा के स्थानापन्न यह शरीर कहा गया है। (कम्मे एहा-कर्माणि एधासि) ज्ञानावरणीयादिक अष्टविध कर्म इस यज्ञ मे जलाये जाते हैं अतः वे इन्धन के स्थानापन्न कहे गये हैं। (सजमजोग सति-सयमयोगाः शान्तिः) सयमव्यापार यहा शाति है-क्यों कि सयम से ही समस्त जीवों के उपद्रव दूर किये जाते हैं अतः उससे जीव को शाति मिलती है। इसीलिये हम (इसिण पसत्थ-ऋषीणां प्रशस्तम्) ऋषियों को सम्माननीय (होम हुणामि-होम जुहोमि) सम्यक्चरित्ररूप यज्ञ को आराधित करते हैं।

भावार्थ—ब्राह्मणों के प्रश्न का इस गाथा द्वारा मुनिराज उत्तर दे रहे हैं-वे कहते हैं कि हे ब्राह्मणों जिस यज्ञ का वर्णन किया गया है-उस यज्ञ में तप ही अग्नि है, जीव अग्निकुड है, योग स्रुवा है, शरीर

सरीर कारिसग-शरीर करीषाङ्गम् આ શરીર करीषाङ्ग छे, અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરવા છાણા સ્વરૂપ છે શરીર હોવાથી જ તપસ્યાનુ આરાધન બને છે આથી જ એ તપરૂપ અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરવા છાણાના સ્થાનાપન્ન આ શરીરને કહેવામા આવેલ છે कम्मे एहा-कर्माणि एधांसि જ્ઞાનાવરણીયાદિક અષ્ટવિધ કર્મને એ યજ્ઞમા બાળવામા આવે છે આથી તેને ઇંધનના સ્થાનાપન્ન કહેવામા આવેલ છે सजमओगसति-सयमयोगा शान्ति સયમ વ્યાપાર અહી શાન્તી છે, કેમકે, સયમથીજ સઘળા જીવોનો ઉપદ્રવ દૂર કરી શકાય છે અને એનાથી જીવને શાતી મળે છે આ માટે અમે इसिण पसत्थ-ऋषिणा प्रशस्तम् ઋષિઓમા સમ્માનનીય होम हुणामि-होम जुहोमि સમ્યક્ ચારિત્રરૂપ યજ્ઞની આરાધના કરીએ છીએ

ભાવાર્થ—બ્રાહ્મણોના પ્રશ્નનો મુનિરાજ આ ગાથા દ્વારા ઉત્તર આપે છે તેઓ કહે છે કે, હે બ્રાહ્મણો! જે યજ્ઞનુ વર્ણન કરવામા આવેલ છે એ યજ્ઞમા તપ જ અગ્નિ છે, જીવ અગ્નિકુડ છે, યોગ સ્રુવા છે, છાણા અને

टीका—' धम्मे '-इत्यादि—

धर्मोऽहिंसादिरूपो ह्रदस्तस्यैव कर्मरजोऽपहारकत्वात्, ब्रह्म=ब्रह्मचर्यं शान्तितीर्थम्, एतदासेवनेन सकलमलमूलभूतौ रागद्वेषौ समुन्मूलितौ भवतः रागद्वेषोन्मूलने तु न पुनर्मलोत्पत्तिसंभवः। उक्तंच—

" ब्रह्मचर्येण सत्येन, तपसा संयमेन च।
मातङ्गर्षिर्गतः शुद्धिं, न शुद्धिस्तीर्थयात्रया ॥ १ ॥ इति ॥

स्नान के विषय में जब उन ब्राह्मणों ने जिज्ञासा भाव से प्रश्न किये तो मुनिराज ने उनका उत्तर इस प्रकार दिया ' धम्मे हरए '-इत्यादि।

अन्वयार्थ—(धम्मे हरए-धर्मो ह्रदः) अहिंसा आदिरूप धर्म ह्रद-सरोवर है। क्यों कि इसी धर्म से कर्मरूपी धूलि का अपहरण होता है। (बंभे संतितित्थे=ब्रह्म शान्तितीर्थम्) ब्रह्मचर्य शान्तितीर्थ है। कारण कि इसके सेवन करने से समस्त मलों के मूलभूत राग और द्वेष समूल विनिष्ट होते हैं। रागद्वेष के उन्मूलित होने से पुनः मलोत्पत्ति की संभावना नहीं रहती है। कहा भी है—

" ब्रह्मचर्येण सत्येन, तपसा संयमेन च।
मातंगर्षिर्गतः शुद्धिं, न शुद्धिस्तीर्थयात्रया ॥ "

ब्रह्मचर्य के पालन से सत्यधर्म के सेवन से, तप एवं संयम की आराधना से मातंगऋषि ने आत्मशुद्धि को प्राप्त किया है। यह आत्म शुद्धि जीवों को तीर्थों की यात्रा करने से नहीं प्राप्त हुआ करती है।

સ્નાનના વિષયમા જ્યારે તે બ્રાહ્મણોએ જીજ્ઞાસા ભાવથી પ્રશ્ન કર્યો ત્યારે મુનિરાજે એનો ઉત્તર આ પ્રકારે આપ્યો—

' धम्मे हरए ' ઈત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—धम्मे हरए-धर्मो ह्रद અહિંસા આદિરૂપ ધર્મ સરોવર છે કેમકે, એ ધર્મથી કર્મરૂપી ધૂળનુ અપહરણ થાય છે बंभे संति तित्थे-ब्रह्मशन्ति तीर्थम् બ્રહ્મચર્ય શાન્તિતીર્થ છે કારણ કે એના સેવનથી સઘળા મળોનો મુળભૂત રાગ અને દ્વેષનો સમુળગો વિનાશ થાય છે રાગદ્વેષનો નાશ થતા ફરીથી મળોની ઉત્પત્તિ થવાની સંભવના રહેતી નથી કહ્યું પણ છે

" ब्रह्मचर्येण सत्येन, तपसा संयमे न च।
मातंगर्षिर्गत शुद्धिं, न शुद्धिस्तीर्थयात्रया ॥ "

બ્રહ્મચર્યના પાલનથી, સત્યધર્મના સેવનથી, તપ અને સંયમની આરાધનાથી, માતંગ ઋષિએ આત્મશુદ્ધિને પ્રાપ્ત કરેલ છે આ આત્મશુદ્ધિ જીવોને તીર્થોની યાત્રા કરવાથી પ્રાપ્ત થતી નથી અને હે બ્રાહ્મણો। આપ

स्नातो भवान् पापैः प्रमुच्यते इति । अय भावः-यथा भवन्मते यज्ञो यज्ञविधिश्चा-स्मद्विज्ञातात् यज्ञाद् यज्ञविधेश्चान्यस्तथैव भवतो ह्रदः शान्तितीर्थं चाऽप्यस्मद्विज्ञा-तात् ह्रदात् शान्तितीर्थाच्चान्यदेव किम् ? इति । हे यक्षपूजित ! संयत ! एतत्सर्व-मोऽस्मान् अख्याहि=कथय । वयं भवतः सकाशे एतत्सर्वं ज्ञातुमिच्छाम ॥४५॥

तेषां वचनं श्रुत्वा मुनिराह—

मूलम्—

धम्मे हरए बंभे संतितित्थे, अणाइले अत्तपसन्नलेस्से ।
जहिंसि ण्हाओ विमलो विसुद्धो, सुसीइभूओ पजहामि दोस ॥४६॥

छाया-धर्मो ह्रदो, ब्रह्म शान्तितीर्थम्, अनाविलम् आत्मप्रसन्नलेश्यम् ।
यस्मिन् स्नातो विमलो विशुद्धः, सुशीतीभूत. प्रजहामि दोषम् ॥४६॥

आप पापों से छूट जाते हो ? (जक्ख पूइया संजय-यक्षपूजित संयत) हे यक्षपूजित मुनिराज ! यह सब बातें हम (भवओ सगासे-भवतः सकाशे) आप से (नाउ-ज्ञातुम्) जानने के लिये (इच्छामु-इच्छामः) इच्छुक हो रहे है सो (अक्खाहि-आख्याहि) बतलाईये ॥

भावार्थ-ब्राह्मणों को स्नान के विषय में पूछने की जिज्ञासा बढाने का कारण यह हुआ कि जिस प्रकार मुनिद्वारा प्रतिपादित यज्ञ, प्रसिद्ध यज्ञ से विलक्षण है उसी प्रकार इनके मतानुसार स्नान भी प्रसिद्ध स्नान से विलक्षण ही होगा अतः उन्हों ने मुनिराज से स्नान के विषय में इस प्रकार प्रश्न किया कि-महाराज वह जलाशय आप की दृष्टि में कौनसा है कि जिस मे आप स्नान करते हैं । तथा ऐसा वह तीर्थ भी कौनसा है कि जिसमे स्नान करने पर पापों से छूटा जाता है ॥ ४५ ॥

છો ? અર્થાત્ કયા કયા તીર્થમા સ્નાત થઈ ને આપ પાપોથી છુટો છો ? જક્ખ-પૂઇયા સંજય-યક્ષપૂજિત સંયત હે યક્ષ પૂજીત મુનિરાજ ! આ સઘળી વાતો અમો ભવઓ સગાસે-ભવત સકાશે આપની પાસેથી નાઉ-જ્ઞાતુ જાણવા માટે ઇચ્છામુ-ઇચ્છામ ઇચ્છુક બની રહ્યા છીએ તેથી અક્ખાહિ-આખ્યાહિ આપ તે અમોને બતાવો

ભાવાર્થ—સ્નાનના વિષયમા પૂછવાની બ્રાહ્મણોની જીજ્ઞાસા વધવાનુ કારણ એ હતુ કે, જે રીતે મુનિરાજ દ્વારા પ્રતિપાદિત યજ્ઞની પ્રસિદ્ધિ, યજ્ઞથી વિલક્ષણ સ્વરૂપે છે એજ રીતે એમના મત અનુસાર સ્નાન પણ પ્રસિદ્ધ સ્નાનથી વિલક્ષણજ હશે ! આથી તેમણે મુનિરાજને સ્નાનના વિષયમા આ પ્રકારનો પ્રશ્ન કર્યો કે, મહારાજ ! એ જળાશય આપની દૃષ્ટિમા કયુ છે કે જેમા આપ સ્નાન કરો છો ? તથા એવુ એ તીર્થ કયુ છે કે જ્યા સ્નાન કરવાથી પાપોથી છુટી જવાય છે ? ॥ ૪૫ ॥

टीका—' धम्मे '-इत्यादि—

धर्मोऽहिंसादिरूपो ह्रदस्तस्यैव कर्मरजोऽपहारकत्वात्, ब्रह्म=ब्रह्मचर्यं शान्तितीर्थम्, एतदासेवनेन सकलमलमूलभूतौ रागद्वेषौ समुन्मूलितौ भवतः रागद्वेषोन्मूलने तु न पुनर्मलोत्पत्तिसंभवः। उक्तंच—

" ब्रह्मचर्येण सत्येन, तपसा संयमेन च।
मातङ्गर्षिर्गतः शुद्धिं, न शुद्धिस्तीर्थयात्रया ॥ १ ॥ इति ॥

स्नान के विषय में जब उन ब्राह्मणों ने जिज्ञासाभाव से प्रश्न किये तो मुनिराज ने उनका उत्तर इस प्रकार दिया ' धम्मे हरए '-इत्यादि।

अन्वयार्थ—(धम्मे हरए-धर्मो ह्रद.) अहिंसा आदिरूप धर्म ह्रद-सरोवर है। क्यों कि इसी धर्म से कर्मरूपी धूलि का अपहरण होता है। (बंभे संतितित्थे=ब्रह्म शान्तितीर्थम्) ब्रह्मचर्य शान्तितीर्थ है। कारण कि इसके सेवन करने से समस्त मलों के मूलभूत राग और द्वेष समूल विनिष्ट होते हैं। रागद्वेष के उन्मूलित होने से पुन. मलोत्पत्ति की संभावना नहीं रहती है। कहा भी है—

" ब्रह्मचर्येण सत्येन, तपसा संयमेन च।
मातंगर्षिर्गतः शुद्धिं, न शुद्धिस्तीर्थयात्रया ॥ "

ब्रह्मचर्य के पालन से सत्यधर्म के सेवन से, तप एव संयम की आराधना से मातगऋषि ने आत्मशुद्धि को प्राप्त किया है। यह आत्म शुद्धि जीवों को तीर्थों की यात्रा करने से नहीं प्राप्त हुआ करती है।

સ્નાનના વિષયમા જ્યારે તે બ્રાહ્મણોએ જીજ્ઞાસા ભાવથી પ્રશ્ન કર્યો ત્યારે મુનિરાજે એનો ઉત્તર આ પ્રકારે આપ્યો—

' धम्मे हरए ' ઈત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—धम्मे हरए-धर्मो ह्रद અહિંસા આદિરૂપ ધર્મ સરોવર છે કેમકે, એ ધર્મથી કર્મરૂપી ધૂળનુ અપહરણ થાય છે बंभे संति तित्थे-ब्रह्मशान्ति तीर्थम् બ્રહ્મચર્ય શાન્તિતીર્થ છે કારણ કે એના સેવનથી સઘળા મળોનો મુળભૂત રાગ અને દ્વેષનો સમુળગો વિનાશ થાય છે રાગદ્વેષનો નાશ થતા ફરીથી મળોની ઉત્પત્તિ થવાની સંભવના રહેતી નથી કહ્યું પણ છે

' ब्रह्मचर्येण सत्येन, तपसा संयमे न च।
मातगर्षिर्गत शुद्धिं, न शुद्धिस्तीर्थयात्रया ॥ "

બ્રહ્મચર્યના પાલનથી, સત્યધર્મના સેવનથી, તપ અને સંયમની આરાધનાથી, માતંગ ઋષિએ આત્મશુદ્ધિને પ્રાપ્ત કરેલ છે આ આત્મશુદ્ધિ જીવોને તીર્થોની યાત્રા કરવાથી પ્રાપ્ત થતી નથી અને હે બ્રાહ્મણો! આપ

किं च भवदिष्टतीर्थानि प्राणिपीडा हेतुतया मलोपचयनिमित्तान्येव, अतो नास्ति तेषा शुद्धि हेतुता । उक्तच—

" कुर्याद् वर्षसहस्र तु, अहन्यहनि मज्जनम् ।
सागरेणापि कृच्छ्रेण, वधको नैव शुध्यति ॥ १ ॥इति॥

इद शान्तितीर्थम्—अनाविलम्—पञ्चास्रवमलवर्जितम् । अत एव—आत्मप्रसन्नलेश्यम्=आत्मनो जीवस्य प्रसन्ना निर्मला लेश्या तेजः प्रभृतिप्रशस्यतमा यत्र तत्तथोक्त च अस्ति । यस्मिन् स्नातः—स्नात इव स्नातः=निमग्नमानसः, विमलः=

और भी हे ब्राह्मणो ! आप लोग जिन्हें तीर्थस्थान मानते हैं और उनकी यात्रा किया करते हैं वे केवल प्राणियोंके पीडा के ही हेतु हैं अतः उनसे मलापगम-मलका नाश न होकर प्रत्युत मलोपचय-मलका सग्रह ही होता है इसलिये उनमें शुद्धिहेतुता नहीं आती है यही बात अन्यत्र इस प्रकार से कही है—

" कुर्याद्वर्षसहस्र तु, अहन्यहनि मज्जनम् ।
सागरेणापि कृच्छ्रेण, वधको नैव शुध्यति " ॥

हजारों वर्षोंतक भी वधक-घातक प्राणी प्रतिदिन समुद्रप्रमाण जल से भी स्नान करे तो भी आत्मशुद्धि को प्राप्त नही कर सकता है ।

હમારે દ્વારા સમત જો શાતિતીર્થ હૈ વહ (अणाइले-अनाविलम्) પાચ આસ્રવરૂપ મલોં સે સર્વથા વર્જિત હૈ । ઇસલિયે વહા અવગાહન કરને સે (अत्तपसन्नलेस्से-आत्मप्रसन्नलेश्यम्) આત્મા કી શુભલેશ્યાઓં મેં સે કોઈ એક લેશ્યા હો જાતી હૈ । (जहिंसि-यस्मिन्) જિસ શાન્તિ

હોઇ જેને તીર્થસ્થાન માનો છો અને તેની યાત્રા કયાં કરો છો તે કેવળ પ્રાણીઓની પીડાનો જ હેતુ છે આથી મલાપગમ-મલનો નાશ ન થઈને પ્રત્યુત મલોપચયજ-મલનો સગ્રહ જ થાય છે આ કારણે એમા શુદ્ધિ હેતુતા આવતી નથી આ વાત અન્યત્ર આ પ્રકારે કહેવાયેલ છે—

" कुर्याद्वर्षसह तु, अहन्यहनि मज्जनम् ।
सागरेणापि कृच्छ्रेण, वधको नैव शुध्यति ॥ "

હજારો વર્ષ સુધી પણ પ્રાણી રાત દિવસ સમુદ્ર પ્રમાણ જળથી સ્નાન કરે તો પણ તે આત્મશુદ્ધિને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી

અમારા તરફથી સમત એવું જે આ શાન્તીતીર્થ છે તે अनाइले-अनाविलम् પાચ અસ્રવરૂપ મળોથી સર્વથા વર્જીત છે આ કારણે ત્યા અવગાહન કરવાથી अत्तपसन्नलेस्से-आत्मप्रसन्नलेश्यम् આત્માની શુભ લેશ્યાઓમાથી કોઈ એક લેશ્યા નિર્મળ બની જાય છે, जहिंसि-यस्मिन् જે શાતિતીર્થમા ण्हाओ-स्नातो નહાઈને भाइ મન નિમગ્ન બનેલ છે તે હુ विमलो विशुद्धो-વિમલ વિશુદ્ધ

निर्मल, भावमलरहितः, अत एव-विशुद्धः-कर्मकलङ्कवर्जितः सुशीतीभूतः=शारीरिकमानसिक सन्तापवर्जितः सन् अह दोष=दूषयति-विकारयति विशुद्धमप्यात्मान यः स दोषः=ज्ञानावरणीयादिकर्ममलरूपस्त प्रजहामि=परित्यजामि ॥ ४६ ॥

तीर्थमें (ण्हाओ-स्नात.) स्नान करके मेरा मन निमग्न बना हुआ है वह मैं (विमलो विसुद्धो-विमल विशुद्धः) विमल निर्मल-भावमलरहित होते हुए कर्ममल कलकसे रहित बनूगा। इस तरह (सुसीइभूओ-सुशीतीभूतः) शारीरिक, मानसिक सताप से वर्जित होता हुआ मैं (दोस-दोषम्) आत्मा को विकृत करने वाले ज्ञानावरणीयादिक दोषों को (पजहामि-प्रजहामि) छोड दूँगा-भविष्य में उनसे रहित हो जाऊगा ॥

भावार्थ—किसी तीर्थरूप जलाशय में स्नान करने से पापों का नाश होता है ऐसी मान्यता ब्राह्मणों की है, उस मान्यता को लेकर मुनिराज उनसे कह रहे हैं कि धर्मतीर्थ व्यवहार में जिसे माना जाता है वह वास्तव में धर्मतीर्थ नही है, वह तो प्राणियों का पीडाहेतुक होने से एक प्रकार का अधर्मतीर्थ है। हिंसादिक पापो से विरति होना यही सर्वोत्तम धर्मतीर्थ है। इस धर्मतीर्थ में अवगाहन करने वाला प्राणिवर्ग नियमतः विमल एव विशुद्ध बनता है। हम भी ऐसे ही धर्मतीर्थ में स्नान करते रहते है। इसी स्नान से आत्मा शुचिभूत होकर निर्दोष बन जायगी। भगवान् महावीर का ही तीर्थ एक ऐसा तीर्थ है कि जहा हर तरह से जीवों को शातिलाभ होता है ॥ ४६ ॥

વિમલ-નિર્મલ-ભાવમલથી રહિત બનીને કર્મમળ કલકથી રહીત બનીશ આ રીતે સુસીઇભૂઓ-સુશીતિભૂત શારીરિક માનસિક સતાપથી વર્જીત થઇને હું દોસ-દોષમ્ આત્માને વિકૃત કરનાર એવા જ્ઞાનાવરણીયાદિક દોષોને પજહામિ-પ્રજહામિ છોડી દઈશ અને ભવિષ્યમા હુ તેનાથી સપૂર્ણત રહિત થઈ જઈશ

ભાવાર્થ—કોઈ તીર્થસ્થાનમાના જળાશયમા સ્નાન કરવાથી પાપોનો નાશ થાય છે એવી માન્યતા બ્રાહ્મણોની છે, એ માન્યતાને લઇને મુનિરાજ એમને કહે છે કે, ધર્મતીર્થ વ્યવહારમા જેને માનવામા આવે છે તે વાસ્તવમા ધર્મતીર્થ નથી તે તો પ્રાણીઓને પીડાના હેતુક હોવાથી એક પ્રકારના અધર્મ તીર્થ છે, હિંસાદિક પાપોથી વિરતિ થવી એજ સર્વોત્તમ ધર્મતીર્થ છે આ ધર્મતીર્થમા અવગહન કરનાર પ્રાણીવર્ગ નિયમત વિમલ અને વિશુદ્ધ બને છે. અમે આવાજ ધર્મતીર્થમા સ્નાન કરતા રહીએ છીએ આ સ્નાનથી આત્મા શુચિભૂત થઈને નિર્દોષ બની જશે ભગવાન મહાવીરનુ તીર્થ એક એવુ તીર્થ સ્થાન છે કે, જ્યા દરેક રીતે જીવોને શાન્તીનો લાભ મળતો રહે છે ॥૪૬॥

अध्ययनमुपसंहरन्नाह—

मूलम्—

एय सिणाणं कुसलेहि दिट्ठं, महासिणाणं इसिणं पसत्थं ।
जहिंसि ण्हाया विमला विसुद्धा, महारिसी उत्तमं ठाणं पत्ते त्ति बेमि॥

छाया—एतत्स्नानं कुशलैर्दृष्टं, महास्नानमृषीणां प्रशस्तम् ।
यत्र स्नाता विमला विशुद्धा, महर्षय उत्तमं स्थानं प्राप्ताः ॥ ४७ ॥
इति ब्रवीमि ॥

टीका—' एय ' इत्यादि ।

एतत्पूर्वोक्तं स्नानं कुशलैस्तत्त्वविद्भिस्तीर्थंकरैर्दृष्टम् । एतन्महास्नानम् ऋषीणां प्रशस्तम् । ऋषयो हि इदमेव महास्नानं प्रशंसन्तीति भावः । उक्तं च—

" आत्मा नदी संयमतोयपूर्णा, सत्यावहा शीलतटा दयोर्मिः ।
तत्राभिषेकं कुरु पाण्डुपुत्र ! न वारिणा शुध्यति चान्तरात्मा ॥१॥ इति ।

यत्र स्नाता निर्मला विशुद्धाः सन्तो महर्षय उत्तमं मोक्षरूपं स्थानं प्राप्ता गता इति ब्रवीमीत्यस्यार्थः पूर्ववत् ।

अध्ययन का उपसंहार करते हुए सूत्रकार कहते हैं—

' एय सिणाणं कुसलेहि दिट्ठं '-इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(कुसलेहिं-कुशलैः) कुशलों ने तीर्थंकरों ने (एय सिणाणं-एतत् स्नानम्) इसी पूर्वोक्त स्नान को (इसिणं पसत्थं-ऋषीणां प्रशस्तम्) ऋषियों को मान्य (महासिणाणं-महास्नानम्) महास्नानस्वरूप (दिट्ठं-दृष्टम्-दिष्टम्) देखा है और कहा है (जहिंसि-यस्मिन्) जिस स्नान से (ण्हाया-स्नाताः) स्नापित हुए-नाये हुवे (महारिसी-महर्षयः) महर्षिजन (विमला विसुद्धा-विमलाः विशुद्धाः) विमल एवं विशुद्ध होकर (उत्तमं ठाणं पत्ते-उत्तमं स्थानं प्राप्ताः) मुक्तिरूप उत्तम

અધ્યયનનો ઉપસંહાર કરતા સૂત્રકાર કહે છે—

" एय सिणाणं कुसले हि दिट्ठं " ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—कुसलेहिं-कुशलैः તીર્થંકરોએ एय सियाणं-एतत् स्नानम् આ પૂર્વોક્ત સ્નાનને इसिणं पसत्थं-ऋषीणां प्रशस्तम् ઋષિયોને માન્ય સ્વરૂપ महासिणाणं-महास्नानम् મહાસ્નાન સ્વરૂપ दिट्ठं दृष्ट-दिष्टम्-જોયેલ છે-કહેલ છે जहिंसि यस्मिन् જે સ્નાનથી ण्हाया-स्नाता સ્નાપિત થયેલ-महारिसी-महर्षय મહર્ષિજન विमला विसुद्धा-विमला विशुद्धा વિમલ અને વિશુદ્ધ થઇને उत्तमं ठाणं पत्ते-उत्तमं स्थानं प्राप्ता મુક્તિરૂપ ઉત્તમ સ્થાનને મેળવનાર બની જાય છે त्ति बेमि-इति ब्रवीमि

एव हरिकेशबलो मुनिर्विप्रान् प्रतिबोध्य स्वस्थान गतः, क्रमेण मुक्ति माप्तवान्। मतिबुद्धा विमा अपि स्वकल्याण साधितवन्तः ॥ ४७ ॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा
कलित-ललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपति-कोल्हापुरराजप्रदत्त-
" जैनशास्त्राचार्य "-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्य-
श्रीघासीलालव्रतिविरचितायामुत्तराध्ययन-
सूत्रस्य प्रियदर्शिन्याख्याया व्याख्यायाम्-
'हरिकेशीयाख्य' नाम द्वादशमध्ययन-
सम्पूर्णम् ॥ १२ ॥

स्थान को प्राप्त हो जाते हैं। (त्ति बेमि-इति ब्रवीमि) ऐसा मै हे जबू महावीर भगवान् के कहने के अनुसार कहता हू। अर्थात् ऐसा ही वीर-प्रभु ने कहा है उसी के अनुसार मैंने कहा है। इस प्रकार हरिकेशबल मुनि ब्राह्मणों को प्रतिबोधित करके अपने स्थान पर चले गये और वहा विशिष्ट तपस्या की आराधना से कर्मों का क्षय कर उन्होंने मुक्ति का लाभ किया तथा ब्राह्मणो ने भी प्रतिबोधित होकर आत्मकल्याण का मार्ग ग्रहण कर लिया ॥ ४७ ॥

॥ इस प्रकार यह उत्तराध्ययनसूत्र की प्रियदर्शिनी
टीका के "हरिकेशीय" नामके बारहवें अध्ययन
का हिन्दी भाषानुवाद सपूर्ण हुआ ॥१२॥

એવુ હું મહાવીર ભગવાનના કહેવા પ્રમાણે કહું છુ અર્થાત્ એવુ જ વીર પ્રભુએ જે કહ્યુ છે એજ મે કહેલ છે આ પ્રમાણે હરિકેશબલ મુનિએ બ્રાહ્મણોને બોધિત કર્યા અને પછી પોતાના સ્થાન ઉપર ચાલ્યા ગયા અને તે સ્થળે ખૂબ ઉગ્ર તપસ્યાની આરાધનાથી કર્મોનો વિનાશ કરી તેમણે મુક્તિનો લાભ કર્યો તથા બ્રાહ્મણોએ પણ પ્રતિબોધિત થઇને આત્મ કલ્યાણનો માર્ગ ગ્રહણ કર્યો ॥ ૪૭ ॥

॥ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રની પ્રિયદર્શિની ટીકાનો
હરિકેશીય નામના બારમા અધ્યયનનો
ગુજરાતી ભાષા અનુવાદ સ પૂર્ણ ॥ ૧૨ ॥

॥ अथ त्रयोदशमध्ययनम् ॥

व्याख्यात द्वादशमध्ययनम् । सम्प्रति त्रयोदशमारभ्यते । अस्य च पूर्वेण सहायमभिसम्बन्धः—इहपूर्वस्मिन्नध्ययने तपसि यत्नो विधेय इत्युक्तम् । अस्मिन्नध्ययने तपः कुर्वता निदान न कर्तव्यमित्युच्यते । अनेन सम्बन्धेनायातमिद 'चित्रसंभूतीय' नामक त्रयोदशमध्ययनम् । अस्याध्ययनस्यानुगमनार्थं चित्रसंभूताख्यान तावदुपवर्ण्यते । तच्चैवम्—

आसीत् साकेत—अयोध्यानाम नगरम् । तत्र चन्द्रावतसको नाम नृपतिः । तस्य

तेरहवा अध्ययन प्रारंभ—

बारहवा अध्ययन की व्याख्या हो चुकी अब तेरहवां अध्ययन कहा जाता है । इस अध्ययन का बारहवें अध्ययन के साथ सबध इस प्रकार है, बारहवें अध्ययन मे जो यह कहा गया है कि तपस्या करने में आत्मा को विशेष प्रयत्न करना चाहिये, सो इस अध्ययनमें अब यह प्रकट किया जायगा कि—'तपस्या करते हुए तपस्वी को निदान (नियाणा) नहीं करना चाहिये । इस सबध को लेकर इस अध्ययनमे चित्र और सभूत नामके दो मुनिराजों का वर्णन किया जायगा । अतः उनके सबध से इस अध्ययन का नाम भी 'चित्रसभूत' ऐसा रक्खा गया है । इसी बात को समझाने के लिये चित्र और सभूत का आख्यान वर्णन किया जाता है । वह इस प्रकार से है—

साकेत—अयोध्या नामका नगर था उसका शासक चद्रावतसन नामका

તેરમા અધ્યયનનો પ્રારભ—

બારમુ અધ્યયન પુરૂ થઇ ચુકયુ, હવે તેરમા અધ્યયનનો પ્રારભ થાય છે આ અધ્યયનનો બારમા અધ્યયન સાથે સબધ આ પ્રકારનો છે બારમા અધ્યયનમા એમ કહેવામા આવ્યુ છે કે, તપસ્યા કરવામા આત્માએ વિશેષ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ હવે આ અધ્યયનમા એ કહેવામા આવે છે કે, તપસ્યા કરનાર તપસ્વીએ પોતાના તપના ફળ માટે કોઈ જાતનુ નીયાણુ—નીદાન કરવું ન જોઇએ આ સબધને લઇને આ અધ્યયનમા ચિત્ર અને સભૂત નામના બે મુનિરાજોનુ વર્ણન કરવામા આવ્યુ છે આથી તેમના સબધને કારણે આ અધ્યયનનુ નામ પણ "ચિત્ર-સભૂત" એવુ રાખવામા આવેલ છે આ વાતને સમજાવવા માટે ચિત્ર અને સભૂતના આખ્યાનનુ વર્ણન કરવામા આવે છે જે આ પ્રકારના છે—

સાકેત નામનુ નગર હતું, એ નગરના શાસક ચદ્રાવત સક રાજા

सकलप्रजामनोरञ्जको मुनिचन्द्रनामा दारकः। स हि बाल्यादेव निवृत्तकामभोगतृष्णः परमार्थसतृष्ण आसीत्। प्राप्तवैराग्यः स सगरचन्द्रमुनेः सन्निधे प्रव्रजितः। एकदा गुरोराज्ञया शिष्यपरिवारेण सह विहरन् स मुनिचन्द्रमुनि रेकस्यामटव्या समागतः। तत्र क्षुत्पिपासापरिम्लानमुखचन्द्र सपरिवार त मुनिचन्द्र गोवल्लभगोपालस्य नन्द-सुनन्द-नन्ददत्त-नन्दप्रिय नामानश्चत्वारो दारका ददृशुः। ते हि सुविशुद्ध-माहार मुनये दत्तवन्तः। सपरिवारः सोऽपि गोपालदारकप्रदत्ताशनादिभिरपनीत

राजा था। इसके मुनिचद्र नामका एक पुत्र था। मुनिचद्र सकल प्रजाजनोंके मन का अनुरजक था। यह बाल्य अवस्था से ही सासारिक विषयो की ओर से विरक्त चित्त रहता था। परमार्थिक कर्तव्य की ओर इसका मन विशेषरूप से झुका हुआ रहता था। एक दिन की बात है कि मुनिचद्र ने अपना नाम यथार्थरूप से सार्थक करने के लिये सागरचद्रमुनिराज के पास दीक्षा धारण की। किसी एक समय जब कि ये विहार में थे-गुरु की आज्ञा प्राप्त कर स्वतत्र विहारी बने। अपनी शिष्यमडली को साथ में लेकर इन्होंने स्वतत्र विचरना प्रारभ किया। विचरतेर ये एक महाभया नक अटवी मे जा पहुँचे। आहारादिक की अप्राप्तिसे सब को बडा कष्ट होने लगा। क्षुधातृषा आदि के जोर से ये दुर्बल बन गये। कुछ ये आगे चले ही थे कि इतने मे इनको गोवल्लभ गोपाल के नन्द-सुनन्द-नन्ददत्त-नन्दप्रिय नामक चार लडको ने देखा। उन लडको ने इनको सुविशुद्ध आहार देकर धर्मका उपार्जन किया। आहारपानी आदि की प्राप्ति से

હતા એમને મુનિચદ્ર નામનો એક પુત્ર હતો. મુનિચદ્ર સઘળા નગરજનોના મનને આનદ આપનાર હતો. એ બાલ્યાવસ્થામાથી જ સાસારિક વિષયો તરફ વિરક્ત ચિત્ત રહ્યા કરતો હતો. પારમાર્થિક કર્તવ્યની તરફ એનુ મન વિશેષ રૂપથી ઝુકેલુ હતું એક દિવસની વાત છે કે, મુનિચદ્રે પોતાનુ નામ યથાર્થ રૂપથી સાર્થક કરવા માટે સાગરચદ્ર મુનિરાજની પાસે દીક્ષા ધારણ કરી કોઈ એક સમય કે જ્યારે તેઓ વિહારમા હતા-ગુરુની આજ્ઞા મેળવીને તેઓ સ્વતત્ર વિહારી બન્યા હતા પોતાની શિષ્ય મડળીને સાથે લઈને તેમણે સ્વતત્ર વિચરવાનો પ્રારભ કર્યો વિચરતા વિચરતા તેઓ એક મહા ભયાનક અટવીમા જઈ પહોચ્યા આહાર આદિનો જોગ ન મળવાને કારણે સઘળાને ઘણુ દુ ખ થવા લાગ્યુ ભૂખ તરસ આદિને કારણે તે સઘળા મુનિઓ દુર્બળ બની ગયા હતા પોડુ એક આગળ ચાલ્યા કે એટલામા તેમને ગોવલ્લભ ગોપાળના નન્દ-સુનદ નન્દદત્ત-નન્દપ્રિય નામના ચાર છોકરાઓએ જોયા એ છોકરાઓએ તેમને સુવિશુદ્ધ આહાર વહોરાવી ધર્મનુ ઉપાર્જન કર્યું. આહાર

॥ अथ त्रयोदशमध्ययनम् ॥

व्याख्यात द्वादशमध्ययनम्। सम्प्रति त्रयोदशमारभ्यते। अस्य च पूर्वेण सहायमभिसम्बन्धः—इहपूर्वस्मिन्नध्ययने तपसि यत्नो विधेय इत्युक्तम्। अस्मिन्नध्ययने तपः कुर्वता निदान न कर्तव्यमित्युच्यते। अनेन सम्बन्धेनायातमिद 'चित्रसंभूतीय' नामकं त्रयोदशमध्ययनम्। अस्याध्ययनस्यानुगमनार्थं चित्रसंभूताख्यान तावदुपवर्ण्यते। तच्चैवम्—

आसीत् साकेत—अयोध्यानाम नगरम्। तत्र चन्द्रावतंसको नाम नृपतिः। तस्य

तेरहवा अध्ययन प्रारभ—

बारहवा अध्ययन की व्याख्या हो चुकी अब तेरहवाँ अध्ययन कहा जाता है। इस अध्ययन का बारहवें अध्ययन के साथ सबध इस प्रकार है, बारहवें अध्ययन मे जो यह कहा गया है कि तपस्या करने में आत्मा को विशेष प्रयत्न करना चाहिये, सो इस अध्ययनमें अब यह प्रकट किया जायगा कि-'तपस्या करते हुए तपस्वी को निदान (नियाणा) नहीं करना चाहिये। इस सबध को लेकर इस अध्ययनमें चित्र और सभूत नामके दो मुनिराजों का वर्णन किया जायगा। अतः उनके सबध से इस अध्ययन का नाम भी 'चित्रसभूत' ऐसा रक्खा गया है। इसी बात को समझाने के लिये चित्र और सभूत का आख्यान वर्णन किया जाता है। वह इस प्रकार से है—

साकेत—अयोध्या नामका नगर था उसका शासक चद्रावतसन नामका

તેરમા અધ્યયનનો પ્રારભ—

બારમુ અધ્યયન પુરૂ થઇ ચુકયુ, હવે તેરમા અધ્યયનનો પ્રારભ થાય છે આ અધ્યયનનો બારમા અધ્યયન સાથે સબધ આ પ્રકારનો છે બારમા અધ્યયનમા એમ કહેવામા આવ્યુ છે કે, તપસ્યા કરવામા આત્માએ વિશેષ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ હવે આ અધ્યયનમા એ કહેવામા આવે છે કે, તપસ્યા કરનાર તપસ્વીએ પોતાના તપના ફળ માટે કોઈ જાતનુ નીયાણુ—નીદાન કરવું ન જોઇએ આ સબધને લઇને આ અધ્યયનમા ચિત્ર અને સભૂત નામના બે મુનિરાજોનુ વર્ણન કરવામા આવ્યુ છે આથી તેમના સબધને કારણે આ અધ્યયનનુ નામ પણ "ચિત્ર—સભૂત" એવુ રાખવામા આવેલ છે આ વાતને સમજાવવા માટે ચિત્ર અને સભૂતના આખ્યાનનુ વર્ણન કરવામા આવે છે જે આ પ્રકારના છે—

સાકેત નામનુ નગર હતું, એ નગરના શાસક ચદ્રાવત સક રાજા

निर्गतसर्पो दष्टवान्। सर्पेण दष्टः स मृतः। सर्पमन्विष्यन् द्वितीयोऽपि तेन दष्टः। सोऽपि मृतः। ततो द्वावपि कालञ्जरे गिरावेकस्यामृग्यायुगलिकौ शिशू जातौ। तत्रापि मात्रा सह सचरन्तौ तौ केनापि व्याधेन बाणेनैकेन विद्धौ मृतौ। ततो मृतगङ्गातीरे एकस्या हस्यागर्भाद् हंसयुगलिकौ जातौ। तत्रापि मात्रा सम सचरन्तौ केनापि मत्स्यघातकेन धृत्वा मारितौ। ततो वाराणस्या भूतदत्तनाम्नो महर्द्धिकस्य चाण्डालस्य पुत्रत्वेन समुत्पन्नौ। तत्र ज्येष्ठश्चित्र नाम्ना, कनिष्ठः संभूतनाम्ना प्रसिद्धो जातः। तौ हि परस्पर परमप्रीतिसपन्नौ बभूवतुः।

निकला। उसने एक भाई को डस लिया जहर की तीव्रता से उसका वहीं पर देहान्त हो गया। सर्प की तलाश करते हुए दूसरा भाई भी उसी सर्प के द्वारा डसा जाकर वहीं पर मर गया। इस प्रकार मर कर ये दोनों कालींजर पर्वत के ऊपर एक मृगी की कुक्षि से युगल पुत्र के रूप में अवतरित हुए। वहा भी ये सुख से नहीं रह सके। जब ये दोनों किसी एक समय अपनी मा के साथ कहीं चले जा रहे थे तो एक व्याधने एक ही बाण द्वारा इन दोनों को मार दिया। मर कर ये दोनो ही गगा के तीर पर एक हँसी के गर्भ से युगल पुत्ररूप में जन्मे। वहां भी धीवर ने इनको सुख से नही रहने दिया। जब ये दोनों अपनी हँसनी मा के साथ किलोलें कर रहे थे तो किसी धीवरने इनको पकडकर मार डाला। वहा से मर कर फिर ये दोनों ही वाणारसी नगरी में धनसपन्न एक भूतदत्त नामक चाण्डाल के यहां पुत्ररूप से जन्मे। जेठ पुत्र का नाम

બુમાથી એક સર્પ નીકળ્યો તેણે સુતેલા બને ભાઇઓમાના એકને દશ દીધો સર્પ એકદમ ઝેરીલો હોવાથી બન્નેમાથી જેને કરડયો હતો તેનુ ત્યા જ મૃત્યુ નિપજ્યું આ પછી સર્પની તપાસ કરવા નીકળેના બીજા ભાઇને પણ સર્પ દશ થતા તેનુ પણ ત્યા જ મૃત્યુ થયુ આ રીતે મરણ પામેલા એ બને કાલીજર પર્વત ઉપર એક હરણીના પેટે અવતર્યા ત્યા પણ તે સુખથી રહી ન શકયા, એક સમયે તે બન્ને પોતાની મા સાથે ચારો ચરવા જઈ રહ્યા હતા, એ સમયે કોઈ શીકારીના બાણથી બન્ને માર્યા ગયા મરીને એ બન્ને ગગા નદીને કિનારે એક હસલીના પેટે સાથે અવતર્યા ત્યા પણ તે સુખથી રહી શકયા નહીં પોતાની હસ માતા સાથે જ્યારે તે બન્ને કિલ્લોલ કરી રહ્યા હતા એવે સમયે કોઇ એક શીકારીએ તે બન્નેને પકડી લીધા અને મારી નાખ્યા ત્યાથી મરીને એ બન્ને વાણારસી (કાશી) નગરીમા ધનસપન્ન એવા ભૂતદત્ત નામના ચાડાલને ત્યા પુત્ર રૂપે જનમ્યા મોટા પુત્રનુ નામ

क्षुत्पिपासस्तेभ्यो धर्मदेशना ददौ। तेऽपि धर्मदेशना श्रुत्वा समुत्पन्नवैराग्या ससारमसारं मत्वा तदन्तिके प्रव्रजिताः। तेषु सयमिनौ द्वौ गोपालदारकौ मलक्लिन्नेषु स्वकीयवस्त्रेषु सजुगुप्सौ जातौ। चत्वारोऽपि ते परिसमाप्तायुष्का. काल कृत्वा देवलोक गताः। तेषु जुगुप्साकारकौ नन्ददत्त-नन्दमियनामानौ द्वौ देवलोकच्युतौ दशपुरनगरे शाण्डिल्यब्राह्मणस्य यशोमत्या दास्याः शौण्डीर-शौण्डदत्त नामानौ युगलरूपेण पुत्रा जातौ।

बालभावमतिक्रम्य क्रमेण तौ यौवन सम्प्राप्तौ। कदाचित्क्षेत्ररक्षणार्थं तौ अटव्या गतवन्तौ। तत्र वटवृक्षस्याधस्तात्सुप्तौ। सुप्तयोस्तयोरेक दारक वटकोटर-

---

क्षुधा एव तृषा के शात होने से शरीर में स्वस्थता प्राप्त कि ये सपरिवार मुनिचद्रने उन गोपालदासकोको धर्मदेशना दी। धर्मदेशना सुनकर उनका चित्त ससार से विरक्त हो गया। ससार को सर्वथा असार जानकर उन चारों ने ही मुनिराज मुनिचद्र के पास दीक्षा धारण करली। इन में से दो गोपालदारक नन्द-सुनन्द मुनियों को अपने पसीने से गीले हुए वस्त्रोंमें ग्लानिभाव जागृत होता रहा। ये चारों ही गोपालदारक मुनिराज अपनी आयुके अतमें मरकर देवलोक गये। इनमे से जिन्हों को पहिले अपने पसीने से तर हुए वस्त्रो में ग्लानि भाव जगता था। वे दोनों देव वहा से चवकर दशपुर नामके नगर के शाण्डिल्य ब्राह्मण की यशोमती नामक दासी के शौण्डीर शौण्डदत्त नाम से युगल पुत्र हुए।

धीरे२ बालभावका अतिक्रमण कर ये दोनों जवान हुए, एक दिन ये दोनों खेत की रखवाली करनेके लिये वनमे गये हुए थे। वहा एक वटवृक्ष के नीचे ये दोनों सो गये। इतने में उस वटवृक्ष के कोतर से एक सर्प

પાણી આદિની પ્રાપ્તિથી ભૂખ અને તરસ શાત થવાથી શરીરમા સ્વસ્થતા મળતા પોતાના શિષ્યો સાથે મુનિચદ્રે એ ગોપાળ બાળકોને ધર્મદેશના દીધી ધર્મદેશના સાભળીને એમનુ ચિત્ત સસારથી વિરક્ત બની ગયુ સસારને સર્વથા અસાર જાણીને એ ચારે જણાએ મુનિરાજ મુનિચદ્રની પાસેથી દીક્ષા ધારણ કરી એમાના બે ગોપાલ બાળક નદ-સુનન્દ મુનિઓને પોતાના પસી નાથી ભીના થયેલા વસ્ત્રોમા ગ્લાની ભાવ જાગૃત થયો એ ચારે ગોપાળ મુનિરાજોના આયુષ્ય પૂર્ણ થતા મરીને દેવલોક ગયા આમાથી જેમને પહેલા, પોતાના પસીનાથી ભિન્નયેલા વસ્ત્રોથી ગ્લાની ભાવ રહેતો હતો તે બન્ને દેવ ત્યાથી ચ્યવીને દશપુર નામના નગરમા શાડિલ્ય બ્રાહ્મણની યશોમતી નામની દાસીના શૌણ્ડીર અને શૌણ્ડદત્ત નામના જોડીયા પુત્ર તરીકે જન્મ્યા

સમય જતા ધીરે ધીરે બાલ્યાવસ્થા વટાવીને એ બન્ને જુવાન બન્યા એક દિવસ એ બન્ને ખેતરની રખેવાળી કરવા માટે વગડામા ગયા હતા, થાકયા પાકયા ત્યા એક વડના વૃક્ષની નીચે એ બન્ને સુઈ ગયા એટલામા એ

निर्गतसर्पो दष्टवान्। सर्पेण दष्टः स मृतः। सर्पमन्विष्यन् द्वितीयोऽपि तेन दष्टः। सोऽपि मृतः। ततो द्वावपि कालञ्जरे गिरावेकस्यामृग्यायुगलिकौ शिशू जातौ। तत्रापि माता सह सचरन्तौ तौ केनापि व्याधेन बाणेनैकेन विद्धौ मृतौ। ततो मृतगङ्गातीरे एकस्या हंस्यागर्भाद् हंसयुगलिकौ जातौ। तत्रापि माता सम सचरन्तौ केनापि मत्स्यघातकेन धृत्वा मारितौ। ततो वाराणस्यां भूतदत्तनाम्नो महर्द्धिकस्य चाण्डालस्य पुत्रत्वेन समुत्पन्नौ। तत्र ज्येष्ठश्चित्र नाम्ना, कनिष्ठः संभूतनाम्ना प्रसिद्धो जातः। तौ हि परस्पर परमप्रीतिसपन्नौ बभूवतुः।

निकला। उसने एक भाई को डस लिया जहर की तीव्रता से उसका वहीं पर देहान्त हो गया। सर्प की तलाश करते हुए दूसरा भाई भी उसी सर्प के द्वारा डसा जाकर वहीं पर मर गया। इस प्रकार मर कर ये दोनों कालींजर पर्वत के ऊपर एक मृगी की कुक्षि से युगल पुत्र के रूप में अवतरित हुए। वहा भी ये सुख से नहीं रह सके। जब ये दोनों किसी एक समय अपनी मा के साथ कहीं चले जा रहे थे तो एक व्याधने एक ही बाण द्वारा इन दोनों को मार दिया। मर कर ये दोनो ही गगा के तीर पर एक हँसी के गर्भ से युगल पुत्ररूप में जन्मे। वहां भी धीवर ने इनको सुख से नहीं रहने दिया। जब ये दोनों अपनी हँसनी मा के साथ किलोलें कर रहे थे तो किसी धीवरने इनको पकडकर मार डाला। वहा से मर कर फिर ये दोनों ही वाणारसी नगरी में धनसपन्न एक भूतदत्त नामक चाण्डाल के यहा पुत्ररूप से जन्मे। जेठ पुत्र का नाम

બુમાથી એક સર્પ નીકળ્યો તેણે સુતેલા બ ને ભાઇઓમાના એકને દશ દીધો સર્પ એકદમ ઝેરીલો હોવાથી બન્નેમાથી જેને કરડયો હતો તેનુ ત્યા જ મૃત્યુ નિપજ્યુ આ પછી સર્પની તપાસ કરવા નીકળેલા બીજા ભાઇને પણ સર્પ દશ થતા તેનુ પણ ત્યા જ મૃત્યુ થયુ આ રીતે મરણ પામેલા એ બ ને કાલીજર પર્વત ઉપર એક હરણીના પેટે અવતર્યા ત્યા પણ તે સુખથી રહી ન શકયા, એક સમયે તે બન્ને પોતાની મા સાથે ચારો ચરવા જઈ રહ્યા હતા, એ સમયે કોઈ શીકારીના બાણથી બન્ને માર્યા ગયા મરીને એ બન્ને ગગા નદીને કિનારે એક હસલીના પેટે સાથે અવતર્યા ત્યા પણ તે સુખથી રહી શકયા નહીં પોતાની હસ માતા સાથે જ્યારે તે બન્ને કિલ્લોલ કરી રહ્યા હતા એવે સમયે કોઇ એક શીકારીએ તે બન્નેને પકડી લીધા અને મોરી નાખ્યા ત્યાથી મરીને એ બન્ને વાણારસી (કાશી) નગરીમા ધનસ પન્ન એવા ભૂતદત્ત નામના ચાડાલને ત્યા પુત્ર રૂપે જનમ્યા મોટા પુત્રનુ નામ

तत्र वाराणस्यां शङ्खनामा राजाऽऽसीत् । तस्य दुर्मतिसचिवो नमुचि नामकः सचिव आसीत् । एकदा कृतमहापराधः स नमुचिस्तेन राज्ञा वधायाज्ञप्त । भूतदत्तचाण्डालस्त मारयितु श्मशानभूमिमनैषीत् । तत्र जातऽऽदयः स तमुवाच-भो मन्त्रिन् ! तिष्ठतु भवान् मद्गृहे प्रच्छन्न । तत्र मत्पुत्रौ पाठयतु । जीवितुकामेन तेन तद्वचनमङ्गीकृतम् । भूम्यन्तर्गृहे प्रच्छन्नो भूत्वा नमुचिश्चित्रसभूतौ पाठयति ।

चित्र और कनिष्ठ पुत्र का नाम सभूत रक्खा गया । इन दोनों को परस्पर मे विशेष प्रीति हो गई थी ।

बनारस मे उस समय शङ्ख नाम का राजा राज्य करता था । इसके मन्त्रीका नाम नमुचि था । इसकी बुद्धि ठीक नहीं थी । राजा को यह खोटी ही सलाह दिया करता था । एक समय की बात है कि इस मन्त्रीसे राज्य का कुछ अमार्जनीय-बडा भारी अपराध बन गया । उसके दड स्वरूपमें राजा ने उसको प्राणदड की आज्ञा दी-और चाण्डाल से यह कह दिया कि इसको बिना किसी बात का विचार किये मार डालो । चाण्डाल राजा की आज्ञाप्रमाण कर उसको मारने के लिये श्मशानभूमि में ले गया। परतु चाडालकी इसको मारनेकी भावना नहीं जगी । सहसा वह सदय-दयालु बनकर मन्त्रीसे बोला-हे मन्त्रिन् ! आप मेरे घरमें प्रच्छन्न रीति से रहो और मेरे जो दो पुत्र हैं उनको आप पढाओ । चाडाल की इस बात को सुनकर जीने की अभिलाषा से उस मन्त्री ने मान लिया । चाडाल के घर प्रच्छन्न-गुप्त रीतिसे रहकर चाडालके चित्र और सभूत

ચિત્ર અને નાના પુત્રનુ નામ સભૂત રાખવામા આવ્યુ એ બન્ને ભાઈઓમા પરસ્પર અત્યત પ્રીતિ જામી ગઈ હતી

બનારસમા એ સમયે શખ નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા એમના મત્રીનુ નામ નમુચિ હતુ એની બુદ્ધિ સારી ન હતી. રાજાને તે ખોટી સલાહ આપ્યા કરતો હતો એક સમયની વાત છે કે એ મત્રીથી રાજ્યનો કાઈક અમાર્જનીય-ઘણો મોટો અપરાધ થઈ ગયો એના દડરૂપે રાજાએ તેને પ્રાણદડની આજ્ઞા કરી અને ચાડાલને કહી દીધુ કે આને કોઈ પણ જાતનો વિચાર ન કરતા મારી નાખો ચાડાલ રાજાની આજ્ઞા મળતા એને મારવા માટે સ્મશાન ભૂમિમા લઈ ગયો પરતુ ચાડાલના દિલમા તેને મારવાની ભાવના ન જાગી આથી તે દયાળુ હૃદયનો બની મત્રીને કહેવા લાગ્યો હે મત્રિન્ ! આપ મારા ઘરમાં છુપાઇને રહો, અને મારા બે પુત્રો છે તેને આપ ભણાવો ચાડાલની વાત સાભળીને જીવવાની અભિલાષાથી મત્રીએ તેની વાતનો સ્વીકાર કર્યો ચાડાલને ઘેર ગુપ્તપણે રહીને ચિત્ર અને સભૂત નામના તેના બન્ને બાળકોને મત્રી ભણાવવા

चित्रसभूतमाता तत्परिचर्यां करोति। मन्त्री तस्यामासक्तोऽभवत्। इद जुगुप्सित मन्त्रिचरित विज्ञाय स भूतदत्तो मन्त्रिमारणोपायमचिन्तयत्। पितुरध्यवसाय परिज्ञाय कृतज्ञता परवशौ तौ तत्पुत्रौ मन्त्रिण ततो गुप्तेनोपायेन निष्कासितवन्तौ स मन्त्री ततो निःसृत्य क्रमेण हस्तिनागपुरे सनत्कुमारचक्रिणो मन्त्रित्वमाप्तवान्।

एकदा तौ चित्रसभूतनामकौ मातङ्गदारकौ रूपयौवनलावण्यनृत्यगीतकलाभिः वाराणसेयाना (वाराणसीनिवासिना) स्त्रीपुरुषाणा मनासि प्रमोदितवन्तौ। अन्यदा

नामक उन दोनों बालकों को वह पढाने लग गया। बालकों की माता इसकी सेवा करने लगी। नमुचि उन बालकों की माता पर आसक्त हो गया। जब ये बात भूतदत्त चाडाल के कान में पडी। तो उसने नमुचि को मारनेका विचारकर उपाय सोचा। बालकोने जब अपने पिताके इस निकृष्ट-हलकाविचारको जाना तो उन्होने कृतज्ञता-उपकारकके वश होकर नमुचिको किसी उपायसे बचानेका प्रयत्न किया। वे उसमे सफल भी हो गये। उन्हो ने मत्री को अपने घरसे किसी गुप्त उपाय से बाहिर निकाल दिया। मत्री वहा से चला और धीरे २ चलकर हस्तिनापुर सनत्कुमार चक्रवर्ती के पास पहुँच गया। वहा चक्रवर्ती ने उसको अपने यहां मत्री-पद पर स्थापित कर लिया।

एक समय की बात है कि ये दानों चाडाल के पुत्र कि जिनका नाम चित्र और सभूत था, रूप यौवन, लावण्य एव नृत्य कला आदि के द्वारा वाराणसी नगर निवासियों के मन को प्रमुदित करते हुए वहा के वस

લાગ્યો બાળકોની માતા એની સેવા કરવા લાગી, નમુચિ એ બાળકોની માતા ઉપર આસક્ત બની ગયો. જ્યારે આ વાત ભૂતદત્ત ચાંડાલના કાન સુધી પહોચી ત્યારે તેણે નમુચિને મારવાનો વિચાર કરી ઉપાય શોધવા લાગ્યો બાળ કોએ જ્યારે પોતાના પિતાના એ વિચારને જાણ્યો ત્યારે તેમણે કૃતજ્ઞતાને ઉપકાર વશ બનીને નમુચિને કોઇ ઉપાયથી બચાવી લેવા નક્કી કર્યું અને તેમ કરવામા તેમને સફળતા પણ મળી તેમણે મત્રીને પોતાના ઘરમાથી કોઈ ગુપ્ત રસ્તે બહાર ભગાડી દીધો આ રીતે ત્યાથી ગુપ્ત રીતે ભાગી નીકળેલ મત્રી ધીરે ધીરે ચાલતા ચાલતા હસ્તિનાપુર સનત્કુમાર ચક્રવર્તીની પાસે પહોચ્યા ચક્રવર્તીએ તેને પોતાના રાજ્યમા મત્રી પદે સ્થાપ્યા

એક સમયની વાત છે કે, ચાંડાલના એ બન્ને પુત્રો ચિત્ર અને સભૂત રૂપ, યૌવન, લાવણ્ય અને નૃત્યકળા વિગેરેથી વારાણસીના નગરજનોના મનને ઉ

तत्र वाराणस्यां शङ्खनामा राजाऽऽसीत् । तस्य दुर्मतिसचिवो नमुचि नामकः सचिव आसीत् । एकदा कृतमहापराधः स नमुचिस्तेन राज्ञा वधायाज्ञप्त । भूतदत्तचाण्डालस्त मारयितु श्मशानभूमिमनैषीत् । तत्र जातऽऽदयः स तमुवाच-भो मन्त्रिन् ! तिष्ठतु भवान् मद्गृहे मच्छन्न । तत्र मत्पुत्रौ पाठयतु । जीवितुकामेन तेन तद्वचनमङ्गीकृतम् । भूम्यन्तर्गृहे मच्छन्नो भूत्वा नमुचिश्चित्रसभूतौ पाठयति ।

चित्र और कनिष्ठ पुत्र का नाम सम्भूत रक्खा गया । इन दोनों को परस्पर मे विशेष प्रीति हो गई थी ।

वनारस मे उस समय शङ्ख नाम का राजा राज्य करता था । इसके मन्त्रीका नाम नमुचि था । इसकी बुद्धि ठीक नहीं थी । राजा को यह खोटी ही सलाह दिया करता था । एक समय की बात है कि इस मन्त्रीसे राज्य का कुछ अमार्जनीय-बडा भारी अपराध बन गया । उसके दड स्वरूपमें राजा ने उसको प्राणदड की आज्ञा दी-और चाण्डाल से यह कह दिया कि इसको बिना किसी बात का विचार किये मार डालो । चाण्डाल राजा की आज्ञाप्रमाण कर उसको मारने के लिये श्मशानभूमि में ले गया । परतु चाडालकी इसको मारनेकी भावना नहीं जगी । सहसा वह सदय-दयालु बनकर मन्त्रीसे बोला-हे मन्त्रिन् ! आप मेरे घरमें प्रच्छन्न रीति से रहो और मेरे जो दो पुत्र हैं उनको आप पढाओ । चाडाल की इस बात को सुनकर जीने की अभिलाषा से उस मन्त्री ने मान लिया । चाडाल के घर प्रच्छन्न-गुप्त रीतिसे रहकर चाडालके चित्र और सम्भूत

ચિત્ર અને નાના પુત્રનુ નામ સભૂત રાખવામા આવ્યુ એ બન્ને ભાઈઓમા પરસ્પર અત્યત પ્રીતિ જામી ગઈ હતી

બનારસમા એ સમયે શખ નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા એમના મત્રીનુ નામ નમુચિ હતુ એની બુદ્ધિ સારી ન હતી રાજાને તે ખોટી સલાહ આપ્યા કરતો હતો એક સમયની વાત છે કે એ મત્રીથી રાજ્યનો કાઈક અમાર્જનીય-ઘણો મોટો અપરાધ થઈ ગયો. એના દડરૂપે રાજાએ તેને પ્રાણદડની આજ્ઞા કરી અને ચાડાલને કહી દીધુ કે આને કોઈ પણ જાતનો વિચાર ન કરતા મારી નાખો ચાડાલ રાજાની આજ્ઞા મળતા એને મારવા માટે સ્મશાન ભૂમિમા લઈ ગયો પરતુ ચાડાલના દિલમા તેને મારવાની ભાવના ન જાગી આથી તે દયાળુ હૃદયનો બની મત્રીને કહેવા લાગ્યો હે મત્રિન્ ! આપ મારા ઘરમાં છુપાઇને રહો, અને મારા બે પુત્રો છે તેને આપ ભણાવો ચાડાલની વાત સાભળીને જીવવાની અભિલાષાથી મત્રીએ તેની વાતનો સ્વીકાર કર્યો ચાડાલને ઘેર ગુપ્તપણે રહીને ચિત્ર અને સભૂત નામના તેના બન્ને બાળકોને મત્રી

नृत्यन्तौ स्पर्शास्पर्शव्यवस्थामुच्छेदितवन्तौ। तदर्हति भवास्तयोर्दण्ड विधातुम्। एतन्निशम्य तेन राज्ञा तौ नगरान्निःसारितौ। अन्यदा विस्मृतराजशासनौ तौ तत्र वाराणस्या पुनरपि कौमुदी महोत्सवे समागतौ। स्वच्छन्देन स्वमुखमाच्छाद्य तत्रावस्थितयोस्तयो रसप्रकर्षोद्भवेन मुखात् स्वभावादेव गीत निर्गतम्। श्रुति-मधुर हृदयहारि तद्गीत निशम्य कौमुदीमहोत्सवसमागताः सर्वे जना वितर्कितवन्तः

होकर गाते नाचते हुए इधर उधर फिरते रहते हैं। उनकी इस तरह की स्वेच्छाचार प्रवृत्ति से स्पर्शास्पर्शी की बधी हुइ व्यवस्था विनष्ट हो रही है। अतः आपका कर्त्तव्य है कि आप इस व्यवस्था को यथावत् कायम रखने के लिये उसके लोपक इन दोनों भाईयों को दण्डित करे। गायकमंडल की इस बात को सुनकर राजाने उनको अपने नगर से निकाल दिया। कुछ काल के बाद नगर में कौमुदीमहोत्सव को मनाने का आयोजन प्रारभ होने लगा। जब कौमुदीमहोत्सव के होने का समाचार चित्र और सभूत इन दोनों भाइओंने सुना तो ये अपनेको इसमें समिलित होने के लोभ का सवरण न कर सके। राजाकी आज्ञा रुकावट को विस्मृत कर वे उस उत्सव का लाभ लेने के लिये पुनरपि वाराणसी नगरी में आ पहुँचे। आकर ही इन्हों ने अपने २ मुख को एक सफेद वस्त्र से ढक लिया और एक तरफ खडे होकर उत्सव को देखने लगे। उस समय वहा बडे जारो से सगीत चल रहा था। उसको सुनते ही रस की प्रकर्षता से अपने आप स्वभावतः-ही इनके मुख से गाना

અને સધગાની સાથે સ્પૃશ્યાસ્પૃશ્યનો વિચાર કર્યા વીના એકતાનમા ગાતા નાચતા અહી તહી ફરી રહ્યા છે એમની આ પ્રકારની સ્વચ્છદ પ્રવૃત્તિથી વર્ણાશ્રમની વ્યવસ્થા નષ્ટપ્રાય થઈ રહી છે આથી આપનુ એ કર્તવ્ય છે કે, આપ વ્યવસ્થાને યથાવત્ કાયમ રાખવા માટે એનો લોપ કરનાર એ બન્ને ભાઈઓને શિક્ષા કરો ગાયકમડળીની આ વાત સાભળીને રાજાએ તે બન્ને ભાઈઓને પોતાના નગરમાથી કાઢી મૂકયા કેટલાક સમય પછી નગરમા કૌમુદિમહોત્સ હોવાના સમાચાર ચિત્ર અને સભૂતને મળ્યા આ સમાચાર સાભળીને તેઓ એ ઉત્સવ માણવાના લોભને રોકી ન શકયા અને રાજાની આજ્ઞા ભૂલી જઈને એ ઉત્સવમા ભાગ લેવા માટે તેઓ વારાણસી નગરીમા આવ્યા નગરીમા આવીને તેમણે પોતાના મોઢા સફેદ વસ્ત્રોથી ઢાકીને એક તરફ ઉભા રહીને ઉત્સવને જોવા લાગ્યા એ વખતે ત્યા શાનદાર રીતે સગીત ચાલી રહ્યા હતા એ સાભળતાની સાથે જ રસની પ્રકર્ષતાથી સ્વભાવતઃ તેમના મોઢામાથી આપો આપ સગીત

धाराणस्या वसन्तमहोत्सवः प्रवृत्तः। तत्र नृत्यगीतवादित्रादि विविधविनोदमनुष्ठानां पुरवासिना पुरतस्तौ मातङ्गदारकौ स्वकलाः प्रदर्शितवन्तौ। तत्कला समाकृष्ट चेतसो धाराणसेयाः स्त्रीपुरुषास्तौ परिवेष्टितवन्तः। तद्गीतसमाकृष्टमनसस्ते तयोरस्पृश्यत्वादिकं विस्मृतवन्तः। इमं वृत्तान्तमुपलभ्य तत्रत्या अन्ये गायका ईर्ष्यावशाद्राज्ञः समीपे समागत्य न्यवेदितवन्तः-राजन्! एतौ भूतदत्तचाण्डालपुत्रौ चित्रसंभूतौ नगर्या अन्तः प्रविश्य स्वकलया सर्वान् विमोह्य सर्वैः सह गायन्तौ

न्तोत्सव मे सम्मिलित हुए। लोगोके मनको इन्होंने अपनी श्रेष्ठ कलाओं के प्रदर्शन -दिखानेसे उस उत्सवमें आशातीत-अत्यत आनदित किया जहापर भी ये अपनी कलाओंका प्रदर्शन करते वहा जनमेदनी-जनसमूह एकत्रित हो जाती और इनको घेर लेती। घेरनेके समय जनता इस बातको भूल जाती थी के ये दोनों अस्पृश्य जाती के बालक हैं। क्यों कि इन दोनों ने अपने सगीत एव कलागुण से सब नगरनिवासियोंके चित्त अपनी ओर आकृष्ट कर लिया था। सब के सब उन दोनो के ऊपर खूब लुभा गये थे। उस उत्सव मे और भी अन्य गायकोके मडल आये हुए थे। वे सब इन दोनो की इस अभ्युदयश्री को देखकर उनसे ईर्षा करनेके लिये उतारु हो गये। और राजा की पास जाकर कहने लगे कि हे राजन्! भूतदत्त चाडाल के पुत्र चित्र और सभूत ये दोनो नगरी के भीतर प्रविष्ट होकर अपनी प्रशस्त कला से समस्त नगरनिवासी जनता के मन को विमोहित कर रहे है और सब के साथ एकमेक

૨જન કરતા હતા એક વેળા ત્યા વસતોત્સવ હતો આ બન્ને કલાકાર બધુઓએ પોતાની શ્રેષ્ઠ કળાઓથી લોકોના મનને ખૂબ આનદિત બનાવ્યા જ્યા જ્યા તેઓ પોતાની કળાનુ પ્રદર્શન કરતા, ત્યા ત્યા જનમેદની એકત્ર થઈ જતી અને એમને ઘેરી લેતી તે વખતે જનતા એ પણ ભૂલી જતી કે આ બન્ને કલાકારો અસ્પૃશ્ય જાતિના બાળકો છે આ બન્નેએ પોતાની કળા અને સગીતથી નગરવાસીઓને ગાડાતૂર બનાવ્યા હતા સારીએ આમજનતા એ બન્ને ઉપર ખૂબજ મમત્વ ધરાવતી હતી એ ઉત્સવમા સગીતકારોની બીજી મડળીઓ પણ ભાગ લેવા આવેલ હતી તે સઘળા આ બન્ને ભાઇઓ પ્રત્યેની આ પ્રકારની લોકપ્રિયતા તેમજ અભ્યુદય જોઈને તેમની સામે ઈર્ષ્યા કરવા લાગ્યા છેવટે રાજાની પાસે જઈને કહેવા લાગ્યા કે હે રાજન્! ભૂતદત્ત ચાંડાળના પુત્ર ચિત્ર અને સભૂત એ બન્નેએ નગરીની અદર પ્રવેશ કરીને પોતાની પ્રશસ્ત કળાથી સમસ્ત નગરની આમ જનતાને બહેકાવી દીધી છે

नृत्यन्तौ स्पर्शास्पर्शव्यवस्थामुच्छेदितवन्तौ। तदर्हति भवास्तयोर्दण्ड विधातुम्। एतन्निशम्य तेन राज्ञा तौ नगरान्निःसारितौ। अन्यदा विस्मृतराजशासनौ तौ तत्र वाराणस्या पुनरपि कौमुदी महोत्सवे समागतौ। स्वच्छन्देन स्वमुखमाच्छाद्य तत्रावस्थितयोस्तयो रसप्रकर्षोद्भवेन मुखात् स्वभावादेव गीत निर्गतम्। श्रुति-मधुरहृदयहारि तद्गीत निशम्य कौमुदीमहोत्सवसमागताः सर्वे जना वितर्कितवन्तः

होकर गाते नाचते हुए इधर उधर फिरते रहते हैं। उनकी इस तरह की स्वेच्छाचार प्रवृत्ति से स्पर्शास्पर्शी की बधी हुइ व्यवस्था विनष्ट हो रही है। अतः आपका कर्त्तव्य है कि आप इस व्यवस्था को यथावत् कायम रखने के लिये उसके लोपक इन दोनों भाईयों को दण्डित करे। गायकमंडल की इस बात को सुनकर राजाने उनको अपने नगर से निकाल दिया। कुछ काल के बाद नगर में कौमुदीमहोत्सव को मनाने का आयोजन प्रारभ होने लगा। जब कौमुदीमहोत्सव के होने का समाचार चित्र और सभूत इन दोनों भाइओंने सुना तो ये अपनेको इसमें समिलित होने के लोभ का सवरण न कर सके। राजाकी आज्ञा रुकावट को विस्मृत कर वे उस उत्सव का लाभ लेने के लिये पुनरपि वाराणसी नगरी में आ पहुँचे। आकर ही इन्हों ने अपने २ मुख को एक सफेद वस्त्र से ढक लिया और एक तरफ खडे होकर उत्सव को देखने लगे। उस समय वहा बडे जारों से सगीत चल रहा था। उसको सुनते ही रस की प्रकर्षता से अपने आप स्वभावतः-ही इनके मुख से गाना

અને સઘળાની સાથે સ્પૃશ્યાસ્પૃશ્યનો વિચાર કર્યા વીના એકતાનમા ગાતા નાચતા અહી તહી ફરી રહ્યા છે એમની આ પ્રકારની સ્વચ્છદ પ્રવૃત્તિથી વર્ણાશ્રમની વ્યવસ્થા નષ્ટપ્રાય થઈ રહી છે આથી આપનુ એ કર્તવ્ય છે કે, આપ વ્યવસ્થાને યથાવત્ કાયમ રાખવા માટે એનો લોપ કરનાર એ બન્ને ભાઈઓને શિક્ષા કરો ગાયકમડળીની આ વાત સાભળીને રાજાએ તે બન્ને ભાઈઓને પોતાના નગરમાથી કાઢી મૂકયા કેટલાક સમય પછી નગરમા કૌમુદિમહોત્સ હોવાના સમાચાર ચિત્ર અને સભૂતને મળ્યા આ સમાચાર સાભળીને તેઓ એ ઉત્સવ માણવાના લોભને રોકી ન શકયા અને રાજાની આજ્ઞા ભૂલી જઈને એ ઉત્સવમા ભાગ લેવા માટે તેઓ વારાણસી નગરીમા આવ્યા નગરીમા આવીને તેમણે પોતાના મોઢા સફેદ વસ્ત્રોથી ઢાકીને એક તરફ ઉભા રહીને ઉત્સવને જોવા લાગ્યા એ વખતે ત્યા શાનદાર રીતે સગીત ચાલી રહ્યા હતા એ સાભળતાની સાથે જ રસની પ્રકર્ષતાથી સ્વભાવતઃ તેમના મોઢામાથી આપો આપ સગીત

अहो ! केनेद श्रुतिरसायन सर्वेन्द्रियव्यापारनिरोधन गान गीतम् । किं किन्नरेण, किं वा गन्धर्वेण, उताऽप्सरोभिरिद गीतम् ? इत्थ वितर्कयन्तस्ते वस्त्राच्छादित मुखौ तौ मातङ्गकुमारकौ विलोकितवन्तः । तौ विलोक्य ते तयोर्मुखाच्छादन वस्त्रमपनीय दृष्टवन्तः । दृष्ट्वा तौ ते सर्वे सहृदयतामपहाय दौर्मनस्य समास्थाय 'राजशासनभञ्जकावेतौ' इति चिन्तयन्तो यष्टिमुष्ट्याद्याघातैर्नगराद् बहिर्निष्का-

निकल पडा। श्रुतिमधुर एव हृदयाह्लादक गीतको सुनकर उस उत्सवमें सम्मिलित समस्त जनता आश्चर्य चकित बनकर तर्क वितर्क पूर्वक विचारने लगी कि अहो ! श्रुतिरसायनस्वरूप एव समस्त इन्द्रियो के व्यापार का निरोधक यह गाना किसने गाया है ?। क्या इसका गायक कोई किन्नर है गान्धर्व है ?। या किसी अप्सराने इसको गाया है !। इस प्रकार के तर्क वितर्क करते हुए लोगोंने वस्त्रसे आच्छादित मुखवाले उन दोनो मातगकुमारो चाडालको देखा। देखकर लोगोंने उनके मुखसे उस ढके हुए वस्त्र को हटा दिया। उसके हटने पर लोगों ने उनको पहिचान लिया और पहिचानने पर उनके प्रति जो लोगोंमें सहृदयताका भाव हिलोरे ले रहा था उसके स्थान में अब दौर्मनस्य-द्वेषके भाव सहसा एकाएक जग उठा। इसके जगनेपर लोगोंने उनको यष्टि मुष्टि आदिके प्रहारों से जर्जरित कर दिया। सहृदयताका स्थान दौर्मनस्यने इसलिये ले लिया था कि लोगोंने यह समझा कि इन्होने राजाज्ञाका लोप किया है। ये राजशा-

વહેવા માંડયુ શ્રુતિમધુર અને હૃદયદ્રાવક એમના ગીતને સાભળીને એ ઉત્સવમા આવેલ સઘળી જનતા આશ્ચર્યચકિત બનીને તર્કવિતર્કપૂર્વક વિચારવા લાગી કે, અહો ! શ્રુતિરસાયન સ્વરૂપ અને સમસ્ત ઈન્દ્રિયોના વ્યાપારને રોકનાર આ ગાયન કોણ ગાઈ રહેલ છે ? શુ આ ગાનાર કોઈ કિન્નર છે કે ગધર્વ છે ? કે કોઇ અપ્સરા ગાઈ રહી છે ? સૂરની દિશામા ખોળ કરતા લોકોએ વસ્ત્રથી મોઢાને ઢાકીને ઉભેલા એ બન્ને માતગ કુમારોને જોયા જોતાજ લોકોએ તેમના મુખ ઉપર ઢાકેલા વસ્ત્રને ખેચીને ફગાવી દીધા મોઢા ઉપરનુ વસ્ત્ર દૂર થતા લોકોએ તેમને ઓળખી લીધા ઓળખતાવેત જે સગીત તેમના હૈયાને હીલોળે ચઢાવતુ હતુ ત્યા રાગનુ સ્થાન દ્વેષે જમાવ્યુ, પ્રેમનુ સ્થાન ઈર્ષ્યાએ લીધુ આમ એકાએક લોકમાનસમા પરિવર્તન થના લોકોએ તેમના ઉપર આક્રમણ કર્યુ કોઈ મુઠી વડે તો કોઈ લાતોથી, તેમને માર મારવા લાગ્યા માર એટલો હદે પડયો કે બન્તેના શરીર તદ્દન શબવત્ નિર્જીવ જેવા થઈ ગયા અને ધરણી ઉપર ઢળી પડયા સહૃદયતાને સ્થાને દૌર્મનસ્યનો ભાવ જાગી ઉઠયો હતો લોકોએ એમ માન્યુ કે તેમણે રાજ્યઆજ્ઞાનો લોપ કર્યો છે તેમજ રાજ્યશાસનના

शितवन्तः । बहिष्कृतौ तौ नितरा खेद गतौ बहिरुद्याने चिन्तितवन्तौ धिगस्मान् । अस्मानुपाश्रित्य सकलजनमान्या कलाऽपि पराभव प्राप्ता । अस्मन्मातङ्गजातिरस्माक रूपयौवनलावण्यनृत्यगीतवादित्रादिकलाप सकललोकृतापमानास्पद कृतवन्तः । अत अस्माभ्यामात्मघातः कर्तव्य ?। एवं विचार्य परमदुःखितौ तौ स्वबान्धवानना पृच्छयैव दक्षिणा दिश प्रति, गन्तु प्रवृत्तौ । गच्छतोस्तयो रेको गिरिवरो दृष्टिप-

सनके भडक तोडनेवाला है । मारपीट कर जनताने इन दोनोंको नगरसे बाहिर निकाल दिया । जब इन दोनों ने अपनी उस प्रकार की स्थिति देखी तो इनके चित्तमें बडी भारी आत्मग्लानि हुई। धिक्कार है इस जन्म को कि जिसमे गुणोकी भी कोई कदर नही है इस प्रकार खेदखिन्न होकर ये चलते२ नगर के बाहर एक उद्यान मे आये और विचार ने लगे कि-हम लोगों को धिक्कार है कि जिन की वजह से सकल जनमान्यकलाओं का भी निरादर होता है । कलाओं के निरादर का कारण हम ही लोग हुए हं । कलाएँ न हममे आती और न इनका निरादर होता । हमलोगो की इस मातग-चाडालजातिने ही हमारे रूप, यौवन, लावण्य, नृत्य, गीत, एव वादित्र आदि की कला के कलाप को समस्त जनता द्वारा किये गये अपमानका स्थान बनाया है । इसलिये इस निरादरकी अपेक्षा तो आत्मघात करना ही श्रेयस्कर है । इस प्रकार विचारो मे ओतप्रोत होकर ये दोनो वहा से अपने बन्धुओ से विना पूछे ही दक्षिण दिशाकी ओर चल निकले । चलते२ इन लोगोंने एक

બન્ને દ્રોહ કરનારા છે એમ સમજીને તે બન્ને ભાઇઓને જનતાએ મૂઢ માર મારી આખરે નગરની બહાર હાકી કાઢયા , એ બન્ને જણાએ પોતાની આ પ્રકારની દશા જોઇને તેમના ચિત્તમા ભારે એવી ગ્લાની વ્યાપી ગઈ ધિક્કર છે આ સમયને ! કે જેમા ગુણોની જરા સરખી પણ કદર નથી આ પ્રકારે ખેદખિન્ન બનીને ચાલતા ચાલતા તેઓ નગરની બહારના એક ઉદ્યાનમા આવ્યા અને વિચારવા લાગ્યા કે, ધિક્કાર છે અમોને કે, કેવળ અમારી જાતીના કારણે માનવજાતિએ માન્ય રાખેલ કળાઓનો પણ તિરસ્કાર થાય છે કળાના તિરસ્કારનુ કારણ અમે જ છીએ કળાઓ ન તો અમારામા આવતી કે ન તો તેનો અનાદર થતો અમારી માતગ જાતિએ જ અમારૂ રૂપ, લાવણ્ય, યૌવન, નૃત્ય, ગીત અને સગીત આદિની કળાના કલાપને સમસ્ત જનતા તરફથી અપમાનીત બનાવેલ છે આ કારણે એ તિરસ્કારની અપેક્ષાએ તો આપઘાત કરવોજ શ્રેયસ્કર છે આ પ્રકારના વિચારોથી ઓતપ્રોત બની તે બન્ને ત્યાથી પોતાના બધુજનોને પૂછયા વગર દક્ષિણ દિશા તરફ ચાલી નીકળ્યા

अहो ! केनेद श्रुतिरसायन सर्वेन्द्रियव्यापारनिरोधन गान गीतम् । किं किन्नरेण, किं वा गन्धर्वेण, उताऽप्सरोभिरिद गीतम् ? इत्य वितर्कय वस्ते वस्त्राच्छादित मुखौ तौ मातङ्गकुमारकौ विलोकितवन्तः । तौ विलोक्य ते तयोर्मुखाच्छादन वस्त्रमपनीय दृष्टवन्तः । दृष्ट्वा तौ ते सर्वे सहृदयतामपहाय दौर्मनस्य समास्थाय 'राजशासनभञ्जकावेतौ' इति चिन्तयन्तो यष्टिमुष्ट्याद्याघातैर्नगराद् बहिर्निष्का-

निकल पडा। श्रुतिमधुर एव हृदयाह्लादक गीतको सुनकर उस उत्सवमें समिलित समस्त जनता आश्चर्य चकित बनकर तर्क वितर्क पूर्वक विचारने लगी कि अहो ! श्रुतिरसायनस्वरूप एव समस्त इन्द्रियो के व्यापार का निरोधक यह गाना किसने गाया है ?। क्या इसका गायक कोई किन्नर है गान्धर्व है ?। या किसी अप्सराने इसको गाया है ?। इस प्रकार के तर्क वितर्क करते हुए लोगोंने वस्त्रसे आच्छादित मुखवाले उन दोनो मातगकुमारो चाडालको देखा। देखकर लोगोंने उनके मुखसे उस ढके हुए वस्त्र को हटा दिया। उसके हटने पर लोगों ने उनको पहिचान लिया और पहिचानने पर उनके प्रति जो लोगोंमें सहृदयताका भाव हिलोरे ले रहा था उसके स्थान में अब दौर्मनस्य-द्वेषके भाव सहसा एकाएक जग उठा। इसके जगनेपर लोगोने उनको यष्टि मुष्टि आदिके प्रहारों से जर्जरित कर दिया। सहृदयताका स्थान दौर्मनस्यने इसलिये ले लिया था कि लोगोने यह समझा कि इन्होने राजाज्ञाका लोप किया है। ये राजशा-

વહેવા મંડયુ શ્રુતિમધુર અને હૃદયદ્રાવક એમના ગીતને સાભળીને એ ઉત્સવમા આવેલ સઘળી જનતા આશ્ચર્યચકિત બનીને તર્કવિતર્કપૂર્વક વિચારવા લાગી કે, અહો ! શ્રુતિરસાયન સ્વરૂપ અને સમસ્ત ઈન્દ્રિયોના વ્યાપારને રોકનાર આ ગાયન કોણ ગાઈ રહેલ છે ? શુ આ ગાનાર કોઈ કિન્નર છે કે ગધર્વ છે ? કે કોઇ અપ્સરા ગાઈ રહી છે ? સૂરની દિશામા ખોળ કરતા લોકોએ વસ્ત્રથી મોઢાને ઢાકીને ઉભેલા એ બન્ને માતગ કુમારોને જોયા જોતાજ લોકોએ તેમના મુખ ઉપર ઢાકેલા વસ્ત્રને ખેચીને ફગાવી દીધા મોઢા ઉપરનુ વસ્ત્ર દૂર થતા લોકોએ તેમને ઓળખી લીધા ઓળખતાવેત જે સગીત તેમના હૈયાને હીલોળે ચઢાવતુ હતુ ત્યા રાગનુ સ્થાન દ્વેષે જમાવ્યુ, પ્રેમનુ સ્થાન ઈર્ષ્યાએ લીધુ આમ એકાએક લોકમાનસમા પરિવર્તન થતા લોકોએ તેમના ઉપર આક્રમણ કર્યું કોઈ મુઠી વડે તો કોઈ લાતોથી, તેમને માર મારવા લાગ્યા માર એટલો પડયો કે બન્તેના શરીર તદ્દન શબવત્ નિર્જીવ જેવા થઈ ગયા અને ધરણી ઉપર ઢળી પડયા સહૃદયતાને સ્થાને દૌર્મનસ્યનો ભાવ જાગી ઉઠયો હતો લોકોએ એમ માન્યુ કે તેમણે રાજ્યઆજ્ઞાનો લોપ કર્યો છે તેમજ રાજ્યશાસનના

शितवन्तः। वहिष्कृतौ तौ नितरा खेद गतौ वहिरुद्याने चिन्तितवन्तौ धिगस्मान्। अस्मानुपाश्रित्य सकलजनमान्या कलाऽपि पराभव प्राप्ता। अस्मन्मातङ्गजातिरस्माक रूपयौवनलावण्यनृत्यगीतवादित्रादिकलाप सकललोकृतापमानास्पदं कृतवन्तः। अत अस्माभ्यामात्मघातः कर्तव्य ?। एवं विचार्य परमदुःखितौ तौ स्वबान्धवानना पृच्छयैव दक्षिणा दिश प्रति, गन्तु प्रवृत्तौ। गच्छतोस्तयो रेको गिरिवरो दृष्टिप-

सनके भजक तोडनेवाला है। मारपीट कर जनताने इन दोनोंको नगरसे वाहिर निकाल दिया। जब इन दोनों ने अपनी इस प्रकार की स्थिति देखी तो इनके चित्तमे वडी भारी आत्मग्लानि हुई। धिक्कार है इस जन्म को कि जिसमे गुणोकी भी कोई कदर नही है इस प्रकार खेदखिन्न होकर वे चलते२ नगर के वाहर एक उद्यान मे आये और विचार ने लगे कि-हम लोगों को धिक्कार है कि जिन की वजह से सकल जनमान्यकलाओं का भी निरादर होता है। कलाओं के निरादर का कारण हम ही लोग हुए है। कलाएँ न हममे आती और न इनका निरादर होता। हमलोगों की इस मातग-चांडालजातिने ही हमारे रूप, यौवन, लावण्य, नृत्य, गीत, एव वादित्र आदि की कला के कलाप को समस्त जनता द्वारा किये गये अपमानका स्थान वनाया है। इसलिये इस निरादरकी अपेक्षा तो आत्मघात करना ही श्रेयस्कर है। इस प्रकार विचारो मे ओतप्रोत होकर ये दोनो वहा से अपने वन्धुओं से विना पूछे ही दक्षिण दिशाकी ओर चल निकले। चलते२ इन लोगोंने एक

બન્ને દ્રોહ કરનારા છે એમ સમજીને તે બન્ને ભાઇઓને જનતાએ મૂઢ માર મારી આખરે નગરની બહાર હાકી કાઢયા. એ બન્ને જણાએ પોતાની આ પ્રકારની દશા જોઇને તેમના ચિત્તમા ભારે એવી ગ્લાની વ્યાપી ગઈ ધિક્કર છે આ સમયને ! કે જેમા ગુણોની જરા સરખી પણ કદર નથી આ પ્રકારે ખેદખિન્ન બનીને ચાલતા ચાલતા તેઓ નગરની બહારના એક ઉદ્યાનમા આવ્યા અને વિચારવા લાગ્યા કે, ધિક્કાર છે અમોને કે, કેવળ અમારી જાતીના કારણે માનવજાતિએ માન્ય રાખેલ કળાઓનો પણ તિરસ્કાર થાય છે કળાના તિરસ્કારનુ કારણ અમે જ છીએ કળાઓ ન તો અમારામા આવતી કે ન તો તેનો અનાદર થતો અમારી માત ગ જાતિએ જ અમારૂ રૂપ, લાવણ્ય, યૌવન, નૃત્ય, ગીત અને સ ગીત આદિની કળાના કલાપને સમસ્ત જનતા તરફથી અપમાનીત બનાવેલ છે આ કારણે એ તિરસ્કારની અપેક્ષાએ તો આપઘાત કરવોજ શ્રેયસ્કર છે આ પ્રકારના વિચારોથી ઓતપ્રોત બની તે બન્ને ત્યાથી પોતાના બધુજનોને પૂછયા વગર દક્ષિણ દિશા તરફ ચાલી નીકળ્યા

थमारूढः । तौ भृगुपातकरणार्थं तत्र समारूढौ । ताभ्यां तत्र शिलातलोपविष्टस्तप-शोषितसर्वाङ्गो मुखोपरिबद्धसदोरकमुखवस्त्रिकः शुभध्यानोपगत आतपना कुर्वन्, एकः श्रमणो दृष्टः । तद्दर्शनाऽऽश्वस्तहृदयौ साश्रुलोचनौ तत्समीपे गतवन्तौ । भक्तिविह्वलहृदयौ तौ सबहुमानपुरस्सर तमृषिं वन्दितवन्तौ । सोऽपि ऋषिः ' दयां पालये ' ति कथनपूर्वक तयोरागमनकारणमपृच्छत् । ताभ्यामपि स्ववृत्तान्तनिवेदनपूर्वक पर्वतारोहणाभिप्रायं निवेदितवन्तौ । तच्छ्रुत्वा मुनिराह—न युक्त विविधविद्याव-

गिरिवर-श्रेष्ठ पहाड देखा। देखकर इनके मनमे आया कि इस पर चढकर ही भृगुपात-पहाड उपरसे पडकर मरन करना अच्छा है। इस विचारसे वे दोनों ज्यों ही उसके ऊपर चढे। कि सहसा-एफाएक एक शिलातलपर विराजमान मुनिराज के ऊपर इनकी दृष्टि पड़ी। मुनिराज का सर्वांग तपस्या की उत्कृष्य से शुष्क हो रहा था। मुखपर सदोरकमुखवस्त्रिका बधी थी। उस समय ये शुभध्यान मे तल्लीन बने हुए आतापना ले रहे थे। मुनिराज के दर्शनो से इनके अशान्त हृदयमें कुछ धैर्य बंधा। विश्वस्तहृदय होकर ये दोनों मुनिराज के पास पहुँचे। पहुँचने पर इनकी आखें (पानीवाली) डबडबा आई। भक्ति से विह्वल बन कर दोनो ने मुनिराज के चरणों में बहुमान पुरस्सर मस्तकनमाया। मुनिराजने भी " दयापालो " ऐसा कहते हुए उनसे आने का कारण पूछा। मुनिराज के सामने उन्हो ने अपना समस्त आद्योपान्त यथावत् वृत्तान्त कहते हुए पर्वत पर चढ़ने की भी बात सुना दी। सुन

ચાલતા ચાલતા તેમણે એક ઉચો પહાડ જોયો તે જોઈ તેમના મનમા વિચાર આવ્યો કે આના ઉપર ચડીને ત્યાથી પડતુ મૂકવુ એજ ચોગ્ય છે આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી બન્ને જણા એ પહાડ ઉપર ચડયા એ વખતે એકાએક તેમની નજર એક શિલા નીચે બેઠેલા મુનિરાજના ઉપર પડી મુનિરાજના સર્વ અગો તપસ્યાની વિકટતાથી શુષ્ક બની ગયા હતા મોઢા ઉપર સદોરકમુખવસ્ત્રિકા બાધી હતી એ વખતે તે મુનિરાજ ધ્યાનમગ્ન દશામા તપ કરી રહ્યા હતા આ સમયે મુનિરાજના અચાનક દર્શનથી તેમના અશાત હૈયામા ધૈર્યની રેખા પ્રગટી મક્કમ દીલે તે બન્ને જણાએ મુનિરાજની પાસે જવા પગ ઉપાડયા ત્યા પહોચતાજ તેમની આખોમાથી ચોધાર આસુ વહેવા લાગ્યા ભક્તિથી વિહ્વળ બનીને બન્નેએ મુનિરાજના ચરણોમા મસ્તકનમાવ્યા મુનિરાજે પણ "દયા પાળો" એવુ કહીને તેમને આવવાનુ કારણ પૂછ્યુ મુનિરાજ સમક્ષ તેમણે પોતાનુ આદીથી અત સુધીનુ યથાવત વૃત્તાત કહી દીધુ અતમા પર્વતપર ચઢીને જીવન સમાપ્ત કરવાની વાત પણ કહી દીધી એ

दातबुद्धयो युवयोर्गिरिपतनमरणम् किंतु मोक्षमार्गाश्रयणमेव युक्तमिति । ततो मुनिवचन निशम्य तौ प्रव्रजितौ । गृहीतदीक्षौ तौ कालक्रमेण गीतार्थौ सम्पन्नौ । गुरोरानया षष्ठाष्टमदशमद्वादशार्धमास मासक्षपणादितपोभिरात्मान भावयन्तौ ग्रामानुग्राम विहरन्तौ कालान्तरेण हस्तिनापुर प्राप्तौ, बहिरुद्याने च स्थितौ ।

कदाचिन्मासक्षपणपारणाया सभूतिमुनिर्नगरमध्ये प्रविष्ट । गृहानुगृहं

कर मुनिराज ने कहा-इस पुण्योदयसे पाई हुई मनुष्यपर्याय को इस निकृष्ट विचारसे बिगाडने में-तुम्हारी कुशलता नहीं है । फिरतो तुम विविधविद्याओ के अध्ययनसे निर्मल बुद्धिशाली हो । अतः गिरि उपर से पतन करके मृत्युको बुलाना इसमे कौनसी बुद्धिमानी है ? तुम जैसे बुद्धिमानोंको, ऐसा काम करना शोभाप्रद नहीं है । इसकी अपेक्षा यही सर्वोत्तममार्ग है कि तुम मुक्तिमार्गका आश्रयण करते हुए अपने मनुष्य जन्मको सफल करो। मुनिराजकी इस दिव्यवाणीको सुनकर उन दोनोने उसी समय दीक्षा धारण कर ली । दीक्षा धारण करके उन्होने आगमोंका अच्छी तरह अध्ययन किया और इस तरहसे वे दोनो गीतार्थ बन गये । गुरु महाराज की आज्ञा से अब उन्होंने षष्ठ, अष्ठम, दशम, द्वादश, अर्धमास, मासक्षपण आदि तपस्याओंका आराधन करना प्रारभ कर दिया । इस तरह विविध तपस्याओं की आराधना तथा ग्रामानुग्राम विहार करते हुए हस्तिनापुर आये और वहा के बाहर के बगीचे मे उतरे ।

एक समय मासक्षपण के पारणा के दिन सभूतमुनि नगर में

મુનિરાજે કહ્યુ કે પુણ્યના ઉદયથી મળેલ આ મનુષ્યભવને આવા નબળા વિચારથી બગાડવામા તમારૂ શ્રેય નથી તમે વિવિધવિદ્યાઓના અધ્યયનથી નિર્મળ બુદ્ધિશાળી છો આથી પર્વત ઉપરથી પડીને મોતને ભેટવુ તેમા કઇ જાતની બુદ્ધિમત્તા છે ? તમારા જેવા બુદ્ધિમાનોએ જેવુ કામ કરવુ શોભાસ્પદ નથી તેના કરતા તો સર્વોત્તમમાર્ગ એજ છે કે, તમે મુક્તિ માર્ગનો આશ્રય લઇ તમારા મનુષ્યજન્મને સફળ કરો મુનિરાજની આવી દિવ્ય વાણી સાભળીને એ બન્નેએ એજ સમયે દીક્ષા અંગીકાર કરી દીક્ષા ધારણ કરીને તે બન્નેએ આગમોનુ સારી રીતે અધ્યયન કર્યું આ રીતે એ બન્ને ગીતાર્થ બની ગયા ગુરૂમહારાજની આજ્ઞાથી તેઓએ છઠ્ઠ, અઠ્ઠમ, દશમ, દ્વાદશ, અર્ધમાસ, માસખમણ આદિ તપસ્યાઓ આરાધન કરવા માડી આ રીતે વિવિધ તપસ્યાઓની આરાધના કરતા તેમજ ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા કરતા હસ્તિનાપુર આવ્યા, અને ત્યા બહારના બગીચામા ઉતર્યા

એક સમય માસ ખમણના પારણાના દિવસે સભૂતમુનિ નગરમા ગયા

थमारूढः । तौ भृगुपातकरणार्थं तत्र समारूढौ । ताभ्यां तत्र शिलातलोपविष्टस्तप-शोषितसर्वाङ्गो मुखोपरिबद्धसदोरकमुखवस्त्रिकः शुभध्यानोपगत आतपना कुर्वन्, एक. श्रमणो दृष्टः । तद्दर्शनाऽऽश्वस्तहृदयौ साश्रुलोचनौ तत्समीपे गतवन्तौ । भक्तिविह्वलहृदयौ तौ सबहुमानपुरस्सर तमपि वन्दितवन्तौ । सोऽपि ऋषिः ' दयां पालये ' ति कथनपूर्वक तयोरागमनकारणमपृच्छत् । तावपि स्ववृत्तान्तनिवेदनपूर्वक पर्वतारोहणाभिप्रायं निवेदितवन्तौ । तच्छ्रुत्वा मुनिराह—न युक्त विविधविद्याव-

गिरिवर-श्रेष्ठ पहाड देखा। देखकर इनके मनमें आया कि इस पर चढकर ही भृगुपात-पहाड उपरसे पडकर मरन करना अच्छा है। इस विचारसे वे दोनों ज्यों ही उसके ऊपर चढे। कि सहसा-एफाएक एक शिलातलपर विराजमान मुनिराज के ऊपर इनकी दृष्टि पडी। मुनिराज का सर्वांग तपस्या की उत्कृष्य से शुष्क हो रहा था। मुखपर सदोरकमुखवस्त्रिका बधी थी। उस समय ये शुभध्यान मे तल्लीन बने हुए आतापना ले रहे थे। मुनिराज के दर्शनो से इनके अशान्त हृदयमें कुछ धैर्य बंधा। विश्वस्तहृदय होकर ये दोनो मुनिराज के पास पहुँचे। पहुँचने पर इनकी आखें (पानीवाली) डबडबा आई। भक्ति से विह्वल बन कर दोनो ने मुनिराज के चरणों में बहुमान पुरस्सर मस्तकनमाया। मुनिराजने भी " दयापालो " ऐसा कहते हुए उनसे आने का कारण पूछा। मुनिराज के सामने उन्हो ने अपना समस्त आद्योपान्त यथावत् वृत्तान्त कहते हुए पर्वत पर चढ़ने की भी बात सुना दी। सुन

ચાલતા ચાલતા તેમણે એક ઉચો પહાડ જોયો તે જોઈ તેમના મનમા વિચાર આવ્યો કે આના ઉપર ચડીને ત્યાથી પડતુ મૂકવુ એજ યોગ્ય છે આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી બન્ને જણા એ પહાડ ઉપર ચડયા એ વખતે એકાએક તેમની નજર એક શિલા નીચે બેઠેલા મુનિરાજના ઉપર પડી મુનિરાજના સર્વ અગો તપસ્યાની વિકટતાથી શુષ્ક બની ગયા હતા મોઢા ઉપર સદોરકમુખવસ્ત્રિકા બાધી હતી એ વખતે તે મુનિરાજ ધ્યાનમગ્ન દશામા તપ કરી રહ્યા હતા આ સમયે મુનિરાજના અચાનક દર્શનથી તેમના અશાત હૈયામા ધૈર્યની રેખા પ્રગટી મક્કમ દીલે તે બન્ને જણાએ મુનિરાજની પાસે જવા પગ ઉપાડયા ત્યા પહોચતાજ તેમની આખોમાથી ચોધાર આસુ વહેવા લાગ્યા ભક્તિથી વિહ્વળ બનીને બન્નેએ મુનિરાજના ચરણોમા મસ્તકનમાવ્યા મુનિરાજે પણ "દયા પાળો" એવુ કહીને તેમને આવવાનુ કારણ પૂછ્યુ મુનિરાજ સમક્ષ તેમણે પોતાનુ આદીથી અત સુધીનુ યથાવત વૃત્તાત કહી દીધુ અતમા પર્વતપર ચઢીને જીવન સમાસ કરવાની વાત પણ કહી દીધી એ

माणान्तिकरूपमनुभवन्तो भयाक्रान्तहृदया. सर्वे नागरिकजनास्तं मुनिं प्रसादयितुं प्रवृत्ताः। सनत्कुमारचक्रवर्त्यपि तत्रायातः, सोऽपि मुनिं प्रसादयितुं प्राह-भगवन्! अस्मत्कृतापराधो भवद्भिः क्षन्तव्यः। यत क्षमासारा हि साधवो भवन्ति। कोपानलदह्यमानान् पौरजनान् रक्षन्तु भवन्तः। एव चक्रिणा प्रसाद्यमानोऽपि यावत्स न प्रसीदति, तावच्चित्रमुनिः सान्त्वयन्निद प्रोक्तवान्-भो मुने! शान्तो भव, चरणवनदाहकं कोपं निवारय।

उक्तं च—देशोनपूर्वकोटया, यदर्जितं भवति विमलचारित्रम्।
तदपि हि कषायकलुषो, हारयति मुनिर्मुहूर्तेन॥ १॥

व्याप्त बन गया। जनता को अब तो प्राणान्तिक कष्ट होने लगा। सब के सब भयसे विह्वल बनकर मुनिराज को प्रसन्न करने की चेष्टा में तल्लीन हो गये॥ सनत्कुमारचक्रवर्ती भी उद्यान में मुनिराज के पास आ पहुँचा। उसने भी मुनिराज से शांत होने के लिये खूब अनुनय विनय किया। और कहा कि-भगवन्! हमारे समस्त अपराधों को आप क्षमा करे। क्षमाभूषण ही साधु हुआ करते हैं। देखो आपके कोपानल से इस समय समस्त पुरवासी जन जल रहे हैं, अतः आप इनके ऊपर दया भाव धारण कर इनकी रक्षा करे इनके समस्त अपराधों की क्षमा दे। इस प्रकार चक्रवर्ती के विनन्ती करने पर भी जब सभूतमुनि प्रसन्न नहीं हुए तब चित्र मुनिराज ने सभूतमुनि से कहा कि हे मुने! यह क्या कर रहे हो-आपको पता नहीं कि यह कोप चारित्ररूपी वन को भस्म कर देता है। अतः चारित्ररूपी वन को भस्म करनेवाले इस कोप का परित्याग करो, इस विषय मे निर्ग्रन्थाचार्य क्या कहते हैं—

ભારે ભય વ્યાપ્યો સઘળા ભયથી વિહ્વળ બનીને મુનિરાજને પ્રસન્ન કરવાની ચેષ્ટામા તલ્લીન બની ગયા સનત્કુમાર ચક્રવર્તી પણ ઉદ્યાનમા મુનિરાજની પાસે આવી પહોચ્યા તેણે પણ મુનિરાજને શાત કરવા ખૂબ અનુનય વિનય કર્યો અને કહ્યુ કે, ભગવન્! અમારા સઘળા અપરાધોને ક્ષના કરો સાધુ જન હમેશા ક્ષમાભૂષણ હોય છે જુઓ આપના કોપાનલથી સઘળા પુરવાસીઓ દાઝી રહ્યા છે આથી આપ તેમના ઉપર દયાભાવ લાવી એમની રક્ષા કરો એમના સમસ્ત અપરાધોની ક્ષમા આપો આ પ્રકારે ચક્રવર્તીએ વિનતિ કરવા છતા પણ જ્યારે સભૂતમુનિ પ્રસન્ન ન થયા ત્યારે ચિત્તમુનિરાજે સભૂતમુનિને કહ્યું કે, હે મુનિ! આ શુ કરી રહ્યા છો? આપને ખબર નથી કે, આ કોપ ચારિત્રરૂપી વનને ભસ્મ કરી દેનાર છે આથી એ ચારિત્રરૂપી વનને બાળી નાખનારા કોપનો પરિત્યાગ કરો આ વિષયમા નિર્ગ્રન્થાચાર્ય શું કહે છે—

भ्रमन् राजमार्गानुगतो गवाक्षस्थेन नमुचिमन्त्रिणा दृष्टः प्रत्यभिज्ञातश्च । नमुचिना चिन्तितम्-अहो ! एष मदध्यापितो मातङ्गदारकोमदीयमशेषमपि चारित्र जानाति। कदाचिच्चाय लोकाना पुरतो वदेत्, तदा मदीयप्रतिष्ठाहानिः स्यात्, इति विचार्य स स्वदूतैस्त मुनिं यष्टिमुष्टयादिभिस्ताडयित्वा नगराद् बहिष्कृतवान् स च मुनिर्नगराद् बहिरुद्याने समागतः । तस्य मुनेः क्रोधवशान्मुखाद् धूमस्तोमो निर्गतः, तेन सकल नगर धूमसकुल जातम् । तदनु तेजोलेश्याज्वालापटलैर्गगन व्याप्तम् ।

प्रविष्ट हुए और एक घरसे दूसरे घरमे भिक्षाचर्या के निमित्त भ्रमण कर रहे थे । जब ये घूमते घूमते राजमार्ग पर आये तो उस समय मकान की खिडकी मे बैठे हुए नमुचि मत्री ने देखते ही इनको पहिचान लिया । पहिचान कर उसने विचार किया कि अहो ! इस को तो मैंने पढ़ाया है । यह वही मातग-चडाल जातिका व्यक्ति है-जिसके घरमें मैं छिप कर रहा हुआ था । यह सब मेरे पूर्व चरित्र को जानता है यदि कदाचित् यह मेरी पूर्वज्ञातो को यहा की जनता के सामने प्रकाशित कर देगा तो मेरी प्रतिष्ठा मे बडी भारी हानि आ जावेगी । इस प्रकार विचार कर उस नमुचि मत्री ने अपने दूतो द्वारा सभूत मुनि को यष्टि मुष्टि आदि द्वारा मरवा कर नगर से बाहर निकलवा दिया मार खाकर मुनिराज उद्यानमें चले गये । वहा जाने पर मुनि को क्रोध अधिक जागृत हुवा । उस समय उनके मुखसे धूमके गोट के गोट निकल कर नगर भरमें छा गया । पश्चात् तेजोलेश्या की ज्वाला के पटल-समूहसे आकाश

અને એક ઘેરથી બીજા ઘેર ભિક્ષાચર્યા માટે ભ્રમણ કરી રહ્યા હતા જ્યારે તે ફરતા ફરતા રાજમાર્ગ ઉપર આવ્યા તે સમયે મકાનની બડકીમા બેઠેલા નમુચિમ ત્રીએ જોતા જ તેમને ઓળખી લીધા ઓળખતા તેમણે વિચાર કર્યો કે, અહો ! આને તો મે ભણાવેલ છે આ એજ માતગ જાતિની વ્યક્તિ છે કે જેના ઘરમા હુ છુપાઈને રહ્યો હતો આ મારા પૂર્વચરિત્રને સારી રીતે જાણે છે જો કદાચ તે મારી અગાઉની વાતોને અહીની જનતા સમક્ષ કહી દે તો મારી પ્રતિષ્ઠામા ભારે હાની પહોચે આ પ્રકારનો વિચાર કરીને એ નમુચિમ ત્રીએ પોતાના દૂતો મારફતે સભૂતમુનિને ગડદા પાટુ વગેરેનો માર મરાવીને નગરથી બહાર કાઢી મુકાવ્યા મારખાઈને મુનિરાજ ઉદ્યાનમા ચાલ્યા ગયા ત્યા ગયા પછી મુનિને અધિક પ્રમાણમા ક્રોધ વ્યાપ્યો એ વખતે એમના મોઢામાથી ધુમાડાના ગોટે ગોટા નિકળીને નગરભરમાં છવાઈ ગયા પછી તેજોલેશ્યાની જ્વાળાના પ્રકાશથી વ્યાપ્ત બની ગયું જનતામા

माणान्तिकरूपमनुभवन्तो भयाक्रान्तहृदया. सर्वे नागरिकजनास्तं मुनिं प्रासादयितुं प्रवृत्ताः। सनत्कुमारचक्रवर्त्यपि तत्रायात, सोऽपि मुनिं प्रासादयितुं प्राह-भगवन्! अस्मत्कृतापराधो भवद्भिः क्षन्तव्यः। यत क्षमासारा हि साधवो भवन्ति। कोपानलदह्यमानान् पौरजनान् रक्षन्तु भवन्तः। एव चक्रिणा प्रसाद्यमानोऽपि यावत्स न प्रसीदति, तावच्चित्रमुनिः सान्त्वयन्निद प्रोक्तवान्-भो मुने! शान्तो भव, चरणवनदाहक कोप निवारय।

उक्त च—देशोनपूर्वकोटया, यदर्जित भवति विमलचारित्रम्।
तदपि हि कषायकलुषो, हारयति मुनिर्मुहूर्तेन ॥ १ ॥

व्याप्त बन गया। जनता को अब तो प्राणान्तिक कष्ट होने लगा। सब के सब भयसे विह्वल बनकर मुनिराज को प्रसन्न करने की चेष्टा में तल्लीन हो गये। सनत्कुमारचक्रवर्ती भी उद्यान मे मुनिराज के पास आ पहुँचा। उसने भी मुनिराज से शांत होने के लिये खूब अनुनय विनय किया। और कहा कि-भगवन्! हमारे समस्त अपराधों को आप क्षमा करे। क्षमाभूषण ही साधु हुआ करते हैं। देखो आपके कोपानल से इस समय समस्त पुरवासी जन जल रहे हैं, अतः आप इनके ऊपर दया भाव धारण कर इनकी रक्षा करे इनके समस्त अपराधों की क्षमा दे। इस प्रकार चक्रवर्ती के विनन्ती करने पर भी जब सभूतमुनि प्रसन्न नही हुए तब चित्र मुनिराज ने सभूतमुनि से कहा कि हे मुने! यह क्या कर रहे हो-आपको पता नही कि यह कोप चारित्ररूपी वन को भस्म कर देता है। अतः चारित्ररूपी वन को भस्म करनेवाले इस कोप का परित्याग करो, इस विषय मे निर्ग्रन्थाचार्य क्या कहते हैं—

ભારે ભય વ્યાપ્યો સઘળા ભયથી વિહ્વળ બનીને મુનિરાજને પ્રસન્ન કરવાની ચેષ્ટામા તલ્લીન બની ગયા સનત્કુમાર ચક્રવર્તી પણ ઉદ્યાનમા મુનિરાજની પાસે આવી પહોચ્યા તેણે પણ મુનિરાજને શાત કરવા ખૂબ અનુનય વિનય કર્યો અને કહ્યુ કે, ભગવન્! અમારા સઘળા અપરાધોને ક્ષમા કરો સાધુ જન હમેશા ક્ષમાભૂષણ હોય છે જુઓ આપના કોપાનલથી સઘળા પુરવાસીઓ દાઝી રહ્યા છે આથી આપ તેમના ઉપર દયાભાવ લાવી એમની રક્ષા કરો એમના સમસ્ત અપરાધોની ક્ષમા આપો આ પ્રકારે ચક્રવર્તીએ વિનતિ કરવા છતા પણ જ્યારે સભૂતમુનિ પ્રસન્ન ન થયા ત્યારે ચિત્તમુનિરાજે સભૂતમુનિને કહ્યુ કે, હે મુનિ! આ શુ કરી રહ્યા છો? આપને ખબર નથી કે, આ કોપ ચારિત્રરૂપી વનને ભસ્મ કરી દેનાર છે આથી એ ચારિત્રરૂપી વનને બાળી નાખનારા કોપનો પરિત્યાગ કરો આ વિષયમા નિર્ગ્રન્થાચાર્ય શું કહે છે—

अपर च-यथा वनदवो वन शीघ्र, प्रज्वाल्य क्षणेन निर्दहति ।
एव कषायपरिणतो, जीवस्तपः सयम दहति ॥ १ ॥
अन्य च-कोहो पीइ पणासेइ, कोहो दुग्गइ वड्ढणो ।
परितापकरो कोहो, अप्पणो य परस्स य ॥ १ ॥
छाया—क्रोधः प्रीतिं प्रणाशयति, क्रोधो दुर्गतिवर्द्धनः ।
परितापकरः क्रोधः, आत्मनश्च परस्य च ॥ १ ॥
एव चित्रमुनिनोपदिष्टस्य सभूतस्य क्रोधः प्रशान्तः, तेन तेजोलेश्या सहृता ।

"देशोन पूर्वकोट्याः, यदर्जित भवति विमलचारित्रम् ।
तदपि हि कषाय कलुषो, हारयति मुनिर्मुहूर्तेन ॥"
यथा—"वनदेवो वन शीघ्र, प्रज्वाल्य क्षणेन निर्दहति ।
एव कषाय परिणतो, जीवस्तपः सयम दहति ॥"

मुनि देशोनपूर्वकोटी-कुछ कम एककरोड पूर्वतकमें जितना चारित्र उपार्जित करता है उस समस्त चारित्र को वह मुनि क्रोधयुक्त बन कर एक मुहूर्त मात्रमे नष्ट कर देता है । जिस प्रकार दवाग्नि जगल को देखते २ जला कर खाकमें मिला देती है । उसी प्रकार कषायपरिणत जीव तप एव सयमको जला कर नष्ट कर देता है । यह क्रोध श्रेयस्कर नहीं होता है-कहा भी है-क्रोध प्रीति का नाशक, दुर्गति का वर्धक, एव अपने मे और परमें सतापका वर्धक होता है । अत इस अनिष्टकारक कोप का आप सर्वथा परित्याग कर दो ।

मुनिराज चित्रमुनि के इस प्रकार हितविधायक उपदेश से सभूत मुनि का कोप शात हो गया । तेजोलेश्या का उन्हों ने सहरण कर

"देशोनपूर्व कोट्या, यदर्जित भवति विमलचारित्रम् ।
तदपि हि कषायकलुषो हारयति मुनिर्मुहूर्तेन ॥"
यथा—वनदवो वन शीघ्र, प्रज्वाल्य क्षणेन निर्दहति ।
एव कषायपरिणतो, जीवस्तप सयम दहति ॥"

મુનિ દેશોનપૂર્વકોટી-કઈક ઓછુ એક કરોડ પૂર્વ સુધીમા જે ચારિત્ર ઉપાર્જીત કરે છે એ સમસ્ત ચારિત્રને તે મુનિ ક્રોધના આવેશમા આવીને એક મુહૂર્તમાત્રમા નાશ કરી બેસે છે જે રીતે દાવાનળ જોત જોતામા સઘળા જ ગલને બાળીને ખાખ કરી નાખે છે એજ રીતે કષાય પરિણત જીવ તપ અને સયમને બાળીને ખાખ કરી દે છે આ ક્રોધ શ્રેયસ્કર થતો નથી કહ્યુ પણ છે—ક્રોધ પ્રીતિનો નાશ કરનાર, દુર્ગતિને વધારનાર, અને પોતાનામા તેમજ બીજાનામા સતાપને વધારનાર બને છે આથી એવા અનિષ્ટના કરનાર ક્રોધનો આપ સર્વથા પરિત્યાગ કરી દો

મુનિરાજ ચિત્રમુનિનો આ પ્રકારના હિતકારક ઉપદેશ સાભળીને સભૂત મુનિનો કોપ શાત થઈ ગયો તેજોલેશ્યાનુ તેમણે સહરણ કરી લીધુ

सनत्कुमारचक्रवर्त्यपि पुरवासिभिः सह नगरं प्रविष्टः। तदा चित्रसभूताभ्यां मुनिभ्यां चिन्तितं यदावाभ्यां सलेखना विहिता। इदानीमनशनं कर्त्तुमुचितम्, इति विचार्य ताभ्यामनशनं प्रारब्धम्।

सनत्कुमारचक्रिणा 'नमुचिमन्त्रिणैवैतत्सर्वं समाचरितम्' इति विज्ञाय रज्जुविनियन्त्रितसकलाङ्गोपाङ्गः स दूतैः सह मुनिसमीपे प्रापितः। सहजकरुणाकलितहृदयास्ताभ्यां स मन्त्रि मोचितः। सनत्कुमारोऽपि सान्तः पुरः सपरिजनस्तयोर्वन्दनार्थं तत्र समागतः तत्र भक्तिभावसभृतान्तःकरणः स चक्रवर्ती तयोश्चरणयुगले पतितः। तत्पत्नी सुनन्दाख्या श्रीदेवी प्रबलभक्तिभावसमुद्रेकाद् विस्मृत्य

लिया। सनत्कुमार चक्रवर्ती भी पुरवासियों के साथ नगरमे चले गये। इतने मे चित्र और सभूत मुनिराजों ने विचार किया कि हम दोनों ने सलेखना धारण की है तो अनशन करना भी उचित है। इस प्रकार विचार कर उन दोनों ने अनशन करना प्रारभ कर दिया।

"नमुचि मन्त्री ने ही यह सब कुछ करवाया है" ऐसा विचार कर के सनत्कुमारचक्रवर्ती ने रस्सीद्वारा उसके सकल अग एव उपागों को बधवा कर दूतो के साथ मुनिराजो के पास भिजवा दिया मुनिराजोंने जब उसकी यह दयनीय दशा देखी तो उन्होने बन्धनमुक्त करवा दिया। क्यो कि मुनिराज स्वभावतः करुणार्द्र दयालु हृदय सम्पन्न हुआ करते हैं, जब सनत्कुमारचक्रवर्तीने यह बात सुनी तो वे भी मुनिराजो को वदना करनेके लिये अपने अन्तःपुरको साथ ले कर वहा आये और भक्तिभावसे ओतप्रोत अन्तःकरण हो कर उन मुनिराजोंके चरणोंमे उन्होंने अपना सिर

ચક્રવર્ત્તી પણ પુરવાસીઓની સાથે નગરમા ચાલ્યા ગયા આ સમયે ચિત્ર અને સભૂત મુનિરાજોએ વિચાર કર્યો કે અમે બન્નેએ સલેખના ધારણ કરી છે તો અનશન કરવુ પણ ઉચિત છે આ પ્રકારનો વિચાર કરી એ બન્નેએ અનશન કરવાનો પ્રારભ કર્યો

"નમુચિમત્રિએજ આ સઘળુ કરાવેલ છે" એવુ જાણીને સનત્કુમાર ચક્રવર્તીએ દોરડાથી તેના અગ ઉપાંગોને બધાવીને દૂતોની સાથે મુનિ મહારાજોની પાસે મોકલાવી દીધો મુનિરાજોએ જ્યારે તેની આવી દયામય દશા જોઈ ત્યારે તેમણે તેને બધનથી મુક્ત કરાવ્યો કેમકે મુનિરાજ સ્વભાવતઃ કરૂણાર્દ્ર હૃદયવાળા હોય છે જ્યારે સનત્કુમાર ચક્રવર્તીએ આ વાત સાભળી તો તે પણ મુનિરાજોને વદના કરવા માટે પોતાના અત પુરને સાથે લઈ ત્યા આવ્યા અને ભક્તિભાવથી ઓતપ્રોત અત કરણવાળા બનીને એ મુનિરાજોના ચરણોમા તેમણે પોતાનુ શીર ઝુકાવ્યુ ચક્રવર્તીની પત્ની કે જેનુ નામ સુનદા

अपर च-यथा वनदवो वन शीघ्र, प्रज्वाल्य क्षणेन निर्दहति ।
एव कषायपरिणतो, जीवस्तप' सयम दहति ॥ १ ॥
अन्य च-कोहो पीइ पणासेइ, कोहो दुग्गइ वड्ढणो ।
परितावकरो कोहो, अप्पणो य परस्स य ॥ १ ॥
छाया—क्रोधः प्रीतिं प्रणाशयति, क्रोधो दुर्गतिवर्द्धनः ।
परितापकरः क्रोधः, आत्मनश्च परस्य च ॥ १ ॥
एव चित्रमुनिनोपदिष्टस्य सभूतस्य क्रोधः प्रशान्तः, तेन तेजोलेश्या सहृता ।

"देशोन पूर्वकोट्याः, यदर्जित भवति विमलचारित्रम् ।
तदपि हि कषाय कलुषो, हारयति मुनिर्मुहूर्तेन ॥"
यथा—"वनदेवो वन शीघ्र, प्रज्वाल्य क्षणेन निर्दहति ।
एव कषाय परिणतो, जीवस्तपः सयम दहति ॥"

मुनि देशोनपूर्वकोटी-कुछ कम एकक्रोड पूर्वतकमें जितना चारित्र उपार्जित करता है उस समस्त चारित्र को वह मुनि क्रोधयुक्त बन कर एक मुहूर्त मात्रमे नष्ट कर देता है । जिस प्रकार दवाग्नि जगल को देखते २ जला कर खाकमें मिला देती है । उसी प्रकार कषायपरिणत जीव तप एव सयमको जला कर नष्ट कर देता है । यह क्रोध श्रेयस्कर नहीं होता है-कहा भी है-क्रोध प्रीति का नाशक, दुर्गति का वर्धक, एव अपने मे और परमें सतापका वर्धक होता है । अत इस अनिष्टकारक कोप का आप सर्वथा परित्याग कर दो ।

मुनिराज चित्रमुनि के इस प्रकार हितविधायक उपदेश से सभूत मुनि का कोप शात हो गया । तेजोलेश्या का उन्हों ने सहरण कर

"देशोनपूर्व कोट्या, यदर्जित भवति विमलचारित्रम् ।
तदपि हि कषायकलुषो हारयति मुनिर्मुहूर्तेन ॥"
यथा—वनदवो वन शीघ्र, प्रज्वाल्य क्षणेन निर्दहति ।
एव कषायपरिणतो, जीवस्तप सयग दहति ॥"

મુનિ દેશોનપૂર્વકોટી-કઈ ઓછુ એક કરોડ પૂર્વ સુધીમા જે ચારિત્ર ઉપાર્જીત કરે છે એ સમસ્ત ચારિત્રને તે મુનિ ક્રોધના આવેશમા આવીને એક મુહૂર્તમાત્રમા નાશ કરી મેલે છે જે રીતે દાવાનળ જોત જોતામા સઘળા જ ગલને બાળીને ખાખ કરી નાખે છે એજ રીતે કષાય પરિણત જીવ તપ અને સયમને બાળીને ખાખ કરી દે છે આ ક્રોધ શ્રેયસ્કર થતો નથી કહ્યુ પણ છે—ક્રોધ પ્રીતિનો નાશ કરનાર, દુર્ગતિને વધારનાર, અને પોતાનામા તેમજ બીજાનામા સતાપને વધારનાર બને છે આથી એવા અનિષ્ટના કરનાર ક્રોધનો આપ સર્વથા પરિત્યાગ કરી દો

મુનિરાજ ચિત્રમુનિનો આ પ્રકારનો હિતકારક ઉપદેશ સાભળીને સભૂત મુનિનો કોપ શાત થઈ ગયો તેજોલેશ્યાનુ તેમણે સહરણ કરી લીધુ

सन्ति । एतेषु निदान मा कुरु निदानात्तव घोरानुष्ठान नैव तादृक्फलसपादक भविष्यति । एव चित्रमुनिना बहुश. प्रतिबोधितोऽपि स सभूतमुर्निदान त्यक्तु समर्थो न जातः । स हि 'यद्यस्ति तपसः बल तदाऽऽगामिनि भवेऽह चक्रवर्ती भूयासम्' इति निदान कृतवान् । ततो मृत्वा सौधर्मलोके द्वावपि देवौ जातौ । ततश्च्युतश्चित्रजीवः पुरिमतालपुरे धनसारनाम्न इभ्य=श्रेष्ठिनः पुत्रत्वेनोत्पन्नः । सभूतजीवोऽपि ततश्च्युतः काम्पिल्यपुरे ब्रह्मनाम्नो राज्ञो दृष्टचतुर्दशस्वप्नाया-श्चुलनीनामभार्यायाः कुक्षावुत्पन्नः । ब्रह्मनृपेण तस्य 'ब्रह्मदत्त' इति नाम कृतम् ।

દુ.ખી બનનેકે લિયે અગ્રેસર હો રહે હો–સર્વથા નિઃસાર હૈં, પરિણામ મેં દારુણ હૈં, કિંપાકફલકી તરહ બાહરસે હી રમ્ય હૈં તથા ઇસ અનત સસાર મે પરિભ્રમણકે મૂલ કારણ હૈં। અત ભૂલ કર ભી ઇનકા નિદાન (નિયાણા) મત કરો । નિદાન સે તુમ્હારે દ્વારા આચરિત ઘોરાતિઘોર અનુષ્ઠાન ભી અપના વૈસા ફલદાયક નહી હો સકેગા । ઇસ તરહ ચિત્રમુનિરાજને સભૂતમુનિકો બહુત સમઝાયા તો ભી વે છોડને મેં સમર્થ નહી હુએ.। સભૂતમુનિને વિચાર કિયા કિ–" યદિ તપસ્યા કા કુછ ફલ હૈ તો ઇસ કે પ્રભાવ સે મૈં આગામી ભવમે ચક્રવર્તી હોઊ " ઇસ પ્રકાર નિકાચિત નિદાન કર કે વહ સભૂત મુનિ મરે ઔર મર કર સૌધર્મ સ્વર્ગ મેં દેવ હુએ। ચિત્ર મુનિરાજ ભી મર કર વહી પર દેવ હુએ । વહા સે ચવ કર ચિત્ર કા જીવ પુરિમતાલ મેં ધનસાર નામકે ઇભ્ય શ્રેષ્ઠી કે યહા ગુણ સાર નામક

ખોટા અધ્યવસાયથી, આપની રક્ષા કરો ! રક્ષા કરો ! એ ભોગ કે જેની ચાહ નામાં તમો તમારા કર્તવ્યપથને ભૂલી જઈ દુ ખી બનવામા આગળ વધી રહ્યા છો 'તે સર્વથા નિ માર છે, પરિણામમા ભય કર છે, કિંપાકફળની માફક બહારથી જ રળિયામણુ છે તથા આ અનતમ સારમા પરિભ્રમણનુ મૂળ કારણ છે , આથી ભૂલેચુકે પણ એવુ નિયાણુ ન કરશો આ પ્રકારના નિયાણાથી તમે કરી રહેલા અતિ ઘોર એવુ અનુષ્ઠાન પણ તમને એવુ ફળદાયક નહી બની શકે એનાથી તો અત્યત દુ ખાગ્નિની ભેટ જ મળવાની છે આ રીતે ચિત્તમુનિરાજે સભૂતમુનિને ખૂબ સમજાવ્યા છતા પણ તેઓ એ રાહથી પાછા ન હટયા સભૂતમુનિએ વિચાર કર્યો કે, " જો તપસ્યાનુ કાઈ ફળ હોય તો હું એના પ્રભાવથી હવેના ભવમા ચક્રવર્તી બનુ " આ પ્રકારનુ નિકાચિત નિયાણુ કરીને તે સભૂતમુનિ સમય જતા કાળધર્મ પામ્યા મરીને સૌધર્મ સ્વર્ગમા દેવ થયા. ચિત્તમુનિરાજ પણ મરીને ત્યા દેવ થયા સ્વર્ગમાથી ચ્યવીને ચિત્તમુનિરાજનો જીવ પુરિમતાલપુરમા ધનસારનામના ઈભ્ય શેઠને ત્યા ગુણસાગર નામે પુત્રરૂપે જન્મ્યા જ્યારે , સભૂતમુનિનો જીવ કામ્પિલ્યપુરમા

समुदाचार मुनिचरणयोर्निपतिता । तस्या सुकोमलकेशस्पर्शजनितसुखमनुभवन् सभूतमुनिर्निदान कर्तुमुद्यतः । तदा तदभिप्रायमवगम्य चित्रमुनिना समनुचिन्तितम् अहो ! दुर्जयता मोहस्य ! अहो दुर्दान्तेन्द्रियाणाम् ! योऽयं समाचरितविकृष्ट-तपोनिकरोऽपि विदितजिनवचनोऽपि युवतिमालाग्रस्पर्शेन निदान कर्तुमिच्छति । ततस्तं प्रतिबोधयितुकामश्चित्रमुनिस्तमुक्तवान्-भ्रातः ! निरर्थकं निरर्थकैतदध्य-वसायात् । एतेहि भोगा निस्सारा. परिणामदारुणा. ससारपरिभ्रमणकारणभूता.

ઝુકાયા। ચક્રવર્તીકી પત્નીને ભી કિ જિસકા નામ સુનદા થા અતિ ભક્તિ-ભાવકે ઉલ્લાસસે ઉચિત આચારકો વિસ્મૃત કરકે મુનિરાજો કે ચરણોં મેં મસ્તક ઝુકાકર દોનો હાથોં સે મુનિ ચરણોંકે સ્પર્શ કિયા। સુનદા કી સુકોમલ કેશરાશિકે સ્પર્શસે જનિત સુખકા અનુભવ કરને હુએ સભૂત-મુનિને નિદાન કરના પ્રારમ્ભ હી કિયા થા કિ ઇતને મેં ઉનકે ઇસ હાર્દિક અભિપ્રાય કો જાનકર ચિત્રમુનિરાજને વિચાર કિયા કિ અહો ! દેખો મોહરાજકી દુર્જયતા-ઇન્દ્રિયોંકી દુર્દાન્તતા-કિ જિનકી પ્રબલતા સે, સદા વિકૃષ્ટ તપસ્યાઓ કા સમારાધન કરનેવાલે ભી યે સમ્ભૂતમુનિ કિ જો જિનવચનો કે રહસ્ય કે જ્ઞાતા ભી હૈં ઇસ યુવતિ કે બાલાગ્રકે સ્પર્શ માત્રસે હી નિદાન કરને કી ઓર ઝુકનેકી તૈયારી કર રહે હૈં। અતઃ ઇનકો અવશ્ય હી સચેત કરના ચાહિયે। ઇસ પ્રકાર વિચાર કર ચિત્ર-મુનિરાજને સભૂતમુનિ કો પ્રતિબોધિત કરનેકી કામનાસે ઉનસે ઇસ પ્રકાર કહા ભાઈ ! ઇસ દુર્ધ્યાનસે-ખોટે અધ્યવસાયસે-અપની રક્ષા કરો। યે ભોગ કિ જિનકી ચાહના મેં તુમ અપને કર્તવ્ય પથ કો ભૂલકર

હતું તેણે પણ આંત ભક્તિભાવના ઉલ્લાસને કારણે, ઉચિત આચારને પણ ભૂલી જઈ મુનિ મહારાજના ચરણોમા મસ્તક નમાવી બન્ને હાથોથી મુનિરાજના ચરણોનો સ્પર્શ કર્યો સુનદાની સુકોમળ કેશરાશિના સ્પર્શથી થતા સુખનો અનુભવ કરતા સભૂતમુનિએનિયાણુ કરવા માડયુ, એમના એ હૃદયના ભાવોને જાણીને ચિત્તમુનિરાજે વિચાર કર્યો કે, અહાહા ! જુઓ તો ખરા મોહરાજની દુર્જયતા ઇન્દ્રિયોની નિર્બળતા કે જેની પ્રબળતાથી સદા વિકૃષ્ટ તપસ્યાઓનું આરાધન કરવાવાળા એવા આ સભૂતમુનિ કે જેઓ જીનવચ નના રહસ્યના જ્ઞાતા છે તેઓ આ યુવતિના વાળના સ્પર્શ માત્રથી જ નિદાન કરવા તરફ ઝુકવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે આથી તેમને તાત્કાલિક ચેતવવા જોઈએ આ પ્રકારનો વિચાર કરી ચિત્તમુનિરાજે સભૂતમુનિને નિબોધ કરવાની ભાવનાથી એમને આ પ્રકારે કહ્યુ ભાઈ ! આવા પ્રકારના

सुहृत्सु समर्प्य कथयति-यदावधि ममाय पुत्रो राज्यधुरावहनसमर्थो भवेत्, तदावधि मम राज्यधुरा भवद्भिर्वोढव्या, इति सदिशन्नेव ब्रह्मन्नृपो मृतः । मित्रैस्तस्यान्त्येष्टिः कृता। मृतकृत्यानन्तर ब्रह्मन्नृपोसुहृद्भिरेव मन्त्रितम्-यावदय कुमारो राज्यधुरावहनसमर्थो भवेत्तावदस्माभिरेतद्राज्य रक्षणीयम्, इति ते सर्वसम्मत कासलाधिप दीर्घं तत्र सस्थाप्य स्वस्वस्थान गतवन्तः । स दीर्घो राजा सेना सीमा च सतत निरीक्षते,

इससे यह अनुमान कर लिया कि अब मेरा मृत्यु समय नजदीक आ गया है, अतः उसने अपने पुत्र को अपने इन चार मित्रों को समर्पित करते हुए उनसे कहा कि-देखो जबतक मेरा यह पुत्र राजधुरा को वहन करनेके योग्य नहीं हो जाय तबतक इसको राज्यका प्रबन्ध आप लोग ही करते रहें । कुछ काल के बाद ब्रह्मराजा कालकवलित हो गये, (मर गये) मित्रोंने मिलकर उसकी अन्त्येष्टि क्रिया की । अन्त्येष्टि क्रिया करनेके बाद और भी जो कार्य मृतक के किये जाते हैं वे सब किये गये । जब सब मृतक सबधी काम समाप्त हो चुके तब इन लोगो ने एक दिन मिलकर ऐसा विचार किया की ब्रह्मराजा ने जो अपने लोगों से इस राज्य के भार को सचालित करने के लिये कहा था वह अपन को मिलकर सचालित करते रहना चाहिये तबतक राजकुमार भी राज्यसचालन के योग्य बन जावेगा । अपने कर्तव्य पालनसे राज्य हरतरह सुरक्षित बना रहेगा । ऐसा विचार कर उन लोगोंने कोसल देशके स्वामी दीर्घको उस राज्यका,उस समय सचालक बनादिया । और स्वय सबके सब अपने२ स्थानपर चले गये ।

તો પણ તેમની વેદના ઓછી ન થઈ રાજાએ આથી એવું અનુમાન કરી લીધુ કે, હવે મારા મૃત્યુનો સમય નજીક આવી ગયો છે આથી તેણે પોતાના પુત્રને પોતાના એ ચારે મિત્રોને સોપીને તેમને કહ્યું કે, જુઓ ! જ્યા સુધી મારો આ પુત્ર રાજ્યધુરાને વહન કરવા યોગ્ય ન બને ત્યા સુધી આ રાજ્યનો પ્રબધ એના વતી આપ લોકજ કરતા રહેશો આ પછી થોડા વખતે બ્રહ્મ રાજાનો દેહાત થયો મિત્રોએ મળીને તેમની અત્યેષ્ટિ ક્રિયા કરી અન્ત્યેષ્ટિ ક્રિયા પતાવ્યા પછી મૃત આત્માની શાંત અર્થે જે કાર્યો કરવામા આવે છે તે સઘળા કાર્યો પણ પુરા કર્યા મૃત આત્મા સબધી ઉત્તર ક્રિયા પતાવ્યા પછી એ ચારે જણાએ એક દિવસ મળીને એવો વિચાર કર્યો કે, બ્રહ્મરાજાએ આ પશુને આ રાજ્યનો ભાર ઉપાડવાનું સોપેલ છે તે આપણે બધાએ સાથે મળીને વહન કરવો જોઈએ રાજકુમારને રાજ્યસચાલનની યોગ્ય શિક્ષા પણ એ સમય દરમ્યાન મળી જાય આપણા કર્તવ્ય પાલનથી રાજ્યને હર પ્રકારે સુરક્ષિત બનાવી રાખવું જોઈએ આ પ્રકારનો વિચાર કરી તેમણે કોસલાધિપતિ દીર્ઘના હાથમા રાજ્યનું શાસન સોપ્યુ અને પછી બધા પોતપોતાના સ્થાને ચાલ્યા ગયા

तस्य ब्रह्मनृपस्य समानशीलाः सदृशमनाश्चत्वारः सुहृद आसन्, तद्यथा-काशिराजः कटकः १, गजपुरेशः कणेरदत्त २, कोशलाधीशो दीर्घः ३, चम्पापतिः पुष्पचूलश्च ४। ऐते पञ्चापि राजानोऽतीवसौहृदवशाद् विरहमनिच्छन्तः पर्यायेणैकैकस्मिन् राज्ये विविधसुखमनुभवन्तो वर्षं वर्षं यापयन्ति। कदाचित्ते चत्वारोऽपि राजानो ब्रह्मराज्ये समुदिता आसन्। तदा दैववशाद् ब्रह्मनृपस्य शिरोरोगः समजातः। मन्त्रतन्त्रौषधादिभिर्बहुधा चिकित्स्यमानोऽपि स रोगो नोपशान्तिं प्राप्तः। ततो ब्रह्मनृपो निजमृत्युकालं समीपमागतं विलोक्य स्वपुत्र

पुत्र हुए और सभूत का जीव काम्पिल्यपुर में ब्रह्म नामक राजा की रानी चुलनी कीकुक्षि से पुत्र रूप में अवतरित हुआ। जब यह चुलनी रानी की कुक्षिमे आया था उस समय रानी ने चौदह स्वप्न देखे थे। ब्रह्मराजाने इसका नाम ब्रह्मदत्त रखा। ब्रह्मराजा के ४चार मित्र थे। जो कुलिन थे। उनमे एक काशिराज कटक१, गजपुरका राजा कणेरदत्त२, कोसलदेशका राजा दीर्घ३ और चम्पापति चम्पानगरीका राजा पुष्पचूल४ था। इनका परस्पर में अधिक प्रेम था। एक के विना दूसरे प्रायः अलग रहना पसद भी नही करते थे। वारी वारी से एक एक के यहा प्रतिवर्ष ये सब एकट्ठे होकर रहा करते थे और वहा विविध सुखों का अनुभव किया करते थे। ब्रह्मदत्त के यहा भी जब इन सब की रहने की बारी आई तो सब एकत्रित हो कर उसके यहा रहने के लिये आये। भाग्यवशात् उस समय ब्रह्मराजा को शिरकीवेदना उत्पन्न हो गई थी। मत्र, तत्र एव औषधि आदि द्वारा राजा को यथोचित चिकित्सा भी की गई तौ भी उसकी वह वेदना शात नही हुई। राजा ने

બ્રહ્મરાજાની રાણી ચુલનીની કૂખે પુત્રરૂપે અવતર્યા જ્યારે તે ચુલની રાણીના ઉદરમા હતા એ સમયે રાણીએ ચૌદ સ્વપ્ન જોયા બ્રહ્મરાજાએ પુત્રનુ નામ બ્રહ્મદત્ત રાખ્યુ બ્રહ્મરાજાને ચાર મિત્ર હતા, જેઓ કુલીન હતા જેમના નામ એક કાશીરાજ કટક, બીજા ગજપુરેશ કણેરદત્ત, ત્રીજા કૌસલાધીશ દીર્ઘ, અને ચોથા ચપાપતિ પુષ્પચુલ હતા, આ સર્વને એક બીજા માટે ખૂબ સ્નેહ હતો એક બીજા ઘડીભર પણ છુટા રહી શકતા નહી એકાદ ઘડીનો વિયોગ પણ તેમને ભારે દુખદાયક થઇ પડતો એક બીજા એક બીજાને ત્યા વારા ફરતી એક એક વર્ષ રહેતા અને વિવિધ પ્રકારના સુખોનો અનુભવ કરતા બ્રહ્મદત્તને ત્યા એમનો રહેવાનો સમય આવ્યો સઘળા ભેગા થઈ રહેવા લાગ્યા ભાગ્યાવશાત્ એ વખતે બ્રહ્મરાજાને માથામા એકદમ દર્દ થઈ આવ્યુ મત્ર, તત્ર અને ઔષધિ આદિ દ્વારા રાજાની યથોચિત ચિકિત્સા કરવામા

विचार्य वरधनुनामानं स्वपुत्रमेव वदति-पुत्र ! कुमारमाता दीर्घनृपे समासक्ता । पश्य, इन्द्रियाणा दुर्निग्रहत्वम् यदिय सतीधर्मरती राजपत्नी व्यभिचारिणी जाता । त्वया समय निरीक्ष्य समाचारोऽय राजकुमाराय निवेदनीयः । सोऽपि त वृत्तान्त राजकुमारायैकान्ते निवेदयति । मातुर्दुश्चरित्र विज्ञाय तदसहमानो

की स्थिति मे बधे हुए इन दोनों का समय क्रमशः व्यतीत होते२ यह समाचार एक दिन धनुनाम के मन्त्री को ज्ञात हो गया । जानकर उसने विचार किया कि जो पुरुष इस प्रकारके अनाचार करता है, वह भविष्य में राजकुमार का हितविधायक होगा यह बात विश्वास करने में नहीं आती है । अत उसने इस समाचार को विशेष न बढाकर अपने पुत्र से जो कि राजकुमार के साथ रहता था कह दिया, और साथ मे उसको यह भी समझा दिया कि बेटा ! तुम जब योग्य अवसर पाओ तभी राजपुत्र के कान मे यह बात डाल देना । देखो इन्द्रियो की दुर्नि-ग्रहता, जो सती यह राजपत्नी धर्म की जानकार होती हुई भी व्यभि-चार में रत बन गई है । इस कामवृत्ति के लिये धिक्कार है । अफसोस है, इससे अधा बना हुआ प्राणी अपने विवेक एव क्षण मे भूल जाता है । इस प्रकार पुत्र से धनुमन्त्री ने राजमाता की इस अनाचार की बात को बिलकुल स्पष्ट रूप मे प्रकट कर दिया । उस मन्त्रीपुत्र वरधनु ने भी राजमाता का यह वृत्तान्त एकान्त मे समय पाकर राजकुमार से कह दिया । राजकुमार ने माता को दुश्चरित्रा जानकर उसको प्रतिबोधित

સમય વિતતો જતો હતો આ હકિકત એક વખત ધનુ નામના મ ત્રીના જાણ-વામા આવી એ જાણીને તેણે વિચાર કર્યો કે, જે આ પ્રકારનો અનાચાર આચરે છે તે ભવિષ્યમા રાજકુમારના હિતને નુકશાન પહોચાડનાર પણ ચોક્કસ બનશે આમ વિચારી તેણે એ હકિકતને ગુપ્ત રાખી પોતાનો પુત્ર કે જે રાજકુમારની સાથે રહેતો હતો તેને આડકતરી રીતે સમજાવી સાથે સાથે તેને એ પણ સમજાવ્યુ કે, બેટા ! યોગ્ય અવસર પ્રાપ્ત થતા આ ગુપ્ત વાત તમે રાજકુમારના કાને નાખશો જુઓ ઇન્દ્રિયોની દુર્નિગ્રહતા કે, જે સતી તેમજ રાજરાણી કે જે ધર્મને જાણનાર હોવા છતા પણ વ્યભિચારમા રત બની ગયેલ છે એ કામવૃત્તિને ધીક્કાર છે અફસોસ છે કે, કામાધ બનેલ પ્રાણી પોતાના વિવેક અને સદવિચારોને એક ક્ષણ માત્રમા ભૂલી જાય છે આ પ્રકારે પુત્રને ધનુમ ત્રીએ રાજમાતાના અનાચારની વાતને સ્પષ્ટ સ્વરૂપથી સમજાવી દીધી ધનુમ ત્રીના પુત્ર વરધનુએ સમય મળતા સમગ્ર વૃત્તાત એકાતમા રાજ કુમારને સમજાવી દીધો રાજકુમારે માતાના દુશ્ચરિત્રને જાણીને તેને બોધ

प्रजाजनान् विधिवत्पालयति, भाण्डागारं विलोकयति, सर्वत्र नियोजितगुप्तचरः कुमारस्य मित्रामित्रयोः प्रवृत्तिं जानाति । मित्रेषु प्रसादं करोति अमित्रेषु दण्डं करोति, अन्तः पुरं प्रविशति, राजकुमारमातरं चुल्लनीदेवीं सह राज्यविषये मन्त्रणां करोति । एवमसौ सम्यग् राज्यकार्यं कुर्वन् कामान्धतया चुल्लनीदेव्यामासक्तो बभूव ।

एवं गच्छतिकाले कदाचिद् धनुर्नाम्ना मन्त्रिणा तयोश्चेष्टितमत्रगतम्। चिन्तितं च तेन, य एवं विधमनाचारं विदधाति, स किं कुमारस्य हितावहो भविष्यतीति-

---

दीर्घ ने भी राज्य का संचालन बड़ी योग्यता के साथ करना प्रारंभ किया। सेना और सीमा का निरन्तर निरीक्षण करना इसकी दैनिक चर्या में शामिल था। प्रजाजनों एवं भंडार का विधिवत् पालन करना और देख-रेख रखना यह काम इसने स्वयं अपने हाथमें ले लिया। उसने गुप्तचरों को इसलिये नियुक्त किया कि वे कुमारके मित्र और अमित्रोंके समाचार ज्ञात करते रहें और हम से कहते रहें। मित्रों को संतुष्ट करना और अमित्रों को दंडित करना राज्य संचालन की एक नीति हुआ करती है. इसी तरह इसी नीति का इसने भी अनुसरण किया। अन्तःपुर की संभाल करना और राजमाता चुलनी के साथ राज्य संचालन के विषय में मन्त्रणा करना यह कभी नहीं भूलता था। विधवा राजमाता पर दीर्घ की कुदृष्टि हो गई। समग्र राजकाज को करते हुए दीर्घ का हृदय काम के वेग से अन्धा बन गया। वह उस पर आसक्त हो गया। इस प्रकार

દીર્ઘે રાજ્યનું સંચાલન ઘણી યોગ્યતાની સાથે કરવા માંડયું સેના અને સીમાનું નિરંતર નિરીક્ષણ કરવું એ તેની રોજની કામગીરીમાં સામેલ હતું પ્રજાજનોનું અને રાજ્ય ભંડારનું યથાવિધિ પાલન અને દેખરેખનું કામ તેણે પોતાના હાથમાજ રાખ્યું હતું કુમારની દેખરેખની પણ સુયોગ્ય વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી વળી ખાસ ગુપ્તચરો પણ તેણે નિયુક્ત કર્યા હતા કે જેઓ કુમારના મિત્રો અને અમિત્રોના સમાચાર જણાવતા રહે મિત્રોને સંતોષવા તેમજ, અમિત્રોને શિક્ષા કરવી એ રાજ્ય સંચાલનની એક નીતિ હોય છે, આ પ્રકારની નીતિનો દીર્ઘે પુરી રીતે ઉપયોગ કરવાનું રાખ્યું અંતઃપુરની સંભાળ રાખવાનું અને રાજમાતા ચુલનીની સાથે રાજ્ય સંચાલનના વિષયમાં મંત્રણા કરવાનું તે કદી ચુકતો ન હતો વિધવા રાજમાતા સાથે દીર્ઘના રોજના સહવાસને કારણે તેના દિલમાં કુવૃત્તિ જાગી સમગ્ર રાજકાજ કરતા કરતા દીર્ઘનું હૃદય કામવેગથી આંધળું બની ગયું તે રાજમાતા ચુલની ઉપર આસક્ત બન્યો આ પ્રકારની સ્થિતિમાં જકડાએલા બન્નેજણાનો

विचार्य वरधनुनामानं स्वपुत्रमेव वदति-पुत्र! कुमारमाता दीर्घनृपे समासक्ता। पश्य, इन्द्रियाणां दुर्निग्रहत्वम् यदियं सतीधर्मरती राजपत्नी व्यभिचारिणी जाता। त्वया समयं निरीक्ष्य समाचारोऽयं राजकुमाराय निवेदनीयः। सोऽपि तं वृत्तान्तं राजकुमारायैकान्ते निवेदयति। मातुर्दुश्चरितं विज्ञाय तदसहमानो

की स्थिति में बचे हुए इन दोनों का समय क्रमशः व्यतीत होते२ यह समाचार एक दिन धनुनाम के मन्त्री को ज्ञात हो गया। जानकर उसने विचार किया कि जो पुरुष इस प्रकारके अनाचार करता है, वह भविष्य में राजकुमार का हितविधायक होगा यह बात विश्वास करने में नहीं आती है। अत उसने इस समाचार को विशेष न बढाकर अपने पुत्र से जो कि राजकुमार के साथ रहता था कह दिया, और साथ में उसको यह भी समझा दिया कि बेटा! तुम जब योग्य अवसर पाओ तभी राजपुत्र के कान मे यह बात डाल देना। देखो इन्द्रियों की दुर्निग्रहता, जो सती यह राजपत्नी धर्म की जानकार होती हुई भी व्यभिचार में रत बन गई है। इस कामवृत्ति के लिये धिक्कार है। अफसोस है, इससे अधा बना हुआ प्राणी अपने विवेक एव क्षण मे भूल जाता है। इस प्रकार पुत्र से धनुमन्त्री ने राजमाता की इस अनाचार की बात को बिलकुल स्पष्ट रूप में प्रकट कर दिया। उस मन्त्रीपुत्र वरधनु ने भी राजमाता का यह वृत्तान्त एकान्त मे समय पाकर राजकुमार से कह दिया। राजकुमार ने माता को दुश्चरित्रा जानकर उसको प्रतिबोधित

સમય વિતતો જતો હતો આ હકિકત એક વખત ધનુ નામના મંત્રીના જાણવામા આવી એ જાણીને તેણે વિચાર કર્યો કે, જે આ પ્રકારનો અનાચાર આચરે છે તે ભવિષ્યમા રાજકુમારના હિતને નુકશાન પહોચાડનાર પણ ચોક્કસ બનશે આમ વિચારી તેણે એ હકિકતને ગુપ્ત રાખી પોતાનો પુત્ર કે જે રાજકુમારની સાથે રહેતો હતો તેને આડકતરી રીતે સમજાવી સાથે સાથે તેને એ પણ સમજાવ્યુ કે, બેટા! યોગ્ય અવસર પ્રાપ્ત થતા આ ગુપ્ત વાત તમે રાજકુમારના કાને નાખશો જુઓ ઇન્દ્રિયોની દુર્નિગ્રહતા કે, જે સતી તેમજ રાજરાણી કે જે ધર્મને જાણનાર હોવા છતા પણ વ્યભિચારમા રત બની ગયેલ છે એ કામવૃત્તિને ધીક્કાર છે અફસોસ છે કે, કામાધ બનેલ પ્રાણી પોતાના વિવેક અને સદવિચારોને એક ક્ષણ માત્રમા ભૂલી જાય છે આ પ્રકારે પુત્રને ધનુમત્રીએ રાજમાતાના અનાચારની વાતને સ્પષ્ટ સ્વરૂપથી સમજાવી દીધી ધનુમત્રીના પુત્ર વરધનુએ સમય મળતા સમગ્ર વૃત્તાત એકાતમા રાજકુમારને સભળાવી દીધો રાજકુમારે માતાના દુશ્ચરિત્રને જાણીને તેને બોધ

ब्रह्मदत्तकुमारो मृत्तिकाया' काकहँसी युगल, तथा-पद्मनागिनी गोनसमर्पयुगलं च निर्माय शूले प्रोत कृत्वा 'युष्मदीय दुश्चरित मया ज्ञातम्' इति विज्ञापनार्थं तद्दृष्टिपथे स्थापयित्वा एवमवोचत्-य ईदृशमनाचार करिष्यति स मया दण्डयो भविष्यति, इत्युक्त्वा स बहिर्गतः। एव द्वित्रदिवसावधि स कुमार एव कृत्वा बहिर्गच्छति। राजकुमारस्येद कृत्य विलोक्य दीर्घनृपेण शङ्कितम्-अनेनास्माक चरित विज्ञातम्। ततः स राजकुमारमातर माह-देवि! स्वत्पुत्रेणास्माक चरित विज्ञातम्। अत एवाय काक हसी च शूले प्रोतयित्वाऽस्मान् दर्शयति, वदति च-

करने के लिये जो उपाय किया वह इस प्रकार है-उसने काक और हसनी का तथा पद्मनागिनी और गोनससर्प का अलगर जोडा बनवाया। पश्चात् उनको एक शूल मे पोया। पिरोकर "तुम दोनों का दुश्चरित्र मैंने जान लिया है" इस बात को सूचित करने के लिये माता और दीर्घराजा के समक्ष उस युगल को स्थापित कर फिर इस प्रकार कहना प्रारभ किया-जो इस प्रकार का अनाचार सेवन करेगा वह मेरे दण्ड का पात्र होगा" ऐसा कह कर फिर वह बाहर निकल गया। इस प्रकार उसने दो तीन दिनतक किया। राजकुमार के इस कृत्य को देखकर दीर्घनृप के चित्त मे शका स्थापित कर लिया। उसने विचार किया मालूम पडता है कि राजकुमार को हमारा दुश्चरित्र ज्ञात हो चुका है। इस प्रकार तर्क वितर्क करने के बाद दीर्घराजाने रानी से कहा हे देवि! तुम्हारे पुत्र ने हमलोगों के कृत्य को जान लिया है, इसी बहाने से इसने काक और हँसनी इन दोनों को शूल मे पिरोकर हमे दिखलाया है।

આપત્તા માટે જે ઉપાય કર્યો તે આ પ્રમાણે છે રાજકુમારે કાગડો અને હંસલી તેમજ પદ્મનાગણી અને ગોનસ સર્પ આવા બે જોડા તૈયાર કરાવ્યા અને પછી તેને એક સોય પરોવીને "તમારા બન્નેના દુશ્ચરિત્રને મે જાણી લીધેલ છે" આ વાત સમજાવવા માટે માતા અને દીર્ઘ રાજા સમક્ષ આ બને યુગ લોને રાખીને આ પ્રકારે કહેવા માડયુ, "જે આ પ્રકારનો અનાચાર સેવશે તેને હુ સખ્ત એવો દંડ આપીશ" એવું કહીને પછી તે બહાર નીકળી ગયો આ રીતે તેણે ઉપરાઉપરી બે ત્રણ દિવસ સુધી આડકતરી રીતે સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો રાજકુમારના આ પ્રકારના વર્તનને જાણી દીર્ઘના દિલમા શકા જાગી તેણે વિચાર કર્યો કે, રાજકુમારને અમારા આ દુષ્કૃત્યની જાણ થઈ લાગે છે આ પ્રમાણે તર્કવિતર્ક કરતા દીર્ઘરાજાએ રાણીને કહ્યું, "દેવી! આપણો આ મીઠો સબધ તમારા પુત્રની જાણમા આવ્યો છે માટેજ તેણે કાગડો અને હંસલી આ બન્નેને સોયમાં પરોવીને આપણને દેખાડયા છે વળી તે કહે છે

ष एवमनाचार करिष्यति स मया दण्डयो भविष्यति। अवश्यमेवाय मा काकं गोनस च, त्वां हसी पद्मनागिनी च निर्दिशति, अस्माकमिद कृत्यमसहमान. शीघ्रमेवाय किमपि प्रतिविधातुकाम. समुपलक्ष्यते, अत. कण्टकरूपोऽय कुमारो दूरीकर्तव्यः। चुलन्या प्रोक्तम्—अय बालो यत्तदूलपति, नात्र त्वया किमपि शङ्कनीयम्। तेनोक्तम्—राज्ञी! त्वया पुत्रवात्सल्येनैवमुच्यते। न त्वं स्वहित वेत्सि। अस्माकमिद कृत्यमसहमानोऽयमवश्यमेवेदृश किमपि विधास्यति, येनास्माक

और इसीलिये उसने ऐसा कहा है कि जो इस प्रकार के अनाचार का सेवन करेगा वह मेरे द्वारा दण्ड का पात्र होगा। अवश्य ही यह मुझे काक और गोनस के स्थानापन्न तथा तुम्हें हसी एव पद्मनागिनी के स्थानापन्न मानकर इस तरहका यह दृश्य तीन दीनसे दिखला रहा है। हम को तो इससे यही ज्ञात होता है कि यह हम दोनों की इस प्रीति को सहन नही करता है और इसी वजह से यह इसके प्रतिकार करनेका भावनाशाली प्रतीत होता है। अत. जबतक यह कुछ नहीं कर पाता है तबतक कटकरूप इस कुमार को यहा से दूर ही कर देना चाहिये। दीर्घराजा की इस बात को सुनकर चुलनी ने कहा—आप भी खूब हैं जो एक बालक के बहकावे मे आ रहे हैं। यह अभी बालक है इसलिये जो मन मे आता है वह बकता है। इसमें आप को कुछ भी शका नहीं करना चाहिये। दीर्घराजा ने रानी की इस प्रकार बात सुनकर कहा रानी! तुमने जो ऐसा कहा है सो वह सब पुत्र के वात्सल्य से ही कहा है, वास्तवमे इसका परिणाम भविष्यमे क्या होगा यह तुम नही जानती हो।

કે જે આ પ્રકારના અનાચારનુ સેવન કરશે તેને હુ દડ આપીશ તો શુ રાજકુમાર મને કાગડા અને ગોનસ સર્પ જેવો માનીને તેમજ તમને હસલી અને પદ્મનાગણીરૂપ માનીને આ જાતનુ દૃશ્ય ત્રણ દિવસથી આપણુને બતાવે છે મને તો આથી ચોક્કસ બાતરી થાય છે કે, આપણા બન્નેની પ્રીતિને એ સહન કરી ન શકતો હોવાથીજ એ ચીઢાયેા છે અને આપણો સબધ તોડાવવા તે તત્પર થયેા છે એ આવુ કોઇ પણ પગલુ ભરે તે પહેલા કટકરૂપ એવા આ રાજકુમારને દૂર કરી દેવેા જોઈએ દીર્ઘરાજાની આ વાતને સાભળી ચુલનીએ કહ્યુ આપ ભારે શકાશીલ લાગેા છેા એ હજુ બાળક છે એથી જે મનમા આવે તેમ બકે છે એનામા હજી બાળક બુદ્ધિ છે એમા આપે કોઇ પ્રકારે શકા રાખવાની જરૂર નથી દીર્ઘરાજાએ રાણીની આ પ્રકારની વાત સાભળીને કહ્યુ રાણી! તમે જે કહેા છેા તે પુત્ર તરફના વાત્સલ્યભાવનુ કારણ છે વાસ્તવમા આનુ પરિણામ ભવિષ્યમા કેવુ આવશે તે તમે જાણી શકતા નથી એ આગળ

मोणाना सौख्यानां च नाशो भविष्यति । अतोऽय येन केनापि प्रकारेण मारणीय एव । मृते ह्यस्मिन् स्वाधीने च मयि तवान्ये बहवः पुत्रा भविष्यन्ति । अतोऽयमस्माकं सौख्यविघातकोऽवश्यमेव मारणीय, नात्र काऽपि विचारणा कर्तव्या । स्वसुखमीहमानया पापया तया दीर्घनृपवचनमङ्गीकृतम् ।

चुलन्या भणितम्-कथमेष मारणीयः ? कथ च लोकापवादो न भवेत् ? दीर्घनृपेणोक्तम्-एतस्यार्थं गूढनिर्गमप्रवेशद्वार जतुमयमेक गृह निर्मापयामि । तत

यह आगे चलकर अवश्य ही हमारे इस कृत्य को नहीं सहन करके कुछ ऐसा प्रयत्न करेगा, कि जिसमें हम लोगों के सौख्य एवं प्राण सब नष्ट हो जावेंगे । अतः विघ्नभूत इस कांटे को अपने मार्ग से उखाड़ कर अवश्य२ विनष्ट कर देना चाहिये । इसीमें अपनी भलाई है । इसके मरते ही मैं स्वाधीन हो जाऊंगा, तब तुम्हारे ऐसे अनेक पुत्र हो जावेंगे । अतः सौख्य विघातक इस कटक को अभी से दूर करने में कोई विशेष विचार नहीं करना चाहिये । दीर्घराजा के इस प्रकार वचन सुनकर उस पापिनी चुलनी ने अपने सुख की कामना के वशगत होकर उस पापी राजा की सलाह को मान लिया । दीर्घराजा से चुलनी ने पुनः ऐसा कहा कि यह तो ठीक बात है इसको मार देना चाहिये । परन्तु यह कैसे मारा जाय कि जिससे अपना लोकापवाद न हो सके यह भी विचार करने जैसी बात है । रानी की बात सुनकर दीर्घराजा ने उससे कहा सुनो-मैं इसका उपाय बताता हूं । इसका विवाह समारंभ रचा जाय

જતા આપણુા આ કૃત્યને સહન ન કરતા કોઈ એવો પ્રયત્ન કરશે કે, જેનાથી આપણુ સુખ અને પ્રાણુ બધાના નાશ થઈ જશે આથી વિઘ્નકારક એવા આ કાટાને આપણા માર્ગમાથી ઉખેડીને તરત જ ફેકી દેવો જોઈએ એમા જ આપણું શ્રેય છે એના મૃત્યુથી હું સ્વતત્ર બની જઈશ ત્યારે તમોને એવા અનેક પુત્રો થશે આથી આપણા સુખમા આડે આવતા આ કાંટાને અત્યારથીજ નિર્મૂળ કરવામા કોઈ પણ પ્રકારનો વિચાર ન કરવો જોઈએ દીર્ઘ રાજાનુ આ પ્રકારનુ કહેલુ સાભળીને તે પાપિણી ચુલનીએ પોતાના સુખની કામનાને વશ બનીને તે પાપી રાજાની સલાહને માની લીધી

દીર્ઘરાજાની સલાહ પછી ચુલનીએ દીર્ઘરાજાને કહ્યું કે, એને મારી નાખવો જોઇએ એ વાત તો ઠીક છે પરતુ એને મારવો કઈ રીતે ? એને મારી નાખતા લોકોમા શકા આશકા ન જાગે એ પણ વિચારવા જેવુ છે, રાણીની વાત સાભળીને દીર્ઘરાજાએ કહ્યું, જુઓ ! હું તેનો ઉપાય બતાવું છુ, એના વિવાહનો સમારભ રચવામા આવે, અને વરવધૂ માટે એક સ્વતત્ર

पतस्य विवाह कारयिष्यामि । तत्र जतुमये गृहे सुखप्रसुप्तयोर्वधूवरयोरग्निना प्राणान् हरिष्यामि, उद्घोषयिष्यामि च-अकस्माद् गृहे लग्नेनाग्निना वधूवरौ प्रज्वलितौ। अहो ! महदनर्थं जातम्, इति । एवमुक्त्वा स कार्यान्तरवशाद् बहिर्गतः। कियतिकाले व्यतीते दीर्घो नृपो राजकुमारस्य विवाह पुष्पचूलराज्ञ पुष्पवत्या पुत्र्या सह भविष्यतीति सर्वत्रोद्घुष्टवान् । तन्निवासार्थमनेकगवाक्षसमन्वितं गूढनिर्गमप्रवेशद्वारं जतुभवनमपि निर्मापितवान् ।

और वधूवर के लिये एक स्वतन्त्र प्रासाद बनवाया जाय । वह प्रासाद लाक्षा से निर्मित हो । उसमें आने जाने का द्वार गूढ रखा जाय । जब वरवधू उसमें सोये हुए हों तो उस समय मैं उसमें आग लगा दूंगा और जनता को दिखाने के लिये ऐसी घोषणा करवा दूंगा कि अकस्मात् अग्नि के लग जाने से वरवधू उसी में जलकर मर गये हैं । हाय यह बडा भारी अनर्थ हुआ । ऐसा कहकर दीर्घराजा किसी दूसरे काम को करने के लिये बाहर चला गया । पश्चात् उसने कुछकाल बाद नगर भर में ऐसी बात फैला दी की राजकुमारका विवाह पुष्पचूल राजा की पुष्पवती पुत्री के साथ होना निश्चित हो चुका है । इस बात की जब पूरी जानकारी प्रजाजनको निश्चितरूप मे हो चुकी तब दीर्घराजाने वरवधू के निवास योग्य एक लाक्षा भवन् तैयार करवाया । जिनमे सैकडो खभे लगे हुए थे तथा आने जाने का दरवाजा जिसका गूढ था ।

મહેલ તૈયાર કરાવીએ એ મહેલનુ લાખથી નિર્માણ કરવામા આવે, એમા આવવા જવાના છુપા દ્વાર રાખવામા આવે જ્યારે વરવધૂ એમા સૂતેલા હોય એ સમયે હુ તેમા આગ લગાડી દઈશ અને જનતાને બતાવવા માટે એવી જાહેરાત કરાવીશ કે, અકસ્માત્ અગ્નિ લાગવાથી વરવધૂ એ મહેલમા બળીને ખાખ થઈ ગયા અફસોસ ! આ ઘણી જ દુખકારક અનર્થ ઘટના બની આમ કહીને દીર્ઘરાજા કોઈ બીજા કામ માટે બહાર ચાલ્યો ગયો આ પછી થોડા સમયને અતરે એવી વાત વહેતી કરી કે રાજકુમારનો વિવાહ પુષ્પચૂલ રાજાની પુત્રી પુષ્પવતી સાથે નક્કી કરવામા આવ્યો છે પ્રજાજનોમા જ્યારે આ વાત જાહેર થઈ ત્યારે વરવધૂ માટે નવો મહેલ બનાવવાની તૈયારીઓ પણ થવા માડી અને ભારે ઝડપથી આકર્ષક એવો મહેલ તૈયાર કરવામા આવ્યો જેમા સેકડો થાભલાઓ અને કળાકારીગરીથી ભરેલુ નકશીકામ કરવામા આવ્યુ હતુ બહારથી ભારે કળાકારીગરીવાળા દેખાતા આ મહેલને અદરથી લાખ યુક્ત એને જેમા ગુપ્ત એવા છુપા અવર જવરવાળા સ્થાનો રાખવામા આવ્યા હતા

इतश्च धनुर्मन्त्रिणा दीर्घनृपायैव निवेदितम्-राजन ! ममपुत्रो राज्यकार्ये कर्तुं समर्थो जातः । अहं च वार्धकाय समनुप्राप्तः । अतः स्वकार्यभार पुत्रे न्यस्य पारलौकिकं किमपि कर्तुमिच्छामि । दीर्घनृपो मनस्यचिन्तयत्-यद्ययमन्यत्र गमिष्यति तदा मम चरित्रं मत्यापयिष्यति । अतोऽत्रैवाय रक्षणीयः । इति विचिन्त्य प्रोक्तवान्-मन्त्रिन्-तव पुत्रो वरधनुर्मन्त्रिकार्यं करोतु । परं त्वमत्र स्थित्वैव दानादिकं कुर्वन् परलोकं साधय । राज्ञेममभिहितं मत्वरधनुनाऽपि स्वपुत्रे कार्यभार

इधर-धनुमन्त्री ने दीर्घराजा से निवेदन किया कि राजन् । मेरा पुत्र राज्यकार्य के करने मे समर्थ हो चुका है-और मै अब वृद्ध हो चुका हू-इस लिये राजकार्य अब मुझसे ठीकर नहीं हो सकता है, इसलिये मेरी भावना है कि मै अपने कार्यभार को पुत्र पर रखकर कुछ परलोक हित विधायक धार्मिक कर्तव्यो का आराधन करू । मन्त्री की इस बात को सुनकर दीर्घराजा ने मनमें विचार किया-कि यदि यह अवकाश पाकर कहीं दूसरी जगह चला जायगा तो वहापर मेरा अपवाद करेगा इसलिये अवकाश देकर भी इसको यहीं पर रक्खा जाय ताकि अन्यत्र अपवाद न हो सके । इस प्रकार सोच विचार कर प्रकट रूप मे दीर्घराजा ने मन्त्री से कहा हे मन्त्रिन् ! तुम्हारा पुत्र वरधनु तुम्हारे पद को सभाल ले इस में हमको कुछ भी असुविधा नहीं है, भले वह तुम्हारा काम करता रहे परतु तुम यहासे दूसरी जगह मत जाओ और यहीं पर रहकर दानादिक सत्कार्यों का आराधन करते रहो । जिससे तुम्हारा परलोक सुधरे ।

दीर्घराजा की इस बातको मन्त्री ने मान लिया और अपने पुत्र पर

આ તરફ ધનુમંત્રીએ દીર્ઘરાજા સમક્ષ એ પ્રકારની વિનતી કરી કે, હવે હુ વૃદ્ધ થઈ ગયેા છુ રાજ્યનુ કામ મારાથી બરાબર થઈ શકતુ નથી આથી મારી ભાવના એવી છે કે, મારા ઉપરનેા આ ભાર હુ મારા પુત્રને સોપી દઉ અને પરલેાક માટે હિત વિધાયક એવા ધાર્મિક કર્તવ્યેાનુ હુ આરાધન કરૂ મંત્રીની આ વાતને સાભળીને રાજાએ વિચાર કર્યો કે નિવૃત્ત થઇને એ અન્ય સ્થળે જશે તેા ત્યા તે મારી બુરાઈઓ જાહેર કરશે જેથી એને એહીં જ રોકી રાખવેા જોઈએ કે જેથી બહાર મારી બુરાઈઓ જાહેર ન થાય આ પ્રકારે વિચારીને પછી તેણે મંત્રીને કહ્યુ કે, મંત્રી ! તમારેા પુત્ર વરધનુ તમારા પદને સભાળે તેા એમા મને કાંઇ વાધેા નથી ભલે તે તમારૂ કામ સભાળે પરતુ તમે અહીંથી અન્ય જગ્યાએ ન જાવ અને અહી રહીને જ દાનાદિક સત્કાર્યોનુ આરાધન કરતા રહેા કે જેથી તમારેા પરભવ સુધરે

દીર્ઘરાજાની આ વાતનેા મંત્રીએ સ્વીકાર કર્યો અને પેાતાના પુત્રને મંત્રીપદે

न्यस्य गङ्गातीरे निवसति । तत्र तेन महती प्रपा कारिता विशाला भोजनशाला च निर्मापिता । आगन्तुकाना हीनदीनादीना कृते स सर्वं प्रबन्ध कृतवान् । तत्र स्थित स मन्त्री पथिकेभ्यो यथेप्सितमन्नादिक ददाति । अन्नादिपरितुष्टैः पथिकैः स गङ्गातीरात् जतुगृहावधि गुप्तरीत्या द्विक्रोशा विशाला सुरङ्गा कारितवान् । सुरङ्गद्वारोपरि शिला निक्षेपिता । इद सर्वं तेन स्वपुत्राय निवेदितम् । पुष्पचूलभूपतयेऽपि सर्वं समाचार प्रच्छन्न निवेदितवान् । अनन्तर दीर्घनृपेण कुमारस्य विवाह कारितः । पुष्पचूलस्तु स्वदासी पुत्र्या सह विवाह कारितवान । कुमारो विवाह कृत्वा राज

राज्य के मन्त्रित्व का भार रख कर गगातीर पर रहने लगा । वहाँ उसने एक बडी भारी प्याउ लगाई और एक विशाल भोजनशाला तैयार करवाई । जो भी कोई आगन्तुक हीन दीन व्यक्ति होता उसके भोजनादिक का वहा उसने प्रबध भी कर दिया । मत्री स्वय अब वही पर रहने लगा और पथिकोंके लिये इच्छित अन्नादिक देने लगा । अन्नादिकोंकी प्राप्ति से परितुष्ट हुए पथिकों ने मत्री के कहने से उस लाक्षागृह से लेकर गगातीर तक दो कोश पर्यन्त एक विशाल सुरग तयार करदी । उसमें एक द्वार भी बना दिया, जिसको एक शिला से उन्हों ने ढक दिया । मत्री ने यह सब सुरग के निर्माण का समाचार अपने पुत्र को भी ज्ञात कर दिया । तथा साथ मे पुष्पचूल राजा को भी इस बात की खबर गुप्तरूप से भेज दी । इधर दीर्घराजा ने कुमार का विवाह पुष्पचूल राजा की दासी पुत्री के साथ कर दिया । कुमार विवाह करके अपनी राजधानी में वापिस

સ્થાપિત કરીને ગંગાના કિનારે તેમણે રહેઠાણ કર્યું ત્યા તેમણે સુંદર પાણીની પરબ બંધાવી વિશાળ ભોજનશાળા તૈયાર કરાવી અનાથ, અપંગ, અભ્યાગતોને ત્યા ભોજન આપવાનો પ્રબંધ કર્યો, અને પછીથી મંત્રી પોતે પણ એજ સ્થળે રહેવા લાગ્યા અન્ન આદિની પ્રાપ્તિથી સંતુષ્ટ એવા માણસો મારફતે ગંગાનદીના એ તટ સ્થાનેથી માંડીને તે લાક્ષાગૃહ સુધીની બે ગાઉ લાંબી એવી સુરંગ તેમણે તૈયાર કરાવી જેમા એક દ્વાર પણ મૂકાવી દીધુ અને તેને એક પત્થરથી ઢાકી દીધુ મંત્રીએ આ સુરંગના નિર્માણની અને તે પૂર્ણ થઈ ત્યા સુધીની દરેક વાતની પોતાના પુત્રને વખતો વખત વાકેફગાર રાખ્યો હતો સાથોસાથ પુષ્પચૂલ રાજાને પણ ગુપ્ત રીતે આ વાતની ખબર પહોંચાડી હતી

આ તરફ દીર્ઘરાજાએ કુમારનો વિવાહ પુષ્પચૂલ રાજાની દાસી પુત્રી સાથે કરી દીધો વિવાહ કરી કુમાર પોતાની નવવધૂ સાથે પોતાની રાજધાનીમા

धान्यां समागतः। राज्ञा चुलन्या महताऽऽडम्बरेण वधूसहितः कुमारस्तत्र प्रवेशितः। वरधनुरपि कुमारपार्श्वे तिष्ठति। मध्यरात्रे सजाते राजकुमारमात्रा स्वहस्तेनैव जतुभवनेऽग्निः मक्षिप्तः। दृढं सर्वतः प्रदीप्तम्। वरधनुस्तद्विलोक्य ब्रह्मदत्त राजकुमार निद्रातः प्रबोधितवान्, उक्तवांश्च-अस्मिन् कुमार! जतुभवने तव मात्रा वह्निर्निक्षिप्तः, अतो निस्सरमनिर्दिष्टमार्गेण। इत्युक्त्वा राजपुत्रेण सह सुरङ्गमार्गेण निःसृत्य गङ्गातीरे समायातः। ब्रह्मदत्त भार्याऽपि ततो निःसृत्य पितुर्गृह

आ गया। साथ में वधु को भी ले आया। चुलनी ने बड़े ही आडम्बर के साथ वरवधू का प्रवेश करवाया। बडा उत्सव मनाया गया। वरधनु कुमार के साथ ही रहता था। जब मध्यरात्रि का समय हुआ-तब राजकुमार की माता ने स्वय अपने ही हाथोंसे उस लाक्षागृह में आग लगा दी। आग लगते ही लाक्षागृह चारों ओर से जलने लगा। वरधनुने जब इस स्थिति को देखा तो उसने अपने मित्र ब्रह्मदत्त राजकुमार को निद्रा से प्रबोधित किया और कहा कुमार! इस लाक्षागृह मे आपकी माताने आग लगा दी है। अतः अब आपको यहा ठहरना उचित नहीं है। मैं आपको एक मार्ग बताता हू आप उससे शीघ्र यहा से बाहर हो जावें। मत्रीपुत्र के इस कथन को प्रमाग मानकर राजकुमार शीघ्र ही वहासे बाहर निकल गया और साथ में मत्रीपुत्र भी वहा से बाहर हो गया। और गगातीर पर वे दोनों ठिकाने से जा पहुचे। ब्रह्मदत्तकी पत्नी दासी

આવ્યો ચુલનીએ ભારે આડબર માથે વરવધૂનો નગર પ્રવેશ કરાવ્યો નગરમા ભારે ઉત્સવ મનાવ્યો તેમને માટે બાધવામા આવેલા મહેલમા રહેઠાણની વ્યવસ્થા કરાવી આપી મત્રી વરધનુ કે જે કુમારનો મિત્ર હતો અને તેની જ સાથે રહેતો હતો એ ખૂબ સાવચેત હતો મધ્યરાત્રીનો સમય થયો એ સમયે ચુલનીએ પોતાના હાથથી જ એ લક્ષાગૃહમા આગ ચાપી આગ લાગતાવેત જ લક્ષાગૃહમા ચારે બાજુ ફેલાઈ ગઈ અને સઘળો મહેલ ભડભડ બળવા લાગ્યો

આગ લાગી ત્યારે વરધનુ સચેત હતો તેણે પોતાના મિત્ર કુમાર બ્રહ્મદત્તને નિદ્રામાથી જગાડીને કહ્યુ, કુમાર! આ લાખાગૃહમા તમારી માતાએ આગ લગાડી છે, આથી હવે આપનુ અહી એક ક્ષણ પણ રહેવું જોખમ ભરેલુ છે, હુ આપને માર્ગ બતાવું છુ એ માર્ગથી આપ જલદીથી બહાર નીકળી જાવ આ પ્રમાણે કહી શીઘ્ર બસેડીને સુરગનો રસ્તો બતાવ્યો અને પોતે પણ તેમની સાથે ચાલી નીકળ્યો, સુરગના રસ્તેથી બન્ને જણા ગગાના કિનારા ઉપર બહાર નીકળ્યા બ્રહ્મદત્તની પત્ની દાસી પુત્રી પણ એજ રસ્તેથી બહાર

गता। तत्र गङ्गातीरे धनुर्मन्त्रिणा पूर्वम् एव द्वौ तुरङ्गमौ स्थापितौ। तयोरेकैकम् आरुह्य तौ कुमारौ ततः प्रचलितौ देशान्तरं गतौ। मार्गखेदेन तयोरश्वौ मृतौ। ततः पादचारेण गच्छन्तौ तौ कोट्टनामकं ग्रामं समाप्तौ। तत्र कुमारेण वरधनुरुक्तः-बन्धो! मां क्षुधा बाधते। अतः कुरु कमप्युपायम्। तद्वचनं निशम्य स राजकुमारं ग्रामस्य बहिर्देशे समुपवेश्य स्वयं ग्रामे प्रविष्टः। ततो नापितं समाहूय राजकुमारान्तिकं समागतः। नापितेन उभयोर्मुण्डनं कृतम्। ततः परिवृतकषाय-वस्त्रौ तौ भिक्षार्थं पुरे प्रविष्टौ। मार्गे द्विजो मिलितः। तेन तौ स्वगृहं नीतौ।

પુત્રી પણ એજ સુરંગમાર્ગ થી નીકળીને પોતાના પિતાને ત્યાં પહોંચી ગઈ ધનુમંત્રીએ ગંગાના કિનારે પહેલેથી જ બે ઘોડા તૈયાર રાખેલ હતા જેથી બન્ને જણા એ ઘોડા ઉપર સવાર થઈ બીજા દેશ તરફ ચાલી નીકળ્યા ચાલતા ચાલતા ભારે થાકને કારણે બને ઘોડાઓ રસ્તામાં મરી ગયા આથી બન્ને જણા પગપાળા ચાલતા ચાલતા એક કોટ્ટ નામના ગામમાં આવી પહોંચ્યા કુમારે વરધનુને કહ્યું ભાઈ મને ખૂબ જ કકડીને ભૂખ લાગી છે આથી ભૂખની તૃપ્તિનો કાંઈક પ્રબંધ કરો રાજકુમારનું કહેવું સાંભળીને કુમારને ગામ બહાર બેસાડીને વરધનુ ગામમાં ગયો. ત્યાંથી એક વાળંદને સાથે લઈ તે રાજકુમાર પાસે આવ્યો વાળંદે બન્ને જણાના માથા ઉપરના વાળ ઉતારી મુંડન કર્યું મુંડન કરાવ્યા પછી એ બનેએ સાધુનો વેશ ધારણ કર્યો રંગેલા વસ્ત્રોને પહેરીને પછી તેઓ ભિક્ષા માટે નગરમાં ગયા ચાલતા ચાલતા રસ્તામાં તેમને એક બ્રાહ્મણ

सादर भोजितौ। भोजनान्ते च राजकुमारस्य मस्तके एका वरमहिलाबन्धुमती नाम्नीं द्विजकन्यामुद्दिश्याक्षतान् प्रक्षिपति, भणति च 'एषोऽस्या वरोऽस्तु' इति। एतद् दृष्ट्वा वरधनुना प्रोक्तम्-सुभगे! किमर्थमस्मै मूर्खाय स्वकन्या प्रदीयते? ततो द्विजेनोक्तम्—महाभाग! इयं मम सुताऽस्ति। केनचिन्नैमित्तिकेनोक्तम् अस्या वरश्चक्रवर्ती भविष्यतीति अतस्तद्वचनादेव क्रियते। तस्मिन्नेव दिने तस्याः कन्यायाः विवाहः कुमारेण सह जातः। तद्रात्रौ कुमारस्तत्रैव स्थितः। द्वितीय दिवसे वरधनुना प्रोक्तम्—कुमार! इत आवाभ्यां शीघ्रमेव गन्तव्यम्। यतोऽत्र समागता दीर्घनृपगुप्तचराः। कुमारोऽपि बन्धुमत्यै सर्वं निवेद्य वरधनुना सह

उसने उन दोनों को बड़े आदर के साथ भोजन करवाया। भोजन करने के बाद वहा एक महिला ने राजकुमार के मस्तक पर बन्धुमती ब्राह्मण कन्या को लक्षित करके अक्षत प्रक्षिप्त किये और कहा-यह इसका वर होओ। इस परिस्थिति को देखकर वरधनुने कहा सुभगे! इस मूर्खको तुम अपनी कन्या किस लिये देती हो? मन्त्रीपुत्र की बात सुनकर बीच ही में ब्राह्मण ने जवाब दिया कि महाभाग! यह मेरी पुत्री है, किसी नैमित्तिकने मुझसे इसके बारेमें ऐसा कहा था, कि यह चक्रवर्त्ती की पत्नी होगी। इस विचार से यह ऐसा कर रही है। उसी दिन राजकुमार के साथ कन्याका विवाह कर दिया गया। उस रात राजकुमार वहीं पर अपनी ससुराल मे रहा। दूसरे दिन वरधनुने राजकुमारसे कहा चलो कुमार। यहा से अपन दोनों शीघ्र चले। क्यों कि यहा पर दीर्घराजा के गुप्तचर आ पहुचे हैं। वरधनु की यह बात सुनकर कुमार ने बन्धुमती से सब अपना हाल कह दिया और फिर वहा से वरधनु के साथ चला।

મળ્યો જે એ બન્નેને પોતાને ઘેર લઈ ગયો અને ખૂબ જ આદર ભાવથી સત્કાર કરી ભોજન કરાવ્યુ ભોજન કર્યા બાદ ત્યા એક મહિલાએ રાજકુમારના મસ્તકે ચાદલો કર્યો અને પોતાની બન્ધુમતિ નામની કન્યા તેને સુપ્રત કર્યાનુ જાહેર કર્યું આ પરિસ્થિતિને જોઇ વરધનુએ કહ્યું કે, સુભગે! આ મૂર્ખને તમે પોતાની કન્યા શા માટે આપો છો? મન્ત્રીપુત્રની વાત સાભળીને વચમા જ બ્રાહ્મણે જવાબ આપ્યો કે, મહાભાગ! આ મારી પુત્રી છે કોઈ નિમિત્તિઆએ એવી આગાહી કરી હતી કે "તારી પુત્રી આ ચક્રવર્તીની પત્ની થશે" એ વિચારથી મે આમ કર્યું છે એ જ દિવસે રાજકુમાર સાથે તેનો વિવાહ કરી દેવામા આવ્યો, એ રાત રાજકુમાર ત્યા પોતાના સાસરાને ત્યા રહ્યો બીજે દિવસે વરધનુએ રાજકુમારને ચાલવાનુ કહ્યુ, અને એમ જણાવ્યુ કે, દીર્ઘ રાજાના ગુપ્તચરો અહીં આપણી પાછળ પાછળ આવી લાગ્યા છે, વરધનુની વાત સાભળીને રાજકુમારે પોતાની પત્ની બધમતાને સઘ બીના જણાવી દીધી

निष्क्रान्त । निरन्तर गच्छन्तौ तौ कस्मिंश्चिद् ग्रामे समागतौ । तृषित कुमार वहिरुपवेश्य वरधनुर्ग्राममध्ये जलमानेतुं प्रविष्ट. । त्वरितमेव पराव्रत्य कुमारमेव मुक्तवान्-कुमार ! दीर्घनृपेण आवयोर्मार्ग स्वसैन्यै. सर्वत्र समवरुद्ध', अत' अर्वाभ्या शीघ्रमेवोत्पथेन गन्तव्यम् इति । तौ द्वावपि उन्मार्गेण व्रजन्तौ महाटवीं प्राप्तौ । तत्रैकस्य महती वटवृक्षस्याधस्तात् कुमार समुपवेश्य वरधनुर्जलमानेतुमितस्ततो भ्रमति । जलार्थं भ्रमन् वरधनुदीर्घनृपभटैरवलोकितो निगृहीतश्च । त यष्टि मुष्टया-दिभिस्ताडयित्वा ते भोक्तव्यन्त.-दर्शय, क्वास्ते ब्रह्मदत्तकुमार ? नो चेत्त्वा हनिष्यामि, इति ब्रुवन्तस्ते त ताडयन्तस्तदागमन मार्गेण त कर्षयन्तश्चलिताः ।

निरन्तर चलते २ वे दोनों किसी एक ग्राम मे आये। तृषित राजकुमार के लिये पानी लाने को वरधनु ग्राम में गया, और राजकुमार को वही गाव के वाहिर बैठा दिया। वरधनु शीघ्र लौट कर आया और कुमार से ऐसा कहा कुमार ! दीर्घराजाने अपन दोनों का मार्ग अपनी सेना के द्वारा सर्वत्र अवरुद्ध कर लिया है। अत अब अपन लोगों का कर्तव्य है कि हम यहा से कुमार्ग होकर चले । इस प्रकार उन्मार्ग से होकर चलते हुए वे दोनों एक भयकर अटवी मे जा पहुचे। वहा एक वटवृक्ष के नीचे कुमार को बैठा कर वरधनु जल की तलाश में इधर उधर चक्कर काटने लगा। इतने में उसको दीर्घराजा के सुभटों ने देखलिया और पकड कर बाध लिया। पश्चात् उन्होंने यष्टिमुष्टि आदि से मारपीट-कर उससे पूछा कि बता ब्रह्मदत्तकुमार कहां है। नहीं तो तुझे हम जान से मार डालेगे। इस प्रकार कहते हुए उन योद्धाओ ने उसको खूब ताडित किया और उसके आये हुए मार्ग पर ही उसको खेचते हुए वे ले चले। इस

અને પછી ત્યાથી વરધનુની સાથે ચાલી નીકળ્યો દર ભજલ કરતા કરતા તેઓ એક ગામમા પહોચ્યા તૃષાતુર બનેલા રાજકુમાર માટે પાણી લેવા વરધનુ ગામમા ગયો અને રાજકુમાર ગામ બહાર બેઠો વરધનુ તરત જ પાછો ફર્યો અને કુમારને કહ્યુ કે, કુમાર ! દીર્ઘરાજાએ રાજ્યની સેના દ્વારા આપણો માર્ગ રોકી લીધો છે આથી આપણે અહીથી આડા માર્ગે જલદીથી નીકળી જઈએ આમ કરતા બને જણા આડે માર્ગે ચાલતા ચાલતા એક ઘાડા જગલમા જઈ ચડ્યા ત્યા એક વડલાની નીચે રાજકુમારને બેસાડીને વરધનુ પાણીની તપાસમા નીકળ્યો, આ રીતે પાણીની તપાસમા ફરતા વરધનુને દીર્ઘ રાજાના સૈનિકોએ જોઈ લીધો અને તેને પકડીને બાધી લીધો ખૂબ મારકૂટ કરી, બ્રહ્મદત્તકુમાર ક્યા છે તે પૂછયુ અને જો નહી બતાવે તો તને મારી નાખવામા આવશે તેવી ધમકી પણ આપી અને જે રસ્તેથી તે આવ્યો હતો

सादर भोजितौ। भोजनान्ते च राजकुमारस्य मस्तके एका महिलावन्धुमतीनाम्नीं द्विजकन्यामुद्दिश्याक्षतान् प्रक्षिपति, भणति च 'एषोऽस्या वरोऽस्तु' इति। एतद् दृष्ट्वा वरधनुना प्रोक्तम्-सुभगे! किमर्थमस्मै मूर्खाय स्वकन्या प्रदीयते? ततो द्विजेनोक्तम्—महाभाग! इयं मम सुताऽस्ति। केनचिन्नैमित्तिकेनोक्तम् अस्या भरथक्रवर्ती भविष्यतीति अतस्तद्वचनादेव क्रियते। तस्मिन्नेव दिने तस्याः कन्याया विवाहः कुमारेण सह जातः। तद्रात्रौ कुमारस्तत्रैव स्थितः। द्वितीय दिवसे वरधनुना प्रोक्तम्—कुमार! इत आवाभ्यां शीघ्रमेव गन्तव्यम्। यतोऽत्र समागता दीर्घनृपगुप्तचराः। कुमारोऽपि बन्धुमत्यै सर्वं निवेद्य वरधनुना सह

उसने उन दोनों को बडे आदर के साथ भोजन करवाया। भोजन करने के बाद वहां एक महिला ने राजकुमार के मस्तक पर बन्धुमती ब्राह्मण कन्या को लक्षित करके अक्षत प्रक्षिप्त किये और कहा-यह इसका वर होओ। इस परिस्थिति को देखकर वरधनुने कहा सुभगे! इस मूर्खको तुम अपनी कन्या किस लिये देती हो? मन्त्रीपुत्र की बात सुनकर बीच ही में ब्राह्मण ने जवाब दिया कि महाभाग! यह मेरी पुत्री है, किसी नैमित्तिकने मुझसे इसके बारेमें ऐसा कहा था, कि यह चक्रवर्त्ती की पत्नी होगी। इस विचार से यह ऐसा कर रही है। उसी दिन राजकुमार के साथ कन्याका विवाह कर दिया गया। उस रात राजकुमार वहीं पर अपनी ससुराल मे रहा। दूसरे दिन वरधनुने राजकुमारसे कहा चलो कुमार। यहा से अपन दोनों शीघ्र चले। क्यों कि यहा पर दीर्घराजा के गुप्तचर आ पहुचे हैं। वरधनु की यह बात सुनकर कुमार ने बन्धुमती से सब अपना हाल कह दिया और फिर वहा से वरधनु के साथ चला।

મળ્યો જે એ બન્નેને પોતાને ઘેર લઈ ગયો અને ખૂબ જ આદર ભાવથી સત્કાર કરી ભોજન કરાવ્યુ ભોજન કર્યા બાદ ત્યા એક મહિલાએ રાજકુમારના મસ્તકે ચાદલો કર્યો અને પોતાની બન્ધુમતિ નામની કન્યા તેને સુપ્રત કર્યાનુ જાહેર કર્યું આ પરિસ્થિતિને જોઇ વરધનુએ કહ્યુ કે, સુભગે! આ મૂર્ખને તમે પોતાની કન્યા શા માટે આપો છો? મંત્રીપુત્રની વાત સાભળીને વચમા જ બ્રાહ્મણે જવાબ આપ્યો કે, મહાભાગ! આ મારી પુત્રી છે કોઈ નિમિત્તિઆએ એવી આગાહી કરી હતી કે "તારી પુત્રી આ ચક્રવર્તીની પત્ની થશે" એ વિચારથી મે આમ કર્યું છે એ જ દિવસે રાજકુમાર સાથે તેનો વિવાહ કરી દેવામા આવ્યો, એ રાત રાજકુમાર ત્યા પોતાના સાસરાને ત્યા રહ્યો બીજે દિવસે વરધનુએ રાજકુમારને ચાલવાનુ કહ્યુ, અને એમ જણાવ્યુ કે, દીર્ઘ રાજાના ગુપ્તચરો અહીં આપણી પાછળ પાછળ આવી લાગ્યા છે, વરધનુની વાત સાભળીને રાજકુમારે પોતાની [illegible]

निष्क्रान्त । निरन्तर गच्छन्तौ तौ कस्मिंश्चिद् ग्रामे समागतौ । तृषित कुमार वर्द्धिकिवेश्य वरधनुर्ग्राममध्ये जलमानेतं प्रविष्टः । त्वरितमेव परावृत्य कुमारमेव मुक्तवान्-कुमार ! दीर्घनृपेण आवयोर्मार्गः स्वसैन्यैः सर्वत्र समवरुद्धः, अतः अर्वाग्भ्यां शीघ्रमेवोत्पथेन गन्तव्यम् इति । तौ द्वावपि उन्मार्गेण व्रजन्तौ महाटवीं प्राप्तौ । तत्रैकस्य महती वटवृक्षस्याधस्तात् कुमारं समुपवेश्य वरधनुर्जलमानेतुमितस्ततो भ्रमति । जलार्थं भ्रमन् वरधनुर्दीर्घनृपभटैरवलोकितो निगृहीतश्च । तं यष्टि मुष्टयादिभिस्ताडयित्वा ते भोक्तव्यन्तः-दर्शय, क्वास्ते ब्रह्मदत्तकुमार ? नो चेत्त्वां हनिष्यामि, इति ब्रुवन्तस्ते तं ताडयन्तस्तदागमन मार्गेण तं कर्षयन्तश्चलिताः ।

निरन्तर चलते २ वे दोनों किसी एक ग्राम में आये। तृषित राजकुमार के लिये पानी लाने को वरधनु ग्राम में गया, और राजकुमार को वहीं गाव के बाहिर बैठा दिया। वरधनु शीघ्र लौट कर आया और कुमार से ऐसा कहा कुमार! दीर्घराजाने अपन दोनों का मार्ग अपनी सेना के द्वारा सर्वत्र अवरुद्ध कर लिया है। अतः अब अपन लोगों का कर्तव्य है कि हम यहा से कुमार्ग होकर चले। इस प्रकार उन्मार्ग से होकर चलते हुए वे दोनों एक भयकर अटवी मे जा पहुंचे। वहा एक वटवृक्ष के नीचे कुमार को बैठा कर वरधनु जल की तलाश में इधर उधर चक्कर काटने लगा। इतने में उसको दीर्घराजा के सुभटों ने देखलिया और पकड कर लाव लिया। पश्चात् उन्होंने यष्टिमुष्टि आदि से मारपीट-कर उससे पूछा कि बता ब्रह्मदत्तकुमार कहा है। नहीं तो तुझे हम जान से मार डालेगे। इस प्रकार कहते हुए उन योद्धाओं ने उसको खूब ताडित किया और उसके आये हुए मार्ग पर ही उसको खेचते हुए वे ले चले। इस

અને પછી ત્યાથી વરધનુની સાથે ચાલી નીકળ્યો દર મજલ કરતા કરતા તેઓ એક ગામમા પહોચ્યા તૃષાતુર બનેલા રાજકુમાર માટે પાણી લેવા વરધનુ ગામમા ગયો અને રાજકુમાર ગામ બહાર બેઠો વરધનુ તરત જ પાછો ફર્યો અને કુમારને કહ્યુ કે, કુમાર! દીર્ઘરાજાએ રાજ્યની સેના દ્વારા આપણો માર્ગ રોકી લીધો છે આથી આપણે અહીથી આડા માર્ગે જલદીથી નીકળી જઈએ આમ કરતા બને જણા આડે માર્ગે ચાલતા ચાલતા એક ઘાડા જગલમા જઈ ચડયા ત્યા એક વડલાની નીચે રાજકુમારને બેસાડીને વરધનુ પાણીની તપાસમા નીકળ્યો, આ રીતે પાણીની તપાસમા ફરતા વરધનુને દીર્ઘ રાજાના સૈનિકોએ જોઈ લીધો અને તેને પકડીને બાધી લીધો ખૂબ મારકૂટ કરી, બ્રહ્મદત્તકુમાર કયા છે તે પૂછયુ અને જો નહી બતાવે તો તને મારી નાખવામા આવશે તેવી ધમકી પણ આપી અને જે રસ્તેથી તે આવ્યો હતો

तैस्ताडयमानः कृष्यमाणश्च स कुमारान्तिकमदशमुपनीतः। तत्र स कुमाराय पलायनार्थं तैरलक्षित सकेत दत्तवान्। तेन कृतसङ्केतः स कुमारस्ततो भटैरदृष्ट एव पलायितवान्' ततः पलायितः कुमार एकस्या महाटव्या प्रविष्टः। क्षुधा तृषाऽऽर्त्तः कुमारस्तृतीय दिवसेऽटव्यामटन्नेक तापस ददर्शवान्। दृष्टे च तस्मिन् कुमारस्य जीविताशा जाता। कुमारेण स तापसः पृष्टः। भगवन्! क्व भवदाश्रमः? स 'आसन्न एवास्मदाश्रमः' इत्युक्त्वा कुलपतिसमीप त नीतवान्। कुमारेण प्रणतः कुलपतिः। कुलपतिना मोक्तम्-कुत आगतोऽसि? कुमारेण सकलोऽपि वृत्तान्त

तरह मारते खेचते हुए वे उसको कुमार के पास तक के रास्ते पर ले आये। उसने कुमार को उन सुभटों की अज्ञात अवस्था में वहीं से भगने का सकेत किया। सकेत पाकर कुमार वहा से शीघ्र भगा। कुमार का भगना भटों को मालूम नहीं पडा। भगते २ कुमार एक महाटवी में आ पहुचा। क्षुधा एव तृषा से पीडित होकर कुमार उस अटवी में ठीक तीन दिन तक इधर उधर घूमता रहा, पर खाने पीनेका कहीं भी ठिकाना नहीं पडा। घूमते २ घूमते२ तीसरे दिन कुमार ने एक तापसको देखा। तापसको देखकर कुमारका जी मे जी आया, उसके देखते ही उसको अपने जीने की आशा बध गई। तापस के समीप जाकर कुमार ने उससे पूछा भगवन्। आपका आश्रम कहा है? तापस बोला-"हमारा आश्रम पास ही है" ऐसा कह कर वह तापस कुमारको अपने कुलपति के समीप ले गया। कुलपतिको देख कर कुमार ने नमस्कार किया। कुलपतिने आये हुए कुमार को देखकर पूछा-तुम कहा से आये हो? कुलपति की

તે રસ્તે ઘસડતા લઈ ચાલ્યા કુમાર જ્યા બેઠો હતો તે સ્થાન નજીક આવતા તેણે સકેતથી કુમારને ભાગી છુટવાનો સકેત કર્યો આ સકેત સૈનિકોની જાણમા આવ્યો નહી સકેત મળતા કુમાર ત્યાથી ભાગવા માડયો અને મહા ભયકર જગલમા જઈ ચડયો ભૂખ અને તરસથી પીડાતા ત્રણ દિવસ સુધી કુમાર તે જગલમા અથડાયો પરતુ કયાય ખાવાપીવાનુ ન મળ્યુ ત્રીજા દિવસે કુમારે એક તપસ્વીને જોયા, તપસ્વીને જોઇને તેના જીવમા ધરપત વળી અને પોતાના જીવનની આશા બધાઈ તપસ્વીની પાસે જઇને કુમારે તેને પૂછયુ ભગવન્ આપનો આશ્રમ કયા છે? તપસ્વીએ કહ્યુ કે, "અમારો આશ્રમ અહિ નજીકમા જ છે" આમ કહી તે કુમારને લઇ પોતાના કુલપતિ પાસે આવ્યા કુલપતિને જોઈ કુમારે નમસ્કાર કર્યા કુલપતિએ આવેલા કુમારને જોઈને તેને પૂછયુ તમે કયાથી આવો છો? કુલપતિના પૂછવાથી

कथितः कुलपतिनोक्तम्-वत्स! अहं तव जनकस्य लघु भ्राता। त्वं हि निजावासमेव प्राप्तोऽसि। यथेच्छमत्र तिष्ठ। कुमारोऽपि तापसस्याभिप्राय ज्ञात्वा तत्रैव सुखेन स्थितः क्रमेण वर्षाकालः समायात। तदा कुमारेण सकला धनुर्वेदविद्या तापसादधिता। तापसाः शरत्काले कन्दमूलादिनिमित्तं गताः, कुमारोऽपि तैः सह गतः। तत्र वन शोभा पश्यता कुमारेणैको महाहस्ती दृष्टः। कुमारस्तदभिमुखं चलितः। कुमारं दृष्ट्वा हस्तिना महारवः कृतः। कुमारेण तस्य पुरो निजमुत्तरीयवस्त्रं क्षिप्तम्।

बातका उत्तरमें कुमारने अपना सकल वृत्तान्त उनसे निवेदित कर दिया। कुमार की बात को सुनकर कुलपति ने कहा कि वत्स! मैं तुम्हारे पिता का बडा भाई हूं। अब तुम किसी भी प्रकार की चिन्ता न करो और यही समझो कि मैं अपने घर पर ही आ गया हूं। आनंद से इच्छानुसार रहो खाओ पिओ और आनन्द से रहो। कुमार भी तापस के इन आश्वासन पूर्ण वचनो से विश्वस्त होकर एवं उसके अभिप्राय को जानकर सुखपूर्वक वहीं पर रहने लगा। रहते २ वहीं पर कुमार को वर्षाकाल लग गया। इतने विशिष्ट समय के भीतर कुमार ने तापसों से सकल धनुर्वेदविद्या सीखली। शरत्काल आने पर तापस लोग कन्दमूल आदि के लिये वहा से निकले कुमार भी उनके साथ में हो गया। वन की शोभा को देखते समय कुमार की दृष्टि एक महा हाथी पर पडी। उसको देखकर कुमार उसके सामने गया। हस्तीने कुमारको देख कर बडे जोर से चीत्कार किया। चीत्कार शब्द को सुनकर कुमार ने उसके सामने अपना उत्तरीयवस्त्र उतार कर फेंक दिया। हाथी ने उसी समय उस

કુમારે પોતાનો સઘળો પૂર્વ વૃત્તાત તેમને કહી સભળાવ્યો કુમારની વાત સાભળીને કુલપતિએ કહ્યુ કે, વત્સ! હુ તમારા પિતાનો મોટો ભાઈ છુ હવે તમે કોઈ પ્રકારની ચિતા ન કરો અને એમ જ સમજો કે હુ મારા પોતાને ઘેર જ આવ્યો છુ એમ માની આનદથી ઈચ્છા પ્રમાણે રહો, ખૂબ ખાઓ, પીવો અને આનદ કરો કુમાર તપસ્વીના આવા આશ્વાસન ભરેલા વચનોને સાભળી વિશ્વાસ મૂકીને તેમજ તેમના અભિપ્રાયને જાણીને સુખપૂર્વક ત્યા રહેવા લાગ્યો તપસ્વીના આશ્રમમા રહેતા રહેતા એક વર્ષ વીતી ગયુ આ સમય દરમ્યાન કુમારે તપસ્વીઓ પાસેથી ધનુર્વેદવિદ્યા શીખી લીધી શરદ્કાળ આવવાથી તપસ્વીઓ કદમૂળ આદિના માટે ત્યાથી નીકળ્યા કુમાર પણ તેમની સાથે ચાલ્યો વનની શોભાને જોતા જોતા કુમારની દૃષ્ટિ એક હાથી ઉપર પડી એને જોઈને કુમાર તેની સામે ગયો પોતાની સામે આવેલા કુમારને જોઈને હાથીએ ઘણા જોરથી ચીત્કાર કર્યો ચીત્કાર શબ્દને સાભળીને કુમારે પોતાનુ ઉત્તરીય વસ્ત્ર (ઉપરણુ)

करिणाऽपि निज शुण्डादण्डेन तत्क्षणादेव तदुत्तरीयवस्त्र गृहीत क्षिप्त चाकाशे। यावत्स करी क्रोधान्धो भूत्वा कुमारान्तिकमागच्छति, तावत्कुमारोऽपि कौशलेन स्वोत्तरीयमग्रहीत्। पुन करिणा सः विविधक्रीडा कर्तुमारब्धवान्। तदाऽसौ करी श्रान्तो भूत्वा ततः प्रचलितः कुमारोऽपि तेन सहैव तत्पृष्ठत' प्रचलितः। कियद्-दूर गतः कुमारो दिङ्मूढः पूर्वापरदिग्विभागे गिरिनदीतन्निविष्ट जीर्णभवन-भित्तिमात्रोपलक्षितमेक जीर्णनगर दृष्टवान्। कुतूहलाक्रान्तचित्तो नगरमध्ये। प्रविष्टः चतुर्दिक्षु दृष्टि परिभ्रामयन् विलोकितवान् विकटवशजालम्। यत्समीपे खेटक. (ढाल इति प्रसिद्ध.) खड्गश्च स्थापित आसीत्। कुमार.

उत्तरीय वस्त्र को शुडादण्ड से पकडकर उसको आकाश में उछाल दिया। और कुमार तर्फ झपटा।

अपनी तर्फ क्रोधसे अन्ध होकर आते हुए हाथीको देखकर कुमारने उस अपने उछाले गये उत्तरीयवस्त्र को बडी कुशलता से गिरते हुए को पकड लिया। पश्चात् उसने उस हाथी के साथ अनेक प्रकारकी क्रीडाए की। इस तरह जब वह हाथी थक चुका तब वह वहासे चल दिया। कुमार भी उस हाथी के पीछे २ चलने लगा। कुछ थोडी दूर गया ही होगा कि कुमार ने दिग्मूढ बनकर पूर्वापर दिग्विभाग में एक जीर्ण नगर देखा। यह जीर्ण नगर गिरि नदी के तट पर बसा हुआ था, और इसकी जीर्ण भित्तिया मात्र ही अवशिष्ट-शेष थी।कुमारने देखकर आश्चर्यचकित होकर उस नगर मे प्रवेश किया। वहा उसने अपनी दृष्टि चारों ओर फैलाई तो एक विकटवशजाल उसको दिखलाई पडा। उस विकटवशजाल के पास

ઉતારીને તેના તરફ ફેંક્યુ, હાથીએ પોતાની સુંઢથી તે વસ્ત્રને પકડીને તેને ઊંચે આકાશમા ઉડાડ્યુ અને કુમાર સામે દોડ મૂકી, ક્રોધથી આંધળો બનીને પોતા તરફ દોડી રહેલ હાથીને જોઈ તેમજ હાથીએ ઉછળેલા પોતાના ઉત્તરીય વસ્ત્રને નીચે પડતા બારે કુશળતાથી પકડી લઇ પછી તેણે એ હાથી સામે સતાકુક ડીની રમત શરૂ કરી પછી જ્યારે હાથી શાત બની ગયો ત્યારે તે ત્યાથી ચાલતો થયા કુમાર પણ તેની પાછળ પાછળ મદ ગતિએ ચાલવા લાગ્યો થોડે દૂર ચાલ્યા બાદ કુમારે પૂર્વ દિશાના એક ભાગમા એક જીર્ણ નગર જોયુ આ જીર્ણ નગર પહાડમાથી આવતી એક નદીના તટ પર વસેલુ હતુ, આ નગર ઉજ્જડ હતું તેની જીર્ણ ભીતો જ માત્ર ઉભી હતી, કુમારે આશ્ચર્યચકિત બનીને છે નગરમા પ્રવેશ કર્યો, ત્યા તેણે પોતાની દૃષ્ટિ ચારે તરફ ફેરવી તો તેને વિકટ વશજાળ જોવામા આવી એ વિકટવશજાળ પાસે એક બાણ અને તલવાર યે

खड्गमादाय माहरद् निकटवशजाले । खड्गप्रहारच्छिन्नवशजालेन सह तत्पुरतः स्फुर दोष्ठो मनोहराकृतिक एको मुण्डो निपतित । त दृष्ट्वा ससभ्रान्तेन कुमारेण चिन्तितम्-" धिगस्तु मा दुर्व्यवसायव्यसनिनम्, धिङ्मम बाहुबलम् । येनाविचारपरायणेन मया दुष्कृत्यमिद कृतम् हतोऽय निरपरायो विद्यासाधको मया " इत्येव स कुमारो बहुधा पश्चात्ताप कृतवान् । पश्चात्ताप कुर्वता कुमारेण वशजालमध्यवर्त्ती पानादिसामग्री समलितहस्तः कबन्धोऽवलोकितः । तद्दर्शनेन पुनरपि

ખેટક-બાણ અને તલવાર, બે વસ્તુઓ રખી હતી । કુમાર ને તલવાર ને ઉઠાવી વશજાલ ના ઉપર જ્યાં જ પ્રહાર કિયા। કિ ઉસકે ફટતે હી વહાસે એક મુડ નીચે ગિરા, વહ આકૃતિમે બડા મનોહર થા તથા જિસકે ઓષ્ઠ કપ રહે થે। ઉસ મુડ કે ગિરતે હી કુમાર કો બડા આશ્ચર્ય હુઆ। આશ્ચર્ય ચકિત હોકર પશ્ચાત્ કુમાર ને વિચાર કિયા કિ અવિચારી કામ કરને વાલે મુજ અવિચારી કો ધિક્કાર હૈ। મેરે ઇન બાહુઓં કે બલ કો ભી ધિક્કાર હૈ । હાય મૈને વિના વિચારે હી ઇસ દુષ્કૃત્ય કો કિયા હૈ । દેખો ઇસ કૃત્ય કે કરને સે મેરે દ્વારા એક નિરપરાધી વિદ્યાસાધક વિદ્યાધર કા યહ માથા કટ કર ગિરા હૈ। મેરે દ્વારા યહ અમાર્જનીય અપરાધ બના અબ ક્યા કરૂ। ઇસ પ્રકાર કુમાર ને અપને ઇસ અવિચારિત કૃત્ય પર બડા ભારી પશ્ચાત્તાપ કિયા । કુમાર જબ વિવિધ રૂપ સે ઇસ પ્રકાર કા પશ્ચાત્તાપ કર રહા થા કિ ઉસી સમય ઉસને દેખા કિ વશજાલ કે મધ્યવર્તી વહ કબધ કિ જિસકા મસ્તક પહિલે સે હી

વસ્તુઓ પડી હતી, કુમારે તલવારને એ વશજાળ ઉપર ઉપાડીને ફેકી, તલવારના ઘાથી વશજાળ ફાટી અને એક મુડકીની આકૃતી કે જે ખૂબ જ સુદર ચહેરાવાળી હતી અને જેના હોઠ કાપતા હતા તે નીચે પડી આ મુડકી નીચે પડતા કુમારને ખૂબ જ આશ્ચર્ય થયુ, આશ્ચર્ય ચકિત બન્યા પછી કુમારે વિચાર કર્યો કે, અવ્યવસાયમા વ્યવસાય કરનાર મને અવિચારીને ધિક્કાર છે, મારા આ હાથોના બળને ધિક્કાર છે, મે વગર વિચાયે જ આવું દુષ્કૃત્ય કર્યું છે, આવું અવિચારી અધમાધમ કૃત્ય મારા હાથથી થવાના કારણે એક નિરપરાધી વિદ્યાસાધક વિદ્યાધરનુ માથુ વિનાકારણે મારા હાથથી કપાઈ જવા પામ્યુ છે મારાથી આ પ્રકારનો ઘોર અપરાધ થયો છે હવે શું કરૂ ? આ રીતે કુમારે પોતાના અવિચારી કૃત્ય પર ભારે પશ્ચાત્તાપ કર્યો કુમાર જ્યારે વિવિધ રૂપથી પશ્ચાત્તાપ કરી રહ્યો હતો એ વખતે તેણે જોયુ તો વશજાળની વચમાનુ ધડ કે જેનુ માથુ પહેલા તેના હાથે કપાઈ જવા પામ્યુ હતુ તે

सोऽतीव दुर्मना जातः । पुनः-'भवितव्यतावशादिद जातम्' इति चिन्तयन् किमपि समाश्वस्त इतस्ततो विन्यस्तदृष्टिरेक विशालमुद्यानमवलोकितवान् तद्दर्शना सक्तचितः कुमारस्तत्रप्रविष्टः । तत्र परिभ्रमन् अशोक तरुवलयीकृतमेक सप्तभूमावासं दृष्टवान् । तन्मध्ये प्रविष्टः कुमार' क्रमेण सप्तमभूममारूढः । तत्रोत्फुल्ल-कमलवदनां नीलकमलनयना सर्वाङ्गसुदरी काञ्चन सम्प्राप्तयौवना कामपि कन्याम-वलोकितवान् । परमविस्मयापन्नः कुमारस्तामुवाच-भद्रे ! का त्वम्' कथमेकाकिनी

ઉસકે દ્વારા ધડ સે અલગ કર દિયા ગયા હૈ પાનાદિ સામગ્રી કો અપને હાથો મેં લિયે હુએ ખડા હૈ, ઉસકે દેખને સે વહ કુમાર અબ પહિલે કી અપેક્ષા ઔર અધિક સચિન્ત બન ગયા। પશ્ચાત્ " ભવિતવ્યતા કે વશ સે યહ હુઆ હૈ " ઇસ પ્રકાર સોચકર કુમાર સ્વસ્થ હોકર ઇધર-ઉધર ફિરને લગા। ફિરતે ૨ ઉસને એક વિશાલ ઉદ્યાન દેખા। ઉસકે દેખને પર ઉસકા ચિત્ત ઉસમે પ્રવેશ કરને કે લિયે લાલાયિત હો ગયા। વહ વહા ગયા ઔર ભ્રમણ કરતે ૨ એક સાત ખડ કા મકાન દેખા। વહ અશોક વૃક્ષોં સે ચારોં તરફ સે વેષ્ટિત થા। કુમાર ઉસકે ભીતર પહુચકર ક્રમશ. સાતવે ખડ પર ચઢ ગયા। વહા ઉસને એક કન્યા દેખી। કન્યા કા મુખ ફૂલે હુએ કમલ કે સમાન સુન્દર થા। નીલકમલ કે સમાન ઇસકે દોનોં નેત્ર થે। સમસ્ત અગ ઇસકે વિશેષ સૌન્દર્ય સપન્ન થે। યૌવન ઇસકે સમસ્ત અગ ઔર ઉપાગોં મે વ્યાસ હો રહા થા। ઇસ સર્વાઙ્ગ સુન્દરી કન્યા કો દેખકર કુમાર કે આશ્ચર્ય કા ઠિકાના નહીં રહા।

પાન આદી સામગ્રી પોતાના હાથમા લઈ ઉભેલ છે આ પ્રમાણે જોવાથી કુમાર પહેલા કરતા વધુ સાવચેત બની ગયો પછી " ભાવીની પ્રબળતાથી આ બનેલ છે " આ પ્રકારે વિચારીને સ્વસ્થ થઇને કુમાર આમતેમ ફરવા લાગ્યો ફરતા ફરતા તેણે એક સુદર મોટો બાગ જોયો જોતા જ તેનુ મન એમા જવા લલચાયુ તેણે તેમા પ્રવેશ કર્યો, અને ફરવા લાગ્યો ફરતા ફરતા તેની દૃષ્ટિએ સાત માળનુ એક ભવ્ય મકાન દેખાયુ એ મકાન અશોકવૃક્ષની વચ્ચે આવેલ હતુ કુમાર એ મકાનમા દાખલ થયો, એક પછી એક મજલા ચઢતા ચઢતા તે ઠેઠ સાતમા માળ ઉપર પહોચી ગયો ત્યા તેણે એક કમળના સમાન સુદર મુખવાળી એક દિવ્ય કન્યાને જોઈ નીલકમળ જેવા એના નેત્રો હતા અને જેનુ દેહ સૌદર્ય ખૂબ જ ઉજ્વળ એવું હતુ યૌવન તેના અગ ઉપાગોમા વ્યાસ બન્યુ હતુ એ સર્વાગ સુદર સુદરીને જોઈને કુમારને આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો મારે વિસ્મયતા સાથે તે કન્યા સામે જોઈને તેણે ।

विशालेऽस्मिन्गहने तिष्ठसि । यदि युक्त मन्यसे तदा निवेदय मामप्यात्मीय-वृत्तान्तम् । कुमारस्य वचन श्रुत्वा समाश्वस्तहृदया सा मोक्तवान्-कुमार ! मम कथा बहुतरकालसमापनीया, अतो भवानेव पूर्व कथयतु, को भवान् ? कुतः समायातः ? किमागमनकारणम् ? । एव तया पृष्टः स कुमारः कथितवान्-देवि ! पाञ्चालाधिपति ब्रह्मनृपतिपुत्रो ब्रह्मदत्तनामाऽस्मि । इति श्रुत्वैव सा कुमारी चरणयोर्निपत्य हर्षजनितजाप्पाकुलितेक्षणा सगद्गदमिदमुवाच-कुमार ! अह तव मातुलपुत्री, पित्रा तवार्थे सङ्कल्पिता, इत्युक्त्वा कुमारस्य चरणयोर्निपत्य सा भृश

विस्मित होकर उसने कन्यासे कहा-भद्रे ! तुम कौन हो ? और अकेली ही इस विशाल वनमे रहती हो ? यदि कहने में कोई हानि न हो तो कृपा कर अपना समस्त वृत्तान्त मुझे स्पष्ट बतलाओ । कुमार के इस प्रकार वचन सुनकर स्वस्थ हृदय सपन्न होकर कन्या ने कहा कुमार। मेरी कथा बहुत विस्तृत है-उसके सुनने सुनाने में बहुत समय व्यतीत होगा, इस लिये पहिले आपही बतलावें कि आप कौन हैं ? कहा से आ रहे हैं ? और यहा आने का कारण क्या है ? इस प्रकार कन्याने जब कुमार से पूछा तो कुमार ने कहा-देवि ! सुनो मैं अपना ठिकाना तुमको बताता हू, वह इस प्रकार है-पाञ्चाल देश का ब्रह्म नामका राजा है मै उसका ब्रह्म-दत्त नामका पुत्र हू । कुमार के इस परिचय को पाकर वह कन्या हर्ष-प्रकर्षसे-हर्षांश्रुसे व्याप्त ने ा होकर कुमार के चरणों में पड गई और गद्गद् स्वर से इस प्रकार बोली-कुमार मै तुम्हारे मामा की पुत्री हू । पिताने आपके निमित्त मुझे सकल्पित किया है । इस प्रकार कह कर वह पुन

તમે કોણ છો ? આ વિશાળ વનમા શું તમે એકલા રહો છો ? કાઇ હરકત ન હોય તો તમારી સઘળી હકીકત મને કહી સભળાવો, કુમારના આ પ્રકા-રના વચન સાભળીને સ્વસ્થ બનીને કન્યાએ કહ્યું કુમાર ! મારી જીવનકથા ખૂબ જ લાબી છે, એને સાભળવામા ઘણો સમય લાગશે આથી પહેલા આપ જ બતાવો કે તમે કોણ છો ? કયાથી આવી રહ્યા છો ? અને અહી આવવાનુ કારણ શું છે ? આ રીતે કન્યાએ જ્યારે રાજકુમારને પૂછ્યુ ત્યારે કુમારે કહ્યુ કે, દેવી સાભળો હુ મારી સઘળી હકીકત તમને સ ભળાવુ છુ તે આ પ્રમાણે છે, પાચાલ દેશ ના બ્રહ્મ નામના રાજા છે, હુ તેમનો બ્રહ્મદત્ત નામનો પુત્ર છુ કુમારના આ પરિચયને સાભળી તે કન્યા ખૂબ જ આનદ પામી અને હર્ષના આસુ તેના નેત્રમાથી ઉભરાવા લાગ્યા અને તરત જ તે કુમારના ચરણોમા પડી અને ગદ્ગદ કઠે કહેવા લાગી કે હે કુમાર ! હુ તમારા મામાની પુત્રી છુ પિતાએ આપની સાથે મારૂ લગ્ન કરવાનો નિર્ધાર કર્યો છે આ પ્રમાણે

रोदितवती। कुमारोऽप्य स्वचरणपतितां तां समुत्थाप्य सानुकूलवचनैस्तस्या धृतिं जनयन् स्वकरेण तदश्रुणिमार्जयन्निदमुवाच-बाले ! कथय केन त्वमीदृशीमव स्थामानीता? सा कुमारी कुमारदर्शनेन समातधैर्या कथयितुमारब्धा-अहं तव मातुलपुत्री, पित्रा त्वदर्थे सङ्कल्पिता, इति ज्ञातमेव मयदा। अतः पर कथयामि-यदा मया ज्ञातं त्वया सह मम विवाहो भविष्यति। तदारभ्य तव सगमाऽऽकाङ्क्षिणी स्वकीयमुद्विग्न मनः सरस्तटेषु वनेषूपवनेषु विनोदयन्ती कथचित्काल यापयितु मवृत्ता। एकदाऽहं समुद्विग्नचेता निजगृहोद्याने त्वामेव चिन्तयन्ती तद्गताखिल-

---

કુમાર કે દોનોં ચરણોં કો છૂકર એકદમ રોને લગી। કુમારને ઉસકો અપને ચરણોં પર સે ઉઠાકર સાનુકૂલ વચનોં દ્વારા ધૈર્ય બધાયા ઔર અપને કરકમલ સે ઉસકે આસુઓંકો પોંછા પશ્ચાત્ કહા-બાલે। કહો તુમકો કિસને ઇસ અવસ્થા પર પહુચાયા હૈ। કુમારી ને કુમાર કે દર્શન સે ધૈર્ય સપન્ન બનકર અપની કથા ઉસકો ઇસ પ્રકાર સુનાઈ-વહ બોલી-કુમાર ! મૈ તુમ્હારે મામા કી પુત્રી હૂ। પિતા ને તુમકો દેને કે લિયે મુઝે સકલ્પિત કિયા હૈ। યહ બાત તો મૈં અભી આપ સે નિવેદિત કર હી ચુકી હૂ। અબ ઇસકે બાદ કા વૃત્તાન્ત ઇસ પ્રકાર હૈ-જબ મુઝે યહ પૂર્ણ રૂપ સે નિશ્ચય હો ચુકા કિ મેરા વૈવાહિક સબધ આપ કે સાથ હોના હૈ તો મુઝે ઉસી દિન સે આપકે સગમ કી અભિલાષા ને ઉદ્વિગ્નચિત્ત બના દિયા। ઉદ્વિગ્ન મન કો લેને તાલાબ, વન એવ ઉપવનોં મે નાનાવિધ ક્રીડાઓ કે કરને સે રમાયા ઔર ઇસ તરહ સે કથચિત્ સમય કો બીતાયા। પરન્તુ ચિત્તકો જૈસી ચાહિયે વૈસી શાતિ નહી મિલી। એક

કહીને તે કુમારના બન્ને ચરણોને પકડીને રોવા લાગી, કુમારે તેને બેઠી કરી સાનુકૂળ વચનોથી આશ્વાસન આપી પોતાના હાથથી તેની આખના આસુ લૂછતા લૂછતા પૂછયુ હે બાળા ! મન મૂકીને કહો કે તમારી આ દશા કોણે કરી ? કુમારના વચનોથી હિમત લાવી તે કુમારીએ પોત ની વિતક કથા કહેવા માડી કુમાર ! હુ તમારા મામાની પુત્રી છુ પિતાએ તમારી સાથે મને પર ણાવવાનો સકલ્પ કર્યો એ વાતતો હુ આપને કહી ચૂકી છુ એ પંછીનું વૃત્તાત આ પ્રકારનુ છે જ્યારે મારા જાણવામા આવ્યુ કે, મારો વૈવાહિક સબધ આપની સાથે નિશ્ચિત બની ચૂક્યો છે ત્યારે એજ દિવસથી આપના મિલન માટે મારા દિલમા અરમાન જાગ્યા હતા મારૂ મન આપને મળવા તલપી રહ્યુ હતું સમય વીતતો હતો અને મારા મનમા ભારે અકળામણ જાગતી હતી એ અકળામણને દૂર કરવા હુ તળાવ, વન, ઉપવનમા નાના વીધ ક્રીડાઓ કરવા નીકળી પડતી અને એ રીતે સમય વીતાવતી હતી પરતુ ાય શાન્તી

भावा विस्मृत स्वपरभावभेदा सकल्पाध्यवसितत्वत्सगमा हृदयेशेन त्वया सह क्रीडा परायणा सती दुष्टविद्याधरेणाहमत्रानीता। स विद्याधरो मा नीतिमार्गात्। प्राचालयितु यतते। अह भवदाशया कथचित्प्राणान् धारयामि। अहमत्र बन्धुजन विरह दावानल मतप्ता सुधावृष्ट्या भवदीयदृष्ट्या प्रमुदिता जाताऽस्मि। कुमारेणोक्तम्-त्वदपहारको मम शत्रुरधुना क्वास्ते? अहमपि तद्बल द्रष्टुमिच्छामि।

दिन की बात है कि जब मेरा चित्त विशेष रूप से उद्विग्न बन रहा था तब मैं अपने घरके उद्यान में जाकर उसमे आपको बठाने का प्रयत्न करने लगी। सकल्प से आपकी आकृति खींचकर चित्तघर में मैंने आपको बिठाया। मैं उस समय यह बिलकुल विस्मृत हो गई थी कि स्व और पर का भेद कैसा होता है। समस्त सकल्प और विकल्पों के लक्ष्य एकमात्र उस समय मेरे आपही बने हुए थे। मैंने आपके साथ मन ही मन क्रीडा करना प्रारभ किया। इस प्रकार आपमे एकतान बनी हुई मुझे किसी दुष्ट विद्याधर ने देखा और उसने मेरा हरण कर लिया। इस तरह उसके द्वारा हरी जाकर मैं यहा लाई गई हू। वह विद्याधर मुझे नीति मार्ग से चलायमान करने के लिये विशेष प्रयत्न कर रहा है, परन्तु मैं आपके मिलने की आशा से ही किसी तरह अभीतक प्राणों को सुरक्षित किये हू। यद्यपि मैं यहा बन्धुजनों के विरहाग्नि से जल ही रही हू तौभी आज आपके दर्शन रूपी अमृतवृष्टि ने मुझे प्रमुदित बना दिया है।

इस प्रकार उस कन्या के कथन को सुनकर कुमार ने कहा भाग्ये।

નહોતી બળતી એક દિવસની વાત છે કે, જ્યારે મારૂ ચિત્ત ખૂબ જ વ્યગ્ર બની રહ્યુ હતુ ત્યારે હું ઉદ્યાનમા ગઈ અને આપને મારા દિલમા સ્થિર કરવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી, એ સમયે હુ બિલકુલ બેભાન જેવી બની ગઈ હતી મારા સકલ્પ વિકલ્પો આપનામા જ એકત્રિત બની ગયા હતા, મે મનમા ને મનમા આપની સાથે ક્રીડા કરવાના સ્વપ્ના સેવવા માડ્યા આ રીતે આપનામા એકતાન બનેલી એવી મને કોઇ દુષ્ટ વિદ્યાધરે જોઈ અને તેણે મારૂ હરણ કર્યુ મારૂ હરણ કરીને તે વિદ્યાધર મને અહી લઈ આવ્યો છે આ પછી તે વિદ્યાધરે નીતિ માર્ગથી મને ચલાયમાન કરવા ખૂબ પ્રયત્નો કર્યા પરતુ આપને મળવાની આશાથી મહાકષ્ટ પૂર્વક હુ પ્રાણને સુરક્ષિત રાખી શકી છુ હુ અહી મારા બધુજનોની વિખુટી વિરહરૂપી અગ્નિથી બળતી દીવસો કાપી રહી હતી ત્યા જ આજે આપના દર્શનની અમૃત વૃષ્ટિએ મને પ્રફુલ્લિત બનાવી છે

એ કન્યાના આ પ્રકારના વચનોને સાભળીને કુમારે કહ્યુ, સુભગે! કહે

कुमार्या भणितम्-स्वामिन अनेन दुष्टविद्याधरेण मह्यं शाङ्करी विद्या दत्ता, दत्त्वा च तेनोक्तम्-इयं विद्या त्वया पठितमात्रा दासीदाससखीपरिवाररूपेणाविर्भविष्यति। त्वदुक्तं सर्वं कार्यं करिष्यति। तव रिपुं निवारयिष्यति। दूरस्थस्यापि मम सर्वं वृत्तान्तं पृष्टा सती त्वां कथयिष्यति, अतस्तां विद्यां स्मृत्वा त्वां कथयामीत्युक्त्वा विद्याधरवृत्तान्तं राजकुमाराय कथयति-शीललक्षणधर्ममभाव-मम तेजोऽसहमानोऽत्र भवने मां मुक्त्वा स उन्मत्तनामा विद्याधरो विद्यां साधयितुं वशजाले प्रविष्टः।

બતાવ તેરા અપહારક મેરા શત્રુ વિદ્યાધર ઇસ સમય કહા હૈ? મૈં દેખના ચાહતા હૂ કિ વહ કૈસા બલવાન્ હૈ, કુમાર કી બાતેં સુનકર કુમારી ને કહા સ્વામિન્! ઇસ દુષ્ટ વિદ્યાધરને મુઝે શાકરી વિદ્યા દેની વિચારી હૈ, ઔર ઇસકા પ્રભાવ ઇસ પ્રકાર બતલાયા કિ જબ તૂ ઇસ વિદ્યા કો યાદ કરેગી તબ વહ વિદ્યા દાસી-દાસ-સખી એવ પરિવાર રૂપસે સ્વય પ્રકટ હો જાવેગી। ઔર જૈસા તુમ કહોગી વૈસા હી વહ સબ કામ કરેગી। તુમ્હારા યદિ કોઈ શત્રુ ભી હોગા તો ઉસકા ભી વહ નિવારણ કર દેગી। તુમસે દૂર રહે હુએ ભી મેરા સબ વૃત્તાન્ત પૂછને પર તુમકો બતલા દેગી। ઇસ-લિયે મૈં ઉસ વિદ્યા કો યાદ કરકે તુમસે કહૂગા ઇસ પ્રકાર કહ કર વહ વિદ્યાધર ઉસ વિદ્યા કો સિદ્ધ કરને કે લિયે વશ કે જાલ મેં પ્રવિષ્ટ હુઆ હૈ। યદ્યપિ ઉસને મેરે શીલ કો ખડિત કરને કે લિયે ખૂબ હી પ્રયત્ન કિયા પરન્તુ વહ મેરે શીલ રક્ષણ જન્ય પરમધર્મ કે પ્રભાવ સે પરાસ્ત હી રહા। મેરે તેજ કો વહ સહન નહી કર સકા। ઇસલિયે વહ મુઝે ઇસ ભવન મેં

તારૂ અપહરણ કરનાર મારો શત્રુ એ વિદ્યાધર આ સમયે ક્યા છે? હુ જોવા માગુ છુ કે, તે કેટલો બળવાન છે? કુમારની વાતને સાભળી કુમારીએ કહ્યુ સ્વામિન્! એ દુષ્ટ વિદ્યાધરે મને શાકરી વિદ્યા આપવાનુ નક્કી કર્યુ છે અને એ વિદ્યાનો પ્રભાવ આ રીતનો હોવાનુ કહ્યુ છે જ્યારે તુ આ વિદ્યાને યાદ કરશે ત્યારે તે વિદ્યા દાસ-દાસીઓ સાથ તેમજ સખી અને પરિવાર સાથે સ્વય પ્રગટ થશે અને તેને તુ કહીશ તે પ્રમાણે તારા દરેક કામ તે કરી આપશે તારો જે કોઈ શત્રુ પણ હશે તો તેનો પણ તે વિનાશ કરી નાખશે તારાથી દૂર રહેવા છતા પણ મારો સઘળો વૃત્તાત પૂછવાથી એ તને બતાવશે આ કારણે એ વિદ્યાને સાધવા હુ જાઉ છુ એમ કહીને તે વિદ્યાધર એક વશના જાળમા બેઠો છે એ વિદ્યાધરે મને પોતાને સ્વાધીન કરવા આજ સુધી ઘણા પ્રયત્નો કર્યા છે પરતુ તેમા તેને સફળતા મળી નથી હુ મારા શીલને અખડ રાખી શકી છુ, મારા તેજને તે સહન ન કરી શકવાથી મને આ ભુવનમા એકલી રાખીને તે વિદ્યાધર ચાલ્યો ગયો છે કુમારીની લઈ

कुमार्या एतद्वचन श्रुत्वा राजकुमारेणोक्तम्-बाले ! मुञ्च भयम् । योऽसौ विद्याधरो विद्या साधयितु वशनाल प्रविष्टो मया तस्य शिरश्छिन्नम् । इति श्रुत्वा हर्षप्रकर्षम धिगता राजपुत्री कथितवती-आर्यपुत्र ! त्वया शोभन कृतम् , य एष दुरात्मा विद्याधरो हतः । सम्प्रत्यहमाश्वस्ताऽस्मि । ततः कुमारो गान्धर्वविधिना ता परिणीय, तया सह कियत्काल तत्र स्थित ।

अन्यदा कुमारेण दिव्यवलयानां ध्वनिरुपश्रुतः । तं श्रुत्वा कुमार प्रोवाच-कोऽयं शब्दः श्रूयते ?-आर्यपुत्र ! तस्यैव दुष्टविद्याधरस्य भगिनी खण्डशाखा नाम्नी विद्याधरकुमारीभिः परिवृता विवाहोपकरणमादायात्र समागता । तासा विद्या-

अकेली को छोड गया है। कुमारी के इस कथन को सुनकर राजकुमारने कहा कि-हे बाले। अब तुम भय मत करो। क्यों कि जो यह विद्याधर शाङ्करी विद्या को सिद्ध करने के लिये वशनाल मे गया हुआ था, उसको तो मैंने मार डाला है। अर्थात् उसका शिरच्छेद कर दिया है। कुमार की इस बात को सुनकर भय दूर होजाने से कुमारी को बडा हर्ष हुआ। और कहा अब मुझे किसी प्रकार का भय नहीं रहा। कुमारी के वचनों को सुनकर कुमार ने उसी समय उसके साथ गान्धर्वविधि के अनुसार अपना विवाह कर लिया। थोडे ही दिनों तक वह उसीके साथ वहा रहा, और सुखानुभव करता रहा।

एक दिन की बात है कि कुमार के कानों में दिव्य वलयों ककण की ध्वनि सुनाई पड़ी। सुनकर कुमार ने कहा प्रिये यह शब्द कैसा सुनने मे आ रहा है। कुमारि ने उत्तर दिया आर्यपुत्र ! उसी दुष्ट विद्याधर की बहिन कि जिसका नाम शण्डशाखा है विद्याधर कुमारिकाओं से परिवृत होकर विवाह का साज सामान लेकर यहा आई हुइ है।

કુમારે કહ્યું કે, હે બાલે ! હવે તમારે ભય રાખવાનુ કોઈ પ્રયોજન નથી કેમકે, શાકરી વિદ્યા સિદ્ધ કરવા માટે વશનળમા ગયેલો એ વિદ્યાધર મારા હાથથી હણાઈ ગયો છે અર્થાત્ મારા હાથે તેનો શિરચ્છેદ થયો છે વિદ્યાધરનો કુમારને હાથે શિરચ્છેદ થયાની વાત સાભળીને કુમારી ખૂબ જ હર્ષિત બની અને કહેવા લાગી, હે આર્યપુત્ર ! તમારા હાથે જે કામ બન્યુ છે તે ઘણુ જ સારૂ થયુ એ દુષ્ટાત્મા વિદ્યાધરનો નાશ થયો એથી મને ખૂબ હર્ષ થયો હવે મને કોઈ પ્રકારનો ભય નથી આ પછી કુમારે ગાધર્વ વીધી અનુસાર તે રાજકન્યા સાથે લગ્ન કર્યા અને કેટલાક દિવસ સુધી એ સ્થળે તેની સાથે આનદથી રહ્યા

એક દિવસનો વાત છે કે, દિવ્ય એવા આભરણોનો રણકાર કુમારના કાને પડયો એ દિવ્ય રણકાર સાભળીને કુમારે પૂછ્યુ, પ્રિયે ! આ શાનો રણકાર સભળાય છે ? રાજકન્યાએ કહ્યુ, આર્યપુત્ર ! એ દુષ્ટ વિદ્યાધરની બહેન કે જેનુ નામ શણ્ડશાખા છે તે વિદ્યાધર કુમારીકાઓને સાથે લઈ

कुमार्या भणितम्-स्वामिन् अनेन दुष्टविद्याधरेण मम शाकुरी विद्या दत्ता, दत्त्वा च तेनोक्तम्-इय विद्या त्वया पठितमात्रा दासीदासपत्रीपरिवार रूपेणाविर्भविष्यति। त्वदुक्त सर्वं कार्यं करिष्यति। तव रिपु निवारयिष्यति । दूरस्थस्यापि मम सर्वं वृत्तान्त पृष्टा सती त्वा कथयिष्यति, अतस्ता विद्या स्मृता त्वा कथयामीत्युक्त्वा विद्याधरवृत्तान्त राजकुमाराय कथयति-शीलरक्षणधर्ममभावान्मम तेजोऽसहमानोऽत्र भवने मां मुक्त्वा स उन्मत्तनामा विद्याधरो विद्यां साधयितु वशजाल प्रविष्टः ।

चता वह तेरा अपहारक मेरा शत्रु विद्याधर इस समय कहा है ? मैं देखना चाहता हू कि वह कैसा बलवान् है, कुमार की बातें सुनकर कुमारी ने कहा स्वामिन्! इस दुष्ट विद्याधरने मुझे शाकुरी विद्या देनी विचारी है, और इसका प्रभाव इस प्रकार बतलाया कि जब तू इस विद्या को याद करेगी तब वह विद्या दासी-दास-सखी रूप परिवार रूपसे स्वय प्रकट हो जावेगी। और जैसा तुम कहोगी वैसा ही यह सब काम करेगी। तुम्हारा यदि कोई शत्रु भी होगा तो उसका भी यह निवारण कर देगी। तुमसे दूर रहे हुए भी मेरा सब वृत्तान्त पूछने पर तुमको बतला देगी। इस-लिये मैं उस विद्या को याद करके तुमसे कहूगा इस प्रकार कह कर वह विद्याधर उस विद्या को सिद्ध करने के लिये वश के जाल में प्रविष्ट हुआ है। यद्यपि उसने मेरे शील को खडित करने के लिये खूब ही प्रयत्न किया परन्तु वह मेरे शील रक्षण जन्य परमधर्म के प्रभाव से परास्त ही रहा। मेरे तेज को वह सहन नही कर सका। इसलिये वह मुझे इस भवन में

તારૂ અપહરણ કરનાર મારો શત્રુ એ વિદ્યાધર આ સમયે કયા છે? હુ જોવા માગુ છુ કે, તે કેટલો બળવાન છે? કુમારની વાતને સાભળી કુમારીએ કહ્યુ સ્વામિન્! એ દુષ્ટ વિદ્યાધરે મને શાકરી વિદ્યા આપવાનુ નક્કી કર્યુ છે અને એ વિદ્યાનો પ્રભાવ આ રીતનો હોવાનુ કહ્યુ છે જ્યારે તુ આ વિદ્યાને યાદ કરશે ત્યારે તે વિદ્યા દાસ-દાસીઓ સાથે તેમજ સખી અને પરિવાર સાથે સ્વય પ્રગટ થશે અને તેને તુ કહીશ તે પ્રમાણે તારા દરેક કામ તે કરી આપશે તારો જો કોઈ શત્રુ પણ હશે તો તેનો પણ તે વિનાશ કરી નાખશે તારાથી દૂર રહેવા છતા પણ મારો સઘળો વૃત્તાત પૂછવાથી એ તને બતાવશે આ કારણે એ વિદ્યાને સાધવા હુ જાઉ છુ એમ કહીને તે વિદ્યાધર એક વનના જાળમા બેઠો છે એ વિદ્યાધરે મને પોતાને સ્વાધીન કરવા આજ સુધી ઘણા પ્રયત્નો કર્યા છે પરતુ તેમા તેને સફળતા મળી નથી હુ મારા શીલને અખડ રાખી શકી છુ, મારા તેજને તે સહન ન કરી શકવાથી મને આ ભુવનમા એકલી રાખીને તે વિદ્યાધર ચાલ્યો ગયો છે કુમારીની

पश्चिमतीरे गतः कुमार एका रूपयौवनलावण्यवतीं कन्या ददर्श । अत्रान्तरे तत्रस्थितो राजमन्त्री त कुमार विलोक्य स्वभवनमागत्य कुमारमानेतु दासीं प्रेषयति । दास्या वचन श्रुत्वा कुमारस्तया सह महामन्त्रिणो गृहे गतवान् । मन्त्रिणाऽपि स कुमारो यथावत्सत्कारित । द्वितीयदिवसे कुमारो मन्त्रिणा सह राजसभाया गतः । राज्ञा कुमारस्य वृत्तान्तमवगत्य स कुमारो वरासने उपवेशित । सभाकार्ये समाप्ते राजकुमारेण सह स्वभवनमागत तत्र विविधभोजनसामग्र्या कुमारो भोजितः । अनन्तर राजा सविनयमिदमाह-कुमार! भवन्त सत्कर्तुं नास्ति

में स्नान किया। स्नान करके फिर वह उस तालाब के पश्चिम तीर पर गया। वहा उसने रूप यौवन एव लावण्य से युक्त एक कन्या देखी। वहा रहे हुए राजमत्री ने भी कुमार को देखा, देखकर दासी को भेजी। दासीने पहुच कर कुमार से कहा कि आप मेरे साथ महामत्री के घर चले। दासी के इस कथन को सुनकर कुमार उस दासी के साथ महामत्री के घर पर गया। मत्री ने कुमार को अपने घर पर खूब आनद के साथ रक्खा और अच्छी तरह से उसका सत्कार भी किया। दूसरे दिन जब मत्री राज-सभा में जा रहे थे तब वे कुमार को भी साथ में लेते गये। राजाने कुमार का परिचय पाकर एव उसका समस्त वृत्तान्त जानकर एक सुन्दर आसन पर बैठाया। सभा का कार्य जब समाप्त हो चुका तो राजा कुमा-रको साथ लेकर अपने महल में आया और अनेक प्रकार की भोजन सामग्री द्वारा कुमार का खूब सत्कार किया-ठाट से भोजन करवाया। भोजन हो चुकने पर राजाने विनय के साथ कुमार से कहा-कुमार ! आपके सत्कार करने की शक्ति यद्यपि मुझमे नही है तो भी मै आपको

પાશ્ચમ કાઠા તરફ ગયો ત્યા તેણે રૂપલાવણ્યથી યુક્ત એવી એક કન્યા જોઈ એજ પ્રમાણે ત્યા રહેલા મત્રીએ કુમારને જોયા કુમારને જોતા જ તેણે કુમા રને બોલાવવા દાસીને મોકલી દાસીએ આવીને કુમારને મત્રીનો સદેશો પહોચાડયો તે સાભળીને કુમાર તે દાસી સાથે મત્રીના નિવાસ સ્થાને ગયો મત્રીએ કુમારનુ સુદર સ્વાગત કર્યું બીજે દિવસે રાજસભામા જતી વેળાએ કુમારને પણ સાથે લેતા ગયા રાજાએ કુમારનો પરિચય મેળવીને તેમજ તેનો સઘળો પૂર્વ વૃત્તાત જાણીને એક સુદર આસન ઉપર બેસાડયો સભાનુ કામ પૂરૂ થયુ એટલે રાજા કુમારને પોતાની સાથે રાજમહેલમા લઈ ગયો અને અનેક પ્રકારની ભોજન સામગ્રીથી કુમારનું સન્માન કર્યું ભોજન વીધી પૂર્ણ થયા પછી રાજાએ ખૂબ વિનય સાથે કહ્યુ કે કુમાર ! હું તમારૂ સ પૂર્ણપણે સ્વાગત કરી શકવામા શક્તિમાન

धरीणां वलयानामेष मनोहरः शब्दः । त्वमितस्त्वरितमपक्रम्य प्रासादबहिर्भागे दत्तदृष्टिस्तिष्ठ । अहमुपरि गच्छामि, तासां त्वद्विषये कीदृशो भावो भवति, तमपि विजानामि । यदि तासां त्वद्विषयेऽनुरागो भविष्यति, तदा रक्तां पताकां दर्शयिष्यामि अन्यथा तु श्वेताम् । कुमारोऽपि तत्कथनानुसारेण प्रासादाद् बहिर्गत्वा प्रच्छन्नस्तिष्ठति । तावत्पश्यति कुमारीकरचालितां श्वेतपताकाम् । ता दृष्ट्वा "एता विद्याधर्योमद्विरुद्धाः" इति विचिन्त्य कुमारस्ततः शनैरपक्रान्तो गिरिनिकुञ्जमध्ये समागत । तत्र भ्रमता कुमारेणैकः सरोवरो दृष्टः । तत्र स्नात्वा तत्सरस

सो उन विद्याधरियों के करवलयों-हाथकी चूडियों का यह मनोहर शब्द सुनाई दे रहा है। अब तुम यहां से शीघ्र ही निकलकर बाहर चले जाओ, वहां बैठे २ इसकी निगाह रखना, मैं भी ऊपर जाती हूं। इस विद्याधरियों का तुम्हारे विषय में कैसा अभिप्राय होता है यह मैं जानने की चेष्टा करूंगी, यदि इनका अनुराग आप में देखूगी तो मैं वहीं से आपके लिये एक लाल पताका दिखला दूंगी-नहीं तो सफेदी। उसका इस प्रकार कथन सुनकर राजकुमार मकान से बाहर हो गया। और छिपकर एक जगह बैठ गया। कुमारी ने विद्याधरियों का भाव कुमार के विषय में ठीक न जानकर वहीं से सफेद पताका कुमार को दिखलाई। कुमार ने इसको देखकर यह समझ लिया कि ये विद्याधर कन्याएँ मुझसे विरुद्ध हैं। अतः वह वहां से चल दिया। और धीरे २ चलकर वह एक पर्वत के निकुञ्ज= पर्वतों का झुण्ड के बीच में जा पहुंचा। वहां जाकर उसने वहां रहे हुए सरोवर

વિવાહના સાજ સામાન સાથે અહિ આવી છે આ અવાજ એ વિદ્યાધર કુમારીઓએ પહેરેલા કંકણોનો છે હવે તમે અહીથી જલદી બહાર નીકળો અને દૂર બેઠા બેઠા એની પ્રવૃત્તિ ઉપર નજર નાખતા રહો હું પણ ઉપર જાઉ છુ અને એ વિદ્યાધરણીઓનો તમારા વિષે કેવો અભિપ્રાય છે એ જાણવાની કોશિશ કરૂ છુ તમારા પ્રત્યે જો તેમનો સદ્ભાવ જણાશે તો હુ ત્યાથી એક લાલ કપડુ બતાવીશ અને સદ્ભાવ નહીં હોય તો સફેદ બતાવીશ તેની એ પ્રકારની વાત સાભળીને રાજકુમાર તે મકાનમાથી બહાર નીકળી ગયો અને એક સ્થળે છુપાઈને બેસી ગયો રાજકુમારીને વાતચીતમા વિદ્યાધરણી ઓનો કુમાર પ્રત્યેનો ભાવ ઠીક ન જણાતા ત્યાથી સફેદ કપડુ બતાવ્યુ આ જોઈ કુમારે વિચાર કર્યો કે, વિદ્યાધર કુમારીઓ મારી વિરૂદ્ધ છે આથી તે ત્યથી ચાલી નીકળ્યો ચાલતા ચાલતા તે એક પર્વતનુ ગુડ-સમૂહ ઉપર જઈ પહોચ્યો ત્યા જઇ તેણે સરોવરમા સ્નાન કર્યું સ્નાન કરીને તે એ

विरुद्धास्तथाऽपि तत्र योग्यं पतिं गवेषयामीति मम भाग्यात्तत्र महामन्त्रिणो दृष्टिपथमारूढः ।

एकदा स नृपतिः स्वसैन्यं सज्जीकृत्य ब्रह्मदत्तकुमारेण सह स्वशत्रुभिः सह संग्रामं कर्तुं गतः । श्वसुरमतिपक्षभूतान् राज्ञः पराजित्य प्रतिनिवृत्तः कुमारो वरधनुमपश्यत् । कुमारस्तमाहूय सर्वं वृत्तान्तमपृच्छत् । स कुमारं दृष्ट्वा भृशं रुरोद । रुदन्तं तं सान्त्वनवचनैः सान्त्वयित्वा कुमारो वरधनुं स्ववृत्तान्तं कथयितुं प्रेरितवान् । ततः स निवेदयति–" कुमार ! भवन्तं तत्र घटाधोदेशे समुपवेश्य जल-

यौवनवती मुझे देखकर उन्हों ने मुझ से कहा कि बेटी–देखो इस समय सब राजा मुझसे विरुद्ध हो रहे हैं तो भी मैं तेरे योग्य पति का अन्वेषण करता हूं। इतने में मेरे भाग्यवशसे मन्त्रीजी को आपके दर्शन हो गये इस प्रकार कुमारको उस नवोढा ने अपना वृत्तान्त सुना कर प्रसन्नचित्त किया।

एक समय की बात है कि इस कन्या का पिता सेना को सज्जित करके ब्रह्मदत्तकुमार के साथ शत्रुओंसे संग्राम करने के लिये निकला। कुमारने अपने श्वशुर के प्रतिपक्षी जितने भी राजा थे सबको परास्त कर दिया। जब कुमार वहा से लौटने लगा तो उसने लौटते समय वरधनु को देखा। वरधनु को पास बुलाकर कुमार ने ज्यों ही उससे सब वृत्तान्त पूछना चाहा कि इतने में कुमार को देखते ही वह खूब गला फाड २ कर रोने लगा। अतिशय रुदन करते हुए वरधनु को कुमार ने समझा बुझाकर शांत किया। वरधनु के शान्त होने पर कुमार ने उसको अपना वृत्तान्त कहने के लिये प्रेरित किया। तब वरधनु ने कुमार से इस प्रकार कहा।

ઘણો સ્નેહ હોવાથી અને મને યૌવનવતી જોઈને એમણે મને કહ્યું કે, બેટા! જુઓ, આજે સઘળા રાજાઓ મારા દુશ્મન બની ગયા છે છતા હું તારા યોગ્ય એવા વરની શોધમા છુ એટલામા મારા ભાગ્યવશાત મંત્રીજીને આપના દર્શન થયા આ રીતે પોતાનો સમસ્ત વૃત્તાન્ત તેણે કુમારને સમજાવીને પ્રસન્નચિત્ત કર્યો

એક સમયની વાત છે કે, બ્રહ્મદત્તકુમારના આ નવા સસરા બનેલા રાજા પોતાની સેનાને સુસજ્જ કરી બ્રહ્મદત્તકુમારને સાથે લઈ શત્રુઓ સાથે સંગ્રામ કરવા નીકળ્યા કુમારે પોતાના સસરાના જે રાજાઓ શત્રુ હતા તેમને લડા-ઈમા હરાવી દીધા જ્યારે તે વિજય મેળવીને ત્યાથી પાછો ફરતો હતો તેવામા તેણે પોતાના મિત્ર વરધનુને જોયો જોતા જ તેને હર્ષ થયો અને તેને પોતાની પાસે બોલાવીને સઘળો વૃત્તાત પૂછવા લાગ્યા આ બાજુ વરધનુએ પણ કુમારને જોતા હર્ષાવેશથી ડુસકે ડુસકે રડવા માડ્યુ આખરે કુમારે તેને છાતી સરસો ચાપી સાત્વન આપ્યુ બાદ તેનુ વૃત્તાન્ત જાણવા પ્રયાસ કર્યો વરધનુએ કુમારથી પોતે શી રીતે છુટો પડયો પછી શું થયુ તે વૃત્તાન્ત કહેવા માડ્યુ

मम शक्तिः । अतो भवान् कमपि मदत्तमुपहारं स्वीकर्तुमर्हति। इच्छामि कन्यामिमां भवते दातुम् । राज्ञः सभक्ति बहुमान वचन निशम्य कुमारस्तत्स्वीकृतवान् । समागते शुभे मुहूर्ते कुमारस्य राजकन्यया सह विवाहो जातः । एकदा कुमारः स्वप्रियामपृच्छत्—शुभे ! कथय, तव पिता कथमेकाकिनं मह्यं त्वां दत्तवान् । राजपुत्री प्राह—स्वामिन्! मम पिता शत्रुभिरुपद्रुतो निर्जितराज्य इमां विषमपल्लिं समाश्रितः। अहं राज्ञ्या श्रीमत्या गर्भजाता चतुर्णां भ्रातृणामनुजाता श्रीकान्ता नाम्नी पितुः परमस्नेहभाजनभूताऽस्मि । मातृयौवना मां पिता प्राह—पुत्रि ! ममैते राजानो

नजराने में एक भेट देना चाहता हू आप उसको स्वीकार करे । ऐसा कहकर राजाने अपनी कन्या राजकुमार को समर्पित कर दी । कुमार ने भी राजा के भक्ति एव बहुमान परिपूर्ण वचन सुनकर उस कन्या को लेना अगीकार कर लिया पश्चात् शुभमुहूर्त आने पर उसका विवाह भी कर दिया । एक दिन की बात है कि कुमार ने अपनी इस नवोढा पत्नी से पूछा कि प्रिये ! कहो तो सही तुम्हारे पिताने मुझ अकेले के साथ तुम्हारा विवाह कैसे कर दिया । राजपुत्री ने कहा स्वामिन् ! मेरे पिता के पीछे शत्रु बहुत पडे थे । समय २ पर वे इनको अधिक कष्ट दिया करते थे । ऐसा भी समय आ गया था कि मेरे पिता का राज्य भी उन लोगों ने छीन लिया । और पिता को वहा से भगा दिया। भगकर पिताने इस विषमपल्ली का आश्रय लिया । मेरे चार भाई और हैं । सब भाइयों के बाद ही मेरा जन्म हुआ है। मेरी माता का नाम श्रीमती और मेरा नाम श्री कान्ता है । मेरे ऊपर पिता का अधिक स्नेह था अतः

નથી, તો પણ હું આપને નજરાણામા એક ભેટ આપવા ઇચ્છુ છુ આપ તેનો સાભાર સ્વીકાર કરો આ પ્રમાણે કહીને રાજાએ પોતાની કન્યા કુમારને અર્પણ કરી કુમારે પણ રાજાનો પ્રેમભાવ જાણીને તેની કન્યાનો સ્વીકાર કર્યો પછી શુભ મુહૂર્તે તેમના લગ્ન થયા એક દિવસની વાત છે કે, કુમારે પોતાની નવોઢા પત્નીને પૂછયુ કે, પ્રિયે ! તમારા પિતાએ મારા જેવી રખડતી વ્યક્તિ સાથે તમારૂ લગ્ન કેમ કર્યુ ? રાજપુત્રીએ કહ્યુ, સ્વામિન્ ! મારા પિતાની પાછળ ઘણા શત્રુઓ પડયા હતા અને વખતો વખત તેઓ ભારે કષ્ટ પહોચાડતા હતા એક સમય એવો આવી ગયો કે, મારા પિતાનુ રાજ્ય પણ એ લોકોએ કબજે કરી લીધેલુ અને પિતાને ભાગવુ પડેલું ભાગીને તેમણે આ વિષમ સ્થળનો આશ્રય લીધો મારે ચાર ભાઈ છે હું એ ચારે ભાઈઓથી નાની છુ મારી માતાનુ નામ શ્રીમતી અને મારૂ નામ શ્રીકાન્તા છે મારા ઉપર પિતાનો

राजकदत्ता गुटिका मुखे प्रक्षिप्तवान् । तद्वशादहं निश्चेष्टो जात । मां मृत ज्ञात्वा सर्वे दीर्घनृपसैनिकाः प्रतिनिवृत्ता । तेषु प्रतिनिवृत्तेषु चिरकालानन्तर मया मुखाद् गुटिका निःसारिता । तत सचेतनो भूत्वाऽहं त्वां गवेषयितु प्रवृत्तः । त्वदन्वेषण-परायणोऽहं विचरन्नेकस्मिन् ग्रामे गतः । तत्र मयैकः परिव्राजको दृष्टः । तेन सह परिचयो जातः । स मामुवाच-तव पितुर्लघुभ्राता सुभगनामाऽहमस्मि । दीर्घ-नृपत्रासात्तव पिता पलायित । माता च तव दीर्घनृपेण निगृह्य मातङ्ग नामक चाण्डालगृहे निक्षिप्ता । यच्छ्रुत्वाऽतीव दुःखितोऽहं कापालिकवेष परिवृत्य मात-ङ्गमहत्तर परिवञ्च्य ततो मातरमादाय पितुर्मित्रस्य देवशर्मनाम्नो ब्राह्मणस्य गृहे निक्षिप्तवान् । ततस्त्वामन्वेषयन्नितस्ततः परिभ्रमन् त्वया सह सगतः । ”

तो फिर मैंने परिव्राजक द्वारा दीगई गोलीको मुखमें डाल दिया। इससे मैं उस समय बिलकुल निश्चेष्ट हो गया। उन्हों ने ज्यो ही मुझे इस अवस्था में देखा तो जाना कि यह मर गया है। अतः वे सब सैनिक वहा से लौट गये। उनके लौट जाने पर बहुत समय के बाद मैंने उस गोली को अपने मुख से बाहिर निकाला। उसके निकालते ही मैं ज्यों का त्यों हो गया और फिर आप की खोज करनेमें लग गया। खोज करते २ मैं एक गाव मे पहुँचा वहा मुझे एक तापस मिला। उसके साथ मेरा परिचय हो गया। उसने मुझ से कहा-मैं तुम्हारे पिता का छोटा भाई सुभग हू। दीर्घराजा के त्रास से तुम्हारा पिता तो भग गया है और तुम्हारी माता को उसने निग्रहीत कर के मातङ्ग नामक चाण्डाल के घर मे डाल दिया है। इस प्रकार के समाचार सुनकर मुझे बहुत अधिक दुःख हुआ। पर उस समय करता क्या? विचार किया कि कापा-

---

છોડે ત્યારે મે પરિવ્રાજકે આપેલ ગોળીને મોઢામા મૂકી આથી હું એ સમયે તદ્દન નિશ્ચેષ્ટ બની ગયેા એમણે મને આવેા નિશ્ચેષ્ટ જોયેા એટલે માની લીધુ કે, હુ મરી ગયેા છુ આથી એ સઘળા સૈનિકેા મને ત્યા જ પડતો મૂકીને ચાલ્યા ગયા, એમના ચાલ્યા જવા પછી કેટલાક સમય પછી એ ગોળીને મોઢામાથી બહાર કાઢી અને હુ પૂર્વવત્ ચેતનવત બની ગયેા ત્યાર બાદ આપને શોધવા ભટકવા લાગ્યેા શોધ કરતા કરતા હું એક ગામમા પહોચ્યેા ત્યા મને એક તપસ્વી મળ્યા એમની સાથે મારેા પરિચય થયેા તેણે મને કહ્યુ હુ તમારા પિતાનો નાનોભાઇ સુભગ છુ દીર્ઘરાજાના ત્રાસથી તમારા પીતા ભાગી છુટેલ છે અને તમારી માતાને પક ડીને તેણે માતગ નામના ચાડાલના ઘેર મૂકેલ છે આ પ્રકારની હકીકત સાભળી અને ખૂબ દુ ખ થયુ પરતુ એ સમયે હું લાચાર હતેા વિચાર કર્યો કે,

मानेतुमहमगच्छम्। यावत्किंचिद्दूरं गतस्तावद्दीर्घराजभटैरहं दृष्टा धृतश्च। ते मां धृत्वा ताडयितुं प्रवृत्ताः, कथितवन्तश्च-कथय, क्वास्ते ब्रह्मदत्तकुमारः ? दर्शय, नो चेत्त्वां वयं हनिष्यामः। तैस्ताडयमानोऽहं त्वदन्तिकमुपागतस्तैरलक्षित संकेत तुभ्यं दत्तवान। त्वं च ततोऽपसृतः। ततोऽहं तानकथयम्-अत्रैवासीदुपविष्टो-ब्रह्मदत्तः। मन्ये व्याघ्रेण भक्षितः। मदीय वचनमश्रद्धाय ते मां ताडयितुं प्रवृत्ताः। मया विचारितम्-एते मां ताडयित्वा मदीयप्राणानपहरिष्यन्ति। इति विचार्याहं परि-

कुमार। आपको उस वटवृक्ष के नीचे बैठाकर मैं जल लेने के लिये जैसे ही गया कि इतने में दीर्घराजा के भटों ने मुझे देखते ही पकड़ लिया। पकड़ कर उन्होंने मुझे खूब पीटा-जब वे पीट चुके तब कहने लगे कि बता ब्रह्मदत्तकुमार कहां है। यदि नहीं बताता है तो हम तुझे जानसे मार डालेंगे। इस प्रकार कह कर वे मुझे मारते २ आपके पास लेकर वहां से चले। मैंने देखा कि मेरी दुर्दशा के साथ २ ये आपकी भी दुर्दशा करेंगे-अतः मैंने इनको पता नहीं पडे इस रीति से आप को वहां से भाग जाने का संकेत किया। आप उससे वहां से भाग गये। जब मैंने यह अच्छी तरह जान लिया कि आप यहां नहीं है-यहां से भाग गये हैं-तब मैंने उनसे कहा-ब्रह्मदत्त पहिले यहीं पर बैठा था। जब वह यहां नहीं है तो मालूम पडता है कि उसको किसी व्याघ्रने भक्षित कर लिया है। मेरे इन वचनों पर उनको विश्वास नहीं हुआ और पुनः वे मुझे पीटने लगे। जब मैंने यह देखा कि ये मुझे जिन्दा नहीं छोडेंगे

કુમાર! આપને એ વડવૃક્ષ નીચે બેસાડીને પાણીની શોધમા ભટકતો હતો ત્યારે દીર્ઘરાજા ના સૈનિકોએ મને પકડી લીધો અને ખૂબ માર માર્યો પછી મને તમારો પત્તો બતાવવા કહ્યુ ને હું ન બતાવું તો મને જીવથી મારી નાખવાનુ પણ જણાવ્યુ આમ કરીને હું જે રસ્તેથી પાણી માટે નીકળ્યો હતો તે તરફ મારતા મારતા લઇ ચાલ્યા મે જોયુ કે મારી દુર્દશાની સાથે એ લોકો આપની પણ દુર્દશા કરશે આથી મે એ લોકોની નજર ચુકવી ત્યાંથી આપને સત્વરે ભાગી જવા માટે સંકેત કર્યો એ ઉપરથી આપ ત્યાંથી ભાગી છૂટ્યા જ્યારે મને ખાત્રી થઈ કે આપ ત્યાથી કુશળ રીતે ભાગી છૂટયા છો ત્યારે હું તેમને આપ જે સ્થળે બેઠા હતા ત્યા લઈ ગયો અને જણાવ્યુ કે બ્રહ્મદત્તકુમાર પહેલા અહીં જ બેઠેલ હતા પણ અત્યારે તો તે અહીં દેખાતા નથી માટે લાગે છે કે કોઈ હિંસક પશુ તેનુ ભક્ષણ કરી ગયુ હશે મારાં એ વચનો ઉપર તેમને વિશ્વાસ ન બેઠો એટલે ફરીથી તેઓ મને મારવા લાગ્યા જ્યારે મે એ જાણ્યુ કે એ લોકો મને જીવતો નહી

कुक्कुटेन सागरदत्तकुक्कुटो जर्जरीकृतः । सागरदत्तेन प्रेर्यमाणोऽपि स कुक्कुटो बुद्धिलकुक्कुटेन सह योद्धुं नोत्सहते । हारितं लक्षं सागरदत्तेन । अत्रान्तरे वरधनुना प्रोक्तम्-भो सागरदत्त ! सुजातिरपि भवतः कुक्कुटः कथं पराजितः ? अत्र मे महान् विस्मयः । यदि कोऽपि क्रोपं न कुर्यात्, तदाऽहं बुद्धिलकुक्कुटं पश्यामि। सागरदत्तेनोक्तम्-महाराज ! विलोकयतु भवान्, न कोऽपि कोपं करिष्यति । नात्र मे द्रव्यलोभः, किन्तु प्रतिष्ठा लोभोऽस्ति । अतो निरीक्षतां भवान्, इत्युक्तो वरधनुर्बुद्धिलकुक्कुटं विलोकयितुं प्रवृत्तः । बुद्धिलः स्वकुक्कुटं विलोकयितुं प्रवृत्त वर-

युद्ध क्रीडा हो रही थी। उसको देखनेके लिये ये दोनों वहा खडे हो गये, बुद्धिलके मुर्गेने सागरदत्तके मुर्गेको आहत (घायल)कर दिया, जब यह परिस्थिति अपने मुर्गेकी सागरदत्तने देखी तो उसने अपने मुर्गको बुद्धिल के मुर्गे के साथ लडने की बहुत कुछ प्रेरणा की पर उसका साहस बुद्धिलके मुर्गेसे लडनेका नहीं हुआ। इस तरह सागरदत्त एक लाख रुपया शर्त में हार गया। इस बात को लक्षित कर वरधनु ने सागरदत्त से कहा-हे सागरदत्त ! आपका यह मुर्गा सुजाति सपन्न है फिर भी बुद्धिल के मुर्गेके साथ लडाई में कैसे हार गया ? मुझे तो इस बातमें बडा भारी आश्चर्य हो रहा है। यदि कोई क्रोध न करे तो मैं यह देखना चाहता हू कि बुद्धिल का मुर्गा कैसा है। वरधनु की बात सुनकर सागरदत्त ने उससे कहा महाराज ! दिखिये खुशी से देखिये-इसका आपके लिये कौन निषेध कर सकता है। मुर्गे को देखने में क्रोधित होने की जरूरत क्या है ? मै एक लाख रुपये हार गया इसकी मुझे चिन्ता नहीं है। प्रतिष्ठा गई इस बात की ही ध्यान है। इसलिये आप बुद्धिल के मुर्गे को अवश्य

ત્યા ઉભા રહ્યા બુદ્ધિલના કુકડાએ સાગરદત્તના કુકડાને હરાવ્યો પોતાના કુકડાની આ સ્થિતિ સાગરદત્તે જોઈ અને પોતાના કુકડાને બુદ્ધિલના કુકડા સાથે લડવા ઘણી ઘણી પ્રેરણા કરી પરતુ એનો કુકડો લડવામા તત્પર ન બન્યો આ રીતે સાગરદત્ત શરતમા હારી ગયો આ વાતનુ લક્ષ્ય કરીને વરધનુએ સાગરદત્તને કહ્યુ કે, હે સાગરદત્ત ! આપનો આ કુકડો સારી જાતનો છે છતા પણ બુદ્ધિલના કુકડા સાથે લડવામા કેમ હારી ગયો ? મને તો આ વાતનુ બારે આશ્ચર્ય થયેલ છે જો કોઈ ક્રોધ ન કર તો હુ એ જાણવા માગુ છુ કે, બુદ્ધિલનો કુકડો કેવો છે વરધનુની વાત સાભળીને સાગરદત્તે કહ્યુ મહારાજ ! જુઓ ખુશીથી જુઓ એનો આપને માટે કોણ વિરોધ કરી શકે તેમ છે ? કુકડાને જોવામા ક્રોધ કરવાનુ કારણ શુ છે ? હુ એક લાખ રૂપીયા હારી ગયો તેની મને ચિંતા નથી પરતુ પ્રતિષ્ઠા ગઈ એનુ જ મને દુ ખ છે આ કારણે બુદ્ધિલના કુકડાને જરૂરથી જુઓ જ્યારે

इत्थं वरधनुना कथिते सति तयोः सन्निधे समागत्य पुरुष एकोऽब्रवीत्-कुमारौ ! युवाभ्यां सावधानतया पलायेथाम् । युष्मदन्वेषणतत्परा दीर्घनृपभटा अत्र समायाताः सन्ति, इति तद्वचनं निशम्य तौ ततः पलायमानौ भ्रमन्तौ कौशाम्ब्यां प्रविष्टौ । तत्र बहिरुद्याने द्वयोः श्रेष्ठिसुतयोः सागरदत्तबुद्धिलनाम्नोः कुक्कुट युगल लक्षपणपूर्वकं योद्धुं प्रवृत्तं दृष्ट्वा कौतुकवशात्तावपि तत्र स्थितौ । बुद्धिल-

---

लिक का वेष लिया जाय और अपना काम बनाया जाय। ऐसा ही मैंने किया। कापालिक का वेष लेकर मैं वहां से चला और मातंगमहत्तर के पास पहुँचा। उसको जिस किसी तरह से प्रतारित करके उससे माता को छुडाया और पिताजी के मित्र देवशर्मा ब्राह्मण के घर पर उसको रख दिया। पश्चात् मैंने फिर आपकी गवेषणा शुरू की और इधर उधर ढूंढते २ मैं यहां तक आ पहुँचा। आज आपको पाकर मेरा परिश्रम सफल हो गया।

इस प्रकार जब वरधनु ने अपनी बीती कथा कुमार को सुनाई ही थी कि इतने मे उसी समय वहां पर एक पुरुष आया आकर उसने उन दोनों से कहा कि आप लोग यहां से शीघ्र ही सावधान होकर चले जाये क्यों कि आपकी खोज करते हुए दीर्घराजा के भट यहां आ पहुचे हैं। इस तरह उसके वचन सुनकर वे दोनों वहांसे चल दिये, और कौशाम्बी नगरी मे आ गये। इस नगरी के बाहिर उद्यान में सागरदत्त और बुद्धिल इन दो श्रेष्ठिपुत्रो के दो मुर्गो मे एक लाख रुपयों की शर्त से परस्पर

કાપાલિકનો વેશ લઉ અને મારૂ કામ કરતો રહુ મે એવુ જ કર્યું કાપા લિકનો વેશ લઈને હુ ત્યાથી ચાલ્યો અને માતગ મહેતરની પાસે પહોચ્યો એને કરેક રીતે સમજાવીને મારી માતાને ત્યાથી છોડાવીને મારા પિતાના મિત્ર દેશવમાં બ્રાહ્મણને ત્યા રાખી એ પછી હુ આપની શોધમા નીકળી પડયો અને અહી તહી તપાસ કરતા કરતા અહી આવી પહોચ્યો આજે આપને મળતા મારો પરિશ્રમ સફળ થયો છે

આ રીતે વરધનુએ પોતાની વિતક કથા કુમારને કહી એજ વખતે ત્યા એક માણસ આવ્યો અને તેણે તેમને કહ્યુ કે, આપ બન્ને તાત્કાલિક અહીથી ભાગી જાઓ કેમ કે, આપની તપાસ કરતા કરતા દીર્ઘરાજાના સૈનિકો અહીં આવી પહોચ્યા છે આ પ્રકારના તેના વચન સાભળીને એ બન્ને જણા ત્યાથી ચાલી નીકળ્યા અને કૌશાબી નગરીમા પહોચ્યા આ નગરની બહારના બગી ચામાં સાગરદત્ત અને બુદ્ધિલ નામના બે વેપારી પુત્રોના બે કુકડાનું એક લાખ રૂપીયાની શરતથી યુદ્ધ ચાલી રહ્યુ હતુ એને જોવા માટે એ બને

कुक्कुटेन बुद्धिलकुक्कुटः पराजित । बुद्धिलेन हारित लक्षम् । तुष्टः सागरदत्त एव-माह-आर्य ! त्वत्प्रसादादेव मम कुक्कुटो विजयी जात, अक्षुण्णा च मम प्रतिष्ठा, अतो मम गृहे समागन्तव्यम्, इति सविनय विनिवेद्य तौ स्वरथे सस्थाप्य स्वगृहे समानीतवान् । तत्र परमप्रीत्या तयोः सकलव्यवस्था कृतवान् । तावपि सागर-दत्तस्नेहनियन्त्रितौ तद्गृह एव सुखेन निवास कृतवन्तौ ।

कियत्यपि काले समतीते तयोः सन्निधावेको दासः समायातः तेनैकान्ते वरधनवे हारो दत्तः । उक्त च-कुक्कुटचरणबद्धसूचीगोपनाय बुद्धिलेन त्व प्रार्थित', ---

मुर्गो का युद्ध ठन गया। अबकी बार सागरदत्त के मुर्गेने बुद्धिल के मुर्गे को परास्त कर दिया। इस प्रकार बुद्धिल भी एक लाख रुपया हार गया। इस समय सागदत्त बडा प्रसन्न था। उसने कहा आर्य! आपकी कृपा से ही मेरा मुर्गा इस समय जीता है-मेरी प्रतिष्ठा भी ज्यों की त्यों बन गइ है इसलिये दया होगी यदि आप मेरे घर पधारे तो। इस प्रकार सविनय निवेदन कर के सागरदत्त उन दोनो को अपने रथ मे बैठाकर घर ले गया। उनके पहुचने पर वहा उनकी बडे प्रेम से उसने समुचित व्यवस्था की। सागरदत्त का परम स्नेह देखकर वे दोनों उसके घर ही सुखपूर्वक रहने लगे।

रहते २ जब कुछ काल व्यतीत हो गया। तब उन दोनो के पास एक दास आया। उसने वरधनु को एकान्त में एक हार प्रदान् किया और यह कहा कि मुर्गे के पैर मे बधे हुए सूचीकलाप को गोपन करने के लिये जो बुद्धिल ने आप से प्रार्थना की थी एव उसके उपलक्षमें जो

પણ એક લાખ રૂપીયાહારી ગયેા આ વખતે સાગરદત્ત બૂબજ પ્રસન્ન બન્યેા. એણે વરધનુને કહ્યુ આર્ય! આપની કૃપાથીજ મારેા આ કુકડેા આ વખતે જીત્યેા છે, મારી પ્રતિષ્ઠા પણ જળવાઈ ગઇ છે આથી આપ મારે ઘેર પધારેા તેા ખૂણ જ દયા થશે આ પ્રકારે કહીને સાગરદત્ત એ બન્ને જણાને પેાતાના રથમા બેસાડીને પેાતાને ઘેર લઈ ગયેા પેાતાના મકાન ઉપર પહેાચીને તેણે એ બન્ને જણાની ખૂણ આગતાસ્વાગતા કરી, સાગરદત્તનેા પરમ સ્નેહ જોઈને એ બન્ને જણા તેને ત્યા રહેવા લાગ્યા

રહેતાં રહેતા એ બન્નેનેા કેટલેાક સમય વીતતા એ બન્ને પાસે એક દાસ ત્યા આવ્યેા તેણે એકાન્તમા વરધનુને એક હાર આપ્યેા અને કહ્યુ કે, કુક ડાના પગમા બાંધેલ સોયની રચનાને ગુપ્ત રાખવા માટે બુદ્ધિલે આપને વિનતિ

धनु शनरुवाच-भवान् कथयतु न किमप्यस्ति। पञ्चाशत्सहस्राणि भवते दास्यामि। वरधनुस्तमाश्वास्य तत्कुक्कुट निरीक्षितवान्, दृष्ट्वांश्च त कुक्कुट चरणबद्धसूचीकलापम्। शस्त्रभूतेन सूचीकलापेन व्यथितः सागरदत्तकुक्कुटः पराजित इति ज्ञात्वा वरधनु सूचीकलाप शनैर्निःसार्य कथितवान्-विलोकित कुक्कुटः, न किमप्यत्र पश्यामि। इत्युक्त्वा स ततोऽपसृत्य यथा बुद्धिलो न जानीयात्तथा बुद्धिलकृत सर्वं वृत्त सागरदत्ताय निवेदितवान्। सागरदत्तः पुनः स्वकुक्कुट युद्ध कर्तुं प्रेरितवान्। सागरदत्तकुक्कुटो बुद्धिलकुक्कुटेन सह योधु प्रवृत्त। तदा सागरदत्त-

---

देखिये। जब सागरदत्त ने ऐसा कहा तब वरधनु बुद्धिल के मुर्गे को देखने लगा। बुद्धिल ने जब यह देखा कि वरधनु मेरे मुर्गे को देख रहा है तो उसने धीरेसे वरधनु से कहा कि महाराज! आप कह दिजिये कि कुछ भी नही है। आपको मै पचासहजार रुपये दूगा। वरधनुने बुद्धिल को धैर्य बधाकर उसके मुर्गे का निरीक्षण किया-देखा उसमें उसने देखा कि मुर्गे के पैरोंमें सुइया बधी हुई है। उनसे व्यथित होकर ही सागरदत्त का मुर्गा पराजित हुआ है। वरधनु ने उस सूचीकलाप को उसके पैर से धीरे २ निकाल कर कहा कि मैने बुद्धिल का मुर्गा देख लिया है इस में कुछ भी नही है। ऐसा कह कर वरधनु वहा से अलग हो गया और सागरदत्त से इस बातको उसने इस रूपसे कही कि जिससे बुद्धिल को इस बात की खबर ही न पड सकी। अब सागरदत्त ने अपने मुर्गे को पुन बुद्धिल के मुर्गे के साथ युद्ध करने के लिये तैयार किया। दोनों

સાગરદત્તે આ પ્રમાણે કહ્યુ એટલે વરધનુ બુદ્ધિલના કુકડાને જોવા લાગ્યો બુદ્ધિલે જાણ્યુ કે વરધનુ મારા કુકડાને જોઇ રહેલ છે ત્યારે તેણે વરધનુને ધીરેથી આનગી રીતે કહ્યુ કે, મહારાજ આપ કહી દોકે, કાઈ પણ નથી આપને હુ પચાસ હજાર રૂપીયા આપીશ વરધનુએ બુદ્ધિલને શાત રહેવા કહી તેના કુકડાને તપાસ્યો તેમા તેણે જોયુ કે, કુકડાના પગમા ઝીણી સોય બાધી હતી તેને કારણે ત્રાસ પામીને સાગરદત્તનો કુકડો હારી ગયો હતો વરધનુએ ધીરે ધીરે એ સોયને તેના પગમાથી કાઢી લઈને કહ્યુ કે, મે બુદ્ધિલનો કુકડો જોઈ લીધો છે તેમા કાઇ પણ નથી એવુ કહીને વરધનુ ત્યાથી એક બાજુ ખસી ગયો અને એ વાત સાગરદત્તને એવી રીતે કહી કે, જેની બુદ્ધિલને ખબર પણ ન પડી આ પછી સાગરદત્તે ફરીથી પોતાના કુકડાને બુદ્ધિલના કુકડા સાથે લડાઈ કરવા તૈયાર કર્યો બન્ને કુકડા ફરીથી લડવા લાગ્યા આ વખતે સગરદત્તના કુકડાએ બુદ્ધિલના કુકડાને હરાવી દીધો આ રીતે બુદ્ધિલ

सूक्ष्मबुद्ध्या ध्यायता वरधनुना गाथाया अर्थो ज्ञातः । द्वितीयदिने परिव्राजिकैका तत्र समायाता । सा ब्रह्मदत्तकुमारस्य शिरसि दध्यक्षतान् प्रक्षिप्तवती कथितवांश्च-कुमार ! शतसहस्रायुर्भव । इत्येवमाशिषा कुमार संयोज्य वरधनुमेकान्ते समाहूय मिथः किंचिन्मन्त्रयित्वा सा प्रतिगता । कुमारेण वरधनुरुक्तः-कथय, मित्र ! परिव्राजिकेयं किं त्वां कथितवान् । वरधनुनोक्तम्-सा मामेव कथितवान्-बुद्धिलेन करण्डे संस्थाप्य यो हारः प्रेषितः, तेन सम यो लेखः समागतोऽस्ति, तस्य मत्पुत्तर लेख समर्पय । मयोक्तम्—एष लेखो ब्रह्मदत्तनामाङ्कितोऽस्ति, तद् ब्रूहि-कोऽसौ ब्रह्मदत्तः ? तयोक्तम्-श्रूयताम्, पर न कस्यापि पुरतो वक्तव्यम् ।

"प्रार्थ्यते यद्यपि जनो, जनेन संयोग जनितयत्नेन ।
तथापि त्वामेव रमण, रत्नवती मन्यते मनसा ॥"

वरधनुने जब इस गाथाका अर्थ सूक्ष्मबुद्धिसे विचार किया तो उसको इसका अर्थ ज्ञात हो गया । दूसरे दिन वहा एक परिव्राजिका आई । आकर उसने कुमारके मस्तकपर दधियुक्त अक्षतों-दहींसे मिला चावलका निक्षेप किया और आशीर्वाद दिया कि कुमार ! तुम एक लाख वर्ष की आयु के भोक्ता होओ । इस प्रकार कुमार को आशीर्वाद देकर एकान्त में उसने वरधनु को बुलाया और उससे कुछ गुप्त मन्त्रणा करके फिर वह वहा से चली गई । कुमार ने वरधनु से कहा मित्र कहो इस परिव्राजिका ने तुमसे क्या कहा है ? वरधनुने कहा—सुनो उसने यह कहा है कि जो बुद्धिल ने तुम्हे करण्डमें रखकर हार भेजा है सो उसके साथ जो लेख आया है वह आप मुझे नकल करके दे देवे । मैंने इसके उत्तर में उससे कह

"प्रार्थ्यते यद्यपि जनो, जनेन संयोगजनित यत्नेन ।
तथापित्वामेव रमण, रत्नवती मन्यते मनसा ॥"

વરધનુએ આ ગાથાના અર્થનો સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી વિચાર કર્યો તો એને અર્થ સમજાયો બીજે દિવસે ત્યા એક પરિવ્રાજીકા આવી, આવીને તેણે કુમારને દહીંવાળા અક્ષત – ચોખાથી વધાવ્યો અને આશીર્વાદ આપ્યો કે, કુમાર ! તમે એક લાખ વર્ષના આયુષ્યના ભોગવનાર બનો, આ પ્રમાણે આશીર્વાદ દઇને તેણે વરધનુને એકાતમા બોલાવી અને તેની સાથે કાઈક ગુપ્ત મત્રણા કરીને તે ચાલી ગઈ કુમારે વરધનુને કહ્યું, મિત્ર ! કહો એ પરિવ્રાજીકાએ તમને શું કહ્યું ? વરધનુએ કહ્યુ કે, સાભળો તેણે એમ કહ્યું કે, બુદ્ધિલે ડબામા રાખીને તમને જે હાર મોકલેલ છે, અને એમા જે લેખ છે તેની મને નકલ કરવા દો એના ઉત્તરમા મે એને કહી દીધુ કે, એ લેખ તો બ્રહ્મદત્તના

प्रतिज्ञात च तेन पञ्चाशत्सहस्राणि दातुम्। स बुद्धिलो भवते हारमिम समर्पितवान्। वरधनुरपि हारकरण्ड समादाय कुमारस्यान्तिके समागतः दासोक्त सर्वं कथयित्वा हारकरण्डात् हार निष्कास्य दर्शितवान्। कुमारो हि हार निरीक्षमाणो हारैकदेशे स्वनामाङ्कित लेख दृष्टवान्। स हि वरधनु मोक्तवान्-पश्य मन्नामाङ्कित लेख, कस्याय लेखः ? केन चाय लेखो लिखितः ?। वरधनुरुक्तवान्-ब्रह्मदत्त नामानो बहवः पुरुषाः सन्ति, न जाने कस्याय लेखः ?। इत्युक्त्वा स दूरे गत्वा त लेखमुत्कीर्य तत्रेमां गाथां दृष्टवान्—

" मार्ग्यते यद्यपि जनो, जनेन सयोगजनितयत्नेन।
तथापि त्वामेव रमण, रत्नवती मन्यते मनसा " ॥१॥ इति।

पचास हजार रुपया आपको देने के लिये कहा था सो उस निमित्त उसने यह हार आपको समर्पित किया है। वरधनु भी उस हार के डब्बे को लेकर कुमार के पास आया और बुद्धिल ने जो दास द्वारा समाचार भेजा था वह सब कह सुनाया। तथा हार के करण्ड से हार निकाल कर भी दिखा दिया। कुमार ने हार का निरीक्षण करते समय उसके एकदेश में स्वनामाङ्कित एक लेख देखा। देखकर कुमारने वरधनु से कहा। देखो मेरे नाम से अकित इसमें यह लेख भी है। यह किसने लिखा होगा। कुमार की बात सुनकर समाधन निमित्त वरधनु ने कहा-ब्रह्मदत्त नामके तो अनेक व्यक्ति हैं। न मालूम यह किस ब्रह्मदत्त के नाम से यहा अकित हुआ है। इस प्रकार वरधनु कह कर कुमार के पास से चला आया और उस लेख को खोला तो उसमें उसने इस गाथा को देखा—

કરી હતી અને તેના બદલામા આપને પચાસ હજાર રૂપીયા આપવાનુ કહ્યુ હતુ તો તે નિમિત્તે તેણે આ હાર આપને મોકલેલ છે વરધનુ એ હારના ડબ્બાને લઈને કુમારની પાસે આવ્યો અને બુદ્ધિલે દ્વાસ મારફત જે સમાચાર મોકલેલ હતા તે કહી સભળાવ્યા અને હારને ડબ્બામાથી બહાર કાઢીને તેને બતાવ્યો કુમારે તે હારનુ નિરીક્ષણ કરવા માડયુ જોતા જોતા તેના એક ભાગમા સ્વનામ અકિત એક લેખ જોયો તે જોઈને કુમારે વરધનુને કહ્યુ, જુઓ મારા નામથી અકિત એક લેખ આ હારમા છે એ કોણે લખેલ હશે ? કુમારની વાત સાભળીને સમાધાન ખાતર વરધનુએ કહ્યુ, બ્રહ્મદત્ત નામની તો અનેક વ્યક્તિઓ છે કોણ જાણે કયા બ્રહ્મદત્તના નામને અહી અકિત કરવામા આવ્યુ હશે આ પ્રમાણે કહીને વરધનુ કુમારની પાસેથી ચાલ્યો ગયો અને એ લેખને ખોલ્યો તો તેમા આ પ્રમાણેની લખેલ ગાથા જોઈ

करिष्येऽहम् । इत्येवमुच्यमानाऽपि सा न किमप्युक्तवती परमधोदृष्टिः साश्रुनयनाऽऽवेगावरुद्धकण्ठो सुतप्तश्वासोच्छ्वासैः कुसुमाभरणानि म्लानानि कुर्वन्ती शून्यमानसैव स्थितवती । अनन्तर तत्सखी प्रियङ्गुलतिका प्रोक्तवती-भगवति । तवाग्रे एषा लज्जावशान्न किमपि वक्तुमुत्सहते, अहं तावत्कथयामि-इय रत्नवती-

---

अपनी हालत मुझे न बताओगी तो बेटी और कौन तुम्हारा ऐसा विश्वास पात्र है कि जिसको अपने दुःखकी बात तुम सुना सको। मुझसे जो कुछ तुम्हारे दुःख को दूर करने में प्रयत्न हो सकेगा-उसे मैं करूगी। इस प्रकार जब मैंने उससे यह कहा तो उसने सुनकर भी इसका कुछ भी जवाब नहीं दिया-प्रत्युत नीचे नाड और नयन करके बैठी रही। इस समय मैंने इसकी जो स्थिति देखी वह विशेष मुझे कष्टप्रद हुई। इसके नेत्र आसुओंसे भरे हुए थे, बडे जोर२ से श्वासोच्छ्वास ले रही थी, दुःखके आवेग से इसका कण्ठ रुका हुआ था, कहना चाहती थी पर कह नहीं सकती थी, इसके शरीर पर जितने भी पुष्पोंके आभरण थे वे सब म्लान बने हुए थे। इसको इस समय तन वदनकी भी सुधबुध नहीं थी इस के पासमें इसकी एक प्रिय सखी भी बैठी हुई थी। जिसका नाम प्रियगुलतिका था। उसने मुझसे कहा हे माता ! आप नहीं जानती हैं कि यह इस परिस्थिति मे क्यों बह रही है। यह तो लज्जा की वजहसे आपसे कुछ कहेगी नहीं, इसकी बातको मुझसे सुनिये-मै बताती हू । कल

બીજુ એવુ કોણ તારૂ વિશ્વાસપાત્ર છે કે જેની આગળ તું તારૂ દુ ખ કહીશ ? તારા દુ ખને દૂર કરવાનો બની શકશે તેટલો પ્રયત્ન હું કરીશ આ પ્રમાણે જ્યારે મે તેને કહ્યુ તો એ સાભળીને તેણે તેનો કાઇ પણ જવાબ ન આપ્યો પરતુ તે પોતાનુ મસ્તક નીચે નમાવીને બેઠી રહી, આ વખતે મે તેની એવી સ્થિતિ જોઈ કે તે જોઈ મને ખૂબજ દુ ખ થયુ એના નયનો આસુથી ભરપૂર હતા, દુ ખના હાયકારા સાથે તે ઘણા જોરથી શ્વાસોચ્છૂવાસ લઇ રહી હતી, દુઃખના આવેગથી તેનો કઠ સુકાઇ રહ્યો હતો, તે કાઇક કહેવા ઈચ્છતી હતી પરતુ કહી શકતી ન હતી એના શરીર ઉપર પુષ્પના જેટલા આભરણ હતા તે સઘળા ચીમળાઇ ગયા હતા આ સમયે તેને પોતાના દેહનુ લેશમાત્ર પણ ભાન ન હતુ એની પાસે એની એક પ્રિય સખી પણ બેઠેલી હતી જેનુ નામ પ્રિયગુલતિકા હતુ એણે મને કહ્યુ, માતા ! આપ એ જાણતા નથી-કે આવી પરિસ્થિતિમા તે કેમ મૂકાઈ છે ? એ લજ્જાના કારણે આપને કાઈ કહેશે નહી એની વાત હુ તમોને કહી બતાવુ છુ કાલે જ્યારે તે ઉદ્યાનમા

इह नगर्यां रत्नवती नाम धनसारश्रेष्ठिपुत्री बुद्धिलश्रेष्ठिनो भगिनी वर्तते। सा बाल्यादेव मय्यनुरक्ता। सा समारूढयौवना सकलकलापारदृश्वा लक्षणाकुल ललामा मया किंचिद् ध्यायन्तीव दृष्टा, पृष्टा च-पुत्रि! तवेदं मुखकमल कथं म्लानम्? किं ते मानसं कष्टम्? मयि विश्वासभूमौ सत्यं निवेदय, तत्प्रतिकार

दिया है कि यह लेख तो ब्रह्मदत्त के नाम से अंकित हुआ है—अतः पहिले तुम यह बतलाओ कि यह ब्रह्मदत्त कौन है। उसने कहा सुनो मैं कहती हू पर उसको दूसरों से गुप्त रखना, किसी से भी मत कहना। बात इस प्रकार है—

रत्नवती इसी नगर के सेठ की एक पुत्री है। यह बुद्धिल की बहिन है। बाल्यकाल से ही मेरे ऊपर उसका प्रेमभाव बना हुआ है। जब यह यौवनवती हुई तो हरएक बात समझने लगी, पिताने इसको समस्त शास्त्रो के अध्ययन से विशेष कुशल भी बना दी है! इस समय तो यह हमारे बीच समस्त स्त्रियों में एक स्त्रीरत्न मानी जाती है। एक दिन की बात है कि यह न मालूम किस विचार मे पड़ गई उस विचार में यह इतनी तन्मय बन गई कि इसको स्व पर का कुछ भी ध्यान नहीं रहा। मैंने जैसे ही इसकी यह स्थिति देखी तो मुझ से रहा नहीं गया। मैंने जाकर उससे पूछा कि बेटी! यह तेरा सदा प्रफुल्लित रहनेवाला मुख कमल आज म्लान क्यों हो रहा है? कहो क्या मानसिक कष्ट है यदि

નામથી અંકિત થયેલ છે આથી તમે પહેલા એ બતાવો કે એ બ્રહ્મદત્ત કોણ છે? એણે કહ્યું કે, સાભળો હુ કહું છુ પરતુ એને બીજાથી ગુપ્ત રાખજો કોઇને પણ કહેશો નહીં વાત આ પ્રમાણે છે—

રત્નવતી નામની આ નગરના શેઠની એક પુત્રી છે જે બુદ્ધિલની બહેન થાય છે બાલ્યકાળથી તેનો મારા ઉપર પ્રેમભાવ છે જ્યારે તે યૌવનવતી થઈ અને દરેક વાતો સમજવા લાગી, ત્યારે તેના પિતાએ તેને સઘળા શાસ્ત્રોના અધ્યયનથી વિશેષ કુશળ બનાવી આ સમયે તો એને સમસ્ત સ્ત્રીઓમા એક સ્ત્રીરત્ન માનવામા આવે છે એક દિવસની વાત છે કે ન માલુમ તે કયા વિચારમા ગુથાઇ ગઈ એ વિચારમા એ એટલી તન્મય બની ગઇ હતી કે તેને સ્વપરનુ કાઈ પણ ધ્યાન રહેતું ન હતુ મે જ્યારે તેની આવી સ્થિતિ જોઇ તો મારાથી રહેવાયુ નહીં મે જઈને તેને પૂછ્યુ કે, બેટી સવારે કમળની માફક પ્રફુલ્લિત રહેતુ તારૂ વદન કમળ આજે મ્લાન કેમ દેખાય છે કહે! તને એવુ તે શુ માનસિક દુખ છે? તુ તારી હાલત મને નહીં કહે તો

करिष्येऽहम् । इत्येवमुच्यमानाऽपि सा न किमप्युक्तवती परमधोदृष्टिः साश्रुनयनाऽऽवेगावरुद्धकण्ठो सुतप्तश्वासोच्छ्वासः कुसुमाभरणानि म्लानानि कुर्वन्ती शून्यमानसैव स्थितवती । अनन्तर तत्सखी प्रियङ्गुलतिका प्रोक्तवती-भगवति । तवाग्रे एषा लज्जावशान्न किमपि वक्तुमुत्सहते, अहं तावत्कथयामि-इय रत्नवती-

---

अपनी हालत मुझे न बताओगी तो बेटी और कौन तुम्हारा ऐसा विश्वास पात्र है कि जिसको अपने दुःखकी बात तुम सुना सको। मुझसे जो कुछ तुम्हारे दुःख को दूर करने में प्रयत्न हो सकेगा-उसे मैं करूगी। इस प्रकार जब मैंने उससे यह कहा तो उसने सुनकर भी इसका कुछ भी जवाब नहीं दिया-प्रत्युत नीचे नाड और नयन करके बैठी रही। इस समय मैंने इसकी जो स्थिति देखी वह विशेष मुझे कष्टप्रद हुई। इसके नेत्र आसुओंसे भरे हुए थे, बडे जोर२ से श्वासोच्छ्वास ले रही थी, दुःखके आवेग से इसका कण्ठ रुका हुआ था, कहना चाहती थी पर कह नहीं सकती थी, इसके शरीर पर जितने भी पुष्पोंके आभरण थे वे सब म्लान बने हुए थे। इसको इस समय तन वदनकी भी सुधबुध नहीं थी इस के पासमे इसकी एक प्रिय सखी भी बैठी हुई थी। जिसका नाम प्रियगुल तिका था। उसने मुझसे कहा हे माता ! आप नहीं जानती हैं कि यह इस परिस्थिति मे क्यों बह रही है। यह तो लज्जा की वजहसे आपसे कुछ कहेगी नहीं, इसकी बातको मुझसे सुनिये-मै बताती हू। कल

બીજુ એવુ કોણ તારૂ વિશ્વાસપાત્ર છે કે જેની આગળ તુ તારૂ દુ ખ કહીશ ? તારા દુ ખને દૂર કરવાનો બની શકશે તેટલો પ્રયત્ન હું કરીશ આ પ્રમાણે જ્યારે મે તેને કહ્યુ તો એ સાભળીને તેણે તેનો કાઇ પણ જવાબ ન આપ્યો પરતુ તે પોતાનુ મસ્તક નીચે નમાવીને બેઠી રહી, આ વખતે મે તેની એવી સ્થિતિ જોઈ કે તે જોઈ મને ખૂબજ દુ ખ થયુ એના નયનો આસુથી ભરપૂર હતા, દુ ખના હાયકારા સાથે તે ઘણા જોરથી શ્વાસોચ્છ્વાસ લઇ રહી હતી, દુ ખના આવેગથી તેનો કઠ સુકાઇ રહ્યો હતો, તે કાઇક કહેવા ઈચ્છતી હતી પરતુ કહી શકતી ન હતી એના શરીર ઉપર પુષ્પના જેટલા આભરણ હતા તે સઘળા ચીમળાઇ ગયા હતા આ સમયે તેને પોતાના દેહનુ લેશમાત્ર પણ ભાન ન હતુ એની પાસે એની એક પ્રિય સખી પણ બેઠેલી હતી જેનુ નામ પ્રિયગુલતિકા હતુ એણે મને કહ્યુ, માતા ! આપ એ જાણતા નથી-કે આવી પરિસ્થિતિમા તે કેમ મૂકાઈ છે ? એ લજ્જાના કારણે આપને કાઈ કહેશે-નહી એની વાત હુ તમોને કહી બતાવુ છુ કાલે જ્યારે તે ઉદ્યાનમા

गतदिने क्रीडार्थमुद्याने गता । तत्रानया स्वभ्रातुर्बुद्धिलश्रेष्ठिनः कुक्कुटयुद्धं कारयतः समीपे एको वरकुमारो दृष्टः, तं दृष्ट्वैषा रत्नवतीईदृशीं दशामुपगता । प्रिय ङ्गुलतिकाया इदं वचनमाकर्ण्य मया रत्नवती प्रति कथितम्-पुत्रि ! कथय सर्वम्, मा गोपय स्वकीयं भावम् । मया पुनः पुनरयमुक्ता सती सा कथञ्चिदुक्तवती-भगवति ! त्वं मम जननी तुल्याऽसि न किंचित्तवाकथनीयम् । अनया प्रियङ्गुलतिकया कथितो यो ब्रह्मदत्तकुमारः स यदि मे पतिर्भविष्यति, तदाऽहं जीविष्यामि, जब यह क्रीडा के लिये उद्यानमें गई तब इसने वहां अपने भाई बुद्धिलके मुर्गे का युद्ध सागरदत्त के मुर्गे के साथ होता हुआ देखा वहीं पर उसने एक कुमार को खड़ा हुआ देखा, जो कि बहुत ही सुदर था। उसको देखते ही न मालूम इसके ऊपर ऐसी क्या मोहन धूलि पड़ गई है कि जिसकी वजह से वहीं से इसकी ऐसी दशा हो गई है। प्रियगुलतिका द्वारा रत्नवती की वास्तविक स्थिति जानकर मैंने रत्नवती से कहा पुत्रि ! तुम अपने मन का भाव मुझ से क्यों छिपा रही हो, जो कुछ बात है वह सब स्पष्ट क्यों नहीं कहती हो ? इसमें लज्जाकी कौन सी बात है। जब मैंने इस प्रकार बार २ रत्नवती से कहा-तो उसने जो कुछ कहा वह इस प्रकार है-वह बोली हे माता। तुम मेरी दृष्टि में मातृ स्थानापन्न हो। अतः तुमसे गोपनीय क्या हो सकता है, बस प्रिय-गुलतिकाने जो कुछ कहा है वही मेरी इस स्थिति का कारण है। अतः अब यदि आप मेरा जीवन चाहती हों तो उस कुमार को मेरा पति बनाओ, तभी मेरा जीवन रक्षित हो सकता है अन्यथा नहीं। इस प्रकार

ફરવા માટે ગઈ હતી ત્યારે ત્યા એના ભાઈ બુદ્ધિલ અને સાગરદત્તના કુકડાઓ વચ્ચે થતુ યુદ્ધ જોઈ રહી હની એ સમયે તેણે ત્યા એક કુમારને જોયા જે ખૂબ સુદર હતા, એને જોતા જ એ એના ઉપર મોહિત બની ગઈ જેના કારણે તેની આવી દશા થઇ છે પ્રિયગુલતિકા પાસેથી રત્નાવતીની સાચી પરિસ્થિતિ જાણીને મે રત્નાવતીને પૂછ્યુ, પુત્રિ ! તુ તારા મનનો ભાવ મારાથી શા માટે છુપાવી રહી છે ? જે કાઇ વાત હોય તે મને સ્પષ્ટ રીતે કેમ કહેતી નથી? આમા લજ્જાની કઈ વાત છે ? જ્યારે આ પ્રકારે મે તેને ખૂબ આશ્વાસન આપ્યુ ત્યારે તેણે આ પ્રમાણે કહ્યુ, તે બોલી હે માતા ! તમે મારી નજરમા માતાના સ્થાને છો. આ કારણે આપનાથી મારે કાઇ છુપાવવાનુ હોઈ શકે નહા પ્રિયગુલતિકાએ આપને જે કાઈ કહ્યુ છે તેજ મારી આ સ્થિતિનુ કારણ છે આથી આપ જો મને જીવીત રાખવા ચાહતા હો તો એ કુમારને મારા પતિ બનાવો તો જ હુ જીવી શકુ તેમ છુ એ સિવ

अन्यथा तु मम मृत्युरेव । इति तद्वचन श्रुत्वा मया निगदितम्-वत्से ! धीरा भव । अहं तथा करिष्ये यथा तवेप्सित भविष्यति । ततः सा किंचित्स्वस्था जाता । गत दिवसे मया तस्या विशेषत. समाश्वसनार्थं प्रोक्तम्-वत्से ! स ब्रह्मदत्तकुमारो मया दृष्टः, तथाऽपि समुच्छ्वसितरोमकूपया भणितम्-भगवति ! तव प्रसादेन सर्वं भव्य भविष्यति, किन्तु तस्य विश्वासनिमित्त बुद्धिलव्यपदेशेन हाररत्नमिद ब्रह्मदत्तनामाङ्कित कृत्वा करण्डके निक्षिप्य कस्यापि हस्ते कृत्वा प्रेषय । ततो मया गतदिवसे तथा विहितम् । सर्वेऽपि वृत्तान्तस्तुभ्य निवेदितः । साम्प्रत तद्वे-

---

उस रत्नवतीकी बात सुनकर मैंने उससे कहा—वत्से ! इसके लिये धैर्य धारण करना चाहिये । मै इस विषय में ऐसा प्रयत्न करूगी कि जिससे शीघ्र ही तेरा मनोरथ सफल होगा । मेरे इस तरह के वचन सुनकर उसको कुछ धैर्य बधा । मैने उसको पुन' समझाया-कहा वत्से । ब्रह्म-दत्तकुमारको मै अच्छी तरह जानती हू-मैने भी उसको देखा है। मै सब काम ठीक कर दूगी-इसमे इतनी अधिक चिन्ता करने की कोई बात नही है । इस प्रकार मेरे इन वचनो से उसको धैर्य बधा ऐसा मुझे ध्यान इस लिये हुआ कि उसके शरीर भरके समस्त रोमकूप फूल गये थे । पश्चात् उसने मुझे कहा कि हे माता ! यह मुझे पूर्ण विश्वास है कि तुम्हारी कृपा से सब ठीक हो जायगा परन्तु उनको अपनी तर्फ से विश्वास हो जाय, इस निमित्त बुद्धिल भाई के बहाने से यह हार ब्रह्मदत्त के नाम से अकित करके और उसको एककरण्डक में बद करके किसी भी व्यक्ति के साथ उनके पास अवश्य भिजवा दो। इसी लिये मै ने गत दिवस आपके

આ પ્રકારની એ રત્નવતીની વાત સાભળીને મે તેને કહ્યુ, પુત્રી ! આને માટે જરા ધીરજ રાખ સૌ સારા વાના થશે, તારા સર્વ મનોરથ પૂર્ણ થાય એ માટે મારા બનતા પ્રયત્નો કરી છૂટીશ મારા આ પ્રકારના વચન સાભળીને તેણે શાતિનો શ્વાસ લીધો મે એને ફરીથી સમજાવતા કહ્યુ કે પુત્રી ! બ્રહ્મ-દત્ત કુમારને હુ સારી રીતે જાણુ છુ મે પણ તેને જોયો છે હુ તારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરવા બધુ કરી છૂટીશ આમા આટલી ચિતા કરવાનુ કોઈ કારણ નથી મારા આ વચનોથી તેને સપૂર્ણ વિશ્વાસ બેઠો છે એવુ તેના શરીરના ફેરફારોથી હુ જાણી શકી પછી તેણે મને કહ્યુ કે, માતા ! મને સપૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે, તમારી કૃપાથી સઘળુ ઠીક થશે પરતુ તેમને આપણા તરફ વિશ્વાસ બેસે આ નિમિત્તે બુદ્ધિલભાઈના બહાના હેઠળ આ હાર બ્રહ્મદત્તના નામથી અકિત કરીને તેને એક કરામા રાખી કોઈ એક માણસ સાથે એમની પાસે મોકલાવો આ માટે મે તે ગઈ કાલે હાર આપને મોકલાવેલ છે આ પ્રમાણે

गतदिने क्रीडार्थमुद्याने गता । तत्रानया स्वभ्रातुर्बुद्धिलश्रेष्ठिन' कुक्कुटयुद्ध कारयतः समीपे एको वरकुमारो दृष्टः, त दृष्ट्वैषा रत्नवतीईदृशीं दशामुपगता । प्रिय-ङ्गुलतिकाया इद वचनमाकर्ण्य मया रत्नवती प्रति कथितम्-पुत्रि ! कथय सर्वम्, मा गोपय स्वकीय भावम् । मया पुनः पुनरयमुक्ता सती सा कथञ्चिदुक्तवती-भगवति ! त्व मम जननी तुल्याऽसि न किंचित्तवाकथनीयम् । अनया प्रियङ्गुल तिकया कथितो यो ब्रह्मदत्तकुमारः स यदि मे पतिर्भविष्यति, तदाऽह जीविष्यामि,

---

जब यह क्रीडा के लिये उद्यानमें गई तब इसने वहां अपने भाई बुद्धिलके मुर्गे का युद्ध सागरदत्त के मुर्गे के साथ होता हुआ देखा वहीं पर उसने एक कुमार को खड़ा हुआ देखा, जो कि बहुत ही सुदर था। उसको देखते ही न मालूम इसके ऊपर ऐसी क्या मोहन धूलि पड़ गई है कि जिसको वजह से वहीं से इसकी ऐसी दशा हो गई है । प्रियगुलतिका द्वारा रत्नवती की वास्तविक स्थिति जानकर मैंने रत्नवती से कहा पुत्रि ! तुम अपने मन का भाव मुझ से क्यों छिपा रही हो, जो कुछ बात है वह सब स्पष्ट क्यों नहीं करती हो ? इसमें लज्जाकी कौन सी बात है। जब मैंने इस प्रकार बार २ रत्नवती से कहा-तो उसने जो कुछ कहा वह इस प्रकार है--वह बोली हे माता । तुम मेरी दृष्टि में मातृ स्थानापन्न हो । अतः तुमसे गोपनीय क्या हो सकता है, बस प्रिय-गुलतिकाने जो कुछ कहा है वही मेरी इस स्थिति का कारण है । अतः अब यदि आप मेरा जीवन चाहती हों तो उस कुमार को मेरा पति बनाओ, तभी मेरा जीवन रक्षित हो सकता है अन्यथा नहीं । इस प्रकार

ફરવા માટે ગઇ હતી ત્યારે ત્યા એના ભાઇ બુદ્ધિલ અને સાગરદત્તના કુકડાઓ વચ્ચે થતુ યુદ્ધ જોઈ રહી હતી એ સમયે તેણે ત્યા એક કુમારને જોયા જે ખૂબ સુદર હતા, એને જોતા જ એ એના ઉપર મોહિત બની ગઇ જેના કારણે તેની આવી દશા થઇ છે પ્રિયગુલતિકા પાસેથી રત્નાવતીની સાચી પરિસ્થિતિ જાણીને મે રત્નાવતીને પૂછ્યુ, પુત્રિ ! તુ તારા મનનો ભાવ મારાથી શા માટે છુપાવી રહી છે ! જે કાઇ વાત હોય તે મને સ્પષ્ટ રીતે કેમ કહેતી નથી? આમા લજ્જાની કઈ વાત છે ? જ્યારે આ પ્રકારે મે તેને ખૂબ આશ્વાસન આપ્યુ ત્યારે તેણે આ પ્રમાણે કહ્યુ, તે બોલી હે માતા ! તમે મારી નજરમા માતાના સ્થાને છો. આ કારણે આપનાથી મારે કાઇ છુપાવવાનુ હોઈ શકે નહા પ્રિયગુલતિકાએ આપને જે કાઈ કહ્યુ છે તેજ મારી આ સ્થિતિનુ કારણ છે આથી આપ જો મને જીવીત રાખવા ચાહતા હો તો એ કુમારને મારા પતિ બનાવો તો જ હુ જીવી શકુ તેમ છુ એ સિવ

अन्यथा तु मम मृत्युरेव । इति तद्वचन श्रुत्वा मया निगदितम्—वत्से ! धीरा भव ! अहं तथा करिष्ये यथा तवेप्सित भविष्यति । ततः सा किंचित्स्वस्था जाता । गत दिवसे मया तस्या विशेषत. समाश्वसनार्थं प्रोक्तम्-वत्से ! स ब्रह्मदत्तकुमारो मया दृष्टः, तयाऽपि समुच्छ्वसितरोमकूपया भणितम्—भगवति ! तव प्रसादेन सर्वं भव्य भविष्यति, किन्तु तस्य विश्वासनिमित्त बुद्धिलव्यपदेशेन हाररत्नमिद ब्रह्मदत्तनामाङ्कित कृत्वा करण्डके निक्षिप्य कस्यापि हस्ते कृत्वा प्रेषय । ततो मया गतदिवसे तथा विहितम् । सर्वेऽपि वृत्तान्तस्तुभ्य निवेदितः । साम्प्रत तद्भे-

उस रत्नवतीकी बातें सुनकर मैंने उससे कहा—वत्से ! इसके लिये धैर्य धारण करना चाहिये । मैं इस विषय में ऐसा प्रयत्न करूंगी कि जिससे शीघ्र ही तेरा मनोरथ सफल होगा । मेरे इस तरह के वचन सुनकर उसको कुछ धैर्य बंधा । मैंने उसको पुन समझाया—कहा वत्से । ब्रह्म-दत्तकुमारको मैं अच्छी तरह जानती हूं—मैंने भी उसको देखा है । मैं सब काम ठीक कर दूंगी—इसमें इतनी अधिक चिन्ता करने की कोई बात नहीं है । इस प्रकार मेरे इन वचनों से उसको धैर्य बंधा ऐसा मुझे ध्यान इस लिये हुआ कि उसके शरीर भरके समस्त रोमकूप फूल गये थे । पश्चात् उसने मुझे कहा कि हे माता ! यह मुझे पूर्ण विश्वास है कि तुम्हारी कृपा से सब ठीक हो जायगा परन्तु उनको अपनी तर्फ से विश्वास हो जाय, इस निमित्त बुद्धिल भाई के बहाने से यह हार ब्रह्मदत्त के नाम से अंकित करके और उसको एककरण्डक मे बंद करके किसी भी व्यक्ति के साथ उनके पास अवश्य भिजवा दो । इसी लिये मैंने गत दिवस आपके

આ પ્રકારની એ રત્નવતીની વાત સાભળીને મે તેને કહ્યુ, પુત્રી ! આને માટે જરા ધીરજ રાખ સૌ સારા વાના થશે, તારા સર્વ મનોરથ પૂર્ણ થાય એ માટે મારા બનતા પ્રયત્નો કરી છૂટીશ મારા આ પ્રકારના વચન સાભળીને તેણે શાતિનો શ્વાસ લીધો મે એને ફરીથી સમજાવતા કહ્યુ કે પુત્રી ! બ્રહ્મ-દત્ત કુમારને હુ સારી રીતે જાણુ છુ મે પણ તેને જોયો છે હુ તારી ઈચ્છા પૂર્ણ કરવા બધુ કરી છૂટીશ આમા આટલી ચિંતા કરવાનુ કોઈ કારણ નથી મારા આ વચનોથી તેને સ પૂર્ણ વિશ્વાસ બેઠો છે એવુ તેના શરીરના ફેરફારોથી હુ જાણી શકી પછી તેણે મને કહ્યુ કે, માતા ! મને સ પૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે, તમારી કૃપાથી સઘળુ ઠીક થશે પરતુ તેમને આપણા તરફ વિશ્વાસ બેસે આ નિમિત્તે બુદ્ધિલભાઈના બહાના હેઠળ આ હાર બ્રહ્મદત્તના નામથી અકિત કરીને તેને એક ડબામા રાખી કોઈ એક માણસ સાથે એમની પાસે મોકલાવો આ માટે મે તે ગઈ કાલે હાર આપને મોકલાવેલ છે આ પ્રમાણે

स्यस्योत्तर देहि । ततो मयाऽपि तस्यै मतिलेखो दत्तः । तन्मध्ये चेदृशी गाथा लिखिता—

" उचितत्वाद् वरधनुना, सुहृदोक्तो ब्रह्मनामापि ।
स्त्रीरत्न रत्नवती-मिच्छति, गोविन्द इव कमलाम् ॥ १॥ इति ॥

इद वरधनुनोक्त समाकर्ण्य ब्रह्मदत्तोऽदृष्टायामपि रत्नवत्यां परमानुराग-रञ्जितान्तःकरणोऽभूत् ।

अन्यदा नगर बाह्यदेशात्समागतो वरधनुरेवमवोचत्–हे कुमार! एतन्नगर-स्वामिनोऽनुमत्या दीर्घनृपकिङ्करा अस्मान् गवेषयन्ति । नगरस्वामिना चास्मद्

पास वह हार भेजा है। इस प्रकार समस्त वृत्तान्त कहकर उसने अन्तमें यह भी कहा कि जो गाथा हार के साथ आपके पास आई है उसका प्रत्युत्तर आपको देना चाहिये । अत. मैने भी उसके प्रत्युत्तर रूपमें समाचार देकर उसमे यह गाथा अकित कर दी है—

" उचितत्वाद्वरधनुना, सुहृदोक्तो ब्रह्मनामापि ।
स्त्रीरत्न रत्नवती, मिच्छति गोविन्द इव कमलाम् ॥ "

मित्र वरधनु द्वारा उचितरूप से कहा गया ब्रह्मदत्तकुमार रत्नवती स्त्रीरत्न को विष्णु जैसे लक्ष्मीजी को चाहते है वैसे चाहता है । इस प्रकार वरधनु द्वारा कथित इस समस्त वृत्तान्त को सुनकर ब्रह्मदत्तकुमार अदृष्ट भी रत्नवती मे अनुरक्तचित्त हो गया ।

एक समय की बात है जब कि वरधनु नगर से बाहिर जाकर वापिस आया तब उसने कहा कुमार ! इस नगर के राजा की अनुमति से दीर्घ-

---

સઘળુ વૃત્તાત કહીને એણે અતમા એ પણ કહ્યુ કે, જે ગાથા હારની સાથે આપની પાસે આવેલ છે એનો પ્રત્યુત્તર આપે આપવો જોઈએ આથી મે પણ એના પ્રત્યુત્તરરૂપમા સમાચાર રૂપે તેમા આ ગાથા અકિત કરેલ છે—

" उचितत्वाद्वरधनुना, सुहृदोक्तो ब्रह्मनामपि ।
खो रत्न रत्नवती-मिच्छति गोविंद इव कमलाम् ॥ "

મિત્ર વરધનુ દ્વારા ઉચિત રૂપમા કહેવામા આવ્યુ કે બ્રહ્મદત્તકુમાર રત્નાવની સ્ત્રીરત્નને જેવી રીતે વિષ્ણુ લક્ષ્મીને ચાહે છે એજ રીતે ચાહે છે આ પ્રમાણે વરધનુએ કહેલા સઘળ વૃત્તાતને સાભળી જેને પોતે જોયેલ પણ નથી એવી રત્નવતીમા બ્રહ્મદત્તકુમાર અનુરકત બની ગયો

એક સમયની વાત છે કે જ્યારે વરધનુ નગરની બહાર ફરીને પાછો આવ્યો ત્યારે તેણે આવીને કુમારને કહ્યુ કે કુમાર ! આ નગરના

ग्रहणोपाय. कारितः । एतादृशी जनवार्ता सर्वत्र प्रसृता। अतो नात्र स्थेयमस्माभिः, सागरदत्त इम वृत्तान्तमाकर्ण्य तौ कुमारौ भुमिगृहे गोपितवान् । रात्रिरागता कुमारेण सागरदत्तो भणितः-श्रेष्ठिन् ! मां वरवनु चेत' स्थानादन्यत्र नय एतदा कर्ण्य सागरदत्तस्तौ नगराद् बहिर्नीत्वा प्रतिनिवृत्तः । ततस्तौ कियद् दूर गमनानन्तर यक्षायतनवृक्षाधोवर्त्तिनी समहरणरथसमिपस्थिता कुमारीमेका दृष्टवन्तौ। साऽपि कुमारौ दृष्ट्वा । सादर समुत्थाय कथितवती-चिरकालमतिक्रम्य भवन्तौ

राजा के गुप्तचर अपन लोगों की गवेषणा कर रहे हैं। तथा यह भी सुनने में आया है कि राजा ने अपन लोगो को पकड़वाने का उपाय भी करवाया है । इसलिये अब यहा ठहरना अपन लोगो के लिये उचित प्रतीत नहीं होता है। जब यह समाचार सागरदत्त के कानों में आया तब उसने इन दोनों को भूमिगृह के अन्दर छिपा दिया। रात्रि में कुमार ने सागर दत्त से कहा-श्रेष्ठिन्। अच्छा हो यदि आज हम दोनों को यहा से किसी अन्यत्र स्थान में पहुचादे तो। सागरदत्त ने कुमार की बात मानकर उन दोनों को सुरक्षित अवस्था में नगर से बाहर पहुचा दिया, और पहुँचाकर स्वय घर वापिस लौट आया। ये लोग ज्यों ही कुछ दूर आगे चले थे कि इनकी दृष्टि मे एक यक्षायतन दिखलाई पडा। उसके पास एक वृक्ष था। उसके अधोभागमें एक कन्या बैठी हुई उनको नजर आई। वहीं पर एक रथ रखा हुआ था, जो अनेक अस्त्र शस्त्रों से सुसज्जित था। कुमारीने ज्यों ही इन दोनों कुमारों को देखा तो वह उठ कर खड़ी हो गई और बडे आदर से उनसे कहने लगी। आप लोगो को यहा तक

સમતિ લઈને દીર્ઘરાજાના ગુપ્તચરો અહિં આપણી શોધખોળ કરી રહેલ છે વળી એવું પણ જાણવા મળ્યુ છે કે, રાજાએ આપણને પકડવાની તૈયારી પણ કરી આપી છે આથી અહી રોકાવું તે આપણા માટે હિતાવહ નથી આ સમાચાર જ્યારે સાગરદત્તને મળ્યા ત્યારે તેણે એ બનેને ભૂમિગૃહની અદર છુપાવી દીધા રાત્રીના સમયે કુમારે સાગરદત્તને કહ્યું શે०જી ! અમો બન્નેને કોઈ બીજા સ્થળે પહોચાડી દો તો ઘણુ સારૂ છે સાગરદત્તે કુમારની વાત માનીને એ બન્નેને સુખરૂપ નગરની બહાર પહોચાડીને તે પોતાને ઘેર પાછો ફર્યો કુમાર અને વરધનુ બન્નેએ નગર બહાર નીકળીને ચાલવા માડયુ તેઓ થોડે દૂર ચાલ્યા કે એમની દૃષ્ટિએ એક યક્ષાલય દેખાયુ એની પાસે એક વૃક્ષ હતું એ યક્ષાલયના આગળના ભાગમા એક કન્યા બેઠેલી તેમની દૃષ્ટિએ પડી ત્યા એક રથ પણ હતો જે અનેક અસ્ત્રશસ્ત્રોથી સુસજ્જીત હતો કુમારીએ આ બનેને જોયા એટલે ઉઠીને ઉભી થઈ ગઇ અને ખૂબ જ આદ

खस्योत्तर देहि । ततो मयाऽपि तस्यै प्रतिलेखो दत्तः । तन्मध्ये चेदृशी गाथा लिखिता—

" उचितत्वाद् वरधनुना, सुहृदोक्तो ब्रह्मनामापि ।
स्त्रीरत्न रत्नवती-मिच्छति, गोविन्द इव कमलाम् ॥ १॥ इति ॥

इद वरधनुनोक्त समाकर्ण्य ब्रह्मदत्तोऽदृष्टायामपि रत्नवत्यां परमानुराग-रञ्जितान्तःकरणोऽभूत् ।

अन्यदा नगर बाह्यदेशात्समागतो वरधनुरेवमवोचत्—हे कुमार! एतन्नगर-स्वामिनोऽनुमत्या दीर्घनृपकिङ्करा अस्मान् गवेषयन्ति । नगरस्वामिना चास्मद्

पास वह हार भेजा है। इस प्रकार समस्त वृत्तान्त कहकर उसने अन्तमें यह भी कहा कि जो गाथा हार के साथ आपके पास आई है उसका प्रत्युत्तर आपको देना चाहिये । अतः मैने भी उसके प्रत्युत्तर रूपमें समाचार देकर उसमे यह गाथा अंकित कर दी है—

" उचितत्वाद्वरधनुना, सुहृदोक्तो ब्रह्मनामापि ।
स्त्रीरत्न रत्नवती, मिच्छति गोविन्द इव कमलाम् ॥ "

मित्र वरधनु द्वारा उचितरूप से कहा गया ब्रह्मदत्तकुमार रत्नवती स्त्रीरत्न को विष्णु जैसे लक्ष्मीजी को चाहते हैं वैसे चाहता है । इस प्रकार वरधनु द्वारा कथित इस समस्त वृत्तान्त को सुनकर ब्रह्मदत्तकुमार अदृष्ट भी रत्नवती मे अनुरक्तचित्त हो गया ।

एक समय की बात है जब कि वरधनु नगर से बाहिर जाकर वापिस आया तब उसने कहा कुमार ! इस नगर के राजा की अनुमति से दीर्घ-

---

સઘળુ વૃત્તાત કહીને એણે અતમા એ પણ કહ્યુ કે, જે ગાથા હારની સાથે આપની પાસે આવેલ છે એનો પ્રત્યુત્તર આપે આપવો જોઈએ આથી મે પણ એના પ્રત્યુત્તરરૂપમા સમાચાર રૂપે તેમા આ ગાથા અકિત કરેલ છે—

" उचितत्वाद्वरधनुना, सुहृदोक्तो ब्रह्मनामपि ।
स्त्री रत्न रत्नवती-मिच्छति गोविंद इव कमलाम् ॥ "

મિત્ર વરધનુ દ્વારા ઉચિત રૂપમા કહેવામા આવ્યુ કે બ્રહ્મદત્તકુમાર રત્નાવતી સ્ત્રીરત્નને જેવી રીતે વિષ્ણુ લક્ષ્મીને ચાહે છે એજ રીતે ચાહે છે આ પ્રમાણે વરધનુએ કહેલા સઘળ વૃત્તાતને સાભળી જેને પોતે જોયેલ પણ નથી એવી રત્નવતીમા બ્રહ્મદત્તકુમાર અનુરક્ત બની ગયો

એક સમયની વાત છે કે જ્યારે વરધનુ નગરની બહાર ફરીને પાછો આવ્યો ત્યારે તેણે આવીને કુમારને કહ્યુ કે કુમાર! આ નગરના

तदाऽहं जीवनपर्यन्तं ब्रह्मचर्यं पालयिष्यामीति । एकदा मम माता मां कथितवती-पुत्रि ! अजीवं कौमार्यमाश्रित्य स्थातुं तव विचारो नितरामशोभनः, अतो विख्यातानां श्रेष्ठिनो पुत्रेषु कमप्येकं वरयित्वा कुरु पित्रोरानन्दम् । मातुरिदं वचनं मया न स्वीकृतम् । ततो माता मां कथितवती-यक्षमाराधय, स तवाभिलषितं सेत्स्यति । मातुः कथनानुसारेण यक्षाराधनतत्परा नियमव्रतादिकमाचरन्ती यक्षं तोषितवती । सन्तुष्टो यक्षो मां कथितवान्-वत्से ! भविष्यच्चक्रवर्ती ब्रह्मदत्त-स्तव पतिर्भविष्यति । स वरधनु नाम्ना स्वमित्रेण सहागमिष्यति । स त्वया समु-

---

कौमार व्रत ही-ब्रह्मचर्यव्रत का ही पालन क्यों न करू । माता को जब मेरी इस स्थिति का पता लगा तो उसने बुलाकर मुझ से कहा पुत्रि ! जीवन पर्यन्त कौमारव्रत को लेकर रहने का यह तेरा विचार मेरी दृष्टि में सुन्दर प्रतीत नहीं होता है । अतः प्रसिद्ध सेठ साहूकारों के किसी एक कुमार का अपने योग्य वर का अन्वेषण करके पिता को आनंदित करो इसी में तेरी भलाई है । माता के इस प्रकार वचन सुनकर भी मैंने उनको मानने में अपनी सम्मति नहीं दी। माताने जब यह देखा तो उसने पुनः मुझसे कहा कि यदि अभिलषित वर की प्राप्ति ही करना है तो इस निमित्त बेटी ! तू अब यक्ष की आराधना कर। तेरा परिश्रम अवश्य ही सफल होगा। अतः मैंने फिर माता के कहे अनुसार यक्षकी आराधना करना प्रारंभ कर दिया। नियम, व्रत, आदि का खूब आचरण किया। इससे यक्ष मेरे ऊपर तुष्ट होकर उसने मुझ से कहा वत्से। भविष्य चक्रवर्ती ब्रह्मदत्तकुमार ही तेरा पति होगा, वह अपने मित्र वरधनु

કૌમાર્યવ્રતનુ-બ્રહ્મચર્યવ્રતનુ પાલન કેમ ન કરૂ ? માતાને મારી આ સ્થિતિની ખબર પડી ત્યારે તેણે મને બોલાવીને કહ્યુ, પુત્રી ! જીવન પર્યંત કૌમાર્ય-વ્રતને ધારણ કરીને રહેવાનો તારો વિચાર મારી દૃષ્ટિએ બરોબર નથી આથી પ્રસિદ્ધ શેઠ શાહુકારોના કોઈ એક કુમારને તારા પતિ તરીકે સ્વીકારીને પિતાની ચિંતા ઓછી કર એમા જ તારી ભલાઈ છે માતાના આ પ્રકારના વચન સાભળીને હુ તેની સાથે સહમત ન થઇ માતાએ જ્યારે એ જાણ્યુ ત્યારે તેણે મને કહ્યું કે, જો ઈચ્છા પ્રમાણે વરની પ્રાપ્તી કરવી હોય તો તુ યક્ષની આરાધના કર તારો પરિશ્રમ અવશ્ય સફળ થશે, આથી મે માતાના કહેવા અનુસાર યક્ષની આરાધના કરવા માડી નિયમ, વ્રત વગેરેનુ આચરણ કર્યું આથી યક્ષ મારા ઉપર પ્રસન્ન થયા અને તેમણે મને કહ્યુ વત્સે ! ભવિષ્યના ચક્રવર્તી કુમાર બ્રહ્મદત્ત તારા પતિ થશે તે પોતાના મિત્ર વરધનુકુમાર સાથે

समागतौ । तस्या इत्थ वचः श्रुत्वा कुमारः साश्चर्यं प्राह—भद्रे कौ आवाम् ! सा प्राह—भवान् मम स्वामी ब्रह्मदत्तः, अय हि वरधनुस्तवमित्रम् । कुमारेणोक्तम्-कुतस्त्वयाऽस्मत्परिचयः समुपलब्धः । सा प्राह-कुमार ! इह नगर्यामस्ति धनप्रवरो नाम श्रेष्ठि, तस्य च भार्या धनसचया नाम। अह च तयोस्तनुजाऽष्टभ्रातृणामनुजा रत्नवती नाम्नी पित्रोः परमप्रमोददायिनी क्रमेण यौवनमारूढा। यौवनावस्था माप्ता मा दृष्ट्वा पितरौ मम विवाहार्थं वरान्वेषणाय प्रयत्न कुरुतस्तो, परन्तु कोऽपि वरो ममानुकूलो न मिलितः । मया निर्धारितम्-यदि ममानुकूल पतिर्न मिलिष्यति

आने में बहुत देर लगी । मैं तो कभी की आपकी प्रतीक्षा में बैठी हुई हू । कुमारी के इस प्रकार वचन सुनकर कुमार के आश्चर्य का ठिकाना नही रहा वह सहसा बोला-जानती भी हो कि हम लोग कौन है ? कन्याने कहा कि हा जानती हू एक आप तो ब्रह्मदत्तकुमार हैं, और दूसरे ये आपके साथी वरधनुकुमार है । कुमार ने पुनः कहा भद्रे ! तुझे हम लोगों का यह परिचय कैसे प्राप्त हुआ । कुमारी ने कहा-सुनो इस नगरी में धनप्रवर नामका एक सेठ रहता है। उसकी पत्नीका नाम धनसचया है। उनकी मैं पुत्री हू । मेरा नाम रत्नवती है। मेरे आठ भाई हैं । जब माता पिता को सुखदायिनी मैं बाल्यावस्थासे यौवन अवस्था में पहुची तो उनको मेरे विवाह की चिन्ता होने से वरकी खोज होने लगी । परन्तु मेरे योग्य वर उनको नही मिला । मैने तब निश्चय किया-कि प्रयत्न करने पर भी यदि मेरे योग्य वर प्राप्त नही होता है तो मै आजीवन

રથી તેમને કહેવા લાગી કે, આપ લોકોને અહી સુધી આવવામા ખૂબ સમય લાગ્યો હુ તો કયારનીએ આપની રાહ જોઇને બેઠી છુ કુમારીના આવા વચન સાભળીને કુમારના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો તે સહસા બોલી ઉઠયો જાણો છો કે, અમે કોણ છીએ ? કન્યાએ કહ્યું કે, હા ! જાણું છુ એક આપ બ્રહ્મદત્તકુમાર છો અને બીજા આ આપના સાથીદાર વરધનુકુમાર છે, કુમારે ફરી કહ્યુ, ભદ્રે તમને અમારો પરિચય કઇ રીતે મળી શક્યો ? કુમારીએ કહ્યુ, સાભળો ! આ ગામમા ધનપ્રવર નામે એક શેઠ રહે છે એની પત્નીનુ નામ ધનસચયા છે, તેની હુ પુત્રી છુ, મારૂ નામ રત્નવતી છે, મારે આઠ ભાઈ છે માતાપિતાને સુખ આપનાર એવી હુ બાલ્યાવસ્થા વટાવીને યૌવન અવસ્થામા પહોચી ત્યારે તેમને મારા વિવાહની ચિન્તા થવાથી વરની શોધ કરવા લાગ્યા પરતુ મારા યોગ્ય વર તેમને ન મળ્યો આથી મે નિશ્ચય કર્યો કે, પ્રયત્ન કરવા છતા પણ જો મારા લાયક વર મળતો નથી તો હ

तदाऽहं जीवनपर्यन्तं ब्रह्मचर्यं पालयिष्यामीति । एकदा मम माता मां कथितवती-पुत्रि ! आजीवं कौमार्यमाश्रित्य स्थातुं तव विचारो नितरामशोभनः, अतो विख्यातानां श्रेष्ठिनो पुत्रेषु कमप्येकं वरयित्वा कुरु पित्रोरानन्दम् । मातुरिदं वचनं मया न स्वीकृतम् । ततो माता मां कथितवती-यक्षमाराधय, स तवाभिलषितं वरं दास्यति । मातुः कथनानुसारेण यक्षाराधनतत्परा नियमव्रतादिकमाचरन्ती यक्षं तोषितवती । सन्तुष्टो यक्षो मां कथितवान्-वत्से ! भविष्यच्चक्रवर्ती ब्रह्मदत्त-स्तव पतिर्भविष्यति । स वरधनु नाम्ना स्वमित्रेण सहागमिष्यति । स त्वया समु-

---

कौमार व्रत ही-ब्रह्मचर्यव्रत का ही पालन क्यों न करू । माता को जब मेरी इस स्थिति का पता लगा तो उसने बुलाकर मुझ से कहा पुत्रि ! जीवन पर्यन्त कौमारव्रत को लेकर रहने का यह तेरा विचार मेरी दृष्टि में सुन्दर प्रतीत नहीं होता है । अतः प्रसिद्ध सेठ साहूकारों के किसी एक कुमार का अपने योग्य वर का अन्वेषण करके पिता को आनंदित करो इसी में तेरी भलाई है । माता के इस प्रकार वचन सुनकर भी मैंने उनको मानने में अपनी समति नहीं दी। माताने जब यह देखा तो उसने पुनः मुझसे कहा कि यदि अभिलषित वर की प्राप्ति ही करना है तो इस निमित्त बेटी ! तू अब यक्ष की आराधना कर। तेरा परिश्रम अवश्य ही सफल होगा। अतः मैंने फिर माता के कहे अनुसार यक्षकी आराधना करना प्रारभ कर दिया। नियम, व्रत, आदि का खूब आचरण किया। इससे यक्ष मेरे ऊपर तुष्ट होकर उसने मुझ से कहा वत्से। भविष्य चक्रवर्ती ब्रह्मदत्तकुमार ही तेरा पति होगा, वह अपने मित्र वरधनु

કૌમાર્યવ્રતનુ-બ્રહ્મચર્યવ્રતનુ પાલન કેમ ન કરૂ ? માતાને મારી આ સ્થિતિની ખબર પડી ત્યારે તેણે મને બોલાવીને કહ્યુ, પુત્રી ! જીવન પર્યંત કૌમાર્ય-વ્રતને ધારણ કરીને રહેવાનો તારો વિચાર મારી દૃષ્ટિએ બરોબર નથી આથી પ્રસિદ્ધ શેઠ સાહુકારોના કોઈ એક કુમારને તારા પતિ તરીકે સ્વીકારીને પિતાની ચિંતા ઓછી કર એમા જ તારી ભલાઈ છે માતાના આ પ્રકારના વચન સાભળીને હુ તેની સાથે સહમત ન થઇ માતાએ જ્યારે એ જાણ્યુ ત્યારે તેણે મને કહ્યુ કે, જો ઈચ્છા પ્રમાણે વરની પ્રાપ્તી કરવી હોય તો તુ યક્ષની આરાધના કર તારો પરિશ્રમ અવશ્ય સફળ થશે, આથી મે માતાના કહેવા અનુસાર યક્ષની આરાધના કરવા માડી નિયમ, વ્રત વગેરેનુ આચરણ કર્યું આથી યક્ષ મારા ઉપર પ્રસન્ન થયા અને તેમણે મને કહ્યુ વત્સે ! ભવિષ્યના ચક્રવર્તી કુમાર બ્રહ્મદત્ત તારા પતિ થશે તે પોતાના મિત્ર વરધનુકુમાર સાથે

पलक्ष्यः । ततः पर मया हारप्रेषणादिकं कृतम्, तत्सर्वं तु भवदगतमेव । तद्वाक्यमाकर्ण्य कुमारोऽत्यन्तानुरक्तचित्तः सुमधुरवचसा तामाश्वास्य तया सह समित्रो रथमारूढः । कुमारस्तां प्रोक्तवान्-भद्रे ! इतः क्व गन्तव्यमस्माभिः । सा प्राह-अस्ति मगधदेशे शिवपुरी नगरी मम पितुर्लघुभ्राता धनसार्थवाहो नाम श्रेष्ठी । स ज्ञातसकलवृत्तान्तो युवयो र्मम च स्वसन्निधे समागमन श्रेयस्कर मस्यते । अतो मम मते तत्रैव गन्तुमुचितम् । पश्चाद्यथा युवयोरिच्छा ' तस्या वचनमाकर्ण्य

કુમાર કે સાથ આવેગા । ઇસકા તુમ ધ્યાન રખના । ઇસ પ્રકાર કહકર રત્નવતી ને પુનઃ યહ કહા-કિ મૈ ને ફિર યક્ષ કે કહને કે બાદ ક્યા કિયા સો સબ આપકો વિદિત હી હૈ-અર્થાત્ ઉસકે બાદ ફિર મૈ ને આપકે પાસ હાર આદિ ભેજા સો યહ બાત સબ આપકો માલૂમ હી હૈ । રત્નવતીકે ઇસ પ્રકાર વચન સુનકર કુમાર કે ચિત્ત મે અધિક પ્રસન્નતા હુઈ । 'રત્નવતી કા મુઝ પર નિષ્કપટ સ્નેહ હૈ ' ઐસા જાનકર કુમારને ઉસ પર અત્યન્ત વિમુગ્ધ હોકર ઉસકો વધુર વચનોં દ્વારા ધૈર્ય બધાયા પશ્ચાત્ મિત્ર કો સાથમે લેકર ઉસીકે સાથ રથ પર બૈઠ ગયા । કુમાર ને રત્નવતી સે કહા ભદ્રે ! યહ તો બતાઓ અબ યહાં સે કહાં ચલના હૈ । રત્નવતી ને કહા સુનો, મગધ દેશાન્તર્ગત એક શિવપુરી નામકી નગરી હૈ વહા મેરે પિતા કે લઘુભ્રાતા જિનકા નામ ધનસાર્થવાહ હૈ રહતે હૈં । જબ ઉનકો યહ માલૂમ પડેગા કિ રત્નવતી બ્રહ્મદત્ત મિત્ર સહિત યહાં આ રહે હૈં, તો ઉનકો ઇસ ખબર સે બડા આનદ હોગા । ઇસલિયે સબ સે પહિલે અપનકો વહીંપર ચલના ચાહિયે । ફિર આપ કી જૈસી ઇચ્છા હો સો ઠીક । રત્નવતી

અહી આવશે એ વાત તુ લક્ષમા રાખજે આમ કહીને રત્નવતીએ ફરી કહ્યુ, યક્ષના કહેવા પછી મે શુ શું કર્યું તે સઘળુ આપની જાણુમા જ છે અર્થાત્ પછી મે આપની પાસે હાર વગેરે મોકલેલ એ સઘળી વાત આપે જાણી જ છે રત્નવતીની આ પ્રકારની વાત સાભળીને કુમારના ચિત્તમા ખૂબ પ્રસન્નતા થઈ " રત્નવતીનો મારા ઉપર નિષ્કપટ સ્નેહ છે " એવુ જાણીને કુમાર તેના તરફ સ્નેહથી આકર્ષાયેા અને મધુર વચનોથી તેને સાત્વન આપ્યુ પછી મિત્રને સાથે લઈ તેની સાથે રથ ઉપર બેસી ગયેા અને રત્નવતીને કહ્યું, ભદ્રે ! એ તેા બતાવેા કે હવે અહીથી કયા જવુ છે ? રત્નવતીએ કહ્યું સાભળેા ! મગધ દેશમા શિવપુરી નામની નગરી છે ત્યા મારા પિતાના નાનાભાઈ જેમનુ નામ ધનસાર્થવાહ છે, તે રહે છે જ્યારે તેને એ ખબર પડશે કે રત્નવતી, બ્રહ્મદત્ત અને તેમના મિત્ર સાથે અહી આવી રહી છે ત્યારે તેમને ખૂબ આનદ થશે આથી સહુથી પહેલા આપણે ત્યા જઇએ પછી જેવી આપની ઈચ્છા રત્નવતીના

कुमारो मगधाभिमुख गन्तुमिच्छतयान् । वरधनुः सारथिभूत्वाऽश्वान् प्रेरितवान् । ग्रामानुग्राम गच्छन्तस्ते वत्सदेशान्निर्गताः ।

अन्यदा ते गिरिगुहाटव्या समागताः । तत्र कण्टकसुकण्टकाभिधानौ द्वौ चोरसेनापती पुरुषद्वय रक्षितरथस्थ स्त्रीरत्न सप्रेक्ष्य तदपहर्तुमनसौ स्वानुचरैः सह समायाता । कुमारोऽपि स्वहस्तलाघव प्रदर्शयन् शरैश्चोरान् जर्जरितान् कृतवान् । कुमारबाणजर्जरितगात्राश्चोरा इतस्ततः पलायिताः । वरधनुनोक्तम्—

के ऐसे वचन सुनकर कुमार ने मगध की ओर जाना ही उचित समझा । अतः वह उसी ओर चल दिया । सारथिका काम वरधनुने किया । रथ अपनी तेज गतिसे चलने लगा । क्रमशः चलते २ ये लोग वत्सदेशकी सीमा से बहुत दूरतक निकल गये ।

इस प्रकार चलते २ रास्ते में इनका गिरिगुहा नामकी एक अटवी मिली । उसमें कण्टक और सुकण्टक नाम के दो चोर सेनापति रहते थे। उन्होंने ज्यों ही दो पुरुषो से सुरक्षित स्त्रीरत्न रत्नवतीको रथ में बैठी हुई देखी तो उन्होंने विचार किया कि इस स्त्रीरत्नके लूटनेसे हमको बहुत धन प्राप्त होगा । अतः वे दोनों अपने २ अनुचरोके साथ रथकी ओर बढने लगे । कुमारने ज्यों ही इस परिस्थिति को देखा तो उसने शीघ्र ही अपने हाथोकी कुशलता प्रदर्शित करते हुए बाणो से चोरों को जर्जरित कर दिया । कुमार के छोडे गये बाणों द्वारा जर्जरीत होकर वे चोर न मालूम वहासे कहा चले गये पता ही नही पडा। वरधनुने

વચન સાભળીને કુમારે મગધ તરફ જવાનુ ઉચિત માન્યુ આથી તેઓ એ તરફ ચાલ્યા સારથીનુ કામ વરધનુએ કર્યું રથ તેજ ગતિથી ચાલવા લાગ્યો ચાલતા ચાલતા એ લોકો વત્સદેશની સીમા ઓળગીને આગળ નીકળી ગયા.

આ રીતે ચાલતા ચાલતા તેઓ ગિરિગુહા નામની એક અટવીમા આવી પહોચ્યા, એ અટવીમા કટક અને સુકટક નામના બે ચોર સેનાપતિ રહેતા હતા. તેમણે જ્યારે બે પુરુષથી સુરક્ષિત સ્ત્રીરત્ન રત્નવતીને રથમા બેઠેલી જોઇ, તો એમણે વિચાર કર્યો કે, આ સ્ત્રીને લૂટવાથી અમને ઘણુ ધન પ્રાપ્ત થશે, આથી તે બન્ને પોત પોતાના માણસો સાથે રથની તરફ આવવા લાગ્યા કુમારે પરિસ્થિતિને સમજી જઇ તેણે એજ વખતે પોતાના હાથની કુશળતા બતાવતા બાણોથી ચોરોને જર્જરીત બનાવી દીધા કુમારણા બાણોથી જર્જરીત બનેલા એ ચોરો ત્યાથી નાસી છૂટયા તે કયા અદૃશ્ય બની ગયા તે સમજાયુ નહી વરધનુએ જ્યારે માર્ગ સ પૂર્ણપણે નિર્ભય જોયો ત્યારે કુમારને કહ્યું કે, આપ

कुमार ! युवा श्रान्तौ । अतः कियत्कालावधि रथे विश्राम कुरुतम् । वरधनोर्वचनं निशम्य कुमारो रथे प्रसुप्तः । मार्गे पर्वतीय नदी समायाता । तुरङ्गमाः श्रमखिन्ना अग्रे न चलन्ति । प्रतिबुद्धः कुमारोऽश्वान् श्रमखिन्नान् पश्यति, रथाग्रे च वरधनुं न पश्यति । जलमानेतुं वरधनुर्गतो भविष्यतीति विचिन्त्य तं प्रतीक्षमाणः कियत्कालावधि कुमारस्तत्र स्थितः । परं वरधनुर्नागतः । कुमारश्चिन्तयति—नागतो वरधनु रधुनाऽपि, न जाने क्व गतः ? एवं चिन्तयन् कुमार इतस्ततो विलोकयति, तावत्पश्यति रथाग्रभागं रुधिरावलिप्तम् । व्यापादितो वरधनुरिति मन्वानः,

जब मार्ग बिलकुल निर्विघ्न-विघ्नरहित देखा तब कुमारसे कहा आप लोग थक गये होंगे अतः कुछ समयतक इसी रथमें विश्राम करें। वरधनुके वचन को सुनकर कुमार रथ मे ही सो गया। चलते २ मार्ग में एक पहाड़ी नदी मिली। घोडे चलते २ थक चुके थे अतः उस नदीको पार करने में वे असमर्थ हो चुके थे। इतने में कुमार भी जग पडे तो उन्हों ने सिर्फ रथमें थके हुए घोडों को ही देखा वरधनुको नहीं देखा। वरधनु को नहीं देखकर कुमारने विचार किया कि शायद वह पानी लेनेके लिये गया होगा, अतः उसकी प्रतीक्षा मे उन्होंने कुछ समय तक रथको वहीं पर रोक रखा। जब यह देखा कि वरधनु अभीतक भी पीछा नही लौटा है, तब कुमार ने विचार किया वरधनु अभीतक वापिस नही आया है इसका क्या कारण है। वह कहीं गया होगा। इस प्रकार अनिष्टकी आशंका से आकुलित होकर कुमारने इधर उधर ज्यों ही दृष्टिफैलाई तो रथ के अग्र भाग उनकी दृष्टि में रुधिर से भरा हुआ दिखलाई दिया, रूधिरसे भरे हुए रथ के अग्र भाग को देखते ही कुमार ने

થાકી ગયા હશે આથી થોડો વખત આ રથમા વિશ્રામ કરો વરધનુના વચન સાભળી કુમાર રથમા સુઈ ગયા ચાલતા ચાલતા માર્ગમા એક પહાડી નદી આવી ઘોડાઓ પણ ચાલતા થાકી ગયા હતા આથી એ નદીને પાર કરવાની તેમનામા શક્તિ ન હતી આ વખતે કુમાર જાગી ગયા ત્યારે તેણે ફક્ત રથના થાકેલા ઘોડાઓને જોયા વરધનુ ન દેખાયો વરધનુને ન જોતા કુમારે વિચાર કર્યો કે, કદાચ તે પાણી લેવા ગયા હશે આથી તેમણે તેની રાહ જોઇને થોડો વખત રથને ત્યા રોકી રાખ્યો જ્યારે વરધનુ ન આવ્યો ત્યારે કુમારે વિચાર કર્યો કે, વરધનુ હજુ સુધી પાછો કેમ ન આવ્યો ? એનુ શું કારણ હશે ? તે કયા ગયો હશે ? આ પ્રકારે અનિષ્ટની આશકાથી આકુળ વ્યાકુળ બનીને કુમારે આજુબાજુ દૃષ્ટિ ફેરવી તો રથના અગ્રભાગને લોહીથી ભરેલો જોયો રૂધીરથી ભરેલા રથના આગલા ભાગને જોતા જ કુમારે વિચાર કર્યો કે, નિ

"हा प्रिय सुहृत् ! मा परित्यज्य-क्व गतः ? परिष्वजस्व मा मलयशीतलेन बाहुयुगलेन ! हे विपद्बन्धो ! त्वत्सदृश सुहृदं क्वोपलप्स्ये ? अरे रे ! निर्घृण ! अन्तक ! मम हृदय छिन्दता त्वया कथ न मम प्राणा अपहृताः"। एव विलपन् कुमारो मूर्च्छा गतः ।

कुमार्या उपचारेण लब्धचैतन्यः कुमारः पुनरपि विलपन् भृश रोदिति । कुमारस्येमा दशामवलोक्य रत्नवती सान्त्वचनै. कुमारमाश्वासितवती । कुमारस्तामुवाच—रत्नवति ! न ज्ञायते वरधनुर्मृतो जीवन् वाऽस्तीति । अतोऽह तम-

---

विचार किया कि निश्चय से किसी दुष्टने वरधनु को मार दिया है। बस अब क्या था-लगे वे इकदम रोने हा प्रियमित्र ! तुम मुझे अकेला इस वन में छोड़कर कहा चले गये हो। अरे कुछ तो खबर दो चन्दन जैसे शीतल बाहु युगलसे आकर मुझ से मिलो। हे विपत में सहाय करने वाले ! तेरे जैसा सखा अब मुझे कहां मिलेगा ! अरे ओ करालकाल ! निर्दय होकर जब तूने मेरे इस हृदय को हरण किया तो उसके पहिले तूने मुझे ही क्यों नही मार डाला। इस प्रकार विलाप करते २ कुमारको मूर्छा आ गई ।

પતિકો મૂર્છિત દેખકર કુમારી ને અનેક ઉપચારોં સે કુમાર કી મૂર્છા દૂર કી। જ્યોં હી કુમાર સ્વસ્થ હુઆ તો વહ ફિર સે વિલાપ કરને લગા। વિલાપ કરતે ૨ વહ ખૂબ રોયા ભી। કુમાર કી ઇસ તરહ દયનીય દશા દેખકર કુમારીને ઉસકા સાન્ત્વનાપ્રદ વચનોં દ્વારા ધૈર્ય બધાયા। કુમારને રત્નવતીસે કહા-રત્નવતિ ! જબ પતા હી નહી પડતા હૈ કિ

દુષ્ટે વરધનુને મારી નાખ્યો છે 'આ વિચારે તેનુ હૃદય ભરાઈ આવ્યુ અને તે રોવા લાગ્યો। પ્રિય મિત્ર ! તુ મને આ વનમા એકલો છોડીને કયા ચાલ્યો ગયો। કાઈક તો ખબર આપો ચદન જેવા શીતળ બાહુ યુગલથી આવીને મને મળો। વિપત્તમા સહાય કરવાવાળા હે મિત્ર ! તારા જેવો મિત્ર હવે મને કયાથી મળશે ? અરે ઓ કરાલકાળ ? નિર્દય બનીને જ્યારે તે મારા આ હૃદયનુ હરણ કર્યું તો એના પહેલા તે મને જ કેમ ન મારી નાખ્યો ? આ પ્રકારનો વિલાપ કરતા કરતા કુમારને મૂર્છા આવી ગઈ

કુમારને બેહોશ થયેલ જાણીને રત્નવતીએ અનેક ઉપચારોથી તેની મૂર્છા દૂર કરી જ્યારે કુમાર સ્વસ્થ બન્યો તો તે ફરીથી વિલાપ કરવા લાગ્યો વિલાપ કરતા કરતા તે ધ્રુસકે ધ્રુસકે રોવા લાગ્યો કુમારની આ પ્રકારની દયાજનક સ્થિતિ જોઇને રત્નવતીએ તેને સાત્વન આપતા શબ્દોથી ધીરજ આપી કુમારે રત્ન વતીને કહ્યુ, રત્નવતી ! જ્યારે ખબર જ નથી પડતી કે વરધનુ જીવિત છે કે, મરી

कुमार ! युवा श्रान्तौ । अतः कियत्कालावधि रथे विश्राम कुरुतम् । वरधनोर्वचनं निशम्य कुमारो रथे प्रसुप्तः । मार्गे पर्वतीय नदी समायाता । तुरङ्गमाः श्रमखिन्ना अग्रे न चलन्ति । प्रतिबुद्धः कुमारोऽश्वान् श्रमखिन्नान् पश्यति, रथाग्रे च वरधनुं न पश्यति । जलमानेतुं वरधनुर्गतो भविष्यतीति विचिन्त्य तं प्रतीक्षमाणः कियत्कालावधि कुमारस्तत्र स्थितः । पर वरधनुर्नागतः । कुमारश्चिन्तयति–नागतो वरधनु रधुनाऽपि, न जाने क्व गतः ? एव चिन्तयन् कुमार इतस्ततो विलोकयति, तावत्पश्यति रथाग्रभाग रुधिरावलिप्तम् । व्यापादितो वरधनुरिति मन्वानः,

જ્યારે માર્ગ બિલકુલ નિર્વિઘ્ન–વિઘ્નરહિત દેખ્યા તબ કુમારસે કહા આપ લોગ થક ગયે હોંગે અત. કુછ સમયતક ઇસી રથમે વિશ્રામ કરે। વરધનુકે વચન કો સુનકર કુમાર રથ મે હી સો ગયા। ચલતે ૨ માર્ગ મેં એક પહાડી નદી મિલી। ઘોડે ચલતે ૨ થક ચુકે થે અતઃ ઉસ નદીકો પાર કરને મેં વે અસમર્થ હો ચુકે થે। ઇતને મેં કુમાર ભી જગ પડે તો ઉન્હોં ને સિર્ફ રથમેં થકે હુએ ઘોડોં કો હી દેખા વરધનુકો નહીં દેખા। વરધનુ કો નહી દેખકર કુમારને વિચાર કિયા કિ શાયદ વહ પાની લેનેકે લિયે ગયા હોગા, અતઃ ઉસકી પ્રતીક્ષા મે ઉન્હોંને કુછ સમય તક રથકો વહી પર રોક રખા। જબ યહ દેખા કિ વરધનુ અભીતક ભી પીછા નહી લૌટા હૈ, તબ કુમાર ને વિચાર કિયા વરધનુ અભીતક વાપિસ નહી આયા હૈ ઇસકા ક્યા કારણ હૈ । વહ કહી ગયા હોગા। ઇસ પ્રકાર અનિષ્ટકી આશકા સે આકુલિત હોકર કુમારને ઇધર ઉધર જ્યોં હી દૃષ્ટિફૈલાઈ તો રથ કે અગ્રભાગ ઉનકી દૃષ્ટિ મેં રુધિર સે ભરા હુઆ દિખલાઈ દિયા, રૂધિરસે ભરે હુએ રથ કે અગ્ર ભાગ કો દેખતે હી કુમાર ને

થાકી ગયા હશે આથી થોડો વખત આ રથમા વિશ્રામ કરો વરધનુના વચન સાભળી કુમાર રથમા સુઇ ગયા ચાલતા ચાલતા માર્ગમા એક પહાડી નદી આવી ઘોડાઓ પણ ચાલતા થાકી ગયા હતા આથી એ નદીને પાર કરવાની તેમનામા શક્તિ ન હતી આ વખતે કુમાર જાગી ગયા ત્યારે તેણે ફક્ત રથના થાકેલા ઘોડાઓને જોયા વરધનુ ન દેખાયો વરધનુને ન જોતા કુમારે વિચાર કર્યો કે; કદાચ તે પાણી લેવા ગયા હશે આથી તેમણે તેની રાહ જોઇને થોડો વખત રથને ત્યા રોકી રાખ્યો જ્યારે વરધનુ ન આવ્યો ત્યારે કુમારે વિચાર કર્યો કે, વરધનુ હજુ સુધી પાછો કેમ ન આવ્યો ? એનુ શુ કારણ હશે ? તે કયા ગયો હશે ? આ પ્રકારે અનિષ્ટની આશ કાથી આકુળ વ્યાકુળ બનીને કુમારે આજુબાજુ દૃષ્ટિ ફેરવી તો રથના અગ્રભાગને લોહીથી ભરેલો જોયો રૂધીરથી ભરેલા રથના આગલા ભાગને જોતા જ કુમારે વિચાર કર્યો કે,

वल्गुवचनैः कुमार सम्मान्य ससत्कृति स्वगृहमानीतवान्। तत्कृते च सर्वा सुव्यवस्था कृतवान् कुमार खिन्नमानस दृष्ट्वा ग्रामाधिपतिर्वदति-कुमार! त्वं खिन्न इव लक्ष्यसे, तत्कारण वक्तव्य चेद् भवेत्, तदा मह्यमपि निवेद्यताम्? कुमारः माह-मम भ्राता चौरैः सह कलह कुर्वन् न जाने क्व गतः? कामवस्था प्राप्तः? तच्चिन्तयाऽह समाकुलितोऽस्मि? अतो विचारये तमन्वेष्टुम्। ग्रामाधिपेनोक्तम्-अल

व्यक्ति होना चाहिये। ऐसे अच्छे विशिष्ट व्यक्ति इस ग्राम में आवे यह ग्राम का सौभाग्य है, अतः ग्रामाधिपतिके नाते मेरा कर्तव्य है कि म इसका उचित सत्कार करू। ऐसा सोच समझ कर उसने उसी समय सन्मान-सूचक शब्दों द्वारा कुमारका वहीं पर सत्कार किया पश्चात् वह उसको अपने घर पर ले गया। घर पर कुमार की सब प्रकार की उसने योग्य व्यवस्था कर दी। जब उसने कुमार को चिन्तित चित्त देखा तो बोला कुमार! तुम हमको खेदखिन्न क्यों प्रतीत होते हो-यदि प्रकट करने योग्य कारण हो तो आप अवश्य बतलावें। कुमारने ग्रामाधिपतिके वचन सुनकर कहा कि मेरा भाई चौरो का साम्हना करता हुआ न मलूम कहां चला गया है। हमको उसकी अभी तक कोई खबर नही मिली है। पता नही क्या उसकी अवस्था हो रही होगी, बस इसी चिंता की वजह से मैं आकुलित हो रहा हू। विचार है कि उसका पता लगाऊ। कुमारके इस दारुण कथन को सुनकर ग्रामाधिपति ने कहा कि

એ કહી આપે છે કે, એ કોઇ અસાધારણ વ્યક્તિ હોવી જોઇએ આવી અસાધારણ વ્યક્તિ અહિં આવે એ ગામનુ સૌભાગ્ય છે આથી ગ્રામાધિપતિ તરીકેનુ મારૂ એ કર્તવ્ય છે કે, હુ તેમનુ સન્માન કરૂ આવુ વિચારીને તેણે એ વખતે આદરપૂર્વક સન્માન સૂચક શબ્દોથી તેણે એજ સ્થળે કુમારનુ સ્વાગત કર્યું પછી તે તેને પોતાને ત્યા લઈ ગયો પોતાને ત્યા લઈ જઈ તેણે કુમારની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરી આપી જ્યારે તેણે કુમારના ચહેરા ઉપરની ચિંતા જોઈ ત્યારે તે બોલ્યો કે, કુમાર! તમે ચિંતાતુર કેમ દેખાઓ છો? જો કહી શકાય તેવું હોય તો તેનુ કારણ આપ મને જરૂર બતાવો કુમારે ગ્રામાધિપતિનુ વચન સાભળી કહ્યુ કે, મારો ભાઈ ચોરોનો સામનો કરતા કરતા ન માલુમ કયા ગયો તેનો હજુ સુધી કાઈ પત્તો મળ્યો નથી ખબર નથી કે, તેની ત્યા શું સ્થિતિ બની હશે? આજ એક માત્ર મારી ચિંતાનુ કારણ છે મારી ઈચ્છા તેની શોધખોળ માટે જવાની છે કુમારના આ હુ ખજનક વચન સાભળીને ગ્રામાધિપતિએ કહ્યુ, આપ આ

न्वेषयितु गच्छामि । साऽब्रवीत् – आर्यपुत्र ! नायमवसरो वरधनोरन्वेषणस्य, यतोऽहमेकाकिनी, चौरश्वापदादि सकुलित चेदमरण्यम् । परिम्लानकुशकण्टकैरनुमीयते यन्निकट एव ग्रामोऽस्ति । अतस्तत्र मा नय । अनन्तर वरधनुमन्वेषय । रत्नवत्या युक्तिमद्वचनमाकर्ण्य कुमारस्तामादाय मगधदेशसीमासस्थिते क्षितिपुरे ग्रामे समागतः । तस्मिन् ग्रामे प्रविशन् कुमारः सभामध्यस्थितेन क्षितिपति नाम्ना ग्रामाधिपतिना दृष्टः । कुमार दृष्ट्वा स चिन्तयति–नाय साधारणो मनुष्यः । एतदाकृतिरेवास्याऽसाधारणत्व प्रकटयति, अतो मया सत्कार्योऽयम् । इति विचार्य

वरधनु जीवित है अथवा मर गया है। तब तो मैं उसकी खोज करू ऐसा मेरा कर्तव्य मुझे प्रेरित करता है । अतः मैं उसकी गवेषणा करने के लिये जाता हू । कुमार की बात सुनकर रत्नवती ने कहा आर्यपुत्र ! यह अवसर वरधनुकी खोज करने का नहीं है, क्यों कि मै अकेली हू तथा यह वन भी चौर एव श्वापदादि हिंसक प्राणीयोंसे भरा हुआ है। परिम्लान कुशकटक आदिसे यह अनुमान होता है कि ग्राम अब पास ही है। इसलिये मुझे ग्राममे सुरक्षित स्थान पर रखकर फिर आप वरधनुकी खोज करें तो ठीक है । रत्नवती के इस प्रकार युक्तियुक्त वचन सुनकर कुमार सब से पहिले उसको लेकर क्षितिपुर ग्राम मे आया । यह ग्राम मगध देश की सीमातट पर बसा हुआ था। कुमार जब उस ग्राम में प्रवेश कर रहा था तब अनेक मनुष्योंके बीच स्थित ग्रामाधिपतिने जिसका नाम क्षितिपति था, उस कुमार को प्रवेश करते हुए देख लिया। अतः देखकर उसने विचार किया कि यह कोई साधारण पुरुष ज्ञात नही होता है । आकृति ही इस बात को कह रही है कि यह कोई असाधारण

ગયેલ છે, ત્યારે મને ભારે કર્તવ્ય એ કહે છે કે હુ તેની શોધમા નીકળી પડુ આથી હુ તેની શોધ કરવા માટે જાઉ છુ કુમારની વાત સાભળી રત્નવતીએ કહ્યુ, આર્યપુત્ર ! આ અવસર વરધનુની શોધ કરવાનો નથી, કારણ કે હુ એકલી છુ અને આ વન પણ ચોર તેમજ હિંસક પ્રાણીઓથી ભરેલુ છે પગલાઓ અને ઘાસ, કાટા વગેરેથી એવું અનુમાન થઇ રહ્યુ છે કે નજીકમા કોઈ ગામ હોવુ જોઈએ આથી મને સુરક્ષિતપણે ગામમા રાખીને પછી આપ વરધનુની શોધ કરો એ ઠીક છે

રત્નવતીનુ આ પ્રમાણે વચન સાભળીને કુમાર તેને લઈને ક્ષિતિપુર ગામમા પહોચ્યો કુમાર જ્યારે તે ગામમા પ્રવેશ કરી રહ્યો હતો ત્યારે અનેક મનુષ્યોની વચ્ચે ઉભેલા ક્ષિતપતિ નામના ગામના અધિપતિએ કુમારને જોયો આથી તેણે વિચાર કર્યો કે, આ આવનાર કોઈ સાધારણ પુરુષ નથી આકૃતિજ

वल्गुवचनैः कुमार सम्मान्य ससत्कृति स्वगृहमानीतवान्। तत्कृते च सर्वा सुव्यवस्था कृतवान् कुमार खिन्नमानस दृष्ट्वा ग्रामाधिपतिर्वदति-कुमार! त्वं खिन्न इव लक्ष्यसे, तत्कारण वक्तव्य चेद् भवेत्, तदा मह्यमपि निवेद्यताम्? कुमारः माह-मम भ्राता चौरैः सह कलह कुर्वन् न जाने क्व गतः? कामवस्था माप्तः? तच्चिन्तयाऽह समाकुलितोऽस्मि? अतो विचारये तमन्वेष्टुम्। ग्रामाधिपेनोक्तम्-अल

व्यक्ति होना चाहिये। ऐसे अच्छे विशिष्ट व्यक्ति इस ग्राम में आवे यह ग्राम का सौभाग्य है, अतः ग्रामाधिपतिके नाते मेरा कर्तव्य है कि म इसका उचित सत्कार करू। ऐसा सोच समझ कर उसने उसी समय सन्मान-सूचक शब्दों द्वारा कुमारका वहीं पर सत्कार किया पश्चात् वह उसको अपने घर पर ले गया। धर पर कुमार की सब प्रकार की उसने योग्य व्यवस्था कर दी। जब उसने कुमार को चिन्तित चित्त देखा तो बोला कुमार! तुम हमको खेदखिन्न क्यों प्रतीत होते हो-यदि प्रकट करने योग्य कारण हो तो आप अवश्य बतलावें। कुमारने ग्रामाधिपतिके वचन सुनकर कहा कि मेरा भाई चौरो का साम्हना करता हुआ न मलूम कहाँ चला गया है। हमको उसकी अभी तक कोई खबर नही मिली है। पता नही क्या उसकी अवस्था हो रही होगी, बस इसी चिंता की वजह से मैं आकुलित हो रहा हू। विचार है कि उसका पता लगाऊ। कुमारके इस दारुण कथन को सुनकर ग्रामाधिपति ने कहा कि

એ કહી આપે છે કે, એ કોઇ અસાધારણ વ્યક્તિ હોવી જોઇએ આવી અસાધારણ વ્યક્તિ અહિં આવે એ ગામનુ સૌભાગ્ય છે આથી ગ્રામાધિપતિ તરીકેનુ મારૂ એ કર્તવ્ય છે કે, હુ તેમનુ સન્માન કરૂ આવુ વિચારીને તેણે એ વખતે આદરપૂર્વક સન્માનસૂચક શબ્દોથી તેણે એજ સ્થળે કુમારનુ સ્વાગત કર્યું પછી તે તેને પોતાને ત્યા લઈ ગયો પોતાને ત્યા લઈ જઈ તેણે કુમારની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરી આપી જ્યારે તેણે કુમારના ચહેરા ઉપરની ચિંતા જોઈ ત્યારેતે બોલ્યો કે, કુમાર! તમે ચિંતાતુર કેમ દેખાઓ છો? જો કહી શકાય તેવું હોય તો તેનુ કારણ આપ મને જરૂર બતાવો કુમારે ગ્રામાધિપતિનુ વચન સાભળી કહ્યુ કે, મારો ભાઈ ચોરોનો સામનો કરતા કરતા ન માલુમ કયા ગયો તેનો હજુ સુધી કાઈ પત્તો મળ્યો નથી ખબર નથી કે, તેની ત્યા શું સ્થિતિ બની હશે? આજ એક માત્ર મારી ચિંતાનુ કારણ છે મારી ઈચ્છા તેની શોધખોળ માટે જવાની છે કુમારના આ હુ બજનક વચન સાભળીને ગ્રામાધિપતિએ કહ્યુ, આપ આ

खेदेन, मदीयानुचरा अन्वेषयिष्यन्ति । यद्यरण्ये क्वापि भविष्यति तदा मिलिष्यत्येव इत्युक्त्वा ग्रामाधिपतिः स्वानुचरान् अरण्ये वरधनुमन्वेषयितु प्रेषितवान् । ते समागत्य वदन्ति-अरण्य सर्वमन्वेषितम्, न क्वोऽपि पुरुषो दृष्टः । परन्तु महारापतित एष बाणः समुपलब्धः । ततः कुमारो 'वरधनुर्मृतः' इति चिरकाल सन्ताप कृतवान् ।

आप इस विषयकी चिन्ता न करे । मै अपने सेवकों द्वारा आज से ही उसकी खोज कराता हू । यदि वह जगल में कही पर होगा तो अवश्य मिल जायगा । इस प्रकारसे कुमारको धैर्य बधाकर उसने शीघ्र ही नौकरों को आदेश दिया कि वे वन में जाकर जहां पर भी वरधनु हो उसकी तलाश करे । मालिककी आज्ञा पाते ही सेवकजन वरधनु की तलाश में घरसे निकले जगलमें पहुच कर उन्होंने उसको एक२ प्रदेशमें ढूढा-परन्तु वरधनु का उनको कही भी पता नहीं पडा । हताश होकर वे लौट आये और अपने मालिक से बोले स्वामिन् । हमने जगल का कोना २ देख-डाला परन्तु हमको वहां कोई भी पुरुष दिखलाई नही दिया । हां प्रहार से गिरा जैसा यह एक बाण हमको अवश्य मिला है । बाणको हाथमें लेकर कुमार ने देखा तो उसको विश्वास हो गया कि वरधनु मारा गया है । अतः जब तक कुमार उस ग्रामाधिपतिके यहा रहे तबतक उनका वरधनु के मरण का शोक कम नही हुआ ।

વિષયમા ચિંતા ન કરો હું મારા સેવકો મારફતે તેની શોધખોળ કરાવું છુ ને તે જગલમા ક્યાય પણ હશે તો અવશ્ય મળી જશે આ પ્રકારે કુમારને સાત્વન આપીને તેણે તુરત જ પોતાના માણસોને આદેશ આપ્યો કે, તેઓ વનમા જઈને જ્યા વરધનુ હોય ત્યા તેની તપાસ કરે પોતાના માલિકની આજ્ઞા મળતા જ સેવનજનો વરધનુની શોધમા ઘેરથી નીકળી પડયા જગલમા દરેકે દરેક ભાગમા શોધખોળ કરી પરતુ વરધનુનો ક્યાય પત્તો લાગ્યો નહી હતાશ બનીને તેઓ પાછા ફર્યા અને પોતાના માલિકને કહેવા લાગ્યા કે, સ્વામિન્! અમોએ જગલના ખૂણેખૂણો ફરી વળ્યા પરતુ અમને ત્યા કોઈ પણ માણસ જોવા ન મળ્યો ફક્ત પ્રહારથી પડેલ એવુ એક બાણ અમને મળેલ છે બાણને હાથમા લઈ જોતા કુમારને ખાત્રી થઈ કે, વરધનુ મારો ગયો છે આથી તે જ્યા સુધી એ ગ્રામાધિપતિને ત્યા રહ્યો ત્યા સુધી તેને વરધનુના મરણનો શોક ઓછો ન થયો

एकदा तस्मिन् ग्रामे चौरा, जनान् लुण्टयितु समागताः। ब्रह्मदत्त-कुमारस्तदभिज्ञाय स्वशरैश्चारान् जर्जरीकृत्य निवारितवान्। कुमारस्य शौर्यं विलोक्य ग्रामाधिपतिर्निवरा हृष्टः। कुमारोऽपि ग्रामाधिपतिमापृच्छ्य रत्नवत्या सह ततः प्रचलित क्रमेण मगधे शिवपुरीं नगरी समागतः। ततो नगर्या बहिः परिव्राजकाश्रमे रत्नवतीं संस्थाप्य स्वय वरधनो रन्वेषणार्थं नगराभ्यन्तरे प्रविष्टः। तत्र बहुषु स्थलेषु वरधनुमन्वेषयन्नसौ कुमारमदृष्ट्वा खिन्नमानसः सन् रत्नवती

એક સમયની વાત છે કે, એ ગામને લૂટવા માટે ઘણા એવા ચોર આવ્યા કુમારે માન્યુ કે આ એજ જંગલી ચોર છે જે અમને અગાઉ મળ્યા હતા આમ જાણીને તેના ઉપર બાણોની ખૂબ વૃષ્ટિ કરી અને તેને ત્રાહીત્રાહી પોકા રતા કરી દીધા એ સઘળા ત્યાથી ભાગી છુટયા ગામવાળાઓને કાઈ પણ નુકશાન ન થયુ કુમારના શૌર્યને જોઈને ગ્રામાધિપતિને ઘણોજ હર્ષ થયો કુમારને ત્યા રહેતા રહેતા ઘણો સમય વીત્યો ત્યારે તેણે એક દિવસ ગ્રામાધિ-પતિ પાસેથી જવાની રજા માગી ગ્રામાધિપતિએ શિષ્ટાચારપૂર્વક કુમારને વિદાય આપી ત્યાથી નીકળી રત્નવતી સાથે ચાલતા ચાલતા તે શિવપુરી પાસે પહોચ્યા ત્યા એક આશ્રમ હતો, જેમા તપસ્વીઓ રહેતા હતા કુમારે રત્નવતીને ત્યા રાખી અને પોતે વરધનુની તપાસ કરવા માટે નીકળી પડયો નગરમા જઈને દરેક સ્થાન ઉપર તેણે વરધનુની તપાસ કરી પરતુ તેને કોઈ પણ સ્થળેથી વરધનુનો પત્તા ન મળ્યો ખૂબ અકળામણ અનુભવતો તે આશ્રમમા

खेदेन, मदीयानुचरा अन्वेषयिष्यन्ति । यद्यरण्ये क्वापि भविष्यति तदा मिलिष्यत्येव इत्युक्त्वा ग्रामाधिपतिः स्वानुचरान् अरण्ये वरधनुमन्वेषयितु प्रेषितवान् । ते समागत्य वदन्ति-अरण्य सर्वमन्वेषितम्, न कोऽपि पुरुषो दृष्टः । परन्तु महारण्यतित एष बाणः समुपलब्धः । ततः कुमारो 'वरधनुर्मृतः' इति चिरकाल सन्ताप कृतवान् ।

आप इस विषयकी चिन्ता न करे । मै अपने सेवकों द्वारा आज से ही उसकी खोज कराता हू । यदि वह जगल में कही पर होगा तो अवश्य मिल जायगा । इस प्रकारसे कुमारको धैर्य बधाकर उसने शीघ्र ही नौकरों को आदेश दिया कि वे वन में जाकर जहा पर भी वरधनु हो उसकी तलाश करे । मालिककी आज्ञा पाते ही सेवकजन वरधनु की तलाश में घरसे निकले जगलमें पहुच कर उन्होंने उसको एक२ प्रदेशमें ढूढा-परन्तु वरधनु का उनको कही भी पता नहीं पडा । हताश होकर वे लौट आये और अपने मालिक से बोले स्वामिन् । हमने जगल का कोना २ देख-डाला परन्तु हमको वहा कोई भी पुरुष दिखलाई नही दिया। हां प्रहार से गिरा जैसा यह एक बाण हमको अवश्य मिला है । बाणको हाथ में लेकर कुमार ने देखा तो उसको विश्वास हो गया कि वरधनु मारा गया है। अतः जब तक कुमार उस ग्रामाधिपतिके यहा रहे तबतक उनका वरधनु के मरण का शोक कम नही हुआ ।

વિષયમા ચિંતા ન કરો હુ મારા સેવકો મારફતે તેની શોધખોળ કરાવું છુ એ તે જગલમા કયાય પણ હશે તો અવશ્ય મળી જશે આ પ્રકારે કુમારને સાત્વન આપીને તેણે તુરત જ પોતાના માણસોને આદેશ આપ્યો કે, તેઓ વનમા જઈને જ્યા વરધનુ હોય ત્યા તેની તપાસ કરે પોતાના માલિકની આજ્ઞા મળતા જ સેવનજનો વરધનુની શોધમા ઘેરથી નીકળી પડયા જગલમા દરેકે દરેક ભાગમા શોધખોળ કરી પરતુ વરધનુનો કયાય પત્તો લાગ્યો નહી હતાશ બનીને તેઓ પાછા ફર્યા અને પોતાના માલિકને કહેવા લાગ્યા કે, સ્વામિન્! અમોએ જગલના ખૂણેખૂણો ફરી વળ્યા પરતુ અમને ત્યા કોઈ પણ માણસ જોવા ન મળ્યો ફકત પ્રહારથી પડેલ એવુ એક બાણ અમને મળેલ છે બાણને હાથમા લઈ જોતા કુમારને ખાત્રી થઈ કે, વરધનુ માર્યો ગયો છે આથી તે જ્યા સુધી એ ગ્રામાધિપતિને ત્યા રહ્યો ત્યા સુધી તેને વરધનુના મરણનો શોક ઓછો ન થયો

सक्षेपेण सर्वं स्वकीयवृत्तान्त निवेदितवती। मयोक्त-पुत्रि! त्व तु मम दौहित्री भवसि। इत्युक्त्वाऽह तामादाय इहैव शिवपुरीनगर्यां तस्याः पितृव्यस्य धनसार्थवाहस्य समीपे गतवान्। सोऽपि तामुपलक्ष्य विशेषादरेण स्वगृहे सस्थापितवान्। सोऽपि तामुपलक्ष्य विशेषादरेण स्वगृहे सस्थापितवान्। मया च भवान् सर्वत्र गवेषितः, पर भवद्दर्शन न जातम्। साम्प्रत सौभाग्याद् भवान् दृष्टिपथमारूढः। इद शोभन जातम्। एवमुक्त्वाऽसौ पुरुषः कुमारेण सह रत्नवतो पितृव्यस्य गृहे समागत।

अन्यदा महोत्सवे बहवो जना आमन्त्रितस्तत्रागताः। वरधनुपि ब्राह्मणवेषेण तत्रागतः। त दृष्ट्वा ब्रह्मदत्तकुमारस्त प्रत्यभिज्ञाय, प्रत्यागतजीवनमिव

और फिर उसने अपना समस्त वृत्तान्त सक्षेप में कह सुनाया। वृत्तान्त सुनकर मैंने उससे कहा कि पुत्रि! तुम तो सबध मे मेरी दौहित्री होती हो। ऐसा कहकर मै फिर उसे इसी शिवपुरी नगरी में उसके चाचा धन सार्थवाहके पास ले गया। धनसार्थवाहने भी उसको पहिचान कर अपने घर पर बडे आदरसे रखा है। अब वह वही पर है। मै आपका पता ही लगा रहा था कि इतनेमें आप मुझे दिख पडे बडा अच्छा हुआ। इस प्रकार कह कर वह पुरुष कुमार के साथ २ वह रत्नवती के काका के घर पर आ पहुँचा। वहा पर कुमार और रत्नवती सुखपूर्वक रहने लगे।

एक समय की बात है कि उस नगरमे एक बड़ा भारी महोत्सव हुआ। बाहरसे दूर दूरके मनुष्य उस उत्सवमे सम्मिलित हुए। वर धनु भी ब्राह्मणके वेषमें इस उत्सवकी शोभा देखने के लिये कही बाहर से सम्मिलित हो गया। ब्राह्मणके वेष मे छिपे हुए वरधनुको

થઇ અને પછી તેણે પોતાનો સઘળો વૃત્તાત સક્ષેપમા મને કહી સભળાવ્યો વૃત્તાત સાભળીને મે તેને કહ્યુ કે, પુત્રી! તું એ હિસાબે મારી દોહિત્રી થાય છે, એમ કહીને પછી હુ તેને આ શિવપુરી નગરીમા તેના કાકા ધનસાર્થવાહની પાસે લઈ ગયો ધનસાર્થવાહે તેને ઓળખીને ઘણા આદર સાથે પોતાને ઘેર રાખી છે અને તે ત્યા જ છે હુ આપની શોધખોળમા જ હતો કે, એટલામા આપ મને મળી ગયા ચાલો ઘણુ સારૂ થયુ આ પ્રમાણે કહીને તે પુરુષ કુમારને સાથે લઈને રત્નવતીના કાકાને ઘેર પહોચ્યા ત્યા કુમાર અને રત્નવતી સુખથી રહેવા લાગ્યા

એક સમયની વાત છે કે, એ નગરમા એક ઘણો મોટો મહોત્સવ થયો બહારથી દૂર દૂરથી ઘણા મનુષ્યો એ ઉત્સવમા આવેલ હતા વરધનુ પણ બ્રાહ્મણના વેશમા એ ઉત્સવની શોભા જોવા માટે બહારથી આવેલ હતો બ્રાહ્મણના વેશમા છુપાયેલા વરધનુને કુમારે ઓળખી લીધો અને તેને એકદમ

समीपे समागन्तु तापसाश्रम मतिचलितः । न च तत्र तेन रत्नवती दृष्टा, न चाप्यन्यः कश्चिज्जनः । ततः कुमारो विचिन्तयति—रत्नवती कुत्र गता, तापसा अपि न दृश्यन्ते, कुतस्तदुदन्तोपलब्धिर्भविष्यति । एव चिन्तयता इतस्ततो दृष्टिं निक्षिपता कुमारेणैको भद्राकृतिः पुरुषो दृष्टः । कुमारस्त प्राह—भो ! गतघासरेऽद्य वा एतद्विधरूपनेपथ्या काऽपि स्त्री भवता दृष्टा ? । स वदति—किं भवान् रत्नवतीं पृच्छति ? सा भवद् भार्या किम् ?, ब्रह्मदत्तेनोक्तम्—एवमेव । स प्राह—व्यतीतेऽह्नि अपराह्णकाले मया सा रुदती दृष्टा, पृष्टा च—पुत्रि ! का त्वम् ? कुतश्च समायाता ? क्व च गन्तुमिच्छसि ? । मद्वचन श्रुत्वा समाश्वस्तहृदया सा

લૌટ આયા । વહા આકર કુમારને દેખા કિ યહા રત્નવતી નહીં હૈ, ઔર ૨ કોઈ અન્યજન ભી હૈં । કુમારને ઇસ સ્થિતિ સે અસન્તુષ્ટ હોકર વિચાર કિયા કિ યહ ક્યા બાત હૈ યહાં ન રત્નવતી હૈ ઔર ન કોઈ તાપસજન હી હૈં । પૂછુ તો કિસસે પૂછુ કૈસે અબ ઉસકા પતા લગાઊ । ઇસ પ્રકાર સચિન્ત હોકર જબ કુમાર ઇધર ઉધર દેખ રહા થા તો ઉસકી દૃષ્ટિ સહસા એક ભદ્રાકૃતિ વિશિષ્ટ વ્યક્તિ પર પડી । ઉસકો દેખકર કુમારને ઉસસે કહા—ભાઈ કહો—ક્યા કલ યા આજ આપને ઇસ પ્રકારકે વેષવાલી કોઈ સ્ત્રી દેખી હૈ ? । કુમાર કી બાત સુનકર ઉસ ભદ્રાકૃતિ પુરુષને કહા કિ ક્યા આપ રત્નવતીકે વિષય મેં પૂછ રહે હૈં? ક્યા વહ આપકી પત્ની હૈ ? સુનકર બ્રહ્મદત્તને કહા હા ! પશ્ચાત્ ઉસને કહા કિ કલ યહા પર અપરાહ્ણ કા (દો પહરકે બાદ) કાલકે સમય મૈંને ઉસકો રોતી હુઈ દેખી થી । ઔર ઉસસે યહ ભી પૂછા કિ—હે પુત્રિ ! તુમ કૌન હો, યહા કહા સે આઈ હો ? અબ કહાં જાના ચાહતી હો ? મેરે ઇસ પ્રકાર વચન સુનકર ઉસકો ધૈર્ય બધા

આવ્યો ત્યા આવતા રત્નવતીને ન જોઈ તેમ બીજા માણસો પણ ન દેખાયા, કુમારે આ સ્થિતિથી વ્યાકુળ બની વિચાર કર્યો કે, અહી ન તો કોઈ તપસ્વી છે કે ન તો રત્નવતી પૂછુ તો કોને પૂછુ ? હવે આનો પત્તો કેવી રીતે મેળવું ? આ રીતે વ્યગ્રચિત્ત બનીને તે અહી તહી જોઈ રહ્યો હતો ત્યા તેનો દૃષ્ટિ ભદ્ર એવી એક વિશિષ્ટ વ્યક્તિ ઉપર પડી તેને જોઈ કુમારે તેને પૂછ્યુ કે, ભાઈ! કાલે અથવા આજે આપે આ પ્રકારના વેશવાળી કોઈ સ્ત્રીને જોઈ છે ? કુમારની વાત સાભળીને તે ભદ્ર પુરુષે કહ્યુ કે, શું આપ રત્નવતીના વિષયમા પૂછી રહ્યા છો ? શુ તે આપની પત્ની છે ? એ સાભળીને બ્રહ્મદત્તે કહ્યુ, હા ! પછી તેણે કહ્યુ કે, કાલે તેને મે અહી ત્રીજા પ્રહારના સમયે રોતી જોઈ હતી અને તેને એ પણ પૂછ્યુ કે, હે પુત્રી ! તમે કોણ છો ? અહી કયાથી આવી છો ? હવે કયા જવાની ઈચ્છા છે ? મારા આ પ્રકારના વચન [illegible] શાંત

अह तु शनै शनैः पतितवृक्षान्तराले चलन् यत्र क्षितिपुरे ग्रामे रत्नवत्या सह भवता निवासः कृतस्तत्रैव समागतः, तत्र क्षितिपतिनाम्ना ग्रामाधिपतिना सत्कृतः समुपलब्धयुष्मत्समाचारो व्रणव्यथापगमनानन्तर ततः प्रचलितः क्रमेणाह भवन्त गवेषयन्निह समागतोऽस्मि ।" सौभाग्यात्त्वद्दर्शन जातम् । एकदा मधुमासः समागतः । तदा जनैर्वसन्तोत्सवः प्रारब्धः । पौरजना क्रीडार्थं नगराद् बहिः समागताः। कुमारोवरधनुश्चोभौ महोत्सव द्रष्टुकामौ नगराद् बहिर्गतौ । निर्भरक्रीडारसनिमग्ने

उठा और धीरे २ वृक्षोकी ओट लेकर चलते बना। और वहा ही पहुँचा जहां पहिले क्षितिपुर गाव मे आपने रत्नवती के साथ निवास किया था। उस क्षितिपुर पतिने खूब सेवा शुश्रूषा की । धीरे २ घाव भी ठीक होने लगा । आपके समाचार भी यदा कदा मिल जाते रहे । अतः जब घाव बिलकुल ठीक हो गया, और आप के भी पूरे समाचार मिले तब मै वहां से चल दिया। क्रमश. चलते २ अब आज यहा आया हूं। भाग्य को धन्यवाद है कि जिसने आपके दर्शन करा दिये। इस प्रकार वरधनु ने अपने वृत्तान्त से कुमार को वाकिफ कर दिया । और कुमारके साथ वहीं पर रहने लग गया ।

एक समय की बात है कि जब वसन्तका समय आया तब वहां के नागरिकोने खूब ठाटबाट से वसन्तोत्सव मनानेका आयोजन किया। उत्सव मनानेके लिये पुरवासी नगरसे बाहिर जाने लगे। कुमार तथा वरधनु भी इस उत्सवको देखने की अभिलाषासे नगरसे बाहिर

ત્યાથી ઉઠયો અને ધીરે ધીરે વૃક્ષોનો આધાર લઇને ચાલતો થયો અને એ સ્થળે પહોચ્યો કે જે ક્ષિતિપુર ગામમા આપે રત્નવતીની સાથે નિવાસ કર્યો હતો એ ક્ષિતિપુરપતિએ મારી ઘણી જ સેવા શુશ્રૂષા કરી ધીરે ધીરે ઘા રૂઝાવા લાગ્યો આપના સમાચાર પણ મને અવારનવાર મળતા હતા આથી ઘા જ્યારે એકદમ રૂઝાઈ ગયો અને આપના પણ સમાચાર પૂરા મળ્યા ત્યારે હુ ત્યાથી નીકળી પડયો ચાલતા ચાલતા આજે અહી આવી પહોચ્યો. ખુ દૈવને ધન્યવાદ છે કે, જેણે મને આપના દર્શન કરાવ્યા આ રીતે વર ધનુએ પોતાના વૃત્તાતથી કુમારને વાકેફ કર્યો અને કુમારની સાથે એ ત્યાજ રહેવા લાગ્યો

એક સમયની વાત છે કે, જ્યારે વસતનો સમય આવ્યો ત્યારે ત્યાના નાગરીકોએ ખૂબ ડાઠમાઠથી વસતોત્સવ મનાવવાનુ નક્કી કર્યું ઉત્સવ મનાવવા માટે નગરવાસીઓ નગરથી બહાર જવા લાગ્યા કુમાર તથા વરધનુ પણ આ ઉત્સવને જોવાની અભિલાષાથી નગરની બહાર ગયા જનતા જ્યારે એ રમત

स्व मत्वा हर्षभरित हृदयः प्रफुल्लोचनः प्रकृष्टहर्षवशविगलदश्रुर्वरधनु भुजाभ्यां गाढमालिङ्गितवान्। ततः कृत सकलकृत्य सुखोपविष्ट वरधनु कुमारः पृष्टवान्- भो वरधनो! त्व क्व गतः? कय चैतावत्कालपर्यन्त स्थितः? सर्व निवेदय। वरधनुर्वदति—

तस्या रात्रौ निद्रावशमुपागतयोर्युवयोः वशजालानन्तरितगात्रेण चौरेणैकेन बाणप्रहारेण मम पादोविद्धः। वेदनाधिक्यतयाऽह रथान्निपतितः। मम दशां विलोक्य युवा चिन्तामाप्स्यथ इति विचार्याह युवा नोत्थापितवान्। रथस्त्वग्रे चलित।

पहिचान कर कुमारने एकदम उसको दोनों बाहुओंसे भर लिया। इसकी प्राप्तिसे कुमार ने अपने आपको गये हुए प्राणोंका फिर से आना जैसा माना। हर्षके प्रकर्षसे उस समय कुमारके दोनों नेत्र सावन भादों की झड़ीको भी लज्जित सा कर रहे थे। अर्थात् कुमारके नेत्रों में हर्षके आसू खूब बहने लगे जब कि वह वरधनु अपने समस्त कृत्य कर चुका और स्वस्थ होकर बैठ चुका तब उससे कुमार ने पूछा कि वरधनु! कहो तुम कहा चले गये थे, और इतने समय तक कहा पर रहे। कुमारके इस प्रश्न को सुनकर वरधनु ने कहा-सुनो में कहता हू-

जब रथमे रत्नवती और आप निद्रावशथे, तब वशजाल के भीतर छिपे हुए किसी चौरने एक ही बाणके प्रहारसे मेरा पैर जर्जरित कर दिया। उससे मुझे बड़ी भारी वेदना हुई। मैं उसी समय रथ से नीचे गिर पडा। आप लोगोको मेरी इस स्थितिको देखकर चिन्ता न हो, इस विचार से मैंने आप को नहीं जगाया। रथ इतने मे आगे निकल गया। मै वहासे

પોતાના બન્ને ભુજાઓ વડે જકડી છાતી સરસો ચાપ્યો વરધનુના મેળાપથી કુમારના જીવમા જીવ આવ્યો, જાણે કે તેનો ખોવાઈ ગયેલ પ્રાણ તેને ફરીથી પ્રાપ્ત થયો એવુ માનીને હર્ષોન્મત્ત બનેલા કુમારના બન્ને નેત્રોમાંથી શ્રાવણ અને ભાદરવાની ઝડીઓ વરસવા લાગી રાજકુમાર આ રીતે ઘણો સમય રડી રહ્યો પછી સ્વસ્થ થતા તેણે વરધનુને પૂછ્યુ, કહો તમે ક્યા ચાલી ગયા હતા? અને આટલો સમય ક્યા વિતાવ્યો? કુમારના આ પ્રશ્નને સાભળી વરધનુએ કહ્યુ, સાભળો! રથમા રત્નવતી અને તમે નિદ્રાધીન હતા ત્યારે વશજાળની અદર છુપાયેલા કોઈ ચોરે એક બાણના પ્રહારથી મારો પગ જર્જરીત કરી દીધો એનાથી મને ખૂબ જ વેદના થવા લાગી અને હું એ વખતે રથની નીચે પડી ગયો આપ લોકોને મારી આવી સ્થિતિ જોઇ ચિતા ન થાય એ વિચારથી મે આપને જગાડેલ નહી એટલામા રથ આગળ નીકળી

'रक्षबालिकां रक्ष बालिकाम्' इत्युच्चैः शब्दायन्ते। भयभ्रान्ता बालिका निरीक्ष्य ब्रह्मदत्तकुमारस्तदग्रेसरो भूत्वा हस्तिन निर्भर्त्सितवान्। हस्ती निर्भर्त्सनशब्द श्रुत्वा बालिका परित्यज्य कुमाराभिमुख मचलितः। ब्रह्मदत्तकुमारो रोषवशविस्तारितलोचन प्रसारितशुण्डादण्ड हस्तिन स्वाभिमुखमागच्छन्त दृष्ट्वा स्वोत्तरीय वस्त्र तदभिमुख प्रक्षिप्तवान्। गजोऽपि तद्वस्त्र शुण्डया गृहीत्वा गगनतले प्रक्षिप्तवान्। गगनाच्च तद् वस्त्र भूमौ निपतितम्। पुनस्त्वदादातु करी यावत्स्वशिरो नमयति, तावद् ब्रह्मदत्तकुमार उत्प्लुत्य तत्स्कन्धरामारुह्य, दृढमुष्टिना करिकुम्भस्थळे प्रहार कृतवान्। मधुरवचनैश्च त परितोषितवान्। एव मदोन्मत्तकरी तद्वशगो जात।

की ओर बढ़ता हुआ देखकर जोरसे चिल्ला रहे थे, कि कोई इस बालिका की रक्षा करो रक्षा करो। ब्रह्मदत्तकुमार भी वहीं पर खडा हुआ था, जब उसने भयत्रस्त बालिकाको देखा, तो शीघ्र ही हाथी के सन्मुख आकर उसने उसको ललकारा। कुमार की ललकार सुनकर हाथीने कन्या को छोडकर एकदम कुमारकी ओर झपटा। कुमार ने जब देखा कि हाथी मेरी ओर लपक रहा है तो उसने शीघ्र ही रोष के वश से विस्तारित नेत्रवाले और प्रसारित शुण्डादड वाले उस हाथीके सामने अपना उत्तरीय वस्त्र उतार कर फेंक दिया। हाथीने भी उस उत्तरीय वस्त्रको अपनी शुडसे पकडकर ऊपर उछाल दिया। उछाला गया वह वस्त्र नीचे गिर पडा। हाथी ने ज्यों ही इसको पुनः उछालनेके लिये अपनी शूड को नीचे किया कि इतने में ही कुमार उछल कर उसके गडस्थल पर सवार हो गया और सवार होते ही उसने दृढमुष्ठि के प्रहारों से कुभस्थल को आहत कर दिया। पश्चात् कुछ २ उद्धतता का जब गजराज

જતો જોઇને જોરથી રાડો પાડવા લાગ્યા કે, કોઈ આ કન્યાની રક્ષા કરો, રક્ષા કરો બ્રહ્મદત્તકુમાર પણ ત્યા ઉભેલ હતો જ્યારે તેણે ભયગ્રસ્ત બાલિકાને જોઈ એટલે તરત જ હાથીની સામે આવીને તેણે તેને પડકાર્યો કુમારના પડકારને સાભળીને હાથી કન્યાને છોડીને કુમાર ઉપર ત્રાટક્યો, કુમારે જાણ્યુ કે હાથી મારી સામે ધસી રહ્યો છે, એથી તેણે તરત જ રોષના આવેશથી જેના નેત્ર ફાટી રહ્યા છે અને જેની સૂઢ ઉછળી રહી છે તેવા હાથીની સામે પોતાનુ ઉત્તરીય વસ્ત્ર ઉતારીને ફેંક્યુ હાથીએ પણ એ ઉત્તરીય વસ્ત્રને પોતાની સૂઢથી પકડીને ઉપર ઉછાળી દીધુ હાથીએ ઉછળેલ એ વસ્ત્ર નીચે પડયુ હાથીએ તેને ફરી ઉછાળવા માટે પોતાની સૂઢને નીચી કરી કે એટલામા કુમાર ઉછળીને તેના ગડસ્થળ ઉપર સ્વાર થઈ ગયો અને સવાર થતા જ તેણે પોતાના હાથની મઠીઓના પ્રહારથી તેના કુભસ્થળને ઢીલુ પાડી દીધુ પછી જ્યારે હાથીનું ગાડપણ

लोकेऽकस्मात् तत्र शिवपुरी नगराधीशस्य रिपुमर्दननृपस्यपातित हस्तिपको निरङ्कुशो मदोन्मतो हस्ती समागतः । तदागमनजनितभयेन हाहारवं प्रकुर्वन्तो लोकाः पलायिता । भग्नो महोत्सवः । विनष्टो महोत्सवरङ्गः । पलायिताः सर्वे स्त्री पुरुषाः । तत्र पलायनपरे स्त्रीनिकरे सद्य उपारूढयौवना काचित् बालिका पलायितुमपारयन्ती हस्तिनो दृष्टिपथे समारूढा। स हस्ती बालिकाभिमुख त्वरित गत्या धावति । तं मदोन्मत्तहस्तिन स्वाभिमुखमागच्छन्त दृष्ट्वा शरण कमप्यन्वे-
पयन्ती सा बालिका इतस्ततो धावती । हस्ती समीपमागतः । बालिका परिजनाः

गये । जब जनता क्रीडा रसमे अत्यत निमग्न बन चुकी तब अचानक ही शिवपुर नगर के अधिपति राजा रिपुमर्दन का हाथी अपने महावत को फेंक कर बिलकुल निरङ्कुश बन उपद्रव मचाता हुआ उस तरफ आया। लोगों ने ज्यों ही हाथीको अपनी तरफ आते हुए देखा, कि भयान्वित बन सब के सब हाहाकार करने लगे और इधर उधर भागने लगे। उत्सव इससे बिलकुल फीका पड़ गया । रागरग का वहा नाम भी नहीं रहा। जनता जब भाग रही थी तब एक कुमारी कन्या जो भागने में असमर्थ हो गई थी, उस हाथी की दृष्टि का लक्ष्य बनी । उसको देखकर हाथी उसकी ओर भागा । हाथी को अपनी ओर आता हुआ देख कर कन्या ने भयसे कातर अपनी दृष्टि "कोई मेरी रक्षा करो" इस अभिप्रायसे इधर उधर फैलाइ पर जब इसकी आशा निराशारूप में परिणत हुई तो उसने भी इधर उधर भागने की चेष्टा की इतने मे हाथी उसके पास आ पहूँचा । बालिकाके जो अभिभावुक जन थे वे हाथी को कन्या

ગભતમા અત્યત મશગુલ હતી ત્યારે અચાનક જ શિવપુર નગરના અધિપતિ રાજા રિપુમર્દનનો હાથી પોતાના માવતને ફેકીને બિલકુલ નિરકુશ બની ઉપદ્રવ મચાવતો એ તરફ આવ્યો લોકોએ જ્યારે હાથીને પોતાની તરફ આવતો જોયો તો ભયભીત બનીને સઘળા હાહાકાર કરવા લાગ્યા અને અહી તહીં નાસભાગ કરવા લાગ્યા આથી ઉત્સવ તદ્દન ફિક્કો બની ગયો રગરાગનુ નામો નિશાન પણ ન રહ્યુ, જનતા જ્યારે નાસભાગ કરી રહી હતી ત્યારે એક કુમારી કન્યા જે ભાગવામા અસમર્થ હતી તેના ઉપર હાથીની નજર પડી તેને જોઈને હાથી તેના તરફ દોડયો હાથીને પોતાની તરફ દોડતો આવતો જોઇને તે કન્યાએ ભયભીત એવી પોતાની નજર "કોઈ મારી રક્ષા કરો" આ અભિલાષાથી ચારે તરફ ફેરવી અને જ્યારે તેની એ આશા નિરાશામા ફેરવાઈ ત્યારે તેણે પણ અહીતહી ભાગવાનું શરૂ કર્યું એટલામા હાથી તેની પાસે આવી પહોચ્યો. કન્યાના કુટુબીજનો હતા તે હાથીને કન્યાની તરફ

'रक्षवालिकां रक्ष वालिकाम्' इत्युच्चैः शब्दायन्ते। भयभ्रान्ता बालिका निरीक्ष्य ब्रह्मदत्तकुमारस्तदग्रेसरो भूत्वा हस्तिन निर्भर्त्सितवान्। हस्ती निर्भर्त्सनशब्द श्रुत्वा बालिका परित्यज्य कुमाराभिसुख प्रचलितः। ब्रह्मदत्तकुमारो रोषवशविस्तारितलोचन प्रसारितशुण्डादण्ड हस्तिन स्वाभिमुखमागच्छन्त दृष्ट्वा स्वोत्तरीय वस्त्र तदभिमुख प्रक्षिप्तवान्। गजोऽपि तद्वस्त्र शुण्डया गृहीत्वा गगनतले प्रक्षिप्तवान्। गगनाच्च तद् वस्त्र भूमौ निपतितम्। पुनस्तदादातु करी यावत्स्वशिरो नमयति, तावद् ब्रह्मदत्तकुमार उत्प्लुत्य तत्स्कन्धरामारुह्य, दृढमुष्टिना करिकुम्भस्थळे प्रहार कृतवान्। मधुरवचनैश्च त परितोषितवान्। एव मदोन्मत्तकरी तद्वशगो जात।

की ओर बढ़ता हुआ देखकर जोरसे चिल्ला रहे थे, कि कोई इस बालिका की रक्षा करो रक्षा करो। ब्रह्मदत्तकुमार भी वहीं पर खडा हुआ था, जब उसने भयत्रस्त बालिकाको देखा, तो शीघ्र ही हाथी के सन्मुख आकर उसने उसको ललकारा। कुमार की ललकार सुनकर हाथीने कन्या को छोडकर एकदम कुमारकी ओर झपटा। कुमार ने जब देखा कि हाथी मेरी ओर लपक रहा है तो उसने शीघ्र ही रोष के वश से विस्तारित नेत्रवाले और प्रसारित शुण्डादड वाले उस हाथीके सामने अपना उत्तरीय वस्त्र उतार कर फेंक दिया। हाथीने भी उस उत्तरीय वस्त्रको अपनी शुडसे पकडकर ऊपर उछाल दिया। उछाला गया वह वस्त्र नीचे गिर पडा। हाथी ने ज्यों ही इसको पुनः उछालनेके लिये अपनी शूड को नीचे किया कि इतने में ही कुमार उछल कर उसके गडस्थल पर सवार हो गया और सवार होते ही उसने दृढमुष्ठि के प्रहारों से कुभस्थल को आहत कर दिया। पश्चात् कुछ २ उद्धतता का जब गजराज

જતો જોઇને જોરથી રાડો પાડવા લાગ્યા કે, કોઈ આ કન્યાની રક્ષા કરો, રક્ષા કરો બ્રહ્મદત્તકુમાર પણ ત્યા ઉભેલ હતો જ્યારે તેણે ભયગ્રસ્ત બાલિકાને જોઈ એટલે તરત જ હાથીની સામે આવીને તેણે તેને પડકાર્યો કુમારના પડકારને સાભળીને હાથી કન્યાને છોડીને કુમાર ઉપર ત્રાટક્યો, કુમારે જાણ્યુ કે હાથી મારી સામે ધસી રહ્યો છે, એથી તેણે તરત જ રોષના આવેશથી જેના નેત્ર ફાટી રહ્યા છે અને જેની સૂઢ ઉછળી રહી છે તેવા હાથીની સામે પોતાનુ ઉત્તરીય વસ્ત્ર ઉતારીને ફેકયુ હાથીએ પણ એ ઉત્તરીય વસ્ત્રને પોતાની સૂઢથી પકડીને ઉપર ઉછાળી દીધુ હાથીએ ઉછળેલ એ વસ્ત્ર નીચે પડયુ હાથીએ તેને ફરી ઉછાળવા માટે પોતાની સૂઢને નીચી કરી કે એટલામા કુમાર ઉછળીને તેના ગડસ્થળ ઉપર સ્વાર થઈ ગયો અને સવાર થતા જ તેણે પોતાના હાથની મદીઓના પ્રહારથી તેના કુભસ્થળને ઢીલુ પાડી દીધુ પછી જ્યારે હાથીનું ગાડપણ

इति दृष्ट्वा सर्वे जना ब्रह्मदत्तकुमाराय धन्यवाद ददाति । ब्रह्मदत्तकुमारोऽपि बन्दि-जनैरुपगीयमानो हस्तिनमालानस्तम्भे बद्धवान् । रिपुमर्दन नरपतिरपि कुमारस्य शौर्यं प्रत्युपन्नमतित्वं च दृष्ट्वा परमविस्मितो मन्त्रिणमपृच्छत्-कोऽसौ कुमार ? कुमारवशाभिज्ञेन मन्त्रिणोक्तम्—स्वामिन् ! पञ्चालाधिपतेर्ब्रह्मराजस्य पुत्रो ब्रह्म दत्तनामासौ कुमार । ततः सन्तुष्टहृदयो राजा रिपुमर्दनः शुकुमार ब्रह्मदत्तकुमार स्वभवनमानीतवान्—तत्र स कुमारो राज्ञा सत्कृतः सम्मानितः । राजाऽपि शुभे लग्नेऽष्टसख्याभिः स्वपुत्रीभिः सह कुमारस्य पाणिग्रहण कारितवान् । वरधनुरपि कुमारेण सहैव सस्थितः ।

ने परिहार कर दिया तो कुमारने उसको मधुर वचनोंसे तुष्ट किया और खूब २ पुचकारा । इस प्रकार मदोन्मत्त वह गजराज देखते २ कुमारके वश में हो गया । इस परिस्थिति को देखकर उपस्थित जनता आश्चर्यचकित बन गई और कुमार को धन्यवाद देने लगी । पश्चात् कुमार ने उस गजराज को ले जाकर आलानस्तभमें बाध दिया । बन्दिजनोंने इस कृत्य से प्रसन्न होकर कुमार की खूब २ मुक्तकठ से स्तुति की । रिपु मर्दन राजा ने जब इस तरह की कुमार की शूरवीरता एव कलाकुशलता का निरीक्षण किया तो वह बडा आनद मग्न हो गया । और आश्चर्य-युक्त होकर उसने मत्री से पूछा—यह कुमार कोन है ? कुमार के वेष से परिचित हुए मत्री ने कहा महाराज । पाचाल राजा ब्रह्मराज का पुत्र यह ब्रह्मदत्त कुमार है । मत्री द्वारा कुमार का परिचय पाकर राजा बहुत खुश हुआ और कुमार को अपने घर ले गया । वहा लेजाकर राजा ने उसका खूब सत्कार और सन्मान किया । राजाकी आठ कुमारी कन्याएँ थीं

ધીરે ધીરે ઓછુ થવા લાગ્યુ, ત્યારે કુમારે તેને મધુર વચનોથી પપાળ્યો અને ઘણોજ પ્રેમભાવ બતાવ્યો આ રીતે મદોન્મત્ત તે ગજરાજ જોતજોતામા કુમારના વશમા આવી ગયો આ પરિસ્થિતિને જોઈ ત્યા એકઠી થયેલી જનતા આશ્ચર્યચકિત બની ગઈ અને કુમારને ધન્યવાદ આપવા લાગી પછી કુમારે એ ગજરાજને લઈ જઈને આલાનસ્તભ સાથે બાધી દીધો કુમારના આ પ્રકારના સાહસને જોઇ બધીજનોએ તેની ખૂબ ખૂબ સ્તુતિ કરી રિપુમર્દન રાજાએ જ્યારે કુમારની આ પ્રકારની કુશળતા અને શૂ વીરતા જાણી ત્યારે તે ઘણુ ખુશી થયા અને આશ્ચર્યમગ્ન બનીને તેણે મત્રીને પૂછયુ, આ કુમાર કોણ છે ? કુમારના વેશથી પરિચિત મત્રીએ કહ્યુ, મહારાજ ! પાચાલ રાજા બ્રહ્મરાજાના પુત્ર આ બ્રહ્મદત્તકુમાર છે કુમારનો પરિચય જાણતા રાજા ખૂબ ખુશી થયો અને કુમારને પોતાને ત્યા બોલાવ્યો ઘેર પહોચતા તેણે કુમારનુ ખૂબ સત્કાર અને સન્માન કર્યું. રાજાને આઠ કુવારી કન્યાઓ હતી જે રૂપ

एकदा कांचित्स्त्री समागत्य ब्रह्मदत्तकुमारं प्रोक्तवती-कुमार ! अस्ति किमपि विज्ञापनीयं भवते ? कुमारेणोक्तम्-कथय ! सा प्राह-अस्ति नगर्यामस्यां वैश्रमणो नाम सार्थवाहः । तस्य सकलकलाऽभिज्ञा श्रीमती नाम कन्याऽस्ति । सा मया बाल्यादेव पालिता लालिता च । वसन्त महोत्सवदिवसे त्वया हस्तिपराभवाद्रक्षिता सा तदानीं जीवितदायकं त्वां वाञ्छति । अतो भवाननुगृह्णातु दारिकामेनाम् । कुमारेण तद्वचोऽङ्गीकृतम् । प्रशस्तदिवसे कुमारस्तया सह पाणिग्रहणं कृतवान् । वरधनुरपि सुबुद्धि नाम्नः सचिवस्य पुत्र्या नन्दनया सह विवाहं कृतवान् । तत्र ब्रह्मदत्त

जो रूपमाधुरी में एक से एक चढ़बढ कर थी। उनके साथ राजाने कुमार का विवाह कर दिया। वरधनु भी कुमार के ही साथ २ रहा।

एक समय की बात है कि किसी स्त्री ने आकर ब्रह्मदत्त कुमार से कहा-कुमार! आप से कुछ कहना है। कुमारने कहा-कहो क्या बात है। कहनी है? उसने कहा कि इस नगरी में वैश्रमण नामका एक सार्थवाह इसकी एक सकल कलाओं मे निपुण पुत्री है। नाम उसका श्रीमती है। उस दिन जब कि समस्त जनता वसन्त के उत्सव को मनाने मे सलग्न थी आपने इसका हस्तिके द्वारा होने वाले पराभव से रक्षण किया था। यह तो आप को ज्ञात ही है। अतः वह कन्या अब जीवनदाता आपके सिवाय किसी दूसरे को नही चाहती है। इसलिये आप इसको ग्रहण कर अनुगृहीत करें। कुमारने उस स्त्री के वचनों को सम्मानित कर उस कन्या के साथ किसी प्रशस्त दिन मे विवाह करना स्वीकार कर लिया। कुमार के विवाहित होने के बाद वरधनु का भी सुबुद्धि नामक मन्त्री की पुत्री नन्दना के साथ विवाह हो गया। कुमार और वर-

માધુર્યમા એકએકથી ચડીયાતી હતી એમની સાથે રાજાએ કુમારનો વિવાહ કરી દીધો વરધનુ પણ કુમારની સાથે રહ્યો

એક સમયની વાત છે કે, કોઈ સ્ત્રીએ આવીને બ્રહ્મદત્તકુમારને કહ્યુ, કુમાર! આપને કાઈક કહેવુ છ? કુમારે કહ્યુ, કહો! શું વાત કહેવી છે? તેણે કહ્યુ, આ નગરીમા વેશ્રમણ નામના એક સાર્થવાહ છે તેને સકલ કલા એમા નિપુણ એવી પુત્રી છે, જેનુ નામ શ્રીમતી છે એ દિવસે જ્યારે સઘળી જનતા વસતના ઉત્સવને મનાવવામા મશગુલ હતી ત્યારે આપે તેનુ મન્દોન્મત્ત હાથીથી રક્ષણ કરેલ હતુ એ તો આપ જાણો છો આપે જેને જીવતદાન આપેલ છે તે કન્યા પોતાના જીવતદાતા આપના સીવાય કોઇ બીજાને વરવા ચાહતી નથી એ ખાતર આપ તેને ગ્રહણ કરો કુમારે એ સ્ત્રીના વચનોનો સ્વીકાર કર્યો અને યોગ્ય દિવસે તે કન્યાની સાથે વિવાહ કરવાનુ નક્કી કર્યુ કુમારના વિવાહિત થયા પછી વરધનુનો પણ સુબુદ્ધિ મત્રીની નન્દના નામની

कुमारो वरधनुरुभावपि तत्र बहुकाल सुखेन स्थितौ । तयोः सर्वत्र प्रसिद्धिर्जाता।

अन्यदा ब्रह्मदत्तकुमारो वरधनुश्च वाराणसी गतौ । वरधनुः कुमार बहिः स्थापयित्वा कटकनाम्नस्तन्नगरस्वामिनः समीपे गतवान् । भवन्निव ब्रह्मभूपस्य पुत्रः कुमार-ब्रह्मदत्तो भवन्नगरबहिःप्रदेशे समुपविष्टोऽस्ती "ति समाचार राज्ञे निवेदितवान् । राजाऽपि हर्षान्वितः सकलवाहनः कुमारस्य समीपे समागत्य ब्रह्मराजमिव सत्कृत्य कुमार हस्तिस्कन्धे समारोप्य स्वभवने समानीतवान् । अनन्तर शुभे मुहूर्ते स्वपुत्र्या कनकवत्या सह कुमारस्य विवाह कारितवान् । अनेक हयगजरथ कोशादिक यौतुके दत्तवान् । कुमारस्तत्रैव कनकवत्या सह निवसति । तस्मिन्नवसरे ब्रह्मदत्तस्य चक्रादीनिरत्नानि प्रादुर्भूतानि। ततो वाराणसीनगराधिपतिः कटकराजः

धनु ये दोनों बहुत समय तक सुखपूर्वक अपनी २ ससुराल में रहे। रहते हुए इनकी यहा प्रसिद्धि हो गई थी ।

एक समय कुमार और वरधनु ये दोनों ही वाणारसी गये। वर धनु कुमारको नगरी के बाहर ठहराकर कटक नामक राजाके पास गया। जाकर उसने कहा कि ब्रह्मदत्तकुमार आपके नगर के बाहिर-ठहरा हुआ है। इस समाचार को सुनकर राजा भी हर्षित हुआ। तथा सकल वाहनों से सुसज्जित होकर वे उनको लेने के लिये कुमार के पास पहुँचे। इन्होंने ब्रह्मराज के समान कुमार का सत्कार किया। ओर हाथी पर बैठा कर उनको वह अपने घर पर ले आये। इनकी एक पुत्री थी। जिसका नाम कनकवती था। सो राजा ने इस अपनी पुत्री के साथ कुमारका पाणिग्रहण सस्कार यथाविधि कर दिया। दहेजमें राजाने अनेक हाथी घोडे दिये।

પુત્રી સાથે વિવાહ થયો કુમાર અને વરધનુ ઘણા સમય સુધી સુખપૂર્વક પોતાના સાસરામા રહ્યા આ રીતે રહેતા તેમની પ્રસિદ્ધિ થઇ ચૂકી

એક સમય કુમાર અને વરધનુ બન્ને વારાણસી ગયા વરધનુ કુમારને નગરની બહાર રાખીને કટક નામના રાજાની પાસે ગયો જઈને કહ્યુ કે, બ્રહ્મદત્તકુમાર આપના નગરની બહાર રોકાયેલ છે આ સમાચારને સાભળી રાજા ખૂબ હર્ષિત થયો અને રાજકુમારને નગરમા લાવવા માટે ઠાઠમાઠથી સ્વાગતની તૈયારી કરી સઘળા વાહનોને તૈયાર કરવામા આવ્યા અને સવારી રાજકુમારની પાસે ગામની બહાર આવી પહોચી એમણે બ્રહ્મરાજાની માફક કુમારનુ સ્વાગત કર્યુ અને તેને હાથી ઉપર બેસાડી શહેરમા પ્રવેશ કરાવ્યો રાજમહાલયની પાસે સવારી આવીપહોચતા ભારે માનપૂર્વક મહાલયમા લઈજવામાં આવ્યો આ રાજાને એક ગુણવતી પુત્રી હતી જેનુ નામ કનકાવતી હતું રાજાએ પોતાની એ પુત્રીનું બ્રહ્મદત્તકુમાર સાથે પાણિગ્રહણ કરાવ્યુ દહેજમા રાજાએ

स्वदूतान् पुष्पचूलराज्ञः धनुमन्त्रिणः कणेरदत्तनृपस्य, अन्येषा च नृपाणा समीपे प्रेषितवान्। ते सर्वे सबलवाहना समागताः। तै राजकुमार काम्पिल्यराज्येऽभिषिक्त । वरधनुः सेनापतिः कृत । ब्रह्मदत्तः सकलसैन्यसमन्वितो दीर्घनृपेण सह योद्धु प्रचलितः। सततप्रयाणैः काम्पिल्यपुरसमीपे समागतः। दीर्घनृपेणापि कटकादि भूपाना समीपे दूतः प्रेषितः। परन्तु स दूतः कटकभूपादिभिर्निर्भर्त्सितः सर्वं समाचार तस्मै निवेदितवान्। ब्रह्मदत्तस्य जननी चुलनी ब्रह्मदत्तस्याक्रमण विज्ञाय गुप्तमार्गेण निर्गत्य साध्वीना समीपे दीक्षा गृहीत्वा तीव्र तपस्तप्त्वा सद्गतिं

खजाना भी खूब दिया। कुमार वहीं पर कनकवती के साथ रहने लगे। इसी अवसर पर कुमार यहा चक्रवर्तिपदके द्योतक चक्रादिरत्न प्रगट हुए।

कटक राजा ने अपने दूतोको पुष्पचूल, कणेरदत्त आदि राजाओं के पास भेजा। वे सब अपने २ बल और वाहनो से सज्जित होकर वाणारसी नगरीमें आ पहुँचे। सब ने मिलकर कुमार का राज्याभिषेक किया। वरधनु को सेनापति का पद दिया। ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती अब सकल सैन्यों से युक्त होकर दीर्घराजाके साथ सग्राम करनेके लिये चला। चलते २ कुमार काम्पिल्य नगरके पास आ पहुँचा। खबर पाते ही दीर्घराजा ने अपने दूतोंको काशी नरेश कटक राजा आदिके पास भेजा। इन्हों ने दूतों को अपमानितकर निकाल दिया। एक भी बात उसकी नही सुनी। दूतोने जाकर सब समाचार दीर्घराजा को सुना दिये। ब्रह्मदत्त की माता चुलनीने ब्रह्मदत्तके आक्रमणको जानकर गुप्तमार्गसे निकलकर

ઘણા હાથી, ઘોડા, જર, જવેરાત વગેરે આપ્યુ કુમાર કનકાવતી સાથે ત્યા રહેવા લાગ્યો આ સમયે કુમારને ત્યા ચક્રવર્તીના દ્યોતક ચક્રાદિરત્ન પ્રગટ થયા

કટકરાજાએ પોતાના દૂતોને પુષ્પચૂલ, કણેરદત્ત, આદિ રાજાઓની પાસે પોતપોતાની સૈન્ય સામગ્રી લઇ વાણારસી આવવા માટેનુ આમત્રણ આપવા મોકલ્યા એથી એ સઘળા રાજાઓ પોતપોતાના સૈન્ય સામગ્રીથી સુસજ્જ થઈને વારાણસી આવ્યા સહુએ મળીને કુમારનો રાજ્યાભિષેક કર્યો, વરધનુને સેનાપતિનુ પદ આપવામા આવ્યુ, બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી આ પછી સઘળા સૈન્યની સાથે દીર્ઘરાજા સાથે સગ્રામ કરવા માટે નીકળી પડયો ચાલતા ચાલતા કુમાર કામ્પિલ્ય નગરની પાસે આવી પહોચ્યો દીર્ઘરાજાને ખબર મળતા તેણે પોતાના દૂતોને કાશીનરેશ, કટક રાજા વગેરે પાસે મોકલ્યા એમણે દૂતોને અપમાનિત કરીને કાઢી મૂક્યા કોઈએ તેમની એક પણ વાત સાભળી નહી દૂતોએ અપમાનિત બની પાછા ફરીને સઘળા સમાચાર દીર્ઘરાજાને કહી સ ભળાવ્યા બ્રહ્મદત્તના આક્રમણના સમાચાર સાભળીને તેની માતા ચુલની ગુપ્ત

गता। दीर्घनृपोऽनन्यगतिको ब्रह्मदत्तसैन्यपरिवेष्टित नगर विलोक्य चिन्तितवान्-कियत्कालमस्माभिर्बिलप्रविष्टैरिव स्थातव्यम्? अतः शौर्यमवलम्ब्य युद्धे स्वभाग्यपरीक्षा कर्तव्या। एव विचार्य स्वसैन्यपरिवृतो नगराद् बहिर्निष्क्रम्य युद्ध कर्तुं समागतः। उभयसैनिकाना भयकरः सग्रामो जातः। ब्रह्मदत्त दीर्घनृपावपि परस्पर महर्तुं प्रवृत्तो। ब्रह्मदत्तसैनिकैर्दीर्घनृपसैनिका विनाशिता', अवशिष्टाः शस्त्रमुत्सृज्य पलायिताः। दीर्घनृपोऽपि ब्रह्मदत्तेन सह युद्ध कुर्वन् विविधशस्त्रैस्तदुपरिप्रहार कृतवान्। ब्रह्मदत्तकुमारस्तदस्त्र शस्त्राणि विफली कृतवान्। एवमन्योऽन्यं

साध्वियों के पास दीक्षा धारण कर ली। और तीव्र तपस्या के प्रभावसे उसने सद्गति का लाभ भी कर लिया। ब्रह्मदत्त की सेना द्वारा चारों तरफ से वेष्टित अपना नगर जानकर दीर्घराजाने विचार किया कि अब हम लोग इस तरह कबतक छिपकर बैठे रहेंगे। अतः अब तो हमारा यही कर्तव्य है कि हम शौर्य का अवलम्बन कर युद्ध मे अपने भाग्य की परीक्षा ही करे। इस प्रकार विचार निश्चित कर दीर्घराजा सैन्य से परिवृत होकर नगर से बाहिर निकला और युद्ध करने के लिये युद्ध भूमि में आ गया। दोनों सेनाओ मे भयकर सग्राम छिड़ गया। ब्रह्मदत्त और दीर्घराजा भी आपस में जूझने लगे। ब्रह्मदत्तके सैनिको ने दीर्घराजके सैनिकोंको पछाड दिया-जो और बाकी बचे रहे वे अपने जीवन को लेकर और शस्त्रों का परित्याग कर युद्धभूमिसे भाग गये। इधर दीर्घराजाने भी ब्रह्मदत्त के साथ युद्ध करते हुए विविध शस्त्रों द्वारा उसके ऊपर प्रहार किये परन्तु ब्रह्मदत्तकुमार ने उसके समस्त शस्त्रो को विफल कर दिया।

માર્ગેથી નીકળી ગઈ અને સાધ્વીઓની પાસે જઇને દીક્ષા ધારણ કરી લીધી અને તીવ્ર તપસ્યા કરવા લાગી જેના પ્રભાવથી તેણે સદ્ગતિનો માર્ગ મેળવી લીધો.

બ્રહ્મદત્તની સેનાએ નગરને ચારે તરફથી ઘેરી લીધુ ચારે બાજુથી ઘેરાઈ જવાના સમાચાર જ્યારે દીર્ઘરાજાને મળ્યા ત્યારે તેણે વિચાર કર્યો કે, આ રીતે ઘેરાયેલી સ્થિતિમા ટકી શકાય તેમ નથી આથી મારૂ હવે કર્તવ્ય છે કે, શૌર્યની પરીક્ષા યુદ્ધના મેદાનમા કરી લેવી આ પ્રકારનો નિશ્ચય કરીને દીર્ઘરાજા પોતાના સૈન્ય સાથે નગરની બહાર નીકળ્યો અને યુદ્ધ કરવા માટે યુદ્ધભૂમિ ઉપર પહોચ્યો બન્ને સેનાઓ વચ્ચે ભયકર એવો સગ્રામ શરૂ થયો બ્રહ્મદત્તના સૈન્યે દીર્ઘરાજાના સૈન્યને પછાડી દીધુ જે સૈનિકો બચ્યા હતા તે પોતાનો જીવ બચાવવા શસ્ત્રોને પડતા મૂકી યુદ્ધભૂમિથી નાસી છૂટવા લાગ્યા

આ તરફ બ્રહ્મદત્ત અને દીર્ઘરાજા વચ્ચે પણ ઘોર યુદ્ધ મચી ગયુ હતુ, એકબીજા પોતપોતાના શસ્ત્રઅસ્ત્રનો છૂટથી ઉપયોગ કરી રહ્યા હતા, બ્રહ્મદત્તકુમારે ભારે કૌશલ્યથી દીર્ઘરાજાના સઘળા શસ્ત્રોને નાકામી

महरतोस्तयोः सग्रामविशारदयोः सग्रामो न पूर्णतामगात्। तदा ब्रह्मदत्तेन चक्र मक्षिप्तम्। तेन चक्रेण दीर्घनृपस्य शिरश्छिन्नम्। ततो जयत्वेष चक्रवर्तीति घोषः सकलजनानां मुखान्निस्सृतः। देवैः पुष्पवृष्टिः कृता, उक्तं च—"उत्पन्नोऽयं द्वादशश्चक्रवर्तीति।

ततो जनपदलोकैः सस्तूयमानो नारीवृन्दकृतमुमङ्गलो ब्रह्मदत्तकुमारो मन्त्रि मभृतिभिरनुगम्यमानः स्वभवने प्रविष्टः। पौरजनैः सकलसामन्तैश्च तस्य चक्रवर्त्य-

इस प्रकार इन दोनों सग्राम विशारदोंका बहुत समय तक परस्परमें युद्ध चलता रहा-परन्तु दोनों मे से परास्त कोई भी नहीं हुआ। ब्रह्मदत्त ने जब यह देखा कि दीर्घराजा सामान्य शस्त्रोंसे पराजित नहीं हो सकता है तब उसने उसके ऊपर चक्र चलाया उस चक्रसे दीर्घराजाका मस्तक कटकर जमीन पर गिर पडा, इसी समय "ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती जयवता वर्तो" इस प्रकारका जयघोष सकल जनता के मुखसे स्वतः निकल पड़ा। देवोंने भी आकाशमार्गसे उसके ऊपर पुष्पवृष्टि की और साथ मे सब को यह सूचना भी दी कि यह ब्रह्मदत्त बारहवें चक्रवर्ती उत्पन्न हुए हैं।

उसी समय देवों की वाणी सुनकर समस्त जनपद लोको ने ब्रह्मदत्तचक्रवर्ती की खूब मनमानी स्तुति की। तथा नारियों ने उसकी मगल आरती उतारी और और भी खूब मङ्गलाचार किये। इस प्रकार ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती सकल नर नारियों द्वारा सस्तूयमान होता हुआ मन्त्रीमडल आदि के साथ २ अपने भवन मे प्रविष्ट हुआ। वहा पुरवासियों ने एव

હેવા છતા પપુ બન્ને વચ્ચે ખૂબ સમય સુધી યુદ્ધ ચાલતું રહ્યુ બને માથી કોઈ કોઈને હરાવી ન શકયુ બ્રહ્મદત્તે જ્યારે આ પરિસ્થિતિ જોઇ ત્યારે તેણે વિચાર કર્યો કે, દીર્ઘરાજા સામાન્ય શસ્ત્રોથી પરાજીત થઈ શકે તેમ નથી, ત્યારે તેણે તેના ઉપર ચક્ર છોડયુ ચક્રે પોતાનુ કામ આબાદ બજાવ્યુ દીર્ઘરાજાનુ મસ્તક ચક્રના પ્રહારથી કપાઈને જમીન ઉપર પટકાયુ આ સમયે આરે તરફથી "બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીનો જય થાઓ"ની જયઘોષણા સકલ જનતાના મુખમાથી નીકળી પડી દેવોએ પણ આકાશમાથી તેના ઉપર પુષ્પવૃષ્ટી કરી સાથોસાથ સહુને સૂચના પણ દીધી કે, આ બ્રહ્મદત્ત બારમા ચક્રવર્તી ઉત્પન્ન થયેલ છે એ સમયે દેવોની વાણી સાભળીને સઘળા જનપદ-લોકોએ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીની ખૂબ જ સ્તુતિ કરી સ્ત્રીઓએ તેની મગળ આરતી ઉતારી અને ખૂબ ઉત્સાહભેર ઉત્સવ મનાવ્યો, આ પ્રમાણે બ્રહ્મદત્તચક્રવર્તી સઘળા સ્ત્રી પુરુષોથી સ્તુતિ પામીને મત્રીમડળ વગેરેની સાથે પોતાના રાજભવનમા ગયો આ સઘળા પુરવાસીઓએ અને સઘળા સામતોએ મળીને તેનો ચક્રવર્તીપદ

भिषेकः कृतः। चक्रवर्तित्व पालयन् ब्रह्मदत्तः सुखेन काल यापयति। एकदा तस्य पुरतो नटेन नाट्यमारब्धम्। तस्मिन् समये दास्या चक्रवर्तिहस्तेऽपूर्वः कुसुमस्तको दत्तः। त कुसुमस्तवक जिघ्रतो नाट्य प्रेक्षमाणस्य गीत च शृण्वतश्चक्रवर्त्तिन एव विमर्शो जातः-यदेवविधः कुसुमस्तवको मया क्वाऽप्याघ्रातः, एवविध नाट्य प्रेक्षितम्, गीत चापि श्रुतम्, परन्तु 'क्व कदा च श्रुतम्' इति न स्मृति पथमायाति। एव चिन्तयश्चक्रवर्त्ती मूर्च्छितः। तदनु तस्य जातिस्मरण जातम्। दृष्टास्तेन पञ्च पूर्वभवाः। तत्र सौधर्मे पद्मगुल्मविमानेऽभूत नाट्यदर्शन-

सकल सामन्तोंने मिलकर उसका चक्रवर्तिपद पर अभिषेक किया। इस तरह चक्रवर्ती के पदसे अलकृत होकर ब्रह्मदत्तकुमार ने अपने जीवन के समय को सुखपूर्वक व्यतीत करते रहे।

एक समय की बात है कि चक्रवर्ती के सामने किसी नटने नाटक का आयोजन किया। नाटक को देखने के लिये नाटकशाला में विराजमान उन चक्रवर्ती के पास आया कि-इतने में ही किसी एक दासीने अपूर्व कुसुमका स्तवक-गुच्छा भी चक्रवर्ती को प्रदान किया। नाटक को देखते गाने को सुनते एव उस कुसुमस्तवकको सूघते हुए चक्रवर्ती के मन में ऐसा विचार बधा कि मैने ऐसा कुसुमस्तवक कही सूघा है, तथा इस प्रकार का नाटक भी कही देखा है और इस प्रकार का गाना भी कहीं सुना है। परन्तु मेरे द्वारा यह सब कार्य कहा हुए हे इस बात की याद नही है। ऐसा विचार करते २ चक्रवर्ती को मूर्च्छा आ गई और बादमे उनको जातिस्मरण ज्ञान भी उत्पन्न हो गया। उसके प्रभावसे चक्रवर्तीने

---

७५२ અભિષેક કર્યો આ રીતે ચક્રવર્તીપદથી અલકૃત બનીને બ્રહ્મદત્તકુમાર પોતાના જીવનનો સમય સુખમાં વિતાવવા માડયો।

એક સમયની વાત છે કે, ચક્રવર્તીની સમક્ષ કોઈ નટે નાટકનુ આયોજન કર્યુ નાટકને જોવા માટે ચક્રવર્તી જ્યારે નાટકશાળામા પહોચ્યા ત્યારે કોઈ એક દાસીએ અપૂર્વ કુસુમનો ગુચ્છો પણ ચક્રવર્તીને પ્રદાન કર્યો નાટકને જોતા અને ગાયનને સાભળતા અને એ પુષ્પગુચ્છને સૂધતા ચક્રવર્તીના મનમા એવો વિચાર જાગ્યો કે, મે અગાઉ આવુ કુસુમસ્તબક ક્યાય સૂધેલ છે તેમજ આ પ્રકારનુ નાટક પણ ક્યાય જોયેલ છે તેમ આવુ ગાયન પણ સાભળેલ છે પરતુ આ બધુ મે કયા અનુભવેલ છે એની યાદ આવતી નથી એવો વિચાર કરતા કરતા ચક્રવર્તીને મૂર્છા આવી ગઈ અને એમા તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ એના પ્રભાવથી ચક્રવર્તીએ પોતાના પાછલા પાચ ભવને

दिव्यपुष्पाघ्राणादिक सर्वं तेन दृष्टम्। तदनु तत्सेवकैः शीतलोपचारेण तस्य मूर्च्छाऽपनीता। जातिस्मरणज्ञानेन चक्रवर्ती पूर्वभवसम्बन्धिन स्वभ्रातरमपि दृष्टवान्। चक्रवर्ती चिन्तितवान् पञ्चपूर्वभवपर्यन्त यो मम सहवर्ती भ्राताऽऽसीत् सोऽधुना क्वाऽऽस्ते, इति विचिन्त्य तद् निशोधनार्थं स 'आस्वदासौ मृगौ-हसौ मातङ्गावमरौ तथा' इति श्लोकार्द्धं विरचितवान्। इद श्लोकार्धं विरचय्य चक्रवर्तिना सेनापतिर्वरधनुरुक्तः-इद श्लोकार्धं सर्वत्र निर्घोषय। य कश्चिदपरार्धं पूरयिष्यति, तस्मै राना राज्यार्धं दास्यति। निर्घोषित सर्वत्र तेन श्लोकार्धम्।

अपने पहिलेके पाचभव जान लिये। इससे उनको यह निश्चित हो गया कि मैं जब सौधर्मस्वर्ग मे पद्मगुल्मविमानमें था तभी मैंने ऐसा नाटक देखा था, तभी ऐसा कुसुमस्तबक सूघा था और तभी ऐसा गाना भी सुनाथा।

चक्रवर्तीको मूर्च्छित अवस्थामे पडे हुए देखकर उनके सेवकोंने शीतलोपचार क्रियाओ द्वारा उनकी मूर्च्छा दूरकी। चक्रवर्ती इस तरह स्वस्थ हो गये। जातिस्मरण ज्ञानके प्रभावसे चक्रवर्तीने अपने पूर्व-भव सबधी भाईको भी जान लिया। और फिर यह विचार किया कि मेरे साथ जो पाच भवो तक समय रहा है वह अब इस समय कहा है। ऐसा विचार कर उन्होंने उसकी खोज करनेके निमित्त "आस्व दासौ मृगौ हसौ मातङ्गावमरौ तथा" इस प्रकारके आधे श्लोककी रचना की और अपने सेनापति वरधनुको उसको देकर कहा कि-इस आधे श्लोक की सर्वत्र घोषणा करवाओ और कहो कि जो कोई भी व्यक्ति इसके उत्तरार्ध की पूर्ति करे उसको राजा आधा राज्य प्रदान करेगा। चक्रवर्ती

જાણી લીધા આથી તેને એ નિશ્ચય થઈ ગયો કે, જ્યારે હુ સૌધર્મસ્વર્ગમા પદ્મગુલ્મ વિમાનમા હતો ત્યારે મે એવુ નાટક જોયુ હતુ, આવુ કુસુમ સ્તબક છડી સૂઘેલ હતી અને આવું ગાયન પણ સાભળેલ હતુ

ચક્રવર્તીને મૂર્છિત અવસ્થામા પડેલા જોઈને તેના સેવકોએ શીતલોપ ચાર ક્રિયાઓથી એમની મૂર્છા દૂર કરી ચક્રવર્તી શીતળ ઉપચારોથી સ્વસ્થ બન્યા જાતિસ્મરણ જ્ઞાનના પ્રભાવથી ચક્રવર્તીએ પોતાના પૂર્વભવ સબધી ભાઈને જાણી લીધા અને પછી એ વિચાર કર્યો કે, પાચ ભવો સુધી જે મારી સાથે રહેલ છે તે આ સમયે કયા છે ? આવો વિચાર કરીને તેમણે તેની શોધ કરવાના નિમિત્તે "आस्वदासौ मृगौ हसौ मातङ्गावमरौ तथा" આ પ્રકારે અર્ધા શ્લોકની રચના કરી તેની સર્વત્ર ઘોષણા કરવાનુ સેનાપતિ વરધનુને કહ્યુ સાથોસાથ એ પણ કહ્યુ કે, જે કોઈ વ્યક્તિ આના ઉતરાર્ધની પૂર્તિ કરશે તેને રાજા અર્ધું રાજ્ય આપશે તેવું જાહેર કરવાનુ પણ જણાવ્યુ ચક્રવર્તીની

श्रुतं च जनैः । पर न केनापि पुरितम् । अस्मिन्नवसरे चक्रवर्तिपूर्वभवभ्राता चित्र-जीवः पुरिमतालनगरे, धनसाराभिधस्येभ्य श्रेष्ठिनः पुत्रो भूत्वा समुत्पन्नः, तस्य नाम 'गुणसारः' इति । सजातजातिस्मरणो गृहीतदीक्षः काम्पिल्य नगरस्य मनोरमाभिधान उद्याने समागत । तत्र प्रासुके भूभागे पात्रोपकरणानि संस्थाप्य कायोत्सर्गमास्थाय धर्मध्यान कुर्वन् स्थितः । तत्रोद्याने आरघट्टिकेन पाठ्यमान श्लोकार्धं श्रुत्वा ज्ञानोपयोगेन स्वभ्रातुः सर्वं वृत्तान्तस्तेनाधिगतः । अनन्तर तेन मुनिनाऽपरार्धम्-'एषा नो षष्ठिका जातिरन्योन्याभ्या वियुक्तयो' इत्येव पूरितम्

के आदेशको पाकर सेनापतिने ऐसा ही किया, सर्वत्र वह आधा श्लोक घोषित किया। सब लोगों ने मिलकर उसको खूब सुना भी परन्तु किसी में भी ऐसी बुद्धि उत्पन्न नहीं हुई कि जो उसके उत्तरार्ध की पूर्ति कर सके। इसी अवसरमें चक्रवर्ती का पूर्वभवभ्राता कि जिसका नाम चित्र था वह पुरिमताल नगरमें किसी श्रेष्ठी के यहा उत्पन्न होया हुआ था। और जातिस्मरण ज्ञानसे अपने पूर्वभव जानकर ससारसे विरक्त होकर उसने दीक्षा भी धारण करली थी। मुनिअवस्था में चर्या करते २ वे वहां काम्पिल्य नगर के मनोरम नामक उद्यानु मे आये ही थे कि इतने में उसने प्रासुक भूभाग पर पात्र उपकरणोको रखकर धर्मध्यान करते समय वहीं किसी आर घट्टिक (अरहट चलाने वाले) के द्वारा बोला जाता उस आधे श्लोक को सुना। सुनते ही उन्होंने ज्ञानोपयोगको जोड़कर अपने भाई का समस्त वृत्तान्त जान लिया। जानकर फिर उस आधे श्लोक की पूर्ति उन्हो ने इस तरह से की-"एषा नौ षष्ठिका जातिरन्योन्याभ्या

આજ્ઞાનેા સેનાપતિ વરધનુએ એજ રીતે અમલ કર્યો સઘળા સ્થળે એ અર્ધા શ્લોકની ઘોષણા કરાવી સઘળા લોકોએ મળીને વિચારપૂર્વક સાભળ્યો પરતુ કોઈનામા એવી બુદ્ધિ ઉત્પન્ન ન થઈ કે, જે એના ઉત્તરાર્ધની પૂર્તિ કરી શકે આ વખતે ચક્રવર્તીના પૂર્વભવના ભાઇ કે જેનુ નામ ચિત્ર હતુ તે પુરિમતાલ નગરમા એક શેઠને ત્યા ઉત્પન્ન થયા હતા અને જાતિ સ્મરણ જ્ઞાનથી પોતાના પૂર્વભવને જાણીને સ સારથી વિરક્ત થઈને જેમણે દીક્ષા ધારણ કરી હતી અને મુનિ અવસ્થામા વિચરણ કરતા કરતા જેઓ કામ્પિલ્ય નગરના મનોરમ નામના ઉદ્યાનમા આવેલ હતા અને પ્રાસુક ભૂભાગ ઉપર પાત્ર અને ઉપકરણોને રાખીને ધર્મધ્યાન કરતા હતા એ વખતે ત્યા કોઇ અરહટ્ટ ચલાવનારના મુખેથી બોલાયેલા એ અર્ધા શ્લોકને સાભળ્યો સાભળતા જ તેમણે જ્ઞાનોપયોગને જોડીને પોતાના ભાઈનુ સમસ્ત વૃત્તાત જાણી લીધુ જાણીને પછી તેમણે એ અર્ધા શ્લોકની પૂર્તિ આ પ્રમાણે કરી " एषा नौ षष्ठिका जातिर

स च आरघट्टिकस्तत् श्लोकार्द्धं लिखित्वाऽतीव प्रसन्नवदनो राजभवन गतः। पठितश्च तेन पूर्णः श्लोकः। ततः पूर्वभवभ्रातृस्नेहेन समाक्रान्तहृदयः स चक्रवर्ती मूर्च्छा गत। चक्रवर्तिन मूर्च्छित विलोक्य सभा वज्रपतनमिव क्षोभ प्राप्ता। राजपुरुषास्त पुरुष यष्टि मुष्टि प्रहारेण ताडितवन्तः। तैर्हन्यमानः स प्राह— आर्याः! न मयैष श्लोकः पूरितः, किन्तु वनस्थितेन मुनिनैष श्लोकः पूरितः। अहं तु पाठमात्रकारी। अतो मा मुञ्चत। तद् वचन श्रुत्वा राजपुरुषास्त परित्य-

वियुक्तयाः"। અરહટ ચલાવનાર ઓ અધો શ્લોકને લઈને અતીવ પ્રસન્નવદન હોતા હુઆ રાજા સે ભવન પર પહુઁચા। વહાં પહુઁચકર 'ઉસને પૂર્ણ બને હુએ ઉસ શ્લોકકો પઢા। શ્લોકકો સુનતે હી ચક્રવર્તી પૂર્વભવીય ભ્રાતા કે સ્નેહસે સમાક્રાન્તહૃદય હોકર મૂર્ચ્છિત હો ગયા। મૂર્ચ્છિત અવસ્થા મેં પડે હુએ ચક્રવર્તીકો દેખકર સબકે સબ સદસ્ય જન વજ્ર કે પતન કી તરહ ક્ષુબ્ધ હો ઉઠે। રાજપુરુષોંને ઉસ આયે હુએ પુરુષકો હી ચક્રવર્તીકી ઇસ સ્થિતિમેં કારણ જાનકર યષ્ટિમુષ્ટિ આદિ દ્વારા ખૂબ પીટા। પીટા જાનેકે બાદ વહ બોલા–આર્યવૃન્દ મુઝે આપ લોગોં ને વ્યર્થ પીટા હૈ–મેરા ઇસમેં થોડાસા ભી અપરાધ નહી હૈ। ઇસ શ્લોકકી પૂર્તિ મૈંને નહીં કી હૈ। વનમેં એક મુનિરાજ આયે હુએ હૈં, ઉન્હોંને હી મેરે મુખ સે ઉચ્ચરિત હોતે સમય ઇસ શ્લોકકી પૂર્તિ કી હૈ। મૈનેતો સિર્ફ પૂર્ણ હુએ ઇસ શ્લોકકો યહાં આકર સુનાયા માત્ર હૈ। અત્ર આપ લોગ મુઝે અબ છોડ દીજિયે। ઉસ પુરુષકે વચન સુનકર રાજપુરુષોંને ઉસકો છોડ

ન્યોન્યાભ્યા વિયુક્તયો " અરહટ ચલાવનાર એ અધો શ્લોકને લઈને અત્યત પ્રસન્નચિત્ત બનીને રાજભવન ઉપર પહોચ્યો અને ત્યા પહોચીને પૂર્ણ બનેલો એ શ્લોક સભળાવ્યો શ્લોકને સાભળતાજ પૂર્વભવના ભાઈના સ્નેહથી ગદ્ગદિત થઈને ચક્રવર્તી મૂર્છા પામ્યા ચક્રવર્તીને મૂર્ચ્છિત અવસ્થામા પડેલા જોઈને સઘળા સદસ્યજનો જાણે વજ પડયુ હોય તેમ સ્તબ્ધ બની ગયા રાજપુરુષો એ આવેલા માણસનેજ ચક્રવર્તીની આ સ્થિતિનુ કારણ માનીને તેને ટીપવા માડયા પોતાના ઉપર માર પડતો જોઇને તે માણસે કહુ કે, આર્યવૃન્દ! મને આપ લોકોએ વગર કારણે માર મારેલ છે આમા મારો જરા સરખોએ અપરાધ નથી આ શ્લોકની પૂર્તિ મે કરેલ નથી પરતુ ઉદ્યાનમા એક મુનિરાજ આવેલા છે તેમણે કરેલ છે મારા મોઢેથી બોલાયેલા અર્ધા શ્લોકની પૂર્તિ તેમણે કરી છે મે તો પૂર્ણ થયેલો એ શ્લોક અહી આવીને જ સભળાવ્યો છે આથી આપ મને વધુ દુખી ન કરતા છોડી દો.

क्तवन्तः । चक्रवर्ती चन्दनरसैः परिषिक्तः सचेतनो भूत्वा गृहीतमुनिव्रतस्य स्वभ्रातुरागमनं विज्ञाय तं जनं बहुभिर्धनैः सन्तोष्य विसर्जितवान् । तदनु चक्रवर्ती अन्तःपुर परिवारेण सहितः सोत्कण्ठस्तद्दर्शनार्थं तदुद्याने समागतः । पूर्वस्नेहाधिकतरस्नेहो हर्षाश्रुपूरित नेत्रश्चक्रवर्ती तं मुनिवरं वन्दित्वा तत्पुरतः सविनयमुपविष्टः मुनिना धर्मदेशना प्रारब्धा, "असारः संसारः क्षणभङ्गुरं शरीरं, शरदभ्रोपम जीवन, विद्युच्चल यौवन, किंपाकफलोपमा भोगाः, सन्ध्यारागसम विषयसुखं, जलबुद्बुदा-

दिया। इतनेमें चक्रवर्ती भी चन्दनरसोंसे सींचे जाने पर स्वस्थ बन गये। जब उन्होंने यह सुना कि मेरा पूर्वभवका भ्राता यहां मुनि अवस्था में आया हुआ है, तब उन्होंने उस अरहट चलाने वाले को बहुत सा द्रव्य देकर सन्तुष्ट किया और राजी २ से उसको विदा किया। पश्चात् अन्तःपुरसे परिवृत्त होकर चक्रवर्ती बडी भारी उत्कठाके साथ मुनिराजके दर्शनके लिये उस उद्यानमें गये। वहां जाकर उनका प्रेमसागर अथाह हो गया, पहिलेकी अपेक्षासे स्नेह अब और अधिक उद्वेलित हो उठा। आनन्दाश्रुओंसे उनके नेत्र अतिशय डबडबा गये। चक्रवर्तीने मुनिराज को भक्तिभावसे वन्दन किया और सविनय उनके सामने जाकर बैठ गये। मुनिराजने धर्मदेशना देना प्रारभ किया, कहा–यह संसार असार है। शरीर क्षणभगुर है। शरदकालीन मेघोंके समान यह जीवन है। बिजली के समान चचल यह यौवन है। किंपाकफलके समान भोग हैं। सध्या-रागके तुल्य विषयसुख है। जलके बुदबुदेके समान यह लक्ष्मी है।

એ માણસના વચન સાભળીને રાજપુરુષોએ તેને છોડી દીધો એટલામા ચક્ર નાદિ શીતળ ઉપચારોથી ચક્રવર્તી પણ સ્વસ્થ બની ગયા ત્યારે તેમણે એ જાણ્યુ કે, મારા પૂર્વભવના ભાઈ અહી મુનિ અવસ્થામા આવેલ છે ત્યારે તેમણે એ અરહટ ચલાવનાર માણસને ઘણુ દ્રવ્ય આપીને સતોષ્યો તથા ખૂબ રાજીરાજી કરીને વિદાય કર્યો પછી અત પુરથી પરિવૃત્ત થઇને ચક્રવર્તી ઘણી ઉત્કઠા સાથે મુનિરાજના દર્શન માટે એ ઉદ્યાનમા ગયા ઉદ્યાનમાં પહોંચતા તેમના મનનો પ્રેમ ઉભરો ખૂબ જ વેગવાન બન્યો પહેલાથી પણ તેનો સ્નેહ અધિક સ્વરૂપમા ઉછળવા લાગ્યો હર્ષના આસુથી એના નેત્રો ઉભરાવા લાગ્યા, ચક્રવર્તીએ મુનિરાજને ભક્તિભાવથી વદન કર્યું અને સવિનય એમની સામે જઈને બેસી ગયા મુનિરાજે ધર્મદેશના આપવા માડી અને કહ્યું કે, સસાર અસાર છે, શરીર ક્ષણભગુર છે, શરદ કાળના મેઘના જેવું આ જીવન છે, વિજળીના સમાન ચચળ આ યૌવન છે, કિંપાકના ફળના જેવા ભોગ છે, સધ્યાકાળના આકાશના રંગો સમાન વિષયસુખ છે, પાણીના પરપોટા જેવી

यमाना लक्ष्मीः, अनिवार्यो मृत्युः" इत्येव संसारस्यासारता दर्शिता। तथा-वर्णिता कर्मबन्धहेतवः।

प्रशसितो मोक्षमार्गः। प्ररूपितः शिवसौख्यातिशयः। मुनेरिमा देशना श्रुत्वा सभा वैराग्यभावना भाविता जाता। परन्तु विषय-जटाजटिले ब्रह्मदत्तहृदये मुनि देशना स्थान न प्राप्तवती। स मोक्तवान्-भगवन्! यथा स्वमिलनसुखेन भवान-स्मान् आह्लादयति, तथैव राज्यार्धस्वीकारेणाऽप्याह्लादयतु। पश्चाद् भुक्त-भोगा-वावा तपः करिष्यावः। 'राज्यसुखभोग एव तपस फलम्' इति विज्ञाय भवान् राज्यार्धं स्वीकृत्य तपसः फल भुनक्तु। इति ब्रह्मदत्त वचन श्रुत्वा मुनिराह—

मृत्यु अनिवार्य है। इस प्रकार सासारिकपदार्थों की एव ससारकी असारता वर्णित करते हुए उन मुनिराजने यह भी बतलाया कि-कर्मोंके बधके हेतु क्या है। मोक्षमार्ग क्या है और वह जीवको कैसे प्राप्त होता है। मुक्ति सुख कैसा है। मुनिराजकी इस धर्मदेशनाको सुनकर सभाके समस्त जन वैराग्य भावनासे भाविन बन गये। परन्तु विषय-जटासे जटिल बने हुवे ब्रह्मदत्तके हृदयमें मुनि देशनाका कुछ भी प्रभाव नहीं जमा। चक्रवर्ती ने मुनिराजसे कहा कि महाराज! जिस प्रकार आपने मुझे अपने मिलापसे आल्हादित किया है उसी प्रकार इससे अधिक आनद मुझे तब होगा कि जब आप आधा राज्य स्वीकार करलेंगे। अभी तो हमारे और आपके आनदानुभव करनेके ये दिन हैं। पश्चात् हम तुम दोनों मिल कर तप आचरित करेंगे। तपका फल भी तो राज्यसुखोंका भोगना ही है। अतः आप आधे राज्यको स्वीकृत

લક્ષ્મી છે, મૃત્યુ અનિવાર્ય છે આ પ્રમાણે સ સારિક પદાર્થોની અને સ સારની અનિત્યતાનુ વર્ણન કરીને એ મુનિરાજે એ પણ બતાવ્યુ કે, કર્મોના બધનો હેતુ શુ છે? મોક્ષમાર્ગ શુ છે? અને તે જીવને કઈ રીતે પ્રાપ્ત થાય છે મુક્તિસુખ કેવુ છે? મુનિરાજની આ ધર્મદેશનાને સાભળીને સઘળા જનો વૈરાગ્યભાવનાથી ભાવિત બન્યા, પરતુ વિષય જાળમા મુગ્ધ બનેલા બ્રહ્મદત્તનો હૃદયમા મુનિના ઉપદેશનો જરા સરખોએ પ્રભાવ ન જામ્યો. ચક્રવર્તીએ મુનિ રાજને કહ્યુ, કે મહારાજ! જે રીતે આપે મને આપના મેળાપથી આનદિત બનાવ્યો છે એ જ રીતે એનાથી આનદ તો મને ત્યારેજ થાય કે, આપ જ્યારે અર્ધોરાજ્યનો સ્વીકાર કરો હજુ તો મારા અને આપના આનદનો અનુભવ કરવાના દિવસ છે પછીથી આપણે બન્ને મળીને તમનુ આરાધને કરીશુ' તપનું ફળ પણ રાજ્યસુખોને ભોગવવાનુ જ છે આથી આપ અર્ધા રાજ્યનો સ્વીકાર કરી તપના

राजन्! इदं मनुष्यजन्म सुदुर्लभम्, कुशाग्रजलबिन्दुवत्पतनशीलमायुः, चञ्चला लक्ष्मीः, कटुपरिणामा विषयासक्तानां च ध्रुवो नरकपातः, सुदुर्लभं पुनर्विरतिरूप मोक्षबीजम्, वैराग्यमच्युतिर्नरकपातकारणम्, अतोऽत्यल्पदिवसस्थायिनी राज्यलक्ष्मीर्विदुषां मनः समाकृष्टुं नार्हति। ततः परित्यज्य तुच्छाक्ष

कर तपके फलको भोगो। इस प्रकार ब्रह्मदत्तके वचन सुनकर मुनिराज ने उनसे कहा राजन्! क्यो भूल रहे हो—क्या तुम नहीं जानते हो कि यह मनुष्यजन्म बहुत ही दुर्लभ है। आयुका कोई भरोसा नहीं, यह तो कुशाग्रस्थित जलबिन्दुकी तरह पतनशील है। लक्ष्मीका कोई विश्वास नहीं क्यो कि यह प्रकृतिसे चचल है। जैसी धर्मबुद्धि आज है वैसी ही सदा स्थिर बनी रहेगी यह नहीं कहा जा सकता। विषयसेवनका फल अच्छा होता है यह केवल दुराशामात्र है। क्यों कि इनका परिणाम कटु ही होता है। विषयोंमें आसक्त चित्त वालोंका नरकोमें पतन अवश्यंभावी है। विरति रूप मोक्षका बीज अत्यंत दुर्लभ है। वैराग्यका अभाव नियमतः जीवको नरकमे ले जानेका कारण है। इसलिये हे राजन्! अल्पदिवसतक ही रहनेवाली इस राज्यलक्ष्मीकी चालोंमें तुम क्यो फसे हुए हो। बुद्धिमान् तो इसके व्यामोहमें नहीं फसते है। बिचारी राज्यलक्ष्मीमें इतनी शक्ति ही कहा है जो बुद्धिमान् व्यक्तियों अन्तःकरणको अपनी ओर आकृष्ट कर सके। इसलिये हे राजन्!

ફળને ભોગવો બ્રહ્મદત્તના આ પ્રકારના વચન સાભળીને મુનિરાજે તેને કહ્યુ, રાજન્! કેમ ભૂલી રહ્યા છો? શુ તમે જાણતા નથી કે, આ મનુષ્ય જન્મ ખૂબજ દુર્લભ છે, જીદગીનો કોઈ ભરોસો નથી એ તો ઘાસના અગ્ર ભાગે ચોટેલા જળબિંદુ સમાન ક્ષણભગુર છે લક્ષ્મીનો પણ કોઈ વિશ્વાસ નથી કેમકે, એ પ્રકૃતિથી જ ચચળ છે જેવી ધર્મબુદ્ધિ આજે સ્થિર છે તેવી સદા સ્થિર બની રહેશે એ કહી શકાય તેવુ નથી વિષય સેવનનુ ફળ સારૂ હોય છે એ તો કેવળ દુરાશા માત્ર છે કેમકે, એનુ પરિણામ ખૂબજ કડવુ હોય છે વિષયોમા આસક્ત ચિત્તવાળાનુ પતન અવશ્ય નરકોમા થાય છે વિરતિરૂપ મોક્ષનું બી અત્યત દુર્લભ છે વૈરાગ્યનો અભાવ જીવને જરૂરથી નરકમા લઈ જનાર બને છે આ માટે હે રાજન્! થોડા દિવસજ રહેનારી એવી આ રાજ્યલક્ષ્મીની ચાલમા તમે કેમ ફસાઈ પડયા છો? બુદ્ધમાન તો એના લોભમા ફસાતા નથી. બિચારી રાજ્યલક્ષ્મીમા એટલી શક્તિજ કયા છે કે, તે બુદ્ધિમાને વ્યક્તિ એના અત કરણને પોતાની તરફ આકર્ષિ શકે?, આ માટે હે રાજન્!, એ

मारभवानुभूत-दुःखजालानि स्मर, जिनवचनामृतरस पिब, तदुक्तमार्गेण गच्छ, तथा सफलय मानुष जन्म ? ।

एतद्वचन श्रुत्वा चक्रवर्ती माह—भदन्त ! सम्प्राप्त सुख परित्यज्य अदृष्ट-सुखगवेषणमज्ञानता लक्षणम् ? तस्मादेव मा दिशतु, स्वीकरोतु मम कथनम् ?

इस विचारका परित्याग कर तुम पूर्वभवानुभूत दुःख परम्पराओंको याद करो। यह अवसर बडे सौभाग्यसे तुमको मिला है इसका सफल करने की चेष्टा करो। जिनवचन रूपी अमृतका पान करके जिनप्रतिपादित मार्गका अनुकरण करते हुए अपने दुर्लभ मनुष्य भवको तुम सफल बनाने की चेष्टा करो। इन क्षणिक विषयभोगों में मत फुलो। विकराल व्यालसे डसे हुए व्यक्तिकी, जैसे औषधि नही होती है, उसी प्रकार इन भोगोंसे दष्ट हुए व्यक्ति की इस ससारमें कोइ औषधि नही है। अतः अब भी समय है कि तुम राज्यलक्ष्मीको त्यागकर आत्मकल्याण के मार्गमें शीघ्र उतर जाओ।

मुनिराजके इस प्रकार अमृतोपम वचनोंका पान करके भी चक्रवर्ती ने उनसे कहा भदन्त ! आपने खूब समझाया क्या आप हमे मूर्ख समझते है जो ऐसी बाते कहते है, ये बाते तो आपको हमको बालको जैसी ही प्रतीत होती हैं। सपूर्ण सुखका त्याग कर अदृष्ट सुखकी गवेषणा करना क्या यह मूर्खताका लक्षण नहीं है! मैं तो स्वय आपसे भी यही निवेदन करता हू कि महाराज क्या धरा है इस दीक्षा मे, छोड़ो

વિચારનો પરિત્યાગ કરીને તમે પૂર્વભવાનુભૂત દુખપરપરાઓને યાદ કરો આ અવસર ઘણા સૌભાગ્યથી તમને મળેલ છે એને સફળ કરવાની ચેષ્ટા કરો ક્ષણિક વિષય ભોગોમા ન ફુલાવ, વિકરાળ વાઘે જેને ફાડી ખાધેલ હોય તેને માટે કોઇ ઔષધી કામયાબ બનતી નથી એ રીતે આ ભોગોએ જેને ડસ દીધા હોય એવી વ્યક્તિ માટે આ સસારમા કોઈ ઔષધી નથી આથી હજુ પણ સમય છે કે, તમો રાજ્યલક્ષ્મીના મોહનો ત્યાગ કરીને આત્મકલ્યાણના માર્ગે જલદીથી વળી જાવ

મુનિરાજના આ પ્રકારના અમૃતતુલ્ય વચનોનુ પાન કરીને ચક્રવર્તીએ મુનિરાજને કહ્યુ, ભદન્ત ! આપે ખૂબ કહ્યું, શું આપ મને મૂર્ખ સમજો છો ? એથી જ આવી વાતો કહી રહ્યા છો ? આપની આ વાતો તો મને બાળકોના જેવી લાગે છે સપૂર્ણ સુખનો ત્યાગ કરીને જે પ્રત્યક્ષ દેખાતુ નથી એવા સુખની આશા કરવી એ શું મૂર્ખતાનુ લક્ષણ નથી ? હુ તો આપને પણ એ નિવેદન કરૂ છુ કે, મહારાજ આ દીક્ષામા શું બળ્યુ છે ? આપ એને છોડી

मुनिः आह-संसारसुखं भुक्तं परभवे, अनुभूतं तत्फलम् । तद्धि दुःखायैव भवति । अतस्तत्परित्याग एव समुचितः । एवं बहुशः उपदिष्टोऽपि चक्रवर्ती यदा न प्रतिबुद्धयते, तदा मुनिना उपयोगं दत्त्वा ज्ञातम्-आः ! अयं संभूतभवे सनत्कुमार चक्रवर्त्ति स्त्रीरत्नकेशस्पर्शेन संजातभोगाभिलाषो मया बहुशो निवार्यमाणोऽपि चक्रवर्ती पदवीं प्राप्तितं निदानं कृतवान् । अतो नास्त्यस्य भाग्ये जिनवचनरतिः ।

આપ ઇસકો ઔર મેરા કહના માનલો, આધા રાજ્ય લેકર આપ ભી મેરે હી જૈસા આનંદકા જીવન વ્યતીત કરો ।' ચક્રવર્તીકે વચન સુનકર મુનિરાજને કહા-રાજન્ ! મૈંને તો સંસારકે સુખ ખૂબ ભોગે, ઔર પરભવમેં ઉનકે ફલકા ભી અનુભવ કર લિયા । હમકો તો અબ યહ નિશ્ચય હો ચુકા હૈ કિ યે સબ સાંસારિક સુખ કેવલ દુઃખ કે લિયે હી હૈં ઇસલિયે મૈં તો અબ યહી સમઝતા હૂ કિ ઇનકા પરિત્યાગ કરના હી સમુચિત હૈ। ઇસ પ્રકાર બાર બાર સમઝાને પર ભી ચક્રવર્તી જબ પ્રતિબુદ્ધ નહીં હુઆ, તબ મુનિરાજને ઉપયોગ લગાકર યહ દેખા કિ ઓહ ! સંભૂત કે ભવ મેં ઇસને તો સનત્કુમાર ચક્રવર્તી કે સ્ત્રીરત્ન કે કેશસ્પર્શસે ભોગાભિલાષી બનકર ચક્રવર્તી પદકો પ્રાપ્ત કરનેકા નિદાન કિયા થા યદ્યપિ ઉસ સમય ઇસકો મૈંને બહુત કુછ સમઝાયા ભી થા । પરન્તુ ઇસને મેરી એક ભી બાત નહી માની થી, અતઃ જબ યહ ઉસ સમય નહી સમઝા તો અબ ક્યા સમઝેગા, ઇસસે જાના જાતા હૈ કિ ઇસકે ભાગ્યમેં જિન

દો, અને મારૂ કહેવુ માનીને અર્ધું રાજ્ય સ્વીકારીને આપ પણ મારી માફક આનંદથી જીવન વ્યતિત કરો. ચક્રવર્તીના વચન સાભળીને મુનિરાજે કહ્યુ, રાજન્! મે તો સંસારના સુખ ખૂબ ભોગવ્યા અને પરભવમા એના ફળનો પણ અનુભવ કરી લીધો છે મને તો હવે નિશ્ચય થઈ ચૂકયો છે કે, આ સઘળા સાંસારિક સુખ કેવળ દુઃખના માટે જ છે આથી મે તો સમજી લીધુ છે કે, આ સઘળા સાંસારિક સુખ પરિત્યાગ કરવામા જ શ્રેય છે આ પ્રમાણે વારવાર સમજાવવા છતા પણ જ્યારે ચક્રવર્તી પ્રતિબુદ્ધ ન થયા ત્યારે મુનિએ ઉપયોગ લગાડીને જોયુ એટલે તેમને સમજાયુ કે, ઓહ ! સંભૂતના ભવમા એણે સનત્કુમાર ચક્રવર્તીની ઓના વાળનો સ્પર્શ થતા ભોગ અભિલાષી બનીને ચક્રવર્તી પદને પ્રાપ્ત કરવાનુ નિદાન કરેલ હતુ એ સમયે પણ મે એને ખૂબ જ સમજાવેલ પરતુ તેણે મારી એક પણ વાતને માનેલ ન હતિ જ્યારે એ સમયે તે સમજેલ ન હતો તો આજે કયાથી સમજવાનો હતો? આથી એ સમજાય છે કે, એના ભાગ્યમા જીન વચનોના વરફ અનુરાગ થવાનુ

इति विचार्य मुनिरुपदेशदानाद् विरतोऽभूत् । तदनु मुनिर्विहारं कृतवान् । क्रमेण मोक्ष गतः । विषयसुखान्यनुभवतश्चक्रवर्तिनोऽपि कियान् कालो व्यतीतः ।

अन्यदा पूर्वपरिचितेन केनापि द्विजेन स चक्रवर्त्ती मोक्त -भो महाराजाधिराज ! चक्रवर्तिनो यद् भोज्यमन्न तद्भोक्तुमिच्छामि, अतोऽर्हति भवान् ममामिलाष पूरयितुम् । चक्रिणोक्तम्-भो द्विज ! मामक भोज्यान्न भोक्तु नार्हसि । यतो मा विहाय तदन्यस्य न परिणमति । ततो द्विजेनोक्तम्-अये ! भोजनमात्रदानेऽपि

वचनोंके प्रति रति-अनुराग होना नहीं लिखा है । इस प्रकार विचार कर मुनि उपदेशसे विरत हो गये । और कुछ समय बाद वहा से विहार भी कर गये । तथा कालान्तमे वे कर्मक्षय करके मोक्षपधार गये । इधर चक्रवर्ती भी विषक सुखों का अनुभव करता हुआ अपने कालको व्यतीत करने लगा ।

एक समय की बात है कि पूर्वपरिचित ब्राह्मण ने चक्रवर्तीसे आकर कहा कि हे महाराजाधिराज ! मैं यह चहता हू कि चक्रवर्तीका जो भोज्यान्न है वह मुझे खानेको मिले । मेरी इस अभिलाषा की पूर्ति आपके सिवाय और कोई नहीं कर सकता है । अतः आपसे प्रार्थना है कि आप मेरी इस अभिलाषाको पूर्ति करे । द्विज की प्रार्थना सुनकर चक्रवर्तीने कहा हे द्विज ! तुम मेरे भोज्यान्नको नहीं खा सकते हो, क्यों कि जो भोजन मैं करता हू वह और किसी दूसरेको खाने पर नहीं पच सकता है । चक्रवर्ती के इस कथनको सुनकर ब्राह्मणने कहा महाराज ! चक्रवर्ती भी आप भोजन

લધાયેલ નથી આ પ્રકારનો વિચાર કરી મુનિ ઉપદેશથી વિરત બની ગયા અને થોડો સમય રહીને ત્યાથી વિહાર કરી ગયા, સમય પુરો થતા કર્મનો ક્ષય કરીને તેઓ મોક્ષધામમા સીધાવ્યા આ તરફ ચક્રવર્તી પણ વિષય સુખોનો અનુભવ કરતા કરતા પોતાનો સમય વિતાવવા લાગ્યા.

એક સમયની વાત છે કે, પૂર્વ પરિચિત બ્રાહ્મણે ચક્રવર્તીને આવીને કહ્યુ કે, હે મહારાજાધિરાજ ! હુ એ ચાહુ છુ કે, ચક્રવર્તીને જે ભોજન મળે છે એવું ભોજન મને ખાવા મળે, મારી આ અભિલાષા આપના સિવાય કોઈ પુરી કરી શકે તેમ નથી આથી આપને પ્રાર્થના કરૂ છુ કે, આપ મારી આ અભિલાષાને પૂર્ણ કરો બ્રાહ્મણની પ્રાર્થના સાભળીને ચક્રવર્તીએ કહ્યુ કે, હે દ્વિજ ! હુ જે પ્રકારનુ ભોજન કરૂ છુ તેવુ ભોજન તમો ન ખાઇ શકો કેમ-કે, જે ભોજન હુ કરૂ છુ તેને બીજો કોઇ માણસ ખાય તો તે પચાવી શકે નહી. ચક્રવર્તીનુ આ પ્રકારનુ કહેવુ સાભળીને બ્રાહ્મણે કહ્યુ કે, મહારાજ !

मुनिः आह-संसारसुखं भुक्तं परभवे, अनुभूतं तत्फलम् । तद्धि दुःखायैव भवति । अतस्तत्परित्याग एव समुचितः । एवं बहुशः उपदिष्टोऽपि चक्रवर्ती यदा न प्रतिबुद्ध्यते, तदा मुनिना उपयोगं दत्त्वा ज्ञातम्-आः ! अयं सम्भूतभवे सनत्कुमार चक्रवर्त्ति स्त्रीरत्नकेशस्पर्शेन सञ्जातभोगाभिलाषो मया बहुशो निवार्यमाणोऽपि चक्रवर्ती पदवी प्राप्तिं निदानं कृतवान् । अतो नास्त्यस्य भाग्ये जिनवचनरतिः ।

आप इसको और मेरा कहना मानलो, आधा राज्य लेकर आप भी मेरे हो जैसा आनंदका जीवन व्यतीत करो । चक्रवर्तीके वचन सुनकर मुनिराजने कहा-राजन् ! मैंने तो संसारके सुख खूब भोगे, और परभवमें उनके फलका भी अनुभव कर लिया । हमको तो अब यह निश्चय हो चुका है कि ये सब सासारिक सुख केवल दुःख के लिये ही है। इसलिये मैं तो अब यही समझसका हू कि इनका परित्याग करना ही समुचित है। इस प्रकार बार बार समझाने पर भी चक्रवर्ती जब प्रतिबुद्ध नहीं हुआ, तब मुनिराजने उपयोग लगाकर यह देखा कि ओह ! सभूत के भव में इसने तो सनत्कुमार चक्रवर्ती के स्त्रीरत्न के केशस्पर्शसे भोगाभिलाषी बनकर चक्रवर्ती पदको प्राप्त करनेका निदान किया था यद्यपि उस समय इसको मैंने बहुत कुछ समझाया भी था। परन्तु इसने मेरी एक भी बात नही मानी थी, अतः जब यह उस समय नहीं समझा तो अब क्या समझेगा, इससे जाना जाता है कि इसके भाग्यमें जिन

દે, અને મારૂ કહેવુ માનીને અધું રાજ્ય સ્વીકારીને આપ પણ મારી માફક આનંદથી જીવન વ્યતિત કરો ચક્રવર્તીના વચન સાભળીને મુનિરાજે કહ્યુ, રાજન્! મે તો સસારના સુખ ખૂબ ભોગવ્યા અને પરભવમા એના ફળનો પણ અનુભવ કરી લીધો છે મને તો, હવે નિશ્ચય થઈ ચૂકયો છે કે, આ સઘળા સાસારિક સુખ કેવળ દુખના માટે જ છે આથી મે તો સમજી લીધુ છે કે, આ સઘળા સાસારિક સુખ પરિત્યાગ કરવામા જ શ્રેય છે આ પ્રમાણે વારવાર સમજાવવા છતા પણ જ્યારે ચક્રવર્તી પ્રતિબુદ્ધ ન થયા ત્યારે મુનિરાજે ઉપયોગ-લગાડીને જોયુ એટલે તેમને સમજાયુ કે, ઓહ ! સભૂતના ભવમા એણે સનત્કુમાર ચક્રવર્તીની સ્ત્રીના વાળનો સ્પર્શ થતા ભોગ અભિલાષી બનીને ચક્રવર્તી પદને પ્રાપ્ત કરવાનુ નિદાન કરેલ હતુ એ સમયે પણ મે એને ખૂબ જ સમજાવેલ પરતુ તેણે મારી એક પણ વાતને માનેલ ન હતિ જ્યારે એ સમયે તે સમજેલ ન હતો તો આજે કયાથી સમજવાનો હતો? આથી એ સમજાય છે કે, એના ભાગ્યમા જીન વચનોના વરફ અનુરાગ થવાનુ

रयरयन् निर्गतो नगरात्। चिन्तित च तेन-निष्कारणरिपुणा चक्रवर्त्तिनाऽहं महा जघन्यकृत्ये समापातितः। नास्मि योग्यः कुत्राऽपि स्वमुख दर्शयितुम्। अतो वैर-निर्यातनमवश्यमेव मया करणीयम्। इति विचारयन्नसौ वने इतस्ततो भ्रमति। भ्रमता च तेन द्विजेन एकोऽजापालको गुलिकाभिरश्वत्थवृक्षपत्राणि काणी कुर्वन् दृष्टः। तं दृष्ट्वा चिन्तित द्विजेन यदयमजापालको लक्ष्यवेधी वर्तते। अनेन स्वा-भिलषित संपादयामि। इति विचार्य दानमानादिभिस्त समान्य रहसि स्वाभिप्राय

यह बदला मुझसे लिया जो खिला पिला कर इस प्रकारके जघन्य कुकृत्य में मुझे फसाया। अब तो मैं कहीं पर भी अपना मुख दिखाने के योग्य नहीं रहा हू। इसलिये सबसे अच्छी बात यही है कि इस वैरका बदला उससे लिया जाय। ऐसा विचार करता हुआ वह वन में पहूँचा और वहा इधरसे उधर भटकने लगा। भटकते २ उसने एक अजापालक-गडरियेको देखा। जो गुलेल पर गोलियों को चढा २ कर पीपल के पत्तो में छेद कर रहा था। उसको देखते के साथ ही ब्राह्मण ने विचार किया कि यह अजापालक इस क्रियाके करनेसे ऐसा ज्ञात होता है कि जैसे लक्ष्यवेधी हो। अत. यदि यह लक्ष्यवेधी वास्तविक है तो इसकी सहायतासे मैं अपने कर्तव्य-अभिलषित-की पूर्ति अवश्य करलूंगा। ऐसा विचार कर वह चुपकेसे उसको अपने घर पर दान सन्मान पूर्वक

શક્યો આ રીતે લજ્જાવાન બનેલ એવો તે બ્રાહ્મણ નગર છોડીને ચાલી નિકળ્યો તેણે એ વિચાર કર્યોકે, આ ચક્રવર્તી સાથે મારે એવુ તો કયુ વેર હતુ ? કે તેણે કયા ભવના પાપનો મારી પાસેથી બદલો લીધો કે, બવરાવી પીવરાવીને મારાથી આવા પ્રકારનુ કુકૃત્ય કરાવ્યુ મારાથી બનવા પામેલા આ કુકૃત્યથી હુ કોઈને મારૂ મોઢુ બતાવી શકુ તેવો ન રહ્યો આથી મારા માટે એકજ માર્ગ રહ્યો કે, હુ ચક્રવર્તીથી આ વેરનો બદલો લઉ આવો વિચાર કરતા કરતા તે એક વનમા જઈ ચડ્યો અને અહીં-તહી ભટકવા લાગ્યો તેનુ મન એટલુ બધુ વ્યગ્ર બની ગયુ હતુ કે, તે કયાય સ્થિર થઈ બેસી શકતો ન હતો ભટકતા ભટકતા તેણે એક બકરાને ચારનાર ભરવાડને જોયો કે જે ગીલોલમા કાકરા ચડાવીને પીપળાના પાનનુ છેદન કરી રહ્યો હતો એને જોઈને તે બ્રાહ્મણે વિચાર કર્યો કે, આ ભરવાડ બરોબર લક્ષ્ય વેધી હોય તેવુ જણાય છે ને તે બરોબર લક્ષ્યવેધી હોય તો હુ તેની સહાયતાથી મારા ધારેલા કામને અવશ્ય પાર પાડી શકીશ આવો વિચાર કરી તે ભરવાડને ભારે સન્માન સાથે પોતાને ઘેર લઇ ગયો અને

त्वमेवमालोचयसि, व्यर्थं तव चक्रवर्त्तित्वम्। ततश्चक्रिणा तदभ्यर्थनाऽङ्गीकृता। सपरिवारं तं निमन्त्र्य चक्रवर्ती भोजितवान्। श्रुत्वा स द्विज. सपरिवार स्वगृहं गतः। रात्रौ भोजनप्रभावेणाऽतीवोन्मत्तो मदाभ्दनवेदनावशविनष्टचित्तो मर्यादामतिक्रम्य मातृदुहितृस्नुषापौत्रीदौहित्र्यादिभिः सहाकार्यमाचरितुं प्रवृत्तः। द्वितीयदिवसे समुपशान्तमदः स द्विजो निजपरिजनेभ्यः स्वगुप्तमपि दर्शयितुमपा-

मात्र प्रदान करनेमें जो ऐसा विचार करते हो उससे आपके इस पदकी शोभा नहीं है। जब ब्राह्मण की इस बातको सुना तो चक्रवर्तीने उसके मन्तव्यको स्वीकार कर लिया। एक दिन चक्रवर्तीने सकुटुम्ब इसको अपने यहा भोजन करने का निमन्त्रण भेजा, और इसके आने पर उसको खूब जिमाया। जब यह सपरिवार जीम चुका तो वापिस अपने घर पर चला गया। रात्रिमें भोजनके प्रभावसे इसको मदनज्वरके आवेग से अत्यत पीडा हुई उससे यह पागल की तरह स्वपर के विवेक से रहित हो गया। मर्यादाको उल्लघन कर माता पुत्री, वहू, पौत्री एव दौहित्री आदिके साथ भी अकार्य करनेके लिये यह तत्पर बन गया। उसको उनका भी सगम करना अरुचि कर प्रतीत नहीं हुआ। जब दूसरा दिन हुआ और भोजन का प्रभाव शात हो गया तब उसको इस अपने अनाचार सेवनसे वडी लज्जा आई। यहा तक कि उसने अपने परिजनों तक को भी मुह दिखलाना अच्छा नहीं समझा, और चुपके चुपके वह नगरसे वाहर निकल गया। उसको विचार आया कि देखो तो सही इस निष्कारण वैरी चक्रवर्ती ने न मालुम किस भवके अपने पाप का

'ચક્રવર્તી' બનવા છતા આપ બ્રાહ્મણને જમવાનુ આપવાનો ઈન્કાર કરો છો એમા આપના આ પદની શોભા નથી બ્રાહ્મણનો આવો આગ્રહ જોયો, ત્યારે 'ચક્રવર્તી'એ તેની માગણીનો સ્વીકાર કર્યો અને એક દિવસ ચક્રવર્તીએ બ્રાહ્મણને સહકુટુબ પોતાને ત્યા ભોજન લેવા માટેનુ નિમત્રણ આપ્યુ બ્રાહ્મણને સહકુટુબ જમાડયો ખાઈ પીને તે સપરિવાર પોતાને ઘેર ગયો. રાત્રીના ભોજનના પ્રભાવથી તેને મદનજવરના આવેગથી અત્યત પીડા થઈ અને તે પાગલ જેવો બની ગયો સારાસારનો વિવેક પણ તે ભૂલી ગયો મર્યાદાનુ પણ તેને ભાન ન રહ્યુ માતા, પુત્રી, વહુ, પૌત્રી, અને ભાણેજ આદિની સાથે તે અકાર્ય કરવામા તત્પર બન્યો તેને એમની સાથે સગમ કરવામા પણ કોઈ મર્યાદા ન જણાઈ જ્યારે બીજો દિવસ થયો અને ભોજનનો પ્રભાવ શાત થઈ ગયો ત્યારે પોતે કરેલા અનાચાર સેવનની તેને ભારે લજજા ઉત્પન્ન થઈ, તે ત્યાસુધી કે, તે પોતાના કુટુબીજનોને પોતાનુ મોઢુ પણ ન બતાવી

यतः कुतश्चिदपि ब्राह्मणानामक्षीणि समाकृष्य स्थाले निक्षिप्य मम पुरःस्थाल संस्थापय। यतोऽहं तानि स्वहस्तेन सम्मर्द्य स्ववैरं निर्यातयन् सुखमनुभविष्यामि। मन्त्री तं चक्रवर्तिनं क्लिष्टकर्मोदयवशीभूतं ज्ञात्वा शाखोटतरुफलानि स्थाले निक्षिप्य तदग्रे स्थापयति। सोऽपि रौद्राध्यवसायस्तानि फलान्यक्षिबुद्ध्या मर्दयित्वा सुखमनुभवति। एवं स प्रत्यहं करोति। ततः सप्तशतानि षोडशोत्तराणि वर्षाण्यायुरनुपाल्य प्रवर्द्धमानरौद्राध्यवसायः सप्तमनरकं पृथिव्यां त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमायुर्नारको जातः ॥ इति ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिकथा ॥

कि जहांसे भी हो सके ब्राह्मणोंके नेत्रोंको काढकर और उनको एक थालमें रख कर मेरे सामने वह रखा जाय ताकि मैं उन नेत्रोंको समर्दित कर अपने वैर का बदला ले लू। इस तरह करनेसे ही मेरे हृदय को शांति मिल सकेगी अन्यथा नहीं। चक्रवर्तीको इस आदेशके देने से क्लिष्ट कर्मोदयवशवर्ती जानकर मन्त्रीने शाखोटवृक्ष के फलोंको थालमें रखकर उस थालको उनके संतोषके निमित्त उनके सामने लाकर रख दिया। चक्रवर्तीने ज्यों ही यह जाना कि ब्राह्मणोंके नेत्र थालमें रखकर मेरे पास आ चुके हैं, तब उसने उसी समय उन फलों को ही आखे समझकर खूब बुरी तरह मसला और इस तरहसे उसके जी में शांति आ गई। प्रतिदिन वह इसी तरहसे अब करने लगा। इस तरह करते २ उन्होंने सातसौ सोलह ७१६ वर्ष प्रमाण अपनी आयु समाप्त कर डाली। प्रवर्द्धमान रौद्र परिणामी होनेसे अन्तमें मरकर वह सप्तम नरकका नारकी हुआ। इस प्रकार ब्रह्मदत्तचक्रवर्तीकी यह कथा समाप्त हुई।

તેને એક થાળમા ભરી મારી સામે રાખવામા આવે કે જેથી હુ એ આખોને ખૂદીને મારા વેરનો બદલો લઉ આ પ્રમાણે કરવાથી જ મારા હૃદયને શાંતિ મળી શકશે એ શિવાય મારૂ મન શાંત થઇ શકવાનુ નથી ચક્રવર્તીના આ પ્રકારના આદેશને સાભળીને મત્રીએ સુદર એવી યુક્તિ શોધી કાઢી શાખોટ વૃક્ષના ફળોને થાળમા રાખી એ થાળ એના સતોષ ખાતર એની સામે લાવીને રાખી દીધો ચક્રવર્તીએ જાણ્યુ કે, બ્રાહ્મણોની આખોથી ભરપૂર થાળ ભરાઈને મારી પાસે આવી ગયો છે ત્યારે તે એ ફળોને જ આખો સમજીને પોતાના પગથી ખૂબ ખૂબ કચરવા માડયો આ પ્રમાણે કરવાથી તેના મનમા શાંતિ વળી અને રોજ તે આ પ્રમાણે કરવા લાગ્યો આમ કરતા કરતા સાતસો સોળ ૭૧૬ વષ પ્રમાણ પોતાનુ આયુષ્ય પુરૂ કર્યું પ્રવર્દ્ધમાન રૌદ્ર પરિણામી હોવાથી અતે તે મરીને સાતમા નરકનો નારકી બન્યો આ પ્રમાણે બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીની [illegible] કથા સમાપ્ત થઇ

निवेदितवान् । स्वीकृता च तेन द्विजप्रार्थना । अन्यदा कुड्यान्तरिततनुनाऽमोघलक्ष्यवेधिना तेनाजापालेन निक्षिप्तया गुलिकया गृहान्निर्गच्छतो ब्रह्मदत्तस्य समकालमेवोभेलोचने समुत्पाटिते । स्वलोचनोत्पाटन कारणमभिज्ञाय प्रतिपन्नकोपेन चक्रवर्त्तिना सपुत्रबान्धवः स द्विजो घातितः । तावता न तस्य कोप उपशशाम । स हि द्विजजातिविनाशने कृतनिश्चयोऽभूत् । ततस्तेन स्वनगरवासिनः सर्वेऽपि ब्राह्मणा घातिताः । तावताऽपि तस्य कोपो नोपशान्त । स स्वमन्त्रिणमाज्ञापयत्

લે આવ્યા । ઔર એકાન્તમે અપના જો અભિપ્રાય થા ઉસકો કહ સુનાયા। ઉસને ભી બ્રાહ્મણકી પ્રાર્થના સ્વીકૃત કરલી ।

એક સમય કી બાત હૈ કિ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી જ્યોં હી અપને ઘરસે બાહર જાનેકે લિયે નિકલે કિ ઇતનેમેં હી કિસી ભીંત કા સહારા લેકર છિપે હુએ ઉસ અજાપાલકને કિ જિસકા લક્ષ્યવેધ અમોઘ થા ઉસકે દોનોં નેત્ર ગોલી ચલાકર ફોડ ડાલે । ઇસસે ચક્રવર્તીકો બહુત હી અધિક કોપ આયા, ઔર ઉસી સમય ઉસને અપને લોચનોંકો ફોડને વાલેકા ઠીક ૨ પતા ઠિકાના લગવાકર ઉસ બ્રાહ્મણકો પુત્ર બાન્ધવ સહિત મરવા દિયા । ચક્રવર્તી કા કોપ જબ ઇતને સે ભી શાત નહીં હુઆ । તબ ઉસને યહ નિશ્ચય કરલિયા કિ રાજ્યમેં જિતને ભી બ્રાહ્મણ હૈં ઉન સબકા વિનાશ કરવા દિયા જાય । ઐસા વિચાર કર ઉસને અપને સમસ્ત રાજ્યકે નિવાસી બ્રાહ્મણોંકો મરવા ડાલા । ઇતને પર ભી જબ ઉસકે હૃદય મેં શાતિ નહી આઈ તબ ઉસને મન્ત્રીકો બુલાકર ઐસી આજ્ઞા દી

એકાન્તમા પોતાની જે અભિલાષા હતી તે તેને કહી સ ભળાવી બ્રાહ્મણનુ કહેવુ સાભળીને એ ભરવાડે તેની વાતનો સ્વીકાર કર્યો

એક દિવસની વાત છે કે, જ્યારે બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી પોતાના અત પુરમાથી બહાર જવા નીકળ્યો એ વખતે ભીતનો આશ્રય લઈને ઉભેલા કોઈ એક ભર વાડે કે જે લક્ષ્યવેધની કળામા નિપુણ હતો તેણે ગીલોલમા ગોળી ચડાવીને તેની બન્ને આખો ફોડી નાખી આથી ચક્રવર્તીને ભારે ક્રોધ ચડયો અને એજ વખતે તેણે પોતાની આખો ફોડનારનો પત્તો લગાડી તે બ્રાહ્મણને તેના ભાઇ સાથે મારી નખાવ્યો ચક્રવર્તીનો કોપ આથી પણ શાત ન થયો ત્યારે તેણે એવો નિશ્ચય કરી લીધો કે, રાજ્યમા જેટલા પણ બ્રાહ્મણ હોય તેનો નાશ કરવામા આવે આવો વિચાર કરી પોતાના રાજ્યમા જેટલા બ્રાહ્મણો હતા તે સઘળાને મારી મરાવી નાખ્યા છતા પણ તેના હૃદયને શાતિ ન મળી ત્યારે તેણે મત્રીને બોલાવીને આજ્ઞા કરી કે, જ્યાથી પણ અને ત્યાથી બ્રાહ્મણોની આખો કાઢી

यतः कुतश्चिदपि ब्राह्मणानामक्षीणि समाकृष्य स्थाले निक्षिप्य मम पुरःस्थाल सस्थापय । यतोऽहं तानि स्वहस्तेन सम्मर्द्य स्ववैरं निर्यातयन् सुखमनुभविष्यामि । मन्त्री तं चक्रवर्तिनं क्लिष्टकर्मोदयवशीभूतं ज्ञात्वा शाखोटतरुफलानि स्थाले निक्षिप्य तदग्रे स्थापयति । सोऽपि रौद्राध्यवसायस्तानि फलान्यक्षिबुद्ध्या मर्दयित्वा सुखमनुभवति । एवं स प्रत्यहं करोति । ततः सप्तशतानि षोडशोत्तराणि वर्षाण्यायुरनुपाल्य प्रवर्द्धमानरौद्राध्यवसायः सप्तमनरकं पृथिव्यां त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमायुर्नारको जातः ॥ इति ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिकथा ॥

कि जहांसे भी हो सके ब्राह्मणोंके नेत्रोंको काढकर और उनको एक थालमें रख कर मेरे सामने वह रखा जाय ताकि मैं उन नेत्रोंको समर्दित कर अपने वैर का बदला ले लू । इस तरह करनेसे ही मेरे हृदय को शांति मिल सकेगी अन्यथा नही । चक्रवर्तीको इस आदेशके देने से क्लिष्ट कर्मोदयवशवर्ती जानकर मन्त्रीने शाखोटवृक्ष के फलोंको थालमें रखकर उस थालको उनके संतोषके निमित्त उनके सामने लाकर रख दिया । चक्रवर्तीने ज्यों ही यह जाना कि ब्राह्मणोके नेत्र थालमे रग्वकर मेरे पास आ चुके हैं, तब उसने उसी समय उन फलो को ही आखे समझकर खूब बुरी तरह मसला और इस तरहसे उसके जी में शांति आ गई । प्रतिदिन वह इसी तरहसे अब करने लगा । इस तरह करते २ उन्होंने सातसौ सोलह ७१६ वर्ष प्रमाण अपनी आयु समाप्त कर डाली । प्रवर्द्धमान रौद्र परिणामी होनेसे अन्तमे मरकर वह सप्तम नरकका नारकी हुआ । इस प्रकार ब्रह्मदत्तचक्रवर्तीकी यह कथा समाप्त हुई ।

તેને એક થાળમા ભરી મારી સામે રાખવામા આવે કે જેથી હુ એ આખોને ખૂદીને મારા વેરનો બદલો લઉ આ પ્રમાણે કરવાથી જ મારા હૃદયને શાંતિ મળી શકશે એ શિવાય મારૂ મન શાંત થઇ શકવાનું નથી ચક્રવર્તીના આ પ્રકારના આદેશને સાભળીને મ ત્રીએ સુ દર એવી યુક્તિ શોધી કાઢી શાખોટ વૃક્ષના ફળોને થાળમા રાખી એ થાળ એના સ તોષ ખાતર એની સામે લાવીને રાખી દીધો ચક્રવર્તીએ જાણ્યુ કે, બ્રાહ્મણોની આખોથી ભરપૂર થાળ ભરાઈને મારી પાસે આવી ગયો છે ત્યારે તે એ ફળોને જ આખો સમજીને પોતાના પગથી ખૂબ ખૂબ કચરવા માડયો આ પ્રમાણે કરવાથી તેના મનમા શાંતિ વળી અને રોજ તે આ પ્રમાણે કરવા લાગ્યો આમ કરતા કરતા સાતસો સોળ ૭૧૬ વર્ષ પ્રમાણ પોતાનુ આયુષ્ય પુરૂ કર્યું પ્રવર્દ્ધમાન રૌદ્ર પરિણામી હોવાથી અ તે તે મરીને સાતમા નરકનો નારકી બન્યો આ પ્રમાણે બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીની આ કથા સમાપ્ત થઇ

साम्मत सूत्रमारभ्यते—'जाइपराजिओ खलु' इत्यादि।

मूलम्—

जाइपराजिओ खलु, कासि नियाणं तु हत्थिणपुरम्मि।
चुलणीइ बभदत्तो, उववन्नो पउमगुम्माओ ॥ १ ॥

छाया—जाति पराजितः खलु, अकार्षीन्निदान तु हस्तिनापुरे।
चुलन्या ब्रह्मदत्त, उपपन्नः पद्मगुल्मात् ॥ १ ॥

टीका—'जाइपराजिओ' इत्यादि—

जातिपराजितः—जात्या अक्रमाच्चाण्डालाख्यजात्या पराजितः=पूर्वभवे पराभूतः सभूतनामा मुनिः खलु हस्तिनापुरे वन्दनकाले चक्रवर्तिस्त्रीरत्नकेशसस्पर्शाच्चक्रवर्ति-पदप्रार्थनारूप निदानमकार्षीत्। तत सपद्मगुल्मात्=पद्मगुल्मविमाने स मुत्पद्य तत-श्च्युतो ब्रह्मराजस्य भार्यायां चुलन्यां ब्रह्मदत्त इति नाम्ना उपपन्नः=उत्पन्नः॥१॥

अब इसी कथा के सारभूत सूत्र का प्रारभ होता है वह इस प्रकार है—'जाइपराजिओ' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(जाइपराजिओ-जातिपराजितः) चाडाल जातिसे पूर्वभवमें-सभूतके भवमें-पराजित हुए उन सभूतमुनिने (हत्थि-पुरम्मि-नियाणम् कासि-हस्तिनापुरे निदानम् अकार्षीत्) हस्तिनापुरमें वन्दना के समयमे चक्रवर्तीकी स्त्रीके केशोंके सस्पर्शजन्य सुखको अनुभव करनेके कारण "मैं परभव मै चक्रवर्ती होऊ" इस प्रकारका निदान बध किया था। पश्चात् मरकर वे सभूत मुनि पद्मगुल्म विमानमे देवकी पर्यायसे उत्पन्न हुए, सो उस (पउम गुम्माओ-पद्मगुल्मात्) पद्मगुल्मविमानसे चव कर वे (चुलणीइ बभदत्तो उववन्नो-चुलन्या

હવે આ કથાના સારભૂત સૂત્રનો પ્રારભથાય છે તે આ પ્રકારે છે—"जाइपराजिओ"-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—जाइपराजिओ-जातिपराजित ચાડાલ જાતિથી પૂર્વભવમા સભૂતના ભવમા પરાજીત બનેલા એ સભૂતમુનિએ हत्थिपुरम्मि नियाणम्-हस्तिनापुरे निदानम् अकार्षीत् હસ્તિનાપુરમા વદનાના સમયે ચક્રવર્તીની સ્ત્રીના વાળના સ્પર્શજન્ય સુખનો અનુભવ કરવાના કારણે મારા તપનુ ફળ હોય તો "હુ આવતા ભવમા ચક્રવર્તી થાઉ" આવા પ્રકારનુ નિદાન બાધીને પછીથી મરણ કર્યુ મરણ કરીને પછીથી તે સભૂતમુનિ પદ્મગુલ વિમાનમા દેવની પર્યાયમા ઉત્પન્ન થયા એ પછી તે पउमगुम्माओ-पद्मगुल्मात् પદ્મગુલ્મ વિમાનથી ચ્યવીને

ब्रह्मदत्तः उत्पन्नः) ब्रह्मराजकी पत्नी चुलनी रानी की कुक्षि से 'ब्रह्मदत्त' इस नामसे पुत्ररूपमें अवतरित हुए ।

भावार्थ—पहिले कथासे यह स्पष्ट हो चुका है कि चित्र और सभूत ये दोनों भाई चाडाल जातिमें उत्पन्न हुएथे । इसलिये शूद्र होने की वजहसे ये स्वय दुःखित रहा करते थे । किसी निमित्तको पाकर इन दोनों भाइयोंने दीक्षा धारण कर ली, और तपस्याके प्रभावसे अनेक लब्धि के धारक बन गये । नमुचि मन्त्रीने जब इनको विविध प्रकारसे ताडित करके हस्तिनापुरसे बाहर निकलवा दिया । तब वे अपमानित होकर तेजोलेश्यासे नगरमें अग्नि और धूआ फैलाया जिससे नगरको दुःखित देखकर उनको खमानेके लिये स्वय सनत्कुमार चक्रवर्ती अपनी श्री देवी रानीके साथ वहा आये । चक्रवर्तीने बड़ी मुश्किलसे सभूत मुनिको प्रसन्न किया । रानीने भी भक्तिके आवेशसे उनके दोनों चरणों पर अपना मस्तक रख दिया । रानी के केशकलापका स्पर्श मुनि को बड़ा ही सुहावना लगा और सभूतने स्वय " धर्म के प्रभावसे मैं पर भवमें चक्रवर्ती होऊ " ऐसा निदान कर लिया। पश्चात् मरकर वे दोनो सौधर्मस्वर्गके पद्मगुल्म विमान मे देवरूपसे उत्पन्न हुए और

चुलणी इ ब्रह्मदत्तो उववन्नो–चुलन्या ब्रह्मदत्त उत्पन्न. બ્રહ્મરાજાની પત્ની ચુલની રાણીની કૂખે " બ્રહ્મદત્ત " નામે પુત્રરૂપે અવતર્યો

ભાવાર્થ—પહેલા કથાથી એ સ્પષ્ટ થયુ છે કે, ચિત્ર અને સભૂત એ બને ભાઈ ચાંડાલ જાતિમા ઉત્પન્ન થયા હતા શૂદ્ર હોવાને કારણે તે સ્વય દુખી રહ્યા કરતા હતા કોઈ નિમિત્ત મળતા એ બન્ને ભાઈઓએ દીક્ષા અગીકાર કરી અને તપસ્યાના પ્રભાવથી અનેક લબ્ધિના ધારક બન્યા નમુચિ મત્રીએ જ્યારે તેમને વિવિધ પ્રકારથી માર મરાવીને હસ્તિનાપુરથી બહાર કઢાવી મૂકયા ત્યારે તેમણે અપમાનિત થવાને કારણે તેજોલેશ્યાથી નગરમા અગ્નિ અને ધુમાડો ફેલાવ્યો આથી નગરમા ફેલાયેલા ત્રાસને જાણીને એમને ખમાવવા માટે ખુદ સનત્કુમાર ચક્રવર્તી પોતાની શ્રીદેવી રાણીની સાથે ત્યા આવ્યા ચક્રવર્તીએ ઘણી આજીજી અને વિનતીઓ કરી સભૂતમુનિને પ્રસન્ન કર્યા રાણીએ પણ એ સમયે ભક્તિના આવેશથી તેમના બન્ને ચરણો ઉપર પોતાનુ મસ્તક નમાવ્યુ ચક્રવર્તીની સ્ત્રીરત્ન" રાણીના વાળનો અલ્હાદક સ્પર્શ મુનિને સુખદાયક લાગ્યો આથી સભૂતમુનિએ સ્વય " તપના પ્રભાવથી હુ આવતા ભવમા ચક્રવર્તી થઈ જાઉ " એવું નિદાન કર્યું પછી ત્યાથી મરીને તે સૌધર્મસ્વર્ગમા પદ્મગુલ્મવિમાનમા દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયા. અને ત્યાથી

मूलम्—

कंपिल्ले संभूओ, चित्तो पुण जाओ पुरिमतालंम्मि ।
सिट्ठिकुलंम्मि विसाले, धंम्म सोउंण पव्वइंओ ॥२॥

छाया—काम्पिल्ये सभूतश्चित्रः पुनर्जातः पुरिमताले ।
श्रेष्ठिकुले विशाले, धर्मं श्रुत्वा प्रव्रजितः ॥ २ ॥

टीका—'कपिल्ले' इत्यादि—

काम्पिल्यनामके नगरे ब्रह्मराजचुलन्योः पुत्रत्वेन ब्रह्मदत्तेति नाम्ना सभूतः =सभूतजीवः समुत्पन्नः, चित्रः=चित्र जीवः पुरिमताले नगरे विशाले=बहुधन बहुपरिवारयुक्ते धनसारश्रेष्ठिकुले गुणसार इति नाम्ना जातः=समुत्पन्नः। पुनर्जिनमार्गानुसारिणः सुभद्राचार्यस्य सविधे धर्मं=श्रुतचारित्रलक्षण श्रुत्वा प्रव्रजितः =प्रव्रज्यामग्रहीत् ॥ २ ॥

वहासे चव कर ब्रह्मराज की रानी चुलनी की कुक्षिसे ब्रह्मदत्त नामक पुत्र उत्पन्न हुए ॥ १ ॥

यही कथाका सार इस सूत्रमें सूत्रकार प्रकट करते है 'कपिल्ले' इत्यादि।

अन्वयार्थ (कपिल्ले-काम्पिल्ये) काम्पिल्य नामके नगरमें (सभूओ-सभूतः) सभूत का जीव ब्रह्मराज और चुलनी के सबधसे ब्रह्मदत्त इस नाम से प्रसिद्ध पुत्र उत्पन्न हुआ तथा (चित्तो-चित्रः) चित्र का जीव प्रथम देवलोक नलिनीगुल्म के विमानसे चव कर (पुरिम तालम्मि-पुरिमतालनगरे) पुरिमताल नामक नगर में (विसाले सिट्ठिकुलम्मि-विशाले श्रेष्ठिकुले) बहुधन एव परिवार सपन्न होने से विशाल ऐसे धनसार श्रेष्ठि के कुल मे गुणसार नामक पुत्ररूप से (जाओ-जातः) उत्पन्न हुआ और (धम्म सोउण-धर्मं श्रुत्वा) जिनमार्गानुसारी

ચ્યવીને બ્રહ્મરાજાની રાણી ચુલનીની કૂખે બ્રહ્મદત્ત નામના પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયા ॥૧॥

આ કથાનો સાર આ સૂત્રમા સૂત્રકાર પ્રગટ કરે છે—" कपिल्ले "-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—कापिल्ले-कापिल्ये કામ્પિલ્ય નામના નગરમા सभूओ-सभूत સભૂતનો જીવ બ્રહ્મરાજા અને રાણી ચુલનીના સબધથી બ્રહ્મદત્ત નામે પ્રસિદ્ધ પુત્ર ઉત્પન્ન થયો અને चित्तो-चित्र ચિત્રનો જીવ पुरिमतालम्मि-पुरिमतालनगरे પુરિમતાલ નગરમા विसाले सिट्ठिकुलम्मि-विशाले श्रेष्ठिकुले બહુધન અને પરિવાર સપન્ન હોવાથી વિશાળ એવા ધનસાર શેઠના કુળમા ગુણસાર નામે પુત્રરૂપે जाओ-जात ઉત્પન્ન થયો અને धम्म सोउण-धर्मं श्रुत्वा જીનમાર્ગાનુસારી શુભચન્દ્ર

ततो यदभूत्तदाह—

मूलम्—

कंपिल्लम्मि य णयरे, समागया दो वि चित्तसंभूया ।
सुहदुक्खफलविवाग, कहति ते इक्कमिक्कस्स ॥ ३ ॥

छाया—काम्पिल्ये च नगरे, समागतौ द्वावपि चित्रसभूतौ ।
सुखदु:खफलविपाक, कथयतस्तावेकैकस्य ॥ ३ ॥

टीका—' काम्पिल्लम्मि य ' इत्यादि- -

काम्पिल्ये च नगरे चित्रसंभूतौ द्वावपि समागतौ=सम्मिलितौ पूर्वभव नाम

शुभचन्द आचार्यके पास श्रुतचारित्र रूप धर्मका उपदेश सुनकर (पव्व इओ-प्रव्रजितः) मुनि दीक्षा से दीक्षित हो गये।

भावार्थ—"काम्पिल्ये सभूतः" इन पदों का सबध पहली गाथाके साथ है। यह बतला ही दिया गया है कि सभूत जो चित्रके छोटे भाई थे, उनका जन्म काम्पिल्यनगरमें ब्रह्मराजके घर हुआ। अबजो बडे भाई चित्र थे वे पुरिमतालनगर में किसी धनसार नामके सेठ के यहां 'गुणसार' नामक पुत्र रूपसे जन्मे। इन्होंने शुभचद्र नामक जैनाचार्य के पास धर्मका श्रवण कर दीक्षा धारण की ॥ २ ॥

फिर क्या हुवा सो कहते हैं–' कपिल्लम्मि ' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(कपिल्लम्मि य णयरे चित्तसभूया दो वि समागया–कापिल्ये च नगरे चित्रसभूतौ द्वौ अपि समागतौ) काम्पिल्यनगरमे चित्र के जीव मुनिराज और सभूत के जीव ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती ये दोनों मिले

આચાર્યની પાસે શ્રુતચરિત્ર રૂપ ધર્મનો ઉપદેશ સાભળીને પવ્વइઓ–પ્રવ્રજિત મુનિ દીક્ષાથી દીક્ષીત થયા

ભાવાર્થ—" काम्पिल्ये सभूत " આ પદોનો સબધ પહેલી ગાથાની સાથે છે એ બતાવવામા આવેલ છે કે, સભૂત કે જે ચિત્રના નાના ભાઇ હતા તેનો જન્મ કામ્પિલ્ય નગરમા બ્રહ્મરાજાને ઘેર થયો હતો અને જે મોટાભાઇ ચિત્ર હતા તે પુરિમતાલ નગરમા ધનસાર નામના એક શેઠને ત્યા ગુણસાર નામના પુત્રરૂપે જનમ્યા અને ત્યા તેમણે શુભચદ્ર નામના જૈનાચાર્યની પાસેથી ધર્મનુ શ્રવણ કરીને દીક્ષા અગીકાર કરી ॥૨॥

પછી શું થયુ તે કહે છે—" कपिल्लम्मि "–ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—कपिलम्मि य णयरे चित्तसभूया दो वि समागया–कांपिल्ये च नगरे चित्रसभूतौ द्वौ अपि समागतौ કામ્પિલ્ય નગરમા ચિત્રનો જીવ મુનિરાજ અને સભૂતનો જીવ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી એ બન્ને મળ્યા અને તે–વૌ તેમણે

समादाय 'चित्रसम्भूतौ' इति निदर्शः। तौ एकैकस्य परस्परस्य सुखदुःखफलविपाक =सुकृतदुष्कृतफलविपाक कथयतः। अत्र वर्तमाननिर्देशस्तत्कालापेक्षया ॥ ३ ॥

तत्र सम्भूतजीवचक्रवर्ती ब्रह्मदत्तोऽथ चित्रजीव मुनिं यदाह, तदुच्यते गाथा चतुष्टयेन—

मूलम्—

चक्कवट्टी महिड्ढीओ, बंभदत्तो महाजसो।
भायरं बहुमाणेणं, इमं वयणमब्बवी ॥ ४ ॥

छाया—चक्रवर्ती महर्द्धिको, ब्रह्मदत्तो महायशाः।
भ्रातरं बहुमानेन, इदं वचनमब्रवीम् ॥ ४ ॥

टीका—' चक्कवट्टी ' इत्यादि—

महर्द्धिकः = सर्वोत्कृष्टऋद्धिसम्पन्नः षट्खण्डाधिपतिरित्यर्थः, महायशाः= महद् यशो यस्य स तथा, भुवनत्रयव्याप्तयशाश्चक्रवर्ती ब्रह्मदत्तो बहुमानेन—अत्या-

---

और (ते–तौ) इन्होंने (इक्कमिक्कस्स–एकैकस्य) परस्पर में (सुहदुक्ख फलविवाग कहति- सुखदु खफलविपाक कथयतः) पुण्यपापके फलके विपाककी कथा की। यहां गाथा में चित्र–सभूतके नामसे जो कहा गया है वह पूर्वभवके नामकी अपेक्षासे जानना चाहिये ॥ ३ ॥

इस विषय मे ससार के जीव चक्रवर्ती ब्रह्मदत्तने चित्रके जीव मुनिराजको क्या कहा यह बात चार गाथाओं द्वारा सूत्रकार प्रकट करते हैं–

' चक्कवट्टी ' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(महिड्ढीओ–महर्द्धिकः) सर्वोत्कृष्ट ऋद्धि सपन्न–षट्खडके अधिपति (महाजसो–महायशाः) भुवनत्रय में व्याप्त यश सपन्न ऐसे (चक्कवट्टी बभदत्तो-चक्रवर्तीब्रह्मदत्त)चक्रवर्ती ब्रह्मदत्तने (बहुमाणेण बहुमानेन)

इक्कमिक्कस–एकैकस्य પરસ્પરમા सुहदुक्खफलविवाग कहति–सुखदु ख फलविपाक कथयत પુન્ય તથા પાપના વિપાકની કથા કહી અહી ગાથામા ચિત્ર–સ ભૂતના નામથી જે કહેવામા આવેલ છે તે પૂર્વભવના નામથી અપેક્ષાએ કહેવાયેલ છે તેમ જાણવુ જોઇએ ॥ ૩ ॥

આ વિષયમા સ સારના જીવ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીએ ચિત્રના જીવ મુનિરાજને શું કહ્યુ એ વાત ચાર ગાથાઓ દ્વારા સૂત્રકાર પ્રગટ કરે છે "चक्कवट्टी"–ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—महिड्ढीओ–महर्द्धिक સર્વોત્કૃષ્ટ રિદ્ધિ સ પન્ન–ષટ્ખ ડના અધિ પતિ महाजसो–महायशा ત્રણ ભુવનમા જેની બોલબાલા હતી એવા યશને પામેલા चक्कवट्टी बभदत्तो–चक्रवर्ती ब्रह्मदत्त બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીએ बहुमाणेण–बहुमानेन

दरेण सह भ्रातर जन्मान्तरसहोदर गृहीतमुनिनियम श्रेष्ठिपुत्रम् इद वक्ष्यमाण वचनम् अब्रवीत् ॥ ४ ॥

किमब्रवीत् ? इत्याह—

मूलम्—

आसिमो भायरा दो वि, अन्नमन्नवसाणुगा ।
अन्नमन्नमणुरत्ता, अन्नमन्नहिएसिणो ॥ ५ ॥

छाया—आस्व भ्रातरौ द्वापपि, अन्योन्यवशानुगौ ।
अन्योन्यानुरक्तौ, अन्योन्यहितैषिणौ ॥ ५ ॥

अतिशय आदर के साथ (भायर-भ्रातरम्) अपने बड़े भाई जो श्रेष्ठिकुल में उत्पन्न हुएथे तथा दीक्षासे अलङ्कृतथे उनसे (इम वयणमब्बवी-इद वचनम् अब्रवीत्) इस प्रकार कहा—

भावार्थ—कथा से हमे यह ज्ञात हो चुका है कि जब अरहट वालेने आधे श्लोक की कीगई पूर्ति को ब्रह्मदत चक्रवर्तीसे पास आकरके सुनाया और उससे सबवृत्तान्त स्पष्ट कर दिया तब चक्रवर्तीने उसका बड़ा ही सन्मान किया। तथा दानादिक देकर उसको विदा भी कर दिया था। पश्चात् वे अपने भाईके जीव मुनिराजको वदना करनेके लिये गये। और वहा उनसे यह प्रार्थना की कि महाराज! जिस प्रकार आपने हमको अपने पवित्र दर्शनोंसे सतुष्ट किया है उसी प्रकार आधाराज्य भी स्वीकार कर हमको सतुष्ट करो। यही पूर्ववात इस गाथा द्वारा प्रदर्शित की गई है ॥ ४ ॥

અતિશય આદરની સાથે भायर-भ्रातरम् પોતાના મોટાભાઈ કે જે શ્રેઠના કુળમા ઉત્પન્ન થયા હતા અને દીક્ષાથી અલકૃત હતા એમને इम वयणमब्बवी-इद वचनम् अब्रवीत् આ પ્રકારે કહ્યુ—

ભાવાર્થ—કથાથી આપણે એ જાણી શકયા છીએ કે, જ્યારે અરહટ (રેટ) હાકનારના મોઢેથી બોલાએલા અર્ધા શ્લોકની પૂર્તિને તે અરહટ હાકનારે બ્રહ્મદત્તની પાસે આવીને સભળાવી અને તેને સ્પષ્ટરૂપે સઘળો વૃત્તાત સભળાવ્યો ત્યારે ચક્રવર્તીએ તેનુ ભારે સન્માન કર્યું તથા સારૂ એવુ ધન આપી વિદાય કર્યો આ પછી તે પોતાના ભાઈના જીવ મુનિરાજને વદના કરવા માટે ગયો અને ત્યા તેમને આ પ્રાર્થના કરી કે, મહારાજ! જે રીતે આપે મને આપના પવિત્ર દર્શનથી સતુષ્ટ કરેલ છે, એજ રીતે અર્ધા રાજ્યનો સ્વીકાર કરીને મને સતુષ્ટ કરો એજ આગલી વાત આ ગાથાદ્વારા કહેવામા આવેલ છે ॥૪॥

टीका—' आसिमो ' इत्यादि—

हे मुने ! अन्योन्यवशानुगौ=परस्परस्य वशवर्तिनौ, अन्योन्यानुरक्तौ=परस्पर प्रीतिसपन्नौ, अन्योन्यहितैषिणौ=परस्परस्य हितवाञ्छकौ आवां द्वावपि पूर्वजन्मनि भ्रातरौ आस्व=अभूव ॥ ५ ॥

'आवा कुत्र कुत्र सहोदरत्वेन समुत्पन्नौ' इत्याह—

मूलम्—

दासा दसण्णे आसी, मियां कालिंजरे नगे ।
हसां मयगंतीरे य, सोवागी कासिभूमीय ॥६॥
देवा य देवलोगम्मि, आसी अम्हे महिड्ढिया ।
इमा णो छट्ठिया जाई, अन्नमन्नेण जा विणा ॥७॥

छाया—दासौ दशार्णे आस्व, मृगौ कालिञ्जरे नगे ।
हंसौ मृतगङ्गातीरे, श्वपाकौ काशिभूमौ ॥ ६ ॥

क्या बोले सो कहते हैं—' आसिमो ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—चक्रवर्तीने बहुमान पुरस्सर उनसे यह कहा कि—हे मुने ! (अन्नमन्नवसाणुगा—अन्योन्यवशानुगौ) हम तुम (दो वि—द्वौ अपि) दोनों ही पहिले भवमें परस्पर वशवर्ती तथा (अन्नमन्नमणुरत्ता—अन्योन्यानुरक्तौ) आपसमें अतुल प्रेम सपन्न एव (अन्नमन्नहिएसिणो—अन्योन्यहितैषिणौ) एक दूसरेके सदा हितेच्छु (भायरा आसिमो—भ्रातरौ आस्व) भाई भाई थे।

भावार्थ—आधाराज्य लेकर आप सुखी होवें यह बात हम इसलिये कह रहे हैं कि हम और आप पूर्वभवमें सहोदर भ्राता थे । अतः हमको आप की ऐसी दशा देखकर दुःख हो रहा है ॥ ५ ॥

તેઓ શું બોલ્યા તે નીચેની ગાથાદ્વારા કહેવામા આવે છે "आसिमो"—ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—ચક્રવર્તીએ બહુમાન અને આદર સાથે તેમને કહ્યુ કે, હે મુનિ ! अन्नमन्नवसाणुगा—अन्योन्यवशानुगौ હુ અને તમે दो वि—द्वौ अपि બન્ને પૂર્વભવમા એક બીજાના ભાઈ હતા अन्नमन्नमणुरत्ता—अन्योन्यानुरक्तौ આપ સમા અતુલ એવા પ્રેમ સ પન્ન અને अन्नमन्नहिएसिणो—अन्योन्यहितैषिणौ એક બીજાના સદા હિતેચ્છુ भायरा आसिमो—भ्रातरौ आस्व ભાઈ ભાઈ હતા

ભાવાર્થ—અર્ધું રાજ્ય લઈ આપ સુખી થાવ એ વાત હુ એટલા માટે કહી રહ્યો છુ કે, હુ અને આપ પૂર્વ ભવમા સહોદર ભાઇ હતા, આથી મને આપની આવી દશા જોઈને ઘણુ દુ ખ થાય છે ॥ ૫ ॥

देवौ च देवलोके, आस्व आभा महर्द्धिकौ ।
एषा नो षष्ठिका जातिः, अन्योन्येन या विना ॥ ७ ॥

टीका—' दासा ' इत्यादि—

आवां दशार्णे=दशार्णदेशे दासौ=शाण्डिल्य ब्राह्मणस्य यशोमत्या दास्या युगलपुत्रौ आस्व=अभूव, कालिञ्जरे नगे=कालिञ्जर नामके पर्वते मृगौ आस्व, मृतगङ्गातीरे हंसौ, काशिभूमौ=काश्या श्वपाकौ=चाण्डालौ च=अभूव ॥ ६ ॥

' देवा य ' इत्यादि-च=पुनः देवलोके=सौधर्मे प्रथमकल्पे पद्मगुल्मविमाने आवां महर्द्धिकौ देवौ आस्व । एषा नौ आवयोः षष्ठिका जातिः=षष्ठ जन्म, या अन्योन्येन विना वर्तते । अयं भावः-पञ्चसु पूर्वभवेषु आभा सहोदरावास्व, परस्मिन्भवे वियुक्तावावाम् इति ॥ ६ ॥ ७ ॥

हम आप दोनों सहोदरपनेसे कहा २ उत्पन्न हुए इसी बात को चक्रवर्ती प्रकट करते हैं—' दासा ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—अपन दोनों पहिले (दसण्णे-दशार्णे) दशार्णदेशमें (दासा-दासौ) शाण्डिल्यब्राह्मण की यशोमती दासी के पुत्र हुए वहा से मर कर(कालिंजरे-कालिञ्जरे)कालिञ्जर पर्वत पर मिया-मृगौ) मृग हुए । उस पर्यायसे निकलकर (मयगतीरे हंसा-मृतगगातीरे हंसौ) मृतगगा के तीर पर हँस हुए। फिर उस पर्यायको छोडकर (कासि भूमीय-काशिभूमौ) काशी नगरी में (सोवागा-श्वपाकौ) चाडाल (आसी-आस्व) हुए। उस पर्यायको भी छोडकर फिर (देवलोगम्मी महिड्ढिया देवा य आसी-देवलोके महर्द्धिको देवौ च आस्व) सौधर्म स्वर्ग में पद्मगुल्मविमानमे महर्द्धिक देव हुए फिर वहांसे चवे (णो-नौ) अपनी (एसा-एषा) यह (छट्ठिया जाइ-

---

આપણે બ ને સહોદરપણાથી કયા કયા ઉત્પન્ન થયા આ વાતને ચક્રવર્તી પ્રગટ કરે છે —" दासा "-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—આપણે બ ને પહેલા दसण्णे-दशार्ण દશાર્ણ દેશમા दासा-दासौ શાડિલ્ય બ્રાહ્મણની યશોમતી દાસીના પુત્ર થયા ત્યાથી મરીને कालिंजरे-कालिंञ्जरे કાલિજર પર્વત ઉપર मिया-मृगौ હરણ રૂપે અવતર્યા એ પર્યાયથી નીકળીને मयगतीरे हंसा - मृतगगातीरे हंसौ મૃતગગાના કિનારે હંસ થયા એ પર્યાય છોડીને कासिभूमीय-काशिभूमौ કાશી નગરીમા सोवागा-श्वपाकौ ચાડાલને ત્યા પુત્ર રૂપે आसी-आस्व અવતર્યા એ પર્યાયને પણ છોડીને પછી देवलोगम्मी महिड्ढिया देवा य आसी-देवलोके महर्द्धिकौ देवौ च आस्व સૌધર્મસ્વર્ગમા પદ્મગુલ્મ વિમાનમા મહર્દ્ધિક દેવ થયા અને ત્યાથી ચ્યવીને આપણી एसा-एषा આ

इत्थं चक्रवर्त्तिवचनं श्रुत्वा मुनिराह—

मूलम्—

कम्मा नियाणप्पगडा, तुमे राय ! विचिंतिया ।
तेसिं फलविवागेण, विप्पयोगमुवागया ॥ ८ ॥

छाया—कर्माणि निदान प्रकृतानि, त्वया राजन् ! विचिन्तितानि ।
तेषां फलविपाकेन, विप्रयोगमुपागतौ ॥ ८ ॥

टीका—'कम्मा' इत्यादि—

हे राजन्! निदानप्रकृतानि=निदानेन=सांभिष्वङ्गप्रार्थनारूपेण, प्रकृतानि-प्रकर्षेण कृतानि, निदानवशनिबद्धानीत्यर्थः। कर्माणि ज्ञानावरणीयादीनि, त्वया विचिन्तितानि=सम्युपार्जितानि, धातूनामनेकार्थत्वात् । तेषां कर्मणां फलविपाकेन आवां विप्रयोग वियोगम्, उपागतौ=प्राप्तौ । अयं भावः-मया निषिद्धोऽपि त्वं निदानकरणाद्विरतो नाभूः, अत आवयोरस्मिन् जन्मनि वियोगो जात इति ॥८॥

षष्ठिका जातिः) छठवीं पर्याय है। जिस पर्यायमें अपनदोनों (अन्नमण्णेण जा विना-अन्योन्येन विना) एक दूसरे से वियुक्त हुए हैं ॥ ६ ॥ ७ ॥

चक्रवर्ती के वचन सुनकर मुनिराज कहते हैं 'कम्मा' इत्यादि

अन्वयार्थ—(राय-राजन्) हे राजन्! सभूतके भवमें (तुमे-त्वया) तुमने (नियाणप्पगडा-निदानप्रकृतानि) सांसारिक पदार्थोंको भोगनेके अभिलाषारूप निदानबधसे सपादित (कम्मा विचिंतिया-कर्माणि विचिन्तितानि) निदानरूप कर्मोंको उपार्जित किया। अतः (तेसिं फलविवागेण-तेषा फलविपाकेन) उन कर्मोंके फलरूप विपाकसे (विप्पयोगमुवागया-विप्रयोगम् उपागतौ) हम तुम दोनो इस जन्म मे वियुक्त हुए हैं।

છદ્ઠિયા જાઇ-ષષ્ઠિકા જાતિ છઠ્ઠી પર્યાય છે આ પર્યાયમા આપણે બન્ને અન્નમણ્ણેણ જા વિના-અન્યોન્યેન વિના એક બીજાથી વિખુટા પડી ગયા છીએ ॥૬॥૭॥

ચક્રવર્તીના વચન સાભળીને મુનિરાજ કહે છે કે— "કમ્મા"-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—રાય-રાજન્ હે રાજન્! સભૂતના ભવમા તુમે-ત્વયા તમોએ "નિયાણપ્પગડા-નિદાન પ્રકૃતાનિ પદાર્થોને ભોગવવાની અભિલાષારૂપ નિદાન બધથી સપાદન કરેલ કમ્માવિચ્ચિંતિયા-કર્માણિ વિચિન્તિતાનિ નિદાનરૂપ કર્મોને ઉપાર્જીત "કર્યા, આથી તેસિં ફલવિવાગેણ-તેષા ફલવિપાકેન એ કર્મોના ફળ સ્વરૂપ વિપાકથી "વિપ્પયોગમુવાગયા-વિપ્રયોગમ્ ઉપાગતૌ હુ અને તમે બન્ને આ જન્મમા એક બીજાથી વિખુટા પડી ગયા છીએ

एवं वियोगहेतुं ज्ञात्वा चक्रवर्ती पुनः पृच्छति—

मूलम्—

सच्चसोयप्पगडा, कम्मा मए पुरा कडा ।
ते अज्ज परिभुजामो, किं नु चित्ते वि से तहा ॥९॥

छाया—सत्यशौचप्रकटानि, कर्माणि मया पुरा कृतानि ।
तान्यद्य परिभुञ्जे, किं नु चित्रोऽपि तानि तथा ॥ ९ ॥

टीका—' सच्चसोय ' इत्यादि—

हे मुने ! सत्यशौचप्रकटानि=सत्य मृषाभाषात्यागरूपम्, शौच-मायारहितमनुष्ठानम्, ताभ्यां प्रकटानि ख्यातानि कर्माणि=सत्कर्माणि शुभकर्माणि पुरा=पूर्वभवे मयाकृतानि=उपार्जितानि। तानि कर्माणि अद्य परिभुञ्जे। चक्रवर्तिसुख-

---

भावार्थ—हमको इस कथासे यह बात निश्चित हो चुकी है कि सम्भूतमुनिने चक्रवर्ती होनेका निदान बंध किया था अत चित्रमुनिका जीव उनको समझा रहे हैं कि मैंने यद्यपि उस समय तुम को बहुत कुछ ऐसा न करने की अभिलाषासे निषिद्ध भी किया था परन्तु तुमने मेरी एक बात भी नहीं मानी। उसीका यह कारण हुआ कि हम तुम दोनों इस भव मे वियुक्त हुए हैं ॥ ८ ॥

इस प्रकार वियोगके कारणको जानकर चक्रवर्तीने पुनः पूछा—
' सच्च० ' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे मुने ! (मए-मया) मैने (पुरा) सभूतकी पर्यायमें जो (सच्चसोयप्पगडा कम्मा कडा-सत्यशौचप्रकटानि कर्माणि कृतानि) मृषाभाषा त्यागरूप तथा मायाचारीके वर्जन रूपसे प्रसिद्ध शुभ कर्म

ભાવાર્થ—આ કથાથી આપણને એ વાત નિશ્ચિત થઈ ગઈ છે કે, સભૂત મુનિએ ચક્રવર્તી થવાનુ નિયાણુ કરેલ હતુ આથી ચિત્તમુનીનો જીવ એને સમજાવે છે કે, મે એ સમયે તમને આવુ નિયાણુ ન કરવા ખૂબ સમજાવેલ હતા પરતુ તમોએ મારી એક પણ વાત માનેલ ન હતી એનુ ફળ એ મળ્યુ કે આ ભવમા આપણે બને એક બીજાથી વિખુટા પડી ગયા ॥૮॥

આ પ્રમાણે વિયોગનુ કારણ જાણી લીધા પછી ચક્રવર્તીએ ફરીથી પૂછયુ—
' सच्च ''–ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે મુનિ ! मए-मया મે पुरा-पुरा સભૂતની પર્યાયમા सच्चसोयप्पगडा कम्मा कडा-सत्यशौचप्रकटानि મૃષાભાષાનો ત્યાગ અને માયાચારીના વર્જન

इत्थं चक्रवर्त्तिवचनं श्रुत्वा मुनिराह—

मूलम्—

कम्मा नियाणप्पगडा, तुमे राय ! विचिंतिया ।
तेसिं फलविवागेण, विप्पयोगमुवागया ॥ ८ ॥

छाया—कर्माणि निदान प्रकृतानि, त्वया राजन् ! विचिन्तितानि ।
तेषां फलविपाकेन, विप्रयोगमुपागतौ ॥ ८ ॥

टीका—'कम्मा' इत्यादि—

हे राजन्! निदानप्रकृतानि=निदानेन=सांमिप्यद्वप्रार्थनारूपेण, प्रकृतानि-प्रकर्षेण कृतानि, निदानवशनियद्धानीत्यर्थः। कर्माणि ज्ञानावरणीयादीनि, त्वया विचिन्तितानि=सञ्चुपार्जितानि, धातूनामनेकार्थत्वात्। तेषां कर्मणां फलविपाकेन आवां विप्रयोग वियोगम्, उपागतौ=प्राप्तौ। अय भावः-मया निषिद्धोऽपि त्व निदानकरणाद्विरतो नाभू., अत आवयोरस्मिन् जन्मनि वियोगो जात इति ॥८॥

षष्ठिका जातिः) छठवीं पर्याय है। जिस पर्यायमें अपनदोनों (अन्नमण्णेण जा विना-अन्योन्येन विना) एक दूसरे से वियुक्त हुए हैं ॥ ६ ॥ ७ ॥

चक्रवर्ती के वचन सुनकर मुनिराज कहते हैं 'कम्मा' इत्यादि

अन्वयार्थ—(राय-राजन्) हे राजन्! सभूतके भवमें (तुमे-त्वया) तुमने (नियाणप्पगडा-निदानप्रकृतानि) सांसारिक पदार्थोंको भोगनेके अभिलाषारूप निदानवधसे सपादित (कम्मा विचिंतिया-कर्माणि विचिन्तितानि) निदानरूप कर्मोंको उपार्जित किया। अतः (तेसिं फलविवागेण-तेषा फलविपाकेन) उन कर्मोंके फलरूप विपाकसे (विप्पयोगमुवागया-विप्रयोगम् उपागतौ) हम तुम दोनो इस जन्म मे वियुक्त हुए हैं।

છટ્ઠિયા જાઇ-ષષ્ઠિકા જાતિ છઠ્ઠી પર્યાય છે, આ પર્યાયમા આપણે બન્ને અન્નમણ્ણેણ જા વિના-અન્યોન્યેન વિના એક બીજાથી વિખુટા પડી ગયા છીએ ॥૬॥૭॥

ચક્રવર્તીના વચન સાભળીને મુનિરાજ કહે છે કે— "कम्मा"-ઇત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—राय-राजन् હે રાજન્! સભૂતના ભવમા तुमे-त्वया તમોએ नियाणप्पगडा-निदान प्रकृतानि પદાર્થોને ભોગવવાની અભિલાષારૂપ નિદાન બધથી સપાદન કરેલ कम्माविचिंतिया-कर्माणि विचिन्तितानि નિદાનરૂપ કર્મોને ઉપાર્જીત કર્યા, આથી तेसिं फलविवागेण-तेषा फलविपाकेन એ કર્મોના ફળ સ્વરૂપ વિપાકથી विप्पयोगमुवागया-विप्रयोगम् उपागतौ હુ અને તમે બન્ને આ જન્મમા એક બીજાથી વિખુટા પડી ગયા છીએ

एवं वियोगहेतुं ज्ञात्वा चक्रवर्ती पुनः पृच्छति—

मूलम्—

सच्चसोयप्पगडा, कम्मा मए पुरा कडा ।
ते अज्ज परिभुजामो, किं नु चित्ते वि से तहा ॥९॥

छाया—सत्यशौचप्रकटानि, कर्माणि मया पुरा कृतानि ।
तान्यद्य परिभुञ्जे, किं नु चित्रोऽपि तानि तथा ॥ ९ ॥

टीका—' सच्चसोय ' इत्यादि—

हे मुने ! सत्यशौचप्रकटानि=सत्य मृषाभाषात्यागरूपम्, शौच-मायारहितमनुष्ठानम्, ताभ्यां प्रकटानि ख्यातानि कर्माणि=प्रकर्षाच्छुभकर्माणि पुरा=पूर्वभवे मयाकृतानि=उपार्जितानि। तानि कर्माणि अद्य परिभुञ्जे। चक्रवर्तिसुख-

---

भावार्थ—हमको इस कथासे यह बात निश्चित हो चुकी है कि सम्भूतमुनिने चक्रवर्ती होनेका निदान बंध किया था अत चित्रमुनिका जीव उनको समझा रहे हैं कि मैंने यद्यपि उस समय तुम को बहुत कुछ ऐसा न करने की अभिलाषासे निषिद्ध भी किया था परन्तु तुमने मेरी एक बात भी नहीं मानी। उसीका यह कारण हुआ कि हम तुम दोनों इस भव में वियुक्त हुए हैं ॥ ८ ॥

इस प्रकार वियोगके कारणको जानकर चक्रवर्तीने पुनः पूछा—
' सच्च० ' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे मुने ! (मए-मया) मैने (पुरा) सभूतकी पर्यायमें जो (सच्चसोयप्पगडा कम्मा कडा-सत्यशौचप्रकटानि कर्माणि कृतानि) मृषाभाषा त्यागरूप तथा मायाचारीके वर्जन रूपसे प्रसिद्ध शुभ कर्म

ભાવાર્થ—આ કથાથી આપણને એ વાત નિશ્ચિત થઈ ગઈ છે કે, સંભૂત મુનિએ ચક્રવર્તી થવાનુ નિયાણુ કરેલ હતુ આથી ચિત્તમુનીનો જીવ એને સમજાવે છે કે, મે એ સમયે તમને આવુ નિયાણુ ન કરવા ખૂબ સમજાવેલ હતા પરતુ તમોએ મારી એક પણ વાત માનેલ ન હતી એનુ ફળ એ મળ્યુ કે આ ભવમા આપણે બને એક બીજાથી વિખુટા પડી ગયા ॥૮॥

આ પ્રમાણે વિયોગનુ કારણ જાણી લીધા પછી ચક્રવર્તીએ ફરીથી પૂછ્યુ—
' सच्च "-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે મુનિ ! मए-मया મે पुरा-पुरा સંભૂતની પર્યાયમા सच्चसोयप्पगडा कम्मा कडा-सत्यशौचप्रकटानि મૃષાભાષાનો ત્યાગ અને માયાચારીના વર્જન

रूपाणि तत्फलान्यनुभवामि । हे मुने ! चित्रः=चित्रनामधारको भवानपि तानि= चक्रवर्तिसुखानि तथा=अहमिव किं नु परिभुङ्क्ते? अयं भावः भवान् भिक्षुकोऽहमिव नैव पूर्वकृतसुकृतफलभूतानि परिभुञ्जते । अतो व्यर्थमेव भवत्सु कृतमिति ॥ ९ ॥

चक्रवर्तिवचनं श्रुत्वा मुनिराह—

मूलम्—

सव्वं सुचिण्णं सफलं नराणं, कडाण कम्माण न मोक्ख अत्थि ।
अत्थेहि कामेहि य उत्तमेहिं, आया मम पुण्णफलोववेए ॥१०॥

छाया—सर्वं सुचीर्णं सफलं नराणां, कृतेभ्य कर्मभ्यो न मोक्षोऽस्ति ।
अर्थैः कामैश्च उत्तमैः, आत्मा मम पुण्यफलोपपेतः ॥ १० ॥

टीका—' सव्व ' इत्यादि—

हे राजन् ! नराणां सर्वं सुचीर्णं-शोभनमनुष्ठित तपः प्रभृतिक सफलं भवति, यतः कृतेभ्यः=समाचरितेभ्य., कर्मभ्यो मोक्षो नास्ति । 'कडाण कम्माण' इति पञ्चम्यर्थे षष्ठी । अयं भावः-नराणां कृतकर्मफलोपभोगोऽवश्य भावीति ।

किये हैं (तानि कम्मा अज्ज परिभुजामो-तानि कर्माणि अद्यपरिभुंजे) उन कर्मो के फलको मै इस चक्रवर्त्ती की पर्यायरूपमें भोग रहा हू । सो (चित्ते वि-चित्र अपि) चित्र के जीव रूप आप भी (से-तानि) उन चक्रवर्ती के सुखों को (तथा) मेरी तरह (किंनु परिभूञ्जे-किंनु परिभुक्ते) क्यों नही भोगते हैं ।

भावार्थ—चक्रवर्तिका इस गाथासे यह अभिप्राय निकलता है कि आपने तो तपस्या करके भी सुकृत उपार्जित नही किया है । नहीं तो मेरे समान आप भी चक्रवर्तिके पद की विभूतिके सुखोंका अनुभव करते । अतः आप का तपस्याचरण ठीक नही है ॥ ९ ॥

રૂપથી પ્રસિદ્ધ શુભ કર્મ કરેલ છે तानि कम्मा अज्ज परिभुजामो-तानि कर्माणि अद्य परिभुंजे એ કર્મોના ફળને હુ આ ચક્રવર્તીની પર્યાયમા ભોગવી રહ્યો છુ આથી चित्ते वि-चित्र चित्रना अपि જીવરૂપ આપ પણ से-तानि એ ચક્રવર્તીના સુખોને મારી માફક किंनु परिभुञ्जामो-किंनु परिभुक्ते કેમ ભોગવતા નથી ?

ભાવાર્થ—આ ગાથાથી ચક્રવર્તીનો એવો અભિપ્રાય નીકળે છે કે, આપે તો તપસ્યા કરીને પણ કાંઈ ઉપાર્જીત કરેલ નથી જો એમ હોત તો તમો પણ મારી માફક ચક્રવર્તી પદની વિભૂતિના સુખોને ભોગવનાર બન્યા હોત. આથી આપની તપસ્યાનુ આચરણ બરોબર નથી ॥ ૯ ॥

उक्तचापि—

" कृतकर्मक्षयो नास्ति, कल्पकोटिशतैरपि।
अवश्यमेव भोक्तव्यं कृत कर्म शुभाशुभम् ॥ १ ॥ " इति॥

अतो हे चक्रवर्तिन्। ममापि आत्मा उत्तमैः=उत्कृष्टैः अर्थैः=द्रव्यैः कामैः=शब्दादिभिश्च, अथवा-' अत्थेहि ' इत्यस्य ' अर्थ्यैः ' इति च्छाया, अर्थ्यैः=जनमा-

इस प्रकार चक्रवर्तीके कथनको सुनकर मुनिने इस प्रकार कहा—

' सव्व ' इत्यादि।

अन्वयार्थ—राजन्। (नराण-नराणाम्) मनुष्योंका (सव्व सुचिण्ण सफल भवइ-सर्व सुचीर्ण सफल भवति) समस्त सुन्दर रीति से आचरित तप आदि कर्म सफल होते हैं (कडाण कम्माण मोक्खो न अत्थि-कृतेभ्यः कर्मभ्यः मोक्षः नास्ति) आचरित कर्मों से मनुष्योंका छुटकारा नहीं होता है। अर्थात् कृतकर्मों का फल उनको अवश्य मिलता है वे विफल नहीं होते हैं। लौकिकजनों का भी इस विषय में ऐसा ही मन्तव्य है-

" कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटिशतैरपि।
अवश्यमेव भोक्तव्य, कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥ "

कृतकर्म कभी भी-कोटिशतकल्पकालोंमें भी-क्षपित नहीं होता है। चाहे वह शुभ हो चाहे अशुभ-उसका फल तो अवश्य ही भोगना पडता है। इसलिये हे चक्रवर्तिन्! (मम आत्मा-मम आत्मा) मेरा भी आत्मा (उत्तमेहिं अत्थेहिं कामेहिं-उत्तमै? अर्थैः-कामैश्च) उत्तम

ચક્રવર્તીનુ આવા પ્રકારનુ કહેવુ સાભળીને મુનિએ આ પ્રમાણે કહ્યુ—

" सव्व "-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—રાજન્! नराण-नराणाम् મનુષ્યના सव्व सुचिण्ण सफल भवइ-सर्व સુચીર્ણ સફલ ભવતિ સમસ્ત સુદર રીતથી આચરાયેલ તપ આદિ કર્મ સધળી રીતે સફળ બને છે कडाण कम्माण मोक्ख न अत्थि-कृतेभ्य कर्मेभ्य मोक्ष નાસ્તિ પોતે આચરેલા કર્મોથી મનુષ્યોનો છુટકારો થતો નથી અર્થાત્ કરેલા કર્મોનુ ફળ તેને અવશ્ય મળે છે એ અફળ નથી બનતા જનપદનુ પણ આ વિષયમા આવુ જ મતવ્ય છે

" कृतकर्मक्षयो नास्ति, कल्पकोटिशतैरपि।
अवश्यमेव भोक्तव्य, कृत कर्म शुभाशुभम् ॥ "

કરેલા કર્મ કદી પણ, કરોડો શતકલ્પ કાળમા પણ ક્ષપિત થતા નથી. ચાહે તે શુભ હોય કે અશુભ આનુ ફળ તો અવશ્ય ભોગવવુ પડે છે આ માટે હે ચક્રવર્તી! मम आत्मा મારો આત્મા પણ उत्तमेहिं अत्थेहिं कामेहिं-

र्थनीयैः कामैः शब्दादिभिः कृत्वा पुण्यफलोपपेतोऽस्ति । अयं भावः हे राजन् ! मयाऽपि समुत्कृष्टा अर्थकामा समुपभुक्ताः । अतस्त्वया नैव मन्तव्यम्-यदेतस्य भिक्षोः पूर्वकृतमुकृत निष्फलमिति ॥ १० ॥

मूलम्—

जाणोसि सभूय ! महाणुभाग, महिड्ढीय पुण्णफलोववेय ।
चित्तंपि जाणाहि तहेव राय, इड्ढि जुई तस्स वि य प्पभूया ॥११॥

छाया—जानासि समूत ! महानुभाग महर्द्धिक पुण्यफलोपपेतम् ।
चित्रमपि जानीह तथैव राजन् ! ऋद्धिर्द्युतिस्तस्यापि च प्रभूता ॥११॥

टीका—'जाणासि' इत्यादि—

हे सम्भूत ! जन्मान्तरीय नाम्नेद सबोधनम्, यथा-त्वमात्मान महानुभागं वृहन्माहात्म्यसंयुक्त महर्द्धिक चक्रवर्तिपदमाप्त्या सातिशयविभूतिमन्तम्, अत एव

द्रव्य कामरूप अथवा जन प्रार्थनायरूप शब्दादिकोंको भोगने द्वारा (पुण्य फलोववेए-पुण्यफलोपपेतः) पुण्यफल से युक्त है ।

भावार्थ—चक्रवर्तीको समझानेके अभिप्रायसे मुनिराजने उनसे कहा-कि जब यह अटल सिद्धान्त है-विकृत कर्मोंका फल जीवोंको अवश्य मिलता है तो इस नियमके अनुसार मैने भी उत्कृष्ट अर्थकाम उपयुक्त किये ह । अत तुम अपने चित्तमे ऐसा विचार मत करो कि इस भिक्षुके पूर्व सुकृत निष्फल हैं। क्यो कि उत्तम द्रव्य कामरूप विषयों की प्राप्ति विना पुण्यके जीवोंको नहीं मिलती है ॥ १० ॥

तथा—'जाणासि' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—जन्मान्तरके नामसे सबोधित करते हुए मुनिराज

उत्तमे अर्थे कामे च उत्तम द्रव्यकामरूप अथवा जनप्रार्थनीय रूप शब्दा
दिकोना भोग द्वारा पुण्णफलोववेण-पुण्यफलोपपेत पुण्य फळोथी युक्त छे

भावार्थ— चक्रवर्तीने समजववाना आशयथी मुनिराजे એમને કહ્યું કે, જ્યારે આ અટલ સિદ્ધાત છે કે, કરેલા કર્મોનુ ફળ જીવોને અવશ્ય મળે છે તો આ નિયમ અનુસાર મે પણ ઉત્કૃષ્ટ અર્થકામને ઉપાર્જીત કરેલ છે આથી તમે તમારા મનમા એવો કોઈ વિચાર ન કરો કે, આ ભિક્ષુએ પૂર્વે કરેલા સુકૃત્ય નિષ્ફળ છે કેમકે, ઉત્તમ દ્રવ્ય કામરૂપ વિષયોની પ્રાપ્તિ જીવોને પુણ્ય વગર મળી શકતી નથી ॥ १० ॥

तथा—" जाणासि "-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—જન્માતરના નામથી સબોધિત કરતા મુનિરાજ કહે છે કે,

पुण्यफलोपपेत जानासि। तथैव हे राजन्! मां चित्रमपि जानीहि। 'चित्रम्' इति जन्मान्तरीय नाम्ना व्यपदेशः। तस्यापि=चित्राभिधानस्य ममापि प्रभूता= अत्यधिका ऋद्धिः=दासीदासहस्त्यश्वमणिसुवर्णादि धनधान्यसंपत्, द्युतिः=तेजः प्रतापरूपा चासीत्।

अय भाइ.=सनिदानः सम्भूतनामधारको भवान् देवलोकाच्च्युतो ब्रह्मनाम्नो राज्ञश्चुलन्नी नाम्न्या भार्यायां ब्रह्मदत्तेति नाम्ना समुत्पन्नश्चक्रवर्तित्वं प्राप्तः। निदानरहितश्चित्रनामधारको ममात्मा देवलोकाच्च्युतः सुसमृद्धस्य धनसारनामक

कहते हैं कि (सभूय-सम्भूत) हे सम्भूत। जैसे तुम अपने आपको (महाणुभाग-महानुभागम्) अतिशय माहात्म्यसे सपन्न एव (महिड्ढिय-महर्द्धिकम्) चक्रवती पदकी प्राप्तिसे अतिशय विभूति विशिष्ट मानकर (पुण्णफलोववेय जाणासि-पुण्यफलोपपेतम् जानासि) सुकृतके फलका भोक्ता जान रहे हो (तहेव-तथैव) उसी तरह (राय-राजन्) हे राजन्! (चित्तपि जाणाहि-चित्रमपिजानिहि) मुझ चित्र के जीवको भी इसी तरह समझो (तस्स वि इड्ढीजुई य प्पभूया-तस्यापि ऋर्द्धिः द्युतिः च प्रभूताः) इस चित्र के जीव के भी ऋद्धि-दासी, दास, हस्ति, अश्व, मणि, सुवर्ण आदि धन धान्य सपत्-एव द्युति तेजप्रतापरूप द्युति अत्यधिक थी।

इसका तात्पर्य यह है कि जिस प्रकार तुम निदानके प्रभावसे देवलोकसे चवकर ब्रह्मराजनामका राजा और चुलनी रानीके यहा ब्रह्मदत्त इस नामकपुत्ररूपसे अवतरित होकर चक्रवर्ती पदको भोग रहे हो उसी तरह मैं तुम्हारा भाई चित्र भी निदान रहित तपके प्रभावसे देवलोकसे चव

सभूय-सम्भूत हे सभूत! तमे जेम पोतानी जातने महाणुभाग-महानुभागम् अतिशय महात्म्यथी सपन्न अने महिड्ढिय-महर्द्धिकम् चक्रवर्ती पदनी प्राप्तिथी अतिशय विभूति विशिष्ट मानीने पुण्णफलोववेय जाणासि - पुण्यफलोपपेतम् जानासि सुकृत्यना फळोना भोगवनार मानी रह्या छो तहेव-तथैव एज रीते राय-राजन् हे राजन्! चित्तपि जाणाहि-चित्रमपि जानाहि मारा चित्रना जीवने पण एवो ज मानो। तस्स वि इड्ढीजुई य प्पभूया-तस्यापि ऋद्धि द्युति च प्रभूता आ चित्रना जीवने पण ऋद्धि, दासी, दास, हाथी, घोडा, मणी, सुवर्ण, आदि धन धान्य सपन्न अने द्युति तेज प्रतापरूप द्युति विपुल प्रमाणमा हती

आनु तात्पर्य एे छे के, जे प्रकारे तमे निदानना प्रभावथी देवलोकथी च्यवीने ब्रह्मराज अने चुलनी राणीने त्या ब्रह्मदत्त नामना पुत्ररूपे अवतरीने चक्रवर्ती पदने भोगवी रह्या छो एवी रीते हु तमारो भाई चित्र पण निदान

श्रेष्ठिनः पुत्रत्वेन समुत्पन्नः। चक्रवर्तिनोऽस्यापि ममात्मन समृद्धिरासीत्। स च ममात्मा प्रतिदिन याचकेभ्यः सुवर्णदीनारकोटिं ददाति स्म। तथा षड्ऋतुसुख दायकेषु मनोहरेषूच्चैस्तरप्रासादेषु समग्रान् भोगानुपभुञ्जानो बहुविधरथतुरग गजादि समृद्धिसम्पन्नोऽनेकानेकसुकुमारकामिनीभि परिवृतो द्वात्रिंशद्विध नाटक पश्यन् सुखपरम्परा परीतोऽनेकविधान् भोगान् प्रतिदिन भुञ्जानः पूर्वकृत सुकृतप्रभावेण परममोदमनुभवन्नासीदिति ॥ ११ ॥

यदि ममेव तवापि सपदासीत्तदा त्वं कथ प्रव्रजितः ? इत्याशङ्क्याह—

मूलम्—

महत्थरूवा वयणप्पभूया, गाहाणुगीया नरसंघमज्झे ।
जं भिक्खुणो सीलगुणोववेया, इहज्जयंते समणोम्हिजाओ ॥१२॥

छाया—महार्थरूपा वचनाल्पभूता, गाथाऽनुगीता नरसङ्घमध्ये ।
या भिक्षवः शीलगुणोपपेता, इह यतन्ते श्रमणोऽस्मि जातः ॥१२॥

कर सुसमृद्ध धनसार सेठके यहां पुत्र रूपसे अवतरित हुआ हू। जिस तरह तुम्हारा वैभव है ठीक इसी तरहका मेरा भी वैभव था। मैं भी उस अवस्थामें याचकोंके लिये एक करोड़ सुवर्णकी दीनारे प्रतिदिन प्रातः काल दिया करता था। समस्त ऋतुओंके अनुकूल, सुखदायक, मनोहर एव उन्नत प्रासादो में निवास करता हुआ समग्र भोगोंका उपभोग करता था। अनेक प्रकारके रथोंकी, घोड़ोंकी तथा हाथियोंकी मेरे यहां कमी नही थी। मेरे अनेक सुकुमार कामिनियाँ थीं। बत्तीस प्रकारके नाटकों को देखता हुआ मैं विशिष्ट सुख परम्पराको भोगता था। किसी भी वस्तुका अभाव मेरे यहा नही था।पूर्वकृत सुकृतका प्रभाव मुझे हर तरहसे प्रतिदिन आनदित करता था ॥ ११ ॥

રહીત તપના પ્રભાવથી દેવલોકથી ચ્યવીને સુસમૃદ્ધ ધનસાગર શેઠને ત્યા પુત્ર રૂપે અવતરેલ છુ જે પ્રકારનો તમારો વૈભવ છે એજ પ્રકારનો મારો વૈભવ હતો હુ પણ એ અવસ્થામા યાચકોને માટે એક કરોડ મુદ્રાઓ આપ્યા કરતો હતો દરેક ઋતુઓને અનુકૂળ, સુખદાયક, મનોહર અને સુખદ્રાયક ભવ્ય પ્રાસાદોમા નિવાસ કરીને સઘળા ભોગોનો ઉપભોગ કરતો હતો અનેક પ્રકા રના રથોની ઘોડાની તથા હાથીઓની મારે ત્યા કમીના ન હતી મારે અનેક સુકુમાર પત્નીઓ હતી બત્રીસ પ્રકારના નાટકોને જોતા જોતા હુ વિશેષ સુખ પર પરાને ભોગવતો હતો મારે ત્યા કોઈ પણ વસ્તુનો અભાવ ન હતો. પૂર્વે કરેલા સુકૃત્યોનો પ્રભાવ મને દરેક પ્રકારે રોજ બરોજ આનદિત બનાવતો હતો ।૧૧।

टीका—'महत्थभूया' इत्यादि—

महार्थरूपा = अनन्तद्रव्यपर्यायात्मकतया बह्वर्थरूपा, तथा-वचनाल्पभूता= स्वल्पाक्षरा, एतादृशी गाथा=गीयते तीर्थंकरगणधरादिभिरिति गाथा, मोक्षार्थाभिधायिनी सूत्रपद्धतिः, नरसङ्घमध्ये=विपुलजनसमुदायमध्ये, अनुगीता=अनु=अनुलोम=श्रोतुरनुकूल गीता=स्थविरैः कथिता। या गाथा श्रुत्वा भिक्षवः=साधव शीलगुणोपपेताः-शील=चारित्र, गुणो=ज्ञान ताभ्यामुपपेता=युक्ताः सन्तः, इह= जैनशासने मोक्षार्थं यतन्ते=यत्नवन्तो भवन्ति। तामेव गाथा श्रुत्वाऽह श्रमणो जातोऽस्मि न तु दरिद्रत्वात्। अय भाव-सर्वभोगोपभोगसपन्नः महर्द्धियुतोऽनेक-

इस प्रकार मुनिराजका कथन सुनकर चक्रवर्तीने कहा कि जब आपके पास मेरी जैसी विभूति थी तो फिर मुनि होने का क्या कारण हुआ? इसका उत्तर अब इस गाथा द्वारा दिया जाता हूं-'महत्थरूवा' इत्यादि

अन्वयार्थ—(महत्थरूवा वयणप्पभूया-महार्थरूपा वचनाल्पभूता) अनन्त द्रव्यपर्यायात्मक वस्तुको विषय करने वाली होनेसे विस्तृत अर्थवाली तथा स्वल्प अक्षर वाली ऐसी गाथा-सूत्रपद्धति (नरसघमज्झे-नरसङ्घमध्ये) स्थविरोंने विपुलजनसमुदायके बीचमे (अणुगांया-अनुगीता) गाई-(या सोच्चा-या श्रुत्वा) जिस गाथा को सुनकर (भिक्खुणो-भिक्षव) भिक्षुजन (सीलगुणोववेया-शीलगुणोपपेताः) चारित्र एव ज्ञान गुणसे युक्त बनकर (इह) इस जैनशासनमें (ज्जयते-यतन्ते) मोक्षप्राप्ति के लिये प्रयत्नशील बनते है सो मैं भी " तामेव गाथा श्रुत्वा " (समणोम्हि जाओ-श्रमणो जातोऽस्मि) उसी गाथा को सुनकर ससार शरीर एव भोगोंसे विरक्त बनकर मुनि हो गया हू। दरिद्री होनेसे मुनि नही हुआ हू।

મુનિરાજનુ આ પ્રકારનુ કથન સાભળીને ચક્રવર્તીએ કહ્યુ કે, જ્યારે આપની મારા જેવી વિભૂતિ હતી તો પછી મુનિ થવાનુ શુ કારણ બન્યુ? એનો ઉત્તર આ ગાથા દ્વારા આપવામા આવેલ છે—" महत्थरूवा "-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—महत्थरूवा वयणप्पभूया-महार्थरूपा वचनाल्पभूता अनत द्रव्य પર્યાયાત્મક વસ્તુનો વિષય કરનાર હોવાથી વિસ્તૃત અર્થવાળી એવી ગાથા સૂત્ર પદ્ધતિ नरसघमज्जे-नरसघमध्ये સ્થવીરોના વિપુલ જન સમુદાયની વચમા अणुगाया-अनुगीता ગાઈ या सोच्चा-या श्रुत्वा જે ગાથાને સાભળીને भिक्खुणो-भिक्षव ભિક્ષુજન सीलगुणोववेया-शीलगुणोपपेत ચારિત્ર અને જ્ઞાનગુણથી યુક્ત બનીને इह-इह આ જૈન શાસનમા ज्जयते-यतन्ते મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્નશીલ બને છે તો હુ પણ समणोम्हिजाओ-श्रमणो जातोस्मि એ ગાથાને સાભળીને સ સાર, શરીર અને ભોગોથી વિરક્ત થઇને મુનિ બની ગયો છુ પણ દરિદ્રી હોવાથી મુનિ થએલ નથી

श्रेष्ठिनः पुत्रत्वेन समुत्पन्नः। चक्रवर्तिरत्नत्वापि ममात्मन समृद्धिरासीत्। अथ ममात्मा प्रतिदिन याचकेभ्यः सुवर्णदीनारकोटिं ददाति स्म। तथा षड्ऋतुसुखदायकेषु मनोहरेषूच्चैस्तरप्रासादेषु समग्रान् भोगानुपभुञ्जानो बहुविधरथतुरग गजादि समृद्धिसम्पन्नोऽनेकानेकसुकुमारकामिनीभि परिवृतो द्वात्रिंशद्विध नाटक पश्यन् सुखपरम्परा परीतोऽनेकविधान् भोगान् प्रतिदिन भुञ्जानः पूर्वकृत सुकृतप्रभावेण परममोदमनुभवन्नासीदिति ॥ ११ ॥

यदि ममेव तवापि सपदासीत्तदा त्वं कथ प्रव्रजितः ? इत्याशङ्क्याह—

मूलम्—

महत्थरूवा वयणप्पभूया, गाहाणुगीया नरसंघमज्झे ।
जे भिक्खुणो सीलगुणोववेया, इहज्जयंते समणोम्हिजाओ ॥१२॥

छाया—महार्थरूपा वचनाल्पभूता, गाथाऽनुगीता नरसङ्घमध्ये ।
या भिक्षवः शीलगुणोपपेता, इह यतन्ते श्रमणोऽस्मि जातः ॥१२॥

कर सुसमृद्ध धनसार सेठके यहा पुत्र रूपसे अवतरित हुआ हू। जिस तरह तुम्हारा वैभव है ठीक इसी तरहका मेरा भी वैभव था। मैं भी उस अवस्थामें याचकोंके लिये एक करोड़ सुवर्णकी दीनारे प्रतिदिन प्रातः काल दिया करता था। समस्त ऋतुओंके अनुकूल, सुखदायक, मनोहर एव उन्नत प्रासादो में निवास करता हुआ समग्र भोगोंका उपभोग करता था। अनेक प्रकारके रथोंकी, घोड़ोंकी तथा हाथियोंकी मेरे यहा कमी नही थी। मेरे अनेक सुकुमार कामिनियाँ थीं। बत्तीस प्रकारके नाटकों को देखता हुआ मैं विशिष्ट सुख परम्पराको भोगता था। किसी भी वस्तुका अभाव मेरे यहा नही था।पूर्वकृत सुकृतका प्रभाव मुझे हर तरहसे प्रतिदिन आनदित करता था ॥ ११ ॥

રહીત તપના પ્રભાવથી દેવલોકથી ચ્યવીને સુસમૃદ્ધ ધનસાગર શેઠને ત્યા પુત્ર રૂપે અવતરેલ છુ જે પ્રકારનો તમારો વૈભવ છે એજ પ્રકારનો મારો વૈભવ હતો હુ પણ એ અવસ્થામા યાચકોને માટે એક કરોડ મુદ્રાઓ આપ્યા કરતો હતો દરેક ઋતુઓને અનુકૂળ, સુખદાયક, મનોહર અને સુખદાયક ભવ્ય પ્રાસાદોમા નિવાસ કરીને સઘળા ભોગોનો ઉપભોગ કરતો હતો અનેક પ્રકા રના રથોની ઘોડાની તથા હાથીઓની મારે ત્યા કમીના ન હતી મારે અનેક સુકુમાર પત્નીઓ હતી બત્રીસ પ્રકારનાં નાટકોને જોતા જોતા હુ વિશેષ સુખ પર પરાને ભોગવતો હતો મારે ત્યા કોઈ પણ વસ્તુનો અભાવ ન હતો પૂર્વે કરેલા સુકૃત્યોનો પ્રભાવ મને દરેક પ્રકારે રોજ બરોજ આનદિત બનાવતો હતો ।૧૧।

टीका—'महत्थभूया' इत्यादि—

महार्थरूपा = अनन्तद्रव्यपर्यायात्मकतया बह्वर्थरूपा, तथा—वचनाल्पभूता= स्वल्पाक्षरा, एतादृशी गाथा=गीयते तीर्थंकरगणधरादिभिरिति गाथा, मोक्षार्थाभिधायिनी सूत्रपद्धतिः, नरसङ्घमध्ये=विपुलजनसमुदायमध्ये, अनुगीता=अनु=अनुलोम=श्रोतुरनुकूल गीता=स्थविरैः कथिता। या गाथा श्रुत्वा भिक्षवः=साधव शीलगुणोपपेताः-शील=चारित्र, गुणो=ज्ञान ताभ्यामुपपेता=युक्ताः सन्तः, इह= जैनशासने मोक्षार्थं यतन्ते=यत्नवन्तो भवन्ति। तामेव गाथा श्रुत्वाऽहं श्रमणो जातोऽस्मि न तु दरिद्रत्वात्। अय भावः-सर्वभोगोपभोगसपन्नः महर्द्धियुतोऽनेक-

---

इस प्रकार मुनिराजका कथन सुनकर चक्रवर्तीने कहा कि जब आपके पास मेरी जैसी विभूति थी तो फिर मुनि होने का क्या कारण हुआ? इसका उत्तर अब इस गाथा द्वारा दिया जाता हैं-'महत्थरूवा' इत्यादि

अन्वयार्थ—(महत्थरूवा वयणप्पभूया-महार्थरूपा वचनाल्पभूता) अनन्त द्रव्यपर्यायात्मक वस्तुको विषय करने वाली होनेसे विस्तृत अर्थवाली तथा स्वल्प अक्षर वाली ऐसी गाथा-सूत्रपद्धति (नरसघमज्झे-नरसङ्घमध्ये) स्थविरोने विपुलजनसमुदायके बीचमे (अणुगाया-अनुगीता) गाई-(या सोच्चा-या श्रुत्वा) जिस गाथा को सुनकर (भिक्खुणो-भिक्षव) भिक्षुजन (सीलगुणोववेया-शीलगुणोपपेताः) चारित्र एव ज्ञान गुणसे युक्त बनकर (इह) इस जैनशासनमें (जयते-यतन्ते) मोक्षप्राप्ति के लिये प्रयत्नशील बनते ह सो मैं भी " तामेव गाथा श्रुत्वा " (समणोम्हि जाओ-श्रमणो जातोऽस्मि) उसी गाथा को सुनकर ससार शरीर एव भोगोंसे विरक्त बनकर मुनि हो गया हू। दरिद्री होनेसे मुनि नही हुआ हू।

મુનિરાજનુ આ પ્રકારનુ કથન સાભળીને ચક્રવર્તીએ કહ્યુ કે, જ્યારે આપની મારા જેવી વિભૂતિ હતી તો પછી મુનિ થવાનુ શુ કારણ બન્યુ? એનો ઉત્તર આ ગાથા દ્વારા આપવામા આવેલ છે—" महत्थरूवा "-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—महत्थरूवा वयणप्पभूया-महार्थरूपा वचनाल्पभूता અનત દ્રવ્ય પર્યાયાત્મક વસ્તુનો વિષય કરનાર હોવાથી વિસ્તૃત અર્થવાળી એવી ગાથા સૂત્ર પદ્ધતિ नरसघमज्जे-नरसघमध्ये સ્થવીરોના વિપુલ જન સમુદાયની વચમા अणुगाया-अनुगीता ગાઈ या सोच्चा-या श्रुत्वा જે ગાથાને સાભળીને भिक्खुणो-भिक्षव भिक्षुजन सीलगुणोववेया-शीलगुणोपपेत ચારિત્ર અને જ્ઞાનગુણથી યુક્ત બનીને इह-इह આ જૈન શાસનમા जयते-यतन्ते મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્નશીલ બને છે તો હુ પણ समणोम्हिजाओ-श्रमणो जातोस्मि એ ગાથાને સાભળીને સ સાર, શરીર અને ભોગોથી વિરક્ત થઈને મુનિ બની ગયો છુ પણ દરિદ્રી હોવાથી મુનિ થએલ નથી

दासीदासगोमहिषहस्त्यश्वहिरण्यसुवर्णमणि-मणिमयाधीश्वरः प्रतिदिवस कोटिसुवर्णदीनारान् ददानो नरसङ्घमध्ये स्थविरैरेनुगीता तीर्थकरगणधरोक्ता गाथां श्रुत्वा सर्वं परित्यज्य प्रव्रजितोऽस्मि । न तु यथा मां पश्यसि, तथैवाहमासम् । अतो न ममापि पूर्वकृतसुकृत विफलम् । किंतु तत्तुल्य सफलमेवेति ॥ १२ ॥

एवं मुनेर्वचनं श्रुत्वा चक्रवर्त्ती स्वसपदा तं निमन्त्रयन्नाह—

मूलम्—

उच्चोदए मंहु कंके यं वंभे, पवेइया आवसहा यं रम्मा ।
इंम गिंह चित्तं धणप्पभूंय, पसंोहि पचालंगुणोववेय ॥१३॥

छाया—उच्चोदयो मधुः कर्कश्च ब्रह्मा, प्रवेदिता आवसथाश्च रम्याः ।
इद गृह चित्र ! धनप्रभूत, प्रशाधि पञ्चालगुणोपपेतम् ॥ १३ ॥

तात्पर्य इसका यह है कि-समस्त भोग और उपभोगोंकी सामग्री सपन्न मैं महाऋद्धिवाला था। मेरे पास अनेक दासी, दास, गो महिष, हस्ति, अश्व, हिरण्य सुवर्ण माणिक्य मणि आदि सब पुण्य के ठाट थे। किसी भी वस्तु की कमी नही थी। प्रतिदिन मैं एक करोड़ सुवर्ण दीनारोंका दान दिया करता था। एक समय की बात है कि श्रमणजनोने-नरसमुदाय के बीच एक ऐसी गाथा गाई कि जिसको सुनकर भिक्षुजन शील एव गुणोंसे विशिष्टरूपमें सपन्न हो जाते हैं ओर जो विस्तृत अर्थ को ली हुइ थी तथा अक्षर जिसमे बहुत कम थे उसको सुनकर मै मुनि हो गया। जिस रूपमें आप मुझे देख रहे हैं ऐसा मेरा रूप नहीं था। इसलिये आप मेरा सुकृत निष्फल नही समझे-किन्तु अपने तुल्य ही समझे ॥१२॥

તાત્પર્ય આનુ એ છે કે, સમસ્ત ભોગ અને ઉપભોગની સામગ્રી સ પન્ન એવો હુ મહાન રિદ્ધિવાળો હતો મારી પાસે અનેક દાસ, દાસી, ગાય, ભેસ, હાથી, ઘોડા, હિરા, સુવર્ણ, માણેક, મણી આદિ સઘળા પુણ્યના પ્રભાવરૂપે હતા, કોઈ પણ વસ્તુની કમીના ન હતી પ્રતિ દિવસ હુ એક કરોડ સુવર્ણમુદ્રાઓનુ દાન કરતો હતો એક સમયની વાત છે કે, શ્રમણજનોએ જનસમુદાયની વચમા એક એવી ગાથા ગાઈ સ ભળાવી કે, જેને સાભળીને ભિક્ષુજન શીલ અને ગુણોથી વિશેષરૂપ સ પન્ન બની જાય છે અને તેમા ઘણોજ અર્થ ભરેલો હતો તથા અક્ષર તેમા ખૂબજ ઓછા હતા જેને સાભળીને હુ મુનિ બની ગયો, જે રૂપમા આપ મને જોઈ રહ્યા છો એવુ મારૂ રૂપ ન હતું આ માટે આપ મારૂ સુકૃત્ય નિષ્ફળ ન સમજો પરતુ તમારા તુલ્ય જ સમજો ॥ ૧૨ ॥

टीका—' उच्चोदए ' इत्यादि—

उच्चोदयो मधुः कर्कः, च शब्दान्मध्यो ब्रह्मा चेति पञ्चप्रधानप्रसादाः मदेदिताः=मर्द्धकिपुरस्सरैः सुरैरुनीता मत्कृते। तथा-इत-इतरेऽपि आवसथाः=भवनानि च रम्याः सन्ति। अत्रैवमनुश्रूयते-यत्रैव चक्रवर्त्तिने रोचते तत्रैवैते प्रासादाः प्रादुर्भवन्तीति। हे चित्र ! धनप्रभूत=प्रभूत=प्रचुर धन = मणिमाणिक्यादिरूप यस्मिंस्तत्तथा, अथवा चित्रधनप्रभूत=प्रभूतानि चित्राणि=बहुमूल्यचित्रफलकानि धनानि च यस्मिं स्तत्तथा, विविधमणिमाणिक्यरूपधनानि यस्मिंस्तत्तथाभूत, पाञ्चालगुणोपपेत=पञ्चालो नाम देशस्तत्र भवा ये गुणा इन्द्रियोपकारिणोरूपादयस्तैरुपेतं=समन्वितम् इद=दृश्यमान, गृह पञ्चसख्यकप्रासादरूप वासस्थान, पसाधि=पालय-उपभुङ्क्ष्वेत्यर्थ। अय भावः-पञ्चाले भरतक्षेत्रे च यानि विशिष्ट वस्तूनि तानि सर्वाण्यत्र गृहे सन्ति। एतानि भवनानि गृह्णातु भवानिति।

इस प्रकार मुनिराजके वचन सुनकर चक्रवर्ती अपनी सपदासे निमन्त्रित करते हुए कहते हैं—' उच्चोदए ' इत्यादि।

अन्वयार्थ (उच्चोदए महुकक्केय बभे-उच्चोदयः मधु कर्कः ब्रह्मा) उच्चोदय, मधु, कर्क, मध्य एव ब्रह्मा ये पाच प्रधान प्रासाद जो मेरे लिये देवकारीगरो ने बनाये हैं सो इनको तथा दूसरे (रम्मा आवसहा रम्याः आवसथाः) और भी जो सुन्दर २ भवन हैं उनको एव (धणप्प भूय-प्रभूत धनम्) प्रचुर मणि माणिक्य आदि रूप धन से ठसाठस भरा हुआ ऐसा (इम गिह-इद गृहम्) यह जो मेरा भवन है उसको कि जो (पचाल गुणोववेय-पाचालगुणोपपेतम्) पचालदेशके विशिष्ट सौदर्यादि गुणों से सपन्न है (चित्त-चित्र) हे चित्र ! आप (पसाहि-प्रशाधि) स्वीकार करो। तात्पर्य इसका यह है कि चक्रवर्ती चित्रके जीव मुनिराजसे

આ પ્રકારના મુનિરાજના વચનોને સાભળીને ચક્રવર્તી પોતાની સપદાથી આમત્રિત કરે છે—" उच्चोदए "-ઈત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—उच्चोदए महुकक्केय बभ-उच्चोदय मधुकर्क ब्रह्मा, ઉચ્ચોદય, મધુ, કર્ક, મધ્ય અને બ્રહ્મા એ પાચ મુખ્ય મહેલો જે મારે માટે દેવ કારીગરોએ બનાવેલ છે તો એને તથા બીજા પણ रम्मा आवसहा-रम्या आवसथा જે સુદર ભવન છે એને અને धणप्पभूय-प्रभूत-धन પ્રચુર મણી માણેક આદિ રૂપ ધનથી ઠસાઠસ ભરાયેલ એવુ જે इम गिह-इदम् गृहम् મારૂ ભવન છે એ કે, જે पाचालगुणोववेयम्-पाचालगुणोपपेतम् પાચાલ દેશના વિશિષ્ટ એવા સૌદર્ય આદિ ગુણોથી સપન્ન છે चित्त—चित्र હે ચિત્ર! આપ એનો पसाहि-प्रशाधि स्वीकार करो। तात्पर्य આનુ એ છે કે, ચક્રવર્તી ચિત્રના જીવ મુનિ

इह पञ्चालग्रहण पञ्चालदेशस्तस्मिन् समये विशिष्ट समृद्धिमानासीदिति सूच यति। अन्यथा हि भरतक्षेत्रेऽपि यद्विशिष्ट वस्तु तत् तदा ब्रह्मदत्तगृहे आसीत् ॥१३॥

किंच—

मूलम्—

णट्टेहिं गीएहिं य वाइएहिं, नारीजणाइ परिवारयंतो ।
भुंजाहि भोगाइ इमाइ भिक्खू, मम रोयई पव्वज्जा हु दुक्खं ॥१४॥

छाया—नाटयैर्गीतैश्च वादित्रै र्नारी जनान् परिवारयन् ।
भुङ्क्ष्व भोगानिमान् भिक्षो! मह्यं रोचते प्रव्रज्या दुःखम् ॥१४॥

टीका—' णट्टेहिं ' इत्यादि—

'हे भिक्षो! नाटयैः=द्वात्रिंशद्भेदोपलक्षितै र्नाटयैः, त्रिविधाग्रहारादि स्वरूपै

यह कह रहे हैं कि पाचाल में एव भरत क्षेत्रमें जितनी भी विशिष्ट वस्तुएँ हैं वे सब इन मेरे भवनों में हैं अतः आप इन भवनोंको अगीकार करो। "पाचाल" पदसे यह ज्ञात होता है कि उस समय वहा की समृद्धि विशिष्ट थी, नहीं तो भरतक्षेत्रके कहनेसे ही उसका ग्रहण हो जाता है। फिर "पाचाल गुणोपपेतम्" ऐसा कहना व्यर्थ पड़ता है। सुनते हैं कि उच्चोदय मधु आदि प्रासाद जहाँ चक्रवर्ती की रुचि होती है वहीं बन जाते है। "गृह" पद वर्तमान मे चक्रवर्ती जहा रहता है उसका बोधक है ॥ १३ ॥

फिर चक्रवर्ती मुनिराजसे कहते हैं—'णट्टेहिं' इत्यादि।

अन्वयार्थ–(भिक्खू–भिक्षो) हे भिक्षो! (णट्टेहिं–गीएहिं य वाइएहिं नाटयैः गीतैः वादित्रैः) बत्तीस प्रकारके नाटकोंसे विविधप्रकारके

રાજને એવુ કહી રહેલ છે કે, પાચાલમા અને ભરતક્ષેત્રમા જેટલી પણ વિશિષ્ટ વસ્તુઓ છે એ સઘળી વસ્તુઓ મારા ભવનમા છે, આથી આપ આ ભવનોનો સ્વીકાર કરો "પાચાલ" પદથી એ જાણી શકાય છે કે, એ સમયે ત્યાની સમૃદ્ધિ વિશિષ્ટ હતી નહી તો ભરતક્ષેત્રના કહેવાથી જ તેમા તેનો સમાવેશ થઇ જાય છે પછી " पाचालगुणोपपेतम् " એવું કહેવુ વ્યર્થ બને છે સાભળીએ છીએ કે, ઉચ્ચોદય મધુ આદિ ભવન કે જ્યા ચક્રવર્તીની રૂચી થાય છે ત્યા બની જાય છે "गृह" પદ વર્તમાનમા ચક્રવર્તી જ્યા રહે છે એનું બોધક છે ॥ १३ ॥

ફરી ચક્રવર્તી મુનિરાજને કહે છે ' णट्टेहिं "–ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—भिक्खू–भिक्षो હે ભિક્ષુ ! णट्टेहिं गीएहिं य वाइएहिं–नाटयै गीतै वादित्रै બત્રીસ પ્રકારના નાટકોના વિવિધ પ્રકારના ગીતોથી તથા અનેક

नृत्य वा, गीतैः=ग्रामस्वरमूर्च्छनालक्षणैः, च=पुन वादित्रैः=मृदङ्गमुरजादिभि र्नारीः जनान् परिवारयन्=परिवारी कुर्वन्, इमान् भोगान्=शब्दादीन् भुङ्क्ष्व। यतः मम्रज्या हु=निश्चयेन मम दुख=दुःखमूल राचते=प्रतिभाति ॥ १४ ॥

इत्थ चक्रवर्त्तिवचन श्रुत्वा मुनिर्यत्कृतवान्, तत् कथयति—

मूलम्—

तं पुव्वनेहेणं कयाणुरागं नराहिवं कामगुणेसु गिद्धं।
धम्मासिओ तस्स हियाणुपेही, चित्तो इमं वयण मुदाहरित्था ॥१५॥

छाया—त पूर्वस्नेहेन कृतानुराग, नराधिप कामगुणेषु गृद्धम्।
धर्माश्रितस्तस्य हितानुप्रेक्षी, चित्र इद वचनमुदाहरत् ॥ १५ ॥

टीका—'तु पुव्वनेहेण' इत्यादि—

पूर्वस्नेहेन=जन्मान्तरप्ररूढप्रणयेन, कृतानुराग=मुनिं प्रत्यनुरागवन्त, कामगु-

---

गीतोंसे तथा अनेक प्रकारके वादित्रोंसे (नारीजणाइ परिवारयतो-नारीजनान् परिवारयन्) नारीजनोंके साथ बैठकर आप (इमाइ भोगाइ भुजाहि-इमान् भोगान् भुङ्क्ष्व) इन शब्दादिक विषयभोगों को आनंद के साथ भोगो। क्यों कि (मम रोयइ पव्वज्जा हु दुक्ख-मह्य प्रव्रज्या दुःख रोचते) मुझे यह आपकी दीक्षा दुःखमूल ही प्रतीत होती है।

भावार्थ—चक्रवर्ती ने पुनः मुनिराज से कहा कि महाराज। क्या धरा है इस कायक्लेश स्वरूप प्रव्रज्यामें-आप तो नारीजनोंके बीच बैठकर गीत, नृत्य, वादित्रोंके साथ अपने मनको बहलावो। इस जीवन को व्यर्थ क्यों गवा रहे हो। इस शुष्क तपस्यामें दुःख के सिवाय और क्या रखा है ॥ १४ ॥

चक्रवर्तीके इस प्रकार वचन सुनकर मुनिने क्या किया? यह इस

વાજી ત્રોથી નારીજણાઇ પરિવારયતો-નારીજનાન્ પરિવારયન્ નારીજનોની સાથે બેસીને આપ ઇમાઇ ભોગાઇ ભુજાહિ-ઇમાન્ ભોગાન્ ભુક્ષ્વ એ શાબ્દાદિક વિષયભોગોને આનદની સાથે ભોગવો કેમ કે, મને આપની આ દીક્ષા દુ ખકારકજ જણાય છે

ભાવાર્થ—ચક્રવર્તીએ ફરીથી મુનિ મહારાજને કહ્યુ કે, મહારાજ! શુ શબ્યુ છે આ કાયાને કલેશરૂપ પ્રવજ્યામા? આપ નારીજનોની વચમા બેસીને ગીત, નૃત્ય, વાજી ત્રોની સાથે આપના મનને બહેલાવો આ જીવનને વ્યર્થ શામાટે ગુમાવી રહ્યા છો? આ શુષ્ક તપસ્યામા દુ ખના સિવાય બીજુ શુ છે? ॥૧૪॥

ચક્રવર્તીના આ પ્રકારના વચનોને સાભળીને મુનિએ શુ કર્યુ? એ આ

इह पञ्चालग्रहण पञ्चालदेशस्तस्मिन् समये विशिष्ट समृद्धिमानासीदिति सूच यति। अन्यथा हि भरतक्षेत्रेऽपि यद्विशिष्ट वस्तु तत् तदा ब्रह्मदत्तगृहे आसीत् ॥१३॥

किंच—

मूलम्—

णट्टेहिं गीएहिं य वाइएहिं, नारीजणाइ परिवारयंतो ।
भुंजाहि भोगाइं इमाइ भिक्खू, मम रोयई पव्वज्जा हु दुक्खं ॥१४॥

छाया—नाटयैर्गीतैश्च वादित्रै र्नारी जनान् परिवारयन् ।
भुङ्क्ष्व भोगानिमान् भिक्षो! मह्यं रोचते प्रव्रज्या दुःखम् ॥१४॥

टीका—'णट्टेहिं' इत्यादि—

'हे भिक्षो! नाटयैः=द्वात्रिंशद्भेदोपलक्षितै र्नाटयैः, विविधाङ्गहारादि स्वरूपै

यह कह रहे हैं कि पाचाल में एव भरत क्षेत्रमें जितनी भी विशिष्ट वस्तुएँ हैं वे सब इन मेरे भवनों में हैं अतः आप इन भवनोंको अगीकार करो। "पाचाल" पदसे यह ज्ञात होता है कि उस समय वहा की समृद्धि विशिष्ट थी, नही तो भरतक्षेत्रके कहनेसे ही उसका ग्रहण हो जाता है। फिर "पाचाल गुणोपपेतम्" ऐसा कहना व्यर्थ पड़ता है। सुनते हैं कि उच्चोदय मधु आदि प्रासाद जहां चक्रवर्ती की रुचि होती है वही बन जाते है। "गृह" पद वर्तमान मे चक्रवर्ती जहा रहता है उसका बोधक है ॥ १३ ॥

फिर चक्रवर्ती मुनिराजसे कहते हैं—'णट्टेहिं' इत्यादि।

अन्वयार्थ–(भिक्खू–भिक्षो) हे भिक्षो! (णट्टेहिं–गीएहिं य वाइएहिं नाटयैः गीतैः वादित्रै.) बत्तीस प्रकारके नाटकोंसे विविधप्रकारके

રાજને એવુ કહી રહેલ છે કે, પાચાલમા અને ભરતક્ષેત્રમા જેટલી પણ વિશિષ્ટ વસ્તુઓ છે એ સઘળી વસ્તુઓ મારા ભવનમા છે, આથી આપ આ ભવનોનો સ્વીકાર કરો "પાચાલ" પદથી એ જાણી શકાય છે કે, એ સમયે ત્યાની સમૃદ્ધિ વિશિષ્ટ હતી નહી તો ભરતક્ષેત્રના કહેવાથી જ તેમા તેનો સમાવેશ થઇ જાય છે પછી "पाचालगुणोपपेतम्" એવું કહેવુ વ્યર્થ બને છે સાભળીએ છીએ કે, ઉચ્ચોદય મધુ આદિ ભવન કે જ્યા ચક્રવતીની રૂચી થાય છે ત્યા બની જાય છે "गृह" પદ વર્તમાનમા ચક્રવતી જ્યા રહે છે એનું બોધક છે ॥ ૧૩ ॥

ફરી ચક્રવતી મુનિરાજને કહે છે 'णट्टेहिं"–ઈત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—भिक्खू–भिक्षो હે ભિક્ષુ! णट्टेहिं गीएहिं य वाइएहिं–नाटयै गीतै वादित्रै બત્રીસ પ્રકારના નાટકોના વિવિધ પ્રકારના ગીતોથી તથા અનેક પ્રકારના

दीना पतिस्मरणरूप गीत भवति, तद्वत् । तथा-सर्वं नाटय विडम्बितम्=विडम्बनाप्राय-यक्षाविष्टपीतमद्योन्मत्ताद्यङ्गविक्षेपवत् । तथा-सर्वाण्याभरणानि=मुकुटकेयूरादीनि भाराः=तत्त्वतो भाररूपत्वात्तेषाम् ।

गीत मेरी दृष्टि में (विलवीय-विलपितम्) विलाप तुल्य है तथा (सव्व नट्ट-सर्वं नाटय) समस्त नाटक विडम्बना प्राय हैं । और (सव्वे आभरणा भारा-सर्वाणि आभरणानि भाराः) समस्त आभरण भारतुल्य हैं। ज्यादा क्या कहें (सव्वे कामा दुहावहा-सर्वे कामाः दुःखावहाः) समस्त इन्द्रियों के विषय मुझे तो दुःखदायी ही प्रतीत होते हैं । जिस प्रकार उन्मत्त एव बालक आदिके गीत हित शिक्षा विहीन होने से विलाप जैसे ही प्रतीत होते हैं तथा जिस प्रकार विधवा स्त्रीका अपने मृत पति के गुणोंका स्मरण रूप गीत, विलापतुल्य होता है उसी प्रकार मोक्षाभिलाषी मुनिकी दृष्टि में गीत भी एक प्रकारके विलाप ही जैसे मालूम पड़ते हैं । यक्षसे आविष्टभूत लगे हुए मनुष्यके तथा मद्यपायी व्यक्ति के अगोंका विक्षेप जिस प्रकार एक तरहकी विडम्बनासे पूर्ण माना जाता है, उसी प्रकार नाटक भी मुनियोंकी दृष्टि मे वैसे ही मालूम पडते हैं । आभरणोंको भले ही बहिरात्मा जीव आभूषणरूप माने पर जो अन्तरात्मा जीव हैं उनको तो वे भाररूप प्रतीत होते हैं । तथा शब्दादिक विषय तृष्णाके परिवर्धक होनेसे एक प्रकारके दुःख ही हैं । अतः

દૃષ્ટિમા વિલપિય-વિલપિતમ્ વિલાપ તુલ્ય છે તથા સવ્વ નટ્ટ-સર્વમ નાટય સઘળા નાટકો વિટબણા રૂપ છે અને સવ્વે આભરણાભારા-સર્વાણિ આભરણાનિ ભારા સઘળા આભરણો ભાર તુલ્ય છે વધુ શું કહુ? સવ્વે કામા દુહાવહા-સર્વે કામા દુખાવહા સઘળા ઈન્દ્રિયોના વિષય મને તો દુખદાયક જ દેખાય છે જે પ્રમાણે ઉન્મત્ત અને બાળક વગેરેને ગીત શિક્ષા વિહીન હોવાને કારણે વિલાપ જેવાં લાગે છે તથા જે પ્રકારે વિધવા સ્ત્રીને પોતાના મૃત્યુ પામેલા પતિના ગુણોનુ સ્મરણરૂપ ગીત વિલાપ તુલ્ય હોય છે એજ રીતે મોક્ષના અભિલાષી મુનિની દૃષ્ટિમા ગીત પણ એક પ્રકારના વિલાપ જેવા જ માલુમ પડે છે યક્ષથી અવિષ્ટભૂત થયેલ મનુષ્યને તથા મદ્યપાન કરેલ વ્યક્તિને અંગોનો વિક્ષેપ જે પ્રમાણે એક પ્રકારની વિટબણાથી પૂર્ણ માનવામા આવે છે એજ રીતે નાટક પણ મુનિઓની દૃષ્ટિમા એવા જ માલુમ પડે છે આભરણોને ભલે બહિરાત્મા જીવ આભૂષણ રૂપ માને પરતુ જે અન્તરાત્મા જીવ છે એને તો એ ભારરૂપ જ જણાય છે તથા શબ્દાદિક વિષય તૃષ્ણાને વધારનાર હોવાથી એક પ્રકારે દુખરૂપ જ છે આથી ચિત્રના જીવ મુનિરાજે ચક્રવર્તીને સમ

णेषु=मनोज्ञ शब्दादिषु, गृद्ध=लोलुप, त नराधिप=ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिन, धर्माश्रितः=धर्ममार्गमारूढः, तस्य ब्रह्मदत्तस्य हितानुप्रेक्षी=ब्रह्मदत्तहितानुचिन्तनपरः चित्रः=चित्रजीवमुनिरिद यक्ष्यमाण वचनम्, उदाहरत्=उक्तवान् ॥ १५ ॥

मुनि यदुक्तवान् तदाह—

मूलम्—

सव्वं विलवियं गीयं, सव्व नट्ट विडम्बियं ।
सव्वे आभरणा भारा, सव्वे कामा दुहावहा ॥१६॥

छाया—सर्वं विलपित गीत, सर्वं नाट्य विडम्बितम् ।
सर्वाण्याभरणानि भाराः, सर्वे कामा दुःखावहाः ॥ १६ ॥

टीका—' सव्व ' इत्यादि—

सर्वं गीत विलपित=विलापतुल्यम्, आत्महितवर्जितत्वात्, यथा-मत्तस्य बालकादेश्च गीतम् । तथा-रुदितकारणत्वादपि विलापतुल्यम् । यथा-मृतभर्तृका-

---

गाथा द्वारा सूत्रकार प्रकट करते हैं—' त पुव्वनेहेण ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(पुव्वनेहेण-पूर्वस्नेहेन) पूर्व भवके स्नेहसे (कयाणुरागं कृतानुरागम्) अनुरागके आधीन बने हुए तथा (कामगुणेसु गिद्धं-कामगुणेषु गृद्धम्) मनोज्ञ शब्दादिक विषयोंमे लोलुप हुए ऐसे (त नराहिव-त नराधिपम्) उस चक्रवर्ती ब्रह्मदत्तसे (धम्मस्सिओ-धर्माश्रितः) धर्ममार्ग पर आरूढ हुए तथा (तस्सहियाणुपेही-तस्य हितानुप्रेक्षी) चक्रवर्तीके हितके अभिलाषा (चित्तो-चित्रः) चित्रके जीव मुनिराजने (इम वयण मुदाहरित्था-इद वचनमुदाहरत्) इस प्रकार कहा ॥ १५ ॥

मुनिराज ने चक्रवर्तीसे जो कहा ? सो कहते हैं-'सव्व' इत्यादि ।

अन्वयार्थ-हे चक्रवर्ती ! सुनो (सव्व-सर्वम्) समस्त (गीय-गीतम्)

ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર પ્રગટ કરે છે —" त पुव्वनेहेण "-ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—પુવ્વનેહેણ-પૂર્વસ્નેહેન પૂર્વભવના સ્નેહના કયાણુરાગ-કૃતાનુરાગમ્ અનુરાગને આધીન બનેલા અને કામગુણેસુ ગિદ્ધ-કામગુણેષુ ગૃદ્ધમ્ મનોજ્ઞ શબ્દાદિક વિષયોમા લોલુપ બનેલા એવા त नराहिव-त नराधिपम् ચક્રવર્તી બ્રહ્મદત્તને धम्मस्सिओ-धर्माश्रित ધર્મ માર્ગ ઉપર આરૂઢ બનેવા અને तस्स हियाणुपेहि-तस्य हितानुप्रेक्षि ચક્રવર્તીના હિતના અભિલાષી એવા चित्तो-चित्रः ચિત્રના જીવ મુનિરાજે આ પ્રકારે કહ્યું ॥ ૧૫ ॥

મુનિરાજે ચક્રવર્તીને જે કહ્યું તે કહે છે—" सव्व "-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે ચક્રવર્તી ! सव्व-सर्वम् સાભળો। गीय-गीतम् ગીત બારી

धूर्तेय शरीरश्रमो मा भवत्वित्यलीकमुत्तर ददाति। भूयो यथैव न कुर्यात्, तथेय मया शिक्षणीया। एव विचार्य परेद्युस्त शिलापुत्रक स्वर्णेन वेष्टयित्वा कण्ठाभरण-रूप कारयित्वा पत्नीसमीपे समागत्य सस्नेहमिदमब्रवीत्-प्रिये! स्वर्णमयमिद कण्ठाभरण त्वदर्थे मयाऽऽनीतम्। इद तवकण्ठ भूषयतु। पत्न्यपि कण्ठाभरणमा-लोक्य सहर्ष तद्गृहीत्वा कण्ठे बध्नाति स्म। रात्रिंदिव स्वर्णपत्राच्छादितशिला-पत्रकण्ठाभरण कण्ठे परिदधाना साऽतीव प्रमोदमनुबभूव। एकदा सुदर्शनस्ताम-

उसको ज्ञात नहीं हो सका। पतिने पत्नीके कथन सुनते ही विचार किया-मालूम पडता है कि चद्रकला धूर्त है, यह ऐसा जो कह रही है सो उसका कारण केवल यह है कि इसको शरीर का परिश्रम सह्य नही है। अतः बहाना बनाकर यहा उसके उठानेसे बचना चाहती है। अतः आगे अब यह ऐसा न करे इसलिये मुझे इसको शिक्षा देना चाहिये इस विचारसे उसने एक युक्ति की। दूसरे दिन ही उस शिला-पुत्रकको उसने सुवर्णके पत्रसे आवेष्टित करवा दिया। और उसकी आकृति भी उसने कण्ठाभरणके रूपमे परिवर्तित करवादी। पश्चात् वह उसको अपनी पत्नीके पास ले जाकर कहने लगा-प्रिये! यह कण्ठा-भरण मैंने तेरे लिये बाहरसे मगवाया है, अतः तुम इसको अपने कठ मे पहिरलो। सुदर्शनको यह बात सुनकर चद्रकला बहुत ही खुश हुई और उसने उसी समय उसको देखते ही देखते बडे हर्ष के साथ अपने कण्ठ में पहिर लिया। अब तो उसने उसको कठसे उतारनेका नामतक भी नहीं लिया। रात दिन वह उसको अपने कठमें ही धारण करे रही और

આવી પડેાચ્યેા જેનુ આવવાનુ તેની જાણમા ન હતુ પતિએ પત્નીના વચન સાભળતાજ વિચાર કર્યો કે, માલુમ પડેછે કે, ચદ્રકલા ખેાટી છે એથીજ તે આવુ કહી રહી છે કારણ માત્ર એટલુ જ છે કે, એને શરીરનેા પરિશ્રમ કરવેા ગમતેા નથી આથી બહાનુ બતાવીને એ તેને ન ઉઠાવવા માટે બચાવ કરી રહી છે આવી આગળ તે એવુ ન કરે એ માટે મારે તેને શિક્ષા આપવી જોઇએ આવા વિચારથી તેણે એક યુક્તિ કરિ બીજે દિવસે જ એ શિલા-પુત્રકને તેણે સુવર્ણના પત્રાથી મઢાવી અને એની આકૃતિ પણ તેણે કઠ આભરણના ઘાટની કરાવી પછી તે તેને પોતાની પત્નીની પાસે લઇ જઇને કહેવા લાગ્યેા, પ્રિયે! આ કઠ આભરણ મે તારા માટે બહારથી મગાવેલ છે આથી તમે તેને ગળામા પહેરીલેા પતિની આ વાત સાભળીને ચદ્રકળા ઘણીજ ખુશી થઈ અને તેણે એજ વખતે એને જોતા જોતા ઘણાજ હર્ષની સાથે પોતાના ગળામા પહેરી લીધુ આ પછી તેણે તેને પોતાના ગળામાથી ઉતારી નાખવાનુ નામ પણ ન લીધુ રાત દિવસ તેને તે પોતાના ગળામા પહેરી

अत्रास्त्येव कथानकम्—आसीदङ्गदेशे मणिपुरे धनधान्यादिसम्पन्नो विनीतोऽतिविनीतः सुदर्शननामकः श्रेष्ठिसुतः। तस्यामीत् प्राणेभ्योऽपि प्रियया सकलकलाचतुराऽनवद्यसर्वाङ्गयुक्ता चन्द्रकलानाम्नी भार्या। तामेकदा कार्यान्तरसक्तमना श्वश्रूः प्राह स्नुषे! सौधमध्यात् शिलापुत्रकमानय। श्वश्रूवचनमाकर्ण्य सा प्राह—मातः! महाभारोऽयं शिलापुत्रकः, नाहं तं समानेतुं शक्ता। अस्मिन्नेव समये कृतोऽपि समागतः पत्न्यानुपलक्षितः श्रेष्ठिसुतः पत्न्यावचनमाकर्ण्य समचिन्तयत्—अहो!

चित्रके जीव मुनिराजने चक्रवर्तीको समझाया कि तुम इनको किस रूपमें अच्छा समझकर मुझे ग्रहण करने के लिये कह रहे हो?।

इस पर एक कथानक इस प्रकार है—

अंगदेश में मणिपुर नगरमें धनधान्यादिसे समन्वित तथा अत्यंत अति विनीत सुदर्शन नामका एक श्रेष्ठिपुत्र रहता था। सुदर्शनकी पत्नीका नाम चन्द्रकला था, यह जैसा नाम था वैसी ही गुण सपन्ना थी। सुदर्शनको यह अपने प्राणोंसे भी अधिक प्यारी थी। चन्द्रकला भी सकलकलाओंमे बडी चतुर थी। इसका प्रत्येक शारीरिक अवयव सौन्दर्य एव लावण्यसे भरपूर था। एक समय की बात है कि चन्द्रकलासे उसकी सासने जो कि उस समय किसी दूसरे काम करनेमें लगी हुई थी कहा बहू! मकानके भीतरसे शिलापुत्रकको ले आ। चन्द्रकलाने सासके वचन सुनकर कहा—माताजी! शिलापुत्रकका वजन तो बहुत है इसलिये वह अकेली मुझसे नही उठ सकता है। जब चन्द्रकला इस प्रकार कह रही थी कि इसी समय कहींसे उसका पति भी आ गया जिसका आना

જાણ્યુ કે, તમો એને કઈ રીતે સારા સમજીને મને અંગીકાર કરવાનુ કહી રહ્યા છો? આના ઉપર એક કથા આ પ્રમાણે છે—

અંગદેશમા મણીપુર નગરમા ધનધાન્યાદિકથી પરિપૂર્ણ તથા ખૂબજ વિનીત એવા સુદર્શન નામે શેઠનો એક પુત્ર રહેતો હતો સુદર્શનની પત્નીનુ નામ ચંદ્રકલા હતુ એ જેવુ નામ હતુ તેવી જ ગુણસંપન્ન હતી કળાઓમા ખૂબજ ચતુર હતી એના શરીરના પ્રત્યેક અવયવ સૌંદર્ય અને લાવણ્યથી ભરપૂર હતા એક સમયની વાત છે કે, ચંદ્રકલાને તેની સાસુએ કે જે એ વખતે બીજા કોઈ કામમા ગુંથાયેલ હતી તેણે કહ્યુ, વહુ! મકાનની અંદરથી શિલાપુત્રકને લઈ આવો ચંદ્રકળાએ સાસુના વચન સાભળીને કહ્યુ કે, માતાજી! શિલાપુત્રકનુ વજન તો ઘણુ છે આથી તે મારા એકલાથી ઉપડી શકે તેમ નથી જ્યારે ચંદ્રકળા આ પ્રમાણે કહી રહી હતી કે, એજ સમયે તેનો પતિ કયાકથી ત્યા

धूर्तेय शरीरश्रमो मा भवत्वित्यलीकमुत्तर ददाति। भूयो यथैवं न कुर्यात्, तथेय मया शिक्षणीया। एव विचार्य परेद्युस्त शिलापुत्रक स्वर्णेन वेष्टयित्वा कण्ठाभरण-रूप कारयित्वा पत्नीसमीपे समागत्य सस्नेहमिदमवदत्—प्रिये! स्वर्णमयमिद कण्ठाभरण त्वदर्थे मयाऽऽनीतम्। इद तवकण्ठ भूषयतु। पत्न्यपि कण्ठाभरणमा-लोक्य सहर्ष तद्गृहीत्वा कण्ठे बध्नाति स्म। रात्रिंदिव स्वर्णपत्राच्छादितशिला-पत्रकण्ठाभरण कण्ठे परिदधाना साऽतीव प्रमोदमनुभूत। एकदा सुदर्शनस्ताम-

उसको ज्ञात नहीं हो सका। पतिने पत्नीके कथन सुनते ही विचार किया-मालूम पडता है कि चद्रकला धूर्त है, यह ऐसा जो कह रही है सो उसका कारण केवल यह है कि इसको शरीर का परिश्रम सह्य नहीं है। अतः बहाना बनाकर यहा उसके उठानेसे बचना चाहती है। अतः आगे अब यह ऐसा न करे इसलिये मुझे इसको शिक्षा देना चाहिये इस विचारसे उसने एक युक्ति की। दूसरे दिन ही उस शिला-पुत्रकको उसने सुवर्णके पत्रसे आवेष्टित करवा दिया। और उसकी आकृति भी उसने कण्ठाभरणके रूपमें परिवर्तित करवादी। पश्चात् वह उसको अपनी पत्नीके पास ले जाकर कहने लगा-प्रिये! यह कण्ठा-भरण मैंने तेरे लिये बाहरसे मगवाया है, अतः तुम इसको अपने कठ मे पहिरलो। सुदर्शनको यह बात सुनकर चद्रकला बहुत ही खुश हुई और उसने उसी समय उसको देखते ही देखते बडे हर्ष के साथ अपने कण्ठ मे पहिर लिया। अब तो उसने उसको कठसे उतारनेका नामतक भी नहीं लिया। रात दिन वह उसको अपने कठमे ही धारण करे रही और

આવી પહોચ્યો જેનુ આવવાનુ તેની જાણમા ન હતુ પતિએ પત્નીના વચન સાભળતાજ વિચાર કર્યો કે, માલુમ પડેછે કે, ચદ્રકલા ખોટી છે એથી જ તે આવુ કહી રહી છે કારણ માત્ર એટલુ જ છે કે, એને શરીરનો પરિશ્રમ કરવો ગમતો નથી આથી બહાનુ બતાવીને એ તેને ન ઉઠાવવા માટે બચાવ કરી રહી છે આથી આગળ તે એવુ ન કરે એ માટે મારે તેને શિક્ષા આપવી જોઇએ આવા વિચારથી તેણે એક યુક્તિ કરિ બીજે દિવસે જ એ શિલા-પુત્રકને તેણે સુવર્ણના પત્રાથી મઢાવી અને એની આકૃતિ પણ તેણે કઠ આભરણના ઘાટની કરાવી પછી તે તેને પોતાની પત્નીની પાસે લઇ જઇને કહેવા લાગ્યો, પ્રિયે! આ કઠ આભરણ મે તારા માટે બહારથી મગાવેલ છે આથી તમે તેને ગળામા પહેરીલ્યો પતિની આ વાત સાભળીને ચદ્રકળા ઘણીજ ખુશી થઈ અને તેણે એજ વખતે એને જોતા જોતા ઘણાજ હર્ષની સાથે પોતાના ગળામા પહેરી લીધુ આ પછી તેણે તેને પોતાના ગળામાથી ઉતારી નાખવાનુ નામ પણ ન લીધુ રાત દિવસ તેને તે પોતાના ગળામા પહેરી

अत्रास्त्येव कथानकम्—आसीदङ्गदेशे मणिपुरे धनधान्यादिसम्पन्नितोऽतिविनीतः सुदर्शननामकः श्रेष्ठिसुतः। तस्यामीत् प्राणवल्लभया सकलकलाचतुराऽनवद्यसर्वाङ्गयुक्ता चन्द्रकलानाम्नी भार्या। तामेकदा कार्यान्तरसक्तनाश्वश्रूः प्राह स्नुषे! सौधमध्यात् शिलापुत्रकमानय। श्वश्रूवचनमाकर्ण्य सा प्राह—मातः! महाभारोऽयं शिलापुत्रकः, नाहं तं समानेतुं शक्ता। अस्मिन्नेव समये कुतोऽपि समागतः पत्न्यानुपलक्षितः श्रेष्ठिसुतः पत्न्यावचनमाकर्ण्य समचिन्तयत्—अहो!

चित्रके जीव मुनिराजने चक्रवर्तीको समझाया कि तुम इनको किस रूपमें अच्छा समझकर मुझे ग्रहण करने के लिये कह रहे हो?।

इस पर एक कथानक इस प्रकार है—

अंगदेश में मणिपुर नगरमें धनधान्यादिसे समन्वित तथा अत्यंत अति विनीत सुदर्शन नामका एक श्रेष्ठिपुत्र रहता था। सुदर्शनकी पत्नीका नाम चन्द्रकला था, यह जैसा नाम था वैसी ही गुण सपन्ना थी। सुदर्शनको यह अपने प्राणोंसे भी अधिक प्यारी थी। चन्द्रकला भी सकलकलाओंमें बडी चतुर थी। इसका प्रत्येक शारीरिक अवयव सौन्दर्य एवं लावण्यसे भरपूर था। एक समय की बात है कि चन्द्रकलासे उसकी सासने जो कि उस समय किसी दूसरे काम करनेमें लगी हुई थी कहा बहू! मकानके भीतरसे शिलापुत्रकको ले आ। चन्द्रकलाने सासके वचन सुनकर कहा—माताजी! शिलापुत्रकका वजन तो बहुत है इसलिये वह अकेली मुझसे नहीं उठ सकता है। जब चन्द्रकला इस प्रकार कह रही थी कि इसी समय कहींसे उसका पति भी आ गया जिसका आना

જાણ્યુ કે, તમો એને કઈ રીતે સારા સમજીને મને અંગીકાર કરવાનુ કહી રહ્યા છો? આના ઉપર એક કથા આ પ્રમાણે છે—

અંગદેશમા મણીપુર નગરમા ધનધાન્યાદિકથી પરિપૂર્ણ તથા ખૂબજ વિનીત એવા સુદર્શન નામે શેઠનો એક પુત્ર રહેતો હતો સુદર્શનની પત્નીનુ નામ ચંદ્રકલા હતુ એ જેવુ નામ હતુ તેવી જ ગુણસંપન્ન હતી કળાઓમા ખૂબજ ચતુર હતી એના શરીરના પ્રત્યેક અવયવ સૌંદર્ય અને લાવણ્યથી ભરપૂર હતા એક સમયની વાત છે કે, ચંદ્રકલાને તેની સાસુએ કે જે એ વખતે બીજા કોઈ કામમા ગુથાયેલ હતી તેણે કહ્યુ, વહુ! મકાનની અંદરથી શિલાપુત્રકને લઈ આવો ચંદ્રકળાએ સાસુના વચન સાંભળીને કહ્યું કે, માતાજી! શિલાપુત્રકનુ વજન તો ઘણુ છે આથી તે મારા એકલાથી ઉપડી શકે તેમ નથી જ્યારે ચંદ્રકળા આ પ્રમાણે કહી રહી હતી કે, એજ સમયે તેનો પતિ કયાકથી ત્યા

धूर्तेय शरीरश्रमो मा भवत्वित्यलीकमुत्तर ददाति। भूयो यथैव न कुर्यात्, तथेय मया शिक्षणीया। एव विचार्य परेद्युस्त शिलापुत्रक स्वर्णेन वेष्टयित्वा कण्ठाभरण-रूप कारयित्वा पत्नीसमीपे समागत्य सस्नेहमिदमब्रवीत्-प्रिये! स्वर्णमयमिद कण्ठाभरण त्वदर्थे मयाऽऽनीतम्। इद तवकण्ठ भूषयतु। पत्न्यपि कण्ठाभरणमा-लोक्य सहर्ष तद्गृहीत्वा कण्ठे बध्नाति स्म। रात्रिंदिव स्वर्णपत्राच्छादितशिला-पत्रककण्ठाभरण कण्ठे परिदधाना साऽतीव ममोदमनुभूव। एकदा सुदर्शनस्ताम-

उसको ज्ञात नही हो सका। पतिने पत्नीके कथन सुनते ही विचार किया-मालूम पडता है कि चद्रकला धूर्त है, यह ऐसा जो कह रही है सो उसका कारण केवल यह है कि इसको शरीर का परिश्रम सह्य नही है। अतः बहाना बनाकर यहां उसके उठानेसे बचना चाहती है। अतः आगे अब यह ऐसा न करे इसलिये मुझे इसको शिक्षा देना चाहिये इस विचारसे उसने एक युक्ति की। दूसरे दिन ही उस शिला-पुत्रकको उसने सुवर्णके पत्रसे आवेष्टित करवा दिया। और उसकी आकृति भी उसने कण्ठाभरणके रूपमे परिवर्तित करवादी। पश्चात् वह उसको अपनी पत्नीके पास ले जाकर कहने लगा-प्रिये! यह कण्ठा-भरण मैंने तेरे लिये बाहरसे मगवाया है, अतः तुम इसको अपने कठ मे पहिरलो। सुदर्शनको यह बात सुनकर चद्रकला बहुत ही खुश हुई और उसने उसी समय उसको देखते ही देखते बडे हर्ष के साथ अपने कण्ठ में पहिर लिया। अब तो उसने उसको कठसे उतारनेका नामतक भी नहीं लिया। रात दिन वह उसको अपने कठमे ही धारण करे रही और

આવી પહોચ્યેા જેનુ આવવાનુ તેની જાણમા ન હતુ પતિએ પત્નીના વચન સાભળતાજ વિચાર કર્યો કે, માલુમ પડેછે કે, ચદ્રકલા ખોટી છે એથીજ તે આવુ કહી રહી છે કારણ માત્ર એટલુ જ છે કે, એને શરીરનેા પરિશ્રમ કરવેા ગમતેા નથી આથી બહાનુ બતાવીને એ તેને ન ઉઠાવવા માટે બચાવ કરી રહી છે આથી આગળ તે એવુ ન કરે એ માટે મારે તેને શિક્ષા આપવી જોઇએ આવા વિચારથી તેણે એક યુક્તિ કરિ બીજે દિવસે જ એ શિલા-પુત્રકને તેણે સુવર્ણના પત્રાથી મઢાવી અને એની આકૃતિ પણ તેણે કઠ આભરણના ઘાટની કરાવી પછી તે તેને પોતાની પત્નીની પાસે લઇ જઇને કહેવા લાગ્યેા, પ્રિયે! આ કઠ આભરણ મે તારા માટે બહારથી મગાવેલ છે આથી તમે તેને ગળામા પહેરીલેા પતિની આ વાત સાભળીને ચદ્રકળા ઘણીજ ખુશી થઈ અને તેણે એજ વખતે એને જોતા જોતા ઘણાજ હર્ષની સાથે પોતાના ગળામા પહેરી લીધુ આ પછી તેણે તેને પોતાના ગળામાથી ઉતારી નાખવાનુ નામ પણ ન લીધુ રાત દિવસ તેને તે પોતાના ગળામા પહેરી

अत्रास्त्येव कथानकम्—आसीदङ्गदेशे मणिपुरे धनधान्यादिसम-न्वितोऽतिविनीतः सुदर्शननामकः श्रेष्ठिसुतः। तस्यामीत् प्राणवल्लभया सकल-कलाचतुराऽनवद्यसर्वाङ्गयुक्ता चन्द्रकलानाम्नी भार्या। तामेकदा कार्यान्तरसक्तनाश्वश्रूः प्राह स्नुषे! सौधमध्यात् शिलापुत्रकमानय। श्वश्रूवचनमाकर्ण्य सा प्राह—मातः! महाभारोऽयं शिलापुत्रकः, नाहं तं समानेतुं शक्ता। अस्मिन्नेव समये कुतोऽपि समागतः पत्न्यानुपलक्षितः श्रेष्ठिसुतः पत्न्यावचनमाकर्ण्य समचिन्तयत्—अहो!

चित्रके जीव मुनिराजने चक्रवर्तीको समझाया कि तुम इनको किस रूपमें अच्छा समझकर मुझे ग्रहण करने के लिये कह रहे हो?।

इस पर एक कथानक इस प्रकार है—

अंगदेश में मणिपुर नगरमें धनधान्यादिसे समन्वित तथा अत्यंत अति विनीत सुदर्शन नामका एक श्रेष्ठिपुत्र रहता था। सुदर्शनकी पत्नीका नाम चन्द्रकला था, यह जैसा नाम था वैसी ही गुण सपन्ना थी। सुदर्शनको यह अपने प्राणोंसे भी अधिक प्यारी थी। चन्द्रकला भी सकलकलाओंमें बडी चतुर थी। इसका प्रत्येक शारीरिक अवयव सौन्दर्य एवं लावण्यसे भरपूर था। एक समय की बात है कि चन्द्रकलासे उसकी सासने जो कि उस समय किसी दूसरे काम करनेमें लगी हुई थी कहा बहू! मकानके भीतरसे शिलापुत्रकको ले आ। चन्द्रकलाने सासके वचन सुनकर कहा—माताजी! शिलापुत्रकका वजन तो बहुत है इसलिये वह अकेली मुझसे नहीं उठ सकता है। जब चन्द्रकला इस प्रकार कह रही थी कि इसी समय कहींसे उसका पति भी आ गया जिसका आना

જાવ્યુ કે, તમો એને કઈ રીતે સારા સમજીને મને અંગીકાર કરવાનુ કહી રહ્યા છો? આના ઉપર એક કથા આ પ્રમાણે છે—

અંગદેશમા મણીપુર નગરમા ધનધાન્યાદિકથી પરિપૂર્ણ તથા ખૂબજ વિનીત એવા સુદર્શન નામે શેઠનો એક પુત્ર રહેતો હતો સુદર્શનની પત્નીનુ નામ ચંદ્રકલા હતુ એ જેવુ નામ હતુ તેવી જ ગુણસંપન્ન હતી કળાઓમા ખૂબજ ચતુર હતી એના શરીરના પ્રત્યેક અવયવ સૌદર્ય અને લાવણ્યથી ભરપૂર હતા એક સમયની વાત છે કે, ચંદ્રકલાને તેની સાસુએ કે જે એ વખતે બીજા કોઈ કામમા ગુથાયેલ હતી તેણે કહ્યુ, વહુ! મકાનની અંદરથી શિલાપુત્રકને લઈ આવો ચંદ્રકળાએ સાસુના વચન સાભળીને કહ્યુ કે, માતાજી! શિલાપુત્રકનુ વજન તો ઘણુ છે આથી તે મારા એકલાથી ઉપડી શકે તેમ નથી જ્યારે ચંદ્રકળા આ પ્રમાણે કહી રહી હતી કે, એજ સમયે તેનો પતિ કયાકથી ત્યા

वात्सल्यान्माता पुत्रस्य भार न जानाति, तथैव त्वमपि लोभात्स्वर्णाच्छादित शिलापुत्रकस्य भार न जानासि। यः पुरा गिरिवद्गुरुरासी त्स एव स्वर्णावृतस्तूलवल्लघुर्जातः। अहो स्त्रीणा स्वभावः! इति पत्युर्वचनमाकर्ण्य सा स्वशाठ्यमनुस्मरन्ती नितरा लज्जिताऽभूत्। लज्जावशाद् विषादाच्च 'क्षमस्व' इत्यपि वक्तुमशक्ता सा पत्युश्चरणयोर्निपतिता। परित्यक्तस्तया स्वदुर्भावः॥ यथा सा श्रेष्ठिसुतभार्या भाररूपमप्यश्मान मोहात्कण्ठेऽधारयत्, तथैव सर्वे लोका मोहाद्

अहा! देखो सुवर्णकी कितनी महत्ता है। माता जिस प्रकार वात्सल्य गुणके कारण पुत्रके भारको नहीं जानती है उसी प्रकार तुम भी लोभ से आकृष्ट होनेकी वजहसे स्वर्णाच्छादित इस शिलापुत्रकके भार को नहीं गिन रही हो। जो पहिले तुम्हारी दृष्टि में पहाड़ जैसा भारी प्रतीत हो रहा था वही सुवर्णसे परिवेष्टित होकर अब तुमको तूल-रुई की तरह हल्का प्रतीत हो रहा है। इस प्रकार अपने पतिके वचन सुनकर चद्रकला अपनी मूर्खता पर बड़ी अधिक लज्जित हुई। लज्जावश एव विषादवश वह उस समय यह भी कहना भूल गई कि हे नाथ? मुझे इस अज्ञानता पर आप क्षमा प्रदान करे। अपने कपट को याद करती हुई वह एकदम पति के चरणों पर गिर पडी और अपने इस दुर्भाव पर पश्चात्ताप करने लग गई। पश्चात् उसने अपने दुर्भाव का भी परित्याग कर दिया।

इस कथा के लिखनेका भाव केवल इतना ही है कि जिस प्रकार चद्रकला ने अपनी अज्ञानतावश भाररूप भी उस शिलापुत्रकको अपने

समर्थ छु अहा! जुओ सुवर्णनो केवो प्रभाव छे? माता जे रीते वात्सल्य गुणना कारणथी पुत्रना भारने जणती नथी एज रीते तुं पण लोभथी आकर्षाईने सुवर्णथी मढेला आ शिलापुत्रकना भारने गणत्रीमा गणती नथी जे तारी दृष्टि मा पहेला पहाड जेवो भारे लागतो हतो ते ज सोनाथी मढाता आजे तने रुना जेवो हलको जणाय छे आ प्रकारना पोताना पतिना वचन साभळीने चद्रकळा पोतानी मूर्खता माटे घणज लज्जा अनुभववा माडी लज्जावश तेमज विषादवश ते ओ समये ओ पण कहेवानु भूली गई के, हे नाथ! मारी आ अज्ञानतानी आप क्षमा करो. पोताना कपटने याद करता करता ते ओकदम पतिना चरणो उपर पडी गई अने पोताना ओ दुर्भाव उपर पश्चात्ताप करवा लागी आ पछी तेणे पोताना आवा दुर्भावनो पण त्याग करी दीधो

आ कथानें लखवानो भाव केवळ एटलोज छे के, जे प्रकारे चद्रकळाओ पोतानी अज्ञानतायी भाररूप एवा ओ शिलापुत्रकने पोताना गळामा धारण

वोचत्-प्रिये ! अस्य कण्ठाभरणस्य भारो न जातु भवतीं बाधते ? सा सहासम् वाच-आर्यपुत्र ! कियन्मानमिद कण्ठाभरणम् ? यदि इतोऽपि चतुर्गुणं भवेत्तदापि न मे भाराय भवेत् । पत्न्यावचनमाकर्ण्य श्रेष्ठिसुत सस्मितमिदमवोचत्-तस्मिन् दिवसे शिलापुत्रकमानेतु मात्रा गोक्ता त्व कराभ्यामपि तदुद्वहने समर्था नासीः, साम्प्रत स्वर्णपत्रैः परिवेष्टित कण्ठाभरणता माप्त तमेव शिलापुत्रक कण्ठेन वहसि! इतोऽपि चतुर्गुण भार समुद्वोढुमुत्सहसे। अहो ! सुवर्णस्स माहात्म्यम्। यया

अतीव प्रमुदित मन बनी रही । एक दिन सुदर्शन ने उसको एकान्त में पाकर कहा कि प्रिये ! कहो तो सही इस कठाभरणका भार क्या तुम्ह को दुःखित नही करता है ? पति की इस बातसे चद्रकलाको बड़ी हँसी आई और हसते २ उसने प्रत्युत्तर रूप में कहा कि आर्यपुत्र ! इस कठा भरण का भार कितना सा है इससे भी चारगुणा अधिक भार हो तो मुझे वह नहीं साल सक्ता है। चद्रकला की इस बात से सुदर्शनको भी हँसी आगई और उसने भी हँसते २ उससे कहा कि यह क्या बात थी कि जिस दिन माता ने तुमको शिलापुत्रक लाने के लिये कहा था, उस दिन तो तुम उसको हाथोंसे भी लानेमे असमर्थ बन गई थीं, और आज इस शिलापुत्रकको सुवर्णके पत्रसे वेष्टित करवा कर कठाभरण के रूपमें जब तुमको दिया गया तो तुम उसको अपने कठमें धारण करती हुई भी नही थक रही हो, और यह कहती हो कि इसका कितना भार है इससे भी चतुर्गुण भारको मैं सहन करनेके लिये समर्थ हू।

રાખતી, અને ખૂબ ઉત્સાહ બતાવતી એક દિવસ એકાન્તમા સુદર્શને તેને કહ્યું કે, પ્રિયા ! કહે તો ખરી કે આ ગળાના દાગીનાનો ભાર શુ તમને દુ ખ નથી પહોચાડતો ? પતિની આ વાતથી ચદ્રકળાને ઘણુ હસવુ આવ્યુ અને હસતા હસતા તેણે પ્રત્યુત્તર રૂપમા કહ્યું કે, આર્યપુત્ર ! આ ગળાનો દાગીનો એવો તે કયો વજનદાર છે, આનાથી ચાર ગણો અધિક ભાર હોય તો પણ મનેતો દુ ખ કારક ન લાગે ચદ્રકળાની આ વાતથી સુદર્શનને પણ હસવુ આવ્યુ અને તેણે પણ હસતા હસતા તેને કહ્યુ કે, એ શુ વાત હતી કે, એક દિવસ માતાએ તને શિલાપુત્રક લાવવા માટે કહ્યુ, તો એ દિવસે તુ એને હાથ પણ લગાડવામા અસમર્થ બની ગઈ હતી અને આજે આ શિલાપુત્રકને સોનાના પત્રામા જડીને કઠ આભરણ રૂપથી જ્યારે તને આપવામા આવ્યુ તો તુ એને પોતાના કઠમા ધારણ કરવાથી પણ થાકતી નથી અને એમ કહે છે કે આનો કેટલો ભાર છે આનાથી ચારગણો ભાર સહન કરવામા હુ

तथा च—

मूलम्—

वालाभिरामेसु दुहावहेसु, न तं सुहं कामगुणेसु रायं ।
विरत्तकामाण तवोधणाणं, जं भिक्खुणं सीलगुणे रयाणं ॥१७॥

छाया—बालाभिरामेषु दुःखावहेषु, न तत्सुख कामगुणेषु राजन् !।
विरक्तकामाना तपोधानाना, यद् भिक्षूणा शीलगुणे रतानाम् ॥१७॥

टीका—' बालाभिरामेसु ' इत्यादि—

हे राजन् ! बालाभिरामेषु-बाला अज्ञानिनोऽभिरमन्ते सलग्ना भवन्ति येषु तेषु, अथवा-बालानामज्ञानिनामेव अभिरामाश्चित्ताह्लादका ये तथा तेषु, दुःखावहेषु परिणामदुःखेषु कामगुणेषु मनोज्ञशब्दादिषु न तत्सुखमस्ति, यत्सुख शीलगुणे रताना=चारित्रनिरतानाम्, विरक्तकामाना-कामेषु विरक्ता विरक्तकामास्तेषा, परित्यक्तकामसुखानामित्यर्थः, तपोधनानां तपस्विना भिक्षूणामस्ति । उक्त चापि-

---

फिर भी मुनिराज कहते हैं—' बालाभिरामेसु ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ (राय-राजन्) हे चक्रवर्तिन् । (बालाभिरामेसु-बालाभिरामेषु) अज्ञानीजनोंको ही आनदका आभास कराने वाले-आत्मज्ञान विहीन प्राणियोंको ही सुहावने लगने वाले तथा (दुहावहेसु-दुःखावहेषु) परिणाम में दुःख देनेवाले ऐसे (कामगुणेसु-कामगुणेषु) मनोज्ञ शब्दादिक विषयों में (त सुइन-तम् सुखम् न) वह सुख नहीं है (ज-यत्) जो सुख (सीलगुणे रयाणम्-शीलगुणे रतानाम्) चारित्रमें निरत तथा (विरत्त कामाण-विरक्तकामानाम्) कामसुखोंके परित्यागी और (तवोधणाण-तपोधनानाम्) तप ही है धन जिनके ऐसे (भिक्खुण-भिक्षुणाम्) भिक्षुओं को है । कहा भी है—

ફરીથી મુનિરાજ કહે છે—" बालाभिरामेसु "-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—राय-राजन् હે ચક્રવર્તી ! बालाभिरामेसु-बालाभिरामेषु અજ્ઞાની જનોને જ આનદનો આભાસ કરાવનાર આત્મજ્ઞાન વગરના પ્રાણીઓને જ મધુર લાગનાર તથા दुहावहेसु-दुःखावहेषु પરિણામમા દુ ખને આપનાર એવા कामगुणेसु-कामगुणेषु મનોજ્ઞ શબ્દાદિક વિષયોમા त सुइ न-तम् सुख न એ સુખ નથી કે, જે સુખ सीलगुणे रयाणम्-शीलगुणे रतानाम् ચારિત્રમા નિરત તથા विरत्तकामाण-विरक्त कामानाम् કામ સુખોના પરિત્યાગી અને तवोधणाण-तपोधनानाम् તપ જ જેમનુ ધન છે એવા ભિક્ષુઓને હોય છે

विवेक रहिता भारभूतान्याभरणानि वहन्ति। वस्तु तस्तु आभरणानि भारा एव। तथा सर्वे कामाः शब्दादयो दुःखावहाः=दुःखदायकाः, [1]मृगादीनामिव परिणामे दुःखदायकत्वात्, ईर्ष्याविषादादिभिश्चित्ताकुलतोत्पादकत्वाभरकहेतुत्वाच्च ॥१६॥

(१) उक्कच-कुरङ्ग-मातङ्ग-पतङ्ग-भृङ्ग-मीना हता पञ्चभिरेव पञ्च।
एक प्रमादी स कथं न हन्यते, य सेवते पञ्चभिरेवपञ्च ॥१॥इति।

कठमे धारण किया और पश्चात् ज्ञात होने पर उसको भाररूप माना, इसी प्रकार समस्त ससारी जीव मोहकी वजहसे विवेकविकल बनकर भारभूत भी इन आभरणोंको धारण करते रहते हैं। वास्तव में विचार किया जाय तो ये भी एक प्रकारके भार स्वरूप ही हैं। इसी प्रकार समस्त इन्द्रियों के शब्दादि विषय इस जीवको सुखप्रद नहीं हैं, किन्तु दुःखदायक ही हैं। श्रोत्र-चक्षु-घ्राण-रसना और स्पर्श इन पाच इन्द्रियोंके विषय भिन्न २ रूपमे मृग,-पतङ्ग-भ्रमर,-मत्स्य, एव हस्ती आदिको दुःखदायक ही साबित हुए है। अतः इनको सुखदायक मानना यही मनुष्य की एक बड़ी भारी अज्ञानता है। मोहकी लीला ही इनको सुखदायक प्रतीत करवाती है। ईर्ष्या विषाद आदिके द्वारा चित्तमें ये शब्दादिक विषय व्याकुलता के उत्पादक होते हैं इससे आत्मा अपने स्वरूपसे भ्रष्ट होकर पररूपमे मग्न होनेके कारण नरक निगोदादिक के दुःखो को भोगनेका पात्र बनता है ॥ १६ ॥

કર્યો અને પછીથી ખબર પડતા એને ભારરૂપ માન્યો આ રીતે સર્વ સંસારી જીવ મોહના કારણે વિવેક વિકળ બનીને ભારભૂત એવા આ આભરણોને ધારણ કર્યા કરે છે ખરી રીતે વિચારવામા આવે તો એ એક પ્રકારના ભાર રૂપજ છે આવી રીતે સઘળી ઈન્દ્રિયોના શબ્દાદિક વિષયો આ જીવને સુખપ્રદ નથી પરતુ દુખદાયક જ છે શ્રોત્ર, ચક્ષુ, ઘ્રાણ, રસના અને સ્પર્શ આ પાચ ઈન્દ્રિયોનો વિષય જુદા જુદા રૂપમા મૃગ, પતગ, ભ્રમર, મત્સ્ય અને હાથી આદિને દુખદાયક જ સાબીત થયા છે આથી એને સુખદાયક માનવો એ મનુષ્યની એક ભારે એવી અજ્ઞાનતા જ છે મોહની લીલાજ એને સુખદાયક બતાવે છે ઈર્ષા, વિષાદ, આદિના તરફથી ચિત્તમા એ શબ્દાદિક વિષય વ્યાકુળતાના ઉત્પાદક બને છે એનાથી આત્મા પોતાના સ્વરૂપથી ભ્રષ્ટ બનીને પરરૂપમા મગ્નથવાને કારણે નરક નિગોદાદિકના દુખોને ભોગવનાર બને છે॥૧૬॥

छाया—नरेन्द्र ! जातिरधमा नराणा, श्वपाक जातिर्द्वयोर्गतयोः ।
यत्रावा सर्वजनस्य द्वेष्या, वत्रसाव श्वपाकनिवेशनेषु ॥ १८॥

टीका—' नरिंद ' इत्यादि-

हे नरेन्द्र=हे चक्रवर्तिन् । नराणा मध्ये अधमा या जातिः सा श्वपाकजातिः= चाण्डालजाति रस्ति, ता श्वपाकजातिं गतयो प्राप्तयोर्द्वयोरप्यावयोः किमभूत् तत्स्मरसि ? यत्र श्वपाकजातौ सर्वजनस्य द्वेष्यौ सन्तौ आवा श्वपाकनिवेशनेषु= चाण्डालगृहेषु अवसाव=निवास कृतवन्तौ ॥ १८ ॥

अब धर्म सेवन करनेका क्या फल होता है-इस बातको मुनिराज दिखलाते हैं—' नरिंद ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(नरिंद-नरेन्द्र) हे चक्रवर्तिन् । (नराण अहमा जाई सेवाग जाई-नराणा मध्ये अधमा जातिः श्वपाकजातिः) ससार मे मनुष्य-जातिमें यदि कोई अधम-निकृष्ट जाति है तो वह चाडाल जाति है । (जहिं यत्र गतयाः द्वयोः किं अभूत् इति स्मरसि) उसमे रहने वाले अपन लोगों की क्या दशा थी यह बात आप को मालूम नही है। वहां अपन दोनो (सव्वजणस्स वेसा-सर्वजनस्य द्वेष्यौ) सर्वजनों के लिये उस समय द्वेष्य बने रहते थे। और इसी स्थितिमें (सोवागणिवेसणेसु वसीय-श्वपाक निवेशनेषु अवसाव) चांडाल के घर में रहते थे ।

भावार्थ—चक्रवर्त्तीको मुनिराज 'धर्मका क्या फल होता है' यह समझाना चाहते हैं। अतः वे उनको पहिले की स्थितिसे परिचित करते हैं-कहते हैं-हे चक्रवर्तिन् क्या आपको यह बात नहीं मालूम है कि सबसे

ધર્મનુ સેવન કરવાથી શુ ફળ મળે છે ? આ વાતને હવે મુનિરાજ બતાવે છે—" નરિંદ "-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—નરિંદ-નરેન્દ્ર હે ચક્રવર્તી ! નરાણ અહમાજાઈ સેવાગજાઇ-નરાણાં મધ્યે અધમા જાતિ શ્વપાકજાતિ સ સારમા મનુષ્ય જાતિમા જો કોઇ પણ અધમ-નિકૃષ્ટ જાતિ હોય તો તે ચાડાલ જાતિ છે એમા રહેવાવાળા આપણા બન્નેની શુ દશા હતી એ વાતની શુ આપને ખબર નથી ? ત્યા આપણે બન્ને સવ્વ જણસ્સ વેસ્સા-સર્વજનસ્ય દ્વેષ્યૌ સર્વજનોને માટે એ સમય દ્વેષ્ય બનેલ હતા અને એ સ્થિતિમા સોવાગણીવેસણેસુ વસીય-શ્વપાકનિવેશનેષુ અવ સાવ ચાડાલને ઘેર રહેતા હતા

ભાવાર્થ—" ધર્મથી શુ ફળ મળે છે " એને મુનિરાજ ચક્રવર્તીને સમજાવવા ઇચ્છે છે આથી તેઓ તેને પહેલાની સ્થિતિથી પરિચિત કરે છે અને કહે છે કે, હે ચક્રવર્તી શુ આપને એ વાતની ખબર નથી કે, સહુથી

"यच्च कामसुखं लोके यच्च दिव्यं महत्सुखम् ।
तृष्णाक्षयसुखस्यैते नार्हतः षोडशीं कलाम् ॥ १ ॥ इति ॥ १७ ॥

सम्मति धर्मफलमुपदर्शयन्नुपदिशति—

मूलम्—

नरिंदे ! जाई अहमा नराण, सोवागजाई दुहओ गयाणं ।
जहिं वयं सव्वजणस्स वेसा, वसीय सोवागणिवेसणेसु ॥१८॥

"यच्च कामसुखं लोके, यच्च दिव्यं महत्सुखम् ।
तृष्णाक्षयसुखस्यैते, नार्हतः षोडशीं कलाम् ॥"

जो सुख काम जनित होता है एव जो देवों का महान् सुख माना जाता है । वे दोनों ही सुख तृष्णाक्षयसे जनित सुखके सामने सोलहवीं कलाके बराबर भी नहीं है ।

भावार्थ—मुनिराज चक्रवर्ती के कथनका उत्तर देते हुए कह रहे हैं कि महानुभाव ! शब्दादिक मनोज्ञ विषय उन्हीं व्यक्तियोंको सुहावने प्रतीत होते हैं जो आत्मज्ञान विहीन हैं । हमारे सयमधनवाले मुनिजनोंको तो ये सर्वथा विरस ही हैं । अतः ज्ञानचक्षु से इनके स्वरूपका अवलोकन करो तो आपको स्वय भी हमारा यह सत्य प्रतीत होने लगेगा। तृष्णा क्षय जनित सुखके सामने तो इनकी कोई कीमत ही नहीं है । अतः ससारके इन प्रपचोंको छोड़कर धर्म की शरण में आजाओ–इसीमें आत्मा की भलाई है ॥ १७ ॥

"यच्च कामसुखं लोके, यच्च दिव्यं महत्सुखम् ।
तृष्णाक्षयसुखस्यैते, नार्हतः षोडशीं कलाम् ॥"

જે સુખ કામભોગજનિત હોય છે અને જે દેવલોકોના મહાન દિવ્ય સુખ તરીકે માનવામા આવે છે તે બને સુખ તૃષ્ણા ક્ષયથી થનારા સુખની સામે સોળમી કળા બરોબર પણ નથી

ભાવાર્થ—મુનિરાજ ચક્રવર્તીના કથનનો ઉત્તર આપતા કહે છે કે, મહાનુભાવ ! શબ્દાદિક મનોજ્ઞ વિષય એવી વ્યક્તિઓને પ્રિયકર લાગે છે કે, જે આત્મજ્ઞાનથી અજાણ છે અમારા સયમ ધનવાળા મુનિજનોને તો તે સર્વથા નિરસ જ છે આથી જ્ઞાનચક્ષુથી એના સ્વરૂપનુ અવલોકન કરો તો આપને પોતાને જ અમારૂ એ સત્ય સાચા સ્વરૂપથી જાણવા મળશે તૃષ્ણાનો ક્ષય કરનાર સુખ સામે તો એની કોડીની પણ કિંમત નથી આથી સ સારના આ પ્રપ ચને છોડી દઇને ધર્મના શરણમા આવી જાવ એમાજ આત્માની ભલાઇ છે।૧૭।

कृतानि=पूर्वजन्मोपार्जितानि, विशिष्टजात्यादि कारणानि कर्माणि=शुभानुष्ठानानि आवयोः प्रकटितानीति शेषः । अय भावः-पूर्वजन्मन्यावा चाण्डालजातौ समुत्पन्नौ । तत्र सकलजनकृततिरस्कार विविधदुःख चानुभूतौ । तत्र यानि विशिष्ट जात्यानि कारणानि शुभकर्माणि कृतानि, तान्येव शुभकर्माणीह भवे आवयोरुदय जातानीति ॥ १९ ॥

तस्मात्—

मूलम्—

सो दाणिसिं राय ! महाणुभागो, महिड्ढिओ पुण्णफलोववेओ ।
चइत्तु भोगाइं असासयाइ, आयाणहेऊ अभिनिक्खमाहि ॥२०॥

छाया—स इदानीमसि राजन् ! महानुभागो महर्द्धिक पुण्यफलोपपेतः ।
त्यक्त्वा भोगान् अशाश्वतान्, आदानहेतोरभिनिष्क्राम ॥ २० ॥

टीका—' सो दाणिं ' इत्यादि ।

हे राजन् ! यस्त्व तदानी सभूतनामा मुनिरासीः, स एव त्वमिदानी महा-

---

पुराकृतानि कर्माणि उदितानि) पूर्वजन्मों मे उपार्जित विशिष्ट जात्यादिक के कारणभूत कर्म-शुभानुष्ठान-अपन लोगो के उदयमे आए हुए हैं ।

भावार्थ—पूर्वजन्म में अपन लोग चाडाल जाति मे जन्मे हुए थे । वहा अपनी स्थिति वडी दयनीय थी । वहां अपन लोग सबके तिरस्कारके पात्र बने हुए थे । इसको अपन वहा रहते हुए शातिके साथ सहन किया, तथा विविध दुःखोंका अनुभव भी किया । समता भावसे तिरस्कार एव दुःखोंको सहन करने रूप इस शुभानुष्ठान से अपन लोगोको विशिष्ट जात्यादिकके कारणभूत शुभकर्मो का बध पडा, सो वे ही शुभ कर्म अब हमारे इस भव मे उदय हुए हैं ॥ १९ ॥

પુર્વે કડાઇ કમ્માઇ-પુરાકૃતાનિ કર્માણિ ઉદિતાનિ પૂર્વ ભવમા ઉપાર્જીત વિશિષ્ટ આદિકના કારણભૂત કર્મ-શુભ અનુષ્ઠાન આપણા લોકોના ઉદય થયેલ છે

ભાવાર્થ—પૂર્વ જન્મમા આપણા બનેનો ચાડાલ જાતિમા જન્મ થયો હતો ત્યા આપણી સ્થિતી ખૂબ જ દયાજનક હતી ત્યા આપણે બન્ને લોકોના તિરસ્કારને પાત્ર બનેલ હતા આપણે ત્યા રહીને એ સ્થિતિને શાતિપૂર્વક સહન કરેલ છે તથા વિવિધ દુ ખોનો અનુભવ પણ કરેલ છે સમતા ભાવથી તિરસ્કાર અને દુ ખોને સહન કરવા રૂપ એ શુભ અનુષ્ઠાનથી આપણ લોકોના વિશિષ્ટ જાતિ આદિકના કારણભૂત શુભ કર્મોનો બ ધ થયો, આથી તે શુભ કર્મોનો આજે અમોને આ ભવમા ઉદય થયા છે ॥ ૧૯ ॥

तत्र यदभूत्तदाह—

मूलम्—

तीसे य जाईय उ पावियाए, वुच्छासु सोवागणिवेसणेसु ।
सव्वस्स लोगस्स दुगुंछणिज्जा, इह तु कम्माइ पुरेकडाइं ॥१९॥

छाया—तस्या च जात्या तु पापिकायां, मुषितावावा श्वपाकनिवेशनेषु ।
सर्वस्य लोकस्य जुगुप्सनीयौ, इहतु कर्माणि पुराकृतानि ॥ १९ ॥

टीका—'तीसे य' इत्यादि ।

च=पुनः पापिकाया=निन्दनीयायां, तस्या जात्या=चाण्डालजात्या तु सर्वस्य लोकस्य जुगुप्सनीयौ=हीलनीयौ, आवा श्वपाकनिवेशनेषु=चाण्डालगृहेषु, उषितौ=निवास कृतवन्तौ । 'तु' शब्दोऽवधारणार्थकः । इह=अस्मिन् जन्मनि तु पुरा-

---

अधम जाति इस लोकमें चाडाल जाति मानी जाती है । हम तुम दोनों पहिले इसी जाति के थे । वहां अपनसे कोई बात भी नहीं करना चाहता था । उस समय अपनी यह दशा थी कि लोग अपनी छाया तक पड़ जाने से भी घृणा करते थे । इस स्थितिमें रहते हुए हमने और तुमने अपना समय निकाला है ॥ १८ ॥

वहा पर क्या हुवा सो कहते हैं—'तीसे य' इत्यादि ।

अन्वयार्थ (य–च) पुनः (पावियाए तीसे जाई य सव्वस्स लोगस्स दुगुछणिज्जा सोवागणिवेसणेसु वुच्छासु–पापिकाया तस्या जात्या सर्वस्य लोकस्य जुगुप्सनीयौ आवा श्वपाकनिवेशनेषु उषितौ) निन्दनीय उसी चांडाल जातिमें सर्वलोको की घृणाके पात्र बने हुए अपन दोनों चाडाल के घरमें रहे । (तु) परन्तु (इह–इह) अब इस जन्म मे (पुरेकडाइ कम्माइ

અધમ જાતિ આ લોકમા ચાંડાલ જાતિ મનાય છે હુ અને તમે બને પહેલા એ જાતિના હતા ત્યા આપણી સાથે વાત પણ કરવા કોઈ ઈચ્છતા ન હતા એ વખતે આપણી એવી દશા હતી કે, લોકો આપણા પડછાયા સુધીની પણ ઘૃણા કરતા હતા આવી સ્થિતિમા રહીને આપણે સમય કાઢેલ છે ॥ ૧૮ ॥

ત્યા શુ બન્યુ હતું તે કહે છે—"तीसे य"–ઈત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—य–च અને पावियाए तीसे जाई य सव्वस्स लोगस्स दुगुछणिज्जा सोवागणिवेसणेसु वुच्छासु–पापिकाया तस्याँ जात्याँ सर्वस्य लोकस्य जुगुप्सनीयौ–आवा श्वपाक निवेषनेषु उषितौ નિન્દનીય એવા ચાડાલ જાતિમા સર્વ લોકોની ઘૃણાના પાત્ર બનેલ આપણે બન્ને ચાડાલના ઘરમા રહ્યા तु પર तु इह–इह હવે આ જન્મમાં

कृतानि=पूर्वजन्मोपार्जितानि, विशिष्टजात्यादि कारणानि कर्माणि=शुभानुष्ठानानि आवयोः प्रकटितानीति शेषः । अय भावः-पूर्वजन्मन्यावा चाण्डालजातौ समुत्पन्नौ । तत्र सकलजनकृततिरस्कार विविधदु.ख चानुभूतौ । तत्र यानि विशिष्ट जात्यानि कारणानि शुभकर्माणि कृतानि, तान्येव शुभकर्माणीह भवे आवयोरुदय जातानीति ॥ १९ ॥

तस्मात्—

मूलम्—

सो दाणिसिं राय ! महाणुभागो, महिड्ढिओ पुण्णफलोववेओ ।
चइत्तु भोगाइं असासयाइं, आयाणहेऊ अभिनिक्खमाहि ॥२०॥

छाया—स इदानीमसि राजन् ! महानुभागो महर्द्धिक पुण्यफलोपपेतः ।
त्यक्त्वा भोगान् अशाश्वतान्, आदानहेतोरभिनिष्क्राम ॥ २० ॥

टीका—' सो दाणिं ' इत्यादि ।

हे राजन् ! यस्त्व तदानी सभूतनामा मुनिरासीः, स एव त्वमिदानीं महा-

पुराकृतानि कर्माणि उदितानि) पूर्वजन्मों में उपार्जित विशिष्ट जात्यादिक के कारणभूत कर्म-शुभानुष्ठान-अपन लोगो के उदयमें आए हुए हैं ।

भावार्थ—पूर्वजन्म में अपन लोग चाडाल जाति में जन्मे हुए थे । वहा अपनी स्थिति वडी दयनीय थी । वहां अपन लोग सबके तिरस्कारके पात्र बने हुए थे । इसको अपन वहा रहते हुए शातिके साथ सहन किया, तथा विविध दुःखोंका अनुभव भी किया । समता भावसे तिरस्कार एव दुःखोंको सहन करने रूप इस शुभानुष्ठान से अपन लोगोको विशिष्ट जात्यादिकके कारणभूत शुभकर्मो का वध पडा, सो वे ही शुभ कर्म अव हमारे इस भव मे उदय हुए हैं ॥ १९ ॥

પુડે કડાઇ કમ્માઇ-પુરાકૃતાનિ કર્માણિ ઉદિતાનિ પૂર્વ ભવમા ઉપાર્જીત વિશિષ્ટ આદિકના કારણભૂત ધર્મ-શુભ અનુષ્ઠાન આપણા લોકોના ઉદય થયેલ છે

ભાવાર્થ—પૂર્વ જન્મમા આપણા બનેનો ચાડાલ જાતિમા જન્મ થયો હતો ત્યા આપણી સ્થિતી ખૂબ જ દયાજનક હતી ત્યા આપણે બન્ને લોકોના તિરસ્કારને પાત્ર બનેલ હતા આપણે ત્યા રહીને એ સ્થિતિને શાતિપૂર્વક સહન કરેલ છે તથા વિવિધ દુ ખોનો અનુભવ પણ કરેલ છે સમતા ભાવથી તિરસ્કાર અને દુ ખોને સહન કરવા રૂપ એ શુભ અનુષ્ઠાનથી આપણ લોકોના વિશિષ્ટ જાતિ આદિકના કારણભૂત શુભ કર્મોનો બ ધ થયો, આથી તે શુભ કર્મોનો આજે
અમોને આ બધા ઉદય થયા છે ॥ ૧૯ ॥

नुभागो=महाप्रभावो महर्द्धिकः-षट्खण्डाधिपतिः, अत एवपुण्यफलोपपेतः=पूर्वकृत सुकृत फलयुक्तोऽसि । तस्मात्च अशाश्वतान्=क्षणभङ्गुरान्, भोगान्=मनोज्ञशब्दादि रूपान्, त्यक्त्वा आदानहेतोः-आदीयते गृह्यते सदसद्विवेकेन यः स आदानश्चारित्र धर्मस्तस्य हेतोश्चारित्रधर्मपालनार्थमित्यर्थ, अभिनिष्क्राम = प्रव्रज्यां गृहाण। चारित्रं विनाऽऽत्मकल्याणं नैव भवतीति भावः । ' सिं ' इति सानुस्वारनिर्देश प्राकृतत्वात् ॥ २० ॥

इसलिये—'सोदाणिसिं' इत्यादि ।

अन्वयार्थ (राय-राजन्) हे चक्रवर्त्ती ! जो आप उस समय सम्भूत नाम के मुनि थे वही आप (दाणि सिं-इदानीम्) इस समय (महाणुभागो महिड्ढिओ पुण्णफलोववेओ महानुभावः महर्द्धिकः पुण्यफलोपपेतः) महाप्रभावशाली षट्खंड के अधिपति चक्रवर्ती हुए हो, यही पूर्व सुकृत का फल है । जिसको आप इस समय भोग रहे हो । अब आपका कर्तव्य है कि आप (असासयाइ-अशाश्वतान्) अशाश्वत-क्षणभगुर (भोगाइ-भोगान्) इन मनोज्ञ शब्दादिक भोगो का (चइत्तु-त्यक्त्वा) परित्याग कर (आयाणहेऊ-आदानहेतोः) चारित्र धर्म को पालन करने के निमित्त (अभिनिक्खमाहि-अभिनिष्क्राम) दीक्षा धारण करो ।

भावार्थ—मुनिराज ने चक्रवर्तीको समझाया कि आप जो 'धर्मसेवन करनेका क्या फल होता है' यह पूछ रहे हो सो उसका यही फल है कि चाडाल जाति से आप का उद्धार होते २ आज आप इस चक्रवर्तीरूप स्थिति मे आ पहुँचे हो। उस स्थिति से इस स्थिति में लाने वाला आप का शुभ

આ માટે—" सोदाणिसिं "-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—राय-राजन् હે ચક્રવર્તી ! એ સમયે સંભૂત નામના જે મુનિ હતા તેજ આપ दाणिसिं-इदानीम् આ સમયે महाणुभागो महिड्ढिओ पुण्ण फलोववेओ - महानुभाग महर्द्धिक पुण्यफलोपपेत. મહા પ્રભાવશાળી ષટ્ખંડના અધિપતિ ચક્રવર્તી થયા છો એ પૂર્વના સુકૃત્યનુ ફળ છે જેને આપ આ સમયે ભોગવી રહ્યા છો હવે આપનુ કર્તવ્ય છે કે, આપ असासयाइ-अशाश्वतान् આશાશ્વત ક્ષણભગુર એવા भोगाइ-भोगान् આ મનોજ્ઞ શબ્દાદિક ભોગોનો चइत्तु-त्यक्त्वा પરિત્યાગ કરિ आयाणहेऊ आदानहेतो ચારિત્ર ધર્મને પાલન કરવા માટે अभिणिक्खमाहि-अभिनिष्क्राम દીક્ષા ધારણ કરો,

ભાવાર્થ—મુનિરાજે ચક્રવર્તીને સમજાવ્યુ કે, આપ મને "ધર્મસેવન કરવાનુ શુ ફળ છે" તે છો પૂછો એનુ આ ફળ છે કે, ચાંડાલ જાતિથી આપનો ઉદ્ધાર થતા થતા આજે આપ આ સ્થિતિ પર પહોંચેલ છો એ સ્થિતિમાથી આ સ્થિતિએ લાવનાર આપનો શુભ કર્મરૂપી ધર્મ જ આપને

यद्यहमेन न कुर्यां तदा मे किं स्यादिति चेच्चक्रवर्त्तीब्रूयात्तदाह—

मूलम्—

इह[2] जीविए[3] राय[4]! असासयम्मि[5], धणियं[6] तु[7] पुण्णाइ[8] अकुव्वमाणो।
सो सोयई[10] मच्चुमुहोवणीए[11], धम्मं[12] अकाऊण[13] परम्मि[14] लोए[15] ॥२१॥

छाया—इह जीविते राजन्! अशाश्वते, अधिकं तु पुण्यानि अकुर्वाणः।
स शोचति मृत्युमुखोपनीतो, धर्ममकृत्वा परस्मिल्लोके ॥ २१ ॥

टीका—'इह' इत्यादि।

हे राजन्! अशाश्वते = अनित्ये इह=अस्मिन् जीविते=मनुष्यजन्मनि तु अधिकं=निरन्तरं यथा स्यात्तथा पुण्यानि शुभानुष्ठानानि अकुर्वाणो यो भवति स मृत्युमुखोपनीतः=मृत्युमुखे मरणावस्थायामुपनीतः प्राप्तोऽस्मिल्लोके शोचति=

कर्मरूप धर्म ही आपको सहायक हुआ है। अतः इस धर्म की शीतल छत्रच्छाया में जब आप पूर्णरूप से बैठ जाओगे तो यह निश्चित है कि इससे भी अधिक आप अपनी उन्नति कर सकोगे। इन शब्दादिक भोगों की प्राप्ति को ही आप सबकुछ न समझो। ये तो अशाश्वत हैं। अतः इस पर्याय से यदि शाश्वत वस्तु का लाभ करना चाहते हो तो आप इन भोगों का परित्याग कर चारित्र धर्म को अंगीकार करने के लिये दीक्षा धारण करो। क्यों कि चारित्र के विना आत्मकल्याण नहीं होता है ॥२०॥

'इह जीविए' इत्यादि।

अन्वयार्थ (राय–राजन्) हे राजन्! (असासयम्मि इह जीविए–अशाश्वते इह जीविते) क्षणभंगुर इस जीवन में जो मनुष्य (धणियं–अधिकम्) निरन्तर (पुण्णाइ अकुव्वमाणो–पुण्यानि अकुर्वाणः) पुण्य कर्मों को नहीं करता है (सो–सः) वह मनुष्य (मुच्चुमुखोपनीतो–मृत्यु

સહાયક બનેલ છે આથી આ ધર્મની શીતળ છત્ર છાયામાં જ્યારે આપ પૂર્ણરૂપથી બેસી જશો તો એ નિશ્ચિત છે કે, આનાથી પણ અધિક આપ ઉન્નતિ કરી શકશો આ શબ્દાદિક ભોગોની પ્રાપ્તિને જ આપ સ પૂર્ણરૂપમા ન માનો તો એ અશાસ્વત છે આથી આ પર્યાયથી જો તમે શાશ્વત વસ્તુનો લાભ મેળવવાનું ચાહતા હો તો આપ આ ભોગોનો પરિત્યાગ કરી ચારિત્ર ધર્મનો અંગિકાર કરવા માટે દીક્ષા ધારણ કરો કેમ કે, ચારિત્રના વગર આત્મકલ્યાણ થતુ નથી ॥ ૨૦ ॥

અન્વયાર્થ–રાય–રાજન્ હે રાજન્! અસાસયમ્મિ ઇહ જીવિએ–અશાશ્વતે ઇહ જીવિતે ક્ષણભંગુર આ જીવનમા જે મનુષ્ય ધણિય–અધિકમ્ નિરંતર પુણ્ણાઇ અકુવ્વમાણે–પુણ્યાનિ અકુર્વાણ પુણ્યકર્મોને કરતો નથી સો–સ તે મનુષ્ય મુચ્ચુમુખોપ

शोकभाग्भवति। तथा धर्मं=शुभानुष्ठानम्, अकृत्वा परस्मिंश्च लोके शोचति शोकभाग्भवति। उक्तं चान्यत्रापि—

इह शोचति प्रेत्य शोचति, पापकारी उभयत्र शोचति।
पाप मया कृतमिति शोचति, भूयः शोचति दुर्गतिं गतः॥ इति।

अयं भावः—दुर्लभमिदं मानुष जन्म समासाद्य यो नैरन्तर्येण न धर्ममाचरति, स मृत्यु मुखे निपतितः सन् नितरां खिद्यते, मृत्वा च नारकादियोनिं प्राप्तो दशविधा सह्यासातावेदनया दुःखितः सन्-'मया कथं न तदैव पुण्यं कृतम्' इत्येवमनुशोचन् खिद्यते। अतश्चारित्रं गृहाण। अनेनैव नि श्रेयससिद्धिर्भविष्यतीति ॥२१॥

मुखोपनीतः) मृत्यु के मुख में जब पहुँचता है तब (अस्मिंलोए सोयइ-अस्मिन् लोके शोचति) इस लोक में तो शोक करता ही है परन्तु (परस्मिंलोए-परस्मिन् लोके अपि) जब परलोक में भी जाता है तब भी (धम्मं अकाऊण-धर्मं अकृत्वा) मैंने धर्म नहीं किया है ऐसा विचार करके रातदिन वहां दुःखी होता रहता है। अन्यत्र भी इसी बात की पुष्टि की गई है-

" इह शोचति प्रेत्य शोचति, पापकारी उभयत्र शोचति।
पाप मया कृतमिति शोचति, भूयः शोचति दुर्गतिं गतः॥

तात्पर्य इसका यह है कि दुर्लभ इस मनुष्य भव को प्राप्त करके भी जो निरन्तर धर्मका आचरण नहीं करता है, वह जब मृत्यु के मुख में पतित हो जाता है तब अत्यत खेदखिन्न होता है और मरकर नैरयिक आदि की योनि में प्राप्त होकर दश प्रकार की असह्य असाताजन्य क्षेत्रवेदना को भोगता हुआ दुःखित होता रहता है। विचारता है कि हाय मैंने उस

नीतो-मृत्युमुखोपनीत મૃત્યુના મુખમા જ્યારે પહોચે છે ત્યારે अस्मिंलोए सोयई-अस्मिन्लोके शोचति આ લોકમા તો શોક કરે છે પરતુ परस्मिं लोए-परस्मिन् लोके अपि જ્યારે પરલોકમાં તે જાય છે ત્યારે પણ धम्म अकाउणा-धर्मं अकृत्वा મે કાઈ ધર્મ કરેલ નથી એવા વિચારમા રાત અને દિવસ ત્યા તે દુખી રહ્યા કરે છે અન્યત્ર પણ આ વાતને પુષ્ટી અપાયેલ છે,

" इह शोचति प्रेत्य शोचति, पापकारी उभयत्र शोचति।
पाप मयाकृतमिति शोचति, भूयः शोचति दुर्गतिं गतः॥ "

તાત્પર્ય એનુ એ છે કે, દુર્લભ એવા આ મનુષ્યભવને પ્રાપ્ત કરીને પણ જે નિરતર ધર્મનુ આચરણ નથી કરતો તે જ્યારે મૃત્યુના મુખમા પડે છે ત્યારે અત્યત દુખ અનુભવે છે અને મરીને નરક આદિની યોનિને પ્રાપ્ત કરી ને દશ પ્રકારની અસહ્ય અસાતા જન્ય ક્ષેત્રવેદના ભોગવતા ભોગવતા દુખીત થતો રહેછે ત્યારે તે વિચારતો હોય છે કે હાય મે એ સમય કે જ્યારે હું

मृत्युमुखे पतितं परत्र च दुःखाभिहत जीव स्वजनादयो न त्रातु समर्था इति सू दृष्टान्तमशरणभावनामाह—

मूलम्—

जहे ह सीहो व मियं गहाय, मच्चू णर णेइ हु अंतकाले ।
ण तस्स माया व पिया व भाया, कालम्मि तम्मि सहरा भवंति ॥२२॥

छाया—यथेह सिंहो वा मृग गृहीत्वा, मृत्युर्नर नयति हु अन्तकाले ।
न तस्य माता वा पिता वा भ्राता, काले तस्मिन्नश हरा भवन्ति ॥२२॥

टीका—' जहे ह ' इत्यादि—

यथा इहलोके सिंहो मृग गृहीत्वाऽन्त नयतीति शेषः, तथा मृत्युरन्तकाले=

समय जब कि मनुष्य पर्याय में था, तब धर्म क्यों नहीं किया। इस लिये हे चक्रवर्ती मैं आप से कहता हू कि पीछे पश्चात्ताप करने का अवसर न आवे इसलिये आप चारित्र धर्मको धारण करो। इसीसे आपको मुक्तिकी प्राप्ति होगी ॥ २१ ॥

यह जीव जिस समय मृत्युके मुख में पड जाता है तथा परलोक में जब दुःखी होता है तब इसकी रक्षा करने वाला वहां कोई भी स्वजन समर्थ नही होता है-यह बात मुनिराज दृष्टान्त देकर समझाते है—

' जहेह ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ (जहा-यथा) जैसे (इह) इस ससार में (सीहो-सिंहः) सिंह (मिय गहाय णेइ-मृग गृहीत्वा नयति) मृगको पकडकर ले जाता है-और उसको मारडालता है-वहा उसकी रक्षा करनेवाला कोई नही होता है उसी तरह (अतकाले-अन्तकाले) मृत्युके अवसर में (मच्चू-

---

મનુષ્ય પર્યાયમા હતો ત્યા ધર્મ કેમ ન કર્યો આ માટે હે ચક્રવર્તી ! હું આપને કહુ છુ કે, પછીથી પશ્ચાત્તાપ કરવાનો અવસર ન આવે આ માટે આપ ચારિત્ર ધર્મને ધારણ કરો એનાથી આપને મુક્તિની પ્રાપ્તિ થશે ॥૨૧॥

આ જીવ જ્યારે મૃત્યુના મુખમા ઝડપાય છે તથા પરલોકમા જ્યારે દુખી થાય છે ત્યારે એની રક્ષા કરનાર ત્યા કોઈ પણ સ્વજન સમર્થ બની શકતો નથી આ વાત મુનિરાજ દ્રષ્ટાત દઈને સમજાવે છે

" जहेह "-ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—जहा-यथा જેમ इह આ સસારમા सीहो-सिंह સિંહ मिय गहाय णेइ-मृग गृहीत्वा नयति મૃગલાને પકડીને લઈ જાય છે અને મારી નાખે છે ત્યારે ત્યા તેની રક્ષા કરનાર કોઈ હોતું નથી એજ રીતે अतकाले-अन्तकाले

शोकभाग्भवति। तथा धर्मं=शुभानुष्ठानम्, अकृत्वा परस्मिंश्च लोके शोचति शोकभाग्भवति। उक्तं चान्यत्रापि—

इहं शोचति प्रेत्य शोचति, पापकारी उभयत्र शोचति।
पाप मया कृतमिति शोचति, भूयः शोचति दुर्गतिं गतः॥ इति।

अयं भावः—दुर्लभमिदं मानुषं जन्म समासाद्य यो नैरन्तर्येण न धर्ममाचरति, स मृत्यु मुखे निपतितः सन् नितरां खिद्यते, मृत्वा च नारकादियोनिं प्राप्तो दशविधा सह्यासातावेदनया दुःखितः सन्-'मया कथं न तदैव पुण्यं कृतम्' इत्येवं मनुशोचन् खिद्यते। अतश्चारित्रं गृह्णाति। अनेनैव नि श्रेयससिद्धिर्भविष्यतीति॥२१॥

मुखोपनीतः) मृत्यु के मुख में जब पहुँचता है तब (अस्मिंलोए सोयइ-अस्मिन् लोके शोचति) इस लोक में तो शोक करता ही है परन्तु (परम्मि-लोए-परस्मिन् लोके अपि) जब परलोक में भी जाता है तब भी (धम्मं अकाऊण-धर्मं अकृत्वा) मैंने धर्म नहीं किया है ऐसा विचार करके रातदिन वहां दुःखी होता रहता है। अन्यत्र भी इसी बात की पुष्टि की गई है—

" इह शोचति प्रेत्य शोचति, पापकारी उभयत्र शोचति।
पाप मया कृतमिति शोचति, भूयः शोचति दुर्गतिं गतः॥

तात्पर्य इसका यह है कि दुर्लभ इस मनुष्य भव को प्राप्त करके भी जो निरन्तर धर्मका आचरण नहीं करता है, वह जब मृत्यु के मुख में पतित हो जाता है तब अत्यत खेदखिन्न होता है और मरकर नैरयिक आदि की योनि में प्राप्त होकर दश प्रकार की असह्य असाताजन्य क्षेत्रवेदना को भोगता हुआ दुःखित होता रहता है। विचारता है कि हाय मैंने उस

नीतो—મૃત્યુમુખોપનીત મૃત્યુના મુખમા જ્યારે પહોચે છે ત્યારે अस्मिंलोए सोयई-अस्मिन्लोके शोचति આ લોકમા તો શોક કરે છે પરતુ परम्मि लोए-परस्मिन् लोके अपि જ્યારે પરલોકમાં તે જાય છે ત્યારે પણ धम्म अकाउणा-धर्मं अकृत्वा મે કાઈ ધર્મ કરેલ નથી એવા વિચારમા રાત અને દિવસ ત્યા તે દુખી રહ્યા કરે છે અન્યત્ર પણ આ વાતને પુષ્ટી અપાયેલ છે,

" इह शोचति प्रेत्य शोचति, पापकारी उभयत्र शोचति।
पाप मयाकृतमिति शोचति, भूयः शोचति दुर्गतिं गत.॥ "

તાત્પર્ય એનુ એ છે કે, દુર્લભ એવા આ મનુષ્યભવને પ્રાપ્ત કરીને પણ જે નિરતર ધર્મનુ આચરણ નથી કરતો તે જ્યારે મૃત્યુના મુખમા પડે છે ત્યારે અત્યત દુખ અનુભવે છે અને મરીને નરક આદિની યોનિને પ્રાપ્ત કરી ને દશ પ્રકારની અસહ્ય અસાતા જન્ય ક્ષેત્રવેદના ભોગવતા ભોગવતા દુખીત થતો રહેછે ત્યારે તે વિચારતો હોય છે કે હાય મે એ સમય કે જ્યારે હું

तिष्ठतु तावज्जीवनरक्षणम्, दुःखमपि विभज्य तनूकर्तुं स्वजना न शक्ता भवन्तीत्याह-

मूलम्—

नं तस्स दुक्ख विभयंति नाइओ, नं मित्तवग्गा नं सुया नं बांधवा।
इक्को सयं पच्चणु होइ दुक्खं, कत्तारमेव अणुजाइ कम्मं ॥२३॥

छाया—न तस्य दुःख विभजन्ति ज्ञातयो, न मित्रवर्गा, न सुता न बान्धवाः।
एकः स्वय प्रत्यनुभवति दुःख, कर्तारमेवानुयाति कर्म ॥ २३ ॥

टीका—'न तस्स' इत्यादि।

तस्य=म्रियमाणस्य तत्काल प्राप्त दुःख=शारीर मानस च क्लेश ज्ञातयः=स्वजना न विभजन्ति, मित्रवर्गा न विभजन्ति, सुता न विभजन्ति, तथा बान्धवाः=भ्रातरो न विभजन्ति। किन्तु एकोऽसहायः सन् पापकर्मकारको जीवो दुःख=

जीवनकी रक्षा करना तो दूर रहा-दुःख भी बाटने में अथवा उसको कम करने में भी स्वजन समर्थ नहीं हैं-यह बात मुनिराज इस गाथा द्वारा समझाते हैं—'न तस्स' इत्यादि।

अन्वयार्थ (तस्स-तस्य) म्रियमाण व्यक्तिके तत्काल प्राप्त (दुक्ख-दुःखम्) दुखको-शारीरिक एव मानसिक क्लेशको (नाइओ न विभयन्ति-ज्ञातयः न विभजन्ति) न अपनेजन विभक्त करते हैं (न मित्तवग्गा न सुया न बाधवा-न मित्रवर्गाः न सुताः न बान्धवाः) न मित्रवर्ग न सतान और न बधुजन विभक्त करते हैं किन्तु (इक्को सय दुक्ख पच्चणु होइ-एकः स्वय दुःख प्रत्यनुभवति) अकेला वही एक जीव-पापकर्म करनेवाला प्राणी ही-स्वय दुःखको-कर्म विपाक जनित क्लेशको-भोगता है।

જીવનની રક્ષા કરવી તો દૂર રહી-દુખને વહેચવાનુ કે એને કમી કરવાનુ સ્વજનોમા પણ સામર્થ્ય નથી આ વાત મુનિરાજ આ ગાથા દ્વારા સમજાવે છે—"न तस्स"-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—तस्स-तस्य મ્રિયમાણ વ્યક્તિને તત્કાળ પ્રાપ્ત થયેલ દુક્ખ-દુઃખમ્ દુખને શારીરિક અને માનસિક કલેશને नाइओ न विभयन्ति-ज्ञातयः न विभजन्ति પોતાના અગત ગણાતા એવા કુટુબીજનો પણ દૂર કરી શક વામા સમર્થ બનતા નથી न मित्तवग्गा न सुया न बाधवा-न मित्रवर्गा न सुता न बान्धवा न મિત્રવર્ગ ન સતાન અને ન તો બધુજન ઓછુ કરી શકે છે इक्को सय दुक्ख पच्चाणु होइ-एक स्वय दुख प्रत्यानुभवति દુખને તે એકલો જ જીવ પાપકર્મ કરવાવાળો પ્રાણ સ્વય કર્મના વિપાક જનક કલે

आयुषः क्षयावसरे हु=निश्चयेन नर नयति=अपहरति । वा शब्दः पूरणे । तस्मिन्काले माता वा पिता वा भ्राता वा तस्य म्रियमाणस्य अंशहराः अंशस्य=दुखांशस्य हराः निवारका न भवन्ति । माता वा पिता वा भ्राता वा तस्य म्रियमाणस्य मृत्युभयाद् रक्षितुं समर्था न भवन्ति । उक्तञ्च—

न सति पुत्ता ताणाए, न पिया नावि बंधवा ।
अतगे णाहि पन्नस्स, नत्थि णा इसु ताणया ॥ १ ॥

छाया—न सन्ति पुत्रास्त्राणाय न पिता नापि बान्धवाः ।
अन्तकेनाधिगृहीतस्य, नास्ति ज्ञातिषु त्राणता ॥ १ ॥ इति ।
समायाते मृत्यौ न कोऽपि रक्षितु समर्थाः, इति भावः ॥ २२ ॥

मृत्युः) काल (णर-नरम्) उस पुरुषको (णेइ-नयति) परलोक में ले जाता है । (तम्म कालम्मि-तस्मिन् काले) उस समय (माया व पियाव भाया-माता वा पिता वा भ्राता वा) माता पिता एवं भाई (तस्स-तस्य) उस म्रियमाण जीवके (असहरा भवति-अंशहराः न भवन्ति) दुःखको दूर करनेवाले नहीं होते हैं-मृत्युभयसे रक्षित करनेमें समर्थ नहीं होते हैं। कहा भी है—

" न संति पुत्ता ताणाए न पिया नवि बंधवाः ।
(मृत्युना गृहीतस्य) ,
अतगेणाहि पन्नस्स नत्थि णाइसु ताणया ॥ "

तात्पर्य कहने का केवल यही है कि मृत्युके आने पर इस जीवका रक्षक कोई भी नहीं है।

" सुर असुर खगाधिप जेते, मृग ज्यो हरि, काल जलेते ।
मणि मत्र तत्र बहु होई मरते जो न बचावै कोई ॥ "॥ २२॥

મૃત્યુના અવસરમા મચ્ચુ-મૃત્યુ કાળ णर-नरम् આ જીવને णेइ-नयति પરલોકમા લઈ જાય છે तम्म कालम्मि-तस्मिन् काले એ વખતે माया व पिया व भाया व-माता वा पिता वा भ्राता वा माता, पिता અને ભાઈ આમાથી કોઈપણ तस्स-तस्य એ મરનારના असहरा भवति-अंशहरा भवन्ति દુ ખને દૂર કરનાર બની શકતા નથી મૃત્યુના ભયથી રક્ષા કરવામા કોઈ સમર્થ બની શકતા નથી કહ્યુ પણ છે —

" न सति पुत्ता ताणाए, न पिया न वि बंधवाः ।
(मृत्युना गृहीतस्य) अत्ते गेणाहि पन्नस्स नत्थिणा इसु ताणया "॥

તાત્પર્ય કહેવાનું ફક્ત એટલુ જ છે કે, મૃત્યુના આવવાથી આ જીવને રક્ષણ આપનાર કોઈ પણ નથી

" सुर असुर खगाधिप जे ते, मृग ज्यो हरि, काल जलेते
मणि मत्र तत्र बहु होइ, मरते जो न बचावे कोई ॥२२॥

गेह=धवलगृहादिकं, धनधान्य, तत्र-धन=सुवर्णरजतादिक, धान्य=शालिगोधूमादिक च सर्वं त्यक्त्वा अवशः = पराधीनः स्वकर्मद्वितीयः=स्वकृतसुकृतदुष्कृत कर्मसहायः स्वकर्मानुसारेण सुंदर=शोभन देवसम्बन्धिक पापकम्=अशोभनम् नारकादिसम्बन्धिक वा पर भव=जन्मान्तर प्रयाति=गच्छति प्राप्नोतीत्यर्थः॥२४॥

तथा च—

मूलम्—

तं इक्कं तुच्छ सरीरगं से, चिईगयं दहियं उ पावगेणं ।
भज्जा य पुत्ता वि य णायओ य, दाया रमण्ण अणुसंकमंति॥२५॥

अशरण भावनाका स्वरूप कहते हैं—' चिच्चा ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ (दुपय-द्विपदम्) भार्या आदिकको (चउप्पय च-चतुष्पदम्) हस्ती अश्व आदिको (क्षेत्र गेह धणधन्न सव्व च चिच्चा-क्षेत्र गेह धनधान्य सर्वंच त्यक्त्वा) क्षेत्रको, घरको, सुवर्णरजत आदि धनको, शालिगोधूम आदि धान्यको इन सबको छोडकर (अवसो-अवशः) पराधीन वह जीव (सकम्म विवओ-स्वकर्म द्वितीयः) अपने द्वारा कृत शुभ अशुभ कर्मके अनुसार (सुदर-सुन्दरम्) देव सबधी तथा (पावग वा पापक वा) नारकादि सबधी (परभव पयाइ-परभव प्रयाति) परभवको प्राप्त करता है ।

भावार्थ—अपने द्वारा उपार्जित या बढाये हुवे समस्त सांसारिक वस्तुओं का परित्याग कर यह शुभाशुभ कर्मके अनुसार अच्छी व बुरी गतिको प्राप्त करता है । साथ मे यदि कुछ जाता है तो वह उसका शुभ और अशुभ कर्तव्य ही जाता है ॥ २४ ॥

આશરણ ભાવનાનુ સ્વરૂપ કહીને હવે એકત્વ ભાવનાનુ સ્વરૂપ કહે છે–
" चिच्चा "–ઈત્યાદિ !

• અન્વયાર્થ—दुपय-द्विपद સ્ત્રી આદિકને चउप्पय च-चतुष्पदम् હાથી, ઘોડા આદિને खेत्त गेइ धणधन्न च सव्व चिच्चा-क्षेत्र गेह धनधान्य सर्वं च त्यक्त्वा ક્ષેત્રને, ઘરને, સુવર્ણ રજત આદિ ધનને, ડાગર ઘઉ આદિ ધાન્યને આ સધળાને છોડીને अवसो-अवश પર આધિન આ જીવ सकम्म विइओ-स्वकर्म द्वितीय પોતાનાથી કરાયેલા શુભ અશુભ કર્મ અનુસાર सुदर-सुदरम् દેવ સબધી તથા पावग वा-पापक वा નરકાદિ સબધી પરભવને પ્રાપ્ત કરે છે

ભાવાર્થ—પોતે ઉપાર્જીત કરેલ અને વધારેલ સઘળી સસારીક વસ્તુઓનો પરિત્યાગ કરી, શુભાશુભ કર્મ અનુસાર સારી અથવા ખરાબ ગતીને પ્રાપ્ત કરે છે તેની સાથે જનાર જો કોઈ હોય તો તે તેનાં શુભ અને અશુભ કર્મોજ છે ॥૨૪॥

कर्मविपाकजनित क्लेश स्वयम्=आत्मनैव मत्यनुभवति । यत कर्मकर्तारमेव अनुयाति=अनुगच्छति ॥ २३ ॥

इत्थमशरणभावनामुक्त्वा सम्प्रत्येकत्वभावनामाह—

मूलम्—

चिच्चा दुपयं च चउप्पय च, खेत्तं गेह धणं-धन्न च सर्व्वं ।
सकम्मेम विइओ अवसो पयाइ, पर भव सुदर पावग वा ॥२४॥

छाया—त्यक्त्वा द्विपद च चतुष्पद च, क्षेत्र गेह धनधान्य च सर्वम् ।
स्वकर्म द्वितीयोऽवशः प्रयाति, पर भव सुन्दर पापक वा ॥ २४ ॥

टीका—' चिच्चा ' इत्यादि—

द्विपद=भार्यादिक च चतुष्पद हस्त्यश्वादिक, च क्षेत्रम् = इक्षु क्षेत्रादिक,

---

क्यों कि (कम्म-कर्म) कर्म (कर्त्तारमेव अणुजाइ-कर्त्तारमेवानुगच्छति) कर्ताके साथ ही जाता है, ऐसा नियम है।

भावार्थ—जीवके शुभाशुभ भावों द्वारा उपार्जित कर्म जबतक जीव ससार में रहता है तबतक वही उनके फलका भोक्ता होता है। उसे भोगने वाला उस जीवके अतिरिक्त न बधुजन होते हैं। न माता होती है और न पिता होता है, यह एक अटल सिद्धान्त है। कर्मससारी जीवों के साथ २ ही जाता है। वह जैसा किया जाता है वैसा ही उदयकाल में उसका फल भोगना पडता है। इस प्रकारके मुनिराजका यह उपदेश अशरण भावनाका सूचक है। कहा भी है—

" शुभ अशुभ करमफल जेते, भोगे जिय एकहि तेते ।
सुत दारा होय न सीरी सब स्वारथके हैं वे भीरी ॥" ॥ २३ ॥

શને ભોગવે છે કેમ કે, कम्म-कर्म કર્મ कर्तारमेव अणुजाइ-कर्तारमेवानुगच्छति કર્તાની સાથે જ જાય છે એવો નિયમ છે

ભાવાર્થ—જીવના શુભાશુભ ભાવો દ્વારા ઉપાર્જીત કર્મ જ્યા સુધી જીવ સસારમા રહે છે ત્યા સુધી તે તેને ભોગવનાર બને છે તેને ભોગવવામા તેના બધુજન વગેરે કોઈ સહાયક બની શકતા નથી ન માતા હોય છે, ન પિતા હોય છે, આ એક અટલ સિદ્ધાત છે કર્મ સસારી જીવોની સાથે જ જાય છે તે જેવુ કર્મ કરે છે તેવુજ તેણે કર્મના ઉદય કાળમા ભોગવવુ પડે છે આ પ્રમાણે મુનિરાજનો આ ઉપદેશ અશરણ ભાવનાનુ સૂચક છે કહ્યુ પણ છે—

" शुभ अशुभ करम फल जे ते, भोगे जीय एक हि ते ते ।
सुत दारा होय न सीरी, सब स्वारथ के हैं वे भीरी ॥२३॥ "

किञ्च—

मूलम्—

उवणिज्जइ जीवियमप्पमायं, वन्नं जरा हरइ णरस्स रायं ।
पंचालराया ! वयणं सुणाहि, मा कासि कम्माइं महालयाइं ॥२६॥

छाया—उपनीयते जीवितमप्रमाद, वर्णं जरा हरति नरस्य राजन् ! ।
पञ्चालराज ! वचन शृणुष्व, मा कार्षीः कर्माणि महालयानि ॥ २६ ॥

टीका—' उवणिज्जइ ' इत्यादि ।

हे राजन् ! कर्मभिरिद मानुष जीवितम् अप्रमाद=प्रमादरहित यथा स्यात्तथा प्रमादराहित्येन=समय समयमरणरूपेणाऽऽवीचिमरणेन मृत्योरन्तिके उपनीयते= प्राप्यते । जीवितावस्थायामपि जरा=वृद्धता नरस्य वर्णं =शरीरलावण्यं हरति= विनाशयति । अतो हे पञ्चालराज ! मम हितकर वचन शृणुष्व । किं तच्छ्रोतव्य

यह बात है कि उसके शरीर पर यदि कोई आभूषण वगैरह होता है तो वह भी उतार कर रख लेते है । तथा अन्य किसी जनका सहारा लेकर उसको याद करना भी भूल जाते है ॥ २५॥

फिर भी—' उवणिज्जइ ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ (रायं-राजन्) हे राजन् । (जीवियम्-जीवितम्) यह मनुष्यजीवन (अप्पमाय अप्रमादम्) विना किसी आनाकानीरूप प्रमाद के समय २ मरणरूप अवीचिमरण (क्षणक्षणमे आयुष्य का कम होना) द्वारा (उवणिज्जइ-उपनीयते) मृत्युके सम्मुख ले जाया जाता है । तथा जीवित अवस्थामे भी (जरा-जरा) वृद्धावस्था (णरस्स वन्न हरइ-नरस्य वर्ण हरति) इस मनुष्यके शारीरिक लावण्यको नाश करती रहती है । इसलिये (पचाल-राया-पंचालराज) हे पचाल देशके राजा ! मेरे (वयण-वचनम्) हितकर

રાખીને ખાળી નાખે છે આનાથી વધારે આશ્ચર્યની તો એ વાત છે કે, તેના શરીર ઉપર જો કાઈ આભૂષણ વગેરે હોય તો તેને ઉતારીને રાખી લે છે અને પછીથી બીજા કોઈ આપ્તજનનો આશ્રય લઇને પછીથી તેને ભૂલી પણ જાય છે ॥૨૫॥

ફરી પણ—"उवणिज्जइ"-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—राय-राजन् હે રાજન્ ! जीविया-जीवितम् આ મનુષ્ય જીવન अप्पमाय-अप्रमादम् કોઈ પ્રકારની આનાકાની વગર પ્રમાદના સમય સમયે મરણરૂપ અવીચિમરણ દ્વારા उवणिज्जइ-उपनीयते મૃત્યુની પાસે લઈ જવામા આવે છે જીવીત અવસ્થામા પણ જરા વૃદ્ધાવસ્થા णरस्स वन्न हरइ-नरस्य वर्ण हरति મનુષ્યના શારીરિક લાવણ્યનો નાશ કરે છે આ માટે पञ्चालराया-पञ्चालराज હે

छाया—तदेकक तुच्छ शरीरक तस्य, चितिगत दग्ध्वा तु पावकेन ।
भार्या च पुत्रा अपि च ज्ञातयश्च, दातारमन्यमनुसक्कामन्ति ॥ २५ ॥

टीका—' त इक्कक ' इत्यादि ।

भार्या च पुत्रा अपि च तथा ज्ञातयश्चापि तस्य=मृतपुरुषस्य तत्=यस्मात् तेषामतिवल्लभमासीत्तत्-एकक=एकाकिन तुच्छ शरीरकम्=जीवितापगमनेन निस्सार शरीर चितिगत=चितास्थ कृत्वा, तु=पुनः पावकेन=अग्निना दग्ध्वा कतिचिद् दिवसावधि तत्कृते रुदित्वा पुनरन्य दातार=स्वस्याभिलाषपूरकमन्य जनमुपसक्कामन्ति=आश्रयन्ति । न तु कदाचित्तद्विषये वार्त्तामपि कुर्वन्ति ॥२५॥

और भी कहते हैं—' त इक्कक ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—जो पहिले अतिशय प्रिय था (तस्स-तस्य) मृतक के उस (इक्कक-एककम्) अकेले (तुच्छ सरीरग-तुच्छ शरीरकम्) निर्जीव शरीरको (चिईगय-चितिगतम्) चितामें रखकर एव (पावगेण दहिय-पावकेन दग्ध्वा) फिर अग्नि से जलाकर (भज्जाय पुत्ता वि य णायओ य-भार्या च पुत्रोऽपि च ज्ञातयश्च) भार्या, पुत्र एव स्वजन (अण्ण दायारम् अणुसकमन्ति-अन्य दातार अनुसक्कामन्ति) अपने काम आनेवाले अन्यजनका सहारा ले लेते है ।

भावार्थ-इस गाथा द्वारा सूत्रकार ससारकी दशाका यह रोमाञ्चकारी वर्णन कर रहे हैं-वे कहते है कि यह कितनी स्वार्थभरी बात है जो इस जीवके शरीरसे प्राण पखेरुओके उडते ही उसके सगे सबधी जन जो उस व्यक्तिके क्षणभरके विरहको भी नही सह सकते हैं तथा जिसके शरीरकी हर तरहसे सार सभाल रखते है उसी शरीरको अपने ही हाथोसे चितामे रखकर दग्ध कर देते है । इससे अधिक अचरजकी तो

વધુમા કહે છે—" त इक्कक "-ઇત્યાદિ
અન્વયાર્થ—જે પહેલા ખૂબ જ પ્રિય હતો, तस्स-तस्य તે, મરનારના इक्कक-एककम् એકલા तुच्छसरीरगम्-तुच्छ शरीरकम् નિર્જીવ શરીરને चिईगय-चितिगतम् ચિતામા રાખીને અને पावगेण दहिय-पापकेन दग्ध्वा પછી અગ્નિથી બાળીને भज्जा य पुत्तावि य णायओय-भार्या च पुत्रोऽपि च ज्ञातयश्च સ્ત્રી પુત્ર અને સ્વજન अण्ण दायारम् अणुसकमन्ति-अन्य दातारम् अनुसक्रामन्ति પોતાના કામમા આવી શકે તેવા બીજા માણસોનો આશ્રય લઇ લ્યે છે

ભાવાર્થ—આ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર સંસારની દશાનુ રોમાચકારી વર્ણન કરી રહ્યા છે તેઓ કહે છે કે, આ કેટલી સ્વાર્થ ભરી વાત છે કે, જે આ જીવના શરીરથી પ્રાણપખેરૂના ઉડતાજ તેના સગા સબધીજનો જેઓ તે વ્યકિતના વિરહને ઘડીભર પણ સહન કરી શકતા ન હતા તથા જેના શરીરની દરેક પ્રકારે સાર સભાળ રાખતા હતા તેના શરીરને પોતાના હાથથીજ ચિતામા

किञ्च—

मूलम्—

उवणिज्जइ जीवियमप्पमायं, वन्नं जरा हरइ णरस्स राय ।
पचालराया ! वयणं सुणाहि, मा कासि कम्माइ महालयाइ ॥२६॥

छाया—उपनीयते जीवितमप्रमाद, वर्णं जरा हरति नरस्य राजन् ! ।
पञ्चालराज ! वचन शृणुष्व, मा कार्षीः कर्माणि महालयानि ॥ २६ ॥

टीका—' उवणिज्जइ ' इत्यादि ।

हे राजन् ! कर्मभिरिदं मानुष जीवितम् अप्रमाद=प्रमादरहित यथा स्यात्तथा प्रमादराहित्येन=समय समयमरणरूपेणाऽऽवीचिमरणेन मृत्योरन्तिके उपनीयते= प्राप्यते । जीवितावस्थायामपि जरा=वृद्धता नरस्य वर्णं =शरीरलावण्यं हरति= विनाशयति । अतो हे पञ्चालराज ! मम हितकर वचन शृणुष्व । किं तच्छ्रोतव्य

यह बात है कि उसके शरीर पर यदि कोई आभूषण वगैरह होता है तो वह भी उतार कर रख लेते हैं । तथा अन्य किसी जनका सहारा लेकर उसको याद करना भी भूल जाते है ॥ २५॥

फिर भी—' उवणिज्जइ ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ (राय–राजन्) हे राजन् । (जीवियम्–जीवितम्) यह मनुष्यजीवन (अप्पमाय अप्रमादम्) विना किसी आनाकानीरूप प्रमाद के समय २ मरणरूप अवीचिमरण (क्षणक्षणमें आयुष्य का कम होना) द्वारा (उवणिज्जइ–उपनीयते) मृत्युके सम्मुख ले जाया जाता है । तथा जीवित अवस्थामे भी (जरा-जरा) वृद्धावस्था (णरस्स वन्न हरइ-नरस्य वर्णं हरति) इस मनुष्यके शारीरिक लावण्यको नाश करती रहती है । इसलिये (पचाल-राया–पचालराज) हे पचाल देशके राजा ! मेरे (वयण–वचनम्) हितकर

રાખીને બાળી નાખે છે આનાથી વધારે આશ્ચર્યની તો એ વાત છે કે, તેના શરીર ઉપર જો કાઈ આભૂષણ વગેરે હોય તો તેને ઉતારીને રાખી લે છે અને પછીથી બીજા કોઈ આપ્તજનનો આશ્રય લઈને પછીથી તેને ભૂલી પણ જાય છે ॥૨૫॥

ફરી પણ—"उवणिज्जइ"–ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—राय–राजन् હે રાજન્ ! जीविया–जीवितम् આ મનુષ્ય જીવન अप्पमाय–अप्रमादम् કોઈ પ્રકારની આનાકાની વગર પ્રમાદના સમય સમયે મરણરૂપ अवीचिमरण द्वारा उवणिज्जइ–उपनीयते મૃત્યુની પાસે લઈ જવામા આવે છે જીવીત અવસ્થામા પણ जरा વૃદ્ધાવસ્થા णरस्स वन्न हरइ–नरस्य वर्णं हरति મનુષ્યના શારીરિક લાવણ્યનો નાશ કરે છે આ માટે पचालराया–पचालराज હે

वचनम् ? तदाह—'मा कासी' इत्यादि। हे चक्रवर्तिन् ! महाक्रूराणि कर्माणि =पञ्चेन्द्रियवधादीनि गुरुकर्माणि मा कार्षीः=मा कुरु ॥ २६ ॥

एवं मुनेर्वचनमाकर्ण्य चक्रवर्ती माह—

मूलम्—

अहं पि[11] जाणामि[12] जहे[13] इह[14] साहू, जं[1] मे[2] तुमं[3] साहेसि[4] वक्कमेयं[5]।
भोगा[6] इमे[7] सगकरा[8] हवंति, जे[9] दुज्जया[10] अज्जो! अम्हारिसेहिं ॥२७॥

छाया—अहमपि जानामि यथेह साधो, यन्मे त्वं साधयसि वाक्यमेतत्।
भोगा इमे सङ्गकरा भवन्ति, ये दुर्जया आर्य ! अस्मादृशैः ॥ २७ ॥

वचन (सुणाहि-शृणुष्व) सुनो-वे वचन ये हैं कि आप कमसे कम (महालयाइ कम्माइ मा कासि-महालयानि कर्माणि माकार्षीः) पञ्चेन्द्रियवधादिक बुरे कर्मों को तो मत करो, जो कि नरकनिगोदादिमें पहुचानेवाले होते हैं।

भावार्थ—मनुष्यपर्यायका अन्त एकदम नहीं होता है। अवीचिमरण द्वारा समय २ पर आयुके अविभागी अंशोंका क्षय होता रहता है। इसीका नाम भावमरण है। एक तरफ यह भावमरण प्रति समय जीवन के अत करनेमें जुटा हुआ है तो दूसरी ओर जरा इस शरीरके लावण्य को नाश करने मे जुटी हुई है। अतः इसकी रक्षाका उपाय तो है ही नहीं। इस लिये इसको सार्थक बनानेका यदि कोई उपाय है तो वह एक यही है कि मनुष्य पर्याय पाकर जीवन मे अशुभ कर्मोंका आचरण न किया जाय। यही बात मुनिराजने चक्रवर्तीको समझाई है॥२६॥

પાચાલ દેશના રાજા! મારા વયણ-વચનમ્ હિતકર વચન सुणाहि-शृणुष्व સાભળો તે આ વચન એ છે કે, આપ ઓછામા ઓછા महालाइ कम्माइ माकासि-महालयानि कर्माणि माकार्षि પચેદ્રિય વધાદિક ગુરૂ કર્મને તો ન કરો કેમકે, તે નરક નિગોદાદિકમા પહોચાડનાર હોય છે

ભાવાર્થ—મનુષ્ય પર્યાયનો અત એકદમ નથી થતો આયુના અવિભાગી અશોનો સમય સમય ઉપર ક્ષય થતો રહે છે આનુ નામ ભાવ મરણ છે એક તરફ આ ભાવ મરણ પ્રતિસમય જીવનનો અત કરવામા લાગેલ છે તો બીજી તરફ વૃદ્ધાવસ્થા શરીરના લાવણ્યનો નાશ કરવામા લાગી પડેલ છે આથી એની રક્ષાનો ઉપાય તો છે જ-નહી આ માટે એને સાર્થક બનાવવાનો જો કોઈ ઉપાય હોય તો તે એ છે કે, મનુષ્ય જીવનમા આવીને અશુભ કર્મોનુ આચરણ કરવામા ન આવે આ વાત મુનિરાજે ચક્રવર્તીને સમજાવેલ છે ॥૨૬॥

टीका—' अह पि ' इत्यादि ।

हे साधो=हे मुने ! इह=सासारिक पदार्थानित्यत्वविषये यदेतत्पूर्वोक्त वाक्य यथा=येन प्रकारेण त्व मे=मम साधयसि=कथयसि, तथैवाहमपि तत्सर्वं जानामि । यदि जानासि तदा कथमासक्तोऽसि ? इति चेच्चित्रमुनिर्ब्रूयादत आह—' भोगा इमे ' इत्यादि—इमे=शब्दादयो भोगाः सङ्कराः=धर्मक्रिया प्रतिबन्धका भवन्ति । हे आर्य ! ये भोगा अस्माद्दशैर्गुरुकर्मभिर्दुर्जयाः जेतुमशक्याः भवन्ति । अतोऽहमेतत्परित्यागेऽसमर्थोऽस्मीति ॥ २७ ॥

इस प्रकार मुनिराजके वचन सुनकर चक्रवर्ती कहते हैं—'अहपि' इत्यादि।

अन्वयार्थ (साहू—साधो) मुनिराज ! (जहा इह तुम मे साधयसि—यथा इह त्व मे साधयसि) जिस तरह आप सासारिक पदार्थों की अनित्यताके विषय मे मुझे समझा रहे हैं उस तरह (अहपि जाणामि—अहमपि जानामि) मैं भी जानता हू कि (इमे—इमे) ये (भोगा—भोगाः) शब्दादिक भोग(सगकरा हवति—सङ्गकरा भवन्ति) धर्मक्रियाके प्रतिबन्धक हैं। परन्तु (अज्जो—आर्य) हे आर्य। (ये भोगाः) जो भोग होते हैं वे (अम्हासिसेहिं—अस्मादृशैः दुर्जयाः) हमारे जैसोंसे दुर्जय हुआ करते है, अतः मैं उनके छोडनेमे असमर्थ हू ।

- भावार्थ—चक्रवर्तीने इस गाथा द्वारा अपनी वास्तविक परिस्थिति मुनिराजके सामने स्पष्ट कर रख दी है, उससे यह ज्ञात हो जाता है कि वह जैसा कह रहा है कि मैं भी इन भोगोंको धर्मक्रियाके प्रतिबधक जान रहा हू—परन्तु चारित्रमोहनीयके उदयमे ये हमारे जैसे जीवों द्वारा

આ પ્રકારના મુનિરાજના વચન સાભળીને ચક્રવર્તી કહે છે—

" अहपि "—ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—साहू—साधो મુનિજન ! जहा इह तुम मे साधयसि—यथा इह त्व मे साधयसि જેમ આપ સાસ્તારિક પદાર્થોની અનિત્યતાના વિષયમા મને સમજાવી રહ્યા છો એજ રીતે अहपि जाणामि—अहमपि जानामि હુ પણ જાણુ છુ કે, इमे—इमे આ શબ્દાદિક भोगा—भोगा ભોગ सगकरा हवति—सङ्गकरा भवन्ति ધર્મક્રિયામા અવરોધ કરનાર છે પરતુ अज्जा—आर्य ! હે આર્ય ! भोगा જે ભોગ હોય છે તે अम्हासिसेहिं दुच्चया—अस्माद्दशै दुस्त्यजा અમારા જેવાથી છોડાવા અશકય હોય છે આથી હુ તેને છોડવામા असमर्थ છુ

ભાવાર્થ—ચક્રવર્તીએ આ ગાથા દ્વારા પોતાની વાસ્તવિક પરિસ્થીતિ મુનિરાજની સામે સ્પષ્ટ કરીને રાખી દીધી ચક્રવર્તી એવુ કહી રહેલ છે કે, હુ આ ભોગોને ધર્મ ક્રિયાના પ્રતિબધક જાણુંછુ પરતુ ચારિત્ર મોહનીયના

भोगपरित्यागाऽशक्यत्वे कारणमाह—

मूलम्—

हत्थिणपुरम्मि चित्ता ! दट्ठूणं नरवइ महिड्ढियं ।
कामभोगेसु गिद्धेण, नियाणं मसुहं कडं ॥ २८ ॥
तस्स मे अप्पडिकंतस्स, इमं एयारिसं फलं ।
जाणमाणे वि जं धम्मं, कामभोगेसु मुच्छिओ ॥२९॥

छाया—हस्तिनापुरे चित्र ! दृष्ट्वा नरपतिं महर्द्धिकम् ।
कामभोगेषु गृद्धेन, निदानमशुभं कृतम् ॥ २८ ॥
तस्य मेऽप्रतिक्रान्तस्य, इदमेतादृशं फलम् ।
जानन्नपि यद्धर्मं, कामभोगेषु मूर्च्छितः ॥ २९ ॥

टीका—'हत्थिणपुरम्मि' इत्यादि ।

हे चित्र=हे चित्रमुने ! जन्मान्तरीयसंस्कारेणेदं सम्बोधनम्, हस्तिनापुरे महर्द्धिकं नरपतिं=सनत्कुमार नामानं दृष्ट्वा, कामभोगेषु गृद्धेन=लोलुपेन मया तदानीमशुभम्=अशुभानिदान-निदानं कृतम् ॥ २८ ॥ 'तस्स मे' इत्यादि ।

जितना सर्वथा अशक्य है ॥ २७ ॥

भोगोंका जितना अशक्य क्यो है इसका वह चक्रवर्ती कारण बतलाते है—'हत्थिण पुरम्मि' इत्यादि ।

अन्वयार्थ (चित्ता-चित्र) हे चित्रमुने ! (हत्थिणपुरम्मि महिड्ढियं नरवइ दट्ठूण-हस्तिनापुरे महर्द्धिक नरपतिं दृष्ट्वा) मैंने सभूतमुनिके भवमें सनत्कुमार चक्रवर्तिको महाऋद्धिसंपन्न देखकर (कामभोगेसु गिद्धेणं कामभोगेषु गृध्येन) कामभोग मे गृद्ध बनते हुए उस समय (असुहं नियाणम्-अशुभं निदानम्) अशुभ निदान (कडं-कृतम्) किया-यद्यपि

ઉદયમા એ અમારા જેવા જીવો દ્વારા છોડાવા સર્વથા અશક્ય જ છે ॥૨૭॥

ભોગોનો પરિત્યાગ અશકય કેમ છે એનુ ચક્રવર્તી કારણ બતાવે છે—

" हत्थिण पुरम्मि "—ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—चित्ता-चित्र હે ચિત્રમુનિ ! हत्थिण पुरम्मि महिड्ढिय नरवइ दट्ठूण-हस्तिनापुरे महर्द्धिक नरपतिं दृष्ट्वा મે સભૂત મુનિના ભવમા સનત્કુમાર ચક્રવવર્તીને મહારિદ્ધિસ પન્ન જોઇને कामभोगेसु गिध्धेण-कामभोगेषु गृध्येन કામ ભોગમા ગૃદ્ધ બનીને એ વખતે असुहं नियाणम्-अशुभं निदानम् અશુભ નિદાન कडं-कृतम् કર્યું એ વખતે આપે મને એ પ્રમાણે કરવું તમારે માટે ઉચિત

ततो निदानादप्रति-क्रान्तस्य=स्वकृतनिदानेनाऽप्यप्रतिनिवृत्तस्य तस्य=कृतनिदानस्य मे=ममेदमेतादृश फलमभूत्। यत्=यस्मात्कारणादहं धर्मं=श्रुत चारित्रधर्मं जानन्नपि कामभोगेषु मूर्च्छितोऽस्मि। धर्मं जानन्नपि निदानप्रभावेण त कर्त्तुं न शक्नोमीति भावः ॥ २९ ॥

तब आपने मुझे ऐसा करना तुमको उचित नहीं है" इस प्रकार समझाया भी था परन्तु (अप्पडिकतस्स तस्स मे-अप्रतिक्रान्तस्य तस्य मे) मैंने उस निदान से अपने आपको प्रतिनिवृत्त नहीं किया था। (इम एयारिस फल-इदम् एतादृशम् फलम्) यह उसका मुझे ऐसा फल मिला है (यत्) जो (धम्म जाणमाणे वि-धर्मम् जानन् अपि) श्रुतचारित्ररूप धर्मको जानता हुआ भी (काम भोगेसु मुच्छिओ-कामभोगेषु मूर्च्छितः) मैं काम भोगों में मूर्च्छित बना हुआ हूं।

भावार्थ—चारित्रमोहनीय कर्मकी तीव्रता मुझ मे क्यों है इसका भी कारण मुनिराजसे चक्रवर्तीने स्पष्ट कह दिया। उसमे उसने कहा कि महाराज। सम्भूतमुनिके भवमें सनत्कुमार चक्रवर्ती को ऋद्धिसंपन्न देखकर मैंने "इसी तरहसे भोगोंका भोगनेवाला मैं भी होऊ" ऐसा जो निदानबध किया था-और आपके समझाने बुझाने पर भी मैंने उसका परित्याग नहीं किया था। वही कारण है कि मै धर्मको जानता हुआ भी अभीतक विषयों मे गृद्ध बना हुआ हूं ॥ २८ ॥ २९ ॥

નથી આ રીતે સમજાવ્યુ પણ હતુ પરતુ अप्पडिकतस्स तस्स मे-अप्रतिक्रान्तस्य तस्य मे એ નિદાનથી હુ મને પોતાને રોકી શકયો ન હતો આ इम एयारिस फल-इदम् एतादृशम् फलम् આ એનુ મને ફળ મળેલ છે धम्म जाणमाणे वि-धर्मम् जानन् अपि શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મને જાણતા છતા પણ कामभोगसु मुच्छिओ-कामभोगेषु मूर्च्छित હુ કામ ભોગોમા મૂર્ચ્છિત બનેલ છુ

ભાવાર્થ—ચારિત્રમોહનીય કર્મની તીવ્રતા મારામા કેમ છે, એનુ પણ કારણ મુનિરાજને ચક્રવર્તીએ સ્પષ્ટ રૂપમા કહી દીધુ એમા તેણે બતાવ્યુ કે, મહારાજ ! સભૂતમુનિના ભવમા સનત્કુમાર ચક્રવર્તીને સ્ત્રીરત્ન સહિત ઋદ્ધિ સંપન્ન જોઈને મે "આવા પ્રકારના ભોગોને ભોગવનાર હુ બનુ" એવો જે નિદાન બંધ કરેલ હતો અને આપના સમજાવવા છતા પણ મે તેનો પરિત્યાગ કરેલ ન હતો એજ કારણકે, હુ ધર્મને જાણતો હોવા છતા પણ વિષયોમા ગૃદ્ધ બની ગયેલ છુ ॥૨૮॥ ॥૨૯॥

भोगपरित्यागाऽशक्यत्वे कारणमाह—

मूलम्—

हत्थिणपुरम्मि चित्ता ! दट्ठूणं नरवइ महिड्ढियं ।
कामभोगेसु गिद्धेण, नियाणं मसुहं कडं ॥ २८ ॥
तस्स मे अप्पडिक्कंतस्स, इमं एयारिसं फलं ।
जाणमाणे वि जं धम्मं, कामभोगेसु मुच्छिओ ॥२९॥

छाया—हस्तिनापुरे चित्र ! दृष्ट्वा नरपतिं महर्द्धिकम् ।
कामभोगेषु गृद्धेन, निदानमशुभं कृतम् ॥ २८ ॥
तस्य मेऽप्रतिक्रान्तस्य, इदमेतादृशं फलम् ।
जानन्नपि यद्धर्मं, कामभोगेषु मूर्च्छितः ॥ २९ ॥

टीका—'हत्थिणपुरम्मि' इत्यादि ।

हे चित्र=हे चित्रमुने ! जन्मान्तरीयसंस्कारेणेदं सम्बोधनम्, हस्तिनापुरे महर्द्धिकं नरपतिं=सनत्कुमार नामानं दृष्ट्वा, कामभोगेषु गृद्धेन=लोलुपेन मया तदानीमशुभम्=अशुभानिवन्धि-निदानं कृतम् ॥ २८ ॥ 'तस्स मे' इत्यादि ।

जितना सर्वथा अशक्य है ॥ २७ ॥

भोगोंका जितना अशक्य क्यों है इसका वह चक्रवर्ती कारण बतलाते है—'हत्थिण पुरम्मि' इत्यादि ।

अन्वयार्थ (चित्ता-चित्र) हे चित्रमुने ! (हत्थिणपुरम्मि महिड्ढियं नरवइ दट्ठूण-हस्तिनापुरे महर्द्धिकं नरपतिं दृष्ट्वा) मैंने सभूतमुनिके भवमें सनत्कुमार चक्रवर्तिको महाऋद्धिसंपन्न देखकर (कामभोगेसु गिद्धेणं कामभोगेषु गृध्येन) कामभोग में गृद्ध बनते हुए उस समय (असुहं नियाणम्-अशुभं निदानम्) अशुभ निदान (कडं-कृतम्) किया-यद्यपि

ઉદયમા એ અમારા જેવા જીવો દ્વારા છોડાવા સર્વથા અશક્ય જ છે ॥૨૭॥

ભોગોનો પરિત્યાગ અશકય કેમ છે એનુ ચક્રવર્તી કારણ બતાવે છે—

" हत्थिण पुरम्मि "-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—चित्ता-चित्र હે ચિત્રમુનિ ! हत्थिण पुरम्मि महिड्ढिय नरवइ दट्ठूण-हस्तिनापुरे महर्द्धिक नरपतिं दृष्ट्वा મે સભૂત મુનિના ભવમા સનત્કુમાર ચક્રવવર્તીને મહારિદ્ધિસંપન્ન જોઈને कामभोगेसु गिध्धेण-कामभोगेषु गृध्येन કામ ભોગમા ગૃદ્ધ બનીને એ વખતે असुहं नियाणम्-अशुभं निदानम् અશુભ નિદાન कडं-कृतम् કર્યું એ વખતે આપે મને એ પ્રમાણે કરવુ તમારે માટે ઉચિત

अथ कामभोगानामनित्यता प्रदर्शयितु मुनिराह—

मूलम्—

अच्चेइ कालो तरति राईओ, न यावि भोगा पुरिसाण निच्चा।
उवेच्च भोगा पुरिसं चयंति, दुमं जहा खीणफलं व पक्खी॥३१॥

छाया—अत्येति कालस्त्वरन्ते रात्रयो, न चापि भोगाः पुरुषाणा नित्याः।
उपेत्य भोगाः पुरुष त्यजन्ति, द्रुम यथा क्षीणफल वा पक्षिणः ॥३१॥

टीका—' अच्चेइ ' इत्यादि।

हे राजन्! कालः=आयुष्यकालोऽत्येति=अतिगच्छति, रात्रयः, उपलक्षणत्वाद् दिनानि च त्वरन्ते=शीघ्रतया गच्छन्ति। एतेनायुषोऽस्थिरत्वमुक्तम्। उक्तञ्च

क्षण-याम-दिवसमास-च्छलेन, गच्छन्ति जीवितदलानि।
विद्वानपि खलु कथमिह, गच्छति निद्रावश रात्रौ ॥ १ ॥ इति ॥

धर्मको जानते हुए भी काम भोगोंमे आसक्त होनेकी वजहसे साधुके मार्गका अनुसरण नहीं कर सकते है ॥ ३० ॥

अब मुनि कामभोगोंकी अनित्यताका स्वरूप दिखलाते है—'अच्चेइ' इत्यादि।

अन्वयार्थ-राजन्! देखो यह (कालो अच्चेइ-कालः अत्येति) आयुका समय निकलता जा रहा है-(राईओ तरति-रात्रयःत्वरन्ते) ये रातें और दिनभी वडे वेगसे व्यतीत हो रहे है। दिन और रात्रिका व्यतीत होना-ही आयुके दलिकोंका क्षीण होना है यह बात अन्यत्र भी इसी तरह कही गई है, जैसे—

"क्षण-याम-दिवसमास-च्छलेन, गच्छन्ति जीवितदलानि।
विद्वानपि खलु कथमिह, गच्छसि निद्रावश रात्रौ ॥ १ ॥"

ધર્મને જાણવા છતા પણ કામભોગોમા આસકત હોવાના કારણે સાધુના માર્ગનુ અનુસરણ કરી શકતો નથી ॥૩૦॥

હવે મુનિ કામભોગોની અનિત્યતાનુ સ્વરૂપ બતાવે છે-"अच्चेइ"-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—રાજન્! જુઓ આ कालो अच्चेइ-काल अत्येति આયુનો સમય વીતતો જાય છે राईओ तरति-रात्रय त्वरन्ते રાતો અને દિવસ પણ ઘણા વેગથી જઈ રહેલ છે દિવસ અને રાત્રીનુ વ્યતીત થવુજ આયુના દળિયાનુ ક્ષીણ થવું છે અન્યત્ર પણ આ પ્રમાણે કહેવામા આવેલ છે જેમ—

" क्षण-याम-दिवस मासच्छलेन, गच्छन्ति जीवित दलानि।
विद्वानपि खलु कथमिह, गच्छसि निद्रावश रात्रौ ॥ १ ॥ "

पुनरपि चक्रवर्त्तीं निदानफलमुदाहरणेन माह—

मूलम्—

नागो जहा पंकजलावसण्णो, दट्ठुं थलं नाभिसमेइ तीरं ।
एवं वयं कामगुणेसु गिद्धा, न भिक्खुणो मग्गमणुव्वयामो ॥३०॥

छाया—नागो यथा पङ्कजलावसन्नो, दृष्ट्वा स्थलं नाभिसमेति तीरम् ।
एवं वयं कामगुणेषु गृद्धा, न भिक्षोर्मार्गमनुव्रजामः ॥ ३० ॥

टीका—'नागो' इत्यादि ।

यथा पङ्कजलावसन्नः-पङ्कः=कर्दमस्तत्प्राय यज्जल तत्रावसन्नो निमग्नः, नागः =हस्ती स्थल दृष्ट्वापि तत्र गन्तु तीर नाभिसमेति=गन्तु न शक्नोतीत्यर्थः, एवमेव हे मुने ! वयमपि कामगुणेषु गृद्धा धर्मं जानन्तोऽपि भिक्षोः=साधो मार्गं=प्रव्रज्या नानुव्रजामः-न स्वीकुर्म इत्यर्थः ॥ ३० ॥

फिर चक्रवर्ती निदानका फल उदाहरणसे कहते हैं-'नागो जहा' इत्यादि

अन्वयार्थ—(जहा-यथा) जैसे (पकजलावसन्नो-पङ्कजलावसन्नः) जलसहित कीचडमे फसा हुआ (नागो-गजः) हस्ती (थल-स्थलम्) स्थल देखकर भी (तीर नाभिसमेइ-तीर नाभिसमेति) तीर पर आने में असमर्थ होता है (एव) उसी प्रकार (कामगुणेसु गिद्धा-कामगुणेषु गृद्धाः) शब्दादिक विषयों मे गृद्ध बने हुए (वय-वयम्) हम लोग धर्मको जानते हुए भी (भिक्खुणो मग्गम् न अणुव्वयामो-भिक्षोः मार्ग न अनुव्रजामः) साधुके मार्गका अनुसरण नही कर सकते है ।

भावार्थ—हाथी जब कीचडमे फँस जाता है, तब वह तीरको देखता हुआ भी जैसे तीर पर नही आसकता उसी प्रकार हे मुने। हम लोग

ફરી ચક્રવર્તી નિદાનનુ ફળ ઉદાહરણથી કહે છે–"नागो जहा"-ઇત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—जहा-यथा જેમ पकजलावसन्नो – पङ्कजलावसन्न જળથી ભરેલા કિચડમા ફસાયેલ नागो-गज હાથી थल-स्थलम् સ્થળ જોવા છતા પણ तीर नाभिसमेइ-तीर नाभिसमेति કિનારે આવવામા असमर्थ હોય છે एव-एवम् એજ પ્રમાણે कामभोगेसु गिद्धा-कामभोगेषु गृद्ध શબ્દાદિક વિષયોમા ગૃદ્ધ બનેલ वय-वयम् હુ ધર્મને જાણવા છતા પણ भिक्खुणो मग्ग न अणुव्वयामो-भिक्षो मार्ग न अनुव्रजाम સાધુના માર્ગનુ અનુસરણ કરી શકતો નથી

ભાવાર્થ—હાથી જ્યારે કાદવમા ફસાઈ જાય છે ત્યારે તે કિનારાને જોવા છતા પણ ત્યા પહોચી શકતો નથી આજ પ્રમાણે હે મુનિ ! હુ પણ

अथ कामभोगानामनित्यता प्रदर्शयितु मुनिराह—

मूलम्—

अच्चेइ कालो तरति राईओ, न यावि भोगा पुरिसाण निच्चा।
उवेच्च भोगा पुरिस चयंति, दुम जहा खीणफलं व पक्खी॥३१॥

छाया—अत्येति कालस्त्वरन्ते रात्रयो, न चापि भोगाः पुरुषाणा नित्याः।
उपेत्य भोगाः पुरुष त्यजन्ति, द्रुम यथा क्षीणफल वा पक्षिणः॥३१॥

टीका—' अच्चेइ ' इत्यादि।

हे राजन्! कालः=आयुष्यकालोऽत्येति=अतिगच्छति, रात्रयः, उपलक्षणत्वाद् दिनानि च त्वरन्ते=शीघ्रतया गच्छन्ति। एतेनायुषोऽस्थिरत्वमुक्तम्। उक्तञ्च

क्षण-याम-दिवसमास-च्छलेन, गच्छन्ति जीवितदलानि।
विद्वानपि खलु कथमिह, गच्छति निद्रावश रात्रौ॥ १॥ इति॥

धर्मको जानते हुए भी कामभोगोंमें आसक्त होनेकी वजहसे साधुके मार्गका अनुसरण नहीं कर सकते है॥३०॥

अब मुनि कामभोगोंकी अनित्यताका स्वरूप दिखलाते है—'अच्चेइ' इत्यादि।

अन्वयार्थ-राजन्! देखो यह (कालो अच्चेइ-कालः अत्येति) आयुका समय निकलता जा रहा है-(राईओ तरति-रात्रयःत्वरन्ते) ये रातें और दिनभी बडे वेगसे व्यतीत हो रहे है। दिन और रात्रिका व्यतीत होनाही आयुके दलिकोंका क्षीण होना है यह बात अन्यत्र भी इसी तरह कही गई है, जैसे—

"क्षण-याम-दिवसमास -च्छलेन, गच्छन्ति जीवितदलानि।
विद्वानपि खलु कथमिह, गच्छसि निद्रावश रात्रौ॥ १॥"

ધર્મને જાણવા છતા પણ કામભોગોમા આસકત હોવાના કારણે સાધુના માર્ગનુ અનુસરણ કરી શકતો નથી ॥૩૦॥

હવે મુનિ કામભોગોની અનિત્યતાનુ સ્વરૂપ બતાવે છે-"अच्चेइ"-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—રાજન્! જુઓ આ कालो अच्चेइ-काल अत्येति આયુનો સમય વીતતો જાય છે राईओ तरति-रात्रय त्वरन्ते રાતો અને દિવસ પણ ઘણા વેગથી જઈ રહેલ છે દિવસ અને રાત્રીનુ વ્યતીત થવુજ આયુના દળિયાનુ ક્ષીણ થવુ છે અન્યત્ર પણ આ પ્રમાણે કહેવામા આવેલ છે જેમ—

" क्षण-याम-दिवस मासच्छलेन, गच्छन्ति जीवित दलानि।
विद्वानपि खलु कथमिह, गच्छसि निद्रावश रात्रौ॥ १॥ "

'व्यत्येत्यायुः कालः, गच्छन्तु रात्रयोऽहानि च। अस्माकं तु भोगैः प्रयोजनम्। भोगाश्च सन्ति मदायत्ताः' इति मन्यसे चेत्-तदप्ययुक्तमेव। यत पुरु'षाणा भोगा अपि नित्या न सन्ति। यथा पक्षिणः क्षीणफल=फलरहित द्रुम=वृक्षं त्यजन्ति। तथा-भोगाः पुरुषम् उपेत्य समागत्य क्षीणपुण्यं त पुरुष त्यजन्ति। पुण्यानुरोधेन पुरुष प्राप्य तत्क्षये सति स्वयमेवत्या त मुञ्चन्ति, न तु पुरुषाभिप्रायेणेति भावः। भोगा अस्थिरा इति निष्कर्षः॥ ३१ ॥

जब क्षण, याम, दिवस एव मास के बहाने से आयु ही व्यतीत होती रहती है तो बडे अचरज की बात है कि विद्वानों को अपनी इस ऐसी परिस्थितिमें निद्रा भी कैसे आती है। लाभमें तो सबको आनद होता है पर ह्रासमें आनद कैसा? चिन्ता होनी चाहिये कि हमारा एक भी आयु का दलिक व्यर्थ व्यतीत न हो जावे। यदि तुम्हारा इस पर ऐसा कहना हो कि भले आयु व्यतीत होती रहे-रात्रि एव दिवसभी योंही निकलते जायें तो हमको इनसे क्या प्रयोजन, जिनसे हमको प्रयोजन है ऐसे वे भोग तो हमारे आधीन है सो राजन्! तुम्हारी यह मान्यता बिलकुल गलत है क्यों कि ये भोगभी तो नित्य नही है। (क्षीणफल द्रुम "जहा पक्खी चयति तहा भोगा उवेच्च पुरिस चयति-क्षीणफल द्रुम-यथा पक्षिणः त्यजन्ति तथा भोगाः उपेत्य पुरुष त्यजन्ति) जिस प्रकार क्षीण फलवाले वृक्षका पक्षी त्याग कर देते है उसी प्रकार क्षीण पुण्यवाले पुरुषका ये भोग भी प्राप्त होकर परित्याग कर देते है।

भावार्थ—भोगोंकी प्राप्ति होना शुभकर्मोके आधीन है। जबतक

।। જ્યારે ક્ષણ યામ, દિવસ અને મહીનાની ગણત્રીથી આયુષ્ય વ્યતીત થતું રહે છે ત્યારે ઘણા અચરજની એ વાત છે કે, વિદ્વાનોને પોતાની આવી પરિસ્થિતિમા પણ નિદ્રા કેમ આવે છે? લાભમા તો બધાને આનદ થાયછે પરતુ હ્રાસમા આનદ કેવો? ચિતા થવી જોઇએ કે, મારા આયુષ્યની એક પણ પળ વ્યર્થ ન વીતી જાય જે તમારૂ આમા એમ કહેવાનુ હોય કે, ભલે આયુષ્ય વીતી જાય, રાત્રી અને દિવસ પણ એમજ નિકળતા જાય આમા અમને શું પ્રયોજન છે? જેનાથી અમારે પ્રયોજન છે એવા કામભોગ તો અમારે આધીન છે તો હે રાજન્! તમારી એવી માન્યતા બીલકુલ ભૂલ ભરેલી છે કેમ કે, ભોગ પણ નિત્યતો નથી જ જે પ્રમાણે ફળ વગરના વૃક્ષનો પક્ષીઓ ત્યાગ કરી દે છે એજ પ્રમાણે ક્ષીણ પુણ્યવાળા પુરુષનો આ ભોગ પણ પ્રાપ્ત થઇને પરીત્યાગ કરી દે છે

ભાવાર્થ—ભોગોની પ્રાપ્તિ થવી તે શુભ કર્મોના આધીન છે જ્યા સુધી

एव सत्यपि भोगान्परित्यज्य प्रव्रजितु न शक्तोऽसि, तदा तव यत्कर्तव्य तदुच्यते-

मूलम्—

जइंसिं भोगे चइउं असत्तो, अज्जाइं कम्माइं करेहि रायं ।
धम्मे ठिओ सव्वपयाणुकपी, तो होहिसि देवो इओ विउव्वी॥३॥

छाया—यदसि भोगास्त्यक्तुमशक्तः, आर्याणि कर्माणि कुरुष्व राजन् ।
धर्मे स्थितः सर्वप्रजानुकम्पी, ततो भविष्यसि देव इतो वैक्रियी॥३२॥

टीका—'जइ सि' इत्यादि ।

हे राजन् ! यदि भोगान्=मनोज्ञशब्दादिरूपान् त्यक्तुमशक्तोऽसि, तदा धर्मे =सम्यग्दृष्ट्यादिशिष्टानुचरिताचारलक्षणे गृहस्थधर्मे स्थितः सन् सर्वप्रजानुकम्पी-

---

पुण्यकर्मकी सत्ता रहती है तबतक सासारिक भोगोंकी जीवको प्राप्ति होती रहती है। पापके उदयमे भोगोंकी प्राप्ति नही होती। अतः राजन्! ऐसा विचार स्वप्नमे भी मत करो कि ये भोग हमारे आधीन है । इस लिये इनमे अपने जीवनके दिनरातोंको व्यर्थ निष्फल मत करो। सम्हल जाओ और इनको सफल करनेका पुरुषार्थ जागृत करो ॥३१॥

यदि मान लिया जाय कि आप भोगोका परित्याग करनेमें अपनेको असमर्थ समझ रहेहो । परन्तु आपका और भी क्या कर्तव्य है यह भी आपको विचारना चाहियें, उसको सुनो मै कहता हू —'जइसि' इत्यादि।

अन्वयार्थ-(राय-राजन्) हे राजन् ! (जइ भोगे चइउ असत्तोसि-यदि भोगान् त्यक्तु अशक्तः असि) यदि आप शब्दादिक विषयोंको

પુણ્ય કર્મની સત્તા રહે છે ત્યા સુધી સાસારિક જીવોને ભોગોની પ્રાપ્તિ થયા કરે છે પાપના ઉદયમા ભોગોની પ્રાપ્તિ થતી નથી આથી રાજન્ !-એવો વિચાર સ્વપ્નામા પણ ન કરો કે, આ ભોગ અમારે આધીન છે આ માટે એમા આપના જીવનના દિવસ રાતોને વ્યર્થ નિષ્ફળ ન કરો સમજી જાઓ અને આ મનુષ્યભવને સફળ કરવાનો પુરુષાર્થ જાગૃત કરો ॥૩૧॥

જો માની લેવામા આવે કે, ભોગોનો પરિત્યાગ કરવામા આપ પોતાને અસમર્થ સમજી રહ્યા છો તેમ છતા પણ આપનુ બીજુ પણ શુ કર્તવ્ય છે, એનો પણ આપે વિચાર કરવો જોઇએ અને તે હું કહુ છુ સાભળો —

"जइसि"-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—राय-राजन् હે રાજન્ ! जइभोगे चइउं असत्तो सि-यदि भोगान् त्यक्तु अशक्त असि જો આપ શબ્દાદિક વિષયોને છોડવામા પોતાની જાતને

सर्वप्रजानुकम्पितु शील यस्य स तथा, समस्तप्राणिदयापरो भूत्वा आर्याणि=शिष्ट जनोचितानि कर्माणि=दयादीनि कुरु। ततः=आर्यकर्मकरणानन्तरम्, इतः=अस्माद् भवादनुवैक्रियी=विक्रियाशक्तिविशिष्टो वैमानिको देवो भविष्यसि ॥ ३२ ॥

छोडनेमें अपने आपको अशक्त मानते हो तो (धम्मे ठिओ-धर्मे स्थितः) सम्यग्दृष्टि आदि शिष्ट जनों द्वारा आचरित आचाररूप गृहस्थधर्ममें स्थित होते हुए तथा (सव्वपयाणुकपी-सर्वप्रजानुकपी) सर्व प्राणियों पर दयाभाव रखते हुए (अज्जाइ कम्माइ करेहि-आर्याणि कर्माणि कुरुष्व) शिष्ट जनोचित दया आदि सत्कर्मोंको करते रहो। (तओ-ततः) इससे आप (वैक्रियी) विक्रियाशक्ति विशिष्ट (देवो-देवः) देव (इओ-इतः) इस पर्याय को छोड़कर (भविस्ससइ-भविष्यसि) हो जाओगे।

भावार्थ-इस सूत्र द्वारा सूत्रकार चक्रवर्तीको यह बात समझा रहें है कि यदि आप चक्रवर्ती पदमें रहते हुए शब्दादिक विषय भोगोंका परित्याग नहीं कर सकते हो तो इतना तो कर सकते हो कि जो मार्ग सम्यग्दृष्टि जैसे शिष्ट पुरुषों द्वारा सेवित किया जाता है उसका आप सेवन करते रहो। इस मार्ग में सर्व प्रथम दयाको प्रधानता दी गई है। साथमें प्रशम, सवेग भी सेवित किये जाते है। आस्तिक्य भावके आनेसे ही इन भावोंकी प्रतिष्ठा होती है। अतः प्रशम, सवेग, अनुकपा और आस्तिक्य सम्यग्दृष्टि द्वारा सेवित इन मार्गोंका अनुसरण करते हुए आप सदा आर्य कर्मोंको करते रहो। इससे आपको यह लाभ होगा कि आप इस

અશક્ત માનતા હો તો ધમ્મે ઠિઓ-ધર્મે સ્થિત સમ્યગ્દૃષ્ટી આદિ શિષ્ટ જનો દ્વારા આચરવામા આવતા આચારરૂપ ગૃહસ્થધર્મમા સ્થિત બનીને તથા સવ્વ પયાણુ કપી-સર્વપ્રજાનુકમ્પી સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર સમભાવ રાખીને અજ્જાઇ કમ્માઇ કરેહિ-આર્યાણિ કર્માણિ કુરુષ્વ શિષ્ટ જનો માટે ઉચિત દયા આદિ સત્કર્મોને કરતા રહો આથી આપ આ પર્યાયને છોડીને વિક્રિયાશક્તિ વિશિષ્ટ દેવ થઈ શકશો

ભાવાર્થ—આ સૂત્રદ્વારા સૂત્રકાર ચક્રવર્તીને એ વાત સમજાવે છે કે, આપ ચક્રવર્તી પદ ઉપર રહેવાને કારણે જો શબ્દાદિક વિષય ભોગોને છોડી શકતા નથી તો પણ આટલુ તો જરૂરથી કરી શકો તેમ છો કે જે માર્ગ સમ્યગ્ દ્રષ્ટિ જેવા શિષ્ટ પુરુષો દ્વારા પાળવામા આવી રહેલ છે એનુ આપ સેવન કરતા રહો આ માર્ગમા સર્વ પ્રથમ દયાને પ્રધાનતા આપવામા આવેલ છે આસ્તિકય ભાવ આવવાથી જ આ ભાવોની પ્રતિષ્ઠા થાય છે આથી પ્રશમ, સવેગ, અનુકપા અને આસ્તિકય સમ્યગ્દ્રષ્ટિ દ્વારા સેવાતા આ માર્ગનુ અનુસરણ કરતા કરતા આપ સદા આર્ય કર્મોને કરતા રહો આનાથી આપને

एवं मुनिना प्रोक्तश्चक्रवर्ती यदा मुनिवचनं न स्वीकरोति, तदा मुनिराह—

मूलम्—

नो तुज्झ भोगे चइऊण बुद्धी, गिद्धोसि आरंभपरिग्गहेसु।
मोहं कओ इत्तिओ विप्पलावो, गच्छामि रायं आमंतिओसि॥३३॥

छाया—न तव भोगास्त्यक्तु बुद्धिः, गृद्धोऽसि आरम्भपरिग्रहेषु।
मोघं कृत एतावान् विप्रलापो, गच्छामि राजन्नामन्त्रितोऽसि ॥ ३३ ॥

टीका—'न तुज्झ' इत्यादि।

हे नृप! भोगास्त्यक्तु तव बुद्धिर्नास्ति, त्वं हि आरम्भपरिग्रहेषु-आरम्भाः =सावद्यव्यापाराः, परिग्रहाः = सचित्ताचित्तवस्तुस्वीकरणानि-तेषु गृद्धोऽसि। एतावान् विप्रलापो=त्रिविधः प्रकृष्टालापो=त्रिविधधर्मवचनोपन्यासो मोघं निरर्थकं यथा स्यात्तथा त्वया सहकृतः। अतो हे राजन्! सम्प्रत्यहं गच्छामि, त्वं मया आमन्त्रितोऽसि=पृष्टोऽसि। त्वां पृष्ट्वा गच्छामीति भावः ॥ ३३ ॥

पर्यायका जब परित्याग कर दोगे तो आपको देवपर्याय-वैमानिक देवों में उत्पत्ति-प्राप्त हो जायगी ॥ ३२ ॥

इस प्रकार समझाने पर भी चक्रवर्तीने जब मुनिराजके वचनोंको स्वीकार नहीं किया तब वे कहते है-'न तुज्झ' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(राय-राजन्) हे राजन्! (तुज्झ बुद्धी भोगे चइऊण न -तव बुद्धिः भोगान् त्यक्तु न) आपकी बुद्धि भोगोंको छोड़नेकी नही है। आप तो (आरभ परिग्गहेसु गिद्धोसि-आरम्भपरिग्रहेषु गृद्धोऽसि) आरम्भ सावद्य-व्यापारोंमें एव सचित्त अचित्त तथा सचित्ताचित्त वस्तुओं को सग्रह करने रूप परिग्रह मे ही लोलुप बने हुए हो (इत्तिओ विप्पलावो मोहकओ-एतावान् विप्रलापः मोघकृतः) अभीतक जो आपको इतना सम-

---

એ લાભ થશે કે, આપ આ મનુષ્યભવનો જ્યારે પરિત્યાગ કરી દેશો ત્યારે આપને દેવ પર્યાય વૈમાનિક દેવોમા દેવ ભવ પ્રાપ્ત થશે ॥૩૨॥

આ પ્રમાણે સમજાવવા છતા પણ ચક્રવર્તીએ જ્યારે મુનિરાજના વચનોનો સ્વીકાર ન કર્યો ત્યારે તેઓ કહે છે— "न तुज्झ"-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—राय-राजन् હે રાજન્! तुज्झ बुद्धी भोगे चइऊण न-तवबुद्धि भोगान् त्यक्तु न આપની બુદ્ધિ ભોગોને છોડવાની નથી આપતો आरभपरिग्गहेसु गिद्धोसि-आरम्भ परिग्रहेषु गृद्धोऽसि આરભ-સાવદ્ય વ્યાપારોમા અને સચિત્ત અચિત્ત તથા સચિતાચિત્ત વસ્તુઓનો સગ્રહ કરવારૂપ પરિગ્રહમા જ લોલુપ બની રહ્યા છો इत्तिओ विप्पलाओ मोह कओ-एतावान् विप्रलाप- मोघ कृत અત્યાર સુધી આપને

इत्थमुक्त्वा मुनौ गते सति ब्रह्मदत्तस्य यदभूत्तदाह—

मूलम्—

पंचाल रायाऽवि य बभदत्तो, साहुस्स तस्स वयण अकाउं।
अणुत्तरे भुंजिय कामभोगे, अणुत्तरे सो नरए पविट्ठो ॥३४॥

छाया—पञ्चालराजोऽपि च ब्रह्मदत्तः, साधोस्तस्य वचनमकृत्वा।
अनुत्तरान् भुक्त्वा कामभोगाननुत्तरे स नरके प्रविष्टः ॥३४॥

टीका—'पचालराया' इत्यादि।

पञ्चालराजः पञ्चालदेशाधिपतिः ब्रह्मदत्तोऽपि च तस्य=चित्रमुनेः, वचन=प्रव्रज्याग्रहणगृहस्थधर्मसमाराधनरूपम्, अकृत्वा अनुत्तरान्=सर्वोत्कृष्टान् काम-

---

झाया गया है वह सब व्यर्थ ही सिद्ध हुआ है। अत. हे राजन्। (गच्छामि) मैं अब यहासे जाता हू। (आमतिओसि-आमन्त्रितोसि) मैं इसके लिये आपसे पूछता हू।

भावार्थ—हे राजन्। अभीतक आपको जैसे भी हो सका वैसे मैंने समझाया-परन्तु इसका निष्कर्ष कुछ भी नही निकला सब व्यर्थ गया। अतः मैं अब यहासे जाता हू॥ ३३॥

ऐसे कहकर मुनिके जाने पर चक्रवर्तीका क्या हुवा सो कहते है—
'पचालराया' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(पचालरायाऽवि य बभदत्तो-पचालराजा, स ब्रह्मदत्त अपि) पचाल देशका अधिपति वह ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती भी (साहुस्स तस्स वयण अकाउ-साधोः तस्य वचन अकृत्वा) भवान्तरके भ्राता चित्रमुनिके प्रव्रज्याग्रहण करनेरूप तथा गृहस्थ धर्मको आराधना करनेरूप वचनको

જે સમજાવવામા આવ્યુ એ સઘળુ વ્યર્થ ગયેલ છે આથી હે રાજન્! હું હવે અહીંથી જાઉ છુ આમતિઓસિ-આમન્ત્રિતોસિ હુ આ માટે આપને પૂછુ છુ,

ભાવાર્થ—હે રાજન્! અત્યાર સુધી મે આપને જેમ બની શકે તે પ્રમાણે સમજાવેલ છે પરતુ તેનુ ફળ કાઈ પણ આવેલ નથી, સઘળુ વ્યર્થ ગયેલ છે, આથી હવે હું અહીથી જાઉ છુ, ॥૩૩॥

આ પ્રમાણે કહીને મુનિ ચાલ્યા ગયા મુનિના ગયા પછી ચક્રવર્તીનુ શુ થયુ તે કહે છે—"પચાલ રાયા"-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—પચાલરાયાऽવિય બભદત્તો-પચાલરાજા સ બ્રહ્મદત્ત અપિ પચાલ દેશના અધિપતિ એ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીએ પણ પોતાના સાહુસ્સ તસ્સ વયણ અકાઉ-સાધો તસ્ય વચન અકૃત્વા-પૂર્વ ભવના ભાઇ ચિત્ર મુનિની પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરવા,

भोगान्=मनोज्ञशब्दादीन् भुक्त्वा=समुपभुज्य स ब्रह्मदत्तः अनुत्तरे नरके=सकल नरकप्रधानेऽप्रतिष्ठाननामके सप्तम पृथिवी नरकावासे प्रविष्टः=सप्तमनारको जीवो जात इत्यर्थः। अनेन निदानस्य नरकहेतुलात्तदकरणीयता सूचिता ॥ ३४॥

सम्प्रति प्रसङ्गप्राप्ता चित्र मुनि वक्तव्यतामाह—

मूलम्—

चित्तो वि कामेहिं विरत्तकामो, उदत्तचारित्ततवो तवस्सी।
अणुत्तरं सजम पालइत्ता, अणुत्तर सिद्धिगइ गओ। त्तिबेमि॥३५॥

छाया—चित्रोऽपि कामेभ्यो विरक्तकाम, उदात्तचारित्र तपास्तपस्वी।
अनुत्तर सयम पालयित्वा, अनुत्तरा सिद्धिगतिं गत इति ब्रवीमि ॥३५॥

टीका—'चित्तोऽवि' इत्यादि—

कामेभ्यो=मनोज्ञशब्दादिभ्यो विरक्तकामः=विरक्तो निवृत्तः कामोऽभिलापो यस्य स तथा, उदात्तचारित्रतपाः=उदात्तम्=अत्युत्कृष्ट चारित्र=सर्वविरतिरूप,

---

पालन करनेमें असमर्थ अपनेको जाहिर करके एव (अणुत्तरे कामभोगे भुजिय-अनुत्तरान् कामभोगान् भुक्त्वा) सर्वोत्कृष्ट शब्दादिक विषय भोगोको भोग करके अन्तमें मर कर (अणुत्तरे नरए पविट्ठो-अनुत्तरे नरके प्रविष्टः) सकल नरकोंमें प्रधान ऐसा सातवी नरकके अप्रतिष्ठान नामके नरकावासमे जा पहुचा।

भावार्थ—अधिक आरभ ओर परिग्रहके रखनेसे उसमे फसा हुआ जीव मरकर नरकमे जाता है। ब्रह्मदत्त चक्रवर्तीकी भी यही दशा हुई। वह भी मरकर सप्तम नरकमे पहुचा। निदानबध नरकका हेतु है, इससे वह जीवको करने योग्य नही है। यह सूचित इस कथनसे होता है ॥३४॥

अब प्रसङ्ग प्राप्त चित्रमुनिके विषयमे कहते है—'चित्तोवि' इत्यादि।

રૂપ તથા ગૃહસ્થધર્મનુ આરાધન કરવારૂપ વચનનુ પાલન કરવામા પોતાને અસમર્થ જાહેર કર્યા અને अणुत्तरे कामभोगे भुजी य-अनुत्तरान् कामभोगान् भुक्त्वा સર્વોત્કૃષ્ટ શબ્દાદિક વિષયભોગોને ભોગવીને અતમા મરીને अणुत्तरे नरए पविट्ठो-अनुत्तरे नरके प्रविष्ट સકલ નરકોમા પ્રધાન એવા સાતમા નરકના અ પ્રતિષ્ઠાન નામના નરકાવાસમા ઉત્પન્ન થયા

ભાવાર્થ—અધિક આરભ અને પરિગ્રહના રાખવાથી એમા ફસાયેલ જીવ મરીને નરકમા જાય છે બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી પણ એજ દુર્દશાને પામ્યા એ મરીને સાતમા નરકમા પહોચ્યા નિદાન બધ એ નરકનો હેતુ છે માટે તપના ફળનુ નિદાન-નિયાણુ કરવું જીવમાટે યોગ્ય નથી એમ આ કથનથી સમજાય છે ॥૩૪॥

હવે પ્રસગ પ્રાપ્ત ચિત્ર મુનિના વિષયમા કહે છે—"चित्तोवि"-ઇત્યાદિ

इत्यमुमुक्त्वा मुनौ गते सति ब्रह्मदत्तस्य यदभूत्तदाह—

मूलम्—

पंचालरायाऽवि य बंभदत्तो, साहुस्स तस्स वयण अकाउं।
अणुत्तरे भुंजिय कामभोगे, अणुत्तरे सो नरए पविट्ठो ॥३४॥

छाया—पञ्चालराजोऽपि च ब्रह्मदत्तः, साधोस्तस्य वचनमकृत्वा।
अनुत्तरान् भुक्त्वा कामभोगानुत्तरे स नरके प्रविष्टः ॥३४॥

टीका—'पंचालराया' इत्यादि।

पञ्चालराजः पञ्चालदेशाधिपतिर्ब्रह्मदत्तोऽपि च तस्य=चित्रमुनेः, वचन=प्रव्रज्याग्रहणगृहस्थधर्मसमाराधनरूपम्, अकृत्वा अनुत्तरान्=सर्वोत्कृष्टान् काम-

---

झायो गया है वह सब व्यर्थ ही सिद्ध हुआ है। अतः हे राजन्। (गच्छामि) मैं अब यहांसे जाता हूं। (आमंतिओसि-आमन्त्रितोसि) मैं इसके लिये आपसे पूछता हूं।

भावार्थ—हे राजन्। अभीतक आपको जैसे भी हो सका वैसे मैंने समझाया-परन्तु इसका निष्कर्ष कुछ भी नहीं निकला सब व्यर्थ गया। अतः मैं अब यहांसे जाता हूं॥ ३३॥

ऐसे कहकर मुनिके जाने पर चक्रवर्तीका क्या हुवा सो कहते हैं—

'पंचालराया' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(पंचालरायाऽवि य बंभदत्तो-पंचालराजा, स ब्रह्मदत्त अपि) पंचाल देशका अधिपति वह ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती भी (साहुस्स तस्स वयण अकाउं-साधोः तस्य वचन अकृत्वा) भवान्तरके भ्राता चित्रमुनिके प्रव्रज्याग्रहण करनेरूप तथा गृहस्थ धर्मको आराधना करनेरूप वचनको

જોઈ સમજાવવામા આવ્યુ એ સઘળુ વ્યર્થ ગયેલ છે આથી હે રાજન્! હું હવે અહીંથી જાઉ છુ આમંતિઓસિ-આમન્ત્રિતોસિ હુ આ માટે આપને પૂછુ છુ,

ભાવાર્થ—હે રાજન્! અત્યાર સુધી મે આપને જેમ બની શકે તે પ્રમાણે સમજાવેલ છે પરતુ તેનુ ફળ કાઈ પણ આવેલ નથી સઘળુ વ્યર્થ ગયેલ છે, આથી હવે હું અહીથી જાઉ છુ, ॥૩૩॥

આ પ્રમાણે કહીને મુનિ ચાલ્યા ગયા મુનિના ગયા પછી ચક્રવર્તીનુ શું થયુ તે કહે છે—"પંચાલ રાયા"-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—પંચાલરાયાઽવિય બમદત્તો-પંચાલરાજા સ બ્રહ્મદત્ત અપિ પંચાલ દેશના અધિપતિ એ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીએ પણ પોતાના સાહુસ્સ તસ્સ વયણ અકાઉ-સાધો તસ્ય વચન અકૃત્વા-પૂર્વભવના ભાઇ ચિત્ર મુનિની પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરવા

॥ अथ चतुर्दशमध्ययनम् ॥

व्याख्यात चित्रसभूतीयाख्य नाम त्रयोदशमध्ययनम्, साम्प्रतमिषुकारीयं नाम चतुर्दशमध्ययन मारभ्यते। अस्य च पूर्वा यनेन सहायमभिसम्बन्धः-पूर्वाध्ययने मुख्यतया निदानदोषाः मोक्ताः, प्रसङ्गतो निर्निदानगुणाश्चापि। अस्मिन्नध्ययने त्वनिदानस्य मुक्ति कारणत्वात्तद्गुणाः प्रोच्यन्ते, इत्यनेन सम्बन्धेनायातमिदमध्ययनम्। अस्या ययनस्य प्रस्तावनामाह—

मुनिचन्द्रमुने सन्निधे गोवल्लभनाम्नो गोपस्य नन्द-सुनन्द-नन्ददत्त-नन्दमित्र नामनश्चत्वारो दारकाः प्रव्रजिताः, तत्र द्वौ भ्रातरौ नन्दसुनन्दौ चित्रसभूतपूर्वभव

चौदहवां अध्ययन प्रारम्भ—

चित्र सभूतीय नामक तेरहवा अध्ययनका व्याख्यान हो गया। अब यह इषुकारिय नामका चोदहवा अध्ययन प्रारभ होता है। इस अध्ययनका सबध तेरहवें अध्ययनके साथ इस प्रकारसे है-पूर्व अध्ययन मे निदानबंध सबधी दोष मुख्य रूपसे प्रकट किया गया है सा.मे विना निदानसे होनेवाला गुण भी प्रसगत. प्रतिपादित हुआ है। इस अध्ययनमें अब यह कहा जावेगा कि मुक्तिका कारण (नियाणा) निदानका अभाव है तथा इस (नियाणा) निदानके अभावमे कौन २ से गुण उत्पन्न होते हैं। इसी सबधको लेकर इस अध्ययनका प्रारभ किया गया है। इसकी प्रस्तावना-इस प्रकार है—

किसी एक समयकी बात है कि-मुनिचद्र मुनिराजके पास गोवल्लभ

ચૌદમા અધ્યયનનો પ્રારભ

ચિત્રસભૂત નામના તેરમા અધ્યયનનુ વ્યાખ્યાન પુરૂ થયુ, હવે આ ઇષુકારિય નામના ચોદમા અધ્યયનનો પ્રારભ થાય છે આ અધ્યયનનો તેરમા અધ્યયન સાથેનો સબધ આ પ્રમાણે છે તેરમા અધ્યયનમા નિદાન (નિયાણા) બધ સબધી દોષ મુખ્ય રૂપથી પ્રગટ કરવામા આવેલ છે તદુપરાત વગર નિદાનથી થનારા ગુણ પણ પ્રસગત પ્રતિપાદિત કરવામા આવેલ છે આ અધ્યયનમા હવે એ કહેવામા આવશે કે, મુક્તિનુ કારણ નિદાનનો અભાવ છે. તથા એ નિદાનના અભાવથી કયા કયા ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે એ સબધને લઇને આ અધ્યયનનો પ્રારભ કરવામા આવે છે જેની પ્રસ્તાવના આ પ્રકારની છે

કોઈ એક સમયની વાત છે કે, મુનિચદ્ર મુનિરાજની પાસે ગોવલ્લભ

तपश्च द्वादशविधं यस्य स तथा भूतस्तपस्वीश्रितोऽपि अनुत्तर=सर्वोत्कृष्टमतिचार-रहितं संयम सर्वविरतिरूप पालयित्वा=आसेव्य, अनुत्तरां=सर्वोत्कृष्टां सर्वलोकाकाशोपरिवर्त्तिनीं सिद्धिगतिं=सिद्धिरूपां गतिं गत प्राप्तः । इति ब्रवीमि=अस्यार्थः पूर्ववद् बोध्य ॥ ३५ ॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा कलित-ललित-कलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपति-कोल्हापुरराजप्रदत्त-" जैनशास्त्राचार्य "-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्य-श्रीघासीलालव्रतिविरचितायाम् "उत्तराध्ययनसूत्रस्य" प्रियदर्शिन्याख्याया व्याख्यायाम्-' चित्रसंभूतीय ' नाम त्रयोदशमध्ययन-सम्पूर्णम् ॥१३॥

अन्वयार्थ—(कामेहिं विरत्तकामो-कामेभ्यः विरक्तकामः) मनोज्ञ शब्दादिक विषयों से विरक्त (उदत्तचारित्त तवो - उदारचारित्रतपाः) तथा सर्वोत्कृष्ट सर्वविरतिरूप चारित्र एवं बारह प्रकारके तपोंवाले ऐसे वे (तवस्सी-तपस्वी) तपस्वी चित्रमुनिराज (अणुत्तर संजम पालइत्ता-अनुत्तरं संयम पालयित्वा) अतिचार रहित होनेसे सर्वोत्कृष्ट सर्वविरति रूप संयमकी पालना करके (अणुत्तर सिद्धिगइ गओ-अनुत्तरां सिद्धिं गतिं गतः) सर्वलोकाकाशके उपर वर्तमान होनेसे अनुत्तर सिद्धिरूप गतिको प्राप्त हो गये । (त्तिबेमि-इति ब्रवीमि) सुधर्मा स्वामी जम्बू स्वामीसे कहते है कि-हे जम्बू ! मैंने जैसा भगवान महावीरसे सुना है वैसा यह मैंने तुमसे कहा है ॥ ३५ ॥

॥ इस प्रकार तेरहवें अध्ययन का हिन्दी अनुवाद समाप्त ॥ १३ ॥

અન્વયાર્થ—कामेहिं विरत्तकामो-कामेभ्य विरक्तकाम मनोज्ञ शब्दादिक विषयोथीविरक्त उदत्तचारित्ततवो-उदारचारित्र तपा तथा सर्वोत्कृष्ट सर्व विरतिरूप चारित्र अने बार प्रकारना तपोना व्रतवाळा એવા તે तवस्सी-तपस्वी तपस्वी चित्र मुनिराज अणुत्तर संजम पालइत्ता-अनुत्तर संयम पालयित्वा अतिचार रहीत होवाथी सर्वोत्कृष्ट सर्व विरतिरूप संयमनु पालन करीने अणुत्तर सिद्धिगइ गओ-अनुत्तरा सिद्धिगतिं गत सर्व लोकाकाशनी उपर वर्तमान होवाथी अनुत्तर सिद्धिरूप गतीने प्राप्त्या त्तिबेमि-इतिब्रवीमि सुधर्मा स्वामी जम्बू स्वामीने कहे छे के, जम्बू! मे जेवु भगवान महावीर पासेथी सांभळ्युं छे एज प्रमाणे मे तमने कहेल छे आमा मारी बुद्धिथी कांई पण कहेल नथी ॥ ३५ ॥

આ પ્રકારે આ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રની પ્રિયદર્શિની ટીકાનો ચિત્ર-સંભૂત નામના તેરમા અધ્યયનનો ગુજરાતી ભાષાનુવાદ સંપૂર્ણ થયો ॥ ૧૩ ॥

प्रव्रजिताः । प्रव्रज्य च सुचिरकाल तपःसयममनुपाल्य भक्तप्रत्याख्यानेन कालमासे काल कृत्वा सौधर्मे कल्पे पद्मगुल्मे विमाने चतुःपल्योपमस्थितिकदेवत्वेन समुत्पन्नाः। तेषु नन्ददत्त-नन्दप्रिय-नामकगोपजीवर्जाश्चत्वारोऽपि देवास्ततश्च्युता कुरुदेशान्तर्गते इषुकारनामकनगरे समुत्पन्नाः । तेषु एको वसुमित्रजीवदेवो भृगुपुरोहितो बभूव, द्वितीयो वसुदत्तजीवदेवो भृगुपुरोहितस्य वशिष्ठगोत्रा यशा नाम्नी भार्याऽभवत् । तृतीयो वसुप्रियजीवो देव इषुकारराजा चतुर्थो धनदत्तजीवो देवः कमलावती नाम तद्राज्ञी चाऽभवत् ।

असौ भृगुपुरोहितः सन्तानार्थं निरन्तर चिन्ता कुर्वन्नासीत् । एकदा तौ

कारण इन्होंने दीक्षा धारण करली। तप एव सजमका बहुत कालतक आराधन करते हुए इन्होंने अन्त समयमें भक्त प्रत्याख्यान(सथारा)करके अपने शरीरका परित्याग किया और सौधर्म स्वर्गमें पद्मगुल्म नामके विमानमें ये सबके सब-छहों चार पल्यकी स्थितिवाले देवकी पर्यायसे उत्पन्न हुए। गोवल्लभ गोपके नन्ददत्त नन्दप्रिय नामक पुत्रके जीवोंको छोडकर वसुमित्र वसुदत्त वसुप्रिय धनदत्तके जीव चार देव वहांसे चवकर कुरू देशान्तर्गत इषुकार नामक नगरमें जन्मे । उनमे एक वसुमित्रका जीव देव भृगुपुरोहित हुआ । द्वितीय देव वसुदत्तका जीव उस पुरोहितकी वशिष्ठ गोत्रोत्पन्ना यशा नामकी भार्या हुआ । तीसरा देव वसुप्रियका जीव इषुकार राजा हुआ । चतुर्थ देव धनदत्तका जीव उस राजाकी कमलावती नामकी रानी हुआ ।

भृगुपुरोहितके कोई सतान नही थी, अतः रातदिन वह सतानकी ही

ભોગો ઉપર વૈરાગ્ય આવી ગયો અને એને કારણે આ છએ જણાએ દીક્ષા અગીકાર કરી તપ અને સયમનુ ઘણા કાળ સુધી આરાધન કરીને તેઓએ અત સમયમા ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન કરીને પોતાના શરીરનો પરિત્યાગ કર્યો અને સૌધર્મ સ્વર્ગમા પદ્મગુલ્મ નામના વિમાનમા તે સઘળા છએ જણાએ ચાર પલ્યની સ્થિતિવાળા દેવની પર્યાયમા ઉત્પન્ન થયા તેમા ગોવલ્લભ ગોપના નદદત્ત, નદપ્રિય, નામના બે પુત્રના જીવોને છોડીને બાકીના વસુમિત્ર, વસુદત્ત, વસુપ્રિય ધનદત્તના એમ ચાર જીવો દેવલોક માથી ચ્યવીને કુરૂ દેશમા ઈષુકાર નામના નગરમા જન્મ્યા તેમા એક દેવ વસુમિત્રનો જીવ ભૃગુપુરોહિત થયા બીજા દેવ વસુદત્તનો જીવ એ પુરોહિતની વશિષ્ટ ગોત્રમા ઉત્પન્ન થયેલી યશા નામની પત્ની થઇ, ત્રીજા દેવ વસુપ્રિયનો જીવ ઇષુકાર રાજા થયો ચોથા દેવ ધનદત્તનો જીવ તે રાજાની કમળાવતી નામની રાણી થઈ

ભૃગુ પુરોહિતને કોઈ સતાન ન હતુ આથી રાત દિવસ તે સતાનની

जीवौ स्तः, तयोर्वर्णन त्रयोदशे अध्ययने गतम् । द्वौ च नन्ददत्त-नन्दप्रिय नामानौ गोपदारकौ तपःसयम समाराध्य काल कृत्वा देवलोके देवत्वेन समुत्पन्नौ । तस्मा-देवलोकात्तौ आयु क्षयेण भवक्षयेण स्थितिक्षयेण च्युत्वा क्षितिप्रतिष्ठनगरे इभ्य-श्रेष्ठिनो जिनदत्तस्य गृहे सोदरभ्रातरौ भूत्वा समुत्पन्नौ । तत्र तयोरिभ्यस्य वसुधर श्रेष्ठिनो वसुमित्र-वसुदत्त-वसुप्रिय-धनदत्त-नामानश्चत्वारः पुत्राः सुहृदो जाताः । ते षडपि सुहृदो विविधान् भोगान् परिभुञ्जानास्तथारूपाणा स्थविराणामन्तिके धर्मं श्रुत्वा

नामक गोपके नन्द सुनन्द नददत्त नदप्रिय नामके चार पुत्रोंने दीक्षा ली । इनमें नन्द सुनन्द नामके दो भाई तो चित्र और सभूतके पूर्वभवके जीव थे, जिनका वर्णन तेरहवें अध्ययनमें किया गया है । तथा अ-शिष्ट दो नन्ददत्त नन्दप्रिय नामके गोपाल दारकोंने तप एव सयमकी आराधनाके प्रभावसे मरकर देवलोक प्राप्त किया फिर ये दोनों वहासे आयुक्षय, भवक्षय एव स्थितिक्षय होनेसे चव कर क्षितिप्रतिष्ठित नग रमें जिनदत्त नामक इभ्य-श्रेष्ठीके यहां सोदर(सगे भाई)भ्राताके रूपमें उत्पन्न हुए । वहा इनकी मित्रता चार अन्य वसुधर श्रेष्ठीके वसुमित्र, वसुदत्त, वसुप्रिय और धनदत्त नामक पुत्रोके साथ हुवा । इस प्रकार ये छहों मित्र-जन आनदसे अपना समय विविध भोगोंको भोगते हुए व्यतीत करने लगे । एक दिनकी बात है कि इन छह ही मित्रोने तथारूप-श्रुतचारित्र रूपधर्मके पालन करनेवाले स्थविरोंके पास धर्मका व्याख्यान सुना । जिससे इनको ससार, शरीर एव भोगोसे वैराग्य हो गया, और इस

નામના ગોપના નદ, સુનદ, નદદત્ત અને નદપ્રિય, નામના ચાર બાળકોએ દીક્ષા લીધી તેમા નદ અને સુનદ નામના બે ભાઈ તો ચિત્ર અને સભૂતના પૂર્વ ભવના જીવ હતા જેનુ વણુન તેરમા અધ્યયનમા કરવામા આવેલ છે બીજા બે નદદત્ત અને નદપ્રિય નામના ગોપાળ બાળકોએ તપ અને સ યમની આરાધનાના પ્રભાવથી મરીને દેવલોક પ્રાપ્ત કર્યું ત્યાથી એ બન્ને જણા આયુક્ષય, ભવક્ષય અને સ્થિતિક્ષય હોવાથી ચ્યવીને ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગર મા જીનદત્ત નામના એક શેઠને ત્યા સહોદર ભાઈના રૂપમા ઉત્પન્ન થય ત્યા એમની મિત્રતા બીજા ચાર વસુધર શેઠના વસુમિત્ર, વસુદત્ત, વસુપ્રિય, અને ધનદત્ત નામના પુત્રોની સાથે થઇ આ રીતે એ છએ મિત્રો વિવિધ ભોગોને ભોગવતા રહીને પોતાનો સમય આનદથી વ્યતીત કરવા લાગ્યા એક દિવસની વાત છે કે, એ છએ મિત્રોએ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનુ પાલન કરવાવાળા સ્થવિ-રોની પાસેથી ધર્મનુ વ્યાખ્યાન સાભળ્યુ આનાથી તેમને સ સાર, શરી અને

प्रव्रजिताः। प्रव्रज्य च सुचिरकाल तपःसयममनुपाल्य भक्तप्रत्याख्यानेन काल-मासे काल कृत्वा सौधर्मे कल्पे पद्मगुल्मे विमाने चतुःपल्योपमस्थितिकदेवत्वेन समुत्पन्नाः। तेषु नन्ददत्त-नन्दमिय-नामकगोपजीवर्जाश्चत्वारोऽपि देवास्ततश्च्युता कुरुदेशान्तर्गते इषुकारनामकनगरे समुत्पन्नाः। तेषु एको वसुमित्रजीवदेवो भृगु-पुरोहितो बभूव, द्वितीयो वसुदत्तजीवदेवो भृगुपुरोहितस्य वशिष्ठगोत्रा यशा नाम्नी भार्याऽभवत्। तृतीयो वसुप्रियजीवो देव इषुकारराजा चतुर्थो धनदत्तजीवो देवः कमलावती नाम तद्राज्ञी चाऽभवत्।

असौ भृगुपुरोहितः सन्तानार्थं निरन्तर चिन्ता कुर्वन्नासीत्। एकदा तौ

कारण इन्होंने दीक्षा धारण करली। तप एव सजमका बहुत कालतक आरा धन करते हुए इन्होंने अन्त समयमें भक्त प्रत्याख्यान(सथारा)करके अपने शरीरका परित्याग किया और सौधर्म स्वर्गमें पद्मगुलम नामके विमानमें ये सबके सब-छहो चार पल्यकी स्थितिवाले देवकी पर्यायसे उत्पन्न हुए। गोवल्लभ गोपके नन्ददत्त नन्दप्रिय नामक पुत्रके जीवोंको छोडकर वसु मित्र वसुदत्त वसुप्रिय धनदत्तके जीव चार देव वहासे चवकर कुरू देशान्तर्गत इषुकार नामक नगरमे जन्मे। उनमे एक वसुमित्रका जीव देव भृगुपुरोहित हुआ। द्वितीय देव वसुदत्तका जीव उस पुरोहितकी वशिष्ठ गोत्रोत्पन्ना यशा नामकी भार्या हुआ। तीसरा देव वसुप्रियका जीव इषुकार राजा हुआ। चतुर्थ देव धनदत्तका जीव उस राजाकी कमलावती नामकी रानी हुआ।

भृगुपुरोहितके कोई सतान नही थी, अतः रातदिन वह सतानकी ही

ભોગો ઉપર વૈરાગ્ય આવી ગયો અને એને કારણે આ છએ જણાએ દીક્ષા અગીકાર કરી તપ અને સયમનુ ઘણા કાળ સુધી આરાધન કરીને તેઓએ અત સમયમા ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન કરીને પોતાના શરીરનો પરિત્યાગ કર્યો અને સૌધર્મ સ્વર્ગમા પદ્મગુલ્મ નામના વિમાનમા તે સઘળા છએ જણાએ ચાર પલ્યની સ્થિતિવાળા દેવની પર્યાયમા ઉત્પન્ન થયા તેમા ગોવલ્લભ ગોપના નદદત્ત, નદપ્રિય, નામના બે પુત્રના જીવોને છોડીને બાકીના વસુમિત્ર, વસુ દત્ત, વસુપ્રિય ધનદત્તના એમ ચાર જીવો દેવલોક માથી ચ્યવીને કુરૂ દેશમા ઈષુકાર નામના નગરમા જન્મ્યા તેમા એક દેવ વસુમિત્રનો જીવ ભૃગુપુરોહિત થયા બીજા દેવ વસુદત્તનો જીવ એ પુરોહિતની વશિષ્ટ ગોત્રમા ઉત્પન્ન થયેલી યશા નામની પત્ની થઇ, ત્રીજા દેવ વસુપ્રિયનો જીવ ઇષુકાર રાજા થયો ચોથા દેવ ધનદત્તનો જીવ તે રાજાની કમળાવતી નામની રાણી થઈ

ભૃગુ પુરોહિતને કોઈ સતાન ન હતુ આથી રાત દિવસ તે સતાનની

जीवौ स्तः, तयोर्वर्णन त्रयोदशे अध्ययने गतम् । द्वौ च नन्ददत्त-नन्दप्रिय नामानौ गोपदारकौ तपःसयम समाराध्य काल कृत्वा देवलोके देवत्वेन समुत्पन्नौ । तस्मा-देवलोकात्तौ आयु क्षयेण भवक्षयेण स्थितिक्षयेण च्युत्वा क्षितिमतिष्ठनगरे इभ्य-श्रेष्ठिनो जिनदत्तस्य गृहे सोदरभ्रातरौ भूत्वा समुत्पन्नौ । तत्र तयोरिभ्यस्य वसुधर श्रेष्ठिनो वसुमित्र-वसुदत्त-वसुप्रिय-धनदत्त-नामानश्चत्वारः पुत्राः सुहृदो जाताः । ते षडपि सुहृदो विविधान् भोगान् परिभुञ्जानास्तथारूपाणा स्थविराणामन्तिके धर्मं श्रुत्वा

नामक गोपके नन्द सुनन्द नददत्त नदप्रिय नामके चार पुत्रोंने दीक्षा ली । इनमें नन्द सुनन्द नामके दो भाई तो चित्र और सभूतके पूर्वभवके जीव थे, जिनका वर्णन तेरहवें अध्ययनमें किया गया है । तथा अ-शिष्ट दो नन्ददत्त नन्दप्रिय नामके गोपाल दारकोंने तप एव सयमकी आराधनाके प्रभावसे मरकर देवलोक प्राप्त किया फिर ये दोनों वहासे आयुक्षय, भवक्षय एव स्थितिक्षय होनेसे चव कर क्षितिप्रतिष्ठित नग रमें जिनदत्त नामक इभ्य-श्रेष्ठीके यहां सोदर(सगे भाई)भ्राताके रूपमें उत्पन्न हुए । वहा इनकी मित्रता चार अन्य वसुधर श्रेष्ठीके वसुमित्र, वसुदत्त, वसुप्रिय और धनदत्त नामक पुत्रोके साथ हुवा । इस प्रकार ये छहों मित्र-जन आनदसे अपना समय विविध भोगोंको भोगते हुए व्यतीत करने लगे । एक दिनकी वात है कि इन छह ही मित्रोने तथारूप-श्रुतचारित्र रूपधर्मके पालन करनेवाले स्थविरोंके पास धर्मका व्याख्यान सुना । जिससे इनको ससार, शरीर एव भोगोसे वैराग्य हो गया, और इस

નામના ગોપના નદ, સુનદ, નદદત્ત અને નદપ્રિય, નામના ચાર બાળકોએ દીક્ષા લીધી તેમા નદ અને સુનદ નામના બે ભાઈ તો ચિત્ર અને સભૂતના પૂર્વ ભવના જીવ હતા જેનુ વર્ણન તેરમા અધ્યયનમા કરવામા આવેલ છે બીજા બે નદદત્ત અને નદપ્રિય નામના ગોપાળ બાળકોએ તપ અને સ યમની આરાધનાના પ્રભાવથી મરીને દેવલોક પ્રાપ્ત કર્યું ત્યાથી એ બન્ને જણા આયુક્ષય, ભવક્ષય અને સ્થિતિક્ષય હોવાથી ચ્યવીને ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગર મા જીનદત્ત નામના એક શેઠને ત્યા સહોદર ભાઈના રૂપમા ઉત્પન્ન થય ત્યા એમ ી મિત્રતા બીજા ચાર વસુધર શેઠના વસુમિત્ર, વસુદત્ત, વસુપ્રિય, અને ધનદત્ત નામના પુત્રોની સાથે થઇ આ રીતે એ છએ મિત્રો વિવિધ ભોગોને ભોગવતા રહીને પોતાનો સમય આનદથી વ્યતીત કરવા લાગ્યા એક દિવસની વાત છે કે, એ છએ મિત્રોએ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનુ પાલન કરવાવાળા સ્થવિ-રોની પાસેથી ધર્મનુ વ્યાખ્યાન સાભળ્યુ આનાથી તેમને સ સાર, શરી અને

प्रव्रजिताः। प्रव्रज्य च सुचिरकाल तपःसयममनुपाल्य भक्तप्रत्याख्यानेन कालमासे काल कृत्वा सौधर्मे कल्पे पद्मगुल्मे विमाने चतुःपल्योपमस्थितिकदेवत्वेन समुत्पन्नाः। तेषु नन्ददत्त-नन्दप्रिय-नामकगोपजीवर्जाश्चत्वारोऽपि देवास्ततश्च्युता कुरुदेशान्तर्गते इषुकारनामकनगरे समुत्पन्नाः। तेषु एको वसुमित्रजीवदेवो भृगुपुरोहितो बभूव, द्वितीयो वसुदत्तजीवदेवो भृगुपुरोहितस्य वशिष्ठगोत्रा यशा नाम्नी भार्याऽभवत्। तृतीयो वसुप्रियजीवो देव इषुकारराजा चतुर्थो धनदत्तजीवो देवः कमलावती नाम तद्राज्ञी चाऽभवत्।

असौ भृगुपुरोहितः सन्तानार्थं निरन्तर चिन्ता कुर्वन्नासीत्। एकदा तौ

कारण इन्होंने दीक्षा धारण करली। तप एव सजमका बहुत कालतक आराधन करते हुए इन्होंने अन्त समयमें भक्त प्रत्याख्यान(सथारा)करके अपने शरीरका परित्याग किया और सौधर्म स्वर्गमे पद्मगुल्म नामके विमानमें ये सबके सब-छहो चार पल्यकी स्थितिवाले देवकी पर्यायसे उत्पन्न हुए। गोवल्लभ गोपके नन्ददत्त नन्दप्रिय नामक पुत्रके जीवोंको छोडकर वसुमित्र वसुदत्त वसुप्रिय धनदत्तके जीव चार देव वहासे चवकर कुरू देशान्तर्गत इषुकार नामक नगरमें जन्मे। उनमे एक वसुमित्रका जीव देव भृगुपुरोहित हुआ। द्वितीय देव वसुदत्तका जीव उस पुरोहितकी वशिष्ठ गोत्रोत्पन्ना यशा नामकी भार्या हुआ। तीसरा देव वसुप्रियका जीव इषुकार राजा हुआ। चतुर्थ देव धनदत्तका जीव उस राजाकी कमलावती नामकी रानी हुआ।

भृगुपुरोहितके कोई संतान नही थी, अतः रातदिन वह सतानकी ही

ભોગો ઉપર વૈરાગ્ય આવી ગયો અને એને કારણે આ છએ જણાએ દીક્ષા અગીકાર કરી તપ અને સયમનુ ઘણા કાળ સુધી આરાધન કરીને તેઓએ અત સમયમા ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન કરીને પોતાના શરીરનો પરિત્યાગ કર્યો અને સૌધર્મ સ્વર્ગમા પદ્મગુલ્મ નામના વિમાનમા તે સઘળા છએ જણાએ ચાર પલ્યની સ્થિતિવાળા દેવની પર્યાયમા ઉત્પન્ન થયા તેમા ગોવલ્લભ ગોપના નદદત્ત, નદપ્રિય, નામના બે પુત્રના જીવોને છોડીને બાકીના વસુમિત્ર, વસુદત્ત, વસુપ્રિય ધનદત્તના એમ ચાર જીવો દેવલોક માથી ચ્યવીને કુરૂ દેશમા ઈષુકાર નામના નગરમા જન્મ્યા તેમા એક દેવ વસુમિત્રનો જીવ ભૃગુપુરોહિત થયા બીજા દેવ વસુદત્તનો જીવ એ પુરોહિતની વશિષ્ટ ગોત્રમા ઉત્પન્ન થયેલી યશા નામની પત્ની થઇ, ત્રીજા દેવ વસુપ્રિયનો જીવ ઇષુકાર રાજા થયો ચોથા દેવ ધનદત્તનો જીવ તે રાજાની કમળાવતી નામની રાણી થઈ

ભૃગુ પુરોહિતને કોઈ સતાન ન હતુ આથી રાત દિવસ તે સતાનની

नन्ददत्त नन्दमियाख्य गोपदारकजीवदवौ स्व स्वावधिज्ञानेन ज्ञातवन्तौ-यदावामेतस्यैव भृगुपुरोहितस्य पुत्रत्वेनोत्पत्स्यामहे । पुत्रत्वेनोत्पन्नावावां यथाऽयं जैनधर्माद्विमुखौ न कुर्यातथाऽऽवाभ्यां विधातव्यम् । एवं विचार्य तावुभावपि श्रमणरूपं कृत्वा भृगुपुरोहितगृहे समायातौ । पत्नीसहितो भृगुरपि तौ ववन्दे । मुनिवेषधारिणौ तौ देवौ सभार्याय भृगवे धर्मदेशनां दत्तवन्तौ कृताञ्जलिना समार्येण पुरोहितेन पृष्टम्—भगवन्! आवयोः सन्ततिर्भविष्यति नवा ? देवाभ्यामुक्तम्-

चिन्तासे दुःखी होता रहता था । एक दिन उन नन्ददत्त नन्दप्रिय नामक गोपके जीव दो देवोंने स्वर्गमें रहते हुए अवधिज्ञानसे जानकर ऐसा विचार किया कि हम दोनोंको इसी भृगुपुरोहितके यहा पुत्ररूपसे उत्पन्न होना है, अतः यह हम लोगोंको जैनधर्मकी आराधना करनेसे विमुख न कर सके ऐसा प्रयत्न करना चाहिये । इस प्रकार विचार कर वे दोनों मुनिका वेष धारण कर शीघ्रही उस भृगुपुरोहितके घर पर आये । भृगुपुरोहितने ज्योंही इन दो मुनियोंको अपने घर पर आते हुए देखे तो वह शीघ्रही उठकर इनके सामने गया । और जाकर उसने इनको वंदना की । मुनियोंने भार्या सहित उस पुरोहितको धर्मकी देशना दी । धर्मकी देशना सुनकर पुरोहितका अन्तःकरण धर्मप्रेमसे भीज गया, और उसने उसी समय उन मुनियोंके पास श्रावकके व्रतोंको पालन करनेका नियम ले लिया । जब मुनियोंके चलनेका समय आया तब उस पुरोहितने हाथ जोडकर उनसे पूछा कि हे भदन्त । यह तो कहिये कि हम लोगोंके यहा सन्तान होगी या नहीं ?। मुनिराजोने कहा कि तुम चिन्ता मत करो-

ચિંતામા દુ ખી થયા કરતા હતા એક દિવસ એ નદદત્ત અને નદપ્રિય નામના ગોપના જીવ બન્ને દેવોએ સ્વર્ગમા રહેતા રહેતા અવધિજ્ઞાનથી જાણ્યુ અને એવો વિચાર કર્યો કે, અમારે બન્નેએ એ ભૃગુપુરોહિતને ત્યા પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થવાનુ છે આથી તે અમો બન્નેને જૈનધર્મની આરાધના કરવાથી વિમૂખ ન કરી શકે એવો પ્રયત્ન કરવો જોઇએ આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે બન્નેએ મુનિનો વેશ ધારણ કરી તુરત જ એ ભૃગુપુરોહિતના ઘેર પહોચ્યા ભૃગુ પુરોહિતે આ બન્ને મુનિઓને પોતાને ઘેર આવતા જ્યારે જોયા તો તે ઉઠીને સત્વર તેમની સામે ગયા અને વદના કરી મુનિઓએ ભૃગુપુરોહિતને અને તેની પત્નીને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો ધર્મદેશના સાભળીને પુરોહિતનુ અત કરણ ધર્મ પ્રેમથી ભીજાઈ ગયુ અને તેણે તે જ સમયે તે મુનિઓની પાસે શ્રાવકના વ્રતોનુ પાલન કરવાનો નિયમ લઈ લીધો મુનિઓ જ્યારે વિદાય થવા લાગ્યા ત્યારે પુરોહિતે હાથ જોડીને તેમને પૂછયુ, હે ભદન્ત ! એ તો બતાવો કે, અમારે ત્યા સતાનપ્રાપ્તિ થશે કે નહી ? મુનિ[illegible] કે,

युवयो द्वौ दारकौ भविष्यतः। तौ च बाल्यावस्थायामेव श्रामण्यमङ्गीकरिष्यतः। युवाभ्या तत्र व्याघातो न कर्तव्यः। तौ प्रव्रज्य बहून् लोकान् धर्मं प्रतिबोधयिष्यतः। एव बोधयित्वा तौ देवौ स्वस्थान गतौ।

ततः कियत्कालानन्तर तौ नन्ददत्तनन्दमियजीवदेवौ देवलोकाच्च्युत्वा पुरोहित भार्यायां गर्भेऽवतीर्णा। ततः सभार्यः स पुरोहितः इषुकारनगरस्यान्तिमभागे स्थितः। तत्र पुरोहितपत्नी रमणीयाकृतिक दारकयुगल प्रसूता। मातापितृभ्या तयोर्नाम 'देवभद्र-यशोभद्रे 'ति कृतम्। क्रमेण तौ दारकौ लब्धसज्ञौ जातौ।

तुम्हारे यहा दो पुत्र उत्पन्न होगे। परन्तु वे तुम्हारे यहा नही रहेंगे। बाल्यकालमें ही वे दीक्षित हो जावेंगे। अतः आपका उस समय यह कर्तव्य होगा कि आप उनको दीक्षा लेनेमें अन्तराय रूप न बने। ये ऐसे साधु होगे कि जिनकी देशनासे हजारों जीवोका कल्याण होगा। इस प्रकार पुरोहितको समझाकर वे दोनों देव जहांसे आये थे वहा पर वापिस चले गये।

कुछ कालके बाद ये दोनो देव अपने स्थानसे चवे और उसी पुरोहितके यहा पुत्ररूपसे जन्मे। जब ये पुरोहितकी भार्याके गर्भमें आये थे तब पुरोहित अपनी भार्या सहित इषुकार नगरके अन्तिम भागमे ठहरा हुआ था। वहीं पर उसकी भार्याने इन दोनों पुत्रोंको जन्म दिया था। पुत्रोंकी उत्पत्तिसे पुरोहित पुरोहितानीको बहुतही अभूतपूर्व आनद हुआ। जन्मके समयके समस्त लौकिक आचार हो चुकनेके बाद पुरोहितने इन नवप्रसूत (नवीन जन्मे हुए) बालकोंका नाम देवभद्र और यशोभद्र

તમે ચિંતા ન કરો તમારે ત્યા બે પુત્ર ઉત્પન્ન થશે પરતુ તેઓ તમારે ત્યા રહેશે નહિ બાલ્યકાળમા જ એ બન્ને દીક્ષા અગીકાર કરશે આથી આપનુ એ વખતે એ કર્તવ્ય બનશે કે, આપ એમના દીક્ષાના કામમા અતરાયરૂપ ન બનો એ એવા સાધુ થશે કે, જેમની ધર્મદેશનાથી હજારો જીવોનુ કલ્યાણ થશે આ પ્રમાણે પુરોહિતને સમજાવીને એ બન્ને દેવ જ્યાથી આવ્યા હતા ત્યા પાછા ચાલ્યા ગયા

થોડા સમય પછી એ બન્ને દેવ પોતાના સ્થાનથી ચ્યવીને એ ભૃગુ-પુરોહિતને ત્યા પુત્ર રૂપે જન્મ્યા જ્યારે એ પુરોહિતની સ્ત્રીના ગર્ભમા આવ્યા ત્યારે પુરોહિત પોતાની પત્ની સાથે ઈષુકાર નગરના એક છેડા ઉપર રહેતા હતા ત્યા તેની પત્નીએ આ બન્ને પુત્રોને જન્મ આપ્યો બન્ને પુત્રોના જન્મથી પુરોહિત તથા તેની સ્ત્રીને ઘણો જ આનદ થયો જન્મ સમયના સઘળા લૌકિક રીત રીવાજો પતાવ્યા પછી પુરોહિતે આ બન્ને બાળકોના નામ

तदा पुरोहितेन प्रोक्तम् वत्स! य एते मद्ध-चेतसदोरकमुखवस्त्रिकमुखाः परिहित-श्वेतचोलपट्टकाः परिधृतश्वेतवस्त्रप्रावरणाः परिगृहीतप्रमार्जिका रजोहरणमिक्षा-धानीसमाहृतपात्रहस्ताः अनाहृतमस्तका पादत्राणरहितचरणाः साधवो भद्रका इव दृश्यन्ते। एते हि कपटपरिपूर्णहृदया भवन्ति। उपरिष्टान्निष्टं भाषन्ते, हृदये तु हालाहलविषं धरन्ते। 'जीवहिंसा माभूत्' इति प्रदर्शयितुं भूमिं निरीक्षमाणाश्च रणन्यासं कुर्वन्ति, परन्तु हृदि राक्षसा वृत्तिं पोषयन्ति। एते हि स्वपात्रेषु सुतीक्ष्णानि

रक्खा। ये दोनो भाई धीरे२ द्वितीयाके चन्द्रकलाके समान वृद्धिंगत होने लगे। जब वे थोडे बहुत समझने लगे तब पुरोहितने युक्तिपूर्वक समझाते हुए इनको कहा कि बेटा! देखो ये जो साधु लोग होते हैं कि जिनके मुख पर सदोरकमुखवस्त्रिका बधी रहती है, श्वेत चोलपट्टा जो पहिरे रहते है तथा सफेद ही वस्त्रोंको जो ओढा करते है, हाथमें जो सदा रजोहरण लिये रहते है, जो झोलीमे काष्टके पात्र रखते है, मस्तक भी जिनका सदा उघाडा रहा करता है, उघाडे पैर ही जो घूमा करते है वे ऊपरसे तो बडे भद्र दिखते है परंतु हृदय इनका कपटसे परिपूर्ण रहा करता है। बोलनेमें इनके जितनी मिठास रहती है वह सब ऊपरकी ही क्रिया समझों भीतरसे तो हलाहल विषसे भरे हुए रहा करते है। जीवोंका विराधना न हो जाय" इस बातको लोगोंको दिखानेके लिये ही ये धीरे२ देखते हुए जमीन पर चलते है परन्तु हृदय इनका मलिन होता है, ये राक्षसी वृत्ति वाले होते हैं। ये लोग अपने पात्रो केभीतर सुतीक्ष्ण छुरी,

---

દેવભદ્ર અને યશોભદ્ર રાખ્યા એ બન્ને બીજના ચદ્રની માફક વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા જ્યારે તેઓ થોડુ ઘણુ સમજવા લાગ્યા ત્યારે પુરાહિતે તેમને સમ-જાવતા કહ્યુ કે, બેટા! જેના મોઢા ઉપર સદોરકમુખવસ્ત્રિકા બાધેલી હોયછે, સફેદ ચોલપટો જેઓ પહેરે છે, તથા સફેદ જ વસ્ત્ર જેઓ ઓઢતા હોય છે અને હાથમા તેઓ સદા રજોહરણ રાખે છે, ઝોળીમા પાત્ર રાખે છે, જેમનુ માથુ સદા ઉઘાડુ રહેતુ હોય છે, ઉઘાડા પગે જેઓ ચાલતા હોય છે, આ પ્રકારના જે સાધુ મુનિઓ હોય છે તેઓ ઉપરથી તો ઘણા જ ભદ્ર દેખાતા હોય છે પરતુ તેઓનુ હૃદય કપટથી ભરેલુ હોય છે તેમના બોલવામા જે મીઠાશ ભરેલી હોય છે તે ઉપરની ક્રિયા માત્ર સમજો અદરથીતો તેઓ હળા હળ વિષથી ભરેલા હોય છે "જીવોની વિરાધના ન થઇ જાય" એવું લોકોને દેખાડવા માટે જ એ ધીરે ધીરે જોઈ જોઇને જમીન ઉપર ચાલતા હોય છે પરતુ એમનુ હૃદય મલિન હોય છે તેઓ રાક્ષસી વૃત્તિ વાળા હોય છે તેઓ

क्षुरिका कर्तरिकासिपुत्र प्रभृतीनि शस्त्राणि स्थापयन्ति । बालकान् गृहीत्वाऽरण्ये नयन्ति । असिपुत्रेण नासिका छिन्दन्ति, कर्तरिकया कर्णौ कर्तयन्ति, क्षुरिकया उदरं विदारयन्ति । अतो युवाभ्यामेतेषां समीपे न गन्तव्यम्, नाप्येतेषां संगतिः कर्त्तव्या, न चैषां दृष्टिसमक्षे स्थातव्यम् । इति पितुर्वचनं निशम्य तौ दारकौ साधुभ्यः पराङ्मुखौ जातौ । एकस्मिन् दिने तौ बालकौ रथ्यायां क्रीडन्तौ प्रासुकमन्नपानादिकमादाय समुखमागच्छतस्तान् साधुन् दृष्ट्वा भयोद्भ्रान्तचित्तौ ततः पलाय्य वनं गत्वा विशालमेकं वटवृक्षमारुह्य सघनपत्रवत्यां शाखायां निलीय संस्थितौ साधवोऽपि तेनैव मार्गेण तत्रैव समायाताः । तस्यैव

कैंची एव चाकू वगैरह शस्त्रोंको छिपाकर रखते है । जब बालकोंको पकडकर ये जगलमे ले जाते है तो चाकूसे-नासिकाको काटते है कैंचीसे कानोंको कतरते है और छुरीसे पेटको चीर डालते है । इसलिये बेटा ! हम तुमको समझाते है कि तुम भूलकर भी इनकी सगतिमें मत आना जब ये लोग तुमको आते दिखलाई पडे तो इनको मत देखना इनसे दूर भाग जाना । इनके साम्हने कभी आना ही नहीं । इस प्रकार पिताके वचन सुनकर ये दोनो ही बालक साधुओंसे पराङ्मुख बन गये ।

एक दिनकी बात है कि जब ये दोनों ही बालक किसी गलीमें खेल रहे थे तब इन्होंने खेलते २ प्रासुक अन्नपान आदिको लेकर समुख आते हुए मुनियोंको देखा । देखते ही ये दोनों भयोद्भ्रान्तचित्त होकर वहासे वनकी तरफ भाग गये, और एक विशाल वटवृक्ष पर चढकर सघनपत्र वाली शाखाके ऊपर जाकर छिप गये । आहार आदि सामग्री लेकर मुनि-

---

પોતાના પાત્રોનો અદર તીક્ષ્ણ ધારવાળી છરી, કાતર ચાકુ વગેરે શસ્ત્રોને છુપાવીને રાખતા હોય છે તેઓ બાળકોને પકડીને જગલમા લઈ જાય છે અને ત્યા ચાકુથી તેનુ નાક કાપે છે, કાતરથી કાનને કાતરે છે અને છરીથી પેટને ચીરા નાખે છે આ માટે હુ તમને સમજાવુ છુ કે, તમો ભૂલેચૂકે પણ તેમની સ ગત ન કરતા જ્યારે એ સાધુઓ આવતા તમારી દૃષ્ટિએ દેખાય ત્યારે તેની સામે ન જોતા દૂર ભાગી જજો એમની સામે કદી પણ ન જતા આ પ્રકારના પિતાના વચન સાભળીને એ બન્ને બાળક સાધુઓથી પરાગ્મુખ બની ગયા

એક દિવસની વાત છે કે, એ બન્ને બાળકો કોઈ ગલીમા રમતા હતા ત્યારે તેમણે રમતી વખતે પ્રાસુક અન્નપાન આદિને લઈને તેમની સામે આવતા મુનિઓને જોયા જોતા જ એ બન્ને ભયભીત બનીને વનની તરફ ભાગી છૂટયા ત્યા તેઓ વિશાળ એવા એક વડલા ઉપર ચડી ગયા અને પાદડાથી ભરપૂર એવી એક ડાળ ઉપર જઈને છુપાઈ ગયા આહાર આદિ સામગ્રી

वटवृक्षस्याधस्तले छायाया समुपविश्य ग्रामादानीतमशनादिकं भोक्तुं प्रवृत्ताः। वटारूढौतौ बालौ भुञ्जानास्तान् साधून् दृष्ट्वा मनस्येवमचिन्तयताम्-एषां पात्रेषु क्षुरिकादिकं किमपि शस्त्रं न दृश्यते ! तातेन असत्यमेव प्रोक्तम्। एते महापुरुषा दयापरायणाः यतनया भूमिं प्रमार्ज्य सयतनं भुञ्जते। एवं विचिन्तयतोस्तयोर्मनस्येवमभूत्-पूर्वमपि क्वचिदेतादृशा. साधवोऽस्माभिः दृष्टाः, परन्तु क्व दृष्टा इति नास्माभिः स्मर्यते। एवं विमृशतोस्तयोर्जातिस्मरणं समुत्पन्नम्। ततस्तौ वृक्षादवतीर्य साधून् वन्दित्वा स्वगृहं समागत्य पितरावूचताम्-तात ! अलीकमेव

જઈને મુનિજન પણ એજ માર્ગથી ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને એજ વડના વૃક્ષની શીતળ છાયામાં બેસીને પોતે લાવેલ આહાર આદિ સામગ્રીનો આહાર કરવામાં પ્રવૃત્ત બની ગયા. વડલાની ડાળ ઉપર પાંદડામાં છુપાયેલા એ બને બાળકોએ એ મુનિઓને જ્યારે ભોજન કરતા જોયા તો મનમાં એવો વિચાર કર્યો કે, પિતાએ આમને માટે આપણને ખોટું સમજાવ્યું છે આમના પાત્રોમાં ન તો ચાકુ છે, ન છુરી છે કે, ન તો કાતર છે આ તો મહાપુરુષ છે, દયામાં પરાયણ છે, સભાળ પૂર્વક ભૂમિને સાફ કરીને ઘણી જ સાવધાનીથી ભોજન કરી રહ્યા છે આ પ્રમાણે એ બન્ને બાળકોએ વિચાર કર્યો ત્યારે તેમના મનમાં એવી પણ વાત યાદ આવી ગઈ કે, અમોએ આવા મુનિઓને પહેલા કયાંક જોયા છે પરંતુ કયા જોયા છે એ વાતનો ખ્યાલ તેમને ન આવ્યો આ પ્રમાણે મનમાં ગડમથલ અનુભવતા તેમને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું પછી શું બાકી રહ્યું ? એ બન્ને એજ વખતે વૃક્ષથી નીચે ઉતર્યા એને મુનિઓને વંદના કરી

भवता श्रमणसगतिं कर्तुमावां मतिपिद्धौ । ते तु ससारसमुद्रमग्नान् जनानुद्धृत्य निरापद मोक्षस्थान प्रापयितु प्रयतन्ते, इत्येवमुक्त्वाऽध्ययनोक्तैर्वाक्यैः पितरौ मतिबोध्य ताभ्या सह प्रव्रजितौ । राइया कमलावत्याऽपि पुरोहितधनलिप्सू राजा प्रतिबोधितः । तावपि प्रव्रजितौ । एव गृहीतप्रव्रज्याः षडपि सयममनुपाल्य केवलज्ञानमासाद्य मोक्ष गताः । एतदेव सूत्रकारः स्वय वर्णयति—

कर पितासे कहने लगे–तात। आपने मुनियोंके विषयमे जो कुछ हमको समझाया है वह सब आपका कहना सर्वथा अनुचित है । ये तो बडे ही दयाके भडार होते है, और ससारसमुद्रमे फँसे हुए ससारी जीवोंको उससे पार लगानेके लिये सदा चेष्टाशील रहते है । इनका यही प्रयत्न रहता है कि किसी भी तरह ससारीजन मोक्ष प्राप्त करे । क्यों कि वही स्थान एक ऐसा है कि जहा पर किसी भी प्रकारकी आपत्ति विपत्ति जीवको नहीं भोगनी पड़ती है । इस प्रकार कहकर उन दोनोंने इस अध्ययनमे उक्त वाक्यों द्वारा अपने मातापिताको समझाया और अपने माता पिताके साथ वे दीक्षित हो गये ।तथा कमलावती रानीने भी अपने पति राजाको जो कि पुरोहितके धनको लेनेका अभिलाषी बन रहे थे प्रतिबोधित किया । ये दोनो राजारानी भी प्रव्रजित हो गये । इस प्रकार दीक्षा लेकर ये छह ही जनें सयमकी परिपालना करके केवलज्ञानको प्राप्त कर मुक्ति पधारे । इसी बातको सूत्रकार स्वय प्रकट करते है-'देवा' इत्यादि

પોતાને ઘેર જઈને પિતાને કહેવા લાગ્યા કે, હે તાત ! આપે મુનિઓના વિષયમા અમને જે કાઇ સમજાવ્યુ હતું તે સઘળુ જુઠુ છે એ મુનિઓ તો ઘણા દયાળુ હોય છે, સ સારસમુદ્રમા ફસાયેલા સ સારીજીવોને એનાથી કિનારે પહોચાડવા માટે સદા પ્રયત્નશીલ રહે છે, એમનો એજ પ્રયત્ન હોય છે કે, કોઈ પણ રીતે સ સારીજન મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે કેમ કે, એ સ્થાન એવુ છે કે, ત્યા કોઈ પણ પ્રકારની આપત્તિ જીવોને ભોગવવી પડતી નથી આ પ્રમાણે કહીને એ બન્નેએ આ અધ્યયનમા કહેવામા આવેલ વાકયોથી પોતાના માતાપિતાને સમજાવ્યા અને પોતાના માતાપિતા સહિત તેઓએ દિક્ષા અગીકાર કરી કમલાવતી રાણીએ પણ પોતાના પતિ-રાજા કે, જે પુરોહિતનું ધન લઈ લેવાની ઈચ્છા કરી રહ્યા હતા તેને પ્રતિબોધિત કર્યા અને એ પ્રમાણે રાજા અને રાણીએ પણ દીક્ષા અગીકાર કરી આ પ્રમાણે દીક્ષા લઈને એ છએ જણા સયમનુ પરિપાલન કરીને કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી મુક્તિને પામ્યા

આ વાતને સૂત્રકાર સ્વય પ્રગટ કરે છે—"देवा"-ઇત્યાદિ ।

मूलम्—

देवा भवित्ताण पुरेभवंमि, केई चुया एगविमाणवासी ।
पुरे पुराणे इसुयारनामे, खाए समिद्धे सुरलोगरम्मे ॥१॥

छाया—देवा भूत्वा पुराभवे, केचिच्च्युता एकविमानवासिनः ।
पुरा पुराणे इषुकार नाम्नि, ख्याते समृद्धे सुरलोकरम्ये ॥ १ ॥

टीका—' देवा ' इत्यादि ।

केचित् जीवाः पुराभवे=पूर्वजन्मनि एक विमानवासिनः-एकस्मिन् विमाने वस्तु शीला ये ते तथा, सौधर्मदेवलोकान्तर्गतपद्मगुल्मविमानवासिन इत्यर्थः, देवा-भूत्वा तत्रत्यभोगान् परिभुज्य, ततश्च्युताः सुरलोकरम्ये देवलोकवन्मनोरमे, समृद्धे धनधान्यपरिपूर्णे पुराणे प्राचीने अत एव ख्याते जगत्प्रसिद्धे इषुकारनाम्नि-पुरे समुत्पन्नाः ॥ १ ॥

तत्रपुरे कस्मिन् कुले समुत्पन्नाः किं कृतवन्तश्च ? इत्याह—

मूलम्—

सकम्मसेसेण पुराकएण, कुलेसु दग्गेसु य ते पसूया ।
निव्विण्ण संसारभयाजहाय, जिणिंदमग्गं सरणं पवण्णा ॥२॥

अन्वयार्थ-(पुरेभवमि-पुराभवे)पूर्वभवमे (एगविमाणवासी-एकविमान वासिनः) सौधर्मदेवलोकान्तर्गत पद्मगुल्म नामके एक विमान में (देवा-भवित्ताण-देवा भूत्वा) देवकी पर्यायमे थे । वहांके भोगोको भोगकर फिर वहांसे (केई-केपि) कोई-अर्थात् छह देव (चुया-च्युताः) चवे और (सुरलोगरम्मे-सुरलोकरम्ये) देवलोक जैसे मनोरम तथा(समिध्धे-समृद्धे) धनधान्यसे परिपूर्ण ऐसे (इसुयार नामे पुरे-इषुकार नाम्नि पुरे) इषुकार नामके पुरमे जो (पुराणे-पुराणे) पुराना एव (खाए-ख्याते) प्रसिद्ध शहर था वहा उत्पन्न हुए ॥ १ ॥

અન્વયાર્થ—એ છએ જીવો પુરેભવમિ-પુરાભવે પૂર્વભવમા એગ વિમાણવાસી-एक विमानवासिन સૌધર્મ દેવલોકની અંદર પદ્મગુલ્મ નામના એક વિમાનમા देवा भवित्ताण-देवा भूत्वा દેવની પર્યાયમા હતા. ત્યાના ભોગોને ભોગવીને समिध्धे-समृध्धे ફરી ત્યાથી केई-केवि એ છએ દેવ चुया-च्युता ચવીને દેવલોક જેવા મનોરમ તથા सुरलोगरम्मे-सुरलोकरम्ये ધનધાન્યથી પરિપૂર્ણ એવા इसुयार नामे पुरे-इषुकारनाम्नि पुरे ઈષુકાર નામના पुराणे-पुराणे પુરાણા તેમજ खाए-ख्याते પ્રસિદ્ધ એવા શહેરમા ઉત્પન્ન થયા ॥ ૧ ॥

छाया—स्वकर्मशेषेण पराकृतेन, कुलेषूदग्रेषु च ते प्रसूताः ।
निर्विण्णाः ससारभयात् त्यक्त्वा, जिनेन्द्रमार्गं शरण प्रपन्नाः ॥ २ ॥

टीका—' सकम्मसेसेण '-इत्यादि—

ते=षडपिजीवाः पुराकृतेन=इभ्य-श्रेष्ठिपुत्रभवसमुपार्जितेन स्वकर्मशेषेण=स्वम्-आत्मीय, कर्म=पुण्यप्रकृतिलक्षण तस्य शेषोऽवशिष्टो भागस्तेन, अनिर्जरित पुण्यकर्मेणेत्यर्थः, उदग्रेषु=उच्चेषु कुलेषु प्रसूताः समुत्पन्नाः । च-पुनस्ते संसार-भयात् निर्विण्णाः=उद्विग्नाः सन्तः, 'निव्विण्ण' इति लुप्तनिर्भक्तिकम्, आर्षत्वात्, 'जहाय' त्यक्त्वा कामभोगान्, जिनेन्द्रमार्गं - तीर्थङ्करोपदिष्ट सम्यग्दर्शनज्ञान-चारित्रात्मक मोक्षपथ शरणम्=अपायरक्षाक्षमरूपमाश्रय प्रपन्नाः-प्राप्तवन्तः । अय

उस पुरमें वे किस किस कुलमें उत्पन्न होकर क्या किया ? सो कहते हैं—' सकम्मसेसेण ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ--(ते ते)वे छह ही जीव (पुराकएण सकम्मसेसेण पुराकृतेन स्वकर्मशेषेण) इभ्य-श्रेष्ठीके पुत्रोंके भवमें समुपार्जित जो शुभकर्म किये उसके भोगनेसे अवशिष्ट रहे हुए कर्मांशके प्रभावसे-अनिर्जरित पुण्य कर्मसे (उदग्गेसु कुलेसु पसूया-उदग्रेषु कुलेषु प्रसूता') उच्चकुलोंमे उत्पन्न हुए । पुनः (ससारभया निव्विण्ण-ससारभयात् निर्विण्णाः) संसारके भयसे उद्विग्न होकर (जहाय-त्यक्त्वा) कामभोगों का परित्याग करके (जिणिंदमग्ग सरण पवण्णा-जिनेन्द्रमार्ग शरण प्रपन्ना) तीर्थ करोपदिष्ट सम्यग्दर्शन ज्ञानचारित्रात्मक मोक्षमार्गकी शरणमे आये ।

भावार्थ—ये छह ही जीव बडे पुण्यशाली थे । सो पूर्वसुकृतके

એ ધનુકાર નગરમા તેઓ કયા કયા કુળમા ઉત્પન્ન થયા અને શું શું કર્યું ? તે કહે છે—" सकम्मसेसेण "-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—તે-તે એ છએ જીવ पुराकएण सकम्मसेसेण-पुराकृतेन स्वकर्म शेषेण ધનવાન શેઠને ત્યા પુત્રોના ભવમા રહીને જે સારા કર્મ ઉપાર્જીત કર્યા અને ભોગવવામા બાકી રહેલા કર્મના પ્રભાવથી-અનિર્જરીત કર્મના પ્રભાવથી उदग्गेसु कुलेसु' पसूया-उदग्रेषु कुलेषु प्रसूता ઉચ્ચકુળોમા ઉત્પન્ન થયા અને ससारभया निविण्ण-समारभयात् निर्विण्णा સંસારના ભયથી ઉદ્વેગ પામીને जहाय-त्यक्त्वा કામ ભોગોનો પરિત્યાગ કરી जिणिंदमग्ग सरण पवण्णा-जिनेन्द्र मार्ग शरण प्रपन्ना તીર્થંકરોએ ઉપદેશ કરેલા એવા સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રાત્મક મોક્ષમાર્ગના શરણે આવ્યા

ભાવાર્થ—એ છએ જીવ ઘણા જ પુણ્યશાળી હતા તેઓ પૂર્વભવના

मूलम्—

देवा भवित्ताण पुरेभवंमि, केई चुया एगविमाणवासी ।
पुरे पुराणे इसुयारनामे, खाए समिद्धे सुरलोगरम्मे ॥१॥

छाया—देवा भूत्वा पुराभवे, केचिच्च्युता एकविमानवासिनः ।
पुरा पुराणे इषुकार नाम्नि, ख्याते समृद्धे सुरलोकरम्ये ॥ १ ॥

टीका—' देवा ' इत्यादि ।

केचित् जीवाः पुराभवे=पूर्वजन्मनि एक विमानवासिनः-एकस्मिन् विमाने वस्तु शीला ये ते तथा, सौधर्मदेवलोकान्तर्गतपद्मगुल्मविमानवासिन इत्यर्थः, देवा-भूत्वा तत्रत्यभोगान् परिभुज्य, ततश्च्युताः सुरलोकरम्ये देवलोकवन्मनोरमे, समृद्धे धनधान्यपरिपूर्णे पुराणे प्राचीने अत एव ख्याते जगत्प्रसिद्धे इषुकारनाम्नि-पुरे समुत्पन्नाः ॥ १ ॥

तत्रपुरे कस्मिन् कुले समुत्पन्नाः किं कृतवन्तश्च ? इत्याह—

मूलम्—

सकम्मसेसेण पुराकएण, कुलेसु दग्गेसु य ते पसूया ।
निव्विण्ण संसारभयाजहाय, जिणिंदमग्गं सरणं पवण्णा ॥२॥

अन्वयार्थ-(पुरे भवमि-पुराभवे)पूर्वभवमें (एगविमाणवासी-एकविमान वासिनः) सौधर्मदेवलोकान्तर्गत पद्मगुल्म नामके एक विमान में (देवा-भवित्ताण-देवा भूत्वा) देवकी पर्यायमे थे । वहांके भोगोंको भोगकर फिर वहांसे (केई-केपि) कोई-अर्थात् छह देव (चुया-च्युताः) चवे और (सुरलोगरम्मे-सुरलोकरम्ये) देवलोक जैसे मनोरम तथा(समिध्धे-समृद्धे) धनधान्यसे परिपूर्ण ऐसे (इसुयार नामे पुरे-इषुकार नाम्नि पुरे) इषुकार नामके पुरमें जो (पुराणे-पुराणे) पुराना एव (खाए-ख्याते) प्रसिद्ध शहर था वहा उत्पन्न हुए ॥ १ ॥

અન્વયાર્થ—એ છએ જીવો પુરેભવમિ-પુરાભવે પૂર્વભવમા એગ વિમાણવાસી-એક વિમાનવાસિન સૌધર્મ દેવલોકની અદર પદ્મગુલ્મ નામના એક વિમાનમા દેવા ભવિત્તાણ-દેવા ભૂત્વા દેવની પર્યાયમા હતા ત્યાના ભોગોને ભોગવીને સમિધ્ધે-સમૃધ્ધે ફરી ત્યાથી કેઈ-કેવિ એ છએ દેવ ચુયા-ચ્યુતા ચવીને દેવલોક જેવા મનોરમ તથા સુરલોગરમ્મે-સુરલોકરમ્યે ધનધાન્યથી પરિપૂર્ણ એવા ઇસુયાર નામે પુરે-ઇષુકારનામ્નિ પુરે ઈષુકાર નામના પુરાણે-પુરાણે પુરાણા તેમજ ખાએ-ખ્યાતે પ્રસિદ્ધ એવા શહેરમા ઉત્પન્ન થયા ॥ ૧ ॥

वसुप्रियजीवदेवो विशालकीर्त्तिः=विशाला विस्तृता कीर्तिर्यशो यस्य स तथा, इषुकारो नामराजा बभूव । 'च' शब्दः पूरणे । च=पुनः षष्ठो धनदत्तजीवो देव कमलावती नाम तस्य राज्ञो देवी=पट्टराज्ञी बभूव ॥ ३ ॥

एषु षट्स्वपि द्वयोः कुमारयो जैनेन्द्रशासने यथा प्रतिपत्तिर्जाता, तथाऽऽह—

मूलम्—

जाईजरामच्चुभयाभिभूया, वहिं विहाराभिणिविट्ठचित्ता ।
संसारचक्कस्स विमोक्खणट्ठा, दट्ठूण ते कामगुणे विरत्ता ॥४॥

छाया—जातिजरामृत्युभयाभिभूतौ, बहिर्विहाराभिनिविष्टचित्तौ ।
ससारचक्रस्य विमोक्षणार्थं, दृष्ट्वा तौ कामगुणे विरक्तौ ॥ ४ ॥

टीका—'जाईजरा'-इत्यादि—

जातिजरामृत्युभयाभिभूतौ-जातिर्जन्म, जरा-वार्द्धकम्, मृत्युः=मरणम् एभ्यो यद्भय तेन अभिभूता=व्याप्तौ, अत एव-बहिर्विहारभिनिविष्टचित्तौ-बहिः=ससारा-

---

पत्नी) उस पुरोहितकी यशा नामकी पत्नीके रूपमे उत्पन्न हुआ। (विसालकित्ती य-विशालकीर्तिश्च) पांचवा वसुप्रिय जीवदेव विशालकीर्ति सपन्न (इसुयारो राय-इषुकारः राजा) इषुकार नामका राजा हुआ। और छठवा धनदत्त जीवदेव (कमलावई देवी-कमलावती देवी) उस राजाकी कमलावती नामकी पत्नीके रूपमे उत्पन्न हुआ ॥३॥

इन छहोंमेंसे इन दो कुमारोंको जिस तरहसे जैनेन्द्र शासनमें प्रतिपत्ति हुई वह बात प्रकट की जाती है—'जाईजरा०' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(जाईजरा मच्चुभयाभिभूया-जातिजरामृत्युभयाभिभूतौ) जन्म, जरा, मरणके भयसे डरे हुए इसीलिये (बहिं विहाराभिणिविट्ठचित्ता-बहिर्विहाराभिनिविष्टचित्तौ) ससारसे सर्वथा भिन्न जो

યશા નામની પત્નીનારૂપે ઉત્પન્ન થયો. વિસાલકિત્તીય-વિશાલકીર્તિશ્ચ પાચમો વસુપ્રિયનો જીવ દેવ વિશાળ કીર્તિસપન્ન ઇસુયારો રાય-ઇષુકાર રાજા ઇષુકાર નામના રાજા થયા અને છઠ્ઠો ધનદત્તનો જીવ દેવ કમલાવઈ દેવી-કમલાવતી દેવી એ રાજાની કમળાવતી નામની પત્નીરૂપે ઉત્પન્ન થયો ॥ ૩ ॥

એ છએ જણામાના બે કુમારોને જે રીતે જૈનેન્દ્ર શાસનમા પ્રીતિ ઉત્પન્ન થઈ એ વાત પ્રગટ કરવામા આવે છે—" जाईजरा "-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—जाईजरामच्चुभयाभिभूया-जातिजरामृत्युभयाभिभूतौ જન્મ, જરા અને મરણના ભયથી ડરેલા અને એ કારણે बहिंविहाराभिणिविट्ठचित्ता-बहिर्विहारा-

भावः-ते षडपि पुण्यशालिनः प्राणिनः पूर्वसुकृतावशेषेण महाकुलेषु समुत्पद्य संसारासारता परिज्ञाय वीतरागधर्ममङ्गीकृतवन्त इति ॥ २ ॥

कश्च केन रूपेण जिनेन्द्रमार्गं शरणमपन्नः ? इत्याह—

मूलम्—

पुमॅत्तमागॅम्मकुमॉर दॅोवि, पुॅरोहिओ तॅस्स जसॉ यॅ पॅत्नी।
विसॉलकित्ती य तॅहोसुयॅारो, रॉयऽत्थ 'देवी कमलॉवई यॅ॥३॥

छाया—पुस्त्वमागम्य कुमारौ द्वावपि, पुरोहितस्तस्य यशाश्च पत्नी।
विशालकीर्त्तिश्च तथेषुकारो, राजाऽत्रदेवी कमलावती च ॥३॥

टीका—' पुमत्त '-इत्यादि-

अत्र-अस्मिन् भवे द्वावपि कुमारौ=नन्ददत्त-नन्दमित्रनामक गोपदारकजीवौ पुस्त्व-पुरुषत्वम्, आगम्य=प्राप्य, पुरोहितपुत्रत्वेन समुत्पन्नौ। सुलभतरबोधित्वेन माधान्यबोधनार्थं तयोः पूर्वमुपादानम्। तृतीयो वसुमित्रजीवदेवः पुरोहितो जातः। च-पुनश्चतुर्थो वसुदत्तजीवदेवस्तस्य पुरोहितस्य पत्नी यशानाम बभूव। तथा पञ्चमो

अवशेषसे महाकुलोंमें उत्पन्न हुए। फिर भी इसका अन्तःकरण वहा के पदार्थों के सेवन करनेमे ससक्त नहीं हुआ। ससारकी असारता जानकर इन लोगोंने शीघ्र ही वीतरागके धर्मको अगीकार किया ॥ २ ॥

कौन जीव किस रूपसे वीतराग के मार्गको अगीकार किया ? सो कहते हैं—'पुमत्त मागम्म' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(दोवि-द्वौ अपि) वे दोनो गोपपुत्रके जीव (पुमत्तमागम्म-पुस्त्वमागम्य)पुरुषत्वको प्राप्त कर(कुमारौ-कुमारौ)पुरोहितके पुत्रपने उत्पन्न हुए। (पुरोहिओ-पुरोहितः) तृतीय वसुमित्र जीव देवपने पुरोहित रूपसे उत्पन्न हुआ। चौथा वसुदत्त जीव देव (तस्स जसाय पत्नी-तस्य यशा'

સુકૃત્યના અવશેષથી ઉચ્ચકુળોમા ઉત્પન્ન થયા પરતુ તેમનુ અત કરણ ત્યાના પદાર્થોનુ ફરીથી સેવન કરવામા આસક્ત બન્યુ સ સારની અસારતા જાણીને એ છોકરાએ વેળાસર વીતરાગના ધર્મનો અગીકાર કર્યો ॥ ૨ ॥

કયા જીવે કયા રૂપથી વિતરાગના માર્ગને અગીકાર કર્યો ? તે કહે છે-

" पुमत्त मागम्म "-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—दोवि-द्वौ अपि ગોપ બાળકના એ બન્ને જીવ पुमत्तमागम्म-पुंस्त्वमागम्य પુરુષતત્વને પ્રાપ્ત કરી कुमारौ-कुमारौ પુરોહિતને ત્યા પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયા पुरोहिओ-पुरोहित ત્રીજા વસુમિત્રનો જીવ દેવપણામાથી પુરોહિતરૂપે ઉત્પન્ન થયો ચોથા वसुदत्तजीव देव तस्स जसाय-तस्ययशा पत्नी એ પુરોહિતની

कथं निवृत्तौ ? इत्याह--

मूलम्--

पियपुत्तगा दोन्नि वि माहणस्स, सकम्म सीलस्स पुरोहियस्स ।
सरित्तु पोराणियं तत्थ जाइं, तहा सुचिण्णं तव संजम च ॥५॥

छाया--प्रियपुत्रकौ द्वावपि ब्राह्मणस्य, स्वकर्मशीलस्य पुरोहितस्य ।
स्मृत्वा पौराणिकीं तत्र जातिं, तथा सुचीर्णं तपः सयम च ॥ ५॥

टीका--'पियपुत्तगा' इत्यादि-

तत्र इषुकारपुरे स्वकर्मशीलस्य-पठनपाठनयाजनदानप्रतिग्रहरूपषट्कर्मनिर

उपद्रवित हो रहा है तथा जहा इनका भय नहीं है ऐसा स्थान एक मोक्ष ही है। उसके मार्गका पथिक बनाहुआ व्यक्ति ससारके परिभ्रमणसे मुक्ति पा जाता है। "कामगुण"में जो कामको गुणकी उपमा दी गई है वह इसलिये समझना चाहिये कि जिस प्रकार गुण-रस्सी-बधनका काम करती है उसी प्रकार ये शब्दादिक विषयरूप काम भी जीवके साथ कर्मोंका बधन कराते है। अथवा ये शब्दादिक विषय कामकी पुष्टि करने वाले है इसलिये भी कामगुण है। पचेन्द्रियोंको सुखप्रदान करनेवाले सद्वस्त्र (स्पर्शन इन्द्रियकी अपेक्षा) मिष्टान्न (रसनाकी अपेक्षा) पुष्प, चन्दन (घ्राणकी अपेक्षा) नाटकका अवलोकन--चक्षु इन्द्रिय की अपेक्षा) गीत, ताल, वेणु, वीणासपन्न सुन्दर काकली गीतादिकका श्रवण (कर्ण इन्द्रियकी अपेक्षा) ये सब विषय हैं। अतः इनसे कामकी पुष्टि होती है। ऐसा विचार कर ये दोनों कुमार ससार-से विरक्त होकर मोक्षमार्गके अनुयायी बनें ॥४॥

લેશમાત્ર પણ ભય નથી એવું જો કોઈ પણ સ્થાન હોય તો તે એક માત્ર મોક્ષ જ છે આથી તેઓ એ માર્ગના પથિક બન્યા, આ માર્ગને ગ્રહણ કરનાર વ્યક્તિ સ સારના પરિભ્રમણથી મુક્ત બની જાય છે "कामगुण"મા કામને ગુણની ઉપમા આપવામા આવેલ છે તે એ માટે સમજવી જોઇએ કે, જે પ્રમાણે ગુણ-રસ્સી બધનનુ કામ કરે છે એજ રીતે શબ્દાદિક વિષય કામની પુષ્ટિ કરવાવાળા છે આ બાતર પણ કામ ગુણ છે પચેન્દ્રિયોને સુખપ્રદાન કરાવનાર સારા વસ્ત્રો, મિષ્ટાન, પુષ્પ, ચદન, નાટકનુ અવલોકન, ગીત, તાલ, વેણુ, વીણા સ પન્ન સુદર કાકલી ગીતાદિકનુ શ્રવણ, આ સઘળા વિષય છે એ કારણે એનાથી કામને પુષ્ટિ મળે છે એવો વિચાર કરીને એ બને કુમાર સ સારથી વિરક્ત થઈને મોક્ષમાર્ગના અનુયાયી બન્યા ॥ ૪ ॥

दृष्ट्वहि यों विहारः, साद्यपर्यवसानरूपः सकलकर्मागमलक्षण आत्मनस्तादात्म्याव-स्थानरूपो मोक्षः, तत्राभिनिविष्टम्-स्थिर चित्त ययोस्तौ तथाभूतौ, तौ कुमारौ दृष्ट्वा=साधुन् विलोक्य, यद्वा-'इमे कामगुणा अनित्याः' इति दृष्ट्वा=पर्यालोच्य, ससारचक्रस्य, 'ससारः=जन्ममरणपरम्पराचक्रमिव भ्रमण साधर्म्यात्, ससारचक्र तस्य विमोक्षणार्थं परित्यागनिमित्त, कामगुणे-काम्यतेऽभिल्प्यते रागातुरै. प्राणि-भिरिति कामः शब्दादिविषयः, सचात्मबन्धनैकहेतुत्वाद् गुणः=रज्जुरूपः, इति कामगुणः, यद्वा-काम एवगुणः लक्षणया ज्ञानादि गुणोपघातक इत्यर्थः, यद्वा-कामस्य-मदनस्य गुणः सपादकः-पुष्टिकर -कामगुणः, स च पञ्चेन्द्रिय सुखद सद्वस्त्रमिष्टान्नपुष्पचन्दननाटक-गीततालवेणुवीणाकलितकाकली गीतादिकस्तस्मिन् विषये विरक्तौ=निवृत्तौ ॥ ४ ॥

सादि अपर्यवसान रूप मोक्ष है उसमें लगे हुए चित्तवाले ऐसे (ते-तौ) वे दोनों कुमार (दट्ठूण-दृष्ट्वा) मुनियोंको देखकर अथवा 'ये कामगुण अनित्य हैं' इस प्रकार विचार कर (ससारचक्कस्स विमोक्खणट्ठा-ससार चक्रस्य विमोक्षणार्थम्) ससाररूप चक्रके परित्याग करने निमित्त (कामगुणे विरत्ता-कामगुणे विरक्तौ) कामगुणोंके विषयमे विरक्त बन गये।

भावार्थ—यह हम कथाभागसे जान ही चुके हैं कि देवभद्र और यशोभद्र ये दोनों कुमार किस प्रकार प्रतिबोधित हुए हैं। अतः जब ये दोनों कुमार अवस्थामें ही थे तब भी इन्होंका चित्त अपनी खोई हुई निधिको खोजनेमे ही लगा हुआ था। ज्यों ही इनको मुनियोंके दर्शन हुए त्यों ही ये ससार शरीर एव भोगोसे निर्विण्ण बनकर दीक्षित हो गये। इन्होंने विचारा कि यह ससार तो जन्म, जरा, एव मरणके दुखोंसे

મિનિવિષ્ટચિત્તો સંસારથી સર્વથા ભિન્ન જે સ્થિર છે અર્થાત્ જે અપર્યવસાનરૂપ મોક્ષ છે એમા લાગેલા ચિત્તવાળા એવા એ તે-તૌ બન્ને કુમાર દટ્ઠૂણ-દૃષ્ટ્વા મુનિઓને જોઈને અથવા "આ કામગુણ અનિત્ય છે" આ પ્રકારનો વિચાર કરીને ससारचक्कस्स विमोक्खणट्ठा ससारचक्रस्य विमोक्षणार्थम् સંસારરૂપ ચક્રનો પરિત્યાગ કરવા નિમિત્ત એવા કામગુણોના વિષયથી વિરક્ત બની ગયા

ભાવાર્થ—આ કથાભાગથી એ જાણી શકાયુ કે, દેવભદ્ર અને યશોભદ્ર એ બન્ને કુમારો કઈ રીતે બોધિત થયા જ્યારે એ બન્ને કુમારઅવસ્થામા જ હતા ત્યારથી જ તેમનુ ચિત્ત પોતાની ખોવાયેલી જરૂરી ચિજને શોધવાના કામમા ઘણુ જ ચિંતિત હતુ જ્યારે એમને મુનિઓના દર્શન થયા એટલે સંસાર, શરીર અને ભોગોથી નિર્વિણ બનીને દીક્ષિત થયા એમણે વિચાર્યું કે, આ સંસાર તો જન્મ, જરા અને મરણના દુઃખોથી ભરપૂર છે જ્યા એનો

टीका—' ते कामभोगेसु '-इत्यादि-

मानुष्यकेषु मानुष्यलोकसम्बन्धिषु कामभोगेषु-मनोज्ञशब्दादि , तथा ये चापि दिव्या देवसम्बन्धिनः कामभोगास्तेषु च असज्जमानौ=संगतिमकुर्वाणौ, मोक्षाभिकाङ्क्षिणौ = मोक्षाभिलाषिणौ, अभिजातश्रद्धौ=अभिजाता श्रद्धा ययोस्तौ तथा समुत्पन्न स्वात्मकल्याणाभिरुचिकावित्यर्थः, तौ दारकौ तातं पितरमुपागम्य= पितु समीपे समागत्य, इद वक्ष्यमाण वचनम्-उदाहरताम्=उक्तवन्तौ ॥ ६ ॥

यदुक्तवन्तौ, तदाह--

मूलम्—

असासयं दट्ठुमिमं विहार, बहुंअतरायं न यं दीहं माउं ।
तम्हा गिहंसी न रइं लभामो, आमंतयामो चरिस्सामु मोणं ॥७॥

छाया--अशाश्वत दृष्ट्वा इम विहार, बहुन्तराय न च दीर्घमायुः ।
तस्माद् गृहे न रतिं लभावहे, आमन्त्रयावश्चरिष्यावो मौनम् ॥ ७ ॥

कामगुणोंमे विरक्त हुए उन दोनोंने फिर क्या किया ? सो कहते है

'ते कामभोगेसु' इत्यादि—

अन्वयार्थ--(माणुस्सएसु-मानुष्यकेषु) मनुष्यभव सबधी (काम-भोगेसु-कामभोगेषु) मनोज्ञ शब्दादिक विषयोंमें तथा (जे यावि दिव्वा-ये चापि दिव्या.) जो देव सबधी कामभोग ह उनमे भी (असज्जमाणा-असज्जमानौ) नही फसनेकी कामना वाले किन्तु (मोक्खाभिकखी-मोक्षाभिकाङ्क्षिणौ) मुक्तिकी ही अभिलाषावाले इसीलिये (अभिजाय सद्धा-अभिजातश्रद्धौ) अपने आत्मकल्याणकी दृढ रूचिवाले वें दोनों कुमार (ताय उवागम्म-तातमुपगम्य) पिताके पास आकर (इम-इदम्) इस प्रकार (उदाहु-उदाहरताम्) कहने लगे ॥ ६ ॥

કામગુણોથી વિરક્ત બનેલા એ બન્નેએ પછી શુ કર્યું ? તે કહેવામા આવે છે—" ते कामभोगेसु "-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—માણુસ્સએસુ-માનુષ્યકેષુ મનુષ્યના ભવ સબધી કામભોગેસુ-કામભોગેષુ મનોજ્ઞ શબ્દાદિક વિષયોમા તથા જેવા વિ દિવ્વા-ये चापि दिव्या જે દેવ સબધી કામભોગ છે એમા પણ असज्जमाणा-असज्जमानौ ન ફસાનાર તેમજ કેવળ मोक्खाभिकखी-मोक्षाभिकाङ्क्षिणौ મુક્તિનીજ અભિલાષાવાળા આ કારણે अभिजायसद्धा-अभिजातश्रद्धौ પોતાના આત્માની દૃઢ રૂચિવાળા એ બન્ને કુમાર ताय उवागम्म-तातमुपागम्य પિતાની પાસે આવીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા ॥ ૬ ॥

तस्य पुरोहितस्य=शान्तिकर्तुं भृगुनाम्नो ब्राह्मणस्य द्वावपि प्रियपुत्रकौ पौराणिकीं पूर्वभवसम्बन्धिनीं जातिं, तथा सुचीर्णं निदानाद्यनुपहतत्वेन सम्यक् सेवित तपोऽनशनादिकं, सयम=षट्कायजीवरक्षणलक्षण च स्मृत्वा 'कामगुणे विरक्तौ' इति पूर्वेण सम्बन्धः। कामगुणविरक्तिरेव जिनेन्द्रमार्गप्रतिपत्तिरिति भावः। मूले—'तव सजमं' इति समाहारेण निर्देशः। च शब्दः निश्चयार्थकः ॥५॥

ततस्तौ किं कृतवन्तौ ? इत्याह—

मूलम्—

ते कामभोगेसु असज्जमाणा, माणुस्स एसु जे यावि दिव्वा।
मोक्खाभिकंखी अभिजायसड्ढा, तायं उवागम्म इमं उदाहु ॥६॥

छाया—तौ कामभोगेषु असज्जमानौ, मानुष्यकेषु ये चापि दिव्याः।
मोक्षाभिकाङ्क्षिणौ अभिजातश्रद्धौ, तातमुपागम्य इदमुदाहरताम् ॥६॥

ये दोनों कैसे विरक्त हुए ? सो कहते है—'पियपुत्तगा' इत्यादि।

अन्वयार्थ-(तत्थ-तत्र) इषुकार पुरमें (सकम्मसीलस्स-स्वकर्मशीलस्य) पठन, पाठन, यजन, दान, प्रतिग्रह रूप षट्कर्ममें निरत (पुरोहियस्स-पुरोहितस्य) पुरोहित-शाति कर्म कराने वाला-भृगु नामक (माहणस्स-ब्राह्मणस्य) ब्राह्मणके (दोवि पियपुत्तगा-द्वौ अपि प्रियपुत्रकौ) ये दोनों प्रियपुत्र (पौराणिय जाइ-पौराणिकीम् जातिम्) पूर्वभव सबधी अपनी जातिकी तथा (सुचिण्ण तव सजम च सरित्तु-सुचीर्णं तपः सयम च स्मृत्वा) पूर्वभवमें अच्छी तरहसे आचरित तप-अनशनादिक बारह प्रकारके तप एव षट्कायके जीवोकी रक्षारूप सत्रह प्रकारके सयम की स्मृति करके (कामगुणे विरक्तौ) कामगुणोंके विषयमें विरक्त बने ॥५॥

એ બને કઇ રીતે વિરક્ત બન્યા ? તે કહેવામા આવે છે—

"पियपुत्तगा"-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—तत्थ-तत्र ઇષુકારપુરમા सकम्मसीलस्स-स्वकर्मशीलस्य પઠન, પાઠન, યજન, દાન, પ્રતિગ્રહરૂપ ષટ્કર્મમા निरत पुरोहितस्स-पुरोहितस्य પુરોહિત શાતિકર્મને કરાવનાર ભૃગુ નામના माहणस्स-ब्राह्मणस्य બ્રાહ્મણ दो वि पियपुत्तगा-द्वौ अपि प्रियपुत्रकौ એ બન્ને પ્રિય પુત્ર पोराणिय जा-पौराणिकीम् जातिम् પૂર્વભવ સબધી પોતાની જાતને તથા सुचिण्ण तवसजम च सरित्तु-सुचीर्णं तप सजम च सरित्तु પૂર્વ ભવમા સારી રીતે આચરેલા તપ-અનશના દિક બાર પ્રકારના તપ અને ષટ્કાયના જીવોની રક્ષારૂપ સત્તર પ્રકારના સયમની સ્મૃતિ કરીને कामगुणेोना विषयથી વિરક્ત બન્યા ॥ ૫ ॥

एवं ताभ्यामुक्त पुरोहितो यदाह, तदुच्यते—

मूलम्—

अह[1] तायंओ[2] तत्थं[3] मुणीण[4] तेसिं,[5] तवस्स[6] वाघायंकरं[7] वयासि।
इमं[8] वयं[9] वेदं[10] विदो[11] वयंति,[12] जहा[13] न[14] होई[15] असुंआण[16] लोगो॥८॥

छाया—अथ तातकस्तत्र मुन्योस्तयो, तपसो व्याघातकरमवादीत्।
इदं वचो वेदविदो वदन्ति, यथा न भवति असुतानाँ लोकः॥८॥

टीका—'अह'-इत्यादि—

अथ=अनन्तर, मुन्योः प्रतिपन्नमुनिभावयोः, तयो दारकयोस्तातक -तनोति-पालनपोषणैं वृद्धिं प्रापयतीति तातः स एव तातकः पिता, तत्र=तस्मिन्निवेशने,

---

हमने अपने पूर्वभवको जान लिया है, साथ में यह भी हमको भान हो गया है कि यह ससार असार है। जिस प्रकारमे हमलोग-वर्तमान है वह शाश्वत नही है तथा हमलोगोकी आयु भी दीर्घ नही है। इस थोडीसी पर्यायमे कि जो अनेक विघ्नोसे व्याप्त बनी हुई है हमको क्या शाति मिल सकती है? कुछ भी नही इसलिये गृहावासमें हम-लोगोंका रहना आनदप्रद नही माना जा सकता है। इसलिये "आप हमें सयम पालन करनेकी आज्ञा दें" यह प्रार्थना करते है॥७॥

दोनो पुत्रोके इस प्रकार कहने पर पुरोहितने क्या कहा सो कहते हैं—'अह तायओ' इत्यादि—

अन्वयार्थ—(अह-अथ) पुत्रोंकी इस प्रकार भावना प्रकट होनेके बाद (तेसिं मुणीण-तयो मुन्योः) उन भावमुनियोंके (तायओ-तातकः)

અમારા પૂર્વભવને જાણ્યો છે સાથેસાથ અમને એ વાતનુ પણ જ્ઞાન થયુ છે કે, આ સ સાર અસાર છે જે પ્રમાણે અમે વર્તમાનમા છીએ એ શાશ્વત નથી, તેમજ અમારૂ આયુષ્ય પણ દીર્ઘ નથી આ થોડા જ પર્યાયમા અમો અનેક વિઘ્નોથી ગુ ગળાઇ રહ્યા છીએ, આથી અમને શાતિ મળી શકે તેમ નથી આથી અમારૂ ગૃહાવાસમા રહેલુ આનદપ્ર૦ જણાતુ નથી આ કારણે "આપ અમોને સ યમ પાલન કરવાની આજ્ઞા આપો" એવી પ્રાર્થના કરીએ છીએ ॥૭॥

બન્ને પુત્રોએ આ પ્રમાણે કહેવાથી પુરોહિતે શું કહ્યુ એ કહેવામા આવે છે—" अहतायओ "-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—અહ-અથ પુત્રોએ આ પ્રકારની ભાવના પ્રગટ કર્યા પછી तेसिं मुणिण-तयोर्मुन्यो એ ભાવ મુનિઓના तायओ-तातक પિતા પુરોહિતે

टीका—' असासय '-इत्यादि—

इम=प्रत्यक्ष, विहार=मनुष्यभवावस्थानरूपम्, असाश्वतम्=अनित्यं बहन्तरायं=बहवोऽन्तराया यस्मिंस्त तथा, प्रचुराधिव्याधिविघ्नयुक्तं च दृष्ट्वा, च=पुन आयुः=जीवितप्रमाणमपि दीर्घं=पल्योपमादि परिमित न दृष्ट्वा गृहे रतिम्=सुखं न लभावहे=न प्राप्नुवहे। यत एवं तस्मात् हे पितः! आवां भवन्तम् आमन्त्रयावः=पृच्छावः, आवा मौन=मुनिभाव सयम चरिष्यावः=आसेविष्यावहे। अयं-भावः-हे पितः मुनिदर्शनसजातजातिस्मरणज्ञानवन्तौ आवाम् अनित्य प्रचुरविघ्न-सम्वलितमल्पायुष्कमिद मनुष्यभवसम्बन्धिजीवित दृष्ट्वा गृहेऽवस्यातुं नेच्छावः। तस्माद् भवन्तमापृच्छ्य सयम ग्रहीतुमिच्छाव इति ॥ ७ ॥

क्या कहा ? सो कहते हैं—' असासय ' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे पिताजी! (इम-इमम्) इह प्रत्यक्षका विषयभूत (विहार-विहारम्) जो मनुष्यभवमें अवस्थान है वह (असासय-अशाश्वतम्) अशाश्वत - अनित्य है। तथा (बहुअतराय-बहन्तरायम्) प्रचुर आधि एव व्याधि रूप विघ्नोंसे युक्त है एव (आउ दीह न-आयुः न दीर्घम्) जीवनका प्रमाण भी पल्योपम आदि रूप नही है ऐसा (दट्ठम्-दृष्ट्वा) देखकर हे तात! हमलोग (गिहसी रइ न लभामो-गृहे रतिं न लभावहे) गृहस्थाश्रममें शाति प्राप्त नही कर सकते हैं (तम्हा-तस्मात्) इसलिये (आमतयामो-आमन्त्रयावः) आपसे आज्ञा चाहते हैं कि (मोण चरिसामु-मौन चरिष्यावः) हम सयमको अगीकार करे।

भावार्थ—दोनों भाईयोने पिताके पास जाकर निवेदन किया कि-हे तात! मुनिराजोंके देखनेसे हमको जातिस्मरण ज्ञान हो गया है, उससे

તેમણે શું કહ્યુ ? તે કહેવામા આવે છે—" असासय "-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—इम-इमम् પ્રત્યક્ષથી વિષયભૂત विहार-विहारम् જે મનુષ્ય ભવમા અવસ્થાન છે તે असासय-अशाश्वतम् અશાશ્વત-અનિત્ય છે તથા बहुअतराय-बहन्तरायम् પ્રચુર આધિ અને વ્યાધિરૂપ વિઘ્નોથી ઘેરાયેલ છે, વળી आउ दीह न-आयु न दीर्घम् જીવનનુ પ્રમાણ પણ પલ્યોપમ આદિરૂપ નથી એવુ दट्ठु-दृष्ट्वा જોઈને हे तात! અમે गिहसि रइ न लाभामो-गृहे रतिं न लभावहे ગૃહસ્થાશ્રમમા શાતિ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી तम्हा-तस्मात् આ માટે અમો आमतयामो-आमन्त्रयाम આપની આજ્ઞા મળવાનીજ રાહ જોઈએ છીએ આપની આજ્ઞા મળતાજ અમો मोण चारिसामु-मौन चारिष्याव સયમનો અગીકાર કરવાના છીએ

ભાવાર્થ—અને ભાઈઓએ પિતાની પાસે જઈને નિવેદન કર્યું કે, હે તાત! મુનિરાજને જોતા જ અમોને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયુ છે આથી અમોએ

यत एव वेदाज्ञा, तस्मात्—

मूलम्—

अहिज्जे वेए परिविस्स विप्पे, पुत्ते परिट्ठप्प गिहंसि जाया ।
भुच्चाण भोए सह इत्थियाहि, आरण्णगा होह मुणी पसत्था ॥९॥

छाया—अधीत्य वेदान् परिवेष्य विप्रान्, पुत्रान् परिष्ठाप्य गृहे जातान् ।
भुक्त्वा भोगान् सह स्त्रीभिः, आरण्यकौ भवत मुनी प्रशस्तौ ॥ ९ ॥

टीका—'अहिज्ज'-इत्यादि-

हे पुत्रौ युवा ! वेदान् ऋग्वेदादीन् अधीत्य, विप्रान् परिवेष्य भोजयित्वा, जातान्=औरसान् पुत्रान् गृहे परिष्ठाप्य कलाकलग्रहणादिना निवेश्य, न तु

" अपुत्रस्य गतिर्नास्ति, स्वर्गो नैव च नैव च ।
तस्मात्पुत्रमुख दृष्ट्वा पश्चात् धर्म समाचरेत् ॥ "

हमारे जीवनमें वह धन्य है जो पुत्रके पुत्रका मुख देखता है । क्योंकि "पुत्रस्य पुत्रेण स्वर्गलोके महीयते" पुत्रके पुत्र (पोत्र)से व्यक्ति स्वर्गलोकमे भी पूजा जाता है ॥ ८ ॥

इस प्रकारकी वेदोंकी आज्ञा है इस लिपे या करना चाहिये सो कहते हैं—'अहिज्जवेए' इत्यादि—

हे पुत्रो ! तुम दोनों (वेए अहिज्ज-वेदान् अधीत्य) ऋग्वेदादिकोंको पढ करके तथा (विप्पे परिविस्स-विप्रान् परिवेष्य) ब्राह्मणोंको भोजन करा करके एव (जाया पुत्ते गिहसि परिट्ठप्प-जातान् पुत्रान् गृहे परिष्ठाप्य) अपने पुत्रोंको घरमें स्थापित करके-कला सिखलाकर एव विवाहित कर

" अपुत्रस्य गति र्नास्ति, स्वर्गो नैव च नैव च ।
तस्मात्पुत्र मुख दृष्ट्वा, पश्चात् धर्म समाचरेत् ॥ "

અમારા જન્મમા એ ધન્ય છે કે, જે પુત્રના પુત્રનુ મોઢુ જોઈ શકે છે કેમ કે, " पुत्रस्य पुत्रण स्वर्गलोके महीयते " પુત્રના પુત્ર-પૌત્રનુ મુખ જોઇને પછી મરનાર વ્યક્તિ સ્વર્ગ લોકમા પણ પૂજાય છે ॥ ૮ ॥

આ પ્રકારની વેદોની આજ્ઞા છે આથી શુ કરવુ જોઈએ તે કહે છે-

" अहिज्ज वेए "-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે પુત્રો ! તમે બન્ને વેए अहिज्ज-वेदान् अधीत्य ઋગ્વેદ આદિ વેદોને ભણીને તેમજ विप्पे परिविस्स-विप्रान् परिवेष्य બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવીને અને जाया पुत्ते गिहसि परिट्ठप्प-जातान् पुत्रान् गृहे परिष्ठाप्य પોતાના પુત્રોને ઘરમા સ્થાપિત કરીને કળાઓ શીખવાડીને તેમજ તેમનો વિવાહ

तस्मिन्नवसरे वा, तपस=अनशनादि द्वादशविधस्य, उपलक्षणत्वात्संयमस्य च व्याघातकरम्-उपघातक वक्ष्यमाण वचनमवादीत्-अवदीत् । तदेवोच्यते-हे पुत्रौ! वेदविदो वेदज्ञा इद वचो=वाच वदन्ति, यथा-असुतानां पुत्ररहितानां जनानां लोकः=परलोको न भवति । अय भावः—पुत्राभावे पिण्डमदानाद्यभावात् परलोक प्राप्ति र्न भवतीति वेदज्ञा वदन्ति । उक्तच-"अनापत्यस्य लोका न सन्ति" इति। अथा च-'पुत्रेण जायते लोकः' इत्येषा वैदिकी श्रुति । अथ पुत्रस्य पुत्रेण, स्वर्गलोके महीयते ॥ १ ॥

अपुत्रस्य गतिर्नास्ति, स्वर्गो नैव च नैव च ।
तस्मात्पुत्रमुख दृष्ट्वा, पश्चाद् धर्मं समाचरेत् ॥ २ ॥" ॥ ८ ॥

पिता-पुरोहितने (तवस्स वाघायकर इम वय वयासि-तपसो व्याघात कर इद वच अवादीत्) उनके तप एव सयमको व्याघात पहुचाने वाले वचन इस प्रकारसे कहे कि-हे पुत्रो! (वेदविदो-वेदविदः) वेदको जानने वाले विद्वान (इम वय वयति-इद वचन वदन्ति) ऐसा कहते हैं (जहा-यथा) जैसे कि (असुआण लोगो न होई-असुतानां लोकः न भवति) पुत्र रहित जो व्यक्ति हैं उनका परलोक नही सुधरता है ।

भावार्थ—पिता पुरोहितने पुत्रोके वचन सुनकर उनेसे कहा कि वेदके जानने वाले विद्वान् "अनपत्यस्य लोकाः न सन्ति पुत्रेण जायते लोकः" ऐसा कहते हैं कि-अपुत्र व्यक्तिकी गति नही होती है क्यों कि पुत्रके अभावमे पिण्ड प्रदान करने वाला उनको कोई नहीं होता है, इसलिये हे पुत्रो! तुम विवाह करके पहले पुत्रको उत्पन्न करो। फिर धर्मका आचरण करो। क्यों कि वेदके जानने वालोंने कहा है कि—

तवस्स वाघायकर-तपसो व्याघातकर એમના તપ અને સયમમા બાધા પહોચાડનાર इम वय वयासि-इद वच अवादीत् વચન આ પ્રમાણે કહ્યા जहा-यथा જેમ હે પુત્રો! વેદને જાણવાવાળા વિદ્વાનો કહે છે કે, असुआण लोगो न होइ-असुताना लोक न भवति જે વ્યક્તિ પુત્રરહિત છે એનો પરલોક સુધરતો નથી.

ભાવાર્થ—પિતા પુરોહિતે પુત્રના વચન સાભળીને તેમને કહ્યુ કે, વેદને જાણવાવાળા વિદ્વાન "अनपत्यस्य लोका न सन्ति पुत्रेण जायते लोक" એવુ કહે છે કે, અપુત્ર વ્યક્તિની ગતિ થતી નથી કેમકે, પુત્રના અભાવથી પિંડ પ્રદાન કરનાર બીજુ કોઈ બનતુ નથી આ કારણે હે પુત્રો! તમો વિવાહ કરીને પહેલા પુત્રને ઉત્પન્ન કરો અને પછી ધર્મનુ આચરણ કરો કેમકે વેદને જાણવા-વાળાઓનુ કહેવુ છે કે—

इव इन्धन दाह्यतया यस्य स तेन तथा अथवा-आत्मनो ये गुणा अनादिकालसह चरिता रागादयो गुणास्त एव इन्धनमिन्धनमिवमुद्दीपक यस्य स तेन तथा मोहानिलात्-अज्ञानपवनात्, प्रज्वलनाधिकेन=अधिक महानगरदाहादिभ्योऽपि अतिशय मज्वलन प्रदाहो यस्य स तेन तथा, ' अधिक ' शब्दस्य परनिपातः, प्राकृतत्वात्। अय भावः-यथा-पवनसहकारेणाग्निरधिक प्रज्वलति, तथैव-पुत्रमोहरूपपवनसह कारसभाव्यपुत्र विरहरूपोऽग्निः पुरोहितहृदये प्रज्वलित इति। एतादृशेन शोकाग्निना शोकरूपवह्निना सतप्तभाव-सन्तप्तः-परितप्तो भावः अन्तःकरण यस्य तम्, अत एव परितप्यमान=शोकावेशतः शरीरे दाहस्य प्रादुर्भावात्समन्ताद्दह्यमान च= पुनः बहु मभूत यथा भवति तथा, बहुधा-अनेकमकारेण लालप्यमान=मोहवशात् क्षीनदीनवचनानि भाषमाणम् ॥ १० ॥

पिताके एसे कहने पर फिर क्या हुवा ? सो कहते हैं—

' सोयग्गिणा ' इत्यादि—

अन्वयार्थ-(आयगुणिंधणेण-आत्मगुणेन्धनेन) आत्माके कर्मक्षयोपम आदिसे समुद्भूत जो सम्यग्दर्शन आदि गुण है वे ही जिसके लिये जलाने योग्य होनेसे इधन स्वरूप है तथा (मोहाणिला पज्जलणाहिएण मोहानिलात्प्रज्वलनाधिकेन) मोहरूपी पवनसे ही जो अधिक ज्वालायुक्त की जाती है ऐसी (सोयग्गिणा-शोकाग्निना) शोकरूपी अग्निसे (सत्तत्तभाव-सतप्तभावम्) सतप्त हुआ है अन्तःकरण जिसका और इसीलिये (परितप्पमाण-परितप्पमानम्) समस्त शरीरमें शोकके आवेशसे प्रादुर्भूत दाहसे सब ओरसे दह्यमान तथा (बहु बहुधा लालप्पमाण-बहु बहुधा लालप्यमानम्) अत्यत अनेक प्रकारसे मोहाधीन बनकर दीनहीन वचन

પિતાના આ પ્રકારના કહેવા પછી શુ થયુ ? તે કહેવામા આવે છે—

" सोयग्गिणा "-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ-आयगुणिं धणेणं-આત્મગુણેન્ધનેન આત્માના કર્મક્ષયોપમ આદિથી સમુદ્ભૂત જે સમ્યગ્દર્શન આદિ ગુણ છે તેજ એના માટે બાળવા યોગ્ય હોવાથી ઇધન સ્વરૂપ છે તથા मोहाणिला पज्जलणाहिएणं-मोहानिलात्प्रज्वलनाधिकेन મોહરૂપી પવનથી જે જ્વાળાને વધુ પ્રજ્વલિત કરે છે એવા सोयग्गिणा-शोकाग्निना શોકરૂપી અગ્નિથી सत्तत्तभाव-सतप्तभावम् સતપ્ત થયેલ અત કરણ જેનુ છે અને परितप्पमाण-परितप्यमानम् સમસ્ત શરીરમા શોકના આવેશથી પ્રાદુર્ભૂત દાહથી જે સઘળી બાજુથી દાઝી રહેલ તથા बहु बहुधा लालप्पमाण-बहु बहुधा लालप्यमानम् અનેક પ્રકારથી મોહાધિન બનીને દીનહિન વચન બોલવાવાળા

दत्तकादीन्, तथा-भोगान्-भुज्यन्ते ये ते भोगा मनोज्ञशब्दादिरूपास्तान्-स्त्रीभिः सह भुक्त्वा, तत आरण्यको=आरण्यव्रतधारिणौ भूत्वा प्रशस्तौ श्लाघनीयौ मुनी तपस्विनौ भवतम्। इह च-'अहिज्जवेए' इत्यनेन ब्रह्मचर्याश्रमः, 'आरण्णगा' इत्यनेन वानप्रस्थाश्रमः 'मुणी' इत्यादिना सन्यासाश्रमश्च उक्तः ॥ ९ ॥

इत्थं तावेनोक्ते किं जातम्? इत्याह--

मूलम्-

सोयग्गिणा आयगुणिंधणेणं, मोहाणिला पज्जलणाहिएणं।
संतत्तभावं परितप्पमाणं, लालप्पमाणं बहुहा बहुं च ॥१०॥
पुरोहियं तं कमसोऽणुणिंत, निमंतयंतं च सुए धणेणं।
जहक्कमं कामगुणेहिं चेवं, कुमारगा ते पसमिक्ख वक्कं ॥११॥

छाया-शोकाग्निना आत्मगुणेन्धनेन, मोहानिलात्प्रज्वलनाधिकेन।
सतप्तभाव परितप्यमान, लालप्यमान बहुधा बहु च ॥ १० ॥
पुरोहित त क्रमशोऽनुनयन्त, निमन्त्रयन्त च सुतौ धनेन।
यथाक्रम कामगुणैश्चैव, कुमारकौ तौ प्रसमीक्ष्य वाक्यम् ॥ ११ ॥

टीका-'सोयग्गिणा'-इत्यादि-

आत्मगुणेन्धनेन-आत्मगुणाः कर्मक्षयोपशमादि समुद्भूताः सम्यग्दर्शनादयस्त

उनके ऊपर अपना गृहस्थाश्रमका भार रख करके (इत्थिया हिं सह भोए भुच्चाण-स्त्रीभिः सह भोगान् भुक्त्वा) स्त्रियोंके साथ-मनोज्ञ शब्दादिक भोगोंको भोगकर पश्चात् (आरण्णगा पसत्था मुणी-होइ-आरण्यकौ प्रशस्तौ मुनी भवतम्) आरण्य व्रतधारी होकर प्रशंसनीय तपस्वी बन जाना। इस गाथा में "अहिज्ज वेए" इस पद द्वारा ब्रह्मचर्याश्रम "आरण्यगा" इस पद द्वारा वानप्रस्थाश्रम एवं "मुणी" इस पद द्वारा सन्यासाश्रम कहा गया है ॥ ९ ॥

કરીને તેમના ઉપર પોતાના ગૃહસ્થાશ્રમનો ભાર નાખીને इत्थियाहिं सह भोए भुच्चाण-स्त्रिभि सह भोगान् भुक्त्वा સ્ત્રિઓની સાથે મનોજ્ઞ શબ્દાદિક ભોગોને ભોગવીને પછીથી आरण्णगा पसत्था मुणी होइ-आरण्यकौ प्रशस्तौ मुनी भवति આરણ્ય વ્રતધારી થઈ પ્રશંસનીય તપસ્વી થઈ જવુ આ ગાથામા "अहिज्जवेए" આ પદ દ્વારા વાનપ્રસ્થાશ્રમ અને "मुणी" આ પદ દ્વારા સન્યસ્તાશ્રમ કહેવામા આવેલ છે ॥ ૯ ॥

इत्र इन्धन दाह्यतया यस्य स तेन तथा अथवा-आत्मनो ये गुणा अनादिकालसह चरिता रागादयो गुणास्त एव इन्धनमिन्धनमिवमुद्दीपक यस्य स तेन तथा मोहानिलात्-अज्ञानपवनात्, प्रज्वलनाधिकेन=अधिक महानगरदाहादिभ्योऽपि अतिशय मज्वलन प्रदाहो यस्य स तेन तथा, ' अधिक ' शब्दस्य परनिपातः, प्राकृतत्वात्। अय भावः-यथा-पवनसहकारेणाग्निरधिक प्रज्वलति, तथैव-पुत्रमोहरूपपवनसह कारसभाव्यपुत्र निरहरूपोऽग्निः पुरोहितहृदये प्रज्वलित इति। एतादृशेन शोकाग्निना शोकरूपवह्निना सतप्तभाव-सन्तप्तः-परितप्तो भावः अन्तःकरण यस्य तम्, अत एव परितप्यमान=शोकावेशतः शरीरे दाहस्य प्रादुर्भावात्समन्ताद्दह्यमानं च= पुनः बहु प्रभूत यथा भवति तथा, बहुधा-अनेकप्रकारेण लालप्यमान=मोहवशात् हीनदीनवचनानि भाषमाणम् ॥ १० ॥

पिताके एसे कहने पर फिर क्या हुवा ? सो कहते हैं—

' सोयग्गिणा ' इत्यादि—

अन्वयार्थ-(आयगुणिंधणेण-आत्मगुणेन्धनेन) आत्माके कर्मक्षयोपम आदिसे समुद्भूत जो सम्यग्दर्शन आदि गुण है वे ही जिसके लिये जलाने योग्य होनेसे इधन स्वरूप है तथा (मोहाणिला पज्जलणाहिएण मोहानिलाप्रज्वलनाधिकेन) मोहरूपी पवनसे ही जो अधिक ज्वालायुक्त की जाती है ऐसी (सोयग्गिणा-शोकाग्निना) शोकरूपी अग्निसे (सत्तत्तभाव-सतप्तभावम्) सतप्त हुआ है अन्तःकरण जिसका और इसीलिये (परितप्पमाण-परितप्पमानम्) समस्त शरीरमें शोकके आवेशसे प्रादुर्भूत दाहसे सब ओरसे दह्यमान तथा (बहु बहुधा लालप्पमाण-बहु बहुधा लालप्यमानम्) अत्यत अनेक प्रकारसे मोहाधीन बनकर दीनहीन वचन

પિતાના આ પ્રકારના કહેવા પછી શુ થયુ ? તે કહેવામા આવે છે—

" सोयग्गिणा "-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ-आयगुणिं धणेणं-આત્મગુણેન્ધનેન આત્માના કર્મક્ષયોપમ આદિથી સમુદ્ભૂત જે સમ્યગ્દર્શન આદિ ગુણ છે તેજ એના માટે બાળવા યોગ્ય હોવાથી ધિન સ્વરૂપ છે તથા मोहाणिला पज्जलणाहिएणं-मोहानिलात्प्रज्वलनाधिकेन મોહરૂપી પવનથી જે જ્વાળાને વધુ પ્રજ્વલિત કરે છે એવા सोयग्गिणा-शोकाग्निना શોકરૂપી અગ્નિથી सत्तत्तभाव-सतप्तभावम् સતપ્ત થયેલ અત કરણ જેનુ છે અને परितप्पमाण-परितप्यमानम् સમસ્ત શરીરમા શોકના આવેશથી પ્રાદુર્ભૂત દાહથી જે સઘળી બાજુથી દાઝી રહેલ તથા बहु बहुधा लालप्पमाण-बहु बहुधा लालप्यमानम् અનેક પ્રકારથી મોહાધિન બનીને દીનહિન વચન બોલવાવાળા

पुनः-क्रमशः=परिपाट्या, सुतौ-पुत्रौ अनुनयन्त-पुत्रौ प्रति विषयसुखप्रदर्शकवचनैः गृहावासरूप स्वाभिप्रायं प्रकाशयन्तम्, च=पुनः धनेन तौ निमन्त्रयन्तम्-वशीकर्तुमिच्छन्तमित्यर्थः, तथा च-यथाक्रम=कामभोगं चैव=चापि, एवकारोऽप्यर्थकः, तौ निमन्त्रयन्तम्, अर्थात्-वेदानधीत्य, ब्राह्मणान् भोजयित्वा, भोगान् भुक्त्वा, इत्याद्यवसरं दर्शयन्तं तं पुरोहितं प्रसमीक्ष्य=दृष्ट्वा तौ कुमारकौ इदं वक्ष्यमाणं वाक्यम् उक्तवन्ताविति शेषः ॥ ११ ॥

બોલનેવાલે એવ (સુए अणुणित-सुतौ अनुनयन्तम्) પુત્રોંકો વિષયસુખ પ્રદર્શક વચનોં દ્વારા "ઘર મેં હી રહો" ઇસ પ્રકાર કહકર મનાને વાલે તથા (धणेण निमतयत-धनेन निमन्त्रयन्तम्) ઉનકો ધનકા પ્રલોભન દિખાકર અપને વશમેં કરનેકી ભાવનાવાલે, તથા (जहक्कम कामगुणेहिं चेव-यथाक्रम कामगुणैश्चैव) યથાક્રમ કામભોગોં દ્વારા ભી-હે પુત્રો! વેદોં કો પઢો, બ્રાહ્મણોકો જિમાવો, ભોગોંકો ભોગો' ઇસ પ્રકાર રિઝાનેવાલે ઉસ અપને પિતા (पुरोहिय-पुरोहितम्) પુરોહિતકો (पसमिक्ख-प्रसमीक्ष्य) દેખકર (कुमारगा-तौ कुमारकौ) ઉન દોનોં કુમારોંને ઇસ પ્રકાર (वक-वाक्यम्) વચનોંકો કહા—

ભાવાર્થ—પુરોહિતસે દીક્ષા અંગીકાર કરનેકી આજ્ઞા જબ દોનોં પુત્રોંને માંગી તો ઉસકો બડ઼ા અધિક દુઃખ હુઆ। પુરોહિતને ઉનકો હરતરહ સમઝાયા ઔર સમઝાતે ૨ જબ વહ એક તરહસે હતાશ જૈસા હો ગયા તો ઉસકો બડ઼ાહી શોક હુઆ। ઉસસે વહ સંતપ્ત હો ગયા। વાસ્તવમેં જિસ સમય પ્રાણી શોકાધીન બનકર આકુલ વ્યાકુલ હોને લગતા હૈ

અને सुए अणुणित-सुतौ अनुनयन्तम् પુત્રોને વિષય સુખ પ્રદર્શક વચનોથી ઘરમા જ રહો" આ પ્રમાણે કહીને મનાવવાળા તથા धणेन निमतयन्तम्-धनेन निमन्त्रयन्तम् અને ધનનુ પ્રલોભન બનાવીને પોતાના વશમા કરવાની ભાવનાવાળા અને जहक्कम कामगुणेहिं चेव-यथाक्रम कामगुणैश्चैव યથાક્રમ કામ ભોગો દ્વારા પણ હે પુત્રો! વેદોને ભણો, બ્રાહ્મણોને જમાડો, ભોગોને ભોગવો આ પ્રમાણે રિઝવવાવાળા એવા પોતાના પિતા पुरोहिय-पुरोहितम् પુરોહિતને पसमिक्ख-प्रसमीक्ष्य જોઇને તે कुमारगा-तौ कुमारकौ એ બન્ને કુમારોએ આ પ્રકારના वक-वाक्यम् વચનો કહ્યા—

ભાવાર્થ—પુરોહિત પાસે દીક્ષા અંગિકાર કરવાની આજ્ઞા જ્યારે બન્ને પુત્રો એ માંગીતો તેને ખૂબજ દુ ખ થયુ પુરોહિતે તેમને સવરીતે સમજાવ્યા અને સમજાવતા સમજાવતા જ્યારે તેને હતાશા જેવુ લાગ્યુ એટલે તેને ખૂબ-જ દુ ખ થયુ વાસ્તવમા જે સમયે પ્રાણી શોકને આધીન થઇને આકુળ-

किं वाक्यमुक्तवन्ती ? इत्याह--

मूलम्

वेया अहीया णं हवंति ताणं, भुत्ता दियाँ णिंति तमं तमेणं।
जाया य पुत्ता न हवंति ताणं, को नाम ते अणुमन्निज्ज एयं॥१२॥

छाया—वेदा अधीता न भवन्ति त्राण, भुक्ता द्विजा नयन्ति तमस्तमाया खलु।
जाताश्च पुत्रा न भवन्ति त्राण, को नाम ते अनुमन्येत एतत् ॥ १२ ॥

टीका—' वेया '-इत्यादि-

हे तात ! अधीता वेदास्त्राण त्राणाय न भवन्ति । अय भावः-शीलमनास्थाय पठनमात्रादुर्गतिपातरक्षणासिद्धे । तथा-भोजिता द्विजा ब्राह्मणास्तमस्तमाया पृथिव्यां

तो वह सबकुछ भूल जाता है । सम्यग्दर्शनादिक गुणोंको भी नष्ट कर देता है । जिस आत्मामे मोहकी अधिक प्रबलता रहती है वहा पर यह शोक अधिकाधिक धधकता रहता है । यही कारण है कि पूरोहितने शोकसे सतप्त अन्तकरण होकर अपने दोनो पूत्रोंको हरतरहसे समझाया । उन दोनोंको धनका, भोगोका, सबका प्रलोभन भी दिखाया पर वे पिताकी बातोंमें नही फसे और अपने विचारों परही डटे रहे ।१०।११॥

उन्होंने पितासे क्या कहा सो नीचेकी गाथासे स्पष्ट कियाजाता है-

'वेया' इत्यादि—

अन्वयार्थ—हे तात ! (अहीया वेया ताण न हवति-अधीता वेदाः त्राण न भवन्ति) पढेगये वेद इस जीवका रक्षण नही कर सकते है (भुत्तादिया तम तमेण णिंति-भुक्ता द्विजाः तमस्तमाया खलु नयन्ति) ब्राह्मणों-

---

વ્યાકુળ થવા માડે છે ત્યારે તે સારાસારને પણ ભૂલી જાય છે સમ્યગ્ દર્શનાદિક ગુણોનો પણ નાશ કરી બેસે છે જે આત્મામા મોહની અધિક પ્રબળતા રહે છે ત્યા એ શોક અધિકાધિક ભભૂકતો રહે છે એનુ કારણ એ છે કે, પુરોહિતે શોકથી સતપ્ત અત કરણ પૂર્વક પોતાના બન્ને પુત્રોને હરેક પ્રકારે સમજાવ્યા એ બન્નેને ધનના ભોગોના, સઘળા પ્રલોભનો પણ બતાવ્યા પરતુ તેઓ પિતાની વાતોમા ફસાયા નહી અને પોતાના વિચારમા મક્કમ રહ્યા।।૧૦।૧૧।।

તેમણે પિતાને શું કહ્યું તે નીચેની ગાથાથી સ્પષ્ટ કરવામા આવે છે —

" वेया " ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે તાત! अहिया वेया ताण न हवति-अधिता वेदा त्राण न भवन्ति ભણવામા આવેલ વેદ આ જીવનુ રક્ષણ કરી શકતા નથી भुत्ता दिया तम तमेण णिंति-भुक्ता द्विजा तमस्तमर्या खलु नयन्ति બ્રાહ્મણોને ભોજન

खलु निश्चयेन नयन्ति प्रापयन्ति भोजयितारम् । 'क्षुत्ता' इति पदमन्तर्भूतण्यर्थकम् । अयं भावः-विडालवृत्तयो दुःशीला ब्राह्मणा भोजिताः कुमार्गप्ररूपणपथप्रवादादेव प्रवर्तन्ते । अतः तेषां भोजनं नरकहेतुरेव, इति नास्ति तेषां निस्तारकत्वमिति । च=पुनः जाता-अङ्गजाताः पुत्रा अपि त्राण=त्राणाय न भवन्ति । नरकादौ पतितः पित्रादीन् पुत्रा न रक्षन्तीत्यर्थः । उक्तं च वेदानुयायिभिरपि—

को भोजन करानेसे भी इस जीवकी रक्षा नहीं हो सकती है प्रत्युत इस क्रियामें अधिक आरम्भ और समारम्भ होनेसे भोजन कराने वाले जीव मरकर तमस्तमा नामके नरकमें जाता है। क्यों कि दुःशील ब्राह्मणाभास ब्राह्मणोंको भोजन कराना भी हमारी रक्षाका उपाय नहीं है । (जाया य पुत्ता ताण न हवति-जाताः पुत्राः त्राण न भवन्ति) पुत्र भी उत्पन्न हो-गये तो क्या इनसे भी पापके उदयसे नरकमें पडने वाले आत्माका त्राण हो सकता है ? नहीं हो सकता। इसलिये हे तात ! (को नाम एय अणुमन्निज्ज-को नाम एतत् अनुमन्येत) आपके इस कथनको कौन ऐसा बुद्धि-मान् है जो सत्यार्थरूपमें अगीकार कर सकता है ।

भावार्थ—पिताने जो बातें करनेके लिये पुत्रोंसे कहा था-उन्हीं बातोंका वे यहा समुचित उत्तर दे रहे हैं। पिताको उन्होंने कहा कि हे तात ! कहो तो सही क्या वेदोंका पढ़ना हमारी रक्षा कर सकता है। क्या विडाल वृत्तिवाले दुःशील सपन्न ब्राह्मणोंको भोजन करानेसे हमारा

કરાવવાથી પણ આ જીવની રક્ષા થઇ શકતી નથી વાસ્તવમા આ ક્રિયામા અધિક આરભ અને સમારભ હોવાથી ભોજન કરાવનાર જીવ મરીને તમ સ્તમા નામની નરકમા જાય છે કેમ કે, દુશીલ બ્રાહ્મણાભાસ બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવવુ એ અમારી રક્ષાનો ઉપાય નથી जाया य पुत्ता ताण न हवति-जाता पुत्रा त्राण न भवन्ति પુત્ર પણ ઉત્પન્ન થાય તો શું એ પુત્ર પણ પાપના ઉદયથી નરકમા પડવાવાળા એવા અમારા આત્માનુ કલ્યાણ કરવામા સમર્થ થઈ શકશે ? ન જ થઈ શકે આ કારણે હે તાત ! को नाम एय अणुमन्निज्ज-को नाम एतत् अनुमन्येत આપના આ પ્રકારના કથનને કોણ એવુ બુદ્ધિમાન છે કે, તેનો સત્યાર્થ રૂપમા અગિકાર કરે ?

ભાવાર્થ—પિતાએ પુત્રોને જે શિખામણ આચરવા માટે કહી હતીએજ વાતનો તેઓ અહિ પ્રત્યુત્તર આપે છે પિતાને તેમણે કહ્યું કે, તાત ! કહોતો ખરા કે, વેદોનુ ભણવું એ શું અમારી રક્ષા કરી શકે છે ? પોતાને બ્રાહ્મણ ગણાવતા છતાં પણ દુશીલસ પન્ન એવા બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવવાથી અમારૂ

"यदि पुत्राद् भवेत्स्वर्गो' दानधर्मो न विद्यते ।
मुपितस्तत्र लोकोऽय, दानधर्मो निरर्थकः ॥ १ ॥
बहुपुत्रा डुली गोधा, ताम्रचूडस्तथैव च ।
तेषा च प्रथम स्वर्गः, पश्चाल्लोको गमिष्यति ॥ २ ॥" इति ।

यत एव ततः को नाम विवेकवान् ते तत्र एतत्पूर्वोक्त वेदाध्ययनादिकम्, अनुमन्येत='शोभनमिद'मित्येव स्वीकुर्यात् ॥१२॥

सरक्षण हो सकता है ? पुत्रोंको भी उत्पन्न करनेसे क्या हमारी शुभ गति हो सकती है ? यदि ऐसा होता तो फिर दानादिक करना सब व्यर्थ ही हो जाता । जो ऐसा कहते हैं कि पुत्रोत्पत्ति नरकमे पड़नेवाले पिता आदिकोंकी रक्षा करती है वे कुमार्ग पर हैं 'स्वय वेदानुयायियोंने भी ऐसा ही कहा है–

"यदि पुत्रात् भवेत्स्वर्गो, दानधर्मो न विद्यते ।
मुपितस्तत्र लोकोऽय, दानधर्मो निरर्थकः ॥
बहुपुत्रा डुली गोधा, ताम्रचूडस्तथैव च ।
तेषा च प्रथम स्वर्ग., पश्चात् लोको गमिष्यति ॥"

यदि यही बात एकान्तत. मानली जावे तो पुरुषोकी अपेक्षा डुली अर्थात् कछुई, गोधा तथा ताम्रचूड-मूर्गेको स्वर्गमें सबसे पहिले जाना चाहिये । क्योंकि इनके यहा मनुष्योंकी अपेक्षा अधिक सतान हुआ करती है । ब्राह्मणोंको भोजन करानेसे जो यहा तमस्तमा नरकमे जाना प्रकट

શું સરક્ષણ થઈ શકે છે ? પુત્રોને ઉત્પન્ન કરવાથી પણ અમારી શુ શુભ ગતિ થઇ શકે છે ? ને તેવુ હોત તો પછી દાન આદિનુ કરવુ એ સઘળુ વ્યર્થજ બની જાય એમ કહે છે કે, પુત્રોત્પત્તિ એ નરકમા પડવાવાળા પિતા વગેરેને બચાવે છે તો તે કુમાર્ગ ઉપર છે " સ્વય વેદના અનુયાયીઓએ પણ એવુજ કહ્યુ છે—

"यदि पुत्रात् भवेत्स्वर्गो, दानधर्मो न विद्यते ।
मुपितस्तत्र लोकोऽय, दानधर्मो निरर्थकः ॥
बहुपुत्रा डुली गोधा, ताम्रचूडस्तथैव च ।
तेषा च प्रथम स्वर्गः, पश्चात् लोको गमिष्यति ॥"

ને એ વાતને ખૂબ જ શાતિથી વિચારવામા આવે તો પુરુષોની અપેક્ષાએ કાચબો, ઘો, અને કુકડાઓને સ્વર્ગમા સહુ પ્રથમ સ્થાન મળે કેમ કે, તેમને ત્યા મનુષ્યોની અપેક્ષાએ ઘણા જ સતાન પેદા થાય છે વળી બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવવાથી જે અહિં તમસ્તમા નરકમા જવાનુ બતાવેલ છે એનુ

'वेदानधीत्य' इत्यादित्रयस्योत्तर दत्वा सम्प्रति 'भुक्त्वा भोगान्' इत्यस्योत्तरमाह—

मूलम्—

खणमित्तसुक्खा बहुकालदुक्खा, पगामदुक्खा अनिगामसुक्खा।
संसारमोक्खस्स विपक्खभूया, खाणी अणत्थाण उ कामभोगा॥१३॥

छाया-क्षणमात्रसौख्या बहुकालदुःखा, प्रकामदुःखा अनिकामसौख्याः।
संसारमोक्षस्य विपक्षभूताः, खनिरनर्थाना तु कामभोगा' ॥१३॥

टीका—'खणमित्तसुक्खा' इत्यादि—

एते कामभोगास्तु क्षणमात्रसौख्याः=क्षणमात्र सौख्य=सुख येभ्यस्ते तथा, सेवनकाल एव स्वल्पसुखजनकाः इत्यर्थः, तथा-बहुकालदुःखाः-बहुकाल=पल्यो-

---

किया गया है उसका प्रयोजन केवल इतना ही है कि-विडाल वृत्तिवाले दुःशील ब्राह्मणों द्वारा सन्मार्गकी प्ररूपणा न होकर प्रत्युत कुमार्गकी ही प्ररूपणा होता है। पशुवधकी पुष्टि होती है॥ १२॥

इस गाथा द्वारा पुत्रोंने पिताकी "वेदोंको पढो, ब्राह्मणोंको जिमाओ एव पुत्रोंको उत्पन्न करो" इन तीन बातोंका उत्तर दिया है। अब वे 'भोगोंको भोगो" इस बातका उत्तर देते हैं-

'खणमित्त सुक्खा' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे तात! (कामभोगा-कामभोगाः) कामभोग (खणमित्त सुक्खा-क्षणमात्र सौख्याः) जिनसे जीवोंको क्षणमात्र सुख प्राप्त होता है ऐसे हैं-सेवन करनेके समयमें भी इनसे स्वल्पसुख मिलता है, बादमें तो (बहुकाल दुक्खा-बहुकाल दुःखा) इनसे पल्योपम एव सागरोपम

પ્રયોજન ફક્ત એટલુ જ છે, કે, પોતાને બ્રાહ્મણપ્રિય બનાવતા છતા દુ શીલ એવા બ્રાહ્મણોથી સન્માર્ગની પ્રરૂપણા ન બનતા ઉલટી કુમાર્ગની પ્રરૂપણા થાય છે પશુ વધને પુષ્ટિ મળે છે ॥૧૨॥

આ ગાથાથી પુત્રોએ પિતાની 'વેદોને ભણવાની, બ્રાહ્મણોને જમાડવાની, અને પુત્રોને ઉત્પન્ન કરો" આ ત્રણ વાતો નો પ્રત્યુત્તર આપેલ છે હવે તે "ભોગોને ભોગવો" આ વાતનો ઉત્તર આપે છે "खणमित्त सुक्खा" ઈત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—હે તાત! कामभोगा-कामभोगा કામભોગ કે, खणमित्तसुक्खा-क्षणमात्रसौख्य જેનાથી જીવોને ક્ષણ માત્ર સુખ પ્રાપ્ત થાય છે વળી જેને સેવન કરવાના સમયમા પણ તેનાથી સ્વલ્પ સુખ મળે છે, પરતુ પરિણામે बहुकालदुक्खा-बहुकालदु खा તેનાથી પલ્યોપમ અને સાગરોપમ કાળ સુધી

पमसागरोपमादि-कालव्यापि दु'ख नारकादिक येभ्यस्ते तथा। भवतु क्षणमात्र-सौख्यम्, परन्तु तच्चेत् प्रकृष्ट भवेत्, तदा राज्यार्थिवद् धान्यार्थिवच्च प्रकृष्ट-सुखार्थिना बहुकालव्यापि दुःखमपि ग्राह्य स्यादिति तन्निराकर्तुमाह-' अणिकाम-सुक्खा' इत्यादि—ते कामभोगा हि अनिकामसौख्याः-अनिकामम्-अपकृष्ट= तुच्छ सौख्य-सुख येभ्यस्ते तथा, पुनश्च-पकामदु खा-पकाम प्रचुर दुःख येभ्यस्ते तथा। प्रकामदुःख-असातवेदनीयदुःखजनित दशविध-वेदनारूप नारक दुःखम्, तथैवासातवेदनीयजनितमनन्त-जन्ममरणच्छेदनभेदनवेदनारूप नरकनैगोदिक दुःख च। तथा-ससारमोक्षस्य विपक्षभूताः-ससारः-चतुर्गतिकभवभ्रमण तस्माद् मोक्षः पृथग्भवन तस्य विपक्षभूताः-शत्रुभूताः, समारपरिभ्रमणवर्द्धका इत्यर्थः। पुनश्च-खनिः=आकरः अनर्थानाम्=ऐहलौकिकपारलौकिकदुःखानाम्॥ अय भावः-एते

कालतक जीवको नरक निगोदादिकके दुःख ही भोगने पड़ते हैं। यदि कोई यहा ऐसी आशका करे कि राज्यार्थीकी तरह अथवा धान्यार्थीकी तरह प्रकृष्ट सुखार्थीके लिये बहुकाल व्यापी दुःख भी ग्राह्य हो जाता है जबकि वह क्षणमात्र सुख भी प्रकृष्ट-अत्यधिक हो तो। ऐसी आशकाके समाधान निमित्त कहते हैं कि ये कामभोग (अनिगामसुक्खा-अनिकामसौख्या) तुच्छ सुख देनेवाले हैं किन्तु निकाम-अत्यत सुखप्रद नही है, तथा (पगामदुक्खा-प्रकामदुःखाः) अत्यन्त दुःख देने वाले हैं नरकके दश प्रकारकी क्षेत्र वेदना रूप अत्यत दुःखोंको तथा निगोदके जन्ममरण छेदन भेदनके अनन्त दुःखोको देनेवाले हैं, (ससारमोक्खस्स विपक्खभूया-ससारमोक्षस्य विपक्षभूता.) इसीलिये ये कामभोग ससारसे मुक्त होनेमे अन्तरायरूप हैं। तथा (अणत्थाणखाणी-अनर्थाना खनिः) ऐहलौकिक अनर्थों की ये खान है। तात्पर्य इसका यह है कि ये कामभोग काल एव

જીવને નરક નિગોદાદિકના દુ ખોને ભોગવવા પડે છે, ને કોઇ અહી એવી આશ કા કરે કે, રાજ્યાર્થીની માફક અથવા ધાન્યાર્થીની માફક પ્રકૃષ્ટ સુખાર્થીને માટે બહુકાળ વ્યાપિ દુ ખ પણ સ્વીકાર્ય હોય છે જ્યારે કે, ક્ષણ માત્ર સુખ પણ અત્યધિક હોય તો આવી આશ કાના સમાધાન નિમિત્તે કહે છે કે, એ કામભોગ અનિકામસુક્ખા-અનિકામસૌખ્યા તુચ્છ સુખ આપનાર છે પરતુ અત્ય ત સુખપ્રદ નથી, પ્રગામદુક્ખા-પ્રકામદુ ખા અત્ય ત દુ ખ આપનાર છે નરકની દશ પ્રકારની ક્ષેત્ર વેદનારૂપ અત્ય ત દુ ખોને તથા નિગોદના જન્મ, મરણ, છેદન, ભેદનના અન ત દુ ખોને આપનાર છે ससारमोक्खस्स विपक्ख भूया-ससारमोक्षस्य विपक्षभूता આથી જ એ રીતે કામભોગ સ સારથી મુક્ત થવામા અ તરાય રૂપ છે अणत्थाण खाणी-अनर्थाना खनि तथा આ લોક

कामभोगाः कालत परिमाणतश्चाल्पसुखजनका प्रचुर अनन्तदु.खवर्द्धकाश्च सन्ति। तथा चैते ससारपरिभ्रमणकारका ऐहलौकिकपारलौकिकदुःखाना खनिरूपाश्च सन्ति ॥ १३ ॥

कामभोगानामनर्थखनित्वमेव दर्शयति—

मूलम्—

परिव्वयंते अणियत्तकामे, अहो य राओ परितप्पमाणे ।
अन्नप्पमत्ते धणमेसमाणे, पप्पोति मच्चुं पुरिसे जर च ॥१४॥

छाया-परिव्रजन् अनिवृत्तकामः, अह्नि च रात्रौ परितप्यमानः ।
अन्यप्रमत्तो धनमेषयन्, प्राप्नोति मृत्यु पुरुषो जरां च ॥१४॥

टीका—'परिव्वयते' इत्यादि-

पुरुषः परिव्रजन्=विषयसुखलाभार्थमितस्ततः परिभ्रमन्, अनिवृत्तकामः=न निवृत्तः कामः=विषयोपभोगतृष्णा यस्य स तथा, विषयोपभोगतृष्णासहितः सन् अह्नि=दिने, रात्रौ च परितप्यमानः=परितः समन्तात् तप्यमानः चिन्ताग्निना समन्ताद्

परिमाणकी अपेक्षा अल्पसुखजनक एव अनन्त दुःखवर्धक हैं। संसार परिभ्रमणमे ये ही प्रधानरूपसे कारण हैं तथा इसलोक सबधी एव परलोक सबधी समस्त अनर्थो की एकमात्र खानरूप हैं ॥ १३ ॥

फिर इसी बातको कहते हैं-'परिव्वयते' इत्यादि ।

अन्वयार्थ-(अणियत्तकामे-अनिवृत्तकामः) जिसकी विषयोपभोग तृष्णा निवृत्त नही होती है ऐसा (पुरिसे-पुरुषः) पुरुष (अहो य राओ परितप्पमाणे-अह्नि च रात्रौ परितप्यमानः) रातदिन उसकी पूर्तिकी चिन्तासे सतप्त होता रहता है। और (परिव्वयते-परिव्रजन्) इधर उधर विषयसुखके लाभके लिये घूमता हुआ वह (धणमेसमाणे-धनमेषयन्)

અને પરલોક માટે અનર્થોની ખાણ સમાન છે એનુ તાત્પર્ય એ છે કે, એ કામભોગ કાળ અને પરિમાણની અપેક્ષાએ અલ્પ સુખજનક અને અનત દુખવર્ધક છે સસાર પરિભ્રમણનુ પ્રધાન રૂપથી એજ કારણ છે તથા આ લોક સબધી અને પરલોક સબધી સઘળા અનર્થોની એક માત્ર ખાણરૂપ છે ॥૧૩॥

ફરી એ જ વાતને કહે છે—"परिव्वयते" ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—अणियत्तकामे-अनिवृत्तकाम જેની વિષય ભોગવવાની તૃષ્ણા નિવૃત્ત થતી નથી એવો पुरिसे-पुरुष પુરૂષ अहो य राओ परितप्पमाणे-अह्नि च रात्रौ परितप्यमान એની પૂર્તિની ચિંતામા સતપ્ત રહ્યા કરે છે અને परिव्वयते-परिव्रजन् અહી તહી વિષય સુખના લાભને માટે ભટકનો રહીને

दह्यमानः, अन्यप्रमत्तः=अन्ये स्वस्मादितरे ये स्वजनादयस्तदर्थं प्रमत्तः तद्भरणपोषणाऽऽसक्तचित्ततया समारनिस्तरणरूपात्मकार्ये प्रमादयुक्तः, अत एव धनम् एषयन् =विविधोपायैर्हिरण्यसुवर्णादिनवविधपरिग्रहमुपार्जयन् मृत्यु=मरण जरा=वृद्धावस्था च प्राप्नोति । 'जहो' इति सप्तम्यर्थे प्रथमा, आर्षत्वात् ॥ १४ ॥

धनकी चाहना किया करता है तथा (अन्नपमत्ते-अन्यप्रमत्तः) अन्य अपनेसे भिन्न जनोंमे उनके भरणपोषणकी चिन्तामे पडकर ससारसे पार होने रूप आत्मकार्यमे प्रमादी बन जाता है। इस तरह प्रमादी बना हुआ यह मनुष्य (जरां मच्चु च पप्पोति-जरा मृत्यु च प्राप्नोति) जरावस्थाको एव मृत्युको प्राप्त कर लेता है ।

भावार्थ—कामभोग अनर्थकी खान है यह बात इस गाथा द्वारा पुष्ट की गई है। इस मे सूत्रकार यह कह रहे हैं कि जिसकी विषयभोग तृष्णा शात नही होती है वह व्यक्ति कभी आत्मकल्याणके मार्गमें आगे नहीं आता है। क्यों कि उसको तो रात दिन यही चिन्तारूप राक्षस सताया करता है कि मेरी विषयोपभोग तृष्णा किस प्रकार शात हो। कहा जाऊ-किसे पकडू, कैसे धन कमाउ ? इत्यादि बातोंसे ही उसको अवकाश नहीं मिलता है तो फिर आत्माकी बातें करनेका उसको अवसर कैसे हाथ लग सकता है। रातदिन इसी चिन्तामे मग्न हुआ वह बिचारा अपनेसे सर्वथा भिन्न रहने वाले व्यक्तियोंकी कुटुम्ब परिवारकी सेवा शुश्रूषामे फसा रहता है। इस तरह प्रमादी हुए इस मनुष्यको धीरे-

ते धणमेसमाणे-धनमेषयन् धननी चाहना કર્યા કરે છે तथाअन्नप्पमत्ते-अन्य प्रमत्त પોતાનાથી ભિન્ન જનોમા એના ભરણપોષણની ચિંતામા પડીને સ સારથી પાર થવામા આત્મકાર્યમા પ્રમાદી બની જાય છે આ રીતે પ્રમાદી બનેલ એ મનુષ્ય जरा मच्चु च पप्पोति-जरा मृत्यु च प्राप्नोति वृद्धावस्थाने तेमज आखरे मृत्युने पामे छे

ભાવાર્થ—કામભોગ અનર્થની ખાણ છે, આ વાતને આ ગાથા દ્વારા પુષ્ટ કરવામા આવેલ છે તેમા સૂત્રકાર એ બતાવે છે કે, જેની વિષયભોગથી વિષયની ઈચ્છા શાત થતી નથી તેથી તે વ્યક્તિ આત્મકલ્યાણના માર્ગમા કદી પણ આગળ આવી શકતી નથી એને તો રાત દિવસ એ ચિંતારૂપ રાક્ષસ સતાવ્યા કરે છે કે, મારી વિષયભોગની તૃષ્ણા કઈ રીતે શાત થાય ! કયા જાઉ ? શુ કરૂ ? કઈ રીતે ધન કમાઉ ? વગેરે વાતોથી તેને અવકાશ જ મળતો નથી તો પછી આત્માની વાત કરવાનો અવસર તેને કયાથી મળે ? રાતદિવસ એજ ચિંતામા મગ્ન બની રહેતો એવો તે મનુષ્ય બિચારો પોતાનાથી સર્વથા ભિન્ન રહેનાર વ્યક્તિઓની સેવા શુશ્રૂષામા ફસાઈ રહે છે આ

कामभोगाः कालत परिमाणतश्चाल्पसुखजनका प्रचुर अनन्तदुःखवर्द्धकाश्च सन्ति। तथा चैते ससारपरिभ्रमणकारका ऐहलौकिकपारलौकिकदुःखाना खनिरूपाश्च सन्ति ॥ १३ ॥

कामभोगानामनर्थखनित्वमेव दर्शयति—

मूलम्—

परिव्वयंते अणियत्तकामे, अहो य राओ परितप्पमाणे ।
अन्नप्पमत्ते धणमेसमाणे, पप्पोति मच्चुं पुरिसे जर च ॥१४॥

छाया-परिव्रजन् अनिवृत्तकामः, अह्नि च रात्रौ परितप्यमानः ।
अन्यप्रमत्तो धनमेषयन्, प्राप्नाति मृत्यु पुरुषो जरां च ॥१४॥

टीका—'परिव्वयते' इत्यादि-

पुरुषः परिव्रजन्=विषयसुखलाभार्थमितस्ततः परिभ्रमन्, अनिवृत्तकामः-न निवृत्तः कामः=विषयोपभोगतृष्णा यस्य स तथा, विषयोपभोगतृष्णासहितः सन् अह्नि=दिने, रात्रौ च परितप्यमानः=परितः समन्तात् तप्यमानः चिन्ताग्निना समन्ताद्

परिमाणकी अपेक्षा अल्पसुखजनक एव अनन्त दुःखवर्धक हैं। ससार परिभ्रमणमे ये ही प्रधानरूपसे कारण है तथा इसलोक सबधी एव परलोक सबधी समस्त अनर्थो की एकमात्र खानरूप हैं ॥ १३ ॥

फिर इसी बातको कहते है-'परिव्वयते' इत्यादि ।

अन्वयार्थ-(अणियत्तकामे-अनिवृत्तकामः) जिसकी विषयोपभोग तृष्णा निवृत्त नही होती है ऐसा (पुरिसे-पुरुषः) पुरुष (अहो य राओ परितप्पमाणे-अह्नि च रात्रौ परितप्यमानः) रातदिन उसकी पूर्तिकी चिन्तासे सतप्त होता रहता है। और (परिव्वयते-परिव्रजन्) इधर उधर विषयसुखके लाभके लिये घूमता हुआ वह (धणमेसमाणे-धनमेषयन्)

અને પરલોક માટે અનર્થોની ખાણ સમાન છે એનુ તાત્પર્ય એ છે કે, એ કામભોગ કાળ અને પરિમાણની અપેક્ષાએ અલ્પ સુખજનક અને અનત દુખવર્ધક છે સસાર પરિભ્રમણનુ પ્રધાન રૂપથી એજ કારણ છે તથા આ લોક સબધી અને પરલોક સબધી સઘળા અનર્થોની એક માત્ર ખાણરૂપ છે ॥૧૩॥

ફરી એ જ વાતને કહે છે—"परिव्वयते" ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—अणियत्तकामे-अनिवृत्तकाम જેની વિષય ભોગવવાની તૃષ્ણા નિવૃત્ત થતી નથી એવો पुरिसे-पुरुष પુરૂષ अहो य राओ परितप्पमाणे-अह्नि च रात्रौ परितप्यमान. એની પૂર્તિની ચિતામા સતપ્ત રહ્યા કરે છે અને परिव्वयते-परिव्रजन् અહી તહી વિષય સુખના લાભને માટે ભટકનો રહીને

लालप्यमान=भृश लपन्त व धनतृष्णावन्त जन हराः-हरन्त्यायुरिति हरा अहो रात्राः, हरन्ति=भवान्तर नयन्ति, इत्यतो धर्मे प्रमाद. कथम्-नर्यात् धर्मकार्ये कथ चिदपि प्रमादो न कर्तव्यः ॥१५॥

सम्प्रति पुरोहितः कुमारो पुनरपि धनादिभिः प्रलोभयितु माह—

मूलम्—

धणं पभूय सह इत्थि आहि, सयणा तहा कामगुणा पगामा।
तव कए तप्पइ जस्स लोओ, त सव्व साहीणमिहेव तुब्भ ॥१६॥

इस प्रकारके मनोराज्यादिक विकल्पोंमें पडकर (लालप्पमाण-लालप्यमानम्)-व्यर्थही ज्यादा बकवाद करनेवाले उस मनुष्यको (हरा-हराः) दिन और रात्रिया (हरति-हरन्ति) इस भवसे उठाकर दूसरे भवमें पहुंचा देती है अतः (कह पमाओ-कथं प्रमादः) धर्ममें प्रमाद करना कैसे उचित माना जा सकता है, कभी नहीं।

भावार्थ—जैसे २ दिन और रात्रिया व्यतीत होती जाती है वैसे २ इस जीवकी आयु गलित होती रहती है। अतः अनेक प्रकारके संकल्पों एव विकल्पोमे पडे हुए प्राणी इस बातको जरा भी नहीं विचारते है कि मुझे पर्यायसे पर्यायान्तरित होनेका समय आ रहा है। वे तो उल्टे रात दिन इसी चिन्तामें फसे रहते है कि मुझे यह करवाना है यह नहीं करवाना है यह मेरा है यह मेरा नहीं है। इसी विचार में पडे हुए वे जीव मर जाते हैं, अत धर्मसेवनमे किसीभी जीवको प्रमाद करना उचित नहीं है ॥१५॥

एव-एवम् આવા પ્રકારના મનોરાજ્યાદિક વિકલ્પમા પડીને लालप्पमाण-लालप्यमानम् व्यथ मा नकामेा બકવાદ કરવાવાળા તે મનુષ્યને हरा-हरा દિવસ અને રાત हरति-हरन्ति આ ભવમાથી ઉપાડીને બીજા ભવમા પહેાચાડી દે છે આથી कह पमाओ-कथ प्रमाद ધર્મમા પ્રમાદ કરવેા એ કઇ રીતે ઉચિત માની શકાય ? જરા પણ નહી

ભાવાર્થ—જેમ જેમ દિવસ અને રાત વ્યતિત થતી રહે છે તેમ તેમ આ જીવનુ આયુષ્ય ઓછુ થતું જાય છે, આથી અનેક પ્રકારના સકલ્પેા અને વિકલ્પેામા પડેલા પ્રાણી આ વાતને જરા પણ વિચારતા નથી કે, મારા માટે આ ભવમાથી બીજા ભવમા જવાનેા સમય નજીક આવી રહ્યો છે એ તેા ઉલટેા રાત દિવસ એ ચિંતામા ફસાયેલેા હેાય છે કે, મારે આ કરાવવું છે, આ નવી કરાવવું આ મારૂ છે, આ મારૂ નથી આવા વિચારમા પડેલેા આ જીવ મરી જાય છે. આથી કેાઈ પણ જીવે ધર્મ સેવનમા પ્રમાદ કરવેા ઉચિત નથી ॥ १५ ॥

पुनः किं चिन्तयति ? तदाह—

मूलम्—

इमं च मे अत्थि, इमं च नत्थि, इमं च मे किच्चमिमं अकिच्चं।
तं एवमेव लालप्पमाणं, हरा हरंति त्ति कहं पमाओ ॥१५॥

छाया—इद च मे अस्ति, इद च नास्ति, इद च मे कृत्यमिदमकृत्यम्।
तमेवमेव लालप्यमान, हरा हरन्तीति कथ प्रमादः ॥ १५ ॥

टीका—'इम च मे' इत्यादि—

मे=मम, इद च धान्यादिकम् अस्ति, इद रजतसुवर्णा भरणादिक च मम नास्ति। च पुनः इद पङ्क्तुसुखकारक गृहादिक मम कृत्य करणीयम्, इद च अलाभदायक वाणिज्यादिक मम अकृत्यम्—अकरणीयम्। एवमेव अनेन प्रकारेणैव

---

२ जरा एव मृत्यु घेर लेती है तब वह पश्चात्ताप करने लगता है पर अब क्या होता है। मरकर इसको दुर्गतिमें भटकना ही पड़ता है ॥१४॥

विषयी लोक और क्या विचारता है सो इस गाथा द्वारा कहते हैं—

'इम च मे' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(इम-इदम्) यह धन धान्यादिक (मे-मे) मेरा है और (इम-इदम्) यह रजत सुवर्णादिक (मे-मे) मेरा (नत्थि-नास्ति) नहीं है। तथा (इम मे किच्चम् इम अकिच्च-इद मे कृत्यम् इदम् अकृत्यम्) यह नवीन घर कि जिसमें छहो ही ऋतुओंमें आराम मिल सके मुझे बनवाना है, तथा यह जो मेरे घर पर अलाभ दायक व्यापार आदि चल रहा है उसको बद कर देना है—वह करणीय नही है। (एव-एवम्)

પ્રમાણે પ્રમાદી બનેલા એ મનુષ્યને ધીરે ધીરે વૃદ્ધાવસ્થા અને મૃત્યુ ઘેરી લે છે ત્યારે તે પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગે છે પરંતુ હવે શું થઇ શકે ? મરીને તેણે દુર્ગતિમાં જ ભટકવું પડે છે ॥ ૧૪ ॥

વિષયી લોકો બીજુ શુ વિચારતા હોય છે આ ગાથા દ્વારા કહેવામા આવે છે—" इम च मे "-ઇત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—इम-इदम् આ ધન ધાન્યાદિક मे-मे મારૂ છે અને इम-इदम् આ રજત સુવર્ણાદિક मे-મેમ મારા नत्थि-नास्ति નથી, તથા इम मे किच्च इम अकीच्च-इद मे कृत्य इदम् अकृत्यम् એ નવીન ઘર કે જેમા છએ ઋતુ ઓમા આરામ મળી શકે તેવુ બનાવવુ છે, તથા મારા ઘરમા આ જે અલા ભદાયક વેપાર ચાલી રહેલ છે એને બધ કરી દેવો છે, તે કરવા યોગ્ય નથી

वेऽपि तदवाप्तियोग्यतया 'सह इत्थियाहिं' इत्युक्तम्, 'सव्व' इति छुप्तमथमान्तम् ॥१६॥

तातस्य वचन निशम्य कुमारौ ब्रूतः—

मूलम्—

धणेण किं धम्मधुराहिगारे, सयणेण वा कामगुणेहि चेव ।
समणा भविस्सामु गुणोहधारी, बहिंविहारा अभिगम्म भिक्खं॥१७॥

छाया—धनेन किं धर्मधुराधिकारे, स्वजनेन वा कामगुणैश्चैव ।
श्रमणौ भविष्यावो गुणौघधारिणौ, बहिर्विहारौ अभिगम्य भिक्षाम् ॥१७॥

टीका—'धणेण किं' इत्यादि—

भो तात ! धर्मधुराधिकारे—धर्मस्य धूर्धर्मधुराः, तस्या अधिकारे मस्तावे—धर्माचरणे इत्यर्थः, धनेन स्वजनेन, वा=अथवा कामगुणै.=मनोज्ञशब्दादिविषयैश्चैव किम् ? । धर्माचरणे धनादीना न किंचित्प्रयोजनमस्तीति भावः ।

गया है वह उनकी योग्यताको लेकर-कहा गया है । अर्थात् यदि वे चाहेंगे तो अनेक विवाह उनके हो सकेंगे ।

भावार्थ—साधारण जनताको जैसा ख्याल होता है वैसाही ख्याल पुरोहितजीका है, उसीके अनुसार वे अपने पुत्रोंको समझा रहे है । साधारण जनता यही समझती है कि तपस्या सासारिक भोगोपभोगकी वस्तुओंको प्राप्त करनेके लिये ही की जाती है, ऐसा समझकर ही पुरोहितने अपने पुत्रोंसे कहा है कि पुत्रो ! अपने घरमे किसी भी वस्तुकी न्यूनता नही है सब वस्तुएँ भोगोपभोगकी सुलभ है क्या धन क्या स्वजन सब कुछ मौजूद है फिर तपस्या करनेका अभिप्राय तुम दोनोंका क्यों हो रहा है ॥ १६ ॥

છે " એવુ જે કહેવામા આવ્યુ છે તે એમની યેાગ્યતાને લઈને કહેવામા આવ્યુ છે જો તેઓ ચાહે તો અનેક વિવાહ તેમના થઇ શકે તેમ છે

ભાવાર્થ—સાધારણ જનતાનો જેવો ખ્યાલ હોય છે તેવો જ ખ્યાલ પુરોહિતજીનો પણ છે એ અનુસાર તેઓ પોતાના પુત્રોને સમજાવી રહ્યા છે સાધારણ જનતા એવું સમજે છે કે, તપસ્યા સાસારિક ભોગોપભોગની વસ્તુઓને પ્રાપ્ત કરવા માટે જ કરવામા આવે છે એવુ સમજીને જ પુરોહિતે પોતાના પુત્રોને કહ્યુ કે, પુત્રો આપણા ઘરમા કોઈ પણ વસ્તુની ખામી નથી ભોગોપભોગની સઘળી વસ્તુઓ સુલભ છે શુ સ્ત્રી, શુ ધન, શુ સ્વજન સઘળુ આ ઘરમા મોજુદ છે પછી તપસ્યા કરવાની માથાકુટમા શા માટે ઉતરી રહ્યા છો ?,।। १६ ।।

छाया—धन प्रभूत सहस्त्रीभिः, स्वजनाः तथा कामगुणाः प्रकामाः ।
तपः कृते तप्यते यस्य लोकः, तत्सर्वं स्वाधीनमिहैव युवयोः ॥१६॥

टीका—'धण' इत्यादि—

हे पुत्रौ! यस्यकृते लोक, तपस्तप्यते, तत्सर्वं युवयोरिहैव गृहे स्वाधीनमस्ति। किं तत्सर्वम्? इत्याह—प्रभूत=प्रचुर, धनम्, तथा 'सहस्त्रीभि स्वजनाः, माता-पित्रादयः स्त्रियश्चेत्यर्थः, तथा प्रकामाः=प्रचुराः, कामगुणाः=मनोज्ञशब्दादिविषयाः,। सर्वं स्वाधीनमस्तीत्यर्थः, तपसो यत्फलं तत्सर्वं युवयोरुपलब्धमेवास्ति, अतो नास्ति तपसः प्रयोजनमिति भावः। तदानीमकृतविवाहयोस्तयोः स्त्रीणामभा-

---

कुमारोंके इस कथनको सुनकर पुनः वह पुरोहित उनको धनादिक का प्रलोभन देता है सो कहते हैं—'धण पभूय' इत्यादि।

अन्वयार्थ—'हे पुत्रो! देखो (जस्सकए-यस्य कृते) जिस वस्तुकी प्राप्तिके लिये (लोओ-लोकः) लोक (तव तप्पइ तपः तप्यते) तपको तपते हैं (त सव्व तत्सर्वम्) वह सब (तुम्ह इहेव साहिणम्-युवयोः इहैव स्वाधीनम्) तुम दोनोंके पास इस घरमे स्वाधीन है। (पभूय धण-प्रभूत धनम्) बहुत धन है तुम कुछ भी न कमाओ तौ भी वह खूट नहीं सकता है आनदसे बैठे २ खाओ। (इत्थिआहि सह सयणा-स्त्रीभिः सह स्वजनाः) स्त्रीया भी हैं माता पिता भी हैं (पगामा कामगुणा-प्रकामाः कामगुणा') मनोज्ञ शब्दादिक विषय भी हैं। फिर कहो बेटा! तुम अब किस चीजको प्राप्त करनेके लिये तपस्यामे उद्यमशील हो रहे हो। इन दोनों भाईयोंका इस समय यद्यपि विवाह नही हुआ है फिरभी "स्त्रियां है" ऐसा जो कहा

કુમારોના આ પ્રકારના કથનને સાભળીને ફરીથી પુરોહિતે તેમને ધના-દિકનુ પ્રલોભન આપ્યુ તે કહે છે—"धण पभूय"-ઇત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—जस्स कए-यस्य कृते' હે પુત્રો! જે વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે लोओ-लोक લોક तव तप्पइ-तप तप्यते તપને આદરે છે त सव्व-तत्सर्वम् એ સઘળુ तुम्ह इहेव साहिणम्-युवयो इहैव स्वाधीनम् તમારા બન્નેની પાસે આ ઘરમા ભરેલુ છે पभूय धण-प्रभूतम् धनम् ઘણું ધન છે તમો કાઈ પણ ન કમાવો તો પણ તે ખૂટે તેમ નથી આનદથી બેઠા બેઠા ખાઓ इत्थिआहिं सह सयणा-स्त्रीभि सह स्वजना બીજો પણ છે, માતા પિતા પણ છે, पगामा कामगुणा-प्रकामा कामगुणा મનોજ્ઞ શબ્દાદિકવિષય પણ છે પછી કહો, બેટા! તમો કઈ વસ્તુને પ્રાપ્ત કરવા માટે તપસ્યામા ઉદ્યમશીલ બની રહ્યા છો? એ બન્ને ભાઈઓનો વિવાહ જો કે થયેલ ન હતો છતા પણ "બીજો પણ

आत्मनोऽस्तित्वमेव सकलधर्मप्रवृत्तिकारणम्। अतस्तन्निराकरणादेषामयो-धर्मवैमुख्य स्यादिति विचिन्त्यात्मनोऽस्तित्व प्रतिषेधयन् पुनस्त्वात आह—

मूलम्—

जहा य अग्गी अरणीउऽसंतो, खीरे घयं तिल्लमहा तिलेसुं।
एवमेव जाया सरीरामि सत्ता, समुच्छई नासइ नावचिट्ठे ॥१८॥

छाया—यथा चाग्निररणावसन्, क्षीरे घृत तैलमथ तिलेषु।
एवमेव जातो! शरीरे सत्वा', समूर्च्छन्ति नश्यन्ति नावतिष्ठन्ते ॥१८॥

टीका—'जहा य' इत्यादि—

हे जातौ-पुत्रौ! यथा च=यथैव, च शब्दोऽवधारणे, अग्नि' अरणौ=अग्नि

भावार्थ—पिताने जिस निमित्त तपका करना निषिद्ध किया है उसी निमित्तका निषेध वे भी तपश्चर्यामें उसको अनुपयोगी बतलाते हुए कर रहे हैं-कहते हैं हे पिताजी। धन स्वजन आदिका तपस्यासे क्या सम्बन्ध है। अभीतक जितनेभी ऋषिजन मुक्ति पधारे हैं, वे सब एक त्यागके प्रभावसे ही पधारे हैं। अतः हमको इन वस्तुओंसे क्या प्रयोजन है। हम तो निर्दोष भिक्षावृत्ति करते हुए सद्गुणोंको उपार्जित करना चाहते हैं। अतः सम्यग्दर्शनादिक मुक्तिप्रापक सद्गुणोंका उत्कृष्ट सचय मुनि बने विना नहीं हो सकता है इसलिये ही हम मुनि बनना चाहते हैं ॥१७॥

पुत्रोंकी इस प्रकार बात सुनकर पुरोहितने विचार किया कि आत्माका अस्तित्वही सकल धर्मकी प्रवृत्तिका निमित्त है-"अत आत्मा नहीं" है अब यही उनको समझाना चाहिये ताकि इनकी प्रवृत्ति धर्मसे विमुख

ભાવાર્થ—પિતાએ જે નિમિત્તે તપનો નિષેધ કરેલ છે એજ નિમિત્તનો નિષેધ તેઓ પણ તપસ્યામા ખીન ઉપયોગી હોવાનુ બતાવીને કહે છે કે, હે પિતાજી! ધન, સ્વજન, આદિનો તપસ્યાની સાથે શુ સબધ છે? આજ સુધીમા જેટલા પણ ઋષિજન મુક્તિને પામ્યા છે, તે સઘળા એક ત્યાગના પ્રભાવથીજ મોક્ષે પધાર્યા છે આથી અમારે એ વસ્તુઓ સાથે કાઈ પણ પ્રયોજન નથી અમે તો ભિક્ષાવૃત્તિ કરીને જ તેમજ સદ્ગુણોને ઉપાર્જીત કરવા ચાહીએ છીએ આથી સમ્યગ્દર્શનાદિક મુક્તિને આપનાર સદ્ગુણોને ઉપાર્જીત કરવાનુ ઈચ્છીએ છીએ સમ્યગ્દર્શનાદિક મુક્તિને આપનાર સદ્ગુણોનો ઉત્કૃષ્ટ સચય મુનિ થયા વગર બની શકતો નથી આ માટે જ અમો મુનિ બનવા ઈચ્છીએ છીએ ॥ ૧૭ ॥

પુત્રોની આ પ્રકારની વાત સાભળીને પુરોહિતે વિચાર કર્યો કે, આત્માનું અસ્તિત્વ જ સઘળા ધર્મની પ્રવૃત્તિનુ નિમિત્ત છે "અત આત્મા છે જ નહીં" એજ

उक्तं च वेदेऽपि—

"न प्रजया न धनेन त्यागेनैकेनामृतत्वमानशुः" इत्यादि। ऋषयस्त्यागेनैव मोक्षं प्रापुः, न तु सतानेन धनेन वेति भावः। अतः आवाम् भिक्षाम्=उद्गमोत्पादादिदोषवर्जितपिण्डग्रहणरूपाम् अभिगम्य=संप्राप्य, बहिर्विहारौ=बहिः=ग्रामनगरादिभ्यो बहिर्द्रव्यतो भावतश्चाप्रतिबद्धो विहारो विहरणं ययोस्तौ तथाभूतौ, गुणौघधारिणौ=गुणौघ सम्यग्दर्शनचारित्रादिगुणसमूह धर्तुं शील ययोस्तौ तथा,—सम्यग्दर्शन—चारित्रादिसपन्नौ, श्रमणौ=तपस्विनौ भविष्यावः ॥१७॥

पिताके वचन सुनकर फिर कुमार बोलते हैं—'धणेण' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे पिताजी! (धम्मधुराहिगारे-धर्मधुराधिकारे) धर्माचरण करनेमें (धणेण किं-धनेन किम्) हमको धनसे क्या प्रयोजन है। (सयणेण वा किं-स्वजनेन किम्) तथा स्वजनोंसे भी क्या प्रयोजन है (कामगुणेहि चेव किं-कामगुणैश्चैव किम्) और क्या प्रयोजन मनोज्ञ शब्दादिक विषयोंसे वेदमें भी यही बात समझाई गई है—"न प्रजया धनेन त्यागेनैकेनामृतत्वमानशुः" ऋषियोंने तो त्यागसे ही मोक्ष प्राप्त किया है सतान अथवा धनसे नहीं। अतः हम लोग भी (भिक्खं अभिगम्म-भिक्षाम् अभिगम्य) उद्गम उत्पाद आदि दोनोंसे रहित पिण्डग्रहणरूप भिक्षाको प्राप्त करके (बहिं विहारा-बहिर्विहारौ) द्रव्य और भावसे अप्रतिबद्ध-विहारवाले होते हुए (गुणोहधारी-गुणौघधारिणौ) सम्यग्दर्शन ज्ञानचारित्र आदि गुण समूहोंसे सपन्न (समणा भविस्सामु-श्रमणौ भविष्यावः) मुनि होवेंगे।

પિતાના વચન સાભળીને કુમાર કહે છે—"धणेण"-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—હે પિતાજી! धम्म धुराहिगारे-धर्मधुराधिकारे ધર્મનુ આચરણ કરવામા धणेण किं-धनेन किम् અમારે ધનનુ શુ પ્રયોજન છે તથા सयणेण वा किम्-स्वजनेन वा किम् સ્વજનનુ પણ શું પ્રયોજન છે? તેમજ कामगुणेहिं चेव किं-कामगुणैश्चैव किम् મનોજ્ઞ શબ્દાદિક વિષયોનુ પણ શુ પ્રયોજન છે? વેદમા પણ આ વાત સમજાવવામા આવેલ છે—"न प्रजया धनेन त्यागेनैकेनामृतत्वमानशु" ઋષિઓએ તો ત્યાગથી જ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરેલ છે સતાન અથવા તો ધનથી નહી. આથી અમો પણ भिक्खम् अभिगम्म-भिक्षाम् अभिगम्य ઉદ્ગમ ઉત્પાદ આદિ બનેથી રહિત પિંડ ગ્રહણરૂપ ભિક્ષાને પ્રાપ્ત કરીને बहिं विहारा-बहिर्विहारौ દ્રવ્ય અને ભાવથી અપ્રતિબદ્ધ-વિહાર કરવાવાળા બનીને गुणोहधारी-गुणौघधारिणौ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચરિત્ર આદિ ગુણ સમૂહોથી સપન્ન समणा भविस्सामु-श्रमणौ भविष्यावः મુનિ બની જઈશું

इदमत्रबोध्यम्-पूर्वमसन्त एव जीवा. शरीराकारपरिणतभूतसमुदायादुत्पद्यन्ते, वदन्ति च-' पृथिव्यप्तेजोवायवस्तत्त्वानि, एतेभ्यश्चैतन्य, मद्याङ्गेभ्यो मदशक्तिवत्" इति । यथामदशक्तिरूपमेक वस्तु मद्यसाधनाना-धातकी-पुष्प-गुड-धाना म्नूना सयोगादुत्पद्यते तद्वदय चेतनाशक्तिरूपोऽयमात्मा पृथिव्यादितत्त्वसयोगा दुत्पद्यत इति तदर्थः, भूताना पृथग्भावे शरीरनाशस्तदा जीवोऽपि नश्यतीति ।

यद्वा-शरीरे सत्यपि अमी सत्त्वा नश्यन्ति, न चावतिष्ठन्ते, जलबुद्बुदवत्। उक्त हि तैः—" जलबुद्बुदवज्जीवाः " इति । अय भावः-शरीरादन्य आत्मा नास्ति, मत्यक्षतोऽनुपलभ्यमानत्वात् । अतः शशविषाणतुल्यस्यात्मनोऽस्तित्वमेव नास्तीति तन्मोक्षाय धर्माचरण निरर्थकमिति ॥ १८ ॥

अनुभव करनेके लिये उनका परलोकमें जाना एक कल्पित बात ही है। अतः इससे यही बात सिद्ध होती है कि जीवका नर्जन्म नही होता है।

भावार्थ—भूतोंके समुदायसे चैतन्यकी उत्पत्ति माननेवालोका ऐसा कहना है कि कायाकार परिणत भूतसमुदायसे ही पहिलेसे उनमे प्रत्येकमें अविद्यमान जीव उत्पन्न होता है-जिस प्रकार मद्यागोसे मदशक्ति उत्पन्न होती है । अर्थात्-जैसे मदशक्तिरूप एक वस्तु मद्यके साधनों-धातकी पुष्प, गुड, धान, जव आदिके सयोगसे उत्पन्न होती है उसी तरह चेतना शक्तिरूप यह आत्मा भी पृथिव्यादि भूतोंके संयोगसे उत्पन्न होता है। भूतोंके पृथग्भाव होने पर शरीरके नाशसे जीवका भी विनाश हो जाता है अथवा शरीरके नाशसे जीवका भी विनाश हो जाता है अथवा शरीर रहने पर भी जीव नष्ट हो जाता है जलबुद्बुदकी तरह वह ठहरता नही है। क्यों कि "जलबुद्बुदवज्जीवाः" ऐसा उनका कथन है । अतः-"प्रत्यक्षतोऽनुपलभ्यमानत्वात्"-प्रत्यक्षसे नही जाना गया होनेसे-" आत्मा-

---

માટે એનુ પરલોકમા જવુ એ તદ્દન કલ્પિત વાત છે આથી એ વાત સિદ્ધ બને છે કે, જીવનો પુનર્જન્મ થતો નથી

ભાવાર્થ—ભૂતોના સમુદાયથી ચૈતન્યની ઉત્પત્તિ માનવાવાળાઓનુ એવું કહેવુ છે કે, કાયા, આકાર, પરિણત ભૂતસમુદાયથી જ પહેલાથી એનામા પ્રત્યેકમા અવિદ્યમાન જીવ ઉત્પન્ન થાય છે જે પ્રમાણે મદ્યાગોથી મદશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે અર્થાત-જેમ મદશક્તિરૂપ એક વસ્તુ મદ્યના સાધનો-ધાતકી, પુષ્પ, ગોળ, ધાન, જવ, આદિના સયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે ભૂતોના પૃથક્ભાર થવાથી શરીરના નાશથી જીવનો પણ વિનાશ થઈ જાય છે અથવા શરીર રહેવા છતા પણ જીવનો નાશ થઈ જાય છે પાણીના પરપોટાની માફક તે રહી શકતો નથી કેમ કે, "जलबुद्बुदवज्जीवा " એવું એનુ કથન છે આથી "प्रत्यक्षतोऽनुपलभ्यमानत्वात्"

निर्मन्थनकाष्ठे अमन्=पूर्वमविद्यमान समूर्च्छति=उत्पद्यते। यथावा-क्षीरे-पूर्वमविद्यमान घृत समुत्पद्यते तथा च तिलेषु पूर्वमविद्यमान तैल समुत्पद्यते। एवमेव=अनेन प्रकारेणैव, शरीरेऽपि पूर्वमसन्त एव सत्त्वाः=जीवाः, समूर्च्छन्ति=समुत्पद्यन्ते। नश्यन्ति=उत्पन्ना भूत्वा अभ्रपटलमिव नाशमुपयान्ति। नावतिष्ठन्ते=शरीरनाशानन्तर न तिष्ठन्तीत्यर्थः। शरीरनाशे सति जीवानामपि नाशाज्जीवाः पुनर्धर्माधर्मविपाकानुभवार्थं न पुनर्भव प्राप्नुवन्तीति भावः।

हो जावे, ऐसा विचार कर पुरोहित अब आत्माके अस्तित्वका निषेध करता हुआ कहता हैं—'जहा य अग्गी' इत्यादि।

अन्वयार्थ-(जाया-जातौ) हे पुत्रो! (जहा-यथा) जैसे (अग्गी-अग्नि (अरणीउ-अरणौ) अरणि काष्ठमें पहिलेसे (असतो-असन्) नहीं होती है परन्तु रगडनेसे (समुच्छई-समूर्च्छति) वह वहा उत्पन्न हो जाती है तथा (जहा यथा) जैसे (खीरे-क्षीरे) दूधमे पूर्व अविद्यमान (घय समूच्छई घृत समूर्च्छति) घृत उत्पन्न हो जाता है (तिलेसु तिल्लम्-तिलेषु तैलम्) तिलों में तैल उत्पन्न हो जाता है (एवमेव-एवमेव) इसी तरह (सरीरमि-शरीरे) शरीरमें पूर्वअविद्यमान (सत्ता-सत्त्वा.) जीव भी (समुच्छई-समूर्च्छति) उत्पन्न हो जाते हैं। (नासइ-नश्यन्ति) नष्ट हो जाते हैं। (नावचिट्ठे-नावतिष्ठन्ते) शरीर नाशके अनन्तर नही रहता है। अतः जब शरीरके नाश होते ही जीव नष्ट हो जाते हैं तो फिर धर्माधर्मके विपाकको

એમને સમજાવવુ જોઈએ કે, જેથી તેની પ્રવૃત્તિ, ધર્મથી વિમુખ થઈ જાય એવો વિચાર કરીને પુરોહિત હવે આત્માનો નિષેધ કરતા કહે છે—

"जहा य अग्गी"-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—जाया, जातौ હે પુત્રો! जहा-यथा જેમ अग्गी-अग्नि અગ્નિ अरणीउ-अरणौ અરણીના લાકડામા પહેલાથી असतो-असन् નથી હોતી પરતુ રગડવાથી समूच्छई-समूच्छति તે ત્યા ઉત્પન્ન થાય છે जहा-यथा જેમ खीरे-क्षीरे દુધમા પૂર્વ અવિદ્યમાન घय समुच्छई-घृत समूर्च्छति घी ઉત્પન્ન થાય છે तिलेसु तिल्ल-तिलेषु तैलम् તલમા તેલ ઉત્પન્ન થાય છે एवमेव-एवमेव એજ રીતે सरीरमि-शरीरे શરીરમા પૂર્વ અવિદ્યમાન सत्ता-सत्वा જીવ પણ समूच्छई-समूर्च्छति ઉત્પન્ન થાય છે नासइ-नश्यन्ति નાશ પામે છે नावचिट्ठे-नावतिष्ठन्ते શરીર નાશના અનતર રહેતુ નથી આથી શરીરનો નાશ થતા જીવનો પણ નાશ થઈ જાય છે પછી ધર્માધર્મના વિપાકનો અનુભવ કરવા

इदमत्रबोध्यम्-पूर्वमसन्त एव जीवाः शरीराकारपरिणतभूतसमुदायादुत्पद्यन्ते, वदन्ति च-' पृथिव्यप्तेजोवायवस्तत्त्वानि, एतेभ्यश्चैतन्य, मद्याङ्गेभ्यो मदशक्तिवत्" इति । यथामदशक्तिरूपमेक वस्तु मद्यसाधनाना-धातकी-पुष्प-गुड-धाना म्नूना सयोगादुत्पद्यते तद्वदय चेतनाशक्तिरूपोऽयमात्मा पृथिव्यादितत्त्वसयोगा दुत्पद्यत इति तदर्थः, भूताना पृथग्भावे शरीरनाशस्तदा जीवोऽपि नश्यतीति ।

यद्वा-शरीरे सत्यपि अमी सत्त्वा नश्यन्ति, न चावतिष्ठन्ते, जलबुद्बुदवत्। उक्त हि तैः—" जलबुद्बुदवज्जीवाः " इति । अय भावः-शरीरादन्य आत्मा नास्ति, प्रत्यक्षतोऽनुपलभ्यमानत्वात् । अतः शशविषाणतुल्यस्यात्मनोऽस्तित्वमेव नास्तीति तन्मोक्षाय धर्माचरण निरर्थकमिति ॥ १८ ॥

अनुभव करनेके लिये उनका परलोकमें जाना एक कल्पित बात ही है। अतः इससे यही बात सिद्ध होती है कि जीवका नर्जन्म नहीं होता है।

भावार्थ—भूतोंके समुदायसे चैतन्यकी उत्पत्ति माननेवालोंका ऐसा कहना है कि कायाकार परिणत भूतसमुदायसे ही पहिलेसे उनमें प्रत्येकमें अविद्यमान जीव उत्पन्न होता है-जिस प्रकार मद्यागोंसे मदशक्ति उत्पन्न होती है । अर्थात्-जैसे मदशक्तिरूप एक वस्तु मद्यके साधनों-धातकी पुष्प, गुड, धान, जव आदिके सयोगसे उत्पन्न होती है उसी तरह चेतना शक्तिरूप यह आत्मा भी पृथिव्यादि भूतोंके संयोगसे उत्पन्न होता है। भूतोंके पृथग्भाव होने पर शरीरके नाशसे जीवका भी विनाश हो जाता है अथवा शरीरके नाशसे जीवका भी विनाश हो जाता है अथवा शरीर रहने पर भी जीव नष्ट हो जाता है जलबुद्बुदकी तरह वह ठहरता नही है। क्यों कि "जलबुद्बुदवज्जीवाः" ऐसा उनका कथन है । अतः-"प्रत्यक्षतोऽनुपलभ्यमानत्वात्"-प्रत्यक्षसे नहीं जाना गया होनेसे-" आत्मा-

---

માટે એનુ પરલોકમા જવુ એ તદ્દન કલ્પિત વાત છે આથી એ વાત સિદ્ધ બને છે કે, જીવનો પુનર્જન્મ થતો નથી

ભાવાર્થ—ભૂતોના સમુદાયથી ચૈતન્યની ઉત્પત્તિ માનવાવાળાઓનુ એવું કહેવુ છે કે, કાયા, આકાર, પરિણત ભૂતસમુદાયથી જ પહેલાથી એનામા પ્રત્યેકમા અવિદ્યમાન જીવ ઉત્પન્ન થાય છે જે પ્રમાણે મદ્યાગોથી મદશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે અર્થાત-જેમ મદશક્તિરૂપ એક વસ્તુ મદ્યના સાધનો-ધાતકી, પુષ્પ, ગોળ, ધાન, જવ, આદિના સયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે ભૂતોના પૃથક્ભાર થવાથી શરીરના નાશથી જીવનો પણ વિનાશ થઈ જાય છે અથવા શરીર રહેવા છતા પણ જીવનો નાશ થઈ જાય છે પાણીના પરપોટાની માફક તે રહી શકતો નથી કેમ કે, "जलबुद्बुदवज्जीवा " એવું એનુ કથન છે આથી " प्रत्यक्षतोऽनुपलभ्यमानत्वात् "

तातस्य वचन श्रुत्वा कुमारौ मोचतुः—

मूलम्—

नो इंदियग्गेज्झ अमुत्तभावा, अमुत्तभावा वि य होई निच्चो।
अज्झत्थहेउ निययओऽस्सबंधो, संसारहेउ च वयंति बंध ॥१९॥

छाया—नो इन्द्रियग्राह्यः अमुर्त्तभावात्, अमूर्त्तभावादपि च भवति नित्यः।
अध्यात्महेतुर्नियतोऽस्य बन्धः, संसारहेतु च वदन्ति बन्धम् ॥१९॥

'नो इदियगिज्झ' इत्यादि—

हे तात! यद् भवान् प्रत्यक्षतोऽनुपलभ्यमानत्वादात्मनोऽस्तित्वमेव खण्डयति, तदप्यवास्तविकमेव। यतः असौ आत्मा नो इन्द्रियग्राह्यः=इन्द्रियैः श्रोत्रादिभिर्ग्राह्यः=संवेद्यो न भवति, अमूर्त्तभावात्=अमुर्त्तत्वात्-रूपाद्यभावात्। अय भावः-यदी-

---

नास्ति" आत्मा नहीं है। इसलिये शशविषाण (ससलेका सींग) तुल्य आत्माका जब स्वतत्र कोई अस्तित्व नहीं है तो फिर उसकी मुक्तिके लिये धर्माचरण करना निरर्थक ही है ॥१८॥

इस प्रकार पुरोहित-पिताके वचनोंको सुनकर दोनों कुमारोंने क्या कहा-यह बात इस गाथा द्वारा प्रकट की जाती है—

'नो इदियगिज्झ०' इत्यादि

अन्वयार्थ—हे तात! आपने जो अभी कहा है कि प्रत्यक्ष प्रमाणसे आत्माका ग्रहण नहीं होता है अतः वह शशविषाण (सलेका सींग)की तरह असत् है सो ऐसा कहना आपका ठीक नहीं है कारण कि वह प्रत्यक्षके द्वारा जो ग्रहण नहीं होता है उसका कारण (अमुत्तभावा अमूर्त्तभावात्) उसका अमूर्त होना है अत वह (नो इदियगिज्ज-इन्द्रियग्राह्य. न) किसी भी इन्द्रियका विषय नही है। अमूर्तका तात्पर्य है रूपादिक विशिष्टत्वका

પ્રત્યથી જાણવામા આવે એમ નહીં હોવાથી "आत्मा नास्ती" આત્મા નથી આ માટે સસલાના શિંગડાની માફક આત્માનુ જ્યારે કોઈ સ્વતત્ર અસ્તિત્વ જ નથી તો પછી તેની મુક્તિ માટે ધર્માચરણ કરવુ એ નિરર્થક જ છે ॥ ૧૮ ॥

આ પ્રકારનાં પુરોહિત પિતાના વચનોને સાભળીને બન્ને કુમારોએ શું કહ્યુ-એ વાત આ ગાથા દ્વારા પ્રગટ કરવામા આવે છે—"नो इदियगिज्झ"—ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—હે તાત! આપે હમણા જ કહ્યુ કે, અપ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી આત્માનુ ગ્રહણ થતુ નથી આથી તે સસલાના શિંગડાની જેમ અસત્ છે તો આપનુ એ કહેવુ બરોબર નથી કારણ કે, પ્રત્યક્ષમા ન જોઈ શકાય તેનુ કારણ એ છે કે, अमुत्तभावा-अमूर्त्तभावात् તે અદૃશ્ય છે એ કારણે નો इदिय गिज्ज-इन्द्रियग्राह्य ન કોઈ પણ અવયવરૂપ નથી એટલે કે, તેનુ કોઇ પણ રૂપ નથી જેનામા અમૂર્તનુ તાત્પર્ય એ છે કે, રૂપ આદિ વિશિષ્ટત્વનો

न्द्रियग्राह्य सन्नोपलभ्यते, तस्यैनाभावो निश्चीयते, यथा प्रदेशविशेषे घटादीनाम्! यत्तु इन्द्रियग्राह्यमेव न भवति, तस्यानुपलम्भेऽप्यभावो न निश्चीयते, यथा पिशाचादीनाम्। किन्तु तदनुपलम्भः सशयविषयो भवेत् कथचित्।

अभाव। आत्मा अमूर्त है इसका तात्पर्य यही है कि आत्मामें रूपादिक कोई भी गुण नहीं है। तथा (अमुत्तभावा वि निच्चो-अमूर्त भावात् अपि नित्यः) अमूर्त होने पर भी यह नित्य है। (अज्झत्थ हेऊ अस्स वधो नियओ-अध्यात्महेतुः अस्य वधः नियतः) मिथ्यात्व आदिक हेतु ही इसके वधके कारण हैं। (वध ससारहेउ वयति-वधम् ससारहेतु वदन्ति) वधका होना ही ससारका हेतु कहा गया है॥

भावार्थ—दोनों पुत्रोंने पितासे आत्माके विषय में क्या कहा-यही बात इस गाथा द्वारा स्पष्ट हो रही है, इसमें यह कहा गया है कि आत्मा जो इन्द्रियोंसे घट पटादिककी तरह ग्रहण करनेमें नहीं आता है उसका कारण उसका अभाव नहीं है किन्तु अमूर्तत्व है। रूपादिक गुण जिसमें पाये जाते हैं उन्हींका इन्द्रियों द्वारा ग्रहण होता है। आत्मामें ये पौद्गलिक गुण नहीं है इसी लिये वह अमूर्तिक है। अमूर्त पदार्थोंको जाननेकी योग्यता किसी भी इन्द्रियमे नहीं होती है। क्यों कि इन्द्रियोंकी प्रवृत्ति अपने विषयभूत रूपादिक पदार्थमे ही होती है। अविषयभूत अमूर्त पदार्थोंमें नहीं। दूसरी एक बात यह भी है कि जो इन्द्रियग्राह्य होता

અભાવ આત્મા અમૂર્ત છે એનુ કારણ એ છે કે, એનામા રૂપ આદિનો કોઈ પણ ગુણ નથી अमूत्तभावा वि निच्चो-अमूर्तभावत् अपि नित्य અમૂર્ત હોવા છતા પણ તે નિત્ય છે अज्झत्थ हेऊ अस्स वधो नियओ-अध्यात्महेतु अस्य वध नियत મિથ્યાત્વ આદિ હેતુ જ એના બધના કારણ છે બધનુ થવુ એજ સસારનુ કારણ કહેવામા આવેલ છે

ભાવાર્થ—બન્ને પુત્રોએ પિતાને આત્માના વિષયમા શું કહ્યુ એ વાત આ ગાથા દ્વારા સ્પષ્ટ બની ગયેલ છે આમા એ બતાવવામા આવેલ છે કે આત્મા જે ઇન્દ્રિયોની સાથે ઘટ પટાદિકની માફક ગ્રહણ કરવાથી ત્યા આવે છે એનુ કારણ તેનો અભાવ નથી પરતુ અમૂર્તત્વ જ છે રૂપાદિક ગુણ જેનામા જોઈ શકાય છે તેનુ ઇન્દ્રિયો દ્વારા ગ્રહણ થાય છે આત્મામા એ પૌદ્ગલિક ગુણ નથી આ જ કારણે તે અમૂર્તિક છે અમૂર્તિક પદાર્થોને જાણવાની યોગ્યતા કોઈ પણ ઇન્દ્રિયોમા હોતી નથી કેમ કે, ઇન્દ્રિયોની પ્રવૃત્તિ પોતાના વિષયભૂત રૂપાદિક પદાર્થોમાજ થયેલી માનવામા આવેલ છે અવિષયભૂત અમૂર્ત પદાર્થોમા નહિ બીજી એક વાત એ પણ છે કે, ઇન્દ્ર

ननु साधकबाधक प्रमाणाभावादात्मनः संशयविषयतैवास्त्विति चेन्न, तत्साधकानुमानप्रमाणस्य सत्वात्। तथाहि-आत्मा अस्ति, अहं पश्यामि, जिघ्रामीत्याद्यनुगत प्रतीतेरन्यथानुपपत्तेः, अहं द्रष्टाऽस्मि, अहं घ्राताऽस्मि, अहं रसास्वादकोऽस्मि श्रोताचाऽस्मि, इत्येव लोके प्रत्येकजीवस्यानुभवो भवति। यद्यात्मनोऽस-

---

हुआ भी उपलब्ध नहीं होवे तो उसका अभाव नहीं किया जा सकता है। जैसे इन्द्रियग्राह्य घट यदि हमें किसी प्रदेश विशेषमें उपलब्ध नहीं होता है तो कह दिया जाता है कि यहा पर घट नहीं है। परन्तु जो मूल में ही इन्द्रियोंका विषय नहीं हो सकता है उसकेअनुपलब्ध (नहीं मिलने से) होनेसे अभावका निश्चय नहीं हो सकता है। जैसे पिशाच आदि, इन्द्रियोके अविषयभूत हैं, अतः अनुपलब्ध होनेसे क्या कोई इनके अभावका निश्चय कर सकता है? ऐसा करना प्रत्युत कथञ्चित् सहायका कारण बन जाता है।

यदि इस पर यों कहा जाय कि "आत्माके जब साधक एव बाधक प्रमाण नहीं है तो आत्माको संशय ज्ञानका ही विषय क्यों न मान लिया जाय। साधक बाधक प्रमाणके अभावमें ही तो संशय उत्पन्न होता है" सो ऐसा कहना भी ठीक नहीं माना जा सकता है। कारण कि आत्माका साधक प्रमाण मौजूद है और वह है अनुमान प्रमाण-'मैं देखता हू मैं सूघता हू' इत्यादि जो एकाकार प्रतीति होती है वह यदि आत्मा नहीं

યમા ગ્રાહ્ય થવા છતા પણ ઉપલબ્ધ ન હોય તો તેનો અભાવ માનવો એ વાત પણ બરોબર નથી જેમ ઈન્દ્રિય ગ્રાહ્ય ઘટ આદિ આપણને કોઈ પ્રદેશ વિશેષમા ઉપલબ્ધ નથી થતા તો કહી દેવાય છે કે, અહિ ઘટ નથી પરતુ જ્યા મૂળમા જ ઇન્દ્રિયોનો વિષય નથી બની શકતો એનો અનુપલબ્ધ (ન મળવાથી) થવાથીઅભાવનો નિશ્ચય નથી કરી શકાતો જેમ પિશાચ આદિઇન્દ્રિયોથી અવિષય ભૂત છે, આથી અનુપલબ્ધ હોવાથી શુ કોઈ એના અભાવનો નિશ્ચય કરી શકે છે? એમ કરવુ આપના તરફથી ઉપસ્થીત કરવામા આવેલા સશયનુ કારણ બની જાય છે જો આના ઉપર એવુ કહેવામા આવે કે, "આત્માને જો સાધક અને બાધક પ્રમાણ નથી તો આત્માને સશય જ્ઞાનનો વિષય જ શા માટે માની લેવામા આવે? સાધક બાધક પ્રમાણના અભાવમા જ તો સશય ઉત્પન્ન થાય છે" તો આ પ્રમાણે કહેવુ બરોબર મનાતું નથી કારણ કે, આત્માનુ સાધક પ્રમાણ મોજુદ છે અને તે છે અનુમાન પ્રમાણ હુ જોઈ શકુ છુ, હુ સુઘુ છુ ઈત્યાદિ જે એકાકાર પ્રતીતિ થાય છે તે જો કહાચ

द्भावः स्यात्, तर्हि कर्त्तरि विना दर्शनत्राणादिक्रियाया अनुपपत्तिः। इन्द्रियाण्येव चेत् कर्तृणि, तर्हि-अत्र-एकस्यैवाह पदार्थस्य दर्शनादिक्रियासम्बन्धो भवतीत्येककर्तृकत्वानुपपत्तिः, किं च-इन्द्रियेषु नष्टेष्वपि तत्तदिन्द्रियेणानुभूतार्थस्य स्मरणानुपपत्तिः। तस्मादात्मनोऽस्तित्वमनिच्छताऽपि भवता मन्तव्यम्। उक्तंच—

होती तो नही होती अतः इस प्रकारकी अनुगत प्रतीतिसे 'आत्मा है' यह सिद्ध हो जाता है। 'मैं देखनेवाला हू मै सूघनेवाला हू मे रसास्वादक हू मै सुननेवाला हू' इस प्रकारका लोकमे प्रत्येक जीवको स्व-अपने से अनुभव होता है। यदि आत्माका असद्भाव माना जाय तो कर्त्ताके विना दर्शन, घ्राण, आदि क्रियाएँ भी कैसे बन सकती हैं? क्रियाकर्त्ताके सद्भावमें ही सपन्न होती है। यदि कहा जाय कि इन क्रियाओका कर्त्ता आत्मा नहीं है किन्तु इन्द्रिया है सो ऐसा कहना भी उचित नही है कि, 'मैं ही सूघता हू मैं ही सुनता हू' अर्थात् 'जिस मैने पहिले इसको सूघा था, वही मैं अब इसको सूघता हू, सुनता हू, इस रूपसे जो दर्शनादि क्रियाओंमें एक कर्तृकताकी प्रतीति होती है, वह इन्द्रियोंको कर्त्ता मानने पर नही हो सकती है। क्यों कि प्रत्येक इन्द्रियोका विषय भिन्न २ है भिन्न विषयमें इन्द्रियोंको लेकर एक कर्तृकता नही आती है। 'मै जो चक्षुरिन्द्रिय देखनेवाली हू सो वही मैं इन्द्रिय सुननेवाली हू' ऐसी एक कर्तृकता इन इन्द्रियोंमे नही आ सकती है अन्यथा एक ही इन्द्रियद्वारा

આત્મા ન હોય તો ન થઈ શકે આથી એ પ્રકારની અનુગત પ્રતિતિથી "આત્મા છે" એ સિદ્ધ બની જાય છે "હુ જોવાવાળો છુ, હુ સુઘવાવાળો છુ, હું રસાસ્વાદનો લેનાર છુ, હુ સભાળનાર છુ" આ પ્રમાણે લોકોમા પ્રત્યેક જીવને સ્વ પોતાપણાનો અનુભવ થાય છે જો આત્માનો અસદ્ભાવ માનવામા આવે તો કર્તાના સિવાય દર્શન, ઘ્રાણ, આદિ ક્રિયાઓ પણ કઈ રીતે બની શકે? ક્રિયા કર્તાના સદ્ભાવમા જ સપન્ન હોય છે કહાય એમ કહેવામા આવે કે, એ ક્રિયાનો કર્તા આત્મા નથી પરતુ ઇન્દ્રિયો છે તો એમ કહેવું પણ વ્યાજબી નથી કેમ કે, 'હુ જ સુઘુ છુ, હુ જ સાભળુ છુ' અર્થાત્ જેને મે પહેલા સુઘેલ હતું તેને ફરીથી સુઘુ છુ, સાભળુ છુ આ પ્રમાણે જે દર્શનાદિક ક્રિયાઓમા એક કર્તૃકતાની પ્રતીતિ થાય છે તે ઈન્દ્રિયોને કર્તા માનવાથી થઇ શકતી નથી કેમકે, પ્રત્યેક ઇન્દ્રિયોનો વિષય ભિન્ન ભિન્ન છે ભિન્ન વિષયોમા ઇન્દ્રિયોની એક કર્તૃકતા આવતી નથી 'જે ચક્ષુ ઇન્દ્રિય જોવાવાળી તે જ ઇન્દ્રિય સાભળનાર છે' આવી એક કર્તૃકતા એ ઇન્દ્રિયોમા આવી શકતી નથી આ ઉપરાત એક જ ઇન્દ્રિયથી બીજી ઇન્દ્રિયોના વિષય

अहं शृणोमि पश्यामि, जिघ्राम्यास्वादयामि च ।
चेतयाम्यध्यवस्यामि, बुध्यामीत्येवमस्ति सः ॥ १ ॥ इति ।

तथा-अमूर्तभावात्=अमूर्तत्वात् हेतोश्चापि अयमात्मा नित्यो भवति । अयं भावः-द्रव्यत्वे सति यदमूर्त्तं तन्नित्यं, यथा व्योम । अयमात्माऽपि द्रव्यत्वे सत्यमूर्तः, अतोऽयमपि नित्य एव । अनेन आत्मनो विनाशनयस्थाने निराकृते । अस्तु

अन्य भी इन्द्रियोंके विषय ज्ञात हो जानेसे उनका स्वतन्त्र अस्तित्व मानना व्यर्थ हो जाता है । क्यों कि एक इन्द्रियसे ही शेष इन्द्रियोंके विषयोंको जाननेरूप काम सपन्न होने लगेगा इसलिये । तथा इन्द्रियोंमें कर्तृता इसलिये भी नहीं आसकती है कि किसी विवक्षित इन्द्रियके नष्ट होने पर जो उसके विषयकी स्मृति आती है वह नहीं आनी चाहिये । परन्तु इन्द्रियोंके नष्ट होने पर भी उसके विषयकी स्मृति आती तो रहती है । इससे आपको मानना चाहिये कि जो विषयका स्मरण कर्ता है वही आत्मा है और वह इन्द्रियोंसे सर्वथा जुदा है । कहा भी है—

" अहं शृणोमि पश्यामि, जिघ्राम्यास्वादयामि च ।
चेतयाम्यध्यवस्यामि, बुध्यामीत्येवमस्ति स ॥" १ ॥

तथा-"अमूर्तभावादपि च भवति नित्यः" इसका तात्पर्य यह है कि जो द्रव्य होते हुए अमूर्त होता है-वह नित्य होता है जैसे आकाश । आकाशमें द्रव्यत्वके होने पर अमूर्तता होनेसे नित्यता उपलब्ध है । अतः आकाशकी तरह यह आत्मा भी नित्य है । क्यों कि उसमें भी द्रव्यत्वके होने पर अमू

જાણી લેવાવાથી એનુ સ્વતત્ર અસ્તિત્વ માનવુ વ્યર્થ બની જાય છે કેમ કે, એક ઇન્દ્રિયથી જ બીજી ઇન્દ્રિયોના વિષયનુ જાણવા રૂપ કામ સ પન્ન થવા માડશે તેમજ ઇન્દ્રિયોમા કર્તૃકતા આ કારણે પણ આવી શકતી નથી કે, કોઈ વિવક્ષિત ઇન્દ્રિય નષ્ટ થઈ જતા એના વિષયની જે સ્મૃતિ આવે છે તે ન આવવી જોઈએ પરતુ ઇન્દ્રિયોના નષ્ટ થવા છતા પણ એના વિષયની સ્મૃતિ આવતી તો રહે છે આ કારણે આપે માનવુ જોઈએ કે, જે વિષયનુ સ્મરણ કરનાર છે તેજ આત્મા છે અને તે ઇન્દ્રિયોથી સાવ જુદો જ છે કહ્યુ પણ છે—

" अहं शृणोमि पश्यामि, जीघ्राम्यास्वादयामि च ।
चेतयाम्यध्यवस्यामि, बुध्यामीत्येवमस्ति स " ॥ १ ॥

तथा—" अमूर्तभावादपि च भवति नित्य " આનુ તાત્પર્ય એ છે કે, જે દ્રવ્ય હોવા છતા પણ અમૂર્ત હોય છે, તે નિત્ય છે જેમ કે, આકાશ આકાશમા દ્રવ્યત્વ હોવા છતા અમૂર્તતા હોવાથી નિત્યતા ઉપલબ્ધ છે આથી આકાશની માફક આ આત્મા પણ નિત્ય છે કેમકે, એનામા પણ દ્રવ્યત્વપણું

आत्मा, तथापि प्रव्रज्याया नास्ति प्रयोजनम्, अमूर्त्तत्वादेव तदुपघातस्यासम्भवात् इति निराकर्तुमाह 'अज्झत्त हेऊ' इत्यादि अस्य आत्मन. अध्यात्महेतुः- आत्मनि इति-अध्यात्मम्=अनादिकाल-सहचरिता आत्मस्था मिथ्यात्वादयः तएव हेतुः कारण यस्मिन् स तथा, मिथ्यात्वादि हेतुकः इत्यर्थः, बन्धः=कर्मभिः सश्लेष, नियतः-निश्चितः-अनादिकालादविच्छिन्नतया पूर्वपूर्वभवानुगतः। अन्यथा जगद् वैचित्र्यस्यैवानुपपत्तिः। अयमाशयः-अमूर्त्तस्यापि व्योम्नो मूर्त्तैर्घटादिभिः सह सश्लेषो भवति, एवमेव अमूर्त्तस्यात्मनोऽपि मूर्त्तैः कर्मभिः सह सश्लेषो भवति, इति नास्ति कश्चिद् विरोधः। उक्तच—

र्तता पाई जाती है। इस कथनसे यह बात निराकृत हो जाती है जो आत्मा को एकान्तत विनाश एव अनवस्थान धर्मवाला मानते हैं। यदि कोई यहां पर ऐसी आशका करे कि जब आत्मा नित्य पदार्थ है, तो फिर प्रव्रज्या ग्रहण करना व्यर्थ है। कारण कि प्रव्रज्या ग्रहणसे उसमें कुछ भी असर नहीं हो सकता है, सो ऐसा कहना ठीक नहीं है, यह बात "अज्झत्थ हेऊ नियओऽस्सबधो" इस पद द्वारा प्रदर्शित की गई है। इससे इस बातकी पुष्टि होती है कि आत्माके साथ अनादिकालसे ही मिथ्यात्व आदि बधके कारणोंका सश्लेष हो रहा है। इसी बधकी वजहसे जगतमें नाना प्रकारकी विचित्रता दृष्टिगत हो रही है। तात्पर्य कहनेका यह है कि जिस प्रकार अमूर्त आकाशको मूर्त घट पटादिकोंके साथ सश्लेष है उसी प्रकार अमूर्त आत्मा का भी मूर्त कर्मों के साथ सश्लेष सबन्ध हो रहा है। कहा भी है-

---

હોવાથી અમૂર્તતા જોઇ શકાય છે આ કથનથી એ વાત નિરાકૃત થઇ જાય છે કે, આત્માનો એકાન્તત વિનાશ અને અનવસ્થાન ધર્મવાળા માને છે અહીં કોઈ કદાચ એવી શકા કરે કે, જો આત્મા નિત્ય પદાર્થ છે તો પછી પ્રવ્રજ્યા ધારણ કરવી વ્યર્થ છે કેમકે, પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરવાથી તેમા કોઈ પણ અસર પહોચી શકતી નથી તો એમ કહેવુ એ પણ બરોબર નથી આ વાત "अज्झत्थ हेउ नियओऽस्स बधो" એ પદ દ્વારા પ્રદર્શિત કરવામા આવેલ છે આથી એ વાતને પુષ્ટિ મળે છે કે, આત્માની સાથે અનાદિ કાળથી જ મિથ્યાત્વ આદિ બધના કારણોનો સશ્લેષ થઇ રહેલ છે આ બધના કારણોથી જ જગતમા નાના પ્રકારની વિચિત્રતા દૃષ્ટિગત થઈ રહેલ છે તાત્પર્ય કહેવાનુ એ છે કે, જે રીતે અમૂર્ત આકાશનો મૂર્ત ઘટ પટાદિકોની સાથે સશ્લેષ છે એજ રીતે અમૂર્ત આત્માનો પણ મૂર્ત કર્મોની સાથે સશ્લેષ થઈ રહેલ છે કહ્યુ પણ છે—

'अरूप हि यथाऽऽकाश, रूपिद्रव्यादिभाजनम् ।
तथा ह्यरूपी जीवोऽपि, रूपिकर्मादिभाजनम् ॥" इति ।

तथा—बन्धं च संसारहेतु=चतुर्गतिकसंसारकारणं वदन्ति । तीर्थंकरा इति शेषः । आत्मा हि अमूर्त्तत्वादिन्द्रियग्राह्यो न भवति, अमूर्त्तत्वादेव च नित्यो भवति। तथा-अनादिकाल-सहचरितमिथ्यात्वादि हेतुको बन्धश्चास्यात्मको नियतः। बन्धादेव संसार इति सूत्रार्थ ॥ १९ ॥

यतो बन्धादेव संसारोऽतस्तदुच्छित्तये धर्माचरणरूपो यत्नो विधेय एवेत्यत्राह-

मूलम्—

जहा वयं धम्ममयाणमाणा, पावं पुरा कम्ममकासि मोहा ।
ओरुज्झमाणा परिरक्खियंता, तं नेव भुज्जो वि समायरामो ॥२०॥

छाया—यथावय धर्ममजानानाः, पापं पुरा कर्म अकार्ष्म मोहात् ।
अवरुध्यमाना परिरक्ष्यमाणा, तत्रैव भूयोऽपि समाचरामः ॥२०॥

टीका—' जहा '-इत्यादि-

हे तात ! यथा=येन प्रकारेण, पुरा=पूर्वम् अरु यमानाः-गृहान्निःसरणम्

"अरूप हि यथाऽऽकाश, रूपिद्रव्यादि भाजनम् ।
तथाह्यरूपि जीवोऽपि, रूपिकर्मादिभाजनम् ॥"

આ બંધ ચતુર્ગતિક સંસારનો હેતુ છે એવું તીર્થંકર પ્રભુનું વચન છે અનાદિ કાળથી સહચરિત મિથ્યાત્વ આદિ નિમિત્તક બંધ આત્માની સાથે લાગી રહેલ છે અને બંધથી સંસાર થાય છે ॥૧૯॥

જ્યારે બંધથી સંસાર થાય છે તો એ સંસારનો નાશ કરવા માટે ધર્માચરણરૂપ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ આ વિષયમાં તેઓ કહે છે કે—"जहावय-ઈત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—હે તાત ! जहा-यथा જે પ્રકારે पुरा-पुरा પહેલા ओरुज्झ

प्राप्नुवन्तः, तथा-परिरक्ष्यमाणाः=भृत्यादिभिः साधुष्वहितकारित्वबुद्धिमुत्पाद्य तद्दर्शनाद् वार्यमाणाः, धर्मं=सम्यग्दर्शनादिकम् अजानाना वयं मोहात्=अज्ञानात्, पाप कर्म=साधूनामदर्शनादिरूप सावद्यकर्म, अकार्ष्म=कृतवन्तः। भूयोऽपि=पुनरपि तत् पाप कर्म न समाचरामः=न समाचरिष्याम-इत्यर्थः। द्वयोः सत्त्वे वयमिति बहुवचन 'अस्मदो द्वयोश्चे'ति व्याकरणसूत्रानुसारात् ॥ २० ॥

पुनरप्याह—

मूलम्—

अब्भाहयंमि लोगंम्मि, सव्वओ परिवारिए ।
अमोहाहि पंडंतीहि, गिहंसि नं रइं लभे ॥ २१ ॥

छाया—अभ्याहते लोके, सर्वतः परिवारिते ।
अमोघाभिः पतन्तीभिः गृहे न रतिं लभामहे ॥ २१ ॥

(ओरुज्झमाणा-अवरुध्यमानाः) घरसे नहीं निकलने दिये गये तथा (परिरक्खियता-परिरक्ष्यमाणाः) साधुओंके विषय मे अहितकारित्व बुद्धिको उत्पन्न कराके उनके दर्शन करनेसे भी रोके गये (वय-वयम्) हम लोगोंने (धम्ममयाणमाणा-धर्ममजानानाः) धर्मको नहीं जानते हुए (मोहा-मोहात्) अज्ञानसे (पाव कम्म अकासि-पापकर्म अकार्ष्म) मुनियोंके दर्शन आदि नहीं करने रूप पापकर्म किया (त-तत्) वह पापकर्म अब (भुज्जोवि नेव समायरामो-भूयोऽपि नैव समाचरामः) हमलोग फिरसे नहीं करेंगे। अर्थात्-जिस प्रकार हमलोगोंने आपकी बातोंमें आकर मुनियोंके दर्शन सेवा आदिसे अपनेको वंचित रक्खा वैसा काम अब हमलोगोंसे नहीं हो सकेगा ॥२०॥

माणा-अवरुध्यमाना ઘરમાથી બહાર ન નીકળવાનુ કહીને તેમજ परिरक्खियता-परिरक्षमाणा સાધુઓના વિષયમા અહિત કારિત્વ બુદ્ધિને ઉત્પન્ન કરીને એમના દર્શનથી પણ રોકવામા આવેલ वय-वयम् અમે બધ ને ભાઇઓએ वम्ममयाण माणा-धर्ममजानाना ધર્મને ન જાણવાથી તેમજ मोहा-मोहात् અજ્ઞાનથી पाव-कम्म अकासि-पापकर्म अकार्ष्म મુનિઓના દર્શન આદિ ન કરવાનુ પાપકર્મ કર્યું त-तत् તે પાપકર્મ હવે भुज्जो वि नेव समायरामो-भूयोऽपि नैव समाचराम અમે ફરીથી કરવાના નથી અર્થાત્ અમોએ આપની વાતોમા આવી જઈને મુનિઓના દર્શન, સેવા આદિથી પોતાની જાતને વંચિત રાખી છે એવુ કામ હવે અમારાથી બની શકવાનુ નથી ॥ ૨૦ ॥

' अरूप हि यथाऽऽकाश, रूपिद्रव्यादिभाजनम् ।
तथा ह्यरूपी जीवोऽपि, रूपिकर्मादिभाजनम् ॥ " इति ।

तथा—बन्धं च संसारहेतु=चतुर्गतिकसंसारकारणं वदन्ति । तीर्थंकरा इति शेषः । आत्मा हि अमूर्त्तत्वादिन्द्रियग्राह्यो न भवति, अमूर्त्तत्वादेव च नित्यो भवति। तथा-अनादिकाल-सहचरितमिथ्यात्वादि हेतुको बन्धश्चास्यात्मनो नियतः। बन्धादेव संसार इति सूत्रार्थ ॥ १९ ॥

यतो बन्धादेव संसारोऽतस्तदुच्छित्तये धर्माचरणरूपो यत्नो विधेय एवेत्यत्राह-

मूलम्—

जहा वयं धम्ममयाणमाणा, पावं पुरा कम्ममकासि मोहा ।
ओरुज्झमाणा परिरक्खियंता, तं नेव भुज्जो वि समायरामो ॥२०॥

छाया—यथावय धर्ममजानानाः, पाप पुरा कर्म अकार्ष्म मोहात् ।
अवरुध्यमाना परिरक्ष्यमाणा, तत्रैव भूयोऽपि समाचरामः ॥२० ।

टीका—' जहा '-इत्यादि-

हे तात ! यथा=येन प्रकारेण, पुरा=पूर्वम् अरु धमाना'-गृहान्नि रणम

"अरूप हि यथाऽऽकाश,रूपि द्रव्यादि भाजनम् ।
तथा ह्यरूपी जीवोऽपि, रूपिकर्मादिभाजनम् ॥ "

यह बध चतुर्गतिक संसारका हेतु है । ऐसा तीर्थंकर प्रभुका वचन है । अनादिकाल सहचरित मिथ्यात्व आदि निमित्तक बध आत्माके साथ लग रहा है । और बधसे संसार होता है ॥१९॥

जब बधसे संसार होता है तो उस संसारका नाश करनेके लिये धर्माचरणरूप प्रयत्न करना चाहिये, इस विषयमें वे कहते हैं—

'जहावय' इत्यादि—

अन्वयार्थ—हे तात ! (जहा-यथा) जिस प्रकार (पुरा-पुरा) पहिले

"અરૂપ હિ યથાऽऽકાશ, રૂપિદ્રવ્યાદિ ભાજનમ્ ।
તથાહ્યરૂપિ જીવોऽપિ, રૂપિકર્માદિભાજનમ્ ॥ "

આ બધ ચતુર્ગતિક સંસારનો હેતુ છે એવુ તીર્થંકર પ્રભુનુ વચન છે અનાદિ કાળથી સહચરિત મિથ્યાત્વ આદિ નિમિત્તક બધ આત્માની સાથે લાગી રહેલ છે અને બધથી સંસાર થાય છે ॥૧૯॥

જ્યારે બધથી સંસાર થાય છે તો એ સંસારનો નાશ કરવા માટે ધર્મા ચરણરૂપ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ આ વિષયમા તેઓ કહે છે કે—"जहावय-ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—હે તાત ! જહા-યથા જે પ્રકારે પુરા-પુરા પહેલા ઓરુજ્ઝ

छाया—केन अभ्याहतो लोकः, केन वा परिवारितः
का वा अमोघा उक्ता, जातौ ! चिन्तापरो भवामि ॥ २२ ॥

' केण '—इत्यादि—

हे जातौ=हे पुत्रौ ! अयं लोकः केन व्याधतुल्येन अभ्याहतः=पीडितः ? केन वा-वागुरास्थानीयेन परिवारितः=परिवेष्टितः ? का वा अमोघा-अमोघशस्त्रतुल्या अभ्याहतिक्रिया प्रतिकरणतया उक्ता ? इममर्थं ज्ञातुमहं चिन्तापरः=चिन्तायुक्तः, भवामि=अस्मि । तस्मादयमर्थो ममाऽऽवेद्यताम् ॥ २२ ॥

पुत्रोंके इस प्रकार वचन सुनकर पिताने पूछा—' केण ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(जाया-जाता) हे पुत्रो यह तो बताओ कि (अय लोओ-अय लोकः) यह लोक व्याधतुल्य (केण अब्भाहओ-केन अभ्याहतः) किसके द्वारा पीडित हो रहा है ? (केण वा परिवारिओ-केन वा परिवारितः) तथा वागुरा-मृगबधनी-के स्थानापन्न किससे परिवारित परिवेष्टित है । एव (का वा अमोहा वुत्ता-का वा अमोघा उक्ता) इसमे अमोघ शस्त्रतुल्य पात कौन है ? (चिंतावरो हुमि-चिन्तापरो भवामि) यह वात-को जाननेके लिये मैं चिन्तित हू अत' मैं तुमसे जानना चाहता हू ।

भावार्थ—इक्कीसवीं गाथामे जो कुछ कहा गया है-उसीके विषयमें यह पुत्रोंसे पिताका प्रश्न है। पिता उनसे पूछ रहे हैं कि हे पुत्रों ! यहलोक किस से पीडित है तथा किससे परिवेष्टित है और यहा अमोघ पात कौन हैं ॥ २२ ॥

પુત્રોનુ આવા પ્રકારનુ વચન સાભળીને પિતાએ પૂછયુ-"केण"-ઇત્યાદિ
અન્વયાર્થ—जाया-जातौ હે પુત્રો ! એ તો બતાવો કે, अय लोओ-अय लोक આ લોક શિકારીની માફક केण अब्भाहओ-केन अभ्याहत કોના તરફથી પીડિત બની રહેલ છે ? केण वा परिवारिओ-केन वा परिवारित તથા વાગુરા મૃગબધના સ્થાનાપન્ન કોનાથી પરિવારિત-પરિવેષ્ટિત છે का वा अमोहावुत्ता-कापि अमोघा उक्ता આમા અમોઘ શસ્ત્ર જેવુ પાત કયુ છે ? चिंतावरो हुमि-चिन्तापरो भवामि આ વાતને જાણવા માટે હુ ઉત્સુક છુ આથી હુ તમારી પાસેથી એ જાણવા ઇચ્છુ છુ

ભાવાર્થ—એકવીસમી ગાથામા જે કાઈ કહેવામા આવેલ છે, એના જ વિષયમા પુત્રોએ પિતાને આ પ્રકારની પૃચ્છા કરેલ છે પિતા એમને પૂછે છે કે હે પુત્રો! આ લોક કોનાથી પીડિત છે તથા કોનાથી પરિવેષ્ટિત છે અને અહી અમોઘ શસ્ત્ર કયુ છે ? ॥ ૨૨ ॥

टीका—'अब्भाहयमि' इत्यादि ।

हे तात ! अभ्याहते-आभिमुख्येन पीडिते, तथा सर्वतः=सर्वासु दिक्षु परिवारिते=परिवेष्टिते, तथा-अमोघाभिः=अव्यर्थाभिः पतन्तीभिः=शस्त्रधारातुल्याभिरभिहते, इति शेषः । अस्मिन् लोके वयं गृहे रतिम्=सुखं न लाभामहे=न प्राप्नुमः। अयं भावः—यथा वागुरावेष्टितो मृगस्तीक्ष्णैरमोघबाणैर्व्याधेनाभ्याहतो रतिं न प्राप्नोति, तथैव गृहे वयमपि ॥ २१ ॥

पुत्रयोरेतद् वचनं निशम्य पितामाह—

मूलम्—

केणं अब्भाहओ लोओ, केणं वा परिवारिओ ।
कं वा अमोहा वुत्ता, जाया ! चिंतावरो हुमि ॥ २२ ॥

फिर कहते हैं—'अब्भाहयमि' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे तात । (अब्भाहयमि-अभ्याहते) बिलकुल समक्षमें पीडित तथा (सव्वओ-सर्वतः) सब ओरसे (परिवारिए-परिवारिते) परिवेष्टित एव (अमोहाहिं पडतीहिं-अमोघाभिः पतन्तीभिः) अमोघ-सफल पातोंसे अभिहत (लोगेम्मि-लोके) इस लोकमें हम लोग (गिहसि रइ न लभे-गृहे रतिं न लभामहे) घरमे रह कर कभी भी आनन्द प्राप्त नहीं कर सकते है । तात्पर्य-इसका इस प्रकार है—जिस प्रकार वागुरासे वेष्टित मृग तीक्ष्ण एव अमोघ बाणो द्वारा व्याधसे आहत होकर कहीं पर भी आनन्द नही पाता है, उसी प्रकार हमलोग भी इस ससारमें रहते हुए आपके घरमें आनन्द नहीं पा सकते है ॥२१॥

ફરી કહે છે—" अब्भाहयमि "-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે તાત ! अब्भाहयमि-अभ्याहते ઉઘાડી રીતે જોઈ શકાય તેવા પીડિત તેમજ सव्वओ-सर्वत्त સર્વ તરફથી परिवारिए-परिवारित ઘેરાયેલો અને अमोहाहिं पडतीहिं-अमोघाभि पतन्तीभि અમોઘ સકળ પાપોથી ભરેલો એવા लोगम्मि-लोके આ લોકમા अमो गिहसि रइं न लभे-गृहे रतिं न लभामहे ઘરમા રહેવા છતા પણ આનદ પ્રાપ્ત કરી શકીએ તેમ નથી એનુ તાત્પર્ય એ છે કે, જે રીતે વાગુરાથી મૃગબધથી ઘેરાયેલ મૃગ તીક્ષ્ણ અને અમોઘ બાણોથી શિકારીથી હણાયા પછી કોઈ પણ સ્થળે આનદ પામી શકતો પથી એ રીતે અમો પણ આ સ સારમા રહેવા છતા આપના ઘરમા આનદ મેળવી શકવાના નથી ॥ २१ ॥

छाया—केन अभ्याहतो लोकः, केन वा परिवारित.
का वा अमोघा उक्ता, जातौ ! चिन्तापरो भवामि ॥ २२ ॥

' केण '-इत्यादि—

हे जातो=हे पुत्रौ ! अय लोकः केन व्याधतुल्येन अभ्याहतः=पीडितः ? केन वा-वागुरास्थानीयेन परिवारितः=परिवेष्टितः ? का वा अमोघा-अमोघशस्त्र-तुल्या अभ्याहतिक्रिया प्रतिकरणतया उक्ता: ' इममर्थं ज्ञातुमह चिन्तापरः= चिन्तायुक्त, भवामि=अस्मि । तस्मादयमर्थो ममाऽऽवेद्यताम् ॥ २२ ॥

पुत्रोंके इस प्रकार वचन सुनकर पिताने पूछा—' केण ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(जाया-जातो) हे पुत्रो यह तो बताओ कि (अय लोओ-अय लोकः) यह लोक व्याधतुल्य (केण अब्भाहओ-केन अभ्याहतः) किसके द्वारा पीडित हो रहा है ? (केण वा परिवारिओ-केन वा परिवारितः) तथा वागुरा-मृगवधनी-के स्थानापन्न किससे परिवारित परिवेष्टित है । एव (का वा अमोहा वुत्ता-का वा अमोघा उक्ता) इसमे अमोघ शस्त्रतुल्य पात कौन है ? (चिंतावरो हुमि-चिन्तापरो भवामि) यह बात-को जाननेके लिये मैं चिन्तित हू अत' मै तुमसे जानना चाहता हू ।

भावार्थ—इक्कीसवीं गाथामे जो कुछ कहा गया है-उसीके विषयमें यह पुत्रोंसे पिताका प्रश्न है। पिता उनसे पूछ रहे हैं कि हे पुत्रों ! यहलोक किस से पीडित है तथा किससे परिवेष्टित है और यहा अमोघ पात कौन हैं ॥ २२ ॥

પુત્રોનુ આવા પ્રકારનુ વચન સાભળીને પિતાએ પૂછયુ-"केण"-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—जाया-जातौ હે પુત્રો ! એ તો બતાવો કે, अय लोओ-अय लोक આ લોક શિકારીની માફક केण अब्भाहओ-केन अभ्याहत કોના તરફથી પીડિત બની રહેલ છે ? केण वा परिवारिओ-केन वा परिवारित તથા વાગુરા મૃગબધના સ્થાનાપન્ન કોનાથી પરિવારિત-પરિવેષ્ટિત છે का वा अमोहावुत्ता-कापि अमोघा उक्ता આમા અમોઘ શસ્ત્ર જેવુ પાત કયુ છે ? चिंतावरो हुमि-चिन्तापरो भवामि આ વાતને જાણવા માટે હુ ઉત્સુક છુ આથી હુ તમારી પાસેથી એ જાણવા ઈચ્છુ છુ

ભાવાર્થ—એકવીસમી ગાથામા જે કાઈ કહેવામા આવેલ છે, એના જ વિષયમા પુત્રોએ પિતાને આ પ્રકારની પૃચ્છા કરેલ છે પિતા એમને પૂછે છે કે હે પુત્રો! આ લોક કોનાથી પીડિત છે તથા કોનાથી પરિવેષ્ટિત છે અને અહી અમોઘ શસ્ત્ર કયુ છે ? ॥ ૨૨ ॥

पितुर्वचनमाकर्ण्य कुमारो प्रोचतः—

मूलम्—

मच्चुणाऽब्भाहओ लोगो, जराए परिवारिओ ।
अमोहा रयणी वुत्ता, एवं ताय ! वियाणह ॥२३॥

छाया—मृत्युनाऽभ्याहतो लोकः, जरसा परिवारितः ।
अमोघा रजनी उक्ता, एवं तात ! विजानीत ॥ २३ ॥

टीका—' मच्चुणा ' इत्यादि ।

हे तात ! लोकः=व्याधतुल्येन मृत्युना अभ्याहतः=पीडितः । यतोऽसौ सर्वस्य जन्तोः पृष्ठे धावति । उक्तञ्च—

तीर्थंकरा गणधराः, सुरपतयश्चक्रिकेशवा रामाः ।
सर्वेऽपि मृत्युवशगा, शेषाणामत्र का गणना ॥१॥ इति ।

पिताकी इस पृच्छाका उत्तर इस प्रकार देते हैं—'मच्चुणा' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे तात ! इस लोकमें व्याधके स्थानापन्न मृत्यु है सो ('मच्चुणा लोगो अब्भाहओ–मृत्युना अय लोकः अभ्याहतः') उस मृत्युसे यह लोक सदा पीडित हो रहा है । ऐसा इस लोकमें एक भी प्राणी नहीं है, न हुआ है और न होगा कि जिसके पीछे यह मृत्यु नहीं लगा हो।

" तीर्थङ्करा गणधरा, सुरपतयश्चक्रि–केशवा–रामाः ।
सर्वोऽपि मृत्युवशगा, शेषाणामत्र का गणना ॥"

चाहे तीर्थङ्कर हों, चाहे गणधर हों, चाहे सुरपति इन्द्र हो, चाहे चक्रवर्ति हों केशव–वासुदेव, राम–बलदेव, कोई भी क्यों न हों सब ही इस मृत्युके वशगत बने हुए हैं । जब ऐसे २ भाग्यशालियोंकी यह दशा है

પિતાના એ પ્રકારના પૂછવાનો ઉત્તર આ પ્રમાણે આપે છે—

" मच्चुणा "–ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે તાત ! આ લોકમા શિકારીનું સ્થાન મૃત્યુ છે मच्चुणा लोगो अब्भाहओ–मृत्युना अय लोक अभ्याहत આ મૃત્યુના ભયથી લોકો સદા ભય પામતા રહે છે આ લોકમા એવુ એક પણ પ્રાણી નથી થયું, તેમ થનાર પણ નથી, કે જેની પાછળ આ મૃત્યુનો ભય ન હોય

" तीर्थंकरा गणधरा, सुरपतयश्चक्रि केशवा-रामाः ।
सर्वेऽपि मृत्युवशगा, शेषाणामात्र का गणना ॥ "

અન્વયાર્થ—ચાહે તીર્થંકર હોય, ચાહે ગણધર હોય, ચાહે સુરપતિ ઇન્દ્ર હોય, ચાહે ચક્રવર્તી હોય, કે કેશવ–વાસુદેવ, રામ–બલરામ કોઇ પણ કેમ ન હોય સઘળા આ મૃત્યુના વશ ગત બનેલા છે. જ્યા આવા આવા ભાગ્યશાળીની આવી

तथा-जरया-जीर्यते क्षीयते शरीरादिकमनयेति, जरा=वृद्धावस्था तया, वागुरातुल्यया-यथा वागुरा मृगस्याभिघातयोग्यतायाः सपादने पटीयसी तथा जराऽपि लोकस्येति भावः। परिवारितः=परिवेष्टितः, तथा-रजनी=रात्रिः दिवसाऽविनाभावित्वाद् दिवसाश्च, अमोघा = अवन्ध्यशस्त्रतुल्या उक्ता। रात्रिदिवस रूपाणां शराणा निपातेन प्राणिना अवश्यमभिघातो भवतीति भावः। हे तात! एवम्=अनेन प्रकारेण, अभ्याहतादि विषये निर्णय विजानीत ॥२३॥

पुनरपि कुमारौ ब्रूतः—

मूलम्—

जा जा वच्चइ रयणी, न सा पडिनियत्तइ।
अहम्म कुणमाणस्स, अहला जंति राईओ ॥ २४॥

छाया—या या व्रजति रजनी, न सा मतिनिवर्तते।
अधर्मं कुर्वतः, अफला यान्ति रात्रयः ॥२४॥

टीका—'जा जा' इत्यादि—

या या रजनी=रात्रिः, तदविनाभावित्वद् दिवसोऽपि व्रजति=गच्छति, सा

तो हमारे जैसोंकी गणना ही क्या है। (जराए परिवारिओ-जरसा परिवारितः) मृग वागुरा-जालके तुल्य जरा है। सो यह लोक उस जरासे परिवेष्टित हो रहा है। तथा (अमोहा रयणी वुत्ता-अमोघा रजनी उक्ता) अमोघ शस्त्रपातके तुल्य यहा दिन और रातें हैं। जिस प्रकार शस्त्रोंके निपातसे प्राणियोंका घात हो जाता है उसी प्रकार दिवस एव रात्रिरूप शस्त्रोंके निपातसे प्राणियोका घात होता रहता है। (ताय एव वियाणह-तात एव विजानीत हे तात! इस बातको आप जानो ॥ २३ ॥

इस प्रकार कहकर पुन पुत्रोने कहा—'जा जा वच्चइ' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(जा जा रयणी-या या रजनी) जो जो दिन और राते

દથા છે ત્યા અમારા જેવાની તો ગણુત્રી જ કયા રહી ? जराए परिवारिओ-जरसा परिवारित મૃગ वागुरा જેવી वृद्धावस्था छे આ लोक એ वृद्धावस्थाथी परिवेष्टित थઈ रहेल छे तथा अमोहा रयणी वुत्ता-अमोघा रजनी उक्ता અમોધ शस्त्रपातनी माइक दिवस अने रात छे જે रीते शस्त्रोना धाथी प्राणीओनो नाश थाय छे એજ प्रमाणे दिवस अने रातરૂપ शस्त्रोना धाथी प्राणीओनो नाश थतो रहे छे ताय एव वियाणह-तात अव विजानीत हे तात! આ वातने आप जाणो। ॥ २३॥

આ प्रमाणे કહીને ફરીથી पुत्रोએ કહ્યું—"जा जा वच्चइ"-ઇત્યાદિ!

अन्वयार्थ—जा जा रयणी-या या रजनी જે જે दिवस अने रात्री वच्चइ-

रात्रिः, स च दिवसः, न पुनः प्रतिनिवर्तते, न पुनरागच्छतीत्यर्थः। ताश्च रात्रयः दिवसाश्च अधर्मं कुर्वतः = प्राणिनः, अफलाः = धर्माचरण रहितत्वेन निष्फला यान्ति=गच्छन्ति ॥ २४ ॥

सफलाः कथ यान्तीत्याह—

मूलम्—

जा जा वच्चइ रयणी, न सा पडिनियत्तइ ।
धम्म च कुणमाणस्स, सफला जंति राईओ ॥२५॥

छाया—या या व्रजति रजनिः, न सा प्रतिनिवर्त्तते ।
धर्मं च कुर्वतः सफला यान्ति रात्रयः॥ २५ ॥

टीका—'जा जा' इत्यादि—

या या रजनिः उपलक्षणत्वाद्दिवसोऽपि व्रजति, सा न प्रतिनिवर्त्तते । तथा-धर्मं च कुर्वतः प्राणिनो रात्रयो दिवसाः सफला यान्ति । अतो धर्मोपादानभूतां दीक्षामाचामत्रश्य यहीष्यान इति भावः ॥२५॥

(वच्चइ-व्रजति) निकलती जा रही है । (सा न पडिनियत्तए-सा न प्रतिनिवर्तते) वे वे दिन और राते पीछे वापिस आनेके नहीं है । अतः उन दिन रातोंमें (अहम्म कुणमाणस्स-अधर्म कुर्वतः) अधर्म करनेवाले जो प्राणी हैं उनकी वे (राईओ-रात्रयः) दिन रातें (अहला जति-अफलाः यान्ति) धर्माचरणसे रहित होनेके कारण निष्फल ही व्यतीत होती हैं । अर्थात्-धर्माचरण शून्य प्राणियोंकी दिनरातें बिलकुल ही निष्फल हैं॥२४॥

वे दिनरातें कैसे सफल होती हैं सो कहते है-'जा जा वच्चइ'इत्यादि।

अन्वयार्थ—अर्थ पूर्वोक्त रूपसे ही है । परन्तु इसमे रात्रियोंकी सफलता बतलाई गई है । उन्हींकी दिनरातें सफल हैं जो धर्मक्रियाओंके

व्रजति व्यतीत थई रहीछे सा न पडिनियत्तए-सा न प्रतिनिवर्तते ते ते दिवस अने रात्री फरीथी पाछी आववानी नथी आथी ओ दिवस अने रात्रीमा अहम्म कुणमाणस्स-अधर्मं कुर्वत अधर्म करवावाळा जे प्राणी छे ओमनी ओ राइओ-रात्रय. दिवस अने रात्रीओ अहलाजति-अफला यान्ति धर्मथी रहित होवाने कारणे निष्फळ ज व्यतीत थई चुकी छे अर्थात धर्माचरणु न करनार प्राणी ओनी दिवस अने रात्री नकामी ज गयेल छे ॥ २४ ॥

ओ दिवस अने रात्री कई रीते सफळ थाय छे ते कहे छे-"जा जा वच्चइ"-इत्यादि!

अर्थ पूर्वोक्त रूपनो ज छे परतु आमा रात्रीओनी सफळता बताववामा आवेल छे ओमनी ज दिवस रात्री सफळ छे के, जे धर्मक्रियाना आचरणुमा

एव तयोर्वचन निशम्य प्रतिबुद्धो भृगुः पुत्रौ प्रत्याह—

मूलम्—

एगओ सवॅसित्ताणं, दुहओ सॅम्मत्तसंजुया ।
पच्छा जाया गमिस्सॅसामो, भिक्खमाणा कुॅले कुॅले ॥ २६ ॥

छाया—एकतः समुष्य, द्वये सम्यक्त्वसयुताः ।
पश्चाद् जातौ ! गमिष्यामः, भिक्षमाणाः कुले कुले ॥२६॥

टीका—'एगओ' इत्यादि—

हे जातौ=हे पुत्रौ ! एकत -एकस्मिन् स्थाने द्वये= आवा च युवा च सम्यक्त्वसयुताः=सम्यक्त्वेन उपलक्षणत्वात् देशविरत्या च सयुताः = सयुक्ताः सन्तः समुष्य=सहैव उषित्वा गृहस्थाश्रम ससेव्येत्यर्थ, पश्चात्=वृद्धावस्थाया प्रव्रज्य कुले कुले=गृहे गृहे=ज्ञाताज्ञातेषु कुलेषु इत्यर्थः भिक्षमाणाः = विशुद्धा भिक्षामाददानाः गमिष्यामः=ग्रामनगरादिषु विचरिष्यामः ॥ २६ ॥

आचरणसे इनको बीताते हैं । यहां रात्रिके ग्रहणसे ही दिनोंका ग्रहण हो जाता है ॥२५॥

इस प्रकार पुत्रोंके वचनसे प्रतिबुद्ध हुए भृगुपुरोहितने पुत्रोसे क्या कहा ? वह कहा जाता है—'एगओ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(जाया-जातौ) हे पुत्रो ! (एगओ-एकतः) पहिले एक स्थानमे (दुहओ-द्वये) हम तुम दोनों (सम्मत्तसजुया सवसित्ताण-सम्यक्त्वसयुताः समुष्य) सम्यक्त्व सहित रह करके अर्थात्-गृहस्थाश्रमका पालन करके (पच्छा-पश्चात्) फिर वृद्धावस्थामें दीक्षा लेकर (कुले कुले भिक्खमाणा गमिस्सामो-कुले कुले भिक्षमाणा गमिष्यामः) ज्ञात अज्ञात कुलोंमे विशुद्ध भिक्षा ग्रहण करते हुए ग्राम नगरादिकोंमे

જ તેને વિતાવે છે અહી રાત્રીની સાથે દિવસનું મિલન એ કારણે કરાયેલ છે કે, દિવસ પછી રાત એ ક્રમ હોવાથી એનુ ગ્રહણ કરાયેલ છે ॥ ૨૫ ॥

આ પ્રમાણે પુત્રોના વચનોથી પ્રતિબુદ્ધ થએલા ભૃગુપુરોહિતે પુત્રને શું કહ્યુ તે કહેવામા આવે છે—" एगओ "-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—जाया-जातौ હે પુત્રો ! दुहओ-द्वये પહેલા હુ અને તમો एगओ-एकत એક સ્થાનમા सम्मत्तसजुया सवसित्ताण-सम्यक्त्वसयुता सर्मुष्य સમ્યક્ત્વ સહિત રહીને અર્થાત્-ગૃહસ્થાશ્રમનુ પાલન કરીને पच्छा-पश्चात् પછી વૃદ્ધાવસ્થામા દીક્ષા લઈને कुले कुले भिक्खमाणा गमिस्सामि-कुले कुले भिक्षमाणा गमिष्याम જ્ઞાત અજ્ઞાત કુળોમા વિશુદ્ધ ભિક્ષા ગ્રહણ કરતા કરતા ગ્રામ નગ-

पितुर्वचन निशम्य कुमारौ ब्रूतः—

मूलम्—

जस्सत्थिं मच्चुणा सक्खं, जस्स वत्थिं पलायणं ।
जो जाणे न मरिस्सामि, सो हु कंखे सुए सिया ॥२७॥

छाया—यस्यास्ति मृत्युना सख्य, यस्य वास्ति पलायनम् ।
यो जानाति न मरिष्यामि, स हु काङ्क्षति श्वः स्यात् ॥ २७ ॥

टीका—'जस्सत्थि'-इत्यादि—

हे तात ! यस्य जनस्य मृत्युना सह सख्य=मैत्र्यम् अस्ति । वा-अथवा यस्य मृत्योः पलायनम् अस्ति=यदा मृत्युरागमिष्यति तदाऽहं मपलाय्यान्यत्र गमिष्यामि इति । तथा-यो जनः 'अहं न मरिष्यामि' इति जानाति । स हु=स एव श्वः= आगामि दिवसे 'इद मम स्यादि' ति काङ्क्षति=अभिलषति ॥ २७ ॥

विचरेंगे । अर्थात्-हे बेटा ! अभी ऐसा करो कि हम तुम दोनों अविरत सम्यग्दृष्टि बन जावें पश्चात् दीक्षा ले लेंगे ॥२६॥

कुमारोंने पिताके इन वचनोंका उत्तर इस प्रकार दिया-'जस्सत्थि' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे तात ! (जस्स मच्चुणा सक्ख-यस्य मृत्युना सख्यम्) जिस मनुष्यकी मृत्युके साथ मैत्री है अथवा (जस्स पलायण अत्थि-यस्य पलायनम् अस्ति) जिसका मृत्युसे पलायन है-जिस समय मृत्यु आवेगी उस समयमे भाग करके अन्यत्र चला जाऊगा-ऐसा विचार है अथवा (न मरिस्सामि इइ जो जाणे-न मरिष्यामि इति यो जानाति) मै नही मरुगा ऐसा जो अपने आपको मानता है (सो-सः) वही प्राणी (सुए-श्वः) आगामी दिवसमें "यह मेरा है" ऐसा विचार करता है ।

રાદ્ધિકોમા વિચરશું અર્થાત્ હે બેટા ! અત્યારે એવુ કરો કે, હુ અને તમો અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ બનીએ પછીથી દીક્ષા લઈ લેશુ ॥ ૨૬ ॥

કુમારોએ પિતાના એ વચનોનો ઉત્તર આ પ્રમાણે આપ્યો-"जस्सत्थि" ઇત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—હે તાત ! जस्स मच्चुणा सक्ख-यस्य मृत्युना सख्यम् જે મનુષ્યની મૃત્યુની સાથે મિત્રતા છે, जस्स पलायण अत्थि-यस्य पलायनम् अस्ति અથવા જેનો મૃત્યુ સાથે પનારો છે, જે વખતે મૃત્યુ આવશે ત્યારે ભાગીને બીજે ચાલ્યો જઇશ, એવો વિચાર છે અથવા न मरिस्सामि इइ जो जाणे-न मरिष्यामि इति यो जानाति હુ નહી મરૂ એવુ જે પોતાના મનથી માને છે सो स તે પ્રાણી सुए श्वा આગામી દિવસોમા "આ મારૂ છે" એવો વિચાર કરતો રહે છે

तस्मात्—

मूलम्—

अज्जेवं धम्मं पडिवज्जयामो, जँहिं पवण्णा न पुणब्भवामो ।
अणागयं नेवं य अत्थि किंचिं, सद्धा खमं णे विणइत्तु रागं ॥२८॥

छाया—अद्यैव धर्मं प्रतिपद्यामहे, यं प्रपन्ना न पुनर्भवामः ।
अनागतं नैव च अस्ति किंचित्, श्रद्धा क्षमं नो विनीयरागम् ॥ २८ ॥

टीका—' अज्जेव '-इत्यादि—

हे तात ! मृत्युसद्भावनायाः सर्वदैव विद्यमानत्वाद् वयम् अद्यैव धर्मं=यतिधर्मं

भावार्थ—पिताके प्रश्नका इस गाथा द्वारा इस प्रकार उत्तर दिया गया है-पिताने जो ऐसा कहा है कि वृद्धावस्थामें हम तुम दीक्षा लेलेंगे सो इस पर इन लोगोंने कहा कि पिताजी ! इस बातका क्या विश्वास है कि वृद्धावस्था हमारी आपकी आवेगी-सभव है इसके पहिले ही पर्यायान्तरित हो जाना पडे अर्थात पहिले कौन मरे ? इसका क्या भरोंसा ? यह बात तो वह व्यक्ति कह सकता है कि जिसने मृत्युके साथ मित्रता स्थापित कर ली है, अथवा जो मृत्युको देखकर दूरी जगह भाग सकता हैं या मैं नहीं मरूगा ऐसा जिसको निश्चय हो गया है । परन्तु ऐसी स्थिति किसी भी व्यक्तिकी यहा नही है । अत यह विचारधारा ठीक नहीं है ॥ २७ ॥

इसलिये—' अज्जेव ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे तात ! हम लोग (अज्जेव धम्मं पडिवज्जियामो-

ભાવાર્થ—પિતાના પ્રશ્નનો આ ગાથા દ્વારા ઉત્તર આપવામા આવેલ છે પિતાએ જે એવુ કહ્યુ છે કે, વૃદ્ધાવસ્થામા આપણે દીક્ષા લઈ લઈશું એના ઉત્તરમા એ બન્નેએ બતાવ્યુ છે કે, પિતાજી ! આ વાતનો વિશ્વાસ કેવો કે, અમારી અને આપની વૃદ્ધાવસ્થા આવશે જ સભવ છે કે, એના પહેલા જ પર્યાયાન્તરિત થઈ જવું પડે આ વાત તો એ વ્યક્તિ કરી શકે કે, જેણે મૃત્યુની સાથે મિત્રતા બાધી લીધી હોય અથવા તો મૃત્યુને જોઈને બીજા સ્થળે ભાગી જઇ શકતો હોય, 'હું નહિ મરૂ એવો જેનો નિશ્ચય બધાઈ ગયો હોય છે પરતુ એવી સ્થિતિ કોઈ પણ વ્યક્તિની અહી નથી જેથી આ વિચાર કરવો યોગ્ય નથી ॥ ૨૭ ॥

આ માટે—" अज्जेव "-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—હે તાત! આપણા ઉપર अज्जेव धम्मं पडिवज्जियामो-अद्यैव-

प्रतिपद्यामहे=अङ्गीकुर्मः=अङ्गीकरिष्यामः य धर्मं प्रपन्नाः=तमाश्रिताः वयं न पुनर्भवामः=जन्मजरामरणादिदुःखसवलितमिम चतुर्गतिकससार न पुनः माप्स्याम इति भावः । किं च मनोरमविषयोपभोगार्थमपि गृहावस्थान न युक्तम् इत्याह— 'अणागय' इत्यादिना च=पुनः अनादावस्मिन् ससारे किंचिदपि, अनागतम्-अप्राप्तम्=अनुपभुक्त नैवास्ति, किन्तु सर्वमुपभुक्तमेवास्ति । अतस्तदुपभोगलालसा न कार्या । किन्तु राग=स्वजनादिस्नेह विनीय=परित्यज्य श्रद्धया=श्रद्धापूर्वक धर्मानुष्ठान कर्तुं नः=अस्माक क्षम=युक्त, श्रेय इत्यर्थः ॥ २८ ॥

अद्यैव धर्मं प्रतिपद्यामाहे) जब कि मृत्युकी सभावना सर्वदा विद्यमान है, तो आज ही यतिधर्मको अगीकार करेंगे । (जहिं पवण्णा-य प्रपन्नाः) जिसके धारण करने वाले हमलोग (न पुणब्भवामो-न पुनर्भवाम.) फिर से इस जन्म, जरा, एव मरण आदि दुःखोंसे सवलित इस चतुर्गति रूप ससारमें पुनः अवतरित नहीं होंगे । इस अनादि ससारमें (अणागय किंचि नेव अत्थि-अनागत किंचित् नैव अस्ति) कोई भी वस्तु अनागत-अप्राप्त-अनुपभुक्त नहीं हैं। सर्व ही उपभुक्त हैं। अतः उच्छिष्ट-अर्थात् जूठाको पुनः सेवन करनेकी लालसा श्रेयस्कर नहीं है। श्रेयस्कर तो (न.) हमलोगोंको अब एक यही है कि हमलोग (राग-रागम्) स्वजनादिकका स्नेह (विणइत्तु-विनीय), छोडकर (सद्धाखम-श्रद्धाक्षमम्) श्रद्धापूर्वकधर्मानुष्ठान करे । तात्पर्य यह हैं कि-जब कि ससारमें जो कि अनादिकालसे इस जीवके पीछे लगा आरहा है कोई वस्तु अनुपभुक्त-विना भोगी नहीं है तो फिर उसको भोगनेके लिये गृहस्थावास अगीकार करना उचित

ધર્મં પ્રતિ પદ્યામહે જ્યારે મૃત્યુનો ભય સદા સર્વદા વિદ્યમાન છે તો આજે જ યતિધર્મનો અગીકાર કરીશુ જહિં પવણ્ણા-ય પ્રપન્ના જેને ધારણ કર નાર આપણે ન પુણબ્ભવામો- ન પુનર્ભવામ ફરીથી જન્મ, જરા અને મરણરૂપ અત્યત દુખોથી સકળાએલ આ ચતુર્ગતિરૂપ સસારસાગરમા અવતરવું પડે નહી આ અનાદિ સસારમા અણાગય કિંચિ નેવ અત્થિ-અનાગત કિઞ્ચિત નૈવ અસ્તિ કોઈ પણ વસ્તુ અનાગત-અપ્રાપ્ય-અનુપભુક્ત નથી સર્વ ઉપભુક્ત છે આથી ઉચ્છિષ્ટનુ ફરીથી સેવન કરવાની લાલસા શ્રેયસ્કર નથી શ્રેયસ્કર તો ન આપણે માટે એ એક જ છે કે, રાગ-રાગમ્ સ્વજનાદિકનો સ્નેહ વિણઇત્તુ-વિનીય છોડીને સદ્ધાખમ-શ્રદ્ધાક્ષમમ્ શ્રદ્ધાપૂર્વક ધર્માનુષ્ઠાન કરીએ તાત્પર્ય એ છે કે, જ્યારે અનાદિકાળથી સસારમા આ જીવની પાછળ જ જે લાગી રહેલ છે, અને તેને કોઈ વસ્તુ અનુપભુક્ત નથી તો પછી એને ભોગવવા માટે ગૃહસ્થાવાસનો સ્વીકાર કરવો તે ઉચિત નથી ઉચિત તો એક એજ છે કે, સ્વ

पुत्रयोरुपदेशं श्रुत्वा प्रतिबुद्धो भृगुर्यशा नाम्नीं ब्राह्मणीं धर्मविघ्नकरीं ज्ञत्वा वदति—

मूलम्—

पहीणपुत्तस्स हु नत्थि वासो, वासिट्ठि ! भिक्खायरियाइ कालो ।
साहाहि रुक्खो लहए समाहि, छिन्नाहि साहाहि तमेव खाणुं ॥२९॥

छाया—प्रहीणपुत्रस्य हु नास्ति वास., वाशिष्ठि ! भिक्षाचर्यायाः कालः ।
शाखाभि. वृक्षो लभते समाधि, छिन्नाभि. शाखाभिस्तमेव स्थाणुम् ॥२९॥

टीका—' पहीणपुत्तस्स ' इत्यादि—

हे वाशिष्ठ ! वशिष्ठगोत्रोत्पन्ने ! प्रहीणपुत्रस्य=पुत्राभ्यां त्यक्तस्य मम हु=निश्चयेन गृहे वासो=वसन नास्ति । किन्तु मम भिक्षाचर्यायाः=भिक्षाटनस्य उपलक्षणत्वाद् व्रतग्रहणस्य अयं कालः=अवसरः समुपागतः । उक्तमेवार्थमर्थान्तरन्यासेन द्रढयति—' साहाहिं ' इत्यादिना, वृक्षः शाखाभि समाधिं=स्वास्थ्य शोभां वा

नहीं है । उचित तो एक यही है कि हमलोग स्वजनोंके अनुरागका त्याग करें अब शीघ्रसे शीघ्र ही-आज ही मुनिव्रत धारण करे ॥२८॥

पुत्रोंका उपदेश सुनकर प्रतिबुद्ध हुए भृगु ब्राह्मणने अपनी यशा ब्राह्मणीको धर्ममें विघ्नभूत मानकर उसको दृष्टान्त द्वारा समझाते हुए इस प्रकार कहते हैं—' पहीणपुत्तस्स ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(वासिट्ठि-वाशिष्ठि) हे वशिष्ठगोत्रोत्पन्ने ! (पहीणपुत्तस्स-प्रहीणपुत्रस्य) पुत्रोंसे रहित (नत्थि वासो-नास्ति वास.) मेरा घरमें निवास अब योग्य नहीं है । (भिक्खायरियाइकालो-भिक्षाचर्यायाः कालः) यह तो अब मेरे भिक्षाचर्याका काल है । अर्थात् पुत्रोंके साथ मुझे भी मुनि होनेका यह अवसर प्राप्त हुआ है । क्यों कि-(साहाहि

જનોના અનુરાગનો ત્યાગ કરી અને ઘણી જ ઉતાવળથી આજે જ મુનિવ્રતને ધારણ કરી લઈએ ॥ ૨૮ ॥

પુત્રોનો ઉપદેશ સાભળીને પ્રતિબુદ્ધ થયેલ ભૃગુપુરોહિતે પોતાની સ્ત્રી યશાને ધર્મમા વિઘ્નભૂત માનીને એને દૃષ્ટાત દ્વારા સમજાવવા આ પ્રમાણે કહે છે—" पहीणपुत्तस्स "-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—वसिट्ठि-वाशिष्ठि હે વશિષ્ઠ ગોત્રમા ઉત્પન્ન થયેલ पहीणपुत्तस्स-प्रहीणपुत्रस्य પુત્રો વગરના આ ઘરમા नत्थि वासो-नास्ति वास રહેવુ મારા માટે યોગ્ય નથી भिक्खायरियाइकालो-भिक्षाचर्याया काल મારો આ ભિક્ષાચર્યાનો કાળ છે અર્થાત્ પુત્રોની સાથે મને પણ મુનિ થવાનો અવસર પ્રાપ્ત

लभते=प्राप्नोति । 'शाखासवलितोऽयं शाखी नितरां शोभते' इत्येव जनास्तं प्रशंसन्तीति भाव । परन्तु शाखाभि छिन्नाभिः=शाखासु छिन्नासु तमेव वृक्षं स्थाणु ='ठूंठ' इति भाषा प्रसिद्ध वदन्ति जनाः। यथा हि शाखा शोभासंपादनेन वृक्षसमाधिहेतवः, एव ममाप्येते पुत्रा स्तः, अतस्तद्रहितः स्थाणुकल्प एवाहमितिभावः॥२९॥

किंच—

मूलम्—

पंखा विहूणोव्व जहेव पक्खी, भिच्चं च विहीणुव्व रणे नरिंदो।
विवन्नसारो वणिउव्व पोए, पहीणपुत्तोम्हि तहा अहंपि ॥३०॥

छाया-पक्षविहीनो वा यथेह पक्षी, भृत्यविहीनो वा रणे नरेन्द्रः।
विपन्नसारो वणिग् वा पोते, प्रहीणपुत्रोऽस्मि तथा अहमपि ॥३०॥

टीका—'पखा विहूणो' इत्यादि—

हे ब्राह्मणि ! यथा वा इह=अस्मिन् लोके-पक्षविहीनः=पक्षाभ्यां विहीनः

रुक्खो समाहिं लभते-शाखाभिः वृक्षः समाधिं लभते) शाखाओंसेही वृक्ष सुहावना लगता है। (छिन्नाहिं साहाहि तमेव खाणु-छिन्नाभिः शाखाभिः तमेव स्थाणुम्) जब शाखाएँ उस की कट जाती है तो लोग उसको स्थाणु ठुंठा कहने लगते है। तात्पर्य यह है कि जिस प्रकार वृक्षकी शोभा उसकी शाखाओंसे है, उसी प्रकार मेरी भी शोभा इन पुत्रोंसे है। परन्तु जब ये समझाने पर भी घरमें नहीं रहना चाहते हैं, मुनि होना चाहते हैं तो ऐसी स्थितिमें छिन्न शाखावाले वृक्ष जैसी ही मेरी स्थिति जाननी चाहिये। अतः मेरा भी घरमें रहना उचित नहीं है। उचित अब मुझे यही है कि मैं भी पुत्रोंके साथ २ ही मुनि दीक्षा धारण करूं ॥२९॥

થયેલ છે કેમ કે, साहाहि रुक्खो समाधिं लभते-शाखाभि वृक्ष समाधिं लभते શાખાઓથી જ વૃક્ષ સુંદર લાગે છે. छिन्नाहिं साहाहिं तमेव खाणु-छिन्नाभि शाखाभि तमेव स्थाणुम् જ્યારે વૃક્ષની ડાળીઓ કપાઈ જાય છે, ત્યારે લોકો તેને ઠુંઠુ કહેવા માડે છે તાત્પર્ય એ છે કે, વૃક્ષની શોભા જેમ એની ડાળીઓથી છે, એજ પ્રમાણે મારી શોભા આ પુત્રોથી છે તેઓને સમજાવવા છતા પણ જ્યારે તેઓ ઘરમા રહેવા ઇચ્છતા નથી, પરતુ મુનિ થવા ચાહે છે તો આવી સ્થિતિમા મારૂ પણ ઘરમા રહેવુ ઉચિત નથી મારે માટે એ માર્ગ જ બરોબર છે કે, હુ પણ પુત્રોની સાથેાસાથ મુનિ દીક્ષા ધારણ કરી લઉ ॥૨૯॥

पक्षी आकाशमार्गेण गमने नितरामशक्तो येन केनापि हिंस्रपशुना पराभूयते। यथा वा रणे=युद्धे भृत्यविहीनः=भृत्याः पदातयस्तेभ्यो विहीनो नरेन्द्रो रिपुभिः पराभूयते। यथा वा पोते भग्ने सति विपन्नसारः=विपन्नो विनष्टः सारो भाण्ड द्रव्य यस्य स तथाभूतो, वणिक् स्वमतिपक्षिभिः, पराभूयते। तथा-अहीणपुत्रः= पुत्राभ्या महीणो-रहितः-अहमपि अस्मि=भवामि पराभूतो भवामि। पुत्रवियोगज दुःख सोदु न प्रभवामीति भावः। 'वा' शब्दः-समुच्चये ॥३०॥

फिर दृष्टान्त द्वारा समझाते हैं—'पक्खाविहूणोव्व' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे ब्राह्मणि! (जहा इह-यथा इह) जैसे इस लोकमे (पक्खा विहूणो पक्खी -पक्षविहीनः पक्षी) पक्षोंसे विहीन पक्षीकी दुर्दशा होती है-अर्थात्-पक्षविहीन पक्षी जिस प्रकार आकाशमार्गसे जानेमे सर्वथा अशक्त हो जाता है और चाहे जिस किसी भी हिंसक प्राणीके द्वारा पीडीत होता है तथा (रणे भिच्चविहीणुव्व नरिंदे-रणे भृत्यविहीनः नरेन्द्रः) सग्राममे भृत्योसे-सैनिको से रहित राजाकी जैसी दुर्दशा होती हैं-अर्थात् रणमें जिस प्रकार सैनिक वहीन राजा शत्रुओ से तिरस्कृत होता है, तथा (पोए विवण्णसारो वणिउव्व-वा पोते विपन्नसारः वणिक्) जहाजके नाश होने पर विनष्ट धनवाले वणिककी जैसी दुर्दशा होती है (तहा पहीणपुत्तो अहपि अस्मि-तथा प्रहीणपुत्रः अहमपि अस्मि) उसी तरहकी दुर्दशा मेरी भी पुत्रोके अभाव मे होगी। अर्थात् मैं पुत्रो के विरहजन्य दुःखको सहन करने के लिये सर्वथा अक्षम हू ॥ ३० ॥

ફરી દૃષ્ટાંત સમજાવે છે—" पक्खाविहूणोव्व "-ઇત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—હે બ્રાહ્મણી! जहा इह-यथा इह જેમ આ લોકમા પક્ષા વિહૂણા પક્ખી-પક્ષવિહાન પક્ષી પાખ જેની કપાઈ ગઇ છે તેવા પક્ષીની જે દુર્દશા થાય છે-અર્થાત્ પાખ વગરનુ પક્ષી જેમ આકાશમાર્ગે જવામા સર્વથા અશક્ત બની જાય છે અને તે કોઈ પણ હિંસક પ્રાણીથી પરાભવિત થઈ જાય છે તેમ જ रणे भिच्चविहीणुव्व नरिंदो-रणे भृत्यविहीन नरेन्द्र इव સગ્રામમા સૈનિક વગરના રાજાની જેવી દુર્દશા થાય છે અર્થાત-યુદ્ધ મેદાનમા સૈનિકો વગરનો રાજા શત્રુઓથી તિરસ્કૃત થાય છે વળી पोए विवण्णसारो वाणिउव्व-पोते विपन्नसार वणिगिव જહાજનો નાશ થઈ જતા વધુ ધનવાળા વણિકની જે દુર્દશા થાય છે એ રીતની પુત્રોના અભાવમા મારી પણ દુર્દશા થશે અર્થાત્ હું પુત્રોના વિરહજન્ય દુઃખોને સહન કરવામા સર્વથા અસમર્થ છુ ॥ ૩૦ ॥

पत्युर्वचन निशम्य ब्राह्मणी माह—

मूलम्—

सुसंभिया कामगुणा इमे ते, संपिंडिया अग्गरसा पभूया ।
भुंजामु ता कामगुणे पगाम, पच्छा गमिस्सामु पहाणमग्गं ॥३१॥

छाया—सुसंभृता. कामगुणा इमे ते, सम्पिण्डिता अग्यरसा प्रभूताः ।
भुञ्जीमहि तान् कामगुणान् प्रकाम, पश्चाद् गमिष्यामः प्रधानमार्गम् ॥३१॥

टीका—'सुसंभिया' इत्यादि—

हे स्वामिन्! ते तव गृहे इमे प्रत्यक्ष दृश्यमानाः कामगुणाः पञ्चेन्द्रियसुखदा पदार्थाः सद्वस्त्रसरसमिष्टान्नपुष्पचन्दननाटकगीततालवेणुवीणादयः सुसंभृता-सम्यक् संस्कृताः सन्ति, तथा-सम्पिण्डिताः=सम्यक् पुञ्जीकृताः,-तथाअग्यरसा=अग्य प्रधानो रसो येषु ते तथा, मधुरादिरसमया., अथवा-अग्यः प्रधानः रसो येभ्यस्ते तथा-शृङ्गाररसजनका., उक्तञ्च—

'सुसंभिया' इत्यादि।

अन्वयार्थ—पतिके इस प्रकार वचन सुनकर ब्राह्मणीने कहा—हे स्वामिन्! (ते-ते) आपके घरमें (इमे-इमे) यह प्रत्यक्ष दृश्यमान (कामगुणा-कामगुणा.) पचेन्द्रियसुखदपदार्थ-सद्वस्त्र, सरसमिष्टान्न, पुष्पचदन, नाटक, गीत, तालवेणु वीणादिक ये सब (सुसंभिया-सुसंभृता.) खूब २ भरे पडे हुए है तथा (संपिंडिया-सपिण्डिताः) ये थोडे बहुत होवे तो बात भी सही है या अलग २ स्थानोंमे भिन्न २ रूपमें रखे होवें सो बात नही है किन्तु ये सब एक ही जगह समुदाय रूपमें रखे हुए हैं (अग्गरसा-अग्यरसा.) ये नीरस भी नहीं हुए हैं। मधुरादि रस सपन्न है। अथवा शृंगार रसके ये सब उत्तेजक हैं। कहा भी है—

" सुसंभिया "-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—પતિના આ પ્રકારના વચન સાભળીને બ્રાહ્મણીએ કહ્યુ, હે સ્વામિન્! તે-તે આપના ઘરમા ઇમે-ઇમે આ પ્રત્યક્ષ દેખાતા કામગુણા-કામ ગુણા પચેન્દ્રિય સુખદ પદાર્થ-સારા વસ્ત્રો, સરસ મિષ્ટાન, પુષ્પ ચદન, નાટક ગીત, તાલ, વેણુ વીણાદિક આ સઘળા સુસંભિયા-સુસંભૃતા સુખ ખૂબ ખૂબ ભર્યા પડેલ છે સપડિયા-સપિણ્ડિતા એ થોડા હોય તો વાત બરોબર છે અથવા અલગ અલગ સ્થાનોમા ભિન્નભિન્ન રૂપમા રાખેલ છે એ વાત નથી પરતુ એ સઘળા એક જ સ્થળે સમુદાયમા રાખેલ છે અગ્ગરસા-અગ્યરસાः એ નિરસ પણ નથી બન્યા મધુરાદિ રસસ પન્ન છે અથવા શૃગારરસને ઉત્તેજનાવાળા છે કહ્યુ પણ છે—

'रतिमाल्यालङ्कारैः प्रियजनगन्धर्व कामसेवाभिः ।

उपवनगमनविहारैः, शृङ्गाररस' सद्भवति इति ॥ तथा-प्रभूताः प्रचुराः सन्ति । तानेतान् कामगुणान् प्रकाम=यथेच्छ भुञ्जीमहि । पश्चाद्=कामगुणोपभोगानन्तर वृद्धावस्थायां प्रधानमार्गं = तीर्थंकरगणधरसेवित प्रव्रज्यारूप मोक्षमार्गं गमिष्यामः-स्वीकरिष्यामः ॥ ३१ ॥

रतिमाल्यालङ्कारैः, प्रियजनगन्धर्वकामसेवाभिः ।

उपवनगमनविहारैः, शृङ्गाररसः समुद्भवति ॥

(पभूया-प्रभूताः) अल्प नहीं है, प्रचुर मात्रामें है । ऐसे (ता काम गुणे भुजामु-तान् कामगुणान् भुञ्जीमहि) इन शब्दादिक कामगुणोंको आप यथेच्छ भोगो । (पच्छा पहाणमग्ग गमिस्साम-पश्चात् प्रधानमार्गं गमिष्यावः) जब वृद्धावस्था आ जावेगी तब अपने सब-तीर्थंकर गणधरादि सेवित प्रव्रज्यारूप मोक्षमार्गको स्वीकार करलेंगे । अभीसे उसकी क्या आवश्यकता है । ये तो दिन खाने पीनेके हैं ।

भावार्थ--पतिको दीक्षा लेनेमें उद्यत देखकर पत्नीने कहा नाथ! यह क्या अनुचित विचार कर रहे हो, अभीतो खाने पीनेके दिन हैं । अपने यहां कौनसी वस्तुकी कमी है ? जिसके लिये मुनि बना जाय । भोगोपभोगकी सामग्री खूब मनमानी भरी पडी हुई है । चाहे जितनी उसको भोगो वह कभी समाप्त नहीं हो सकती है । शृंगाररसकी वह

रतिमाल्यालङ्कारै, प्रियजनगन्धर्वकामसेवाभिः ।

उपवनगमनविहारैः, शृंगाररस समुद्भवति ॥

અન્વયાર્થ—पभूया-प्रभूता અલ્પ નહીં પરંતુ પ્રચુર માત્રામા છે ता कामगुणे भुजामु-तान् काम गुणान् भुञ्जीमहि આ शाब्दादिक કામગુણોને આપ યથેચ્છ ભોગવો पच्छा पहाणमग्ग गमिस्साम-पश्चात् प्रधानमार्गं गमिष्याव જ્યારે વૃદ્ધાવસ્થા આવશે ત્યારે આપણે સહુ તીર્થંકર ગણધારાદિ સેવિત પ્રવ્રજ્યારૂપ મોક્ષમાર્ગનો સ્વીકાર કરી લઇશું આજથી અને અત્યારથી તેની શુ આવશ્યકતા છે! આ દિવસો તો ખાવાપિવાના છે

ભાવાર્થ—પતિને દીક્ષા લેવામા તત્પર થયેલ જાણીને પત્નીએ કહ્યુ કે, હે નાથ! આવો અનુચિત વિચાર શા માટે કરી રહ્યા છો હજુ તો ખાવા પીવાના દિવસો છે, આપણે ત્યા કઈ વસ્તુની ખામી છે કે, જેને માટે મુનિ દીક્ષા લેવી પડે ? આપણે ત્યા ભોગોપભોગોની મનમાની સામગ્રી પુષ્કળ પ્રમાણમા ભરી પડી છે, આજે તે રીતે એનો ઉપભોગ કરો છતા પણ તે ખૂટે તેમ નથી,

पत्युर्वचन निशम्य ब्राह्मणी माह—

मूलम्—

सुसंभिँया कामगुणा इमे 'ते, संपिंडिँया अग्गरँसा पभूयँा ।
भुंजामु तां कामंगुणे पँगाम, पँच्छा गमिस्सांम पहाणँमग्ग ॥३१॥

छाया—सुसम्भृताः कामगुणा इमे ते, सम्पिण्डिता अग्यरसा प्रभूताः ।
भुञ्जीमहि तान् कामगुणान् प्रकाम, पश्चाद् गमिष्यावः प्रधानमार्गम् ॥३१॥

टीका—'सुसम्भिया' इत्यादि—

हे स्वामिन्! ते तव गृहे इमे प्रत्यक्ष दृश्यमानाः कामगुणाः पञ्चेन्द्रियसुखदा पदार्थाः सद्वस्त्रसरसमिष्टान्नपुष्पचन्दननाटकगीततालवेणुवीणादयः सुसम्भृता—सम्यक् संस्कृताः सन्ति, तथा—सम्पिण्डिताः=सम्यक् पुञ्जीकृताः,—तथाअग्यरसा = अग्य प्रधानो रसो येषु ते तथा, मधुरादिरसमया., अथवा—अग्यः प्रधानः रसो येभ्यस्ते तथा—शृङ्गाररसजनकाः, उक्तञ्च—

'सुसम्भिया' इत्यादि।

अन्वयार्थ—पतिके इस प्रकार वचन सुनकर ब्राह्मणीने कहा—हे स्वामिन्! (ते-ते) आपके घरमें (इमे-इमे) यह प्रत्यक्ष दृश्यमान (कामगुणा-कामगुणाः) पचेन्द्रियसुखदपदार्थ-सद्वस्त्र, सरसमिष्टान्न, पुष्पचदन, नाटक, गीत, तालवेणु वीणादिक ये सब (सुसम्भिया-सुसम्भृताः) खूब २ भरे पडे हुए हैं तथा (सपिंडिया-सपिण्डिताः) ये थोडे बहुत होवे तो बात भी सही है या अलग २ स्थानोंमें भिन्न २ रूपमें रखे होवें सो बात नही है किन्तु ये सब एक ही जगह समुदाय रूपमें रखे हुए हैं (अग्गरसा-अग्यरसाः) ये नीरस भी नही हुए हैं। मधुरादि रस सपन्न हैं। अथवा शृगार रसके ये सब उत्तेजक हैं। कहा भी है—

"सुसम्भिया"-इत्यादि

અન્વયાર્થ—પતિના આ પ્રકારના વચન સાભળીને બ્રાહ્મણીએ કહ્યુ, હે સ્વામિન્! તે-તે આપના ઘરમા ઇમે-ઇમે આ પ્રત્યક્ષ દેખાતા કામગુણા-કામગુણા પચેન્દ્રિય સુખદ પદાર્થ-સારા વસ્ત્રો, સરસ મિષ્ટાન, પુષ્પ ચદન, નાટક ગીત, તાલ, વેણુ વીણાદિક આ સઘળા સુસમ્ભિયા-સુસમ્ભૃતા સુખ ખૂબ ખૂબ ભર્યા પડેલ છે સપડિયા-સપિણ્ડિતા એ થોડા હોય તો વાત બરોબર છે અથવા અલગ અલગ સ્થાનોમા ભિન્નભિન્ન રૂપમા રાખેલ છે એ વાત નથી પરતુ એ સઘળા એક જ સ્થળે સમુદાયમા રાખેલ છે અગ્ગરસા-અગ્યરસા એ નિરસ પણ નથી બન્યા મધુરાદિ રસસપન્ન છે અથવા શૃગારરસને ઉત્તેજનાવાળા છે કહ્યુ પણ છે—

मनसि कुर्यादत आह—'ण जीवियट्ठा' इत्यादि—हे ब्राह्मणी! अहं नि जीवितार्थम् = असयमजीवननिमित्त—'भवान्तरे मनोज्ञशब्दादिविषयाणा माप्ति र्भवतु' इत्येतदर्थं भोगान् न प्रजहामि=परित्यजामि। किन्तु लाभम्=अभिमतवस्तु= प्राप्तिरूपं, अलाभम्=तदभावरूप च, तथा—सुखम्, दुखः सविक्ष्यमाणः=साम्येन पश्यन्=लाभालाभसुखदुःखजीवितमरणादिषु समतामेव मानयन् मौनं=मुनिभाव चरिष्यामि=मुनिभावमाश्रित्य विहरिष्यामि। मम दीक्षाप्रतिपत्तिर्मुक्त्यर्थमेव, न तु भाविजन्मनि मनोज्ञशब्दादिविषयप्राप्त्यर्थमिति सूत्राशयः ॥ ३२ ॥

नहीं है" तो इसका उत्तर इस प्रकार है कि (ण जीवियट्ठा पजहामि भोए-नो जीवितार्थं प्रजहामि भोगान्) मैं भवान्तरमें "मुझे मनोज्ञ शब्दादिक विषयोंकी प्राप्ति हो" इस रूप असयमित जीवनके निमित्त इन भोगोंका परित्याग नहीं कर रहा हू किन्तु (लाभं अलाभ च सुह च दुक्ख सविक्खमाणो-लाभ अलाभ च सुख च दुख सवीक्षमाणः) वाछित वस्तुकी प्राप्ति अथवा उसकी अप्राप्तिरूप जो लाभ एव अलाभ है तथा जो सुख एव दुःख है उनमें समताभावका अवलम्बन करके मैं (मोण चरिस्सामि-मौन चरिष्यामि) मुनि होना चाहता हू ॥

भावार्थ—मैंने रसोंका खूब अनुभव कर लिया है। अनुभव करते २ ही यह युवावस्था मुझसे विदा लेनेको जा रही है। अतः मैं चाहता हू कि जबतक यह युवावस्था पूरी नहीं हो जाती है, इसके पहिले मैं मुनि दीक्षा धारण करलू। यह मैं परलोकमें पाच इन्द्रियों सबधि सुखादिकोंकी प्राप्तिके निमित्त नहीं धारण करना चाहता हू, किन्तु मुक्तिके निमित्त ही

ઉત્તર એ પ્રમાણે છે કે, ण जीवियट्ठा पजहामि भोए-नो जीवितार्थं प्रजहामि भोगान् ભવાન્તરમા "મને મનોજ્ઞ શબ્દાદિક વિષયોની પ્રાપ્તિ થાવ"-આ પ્રકારના અસયમિત જીવનના નિમિત્તે આ ભોગોનો પરિત્યાગ કરી રહ્યો નથી लाभ अलाभ च सुह च दुक्ख सविक्खमाणो-लाभ अलाभ च सुख च दुख सवीक्षमाण વાચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ અથવા તેની અપ્રાપ્તિરૂપ જે લાભ અને અલાભ છે તથા જે સુખ અને દુખ છે તેમા સમતાભાવનુ અવલબન કરીને હુ मोण चरिस्सामि-मौन चरिष्यामि મુનિ થવા ચાહુ છુ

ભાવાર્થ—મે રસોનો ખૂબ અનુભવ કરી લીધો છે, અનુભવ કરતા કરતા આ યુવાવસ્થા મારાથી વિદાય લેવાની તૈયારીમા છે આથી હુ ચાહું છુ કે, આ યુવાવસ્થા પૂરી ન થઇ જાય તે પહેલા હુ મુનિ દીક્ષા ધારણ કરી લઉ આને હું પર લોકમા પાચ ઇન્દ્રિયો સબધી સુખાદિકોની પ્રાપ્તિના નિમિત્તે ધારણ કરવા ચાહતો

पत्न्या वचन श्रुत्वा पुरोहितः प्राह—

मूलम्—

भुत्ता रसा भोइ! जहाइ णेवओ, णो जीवियट्ठा पजहामि भोए।
लाभं अलाभं च सुहं च दुक्खं, सविक्खमाणो चरिस्सामि मोणं॥३२॥

छाया-भुक्ता रसा भवति! जहाति नो वयः, नो जीवितार्थं प्रजहामि भोगान्।
लाभम् अलाभं च सुखं च दुःखं, सप्रतीक्षमाणश्चरिष्यामि मौनम्॥ ३२॥

टीका—'भुत्ता रसा' इत्यादि—

हे भवति=हे ब्राह्मणी! रसाः=मधुरादयः,-शृङ्गारादयः शब्दादिभोगाश्च भुक्ताः=सेविताः। तथा-वयः=यौवनं न=अस्मान् जहाति=परित्यजति। अतो यौवनं यावन्न नः परित्यजति, तावदेव वयं प्रव्रजाम इति भावः। सत्सु सुखोपभोगेषु भवान्तरसुखप्राप्तये प्रव्रज्याया नास्ति प्रयोजनम्' इति चेद् ब्राह्मणी

खूब वर्धक है। जब अपन सब वृद्धावस्थामें पहुंच जावेंगे तब मुनि हो-जावेंगे। अभी मुनि होनेका समय नहीं है॥३१॥

इस प्रकारके पत्नीके वचन सुनकर पुरोहितने कहा-'भुत्तारसा' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(भोइ-भवति) हे ब्राह्मणि! (रसा भुत्ता-रसा. भुक्ताः) मधुरादिक रस अथवा शृंगाररस एवं शब्दादिक भोग मैंने खूब भोग लिये है। (वओ णे जहाहि-वय नो जहाति) देखो इनको भोगते २ मेरी यौवन अवस्था भी बहुत व्यतीत हो चुकी है। इसलिये जबतक तरुणा-वस्था नहीं ढल जाती है, तबतक मुझे कर्तव्य यह आदेश देता है कि मैं मुनि दीक्षा अंगीकार करूँ। यदि तुम ऐसा कहो कि-"सुखोपभोगोंके रहने पर भवान्तरमे सुखप्राप्तिके लिये प्रव्रज्या अंगीकार करना उचित

શૃંગારરસને તે વધારનાર છે જ્યારે આપણે સૌ વૃદ્ધાવસ્થાએ પહેચી જઈશું ત્યારે મુનિ દીક્ષા ધારણ કરીશું આજે મુનિ થવાનો સમય નથી ॥ ૩૧ ॥

આ પ્રકારના પત્નીના વચન સાંભળીને પુરોહિતે કહ્યુ –" भुत्ता रसा "–ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—ભોઇ–ભવતિ! હે બ્રાહ્મણી! रसा भुत्ता–रसा भुक्ता મધુરાદિક રસ અથવા શૃંગાર રસ અને શબ્દાદિક ભોગ મે ખૂબ ભોગવી લીધા છે, वओ णे जहाहि वय नो जहाति એને ભોગવતા ભોગવતા મારી યૌવન અવસ્થા પણ ખૂબ વ્યતીત થઇ ચુકી છે આ માટે જ્યા સુધી તરૂણાવસ્થા ઢળી ન જાય ત્યા સુધી મને મારૂ કર્તવ્ય એ આદેશ આપે છે કે, હુ મુનિ દીક્ષા અંગીકાર કરૂ, જો તમે એમ કહો કે, " સુખોપભોગોના રહેવા છતા ભવા ન્તરના સુખોની પ્રાપ્તિ માટે પ્રવ્રજ્યા અંગિકાર કરવી ઉચિત નથી " તો એનો

क्षमः स्वजनान् भोगाश्च स्मरिष्यसि, प्रत्यावृत्य पुनरपि गार्हस्थ्यं स्वीकरिष्यसीति। अतस्त्व मया सम=सह भोगान्=रमणीयशब्दादिविषयरूपान् भुङ्क्ष्व। यतः-भिक्षाचर्या=भिक्षाचरण, विहारः = ग्रामादिष्वप्रतिबद्धविहारः, उपलक्षणात्-शिरोलुञ्चन च खलु=निश्चयेन दुःखम्=दुःखावहम् ॥ २३ ॥

पत्न्याः पुनरागमनरूप सदेह निराकर्तुं भृगुराह—

मूलम्—

जहा य भोई ! तणुयं भुयगो, निम्मोइणिं हेच्च पलेइ मुत्तो ।
एमेए जाया पयहंति भोए, तेऽहं कहं नाणुगमिस्समेक्को ॥३४॥

छाया—यथा च भवति ! तनुजा भुजङ्गमो, निर्मोचनीं हित्वा पर्येति मुक्तः ।
एवमेतौ जातौ प्रजहीतो भोगान्, तावह कथ नानुगमिष्याम्येकः ?॥३४॥

टीका—' जहाय '-इत्यादि ।

हे भवति=हे ब्राह्मणी ! यथा च भुजङ्गः=सर्पः तनुजा=शरीरोत्पन्ना निर्मोचनी=

होकर पुनः भाई वधुओंके साथ आकर न मिलो इस भावसे मैं कहती हूँ कि पहिले ही इसका अगीकार करना आपको उचित नही है। आपतो (मए समाण-मया समम्) मेरे साथ (भोगाइ भुजाही-भोगान् भुङ्क्ष्व) भोगोंको भोगो। देखो (भिक्खायरिया विहारो दुःख-भिक्षाचर्या विहारः दुःखम्) भिक्षावृत्ति करना और रातदिन एक ग्रामसे दूसरे ग्राम विहार करना इसमें कौनसा आनद है यह तो एक प्रकारका दुःख ही है। शिरके केशोंका लुचन करना यह भी विहार शब्दसे ग्रहण कर लेना चाहिये ॥२३॥

वापिस लौटने रूप पत्नीके सदेहको दूर करनेके लिये भृगुने कहा—

પ્રવાહ જેવી આ મુનિદીક્ષાથી પાછા ફરીને પાછા ભાઇબધુઓની સાથે આવીને ન મળો આ ભાવથી જ હું કહું છુ કે, પહેલેથી જ દીક્ષા અગિકાર કરવી આપને માટે અત્યારે ઉચિત નથી આપ મए समाण-मयासमम् મારી સાથે રહીને भोगाइ भुजाहि-भोगान् भुङ्क्ष्व ભોગોને ભોગવો જુઓ ભિક્ષાવૃત્તિ કરવી અને રાતદિવસ એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરવો એમા કયો આનદ છે ? એ તો એક પ્રકારનુ દુ ખ જ છે માથાના વાળનુ લોચન કરવુ એ પણ વિહાર શબ્દમા જ ગ્રહણ કરવુ જોઈએ ॥ ૩૩ ॥

દીક્ષા લીધા પછી સ સારમા પોતે પાછો ફરશે એવા પત્નીના સંદેહને

पत्युर्वचनं निशम्य यशानाम्नी ब्राह्मणी प्राह—

मूलम्—

मा हु तुमं सोयरियाण संभरे ?, जुण्णो व हंसो पडिसोयगामी।
भुंजाहि भोगाइ मए समाण, दुक्खं खु भिक्खायरिया विहारो ॥३३॥

छाया—मा हु त्व सोदर्याणा सस्मरेः ?, जीर्ण इव हंसः प्रतिस्रोतोगामी ।
भुङक्ष्व भोगान् मया सम, दुख खलु भिक्षाचर्या विहारः ॥ ३३ ॥

टीका—'मा हु'- इत्यादि ।

हे स्वामिन्! त्व सोदराणा=सहोदरभ्रातृणाम्, उपलक्षणात् शेषस्वजनानां भागाना च, मा हु सस्मरेः=मा खलु स्मार्षीः ''हु' शब्दो निश्चये । अत्र दृष्टान्तमाह 'जुण्णोव 'इत्यादि-इव=यथा प्रतिस्रोतोगामी=प्रतिस्रोतसि=प्रवाह प्रतिकूलदिशि तरन् जीर्णो=वृद्धो हंसः स्मरति । अय भाव -यथा वृद्धो हंसो नदी स्रोतसि प्रकृष्टकष्टकर प्रतिकूलगमनमारभ्यापि तरणाशक्तः पश्चादनुकूलस्रोतस्तरण सस्मरन् अतीवखिन्नमानस एव अनुशोचति-किमर्थं मया प्रतिकूलस्रोतस्मरणमारब्धम्? एवमनुशुच्य पुनरनुकूलस्रोतोऽभिमुखमेव प्रत्यावर्तते । एव त्वमपि व्रतभार वोढुम-

मेरा यह सब प्रयास है। अतः पूर्वोक्तरूप वचनोंसे हे ब्राह्मणि ! तुम मेरे मनको अब नही लुभा सकती हो ॥३२॥

पतिके वचन सुनकर उसकी भार्या यशा कहती है-'मा हु तुम' इत्यादि।

अन्वयार्थ—पतिके पूर्वोक्त वचन सुनकर ब्राह्मणीने कहा-हे स्वामिन्! (पडिसोयगामी जुण्णो हसा व तुम सोयरियाण मा सभरे-प्रतिस्रोतो गामी जीर्णः हस इव त्व सोदर्याणा मा सस्मरे.) जिस प्रकार प्रतिकूल प्रवाहमे बहता हुआ बुड्ढा हस अनुकूल प्रवाहकी स्मृति करके उस ओर आजाता है इसी प्रकार तुम भी मुनि होकर अपने भाई बधुओंकी याद कर पुनः प्रतिकूल प्रवाह जैसे इस मुनि दीक्षासे वापिस

નથી, પરંતુ મુક્તિના નિમિત્તે જ મારો આ સઘળો પ્રયાસ છે આથી પૂર્વોક્તરૂપ વચનોથી હે બ્રાહ્મણી ! તમે હવે મારા મનને ચલાયમાન કરી શકશો નહીં ॥ ૩૨ ॥

પતિનુ વચન સાભળીને તેની પત્ની યશા કહે છે-" मा हु तुम "-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—પતિના પૂર્વોક્ત વચન સાભળીને બ્રાહ્મણીએ કહ્યુ કે, હે સ્વામિન્! पडिसोयगामी जुण्णा हसोव तुम सोयरियाण मा सभरे-प्रतिस्रोतोगामी जीर्ण हस इव त्व सोदर्याणा मा सस्मरे જે પ્રમાણે પ્રતિકૂળ પ્રવાહમા વહેતો જનાર બુઢ્ઢો હસ અનુકૂળ પ્રવાહની સ્મૃતિ કરીને એ તરફ જાય છે આજ પ્રમાણે તમે પણ મુનિ બનીને પોતાના ભાઈબધુઓ યાદ કરીને ફરીથી પ્રતિકૂળ

पुनरपि तदेवाह—

मूलम्—

छिंदित्तु जालं अवल व रोहिया, मच्छा जहा कामगुणे पहाय।
धोरेयसीला तवसा उदारा, धीरा हु भिक्खायरिय चरंति ॥३५॥

छाया—छित्त्वा जालम् अबल वा रोहिता, मत्स्या यथा कामगुणान् प्रहाय।
धौरेय शीलास्तपसा उदारा, धीरा हु भिक्षाचर्यां चरन्ति ॥ ३५॥

टीका—'छिंदित्तु'-इत्यादि।

हे ब्राह्मणी! यथा रोहिताः = रोहितजातीया मत्स्या अबल=जीर्णम्, वा शब्दात्-सबलमपि जाल स्वतीक्ष्णपुच्छादिना छित्त्वा निर्भयस्थाने सुखेन विचरन्ति। तथैव धौरेयशीलाः=धुर भार वहन्ति ये ते धौरेयास्तेषामिव शीलम्=उद्ढभारनिर्वहणसामर्थ्यं येषां ते तथा, भारोद्वहनसमर्था - इत्यर्थः, तपसा=अनशनादिना उदाराः=प्रधानाः धीराः परीषहोपसर्गसहने, कामगुणान्=रमणीयशब्दादि विषयरूपान् प्रहाय=परित्यज्य, हु=निश्चयेन भिक्षाचर्यां-चरन्ति। यथा रोहित

फिर इसी बातको कहते हैं—'छिंदित्तु' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे ब्राह्मणि! (जहा-यथा) जैसे (रोहिया-रोहिताः) रोहित जातिके मत्स्य (अबल जालम् वा छिंदित्तु-अबल जाल वा छित्वा) जीर्ण अथवा अजीर्ण जालको अपनी तीक्ष्ण पुच्छ दाढ आदि द्वारा छेदित करके निर्भय स्थानमे सुखपूर्वक विचरते हैं उसी प्रकार (धोरेयसीला-धौरेयशीला.) भारको वहन करने वालोके जैसे अर्थात् रक्खे गये भारको वहन करनेकी शक्तिवाले एव (तवसा उदारा-तपसा उदाराः) अनशन आदि तपोंके आचरण करनेसे सर्व प्रधान तथा (वीरा-वीराः) परीषह और उपसर्गके सहन करनेमे धीर वीर व्यक्ति भी (कामगुणे पहाय-काम-

ફરીથી આ વાતને કહે છે—" छिंदित्तु "-ઇત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—હે બ્રાહ્મણી! जहा-यथा જેમ रोहिया-रोहिता રોહિત જાતનું માછલું अबल जाल वा छिंदित्तु-अबल जाल वा छित्वा જીર્ણ અથવા અજીર્ણ જાળને પોતાની તીક્ષ્ણ પુંછડી, દાઢ, વગેરેથી કાપીને નિર્ભય થઇનેસુખપૂર્વક વિચરે છે એજ રીતે धोरेयसीला-धोरेयशीला ભારને વહન કરવાવાળાની માફક અર્થાત્ રાખવામા આવેલા ભારને વહન કરવાની શક્તિવાળા અને तवसा उदारा-तपसा उदारा અનશન આદિ તપોનુ આચરણ કરવામા સર્વ પ્રધાન તથા धीरा-वीरा પરિષહ અને ઉપસર્ગને સહન કરવામા ધીરવીર વ્યક્તિ પણ कामगुणे पहाय-

कञ्चुलिका हित्वा=परित्यज्य मुक्तः=निरपेक्षः सन् प्रयाति=गच्छति न पुनस्तां गृह्णाति । एवम्=अनेन प्रकारेण एतौ जातौ=पुत्रौ भोगान् मनोज्ञशब्दादिरूपान् प्रजहीतः=परित्यजतः । तर्हि=एकः=पुत्रयोर्निर्गमनादसहायोऽहं कथं तौ पुत्रौ नानुगमिष्यामि । अवश्यमेवानुगमिष्यामि पुत्रौ ।

यथा सर्पः कञ्चुकमपहाय गच्छति । तथैव ममैतौ पुत्रौ सर्वान् भोगान् परित्यज्य प्रव्रज्या गृह्णीतः । तद्विरहितोऽहमेकाकी गृहे स्थातुं न शक्नोमि । अतोऽहमपि पुत्रयुगलेन साकं प्रव्रजिष्यामि न पुनरागमिष्यामीति भावः ॥ ३४ ॥

'जहाय भोई' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(भोई-भवती) हे ब्राह्मणी ! (जहा-यथा) जैसे (भुयंगो-भुजङ्गः) सर्प (तणुय-तनुजाम्) शरीरोद्भव (निम्मोअणि-निर्मोचनीम्) अपनी काचलीको (हेच्च-हित्वा) छोड़ करके (मुत्तो-मुक्तः) स्वतन्त्र होकर (पलेइ-पर्येति) घूमता फिरता है किन्तु उस कांचलीको फिर नहीं ग्रहण करता है (एवम्) इसी प्रकार (एए जाया-एतौ जातौ) ये दोनों पुत्र (भोए पयहति-भोगान् प्रजहीतः) भोगोंको छोड़ रहे हैं तब (एक्को अहं-एकःअहं) अकेला मैं (ते कह नाणुगमिस्सं-तौ कथं नानुगमिष्यामि) उन दोनोंका अनुसरण क्यों न करूंगा-अवश्य ही करूंगा फिर वापिस नहीं आऊंगा ।

भावार्थ—जिस प्रकार सर्प कचुकीको छोड़नेमें आनन्द मनाता है और स्वतन्त्र होकर घूमता फिरता है उसी प्रकार ये मेरे दोनों पुत्र भोगों का परित्याग करनेमे आनद मना रहे हैं । अतः इनसे परित्यक्त हुआ मैं अकेला अब इस घर मे रहकर क्या करूंगा । इसलिये मैं भी इन्हींके साथ दीक्षा लूंगा । विश्वास रखो मै वापिस फिर घर नहीं आऊँगा ॥३४॥

હવે કરવા માટે પુરોહિતે કહ્યું—"जहा य भोई"-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—भोई-भवति! હે બ્રાહ્મણી ! जहा-यथा જેમ भुयगो-भुजङ्ग સર્પ પોતાના तणुय-तनुजाम् શરીર ઉપરની निम्मोइणीं-निर्मोचनीम् કાચળીને हेच्च-हित्वा છોડીને मुत्तो-मुक्त સ્વતંત્ર બની पलेइ-पर्येति ફરતો ફરે છે પરંતુ તે કાચળીને ફરીથી લેતો પણ નથી एव-एवम् એજ રીતે एए जाया-एतौ जातौ આ બન્ને પુત્રો ભોગોને છોડી રહ્યા છે ત્યારે હું પણ એ બનેનું અનુકરણ શા માટે ન કરૂં ? અવશ્ય કરીશ અને સંસારમા ફરી પાછો આવવાનો નથી -

ભાવાર્થ—જેમ કાચળીને છોડવાથી સર્પ આનંદ માને છે અને સ્વતંત્ર થઇ હરેફરે છે એજ પ્રકારે મારા બન્ને પુત્રો ભોગોનો પરિત્યાગ કરવામા આનંદ માની રહ્યા છે આથી એમનાથી છુટો પડીને હું એકલો આ ઘરમા રહીને શું કરૂં ? આ માટે હું પણ તેમની સાથે દીક્ષા લઇશ વિશ્વાસ રાખો કે, હું ફરીથી ઘેર પાછો નહી ફરૂં ॥ ૩૪ ॥

पुनरपि तदेवाह—

मूलम्—

छिंदित्तु जालं अबलं व रोहिया, मच्छा जहा कामगुणे पहाय।
धोरेयसीला तवसा उदारा, धीरा हु भिक्खायरिय चरंति ॥३५॥

छाया—छित्त्वा जालम् अबलं वा रोहिता, मत्स्या यथा कामगुणान् प्रहाय।
धोरेय शीलास्तपसा उदारा, धीरा हु भिक्षाचर्यां चरन्ति ॥ ३५॥

टीका—' छिंदित्तु '-इत्यादि।

हे ब्राह्मणी! यथा रोहिताः = रोहितजातीया मत्स्या अबलम्=जीर्णम्, वा शब्दात्-सबलमपि जाल स्वतीक्ष्णपुच्छादिना छित्त्वा निर्भयस्थाने सुखेन विचरन्ति। तथैव धौरेयशीलाः=धुर भार वहन्ति ये ते धौरेयास्तेषामिव शीलम्=उद्ढभारनिर्वहणसामर्थ्यं येषां ते तथा, भारोद्वहनसमर्था - इत्यर्थः, तपसा=अनशनादिना उदाराः=प्रधानाः धीराः परीषहोपसर्गसहने, कामगुणान्=रमणीयशब्दादि विषयरूपान् प्रहाय=परित्यज्य, हु=निश्चयेन भिक्षाचर्यां-चरन्ति। यथा रोहित

फिर इसी बातको कहते हैं—'छिंदित्तु' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे ब्राह्मणि! (जहा-यथा) जैसे (रोहिया-रोहिताः) रोहित जातिके मत्स्य (अबल जालम् वा छिंदित्तु-अबल जाल वा छित्त्वा) जीर्ण अथवा अजीर्ण जालको अपनी तीक्ष्ण पुच्छ दाढ आदि द्वारा छेदित करके निर्भय स्थानमें सुखपूर्वक विचरते हैं उसी प्रकार (धोरेयसीला-धौरेयशीलाः) भारको वहन करने वालोंके जैसे अर्थात् रक्खे गये भारको वहन करनेकी शक्तिवाले एवं (तवसा उदारा-तपसा उदाराः) अनशन आदि तपोंके आचरण करनेसे सर्व प्रधान तथा (वीरा-धीराः) परीषह और उपसर्गोंके सहन करनेमें धीर वीर व्यक्ति भी (कामगुणे पहाय-काम-

કરીથી આ વાતને કહે છે—" छिंदित्तु "-ઈત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—હે બ્રાહ્મણી! जहा-यथा જેમ रोहिया-रोहिता રોહિત જાતનું માછલું अबल जाल वा छिंदित्तु-अबल जाल वा छित्वा જીર્ણ અથવા અજીર્ણ જાળને પોતાની તીક્ષ્ણ પુછડી, દાઢ, વગેરેથી કાપીને નિર્ભય થઇનેસુખપૂર્વક વિચરે છે એજ રીતે धौरेयसीला-धौरेयशीला ભારને વહન કરવાવાળાની માફક અર્થાત્ રાખવામા આવેલા ભારને વહન કરવાની શક્તિવાળા અને तवसा उदारा-तपसा उदारा અનશન આદિ તપોનુ આચરણ કરવામા સર્વ પ્રધાન તથા धीरा-वीरा પરિષહ અને ઉપસર્ગને સહન કરવામા ધીરવીર વ્યક્તિ પણ कामगुणे पहाय-

जातीया मत्स्याः स्वतीक्ष्णपुच्छेन जालं छित्त्वा निर्भयस्थान समाश्रित्य सुखेन विहरन्ति, न पुनर्जाले निबद्धा भवन्ति । तथैव व्रतभारोद्वहनसमर्थाः सत्त्ववन्तस्तपस्विनो दुस्त्यजानपि कामभोगबन्धान् अनित्याशरणादि द्वादशभावनाभिश्छित्त्वा सुखेन भिक्षाचर्यां कुर्वन्तो ग्राममगरादिषु विहरन्ति । न पुनः कदाऽपि कामभोगवशगा भवन्ति । अहमपि प्रव्रज्य न कामभोगवशगो भविष्यामि । अतः प्रव्रजिष्याम्येवेति सूत्राशयः ॥ ३५ ॥

गुणान् प्रहाय) रमणीय शब्दादिक विषयरूप कामगुणोंका परित्याग करके (हु) निश्चयसे (भिक्खायरिय चरति-भिक्षाचर्याम् चरन्ति) भिक्षावृत्तिको करते हैं अर्थात् मोक्षमार्गमें विचरते हैं। पुनः लौटकर वापिस घर नहीं आते हैं।

भावार्थ—जैसे रोहित जातीय मत्स्य तीक्ष्ण पुच्छ आदिसे जालको छेदकर निर्भय स्थानका आश्रय कर वहा सुखपूर्वक विचरते हैं फिर वे जालमें नही फँसते हैं उसी प्रकार जो मोक्षाभिलाषी महापुरुष व्रतोंके भारको उठानेमे शक्तिशाली हुआ करते हैं-अनशन आदि तपस्याओंकी आराधना करनेसे जरा भी नहीं घबराते है वे दुस्त्यज भी कामभोगोंके बधनोंको अनित्य अशरण आदि बारह प्रकारकी भावनाओंके बलपर काटकर सुखपूर्वक भिक्षाचर्या करते हुए ग्राम नगर आदिकोंमें विचरण करते है। अर्थात् मोक्षमार्गमे विचरते है किन्तु फिर वे पुनः कामभोगोंमें नही फँसते है इसलिये मैं भी हे ब्राह्मणि ! दीक्षित होकरके पुनः कामभोगोंके आधीन नही बनूगा। स्वतन्त्रतापूर्वक मुनिवेषमे विचरण करता हुआ अपने सयमकी रक्षा करुँगा ॥३५॥

कामगुणान् प्रहाय રમણીય શબ્દાદિક વિષયરૂપ કામગુણોનો પરિત્યાગ કરીને નિશ્ચયથી ભિક્ષાવૃત્તિ કરે છે અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગમા વિચરે છે તે ફરી પાછા ઘેર ફરતા નથી

ભાવાર્થ—જેમ રોહિત જાતની માછલી તીક્ષ્ણ પુચ્છ આદિથી જાળને કાપી નાખીને નિર્ભય સ્થાનનો આશ્રય કરી ત્યા સુખપૂર્વક વિચરે છે અને પછીથી જાળમા ફરીથી ફસાતી નથી એજ રીતે જે મોક્ષાભિલાષી મહાપુરુષ વ્રતોના ભારને ઉઠાવવામા શક્તિશાળી રહ્યા કરે છે અનશન આદિ તપસ્યાઓની આરાધના કરવામા જરા પણ ગભરાતા નથી તેઓ દુસ્ત્યજ્ય કામભોગોના બધનોને પણ અનિત્ય અશરણ આદિ બાર પ્રકારની ભાવનાઓના બળથી કાપીને સુખપૂર્વક ભિક્ષાચર્યા કરતા કરતા ગ્રામ નગર આદિમા વિચરણ કરે છે અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગમા વિચરે છે પરતુ ત્યાથી પાછા ફરીને તેઓ કામભોગોમા ફસાતા નથી આ માટે હુ પણ હે બ્રાહ્મણી ! દીક્ષિત થઈને ફરીથી કામભોગોને આધિન બનવાનો નથી સ્વતત્રતા પૂવક મુનિ વેશમા વિચરણ કરતો રહીને મારા સયમની રક્ષા કરીશ ॥ ૩૫ ॥

इत्थं भृगुवचनं श्रुत्वा ब्राह्मणी माह—

मूलम्—

नहेव कुच्चा समइक्कमंता, तयाणि जालाणि दलित्तु हंसा ।
पलिंति पुत्ता य पई य मज्झ, ते हं कहं नाणुगमिस्समेक्का ॥३६॥

छाया—नभसीव क्रौञ्चाः समतिक्रामन्तस्ततानि, जालानि दलयित्वा हंसाः ।
परियन्ति पुत्रौ च पतिश्च मम, तानहं कथं नानुगमिष्याम्येका ॥३६॥

टीका—' नहेव '-इत्यादि-

इव=यथा क्रौञ्चाः=क्रौञ्चपक्षिणो, हंसाः=हंसपक्षिणश्च ततानि=विस्तृतानि जालानि दलयित्वा=छित्वा तांस्तान् देशान् समतिक्रामन्तः=समुल्लङ्घयन्तः नभसि=आकाशे परियन्ति=समन्ताद् गच्छन्ति । तथैव मम पुत्रौ च पतिश्च जालोपममेतद् विषयाभिष्वङ्गं छित्वा, तानि तानि संयमस्थानानि समतिक्रामन्तः, नभःकल्पे निरुपलिप्ते संयममार्गे परियन्ति=विचरन्ति । तेषां विरहाद् एका=असहायाऽहं तान्=

इस प्रकार भृगुके वचन सुन कर ब्राह्मणीने क्या कहा—वह इस गाथा द्वारा प्रकट किया जाता है—' नहेव कुच्चा ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(इव-इव) जैसे (कुच्चा-क्रौञ्चाः) क्रौंच पक्षी एवं (हंसा-हंसाः) हंसपक्षी (तयाणि जालाणि-ततानि जालानि) विस्तृत जालों का (दलित्तु-दलयित्वा) छेदन करके भिन्न भिन्न देशोंको उल्लघन करते हुए (नहेव समइक्कमंता-नभसि समतिक्रामन्ति) आकाशमें स्वतन्त्र उडते हैं उसी प्रकार मेरे पति और दोनों पुत्र जालोपम विषयों में अभिष्वगका छेदन करके उन २ संयमस्थानोंको अच्छी तरह पालन करते हुए नभः कल्प निरुपलिप्त संयममार्ग में (पलिंति-परियन्ति) जब विचरण करना चाहते हैं तो (एक्का-एका) असहाय बनी हुई (ह-

---

આ પ્રકારના ભૃગુના વચન સાભળીને બ્રાહ્મણીએ શુ કહ્યુ તે આ ગાથા દ્વારા કહેવામા આવે છે—" नहेव कुच्चा " ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—इव-इव જેમ कुच्चा-क्रौञ्चा ક્રૌચપક્ષી અને हंसा-हंसा હંસ પક્ષા तयाणि जालाणि-ततानि जालानि વિસ્તૃત જાળાનુ दलित्तु-दलयित्वा છેદન કરીને ભિન્ન ભિન્ન દેશોનુ ઉલ્લઘન કરીને नहेव समइक्कमंता-नभसि समतिक्रामन्ति આકાશમા સ્વતત્ર ઉડે છે એ પ્રમાણે મારા પતિ અને બન્ને પુત્રો જાલોપમ વિષયોના અભિષ્વગનુ છેદન કરીને એ એ સયમસ્થાનોનુ સારી રીતે પાલન કરતા કરતા નભ કલ્પ નિરૂપલિપ્ત સયમમાર્ગમા पलिंति-परियन्ति જ્યારે વિચરણ કરવાનુ ચાહે છે ત્યારે एक्का-एका અસહાય બનેલી हं-अहम् એવી હુ પણ

पतिपुत्रान् कथ नानुगमिष्यामि ? अपि त्वनुगमिष्याम्येव । एव निश्चित्य चत्वारोऽपि प्रव्रजितुमुद्यता इति भावः ॥ ३६ ॥

इत्थ चतुर्णामपि प्रव्रज्या प्रतिपत्तिसमये यदभूत्तद् द्वादशभिर्गाथाभिः प्राह—

मूलम्—

पुरोहियं तं ससुय सदार, सुच्चाभिनिक्खम्म पहायभोगे ।
कुडुबसार विउलुत्तम त, रायं अभिक्ख समुवाय देवी ॥३७॥

छाया—पुरोहितं त ससुत सदार, श्रुत्वाऽभिनिष्क्रामन्त प्रहाय भोगान् ।
कुटुम्बसारमपि तु लुप्तयन्त, राजानमभीक्ष्ण समुवाच देवी ॥ ३७ ॥

टीका—' पुरोहिय '-इत्यादि ।

भोगान्=शब्दादीन् प्रहाय=परित्यज्य ससुत=सपुत्र सदार=सस्त्रीक त=प्रसिद्ध

अहम्) मैं भी (ते कह नानु गमिस्सम्-तान् कथ नानु गमिष्यामि) फिर क्यों न उन्ही के मार्गका अनुसरण करू किन्तु अवश्य करू ।

भावार्थ—जिस प्रकार क्राच और हसपक्षी विस्तृत जालोंका छेदन करके नानादिशाओं में स्वेच्छानुसार विचरण करते हुए आकाशमें उडते हैं-उसी प्रकार जब मेरे पति एव पुत्रोंने विषयाभिलाषाओंका परित्याग कर सयममार्गमे विचरण करना अगीकार किया है तो फिर मैं भी क्यों इनसे पीछे रहू-मैं भी सयममार्गको धारण करू । इसी में मेरे इस जीवनकी सार्थकता है ॥ ३६ ॥

इस प्रकार चारों के प्रव्रज्या लेनेका निश्चय होने पर जो हुआ वह अब बारह गाथाओ से कहते हैं—' पुरोहिय ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(अभिनिक्खम्म-अभिनिष्क्रम्य) घरसे निकल करके

ते कह- नानु गमिस्सम्-तान् कथ नानु गमिष्यामि એમનાજ માર્ગનુ અનુસરણ શા માટે ન કરૂ ? હુ પણ એ માર્ગનુ જરૂરથી અવશ્ય અનુસરણ કરીશ

ભાવાર્થ—જે રીતે ક્રૌચ અને હસ પક્ષી વિસ્તૃત જાળોનુ છેદન કરીને અનેકવિધ દીશાઓમા સ્વેચ્છાનુસાર વિચરીને આકાશમા ઉડે છે એજ પ્રકારે મારા પતિ અને પુત્રોએ જ્યારે વિષય અભિલાષાઓનો પરિત્યાગ કરી સયમ માર્ગમા વિચરણ કરવાનો નીર્ણય કર્યો છે તો પછી હુ પણ એમનાથી પાછળ શા માટે રહુ ? હુ પણ સયમમાર્ગોને ધારણ કરૂ એમા જ મારા આ જીવનની સાર્થકતા છે ॥ ૩૬ ॥

આ ચારેય જણાને પ્રવ્રજ્યા લેવાનો દૃઢ નિશ્ચય થઈ જવાથી જે બન્યુ તે હવે બાર ગાથાઓથી કહે છે—" पुरोहिय "-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—अभिनिक्खम्म-अभिनिष्क्रम्य ઘરથી નીકળીને તથા भोगे पहाय-

भृगुनामानं पुरोहितम् अभिनिष्क्रामन्तं=दीक्षायै विनिर्गच्छन्तं श्रुत्वाऽपि=श्रुत्वैव तस्य पुरोहितस्य कुटुम्बसार=कुटुम्बस्याधारभूतं धनधान्यादिकं तु=निश्चयेन लुब्धं यत्नं=निर्नामकं कुर्वन्तं-गृह्णन्तमित्यर्थः, राजानं देवी=कमलावती अभीक्ष्णं=पुनः पुनः समुवाच=सम्यक् प्रकारेणाब्रवीत् ॥

यद्वा—द्वितीयपक्षेऽस्याश्छाया-" पुरोहितं तं सपुत्तं सदारं, श्रुत्वाऽभिनिष्क्रम्य प्रहाय भोगान्। कुटुम्बसारं विपुलोत्तमं तं राजानमभीक्ष्णं समुवाच देवी ॥"

अत्रेयं व्याख्या—

अभिनिष्क्रम्य = गृहान्निर्गत्य भोगान्=शब्दादीन् प्रहाय=परित्यज्य, तथा-विपुलोत्तमम्=विपुलं प्रचुरम्, उत्तम-श्रेष्ठम्, कुटुम्बसार=कुटुम्बस्याधारभूतं=धनधान्यादिकं च त्यक्त्वा सपुत्तं=सपुत्रं सदारं=सस्त्रीकं तं भृगुनामानं पुरोहितं प्रव्रजितं श्रुत्वा पुरोहितस्य तत्=प्रचुरं धनमभिलषन्तं राजानम् देवी=कमलादेवी अभीक्ष्णं=पुनः पुनः समुवाच=सम्यक्प्रकारेण अब्रवीत् ॥ ३७ ॥

कमलावती राज्ञी यदब्रवीत्तदुच्यते—

तथा (भोगे पहाय-भोगान् प्रहाय) शब्दादिक भोगोंका परित्याग कर के एवं (विउलुत्तम कुडुवसारवि-पुलोत्तम कुटुम्बसार) बहुत एवं श्रेष्ठ ऐसे कुटुम्बके आधारभूत धनधान्यादिकका भी परित्याग करके (ससुय सदार-सपुत्त सदारम्) पुत्र और स्त्री सहित दीक्षित हुए (त पुरोहिय सुच्चा-एतं पुरोहितं श्रुत्वा) उस पुरोहितको सुनकर (तत् "अभिलषन्तम्") अस्वामिक उसके उस प्रचुर धन धान्यादिके स्वामी बननेकी अभिलाषा वाले (राय-राजानम्) राजासे (देवी-देवी) कमलावतीने (अभिक्ख-अभीक्ष्णम्) बारबार (समुवाय-समुवाच) सम्यक् प्रकारसे कहा ॥३७॥

ભોગાન્ પ્રહાય શાબ્દાદિક ભોગોનો પરિત્યાગ કરીને, અને વિઉલુત્તમ કુટુમ્બસાર -વિપુલોત્તમ કુટુમ્બસાર ઘણા અને શ્રેષ્ઠ એવા કુટુંબના આધારભૂત ધનધાન્યાદિકનો પણ પરિત્યાગ કરીને સસુય સદાર-સપુત્ત સદારમ્ પુત્રો અને સ્ત્રી સાથેદીક્ષિત થયેલા ત પુરોહિય સુચ્ચા-એત પુરોહિતં શ્રુત્વા પુરોહિતની જાણ અને અસ્વામિક એના ધનધાન્યની જાણ રાજાને થતાં એ પ્રચુર ધનધાન્યાદિકના સ્વામી બનવાની તેને અભિલાષા જાગતા એ રાય-રાજાનમ્ રાજાને રાણી દેવી-દેવી કમલાવતીએ અનેક પ્રકારે અભિક્ખણ-અભિક્ષ્ણ વાર વાર સમુવાય-સમુવાચ સારી રીતે સમજાવ્યા ॥૩૭॥

मूलम्—

वंतासी पुरिसो रायं, न सो होइ पसंसिओ ।
माहणेण परिच्चत्तं, धणं आदाउ मिच्छसि ॥३८॥

छाया—वान्ताशी पुरुषो राजन्, न स भवति प्रशसितः ।
ब्राह्मणेन परित्यक्त, धनमादातुमिच्छसि ॥ ३८ ॥

टीका—' वंतासी '-इत्यादि ।

हे राजन् ! यः पुरुषो वान्ताशी=वान्तभोजी भवति, स सद्भिः प्रशसितो न भवति । ननु वान्ताशी=भवतु सिञ्चिरप्रशसितः, तावता किमित्याह-'माहणेण' इत्यादि-ब्राह्मणेन परित्यक्त परिहृत धनम् आदातु ग्रहीतु त्वमिच्छसि, अतस्त्वमपि वान्ताशी एव, अतो न सता श्लाघनीयो भवसि । अयं भाव —परित्यक्त धन हि गृहीतोज्झितत्वाद् वान्तमिव, तदिच्छन् भवानपि वान्ताशीव। वान्ताशी हि न कदापि सता श्लाघनीयो भवति । अतो मा भूद् भवान् वन्ताशी । नैतदुचित भवादृशामिति॥

किं च— मूलम्—

सव्व जगं जइ तुह, सव्वं वा वि धणं भवे ।
सव्वं पि ते अपज्जत्तं, नेव ताणाय तं तव ॥ ३९ ॥

छाया—सर्वं जगद् यदि तव, सर्वं वाऽपि धन भवेत् ।
सर्वमपि तेऽपर्याप्त, नैव त्राणाय तत्तव ॥ ३९ ॥

टीका—' सव्व '-इत्यादि ।

हे राजन् ! यदि सर्वं जगत्=समस्तोऽपि लोकः तव भवेत्=त्वदधीनं भवेत् ।

रानी कमलावतीने राजासे जो कहा सो कहते हैं-'वतासी' इत्यादि

अन्वयार्थ—(राय-राजन्) हे राजन् । (पुरिसो-पुरुषः) जो पुरुष (वतासी-वान्ताशी) वान्तको खानेवाला होता है (सो-सः) वह (पसंसिओ न होइ-प्रशसितः न भवति) प्रशसाके योग्य नहीं होता है। जब आप यह बात जानते हो तो फिर क्यो (माहणेण परिच्चत्त-ब्राह्मणेन परित्यक्तम्) ब्राह्मणद्वारा परित्यक्त (धण-धनम्) धनको फिरभी (आदाउ इच्छसि-आदातुम् इच्छसि) ग्रहण करनेकी अभिलाषा करते हो ॥३८॥

રાણી કમલાવતીએ રાજાને જે કહ્યુ તે સૂત્રકાર કહે છે-" वतासी "-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—राय-राजन् હે રાજન્ ! જે पुरिसो-पुरुषा પુરુષ वतासी-वान्ताशी બીન વારસી માલને ખાનાર થાય છે सो-स તે पसंसियो न होइ-प्रशसित न भवति પ્રશસાને યોગ્ય બનતા નથી, જ્યારે આ વાત આપ જાણો છો તો પછી माहणेण परिच्चत्त -ब्राह्मणेन परित्यक्तम् બ્રાહ્મણે ત્યાગ કરેલ એવા धण-धनम् ધનને आदाउ इच्छसि-आदातुम् इच्छसि લેવાની અભિલાષા શા માટે કરો છો ? ॥ ૩૮ ॥

वा=पुनः सर्वमपि । धन=समस्तमपि रजतस्वर्णरत्नादिकं धन तव भवेत् तथापि सर्वमपि जगद् धन च ते=तव कृते अपर्याप्तम्=अपरिपूर्णं स्यात् तृष्णाया निरवधिकत्वात् । अथवा भवतु तत्पर्याप्तम्, तथापि तत्सर्वं जगद् धन च तव त्राणाय=रक्षणाय=जन्मजरामरणाद्यपनोदनाय नैव भवेत् । अतो वान्तसदृशमिद ब्राह्मणधन त्वया नैव ग्राह्यम् ॥ ३९ ॥

फिरभी—' सव्वजग ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे राजन् ! (सव्व जग-सर्वं जगत्) समस्त भी लोक (जइ तुह भवे-यदि तव भवेत्) यदि आपके आधीन हो जाय (वा-वा) अथवा (सव्व धण वि भवे-सर्वं धनमपि भवेत्) तीन लोकका जितना भी रजत स्वर्ण आदि धन है वह भी आपके खजानेमें भर दिया जाय -उस पर आपका एक छत्र प्रभुत्व स्थापित हो जाय तौ भी (सव्व पि ते अपज्जत्त-सर्वमपि ते अपर्याप्तम्) वह समस्त लोक एव समस्त धन आपके लिये पर्याप्त नही हो सकता है, क्यों कि तृष्णा अपर्याप्त है. उससे भी आपकी वह तृष्णा शात नही हो सकती है । अथवा थोड़ी देरके लिये यह मान लिया जाय कि उससे तृष्णाकी शाति हो भी जाय, तौ भी (त तव ताणाय नैव-तत् तव त्राणाय नैव) वह समस्त वैभव आदि परिकर जन्म जरा एव मरणादिकसे आपकी रक्षा नही कर सकता है । इस लिये इस ब्राह्मणका धन जो कि वमन जैसा है आपको ग्रहण करना उचित नही है ॥

ફરી પણ—" सव्व जग "-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે રાજન્ ! सव्व जग-सर्वं जगत् સઘળુ જગત પણ जइ तुहं भवे-यदि तव भवेत् જો આપને આધિન થઇ જાય वा-वा અથવા सव्व धण वि भवे-सर्वं धनमपि भवेत् ત્રણે લોકનુ જે કાઈ સુવર્ણ આદિ ધન છે તે પણ આપના અજનામા ભરી દેવામા આવે એના ઉપર આપનુ એક છત્ર પ્રભુત્વ સ્થાપિત બની જાય તો પણ सव्वपि ते अपज्जत्त-सर्वमपि ते अपर्याप्तम् એ સમસ્ત લોક, અને સઘળુ ધન આપને માટે પર્યાપ્ત બની શકનાર નથી કારણ કે, તૃષ્ણા અપાર છે આ કારણે આપની એ તૃષ્ણા શાત થઇ શકે તેમ નથી અથવા થોડા સમય માટે એમ માની લેવામા આવે કે તૃષ્ણાની શાતિ થઈ પણ જાય તો પણ त तव ताणाय नैव-तत् तव त्राणाय नैव તે સઘળા વૈભવ આદિ સઘળુ જન્મ, જરા અને મરણાદિકથી આપની રક્ષા કરી શકે તેમ નથી આ માટે એ બ્રાહ્મણનુ ધન કે, જે વમનના જેવુ છે તે લેવુ આપના માટે ઉચિત નથી.

मूलम्—

वंतासी पुरिसो रायं, न सो होइ पसंसिओ ।
माहणेण परिच्चत्तं, धणं आदाउ मिच्छसि ॥३८॥

छाया—वान्ताशी पुरुषो राजन्, न स भवति प्रशसितः ।
ब्राह्मणेन परित्यक्त, धनमादातुमिच्छसि ॥ ३८ ॥

टीका—' वंतासी '–इत्यादि ।

हे राजन् ! यः पुरुषो वान्ताशी=वान्तभोजी भवति, स सद्भिः प्रशसितो न भवति । ननु वान्ताशी=भवतु सिद्धिरप्रशसितः, तावता किमित्याह–'माहणेण' इत्यादि–ब्राह्मणेन परित्यक्त परिहृत धनम् आदातु ग्रहीतु त्वमिच्छसि, अतस्त्वमपि वान्ताशी एव, अतो न सता श्लाघनीयो भवसि । अय भाव —परित्यक्त धन हि गृहीतोज्झितत्वाद् वान्तमिव, तदिच्छन् भवानपि वान्ताशीव। वान्ताशी हि न कदापि सता श्लाघनीयो भवति । अतो मा भूद् भवान् वन्ताशी । नैतदुचित भवादृशामिति।

किं च— मूलम्—

सव्व जगं जइ तुहं, सव्वं वा वि धणं भवे ।
सव्व पि ते अपज्जत्त, नेव ताणाय तं तव ॥ ३९ ॥

छाया—सर्वं जगद् यदि तव, सर्वं वाऽपि धन भवेत् ।
सर्वमपि तेऽपर्याप्त, नैव त्राणाय तत्तव ॥ ३९ ॥

टीका—' सव्व '–इत्यादि ।

हे राजन् ! यदि सर्वं जगत्=समस्तोऽपि लोकः तव भवेत्=त्वदधीनं भवेत् ।

रानी कमलावतीने राजासे जो कहा सो कहते हैं–'वतासी' इत्यादि

अन्वयार्थ—(राय–राजन्) हे राजन् । (पुरिसो–पुरुषः) जो पुरुष (वतासी–वान्ताशी) वान्तको खानेवाला होता है (सो–सः) वह (पसंसिओ न होइ–प्रशसितः न भवति) प्रशसाके योग्य नही होता है। जब आप यह बात जानते हो तो फिर क्यो (माहणेण परिच्चत्त–ब्राह्मणेन परित्यक्तम्) ब्राह्मणद्वारा परित्यक्त (धण–धनम्) धनको फिरभी (आदाउ इच्छसि–आदातुम् इच्छसि) ग्रहण करनेकी अभिलाषा करते हो ॥३८॥

રાણી કમલાવતીએ રાજાને જે કહ્યુ તે સૂત્રકાર કહે છે–" વતાસી "–ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—રાય–રાજન્ હે રાજન્ ! જે પુરિસો–પુરુષા પુરુષ વતાસી–વાન્તાશી બીન વારસી ખાલને ખાનાર થાય છે સો–સ તે પસસિયો ન હોઇ–પ્રશસિત ન ભવતિ પ્રસ શાને યોગ્ય બનતા નથી, જ્યારે આ વાત આપ જાણો છો તો પછી માહણેણ પરિચ્ચત્ત –બ્રાહ્મણેન પરિત્યક્તમ્ બ્રાહ્મણે ત્યાગ કરેલ એવા ધણ–ધનમ્ ધનને આદાઉ ઇચ્છસિ–આદાતુમ્ ઇચ્છસિ લેવાની અભિલાષા શા માટે કરો છો ? ॥ ૩૮ ॥

छाया—मरिष्यसि राजन् ! यदा तदा वा, मनोरमान् कामगुणान् प्रहाय ।
एको हु धर्मो नरदेव ! त्राण, न विद्यते अन्यदिहेह किंचित् ॥ ४० ॥

टीका—' मरिहिसि '-इत्यादि !

हे राजन् ! यदा तदा वा=यस्मिंस्तस्मिन् काले वा मनोरमान् कामगुणान्= शब्दादिरूपान् प्रहाय=परित्यज्य मरिष्यसि=अवश्यमेव प्राणास्त्यक्ष्यसि, जातस्य हि मृत्यु ध्रुवो भवति । उक्त च—

" को वि ताव तए दिट्ठो, सुओ सभाविओ वि वा ।
खिईए जइवा सग्गे, जो जाओ न मरिस्सइ ॥ १ ॥

छाया—कोऽपि तावत्त्वया दृष्ट, श्रुतः सम्भावितोऽपि वा ।
क्षितौ यदि वा स्वर्गे, यो जातो न मरिष्यति ॥ १ ॥ इति ।

एते मनोज्ञाः कामगुणा न त्वया साकं गमिष्यन्तीति भावः । तथा हे नरदेव=

' मरिहिसि ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे राजन् ! (जया तया वा मणोरमे कामगुणे पहाय मरिहिसि-यदा तदा वा मनोरमान् कामगुणान् प्रहाय मरिष्यसि) जिस किसी भी समय मनोरम शब्दादिकरूप कामगुणोंका परित्याग कर आपको अवश्य ही मरना पडेगा क्यो कि "जातस्य हि ध्रुवो मृत्युः" जो जन्मता है वह अवश्य मरता है,—

"को वि ताव तए दिट्ठो, सुओ सभाविओ विवा ।
खिईए जइवा सग्गे, जो जाओ न मरिस्सइ ॥"

स्वर्गमें या इस भूमडलमें कोई भी ऐसा प्राणी न देखनेमें आया है और न सुनने हीमें आया है कि जो उसन्न तो हुआ हो पर मरा न हो । यह विश्वास रखो-ये मनोज्ञ कामगुण आपके साथ जानेवाले नही हैं । अतः

ફરી પણ—" मरिहिसि "-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે રાજન્ ! जया तया वा मणोरमे कामगुणे पहाय मरिहिसि-यदा तदा वा मनोरमान् कामगुणान् प्रहाय मरिष्यसि જ્યારે ત્યારે કોઇ પણ સમયે મનોરમ શબ્દાદિકરૂપ કામગુણોનો પરિત્યાગ કરીને આપે અવશ્ય મરવુ પડશે કેમકે, " जातस्य हि ध्रुवो मृत्यु " જે જન્મે છે તે અવશ્ય મરે છે

" को वि ताव तए दिट्ठो, सुओ सभाविओ विवा ।
ग्विईए जइवा सग्गे, जो जाओ न मरिस्सइ ॥ "

સ્વર્ગમા અથવા આ ભૂમ ડળમા કોઈ પણ એવુ પ્રાણી જોવામા ન આવ્યુ તેમ ન તો સાભળવામા આવ્યુ છે કે, જે ઉત્પન્ન તો થયુ હોય પરતુ મર્યુ ન હોય એટલો વિશ્વાસ રાખો કે, આ મનોજ્ઞ કામગુણ આપની સાથે

'चतासी' इत्यनेन पुरोहितपरित्यक्तवित्तग्रहणे गर्हितत्व, 'सव्व जगं' इत्यनेन समस्तस्य जगतो धनस्य चात्राणकारकत्व मदर्श्य सम्मति तदनित्यतामाह-

मूलम्—

मरिहिसि रायं! जया तया वा, मणोरमे कामगुणे पहाय।
एक्को हु धम्मो नरदेव! ताणं, न विज्जई अन्नमिहेह किंचि ॥४०॥

भावार्थ—कमलावती देवी अपने पतिको समझा रही है कि नाथ। तृष्णाकी समाप्ति कभी किसीकी नही हुई है। अतः जब यह बात है तो फिर आपकी यह तृष्णा परधनको लेनेके लिये क्यों बढ रही है। त्रिलोकका साम्राज्य एव उसमें रहा हुआ समस्त विपुल वैभव भी बढती हुई इस तृष्णाको मिटानेवाला नही होता है। प्रत्युत यह तृष्णा लाभ होने पर अधिकाधिक बढती रहती है। यदि मान भी लिया जाय कि इच्छित पदार्थ के मिलनेसे तृष्णाका शमन हो जाता है तो इससे क्या। क्या बहिरग अभिलषित पदार्थों की प्राप्ति मनुष्यकी जन्म जरा एवं मरणसे रक्षा कर सकती है?। किन्तु नही। गाथामें रहे हुए वतासी पदसे यह प्रकट किया गया है कि पुरोहितद्वारा परित्यक्त धनका ग्रहण करना आपके लिये निंदास्पद है 'सव्व जग' इससे यह बात सूचित की गई है कि धन इस समस्त जगतकी रक्षा नही कर सकता है ॥३९॥

ભાવાર્થ—કમલાવતી દેવી પોતાના પતિ-રાજાને સમજાવી રહેલ છે કે, નાથ! તૃષ્ણાની સમાપ્તિ કદી કોઈની થઈ નથી, તેમ કોઇની થવાની પણ નથી, તૃષ્ણા એ વાર વાર જન્મ મરણના ફેરા કરાવનાર છે જ્યારે આમ જ બીના છે તો પછી પરધનને લેવાની આપણી તૃષ્ણા કેમ વધી રહી છે? ત્રણ લોકનુ સામ્રાજ્ય અને એમા રહેલા સઘળા વિપુલ વૈભવ પણ વધતી જતી તૃષ્ણાને મટાડનારા નથી બની શકતા પ્રત્યુત લાભ મળવા છતા પણ આ તૃષ્ણા અધિકાધિક પ્રમાણમા વધતી જ જાય છે એ માની લેવામા આવે કે, ઈચ્છિત પદાર્થ મળી જતા તૃષ્ણાનુ શમન થઈ જાય છે તો એથી શું એ બહિરગ અભિલષિત પદાર્થોની પ્રાપ્તિ મનુષ્યનુ જન્મ, જરા અને મરણથી રક્ષણ કરી શકે છે? જરા પણ નહી ગાથામા રહેલ 'વતાસી' પદથી એ પ્રગટ કરવામા આવેલ છે કે, પુરોહિતે ત્યાગ કરેલા એવા બીજા વારસ ધનને ગ્રહણ કરવુ આપને માટે એ નિંદાસ્પદ છે "सव्व जग" આથી એ વાત સૂચિત કરવામા આવે છે કે, ધન આ સમસ્ત જગતનુ રક્ષણ કરી શકતુ નથી ॥ ૩૯ ॥

यतश्च धर्मादन्यत्किमपि न त्राणाय वा शरणाय वा भवतीत्याह—

मूलम्—

नाहं रमे पक्खिणि पंजरे वा, संताण छिन्ना चरिस्सामि मोणं।
अकिंचणा उज्जुकडा निरामिसा, परिग्गहारंभ नियत्तदोसा ॥४१॥

छाया—नाह रमे पक्षिणी पञ्जरे इव, सन्तानच्छिन्ना चरिष्यामि मौनम्।
अकिञ्चना ऋजुकृता निरामिषा, परिग्रहारम्भनिवृत्तदोष ॥ ४१ ॥

टीका—' नाह '-इत्यादि।

हे राजन्! इव=यथा पञ्जरे पक्षिणी न रमते=सुख नानुभवति, तथैव-अहमपि जरामरणाद्युपद्रवसहितेऽस्मिन् भवपञ्जरे न रमे = रतिं नानुभवामि। अतोऽहं सतानच्छिन्ना छिन्नं=त्रोटित सन्तान=स्नेहपरम्परा यया सा, परित्यक्तपरिवारस्नेहपरम्परेत्यर्थः, तथा अकिञ्चना=द्रव्यभावपरिग्रहरहिता, तथा-ऋजुकृता=माया शल्यादि रहित तपःसयमसमाराधनतत्परा तथा,-निरामिषा-निष्क्रान्ता

धर्मके सिवाय कोई त्राण और शरण नही होता है इस बातको लेकर रानी कहती है—'नाह रमे' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे राजन्! जब धर्मके सिवाय रक्षक इस जीवका कोई और नही है तब (वा-इव) जैसे (पजरे-पञ्जरे) पीजरेमें बद हुई (पक्खिणि-पक्षिणी) पक्षिणी (न रमे-न रमते) वहां सुखका अनुभव नही करती है उसी तरह (अह-अहम्) मैं भी जरा एव मरण आदिके उपद्रवसे युक्त इस भव रूपी पीजरेमे (न रमे-न रमे) सुखानुभव नहीं करती हू। इसलिये अब मै (सताण छिन्ना-सतानच्छिन्ना) पारिवारिक स्नेह बधनसे रहित तथा (अकिंचणा-अकिञ्चना) द्रव्य एव भाव परि-

---

ધર્મના સિવાય કોઇ રક્ષણ અને શરણ નથી બનતુ આ વાતને લઈને રાણી કહે છે—"नाह रमे"-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—હે રાજન્! જ્યારે ધર્મના સિવાય આ જીવનનુ રક્ષણ કર નાર કોઇ નથી वा-इव જેમ पजरे-पञ्जरे પાજરામા પુરવામા આવેલ पक्खिणि-पक्षिणी પક્ષી ત્યા न रमे-न रमते સુખનો અનુભવ કરી શકતું નથી એજ પ્રમાણે अह-अहम् હુ પણ વૃદ્ધાવસ્થા અને મરણ આદિના ઉપદ્રવથી યુકત આ ભવરૂપી પાજરામા न रमे-न रमे સુખનો અનુભવ નથી કરી શકતી આ માટે હુ सताणछिन्ना- सतानछिन्ना પરિવારના સ્નેહરૂપ બધનથી રહિત તથા अकिंचणा-अकिञ्चना દ્રવ્ય અને ભાવ પરિગ્રહથી પરિવર્જીત થઈને निरामिसा-

हे नरेन्द्र ! इह=अस्मिन्नसारे संसारे इह=अस्मिन् मृत्यौ समायाते एको हु=एक एव धर्मः=सम्यग्दर्शनादिरूपो धर्मः त्राण=शरणं भवति । धर्मादन्यत् किञ्चिदपि त्राणं न विद्यते=नास्ति । उक्तं च—

"अत्थेण नंदराया, न ताइओ गोधणेण कुइयक्को ।
धन्नेण तिलयसिट्ठी, पुत्तेहिं न ताइओ सगरो ॥ १ ॥"

छाया—अर्थेन नन्दराजो, न त्रातो गोधनेन कुचिकर्णः ।
धान्येन तिलकश्रेष्ठि, पुत्रै र्न त्रातः सगरः ॥ १ ॥ इति ।

अयं भावः—मृत्यौ समुपस्थिते धर्म एव त्राणं भवति, मुक्तिहेतुत्वात् । न च धर्मादन्यत् किंचित् । अतो धर्म एव विधेय इति ॥ ४० ॥

(नरदेव-नरदेव) हे राजन् ! (इह इह एक्को हु धम्मो ताणं विज्जई–इह इह एकः हु धर्मः त्राण विद्यते) (इह) इस संसारमें (इह) इस मृत्युके आने पर इस जीवकी रक्षा करनेवाला एक आराधित धर्म सम्यग्दर्शन आदि-ही है। (अन्नम् किंचि ताण न विज्जई–अन्यत् किञ्चित् त्राण न विद्यते) इससे अतिरिक्त और कोई रक्षा करनेवाला नहीं है । कहा भी है—

"अत्थेण नंदराया न ताइओ गोधणेण कुइयक्को ।
धन्नेण तिलयसिट्ठी, पुत्तेहिं न ताइओ सगरो ॥"

मृत्युके उपस्थित होने पर अर्थसे नन्दराजाका, गोधनसे कुचिकर्णका, धान्यसे तिलकसेठका एवं पुत्रोंसे सागरका त्राण नहीं हो सका तो फिर बाहिरी वस्तुओंसे हमारा आपका त्राण कैसे हो सकता है । हां त्राण करनेवाला यदि कोई है तो वह एक आचरित धर्म ही है । क्यों कि वही मुक्तिका हेतु होता है । इसलिये धर्मका सेवन ही उचित है ॥४०॥

આવનાર નથી આથી નરદેવ–નરદેવ હે રાજન્ ! इह इह एक्को हु धम्मो ताणं विज्जई–इह इह एक हु धर्म त्राण विद्यते આ સંસારમાં મૃત્યુના આવવાથી આ જીવની રક્ષા કરનાર એક સમારાધિત ધર્મ–સમ્યગ્દર્શન આદિ જ છે अन्न किंचि ताण न विज्जइ–अन्यम् किंचित् त्राण न विद्यते આનાથી અતિરિક્ત બીજુ કોઈ રક્ષા કરનાર નથી કહ્યું પણ છે—

"अत्थेण नंदराया न ताइओ, गोधणेण कुइयक्को ।
धन्नेण तिलयसिट्ठी पुत्तेहिं, न ताइओ सगरो ॥"

મૃત્યુ સામે આવતા નંદરાજાનો, ગોધનથી કુચિકર્ણનો, ધાન્યથી તિલકશેઠનો, અને પુત્રોથી સગરનો બચાવ થઈ શકયો નથી તો પછી બહારની વસ્તુઓથી મારૂ અને તમારૂ રક્ષણ કઈ રીતે થઈ શકવાનું છે ? જો રક્ષણ કરનાર કોઈ પણ છે તો તે એક માત્ર સમાચરિત ધર્મ જ છે કેમકે, તે જ મુક્તિનો હેતુ છે આ માટે ધર્મનું સેવન કરવુ ઉચિત છે ॥૪૦॥

यतश्च धर्मादन्यत्किमपि न त्राणाय वा शरणाय वा भवतीत्याह—

मूलम्—

नाह रमे पक्खिणि पंजरे वा, संताण छिन्ना चरिस्सामि मोणं।
अकिंचणा उज्जुकडा निरामिसा, परिग्गहारंभ नियत्तदोसा ॥४१॥

छाया—नाह रमे पक्षिणी पञ्जरे इव, सन्तानच्छिन्ना चरिष्यामि मौनम् ।
अकिञ्चना ऋजुकृता निरामिषा, परिग्रहारम्भनिवृत्तदोष ॥ ४१ ॥

टीका—' नाह '-इत्यादि ।

हे राजन् ! इव=यथा पञ्जरे पक्षिणी न रमते=सुखं नानुभवति, तथैव-अहमपि जरामरणाद्युपद्रवसहितेऽस्मिन् भवपञ्जरे न रमे = रतिं नानुभवामि । अतोऽहं सन्तानच्छिन्ना छिन्नं=त्रोटित सन्तान=स्नेहपरम्परा यया सा, परित्यक्तपरिवारस्नेहपरम्परेत्यर्थः, तथा अकिञ्चना=द्रव्यभावपरिग्रहरहिता, तथा-ऋजुकृता= माया शल्यादि रहित तपःसंयमसमाराधनतत्परा तथा,-निरामिषा-निष्क्रान्ता

धर्मके सिवाय कोई त्राण और शरण नहीं होता है इस बातको लेकर रानी कहती है—'नाह रमे' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे राजन् ! जब धर्मके सिवाय रक्षक इस जीवका कोई और नहीं है तब (वा-इव) जैसे (पजरे-पञ्जरे) पीजरेमें बद्ध हुई (पक्खिणि-पक्षिणी) पक्षिणी (न रमे-न रमते) वहां सुखका अनुभव नहीं करती है उसी तरह (अह-अहम्) मैं भी जरा एव मरण आदिके उपद्रवसे युक्त इस भव रूपी पीजरेमे (न रमे-न रमे) सुखानुभव नहीं करती हू । इसलिये अब मै (संताण छिन्ना-सतानच्छिन्ना) पारिवारिक स्नेह बधनसे रहित तथा (अकिंचणा-अकिञ्चना) द्रव्य एव भाव परि-

---

ધર્મના સિવાય કોઇ રક્ષણ અને શરણ નથી બનતુ આ વાતને લઈને રાણી કહે છે—" नाह रमे "-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે રાજન્ ! ત્યારે ધર્મના સિવાય આ જીવનનુ રક્ષણ કરનાર કોઇ નથી वा-इव જેમ पजरे-पञ्जरे પાંજરામા પુરવામા આવેલ पक्खिणि-पक्षिणी પક્ષી ત્યા न रमे-न रमते સુખનો અનુભવ કરી શકતું નથી એજ પ્રમાણે अह-अहम् હુ પણ વૃદ્ધાવસ્થા અને મરણ આદિના ઉપદ્રવથી યુકત આ ભવરૂપી પાંજરામા न रमे-न रमे સુખનો અનુભવ નથી કરી શકતી આ માટે હુ संताणछिन्ना- सतानछिन्ना પરિવારના સ્નેહરૂપ બધનથી રહિત તથા अकिंचणा-अकिञ्चना દ્રવ્ય અને ભાવ પરિગ્રહથી પરિવર્જીત થઈને निरामिसा-

आमिषाद् निरामिषा=विषयभोगवर्जिता, शब्दादयो विषया हि विषयीजीवानां गृद्धिहेतुत्वादामिषोपमाः-तद्वर्जितेत्यर्थः, तथा-परिग्रहारम्भनिवृत्तदोषा परिग्रहारम्भावेव जीवदूषणाद् दोषौ, ताभ्यां निवृत्ता, अथवा-परिग्रहारम्भयोर्दोषाः=अभिव्यक्तिर्दयतादर्यस्तेभ्यो निवृत्ता, आर्षत्वाद्दोषशब्दस्य परनिपातः। एवभूता सती मौनं=मुनिभावं चरिष्यामि-अनुष्ठास्यामि ॥ ४१ ॥

मूलम्—

दवग्गिणा जहा रण्णे, डज्झमाणेसु जंतुसु।
अन्ने सत्ता पमोयंति, रागदोसवसंगया ॥४२॥
एवमेव वयं मूढा, कामभोगेसु मुच्छिया।
डज्झमाणं न बुज्झामो, रागदोसग्गिणा जगं ॥४३॥

छाया—दवाग्निना यथाऽरण्ये, दह्यमानेषु जन्तुषु।
अन्ये सत्त्वाः प्रमोदन्ते, रागद्वेषवशंगताः ॥४२॥
एवमेव वयं मूढाः, कामभोगेषु मूर्च्छिताः।
दह्यमानं न बुध्यामहे रागद्वेषाग्निना जगत् ॥४३॥

टीका—' दवग्गिणा ' इत्यादि—

यथा अरण्ये=अटव्यां दवाग्निना=दवानलेन दह्यमानेषु सत्सु जन्तुषु=प्राणिषु,

ग्रहसे परिवर्जित होकर (निरामिसा-निरामिषा) शब्दादिक विषयभोगोंका सर्वथा परित्याग करती हूं और (उज्जुकडा-ऋजुकृता) माया आदि शल्योंसे रहीत तप एव सयमकी आराधनामें तत्पर होना चाहती हूं। इस तरह (परिग्गहारंभ नियत्तदोसा-परिग्रहारंभ निवृत्तदोषा) परिग्रह और आरंभसे अन्य दोषोंसे निवृत्त होती हुई मै (मोण-मौनम्) मुनिभावका (चरिसामि-चरिष्यामि) आचरण करूँगी ॥४१॥

फिर भी रानी कहती है—'दवग्गिणा' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(जहा-यथा) जैसे (रण्णे-अरण्ये) वनमे (दवग्गिणा-दवा

નિરામિષા શબ્દાદિક વિષયભોગોનો સર્વથા પરિત્યાગ કરૂ છુ, તેમજ ઉજ્જુકડા-ઋજુકૃતા, માયા આદિ શલ્યોથી વિહીન તપ અને સયમની આરાધનામા તત્પર થવા ચાહુ છુ આ રીતે પરિગહારમનિયત્તદોસા - પરિગ્રહારમનિવૃત્તદોષા પરિગ્રહ અને આરભથી જન્મતા દોષોથી નિવૃત્ત બનીને હુ મૌણ-મૌન મુનિ ભાવનુ ચારિસ્સામિ-ચરિષ્યામિ આચરણ કરીશ ॥ ૪૧ ॥

ફરીથી રાણી કહે છે—" દવ્વગિણા "-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—જહા-યથા જેમ રણ્ણે-અરણ્યે વનમા દવ્વગિણા-દવાગ્નિના દાવા

रागद्वेषवशगताः=रागद्वेषवशीभूताः, अन्ये=अविवेकिनः, सत्त्वाः=प्राणिनः, प्रमोदन्ते=आनन्दमनुभवन्ति। न च विजानन्ति ते तदरण्यान्तर्वर्तित्वाद् वयमप्यस्मिन्नेव दावानले भस्मसाद् भविष्याम इति। एवमेव=अनेन प्रकारेणैव, मूढाः=मोहवशगा, वय कामभोगेषु=कामौ च भोगाश्च कामभोगास्तेषु। तत्र कामौ=शब्दरूपलक्षणौ, भोगाः=गन्धरसस्पर्शलक्षणाः। यद्वा-काम्यन्ते इति कामाः, भुज्यन्ते इति भोगाः, कामाश्च ते भोगाः-कामभोगा मनोज्ञशब्दादयस्तेषु मूर्च्छिता गृद्धाः सन्तो रागद्वेषाग्निना दह्यमान जगत्=ससार दृष्ट्वा प्रमोदामहे,-न च बुध्यामहे=न च जानीमो यज्जगदन्तवर्त्तित्वेन वयमपि भस्मसाद् भविष्याम इति। अय भावः-यो हि विवेकवान् रागद्वेषानधीनो भवति, स हि दवाग्निना दह्यमानान् सत्त्वानवलोक्य 'अहमप्येवमेवानेन दहनीयः' इ त पर्यालोचयन् तान् सत्त्वान् परित्रातुं प्रयतते, न तु प्रमादवशगः सन् प्रमोदते। यस्त्वविवेकी रागादिमाश्च भवति, न स ताँस्त्रातु प्रयतते, प्रत्युत परिणाममपश्यन् दह्यमानास्तान् दृष्ट्वा प्रमोदते। वयमपि विवेकविकलास्तथैव समाचाराम इति ॥४२-४३॥

ग्निना) दावानल द्वारा (जतुसु डज्झमाणेसु-जन्तुषु दह्यमानेषु) जन्तुओंके जलते रहते (रागदोसवसगया अन्ने सत्ता पमोयन्ति-रागद्वेष वशगताः अन्ये सत्त्वाः प्रमोदन्ते) रागद्वेषके वशीभूत हुए अन्य मृगादि प्राणी जो नही जलते हैं वे आनन्दका अनुभव करते हैं (एवमेव-एवमेव) इसी तरह (मूढा-मूढाः) मोहवशगत हमलोग भी कि जो (कामभोगेसु मुच्छिया-कामभोगेषु मूर्च्छिताः) शब्द एव रूप रूपी काममे तथा स्पर्श रस गध रूप भोगमे अथवा-मनोज्ञ शब्दादिक काम भोगोमें गृद्ध बने हुए हैं (रागदोसग्गिणा उज्जमाण जग न वुज्झामो-रागद्वेषाग्निना दह्यमान जगत् न वुध्यामहे) रागद्वेष रूपी अग्निसे जलते हुए जगतको

નળ દ્વારા બળી રહેલા जतुसु डज्झमाणेसु-जन्तुषु दह्यमानेषु જન્તુઓને જોઈને रागदोसवसगया अन्ने सत्ता पमोयन्ति - रागद्वेषवशगता अन्ये सत्वा प्रमोदन्ते રાગદ્વેષથી વશીભૂત બનેલા અન્ય મૃગાદિક જે પ્રાણી બળતા નથી તે આનંદનો અનુભવ કરે છે एवमेव-एवमेव આ પ્રમાણે मूढा-मूढा મોહના વશમા ફસાયેલ અમો પણ કે જે कामभोगेसु मुच्छिया-कामभोगेषु मूर्च्छिता શબ્દ અને રૂપ સ્વરૂપ કામમા તથા સ્પર્શ રસ ગધરૂપ ભોગમા અથવા મનોજ્ઞ શબ्दादिक કામભોગોમા ગૃદ્ધ બનેલા છીએ रागदोसग्गिणा उज्जमाण जग न वुज्झामो-रागद्वेषाग्निना दह्यमानं जगत् न वुध्यामहे તે રાગદ્વેષરૂપી અગ્નિમા બળી રહેલા જગતને જોઈને આનદ અનુભવી રહ્યા છીએ, પરતુ એ નથી જાણતા કે, અમો પણ આ જગતની અદર

विवेकिनो यत्कुर्वन्ति, तदाह—

मूलम्—

भोगे भुच्चा वमित्ता य, लहुभूयविहारिणो ।
आमोयमाणा गच्छंति, दिया कामकमा इव ॥४४॥

छाया—भोगान् भुक्त्वा वान्त्वा च, लघुभूतविहारिणः ।
आमोदमानो गच्छन्ति, द्विजाः कामक्रमा इव ॥४४॥

टीका—' भोगे ' इत्यादि—

ते विवेकिनो धन्याः ये हि भोगान्=मनोज्ञशब्दादिविषयान् भुक्त्वा च=पुनः विपाकदारुणान् तान् भोगान् वान्त्वा=परित्यज्य लघुभूतविहारिणः=लघुः-वायुस्तद्भूताः तत्सदृशाः सन्तो विहरन्ति ये ते तथा, अप्रतिबद्धविहारिण इत्यर्थः अथवा-लघुभूत.=सयमस्तेन विहर्तुं शील येषा ते तथा सयमविहारिण इत्यर्थः, एतादृशाः सन्त आमोदमानाः=आ-समन्तान्मोदमाना आनन्दमनुभवन्तो गच्छन्ति =विचरन्ति अभीष्ट स्थानम् । अत्रार्थे दृष्टान्तमाह—' दिया ' इत्यादि, इव=यथा कामक्रमाः=काम यथेच्छ क्रमः-क्रमण गमन येषा ते तथा-अप्रतिहतगमनशीला

देखकर हर्षित मन होते हैं, परन्तु यह नहीं जानते हैं कि हम भी जगत्के भीतर वर्तमान हैं अतः हम भी भस्म होंगे ॥४२॥४३॥

विवेकी जन क्या करते हैं यह बात बतलाते हैं—'भोगे' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—वे विवेकी धन्य हैं जो (भोगे-भोगान्) मनोज्ञ शब्दादिक विषयोको (भुच्चा-भुक्त्वा) भोग करके पश्चात् विपाक कालमें दारुण जानकर (वमित्ता-वान्त्वा) उनका परित्याग कर देते हैं और इस प्रकार होकर (लहुभूयविहारिणो-लघुभूतविहारिणः) वायुके समान अप्रतिबद्ध विहारी बन जाते है-अथवा सयमित जीवनसे जो विहार करते रहते है वे (आमोयमाणा-आमोदमाना) आनदका अनुभव करते

વર્તમાન છીએ અને અમો પણ આજ રીતે ભસ્મિભૂત બની જવાના છીએ ૪૨-૪૩

વિવેકીજન શુ કરે છે તે બતાવવામા આવે છે—" भोगे "-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—એ વિવકીને ધન્ય છે કે જે, भोगे-भोगान् મનોજ્ઞ શબ્દાદિક વિષયોને भुच्चा-भुक्त्वा ભોગવીને પછી વિપાક કાળમા દારૂણ જાણીને એનો वमित्ता-वान्त्वा પરિત્યાગ કરી દે છે અને એ પ્રમાણે કરીને लहुभूयविहारिणो-लघुभूतविहारिण વાયુના જેવા અપ્રતિબદ્ધ વિહારી બની જાય છે અથવા સયમિત જીવનથી જે વિહાર કરતા રહે છે તે आमोयमाणा-आमोदमाना આ

द्विजाः पक्षिण आमोदमाना गच्छन्ति। एव विवेकिनोऽप्यभिष्वङ्गाभावाद्यत्र-यत्र संयमयात्रानिर्वहण तत्र गच्छन्तीति भावः ॥४४॥

पुनरर्थादिषु राग नियन्त्रयितु राजान प्रति कमलावती प्राह—

मूलम्—

इमे य बद्धा फंदति, मम हत्थंज्जमागया।
वयं च सत्ता कामेसु, भविस्सामो जहा इमे ॥४५॥

छाया—इमे च बद्धा. स्पन्दन्ते, मम हस्तमार्ये ! आगता ।
वय च सक्ताः कामेषु, भविष्यामो यथा इमे ॥ ४५ ॥

हुए (कामक्रमा दिया इव गच्छति—कामक्रमाः द्विजाः इव गच्छन्ति) यथेच्छ भ्रमण करनेवाले पक्षीयोकी तरह विचरते रहते है ।

भावार्थ—जिस प्रकार पक्षियोंको किसी भी स्थानमें ममत्व नही होता है, और वे प्रमुदित मन होकर स्वेच्छानुसार इधर उधर विचरते हैं उसी प्रकार ये विवेकी जन भी भोगोंको भोगकर पश्चात् उनको कटुक विपाकवाले जानकर उनका परित्याग कर देते है और इस तरह ये विवेकी जन जिस प्रकार वायु सर्वथा लघु होती है, उसी तरह वैषयिक भारसे रहित बनकर लघु बन जाते है अथवा उनके त्यागसे सयम जीवन व्यतीत करते हुए अप्रतिबद्ध विहारी होजाते है । इनको विहारमें बाधा करने वाली किसी भी शक्तिका सामना नही करना पडता है । जहां इनको जाना होता है वही पर चले जाते है । सयमके निर्वाहमें जहा भी इनको बाधाका अभाव प्रतीत होता है वही पर जाते है ॥४४॥

નદનો અનુભવ કરતા રહીને कामक्रमा दिया इव गच्छति—कामक्रमाः द्विजा इव गच्छन्ति યથેચ્છ ભ્રમણ કરવાવાળા પક્ષીઓની માફક વિચરતા રહે છે

ભાવાર્થ—જે પ્રમાણે પક્ષી ઓને કોઈ પણ સ્થાનમા મમત્વ થતું નથી અને પ્રમુદિત મન બનીને સ્વેચ્છાનુસાર અહિં તહીં સ્વૈરવિહાર (સ્વેચ્છા વિહાર) કરે છે એ પ્રમાણે વિવેકી જન પણ ભોગોને ભોગવીને પછીથી તેને કડવા ફળ આપનાર તરીકે જાણીને એનો પરિત્યાગ કરી દે છે, અને એ રીતે એ વિવેકી જન જે પ્રમાણે વાયુ સર્વથી હલકો–નાનો હોય છે એ માફક વૈષયિક ભારથી રહિત બનીને લઘુ બની જતા હોય છે અથવા એના ત્યાગથી સયમ જીવન વ્યતીત કરીને અપ્રતિબદ્ધ વિહારી થાય છે એમને વિહારમા બાધા કરનાર કોઈ પણ શક્તિનો સામનો કરવો પડતો નથી જ્યા તેમને જવુ હોય છે ત્યા તેઓ ચાલ્યા જાય છે સ ય-
તેમને બાધાનો અભાવ પ્રતીત થાય ત્યા તેઓ જાય છે ૪૪

टीका—' इमे य '-इत्यादि ।

हे आर्य ! इमे मत्यक्षाः कामभोगाः मम, उपलक्षणात्तव च हस्तम् आगताः=प्राप्ताः च=पुनः बद्धाः=नियन्त्रिता अनेकविधोपायै रक्षिताः । तथाप्येते कामभोगाः स्पन्दन्ते=अस्थिरधर्मतया प्रचलन्ति । एते हि कामभोगा बहुधा सुरक्षिता अपि न तिष्ठन्ति, प्रत्युत प्रचलन्त्येवेत्यर्थः । च शब्दाद् वयमपि च स्पन्दामहे=आयुषश्चञ्चलतया परलोकगमनाय वयमपि चञ्चलाः स्म । ' हत्थ ' इत्यविभक्तिको निर्देशः । ' अज्जमागया ' इत्यत्र मकारागमः प्राकृतत्वात्, च पुनर्वयम् गत्वरेषु एतादृशेषु कामेषु सक्ताः=सलग्नाः ॥ अहो अस्माकमज्ञानता । यत एवम्, अतो वयम्-यथा इमे पुरोहितादयस्तथैव भविष्यामः । यथाऽमीभिरेते चञ्चलाः कामभोगाः परित्यक्तास्तथा-वयमपि कामभोगानेतान् परित्यक्ष्याम इति भावः ॥४५॥

' अर्थ आदिसे राजाका राग हटानेके लिये फिर रानी कहती है—'इमे य' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(अज्ज-आर्य) हे आर्य ! (मम हत्थ आगया-मम हस्तम् आगताः) मेरे और आपके हाथोंमे प्राप्त हुए और इसीलिये (बद्धा-बद्धाः) अनेकविध उपायों द्वारा रक्षित किये गये (इमे-इमे) ये शब्दादिक काम भोग (फदति-स्पन्दन्ते) अस्थिर स्वभाववाले होनेसे सदा स्थायी नहीं हैं किन्तु अस्थिर ही है । यहा "च" शब्दसे यह बात भी सूचित कीगई है कि जिस प्रकार कामभोग अस्थिर हैं उसी प्रकार हमलोग भी अस्थायी हैं । क्यों कि इसगतिमें हमारा अवरोधका कारण जो आयु कर्म है वह स्वय अस्थायी है । फिर भी (वय-वयम्) अस्थायी हम (कामेसु सत्ता-कामेषु सक्ता') इन अस्थिर विषयोमे मूर्छित हो रहे है यह कितने आश्चर्यकी बात है । हमारी इस अज्ञानताका भी कही ठिकाना है ?' इस

અર્થ આદિથી રાજાનો મોહ હટાવવા માટે ફરીથી રાણી કહે છે—

" इमे य "-ઈત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—અજ્જ-આર્ય હે આર્ય ! મમહત્થ આગયા-મમ હસ્તમ્ આગતા મારા, અને આપના હાથોમા પ્રાપ્ત થયેલા અને એજ માટે બદ્ધા-બદ્ધા અનેક વિધ, ઉપાયોથી, રક્ષાયેલા એવા ઇમે-ઇમે આ શબ્દાદિક કામભોગ ફદતિ-સ્પન્દન્તે અસ્થિર સ્વભાવવાળા હોવાથી સદા સ્થાયી નથી, પરતુ અસ્થાયી છે. અહીં 'च' શબ્દથી એ વાત, પણ સૂચિત કરવામાં આવેલ છે કે, જે રીતે કામભોગ અસ્થાયી છે એજ પ્રમાણે આપણે પણ અસ્થાયી જ છીએ, કેમકે, આ ગતિમા અમારા અવરોધનુ કારણ જે આયુષ્ય કર્મ છે તે સ્વય અસ્થાયી છે છતા પણ વય-વયમ્ અસ્થાયી એવા અમો કામેસુ સત્તા-કામેષુ સક્તા એ અસ્થાયી વિષયોમા લોલુપ બની રહ્યા છીએ એ કેટલા આશ્ચર્યની વાત છે ? અમારી

नन्वस्थिरा अपि कामभोगा यदि सुखहेतवः स्युस्तदा तत्परित्यागो न विधेय ? इति शङ्का निराकर्तुमाह—

मूलम्—

सामिस कुललं दिस्स, वज्झमाणं निरामिसं।
आमिसं सव्वमुज्झित्ता विहरामो निरामिसा ॥४६॥

छाया—सामिष कुलल दृष्ट्वा, बाध्यमान निरामिषम्।
आमिष सर्वमुज्झित्वा, विहरामो निरामिषा ॥४६॥

टीका—'सामिस' इत्यादि—

हे राजन्! सामिष = मांससहित कुलल=पक्षिण, बाध्यमान=अन्यपक्षिणा पीड्यमान दृष्ट्वा=सामिषः पक्षी आमिषाऽऽहारिभिः पक्षिभिः पीड्यते इति विलोक्य तथा निरामिष=मांसरहित तमेव कुलल निरुपद्रुत दृष्ट्वा वयमपि सर्व=निरवशेषम् आमिषम्=अभिष्वङ्गहेतुक शब्दादिविषयम् उज्झित्वा=परित्यज्य निरामिषाः=

लिये (जहा इमे भविस्सामो-यथा इमे भविष्यामः) जैसे ये पुरोहित आदि बने हैं वैसेही हमलोग भी बनेंगे।इस प्रकार कमलावतीने राजासे कहा॥४५॥

यदि कोई इस पर यों कहे कि विषयभोग भले ही अस्थिर हों इससे हमको क्या लाभ ?। वे यदि सुखदायी हैं तो हमको इनका परित्याग नहीं करना चाहिये। इसका उत्तर इस प्रकार है—'सामिस' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे राजन्! (सामिस कुलल-सामिष कुललम्) मांसको दबाये हुए पक्षीको (वज्झमाण दिस्स-बाध्यमान दृष्ट्वा) अन्य मांस लोलुपी पक्षियों द्वारा दुःखित देखकरके तथा (निरामिस-निरामिषम्) निरामिष उसी पक्षीको निराकुल देखकरके हमलोग भी (सव्वम् आमिस

એ અજ્ઞાનતાનું પણ કયાય ઠેકાણું છે ? આ માટે जहा इमे भविस्सामो-यथा इमे भविष्याम જેવા એ પુરોહિત વગેરે બન્યા છે તેવાજ આપણે બનશું એવું કમલાવતીએ રાજાને કહ્યુ ॥ ૪૫ ॥

આમા જે કોઈ એમ કહે કે, વિષયભોગ ભલે અસ્થિર હોય એની સાથે અમારે શું સમ્બન્ધ છે ? એ જો સુખદાયક છે તો પછી અમારે એનો પરિત્યાગ નજ કરવો જોઈએ એનો ઉત્તર આ પ્રકારનો છે "सामिस"-ઈત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—હે રાજન્! सामिस कुलल-सामिष-कुललम् માસને લઈને બેઠેલા પક્ષીને वज्झमाण दिस्स-बाध्यमान दृष्ट्वा બીજા માસલોલુપી પક્ષીઓદ્વારા દુઃખ અપાતું જોઈને તથા निरामिस-निरामिषम् નિરામિષ એજ પક્ષીને નિરાકુલ

सव्व आमिस उज्झित्ता-सर्व आमिष उज्झित्वा અભિષ્વગના

भोगामिषवर्जिता सन्तो विहराम =विचरिष्यामः । अय भावः-यथा मांसयुक्तः पक्ष्यन्तरैः पीड्यते, पुनः स एव मासरहितो निराकुलो विचरति । एवमेव धनधान्यादियुक्ताः प्राणिनो दायादै पीड्यन्ते । तद्रहिताश्च सुखेन विचरन्ति । अतो वयमपि पीडाहेतुकं सर्वं धनधान्यादिकं परित्यज्य श्रामण्यमङ्गीकृत्य अप्रतिबद्ध विहारिणो भूत्वा सुखेन विहरिष्याम इति ॥४६॥

उज्झित्ता-सर्व आमिष उज्झित्वा) अभिष्वगके कारणभूत समस्त शब्दादिक विषयोंका परित्याग करके (निरामिसा-निरामिषाः) अब भोगरूप आमिषसे रहित होते हुए (विहरामो-विहरामः) विचरण करेंगे।

भावार्थ--पक्षीको मांस लिये देखकर जैसे अन्य मास लोलुपी पक्षी उसपर झपट पडते है-एव जब वह निरामिष हो जाता है तब उसका पीछा करना वे छोड देते हैं, इस तरह वह निराकुल होकर जहा उसे जाना होता है वहा चला जाता है। इसी प्रकार शब्दादिक विषयोंमें फसे रहना मांसको अपनानेवाले पक्षीके समान है। उस बिचारे पक्षीको जैसे अन्य मांस लोलुपी पक्षी पीडित किया करते है उसी प्रकार शब्दादिक विषयोंमे फँसे हुए प्राणियोंको भी अन्य विषयाभिलाषी प्राणी दुःखित किया करते हैं। जब वह निरामिष भोगवर्जित हो जाता है तब अन्य पक्षियों जैसे दायादिक भाग लेनेवाले उसका पीछा करना छोड देते हैं। इस प्रकार वह निश्चिन्त होकर स्वेच्छानुसार जहा इच्छा होती है वहा विचरता है। स्वेच्छानुसार विचरणमे बाधक शब्दादिक भोग थे उनसे

કારણભૂત સઘળા શબ્દાદિક વિષયોનો પરિત્યાગ કરીને હવે નિરામિસા-નિરામિષા ભોગરૂપ આમિષથી રહિત બનીને વિહરામો-વિહરામ વિચરણ કરીશું

ભાવાર્થ—કોઈ પક્ષીની ચાચમા માસ જોઈને જેમ અન્ય માસ લોલુપ્ત પક્ષી એના ઉપર ઝપટ નાખે છે અને જ્યારે તે નિરામિષ થઈ જાય છે ત્યારે તેનો પીછો પકડવો છોડી દે છે આ પ્રમાણે નિરાકુલ બનીને જ્યા જવુ હોય ત્યા ચાલી જાય છે આ પ્રમાણે શબ્દાદિક વિષયોમા ફસાઈ રહેલુ તે માસને અપનાવનાર પક્ષીના સમાન છે, એ બીચારા પક્ષીને જેમ અન્ય માસ લોલુપી પક્ષી પીડિત કર્યા કરે છે એજ રીતે શબ્દાદિક વિષયોમા ફસાયેલા પ્રાણીને પણ અન્ય વિષયાભિલાષી પ્રાણી સતાવ્યા કરે છે જ્યારે તે નિરામિષ ભોગવર્જિત બની જાય છે ત્યારે અન્ય પક્ષીઓની માફક તેની પાસેથી ભાગ પડાવવામા લોલુપ બનેલાઓ એનો પીછો છોડી દે છે આથી તે નિશ્ચિત બનીને સ્વેચ્છાનુસાર જ્યા ઈચ્છા થાય ત્યા વિચરે છે સ્વેચ્છાનુસાર વિચરણમા

उक्तार्थमेव दृढीकर्तुं पुनरप्याह—

मूलम्

गिद्धोवमे उ नच्चा णं, कामे संसारवड्ढणे ।
उरगो सुवण्णपासेव्व, संकमाणो तणुं चरे ॥ ४७ ॥

छाया—गृद्धोपमास्तु ज्ञात्वा खलु, कामान् ससारवर्द्धनान् ।
उरगः सुपर्णपार्श्वे इव, शङ्कमानस्तनुचरेः ॥४७॥

टीका—' गिद्धोवमे ' इत्यादि ।

हे राजन्! विषयलोलुपान् गृद्धोपमान्=गृद्धसदृशात् आमिषहरणशीलान्, ज्ञात्वा, 'णम्' इति वाक्यालङ्कारे तु=पुनः कामान्=शब्दादिविषयाश्च ससारवर्द्धनान्=भवबृद्धिकरान् ज्ञात्वा, सुपर्णपार्श्वे = गरुडसमीपे उरग इव=सर्प इव शङ्कमानो भयत्रस्तः सन् तनु=स्तोकं-मन्द यतनयेति यावत् चरे.=क्रियासु प्रवृत्तो भव। यथा-गरुडोपमा विषयास्त्वा न बाधेरन् तथा सयममार्गे विहरस्वेति भावः॥४७॥

वह रहित बनगया अत. सुखपूर्वक विचरणमे अब उसको कोई बाधा नही सता सकती है। इसी प्रकार हम भी पीडा हेतुक सर्व धन धान्यादिकका परित्याग करके एव श्रामण्य स्वीकार करके अप्रतिबद्ध विहारी होकर सुखपूर्वक विचरेंगे ॥४६॥

फिर इसी बातको दृढ करनेके लिये रानी कहती हैं—

'गिद्धोवमे' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे राजन्! विषयलोलुप जनोंको (गिद्धोवमे-गृद्धोपमान्) गृद्ध सदृश (नच्चा-ज्ञात्वा) जानकर तथा (कामे-कामान्) शब्दादिक विषयोंको (ससारवड्ढणे - ससारवर्द्धनान्) भववृद्धिके करने वाले (नच्चा-ज्ञात्वा) जानकर आप (सुवण्णपासे उरगोव्व-सुपर्णपार्श्वे उरगः

બાધક શબ્દાદિક ભોગ હતા એનાથી મુક્ત બની જતા સુખપૂર્વક વિચરણ કરવામા તેને કોઈ પણ બાધ આવતો નથી આ પ્રમાણે આપણે પણ પીડાના હેતુ સમાન સર્વ ધનધાન્યાદિકનો પરિત્યાગ કરીને તેમજ દીક્ષા અંગિકાર કરીને અપ્રતિબદ્ધ વિહારી થઈને સુખપૂર્વક વિચરીશુ ॥ ૪૬ ॥

ફરી એ વાતને દૃઢ કરવા માટે રાણી કહે છે—" गिध्धोवमे "-ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—હે રાજન્! વિષયલોલુપી જનોને गीद्धोवमे-गृद्धोपमान् ગીધ સદૃશ नच्चा-ज्ञात्वा જાણીને તથા कामे-कामान् શબ્દાદિક વિષયોને ससारवड्ढणे-ससारवर्द्धनान् ભવવૃદ્ધિના કરવાવાળા नच्चा-ज्ञात्वा જાણીને આપ सुवण्णपासे

तथा—

मूलम्—

नागोव्व बधणं छित्ता, अप्पणो वसइ वए ।
एय पत्थं महाराय !, इसुयारे त्ति मे सुयं ॥४८॥

छाया—नाग इव बन्धन छित्त्वा, आत्मनो वसतिं व्रजेः ।
एतत्पथ्य महाराज ! इषुकारेति मया श्रुतम् ॥४८॥

टीका—'नागोव्व' इत्यादि—

हे राजन्! नागः=हस्ती यथा-बन्धन छित्त्वा, आत्मनो वसतिं विन्ध्याटवीं व्रजति । तथा त्वमपि बन्धन=ज्ञानावरणीयादिकर्मबन्धन छित्त्वा आत्मनो वसतिं=मुक्तिस्थान व्रजेः गच्छ। एवमुपदिश्य निगमयितुमाह—'एय' इत्यादि—हे महाराज ! इषुकार ! इत्येतत्पथ्य हित यन्मया साम्प्रत भवते मोक्ष तत् मुनिजन सन्निधौ मया श्रुतम् । न तु मया स्वमनीषया प्रकल्प्य मोक्षम् ॥४८॥

इव) गरुड़के समीपमें सर्पकी तरह (सकमाणो-शङ्कमानः) भयत्रस्त होकर (तणुचरे-तनुचरे) यतनापूर्वक क्रियाओंमें प्रवृत्ति करो ॥४७॥

अथवा—'नागोव्व' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे राजन् ! (इव-इव) जैसे (नाग-नागः) हस्ती (बधण छित्ता-बन्धन छित्त्वा) बधनको छेदन करके (अप्पणो वसइं वए-आत्मनो वसतिं व्रजति) अपने स्थानभूत विंध्याटवीमें जाता है इसी तरह आप भी (बधण छित्ता-बन्धन छित्त्वा) ज्ञानावरणीय आदि कर्म बन्धनको नष्ट कर अपने स्थानभूत (वसइ वए-वसतिं व्रजे.) मुक्तिमें जाओ (महाराय-महाराज) हे महाराज इषुकार ! (एय पत्थ-एतत्पथ्यम्) इसीमें भलाई है ।

उरगोव्व-सुवर्णपार्श्वे उरग इव ગરુડની સામે પડેલા સર્પની માફક सकमाणो-शङ्कमान भयग्रस्त थईने तणुचरे-तनुचरे यत्नपूर्वक क्रियाओमा प्रवृत्ति करो ॥४७॥

अथवा—"नागोव्व"-इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे राजन ! इव-इव જે રીતે બધનમા બધાયેલ नाग-नाग હાથી એ बधण छित्ता-बन्धन छित्वा બધનને તોડી નાખીને अप्पणो वसइ वए-आत्मनो वसतिं व्रजति પોતાના સ્થાનભૂત વિંધ્યાટવીમા ચાલ્યા જાય છે એજ પ્રમાણે આપ પણ બધણ छिता-बन्धन छित्वा જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ બધનનો નાશ કરીને પોતાના સ્થાનભૂત वसइ वए-वसतिं व्रजे મુક્તિમા પધારો જાઓ महाराय-महाराज હે મહારાજ ધષુકાર ! एय पत्थ-एतत् पथ्यम् એમાજ તમારી

मूलम्—

चइत्ता विउलं रज्जं, कामभोगे य दुच्चए ।
निव्विसया निरामिसा, निन्नेहा, निप्परिग्गहा ॥४९॥
सम्मं धम्मं विप्पाणित्ता, चिच्चा कामगुणे वरे ।
तवं पगिज्झऽहक्खाय, घोरं घोरपरक्कमा ॥ ५० ॥

छाया—त्यक्त्वा विपुल राज्य, कामभोगाश्च दुस्त्यजान् ।
निर्विषयौ निरामिषौ, निः स्नेहौ निष्परिग्रहौ ॥४९॥
सम्यग् धर्मं विज्ञाय, त्यक्त्वा कामगुणान् वरान् ।
तपः प्रगृह्य यथाऽऽख्यात, घोर घोरपराक्रमौ ॥५०॥

टीका—'चइत्ता' इत्यादि—

विपुल=विशाल राज्य दुस्त्यजान्=दुष्परिहरान् कामभोगान्=शब्दादिविषयाश्च त्यक्त्वा=परित्यज्य सम्यग्=यथावस्थित धर्मं=श्रुतचारित्रात्मकं विज्ञाय=विशेषतो-

(त्ति-इति)इसी प्रकार (मे-मया) मैंने (सुय-श्रुतम्)मुनिजनोंके समीप सुनाहै।

भावार्थ—कमलावतीने कहते २ यह भी कह दिया कि हे नाथ! सबसे उत्तम मार्ग तो यह है कि जिस प्रकार गजराज बधनसे रहित हो कर अपने स्थान पर चला जाता है उसी प्रकार आपको भी कर्मो का बंधन तोड कर मुक्तिस्थानमे जाना चाहिये। क्यों कि आत्माकी भलाई इसीमें है। अतः इसी निमित्तको लेकर मैंने यह सब आपसे कहा है। जैसे मैंने मुनिराजों के मुखसे सुना है ॥ ४८ ॥

इस प्रकार कमलावतीके वचन सुनकर प्रतिबुद्ध हुए राजाने तथा कमलावतीने क्या किया ? यह इन दो गाथाओ द्वारा प्रकट किया जाता है—

ભલાઈ છે, त्ति-इति આ પ્રમાણે मे-मया મે सुय- तम् મુનિરાજો પાસેથી સાભળેલ છે

ભાવાર્થ—કમલાવતીએ કહેતા કહેતા એ પણ કહી દીધુ કે, હે નાથ! સહુથી ઉત્તમ માર્ગતો એ છે કે, જે રીતે ગજરાજ બધનથી મુક્ત થઇને પોતાના મૂળસ્થાન તરફ ચાલ્યો જાય છે, એજ રીતે આપે પણ કર્મોના બધન તોડી નાખીને મુક્તિ સ્થાનમા જવુ જોઈએ કેમકે, આત્માનુ શ્રેય એમાજ છે આ નિમિતે જ આપને મે આ સઘળુ કહેલ છે કે જે મે મુનિરાજોના મુખેથી સાભળેલ છે ॥૪૮॥

આ પ્રમાણે કમળાવતીના વચન સાભળીને પ્રતિબુદ્ધ થયેલા રાજાએ તથા કમળાવતીએ શુ કર્યું ? એ આ બે ગાથાઓથી પ્રગટ કરવામા આવે છે—

ऽवबुध्य वरान्=श्रेष्ठान् कामगुणान्=शब्दादिविषयान् त्यक्त्वा, 'चइत्ता' 'कामभोगे' इति पदद्वये प्राग्उक्तेऽपि 'चिच्चा' 'कामगुणे' इति पुनरभिधानं त्रिकरण त्रियोगत परित्याग सूचयितुम्। तथा यथाऽऽख्यातम्=तीर्थंकरगणधरादिभिर्येन प्रकारेण कथित तथैव घोरम्=कातरपुरुषैरत्यन्तदुश्चर तपः=अनशनादिकं प्रगृह्य= स्वीकृत्य निर्विषयौ=वर्जितशब्दादिविषयौ कामभोगपरित्यागात्, अथवा-विषयो देशस्तद्रहितौ, राष्ट्रपरित्यागात्, निरामिषौ = भोगामिषवर्जितौ विषयामिष्वङ्ग-परित्यागात्, निःस्नेहौ=स्नेहरहितौ स्वजनादिप्रेमपरित्यागात्, निष्परिग्रहौ वायुरा

'चइत्ता' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(विउल-विपुलम्) विशाल (रज्ज-राज्यम्) राज्यवैभव तथा (दुच्चए कामभोए य-दुस्त्यजान् कामभोगान् च) दुस्त्यज-जो छोडना बहुत ही कठिन था ऐसे कामभोगोंका (चइत्ता-त्यक्त्वा) परित्याग करके पश्चात् (सम्म धम्म विणायित्ता-सम्यक् यथावस्थित-धर्म विज्ञाय) यथावस्थित धर्म श्रुतचारित्ररूप धर्म-के स्वरूपको अच्छी तरह विशेषरीति-से समझकर (दुच्चए कामगुणे चइत्ता-दुस्त्यजान्-कामगुणान् त्यक्त्वा) श्रेष्ठ शब्दादिकोंके विषयोंका त्रिकरण त्रियोगसे त्याग करके (जहक्खायं यथा ख्यातम्) तीर्थंकरादिकोंने जैसी विधिसे आराधन करना है उसी विधिके अनुसार (घोर-घोरम्) कायरों द्वारा आचरित १ सर्वथा अशक्य ऐसे (तव-तप.) अनशन आदि तपोंको (पगिज्झ-स्वीकार करके (निव्विसया-निर्विषयौ) कामभोगादिकोंसे रहित-अपने देशसे रहित तथा (निरामिसा-निरामिषौ) भोगरूप आ रहित एव(निन्नेहा-नि'स्नेहौ) स्वजनादिकके प्रेमबधनसे रहित

"चइत्ता" ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—विउल-विपुलम् વિશાળ रज्ज-राज्यम् રાજ્ય वैभव दुच्चए कामभोए य-दुस्त्यजान् कामभोगान् च દુસ્ત્યજ જેને છોડવુ ખૂબ જ કઠણ હતુ એવા કામભોગોનો चइत्ता-त्यक्त्वा પરિત્યાગ કરીને પછીથી सम्म धम्म विणायित्ता - सम्यक् - यथावस्थित - धर्म विज्ञाय યથાવસ્થિત ધર્મ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મના સ્વરૂપને સારી રીતે સમજીને दुच्चए कामगुणे चइत्ता-दुस्त्यजान् कामगुणान् त्यक्त्वा શ્રેષ્ઠ શબ્દાદિક વિષયોનો ત્રિકરણ ત્રિયોગથી ત્યાગ કરીને जहाक्खायं-यथाख्यातम् તિર્થંકરાદિકોએ જે વિધિથી આરાધના કરવાનું બતાવેલ છે એ વિધિ અનુસાર घोर-घोरम् કાયરો જેને કરી શકતા નથી એવા तव-तप અનશન આદિ તપોનો पगिज्झ-प्रगृह्य સ્વીકાર કરીને निव्विसया-निर्विषयौ કામ ભોગાદિકથી રહિત અથવા પોતાના દેશથી દૂર અને निरामिसा-निरामिषौ ભોગ રૂપ આમિષથી રહિત તેમજ निन्नेहा-नि स्नेहौ સ્વજનાદિકના પ્રેમમય ધનથી અલગ

भ्यन्तरपरिग्रहवर्जनात्, तथा-घोरपराक्रमौ-घोरः-भयानकः, पराक्रम.=बल कर्म-शत्रु विजये ययोस्तौ घोरपराक्रमौ, उग्रतपः समाचरणात्, जातौ ॥४९-५०॥

सम्प्रत्यध्ययनार्थमुपसहरन्नाह-

मूलम्—

एवं ते कमसो बुद्धा, सव्वे धम्मपरायणा ।
जम्ममच्चुभयोव्विग्गा, दुक्खस्संत-गवेसिणो ॥ ५१ ॥

छाया--एव ते क्रमशो बुद्धाः, सर्वे धर्मपरायणाः ।
जन्ममृत्युभयोद्विग्ना, दुःखस्यान्तगवेषिणः ॥ ५१॥

टीका—' एव ते ' इत्यादि—

एवम्=अमुना प्रकारेण क्रमशः=पूर्वोक्तक्रमेण बुद्धाः=प्राप्तप्रतिबोधाः, जन्म-मृत्युभयोद्विग्नाः=जन्ममृत्योर्यद् भय तेन उद्विग्ना.=त्रस्ताः, तथा-दुःखस्य=शारीरिक मानसिक दुःखस्य, अन्तगवेषिणः=पर्यवसानान्वेषकाः सकलदुःखनाश गवेषणशीलाः सन्त.,ते सर्वे=भृग्विषुकारादयोधर्मपरायणाः=धर्मैकनिष्ठा जाताः॥५१॥

दोनों राजारानी (निप्परिग्गहा-निष्परिग्रहौ) बाह्य एव आभ्यन्तर परि-ग्रहके त्याग करदेनेसे (घोरपरक्कमा जाए-घोरपराक्रमौ जातौ) कर्मरूपी शत्रुओंके विजय करनेमें विशिष्ट बलसंपन्न बन गये ॥४९॥५०॥

अब अध्ययनका उपसहार करते हुए कहते है—'एव ते' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(कमसा-क्रमशः) अनुक्रमसे (एव-एवम्) इस प्रकार (बुद्धा-बुद्धाः) प्रतिबोधित हुए (सव्वे-सर्वे) वे सबके सब छहों (जन्म-मच्चु भयोद्विग्गा-जन्म मृत्यु भयोद्विग्नाः) जन्म मरणके भयसे उद्विग्न बनकर (दु खस्सतगवेसिणो-दुःखस्यान्तगवेषिण) शारीरिक एव मान-सिक दुःखोंका अन्त अब किसप्रकार होगा इस बातकी गवेषणा करनेमें

બનીને એ બન્ને રાજા અને રાણીએ નિપ્પરિગ્ગહા-નિષ્પરિગ્રહૌ બાહ્ય અને અભ્યંતર પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી દેવાથી ઘોરપરક્કમ્મા જાએ-ઘોરપરાક્રમૌ જાતૌ કર્મરૂપી શત્રુઓ ઉપર વિજય મેળવવામા વિશિષ્ટ એવુ બળ સંપાદન કર્યું ॥૪૯॥૫૦॥

હવે અધ્યયનનો ઉપસંહાર કરતા કહે છે—"एव ते"-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—કમસો-ક્રમશ અનુક્રમથી एव-एवम् આ પ્રમાણે बुद्धा-बुद्धा પ્રબોધિત થઈને सव्वे-सर्वे એ સઘળા છએ છ જીવો जन्ममच्चूभयोव्विग्गा-जन्म मृत्युभयोद्विग्ना જન્મ મરણના ભયથી ઉદ્વિગ્ન બનીને શારીરિક અને માનસિક દુ ખોનો અ ત ક્યા પ્રકારે કરી શકાય આ વાતની ગવેષણા કરવામા લવલીન બન્યા અને

ऽवबुध्य वरान्=श्रेष्ठान् कामगुणान्=शब्दादिविषयान् त्यक्त्वा, 'चइत्ता' 'काम-भोगे' इति पदद्वये प्राग्उक्तेऽपि 'चिच्चा' 'कामगुणे' इति पुनरभिधानं त्रिकरण त्रियोगत परित्याग सूचयितुम्। तथा यथाऽऽख्यातम्=तीर्थंकरगणधरादिभिर्येन प्रकारेण कथित तथैव घोरम्=कातरपुरुषैरत्यन्तदुश्चर तपः=अनशनादिकं प्रगृह्य=स्वीकृत्य निर्विषयौ=वर्जितशब्दादिविषयौ कामभोगपरित्यागात्, अथवा-विषयो देशस्तद्रहितौ, राष्ट्रपरित्यागात्, निरामिषौ = भोगामिषवर्जितौ विषयामिषत्व-परित्यागात्, निःस्नेहौ=स्नेहरहितौ स्वजनादिप्रेमपरित्यागात्, निष्परिग्रहौ बाह्या

'चइत्ता' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(विउल-विपुलम्) विशाल (रज्ज-राज्यम्) राज्यवैभव तथा (दुच्चए कामभोए य-दुस्त्यजान् कामभोगान् च) दुस्त्यज-जो छोडना बहुत ही कठिन था ऐसे कामभोगोंका (चइत्ता-त्यक्त्वा) परित्याग करके पश्चात् (सम्म धम्म विणायित्ता-सम्यक् यथावस्थित-धर्मं विज्ञाय) यथावस्थित धर्म श्रुतचारित्ररूप धर्म-के स्वरूपको अच्छी तरह विशेषरीति-से समझकर (दुच्चए कामगुणे चइत्ता-दुस्त्यजान्-कामगुणान् त्यक्त्वा) श्रेष्ठ शब्दादिकोंके विषयोंका त्रिकरण त्रियोगसे त्याग करके (जहक्खायम्) तीर्थंकरादिकोंने जैसी विधिसे आराधन करना है उसी विधिके अनुसार (घोर-घोरम्) कायरों द्वारा आचरित सर्वथा अशक्य ऐसे (तव-तपः) अनशन आदि तपोंको (पगिज्झ-स्वीकार करके (निव्विसया-निर्विषयौ) कामभोगादिकोंसे रहित-अ अपने देशसे रहित तथा (निरामिसा-निरामिषौ) भोगरूप आ रहित एव (निन्नेहा-निःस्नेहौ) स्वजनादिकके प्रेमबधनसे रहित हु

"चइत्ता" ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—विउल-विपुलम् विशाળ रज्ज-राज्यम् રાજ્ય વૈભવ दुच्च कामभोए य-दुस्त्यजान् कामभोगान् च દુસ્ત્યજ જેને છોડવુ ખૂબ જ કઠણ હ એવા કામભોગોનો चइत्ता-त्यक्त्वा પરિત્યાગ કરીને પછીથી सम्म धम्म विण यित्ता - सम्यक् - यथावस्थित - धर्मं विज्ञाय યથાવસ્થિત ધર્મ શ્રુતચારિત્રરૂ ધર્મના સ્વરૂપને સારી રીતે સમજીને दुच्चए कामगुणे चइत्ता-दुस्त्यजान् कामगुणा त्यक्त्वा શ્રેષ્ઠ શબ્દાદિક વિષયોનો ત્રિકરણ ત્રિયોગથી ત્યાગ કરીને जहाक्खाय यथाख्यातम् તિર્થંકરાદિકોએ જે વિધિથી આરાધના કરવાનુ બતાવેલ છે વિધિ અનુસાર घोर-घोरम् કાયરો જેને કરી શકતા નથી એવા तव-तप અનશન આદિ તપોનો पगिज्झ-प्रगृह्य સ્વીકાર કરીને निव्विसया-निर्विषयौ કામ ભોગાદિકથી રહિત અથવા પોતાના દેશથી દૂર અને निरामिसा-निरामिषौ ભોગ રૂપ આમિષથી રહિત તેમજ निन्नेहा-नि स्नेहौ સ્વજનાદિકના પ્રેમબ ધનથી અલ

स्पष्टप्रतिपत्तये पुनरप्याह—

मूलम्—

रायाँ यँ सँह देवीएँ, माँहणो यँ पुरोहिँओ ।
माँहणी दँारगा चेवँ, सँव्वे ते[12] परिनिव्वुँडँत्ति वेमि ॥५३॥

छाया—राजा च सह देव्या, ब्राह्मणश्च पुरोहितः ।
ब्राह्मणी दारकौ चैव, सर्वे एते परिनिर्वृता इति ब्रवीमि ॥५३॥

टीका—'राया य' इत्यादि—

देव्या=कमलावत्या सह राजा=इषुकारः, च=पुनः पुरोहितो ब्राह्मणो भृगुः, च=पुनः तत्पत्नी ब्राह्मणी=यशानाम्नी, तयोः दारकौ=पुत्रौ देवभद्रयशोभद्रनामानौ चैव=चापि, एवकारोऽप्यर्थकः, एते सर्वे=षडपि परिनिर्वृताः=कर्माग्न्युपशमतः शीतीभूता मुक्ति गता इत्यर्थः । 'इति' 'ब्रवीमि' इत्यस्यार्थ पूर्ववद् बोध्यः ॥५३॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा कलित-ललितकलापालापक प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपति-कोल्हापुरराजमदत्त-" जैनशास्त्राचार्य"-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्य-श्रीघासीलालव्रतिविरचितायाम् "उत्तराध्ययनसूत्रस्य" प्रियदर्शिन्याख्याया व्याख्यायाम्—' इषुकारीयं ' नाम चतुर्दशमध्ययन-सम्पूर्णम् ॥१४॥

इसी बातको पुनः उन छहोंके अनुक्रमसे नामनिर्देश पूर्वक सूत्रकार कहते हैं—'राया य' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(देवीए-देव्या) कमलावती देवीके (सह-सह) साथ (राया-राजा) इषुकार राजा (य-च) और (पुरोहिओ माहणो-पुरोहितः ब्राह्मणः) पुरोहित ब्राह्मण तथा (माहणी-ब्राह्मणी) उसकी

આ વાતને ફરીથી છએના અનુક્રમથી નામ નિર્દેશથી સૂત્રકાર કહે છે-

' राया य ' इत्यादि ।

અન્વયાર્થ—દેવીએ-દેવ્યા કમળાવતી દેવીની સહ-સહ સાથે ઇષુકાર राया-राजा રાજા य-च અને पुरोहिओ माहणो-पुरोहित ब्राह्मण પુરોહિત બ્રાહ્મણ તથા माहणी-ब्राह्मणी બ્રાહ્મણી दारगा चेव-दारकौ चैव એમના દેવભદ્ર અને યશોભદ્ર એ

मूलम्—

सासणे विगयमोहाणं, पुव्विंभावणभाविया ।
अचिरेणेव कालेण, दुक्खस्संतमुवागया ॥ ५२ ॥

छाया—शासने विगतमोहाना, पूर्वभावनाभाविताः ।
अचिरेणैव कालेन, दुःखस्यान्तमुपागताः ॥५२॥

टीका—'सासणे' इत्यादि—

पूर्वभावनाभाविताः=पूर्वस्मिन्=पूर्वभवे या भावनाः=अनित्याशरणादिद्वादशविधभावनास्ताभिर्भाविता वासिताः-जन्मान्तरीय सम्यक्क्रियाभ्यासरूपद्वादशविधमनःपरिणतिवासितान्तःकरणाः ते षडपि विगतमोहानाम्=वीतरागाणामर्हता शासने सस्थिता अचिरेणैव कालेन=स्तोककालेनैव दुःखस्य=चतुर्गतिक संसाररूपस्य अन्तम्=अवसानमुपागता प्राप्ताः ॥५२॥

लवलीन बने और इसीलिये (धम्म परायणा-धर्मपरायणाः जाताः) धर्ममेंही एकनिष्ठा जिन्होंको ऐसे हो गये ॥५१॥

फिर भी—'सासणे' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(पुव्वि भावणभाविया-पूर्वभावना भाविताः) पूर्वभवमें भाई गई जो अनित्य अशरण आदि बारह प्रकारकी भावनाएँ है उनसे भावित अन्तःकरणवाले ये छहों जीव (विगयमोहाण-विगतमोहानाम्) वीतरागप्रभुके (सासणे-शासने) शासनमे स्थित होते हुए (अचिरेणेव कालेण दुक्खस्संतमुवागया-अचिरेणैव कालेन दु खस्यान्तमुपागताः) बहुत थोडे समयमे ही चतुर्गतिरूप ससारके अन्तको प्राप्त हो गये ।

अर्थात् मोक्षमे गये ॥५२॥

એથી ધમ્મપરાયણા-ધર્મપરાયણા ધર્મમા એકનિષ્ઠામય તેઓ બની ગયા ॥ ૫૧ ॥

ફરી પણ—" आसणे "-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—पुव्विंभावणभाविया-પૂર્વભાવનાભાવિત પૂર્વભવમા અનિત્ય આશરણ આદિ બાર પ્રકારની ભાવનાઓ જેમણે ભાવેલ હતી, એને લઈને ભાવિત અત કરણ બનેલા એ છએ જીવ विगयमोहाण-विगतमोहानाम् વીત રાગ પ્રભુના सासणे-शासने શાસનમા સ્થિત થઇને आचिरेणेव कालेण दुक्खस्स तमुवागया-अचिरेणैव कालेन दुखस्यान्तमुपागता બહુ જ થોડા સમયમા જ ચતુર્ગતિરૂપ સ સારના અતને પામ્યા અર્થાત્ એ છએ જીવ ગયા ॥૫૨॥

पत्नी यशा तथा (दारगाचेव-दारकौ चैव) उनके देवभद्र तथा यशोभद्र ये दोनों पुत्र (ते सव्वे-एते सर्वे) इन सर्व छहों व्यक्तियों ने (परिनिव्वुडे-परिनिवृत्ताः) कर्मरूपी अग्निके उपशमन हो जानेसे शीतीभूत होकर मुक्तिको प्राप्त किया ॥ ५३ ॥

यह चौदहवें अध्ययनका हिन्दी अनुवाद सम्पूर्ण हुआ ॥ १४ ॥

બન્ને પુત્રો તે સવ્વે-એતે સર્વે આ સઘળા છએ જણા પરિનિવ્વુડે-પરિનિર્વૃતાઃ કર્મરૂપ અગ્નિના ઉપશમનથી શીતીભૂત થઇને મુક્તિને પામ્યા ॥ ૫૩ ॥

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ચૌદમા અધ્યયનનો ગુજરાતી ભાષા અનુવાદ સંપૂર્ણ થયો ॥ ૧૪ ॥